

Visit

Dwarkadheeshvastu.com

For

FREE

Vastu Consultancy, Music, Epics, Devotional Videos
Educational Books, Educational Videos, Wallpapers

All Music is also available in CD format. CD Cover can also be print with your Firm Name

We also provide this whole Music and Data in PENDRIVE and EXTERNAL HARD DISK.

Contact : Ankit Mishra (+91-8010381364, dwarkadheeshvastu@gmail.com)

Valmiki-Ramayan

Telugu - Part - 1

విషయామక్రమణిక

క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
1)	శ్రీరామాయణ మహిమ	12	18)	శ్రీరామానందారమట్టము - విశ్వమిత్రుని ఆగమనము.	129
2)	ప్రస్తావన	15	19)	యజ్ఞసంరక్షణార్థమై శ్రీరాముని పంపుమని విశ్వమిత్రుని ఆద్యర్థనము.	136
3)	శ్రీరామాయణ పాఠాయణవిధి:	34	20)	దశరథుడు విశ్వమిత్రునివేంట శ్రీరాముని పంపుటకు తన ఆశక్తిని ప్రకటించుట.	138
4)	శ్రీరామాయణమాహాత్మ్యము	39	21)	విశ్వమిత్రుడు క్రుద్ధుడగుట - వసిష్ఠుని ఉపదేశము - దశరథుని అంగీకారము.	140
బాలకాండము			22)	రామలక్ష్మణులు విశ్వమిత్రునివేంటనడమట - అయిననుండి 'బల' 'అతిబల' విద్యలును గ్రహించుట.	142
1)	వారదుడు వాల్మీకిమహర్షికి రామాయణమును సంక్షిప్తముగా తెలుపుట.	69	23)	విశ్వమిత్రునితోగూడి రామలక్ష్మణులు గంగానదీతీరాన సంగమప్రదేశమునగల పవిత్రాశ్రమమునందు ఒకరాత్రి గడపుట.	145
2)	రామాయణకావ్యముయొక్క ఆవిర్భావము.	79	24)	గంగానదీతీరాననుండ వలగమధురదేశమును గూర్చియు, మలచ కరూళిప్రదేశముల ఆవిర్భావమును గుఱించియు, ఆచట తాటకవివాహమును గూర్చియు, విశ్వమిత్రుడు రామలక్ష్మణులకు తెలుపుట.	147
3)	రామాయణకావ్యకథాసంగ్రహము.	83	25)	తాటకజన్మవృత్తాంతము, వివాహము, ఆమెశాపమునకు గుఱియగుట - 'లోకంబకురాలైన ఆ తాటకను చంపుము' - అని శ్రీరామునకు విశ్వమిత్రుని ఆదేశము.	150
4)	కుశలపులు రామాయణమును గానము చేయుట.	87	26)	శ్రీరాముడు తాటకను వధించుట.	152
5)	అయోధ్యానగరవర్ణనము.	91	27)	విశ్వమిత్రుడు శ్రీరామునకు వినిరములను దివ్యాస్త్రములను సంగుట.	155
6)	దశరథునిపాలనలో అయోధ్యానగరస్థైర్యము.	93	28)	విశ్వమిత్రుడు శ్రీరామునకు ఆస్త్రముల ఉపనంపారమంత్రములను ఉపదేశించుట.	158
7)	దశరథునిమంత్రులు - వారిగుణగణములు.	97	29)	సద్భాగమువృత్తాంతము - విశ్వమిత్రుడు యజ్ఞదీక్షనుగైకొనుట.	160
8)	దశరథుడు సంతానము లేనందులకు విచారపడుట - అశ్వమేధయాగముచేయుటకు సంకల్పించుట.	100	30)	రామలక్ష్మణులు మహావామరీహదిరాక్షసులను నిగ్రహించుట - విశ్వమిత్రుడు రామమును సంక్షిప్తముగా తెలుపుట.	163
9)	పుత్రసంతానప్రాప్తికి ఋశ్యశృంగమహర్షిని పిలిపించుట అనసరము - అని పలికి సుమిత్రుడు రోమపాదుని వృత్తాంతమును దశరథునకు తెల్పుట.	102	31)	విశ్వమిత్రుడు - రామలక్ష్మణులు - ఇతరమహర్షులు మిథిలకు బయలుదేరుట.	165
10)	అంగదేశమునకు ఋశ్యశృంగుని ఆగమనము.	103	32)	కుశనాథునికుమార్తెలవృత్తాంతము.	168
11)	అయోధ్యకు ఋశ్యశృంగుని రాక.	106	33)	బ్రహ్మదత్తుని జన్మవృత్తాంతము - కుశనాథునిపుత్రికలతో అయినవివాహము.	170
12)	అశ్వమేధయాగమునకు ఏర్పాట్లు చేయుటకై దశరథుని ఆదేశము.	109			
13)	అశ్వమేధయాగమునకు సన్నాహములు - దశరథుడు సవరిసారముగా యజ్ఞశాలలో ప్రవేశించి, దీక్షను గైకొనుట.	111			
14)	దశరథుడు అశ్వమేధయాగమును చేయుట.	114			
15)	రావణసంహారమునకై దేవతలు విష్ణువును ప్రార్థించుట.	120			
16)	యజ్ఞపురుషునిచే దశరథునకు పాపవైదానము, దానిని బుజించి కొనల్య, సుమిత్ర, కైకయు గర్భములను దాల్చుట.	123			
17)	బ్రహ్మయొక్క ప్రేరణప్రభావమున దేవతల అంశలతో భల్లూక, వానరవీరులు జన్మించుట.	126			

క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
34)	విశ్వామిత్రునిజన్మవృత్తాంతము.	173	55)	విశ్వామిత్రుడు పరమశివునిఅనుగ్రహముచే ఆశ్రమమును సంపాదించి, వసిష్ఠాశ్రమమును వ్యవసాయ గావించుట- వసిష్ఠమహర్షి తన బ్రహ్మదండముతో ఆయనను ఎదుర్కొనుట.	224
35)	గంగాచార్యులవృత్తాంతములు.	173			
36)	పార్వతీదేవిమహిమ.	177			
37)	కుమారస్వామియొక్క జన్మవృత్తాంతము.	179			
38)	సగరునకు పుత్రప్రాప్తి.	182	56)	విశ్వామిత్రుడు వ్రయోగింపచి అస్త్రములను అస్థింతుని వసిష్ఠుడు వమ్ముగావించుట.	226
39)	సగరునియజ్ఞము - యజ్ఞాశ్రమమును వెదకుట.	184			
40)	కపిలునిక్రొదాగ్నిలో సగరునికుమారులు భస్మమగుట.	187	57)	విశ్వామిత్రుడు రాజశియగుట- త్రిశంకుమహారాజు వశిరస్వర్గప్రాప్తికై వసిష్ఠమహర్షిని ప్రార్థించుట - అందులకు ఆయన నిరాకరించుట - పిదప ఆ రాజు ఆయన కుమారులను అభర్తించుట.	228
41)	అశుమంతుడు యజ్ఞాశ్రమమును తీసికొనివచ్చుట.	189			
42)	భగీరథుడు గంగానదిని దీపినుండి భువికి గొలిపెద్యుటకై యత్నించుట.	192			
43)	గంగావతరణము.	194	58)	వసిష్ఠునిపుత్రులశాపకారణముగా త్రిశంకువు చందాలత్వమును పొందుట - పిమ్మట అతడు విశ్వామిత్రుని తేరి, మొఱపెట్టుకొనుట.	230
44)	భగీరథుడు సవిత్రగంగాజలములతో సగరపుత్రులకు (తన ముత్తాతలకు) పుణ్యాలోకములను ప్రాప్తంపజేయుట	197	59)	త్రిశంకుని ప్రార్థనపై విశ్వామిత్రుడు 'నిమ్మ వశిరముగా న్వర్ణమునకు ఫలపెదను' - అని జతనిక మాటవచ్చుట - శిష్యులద్వారా మునులను అందఱిని అహ్వానించుట - తన అహ్వానమును తిరస్కరించినందులకు అతడు పసిష్ఠుని సుతులను, మహాదయుని శపించుట.	233
45)	క్షీరసాగరమథనము- గిన్నెచే హాహలభక్తజనుల మృతముకొఱకై జేవాసురులసంగ్రహము.	199			
46)	ఇంద్రుని సయాశింపగల పుత్రునిబడయుటకై దిలి తపమొనరించుట - ఇంద్రుడు అమె గర్భస్థశకువును పిడుముక్కలుచేయుట.	204			
47)	సప్తమడుత్తులవృత్తాంతము - విశాలానగరప్రభువైన 'సుమతి' విశ్వామిత్రునకు ఆదరసత్కారములను ఒనర్చుట.	206	60)	విశ్వామిత్రుడు త్రిశంకువును స్వర్ణమునకు పంపుట, ఇంద్రాదులు అతనిని స్వర్ణమున ప్రవేశింపనియక త్రోసవేయుట, విశ్వామిత్రుడు త్రిశంకువుకొఱకు మఱియొకస్వర్ణమును సృష్టించి, అందు అతనిని నిలుపుట.	235
48)	అహల్యాశాపవృత్తాంతము.	208			
49)	అహల్యాశాపముక్షి.	211			
50)	విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులను వెంటవిడుకొని మిడిలికు వెళించుట - జనకమహారాజుతో సంభాషించుట.	213	61)	విశ్వామిత్రుడు పుష్కరతీర్థమున తపమొనరించుట - అందులకు కునకేపుని యజ్ఞపతువుగా గొప్పపెచ్చుట.	238
51)	శతానందుడు శ్రీరామునిజాచి పరవటడగుట- అతడు విశ్వామిత్రునిపూర్వవర్తితమును తెలుపుట.	216	62)	కునకేపుడు విశ్వామిత్రునిఅనుగ్రహముతో ప్రాణప్రమాదమునుండి బయటపడుట - ఇంద్రునివలన దీర్ఘాయువగుట.	240
52)	వసిష్ఠమహర్షి తన అతిథ్యమును స్వీకరింపమని విశ్వామిత్రుని అహ్వానించుట.	218			
53)	వసిష్ఠమహర్షి విశ్వామిత్రునకు అతిథ్యమును ఒసంగుట - కామదేవుని ఇమ్మని విశ్వామిత్రుడు కోరుట - వసిష్ఠుడు అందులకు నిరాకరించుట.	220	63)	విశ్వామిత్రుడు మేధకసుజాచి మరులుగొనుట- పరితముగా ఆయన తపస్సు బంగమగుట - అతడు మఱి తీవ్రముగా తపస్సుచేసి, మహర్షి యగుట.	242
54)	కామదేవుని తీసికొనిపోవుటకై విశ్వామిత్రుడు తన సేనలను వ్రయోగించుట - వాటిని ఎదుర్కొనుటకై కామదేవుని వసిష్ఠుని అనుమతితో బలములను సృష్టించుట.	222	64)	విశ్వామిత్రునితపస్సును బంగవలయుటకై ఇంద్రుడు రంభను పంపెట - విశ్వామిత్రుడు ఆమెను శవించి, మఱి తపోదీక్షలో నిమగ్నుడగుట.	245

క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
55)	తూర్పుదిశయందు విశ్వావిత్రునితపశ్చర్య - అతడు బ్రహ్మర్షియగుట.	247	77)	దశరథుడు నవవధూవరులతో, పరివారములతో అయోధ్యకు చేరుట - భరతుడు శ్రీరామునితోగూడి సేనసామవెంట తాతగారిఇంటికి వెళ్లుట - రామలక్ష్మణులు మాతాపితరులను, గురువులను సేవించుచు అయోధ్యలో విలసిల్లుచుండుట.	279
56)	జనకుడు శివధనుస్సుచరిత్రమును తెల్పుట, సీతాదేవిని వివాహమాడగోరివచ్చిన కాణకుమారులచేడుతెన్నులను వివరించుట.	251	అయోధ్యాకాండము		
57)	శ్రీరాముడు శివధనుస్సుగమీనర్పుట - దశరథుని ఆహ్వానించుటకై జనకుడు మండ్రవర్ణులను అయోధ్యకు పంపుట.	253			
58)	దశరథుడు జనకునిఆహ్వానమును అందుకొనుట - ఆ శుభవార్తను విని, ఆందజును ఆనందించుట.	256	1)	దశరథుడు శ్రీరాముని యువరాజుపట్టాభిషిక్తుని గావించుటకై సంకల్పించుట.	283
59)	జనకునిఆహ్వానముమేరకు దశరథమహారాజు పరివారముగా మిథిలావగరమునకు చేరుట.	258	2)	శ్రీరాముని యువరాజుగా చేయుటకు ప్రజలు సమ్మతించుట.	290
70)	జనికమహారాజు తనసోదరుడగు శుశర్వజుని పిలిపించుట - వసిష్ఠుడు ఇక్ష్వాసువంశ చరిత్రమును వివరించుట.	260	3)	మహారాజులజ్ఞమేరకు వసిష్ఠుడు సుమంత్రాదులను ఆదేశించుట - దశరథుడు శ్రీరామునకు సూచనలను ఇచ్చుట.	295
71)	జనకమహారాజు దశరథునిశుశర్వమున వసిష్ఠునకు తనవంశవృత్తాంతమును పూర్తిగా చెప్పుట -	263	4)	శ్రీరాముడు కౌశల్యామాతను దర్శించుట. ఆమె తనకుమారుని ఆశీర్వాదించుట.	300
72)	శ్రీరామలక్ష్మణ భరతు శత్రుఘ్నులకు వదుసగా సీతా - ఊర్మిళా మాండవీ శ్రుతకీర్తులను ఇచ్చి వివాహములతోబట్టుటకు నిశ్చయించుట - వివాహములకుముందు నాందీప్రభృతి పునకార్యములను నిర్వహించుట.	265	5)	వసిష్ఠమహర్షి సీతారాములచే ఉపవాసవ్రతదీక్షలను స్వీకరింపజేయుట.	304
73)	రామలక్ష్మణ భరతుశత్రుఘ్నుల వివాహములతోత్సవములు.	268	6)	శ్రీరామునిపట్టాభిషేకవార్తను వినినంతనే ప్రజలు సంబరముతో సాంగీపోవుట. పునమంతయును అలంకారములతో మిలుమిట్లు గొల్పుట.	307
74)	వివాహములతోత్సవములు ముగిసిన ఏమ్మట దశరథుడు పరివారముగా అయోధ్యకు జరులులేటుట - మార్గమధ్యమున పరశురాముడు ఏడురగుట.	272	7)	కైకయుకి మంథరదుర్బేధ.	309
75)	వైష్ణవధనుస్సును ఎక్కువెట్టుచుని పరశురాముడు శ్రీరాముని ప్రరేపించుట.	274	8)	'శ్రీరాముడు యువరాజైనచో నీవు, భరతుడు ఇక్కల్లుపాలు అయ్యెదరు' అని మంథర కైకకు పెక్కువిధముల నూజబోయుట.	313
76)	శ్రీరాముడు వైష్ణవధనుస్సును ఎక్కువెట్టుట - వైష్ణవజను ఆయనను వేరుట - అతని బాణప్రయోగముతో పరశురామునిపుణ్యలానులు నశించుట - పరశురాముడు మహాండ్రగిరికి వెళ్లిపోవుట.	277	9)	'శ్రీరాముని వనవాసువునకు పంపుట. భరతుని పట్టాభిషిక్తునిజేయుట' అను రెండువరములను సాధించుకొనుటకై - మంథర ప్రేరణచే కైక కోపగృహమున ప్రవేశించుట.	317
			10)	కోపగృహమున నేలపైబడి దొర్లుచున్న కైకనుజూచి, దశరథుడు మిగుల పరితపించి, ఆమెను పలువిధముల ఓరార్చుట, ఎట్లకేలకు ఆమె కొంత ఊరడిల్లుట.	323
			11)	కైక దశరథమహారాజును ప్రతిజ్ఞబద్ధునిగావించి, తన రెండు వరములను కోరుట.	326
			12)	శ్రీరాముని వనములకు పంపిడివిషయమున దశరథుడు మిగుల పరితపించుచు కైకముందర తనఅవేదనను ప్రకటించుట.	329

క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
13)	'శ్రీరాముని వనవాసమునకువంపెడి యోజనము మానుము' - అని దశరథుడు కైకను వేడుకొనుట. 341	
14)	'ఇచ్చినమాటను నిలబెట్టుకొనుము' - అని కైకేయి దశరథమహారాజును ఒత్తిడిచేయుట. వసిష్ఠాదులు రాజదర్శనమునకై విచ్చేయుట - శ్రీరాముని తీసికొనివచ్చుటకై కైకేయి సుమరళుని అదేశించుట. 344	
15)	సుమంత్రుడు శ్రీరామునిమంధిరమున ప్రవేశించుట. 349	
16)	శ్రీరాముడు రథముపై దశరథుని మంధిరమునకు బయలుదేలుట. 354	
17)	శ్రీరాముడు రాజపీఠులను చాటుచు మహారాజప్రాసాదమున ప్రవేశించుట. 358	
18)	శ్రీరాముడు తన తండ్రియైన దశరథుని దైవ్యస్థితికి కారణమగుట. కైక తనకుమహారాజ ఇచ్చిన రెండు వరములనుగూర్చి వివరించుట. 361	
19)	శ్రీరాముని వనగమనమునకై కైక ఆయనను తొందరపెట్టుట, దశరథునకుమ, తల్లి కైకేయికిని ప్రణమిల్లి. శ్రీరాముడు కౌసల్యామాతమంధిరమునకు చేరుట. 364	
20)	శ్రీరాముడు తనవనవాసవార్తను కౌసల్యామాతకు దెల్పుట - అంతట ఆమె తీరని దుఃఖమునకుగుతీయై, ఆక్రందించుచు తన వేదనను శ్రీరామునకు వివరించుట. 368	
21)	'వనములకు వెళ్లవలదు' - అని లక్ష్మణుడును, కౌసల్యాదేవియు శ్రీరాముని ఒత్తిడిచేయుట - 'పెత్తనాక్క పరిపాలనము పరమధర్మము' అని శ్రీరాముడు వారికి నచ్చజెప్పి, తాను వనములకు వెళ్లుటకే నిశ్చయించుకొనుట. 373	
22)	'యువరాజు పట్టాభిషేకము అగిపోవుట - వనవాసము ప్రాప్తించుట - అనునవి దైవికములే - ఈ రెండును నాకు నిమానములే' అని శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో పలుకుట - మఱయు కైకేయియొడ గౌరవభావమును ప్రకటించుట. 380	
23)	శ్రీరామునిపైగల అపారమైన భక్తికారణముగా లక్ష్మణుడు సాహసవచనములను వలకుట - రాముడు తనదృఢసంకల్పమును వెల్లడించుట. 383	

క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
24)	"నన్నును నీవెంట తీసికొనిపోము" - అని కౌసల్య శ్రీరాముని కోరుట - "నిన్ను మహారాజునకు సేవలు చేయుచు ఇచట ఉండుటయే ధర్మము" - అని అతడు అమెకు నచ్చజెప్పుట. 387	
25)	వనవాసమునకు బయలుదేలునున్న శ్రీరామునకు కౌసల్యాదేవి పుభాశీస్సులను ఒసంగుట. 391	
26)	శ్రీరాముడు రాజలొంపనములు లెకుండవచ్చుటకుగల కారణములను సీతాదేవి అడుగుట - శ్రీరాముడు తనవనవాసనిషయములను వివరించి, పిదప రాజకుటుంబసభ్యులతో ఆమె మనలుకొనవలసినరీతిని దెల్పుట. 395	
27)	'నేనును మీవెంట ఆరణ్యములకు వచ్చెదను' - అని సీతాదేవి శ్రీరాముని పలునిధములుగా ప్రార్థించుట. 398	
28)	వనవాసమునందలి కష్టములనుగూర్చి శ్రీరాముడు సీతాదేవికి వివరించుట. 401	
29)	'అన్ని పరిస్థితులలోను భార్య భర్తను అనుసరించుటయే యుక్తము' - అని పలికి సీతాదేవి సతివెంట వనములకు వెళ్లుటకు సిద్ధపడుట. 404	
30)	సీతాదేవి తనవెంట వనములకు వచ్చుటకు శ్రీరాముడు సమ్మతించుట. అతడు మాతాపితృసేవలప్రాముఖ్యమును, పరమార్థమును అమెకు వివరించుట. 406	
31)	'మీవెంట వనములకు నన్నును అనుమతించుము.' అని లక్ష్మణుడు శ్రీరాముని ప్రార్థించుట - ఎట్టికీలకు శ్రీరాముడు అందులకు అనుమతించుట - అన్న సూచనపై లక్ష్మణుడు వసిష్ఠుని ఆశ్రమముననున్న దివ్యాయుధములను తీసికొనివచ్చుట. 410	
32)	శ్రీరాముడు వసిష్ఠునికుమారుడైన సుయజ్ఞునకును, ఇతర బ్రాహ్మణోత్తములకును సంతృప్తికరముగా కానుకలనొసంగుట - గర్భవంశమువాడైన త్రిజటునకు కోరుకొనిన రీతిగా గౌరవపదను ఇచ్చుట. 414	
33)	శ్రీరాముడు తనతండ్రియగు దశరథుని దర్శించుటకై సీతాలక్ష్మణులతోగూడి బయలుదేలుట - నగరవాసులు వారిపిఱిచి దుఃఖితులగుట. 417	

క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
34)	వనవాసమునకు సిద్ధపడిన శ్రీరామునివిషయమున దశరథుడు కడుదూఱుతుడగుట - శ్రీరాముడు తండ్రిని పలువిధముల ఓదార్చి, ఆయననుండి సెలవుగైకొనుట.	420	44)	కోకలారములో మిగుల కుమిలిపోవుమన్న కొసల్యాదేనిని సుమిత్రాదేవి యుక్తియుక్తములైన తన వల్లని మాటలతో ఓదార్చుట-ఆమె క్షిరదీప్లుట.	454
35)	సుమంతుడు కైకేయుని హెచ్చరించుట ఆమెకు హితబోధచేయుట.	426	45)	"మీరు అయోధ్యకు మలలిపొందు." అని శ్రీరాముడు తనను అనుసరించినవచ్చుచున్న ప్రజలకు హితవువలుకుట - మీరే అయోధ్యకు మలలిరండు. లేదా మేము మీవెంట వచ్చుటకు అనుమతించుడు" - అని విప్రోత్తములు శ్రీరాముని వెడుకొనుట.	457
36)	శ్రీరాముడు వనవాసమును ముఖముగా గడపుటకై, ఆయనవెంట పరివారమును, సదాశ్రమములను పంపుమని దశరథుడు సుమంతుని ఆదేశించుట. అందులకు కైకేయి అభ్యంతరము చెప్పుట - వృద్ధమంత్రి సిద్ధార్థుడు కైకేయికి హితము పలుకుట.	429	46)	సీతారామలక్ష్మణులు ప్రజలతోగూడి తమసానతీతీరమున ఒకరాత్రి విడిదిచేయుట. ప్రజలకు తెలియకుండా వారు రథమునెక్కి తమసానదిని దాటివెళ్లుట.	460
37)	కైకేయి స్వయముగా తెచ్చియిచ్చిన వల్కలములను రామలక్ష్మణులు దరించుట. సీతాదేవి నారచీరలను ధరించునప్పుడు ఆచటమన్న అంతపురస్త్రీలు యుభయములు ఈ సందర్భమున వసియుడు కైకేయిని మందలించుట.	432	47)	ప్రజలు నిద్రనుండి మేల్కొనిన పిమ్మట శ్రీరాముడు కన్పించుచోవుటచే కొంతసేపు తిక్మకొనుట - ఎట్టకేలకు వారు అయోధ్యకు చేరుట - వెలవెలబోవుచున్న ఆ నగరమును జూచి, వారు మిగుల యుభయములు.	464
38)	సీతాదేవిచే నారచీరలను ధరింపజేసినందులకు దశరథుడు కైకను మందలించుట - శ్రీరాముడు తండ్రిని ఊరడించుట.	435	48)	శ్రీరామునివీడి అయోధ్యకు తిరిగివచ్చిన పురుషులను వారిపత్నులు విందించుట - ఆ నగరస్త్రీలు సీతారాములకై విలపించుట.	466
39)	దశరథునిపరితాపము - ఆయనఅజ్ఞప్తి పరివారకులు సీతాదేవికి అభరణాదులను తెచ్చియిచ్చుట - కొసల్యాదేవి సీతమ్మకు పత్నినతాపర్థములను చెల్పుట.	437	49)	సీతారాములను వనములసాలుచేసినందులకు పల్లెప్రజలు కైకేయాదశరథులను తప్పుపట్టుట - సీతారామలక్ష్మణులు గోమతీనదిని దాటి, వ్యంధికా (నకా) నదియొక్క ఆనలితీరమునకు చేరుట.	469
40)	సీతారామలక్ష్మణులు మాలాపీఠరులకు నమస్కరించుట - సుమిత్రాదేవి లక్ష్మణునకు హితోక్తులు పలుకుట - వారు అందఱును రథమును ఎక్కిగా సుమంతుడు ఆ రథమును అడవులవైపుగా వేగముతో నడుపుట.	441	50)	కొసల్యాదేశపు సాలిమేరలకు చేరినపిమ్మట శ్రీరాముడు అయోధ్యకు నమస్కరించుట, ఆనంతరము వారు గంగాతీరమునగల శృంగిబేరపురమును చేరుట-గుహయ ను వారికి సేవకొనర్చుట. సీతారామలక్ష్మణులు గారెట్లును ఆశ్రయించి, ఆ రాత్రినే అచట గడుపుట.	471
41)	శ్రీరామునివనగమనమునకు మిగుల దిగులుపడి, అయోధ్యానగరమంతయును ఆర్తవాదములతో విండిపోవుట.	446	51)	నిష్ఠాదరాజసమక్షమున లక్ష్మణునిపరితాపము.	476
42)	దుఃఖితుడైన దశరథుడు తనభవనమునకు చేరుట - ఆనంతరము అతడు కొసల్యామందిరమున ప్రవేశించి, పరితపించుట.	448	52)	శ్రీరామునిసూచనపై గుహకు నావను సిద్ధముచేయించుట - పిమ్మట రఘువరుడు సుమంతునకు నర్పకెప్పి అతనిని వీడ్కొనుట - వారు నావను ఎక్కి గంగమహాబునప్పుడు సీతాదేవి గంగను పూజించుట - వారు ఆనలితీరమునకుచేరి, వత్సదేశమున ప్రవేశించుట.	478
43)	పుత్రునియొడబాటునకు గుఱియైన కొసల్యాదేవి తనపతిసమక్షమున విలపించుట.	451			

క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
76)	భరతుడు తనతండ్రియగు ధశరథునకు అంత్యక్రియలొనర్చుట.	569	88)	మహారాజుమిత్రములకు అద్భుతైన సీతాదాములు కలికినేలమీద. తృణశయ్యపై శయనించినారని విధి. భరతుడు మిగుల భీష్ముడగుట.	596
77)	భరతశత్రుఘ్నులు తమతండ్రికి అగ్నిసంస్కారములుచేసిన ప్రదేశమునకువేరి నిలవించుట.	571	89)	భరతుడు గుహనిసహకారముతో సపరివారముగా గంగానదీని దాటుట - పిమ్మట భరద్వాజాశ్రమమునకు చేరుట.	599
78)	శత్రుఘ్నుడు మంత్రరసు శిక్షించుట.	574	90)	భరతుడు భరద్వాజాని దర్శించుట - శ్రీరాముని ఆయోధ్యకు తోడ్కొనివెళ్లుటకై తాను వచ్చినట్లు ఆతడు ఆ మహర్షికి వివరించుకొనుట.	601
79)	మంత్రులు మొదలగువారు రాక్షాధికారమును చేపట్టుమని భరతుని ప్రార్థించుట - 'ఈ రాజ్యమునకు శ్రీరాముడే ప్రభువు' - అని భరతుడు ప్రకటించుట.	576	91)	భరతునకును, ఆయనసపరివారములకును భరద్వాజాడు దివ్యములగు పదార్థములతో ఆతెభ్యమునొసంగుట - ఆంధలును పరమానందభరితులగుట.	603
80)	భరతునిఆదేశముపాఠము శ్రీరామునికడకు వెళ్లుటకై సచివులు చక్కని మాధ్యములను, ఇంకను వలసిన పదార్థములను పూర్తిచేయుచుట.	578	92)	భరద్వాజనుహర్షి అనుమతితో భరతుడు సపరివారముగా చిత్రకూటమునకు బయలుదేలుట.	610
81)	వసిష్ఠనుహర్షి పిలుపుపై భరతశత్రుఘ్నులు, మంత్రులు మొదలగు ప్రముఖులు సహజీవనమునకు విచ్చేయుట.	580	93)	భరతుడు తనపరివారముతోగూడి, వనప్రదేశముం అందవందములను దర్శించుచు ముందునకు సాగుట - సాగుటపైకి తేచుచున్న ప్రదేశమును గమనించుట.	614
82)	శ్రీరాముని ఆయోధ్యకు గొప్పవచ్చుటకై భరతుడు తననిక్కయమును నిండుసభలో ప్రకటించుట. ఆయనఆదేశముప్రకారము సచివులు ప్రయాణసన్నాహములు గానించుట.	582	94)	శ్రీరాముడు సీతాదేవితోగూడి చిత్రకూటపర్వతప్రదేశమున నివారించుచు ఆ మహాశలను పట్టించి తెచ్చుట.	616
83)	శ్రీరామునిగొప్పవచ్చుటకై భరతుడు తనపరివారములతో, ఆయోధ్యావాసులతో అయలుదేలుట - వారు గంగానీరమునగల శృంగిలేరపురమునకు చేరుట.	585	95)	శ్రీరాముడు సీతారేపికి మందాకినీనదీతీరముల మనోహరదృశ్యములను చక్కగా వివరించుట.	619
84)	గుహకు భరతునిరాకలోని అంతర్యము తెలియక 'యద్ధుసన్ధ్యద్ధులైయుండుడు' అని తనవారిని ఆదేశించుట. భరతుని భావమును గ్రహించుటకై ఆతడు కానుకలతో ఎదురేగి, వారిని తనపురమునకు ఆహ్వానించుట.	587	96)	ఆడవిప్రుగములఅణుడులనుజూచిన శ్రీరాముడు 'అందులకు కారణముతెలిసికొనుము' అని లక్ష్మణుని ఆదేశించుట. భరతుడు సైన్యములతో జవటకువచ్చినట్లు గమనించి లక్ష్మణుడు అతనిపై కారణ విరియాల నూలుచు అప్పుతో పట్టుట.	621
85)	భరతగుహలఅత్మీయసంభాషణము - దుఃఖమిగ్నుడైన భరతుని గుహకు ఓదార్పుట.	589	97)	భరతునియొడ కుపితుడైయున్న లక్ష్మణుని శ్రీరాముడు చల్లబఱచుట.	624
86)	శ్రీరామునిపై లక్ష్మణునకుగల దక్కిభావమును గూర్చి గుహకు భరతునకు వివరించుట.	591	98)	భరతుడు శ్రీరామునిదర్శనమునకై అరాటవడుట - ఆ మహాత్మునిఅశ్రమము కపటచలననే ఆనందించుట.	627
87)	సీతారామలక్ష్మణులు వనవాసదీక్షను స్వీకరించినదీయను విధి భరతుడు దుఃఖితుడై మార్చిల్లుట. కౌసల్యాదిహితలు ఆడునను ఓదార్పుట - గంగానీరమున గారడెట్టుక్రింద సీతారామలక్ష్మణులు ఒక రాత్రిని గడపిన విరాసమును గుహకు భరతునకు చెప్పుట.	594	99)	శ్రీరామభరతులసమాగమము.	628
			100)	కుశలభ్రాతృలరూపములో శ్రీరాముడు భరతునకు రావనీతిదర్శములను బోధించుట.	632

క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
101)	దశరథమహారాజు స్వర్గస్థుడైనట్లు భరతుడు తన అన్నయగు శ్రీరామునకు తెల్పుట, 'అయోధ్యకువచ్చి రాజ్యాధికారమును చేపట్టుము' అని ఇతడు తనఅన్నను ఆశ్చర్యించుట.	642	111)	'అయోధ్యకు తిరిగిరమ్ము' - అని వసిష్ఠుడు ఎంతగా చెప్పినను - శ్రీరాముడు తండ్రియజ్ఞాను పాలించుటకే ర్పిధముగా నిలబడుట - ఆ కారణముగా భరతుడు నిరాహారదీక్షకు సర్వపడుట - శ్రీరాముడు అతనిని సముదాయించుట.	672
102)	శ్రీరాముడు తనతండ్రిమ్మునికి నిలపించుట - ఆయునకు పిండోదకములను సమర్పించుట. భనులందఱును త్వరత్వరగా ఆశ్రమమునకువచ్చి శ్రీరాముని దర్శించుట.	643	112)	శ్రీరామభరతులకలంఘకడు జూచి ఋషిశ్వరులందఱును పొంగిపోవుట - భరతునిప్రార్థనపై శ్రీరాముడు తనపాదుకలను అడునకు ఎనంగుట - ఏమ్ముట అతడు అందచీకిని ఏడ్పులు పలుకుట.	674
103)	కౌసల్యదేవి వసిష్ఠునితో. చోడి రాజుపత్నులు ముప్పుగువారితోగూడ ముందాకినీతిరమునకు జేరుట. అదట రామదొనర్చిన పితృశాస్త్రక్రియబడిహృదయములను గాంచి దుఃఖించుట - ఆందలంను చిత్రకూటము వందలి ఆశ్రమమున సీతారామాదులను కలిపికొనుట.	647	113)	చిత్రకూటమునుండి నవరివారముగా బయలుదేరిన భరతుడు మార్గమధ్యమున భరిద్వాజమహర్షి అశీస్సులనుగొని, తిప్పుగా అయోధ్యకు చేరుట.	677
104)	'అయోధ్యకు విచ్చేసి, రాజ్యపాలనమును స్వీకరింపుము' - అని భరతుడు శ్రీరాముని ఆశ్చర్యించుట - తర్కచూజును పాలించుటయే తనకు శ్రేయస్కరము, కర్తవ్యము - అని శ్రీరాముడు అతనికి తెల్పుట.	651	114)	భరతుడు అయోధ్యానగరమున ప్రవేశించి, దానిదుస్థితినిజూచి, కన్నీడుగాళ్ళుట.	679
105)	'అన్నా! అయోధ్యను పాలించుటకు నీవే అర్హుడవు' అని భరతుడు శ్రీరామునకు ఎన్నునందుకొనుట - 'జననమరణములు అనివార్యములు' కావున తండ్రిమ్మునికి పింతింపకుము - అని సలుకుచు శ్రీరాముడు "మనకు తండ్రిజిల్ల శిరోధాత్యము" - అని హితవు పలుకుట.	653	115)	భరతుడు తల్లులకు నమస్కరించి, పండ్రిగ్రామమునకు చేరుట - పామకలకు ఎట్లాబిషేకమునర్చుట - సమస్తకార్యములను నాటికీ నివేదించుచు రాజ్యపాలనము చేయుచుండుట.	683
106)	అయోధ్యకు విచ్చేయుమని భరతుడు శ్రీరాముని ఎదిసరివిధముల వేడుకొనుట.	658	116)	ఋషులందఱును కులపరిచోగూడి చిత్రకూటమును విడిచి వెళ్ళుట.	686
107)	'మనతండ్రిని సత్కరింపునీకేయుటయే మనకర్తవ్యము'. కనుక నీవు రాజ్యపాలన గానింపుము - వేను వనవాసము చేసెదను.' - అని శ్రీరాముడు భరతునితో పలుకుట.	661	117)	శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణసహతుడై ఆశ్రమమార్చి ఆశ్రమమునకు చేరుట - ఆ మహామొనీ వారికి స్వాగతమర్పించుట నెఱపి, అనసూయదేవి తత్ప్రభావమును దెల్పుట - అనసూయదేవి సీతాదేవికి స్త్రీ ధర్మములనుగూర్చి వివరించుట.	689
108)	జూబాలి శ్రీరామునకు వాస్తవకవాదమును వినిపించుట - రాజ్యపాలనము చేయుమనినుడువుట.	663	118)	అనసూయదేవి సీతాదేవికి దీప్యములైన అంగరంగములను వస్త్రాభరణాదులను కానుకలుగా సమర్పించుట - ఆ ఋషిపత్నికోరికపై సీతాదేవి తనవివాహగాఢము ఆమెకు వివరించుట.	691
109)	జూబాలియొక్క వాస్తవకవాదమును వింటింపుచు శ్రీరాముడు సత్యముయొక్క వైఖ్యమును పేర్కొనుట.	665	119)	అనసూయదేవి కోరికపై అమె ఇచ్చిన వస్త్రాభరణాదులను సీతాదేవి ధరించుట - అలరికొత్తయై తనకడకు వచ్చిన సీతాదేవినిజూచి శ్రీరాముడు సంతోషించుట - ఋషిశ్వరుల అశీస్సులనుగొని శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణులతో	697
110)	వసిష్ఠుడు శ్రీరామునివంశముయొక్క పుట్టుపూర్వోత్తరములను వివరించి, కోనిలరాజ్య పరిపాలనను చేపట్టుమని ఆ ప్రభువును కోరుట.	669		దండకారణ్యమున ప్రవేశించుట, దాశరథి శతకము	699

క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య	క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
101)	దశరథమహారాజు స్వర్గస్థుడైనట్లు భరతుడు తన అన్నయగు శ్రీరామునకు తెల్పుట. 'అయోధ్యకువచ్చి రాజ్యాధికారమును చేపట్టుము' అని అతడు తనఅన్నను అభ్యర్థించుట. 642	642	111)	'అయోధ్యకు బిరిగిరమ్మ' + అని వసిష్ఠుడు ఎంతగా చెప్పినను - శ్రీరాముడు తండ్రియాజ్ఞను పాలించుటకే దృఢముగా నిలబడుట - ఆ కారణముగా భరతుడు నిరాహారదీక్షకు సిద్ధపడుట - శ్రీరాముడు అతనిని నమోదాయించుట. 672	672
102)	శ్రీరాముడు తనతండ్రిమ్మరికి నిలపించుట - అయినకు పెండ్లిదళములను పంపించుట. జనులందఱును త్వరత్వరగా ఇశ్రమమునకువచ్చి శ్రీరాముని దర్శించుట. 643	643	112)	శ్రీరామభరతులకలయికను జూచి ఋషిశ్వరులందఱును సంగీతోపుట - భరతునిప్రార్థనపై శ్రీరాముడు తనసౌదుకలను అయినకు ఒసంగుట - పిమ్మట అతడు అందఱికిని వీడ్కోలు పలుకుట. 674	674
103)	కొనల్యారేచి వసిష్ఠునితో, తోడి రాజులమ్ములు మున్నగువారితోగూడే మందాకినీతీరమునకు జేరుట. అచట రాముడొనర్చిన పితృశాస్త్రక్రయవిహ్నిములను గాంచి దుఃఖించుట - అందఱును చిత్రకూటము నందలి ఆశ్రమమున సీతారామదులను కలిసికొనుట. 647	647	113)	చిత్రకూటమునుండి సవేరివారముగా బయలుదేరిన భరతుడు మార్గమధ్యమైన భండ్యాజమహర్ని ఆశీస్సులనుగొని, తిన్నగా అయోధ్యకు చేరుట. 677	677
104)	'అయోధ్యకు విచ్చేసి రాజ్యపాలనమును స్వీకరింపుము' - అని భరతుడు శ్రీరాముని అభ్యర్థించుట - తండ్రియాజ్ఞను పాలించుటయే తనకు క్రయస్కరము, కర్తవ్యము - అని శ్రీరాముడు అతనికి చెల్పుట. 651	651	114)	భరతుడు అయోధ్యానగరమున ప్రవేశించి, దానిదుష్టతనిజూచి, కన్నీరుగార్చుట. 679	679
105)	'అమ్మా! అయోధ్యను పాలించుటకు నీవే అర్హుడవు' అని భరతుడు శ్రీరామునకు విన్నవించుకొనుట - 'జననమరణములు అనివార్యములు' కావున తండ్రిమ్మరికి చింతించకుము - అని పలుకుచు శ్రీరాముడు "మనకు తండ్రిఆజ్ఞ శిరోధార్యము" - అని హితవు పలుకుట. 653	653	115)	భరతుడు తల్లులకు నమస్కరించి, నందిగ్రామమునకు చేరుట - పాదుకలకు వట్టాలిపేకమునర్చుట - సమస్తకార్యములను వాటికి నవేదించుచు రాజ్యపాలనము చేయుచుండుట. 683	683
106)	అయోధ్యకు విచ్చేయునుని భరతుడు శ్రీరాముని సరిపరివిధముల వేడుకొనుట. 658	658	116)	ఋషులందఱును కులపతితోగూడే చిత్రకూటమును వీడి వెళ్లుట. 686	686
107)	'మనతండ్రిని సత్యసంధునిజేయుటయే మనకర్తవ్యము'. కనుక నీవు రాజ్యపాలన గావింపుము - నేను వనవాసము చేసెదను.' - అని శ్రీరాముడు భరతునితో పలుకుట. 661	661	117)	శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణులహాతుడై అశ్రమమార్చి అశ్రమమునకు చేరుట - ఆ మహాముని వారికి స్వాగతమర్పణలను నెఱచి, అనసూయాదేవి తపఃప్రభావమును దెల్పుట - అనసూయాదేవి సీతాదేవికి స్త్రీ భర్తములనుగూర్చి వివరించుట. 689	689
108)	జాలాలి శ్రీరామునకు నాస్తికవాదమును వినిపించుట - రాజ్యపాలనము చేయుచునుండువుట. 663	663	118)	అనసూయాదేవి పీతాదేవికి దివ్యములైన అంగరాగములను వస్త్రాభరణాదులను కానుకలుగా సమర్పించుట - ఆ ఋషిపత్నికోరికపై సీతాదేవి తనవివాహాగమము ఆమెకు వివరించుట. 691	691
109)	జాలాలియొక్క నాస్తికవాదమును వివరించుచు శ్రీరాముడు సత్యముయొక్క శైశ్వుమును పేర్కొనుట. 665	665	119)	అనసూయాదేవి కోరికపై ఆమె ఇచ్చిన వస్త్రాభరణాదులను పీతాదేవి దరించుట - అలంకృతయై తనకడకు వచ్చిన పీతాదేవినిజూచి శ్రీరాముడు సంతోషించుట - మునీశ్వరుల ఆశీస్సులనుగొని శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణులతో రందకారణ్యమున ప్రవేశించుట. 697	697
110)	వసిష్ఠుడు శ్రీరామునివంశముయొక్క పుట్టుపూర్వోత్తరములను వివరించి, కొనలరాజ్య పరిపాలనను చేపట్టునుని ఆ ప్రభువును కోరుట. 669	669		రాశరధి శతకము 699	699

శ్రీసీతారామాభ్యాం నమః

శ్రీమద్రామాయణ మహిమ

బ్రహ్మసం - శ్రీ జయదయాల్ గోయంబికా

శ్లో ॥ ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదం వేదమువర్ణనామేత్ ।

విభేద్యత్పూర్వరాద్యేన్ మామయం ప్రహరిష్యతి ।

వేదవిజ్ఞానరహస్యములఅవగాహనమునకు ఇతిహాసపురాణములను అధ్యయనముచేయుట ఎంతయు అవశ్యకము - ఇతిహాసపురాణములను రోలుగా అధ్యయనముచేయుచి కల్పజ్ఞుడు వేదములను (వేదరహస్యములను) గూర్చి ప్రస్తావించుటకు పూనుకొనినప్పుడు వానిని జూచి, "వేదములకు వివిధార్థములను కల్పించి చెప్పుచు యథార్థములను బ్రహ్మసంప్రదించుచు" - అని వేదములు ఓతిల్లును.

వార్తవముగా వేదములను అధ్యయనముచేయుటకు కొంతమంది మాత్రమే అర్హులు. వేదభాష మిక్కిలి ప్రాచీనమైవది. వేదార్థములు మిగుల గంభీరములు. ఊహలకు అందనివి. అందువలన వేదములను అందఱును సులభముగా అర్థము చేసికొనకాలరు. యుగధర్మమునుబట్టి వేదమును వరంపరగా పఠించుటయు (అధ్యయనముచేయుటయు) తోచించుటయు ఈ కాలమున క్రమముగా పెన్నగిల్లుచున్నది. బ్రాహ్మణులలోపైతము ఎంతగా వెదకినను అతిశయముపడ అదిమగా మాత్రమే వేదపండితులు అభించును. ఏలననగా వేదములను సాంగోపాంగముగా అధ్యయనము చేయుటకు అధికపనుదుము, చూక్షుకుట్టి ఈ రెండును అవశ్యకములు. ఈ కాలమున ఈ రెండును లోపించుచున్నట్లు కనబడుచున్నది. రాసురాను మానవుల ఆయుర్దాయము, బుద్ధి తగ్గిపోవుచున్నవి. వేదములను అధ్యయనము చేయుటకు బ్రహ్మచర్యము/నాడ చాల ముఖ్యము. బ్రహ్మచర్యదీక్షను పాటించుటగూడ జనులలో లోపించుచున్నది. ఈ విషయములను రృషిలో ఉంచుకొనియే త్రికాలజ్ఞులైన మనమహర్షులు వేదవిజ్ఞానము పాహున్యజమలకు అందుబాటులోమిండునట్లుగా నిరూపి, మహాభక్తమైన భాషలో ఆకర్షణీయమైననైతిలో ఇతిహాసములను, పురాణములను రచించిరి.

ఇతిహాసగ్రంథములలో శ్రీమద్రామాయణము, మహాభారతము అను రెండుమాత్రమే ప్రస్తుతము లభించుచున్నవి. ఈ రెండుగ్రంథములు భారతీయవ్యాయమునకు తలమానికములు, అధ్యసభ్యతకు పట్టుగొమ్ములు. ఇవి భారతీయగౌరవమును ఇమడుపింపజేయునవి. ఈ రెండింటిలో భక్తి, జ్ఞాన, వైరాగ్యములు, నిదాచారములు, నీతినియమములు, ధర్మము మున్నగువాని ప్రబోధములు అడుగిడుగునను కన్పట్టుచుండును. రామాయణమునందు మర్యాదావైరుద్యోతముడైన శ్రీరామచంద్రప్రభువుయొక్క దీప్యలీలలు వర్ణింపబడినవి. మహాభారతమున మణిమాలలో దారమువలె తీలొప్పురుద్యోతముడైన శ్రీకృష్ణునిగవామనిమహిమలు అనిచ్చిన్నముగా ప్రస్తావించబడినవి. ఈ రెండింటియునును నైతన్యవంతమైన భారతీయసంస్కృతియొక్క సజీవరూపము తోటికిపరాడుచుండును. సంస్కృతపాహిత్యమునందు వెలువడిన దృశ్య, శ్రవ్య కావ్యములప్పంటికిని (నాటకములు, ప్రబంధములు, సంకీర్తనలు మున్నగువానికన్నించికిని) దాదాపు ఈ రెండు ఇతిహాసగ్రంథములే ఆధారములు.

అపరీక్షితములై అన్యోన్యాలికి మూలములైన ఈ నిరంకుశములును నిత్య-తృప్తికరములైన ఇతిహాసములుగా నిర్వహింపఁబడినవి. అట్టి కవిరత్నములగుట వాద్యయంతమున అయ్యున్నతత్వమునను అందుకనింపఁబడి వానిని మనోభారమునకు ఇతిహాసముగా వచ్చిన గుర్తింపు కావ్యముగా గానము వాల్చికి ప్రసాదించిన శ్రీమద్రామాయణమునకు మాత్రము ఇతిహాసముగానాక ఆనీకావ్యము'గా గూడ పేరైన కారము దక్కినది ఈ మహాకావ్యము కాంతారి ఆనందరసము' ¹⁾ కర్తవ్యమునఁ దపసిగియును ఇదియే ఈ రామాయణముయొక్క విశేషము.

సెల్ఫీలను తగ్గించి, అలాగే క్యాబినకు ప్రజాతాతపతన మ్యాప్స్ డౌన్ - డివైసుల పరివాక్యములద్వారా వేరముల సుదృఢత ఉపదేశించుచు ఇతిహాస్యరగాములు మృతము కావినట్ల నిర్ధారించి న వాచిగారు. అది వివక్షగా విశ్రుతిగలిగి తరచోచ వేయుచు క్యాబిన్లలో కొందరి ప్రేమానురాగములను రంగరించుచు ఆర్గేటియమెల్లక ప్లెషునుమెరువపరచుచులట్ మనసు కప్పివలసమునకు ఉపయోగం కావచ్చునుమనందరి శిరాపర్యాయం మోల్కల్లి పేర్కల్లి" క్యాబిన్లపల్లెలపరచుచు మరల ఒక్కొక్క "మాట్టోకోరిన పిల్లలకోరిక" లను వేరవాక్యములపరచుచు అంతగా ఉండదు. కాంతా పిల్లలమల్లి ఉండేములనెందరియ క్యాబిన్లలో వాల్క్వికావచ్చునుమనవాక్యమునొక క్షణము పిల్లలనొకపైవది రెవరాకోరియు, క్యాబిన్ల కొరకు - ఆ : ఈ వెండలినిలల్లి రావాయగము వదిలముపించిరి నిమిత్తక వ్యములకును మకుటాగ్రమావము.

[illegible]

(D) D ప్రభునిస్సాలో వేద = వేదము ప్రభువువలె కర్తవ్యమును శాసించును

2) పిల్లలకు, 30 శాతం = భాగము పిల్లలకు వచ్చి మిగిలిన భాగం పిల్లలకు

వి శాంతానందము, తా. ౧౯౧౯. గాథలు గాథలలో అమరకవితలును కృష్ణమైనవిను పునరుద్ధరించును.

ప్రతిపాదించబడినవి ఇందలి శ్లోకములన్నియును మిక్కిలి మధురములు దుచితములు. ఇవి మహాకావ్యచిత్రములైన గుణములతో శబ్దార్థాలంకారములతో మహోదయములు రాగతాళయుక్తముగా గానమచేయుటకు అనువైనవి, గంభీరార్థయుక్తములు. పమయోచితముగా ఇందు శృంగార వీరకరుణాహ్నుతాది నవకవములు పరిపుష్టములైనవి. గుణములన్నింటికీనీ ఇది కుదురేయైనను కరుణారసముమాత్రము దీనికి ప్రాణము. ఏ దృష్టితో చూచినను ఇది అందఱును ఆవరింపదగిన (అందఱే అలీరుచులను చీర్చగల) ఉత్తమగ్రంథము.

వాల్మీకిరామాయణము సర్వోత్కృష్టమైన ఒక మహాకావ్యము అంతగాక ఇది శ్రీరామచంద్రప్రభువుయొక్క అవతారలీలావిశేషములను తెలుపునట్టి చక్కని ఇతిహాసము. అను విషయము వేస్మరింపరానిది. 'స్వయంభువు' అని బ్రహ్మదేవుడే వాల్మీకిమహామునికి సాక్షాత్కరించి, రామాయణమును వరించుటకు ఆ మునిని ప్రోత్సహించెను. మఱయు అతడు "శ్రీరామునివృత్తాంతమునకు సంబంధించిన విశేషములన్నియును నీకు నాజనుగనే కరతలామలకములగును." అని ఆ మహర్షికి వరమును ప్రసాదించెను. ఆ వరప్రభావమున కదావిషయములన్నియును ఆ మునీశ్వరునిమనస్సునకు స్పష్టముగా గోచరించెను కావ్యనాయకుడైన శ్రీరామచంద్రునిఅవతారకాలమునందే వాటిని ఆ మహర్షి శ్లోకబద్ధమొనర్చెను. అంతేగాదు శ్రీరామచంద్రుని కుమారులైన అవకుటలచే వాటిని కంఠస్థముచేయించెను. వారితేతనే రాజోపు సరిఘటనలతోపాటు ఆ వృత్తాంతమును సంపూర్ణముగా శ్రీరామునిసమక్షముననే నిండుసభలో వినిపించెను. ఈ విధముగా ఈ ఇతిహాసగాథకు శ్రీరామునిఆమోగము లభించినట్టినది. దీనిస్థామాళికవిషయమున ఇంతకంటె చెప్పవలసినదేమియుండును? శ్రీరామునిఆమోదముద్రకు నోచుకొనిన ఈ మహాకావ్యమునందు అసత్యములుగాని, దోషములుగాని, అతిశయోక్తులుగాని ఉండునని ఊహించుటకు ఏమాత్రమును విలులేదు. ఇది సకలజనులకు ఆదరణీయము. మిగుల ప్రయోజనకరము ఈ రామాయణమహాకావ్యమును (ఈ రామగాథను) ప్రచారముచేయుటవలన అనంతమైన లోకకల్యాణము నీర్ధింపను.

ప్రపంచమునందలి అన్ని జాతులవారును, అన్ని కర్మములవారును (మోసపుల్లెడును) దీనిని పఠించుటకును, వినుటకును అర్హులే. సతివ్యక్తీయు, దీనిని శ్రద్ధగా పఠించి అవగాహనచేసికొని, ఇందలి ఉత్తమోత్తమ-ఉపదేశములను యథాశక్తి ఆచరించినతో అనంతవిజయము ఆదర్శప్రాయమైన సఫలముగను.

భక్తసంస్థానాథాయ వందనామి యుగేయుగే ॥

అశ్వమేధాది మహాయజ్ఞములను అచరించిన దశరుడుకు కుమారి విభవతి నన్ను పెండ్లింపిస్తున్నారని కౌశల్యదేవి మహాపతివ్రత. ఆమె నోచిననోములకును, చేసిన తానధర్మములకును బెక రోజు అప్పుగారించింది. ఫలముగా పాకీ ప్లైస్టై ఈ మాటోమీదని కౌశల్యదేవి మహాపతివ్రతను కు శ్రీరామును భగవద్దేవత మేష్టానంద పేడములను పేదారుములను, అంజానములను అర్జునముడు, మహారాష్ట్ర ప్రాంతములను నుండి అస్త్రశస్త్రములను గ్రహించుట వనభారిద్యలో భరిత్యాలనాది అతిమహామన అగ్నిముహూర్తము నుండిను లోకము మొలకలవారి అశిస్సులతో వారి మహాతపస్సులములను నుచుకొన్నకొనిన శ్రీరామలంకామును అ దేవులొక్కొక్కరుకు పంపిటవచ్చి

१. यथाऽप्युक्तं तथैव । यथाऽप्युक्तं तथैव । यथाऽप्युक्तं तथैव । यथाऽप्युक्तं तथैव । यथाऽप्युक्तं तथैव ।

[illegible]

అవతారిక

[illegible]

మూర్తి వర్ణిత అధికవియోగము గాక వేదాంతి, వాళ్ళును, ముందుగా ముందుగా ముందుగా

వార్మిక మహర్షి శిష్యులతోగూడి చమనానాదులను మరల మరల గ్రహించుకొనుచు నున్నాడని బాణముతో కొట్టెను. అప్పుడది నేలకొరిగి పారిపోయింది. అప్పుడు వార్మికమునిహృదయము ద్రవించింది. అప్పుడు మహర్షి శిష్యులతో కలిసి గర్భదనుయ్యము పరీతముగా అతడు శోకాశ్రులుదయ్యెను. అప్పుడు మహర్షి అనుచు పోయినాడని ఆ మౌళిని వెలువడినది.

మనము ప్రతిదినం వ మనకు ఈ పదములు చూడ గొప్పమార్గమునందున్నవి. కాదునాటికి.

[illegible]

“మహర్షీ! శోకముతో నీవు ఉచ్చరించినది చందోబద్ధమైన శోకమే. సామాన్యమైన శోకమును బట్టి నీవు ఉచ్చరించినది. ఈ సామాన్యమహాకావ్యము లోకములముందు పర్వతము: “

యావత్ సౌస్యంతి నిరయః సరితశ్చ మహితలే । తావత్ రామాయణకథా లోకేషు ప్రచరిష్యతి ॥

అప్పుడేవు చూడండి. వాల్మీకికి కావ్యమనేది అనినానానా అనంతరముతడు యోగాసేనుడై రామచరిత్రమును, శ్రీరాములను తన మనోనైత్రమున గాంధీకీకరించి, వీమ్మలు అరికావ్యమై - శ్రీమద్రామాయణంవలె 'నిరర్చుణ' బరికినాను.

“కావ్యం రామాయణం కృత్స్నమ్, సీతాయాశ్చరితం మహత్

సౌలస్త్వనధమిత్యేవ చకార చరిత్రతః ॥ బాల 14/7

ఈ కావ్యమున రామ కథ, సీతాచరిత్రము, రావణవధ వర్ణనలనెట్లు బాహ్యముగా గప్పజ్జును కానీ లోతుగా “సౌలస్త్వం” అంటే బ్రహ్మకథ మనోవిజయము వర్ణనలైతే అట్లు సరిపోయినాను.

రామస్య ఆయునిమ్ = రామాయణమ్, అనగా రాముని యొక్క చరిత్రము రామాయణము - రామ ఆయులే అనేసినట్టి రామాయణమ్ - అనగా దీనిని నిరంకుశ నామ రామునితో ధర్మశీలురై కడకు బ్రహ్మసాయజ్యమును కుమరని భావము -

రామాయా (సీతాయా) ఆయనమ్ = రామాయణమ్. అ : ఇది సీతావధ చరిత్రము.

శీరాముడు, సీతాదేవియు లోకమునకు అదిర్చుచూర్కలు. ఆరాధ్యులు.

శ్రీరాముడు మూలవానికి ఆ శక్తిములను పుట్టిధర్మము మిత్రధర్మము భ్రాతృధర్మము భర్తృధర్మము, శిష్యధర్మము, శత్రుధర్మము మొదలగు ధర్మములను అర్జునుని న్యాయముగా అందరినీ లోకమునకు మారదర్శకుడయ్యెను. కథాఅయ్యు క్షులకు అవగోయములను అర్జునధర్మమునకు సరిజేతమువ్వగా లోకమునకు ప్రకటించెను. ఇట్లు రామాయణము కావ్యమునుబట్టి గాక ఒక ధర్మకావ్య ప్రపంచమై నది.

మనపునీటీతములో ధర్మము అర్థము కాదుము అను మూడు పురుషార్థములును సాధింపవలసినవి ఈ ధర్మమునకు ధర్మము మూలము ధర్మశాస్త్రములు గాని అర్థకామములు వందును అనర్థహేతువులు. ధర్మమునకు సర్వముగా స్పృహార్థమైతే భావించి గాంధీగారు (అర్థమును) కట్టచెట్టజూచి కైక కలగములో సన్నలమై కనంపకు గుజీయైసిది. అట్లే ధర్మమును సేవ కొమారులైన ఎల్లములను అసేవసేవ ముష్ణకావలయు లోకమున అకర్మిపోలయ్యెను. నునివానిముగా అనిచేసి విరక్తమిట్టై, రాజ్యమునే విరితి జరిపిన శ్రీరాముడు ‘కాకాధ్యక్షయ్యను కాకాగా ‘రామో విగ్రహవాప్ ధర్మః’ శ్రీరాముడు మూర్తీవు చివ విరక్తము అసేవాల్మీకి మహర్షి పండితులు అందుచలనకే ‘ధర్మో రక్షతి రక్షితః’ (ధర్మమును అర్జునునిని వానినీ ఆ ధర్మమే కాపాడును.) అను సత్య నిరూపింపి.

బాలకాండము - కథా సంగ్రహము - విశేషాంశములు

పుట్టికామేష్ట - సంతానప్రాప్తి - నామకరణము అయితా విషయమైన దానినిమహాకవి అతడు ఎరిగొలయును. అతడు ‘రామము కలుగకుండుకే’ అనిపించుచుండను పాపపరిహరార్థమై అతడు అశ్వమేధయాగముచేయుటకు నిశ్చయించెను. తన సంతకల్పమును సోపాన మహమ్మలకు కట్టు తెల్పెను.

మమ తాపవ్యమావస్య పుత్రార్థం వాప్తై శై మనమ్ , తదర్థం హయమేధేన యజ్ఞాసీతి ముచిర్ముమ ॥

‘పుత్రులులేక తపనపడుమన్న నాకు మనశ్చాంతి కలువైతది అందుకై అశ్వమేధయాగము చేయవలయునని నా నిశ్చయము. అది పరిచి ను నసిక్తమిలసిచాచుమరను బుద్ధిశ్శుభగమహామునీగో ఆశ్చర్యించి ఆయన స్వకేంద్రాలో ఆ మహాయాగమును నిరవించెను. అనంతరము సంతానప్రాప్తికి కాశ్చేష్టముగా పుత్రికామేష్ట అను శ్రీతాపను చదిరించెను. బుద్ధివైముడు అనుభవించిన పాపమును అతడు కొన్ని సమిత్ర క్షేత్రము అను తన ముష్ణుడు భార్యలకును వందెను సాధుసజ్జ భావమున ఆ ముగ్ధులను సంతానవత్తులైరి.

ఇట్లు కొంతకాలము / కేరళ రాష్ట్రం లో ఉన్నప్పుడు, క్రైస్తవ మతాన్ని ఆచరించడంపై దృఢపడి, అలాగే ఇంకా చాలా మంది మతాన్ని మార్చుకున్నారని తెలుసుకున్నప్పుడు, తన దేశం వాటిని తీసుకువెళ్ళాలని ఆలోచించి, అప్పుడు ఆ సమయం కోరిన ఆరాధనాధర్మం వెలుగుతున్నది. ఈ సమయం వచ్చినది అప్పుడు, అప్పుడు దేశంనుండి వెళ్ళిపోయాను. ఇప్పుడు క్రైస్తవ మతాన్ని

[illegible][illegible][illegible][illegible]

ఇందు నితా మునె చిత్రా పరివర్తనాది రహితము. ఇట్లే జ్వరం ఉత్తమం. ఆ పానం నిర్వహించు పానం.

[illegible]

కళకరామునిసంగతి నెత్తవలెనను శ్రీరాముని వేదము

పరిశీలించి ముందుగా దిక్షిత్తులకొకాడు ముప్పాడపల్లిలో ఉన్నాడని ఈ అంశంపై ముందుగాను
మౌనంగాను, తరువాతను వారికి ఎంతై స్పష్టమైనది. అందుకైనే క్రింద వ్రాసిన అంశం
శీరామశ్రీ ఆధీనంలోనిది. ముప్పాడపల్లిలో నివసించే ప్రజలందరినీ ఆయన ముప్పాడపల్లిలోని
పీఠం వారు అందఱును అయోధ్యకువేరిరి.

లోకకంటకుడైన వాడనుచి సందహరించుటకై ఈ భూతమును కృతముడు జవలరించెను. అతడు మనోమథునికడ
వేరవేదాంగములను, సకలకాస్త్రములను, ధనుర్వద్యులనువేర్చెను. పిమ్మట మృతనివలన వివిధ అస్త్రశస్త్రములను

పాపాన్ని తెలుసు తాటకాడి రాక్షసులను సంహరించి దుష్టశిక్షణమునకు నాందిపలికితేను విశ్వమిత్రుని అశీర్వాదమున
 ఈ విచిత్రస్థితి ఎంపాదించును తపశ్శక్తిగావించునట్లే ఆహార్యాకౌలముల అశీర్వాదులను సాంగెను అంకము ౩ రామపుడు
 కిందనుర్బంధముగావించి తనశక్తిసామర్థ్యములను రోకమునకు చాటెను. శక్తిగ్గురూపిణియైన సీతారేణిని తనకు
 సాపర్యవారిగా జేసికొను. ఎరటగమునందుండి స్వల్పదనుస్సును, వ్యిలేజమును స్వీకరించెను. ఈ విధముగా
 మాలకాండము శ్రీరామునిని అర్చనస్తుక్తులగావించుటవ్వారా రామరామహరిమహాద్యమునకు పూర్వరంగమును
 సృష్టించెను.

అయోధ్యాకాండము - కథాసంగ్రహము - పోషేషాంశములు

ప్రజామోదముతో శ్రీరాముని యువరాజవట్టాభిషేకమునకై దశరథసుహృదాజా నిర్ణయము

యశ్చ రామం వ పశ్యేత్తు యం వ రామా వ పశ్యతి . సందితస్త్వ జవో రోక ప్నా ౧ ౧ త్యావ్యవం పరధలే ||

శ్రీరాముని దర్శించునవాడును, ఆయన దృష్టికి రానివాడును అనకు ఒక దురదృష్టవంతునిగా భావించుకొనెను. అసలు
 రాను నిండించుకొనుచు ఇది శ్రీరాముని సైబాళిమానమునకును, ఆయనపై సైబలకుల అపరాధిమానములకును ఒక
 ఒక్కని నిదిర్కనము. ఆ రమురాముని రామా రామభద్రా! రామవింద్రా! దేవా! యువాదా! అని అర్చనలందులు
 మొదలుకొని పామాన్యసైబలవటకు అప్యాయముగా పిలువసాగిరి. సీతారేణిమాత్రము 'నాథా' అని పిలుచుచుండెను
 ఎనిమిదిమందిరినెదులు వారికిరా ఈ విధముగా శ్రీరాముడు అహలగోపాలముయొక్క సైమాపురాములను
 మాటకొనెను

అంతట దశరథసుహృదాజా శ్రీరామునికయోవైభవములను గమనించెను. ఆ మహారాజ తనవార్తకృషునుగూడ
 దృష్టిలోపెట్టుకొని కోపందేశమునకు శ్రీరాముని యువరాజవట్టాభిషేక్తునిగా తేజురందించు అందు నిందులలో
 సైబాళిసాయమునకై తనగుంకలమును ప్రకటించెను. మంత్రులెల్లరును తమఅమోహమును తేలిపిరి.
 ఎనిమిదిమందిరుండెను అందులకు తమఅశీర్వాదములనందించిరి. సామంతరాజులు వీరులు జానపదులు
 మున్యులవారందఱును ఏకగ్రీవముగా తమసమ్మతిని తెలుపుచు శ్రీరామునియొక్క ఉత్తమగుణములను శ్లఘించిరి.

ధృజలఅకౌరమును పొందినసిమ్మల దశరథుడు ఆ మఱునాడే శ్రీరామునకు యువరాజవట్టాభిషేకమచేయులకు
 సిద్ధయించెను. ఏలినే మహారాజా రామవింద్రుని తనకడకునెలిపించుకొని ఆయనతో ఇట్లు వచించెను. 'నాయనా
 మంత్రులు మొదలగువారు అందఱును నీవు అయోధ్యకు యువరాజునానావలెను. కోపకొమిమిన్నాడు ఈమిచ్చి నాకు
 కలలో మన్యవృత్తులు కనబడుచున్నవి. ఎట్లయితే మహాపురుషునిగా విందును పీడుగులతోనూడిన ఉల్లలు
 (రోకడిక్కలు) నేలపై చారుచున్నవి నా అర్చనాశీయందు మోక్షనివాములు దేరినవల సారావణముగా ఇట్టి
 ముట్టపిత్తములు ఏర్పడినప్పుడ రాజా మహాలోచనులయో లేక అపదలపారగుటయో జగమునని దైవజ్ఞులు
 మనుచున్నాగు నాబుద్ధి మాటకముందే నీవు యువరాజువు కమ్ము మానవు! కు బుద్ధివాంఛయ్యు నరాజును/రా! నీవు
 వంద్రుడు పుష్కరిమండలమున ఉన్నప్పుడు పెట్టెనీకము జరులకు యుక్తిమన శస్త్రజ్ఞులు తెలుపుచున్నాడు నా మహమ్మ
 నమ్మి తొందరపెట్టుచున్నది. రేపే నీవు ఎట్లాదిపిక్కుడవు కమ్ము.

తతః పుష్కరిమండలస్య మవన్త్యకయతీవ మామ్ : శృష్ట్యామహమ్ అభిషేక్త్యామి యౌవరాజ్యే వరంతవ ||

రామా! నీవును, నీ భార్యయుగు సీతారేణియు దీక్షలను స్వీకరింపుడు' - అని రాజా ఆయనను ఆదేశించెను. పేదప
 రాముడు తనభవనమునకొను

వైకేము వరములను గోకుట 'మానవునిగా అవతరించి, రామణుని వధించును.' అని శ్రీ మహావిష్ణువు దేవతలకు
 అభయమిచ్చి యుండెను శ్రీరాముడు గానరాదై రాజ్యపాలనానిచ్చి అయోధ్యలోనేయున్నచో రామరామ హరిమహాద్య కనుక

యువరాజుపట్టభిషేకమునకు భంగమువాల్సివట్ట ఆవసరము. ఈ పట్టభిషేకము భంగమగుటకు మంత్రరయు, కైకయుయు నిమిత్తముమాత్రమే. ఇది విరిసిర్లయము. అందువలన కైక (3) శ్రీరాముడు 14 సంవత్సరములు వివాహముచేయుడు. (2) భగవంతునిరాజు పట్టభిషేకమును అనునెడకు వెనుక నుండినభయముతోచాను కొనినను చరితమును తనవ్రతమును కట్టుచు, ఎవరినీ ఎక్కెరులో అనుచును తయరావను అంధీస పత్నిసంధుగవిండుటకై శ్రీరాముడు పితృకార్య నిహేతుగావించును. అది కైకయువనిపరిచేయించుట ప్రకటించెను కైక ముగించు వీర్పులకై ఆ రామపుత్రుడు "రామో ద్విర్భారాభిభావతే" (శ్రీరాముడు అపేక్షకుల అపేక్షను అపే ఆమెను పోలు భవే న

నూనవత్త - భైరవలయము ఒక స్త్రీమూలముగా మహారాజులకు భయము నుండిననులకు పంపించు అపర్యమ' అని లక్ష్యమును పొందగలగా విరిసిర్లయము అని రాముడు అతి కష్టమార్గమునకు అన్నియున్నెడకు "పేకీవారు, వెల్లకముసానులమాత్రమే పుత్రమును అక్రమమునకు పొందెనుకాదును, భగవంతుని కలగించు మోటులను కైకముమీద ఆచారమును వారు పునరుత్తములకి ప్రాముఖ్యము చేరు

విల్లభో పితృహీనో య న పుత్రమ్ ఆమవత్తతే పీతా సంభావితాత్మాచోచ చైవం వద్యుపావతే

అంతట శ్రీరాముడు లక్ష్యము, కష్టములలో "రామునా లక్ష్యణా లక్ష్యపరిష్కరితజ్వలను అకరణశక్తితో పాలించువాడనా పుత్రులగును ఇదియే సత్కర్మములగును. అది ఎరుకును ఎరుకును వెలుగుకే రామ ద్విర్భారముగా విజృంభించుకొనెట్లు తెలియు. ఈ సందర్భమున ఈ ఇరువురిమధ్య జరిగిన దర్శ ఆసక్తికరముగను, విజృంభణముగనుగాను ఉన్నది. పీతవలన మనవిత్తమునకు ఎరుకుల పుత్రులకి కైకలయందుకై ప్రాముఖ్యము భవేపడినది

శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్యములతోగూడి వనములకేగుట:

అల్లయాకృతిగనుటకై శ్రీరాముడు కొల్లాయీకృతము చేయు శ్రీరాముని కవచము కట్టించి "రామో ద్విర్భారాభిభావతే" తల్లికొనిన దురాసుతో లక్ష్యబోధించు "రామునా రామో సీతామూలమున నేను భరించజాలను. కనుక నేనును విడిచిపెట్టెను" అని అప్పుడు అప్పుడు అందుమును "పితృహీనో య న పుత్రమ్ ఆమవత్తతే" కృత మోక్షార్థకే సేవలుచేయును సీత ఇంటనేయుండును అని పంపించుట అనికాన్తి అనెను. కైక మోక్షార్థమున పొందెను.

అంతట సీతారేఖ శ్రీరామునితో "నాదా! వేమను నీవెంట వనములకు వెళ్ళినను కరములలో మీముండువామన వదులును, కంటకములను తొలగించును మీమార్గమును సుగమముచేర్చెదను

అగ్రరత్న కమిష్టము మృచ్చానతి కుశకంటకాన్

(ఇందరి పితృము - స్వమీ! పీతకుండును ముందుగా కేక సంకటమున భోకకుండుకడైన రావణాసురుని తుదముట్టించుటకై మీకు మిత్రమును నూనవేసిరి. తమ) అ' విధించెను. ఇరమ శ్రీరాముడు అయెంటుకుగాను అమోహింపక 'ఓ కోమలీ! కవచాభిరణము కుర్చుము కనుక నీవు అరణ్యేవాసము అ. ముంది, అమెను నివారించువాడెను ఇంకను పట్టవీరులుగా వైభవ ప్రాప్తిక నను ప్రాంతాభ్యుదయము సక్రమముగా అప్పుడు రామపుత్రు అనలో ఆపెనెమోగామునకు ఎచ్చరించెను తమవది క్షణమును పోలుమునకొక అతడును అనెనెను వనములకు వచ్చుటకు శ్రీరాముడు అంగీకరించెను.

అంతట లక్ష్యగ్రాహ్యము అని లక్ష్యంతో అలవోకకై మున్నూరే కళకళలు. అందుకు అనెతోకారమునుదెట్లును అ లక్ష్య అనకమోసలో "రామునా! కుచోరా, భయము పనిముటను వెళ్లెను - సీత ఇంట సీతారాములను లక్ష్యపరిష్కరితముగా తెలుపి నిలిచు వారిని పీదించుచుండును. అగ్రమును అయోధ్యగ్రామంపి చక గా మెసలు కొనుము" - అని పికీ, పుత్రుని అశీర్వాదించెను

నామం దశరథం విద్ధి మం విద్ధి శనకాశ్వామీ అయోధ్యామే అటపీం విద్ధి గచ్చ తాత యథామతమ్ ।

(దీని నోచ్చేక్షులు - 41వ సర్గములో వివరింపబడినవి.)

ఇట్లు చెప్పిన వెళ్ళుచున్నాడు కానీ, స్వయం భరించితే, నీలాదేవి దశరథుడు తెప్పించిన వస్త్రాభరణములను వాల్మీకికి పంపి ఆ మున్నగు దీపములతోక, వరదానమునకు బయలుదేరినాడు. రామునియొద్దనున్న తట్టకొనలేక, కులంపలుడు ఆ కులము కులంపలుడు అనునదిని దశరథుడు కొల్లొచ్చి, అను మార్పిడిని, నీవేరకరిమన గుమ గుమముతో కాచుకొని, మట్టిపాతలో ఒకాకాచునాడు తరించి, ఆ తాత దశరథుని పై అది కట్టితిరి నామ శనకాశ్వామీ! దీక్షగా భగవాన్ శాసనమునో, భగవాన్ మహర్షిగారి ఉపదేశములను అభివ్యసించి ప్రసంగించుట నామ చిత్తవలదునను అని ఆమె వరదానమున వదులపాటి

పుత్రదుఃఖముతో దశరథునిచ్చుతి అరాణకమున పీర్చుడు వివరీతములు

శృంగవేరపురమున గుహునిపెట్కొని, మనుండుడు తన్నగా అయోధ్యను చేరినాడు. శ్రీరామునియెడబాటుబాధను వినిపలేక దశరథుడు పుత్రదుఃఖముతో ప్రాణములను కోల్పోయినాడు. కళీబరమును శైలలోగోలోనుంచి

దశరథమహారాజు కన్యుమూసిన నామమున కామర్ష్యులు దశములపాలెయుండిరి. భరతశత్రుఘ్నులు కేకదు రాజ్యమున తాతగారిఖిలముండిరి చలువడి కొడుకులుండియు పంపియినను శస్త్రాస్త్రములు అనిరి గుర్రము లక్ష్మ పుత్రులుగది పురిలోపంపట మగుటలేదుమని దశ మహారాజునోతలేనాడు. పట్టిన దుర్మిత వది వన రాజ్యము పగిలి పరేపరి. దానిని పాలించుటకు (సర్వవిషయము) సుఖములేదు. నాలో రాజ్యమున పురిలోది అర్థకల్లోలపరిస్థితులనుగూర్చి మార్కండేయాచి మహర్షిలు సస్యపంచముతో ఇట్లు పేర్కొనిరి

ఓ మహర్షి నాలోని రాజు నుండిరాజ్యము పరిత్యజి కొడుకులు భర్తదండ్రులహులను వినదు. పరులు పరులఅజ్ఞలను పట్టింపరు. దండ్రులందొక్కొక్కరులును ఎల్లప్పుడు నీతిని మరలు అడుగులును, సత్కమునను యనిపియుండును. పాక్షికయుండిను వెళ్ళును వెళితేయుండును. సద్భవయుమనే మట్టములు అనినోపును. మహారాజులేక అంతరించు మహా పరులు సమాజకదార్శనమును, కుంతుపడును దొంగలభయము మిత్రమును స్త్రీలకు దక్షణ కడునలను పైచేరుతో క్రమశిక్షణ లోపించును. బలవంతులు బలహీనులను ముక్కొందురు. సజలు జాతివల గును ఎల్లప్పుడు పరములు పట్టింపరు. నామలు చెలరేగుదురు దేశమునకు దశమములు మట్టికొను తొలిపొను పెల్లములను మహర్షులు భవిష్యత్తును వర్ణించగలవారుగావున నామ తెలిసిన రామిడు. ములు పి నామలయొద్దనున్న శ్రమపు (నమర్పడైన పాలకుడు) లేని నీ వేళునైనను శక్తిండును.

భరతునిరాజు - అలసికవిధము యువలహులను అరికొనన పోవుచున్నా వెలసే మూలమహుల. పరిత్యక్తులను కేకదురాజ్యముమందే అమోఘకు లుండిన అరలు భరతుడు అట్టి పుత్రులెందరి నుండునను నీలాదాకలక్ష్మిగారివనమానముమలను పరే అర్థకీర్తనకును తనవల్ల కైకము పోవడైన పోవునను పాల్గొన ఇట్టి పుత్రులను తెలిసిన గుర్రము ఇదియ అని మహామోసను పిమ్మట అతడు కొల్లొచ్చుతొకడతో బడిన పరిపడునలను మగుట పడించును. తన సోపేక్షులను యువపవలులకు వట్టి కుభవతనములను పలికెను.

“అమ్మా! శ్రీరాముడు సత్యవీరతుడు, పూజ్యుడు అట్టి మహావీర అపరలహులయేమునాటి యుక్తి మన్యమైగది నామ అందు ఆవంతయును ప్రమేదునులను. గుర్ర లు నామమున పుత్రులు. జోళ్ళు ఉన్నను నాకు పాపాత్మునకు సేవేయవలసిన శతపట్టును. నూర్పులను పడుచుండనే మును త్తములను సుగ్రీవము వా. వా. ములు అంటుకొనును. గచ్చు కాలిలో తన్నునవానిపాపము మట్టికొను పుట్టునను పరిపించును పగొట్టిన యువహులెందరి నాకు

[illegible][illegible]

॥ **అక్షరార్థము** : స్వేచ్ఛా శరణులు , వానశ్రుతి శ్రుతి శాస్త్రముల అక్షరార్థములు ,
 తత్వాం తాత్పర్యములు బుద్ధిగాఢ భావితార్థములు , పాఠముల శాస్త్రములు , వానశ్రుతి శాస్త్రములు .

అంతే కాదు ఈ క్రింది నివాసాలలోను అవకాశాలును ఉన్నాయి. అవి: ఆయన అశ్రమశాఖ, అనవారోగి అవధినుండి బయటపడి చిత్త. 1999-2000

నిర్వహించెను. పుట్టిన ప్రతిప్రాణియు గిట్టుట నహజము. కనుక తండ్రిమ్మరికి వగవక ఆయన అజ్ఞనుపాదించుటయే మనలందఱి కర్తవ్యము. కావున నీవు రాజ్యభారముచే మౌంపుము. నను పక్షపాలుగునంతయ్యములు వనకాపము ముగించుకొని అయోధ్యకు మరలివచ్చును. అని శ్రీరాముడు భరతునకు హితవు పలికెను.

"ఈ లోకమునకు ముఖ్యముగ లోకములోడు పరోక్షములైన వారలొకకలాభములను నిశ్చయించి ప్రత్యక్షముగానున్న రాజ్యములను (హతక నులునులు) అనునవియందును యజ్ఞకర్తవ్యము' మున్నగా సాగిన బాబానివాస్తవవాదమును తీవ్రముగా బాదించి శ్రీరాముడు 'తండ్రిన పర్యవేక్షించి నిగజేయుటయే తన ముఖ్యకర్తవ్యమని నొక్కతాగానొనెడెను. ఈ పరిదర్శమున ఆ రామురాదుకు సత్యవ్రతానుగుణాత్మ్యము వాని ప్రభావపరిపూర్ణములను గుఱించియు లోకమునకు తేటతెల్లముగావించెను. రాజు సత్యవ్రతవర్ణమర్చి పో ప్రబలిందెయ్యను సత్యవ్రతముననే ప్రవర్తించుట

(యద్వ్యుత్తా సంతి రాజానః తద్వ్యుత్తా సంతి హ సతా)

లోకమంతయును సత్యముమీదనే ఆధారపడియున్నది. (వల్మీకి లోకా ప్రతిష్ఠిత.)

బుధిశ్శురులును దేవతలును సత్యమే మిగుల శ్రేష్ఠమైనదని పలికెను. (సత్యవ్రతమననే గొలిపించుచు) ఈ లోకమున సత్యవారియే పరమదాసులును (దస్త్యతస్థితికి) చేరును

బుధియశ్చైవ దేవాశ్చ సత్యమేవ హి మేనితే । సత్యవాదీ హి లోకేఽస్మిన్ పరమం గచ్ఛంతి క్షయమా ॥

ఈ లోకమున భగమునకు సత్యమే పరాకాష్ఠా వ్యర్థపాస్త్రకి అరయేయము

భరతః సత్యం పరో లోకే మూలం స్వరవ్యవోచ్చతే

లోకమున సత్యమే భగవత్స్వరూపము సంపదలన్నియును సత్యముమీదనే ఆధారపడియుండును అన్నింటికీన సత్యమే ఆధారము. సత్యముకంటెను శ్రేష్ఠమైనది మఱియుకలలేదు.

సత్యమేవేష్యరో లోకే పర్యం పద్మాశితా సదా । సత్యమూలాది సర్వాణి పఞ్చాన్తాస్త్రీ సకలపదమ్ ॥

నేరములు మున్నగునవి అన్నియును సత్యముపైననే ఆధారపడియున్నవి. కానిన లోకమంతయును సత్యమూలమున జన్మించునవలెను. దేవాః సత్యసతిష్ఠావాః తస్మాత్ సత్యవరోభవత్ ।

భరతునకు పాదుకలనొసంగి, శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణులతో దండకవనమున ప్రవేశించుట

ఏమిట భరతునిస్థానముపై ఎమునకుడు తనపాదుకలను అతనికి కృపముగా ఇచ్చెను అనంతరము భరతుడు శ్రీరామునిపాదుకలను తనశరమున ధరించి, పరివారములతోగూడి, అయోధ్యకు బయలుదేరినది. మార్గమధ్యమున భరద్వాజమహామునియొక్క ఆశీస్సులనుగొని కపిముగా అయోధ్యకు చేరెను. తమిరి భరతుడు ఆ వగవమహామునిగారి 'పంచగ్రామము'న శ్రీరామునకు ప్రతినిధులుగానున్న ఆ పాదుకలకు పట్టాభిషేకముచిచ్చి, వాటికి వివేదిండు పు రాజ్యకార్యములను నిర్వహించునొనెడెను

భరతాదులనహామన్యులులను కొంతమంది తగ్గించుకొనుటకై శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణులతోగూడి చిత్రకూటుమును విడిచి, అత్రమహాముని అగ్రముమునకు చేరినది. అంతటవారు అగ్రమహర్షి ఆయన నిర్వసత్వియుల అనసూయాదేవిని తర్కించి వాడిని పెంపించి ఆచట అనసూయాదేవి సీతాదేవికి సన్నిహితార్థములను ఉపదేశించెను. ఆమె కోరికకై భారత ఆమెకు తన కల్యాణాగావను ఎవరించెను ఏమిట ఆ కల్యాణార్థి ఆ రాముత్తని సన్నిహితములతో ఆదరించి, అశీర్వాదించెను. మఱువాదే ఉగ్రమున సీతారామలక్ష్మణులు అచటినుండి బయలుదేలి దండకారణ్యమున ప్రవేశించిరి

పాత్రలు - వాటి బొమ్మత్యములు

శ్రీరాముడు శ్రీమద్రామాయణమునకు శ్రీరామచంద్రుడు కథానాయకుడు. ధర్మపరిరక్షణకై భగవంతుడే కలసివంతున కౌసల్యదళరథులపుణ్యపలముగా వారికి పుట్టుకై అవతరించెను అయిన భగవదవతారివేల్పెనను లోకమునకు అదర్శసాయుడైన ఒక మహాపురుషుడుగా తనతీరులను ప్రకర్శించెను ఆయనశీలానిలాపములు ఎవినవారికిని తదివినవారికిని స్మరించినవారికిని వారివారిహృదయములయందు పవిత్రబావములను కలిగించును. శ్రీరామచంద్రుడు పద్మజనిధి ఆయనప్రతీకధర్మయు లోకమునకు ఆనందరణీయము. మాతాపితరులయెడ భక్తి, పుత్రులయెడ వినయపితృయతలు, పితృప్రీతివలెనును. భూత్యసేమ మిత్రులయెడ అపరాధము, తరణాగతివాత్సల్యము, ప్రజానురాగము అయినకు నివాజంక్షణములు.

శ్రీరామునిపితృవాక్యపరిపాలనను విమలమానమైనది. బాల్యమునందు తల్లిదండ్రులమాటలను నాటించును, వారికి ముద్దుమురపెములగుర్చును పితర్ పెద్దయైనవాడు మన చెన్నాది రాముడు ఆతడు తండ్రియాత్మను తలచాల్సి తల్లి అశ్శులనుగైకొని యోగసంరక్షణమునకై విశ్వామిత్రమహర్షినొట బయలుదేరినను. తాటకను సంహరింపుము' - అని ఆ మహర్షి పలికినప్పుడు శ్రీరాముడు ఆయనకు లంజలిమిసించి ఇట్లు సుడివెను.

"గురుంధ్యా! 'ఈ విశ్వామిత్రులమాటలను ఈ చి తన క పాటించుము' అనునది మా తండ్రిగారి బజ్జ - వారి ఆజ్ఞలను లవత్వము గౌరవించును మహాత్ముడును. మా తండ్రియు ఎన విశరతుడు అయోధ్యలో నసిష్ఠమలనమక్షమున నన్ను బజ్జ బజ్జపించియుండెను ఆ మాట నాకు ఉల్లంఘింపరాదని తండ్రిగారిఆజ్ఞానకారము భూహృదయాలైన మీ అగుని ఇదిపాపహించి నిస్సంశయముగా తాటకను సంహరితారను."

పితుర్వచనవిధేశాత్ పితుర్వచనగారవాత్

సచనం కారకస్యేతి కర్తవ్యమ్ అనిశంకయా ||

అనుశిష్టోఽన్యంపూర్వాయాం గుమసుప్యే మహాత్మనా | ఏతా దశవధేనాఽహం నావశ్తేయం హి తద్యచ ||

సోఽహం పితుర్వచః శ్రుత్వా శాసనాత్ బ్రహ్మవాదినః కరిష్యామి న పందేనా తాటకావధముర్ముమమ్ ||

దశరథునిసమక్షమున కైక తనకుండుపరిమలగుర్చి ప్రసాదింపింపబ్బుడు శ్రీరాముడు అమెతో ఇట్లు పలికెను.

"అమ్మా! నాకు రాజ్యకాంక్షలేదు. నేను ఇంటనేయుండిపోవలెనని ఆసించుటయును లేదు, కేవలము ధర్మమునే ఆశ్రయించియున్న నన్ను యుపేతుల్యునిగా పిలుంగుము పూజ్యుడైన మాతండ్రికి ఏకాగ్రముగానైనను ప్రేయమునుచేయగల్గియున్నచో ప్రాణములదొడ్డిస్తే నను అన్నివిధములుగా దానిని చేసియే పోదెదను తండ్రికి కుశ్రాపచేయుట. అయినఅజ్ఞులను పాటించుట అనువాదీకరింపించిన ధర్మావరణము మానవులకు మఱియొకటి లేవేలేదు." -

నాఽహమ్ అర్జునలో వేది! లోకమావప్తుమత్సహే విద్ధి మామ్ టుపిభిష్టుల్కమ్ కేవలం ధర్మసాక్షితమ్ ||

యద్రథ భవతః కించిత్ శక్యం కర్మం ప్రయం మయా ప్రాణానపి పరిత్యజ్య సర్వథా కృతమేవ తత్ ||

న హ్యతో ధర్మచరణం కించిదస్తి మహాత్మరమ్ యథా పితరి కుతూషా తస్య నా వచనక్రియా ||

శ్రీరాముని ఆరణ్యములకు ఎంపెడిచియమున సాన్నిధి కోరకుతో ఊహించెను. అప్పుడు ఆ లక్ష్మణుని శాంతపటముగా రమరాముడు ఆతనితో ఇట్లనెను "నాయనా! లక్ష్మణా! లక్ష్మదండ్రులఆజ్ఞలను తికిరణకున్దితో పాటించువాడనిగా వన్నెఱుంగుము ఇదియే సత్య నిమలమార్గము. -

ఈ సందర్భముననే శైవ్యముతో సంపించుచున్న కౌసల్యామాలను ఊహించుచు ధర్మాత్ముడైన శ్రీరాముడు 'అమ్మా తండ్రిఆజ్ఞను నిలబాటుటకు నేను అశక్యము తరచు నేను ప్రాణమిల్లునున్నాను నేను పనములకు నెచ్చుటకే

విష్వముగా ఉన్నాను. నన్ను ఆనుమరింపుము. జరిపి ఈ లోకమున ప్రతికర్మము పితృవాక్యము సేయవలెనని తీరనివాడ. తండ్రిమాటను శరణాగతమైన వాడైతే నాకు భర్తయిమిడి ఉంటున్నాడు.

చిత్రకూటమున భరతుడు శ్రీరాముని వర్ణించి. ఆ యోధ్యకు యోగము - అని ఆశీర్వాదము ప్రార్థించి. అప్పుడు ఆ యువరాముడు అతనితో 'నయనా' అనితా తండ్రియజ్ఞము కట్టవలె నేను ఈ ఎడమచేతిముందు పెట్టితనె ఈ విషయమున నన్ను విన్నవించు నివారించవలదు నీవును తండ్రిమాటను తలచితి కనుకగా రాజాక్షిపిస్తున్నావు కనుక తాక్షిని పత్యునిని నిగ్రహించుము' అని పదించెను. ఆ తరువాత వాటిలియు. కసిష్టమిను. ఎంతగా వర్ణింపవలెను శ్రీరాముడు పితృజ్ఞము పాటించుటకే కట్టించువాడనినె. ఇందుల్లెము శ్రీరాముని పితృవాక్యమునివలనను పరమార్థములు.

భరతునిముదిలను లక్ష్మణశత్రువులపైసను శీరామునకు గల క్రూర్మనను అపారము నేను అడనములు తప్పదు - అని శ్రీకృష్ణ పలుకుచు నా సోదరుడైన భరతునికొరకై నేను వాడునును. ఎప్పుడునుదలను. కడకు తర్కము ప్రతికాములైన సాగములను శ్రీరాము స్వయముగా పంతునముతో ఇచ్చివేయుడును' అని శ్రీరాముడు కుచించెను.

భరతుడు శ్రీకృష్ణములతోనూడి చిత్రకూటమునకు. పయ్యదించులను లక్ష్మణుడు ముందుగా గమనించు. అప్పుడు అతడు భరతునిముది ఆశీర్వాద కురీతులై నిష్కరోక్షులుపల్లెను. అందుకు శ్రీరాముడు అతనితో '1 అక్షుణ్ణా భరతునసోదరస్థేను నిదునమానమైనది. అతడు నాకు సాగములకంటెను ఎక్కువ ప్రీతిపాత్రుడు. తిరతుడు ఇక్కడికి వచ్చిచప్పుడు నీవు అతనితో ఎదురుముగానవి, అసియముగానవి ఎలుకరాదు. అట్లు ఎగిరినచో ఆ మాటలను నీవు నమ్మగూర్చి పడినట్లే భావించును.' అని పదించెను. ఈ పదనములన్నియును శ్రీరాముని ప్రాత్యక్షమునకు ముచ్చతునకలు.

(1) పితృవాక్యమునివలనము (2) క్రూర్మనను అను శ్రీరాముని ఈ పద్ధతములు లోకముకే అదర్శప్రాయములు. వీటిని అనుసరించుచో మరనాశమునుగడ ఎట్లవలెల ముఖకాయలతో వర్తనగలదు.

అక్షుణ్ణుడు శ్రీరామునిచెన్నంటిపవ్విస అదిశేషపితరారామే శ్రీలక్ష్మణస్వామి వక్కున్యరూపుడైన శ్రీరామునిచింతింతువుయొక్క పాదపద్మములను పర్వదా సేవించుటయే తనకు కర్తవ్యమని భావించి. అతడు ఆయన సేవలోనే పునకుడగుచుండును. ఏల్యమిత్తునియోగంబర్జనమయమునను శ్రీరామునిపవనాంకాలమునను అక్షుణ్ణుడు విచారతము అంటితభావముతో భాత్యసేవలోనక్రిందిదు లర్యష్టతము రామలక్ష్మణుల పరస్పరప్రేమాన రాములు అప్రాప్యములు పనగాను గను నన్నువ్వకుండున్న శ్రీరామ! ఆమరించుటకై అక్షుణ్ణుడు అయినతో ఎన్నపించుకొననతీయ కొనియొడగించి 'స్వామి నేను విన్నరా సేవించనే ఉండును నిన్ను సేవించెడిభాగ్యమునుకు మారమైచో ప్రలోకంబంతయు లభించినను నాకు అక్కరదేలేదు. జననమరణరాహిత్యమునుగూడ నేను కోరుకొనను. ఇంతోచు పరమపితప్రార్థనసైతము నేను వాంఛించును.'

న వేదలోకాక్షమగాం వాని మరత్యమహం నృగే ఇక్ష్వర్యం వాని లోకానాం వామయే న లయో పినా ।

అనునది అక్షుణ్ణుని భ్రాతృవక్తకే పరాకాష్ఠ. అతడు క్షణముగూడ శ్రీరాముని చూడకుండి ఉండలేక లయోఅస్మగమనుకు మోపమైనచో అంతేమోతమును తిప్పుకొనలేదు. వాక్యకే పేర్కొను ఈ క్షణము అక్షుణ్ణునిప్రేమయేధ పూర్తిగావర్తించును.

యచ్చ రామం న పశ్యేత్తయం త రామా న పశ్యతి నిందితః ప వసేల్లకై స్వాత్మ త్యాగ్యేనం విగర్హతి ।

భరతుడు శ్రీరామునకు భరతుడు ప్రేమతోపరుడేగాక పరమభక్తుడుగూడ. తల్లి ప్రేమయొక్క మోహకారము/ కోరికలజ్ఞాభిరామ తనచేటకే అందినను. అతడు రానిన త్యాగోచు కుగా తనకించెను. కొల్యామారపద్ధతులను నిందునలలో చున్నాడిమహద్గులయమటను. అతడు ప్రకటించిన ఎరితాపరమములు ఆయనప్రాప్తమవుచున్నవి.

శ్రీరామునివారు కలకు
శ్రీరామునియెడగల భరితునివనద్యభక్తికిని సన్నిహితులై కని నిరర్థకమున ఆయన
సన్నిహితులైనవనములు మహామునులకును అదర్శప్రాయములు.

శ్రీరాముడు మునిత్రాదేవి సుతులలో శత్రువులైన ద్వితీయదేవతలను ముగిసినానందదే ఆద్యులైన ఇతని
సన్నిహితులు శ్రీరామునియెడగల భరితునివనద్యభక్తికిని సన్నిహితులై కని నిరర్థకమున ఆయన
సన్నిహితులైనవనములు మహామునులకును అదర్శప్రాయములు.

శ్రీరాముడు మునిత్రాదేవి సుతులలో శత్రువులైన ద్వితీయదేవతలను ముగిసినానందదే ఆద్యులైన ఇతని
సన్నిహితులు శ్రీరామునియెడగల భరితునివనద్యభక్తికిని సన్నిహితులై కని నిరర్థకమున ఆయన
సన్నిహితులైనవనములు మహామునులకును అదర్శప్రాయములు.

శ్రీరాముడు మునిత్రాదేవి సుతులలో శత్రువులైన ద్వితీయదేవతలను ముగిసినానందదే ఆద్యులైన ఇతని
సన్నిహితులు శ్రీరామునియెడగల భరితునివనద్యభక్తికిని సన్నిహితులై కని నిరర్థకమున ఆయన
సన్నిహితులైనవనములు మహామునులకును అదర్శప్రాయములు.

నాథా! భర్తతో కూడి మనలకొనుపడుమున మాతల్లి కందులు నాకు ఎక్కడిచోరచేసిరి అట్లే
శత్రువులయెడలను. తోడివారితోనను, తదితరుల సయములను ప్రవర్తించుటకు గూర్చి వారికిదే నేను
సన్నిహితులను. సమస్తములనును నిలయమైన రాజభవనములలో నివసించుటకంటెను, స్వర్గారోహములలో
సంపాదించుటకంటెను అపైత్యస్థానములలో అంబరమున హాయిగా సంచరించుటకంటెను ఎన్ని
కలును అనుచువింపవలసివచ్చినను పతిఅనుకుటచందో నాగిపోవుటయే సతికి నిజభద్రము. శుభసంఘము.
శ్రీరామునియెడగల భరితునివనద్యభక్తికిని సన్నిహితులై కని నిరర్థకమున ఆయన
సన్నిహితులైనవనములు మహామునులకును అదర్శప్రాయములు.

అనుభిక్షాః పృథ్వీ మాత్రాః పితృః పితృభ్యోః ప్రాసాదాః పితృభ్యోః ప్రాసాదాః పితృభ్యోః ప్రాసాదాః

పితృభ్యోః ప్రాసాదాః పితృభ్యోః ప్రాసాదాః పితృభ్యోః ప్రాసాదాః పితృభ్యోః ప్రాసాదాః

పితృభ్యోః ప్రాసాదాః పితృభ్యోః ప్రాసాదాః పితృభ్యోః ప్రాసాదాః పితృభ్యోః ప్రాసాదాః

‘దేవీ! చంద్రునినుండి వెల్లువవేటుకానట్లు నేనును దర్మపథమునకు మోముకాగోను తండ్రులు లేగితే
నిద్రమోగదు. చక్రములులేనిదే రథము కదలదు. అట్లే పండుమండి కుమారులల్లెలునను అపదతి ఎట్టికీ
మోముగానున్నచో అజమైన నిజములకు నోచుకొనను. ఏ పరిక్షానను తండ్రిగాని తల్లిగాని కడకు తరకడున్ననుట్టిర
త్తులుగాని పరిమితముగామాత్రమే తోడ్పడగలరు. కాని భర్తమాత్రము అమెకు అపరిమితముగా విహితములైన
సన్నిహిత్యములను గూర్చుటయే గాక పారిపొర్తికలాభములనుగూడ పొందియున్నను కనుక ఏ సతి తనపతిని
పరిమితముగామాత్రమే తోడ్పడగలరు.

[illegible][illegible]

The first of these is the fact that the
 number of people who are employed in the
 service of the Government is increasing
 rapidly. This is due to the fact that the
 Government is expanding its activities in
 many fields, and is therefore requiring
 more and more people to work for it.
 This is a very important fact, and it
 is one which should be kept in mind
 by all who are interested in the
 future of the country.

యగవక్షణ నిమిత్తముగా తనవెంటవచ్చిన శ్రీరాముని మేల్కొలుపుచు విశ్రాంతి పొందెను. అప్పుడు శ్రీరాముని పాదములను తలచి నీలమణి కన్నులు పడినట్లు కన్పించెను. అప్పుడు శ్రీరాముని పాదములను తలచి నీలమణి కన్నులు పడినట్లు కన్పించెను. అప్పుడు శ్రీరాముని పాదములను తలచి నీలమణి కన్నులు పడినట్లు కన్పించెను.

[illegible]

పరిశీలన పూర్తయిన తరువాత ఆ కేసులపై క్రింద వివరాల ప్రకారం పరిశీలన జరిగింది.

‘నా దేవుని అమెరికాలో వాళ్ళల్లోను రోజునుకీ అదర్పణాల. —

1. ఇది కౌసల్యమాతమండ విరిచి తనవర్గోపిత్వమును నిరూపించుకొనుచు శ్రీరామునికై ఎరిగివికముల
నిరూపించుచుండెను అప్పుడు ఆ తల్లి తనగుండెను దిలచువేసికొని విజ్ఞతతో అతనిని ఓవార్చిన తరు
వాననియును వేయేల? సర్వదా సర్వదా మన రామజననిజన్మ ధన్యము -

మహాదేవి : వాల్మీకిరామాయణమునందలి పాత్రలలో నుమిత్రాదేవి పాత్రవరిదినిబట్టి చెప్పి. కాని
1. తనరాజభావమున నిన్నుమోసచి లక్ష్మణశత్రుత్వములకన్నతల్లియైన ఈ రాజపత్ని తనపాదుస్వభావముచేతను,
2. కర్మకాలకామునను లోకములనున్నవలన పొందిన మహిళాత్మురాలు. నీతారాములను సేవించుటకై
3. తనమునకు అనుమతి గోరిన లక్ష్మణస్వామికి ఈ మమిత్రామాత ఒసంగిన ఉపదేశములు లత్యద్భుతములు.
4. వ్యములు, అరిష్టాప్రాయములు.

కూడా లక్ష్మణ శ్రీరాముని దళరథునిగా నీ తండ్రినిగా వానింపుము. నీలాదేవి వన్యగా (తల్లినిగా)
భిము అడవి అయోధ్యుగా భావింపుము వారి ములలోనే ఆనందమును అనుభవించుము నమివా ఇక నీవు
5. గా వెళ్లిరిమ్మ

రామం దళరథం విద్ధి, మాం విద్ధి జనకాత్మజామ్ అయోధ్యామ్ ఆటవీం విద్ధి గచ్ఛ తాతా యథామఘమ్ ||

6. ఈ పలుకులు అమె నూనపొకల్యములకు ఎచ్చులునకులు తనఇరువురుసుతులలో లక్ష్మణస్వామిని
7. మనోహరము. ఇటుమ్మని భరతునిసేవలకును నియోగించి త్యాగమూర్తి మనముమిత్రామాత

8. భరతునిదుండువలె శ్రీరామునియందును కైకేయుకి ఎనలేని ప్రేమ శ్రీరాముడును ఆమెకు చనివుగలిగి
9. కొనెను కైక సుందరవలన శ్రీరాముని పట్టాభిషేకపార్వను వినినప్పుడు ఎంతయు సంతసించెను.

10. సుందరా సేపు తెలిసిన ఈ పట్టాభిషేకపార్వ నాకు మిక్కిలి ప్రీతికరమైనది. రామభరతునిద్వయును నాకు మూడురే

11. ఆ ఇరవురిలో ఏమాత్రమును హింసత్ములు గోరనివచ్చు కావున మహారాజా శ్రీరాముని
12. పరిష్కృతజేయుచున్నందులకు నేను ఎంతయు సంతోషపడుచుంటిని.

ఇదం య మంధరో మహ్యం అభ్యాసే పరమం సేయమ్ |

రామే వా భరతే వాహం విశేషం వోపలక్షయే |

తస్మాత్ యష్టాశ్చ స్మి యద్రాజా రామం చాక్ష్యే భిషిష్యతే ||

కాని సుందర మర్చోధలలో ఆమెనును మాచీరమెను. భరతునికై సేమకాగముగా అమెలో స్వార్థము
13. అనిష్టాకొనెను. అనింకాగము బుంబుకొట్టెను అమెలోనే పతోరుణము విప్రంభించెను. అమె మాయమాటలతో
14. కథనితే వాగ్దానము చేయుచుకొనెను. శ్రీరామునిచవాసముమాటను విన్నంతకే దళరథమహారాజా
15. చానుకోల్పోయెను కైక రాజాజ్ఞపేరుతో శ్రీరాముని పిలిచిరి ఆయనను చనవాసమునకు సిద్ధమగునట్లుచేసెను
16. కైక తృప్తిగొల్పుచు తండ్రిని పత్యసంధునిగావించుటకై శ్రీరాముడు నీతాలక్ష్యణలతో వనములకెగను.

ఈ సుందర్యమున కైకేయు నిర్వహించిన పాత్ర ప్రజలయొక్క అగ్రహాపేషములకు గుఱియయ్యెను. వసిష్ఠాదుల
17. సందర్శనలకు లోనయ్యెను అమె వ్యవహరించిన పీరునకు భరతుని హృదయకు విలపిలకాదెను ఎడతముగా కైక
18. కురిలో నింపాపొమ్మయ్యెను. కాని భరత్వాచమహర్షి తన ఆశ్రమమున భరతుడు సుస్థిగియుండుట
19. గుఱుకొనెనుకనునందు. "శ్రీరాముని వనవాసవివరములను విధినిలాసముతోనే బాగములే. ఇందు కైకేయు
20. పితృమాతృరాలు. వీటివలన మునీశ్వరులకును, దేవతలకును కష్టములు తెలుగుటచేగాక లోకమునకు
21. మహాకారము జరుగును." అని నచించెను. ఈ మనోమునిపలుకులు అందఱలోను కలుగిచ్చి కలిగించెను. కైకేయుకి
22. వివాహముక్కిని ప్రసాదించెను ఆ కారణముగా అందఱమనస్సులను కుదుటపడెను. రామాపతారలక్ష్యము
23. విరిపయ్యెను.

అందుకే ఇంకా ఆ పాఠశాలకు ఎవరూ వెళ్లడం లేదు. అలాగే ఆ పాఠశాలకు వెళ్లడానికి ఆసక్తి ఉన్నవారిని ఆ పాఠశాలకు వెళ్లమని ప్రోత్సహించడం కూడా ఆ పాఠశాలకు చెందినవారి పని. అలాగే ఆ పాఠశాలకు వెళ్లడానికి ఆసక్తి ఉన్నవారిని ఆ పాఠశాలకు వెళ్లమని ప్రోత్సహించడం కూడా ఆ పాఠశాలకు చెందినవారి పని. అలాగే ఆ పాఠశాలకు వెళ్లడానికి ఆసక్తి ఉన్నవారిని ఆ పాఠశాలకు వెళ్లమని ప్రోత్సహించడం కూడా ఆ పాఠశాలకు చెందినవారి పని.

[illegible][illegible]

అందువల్ల ముందుగానే శ్రీరామునియొక్క భక్తివైఖణను, ఆతని సేవానిరతిని వివరించినది

శ్రీరాముని భక్తివైఖణను వివరించినది. ఈ భక్తి, శ్రీరామునియొక్క భక్తివైఖణను వివరించినది. అందువల్ల ముందుగానే శ్రీరామునియొక్క భక్తివైఖణను, ఆతని సేవానిరతిని వివరించినది

వివరము : శ్రీరాముని భక్తివైఖణను వివరించినది. అందువల్ల ముందుగానే శ్రీరామునియొక్క భక్తివైఖణను, ఆతని సేవానిరతిని వివరించినది

వివరము : శ్రీరాముని భక్తివైఖణను వివరించినది. అందువల్ల ముందుగానే శ్రీరామునియొక్క భక్తివైఖణను, ఆతని సేవానిరతిని వివరించినది

అర్థ - అవసూయార్థము : శ్రీరాముని భక్తివైఖణను వివరించినది. అందువల్ల ముందుగానే శ్రీరామునియొక్క భక్తివైఖణను, ఆతని సేవానిరతిని వివరించినది

వివరము : శ్రీరాముని భక్తివైఖణను వివరించినది. అందువల్ల ముందుగానే శ్రీరామునియొక్క భక్తివైఖణను, ఆతని సేవానిరతిని వివరించినది

వివరము : శ్రీరాముని భక్తివైఖణను వివరించినది. అందువల్ల ముందుగానే శ్రీరామునియొక్క భక్తివైఖణను, ఆతని సేవానిరతిని వివరించినది

శ్రీసీతారామాయం నమః
పారాయణవిధిః
(శ్రీమద్రామాయణ పూజాక్రమః)

ఓమ్ - సుఖాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్ ।
పనన్లవదనం ధ్యాయేత్ సర్వవిఘ్నోపశాంతయే ॥

ఓం భూర్భువస్సువః- ఓమ్ మమోపాత్త సరుస్త దురితక్షయద్వారా శ్రీ పరమేశ్వరప్రీత్యర్థం శ్రీ సీతాంక్షణభరతశర్మపుహనుషల్లమేత శ్రీ రామచంద్రసాద సిద్ధ్యర్థం శ్రీరామచంద్రసహితేన ధ్యాయార్హకామోక్షానాం పురివిధిపురుషార్థఫలసిద్ధ్యర్థం ఇష్టకామ్యార్థసిద్ధ్యర్థం సర్వపాపక్షయార్థం శ్రీవాల్మీకిరామాయణపారాయణం కరిష్యే

అదర్శం శ్రీరామచంద్రపూజాం కరిష్యే - అస్మిన్ పుష్కరే శ్రీరామచంద్రం ధ్యాయామి, ఆహవాయామి, ఆననం సమర్పయామి పాద్యం సమర్పయామి, అర్ఘ్యం సమర్పయామి, ఆచమనీయం సమర్పయామి, పంచామృతేన, అహోదతేన స్నానయామి, వస్త్రం సమర్పయామి, యుక్తోపితం సమర్పయామి, ఆభరణాని సమర్పయామి, శ్రీ రామాన్ ధారయామి, అక్షతాన్ సమర్పయామి, పుష్పైః పూజాయామి

ఓం కేశవాయ నమః ఓం నారాయణాయ నమః ఓం కూఢవాయ నమః
ఓం గోవిందాయ నమః ఓం విష్ణవే నమః ఓం సుధిసూదనాయ నమః
ఓం త్రివిక్రమాయ నమః ఓం నామనాయ నమః ఓం శ్రీధరాయ నమః
ఓం హృషీకేశాయ నమః ఓం వద్మనాథాయ నమః ఓం దామోదరాయ నమః
ఓం శ్రీరామాయ నమః ఓం శ్రీరామభద్రాయ నమః ఓం శ్రీరామచంద్రాయ నమః
ఓం శ్రీ వేదశే నమః ఓం శ్రీ దాశరథయే నమః ఓం శ్రీ కథునాథాయ నమః
ఓం శ్రీనాథాయ నమః ఓం శ్రీ పీతాక్షాపతయే నమః

శ్రీ రామచంద్రాయ నమః ధూపసాక్షాపయామి, దీపం దర్శయామి, ధూపదీపాసంతరం (శ్రీరాది) ప్రవేద్యం సమర్పయామి, పుద్గ-ఆచమనీయం సమర్పయామి తాంబూలం సమర్పయామి, కర్పూర - అనంది నీలజనని దర్శయామి, చత్రం ధారయామి, చామరం విశయామి, శీతం శ్రావయామి, స్మరణం దర్శయామి, వాద్యం ఘోషయామి, సుషర్లదివ్య మం త్రపుష్పం సమర్పయామి, సమస్తరాజోపచార దేవోపచారాన్ సమర్పయామి, ప్రదక్షిణానమస్కారాన్ సమర్పయామి, సర్వం శ్రీ పరమేశ్వరార్చనమస్తు.

శ్రీమద్రామాయణ పారాయణ - ఉపక్రమః

అంగవ్యాసకథన్యాసాదయః

అస్య శ్రీమద్వాల్మీకీరామాయణ మహామంత్రస్య వారదో భగవాన్ ఋషిః, అనుష్టుప్ ఛందః, శ్రీ సీతాంక్షుగా భరత శత్రుఘ్న హనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్రో దేవతా, ఓం వీజమ్, ధర్మాత్మా సత్యసంధశ్చ రామో దాశరథిర్యది ఇతి శక్తిః, పౌరుషే చాప్రతిద్వంద్వః శరైవం జహి రావణిమ్ ఇతి కీలకమ్, శ్రీ సీతారామచంద్ర ప్రసాద సిద్ధ్యర్థే జపే వినియోగః.

ధర్మాత్మా - అంగుష్ఠాభ్యాం నమః, సత్యసంధశ్చ - తర్జనీభ్యాం నమః
రామః మధ్యమాభ్యాం నమః, దాశరథిర్యది - అవామికాభ్యాం నమః, పౌరుషే చాప్రతిద్వంద్వః -
కవిశ్రీకాభ్యాం నమః, శరైవం జహి రావణిమ్ కరతల కరవృష్టిభ్యాం నమః
ధర్మాత్మా - హృదయాయ నమః, సత్యసంధశ్చ - రోసే స్పృహ, రామః - శిఖాయై నమః, దాశరథి ర్యది-
కవచాయ హుం, పౌరుషే చాప్రతిద్వంద్వః - వేతత్రయాయ వాషట్ - శరైవం జహి
రావణిమ్ - అస్త్రాయ ఛట్, భూర్భువస్సువరోమ్ ఇతి - దిగ్బంధః.

ధ్యానమ్

శుక్లాంబరధరం చిహ్నం శశిచర్ణం చతుర్భుజమ్ ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్ సర్వవిఘ్నోపశాంతయే 1
అగజావపపద్మాకృం గజాననమహర్చిశమ్ , అనేకదిం తం భక్తానామ్ వివదంతమ్ ఉపాస్మహే । 2
వాగీశాద్యాః సుమనసః సర్వార్థానామ్ ఉపక్రమే యం నల్లా కృతకృత్యాః స్మః తం నమోమి గజాననమ్ । 3
శారదా భారదాంభోజనదనా వదనాంబుజే । పర్వదా పర్వదాః ప్రియం సన్నిధిస్సన్నిధిం క్రియాత్ 4

యా కుండేందు తుషారహారధవళా యా తుభ్రవస్రైవృతా

యా వీణావరదండమండితకదా యా శ్చైతపద్మాననా ।

యా బ్రహ్మోఽచ్యుత శంకరప్రభృతిభిః దేవైః నదా పూజితా

సా మాం పాతు సరస్వతీ భగవతీ నిశ్శాషణాద్యాపహా 5

దోర్భిర్యుక్తై చతుర్భిః స్ఫుటికమణిమయీమ్ అక్షమాలాం దధావా

హస్తేనైశేషపద్మం సేతమపి చ శుకం పుస్తకం చాఽపరేణ

భాసా కుండేందుశంఖస్ఫుటికమణినిభా భాసమానాల నమానా

సా మే వాగ్దేవతేయం నివసతు వదనే సర్వదా సుప్రసన్నా । 6

జ్ఞానానందమయం దేవం నిర్మలస్ఫుటికాకృతిమ్ । ఆధారం సర్వవిద్యానాం హయగ్రీవముపాస్మహే 7

కూజంతం తామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్ । అరుహ్య కవితాశాఖాం నందే వాల్మీకికోకిలమ్ 8

- వాల్మీకీర్నునిపింపాస్య కపిలాననచారిణ । శృంగన్ రామకథావాదం శో న యాతి పరాం గతిమ్ । 9
- య పీఠన్ నతతం రామచరితామృతసాగరమ్ అత్యుత్తమమ్ మునిం పండే ప్రాచేతకమలృషమ్ । 10
- గోష్పదీకృతవాదాశిం ముచక్షీభ్యతరాక్షసమ్ రామాయణమహామాతారత్నం పండేఽనిలాత్మజమ్ । 11
- అంజనావందనం వీరం జానకీకౌతూహలమ్ కటశమ్ అక్షహంతారం పండే అంతాభయంకరమ్ । 12
- అమిషేభ్యతమాంతం గోష్పదీకృతసాగరమ్ । తృణేభ్యతపశ్శ్రీవమ్ అంజనేయం సమామృతమ్ । 13
- ఉల్లంఘ్య పింఛోః సలిలం పఠీలం యశ్శృకసప్నిం జపకాత్మజాయాః ।
అదాయు లేనైవ దదాహ అంశం సమామి తం స్రాంబలిలాంబనేయమ్ । 14
- అంజనేయమృతిపాటులావనం, శాంచనాద్రికమవీయవిగ్రహమ్ ।
పారిజాతచరుమూలవాసినం, భావయామి సవమాననందనమ్ । 15
- యత్రత్రయత్ర రఘువాధకీర్తనం, తత్రతత్ర కృతమస్తకాంబలిమ్ ।
జాన్మవారిపరిపూర్ణతోచనం, మారుతిం వసుత రాక్షసాంతకమ్ । 16
- మనోజనం మారుతయ్యవేగిం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వర్జిష్టమ్ ।
వారాత్మజం వానరయూథముఖ్యం, శ్రీరామదూతం శిరసా సమామి । 17
- యః కల్హంబలిసంపుటైః అహరహః సమ్యక్ పీఠత్యాదరాత్
వాల్మీకీర్వదతారపిందగళితం రామాయణాఖ్యం మధు ।
జన్మవ్యాధిజరావిపత్తిమరణైః అత్యంతసోపద్రవమ్
సంపారం న వివోయ గచ్ఛతి పునూన్ విస్థితా పదం శాశ్వతమ్ । 18
- తదుపగత సమాస పంధియోగం, సమమధురోపనతార్థవాక్యబద్ధమ్ ।
రఘునరచరితం మునిప్రణీతం, దశశిరసశ్చ పదం నిశామయధ్వమ్ । 19
- వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామసాగరగామినీ పునాయ భువనం పుణ్యా రామాయణామహాసదీ 20
- శ్లోకపారసమాకీర్ణం సర్గకల్లోంసంకులమ్ । కాండగ్రాహమహావీసం పండే రామాయణార్ణవమ్ । 21
- వేదవేద్యే పఠే పుంసీ జాతే దశరథాత్మజే వేదాః ప్రాచేతసాచాసీత్ పాశ్చాతామాయణాత్మనా । 22
- నైవేహీనహితం సురభ్రుమతతే హైయే మహామండపే
మధ్యే పుష్పకమాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితం ।
అగ్రే వాచయతి ప్రథంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరమ్
వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామం ధీశో భృమలమ్ । 23

వామే భూమిసుతా పురశ్చ హమమాన్ వచ్చాత్ సుమిత్రాసుతః

శత్రుభ్యో భరతశ్చ పార్శ్వదశయో వాయాదికోనేషు త

మగ్రీవశ్చ విభీషణశ్చ యువరాట్ రారాసుతో జాంబవాన్

మధ్యే వీరవరోజకోమలరుచిం రామం భజే శ్యామలమ్ । 24

మాతా రామో మత్పితా రామభద్రో భ్రాతా రామో మత్సహ రాఘనేశః

పర్వస్యం మే రామచంద్రో దయాళుః నాం న్యం దేవం వైష జానే న జానే । 25

సాక్షేతే శరణిండుకుండుధనశే సాధే సుహానుందపే । పర్వస్త్రాగరుధూవదీవలలితే కర్పూరదీపోజ్జ్వలే ।

మగ్రీవాంగదహంసత్పత్నిశ్చ తం సీమ్నిత్రణా సేవితమ్ తీలామానుషవైశహం కఘ్నివశం రామం భజే శ్యామలమ్ । 26

నమోఽస్తు రామాయ సుకష్టణాయ దేవైశ్చ తస్యై జనకాత్మజాయై

నమోఽస్తు కుద్రేంద్రయమోఽనలేభ్యో నమోఽస్తు చంద్రాగ్రమమద్దణేభ్యః । 27

రామాయణపారాయణసమాప్తసన్ధ్యోకాః

స్మృత్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం న్యాయ్యస మార్గేణ మహీం మహీశః ।

గోభ్రాహ్మణేభ్యః కుభమస్తు విత్యం లోకాన్యమస్మా మభివో భవంతు । 1

కాలే పర్వతు పర్వస్య నృథిపీ సస్యలాని । దేహోఽయం క్షోభకహితో భ్రాహ్మణాస్సంతు నిర్భయాః । 2

అపుత్రా పుత్రైఃసంతు పుత్రైఃసంతు పౌత్రైః అథనాః పథనాస్సంతు జీవంత శరదాం శతమ్ । 3

చరితం రఘువాధస్య శతకోటివర్షిస్తరమ్ । విక్షైకమక్షరం ప్రోక్షం మహాపాతకనాశనమ్ । 4

శ్శిర్షాన్ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పఠమేవ వా । స యాతి బ్రహ్మణః స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా । 5

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేదసే । రఘువాళాయ నాథాయ పీఠాయావతమే నమః । 6

మంగళం కోసలేంద్రాయ మహానీయగుణాల్లయే । స క్షపర్శితనూజాయ పార్శ్వభూమాయ మంగళమ్ । 7

వేదవేదాంతవేద్యాయ మేఘశ్యామలమూర్తియే పుంసాం మోహవదూషాయ పుణ్యశ్లోకాయ మంగళమ్ । 8

విశ్వామిత్రాంతరంగాయ మిథిలానగరిపతేః । భాగ్యానాం పరిపాకాయ భవ్యరూపాయ మంగళమ్ । 9

పితృభక్తాయ సతతం భ్రాతృభిస్సవాసీలయా । వందెతాథిలలోకాయ రామభద్రాయ మంగళమ్ । 10

త్యక్తపాకేతవాపాయ ఎత్రమౌటచిహ్నికే । నేవ్యాయ నర్మయమినాం ధీరోదారాయ మంగళమ్ । 11

పీమ్నిత్రణా త బాసక్యా చాశబాణాసథారికే । సంసేవ్యాయ సదా భక్త్యా స్వామినే మమ మంగళమ్ । 12

వందకాశక్యవాషాయ వందేతానురక్తరతే । గృధ్రిరాజాయ భక్తాయ ముక్తిదాయూఽస్తు మంగళమ్ । 13

- హృదయం శరీరవత్తథలమూలాభిలాషణీ , సౌలభ్యపరిపూర్ణాయ సత్కృతిస్తాయ మంగళమ్ 14
- హమమత్తమమేతాయ హరీశాభిష్టదాయినే వారివ్రమధనాయోఽస్తు మహాదీరాయ మంగళమ్ 15
- శ్రీమతే రఘువీరాయ సేతూల్లంఘితసంధవే జలరాక్షసరాజాయ కణధీరాయ మంగళమ్ 16
- అపార్య నగరీం దివామ్ అభిషిక్తాయ సేతయా రాజాధిరాజరాజాయ రామభద్రాయ మంగళమ్ 17
- మంగళాశాసనప్రశ్నః మహాహర్యపురోగఘ్నః సర్వైశ్చ పూర్వైశ్చాచార్యైః సత్కృతాయోఽస్తు మంగళమ్ 18
- కాయేన వాచా మనసేంద్రియైశ్చా బుద్ధ్యాత్మనా వా ప్రకృతేః స్వభావాత్
కరోమి యద్యత్ సకలం పరస్మై వారాయణాయతి సమర్పయామి 19
- యదక్షరపదభ్రష్టం మూలాహీనం చ యద్యదేత్ తత్కర్తం క్షమ్యతాం తేన శ్రీరాఘవ సమోఽస్తుతే , 20
- అత్మాత్మం క్షేతిజా మతిః ప్రాణాః శరీరం గృహమ్ ;
పూజా తే విషయోపభోగరచనా నిద్రా సమాధిస్థితిః ,
సంచారో పదయోః ప్రవక్షణవిధిః స్త్రోతాః సర్వాగ్రహా
యద్యత్ కర్మ కరోమి తత్తదభిలం రామోఽస్తు తే వూజసమ్ 21

* * *

శ్రీసీతారామాభ్యాం నమః

స్కందపురాణాంతర్గత శ్రీమద్రామాయణ మాహాత్మ్యమ్

1. ప్రథమోఽధ్యాయః

శ్రీరామః శరణం సమస్తజగరాం రామం వివా తా గతి
రామేణ సతహస్యతే కలిమలం రామాయ కార్యం నమః।
రామాత్ లభ్యంతి కాలభీమభుజగ్ రామస్య సర్వం వశే
రామ భక్తిరీకంఢితా భవతు మే రామ! త్వమేవాశ్రయః 1

శ్రీరామాయం రామమ్ ఇందిరానందమందిరమ్।
ఐదే చ పరమానందం భక్తానానుభయప్రదమ్। 2

సహృదీష్టుమహేళాద్యా యస్యాంశా తోకసాధకాః
అమాదివేషం శ్రీరామం విశుద్ధం సరమం భజే 3

ఋషయః క్షీణమః

కావన్ సర్వమోహ్యతం యతే పృథ్విం విమషో త్వయా।
సంసారపాశబద్ధానామ్ దుఃఖాని మమహలాని చ 4

వీరత్వంసౌరసౌతవ్య చైద్రకః కతమః పృథః
కతా వేదోక్తిమాద్యాశ్చ సత్యంరీతి త్వయోదితాః 5

అపద్వివిరతానాం చ యాతనాశ్చ ప్రకీర్తితాః।
సూతే కలియుగే ప్రాప్తే వేదమార్గబహిష్కృతే 6

పాపంధర్మం ప్రసిద్ధం వై తత్ సర్వం పరికీర్తితమ్।
రామత్వా ప్రాప్యదేహాశ్చ బుద్ధా అనోఽపి స్యతత్పరా 7

ఈ సమస్తజగత్తునకు శ్రీరామమే శరణ్యుడు. ఇహులకు
లాభములకు మనకు రాముడే శ్రీరామనిష్ఠులముపలనో
కలితోషములన్నియు వశించును 1
సద్విగానములకై ఆగునకు నమస్కరింతురు భయంకరమైన
కాలనాగము శ్రీరామునకు ఓలబ్బును. అమృతాన్ని శ్రీరాముని
రీసముననేయుండ స శ్రీరామునియందే నాకు అంబున
భక్తి అడుగుకొనెదమందుగాక. ఓరామా! నీవే నాకు విద్య 1)

శ్రీరామచంద్రుడు చిత్రకూటానికి సీతాదేవియొక
అంబుమనకు వెలసినవాడు భక్తులకు భయమునీడ్చు వాడు.
సరమానందస్వరూపుడు అట్టి సభిష్టుగను ప్రామల్లేషు 2)

తోకసాధకులైన (వృష్టి, స్త్రీత అయితాదిక భేద) బ్రాహ్మ
విష్ణుమహేశ్వరుల (త్రిమూర్తుల శ్రీరామసమైక్య అంబు
పరిమళమును సన్నిహితగర్హ్యకావుడు. ఆదేవేపుడిన
శ్రీరాముని నేను సర్వదా బ్రజింతును 3)

ఋషులు మూతులతో ఇట్లు వదిలితిరి

శ్రీ హరిశ్చంద్రా! నీవు గొప్పనిద్రాంశుడువు మేము అడిగిన
విషయములను అన్వరించి చక్కగా పోషించుచుంటివి. సంసార
బంధములతో విశ్వేష్ సేవారిక ముఖములు అసంతోషములు ఈ
సంసారబంధములనుండి విముక్తి కలిగించువారెవరు?
వైదికవిర్మములన్నియును కలియుగమున వెదాదంతమునకు
గుణియుగమున నీవు తెచ్చియుంటివి. అపర్మమార్గములను
అమనరించెడివారికి సంభవించు తీవ్రవేదనలనుగూర్చి నీవు
స్వార్థగా తేజతెల్లము కాపించితివి. పురోక్షమున కలియుగము
స్తోత్రంభయైవంతవే వైదికధర్మములు అన్యములుగను
నాశితత్వము పెచ్చుపెట్టుగను అది పెద్దలంబును పేర్కొన
యుండరి కలియుగమునందలి జనులు కామాతురులు,
పాట్లినారు, లోదులుజయుందురు. వారు దర్మమును, అట్టి
భగవంతునిగూడా ఆశ్రయించక, తమలోతాము ఒకరిపైనొకరు
ఆధారపడియుందురు. కలియుగమున అందఱును
కావాయు మృతులు. అధికమంతాపముగలవారును అగు పరు
ష్టీలు తమకలిరిసారధి, హాషకాలకై ప్రావాప్యమిత్తురు

కలౌ సర్వే భవిష్యంతి స్వల్పాయుర్భవపుష్కరాః ।
స్త్రీయః స్వప్నాపరా వేష్యా లావణ్యశాలినః ॥ 8

పతివాక్యమనాధ్యత్య సదా వ్యగ్రహతిత్పరాః ।
దుశ్శీలా దుష్టశీలేషు కలిష్యంతి సదా ప్రిహామ్ ॥ 9

అపవృత్తా భవిష్యంతి పురుషేషు కులాంగనాః ।
పదుషాన్వతభాషణ్యో దేహసంస్కారవర్జితాః ॥ 10

వాచాలాశ్చ భవిష్యంతి కలౌ స్రాష్టే చ యోషితః ।
భిక్షవశ్చాపి మిత్రాదిస్నేహనంబంధయంతి తాః ॥ 11

అన్యోపాధినిధితేన శిష్యానుగ్రహలోలసాః ।
పాపంబాలాపనితరాః పాపంబజనసంగీనః ॥ 12

యదా ద్విజా భవిష్యంతి తదావృద్ధిగతః కలిః ।
విప్రవంశోద్భవశ్రేష్ఠ ఉపవీతం శిఖర త్యజేత్ ॥ 13

కథం తస్మిన్కృతం యాతి వద నూత మహామతే
రాక్షసాః కలిమాశ్రిత్య జాయంతే బ్రహ్మయోవిను ॥ 14

వదన్తరం విరుద్ధ్యంతి భగవద్దర్శనంభకాః ।
ద్విజానుష్ఠానరహితా భగవద్దర్శవర్జితాః ॥ 15

కలౌ నిసా భవిష్యంతి కంఠకోష్ఠేషధారిణాః ।
ఘోరే కలియుగే బ్రహ్మన్ జనానాం పాపకర్మణామ్ ॥ 16

మనశ్శుద్ధివిహీనానాం నిచ్ఛుతిశ్చ కథం భవేత్ ।
శూద్రహస్తోదకం పక్వం శూద్రైశ్చ నపాభోజనం ॥ 17

శూద్రమన్షం తథాశ్చియాత్ కథం శుద్ధిమవాప్నుయాత్
యథా తుష్యతి వేవేళో దేవదేవో జగద్గురూః ॥ 18

తన్నో వదస్య పర్వజ్ఞ మూత జారుణ్యవారిధే ॥ 19

వారః స్వాధీతముమేన ఆరాచపడిజినిగుట్టకై ప్రాకులాడు
చుందురు. లావణ్యమును సాధనముగాజేసికొని వేష్యావస్త్రీని
ఆవలంబించుటకును పెద్దపడుచుందురు (4-8)

స్త్రీలు పతివాక్యమును లక్ష్యపెట్టక ఇతరుల ఇంద్రులను స్వచ్ఛగా
తిరిగినవచ్చుచుందురు. వారు స్వయముగా శీలములేనివారై,
దుశ్శీలులైన పురుషులను కాంక్షించుచుందురు (9)

కొందఱు కులసంతులుగూడ పరపరులను సమస్తమున
అనంబక్ష మిచ్చిన పరిపవచనములను పలుకుచుందురు,
అసత్యములొడుచుందురు. వారివస్త్రవారిణాదులు
ఎంస్కారరహితముగానుండును. (10)

కలియుగమున పనితలు తజాదుగా వర్జ్యంబాపణలు
చేయు చుందురు. భిక్షాజీవనులైన సన్యాసులుగూడ బంధు
ప్రేతులసంబంధములలో చిక్కికొనియుండురు. వారు మఱ
జీవనమునకై శిష్యులను ప్రహమును సేయుటకు ప్రాకులాడు
చుందురు. ద్విజులు నాస్తికులతోమోడితిరిగింపు ఆదేసనిగా న్నాక
వారును నేయుండురు. అది కలియుగ లక్షణవిశిష్టతను
సంకతము. శ్రేష్ఠులైన బ్రాహ్మణ కుటుంబములలో పుట్టనూ,
స్థైరము శిఖా యుజ్జ్వలవీతమును విశ్వజితుడునుండు (11-13)

ఓ పతిబాళారీ! సూతా! రాక్షసులు కలియుగమున
బ్రాహ్మణకుటుంబములలో జన్మించుచుండును. వారు అస్త్రీతి
నెండి (రాక్షసలక్షణములనుండి, పిల్ల విముక్షులగుదురు? (14)

లిగంతునిగిరింద విహరముచేయును, పతి నిష్ప్రవాగుముల
నిదియుమును) జనులు ఎర్రురము ఎర్ర వసులను కలిగి
లుండురు. ద్విజులు స్నానసంకర్షాది- అనుష్ఠానములను
ఉల్లంఘించుచుండురు. నైవేద్యంబు మనినీయుదురు. (15)

కలియుగమున బ్రాహ్మణులు కంఠములను (చొక్కాలు
మున్నగువానిని) తలపాగులను (దోపీలు మొదలగువానిని)
ధరించురు. ఓ బ్రాహ్మణ్ణానీ, ఘోరమైన ఈ కలియుగము
నందు పాపాత్ములకును, మనశ్శుద్ధిలేనివారికిని స్మృతి
(విముక్తి) యెట్లు లభించును? ద్విజులు శూద్రులు ఇచ్చిన
జలములను త్రాగుదురు, వారు పండిన అన్నమును వారితో
గూడ భుజించురు. అట్లు శూద్రులసారంగత్యముతో ఆవార
వ్యవహారములు నడిపెడివారు ఎచ్చియుండు మాధమేవి?
ఓదయానిధీ, పర్వజ్ఞా! సూతా! దేవేశ్వరుడు, దేవతపుడు,
జగన్నాథుడు ఇవ శ్రీరాముని సంతృప్తిసంఘము ఉపాయమును
తెల్పుము. (16-19)

1 సూత మునిశ్రేష్ఠ సర్వమేతదశేషతః ।
2 స సామతే తుష్టిః సూత త్వత్సవవాప్సురాత్ ॥ 20

సూత ఉవాచ

1 సర్వం యదయః సప్తే యద్యిథం వో వధాప్యహమ్
2 తం సవత్సుమారాయ నాచదేన మహాత్మహ ॥ 21

1 రామాయణమహాకావ్యం సర్వవేదార్థసమ్మతమ్ ।
2 సర్వపాపక్షయనం దుష్టగ్రహనిహరణమ్ ॥ 22

1 స్వత్సవాశనం ధన్యం భుక్తిముక్తిఫలప్రదమ్
2 రామచంద్రగురోపేతం సర్వకల్యాణసద్ధిదమ్ ॥ 23

1 సర్వకామమోక్షాణాం హేతుభూతం మహాఫలమ్ ।
2 పూర్వపుణ్యఫలరం శ్రీగుర్వం సువిమాహతాః ॥ 24

1 మహాపాతకయుక్తో వా యుక్తోవా సర్వపాపహైః ।
2 పుత్రధర్మం దివ్యం హి వాప్యం శుద్ధిమవాప్నుయాత్ ॥ 25

1 రామాయణే ప్రసర్తంతే పశ్యన్తా యే జగద్ధితాః ।
2 ఏవ కృతకృత్యాశ్చ సర్వకాస్తార్థకోపిదాః ॥ 26

1 సర్వకామమోక్షాణాం పాథనే త ద్విజోత్తమాః ।
2 శోచన్తే నచా భక్త్యా రామాయానం నచా నృచిః ॥ 27

1 శుద్ధిలాసి పాపాని పాపమాయాంతి యస్య వై
2 రామాయణే మహాప్రీతి తస్య వై ధనతి ఘనమ్ ॥ 28

1 రామాయణే పర్తమానే పాపహిణేన యంత్రితః
2 అపాద్యత్యాన్యథా గాథాపక్షబుద్ధిః ప్రకర్తతే ॥ 29

1 సోమ్య రామాయణానంతేయమ్
2 పదంయ కావ్యమ్ శ్రీగుర వ్యకేంద్రాః
3 బుద్ధిన్ ప్రబే జన్మజరాదివాశో
4 భవత్కథోను స సచోఽచ్యుతస్సౌత్ ॥ 30

మహాస్థానా ఓమాతా ఈ విషయములను అన్నింటినీ
తేజతల్లిమణిగా పొందును. నీవనినామ్మతము. ఎక్కడ త్పత్తి
గూర్చివు? అట్లగును తస్మాత్ త్పత్తినికలిగించును (20)

మూతుడు ఇట్లునెను

1 యుక్తిశ్శుభలాదా మిరుకోర్తన ఈ విషయములను
అన్నింటినీ పూరాము మహాత్మకైత నారదమువారి
సామ్యమగునకు తత్పర్యుంజెను. వాటిని మీకు ఇనుడు
వివరించెదను, సాపహవముగా వినుడు (21)

శ్రీమ రామాయణము ఒక మహాకావ్యము. అది సర్వ
సేదము సారము. మహాపాపములను సైతము అది హిషమిషము.
దుష్టగ్రహబాధలను తొలగించును (22)

రామచంద్రునిగుణ లాములను పట్టి యునట్టి ఈ
కావ్యము ముగ్ధములను తొలగించును. మోక్షములను
అందరించుచేయును. ఇది మోక్షములైన బోధాప్యములలోకా
మోక్షఫలములను సాధ ప్రాప్తినిజేయును. ఏకలతభములను
గిద్దించజేయును ఇది ప్రకరసావహమైనది. ఓ మునురాచా
ఇది రత్నార్థరామమోక్షములనపి చతుర్ది యధుపార్థ
మహానలములను సుపాచిరియనట్లే పెట్టిది. సాటియైన ఈ
కావ్యము శ్రీ గాఢములను బవంగును మీరు ఈ
సేదములను మహా ప్రార్థనలై వినుడు. (23-24)

గోరాత్మాపిమహాపాతకములను జేసినవారగుచు, అట్టి
పాపాల్కులతో సంగత్యమువేసినవారగుచు యున్నప్పుడైన
ఈ కావ్యమును వినినచో పక్షములగుదురు. (25)

రామాయణసేదమున భక్తిశ్రద్ధలగులవారు సమస్యలైన
కాస్తర్థములయందు అంతే అచురు నారెవరి లోకమునకు
నేరుకొనుచును ఈ సేదముగా వాడు పాపాల్కులగుదురు (26)

ఓద్విజోత్తములూ శ్రీ గుర్రామాయణము సర్వకామ
మోక్షలసాధిక సేదనము ఇదిగో పూర్తంతము పత్తికైతన
మోక్షఫలములను భక్తిరతులై వినుచుగిను (27)

పుణ్యస్థలలో ఎక్కడ చలములనెంద విముక్తకైత వాశే
ఈ యుక్తో రామాయణమువండు ప్రీతి పవించును. ఇది
అక్షయ (28)

పాపబంధములలో విముక్తొనినవాడు రామాయణ
వర్ణనము ప్రారంభముకాగానే దానియొక గొడగురామాయము
నిష్కళేకకేంద్రిన ఇతరగొడలను సెనుబులో అసక్యరగును
తత్పరతముగా ఆ మోక్షములోనే ప్రసర్తించును (29)

కనుక ఓ బ్రాహ్మణోత్తములూ రామాయణము అను
పేరుగల పుస్తకమైన ఆ కావ్యమును వినుడు. వాని సేదల వివర
మనుజులకు జాననమరిగించును. మోక్షము ముక్తికైత ము
తలకడు అతడు సాధకమోక్షుడై మోక్షిని పొందును (30)

వరం వరేణ్యం వరదం య భాష్యమ్
 నిజప్రభాభాసితసర్వతోజమ్
 సంకల్పితార్కప్రదమాదిభాష్యమ్
 శ్రుత్వా క్రతేహోక్షకదం మనుష్యః 31

అహ్మశ విధ్యేజ్య శరీరభేదైః
 విశ్వం ఘోర్యత్తి త పాతి యశ్చ
 తమాదిదేవం వరమం వరేశమ్
 ఆధాయ చేతస్యవయాతి ముక్తిమ్ 32

యో నానుభాత్యాది వికల్ప హీనః
 కదః పరాణాం పరమం పరస్మాత్
 వేదాంతవేద్యం ప్రయతా ప్రకాశః
 స పీఠ్యతే సర్వపురాణవదై 33

డిశ్చే మాఘే సేతే పక్షే చైత్రే చ ద్వివిసత్తమాః
 నవమ్యహవి శ్రోతవ్యం రామాయణకథామృతమ్ 34

ఇత్యేవం శృణుయాత్కస్తే శ్రీరామచరితం కుభమ్
 సర్వాన్ కామానవాప్నోతి సర్వతామోత్ర హోతృమాన్ 35

శ్రీసప్తకులసంయుక్తః పర్వసావదివర్జితః
 ప్రయాతి రామభవనం యత్ర గత్వా న కోచ్యతే 36
 చైత్రే మాఘే కార్తికే చ సేతే పక్షేష నాచయేత్
 నవమ్యహవి తస్మాత్తు శ్రోతవ్యం చ ప్రయత్నతా 37

రామాయణం తాదికావ్యం స్వర్ణమోక్షప్రదాయకమ్
 తస్మాత్ కలియుగే ఘోరే నర్కధర్మబహిష్కృతే 38

నవమ్యహవి శ్రోతవ్యం రామాయణకథామృతమ్
 రామాయణం యే తు ఘోరే కలియుగే ద్విజాః 39

ఆ రామాయణసప్తర్చితం ప్రముఖమైవది. పర్వశ్రేష్ఠమైవది
 వరములను ఇచ్చునది. ఈ యొక్క ప్రభావముచే పనుప్త
 లోకములను వికసితపజేయునది ఆ అదికావ్యము కోరిన
 కోర్కెలనుదీర్చు కల్పాక్షయి కాణ్డెన ఆ కావ్యగాథను విన్న
 మానవులు పరమపదమును జేరుదురు. (31)

ఆపరమాత్మ బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులమాసకులతో
 స్పష్టతలయములను వెలపుచున్నాడు. సర్వశ్రేష్ఠుడును,
 ఏరాత్మనుడునువన ఆ అదిదేవుని పునఃపున నిలుపుకొనవ
 మానవుడు ముక్తిపొందయ్యును. (32)

ఆ పరమాత్మ కార్యకారణములకు అతీతుడు. నామ రూప
 బాహి జేయుటలోని సర్వోత్కృష్టడు. వేదశాస్త్రముల ద్వారా విలుగ
 దగినాను పరమార్థవాకుడు పరాణములు వేదములు కరుణనే
 వర్ణింపను ఈరామాయణ గర్భ నిత్యమార్కా శతమిలభ్యుధి. (33)

ఓ సుహార్షలారా కార్తికమునందును, మాఘమునందును
 చైత్రమాసమునందును, కుక్కుక్షమునందలి పాద్యమే మెరుకుకొని
 తొమ్మిది దినములు పోటిపూ. అప్పుతడుల్యధ్వైం రామాయణ
 గాథను శ్రవణముచేయుటమంచిది. శుభదాగుకన్దైన శ్రీరామ
 స్మృతాంతమును ఈ విధము 7 అస్మాద్విధినే నానికి ఉత్తమము
 లైన మహారథములస్థాయును ఈవేరును అతడె పక్షసంకుల
 నుండియు ముక్కుడగును. మతయ అతనెలోపాటు అతనికి
 పూర్వకైక నితరముల వారును, తరువాతిపదితరముల
 వాడను పరిరంధుమును చేపడుదు. అట్లుచేసివారికి
 ఇతః పుడును దూఖములే యుండవు. (34-36)

చైత్ర కార్తిక, మాఘమాసములగుండుగల కుక్షసక్తముల
 యందు 'పాద్యమి మెరుకుకొని' తొమ్మిదిదినములలో
 రామాయణమును పారాయణముచేయుట ఎగులఫలప్రదము.
 అట్లే దీక్షితో దానిని శ్రవణముచేయుటనలసకాదు
 తత్ఫలము లభించును. (37)

అదికావ్యమైన రామాయణము స్వర్ణసుఖములను
 ప్రసాదించును మోక్షమును ప్రాప్తపజేయును పరోక్షమైన
 కలియుగ సంగతి క్షణమొనరింపకను ప్రియు అడుగొందును
 అందువలన జనులు కమోపరీభాషములకై పరులగా తొమ్మిది
 నిత్యము రామాయణకథ శ్రవణము చేయులెను. వీ మహాపురాణ
 గుర్తి పక్షేష చ. కలియుగమున రామనామజపతత్తురులైన
 వారు తత్ప్రభావమున కృత్యాలుగనుదురు. వారిని కలియుగ

తే వరాః కృతకృత్యాశ్చ న కలర్చాధతే హి రాన్ .
కథారామాయణస్యాపి నిత్యం భవతి యద్ధృహి .
తస్యహం తీర్తదూపం హి దుష్టానాం పాపనాశవమ్ . 40

చారణ్ పాపాని రోహం ప్రిన్ వివసంతి తపోధనాః .
యావత్పుష్కరాయతే వన్యక్ శ్రీమద్రామాయణం వర్తే . 41

దుష్టతైవ కథారోశే శ్రీమద్రామాయణోద్భవా .
కౌటిల్యసముత్థేన పుణ్యేనైవ య అభ్యతే . 42

హర్షే మాఘే నతే నక్షే శైతే చ ద్విజసత్తమాః .
యస్య శ్రవణమాత్రేణ సాదానోపి పి విమోచితః . 43

గౌతమశాపతః ప్రాప్తు సాదానో రాక్షసేం తనుమ్
రామాయణప్రభావేణ విముక్తం ప్రాప్నోత్ పునః . 44

యస్మైతత్ శృణుయాద్భక్త్యా రామభక్తిపరాయణః
చ ముచ్యతే మహాపాపైః ఉపసాతకరాశిభిః 45

పౌరిటి అంటివు. రామాయణకిధావెంశ్రవణములు జరిగిడి
హామం ఒక పుణ్యతీర్థమై ఒప్పును. దుష్టులు సైతము అయింబ
అడుగడిచినచో వలసాపములు అంతరించును. (38-40)

ఓ తపోధనూరా! శ్రీమద్రామాయణమును భక్తిశ్రద్ధలతో
శ్రవణముచేయినంతవఱకును జనులయొక్క దేహములు
పాపభూమిస్థములైయిండును. (41)

రామాయ గాథ త నలన శవగుములుచేసెడిబుద్ధి కలుగుట
దుష్టభిము కోర్కెకొంది అన్యలపుగ్గళలప్రభావముననే జనులకు
ఆ బద్ధిస్థము బట్టును. (42)

ఓ ద్విజోత్తములారా! శైత్ర కార్తిక మాఘమాసముల
యందు శిక్షపక్షము క్షుండా తొప్పిపడినములు రామాయణ
గాథను వినుచవలసిన సాదానాడు శాపమువ్వదయ్యెను. (43)

గౌతమహర్షిని అనినూనించుటచే కలగిన శాపమువలన
సాదానాడు అనవానికి రాక్షసయాచముప్రాసించెను. రామాయణ
శ్రవణప్రభావమున అతనికి ఆ శాపమునుండి నిముక్తి
అభించెను. (44)

రామభక్తితత్పరులై ఈగాథను సావధానముగా విని
మనుజుడు మహాపాపములనుండిమోక్షుడు ఉపసాతకముల
మరియు నిముక్కడిగురు. (45)

ఇతి శ్రీస్వయంపురాణో ఉత్తరఖండే నారదసంహితాభాగవదే రామాయణమాహాత్మ్యే
'కల్పానుక్రమం' నామ సప్తమోఽధ్యాయః

శ్రీ స్వయంపురాణాంతర్గత - ఉత్తర ఖండము. 10వది చారి.గణనత్కూహారసంవాదమునందు
రామాయణమాహాత్మ్యమున 'కల్పానుక్రమం' అను మొదటి అధ్యాయము ఎంబైను. (1)

- * * * -

2. ద్వితీయోఽధ్యాయః

ముషేయ క్షుచుః

కథం పసత్కుమారాయ పేవర్చిర్పారథో మునిః .
ప్రాక్తవాన్ పకళాన్ భర్మాన్ కథం చ మిళితాపుభాః 1

హేన్ క్షేత్రే స్థితౌ రాత తాపుభౌ బ్రహ్మవాదినౌ .
యదుక్తం నారదేవాస్మై తన్నో బ్రూహి మహామునే 2

ముషులు వచించెరి

పూర్వార్థమైన ఓ మహాముని! మహాత్ముడైన నారదమహర్షి
రామాయణమునందలి సమస్తమైన చరిత్రములను సనత్-
కుమారునకు విట్లు వివరించెను? ఆ విధము ప్రశ్నాహరులును
సన్నేతములు బట్లు కలిసికొనిరి? గారదమహర్షి అయినను తరిపిక
పోసములేమి? వానికి అర్హించిన హామ సోదనముము. (1-2)

సూత ఉవాచ

ననకాద్యా మహాత్మానో బ్రహ్మణస్తసయా స్వతాః ।
నిర్మమా వికహంతారాః సర్వే తే హ్యుత్సరేతనః ॥ 3

తేషాం నామాని వక్ష్యామి తవకన్త్ర పనంధనః ।
వనత్కుమారశ్చ తథా ననాతన ఇతి స్మృతః ॥ 4

విష్ణుభల్లి మహాత్మానో బ్రహ్మభ్యానపరాయణాః ।
సహస్రసూర్యపంకాశాః సత్యవంతో ముఖుక్షవః ॥ 5

వికదా బ్రహ్మణః పుత్రాః ననకాద్యా మహాజనః ।
మేరుశృంగం పమాదగ్మ్యః వీక్ష్యం బ్రహ్మణస్పృహమ్ ॥ 6

తత్ర గంగాం మహాపుణ్యాం విష్ణుపాదోద్భవాం వదమ్
నిరీక్ష్య స్నాయామమద్యుక్తాః పీతాభ్యాం ప్రథితౌజసః ॥ 7

వీతస్మిన్వంతరే విహః దేవిర్ని నారదోమునిః ।
అజగామోద్భరన్ వామ హరేర్పారాయణాచికమ్ ॥ 8

వారాయణామృతావంత వామదేవ జనార్దనః ।
యథేతే యజ్ఞపురుష రామ విష్ణో నమోఽస్మ్యతే ॥ 9

ఇత్యుచ్చరన్ హరేర్మామ పానయన్ విధిలం జగత్ ।
అజగామ స్తుపన్ గంగాం మునిః తోకైకపాచవీమ్ ॥ 10

అథామూలం సముర్జీక్ష్య ననకాద్యా మహాజనః ।
యథార్కమర్షణాం తమః వచంధే సోఽపి తాన్ మువీన్ ॥ 11

అథ తత్ర సభామధ్యే వారాయణసభాయణమ్ ।
వనత్కుమార ప్రోవాచ నారదమ్ మునిపుంగవమ్ ॥ 12

వనత్కుమార ఉవాచ

నర్మజ్ఞోఽపి మహాప్రాణి మునిమావద వారదః ।
హరిభక్తపతో యస్మాత్ త్వత్ నార్హసిరోఽపి కః ॥ 13

యేనేదమఖిలం జాతం జగత్ స్థావరజంగమమ్
గంగా పాదోద్భవా యస్య కథం న జ్ఞాయతే హరిః ।
అమగ్రాహ్యోఽస్మి యది తే తత్త్వతో వక్ష్యమర్హసి ॥ 14

సూతమహర్షి పలికెను

మహాత్ములైన ననకాదులు స స్థికకర్తైన బ్రహ్మదేవునివలన
మానవస్వర్పము. వామ అహంకార ముకూటములు మహాత్ములు
తనినారు. వాం తిలేంద్రియము, కలక వివంశం ఎత్తు మాం
ససాతములు అనునవి వారి పేర్లు. ఆ మహాత్ములు విష్ణుభక్తులు.
సర్వార్థబ్రహ్మభ్యానమునందే విరితములై యుండువారు. వారు
సత్యవదులు. మోక్షకాంక్షులవారు. సహస్రసూర్యకాంతులతో
వెలుగుచునుండురు. (3-5)

మహాతేజోమూర్తిలు బ్రహ్మదేవుని సుమారులునవ
ననకాదులు ఒకానొకప్పుడు బ్రహ్మచేసినవిను పీక్షించుచున్న
మేరుశృంగమునకు వెళ్లిరి. అచట వారు విష్ణుపాదమున రో
జగ్గించిన పవిత్రగంగానదిన దూదిరి ఏమి తేజోవిదులైన
ఆ మునులు 'వీత' అను నానూతనముగల ఆ నదితో
స్నానముచేయుటకు సిద్ధపడిరి. (6-7)

ఓ పరోక్షముగారా ఇంతలో దేవిర్నిన నారదోమునిమన
శ్రీమహావిష్ణుపురుషుల నారాయణాది వామములను శీర్షింపుచు
అచటికి వేరిను. (8)

'నారాయణా! అమృతా! అనంతా! వామదేవా జనార్దనా!
యత్తేనా యజ్ఞపురుషా నామా విష్ణుః. సో నానమస్కారములు
చని వారివామములను ఉచ్చరించుచు, సమస్తజాత్యను
పాపమువర్జము. అముని తోకపాచనీయైన గంగానదిన
స్పృశించుచు అచటికి విచ్చేయును. (9-10)

అచిదముగా అచటికి విచ్చేసిన అమునిని జూచి
తేజోమూర్తులైన ఆ సునకారులు యదోచితముగా ఆయనను
అభినందించిరి. అచట నారాయణ వాచి అభినందనముచేసి పి (11)

వారు బ్రహ్మసభతో సుభాసేనులైనపీష్ముట, వారాయణ
నామస్మరణమునందే విసుగ్బుడైయున్న వారరమహామునిని
జూచి వనత్కుమారుడు ఇట్లు మండివెను (12)

వనత్కుమారుడు పలికితెను

సర్వజ్ఞుడైన ఓ నారదమహర్షీ! నేవు సోదేదాం ముందు
బాగుగా ఉండిగినాడవు మునిగోకమునకే వచ్చివెచ్చిడివాడవు
నేవు హరిదత్తులతో ఉగ్రేపరుడవు. విస్మయించిన విష్ణుభక్తులు
మతిమోకడు లేడు (13)

ఆ శ్రీమహావిష్ణువునుండియే ఈ సమస్తదేశ వరజాత్య
విలువకనరి. ఆయనపాదముమీదే ఈ గంగానది అభివృద్ధిచెందినది.
అట్టిహరినిగొల్పిన జ్ఞానము ఎట్లుకలుగును? మోక్ష వయముందే
ఈ మునిములను బద్ధించి నమ్మకముగా వివరింపుము (14)

నారద ఉవాచ

ఋషిః పరామ జేనాయ పరాత్పరతరాయ చ 15

పరాత్పరవివాసాయ పగుణాయాగుణాయచ |
జ్ఞానాజ్ఞానస్వరూపాయ ఏర్మాధర్మస్వరూపిణే 16

విద్యా విద్యాస్వరూపాయ స్వస్వరూపాయ తే నమః 17

మి రైత్యహంతా నరకాంతకృ భుజాగ్రముతైః కథార కౌత్రం
భాభారవిచ్చేదవిహారికామం తమాదిదేవం రఘువంశదీపమ్ 18

అవిద్యూతః చతుర్థా యః కపిధిః పరివారితః |
నారదాన్ రాక్షసానీకం రామం దాకరథిం భజే 19

ఏనమాదీన్యవేకాని చరితాని మహాత్మనః |
తేషాం నామాని పంచభాతుం శక్యతే నాట్లకోటిభిః 20

మహిమానం తు యన్మాన్యుః పాతం గంతుం న శక్యతే
మనవోఽపి మునీంద్రాశ్చ కథం తం క్షుల్లకో భజే 21

యన్మానుశ్రవణేవాఽపి మహాపాతకినోఽపి యే |
పాపవత్సం ప్రపద్యంతే కథం స్తోష్ట్రామి క్షుద్రధీః 22

రామాయణవరా యే తు ఘోరే కరియగే ద్విచా
త ఏవ కృతకృత్యాశ్చ తేషాం నిత్యం నమానమః 23

తిర్థేమాసే సితే నక్షే చైత్రే మాఘే తదైన చ
నవాహ్నికేన శ్రోతవ్యం రామాయణ కథామృతమ్ 24

గౌతమశాపతః ప్రాప్తః సోదాసో రాక్షసేం తనుమ్
రామాయణ ప్రభావేణ విముక్తేం ప్రాప్తవాన్ భుజః 25

నారదుడు మడిచెను

ఆ శ్రీమహావిష్ణువు వేసదేవుడు, పరాత్పరుడు ఆయన నివాసస్థానమైన పరంధానుము సర్వోత్కృష్టమైనది. అతడు సగుణస్వరూపుడు నిర్గుణస్వరూపుడు, జ్ఞానము, అజ్ఞానము దర్శము, అదర్శము, చిత్త్య అచిద్య - ఇవియన్నియును జ్ఞానస్వరూపులే ఏకలీనీవులకును అతడు అత్యస్పదపుడు. అట్టి మహావిష్ణువునకు అనుక్యతము సమస్కరింతును (15-17)

శ్రీతాయుగమున, ఈలోకమునందు రఘువంశమున అంతరించిన శ్రీరాముడు ఆ శ్రీమహావిష్ణువే. అతడు రాక్షసులను సంహరించెను, పాపములను రూపుమాపెను. తన భుజులముచేతనే దర్శింపను క్షీంచెను భూదారిమును తొలగించుట ఆయనకు వివోధము. అట్టి ఆ అదిదేవునకు (శ్రీరామునకు) నమస్కరింమనున్నాను. (18)

అతడు ఒక్కడే నాలుగు (రామ, లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నుల) రూపములలో అవతరించెను. వానరోత్సవములతో గూడి రాక్షసులనమూహములను హతమార్చెను. దశరథ కుమారుడైన అట్టి శ్రీరాముని భజింతును. (19)

మహాత్ముడైన శ్రీరామునియొక్క, చరిత్రములు అనేకములు. ఆయననామములను లెక్కించుటకు నిన్ని సంవత్సరములకాలమైనది కాదు. ఆయననామముహేమను పూర్తిగా ఏలరంగుటకు మనఃపులకును, మహర్షులకును అసాధ్యము. ఇకనావంటి అల్పవివేచయము చెప్పనేల? ఆయన పరిత్రవాపములను విన్నంతనే మహాపాపాత్ములును పునీతులు అగుదురు. ఇక అట్టి మహాత్మునిగూర్చి అల్పబుద్ధినిన వేను ఎట్లు మ్రోగింపగలను? (20-22)

శ్రీ భాహ్మికోత్తములారా! మోరిపైన ఈ కలీయుగమున రామాయణపఠన శ్రవణములయందు నిరతులైనవారు మాత్రమే దివ్యాత్ములగుదురు వారికి వేరు నిత్యము నమస్కరించు చుందును. (23)

భగవన్నామమహేమను ఏలరంగోగుండు చైత్ర, కార్తిక, మాఘమాసములయందు శుక్లపక్షపాద్యమినుండి నవమివరకు తొమ్మిది దినములు రామాయణకథామృతమును అస్మృతింప వలెను. (24)

గౌతమచూర్చిని అచమానించిన కారణమున శపేంపండిన సోదాసుడు రాక్షసరూపమును పొందెను. మఱి రామాయణమహిమచే అతడు ఆ రాక్షసత్వమునుండి విముక్తుడాయెను. (25)

సనత్కుమార ఉవాచ

రామాయణం తేన ప్రోక్షం సర్వధర్మఫలప్రదమ్,
శస్త్రః కథం గౌతమేన సౌదాసో మునిసత్తమః 26

రామాయణ ప్రభావేణ కథం భూమౌ వినోచితః,
అనుగ్రాహ్యోఽస్మి యది తే చేదస్మికయజ్ఞా మయి 27

సర్వమేతదవేషేణ మునే నో వక్ష్యమర్హసి,
శృణుతాం వచతాం శ్రవ కథా పౌత్రసగణాశ్చి 28

వాచి ఉవాచ

శృణు రామాయణం విప్ర యద్భార్యకీముఖోద్భవమ్,
సవాహ్ని ఖలు శ్రోతవ్యం రామాయణకథామృతమ్ 29

అస్తే కృతయుగే విప్రో ధర్మకర్మవిశారదః,
పోషుకత్త ఇతి భ్యాతో నామ్నా ధర్మపరాయణః 30

విప్రస్త్వై గౌతమాభ్యేన మునివా బ్రహ్మవాదినా
శ్రుతవాన్ సర్వధర్మాన్ నై గంగాతీరే మనోరమే 31

పురాణశాస్త్రకథనైః తేనాసౌ షోధితోఽపిచ,
శ్రుతవాన్ సర్వధర్మాన్ నై తేవోర్విన్ అభిలాషసి 32

కదాచిత్ వరమేశ్వర్య వసివర్మావరోఽభవత్,
ఉపస్థితాయాపి తస్మై సగణామం వ హ్యకారిచ 33

స య శాంతో మహాబుద్ధిః గౌతమస్తేజసాం నిధిః
మయోదితావీ కర్మాగ్రీ కదోతీతే ముదం యువతౌ,
యశ్శ్రద్ధాతో మహాదేవః కిం సర్వజగద్గురుః 34

గౌతమశ్చగతస్తత స వోర్థాపత్ తతోద్భిజః,
గుర్వవజ్ఞాకృతం పాపం తాక్షసత్తేన చోక్తవాన్ 35

భగవాన్ సర్వధర్మజ్ఞః పద్మకన్ఠీ ముదేశ్వరః
ఉవాచ ప్రాంశుర్యుత్వా వివయాత్ వయకోవిచమ్ 36

సనత్కుమారుడు మడివెను

ఓ మునిసత్తమా! సమస్తధర్మములపరిమలములను ప్రసాదించు శక్తి రామాయణమును ఎవడు రచించిరి? గౌతముడు సౌదాసుని ఎందులకు శపించెను? రామాయణప్రభావముచే అతడు మహల ఎట్లు శాసించుచుండయ్యెను? ఓ ముగ్ధురా! మీకు నాస్తే దయయున్నచో నన్ను అనుగ్రహింపుడు. ఈ విషయములను అన్వించిని మాకు సమగ్రముగా తెల్పుచు వీరినన ఈ రామాయణకథ తెల్పిడివారియొక్క ఎనడివారి యొక్క అనుష్ఠాపములను రూపుమాపునట్టిచిగివా! (26-28)

వాచిడు పలికెను

ఓ విప్రోత్తమా! శ్రద్ధగా వినుము ఈ రామాయణము నాల్గ్గీకిమిహ్నిముఖమునుండి వెలువడినది మహామాన్యతవైన ఈ కథామృతమును చొప్పుడి దినములు అన్వారించుట ఎంతయు శ్రేయోదాయకము. (29)

కృతయుగమువందు శిశునౌక విప్రుడుకలడు. అతని పేరు పోషుకత్తము. అతడు ధర్మకర్మలను ఆచరించుటలో గొప్పవాడు, ధర్మనిరతుడు. (30)

'పోషుకత్తము' అనుబ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మవాదియైన గౌతమమునివలన మనోహరమైన గంగానదీతీరమునందు సకలధర్మములను వినెను (నేర్చెను) మఱియు గౌతముడు అతనికి పురాణములను, శాస్త్రములను బోధించెను. ఇంకను ఆ పోషుకత్తముడు వివిధములగు ధర్మపాస్యములను గూర్చి ఆ మహర్షినుండి తెలిసికొనిను. (31-32)

శిశునౌక సమయమున ఆ పోషుకత్త (ఇతడే పోషుకత్త) ఎమెళ్ళును సేవలలో నిమగ్నుడైయుండిను. ఆ అమయమున ఇతనిగురువైన గౌతమముహర్షి అచటికి విచ్చేసెను. కాని పోషుకత్తముడు దైవసేవలో మునిగియున్నందున లేచి అయినకు నమస్కరింపలేదు. (33)

శాంతస్వభావుడును, మహాబుద్ధిశాలియు, తేజోనిధియు అన గౌతముడు పోషుకత్తనుచూచి, 'ఇతడు నేను బోధించిన తీరగా ధర్మకార్యములనే (దైవార్చననే) చేయుచున్నాడు. అని అంతఃపించెను. ఇగడ్గురువు మహాదేవుడునది కవుని ఉపాసించి నట్టి గౌతముడు (గురువు) అచటికి వచ్చినప్పటికిని ఆపోషుకత్తము లేచి నిలచి తనగురువును గౌరవించలేదు. 'బుద్ధుడేయుటమహాపాపము' అని తలచి సర్వధర్మజ్ఞుడు సర్వగుర్వి, దేవదేవుమహన అరమశివుడు గురువును అనుమనింప సామమునకు ఇతనిని రాక్షసత్వము ప్రాప్తించును రాక్ష." అని భవించెను. అంతట పోషుకత్త ఎక్కడైయున్నాడో

మన్య భగవన్ సర్వమ్ అపరాధం మయాభూతమ్ 37

గౌతమ ఉవాచ

హస్తే మాసే సతే పక్షే రామాయణకథాస్మృతమ్ ।
కవాహ్నకేల శ్రోతవ్యం భక్తిభావేన సాదరం ।
నాత్యంతికం భద్రేచేతత్ ద్వాదశాంశం ధివిష్యతి ॥ 38

విప్ర ఉవాచ

కేన రామాయణం ప్రోక్తం చరితాని తు కవ్య వై ।
మనసా శ్రీలిమాపన్నో వపందే చరణం గురౌః
నితత్ సర్వం మహాప్రాణ్ణ సంక్షేపాద్భుక్తుమర్హసి 39

గౌతమ ఉవాచ

అణు రామాయణం విప్ర వాక్కికిషునినా క్కృతమ్
అమృత్య ముచ్యతే పాపాల్ న్నం మాణం ఖనరేతి నః
యేన రామాయణార్ణవా రాక్షసా రావణాదయః 40
పాతాన్తు దేవకార్యార్థం చరితం తస్య వై శ్శ్రీణు ॥ 41

వార్యేచ సతే పక్షే కథా రామాయణస్య తు 42

మమ్యహని శ్రోతవ్యా సర్వసావస్థాశాశ్చ ।
శమ్యక్త్వా సర్వపంపన్నో గౌతమః స్వాశ్రమం యుయౌ ॥ 43

పిప్లోఽపి దుఃఖమాపన్నో రాక్షసేం తమమాశ్రితః ।
మల్మీపాసాతేగార్హ నిత్యం శ్రద్ధపరాయణః ॥ 44

కృష్ణసర్పద్యుతర్థిమో బభ్రామ విజనే వనే ।
మృగాంశ్చ వివిధాం స్తతః మనుష్యాంశ్చ సర్వహిషాన్ ।
విషాగాన్ పైవగాంశ్చాప సశస్తాంస్తాన్ అభక్షయత్ ॥ 45

అన్యధిభృహధిర్విప్రాః పీతదక్షకలేంద్రైః ।
కర్తాకశేతకైశ్చైవ తేనాసేద్భూత్వయంవతీ ॥ 46

అంజలిమటించి, నయకొవిదుడైన గౌతమునితో "ఓ పూజ్య మహర్షీ! 'గురువే' పీయేద కేనాచరిస మహారాధముల నస్మందేస క్షమింపుడు" - అని వేడుకొనెను. (34-37)

గౌతముడు పలికెను

ఓ విప్రా! తార్కికమా మనందరి శుక్లపక్షమున పాఠ్యమి నుండి తొమ్మిదిదినములు భక్తిశబ్దలతో సాదరముగా రామాయణకథాస్మృతమును శ్రోతము నేటినుండి పండ్రెండు గ్రంథల రమణకాలము ముగియవే ఈ రాక్షసత్రయునుండి నీకు సేయుక్తి నల్లనని అంతనలుకను ఈశాంకటితము అనుషంపంపలసినదే - అని (38)

విప్రుడు పలికించెను

వెంటనే విప్రుడైన ఆ సాధుడు గురువుపరికిన అన్నగ్రహ సదనములకు నంప్రీతుడై, ఆయనిపాదములకు నమస్కరించి, ఇట్లు విన్నవించెను "ఓ గురువరా! ఈ రామాయణమును విచించిన మహాత్ముడెవరు? ఇందరి వృత్తాంతము వివరిచి మొదలు నిషయములను అన్వించిని సంగ్రహముగా దెల్పుము." (39)

గౌతముడు పలికెను

ఓవిప్రుడా! ఏమియు, రామాయణమహాకావ్యమును వాల్మీకిమహర్షి వ్రాసెను ఆరామపుత్రాంతమును శబ్దావళిములతో విన్నవాడు తనపాదములనుండి విసుక్తుడై మిథుల తనిరూపమును పొందును దేవకార్యార్థమై శీమహావిష్ణుని శీరామునిగా ఈలోకమున అంతరించెను అతడు రామునిగా రాక్షసులను హతము చేయు ఆ మహాత్మునివేరితమును ఏమియు మహామావ్యలమైన ఆ రామాయణము సమస్త పాపములను దొవ్వనొప్పును దాని కార్తికశుద్ధపాడ్యముండి సుమీవళకు విష్ణుతో సహాపుణాశ్రయము లభించును" అని పలికి, తపోలల నయిష్టాదేన గౌతమనే అనంత్రమమునకు వెళ్లెను. (40-43)

రాక్షసశరీరము ప్రాప్తించిన కారణముగా ఆ విప్రుడు మిగుల కుఃఖితుడయ్యెను అతడు నిత్యము అమితమైన అకలికల్పిత అంబుధించునుండెను అందునతన అతనిలో కోపము పెండయ్యెను. (44)

అతడు కల్లతామసమువలె భయంకరుడై, నిర్లవములైన విశ్వవేళములలో తిరుగ పోయె. వివిధములగు ప్రశోక్తములైన మోరమృగములు, మనుష్యులు, పక్షిములు, పక్షులు, వానములు మొదలగుప్రాణులన స్థంబింప అతడు బిక్షించునుండెను (45)

ఓ విప్రులారా! ఆ రాక్షసునికారణముగా అనేకములైన ఎముకలతో కన్నులు, నువ్వు, అంజు కళేబరములతోను, రక్తమును ప్రోక్త మోరపితినులతోవను నుండి, అంతటి వైదేమొలగెయ్యును బియ్యంకరముగా ఉండెను. (46)

ఋత్యుతయే న వృథివీం శతయోజనవిస్తరాం 47

కృత్వాఽ తిదూషితాం శచ్చాత్ నవాంతరమగాత్ పునః ।
త్రలాపీ కృతవాన్ నిత్యం సరమాంసాశనం తదా । 48

జగము నర్మదాతీరే సర్వతోకభయంకరః
ఏతస్మిన్మంతరే హ్రీతః కశ్చిద్విప్రోఽ తిధార్మికః 49

కలింగదేశసంఘాతో నామ్నా గర్హ ఇతి శ్రుతః
మహాన్ గంగాజలం పృంథే మ్మనన్ విశ్వేశ్వరం భ్రమమ్
గాయన్ వామాది రామస్య సమాయాతోఽ తిహర్తితః 50

తమాగతం మునిం వృష్ణే మదాసోనామ రాక్షసః
ప్రాప్తి వః పారణేత్యుక్తౌ భుజాపుడ్యమ్య తం యంతా 51

తేన కీర్తితవామాని శ్రుత్వాదూరే వ్యవస్థితః ।
అశక్యః తద్విజం హంయమ్ ఇదమూచే న రాక్షసః 52

రాక్షస ఉవాచ

అహో భద్ర మహాభాగ వమస్తుభ్యం మహాత్మనే 53

వామస్మరణమోహత్పూర్వ రాక్షసా అపి చూరగాః
మయా ప్రభక్షితాః పూర్వం విప్రాః కోటిసహస్రతః 54

వామప్రాసరణం విప్ర రక్షతి త్వాం మహాభయూత్
వామస్మరణమూతేణ రాక్షసా అపి భో వయమ్ 55

పదాం శాలిం నమాషన్వా మహిమావోఽ య్యతస్య కః ।
సర్వథా త్వం మహాభాగ రాగాదిరహితో ద్విజ ।
రామకథాప్రభావేణ పాహ్యాస్మాత్ పాతకాథనూత్ 56

గుర్వవజ్ఞా మయా పూర్వం కృతా త మునిసత్తమః ।
కృచక్రామగ్రహా శచ్చాత్ గురుణాప్రోక్తవానిదమ్ 57

అతడు నాకు చూపిననుల వైశాల్యముగల ఆభోజానం
నంతయును అభిమానములచేనే మిగుల కలుషితమొనర్చి
(పాడుచేసి) పిమ్మట మఱియొకసమయమునైన అక్కడగూడ
అతడు నీవును నరమాంసమునే భక్షించొకంగనె. (47-48)

సకల హాసులకు భయంకరుడైయున్న ఆరాక్షసుడు
వైషమ్యమున నర్మదానదీతీరమునకు చేరెను. ఇంతలోవల మిగుల
దార్శికుడైన ఒకానొకవిప్రుడు అచటికి ఎరించెను. (49)

అచటికివచ్చిన ఆ బ్రాహ్మణునిపేరు గర్హడు. అతడు
హస్తాపేత్తుడు కలింగదేశమునకువెరిచినవాడు. అతడు తన
భుజముపై గంగాజలములతోనెండినస్త్రానిను మోయుచు
అశ్వశ్లఘన స్తుతింపుచు, శ్రీరామనివామములను గానము
దేయుచు, మిగుల సంతోషముతో అచటికి చేచెను. (50)

రాక్షసుడుగా మాజియున్న ఆ నుమాడు అచటికి వచ్చేసిన
ఆ మునీశ్వరునిజూచి 'నాకు నెటికి జావలసిన ఆహారము
లభించినది' అని అనుకొనుచు. అందు వేడుబుడకెత్తి
ఆమునిని నమీపించెను. (51)

ఆ గర్హమహర్షి కీర్తింబునున్న వైషనామములను విని
అతడు దూరముననే నిలచిపోయెను. ఆ బ్రాహ్మణోత్తముని
అంపులకు అశక్తుడై 'గాక్షసుడు వయసలో నట్లు పరికినా' (52)

రాక్షసుడు ఇట్లు నడికెను

ఏమొశ్చర్యము! ఓ వేద్యుడా! నీ మహాభాగా
మహాత్మ్యవైభవ నీకు నమస్కరించు. ఓ భైషణమస్మరణ
ప్రభావమున నావంటి రాక్షసులుగూడ దూరముననే
నిలిచిపోవుచున్నార. నేను ఇదివఱలో తక్కువగాతరులది
భాహ్మణులను భక్షించియుండెను. (53-54)

ఓ బ్రాహ్మణుడా ఏదైన మమము నా అయిదవే నీకు
చేసినదేమో మహాభయమునుండి నీమ్మ కాపాడుచున్నది.
అయ్యా విశవంతునివాసమును స్మరించినంత క్షాతముననే
రాక్షసులమైన నేముగూడ విరమశాంతినిపొందెదమంటమి
భోంతులమునను నిజము. సరితగ్నా! ఓ మహాత్మా! నీవు
అష్టివైభవముగా రాగదేవముల లేనట్టి బ్రాహ్మణోత్తముడవు.
కనుక నీవు రామకథమచేలి. వాహ్మణావముతో మహిమిస్తైన
నీవు ఈ రాక్షసులమునుండి విముక్తునాడెంతయు. (55-56)

ఓ మునీశ్వరా! ఇదివఱలో నాకురదైన ఆనవానించితిని
తత్పరతముగా 'రాక్షస శంకమును పొందుము' అని
కపింబిబడితిని. పిమ్మటగుండువు నన్ను అనుగ్రహించి నాతో
ఇట్లు వలించె. (57)

వాల్మీకి మునినా పూర్వం కథా రామాయణస్య చ । 58

పిన్దో మాపి సేతే వక్షే శ్శతవ్యాక ప్రయత్నతః ।
చమణాపి పునః ప్రోక్షం రమ్యంతు శుభదం వచః । 59

వక్ష్యమామి శ్శతవ్యం రామాయణకథామృతమ్ ।
చిహ్నాన్ బ్రహ్మన్ మహాభాగ సర్వశాస్త్రార్థకోవిద
కథాశ్రవణమూర్తణ పాహ్వాహ్వాత్ పాపకర్మణః 60

శ్రీ నారద ఉవాచ

కల్యాణ్యారం రాక్షసేన రామమాహాత్మ్యముత్తమం
సతత్య నిన్మయావిప్లవో బభూవ ద్విజసత్తమః । 61
చలో విద్రుః కృపావిప్రుః రామనామపరాయణః ।
సాదాసం రాక్షసం నామ చేదం వాక్యమథాబ్రవీత్ । 62

వైత ఉవాచ

వాక్ష్మసేంద్ర మహాభాగ మితీప్తే విమలాగతా 63
అస్మిన్నార్థే సేతే వక్షే రామాయణకథాం శృణు
శృణు త్వం రామమాహాత్మ్యం రామభక్తిపరాత్మనా 64
రామభ్యావపరాణాం చ కః సమర్థః ప్రవాధితమ్
మభక్తిపరా యుత్ర బ్రహ్మ విష్ణుః పరాశరః 65
అత్ర దేవాశ్చ సేద్యాశ్చ రామాయణపరా సరాః
తస్మాద్వార్థే సేతే వక్షే రామాయణకథాం శృణు
వహహ్నో జలు శ్శతవ్యం సావధానః వదా భవన్ 66
కథాశ్రవణమూర్తణ రాక్షసత్వమపి కృతమ్ 67
వర్మజ్య రాక్షసం భావమ్ అభవచ్ఛేవతోపమః
కోటిసుశ్శ్రుతతీకాశమే ఆనన్దో విబుధర్షభః । 68
కంభచక్రసిదాపాణీ రామభద్రః సమాగతః ।
ప్రవంస్తు బ్రాహ్మణం సమ్యక్ జగమ హరిసుందిరమ్ 69

పూర్వకాలమున వాల్మీకిమహర్షి శ్రీరామకావ్యము ఒక మహాకావ్యముగా రచించెను కార్తికమూస శుక్లపక్షమునందు తొమ్మిదిదినములు నయ శ్శుశూర్యకముగా దీనిని చమటనటన మహాపుణ్యఫలము లభించును - ఇదియు ఆ మహాత్ముడు చనోహరమైన తుభిమదమేధ వచనము లని ఇట్లు ముడివేసి "కృషిమమండి తొమ్మిది దినములు శుభయోగవివాహములు గావించు" అని అప్పుడు ఆ రాక్షసుడు ఆ మునితో "సర్వశాస్త్రార్థకోపిదా మహాత్మా" ఇవాక్యజ్ఞైన ఓ గర్గమహర్షి! అందువలన ఆ వక్షేతకథను వినిపించి సాహాయ్యదైవ సన్నిధి నందుమిట్లుగాపాటి గట్టిగ్రహ " - అని పిన్దవించెను.(58-60)

శ్రీ నారదమహర్షి వచించెను

శ్రీమద్రామాయణమహిమనుగారి రాక్షసుడు ఇట్లు వలుకగా పరికించుట ఆ గర్గమహర్షి గ్రంథ ఆశ్చర్యమైన మునింగెను. అనంతరము రామనామస్మరణమునందే నిమగ్నమైయుండెడి ఆ బ్రాహ్మణుడు సావాసుడు అను రాక్షసునితో ఇట్లు వచించెను. (61-62)

వైపుడు ముడివేసెను

"మహాత్ముడనైన ఓ రాక్షసోత్తమా" నీబుద్ధి సనితమైనది ఈ కార్తికమూసమునందలి శుక్లపక్షమున రామాయణపుగ్య కథను శ్రద్ధగా వినుము. వామభక్తిపరతుడవై రామనామ మాహాత్మ్యమును ఖిలీ అలకింపుము (63-64)

శ్రీరామనిద్యారమునందే నిరత శైవవారిని ఎవ్వడును బాధించజాలడు రామభక్తిపరులు ఉన్నచో త్రిమూర్తులైన బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు ఉందురు రామాయణప్రవసనము శ్రవణముచేయుచుండెడి వరులున్నచో దేవతలు సిద్ధులు మొదలగు దివ్యజాతులవారును ఉందురు అందువలన కార్తిక మహిమసిరిరి అక్షపక్షమెనందు కృషిదీనిముట అనుక్తిణము సావిధానుడవై రామాయణకావ్యము వినుము. (65-66)

ఆ అవిత్రరామాయణపుత్నానందును విన్దంతమౌతమువన ఆ సావాసునిరాక్షసత్విము తొంగిపోయెను. అంతట అతడు రాక్షసిస్వభావములముండి బగులు పి వేదలాసముడయ్యెను సేదన ఆ బ్రాహ్మణోత్తముడు కోటిసుశ్శ్రుతాంతలతో తేజరిల్లెను. (67-68)

అంతట శ్రీరామచంద్రుడు కంభచక్రములను గడచి ధరించి అభయచక్రముతో అంక సత్వకమై, విద్రోతముచేస సావాసుని కోరిదూర ముపై ఆ సభ పు సరివారుమునకు చేరిన (69)

నారద ఉవాచ

తస్మాన్మృదుర్భంగ విస్మేదా రామాయణకథామృతమ్
వనమృచాని శోతవ్యమ్ ఊర్ధ్వ మాపి చ కీర్త్యతే 70

యన్మామి స్మరణాదేవ మహాపాతకకోటిభిః
ఏముక్త సర్వపాపేభః సతో యాతి పరాంగరిమ్
రామాయణేతి యన్మామి సకృదపువ్యతే మరః 71

తదైవ పాపనిర్ముక్తి విఘ్నలోకం స గచ్ఛతి
యే పఠంతదసాఖ్యానం చక్రై శ్చిగ్గ్రాసం వా నరా
గంగాస్థావళలం పుణ్యం తేషాం సంచాయతే వషమ్ 72

నారదుడు పదించెను

ఓ విఘ్నలరా! అందువలన కార్తిక కుర్దపాద్యమేనుండి
కోస్మిదినినముల్ల సవరంబును రామాయణకథామృతమును
ఆస్మరింపుడు ఆ రామాయణకథామృతముననే మోనపులు
నరుస్తనిహాపాతకములనుండియు ఏముక్తులై పరమగతిని
పొందుదురు. రామాయణనామమును ఒక్కసారియైనను
ఉచ్చరించినవారు వెంటనే పాపవిముక్తులై, శైకుంతలమునకు
వేరుదురు. ఈ రామాయణకథను భక్తితో పఠించెడివారు
గండివారును శీఘ్రముగా గంగాస్థానపుణ్యపలములను
పొందెదరు. (70-72)

ఇతి శ్రీస్వయంపురాణాంతర్గత నారద సనత్కుమార సంవాదే రామాయణమాహాత్మ్యే
రాక్షసిమోక్షణంనామ చ తీర్థయాత్రాధ్యాయః

శ్రీ స్వయంపురాణాంతర్గత - ఉత్తర భాగమునుండి నారదసనత్కుమారిసంవాదమునందు
రామాయణమాహాత్మ్యమును రాక్షసిమోక్షణంనామ అను తిరువ అధ్యాయము నమూనము (2).

- * * * -

3. తృతీయోఽధ్యాయః

సనత్కుమార ఉవాచ

అహో! చిత్రమిదం ప్రాక్తం మునిమావద వారదః
రామాయణస్య మాహాత్మ్యం పునశ్చైవ సచ విస్తరాత్ 1
అన్యమానస్య మాహాత్మ్యం కథయన్మ సప్తాదరః
కథం నో జాయతే తుష్టిః మనో ర్చద్విచనామృతాత్ 2

నారద ఉవాచ

సక్యే యూయం సుహృభాః కృతార్థా నామ తథాశయః
యతః కథానం రామస్య భక్తితః శోభనుర్వరాః 3
మాహాత్మ్యశ్రవణం యస్య రాఘవస్య కృతాత్మనామ్
దుర్లభం ప్రాపాతిత్యేచిత్ మునయో బ్రహ్మవాదినః 4
శ్రుణుధ్వం మునియః చిత్రమ్ ఇతిహాసం పురాతనమ్
సర్వపాప సతమనం సర్వలోకవివాశనమ్ 5

సనత్కుమారుడు పలికెను

మనలోకిమునలే వచ్చిచెప్పిన ఓ నారదమహర్షీ! నీవు
ప్రకటించిన ఈ రామాయణకథను, రాక్షసిమోక్షణం రామాయణ
సూక్తార్థమును గలవిని నిపులముగా వివరింపుము ఎట్లయి
ఇతిహాసములతో రామాయణ పరమేశ్వరానుభవలీలములను
గూడ వయతో తెలుపుము. ఎమునీశ్వరా! అ పోషములను
మనోటి ఎల్లప్పుడే నాకు నెఱపిన తృప్తికలుగును (1-2)

నారదుడు పదించెను

ఓ మహర్షీ! నారా! శ్రీ రామాయణమును విశిష్ట విషయకు
ఉచ్ఛిన్నమైన మేరందిచ్చును ఈ రాక్షసిమోక్షణం పురాణములు
ఇందునుండిపోయినవి పరిశీలించి యిట్లు చెప్పెను శ్రీరామసి
మాహాత్మ్యమునుగూర్చి పండితభాగ్యము అధ్యక్షుడు దుర్భలము
అని బ్రహ్మవాద శ్రేణి మునులు పేర్కొనెరి. ఓ మునిమావారా!
మీరు విన్నవైన ఈ రామాయణకథను విన్నవారీనవైనది
ఇమస్తపానములను కాల్గోలవలసి ఇటువై క్షేతములను
అన్యార్థించునది (3-5)

1 అ. 3. ఉత్తర భాగము. 2. 10. 3. స్వయంపురాణాంతర్గతము. 4. 10. 4. పరిశీలించుము. 5. 10. 5. పరిశీలించుము.

అసేత్ పురా ద్వాపరేచ నమతిర్నామ భావతిః
హమనంకోద్యవః శ్రీమాన్ సప్తద్వైపకనాయకః 6

భద్రాత్మా సత్యసంపన్నః సర్వసంపద్విభాషితః
హ రామకథాషేవ రామపూజాపరాధయణః 7

రామపూజాపరాణాం చ శుశ్రూషుః నిరహంకృతిః
పూజ్యేషు పూజానిరతః సమర్థిర్భి గుణాన్వితః
సర్వభూతహితః శాంతః కృతజ్ఞః కీర్తిమాన్ నృషః 8

తస్య భార్యా మహాభాగా వర్కలక్ష్మణసంయుతా
పతిప్రతా పతి ప్రాణా వామ్నా సత్యవతి మఖా 9

తాపుభౌ దంపతీ నిత్యం రామాయణపరాయణౌ 10

అన్యదానరతౌ నిత్యం జలదానపరాయణౌ
తటాకారామవాప్యోదీన్ అపంఖ్యాకాన్ వితేనయః 11

సోపి ధాజా మహాభాగో రామాయణపరాధయణః
వారయేత్ కృణుయాద్వాపి భక్తిభానేన భావితః 12

ఏవం రామపరం నిత్యం రాజానం భర్మకోవిదమ్
తస్య ప్రయాం సత్యవతీం దేవా అపి నదాఽన్యవన్ 13

ఉత్తోకే విశ్రుతౌ తౌ చ దంపత్యత్యంతభార్మికౌ
అయయౌ బహుభిః శిష్యైః ద్రష్టుకామౌ విభాంధవః 14

విభాంధకమునిం దృష్ట్వా సమామ్నాత్ జగత్పతేః
సత్యుద్యయౌ ససత్త్వికః పూజాభిః బహువిస్తరమ్ 15

కృతాతిథ్యక్రియం శాంతం కృతానవపరిగ్రహమ్
సేవాననగతో భూపః ప్రాంబలిర్మునిమయవీల్ 16

పూర్వకాలమున వ్యాపరయుగమున సెమత ఇను ఒక మహారాజు గలడు. అతడు పండ్రవంశమునకుఁబట్టినవాడు. సర్వసంపద్విష్ణుడు. విద్యుద్వములకు విశ్లేషప్రభువు. ధర్మాత్ముడు. సత్యసంపదుడు. సకలసంపదలతో తులతూగుఁడున్నవాడు. అన్నివిధముల రామకథలను వినుటయందే సమగ్నుడై యుండెడి వాడు. అపారకారములేనవాడు. అతడు నిరంతరము న్నామయగా శ్రీరామచరిత్రానుమయముఁడయ్యెను. రామపూజాపరాధయణులను భక్తిశిష్టాతో సేవించుచుండెడివాడు. పూజ్యులను పూజించుటలో నిరతుడు. ఎట్టి తారతమ్యములను మూలక అందఱివి సమోనముగా గౌరవించుచుండెడివాడు. ఉపారబుద్ధిగలవాడు. ఆ రాజు అందఱికిని (అన్నిపాణులకును) మేలుచేయు చుండెడివాడు. తనకు ఇతరులు వేసినమేలును మఱువసే వాడు. అతడు చక్కఁ కీర్తిప్రతిష్ఠలగులవాడు. (6-8)

ఆ సుమతీప్రభుయుక్క, భార్యయి 100 గుణపంతులౌలు అమె పయ సత్యవతి అమె సర్వ శుభలక్ష్మణములుగలది. పతిప్రత అమె తమకిది ప్రాణములతో సమానముగా యాచుకొనెను. (9)

ఆ దంపతులు ఇరువురిను నిరంతరము రామాయణ పఠనశ్రవణములయందే నిమగ్నులైయుండుదు వారి సత్యము అన్యదానములతో, జలదానములతో బూరితయై గలించుచుండుదు. వారు వెలుపును. ఉద్యానగనపరిసరను. ఏగుడుబావులను అనభ్యాకములుగా నిర్మించిజేసిరి. (10-11)

మహాత్ముడైన ఆ మహారాజు ప్రపంచసమయ మనందును శ్రవణానుయమునను భక్తిశిష్టలతో రామాయణమునందే నిమగ్నుడైయుండును. అట్లు సంతతిపై రామ సేవతత్పరుడను ధర్మాపరిణామసంపదు కుశలుడును ఐన ఆ ప్రభువును. అయనప్రియపత్నియైన సత్యవతీదేవి, వీ 100 సేవలము అనంతరము ప్రళంసించుచుండును. (12-13)

మల్లోకములోను ఏక్కిరి దార్మికులుగా వాసించిన ఆ గుండతులను చూడకొరినవాడై 'విభాంధక' మహర్షి పెమ్మనుండి శిష్యులతోగూడి అచటికి విచ్చేసెను. (14)

ఆ మహామహిమాకను ఎడంగి ఆ మహారాజు భాగ్యాన్నమేతుడై పూజాద్రవ్యములను సమృద్ధిగాగొని, ఏయిదోగి ఇయవను దర్శించెను. (15)

ఏప్పుడు ఆ మహారాజు అతిథిసత్కారములతో అమునిని సంతకప్తునిగొనించి ఉన్నతాననముపై ఆయనను ఆసీనుఁ గొనించెను. అతడు అంతరించిను అత్తుతక్కువగావిన్న ఒక అపవమున కూర్చుండి, అంబరీ ఘటించి, విన్నముడై ఆ మహర్షితో ఇట్లనెను. (16)

రాజోవాచ

భగవన్ కృత్యుల్కోఽపి తవాత్రాగమనేన భో. |
వతాచూగమనం నంతః ప్రశంసంతి సుఖావహమ్ | 17

యత్ర పౌష్కలవాలాం ప్రేమ తత్ర మ్యః పర్వపంపదః |
తేజః కీర్తిః ధనం పుత్రా ఇతి ప్రాహుర్విపశ్చితః | 18

తత్ర వృద్ధిం గమిష్యంతి శ్రేయాంస్యసుచినం మువే |
యత్ర నంతః ప్రకుర్వంతి మహతీం కరుణాం ప్రభో | 19

యో మూర్ఖీ భారయేత్ ఇహ్మాన్ విప్రపాతతటోదకమ్ |
న స్థితః పర్వతీర్థేషు పుణ్యవాన్ వాఽత్రపంచయః | 20

మమ పుత్రాశ్చ దాదాశ్చ పంపత్ త్రయి సమర్పితాః |
సమాజ్ఞానయ శాంతాత్మన్ ప్రపాత్ కిం కరవాణి తే | 21

వివయావనతం భూపం తం నిరీక్ష్య మునీశ్వరః |
ప్రృశన్ కరేణ వాజానం ప్రయ్యనాచాలిహర్షితః | 22

ముషిః ఉవాచ

రాజన్ యదుక్షం భవతా తత్ పర్వం తృప్యలోచితమ్ |
వివయావనతాః సర్వే వరం శ్రేయో భజంతి హి | 23

శ్రీతోఽపి తవ భూపాల సహార్థే పరిపత్తిసః |
వ్యస్తీ తేఽష్ట మహాభాగ యత్ ప్రక్ష్యామి తదుచ్యతామ్ | 24

పురాణా విహతస్త్వంతి హరిపంచుష్టికారణాః |
హుషే హుస్యప్యర్కతోఽపి రామాయణవరాయణః | 25

తవ భార్యాఽపి సాధ్వీయం నిత్యం రామసరాయణా |
కిమర్హమేతద్బ్రుత్వాంశం యథాపత్ వక్తుమర్హసి | 26

రాజోవాచ

శ్రూయణం భగవన్ పర్వం యత్ పృచ్ఛసి నదామి తత్ |
అశ్వర్యభూతం లోకానాం అవయోశ్చరితం మువే | 27

అహమానం పురా తూద్రో మారనిద్వామ సత్తమః |
మమార్హసిరతో నిత్యం పర్వలోకాహితే రతః | 28

రాజా నుడివెను

అయ్యా! పూజ్యమహర్షి! మీ అగమనముతో నేను దిన్యాత్ముడను బాసె సత్సర్వములలాక సుఖసంతోషములను గూర్చునని పెద్దలు చెప్పుదురు. మనోక్మల అమృతహమ ప్రసరించెడిచోల సమస్తముపడలును. కీర్తిప్రతిష్ఠలును అంతలేని అనందము భవదాస్యములను, శాంతానందస్వప్నయు వెల్లడిరయు ముందుచు ప్రాజ్ఞులు వలెంతరు. (17-18)

ఓ మహామునీ! సత్సర్వములకరణ ప్రసరించెడిచోఁడ అనంతము నికలశ్రేయోదృష్టులను సమకూరుచుండును. (19)

ఓ మూర్ఖ! విప్రత్వముయొక్క వెలితపోదోదకములను తీరమన దగిలినవాడకి నికలపీర్థములయందును మునెగిన సత్సలములు లభించును. ఇందులకు పందేహము లేదు. (20)

ఓ మూర్ఖ! శాంతాత్మా! నాసమస్తపంచకలను బాల్కాపుత్రులను పాపములవెంట నుర్పించుచున్నాను. ఈ సేవకుడు ఇంకను మీకు ఏమి చేయువలయునో అజ్ఞాపింపుడు. (21)

ఏనందుచుతో ననుస్మరించుచున్న ఆభూతనిజాని పీఠాంతకిమహామునీ ఆయనను తనకరతలముతో స్పృశించి మిగుల సంతోషముతో ఇట్లునుడివెను. (22)

మహర్షి పంచించెను

"ఓ మహారాజా! పిన్న పరికిన పక్షిమల్లమున మీకోర్పుతో తగినట్లుగా ఉన్నది ఇట్టి విషయశీలరు అందఱును పరిమళేయస్మను పొందుదురు. (23)

ఓ భూపాల! సహార్థముతో పొగిచావుమన్ని నీయెడ నేమి ప్రవర్తించెదవో ఓ మూర్ఖా! నీకు విజయవంశ ప్రాప్తియగుగాక. నేను అడిగిన విషయములను వివరింతుము. (24)

శ్రీమహావిష్ణువుల పంచస్త్రీపితృకే పురాణముల చెక్కి గుఱవరామమనమునందును రామాయణవనవన శ్రవణములకు పూనుకొంటివి రవమసాక్షియైన పీఠర్థసత్త్వము ఈ రామకార్యమున నీకు వివాదర్కచారిణియై నిలిచినది ఇట్టి మీ సేవాకార్యములములకు కారణమేమో సప్రకముగా తెల్పుడు. (25-26)

రాజా నుడివెను

"ఓ పూజ్యమహర్షి! మీరడిగిన విషయములను అప్పరిటిపి తెలిపెదను వినుడు మోదరిపములరిత్రేతము సమస్త కోరికలకును ఆశ్వర్యమును గొలుపునది. (27)

ఓ సారథీకోపణీ! పూర్వజన్మలో నేను మారిన అడు పెరుగుల కుడుదను సప్తస్థానంకును హావిగూర్చును యందే నిలకుడని నీవును వెడవళ్ళములలో నువలు చుండెడివాడను. (28)

అపహా ధర్మవిద్యేషీ దేవద్రవ్యావసారకః
మహాపాతకనంపర్శీ దేవద్రవ్యోపజీవితః 29

సోఘిశ్య బ్రహ్మహా చాహో నిత్యం ప్రాణివధే రతః
నిత్యం నిష్కుడవక్తా చ పాతీ వేశ్యావధాయకః 30

కించిత్ కాలం స్థితో హ్యేవమ్ అనాభ్యత్యమహద్యవః
పర్యటంఘనతిత్యక్తః కుఃఖీ వనవనపాగమమ్ 31

మృగమాంసాశనో నిత్యం తథా మార్గవిరోధకృత్
ఏకాకీ దుఃఖబహుళో వ్యావసం విర్రనే వనే 32

ఏకదా క్షుత్తర్జితాంతో నిదాఖూర్తుః సపాసితః
వసిష్ఠస్యాశ్రమం వైవాత్ అపశ్యం విజవే వనే 33

హంసకారణదవాకీర్ణం తత్సమీపే మహత్ సరః
పర్యంతే వనపుష్పాఘైః ఛాదితం తమ్మనీశ్వరైః 34

అపిచం తత్రపానీయం తత్తటే విగతశ్రమః
సమ్మూల్య స్పృక్షమూలావి మయా క్షుచ్ఛ నివారితా 35

వసిష్ఠస్యాశ్రమే తిష్ఠన్ వివాసం కృతవాసహమ్
శీర్ణస్పటికనంఛాసం తత్ర చావామకారిషమ్
విరైష్టాక్షైశ్చ కాష్ఠైశ్చ గృహం సమ్యక్ సుకల్పితమ్ 36

తత్రాహం వ్యాధపత్త్యస్తా హత్యా అహవిధాన్ మృగాన్
అజీవం వర్తనం కృత్యా ప్రతారాణాం చ వింశతిమ్ 37

అథేయమ్ ఆగతా పాద్యే వింద్యదేశసముద్భవా
విషాదకులనంధూతా నామ్నా కాళీ తు ప్రితుతా 38

ఇతరులపై కొండెములను వెల్లుముందెడివాడను, ఏర్పి మారములకు కృరరేకీర్తి చేసినవణులను అపహరించుచుండే వాడను. మహాపాపాలతో కలిసియుండుచు వేదవిద్యములతో జీవించుచుండేవాడను. సోహర్షుడును, బ్రాహ్మణపోత్యులకును ఒడిగట్టుచుండేవాడను. నిత్యము దొంగతనములకును ప్రాణివధలకును పాల్పడుచుండేవాడను. ఎల్లస్థలకును పరుషముగా మాటాడుచుండేవాడను. పాపాత్ముడనై వేశ్యారోలుడనై జీవించుచుండును. (29-30)

ఇట్లు కొంతకాలము గడచిన పిమ్మట అర్జుణమాటలను సేదచెవివలెట్టినకారణమున నాబంధువులందఱును నాకు దూరమైరి. అంతట మఃఖములకు లోనై వనవనలనాడైతిని. (31)

అందులను మృగములహంసములను భక్షించుచు నేను అకలిదీప్తికొనుచుంటిని. ఆ అరిణ్యములలో నాటపారులను అడ్డగించుచు, వారిని చోచుకొనసోఁచి, ఆ నిర్భయమైతితో అంతులేన కష్టములకు పీడ్చుకొనుచు ఒంటచొ గజీవించి చావంగితిని. (32)

ఇట్లుండగా ఒకనాడు శ్రీమృతాసునుకులోనై, చక్కరి దన్యులబాలకుత్పాకొనితెరిగి మీగుల ఇలసిపోయితిని. ఇంతలో ఆ సత్యనారాయణునందు కైసవశమున వాకు వసిష్ఠసాశ్రమము లోపరకుయ్యెను. (33)

ఆ ఆశ్రమసమీపముననే ఒక మహాసరసు ఉండెను. అది హంసలతోఁపను. ఇక్కడ కట్టుకతోడను జీవించుకొను అడనెవ్రావులతో ఆరె వ్యాప్తిమైయుండెను. ఏర్పి నుంది మనీశ్వరులు అచట చేరియుండిరి. (34)

ఆ సరస్సుతోని జలములమద్రాగి దానియొడ్డున సేద పీడ్చుకొంటిని. పిమ్మట చెక్కిను పెకలింది. నాజీమూలముతో అకలిదీర్చుకొంటిని. (35)

నేను ఆ వసిష్ఠవిశ్రామమునకు సమీపముననే ఏగిరి పోయిన స్పటికలిలనుసేర్చి గోడలను నిర్మించితిని. అగోడలపై కట్టలను వేటిని నాటికై అమలను గడ్డెవ కప్పి ఒక చక్కని స్నానమును ఏర్పఱచుకొని, అందు సేససంసారితిని. (36)

అచట వేటకాని శ్రుతి అపరంబంఛితుని నాటమూలగా పొందెయింది. జహంవిధములైన మృగములను చంపుచు నాటిహంసములను భక్షించుచు ఇదివరది నంపెత్పరిములపాటు అక్కడనే గడపితిని. (37)

ఈ పాద్యి పూర్వజన్మలో నింపువర్తనాసౌతమున విషాదరంశముని జన్మించినది అందు. ఈ మేసేధు కాళి నేను వసిష్ఠాశ్రమసమీపమున నికరించుచుండగా ఈమె నాకడకు వచ్చెను. (38)

బంధువర్తః పరిత్యక్తా దుఃఖతా జీర్ణవిగ్రహా 39

బ్రహ్మన్ క్షత్తుభ్యుత్థితాంతా శోచంతి మిక్తిమాం క్రిమాం
దైవయోగాత్ సమాయాతా భ్రమంతి విజవే వసే 40

సాసి గ్రీష్మ చ తాపాత్తా హ్యంతస్పాదప్రసీదీతా,
భూమిం దుఃఖవరీం భృష్టా జాతా మే విపులా ఘృణా 41

మయా కత్తం కంఠం వాస్యే మాంసం చర్మఫలం తథా
గంధమా తు తుష్టా సా మయా బ్రహ్మన్ దుధాతథమ్,
న్యవేపయత్ ప్యకర్మాణి శ్శూరు తావి మహామునే 42

ఇయం కాఠి తు వాష్టేవ నిషాదకులవంధవా 43

తావికన్య మతా ఏద్యన్ న్యవసత్ పిండ్యవర్చతే
పరస్వపారిణీ నిత్యం సదాహైమన్యవాచిచీ 44

బంధువర్తః పరిత్యక్తా మతో హతనభీ పతిమ్
కాలతారే విజవే బ్రహ్మన్ మత్సమేవ ఉపాగతా 45

ఇత్యేవం స్పృశ్యతం కర్మ సా చ మహ్యం న్యవేపయత్
పసిష్ఠస్యాశ్రమే పుణ్యే హ్యహం చేయం చ కై మునే,
దంపతీభావమూర్త్య స్త్రితా మాంసాశనా తథా 46

ఉచ్చిష్టార్థం గతౌ బ్రవ పసిష్ఠస్యాశ్రమే తథా
సమాజం తాత దృష్ట్వాపి దేవర్షీజాంః పత్రకం 47

రామాయణసరా విస్తా సూఘే భృష్టా వివేడితే 48

నితాసారా చ విక్రాంతా క్షుల్బిసాపాప్రసీదీతా,
యద్యద్యయా గతౌ తత్ర పసిష్ఠస్యాశ్రమం సతి 49

రామాయణకథాం శోతుం వవాప్స చైవ భక్తితః
తత్కాల ఏవ సంవత్సరం అవయోరథవన్మునే 50

కర్మణా తేన హ్యష్టైర్మా భగవాన్ మమసూరవ
స్యదూతాన్ ప్రేషయామాన మదాహరణచారణాత్ 51

బంధువలంబియును దూరమైపోవుటచే తమి కడు
దుఃఖితులై మిగుల కఠింబుడవ ను క్షిప్తార్థి' అమె
లంకన్యులతో ఉపమింబుమి, అన్బుపానములకై వెంటయు
వెంటకొనివెంటెను, అట్లుపిళ్లనవనములయందు పరివరించును
ధేనాన్నివాయును, అమె నాయెద్దకుచేరెను (39-40)

క్ష్మియుత, గండర్వీ నాద్యతాపమనశితమే' అమెన
కష్టములకారణముగా మరక్కము తమెను, ప్రియినీ గ్రేసిన
కట్టు ముఖములతో కృశించెదలార్చి మోతెనుకాచి,
నాకు మిగుల జాతికల్గెన (41)

క్రీ బ్రహ్మర్షి వెంటనే తమిను జలములను, మాంసమును
లడవించెద్యను జవంగితిడి పాటిని స్వకరింబుటతో శ్రమ
ముంతయును తలకొనిగా అమె మిగుల తా ప్పూలయ్యెను
క్ష్మి, తక్రీ తాచి న్నాతమునంతయును యురతథముగా
గూర్చెను, మి క మనామి' అ శిశిములను తెల్పెదను
చిమిచు (42)

క్రీ విద్యాంబుడా' విషపకులమున బుట్టె' తమెనెరు
కాళి వాల్చెను తమెలంక్రీ తమె పండ్లన్నుత్కొంతమిని
పివసింబునది, తక్రీ నెలకొని 'గురిసాత్తున అపారింబు
మ' అచి గిరియు ఇకనుల్ల వాడెలు మ్మెనుపడు తుజు
అ'బుము అచి వ'ని వాతకురానికై కౌపిప బుధిపుట
జిప్పి పారిచేసి కంఠముగా తాచి, వెళుచేరెను, (43-45)

క్రీ మునీశవా' తమెదలగా తమె తనజీవితపీడిమిం
పెల్లరిది, నాకు తిళిగు, తక్రీ తమెక వ ప్పూమింబుమి
నేమను, తమెయును పడుదుంబుగా జీవించు, తమె నాతి
నిమి మ్మెను మ'సాకరములో తాము మచ్చ చూడెను (46)

మేము కర్మలము బుములు అమె మిగిలె న్నసాదమునకై
పసిష్టాశ్రమముంబు వెల్లవచ్చెను ఉంటి, ఇట్లుండగా
ఒకవాడు పవిత్రమైన అన్బవేమున వేపంబులముహూము
అన్బున్న దీక్షిని అండతొడంచే అచిగిక్రీ రిరిమి, మామి
మామిమిన ప్రతిదినము, రామాయణపాదాయుగామనందు
నిరతుడైక విస్త్రలు అచి నాకు కవలడిరి, (47-48)

రామాయణ శ్రీమద్రామాయణ అకరిరపుం బారతో మేము
మిగుల అలో ర'మి, కృణింబియుంటిమి, అ పసిష్టాశ్రమమునకు
మేము బ్రదుల్లముగా దేవతమి మాలో వెచ్చడిన భక్తి
కారణముగా రామాయణగాదను వయినా తమిమిది
రివములు నిలకింబు అ'మెయింబునకే మేము ఉరయులము
మితరెంచితమి (49-50)

మా రామాయణకథాకరణముగా శ్రీమద్రామాయణ
పరితరెచి, మమ్మెలను తీసికొనిపోవుకై తనమోతలను
పంపెను అ మోలలు మా ఇరువురిని విమాదగునికై

అహోహ్యవాం విమానే తే యయుశ్య పరమం పదమ్
కవాం పమీపమాపహ్నౌ దేవదేవస్య చక్రణః 52

సుకృతం తా మహాభోగాన్ యాపత్కాలం శృణుషుః మే
యుగకోటిపవా సౌగం యుగకోటితలాని చ 53

పషిల్వా రామభవనే బ్రహ్మలోకముపాగతాః
తావత్కాలం చ తద్రాపి స్థిత్యేకపదిమాగతా 54

తద్రాపి తావత్కాలం చ భుక్త్వా భోగాన్ సుత్రమాన్
తతః పృథ్వీశరాం ప్రాప్తౌ శ్రమేణ మునిసత్తమః 55

అత్రాపి సంపదతులా రామాయణప్రసాదతః
అవిచ్ఛయా కృతేనాఽపి ప్రాప్తమేవం విధం మనః 56

సవాహ్న కీల శ్రోతవ్యం రామాయణకథామృతమ్
చక్రేభావేన ధర్మాత్మన్ జన్మమృత్యుజరాపహమ్ 57

అపశేనాఽపి యుక్త్యర్హ్య శృతం తు మమహాభిలషమ్
చదాతి న్మాణాం విశ్రేంధ్ర రామాయణప్రసాదతః 58

నారద ఉవాచ

ఏతత్ సర్వం విశిష్యాసౌ విభాండకమునిశ్వరః
అభివంద్య మహీపాలం సయయా స్వం తపోజనమ్ 59

రహ్మాల్ శృణుధ్వం విశ్రేంధ్రా దేవదేవస్య చక్రణః
రామాయణకథా వైషా కామధేనూపమా స్మృతా 60

మాఘే మాసే సితే పక్షే రామాఖ్యానం ప్రయత్నతః
సనాన్యా కీల శ్రోతవ్యం సర్వధర్మఫలప్రదమ్ 61

య ఇదం పుణ్యమాఖ్యానం సర్వప్రాపప్రకాశనమ్
చాచయేత్ శృణుయాత్కాలాపి రామే భక్తిశ్చ జాయతే 62

దేహ్యకౌని, పరమపదమునకు చేరిరి. ఆ విధముగా మేము
ఇట్టిఅమ్మ ఆ సేవచేపుని ఎన్నిదిక్కి చేరితిమి (51-52)

ఒ మహర్షీ! మేము అచట ఎంతకాలము ఉంటిమో?
ఏయే సుఖభోగములను అనుభవించితిమో? తెలిపెదను వినుము
అనేకనేలంపత్సకములు ఆ శ్రీరామధామమున ఉండి,
ఏదని బ్రహ్మలోకముననుచు చేరితిమి, ఆ సత్యలోకమునందును
క (తకాలము ఉండి, ఏదని ఇంద్రలోకమునకు (స్వర్గమునకు)
వచ్చితిమి. (53-54)

ఆ స్వర్గమునందు ౭ కొంతకాలము ఉండి, అచట దీప్య
వోములను అనుభవించితిమి ఒ మునీశ్వరా! అనంతరము
శ్రమము ౭ మేము ఇరువురము భూలోకమున రాజ
కుటుంబములలో జన్మించితిమి రామాయణమహిమా
ప్రభావమున ఈలోకము నందును అనార్యసంపదలను
సాధించితిమి మేము అనార్యత్వముగదే రామాయణప్రభావము
చేసినను ఇట్టివైలము మారులడంచినది. (55-56)

ఓ రత్నత్మా! జననమరణచయములను వ్యాక్యబీజిని
సాక్షాద్రూపనర్తీ రామాయణకథామృతమును పదిసగా
తాపిష్మదిచినములు భక్తిశక్తివలన సేవించెదమి. (57)

ఓ విశ్రేంతమా! అదయత్నముగాదైనను రామాయణ
శ్రవణముచేసినచో తత్ప్రభావమున మోక్షులకు ఆనంత
పుణ్యఫలములు అడంచును. (58)

వారముడు మడిచెను

అంతట విభాండకమహర్షి ఈ సమస్యగతను విని,
మహారాజునకు విమర్శించి, తనతపోవనమునకు వెళ్ళెను.
ఒ నిష్ఠోత్తములారా! అందునలన వినుడు - 'విశ్రధిడుడు
సేవచేపుడు' అన శ్రీరామునిఈ కథ పకలవచోరకములను
సర్థింపజేసెడి కామధేనువువంటిది. (59-60)

రామాయణమహాకావ్యము నిమిత్తపర్వవలములను
వ్రాసెదయ్యను. వాపున ఈరామకథను సమహాసమునందు
పక్షపక్షమున క్షమముగా తాపిష్మి దినములు ప్రయత్న
ప్రశస్యకమున ఎవరైన శ్రీమహామోక్షములు అలంపిత్వయింది.
అమన్యపాపములను మోక్షమొసఁగదీ. చేసిన సుపదించిన
కావేన వివేకవారికిని శ్రీరామునియందు గాదమైన భక్తి
మడుగుకొనును (61-62)

ఇది శ్రీ విశ్వవిద్యుదాగ్రే ఉల్లంఘించే నాంధ్రసంస్కృత మోదకంబాదే రామాయణమాహాత్మ్య

మాహాభిలాషుకీర్తనంనామ తాతయోజిత ఛాందః.

శ్రీ శ్రీ విద్యవాణంబభి - ఉల్లంఘించునదికి నాపమి నెలు మోదకంబాదేమునది రామాయణమాహాత్మ్యమున

మామభిలాషుకీర్తనము' అన మూడవ అధ్యాయము సమాప్తము (3)

4. చతుర్థోఽధ్యాయః

నాచిద ఉవాచ

అన్యమాసే ప్రవక్ష్యామి శృణుధ్వం మపమాహితాః
పర్వపాపహరం పుణ్యం సర్వదుఃఖనివారణమ్ 1

బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాం ఖూద్రాణాం చైవ యోషితామ్
సమన్తకామఫలదం సర్వప్రళపథప్రదమ్ 2

దుఃస్వప్ననాశనం ధన్యం భుక్తిముక్తిఫలప్రదమ్
రామానుజస్య మాహాత్మ్యం శ్రోతవ్యంవ ప్రయత్నతః 3

అర్చైవోదాహరంతీమమ్ ఇతిహాసం పురాతనమ్
పథతాం శృణ్వతాం చైవ సర్వపాపప్రణాశనమ్ 4

వింధ్యాటవ్యామధూదేశః కలికోనామ అంజుకః
పరదారపరద్రవ్యహరణే సతతం క్రతః 5

పరనిందాపరో నిత్యం జంతుపీడాకర్షణా
హతవాన్ బ్రాహ్మణాన్ గాశ్చ శతశోఽథ పహసతః 6

దేవప్రహరణే నిత్యం పరస్వహరణే తథా
తేన పాపావ్యవేశాని కృతాని సుమహంతి చ 7

న తేషాం శక్యతే వక్తుం వంఖ్యావత్సరకోటిభిః
స కదాచిన్మహాపాపా జంతూనామంతకోటిభిః 8

సోపిరవగరం ప్రాప్తః పర్వేశ్వర్యసమన్వితమ్
యోషద్విద్యాపితాభిశ్చ సరోధిర్విసుపోషితైః 9

నాచదుడు పరికరం

ఓ విష్ణోత్తములారా ఇతరమౌషధములలో రామాయణ ప్రమామమును శ్రవణమును చేయుటవలన కలగడి మహా ఫలములనుగూర్చి వివరించెదను సావధానముగా వినడు. తత్ప్రభావమున ఆనందస్థుడై మి లభించెను సమస్తపాపములును అంతరించును. దుఃఖములన్నియును తొలగిపోవును (1)

బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులు వైశ్యులు ఖూద్రులు, అట్లే స్త్రీలు- పిందలును రామాయణశ్రవణమువలన తమ మోసాపాపములను పొందుదు ఇది మహావతఫలములను గూడ ప్రసాదించును. (2)

ఇది మునుస్మృతులను సశింపజేయును. దీనివలన ఇహ పరలాభములు సిద్ధించును. శివక రామాయణాచార్యమును ప్రయత్నపూర్వకముగా వినవలెను. అట్టివారు ఎల్లదును పన్యులు. ఎదురు. (3)

ఈ రామాయణమాహాత్మ్యప్రసయమున విజ్ఞులు ప్రాప్తమైన ఒక ఇతిహాసమును ఉదాహరించుదు దీని పరిచయవారియొక్క ఎడడివారియొక్క సమస్తసాహాయులును రూపుమామిను. (4)

పూర్వకాలమున వింధ్యారణ్యమునందు 'కలికుడు' అను ఒక వేటగాడు కలడు. అతడు నిరంతరము పర స్త్రీలను పరుల ధ్వంసములను అపహరించుచుండువాడు ఎల్లప్పుడును ఇతరులను నిందించుచుండెడివాడు జంతువులను పీడించి మందుల అతనికి ఏనోగము అతడు నందుకొలది బ్రాహ్మణులను వేలకొలది గోవులను హతమాచును. (5-6)

అతడు ఎరులసొత్తులను అపహరించుచుండుటయేగాక స్త్రీలనును వేలకొలదివరకాదులనుగూడ కాజీయించుండెడి వాడు అతడు ఎరులనుండెడి మహాపాపములను నేరములనును అంతే లేకుండెడిది. (7)

అతడు దేశిక పాపములను అక్షయముకు ఎంతకాలమైనను చాలదు. మహాపాపములైన అతనికి చూచినవెంటనే ప్రాణులన్నియును మృత్యుదేవతనుగాంచివట్లు గడగడివిలాకి పోవుచుండెడివి అతడు ఒకానొకసంయమున సోపిర వగరమునుజేరెను. ఆ సోరము ఎకలైశ్వర్యములలో రుచితగా చూడెను అందరి స్త్రీలు అమూల్యములైన విక్రేధికణములతో

అలంకృతం వివశాభి. యయౌ దేవపురోహమమ్
చిత్తోపవనమధ్యస్తం రమ్యం కేశవమందిరమ్ 10

హరితం హేమశభైః భృష్టౌ వ్యాధో ముదం యయౌ ।
హరముక్తానువర్తాని బహునీతి వినిశ్చితః 11

జగతు రామభవనం విత్తాశః చౌర్యలోలుపః ।
రత్రావశ్యత్ ద్విజవరం శాంతం తత్పాశ్యకోవిదమ్ 12

పరిరద్యాపరం విష్ణోః ఉత్తంకం తపసాం నిధిమ్
సేవకేనం దమాతుం చ నిష్క్లుహం ధ్యానతోలుపమ్ 13

మృష్టేషా లుప్తకో మేనే తం చౌర్యస్యాంతరాయిజమ్ ।
దేవస్య ద్రవ్యజాతం తు సమాదాతుమహ విశి 14

ఉత్తంకం హంతుమారేభే విభృతాసిః సువోద్భతః ।
పాదేవాక్రమ్య తద్వక్షో బటాః పంగుహ్య పాశేనా ।
హంతుం కృతమతిం వ్యాధం ఉత్తంకః ప్రేక్ష్యవాసరత్ 15

ఉత్తంక ఉవాచ

భోభోసాధో వృథా మాం త్వం హనిష్యసి నిరాగసమ్ ।
మయా కిమపరాధంతే తద్వద త్వం చ లుప్తక 16

కృతాపరాధినో లోకే హింసాం మర్యంతి యత్నతః ।
న హింసంతి వృథా సౌమ్య నజ్జనా అప్యపాపసమ్ 17

విరోధిష్యసి మూర్ఛేషు నిరీక్ష్యాచక్రితాన్ గుణాన్ ।
విరోధం నాధిగచ్ఛంతి నజ్జనాః శాంతచేతసః 18

శోభిల్లుమండరీ ఆపటి సరస్సులు స్వచ్ఛమితిః జలమెలతో
దర్శనీయుముగాకందెను. అందున్న అంగులిస్థియము
చూడముచ్చటగా ఉండెను. అమరావతి (ఇగ్గరున రాజధాని
వంటి ఆ సుందరనగరమున ఆతడు ఆపడినా ఆ నగరము
నందలి శుద్ధానవనములనుభ్య ఒక రామమందిరము
గలదు. అది మిగుల రమ్యమైనది (8-10)

ఆ దైవమండగముపైకిని ఎంగారుకలశములు దగభలాడు
మండెను. తన్ను సేసె ఆ వ్యాధిడు ఆ కలశములను గారచి
చాలసంలోషపడెను. అందలి ముత్యములను, మణులను
పొదిగిన బంగారు నగలనుజూచి, వాటినిన్నింటిని
దొంగిలించవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. (11)

వొంగితనమునకు ఆంవాటుపడిన ఆ వ్యాధిడు ఏవాశలో
ఆ రామమందిరమున సెలకొనెను. అచట ఆతనికి ఒక
విస్త్రాత్తముడు కనబడెను. అతడు చౌర్యభాషుడు,
గొప్పతల్పవేత్త (12)

ఆ బ్రాహ్మణునిపేరు ఉత్తంకుడు. అతడ మహాత్మసైన్య
ధ్వజపతాకో నీరతుడు. అతడు సేవసద్దయాళువు. అతడు
అంజు ఒంటరిగానుండి. దైవభ్యాసమున నిమగ్నుడై తన్నుతాను
మఱచియుండెను. అట్టిస్థితిలోనున్న ఆ బ్రాహ్మణుని కెఱుగుడు
చూచెను. అర్థరాత్రవేళ ఆ దైవ ద్రవ్యమును అపహరింప
దలచినవాడై, తనదొంగతనమునకు ఆ విషుడు
అడ్డువచ్చెను. అతడు తలంకను అంతల ఆ మరోన్యత్నడు
భగ్గమును చేతబట్టి ఆ ఉత్తంకుని చంపుటకు సిద్ధపడెను.
సిద్ధుల కిరాతకు ఆ బ్రాహ్మణుని రక్షింపి అతనివక్షు
స్థలమున కాలుమోపి, తనచేతిలో ఆతనిజుట్టును
పట్టుకొనెను. తనను చంపివేడుటకు ఉద్యమిస్తున్న ఆ
వ్యాధినిజూచి, ఉత్తంకుడు అతనితో ఇట్లనెను (13-15)

ఉత్తంకుడు పలికెను

అయ్యా ఓ సాధూ! నిరపరాధినిన నన్ను నిష్కారణముగా
ఏల చంపబోవుచున్నావు? ఓ లుప్తకా! నేను నీకు చేసిన
అపకారమేమి? తెలుపుము. అపరాధము చేసినవారిని
లోకమున ఎప్పక శిక్షింతురు. ఓ సాముదా! వజ్రములు నిర్దోషి
అకారణముగా నాధింపరు. (16-17)

శాంతచిత్తులైన సత్గురుములు తమమేద సరోచిహవమున
నహింకడ మార్కులయందును పద్మగుములనేచూచి,
నానియెడ శత్రుభావమును నహింపరు. (18)

బహుధా వాచ్యమానోఽపి యో వరః క్షమయాప్యితః,
తముత్తమం వరం ప్రాహుః విష్ణోః ప్రయితరం తథా । 19

మణవో న యాచి నైరం సరహితవిరతో వివాళకలేఽపి,
భేదేఽపి చందనతరుః సుకథయతి సహజం కులావస్య । 20

అహో విధిప్య జలవాన్ బాధతే బహుధా జవాన్,
తత్రాఽపి సాధూన్ బాధంత తకో నై దుర్జనా జవా । 21

మృగమీన క్షణవానాః త్సజజలంతోషవిహతవృత్తివామ్,
బుద్ధక భీనర పీచనా నిష్కారణవైరితో జగతి 22

అహోజలవతీ మాయా మోహయత్యశిలం జగత్,
పుత్రమిత్రకళలాద్వైః పర్యదుభేన మోజ్యతే । 23

పరిద్రవ్యాపహరేణ కళత్రం పోషితం చ తత్
అంతే తద్బుధ్యమత్స్యజ్య ఏకదీప ప్రకాశి వై । 24

మమ మూలా మమ సేతా మమ భాగ్యా మమాత్మజాః
మమేదమితీ బంతావాం మమతా భారతే వృథా । 25

యావదిర్భయతి ద్రవ్యం తావదేవ హి బాంధవాః,
ధర్మాధర్మౌ పత్రైవాస్త్రాం ఇవోముత్ర చ నాపరః । 26

క్షమాశీలుడు ఇతరులచేపములనుబాధి ఎంతగాపెచ్చును నాటికీ ఏమూలము పట్టించుకొనడు. అట్టివానిని ఉత్తమమునుగా పెట్టెలు వేర్కొనిరి. అట్టివాడే భగవంతుని అనుగ్రహమునకు సాక్షుడగును. (19)

పల్లవసమీపము ఇతరులకు హితమొనర్చుచుండుచే నరలుడైయుండుడి సద్దనుడు తనకు పోనితలపెట్టించునట్లు వారియంద నూక కిరిన్ద్రేగని వైరివానిని కలిగియుండడు. 'దైతీ' వందలవత్సమియో పాకవిమునున్నను ఆ తరువు చిచ్చితమి ఖముగలదు' అనెనటనే సింహుడగును (20)

ఏది బలీయునైనచే అది జనులకు ఉపకరింపదులుగా కష్టములు కల్పింపెట్టుచుండును ఏ త ఆకృత్యులు లోకమున విధుంగుల్లే నాధిపులకుగూడ ముర్ఖునిలవలన వాధలు పడవరుడుండుటయే ఇందు లకు సుబలగిరభవము (21)

'గర్జిత' అని మిగా జీవించుచుండి తల్లెను కీరాతులు, పేదలో సాకారముగా కుట్రకుమండి వేవలను బెన్దవారు. అట్టివానిని సంస్కృతమున జ్ఞులన గర్జులు పురోకమున విష్ణుభాగముగా బాధించు నుండును (22)

మామ విరియో బలేశుడై నది ఈ పన్నుజగత్తును అది మోహములో మునిగివేయుచుండును అలవిద్దల లాంఛనమును బంధుస్మృతి పరంబంధమును పిర్చుటచే, వారిద్వారా ఈమాయ జనులకు పెక్కుకష్టమొలను తచ్చి పెట్టుచుండును (23)

మాన పుడు భార్యాస్మృత్యులను పోషించుటకై పరుల సొమ్ములను ఉనివారిం పెట్టెనను సాధ్యమందును. అ యముగా నుండును ప్రోపితయముగాను కాచి చివరకు ఆ భార్యాస్మృత్యులను ఈ పంపగల ను అస్తిపదాని వదిలి తానొక్కడే పంతుకొనుటకేగును (24)

ఈయె నొకర్ని ఇదియ నాతండ్రి ఈమె నాభార్య, వీరందఱును నాపిల్లలు ఈ సుపరయంతయు నాదే అనిడి ము. కాగనో బనులను సేర్పిగా నాచించునందును నాస్థిమముగా ఈ మమకా మంతయును వృథా (25)

ధరమును సంపాదించిపెచ్చుచు స్వంతహాకే జనులనుట్టిన బంధుమిత్రులు వేరుచేందురు. వారివలన తమకేమియు లాభము లేదనుకొన్నప్పుడు ఆ బంధుమిత్రులు అరికొలును క్షమముగా వారికి దూరమగుదురు ఈ లోకమునందును ఎవరోమునుండు వారివెరిబడినచే ముసలి ధర్మాధర్మములు మృతమే (26)

ఉత్తిరం తు ధనం నర్వే భుంజంతే బాంధవాశ్చనా ।
సర్వేష్వకటమో మూఢః తత్ప్రాసఫలమక్ష్మతే ॥ 27

శతి బ్రాహ్మణం తమే ఋషిం విష్ణుశ్చ భజునిహ్వయః ।
కలికః ప్రాంజలిః ప్రాథా క్షమస్తేతి పునఃపునః ॥ 28

ఉత్పంగస్య ప్రభావేణ పారిషస్తిథిమాత్రతః
గతపాపో యబ్జకశ్చ సానుతాపోఽభవద్భవమ్ ॥ 29

మయా కృతాని కర్మాణి మహంతి మజహలాని చ
తాని పర్వాణి వస్తాని విశ్లేంద్ర తప దర్శితాత్ ॥ 30

అహం నై పాతకృన్స్తిత్యం మహాపాపం పమాదకం ।
కళం మే విష్ణు తిర్మూయాత్ కం యామి శరణం విభో ॥ 31

పూర్వజన్మార్జితైః పాపైః యబ్జకత్యమనాష్టుషమ్ ।
అత్రాపి పాపజాలాని భిత్వా కాం గతిమాష్టుయామ్ ॥ 32

శతివాక్యం సమాకర్త్య కళికస్య మహాత్మయః ।
ఉత్తంకోనామ విప్రర్షిః వాక్యం చేదమథాబ్రవీత్ ॥ 33

ఉత్తంక ఉవాచ

సాధు సాధు మహాప్రాజ్ఞ మతిస్తే విమలోక్ష్యతా
మస్మాత్ సంపారదుఃఖానాం నాశోపాయమభివృష ॥ 34

శ్రీతే మాసే హితే పక్షే కథా రామాయణస్య చ ।
సవాహ్లాదిల శ్రోతవ్యా భక్తిభావేన సాధరమ్
ముష్య తవణమాత్రేణ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ 35

తస్మిన్ క్షణేఽపి కలికో యబ్జకో వీరకల్మషః
రామాయణశిథాం శ్రుత్వా పత్యః పంచత్వమౌళః ॥ 36

కూడటట్టిస సంపదలనన్వించివి బండువులందఱును
విక్షకాలము అనుచుపించు మందురు. తానుచేసిన పాపములయొక్క
ఫలములను మాత్రము ఆమూఢుడు కళ్ళచే అనుభవించును
నాదెప్పుడును బండు పాప పండుకొనరు" (27)

శత మహాపురుషుల ఆ ఋషియొక్క పలుకులను అవగాహన
చేసికొని, కలికుడు యథార్థమును గ్రహించి, బియ్యముతో
వణకుచు భయనము వదిలివేసెను. ఏమిట అతడు లేతులు
జోడించి, స్వామి సన్నిధి క్షమించుము అని - అడుగునను
సచే సచే వేడుకొనెను (28)

ఉత్తంకమహర్షియుక, సాంగత్యప్రాప్తావముచేతను అ
మందిరమున భగవత్సన్నిధిలో ఉండుజవలనను
అయబ్జకనిపాపములు అన్నియును పటాపంచలైపోయెను.
సేనకై అతడు మిగిలా పశ్చాత్తప్తుడై ఆఋషితో ఇబ్బు
పలికెను (29)

"ఓ విశ్రాంతిమా! నేనొనర్చిన మహాపాపకార్యములకు
అంతమే లేదు సేదపునప్రభావముచే నాతీనస్మరించిపండియు
నేను మూర్ఖుడనైతిని నేను అనుదినము పాపములనే
అచరించుచు దిష్టాంతికాని మహాపరాపకులకు ఒకటిట్టితిని
ఇక నాకు ఏముకై ఎట్లు అభింశును? ఓ స్వామీ! నేను ఇబ్బుకు
పెరిగి శరణుపొందవలగును?" (30-31)

పూర్వజన్మలో చేసిన పాపములకారణముగా ఈ
జన్మలో నేను యబ్జకుడనైతిని ఈ జన్మలోగొక నేనొనర్చిన
పాపములకు నాకు ఇంక ఏట్టి గతి సాధ్యమిచ్చుదోరా?" (32)

మహర్షిజైన కళికుడు సలికిన వచనములను వినిన
వీష్ణు ఆ ఉత్తంకమహర్షి మఱు కతలతో ఇబ్బును. (33)

ఉత్తంకుడు మడివెను

"ఓ ప్రాజ్ఞాడా! నెచ్చి భయపడవు. నీకుద్ది నిర్మలమైనది.
పదనైపది పుక సేద నీకున్దిజలముతో ఈ పండుగడు భముల
నండి బయలుపడు ఉపాయమును పొందలవు. (34)

దైత్రవాదశుష్ణిక్తముంది. పాద్యమి మెదలుకొని తమ్మిది
దీనములు భక్తిశక్తులతో రామాయణగాథను సాదరముగా
వివరమును మృదురను ఈ కథను విన్నంతమాత్రముననే
పాపముల నుండి విముక్తులగుదురు" (35)

సావనాతడైన ఆ కలికుడు ఆ క్షణమే పందే
రామాయణవృత్తాంతమును వినిన పిమ్మట అతడు
తమవును చాచించెను (36)

ఉత్తంకః పరితం వీక్ష్య లుబ్ధకం తం దయావరః ।
ఏతత్ దృష్ట్వా విస్మయేత్ అహో యోగీశ్వరః ॥ 37

కథాం రామాయణస్యాపి శ్రుత్వా తాం ఏతకంత్ముః ।
దివ్యం విమానమాచూష్యా మునిమేతదథాబ్రవీత్ ॥ 38

కలిక ఉవాచ

ఉత్తంక మునిశార్దూల గురుస్యం మమ సువ్రత
విముక్తః త్వత్ప్రపాదేన మహాపాతకహంకటాత్ ॥ 39

జ్ఞానం త్వదుపదేశాత్మే సంజాతం మునిసత్రమ ।
తేన మే పాపజాలాని వినష్టాన్యతనేగతః ॥ 40

రామాయణకథాం శ్రుత్వా మమత్వాస్మక్తవాన్ మునే ।
ప్రాసితోఽస్మి త్వయా యస్మాత్ తద్విష్ణో వరమునదమ్ ॥ 41

త్యయాహం భృతభృత్యోఽపి గురుణా కమణాత్మనా
తస్మాన్మతాఽస్మి తే సిద్ధ్యన్ యత్పరం తత్ క్షమస్య మే ॥ 42

మాల ఉవాచ

ఇత్యుక్త్యా దేవమిషమైః మునిశ్రేష్ఠమవాకిరత్ ।
ప్రదక్షిణత్రయం కృత్వా నమస్కారం చకార సః ॥ 43

తతో విమానమాచూష్యా వర్షకామవమన్వితమ్ ।
ఆప్సరోగణసంకీర్ణం ప్రపేదే హరిమందిరమ్ ॥ 44

తస్మాత్ భీణుర్వం త్రేసింద్రాః కథా రామాయణస్య చ ।
చైత్రమాసే సితే ఏకే శ్రోతవ్యం చ ప్రయత్నతః ॥ 45

సవాహ్నికం రామస్య రామాయణకథామృతమ్
తస్మాత్ ఋతుషు శరేషు హితక్షాత్ హరిష్ఠాజకః ॥ 46

జాల్గిండిగలవాడగు ఉత్తంకుడు నే కొఱగిన ఆ
లుబ్ధకునిదాచి, మిగుల విస్మయపడమోగును. పిమ్మట అతడు
శ్రీమహావిష్ణువును స్తుతించెను (37)

రామాయణకథాశ్రవణముతో పాపరహితుడైన లుబ్ధకుడు
విష్ణురూతులు వీటికొగింపిరి దివ్యవిమానమును ఆదిరోహించి
ఉత్తంకమహర్షితో ఇట్లు మడిచెను (38)

కలికుడు పలికెను

దీక్షతో వ్రతములను ఆచరించిన ఓ ఉత్తంకమహామునీ!
వాపరమగుచువువు నీవే. నీ అనుగ్రహమువలననే మహాపాతక
ప్రమాదములనుండి నేను విముక్తుడనైతిని. (39)

ఓ మునిశ్వరా! నీ యుపదేశమువలననే నాలో కనువిప్పు
కల్గినది. అందువలన నేనొనర్చిన మహాపాపములన్నియును
అతి శ్రీమముగా అంతరించిపోయినవి. (40)

ఓ మునీ! రామాయణవృత్తాంతమును విని, దాని
మహిమచే మనుకారబంధములనుండి బయటపడితిని. నీ
భృతలే ఆ కథాప్రభావమువలననే విష్ణురామమైవ వరము
పడ మునకుచేరితిని. (41)

ఓ గురువేనా! నీవు దయాసముద్రుడవు. నీవలననే నేను
కృతార్థుడనైతిని. ఓ తత్త్వజ్ఞానీ! అందువలన నేను నీకు
సాదాభివందనమును ఒనర్చుచున్నాను. నాలపుండు
మన్నింపుము. (42)

మూతుడు మడిచెను

ఇట్లు ఎరికిన పేదల ఆ లుబ్ధకుడు రివ్యకుసుమములతో
ఆ ఉత్తంకమునకి పుష్పాభిషేకమొనర్చెను. అనంతరము
ఆతడు గురువునకు మూడువర్షాయములు ప్రదక్షిణ
పూర్వకముగా నమస్కరించెను. (43)

అనంతరము ఆతడు ఆ దివ్యవిమానమునెక్కి, సకల
భోగామలములకు వెలవైసివీయు, అప్పుడలతో విరిసిల్లువదియు
ఎవ ఎదంధామమునకు చేరెను (44)

ఓ వీవ్రలాదా! ఏమిడు. అందువలన వైశిఖాన పక్షవిక్రమము
నందు దీక్షతో రామాయణకథాశ్రవణము చేయవలెను. హరిభక్తి
గలవాడు సంపూర్ణముగా ఇహపరలాభములను గూర్చునట్టి
రామాయణకథామృతమును నవాహ్నికదీక్షతో తన్ని ఋతువుల
యందును తనివిధిర గ్రహవలెను. (45-46)

ఈస్థితం సునసా యద్యత్ తదాప్సౌతి త పంశయః ।

సనత్కుమారైః యత్ పుష్టం తత్సర్వం గదితం మయా । 47

రామాయణస్య మాహాత్మ్యం కిమప్యత్ శోతుమర్హసి । 48

ఇతి శ్రీస్కందపురాణే ఉత్తరఖండే నాగ రసనత్కుమారసంవాదే రామాయణమాహాత్మ్యే
వైశ్రమాణసరామకీర్తనం నామ చతుర్థోఽధ్యాయః

శ్రీ స్కందపురాణాంతర్గత ఉత్తర ఖండమునందలి నాగ రసనత్కుమార సంవాదరూపమైన
రామాయణమాహాత్మ్యమునందు వైశ్రమాణసరామకీర్తనమునెడి నాల్గవ అధ్యాయము సమాప్తము (4)

- * * * -

5. పంచమోఽధ్యాయః

సూత ఉవాచ

రామాయణస్య మాహాత్మ్యం శ్రుత్వా నీతో మునిశ్శరః ।

సనత్కుమారః పతచ్ఛ వారదం మునిసత్తమమ్ । 1

సనత్కుమార ఉవాచ

రామాయణస్య మాహాత్మ్యం కథితం నై మునిశ్శరః ।

ఇదానిం శోతుమిచ్ఛామి విధిం రామాయణస్య చ । 2

ఏతచ్ఛాసి మహాభాగ మనే తత్పార్థకోవిదః ।

కృషమా పరయావిష్ఠో యథావత్ పత్తమర్హసి । 3

వారద ఉవాచ

రామాయణవిధిం చైవ శృణుభ్యం మనమాహితాః

సర్వతోదేషు విఖ్యాతం స్వర్ణమోక్షవికర్తనమ్ । 4

పథానం తస్య పక్ష్యామి శృణుభ్యం గదితం మయా ।

రామాయణకథాం కుర్వత్ భక్తిభావేన భావితః । 5

సూతుడు పలికించెను

శ్రీమద్రామాయణమాహాత్మ్యమును నీని సనత్కుమార
మునుని పంతుయు సంతృప్తుడాయెను. ఓ ముని అతడు
నారదమహర్షిని ఇంకను ఇట్లు ప్రశ్నించెను. (1)

సనత్కుమారుడు పలికెను

ఓ దేవర్షి మీరు రామాయణమాహాత్మ్యమును దయతో
మాకు వివరికరించియుంటితి. ఇప్పుడు శ్రీరామాయణసారముగా
విధానమును వినగోరుచున్నాము. ఓ మహానుభావా మీరు
తత్పార్థములను వివరించుచో సర్వమిష్ఠులు. కనుక మాయందు
మిగుల అనుగ్రహముంచి. ఆ విశేషములను సమగ్రముగా
వివరింప ప్రార్థన. (2-3)

వారదుడు చెడినను

ఓ కుహర్షలాలా! రామాయణసారములాది విరివిరాములను
తక్కిగా వివరింతును. సాక్షాదానముగా వినుడు. ఇది
ముల్లోకములందును భ్యాతికిక్కినది. ఇది స్వర్గముల
రాజములకును మోక్షప్రాప్తికిని పరమపాథనము. రామాయణ
కథావనితానమును. పాఠముల పఠనంబులెది తెలిపెదను.
శ్రద్ధగా ఆలకింపుడు. దీనిని మిగులబోధిత్వంతో అనుష్ఠించుట
పంతేనీ ముఖ్యము. (4-5)

యేన చీర్ణేన పాపానాం కోటికోటిః ప్రణశ్యంతి
వైతే మాఘే కార్తికే చ సంవత్సరమున చాభయేత్ । 6

సంకల్పాంతం తతః కుర్యాత్ పుష్టివాచనపూర్వకమ్
నవస్తపాస్సు శ్రోతవ్యం రామాయణ కథామృతమ్ । 7

అభ్యక్షభ్యుత్పాదం చామ శ్శణోమి త్వత్కథామృతమ్ ।
వ్రత్యహం పూర్ణతామేతం తవ రామ ప్రసాదతః । 8

వ్రత్యహం దంతవంతుర్ధిం హృషిమార్దవ్య తాదయా ।
కృత్యా స్సాయాత్తు విధిసత్ రామబక్షివరాధుణః
స్వయం చ బంధుభిఃపార్థం శృణుషోత్ సమితీందయః । 9

స్త్రినం కృత్యాయథాచారం దంతధావన పూర్వకమ్ ।
శుక్లాంబరధరః శుద్ధో గృహమానత్య వాగ్యతః । 10

వక్ష్యామి పాదానాదస్య స్మరన్ నారాయణం వ్రత్యమ్ । 11

నివృద్ధేవాశ్చనం కృత్వా పశ్యాత్ సంకల్పపూర్వకమ్ ।
రామాయణపుస్తకం చ అర్చయేత్ భక్తిభావతః । 12

అవాహనాననాదైశ్చ గంధపుష్పదిభిర్వృతీ
ఓషే నమో నారాయణాయేతి పూజయేత్ తక్తతత్పరః । 13

వికవాచం ద్వివారంచ త్రివారం నాల్పే శక్తేః
హోమం కుర్యాత్ ప్రయత్నేన పర్వపాపనివృత్తయే । 14

ఏనం యః ప్రయతి కుర్యాత్ రామాయణసథం తథా ।
స యాతి విష్ణుభవనం పునరాన్యత్ప్రవర్తితమ్ । 15

రామాయణవ్రతధరో ధర్మకారీ చ సత్తమః ।
చాండాలాన్ పతితాంశ్చైవ శాస్త్రాత్తేజాపివాంశిత్ । 16

ఈ పారాయణాపిపిదులను ఆచరించిన వారిమొక్క వివిధములగు పాపములు అన్నియును పూర్తిగా నశించును. ఈ అన్యైశ్చమును వైతేమాఘమునగానీ, కార్తికమాసమునందుగాని, మాఘమాసమునగాని శక్త-శక్తిమునందలి ఎవరైనా పండితైనను ప్రారంభించుచు పుష్టివాచనపూర్వకముగా ఈ కార్మికములను పూర్తికొనవలెను అనేష్టే శ్రీరామాయణ కథావగామను బోధింపింపము దీక్షతో నమింపవలెను (6-7)

ఓ రామా! నేటినుండి ప్రతిదినము నీ కథామృతమును అక్షితిప్తలలో నోలెదను. రామాయణసారాయణ, కథాశ్రవణ పూర్వకమైన ఈ పరవార్తదీక్ష నిర్విఘ్నముగా నివేదితమిట్లు అనునొప్పుము - అని బహువంతుల సార్థింపవలెను. (8)

ప్రతిదినము ఉపవాసముననే మేల్కొని పిత్తరేణువులతో సంకషిప్తిచేసికొని, స్నానాదికములను ముగించుకొనవలయును. పిమ్మట రామస్తోత్రములను అనుష్ఠానమునకు నిద్రింపకవలయు. ఆనంతరము గృహమునను తో ఏకాగ్రతవహించి బంధు మిత్రులతోగూడి రామవృత్తాంతమును వివరింపవలెను. (9)

ఇట్లే ప్రతిదినము సంప్రదానమునుపావము స్నానాది కృత్యములను ముగించుకొని, ఘృతపిష్టములను వరించి సప్తరీతావసలో నూనముగా కంటికి వేరింపవలెను ఓకట పాద ప్రక్షాళనమునర్చుకొని అనంతరం పగిల్లక్షకుఢిన శ్రీరామాయణను నిర్ధరింపవలెను. (10-11)

తరువాత నిత్యతేనతార్చనము ముగించుకొని, సంకల్ప పూర్వకముగా శ్రీమద్రామాయణగ్రంథమును లక్ష్మీనర్థులతో చూచింపవలెను. (12)

స్కందీక్షను వహించి అవాహన-అనన-అర్చి-షేక-గంధ పుష్పాదులతో ఓంకారా నారాయణాయ అను మంత్రమును పఠించును స్వామికి భక్తితో నొడవొనవారిములను వెడలవలెను. (13)

లక్ష్మీశర్థులుగలవారు ఈ పూకారికములకు అనబంధముగా ఒకపర్యాయముగాని, రెండుపర్యాయములుగాని శక్తివి లనునశింక మూడు పర్యాయములుగాని హోమ కార్యములను నిర్వర్తించవలెను దీక్షతో అన్ని హోమములను ముగించినచో నాగిప్రసములస్వయమును తొలగిపోవును. (14)

ఇట్లు రామాయణసారాయణాదివిధులను పాపరాసులై అపరిచింపినవారు దైవానుగ్రహమునకు పాత్రులై నాగు పరివే కదమునకు కేగుదురు వారికి పునర్జన్మముండదు. (15)

గంధాలురు శత్రులు కైదికధర్మములను పర్యాయలకు నిందించునట్టి నాస్తికులు, దుర్మాప్తకాడువారు మొదలగు

వాస్తవాన్ భిష్మమర్యాదాన్ నిందకాన్ నీశువాంస్తథా ।
రామాయణవ్రతథతో వాజ్మాలేణాపి నాచపేత్ । 17

మందాశినం తాపకంచ తథాదేవంకాలినమ్ ।
భీషణం కాశ్యకర్మారం దేవద్యుజవిరోధినమ్ । 18

రాష్ట్రలోలుపం చైవ పరస్త్రీనిరతం తథా ।
రామాయణవ్రతథతో వాజ్మాలేణాపి నాచపేత్ । 19

అత్యేవమాదిభిః శుద్ధో వసన్ పర్యహితేరతః ।
రామాయణవరో భూత్వా పరాం సిద్ధిం గమిష్యతి । 20

వాస్తవే గంగాసమం తీర్థం వాస్తవే మాత్యునమో గుహః ।
వాస్తవే నిష్కసమో దేవో వాస్తవే రామాయణాత్ పరమ్ । 21

వాస్తవే దేవసమం శాస్త్రం వాస్తవే శాంతిసమం సుఖమ్ ।
వాస్తవే సూర్యసమం జ్యోతిః వాస్తవే రామాయణాత్ పరమ్ । 22

వాస్తవే క్షమాసమం సారం వాస్తవే కీర్తిసమం ధనమ్ ।
వాస్తవే జ్ఞానసమో లాభో వాస్తవే రామాయణాత్ పరం । 23

చిదంతే వేదవిదుషే గాం దద్యాచ్చ సదక్షిణామ్ ।
రామాయణపుస్తకం చ వస్త్రాణ్యాభరణాని చ । 24

రామాయణ పుష్కలం యో నాచకాయ ప్రవాపయేత్ ।
స యాతి విష్ణుభవనం యత్ర గత్వా పశోపతి । 25

సవాహ్నికఫలం కచ్చుః శుణు ధర్మవివాంశర ।
ఏవమ్యుషాని చారభ్య రామాయణకథాశ్శుభమ్ ।
కథాశ్రవణమాలేణ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే । 26

వారినిగూర్చి రామాయణవ్రతకీర్తనమున్న కర్మపరితులు
మాటలు వ్రాసినవ సమాత్రము ప్రస్తావించరాదు (16-17)

మరియుచేతితో జనముచేసినవాడు, (కురికుడు-చిర్ర
జీవించియుండిగాని అట్టి పరిశురువునవలసి ఉన్నందువల్ల
దివ్యుడు దేవ కుమారేభ్యోదనమును చేసినవాడు (దేవలకుడు=
దేవునిసాముని చక్రమునుగా తీసువాడు) కపటదైత్యుడు,
పాట్లకూబత్త అనర్హులను పోగుచేసి కలిత్యమువ్రాయువాడు,
దేవతలను బ్రాహ్మణులను నిందించువాడు పోగుచేసి
అనులసార్థుడై విజృంభించుచువాడు ఇట్లెవరి కుడ
మొరలగువాడో రామాయణవ్రతకీర్తనంబున
పవిత్రముగనా లరరించరాదు (18-19)

ఇట్లు అప్పనిదములుగా ఎవరైనా పురిచుడు
పిల్లలను హితమును గోరుచుండునాడై, శ్రీమద్రామాయణము
వలన అక్కని శ్రద్ధాధరములను కలిగియున్నచో అర్థవానికి
జీవితముల ఎదురెలా? ఇతడు మోక్షసిద్ధియు కలుగును. (20)

గంగా మునలి సప్తతప్తేన తీర్థమై తల్లితో నహవమి
పురుషు, పుష్కతోలుల మగ కైరవ రామాయణమకంబ
సప్తతప్తేన గ్రంథము లేని (21)

వేదమువంటి శాస్త్రము శాంతి మించినసుఖము సూర్య
కరిగ ములతో ఎవామగవంతులందలము రామాయణమునకు
సాటిరాని ఉవాత్మకావ్యము ఈ లోకమున లేనదవు (22)

సవాసమే అస్థిలబ్ధి మించినవలము కీర్తియే
నిరుపమానమైన నిరంజన జ్ఞానమే అష్టాదశిమైన అకపిస్త్యుని
శ్రీమద్రామాయణమే పర్యవర్త్యులైన కథాకావ్యము (23)

రామాయణవ్రతకీర్తనము నేది తరువాతి కేళి నాడతులకు
రక్షణప్రార్థకముగా నొప్పును. రామాయణగ్రాహియును,
అమూల్యములైన వస్త్రములను, ఆభరణములను, దానము
వేయవలెను (24)

రామాయణవ్రతవనముచేసినవారికి ఆ మహాకార్యములను
రామ కథగా ననుభవించునను ఆర్థియెడల ఎవరి కేళిముల్యమునా
లోలగింపొంది మేగాక వారికి అనంధవామమైన విష్ణుసాన్నిధ్యము
గూడ ప్రాప్తించును (25)

చర్యవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడైన శ్రీ కర్మముగా
నూహ్నికకీర్తనతో కథాశ్రవణముచేసినవారికి లభించు మరో
పలకముగూర్చి నేను, మరియి వాటినుండి ప్రోత్సహించె
ఈ రామాయణకథాశ్రవణమును శ్రవణవారిపాపములు
అస్సదులును పోషించలగును. (26)

యది ద్వియం కృతం తస్య పుండరీకఫలం లభేత్
నతథాచీ తు శ్రవణం యః కుర్యాత్ స జితేంద్రియః 27

అశ్వమేధస్య యజ్ఞస్య ద్విగుణం ఫలమప్నోతే
చయఃకృత్వః శ్రుతం యేన కథితం మునిసత్తమాః 28

స లభేత్ పరమం పుణ్యమ్ అగ్నిష్టోమాస్తపరంభవమ్
పంచకృత్సోప్రతమీదం కృతం యేనమహాత్మనా 29

అగ్నిష్టోమజం పుణ్యం ద్విగుణం ప్రాప్నుయాన్మరః
ఏవం నతం చ పశ్యత్సా త్తా కుర్యాద్భక్తు మహాహితః 30

అగ్నిష్టోమస్య యజ్ఞస్య ఫలమస్తగుణం లభేత్
నతథాచీతం ధర్మాత్మా సస్తకృత్వః తథా లభేత్ 31

అశ్వమేధస్య యజ్ఞస్య ఫలమస్తగుణం లభేత్
నాచీ నా పురుషః కుర్యాత్ అష్టకృత్వో మునీశ్వరాః 32

అశ్వమేధస్య యజ్ఞస్య ఫలం పంచగుణం లభేత్
సతో నామనో నాఽపి నవరా తం నమోదయేత్ 33

గోమేధమజ్ఞజం శ్రుత్వాం స లభేత్ ద్విగుణం సరః
రాహయగం తు యః కుర్యాత్ శాంతాత్మా నియతేంద్రియః 34

స యాతి కరమానందం యత్ర గత్వా నశోపతి
రామాయణవరో విత్వం గంగాస్నానపరాయణః 35

ధర్మమారాధనకర్తా నో ముక్తా ఏన న సంశయః
యతీనాం బ్రహ్మచారీణాం ఆచారీణాం చ సత్తమాః 36

జితేంద్రియుడై నైతద్వీత్ రెండుమాటలు కథాశ్రవణము చేసిన సేకే పుండరీకమొందెనని అర్థము చేకూర్చెను. (27)

2. మునిశ్వరాలారా! ఈ కథాశ్రవణమును నొరుగు పర్యాయములు చేసి నానికి రెండుమాత్రు అశ్వమేధయజ్ఞముచేసిన ఫలము లభించును. (28)

శ్రీరామస్వత్పాంతమును విధివిధానముగా ఎదు పర్యాయములు విన్నవ వాత్మ వసు అగ్నిష్టమయోగఫలమునకు ఎదిపిదితెట్లు పుణ్యలాభములు కలుగును. (29)

ఏకాగ్రచిత్తముతో నైతనియ మమంసు పొటించును అజు సార్లు ఈ కథాశ్రవణముచేసిననానికి రెండు తడవలు 'అగ్నిష్టోమము ఆచరించినవలె' అగు దక్కును. (30)

రథ్యాత్మ్యుడై, నైతదీక్షకు పుని ఏడుమాటలు కథాశ్రవణము చేసిన పురుషునకు అగ్నిష్టోమము ఎనిమిదిసార్లుచేసినఫలము ప్రాప్తించును. (31)

3. మునివ్రతదులారా! స్త్రీపురుషులలో ఎవరైనను ఎదిపిది పర్యాయములు ఈ రామాయణము శ్రద్ధగా విన్నవో నానికి అశ్వమేధఫలమునకు ఎదిపిదితెట్లు ఫలము లభించును. (32)

మానవుడు రామభక్తితత్పరుడై నవరాత్రదీక్షతో ఈ నైతమును ఆచరించినచో నానికి అశ్వమేధయజ్ఞఫలమునకు చదుతెట్లు ఫలము ప్రాప్తించును. (33)

శంద్రియస్కంధములో సూరతరిత్తుడై ఈ గామాయణా నైతమును ఆచరించిన పురుషునకు 'గోమేధయజ్ఞ'¹ పర్యాయమునకు మూడుతెట్లు ఫలము కలుగును. (34)

నైతదీక్షము కైవత్తంగంజలములలో స్నానములను ఆచరించును రామాయణనైతమును పొటించునడుమ భీకరహితుడై పరమానందరామమును చేరును. (35)

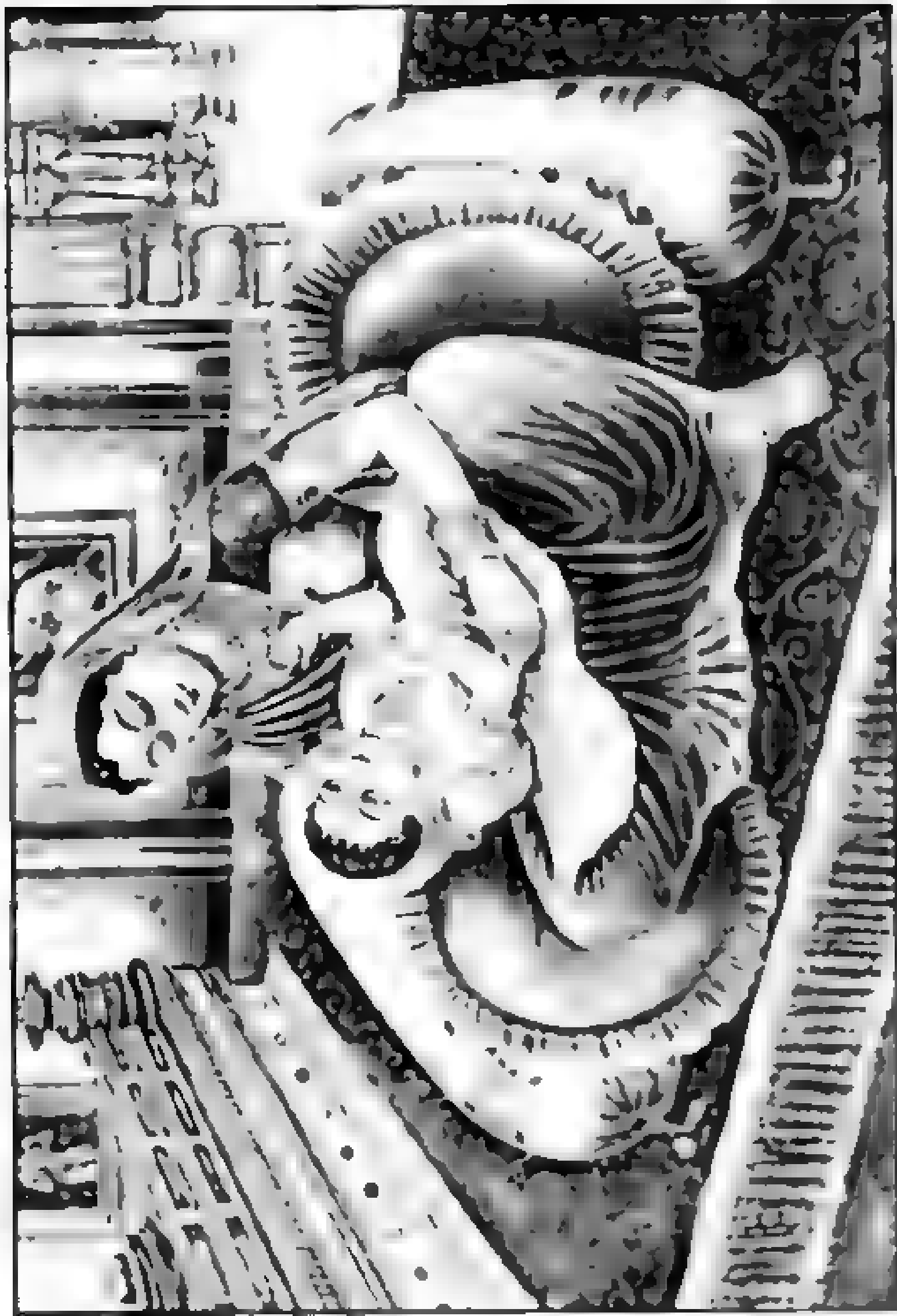
ధర్మమారాధములయందు నడచును వాటినిశూర్క స్థపించునాకు యతీశ్వర అకంఠము బ్రహ్మచారులకంటెను జితేంద్రియులకంటెను శేషులు నాకును తప్పక ముక్తిని పొందుదును. ఇందు సందేహములేదు. (36)

1. గోమేధము నైక నివేద్యకాం విధివిధానముగా మోముకార్యమును నిర్వహించవలెను వివక్షలు ఆ గోవున పూజించి, యోగ్యుడైన (గోమిత్రయునట్టి) పుణ్యమును వాచును వేయవలెను మేతలతము ఆ గోమాయణ పోషించుటకై ఏర్పాటుచేయవలెను. భూమి అది సంచిత్రవహుజాము కైవలెను తగు వ్యవస్థను ఏర్పాటుచేసెను కాని శేషులును 'గోమేధము' అని యెంచులు కష్టవతారి తన బ్రహ్మచారితో పురుషులగా గోమేధ వేషము గోమేధ వేషముతో బ్రహ్మచారులు ఎంతయు ముగ్ధులగును.

वल्मीकिका शोक

Valm ki aggrieved

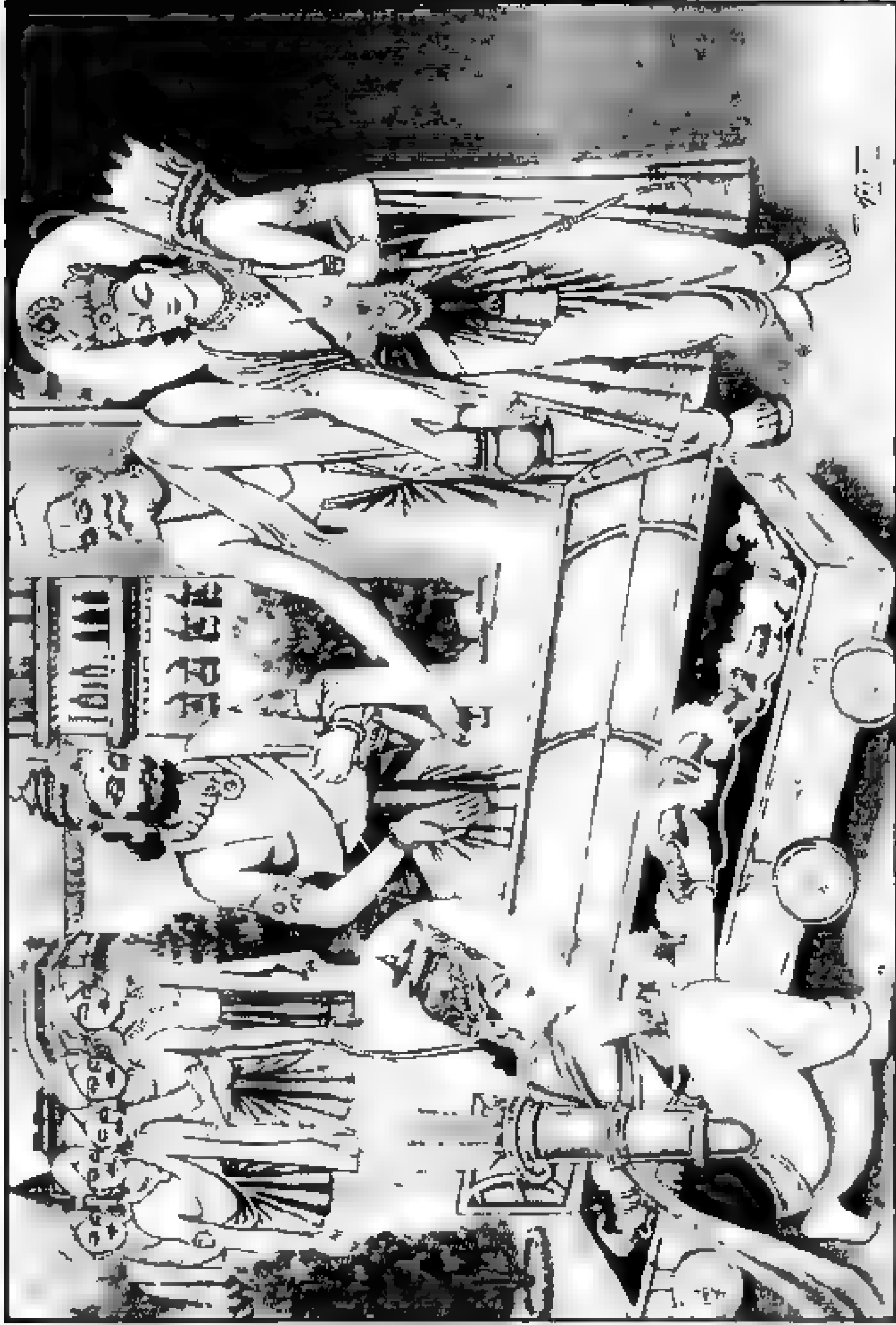

Sri Rama in the lap of Kautava

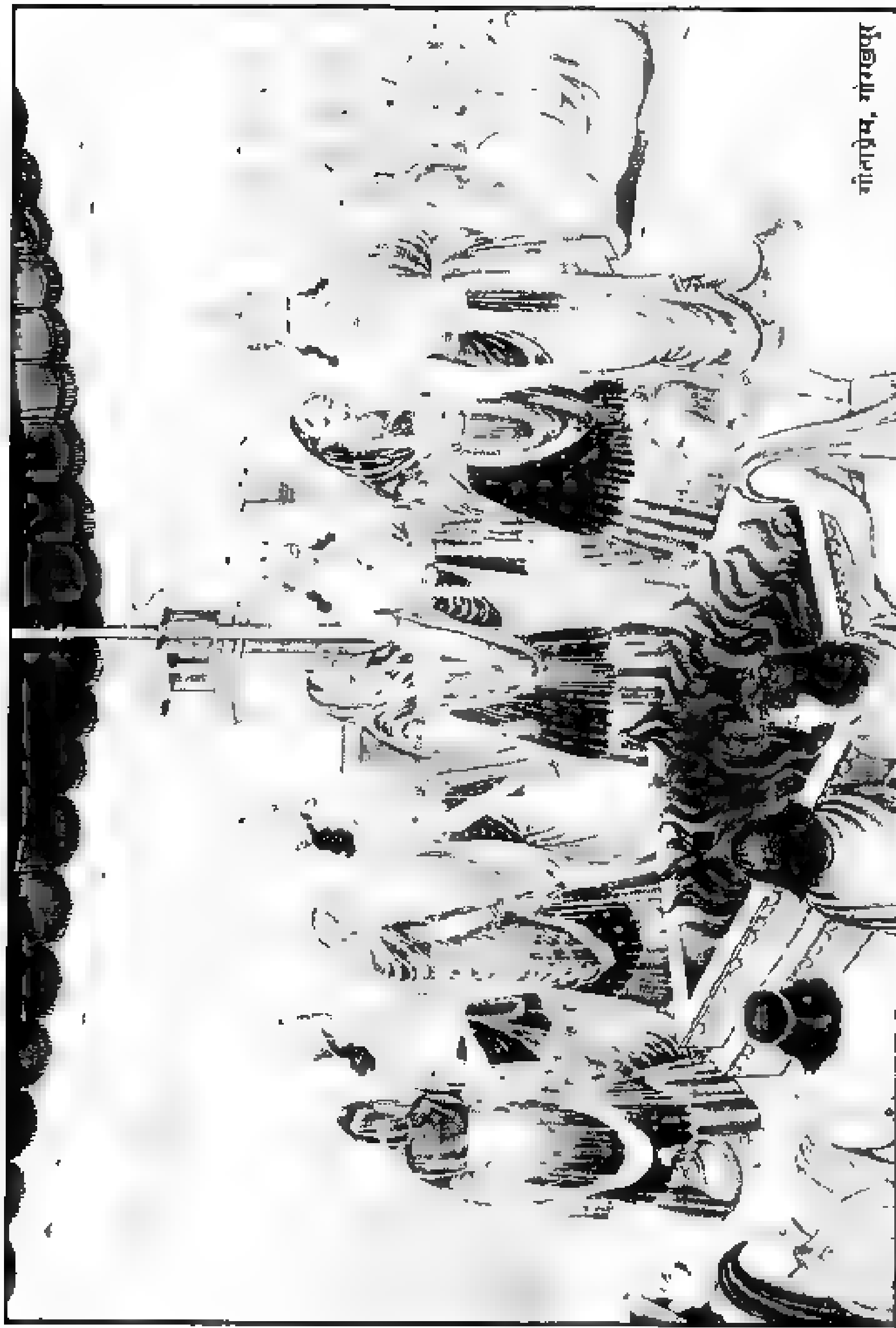

जनकदाग विभामित्रका स्यागल

Janaka hails Visvamitra

श्री रामा लिफ्स द बौ

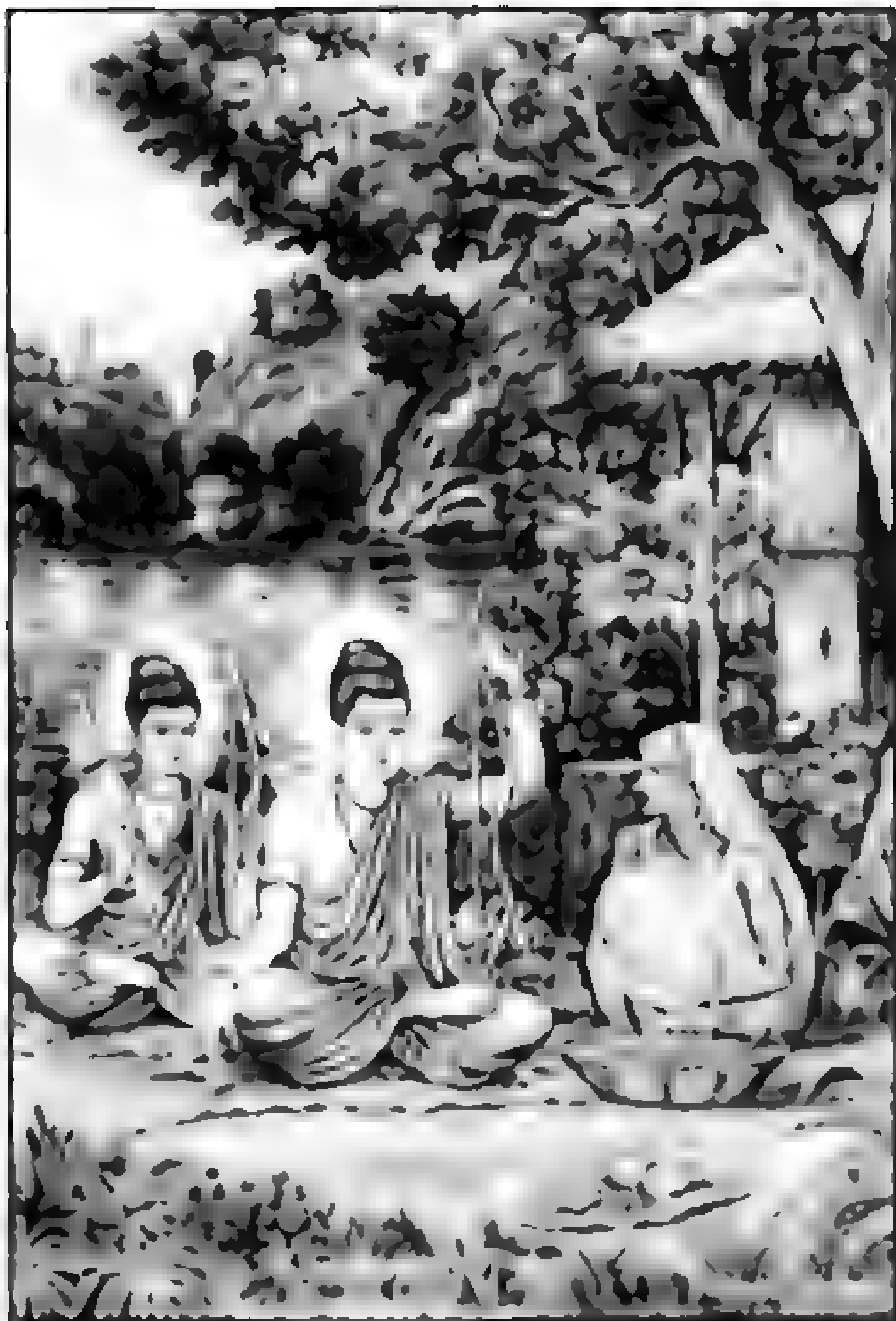
गोताप्रेम, गोरखपुर

छागें भाड़ घर लंझमें

Four brothers in bridal apparel

Crossing Ganga

ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ

Guests to Sabari

సవాహ్నికీల శ్రోతవ్యా కథా రామాయణస్యచ ।
శ్రుత్యా వరో రామకథామ్ ఆతిదీప్తోఽతిభక్తితః ।
బ్రహ్మణః పదమాసాద్య తత్రైవ పరిముచ్యతే । 37

శ్రవ్యాణాం సరమం శ్రవ్యం పవిత్రాణామ్ అమృతమమ్ ।
దుఃస్వప్ననాశనం ధన్యం శ్రోతవ్యం యత్పుత్రస్తతః । 38

సరోఽత్ర శ్రద్ధయా యుక్తః శ్లోకం శ్లోకార్థమేవ వా ।
సతతే ముచ్యతే సద్యో బాల్యపపాతకకోటిభిః । 39

సతామేవ ప్రయోక్తవ్యం గుహ్యత్ గుహ్యతమం యతః ।
వాచయేత్ రామభావేన పుణ్యక్షేత్రే చ నందది । 40

బ్రహ్మద్వేషరతానాంచ దంభాచారరతాత్మనామ్
లోకానాం బలస్సత్తీనాం న స్రూయాదిదముత్తమమ్ । 41

త్యక్తకానూదిదోషాణాం రామభక్తిరతాత్మనామ్
గురుభక్తిరతానాంచ పక్తవ్యం మోక్షసాధనమ్ । 42

సర్వదేవమయో రామః స్మృతశ్చార్తిప్రణాశనః
సద్భక్తవత్సలో దేవో భక్త్యా తుష్యతి నాన్యతథా । 43

అపశేనాఽపి యన్మామ్నా కీర్తితోవా స్మృతోఽపి వా
నిముక్తపాతకస్సోఽపి పరమం పదమశ్నుతే । 44

సంసారఘోరకాంతారదాచాగ్నితృణసూదనః ।
స్మర్తాణాం వర్షపాపాని నాశయత్యాశు సతతమాః । 45

తదర్థకమిదం పుణ్యం కావ్యం సుశ్రవ్యముత్తమమ్ ।
శ్రవణాత్ పతనాద్యాపి సర్వపాపవినాశకృత్ । 46

వానపుడు భక్తితత్పరుడై రామాయణగాతను తొమ్మిది
దినములు వీక్షింపుచో పుష్కలం అతడు మిగుల తేజస్వియై
తత్పరముగా బ్రహ్మపదమును పొందును (37)

ఏదేనినీ గాతలలో రామాయణము మిగుల శ్రేష్ఠమైనది,
అంతరిక్షం వృత్తాంతములలో అత్యుత్తమమైనది దీనిని వినుట
వలెను మనోహరములు వశమను శ్రోతలు కన్మలగుదురు,
కనుక ఎల్లదినము జీవించి యుత్తమపుత్రుకముగా పరిగణన (38)

మానపుడు ఈ రామాయణమునందలి ౭ క్షుశ్లోకమును
గాని శ్లోకములోని ఒకభాగమును గాని బ్రక్తితద్వలలో
వర్ణించినచో అతడు తన సర్వపాపములనుండియు వెలువనే
వెనుకొనగలడు (39)

చక్కనితరహానప్రకారము ఈ ౭ శ్లోకములను తద్విశేషములను
పుణ్యక్షేత్రమునగాని సత్యగుణములనుచేర్చుచు గాని రామభక్తి
అర్చనలై పూజింపక పూజించునతడు (40)

జల పవిత్రమైన ఈ రామాయణమును బ్రాహ్మణులను
ద్వేషించువారికిని, దంభాచారులకును (కష్టప్రవర్తనగలవారికిని)
దొంగలముఠేయులవారికిని ఉపదేశించరాదు (41)

ఈ రామచరితము మోక్షప్రాప్తికి సముఖసాధనము
కావున దీనిని పొందుటకు కామకోదాది అవిషద్యుతములను
జంపించినవారును, కైవభక్తితత్పరులను గురించి
రామాయణము అర్హులు (42)

శ్రీరాముడు సకలదేవతలకును ఆధినాథుడు. ఆ
దేవతలెందుని స్మరించినంతమాత్రముననే అర్హులను. కనుక
దూరమగును, అతడు పరితపించుడు. పరమభక్తులకు
దూరానిది అనన్యభక్తితోమాత్రమే అయినఅనుగ్రహము
ప్రాప్తించును. (43)

భగవద్వాసుదును అప్రణయత్నముగావైనను కీర్తిరిచినచో
స్మరించినచో ఆ వ్యక్తియొక్క పాపములన్నియును అంతరించి
సోపుటయేగాక అతనికి వరమపదముగూడ లభించును. (44)

ఓ మహాత్ములారా! శ్రీరాముడు సంసారమనెడి
భయంకరవనమును కాల్యనేయుటలో దావాగ్నినంటవాడు,
ఆ ప్రభువు తనను స్మరించినవారిపాపములనన్నింటని వెంటనే
రూపుచుండును. (45)

శ్రీరామనిద్రహత్యమును ప్రతిపాదించు ఈ రామాయణము
మిగుల పవిత్రమైనది వినుటకు ఎందుగావలెనునది సర్వ
శ్రేష్ఠమైనది ఈ వృత్తాంతమును శ్రద్ధగా వినించినను, విన్నను
వారి సమస్తపాపములను అది నిర్మూలించును. (46)

యస్య రామరూపే నీతిః వర్తతే భక్తీసంయుతా ।

ప ఏవ కృతకృత్యశ్చ సర్వశాస్త్రార్థకోవిదః 47

తదర్థితం యః పుణ్యం తత్సత్త్వం సఫలం ద్విజాః

యదర్థే శ్రవణే నీతిః ఉచ్యతా సహ సర్వతే 48

రామాయణపరా యే య రామనామపరామయాః ।

త ఏవ కృతకృత్యశ్చ ఘోరే కలియుగే ద్విజాః 49

సవమృషాని శృణ్వంతి రామాయణకథామృతమ్

తే కృతార్థా మహాత్మానః శ్రేష్ఠే నిత్యం నమోనమః 50

రామనామైవ నామైవ నామైవ మమ జీవనమ్ 51

సంసార విషయాంధానాం సరాణాం సాచకర్యణమ్ ।

కలౌ నాశ్చైవ నాశ్చైవ నాశ్చైవ గతరహ్యథా 52

మాత ఉవాచ

ఏవం సవయ్యుమారస్తు నారదేన మహాత్మనాః

సమ్యక్ ప్రబోధితః వద్యః సరాం నిర్వృతిసాప హః 53

తస్మాత్ శ్రుత్వాతు విశేంద్రా రామాయణకథామృతమ్

ప్రయాతి సరమం స్థానమ్ పునరావృత్తవర్జితమ్ 54

ఘోరే కలియుగే ప్రాప్తే రామాయణపరాయణాః ।

సమస్తపాపనిర్మూల్యా యాస్యంతి సరమం పదమ్ 55

తస్మాత్ శృణ్వర్తు విశేంద్రా రామాయణకథామృతమ్

వసమృషాని శ్రేతస్యం సర్వపాప ప్రమోచకమ్ 56

శ్రుత్వా చైతన్యహాసం వాచకం యస్తుపూజయేత్

తస్య విష్ణుః ప్రసన్నస్యాత్ శయాసహ ద్విజోత్తమాః 57

శ్రీరామసియందము. రామాయణకావ్యమనందము భక్తి
విశ్వాసములతోగూడిన ప్రేమలవాడు నిజముగా పరిశాక్యజే
నొనవలెనా అతడు ఎన్నో స్థానములయందుని అతీతతీస
వాడు (47)

ఓ బ్రాహ్మణోత్తములారా! రామాయణ కథామృతమును
పఠించి కుతూహలముగలవాడు తేనెనీల ఎన్ను సప్తరషభము
అప్పుడే అది సంతోషించు శో సత్యము. బేసివో హరికి
తపోఫలములు కలుగజేయును (48)

ఓ ద్విజలారా ఈ ఘోరమైన కలియుగమున
రామాయణకథాశ్రవణమునకు అపరాధి నామములగలవాడు.
వాడు రామమున ఉపేయబడునని నిరర్థకవాడు మాత్రమే
కృతకృత్యులగుదురు. వారికన్యమే సఫలము (49)

ఎరువగా తోడ్పడినవియును రామ యుణకథామృతమును
శ్రోలితవారు యదార్థముగా భిక్షులు అట్టి మహాత్ములకు
సో నిర్భయము ప్రణమిల్లుదును (50)

రామనామమే నాశనితపరహస్యము ఇది మున్నాడీకిని
అత్యున్న సరి కాలపెడయ అయ్యెలై పాపాత్మ్యై స నమో కు
రామనామజపమే తరణోపాయము కనుక ఈ సరిసరియవెదె
దీనినుండి ఓయిబులయిదుగు మితియొక మాత్రమేలేదు ఇది
ముమ్మాటికిని నిజము. (51-52)

మాతకుః పలికెను

మహాత్ముడైన నారదునినుండి లెక్కని ఈ ప్రబోధమును
సంపదమొనగా నె ర్మునాడు పరివారందురయింపడు (53)

కనుక ఓ శ్రోత్తరులారా రామాయణకథామృతమును
శ్రోతినో ననివిక్రమము పునరావృత్తిహితమైన విమలమయము
పొందును. (54)

ఘోరమైన కలియుగమున జన్మించినవాడు రామాయణము
లందు విరతులై సో వారు విమలవాసములందు విమలైలుటయే
గాక కడకు కవల్యముగలరాక పొందుదుని (55)

కావున ఓ ద్విజోత్తములారా పాపములను పూర్తిపూర్తివస్త్ర
రామాయణకథామృతమును సదుగా తోర్చిదిద్దినములు
శ్రోలుట సేయని యొక్కము (56)

ఓ బ్రాహ్మణోత్తములారా మహిమాన్వితమైన ఈ
రామాయణమ హాసమును పఠింపించి ప్రాచీనము చేసిన
సజ్జనుని పక్షిక్షణలలో పోజింపకెని అట్లేచాకి శ్రీమహావిష్ణుశ్చ
సముద్ధై ఎకక్షణిర్భయములను అనుగ్రహింపను ఈ విధముగా

రామకే ప్రేమపాపమ్ జహ్నువిష్ణుమహేశ్వరాః ।
సతా భవంతి విప్రేంద్రా వాతకాచ్యా విచారణా । 58

రామాయణవారకాయ గావో వాపాంబ కాంచనమ్ ।
రామాయణపుస్తకం చ దవ్యాత్ విత్తామసారతః । 59

సన్య పుణ్యఫలం పశ్యే శృణుధ్వం మనమాహితాః ।
స బాధంతే గ్రహస్తన్య భూతభేతాశవాదయః । 60

తస్యైవ సర్వశ్రయాలప వర్తంతే చరితే క్షుతే ।
స చాగ్నిర్వాధతే తస్య చారాదేర్భద్రయం తథా । 61

కోటిజన్మార్హితైః పాపైః పద్య ఏక విముచ్ఛతే ।
విష్ణువంశపమేతస్య దేహంతే మోక్షమాప్నుయాత్ । 62

శత్రోరధ్యః సమిఖ్యాతం వారదేన ప్రభాషితమ్ ।
ససత్కుమారమునయే పుచ్చతే భక్తితః పురా । 63

రామాయణమ్ ఆదికావ్యమ్ సర్వవేదార్థసమ్మతమ్ ।
సర్వసాసహరం పుణ్యం సర్వదుఃఖవివర్జితమ్ 64

సమస్తపుణ్యఫలదం సర్వయజ్ఞఫలప్రదమ్ ।
యే పఠంత్యత వెబుధాః శ్లోకం శ్లోకార్థమేవచ 65

ప తేషాం పాపబంధస్తు కదాచిడపిజాయతే ।
రామార్చితమిదం పుణ్యం కావ్యం తు సర్వకామదమ్ 66

భక్త్యా శృణ్వంతి గాయంతి తేషాం పుణ్యఫలం తగు ।
శతజన్మార్హితైః పాపైః పద్య ఏవ విమోచితాః 67

రామాయణప్రపంచముచేసిన అత్యుత్తమమని సంతోషపెట్టినచో
బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు (శ్రీమహిమగ్నిలము ప్రసన్నులగు
సంత మృగములు ౫౦వ సంకీర్తనకు తావులేదు. (57-58)

రామాయణప్రపంచముచేసినవారికి గోవులను, అత్తను, పు
సంధ్యభరణములను, రామాయణకావ్యమును యవాశక్తి
అమృతవనము అట్లొనర్చినవారికి ప్రాప్తివెదే ఎలమునుగూర్చి
పేరందిదను సావధానులై పనుడు. ఆ సత్పురుషుని చూచించిన
వారిని భూతభేతాలాదిదుష్టకర్ములుగాని అర్హిష్టానముల
యందున్నగ్రహములుగాన బాధించజాలవు. (59-60)

శ్రీరామచరితమును అర్చివారికి అకలశ్రేయములును
దేవతాదును అట్టిసత్పురుషులకు అగ్నిబాధలుగావీ, చోరాదె
దయములుగాని ఉండవు. పూర్వజన్మలలో వేసికొనిన సమస్త
పాపములనుండియు వారికి వెంటనే మోక్షం లభింప
మనయు సురక్షితంకడను వారికి మోక్షముగాన ప్రాప్తిమను
అంతేగాక వారివంశములకు వెండిత పేరుతిరిగివలవాయను
తరింపురు. (61-62)

లోకజ ససత్కుమారమహర్షి అడుగగా నారదమహామున
దేవుని పితృములను అన్వరితేని ఈవిధముగా వేయి పీఠ
వివరించితిని (63)

శ్రీమద్రామాయణము సంస్కృతవాక్యముమనకే శ్రీకావ్యము
మట్లని అధికావ్యము ఇందు సంవేదార్థములును నతిసాదించి
వడినవి ఇది రానావివమల్లెన వాసములను లంకరింపజేయగల
పవిత్రగ్రంథము. దీనిని పఠించినను, శ్రవణముచేసినను
వారిదుఃఖములన్నియును తొలగిపోవును (64)

ఈ రామాయణమునందలి ఒక్క శ్లోకముగాని ఆ
శ్లోకములోని పదభాగమునుగాని పఠించిన ఎందఱులకు సమస్త
పుణ్యధా ములును, సకలయజ్ఞఫలములును ప్రాప్తింబును
అట్టివారికి ఎట్టి పరిస్థితులలోను సావధానముగన్నపుయ్యే
యందడు ఈ రామాయణము శ్రీరామ మూర్త్యుగాను
సకటించునదియు. అరే పరమన్న సత్యమే నది అది
సమస్తమైన మనోరథములను ఈదేర్చుది (65-66)

రామాయణపుణ్యచరితమును భక్తితో కీర్తించినవారును
వెసినవారును అమోమసలములను పొందుదును. పందల
కొలదిజన్మలలో కీర్తికొనిన రామోపాసములనుండియు
వెంటనే వారు విముక్తులగుదురు వారికి సంబంధించిన వేయి

సహస్రకుటసంయుక్తా నయోఽతి సరమం పథమ్ ।
కీం తీర్థైః గోత్రదానైర్వా కిం తపోభిః కేఽభ్యుతైః ॥ 69

అపాశ్యహాని రామస్య కీర్తనం పరిత్యక్వాతమ్ ।
చైత్ర మౌఘే కార్తికే చ రామాయణకథామృతమ్ ॥ 69

సవమ్యహాని త్రోతవ్యమ్ తక్యపాపైః ప్రముచ్యతే ।
రామ క్షపాదజనకమ్ రామభక్తివివర్ధనమ్ ।
సర్వపాపక్షయకరం పర్వసంపద్వివర్ధనమ్ ॥ 70

యస్త్యేతత్ శృణుమాద్వాపి పఠేద్వా మనమాహతః ।
సర్వపాపవినిర్ముక్తో విష్ణులోకం ప గచ్ఛతి ॥ 71

వంశములవారును సహస్రకుటమును పొందుదురు. ఒకే ఒక్క ఈ రామాయణమును శ్రద్ధాభక్తులతో పేపించినవానికి తీర్థయాత్రలతోగాని గోదానములతోగాని తపశ్శ్రమలతోగాని, యజ్ఞాచరణములతోగాని పనియేలేదు. ఆ కీర్తనసాదులవలన కలుగు ఫలములన్నియును ఈ పవిత్రగ్రంథసేవలవన లభించును. (67-68)

ప్రతిదినము రామనామమును కీర్తించినచో లభించెడి ఫలమును పనుడు. చైత్ర కార్తిక, మాఘమౌఘములలో, సకలత్రదీక్షతో ఈ రామాయణ కథామృతమునుగ్రూలుట మితేని ఫలప్రదము. అబ్జనత్పివనాశిషములన్నియు వశించును. ఇది రామానుజహమును ప్రసాదించును. రామభక్తిపి పెంపొందించును. సకలపాపములను నిర్మూలించును. సమస్త సందలమి పుష్కలముగా అనుగ్రహించును. (69-70)

శ్రీమద్రామాయణమును భక్తిశ్రద్ధలతో విశ్వాగ్రచిత్తులై పఠించినవారును (పారాయణమిహర్షినవారును) బ్రహ్మ చేసినవారును సమస్తపాపములనుండి విముక్తులగుదురు. కడకు వారు విష్ణులోకమునుగూడ పొందుదురు. (71)

ఇతి శ్రీస్కందపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీమద్రామాయణమాహాత్మ్యే నారదసనత్కుమారసంవాదే
సలామకీర్తనం నామ పంచమోఽధ్యాయః

శ్రీ స్కందపురాణాంతర్గత - ఉత్తర ఖండమునందలి నారద సనత్కుమార సంవాదరూపమున
రామాయణమాహాత్మ్యమునందు సలామకీర్తనము అను ఐదవ అధ్యాయము సమాప్తము (5)

ఇతి శ్రీవాల్మీకిరామాయణమాహాత్మ్యం సంపూర్ణమ్
శ్రీవాల్మీకిరామాయణ మాహాత్మ్యము సంపూర్ణము

- * * *

శ్రీసీతారామాభ్యాం నమః శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణము బాలకాండము

1. మొదటి సర్గము - సంక్షిప్తరామాయణము

నారదుడు వాల్మీకిమహర్షికి రామాయణమును సంక్షిప్తముగా తెలుపుట.

ఓమే తపస్సాధ్యాయ నిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమే,
వాచదం పరిపత్రచ్చ వాల్మీకిమ్మనిపుంగవమ్! 1

హే వ్యస్మిన్ సాంప్రతం లోకే గుణవాన్ కథ్య ఏర్కవాన్,
వర్ణజ్ఞశ్చ క్షతజ్ఞశ్చ సత్యవాక్యో దృఢనతః! 2

చార్మిశ్రేణ చ కో యుక్తః సర్వభూతేషు కో హితః,
ఏవాన్ కః కస్యనుర్తత్య క్తాక్షకప్రియదర్శనః! 3

అత్యవాన్ కో జితకోధో ద్యుతిమాన్ కోఽవసూయకః,
కవ్య చిద్యతి దేవాశ్చ జాతరోషస్య సంయుగే! 4

ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం పరం కౌతూహలం హి మే
మహర్షే త్వం సమర్థోఽసి జ్ఞాతృమేవదిధం వరమే! 5

శ్రుత్వా చైతత్ ప్రిలోకజ్ఞో వాల్మీకేర్నారదో వచః,
భూయతామితి చామంత్ర్య సహృద్దే వాక్యమబ్రవీత్! 6

అహవో దుష్టభాష్యేన యే త్వయా కీర్తితా గుణాః
మనే వక్ష్యామ్యహం బుద్ధ్యా త్తైర్ముక్తః భూయతాం వర! 7

తపశ్శీలుడును, వేదాధ్యయననిరతుడును, వాక్కుతుడులలో ఆగ్రేసరుడును, మునిశేఖరుడును, ఎవ నారదుని గొప్ప తపస్వియైన వాల్మీకిమహర్షి జిజ్ఞాసతో ఇట్లు ప్రశ్నించెను. (1)

"ఓ మహర్షీ! నికలనిర్దుణ్ణునింపనప్పుడును, ఎట్టి విపత్కార పరిస్థితులలోను తొలకబడివాడును, సామాన్య విశ్మయ (శాకికాలోకిత) దర్శములను ఎఱిగినవాడును, శరణాగతవత్సలుడును, ఎట్టి క్షిప్తపరిస్థితులయందును ఆడితప్పునివాడును, వికృతమైన వంకల్పము గలవాడును అగు పురుషుడు ఇప్పుడు ఈ భూమండలమున ఎవడు? (2)

నిదాచారసంపన్నుడును, నికలప్రాణులకును (తనయెడ వెనుఖులైన వారికిని) హితమును గూర్చువాడును పకలశాస్త్ర విశలుడును, సర్వకార్య ధురంధరుడును, తనదర్శనముచే ఎర్లరకును సంతోషమును గూర్చువాడును అని మహాపురుషుడెవడు? (3)

క్షైర్యశాలియు, క్రోధమును (అరిషడ్వర్గమును) ఇఁపించిన వాడును, శోభితతో విరిసిల్లువాడును, ఎవ్వరిపైనను అసూయ లేనివాడును, రణరంగమున కుపేతుడైనచో, దేవాసురులను సైతము భయకంపితులను జేయువాడును అగు మహాపురుషుడు ఎవడు? (4)

ఈ విషయములనుగూర్చి తెలిపికొనుటకు నేను మిక్కిలి కుతూహలపడుచున్నాను. ఓ మహర్షీ! మీరు సర్వజ్ఞులు, ఇట్టి మహాపురుషునిగుఱించి తెలుపగల సమర్థులు మీరే" (5)

ప్రిలోకజ్ఞుడైన నారదుడు వాల్మీకిమహర్షిని ఆంకించి, ఎంతయు సంతోషించెను. ఏమిట అతడు "ఓ మహర్షీ! సరే! వినుము" అని వాల్మీకితో ఇట్లుచెను. (6)

"ఓ మువీ! నీవు ప్రస్తుతించిన బహువిధములైన ఆ ఉపాత్త గుణములు ఒక్కరియందే కుదురుకోనియందుల సాధారణముగ దుర్లభము, అనను స్మృతికి దెచ్చుకొని, అట్టి గుణములు గల ఉత్తమపురుషునిగూర్చి తెలిపెదను వినుము. (7)

శక్త్యమవంశభవో రామో నాను జనైః క్రుతః ।
వియతాత్మా మహాపీఠ్యో ద్యుతిమాన్ ధృతిమాన్ వశః ॥ 3

బుద్ధిమాన్ నీతిమాన్ వాగ్మీ శ్రీమాన్ శత్రువిరుద్ధః ।
విశృలాంసో మహాబాహుః కంఠస్థో మహాహనుః ॥ 4

మహోరస్యో మహేష్వాసో గూఢజ్ఞయః అరిందమః
జటానుబాహు స్కూళిరాః సులలాటః సువిక్రమః ॥ 10

వమః వనువిభక్తాంగః ప్లిగ్దవర్ణః ప్రతాపవాన్ ।
పేనవన్దో విశాలాక్షో లక్ష్మీవాన్ శుభలక్ష్మణః ॥ 11

ధర్మజ్ఞః సర్వసంభక్త ప్రజానాం చ హితే రతిః ।
యశస్వీ జ్ఞాపవంశస్త్వ తుచి చృశ్యః సమాధిమాన్ ॥ 12

ప్రజాపతివమః శ్రీమాన్ ధాతా రిపునిషాదనః
రక్షితా జీవతోకన్య భర్మవ్య వరిరక్షితా ॥ 13

రక్షితా శ్వవ్య భవ్యవ్య పృథసవ్య చ రక్షితా
వేదవేదాంగతత్త్వజ్ఞో ధనుర్వేదే చ నిష్ఠితః ॥ 14

సర్వకస్తోత్రలక్షణః పృథిమాన్ ప్రతిభావవాన్ ।
సర్వతోకప్రియః సాధుః ఆదీనాత్మా విచక్షణః ॥ 15

శక్త్యవంశము మిక్కిలి వాసిగాంచినది. లోకోత్తరశ్రమముడైన శ్రీరాముడు అందరికరించి. ఎంతయు జగత్ప్రసిద్ధుడాయెను అతడు మహావిగ్రహము గలవాడు. గొప్ప పరాక్రమశంతుడు. మహాతేజస్వీ శత్రుకూలి జిహ్విద్రుముడు. ప్రజామాన్య పీఠాస్త్ర కుశలుడు. ఎఱువవ్యక్తో మితముగా మాటాడుటలో నేర్పరి. పక్షులైశ్వర్యపంపవచ్చుడు. శత్రువులను సంహరించువాడు. ఎత్తైన భుజములు గలవాడు. బలిష్ఠమైన బాహువులు గలవాడు. కంఠమునలె నునుపైన కంఠముగలవాడు. ఉన్నతమైన వానువులు (చెక్కిలి పైబాగములు) గలవాడు. విశాలమైన ఎక్కుస్థలము గలవాడు. బలమైన ధనుస్సుగలవాడు. పుష్టిగా గూఢముగానున్న సంచియెనుకలుగలవాడు. అంతశ్శత్రువులను ఆదువులేయగలవాడు. అజానుబాహువు. అందమైన గుండ్రని శిరస్సు గలవాడు. అర్థచంద్రాకారముతో ఎత్తైన నోసలు గలవాడు. గజాదులకు ఎరి గండ్లమైన నడక గలవాడు. (8-10)

శ్రీరాముడు అంతగా పోష్యుగాని. పాట్టిగాని గాక సమాధిమైప దేహము గలవాడు. సమావదైన కంఠరజాది. అవయవ సౌష్ఠవము గలవాడు. కనువిందుగా పండు దేహకాంతి గలవాడు. పల్లకపిఠాళి. పరిపుష్టమైన వక్షస్థలము గలవాడు. విశాలమైన ఉన్నెడుగలవాడు. పొరిలమైన అపయనములపొందిక గలవాడు. నాటిలేని కుభ లక్షణములు గలవాడు. అశయించిన వారిని ఆదుకొనుటయే ఎరవధర్మముగా గలవాడు. ఆదిన మాటను తప్పనివాడు. ప్రజలకు హితమొనర్చు న్యటావము గలవాడు. ఆ విధముగా భ్యాసితక్కిన వాడు. సకలశాస్త్ర పారంగతుడు. స్వయముగా ధివిత్తుడు. ప్రాణికోటిని ఎవిత్ర మొనర్చువాడు. భక్త (అశ్రిత) పరాధీనుడు ఏకాగ్రచిత్తుడు. త్రిమూర్తి స్వరూపుడై ప్రజాపతి బ్రహ్మనలె జనులను సృష్టించువాడు. విష్ణువునలె అఖండైశ్వర్య సంపన్నుడై పోషించువాడు. సాధువులనులను బాధించువానిని నిరమాద్యులుతో పాటునింపివాడు. స్వ-పర బేదిములలేక అందఱిని క్షీరించువాడు. ధర్మమును స్వయముగా ఆచరించును. లోకులనే ఆచరింప జేయును దానిని కాపాడు వాడు. స్వధర్మమును పాటించువాడు. తనను అశ్రయించిన వాడు ఎట్టివారైనను నాటిని కక్షించువాడు. వేదవేదాంగముల పరమార్థములను ఎఱిగినవాడు. ధివరేదము సంయుక్త యుద్ధ విగ్రహము అరితరెనవాడు. సకలశాస్త్రములను సాకల్యముగా ఎఱిగినవాడు. శాస్త్రాదిపెయ్యములయందు ఏమరుపాటు లేని వాడు. సమస్త వ్యవహారములయందు చక్కని మూర్తిగలవాడు. సమన్వితములకును ప్రీతి పాత్రుడు. సామ్య భావము గలవాడు. ఉదారవ్యభావుడు. పరసద్వివేక సంపన్నుడు. (1-15)

సర్వనాశితం నర్మిః కమ్యద్ర ఇవ నీతిభిః ।
 ౬౬౬. సర్వపమ్యైవ సదైవ నియోదిత్యుచః । 16

1. ఈ పద్ధతులను పాటించి, వాటిని అనుసరించు.
2. ఈ పద్ధతులను గురించి నిర్ణయం తీసుకోవడం. 17

1. శ్రీ పద్మశ్యామ శిర్డీ పోతులతో పోయిందన్నా,
 2. శ్రీ పద్మశ్యామ శిర్డీ పోతులతో పోయిందన్నా,
 3. శ్రీ పద్మశ్యామ శిర్డీ పోతులతో పోయిందన్నా. 15

పాదం నరసింహస్వామి రామం పల్లవికాశ్రమం
 బి. పాదం శ్రీకృష్ణ శ్రీకృష్ణ శ్రీకృష్ణ శ్రీకృష్ణ శ్రీకృష్ణ 19

సత్యతీర్థాం హేతై ర్యుక్తం సత్యతీర్థయశామ్యయా ।
మోక్షరాజ్యేన సంపూర్ణమే వభ్యుత్ ఫేత్యా మహాపతిః ॥ ౭౦ ॥

ఉష్ణోగ్రతపరివర్తన ఉష్ణోగ్రత భాగాల శ్రేణి, 2]

భక్త్యం దత్త్యా దేవో జయ మేవమే అంతాదయ
 భక్త్యం ద ర్శయన్ భుజిష్యామి శ్రీరఘవమ్ 22

౩. సత్యవచనాద్రాజా ధర్మహిణేన సంయతః ।
 ౪. వాసయామాస కుతం రామం దశరథః శ్రీమమ్ ॥౩॥

స జగన్మోక్షయే చరన్, ప్రతిష్ఠాప్యే తమహరియమ్,
 ఓం నమో భగవతే శ్రీకృష్ణాయా: ప్రభుకాళిదాస్ 24

ఈ క్షణంతో సైమో గ్రాతా దక్షిణోప సుఖగావు పో,
 స్వేచ్ఛోద్ధ్యయినదివన్ను: సుమీ త్రానందవర్జన:
 శాలరం దుయితో శ్రాతు: పౌష్కాత్ర మనుచుభయన్ 25

నమలు నిమగ్నమును గొరిగినట్లు సత్పురుషులు
 నిరంతరము స్త్రీలను విశేషించుచు అతడు అందఱికిని
 పూజాగ్ధు యై యుండును. ప్రేమమయుగాని తారతమ్యములు
 గాని లేక యెరుగరాదు. 'ర్లువేళ' అందుచేసి అనున
 రద్ధినము ప్రేమని కొల్పుచుండును కౌసల్యానందస్వధైర
 త రామిడు నర్థ సద్భావనిసేతుడు అతడు సముద్ర స
 పత గంధీవ డు. ప్రేర్యమున హిమవంతుడు. సర్వాకమమున
 శ్రీమహావిష్ణుని, విద్రుమనివలె అష్టానకరుడు, సుతిమెత్తని
 హృదయము 'లివావేద్యై'నను తన ఇతరులకు అనుకూలము
 వెసెనువారియొడఁగి ప్రళయ స్థితిఁబరచినాడు సహనిమన
 భ క్తి మణివాడు కళేకునినక త్యాగ్యువాఁడమిగిలినాడు
 చంద్రునివలె ను చంద్రవేదంత మణివాడు . 10-18.

అయితే పక్కాపనిలో చై.కె.ఆర్.గారు కట్టిన పూజామండపం
 పూర్తిమయమైంది. సోదరులలో పెద్దవాడు మరణించిన
 సీతేశ్వర్లుడు సహజము హిందూమతం పోయినా తన
 అట్టి సేవలనుకొలిపామందు అన సీతామలయ్యని అన
 మరణించినట్లు చెప్పి ప్రజల కైదును గౌరవించడ
 విధి, తన ప్రాంతం కైదువరాజువల్ల పట్టునిగా చేయబడు
 పట్టుకున్నాడు

(19-20)

శ్రీరామశిష్యుని రాజవిహితాశిష్యమునకు భోగమును
వర్జిల్చి సుదూరమున ప్రాచీనార్థమైన కైకయు తన దాసిత్వమున
పెంచెనని యాచరించి, భార్యయు 100 బరాసుకను బయ్యించిన
పరిధర్మమున) దశరథుడు ఆమెకు వెంట వరములను
స్వయంబుడేను కామిని వనమునకు పంపుమనయు బుత్రుని
యనురాజ పట్టాభిషేక్తునిగా చేయును. యు. ఆ వెంట
వరములను ఇచ్చుడు అమే తది భక్తినుకొరెను (21-22)

సత్యమును దైవమును సకలమును కలగా భరిత్యమునకు కట్టుబడి. ప్రేమతో మనుష్యులైన శ్రీరాముని మనములకు పరిమలన చేస్తాను. పేదలైన శ్రీరాముడు ప్రకారానికి సేయుమును గొప్పిది. తాను చేసిన ప్రతిష్ఠాను లగునదియై, సత్యవాక్య పరిపాలనకే నమనమునకు బయలుదేరెను. (13-24)

పదేత్రానుకంఠే' లక్ష్యబుద్ధి శ్రీరామనాథ స్వయంసామ్యుడు
సెక్కిలి జనయినాం పుట్టుడు. ౩ మనయందు భక్తితత్వముడు.
అట్లు ఆడివూరితు ఎదురుచేయునందగా 'పేర్లు' తిరిగిములో
లక్ష్యబుద్ధుని ఆయునను అనుగమించెను. (25)

[illegible]

రామస్య తయుతా భార్యా నిత్యం ప్రాణసహహితా
జనకస్య కులే జాతా దేవమాయేన విర్మితా 26

వర్జ్యంక్షణసంపన్నా వారీణామ్ ఉత్తమా వధూః |
సీతా స్యమగతా రామం శశినం రోహిణీ యథా 27

పౌరై రసుగతో దూచం పిత్రా దశదధేన వ 28

శృంగిణేకపురే నూతం గంగాకూలే వ్యసజ్జయత్ |
సుహ మాపాద్య భర్మాత్మా నిషాదాభిసరిం ప్రేయమ్ 29

గుహేన సహితో రామో లక్ష్మణేన చ సీతయా
తే వవేన వనం గత్వా సదీ స్త్రీర్యా బహదకాః 30

ద్రితమాట మనుషావ్య భరద్వాజవ్య శాపనాత్
సమ్య మావనథం కృత్వా తమమూలా వనే త్రయః
దేవగంభర్వసంకాశాః త్తత తే న్యవసన్ సుఖమ్ 31

ద్రితమాటం గతే రామే పుత్రశోకాతురస్తరా
రాజా దశరథః స్వర్ణం జగామ విలపన్ సుతమ్ 32

న్యతే య తస్మిన్ భరతో వసిష్ఠప్రముఖై ర్విజైః
నియుజ్యమానో రాజ్యాయై నైపుణ్యాద్యం మహాబలః 33

స జగామ వనం వీరో రామపాదప్రపాదకః 34

గర్వా తు మమహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్ |
అయాచత్ భ్రాతరం రామమ్ ఆర్యభావపురస్కృతః |
త్యమేవ రాజా భర్తజ్ఞ శతి రామం వచోబ్రవీత్ 35

రామోఽపి సహమోదాతః సుముఖః సుమహాయశః |
న భ్రచ్చత్ ఏతురాదేఖితే రాజ్యం రామో మహాబలః 36

పాదుకే రాస్య రాజ్యాయ న్యాసం దత్త్వా పునః పునః |
విసర్జయామావ తతో భరతం భరతాగ్రజః 37

జనికుసమంశమున పుట్టిన సీతాదేవి శ్రీరాముని తత్కృత్య
అపై శ్రీ ఆయనకుండు ప్రేమ విపాకము ప్రాణసహనుడాలి దేవ
మాయ ఎరి (దేవత)ను శ్రీరామ మోహించివేసిన మోహినిని
అన్యాయమైన శౌందర్యము గలది. సర్వ బుధిబుద్ధిని శోభిత,
దశరథుని కోడలు స్త్రీలో ఉత్తములను ఆమెయొకరియని
రోహిణీవలె శ్రీరాముని అనుగమించెను (26-27)

దశరథుడును ద్వారమునకుకు వాగిన అనుసరించును
శిరులను అయినను ఎడదియొకరికే, గా మోడు అయినను
అనుగమించిరి భర్మాత్మజైన శ్రీరాముడు సంతోషమున
గల శృంగిణీవనమున తనకు భర్తను నిషాదులకు రాజు
అని గుహను గలిసికొనెను ఏష్ట్య దివిసారదిన వధుమూల
వెనుకకు వంపివేసెను. (28-29)

శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణులతోగన, సుహరితోడను శ్రాద్ధ
వసమిదిలో సాగిపోవుడు గుహన సాయముతో బలమువృద్ధిగల
సరిగనిరిని చాలెను ఏష్ట్యల భరద్వాజువారిజాదేమును
అనుసరింప సీతారామలక్ష్మణులు ముందాగి నువీరమునొల
శ్రీరామమునకు దేరిరి అంబు దక్కినెద్దికాలను. "శ్రీరామ"తో
అనుగమించు దేవగంభర్వ స్వభావ సుఖము సహించుమూ
నివసించెనాగిరి (30-31)

సీతారామలక్ష్మణులు ద్రితమాటమునకు సేవగా అయోధ్యలో
దశరథ సుతరాజు పుత్రశోకాదరాముగా అయికై విలపించుచు
స్వర్ణపుడొచ్చెను (32)

దశరథుడు ముఖమెరిచి ఏష్ట్య వసేష్ట్య ముదిలగు
ప్రాహ్లాదోత్తములు రాజ్యాధికారమును సీతకింకెమని వదలున
కోరి అందులకు ఆ వ హానిగడు "మత్త"యెరిచి రాజ్యకాంత
లేరి ఆ భరతుడు పూజ్యుడైన రామునలను గహమొను
పొందగోరినవాడై, వనములకు బయలుదేరినను. (33-34)

అనన్యచూరియిడు. అత్యసంకుషు వన శ్రీరాముని కేరి
వంతుడు మిక్కిలిపూజ్యుడైననుతో కు దర్శిత్వ క్షేప్రకృత
శ్రేష్ఠుడవు వన సేవ అయోధ్యకు రాజు కాదనివాడివు అని
పలుకుచు పోదరుడైన శ్రీరాముని వేడుకొనెను (35)

మిక్కిలి దేవార్జ్యము గలవాడును ఏష్ట్యుడూ అనన్యముగా
ఉండువాడును వానిగాంచిపోడును వన శ్రీరాముడు ఆర్యుల
ప్రార్థనలను మన్నించువాడే అనన్యమికిని తగ్గిరిఅదేమును
అనుసరించి రాజ్యాధికారమును చేబట్టుటకు ఇష్టపడలేడు (36)

అనంతరము రాముడు తనకు ప్రేమిధిగా తన పొదుకలను
న్యాసముగా భరితునకు ఒనిరి విలపింపమొలుగా వచ్చెట్టి
అలిపిని అయోధ్యకు పోసెను. (37)

1. సోదరులలో శ్రేష్ఠుడు ఉండగా కనిష్ఠుడు రాజ్యార్హుడు కాదు అనునది రాజవిశ్వము

1 కామమ్ అనవాప్తైవ కామపాదాపునస్సశన్
అపి మే కరోత్ రాజ్యం కామాగమనకాంక్షయా 38

2 ఈ భరతే శ్రీమాన్ సత్యసందో జితేంద్రియః 39

3 ఎన్ను పునరాంక్ష్య నాగరసిః జనస్య చ
ఎ కామనమేకాగ్రో దండకాన్ ప్రవివేశ హ 40

4 విశ్వ తు మహారాజ్యం రామో రాజీవతోచనః
ఎకాదశ రాక్షసం పౌత్య శరథింగం దదత్తు హ
మితీక్షం వాప్యగన్ధ్యం చ అగన్త్యభ్రాతృం తథా 41

5 అన్యవచనాన్యైవ జగ్రహౌండం శరాసమ్
ఎకం చ పరమ్ ప్రీతః తూనేచాక్షయసాయకౌ 42

6 సతతస్త్వయ రామస్య వనే వనచరైః సహ
అపిమోఽభ్యాగమన్ సర్వే వధాయాసురరక్షసామ్ 43

7 తేషాం ప్రతిశుశ్రావ రాక్షసానాం తథా వనే 44

8 ప్రతిజ్ఞాతశ్చ రామేణ సథః సంయతి రక్షసామ్
ఋషీణామగ్నికల్పానాం దండకారణ్యవాసేశామ్ 45

9 తేన తత్రైవ వనతా జనస్థావనివాసినీ
విహసితా శూర్పణఖా రాక్షసే కామరూపిణీ 46

10 తతః శూర్పణఖావ్యాదుద్యుత్తాన్ సర్వరాక్షసాన్
కరం త్రాగరసం చైవ భూషణం చైవ రాక్షసమ్
నెజమాన రణే రామః తేషాం చైవ సదానుగాన్ 47

11 వనే తస్మిన్ నివసతా జనస్థావనివాసినామ్
రక్షసాం నిహతాన్యాసన్ సహస్రాణి చతుర్థత 48

అయోధ్యకు శ్రీరాముని తీసుకొని రావలెను. - అను తన
అన్యము నివేదించుచును భరతుడు రాజ్యపరిపత్తిగా రామ పాదాలను
సేవించునమున ప్రతిష్ఠించి, పాదాని సేవించును వంద్రిగాముమునే
యందలి రామునికై ఎదురుతెచ్చులు చూచుచు రాజ్యపాలన
చేయసాగెను. (38)

భరతుడు అయోధ్యకు ఎఱిది వెళ్ళిన సత్యసంద్రుడు
జితేంద్రియుడు వని శ్రీరాముడు తన దర్శనమునకై తాతచుగా
పొరులు కావవచ్చు అవటికి వచ్చుచుండుడు గమనించి,
ఆ కారణముగా తదటి మునులతపశ్చర్యలకు విప్పిములు
ఎర్పడుననిబావించెను. ఏమిట అతడు దండకారణ్యము
దేవులకు నిశాంతుకొనెను. సామంతముగా గా అక్షణములలో
గూడి దండకారణ్యమును జేరియ (39-40)

దండకవనమున ప్రవేశించిన ఏమిట రాజీవతోచమడైన
శ్రీరాముడు పేరాడుడు అను రాక్షసుని సందర్శించెను.
శుభ్రగమపార్శ్వ పర్శించెను ఇట్లే ఆ తీక్షణి, అగ్న్యమునని
అయినసజదుని⁽¹⁾ దర్శించెను. (41)

శ్రీరాముడు అగ్న్యను ఆదేశానుసారము ఆయననుండి
ఇంద్రవాచమును, విధమును అక్షయములైన బాణములుగల
తూణీరములను గ్రహించి ఎగమ్రీతుడాయెను. (42)

వనవాసులతోగూడి, వీణాలక్ష్మణులతో శ్రీరాముడు
దండకారణ్యమున నివసించుచుండగా ఎందుకులలోనున్న
ఋషీశ్వరులదిటును తమను బాధించుచున్న రాక్షసులను
వదింపుమని కోరుటకై శ్రీరామసేవకడకు విచ్చేసిరి. (43)

శ్రీరాముడు దండకారణ్యమున నివసించుచున్న ఆ మునుల
యొక్క ప్రార్థనను అంగీకరించెను. అట్లులక్ష్మణులైన ఆ ఋషీశ్వరుల
యొక్క "ఆ వనములలోని రాక్షసులను అందఱిని యురమున
మట్టుపెట్టెదను" అని ఉతరు ప్రతినబునెను. (44-45)

ఆ దండకారణ్యమున ఎఱిదివేనావేస్తామున 'శూర్పణఖ'
అను తక్కసి నివసించుచుండెను శ్రీరాముడు అక్షణముననే
వామరూపిణీయైన ఆ రాక్షసి యొక్క ముక్కుచెవులను కోయించి,
ఆమెను విక్యవరూపను గావించెను. (46)

అంతరిచు శూర్పణఖచే రెచ్చగొట్టబడిన భరతు, ద్రుపదుడు,
లింగుడు అని రాక్షసప్రముఖులు అనభ్యాక రాక్షసులతోగూడి
యుద్ధసన్నద్ధులై వచ్చిరి. అంతః శ్రీరాముడు ఒక్క కే ఎనస్థాన
విని వచ్చిన ఎదునాలుగు వేలముంది రాక్షసమోఘులను, భరమాపణ
త్రాశులను దణభూమికి బలిగావించెను. (47-48)

1 అగ్న్యోదయం పెరు ముగ్ధుడను - అని నివర్తనమార్గ సమాఖ్యలో పర్కావబడినది.

"యవీయాన్ విష మే భ్రాతా మదర్శన" ఇతి స్మృతం"

సనత్కుమారసమీత

తతో జ్ఞాతినథం శ్రుత్వా రావణః క్రోధమూర్ఛితః ।
సహాయం పరయామాస మాతీతం నామ రాక్షసమ్ ॥ 49

వార్యమాల మ్ముఖహుళో మారీచేన స రావణః ।
స విరోధో జలవతా క్షమో రావణ తేన తే ॥ 50

అనాద్యత్యయ చ ద్వాక్యం రావణః కాలవ్దితః ।
జగము పహమాతీతః తస్యాశమనదం తదా ॥ 51

తేన మాయావినా మూలమ్ అనవాహ్ని వృషార్కజ్ఞా ।
జహోక భాగ్యాం రామస్య గృధ్రం హత్వా జటాయుషమ్ ॥ 52

గృధ్రం చ విహతం దృష్ట్వా హృతాం శ్రుత్వా చ మైథిరీష్మ్
రాఘవః శోకనంతస్తో విలలాపాకులేంద్రియః ॥ 53

తత స్తేనైవ శోకేన గృధ్రం దగ్ధ్వా జటాయుషమ్ ॥ 54

మార్గసూతో వసే సీతాం రాక్షసం వందదర్శన హః ।
కనంధం నామ రూపేణ వికృతం ఘోరదర్శనమ్ ।
తం విహత్య మహాబాహు ర్దదాహ స్వర్గతశ్చ సః ॥ 55

స హస్య కథయామాస శబరీం ధర్మచారిణీమ్ ।
శ్రమణీం ధర్మనిపుణామ్ అభినచ్చేతి రాఘవః ॥ 56

సోఽభ్యగచ్ఛన్మహాతేజః శబరీం శత్రుమూఢనః ।
శబర్యా పూజితః సమ్యగామో దశరథాత్మజః ॥ 57

సంపాతీరే హనుమతా సంగతో నానరేణ హః ।
హనుమద్వచనా చైవ సుగ్రీవేణ సమాగతః ॥ 58

రావణుడు తన వాయూదులైన భరదూషణ త్రికిరులను శ్రీరాముడు పదింపిన వార్తను విచక్షణ భారా విని క్రోధముతో ఉడికిపోయెను. పిమ్మట అతడు మారీచుడు అను రాక్షసుని కడకు వెళ్ళి, (సీతాభవరణం వెన్నెయిస్తే) అతని సహాయమును అర్జించెను. (49)

అప్పుడామారీచుడు "శ్రీరాముడు సీకంటెను కేకేముతుడు ఇంతటి సంతోషవేదము నీకు తగదు" అని ఎరికి. రావణుని పెక్కుసేదముల వారించెను. వాని హెచ్చరికలను పెడకపెడ బెట్టి, అగు పుమాదీన రావణుడు మాతీచుని కంటబట్టుకొని, శ్రీరామున ఆశ్రమం (పంచసలీ) నమీపమునకు కేకెను. (50-51)

పిమ్మట రావణుడు మాయాపయైన మారీచుని హాళిముతో రామలక్ష్మణులను వారిల్లశ్రమమునుండి విహరముగా పంపి, సీతాదేవిని అనహరిందొకొని పోయెను. దారిలో తనకు అడ్డుతగిలిన జటాయువు అను గృధ్రమును ప్రాణములు అన్యుబట్టునట్లుగా గాయపఱచెను. పిమ్మట శ్రీరాముడు సాగావహనదశలోనున్న జటాయువును చూచెను. అగ్నివసు రావణుడు సీతాదేవిని అనహరించుకొని పోయిన వార్తను కెలికి. రామునిసోదరస్థితిలో కప్పిమూసెను. జటాయువుస్థితికి శ్రీరాముడు వ్యాకులపాడుత కేకనంతివృద్ధై విలవిలలాడెను. అట్లు గోకపూన మునెరియు శ్రీరాముడు జటాయువునకు అంత్యసంస్కారములను నిర్వహించెను. (52-54)

శ్రీరాముడు సీతాదేవిని అడవిలో అన్వేషించుచు కజండుడను పేరుగల రాక్షసుని గొంతెను. అతడు వికృతాకారముతో యాద బయిరికరుడై యుండెను. మహాబాహునైన శ్రీరాముడు ప్రాణులను హరించుచున్న ఆ రాక్షసుని హతహర్షి అతని కోరికపేరకు ఆ కళింకమును దహించుటను పరితముగా అచరికి స్వర్గ ప్రాప్తికరిగెను. (55)

శాసనముక్తుడైన కజండుడు ద్విభూయముతో మృత్యుమునకు విర్రవెగులుడు ఆకాశమున కొంతతడవాగి, శ్రీరామునితో "ఓ రామా! ఈ సమీపముననే నీ భక్తురాలైన కదిరి గలదు. గురువులను సేవించుట అమె గృహవసు, అతిధిసత్కారముల యందు ఆమె విరతురాలు. ఆమె సన్న్యాసిని. వీవు ఆ శబరి యొద్దకు వెళ్లిము" - అని ఎరికెను. (56)

శత్రువులను రూపుమాపువాడను మహాతేజశ్శాలియు వాడ శ్రీరాముడు కజరికడకు వెళ్లెను. శబరి భక్తీకర్తలతో కొనరి కొనరి కరిములను అర్చించి, ఆయనను పూజించెను. (57)

పంపానంస్యతీరమున శ్రీరాముడు వానరుడైన హనుమరుని కలిసికొనెను. ఆ వానరోత్తముసహివసను అనుసరించి రాముడు సుగ్రీవుని కడకు వెళ్లెను. (58)

మహాబలి చ తల్పర్థం శంస భామో మహాబలిః
అపరీక్షితౌ యథావృత్తం వీరాయాశ్చ విశేషితః 59

మహాబలి తల్పర్థం త్రుత్వా రామస్య వాచకః
మహా బలిం రామేణ ప్రేతశ్చైవాగ్నిపాక్షికమ్ 60

తతో వాచరరాజేన వైరానుకథనం శ్రుతిః
నామాయాచేదితం నర్థం ప్రణయాద్భూభితేన చ 61

సంజ్ఞాతం చ రామేణ తదా వాలివధం శ్రుతిః
వాలినశ్చ బలం తత్ర కథయామాన వాచకః 62

మహాబలి తల్పర్థం వీరేణ రామవే 63

నామభివ్యయాశ్చం తు దుందుభేః కామ ముత్తమమ్
-భియామాన మగ్రీవో మహావర్చతసస్థితమ్ 64

ఉత్కృయిత్వా మహాబలిః ప్రేక్ష్య వాక్తృ మహాబలిః
పావాంసుష్టేవ చిక్షేప సంపూర్ణం దశయోజనమ్ 65

దండ చ పునస్త్రాల్వా పప్తేవేన మహాబలిః
'30 దసాతలం చైవ జనయన్ ప్రత్యయం తదా 66

తతః ప్రేతమనాపేన విశ్రుతః స మహాకపిః
కీష్కింధాం రామవహతో జగామ చ గుహం తదా 67

తతోఽగర్భతో సారవర, సుగ్రీవో హేమపింగళః
తేన వాచేన మహతా విర్జగామ హరిశ్చరః 68

అనుహన్య తదా తాదాం ముగ్రీవేణ నమాగతః
విజఘాన చ తత్రనం శరేణైకేన రామవః 69

తతః సుగ్రీవవచనాత్ హత్యా వాలినమాపాదే
సుగ్రీవమేవ తద్రాజ్యే రాఘవః ప్రత్యపాదయత్ 70

మహాబలికుడైన శ్రీరాముడు ముగ్రీవునిను తనవల్లనాడమును
అంతయును దెలిపెను. మఱియు సీతాపహరిణిగాఁను
గూడ ఆయనకు పూర్తిగా వినిరించెను. (59)

ముగ్రీవుడును శ్రీరాముడు చెప్పిన విషయమును కన్నులారా
వెనెని శ్రీరామునికి తోడ్పడుటవలన తనకు సుదూరము
కులగునని భావించి, అతడు శ్రీరామునితో అగ్నిపాక్షిక ప్రాంత
నెఱపెను. సేన్ముడ సుగ్రీవుడు ముగ్రీవుని యుండుట నిమిసించి
శ్రీరాముడు "మహాకారణమేష" అని అతనిని అడిగెను
అప్పుడు ముగ్రీవుడు తనపై మొగటు వాలికిగల ప్రేమ
విశ్వాసములను, ఏరవ వాలితో తనకు ఏర్పడిన శ్రేయగాఁథను
(తనదుడవస్త్రము) అంతయును రామునకు మిక్కిలి దుఃఖముతో
వస్తులముగా వెలిసెను. (60-61)

అంతరిము రాముడు "వాలినీ వధించెను" అని ప్రతిజ్ఞ
చేసెను. ఏమిట ముగ్రీవుడు వాలియుక్కు (అసారారణ
బలవరాక్రమములను) గూర్చి శ్రీరామునకు వివరించెను. (62)

వాలిన పాతమాచ్చులకు శ్రీరామునకుగల ఎలా కను
వేషము ముక ముగ్రీవునినున్నలో ఎడమము వేషమునుండియు
ఆయన బలవరాక్రమములను తెలిసికొని ఒకొక్క వాలిచే
పాతుడైన దుందుభి యను కాక్షాగల కళేబరిమును ముగ్రీవుడు
ఆయనను చూపెను. మహావర్చతసదశమైన ఆ ఉత్కృష్టమును
చాలి మహాబాహుడైన రాముడు ఒక విజయవ్యవస్థ తంత్రా
లని యునుచు గానె తనకాశీబలిన గ్రేలికొనతో అపరీలగా
పట్టెను. అప్పుడా కళేబరిము పూర్తిగా నవియోజనముల
మారమున పడిపోయెను. (63-65)

ముగ్రీవునకు పూర్తిగా విశ్వాసము కలిగియుండు శ్రీరాముడు
ప్రయోగించిన వాగాను పిల్చిన సోని నునా సున్న పేట చేర్చివెట్టెను.
ఆ సమయము ననే ఉన్న కలివర్చత. ఇను తోలెలమును పోలి
అదేవేముతో వచ్చి ఆయన రోగీరమున వేరెను. (66)

అప్పుడా ముగ్రీవుడు లోకోత్తరమైన శ్రీరాముని పరాక్రమమును
జూర నిరతము ఎఱిగివెనెను. ముగ్రీవుడు అతనిరాకమును
పూర్తిగా నమ్మకము కురుకుకొనెను. ఏమిట అందు రామునితో
గూడి కొండలమధ్య గుహవల నున్న కీష్కింధను ఎఱిగిందెను.
బంగారు పరిశునర్థములు కలగూడు. కీష్కిన్ముడు వాని ముగ్రీవుడు
బిగ్గరగా గట్టించెను. ఆ మహావాతమును విని వాచరరాజుడైన
వాలి తనగృహమునుండి బయటికి వచ్చెను. ముగ్రీవునితో
యిద్దరు వేయుటకు విశ్వసించెను. తా వారింను సన్ని జారను
సమాధానములు వాలి ముగ్రీవుతోతల విడిచి అప్పుడు రామవధి
వాలినె ఒకే ఒక్క బాధముతో వధించెను. ముగ్రీవుని ప్రార్థనను
అనుసరించి వాలినీ వధించిన పిమ్మట శ్రీరాముడు ముగ్రీవుని
కీష్కింధకు రాజునుగా జేసెను. (67-70)

న చ సర్వాన్ సమావీయ వాపరాన్ వాపరర్పః |
దిశః ప్రస్తాపయామాస విద్యక్షుర్జనకాత్మజామ్ | 71

తతో గృధ్రస్య నచనాత్ సంపాతేర్హనుమాన్ అచీ
తతయోజనవిక్షిర్ణం శుశ్శవే అవళార్ణవమ్ | 72

తత్ర లంకాం సమాసాద్య పురీం రావణసారిథామ్
దదర్శ సీతాం ధ్యాయంతీమ్ అశోకవనితాం గతామ్ | 73

వివేదముత్వాభిజ్ఞానం ప్రవృత్తిం చ వివేద్య చ |
సమాశ్వాశ్య చ వైదేహీం మర్దయామాస తోరణమ్ | 74

పంచ సేనాగ్రగాన్ హత్వా నత్త మంత్రినురావపే |
శూరమక్షం చ నిష్పిష్య గ్రహణం నముపాగమత్ | 75

అస్త్రేణోస్తుక్త మాత్మానం జ్ఞాత్వా హైతానుహద్భరాత్ |
మర్శమన్ రాక్షసాన్ పీఠో యంత్రణప్రాన్ యద్యచ్ఛయా | 76

తతో దగ్ధా పురీం లంకాం ఋచే సీతాం చ సైధిలీమ్ |
రామాం స్రీయమాఖ్యాతం పునరాయాన్యహోకపి | 77

పోఽభిగమ్య మహాత్మానం కృత్వా రామం ప్రదక్షిణమ్ |
వ్యవేదయవమేయాత్మా దృష్ట్వా సేతేలి తత్త్వతః | 78

తతః సుగ్రీవసహితో గత్వా తీరం మహావధే |
నముద్రం క్షోభయామాస శరైరాదిత్యసన్నిధౌ | 79

దర్శయామాస తాత్మానం నముద్రః పరితాం పతిః
నముద్రవచనాచ్చైవ నశం పేతుమకదాయత్ | 80

అనంతరము వానరభ్రతునైన సుగ్రీవుడు వివిధ ప్రదేశముల
యందున్న వానరులందరినీ తప్పించి సీతాదేవిగూర్చి వారిని
వలచునలకు పంపెను. (71)

పిమ్మట (సీతాదేవిని వెదకుటకై వాంఛనదారులతో
దక్షిణదిశకు వెళ్లిన) మహాలబంధనమ్మడైన హనుమంతుడు
గృధ్రుడైన సంపాతి మార్చిన మేరకు సూక్తి యోజనముల
విక్షిర్ణముగల అవళనుషుడమును ఒక్కగింతుతో చాచెను. (72)

అంతట ఆ రామబంతు రావణునిచే సాలింపబడునున్న
లంకకు చేరినది. క్రమముగా సీతాదేవికొరకు వెదకుచు
అతడు అశోక వనమున అడుగిడి, అచట రామభ్యావమున
నిమగ్నయైయున్న జానకిని కనుగొనెను. (73)

పదవి అంజనేయుడు సీతాదేవికి రామసుగ్రీవుల మైత్రిని
దెలిపి, రామనాహంకితమైన ఉంగరమును అమెకు అశవాలుగా
నమర్పించెను. అమెకై శ్రీరాముడు పరితపించుచున్న తీరును
వివరించి, అమెను ఓదార్చెను. పిమ్మట అశోకవనమును
ద్యవము చేసెను. (74)

వాయుసుతుడు ఐదగురు సేనాపతులను అంతమొందించెను,
విడుగురు మంత్రిపుత్రులను మట్టిగఱపించెను. శూరుడైన
లక్ష్మకుమారుని హతమార్చెను. ఇంద్రజిత్తు ప్రయోగించిన
శ్రుష్కాస్త్రమునకు బుద్ధిభార్యకముగా కట్టుబడెను. విరుఘ్నాన
పరాక్రమశాలియైన వాయునందనుడు బ్రహ్మవరసభావమున
బ్రహ్మాస్త్రమునుండి అసయత్నముగా తాను వెనుక్కుడైనట్లు
తెలిపకొనెను అనప్పటికిని హనుమంతుడు రామకార్యమును
సాధించుటకై బ్రహ్మాస్త్రమునకు బద్ధుడైయున్నట్లు నటించెను,
రాక్షసులుపెట్టు బాధలను సహించెను. (75-76)

(రావణాజ్ఞనమనరించి, రాక్షసులు తనతోకకు నిష్పరింటివగా)
మారుత తన కలాశ్మితో సీతాదేవి ఉన్న స్థలమునుదర్శి అంకను దగ్ధము
గాంచిెను. సీతాచేతుశలసార్థమ దెలిపి, శ్రీరామునకు సేరినిగూర్చుకై
ఆ హనుమంతుడు అతి శీఘ్రముగా ఆ ప్రభువునపీఠమునకు
మఱలివచ్చెను. మహాబుద్ధిశాలియైన పవనసుతుడు 'కనుగొంటిని
సీతమ్మను' అని పలికి, రామునకు ప్రదక్షిణమునచ్చెను. సీతాదేవి
యీరచాలునకు లోనయ్యెను. నిశ్చలుడై యున్న ఆ ప్రభువునకు
ఆ వాయుసుతుడు యావద్దృష్టాంతమును వివరించెను. (77-78)

హనుమంతుడు తెలిసిన సమాచారమును గ్రహించిన పిమ్మట
శ్రీరాముడు సుగ్రీవాదులతోగూడి, మహాసమద్ర తీరమునకుచేరినది
అనంతరము అతడు సూర్యకిరణములవలె తీక్షణములైన
బాణములతో సముద్రమును అల్లకల్లోలమొనర్చెను. అంతట
సముద్రుడు రామనకు విజయమును ప్రకటించెను. సముద్రుని
సూచనలను అనుసరించి, శ్రీరాముడు సముద్రముపై వలునిచ్చారా
సేతువును నిర్మింపజేసెను (79-80)

తే॥ గత్వా పురిం లంకాం హత్వా రావణసూహవే,
రామస్త్రీలామనుప్రాప్య పరాం వీధాయపాగమత్ ॥ 81

రామవచ తతో రామః పరుషం జననీందరి,
అన్యథానాణా సా నీతా వివేక జ్వలంతం పతి, ॥ 82

చి॥ గ్నివచనాత్ నీతాం జ్ఞాత్వా విగతకలమహమ్,
అచ రామః పంప్రహస్తః పూజితః పర్వదైవతైః, ॥ 83

ఋణా తేన మహతా శ్రేలోక్యం పచరాచరమ్,
పరేవర్తిగణం యన్తం రాఘవస్య మహాత్మనః, ॥ 84

అభివ్య చ లంకాయాం రాక్షసేంద్రం విభీషణమ్,
కృతకృత్యస్తదా రామో విజ్వరః ప్రముమోద హ ॥ 85

వేనతాభ్యో వచం ప్రాప్య సముత్థాప్య చ వానరాన్,
అయోధ్యాం త్రప్తితో రామః పుష్పకేణ మహ్నాదన్వితః, ॥ 86

ఛరద్వాజాశ్రమం గత్వా రామః సత్యపరాక్రమః,
ఛరతస్యాంతకం రామో హసాసంతం వ్యవర్తయత్, ॥ 87

ఛనరాఖ్యాంబుజాం జల్పన్ మగ్రీవసహితశ్చ సః,
ఛన్ద్రకం తత్ పమాదుప్య నందిగ్రామం యయా ఛదా, ॥ 88

పందిగ్రామే జటాం హత్వా శ్రాల్పభిః పహితో నసః,
రామః నీతా మనుప్రాప్య ధాత్యం పువరహస్తనాద్, ॥ 89

ప్రహృష్టోముదితో లోకః యన్తః పున్తః సుధార్మికః,
నిరామయో హ్యారోగశ్చ దుర్భిక్షభయవర్జితః, ॥ 90

ఆ సేతువుద్వారా లంకను జేరి, శ్రీరాముడు రావణుని రణరంగమున హతమార్చెను. తడవంతరము నీతను నమీసించి, పదుల వలెవనున్గు అమెను వీక్షించుటకు (లోకానందశంకతో) వెనుకడెను. (నీతాదేవి సాశీల్యమునుగూర్చి ఎల్లరకును విశ్వాసము కలిగించి, ఒకై అంధజీయెదులు శ్రీరాముడు పరుష వచనములను పలికెను. సార్థ్యయైన ఆ నీతాదేవి ఆకలితోక్షులను భరింపజాలక అగ్నిలో ప్రవేశించెను. (81-82)

వీధవ అగ్నిదేవుడు ప్రత్యక్షమై 'నీతాదేవి త్రికలణవర్తిగా పరమసార్థి దోషదూత' అని ప్రకటించెను. అంతట శ్రీరాముడు విరమనంత్రుష్టుడాయెను. రామోదరకర్మనిరతిని దేవతలందఱును కొనియాడిరి. (83)

మహాశ్శుద్ధిప శ్రీరాముడు అదుప్తరావణుని అంతముందిరిపగా దేవతలతో, ఋషులతో, నకలచరాచరములతో గూడిన ముల్లోకములును సంతసించినవి. (84)

వీధవ శ్రీరాముడు రాక్షసశ్రేష్ఠుడైన విభీషణుని లంకా రాజ్యమునకు పట్టాభిషిక్తునిగావించెను. అట్లు కృతకృత్యుడైన రామముడు ప్రసన్నమనస్కుడయ్యెను. (85)

తనవిజయమును శ్లాఘించుటకై వచ్చిన దేవతలనుండి వరమును పొంది, శ్రీరాముడు ఆ వల్లనభావముతో రణరంగమున మృత్యుభి పడియున్న వాసరులను పునర్జీవితమును గావించెను. పిమ్మట శ్రీరాముడు మగ్రీవసహితాదిమిత్రులతో, వానరులందఱితోగూడి పుష్పకవిమానముపై అయోధ్యకు బయలుదేరిరి. (86)

శ్రీరాముడు తననారిలో ధరద్వాజాశ్రమమునకు చేరెను. 'సేదనాలుకునంకత్పరములు పూర్తియైన వెంటనే అయోధ్యకు తప్పక తిరిగి వత్తును' అని భరతునకు తాను ఇచ్చిన మాటను నిలబెట్టుకొనుటకై శ్రీరాముడు ముందుగా హనుమంతుని భరతునియొద్దకు పంపెను. (87)

మగ్రీవాదులతో పుష్పకవిమానమును అధిరోహించి, శ్రీరాముడు ప్రయాణనిమగ్నమున భరితునిగూర్చిన విశేషాధలను వారికి తెలుపుచు నందిగ్రామమునకు చేరెను. (88)

చక్కగా పితృవాక్యపరిపాలనమొనర్చినవచ్చిన మహానుభావుడగు శ్రీరాముడు సందిగ్రామమున తనసోదరులను కలిసికొని జూరీక్షను పరిత్యజించెను. పిమ్మట నీతాదేవితోగూడి పట్టాభిషిక్తుడై రాజ్యాధికారమును చేపట్టెను. (89)

శ్రీరాముడు రాజైనందులకు ప్రజలిల్లరును సంతోషముతో హింసాపుష్ప అయనపాలనలో మహాసాగ్యములతో విజసిల్లుదురు. ప్రభుభక్తితత్పురుల్లి ధర్మమార్గమున ప్రవర్తించుదురు. అర్హాగ్యభాగ్యములతో హాయిగానుందురు, కఱవు కాటకములు లేకుండా నిర్భయముగా జీవించుచుందురు. (90)

న పుత్రమరణం కించిత్ ద్రవ్యంతి పురుషాః క్వచిత్,
నావ్యక్త్యాని విధవా విత్యం భవిష్యంతి సత్తినతాః । 91

న ల్గాణం భయం కించిత్ వాపుః మృత్యంతి జంభజః ।
న వాతజం భయం కించిత్ నాపి జ్వరకృతం చ ఛా ।
న వాపి క్షుద్ధాయం చ త్ర న తస్మదభయం తథా । 92

నగరాణి చ రాష్ట్రాణి ధనధాన్యయుతాని చ
నిత్యం ప్రముదితాః పర్వే యథా కృతయుగే తథా । 93

అశ్వమేధశలైశ్చిహ్నైః తథా బహుసువర్ణకైః । 94

గవాం శోభ్యయితం దత్వా విద్వద్భ్యో విధిపూర్వకమ్ ।
ఆనంద్యేయం ధనం దత్వా బ్రాహ్మణేభ్యో మహామనః । 95

రాజవంశాన్ కలగుణాన్ స్థాపయన్యతి రాఘవః ।
చాతుర్వర్ణ్యం చ తోక్తే నీన్ నే ప్సే ధర్మే నియోగ్యతే । 96

ధనవర్తనవాసాణి దళవర్తకలాని చ ।
రామో రాజ్య ముపాసీత్వా బ్రహ్మలోకం ప్రయాన్యతి । 97

ఇదం పవిత్రం పాపభ్యం పుణ్యం వేదైశ్చ పమ్మితమ్ ।
యః పఠేద్రామచరితం పర్వపాదైః ప్రముచ్యతే । 98

నితాన్యానమాయుష్యం పశన్ రామాయణం నరః
పపుత్రపౌత్రః పగణాః ప్రేత్య స్సర్గే మహీయతే । 99

పశన్ ద్విజో వాగ్మషభత్వమీయాత్
స్యాత్ క్షత్రియో భూమిపతిత్వమీయాత్ ।
పశన్ గృహ పణ్యభటత్వ మీయాత్
జవశ్చ శూద్రోఽపి మహాత్మ్యమీయాత్ 100

ఇత్యాద్యే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే ప్రథమస్కంధః (1)

వాల్మీకీమహర్షి విరచితమైన అధికావ్యమైన శ్రీ మద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు మొదటి స్కంధము నమాన్యము

— * * * —

రామరాజ్యమున పుత్రుల రాజములు లేకుండును, స్త్రీలు పాతివ్రత్యధర్మములను పాటించుచు నిత్యస్థులగుటలై వర్ణిల్లును ఉండుదు. అగ్నిప్రమాదములు గాని, బలప్రమాద (పరిణామ)ములు గాని, వాయుభయములుగాని లేకుండును. జ్వరాదిబాధలు, అల్ల అకలిదిప్పుల బాధలు, చోరభయములు మున్నగునైనను ఉండవు - (అధ్యాత్మిక-ఆధిదైవిక-ఆధి బౌతిక బాధలు లేకుండును) రాజ్యములోని వగరములు, ఇతర ప్రదేశములు ధనధాన్యములతో పాడిపంటలతో తులతాగుమండును జనులు శ్మశ్తయగుమునందువలె ఎల్లవేళల సుఖశాంతులతో వర్ణిల్లుచుందురు. (91-93)

అనేకములైన అశ్వమేధాదిక వృతను, మనర్థక యాగములను⁽¹⁾ శ్రీరాముడు నిరోధించును. బ్రాహ్మణోత్తములకును పండితులకును కోట్లకొలది గోవులను దానము చేయును, అతడు అపరిమితమైన ధనధాన్యములను దానమునర్చి, వాసికమ్మను. (94-95)

రామపుడు క్షత్రియవంశములను నూరురెట్లు వృద్ధిపరుచును. వాలుగువర్ణములు వారిని ఈ లోకమున తమతమ పర్లిధర్మముల ప్రకారము నిడివించును, ఆ వైభువు పదువొకండువేల సంవత్సరములకాలము ప్రజానురంజకముగా పరిపాలన పొంది, అనంతరము వైకుంఠమునకు చేరును. (96-97)

ఈ శ్రీరామచరితమ, అంతకురామును పవిత్రమొనర్చుచు, సతపాపమును కూర్చుమాపును, పుణ్యపాదనము, వేదాశ్శమును సత్పాదించునదియు గొవున ఇది సర్వవేదపాఠము. నిత్యము దీనిని నిష్ఠతో పఠించువారి ఫలములు అన్నియును పటాపంచలై వోవును. ఈ రామాయణమును పఠించిపఠికి ఆయుష్ష్యాభివృద్ధి కలుగును వారిపుత్రపౌత్రులకును, పరివారములకును క్షేమలాభములు ప్రాప్తించును. మఱియు అంత్యకాలమున మోక్షప్రాప్తియు కలుగును. (98-99)

ఈ రామాయణమును పఠించిన ద్విజులు వేదవేదాంగముల యందున్న శాస్త్రములయందును పండితులు అగుదురు. క్షత్రియులు రాజ్యాధికారిమును పొందుదురు. వైశ్యులకు వ్యాపారలాభములు కలుగింను, శూద్రులు తోడివారిలో శ్రేష్ఠులు అగుదురు. ఈ రామాయణమును పఠించినవారును, విసిన వారును పాండే అలము అనంతము అధ్యతీయము. (100)

1. శ్లో॥ సుబ్రహ్మణ్య వివర్ణాని యుక్తవకంశాత్కృత. నిందిత ఏ క్రతుఃపథి, స్మి లో భవో నుపస్థిత. "

అనేకములైన వేండి బంధులు ఉపకరిణములలో నిర్వహించుచు వైభువులు మనర్థకయోగముల అనియంగురు

2. రెండవసర్గము

రామాయణకావ్యముయొక్క ఆవిర్భావము

వారదన్య తు తద్వాక్యం శ్రుత్వా వాక్యవిశారదః |
పూజయానూన భర్మాత్మా సహశిష్యో మహామనవిః | 1

యథావత్ పూజితస్తేన దేవర్షిఃపారథ స్తదా |
అశ్శిష్టేవాశ్యనుజ్ఞాతః స జగామ విహాయనమ్ | 2

స మహారథం గతే తస్మై వేదేలోకం ముని స్తదా |
జగామ తమసాతీరం జాహ్నువ్యాన్త్య విమూరతః | 3

స తు తీరం సమాసాద్య తమసాయా మునిస్తదా |
శిష్యమాపా స్థితం సార్థ్యే దృష్ట్వా తీర్థమకర్తమమ్ | 4

అకర్తమమిదం తీర్థం భరద్వాజ నిశామయ |
రమణీయం ప్రసన్నాంబు సన్ననుష్యనువో యథా | 5

నృశ్యలాం శలశస్త్రాత దీయతాం వల్కలం సుమ |
ఇతమేవాపగాహిష్యే తమసాతీర్థముత్తమమ్ | 6

ఏనముక్తో భరద్వాజో వాల్మీకేన మహర్షినా |
ప్రాయచ్చత మునే నృశ్య సల్కలం నియతో గురోః | 7

స శిష్యపాస్తాదాదాయ సల్కలం నియతేంద్రియః |
విచారా హ సశ్యంత్రో నర్వతో విభులం సససే | 8

తస్యాభ్యాశే తు మిథునం చరంతమనపామనమ్ |
దవళ భగవాన్తత క్రౌంచయోః చాకునీస్యనమ్ | 9

తస్మాత్క మిథునాదేకం పుమాంసం పాపనిశ్చయ |
జఘాన చైరనిలయినా నిషాదస్తన్య కశ్యత | 10

తం శోణితపరీతాంగం వేష్టమానం మహితలే |
భార్యా తు నిహతం దృష్ట్వా కురూవ కరుణాం గిరమ్ | 11

తస్మాత్కమను, శబ్దార్థవిశేషములను బాగుగా నెఱిగి వివరించుటయందు నేతృత్వము ఐన వాల్మీకిమహర్షి వారదుడు ఉపదేశించిన (తెలిపిన) సంక్షిప్తరామాయణవిశేషములను గ్రహించి శిష్యహేతుడై అవేషిస్తే విదేవిదానముగా పూజించిన వేదమునిష్ఠుని వారదుడు వాల్మీకిగుండి పూలను అందుకొని ఆయనకునుజ్ఞుని ప్రకృత సమూహమున వెల్లిపోయెను (1-2)

నాందుడు బ్రాహ్మ (వేద) చోకమునకు వెళ్లిన పిమ్మట వాల్మీకి మహాముని గంగానదీతీరమునకు సమీపమునగల తమసానదీతటమువకు చేరినా (3)

ఆ మహర్షి తమసానదీతీరమునకు చేరి వెర్మిలములైన ఆ జలములోనికి విసించు పన్నీసమన్వ శిష్యులతో జ్ఞానేను. 4)

"ఓ భరిద్వాజా! నీ మాత్రము బుద్ధులలోని ఈ తీర్థము నెచ్చి పుష్కలమున అత్తురునునీమనకు పరివృత్తమై రమణీయముగా నున్నది. దీనిని చూడుము నాయనా! ఉదకపాత్రను ఒక్కడ ఉండి నా స్నానకర్తమును ఇమ్ము గంగాజలములవలె ప్రవృత్తమై స ఈ తమసాతీర్థమునందు స్నానము చేసెదను నీవును ఇతరనే స్నానము రుద్రాపుము" (5-6)

మహామనస్సియైన వాల్మీకి ఇట్లు ఆదేశించగా గురుసేవా నిరతి ధైర్య భరిద్వాజాడు ఆ మహర్షికి సల్కలమును అందించెను బితంబియుడైన ఆ మున శిష్యునినుండి అపవస్త్రమును గ్రహించి, పిమ్మట ఆ మునును తిలకింపచు దివ్యమైన దానిరామణీయకిమునకు మిక్కిలి అబ్బురపడెను. (7-8)

శాపానుగ్రహపడుటయైన వాల్మీకి ఆ మనసవీరిమున క్షణ కాలైనను ఉదాహరణ సహింసగాలసి క్రౌంచ వక్షులవలెను చూచెను. అన్యోన్యాదుగా ములతో మనలమున్న వాటిమధుర భృసులను వివేను (9)

ముష్టిపాణులను విష్కారముగా నొసరించు గుణావము గల క్రూరాత్ముడైన ఒక కీరాతుడు వాల్మీకిమన మాయచు చూసే ఆ క్రౌంచవక్షులబంధలో మగవచ్చితి బాణముతో కొట్టెను. కీరాతునివాణపు వెల్లుకు నేలకైబడి తక్కి క్షమైన అంగములతో గిలించి కొట్టుకొనుచున్న ఆ మగవచ్చిని ఆడువచ్చి చూచెను అనుక్షణము కరస్థై అనురాగముతో మనలుకొనునదియు, బలమైన ఆక్కిలుగలిదియు, రతిపాదవిశ్వమున మల్లెల్లి

నియుక్తా పతివా తేన ద్విజేన సహచారిణా
తామశీలేణ మత్తేన పత్నీణా వహితేన సై 12

తథా తు తం ద్విజం ధృష్ట్వా నిషాదేన విపాతరమ్ |
ఋషేఃధర్మాత్మవస్తస్య కారుణ్యం సమసద్యత 13

తతః కరుణవేదిత్వాత్ అధర్మోఽయ మితి ద్విజః |
నిశామ్య రుదతీం క్రౌంచీమ్ ఇదం పవనమబ్రవీత్ 14

మా విషాత ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమః శాశ్వతీః సమాః |
యత్ క్రౌంచమిథునాదేవమ్ అనధీః కామమోహితమ్ 15

తస్యైవం ఋసత కృంతా బభూవ హృది వీక్షతః |
శోకార్తేనాస్య శకునేః కమిదం వ్యాహృతం నుయా 16

చింతయన్ స మహాప్రాణః శకర మతిమాన్ మలమ్ |
శిష్యం వైవాజివిద్యాకృమ్ ఇదం స మునిపురగవః 17

పాదబద్ధోఽక్షరసమః తంత్రీయపమన్వితః |
తోకార్తస్య ప్రవృత్తౌ మే వ్లోకో భవతు నాన్యథా 18

యొన్నదియు, ఐన తనభర్తయును మగపక్షి వెత్తురోడుచున్న
తలతో ఇట్లు విలవిలలాడుచుండగా దాని నీయోగమునకు
తట్టుకొనలేక జాలిగొలుపు ర్వచిలో క్రౌంచి (అడుపక్షి)
ఏడుపిచ్చామె. (0-12)

క్రూరుడైన కిరాతునిభాంసకు గురియై, వెత్తురోడుచు
వడియున్న ఆ క్రౌంచపక్షిని చూచి, ధర్మశీలుడైన వాల్మీకిమహర్షి
వ్యాదయుమున కిరుణరసము పించి బాదకొను. (13)

మిక్కిలి జాలిగొలిపడి అక్రౌంచపక్షులదురవస్థను జూచి,
నుతినె త్తని వ్యాధయుముగలవాడైన ఆ వాల్మీకిముని ఇట్లు
రతిక్రీడలోనున్న సక్షులను హింసించి 'పిడదీయబట' కటికి
కసాయితడిము అరర్కము అని భావించుచు ఇట్లు పేరికెను. (14)

1 కిరాతువా క్రౌంచ పక్షులంతలో కామ మోహితముగ్న 13
2 యత్ క్రౌంచీమ్ ఇదం పవనమ్ అనువలన నీవు ఎక్కడ కాలము కలిపి
ముందరవి శాశ్వతముగా లిపకీరి పాలగుచువు. (14)

క్రౌంచస్వలమస్థితస్య యముని పరికిన ఆ మునిస్వయో
మతస్సున "ఈ పక్షివిషయమున శోకాతురుడనై నేను
పరికినదేమి?" అను ఆలోచన మెవలెను (16)

మిక్కిలి వైభావాలియు శాస్త్రకోసిరుడుమ ఐన ఆ వాల్మీకి
ఇట్లొలోచించుచు ఒక పెద్దయుమునకు నడ్చెను పిమ్మట
ఆ మహర్షి తన శిష్యునితో ఇట్లు వచించెను "నేను పరికిన
మాటలసమాచారము సమాకర్తకములు"ల నొలుపిడమలతో
ఒప్పుచున్నాను ముఖ్యము వాక్యముకైదుగ కామ మోహమును
తగియున్నది కనుక ఇది వందోబిచ్చమైన స్థానము. (17-18)

- 1) ఇది శ్రీ మద్రామాయణమునకు ఎనిమిదివది ధ్వజముగా నాందిగా నేర్పొందుచున్నది - "శ్రీమహా కామాయణైన
(ఎంపిసాధ్యులగు నీతాతెవని అవహరించి, ద్విజావణుని చంపి, నీవు దిగ్భంజ కీర్తిని సాధితి" అని పండితులచిహ్నము
- 2) ఈ ధ్వజము 10-15 కావ్యములను సంబంధించి నాగార కరాకములు నావింపబడ నున్నట్లు పండితులు విశ్వసింతురు.
(1) మా + నిషాద = లక్ష్మీదేవి అవతారిస్తైన పితామహుని వెల్లవట్టించినామా ఈ ఎనిమిదివది శ్రీ పీఠామల కర్మములను
సూచకాంకుకథ మ విలాసము లగుచున్నది
(2) ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమః = కిరాతుకృత పరిపాలనయొక్క నీవు జోగ్యుల్యాలివ పొగితివి ఈ ఎనిమిది వ్యాసా అమోర్యాకాండ
కథ వెల్లడయ్యుచున్నది
(3) శాశ్వతీ మూ = అమరముగా ఆపుకుండుటకై కులామా, నీవు వెళ్ళు 14, వందలకొలుపుల వనవాసమొనర్చి తివి ఈ
ముఖమునలన అత్యుత్తమ కృతార్థము ప్రకటింపబడుచున్నది
(4) క్రౌంచమిమనాత్ = కుటల (దుష్టు) ప్రవృత్తిగల తారావాలిదంపతులలో వాలివధ-దీనివలన కష్టింపకాండ కథ
నావింపబడు
(5) వీక్షమ్ = అనిచూడ చూచుచు, విశ్లేషించుచు చూచుచుండును-దీనివలన ముందరకాండ, నాద మూతము
(6) అనధీః = లోకకంటకడైన దుష్టిరావణుని వదిలిపెట్టి-దీనియారా కామమధు అనగా యుద్ధకాండ మూచింపబడినది
(7) కామమోహితమ్ = నిత్యలిప్తహృదయము నీతాతేపయొక్క మనవివార కుతూహలస్థితి అనగా ఉత్తరకాండవ్యాఖ్యంకము
మూచితము.

పిష్య తస్య మనతో మువే ద్యాకృమ్ అమత్రమమ్,
పిష్య గాహ సహ్యాష్టః తస్య తుస్థోఽభవద్దురుః 19

హే భీషేక తతః కృత్వా తీర్తే తస్మిన్ యథావిధి
చపేవ చింతయన్మర్తమ్ ఉపాసత్తత స మునిః 20

ధర్మాజుత్తతః శిష్యో విశీతః శ్రుతవాన్ గురౌః,
కలశం పూర్ణమదాయ పుష్పతోఽనుజగామ హః 21

స ప్రవిశ్యాశ్రమపదం శిష్యేణవహ ధర్మవిత్
ఉపవిష్టః కథాశ్చాన్యః చకార ధ్యానమాస్థితః 22

అవగామ తతో హుహ్య తోఽకర్తా వ్యయం ప్రభుః,
చతుష్కతో నుపాతేజా ద్రష్టం తం మునిపుంగవమ్ 23

వార్తీకీరథ తం దృష్ట్వా నపాసోత్థాయ వాగ్మతః
సాంజలిః ప్రయతో భూత్వా తస్మా వరమవిస్మితః 24

భూజయామాస తం దేవం పాద్యార్చ్యానవపందనైః,
సూర్యు విధివచ్చైవం శుష్ట్యా చ నామయమన్యయమ్ 25

చఘోషపశ్య భగవాన్ ఆపనే పరమార్చితే,
వాత్మేకయే చ ఋషయే సందిదేశాననం తతః 26

బ్రహ్మణా పమనుభూతః సోఽపు సృపాపికదాసే
ఉపవిష్టే తదా తస్మిన్ సాహ్యాల్లోకపితామహే 27

చిద్ధితేనైవ మవసా వార్తీకీర్త్యాపమాస్థితః,
పాపాత్మనా కృతం కష్టం వైర్నహణబుద్ధినా 28

ఆ విధముగా పరీక్షించుచు వచనములను శ్రోకమును) శిష్యుడు నింతోపములో స్వీకరించెను. దానిని కంఠస్థము చేసికొను ఆ శిష్యునిపేరుమును. మహర్షియు సమర్థుడాయెను. అంతకును ఆ మహర్షి తనసోదరులముందలో దుఃఖవిధిగా మాధ్యాహ్నికస్నానమాచరించి అనుదుర్బలముగా తననోటి నుండి తెలుపడిన హరివార భోజనార్హములనే స్వీకరించుచు తనఅశ్రమమునకు చేరెను (19-20)

మియసరినప్పుడు, వేదికాస్థమలను ఆధ్యక్షించినవాడు మారినాడ. శ్రోకమును ధారణ చేసినవాడు. ఇత భరద్వాజుడిను కేరూగల ఆశిష్యుడు కలమున నీరు నింపుకొని గురువుగారి వేదిక అశ్రమము కడ వచ్చెను (21)

ఆ మహర్షి శిష్యునితోచూచి ఆ శ్రమముని ఎవరిదియో దేవి పూజాదికదర్శిములను నిర్వర్తించెను. పితవ దుభాసమునై వదీతీరమున జరిగిన సంఘటనలనే తలపోయుచు ఇతర కథాసంహితములను పురాణ సారాగ జాతీ కావ్యక్రమములను నిర్వర్తించెను (22)

చిష్టకర్మయు లోకములకు అధిపతియు, మహాతేజశ్శాలయు ఎత చతుష్కభుజుడనై ఆ వార్తీకీ-మహర్షిని ముందునై న్నయముగా ఆయన అశ్రమమునకు విచ్చిరిను (23)

అంతట వార్తీకీ ఆ బ్రహ్మగోష్ఠిని జూచి మహాశ్చర్యమంతో కులకర్ణుడు గావించెను శోభనము. వసుముని సోగ్రహవసుల వానిరి. సాష్టాంగ దండ ప్రణామము చేసెను. తన పిల్లలపే, ఏకాగ్ర చిత్తుడై వరదముగా ఆయనకు అంజలిఁసుటచెను. కిమ్ము ఆ బ్రహ్మదేవునకు పాద్యమును అర్ఘ్యమును నింపుచు ఆయనను మఘాసేను గావించి వుత్తించెను (24-25)

అంతరిము ప్రహోషదేమునకు అర్ఘ్యమనింపుగా పూజింపబడిన ఆయనమునై అసిమదై బ్రహ్మగోష్ఠుడు వార్తీకీ మహర్షిని కూర్చొనుటకు అజ్ఞాపించెను. బ్రహ్మయొక్క అనన్తకో వార్తీకీయు (కొండెము సత్త్వ తద్గుణమున్న, అసవమునై కూర్చొనెను బ్రహ్మయంతగివాను (సాక్షాత్తుగా బ్రహ్మయే) ఎరుల మార్గించి గుండ్లపూటికిని వార్తీకీ క్రొంచునట్టి కిరాతుసేచి చంపబడినదృశ్యమునీ ముండ్లను ఎరతల పంపిరిదెను. "కొండెపక్షిని వేటాడవలెననెడి దుర్బుద్ధితో పాపాత్ముడైన కిరాతును ఎంతటి క్రూరకార్యము చేసెనాడు. చిద్ధితీడతో ముసోలి ముదిరింపిరేయుచు పూ క్రొంచునట్టి ఆ కిరాతుడు

1 నదీను చేరఁబడి తలకేను నరము చి న్నిమి సమాచరేష్టిత్వా అనీ ప్రసవించెనుట. నదులలోన. పుష్కరిణులయందును వెలువలతోను వరము లతోను పెరియేలులతోను సత్యము స్థానము చేయుట యుత్తమము- వ్యాసోద్ఘాత

యస్మాద్భాశం బాధురవం క్రౌంచం హన్యాదకాశజాత్,
శోనోప ముహుః క్రౌంచీమ్ ఉపశ్లోక మిషుం పునః,
జగావంతరతమనా భూత్వా శోకపరాచురః ॥ 29

ఓ ముహాచ తతో బ్రహ్మ ప్రహసన్ మునిపుంగవమ్,
శ్లోక పీఠ త్వయా బద్ధో నాత్ర కార్యా విచారణా ॥ 30

మచ్ఛందాతేవ తే బ్రహ్మ వై నవ్యత్యయం నరాన్తరీ,
రామస్య చరితం నర్యం కురు త్వమ్ జుషిష్యతమ ॥ 31

ధర్మాత్మనో గుణవతో లోకే రామస్య ధీమతః,
వృత్తం కథయ ధీరస్య యథా తే వారదాచ్ఛ్రుతమ్ ॥ 32

రహస్యం చ సకాశం చ యద్వృత్తం తస్య ధీమతః,
రామస్య సహ సౌమిలే రాక్షసానాం చ నర్యశః ॥ 33

నైదేహ్యశ్చైవ యద్వృత్తం ప్రకాశం యది హ రహః,
తచ్ఛాస్యవిదితం నర్మం విదితం తే భవిష్యతి ॥ 34

స తే వాగ్మతా కావ్యే కాచిద్రత భవిష్యతి
కురు రామకథాం పుణ్యాం శ్రేణుధ్వాం మనోరమామ్ ॥ 35

యావత్ స్థావ్యంతి గిరయాః పరితశ్చ మహితజే
తావద్రామాయణకథా లోకేషు ప్రచరిష్యతి ॥ 36

యావద్రామాయణకథా త్పృథ్వుతా ప్రచరిష్యతి,
తావదూర్ధ్వామథశ్చ త్వం సుల్లోకేషు నివత్స్యసి ॥ 37

ఇత్తుత్వా భగవాన్ బ్రహ్మ తత్త్వేనాంతరధీయత
తతః సశిష్యో వాల్మీకిః మునిర్విష్ణుమహాయుతా ॥ 38

తస్య శిష్యో నైతి, వర్షే జగం, శ్లోకవిషుం పునః
ముహుచ్చహః శ్రేణుమాణాః ప్రాణాశ్చ భగవన్మతా ॥ 39

నిష్కారణముగా వర్ణించెనుగదా! ఆ తృప్తమునే తలంచుచు, ఆడు. (కౌంచీ) ఎక్కియొక్క ధురవస్థనుగూడ నిర్మించుచు కరుణాన్వహితులై తాని అనుచున్నామని పలికిన మానిషాచ అను శ్లోకమునే మనస్సుతో మఱల పఠించెను. (26-29)

అంతట బ్రహ్మ (తన ఆభిమతానుసారమే తనవి ముఖమున ఆ పలుకులు వెలువడినవని భావించి) చీలునప్పు నప్పుచు ఆ మహర్షితో పఠింపెను. "నీవు కనికరముతో పలికిన మాటలు చందోబద్ధమైన శ్లోకమే ఈ విషయమున విచారించవలసిన ఎనిమిది ఓ బ్రహ్మణోత్తమా! ఈ వి వాక్కు (సరస్వతి) వా సంకల్ప ప్రకారమే సమర్థిల్లినది ఓ ఋషిశిష్యా! నీవు శ్రీరామచరితమును సమపూర్ణముగా ఇట్టి సోదములోనే పఠించుము. (30-31)

శ్రీరాముడు ధర్మాత్ముడు. ధర్మమును న్న ముఖగా అచరించుచు, ఇతర లోక అచరించుటయును కరుణాశుభ్ర, సకల సుఖములనన్నియు కొని ప్రజ్ఞాశాలి, మేధావగదిడుడు లు. లోకమున పూర్వ కర్మఫలము బట్టి శ్రీరాముని చరితమును నాదియును సేతు తెల్లిన సకలము వర్ణించును. 32.

ప్రభామూర్తయైన శ్రీరాముని మొక్క చరితము లక్ష్యమున ఉండెను. సత్యాత్మకము భగవదుల కాటలు లాపణాచి రాక్షసులకడకు లోకన్మోర్తయై యి రహస్యముగానే మిశ్రితప అగ్నిలోనె పవరింపుము. వారము పేకు స్పష్టముగా వివరింపని రహస్యములుగూడ సాక్ష్యముగా ని స్మరింపకు పర్యును నీవు కనివిశోధ రామాయణమునందలి అంశములు అన్నియును సత్యములేయగును అందలి సదిమరిలోగని. చాక్రములలో గాని చాలి ఆధ్యాత్మలో నీ సట్టి వాములు యదపు రామకథ వాడము. స సామాన్యనది, పనినవానిముననే పరమావరము. ఓ గూర్చినది కనుక రానిని శ్లోకములతో గరింపుము. ఈ భూమిండలమున సర్వతములు. సములు యులకలము ఈ రామాయణకథ సమిష్టలో ముగియును. కీర్తింబుడు ముందును. సేన కవితము గు రామాయణకథ శ్రవణంబునుండి సంతోషమును సేకర్తినెట్లగు ముల్లోకముల యందును వ్యాపింపమందును. (33-37)

ఈ విధముగా పఠింపి బ్రహ్మజేవుడు అప్పటి ఆంతర్ధాన హయము అందుకు వాల్మీకికి హర్షియు, అయినశిష్యులను అశుచ్యమున మునింపిరి. (38)

అంతకును, ఆమునిశిష్యులు అంగజుని వ నిషాద లు శ్లోకమును అత్యంతప్రీతితో గవిముడేసిరి వారిలో వారు సర్వమును శిష్యులు వ్యాసములను ప్రవర్ణించుకొనిరి. (39)

సమాక్షైః చతుర్విధైః పాదైః క్షీతో మహర్షిణా ।
పాశ్చాత్యపాశ్చాత్యుభయైః శ్లోక శ్లోకత్వమాగతః ॥ 40

చిన్మ యద్విరియం జాతా వాల్మీకీః భావితాత్మనః ।
పిత్త్వం రామానుజాకావ్యమ్ శబ్దజైః కవవాణ్మహమ్ ॥ 41

శివారన్తాత్మనైర్మనోఽమైః
అదాన్య రామన్య చకార కీర్తిమాన్ ॥
సమాక్షైః శ్లోకశ్చైర్మనస్సనో
యశస్కరం కావ్యముదాచధీర్మునిః ॥ 42

తమపగత సమానసంధియోగం
సమమధురోపనతార్థవాక్యబద్ధమ్ ॥
పఘపరచరితం మునిసతీతం
దశశిరసశ్చ వధం నిశామయధ్యమ్ ॥ 43

వాల్మీకిమహర్షి శోకాశిరోముస కారుణ్యముతో సమానాక్షరములు
గల నాలుగుపాదములశ్లోకమును పలికెను దానినే శిష్యులు
పలుమాఱులు వెంటవెంట వలించుటవలన ఆ శ్లోకము మిక్కిలి
స్పటికైక్కినది. శోకమే శ్లోకరూపమును పొందినది. అందువలన
రామానుజము కరుణరసభరితమైనది. (40)

అంతట ఆ వాల్మీకి పరమాత్మను ధ్యానించినవాడై
'ఈ రామాయణకావ్యమును పూర్తి - ఇట్టి శ్లోకములలోనే
రచించెదను' అని సంకల్పము చేసెను. (41)

మిక్కిలి ధీశాలియు, ఋషులలో సుప్రసిద్ధుడును చన
వాల్మీకి వాసికెక్కిన శ్రీరామునియొక్క కీర్తివరిమళములను
మిల్లకములలో గుబాళింపజేయునట్లు రామాయణకావ్యమును
సమానాక్షరములుగల పాదములతో, విశేషవృత్తములతో,
అర్థవంతములైన చక్కనిపదములతో వందలకొలది (ఇరువది
నాలుగువేల) శ్లోకములతో మనోహరముగా రచించెను
వాల్మీకిమహర్షిదేవతపైని ఈ మహాకావ్యము రచింపఁగల్గినదని
శ్రీరామునిచరితమును, దశకింకుడైన రావణునివధను విధింప
చున్నది ఇందలి సమానములు, వంశము శాస్త్రాన, కులములై
చక్కగా కుదురుకొనినవి, రసస్పృహకములై, మధురములై
అర్థవంతములైన వాక్యములతో ఇది కూర్చబడినది అట్టి
ఈ రామాయణకావ్యమును నిశుద్ధు' అని వాల్మీకి
శిష్యులకును శ్లోకమునకును వెల్లడించెను. (42 43)

ఇత్యార్తే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకియే అధికావ్యే బాలకాండే ద్వితీయస్సర్గః (2)

వాల్మీకిమహర్షి నిరచితమై అధికావ్యమైన శ్రీ మద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు రెండవసర్గము సమాప్తము

-- * * * --

3. మూడవసర్గము

రామానుజకావ్యకథాసంగ్రహము

శ్రీత్వా చిప్తసమగ్రం తత్ భక్త్యాత్మా భక్త్యంతహితమ్
శక్తమన్వేషతే భూయో యద్వృత్తం తస్య ధీమతః ॥ 1

శివస్వాశ్శోధకం చమ్యక్ మునిః స్థిత్యా కృతాంతః ॥
శాచీవాగ్రేషు చర్షేషు భర్మణాన్వేషతే గతిమ్ ॥ 2

దత్తాత్రుడైన వాల్మీకిముని ఇదివరలో వారధిమహర్షివలన
రర్కహితమైన రామకథను వినియు, కెను మహాసుఖాభుడైన
శ్రీరామచంద్రుని పూజారతిములో ఇంకను విశేషాంశములు
వీడైనను కలనేమోయని ఆలోచించుచున్నాను. (1)

ఆ మునిశ్శురుడు తూర్పునైపు కొండలగుండు కర్కుశమైన
విద్యుక్తముగా అచననము చేసి, భగవంతుని స్మరించుచు
ఎమిన్మించెను. వీధు తనతనశ్శక్తిచే (దివ్యదృష్టితో)
రామకథారేతినిగూర్చి ఆలోచన చేయుచున్నాను. (2)

రామలక్ష్మణపీఠాభి రాజ్ఞా దశరథేన చ |
నభార్యేణ పరాష్ట్రేణ యత్ ప్రాప్తం తత్ర తత్సతః | 3

నాపీతం భాషితం చైవ గతిర్యా యత్ప్ర చేష్టితమ్ |
తత్సర్వం ధర్మవిర్యేణ యథావత్ సంప్రపశ్యతి | 4a

స్త్రీతృతీయేన చ తథా యత్ప్రాప్తం చదతా వవే |
సత్యసంధేన రామేణ తత్సర్వం చాప్సవైక్షిత | 5

తతః పశ్యతి ధర్మాత్మా తత్సర్వం యోగమాస్థితః |
పునా యత్ తత్ర నిర్వృత్తం పాణావాచకం యథా | 6

తత్సర్వం తత్సతో దృష్ట్వ ధర్మేణ వ మహాద్యుతిః |
అధిరామస్య రామస్య చరితం కత్తముద్యతః | 7

కామార్జునసంయుక్తం ధర్మార్జునవిస్తరమ్ |
సముద్రమివ రత్నాధ్యం సర్వశుభిషునోహరమ్ | 8

స యథా కథితం పూర్వం వారచేన మహర్షిణా |
రఘుసంశస్య చరితం చకాత భగవాన్ ఋషిః | 9

జన్మ రామస్య మమహత్ పేర్యం సర్వానుకూలతామ్ |
లోకస్య ప్రియతాం క్షాంతం సౌమ్యతాం సత్యశీలతామ్ | 10

నానాచిత్రకథాశ్చాన్యాః విశ్వామిత్రనమాగమే |
జావక్యాశ్చ వివాహం చ ధనుషశ్చ విభేదనమ్ | 11

రామరామనివాహం చ గుణాన్ రాశరథే స్తథా |
తథా భిషేకం రామస్య కైకేయ్యా దుష్టభావతామ్ | 12

సీతారామలక్ష్మణులు, దశరథమహారాజు, ఆతని భార్యలు, ఆయనరాజ్యప్రజలు (రాజ్యము) మొదలగు వారినిగూర్చియు వారిప్రసన్నదరహాసములు, మధుర భాషణములు, గంభీర గమనములు, కార్య కలాపములు మున్నగువాటినిగూర్చియు బ్రహ్మసరస్వరావముచేత యోగదృష్టితో యథాతథముగ కన్నులగట్టినట్లు ఆ మునికి విదితమాయెను. (3-4)

సత్యసంధుడైన శ్రీరాముడు సీతలక్ష్మణులతోగూడి ధండకారణ్యమునకు వెళ్లుటను, జరిగినసంఘటనను అన్వీక్షింపి ఆ తపస్వి దర్శించెను. అంతట దర్మాత్ముడైన వాల్మీకికి యోగశక్తి ప్రభావమున రామాయణసంపదనములన్నియును ఆ మూర్త్యులముగ కరతలామలకములయ్యెను (విశదమాయెను). (5-6)

శ్రీరామునిగుణములను యోగదృష్టితో దర్శించి, సంకోచమున వెలుగొందుచున్న వాల్మీకి మిక్కిలి మనోహరుడైన శ్రీరాముని యొక్క చరిత్రమును రచించుటకు పూనుకొనెను శంకములు, ముత్యపులిప్పలు మొదలగు సాధారణవస్తువులు కరిగియున్నను నముద్రము ముఖ్యముగా రత్నాకరమేయైనట్లు రామాయణము కామార్జునగుణములను అప్రధానముగా కలిగియున్నను ప్రధానముగా ధర్మమోక్షములనే ప్రతిపాదించును. ఇంకను అది ఏముటకు విరిచొనర్చునది. మనస్సునకు ఆనందమును గూర్చునది - వేదసార పరిగ్రహము. (7-8)

నారదమహర్షి ఇదివరలో చెప్పినరీతిగా పరమపూజ్యుడైన వాల్మీకిముని రఘుసంశమున అవతరించిక శ్రీరామునియొక్క చరిత్రమును రచించెను. (9)

దశరథునితపస్సలముగా శ్రీమహావిష్ణువు రఘుసంశమున శ్రీరాముడుగా అవతరించుట, తాటకాది రాక్షసులను ఎదిరిపగల ఆయుధపరాక్రమము, అందరికిని అనుకూలముగానుండు సత్ప్రవర్తన, అందరిప్రేమలను మోహగొనుట, ఇతరుల అపరాధములను మన్నించుట, ఎల్లరను అనుగ్రహించులక్షణము, సత్యవ్యభాషము మొదలగు విషయములన్న ఈ కావ్యమున ముని వర్ణించెను. (10)

శ్రీరామగాథకు అనుగుణముగ చరిత్రములైన విచిత్ర కథలను, రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునివెంటవెళ్లి యోగసంరక్షణ చేయుటను, రాఘవుడు శివధనుర్వంగముగావించుటను, జానకీ-కుర్మిణీ మాండవీత్రుణకీర్తులతో జరిగిన రామలక్ష్మణ బరత శత్రుఘ్నుల వివాహములను, శ్రీరామపరశురాముల సంవాదమును, అట్లే శ్రీరాముని ఉదాత్తగుణములను కవి వర్ణించెను రామునకు యువరాజుపట్టాభిషేకప్రతుత్సములను, కైకేయి పన్నాగమువలన పట్టాభిషేకమునకు విఘ్నము ఏర్పడుటను,

విఘాతం వాభిషేకస్య రాఘవస్య వివాదవమ్ ।
వాజ్ఞః శోకవిలాసం చ పరలోకస్య వాశ్రయమ్ ॥ 13

ప్రకృతీనాం విషాదం చ ప్రకృతీనాం వివర్జనమ్ ।
నిషాదాధిపతంవాదం మాతోపావర్జనం తథా ॥ 14

కంగాయాశ్చాపి సంతారం భరద్వాజస్య దర్శనమ్
భరద్వాజాభ్యమజ్ఞానాత్ చిత్రకూటస్య దర్శనమ్ ॥ 15

వాన్మకర్మనివేశం చ భరతాగమనం తథా
క్షపాదనం చ రామస్య పితృశ్చ సర్వం క్రియామ్
పాదువాగ్ర్యాభిషేకం చ సందిగ్రామనివాసవమ్ ॥ 16

పండికారణ్యగమనం విరాధస్య వధం తథా
దర్శనం శరభంగస్య ముతీక్షేప వనూగమమ్ ॥ 17

అననూయానహస్యామన్యంగరాగన్యచార్పణమ్
అన్యైదర్శనం చైవ జటాయోరభిసంగమమ్
పంచవట్కాశ్చ గమనం తూర్పణఖ్యాశ్చ దర్శనమ్ ॥ 18

ఓర్పణఖ్యాశ్చ సంవాదం విరూపకరణం తథా
వధం భరత్రాశిరసోః ఉత్థానం రావణస్య చ ॥ 19

మారీచస్య వధం చైవ శైవేహ్య చారణం తథా
రాఘవస్య విలాసం చ గృధ్రరాజనివర్తణమ్ ॥ 20

కపింధదర్శనం చైవ పంపాయాశ్చాపి దర్శనమ్ ॥ 21

ఓర్పా దర్శనం చైవ పానువత్సదర్శనం తథా
విలాసం చైవ పంపాయాం రాఘవస్యమహాత్మనః ॥ 22

ఋశ్యమూకస్య గమనం సుగ్రీవేణ సమాగమమ్
పితృయోత్పాదనం సఖ్యం వాతిసుగ్రీవవిగ్రహమ్ ॥ 23

శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణులతోగూడి వనవాసమునకు బయలుదేలుటను, దశరథుడు పుత్రతోకవిహ్వలడై స్వర్గస్థుడగుటను మహర్షి వివరించెను (11-13)

పురజనులు దుఃఖించుట, శ్రీరాముడు వారికన్నగప్పి వెడలిపోవుట, విషాదరాజైన గుహునితో సంభాషించుట, రథసారథిగానున్న మమంత్రుడు అయోధ్యకు మణులు, మున్నగు విషయములను ఆ ముని వివరించెను. (14)

సీతాలామలక్ష్మణులు గంగానదిని దాటుట, వారు భరద్వాజ మహర్షిని దర్శించుట, ఆయనఅనుజ్ఞతో చిత్రకూటమునకు చేరుట, వాన్మకర్మప్రకారము అచట ఎర్ఠశలను నిర్మించుట అందువసించుట, భరతుడు వపిష్ఠాదులతోగూడి శ్రీరాముని దర్శించుట, ప్రసన్నునితేసికొనుట, శ్రీరాముడు స్వర్గస్థుడైన తండ్రికి తరజుమలను తర్పించుట, భరతుడు శ్రీరాముని వాదుకలను తీసికొని వచ్చి, వాటికి ఏర్పాట్లసేకమునయుట, ఏమ్మట అతడు సందిగ్రామమున నివసింపబట్ట మొదలుగు ఎట్టములను ముని వివరించెను. (15-16)

శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణులతో పండికారణ్యము సేవేరించుట, విరాధుని వధించుట, శరభంగుని దర్శించుట, సుతేన్దుని గలిసికొనుట, అగ్రిమహర్షి ఆశ్రమమునకు చేరుట, అచ్చట అననూయాదేవి ఏతాదేవికి దివ్య పందినాడులను కనుర్పించుట, అగ్న్య మహామునిని దర్శించుట, అయినమండి రమర్పణములను గైకొనుట, జటాయువుతో సమాగమము, పంచవటిలో నివాసము తూర్పణఖరాక మున్నగు విషయములు తెలుపబడినవి. (17-18)

తూర్పణఖతో సంవాదము, ఆమెముక్కుచెవులను ఇండించుట, తాముడు భరతూషణాతీతిరులను సంహరించుట, తాముడు మారీచునితోగూడి పంచవటికి చేరుట, శ్రీరామునిచే మారీచ సంహారము, రావణునిచే సీతాపహరణము, శ్రీరాముడు సీతాదేవికై విలపించుట, జటాయుమరణము, మొదలుగు అంశములు వివరింపబడినవి. (19-20)

కపింధుని, శతురిని దర్శించిన ఏమ్మట, శ్రీరాముడు దూరముతో పంపాతీరమునకు చేరుట, పానుమంతుని గలిసికొనుట, ఋశ్యమూకపర్వతమునకు చేరి, సుగ్రీవుని కలియుట రామసుగ్రీవప్రైతి, ఏర్పడిన ప్రతిజ్ఞలు, సుగ్రీవునకు రాముడు తనపై విశ్వాసము కల్గించుట, వాతిసుగ్రీవులయుద్ధము, రామునిచే వాతివధ సుగ్రీవుని కిష్కింధకు రాజును జేయుట,

1) సీతాలామలక్ష్మణులు విరాధుని వధింపకముందే అగ్రిమునిఆశ్రమమునకు చేరిరి. ఇవట కథని సంక్షిప్తముగా తెలుపుటజే భరాసముగా భావించుటచే పంపుమంతునను పాటియబడలేదు "అత్ర నిర్మలా క్షమా న వివర్జితః రామాయణ నిరసాద్యనిర్వేషమాత్ర తాత్పర్యాత్" - గోవిందరాజేయ వ్యాఖ్య.

వారీతమథవం చైవ సుగ్రీవస్థతిపాదనమ్ |
తాదావీతాపం వసుయం వర్తతాతనివాసనమ్ | 24

కోపం రాఘవసింహస్య బలానామ్ ఉపసంభవమ్ |
దిశః ప్రస్థాపనం చైవ పృథివ్యాశ్చ నివేదనమ్ | 25

అంగుళీయకదావం చ ఋక్షస్య చిలదర్హనమ్ |
ప్రాయోపవేశవం చాపి సంపాతే శ్వాపి దధ్ధనమ్ | 26

వర్తతాదోహణం చైవ సాగరస్య చ లంఘనమ్ |
వముద్రవచనాచ్చైవ మైవాకస్య చ దధ్ధనమ్ | 27

రాక్షసీతర్జవం చైవ ఛాయాగ్రాహస్య దధ్ధనమ్ |
సింహకాయాశ్చ విధవం లంకామలముదర్హనమ్ |
రాత్రౌ లంకావవేశం చ ఏకస్యాపి విచిత్రనమ్ | 28

అపానభూమిగమనమ్ అపరోధస్య దధ్ధనమ్ |
దర్శనం రావణస్యాపి పుష్పకస్య చ దధ్ధనమ్ | 29

అశోకవవికాయానం సీతాయాశ్చాపి దధ్ధనమ్ |
అభిజ్ఞాన ప్రదావం చ సీతాయాశ్చాభిభాషణమ్ | 30

రాక్షసీతర్జవం చైవ త్రిజటాన్యన్నదధ్ధనమ్ |
మణిప్రదానం సీతాయాః పృక్షభంగం తదైవ చ | 31

రాక్షసీవిద్రవం చైవ కింకరాణాం నిబర్హణమ్ |
గ్రహణం వాయుసూనోశ్చ లంకాదాహాభిగర్హణమ్ | 32

ప్రతిష్ఠవమేవాథ మథానాం హరణం తథా |
రాఘవాశ్చాసనం చాపి మణివిర్యాలవం తథా | 33

నంగమం చ సముద్రేగ వళసేతోశ్చ బంధనమ్ |
ప్రతారం చ సముదస్య రాత్రౌ లంకావరోధనమ్ | 34

విభీషణేన నంసర్గం వధోపాయవివేదనమ్ |
కుంభకర్ణస్య విధనం మేఘవాదనిబర్హణమ్ | 35

రావణస్య వివాళం చ సీతావాప్తిమ్ అదేః పురే |
విభీషణాభీషేకం చ పుష్పకస్య చ దధ్ధనమ్ | 36

తాదావీతాపం వామః క్షణులు వర్తకాలములో ప్రసవణ
గిరిపై గలదని. మేలంబు మట్టమంట పసిరియదెను. (22-24)

స్వప్రసేదపేక్షకు శ్రీరాముడు కుపితుడగుచు సేవల
పమికలము ముక్తవుడు నలువెక్కులకును వాసవమోహుని
పురువానికి వోగోకాంశములను దెలుపుట. శ్రీరాముడు
వాసునియైనకు అంగుళీయకమును ఇచ్చిరి. శారదవదాదులు
స్వగుండ్రవను దర్శించుట ప్రాయోగవేశమునకు నిర్దేశించి
అంగదాయలు సంపాతించి దర్శించుట మున్నగు అంశములు
వర్ణించుములు. (25-26)

సీతారాక్షసింబి నానువంతుని కన్నులంబునను
మున్నునైరగాల మైనాకుని అతర్హణమున్న మిదిసను
కలుగుచుట సింహకను వర్ణించుట లంకామలముదర్హముల
వర్ణనము రాత్రియందు మార్చిరి లంకలో ప్రవేశించి,
ఒంటరిగా అలోచించుట సామ్రాజ్యమే అంతఃపురమును
గలిగించుట రావణుని దర్శించుట పుష్పకమును ఎరిగించుట
మున్నగు మట్టములు వర్ణించబడినవి. (27-29)

వాసుల అశోకవన్మునకు వేరుల రావణుడు సీతను
భయపెట్టుట హనుమంతుడు కింకమును దర్శించుట, అమెను
అంగుళీయకమును సమర్పించుట, అమెతో సంభాషించుట,
రాక్షసీలు సీతాదేవిని భయపెట్టుట త్రిజటాన్యన్నప్రకారము
సీతాదేవి చూచునట్టిగా రావణుండునకు ఇచ్చుట మార్చితే
అశోకవనమును దర్శనమొనర్చుట - అను అంశములు
వర్ణించుములు. (30-31)

నానువంత రకు భయపడి రాక్షసస్త్రీలు పాతపోవుట,
కింకరా మకరార్థములను ఇదివరకాక్షయోధులను మారుత
మట్టుపెట్టుట, శుభోన్మముచే బరిపెత్తున వాయుసుతుడు
రావణునిచే నేరము లంకను గొల్చుట గమ్యుద్రముల వరుగు
ప్రయోగాము వానరులచే మరుభక్తలాము, అరాణ్యముడు
రాముని కదామును వాదానుజీన సంధించుట మొదలగు
అంశములు తెలుపబడినవి. (32-33)

శ్రీరాముడు ప్రైన్యములతో ఎముద్రతీరమునకు చేరుట,
వలుడు సముద్రముపై సేతువును నిర్మించుట, సముద్రమును
వాటి, రాత్రవేళ లంకను ముట్టడించుట విభీషణశంకరాగతి,
రాక్షసదోహదులను వధించు ఉపాయములను విభీషణుడు
శ్రీరామునకు తెల్పుట కుంభకర్ణమేనాదులసంహారము
మున్నగు విషయములు వర్ణించుములు. (34-35)

శ్రీరాముడు రావణుని ఎరిచుట సీతాదేవిని కెరవీయుట
అభీషేకుని లంకాభివరం గావించి పుష్పకమును అధిరోరావణుని
వివాదమున ఆయాధ్యక్షు బయలుదేరుట, భుజుని కలియింపుట.

అయోధ్యాయాశ్ర గమనం భరతేవ సమాగమమ్ ।
రామాభిషేకాభ్యుదయం సర్వపైన్యవిసర్జనమ్ । 37

స్వరాష్ట్రరంజనం చైవ వైదేహ్యశ్చ విసర్జనమ్ ।
అనాగతం చ యత్కించిత్ రామస్య వసుధాతతే ।
తత్ప్రకాశోత్తరే కావ్యే వాల్మీకిచృగవాన్ ఋషిః । 38

శ్రీరాముడు రాజ్యాభిషిక్తుడగుట, వాసంపైన్యములను వారివారి ప్రదేశములకు పంపివేయుట, ప్రజాసురరంజకముగా శ్రీరాముని పరిపాలనము మున్నగు ఘట్టములు వర్ణింపబడినవి ఇంతవరకునుగల రామాయణకావ్యశేషములన్నియును ఆలుకారడములుగా వాల్మీకి మునిచే రచింపబడినవి సేతా సరిత్యాగము ను, తనవంతుల ఘట్టములను స్వచ్ఛాక్షైన్ వాల్మీకి మహర్షి ఉత్తరకాండమున వివరించెను (37-38)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే బాలకాండే తులీయసర్గః (3)

వాల్మీకిమహర్షివంతులైన అదికావ్యమైన శ్రీ మద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు మూడవసర్గము ఎఱువైనది

— * * *

4. నాల్గవసర్గము

కుశలపులు రామాయణమును గానము చేయుట.

సోత్తరాజ్యస్య రామస్య వాల్మీకి చృగవాన్ ఋషిః ।
చకార చరితం క్షుత్సూం విచిత్రపద మాత్యవాన్ । 1

చతుర్వింశత్ సహస్రాణి శ్లోకానామ్ ఉత్తవాన్ ఋషిః ।
తథా సర్గశతాన్ పంచ షట్కాండాని తథోత్తపమ్ । 2

శ్లోకాః పి తస్మహాస్రాజ్ఞః వభవిష్యం సహోత్తరమ్
ఏంతయానూన కో న్నేతత్ ప్రయుంజేయాదితి ప్రభుః 3

తస్య ఏంతయమానస్య మహర్షేర్భావితాత్మనః
అగ్నిహోతారా తతః పాదౌ మునివేషౌ కుశీలవౌ 4

కుశీలవౌ తు ధర్మజ్ఞౌ రాజపుత్రౌ యశస్వినౌ ।
భ్రాతౌ స్వరసంపన్నౌ దదర్శాశ్రమహినీనౌ । 5

బ్రహ్మచేపనెతమగ్రహమునందలి దివ్యజ్ఞానమును పొందిన నాడు గు, మనరావ్యనిర్మాణముతుదియును వాన వాల్మీకి మహర్షి కోసలాధీశ్వరైయున్న శ్రీరామునిదశితమును మనోశ్ఛములైన సిద్ధార్థాలరాశిశోభితతో తోకకళ్యాణముగై ఆత్మతయును రచించెను (1,

వాల్మీకిమహర్షి రామాయణమును ఆలుకారడములుగా ఐదువందల సర్గములలో ఇరుసదివాయిగువేల శ్లోకములలో రచించెను పదవ ఉత్తరకాండమునకు రూపుదిద్దెను (2,

పక్షిలి ప్రజ్వాలియు కడునుమర్చడు వని వాల్మీకి శ్రీరాము య్కాండేషికాంతులకాథను అశ్రమేధయా మునెకు పేమ్మల జరుగుచున్న పుట్టాంతమును హడ ఉత్తరకాండమును గూడ) రచించెను ఇక ఈ రామాయణమును కందర్పము వేసి గానము చేయుగలవారు ఎవరు? అని అతడు అలోచింపసాగెను (3)

ఇట్లు అంతరించుచు అ మహర్షి అచ్చి (కావ్య క్షోణములను కంకణవైచిత్రి గానముచేయగల) శిష్యుప్రాసక్తి భగవంతుని త్యాగించుచుండగా మునివేషములలోనున్న కుశలపులు అచటికి వచ్చి ఆయువపాదములను ఆశ్రమించిరి. గురుతుల్యుష చేయుటతో నిరతరులును, ఆధ్యయనము పూర్తియగునటకును స్థిరమై సేవ్యులైన రాజకుమారులును ముని సేద్యార్థముగా ససేద్యైకై వ్రవ పును. సమాపిస్తాయిలో గానము చేయుగల నోదరులును (కంఠముల కరిసికవారును చక్కని గ్రాతము /లవారును, తనఅశ్రమవాసులను వాన అ లవకుమలను సుపార్శి మారెను పేరు రామాయణమున గానము చేయుటకు నుపర్తులు అని తలచెను. (4-5)

స తు మేధావితౌ భృష్టౌ వేదేషు పరినిష్ఠితౌ.
వేదోపబంధాణాం తావదాచార్యుః 6

కావ్యం రామాయణం కృత్వం సీతాయాశ్చరితం మహత్.
పౌలస్త్యవధమిత్యేవ చకార చరిత్ర వతః 7

పోత్యే గేమే చ మధురం ప్రమాదైస్తథిరన్వితమ్.
కాచిధిః కస్తభిర్నర్థం తంత్రంయపిమన్వితమ్ 8

రస్ట్రై శృంగార కలుగ్య హాస్య వీర భయావతైః.
రాద్రాదిభిశ్చ సంయుక్తం వాన్యమేతదగాయతామ్ 9

తౌ తు గాంధర్వతత్త్వజ్ఞౌ మూర్ఖవాస్థానకోవిదౌ
భ్రాతౌ స్వరసంపన్నౌ సంభర్తావపి చూపితౌ 10

మానసక్షణసంపన్నౌ మధురస్వరభాషితౌ.
చింబాదివోద్భుతౌ చింబౌ రామదేహో తథాపరా 11

తౌ రాజపుత్రౌ కాశ్యపేన భక్త్యై మోక్షాన ముర్తయమ్.
వాచోవిధేషుం తత్కర్తౌ కృత్వా కావ్యమసిరితి 12

ఋషీణాం చ ద్విజాతీయాం పౌథూభాం చ సమాగమే
యథోపదేశం తత్త్వజ్ఞౌ జగతుస్త్వ సమాహతౌ 13

వేదతత్త్వము (వేదప్రతిపాదిత) రామాయణమును రామము వేయఁ ద్వారా వేదార్థములను వ్యక్తపఱచుటకై (వేదభర్తృములను ప్రసిద్ధిఁ గొల్పుటకై) సర్వసమర్థుడైన వాల్మీకి సవియములను గ్రహించుటకొను వాటిని వారణ వేయఁటతోను కట్టికత్తిగలవారను వేదవేదాంగములను బద్ధియము చేసినవారును వన లవకుశులను స్వీకరించెను ఈ రామాయణమహాకావ్యమున ముఖ్యముగా శ్రీ రామచంద్రము సీతాచరితము, రామవన కర్మలను జేసినందున పోని రామాయణము అనియు సీతాచరితము అనియు పౌలస్త్య వదము అనియు పెర్కొవమునని అపారజ్ఞానులవిస్మయకర వాల్మీకి కుశలపులకు అనితెలిసెను (6-7)

ఈ రామాయణము ఎక రామమునకు మరులముగా రామము వేయఁటకును అమలైనది తీవ్ర విరుద్ధ శ్రమి ప్రమాణములతో తనా న్ముత మధ్య విలంబిత ప్రమాణములతో అగ్రారంభి నది సరిగ్గునువచ్చినది అను నిష్పన్నతములతో కూర్చుండెనది. ఇది ఈ శ్రీరామాయణమును ముఖంబాదితము కావ్యములతోడను ఎరికింపఁటకు అనునైనది శృంగార, వీర, కరుణ, హాస్య, కాండ, భయానకాది వనఃసములతో సంపన్నమైనది అట్టి రామాయణకావ్యమును ఆ లవకుశులు గారుము చేసిరి (8-9)

కవితాని ఆ లవకుశులు చరితకావ్యమున ఆరితేసినవారు, వీరాదిరాదనమున నేర్పినవారు మంత్రి మంత్రము తాళ స్థాయిలతో గాము చేయుటకుండును పుణులు కమ్మన కంఠము కలవారు మున్నవేయులతో లఘు సంగీతములతో ఒప్పు మెచ్చువారు, అభినయించుచు పాడుటలో సరియగు మృదుముడుకముగా భాషించుటలో ఎత్తుపలు గామున రూపమునను అద్భుతమైనట్లుగా రామునకు శ్రుతిదేవములగా ఉన్నవారు ఇట్టి లవకుశులు రామాయణమును రామము చేసిరి (10-11)

మూలమున రోపము శోకుండా గురూచేకము సకారము గానము శోకుండా వారును మునిములురవి సములతోపన్న వారును వన ఆ లవకుశులకు ఎకలభక్తులును తెలుపుచున్న తత్త్వమైనది ఆ రామాయణకావ్యమున ప్రాప్తగా కంఠము మొనర్చిరి వారు అర్థవంతముగా వక్క గా పఠించు లవారు ఏ విధముననుండును మహాలేక సావరాకభిక్షులైయుండు వారు మిక్కిలి సజ్జానములు, ఉత్తమ గుణములకు విదులైన వారు, సమస్తశిల్పవిక్షణములను జఙ్గినవారు మహర్షులు, బ్రాహ్మణోత్తములు సాధుపుంజులు వేదముస్మరణతో ఆ సోపదులు రామాయణకావ్యమును చేసిరి (12-13)

మహాత్మానా మహాభాగో నర్మలక్ష్మణశ్రీతా,
తా కదాచిత్ సమేతానామ్ ఋషీణాం భావితార్యవామ్,
అనీవానాం సమీపస్థా ఇదం కావ్యమ్ అగాయతామ్, 14

తాత్పర్యము నయంబుననే బాప్తవర్తమాకుచేక్షణఁగా,
పాఠు పాఠ్యము తాత్పర్యము: వరల విజ్ఞయమాగతా: 15

ఈ ప్రాంతమునకు పట్టే మువ్వలూ ధర్మవత్సలాలు,
 ఈ ప్రాంతమునకు పట్టే గాయమానా కులీలరా! 16

అవో గీతస్య మార్మర్కం శ్లోకానాం తు విశేషతః ।
చరవిర్కత్రసుస్యేతత్ శత్యక్షమివ దర్శితమ్ । 17

పరిశీలనాధికారి ముఖ్య అధికారి నమోదునామాలపై,
 పరిశీలనాధికారి ముఖ్య అధికారి నమోదునామాలపై 18

నీలం ప్రశస్తిమూలా తా దనః శ్లాఘ్యైః సుహృత్సుః,
సంరక్షతరమయ్యర్థం మథురం తాపగాయతామ్ । 19

ప్రేయ: కశ్యపమృగస్తాభ్యాం సంస్థిత: కలశం దదౌ ।
 పరిహర్యే వలశం కశ్యపదౌ తాభ్యాం మహాయతా: 20

[illegible]

దొంగలపిల్లః ముసీచుచ్చొ జనమాలామ్ ఆఘాసరః
ముసీచుచ్చొత్తదా ప్రాచాత్ జానీనమ్ అపరోక్షునిః 22

తాభ్యాం దవౌ తదాహ్వాస్త్యః కుతాయుషసరోమునిః
కాష్ఠాయుషసరోఽన్తం దీవమహ్యో దవౌ మునిః ॥ ౩౩ ॥

జనాభా నియంత్రణ కార్యక్రమం సుదీర్ఘమైనది.
యజ్ఞభోగం వల్ల బుద్ధి కలిగి కార్యభారం తగ్గవలదు. 2.

అయిదవ ప్రశ్నోత్తరము: ముఖ్య కారణములు:
 ద్రుశ్య వర్ణన పర్యవసానము: పరిశోధన: 2

ఆశ్చర్యమిదమభ్యాసం మునినా సంక్షేపితమ్
పఠం కవీనామౌధాతం సమాధిం చ యథాగమమ్, 2

అభిగీతమిదం గీతం వర్ణగీతేషు కౌటికే,
ఆయుష్షం పుష్కలవకం నరకభయనోహరమ్, ౭

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

ఆ సమయమునను అది విడుదలై ఆ కావ్య గదయను
 దిగి ఎర్రగా పడియున్నది. ఎరువైనది కావ్యమునకు జోరగాను
 ఎరువై ఆ విడుదలయ్యి కవి అతడు మరలెక్కడి "కావ్యము"
 మార్చుకొను లేనివాని కానాపరిచియును పొర కేయినివాడు
 కనుక, కవిమనస్సు ఎరువయి నయినచేతను కవికేంద్రమును
 ముగియును. అయితే ఈ గాథ మామరి ము అర్థము తమిళ
 తమిళ కవిమనస్సుకొనుచు "కవిమనస్సు" కవిగా కేంద్రమును కేంద్రము
 వికలమయియును. ఇది ముగియును. ఎరువై
 కవిమనస్సు కే. నను నేడు కవిమనస్సు "కవిమనస్సు" అని
 పోషించువాడు. (15-17)

అంతకుముందు ఇచ్చినను శ్రీనివాసాద్భుత భావములు
 రమ్యములగు నుత్తరములు యీ అయిదవవలె నున్నవి
 పలుకడకు తగినను క్షమముగా చేయవలయుగా నానము చేసిరి
 తన భావములను శ్రీకృష్ణుని అనుమతమునందే సాగి నున్న
 కారణము వలన నులు భావనాతాళియొక్కయుగా ఇదియు
 మునునందుగా నానము చేయవలె.

(18-19)

[illegible]

పట్టికి మహర్షి దండవంతుడు ఈ మహాకావ్యమును పుట్టిరి
అక్షర ప్రమాదముగా పుట్టిరి నెల్లవలె నుండియు నిరవధిము
విస్తారమును పొందినచో నొకైగా దండవంతుడైన ఈ కావ్యము
కట్టెయిలుపు అందజేసికొని పట్టి నీ అందముగా ముద్రపరి (26)

అవ్వల వల్ల అయిదువేల రూపాయల నష్టం జరిగింది.

ప్రత్యక్షమౌ వర్తత కదాచిత్ తత గాయకౌ |
రథ్యాను రాజమాన్యేషు డడర్ష భరతాగ్రజః | 28

స్వవేశ్మదానియ తదా బ్రాతౌ చ కుశీలవౌ |
పూజయామాస పూజార్హౌ రామ శ్చత్రుసంహర్తరౌ | 29

జనీపః శాంతవే దివ్యే ప చ పిందావనే ప్రభుః |
ఉపోపవిష్టః వచిన్త్రీ క్షాత్పథిశ్చ పరంభవః | 30

ధృష్టిౌ తు మావసంపన్నౌ తాపుభౌ నియత వైదా |
ఉవాచ లక్ష్మణం రామః శ్రీతుఘ్నం భరతం తథా | 31

శ్రూయతా మిథ షూభ్యానమ్ ఆనయౌ ధైవశర్వజః |
ఏచిత్రార్థ పదం పిమ్మ గ్గాయకౌ తాపహృదయత్ | 32

తా తాసీ మధుచం రక్షం స్వంచితాయత నిస్వపమ్ |
తంశ్రీలయపదత్యర్థం ఏత్రతార్థఘగాయతామ్ | 33

ప్లావయత్ పర్యగ్రాతాః మహానీ హృదయాని త |
శ్రోత్రాశ్రయసుఖం గేయం తద్భ్రతో జపనూనది | 34

ఇమౌ మునీ పార్థివంక్షణాన్వితౌ |
కుశీలవౌ ధైవ ముహూతపస్వినౌ |
మనూష తద్భూతికరం ప్రపక్ష్యతే |
మహానుభావం చరితం నిబోధత | 35

తతస్త్వ తౌ రామవచః ప్రహోదితౌ |
ఆగాయతాం మూర్ఖవిధాన సంపదా |
న దాపీ రామః పరిషష్టతః శనైః |
బభూషయాసక్తమనౌ బభూవ హ | 36

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే ఆదిపాద్యే పాల్వీ కీమే బాలకాండే కతుర్దశ్సర్గః (4)

పాల్వీ కీమహర్తివించినై ఆదిపాద్యజ్ఞై న శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు గాల్గవచ్చునట్లు విమర్శము

. * * * --

వర్తతమన కర్తవ్యమయ్యెనది. ఈ కావ్యమును మేరు మధురముగా అలంకరించిరి. అది అచరించిన అందఱును వారిని ప్రశంసించిరి. 2 కావ్యములు ఎవరియందును రాజమార్గముల యందును గానము చేయుచున్న ఆ అవకాశమును భరతాగ్రజుడైన శ్రీరాముడు తిలకించెను. (27-28)

అంతట రాజాయణమును పరిశీలముగా గానము చేయుచు అందఱి ప్రశంసలకు ప్రాత్రులైన ఆ అవకాశసాధులను తరివరివియంకరింపని శ్రీరాముడు తనభవనమునకు రమ్మించి వారిని ప్రశంసించెను. (29)

శ్రీరాముడు ప్రవచించు దిష్టమైన బుధగారు సంహసనమునై ఆసీనుడై యుండెను. ఆ మహావీరుని సమీపమున ముక్తాబు, సోదరులు వేరియుండెరి. (30)

అట్లయితే మూగరిక్షలోనున్న శ్రీరాముడు ముగ్ధుల టుమిమన్న ఆ శబ్దము దివ్యులను జూపి లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులతో 'చి' మైన పర్వచ్ఛగ్గా ఈ చివరిజేవులు గానము చేసెడి పుత్రార్థాద్ నిలవలమైన ఈ నృతాంతమును పోయి' అని పరక అ మధు గాయకులను పాదులకై ప్రార్థించెను. (31-32)

ఆ బాలపరిధియును ప్రదిక్షికై న ఆ రామాయణ గాథను ఎఱుకముగా, రాగరసముఘ్నముగా, వేదాంతములను పేలుచు అయబద్ధముగా శ్రావ్యమైన కంఠ స్వరములతో గానము చేసిరి. ఆ మహావననిబిలో విమలమందు గానమయి వారి హృదయగా గాము వేసిన ఆ వాటి పదస్మయ శరీరములను పులకంపజేసెను. మనస్సును ఆహ్లాదమునకు హృదయములను ప్రసరింజేసెను. అది పథికే ఒక నెలుగు దివ్యేయై విలసిల్లెను. (33-34)

'ఈ వాఱులు కర్ణమును మునివేసెనులలో దివ్యము రాజ లక్షణములు గలవారి' పేరు గాయకులు. ఈ వాళసన్నిధియెప్పులు ఏకావ్యగానము నాకును అందఱును హృదయమిది కనుక నాకును శ్రేయసు రమైన ఈ మహాపరితమును వినుడు అంతట వారి శ్రీరాముని ప్రతాపముతో సద్వరవామోహకమైన మార్గపద్ధతిలో గానము' చేసిరి. శ్రీరాముడును పథలోని వారితో పాటు ల గాననందమును తానును అనుభవించెదలనివార్లై ఆ గానమును వినుటలోనే విమగ్నుడాయెను. భావని ఎంతగా పిచ్చు వారికి తనవిశ్రీకకుండెను. (35-36)

1) సంగీతముగానము మూము దేశి అని రెండువిధములు. పర్వజు ప్రాంతములయందలి వ్రాత్యతభాషతో గానముచేయుట సంగీతమును వేశి అనియొకర. సరిప్రదాయబద్ధముగా సంస్కృతభాషనా అనుసరించి గానము చేయుటదానిని మార్గసంగీతము' అనియొందు. ఇంద్రియవోగము మార్గము చరితసంగీతము వేశి

5. ఐదవసర్గము

అయోధ్యానగరపర్వనామ

పర్యాపూర్వమియం యేషామ్ ఆసీత్ కృత్వా వసుంధరా
వ్రజాపతిముపాధాయ స్వపాణాం జయశాలినామ్ 1

యేషాం క నగరో నామ పాగరో యేవ భావితః
షష్ఠః పుత్రపహస్రాణి యం యాంతం పర్యవారయన్ 2

ఇక్ష్వాకురామిదిం లేషాం రాజ్ఞాం పంచే మహాత్మనామ్
మహాదత్తస్థనాభ్యానం తామాయామితి శ్రుతమ్ 3

తదిదం వర్తయిష్యామి సర్వం నిశ్చలమాదితః
ధర్మతామార్గసహితం శ్రోతవ్యమ్ అవశాయయా 4

కోసలో నామ ముదితః స్ప్రితో జననదో మహాన్
వివిష్టః సతయూతీరే వ్రభాతథవధావ్యనాన్ 5

అయోధ్యా నామ నగరీ తత్రాసీర్లోకవిభ్రుతా
మనునా మానవేంద్రేణ యా పురి నిర్మితా జ్వయమ్ 6

ఆయతా దిశ చ ద్వే చ యోజనాని మహాపురిః
శ్రీమతి త్రిణివిస్తేర్థా నువిభక్తమహావతా 7

రాజమార్గేణ మహతా నువిభక్తేన శోధితా
ముక్తపుష్పావతీర్ణేన జలపితేన నిత్యకః 8

తాం య రాజా దశరథో మహారాష్ట్రవివర్ధనః
పురీమావాసయామాస దివం దేవసతి ర్యథా 9

కవాటతోరణవతీం నువిభక్తాంతరావణామ్
సర్వయంత్రాయుధవతీమ్ ఉపేతాం సర్వశిర్షిభిః 10

అయోధ్యానగరపర్వనామ అని సమస్త ముపాధాయమును మనుష్యజాపతి మేనరుకాని దయశీలుడైన సేకునుండి రాజులు సరిపాలించిరి వః పంశమున సగరుడయ్యాడు సుప్రసిక్తుడు ఈ సగరుని అయినదివేలనుండి కుమారులును దుష్టాత్మసేను క్షేమ సముద్రమును త్రవ్వితి కావున దానికి సాగరము అని పేరు వచ్చెను ఈ ఇక్ష్వాకుపంశమున మహామహాపుత్రుడైన ఎండలో రాజులు అర్చించి వింశమునకు కన్యశిప్రీతి అట్టి మహాపంశమున ఉన్మించెను శ్రీరాముని చరిత్రను రామాయణము ప్రహ్వమైనవా బ్రాహ్మమున హస్తా దిష్టించిని ఈ రామాయణమును లోకమున ప్రసిద్ధిపడెయిదును ఇది ధర్మతామార్గములను ప్రతిపాదించును దేనిని ఎట్టి దోష దృష్టియు లేకుండ నిసవలసినది పఠించవలసినది (1-4)

అరయునగరీతరమున కోసల అను సుప్రసిద్ధదేశము గలది అది దశభాస్కరములతో తులతూగు నున్నది కనుక అది జనులు మెక్కిరి అంతుకొందుగాదే (5)

ఆ కోసలదేశమున అయోధ్య అను పేరుగల ఒక మహానగరము గలది ఆ పురిమును మానవేంద్రుడైన మనుష్య స్వయంతుగా నిర్మించినదేసేను ఆ కారణముగా అది లోకప్రసిద్ధి వహించెను ఆ మహానగరము ఎండ్రెండు యోజనముల పొడవును మూడు యోజనముల వెడల్పును గలిగి మెక్కిరినికొలమై అపూర్వకోభలతో నిర్మిల్లుచున్నది అవతీధులు ఇరువైపుల క్షీనినతో పొజిల్లును ఏతా మెల్ల యున్నవ ఆ పురియందలి రాజమార్గము అవిశాలమై ఇరువంకల పూలవృక్షములతో శోభిల్లుచున్నది జలమలరచే తడుపబడిన ఆ రాజమార్గము క్షీణమండ రాదీక పుష్పములతో నిండి మాడముచ్చటగా మున్నది (6-8)

కోసలదేశమును ధర్మమార్గమున పరిపాలించుచున్న దశరథమహారాజు దేవేంద్రుడు అమరావతినివలె అయోధ్యాపుర వైభవమును ఇనుమకింపజేసెను (9)

ఆ పురియు సుశోభి న ద్వారములతోడను ద్వారబంధముల తోడిను అలరాగుచుండిను నగర సుదృఢాగమున వరుసలు దీరియున్న అంగళ్లతో అది మహావారముగామండెను అచ్చట వివిధములగు యంత్రములు ఆయుధములు అమర్చబడి యుండిను అన్ని కళలయందును నిపుణులైన శిల్పులు

నూతనాగధసంవాధాం శ్రీమదీష్ అతులస్థితామ్ ।
ఉచ్ఛాట్నాధవృజవతీం శతస్థీశతవంకులామ్ । 11

నభూనాటక సంఘైశ్చ పంయుక్తాం సర్వతః పురీమ్ ।
ఉద్యావానువనోపేతాం మహతీం సాలమేఖలామ్ । 12

దుర్గగంధీరపరిఘాం దుర్గామ్ అన్యైః దువాసదామ్ ।
వాణివాళనసంపూర్ణాం గోధీరుష్ణైః ఖరైస్తథా । 13

సామంతరాజనంఘైశ్చ ఐలికర్మధరావృతామ్ ।
వానాదేశనివాసైశ్చ పణిగ్విరుపశోధితామ్ । 14

ప్రాసాదై రత్నవికృతైః పర్వలైరుపశోధితామ్ ।
కూటాగరైశ్చ సంపూర్ణామ్ ఇంద్రప్రేవామదావతీమ్ । 15

చిత్రామ్ అస్థాపదాశారాం వరనారీగజైర్ముతామ్ ।
నర్మరత్ననమాశీర్ణాం విమానగృహశోధితామ్ । 16

గృహాగాధా మవిప్రద్రాం నమథూమా నివేశితామ్ ।
శాలితండులనంపూర్ణామ్ ఇక్షుకాండరసాదకామ్ । 17

దుందుభీభిః మృదంగైశ్చ వీణాభిః పాదై స్తథా ।
వారితాం భృశమత్యర్థం పృథివ్యాం తామమత్తమామ్ । 18

విమానమిస సేద్ధానాం తపసాధిగతం దివి ।
మనిషేశితదేశ్కాంతాం సరోత్తమపమావృతామ్ । 19

యే చ బాహ్నిర్న విధ్యంతి విసిక్తమ్ అపరాపరమ్
శజ్జవేధ్యం చ వితతం లఘుపాస్తా విశాళవాః । 20

పింహవ్యాప్రువరాహాణాం మత్సానాం వర్షతాం వవే ।
హంతార్ నిశితైః శస్త్రైః బలాద్భావంబలాదపి । 21

ఆ నగరమున ఉండిరి. అందు వాసిగాంచిన స్తుతిపాఠకులు. వందిమాగధులు గలయు అది ధనిదాన్య సంపదలతో శోభిల్లుచుండెను. ఎత్తైన కోటలురుజంతోను, ధ్వజములతోను పందలకొటి శతస్థులతోను ఆ పురి రాజీల్లుచుండెను. (10-11)

ఆ పురి సృష్టకళాకుశలులైన వటీనలులతో శోభిల్లుచుండెను. అందు చూడమొచ్చుటైన మామిడి తోపులు గలవు. దుట్టునుగల విశాలమైన స్రాణరము ఆ పురికి ఒడ్డాణమువలె మనోజ్ఞముగా నుండెను. దాని చుట్టును విశాలమైన లోతైన ఆగడ్తయు. ఉత్సవలకు దుర్భేద్యమైన కోటయు గలవు. అందు మేలు దానికి చెందిన గుల్బములు, వేగముగాపాగి పోగల ఏనుగులు, వృషభములు, ఒండెలు, అసంఖ్యాకముగా గలవు. (12-13)

కృష్ణములను చల్లించుటకై వచ్చెడి సామంతరాజులందరితో ఆ నగరము కలకలలాడుచుండెను. క్రయవిక్రయములకై ఏతెంచెడి వివిధరేశవాసులైన వ్యాపారులతో అది శ్రీకృరిసి యుండెను. రత్నములు సేదగిన రాజగృహములతోడను. శ్రీదాపర్వతములతోడను, అంతస్తులతోగూడిన మేడలతోను ఒప్పుచు అది ఇంద్రుని అమరావతిసగరమువలె విరాజిల్లు చుండెను. (14-15)

జాదస్పదలకవలె 'అస్తాపరాకారములోనున్న చిత్ర విచిత్రములైన రాజగృహములతో అది యిప్పుడుండెను. అది అందమైన నుందరీమణులతో అలరారుచుండెను, నానావిధ రత్నకోడలతో కలకలలాడుచుండెను. అశాశమును తాకుచుండెడి ఎత్తైన భవనములతో శోభిల్లుచుండెను అచటి గృహస్తుల బండ్లు ఎట్టి దోషములును లేకుండ నమతలమువై నిర్మింపబడి కృత్రిమియిండెను. ఆ పురము మేలైన పరిదియ్యముతో ప్రియకురసమువంటి మధురజలములతో సమృద్ధమై యుండెను. (16-17)

దుందుభులమోతలతో మృదంగధ్వనులతో, వీణావాదములతో. ఎద్దెలరసములతో ఆ మహానగరము ఎంతయు మాటునొగు నుండెను. సేద్ధపురుషులకు తపఃఫలముగా లభించిన దివ్య భవనములవలె ఆ నగరమునందలి గృహములు బారులుదీటి విద్యారములతో పిండియుండెను. (18-19)

ఆ నగరమునందలి యోధులు, శస్త్రాస్త్రనిర్వహణలో అరిచేటినవారు, సమర్థులు, శిల్పభేది విద్యానిపుణులు. కాని వారు సహాయుడువారులేక ఒంటరిగానున్నవారినిగాని పాటిశోషచున్నవారిని గాని చంపెనువారు గారు. వనమునందు మత్తెల్లి గిర్యముతో గర్జించెడి పియాములను, గాంధ్రీయ పెద్దపురులను, ముర్ఖురించు అడవి పండులను ఆ యోధులు

రాధ్యశానాం సహస్రైస్తామ్ అభిపూర్ణాం మహారథైః ।
పురీమ్ అవాసయాతూస తాజా దశరథస్తదా ॥ 22

రామగ్నిమద్భిః గుణవద్భి రావృతాం
ద్విజోత్తమైః వేదషడంగపాద్యైః
సహస్రైః సృత్యరలైర్మహాత్మభిః
మహర్షికల్పైః బుషిభిశ్చ కేవలైః ॥ 23

దీరులై వాడియైన శస్త్రములతో బాహుబలముతో సంహరించు
చుండెడివారు. అట్టి వేటకొందిమహారథులతో⁽¹⁾ విండియున్న
ఆ అయోధ్యావగరమును దశరథమహారాజు పరిపాలించు
చుండెను. (20-22)

అచటి ద్విజోత్తములు అంధలును నిత్యాగ్నిహోత్రులు,
శమదమాలి గుణసంపన్నులు, వేదవేదాంగములయందు
పారంగతులు, సత్యమును పట్టుటయందు నిరతులు,
మిక్కిలి ప్రజ్ఞావంతులు, కొల్లలుగా దానములు వేయువారు.
ఎవార్దులతో సమానులు అంతేగాదు వారు సాక్షాత్తుగా మహర్షులే
అట్టి అయోధ్యావగరమును రాజధానిగా జేసికొని, దశరథ
మహారాజు కోసలదేశమును పరిపాలించుచుండెను (23)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే బాలకాండే పంచమస్తంభః (5)

వాల్మీకీమహర్షినిరచితమైన అదికావ్యమైన శ్రీ మద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఐదవస్తంభము ఏమైనను

* * * --

6. అటవసర్గము

దశరథునిపాలనలో అయోధ్యావగరవైభవము

తస్యాం పుర్యామ్ అయోధ్యాయాం వేదవిత్ సర్వసంగ్రహః ।
దీర్ఘదర్శి మహాతేజాః పారజానపదప్రియః ॥ 1

ఇక్ష్వాకురాజామ్ అతిరథో యజ్ఞా ధర్మవతో హరిః
మహర్షికల్పై రాజర్షిః త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః ॥ 2

జలవాన్ విహతామిత్రో మిత్రవాన్ నిజితేంద్రియః ।
ధర్మైశ్చ సంగ్రహైశ్చావ్యైః శక్రశైశ్చవతోపమః ॥ 3

యథా మనుర్మహాతేజా లోకస్య పరిరక్షితా ।
తథా దశరథో రాజా వసన్ జగదపాలయత్ ॥ 4

దశరథమహారాజు వేదార్థములను బాగుగా ఎఱిగినవాడు,
ధనదానాదులచే శూరులను, పండితులను ఆదరించి,
తనవశమునందు ఉంచుకొనెడివాడు, భావిపరిణామములను
ముందుగా గుర్తించువాడు, మిక్కిలి ప్రతాపశాలి
పురజనులకును, గ్రామప్రజలకును ప్రియముమగుర్చువాడు,
ఇక్ష్వాకువంశజులతో అతిరథుడు విద్యుక్తముగా యజ్ఞములను
చేయువాడు. ధర్మకార్యములయందు నిరతుడు.
ఎఱలనందఱిని అదుపులోనుంచగలవాడు, మహర్షితుల్యుడు,
రాజర్షి ముల్లోకములయందును సుప్రసిద్దుడు, పతురంగ
బలములు గలవాడు, శత్రువులను తుదముట్టించెడువాడు.
సుప్రసిద్దులైన మిత్రులు గలవాడు, నిషిద్ధ మియమలయందు
మనసుపెట్టనివాడు, ధనకవళ వస్తువాహనములను, తదితర
విధులను కల్గియుండుట యందు ఇంద్రునితో కుబేరునితో
సమానుడు, అట్టి దశరథమహారాజు లోకపరిరక్షణయందు
మహా జేబక్మరియైన వైష్ణవసుసువువలె తనకోసం రాజ్యమును
పరిపాలించెను. (1-4)

1) శ్లో " అత్మానం పారథిం వాశ్వాన్ రక్షన్ యుభ్యేత యో నయః । స మహారథ సంజ్ఞః స్వాత్ "

అనమి, అనసారలని, ఆశ్వములను రక్షించుకొనుచు యుద్ధము చేయునాడు మహారథుడు' అనబడును.

తేన పల్కాధినంబేన అవర్ణమ్ అమతిష్ఠతా
పాలితా సా క్షరి శ్రేష్ఠా ఇంద్రేణీవానుధావతి. 5

తస్మిన్ పునఃపరే హృష్టా ధర్మాత్మానో బహుశ్రుతాః ।
సరాస్తుష్టా ధన్యః సైన్యః సైన్యః అబుభూః సత్యవాధినః. 6

నాన్యవస్థిచయః కళ్యేత్ ఆసీత్ తస్మిన్ పురోత్తమే ।
కుటుంబీ యో హ్యసిద్ధార్థోఽగవాశ్చధనధావ్యవాన్. 7

వామి వాన కదర్శ్యో వా నృశంసుః పుయ్యః కృచిత్ ।
ద్రష్టుం శక్యమ్ ఆయోధ్యాయాం నానివ్యాప్తం న చ నాస్తికః. 8

సర్వే సరాశ్చ వార్యశ్చ ధర్మశీలాః మనంజయతాః
ఉపితాశ్శీలస్సత్త్వాభ్యాం మహర్షయ ఇవానులాః. 9

నాకుంజలి నామకుటీ నాట్రగ్వే నాల్పభోగవాన్
నాన్యస్థే నామచిత్త్రంగో నానుగంధశ్చ విద్యతే. 10

నాన్యస్థభోజీ నాదాతా నాన్యవరీగదవిష్కృష్టః
నాహస్తాభరణో నాపి దృశ్యతే నాన్యవాత్మవాన్. 11

సత్యసరిరుమను, ధర్మమును, ధర్మమునకు లోబడి
అర్థకామములను పరిరక్షించువాడును ఇవే దశరథుడు
ఇంద్రుడు అమరావతిని వలె ఆయోధ్యను పాలించెను. (5)

శ్రేష్ఠమైన ఆ ఆయోధ్యానగరమునందలి బాలులు
సుఖశాంతిలతో సంతోషముగా జీవించుచుండిరి. వారు
ధర్మాత్ములు అనేకకౌస్తమ్యులను అధ్యయనము చేసినవారు.
తాము కష్టపడి సంపాదించిన ధనముతోపాటే తృప్తిపడునారు.
లోభమును లేనివారు సత్యమును పరిరక్షించారు. (6)

ఆ మహానగరమునందలి స్కూళ్ళులలో ఏ ఒక్క యును
సంపన్నుడు కానివాడుగాని, గోవులు ఆశ్వములు పశువాన్య
పమృద్ధియు లేనివాడుగాని లేడు వారందఱును ఈ
సంపదలను ధర్మకార్యములకును, ధర్మబద్ధముగా అర్థ
కామపురుషార్థములను సాధించుటకును వినియోగించెడి
వారే. (7)

ఆ శరణునందలిజనులలో కొఱుకురుడుగాని, కదర్శ్యుడు
(లోలి) గాని, క్రూరుడుగాని ఏవ్వా వారుడు గాని, నాస్తికుడు
గాని ఎఱుకగా వెదికియు కానరాడు. 2)

ఆయోధ్యయందలి స్త్రీపురుషులు ధర్మప్రవర్తనచే శ్రద్ధులు
ఇంద్రియనిగ్రహముగలవారు, సత్కల్యాణము గలవారు, సదాచార
సంపన్నులు, మహర్షులవలె విర్మలహృదయులు. (9)

ఆ ఆయోధ్యలో ధేనులకు ఆలరణములు లేనివాడు
లేడు, శివస్త్రాణమును, తలపాగ మొదలగువానిని ధరించని
వాడులేడు, తనసంపదకు తగినట్లుగా భోగములను
అనుభవించనివాడు లేడు ఆభ్యుగనస్సావములను చేయుని
వాడు లేడు, చందనాబీకములను అలడుకొననివాడు లేడు,
సుదుట తీలకమునుగాని కస్తూరిని గాని బొట్టుగా ధరించని
వాడు లేడు. (10)

ఆ ఆయోధ్యయందు ఆకలితో అలమటించువారు లేరు
అందఱును తివివిధ భుజించువారే, అతి - అబ్బాగతులను
ఆదరించెడివారే, ఆర్థులకు దానములను చేయువారే,
హృదయభాగములను, కంఠాభరణములను, కంకణములను,
ఉంగరములను ధరించెడివారే, అందఱును ఆ ఆకరణ
పుష్టిగలవారే. (11)

1/ కుటుంబీ = గృహస్థుడు, యజమాని

శ్లో॥ నూతా ఏతా న్యుషే పునః పుత్రీ పల్వాలిదీప్తయమ్ . ధన్యః కుటుంబీలి విష్ణునోక్షం ద్విచోత్తమమ్ ।

ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా ! ఇట్టి తల్లి, తండ్రు, ఇద్దరు కొడుకులు ఇద్దరు కేదండ్లు కూతురు లేని ఏర్మవత్తి తాను అతిపి అపి
వరీమందిలో గూడియుండువాడు కుటుంబీ

2/ శ్లో॥ అల్పాని ధర్మకృత్కంఠ పుర్తదాతాశ్చ వీతయేత్ రోహిణిః కేచాన్తాత్మనః . కదర్శ్య ఇతిశ్లోకమ్ ।

బోలమువలన అలుబిడ్డలను, తగ్గిదండ్రులను, సోదరులను వీడంపువాడు, ధర్మకార్యాచరణమునకు నినుకాడని
మిలిలలారు వాడు, కదకు తాను వాడ అనుభవించక కృశించును కూడవట్టువాడు కదర్శ్యుడు . గోవిందరాజగువ్యాఖ్య

నానాహిత్యాన్, నాయుభ్యాన్ న హస్తో వా న చక్రమ్,
కశ్చిదాసీదయోధ్యాయాం న చ నిర్వృత్తసంకరః॥ 12

స్వకర్మవిరతా నిత్యం బ్రాహ్మణా విజితేంద్రియాః
దానాధ్యయనశీలాశ్చ సంయతాశ్చ ప్రతిగ్రహే॥ 13

న నాస్త్రకో నాన్యతకో న కశ్చిదబహుశ్రుతః
నాసూయకో న చాశక్తో వావిద్వాన్ విద్యతే తదా॥ 14

వాషడంగవిద్రవాసీత్ వానతో నానహస్తదః
న దీనః క్షిప్రచిత్తో వా వ్యధితో వాపి కశ్చన॥ 15

కశ్చి వృతో వా వాకీ వా వాక్రీమాన్ నాన్యరూపవాన్,
శ్రష్టుం శక్యమ్ అయోధ్యాయాం నాపి రాజన్యభక్తీమాన్॥ 16

వర్ణేష్వగ్ర్యచతుర్థేషు దేవతాతిథిపూజకాః
కృతజ్ఞాశ్చ వదన్యాశ్చ ఘోరా విక్రమనయముతాః॥ 17

దీర్ఘాయుషో నరా స్పర్శే ధర్మం వత్సం చ సంశ్రీతాః,
వహితాః పుత్రపౌత్రైశ్చ నిత్యం స్త్రీభిః పుత్రోత్తమే॥ 18

క్షత్రం బ్రహ్మముఖంధానీత్ వైశ్యాః క్షత్ర మనునతాః,
ఘోద్రాః స్వధర్మవిరతాః శ్రీన్ వర్ణానువచారీణాః॥ 19

హి తేనేక్ష్యామనాథేన పుత్రీ సుపరిరక్షితా
యథా పురస్తాన్మనునా మానవేంద్రేణ ధీమతా॥ 20

యాథావామ్ అగ్నికల్పానాం పేతలానామ్ అమర్షణామ్,
పంపూర్ణా కృతవిద్యానాం గుహా కేసరిణా మివ॥ 21

ఆ అయోధ్యానగరమునందు అగ్నికల్పములను చేయని వాడుగాని, సోమయాగమును ఆచరింపని వాడుగాని, విద్యలను అంగంగా నేర్చినవాడు గాని, చాలియు చాలని సంపదలవాడు గాని లేడు. పోయినాగ్ని కల్పములుగాని అవి అంతేలేదు. (12)

అయోధ్యయందలి బ్రాహ్మణులు సర్వదా ఏద్యక్షములైన స్వకర్మలయందు నిరతులు, ఇంద్రియములను జంపించినవారు దానశీలుడు, జపము, వేదాధ్యయనము చేసెడి స్వభావముగల వాడు కావని అను స్వీకరించుటయందు వెముటులు. (13)

వేద, వేదవిరచిత కాలము, కందు జానపదులలో నెక్కడు గాని అసత్యవాదులుగాని, శాస్త్రములను అభ్యసించువాడుగాని అసాధునిధులుగాని భవాని శాస్త్రసమర్థుడు అక్షులుగాని అజ్ఞాములుగాని లేరు. (14)

నగరమున వేదాంగములు, శిష్య నా తపనము, చరణము, ఏదిక్షుల తోతె ము కల్పము, వెదిగిన నవాడు గాని, ప్రతములను ఆచరించువాడుగాని లేడు, వేదకొలది ద్రవ్యములను దానము చేయనివాడుగాని వీరుడుగాని. వ్యామలచిత్తుడుగాని రోగపిడ తుడుగాని లేడు. (15)

అనో స్త్రీషుషు శిలో కాలకపాతులుగాని, కించి వసల గాని, రాజభక్తి లేనివారుగా ముగ్ధులైనను కనిపడదు. 16

ఆ నగరమునందలి బ్రాహ్మణులు మొదలగు వారు శిష్యములనారు వేదాలను, అతములను ప్రాజ్ఞులనుమండడి వారు, వేదని మేలును మునుపనివాడు, వీరితో దానములను చేసెడివారు బ్రాహ్మణులు పొడితనమునందును, శాస్త్ర నాడములయందును తెలియులు. ఎరాక్షనువంతులు, ఇతములు అనుచువచ్చియుంట్లో ఏరులు, పొరులు ఆ మహానాదమునందలి జనులు అలరును భక్తిములను ఆచరించువారు నిత్యమార్థ మను పోషివారు అమనలన వారు దీర్ఘాయుష్కులములు. బాధావృత్త పాత్రాదులతో కూడియుండవారు. (17-18)

క్షత్రీయులు బ్రాహ్మణులయెడ గౌరవముగలిగి గాని సోమ నేయునుండెడివారు. వైశ్యులు క్షత్రీయముజాజ్ఞులను పోషించెడివారు. తామను తమతమ వర్ణ సులనాచరించుచు ఈ మూడువర్ణములవారిని సేవించుచుండెడివారు. (19)

వైశ్యులను శిశుజాడైన పరిరథమహారాజు ఆ అయోధ్యా నగరమును పూర్వము ప్రతిభామూర్ఖియు, మానవ్యముడును అన మనుష్యుల చక్ర గా రక్షించుచుండెను. (20)

అంతలో యాగము, వాక్యమున అగ్నిమంటివాడు మంటిలత్వము లేనివాడు సరాభవములను ఏ మాతము నిహించువాడు శ్రీశ్రీ సాదియొద్దనుండుంక అభివేళిపెవారు. అట్టి యోధులచే నొడి ఆ నగరము నిరూముటచే గుహవలె దుర్బీకృతై యుండను. (21)

కాంభోజదేవీయే జాతైః బాహ్మికైశ్చ హయోర్జయైః
వదాయుజైః వదీకైశ్చ పూర్ణా హరిహయోర్జయైః 22

వింధ్యపర్వతజై ర్జతైః పూర్ణా హైమవత్తరపి
మదాన్వితైరతిపతైః సూతంగైః పర్వతోపయైః 23

పరావతకుటీనైశ్చ మహాపద్మకులైస్తథా |
అంజనాదపి నిష్పన్నైః నామనాదపి చ ద్విసైః 24

భద్రై ర్కంఠై ర్భృగై శ్చైవ భద్రమంద్రమస్తై స్తథా
భద్రమంద్రైర్భద్రమస్తైః కృగమంద్రైశ్చ సా పురీ
నిత్యమస్తైః శతా పూర్ణా వాగై రచిలసప్తజైః 25

సా యోజనే చ ద్వే భూయః సత్యవామా స్రుకాశతే |
యస్యాం దశరథో రాజా వసన్ జగదపాలయత్ 26

తాం పురీం స మహాతేజా రాజా దశరథో మహన్ |
శశాన శమితామిత్రో నక్షత్రాణీన తర్కద్రుమాః 27

తాం సత్యవామాం దృఢతోరణార్థణాం
గృహైర్నిచిత్రైః ఉపశోభితాం శివామ్ |
పురీమ్ అయోధ్యాం స్పృశహస్రసంకులాం
శశాన నై శత్రుసమో మహీపతిః 28

కాంభోజదేవీయే జాతిగుణములతోడను, బాహ్మిక దేవులగు
తెంచిన ఉత్తమాశ్వములతోడను, వనాయురాజ్యమున బుట్టిన
మేలుజాతిహయములతోడను, సింధుదేశమున జన్మించిన
శ్రేష్ఠములైన గుఱ్ఱములతోడను ఉచ్చైశ్రవమువంటి
ఉత్తమోత్తమహయములతోడను ఆ పురము విలసిల్లుచుండెను
వింధ్యపర్వతమున బుట్టిన మదపుటనుగులతోడను
హిమవద్దగమున జన్మించిన మహాగజములతోడను, బాహు
పరిసే, మిక్కిలి ముదిరి, సర్వముల పరిసన్న మారంగముల
తోడను, అరావతసంక్రమన జన్మించినట్టిదియు, పుండరీకమను
పేరుగల మహాపద్మజాతికి తెంచినదియు, వరుణదిగజమైన
అంజనజాతికి తెంచినదియు, దక్షిణ దిగజమైన శామనజాతిలో
ఉద్భవించినదియు అగు భద్రగజములతోడను ఆ పురము
పండియుండెను (22-24)

విద్రజాతిగజములతోడను సుంద్రజాతిమృగలతోడను,
మృగజాతివారిగుములతోడను, అట్టి భద్రమంద్ర రథమృగ
మృగమంద్ర - అను రెండవజాతులసాంకర్యముగల పెనుగుల
తోడను, భద్ర మంద్ర మృగ అను మూడవ జాతులసంకర
గజములతోడను ఎల్లప్పుడు మదించుచుండి, పర్వత
ఓమానములైన పనుగులతోడను ఆ అయోధ్య విలసిల్లు
చుండెను. (25)

ఆ నగరము వెలుగుగూడ రెండుయోజనముల మేరకు
వ్యాపించియుండెను సార్వజనానుభేయము గల ఆ అయోధ్యను
యోధ్యం అశక్య, శతమిలకు జయించుటకు సాధ్యముగానెరి
చినది మహారాజు పరిపాలించుచుండెను. (26)

రాజశిరోమణయు, మహాతేజశ్శాలియు అన ఆ దశరథ
మహారాజు చంద్రుడు నక్షత్రములనుపరి శత్రువులను
తేజోహీనులను గావించుచు పరిపాలించుచుండెను. (27)

ఆ నగరము పేరుకు తోనట్లుగా దృఢమైన గడియలుగల
కివాటములతోడ చ విశ్రములైన గృహములతోడను శోభిల్లు
చుండను వేలకొలది వారజనులతో కలకలలాడుచు
పల్లవద్రైస ఆ భరిని ఇంద్రసహమధైన ఆ విశిష్టమహారాజు
పరిపాలించుచుండెను. (28)

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే ఋషన్వర్గః (6)

వాల్మీకిమహర్షిపండితమైన అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు అఱగెనర్థము సమాప్తము

7. ఏడవసర్గము

దశరథునిమంత్రులు - వారిగుణగణములు.

తస్యామాత్యా గుణై రాసన్ ఇన్ద్రియోఽప్య మహాత్మనః
మంత్రజ్ఞాశ్చోగితజ్ఞాశ్చ విత్యం ప్రయహితే రథాః 1

అస్త్యై బభూవు ర్వీరవ్య తస్యామాత్యా యశస్వినః
శుచయశ్చామరక్షాశ్చ రాజకృత్యేషు విత్యతః 2

ధృష్టి ర్థయంతో విజయ స్సీద్ధార్థో హ్యర్థసాధకః
అశోకో మంత్రపాలశ్చ మమంత్ర శ్శాస్త్వమో భవత్ 3

ఋత్విజౌ ద్వావతిమతౌ తస్యాప్రాప్తే ఋషిసత్తమా
వసిష్ఠో వామదేవశ్చ మంత్రేణశ్చ తథోఽపరే 4

విద్యావినితా హ్రీమంతః కుశలా నియతేంద్రియాః
శ్రీమంతశ్చ మహాత్మావః శాస్త్రజ్ఞా వృక్షవిక్రమాః 5

కీర్తిమంతః ప్రణేహలా యథావచసకారిణః
తేజః క్షమాయతః ప్రాప్తౌ స్మితపూర్వాభిభాషిణః 6

శ్రోతాత్ కామార్థహేతోర్వా స స్రాయురవృత్తిం వచః
తేషామనిరితం కింఛిత్ ప్యేషు వాప్తి పరేషు వా
క్రియమాణం కృతం వాపి చారణాపి చిక్రీతమ్ 7

కుశలా వ్యవహరేషు సౌహృదేషు పరీక్షితాః
ప్రాప్తకాలం తు తే దండం భారయేయుః మితేష్యపి 8

ఇన్ద్రియకంజాదులు ఏశ్వరీ స్రజ్జాలియు వన ఆ దశరథ మహారాజ యొక్క అమాత్యులు కార్యవిచారిణులొ దక్షులు, ఇతరులతో ప్రాయములను గుర్తించుటలో నెమర్దులు, ఎల్లప్పుడును రాజనకు ఫ్రియమును గూర్చుట (మేలుచేయుట, యందే నిరతులు, ఎద్దులు పంపిస్తులు. (1)

వీరుదును, గొప్ప కీర్తిప్రతిష్ఠలు గావారును వన దశరథుని యొక్క ఆస్థానమున వెనిమిదిమంది మంత్రులు గలరు. వారు సభ్యవ్యవహారములయందు ఎట్టి దోషములకును తాపీయనివారు, సర్వదా రాజకార్యములను నిర్వహించుట యందు తత్పరులు. ధృష్టి, జయంతకు విజయుడు, సీద్ధార్థుడు, అర్థసాధకుడు, అశోకుడు, మంత్రపాలుడు. మమంత్రుడు అనువారు ఆ వెనిమిది మంది మంత్రులు. (2-3)

వసిష్ఠుడు. వామదేవుడు అను మహర్షులు ఇద్దఱును ఆ ఆస్థానమున ప్రధాన పురోహతులుగా ఉండిరి. ఇంకను బాలాలి మొదలగు పురోహతులును, మంత్రులును ఉండిరి వారు వ్యాజ్ఞ శాస్త్రము, దండనీతి మొదలగు రాజవిషయలలో నిపుణులు, అక్కత్యములకు పాల్పడనివారు, నీతికుశలురు విద్వత్ప్రముగాని కార్యములయెడ విముఖులు, కంపస్థులు, ఏశ్వరీ స్రజ్జాలియులు రాజవీరిని ఎఱిగినవారు వీరుగులనె ఎలాక్రమముగలవారు, మంత్రాంగమునందు శ్వాతేకిక్కినవారు, రాజకార్యములయందు విమలపాలు లేవారు శ్రీకోణశ్రద్ధి గలవారు, తేకోవహస్తాలు క్షమాగుణముగలవారు, కీర్తిప్రతిష్ఠలుగలవారు. విజయస్థులతో ముందుగా మాట్లాడు వారు కోపమువలన గాని, కోరికలవలనగాని, స్వార్థవిచితన వలనగాని అసత్యమునకు ఒడిబట్టనివారు. సురాస్త్రములయందు గాని పరిరాష్ట్రములయందుగానె జరిగిన జరుగుచున్న, జరుగబోవు పనియములన్నియును ఆ మంత్రులకు వారుల ద్వారా తెలియుచునే యుండును. (4-7)

ఆ మంత్రులు, పశువై వ్యవహారములయందును పసిష్ఠులు. మీత్రులమొడి తమ్మనవర్తనకు సంబంధించి రాజసరీక్షలతో నెగ్గినవారు అపరాధము చేసినవారు తమసుతులైనప్పటికిని నిష్పక్షపాతముగా దండించెడివారు. వారు కోకాగారిమును

కోశనంగ్రహణో యుక్తా బలన్య చ వర్తిగోహీ
అహలం చాపి పురుషం న విహింసుః ఆదూషకమ్ | 9

ఏరాశ్చ నియతోర్వాహ రాజశాస్త్రమమస్థితాః |
కుచినాం రక్షితారశ్చ నిత్యం విషయవాసినామ్ | 10

బ్రహ్మక్షత్రమ్ అహింసంతః తే కోశం నమశ్శూరయన్
మతీక్ష దండాః సంప్రేక్ష్య పురుషన్య బలాబలమ్ | 11

కుచినామ్ ఏకబుద్ధీనాం పర్వేషాం సంప్రవాసితామ్ | 12

వాసీత్ పురీ చా రాష్ట్రే వా మృషావాదీ నరః కృచిత్ |
కచ్చిన్త దుష్టస్త్రాసీత్ పరదారరతో నరః | 13

వ్రణాంతం నర్హమేవాసీత్ రాష్ట్రం పురవరం చ తత్
సువానప సువేషాశ్చ తే చ నర్హే మశీలినః | 14

హితార్థం చ నరేంద్రన్య జాగ్రతో నయచక్షుషా
గురౌ గుణగృహీతాశ్చ ప్రభ్యాతాశ్చ పరాక్రమే | 15

విదేశేష్వపి విజ్ఞాతాః సర్వతో బుద్ధినిశ్చయాత్
సంధి విగ్రహతత్పజ్ఞాః ప్రకృత్యా సంపదాన్వితాః | 16

మంత్ర సంవరణే తక్తా శక్త్యాః మాన్వాదు బుద్ధిషు
నీతిశాస్త్రవిశేషజ్ఞాః సతతం సీయవాదినః | 17

సంపుటకై దనమును ఎమకూర్చుటయందును, యోగ్యతలను బట్టి వేతనములను ఒనంగుచు చతురంగులములను ఎంరక్షించుటయందును జాగరూకులై యుండుట ఇంకను, వారు కలుపులను విదుర్కొనగలిగి పదులు, ఎన్నోరా క్షత్రపులను జయించుటకు ఉత్సాహితులగు ముందువారు కాని శత్రువు నిరసవాదియైనవో అతనిపై కంఠించడివారు కాదు. రాజనీతిని అనుసరించి శాసనములను అవరిగజొరకొడివారు అం. కలన శృదేశవాసులైన పాదుపులను రక్షించువారు, అసాదుపులను రక్షించువారు మతయు వారు బ్రాహ్మణులకను, సైతయులను చాత కలుగుండు భాగాలనును వింపెడివారు. అపరాధుల యొక్క దోషముల తారతమ్యములను బట్టియు అపరాధులనును చిల్లిగిన విషయమున) గాని కక్షిసాక్షిత్వములను బట్టియు దండనలను విధించెడివారు (8-11)

మంత్రులందఱును తిక్కణశుద్ధితో ఎక్కడెక్కడ రాజ్యవ్యవహారములకు నడుపుచుండువారు. ఆ పురమునందు గాని రాజ్యమునందుగాని అబద్ధమాడువాడు ఎవ్వడును లేడు. అయోధ్యానగరమునందును కోపలరేశమునందును ఒక్కడును వలెకుడు గాని, వివిక్తతరుడుగాని లేముడెను. కనుక అందఱును సకాంతి పెరికొనియుండెను అ మంత్రులందఱును పుత్రశ్రమములను గురిచియుత్తైక వేషభూషణములను విధించుచుండెడివారు వారు సద్బీలులు రాజహితమునందే వృష్టుని నిలిపి, జాకరూకులై రాజ్య తంత్రములను నడిపెడివారు వారు తల్లిదండ్రులు, పురువులు మొదలగు పెద్దాలోగల మంచిగుణములనే గ్రహించుదు తమ దుగుములకారణముగా పెద్దలలవరాధిపాతములకు సాత్రువైనవారు వారు నాశమునొంది నెవ్వరు. (12-15)

వారు తమబుద్ధిలను నే చాలి భవిష్యద్భర్తమాన విషయ పరిష్కారము గలవాడుగా విదేశములందుండును భ్యాజనహించిన వారు ఆ అమాన్యూండమును ఇతరరాజులతో దేశకాల పరిస్థితులకు అనుగుణముగా నియమిచేసికొనుటను, యుద్ధమును నడిపించుటను ఎఱిగినవారు ¹కలిగిన సంపదతోడనే తన్నుపడువారు మంత్రాలోపనలను రహస్యముగానుంచుటలో సమర్థులు. సున్నితమైన విషయములను సూక్ష్మబుద్ధితో అకోపనయుటలో ప్రతిభిలవారు రాజనీతిశాస్త్రపురోగులను

1 శ్లో. యదాప్యేవాత్మికా నీతి తదా సంతరిం సమాశ్రయేత్, అప్యన్తాయో యదాత్మానం తదా మక్తే త ప్రిహమ్ |

సంతరించుట అర్థముగా ఉన్నప్పుడు వానితో సంధి చేసికొనుట యుక్తము. ముందే అనప్పడ యుద్ధమునకో సెర్తము కావలెను (గురువక్త)

ఈధ్వజే నై రమాత్మైస్తు రాజా దశరథోఽ నఘః.
ఉపపత్నో గుణోపితైః అన్వళానన్వమంధరామ్ . 18

అవేక్షమాణశ్చారేణ ప్రజా ధర్మేణ రంజయన్,
ప్రజానాం పాలనం కుర్వన్ అధర్మం పరివర్తయన్, 19

దిశ్రుతస్త్రీషు తోశేషు నదాన్యః సత్యవంగరః
స తత్ర పురుషస్యాశ్రుః శశావ స్పృథివీమమామ్ 20

నాధ్యగచ్ఛద్విశిష్టం వా తుల్యం వా శత్రు మాత్మనః,
మిత్రవాన్ సతపామంతః ప్రలాపహతకంఠకః,
స శశావ జగద్రాజా దివం దేవవతిర్యథా 21

తై శ్శృంఘ్రీభి ర్మృంతహితే నియతైః
వృత్తోఽనురక్తైః కుశలైః సమర్థైః
స పార్థివో దీప్తి మహాస యతః
తేజోమయై ర్గోభి రివోదితోఽ ర్యః . 22

బాగుగా పితృగణవారు రాజానకు హితము కలుగునట్లు
ప్రియముగా మోలాడువారు. ఇట్టి పదుణానంపన్నులైన
అమాత్యులతో గూడి ఎట్టి వ్యసనములు⁽¹⁾ లేని దశరథ
మహారాజు కోసలరాజ్యమును పరిపాలించెను. (16-18)

దశరథ మహారాజు గూడబారుల ద్వారా శ్మశ్రేణ పరదేశ
పరిస్థితి లను గమనించుచు అధర్మమునకు లాభ లేకుండ
ధర్మయుక్తముగా ప్రజలను రంజింపజేయుచు దేశమును
పాలించుచుండెను. మహాదాతగా, సంత్యసంఘడుగా
ముర్ఖోకములయందును శ్వాతికెక్కినవారై ఆ నరేంద్రుడు
ఈ పృథివీని పరిపాలించుచుండెను. (19-21)

దశరథునకు పెక్కుమంది రాజులు మిత్రులుగా ఉండిరి.
సామంతరాజులందఱును అయినకు సావాక్రాంతులై
యుండిరి. అతడు తనసలాపముచే క్షుద్రులైన శత్రువుల
నందఱిని డ్రావునాపెను శత్రువులలో ఆయనకంటె అధికుడ.
గాని అయినతో సమానడుగాని ఎప్పుడునులేడు ఇంద్రుడు
దేవలోకమునువలె ఆ దశరథుడు ఈ లూలోకమును
పరిపాలించుచుండెను. (21)

రాజానకు హితమును గూర్చుకై లగినవిధముగా
ఎరిత్రాలోచనలు చేయుటకు నియమింపబడినవారును
ప్రభుభక్తి పరాధులును, బుద్ధికుశలును, కార్యదక్షులును
వానట్టి సుర్మితులతోగూడిన దశరథమహారాజు
తేజోమయములైన కిరణములతో ఒప్పుచున్న ఉదయబాసుని
వలె ప్రకాశించుచుండెను. (22)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే సప్తమస్తకః (7)

వాల్మీకిమహర్షిరచితమై అధికావ్యుక్తైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందలి ఏడవస్తకము సమాప్తము

— * * * —

1) శ్లో. దశకామ నిమిత్తాని తతాశ్చాక్రోధజానినీ వ్యసనానీ దురంతాని ప్రయత్నైన విసర్జయేత్ || (మనుస్మృతి)
కామములైనవి వ్యసనములు సరి. శ్రోధజములైన వ్యసనములు ఎఱివి - ఈ దుర్మనసములకు తోనూకుండు
ప్రయత్నపుష్కలముగా వీటిని విస్మరింపవలెను

శ్లో. మృగయాగో దివాస్యాస. పరివాదస్తయోమదః తార్కలకం వృధాల్కృత కామజో దశకోణః ||

వైకున్ఠం సాహసంద్రహే ఈర్ష్యాసాయాద్ధి దూషణే వార్తాంధనంప పాదుష్కమ్ శ్రోదకోఽపి సణోఽపి ప్రికోఽపి మున్మత్తి

వేట, పాదకల అణ (హాధము) ఎగులు పిడించుట. ఎఱియెరు. స్వేచ్ఛలము గర్భప్రదుడు, స్వత్ర్య గీత వాద్యములందుంచి
వివరీతలైన జనకీ, వర్మముగా తిరుగుచుండుట - ఈ పదయును కామజములైన వ్యసనములు. వాదోలు చెప్పుట
దుస్సాహము. ద్రోహించితే అపహాసము. ఇతరుల సేవనములందు దోషములను ఆరోపించుట. దంపి కొఱకై పీచముగా
మోలాడు. తిట్టుట. కఠినముగా మోల్లడుట అను ఈ పదవిధియును శ్రోధజములైన వ్యసనములు.

8. ఎనిమిదవసర్గము

దశరథుడు సంరాసము లేవందులకు నిచారపడటం ఆశ్వమేధయాగముచేయుటకు సంకల్పించుట.

తస్యల్వేవంశైభావస్య ధర్మజ్ఞస్య మహాత్మవః |
మితార్థం తస్యమానస్య వాసీద్వంశకళః మితః | 1
చింతయానస్య తస్యవం బుద్ధిరాసీన్మహాత్మవః |
మితార్థం పాయమేధేవ తీమర్థం న యజాన్మహామ్ | 2
న విశ్చితాం మతిం కృత్వా యష్టవ్యమితి బుద్ధిమాన్ |
మంత్రిభిః పహ ధర్మాత్మా వర్త్య దేవ కృతాత్మభిః | 3
తతోఽ బసీదిదం రాజా సుమంతం మంత్రినత్తమమ్ |
శీఘ్రమావమ మే పర్వాన్ సుహం ప్సాన్ పపురౌపితామ్ | 4
తతస్సమం తస్యతీతం గత్వా త్వరితవిశ్రమః |
సమావయన్ విలాన్ పర్వాన్ చమప్రాన్ వేరపారగామ్ | 5
సుయజ్ఞం వామదేవం చ జాబాలినుథ కాశ్యపమ్ |
పురోహితం నపిష్ఠం చ యే చాన్యే ద్విజనత్తమామ్ | 6
తాన్ పూజయిత్వా ధర్మాత్మా రాజా దశరథ స్తవా |
ఇదం ధర్మార్జునహితం శ్లక్ష్యం పఠనమ్రుచివీ | 7
మమ తావత్సమానస్య పుత్రార్థం వాస్తీ నై మఖమ్ |
తదర్థం పాయమేధేవ యన్త్యామితి మతిర్మమ | 8
తదహం యష్టుమిచ్ఛామి శాస్త్రద్వీపైవ కర్మణా |
కథం ప్రాప్స్యామ్యహం కామం బుద్ధిరత విచార్యతామ్ | 9
తతః పార్థివీ తద్యాక్యం బ్రాహ్మణాః సత్సహాయమ్ |
నపిష్ఠామిహా సర్వే పార్థివస్య ముచామ్యుతమ్ | 10
క్షీచుశ్చ పరమశ్రీతాః కర్త్యే దశరథం పహః |
సంభారాః సంభ్రయంతాం తే తురగశ్చ విమువ్యతామ్ | 11
పర్వతా స్రాప్సుః పుత్రాన్ ఆధీపేతాంశ్చ పార్థివ |
యస్య తే ధార్మికే బుద్ధిః ఇయం పుత్రార్థమాగతా | 12
తతః స్రోహే ధవద్రాణా శ్రుత్వా తద్విజభాషితమ్ |
అనాత్మ్యాంశ్చ బసీద్రాణా పార్వత్యామరేక్షణః | 13

ఇంతటి ప్రవాళకరియైన పరిజ్ఞానము మహాత్ముడును ఎవరికి దశరథునకు వశమౌద్యరకులేనె యత్తుడు వేమందుకునే అతడు సంరాసముకొట్టకై పరితపించుచుండెను. (1)
ఈ విషయముగా చింతించుచున్న ఆ మహారాజునకు సెంతానాసాపక్షి అత్తమేధయాగము చేయుట యిచ్ఛాముగదా అను అలోచన తట్టెను. ప్రజ్ఞాకారియు ధార్మికుడును ఎవరికి ఆ మహారాజు మిక్కిలి బుద్ధిమంతుడైన మంత్రులందఱితో గూడ సమాలోచనచేసి చూచును చేయును యే లోకము లును సత్తయమునకు ఎచ్చెను. (2-3)
అంతట దశరథుడు పురోహితముతోగూడ ముప్పలపక్షి తోడ్కొనిరమ్మ. ఆనె మంత్రుల సత్తమయైన సుమంత్రుని అనేకమును పిమ్మట సుమంత్రుని అనేకమును కరణముగా నిర్ణయించుకొనితనముజ్ఞుల వామదేవం బావసీదేవ కాశ్యప పురోహితమునుజ్ఞులను పిమ్మట అట్టి ఇంద్రభాద్రాశ్శోత్సములను రాజవనమునకు తోడ్కొనివచ్చెను. (4-6)
ధార్మికోద్వమధేవ పరగమయోగాజు అంగిరీ ప్రేసినె మిష్టాది బ్రాహ్మణోత్సములనందించున పూజించి ధర్మాత్మ సహితములైన వరదములను మరులముగా వచ్చి నిలిపెను. శ్రుత్తులులేనిందున తనవదిడుమిష్ట నాకు మనశాంతి లున్నదని అంగులకై అర్చితే పరగమం చేయుచున్నది. నది నా సంకల్పము. అందువలన పరిపరాసముగా యుద్ధిపిష్ఠము గైకొనుటలేదు. నేను కోపవంతును. ఈ అర్చితే పరమము నన్నిష్టముగా కోరగా నందుచునును అనుచుండెను. (7-9)
పిమ్మట నే కలగి పూజార్థమార్జునముగలవలె రాజుగారి నేట వెలువడిన ఆ ముగిలకు బాగు బాగు అనుచు మిక్కిలి సంతోషించి వారందఱును పరమశ్రీయశ్చి విజయనితో ఇట్లనితి. "యజ్ఞమునకు ఆహ్వానియైన యాచార్యులది ఉపకరిణములన్నియివీ తెచ్చిరియ్యదు. యజ్ఞాశ్చమును విడుపుదు. కి రాజా ఎత్త సంరాసముకొట్టకై మిమ్మ కరిగిన ఈ పరిశంకలము పఠపిస్తామి. కాశ్యప మీడు అభిషేక రీతిగా పుత్రులను అడయించెను. (10-12)
దశరథుడు అప్పికోర్కములలమంత్రవాక్కులను సెప్పి మిక్కిలి సంతోషించెను. పిమ్మట ఆ రాజు అంగవాక్రవులను వాల్మీకి అమాత్యులతో ఇట్లనెను. మా సుమన్తులు అరేణించిన

పంథాశ్శాన్తిం భియంతాం మే గుహాశాం పంచనాదేనా
పమద్ధాధిష్ఠితశ్చాశ్శః పాపాథ్వా యో విముచ్యతామ్ 14

పరియ్యాశ్చోత్తరే తీరే యజ్ఞభూమిః విధీమతామ్
శాంతయశ్శాభివర్తంతాం యథాకల్పం యథావిధిః 15

పశ్య స్వాప్నమయం యజ్ఞః పర్యేణాపి మహాక్షితాః
వానవాధో భవేత్ కష్టే యద్యపీన్ క్షతుసత్తమః 16

ఫిదం హి మృగయంతే త్ర విద్యాంసో హృహృహృహః
విహతస్య చ యజ్ఞస్య సర్వః కర్తా విసఖ్యతి 17

రద్యథా విధిపూర్వం మే క్షతురేష సమాప్యతే
తథా విధానం క్రియతాం సమధ్యాః కరణే ప్రియా 18

తథేతి చాబ్రువన్ సర్వే మంత్రిదాః ప్రత్యపూజయన్
పాద్మివేంద్రస్య అచ్యుత్యం యథాజ్ఞప్తం నిశమ్య తే 19

తథా ద్వితా స్తే ధర్మజ్ఞా నర్తయంతో హృహర్తమమ్
అమజ్ఞాతాస్తత స్సర్వే పునర్జగ్ముః యథాగతమ్ 20

వివర్ణయిత్వా రాన్ విప్రాన్ నచవానిదమబ్రవీత్
బుధ్విర్యః ఉపవిశ్తో యం యథాపత్ క్షతువాప్యతామ్ 21

ఇత్యుక్త్వా హృషణాత్మనః పరివాన్ సముపస్థితాన్
వివర్ణయిత్వా న్వం వేశ్మ ప్రవివేశ మహాద్యుతిః 22

తతః స గత్వా తాః పత్నీః పరేష్వో హృదయప్రియాః
ఉవాచ దీక్షాం విశత యక్ష్యే హం మరణారణాత్ 23

తాసాం తేనాతకాంతేన పజనీన సునర్హసామ్
సంభవన్త్యాన్యకోభంత పత్మానీన హిమాత్మయే 24

రీతిగా యజ్ఞమునకు వలయువస్తువులను సమీపార్థుడు
అర్పించుడు (దుజర్జడమును సరించువాడు) మొదలగు
ముక్త్యుపకరణములను సమగ్రమున యోచించి
రిక్షయ బడు యజ్ఞాశ్శునును నిడివి పెట్టుడు (13-14)

సరియూపదికి ఉత్తరతీరమున యజ్ఞభూమిని నిర్మించుడు,
విఘ్ననివారికములైన శాంతికార్యములను క్రమముగా
కాస్తోత్రముగా జరిపించుడు. (15)

ఈ అశ్వమేధమహాశుష్టమును ఆచరించుటలో కష్టములు
గాని అపరాధములుగాని నొందెను అవశామి లేకున్నచో
సామాన్య నెన రాజులు లందఱును ఈ శుష్టమును వేయవలెను
పూవకొడిగారే విద్యాంసలైన ఆశ్వమేధ యోగమును లక్ష
బాగుగా జరిగిన, బ్రాహ్మణాక్షిమలు యజ్ఞకాంక్షియునందఱే
వేషమును వెనుకనుండి వారు యజ్ఞమును భరింపవలెను
యశ్శిండుమూడుడు యజ్ఞము నిక్షేపించి వెంటనే నశించును
నేను గుహ్యమున ఈ అశ్వమేధ మహాశుష్ట్యలపవనములు
లేకుండా యథావిధిగా పరిసమాప్తమగునట్లు మోడును నీరు
కార్యనిర్వహణవిక్షలు "వా" (16-18)

ఆ మంత్రములందఱును మహారాజయొక్క ఆజ్ఞలను విని
జయనను ప్రశంసించుచు "ప్రదువులు ఆవేశించినట్లే
వేయుచును ఈ పరికర

ధర్మజ్ఞులైన ఆ బ్రాహ్మణులందఱును గాఢము అశీర్వాదించి
ఆయన ఉపస్థితి కైకొని తమతపసేవాంశులకు 399 (20)

బ్రాహ్మణోత్తములను సిద్ధాకరిసిన పేదని మహారాజా
"బుద్ధిజాతు ఆదేశించిన విధిముగా యజ్ఞప్రవృత్తులను
సిద్ధపఱచుడు" అని సచివులతో పలికెను (21)

మహారాజా ఈ విధముగా పరికర అరణ్య చేరియున్న
అమాత్యులను సంపన్నులని సంతోషముతో తన మందిరమున
ప్రవేశించెను. పిమ్మట ఆ మహారాజా తన ప్రియపత్నులైన
కొనబాధి లకువక్షేప పుష్కరాక్షిక్తే యజ్ఞమును వేయదలచుచు
పేదని కిక్కికొని "నేను ఎక్కడను విక్రీణింపకరములేన
ఆ సమయము నందరేమిట? ఆ వాణిమంశువృద్ధిముఖమును
తలచి పిమ్మట పేదనిని కిక్కిరించుచు కేధిల్లెను (22-24)

ఇత్యాద్యై శ్రీమద్రామానుజే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే అష్టమస్తోత్రః (8)

వాల్మీకిమూర్తిపించితనై ఆదికావ్యమైత శ్రీమద్రామానుజమునంతటి బాలకాండమునందు ఎనిమిదవస్తోత్రము సమాప్తము

-- * * * --

1) తల్లితిసాయ శ్రీతా శ్రీధర్మకావ్యములోను ఆంధ్రాభిమతాద్యోగము వ్యాసై పాపా ప్రాహ్మణాః సుహృద్భావే "యజ్ఞకాంక్షిమల
యోడు మంత్రకర్తాగ్రేయాదేమిలం ప్రాశస్త్యములను వేసికొనువాడు, గ్రహం గౌరవించునట్లుగా వారల గా పుష్కరకొడుకాడు
అనియ్యవే యజ్ఞములను వేయరునా? అని బ్రాహ్మణులు సుహృదాక్షులు అయ్యెను - కొనింగరాజీయవ్యాఖ్య

9. తామ్మిదవసర్గము

పుత్రసంతానసాప్తకై ఋష్యశృంగమహర్షిని వీరిపించుట అవసరము - అని పలికి శుమంగ్రుడు రోమపాదుని
పూర్వారతమును దరమనకు తీర్చి పుట్ట

వీత క్షుత్వా కహమ్నాతో రాజానమ్ ఇదమబ్రవీత్ |
ఋత్విగ్నిరసదిష్టో యం పురావృత్ మయా శ్రుతః | 1

ససత్కృమాతో భగవాన్ పూర్వం కథింవాన్ శఞ్ఖమ్
ఋషీణాం శన్నిధౌ రాజన్ తవ పుత్రాగమం ప్రసరి | 2

కాశ్యపస్య తు పుత్రోఽస్తి విభండక ఇతి శ్రుతః |
ఋశ్యశృంగ ఇతి భూతః తస్య పుత్రో భవిష్యతి | 3

న పతే సత్యసంహృత్ మునిర్వనచరత్సదా |
నాన్యం జానాతి ఏప్రింధో విర్యం పీఠవశత్సవాత్ | 4

వైవిధ్యం బ్రహ్మచర్యస్య భవిష్యతి మహాత్మనః |
లోకేషు ప్రథితం రాజన్ విదైత్య కథితం సదా | 5

తస్యైవం వక్షమానస్య కాలస్సమభివర్తత |
అగ్నిం శుశ్రూషమాణస్య పితరం వ యగస్త్రిసమ్ | 6

విరసీన్నైక కాలే య లోమపాదః సతాపవాన్
అంగేషు ప్రథితో రాజా భవిష్యతి మహాబలః | 7

తస్య వ్యతిక్లిమాద్రాజ్ఞో భవిష్యతి మదాదుణా
అనాభ్యష్టేష్టుభయోరా వై సర్వభూతభయానహః | 8

అనాభ్యష్టైః తు పుత్రాః సావా దుఃఖమస్మరః
బ్రాహ్మణాన్ శ్రుతశ్చద్వాంశ్య సమావీయ సవక్ష్యతి | 9

భవంతః శ్రుతధర్మాతో లోకవార్తాశ్రవేదినః
సమాదీశతమ నియమం సాయశ్చిత్తం యథా భవేత్ | 10

వక్ష్యంతి తే మహాపాలం బ్రాహ్మణా వేదపాఠగాః |
విభండకమితం రాజన్ సర్వోపాన్యూరిహనయ | 11

మంత్రయు పారథియు పని సుమంగ్రుడు, మహారాజా
రాజంతో పరికిన మాటలను వీని, వీకాంతముగా అయనతో
శల్లనెను. "పుత్రసాప్తకై పసిష్టాదిమహర్షులు మీకుసదేగించిన
అశ్రునేదయోగవిషయములు నెను శబివరలో ఇతిహాసరూపమున
వినియుంటిని. ఓ రాజా! భవిష్యత్ సరిష్టెటనటు దర్శించగల
సత్యమారమున్న మీకు పుత్రపాప్తనిగార్చి ఋషులు
సమక్షమున ఈ కథన తోపియుండిను. (1-2)

కశ్యపమహర్షిపుత్రుడ విభండమడు అంతే ఋశ్యశృంగుడు
ఆను పుత్రుడ కలిగి భావితకెను. ఆ ఋశ్యశృంగమహర్షి
సరంతరము తరిగిదైన విభండకుని అనుసరించి
వనమలలోనే సంచరించుటవలన అయనకు ఆ వనములు,
అంతటికి వచ్చివేళ్లు ఋషులు తప్ప సుతీయక సుపాదమే
తెలియదు. ఓ రాజా! వర్మశాస్త్రజ్ఞుడే తెలుపింది లోకాన్ని. నైన
బ్రహ్మచర్యము రెండు విధములు. బ్రాహ్మచర్యమును ఈ
రెండువిధములైన బ్రాహ్మచర్యములను సత్కరగలడు
లోకాధ్యక్షులను ఎనర్పుల ప్రసన్నుడైన తండ్రుని గురువులను
సేవిండును మొదటి బ్రాహ్మచర్యమును వాటిండుట ద్వారా
ఋశ్యశృంగుడు కొంతకాలమును గడుపున. (3-6)

ఈ కాలమువరదే పరాక్రమవంతుడు మహాబలశాలియైన
రోమపాదుడు అంగరాజ్యమునకు ప్రభువు అగును. ఆ రాజు
ఒకప్పుడు భర్మము తప్పినందువలన ఆ రాజ్యమునందు
అంతటను చాలాకాలము అనావృష్టి పర్చును. అది సమస్త
సాములకు బీతిగొల్పునదియును. తీవ్రమైన ఆ క్షామ
పరిస్థితులకు రాజా మిక్కిలి భిన్నుడై వేదశాస్త్ర పండితులైన
బ్రాహ్మణులను వీరిపించి ఇట్లు నెల్లును. (7-9)

"మీరందఱును సమస్తధర్మములను తెలిసినవారు
లోకపుత్రులములను ఎరిగినవారు. ఈ అనావృష్టికి కారణమైన
నా పాపములు లోలగుటకై తగుసాయశ్చిత్తులను, వాటి
నియమములను దయతో తెలుపుడు." వేదపండితులైన
ఆ బ్రాహ్మణులు ఇట్లు చెప్పెదరు. ఓ రాజా! విభండక
మడుడైన ఋశ్యశృంగ మహర్షిని వీ విధముగనైనను ఇచ్చటికి
రప్పించుడు. (10-11)

1 స్వర్గలోకములచే పుట్టబడి లోకాన్ని పట్టిన ఋశ్యశృంగుని పేరు విధములు - మహాత్మాత్వము మొత్తాబడిన దండములను
దేహించుట అయిదు లోకములను సమర్థుడై యుండు - మహానందరము విపిణ్ణదినములలో భార్యతో కలియకుండుట తలపెడి

అవామ్య వ మహాపాత ఋశ్యశృంగం మసత్సృతమ్
ప్రయచ్ఛ కవ్యాం శాంతాం వై విధినా మనమాహితః, 12

తేషాం తు వచనం శ్రుత్వా రాజా చింతాం ప్రపత్సృతే.
కేహోపాయేన వై శక్యమ్ ఇహనేయం స వీర్యవాన్ 13

అతో రాజా వినిశ్చిర్య పహమంత్రితాత్మహవ్
పురోహితమనూత్యాంశ్చ తతః ప్రేష్యతి పర్శ్వతాన్ 14

తే తు రాజ్ఞో వచః శ్రుత్వా వ్యధితా నివతానవాః
న గచ్ఛేమ ముషే కీలా అనువేష్యంతి తం వృషమ్ 15

వక్ష్యంతి చింతయిత్వా తే తస్యాపాయాంశ్చ తత్క్షమాన్.
అవేష్యామో నయం నిద్రం న చ దోషో భవిష్యతి 16

వినమంగాధిపేనైవ గణికాధిః ఋషేః సుతః।
అవీతో వర్తయన్తేవ శాంతా చాన్యైః ప్రరీయతే, 17

ఋశ్యశృంగమ్ బాహుతా పుత్రాంత్రవ నిధావ్యతి
సవత్సుమార కథితమ్ ఏతావ ద్వాహ్నాతం మయా, 18

అథ హృష్టా దశరథః మమంత్రం ప్రత్యభాషత
యథర్హ్యశృంగ స్త్వానీత్ విప్రదేణ త్వయోచ్యతామ్, 19

అట్లు ఋశ్యశృంగుని పిలిపించి, బాగుగా సత్కరించి
అయినకు మీకువారైజ్జైన శాంతనిచ్చి నిర్విచారముగా
వివాహము చేయుడు." అని - అప్పుడు రాజా బ్రహ్మచర్య
పరినిష్ఠలోనున్న ఆ మహర్షిని ఇచ్చటికి రప్పించుట యిట్లు?
అను ఆలోచనలోపడును. (12-13)

అంతట దీమంతుడగు అరాజా మంత్రులతో ఆలోచించి
"ఋశ్యశృంగుని తీసికొనినట్లుకై బ్రాహ్మణులను సంఖ్యలయే
తగులు" అని నిశ్చయించి పురోహితుని, మంత్రులను పిల్చించి
పంపుటను నిశ్చయించును (14)

వారు రాజామూలము నిసి, కలవరపడి, వివ్రముల్లే రాజా!
పథంపకమహర్షి యిది శ సూక్తి భమము కాన్లు మీము అవధికి
నిర్లజాలము కాని ఋశ్యశృంగుని రప్పించు ఉపాయమును
తెల్పిదము" అని రాజానకు నీచ జెప్పుదురు (15)

వారు అయినను తీసికొని వస్తువకు తగిన ఉపాయములను
ఆలోచించి ఆ రాజుతో ఇట్లు చెప్పెదరు. మనకు ఎట్టి రోషము
కంటకుండ ఆ బ్రాహ్మణుని ఇచ్చటికి రప్పించము" అని
అంతట అగ్రరాక్షస దోషుడగుడు శోకంధ్వరా ఋశ్యశృంగుని
రప్పించును ఆయనరాకతో వర్షములు కురిసి అనావృష్టి
తోలుగును. అంతంతము రాజా తన కుమార్తెయైన శాంతను
అయినకు ఇచ్చి వివాహము జరిపించును. (16-17)

ఋశ్యశృంగుడు మీకును అట్లుడే¹ ఆ పుణ్యాత్ముని రాకతో
మీకు పుత్రులు కలుగుదురు. సవత్సుమారుడు తెల్పిన
వృత్తాంతముసతయు మీకు తెల్పితిని." అందులకు
దూరిండుడు పంతపించనివాడై "రోషపాడుడు ఋశ్యశృంగుని
అంగదేశమునకు రప్పించినగీతిని వివరింపుము" అని
సుమంత్రునితో పలికెను. (18-19)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే నవమస్తకః (9)

వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై అధికావ్యసైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు తొమ్మిదవస్తకము నమాప్తము

- * * *

10. పదియవస్తకము

అంగదేశమునకు ఋశ్యశృంగునిచగమనము

సుమంత్రశ్రోదితో రాజ్ఞా ప్రవాచేదం వచస్తథా।
యథర్హ్యశృంగస్త్వానీతః శ్శణు మే మంత్రిధిః పహ 1

రాజాకోరికపై సుమంత్రుడు ఇట్లు చెప్పిదోడంగెను.
"మహారాజా! రోషపారుచిమంత్రులు ఋశ్యశృంగుని
రప్పించిన గీతిని తెల్పుదును ననుడు (1)

(1) శాంత దశరథునిబోధనిపుత్రుడైన ఆమె రోషపాడునని దిల్లీపుత్రుడు. అందులకు రోషపాడునకునై దశరథునియను ఋశ్యశృంగుడు అట్లుడే

రోమపాదమువాచేదం సహమాత్యః పురోహితః ।
ఉపాయో విరపాయో యమ్ అస్మాభిరభిచింతితః ॥ 2

ఋశ్యశృంగో వనచరః తపస్వీధ్యాయనే రతః ।
అవధిజ్ఞః స వారీణాం విషయాణాం ముఖవ్య చ ॥ 3

ఇంద్రియార్థైరభిమతైః పరచిత్తజమాభిభి ।
పురమ్ అవాప్యయిష్యాడు స్త్రీప్రం చాభ్యవసయరామ్ ॥ 4

గణికా స్తత గచ్ఛంతు రూపవత్సః స్వలంకృతాః ।
శ్రతోభ్య వివిధోపాయైః అనేష్యంతీహ పత్నీతాః ॥ 5

శుశ్రా తథేతి రాజా చ స్రయవాచ పురోహితమ్
పురోహితో మంత్రణశ్చ తథా చక్రశ్చ తే తదా ॥ 6

వారముఖ్యాశ్చ తద్రుత్వా వనిం ప్రవివిఖర్షవాత్ ।
అశ్రమస్యాపిదూరేఽపీన్ యత్నం కుర్వంతి తదృనే ॥ 7

ఋషిపుత్రవ్య ధీరవ్య నిత్యనూత్రమవాసినః ।
పీతుస్స నిత్యసంతుష్టౌ వాతెచక్రామ చాత్రమాత్ ॥ 8

స తేన జన్మప్రభృతి కృష్ణపూత్యం తపస్సనా ।
స్త్రీ వా పుమాన్ వా యచ్ఛాన్యత్ సర్వం వగవదాస్త్రిణమ్ ॥ 9

ఏతః కదాచిత్ తం దేశమ్ ఆజగామ యద్యచ్ఛయా ।
విభండకమతస్తత తాశ్చాపశ్యద్వరాంగవాః ॥ 10

తా శ్చిత్తనేషాః ప్రమదా గాయంత్యో మధురస్వరాః ।
ఋషిపుత్రమ్ ఉపాగమ్య వర్షా వచనమబ్రువన్ ॥ 11

క స్త్యం కీం సర్వపే బ్రహ్మన్ జ్ఞాతుమిచ్ఛామహే పయమ్ ।
ఏకస్త్యం విజనే ఘోర వనే చరసి శంప సు ॥ 12

అదృష్టరూపాః తాస్తేన కామ్యరూపా వవే స్త్రీయః ।
సోహ్యతస్య మతిర్దాతా హ్యభ్యాతుం పితరం స్వకమ్ ॥ 13

ఏతా విభండకోఽస్మాకం తస్యాహం మత కైరభః ।
ఋశ్యశృంగ ఇతి భ్యాతం నామ కర్క చ మే భువి ॥ 14

అమాత్యులతోగూడియున్న పురోహితుడు రోమపాదునతో ఇట్లనినను "మేము తెల్పిన ఈ ఉపాయములనలన ఎట్టి అపాయము జరిగదు ఋశ్యశృంగుడు వనమున నివసించు వాడు ఇతడు తపస్సు నొందును, వేదాధ్యయనమువలనను నిమగ్నుడై యుండువాడు. ఇతడు స్త్రీలవ్యరూపులనుగూర్చి గాని కలద్రయములనుగూర్చిగాని ఎఱుగడు. మానవుల చిత్తములను ఆకర్షించునట్టి ఇష్టమును నివర్తములవ్వారా అయినను పురమునకు శ్రీమముగా రప్పించెము, నిశ్చయించుడు. చక్కగా అలంకరించుకొనిన అందమైన గణికలకు బహుమానములను ఇచ్చి, వారిని సంపుడము. వారు అచటికి వెళ్లి వివిధోపాయములతో ఋశ్యశృంగుని ఆకర్షించి తీసికొని వచ్చెడురు. (2-5)

రోమపాదుడు పురోహితునిమావనలను ఆమోహించెను. పిమ్మట పురోహితుడు, మంత్రులు ఆ విధముగనే చేసిరి. వారిఆదేశములవైకారము వారంగినటును ఆ మూవనముల ప్రవేశించిరి. ఆ ఆశ్రమ సమీపమునకు చేరి, వారు విత్యను అశ్రమవాసీయు, జితేంద్రియుడను, ఋషిపుత్రుడును ఐన ఋశ్యశృంగమహర్షిదిర్ఘసమునకై ప్రయత్నపరి ధేయుచుండిరి. (6-7)

పీత్యసలరోనే పదా పండువృక్షైయుండు ఋశ్యశృంగుడు ఆశ్రమమును చాలి బయటికి రాలేడు. ఆ తపస్వి పుట్టినది మొదలు ఇంతవఱకును స్త్రీనగాని, పురుషునిగాని, నగరములకును, గ్రామములకును సంబంధించిన మణిపీసాణికి చూచిచూచుగడు అనంతరము ఋశ్యశృంగుడు ఒకసారి తలవని తలంపుగా అగణికలను ప్రవేశమునకు ఎచ్చి వారిని చూచెను. (8-10)

చిత్రవిచిత్రములైన వేషములను ధరించియున్న ఆ సుందరీమణులందఱును మధురస్వరములతో గానము చేయుచు ఋషిపుత్రుని సమీపించి, ఇట్లు పలికిరి. (11)

ఓ బ్రాహ్మణోర్మా! నీవు ఎవరు? ఎవరి కుమారుడవు? ఎవరు ఉండుటకు కారణమేమి? ఈ నిత్యవైక విరోధాభ్యామన ఒంటరిగా పంచరించుటకు హేతువేమి? తెల్పుము మేము వినగోరుచున్నాము. (12)

ఆ ఋశ్యశృంగుడు ఇదివరలో ఎన్నడును అట్టి అకర్షణీయములైన కూపములగు స్త్రీలను చూడెయెఱు"డు కనుక వారిని మోచిన సంతోషముతో తనతండ్రిసగూర్చి వారితో చెప్పదలచెను. (13)

"మాతండ్రి విభండకమహర్షి నేను అయినయొక్క జెరస పుత్తుడను. నా పేరు ఋశ్యశృంగుడు ఈ వనమున నా తనోజననము నున్నసిద్ధము. ఓ సౌందర్యయుగ్మలారా! ఇదిగో

ఇహోశమపదో² స్థాకం వమీచే తుభదభృవాః |
కరోష్యే నో¹ త పూజాం నై నర్వేదాం విధిపూర్వకమ్ 15

ఋషిపుత్రవచః శ్రుత్వా సర్వాపాం మునిరాసః |
తదాశ్రమపదం ద్రష్టుం జగ్ముష్పర్వాశ్చ తేన తాః 16

అగతానాం తతః పూజామ్ ఋషిపుత్రకృతాం హి
ఇవపర్వమ్ ఇదం పాద్యమ్ ఇదం నూలం ఫలం చ పః 17

వ్రతిగృహ్య చ తాం పూజాం చర్వా పివ సమయ్యతాః |
ఋషేర్భూతాశ్చ శ్రీఘ్నం తా గమవాయ మతిం దధుః 18

అస్మాకమపి ముఖ్యాని ఫలాపీనూని వై వ్యజః |
గృహీణ ప్రతి భదం తే భక్షయన్త చ మా చికమ్ 19

తతస్తాః తం సమాలింగ్య సర్వా హర్షనమస్యతాః |
మిథకాన్ ప్రదద్యుస్తై భక్ష్యాంశ్చ వివిధాన్ జహూవ్ 20

తాని హస్త్యాద్య తజప్యే ఫలాసీతి స్మ మవ్యతే
అనాస్పృచితపూర్వాణి కనే నిత్యనిహసివామ్ 21

అభ్యుప్య చ తహ విషం ప్రతచర్కాం వివేద్య చ
సచ్చంతి స్థాపదేశాతతాః ధీరా వ్రస్య పీతుః స్త్రీయః 22

గతాసు తాసు సర్వాసు కాశ్యపస్యాత్మకా ద్విజః |
అస్యస్తహ్నవముశ్కాసేత్ దుఃఖం స్మ తతికర్తతే 23

తతో¹ పరేద్యుః తం దేశమ్ అజగామ స పీత్యవాన్
మహోద్ధా యత్ర తా దృష్ట్వా వాసముఖ్యాస్వలంకృతాః 24

దృష్ట్వైత తా వ్రదా విప్రమ్ అయాంతం హృష్టమానసాః |
ఉపన్యత్య తత చ్చర్వాః తా వ్రమూచురిదం వచః 25

విహ్యోశ్రమపదం పామ్య హ్యస్మాకమితిచాబ్రువన్
తత్రాప్యేషవిధి స్త్రీమాన్ విశేషేణ భవిష్యతి 26

శ్రుత్వా తు పదసం తాసాం సర్వాపాం హృదయంశిమమ్ |
గమవాయ మతిం చక్రే తం చ నిఘుస్తదా స్త్రీయః 27

ఈ సమీపముననే మా ఆశ్రమము గలదు. ఈ ఆశ్రమమునె
విధినిధానముగా మీ లందఱిని వ్రాజించుము. కనుక మా
ఆశ్రమమునకు విచ్చేయుడు." - అయినవచనములను
విని, వారందఱికిని ఆశ్రమమును చూడవలసినవి ఋద్ధిపుట్టెను
అంతట వారి ఆయనతో గూడ ఆశ్రమమునకు వెళ్లిరి. (14-16)

ఆశ్రమమునకు వెచ్చేసిన వారికందఱికిని అతడు
అర్హపార్శ్వములను, కందముల పలములను సమన్వించి
వారిసేవగరించెను. (17)

వారు ఆయనతో సజ్జాసముదౌసర్గమునకు ఉత్సాహ
పడుచున్నవారై ఆయనపూజలను స్వీకరించిరి. పేదప
అచటికి విభాండకముని వెచ్చినను భయముతో శ్రీఘ్నముగా
అచటినుండి వెళ్లిపోవలసి (18)

'2 ద్వికోత్తమా' మేము ఒసంగుచున్న ముఖ్యములైన
ఈ ఫలములనుగూడ స్వీకరింపుడు. వీకు మేలు జరుగును,
అలసినదిక ఆరగింపుడు. 1.దం వారందఱును ఆయనను
కోరింపుకొని, మిక్కిలి అలసరింపిరి. ముందులైన అర్హలను
వివిధములగు భక్ష్యములను సమర్పించిరి. (19-20)

తేజోమూర్తియైన ఆ ఋశ్యశృంగుడు నాటివి విక్షించి
వెళ్లిపోయెను. ఎవములతో నివసించునాడు అంతకుముందెప్పుడును
కుచించాడని ఫలములవి అని భావించెను. (21)

ఆ గణికలు విభండకముహర్షి ఏక్షణములో వచ్చి
అడునోయని భయపడుచున్నవారై, మేము ఒక వ్రతమును
అచరింప శలసియున్నది' అని చెప్పి, ఋశ్యశృంగునినుండి
సెలవుకొని, ఆ సోకుతో వారు ఆ ఆశ్రమమునుండి
వెళ్లసారీ. (22)

వారందఱును వెళ్లిపోవుచుండగా విభాండకముతుడైన
ఋశ్యశృంగుడు వ్యాకులచిత్తుడై మిక్కిలి దుఃఖపడెను.
జీతేంద్రియుడైన ఆ ఋశ్యశృంగుడు అవ్యక్తైర్ముడైపోయెను
ఎలన ముఖనాడు. మనోహరిముగా అలంకరించుకొని
యున్న ఆ గణికలువృద్ధదేశమునకు వచ్చెను. తమకడుకు
వచ్చుచున్న ఆ శ్రీఘ్న మోచికెండానే వారు సంతోషముతో
రాగిపోయిరి. వీస్మయ అయినను ఏమియని వారు అందఱును
ఇట్లు పలికిరి. (23-25)

'3 మహాత్మా! మా ఆశ్రమమునకు విచ్చేయుము. అచట
శుభ్రబీకంబును అననుగా మీకు సర్వారము జరుగును.
అచి వారు ఆయనతో పలికిరి హృదయంగమములైన
నాగిమాలలను విని అతడు వారివెంట పోదలెను.
అవారాంగిలలును ఆయనను తవ్వెంటు దీసికొని
అంగదేశమునకు వెళ్లిరి. (26-27)

తత్ర దానీయమానే తు విప్రే తస్మిన్ మహాత్మని
వవర్ష సహస్ర దేవో జగత్ ప్రహ్లాదయంతదా ॥ 28

వర్షేణైవాగతం విప్రం విషయం వ్యం నరాధిపః
సైత్యుష్టమ్య ముచి ప్రహ్లాః శిరస్థా చ మహీం గత ॥ 29

అర్చ్యం త ప్రదదౌ తస్మై న్యాయతస్సుసమాహతః ।
వసే ససాదం విప్రేంద్రాత్ మా విప్రం ముస్కురాచిశేత్ ॥ 30

అంతఃపురం ప్రవిశ్యాన్త్య కిన్యాం దిత్వా యథావిధి ।
శాంతాం శాంతేన మనసా రాజా హర్షమవాస సః ॥ 31

వీనం స వ్యవసత్ తత్ర సర్పవానైః ముపూజితః ।
ఋశ్య శృంగో మహాతేజా శాంతియా సహభావ్యచూ ॥ 32

మహాత్ముడైన ఆ బ్రాహ్మణోత్తముడు అంగవేశమున
కాలుమోపినంతనే పరిణాదేవుడు లోకమునకు లక్ష్యామును
గూర్చుచు వర్షముగురిపించెను. (28)

అంతట రోమపాదమహారాజు తనదేశమునకు వర్షమును
తీసికొనివచ్చిన ముచికి ఎదురేసి భువిపై పోగిఅనడి
పనమతతో నమస్కరించెను. (29)

"ఆ రాజు భక్తిశ్రద్ధలతో ఆ ముచికి అర్ఘ్యపాద్యములను
సమర్పించెను. పిమ్మట ఓ ముసీళ్ళరా ! వారాగవలద్వారా
అకర్షించి. పిమ్మట ఇక్కడికి రప్పించినందులకు అగ్రహపడక
ఏమ్యు కష్టగ్రహింపడు (ఏమ్యు ఇచ్చిటికి రప్పించినందులకు
మీ తండ్రియైన విభండకమహర్షి మమ్మ అగ్రహింపకుండునట్లు
మీరు అంగ్రహింపడు) అని రాజు ఋశ్యశృంగుని
వేడుకనెను. (30)

మునితోగూడ అంతఃపురమున ప్రవేశించి ఏదమ ఆ
రోష పాదుడు ప్రసన్నమనస్కుడై, తనకూతురిన శాంతను
అయి కీర్తి గుణాదిగా పిలిచిపిమ్మట అవంధిలకించాయెను.
మహాతేజశ్శాంతియైన ఆ ఋశ్యశృంగ మహర్షి గౌరవాచరముల
సంపాదించుచు బృహద్రై న శాంతతోగూడి రాజాంతఃపురమున
సర్వదుఖములతో విరహించసాగెను. (31-32)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే దశమస్తంభః (10)

వాల్మీకిమహర్షివిగ్రహితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందుగల బాలకాండము 10వది పదియవ యము సమాప్తము

- * * * -

11. పదునాకొండవపర్వము

అయోధ్యకు ఋశ్యశృంగునిరాక

భూయ ఏవ హి రాజేంద్ర శృణు మే వచనం హింమ్ ।
యథా న దేవ సవరః కథాయామ్ ఏవమచపీత్ ॥ 1

ఇక్ష్యమాణాం మలే జాతో భవిష్యతి మధార్మికః ।
రాజా దశరథో నామ్నా శ్రీమాన్ పత్యవ్రతిశ్రవః ॥ 2

అంగరాజేన సఖ్యం చ తస్య రాజ్ఞో భవిష్యతి ।
కన్యా చాస్య మహాభాగా శాంతా నామ భవిష్యతి ॥ 3

"ఓ రాజేంద్రా! ఆననత్కుమారమహర్షి తనకథాప్రసంగము
నందు ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను. అది మీకు హితకరమైనది.
దానిని చెప్పెదను వినుము. (1)

ఇక్ష్య పదునాకొండవపర్వమున గలకథుడు అను పేరుగూ
ఒక పితృపురుషుడు ఉదయింపగలడు అతడు తార్కికుడై
సర్వజులక్షణములతో పత్యనందుడుగా ప్రసిద్ధి పహించును
అంగరాజైన దర్బరధునితో⁽¹⁾ అతనికి స్త్రీలి యేర్పడును
దశరథునకు శాంత అను కూతురు కలుగగలదు. అంగరాజైన
చిర్రుగధుని కుమారుడైన విశ్రరధుడు రోమపాదుడుగా

1. అంగవేశమునకు రాజు దివిరింపడు. అతనికుమారుడు దర్బరధుడు అతనికుమారుడు రోమపాదుడు. ఇతని మొదటిపేరు
విశ్రరధుడు. ఇతనికి కుమారులు లేకపోవుటచే నతనియొక మహిళకయైన శాంతను ఇతడు దత్తు తీసికొనెను.

పుత్రస్సు పోఁగరాజన్య రోమపాద ఇతి శ్రుతః ।
తం న రాజా దశరథో గమిష్యతి మహాయుగాః । 4

అనపత్యోఽస్మి ధర్మాత్మన్ శాంతాభిరా మహ శ్రతుమ్ ।
అహరేత త్వయాఽ య జ్ఞప్తు సంతాపార్థం కులన్య చ । 5

శ్రుత్వా రాజ్ఞోఽథ తద్వాక్యం మనసా న విచింత్య చ ।
ప్రదాన్యతే పుత్రవంతం శాంతాభిరామతమాన్ । 6

ప్రతిగ్రహ్య చ తం విప్రం న రాజా విగతజ్వరః ।
అహరిష్యతి తం యజ్ఞం ప్రహృష్ఠే నాంతరాత్మనా । 7

తం చ రాజాదశరథో యశ్శకామః కృతాంజలిః
ఋష్యశృంగం ద్విజశ్రేష్ఠం పరంఋష్యతి ధర్మనిత్ । 8

యజ్ఞార్థం ప్రసవార్థం చ స్వర్గార్థం చ వరేశ్వరః ।
అథచే చ న తం కామం ద్విజముభ్యార్చిశాంసతః । 9

పుత్రా శ్చాన్య భవేన్యంతి చవ్హారోఽమితవిశ్రమాః
పంచ ప్రతిష్ఠానకరాః పర్వలోకేషు విశ్రుతాః । 10

వివం న దేవప్రవరః పూర్వం కథితవాన్ కథామ్ ।
పవత్యుమారో భగవాన్ పురా దేవయుగే ప్రభుః । 11

స త్నం పురుషశార్దూల తమానయ నినత్సృతమ్
స్వయమేష మహారాజ గత్వా నజలవాహనః । 12

అమమాన్య వసిష్ఠం చ సూతవాక్యం నిశస్య చ ।
(వసిష్ఠేవాభ్యసు జ్ఞాలో రాజా సంపూర్ణమావసః)
సాంతఃపుర స్పహమాత్మః ప్రయయాత్ యత్ర స ద్విజః । 13

వవాని సరితశ్రేణ వ్యతిక్రమ్య శనైః శనైః ।
అభిచక్రామ తం దేశం యత్ర నై మునిపుంగవః । 14

అపాద్య తం ద్విజశ్రేష్ఠం రోమపాద సమీపగమే ।
ఋషిపుత్రం దదత్తాభౌ దివ్యమావమివావలమ్ । 15

ప్రసిద్ధికక్కును, ఆ రోమపాదునికవకు సుప్రసిద్ధుడైన దశరథ మహారాజ వెళ్లును. ఏమిట అతడు " ఓ ధర్మాత్ముడా! నాకు పుత్రునితానము లేదు. నాకు పంజాననాష్టికేసి, పంజాటి వ్యస్థికేసి శాంతదర్దయైన ఋష్యశృంగుడు నీ అమమతయైనవో నా కొలకై యుజ్జమును అ పఠించును." అని రోమపాదునితో పట్టుచు, దశరథ మహారాజా పఠికైన ఆ వాక్యములను విని, ఉపాధిగమముగా ౧౧ రోమపాదుడు "నా స్వల్ప తర్కంమోకేసిని పేమ్మల దశరథునకు పుత్రుప్రాప్తికై పుత్రకామేష్ఠి ఋజ్జమును నిర్మహంప సమర్థుడగు ఋష్యశృంగుని జయనకడకు పంపించును 2-6)

దశరథుడు మనస్థానము వీరినవాడై ఆ భాహ్మబోత్తముని అంబుట్టుకొనిచ్చి పంతోముతో ౩. పరమార్థా ౪. యజ్ఞమును ■ పఠించును. (7)

యజ్ఞము చేయగోదినవాడును, ధర్మజ్ఞుడును అన అ దశరథమహారాజా ద్విబోత్తముడైన ఆ ఋష్యశృంగునకు రోసిలోగ్గి వసుస్కరించి, యజ్ఞ నిర్వహణకును, తత్కాలముగా తనకు పుత్రులాభము, స్వర్గ ప్రాప్తి కలుగుటకును అయనను కోరుకొనును. ఆ మహారాజా ౧౩ విశేషోత్తము నినిచోచునుతో యజ్ఞమును నిర్వహించుట ద్వారా తనకోరికలను ఈ దేవుకొనును అయనకు అమితపరాక్రమశాక్తిలైన నలుగురు కుమారులు కలుగుచుదు. వారు పంజాటత్యము అనుపడింప జేయుదురు, అప్పటికనులయందును వారు బ్యాధిపహింతురు (8-10)

మహర్షులతో శ్రేష్ఠుడు, పూజ్యుడు, సర్వసమర్థుడు అన సనత్కుమారమహర్షి పూర్వకాలమున కృతయుగమునందు ఈ కథను తెల్పియుండెను (1)

ఓ సదోత్తమా! మహారాజా! పుత్రార్థివైన నీవు విరోహించి రాజాగాక స్వయముగా పఠివారములలో నావాసములతో వెళ్లి, పూజ్యార్థుడైన ఆ ఋష్యశృంగి మునిని సాదరియగా తీసికొనిరండు." (12)

మమలత్తుడు తల్పిగ ఈ కథన విని వసిష్ఠుని అనుమతినై కైకాసి కృతదశ మహారాజా రాజులతో అమాత్యులతోలాడి ఋష్యశృంగుడు ఉన్న రోమపాది న విమన విబయచుదేశము ఎనధ్యక్షములను, సదీతీ ములను తిన్నగా దర్శించు క్షణముగా ౧౩ మహారాజా ముని పురిపుడుపు ప్రదేశమునకు వేరిను (13-14)

రోమపాదనగరమునకు చేరిన దశరథుడు ద్విబోత్తముడును విభండకునికుపహించును, అప్పటి తేజశ్శాలియును అన ఋష్యశృంగుని రోమపాదునిసమీపమున ఉండగా చూచెను. (15)

తతో రాజా యథాన్యాయం పూజాం చక్రే విశేషతః ।
పథిత్యాత్ తస్య నై రాజ్ఞః ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా ॥ 16

రోమపాదేన చాభ్యాతమ్ ఋషిస్సత్త్వాయ ధీమతే ।
సఖ్యాం సంబంధకం చైవ తదా తం ప్రత్యపూజయత్ ॥ 17

వీచం సుసత్కృతస్తేన సహోషిత్యా పరర్షభః ।
సప్తాస్తదివసాన్ రాజా రాజానమ్ శబదమబ్రవీత్ ॥ 18

తాంతా తన సుతా రాజన్ సహభర్తా వివాంసతే ।
మరీచిం వగరం యాతు శాశ్వం హి మహదుద్యతమ్ ॥ 19

తథేతి రాజా సంశుత్య గమనం తస్య ధీమతః ।
ఉవాచ వచనం విశ్రం గచ్ఛ త్వం సహ భార్యయా ॥ 20

ఋషిస్సత్త్వః ప్రతిశ్రుత్య తథేత్యాహ వ్యవం తదా ।
థ స్పృహేణాభ్యమజ్ఞాతః ప్రయయౌ సహభార్యయా ॥ 21

తా నవ్యోన్యాయంజలిం క్షుత్వా స్థేజాత్ సంక్షిప్త్య హోరసా ।
సనందకుర్తశరథో రోమపాదశ్చ వీర్యవాన్ ॥ 22

తత స్సుహృదమాన్యచ్యు ప్రస్థితో రఘునందనః ।
పాదేభ్యః సేషయామాత దూతాన్ నై శీఘ్రగామినః ॥ 23

క్రీయతాం నగరం సర్వం క్షీసమేవ న్వలంకృతమ్ ।
ధూపేతం సీక్తసమ్మస్తం పతాకాభిరంకృతమ్ ॥ 24

తతః ప్రహస్తాః పౌరా నై క్షుత్వా రాజావమాగతమ్ ।
తథా ప్రచక్రుః తత్పర్యం తజ్ఞా యత్రోషితం తదా ॥ 25

తతః స్వలంకృతం రాజా నగరం ప్రవేషేత హా
శంఖదుందుభినిర్తా సైః పుచస్పృత్య ద్విజర్షభమ్ ॥ 26

తతః ప్రముదితాః సర్వే కృష్ణ్యా తం నాగరా ద్విజమ్
నవేశ్యమానం పత్న్యత్య నరేంద్రేణేంద్రకర్మణా ॥ 27

అంతట రోమపాదుడు గళరథమహారాజుతో తనకుగల మైత్రిని పురస్కరించుకొని ప్రసన్నమనస్కుడై సముచితముగా అయినకు విశేషపూజలను గావించెను (16)

దేశాల్పయైన ఋశ్యశృంగునకు రోమపాదుడు తనకు దళరథునితోగల నై క్రిసి, బంధుత్వమును గూర్చి తెల్పిను అప్పుడు ఆ ముని దళరథుని పూజించెను. (17)

ఇట్లు సత్కారములను పొందిన దళరథమహారాజు రోమ పాదునికడ ఎడెనిమిది దినములు గడిపి, వీరస ఆయనతో ఇట్లనెను (18)

"ఓ మహారాజా! నీ కూతురిన శాంతికు, అప్పుడైక ఋశ్య శృంగుని నా నగరమునకు పంపెను. అదిట ఒక మహాత్మాత్వము ఐదుగ నున్నది రోమపాదుడు ప్రతిభామూర్తియైన ఋశ్యశృంగునిప్రయోగమునకు తన ఆమోదమును తెలిపెను పిమ్మట ఋశ్యశృంగునతో "ఓ ప్రియోత్తమా! నీ భార్యయైన తాంతతో అయోధ్యా నగరమునకు వెళ్లుము అని పలికెను. (19-20)

ఋషిస్సత్త్వుడు ఆ మాటలను విని, రాజుగారితో అట్లే అని పలికి రాజుగారికి సంతో తో బాధ్యులౌరాడ బయలుదేరెను (21)

పరాక్రమింపులైన దళరథుడు, రోమపాదుడు ఇద్దరిను ఒక్కరింనుస్సార్ములతో స్వేదాపూర్వకములైన ఆరంగములతో ఆనందించిరి. (22)

అనంతరము దళరథుడు రోమపాదునికడ సెలవునైకొని బయలుదేరినది. పిమ్మట ఆతడు త్వరితా వెళ్లునట్టి దూతల ద్వారా తమరాకను వెలుపుచు పౌరులకు తనఆదేశమును పంపెను. (23)

"నగరమునందు అంతటను పూలనండలతో అలంకరింబములతో అలంకరింపుడు కస్తూరికలాపితో, సుగంధ కూపరిమళములతో వీక్షులను గులాళింపజేయుడు పతాకములను ఎగురవేయుడు. " (24)

పౌరులు రాజుగారికుటాగమనవార్తను విని మిక్కిలి సంతోషించిరి. రాజుగారిసందేశమువారము పూర్వగా నగరమును అలంకరించిరి (25)

పిమ్మట దళరథుడు శంఖదుందుభులధ్వనులనుధ్వ విప్రోత్తముడైన ఋశ్యశృంగుని ముందుంచుకొని, బాగుగా అలంకరింపబడిన నగరమున సవిరివారముగా ప్రవేశించెను.

ఇందునిపలి పరాక్రమశాలియైన దళరథుడు ఆదిరి సత్కారములతో నగరమునకు తీసికొనెట్లుచున్న శ్రావ్య శోక్తమున జూచి, ఆ నగరవాసులెల్లరును మిక్కిలి సంతోషపడిరి. (26-27)

అంతఃపురం ప్రవేశ్యనం ఘోషాం కృత్వా చ తాన్త్రతః |
కృతకృత్యం తదాత్మావం మేనే తస్మాప్రవాణానాత్, 28

అంతఃపురస్థైః సర్వాః శాంతాం దృష్ట్వా చభాగతామ్ |
సహభ్రాతా విశాఖాక్షీం శ్రీత్యాః ౨ సంపదే ఉపాగమన్, 29

పూజ్యమానా చ తాభిః పా రాజ్ఞా చైవ విశేషతః |
ఉవాచ తత్ర శుభితా కంచితకాలం సహర్షిణా 30

కేశరమండ బుశ్యశ్శుంగుని తనకంత.పుంమునకు
తీసికొని వచ్చి శాస్త్రక్రమంగా పూజించెను ఇంకను ఎయన
రాజుతో తాను కృతార్థుడై వెళ్ళి తలచెను. (28)

బుద్ధితోగూడ ఆ విధముగా విచ్చేసిని సకలాక్షియును
శాంతను జూచి అంతఃపురకాంతలరింబును ఎంతగానో
సంబరపడినది. (29)

అంతఃపుర స్థలము. జనవిస్తార దశరథరాజును శాంతాదేవిని
అగ్రధమురా దలతో గౌరవించిరి. ఆమెయు తనభర్తయును
బుశ్యశ్శుంగునితో అచట కొలకాలము గడపెను. (30)

ఇత్యాన్తే శ్రీమద్రామాయణే నాల్కీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే ఏకాదశస్తకే: (11)

నాల్కీకిని నాల్కీకిరసితమై అధికావ్యుడై శ్రీమద్రామాయణమునం గలి బాలకాండమునందు ఏడునాకొండలసరిము సమాప్తము

-- * * *

12. పన్నెండవపర్వము

అశ్వమేధయోగమునకు ఏర్పాట్లు చేయుటకు దశరథునిక కేకము.

తతః శాతే జహంతిథే కస్మింశ్చిత్ మమహాహతే |
వనంతే సమనుప్రాప్తే రాజ్ఞో యుష్మం మనో భవత్, 1

తతః ప్రసాద్య శిరసా తం విస్రం దేవవర్ణినమ్ |
యజ్ఞాయ వరమామాస సంతానార్థం మరస్య వై, 2

తథేతి చ వ రాజానమ్ ఉవాచ చ సుసత్కుతః |
సంభూతాః సంభ్రమంతాం తే తురగశ్చ విసుచ్యతామ్, 3

తతో రాజాః ప్రవిద్వాక్యం సుమంత్రం మంత్రినత్తమమ్ |
సుమంత్రావాపాయ శ్రీపదే ఋత్యజో బ్రహ్మవాచిభః, 4

సుయజ్ఞం వాసుదేవం చ బాభారిమ్ అథ కాశ్యపమ్ |
పురోహితం వసిష్ఠం చ యే చాన్యే ద్విజవత్తమాః, 5

తతః సుమంత్ర స్వంత్రం గత్వా త్వంత్రపక్రమః |
సమానయత్ స తాన్ విస్సాన్ సమస్తాన్ వేదపాఠగాన్, 6

బుశ్యశ్శుంగుడు అయాధ్యక్షుడు నచ్చిన సేవకుడు నాటా
కాలమునకు మనోహరమైన ఒకానొక సమంత - బుటు
ప్రారంభమున (వైత్రశుద్ధిష్టాగ్నేమివాడు) దశరథ మహారాజు
ఆశ్రమేపయాగమును ప్రారంభించుటకు సంకల్పించెను. (1)

సేవకుడు దశరథమహారాజు దివ్యతేజస్వాలియైన బుశ్య
శ్శుంగ మహామునికి శిరసాస్థాపించి, ఆయన అనుగ్రహమును
సొందెను. పుత్రసంతాన సాధియ్యానా మశాచిష్కృతి కొఱకై
(వేరుగూడు యజ్ఞమునకు ప్రవేశ - ఋత్యజునిగా ఉండుటకై
అయినను అత్యర్థించెను. (2)

బుట్టజునిగా అభ్యస్తరింపబడిన బుశ్యశ్శుంగుడు అందులకు
సమ్మతించెడి. "సుష్టుదివ్యములను సిద్ధము చేయించుడు
యాగాక్షులను పీడిచివెట్టుడు" అను రాజుతో సభకెను. (3)

అంతట కేశరమండ సుమంత్రముఖ్యుడైన సుమంత్రుని
ఇట్లు ఆదేశించెను "సుమంత్రా! కేవలం దేవులను, ఋషి జనులను
ఎవ్వరిని వాసుదేవుని బాహులీ కాశ్యపుని. పురోహితక్షేత్ర
పసిష్టుని, అట్టి తదితర ద్విజోత్తములను శ్రీమముగా వెంటగొని
రమ్ము" అని. (4-5)

అనంతరము శ్రీమగమనమున సుమంత్రుడు త్వింత్రునిగా
వెళ్ళి వేదపాఠంగితులైన ఆ బ్రాహ్మణోత్తములను అందఱిని
వెంటబెట్టుకొని వచ్చెను. (6)

రాన్ పూజయిత్వా ధర్మాత్మా రాజా దశరథ ప్తదా
ధర్మార్థసహితం యుక్తం క్షణేన వచన మబ్రవీత్ 7

మమ లాలస్యమానస్య పుత్రార్థం వాస్తే నై ముఖమ్,
తదర్థం హయమేధేన యుక్త్యామీతి మచిరమ్ 8

తదహం యుక్తు మిచ్ఛామి శాస్త్రద్వష్టేన కర్మణా
ఋషిశ్రుత్రప్రభావేన కామాన్ ప్రాప్స్యామి దాస్యహమ్ 9

తతః సాధ్వితి తద్వాక్యం బ్రాహ్మణాః ప్రత్యఘోషయన్,
వసేత్యప్రముఖాః సర్వే సాధ్వివస్య ముఖాచ్ఛ్రితమ్ 10

ఋశ్యశ్శింగపురోగాశ్చ సత్యాచుః స్పృహతి తదా,
పంభావాః సంభ్రమంతాం తే తుదగాశ్చ విముచ్యతామ్ 11

పర్యథా ప్రాప్యసే పుత్రాం శ్శత్రుర్హి మితవిక్రమాన్,
యస్య తే ఛాత్మికే బుద్ధిః శయం పుత్రార్థమాగతా 12

తతః క్షేహోఽథనద్రాజా శ్రుత్వా తద్విజృంభాశ్చతమ్
అమాత్యాం శ్చాత్రపీద్రాజా హర్షేనేవం శుభాక్షరమ్ 13

గురుజాం వచనాచ్ఛ్రవం సంభావాః సంభ్రమంత మే
సమర్థాధిష్ఠితశ్చాత్యః సోపాధ్యాయా నిముచ్యతామ్ 14

సదయ్యాశ్చోత్తరే తీరే యజ్ఞభూమి ర్విధీయతామ్,
శాంతయశ్శాధివర్ధంతాం యదాకల్పం యథావిధి 15

శక్యః ప్రాప్తుమ్ అయం యజ్ఞః సర్వేణాపి మహీక్షితా,
వాసరాథో భవేత్ కష్టా యద్యస్మిన్ క్రియతత్రమ్ 16

ఏద్రం హి స్యుగయంతేఽత్ర విద్వాంసో బ్రహ్మరాక్షసాః,
ఏహతస్య చ యజ్ఞస్య వద్యః కర్తా వివశ్యతి 17

తద్యథా విధిపూర్వం మే క్రియరేష సమాప్యతే
తథా విధానం క్రియతాం పశుర్వాః కరణేష్వహ 18

రత్నాత్ముడైన దశరథమహారాజు వారిని పూజించి,
ధర్మార్థసాధవకు ఉపయుక్తములగు మధురవచనములను
పలికెను. (7)

‘పుత్రుల కొరకై తమనో తహతహలాడుచున్న వాకు
మనశ్శాంతియే కలువైనది. అందులకై అశ్వమేధ యాగమును
చేయుటకు సంకల్పించితిని. ఆ యజ్ఞమును విధివిధానముగా
చేయగోరుచున్నాను. ఋశ్యశ్శింగుల ప్రభావముచేత నా
కోరికలు సిద్ధియవును.’ (8-9)

పిమ్మట పసిష్టడుముదలగు బ్రాహ్మణోత్తము అందఱును
రాజా పరీక్షన మొలండు పని, ‘బాగు బాగు అని, అభీషంబించిరి.
ఋశ్యశ్శింగుడుముదలగు పిఠులు రాజగారిలో “యాగమునకు
అవసరమైన వస్తువులను తెప్పింపుడు, యజ్ఞాశ్వమును పిడిచి
పెట్టుడు. పుత్రసాధికై అశ్వమేధయాగమును చేయవలెనను
పల్నంకిర్పము నీకు కలిగినందువలన అమితవల్సాక్రమశాలురైన
వలుగురు కుమారులను నీవు పొందగలవు.” అని సాదరముగా
పలికిరి. (10-12)

బ్రాహ్మణులు పలికిన ఆ మాటలను విని దశరథుడు
మిక్కిలి సంతసించెను. పిమ్మట మహారాజు అనందముతో
మండ్రులను ఉద్దేశించి, ఈ శుభవచనములను పలికెను.
“గురువుల అదేశానుసారము యజ్ఞసామగ్రిని తెప్పింపుడు
వలుగురు ఋత్విజులు ముందుసాగిపోవుచుండగా, ననుభవజ్ఞులైన
(వాలుగువందలమంది)యోదులరక్షణలో యజ్ఞహయమును
విడిచిపెట్టుడు. (13-14)

సాయానదికి ఉత్తరతీరమున యజ్ఞభూమిని ఏర్పఱచుడు.
క్షమము రప్పకుండా శాస్త్రోక్తముగా విఘ్ననివారకములైన
శాంతికర్మలను జరిపెంపుడు. ఈ అశ్వమేధమహాయజ్ఞమును
ఆచరింతుటలో కష్టములుగాని, అపరాధములుగాని సంభవించు
అవకాశమే లేకున్నచో సామాన్యులైన రాజులు అందఱునూ
ఈ యజ్ఞమును చేయుటకు పూనికొనియుండెడివారే
ఏద్యంబులైన బ్రహ్మరాక్షసులు యజ్ఞకార్యమునందలి
దోషములను వెదకుచుందురు. వారు యజ్ఞమును
భంగపఱచుటకు యత్నంబుచుందురు. యజ్ఞమునకు విఘ్నము
కలిగినచో వెంటనే కర్ష వశించుము. నేను సంకల్పించిన ఈ
అశ్వమేధయాగము ఎట్టిదోషములు (దోషములు, లేకుండా
యదావిధిగా పరిపూర్ణమగునట్లు చూడుడు. కార్యనిర్వహణము
నందు మీరు మిక్కిలి నిమగ్తులు గదా! (15-18)

తథేతి చ తతః సర్వే మంత్రినః ప్రత్యపూజయన్
పార్థివేంద్రస్య చిద్యాక్యం యథాజ్ఞప్తమ్ అమర్శతః 19

అథో ద్విజాస్తే భద్రక్షుమ్ అస్తువన్ పార్థివర్షభమ్
అనుజ్ఞాతాస్తతః సర్వే పునర్జగన్యః యథాగతమ్ 20

గతేష్వథ ద్విజాన్యేషు మంత్రినాస్తేన్ సరాధినః
విసర్జయిత్వా స్వం వేశ్మ ప్రవిశేశ మహాద్యుతిః 21

ఆ సర్వమంత్రులను మహాభాయముతో అజ్ఞులను పోలి "సమవృణు అచేకించినట్లే" అని అయినను ప్రశంసించును తదాజ్ఞలని ఎన్నిరించిరి. ఆ బ్రాహ్మణోత్తములందఱును భరిష్ఠుడైన మహారాజును కొనియాడిరి. ఆయన ఆనుక్రమమునైకొని వారు జందఱును తమతమనివాసములకేగిరి. (19-20)

విశ్రులందఱును వెళ్లినపిమ్మట మిక్కిలి తేజశ్శాలియైన చిత్రధుడు మంత్రులనందఱిసఁ జంపివైచి తాను తన వ్రాసాదమునకు వెళ్లెను. (21)

ఇత్యార్చే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే ద్వారకాస్మరః (12)

వాల్మీకీమూర్తినికొనివెరిమై అధికావ్యయై. శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందుఁ బంచోదకసార్థము నున్నది.

* * *

13. పదునూడవసర్గము

అశ్వమేధయోగాదునకు నచ్చాసములు - చశరముడు సవరివారముగా యజ్ఞశాలలో ప్రవేశించి, దీక్షను గ్రహించెను.

పునః ప్రాప్తే ససంతే తు పూర్ణః సంపత్సరోః భవత్
ప్రసవార్థం గతో యష్టుం వాయుమేధేన పిర్యవాన్ 1

అభివాద్య పపిష్టం చ న్యాయతః పతిపూజ్య త
అభివీత్ ప్రశ్నితం వాక్యం ప్రసవార్థం ద్విజోత్తమమ్ 2

మజ్జో మే క్రిమలాం బ్రహ్మన్ యథోక్తం మునిపుంగవః
యథా న విఘ్నః క్రియతే యజ్ఞాంగేషు విధీయతామ్ 3

భవాన్ స్థేః సుహృన్మహ్యం గురుభ్యః సరవో మహాన్
వోధవ్యో భవతాచైష భారో యజ్ఞస్య చోద్యతః 4

తథేతి చ న రాజానమ్ అజ్రస్త్విజపత్నయః
కరిష్యే వర్ష మేవైతత్ భవతా యత్ సమర్పితమ్ 5

యజ్ఞాశ్శయినుని పదిని ఒకసంవత్సరముతరువాత మజల వసంతముతుపు ప్రారంభమాయెను. అంతసరికును యజ్ఞశాలకుమారుని నిర్వహించుటనైన విదులనన్నింటిని¹ చశరధుడు పూర్తిచేసెను. ఏదియ కాంక్షార్థుడైన ఆ మహారాజు సంతానార్థము యజ్ఞము చేయుటపై యాగశాలలో ప్రవేశించెను. (1)

ఆ రాజు విష్ణుమహర్షికి ఆధివాసమొనర్చి, పది విధముగా అయినను వ్రాసెను. ఏమిట ఆ విప్రోత్తమవితో నవెనయముగా ఇట్లు పడికెను. "పితృహర్షి మాకు సంతానమును ప్రసాదించునట్టి యజ్ఞమును పరిష్కరముగా నిర్వహించజేయుడు. రాక్షసులచే విఘ్నములు కలుగకుండురట్లుగా సజ్జితోపచూ తేకుండునట్లుగా చూడగలము. పూజ్యులైన మీరు మాకు అమృతులు, శ్రేయోభిలాషులు యుష్మత్తమములు అంతే గాదు పవనగురువులు. వాపున ఈ యజ్ఞ నిర్వహణారాదము అంతయును మీచే. (2-4)

అంతట ఆ మన్యుమహిమని మహారాజుతో "అట్లే మీరు కోరినవీరిగనే యజ్ఞకార్యములనన్నింటిని నిర్వహించెదను. అని నుడిచెను. (5)

1. దీక్షకుఁబోయి యుండునెత్తొకఁడైనచో సాధారణమున నన్నిహింసలనును విడువవలయు క్రొత్తగా మేళవర్చుటయును పూర్వ ప్రక్షణ మయినవికల్పములు నగును. యుద్ధములచే అపరిమితమును అటువలె నిర్వహణ సాధారి కర్మలు అచ్యుతములునుండును.

తతోఽబ్రవీర్ష్యజాన్ స్వాహాన్ యజ్ఞకర్మసు సప్తరాన్
స్తాభ్యతే నిక్తితాం శ్రౌణ వృద్ధాన్ పరమథాన్మికాన్ 6

కర్మాంతికాన్ శిల్పకరాన్ వర్తకీన్ జనకావప
గణికాన్ శిల్పవశ్రవ తలైవ వటనర్తకాన్ 7

తథా తుచీన్ శాస్త్రవిదాః పురుషాన్ శుబహుశ్రుతాన్,
యజ్ఞకర్మ సమీహంతాం భవంతో రాజతావనాత్ 8

ఇన్ద్రకా జహసాహస్రీ శీఘ్రమ్ అసీయతామితి
కౌసిత్యాః క్రియంతాం చ రాజ్ఞాం జహసుణాద్వితాః 9

బ్రాహ్మణావసథా శ్రౌవ కర్తవ్యాత్పదశక్కుః
భక్త్యాన్వహస్తైః జహుభిః సముపేతాః సునిష్ఠితాః 10

తథా పౌరజనస్యాపి కర్తవ్యా జహువెన్నదాః
ఆవాసా జహుభక్త్యా నై పర్వకానైః ఉపస్థితాః 11

తథా జానపదస్యాపి జనస్య జహుశోభనమ్
వాతస్యమర్హం విధివత్ సత్కుత్య న తు కీలయా 12

సర్వశ్లా యథా పూజాం ప్రాప్నువంతి మనత్కుతాః,
చ చాపజ్ఞా సమోక్తవ్యా కామక్రోధనశాదపి 13

యజ్ఞకర్మసు యే వ్యగ్రాః పురుషాన్మిచ్ఛన్తథా
తేషామపి విశేషేణ పూజా కార్యా యథాక్రమమ్ 14

తే చ మ్య సంభృతాః సర్వే వసుధిచ్ఛజనేన చ
యథా పర్వం మవిహితం చ కీంచితో పరిహయతే 15

తథా భవంతః కుర్వంతు ప్రతిష్ఠగీర చేరసా
తత స్సర్వే వమాగమ్య వసన్తమ్ ఇదమబ్రువన్ 16

యథోక్తం తత్ మనిహితం చ కీంచితో పరిహయతే
యథోక్తం తత్ కరిష్యామో చ కీంచితో పరిహస్యతే 17

తతః మనుంబ్రహ్మచరాయ పసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్,
నినుంబ్రహ్మస్య స్వపితీన్ స్పథివ్యాం యే త ధార్మికాః 18

ఏష్మితి వసిష్ఠమ యజ్ఞకర్మలయంద రాజతే నియుక్తులైన బ్రాహ్మణోత్తములను వాన్విశాస్త్రమునందు నమర్చులైనవారిని వార్షికోత్సములైన సెద్దలను యజ్ఞపరిసమాప్తినకు కార్యసర్వసాధలో నిమగ్నులై యుండువారిని ఇటుకలమున్నగు నాటిని సిద్ధపఱచు వారిని, మ్రొక్కువారి-ఉపకరిణములను చేయు వడ్రంగులను, బాపులను క్రవ్యవారని, లేఖకులను, శిల్పము, చిత్రకారులను, కసభావములను చక్కగా అడయులను నలులను సర్పకులను, సచ్చిత్రిగరి శాస్త్రజ్ఞులను శాస్త్రములతోను, అనుభవమునందును ఆరితేటివ వారిని పిలిపించి వారితో ఇట్లవెను. "మీరందఱును రాజాజ్ఞను శిరసావహించి యజ్ఞకార్యములలో నిమగ్నులు కండు వేలకొలది ఇటులను వెంటనే తెప్పించుడు. యజ్ఞమునకు వచ్చెడి రాజులకై మిక్కిలి ఎత్తైన విశాలమైన భవనములను నిర్మించుడు బ్రాహ్మణులకై వందలకొలది చక్కని గృహములను ఏర్పఱచుడు అవి గాలులకును వానలకును తట్టుకొనునట్లు దృఢముగా ఉండవలెను, అందు వివిధములైన వజ్ర్యాన్వహములను సమకూర్చుడు (6-10)

అట్లు సరిజనులకును తానెవలకును నిశాన యోగ్యములైన గృహములను నిర్మించి, అనేకవిధములైన తినుపదార్థములను, సర్వసౌకర్యములను నిష్కారముగా సమకూర్చవలెను ఏ మాత్రము అనాధరమును మానక మర్యాదగా వారికి వోజిననత్కారములను వేయవలెను (11-12)

అన్వివర్ణములనాచికిచి తగువిధముగా ఆరణ్యత్కారములను చేయవలెను కామక్రోధములకు లోనై ఏవ్వరినీ దివ్యబుచ్చరాదు. యజ్ఞమునకు సంబంధించినవనులలో నీరతులైన శిల్పులను, తరితరులను నియిష్ఠును, ఉర్ధ్వతలను వాటించుచు శౌరవంప వలెను వారిని అంపటిని భవనముతో మృష్టాన్వభోజనములతో సంతృప్తిపఱచవలెను. అన్ని కార్యములను చక్కగా అనుష్ఠించవలెను. ఏ విషయమునందినూ ఎట్టిలోపము రాలదు మూశక్తి మూల-ఈ పనులను అన్నింటిని మీరందఱును విందు మనముతో సైవతో అచరింపుడు." (13-15)

వారందఱును కలిసి మ క్షకంఠముతో కపిష్ఠునితో ఇట్లు ఎరికిరి. "ఇంతవఱకును ఎట్టిలోపము రానీయక ఏ ఆవేశముల ప్రకారమే చేసెతిమి. ఇక మీదటగూడ మీ ఆజ్ఞలను ఏ లోపము వాటిల్లకుండా పాటించెదము." (16-17)

పిమ్మట కసిష్ఠమహర్షి సుమంత్రుని పిలిపి "ఇట్లు పలికెను. "ఈయీమందఱి మనగల వార్షికులైన రాజులను పెద్దసంఖ్యతో బ్రాహ్మణులను, క్షత్రీయులను వైశ్యులను.

నాహ్నుణాన్ క్షత్రయాన్ నైశ్యాన్ కుద్రాంతైవ సహస్రశః
వమానయన్య సత్పుత్య పర్వదేశేషు మావవాన్ 19

మిథిలాధిపతిం కూశం జనకం నత్యపితృకమమ్,
నిష్ఠితం పర్వశాస్త్రేషు తథా వేదేషు నిష్ఠితమ్ 20

తమావయ మహాభాగం నైయమేవ మనత్కుతమ్
పూర్వసంబంధివం భ్రాతృ తతః పూర్వం బ్రవీమి తే 21

తథా కౌశిపతిం స్మిగ్ధం సతతం ప్రేయవాదినమ్
వయన్యం రాజసింహస్య స్వయమేవానయన్య హః 22

తథా కేకయరాజావం నృద్ధం సరమధార్మికమ్,
శృకురం రాజసింహస్య సప్తర్త్రం త్వమిహానయమ్ 23

అంగేశ్వరం మహాభాగం రోమపాదం మనత్కుతమ్,
వయన్యం రాజసింహస్య సమావయ ముశస్మినమ్ 24

సాచివాన్ సింధుపాషరాన్ పారాస్త్రేయంశ్చ పార్శ్వివాన్
రాక్షసాశ్వాన్ నవేంద్రాంశ్చ విమస్తావాసయన్త హః 25

సంతి స్మిగ్ధాశ్చ యే చాన్యే రాజావః పృథివీతపైః
తానావయ యథా క్షీణం సామగాన్ సహబాంధవాన్ 26

వసిష్ఠవాక్యం తచ్చుత్వా మమంత్రః త్వచితస్తదా,
వ్యాదిశత్ పురుషోష్ణత రాజ్మామ్ అపయనే శుభాన్ 27

స్వయమేవ హి ధర్మార్మా సయమౌ ముపశాసవాత్
మమంత్రః త్వచిత్ భూత్వా సమాదేతుం మహీక్షితః 28

తే చ కర్మాంతికా సర్వే వసిష్ఠాయ చ ప్రీతుతే,
వర్చం వివేదియంతి స్య యజ్ఞే యదుపకర్త్వితమ్ 29

తతః ప్రేతో ద్విజుశ్చైతే, లాన్ సర్వాన్ ఇదమత్రపేత్,
అవజ్ఞయా న దాతవ్యం కన్యచిల్లీంయాఽపి వా
అవజ్ఞయా కృతం హన్యాత్ వారాకం వాత సంసయః 30

తతః క్షత్రిదహోర్వాత్రైః ఉపయాతా మహీక్షితః
బహుని రత్నాన్యాదాయ రాజ్ఞో దశరథస్య చై 31

కుద్రులను అహ్వసింపుము అన్ని దేశములనుండియు
జనులను సౌవిరముగా ఆహ్వానింపుము (18-19)

మిథిల వివిల వన జనమువారలకు శురుషు. సత్యసంఘము
సర్వశాస్త్రములందుండును వేదములలోను నిష్కృతిపుము
మహాపురి.మది కనుక స్వయముగా వెళ్లె అయినను
సంగతివముగా ఆహ్వానింపుము అంతఃపునుందియి అయినతో
గల అనుబంధమునుబట్టి మొట్టమొదట ఆయననురార్చి
తెలుపుముంటిని (20-21)

అట్లే నింతతము గురు రభాసియు రాజుగారికి అస్త్ర
మిత్రుడుని చన కాశీరాజును స్వయముగా పిలుపుము పరిమ
దార్మిపుమున పెద్దవాడును. రాజుగారికి మామయు అని
కేకయరాజును ఆయన మతుని స్వయముగా ఆహ్వానింపుము.
అంగేశ్వరివతియు. సత్పురుషుడును పూజ్యుడును. గొప్ప
క్షీర్తిసత్త్వము గలవాడును దేశరథునకు సత్త్రుడును బన
రోమపాదుని సౌరముగా ఆహ్వానింపుము ప్రాచీనశైవ పంథు.
శాపీర సారాష్ట్ర వేశాధి.తులను. విష్ణుగదేకములపయపులను
అందఱని దూతలద్వారా ఆహ్వానింపుము ఇంకిను ఈ
బాగుని గుమాన గణితునకు మిత్రులైన రాజులను అందఱని
పరివారము లతో బండుపులలోనాడె విచ్చువట్లు విజృంభిం
తురగా ఆహ్వానింపుము (22-26)

వసిష్ఠుని ఆదేశమును అనుసరించి నునులత్రుడు సమస్త
రాజులను ఆహ్వానింపఁజేతె అంతరంగముల్లన పురుషులను
వెంటనే ఆయాదేశములకు పంపెను (27)

బుద్ధిశాశీయుల సమలత్రుడు సమస్తనువార్త సర్వముగా
పెర్కొనిన మహిపాలులను అందఱని ఆయనసూచనమేరకు
స్వయముగా తన కొనిసమ్ములకై గెలవనే బయలు దేటెను (28)

యజ్ఞమునకు పరిబ్రుధిగొవ పనులను నిర్వహించెడి
వారింకియును (శిల్పికారాదులు) అంతవజ్జును తాము
పూర్తిచేసిన కార్యములను అన్వయింపెనెనార్చి దీగిల్లెనెన
విస్మయమునకి నివేదించిరి. అందులకు అ పెన్దోక్తగుడు
పంతుపున్ద వాగిగిల్లెతో నెల "శత్రు" " శత్రునిని ఏదైనను
ఇదివిస్మయ అనాదరించునె హరిరాదు సరిహా.ప. వేయరాదు
మలదవభా.ముతో వేసిన వా.ము.లనె వతలు వాసె
కలుగును ఇందుకు నింతేహము లేకు." 29-30)

అంతట కొన్ని దినములపమ్ముట రాజులంగఱును
శ్రోష్టముల్లన రత్నములను మణులను. ముత్యములను.
ఎగడిములను. అమూల్యములను వస్త్రోభరణములను.
చందనాదిపరిమళద్రవ్యములను దశరథమహారాజుగకు
కానుకలుగా ఇమ్మిట్ల పోకొని పచ్చిరి (31)

తతో వసిష్ఠః సుగ్రీవో రాజాచమితమహవీర్యే 32

ఉపయోతా నరవ్యాఘ్రు రాజానస్తన శాసవాత్.
సుయోఽపి సత్కుతాః సర్వే యథార్థం రాజపత్తమాః 33

యజ్ఞేయం చ కృతం రాజన్ పుత్రస్త్వేషునమాహితై.
నిర్యాతు చ భవాన్ యుష్మం యభాయతనమంతికాత్ 34

శత్రుకామైకుపిహ్యతైః ఉపేతం నై నమంతతః
ద్రుష్టమర్హసి రాజేంద్ర సువసేన వినిర్మితమ్ 35

తథా వసిష్ఠవచనాత్ ఋశ్యశృంగస్య చోభయోః
కుభే దీవనవక్షితే నిర్యాతో జగతీపతిః 36

తతో వసిష్ఠశ్రమముఖాః సర్వ ఏన ద్విజోత్తమాః
ఋశ్యశృంగం పురస్త్రిత్య యజ్ఞకర్మారభింస్తదా 37

యజ్ఞవాటగతా సృశ్యే యథాశాస్త్రం యథావిధి
శ్రీమాంశు సహపత్నీధీ రాజాదీక్షామహానిశతో 38

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామానుజో వాల్మీకీయే ఆదిశాస్త్రే బాలికాండే త్రయోదశస్కంధః (13)

వాల్మీకీమూర్ఖునిరతితమై అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామానుజమునందలి బాలకాండమునందు ఏడుమూడవసకలము సమాప్తము.

-- * * * --

14. పదునాల్గవసర్గము

దశమమం బ్రహ్మవేదయోగమును చేయును.

అథ పంచత్పరే పూర్ణే లక్ష్మీనో హ్రస్వే తురంగమే
సరయ్యాశ్చోత్తరే రేచే రాజ్ఞో యజ్ఞోఽభ్యవక్తతః 1

ఎసిష్టుడు రాజులరాకకు సంతృప్తుడై దశరథునితో ఇట్లు చెప్పెను 'ఓ మహారాజా! మీ ఆహూనమును అనుసరించి రాజులు అంతయును వివేచిరి. ఆ మహారాజులందఱికిని తగినరీతిగా ఆజితి. త్యాగములను జరిగితిని నియున్నట్లైన వాచ్యకరలందఱును యజ్ఞగునికు అనురఘైన కమన్ద పుష్పపుటను ఋశ్యశృంగ తీసికొని వాబడిని ఆ యజ్ఞోప కరణమలంబియమును యూశాలలో తగిన ప్రదేశములలో ఉంచబడినవి. సమీపముననే యున్నఈశాలకు యజ్ఞమును తొలరియిట్లై నిచ్చెదముడు 'ఓ రాజేంద్రా! ఎంతలాహుతమున అభీష్టముగా నిర్వహించిన ఈ శాలను తలకొందు' (32-35)

ఋశ్యశృంగవసిష్ఠులఆదేశానుసారము ముగిశకరమైన తిథివారనక్షత్రములతో కూడిన ఋషుపూర్ణమున దశరథ మహారాజు తిరిగిదురిచుచి కురుదంగానీ మరలశవాదలములు మోగుచుండగా వెదకింపితిమిలస్మిహవనములతో కాబడినము నుండి యజ్ఞశాలలు బయలుదేరిన (36)

అంతః సేవ్యుడు మొదలైన బ్రాహ్మణోత్తముల్లియును ఋశ్యశృంగుని ముందుంచుకొని యజ్ఞవాటికకు వేరిరి. సేవ్యు యజ్ఞకర్తయైన దశరథుడు ఋశ్యశృంగులు మొదలగు వారందఱు. శాస్త్రముగా యథాక్రమముగా యజ్ఞకర్మలను ఆరంభించిరి (37)

ఏకశిశ్నవ్యగరిమృత్తన ఎరివమహారాజు దర్శనత్పరలతో కూడి యజ్ఞవాటికను ఎవేకురెను. సేవ్యుల ఆతడ శాస్త్ర ప్రకారము విరివివానముగా యజ్ఞదీప్తను ప్రకటించెను (38)

ఋశ్యశృంగం పురస్కృత్య కర్మ చక్రః ద్విజర్షభాః ।
అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే రాజ్ఞోఽస్య సుమహాత్మనః । 2

కర్మ కుర్వంతి నిధివత్ యాజకా పేదపాదగాః ।
యథాపిథి యథాన్యాయం సర్వకామంతి శాస్త్రతః । 3

ప్రవర్త్యం శాస్త్రతః కృత్యా తథావోచనడం ద్విజాః ।
చక్రశ్చ నిధివత్ సర్వమ్ అధికం కర్మ శాస్త్రతః । 4

అభిపూజ్య తతో హృష్టాః పర్వే చక్రః యథాపిథి ।
ప్రాతస్సవపూర్వాణి కర్మాణి మునిపుంగవాః 5

ఐంద్రశ్చ నిధివద్ధత్తే రాజా చాభిష్టుతోఽవః ।
మాధ్యందివం చ సవనం ప్రావర్తత యథాక్రమమ్ 6

తృతీయసవనం చైవ రాజ్ఞోఽస్య సుమహాత్మనః ।
చక్రస్తే శాస్త్రతో దృష్ట్వా తథా బ్రాహ్మణపుంగవాః 7

స చాహుతమభూత్ తత్ర స్థవీతం వాపి కీంచనః ।
దృశ్యతే బ్రహ్మవత్ సర్వం క్షేమయుక్తం హి చక్రీకే । 8

స తీవ్యహస్సు శ్రాంతో వా క్షుధితో వాపి దృశ్యతే ।
నావిద్యాన్ బ్రాహ్మణస్తత నాశతానుచరస్యథా । 9

బ్రాహ్మణా భుంజతే నిత్యం నాథవంతశ్చ భుంజతే ।
తాపసా భుంజతే చాపి శ్రమణా భుంజతే తథా । 10

వృద్ధాశ్చ వ్యాధితా శ్రేవ స్త్రీయో బాలాస్త్రైవ చ ।
అవిశం భుంజమానానాం వ తృప్తిరుపలభ్యతే । 11

దీయతాం దీయతా మన్షం వాసాంసి వినిధాసి చ ।
ఇతి సంహాదిరాస్త్రత తథా చక్రంవేకళః । 12

ఋశ్యశృంగుని ప్రదాన - ఋత్విజానిగా జేసికొని బ్రహ్మ స్థానమున ఆయనను ఆసీనునిగావించి ఆయన ఏక్యచేక్షణమున ద్విజోత్తములు ప్రజ్ఞాశరీయున దశరథునికశ్యమేరడూపిమి నకు సంబంధించినకార్యములను నిర్వర్తించుసాగిరి. (2)

వేదములయందును, వేదాత్థములయందును అతితేజిన ఋత్విజులు విద్యుక్తముగా యజ్ఞపీఠమున ఆచరించుచుండిరి. వేదోక్తరీతిగా మీమాంసాశాస్త్రమును, కల్పసూత్రములను, అనుసరించి వారు యజ్ఞకార్యములను నిర్వహించుచుండిరి (3)

ఋత్విజులు ప్రవర్త్యబ్రాహ్మణమున చెప్పబడిన ప్రవర్త్య కర్మలను' అట్లే దీపసదము అను 'ఇష్టి' కార్యములను వేద, మీమాంసా, కల్పసూత్రములను అనుసరించి అచరించిరి ఇంకను ఉపదేశశాస్త్రముకంటె అధికమైన అతిదేశ శాస్త్రములన లభ్యమైన పిహస్త కర్మలను శాస్త్రీకముగా నిర్వహించిరి. (4)

ఆ ఋత్విజులెల్లరును మిక్కిలిసంతోషముతో విద్యుక్తముగా బహుష్పవమానారి సూక్తములతో ఆయా కర్మాధిష్ఠాప దేవతలను పూజించిరి. పిమ్మట వారు ప్రవర్త్య- దీపసదనకార్యముల ముగింపునచయమున ప్రాతస్సవన- మాధ్యందివసవన తృతీయసవన కర్మలను అనుష్ఠించిరి. (5)

ఇంద్రునకు విద్యుక్తములైన హవిస్సులు పమరింపబడినవి- సోమంతను కలుమువంగుండిరి. రావికి నలుదిక్కుల బ్రహ్మ అద్యర్మున్న హోత, ఉద్గాత అను నలుగురు ఋత్విజులను చేసి, మంత్రములను పఠించుచు సోమరసమును సీద్ధపజచిరి పిమ్మట యథాక్రమముగా మాధ్యందివసవనము ఆచరింపజెమి

అట్లే మిక్కిలి దర్మాత్ముడైన దశరథునితృతీయసవనమును గూడ ఆ బ్రాహ్మణోత్తములు శాస్త్రోక్తముగా అచరించిరి (6-7)

ఆ యజ్ఞకార్యములలో ఏ హోమము విడిచిపెట్టబడలేదు. ఒక హోమమునకు మాటుగా మఱియొక హోమము చేయుట జరుగలేదు. ఎవ్వప్రకాయలో ఏ మాత్రము దొనిగులు దొర్లలేదు. హోమాధికము లంతయు మంత్రపూర్వకముగా నిర్వహించుగా ఆచరింపబడినది. (8)

ఆ యజ్ఞము జరిగిన దినములలో అచట ఆకరి రివ్వలలో బాధపడినవారు తనేలేరు అక్కడికి వచ్చిన ప్రతి బ్రాహ్మణుడును విద్వాంసుడే ప్రతి బ్రాహ్మణునకును (గురుపునకును శిష్యులు గాని, అనుచరులును గాని వంద సంవత్సరముల గావుండా ఉండిరి. ప్రతిదినము బ్రాహ్మణులు మెరిలుకొని అన్నసర్పములవారును తప్త్రీగా భుజించుచుండిరి. ఇంకను తాపసులును, సన్యాసులును అచట ఆతివ్యమును స్వీకరించుచుండిరి. వృద్ధులును బోగ్గొమ్మలును స్త్రీలును, బాలబాలికలును అచటికి వచ్చి భుజించుచుండిరి, తాను

అన్యకూటాశ్చ బహవో దృశ్యంతే పర్వతోపమాః ।
దివసే దివసే తత్ర సిద్ధస్య విధివర్తనా ॥ 13

నానాచేతా దను ప్రాప్తాః పురుషాః స్త్రీగణా స్తథా ।
అన్యథావై స్సవిహితాస్తస్మిన్ యత్తే మహాత్మనః ॥ 14

అన్యః హి విధిః స్యాదు నశంశంతి ద్విజర్షభాః
అహో యస్తాః కృత్యద్రం తే ఇతి తుత్రావ రామనః ॥ 15

స్వలంకృతాశ్చ పురుషా బ్రాహ్మణాన్ పర్యవేషయన్ ।
ఉపాసతే చ తానన్యే సుమృష్టమణికుండలాః ॥ 16

కర్మాంతరే తదా విప్రా హేతువాదాన్ బహుశః
ప్రావళః స్మ నాగ్నిహో ధీరాః పరస్పరజిగీషయా ॥ 17

దివసే దివసే తత్ర సంవ్రతే కుశలా ద్విజాః
సర్వకర్మాణి చక్రుస్తే యథాశాస్త్రం ప్రచోదితాః ॥ 18

నాటదంగవికట్రాసేన్మానతో నాటపాశుతః ।
పదస్యాస్త్రస్య వై రాక్షో నానాదకుశలా ద్విజాః ॥ 19

ప్రాస్తే యుహోద్భయే తస్మిన్ షడ్వేల్వాః ఖాదిరా స్తథా ।
తావంతో వీర్యసహితాః పర్శివశ్చ తథావరే ॥ 20

శ్లేష్మాతకమయస్త్యేకో దేవదారుమయస్తథా
ద్వాదేవ నిహితౌ తత్ర బాహువ్యస్తపరిగ్రహౌ ॥ 21

అనుకొప్పుంటి మంచి అతిథులు గాతదేయసి భాసించును
దశరథుడు. తృప్తిచెందకుండెను 'జండటికిని భోజన
పదార్థములను ఎడ్డెంపుడు, వడ్డెంపుడు, నిసిధములగు
వస్త్రములను తానెను చేయుడు' అని మంత్రులు అజ్ఞలను
ఇచ్చుచుండగా అచటివారు పల్లరకును అన్నవస్త్రములను
ఒసంగుచుండిరి. సాకశాస్త్రవ్రతాంశు సుతిదీనము
సిద్ధపజలవడిన 'క్షే, భోజ్య, లేప్యా చోప్యాదులతో గూడిన
అన్నరాసులు పర్వతప్రమాణముతో అవ ౩ కన్నట్లుమిండెను.
ఆ మహారాజుగారియజ్ఞమును చూచుటకై వివిధస్కందేశముల
మండి స్త్రీలు, పురుషులు విచ్చేసిరి. వారందఱికిని పక్షసౌకతము
లైన భోజనములను పదార్థము చేసిరి. 'మడుగుమైన భోజన
పదార్థములు, అపూర్వమైన అతిపిరుర్యదలు ముమ్మ
సంతగానో సంతోషింపఁబడినవి మీకు చుచును గాక -
అని న్నాగ్నిహోత్రములప్రశంసాచవములను పరదధుడు
వెనెను. (9-15)

ఒక్కొక్క వస్త్రాభరణములనుధరించి పురుషులు బ్రాహ్మణులకు
భిక్ష్యాన్నప్రాసాదులను వడ్డెంచిరి నకాశించుచున్న మణి
కుండలములనుదాళింప మణి కొండ్లు అతిరిపేములో వారికి
సహాయపడుచుండిరి (16)

వాళ్ళరుదులును, ప్రజ్ఞాశిలుదును వని బ్రాహ్మణులు
హోమకార్యములమధ్య విరామసమయములలో ఒకరినొకరు
జయింపఁజెగను కత్తాహములో హేతుబద్ధములైన
అనేకప్రవీకర్తృలను గావించుచుండిరి. ¹ (17)

ఆ యజ్ఞమునందు ప్రవీరికము సమర్థులైన బ్రాహ్మణులు
సనన్ద్రయోదీపర్షకర్మలను వసిష్ఠాదిమహర్షిః సరితాచే
శాస్త్రోక్తముగా ఆచరించుచుండిరి. (18)

ఆ దశరథమహారాజుగారియజ్ఞసభలో అసీనులైయున్న
బ్రాహ్మణోత్తములందఱును శిక్షావ్యాకరణాది పదంగములలో
అరితేటివ వారే, వ్రతసిష్ఠాపరులే, పెక్కు శాస్త్రములలో
పారంగతులే, శాస్త్రచక్రలలో సమర్థులే (19)

ఆ యజ్ఞమునందు యోగ్యులందఱును నిలబెట్టువలసిన
సమయము రాగా అటు మారెడ గూర్చుండఁ గులు. వంద
స్తంభములు అటు, అట్లే అటు మోద్యుండవెనులు. ఏదె
విరిగి వెట్టు స్తంభముకదీ దేవదాడ వృక్షస్తంభములు రెండ
నిలబెట్ట బడివచ్చి. ఫలి రెండు యూపస్తంభముల మధ్య
బాగదేసి చూయు ఉండును. (20-21)

1) సౌరస్థులనునకును, మాధ్యాహ్నిక వనమునకును, తృతీయ సనమునకును మధ్య విరామసమయములందును, అప్పుడు వైదిక
వర్తకులు జరుగఁచుండెను.

కారితాః సర్వ ఏనైతే శాస్త్రజ్ఞైర్యజ్ఞకోవిదైః |
శోభార్థం తస్య యజ్ఞస్య కాంచనాబంకుతాభవన్ | 22

వికవించవియమాపాస్తే వికవించత్యకత్తయః |
వాసోభిరేకవింశద్భిః ఏకైకం పసులంబుతాః | 23

విన్యస్తా విధివత్ సర్వే శబ్దాభిః ముక్కుతా ద్భుతాః |
ఆష్టాశ్రయస్సర్వ ఏవ క్షణ్ణరూపవమన్వితాః | 24

అచ్ఛాదితా స్తే వాసోభిః పుష్పైర్గండైశ్చ భూషితాః |
సప్తర్షయో దీప్తిమంతో విరాజంతే యథా దివి | 25

ఇష్టకాశ్చ యథావ్యాయం కారితాశ్చ ససూగతః |
చిత్తోగ్నిర్భాష్మాణై స్తుత కుశలైః ఘృత్వాకర్మణీ | 26

స చిత్తో రాజపింహస్య సంచితః కుశల్లై ర్ద్విజైః |
గరుడో దుక్కువక్షో నై త్రిగుణోఽ స్థాదకాత్మకః | 27

వియమైస్తాస్త్రైః పశవః తత్తదుద్ధిక్య ద్దీపతమ్ |
ఉరగాః పక్షిణశ్చైవ యథాశాస్త్రం శ్రవోదితాః | 28

శామిత్రే కు హయస్త్రైః తథా జలచరాశ్చ యే |
ఋత్విగ్నిస్సర్వమేనైతన్నియుక్తం శాస్త్రతస్తవా | 29

పక్షానాం త్రిశతం ఉత్ర యూపేషు నిజుతం తదా |
అశ్వరత్నోత్తమం తత్ర రాజ్ఞో దశరథస్య చ | 30

ఈ యూపస్తంభములన్నియును యజ్ఞశాస్త్రజ్ఞులవే (యజ్ఞములను నడిపించగల అనుభవజ్ఞులవే) యజ్ఞకోటలను ఇనుమడింపజేయుటకై బంగారు తొడుగులతో అలంకరించి జేయుబడినవి (22)

విల్పబడిన యూపస్తంభములు ఇరువదియొక్కటి - ప్రతి యూపస్తంభము ఇరువదియొక్క మూరల పొడవున (అరత్నీయమార) ధూపించియబడినవి. ప్రతి స్తంభమును వేర్వేరుగా వస్త్రములతో అలంకరించిరి. (23)

ఈ యూపస్తంభములన్నిటినీ హెచ్చుతగ్గులు లేకుండ క్కళ దృఢముగా, విల్లులు మెదలగు లోపములు లేకుండా ఏదిఏదటి అంశులతో మనుష్యుగా చూడముగ్గులుగా శిల్పులు నిర్వహించిరి. అవి శాస్త్రోక్తముగా స్థాపించబడినవి. అవి వస్త్రములచే కప్పబడినవి. పూవులచే గంధములచే అలంకరింపబడినవి. ఆకాశమున ఉత్పల్లవలె అవి రేడిప్పమానములై విరాజిల్లుచుండెను. (24-25)

ఇటుకలు శాస్త్రోక్తమేరముననే నిర్మితమైనవి. యజ్ఞవేదికల నిర్మాణమునందుండి దక్షిణైవ మూర్ఖులులే అగ్నివేదికలు నిర్మింపబడినవి. (26)

దశరథమహారాజు అవరించుచున్న యజ్ఞమునందు యజ్ఞవిధానానుష్ఠానములైన బ్రాహ్మణులు శాస్త్రోక్తముగా అగ్ని వేదికను నిర్మించిరి. ఇది రెండుతిక్కలను తోకనువారి. తూర్పుముఖముగా క్రిందికి చూచుచున్న గడుత్కంఠున అక్కడలోనుండెను. బంగారు ఇటుకలతో నిర్మింపబడుచువలసి అది గరుడనినుపర్ణమయమైన తిక్కలవలె శోభిల్లుచుండెను. సాధారణముగా ఈ వోమవేదిక అయినచును కలిగి యుండును, కాని అక్కడేగయోగముతో ఇది మూడురెట్లు అసగా పదివేలమిది వరుసలు కల్గియుండును కనుక ఈ గరుడాకృతిగల అగ్నివేదిక ఎదునెనిమిది వరుసలతో ఒప్పుచుండెను. (27)

అరకు శాస్త్రప్రకారము పశువులు, పాములు, ఎక్కిలు, కయూ దేవతలను ఉద్దేశించి యూపస్తంభములకు కట్టి వేయుబడినవి. పాములు, ఎక్కిలు వంశంములతో ఉంచబడినవి. (28)

యజ్ఞముయొక్క శాంతిక్మయందు హయమును, ఆదేలు మొదలగు జలజంతువులను, ఋత్విజులు శాస్త్రనిధివి అనువరించి యూపస్తంభములకు బంధించిరి. ఆ స్తంభములకు మూడువందల పశువులు కట్టివేయబడినవి. ఆ దశరథుని ఉత్తమాశ్వుముగూడ స్తంభమునకు బంధింపబడినది. (29-30)

కౌసల్యా తం హయః తత్ర పరిచర్య సమంతతః ।
కృపాజ్ఞాన్వికళానైసం త్రిభిః పరమయా ముదా ॥ 31

పతత్రిణా తదా సార్థం మస్థితేన చ దేతసా
అవసద్రణదీమేకాం కౌసల్యా ధర్మకామ్యయా ॥ 32

హోతాః ప్లిరుస్తథోదాతా హస్తేన పమయోజయన్,
మహిష్యో వరిపుత్ర్యా చ వాహరాం చ తథాపరామ్ ॥ 33

పతత్రిణస్తన్య పపాసుద్ధుత్య నియతేంద్రియః
ఋత్యక్ పతమనంతన్యః శవయామాప శాస్త్రతః ॥ 34

ధూమగంధం వపాయాన్సు జిహ్వాతి స్మ వరాధినః,
యథాకాలం యథాన్యాయం నిర్భవన్ పాపమాత్మకః ॥ 35

హయస్య యావి బాంగావి తావి స్యాటి బ్రాహ్మణాః
అగ్న్యో ప్రాన్యంతి విధిసత్ పమంత్రాః సోదశర్షిణః ॥ 36

క్షణ్ణతానాను యజ్ఞానామ్ అన్యేషాం శ్రయతే హవిః
అశ్వమేధస్య యజ్ఞస్య నైతపో భాగ ఇన్యతే ॥ 37

త్ర్యుతోఽశ్వమేధ స్సంఖ్యాతః కల్పనాత్రేణ బ్రాహ్మణైః
చతుష్టేషుమేఅపాశ్వస్య సద్రమం పరివర్చయన్ ॥ 38

ఉక్యం ద్వితీయం సంఖ్యాతమ్ అతిరాత్రం తథోత్తమమ్
కారిలాస్తత ఇహాహో విహితాః శాస్త్రదర్శనాత్ ॥ 39

జ్యోతిష్టేషామయమ్ ఛైవమ్ అతిరాత్రా వివిర్మితాః
అభిషద్యేశ్వజచ్చైవమ్ అస్తోర్యామో మహాకతుః ॥ 40

కౌసల్య, మహిళ, క్షేత్రము అను దశరథుని భార్యలు ముష్కరు ఆ యజ్ఞాశ్వమునకు మార్చి ఎరిచెర్కలు చేసి రాసికి సవ్యసనవసులుగా నివిక్షేణమునర్చి సంతోషముతో జానిపై బంగారు, మారుతో మూడు గుర్రులు పెట్టిరి. ఎట్టమహిషులైన కౌసల్యదేవి ధర్మకీర్తికొలుపు స్థిరమైన శిశ్యముతో అభ్యసమిషమున ౩3 రాత్రి నివసించెను. (31-32)

దశరథునిపరాజా శాస్త్రవిదిననుమరించి ఏక్షేణగా వల్లమహిషా బ్రాహ్మణును ఋత్విజులకు వాహతను శోశకును, సరిస్పత్తిని ఉగ్గాతకును, సౌలాకలని అధ్యర్షునకును ఇచ్చెను. 11 ఏనుగులు ఆ నలుగురు ఋత్విజులు వారిని ఎతులవలె చేతులతో తాకిరి ఆనంతరము రాజు ఆ ఋత్విజులకు సత్యామృతము ద్రవ్యములను ఇచ్చి, పట్టమహిష మొదలగు నలుగురిని తరిగి గూడెను. (33)

గితేంద్రియునిను ప్రయోగపరచుదును ఐద ఋత్విజులను అశ్వకిందమును (సెన్నేయ గడ్డము, గైకొని శాస్త్రప్రకారము కాసిని వేడెను దశరథ చ హోమముయందును శాస్త్రోపముగా తివహవములను తొలగించుకొనుటకై దామయెక్కు, హిను వాసన చూపెను. (34-35)

బ్రాహ్మణోత్తములైన ఎదు గలుచుంచి ఋత్విజులు ఆ లక్షానిధయోగమునకు స పుకార్లుబడిన హవ్యద్రవ్యములను పంపితములను పదియకు అగ్నితో కేర్చిరి. (36)

అశ్వమేధతేయజ్ఞములయందు హోమస్సము జచ్చిరెట్ల శఖుయంద శుప్తిదేయుదురు కని అశ్వమేధ యజ్ఞము మొక్క హోమపుడు ప్రచ్చికి చెట్లగుండుంచి సంస్కరించెదరు. (37)

వేదముగమిచ్చిన బ్రాహ్మణములలోపే, కల్పనాత్రమిల వనుచుచి అశ్వమేధయజ్ఞము మూడు దినములతో చర్వర్తింపవలసి యున్నది మొదటి దినమున నేయబడు శార్వక్షమును, తతుష్టేషుమే అనబడును, రెండ, దినమున నేయబడు యజ్ఞకార్యమును 'ఉక్త్యము అనియు, మూడవ దినమున అపరింబడు హోమకలాపమును 'అతిరాత్రము అనియు పేర్కొనెరి ఇదియు ఈ అశ్వమేధమున శాస్త్రోక్తము లైన పేర్లు, ఇతర కతువులనుగూడ పశరిండుడు జరిపించెను. (38-39)

శాస్త్రోక్తమున దశరథుడు జ్యోతిష్టేషము, అదుర్గోగము, అతిరాత్రములు రెండు అభిషత్తు, విశ్వజిత్తు, అస్తోర్యానము అను శాఖ విధములను క్షతుఫలము ఆచరించెను. (40,

ప్రారీం హోతే దదౌ కాశా దిశం స్వకులవర్తనః ।
అధ్యక్షనే ప్రతీచీం తు బ్రహ్మణే దక్షిణాం విశమ్ ॥ 41

ఉద్ధాతే చ తథోదీచీం దక్షిణైషా వినిర్మితా ।
అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే వ్యయంభూవిహితే పురా ॥ 42

క్రతుం సమాప్య తు తదా వ్యాయతః పురుషర్షభః ।
ఋత్విగ్గ్యో హి దదౌ కాశా తాం ధరాం క్షతువర్తనః ॥ 43

ఋత్విజ స్త్వబ్రువన్ పర్వే రాజానం గతకల్మషమ్ ।
భవానేన మహీం కృత్వా మే ఏకో రక్షియమర్హతి ॥ 44

న భూమ్యా కార్య మప్యేకం న హి శక్త్యాన్య పాలనే
రథా పృథ్వీయకవణే నయం నిత్యం హి భూమిం ॥ 45

నిష్క్రియం కేంద్రదేవేహ సయచ్చతు భవంతి
మణిరత్నం సుసర్వం వా గావో యద్వా సమర్థతమ్
తత్రయచ్చ నరశ్రేష్ఠ భరణ్యా న సయోజనమ్ ॥ 46

ఏన ముక్తో నయతిః బ్రాహ్మణై ర్వేదపాఠైః ॥ 47

గూం శతనహస్రాణి దశ తేభ్యో దదౌ వ్రషః
దశకోటీ స్సువర్ణస్య రజతస్య చతుర్థణమ్ ॥ 48

ఋత్విజశ్చ తతః పర్వే ప్రదాదు స్సహితా వసు
ఋశ్యశ్శంకామ సుసయే వసిష్ఠాయ చ భీమతే ॥ 49

తతస్తే వ్యాయతః కల్క్యా సనీభాగం ద్వి జోత్తమాః
సుక్రీతమవస. సర్వే క్రతూమః ముదితా భూతమ్ ॥ 50

తతః క్రనర్చితేభ్యస్తు హిరణ్యం సుసమాహితః
జాంబూనదం శోభిసంఖ్యం బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ తదా ॥ 51

దరిద్రాయ ద్విజాయాథ హస్తీభరణముత్తమమ్
కస్త్రివిద్యాచమానాయ దదౌ కాశునసందనః ॥ 52

దశరథమహారాజ తపసంశర్వస్త్యైశ్చ హోతా వసిష్ఠాదుభిరను
తార్పిణిమన్త భూమిని. అధ్యక్షువు అను ఋత్విజావకు
పదమధిష్ఠానమిది 'బ్రహ్మ' స్తానముననున్న ఋత్విజావకు
దక్షిణముననున్న బ్రాహ్మ 'ఉద్ధాత' అను ఋత్విజావకు ఉత్తర
దిశయందున్నభూమిని దక్షిణముగా విప్పెను. అశ్వమేధ
యజ్ఞమునకు సంబంధించిన ఈ విధులను హృద్యము
వ్యయంభువు వస బ్రహ్మయే తెలిసియుండెను (41-42)

దశరథమహారాజ క్రతువు ముసేసరిపేష్టుల శాస్త్రసకారము
క్రతువలాభివర్ధ్యైశ్చ ఈ విధముగా ఋత్విజాలకు భూవారములను
ఒసంగెను. ఇంతట ఋత్విజాలు అందఱును యజ్ఞముద్వారా
పవిత్రుడైన ఆ రాజుకారితో 'ఈ పదవృత్తు భూమిందలమును
పరిరక్షింపబడు నేదే సమర్థుడవు మాకు భూమితో పనిలేదు.
హినిని పెండింపబడుతో గాని, రక్షించుటలో గాని మేము
ఆశక్తులు. నిత్యము నిరంకించు మేము వేదశాస్త్రములను
అధ్యయనము చేయుటయందే నిరతులము. ఓ రాజా!
ఈ దానభూమిలకుమాటుగా క్షింతదనమును మీరే
ఇప్పించుడు. ఓ మహారాజా శ్రేష్ఠముడైన మణులను గాని
బంగారమును గాని గోవులను గాని లేక పద్యముగా ఉన్న
వి వస్తువులైనన మాకు కరుణయును. భూమివలన
మాకు సయోజనమేమి " అని పలికిరి. (43-46)

వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణులు ఇట్లు ఏలుకగా మహారాజు
కారికి పదిలక్షల గోవులను, పదికోట్ల బంగారమునాణెములను,
మఱియు పక్షికలకు ప్రత్యాహ్నముగా నలుబది కోట్ల వెండి
నాణెములను ఒసంగెను. (47-48)

ఆ ఋత్విజులందఱును కూడ తమకు దక్షిణముగా లభించిన
సంపదలను రీతాలవైన వసిష్ఠునకును, ఋశ్యశ్శంకా/ మహర్షికిని
సమర్పించిరి. ఆ ఇరువురును ఆ దక్షిణంను ఋత్విజాలకు
యథోపదముగా సమర్పించిరి- అప్పుడాబ్రాహ్మణోత్తము
లందఱును సుసన్తుపిత్తులై "మేమెంతయు సంతోషిస్తున్నాము
వతమి " అని వెలిచిరి. (49-50)

అనంతరము దశరథుడు యోగమును మోముజుక్తి
వహిం బ్రాహ్మణులకు మేలైన కోటి బంగారనాణెములను
శ్రద్ధాకరములతో సమర్పించెను. (51)

ఇట్లు కోగాగారిమునగాల ధన్యమునంతయును పూర్తిగా
వారముచేసిన పేష్టుల నిర్వహణైన ఒక బ్రాహ్మణుడు అచటికి
అర్జును విచ్చేయుగా దశరథుడ ఆయనకు తన మంజీతి
కంకణమును దానము చేసెను. (52)

తతః సీతేషు పృనతిః ద్విజేషు ద్విజవత్సలాః ।
ప్రణమమ్ అశరోత్ తేషాం పార్థవ్యాకులేక్షణాః ॥ 53

తస్మాశ్శిషోఽథ విధినత్ బ్రాహ్మణైః సముదీరితాః ।
ఉదాపస్య పృవీరస్య ధర్మశ్శాం నటతస్య చ ॥ 54

తతః స్రవమవా రాజా ప్రాప్య యజ్ఞమనుత్తమమ్ ।
పాపాపహం న్యర్చయనం దుష్కరం పార్థివరక్షైః ॥ 55

తతోఽబ్రవీత్ ఋశ్యశృంగం రాజా దీశరథ స్తదా ।
కులస్య వర్తనం త్వం య కర్తుమ్ అర్హసి మనతః ॥ 56

తథేతి చ స రాజానమ్ ఉవాచ ద్విజసత్తమః ।
భవిష్యంతి మతా రాజం శృత్వార స్తే కులోద్భవాః ॥ 57

స తస్య వాక్యం మధురం నిశమ్య
ప్రణమ్య తస్మై ప్రయతో నృసేంద్రః ।
జగామహర్షం సరసం మహాత్మా
తమ్ఋశ్యశృంగం పునరవ్యువాచ ॥ 58

ఎవ్వర్థిగా దక్షిణలు లభియగా బ్రాహ్మణులు మిక్కిలి
సంతోషించిరి. బ్రాహ్మణులందఱ భక్తితత్పరుడైన ఆ రాజు
జనందబాష్పములను రాల్చుచు వారికి నమస్కరించెను (53)

భూమిపై సాగిలబడి నమస్కరించుచున్న ఉదారుడైన
ఆ మహారాజును బ్రాహ్మణోత్తములు సంప్రదించు బద్ధిముగా
వేదమంత్రములతో ఆశీర్వదించిరి. (54)

పుత్రసప్తకీ ఫలిబంధకము గైకొనఁబడుటకు తొలిగొనఁబడియు,
పుత్రులొనఁబడునా స్వరమును ప్రాప్తించజేయునదియు,
సామాన్యులైన రాజుల చేయుటకు అసాధ్యమైనదియు
ఐన ఉత్తమోత్తమమైన అశ్వమేదయజ్ఞమును ఆచరించి,
దశరథుడు మిక్కిలి సంతోషపడెను (55)

పుత్రప్రాప్తికై మమంత్రుడు తేలిసిన క్రతువును
మనస్సులందుంచుకొని దశుధనుమహారాజు ఋశ్యశృంగునితో
"ఓ తపోధనా! వంశభవద్ధినిగొర్రు పుత్రులను పొందుటకై
చేయవలసిన క్రతువును నిర్వహించుటకు మీరే ఎదుర్కొను
రని అభ్యర్థించెను (56)

అందులకు ఋశ్యశృంగుడు సమ్మతించి రాజా! నీకు
వంశోద్ధారకులైన పుత్రులు నలుగురు కలుగుదురు" అని
వచించెను (57)

ఋశ్యశృంగుడు పలికిన మధురపదములను విని మహారాజు
ప్రశాంతచిత్తుడై పరమానందముతో అయ్యెను. అలామిల్లెను
పుత్రప్రాప్తికై క్రతునిర్వహణమునకు ఆ తపస్విని మఱల
అభ్యర్థించెను (58)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే చతుర్దశస్తకః (14)

వాల్మీకీమహర్షినిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు నడునాల్గవస్తకము సమాప్తము

-- * * * --

15. పదునైదవ సర్గము

రావణనిరహారమునకై తేనెతలు విష్ణువును ప్రార్థించుట

మేధావీ తు తతో ధ్యాత్వా స కించిదిదముత్తరమ్ ।
లబ్ధవంజ్ఞః తత స్తం తు వేదిత్యో వృషమబ్రవీత్ ॥

సజ్జావంతుడును అధర్మబాధివేదములయందు
సందితుడును ఐన ఋశ్య శృంగునితో దశరథుడు
మాట ఇచ్చిన విష్ణుడు తనవంశభవద్ధినిగొర్రు అక్క
క్కడవచ్చెను పదివ కర్ణవ్యము స్మరింపగా అయ్యెను ఆ
మహారాజునకు ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమునచ్చెను. (1)

ఇష్టం లేహం కరిష్యామి పుత్రీయాం పుత్రకారణాత్।
అథర్వశరసి స్తోత్రే మంత్రై స్పిద్ధాం విధావతః॥ 2

తతః ప్రాకమదిష్టం తాం పుత్రీయాం పుత్రకారణాత్
జాహౌహ చాగ్నౌ తేజస్వీ మంత్రద్భష్టేన కర్మణా ॥ 3

తతో దేవా నృగంధర్వాః సీద్ధాశ్చ పరమర్షయః।
భాగప్రతిగ్రహార్థం నై నమవేతా యథావిధిః॥ 4

తాన్మమేత్య యథాన్యాయం తస్మిన్ పదసీ దేవతాః
అజువన్ తోకకర్తారం బ్రహ్మణాం వచనం మహత్॥ 5

భగవన్ త్వత్ప్రసాదేన రావణోనామ రాక్షసః।
సర్వాన్ హా జాథతే వీర్యాత్ శాపితుం తం న శక్నుమః॥ 6

త్యయా తస్మై సరో దత్తుః ప్రీతేన భగవన్ పురా।
మానయంతశ్చ తం నిత్యం సర్వం తస్య క్షమామహే॥ 7

ఉద్వేజయతి లోకాం స్త్రీన్ ఉచ్చితాన్ ద్వేష్టి దుర్మతిః
శక్తం ప్రదశరాజానం ప్రథర్షయితుమిచ్ఛతి ॥ 8

ఋషీన్ యజ్ఞాన్ నగంధర్వాన్ అసువాన్ బ్రాహ్మణాం ప్రథా।
అతిద్రామతి దుర్దత్తో వరదావేన మోహితః॥ 9

నైనం కూర్వః ప్రతపతి పౌర్వే వాతే న మూరుతః।
చలోర్మిమూరీ తం దృష్ట్వా సముద్రోఽపి న కంపతే॥ 10

తస్మహన్తో భయం తస్మాత్ రాక్షసార్థోరదభృవాత్
సధార్థం తస్య భగవన్స్థూపాయం కర్తుమర్హసి॥ 11

వివముక్త మ్మతై స్పృర్జైః చింతయిత్వా తతోఽబ్రవీత్।
హంతాయం విదితస్సస్య వధోపాయో దురాత్మనః॥ 12

లేన గంధర్వయక్షాణాం దేవదావపరక్షపామ్।
అవధ్యోఽస్మేతి వాగుశ్చ తథేయ్యక్షం చ తస్మయా॥ 13

"ఓ రాజా! నేను పుత్రులు కలుగుటకై అథర్వశరసి అను
వేదభాగమునందు పేర్కొనబడిన మంత్రములతో ఏమ్యక్తముగా
స్తోత్రకామేష్టి అను కర్మపును నిర్వహించెదను" (2)

అనంతరము ఆ ఋషి పుత్రకామేష్టి యోగమును
ప్రారంభించెను. ఆ తేజశ్శాలి వేదమంత్రములను పఠించుచు
అగ్నికి అహుయలను సమర్పించెను. (3)

సేమ్యుట సహృదిదేవతలు గంధర్వలు, సిద్ధులు, మహర్షిలు
తమతమ హవిర్భాగములను సహించుటకై యథాక్రమముగా
యజ్ఞశాలయందు సంతృప్తమైరి. (4)

దేవతలు అందఱును క్షముగా నదమ్మునకు వేరి.
స్వస్తికర్తయైన బ్రహ్మదేవుతో ఇట్లు విన్నవించుకొనిరి. (5)

ఓ దేవా! నీవు అమృతహింపిన పశుప్రభాదిమంజ రావణుడు
అను రాక్షసుడు తనపరాక్రమముచే మమ్ములను
చిత్రహింసలపాలు చేయుచున్నాడు. అతనిని అదుపుచేయుటకు
మేము ఆశక్తులము. హా భగవన్! పూర్వము అనితతాన్యునకు
మెచ్చి, నీవు ఆయనకు వరమును ప్రసాదించితివి. దానిని
శౌరవింపుము అతడనడు దుండగములను అర్పించిని మేము
ఓర్పుకొనుచున్నాము. ఆ దుర్మాచుడు సర్వార్థముతో
ముల్లోకములను బాదించుచున్నాడు. ఉష్ణతల్లైర ఏర్పాదలను
ద్వేషించుచున్నాడు. స్వర్గాధిపతియైన ఇంద్రుని పైతము
రాజ్యభ్రష్టుని గొలిపెజ్జులున్నాడు. అతడు పరిగ్రేతులై
కన్యుమిన్యు గాఢక ఏడుడులేపివాడై ఋషిలను, యక్షులను
గంధర్వులను, అసురులను అట్లే బ్రాహ్మణులను మిక్కిలి
హింపించుచున్నాడు. (6-9)

రావణుడు క్రోధావస్థితమున విహరించునపుడు అతనికి
భయపడి మూర్ఛించి అనశీరణములవేడి" త"రించుచున్నాడు.
వాయువుగూడ భయముతో ఆతనిపీడినమున కీ నైముగా
వీచుటలేదు. ఉద్వేగముతరంగములతోనుండు సముద్రుడు
అతనికి భయపడి నతించుట లేదు. ఓ మహాత్మా!
భయరహితాకారుడైన ఆరాక్షసునకు బిత్తిల్లి మేము గడగడలాడు
చున్నాము. కావున వానిని హతమునర్చునుపాయమును
మీరే ఆలోచింపుడు. (10-11)

దేవతలు తనను ఇట్లు ప్రార్థించుగా సహృదేవుడు కొంత
తడవు ఆలోచించి వారితో ఇట్లనెను "భూ! ఆ మర్మాన్యుని
చంపునుపాయము స్ఫురించినది. (12)

"గంధర్వులవేగాని, యక్షులవేగాని, దేవతలవేగాని
దానవులవేగాని, రాక్షసులవేగాని నాకు చావు లేకుండునట్లు
పరిమిమ్ము" అని రావణుడు అర్జించెను నేను "అట్లే" అని యంచు.

వాకిర్తయదవజ్ఞానాత్ తద్రక్షో మామషోస్తవా ।
తస్మాత్ స మానషేర్చ్యోః పృథ్విర్నాన్ ॥ స్వ 22 లే 14

పిరిచ్చుత్వా ప్రయం వాక్యం బ్రహ్మగా సమదాహృత్మ్
సర్వే మహర్తయో వేదాః ప్రహృష్టా స్తేఽభసం స్తవా ॥ 15

వీతస్మిన్నంతరే విష్ణుః ఉపమాతో మహాద్యుతిః ।
శంఖచక్రదాహణః పీతవాసా జగత్పతి ॥ 16

బ్రహ్మణా చ సమాగమ్య తత్ర తస్మా సమాహితః
తమ బువన్ సుదాః సర్వే సమభిష్టాయ వన్దతాః ॥ 17

త్వాం విమోక్ష్యామహి విష్ణో రోకానాం హితకామ్యయా ।
రాక్షో దశకథస్య త్వామ్ ఆయాధ్యాధిపతే నరహా ॥ 18

దరశ్చిన్య వదాన్యన్య మహర్షినమలేజన ।
తస్య భార్యాను తస్యమ హ్రీశ్రీశ్చైవమామ చ ॥ 19

విష్ణో వృత్తత్య మాగవృ కృత్యాఽఽత్మానం చతుర్విధమ్ ।
రత త్వాం మామషో ధూత్వా ప్రవృత్తం లోకపంకజమ్ ।
అపథ్యం దైవత్తి ర్విష్ణో సమలే జహ రావణమ్ ॥ 20

స హి దేవాంశ్చ గంధర్వాన్ పిన్దాంశ్చ మునిపర్వమాన్
రాక్షసో రావణో మూర్ఖో వీర్యోత్పేదేన బాధతే ॥ 21

ముషణుశ్చ తతస్తేన గంధర్వాన్పరసత్తథా ।
క్రీడంతో సందవవనే క్రూరేణ కిం హింసితాః ॥ 22

వధార్కం కయ మాయాతాః తస్య నై మునిభిః సహ ।
పిర్థగంధర్వయశ్శాశ్చ తత స్త్వాం శరణం గతాః ॥ 23

త్వాం గతాః సరమా దేవ సర్వేషాం నః సరంతసః ।
వధామ దేవశ్రమాణాం నృణాం లోకే మహా కురు ॥ 24

ఏవ ముక్తస్తు వేదేనో విష్ణు స్తేదశపుంగవ ॥ 25

పితామహాపురోగాం ప్లాన్ సర్వతోకనమస్కృతః ।
ఆజినీన్ త్రిశకన్ సన్యాన్ సమేలాన్ ధర్మసంహతాన్ ॥ 26

భయం త్కాల భయం చ హితార్కం యుధి రావణమ్
సపుత్రపాత్రం హిమాత్యం సమిత భృతి బాంధవమ్
హత్యా క్షారం దురాత్మానం దేవస్థిగాం భయావహమ్ ॥ 27

ఆ రావణుడు నామనికోడి సమయమున న సుమ్యల
యెడి వాసికిల మిరికన భావముచే వారిలన చొప్పు
లేకుండునట్లు అడులేయ కావున మానవుని వేతిలోనే అతని
మరిగము సంపన్నము - ఇతిరులవలన కామః (13-14)

బ్రహ్మ పేవుడు గలికిని ప్రీతికరమైన ఈ పలుకులను విని
వేతలు బ్రహ్మకు అంజమును ఉపసమిత్ పొలిచెను (15)

ఇంతలో బ్రహ్మమనైన శ్రీమహావిష్ణువు శంఖచక్ర
రాహిత్యుని పీతాంబురిదారియై దీప్యతేజస్సుతో విరాజిల్లుచు
య జ్ఞానము అనుదొలెను (16)

అంతల సమావిష్టా బ్రహ్మలోగుడి లెని ఉపస్థితుడాయెను
పిమ్మట దేవతలందఱును అదేయోగము సంబంధించి సాగింబడి
మొక్క ఇట్లు ప్రార్థించిరి (17)

“ఇ క మా స్థా లోకకల్యాణకాంక్షతో నిన్ను మేము ఇట్లు
వేడుకొని మన్నాము ఆ దొర్నాటికడయైన గళరదమహారాజు
సర్వసమిష్టము పిర్మిజ్జాడు ఉదారిస్తామను గలవాడు
మూర్ఖులతో మానమైన తేజస్సుగలవాడు, అతని ముగ్గురు
భార్యలను దశకథార్జిత ప్రీతి శ్రీ, క్షేత్రి అను వారితో
సహ సాగి కాకితీ నామో దొంగముగ్గుల పుత్త్రులను కమ్మ
రావణుడు పరమభావమున లోకపంకజుడాయెను అతనిని
దేవతలు ఎవ్వరినను అంజము చేసి ముగ్గుడు అంజయించి
యక్షముల అతనిని హితమారుదు (18-20)

రాక్షసుడైన ఆ మూర్ఖురావణుడు సరాక్షమగర్వముతో
దేవతలను గంధర్వులను, పిన్దము మునిశ్రుకులను
యుక్తయుక్తి వివక్షన చేపండి ఎక్కిరి వాధించుచున్నాడు
ఆ ముక్కుముగ్గులను అట్ల సంరక్షనమున విహరించుచున్న
సందర్శులను అపకరణము హింసింపచున్నాడు (21-22)

సేవ్యులవర్తయభయము, మేమును ముసులతో గొడి అత్రూర
రావ అసంసంహారముకోఁకై ఇదివరకే వచ్చి మిమ్ము శరణు
పొందిచున్నాము మీ కల్లులయొకరా మీ మహావిష్ణు
మా అంజయింపక పేవలకు కావున వేదతలకు క్రతువుధైన
రాక్షసులను ఎదింబుటకై మానవుడనై అపవరించుటకు
సంకల్పించుము (23-24)

బ్రహ్మదీవేతలు ఇట్లు ప్రార్థించగా సకలలోకరాధ్యుడు
దేవదేవుడు వన జ శ్రీమహావిష్ణువు తనను శరణుతోర్చిన
ఆ బ్రహ్మదీవేతలందఱితో ఇట్లు సుడివెను (25-26)

జయమును నీడును మీకు సర్వత వేదాదిను కురిచు
దురాత్ముడు దేవులను వాధించుచున్న కాదు అని రావణుని
అరిగిర్తియును కల్పించు అమాత్యులను బంధువులను

దశవర్షనహస్రాజీ దశవర్షశతాని చ,
వత్సామి మామషే తోకే పాలయన్ పృథివీ మిమామ్ 28

ఏవం దత్త్వా వరం దేవో దేవావాం నిష్క్ర రాత్మవాన్,
మామషే చింతయామాన జన్మభూమిమ్ అథాత్మనః 29

తతః పర్యవలాతాక్టః కృత్వాత్మానం చతుర్విధమ్,
ఏతరం రోచయామాన తదా దశరథం వృషమ్ 30

తదా దేవర్షిగంధర్వాః పరుదాః సాత్త్వరోగణాః
స్తుతిధిర్ధివ్యరూపాభిః తుష్కపుర్యధుసూదనమ్ 31

త ముద్దతం రావణముగ్రతేజసం
ప్రవృద్ధవర్ణం త్రిదశేశ్వరద్విషమ్
విరావణం సాధు తపస్వికంటకం
తపస్వివాముద్దర తం భయానహమ్ 32

త మేవ పాత్యా నటలం నభాంధనం
విరావణం రావణముగ్రపాచుషమ్
వృద్ధోకమాగచ్ఛ గతజ్వరశ్శిరం
సురేంద్రగుప్తం గతదోషకల్యణమ్ 33

ఇత్యార్యే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే సంచరశస్సర్గః (15)

వాల్మీకీమహర్షివిరచితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు, ఇదునైదవసర్గము సమాప్తము.

-- * * *

16. వదునాటవసర్గము

యజ్ఞపురుషునిచే దశరథునకు పోయిన సదానము, దానిని బుజించి కొసల్య నుమిత్ర శ్రీకేయి శిర్యములను చాల్చుట.

తతో నాచాయగో దేవో వియుక్తః సురసత్తమైః
జానన్వపి సురాసేవం శ్లక్ష్యం వరనమప్రసీత్ 1

ఉపాయః కో వధే తస్య రావణస్య దురాత్మనః,
యపహం తం సమాస్థాయ నిహవ్యామ్ ఋషికంటకమ్ 2

మిత్రులను, జ్ఞాతులను అందఱిని లోకహితార్థమై యుద్ధమున హతమార్చితరెండు, ఏమ్యుల ఎదునొకండు వేల సంవత్సరముల కాలము ఈ మానవలోకమున వివసించి ఈ భూమండలమును పరిపాలించెదను." (27-28)

అసే, సకల ప్రాణులకును ఆధారమైన దేవదేవుడైన శ్రీమహావిష్ణువు దేవతలకు వరమును అనుగ్రహించి, మానవ లోకమున తాను ఆనలరింపదగు స్థానమును గూర్చి అలోచించెను. (29)

ఏమ్యుల ఆ రాజీవలోకముడు తాను దశరథమహారాజునకు నాలుగు రూపములలో పుత్రులుగా జన్మించుటకు సంకల్పించెను. (30)

త్రివేదీవాదినీపతిలు, ఋషులు గంధర్వులు, కన్యకలు విష్ణుస్తుతులతో ఆ శ్రీమహావిష్ణువును స్తుతించిరి. (31)

ఆ రావణుడు సవాజముగనే గర్వించుడు, వంశభావముచే కన్నుపిమ్మటానక యుష్టవాడు, ధర్మవిరుద్ధముగా ప్రాణహింస మాపునాడు దేవేంద్రులకు శత్రువు, లోకములను బాధించు వాడు, సత్పురుషులను, మునులను హింసించువాడు, తాపసులకు భయంకరుడు అట్టి దుష్టుని సంహరింపుము. (32)

క్షారరాక్షసుడైన ఆ రావణుని లతనిబరచు మిత్రులను, సైన్యములను, సరిహారములను తుదముట్టించి ఆర్తుల వేతలను బాపుము. పిదప ఓ దేవదేవా! నా బోటివారికి అంధరానిదియు, నాగద్యేవములకు తాపతేపిదియు ఐన నెఱుంగఁజేయుచు వేరుము." (33)

బ్రహ్మాదిదేవతలు కట్టు ప్రార్థింపగా దేవారిదేవుడైన శ్రీమహారామాయణుడు తాను పర్యజ్ఞరయ్యును వారితో సుధురముగా ఇట్లు పఠించెను. (1)

"ఓ దేవతలారా! మరాఝ్యుడైన ఆ రావణుని పంపుటకు ఉపాయమును తెలుపుడు వారిని జనువరించి, ఆ ఋషికంటకుని హతమార్చెదను. (2)

ఏవ ముక్తాః సురాః సర్వే ప్రత్యునుః పిష్టు మవ్యయమ్
మామషీం తమ మాస్థాయ దావణం జహి సంయుగే 3

క హి తేహ తపస్తీనం దీర్ఘకాలమ్ ఆరిందమ
యేన తుష్టోఽభవద్భువో లోకకృత్కపూర్వజః 4

సంతుష్టః ప్రదిదౌ తస్మై రాక్షసాయ సరం ప్రభుః
నానావిధేభ్యో భూతేభ్యో జయం నాన్యత్ర మానుషేత్
అజ్ఞాతాః పురా తేన వళదానే హి మానవాః 5

ఏవం పితామహాత్ తస్మాత్ వరం ప్రాప్య స దత్తితః 6

ఉత్పాదయతి లోకాం స్త్రీన్ స్త్రీయశ్చాప్యపకర్తతి
తస్మాత్ తస్య వధో దృష్టో మామప్యేభ్యః పరంతప 7

అవ్యేతద్భవవం క్రుత్వా సురాణాం విష్ణువాత్మవాన్
పితరం లోచయమాన తదా దశరథం వృషమ్ 8

స చాప్యశుక్తో వృషతిః తస్మిన్ కాలే మహాద్యుతః
అయజత్ పురియా మిన్ద్రం పుత్రేష్టు రిహిషాదనః 9

స క్రిత్వా విశ్వయం పిష్టుః అమంత్ర్య చ పితామహమ్
అంతర్దానం గతో దేవైః పూజ్యమాహో మహర్షిభిః 10

తతో వై యజమానస్య పావకాదతులక్రభమ్
ప్రాదుద్భూతం మహర్షీతం మహావీర్యం మహాబలమ్ 11

కృష్ణం రక్తంబరధరం రత్నాన్యం దుందుభిష్వనమ్
స్త్రోహార్యక్షతనుజశ్శత్రుప్రసరమూర్జజమ్ 12

శుభంక్షణనంపన్నమ్ దివ్యాభరణభూషితమ్
శ్రుంభంగనముత్తేధం దృష్టశార్థాలక్ష్మమమ్ 13

దివాకరసమాకారం దీప్తానంశిఖోమమ్
తప్తజాంబూవదమయూం రాజతాంతపరిచ్ఛదమ్ 14

నిత్యజైన శ్రీ మహావిష్ణువు యొక్క వరనములకు దేవతలు ఎల్లరును ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చిరి. 'ఓ శత్రుసంహారకా! నీవు మానవుడుగా అవతరించి యుద్ధమున ఆ రాక్షసుని చొప్పుమాపుము. పూర్వము అతడు దీర్ఘకాలము తీసముగా తపమొనరించెను. సృష్టికర్తయు, దేవతలలో పెద్దవాడును జన బ్రహ్మ వానితపసెనకు సంతోష్టరాదును. సంతోష్టుడై యున్న బ్రహ్మపండి 'అ రాక్షసుడు మానవునివలనతప్పు ఏ కలరప్రాణిమండియు తనకు మృత్యుభయము లేకుండునట్లు నరమును పొందెను. మానవులయొడ నాపికిగల చులకనభావమే అందులకు కారణము' (3-5)

ఈ విధముగా పితామహునివరమువలన కర్మయుగై ఆ రాక్షసుడు ముద్దేకములను పీడించుచున్నాడు స్త్రీలను గూడ కిందపెట్టుచున్నాడు. కావున ఓ ఆరిహాదవా! మానవుల వలననే అతడు మరిణించుట నంభవము. (6-7)

సమస్తప్రాణులకును ఆదారభూతుడైన శ్రీమహావిష్ణువు దేవతల ఈ మాటలను ఆలకించి దశరథ మహారాజునకు పుత్రుడై జన్మించుటకు నిశ్చయించుకొనెను (8)

ఈ సమయమున మహావరాహమనకుడు శత్రుసంహారకుడు ఐన దశరథుడు పుత్రులులేక తపనపడుచుండెను. పుత్రప్రాప్తికై అతడు పుత్రికామేష్ఠి అను యోగమును ఆచరించెను. (9)

విష్ణుమూర్తి మావపుడుగా అవతరించుటకు విశ్వయము కొనెను ఏమిట దేవతల, మహర్షుల పూజలను అందుకొని సుహృదేవుల సేవాని ఆంతర్ధానమయ్యెను. (10)

దశరథుని యొక్క ఆ చుట్టకుండమునుండి పాటిరేని లేజస్సులతో కూడిన ఒక దీప్యపురుషుడు ప్రత్యక్షమాయెను. అతడు మహాబలవరాహమనంబుడు. కర్మవర్జముతో ఎలా జిల్లుచున్నాడు. అతడు ఎఱు పు వస్త్రములను దరించి యుండెను. అతనిముఖము ఎఱుగానుండెను అతనికిరంధ్రము దుందుభిధ్వనివలె గంభీరమైనది. అతనికిరంధ్రముపై 'అ' లోమములు, మీసములు, కేశములు సరిసాపుజాలువలె స్ఫురుపుగానుండెను. అతడు శుభలక్ష్మణనింపబుడు, దివ్యాభరణభూషితుడు. గిరిశిఖరమువలె ఉన్నతమైనవాడు, మదింపిన పెద్దపులివలె భయంకరుడు, మార్కటేజస్సుతో ప్రకాశించుచున్నవాడు. బ్రహ్మలింగమున్న అగ్నిశిఖరవలె వెలుగొందుచున్నవాడు. ఆట్టి దీప్యపురుషుడు నిపులపై, ఆశ్చర్యమును గొలుపు ఒక బరిగాడు పాత్రను న్యయముగా

దివ్యపాయవసంపూర్ణాం పాత్రీం వత్సీమిష ప్రయామ్
 ప్రగృహ్య నిపుతాం దోర్వారం స్వయం మాయామయా మిష 15
 నమవేత్త్యాబ్రహ్మచర్యమ్ ఇదం దశరథం స్మరమ్ ।
 ప్రాజాపత్యం సరం విత్తి మామిహాభ్యాగితం పృష 16
 తతః పరం తదా రాజా ప్రత్యువాచ కృతాంజలిః ।
 భగవద్ స్వాగతం తేషు కీమహం కరవాగీ తే 17
 అథో పునరిదం వాక్యం ప్రాజాపత్యో వరో బ్రహ్మే
 రాన్మర్త్యయతా దేవాన్ అద్య ప్రాప్తమ్ ఇదం త్వయా 18
 ఇదం తు స్థాపితాం పాయసం దేవనిర్మితమ్
 ప్రజాకరం గృహాణ త్సం ధన్యమ్ ఆరోగ్యవర్ధనమ్ 19
 భార్యణామ్ ఆమరూపిణామ్ అశ్వీరీతి ప్రయచ్చ నై
 తామ త్వం ప్రాప్స్యసి పుత్రాన్ యదర్థం యజసే నృప 20
 తథేతి న్యవతిః క్షీతః శివసా ప్రతిగృహ్యతామ్
 పాత్రీం వేదాన్మసంపూర్ణాం దేవదత్తాం హరణ్ముయామ్ 21
 అభివాద్య చ తద్భూతమ్ అద్భుతం ప్రయదర్శనమ్ ।
 ముదా పరమయా యుక్తః చకరాభిషదక్షిణమ్ 22
 తతో దశరథః ప్రాప్య పాయసం దేవనిర్మితమ్ ।
 బభూవ వరమప్రీతః ప్రాప్య విత్తమివాధవః 23
 తతస్తదద్భుతస్రవ్యం భూతం పరమభాస్వరమ్ ।
 సంవర్తంత్యా తత్కర్మ తత్తైవాంతరథీయత 24
 హర్షరశ్మిభిరుద్భోతం తస్యాంతఃపురమాబభౌ
 తారదస్యాభిరామన్య చంద్రస్యేవ వధోఽంతుభిః 25
 తోఽంతఃపురం ప్రవిశ్యైవ కౌసల్యామ్ ఇదమబ్రవీత్ ।
 పాయసం ప్రతిగృహ్యస్య పుత్రీయం త్విదమాత్మనః 26
 కౌసల్యాయ వరసతిః పాయసార్థం దదౌ తదా ।
 అర్ధాదర్థం దదౌ చాపీ సుమిత్రాయై నరాధిపః 27
 కైకేయ్యో చాపరిష్కర్తం ఏవౌ పుత్రార్థకారణాత్
 ప్రవదౌ చాపరిష్కర్తం పాయసస్యాన్మతోకమమ్ 28

ప్రయవత్సీమిష రేండనేతులతో ఎట్టుకొనయిందెను.
 వెండిమూలగల ఆ ఒంగారుపాత్ర దివ్యమైన పాయసముతో
 పించి కుండెను (11-15)

ఆ దివ్యపుడుడుడు దశరథమహారాజుతో "ఓ రాజా నేను
 బ్రహ్మచేపుడు ఎందుగా ఇచ్చటకీ వచ్చితిని - అని నుడివెను.
 తదనంతరము ఆ రాజు అంజలి మఱించి "ఓ మహాత్మా నీవు
 స్వాగతము. నా శ్రష్టమును దెలుపుమి. అది పఠికిము." (16-17)

పిమ్మట బ్రహ్మచర్యుని నమ్మన ఆ దివ్యపుడుడుడు ఎఱుల
 ఎట్లు వలిచెను "ఓ రాజా! లశ్యమేషియాగము, పుత్రకానేష్ఠి
 అను వాటిద్వారా నీవు దేవతలను సంతుష్టులను గావించితివి
 వాదిలనుగ్రహముతో ఇది అభించినది ఓనరేంద్రా! ఇది
 దివ్యమైన పాయసము సంపత్కరము ఆరోగ్యమును నృద్ధి
 వేయుచు ఆంజేగాము. ఇది సంజానమును గాఢ ప్రపాదించును.
 దీనిని స్థాపకరిపుము. ఈ పాయసమును నీ ప్రయవత్సూకేప్పి,
 బుజింపవలసినదిగా వచింపుము. దీనిని సేవించుటవలన యజ్ఞ
 ఫలముగా నీ భార్యలకు పుత్రులంతానము కలుగును." (18-20)

అనంతరము రాజు 'అట్లే' అని వలికి ఎడమ కీచులై, దివ్య
 పాయసముతో నిండ, దేవదత్తమైన ఆ ఒంగారు పాత్రను నివర్తనై
 గ్రహించెను. అద్భుతముగా శ్రష్టయైతియున్న ఆ దివ్య పుడుమసతి
 పరిమాణంగా మతో నశక్షణముస్యాగములనొనర్చెను. (21-22)

దశరథమహారాజు దేవతలు అనుగ్రహించిన ఆ దివ్య
 పాయసమునుపొంది, నిర్తనుడు ఒక నిధిని పొందినట్లుగా
 మహానందిపొచితుడాయెను (23)

పాయసప్రవాసకార్యమును ముగించుకొని, అద్భుతాకాశముతో
 దివ్యతేజస్సుతో వెరాజిల్లుచున్న ఆ మహాపురుషుడు వెంటనే
 అంతర్ధానమాయెను. (24)

సంతానవాయకమైన దివ్యపాయసముని లభించుటవలన
 అంతఃపురస్థలందఱును మిక్కిలి సంతోషముతో ప్రసన్న
 నుభవకాంతులతో, శరత్కాలమునంగు ఆహ్లాదకరమైన
 వెంజ్రకేరణములతో ప్రకాశించు అకాశమువలె తేజరిల్లి. (25)

ఎఱుభుడు అంతఃపురమును సేవించి, కౌసల్య మొదలగు
 గణులతో "చివకు పుత్రులను ప్రసాదించు ఈ పాయసమును
 స్వీకరింపుడు" అని నుడివెను. (26)

ఆ మహారాజు కౌసల్యదేవికి అమ్మితతుల్యముగు ఆ
 పాయసముతో పగభాగమును ఇచ్చెను - మిగిలిన పగ మూడో
 అర్థభాగమును (1/4) సుమిత్రదేవికి ఇచ్చెను. మిగిలిన పావు
 (1/4) భాగములో పగభాగమును (1/8) కైకేయికి ఎనగెను-

అనుచింత్య మమిత్రాక్షం పువరేన మహీపతిః
ఏవం వాసాం దదౌ రాజా భార్యాణాం పాయసం పృథక్ . 29

తా స్నేహత్ పాయసం ప్రాప్య వరేంద్రస్యౌత్తమాః స్త్రీయః ।
సమ్మావం మేవచ సర్వాః ప్రవాల్కోద్దితచేతనః । 30

తతస్తు తాః ప్రాప్య తదుత్తమస్త్రీయో
మహీపతేః ఉత్తమపాయసం పృథక్ ।

పాతాళనాదిత్యసమాసతేజసోఽ
చిరేణ గర్భాన్ ప్రతిపదితే తవా 31

తతస్తు రాజా ప్రసపీక్ష్వ తాః స్త్రీయః
ప్రసూధగర్భాః ప్రతిలబ్ధమానసః
బభూవ హృష్ట స్త్రీదివే యథా హరిః
మరేంద్ర సిద్ధర్థి గణాభిపూజితః 32

మిగిలిన కరక (1/8) భాగమును మఱల సుమిత్రకు ఇచ్చెను- ఈ విధముగా పుత్రసంతానప్రాప్తికై పాయసమును ముగ్గురు రాజులకు విడివిడిగా పంచెను. (27-29)

ఆ ముగ్గురు రాజులును దశరథునినుండి పాయసమును స్వీకరించి, అది తమకు జరిగిన సమ్మానమునీ (మహా భాగ్యముగా) భావించి సంతోషముతో పొంగిపోయిరి. (30)

సీమ్యుల దశరథమహారాజుయొక్క సేయసత్విలు ముగ్గురును ఆ దివ్యపాయసమును ఎవరిభాగమును వారు చుజించి, అగ్నిపరి, సూర్యునిలె తేజోమూర్తులై సరాజిల్లిరి అచిరకాలముననే వారు గర్భవతులైరి తదనంతరము దశరథుడి గర్భిణితులైన తనభార్యలను జూచి, స్వస్థులైత్యై, స్వర్గమునందు ఇంద్రాదిదేవతలచే నీడ్వలచే, ఋషిగణములచే పూజింపబడిన విష్ణువువలె సంతోషపడెను. (31-32)

శత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే షోడశస్కంధః (16)

వాల్మీకమనార్జివీరిరితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందరి బాలకాండము నందు ఎదునాళవసర్గము వ్రాపాము

-- * * *

17. పదునేడవసర్గము

బ్రహ్మయొక్క ప్రేరణప్రభావమున దేవతలఅంశలతో బోల్గొక నారదవీరుడు జన్మించుట.

పుత్రత్వం తు గతే చిన్తా రాజాస్తస్య మహాత్మనః ।
ఉవాచ దేవతాః సర్వాః న్యయంభాభృగవావిదమః । 1

సత్యసంధస్య పితస్య సర్వేషాం నో హితైషిణః ।
విష్ణో వహాయాన్ జరిసః సృజధ్వం కామరూపిణః । 2

మాయాచిరశ్చ శూరాంశ్చ వాయువేగసమాన్ జనే
వయశ్శాన్ బుద్ధిసంపన్నాన్ విష్ణుతుల్యసరాక్రమాన్ । 3

ఆనంబోర్యానుసాయశ్శాన్ దివ్యసంహవనాన్వితాన్ ।
సర్వాస్త్రేగుణసంపన్నాన్ ఆనుతప్రాశనానివ । 4

మహాత్ముడైన దశరథమహారాజువకు పుత్రుడుగా అనంతరించుటకు శ్రీ వహోవిష్ణువు సంకల్పించిన సేమ్మట భవిష్యత్పరిణామములను వివరింపిన బ్రహ్మదేవుడు దేవతలందరితో ఇట్లునుడివెను. (1)

"ఓ దేవతలారా! సత్యసంధుడు. మహావీరుడు, మన తిందరికివి హితాభిలాషియు ఐన విష్ణువునకు కామరూపులును, బంశాలురును ఐన సహాయకులను సృజింపుడు. (2)

అర్చుతమైన శక్తిగలవారును, మహావీరులును వాయువువలె మిక్కిలి వేగముగలవారును, యుక్తీశాలురును, ప్రజ్ఞాశాలురును, ఏరాక్రమమున విష్ణువుతో సమానులును, అవధ్యులును, హిమదావభేదదండోపాయములను వివరింపవారును సహపరాక్రమముగలవారును, సమస్తమైన అస్త్రశస్త్రములను నైయోగించుటలో నిపుణులును, అమృతపానము చేసిన వారివలె మరణము లేనివారును మీవలె సరాక్రమవంతులును అగు పుత్రులను అర్పరసలు, ముఖ్యగండర్వు స్త్రీలు, యక్షవసంతలు

అవ్వరస్సు చ ముఖ్యమి గంధర్వీణాం తమామి చ
(యక్షవన్దగకన్యాసు ఋక్షవిద్యాధరీషుచ
కిన్నరీణాంచ గాత్రేషు వాసరీణాం తమామిచ)
స్వజర్మం హరిమాపేణ పులాంస్తుల్యసహక్రమాన్. 5

పూర్వమేవ మయా సృష్టే బాంబవాన్ ఋక్షపుంగవః।
బృంభమాణస్య సహసా మమ వత్తాదబాళుత. 6

తే తతోత్తా భగవతా తత్ప్రతిశ్రుత్య కాచనమ్।
జనయామాసురేషంతే పుత్తాన్ వాసకహిషణః. 7

ఋషయశ్చ మహాత్మావః సిద్ధవిద్యాధరోరగాః
చారణాశ్చ మలాన్ వేరాన్ సస్పజః వనరాచిణః. 8

వాసేంద్రం మహేంద్రాభిమ్ ఇంద్రో వాతవమూర్తితమ్।
సుగ్రీవం జనయామాస తపనః తపతాం వన 9

బృహస్పతి స్తజనయత్ తారం వామ మహాహరిమ్।
వర్షవానరముఖ్యావాం బుద్ధిసుతమ్ జనుత్తమమ్. 10

ధవదన్య మతః శ్రీమాన్ వావరో గంధమాదవః
విశ్వకర్మాత్వజనయత్ వళం వామ మహాహరిమ్. 11

పావకన్య మతః శ్రీమాన్ నిలోగ్ని సదృశవ్రభః।
తేజసా ముశసా వీర్యాత్ ఆత్యరిచ్యత వానరాన్. 12

రూపద్రవిణకంపన్తో అభివౌ రూపసమ్మత్।
మైందం వ ద్వివిదం చైవ జనయామాసయః స్వయమ్. 13

వచుణో జనయమాస సుషేణం వానరర్షభమ్।
శచభం జనయామాస పర్జన్యస్తు మహాబలమ్. 14

మామత స్యాత్మకః శ్రీమాన్ హనుమా న్నామ వీర్యవాన్।
వజ్రసంహననోపేతో వైసతేయనమో జవే
సర్వవానరముఖ్యేషు బుద్ధిమాన్ బలవానపి 15

తే సృష్టౌ బహుపాహస్రా దశగ్రీవవధే రతాః. 16

అశ్రమేయబలావీరాః పిత్రాంతాః కామరూపిణః।
మేరుమందరసంకాశా వపుష్మంతో మహాబలాః
ఋక్షవానరగోపుర్యాః క్షేత్రమేవాభిజక్షరే 17

నాగకన్యాలు, ఋక్ష, సిద్ధాధిపతులను, కిన్నరముహుళులు, వానర స్త్రీలు మున్నగు వారియందు వానర సృష్టమొలతో సృజించెను. (3-5)

పూర్వమే బాంబువెంటుచును ఋక్షరాజును నేమి సృష్టించి యుంటిని నేను ఒకవరి అపురించివచ్చును అతడు నా కోటి నుండి నెలువదెను 'బ్రహ్మదేవుడు ఇట్లు పలుకిగా ఆయన అభ్య రేఖకు తేవరలు ముంబాళములతో సృష్టించు బడసిరి మహాత్మ్యైవ ఋషులు కిద్దరు సిద్ధాధిపతులు వాసుం, వారణసు, వాసు బిల్వకచెరులను సృష్టించునగా పోసిరి. (6-8)

ఇందుడు మహేంద్రసర్వతమువలె మిక్కిలి శక్తివంసి (బలమైన, దేహముగలవాడును) వావరోష్టును విని వారికి జన్మనిచ్చెను. దేవించజేయువారలో శ్రేష్ఠుడైన ఋష్యుడు సుగ్రీవునివిన్నకు కారణమయ్యెను. (9)

వాసరేంద్రుడతో ముఖ్యమను, ప్రజ్ఞాశాలియు, మిక్కిలి ఉత్తముడును ఎన తాడుడు అను కడివరము బృహస్పతి వలన కలిగెను. (10)

శ్రీమంతుడైన రంధమానుడు అను వానరుడు కుబేరున వలన కలిగెను. అశ్వకర్మవలన సెబుడు అను వారిష్టమును బ్రహ్మదేవు కలిడు అర్హతార్థములను సిద్ధపాంతులలో ద్వందు ఉత్తను అక్షబిములు 'జ' సేబుడు' అను వాడుడు అగ్రదేవుని మన కోరికను తతమ అగ్నిని బాసెల్లువాడు, వానినివచేరిను మిక్కిలి తేజస్వి, కర్తవ్యత్యయగలవాడు సహక్రమాచి. (11-12)

సృష్టయైన రూపములుగల మైందుడు ద్వివిధుడు అను వానరులు సౌందర్యసంపన్నులైన అభివేనవతల గంధసృష్టలు వరుణుడు సు మేరుడును వానర నకును, పర్జన్యకు (పర్వదేవ) సహాబులతో మైన శరభునమను బిల్వమందరి. (3-14)

సర్వములకై క్షణమరిపెచ్చుడును వానరముఖుడును ఎన హనుమంతుడు వాయుదేవునికుమారుడు, అతడు విభ్రము వలె అభేద్యమైన శరీరముగలవాడు, గరుత్మంతునివలె వేగమునుడు, వానర ప్రముఖులలో గొప్పగుత్తాళి మిక్కిలి బలవంతుడు. (15)

ఈ విధముగా కెలుకరిం గనడులు, బిల్వక (పలుకువంటి) జాలివారు గోపుర (కొండముచ్చ) జాలివారు వివిధవేసతల పంతానమై జన్మించిరి. వారు రావణసంహారమునందు జరిగి గణవార్షు సోదరిని బలవిరాక్రముములుగలవారు. మహాబలు కామరూపులు, మేరుమందరపర్వతములవలె విశాలమైన విశాల శరీరములు గలవారు. (16-17)

యన్య దేవన్య యద్రూపం వేషో యశ్చ పరాక్రమః,
అజాయత పమస్యేన తన్య తన్య మతః. పృథక్, 18

గోలాంసూరీషు చోర్షన్వాః కేచిత్ పమ్మలవిక్రమాః
ఋక్షేషు చ తథా జాతా వానరాః కిన్నరీషు చ 19

వేదా మహర్షిగంధర్వాః రాక్ష్యా యక్షా యశోవీనః
నాగాః కేంపురుషాశ్చైవ సిద్ధవిద్యాధకోరగాః 20

ఐహవో ఐనయాచూషం, పౌష్టా స్తత సహస్రశః
వానరాన్ మమహాకాయాన్ సర్వాన్ నై వసదాహిణః. 21

అస్సరీషు చ ముఖ్యాసు తథా ఏద్యాధరీషు చ,
నాగకన్యాసు చ తథా గంధర్వజాం తనూషు చ. 22

కామరూపజలోపితా యథాకామం విచారిణః,
సింహశార్కూలసదృశా దర్శేణ చ జలేవ చ. 23

శిలాశ్రహరణాః సర్వే సర్వే పాదపయోధినః
సఖివంష్టాయుధాః సర్వే సర్వే సద్యాస్త్రకోపివాః 24

ఏహలయేయుః శైలేంద్రాన్ భేదయేయుః స్థరాన్ ప్రహన్,
క్షోభయేయుశ్చ వేగేన నముద్రం పరితాం పరిమ్, 25

హరయేయుః క్షీరిం పద్మామ్ అన్లవేయుర్మహర్షరమ్,
సభఃస్థలం విశేయుశ్చ గృహ్ణాయురపి తోయదాన్. 26

గృహ్ణాయు టపి సూతంగాన్ మల్లాన్ ప్రప్రణతో వవే,
సర్వమావాశ్చ వాచేన పాతయేయుర్విహంగమాన్. 27

ఈర్షకానాం ప్రసూతాని హరీణాం కామరూపిణామ్
శతం శతనిహస్రాణి యూథిసానాం మహాత్మనామ్. 28

తే ప్రధానేషు యూథేషు హరీణాం హరియూథపాః,
అభావుర్యాధపశ్యేషా వీరాంశ్చజనమన్ హరీన్. 29

అన్యే ఋక్షవతః ప్రస్తాన్ ఉపతస్టుః సహస్రశః,
అన్యే నానావిధాన్ శైలాన్ భేజిరే కాననాని చ. 30

ఈ వానిరాది ప్రముఖులందఱును తమకు జన్మదనిచ్చిన
దేవతల యొక్క ఎలక్షణమైన రూపములను, వేషములను,
పరాక్రమములను కలిగియుండిరి. (18)

గోపువు (కొండముచ్చు) జాతియందును, భుల్లూక
(ఋగులు) జాతియందును కిన్నర జాతియందును ఉన్మేషి
వానిరాది ప్రముఖులు ప్రసిద్ధ పరాక్రమశాలురు. (19)

వాసిగాంచిన వేపతట మహర్షులు, 'రంధ్రులు, 'రుడ
జాతివారు, యక్షులు, చరాచరాచ / జజాతివారు, వాసికిష్యుతి
సర్ప జాతివాడు, కింపురుషులు, సిద్ధులు, ఏద్యాధరులు
రామాంతరమునకు పెక్కురి 'యశస్వి'వారై, ఆ సమయమున
ప్రసిద్ధమైన అస్థిరసరియందును ఏద్యాధరస్థిలయందును,
వాసికిష్యులందును, అట్లే గుహ్యకాంతలయందును కేలకొరి
వానియందును ప్రిణించిరి వారందఱును మహాకాయులు
చనినందఱులు వన్యవలములను కూదిములములను
భుజించుచుండు. (20-22)

ఈ వానిరపీరులందును తామల కోరుకొనిన యావములను
జలములను పొందగలిగివాడు స్వేచ్ఛగా ఎచ్చటికైనను సంచరింప
గలవాడు, సింహశార్కూలములవలె గండ్రేడులు జలసంపన్నులు
వాడు శత్రువులపై కొండజాళ్లను విసిరివేయు, లరి, మహా
పక్షిములను పెకలించి ప్రయోగించులరు వారికి గోళ్లు
కోటలు ఆయుధములు దైవాంశుంధులగుటచే
వారు ఏహస్త్రిమునిన ప్రయోగించుచున్న వచ్చును
దక్షులు మహావిద్యకుమారులైతము వరింప జేయులరు
క్షీరింపైన పెనువడ్డములనుగూడ పెకలించి నేయులను
సమలకు త్రుచ్చుదు. - ముద్రునిస్తేతము తమలకు గో
కర్షలపడులరు. వాదిహ్మనిరత్ పరామందిలమును
క్షీరింపించుచుండు మహాసముద్రమునకు గూడ అ పి పి
గలరు అకాశమునకు పరుగులరు. మేఘములను ఎట్టలరు
వనమునందు వేముగా పోయివుచ్చు మనవుదేనుగులను
గూడ ఎట్టుకొనిగలరు అకాశమున విహరించుచున్న పక్షులను
స్తేతము తమ గర్తవలతో పడగొట్టుగలరు. (23-27)

కామరూపులను, మహాత్ములను శివానాయకులను
పని కట్టివానరులసంఖ్య కోట్లకు చేరిను. (28)

ఆ వానియలలో ప్రముఖులైనవారు వానిర సభావసూలకు
నాయక స్వేచ్ఛలరి వారును వానిరపీరులను ప్రిణించిరి. (29)

వేపకొరిదినానరులు కొంతమంది 'ఋక్షనంతము' అను
పర్వతముయొక్క పానువులయందు నివసించుసాగిరి.
మిటికొంతమంది వానిరపీరులగు కొండలను, అడవులను
అక్రయించిరి. (30)

సూర్యపుత్రం చ మగ్రీవం శక్రపుత్రం చ వారీనమ్ ।
భ్రాతరాపుపతన్తుస్తే వర్ష వీవ హరీశ్వరాః ॥ 31

సశం నీలం హమామంతమ్ అన్యంశ్చ హరియాథపాన్ ।
తే తార్క్ష్యజలపంపన్తాః పర్వే యుద్ధవిశారదాః ।
విపరంత్ ౨ ర్షమన్ ద్రాత్ సీంహాన్యమహాచగన్ ॥ 32

తాంశ్చ సర్వాన్ మహాబాహుః వాతీ విపులవిక్రమః ।
జగోష భుజపీర్వేణ ఋక్షగోపుచ్చవాచరాష్ ॥ 33

లైరియం పృథివీ శూరైః సపత్నతవనాల్లవా ।
కీర్త్యా వివిధసంస్థానైః నానావ్యంజనలక్షణైః ॥ 34

తై ర్మేఘఙ్గాంధాచలకూటకల్పైః
మహాబలైః వానరయూథపాలైః ।
అభూవ ధూ ర్భీమశరీరరూపైః
సమాన్యతా రామవహాయహేతోః ॥ 35

సూర్యునిఅంశతో బుట్టిన మిగ్రీవుడు, ఇంద్రునిఅంశతో బుట్టినవారీ అను ఇరువురూను సోదరులు (ఋక్షరజాని పెమారులు) వారిరేడుబండలును ఈ ఇరువురు సోదరులను వలన్ నీలన్ హమామంతము మతయు ఇతరవారిని సైనికులను ఆశ్రయించియుండిరి. వారిబలును గురుత్వముతో సమాన్వితముగలవారు. యుద్ధవిశారదులు, వారు సహములలో పరిపరియైతి తమ బలవర్మాముములచే సీంహములను, పెద్దపులులను, కుహో వర్షములను సైతము పీడింపగల సమర్థులు (31-32)

దక్షప్రసవబాహువులుగలవాడును అమితవిక్రమశాలయు యైన వాతీ ఆ భల్లూకములకును కొంకమంయులకును వానరులకును సైదువై తన భుజాలములతో వారిని పాటుచు మండెను వివిధములైన అకారములతోనున్న శరీరములు గలవారును. పరినిధములైన అక్షణములుగలవారును యైన ఆ వారిరేగులు పర్వతములతో, అడవులతో సముద్రములతో గాడిన భూమండలమందంతలను వ్యాపించి యుండిరి మేఘ సమానములవలెను, పర్వతశిఖరములవలెను మిక్కిలి ఉన్నతమైన వారును మిగిల బలశాలురును. భయంకరములైన రౌఢములు, శరీరములు గలవారును ఎన ఆ వానరసేనానాయకులు క్రీడామునకు సహాయుడగుటకై ఈ భూమండలమునందు అంతటను సిరిడియుండిరి (33-35)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే బాలకాండే నవ్తదశస్సర్గః (17)

వాల్మీకీమహర్షివిరచితమైన అదికావ్యమైన శ్రీ మద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు నవ్తదశవర్గము నమోదెను

-- * * *

18. పదునెనిమిదవసర్గము

శ్రీరామవరాహమట్టము - విశ్వామిత్రునిఆగమనము.

విహృత్తే తు క్రతౌ తస్మిన్ హయమేధే మహాత్మవః ।
ప్రతిస్పృహ్య నురా భాగాన్ ప్రతిజగ్ముః యథాగతమ్ ॥ 1

సమాప్తదీక్షానియనుః కత్నీగిణసమన్వితః
ప్రవివేక పురీం రాజా వభ్యత్యజలవాహనః ॥ 2

యథార్థం పూజితాస్తేన రాజ్ఞా వై క్షుధిపీశ్వరాః
కుదిరా ప్రయయర్థేనాన్ ప్రణమ్య మునిభిరంగవమ్ ॥ 3

మహాత్ముడైన దశరథమహారాజు ప్రారంభించిన అక్యమేధ యుత్తరామేష్ఠి కరువులు ముగిసినవి - వేవతలు అంగులును తమ తమ సావిర్భాగములను సేకరించి, స్వస్థానములకు చేరిరి (1)

యజ్ఞదీక్షానియమములు పూర్తికాగానే సేవకులు, సైనికులు, వాహనములు వెంటరాగా రాజు రాజులతోగూడి పురమున ప్రవేశించెను (2)

యజ్ఞమునకు విచ్చేసిన దేశాధిపతులందఱిని దశరథుడు వారినారీ యోగ్యతలననుసరించి పమ్మానించెను. వాడును మిక్కిలి నెంతోషించి, ఎన్నిమహర్షికి ననుస్మరించి, తమ తమ వేదములకు బదులుచెరిరి (3)

శ్రీమలాం గిచ్చలాం తేషాం వ్యభురాణీ పునాత్తత.
బదాని రాజ్ఞాం తుభాణీ సహ్యాద్దాని దశాశితే 4

గతేషు క్షుధివిశేషు రాజా దశరథస్తదా
ప్రవివేక పురీం శ్రీమాన్ పువన్సుత్త ద్విభోత్తమాన్ 5

శంతయా క్షయయా సార్థమ్ బుశ్యశ్శంగపిష్పిషాజితః।
అన్వేయమానో రాజ భాథ సామయా తేణ భీమతా 6

ఏవం విప్రాజ్య తాన్ సర్థాన్ రాజా సంపూర్ణమావహః।
ఉవాచ కుభిలస్తత శుత్తృత్పత్తం విచిత్రయన్ 7

తతో యశ్చే ఏమస్తే తు బుతావాం షట్ సమత్యయః
తతశ్చ వ్యాదో మాసే చైత్రే నాపమితే తతో 8

సర్వతేజ వితిధైవత్యే స్వోచ్ఛసంస్తేషు సంవష
గ్రహేషు కర్కటే అగ్నే వాక్యతాపిందునా సహ 9

హృద్యమానే జగన్మాథం సర్వలోకనమన్స్వతమ్।
కౌసల్యాః జనమిత్రామం సర్వలక్షణ సంయతమ్ 10

విష్ణురక్షం మహాభాగం పుత్రమ్ ఐక్యమవర్జనమ్।
కౌసల్యా తుకుభే తేన సుత్రేణామితతేజసా
యథా పరేణ దేవానామ్ ఆదితిర్యజపాణినా 11

భరతో నామ కైకేయాం జగ్ధే సత్యపరాక్రమః।
సాక్షా ద్విష్ణో శ్చయద్భావః సత్యః సముదితో సుజ్ఞః 12

అథ అక్షణశ తుభ్యో సుమిత్రాః జనయత్ మతా
పీతా సత్యాస్త్ర కుశతా విష్ణోరర్జునమప్సితా 13

అదోఽథ కంఠ తిమిరమిమం వేల్చులున్ శ్రీమంతుర్జన
అ త తలయొక్కస్థైర్యము చతురుద్యోతక వక్షోధిరామమును
సంతరించినవారై ఎక్కా బాసక్కిరి 14

రాజబంధులును వెల్లిసేమ్మలు శుభలక్షణంబులైన
వశకుడు పశిష్టాపిమహర్షులు ముందునకు శిశువుమందగా
పురమన పవేశించెను 15

సకలప్రసాదంతరము చశుకుడు బుశ్యశ్శంగుని
సాదరముగా స్వాగతించి ఏమిటి అచూర్తి తన హృదయ
నొత్తతోనాడి ప్రయాణమయ్యెను. దీశులైన రోమపాదుడు
అందును పరిచాముగా అనుసరించెను వారిసలవేసి
వశకుడు కొడల మారము అనుసరించి వీడ్చొలిపెను. 6

ఏకరథమహారాజా వసినవారినందఱిని వీడ్చొలిపి
ఎక్కినీ అనందించెను. అంతరము పుత్రిపాష్టని గూర్చి
అలోచించుచు హాయిగా నిశ్చయపాసెను. 7)

యే ధ్వుమ్ మోసో మిష్కం కంఠవర్జకామ్ సదృశ
వీధోడవ మోమం శైలింధ్రి మమివాడు పునీచ
నాకపాదమున కదా ఒక అగ్ని మున శౌరద్యాదేవయందు
శ్రీరామకుండ్రులై పు ఉపించెను. అ సమయమున హృద్యుడు
అంకాపిమ్మ గురుడు కుమ్రుడు శిశు అని యి సహ ముఖ
రము ఉపన్వసించుచుండు అనగా క్షమముగా మేము
మకర, కర్కాటక, మీన, తులారాస అయంగు కందీరి
కర్కాటక రాశియందు గురుండును కలిసియుండిరి.
మహావిశ్వులు మేముండుండిరి జగన్మాథమున అన్ని
లోకములవారిదే నమస్కరింపబడువాడును, సర్వశుభలక్షణ
లయెమ్మమను మహాభాగశరీయు స్వర్గంబుండోతుమను
ఇక్ష్వాకు సంపల్లమము వని శ్రీరాముని పుత్రినిగానైన
కౌసల్యాదేవి సంవయ సమ్యగా 8)

కౌసల్యాదేవి తాళుచుండుగా కేతముగా స్వగతా
సలాడును మహాతేజశాడయు వని శ్రీరాము పుత్రిగా
పాంచెను. దేవతలలో శ్రేష్ఠుడును ప్రభాముండును
కేతియును పరించు నాడును అ సమయమున పుత్రిగా
పొందిన అతితవతి కమి అంతయు శోభిల్లిను. 9)

సర్వరావులపాపమును, నిర్వృష్టదానింపన్మును, విష్ణుశై
యొక్క చతుర్ధాంశమైన నాడును అగు భరతుడు కైకయు
తుందు జన్మించెను. 12)

భరతజననానంతరము పీరుయును సవిధములైన అస్త్ర
సయోగములయందు సజ్జనులను విష్ణుశత్రులో ఒప్పాడి
రాగును వని అక్షణశత్రువయ్యెను అమె కలలమ
సమీపాదేవి కనెను. 13)

శ్రీరాముని జన్మలగ్నకుండలి

	మేష	వృషభ	మిథున
కు	ర, బు		
	క్షైత్ర శుద్ధ నవమి పునర్వసు 4వ పాదము కర్కాటక లగ్నము		గు, ఎం ల
కు			
		శి	

- 1) క్లీకములు: 8.9
- 2) రాజ్య(10వ) స్థానమున పాపగ్రహములు
- 3) రవి, కుజ, గురు, శుక్ర, శనిలు ఉచ్చస్థానములలో గలరు (1)
- 4) బుధాదిత్యయోగము
- 5) గురుచంద్రయోగము
- 6) మఖ(4వ) స్థానమున శని, చంద్రుడు స్యక్షేత్రములో

భరతుని జన్మలగ్నకుండలి

	మేష	వృషభ	మిథున
కు	ర, బు		
	క్షైత్రశుద్ధ 3వమి, పునర్వసు మీన లగ్నము		చం, గ.
కు			
		శి	

- 1) క్లీకము: 14
- 2) కుటుంబ (2వ) స్థానమున పాపగ్రహములు
- 3) రవి కుజ గురు, శుక్ర శనిలు ఉచ్చస్థానములలో
- 4) బుధాదిత్య యోగము
- 5) గురు చంద్రయోగము
- 6) అశ్విని శని, చంద్రుడు స్యక్షేత్రములో

లక్ష్మణ శత్రుఘ్నుల జన్మలగ్నకుండలి

	మేష	వృషభ	మిథున
కు	ర, బు		
	క్షైత్రశుద్ధ దశమి, ఆశ్లేష కర్కాటక లగ్నము		గు, ఎం ల
కు			
		శి	

- 1) క్లీకము 15
- 2) రాజ్య(10వ) స్థానమున పాప గ్రహములు
- 3) రవి కుజ గురు శుక్ర, శనిలు ఉచ్చస్థానములలో
- 4) బుధాదిత్య యోగము
- 5) గురు చంద్రయోగము
- 6) మఖ(4వ) స్థానమున శని
చంద్రుడు స్యక్షేత్రములో

(1) రామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నుల జన్మనకాండములయందు రవి కుజ, గురు, శుక్ర, శనిలు వారివారి ఉచ్చ స్థానములలో ఉండిరి తల్పాలమ్ - "పంచచ్చై రోకూడుక: " అని శ్లోకమునా స్త్ర సహజము 3వవ శ్రీరాముడు రోకూయకుడు - అతని జగత్ప్రభువు రా వాసినాడని తక్కిన వాడును జగత్ప్రభువుడైరి

భాష్యే బాలస్త భరతో మీనలగ్నే ప్రనన్దభీః 14

సార్వే జాతౌ తు పామిత్రీ కురీరే భూదీతే భవా
రాజ్ఞా పుత్రౌ మహాత్మానః పర్వాత్ జట్టరే పృథక్ 15

గుణవంతోనురూపాశ్చ రుద్యా శ్లోష్టవహోమః
జగుః కలం చ గంధర్వా నన్దతుశ్చావృతోఽగ్రాః 16

పేనమండుభయో నేదుః పుషాపృష్ఠేశ్చ భాచ్యుతా 17

ఉత్పవత్త మహా నాసేల్ అయోధ్యాంహం జనామః
రథ్యాశ్చ జనపంబాభా నటనర్తక సంకులాః
గాయత్రైశ్చ వివాసిన్యో వాదనైశ్చ తథాఽపరైః 18

నరేయాంశ్చ రిదౌ లాభా మాతమాగభవందివామ్.
బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ విత్తం గోధవాని నమానకః 19

అరిత్రైకాదశాహం తు నామకర్మ తథాఽకరోత్.
జ్యేష్ఠం తామం మహాత్మానం భరతం కైకమౌషతిమ్ 20

పామిత్రం లక్ష్మణమితశత్రుఘ్నమ్ అపరం తథా
పసిష్ట. పరమశీతో నామాని క్షాతవాంస్తదా 21

బ్రాహ్మణాన్ భోజయిమాం పౌరాన్ జనపథానపి
అదభాత్ బ్రాహ్మణానాం పి చత్వోఘ్నమ్ అపితం విహ
తేషాం జన్మక్రియాదీని సర్వకర్మాణ్యభారయత్ 22

భరతుడు పుష్కమీ నక్షత్రయాత్ర మీనలగ్నము గండ
స్థితస్థుడకసేనాడు విస్మయించెను అతడు గురువు యొక్క
శ్లోత్రమైకమీన లగ్నమునందు. అన్యే గుణాః కలం ప్రసవ్యై న
బద్ధింలవాదయ్యెను బద్ధిగజమిమ్మల. అట్లేపానక తయిన్
కర్ణాటకకర్ణాటకంబు ప్రైథివ్యై గజమి గడియలలో
జన్మించిరి వది. అను కుజ గురు. శ్మశ్త శ్మశ్మనమును
ఉత్పరామితలో ఉన్నవలదు ఈ గురుగరి తననములు
నాబడవలెను (14-15)

దశరథునకు కలిగిన వలుగగు కుమారులును ఆస్తి
విధములుగను అయినకు తోసినారు వారిలో ప్రతి
యొక్క డను వెద్యెలుగా విశిష్టములైన గుణములు గలవారు.
పూర్వవాప్ర సత్తరాజ్ఞాన నక్షత్రములవలె వారు బాసెల్లు
మండరి రామామంజనవికారమున గంధర్వులు ఆస్తి
మధిరముగా గావముచేసిరి అన్వరినలు కనులవండు పుగ
నృత్యములు చేసిరి తక్కుగా చేపమునుటలు మోగెను.
అకాశమునుండి ఎత్తువృష్టి రుది గను. (16-17)

దశరథునూరాజునకు పుత్రులుకలిగిరి సంతోష
పడుదుమున అయోగ్యయిందంతకును శిల సములు
జరిగినవి అందు సభిల్లరును అతః జ్ఞానానంతో పాల్గొని
రాజవీధి గవ్వయును కోణాహారముతో నిండిపోయెను.
సదీపములలగినయొస్తవర్కనములతో నట నర్తకుల యొక.
నృత్యగోళముతోనగు నెల్లదైవ గాని వాడ్య గోళ్యంతోడను
పండితాగ్రుల స్వాతపారములతోడను సతప్రసంగము (18)

రాజు పౌరాణికులకును, పండితాగ్రులకును
పారితోషికములను ఇచ్చెను బ్రాహ్మణోత్తములకు మేకలిది
గోవులను, భసికనకములతో నెములను వనము చేసెను (19)

పుత్రులు జన్మించితే ఎడకొడు మేముల విష్ములు
చకరభము వారికి జాతకర్మనామ సంకోతో నములను
నిర్వహించెను. పుటపురోహితాడై విష్ములు అత్తను గుణములు
గుర్త్యుకుమారులకు 'రామగుడు అనియు, కైకీయగురునకు
'భరతుడు అనియు ముమిత్రా పుల్లలకు లక్ష్మణుడు
శత్రుఘ్నుడు అనియు నామకరణములు చేసెను. (20-21)

రాజు బ్రాహ్మణులను, పులికనులను, కామవాని ము
పుష్కాన్తభోజములతో నిరత్యస్తేపణచెను ఇంకను
బ్రాహ్మణోత్తములకు బహుమతులగు రత్నములను
పుష్కలముగా బహుకరించెను. విష్ము పరిరతుడు తన
వలుగురు పుత్రులకును అన్నప్రాసన తాతనయవారి
సంస్కారములను సకాలమున జరిపెయెను (22)

1/ ఉపామగుములతో అండజని అనాదినిజెయివాడు అయిదు శ్లోముల ముగియించున రాజ్యభాగమును ఎవరియెవరి
గంధర్వ రామగి గడియలును గొప్పయిదగా భావించి వాడు లక్ష్మణుడు పుత్రాదు గా గాత్రమార్చి వాడు శ్మశ్మయ్యును
వారివేద్యతోడ వైష్ణవులు ఇది రే

తేషాం కేతు రివ క్షేప్తౌ రామో రతికరః, పీఠః
బభావ భూమో భూతానాం వ్యయంభా రివ నమ్మతః॥ 23

సర్వే నేదవిదః ఊరాః సర్వే లోకహితే రరాః,
సర్వే జ్ఞానోపసంపన్నాః సర్వే వసుచితా గురైః॥ 24

తేషామపి మహాత్రేణా శామన్తాల్పవలాక్రమః,
ఇక్షుః సర్వస్య లోకస్య తాంక ఇవ విశ్వతః॥ 25

గణస్కంధం శ్వస్థాస్తే చ కథవర్కాను నమ్మతః,
భనుర్వేదేచ సతతః పితృభు సూషణే రతః॥ 26

బాల్యాల్ ప్రభృతి నుస్థిగో లక్ష్మణో లక్ష్మీహనః,
రామస్య లోకామస్య క్రాతుర్జ్ఞాన్తస్య పితృభుః॥ 27

సర్వ ప్రయతరస్తస్య రామస్యాపి శరీరతః,
లక్ష్మణో లక్ష్మణంపన్నో బహుప్రాణ భవాపయః॥ 28

స చ తేవ వివా విద్రాం అభతే పురుషోత్తమః,
మృష్ట మన్మ ముపాసీతన్ అశ్నాతి న చ తం వివా॥ 29

యదా హి బాహుసూరూఢో మృగయోం యాతి కాకుః,
తక్షణం క్షత్వతో నేతి సథిసుః పథిపాలయన్ ॥ 30

భరత హ్యపి శత్రుఃసర్వో లక్ష్మణావరణో హే సః,
ప్రాణైః ప్రయతతో నిత్యం తస్య బాసీత్ తథా ప్రయః॥ 31

న కలుర్ధ్వార్కపోభాగైః పుత్రైః విరరథః ప్రయైః,
బభావ విరమస్థితో చేక్షతేవ పితామహా॥ 32

ఆ రాజకుమారులలో సెట్టకాడ్డిన రాముడు త్వణచాకము వలె సంక్షేపిష్టము వనుచుడింపజేయుచు తండ్రికి మిక్కిలి సంతోషమును గూర్చుచుండెను మఱియు సమస్తపౌరుషులకు శ్రీమదాచిష్టపుష్పలై వెంతయు నేమహాత్రణవయ్యెను. (23)

౭ రాజకుమారులగుటచే నేదిశాస్త్రమునకు అభ్యసించిరి ధనుర్వ్యధ్యయించి ఆరిలేటికొని, సజలసాలమనందో అనుక్తి కలవారైరి. వారందఱును విజ్ఞానభనులు, సకలనర్మణ సంపన్నులు. (24)

గమనంకజులలో మహాతేజశ్వాద్యైరిన శీరాసుడు అనే ఘమైన ఎర్రాకెనుచుగలవాడు నమ్మప్రజలమను పొడ్లచంద్రునివలె అల్లదకడుడు రాకుడు సుగునక్కియు అశ్వమున అదిరోహించియు రథమువదుండేయు యుద్ధి మొనర్చుటలో కుండు రమర్విద్యయుండు నింతుడు సర్వకా తక్కిండుల సేవలలో సమగ్నుడై యుండెడివాడు. (25-26)

సజలన ఆసందియజేయునట్టి అన్నయు, రామనయించు లక్ష్మణుడు బాల్యముమండియు క్షీరత్వియమ- విత్తము అడునను సేపించుటచే ఒక మహాభాగ్యముగా అలంబివాడు రామ సేవలయందే నిరతుడగు లక్ష్మణుడు తనమిఖమలను ఏడు త్రము పట్టించుకొనక తిరిగిబుద్ధిగా ఆ రామనుక అంకితలాపముతో అన్నివిధములక ప్రయమును గూర్చు ముండువాడు. అతడు రామునిక బహుప్రాణుడు. (27-28)

పురుషోత్తముడైన శీరామమును లక్ష్మణుడు తనవెంత లేసిలో నిడపోయెడివాడు కాదు తల్లి కొంకె తీసికొనిచ్చిన కమ్మనిభోజనం గార్థములను అతఁడు తోడుగాలేనిలో భరించెడివాడుగాడు. అనగా రామడు వ్రణకాలమైనను లక్ష్మణుని ఏడివియించెడివాడు కాదు. (29)

రాముడు అశ్వుమనెక్కి వేరుడు వెళ్లవచ్చుడు లక్ష్మణుడు సన మృగు సేయిన, అతనిన కాపాడుచు వెంటపడిచెడి వాడు. (30)

లక్ష్మణునకు తమ్ముడైన శత్రుఘ్నుడు అతనితో సేవా బాధాకము నువాగు అతడు కరమనక ప్రాణములకంటెచి ప్రేయః జ్ఞానవాడు. అట్లే శత్రుఘ్నుడును భరతునిపై మలెని ప్రేమను కలిగియుండెను. (31)

“కృనిమథిలక్ష్మణసంపన్నులగు తనవలుగుడు ప్రేయః పుత్రులతోగూడిన దశరథుడు కర్కర, యమ, ముణ, కుషేరులు కాని నలుగురు దివ్యులతోగూడన బ్రహ్మచేతుని వలె పరిమానుడధిగతుడాయెను. (32)

తే యదా జ్ఞానసంపన్నాః పర్యే సముదితా గుణైః ।
హేమంతః కీర్తిమంతశ్చ సర్వజ్ఞా దీర్ఘదర్శినః ॥ 33

తేషామేపంద్రభావాణాం పర్వేషాం దీప్తతేజసామ్
ఏతా దశరథో హృష్టో బ్రహ్మ భోకాధిపా మథా ॥ 34

తే చాపీ మనుజవ్యాసా వైదికాభ్యయనే రతా
సీత్యశుశూషణరతా ధనుర్వేదే చ నిష్ఠితాః ॥ 35

ఆత రాజా దశవధః తేషాం దావకీయాం ప్రతి
చింతయామాస ధర్మాత్మా సాపాధ్యాయః సబాంధవః ॥ 36

తస్య చింతయమానస్య సుంధ్రినుధ్యే మహాత్మనః
అభ్యాసచ్ఛన్ మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహానుభిః ॥ 37

స రాజ్ఞో దర్శనాకాంక్షీ ద్వాదాధ్యక్షాన్ ఉపాచ పా
శీశ్రుమాభ్యాత మాం ప్రాప్తం కౌశిలం గాధినన్బుతమ్ ॥ 38

తస్మిన్మా నవసం త్రాసాత్ రాజ్ఞో వేక్య సదుద్గుహ
సరాభ్రాంతమనసః పర్యే తేన వాక్యేన వోదితాః ॥ 39

తే గత్వా రాజభవనం విశ్వామిత్రమ్ బుధీం తదా
ప్రాప్తమావేదయామానుః స్వహియైశ్వాకవే తదా ॥ 40

తేషాం తద్యచనం శ్రుత్వా పవురోధాః సమాహితః
సత్యుజ్జగమ తం హృష్టో బ్రహ్మగమివ పాపవః ॥ 41

తం ద్విష్టో జ్వలితం దీప్త్యా తాపనం సంశితస్థిమ్
సహృష్టపదవో రాజా తతోఽర్హమ్ ఉపహరయత్ ॥ 42

స రాజ్ఞా ప్రతిగృహ్యోర్హం శాస్త్రీర్హస్తేన కర్మణా ।
కుశలం చాద్యయం చైవ పర్యవృత్త్య నూధిపమ్ ॥ 43

ఆ నలుగురు రాజకుమారులును వివిధ శాస్త్రజ్ఞాన పండితులై సకలసద్గుణములతో అలరారుచు మిక్కిలి వాసీగాంచిరి. ఎట్టి పరిస్థితులయందును పాశపాటువనైనను అక్లిత్యములకు పాల్పడెడవార. వారు శాశ్వత ప్రజ్ఞానియు, దూరదృష్టి అలరారు. శిష్టి ప్రతిభాశురు. తేజోమూర్ఖులు ఇవ తనకుమారులను జూచి, దశరథుడు జగత్పుష్టికర్తమైన బ్రహ్మనలె అనందించెను. (33-34)

పురుషోష్ఠులైన ఆరాజకుమారులు వేదవేదాంగస్సృతి పురాణతెహాసాదులను శ్రద్ధగా అధ్యయనము చేయుచుండిరి. తల్లిదండ్రులను పరమస్నేహితో సేవించుచుండిరి. ఏమర్మేరము నందు నెప్పగిరిగియుండిరి. (35)

దర్శాటులైన దశరథముహూరాజు యుక్తవయస్కులైన తండ్రియైన ఆస్థిపిఠముల తాదుజోడైన కన్యలతో వివాహములు జరిపించుటకై గురువులతోను, బంధువులతోను బాగుగా అలోచింపసాగెను. (36)

మహాత్ముడైన దశరథుడు మర్మములు మోడలగువారితో హాపీ పుత్త్రులవివాహపియములను ఆలోచించుచుండగా మహా తేజశ్శాలియైన విశ్వామిత్ర మహర్షి ఆతనికి నిచ్చెను. (37)

రాజును దర్శింపగొనినవాడై ఆ ముని ద్వారపాలకులతో నేను గాధిరాజుకుమారుడను, కుశికుని మళమూడను. వాసేరు విశ్వామిత్రుడు నారాకను మీ రాజుగారికి వెంటనే తెల్పుడు" అని పలికెను. (38)

విశ్వామిత్రునిమాటలను విని ఆ ద్వారపాలకులు కలవరపడి, బియ్యముతో రాజభవనమునకు పరుగెత్తిరి. (39)

వారు రాజప్రాసాదమునకు చేరి, విశ్వామిత్రమహర్షి రాకనుగూర్చి శక్త్యుతువంశజుడైన దశరథముహూరాజునకు సేవించిరి. (40)

ఆ ద్వారపాలకులు తెలిపిన వార్తను విని, దశరథుడు సంకోచంపవాడై పురోహితులను వెంటదీసికొని, బ్రహ్మకడకు ఇరుదునివెలి ఆ మహర్షికి ఎదురొసెను. (41)

కరోకసేయమములను పాటించుచు బ్రహ్మతేజస్సుతో వెలుగొందుచున్న ఆ విశ్వామిత్రమహర్షిని గాంచి రాజు మిక్కిలి సంతోషించెను. ఏమిట బయటకు అర్హుడైనాది సత్కారములను జరిపెను. (42)

ఆ మహర్షి శాస్త్రోక్తవిధులతో రాజుగారు సమర్పించిన అర్హుసార్వ్యాది పత్నీరములను స్వీకరించెను. పేదపలతడు మహారాజుతో కుశలప్రశ్నలు గావించెను. (43)

పురీ కోశే జనపదే బాంధవేషు నుపశాన్తుః చ |
కుశలం కౌశికో వాక్యః పర్యుషాచ్ఛతే సుధాద్ధీకః | 44

అప తే సన్నతాః సర్వే సామంతా రిషహ్ జితాః |
దైవం చ మానషం చాపి కర్మ తే సాధ్యమస్మితమ్ | 45

వసిష్ఠం చ సమాగమ్య మేశలం మునిపుంగవః |
మునీంశ్చాన్తాన్ తే యథాన్యాయం మహాభాగానువాచ పా | 46

తే సర్వే హృష్టమనసః తస్య వాక్యే నివేశసమ్ |
వివిధః పూజతాస్తత్తత నేషదుశ్య యథార్థతః | 47

అథ హృష్టమనా వాజా విశ్వామిత్రం మహామనిషమ్ |
ఉవాచ పరమోరాతో హృష్టత్తవభిభూజయన్ | 48

యథాఽ మృతస్య సంప్రాప్తే యథా పరమసూదతే |
యథా సర్వశరాతేషు పుత్త్వైశ్చాన్తైః సజన్యః చ | 49

సాక్షాత్త్య యథా తాథో యథా హతో మహోదయే |
తథైవాగమవం మన్యే స్సాగతం తే మహామనసే | 50

కం చ తే పరమం కమం కహామి కిము హర్షితః |
సాత్రధూతోఽపి మే సుహృద్ దిష్టాః ప్రాప్తైః స కౌశిక | 51

అద్య మే పథలం జన్మ జీవితం చ మజీవితమ్ |
పూర్వం రాజర్షికభేద తపసా క్యోతతత్రభః | 52

సహృద్ధిత్య మునిసాస్త్రైః పూజ్యోఽపి జహుధా మయా
త దద్యుత విచం సహృద్ తపేతం పరమం మమ | 53

పథక్షేత్రగతశ్చాహం తప సందర్శనాత్ ప్రభో
మూనా యత్ ప్రార్థితం తుభ్యం వాప్య మోగమనం వతి | 54

ఇచ్ఛామ్యమగ్నహీలోఽహం త్వదర్థవతివృత్తయే | 55

కార్యస్య న విమర్శం చ గంతుమర్హసి కౌశిక |
కర్తా చాహమశేషేణ దైవతం హి భవాన్ మమ | 56

మమ చాయమమప్రాప్తో మహావధ్యదయో ద్వీజ |
తవాగమసజః కృత్వోఽథర్మశ్చానుత్తమో మమ క

ధార్మికో క్షమశైవ నిగమిత్తడు 'ఓ రాజా' నీ పుణ్య
దవాగారము కోమలేశము బందుషీతులు కుశలమే
గదా' సామంతరాజులందఱును నీ అమభిలో ఉన్నారా?
శిరువులనందరిటిని జయించితివా? యశ్చాదిదైవకార్యములు
అతివీరిల్లావాదులు కర్మగా సాగుచున్నవి 'దా' అని
దశింతులను విరామింపెను. (44-45)

ఏష్యుడు 'ఓ మునీశ్వరుడు' వసిష్ఠ! సమీపం అయిన కో
కుశల శ్రీమం గావలెను. ఇంకను మహాత్ముడైన నామలేశుని
మనులకు గూడ అతడు యథోచితముగా పరామర్శియైనది
ఈ విషయం విశ్వామిత్రునిదే గౌరవపరిపూర్ణవార్త వారించుట
ఎంతగానో సంతోషించిరి. ఏష్యుడు అందఱును తానునా
భవకమున ప్రవేశించి తమతమ యోగ్యతల ప్రకారము
అగ్రం ఉపసర్పరి. (46-47)

విశ్వశ్రీ ఉదారస్వభావముల దశింపమహారాజు
పొంకితగావుండె. ఉపాగమమనన్బుతో 'శ్వామిత్ర మహర్షిని
స్మరణమును ఇల్లొన' 'ఓ మహర్షి! అపభయం అపభయము
నీళ్లు తేలికోట పర్వము కురిసెట్లును, సంతానములేని
కానీ పృథివీయందు నల్లలు కలిసింట్లును నష్టపొందున
వనికీ నులును 'ఓ మహర్షి! పుత్త్వైశ్చాన్తైః మహాతాపైః
మంచి సంతోషము పెల్లుకోకనట్లును మీ ఆశీషముల హేతు
మహానందమును హర్షినిది మీకు స్వాగతము (48-50)

ఓ పరమాత్మ భూహర్షి మీరు ఇచ్చితికి సమస్త మా
అర్హ్యము - రివ్యదవైతినే నీ అభీష్టమేను? అందులకై
నేనేను వేయినదిను? దానమును గొనుటకు మీరెందయు
నాత్తులు నేమి నాపక్వ సవలమైనది కా తపితము
వరితాత్వమైనది పూర్వము రాజర్షి! నా గాంధితిరి -
అనంతము తపసభావమున సహృద్ధిత్యమును సాధించితరి -
కనుక మీరు మాకు భూమిదా పూజ్యులు. ఓ భూహర్షి
అర్చితమైన మీ ఆశీషముల నెన్ను అబ్బుముటవనది
మా క్షమాను నాపనమైనది ప్రభూ! మీ కులందర్శనము
నాన కేను కృతార్థుడనైతిని మీరు ఏ కార్యసమిత్తయై
ఇప్పటికి ఎవ్వరితో తలపడు మీ కార్యమును నెరవేర్చుటకై
సిద్ధిముగా ఉన్నాను. అనుకరింపుడు. (51-55)

కౌశిక! కార్యమమమన సందేహమును వచ్చుకోవలెను.
మీరు భూహర్షిని ఆతిథులు కాలవ కృతార్థుడనైన నాకు
ధిగమమాదు. మీ కార్యమును నేను నెరవేర్చితిని. ఓ
భూహర్షి! మీ ఆశీషమునలన నేను అవలంబిన నమన్న
దర్శములును భరింపెను నేను అచ్యుతములనాను (56-57)

ఇతి హృదయమఖం విశమ్య వాక్యం

శ్రుతిమఖమాత్మవరా వినితముక్షమే

ప్రథితగుణయశా గుణైర్విగీష్టుః

పరమబుధః పరమం జగము హర్షమ్ . 58

అర్థవంతములైన దశరథుని మృదుమదురహసనములు విశ్వామిత్రువకు వీనులవందోనర్చినవి, హృదయమువకు అర్హతమును గూర్చినవి అంతః ఉత్తమోత్తమగుణములచే భ్యాసకీర్తనబాపము శమియమిదవశిష్టగుణసంపన్నుడును అన విశ్వామిత్రువహర్ష సరసానందభరితుడాయెను (58)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే అష్టాదశస్కంధః (18)

వాల్మీకీమహర్షిసంనితమై అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఎదుసరిమీదనసర్గము నా ప్రసంగము

— * * * —

19. పంచామ్మిదవసర్గము

యజ్ఞసాగర్జనాజ్ఞవై శ్రీరాముని పరివ్రామని విశ్వామిత్రుఃకవ్యర్థనియు

తద్రూప్యా రాజసంహస్య వాక్యమే అద్భుతవిస్తరమే
హృత్పరామా మహారేచా విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత . 1

పద్యకం రాజశార్దుల తదైతద్భువి వాక్యధా.
మహావంశనమాతస్య వసన్తవ్యవదేశినః . 2

యత్త మే హృద్ధతం వాక్యం తస్య వాక్యస్య విశ్వామిత్రే.
మదుష్ణ రాజశార్దుల భవ సత్యవ్రతిశవాః . 3

అహం నియమమాతస్థే సిద్ధ్యర్థం పురుషర్షభ.
తస్య విఘ్నకథా ద్వౌ తు రాక్షసా తామచూషితౌ . 4

ప్రతే మే అమాశశ్చిక్లే సమాప్త్యం రాక్షసావిమా.
మారీచకృ సుబాచుకృ వీర్యవంతా ముగ్ధీతాః . 5

సమాంసరుధిరౌషేణ వేడిం తా మధ్యవర్షరామే.
అవధారే తథాభూతే తస్మిన్ నియమవిభ్రమే . 6

శ్శత్రుశహ నిరుత్సాహః తస్మాద్దేశాకపాక్షమే.
న చ మే శ్రోధముక్త్రుష్ణం బుద్ధిర్భవతి పార్థవ.
తథాభూతా హి పా చర్యా న శాపస్త్రత ముచ్యతే . 7

స్వపుత్రం రాజశార్దుల రామం సత్యపరాక్రమమ్ . 8

తాకపక్షధరం ఘటం కేయకం మే దాతుమర్హసి
హస్తే హ్యేష మయా గుప్తా దివ్యేన స్వేన తేజసా . 9

పహితజస్మయైన విశ్వామిత్రుడు దశరథమహారాజ యొక్క అద్భుతమైన ఆ వివేచనాతనములను విని, పులికత గ్రామిణై ఆయనతో ఇట్లు నడిచెను. (1)

"ఓ రాజశేఖరా సేభ వసిష్ఠజై" ఇత్త్యమకంఠమున అన్వేషించి నాడల్లి పెసిష్టమహర్షియొక్క ఉపదేశములను అందినవాడవు కనుక నీవు ఇట్లు మాట్లాడుటచే యుక్తము. నేను సంకల్పించిన వార్తమును తెల్పితిమి వాసిన అవరింపుము నీవు అడిగినమాట తప్పకుము. (2-3)

ఒక రక్షసిద్ధికి నేను యజ్ఞదీక్షను శపిట్టితిని కాబహులైన ఇత్తరు రాక్షసులు నానీకీ విఘ్నములు కలిగిగమచున్నారని నేను అవరించుచున్న యజ్ఞము రాదాపు ధార్మియగుముందగా ముగిస్తేయిలై, పరాక్రమవంతులైన హరీసుడు, సుబాచుకృ అను ఇరువురు రాక్షసులు మౌవభంజములను రక్తములను యుక్తీరికపై వర్షింపచున్నారు వియమన్వీలతో నేను అవరించుచున్న యజ్ఞము ఆ విధముగా పుష్పములకు గురియగుచున్నది- నా శ్రమయెంతయు కృతాయగుచున్నది కనుక ఉత్సాహమును కోల్పోయి, నా ఆశను మునుపడి నేను ఇచటకి వచ్చితిని : తనాతో బల్లు విఘ్నములను కల్గించు చున్నను వారిపై కోపమును ప్రకటించుటకు నాని. వారిని శమింపకు నాని యజ్ఞదీక్షతోనన్న వాకు యుక్తము కాదుగదా" (4-7)

ఒక బెరిదా సత్యదవాశముడు, కాకపక్షధరుడు అలపాల బల్లు (అలవాడు), మాయము నీ కుమారులతో పెద్దవాడు అన శ్రీరాముని వాదించి పెంపుము ఈ రాముడు నా అండదండలతో తొందివ్వనిన తేజఃప్రభావమున యోగమువకు విఘ్నములను కలిగించు ఆ రాక్షసులను సహించియాలకు

రాక్షసా యే విశర్వాః తేషామపి వినాశనే
శ్రేయశ్చన్తైః శ్రదాస్యేషి బహుదాహం న పంశయః 10

ప్రమాణామపి లోకానాం యేవ భ్యాతిం గమిష్యతి
న చ తౌ రామమాసాద్య శక్నో స్థాతిం విధంచన 11

న చ తౌ రాఘవా క్షయో హంతుమ్ ఉత్సహతే పుమన్,
వీర్యోత్సృజ్య హి తౌ హిరా కాలసౌశవశం గతౌ 12

రామస్య రాజశాసీల న వర్యాస్తే మహాత్మనః,
న చ పుత్రైశ్చతస్సహం కర్తుమ్ ఉత్తసి ప్సాహ 13

అహం తే శ్రుతిజానామి హతౌ తౌ విద్ధి రాక్షసా,
అహం వేద్ధి మహాత్మానం రామం విభవరాక్షమమ్
వసిష్ఠేన మహాలేనా యేచేమే తపసి స్థితౌ 14

యది తే ధర్మలాభం చ ముశళ్ళ పరమం భువి
క్లితమ్ ఇచ్ఛసి రాజేంద్ర రామం మే దాయమర్హసి 15

యది హ్యనుష్ఠాం కాకుల్స్థ దవతే తప మం త్రిణా,
ఉసిష్ఠప్రముఖాః సర్వే తతో రామం వికర్షయ 16

అభిప్రేతమ్ ఆసంసక్తమ్ అర్కం రామమర్హసి
దంష్ట్రాలం హి యజ్ఞస్య రామం రాజేవలోచనమ్ 17

వాల్మీకి కాలో యజ్ఞస్య యథా మం మమ రాఘవ,
తథా మిరుష్మ భవం తే మా చ శోకే మహః క్షధా 18

ఇత్యేవముక్త్యా భర్తాత్మా భర్తార్థసహితం వచః,
విరరామ మహాలేనా విశ్వామిత్రో మహామునిః 19

న తస్మిశ్శమ్య రాజేంద్రో విశ్వామిత్రవచః శుభమ్,
శోకమ్ అభ్యగమత్ తీక్షణం నృసింహత భయాప్వితః 20

ఇతి హ్యవయమనోవిదారణం

మువిశచసం తవతీవ శుశ్రవాన్

నరవతిభవస్మహాన్ మహాత్మా

వృథిలమహః ప్రచిదాతి చాసనాత్ 21

అగ్నిార్తే శ్రీమద్రామాణ్యగో వాల్మీకీయే అదికావ్యే బాలకాండే ఏకోవదింశస్సర్గః (19)

వాల్మీకిమూర్తిపరిచితమై అదికావ్యమైతత్ శ్రీమద్రామాణ్యమునందలి బాలకాండమునగుట వందొమ్మిదవమధ్యము సమాప్తము

- * * * -

సమన్వయము- వా వెంటవచ్చి యాగమును సరిరక్షించుటవలన
రామనకు పిత్తుపిచములగు శ్రేయస్సులు వమగోరుము.
అందులకు పంశవాము లేడు. (8-10)

ఈచ విశ్వాతి ముగ్ధోముల యందును వ్యాపించును
విపథముగల్గుచును ఈ రాక్షసులు రామం పిత్తుగ్ధుని పిత్తువ
జాలరు శ్రీరామిడులన్న మజేయెకడు ఎవమను వారిని
తంపజాలడు. ఓ మహారాజా ఆ రాక్షసుల బలగోరుములే
ఎప్పుడు పాపియ్యమిలిన వేసియున్నరు - అందువలన వారికి
వాళ్ళు నగదుకీనది వారు ఏ పిచముగను రామసముందు
సలువజాలను. (11-12)

ఓ రాజా పుత్రవాత్సల్యకారణముగ రామునికీ
సామర్థ్యములను వీళ్ళ తక్కువగా కరిగజేయవలయు. నేను
ప్రత్యక్షాంకముగ చెప్పుచున్నాను- ఈ మారీ కనుబొమపులు
రామునిగోత్రో మరగించినట్లే భావింపుము- మహాత్ముడైన
శ్రీరాముడు సోదరని ఆ రాక్షసులవలన ఆ విషయ మును
నేను బాగుగా అనుగడుగు సేసేగాదు మీ పురోహితుడు ను.
మహాలేనామహా తపస్సువారైనను - అం ను - అతేగాదు
తపోదమిలైన ఈ వామదేవాదిమహాత్ములను పిత్తుగడురు.
ఓ రాజేంద్రా ఈ లోకమున క్షీరమైన కీర్తి పుష్కలము
చర్మశ్చక్రేన సేపు కోడికొని చుట్టవ శ్రీరాముని వాంఛ
పంశము ఓ కాకుల్స్థా నీ మంతింపురులు. ముష్కడు
మొదలగు ముశేళ్ళులును సమీక్షించిన కీర్తిమన
శ్రీరాముని వాకో ఎరించుము. (13-16)

రాజేంద్రో నను క్షేత్ర పీ శ్రేయపుత్రవగు శ్రీరాముని పది
మిములపాటు యాగంక్షణార్థమై వేంటనే వాలో ఎంపము-
ఇదియే నా అపేక్షము ఓ చిరదన మహారాజా విమోక్షము
విలంబములేకుండా దాయజ్ఞము సకాలములో పూర్తి
యగునట్లు చూడుము- వీరు మేలగురాక- మనసు న కలత
తెంచకుము. (17-18)

దర్శాత్మమను మహాలేనాకాయా వన విశ్వామిత్రముగ్ధుని
ఇట్లు భర్తాత్మహితముగని పదనీమూలను ఎరికి ఎత్తుకుంటె
ఆ మహారాజా విశ్వామిత్రుడు ఎరికి శ్రేయస్సున
మనములనె విని క్షీరమైన శోకములకు గురియై తయమలో
క్రుంగిపోయె ను. (19-20)

విశ్వామిత్రునిపదములు పరిరహించినాధముమనుషు మనము
మిక్కిలికలవితేసిను. అప్పుడతడు అంతరిని మనస్సామమునకు
వోడై తన అసయునగలే పిగుల చలింపిపాడును. (21)

20. ఇరువదియవసర్గము

రథరథుడు విశ్వామిత్రునివెంట శ్రీరాముని సంప్రదించి తనఅశక్తితను వెకటించుట.

అచ్చుర్యా రాజశాల్మలో విశ్వామిత్రస్య భాషితమ్ ।
ముహూర్త మివ నిస్సంక్షుః సంజ్ఞావానిరమభవత్ ॥ 1

ఈవక్షోదశవర్తో మే రామో రాజీవలోచనః ।
న యుద్ధయోగ్యతామస్య పశ్యామి సహ రాక్షసైః ॥ 2

ఇయ మక్షాహీణీ పూర్ణా యప్యాహం పరిరీశ్వరః ।
అవయా సంఖ్యతో గుర్యా యోద్ధాహం త్విర్నిశచరైః ॥ 3

ఇమే సూరాశ్చ నిశాంతా భృత్యా మేక్షత్ర పితారదాః ।
యోగ్యా రక్షోగైర్వోద్ధృతా న రామం నేతుమర్హసి ॥ 4

అహమేవ భనుష్టాణః గోస్తా నమరమూర్ధవిః ।
యావత్ ప్రాణాన్ భరిష్యామి తావద్యోర్మ్యై విశాచరైః ॥ 5

నిర్విఘ్నా న్రతచర్యా సా భవిష్యతి మరణీతా ।
అహం తత్రాగమిష్యామి న రామం నేతుమర్హసి ॥ 6

ఋతో హ్యభ్యుతవిద్యశ్చ న చ నేత్రి బలాబలమ్ ।
న చాస్త్రబలసంయుక్తో న చ యుద్ధ విశారదః ॥ 7

న రాసో రక్షసాం యోగ్యః కూటయుద్ధా హి తే క్రుశమ్ ।
విక్రయుక్తో హి రామేణ ముహూర్తమపి హోత్సహే ।
జీవితం నునిశాచకాల న రామం నేతు మర్హసి ॥ 8

యది వా రాఘవం బ్రహ్మన్ నేతుమిచ్ఛసి సుతతః ।
చతురంగ సమాయుక్తం మయా చ సహితం వయః ॥ 9

సక్షిర్వర్తనహస్తాణి మమ చాతస్య కౌశికః ।
దుఃఖోహోత్పాదితశ్చాయం న రామం నేతుమర్హసి ॥ 10

చతుర్థా మాతృజానాం హి శ్రీతిః సరమితా మమః ।
జ్యేష్ఠం దర్శ్యవధావం చ న రామం నేతుమర్హసి ॥ 11

రథరథుడొకరాజు ఆ విశ్వామిత్రునిమొదలను పసి.
క్షణకాలముపాటు ప్రేష్టుడయ్యెను. సిమ్మల అతడు స్పృహను
శించి మునితో ఇట్లనెను (1)

రాజీవకోనియైనైవా రామెందు యునాతరంధ్ర పయస్సు
గూడ నిజనినాడు కనుక ఇట్టి బిణుతప్రాయమున ఆ
పూర రాక్షసులతో ఇతడు యుద్ధముచేయగలదని నేను అనుకొనెను
ఎదిగో ఈ అక్షహీణీసేవకు నేను ఆదీపతిని. ఈ సైన్యముతో
నిచ్చి నేను ఆ నిశాచరులలో జోరాడును. ఈ సో భటులు
ఊరులు మొక్కచేసి ఏరాక్రమ కాలరు. వివిధాస్త్రములను
ప్రయోగించుటతో వేరరులు రాక్షసులతో యుద్ధముచేయగల
సమర్థులు. రథులపై శ్రేరాముని హితము కోరవలదు (2-4)

నేనే ధనుర్పాదములను వేలెట్టి నీ యోగసంరిక్షణము
వేయరను ముష్టరంజున సేవలకు నాయకత్వము నింపి
వా బొందిలో నాగములున్నరాశులనును ఆ రాక్షసులతో
పోరునెట్టెదను. నేనే ఆ జీవీ సచ్చైవము నీ యుక్తసతదీక్ష
సరిక్షణముగా విర్విజ్ఞముగా పూర్తిచేసినట్లు వేయిండును
కనుక రాముని ఎదివలసినదిగా అడుగనలదు (5-6)

రాముడు పశీవాడు ఇంకను దమర్చిద్యును. పూర్తిగా
నేర్వలేడు. శత్రువులబలాలు ములను గుర్తించజాలడు
అస్త్రములను ప్రయోగించుట అంతగా ఎఱుఁగుడు
యుద్ధములలో ఆరితేజనివామకాదు. ఆ రాక్షసులందఱును
కపటయుద్ధమున నిగ్గుచేసినవాని కనుక నాచితో యుద్ధము
చేయవలెను అతడు చాలడు. మువిళ్ళరా శ్రేరామునిసంగతి
అర్థులకసరిండు రాముని సేవతో ఒక్క క్షణకాలమైనను నేను
కైతుకబలము కనుక ఆ పసివానిని కోరవలదు (7-8)

యథ్భవతమనుచేసెట్టి నీ ప్రవార్తల్లీ తప్పనిసరిగా
రాముని వెంకటానిసాదించునచో నేనుచ వతురంగబలములతో
సచ్చైవము అక్ష సుతీయెదను నాకు అక్ష సరిసేరి సేవత్యరముల
వయస్సు నిండిన సెమ్మల ఉపవాసదీక్షావిక్షేపములకోర్కి
(అశ్రమేష, ఎత్తకామేష్టి) యథ్భవమును లభరించిన
పరితముగా మా నోములంబుగా ఈ రాముడు మాకు
కలిగెను. కనుక ఈ సేవజాని విహీ కోరవలదు (9-10)

నా పరిగురు మహారులలో రాముడిని నాకు ఆర్థ్యులమైన
ప్రేమ ప్రేమ అతడు శ్రేష్ఠుడు - కనుక ధర్మత్వమున
రాముని తీసికొని వెళ్ళవలదు (11)

40 వీర్యా రాక్షసాస్తే క కర్మ పుత్రాశ్చ కే చ తే
కథం ప్రమాణాః కేనైతాన్ రక్షంతి మునిపుంగవః 12

కథం చ ప్రతకర్తవ్యం తేషాం రామేణ రక్షసామ్,
మానుశైర్వా బలైః బ్రహ్మన్ మయా వా కూటమితైవామ్ 13

సర్వం మే శంస భగవన్ కథం తేషాం మయా రణే,
ష్టాతవ్యం దుష్టభావానాం వీర్యోత్పిక్త హి రాక్షసాః 14

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషతః 15

పాలన్యవంశప్రభవో రావణోవామ రాక్షసః
స బ్రహ్మణా ధత్తసచః తైలోక్యం బాధతే భృశమ్ 16

మహాబలో మహావీర్యో రాక్షసైః బహుభిర్మృతః
త్రాయితే హి మహావీర్యో రావణో రాక్షసాధిపః 17

సాక్షాద్దైత్యవణక్రూతా మృత్యోవిశ్రవసోమునే,
యథా వృథాం స యజ్ఞస్య నిష్క్లకృతా మహాబజః 18

తేన సంవోదితా ద్యౌః తు రాక్షసా మమహాబలా,
మారీచశ్చ మహాహుశ్చ యజ్ఞవిఘ్నం కరిష్యతః 19

ఇయ్యుక్తో మునినా తేన రాజోవాచ మునిం తదా,
స హి శక్తోఽస్మి సంగ్రామే స్థాయం తస్య దురాత్మనః 20

స త్వం ప్రసాదం దదత్త్వ కురుష్వ మమ పుత్రకే,
మమ వైవాల్సభాగ్యస్య చైవతం హి భవాత్ గురుః 21

దేవదాసపగంధర్వా యక్షాః పతగవన్శుగాః,
స శక్తా రాక్షసాం సోమం కీం పువర్మాసవా యుధి 22

స హి వీర్యవతాం వీర్యమే అదత్తే యుధి రాక్షసః
తేన చాహం స శక్తోఽస్మి సంయోజ్యం తస్య వా బలైః,
మతో వా మునిశ్రేష్ఠ సహితో వా మమూర్త్యుజః 23

కథమస్యమరత్రయం సంగ్రామాణామ్ అకోఽదమ్,
బాలం మే తనయం బ్రహ్మన్ వైవ చాప్యామి పుత్రకమ్ 24

ఓ మునీశ్వరా ! ఆ రాక్షసులెవరు ? వారివిశాకసుము ఎట్టిది ? వారు ఎవరికుమారులు ? వారిలక్షణములేట్టివి ? వారికి ఎవరిలంకగలదు ? ఓ బ్రహ్మర్షి ! కపటయుద్ధముతో ఏల్లలైన ఆ రాక్షసులను నేను గాని వా పితముగాని రాక్షసుగాని ఏల్ల ఎదుర్కొనుటెను ? ఓ మహాత్మా ! ఆ రాక్షసులు ఏరాకసుముచే విజ్ఞునిగుతున్నారాదుగదా ! ఆ దుష్టాత్ములను నేను ఎట్లా నిలువలెను ? తలయును నాకు పోదవలెను." (12-14)

చశరథునివచనములను విని, విశ్వామిత్రుడు ఇట్లు పలికెను. (15)

"రావణుడు ఆ స రాక్షసుడు పాలన్యవంశమున జన్మించెను. అతడు ఏక్కి, బలవంతుడు స్పృహరాక్షసుకాలి అతనికి పెక్కు రాక్షసబలములు గలవు శైవో అతిశు బ్రహ్మచుండి అసాహసం వర్ములను పొందెను. అతడు ఆ ఎరగర్భముచే ముల్లోకములను బాధించుచున్నాడు రాక్షసరాజైన ఆ రావణుడు ఏక్కినుడు అను ముని యొక్క పుత్రుడు కుదేరుని పొదడుడు. మహాదురు అని ప్రతీతి. యజ్ఞమునకు విఘ్నములను కల్గించుట ఏల్లముగా భావించు అడు అతడు స్వయం ముగా సాక్షాదుడు లేడు కాని అతనిచే పేంతులైన మారీచుడు మహాహుశ్చ అను మహాబలశాలురైన రాక్షసులు యజ్ఞమునకు విఘ్నములను కల్గించుచున్నారు." (16-19)

అగ్నిమిత్ర మహర్షి ఇట్లుబుడబుడగా చశరథుడు ఆ మునితో ఇట్లనెను "కణదంశమున ఆ దుర్మార్గును ప్రతఘటించి నిలుచును వా వలన కాని ఏది. ఓ మునీశ్వరా ! మీ అజ్ఞము పాలించెని కుటర్మయింతుడు. నేను నాకు గురువు. నైవము మీరే కనుక పసివాడైన వా ఎత్తున మీరే అడుగెహించవలెను (20-21)

దేవతలు దానవులు సంధియు, యక్షులు, గంధర్వులము, నాగులు మొదలగు వారివ్వరును సంగ్రామరుంగమున రావణుడు ఎదుర్కొనరు - ఇంక మహాపుల విషయము తెప్పనేల ? ఆ రావణుడు రణభూమియందు ప్రతీపిరుల యొక్క బలవిరాకసుములను హరించవేయును కావున ఓ మునిపుంగవా ! నేన నా సైన్యములతో కూడిగాని పుత్ర నహితుడనై గాని అతనిని అతని బలమును ఎదుర్కొనుట కు అశక్తుడను (22-23)

ఓ బ్రహ్మర్షి ! వా కుమారుడు చైవనమానుడు (పూర్తిగా అమాదు కుడు) గుర్రం ద్వలయిండు అగితేజీనవాడు కాదు. శైవో భాలుడు - కావున అతనిని నేను సంపజాలను. (24)

ఇథ కాలోపహౌ యుధే నుతా సుందోపసుందయోః ।
యజ్ఞసిఘ్నకౌ తా తే నైవ వాస్యామి పుత్రకమ్ 25

కూరీచశ్చ ముబాహుశ్చ వీర్యవంతౌ సుశిక్షితౌ
తయోరన్యతేరాహం యోధా స్యాం సమహృద్దయః 26

ఇతి నవనతిజల్పవాత్ ద్విజేంద్రః
కుగికిమితం సుమహాన్ ఏవేచ మన్యుః ।
సుసూత ఇవ సమిద్ధిరాఞ్కాసిక్ః
పమభవదుజ్జ్వలితో మహర్షివహ్నిః 27

యజ్ఞసిఘ్నకౌ యజ్ఞసిమలసు కలిగించుచు ఆ కూరీచ
ముబాహువులు సె విదోపసుందయ కుమారులు యుద్ధమున
నారు యుద్ధమునతో సమామలు. కనుక నా ముష్ణ లబ్ధి సు
మితంబు పంపజాలను మారీచముబాహువులు ముక్తిక
పర్యాకరకాలురు. ఇక కుగికిమిత కాకట రీతిన నారు
వారిలో ఒక శిరో ప్రతిమునా మృత్యులతో కొడియైనను
నేను భుద్ధము చేయజాలను" (25-26)

భాగ్యోత్తమమసి. పుళిచసివంశమువాడను
సుహృద్దముడునున విశ్వామిత్రుడు అసరాధములైన
దశగతులనుమరలకు అగ్రహంగ్రహణి ను 32 వలలో
అజ్ఞానాంతరలతో నజ్జరిల్లిన అగ్నివలె ఆ మహర్షి
మండపించెను (27)

ఇత్యార్చే శ్రీమద్దామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే విచిత్రస్థానః (20)

వాల్మీకికవివర్ణించినదితడై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్దామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఇరువది అంశముల నున్నవి

— * * * —

21. ఇరువదియొకటవసర్గము

విశ్వామిత్రుడు క్రష్ణుడగుట - విశ్వా - కుచీకము - వశిష్ఠుని అరణీకారము

తచ్చుత్పా వచనం తస్య స్వేహవర్త్యాకుతాక్షరమ్ ।
సమన్యః కౌశికో వాక్యం ప్రత్యువాచ మహీపతిమ్ 1

పూర్వమర్థం ప్రతిక్రుత్య సతిష్ఠాం హరుమిచ్ఛసి ।
రాఘవాగ్రామే అయుక్తోఽయం కులస్యాన్య దివ్యయః 2

ధురీదం తే క్షమం రాజన్ గమిష్యామి యథాగతిమ్
మిథ్యాసతిష్ఠః కాకుత్స్థా మనీ భవ సతాంధవః 3

తస్య రోషపరీతస్య విశ్వామిత్రస్య భీమతః
ఉచాల వసుథా క్షత్వా వివేక చ భయం సురాన్ 4

తస్మాదాసం తు విజ్ఞాయ జగత్ పర్యం కుహోన్ ముపి
వ్యవతిం మూఢతో భీరో వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్ 5

దశగుడును ఎటా దీక్షులోచు వాడై పుత్రహత్యాయుతో
తరలడును పరిగిన మా అగు విశ్వామిత్రుడు సమ మనమునై
రాణలో ఇట్లు అడవెను (1)

"ఓ రాజా" నా అభ్యర్థనను నెరవేర్చునని మాట అచ్చితివి
ఇప్పుడు ఆ మాట తప్పఱుట సిద్ధపడుచున్నావు ఇట్లు
ప్రతిజ్ఞాచరింపునపుడు నీ పేరట్టుట రహస్యంబులకు తగిమా
కట్లు చేయకు మీ పరిశ్రమలకే కళంకము కి వశిష్ఠా ఇట్లు
కూటతల్లిని పీడి గుర్రముగా అవిహించివహి చేను పద్మ స
దానీ (రిక్తవాస్తవములతో) వెళ్లెదను కుశ్మంధులకుమారు
బుట్టిన నీవు మాకు తప్పతివి ఎరీ నీవు వారిలో గూడి
సుఖముగానుండుము" (2-3)

సృష్టికి సత్కృష్టిపయోగ సజ్జావాసియై ఆ విశ్వమంద
కోదాద్రిక్తుడు కాక భూమండలమంతయు కంపింపెను
తేవతలు భయం పుత్రులె (4)

సిష్టాగదిష్టుడును వీరుడును మహామూర్ఖుడును నా
సన్నివహిద్వి జగత్తంతయు బిరుదులతో చరించుటను
గమనంది దశగుడునితో ఇట్లనెను (5)

ఇక్ష్వాకుగారి మఱి జాతః సాక్షాద్భర్మభివాపదః
భృతమాన్ మనతః శ్రీమాన్ న భర్మం హోమమర్హః 6

త్రిమ లోకేషు విఖ్యాతో ధర్మాత్మా ఇతి రాఘవ
వ్యధర్మం శ్రతిసద్యస్య హధర్మం హోధుమర్హః 7

సంశుక్త్యవం కరిష్యామిత్యకుర్యాణస్య రాఘవ
ఇష్టాపూర్వపథో భూయాత్ తస్మా దాపం విసర్జయ 8

వృతాస్త్రమ్ లక్ష్మతాస్త్రం వా నైవం శస్త్రింశి రాక్షసాః
గుప్తం కుశికపుత్రేణ జ్ఞాంసేవామ్మతం యథా 9

ఏష విగ్రహవాన్ ధర్మ ఏష పీఠ్యవతాం పరః
ఏష బుద్ధ్యాం రెకో లోకే తవనశ్చ పరాదుగామ్ 10

ఏషోస్త్రాన్ నివిధాన్ పత్తి త్త్రహ్శే కచరాచరే
క్షేనమన్యః పుమాన్ పత్తి న చ వేత్స్యంతి కేచన 11

న దేవా పర్షయః కేచిత్ నామరా క చ రాక్షసాః
గంధర్వయక్షప్రవరాః పశీన్పదమహోరగాః 12

సర్వాస్త్రాణి క్షశశ్యన్య పుత్రా పరమహర్షిణః
కాశివాసు పురాతన్తా యదాదాన్తం సైబావతి 13

తేషాం పుత్రాః క్షశశ్యన్య సహపతిమలానుతాః
నైకధాసా మహాసైన్యా దీక్షిమంతో జయినహాః 14

జయా చ సుప్రభా శైవ ఏక్షకన్యే సుమధ్యమే
తే సువాతేః ప్రశస్త్రాణి శతం పరమభాగవతమ్ 15

సంహతం సుతాన్ దేవే జయా నామ హాన్ పురా
పథామసుకస్యేన్యావామ్ అమేయాన్ కామచాపిగాః 16

సుప్రభాః జనయన్యాపి పుత్రాన్ సంహతం పురః
సంహరాన్ నామ దుర్భరాన్ మరాకాసాన్ జలమపి 17

ఓ రావా సేత్రి వాసికెక్ష్మీన ఇక్ష్వాకురగిమన
జన్మోపేతేన రిద్ధిమహాశ్రమే శైర్వేదాం సర్వసరిము
పారంబునదవు సర్వవిభలక్షణములు గలవాడవు కపికి ఎపు
ర్యాహునికి శలపదవేరిదు ఓ రముసరిజా! ముల్లోకము
లోని సేవు శక్త్యాత్మకపుగా మహిమగల వాడవు సేధర్మమన
(అడగవారి తన్ను పరిమలును) అవగింపును అధర్మమునకు
సాల్పడవందు. (6-7)

ఓ కుమారుకోర్కూ! ముకోర్కే మనెడవచ్చును అం ప్రశస్తి
వేసి, ఈ మఱిమ సాక్షాత్తుకొనవలసిన శ్రమేషయా! ఇందు
బావులు చెలువులు అప్యంమః ముదిరి రిద్ధికార ముం
అవరిం గలము సరియను కాపున విగ్రహితమహర్షి
మేలు శ్రీరాముని ఎంపును కామదు అత్తసేవలో కరితేరిన
వాడనను కాక పురు విగ్రహ కుశికలో అప్యంమఃకమ
ల్యురక్షగానో పుట్టి అప్యంమః సు. అం గు. స రాక్షస సేవియ
దేమిజాలడు. (8-9)

ఈ విగ్రహితమహర్షి లక్ష్మతవాగిని గర్భము స్వ
క్షేనే ముష్టుముడు గలవాడు మక్త్ర ప్రధాకర్. ఈలోకము
సందలి రాక్షసులలో మేటిమైనవాడు. 10

సేవాస్త్రాదయోమ లక. అతనివాదేలడు పరావిద్య ము
క్షిస ఈ మఱిమ లోకములయందును తయినతో పావేయి
అత్త్రాగెరా మశుడు సుదయికి పి లేసలేడు. ఇకముందు
అప్యంమః అంపదోది. కేసలం బుమలు, అనురు
రాక్షసులు, గంధర్వులు, యక్షులు కేర్పిరులు, నాగులు
మొదలగువారిలో అప్యంమః పశ్యమియనితో సమాకలైం
అత్త్రాదయోనిపుణులు లేరు. 11 12)

పూర్వము పశ్యంమః రాక్షసు మనహేలు సుదిండగా
కృగ శ్చువను సైబావతి. రష వాల్కిర్కున తనమహర్షిలమ
అత్త్రాదయలలో ఆయనకు పశ్యమియనితో అపివేసెను.
క్షిశాప్యో యుక్త కొడుకులు వ్యవహరియొక్క కేరొతులు
వారు పేమ రూపము నొకవారు. అనాసేరులు తేరశ్యలును.
జయమును గూర్చువారు. (13-14)

జయ. ముఖ అమ దీక్షికన్యలు సుంపిరాంగులు వారు
ప్రకాశంతములైరి, క్షేత్రసంగహరితములైన మఱు అత్త
శక్తిమలమ స్వస్థిరిరి అనుదౌన్యమలను సంపదెనుటక్
బయ అమనమె విక్తే రి శక్తిగూర్ములు కాక రూపులు,
శ్రేష్ఠులు వాన గిలవి సంది కుమారులని కలెను. సుప్రభ
అమనమెయి గుహారులు అను సేయం పేదెనుగవి
పుష్టుమనెను వారు అయింపకన్యమగానవారు అమెపు
ఎర కమశాలును మకే రి జలంతులు. (15-17)

తాని చాస్త్రాణి వేత్సేష యథావత్ కుశికాత్మజః ।
అపూర్వాణాం చ జననే శక్తిః భూయస్పథర్మపితః ॥ 18

ఏవంవీర్యో మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహాయతాః ।
చ రామగమనే రాజన్ సంశయం కర్తుమర్హసి ॥ 19

తేషాం వీరమాణే శక్తః స్వయం చ కుశికాత్మజః ।
తన పుత్రహతాత్మాయ త్వామ్ ఉపేత్యాభియాచతే ॥ 20

ఇతి మునిషచనాత్ ప్రసవ్యచిత్తే
రఘున్మషభన్తు మమోద భాస్వరాంగః ।
గమనమభిరుచోర రాఘవస్య
ప్రథితయతాః కుశికాత్మజాయ బుద్ధ్యా ॥ 21

కుశికుని పుత్రుడైన ఈ విశ్వామిత్రుడు ఆ అస్త్రముల నర్పించిని పూర్తిగా ఎదుగును. అంతేగాదు. భర్తృత్వమునైవ ఇతః. ఆపూర్వములైన అస్త్రములనుగూడ సృష్టింపఁగఁడు ఇట్టి ప్రతిభామూర్తియైన విశ్వామిత్రుడు గొప్పవీరుడు మిక్కిలి వాసికెక్కినవాడు కావున ఓ రాజా! ఈయనవెంట శ్రీరాముని పంపుటకు నిందేహింపవలదు. విశ్వామిత్రుడు స్వయముగానే ఆ రాక్షసులను నిగ్రహించగలఁడుమఱుడు నీ కుమారునకు మేలుచేకూర్చుటకై నీకడకువచ్చి నీన్న ఇట్లు అజ్ఞర్థింపఁచునాడు" (18-20)

వసిష్ఠునివారి యొక్క హతపరిసములకు రమింపఁజగైన దశరథుడు ప్రసవ్యచిత్తుడై మిక్కిలి పొంగిపోయెను - సూక్ష్మ బుద్ధియైన ఆ రాజ విశ్వామిత్రునివెంట శ్రీరాముని పంపుటకు సమ్మతముగా అంగీకరించెను. (21)

ఇత్యార్తే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే ఏకవింశస్సర్గః (21)

వాల్మీకిమహర్షినిరసితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఇరువదియొకవనస్సర్గము ఎమోషము

* * *

22. ఇరువదిరెండవసర్గము

రామశిష్టాణులు విశ్వామిత్రునివెంటనడచుట - అయననుండి బల 'అతిబల విద్యలను గ్రహించుట.

తథా వసిష్ఠే బ్రువతి రాజా దశరథస్సుతమ్
ప్రహృష్టవదన్ రామమ్ ఆజుహాస సలక్షణమ్ ॥ 1

కృతస్వస్త్వయనం మాత్రా పిత్రా దశరథేన చ
పురోధసా వసిష్ఠేన మంగళైరభిమంత్రితమ్ ॥ 2

ఏ పుత్రం మూర్ఖుః సామాయ రాజా దశరథః స్రేయమ్
దదౌ కుశికపుత్రాయ ముప్రీతేనాంతరాత్మనా ॥ 3

తతో వాయుః కుశన్మగ్నో విరజహ్మ వవో తదా
విశ్వామిత్రగతం దృష్ట్వా రామం రాజేనతోదయమ్ ॥ 4

పుష్పస్పృశ్చి ర్మహ త్యాగీయో దేవకుండుభి నిష్క్రమైః
శంఖదుండుభినిర్హృషః స్రయాతే తు మహాత్మని ॥ 5

వసిష్ఠునిహితవచనములకు దశరథునిముఖము ఏకసంచెను. వీష్మట అతడు తనకుమారులైన రామశిష్టాణులను పిలిపించెను. (1)

తల్లి కౌసల్యయు, తండ్రి దశరథుడును శ్రీరాముని ఆశీర్వాదించిరి పురోహితుడైన వసిష్ఠుడు వేరోక్షముగా మంగళాశిష్టలను ఎరికెను. దశరథమహారాజా తన ముమ్మలిగడైన రాముని మూర్ఖమును ఆప్రాణింపి సనన్దమైన మనస్సుతో "తనని విశ్వామిత్రునకు అప్పగించెను" (2-3)

ఆ కుమారుడు విశ్వామిత్రునిసైన్యని చేరియన్ని రాజీవరోదనుడైన రామునిజూచి, వాయువు వారికి ముఖస్పృశ్చి అగింపఁడు దుష్కరేకుండ పరిను. మహాత్ముడైన శ్రీరాముడు విశ్వామిత్రునితోగూడి వెళ్ళుచుండగా చక్కగా పూలవాస గురించెను. కేవలముచులు, శంఖములు మధురముగా వ్యవించెను (4-5)

విశ్వామిత్రో యయాపగే తతో రామో ధనుర్ధరః ।
కాకవిక్షచణో ధన్వీ తం చ సామిత్రచక్రవర్తః 6

కలాపినో ధనుష్షాణీ శోభమానో దివో దశ
విశ్వామిత్రం మహాత్మానం త్రిశీర్షాదీవ సన్నిగౌ 7

అసుజగ్ముతచక్ష్మద్రౌ సతామహామినాశ్చినౌ ।
తదా కుశికపుత్రం తు ధనుష్షాణీ స్వలంఘితౌ 8

ఒత్తగోధాశుశిత్రాణౌ అర్జవంతౌ మహాద్యుతీ ।
ఋమానౌ తామవపుషౌ బ్రాతరౌ రామంక్షుణౌ 9

అనుయానౌ శ్రియో దీప్తిశ్శోభయశామ్ అనిందితౌ ।
ష్టాణుం దేవమివాచింత్యం కుమారావివ ఫావకీ 10

అధ్యక్షయాజనం గత్వా సరయ్యా దక్షిణే తప్తే ।
రామేతి మధురం వాగేం విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత 11

గృహేణ వత్స సలిలం మాఽ భూత్ కాలస్య సర్వయః ।
మంత్రద్రామం గృహేణ త్వం బలామ్ అతిబలాం తథా 12

న క్రమో న జ్వరో వా లే న చూషన్యే వివిర్యయః ।
న చ మిత్తం ప్రమత్తం వా ధర్మవిష్యంతి నైర్భతాః 13

న బాహ్యో న భ్యశో వీర్యే ష్టధివ్యామ్ అక్ష్తి కశ్చన
త్రిషు తోకేషు నై రామ న భవేత్ తదృశశ్చవ 14

న సౌభాగ్యే న షాస్త్రీణ్యే న జ్ఞానే బుద్ధివిశ్చయే ।
నోత్తరే ప్రతివక్తవ్యే సమో తోకే తవానఘ 15

విశ్వామిత్రుడు ముందు సోపానములందాగా తలపాలబాష్పము శ్రీరామ పుంజుకొరియై ఆడుగును వ్రుమరించెను లక్ష్మణుడును తనువును వేలట్టి రామునివెంట నడిచెను ఆ రామలక్ష్మణులు అప్పుడు పోరుగాఢు వనుస్మజను వరించి తమ తమ శోభలతో అప్పదించి అటును వెలుగులను వింజిమ్ముచుండిరి అటునటు తూలోరములను ధనుష్షాణ దాల్చి వారు మూడు తలల పప్పుగనులవల భూభిమంధరి పక న సౌందర్యముతో కరాక్రిమముతో ఒప్పులను వారు అట్టి దేవతల ప్రవాసునలె పుకాత్మకైరి విశామి అను అనునదిగారి ఆ రామలక్ష్మణులు పక్ష 6 అలంకృతులై చమత్కారులైయుండిరి (6-8)

వారు ఉడుమువిక్రమముతో ముతములైన తమగులను పేతులను వరించియుండిరి ఇదిచారలై, అవ్వాళ్ళకోడలతో పిరిసీల్చుచుండిరి రాజకుమారులు సోదరులు పిచ్చణిలైయులు అని ఆ రామ క్షిణుడు విశిష్టవాంతులతో అగ్నింభవాలకి స్కరించి, విశాఖులు నాశ్యంబులను అగిరికి కిచ్చునని నలె కుశికభాత్యుడైన విశ్వామిత్రుడు అనుననించుచు ఆయనను శోభిల్లబోసిరి (9-10)

విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులతో గూడఁ బరియోనదికి దక్షిణతీరమున ఒకటివ్వరయోజనములమీఁదను సయాగము వేసిన పిమ్మిది 'రామా' అని మఘవముగా పిలువోరించి శక్తివెను నాయనా ఈ నిద్రని వ్రేసింది, ఆలసంపక ఆవహనమొనర్చుచు నల అలంకర తమ మంత్రములను అందేకొండల నున్నకరించుచు ఈ మంత్రప్రభావము నీకు అలుపిగానే అకిరదప్పులబాధలుగాని ఉగ్రదశ నీ రూపకాంతులు తఱుపు నీవు సదుపయోగమును విమలపాలుక ఉన్నను కాక్షులు విశ్రియము వేయవలగు ఈ మంత్రప్రభావమున నీ బాహుబలమును ఎదుకొన గలవాడు ఈ జూతుండలమున ఎన్నడును పండదు ఈ తూలోకముననేగాని ముల్లోకములయందను నెన్నడును సాటిరారు (11-14)

ఒప్పుగాత్మకా సౌంధ్యముగాని సామర్థ్యముగాని, విషయగ్రహణమునందిగాని ఎక్కడా కాల్పనలైదును వివేచనలలోగాని ప్రత్యక్షమును ఇచ్చుచుండగాని తోకము నందు నీలో నుమానుడు ఎన్నడును లేడు - అని అతిగాల

1) కేలలను కేవలంపాతల . " తా " రామ " 2) విశ్వామిత్రుడు మూడు తలల పప్పుగనులవల భూభిమంధరి పక న సౌందర్యముతో కరాక్రిమముతో ఒప్పులను వారు అట్టి దేవతల ప్రవాసునలె పుకాత్మకైరి విశామి అను అనునదిగారి ఆ రామలక్ష్మణులు పక్ష 6 అలంకృతులై చమత్కారులైయుండిరి

వీత ద్విద్యాద్వియే లభే భవితా నాస్తి తే నమః ।
బలాత్వలబలా చైవ పర్యజ్ఞానస్య హతరౌ ॥ 16

క్షుత్తిపాసే న తే రామ భవిష్యేతే వరోత్తమః ।
బలామ్ అతిబలాం చైవ పతతః పథి రాఘవః ।
గృహీణ పర్యలోకస్య గుప్తయే రఘవవంధన ॥ 17

విద్యాద్వియమెఘియనే యశశ్చ వ్యతులం త్నయి ।
వీలామహనుతే హ్యేతే విద్యే లేన స్సనుస్త్రితే
ప్రదాయం తన కాకుల్చ పద్యక స్త్యం హి ధార్మిక ॥ 18

కామం బనుసుణాః పర్యే త్వయ్యేతే వాత వంశయః ।
తపసా సంభృతే చైతే బహురూపే భవిష్యతః ॥ 19

తతో రామో జలం స్తృష్ణే ప్రహృష్టవదనశ్శుచిః ।
ప్రతిజగ్రాహ తే విద్యే మహాత్వేర్నావితాత్మనః ॥ 20

విద్యాసముదితో రామః శుశుభే భూరివిక్రమః ।
సహస్రరశ్మీర్చగవాన్ శరదీన దివాకరః ॥ 21

గురుకార్యాణి సర్వాణి నియుజ్య కుశికాత్మజే ।
హింసాస్తం రంజితం తాత సహయ్యం మనుఖం త్రయః ॥ 22

దశరథస్సపనూమపత్తమాభ్యాం
త్వగశయవే మచితే వహోషితాభ్యామ్ ।
కుశికమతవహోనుతాభితాభ్యాం
మఖమివ సా విజభౌ విభావరీ చ ॥ 23

అను ఈ మహామంత్రములు ఎవరైత్యానమునకును మాతృకలు
ఈ రెండు విద్యలును లభించినచో శక్తిముందు నీకు వీలైన
వాదెవ్వడుమా ఉండదు. 1. పురుషోత్తమో రఘురామో
పార్థమునందు బల తతిబల¹ అను మంత్రములను తపించును
ఎఱుంగినచో నీకు అకరీదప్పులబాదలుండవు లోక
కల్యాణమునకై ఈ విద్యలను స్వీకరింపుము. ఈ రెండు
విద్యలను అభ్యసించినచో నీకు సాటిలేని యశస్సు అబ్బును
ప్రలాహరితములైన ఈ రెండు విద్యలును శుభోదేవుని
నుండి ఆవిర్భవించినవి. ధార్మికుడవైన 2. కాకుత్స్థా! ఈ
విద్యలను పొందుటకు వీవ అర్హుడవు (15-18)

పూర్వోక్తములైన ఉత్తమసుగములస్థియును నీలో సమృద్ధిగా
గలవు. ఇందు సందేహము లేదు. తపస్విత్వారా లభించిన
ఈ మంత్రములను నీకు ఉపదేశించుటవలన అవి లోకమున
కెవిధరూపములతో విస్తృతములగును (19)

అంతట శ్రీరాముడు ప్రసన్నవదనుడై ఆచమించి, శుభమై,
బగవద్వాసపరాయణుడైన విశ్వామిత్రునినుండి బల
అతిబల² అను విద్యలను గ్రహించెను. (20)

అమితపరాక్రమశాలిడైన శ్రీరాముడు ఆ రెండువిద్యలను
పొంది కరిత్యాలమునందు సహస్రరశ్మిగట్టిన నార్యభంగును
వలె పరాజిల్లెను (21)

రాముడు గురువైన విశ్వామిత్రునకు పాదములొత్తుట
మొదలగు నేవలోనర్చును. పిమ్మట ఆ ముగ్గురును సరియొనడి
తీరమునందే ఆ రాత్రి గడపిరి (22)

దశరథమహారాజుకుమారులైన ఆ రామలక్ష్మణులు ఇమకు
అలనాలులేని తృణాద్యుపై కలిసిపరుండిరి. వనవి విశ్వామిత్రుని
మదిరమ్మిన లాలియై మోటలతో³ వారికి ఆ రాత్రి హాయిగా
గడచెను. (23)

ఇత్యార్దే శ్రీమద్రామానుజే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే ద్వావింశత్యధః (22)

వాల్మీకీమహర్షివరచితమై అధికావ్యయైన శ్రీమద్రామానుజమునందలి బాలకాండమునందు ఇరువదిరెండవసర్గము సమాప్తము

— * * * —

1. బల¹ 'అతిబల' అను విద్యలను రామునితోబాటు లక్ష్మణుడను గ్రహించినట్లు ఎఱుంగినది.

2. తనమెట - - - సందర్భవాచి - పుట - 49

23. ఇరువదిమూడవసర్గము

విశ్వామిత్రునితోగూడి రామలక్ష్మణులు గంగాసరయూనంగమప్రదేశమునగల

పవిత్రాశ్రమమునందు ఒకరాత్రి గడపుట.

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం విశ్వామిత్రో మహామునిః ।
అభ్యభాషిత కాకుల్స్థా శయానా పర్లపంస్తరే 1

కౌసల్యాసుప్రణా రామ పూర్వా పంథ్యా సవర్తితే ।
ఉత్తిష్ఠ నరశార్థూం కర్తవ్యం వైవమాస్మాకమ్ 2

తవ్యర్థే సరమోచారం వచః శ్రుత్వా నృపాత్మతా ।
స్మిత్వా కృతోదకౌ వీరౌ జేషతుః పరమం జపమ్ 3

కృతావీరౌ మహావీర్యా విశ్వామిత్రం తపోధనమ్
అభివాద్యాభిపంహృష్టౌ గమనాయాభిచస్తతుః 4

తా ప్రయాతౌ మహావీరౌ తివ్యాం ప్రపథగాం వదీమ్ ।
దదృశాతే తత స్తత సరయూః సంగమే శుభే 5

తత్ప్రాశమపదం పుణ్యం ఋషీణామగ్ర్యతేజసామ్ ।
బహువర్తనహస్రాణి తవ్యతాం పరమం తపః 6

తం దృష్ట్వా పరమప్రీతౌ రాఘవౌ పుణ్యమాశ్రమమ్ ।
తాచయస్తం మహాత్మానం విశ్వామిత్రమ్ ఇదం వచః 7

కస్యాపిమాశ్రమః పుణ్య కోవ్యస్మిన్ వనతే పుమాన్
భగవన్ శోకు మహిమ కరం కౌమారం హ నా 8

తయోస్తద్వచనం శ్రుత్వా సహస్ర మునిపుంగవః ।
అబ్రవీత్ప్రాయశాం తాను యస్మాయం పూర్వ అశ్రమః 9

రాత్రి గడచిన ఓమట్ట ప్రభాతవేళ విశ్వామిత్ర మహర్షి
తృణశయ్యపై పవసించియున్న రామలక్ష్మణులతో ఇట్లు
వచించెను (1)

'కౌసల్యాదేవి కోమలవంటగా అమోళ పుత్తుడైన జ్యోతిస
ఓ రామా తూర్పు దిక్కున ఉన్నకాంతుని వెలసిల్లుమన్నని.
ఓ పురుషశ్రేష్ఠా' లెమ్మి స్నానసంధ్యాపంధవారి
నెత్తకర్మలను ఆచరింపుము. (2)

విశ్వామిత్ర మహర్షిముఠీవిన గంధీరవంశములను పాలించి
వీరులైన ఆ రాజకుమారులు స్నానమొనర్చి, సూర్యునకు
అర్ఘ్యప్రదానములను ఆర్చించిరి. దేవతా కుమ. ఋషులకును
తర్పణములనిచ్చిరి. మంత్రరాజుడైన గాయత్రీని జపించిరి
మిక్కిలి సరాక్రమశాలుడైన రామలక్ష్మణులు ఈవిధముగా
ప్రాత కాలక్రమములైన పంధ్యోహోవవాదలను
నిర్వర్తించిరి. వీరప తపోదనుడైన విశ్వామిత్రునకు
నమస్కరించి మిక్కిలి సంతోషముతో ప్రయాణమునకు
సన్నద్ధులై ఆయనమొందు నిలబడిరి (3-4)

ఓమ్మట గురువుగారిశిష్య సాయోజము చేయుచున్న
ఆ మహావీరులు పవిత్రమైన సరయూనది దివ్యమైన గంగా
నదిలో సంగమించు స్మ్యాప్రదేశమును జూచిరి వారు ఆ
సదీసంగమ ప్రదేశమున వస్త్రధైవ ఒక అశ్రమమును చూచి
అక్కడ దివ్యతేజస్సుగల ఋషులు వేలకొలది సంవత్సరములు
తీర్వమైన తపస్సును ఆచరించియుండిరి. (5-6)

రామలక్ష్మణులు ఆ పవిత్రాశ్రమమును చూచి సంతోషము
పంచుకొనినవారై, మహాత్ముడైన ఆ విశ్వామిత్రునితో
ఇట్లు పలికిరి (7)

"ఓ మహాత్మా ' ఈ పుణ్యాశ్రమము ఎవరిది? ఇక్కడ
చివరియే మహాపురుషుడెవరు? ' ఈ విషయములను
అన్నించని ఎనుబుకై (తెలిసికొనుటకై) మేము మిక్కిలి
కుతూహలముతోనున్నాము. (8)

మునిశురుడు వారి మాటలను విని, "ఓ రామా పూర్వము
ఈ అశ్రమము ఎవరిదో? తెలిపెదను వినెడు" అని
చితునవ్వుతో పలికెను (9)

కంఠద్వారా మూర్తిమా నాసేత్ కామ ఇత్యుచ్యతే బుధైః |
తస్యసంహతమిహ స్థానం పయమేన సమాహతమ్ | 10

కృహోద్భావం తు దేవేణ గచ్ఛంతం నమరుషణమ్ |
ఘర్షణామాస మర్చేణ హుంభితశ్చ మహాత్మనా | 11

అవదగ్ధస్య తాదేణ చక్షుషో రఘునందన |
వ్యగీర్యంత శరీరాత్ స్వాత్ పర్వగాత్రాణి మర్మతః | 12

తస్య గాత్రం హతం తత్ర నిర్దగ్ధస్య మహాత్మనా |
అశరీరః కృతః కామః క్రోధాద్దేవేశరేణ హి | 13

అనంగ ఇతి విభాతః తదా స్రభ్యతి రాఘవ |
స వాంగవిషయః శ్రీమాన్ యంత్రాంతరం ప్రమమౌత హి | 14

తస్మాద్మూలముః పుణ్య తస్యమే హనయః పునా |
శిష్టా ధర్మపథా నిత్యం తేషాం హనం న విద్యతే | 15

శుభోద్య రజనిం తాను వసేను శుభధవ్వునా |
పుణ్యయాః సుతోర్మధ్యే శ్వస్తరిష్టామహే నమమ్ | 16

అభిగచ్ఛామహే సర్వే శుచయః పుణ్యనూత్రమమ్ |
స్నాతాశ్చ కృతజప్యాశ్చ హుతహవ్యా వరోత్తమ | 17

తేషాం సంపదతాం తత్ర తపోదీప్తేణచక్షుషా |
విజ్ఞాయ కరమస్తేతా మువచో హర్షమాగమన్ | 18

అర్చ్యం పాద్యం తపాతథ్యం సేవేద్య మశికాత్మజే |
రామలక్ష్మణయోః పశ్యాత్ అమర్షవృత్తిభిశ్రయామ్ | 19

సత్కారం సమమప్రాప్య కథాభిరభిరంజయన్ |
యథార్థ మజన్ సంతాన్ మునయ ప్రే సమాహితాః | 20

తత్ర వాపిభిదాసేతా మునిభి స్సృజతైః సహ |
వ్యవసన్ మునుజం తత్ర కామాశ్రమపదే తదా | 21

"మరిగివొక శరీరము గల కండమ్మిడు అను వాడు అది
తతనిని పండితము కావడు అని పేరు తుడు ఒకాదొకప్పుడు
పరివేష్టములు ఇచ్చితి పరూపినిష్కం అనిపింపము
తనిచూచుచుండును అ సమయమున గుడ్డుద్రీయైన
కామడు (ఎన్నడును) అయినతపస్సునకు భంగము
కలిగించెను అంతట మహాత్ముడైన శివుడు ఆ కాముని
హుంకరించెను దీ రమరంగనా కుసేరుడైన శివునియొక్క
కంటనుండిను ఆ మర్మితియొక్క శరీరావయములు
స్పర్శగా దగ్ధములైయెను (10-13)

అత్యుద్భేది సహజ్యమునైచ్చాకే తతనిరీడమితయు
బస్మముకాక అంతట కామడు అశరీరుడయ్యెను. అది
మెచిలుకొ మన్మతుడు 'అనంగము ఇది పెరుతో
నైనర్పదయ్యెను ముడుడు అనలం ములం అచిరం
కారణముగా శ్రీమంతంబగు ఈ దేశము అంగేశము
అని సేపిద్ది మోంచెను ఈ అశమస్రదేయమైన శివుడు
అవన్నీ చేసినందున ఇది ఎంతయైనది ఈ మునులు
శివభక్తులు నెరంతరము సర్వవరాయుడులు వారికి ఎట్టి
హానియును అంటువు (14-15)

పుణ్యములన్నిటానై ౨ తానూ ఎంతైన గొరంగమునడుల
వలె పుష్కలమునగ ఈ లభిమనునందే వివము అం తాత్ర
గడుపులము గంకారదిని కేరె దాటుదును. (16)

"సర్వమా ప ముంగరము క్షణము గ స్థానాదికములం
నిర్మలించి శుభానమయను మునిచేకొని మోమకార్యమంను
ల్యా చేసికొని ఈ సప్తతాత్రములను సేవించుచును" (17)

విశ్వమునును రామలక్ష్మణులను ఇట్లు ఎలామీయ
కొనరువలె అర్చించునో మునులు అంత సభాసమున
గౌరవస్థితో వారిలగమనమును ఎఱింగి పరమ సేవ కో
పుకకిత్తుక అచిరకి పతించిరి (18)

ఆ మునుల విశ్వానత్రవ హక్ష్వికి లక్ష్మణాచారి - అతిరి
సత్కారములను ఆచరించిరి అసంతోషము వారు
రామలక్ష్మణులకును అట్లే అతిరిమహానలన కావలె" (9)

విశ్వమునును ఆ మునులను సుఖ సత్కృతి ఆచరించు
పిమ్మట వారును కథలతో విశ్వమునాదును లంకంపజేసి
వారగులును ఏకాగ్రతతో సయమభార్యకమునా సంద్యోహంస
గావించిరి. (20)

కృత్తులును వియమస్థలతో జీవించు వాడును అన
అ మునులతోగు డి విశ్వానత్రరామలక్ష్మణులు అ
కామాశ్రమమునకు వేరి ఆ తాత్రా అర్చిదనే హుంక
గలసిరి (21)

కథాభిరభిరామాభిః అభిరామా నృపాత్మకాః.
దమయామాస ధర్మాత్మా కౌశికో పునిపుంగవః 22

దర్మాత్మకైన విశ్వామిత్రకుహానుసే ముద్బలు
మూలగిట్ట గాజమూరులను ముహూరిములైన కలతో
రంజింపజేసెను. 22,

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే త్రయోవంశస్సర్గః (23)

వార్మికీమహర్షిసంపితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఇరువదినూడవ సర్గము.

* * *

24. ఇరువదినాల్గవసర్గము

గంగానదయూనదుల సంగమస్థదేశమునుగూర్చియు, మలర కదూశ్వనదేశముల అనిర్భావమును గుఱించియు, అచట
తాటకనివాసమునుగూర్చియు, విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులకు తెలుపుట

తతః ప్రభాతే విసులే క్షత్వాహ్నికమ్ అరిందమా
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య నద్వాప్తీరముపాగతా 1

శత్రువులనువిమర్శింపగల రామలక్ష్మణులు స్వప్నమైన
నార్యకాంతులతో నిర్మలముగానున్న ప్రాతఃకాలమునందు
సంధ్యపాదవాదీ కార్యక్షమములను ముగించుకొని వారై
విశ్వామిత్రుని అనుసరించుచు గంగానదీ తీరమునకు
చేరిరి. (1)

తే చ వర్షే మహాత్మాహ్ మువయ స్సంశితవ్రతాః
ఉపస్థాప్య కుభాం నానం విశ్వామిత్రమ్ అథాబ్రువన్ 2

వ్రతవిష్టారమును, మహాత్ములును ఇది అ ముహూరి
అంగమును ఒక చక్కని నాను తెప్పించి విశ్వామిత్ర
మహామునితో ఇల్లవెరి (2)

అహోహయ భవాన్ నానం రాజపుత్రపురస్కృతః
అరిష్టః గచ్ఛ సంధానం మాభూత్ కాలవిసర్గయః 3

" ఓ మహాముని! ఈ రాజపుత్రులను ముందు
ఈ నానను ఆధిరోహింపుడు కాలములను గాఢంగా శుభముగా
ముఖముగా నియోజము చేయుడు." (3)

విశ్వామిత్రస్తథేత్యుక్త్యా తాన్ బుక్షీనభిస్సాజ్య చ
తతార సహివస్తాభ్యాం నరితం పాగరంకమామ్ 4

విశ్వామిత్రుడు అట్లే అనునికి సాధరముగా ఆ మునులను
వీడ్కొనేను అనంతరము అతడు రామలక్ష్మణులతోకూడి
సోరము నగరమున గంగానదీ తీరాని (4)

తతః క్షుత్రాప నై శబ్దమ్ ఆతెరింరంభవర్జితమ్
మధ్యమాగమ్య తోయస్య సహ రామః కనియసా 5

నాన వదియుక్కి మధ్యభాగమునకు చేరినీ అలలతాకిడికి
తెలకైన ఒక మహాధని రామలక్ష్మణులకు నిజబడెను అందు
శ్రీరాముడు "ఈనదీమధ్య భాగమున గంగానదియూ నదులూ
జలతరింగముల ఎద్దులులని అత్తు పుట్టిన ఈ మహావృషికి
కారణమేమి? అని విశ్వామిత్రుడూర్చి అడిగెను (5-6)

అథ రామన్బురీవృత్త్యే సత్రచ్చ మునిపుంగవమ్
వారిణో రిద్యమానస్య కీమయం తుముతో ధ్వనిః 6

అంతయు దర్శించి విశ్వామిత్రుడు శ్రీరాముని మాటలను
విని మంత్రాహుతుతో ఆ తల్లిమీసముక్కు వారామును
తలనుసాగెను (7)

రామవస్య సవః శ్రుత్వా కౌటూహలసమస్యతః
కథయామాస ధర్మాత్మా తస్య శబ్దస్య నిశ్చయమ్ 7

పరిశ్రేష్ఠుడైన ఓ రామ! దుష్కార్యము కైలాసంబు
నందు తనమనస్సంకల్పముతో ఒక రిదన్నును సృష్టించెను
అయిననును కేత నిర్మింపజేసిరి ఈ ఇది "రామవస్య"
అను పేరుతో ప్రసిద్ధిచూడెను దీనినికీ బ్రహ్మసరియ

శైలానవర్వతే రామ మనసా నిర్మితం సవః
బ్రహ్మణా పరశార్థాల తేనేదం మోసనం సవః 8

నిర్మలో నిష్కరూపశ్చ తుచిరింద్రో యదాఽ భవత్,
దదౌ దేశస్య నుషీతో వరం ప్రభురనుత్తమమ్ | 21

ఇమౌ జనపదౌ స్మీతో బ్యాతం తోకే గమిష్యతః |
మలదాశ్చ కరూశాశ్చ మమోంగమలధారిణౌ | 22

సాథు సాద్భివీ తం జేవాః పాకవాసనమజ్జువన్
వీరస్య పూజాం తాం దృష్ట్వా క్షులాం శక్తేణ ధీమతాః | 23

ఏతా జనపదౌ స్మీతో దీర్ఘకాలనులిందమ
మలదాశ్చ కరూశాశ్చ ముదితౌ ధనధాన్యతః | 24

కన్యచిత్త్యథ కాలస్య యక్షీ వై కామరూపిణీ |
బలం నాగపిషాక్షస్య ధారయంతీ తవాహ్వాభూత్ | 25

తాటకా నామ భద్రం తే భార్యా మందిస్య ధీమతః |
మాకీచో రాక్షసః పుత్రో యస్మాః శక్తపరాక్రమః | 26

వృత్తబాచుర్యహాసీత్యో విప్రులాస్యతనుర్మహాన్
వాక్షసో భైరవాకాచో నిత్యం త్రాసయతే ప్రజాః | 27

ఇమౌ జనపదౌ నిత్యం వినాశయతి రాఘవ
మలదాంశ్చ కరూశాంశ్చ తాటకా దుష్టదాహినీ | 28

సేయం పంథాన మావాశ్య వనత్యభ్యర్థయోజనే
అత ఏవ చ గిరన్యం తాటకాయా వనం యతః | 29

న్యబావలబలమౌత్రిత్య జహీమాం దుష్టదాహినీమ్ |
మన్వియోగాదిమం దేశం కుమ నిష్క్రంటకం పునః | 30

న హి కశ్చిదిమం దేశం శక్నోత్యాగంతుమిద్ధళమ్ |
యక్ష్యాభ్యా ఫరోరయా రామ ఉత్పాదితమసహ్యాయా | 31

ఏతత్ తే సర్వమాఖ్యాతం యస్తైతద్దాదురాం వనమ్ |
యక్ష్యా చోత్పాదితం వర్షమ్ అచ్యాపి న వివర్తతే | 32

అమృతతయ, లకలిబాధయ తోలగి, కుచియగుటచే ఇంద్రుడు సంతసించి, వెంటనే ఈ దేశమునకు అత్యుత్తమమైన ఒక కరమును ప్రసాదించెను. నా శరీరమాజీన్యములను గ్రహించిన ఈ రెండు ప్రదేశములు మలద 'కరూశ' అను పేర్లతో బ్యాతకెక్కి, ధనధాన్య సంపదలతో తులతూగు చుండును. (21-22)

శక్తిసంపన్నుడైన ఇంద్రుడు ఆ దేశమునకు ఉత్తమ పరిమిసన్ని ఆదరించుటను (ప్రాజించుటను) జూచి వేరంతెల్లరును ఆ ఇంద్రుని 'బాగు, బాగు' అని ప్రశంసించిరి. (23)

ఓ శత్రుపంపారకా! రామా! మలద 'కరూశ' అను ఈ ప్రదేశములు ధనధాన్య సంపదలతో పడతొడుముతో నిరకాలము వర్షిల్లినవ. (24)

కౌతకాలము తరువాత ఎట్టివచ్చినవే వేయి మేనులను బలము గలదియు, కామరూపిణియు వని తొలిక యును ముగ్ధిణి ఇంట వసించెను. ఆమె కలకాలియైన 'మందుడు' అనువానికి భార్యయ్యెను, రామా! భయపడకుము. నికు క్షేమముగను, ఆ తాటకకు మారేమడు అను రాక్షసుడు పుత్తుడుగా కలిగెను అతడు ఇంద్రుని యరించి పరాక్రమశాలి. (25-26)

అతనిబాచువులు బలిష్ఠముల్లినవి అతడు మహావీరుడు. అతనిశరీరము, ముఖము శిశులముల్లెనవి. బయంకరుడైన ఓ మహారాక్షసుడ సరొత్తరిము పడలిను బారీరిరిసాగెను. (27)

ఓ రామా! మర్మాటరాల్లిన తాటక 'మలద 'కరూశ' అను ఈ రెండు జనపదములను నిత్యము ధనం సంపన్నముల్లిన ఇదిటిక ఒకటిన్నర యోజనములదూరమైన ఆ తాటక ఈ దారిని ఆక్రమించి నివసిండుచున్నది. కనుక ఆ తాటకా కనమున్న వారిననే మనము వెళ్లవలెను నా మాటను సాటింప నీ బాహుబలముతో దుర్మాట్లవాడైన ఆ తాటకను సంహరిము. ఈ దేశమున మునుపటివలె నిష్ఠ ఉపద్రవములు లేకుండ జేయుము. సామాన్యులకు ఏరిరిరి సాధ్యముగా, ఈ మహారాక్షసి కర్షణ మొనర్చిన ఈ పుగ్గాక్షిదేములకు ఎప్పుడు రాజాలకున్నారు కలికలూగుచి న్న ఈ దేశమున. తాటక వంశముగానైన ధీమను తతాళితముగా ఇద సర్వముగా మోచిన విధమును పూర్తిగా తరిపితం ఆ తాటక ఇప్పటికిని ఈ అడవిని ఏడి పడెట్టలేదు. (28-32)

ఇత్యార్షే శ్రీ మద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే వతుర్వింశస్తర్గః (24)

వాల్మీకిమహర్షివరచితమే అధికావ్యమైన శ్రీ మద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఇరువదినావస్తరముల సమాప్తము

25. ఇరువదిఐదవసర్గము

తాటకఃస్వస్త్వత్తాతము వివాహము ఆవే శాపమునకు గఱచెయగుట శోకంబుటరాల్లెన
ఆ తాటకము చంపుము - అని శ్రీరామనకు విశ్వామిత్రునిజాగీతము

అథ తస్యాశ్రమేయస్య మునేర్వచనముత్తమమ్ ।
శ్రుత్వా పురుషశర్మలః ప్రత్యువాచ శుభం । 1

అర్చనీర్యా యదా యశ్చాః శ్రూయంతే మునీషుంజన ।
కథం నాగనహస్రస్య ధారయత్యుబలా బలమ్ । 2

ఇత్యుక్తం నచకం శ్రుత్వా రాఘవస్యామితోజనః ।
హర్షయన్ శక్త్యయా వాచా నలక్ష్మణమరీచింజనుమ్ । 3

విశ్వామిత్రో ఽ బ్రహ్మద్యాక్యం శ్శణు యేన బలోత్తరా ।
వరదానక్కుతం వీర్యం ధారయత్యుబలా బలమ్ । 4

పూర్వమోసేష్మహాయక్షః మహేతుర్నాను వీరవాన్ ।
అపవత్యః శుభాచారః స చ లేపే మహాత్ తనః । 5

ఏతామహన్తు సుక్రీతః తస్య యక్షసతేస్తరా ।
కన్యారత్నం దదౌ రామ తాటకం నామ వామతః । 6

దదౌ నాగనహస్రస్య బలం చాప్యః ఏతామహః ।
వత్సవ పుత్రిం యక్షాయ దదౌ బ్రహ్మ మహాణుజః । 7

తాం తు శితాం నివర్తంతం రూపయావనగాతినీమ్ ।
జంభష్రతాయ మంచాయ దదౌ భావ్యాం యశ్చసీమ్ । 8

కన్యచిత్త్యథ కాలస్య యక్షీ పుత్రమ్ అజాయత ।
మరీచం నామ దుర్గర్తం యశ్చాపాద్రాక్షసో భవత్ । 9

మందే తు నిహతే రామ సాగర్వమ్ మునీనత్తమమ్ ।
రాటకా నహపుత్రేణ ప్రథర్ముతుమిచ్ఛతి । 10

భక్షార్థం జాలసంకంభా గర్భంతి సాభ్యధావతః ।
అంతంతం తు తాం దృష్ట్వా అగస్త్య భగవాన్ ఋషిః । 11

సౌతిలేసి ప్రభావశలియైన విశ్వామిత్రమహాముని పఠికైన ఉత్తమవచనములను వినె. పురుషశేష్టుడైన రాముడు ఎముమత రీతిలో ఇట్లు ప్రశ్నించెను. (1)

"ఓ మునీశ్వరా ! యథులు అంతగా పరాక్రమవంతులు కాలని నెఱితి. అబలయైన ఆ తాటక (యక్షిణి) మేము ఏమగుల బలము కలిగియుండుట ఎట్లు సంభవము?" (2)

అంతట మిగుల తేజశ్శాలియైన శ్రీరామపవనచనములను వినె. సంహోషముతో విశ్వామిత్రుడు క్రుభయింకరుడైన రాఘవునితో మధురముగా ఇట్లు ముడివెను. "రామా! అ బలం అంతటి బలవంతురాలగుటకుగల కారణమును నినుము. చెల్లెలబామున ఆమె వేయిససుగుల బలమును పొందినది. పూర్వము 'మకేతుడు' అను ఒక మహాయక్షుడు ఉండెను. అతడు గొప్ప మోక్షమవంతుడు, పితృవర్తనశాలవాడు, సంతానము లేమివాడు. కావున అతడు తీవ్రమైన తపస్సును ఆచరించెను. (3-5)

అంతరితపస్సునకు సంతుష్టుడైన బ్రహ్మదేవుడు ఆ మకేతుడను ఒక కన్యారత్నమును ప్రసాదించెను. ఆమె పేరు తాటక. కాని సృష్టికర్తగా బ్రహ్మదేవుని ఆ యథునకు పుత్తుని మోక్షము ఆమెగొనవలెదు. ఇయితే ఏతామహుడు ఆ కన్యారత్నమునకు మోక్షము మేము ఏమగుల బలమును ఒసంగెను. (6-7)

అట్లు జన్మించిన ఆ తాటక శ్రమశ్రమముగా పెరిగి పెద్దలై యుక్తవయస్కురాలై, చక్కని రూపకోటిలతో విలసిల్లెను. తండ్రియైన మకేతుడు ఆమెను జంభామరుని కుమారులైన మందిమను ఇచ్చి వివాహము చేసెను. కొంత కాలము తరువాత ఆమె ఒక కుమారుని గణెమ అతని పేరు మరీచుడు. అతడు ఎదిరి పశుకర్మము గావించెను. అగస్త్యముని శాపమునకు గుఱియై రాక్షసుడయ్యెను. (8-9)

ఓ రాజరా ! మందుడు అగస్త్యునివలన మృత్యుచెందెను అక్కడ తాటక తనమమగుడైన మరీచునితోగూడి అగస్త్య మహామునిని చంపుటకు భానుకొనెను. తనదర్శిమృత్యుకే శాలకుడైన అగస్త్యుని యడ నుండివచ్చి వయనపడి తినివేయుటకు గర్భించుట ముందుకు ఉరకెను. కుమారునితో గూడి తన

రాక్షసత్వం భజస్యతి మారీచం వ్యాజహోర నః।
అగస్త్యః పరకుక్రుద్యతా టాకామహి శస్యవాన్ ॥ 12

పురుషోదీ మహాయక్షీ నియాపా విక్రతాపనా।
ఇదం రూపం నిహయాథ దారుణం రూప మస్తు తే ॥ 13

సైషా శపక్వతామత్తా తాటకా క్షోధమూర్ఛితా।
దేశమ్ ఉత్పారయత్యేనమ్ అగస్త్యచరితం శుభమ్ ॥ 14

ఏనాం రాక్షస దుర్మత్తాం యక్షీం పరమదారుణామ్।
గోపాహ్నిగహితార్థాయ జహ దుష్టపరాక్రమామ్ ॥ 15

స హ్యేనాం శాపసంస్కాప్తాం కర్షిదుష్పాపాతే పుమాన్।
నిహంతుం త్రపు లోకేషు త్వామ్ బుధే రఘునందన ॥ 16

న హి తే స్త్రీకథక్వతే ఘ్నాణా కాత్యా నరోత్తమ।
చాతుర్వర్ణ్యహితార్థాయ కర్తవ్యం రాజమానువా ॥ 17

న్యశంసమన్యశంసం వా శ్లజాకర్షణకారణాత్।
పాతకం వా సదోషం వా కర్తవ్యం రక్షతా నరా ॥ 18

రాజ్యభారవియుక్తానామ్ విష ధర్మః సనాతనః।
అధర్మ్యం జహి కాటువస్త ధర్మో హ్యస్యా న విద్యతే ॥ 19

శూయతే హి పురా శక్రో విరోచనసురాం స్సస
ప్రథిపే హంతు మిచ్ఛంతే సంభరామభ్యుదయత్ ॥ 20

విష్ణువాపీ పురా రామ భృగుపత్నీ దృఢవ్రతా
అనిందం లోకమిచ్ఛంతే కావ్యమాలా నిఘాదితా ॥ 21

మీదికి విజృంభించి వచ్చుచున్న తాటకను జూచి, మహర్షి అస్త్రధారణచేయుచు మెక్కితే కుద్దుకొంటాను. 'రాక్షసత్వమును వొందుము అని ముందుగా హితముని శపించెను ఏమైతే ఓ తాటకా! నీకు ఈ రూపము నొయి, ఉదుంకర మానము స్థాపించును. పితృహ్వన మానముతో విక్రతమై ముఖముతో నరమారంభ చిక్షకురాలవగుము.' అని అతడు తాటకనుగూడ శపించెను. (12-13)

అట్లు అగస్త్యుని శాపమునకు గురియైన తాటక అయిదులకు తిట్టుకొనిలేక క్షోధముతో ఉడికిపోయెను. ఆ కారణముగా తాటక అగస్త్యుడు సంపదించిన ఈ విషిత్ర సదేశమునంతయును ద్వంసమొనర్చుచున్నది. కనుక ఓ రామనా! దుష్టపర్విన గొలిదియు మెక్కితే భయంకరమైనదియు, తన పరా క్రమముచే లోకమునకు ఉపద్రవములను కరిగించు చున్నదియు ఐన ఈ తాటకను హితమార్చి గోవులను కాపాడుము. బ్రాహ్మణులకు హితమును, గూర్పుము. ఓ రఘునందనా! శాపమునకు లోనైన ఈ తాటకను చెంపులకు నీవు ఇచ్చి ఈ ముల్లోకములయందెప్పుడును సమర్థుడవై కాదు. (14-16)

ఓ నరదోత్తమా! 'స్త్రీసంపన్నులు మెట్లు?' అని అమెయెవ కనికరము ముపపదు నాలుగువర్ణముల వారికిని (వైశ్యాదిదికిని) వేరు వేరూర్పుల రాజునుమామని కర్చనియు. (17)

వర్మకరికక్షమధైర రాజ సజలహితమునక దేయకార్యము- అది క్రూరమైనదా! తద్విన్నవైనదా? అని చూడరాదు. అది పాపకృత్యమైనను దోషయుక్తమే యైనను దానిని అపిశ్యము అచరింపవలసినదే - రాజ్యవారమును మోయు వారికి ఇది విద్యుత్త (విద్య) ధర్మము కదక ఓ కాకులేస్తా! కారర్థమునకు ఎడికట్టిన ఈ తాటకను సవరింపుము. ఈయె కళ్యాణములలో ధర్మము అను మాటకు చోదే లేకున్నది గదా! (18-19)

ఓ రామనా! పూర్వము నిరోచిమని సంతయైన మంతరి యనునామె భూదేవిని చెంపుటకు పూనుకొనగా ఆమెను ఎందుడు చలించి అని విందుము. అంతేగాక పూర్వము భృగు పత్నీయు. పుణావార్యునిపత్నీయు ఐన ఉగ్రా అనునామె ఇంద్రుని వేసరించు సంహరించుటకు దృఢవ్రతమును వేసిట్లుగా విష్ణువు అమెను సంపివేసెను! (20-21)

1) ఉగ్రా అను నామె భృగుమహర్షిభార్య. పుణావార్యునికు తల్లి రాక్షసాధిపతి ఖైరతు వేసతము శక్తియున్నది. ఇంకదినిగూర్చి తమను గ్రహించుటకు అదే సమయమును మంతరి వేడివినిదిన అనునది. పుణావార్యుని తల్లియైన ఉగ్రా నే నెరుగుజ్జువారి. అమె అమరింపబడినది కేవలమే చెప్పి చిచ్చివెళ్ళినది అనునది. అప్పుడు వేసరిత సాక్షాత్తనని విష్ణువు అమెనిగొన్నాడు. ఇదేమిదను.

విభ్రాన్త్యైశ్చ బహువిః రాజపుత్ర మహాత్మభిః
అధర్మసహితా నాశ్యో హతాః పురుషసత్త్వైః ।
తస్మాదేనాం ఘృణాం త్యక్త్వా జహీ మహ్యసవాన్ముతః ॥ 22

ఓ రాజకుమారా! ఈ విధముగా పెక్కుమంది మహామహాపురుషులు, పురుషులు, రాజపుత్రులు, అధర్మములకు ఒడిగట్టిన స్త్రీలను వధించిరి. (దీనిని బట్టి అధర్మమునకు పాల్పడినప్పుడు స్త్రీలనుగూడ చంపుట దోషముగాదని ధృష్టమగుచున్నది.) కావున ఓ రామా! కనికరము చూచక నా మాటలను పాటించి, దుర్మార్గులాలైన తాబకను వధింపుము. (22)

ఇత్యార్చే శ్రీమద్రామానుజో వాల్మీకీయో, అరికావ్యే బాలకాండే సరిచరించనృచః (23)

వాల్మీకిమహర్షినిచరితము అరికావ్యునిన శ్రీ మద్రామానుజునినందలి బాలకాండమునందు ఇరువదివంపసర్గము నమాప్తము

. * * *

26. ఇరువదిఊటవసర్గము

శ్రీరాముడు తాబకను వధించుట

మువేర్వచనమక్లీబం శ్రుత్వా సరవరాత్మజః ।
కాఘనః ప్రాణజరియ్యత్వా ప్రత్యువాచ భృథతతః ॥ 1

పితుర్వచననిర్జేకాత్ పితుర్వచనగౌరవాత్ ।
వచనం కౌశికస్యేత కర్తవ్యమ్ అచిశంకయా ॥ 2

అనగిహ్యే నన్యదాధ్యాయాం పురుషధ్యే మహాత్మనా
పిత్రా దశరథేవాహం నానక్షేమం హి తద్వచః ॥ 3

సోఽహం పితుర్వచః శ్రుత్వా కాఘనాత్ బ్రహ్మవాదిసః ।
కరిష్యామి న పంచదేవాః తాటకానధిముత్తమమ్ ॥ 4

గోబ్రాహ్మణ హితార్థాయ దేశస్యాస్య సుఖాయ చ ।
తవవైవాప్రమేయస్య వచనం కర్తుముష్యతః ॥ 5

ఏవ ముక్త్వా ధనుర్మధ్యే బద్ధా ముష్టిమ్ అరిందమః
జ్యాశర్దమ్ అకరోత్ తీవ్రం దిశశ్శబ్దేన వాచయన్ ॥ 6

తేన శబ్దేన వివ్రస్తాః తాటకాననివాసినః ।
తాటకా చ మనంకృత్వా తేన శబ్దేన మోహితా ॥ 7

ప హాజకుమారుడైన శ్రీరాముడు వెళ్ళామిత్రనుహస్తేయైక్య ధైర్యమును గొలుపునట్టి మాటలను విని, దృఢచిత్తమును గలవాడై అందలి మాట, 'ఓ, ఆ ముసితో ఇట్లనిమి. (1)

"ఓఓవచ్చా! ఈ విశ్వామిత్రులవాడియని నిర్వధిశయముగా పాటించుము. ఇమిది మా తండ్రి గారి చరణము. భావజ్వలను అవశ్యము గౌరవించుము. మహాత్ముడును మా తండ్రియని విని విశదము అయోధ్యలో పసిష్టాదిగురువులనుపక్షమున నున్న ఇల్లు లభ్యపరియ్యునదెను. ఆ మాట నాకు ఓల్లాడింప రావలెను. మా తండ్రిగారిచిత్తప్రకారము బ్రహ్మవాదుడైన మిశాపనమును తలచుచు, నిర్బంధేహముగా తాటకను వధించితిరెడను. గోరక్షణమునకును, బ్రాహ్మణులమౌలికము కొరకును ఈ దేశముయొక్క శాఖ్యమునకును మహా మహామార్మికమైన మీ వచనమును పాటించుటకు మోనుకొనుచున్నాను. (2-5)

ఇత్రుమర్తమయైన శ్రీరాముడు ఇట్లు పలికి చనుస్కును పడికిటబట్టి దిక్కులు పిక్కటిల్లునట్లు రినుప్రుకారమును గొందెను. ఆ వెంజివారియొక్క మహిమనకి తాటకా వనవాసులందఱును ఎంతయు రయికంటిరైరి. తాటకయు ఆ దీకరిచ్చనకి మిక్కిలి కుర్చునాల్ దిక్కుతోచనదాయెను. అయోమయస్థితికి తగైన ఆ రాక్షసి ఆ శబ్దమును విని ఆలోచించుచు రలుదిక్కులను పరికించి చూచెను.

తం శబ్దమభినిధ్యామ రాక్షసీ క్రోధమూర్ఛితా ।
శ్రుత్వాతాభ్యద్రవచ్ఛేగాత్ యతిశ్శబ్దో వివిస్సృతః ॥ 8

తాం దృష్ట్వా రాటవః శబ్దాం విశృతాః విశృతాననామ్ ।
సమాణేనాతివృద్ధాం చ లక్ష్మణం పోభ్యత భాషతః ॥ 9

పశ్య లక్ష్మణా యక్షిణ్యా భైరవం దారుణం వపుః ।
భిద్యేరన్ దర్శనాదస్యా భీషణాం హృదయాభి చ ॥ 10

ఏనాం పశ్య దురాధర్షాం మాయాబలవనుస్సితామ్ ।
వినిష్కర్తాం కరోమ్యద్య హృతకర్ణాగ్రనాసికామ్ ॥ 11

ప హ్యేవాముల్కహే హింతుం స్తేనభావేన కక్షితామ్ ।
ఏర్కం చాస్యగతిం వాసి హనిష్యామితి మే మతిః ॥ 12

ఏనం బ్రువాణే రామే య తాటవా క్రోధమూర్ఛితా ।
ఉద్యమ్య భావతా గర్జంతీ రామమేవాభ్యధావతః ॥ 13

విశ్వామిత్రస్తు బ్రహ్మర్షిః సుంకారేణాభిభర్త్యురామ్ ।
స్వస్త్రి రామసయోరస్తు జయం వైవాభ్యభాషతః ॥ 14

ఉత్కూహ్యానా రజో హారం తాటకా రామనాపుభౌః ।
రజోమోహిత మహితా ముహూర్తం పా వ్యమోహయత్ ॥ 15

తతో సూర్యం సమాస్తాయా శిలావర్షేణ రామనా ।
అవాకిరత్ మమహితా తతశ్చక్రతోధ రామనః ॥ 16

శిలావర్షం మహత్ తస్యాః శరవర్షేణ రామనః ।
ప్రతిహత్యోపధావంత్యాః కరా చిచ్ఛేద పత్రిభిః ॥ 17

తతశ్శిష్ణభుజాం శ్రాంతామ్ అభ్యాశే పరిగర్భితామ్ ।
పౌమిత్రరకరోత్ క్రోధాత్ హృతకర్ణాగ్రనాసికామ్ ॥ 18

పశ్యతా ఆమె నట్టరాని రావేణుతో ఆ శబ్దమువచ్చినదిక్కనకు మిక్కిలి వేగముగా పరుగులు దీసెను. (6-8)

వికారమైన రూపము, వికృతమైన ముఖము గల్గి మిక్కిలి లాభేన, ఎత్తిన శరీరముతో క్రోధోద్వేగముతో వచ్చుచున్న ఆ తాటకను చూచి, ఆ రాముడు లక్ష్మణునితో ఇట్లు పలికెను. (9)

“ఓ లక్ష్మణా! ఈ యక్షిణీయొక్క భయంకరమైన వికృతాకారమును చూడుము. ఈమెను చూచిపింతటన పెటకవారిగుండలు బద్ధులగును. మాయామోరియు, ఎదిరింప శక్యముగాని బలముగలదియు అన ఈ తాటక యొక, ముదురు, దెవులు ఇండించి, ఈమె ఎదుదిలి పాటిపోవునట్లు వేసెదను. చూడు: స్త్రీలుగుటవలన ఈమెను తంపుటకు నేను శక్యమగుట లేదు. కనుక బ్రతికిపోయినది. ఈమె కాలు పేతులను పెట్కెమే, ఈమెసామర్థ్యమును, గమనశక్తిని నశింపజేయుచు యుక్తమన నాకు తోచుచున్నది.” (10-12)

శ్రీరాముడు ఇట్లు పలుకుచుండగా క్రోధముతో ఒకటి ముఱచిన తాటక తనయజ్ఞములను పైకెత్తి గర్జించును. రాముని మీదికి విజృంభించెను. (13)

వెంటనే బ్రహ్మర్షిత్వమున విశ్వామిత్రుడు సుంకారముతో తాటకను భయపెట్టి, రామలక్ష్మణులకు శభమగుగాక జయము కలుగుగాక అని అశీర్వాదము పోకెను. శ్రీరాముని దివ్యశక్తిని ఎఱంగియు, తాటకయొక్క క్రోధాతిశయమును గమనించి, ఆముని రాధువులకు ఇట్లు అశీర్వాదులు పలికెను. (14)

అంతట తాటక రామలక్ష్మణుల పైకి బయలుదేరుముగా ధూళిని పోజిమ్ముచు, తీవ్రమైన ఆ మిమ్ము ప్రభావముతో క్షణకాలముపాటు వారికి తోచనిస్థితిని కల్గించెను. ఇంకను ఆ తాటక తనమాయాశక్తిచే వారికి కనబడకుండ ఆ రామలక్ష్మణులపై తీవ్రముగా అశ్లేషానను కురిపించెను. అంతట శ్రీరాముడు కుద్బుధై, తనశరవర్షంపరచే ఆ శిలావర్షమును భగ్గుమొవర్చెను. రామపుడు తనమీదికి విజృంభించుచున్న తాటకయొక్క చెతులను తనబాణములచే ఖండించెను. ఆ పదముగా చేతులు తగి, దప్పయున్న తాటక గర్జించుచు తమపైకి వచ్చుచుండగా లక్ష్మణుడు మండిపడినవాడై ఆమె ముక్కు చెవులను కోసెనెను. (15-18)

కామరూపధరా నద్యః కృత్వా రూపాణ్యనేకజః |
అంతర్ధావం గతా యక్ష్మే మోహయంతీన మామయా
అశ్వవర్షం విముంచంతి జైరవం వివచాత హ | 19

తతస్తావశ్వవర్షేణ కీర్తనాణా నమంతతః |
కృష్ణాః గాధిసుతః క్రీమాన్ ఇదిం వచనమబ్రవీత్ | 20

అలం తే పుణాయా రామ పాపైషా మన్తచారిణీ |
మన్తవిఘ్నకరీ యక్ష్మే పురా వర్తతి మాయయా | 21

సద్యతాం రావదనైషా పురా సంధ్యా నవకృతే |
రక్షాంసే సంధ్యాకాలేషు దుర్వర్తాణి భవంతి వై | 22

ఇత్యుక్తస్తు తదా యక్ష్మేమ్ అశ్వవృష్ట్యాభివర్తతీమ్
దర్శయన్ శబ్దవేధిత్యం తాం మహాథ న సాయజైః | 23

సా రుద్ధా శరజాలేః మామాలసమన్వితా |
అధిదురాత కాకుత్స్థం లక్ష్మణాం చ వివేదుషీ | 24

రామావలంబీం వేగేన ఏక్రాంతామ్ అశవీమిత |
శరణోదసే వివ్యాథ సా పపాత మసూర చ | 25

తాం హతాం భీమసంకాశాం భీష్మే మరసతిష్టదా |
పాథు సాధ్యతి కాకుత్స్థం మరాశ్చ సమభూజయన్ | 26

ఉవాచ పరమప్రీతః నహస్రాశః పురందరః
సురాశ్చ నర్వే సంహృష్టా విశ్వామిత్ర మథాబ్రువన్ | 27

మువే కౌశిక భద్రం తే సేంద్రా నృశ్చే మరుధ్మణాః |
తోషితాః కర్మణావేన స్నేహం దర్శయి కాఘవే | 28

కామరూపేణైవం ఆ యక్ష్మణి బహురూపములను
సౌందర్యమునూ వారిని భ్రమపెట్టబట్టి యుట్టించెను.
మణియు ఆమె వారికి కవచమగుండ కుండ,
భద్రులవలెనైన జాల్మమును కుపించుచు చదు పును
అర్చుచున్నది. (19)

అన్వితైషైర్మూడి మరయులన్న జాళవాలో పుష్పనిడవ
రావలక్ష్మణులను తాచి శక్తిమంతుడైన విశ్వమిత్రుడు
వారితో ఇట్లు పలికెను. (20)

"ఈ రామా ఇతరలకును ఆమెపై మాసిన జాళి పాలును,
ఇది సేవకరమును చాలింపుము. పాపాత్మురాలైన ఈ
యక్ష్మణి కలికిదుర్మార్గురాలు. ఇదివఱలో ఈమె యజ్ఞమునకు
అడ్డును, అను కలిగించుచు న్నవరి. తనమామవేళి ఈమె
బలముడును. ఇవిగో సంధ్యాకాలము సమీపించుచున్నది.
ఈ లోపలనే ఈమెను వారిమార్పుము, ఏలనన రాక్షసులు
సంధ్యాకాలములందు ఒత్తోపేతులగుదురు, అప్పుడు
వారిని ఎదుర్కొనుట శస్టము. (21-22)

విశ్వమిత్రమునామము అనుకొనినది, రాముడు తన
జ్ఞువేది విద్యను నడపిండుచు బాణములను ప్రయోగించెను.
ఏడైతిగుండ తన పై తొట్లెరువ్వును కురిపించుచున్న
అయక్ష్మణిని అణిచి, అవిదముగా విలంబరించెను. (23)

ఆ విధముగా రామబాణములచే అడ్డగించబడిన తాటక
అర్చించుచు తనమాయలముతో రామలక్ష్మణులపై చాడి
నేయఁకు పరమూర్తనో ను అట్లు ఏకమిందె పీడుగువల
వేగముగా తనమీదికి దూసికొని వచ్చుచున్న ఆ తాటక
వక్షస్థలమున రాముడు బాణముతో కొట్టెను. వెంటనే ఆ
యక్ష్మణి నేలపై పడి స్రాణములను కోల్పోయెను. రాముడు
ఈ విధముగా ఆమెకు ముక్తిని ప్రసాదించెను. (24-25)

చియొకరిమైన కారముగల తాటక ఆ విధముగా
మరణించుట చూచి ఇంద్రాదిదేవతలు బాగు, బాగు అనుచు
శ్రీరాముని మిక్కిలి కొనియాడెను. (26)

సహస్రాక్షుడైన ఇంద్రుడును, కలవవేనలకు అందఱును
అందఱునెంతటి విశ్వమిత్రునివార్షితో ఇట్లనిరి. (27)

"ఈ విశ్వమిత్రునిని నీకు శత్రువులగాక ఈ తాటక
వచనంబు ఇంద్రునితోనూ వేదవలంబును సంతసించిరి.
రామలక్ష్మణులపై ప్రేమజ్ఞానము. (28)

1) 'జ్ఞువేదివిద్య' అనునా శిల్పము చేయుచున్నవాడు కులకవర్తన. ఆ శిల్పము అప్పుడున్న దేశమ బట్టి వారిని బాణముతో కొట్టెను శక్తి.

నవాపతే భూశాశ్వత్స పుత్రాన్ సత్యపరాక్రమాన్,
తపోబంధుతాన్ బ్రహ్మన్ రాఘవాంశ నివేదయ | 29

ప్రాత్రదూతశ్చ తే బ్రహ్మన్ తవానుగమనే భృతః |
కర్తవ్యం వ మహాల్ కర్మ మహాణాం రాజనానునా | 30

ఏన ముక్త్యా సురా వర్తే హృష్టి జగుర్మథాగతమ్ |
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య తతస్సంధ్యా ప్రవర్తతే | 31

తతో మునివరః శ్రీతః రాటకావధతోషితః |
మూర్ధ్ని రాఘవంపాస్మాదంశదం వచసమబ్రవీత్ | 32

ఇహోద్య రజసిం రామ వవేమ కుభదచ్చస
శ్వః ప్రభాతే గమిష్యామః తవాశ్రమపథం మమ | 33

విశ్వామిత్రవచః శ్రుత్వా హృష్టో దిశరథాత్మజః |
ఉవాస రజసిం తత్ర రాటకాయా వనే ముఖమ్ | 34

ముక్తకాంఠం వనం తచ్చ తస్మిన్నేవ తదాశాసాని |
శశుటాయం విబభ్రాజ యథా చైతరథం వనమ్ | 35

నిహత్య తాం యుక్తసుతాం స రామః
ప్రశస్యమావః మరపేద్ధసంఘైః
ఉవాస తస్మిన్ మునివా వహ్నిప
వభాతవేలాం ప్రతిబోధ్యమానః | 36

శిష్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే నాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే షడ్వీంశచ్ఛర్గః (26)

నాల్మీకీమహర్షివరచితమై అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఇరువదిబాహునర్గము నిమిత్తము

-- * * * --

27. ఇరువదిఏడవసర్గము

విశ్వామిత్రుడు శ్రీరామునకు వివిధములగు దివ్యాస్త్రములనుసంగుట

అథ తాం రజనీమువ్య విశ్వామిత్రో మహాయశాః
ప్రహస్య రాఘవం వాక్యమ్ ఉవాచ మధుదాక్షరమ్ | 1

మహాయశస్వయైన విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులతో
ఆ రాజులతో అనంత కాలము నింతవఱకు మండిపోవ మొనర్చి
శ్రీరామునితో మృదుమధురముగా ఇట్లు పలికిెను. (1)

1) ఈ భృశాస్త్రినకు కృశాస్త్రిడు అనియు పేరుగలదా-ఇతడు విశ్వామిత్రుని ఇష్టగుడు వు

ఓ బ్రహ్మర్షీ ప్రజాతియైన భృశాస్త్రినితమూరులు
సత్యపరాక్రములు నాగు వదోబలిపెయ్యెను. ఆస్త్రగోపములలో
ఉన్నవారినె రామపునకు సమర్పించెను. ఓ మునీ
శ్రీరాముడు స్థిరసంకల్పముతో నీ సేవలోనయ్యమన్నాడు.
కావున ఇతడు ఆ అస్త్రములను పొందుటకు పోతుడు.
ఈ రాజకుమారుడు దేవతలకోటకై ఒక మహాకార్యమును
నిర్వహించవలసి యున్నది." (29-30)

దేవతలందఱును ఈ పథముగా పనికి విశ్వామిత్రుని
పూజించి, సంతోషముతో తమతమనివాసముల కరిగిరి.
ఇంతలో పండ్వాసమయమాయెను. (31)

అంతట ఆ మహర్షి తాలకావధికు సంతుష్టుడయ్యెను.
ప్రేమతో రామునిజిహమును మూర్కొనెను పీడప ఆ
రామపునితో ఇట్లనిను. 'వాడిముచ్చటగానున్న ఓ రామ!
ఈ రాత్రికి ఇంట్టినే నివసించును రేపు ఉదయముననే
యలుగవేటి మనతాశ్రమమునకు వెళ్లుదము" (32-33)

రామడు విశ్వామిత్రుని మాటలకు సంతసించెను
వారిందఱును లాటకావనిమునందే ఆ రాత్రి గడపిరి. (34)

అంతట ఆ వనము శాపనిముక్తమై, బనాజిముండియే
కుచేరునిఉద్యానవనమైవ చైత్రరథమువల మనోహరముగా
విరాజిల్లెను. (35)

రామడు యిట్లుండఁ గుడితని ఖాతురైన తాటకు వంపి
దేవతలయొక్క, సిద్ధులయొక ప్రశంసలనె లందుకొనెను.
మునీశ్వరునితో తమ్మునితోగూడి ఆ రాత్రి ఆచునే గడిపెను
సాతకాలమున మునీశ్వరుడు వారిని మేలుకొల్పెను. (36)

సరియిపోయె యిట్ల భద్రం తే రాజపుత్ర మహామహాః
 ప్రీత్యా పరమయా యుక్తో దదామ్యుప్రీతి సర్వజః 2
 దేవాసురగణాన్ వాసి ఎగంధిర్వారగాపసి
 మై రమిత్రాన్ ప్రసహ్యజౌ పశీకృత్య జయిష్యసి 3
 తాని దివ్యాని భద్రం తే దదామ్యుప్రీతి సర్వజః
 దండచక్రం మువాద్దిప్యం తవ దాస్యామి కాళుప 4
 భక్తచక్రం తతో వీర కాంచకం తథైవ చ
 విష్ణుచక్రం తథాత్మగ్రామ్ విందమస్త్రం తథైవ చ 5
 వజ్రమస్త్రం సరశ్శేష్ శైవం శూలవరం తథా
 అస్త్రం బ్రహ్మశిర్షశ్చైవ విషేకమపి రాఘవ 6
 దదామి తే మహాబాహో బ్రాహ్మమస్త్రమమత్తమమ్
 శబే ద్వే చైవ కాకుత్స్థ మోదకీ శిఖరీ ఉభే 7
 ప్రదీప్తే వరశార్దూల ప్రయచ్ఛామి వృషాత్మజ
 భక్తపాశమహం రామ కాంచపాశం తథైవ చ 8
 పాశం వామన మస్త్రం చ దదామ్యహమమత్తమమ్
 అశని ద్వే ప్రయచ్ఛామి శుక్రాగ్రీ దధునందన 9
 దదామి రాస్త్రం పైవాకమ్ అస్త్రం హరాయణం తథా
 అగ్నేయమస్త్రం దయితం శిఖరం నామ నామతః 10
 వాయుశ్చం స్రవణం వామ దదామి చ తవానభు
 అస్త్రం హయశిరోవామ శౌంచమస్త్రం తథైవ చ
 శక్తిద్వయం చ కాకుత్స్థ దదామి తవ రాఘవ 11
 కంకాళం ముగ్ధం ఘోరం శాపాలమథ కంకణమ్
 ధారియంత్యసురా యాని దదామ్యేతాని సర్వజః 12
 వైద్యాధరం మహాస్త్రం చ సందనం నామ నామతః
 అపిశత్యం మహాబాహో దదామి చ వృషాత్మజ 13
 గంధర్వ మస్త్రం ఏయితం విశానవం నామ నామతః
 సస్పృశనస్రవణునే దద్మి సౌరం చ రాఘవ 14
 సర్పణం శోషణంచైవ సంతాపనవిలాపనే
 మరీచంస్తవ మర్తర్కం కింద్రవృదయితం తథా 15

"తేన సకలగుణైః అరిసుకోమయన్తుః కి రామమారా
 తాః కమత వేమ మక్కిలి మెరువ్వుడౌతెన నీమ వైద్యుని రాక
 వివిధములగు శస్త్రములను నీకు నమస్త్రేతతో ఒకరికిరిను" (2)

మువ్వుమున దిష్టాదీరించెడిరామ ఎంతటి వాడైనను కదకు
 శివతలు అనుదూర గంధర్వులు వాగులు మొదలగువారు
 ఎన్నరైనను నేను ఇచ్చెడి ఈ ఆస్త్రములతో నీకు పశిమగురుడు
 వారిని నీవు అవతీరిగా జయింపగలవు నీకు భద్రమగును కి
 తమపీడా దివ్యమైన దండచక్రమును దగ్ధిచక్రమును
 కాంచకమును శీర్షమైన విష్ణుచక్రమును ఇంద్రాస్త్రమును
 విసరిగెదను. (3-5)

కి నవివరా మహానాపరా వజ్రాస్త్రమును శివునకు
 సంబంధించిన మహాశూలమును బ్రహ్మశిరోవామశాస్త్రమును
 చంద్రాస్త్రమును శత్రుమోక్షమయైన బ్రహ్మాస్త్రమును ఇచ్చెదను
 కి నరశేషా రాజకుమారా మి ఇధియలమను మోదకీ
 శిఖరీ అను దివ్యములను శపలను ఇందింతును (6-7)

కి రామా భక్తపాశమును కాంచపాశమును గుణరాశమును
 శక్తింబున్నచైన వారిశాస్త్రమును సమమార్పెదను ఇష్టాశా
 లుక్తాశని అను రెండు దివ్యాస్త్రములను శివునకు సంబంధించిన
 మహాస్త్రమును వారాడుగాస్త్రమును ఇచ్చెదను కి వృషాత్మజుపా
 ల్గిదేవునకు నీదుస్తున 'శిఖరము' అను పేరుగల
 అగ్నేయాస్త్రమును పను కూర్చెదను (8-10)

కి కాకుత్స్థా స్రవణము అను పేరుగల వాయువాస్త్రమును
 హయశిరోవామ అను పేరుగల అస్త్రమును శౌంచాస్త్రమును
 'స్పృశక' శివశక్తి అను శక్తి ద్వయమును నీ కొనిగెదను (11)

రాక్షసులు దరియినట్టి భయంకరమైన కంకాళము
 ముగ్ధము, కాపాలము, కంకణము అను ఈ ఆస్త్రములను
 అన్ధింతుని ఇచ్చెదను మహాబాహువైన కి రాజకుమారా
 వైద్యాధరుని సమోగింతుట్టి కిందము అను మహాస్త్రమును
 విషణ్ణమును ఒకరికిరెనా రామ గా గంధర్వులకు నీదుస్తున
 'కా' రాక్షసులు దిగ్గిను తక్కిగిల నదెదు నీదు పోగొట్టుండియి
 చని అస్త్రములను సోరాస్త్రమును నీకెచ్చెదను (12-14)

బ్రహ్మశిర్ష రాజకుమారుడైన కి శత్రుత్వము, సర్పణము
 శోషణము సంభానము విలాపనము అను అస్త్రములను
 మరీచము మర్తర్కమునకు నీకు మైనదియి, విషణ్ణము ఒకరికి

సైశావమస్త్రం నియతం మోహనం నామ నామతః ।
తతీచ్చ సరశాద్భూత చాజపుర్త మహాయశః 16

తామసం సరశాద్భూత పామసం చ మహాబలః ।
సంవర్తంతేష దుర్దర్శం ఘోసలం చ వృషాత్మజః 17

పత్యమస్త్రం మహాబాహో తథా మాయాధరం పరమ్ ।
పాపం తేజఃస్రభం నామ పరతేజోఽపకర్షణమ్ 18

పామ్యస్త్రం శీశిపం నామ త్వష్టకస్త్రం సుదామనమ్ ।
రాక్షసం చ భగస్యాపి శీలేషు మథమాననమ్ 19

ఏతాన్ గామ మహాబాహో కామరూపాన్ మహాబలాన్ ।
గృహాణ పరమోదాతాన్ క్షీణమేన వృషాత్మజః 20

స్త్రీతస్తు ప్రాజుభోభూత్వా శుచిమృనివర్జితా
ధదౌ రామాయ సుగ్రీవో మర్జిత్రామమ్ అనర్తమమ్ 21

సర్వసంగ్రహాగం యేషాం దైవతైరపి దుర్లభమ్
తాన్ స్మరణే తదా విప్రో రాఘవాయ స్యవేదయత్ 22

అపితస్తు మునేస్తస్య విశ్వామిత్రస్య ధీమతః ।
ఉపతస్తుర్మహార్ణాణి సర్వాణ్యస్త్రాణి రాఘవమ్ 23

క్షిమశ్చ ముదితాః సర్వే రామం ప్రాంజలియస్తదా
ఇమే స్మ పరమోదాతాః కింకరాక్షస రాఘవ 24

ప్రతిగృహ్య చ కాకుత్స్థః సమాలభ్య చ పాణినా
మానసా మే భవిష్యత్సమే ఇతి తానభ్యచోదయత్ 25

తతః స్త్రీతమనా రామో విశ్వామిత్రం మహామునిమ్ ।
అభివాద్య మహాతేజా గమనామోపచక్రమే 26

శక్యమగానిదియు అగు మదనము అను అత్రిమును
ఆట్లే సైశావమునకు ఇష్టమైన మోహన నామకాత్రిమును
ఇకొనము 15 16

సం స్థాపితైః ః శాకుమారా తామసము శివము
సంపర్కము. తరుగునని మో. అము అను అత్రిములను. ఓ
మహాబాహో తత్వాత్మము. శ్రేష్ఠమైన మాయాధరము.
శ్రీమహా క్షమును సర్వస్యమనన్పు మార్కసంబంధమైన
'తేజఃస్రభ' నామకాత్రిమును స్వీకరింపుము 17 18

మహాబాహో! ఓ రాక్షసారా! పామదేవతకు సంబంధించిన
శీశిపము అను పేరు. అత్రిము. పితృకర్మ లెక్కింపైన
'సుదామకాత్రిము' భగదేవతకు సంబంధించిన రాక్షసాత్రిము.
మనువునకు కెందిన 'శీలేషు' అను అత్రిము ముచలం
ఈ అత్రిములస్థియును కామరూప శక్తి గలవి. మహాబల
సంపన్నములు. మక్కి లి శ్లేష్ఠమైన మ. శీలేని పేవు నానుండి
కెందునే గ్రహింపుము. 19-20

అంతట ఏశ్వమిత్రమనార్చి పరిచి, పూర్వాశీమ శుశ్రే
ఆశూలత్రిములను వాటికీ సంబంధించిన అధిష్ఠాన
రేఖామధ్యస్థానముగా రామనికి పెట్టెను. ఆ అత్రి మును
అప్పించి, పాండుల దేవతలకు సైతము అసార్వము అట్టి
మహాత్రిములనిర్మింపటి ఆ మహాముని శ్రీరామునకు
అంగీకరించెను 21-22

సర్వసంగ్రహమైన విశ్వామిత్రమనార్చి అత్రి మునిత్రములను
రామునకు అందజేసింది. తరిధిష్ఠాన దేవతలు అయిన అత్రిము
అనునదిచుదల్లు కేములకై వారిని స్మరించును. బహింతు
మందేను అంతట ఆ మహాత్రిములన్నియు శ్రీరాముని చేరిన
పిన్నము ఆ మునిత్రాధిష్ఠాన దేవతలందఱును సంతోషముతో
శ్రీరామునకు ఆరాధనమొంది ఇట్లనిరి. " ఓ రామనా! పెన్న
చేరిన మేముందఱమును త్రికణశుద్ధిగా నీసేవకులమై
యుండుము 23-24

శ్రీరాముడు తి కమస్కర్మతో వారిని ప్రశంసించి, పెన్నించెంత
మూత్రముననే పేరు నిన్ను పేరుదు." అనె అదేశిరి వారిని
ఎరివైచెను 25

మక్కిలి లేబున్నట్లైన శ్రీరాముడు సునివృదియై అక్కణునితో
కూడి విశ్వామిత్రమహామునికీ అభివాదనమొనర్చి, ఆ ముని
వెంట ప్రయాణమయ్యెను. 26

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే సప్తవింశస్తకః (27)

వాల్మీకిమహర్షిని తిత్తే అధికావ్యప్రేవ శ్రీమద్రామాయ గుణవంశి ల బాలకాండము కెందు ఇరువదివింశవస్తకము నమిచ్చెను

* * * --

28. ఇరువదివినిమిదవపర్వము

విశ్వమిత్రుడు శ్రీరామనకు అష్టముల ఉపనిసంహారమంతములను ఉపదేశించెను.

ప్రతిగృహ్య లతోఁగి స్నాన ప్రహృష్టవదన శృచిః
గచ్ఛన్తేవ చ కాకుల్స్థః విశ్వమిత్ర మధాజుషీత్ 1
గృహీతాస్త్రైః సై భగవన్ దురాధర్మః సురాసురైః
అస్త్రైఃగాం ర్వహమిచ్ఛామి సంహారం మునిపుంగవ 2
ఏవం మువతే కాకుల్స్థః విశ్వమిత్రో మహామునిః
సంహారం వ్యాజపరాధ భృతిమాన్ సువ్రతశ్చచిః 3
సత్యవంతం సత్యకీర్తిం ధృష్టిం రథసమేవ చ
ప్రతిహారతరం నామ పరాజ్ఞుభామవాఙ్ముఖమ్ 4
అక్షాక్షవిషయా చైవ దృఢనాభసురాభకౌ
దశాక్షతరవక్త్రై చ దశశీర్షశతోదకౌ 5
పద్మనాభమహావాభౌ దుందునాభసువాభకౌ
జ్యోతిషం కృశణం చైవ వైరాశ్యవిమలాపుభౌ 6
యోగింధరహరిద్రౌ చ దైత్యవ్రశమనా తథా
(మచిబాహుర్మహాబాహుః సిన్ధురీర్విరుచిస్తథా)
సార్పిర్మాతృ ధృతిర్మాతృ పృథ్విమాన్ రుచిరస్తథా 7
పీతృ సామనవం చైవ విధూతమశరాపుభౌ
కరపీఠకచం చైవ ధనధాన్యౌ చ రాఘవ 8
కామరూపం కామరుచిం మోహమానరణం తథా
జ్ఞంభకం సర్వనాథం చ మంతానవరణౌ తథా 9
భృతాశ్వరవయాన్ కామ భాన్సురాన్ కామరూపిణః
సతీచ్ఛ మమ భద్రం తే పాత్రభూతోఽసి రాఘవ 10
హథ మిత్యేవ కాకుల్స్థః ప్రహృష్టే నాంతరాత్మనా
హ్రావా మంత్రిగ్రామం తే వ్యుసతస్సుశృరాఘవమ్ 11
దివ్యభాన్సుర దేహాశ్చ మూర్తిమంతః సుఖశ్రదాః
కేచిదంగావసద్భుజాః కేచిద్భూమోపమాస్తథా
చంద్రాశ్చనద్భుజాః కేచిత్ ప్రహృంజలిపుటాస్తథా 12

శ్రీరాముడు జగత్తైః అష్టములను స్వీకరించి మనుల నంతసింపవచ్చునట్లు మునిపుంగవుని వెళ్లిన విశ్వమిత్రుతో జల్లెనెను (1)

"ఓ ప విశ్వమిత్రా! ఓ అనుగ్రహమువలన అష్టములను ఒకటితన కన్నకు మహామనులు సైతము నన్నెదుర్కొనకాలరు ఓ మునీశ్వరా! ఈ అష్టములను ఉపనిసంహరించు విద్యలను గొడ ఉపదేశించెను (2)

శ్రీరామదేవునియొకగా ప్రత్యేకముగా, మిత్రుడు మహా మునియు లా విశ్వమిత్రుడు సంతయు సంతసించి ఆయనకు అష్టములను ఉపనిసంహరించు య నులగూత ఉపదేశించెను (3)

2 రామరామత్యగింతయు సత్యకీర్తి ర్మృతము రిభవము. ప్రతిహారతరము. పరాజ్ఞుభామి. ఆవాజ్ఞాభామి. అక్షాక్షము. విషయము. దృఢనాభము. సునాభకము. దశాక్షము. శరవక్త్రము. దశశీర్షము. శతోదకము. పద్మనాభము. మహానాభము. దుందునాభము. సునాభకము. జ్యోతిషము. కృశణము. నైరాశ్యము. ములము. మోహింపవము. వాత్సల్యము. చైత్రము. స్రవము. సము, కుపింపము, మహాబాహు, సిన్ధురీ. 'చ' 3 సార్పిరూప. పృథ్విమాన్. పృథ్వి. రథము. రుచిరము. పీతృసామనము. విధూతము. మకరము. కిరికిరింపము. ధిము. వానస్యు. కామరూపము. కామరుచి. మోహము. అవరణము. జ్ఞంభకము. సర్వనాభము. సంతానము. సరిగము. ఇవియన్నియును ఉపనిసంహారక మగుట. ఓ రామా! ఇంతకు ముందు భృతాశ్వతరముల అష్ట హుంజలములను సేతు ఉపదేశించియుంటివి. ఈ సత్యవంతము సత్యకీర్తి ములము. దశాక్షము. దశశీర్షము. శతోదకము. పద్మనాభము. మునిపుంగవుని ఉపనిసంహరింపజేయును. పీఠం పొందుటకు పై అర్చనపుగాం ౧౧ కొనుము. నీకు భద్రమగుగాక (4-10)

అంతట రాముడు "అర్జి" అని ప్రార్థన "అర్జు" ఉపనిసంహారక ములములను స్వీకరించెను అయినను శ్రీరాముని జేరెను. (11)

మంత్రస్మితావలంబము ఆ మంత్రముల అభినేతలు రామసిద్ధి దుడు సాక్షాత్కరించిరి. వారిహేమములు ఆ దివ్యతేజులు లతో విలసిల్లును కాలిన్యముగఠిగియుండెను. అవి అర్చనకరములు. వాటిలో కొందఱు అగ్నివలెను. కొందఱు పోవలెను. మఱి కొందఱు మార్మవింద్రులు. బోధియ

రామం ప్రాంబలయో భూత్వాఽఽపి సమధురభాషణః
ఇమే స్మ వరశార్థ్యాల లాభి కేం కరవామ తే 13

మానసాః కార్యకారేషు సాహాయ్యం మే కరిష్యథః
గమ్యమామితి తానాహ యథేష్టం వస్తువచనః 14

అథ తే రామమామంత్రిక కృత్వావాపి ప్రదక్షిణమ్
ఏవమన్వేతి కాకుత్స్థమ్ ఉక్త్వా జగ్ముర్యభాగతమ్ 15

తతస్తు రామః కాకుత్స్థః శాననాథృష్టావాచినః
లక్ష్మణాయచ తాన్ సన్యాన్ సరాప్రాన్ రఘునందనః
సంహరాన్ ప చ సంహృష్టః శ్రీహంస్తస్త్వన్యవేదయత్ 16

ప చ తాన్ రాఘవో భార్య విశ్వామిత్రం మహాక్షునిమ్
గచ్ఛన్మేవాథ మధురం శ్లాక్షం పవనమబ్రవీత్ 17

కీన్వేతస్యేషునంకాశం పశ్యతస్యావిదూరతః
పుష్టషండమిలో భాతి సరం కౌతూహలం హి మే 18

దర్శనీయం మృగాక్ష్యం మనోరమమతీవ చ
నానానిశాతైః శకునైః పలునాద్దరలంపుతమ్ 19

నిస్సృతాః స్మ మునిశ్రేష్ఠ కాలారాద్రోమహర్షణాత్
అనయాత్రివగచ్ఛామి దేశవ్య ముపశత్తియా
సర్వం మే శంస భగవన్ కస్యాశమపదంతి ద్రమ్ 20

సంసాప్తా యత్ర తే పాపా ప్రహృష్టా దుష్టదారిణః
తవ యజ్ఞభ్య విఘ్నాయ దురాత్మానో మహామనః
భగవన్ తవ్య కో దేశః పా యత్ర తవ యాజ్ఞికే 21

కక్షితవా శ్రీయా ప్రహ్లాన్ మయా పథ్యాశ్చ రాక్షసాః
పీఠత్ సర్పం మునిశ్రేష్ఠ కోత మిహ్నా మృషాం ప్రభో 22

వాసిష్ఠునింకిరి వాః అంతఃసుం సంజడఘటిం. మనఃసుల్లే
శీరామనితో య మధముగా ఇల్లు వాసిరి. "ఓ శ్రీరామనా!
ఇవలనున్న మేమందఱము : రాసులను సేద వసు
శీయవలెనో అదేశింపుము. (12-13)

అంతః రఘునందన "మీరు వాసిష్ఠునిపథమ న
టమలు : కాకా శ్రీరామనితో య మధముగా ఇల్లు వాసిరి. మీరు
ఇక మీరు మీ తల్లిష్టకానములకు శ్వేచ్ఛగా వెళ్ళి. అసె
వారితో అసెను. (14)

అతడు నాడు 'అట్లే యన్ శ్రీకీ శ్రీరామనికు
ప్రగక్షణమొనరి అశానమున సెలవుకొని తమ యతా
స్థానములకు వేరి (15)

యృజుధిలక్ష్మ భోజియైతర శ్రీరామకు భూమిలియైరి
ఎక్కడనుండదేశమున సులెండి. పర్వశ్రేష్ఠముకైన ఆ
అత్తమాత్రములను వాంఛునందరినీ తమలనీ తమ్ములైన
లక్ష్మణునకు బోధించెను. ఆ రామచంద్రుడు ఉండువారి
మరిలములను చక్కగా గ్రహించి పయనంబుననే
ఎక్కడనుండరామ లోని సుమధురముగా ఇం. (16-17)

"ఓ మృగా" ఈ శ్రేష్ఠుని సర్వతూ పపమనంది
మేమనుండలనునుబోలని పక్షిసమూహము పటసెల్లున్నదీ
దీనిమీగార్ని తిరిగికో తలచి రాక్ష మిక్కిలి మతూహలముగా
సర్వదా ఇది నిశితమగ మంతోగొడి మిక్కిలి మనోహరమై
రాదముల కొలుపునున్నదీ ఇది రామోపేయభ సర్వ
కీకీలారావములు పీనులందు గావించుమన్ను ఈ
సదేశము సుకంతమై మిక్కిలి హాయిగాగ్గుమట్టదీ కనుక
భయంకరమైన కాలకావనమునుండి బయలుపడినట్లు
తిలంచుచున్నాను ఓ మహాత్మా ఈ అశ్రుము ఎరిగిదో
సోదముగా తెలుపుడు. (18-20)

ఓ మహామనః పాపాత్ములును, ప్రహ్లాదాత్ములు వేము
వారును మహాధులును, దురాత్ములును అన చ రాక్షసులు
మీ యజ్ఞకార్యమునకు విఘ్నము కలిగించుకై వచ్చి
ప్రవేశమేదీ (21)

పూజ్యుడైన ఓ భూమిని అ రాక్షసులను వధించి, మీ
యజ్ఞకార్యమును రక్షించవలసిని ప్రవేశమేదీ ఓ
మునోగరా ఈ విషయములను అర్పించి
వెనకట సన్నాను దయతో తెలుపుడు' (22)

ఇత్యాదే శ్రీమద్రామామణి వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే అష్టావింశస్తకః (28)

వార్మీకీమహర్షినిచెరిపై అధికావ్యయైన శ్రీ మద్రామామణిమనవిని బాలకాండమునందు ఇయవడి రెండువందల పదహారు

29. ఇరువదితొమ్మిదవసర్గము

సిద్ధాశమన్వత్కాంతము - విశ్వామిత్రుడు యజ్ఞదీక్షసుగ్రహుల

అథ తస్యాప్రమేయస్య తద్వివం వరిష్టాన్తతః |
విశ్వామిత్రో మహాతేజా వ్యాఖ్యాతుమ్ ఉపచక్రమే | 1

ఇహ రామ మహాబాహో విష్ణుర్వేదవతః క్రతుః |
కర్మాగ్రీ సుఘటాశ్చేన తథా యుగళితాని చ | 2

తపశ్శరణయ్యాగార్థమే ఉవాచ సుమహాతపాః |
ఏష పుర్వ్యాశ్రమో రామ వామవస్య మహాత్మానః |
సిద్ధాశమ ఇతి ఖ్యాతః సిద్ధో హ్యత మహాతపాః | 3

విలక్ష్మి వేద కాలే తు రాజా వైరోచనిశ్చలిః |
నిర్జిత్య దైవతగణాన్ పేంద్రాంశ్చ నసయద్ధగణాన్ |
కారయాషాన త్ర వ్రాజ్యం త్రైమ లోకేషు విశ్రుతః | 4

ఒలేక్షు యజమానస్య దేవాః పాశ్విపురోగమాః |
సమాగమ్య స్వయం చైవ విష్ణుమ్ హేచురిహాశ్రమే | 5

ఒలి రైరోచనిర్విష్టో యజతే యజ్ఞముత్తమమ్ |
అనమాస్తే కలా తస్మిన్ స్వకార్యమభివద్యతామ్ | 6

యే వైవమభివర్తంతే యాచితార ఇతన్తతః |
యచ్ఛ యత్ర మథానచ్ఛ సర్వం తేభ్యః ప్రయచ్ఛతి | 7

న త్వం సురహితార్థాయ మామాయోగముపాశ్రీతః |
వామనత్వం గతో విష్ణో భుజు కల్యాణ ముత్తమమ్ | 8

పాతలేని వైభవములుగల శ్రీరామచంద్రుడు ఒక సామాన్యమానవునివలె ఆ వనమునుగూర్చి ఇట్లు ప్రశ్నించగా మహాలేఖస్వయేన విశ్వామిత్రుడు సమగ్రముగా ఇట్లు తెలుపసాగెను. (1)

మహాబాహువై ౧ గామా దేవాదిదేవుడైన శ్రీమహావిష్ణువు వందలకొద్దిముగ్ధులకలము లోకకల్యాణమునకై తపహరించుచు తత్ఫలసిద్ధికై ఇదట నివసించెను వామనావతరమునకు ముందు మహాత్ముడైన నీళ్లును తప్పిర్దివి పొంగుటవలనను. మహాతపస్వి కాశ్యపుడు తపతపశ్చర్యకు ఫలసిద్ధినందుట వలనను దీనికి సిద్ధాశమము అని ప్రసిద్ధి యెల్గుచెను. (2-3)

నీళ్లుతపశ్చర్యకాలమునందే నైహాదునిమనుమడును పరోచనుమారుడును ఇది లోకపక్షి' ఎరుద్ధిణములను. ఇంద్రాదిదేవతలను జయించి, ముల్లోకములకును రాజై సరిపాఠించుచు ప్రసిద్ధికెక్కను. (4)

ఒలి యజ్ఞము చేయుచుండగా అగ్నిదేవుని ముందుంచుకొని దేవతలు అందఱును ఈ ఆశ్రమమున తపమొనరించుచున్న విష్ణుమూర్తిని చేరి స్వయముగా ఇట్లు విన్నవించుకొనిరి. (5)

"ఓ మహావిష్ణా ! పరోచనుని పుత్రుడైన ఒలిచక్రవర్తి గొప్ప ప్రబావముగల ఒక యజ్ఞమును చేయుచున్నాడు అది ముగియకముందే ఈ దేవ మా) కార్యమును వెదవేర్చి చరిశినదిగా ప్రార్థన యజ్ఞముచేయుచున్న ఒలిచక్రపత్నికడకు ఉద్బిలు (యూచకులు అన్ని దిక్కులనుండి నైవాసాముగా వచ్చుచున్నారు. వాకు కోరినంతగా ఉపకరింపింపజూచానాదుల నెల్లఱు ఏ మాత్రము వెనుకాడక వెంటనే ఆతిడు వారికి దానముచేయుచున్నాడు. ఓ మహావిష్ణా! మహామహాతాత్ముడైన నీవు దేవతలహితముకొఱకై మామామోగమును ఆశ్రయించి, వామనుడవై అవతరింపుము, మాకు శుభలాభములను వేకుచ్చుము." (వామనుడవై ఒలికడకు వెళ్లి దానము పేడుతో అతని రాజ్యమును గైకొని, మాకు ఇచ్చు.) (6-8)

1) అగ్నిమహా నై దేవా

శ్రుతివాక్యమ్ -

1) దేవతలు అందఱును అగ్నిదేవునిద్వారా తమ హితార్థములను అగ్నికొనఁచుదురు.

2) దేవతలందఱును అగ్నిదేవుని ముందుంచుకొని హితార్థములను

చీతస్మిన్మంతరే రామ కాశ్యపోఽగ్నిసమస్తభః |
అదిత్యానహితో రామ దీప్యమాన ఇవాజసాః 9

చేదేనహయో భగవాన్ దివ్యం వర్తనపాతకమ్ |
తతః సమాప్య వరదం తుష్టాన మధుమీదనమ్ 10

తపోమయం తపోహరిం తపోమూర్తం తపోత్కమమ్ |
తపసా త్వాం సుతపేన పశ్యామి పురుషోత్తమమ్ 11

శరీరే తవ పశ్యామి జగత్ సర్వమిదం ప్రభో |
త్వమనాదికనిర్దేశ్యః త్వామహం తరణం గతోః 12

త మునాచ హరిః ప్రేతః కాశ్యపం ధూతికల్మషమ్ |
వరం వరయే భద్రం తే వరార్హోఽసి మతో మమ 13

రచ్చుత్వా వరం తస్య మార్యః కాశ్యపోఽబ్రవీత్ |
అదిత్యా దేవతానాం చ మమ ప్రవాసుయాచరః 14

వరం పరద మక్రీతో చాతుమర్షసి మనత
పుతత్సం గచ్ఛ భగవ న్మదిత్యా మమ చానమమ్ 15

భూతా భవ యవీయాం స్త్యం శక్తస్మామరీసూదిన
శోకార్తనాం తు దేవానాం సాహాయ్యం కర్మమర్షసి 16

అయం సిద్ధాశమో నామ ప్రసాదాత్ తే భవిష్యతి |
సిద్ధకర్మణ దేవేశ ఉత్తిష్ఠ భగవచ్ఛితః 17

అథ విష్ణు ర్మహాతేజా అదిత్యాం వసుజాయత |
వాసుసం రూపమాస్థాయై రోపని ముపాగమత్ 18

శ్రీన్ క్రమానభ చిక్షీత్వా నతిగ్రహ్య త మానదః |
అక్షమ్య లోకాన్ లోకాన్మా సర్వభూతహితే రతః 19

శ్రీ రామా ఇంద్రాదిదేవతలు తపోనిష్ఠలోమన్వ విష్ణుమూర్తిని ప్రార్థించుసమయముననే అగ్నితపోతేజస్వయైన కశ్యపమహర్షి తపదర్శపత్రియైన అదితితోగూడ తేజోరాశియై వెలుగొందుచుండిరి. కశ్యపమహర్షి పత్నీనహితమ్ కేయర్థిహితత్వదములు ప్రతాపించరించి. వరిప్రదుడైన శ్రీమహావిష్ణుని సంతృప్తహితము ఇట్లు స్మరించెను (9-10)

శ్రీ పురుషోత్తమ! నీవు అపస్మృత్వారా అరారించుదోస వాడవు. తపధరమును ప్రసాదించువాడవు. జ్ఞానస్వరూపుడవు. సమస్తకల్యాణగుణములు గలవాడవు. అట్టి నీమ్మ ఒక పరమప్రయోజనవిమితమై. తనస్మిచ్చే ఆరాదించి దర్శించుచున్నాను. (11)

శ్రీ మహాప్రభూ! చేతనాచేతనాత్మకమైన ఈ సమస్త జగత్తును నీయందుజూచుచున్నాను. నీవు ఆద్యంత రహితుడవు. అనిర్వచనీయుడవు. అట్టి నీమ్మ శరణుజొచ్చుచున్నాను. (12)

మీగులువిత్తుడైన ఆ కశ్యపమహర్షితో శ్రీహరి ప్రేతతో ఇట్లనేను. "నీకు శుభమగుగాక, వరమును కోరునును. అందులకు నీవు అర్హుడవు." (13)

మరీచికుమారుడైన కశ్యపుడు శ్రీహరిసచనములను విసి. ఇట్లనెను. "వరములను సేసాదియు శ్రీహరి. అదితయు. వేను. వేసలయును నీమ్మ అర్థించుచుంటిమి. సంతోషుడనై మాకు వరము ప్రసాదించుచు వమ్మ అడుకొనగలవాడవు సేవే శ్రీ మహాత్మా! శ్రీ దేవా! నీవు మాకు పుట్టిండ్లై జన్మించుము. (14-15)

"అనునాదనా ఇంద్రునికు తమ్ముడవు (ఉపేంద్రుడవు) కమ్ము శోకార్తులైన దేవతలను అదుకొనగల శక్తిమంతుడవు సేవే శ్రీ దేవతేవా నీ అనుగ్రహమునలన మా తపస్సులు ఫలించును నీ సంతకల్పము వెదవేలును కనుక ఈ ప్రదేశము సెల్వేశమముగా ప్రకీర్తనహిందును ఇక వాచువాచతారమువెత్తుటకై సిద్ధము కమ్ము." (16-17)

అంతట మహాశక్తిశాలియైన విష్ణువు అవతీతయందు పుట్టుకై జన్మించెను నామనరూపమున బలి కపర్ధి కలకు వేరెను. (18)

నమస్కరికములకును హితమును గూర్చు ప్రభుడైన శ్రీమహావిష్ణువు ఆకులప్రబావశాలియయ్యెను నామనడై అభిమానమును వెట్టుకొనక మోడడుగుల మేగులు రత్నాల్ముడైన బలిని గూచించి. దానముగా స్వీకరించెను

మహేంద్రాయ పునః ప్రాచాన్ నియమ్య చరమాణసా
త్రైలోక్యం స మహాలేదాః చక్రే తక్రవతః పునః 20

తేన్ద్రైష పూర్వమాశ్రాంత ఆశ్రమః శ్రమనాశనః
మయాఽపి భక్త్యా తస్యైష వామనస్యోపమజ్జితే 21

వీతస్మాశ్రమమాయాంత రాక్షసా విఘ్నకారిణః
అర్చిత పురుషస్యాను హంతవ్యా దుష్టకారిణః 22

అర్య గచ్ఛామహే రామ సిద్ధాశ్రమమ్ అమత్తమమ్
తదాశ్రమవదం తాత తవాప్యేతద్భద్రా మమ 23

ప్రవిశన్మాశ్రమవదం ప్యరోచతి మహామనిః
శశీష గౌరవీనః పునర్వసునమన్విత 24

తం దృష్ట్వా మునయః సర్వే సిద్ధాశ్రమవివాసినః
ఉత్తత్యోత్పత్య సహసా విశ్వామిత్రమ్ అపూజయన్ 25

యథార్థం చక్రే పూజాం విశ్వామిత్రాయ ధీమతే
తద్దేవ రాజపుత్రాభ్యామ్ ఆకుర్వన్ ఆలిఙ్గియమామ్ 26

ముహూర్తమథ విశాంతా రాజపుత్రావరిందమా
ప్రాంజలి మునిశార్దూలమ్ క్షీచతూ చఘ్నివందనా 27

అర్చ్యైష దీక్షాం ప్రవిశ భద్రం తే మునిశ్రంగవః
సిద్ధాశ్రమాయం సత్తః స్యాత్ పర్యమన్తు పవన్తవ 28

ఏక ముక్తే మహాలేదా విశ్వామిత్రో మహాన్ ఋషిః
ప్రవివేక తదా దీక్షాం నియతో నియతేంద్రియః 29

కుమారాశపే తాం హతిమ్ ఉసిత్వా మనమాహతా
ప్రభాతకాలేవోత్తామ పూర్వం సంధ్యామ్ ఉపాప్య చ 30

పిమ్మట శ్రీవిశ్వమిత్రే ముర్ఖోకమలం వ్యాపియేషు
ఆతడు తన పూజము చేతి బలినీ అడుపుచేసి, హతిని
కేదేనియకడ ఇచ్చి, ఈ విధముగా ౬ దీక్ష చేశాడని (విశ్వనాథ
ముర్ఖోకమును మఱు కలయించునట్లే గావించెను (19-20)

మహాత్మ్యైః వామనుని సాధన్యర్థతో పవిత్రమైన
ప్రదేశమిది. ఆందువలన ఇవిటి అమోఘవిహారియొక్క
సా-పారికబాధలను ఇది కూడమొనర్చును. నేనైతే
ప్రదేశమునైన వామనుయొక్క అధిక్షేపద్వందనముగా
(శ్లోకా కమమన నీది) ఈ ప్రదేశమును ఆశ్రయించితే
ఏ సర్వవిదా విఘ్నకారికులైన రాక్షసులు ఈ ఆశ్రమమునకు
వచ్చునుమని ఆ దుర్మార్గులను వాతమార్చనలసినది
ఈ ప్రదేశముననే (21-22)

శ్రీ రామా పవిత్రమైన ఆ సిద్ధాశ్రమమునకు "దే
వేభద్రము" వాయన ఆ ఆశ్రమము నా విశ్రామ గామ
నీది మోడ (23)

విశ్వమిత్రులహామని వామనస్థానముతోగూడి ఆశ్రమముగా
ప్రదేశించుచు ముందుగా విశ్రాంతి చక్ర తమతోగూడి
పండువనదే విరాజిల్లే (24)

ఆ సిద్ధాశ్రమనివాసులైన మునులందఱును విశ్వామిత్ర
మహర్షిని జూచి, వెంటనే లేచి, అనురముతో నందినవడిచి,
పెచ్చుక వాచి ముంపినవడి వదిలి వాకికి కృగల పక్కామలను
గావించిరి (25)

వార ప్రతిబావంతుడైన విశ్వామిత్రమహామునీని తగిన
విధముగా పూజించిరి ఇట్లే ఆ రామలక్ష్మణులకును అతెగి
మర్యాదలనొసర్చిరి (26)

శత్రుభయంకరులను, రాజకుమారులును వన రామ
లక్ష్మణులు క్షణకాలముపాటు విశ్రాంతి కైకొని పిమ్మట
విశ్వామిత్రమహర్షికి కంజులీ ముటించి ఇట్లు పలికిరి (27)

౬ మునీశ్వరా నేడే దీక్షను స్వీకరింపుడు మహాకల్పము
వెలవేయుదు రాక్షస సంహారము వలనీ తీరును యజ్ఞము
విశ్వామిత్రునిగా జరిగి ఫలపట్టి కలుగును దీనికి "సిద్ధాశ్రమము"
అను పేరు నాశ్రికము లగునీ అందుకు ఉపదేశమును (28)

మహాలేదాస్యైన విశ్వామిత్రునివద్ద శ్రీ రాముడు సుతసేవ
ఉత్సాహపూరితమనములను నిజి అభ్యుచిత్తుడై నియమ
స్థలలో యజ్ఞదీక్షను స్వీకరించెను. (29)

రామలక్ష్మణులను ప్రశాంతచిత్తులై ఆ రాత్రినే 1వది
ఉప కాలమునే కేల్పించి స్నానాదికములనాచరించి
పూర్వనాడే అర్చ్యప్రదానములనొనర్చి, సయమపూర్వకముగా

స్మృష్టేదత్తౌ కుచీ జప్యం సమాప్య వియమేన చ
హుత్యాగ్నిహో ప్రమాసేనం విశ్వామిత్రమవందతామ్ । 31

గాయత్రీ మంత్రమును జపించి ప్రాతఃకాలసంవ్యసాసనము
మీరించు కొనిరి ఇంతలో విశ్వామిత్రుడు బెహిసనాది - అగ్ని
కార్యములను ఆచరించి, అనీనుద్దేయుండగా వారు జయన
ఁదకు వచ్చి నమస్కరించిరి. (30-31)

ఇత్యాద్యే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే ఏకోనంతింశస్సర్గః (29)

వాల్మీకిమహర్షివచితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీ మద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఇరువదితొమ్మిదివసర్గము సమాప్తము

— * * * —

30. ముప్పదియవసర్గము

రామలక్ష్మణులు సుబాహుమోచితారాక్షసులను ఎగ్రసాయుడు - విశ్వామిత్రయోగమున సంరక్షించుట.

అథ తా దేశకాలశ్చ రాజపుత్రావరిండమా ।
దేశే కాలే చ వాక్యజ్ఞాపబ్రూతాం కోకిలం వచః । 1

భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛావో యస్మిన్ కాలే నిశాచరా
సంరక్షణీయౌ తౌ బ్రహ్మాన్ వాతవర్షేత తత్క్షణమ్ 2

విషం బ్రవాణౌ కాకుత్స్థౌ త్పరమాణౌ యయుత్పాయౌ,
సర్వే తే మునయః ప్రేతాః ప్రశశంసుః స్మృపౌల్మణౌ । 3

అద్యప్రభృతి షడ్రాత్రం రక్షతం రాఘవౌ యువామ్,
దీక్షాం గతో హ్యేష ముని, మౌనిత్వం చ గమిష్యతి 4

తౌ తు తద్యచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రౌ యశస్వినౌ,
అనిద్రౌ షడహోరాత్రం తపోవనమరక్షతామ్ । 5

ఉపాసించత్తతుర్వితౌ యత్నా వచమథస్వితౌ,
రరక్షతుర్మునిసతః విశ్వామిత్రసురిండమా 6

అథ కాలే గతే తస్మిన్ షష్ఠే హని సమాగతే,
సౌమిత్రమ్ అబ్రవీద్రామౌ యతో భవ సమాహతః । 7

ఇత్యసంహారరక్షులును, దేశకాలములను గుర్తించి,
తనసుగుణముగ మోహదోషవాదును వచ అ రామలక్ష్మణులు
విశ్వామిత్రునితో ఇట్లనిరి (1)

“పూజ్యుడవైన ఓ బ్రహ్మర్షీ! ఆ రాక్షసులు యజ్ఞమునకు
విఘ్నములను కల్గించుటకై ఎప్పుడు వత్తురో దయతో
తెల్పుడు. యజ్ఞసంరక్షణార్థము వారిని ఎటువరించుటకై
మేము సావధానులమై యుందుము.” (2)

ఈ విధముగా పలుకుచు రామలక్ష్మణులు రాక్షసులతో
యుద్ధమొనర్చుటకై త్వరపడుచుండిరి. అందులకు అచటి
మునులు అందఱును ఎంతయు సంతసించి, ఆ రాఘవాదులను
ప్రశంసించుచు ఇట్లనిరి, నేటినుండి ఆఱుదినముల
వఱకు విశ్వామిత్రునిహర్షి మౌనదీక్షతోనుండును. ఓ
రాజసుమారులారా మీరు సావధానులై ఈ ఆఱుదినములును
యజ్ఞమును రక్షించుచుండవలెను. (3-4)

రాజకుమారులలో మునిసిద్ధిలైన ఆ రామలక్ష్మణులు వారి
మోటలను విని, ఆ ఆఱుదినములును రాత్రింబవళ్లు బాగధూకులై
తపోవనమును రక్షించుచుండిరి. మహావనవృద్ధులైన ఆ
వీదులు సావధానులై ఆ సమీపముననే నిలిచి వెఱ్ఱకాకకులైన
రాక్షసులయొక్క బాధనుండి విశ్వామిత్రమహామునెరక్షణ
కార్యములో నిమగ్నులై యుండిరి. (5-6)

ఐదుదినములు క్రమముగా యజ్ఞకార్యక్రమములు
జరిగెను. పిమ్మట ఆఱవనాడు శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో
“ఏమిటుపాటుచేక సర్వసమృద్ధుడవై యుండుము.” అని
పలికెను. (7)

రామస్యైవం బువాణస్య త్వరితస్య యుయుత్సయా,
ప్రజ్ఞానం తతో వేది: పోసాధ్యామస్తురోహితా: 8

సదర్థవమున ముక్త్యా నవమిత్కమమోచ్చయా,
విశ్వామిత్రేణ సహితా వేదిర్భజ్నాన వర్త్యజా 9

మర్తవత్స యవాన్యాయం యజ్ఞో సా సం ప్రవర్తతే
అకాశే త మహాన్ శబ్ద: ప్రాయశాసీ భృయూవక: 10

అవార్య గగనం మేఘో యథా ప్రావృష నిర్జత:
తథా నూయాం వికర్మాణా రాక్షసావభృథావరామ్ 11

మారీచశ్చ నుబాహుశ్చ తయోవనుచరాభృ యే,
అగమ్య భీషణంకాశా మధిరాఘమే అవాన్మహన్ 12

సా తేన మధిరాఘేణ వేదిర్భజ్నాన మండితా,
సహసాధిద్రుతో రామ: తావపశ్యత్ తతో దివి 13

తానావతంతౌ సహసా దృష్ట్వా రాజీవళోవన:
లక్ష్మణం చాథ సంప్రేక్ష్య రామో వచనమబ్రవీత్ 14

పశ్య లక్ష్మణ దుర్మూత్సాన్ రాక్షసాన్ పశితాశనాన్,
మూచవాన్త సమాధూతాన్ అనిలేన యథా ఘనాన్ 15

శవిస్యామి వ సందేహో వోత్సహ హంతు మీర్జశాన్,
శయ్యత్వావతవమ్ రామ: తాసే సంతాపవేగినామ్ 16

మావనం పరమోదారమ్ అన్తం పరమభాక్త్యరమ్,
చిక్షేత వరమక్రందో మారీచోరసి రాఘవ: 17

స తేన పరమాస్త్రేణ మానవేన సమాహత:
సంపూర్ణం యోజనశతం క్షేప్త స్సాగర సంప్లవే 18

ఏచేలనం విఘ్నార్ణవం శీలేషుజలతాడిరమ్
ఏచన్తం దృశ్య మారీచం రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ 19

యోద్వేషవేయులకు తగలదుదు శ్రీరాముడు ఇటు
నుడువుచుండినే విశ్వామిత్రునితో బుట్టజలతో
గూడిన యుద్ధవీరకుండి అర్చిజ్వాలలు ఒకొక్కటిగా
పరగించు (వేదికనుండి లక్ష్మణుని కైకేయికు
రాక్షసులరాకను చూచింది ఉచ్చాసము) (8)

యద్భవేదికపయినమున విశ్వామిత్రుడు, బుట్టజాలు
అసేనుల్లే పోషకాభ్యక్తియులును సరిష్టించుచుండిరి. అటు
దర్శలు విషయములు (సావసాత్రులు) ముక్తములు అభ్య
హృతమునయును కు ఉపయోగించు సాధనములును నవిచలు
అగంకరగాకై పుష్పములు ముహూర్తము కుండెను ఇదిలో
యద్భవేదికనుండి అవావేయాన్ని జ్వాలలు ఒక్కసారిగా
ప్రవృరిశేమ (9)

యద్భవము వేదిమంత్రాభ్యక్తియగుగా యవాక్రిమియగా
కొనసాగు చుండినది. ఇదిలో అకాశమునుండి అయంతిని
ఒక మహాశబ్దము బయలుదేరినది సరాకాలమున అకాశమున
క్షమ్మకొనుచువచ్చిడి మేమనులవలె రాక్షసులు తమ
వాదులను ప్రదోషించుచు ఎరుగుదునని ఎచ్చరి (10-11)

దయంకరుధిర మారీచసుబాహువులు వారి అనుచుచు
అతనికి వేది, కుండపోతగా గత్తెమున వర్షింపిరి ఆ రక్ష
వృష్టితో వేదికయొక్క పరిసరములన్నియును తడిసిపోయెను.
అమ్మనితోగూడిన శ్రీరాముడు అట్టివేషకము జూచి
క్షుద్ధుడై వేదివే ముగియు మోకొని వచ్చి అకాశమున
ఉన్న రాక్షసులను కాదెను (12-13)

రాజీవళోవనుడైన శ్రీరాముడు ఆ అధిమంగా వచ్చి
ఎదురున్న రాక్షసులను గాంచి, లక్ష్మణునివైపు పంపి
సాధిస్తాయముగా జూచి లట్టనెను (14)

"ఓ లక్ష్మణా వాయివ వే మమలవని వారిబుక్కులు
సర్మార్కులు చూడ రాక్షసులను మాహవాన్తయంతో
వెల్లావెదకుగారెదదను. చూడము" ఇట్టి కీటికీపంపిలను
సంహరించుటకు ఏవైనామూ ఇష్టపడను. అని పలికి
శ్రీరాముడు తనసావమునందు శరమును సందించెను
ఏకి లో కుద్దుడైన రామభద్రుడు ఏగుల శక్తిమంతమై
జాయలను విడిచిమ్ముమన్న మానసాన్తమును మారీచుని
చక్షువులముపై ప్రయోగించెను (15-17)

ఆ మారీచుడు అయింపనైన మాహవాన్తయేకము చూచు
యోజనముల విరామమున నున్న సవలములలో పడినాడు (18)

శీతేమళ్ళ అను బూసైన శరామాతమున గుడ్డిగ
మారీచుడు న్ననాడు కోట్లము సేదించి పరిగెడు మారీచునకు
కొట్టుకొనిపోయిందెను. చిట్టి మారీచుని చూచి శ్రీరాముడు

విశ్వ లక్ష్మణ శీతేషుం మానవం ధర్మనిహితమ్ ।
మోహయిత్వా వయత్యేనం న చ ప్రాణైశ్శయ్యజ్వలః ॥ 20

ఇహావసీ వధిష్యామి నిర్మలాన్ దుష్టచారిణః ।
రాక్షసాన్ పాపకర్మస్థాన్ యజ్ఞఘ్నాన్ రుధిరాశవాన్ ॥ 21

వశ్యోహ్యస్త్రం తతో బాహా దివ్యమాశ్లేషునుద్భుతమ్
సుబాహూరసీ చిక్లేషు న విద్రః ప్రావతద్భువి ॥ 22

తేషాన్ వాయవ్య మోదాయ నిజఘాత మహాయథాః ।
రాఘవః పరమోరాటో మునివాం ముచ మావహాన్ ॥ 23

న హత్వా రాక్షసాన్ సర్వాన్ యజ్ఞఘ్నాన్ రఘునందనః ।
ఋషిభిః పూజిత స్తత్ర యథేంద్రో విజయే పురా ॥ 24

అథ యత్తే సమాష్టే తు విశ్వామిత్రో మహామునిః ।
నిరీతికా చితో ద్భుష్ట్యా కాకుత్స్థమిదమబ్రవీత్ ॥ 25

కృతార్థోఽస్మి మహాబాహో కృతం గురువచస్త్యయా
సర్వాశమమిదం వత్సం కృతం రామ మహాయథః ॥ 26

లక్ష్మణునతో ఇట్లవెను. ఓ లక్ష్మణా ధర్మనిహితమైన శీతేషువు అను పేరు గల ఈ మానవాస్త్రమును మాడుము. ఇది మారీయే ప్రాణములను తీయక, స్పృహలేకుండా వేసి వానిని ప్రాణైశ్చ వేపుచున్నది. (19-20)

ఈ రాక్షసులు కకినాత్ములు, పాపకర్ములు, యజ్ఞములను వ్యంసముచేయువారు. గర్జనును వ్రాగువారు అట్టి ఈ దుష్టార్థులనుగూడ ఎఱించెదమ. (21)

సేమ్యులు శ్రీరాముడ ఆద్యులము. దివ్యము లన ఆగ్నేయాస్త్రమును సంధించి, సుబాహుభి యొక్క వక్త్రస్థలమున గొట్టెను. వానిదెబ్బకు అతడు నేలగులెను. (22)

విక్రేపి రాక్షసశాలయ. వ్యర్జకుడును వివ శ్రీరాముచి సోలిన రాక్షసులను సైతము వాయువ్యాస్త్రముతో బురి ముట్టిరచి మునులకు ముఱము చేకూర్చెను. ఈ విధముగా ఈ రఘునందనుడు యజ్ఞమునకు విష్ణుముఖనోరడించు రాక్షసులనందఱిని హతకూర్చెను. పూర్వము రాక్షసులను జయించిన ఇంద్రుని వలె శ్రీరాముడు మునిశ్శరులతో పూజితనందుకనెను. (23-24)

యజ్ఞము సర్విష్ణుముగా సమాప్తమయ్యెను అష్టవైపుల నుండియ. భాదలు తొలగిపోయెను. అప్పుడు విశ్వామిత్ర మహర్షి శ్రీరామునీతో ఇట్లవెను. "ఓ మహాబాహూ! నీవలన నేను కృతార్థుడనైతి. నీవు మీ నాయనగారికి ఇచ్చినమాటను నిలబెట్టెనని నీ ఎంతో సంతోషమును అను పేరు ఈ కృతేములకు వర్ణకవై కది నీ వ్యాత ఇనుపడించెదది. (25-26)

ఇత్యాదీ శ్రీమద్రామాయణో వాల్మీకీయో బాలకాండో త్రింశస్త్యుర్థః (30)

వాల్మీకిమహర్షిగవ్యవై ఆదికావ్యవై న శ్రీ మద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునంద. ము. పద్యమునకము నమాప్తము.

-- * * * --

31. ముప్పదియొకటవసర్గము

విశ్వమిత్రుడు - రామలక్ష్మణులు - ఇతరమహర్షులు మహాబాహు బయలుదేరుట.

అథ రాం రిజనీం త్రై కృతార్థా రామలక్ష్మణౌ
దోషయద్యుదితా వీరౌ సప్రాక్షేనాంతరాత్మనాః ॥ 1

మహాబాహులైన రామలక్ష్మణులు విశ్వమిత్రునియజ్ఞ కార్యమున నిర్విష్ణుముగా వివలమనగ్ని పులిల సంధిపించిరి. అట్లు ఎంతిష్టాంతరంగులై వారు ఆ రాత్ర నొముగా అచటనే విశ్రాంతి గైకొనిరి. (1)

1) అలకలల్లలాడగగి ఆ రాణుని యెలుపొంగెనో అ. ॥
3లక్ష్యమే యా. ॥ మారీ మునుల పురినెమవల. ॥

నభాణాయాం తు శర్వర్యాం కృతపాపాహ్నికక్రీడౌ
విశ్వామిత్రమ్ ఋషీం శ్యాన్వాన్ సహితావధిజ్ఞాతమ్ । 2

అధినాద్య మున్మిత్రేష్టం జ్వలంతమిన పావకమ్,
హేచతుర్మధురోదారం వాక్యం మధురభాషణౌ । 3

ఇహా నృ మునిశాస్త్రాల కంకశా పముపస్థితా
అజ్ఞాపయ యథేష్టం నై కావనం కరణాన కీమ్ । 4

ఏవ ముక్తా తత స్త్రాభ్యాం సర్వ ఏవ మహర్షయః
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య రామం నవనమజ్ఞునన్ । 5

మైథింస్య సర్వశ్రేష్ఠ జనకస్య ఫలిష్కృతి
యజ్ఞః సరసుధర్మిన్యః తత్ర యాస్మామహి వయమ్ । 6

త్యం కైవ సరశాస్త్రాల సహస్థాభిరమిష్యేనః
అద్భుతం ధనురత్నం చ తత్ర తద్వత్సమర్హసే । 7

తద్ధి పూర్వం సర్వశ్రేష్ఠ దత్తం పదసి కైవల్యైః
అస్థిమేయజలం ఘోరం మఖే పరమభాస్కరమ్ । 8

హన్య దేవా న గంధర్వా వాసురా న చ రాక్షసాః
కర్మమారోపణం శక్తా న కథంచన మామహేః । 9

ధనుషి శ్చస్య పేర్యం తు జిజ్ఞాసంతో మహీక్షితః
న కేషు రాశోపయయం రాజపుత్రా మహాసళాః । 10

తద్వమత్పరశాస్త్రాల మైథింస్య మహాత్మనః
తత్ర శ్రక్ష్యసి కామత్వే యజ్ఞం చాద్భుతదర్శనమ్ । 11

తద్ధి యజ్ఞఫలం తేవ మైథిలేనోత్తమం ధనుః
యాచితం నరశాస్త్రాల మనాథం సర్వశ్రేష్ఠైః । 12

అయాగభూతం నృపతేః తస్య వేత్ససి రాఘవః
అదితం విపితైరంతైః ధాన్తై శ్యాగరుగంధిభిః । 13

తల్లెకాటే... అట్లు వాడ జడయకాలస్యానసంధ్యావందనాది శ్రీయలన ఆచరించిరి. పిమ్మట ఆ ఇరువురిన బుగులతో గూడియున్న విశ్వామిత్రునియందుట నెలిచిరి. (2)

అగ్నిదేవునివలె వెలుగొందుచున్న ఆ మునిపరునకు వారు అభివాదనమునర్పిరి. మృదుమధురముగా బాషించునట్టి ఆ రామలక్ష్మణులు మహామునిలో వ్యాధ్యముగా ఇట్లునుడవెరి ఓ మునీశ్వరా! మేము మీ సేవకులము. ఎదుట నిలిచి యుంటిమి. ఇంకను ఏమి చేయునటెన్ అజ్ఞానీయుడు. మీ ఆనతిని పాలచాల్చెదము. (3-4)

ఆ దివ్యారుల ఎదుకులను విని విశ్వామిత్రాధి మహర్షులు ఇట్లు వచించిరి - ఓ కర్మక్షమా! మిథిలావగతప్రభువైన జనకమహారాజు ఒక యజ్ఞమును నింకల్పించినాడు. అతడు ఎరిపచార్మికుడు మనమందఱము ఆ యజ్ఞమును జూచుటకై వెళ్లుదము. (5-6)

ఓ వంశశ్రేష్ఠ! నీవుగూడ తమ్మునితోగూడి మాతో రమ్ము. ఆచ్యుల అద్భుతమైన ఒక మహాధనుస్సు గలదు. దానిని వీవును యాదవచ్చును ఆ పనువు సాటిజో శక్తీగలది. శత్రు నియంకిరిమైనది. మగుల శేజోపరాజుమానమైనది. ఓ సర్వశ్రేష్ఠ! ఎరిప ఒక యజ్ఞసభలో వేపతల మిథిగావిపతియైన దేవరాతునకు ఇచ్చిరి. (7-8)

ఈ శివదనుస్సును గంధర్వులు, అసురులు, రాక్షసులు అంతగాను వేపతలు సైతము ఎక్కుపెట్టుజాలరు - ఇక మానవుల నిషయము నుడువవలసిన వనియేమి? ఆ దనుస్సు ఎక్కు శక్తిన తెలిసికొనగోరి మహాబలశాలురైన రాజులను, రాజకుమారులను దానిని ఎక్కు పెట్టుటకు ప్రయత్నించియు వెంటబడెరి (9-10)

కరుణేష్టవంశమున ఆనతరించిన ఓ మహానుభావా మిథిలావతియు, మహాత్ముడను వన జంకుని యొక్క రావమును అదట వీవు యాదగలవు. అద్భుతమైన ఆ యజ్ఞమునుగూడ రక్షింపవచ్చును. మిథిలావిపతియైన దేవరాతుడు పూర్వము యజ్ఞము చేసివచ్చాడు. అతడు యజ్ఞఫలమును కోరగా, అప్పుడు దేవతలు బలమైన ముస్తీబంధముగః (మహారమైన) ఈ శివదనుస్సును ఆయనకు అనుగ్రహించిరి (11-12)

ఓ రామా! జనకమహారాజభవనమునందు ధనుర్బాగ (ధనురుత్పాద) పమయమున వివిధములైన గంధములతోడను, పుచ్చములతోడను, మహానగరి అగరు దూపములతోడను ఈ ధనుస్సు అర్చించెబడెను. (13)

1. దేవరాతుడు ఏమి పంపినాడు. కేయసీలు దుడ ద్విగజ్జనుని పూర్వము రేయివచ్చును దానినియోగించిన రావమును తిన్నడ సేయకకన్నెను వారు దానిని దేవరాతునకప్పిరి ఇతడును ఇతని నింతతవారును ఇది పూజించుచునట్టిరి. ఈ కుంభిమిచ్చున క్రిందముడు వరియెను.

ఏవ ముక్త్యా మువివతః ప్రస్థానమకరోత్ తదా ।
సర్వసంఘః సహకుల్పేష్ట అమంత్ర్య వనదేవతాః ॥ 14

స్వస్తి వోఽన్తు గమిష్యామి వీధ్య ప్రియ్యాశ్రమాదహమ్
ఉత్తరే జాహ్నవీతీరే హిమవంతం శిలోచ్చయమ్ ॥ 15

ప్రదక్షిణం తతః కృత్వా సిద్ధాశ్రమమనుత్తమమ్ ।
ఉత్తరాం దిశముద్దిశ్య ప్రస్థాతుముపవక్తవే ॥ 16

తం ప్రయాతం మువీవరమ్ అన్వయాదమపారిణమ్ ।
శకటేతమాత్రం తు ప్రాయేణ బ్రహ్మవాదివామ్ ॥ 17

మృగపక్షిగణాశ్చైవ పీఠ్యాశ్రమనివాసినః
అనుజగ్ముఃకృహల్లాసం విశ్వామిత్రం మహామునిమ్
నివర్తయామాస తతః పక్షిసంఘాన్ ముగాహపి ॥ 18

తే గత్వా దూరమధ్వాసం లంబమానే దివాకరే ।
వాసం చక్రదుర్బునిగణాః శోణాకూరే సమాహితాః ॥ 19

తేఽస్సంగతే దినకరే స్ఫుల్భా హుతహుతాశవాః ।
విశ్వామిత్రం పురస్ప్రత్య విషేడురమితోజసః ॥ 20

రామోఽపి సహ సామిత్రః మునీం ప్రావభిపూజ్య చ
అగ్రతో విషసారథ విశ్వామిత్రస్య ధీమతః ॥ 21

అథ రామో మహాతేజా విశ్వామిత్రం మహామునిమ్
ప ఫచ్చ నరశార్దూలః కౌతూహలవమన్వితః ॥ 22

భగవన్ కో న్యయం రేఖః సమ్మృద్ధవనశోభితః ।
శ్రోతు మిచ్ఛామి భద్రం తే వక్తుమర్హసి తత్త్వతః ॥ 23

చోదితో రామవాక్యేన కథయామాస సువ్రతః ।
తన్యదేశస్య నిధిం య బుషిమధ్యే మహాతపాః ॥ 24

విశ్వామిత్రమహర్షిః ఈ విధముగా వలించి, మునులతోడను రామలక్ష్మణులతోడను కూడి విడితానగ గురువుల బయలుదేరించి వనదేవతలను ఉద్దేశించి ఇట్లునెను. "ఓ వనదేవతలారా! మీకునుభవమగుగాక. యజ్ఞమొనర్చి ఫలపిష్టి నొందితిని ఈ నిష్కాశుషుమండి యులుదేశి గంగానదికి ఉత్తరతీరమునగల హిమాలయమునకు వెళ్లుచున్నాను" అని (హిమాలయ మునకు వెళ్లు దారిలోనే విడితానగ గురువు గలదు) (14-15,

విష్కట ఆ మహాముని మహాస్థిరమైన సిద్ధాశ్రమమునకు ప్రదక్షిణమొనర్చి ఉత్తరదిశగా సమాధామమును పొందినెను. ఉత్తరదిశగా వెళ్లుచున్న ఆ మునివల వివేరింబ బ్రహ్మవేత్తల యొక్క ఆశ్చర్యోత్త సంతారములతోనాడిన వందశకటములు సాగిపోవుచుండెను. 16- 7

సిద్ధాశ్రమమునందు సేవసేయించునట్లు మృగములు, పక్షులు, సైతము మహాత్ముడైన విశ్వామిత్రమహామునిని అనుసరింపగా ఆయన వాటిని వెతుకకు పయివైచెను (18)

వారందఱును కొంతదూరము ప్రయాణింపగా నార్యులు అన్వహించునవియమాయెను. అంతట ఆ మునులందఱును శోణనరత్నరమునకు చేరి ఆ రాత్రికి అవట బసచేసిరి. (19)

నార్యులప్రపించుచుండగా వారు శోణవదనములలో స్థావములొనర్చి అర్బుకార్యములను పూర్తిచేసిరి కనుతంబు తేజశ్శాలుడైన ఆ మునులు విశ్వామిత్రునితోగూడ అసీమలైరి (20)

రామలక్ష్మణులును, ఆ మునులందఱికిని నమస్కరింప, దీశాలియైన విశ్వామిత్రునియెదుట కూర్చుండిరి. అంతట తేజోమూర్తియైన శ్రీరాముడు కుతూహలముతో విశ్వామిత్ర మహర్షి ఇట్లు ప్రశ్నించెను "ఓ మహర్షా! శోణవదనీయమన దిట్లైన నక్షత్రములతో శోచిల్లుచున్న ఈ ప్రదేశము ఎవరిది? ఈ విషయమును వినిగోరుచున్నాను దయతో సన్నిహితుగా తెల్పుడు." (21-23)

ప్రతిష్ఠితమైన కుతూహలములైన విశ్వామిత్రుడు శ్రీరాముని ప్రశ్నకు సమాధానముగా ఆ ప్రదేశము యొక్క స్వత్వంబును మునులందఱును వినుచుండగా ఇట్లు సుడుపసాగెను. (24)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణో వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే వీకర్తంశస్తోత్ర. (31)

వాల్మీకిమహర్షివరంబునై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ముప్పదియొకటవస్తకము సమప్తము

32. ముప్పదిరెండవసర్గము

కుశనాభునికుమార్తెలవృత్తాంతము

బ్రహ్మయోనిర్మహానీత్ కుశో నాచు మహతిషాః ।
అక్షిప్తప్రతాపర్మజః సజ్జవప్రతిపూజకః । 1

స మహాత్మా కుశీవాయాం యుక్తాయాః సుగుణోల్బాణాన్ ।
దైదర్భ్యాం జవయామాత చతుర స్పద్మశావ్ కులాన్ । 2

కుశాంబుం కుశనాభం చ ఆధూర్తరజసం వసుమ్ ।
దీప్తియుక్తాన్ మహాత్మాహన్ క్షతధర్మచిక్రయా । 3

తానువాచ కుశః పుత్రాన్ ధర్మిష్ఠాన్ సత్యవాదినః ।
క్రియతాం సాంసం పుత్రా ధర్మం ప్రాప్సుర పుష్కలమ్ । 4

కుశస్య వచసం శ్రుత్వా చత్వారో లోకసమ్మతాః ।
విరేణం చక్రే నర్సే పురాణాం నృపరాష్టరా 5

కుశాంబున్తు మహాతేజాః కౌశాందీప్ అకరోత్ పుత్రీమ్
కుశనాభమ్ ధర్మాత్మా పురం చక్రే మహాదయమ్ 6

ఆధూర్తరజసో రామ ధర్మారణ్యం మహేశతిః ।
చక్రే పురవరం రాజా వసుత్పక్తే గిరివజ్రమ్ । 7

ఏషా వసుమతి రామ వప్తిస్తప్య మహాత్మనః ।
ఏతే శ్రుతపరాః పంచ ప్రతాశంతే నమోతతః । 8

మమగధీ సవీ వమ్యా మగధావ్ ఏత్రతా యయా ।
పంచానాం శైలముఖ్యానాం మధ్యే మాతేవ శోభతే 9

సైషా హి మగధీ రామ వసోస్తప్య మహాత్మనః ।
పుర్వాభిచరితా రామ మక్షేతా వన్యమాలినీ । 10

"కుశంబు" అను మహానుభావుడు మా సంశయమును మూలపురుషుడు. అతడు ఆయోనిజుడు, (బ్రహ్మమోనని పుత్రుడు) గొప్పతనస్వ, నియమసప్తలతో నైతిమురిచిరించు వాడు దర్మమును బాగుగా విజిగించ వాడు. ఎక్కువమలము ఎత్తము పూజించుచుందువాడు. ఆ మహాత్మునిబాధ్య వేద సైదర్శి, ఆమె ఉత్తమవంశంబాతులారు. భర్తకు మిక్కిలి అనుకూలఃతి ఆ దంపతులకు కుశాంబుడు. కుశనాభుడు. అదూర్తరిఅనుడు. వసువు అను పలుగుడు కుమారులు కలిగిరి. వారు నద్విజానంపెమ్మలు. అన్నివిధముల యోగ్యులు. తల్లిదండ్రులకు దీప్తినవారు. (1-3)

అంతేగాదు ఇంకను వారు మిగులతేజ్ఞులును, మిక్కిలి ఉత్సాహముగలవారు, దర్మతత్త్వములు ఎత్తవచనులు, అట్టి కుమారులను ఉద్దేశించి కుశుడు క్షత్రియధర్మములను బోధించుకోరికతో ఇట్లనెను. 'ఓ పుత్రులారా! దర్మమును గూర్చి నెమరిముగా ఎఱింగి, ప్రజాపాలనయుడు.' సమ్మత వరవరులును, ప్రజాధిమానమును మారగొన్నవారును. వన ఆ నలుగురుకుమారులును వేరిటనే నాలుగుపురములను ఏర్పాటు చేసికొనిరి (4-5)

మహాతేజస్వయైవ కుశాంబుడు కౌశాందీ పుగమను దత్తాత్ర స్తడైన కుశనాభుడు మహాదయము అను పత్నియును, రాజకుమారుడైన అహర్నిరజుడు వాల్మీకియును అను నగరియును, 'వసుశ' అను రాజకుమారుడు గిరి ప్రజము' అను మహావనగరమును నిర్మింపజేసిరి. ఓ రామా వ్రస్తుతియు మనమున్న ఈ ప్రదేశము మహాత్ముడైన 'మమరాజ' పరిపాలనలోనెది. దీనినున్నను ఇది పెద్ద పర్వతములు విరాజిల్లుచున్నవి (6-8)

'మమగధీ' యను నామాంతరము గల 'కోణ' యదు మిక్కిలి రమ్యమైనది. ఇది మగధవేళిమహంబు అస్థిస్థాంతములతో ప్రవహించుచు ఈ యదు పర్వతములనుద్యమలవలె శోభిల్లుచున్నది. ఓ రామా! ఈ కోణదేవే మహానుభావుడైన మమరాజు, మగధి, రాజ్యమున తూర్పునుండి ఎడమరకు ప్రవహించుచు తనకు ఇరుపార్శ్వములయందుగల పెండవలములను సన్నిత్యమలమొనర్చుచున్నది. (9-10)

కుశనాథస్య రాజర్షిః కన్యాశతమనుత్తమమ్ |
జవయామాస ధర్మాత్మా ఘృతాఘ్నం రఘువందన 11

తాన్త్ర యౌవనశాలిన్యో రూపవత్సః వ్యలంకృతాః |
ఉద్యానభూమిమాగమ్య ప్రాప్తవీవ శతప్రాధాః 12

గాయంత్యో సృత్యమానాశ్చ పాదయంత్యశ్చ నర్మకః |
అమోదం పరమం జగ్ముః వచాభరణభూషితాః 13

అథ తాశ్చాటపర్వాంగ్యో రూపేణాప్రసన్నా భువి
ఉద్యానభూమిమాగమ్య తారా ఇవ ఘనాంతరే 14

తాః సర్వగుణసంపన్నా రూపయావనపంయుతాః |
దృష్ట్వా వర్వాత్మకో వాయుః ఇదం పంచనమబ్రవీత్ 15

అసాం వః కామయే నర్వా బాధ్యా మమ భవిష్యథ |
మానుష క్షృణ్వతాం భావో దీర్ఘమాయురవాప్సియథ 16

చలం హి యౌవనం సత్యం మౌనుషేషు విశేషతః |
అక్షయ్యం యౌవనం ప్రాప్తౌ అమర్యశ్చ భవిష్యథ 17

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా వామోఽర్జున్వకర్మణః |
అపహస్య తతో వాక్యం కన్యాశతమథాఽబ్రవీత్ 18

అంత శ్చరసి భూతానాం పర్యేషాం త్వం మతోత్తమ |
ప్రభావణ్యః స్మృతే నర్వా కిమస్మానవమన్యవే 19

కుశనాథమథాః సర్వాః సమర్థాస్త్రాంతం మతోత్తమ |
స్థానాత్ వ్యాసముతం వేదం ధిజ్ఞామస్త తపో నయస్ 20

మా భూత్ న కాలో దుర్మేధః పితరం సత్యవాదివమ్ |
నావమన్యస్య ధర్మేణ త్యయంశకముసాష్మహే 21

ఏతా హి ప్రభురస్మాకం దైవతం వరమం హి వః |
యస్య నో దాన్యతి ఏతా వ నో భర్తా భవిష్యతి 22

తాసాం తద్వచనం శ్రుత్వా వాయుః సరమకోపనః |
ప్రవిశ్య సర్వగ్రాతాః జథంజ భగవాన్ ప్రభుః 23

ఓ రఘురామా! రాజర్షియైన కుశనాథుడు ధర్మాత్ముడై స
తనభార్యయగు ఘృతాచీ యందు నూలుమంది కన్యా
రత్నములను సంతానముగా పొందెను. (11)

ఆ కన్యకామణులు రూప యౌవన, సౌభాగ్యవతులై
పూవులను, పండనములను, తిలకములుమొదలగువానిని
చక్కగా అలంకరించుకొని, వర్షాకాలపు పెంజుపు తీగలవలె
ఉద్యానవనమునకు విచ్చేసిరి. తక్కువీ ఆభరణములను
ధరించినవారై, అందఱును గానములతో, స్వత్యములతో,
వీణాదీవాదనములతో సరమావదదబరితలిరి. (12-13)

సాటిలేని యౌవనశౌభాగ్యములుగల ఆ సర్వంగముందరులు
ఉద్యానవనమునకు వచ్చి, మేమునులనుధ్య తారలవలె
నిరాజిల్లుమండిరి. పర్యవర్తమా సంతస్తులైన వారియొక్క
యౌవనైచివలనను, గావద్యామయమినమనలను గాంచి, సర్వత
సంపదించు వాయుదేవుడు ముగ్ధుడై వాతో ఎడలెను (14-15)

నేను మిమ్ము కోరుకొనుచున్నాను. మీరందఱును నన్ను
భర్తగా స్వీకరింపుడు మానవరూపమునై మమకారమును
వీడుదు వీర్వాయువును పొందుడు. సహజముగా యౌవనము
అస్థిరమైనది. మానవులలో ఇది మిగుల నంపలమైనది.
(నన్ను నెవరూమోడనచో) మీ యౌవనము అక్షయముగను
మీరు దేవతలు అగుదురు" (16-17)

తీరుగులేనిసంహారశక్తిగల ఆ వాయుదేవుని సంతములను
విని, ఆ నూలుగురు కన్యలు ఆయనను గేలిసేయుచు
ఇట్లనిరి (18)

"ఓ మరణశ్రేష్ఠ! నీవు నమస్త ప్రాణులలో ప్రాణముల
రూపమున సంపరించుచుండువు నీ ప్రభావమును
మేమందఱును ఎఱుగుదుము. ఏల నెమ్ము అవమానిండు
దుష్టావు? మేము అందఱుము కుశనాథుని కుమార్తెలము
దీవ్యశక్తిగల నీవు నీఆదికారమునుండి తొలగింపగల సామర్థ్యము
మాకు గలదు. కాని మా తపశ్శక్తిని కాపాడుకొనుటకై మేము
ఆ విధముగా చేయుము. (19-20)

ఓ దుర్బుద్ధ! మా తండ్రి సత్యవాది. నీవు ఆయనను
అవమానింపరాదు ఆయనసంత నీవు మృత్యుముఖమున
సదరాదు. మా తండ్రిగారు నెక్కులుండిన వరునే మేము
భర్తగా సేవించెదము. మా తండ్రియే మాకు ప్రభువు పరమ
దైవము. ఆయన మమ్ము ఎవరికి వానము (కన్యాదానము)
చేయుచో అతడే మాకు భర్తయగును." (21-22)

వాగుదేవుడు వామోదయము విషి మిక్కిలి కుపితుడయెను.
ఆ నల్గురు వారిదేహములలో ప్రవేశించి వారిని గూనికొనిగా
జేసెను. (23)

తా కవ్యా వాయువా భగ్నా వివిరుః స్పృశతేర్థహమ్
ప్రావతన్ భువి సంఖాంతాః సంజ్ఞాః స్వాకృతోచనాః 24

న చ తా దముతా దీనాః కవ్యాః పరమహోభవాః
భృష్టా భగ్నాస్తదా రాజా సంఖాంత ఇదమబ్రవీత్ 25

కీదిదం కథ్యతాం పుత్ర్యః కో భర్తృ మవమన్యతే
కుబ్జాః కేన క్షృతాః పర్యాః వేష్టంత్యో నాభిభాషత
ఏవం రాజా వినిశ్యస్య నమాధిం సందధే తతః 26

ఆ కారణముగా వారిదేహములు మూరెడు ప్రమాణమువలె
పడియున్నవి పోయిన నారిగిడ్డిలు చెట్టతినెను వారు
భయవివ్వలైరి ఆ కన్యలు వాయువువలన భంగపడి
రాజభూమి నకు వేరిరి. మఱియు వ్యాకులచిత్రలై
సిగ్గుతో కన్నీరుమన్నీరుగా విలపించుచు నేలపైబడిరి. (24)

అంతట ఆ కుశనాథముహూర్తాజా సహజముగా
శౌచద్యుపలులైన ఆ కుముద్భంగిణులు దీనివచనమై గూనివారి
గుండలులను జూచి ఆత్మవిచకితులై ఇట్లు వచెను (25)

‘కుమార్తెలారా! ఇదియేమి? మెమ్మందఱన కుబ్జలుగా
చేసినవారెవరు? ఏర్పడును అనమనించినది ఎవరు?
తల్లులూ చాలాదలండా ఏల నేలపైబడి దొర్లుచున్నారా?’
అని పలికి రాజు బాధతో నిట్టూర్చి, వారి విమాదానమును
వినుటకు సాధనముగై యుండెను. (26)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణో వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే ద్వాత్వింశస్సర్గః (32)

వాల్మీకీమహర్షివీరిచిత్రమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ముప్పదిరెండవసర్గము నివివృత్తము

-- * * * --

33. ముప్పదిమూడవసర్గము

శ్రీహృదత్తువి జన్మన్మద్యాంతము - కుశాబునిపుత్రకలతో అయినవివాహము.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కుశనాభస్య ధీమతః
భిరోభి కృరణౌ స్పృష్ట్యా కన్యాకతమభాషితః 1

నాయు స్సర్వాత్మకో రాజన్ ప్రథక్క్షయతుమిచ్ఛతి
అశుభం సూర్యమాప్తాయ న ధర్మం సత్యవేక్షతే 2

ఏతామత్యః క్మ భద్రం తే స్వచ్ఛందే న పయం స్థితాః
ఏతదం నో న్యశీష్ణ త్వం యది నో దాస్యతే తవ 3

తేన పాపానుబంధేన నచనం న ప్రతీచ్ఛతా
నీసం బ్రువంత్య స్సర్వాః స్య వాయువా విహతా భీశమ్ 4

తాసాం తద్వచనం శ్రుత్వా రాజా పరమధార్మికః
ప్రత్యువాచ మహాతేజాః కన్యాకతమనుత్తమమ్ 5

అప్పుడొక్కడైన కుశనాభునిమాటలను విని, ఆ మాటలు
నుండి కన్యలు తండ్రికి పాదాభివందనమునర్చి ఇట్లు
చికిరి. (1)

ఓ మహారాజా! పెద్దత్ర సరివరించునట్టి వాయుదేవుడు
అశమార్గమును అవలంబించి మమ్ములను బలాత్కరింప
నలడెను. అతడు చర్మమును పూర్తిగా విస్మరించెను.
మేము తండ్రిచాటుకొద్దలము’ అనిని ఎన్నుకొనువిషయమున
మేము స్వతంత్రముగా వ్యవహరింపము. మమ్ములను నీ
కిచ్చి పెండ్లి చేయునేమో వెళ్లి, మా తండ్రిగారినిదుగుము.
అని మేము పలికితిమి.) (2-3)

మేమందఱను ఇట్లు ఎటుమమందగా మా మాటలను
నట్టియున్నవక “ఆ పాపాత్ముడు మమ్ములను త్రవముగా
కొట్టెను.” (4)

లేజ్యయు ఎవమధార్మికుడను ఐన కుశనాభుడు, వారి
మాటలను విని, శాశ్వతములైన ఆ కన్యలతో ఇట్లనెను (5)

శ్లోతం క్షమాసతాం పుత్ర్యః కర్తవ్యం సుమహత్త్వతమ్ ।
అకమత్యమ్ ఉపాగమ్య కులం వావేక్షితం మమ ॥ 6

అలంకారో హి వారీణాం క్షమా తు పురుషస్య వా
దుష్కరం తస్య యత్ శ్లోతం త్రిదశేష విభవతః ।
యాదృశీ వః క్షమా పుత్ర్యః సర్వాసామవిశేషతః ॥ 7

క్షమా దానం క్షమా యజ్ఞః క్షమా సత్యం హి పుత్రికాః
క్షమా యశః క్షమా ధర్మః క్షమయా విస్తృతం జగత్ ॥ 8

విప్రుజ్య కన్యాః కాకుత్స్థ రాజా త్రిదశనిక్రమః ।
మంత్రత్థో మంత్రయానాన ప్రదానం సహ మంత్రభిః ।
దేశకాల ప్రదానస్య చదృశే సతిపాదవమ్ ॥ 9

ఏతస్మిన్మేవ కాలే తు చూలి నామ సుహానునిః ।
కీర్తరేణః కుభాదాహ భాహ్మం తప ఉపాగమత్ ॥ 10

తస్యంతం తమ్ బుషిం తత్ర గంధర్వీ సద్యహసతే ।
సోమదా నామ భద్రం తే కీర్తితాతపయా తదా ॥ 11

సా చ తం ప్రణతా భూత్వా పశుషణపరామణా
ఉవాచ కాలే ధర్మిష్ఠా తస్యాస్త్రస్తోత్ర భవద్గురుః ॥ 12

స చ తాం కాలయోగేన ప్రోవాచ తఘనంధన
సరితుష్టో స్మి శత్రం తే 10 కరోమి తప స్రయమ్ ॥ 13

పరితుష్టం మువీం జ్ఞాత్వా గంధర్వీ సుధురస్వరా ।
ఉవాచ పరమస్రతా వాక్యజ్ఞా వాక్యకోపదమ్ ॥ 14

అక్ష్యా సముదీతో బ్రాహ్మ్య బ్రహ్మదూలో సుహృతపాః
బ్రాహ్మణతపసా యుక్తం పుత్ర మిద్యామి ధార్మిక ॥ 15

"ఓ పుత్రికలారా! క్షమాశీలుడు చేయదగిన ఎన్నో మీరు
చక్కగా చెప్పితిరి. అపమిత్యముతో మేలగి మన వంశ
శారపమును నిలబెట్టితిరి. బిల్వలరా స్త్రీలకు గాని, పురుషులకు
గాని ఉపరాధులను క్షమించుగుణము కలీ, శుభంబులు
గుమగిరి గొప్ప బలావిద్యా క్షమాగుణమును కలిగియుండుట
అరుదైన విషయము. సిరిందిలును ఎకమత్వముతో సువినియోగ
క్షమాగుణము దేవతలభావము దుష్కరించు (6-7)

కుమార్తెలారా! పాత్రులకు దానము చేయుటవలనను
సత్యప్రవర్తనలనను, దుష్టులను అనిరించుట వలనను
కలిగిడి సుహృదులన్నియును క్షమాగుణము కలిగియుండుట
వలన అభింశును క్షమయశస్కరము సతమధర్మము.
ఈ జాత్రులయొ క్షమస్థైర్య నిర్ణయింపబడి (8)

ఓ రామా! విష్ణురాక్షసి శాలియు తగినవిధముగా నిశ్చయ
బుద్ధిగలవాడను వని కుశనాథ మహారాజ గౌరవములకు
అనుగుణముగా తనవంశమునకు దగినట్లుగా కన్యాదాన
విషయమై మంత్రులతో వాగుగా ఆలోచించెను (9)

ఈ కాలమునందే హరి యుని సేరుగల ఒక మహామని
కుంగి వాడు అయి ఉద్వేగమును కంద్రించి నిశ్చయాము
గలవాడు. సదాచార్యులనున్నాడు ఒకానొకప్పుడు అతడు
ఒక్కొక్క హరి తపస్సు చేయుచుండిన తపమెనగించుచున్న
ఆ బుషికి కూర్మిభతపడుచున్న సోమద' యను గంధర్వ
స్త్రీ ససర్వము చేయుచుండెను. రామా! ఈ కథను వినుట
వలన నీకు ముఖముగలను (10-11)

ఆ సోమద నిత్యము ఆ మహర్షికి నమస్కరించుచు
సేవలోనడుచుండెను. కొంత కాలము నెమ్మది దర్శనప్రప్తి
గల అమెనుశ్రావణకు ఆ మహామని సంతోషపడెను (12)

ఓ రఘునందనా! సోమద యొక్క సేవలు ఫలించిన
సమయమున ఆ హరి యు అమెతో ఇట్లనెను. "నే
ససర్వమును ఎంతసేపటిను నీకు బుధిమణి గాక విశేష
కావలయునో కోరుకొనుచు" (13)

తన క్షుణ్ణులకు మును సంతోషుడు కాక ఆ గంధర్వస్త్రీ
అనందముతో హరి పోయెను. వినుట మాటలలోన
అంతర్ధమము ప్రాంబగల ఆ మహాతో వాక్యాయుక్తము
గల ఆమె, ముదు మధుసముగా ఇట్లనెను ఓ మహామనీ!
నీవు తీవ్రమైన తపమెనగించి భూమిదర్శనతో వెలుగొందును
బ్రహ్మయల్పదైతవి ఓ ధర్మబుద్ధి! బ్రహ్మజ్ఞానము గల
ఒక పుత్రుని నాకు ప్రసాదించుము. (14-15)

అసతి శాస్త్రి భద్రం లే భార్య చాస్త్రి స కన్యచిత్
బ్రాహ్మణోపగతాయాశ్చ దారుసుర్జన మే మితమ్ 16

తస్యాః ప్రసవో బ్రహ్మర్షి దదౌ పుత్ర మసుత్తమమ్
బ్రహ్మదత్త ఇతి భాతం మావసం యోనస్సుతమ్ 17

స చాజా సౌమదేయస్త్వ పురీసుధ్యావసత్ తదా
కాంపిల్యాం పరయా లక్ష్మ్యా దేవరాజో యథా దిదమ్ 18

స బుద్ధిం కృతవాన్ రాజా కుశనాభస్సుధార్మికః
బ్రహ్మదత్తాయ కుమతేస్థ దాతం కన్యాశతం తదా 19

త మాహాయ మహాదేవా బ్రహ్మదత్తం మహాపతిః
దదౌ కన్యాశతం రాజా సుప్రతేనాంతరాత్మనా 20

యథాక్రమం తతః పాణిన్ జగ్రాహ కమునంచనః
బ్రహ్మదత్త మహీపతిః తాపాం దేవపతిర్యథా 21

ప్రుష్టమాత్రే తతః పాణి విమణ్ణా నిగతజ్వరాః
యశ్చైః పరమయా శస్త్రైః ఐభుః కన్యాశతం తదా 22

స కృష్ణో వాయువా ముక్తైః కుశనాభో మహీపతిః
ఐభూవ పరమస్రీతో హర్షం తేభే పునః పునః 23

శృగోద్ధాహం తు రాజానం బ్రహ్మదత్తం మహీపతిః
సదారం ప్రేషయామాస సోపాధ్యాయగణం తదా 24

నేను స్వతః బ్రహ్మదత్తమును అపరిమళముగా దానము
అపిత్తురాలను నేను అప్పగింప భాగ్యము కాను కాబోను.
పిన్ను ఇశ్చయించింప : బ్రహ్మతోమ మొక్క సభావక్తున
నాకు ఒక పుత్తుని అనుగ్రహింపుము. అందులకు నీవే
పమద్దుడవు. నీకు అభ్యాయుండును. (16)

ఆ బ్రహ్మర్షి ఆమెగొడు నిసిన్నుడై ఉత్తమీతముడైన
ఒక పుత్తుని ప్రసాదించెను చూడ మహర్షి యొక్క ఆ మానసి
పుత్తుడు బ్రహ్మదత్తుడు అని భావించిపోయెను. 17,

అన్నాడు కుశనాభుడు ఈ కుమార్తెల మోహ పుయమును
బాధి అర్జునులతో సమాలోచన చేయుచున్న సమయమున
సోమద యొక్క కుమారుడైన బ్రహ్మదత్తుడు అనువాదించి
అందుడువలె సరిపడదలతో తులతరాగుమన్న కాంపిల్య
సగతమును ఎరిపాల్గించుచుండెను. (18)

ఈ రాజు! గొప్ప పర్యబుద్ధి! కుశనాభమహారాజా
తననూతుగుడు కుమార్తెలను బ్రహ్మదత్తునకు ఇచ్చి
వివాహము చేయుటకు నిశ్చయించెను. (19)

అంతఃస్మయించి కుశనాభ మహారాజ ఆ బ్రహ్మదత్తుడే
అవ్వనిండు నందుష్టాంతంబుడై తనను కుమారు
కన్యలను కుమార్తెలను ఆయనకిది వివాహమునొనెను. 20)

ఓ కమునందనా! అప్పుడు బ్రహ్మ అమహారాజ ఇంద్ర
నైరసముతో వెలసిల్లెను పద్మక్షముగా వలసగా ఆ పద్మపుల
హస్తములకు ప్రసాదించెను వారిని పెండ్లొడవ. (21)

బ్రహ్మదత్తునకు పాణి స్పర్శ కలిగినంతనే ఆ
నూలునుండి వరువులగొనిస్థితి మాయమయ్యెను. వారి
మనోవ్యర్థలు తొలగిపోయెను అంతట వారు నిరుపమాన
సౌందర్యములతో పరాజగ్ధులు. (22)

తనపుత్రికలు వారు చేపునిబాధనుండి (సూని స్థితి
నుండి) విముక్తిబొందుటను జూచి, ఆ కుశనాభమహారాజ
నింజయు సంతసించెను భార్యలరెకముతో సజ్జే ఏదే
పులకితగాత్రుడయ్యెను. (23)

బ్రహ్మదత్తునతో తనకుమార్తెల వివాహ మహోత్సవమును
జరిపిన పిమ్మట కుశనాభుడు ఆయనను పన్నులతోసహ
కాండెల్లనగరిమునకు పంపెను. బ్రహ్మదత్తునివెంట
సైన్యహేతులను రాజు పంపినెచేయి. బ్రహ్మదత్తునితల్లియైన
సోమద తనకుమారుడు కుశనాభునిపుత్రికలను పెండ్లొడవి
నందులకును వారి వైరాగ్యములను తొలగించినందులకును

హేమదా నీ మనఃహృష్టా పుత్రస్య నదృశీం క్రిమామ్
యథావ్యాయం చ గంధర్వీ స్ఫుషాస్తాః పత్యసంఘాః
స్పృష్టా స్పృష్ట్యాచ తాః కన్యాః కుశనాథం ప్రశస్యత 25

మీగుని కంటివలె నీ వెదులగా తలకేటినట్లే నీ మనఃహృష్టంగా
విషురుమి వారిని అభినందించెను. వారి తండ్రియైన కుశనాథుని
ప్రశంసించెను. (24-25)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే త్రయస్త్రీంశస్తకః (33)

వాల్మీకిచరణ్ణిండి అమృతాధికావ్యయే శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ముప్పదిమూడవస్తకము నమూనము

-- * * * --

34. ముప్పదినాల్గవస్తకము

విశ్వామిత్రునిజన్మవృత్తాంతము

కృతార్థాహే గతే తస్మిన్ బ్రహ్మచర్యే చ రాఘవః
ఆపుత్రః పుత్రలాభాయ పాత్రమ్ ఇష్టసుకల్పయత్ 1

ఇష్టేం తు వర్తమానాయాం కుశనాథమహాపతిమ్
ఉవాచ పరమోదారః కుశో బ్రహ్మచర్యస్తవా 2

పుత్రస్థే నదృశః పుత్రై భవిష్యతి కుఠార్మికః
గాధిం ప్రాప్నునీ తవ త్వం కీర్తిం తోకే చ శశ్వతిమ్ 3

ఏవ ముక్త్యా కుశో రామ కుశనాథం మహీపతిమ్
జగన్మాకాశమావిశ్య బ్రహ్మాలోకం వనాతనమ్ 4

కన్యచిత్తృథ కాలస్య కుశనాథస్య ధీమతః
జన్మే పరమధర్మిష్టా గాధిరిత్యేవ నామతః 5

న సితా మమ కాకుత్స్థ గాధిః పరమధర్మికః
కుశవంశ ప్రమాలోఽస్మి కౌశికో దధునందన 6

పూర్వజా భగినీ చాకే మమ రాఘవ సుసతా
నామ్నా వత్యవతి నామ ఋచీకే శ్రుతిపాదితా 7

సశరీరా గతా స్వర్గం భర్తారమ్ ఆనువర్తిసి
కౌశికీ పరమోదారా ప్రవృత్తా చ మహావదీ 8

ఓ రామా! ఇంతిదిన్నడు నాచాము వేసికొని, కొంత
నగరిమునకు వెళ్లినప్పుడు అపుత్రుడైన కుశనాథుడు
పూర్వస్థానీకై 'పుత్రకామ్యే దురాగమము' అనిరించెను. (1)

ప్రహ్లాదాననేపుత్రుడును మికి లీ ఉవాచిడును అన
కుశుడు తనకుమారుడైన కుశనాథుడు పుత్రకామ్యేస్త్రీ
చేయుచుండగా అయినతో ఇట్లనెను. (2)

ఓ మమా! నిర్వసముగావలదేత నేకు కీర్తివ,
మిక్కిలివార్మకుడైన 'కౌశీ' మను పుత్రుడు నీకు కలుగును
అతనినిన నేకీర్తిస్తత్వములు ఈ లోకమున ఏదెవ్వరియిగా
నుండును. (3)

ఓ రామా! మమకు ఆ పుత్రుడైన కుశనాథునతో ఇట్లు
పరికి, అకాశమార్గమున కౌశ్యవస్త్రుః ప్రహ్లాదోకమును
జేరిను. (4)

కొంతకాలమునకు పేమ్మలు వ్హసయైన కుశనాథునకు
అతనివార్యయైన 'కుతాన్' యందు గాది యమ
మతుడు ఉదయించెను అతడు మిక్కిలి చాడ్చుడ. (5)

ఓ రామా! మిక్కిలి భర్తామృదైన ఆ గాధియే నా
తిండ్రి నేను 'కుశ' వంశమునుట్టిలిన అందువలన
నాకు 'కౌశికుడు' అను పేరు వచ్చెను. (6)

ఓ రామా! పత్యవతి అను గామె నాకుతక్కి అమే చిక్కునీ
ప్రభవస్త్రుగలది. అమకు ఋచీకువితో మెట్టి జరిగెను. (7)

మా అప్యయం కుశనినంశమునందే జన్మించియుండున
అమెకు 'కౌశికీ' అను పేరుగదాదాగద. అది పల్లవండును
వది! అను మాట వినినై వైవర్తియునుండడిరి. కనుక అమె
మరి అను రించి నగరమున న్నగమనకు వెను పేమ్మలు
ల ఎరమోదార కౌశికీ' అను పేరుతో మహావదీ గూతలగున
ప్రవహించుచుండెను. (8)

దివ్యా పుణ్యోదకా రమ్యా హిమవంతమ్ ఉపశ్రీణా
లోకస్య హితకామార్తం వ్రచ్చత్తా భగినీ మమః 9

రతోఽహం హిమవర్తార్హ్యే వసామి విరతః శుభమ్,
భగిన్యాం స్నేహాపంయుక్తః కౌశిక్యాం రఘునందన 10

సా తు సత్యవతీ పుణ్యా సత్యే ధర్మే సతతస్థితా,
వత్సినతా మహాభాగా కౌశికీ పరితాంవరా 11

అహం హి నియమాద్రామ హిత్వా తాం సముపాగతః,
సద్భాశమనుమప్రాప్య ఏధోఽస్మి తవ తేజసా 12

విషా రామ మమోత్పత్తిః స్వస్య వంశస్య కీర్తితా,
దేశస్య చ మహాబావో యన్మాం త్వం పరివృచ్చసే 13

గతోఽర్థరాత్రః జాకుత్స్థ కథాః కథయతో మమః,
నిద్రామథేహా భద్రం తే మాభూద్విఘ్నోఽభగిన్మా వః 14

నిప్తంవాః లతవన్దుర్యే విలీనా మృగపక్షిణః
నైశేన తమసా వ్యాప్తా దిశళ్ళ రఘునందన 15

శనై ర్వియుజ్యతే వంధ్యా వభో నే త్తరినాప్యతమ్
సక్షతతారాగహనం జ్యోతిర్చిరవభానతే 16

ఉత్క్లిష్టతి చ శీతాంశుః శశీ లోకతమోమదః
వ్లాదయన్ సాణివాం లోకే మనాంసే ప్రభయా విభో 17

నైతాని సర్వభూతాని ప్రచరంతి తతస్సతః,
యక్షరాక్షసేనంఘాళ్ళ తాద్రాళ్ళ పీఠతాశనాః 18

వీరముక్త్యా మహాలేజా విరరామ మహాముచిః
పాథు పార్థితి తం పర్వే మునయో హ్యభ్యవ్రాజయన్ 19

కుశికావామ్ ఆయం వంశో మహాన్ ధర్మపర పృథా,
ప్రచోదమా మహాత్మానః కుశవంశ్యా సరోత్తమాః 20

ద్విష్టవై ఈ 'కౌశికీవది' రఘుముగా పుణ్యోదకములతో
హిమగిరిని ఆశ్రయించెను. నాసోదరి లోకహితార్థము వదిలై
ఇట్లు ప్రవర్తించెను. (9)

ఓ రఘునందనా! ఆందువలన నాసోదరియైన కౌశికీ
పైగల ప్రేమతో హిమాలయశ్రాంతమున నేను శుభముగా
వివసించుచున్నాను. (10)

ఆ సత్యవతి పవిత్రురాలు, సత్యము ధర్మము ఆమెకు
ప్రాణతల్పములు ఆమె గొప్పసత్యవ్రత మహాత్మురాలు
ఆ కౌశికీ వదులలో శ్రేష్ఠమైనవి. (11)

ఓ రామా! ఈ క్రతుసర్వహణసేమియ్యమై ఆ ప్రాంతము
నుండి ఇచటికి వచ్చితిని ఈ సద్భాశమమునకు ఏతెంచి.
నీ సరాక్రమముచే నేను కృతార్థుడనైతిని. (12)

భుజబలశాలినైన ఓ రామా! నీవడిగిన కారణముగా ఈ
గిరిజా దేశమునుగూర్చి నేకు తెల్పితిని. ప్రసంగవశమున
మా వంశముయొక్క, పుట్టుప్రక్కోత్తరములనుగూత
పరిగ్రహముగా వివరించితిని. (13)

ఓ శ్రీరామా! నా కథాప్రసంగములతో రాత్రి కొంత
గడిచినది. రేపటినునభయరాణమునకు ఇబ్బంది లేకుండుటకు
ఇది సేవించుచును నీకు ఉభయగును. (14)

ఓ రఘునందనా! చెట్ల వివూతమును కదలుట లేదు
మృగాములు, పక్షులు అన్నియును ఎక్కడినక్కడ నిద్రలో
ముసోరుచున్నవి రాత్రియగుటచే విక్కుల యందంతటను
వీకట్లు కమ్మకొనినవి తెన్పితిన్నగా సంద్యాకాలము
గతించినవి. అట్లైన మొదలగు తారలతోడను, ఇతరవన్జతుల
తోడను వ్యాప్తవైన ఆకాశము శ్యేతర్మయములైన వేతములతో
నిండిన దానివలె ప్రకాశించుచున్నది. ఓ రామనంద్రప్రభా!
తవవల్లనీకరణములచే లోకమునందలి చిమ్మచీకట్లను
సామవోలునట్టి ఎందుడు వెన్పెరికాంతులతో సమస్తప్రాణుల
మొమ్మలను బుద్ధాభివజుడును ఉదయించుచున్నాడు. (15-17)

రాత్రుండుండ నంచరించ నట్టి గుడ్డకూజలు మొదలు
ప్రాణులు ఇటువటు తిరుగాడుచున్నవి మారక బిక్షకులు,
భయంకరులు పన యక్షరాక్షసులు ఎందరిండునున్నారు. (18)

మహాలేజస్యయైన శ్యామితమహాముని ఈ పథముగా
ఎరికి మెచ్చుకుండెను. ఏమట్లు మునులందఱును హను
బాగు అనుచు అయవను ఇట్లు ప్రస్తుతించిరి. (19)

'ఓ మునీ! ఈ కౌశికవంశము మీక్కిరి గొన్నది. ఇది
ధర్మమునకు ఈపట్టు ఈ వంశమున నుట్టిన సరోత్తములందఱును,
మహాశుభావులు, బ్రహ్మాతులును, మహాయశస్వియైన ఓ

విశేషణ భవాదేవ విశ్వామిత్రో మహాయశాః
కౌశికీ నరీతాం శ్రేష్ఠా కురోద్యోతకరీ తవ 21

ఇతి తైర్మునెశామ్నాల్లిః ప్రశస్తాః కంఠకాత్మజః
నిద్రా ముపాగమప్రీమాన్ అన్యం గత ఇహంశుమాన్ 22

వాసోఽపివహ సామిత్రః కీంవిదాగతవిస్మయః
ప్రశస్య ముచితార్హకం నిద్రాం తముహసేపతే 23

ఇత్యాశ్చే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే చతుస్త్రింశస్పర్శః (34)

వాల్మీకిమహర్షిరచితమై ఆదికావ్యే న శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ముప్పదిపాదసంఖ్యయి యున్నది.

* * *

35. ముప్పదిఐదవసర్గము

గంగాపార్వతుల , త్రాంతరిములు.

ఉపాస్య తాత్రిశేషం తు శోణాకూటే మహర్షిభి
విశాయాం మనఃఖతాయాం విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషిత 1

మనఃఖతా విశా రామ పూర్వా సంధ్యా ప్రవర్తతే
ఉత్త్రష్టోత్త్రష్ఠ తద్రం తే గమనాయాభిరోచయ 2

తస్మిన్సావకవం తస్య క్షిప్తా పార్శ్వస్థితీం శీయత్
గమనం రోచయామాస వాక్యం చేద ముపావ పా 3

అయం శోణః కుభజలో గాఢః పుటినమండితః
కలరేణ పథా బ్రహ్మన్ సంలరిష్ఠామహో వయమ్ 4

ఏవ ముక్తస్త్ర రామేణ విశ్వామిత్రోఽబ్రవీదిదమే
ఏష సంతా మయోర్దిష్ఠౌ యేన యాంతి మహర్షయః 5

ఏవ ముక్తశ్చ బుషయో విశ్వామిత్రేణ ధీమతా
విశ్వంభన్తే ప్రమాతా వై వహసి వివిధాని చ 6

విశ్వామిత్రా కౌశికులందఱిలో (పిండశమువారిలో) ఏమియు
కొనువాడవు. మీ శంకమునకే వచ్చితెచ్చిన 'కౌశిక' నమన
నాలో నేర్పఱివది. (20-21)

ఇట్లు ఆ మనోశరులందఱును ప్రస్థులించిన సన్ముఖ
మిక్కిలి సంతోషుడైన ఆ గాంధీముతుడు అస్మాదపి జేరని
పూర్వనివేది సుగ్రహుని కమించెను. (22)

అంతః రామలక్ష్మణులు శుభము విశ్వామిత్రుని కిచ్చి
ముక్తి, వైభవమునకు అర్చియివడి ఆ మహర్షిని మోముకొని
సమీపితు వారును నిద్రలో మునిగిరి (23)

విశ్వామిత్రుడు మూర్తులతోను, రామలక్ష్మణులతోను
గూడి మిగిలిన రాత్రిని శోణాకూట తీరమున గడిపెను.
ప్రాతఃకాలమున ఆ మహర్షి శ్రీరామునితో ఇట్లునెను. ఆ రాత్రి
రాత్రి ౪౭వది ప్రాతఃపుంధ్యా సమయమిచ్చుమైనది నేకు
తరువాత గాక, జేల్కోనుము, ప్రయాణమునకు సిద్ధము
కమ్మ (1-2)

అంతః శ్రీరాముడు విశ్వామిత్రుని ప్రదోహమున అలకించి
ఇమిడిగా భాష్యాన్లకిచు ను (ప్రాతఃకాల సంద్యాసందీపాది
విశ్వకృత్యములను అచరించి, ప్రయాణమునకు సిద్ధమై
ఇట్లు పల్కిన (3)

"ఓ బ్రహ్మర్షీ! ఈ శోణనదము స్వప్నములైన జలములతో
అటునిటు ఘోర తిర్రెలతో విలసిల్లుచున్నది. నేను ఈగి
తోడ తక్కువగానున్నది. నావప్రయాణమునకు అనువుగా
లేదు. మనము ఏ మార్గమున దీనిని చాలవలెను " (4)

శ్రీరాముని ఇట్లు వడియగా విశ్వామిత్రుడు "ఇట్టి శిష్టిత లలో
మనోశరులు ప్రయాణింపమార్గమేకటి కలదు. దానిని
దీను వెలుగుదును. అని గుడివెను (5)

ప్రయాణమార్గములను బాగుగా ఎఱిగిన విశ్వామిత్రుని
యొక్క మాటలను విని మునులందఱును ఆయన మాసిన
మార్గమున ప్రవహించి ఎదిరులకు కర్పించును సుఖమును
కొనరాగిరి (6)

తే గత్యా దూరమధ్యానం గతేఽర్థదివసే తదా ।
జాహ్నువీం శరీరాం శ్రేష్ఠాం వత్స కుర్మవిసేవితామ్ । 7

తాం దృష్ట్వా పుణ్యసరితాం హంసపాదససేవితామ్
బహుపుర్ముదితాప్లవ్యే మునయః పహరాఘవాః । 8

తస్మాద్దీరే తతశ్చక్రుః త ఆవాపపర్విగ్రహమ్ ।
తతః స్నాత్వా యథావ్యాయం సంతర్జ్య పీఠ్యదేవతాః । 9

సూర్యానైవాగ్నిహోత్రాణి ప్రాశ్య చామృతవర్షపిః
వివికుర్వాహ్నువీతీరే శుచా ముదితమానసాః । 10

విశ్వామిత్రం మహాత్మానం పరివార్జ్య సమంతతః ।
అథ తత్ర తదా రామో విశ్వామిత్రమథాబుధిత్ 11

భగవన్ శోతుమిచ్ఛామి గంగాం త్రిపథగాం వదిమ్ ।
తైలోక్యం కథమాక్రమ్య గతా నదవదీపతిమ్ । 12

హోదితో రామవాక్యేన విశ్వామిత్రో మహామునిః
హృద్ధిం జన్మ త గంగాయా వక్తుమేహోపచక్రమే 13

శైలేంద్రో హిమవాన్ నామ ధామనామాశరో మహన్
తస్య కన్యార్థ్యయం రామ రూపేణావ్రతిమం ఘని 14

యా మేరుదుహితా రామ తయోర్మాతా సుమధ్యమా
మేనా మహారమా దేవీ పచ్చీ హిమవతః ప్రయాః 15

తస్మాం గంగేయమథవత్ జ్యేష్ఠ హిమవతస్సుతాః
ఉమా నామ ద్వితీయాః భూత్ నాహ్నా తస్యైవ రాఘవః 16

అథ జ్యేష్ఠాం మరాన్సర్వే దేవతార్థచిక్రీర్షయా
శైలేంద్రం వరయామానుః గంగాం త్రిపథగాం వదిమ్ । 17

దదౌ ధర్మేణ హిమవాన్ తనయాం లోకపావనిమ్
స్వచ్ఛందపథగాం గంగాం తైలోక్య హిత కామ్యయా 18

వ్రతిగృహ్య తతో దేవాః త్రైలోకహితకారిణః ।
గంగామాదాయ తేఽగచ్ఛన్ భృతార్థనాంతరాత్మనాః 19

వారందఱును మధ్యాహ్నముయముపలకు బాట దూరము
వ్రయాణముచేసి, మునులచే సేవించబడు పవిత్ర గంగానదిని
దర్శించిరి. (7)

వాంసలతో, పారస (బెగ్గురు) పక్షులతో అలరారుచున్న
ఆ పుణ్యవదినజాచి విశ్వమిత్రాదిమహర్షులందఱును,
రామలక్ష్మణులును వ్రసన్నచిత్తులైరి. (8)

అంతట వారు ఆ గంగాతీరమున ఒకస్థదేశమును
కుభ్రపణమిక్కిని, నివాసయోగ్యముగా చేసికొనిరి. పిమ్మట
ఆ మునులు అందఱును స్నానములనాచరించి విద్యక్షముగా
దేవతలకును, బునులకును, పితృగణములకును తర్పణములను
అర్పించిరి అగ్నులను హవిష్టులను నమర్చించిరి హవిషాన్నమును
(యజ్ఞశిష్టాన్నమును) అమ్మతమునువలె సేవించిరి పిమ్మట
వారందఱును సంతృప్తులైరి ఆ గంగాతీరమునందే ఒక
కుభ్రస్థాన ప్రదేశమున మహాత్ముడైన విశ్వమిత్రుని చిట్టును
చేరి కూర్చుండిరి. పిమ్మట శ్రీరాముడు విశ్వమిత్రమహర్షిని
ఇట్లడిగెను (9-11)

"ఓ మహానుభావా! న్నదనుర్నిసాతాళితములలో
సవహించుపచ్చి గంగాభృత్రాంతమునుగూర్చి వింగడుచున్నాను
ఇది ముల్లోకములయందును ఎట్లు ప్రవహించినది? ఏ
విధముగా నముద్రుని తేరినది? (12)

శ్రీరాముని సశ్చక్రు ఎమాదానముగా విశ్వమిత్ర మహాముని
గంగానదియొక్క పుట్టుచార్యోత్పరములనుగూర్చి ఇట్లు
తప్ప దొడంగెను. (13)

'హిమాలయము' అను ఒక మహాపర్వతము గలదు
అది కనుకలో శ్రేష్ఠమైనది. ఇదియు, రాగి మొదలగు లోహములకు
నిలదైనది. ఓ రామా! ఆ హిమవంతునకు ఇద్దఱుకుమార్తెలు
గలరు. వారు సాటిలేని శౌందర్యవతులు. మేరువు యొక్క

మాతల్లిని మేన అను మందరి ఆ హిమవంతునీభార్య
ఆ ఇరువురు కన్యలకు తల్లి. ఓ రామవా! ఆ తంపతుల
(మేనా హిమవంతుల) పెద్దకూతురు ఈ గంగాదేవి వారి
యొక్క రెండవకుమార్తెపేరు 'ఉమాదేవి' (పార్వతి) (14-16)

అంతట దేవతలందఱును తనుప్రయోజనార్థమై జ్యేష్ఠ
కుమార్తెయగు గంగాను తమకు అప్పగించుమని హిమవంతుని
వేడుకొనిరి. ధర్మాత్ముడైన హిమవంతుడు లోకపావనియని,
నిరాలంకముగ సాగిపోవునదియు అని తనకూతురు గంగాను
ముల్లోకముల హితము కొలకై వారికి అప్పగించెను (17-18)

ముల్లోకములకును హితమొసంగు ఆ దేవతలు గంగాను
స్వీకరించి తాము భృతార్థులైనట్లు భావించుచు విల్లిపోయిరి. (19)

యా వాన్యా శ్రేయదుహితా కన్యాః ॥ నీద్రఘసందనః ।
ఉగ్రం పా నైతమాస్థాయః తవస్తేనే తపోభవా ॥ 20

ఉగ్రేణ తపసా యుక్తం దదౌ శైలవరస్సుతామ్ ।
ఘద్రాయాప్రతిహతాయ ఉమాం లోకవమస్మదామ్ ॥ 21

ఏతే తే శైలరాజన్యః సుతే లోకవమస్మతే ।
గంగా చ సరితాం శ్రద్ధా ఉమాదేవీ చ కాఘవ ॥ 22

ఏతత్తే చర్యమాఖ్యాతం యథా త్రిపథగా నదీ ।
ఖం గదా ప్రథమం తాత గతిం గతిమతాంవర ॥ 23

సైసా మకవరీ రమ్యా శైలేంద్రన్య మతా తదా ।
మనలోకం సమాధూధా ఏపాపా జలవాహినీ ॥ 24

1 యమసందనా హమంతమని రేంగవభావరగ్న ఉమాదేవీ
కన్యాగానుడియే తపస్వినియై, తీవ్రమైన ప్రతాపంతో
తపమాచరించెను. అంతట హిమవంతుడు లోకవంశ్యయు
శిష్యుని ఎత్తిగార్చి ఉగ్రమైన తపస్సును దాచరించుచున్నదేయు
జన జన కుమార్తెయును ఉమాదేవిని సగమేశ్వరునకిచ్చి
సేవాపాము చేసెను (20-21)

2 రామనా! హిమవంతుని కర్తవ్యు పుత్రికలును - రవీ
శ్రీశైలైన గంగయు వరమశివునిపత్నియైన ఉమాదేవియు-
లోక పూజ్యులైరి (22)

3 ముందరగమనా రామా! గంగానదీ మొదట ఆకాశ మనకు
చేరిన కథనంతయును తెల్పితిని. (23)

ఆ గాడు హిమవంతునిపూర్వగా ఉన్మీలం దివికి జేరి
ఆ నురినదియే రమ్మకై పుణ్యప్రదయైన ఈ గంగానది (24)

శత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే బాలకాండే పంచతింశస్కంధః (35)

వాల్మీకిమహర్షిరచితమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ముప్పదిపదమంధము ఉన్నది.

-- * * *

36. ముప్పదిఆటవసర్గము

పాద్యతేవేదిషహమ.

ఉత్తవాక్యే మమనా తస్మిన్ ఉభౌ రాఘవశ్శుణౌ ।
ప్రతినండ్య కథాం వీరా ఊహతుర్మునిపుంగవమ్ ॥ 1

ధర్మయుక్తమెదం బ్రహ్మన్ కథితం సరమం త్వయా ।
దుహితః శైలరాజన్యః క్షేప్తాయా వక్తుమర్హసి ॥ 2

విత్తరం విత్తరజ్ఞోఽసి దిన్యమానుషసంభవమ్ ।
త్రస్ పథో హేతునా కేవ స్థావయేల్లోకపాపవి ॥ 3

కథం గంగా త్రిపథగా విశ్రుతా సరిదుత్తమా ।
త్రిమ లోకేషు ధశ్మజ్ఞ కర్మణిః కైన్యమన్వితా ॥ 4

తథా బ్రువతి కాకుత్స్థే ఏశ్వమిత్రస్తపాధనః ।
ఏభిలేన కథాం వర్యామ్ ఋషిసంధ్యే న్యదేదయత్ ॥ 5

ఏశ్వమిత్రుడు ఇట్లు గంగాపుత్రులమును తెలిసిన ఋషి
వీరులైన రామలక్ష్మణులు ఇప్పుడును ఆ కథానిశేషములను
మెచ్చుకొనుచు ఆ ముగిసెనుతో ఇట్లుచెరి. (1)

2 మహాత్మా ఉత్తమోత్తమము ధర్మయుక్తము ఈ
వృత్తాంతమును మీరు తల్పితం హిమవంతుని పిల్లదాతులైన
గంగాదేవియుక్క గాథను పూర్తిగా ఎత్తొక వారి మీదే
కావిన దివ్యలోకమునందును మానవ లోకమునందును జరిగిన
ఆ సదే వృత్తాంత విశేషములను విపులముగా వర్ణింపుడు.
ఆ లోకపాపని నూడు లోకములలో ప్రవహించుచుండు
కాణమును (2-3)

3 ధర్మజ్ఞ ! త్రిపథగా అవి బాధితకే. ఈ గంగ
ఏయే కార్యములవలన మూర్ఖకములలో "ఉత్తమముగా
కీర్తిగాంచినది ?" (4)

4 శ్రీరాముడు ఇట్లు వెల్లించగా తపోధనుడైన ఏశ్వమిత్రుడు
గంగానదీగాథను రామలక్ష్మణులకును ముక్తిప్రదులకును
విపులముగా ఈ విధముగా వర్ణించెను (5)

పురా రామ కృలోర్వాహో వేంకంఠో మహాతపాః॥
 దృష్ట్వా చ స్వహయా వేదేం మైథునా మోసచక్రమ్॥ 6
 శతకంఠస్య దేవస్య దివ్యం వర్షకంఠం గరిష్ఠం॥
 న వాసీ తనయో రామ తస్యామూలీయో పరంతపః॥ 7
 తతో దేవాః సముద్భిక్తాః సిరామహాపురోగమూ॥
 ముదిహోత్సదగతే భూతం కన్తల్ ప్రతిసహిష్యతే॥ 8
 అభిగమ్య సురాః సర్వే ప్రణిసత్యేదమబ్రువన్
 వేదదేవ మహాదేవ లోకస్యాస్య హితేరతా॥ 9
 మలాణాం ప్రణిసాలేష ప్రసాదం కర్తుమర్హసి॥
 వ లోకా ధారియిష్యంత తవ తేజః సురార్తమ॥ 10
 బ్రాహ్మణ తపసా ముక్తౌ దేవ్యా సహ లవళితా॥
 లైలోక్యహితకార్యార్థం లేజస్తేజస ధారయ॥ 11
 వేదతానాం నయః క్షుద్ధాః పర్వలోకమహేశ్వరః॥
 వాడపిత్సబసత్ నరాన్ పున శ్రేయమువాచ హ॥ 12
 ధారయిష్యామ్యహం తేజః లేజస్తేవ సహోమయా॥
 త్రివిధాః క్షుధిచిచ్ఛేద నిర్మాణమధిగచ్ఛతం॥ 13
 ముదితం క్షుధితం స్థానాత్ మమ లేజోహ్యనుర్తమమ్॥
 ధారయిష్యతి కర్తవ్యే క్షుదంతం మరసత్తమమ్॥ 14
 ఏష ముక్తా సురాః సర్వే ప్రత్యూహుః స్పృశభభృజమ్॥
 యత్తేజః క్షుధితంహ్యేతత్ తద్ధరా ధారయిష్యతి॥ 15
 ఏష ముక్తః సురపతిః ప్రముమోచ మహీతలే॥
 లేజసా కృధివీ యేవ వ్యాప్తా నగరికావనా॥ 16
 తతో దేవాః పునరితమ్ ఊయశ్చాథ హురాశనమ్॥
 ప్రపశ్య త్తం మహాతేజో రౌద్రం వాయువమస్థితం॥ 17
 తదగ్నిహ పున ద్వాప్తం సంజాతః శ్రేయవర్తతః॥
 దివ్యం శరణణం చైవ పాపకాదిత్యవర్జితమ్॥
 ముత్ర జాలో మహాలేజాః కార్తికేయోఽగ్నిసంభవః॥ 18
 అథోమాం న శివం ధైవ దేవాశ్చగ్నిగజాక్షరాః॥
 పూజయామామవత్యర్థం సుక్రీతమవస ప్రతః॥ 19

6 రామా కృలోర్వాహో వేంకంఠుడు సార్వతీ దేవిని
 నివాహింపగా వేదములు అతడు మహాతపస్వయ్యైనందు తన్ను
 వరిచేరిన ఆ పాపములను జూడ మోక్షము తాగ్నావామమన
 కమ్మ మగుటకొరదానినను బ్రమువకు 879 ఈ విధముగా
 జనమములో ను జు వేంకంఠములు గడిపెరి. 7 ఎరలిహ
 శ్రీరామా ఎవడు వారికి తగువాస్తా కలుగలేదు (6-7)

అంతట మహాదేవతలు అందఱును శత శీర్షికలము
 పిన్నులు కరసాత్మకాలము తనమును కటగుడో ఆ
 మహాతేజోమూర్తి ప్రభావమునకు లోకము తాత్కాలిక
 లోక ప్రతిరతి (8)

వారందఱును 9 మహాదేవునికడకు హరి ప్రణమిల్ల
 కలు ఎరిగితి 10 దేవతేజా ఎతమశివా లోకహిత కరా
 వేంకంఠ ముని సాదమును అ క్షుదంతమము ముమ్మలము
 ఎమ్మోరొందు 11 మహాతేజా స తేజఃప్రభావమున
 కరిగినవచ్చు. ఈ లోకములు పరివెజాలవు. హద్ద సేదేవతో
 గూడి ఎమ్మక్తముగా తవ్వ వేయము. మర్లకములమేలు
 కొత్తది సేదేవమును సేదోసేయము ఈ లోక మలనస్సోటివి
 కట్టెమును. అంతరిమదేమున్ను (9-11)

సోమకృష్ణుని పరగయె. ఈ "కృష్ణ" అని పలికి ముఱు
 వారిలో కట్టెనుడిచెను. 12 వేదతలారా సేవము సాద అయు
 మాతేజా. 13 సహలోకములకొందు ఈ కల అభ్యుదయము
 నుభముగామందు (12-13)

14 ముద్రేష్టలానా గాస్తామిగుండి కలము మర్లకమైన
 రా లేజమును ఎవరు దేరియాలలో తెల్పుడు. (14)

అప్పుడు తేవతలు శంకరునితో స్వస్థామిమండి అదిరి
 మీ తేజస్సును దూరే దరియాలను 15 ఎరిగెరి (15)

దేవతలను కలము ఎరిగి మహేశ్వరుడు అని తేజస్సును
 మోముల వదాడు అ కిమదేవ్య వర్ష తేజులతో సములతో
 హడియున్న హమయూద తలుపు గొప్పెయెను (16)

వేదతలు ముఱు అగ్నిగోవులకు వేద వాయువేదతో
 హక్కి శనతేదనును భరింపుము అని సల్పెరి (17)

అగ్నిరే వ్యాప్తమైన జ కింతేజుల శ్రేయ ఎర్పితవాయెను
 కాంతకల ఎమ్మ అప్పుడు అగ్నిహవ్యలతేజస్సతో
 సహవర్తనతో 18 అప్పుడే సర్పదేవి అది స. కతేయ
 ద్దాన సమరిస్తామ జన్మవేదు కర్తవలు హరి
 పండుబదే 'కార్తికేయిడు' అనియె. అగ్నినే దిరివండుట
 నున త్పందెవ్వకు అయె అతడు పసివహంపెను (18)

ఏమృదు వేదతలు ఎవార్చులు ప్రసన్నపర్చిలై పార్వతి
 ఎరెవర్చుచును భక్తికర్మలతో శోకిం (19)

అథ శైలమలా రామ త్రిదశావృణమబ్రవీత్
పమమ్యరశవత్ సర్వాత్ క్రోధసంరక్షతోచనా 20

యస్మాన్మివారితాచైవ సంగతిః పుత్రకామ్యయా
ఆపత్కం స్నేహ దాశేష తస్మాన్మోక్షాదుయ్యుష్యథ 21

అథ్య ప్రభృతి యుష్కా కమ్ అక్షణాః సంయి పత్నయః
ఏవ ముక్త్యా మరాన్ సర్వాన్ శకాన ష్యథివీ మసి 22

అవనే వైకరూపా త్వం బహుభావ్యా భవేష్యసి 23

స చ పుత్రకృతాం ప్రీతిం మత్క్రోధకలుషీకృతా
ప్రాప్యసి త్వం నదుర్మేధే మమ పుత్ర మనిచ్ఛతి 24

తావ్ సర్వాన్ వీడితావ్ దృష్ట్వా మరాన్ మరహతి క్షదా
గమనాయోషచ కామ చిశం పరుణపాలితామ్ 25

న గత్యా తప ఆతిష్ఠత్ పార్శ్వే తస్యోత్తరే గిరీః
హిమవత్కథితే శృంగే నవా దేవ్యా మహేశ్వరః 26

ఏష తే విన్యరో రామ శైలపుత్ర్యానివేదితః
గంగాయాః ప్రభవం వైవ శృణు మే వహంక్షమాః 27

ఓ రామా! అంతట పార్వతి దేవతలతో ఇట్లనెను " ఓ దేవతలారా! నాకు ఆసేమయ్యేనె పనిని కేసినందుగాకు తగిన ఫలమును ఆనుభవించుడు. ' అని వలికి సూర్యతేజస్సుతో వెలుగొందునున్న పార్వతీ దేవ జలమును కేతబట్టి, కోపముతో కప్పుకొట్టి తేసి వదై వారినె అరడతని శపించెను. (20)

నా పతితోగూడి పుట్టిన పొండనలననెడి నా కోరికకు అవరోధము కల్పించితో కనుక మీ భార్యలయందు మీకు సంతానము కలుగకుండగాక నేటినుండి మీపట్నులు సంతానవలలు కావరిండుగాక. " ఈ విధముగా దేవతలతో మడవి, భూదేవిని ఇట్లు శపించెను. (21-22)

"మర్చుద్దగిల ఓ భూదేవీ! నీవు వాడునేం మెదిలగు వివిధ రూపములను కల్గి యుందువు. నీవు పెక్కుమంది గానాకు భార్యవు అయ్యెదవు (పెక్కుమంది రాజాలతో పరిపాలింపబడుదువు). నాకు ఖత్తుడు కలుగకుండ జడ్డుపడితివిగాన నా క్రోధమునకు గురియైతివి. నీకును సంతానముభవంతోషములు లేకుండుగాక" (23-24,

పార్వతీదేవీగవమునకు గురియై, ఆ దేవతలు అందఱును పెక్కుపడుమందుల నుండినె సదాక్షిరుడు పశు మౌళికా క్లగ్నసానెను. (25)

ఆ ఎరమకిపుడు హిమవత్పర్వతమునకు ఉత్తరదిశ యందుగల ఒక శిఖరిమును శేరి, ఆటల పార్వతీ దేవతోగూడి తపి యై మసాగెను. (26)

ఓ రామా! ఇంతపడమను పార్వతీదేవియొక్క వృత్తాంతమును విపులముగా తెలిపితిని. ఇంక గంగాదేవి యొక్క ప్రభావమునుగూర్చి వివరించెదను. నీవును, లక్ష్మణుడును వినుడు. (27)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణో వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే షష్ఠీంశస్కధః (36)

వాల్మీకియహర్నిసంపితవై ఆదికావ్యమిని శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ముప్పదిఆవంశంను సమాప్తము

— * * * —

37. ముప్పదిఏడవసర్గము

కుమారస్యాపి యొక్క అవ్యవృత్తాంతము.

తస్యమాతే తపో దేవే దేవాప్సర్సిగణాః పునా
సేనాపతిమ్ అభీష్మంతః పితామహముపాగమన్ 1

కళదే శరుడు ఇట్లు తపిస్తూ చేయుచుండగా వూర్వము దేవతలు ముషులతోగూడి సేనాపతిని గోరుక మను బ్రహ్మదేవు, కడకు వెల్లిరి. (1)

తతోఽబ్రువన్ మరాస్సర్వే భగవంతం పితామహమ్
ప్రణీపత్య మరాస్సర్వే వేంద్రాస్మాక్ష్మీ పురోగమాః । 2

యో హస్యవాచధర్మేష దత్తో భగవతా వృతా
తపః పరమమాస్థాయ తప్యతే వ్య సహోనుయా । 3

యద్రతానంతరం కార్యం లోకానా హితకామ్యయా
సంవిధత్స్వ విధానజ్ఞ త్వం హి సః పరమా గతిః । 4

వేదతానాం వచా శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః
పాంతుర్యున్ మధునైచ్ఛాక్ష్మైః త్రిదశానివహుజువీత్ 5

శ్రుంపుత్వా యదుక్తం తత్ స ప్రజాస్థాయ సత్తామ
తస్యా వచసమక్లేష్టం సత్యమేతన్న సంశయః । 6

ఇయమాకాశగా గంగా యస్యాం పుత్రం వరాహశః
జవయిష్యతి దేవానాం సేవాపలమరిందమమ్ । 7

జ్యేష్ఠా శైలేంద్రదుహితా మానయిష్యతి తత్పుత్రమ్
ఉమామాన్దదృహుమతం భవిష్యతి వ సంశయః 8

తచ్ఛ్రుత్వా వచసం తస్య కృతార్థా రఘునందనః
ప్రణీపత్య మరా స్సర్వే పితామహమభూజయన్ । 9

తే గత్వా సర్వతః రామ కైలాసం ధాయమందితమ్
అగ్నిం వియోజయామామః పుత్రార్థం సర్వదేవతాః । 10

దేవకాశ్యమిదం దేవ సంవిధత్స్వ హుతాశవః
శైలపుత్ర్యాం మహాతేజో గంగాయాం తేజ ఉత్పల్లవః । 11

దేవతానాం ప్రతిజ్ఞాయ గంగామధ్యేత్య పావకః
గర్భం ధారయన్ నై దేవి దేవతానామ్ ఇదం శ్రీకుమ్ । 12

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా దివ్యం హవమధారయత్
దృష్ట్వా తన్నహిమావం స సమంతాదపేక్షీర్యతః । 13

సమంతలస్తదా దేవీమ్ అభ్యసించతి పావకః
సర్వప్రోతాంసే పూర్వాది గంగాయా రఘునందనః । 14

ఇంద్రాదిదేవతలు అగ్ని మందిరమునకుఁ బ్రహ్లాదేవునిఁ
బ్రహ్మర్షి అయినచో ఇట్లు విప్రునించుకొనిరి. (2)

“ఓ దేవా! షాశ్వతు మీకు పరమేశ్వరుని చాక్ష
సేవానా నియమించియుంటితి ఆ శంకరుడు ఇప్పుడు
వార్షభదేవతోగూడి హిమవత్పర్వతము లందుండియు
చున్నాడు. (3)

కథన్యవిధానమువలనఁగి ఓ బ్రహ్మదేవా ఈ సేవాపతి
నియమమున లోకహితమును గోర అంతరిచకార్యమును
గూర్చి అలోచింపుడు ఇప్పుడు మాకు మీరే దిక్కు. (4)

వేదతానాస్తావనము అంకించి సర్వలోకస్వకర్తయైన
బ్రహ్మదేవుడు మృత్యుముఖమును ముత్యతో నారేచి కదార్చము
ఇట్లు పల్కెను. (5)

“పార్వతీదేవి! గంకారణముగా మీకు ముంపులయందు
నంతానము కలుగు అవకాశము లేదు అమెచినము
చిదగలేరది ఇది యున్మాకినది సత్యము ఇందు కేదేహము
లేదు అకాశమున నున్నచు భుగిగా దేవియందు
అగ్నిదేవుడు ఒక భట్టుపై పొందెనందు అతడు దేవసేనాపతియై
శ్రుతసంహారకుడు కాగలడు. (6-7)

హమవంతున్ పెద్దికొతురైన గంగ ఆ అగ్నియను
శైలేంద్రబాహుమున అగ్నినలన తనయందు జనెదన
నుతుని ఆవరింపగలదు అతడు పార్వతీదేవికి మేకి లి
స్థితిపాత్రుడగును ఇంగు నిశయము లేదు.” (8)

ఓ రఘునందనా! బ్రహ్మదేవుని పరీక్షిం ఆ మాటలకు
వీక్షించెనును సంతరించి తాము కృతార్థులైనట్లు భావించి
అంతరిమి వారు బ్రహ్మదేవుని సేవముల్లి పూజించిరి. (9)

అంతట ఆ దేవతాంగమున గ్రుతికారిరాతువులతో
నిలసిల్లమన్న కైలాసపర్వతమునకు చేరి, ఖత్తాకర్తై
అగ్నిదేవుని నియమించిరి. (10)

శైలేవమును భరింప న అగ్నిదేవి ఈ దేవకాశము
కలదేగ్గము శైలేంద్రుడైన గంగాయందు ఆ శివ వేదమును
ఉంచుము. అని దేవతలు పరీక్షిరి. (11)

అగ్నిదేవుడు వేదంతలతో ‘అద్దే’ అని పలికి, గంగాదేవి
కడకు వెళ్లి ఓ దేవి గర్భమును వర్ణింపుము. ఇది దేవతలకు
హితమొచ్చు కార్యము అని నుడివెను. (12)

అప్పుడు గంగ ఆయనను పొంది అని దివ్యమైన
స్త్రీరూపమును ధరించెను అగ్ని అమె సౌందర్యాభయమును
జూచి ఇతరజనులు అమెయందంతటను వాగ్దేవతోపే 13,

ఓ రఘునందనా! అగ్ని అమెనై పూజించుకొనిన శివతేజముతో
గంగాప్రవాహములన్నియును పరిదీహియింపు (14)

తయవాచ తతో గంగా నర్మదేనపురోహితమ్ ।
అశక్తా ధారణే దేవ తవ తేజస్వముద్భవమ్ ।
ఏష్యామానాః క్షిపా తేన సంప్రప్యథితచేతనాః । 15

అథాబ్రవీదిదం గంగాం నర్మదేనహుతాశవః
ఇహ హైమవతేపాదే గర్భోఽయం నన్వివేశ్యతామ్ । 16

శ్రుత్వా త్వగ్నివచో గంగా తం గర్భమతిభాస్వరమ్
ఉత్పన్నర్థ మహతేజః ప్రోతోభ్యో హి తదానమః । 17

యదప్యా నిర్గతం తస్మాత్ తస్మాదాంబుజద్రవమ్ । 18

కాంచనం ధవళేం ప్రాప్తం హిరణ్యమమలం కుభమ్
తామ్రం కారాయణం చైవ శైక్ష్ణ్యవేదాభ్యజాయత 19

మలం తస్యాభవత్ తత్ర త్రపునేనకమేవ చ
తదేతద్ధవళేం ప్రాప్య నానాధాతురవర్ణతః । 20

విక్షిప్తమాత్రే గర్భే తు తేజోభిరభిరంజితమ్
వర్వం వర్వతవష్ణుద్ధం పౌవర్ణమభవద్వనమ్ 21

జాతరూపమితి భ్యాతం తదాన్రభృతి రాఘవః ।
మవర్ణం శ్చరూపవ్యాఘ్రం హుతాశససమస్రభమ్
తృణస్పృక్షలరాగుబ్ధం వర్వం భవతి కాంచనమ్ । 22

తం కుమారం తతో జాతం సేంద్రా స్పృహమరుధిణః ।
క్షీరసంభావవార్ధామం క్షృత్తికా స్పృహమోజయన్ 23

తాః క్షీరం జాతమాత్రస్య క్షుత్వా సమయముత్తమమ్ ।
దదుః పుత్రోఽయ మస్యాకం సర్వాసామితి నిన్ధితాః । 24

తతస్తు దేవతా స్పృహః కార్తికేయ ఇతి బ్రువన్
పుత్రస్తైలోక్యవిఖ్యాతో భవిష్యతి వ సంశయః । 25

తేషాం తద్రూపసం శ్రుత్వా నృష్ణం గర్భవశీస్రవే ।
స్పృహమన్ వసయా లక్ష్మ్యా దీప్యమానం యథాఽవసమ్ । 26

ఆ అగ్నితేజస్సు యోక్య లాఘవముకు తక్కువొనలేకున్న
గంగాదేవి నిర్వరే. తలకును పురోహితుడైన అగ్నిదేవునితో
'క్షణక్షణమునకును శరీయసగులున్న నీ తేజస్సును
చరింపజేయున్నాను.' అని పలికినది. (15)

నర్మదేనతలకొరకై సమలించెడి ఆహుతిలను సేకరించు
నట్టి అగ్నిదేవుడ. గంగాతో 2 వేసి ఈ శ్రేణి నర్మతానదీశమున
సగరి మును ఉంచుము. ఆన యనెను. (16)

మహతేజస్సవైన 1 పుణ్యస్థలమో కామా గంగాదేవి
అగ్నిదేవునిమాటలను పాడించి. మిక్కిలి తేజోరాశియైన ఆ
'ద్రుమును తన సహాహుతులనుండి తపట వదిలెను. (17)

గంగానదీగర్భమునుండి వెదలివ తేజస్సు మేలిమి
లంగారమువలె కాంతిమించుమై యుండిను. కనుక ఆ
తేజస్సు ఉంచబడిన బూడియు అచటి వస్తువృన్ధియును
సమర్థియమగుచోదెను. ఆ ఎరిసరము లస్థియును
ఎజలి (వెండి) మయముల్ల సదుపమానమైన కాంతితో
వెలుగొందెను ఆ తేజస్సు యుక్కి తీక్షణ్యమువలన (క్షారము
నుండి) గాని కనుము పుట్టెను ఆ రేతెట్టి యొక్క మలము
తలము, సీసము ఆమెను. ఈ సభముగా ఆ తేజస్సు
భూమిని కేరి, వివిధ ధాతువులుగా రూపించెను. (18-20)

ఆ గర్భము భూమిపై ఉపజడగానే దాని తేజాస్థానమునే
ఆశ్వతరస్వతము అంగులి శరవణము అట్లుగడ్డి
నువర్ణియదునుల్ల తేజరిలసాగెను. (21)

పురుషశ్రేష్ఠుడైన 1 కుమార! అగ్నితో సమానమైన కాంతి
గల ఆ బంగారము అష్టాదేముడియై 'జాతరూపము అను
వేరుతో నై క్షీకెక్కిన. అచటి తృణములు, క్షృణములు,
అతిలు పాడు ముదలగునవి లక్ష్మణమును
పుర్ణమెదు ములాయెను. (22)

తదేవంతరము 1 కుం జన్మించిన కుమారకృతు
పాశున్ని వేసిమిమ్మత్తి ఇర్లమడు మిడుధగములు మొదలగు
వేరిలు అటునుండికృత్తికలను నయోగించె. (23)

"ఈ బాలుడు మా అందరి యొక్క పుత్రుడగును"
అని ఆ కృత్తికలు వేశలతో ఎవరెదు చీసికొనరి వేష్మల
ఆ పశువుముతో అన్నిచో పుట్టెను ఆ శిశువునకు
సాలియ్యసారి. (24)

కంద దేవతలందఱు "ఈ బాలమడు కార్తికేయుడ.
అను పేరుతో మిల్లకములగుంచును కృత్తికేష్మను ఇంచు
నంశయము లేదు" అని పలికిరి. (25)

1 లక్ష్మణుడా అచటికి వేరిన శివతేజస్సుయొక్క సహాహుతి
పుట్టెను ఆ బాలుడు అగ్నిలో వెలుగొందునుండెను. వేవతల
మాటలను విని, కార్తికేయమును అనుసరించి, కృత్తికలు

స్కంద ఇత్యబ్రువన్ దేవాః స్కన్ధం గర్భపరిసరాత్,
కార్తికేయం మహాభాగం కాకుత్స్థ జ్వలవోపమమ్ 27

ప్రాదుర్భూతం తతః క్షీరం కృత్తికానామమత్తమమ్,
షణ్ణం షడావన్ ధూత్యా అగ్రహా ప్రసజం పయః 28

గృహీత్వా క్షీరమేకాహ్న మకుమారవపుస్తదా,
అతయల్ వ్యేవ పిర్యేణ వైత్యవైవ్యగణాన్ విభుః 29

నురసేనాగణవతిం తతస్తమయలద్యుతిమ్,
అభ్యషింవన్ మరగణాః సమేత్యాగ్ని పురోగమః 30

ఏష తే రామ గంగాయా విస్తరోఽభిహతో మయా,
కుమారసంభవశ్చైవ తస్యః పుణ్యక్షత్రైవ త 31

భక్తశ్చ యః కార్తికేయే కాకుత్స్థ భువి మానవః,
అయుష్మాన్ పుత్రపౌత్రశ్చ పృండసాతోక్యతాం సజేత్ 32

అ బాలకునకు స్థావరము వేయించిరి ఓ కాకుత్స్థ, ఓ రామా! గంగాకేపిగర్భమునుండి స్థలిమడైనందున దేవతలు ఇన్నియులుండె, కారణమునైన అ సుహనుభావునె స్కందుడు అని పిలువసాగిరి కృత్తికంబోపమమన అతనికి కార్తికేయుడు అనియు పేరు పేర్చెను. (26-27)

అప్పుడు ఆ అఱుగురు కృత్తికల స్తనములలో సమృద్ధిగా పాలు పుట్టెను. అఱుముఖములుగలవాడై ఆ బాలుడు ఆ అఱుగునిమండి స్తనములను గ్రోలెను. (28)

మకుమారశరీరుడైనను ఆ కుమారస్వామి ఒకదినము మాత్రమే వారినుండి పాలుద్రాగి, మహిమాన్వితుడై అతడు తనసతాక్రమముచేత తక్షణసైన్యములను జయించెను. (29)

క్షేతలు అగ్నిదేవుని నాయకత్వమున పాటితని తేజస్వి యైన ఆ బాలునికడకు చేరి, అతనిని 'దేవసేనావతి'గా అభిషేకించిరి. (30)

ఓ రామా! నేను నీకు గంగా వృత్తాంతమును, కుమార సంబంధముగా విపులముగా తెల్పితిని. పవిత్రమైన ఈ గాథను విన్నవారు ధన్యులగుదురు. (31)

ఓ రామా, కుమారస్వామిపై భక్తిగల మావ్వుడు ఈ లోకమున దీర్ఘాయుష్కుండునై పుత్ర పౌత్రులతో వర్జిల్లను. తుదకు పృండసాతోక్యవలయుమనగాడ పొందును. (32)

ఇత్యార్ద్రే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే సప్తలింగస్తభః (37)

వాల్మీకిమహర్షినిరవతమై అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ముప్పదివిడవస్తభము సమాప్తము

— * * * —

38. ముప్పదిఎనిమిదవసర్గము

నగరునకు ఎత్తిపాపే

తాం కథాం కౌశికో రామే వివేద్య కుశికాత్మజః,
పువ రేవాపరం వాక్యం కాకుత్స్థమ్ ఇద మబ్రవీత్ 1

అయోధ్యాధిపతిః కూరః పూర్వమాసీన్నరాధిపః
సగలో నామ ధర్మాత్మా ప్రజానామహ్నిచావ్రజః 2

దైద్యదుహితా రామ కేశినీ నామ నామతః,
శ్యేష్ఠా పగరపత్నీ పా ధర్మిష్ఠా వత్యనాదినీ 3

గౌతమి తుడైన విశ్వమిత్రుడు కుమారస్వామిజనన వృత్తాంతముతోగూడిత గంగాగాథను శ్రీరామునకు వివరించిన పేష్మిచ' ఇంకమ అయవతో ఇట్లు చెప్పసాగెను. (1)

పూర్వము సగరుడు అను మహారాజు అయోధ్యను నరిపాలించుచుండెను. అతడు కుసోవీరుడు. దర్మాత్ముడు. అయవకు సంతానము లేకుండఁబడే పిల్లలకొఱకై తనన ఎడుచుండెను. (2)

రామా ఏదర్భరాజుడొక్కఁడుమార్చియైన కేశిని అనునామె ఆ నగరుని పెద్దభార్య. ఆమె ధర్మస్థూలది. సత్యవాదినీ. (3)

అరిష్టనేమిడుహితా చూపేణాసతిమా భువి ।
ద్వితీయా సగరస్యాసీత్ కల్ప మమతిసంజ్ఞతా ॥ 4

తాభ్యాం సహ తతో చాజా పత్నీభ్యాం తప్తవాం వైవః ।
హిమవంతం సమాసాద్య భృగుప్రప్తవణే శివః ॥ 5

అథ వర్షశతే పూర్ణే తపసాచాధితో మునిః ।
సగరాయ వరం ప్రాదాత్ భృగు ఉత్త్యసలాం వరః ॥ 6

అపత్యలాభ స్సమిహాన్ భవిష్యతి తపాపభు
క్షీర్తిం చానతిమాం లోకే ప్రాప్య సే పురుషచక్షుః ॥ 7

ఏకా జనయితా తాత పుత్రం సంశకరం తప
క్షణ్తిం పుత్ర సహస్రాణి తపతా జనయిష్యతి ॥ 8

భాషమాణం మహాత్మానం తాపప్రత్యో శిషాద్య తమ్
ఉచయః వరమస్తేతే క్షరాంజతిపుటే తపా ॥ 9

ఏకా క్షాప్తూతో బ్రహ్మన్ గా బహూన్ జనయిష్యతి
శ్రోతుమిచ్ఛావహో బ్రహ్మన్ వత్సమస్తు వర వైవః ॥ 10

తయో వ్రతవనం శ్రుత్వా భృగుః పరమధార్మికః ।
ఉవాచ పరమాం వాగేం పృచ్ఛంహోఽత విధీయతామ్ ॥ 11

ఏకో సంశకరో వాస్తు బహవో వా మహాజతాః
క్షీర్తిమంతో మహాత్మాహా వా వా కం వర మిచ్ఛతి ॥ 12

మునేస్తు పునసం శ్రుత్వా కేశినీ చక్షుపందనః ।
పుత్రం సంశకరం తామ జగ్రాహ స్సవనస్త్రిధా ॥ 13

షష్ఠీం పుత్రసహస్రాణి నుపర్ణభగినీ తపా ।
మహాత్మాహాన్ క్షీర్తిమతో జగ్రాహ స్త మతిః సుతాన్ ॥ 14

ప్రదక్షిణామ్ ఋషీం క్షత్వా శిరపాఽభి ప్రణమ్య చ
జగ్రామ స్వపువం రాజా సభార్యో తక్షుపందన ॥ 15

అథ కాలే గతే తస్మిన్ జ్యేష్ఠా పుత్రం వ్యజాయతః ।
అపమంజ ఇతి వ్యాతం కేశినీ సగరాత్మజమ్ ॥ 16

సుమితో అనునామే సగరునిరెండవభార్య. ఆమె అరిష్టనేమి' అను పేరు గల కశ్యపుని కుమారుడు. గరుత్మంతుని సోదరి. విశుపమానసౌందర్యవతి (4)

ఆ సగరమహారాజు తపశ్శుద్ధిబుభార్యలతోగూడి హిమవత్పర్వతమును చేరి, అదటి భృగుప్రప్తవణ గిరియందు ఉపమావరించెను. (5)

అగుడు ఆ కల ఒక నూలుసంవత్సరములసోలు ద్విగుమహర్షిని ఆరాధించుచు తపమునచ్చెను. ఆ తపస్సునకు మెచ్చి సత్యవంతులలో శ్రేష్ఠుడగు ఆ ముని అయినకు ఒక కలమును ప్రసాదించెను. (6)

ఇట్లాత్ముడైన ఓ మహారాజు! ఏకు పెక్కుమంది పుత్రులు కలుగుదును. లోకమున నీ కీర్తి ఇనుమడించును నాయనా! నీకు ఒక భార్యయందు సంశమునకు వచ్చెదెచ్చునట్లే ఒక పుత్రుడు ఉపయించును మఱియొక భార్యయందు అటువని కేలమంది పుత్రులు జన్మింతురు. ఆ రాజపుత్రికలు (కేశిని మమత జనునారు) ఆ మహాముని వచనమలకు మిగుల సంతపించునవారై, అంజలి పుజించి అయినను ప్రసన్నులై జేసికొని ఇట్లు నుడివిరి. (7-9)

"ఓ మహాత్మా మా ఇరచిలో ఒక్క మహిమ కలుగునది ఎవరికి? పెక్కు మంది పుత్రులను కనునది ఎవరు? మేము చినగోరుచున్నాము సహజ జరిగితీరును." (10)

ఆ ఇట్లచేసెనది ఆరికిరి, పరమధార్మికుడైన భృగుమహర్షి పుత్రప్రాప్తి నెషయమున మీ కోరికను ప్రకటించుడు. పంశోద్ధారికుడైన కొడుకు మీలో ఎవరికి కావలెను? కీర్తినితీవ్వులుగలిగి మహాజతాదు. మహాత్మానులు వన పెక్కుమందిపుత్రులను ఎవరు కోరుకొందురు? అని మధురము అడిగెను. (11-12)

ఓ రమునందనా! భృగుమహర్షియొక్క మాటలను విని, సగరమహారాజుపక్షమున పెన్దభార్యయైన కేశిని "సంశకర్షయవ ఒక కుమారుని కోడిను సగరుని రెండవ భార్యయు. గరుత్మంతునిసోదరియు వన సుమిత మహాత్మావారును, కీర్తినితీవ్వులుగలవారును వన అటువది వేలమంది పుత్రులను కోరుకొనెడు (13-14)

ఓ రమునందనా! అనంతరము సగరమహారాజు తప భార్యలతోగూడి ద్విగుమహర్షికి ప్రదక్షిణానమస్కారములను అచరించి, అయోధ్యాపురమునకు చేరెను. (15)

కొంతకాలమునకు సగరునిపెద్దభార్యయగు కేశిని ఒక కుమారుని కెను. ఆ సగరపుత్రుడు 'అపమంజుడు' అను పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కిన. (16)

సుమతిస్తు సవద్యాఘం గర్భయంతం వ్యభాయతః ।
షష్ఠః పుత్రా స్సహస్రాణి యంబభేదాద్వివిస్సతాః ॥ 17

పుత్రపూర్ణేషు కుంభేషు దాతృస్తాన్ సమవర్తయన్
కాలేన మహతా వర్యే యావనం ప్రతిపేదితే ॥ 18

అథ దీర్ఘేణ కాలేన రూపయావనకాలినః ।
షష్ఠః పుత్రసహస్రాణి సగరస్యాభవంస్తదా ॥ 19

క చ శ్వేష్ఠో వరశ్రేష్ఠః సగరస్యాత్మసంభవః ।
బాలాన్ స్నేహిత్వా తు జటే సవయ్యా రఘువందనః ।
త్రైశ్వ్య ప్రహసన్ నిత్యం మజ్జితస్తాన్ నికీర్త్య వై ॥ 20

ఏనం పాపవచోవాతః పజ్జనన్రతిభాధకః ।
పాలానామహితే యక్తుః పుత్రో నిర్వాసితః పురాతః ॥ 21

తస్య పుత్రోఽభవమాన్ నామ అనమంజస్య పీఠవాన్ ।
పమ్మతః సర్వభోగస్య పర్వస్యాపి స్నేహంపదః ॥ 22

తతః కాలేన మహతా మతి స్సమభిజాయతః ।
సగరస్య వరశ్రేష్ఠ యజ్ఞేయమితి నిశ్చితా ॥ 23

క కృత్వా విశ్లేయం రామ పాపాధ్యాయగణ స్తదా ।
యజ్ఞకర్మణి వేదజ్ఞో యన్తుం సముపచక్రదే ॥ 24

1 సర్వోత్తమా! రామా! రెండవ భార్యయైన సుమతి గుండ్రని పొరకాయనలచీ గల్గినెడమును ప్రేమించెను. ఆ పిండమునుండి అమవదివేలమందిపుత్రులు వెలువడిరి. ఆ మినూరులను రాదులు నేతిలోవిండిన మండలముందు పెందిరి కొంతకాలమునకు వారందరిలో యౌనును, అపుకించెను కడుముగా సగరునియొక్క అమవదివేలమందిపితులను కూర్చుండవలసినిచ్చితిరి (17-19)

2 సర్వోత్తమా! రామా! సగరునికేష్ట కుమారుడైన అనమంజడు పితృము సగరములోపిజాలుచు సరయూనదికి అనోనివెళ్ల వారిని జలములలోనికి కొనెడివాడు వాని ముసకల వేయిమందిలు నాచీ సప్తమి అనందించునుండిదేశాడు. (20)

ఇట్లు అనమంజడు సెక్కు చికిపి (పాపపు) పెనులు వేయుచుండెను సజ్జనులను బొరించుచుండెను. పొరులకు నాసకలగిండుమందినను అందులను పొదుడు ఆ కుమారుని సగరమునుండి వెడలగొట్టిను. (21)

అనమంజనికుమారుడైన కశమరతుడు కొన్ని సంత్రములలో అతడు ప్రజలందరికిని స్నేహితుడు, అందరితోడను సేయుముగా మాటాడుచుండెదేశాడు (22)

3 వరశ్రేష్ఠ! కొంతకాలమునకు పిమ్మిడ సగరపిపారాజనకు యజ్ఞము వేయవలయునను సరికిల్లను. కలిగెను. 4 రామా! వేదజ్ఞుడైన నాదుడు అట్లు సర్లయుంచుకొని, సుదువులతో ఋత్విజాతో కూడ యజ్ఞకర్మమును ఆరంభించెను. (23-24)

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయ ఆదికావ్యే బాలకాండే అష్టతింశస్సర్గః (38)

వాల్మీకీయవార్షివరచిత్రిత ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ముప్పదెనిమిదివర్గము సమాప్తము

* * *

39. ముప్పదితొమ్మిదవపర్గము

సగరుపితుజ్జము - యజ్ఞాశ్రమును వేదపాఠము

విశ్వామిత్రపదః శ్రుత్వా కథాంతే రఘువందనః ।
ఉవాచ సరమన్తీతో మునిం దీక్షమినాసతమ్ ॥ 1

శ్రోతుమిచ్ఛామి భద్రం తే విష్వరేణ కథామిమామ్
పూర్వకో మే కథం బ్రహ్మన్ యజ్ఞం వై సమపాహరత్ ॥ 2

విశ్వామిత్రుడు తెలిసిన యజ్ఞపారంభ విషయమును విని, రఘునాథుడు మిక్కిలి సంతోషించెను. పిమ్మిడ అగ్నివేద తేజస్వయైన ఆ మునితో ఇచ్చెను. (1)

5 ఎవోత్తా! నా వింశముని స్నేహముకై సగరమహారాజు యజ్ఞమును వేసినవిధమున విగోరు చున్నాను. దయతో విపులముగా వివరింపుడు మీరు పూజ్యమందును. (2)

విశ్వామిత్రస్మ కాకుత్స్థమే ఉవాచ సహసస్థిత
త్రాయతాం విస్త్రో రామ సగరస్య మహాత్మనః । 3

శంకరిశ్చక్రూరో నామ హిమవాన్ అపరోత్తమః ।
వింధ్యపర్వతమాపాద్య విరక్షితే విదన్వరమ్ । 4

తయోర్మధ్యే నన్యత్కే భూత్ యుజ్జస్య పురుషోత్తమః ।
సహ దేవో నరవ్యాఘ్ర ప్రతిష్ఠో యుజ్జకర్మణః । 5

తప్యాత్కచర్యాం కాకుత్స్థ ద్భృథభన్యా మహారథః ।
అంశుమాన్అకరోత్ తాత సగరస్య మతే స్థితః । 6

దస్య పర్వణి తం యుజ్జం యజమానస్య నానమః ।
రాక్షసేం తనుమాప్తాయ యజ్ఞేయాశ్చమపాహరత్ 7

హిమవాణే తు కాకుత్స్థ తస్మిన్నశ్వే మహాత్మనః ।
ఉపార్యామగణాః నర్వే యజమానమథాబ్రువన్ । 8

అయం పర్వణి వేగేన యజ్ఞేయాశ్చ్యే పనియతే
పార్వరం సహ కాకుత్స్థ హిమశ్చైవోపసేయరామ్ । 9

యజ్జచ్చిద్రం భవత్యేతత్ నర్వేషానుశివాయ సః ।
తర్తథా క్రిమతాం రాజన్ యథోచ్చిద్రః క్షతుర్భవేత్ । 10

ఉపార్యామగమః శ్రుత్వా తస్మిన్ వరపి పార్థివః ।
షష్ఠీం పుత్రసహస్రాణి వాక్యమేతదువాచ హ । 11

సతం పుత్రా న విశ్వామి రక్షసాం పురుషర్షభాః ।
మంత్రపూతై ర్మహాభాగై రాష్ట్రతో హి మహాక్షయః । 12

తర్థచ్చివ విచిన్వర్యం పుత్రతా భద్రమస్తు ఏః ।
సముద్రమాలినిం నర్వాం పృథివీమ్ అనుగచ్ఛతః । 13

నికైకమోజవం పుత్రా విస్తారమథిగచ్ఛత
యావ త్పరగ సంధధః తావత్ భవత మేదివీమ్ । 14

అంతట విశ్వామిత్రుడు (సర్వజ్ఞుడైన రాముడు తెలియబడి వాసవలే ఇట్లు అడు సమన్వరించుటకు) ఎమనన్వ వరించిండును "ఓ రాజా! మహాత్ముడైన సగరునియుజ్జవృత్తాంతమును వివరించెదను విను ము" అని పరకెను. (3)

హిమవంతుడను పర్వతరాజు శంకరునకు మామ హిమవంతృచ్ఛాతమునకును వింధ్యపర్వతమునకును మధ్య ఎత్తైన గిరులు ఎవ్వయును లేకుండఁజే ఆ కిండును పర్వతము మోచ కొనుచున్నట్లు ఉండెను ఆ కిండు మృతములనుద్యుల ప్రదేశమునందు ఈ యుజ్జము జరిగెను. ఓ పురుషోత్తమా! అపారము గా ప్రసిద్ధికెక్కిన ఈ ప్రదేశము యుజ్జకర్మలకు అనువైనది. నాయనా! రామా మహారథుడైన అంశుమంతుడు శక్తిమంతములైన దనుర్బాణములను దరించి, సగరుని ఉజ్జామసారము ఆయనయజ్ఞాశ్శమును అనుసరించెను. (4-6)

ఇట్లు డు నూయామయశరీరమును దాల్చి 'ఉక్త్వము' అను పద్యచినమునందు యుజ్జమును ఆచరించుచున్న ఆ సగరుని యొక్క యజ్ఞాశ్శమును అపహరించెను (7)

ఓ రామవా! ఆ యజ్ఞాశ్శము అట్లు దొంగిలించబడగా మహాత్ములైన ఋషీజాలు అందఱును సగరునితో ఇట్లు నుడివరి. (8)

"కమత్స్థవంశమునకు వెండిన ఓ రాజా! ఈ పర్వదినమున యజ్ఞాశ్శమును ఏనకో ఇప్పుడే తీసికొనిపోయినారు. ఆ హయమను అపహరించిన వానిని చంపి, దానిని తీసికొని రమ్ము యుజ్జమునకు భంగము కలిగినచో మన ఆంధ్రజిత్వని ఆరిష్టము సాధించుము. కనుక ఓ రాజా! యుజ్జము నిర్వహ్యముగా కోపసాగునట్లు చూడుము." (9-10)

సగరమహారాజు ఆ సభలోని ఋషిజాలమాటలను విన్న పిమ్మట, తన ఆనుబంధీలమంది పుత్రులతో ఇట్లు మడివెను. (11)

"ఉత్తములైన ఓ కుమారులారా! రాక్షసులయొక్క ఘనమును నేను మగిట్టలేదు. ఈ మహాక్రతుపు మంత్రవేల్తులైన సహనుబావులచే నిర్వహింపబడుచున్నది. (అశ్వమును ఎవరు అపహరించెరో తెలియుటలేదు.) కావున ఓ కుమారులారా! (నేను యుజ్జకార్యములలో నిమగ్నుడనై యున్నాను. అశ్వమును అపహరించిన వారు ఎటు వెళ్ళిరో తెలియదు.) మీరు వెళ్లి దానినిలవ్వేసింపుడు. మీకు కుబేరుగాక, కముదనధ్వంసము వ్యాపించియున్న ఈ సమస్తభూమండలమును నెదకుడు నాయనజారా! మీలో ఒక్కొక్కడు మోచనవిస్తారటామని సంఘకౌస అన్వేషింపుడు ఒక వేళ ఈ భూమండలమున ఆ యజ్ఞాశ్శముయొక్క జాతి తెలియనచో భూమిని తన్నుకొనికొని అది కనకమనంతవజ్రకును విదకుడు. (12-14)

తం శైవ పాయహారం మార్గమాణా మనూజ్ఞయా |
దీక్షిత, పాత్త్యహితః పాపాభ్యామగతో హ్యహమ్ |
ఇహ స్థాస్థామి భద్రం వో మావత్తురగదభ్యసమ్ 15

ఇత్యుక్తౌ పృష్టమనసో రాజపుత్రా మహాబలాః |
జగ్ముర్మహతలం రామ పేరు ర్వచపయంత్రతాః 16

యోజనాయామవిస్తారమ్ ఏక్షితో ధరణీశలమ్ |
చిభిదుః పురుషన్యాథా వజ్రస్పర్శవనైర్వజ్రైః 17

శూరైరశవికత్సైశ్చ హల్లైశ్చాపి మదాయజైః |
భిద్యమానా వసుమతి సనాథ రఘునందనః 18

వాగావాం పథ్యమావావామ్ అనువాణాం చ రామవ |
ర్వాపానాం చ ముక్తర్ష సత్ప్రాణాం నికథోఽభసత్ 19

యోజనానాం పహస్రాణి షష్ఠం య రఘునందనః |
చిభిదుర్ద్దరణీం వీరా రసాతలమనుత్తమమ్ 20

ఏవం సర్వతపఃబాధం జంబూద్వీపం స్పృహత్మజాః |
ఖరంతో నరశాత్రూః సర్వతః పరిచక్రముః 21

తతో దేవాస్సగంధర్వాః సామరాష్ట్రపాపహ్లాదాః |
సంభ్రాంతమనసః పర్వే పితామహముపాగమన్ 22

తే స్రపాద్య మహాత్మానం విషణ్ణవదినాస్తదాః |
తీరమః సరసుసంక్రప్తాః పితామహముపాగమన్ 23

భగవన్ పృథివీ సర్వా భవ్యతే సగితాత్మజైః |
జహవశ్చ మహాత్మానో హస్యంతే తలవాసినః 24

అయం యజ్ఞహరోఽప్యాకమ్ అనేనాభోఽపి పవీయతే |
ఇతి తే సర్వభూతాని విఘ్నంతి సగతాత్మజాః 25

యజ్ఞశ్రమము అపహరించిన వానిని గూడ అన్నేసించి
పట్టుకొనుడు ఇది వా ఆజ్ఞ నేను యజ్ఞదీక్షతో ఉన్నాను
కనుక నేనును యజ్ఞశ్రమములో నాకు సహాయకులుగానున్న
ముత్తైదామను పాత్త్యుడైన అంశుమతుడును ఈ శూర్ధవాళిక
యొడే అండపలసిదువన్నది అశ్రమముకై వెళ్లను నీ ప్రయత్నము
ఫలించు కాక" (15)

శ్రీ రామా అగ్రగణ్యులైన పలుకగా మహాబలశాలుడైన ఆ
రాజకుమారులు మిక్కిలి సంతపించి, ఇంద్రగిరి ఆదీతమము
అనుసరించి భూమండలమును గాలించుటకు బయలుదేరిరి
ముహూర్తము తులిన ఆ రాజునూరులు భూమండలమంతయు
గాలిచి ననుకొన్నవాడ తలయిలేద. అంతట ఓ పురుషు
శ్రేష్ఠా వారిలో ఒక్కొక్కరు ఒక యోజనమున్నీర్ణముగల
భూతలమును పంచుకొని వజ్రశుక్లములైన తమగోళ్లతో
భూమను బ్రష్మహేరి. (16-17)

ఓ రఘురామా! కూలములతోడను దీక్షకములైన వాగళ్ల
తోడను భూమిని బ్రద్దలు గావించుమండగా అందుండి
ఒక మహానాదము వెలువడినది ఓ రామా! వారు అట్లు త్రప్పు
దుండగా పాతాళమునకు ఎద్దుములు జనురులు, రాక్షసులు,
తదితకృష్ణాణులు బరింపరానంతగా గోగోరు పెట్టినాగెను.
ఓ రఘునందనా! విరులైన సగరపుత్రులు ఆజుపరవేల
యోజనముల పన్నీర్ణముగల భూమండలమును మిక్కిలి
రోరుగా పాతాళమునజకు త్రప్పురి. (18-20)

ఓ సరోత్తమా! ఆ రాజకుమారులు సర్వతములతో
నిండియున్న జంబూద్వీపమును ఇట్లు త్రప్పును అంతటను
సంపరించెరి (21)

అంతట దేవతలు, గంధర్వులు, అసురులు, నాగులు
మొదలగు వారందఱును నికలమనెనులై క్రహారేషనికడకు
వచ్చిరి. వారు సుగుల బయకపెతులై దిగులు దొరిన
వదనములతో సహాయులైన బ్రహ్మణో ప్రసన్నులగా జేపికొని
ఇట్లు పన్నునించుకొనెరి (22-24)

ఓ పితామహా! సగర స కుమారులు ఈ భూమండలము
సంతయును బ్రష్మచిన్మారు. ఆ కారణముగా పాతాళవాసులైన
మహాత్ముల పెక్కుమంది నాచులగుచు వ్దారు "దీడే మాన
యజ్ఞాశ్రమము అపహరించినవాడు దీడే మనయుజ్ఞమును
చెరగొట్టిన నడు అని కలుకుచు. ఆ సగరపుత్రులు సమస్త
ప్రాణులను సంహరించుచున్నారు (25)

ఇత్యాదౌ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే వీకోనపత్వారించస్సర్గః (39)

వాల్మీకిమహర్షినిరవితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామామహామహాదశి బాలకాండమునందు ముప్పదొక్కవసర్గము నహ్మము

40. నలుబదియవపర్వము

కపిలునిక్రొధాగ్నితో సగరునికుమారులు బ్రహ్మచరులు

వేనలానాన వచః శ్రుత్వా భగవాన్ వై పితామహః,
సత్యవాచ మనంత్రస్తాన్ కృతాంతబలమోహితాన్. 1

యః క్షయం వసుధా కృత్వా వాసుదేవస్య కీమతః
కాశీలం రూపమాస్మామి ధారయత్యనిశం ధరామ్,
తవ్య కోపాగ్నినా దగ్ధా ఇవిష్యంతి సృపాత్మజాః. 2

పుథివ్యాశ్చాపి నిశ్చేదో ద్భిక్ష వివ ననాతరః,
వగరస్య త పుత్రాణాం వినాశోఽవీర్థజీవినామ్. 3

పితామహవచః శ్రుత్వా త్రయస్త్రీంశదరింధను,
దేవాః సరసుపింసాస్త్యాః పుషర్ణగ్మర్మధాగతమ్. 4

షగిరస్య త పుత్రాణాం ప్రాచురాప్తీష్మహాత్మనామ్,
వృథివ్యాం భిద్యమానాహూం నిర్జాతనమవిశ్వనః. 5

తతో ధిర్వా మహీం సర్వే కృత్వా కాపి శ్రదక్షిణమ్
చహితా సాగరా స్సర్వే పితరం వాక్య మ్ముపసన్. 6

కర్తితాంతా మహీ సర్వా సత్యవంతశ్చ మూదితాః,
దేవదానవరక్షాంసి పితౄణాం కిన్దరాః. 7

న త సత్యమహీం శ్శ్రం తమ్ అశ్వహర్తారమేవ చ,
కిం కరిష్యామి భద్రం తే ఋషిర్భ్రత విచార్యరామ్. 8

లేషాం తద్భిరవం శ్రుత్వా పుత్రాణాం రాజసత్తమః,
తమమృద్రబ్రవీద్వాక్యం సగరో దమనందనః. 9

భూయః ఐవత భద్రం వో నిశ్చిద్య వసుధాతలమ్
అశ్వహర్తారమాపాద్య కృతార్థాశ్చ నివర్తథ. 10

ఎల్ల స్రావాలము హింసించుచువృ సగరపుత్రులబలమునకు
కలతచెరిచి, దేవతలు భయభ్రాంతులైరి. వారిమొఱకు
కలగించి, స్వస్థికిరైమైన బ్రహ్మారేపుడు వారితో ఇట్లనెను. (1)

‘ఈ భూమండలమంతయును నిర్వశక్తియింతుడైన నా
శ్రీమహావిష్ణుదేవునిది అయిన కపిలమహర్షిగా ఆవతరించి,
నిరుతిరము ఈ భూభాగమును మోయుచున్నాడు. అయిన
కోపాగ్నికి ఈ సగరకుమారులు బ్రహ్మచర్యుడగు. (2)

భూమండలము ఈ విధముగా శ్రవ్యబడననియు,
అల్పాయుష్కులైన సగరపుత్రులు వశితు కుయు నీనాడో
నిర్భయింపబడినది.’ (3)

అహ్మదేవునియొక్క ఈ అభిరుచివస్తులను నిన్నె,
మిచ్చడిమోడ మంది పేతలు. (అక్షవమిచ్చలు నికాదమిచ్చలు,
ద్యాదకాదీయ్యలు, ఇక్షులం అశ్వనీ దేవతలు) గంధర్వలు
మొదలగు వారు మిక్కిలి నంతసంపన్నులై తమతమ
స్థానములకు వెళ్ళిపోయిరి. (4)

మహాబలిశంసన్నులైన సగరపుత్రులు భూమిని ఇట్లు
అశ్వయుజగా వారిపవాసునికు సూరకముగా ఏడుగురాలు
వంటి ఒక మహావ్యన ఉద్భవించెను. వారందఱును
భూమినుతయును త్రహి, శ్రదక్షిణమొకర్చి, తండ్రికిఁగకు
నెల్లి ఆయనతో ఇట్లు పలికెడి. (5-6)

“ఎమిత్త భూమండలమును గాలించితిమి. బలవంతులైన
దేవదానవరక్షములను, పితరములను, వాగులను, కిన్నరులను
మట్టు పెట్టితిమి. అయితే యజ్ఞకృతును గావె, రానివి శసహరించిన
వానిని గానె కనుగొనలేక పోయితిమి, బాగుగా ఆలోచించి
నా కర్తవ్యమును తెలుపుడు, మీకు పూజ్యమందును.” (7-8)

ఓ రఘునందనా సగరమహాజా తనపుత్రులమాలలను
నిని, వారు రిక్షహస్తములతో వచ్చినందులకు కుపితుడై
ఇట్లు పలికెను. (9)

“మరిం భూమిని శ్రవుడు మీకు శుభమగుగాక. ఈ
భూమండలమును లేడిని అశ్వమును దానిని ఉపహరించిన
వానిని ఎట్టుకొని, కృతార్థులై తిరిగిరండు.” (10)

సితుర్వచనమాపాద్య సగరస్య మహాత్మనః |
సప్తిః పుత్రసహస్రాణి తస్మాత్తలమభిద్రవన్ | 11

ఇన్యమావే తతస్తస్మిన్ దద్యుః పర్వలోపమమ్ |
దిశాగణం విరూపాక్షం భారమంతం మహాబలమ్ | 12

నపర్వతవచాం కృత్వాం కృధివీం తఘనంజన |
శిరిసా భారయామాస విరూపాక్షో మహాగణః | 13

కుదా పర్వతే కాకుత్స్థ విశ్రమాత్తం మహాగణః |
ఫేదాన్యాలయతే శీర్షం భూమికంపస్తదా భవేత్ | 14

తం తే ప్రదక్షిణం కృత్వా దిశాపాలం మహాగణమ్ |
మావయంతో హి తే కామ జగ్ముర్భిత్వా తస్మాత్తలమ్ | 15

తతః పూర్వాం దిశం తిత్వా దక్షిణాం చిభిదుః పుషః |
దక్షిణప్యామపి విశి దద్యుఃకుస్తే మహాగణమ్ | 16

మహాదర్శం మహాత్మానం మమహాత్ పర్వతోపమమ్ |
శిరిసా భారయంతం తే విస్మయం జగ్ముర్భిత్తమమ్ | 17

తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా సగరస్య మహాత్మనః |
సప్తిః పుత్రసహస్రాణి పశ్చిమాం చిభిదుర్భిశమ్ | 18

పశ్చిమాయామపి విశి మహంతమవలోపమమ్ |
దిశాగణం పామననం దద్యుఃకుస్తే మహాబలాః | 19

తం తే ప్రదక్షిణం కృత్వా నృష్ట్యా చాపే నిరామయమ్ |
ఖనంత స్సముపక్లాంతా దిశం హైమవతీం తతః | 20

ఉత్తరప్యాం తఘశ్రేష్ఠ దద్యుఃకుర్తిమపాండరమ్ |
భద్రం భవేణ వపుషా భారయంతం మహీ మిహమ్ | 21

పమోలభ్య తతః సర్వే కృత్వా వైవం ప్రదక్షిణమ్ |
సప్తిః పుత్రసహస్రాణి చిభిదుః పర్వమధాతలమ్ | 22

తతః ప్రాగుత్తరాం గత్వా సాగరా ప్రధితాం దిశమ్ |
కోషాదభ్యుపవన్ సర్వే కృధివీం పగదాత్మజాః | 23

తే తు సర్వే మహాత్మానో భీమవేగా మహాబలాః |
పర్యుః కపిలం తత్ర నామదేవం సనాతనమ్ | 24

మహాత్ముడైన సగరసేమాలలను వెనుక, అతనిబిల్లువది వేలమంది పుత్రులు పాశాణ్ణోకమునకు పరుగులు దీసిరి. (11)

అట్లు ప్రవృత్తము, వారు భూతలమును హెయించునట్లు, ఎడతలప్రమాణముతోమన్న పరూపాక్షము అను పేరు గల దిగ్గజమును చూచిరి. (12)

... తమిందవనా! ఎవ్వలములలో మమలతో వెలసెల్లమిష్ట నమిచ్చి భూ భారమును మహాహక్తము అను ఆ మహాగణము తన శిలస్థూపై మోయుచుండెను. పర్వకాలములయందు యస్మదప్యయ ఆ మహాజము అతనిని దీర్చుకొనుటకై లలను కదలించినప్పుడు భూమి కలసింపెను. (13-14)

... రామ! వారు ఆ మహాదిగ్గజమునకు ప్రదక్షిణమొనర్చి చూచిరిచిరి. ఏదో నాకు భూమిని చేపించుకొనుచు పనిచలమొనరి బాముచేటిరి. పూర్వదిను ప్రవన ఏమియు వారు దక్షిణదిశను చేపించిరి దక్షిణదిశయందును వారు ఒక మహాగణమును దర్శించిరి. (15-16)

ఎర్నితలప్రమాణమున మహావీరముగల మహాపర్వము అను దిగ్గజము దక్షిణపూర్వమును మోయుచుండగా దాని ముఖ్యదూపమును జూచి వారు విస్మయమునకు పొందిరి. ఆ దిగ్గజమునకు ప్రదక్షిణ మొనర్చి మహాత్ముడైన సగరని యొక్క అజువది వేలమంది పుత్రులు ఎక్కడ దిశను చేపించిరి పశ్చిమ దిశయందే. భూభారమును కలిపించునట్లు శాస్త్రవేదము అను పర్వతప్రమాణ శరీరముగల మహాబలమును ఆ మహాబలకాలంది చూచిరి. ఆ సమయం మహాగణములము ప్రదక్షిణము చేసి కుశలమడిగి, భూమిని త్రవ్వచు ఉత్తిర దిశను చేరిరి. (17-20)

... తమిందవనా! ఉత్తర దిశయందు మునుపటి తెల్లనైన వృధ్రము అను పేరుగల దిగ్గజము కనబరిమైన శరీరముతో ఈ భూభారమును మోసించుండగా వారు దానిని చూచిరి. ఆ అజువది వేలమంది రాజకుమారులు దానిని స్పృశించి ప్రదక్షిణ తాచిరిచి. భూమిని త్రవ్వచి మొట్టటి ఆ సగర కుమారులు ప్రసన్నమైన భూభార దిశను పయనించి రోషావేశములతో భూమిని త్రవ్వెరి. (21-23)

... ఏ కృత్ తే గుణులులు. మహాబలశాలులు, మహాకాయులు. ఖన ఆ రాక్షసాదులు సనాతనమును, మహావిష్ణుపుయొక్క అవతారమూ వన కపిలమహర్షిని గాంచిరి. (24)

హయం చ తస్య దేవస్య చరంతమ్ అవిదూరతః ।
 ప్రహర్షమతులం ప్రాప్తాః సర్వే తే రఘువంశనః 25
 తే తః హయపాదం జ్ఞాత్వా క్రోధపర్యామితేక్షణాః 26
 ఖనితలాంగబధరా నానాస్పర్శశిలాధరాః ।
 అభ్యధావంత సద్రుద్ధాః తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రువన్ 27
 ఆస్మాకం త్వం హి తురగం యజ్ఞేయం హృతవాసపి ।
 కుశ్మేధస్యం హి నం ప్రాప్తేన్ విప్తి ససగరాత్మజాన్ 28
 శ్రుత్వా య వచనం తేషాం కపిహో రఘునందన ।
 హాషేణ మహతాః విప్రౌ హలకారసుకరోశ తదా 29
 తతస్తేనానమేయేణ కపిలేవ మహాత్మనా
 భస్మరాశీక్షతా స్సర్వే కాకుత్స్థ సగరాత్మజాః 30

ఓ రఘునందనా! మహాత్ముడైన కపిలనిలమేనుమున
 దరించుచున్న గుఱ్ఱమును చూచి ఆ రాకుమారులందఱును
 ఎంతయు సంతోషపడరి. ఆ కపిలుడే యజ్ఞాశ్వమున అవహరించి
 యుండునని భావించిరి. క్రోధముతో గుడ్డుపెట్టుచు, గద్దెపరితప
 నాగల్గిను, వివిధవృక్షములను, శిలలను పెట్టుకొని 'అగుము-
 అగుము' అని పలుకుచు క్రోధాదేశములతో ఆ కపిలుని
 'తిష్ఠ తిష్ఠేతి' అని పలుకుచు దీపిరి. (25-27)

ఓ మర్దారూహ! ఇది మా యాజ్ఞాశ్వము దీపిని నీవే
 అవహరించి తమిదిని ఇక్కడకి వచ్చిన కేమంగమును
 సగరపుత్రులమని - యలంగము' అని పలికిరి. (28)

ఓ రఘురామా! వారిని యిమమాటలను విని కపిలుడు
 అప్పుడు మహారోషాదేశముతో హుగకరించెను. (29)

ఓ కాకుత్స్థ! మిథి నీ మహామన్వత్తుడైన ఆ కపినిలుని
 యొక్క హలకారము నకు సగరపుత్రుమారులు అందఱును
 భస్మమైపోయిరి. (30)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే చత్వారింశపురః (40)

వాల్మీకిమహర్షిరిచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు నలువరెయ్యనెర్రము నమాము

-- * * *

41. నలుబదియొకటవసర్గము

అంశమంతడు యజ్ఞాశ్వమును తీసికొనిపోయెను.

పుత్రాంశ్చిరగతాన్ జ్ఞాత్వా సగభో రఘునందనః ।
 సప్తాదముబ్రవీద్రాజా రీవ్యమానం న్నతేజసాః 1
 భూరశ్చ క్షాతవిద్యశ్చ పూర్వేస్తుద్యోః సి తేజసాః ।
 పితౄణాం గతిమన్వీచ్య యేన వాక్యేన వహహతః 2
 అంతర్భామం చత్వాని వీర్యవంతి మహంతి చ ।
 తేషాం త్వం సరహాధారం పాసిం గుహ్లాన్త ఇమ్యకమ్ 3
 అధివాద్యాభివాద్యాంస్తేన వాత్సా విఘ్నకలాపపి ।
 సిద్ధార్థస్త్వన్ విచరస్య మమ యజ్ఞస్య పాదగః 4

ఓ రఘురామా! సగరమహారాజు తనపుత్రులు ఎంత
 కాలమునకును మిచలి రాకుండుటచే చిగులపడే శేష్యుడై
 వెలుగొంది. ఎన్ను ప్రేత్తుడగు అంశమంతునితో ఇట్లు
 నుడివెను. (1)

రామరా! నీవు శూరుడవు. సమర్థసిద్ధుని నేర్చినవాడవు.
 బలవరాక్రమములలో నీ పితర్మండలలో నమానుడవు.
 యజ్ఞాశ్వమునకై వెళ్లన నీ వీరతండ్రలేమైరో తెలియదు. వారిని
 అశ్మమును, దానిని అవహరించిన వానిని పెదకుము. (2)

భూమిలోన నుండు వాణులు మిక్కిలి శక్తిహినుత్తుములు
 గలవి. ఆకారముతో ఎద్దవి. వాటిని పాతమార్పుకొను కష్టమును.
 ధమనును తీసికొని వెళ్లుము. వాయునా! పూర్వాలకు
 నమన. దింపును. నీ ప్రయత్నముచేషి అశ్వనమ్మవారెవ
 దుంనెవేయమను. క్షతార్థుడైన మిటలి వచ్చి, వాశుజ్ఞమును
 పుచ్చి వేయము. (3-4)

ఏవ ముక్తైః కలమాన్ సన్యుక్ సగరేణ మహాత్మనా ।
ధమరాదాయు బద్ధం చ జగము అఘువిక్రమః 5

స జాతం పిత్తుభిర్మార్కమ్ అంతర్భృతం మహాత్మభిః ।
స్థానద్యత వరశ్రేష్ఠ తేన రాజ్ఞాభిచోదితః 6

తైశ్చ దావవరక్షోభిః పశాచపతగోరగైః
పూజ్యమానం మహాతేజా దిశాగజమవశ్యత 7

న తం ప్రవక్ష్యం కృత్వా పృష్ట్యాచాప నిరామయమ్ ।
ఏర్థ్యాన్ స పరివహచ్చ వాజపార్తారమేవ చ 8

దిశాగజస్తు తద్భుత్వా సత్యాహంతుమతో వచః ।
అవమంజ కృతార్థస్త్వం వహాత్స్వల్పీశుమేష్యసి 9

తస్య తద్యచనం శ్రుత్వా సర్వానేవ దిశాగజాన్
యథాక్రమం యథాన్యాయం ప్రప్థం సముపసక్రమే 10

తైశ్చ నర్మైర్భిశాపాతైః వాక్యజ్ఞైర్వాక్యకోవిదైః ।
పూజితస్సహాయైశ్చైవ గంతాన్ త్యభిచోదితః 11

తేషాం తద్యచనం శ్రుత్వా జగము అఘువిక్రమః ।
భవ్యరాశీకృతా యత్ర పితరన్తస్య సాగరాః 12

స దుఃఖవశమాపన్నః త్వనమంజనుతస్తదా
యికోశ పరమార్తస్తు వధాల్ తేషాం సుదుఃఖితః 13

యక్షీయం వ హయం తత్ర పరంబమ్ అవిహితః
దీదృశ్య పురుషస్యాత్మో దుఃఖకోకసమన్వితః 14

స తేషాం బాణపుత్తాణాం కర్పణామో జలక్రిమామ్ ।
నరిచార్థీ మహాతేజా స వాపశ్యత్ జలాశయమ్ 15

విసార్థ్య నిపుణాం దృష్టం తతోఽపశ్యత్ విగాధిపమ్
పితృణాం మాయలం తామ సువర్ణమ్ అనిభోపమమ్ 16

స చైవనుబ్రవీద్వాక్యం వైవతేయో మహాబలః
మా తుచః పురుషస్యాత్మ వధోఽయం రోకపమృతః 17

మహాత్మజైః సగరునియుక్త చక్ర నిజవేశమును
అనుసరించి, అంచుమందు రి ముష్క, అశ్వమును గ్రహించి,
శేముగా వెళ్లెను (5)

ఓ సరోత్తమా శ్రీరామా! సగరునిచే ఆదేశంపలకైన ఆ
అంకుమందు, మహాత్మజైన పితరండ్రులు ఆప్విత
భూకర్పణాన్ని, అనుసరించెను (6)

రైత్తులు, కారపులు, రాక్షసులు, సింహములు, పక్షులు,
నాగులు మొదలగు వారిచే పూజించబడుచున్న దిగ్భయమును
మహాతేజస్వియైన అంకుమందు మ చూచెను (7)

అతడు దానికి సదక్షిణమొనర్చి, కుంభముడిగి, తన
పింఠాదులచాడమగుర్చియు, అశ్వమును అవిహరించినవాని
అమాకన గుఱించియు వినయముతో ప్రార్థించెను (8)

అంతట దిగ్భయం అంకుమందు సరికిన ఆ మాలలను
సగి 'ఓ అంకుమంతా! నీవు కృతార్థుడవై త్వరతోనే
యజ్ఞాన్ని 'యతో రేల్ల'లపు" అని పడివెను (9)

ఆ దిగ్భయము పర్చిన మాటలను విని, అతడు క్రమముగా
దిగ్భయము అన్నిటిని చూచి, పూర్వముగా ప్రార్థించెను (10)

దేశకాలములకు అనుగుణముగా భాషించుచీరున్న అందు
వారి అభిప్రాయమును గుర్తించు ప్రతిభయగు ఆ దిగ్భయము
అన్నియును అతనిని గౌరవించి, "నీవు యజ్ఞాత్మముతో త్వరతోనే
మీ తాలగారికడకు చేరిగలవ్వు" - అని నుడివెను (11)

త్వంత్రురగా అంకుమందు ఆ దిగ్భయములపలుకుల
నాళించి, తనసేవతర్కదులు భస్మరాశియై సడియున్న నోటికి
వెళ్లెను (12)

కపరి తనసేవతర్కదు కపబడకపోవునని అంకుమందు
మీగుల దుఃఖితుడయ్యెను వాచించిన వార్తను విని మిక్కిలి
పరితపించి ఏడువసానెను (13)

దుఃఖకోకములకు లోనైన ఆ నరశత్రుడు అచటికి
సమీపముననే ఆయుపటు అరుగుచున్న యజ్ఞాత్మమును
చూచెను (14)

అతడు తనసేవతర్కదులకు తర్కణములను ఇచ్చుటకు
పంకర్పించెను అందులకై ఆ తేజస్వి జలమునకై తీన్పగా
అటు వెళ్లి చూచెను. ఇది జలాశయము మూతము కపబడలేదు.
అందు తననిశితదిష్ట్యై ప్రసరింపజేయుగా తనసేవతర్కదు లకు
మేనమామయు, వాయునేగము గలవాడును, భగవాంజా అవ
గరుత్మంతుడు కపబడెను (15-16)

అంతట ఆ మహాబలశాలియైన వైవతేయుడు అతనిలో
వెళ్లెను. ఓ సరోత్తమా! శోకింపకుము. ఏ పింఠాదులప్పురి
రోకహింమనకే జరిగెను. మహాబలశాల్విని సీ పితరండ్రులు

కపలే నాక్షమేమేణ ఉగ్రా హేమే మహాబలాః ।
సకలం వార్తసి ప్రాజ్ఞ దాయ మేషాం హి లోకేశమే ॥ 18

గంగా హిమవత్ ష్యేష్ఠా దుహితా పురుషవర్త
తస్యాం కురు మహాబాహో పితౄణాం తు జలక్తిమామ్ ॥ 19

భస్మరాశీకృతాన్ ఏలాన్ ఛావయేల్లోకపాపని
తయా క్షీన్నపితం భస్మ గంగాయా లోకకాంక్షయా
షష్ఠం పుత్రవహప్రాణి స్వర్గలోకం నయిష్యతి ॥ 20

గచ్ఛచాత్వం మహాభాగే లం గృహ్య పురుషవర్తః ।
యజ్ఞం హైరామహం వీర సంవర్తయితుమర్హసి ॥ 21

మనర్థవచనం శ్రుత్వా సోఽంశుమాపతిదీర్ఘవాన్ ।
త్పరీతం నయ మదాయ పునరానానృహాయభాః ॥ 22

తతో రాజానమాసాద్య కీక్తితం కథువందిన
వ్యవేదయద్యథాపుత్రం మనర్థవచనం తథా ॥ 23

తస్యృత్వా సోరసంకాశం వాక్యమంశమతో వృషః
యజ్ఞం విప్రర్తయూనూన యథాశబ్దం యథావిధి ॥ 24

వృషురిం చాగ్రుచ్చీమాన్ శస్త్రయజ్ఞో మహీపతిః
గంగాయా శ్చాగ్రమే రాజా విశ్వయం వాఙ్మగచ్ఛత ॥ 25

అశ్శత్యా విశ్వయం రాజా కాలేన మహతా మహాన్
త్రిశద్యధ్విహస్రాణి భాజ్యం శ్చత్యా వివంగిత ॥ 26

మహామహాపుత్రేన కపిలునికోపాశ్శక్తి వ్యవ్రైవే. వీరికి లోక
మహాసేన ఉపపదించి అగ్రామమున నడుచుచును. 17-18)

యదోక్తమా! గంగానది హిమ వంతున క్షేష్ఠపుత్రక ఓ
... హేమాగ్రా ఆ గంగాజలములయందు నీ నీనతర్రులకు
లర్చణమెలను విడుపుము. భగ్నరాశిగా మారిన వీ
పేతలక్షణము లోకపాపిజ్ఞుడైన గంగా ముఖమున గావించును
పురోతప్తే ఆ గంగోదకమువలె ఈ భస్మము తడుముటగా
అలలుచుదివేలవంది రావలెనుమొలను స్వర్గమునకు
చరుచురు. (19-20)

హేమవ్రైవే! మహామహాహా సర్వత్రమా ఆ లక్ష్మమును
సేకపరిచుచు వీ లోతరారియజ్ఞమున పుర్తిచేయుము. (21)

మహాయజ్ఞ మిక్కిలి మహాసంతుష్టేన ఆ అంశుమందుడ
గర్వత్యుడై సోరసలను పాటించి వెంటనే ముష్టామును
దీసికొని యజ్ఞభూమికి నుండుట. (22)

ఓ మహాసంకాశా అతడు యజ్ఞదిక్ష్తోపన్య నగరి
మహారాజువచనీ నైరతేయునిమూలము మహాతపముగా
దిల్చిన. (23)

ఓ మహారాజు అంశుమందుడు తెల్లని భయంబుమైన
లిత్రముగలవార్షను విష దుభింపింప వేయక అతడు
మహావిప్రగా కల్పోక్షకమును ముక్తమును నిర్మరించెను. (24)

ఉత్తమగుణములుగల ఆ మహారాజ యజ్ఞమును
ముగించుకొని అరస రమునకు వేరెచు గంగాను తిసికొని
గచ్చి విషయమున అతడు ఒక విధయమునకు రాకక పోయెను
ఇట్లు చాళాకాలము గడచిపోయెను అట్టి నిర్లయమును
వేయకుండునని సగరిమాజారాజు ముప్పదివేల అంశువరములు
రాజ్యమును పాటించి వెంటనుండాయెను. 25-26.

శ్చత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే ఆదికాండే ఏకవత్సారింశస్తకః (41)

వార్షికిమహర్షిగర్భంస్త్రి లోకాకృతైవ శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు గలబహువీధి కలసింపఁ నున్నాము.

-- * * *

7) శ్లో. విహతాదునకాల్ నిర్భాల్ వైష్ణవరాల్ ముక్తకాదకి మంత్రిభ్యశ్చ సుభిశ్చ మిత్రణం పాపకర్మణామ్. (1)

మరికా పిండకానంక తేజోయ ద్విగిరుదే వసతిస్థితి తద్విద్యుత్ అంతర్జ్ఞే పరకృత ॥ (2)

వందలుడు జులములు. అర్చమును పడుగుహుడు భూహ్యుడును కోటలుగ జంతువులు. "కువులు ముష్టాన వారిన న
మంగలించిన పాపాత్ములకు సహన అర్హణములు పిండసరూపములు వాటికి వేరక అకముననే నరరమిన్ని స్మృత గావించి
రాజయ న్యుత్తర. 11) సగరిపుత్రుడు పాపాత్ములు. భూహ్యుడైన కపిలునివలన వారు మృత్యువెందుకే మును వారు తప్పులుమొలకు
లయ్యుటకాదు.

42. నలుబదిరెండవసర్గము

భగీరథుడు గంగానదిని దివినుండి భువికి గోనివచ్చుటకై యుత్థింపుట.

కాలవర్షం గతే రాజు సగరే ప్రకృతీజనాః |
రాజానం తోచయామాసుః అంశుమంతం కుభార్షికమ్ | 1

స రాజా సుమహానాసీత్ అంశుమాన్ రఘునందన |
తస్య పుత్రో మహావాహీత్ దిలిప ఇతి విక్రతుః | 2

తస్మిన్ రాజ్యం నమానేశ్య దిలీపే రఘునందన |
హిమవచ్చిభరే శుశ్ర్యే తపస్తపే నువారుణమ్ | 3

వ్యాతిశత్రుచ్చ సహస్రాశీ కర్ణాణి సుమహాయశా |
తపోవనం గతో రాజా వ్యధం తథే తపోధవః | 4

దిలీపన్త మహాతేజాః శ్రుత్వా పైలామహం వధమ్ |
దుఃఖోపహతయా బుద్ధ్యా నిశ్చయం వాఙ్మగచ్ఛత | 5

కథం గంగావతరణం కథం తేషాం జలక్రియాః |
తారిమేముం కథంచైతాన్ ఇతి చింతానతోఽభవత్ | 6

తస్య చింతయాతో నిత్యం ధర్మేణ విదితాత్మనః |
పుత్రో భగీరథో నామ జన్తే పరమధార్మికః | 7

దిలీపన్త మహాతేజా యజ్ఞే బహుభిరిష్టవాన్ |
శ్రింశద్వర్షహస్రాశీ రాజా రాజ్యమకారయత్ | 8

అగత్యా నిశ్చయం రాజా తేషాముత్తరణం ప్రతి |
వ్యాధినా వరశాచ్ఛం కాలధర్మమ్ ఉపేయిషాన్ | 9

ఇంద్రతోకం గతో రాజా స్వార్థితేనైవ కర్మణా |
రాజ్యే భగీరథం పుత్రమ్ అభిషిచ్య నరర్షభః | 10

భగీరథన్త రాజర్షిః ధార్మికో రఘునందన |
అపఃత్యో మహాతేజాః ప్రజాకామః స దావ్రజః | 11

ఓ రామా! సగరుడు వర్షవృక్షముగా మర్మితులందఱును న్యాయనిష్ఠుత్వముగా రర్మబుద్ధిగల అంశుమంతుడే రాజా కావలెను - అని కోరుకొనిరి. (1)

ఓ రఘునందనా! అంతటి మిక్కిలి ఉత్తముడైన అంశుమంతుడు రాజు అయ్యెను. అతని ముమారుడు దిలీపుడు. అతడు మిక్కిలి సుధుసిద్ధుడు. (2)

అంశుమంతుడు అమహాదుడై దిలీపునికి రాజ్యభారమును అప్పగించి గంగా-తరారాహ్మపై, విక్రమైన హిమవత్పురతః శిఖరబాగమున తీవ్రమైన తపమును అచరించెను. (3)

జాతితక్కినవాడు, తపోధవుడు ఐవ అంశుమంతుడు ముగ్ధురైందువేలసంవత్సరములకాలము తపమాచరించి గంగను తిందకయే, వ్యర్థమును జేరెను. (4)

సుగుల తపస్వియైన దిలీపుడు తపోతాపిలయొక్క అకాల మరణవార్తను విని భిన్నుడాయెను. వారికి సర్వశురు కలుగుటకై తనతండ్రి తీవ్రతపమునర్చియు అక్ష్యము సిద్ధింపకముందే అతడు వ్యర్థస్థుడైనందులకు మిక్కిలి చింతాక్రాంతుడై కర్షణమును పెర్లయించుకొనలేక పోయెను. (5)

దివనుండి భువికి గంగావతరణమును సారించుట మొట్టా! గంగోద్రములతో పాతామహులను తర్మణములను సమర్పించు యెట్లా! ఇక వారిని తరింపజేయుట ఎట్లా! అని అతడు తీవ్రముగా అలోచింపసాగెను. (6)

నిత్యము వర్మకార్యనిరతుడై సుప్రసిద్ధుడైన దిలీపుడు తాతలను తరింపజేయు అలోచనలలోనే ముగియించెను. కొంత కాలమునకు అయినకు 'భగీరథుడు' అను కుమారుడు కలిగెను, అతడు పరమధార్మికుడుగా వాసిగాంచెను. (7)

మిక్కిలి బలవరాక్రమసంపన్నుడైన సిలీమహారాజా పెల్లి, యజ్ఞములను జేసెను. అతడు ముగ్ధుడైన సంవత్సరములు రాజ్యపరిపాలన చేసెను. ఓ రామా! అతడు తనఅటువది నేలనుండి ముత్తారలను ఉద్ధరించుటకు అగు విధమును శ్రీకొనలేక పోయెను. ఆ నరేంద్రుడు తనకుమారుడైన భగీరథునకు రాజ్యభారమును అప్పగించి మనోహారితో కాల రర్మమునందెను. అతడు తనపుణ్యఫలముచే వ్యర్థమునకు చేరెను. (8-10)

ఓ రఘురామా ధార్మికుడును, రాజర్షియు, మిక్కిలి పరాక్రమశాలియు ఐవ భగీరథునకు సంతానము లేకుండెను. అందు పుత్తులకొరకై తపోతపా పెడచుండిను. కాని అతని కోరిక వెలువడలేదు. (11)

మంత్రప్రదాయ తద్రాజ్యం గంగానదీరణే రతః |
న తపో దీర్ఘమాత్యైవ గోకర్ణే యునందవః | 12

ఉర్జబాహుః పంచతపా మాసాహతో జతేంద్రియః |
తస్య వర్తనహస్తాణి ఘోరే తపసి తిష్ఠతః | 13

అతీతాని మహాబాహో తస్య రాజ్యో మహాత్మనః |
సుప్రీతో భగవాన్ భూమ్నో ప్రజానాం పతేరీశ్వరః | 14

తత స్సురగణై స్పార్థమ్ ఉపాగమ్య పితామహాః |
భగీరథం మహాత్మానం తప్యమావమథాబ్రవీత్ | 15

భగీరథ మహాభాగ ప్రీతస్తే హం జవేశ్వరః |
తపసా చ సుతస్తేన వరం వరయ సునత | 16

తమునాన మహాతేజాః పద్మతోకపితామహమ్ |
భగీరథో మహాభాగః కృతాంజలిరువస్థితః | 17

యది మే భగవన్ ప్రీతో యద్యస్తే తపనః ఫలమ్ |
సగరస్యాత్మజా స్సర్వే సుత్రవృత్తిలమాప్నుయూః | 18

గంగాయాః నదీలక్ష్మణ్యే భన్యవ్యేషాం మహాత్మనామ్ |
స్వర్గం గచ్ఛేయురత్యంతం శర్వే మే ప్రపితామహాః | 19

దేయా ఆ సంతతి ర్దేవ నావసీదేత్ కులం చ నః |
ఇక్ష్వాకుకూటాం కుటే దేవ వీష మేఽస్తు వరః సతః | 20

ఉక్తవాక్యం య రాజానం సర్వతోకపితామహః |
ప్రత్యువాచ శుభాం వాణీం సుధురాం సుధురాక్షణమ్ | 21

మహోరథో మహానేష భగీరథ మహారథ |
వీషం భవయ భద్రం లే ఇక్ష్వాకుకులవర్ధన | 22

ఇయం హైమవతీ గంగా జ్యేష్ఠా హిమవత స్సృతా |
తాం శ్రే ధారయితుం శక్తో హిరస్తత నియుజ్యతామ్ | 23

ఓ సమునందనా! ఈరథ భగీరథుడు గంగను దివినుండి
బులికి ఆవతరింపజేయు వెంకటాచలమో తన రాజ్యభాగమును
మంత్రములకు అర్పించి తనమొసర్చుటకై సామనత్వ స్వతః
స్థాంబమునగల గోకర్ణక్షేత్రమునకు వెళ్ళెను. అతడు ఆ
క్షేత్రమున మామమునకు ఒక్కసారిమాత్రమే ఆహారమును
దీసికొనుచు జతేంద్రియుడై ఉర్జబాహుడై మహాగృభమధ్య¹
రీర్తకాలము తపోవిమగ్నుడాయెను. మహాబాహు నైన ఓ రామా
మహాత్ముడైన ఆ భగీరథమహారాజు చట్లు తనతీవ్రమైన
తపస్సున కొనసాగించుచుండగా వేలకొండవలసత్యములు
గడచిపోయెను. (12-13)

స్పృష్టికర్తయైన బ్రహ్మగోవుడు అయినతపస్సునకు
మిక్కిలి సంప్రీతుడాయెను. పిమ్మట ఆ పితామహుడు
దేవతలతోగూడే తపస్వీయు. మహాత్ముడుమిషన భగీరథుని
యొడుకునల్లి ఇట్లునుడిచెను. (14-15)

"మహామహా! ఓ భగీరథమహారాజా! తీవ్రమైన పీఠాసత్తునను
మెచ్చితనీ ఓ సునతా! వరమును కోరుకొనుము." (16)

మహాబాగుడను, మహాతేజస్వయు యీ భగీరథుడు
అంజలి ఘటించి, ఆ బ్రహ్మదేవునిని మిమమున వెలిచి,
ఆయనతో ఇట్లనెను. (17)

"ఓ బ్రహ్మగోవా నా తపస్సు మీకు తప్పని గూర్చినచో
ఆ తపఃఫలముగా సగరపుత్రులందఱికినీ నా జవాంజలులు
వేరునట్లు అనుగ్రహింపుడు. ఈ మహాత్ములయొక్క భన్యరాశి
గంగాజలములతో తడిసిన ఏమ్మట మా ఎల్లారలందఱును
ఈశ్వరముగా స్వర్గనివాసులగుదురిగాక. ఓ దేవా! మా
ఇక్ష్వాకుకులమునకు సంతానమున ప్రసారించుమి మహాశయ
ఇంతటితో ఆసోరాదు ఇదియే నేను కోరు కొను రెండవ
వరము." (18-20)

సమస్తలోకములను సృష్టించువాడైన బ్రహ్మ భగీరథుని
మాటలను విని ఈలంకకములైన మదురవచనములను
ఇట్లు నుడిపెను. (21)

"ఓ ఇక్ష్వాకుకులవర్ధనా! మహారథా భగీరథానీ మహోరథము
మిక్కిలి ఉత్తమమైనది అట్లేయిగా గాక నీకు శతయగుగాక. (22)

ఈ గంగానది హిమవత్పర్వతమునుండి ఉద్భవించినది.
ఈమే హిమవంతుని పెద్దకూతురు. ఈమెను దరించుటకు
పరమశివుడు మోతమే ఎమట్లుడు కనుక ఆయనను

1) శ్రీష్ణ-ముత్యపునందు తపచక్ష్మిన నాలుగుదిక్కులయందును ఆగ్నేయను ఉంచుకొని శిరమును వైకృతి, మార్కటేజమును
ఓచుచు వేయి తపస్సును పంచాంగ మధ్య తపస్సు అని యందురు. వాదాన మహాకవియు కుమారసంధకాచార్యమునందు
పార్వతీదేవి శత్రుని పతిగా గోతి వెంచాగ్ని మధ్య తపస్సును ఆనందించినట్లు స్థిరమైనది.

గంగాయాః పతనం రాజన్ పృథివీ న నహిష్యతి ।
తాం నై ధారయితుం వీర నాన్యం తత్కామి తుభివః ॥ 24

తమేవముక్త్యా రాజానం గంగాం చాభిష్య తోకృత్ ।
జగన్ము త్రిదివం దేవస్సపా దేభైః మరుద్భజైః ॥ 25

అశ్రయించవలెను. గంగానదీవాహిని యొక్క వేగదాటికి భూమి తట్టుకొనలేదు. ఆ గంగాను దరింపగల శక్తియందును "నమోశ్చక్షుః మాత్రమే ఇతియోగి అతి భాష్యమి" (23-24)

కాబట్టి పలికిన ఏమిట బ్రహ్మదేవుడు గంగాతో దిగ్దా ఈ రాజుడు అన్నుహింపును అని పలికి కే. అలలోడును. మరుద్భజానులతోడిను కూడి, స్వర్గమునకు వెళ్లెను (25)

శత్యాశ్చ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే ద్విచత్వారింశస్సర్గః (42)

వాల్మీకిమహర్షివీరచిత్రై అధికావ్యసైవ శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు నలుబదిరెండవసర్గము రచితము

-- * * *

43. నలుబదిమూడవసర్గము

గంగావతరణము.

దేవదేవే గతే తస్మిన్ సోమస్త్వగ్నిహీడితామ్ ।
కృత్వా వసుమతీం తామ సంవత్సరముపాపతః ॥ 1

క్షోర్వ బాహుర్ద్విరాలంబో వాయుభక్తో విచాశ్రయః ।
అచలః స్థాగుపత్ స్థిర్యా రాత్రిందివమపిండకుః ॥ 2

అథ సంవత్సరే పూర్ణే సర్వలోకనమస్కృతః ।
ఉమావతిః పశుపతీ రాజావమ్ ఇదమబ్రవీత్ ॥ 3

సీతస్త్రీ హం పరశ్రేష్ఠ కరిష్యామి తవ స్రయమ్ ।
శిరసా ధారయిష్యామి శైలరాజసుతామహమ్ ॥ 4

తతో హైమవతి జ్యేష్ఠా పర్వలోకనమస్కృతా ।
తదా సాతిమహాదూపం కృత్వా వేగం చ దుస్సహమ్ ।
అకాశాదపతత్ తామ తినే శివశిరస్యతః ॥ 5

అచింతయన్తు సా దేవి గంగా పరిమదుర్ధరా ।
విశమ్యహం హి పితాళం ప్రోతసా గృహ్య శంకరమ్ ॥ 6

తస్యై వతేవచం జ్ఞాత్వా క్రుద్ధస్తు భగవాన్ పరః ।
తిరోభావయితుం బుద్ధిం చక్రే త్రిణయనస్తదా ॥ 7

పా తస్మిన్ పతితా పుణ్యా పుణ్యే కుద్రస్య మూర్తాం ।
హిమవత్ప్రతిమే తామ జటామండంగహ్వరే ॥ 8

ఓ రామా! బ్రహ్మదేవుడు క్షేపింపిన పీమ్మట భగీరథుడు భూమిపై బీటినట్లే. మోపి నీలనది. క క సంవత్సర కాలము శివునిగూర్చి తపస్సు చేసెను ఓ శ్రీలు సంహారకా రామా! అతడు ఊర్జ్వవాహినికై ఋట్టి అశ్రయమును అశ్రయములేక నీళ్లుబడ్డై, కదలక మెదలక కాసుపును అహారముగా దీసికొనుచు రాత్రిందివముల్ల తపస్సును అచరించుచువే యుండెను (1-2)

ఇట్లు ఒక సంవత్సరము గడిచినపిమ్మట సర్వలోకపూజ్యుడైన శంకరుడు ఉమాతోనాడి ప్రత్యక్షుడై, ఆ బగీరథునితో ఇట్లు నుడవెను. (3)

ఓ సరోంద్రా! నీ తపస్సునకు మెచ్చితిని. నీ కోరికను నెఱవేర్చును. గంగాను నా శిష్యుని ధరించెదను. " (4)

పీమ్మట హిమవంతం నినెడ్డకూతురు, సర్వలోకములకును పూజ్యురాలు ఐన గంగానది మహారూపముతో మిన్నివామైన వేగముతో అకాశమునుండి పవిత్రమైన శివునిశిరస్సుపై పడెను. (5)

ఏ మాతము దరింపశక్యముగాని ఆ గంగాదేవి "నా ప్రవాహముతో శంకరునిగూడ గైకొని, పాతాళములకు వెడచను అనియంచుకొనెను (6)

శంకరలిగివాడు గంగాదేవి (నది) యొక్క గర్భమును గమనించెను పీమ్మట ఆ ముక్కుంటి అమోగర్భమును అణచివేయుటకు సంకల్పించెను (7)

ఓ రామా! హిమవత్ ప్రతిమతో సమానమైనదియు, జటామండలులవలెగడి గుహతో ఒప్పునున్నదియు అగు ఆ శివుని యొక్క పవిత్రమైన శిరస్సున ఆ పుణ్యనది పడెను. (8)

పా కథంచెప్పహీం గంతుం వాశశ్చేర్మత్సమాస్థితా
నైవ విభ్రమనం లేభే జటామండలమోహితా 9

తత్రైవాజంధ్రమర్దేపీ సంవత్సరగణాన్ బహూన్
తామవశ్యన్ పునస్తత తపః పరమమాస్థితః 10

అనేన తోషితశ్చాథూత్ అత్యర్థం రఘునందనః
ఏనవర్జ తతో గంగాం హరో బిందువరః స్రుతిః 11

తస్యాం నిస్సంఖ్యమానాయాం వశ్య ప్రతాంసి జజ్ఞరే
క్షుద్ధిపీ పావనీ చైవ వళిపీ చ తథాఽపరా 12

చిద్రః ప్రాచీం దిశం జగ్ముః గంగాశ్శివజలా త్పుభాః
మచక్షుశ్చైవ పీతా చ సింధుశ్చైవ మహానదీ 13

తిన్రస్థేతా దిశం జగ్ముః ప్రతీచీం తు శుభోదకాః
వస్తమీ చావ్యగాత్ తాపాం భగీరథమథోన్మవమ్ 14

భగీరథోఽపి రాజర్షిః దివ్యం ప్యందనమాస్థితః
ప్రాయాదగ్రే మహావేణాః గంగా తం చాప్యనువ్రజత్ 15

గగనాచ్ఛంశరశిరః తతో ధరణీమాశ్రితా
వ్యసర్జత జలం తత్ర త్రవళష్టపురస్సృతమ్ 16

మత్య్మ కచ్చన సంఘైశ్చ శింశుమారగణై స్తదా
పతర్భిః పతితైశ్చాన్తైః వ్యరోచత వసుంధరా 17

తతో దేవర్షిగంధర్వా యక్షాస్త్రిక్షగణాస్తదా
వ్యలోకయంత రే తత్ర గగనాద్గాం గలాం తథా 18

విమానైర్బగరాకారైః పాణ్డైర్గజవర్జైస్తదా
పాతిష్టనగలైశ్చాపి దేవతాస్తత విస్థితాః 19

త దద్భూతతమం తోకే గంగాపతనముత్తమమ్
దిద్రక్షువో దేవగణాః పమీయురమితోజవః 20

సంపతద్భిమ్పరగణైః తేషాం చాభరణోజసా
శతాదిత్యమివాభాతి గగనం గతతోయదమ్ 21

శింశుమారోరగణైః మినైరపి చ చందరైః
విద్యుద్భరివ విక్షిప్తమ్ అకాశమ్ అభవత్తదా 22

ఆ గంగ ఎంతగా సైయజ్జ్వలించినా, భూమిని వేరుటకు
అగస్త్రదాలయ్యెను శివునిఁటాహములో యెక్కొక అమె
అందుండి బయటకి రాలేకపోయెను. (9)

అంతట గంగానది వెక్కు సంవత్సరములపాటు శివుని
జడలయందే తరుగొడుచుండెను. అప్పుడు భగీరథుడు
అంగులిపెక్కిని కనుగొనదక ముఱుల సరమశిష విగూర్చి
తా మావరింపసాగెను. (10)

ఓ కమునందనా! కంకరుడు ఆ బిగీర మంత్రసమ్మనము
మెచ్చి గంగను హిమవత్పర్వతమునందలి శుక్లాన్మృత్యువన
లిందునిలోకము నందు విడిచెను (11)

అట్లు విడువబడిన ఆ గంగాప్రవాహము ఏడు పాతలుగా
విగ్ధమై, పవిత్రజలములుగల వైదిన, హవన, నఖి, అమ
మూడు గంగలు తూర్పుదిశగా ప్రవహించెను. సుంద్రులు
సీత, సింధులు, అరు మూడు మహానదులును (మూడు
గంగలును) మంగళ ప్రదములైన జలములతో పశ్చిమదిశగా
ప్రవహించినవి. ఆ గంగా ప్రవాహములలో ఏడవది భగీరథ
మహారాజును అనుసరించెను. రాజర్షియైన భగీరథుడు ఒక
దివ్యనదముపై ముందు ప్రయాణించుచుండగా మహానదిగల
గంగ ఆతని నెంటి ప్రవహించుచుండెను. (12-15)

ఆ గంగాజలములు అకాశమున ఎడి కలండుని శిలయ్యెను.
అంతకుండి భూమిని పరుసప్పుడు మహా భృగులతో మిక్కిలి
వేముగా ప్రవహించెను (16)

గంగా సినాహమున సోపపిసె మత్స్యములతోడను
తాబెల్లతోడను, మొసళ్లతోడను, అరణ్యజంతు లతోడను
భూమి మిక్కిలి కోతల్లను. (17)

అట్లు దివినుండి భూమికి చేరిన గంగను వేపలిలు,
ఋషులు గంధర్వులు, సిమ్మలు మొదలగు వారు కనుల
పండువుగా గాంచిరి. సకలములవలె వస్తులముగానున్న
వీక్షావములనుండియు, సృష్టులన్నెకరించు భద్రకములకై
నుండియు ఆ దేవతలుమొదలగు వారు అకాశమున నిలిచి
నిర్విదమాన్మయములతో గంగను తిలకించిరి భూలోకమునందు
అతద్భూతమైన సర్వోత్తమమైన గంగాపతరణద్భవ్యమును
చూడకొనిన వారై ప్రముఖ వేదకలు ఒకటికి శీర్షి. (18-20)

వీ ముములుతోలగిన గగనము, అచటకివచ్చిచేరుచున్న
చీలగాభముల అబరణకోడలతో చేడియనమై ప్రకాశించుచు
వందలకొలది సూర్యులకాయలతో సదృశమై విరాటల్లు
చూడెను (21)

అటుపిటు ఎంతరించుచున్న మోక్షలతోడను సర్పముల
తోడను పీనములతోడను వ్యామైన తాళము వివేక్యాంకుల
వలె మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండెను. (22)

పాండరైన్మళలోత్పిఱ్ఱఃశ్రీర్యమాజైఃసహస్రభాః

శారదాశ్రైరివాశీర్ధం గగనం హంసనంశ్చవైః 23

కృచిద్ద్వితతరం యాతి కుటీలం కృచిదాయతమ్

వినతం కృచిదుద్యూతం కృచిద్యాతి శలైః శలైః 24

సలిలేనైవ సలిలం కృచిదభ్యాహతం పునః

ముహూర్తార్థముఖం గిత్వా సపాత వసుధాతలమ్ 25

తచ్ఛంకరశోభస్తం భ్రష్టం భూమితలే పునః

వ్యరోచత తదా లోయం విర్మలం గతకంఢమ్ 26

తత్ర కేవర్తిగంధర్వా వసుధాతలవాసినః

భవాంగసతితం లోయం సవిత్రమితి వస్త్వశుః 27

శాపాత్ ససతితా యే చ గగనార్వసుధాతలమ్

కృత్వా తత్రాభిషేకం తే బభూవుర్లతకల్మషాః 28

భూతపాపాః పునస్తేవ లోయేవాథ మభ్యాన్వితా

పుషరాశాశమావిశ్య స్వాన్ లోకాన్ ప్రతిపేదిరే 29

ముముషే ముదిహ్ లోకః తేన లోయేన భాన్వితా

కృతాభిషేకే గంగాయాం బభూవ విగతక్లమః 30

భగీరథోఽపి రాజర్షిః దివ్యం కృందనమాస్థితః

స్రాయాదగ్రే మహాతేజాః తం గంగా పృష్ఠతోఽన్తగాత్ 31

దేవా న్నర్మిగణా మృత్యు వైత్యదానవరాక్షసాః

గంధర్వయక్షనవరా నకిన్షర మహోచగాః 32

సర్వాత్పాప్సరసో రామ భగీరథరథానుగామ్

గంగామవ్యగమన్ ప్రేతాః సర్వే జలచరాశ్చ యే 33

యతో భగీరథో రాజా తతో గంగా యశస్వివీ

జగామ సరితాం శ్రేష్ఠా సర్వపాపవివాశివే 34

తతో హి యజమావస్య జహ్వో రద్భుత కర్మణః

గంగా సంప్లావయామాస యజ్ఞవాటం మహాత్మనః 35

విక్ష్మరీతిల విక్ష్మబహున్త తల్లని సేవేసుగులతో
విలసిల్లుచున్న గంగము దాంసరిగుంపులతోడను, శిరభ్యాబ
మేషములతోడను వ్యావృత్తైనట్లుగాడెను (23)

ఆ గంగావాహిని కొద్దిసేవేములయందు ఆకివేగముగను,
కొద్దితావులయందు విరికిరిసిను, మఱికోస్తాచోల్ల పీఠముగను,
వేటొకచో సల్లములకు మాటునును, మఱియొకచో (ప్రార్థి
పడుచును, వేటొకచో ప్రశాంత గంభీరముగను సాగిపోవు
చుండెను (24)

గాడితాకిడిక తరం'ములు మాటిమాటికీ ఎగిరి పడుచు
సేవితో నను కొట్టుకొనుచు నేలపై బడుచుండెను (25)

శంకరునిశిశువునుండి బాలువాణి భూమిపై దూకుచున్న
నీరు మురికితోలలో విక్ష్మలముగా ప్రకాశించుచుండెను (26)

నేలలు, ఋషులు, గండర్వులు, భూలోకవాసులు
"ఈ జలము శివునిరక్షింపుమండి పడినది, కనుక అది
ఎవిత్రమైనది" అని తలంచుచు లజలములను లదనముతో
తనుశిరములపై దల్లుకొని ఆనమించిరి. (27)

కాపోహితులై, గిరిమండి భువికి వేరినవారుగూడ
ఈ గంగలో మునిగి సాగరహతులై, ఇంద్రములైన
గంగాజలములన్నియుచే వారు పునీతులై మఱల ఆకాశ
మార్గమున తమ తమ లోకములకు వేరిరి. (28-29)

పవిత్రగంగానదీజలములలో స్నానముచేసెవర్తనులచే
అలనటలు తోటా జనులు మిగుల ఆనందించిరి (30)

మహారేణస్మియు రాజర్షియు యన భోరతుడు దెప్ప
రిరిమెను అధిరాహించి, ముందునకు పో పోవుచుండగా
గంగానది ఆయనను ఆనునరించుచుండెను (31)

దేవతలు, ఋషులు, కైత్యులు, దానవులు, రాక్షసులు,
గండర్వులు, యక్షులు, క్షిరులు, సుహాసులు అన్నిసెలు
మొదలగువారందఱును, అట్లే జలపరిమొలన్నియును
భగీరథునిరథమును వెన్నుండి సహించుచున్నగంగానదిని
మిక్కిలి ఆనందముతో వెంబడించినవి, సర్వపాపహారిణి
యనియు నదులలో శ్రేష్ఠయనియు వాసికెక్కిన గంగ భగీరథ
మహారాజ వెల్లిన నోట్లకెల్లిన తాదాగు వెల్లగును (32-34)

ఆసాహసరాకార్యములను నిర్వహించుటలో నెమర్చుడును,
మహాత్ముడును యన జహ్నుమహర్షి క్రతువును ఇచరించు
ముదగా గంగానది ఆయన ముజ్జవాటికను ముంచికెను. (35)

1. ఒక్కొక్కచో సత్వరం గంభీరముగను వేటొకచో వేయొకచోనల సత్వరమునను మఱియొకచో సత్వరమితి గంభీరమనయునును
ఇంకొకచోనల నితలడు, నల ముదియొనియును. ఆ లో సహించుచుండెను ముందునకుపోచునీటిని వెంబడిక విచార నీకు
తాకున్నుడు నడుమగ్రతవునరి వచ్చినవానివలె అది మిడిపితుడువుండెను. అని కొందఱు వరికెటులు ఎవరికొకరు.

తస్మా వేదేకవం జ్ఞాత్వా కుద్ధో యజ్ఞా తు కాపివః |
అపీషచ్చ జలం సర్వం గంగాయాః పరమాద్భుతమ్ | 36

తతో వేవాః పగంధర్వా ఋషయశ్చ సువిస్మితాః |
పూజయంతి మహాత్మానం జహ్నుం పురుషపత్తమమ్ |
గంగాం వాపి నయంతి స్మ దుహితృత్వే మహాత్మనః | 37

తత మ్మన్తే మహాతేజా శోతాభ్యామ్ అస్థిజత్ పునః |
తస్మాజ్జహ్నుమతా గంగా ప్రోచ్యతే జాహ్నువీతి చ | 38

జగము చ పునర్థంగా భగీరథరథానుగా |
సాగరం వాపి పంసాప్తా సా సర్వత్రవరా తదా
రసాతల ముపాగచ్ఛత్ పీద్యత్తం తస్య కర్పణః | 39

భగీరథోపపితాజర్జిః గంగామాదాయ యత్నతః |
పితామహాన్ భస్మభృతాన్ ఆవశ్యలేదీవచేతనః | 40

అథ తద్భస్మనాం తాళం గంగాపరిలముత్తమమ్ |
స్థావయద్భూతసాస్థానః నృచం సాప్తా రఘూత్తమః | 41

ఓ రామవా జహ్నుమహర్నిశం గయేర్క్ ఆహంకారపూరిత
చర్మకు పిక్కిలే కుద్దుడాయెను. వెన్నులు ఆ ముని
గంగాజలములనప్పించిరి అత్యద్భుతముగా అశ్రవణముగా
పానము చేసెను (36)

అంతట దేవతలు గండర్వులు, ఋషులు అబ్బురవడి,
పురుషేశ్వరుడు, మహాత్ముడు ఐన జహ్ను మహర్నిశిని ప్రాశించిరి
గంగాదేవినిగూడ ఆ మహాత్ముడు కుమార్తెముగా జేసిరి. (37)

పిమ్మట ఆ మహాతజస్వి పరమస్వీతుడై గంగాజలములను
తనకైపులిచ్చగా పీడిరేపెట్టెను అందువలన జహ్నుమతయైన
గంగ తప్పనిమండి జాహ్నువీగా ప్రసిద్ధిచెక్కెను. (38)

గంగ మజల భగీరథపరిథమును అనుసరించుచు
ప్రవహించెను. ఆ నదీమతల్లి సముద్రమునుగూడ చేరెను.
అంతేగాక ఆ భగీరథనికాగ్నిశీర్షికై రసాతలము (పాతాలము)
గూడ ప్రవేశించెను. (39)

రాజర్షియైన భగీరథుడు అట్లందలలో గంగను గొప్ప
భస్మరాశిగా వాటియిచ్చి అనముత్తాలను జూపి మిక్కిలి
భస్మమునకు తోనయ్యెను. ఓ రఘురామో అస్థుడు ఆ
భస్మరాశిని ఎత్తెత్తిన గంగాజలములు ముండ్లవేసెను అంతట
సగరపుత్రులు పావరహితులై స్వర్గమును పొందరి. (40-41)

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణో వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే త్రివత్సారింశస్సర్గః (43)

వాల్మీకిమహర్షినిరవతరు ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందలి నలుబదిమూడో సర్గము నమానము

* * *

44. నలుబదినాల్గవసర్గము

భగీరథుడు పవిత్రగంగాజలములతో సగరపుత్రులకు తన ముత్తాలలకు, పుత్ర్యాలోకములను ప్రాప్తించేయుట

స గత్యా సాగరం రాజా గంగాయామగత వ్రదా |
ప్రవివేక తలం భూమేః యత్ర తే భస్మసాత్ క్షతాః | 1

భస్మవ్యథాప్లుతే రామ గంగాయాశ్చ లితేన వై |
సర్వలోకప్రభుర్భుహ్నా రాజానమ్ ఇదమబ్రవీత్ | 2

తారితా నరకాత్మకం తివంయాతాశ్చ దేవనత్
షష్ఠః పుత్రసహస్రాణి సగరస్య మహాత్మనః | 3

సాగరస్య జలం లోకే యావత్ స్థాన్యతి పార్శ్వం |
సగరస్యాత్మజాస్తావత్ స్వర్గే స్థాన్యంతి దేవనత్ | 4

ఆ విధముగా గంగ తనను అనుసరించుచుండగా
భగీరథమహారాజు సాతాళమున తనముత్తాలలు భస్మరాశిగా
పడియున్న సదేళమునకు చేరెను 1

ఓ రామో గంగాజలముల ఆ భస్మరాశిని మురిచెత్తినంతనే
స్వర్గకర్తయైన బ్రహ్మప్రత్యక్షమై ఆ మహారాజుతో ఇట్లవెను. (2)

"ఓ నరేంద్రా మహాత్ముడైన సగరనిలలునచివలమంది
కుమారులును ప్రేతత్వమునుండి విముక్తిలైరి. వెంటనే వారు
దేవతలవలె స్వర్గమును జేరిరి. ఓ రాజా ఈ లోకమున
సాగరజాములున్నంతవఱకును సగరుని పుత్రులు దేవతల
వలె స్వర్గమున ఉందురు. (3-4)

ఇయం చ దుహితా క్షేప్తా తవ గంగా భవిష్యతి ।
త్యక్త్యాతేన చ నామ్నాఽథ తోకే ప్రాప్యతి నిశితా ॥ 5

గంగా ప్రపథగా రాజన్ దివ్యా భాగీరథీతి య ।
ప్రీన్ పథో భావయంతీతి తత ప్రపథగా స్మృతా ॥ 6

పీతామహావాం సర్వేషాం త్వమత్ర మమతాభవ
కురుష్య సలిలం రాజన్ ప్రతిజ్ఞామపవర్తయ ॥ 7

పూర్వకేణ హి తే రాజన్ తేనాతియశసా తదా ।
భర్మిణాం ప్రసరేణాపి వైష ప్రాప్తే మనోరథః ॥ 8

తవైవాంశమతా తాత లోకేఽప్రతిమతేజసా ।
గంగాం ప్రార్థయతా నేయం ప్రతిజ్ఞా వాచనర్హితా ॥ 9

రాజర్షిణా గుణవతా మహర్షినిమతేజసా ।
మత్పుత్ర్యతవసా వైష క్షతధర్మస్థితేన య ॥ 10

దివీపేన మహాభాగ తవ పిత్రాఽతీతేజసా
పునర్హి శంకితా వేయం గంగాం ప్రార్థయతాఽనఘ ॥ 11

సా త్వయా నమత్క్రాంతా ప్రతిజ్ఞా పురుషర్షభ
ప్రాప్తోఽపి పరమం లోకే యశః పరమసమ్మతమ్ ॥ 12

యచ్చ గంగావతరణం త్వయా కృతమరిందమ ।
అనేన చ భవాన్ ప్రాప్తే ధర్మస్యాయతనం మహత్ ॥ 13

ప్లావయస్య త్వమాత్మానం సరోత్తమ వదోచితే
సలిలే పురుషవ్యాఘ్ర శుచిః పుణ్యఫతో భవ ॥ 14

పీతామహావాం సర్వేషాం కురుష్య సలిలక్రియామ్
వస్త్రే తేఽస్తు గమిష్యామి స్వం లోకం గమ్యతాం నృప ॥ 15

ఇత్యేన ముక్త్యా దేవేళి సర్వలోకపీతామహః ।
యథాఽఽ గతం తథాగచ్ఛత్ దేవలోకం మహాయశా ॥ 16

భాగీరథీఽపి రాజర్షిః కృత్వా సలిలముత్తమమ్ ।
యథాక్రమం యథాన్యాయం పాగరాణాం మహాయశః ॥ 17

కృతోదశశృరీ రాజా వ్యసురం ప్రవివేక హి ।
సమృద్ధాకో రఘుశ్రేష్ఠ స్వరాజ్యం ప్రశశాస హి ॥ 18

ఈ సంగ నీకు పెద్దకూతురు అగును. నీ సాహసకార్య
పరితముగా నీ పేరుతో గంగ 'భాగీరథీ' అనియు, స్వర్గ
మర్త్య పాతాళ లోకములయందు (మూడు పెథములలో)
ప్రమాంచుటవలన 'ప్రపథగ' అనియు వాసిగాంచును. (5-6)

ఓ మారవేంద్రా! నీ తాతమువ్రాతలందఱికిని (పితృ
దేవతలందఱికిని) ఉర్బణములను విడిచి, నీ ప్రతిజ్ఞను (ప్రవ్రత
గంగాజలములతో తర్బణములను సమర్పించి, సగరపుత్తులను
తరింపజేయుదును-ఆమ ప్రతిజ్ఞను) నిలబెట్టుకొనుము. (7,

ఓ భాగీరథమహారాజా! మీ వంశజులలో నీవు పూర్వమును,
మహాయశస్వియు, దార్మికులలో ప్రముఖుడును జన సగర
చక్రవర్తికిని ఈ కోరిక నెరివేటలేదు. నాయనా! అట్లే ఈ
లోకమున నిరుపమాన వరాక్రమకారియైన అంశుమంతుడు
నేను గంగను ప్రార్థించి, దీనుకొని వచ్చెదను అని చేసిన
ప్రతిజ్ఞయును నెరవేటలేదు. 8 9)

ఓ పుణ్యాత్మా! మహానుభావా! రాజర్షియు. సర్వజ్ఞ
పంపస్మదును. మహర్షులవలె దివ్యతేజస్వియు. తమ హాసండు
నాతో నమానుదును. క్షత్రియ రర్ష్యమునందు నీస్థి'లవాడును.
మిక్కిలి వరాక్రమశోభుడు. ఎవరిని తండ్రియనుచిరపుడును
గంగాను దీసికొని నమ్ముటకై ఎంతయు యత్నించెను. ఎనను
కృతకృత్యుడు కాకోక హతను. ఆ ఆలోచననే
ఎరపించుకొనెను. (10-11)

ఓ వరేంద్రా! ఆ ప్రతిజ్ఞ నేవంన నెరవేటిసినది ఆ
పరకార్యమును సాధించి నీవు ఈ లోకమున తెచ్చుకొని
యశస్సును పంపిందించెది ఓ ఆనీవాననా! ఈ సంగవతరణ
మహాత్కార్య కారణముగ నీవు గొప్ప ధర్మమును అచరించె.
సాటిలేని ప్రతిష్ఠను సాందితిసి. (12-13)

ఓ రాజర్షి! మహా! ఈ పరిమలవ్రతగంగాజలములలో
స్నానమొనరిపుము. ఛనీతుడై పుణ్యజలములను పాంపొను.
నీ పితృదేవతలందఱికిని తర్బణగాది క్రియలను అచరింపుము.
రాజా! నీకు శుభముగు గాక నా సత్య లోకమునకు నేను
విల్లుదును ఇంక నీవును వెళ్లవచ్చును. (14-15)

సరోలోకములకును స్వస్థివర్తయు. మహాయశస్వియు
అని ప్రహ్లాదపుడు ఇట్లు పలికె. యద్రాక్షకారము
ద్యులోకమునకు వెళ్లెను. (16)

గొప్ప కీర్తిసర్వధులవరాడును. రాజర్షియు జన రగీరధుడును
యథాక్రమముగా శాస్త్రోక్తముగా సగరవంశజులందఱికిని
జలాంజలులను పంపియింపెను. అట్లు పితృదేవతలుముదమును
దీర్చుకొని శుభియై అతడు తనసగరమునకు విచ్చేసెను. ఓ
రాజనా! అనంతరము భాగీరథుడ, సర్వపరివరతో
యిలతాగుచు తనరాజ్యమును పరిపాలించెను. (17-18)

నముమోద హ బోకర్తం నృపమాసాద్య రాఘవః
నన్దతోకః సమ్మదార్థో జఘాప విగతజ్వరః 19

ఏష తే రామ గంగాయా విస్తరో భీహతో మయా
వృష్ట ప్రాప్నుహ భద్రం తే సంధ్యాకాలోచితవర్తతే 20

ధన్యం యశస్య నాయుష్యం పుత్ర్యం వృర్వసుతీవ చ
యశ్శావయతి విప్రేషు క్షత్రియేష్వితరేషు చ 21

ప్రీయంతే పితరస్తస్య ప్రీయంతే దైవతాని చ
ఇదమాఖ్యానమవ్యగ్రో గంగావతరణం శుభమ్ 22

యశ్శాశోతి చ కాశరీప్తి స్యాన్ కామాశవాఘ్నయాత్
సర్వే పాపాః ప్రణశ్యంతి ఆయుః కీర్తిశ్చ వర్తతే 23

ఓ రామవా అ మహారాజావరిపాతనతో సైజలందఱును
ఏమాత్రమును శోకపంతాపములను ఎఱుగక కొల్లలుగా
అంగోగ్యభాగ్యములతో సంయుష్టాంతరంగులై నర్తించిరి. (19)

ఓ రామచంద్రా! ఈ పవిత్ర గంగావతరణవృత్తాంతమును
నిశ్చలముగా వివరించితవి. నేకు శుభవరణంకి సౌష్ఠ్యదుగాక
సంధ్యాకాలము నిండుచున్నది. (20)

బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు మొదలగు వారందఱికిని
ఈ పవిత్రగాఢను వివరించినచో వారిజీవితములును
ధన్యములగును, వారికి యశస్సు సాధించును, అయువు
సెఱుగును, పుత్రులు కలుగుదురు. కడికు స్వర్గప్రాప్తియు
వేఱును వారియడ పితృదేవతలు, దేవతలు ప్రసన్నులగుదురు.
శుభకరమైన ఈ గంగావతరణగాథను ఏకాగ్రతతో విన్నవారి
కోరికలన్నియును అరును వారిసానములస్థాయును కలిగియును,
ఆయువు పుట్టియెఱును, కీర్తినిశ్చయ ఎఱువరిండును. (21-23)

ఇత్యార్చే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే చతుశ్చత్వారింశస్తథః (44)

వాల్మీకిమహర్షిరవితరమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు నలుబదినాల్గవసర్గము సమాప్తము

* * * —

45. వలుబదిఐదవసర్గము

క్షీరసాగరమహనము - శివునిచే హాలాహలభద్రణము - అన్యతముకొల్పకై శేవామయలనెల్లామము

విశ్వామిత్రశపః శ్రుత్వా రాఘవః పహలక్షణః
వినీయం పరమం గత్వా విశ్వామిత్రమ్ అభాషిత్ 1

అత్యద్భుతమిదం బ్రహ్మన్ కథితం పరమం త్వయా
గంగావతరణం పుణ్యం సాగరస్యాపి పూరణమ్ 2

తస్య సా శర్వరీ పర్వా పహసాస్మిత్రిణా తదా
జగమ చింతయానస్య విశ్వామిత్రశథాం శుభామ్ 3

తతః ప్రభాతే విమలే విశ్వామిత్రం సుహృమునిమ్
ఉవాచ రామహో వాక్యం కృతాహ్నికమరిందమః 4

విశ్వామిత్రుడు మృదువచనములతో వినిపించిన మధుర
గాథను విని, లక్ష్మణునితోగూడిన రాముడు అమితాశ్చర్యమునకు
లోనై, జ మహర్షితో ఇట్లనెను. (1)

ఓ బ్రహ్మర్షీ! గంగ దివినుండి భువికి అవతరించుట,
సాగరమును వింపుట మొదలగు మట్టములతో గూడిన
ఈ 'గంగావతరణ' కథ అత్యద్భుతమైనది, మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది
పుణ్యప్రదమైనది. (2)

విశ్వామిత్రుడు వచించిన శుభవచనమైన ఆ కథను
లక్ష్మణునితోగూడి చర్చించుచుండగా రామునకు (వారికి)
ఆ రాత్రి తెలియకయే గడచిపోయెను. (3)

అసంతరిము ప్రకాంతమైన ప్రభాతసమయమున
శత్రుసంహారకుడైన రామనుడు ఆహ్నికకాగ్నికమములను
ముగించుకొనియున్న విశ్వామిత్రమహామునితో ఇట్లు
నుడివెను. (4)

గతా భగవతీరాత్రిః శోతవ్యం వరమః శ్రుతమ్ ।
క్షణభూతేన నా రాత్రిః కలవృత్తేయం మహాతపః ।
ఇమాం చింతయతః సర్వాం నిఖిలేన కథాంతనః 5

తతః సరితాం శ్రేష్ఠాం పుట్వాం తపథగాం వరీమ్ 6

నా పేషా హి మఖా వ్రతా ఋషీణాం పుణ్యకర్మణామ్ ।
భగవంత మిహ ప్రాప్తం జ్ఞాత్వా త్వరిత మాగతా 7

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రామవస్య మహాత్మవః ।
సంతారం కారయామాచ నర్సిపింఘస్సహస్రవః 8

ఉత్తరం వీరమాపాద్య సంపూజ్యర్చిగణం తతా
గంగాకూటే వివిష్టా స్తే విశాలాం దర్శకుః పురీమ్ 9

తతో మునివరస్సార్థం జగామ సహ కాఠుషః
విశాలాం వగరీం తన్యాం దిన్యాం పృథ్వీసహం తపా 10

అథ రామో మహాప్రాప్తో నిశ్వామిత్రం మహామునిమ్
వస్రభ్య ప్రాంజలి ద్భూత్వా విశాలామ్ ఉత్తమాం పురీమ్ 11

కథరో రాజవంశో యం విశాలాయాం మహామునే
శ్రోతుమిచ్ఛామి భద్రం తే వరం కౌటూహలం హి మే 12

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రామవస్య మునిపుంగవః
అభ్యాతుం తత్సమాచేధే విశాలస్య పురాతనమ్ 13

ప్రాయలాం తామ శక్రస్య కథాం కథయతశ్శుభామ్ ।
అస్మిన్ దేశే తు యద్యత్తత తదసి శ్శృణు రాఘవ 14

పూర్వం కృతయుగే రామ దీతః పుత్రా మహాబలా
అదితేశ్చ మహాభాగ పర్యవంతః సుధార్మికాః 15

తతస్తేషాం వరశ్రేష్ఠ బుద్ధిరావీన్యహాత్మవామ్ ।
అమరా జనరా శ్రేష్ఠ కథం స్యామ నిరామయా 16

"వినివీరవలసిన ఉత్తమగాథను వింటిమి. రాత్రి పవిత్రముగా గడిచినది. ఓ తపస్వీ! ఈ కథను వార్తగా మననము చేయుదుండుటతో మాకు రాత్రియంతయు క్షణమువలె గడచిపోయినది" (5)

ఓ మునీశ్వరా! యులలో శ్రేష్ఠుడవదియు. వ్రతధామినియు ఐన పవిత్రగంగానదిని మనము వాడుదము. నిరంతరము పుణ్యకార్యములచేసే సుస్కలైయిండు బుష్పంబొక్క నా! ఇంకన న్నది. ఇందు నిక్కపి అననములు పిల్వపువ్వుడి యున్నవి. పరమ పూజ్యులైన మీరు ఇదటకీ పచ్చిపళ్లు గ్రహించి నాకు హరిగా నా! త్వరితాతిని ఇచ్చి! వేరయిన్నది" (6-7)

అంతట నిశ్వామిత్రుడు మహాత్ముడైన రామపునిపరులులు పని బుష్పంబందటితోడను, రామలక్ష్మణులతోడనుగూడి నదిని దాటెను. (8)

అట్లు ఉత్తరవీరమునకు కేరళ పీఠము నిశ్వామిత్రుడు తాను నదిని గాటుకై తోడ్చిన బుష్పంబును పూజించెను. ఏమ్మట నామ గంగావీరమున ఒక్క క్షణమాగి 'విశాల' అను నగరమును దర్శించిరి. (9)

అంతరిము నిశ్వామిత్రమునీశ్వర! ఓ రామలక్ష్మణులతోగూడి వెంటనే విశాలా నగరమునకు చేరెను. తప్పియైన ఆ నగరము అమరావతి వలె దివ్యముగా విరాజిల్లుచుండెను. (10)

ఏక్కిరి ప్రజ్ఞాశాలియైన శ్రీరాముడు నిశ్వామిత్రమహామునికి ననున్మరించి, తిమ్మయైన విశాలానగరవైభవ విశేషములను గూర్చి తెలుపుదని అభ్యర్థించెను. (11)

"ఓ మహామునీ! ప్రస్తుతము ఈ విశాలానగరమును ఏ రాజవంశము పరిపాలించుచున్నది" యని హర్షింపవలెనని కుటూహలంబుచున్నాను. దయతో తెల్పుడు. మీరు పుణ్యముందును." (12)

అంతట ఆ మునీశ్వరుడు శ్రీరాముని ప్రశ్నను విని, విశాలనగరముయొక్క ప్రాచీనవైభవమునుగూర్చి తెలుపుటకు ఉపక్రమించెను. (13)

"ఓ రామా! పురుకరియైన దేవేంద్రునికథను వింటిందెదను ఎనుము. అట్లే ఈ దేశమున జరిగిన ఒక సరమటనను గూర్చియు వినుము" (14)

ఓ రామా! మహామటవా! పూర్వకాలమున కృతయుగము నందు దిలిపుత్రులు బలశాలురుగను, అదితీ కుమారులు దర్మబుద్ధిగలిగి మహా పర్యాక్రమశాలురుగను ఉండిరి (15)

ఓ నరకత్తమా! మహాత్ములైన ఆ దేవతలకుమార్తెయ్యగును సునకు రోగములు, ముసలితనము, వరణము లేకుండుట యెట్లు? అను ఆరోపన కలిగెను. (16)

తేషాః పితృమితాం తామ బుద్ధిరాసేన్మహాత్మనామ్,
క్షోదమథనం కృత్వా రసం ప్రాప్స్వామ తత్ర వై: 17

తతో నిర్భీత్య మథనం యోక్తం కృత్వాచ వాసుకీమ్,
మంథానం మందరం కృత్వా మమంభురమితోజన: 18

అథవర్షసహస్రేణ యోక్తవహ్నిరాంపచ,
వమంత్యతిపిషం తత్ర దదంతుర్దశన్ శ్రీరా: 19

ఉత్పాతాగ్నిపంకాశం హలాహంసుహాషిమ్,
తేన దగ్ధం జగత్ పర్వం వవేవాసురమాఘమ్ 20

అథ దేవా మహాదేవం శంకరం తరణార్థినః
జగ్జ్ఞ: పశుపతీం కుద్రం త్రాహిత్రాహీతి తుష్టువు: 21

ఏవముక్తస్తతోవేదై: దేవదేవేశ్వర: ప్రభు:
ప్రాచురాసత్ తతోఽత్రైవ శంఖపక్షధరోహరి: 22

ఉపాసైనం పీఠం కృత్వా దుద్రాః పూర్ణభూతం హరి:
దైవతైర్మధ్యమావే తు యత్పూర్వం నిమవస్థితమ్ 23

తత్ త్వరీయం సురశ్రేష్ఠ మహాగామైశ్చోప ఏ యత్
అగ్రపూజామిమాం సుత్యా గృహోజేదం విషం ప్రభో: 24

ఇత్యుక్త్వాచ సురశ్రేష్ఠ: తత్రైవాంశకథీయత,
దేవతానాం కయం దృష్ట్వా బ్రహ్మ వాక్యంతు శృణ్విణ: 25

హలాహలం విషం ఘోరం ఏ జగ్రాహృష్టుతోపమమ్,
దేవాన్ విస్ఫుజ్య దేవేశ జగము భగవాన్ హర: 26

ఓ రామా! ఆ మహాత్ములు ఇట్లు ఆలోచించుచుండగా క్షీరసాగరమును మదించి దాసినుండి అమృతమును పొందుదము అను ఉపాయము వాసికితట్టెను. (17)

మిక్కిలి శక్తిసంపన్నులైన ఆ దేవదానవులు మందర పర్వతమును కప్పముగను, వాసుకీని త్రాడుగను జేసికొని క్షీరసాగరమును చిల్చితిరి. (18)

ఇట్లు సముద్రమథనము వేయి సంవత్సరములు జరిగిన పిమ్మట కన్నపు త్రాడుగానున్న వాసుకీ నిమమును గ్రహించి అవకాశాలనే శిలలను కాలువేయిపాగెను. వాసుకీకోటలనుండి అగ్నిజ్వాలలవలె భయంకరమైన హలాహలముహాషిము బడల్పెదలెను ఈ విద్యా దేవతలలో అషరులలో మనమృత్యులో గూడిన ఎఱున్ బగత్తును విగ్రహముగల సాగెను. (19-20)

అంతట దేవతలందఱును మహాదేవుడైన శంకరుని శరణబోచి 'రక్షింపుము, రక్షింపుము' అని వేడుకొనుచు ఆయనను స్మరించిరి. దేవతలప్రార్థనలను అందుకొని దేవదేవుడైన పరమశివుడు అవి ప్రత్యక్షమాయెను. శంఖ చక్రదారియైన శ్రీహరియు అచట ఆవిర్భవించెను. (21-22)

ఏన్నుట శ్రీహరి దరహంసుమేయుడు పూర్ణహరియైన శుకరునితో ఇట్లు నుడినెను. 'ఓ సురశ్రేష్ఠ! దేవతలలో నీవు ప్రథమముడవు. కావున దేవాసురులు సముద్రమును మధించునప్పుడు అందుండి పుట్టిన మొదటికన్నపు నీకే చెందవలయును. అందులను ఓ ప్రభో! అగ్రపూజగా భావించి ఈ విషమును స్వీకరింపుము. (23-24)

శ్రీహరి ఈ విధముగా పలికి అట్లుండే శంకర్నిమిడమృత. అంతట ఆ విధమే జ్వరుడు దేవతల భయమును గమనించి శ్రీహరి యొక్క వాక్యమలను ఆలకించి, మోదమైన హలాహల విషమును అమృతమువలె భావించి స్వీకరించెను. 'అ గరిశమును తనకరికమున నిల్పుకొని ఈజ్వరుడు గరిశకాతుడుగా వాసికెక్కెను.' పిమ్మట ఆయన దేవతలను వీడ్చిని క్షితానమునకెగను. (25-26)

1. శ్రీగా నానంద వా నరమోపకారకమిదం త్ర్యేకం పశువాంసతో, అభ్యుదే యక్షగతాసే, అరాచలాణాన్ బహ్మస్థితాన్ రక్షితుమ్.

సర్వామర్షవలాంబునౌపధమతిహ్వాచాకరం భీతజమ్, నిక్షిప్తం గరళం గతే, న శివతం. హర్షిష్టమేవ త్తయో॥

ఓ పరమశివా! అమృతమకొంటే క్షీరసాగరమును మధించునప్పుడు అందుండి జ్వాలలను పిమ్మట భయంకరమైన హలాహలవిషము అవిర్భవించినది. ఆ విషపూజమునకు తట్టుకొనలేక దేవదానవులు పారిపోసాగిరి. అప్పుడు నీవు ఆ భీతుగరిశమును శంకమున నిలుపుకొని ఈ బాహ్యజ్వత్కరగల మున్నె పరావర సాయులను కాపాడితివి మితయు! ఆ విషమును మురిగి నీకుక్షిలోనున్న పకలజివకోటిని రక్షించితివి ఈ విధముగా నీవు సమస్తప్రాణికటికిని మహాపకారమునర్పితివి. నీ లోకరక్షిణిరతిశి ఈ యుదాహరణను చాలా? శివానందలూరి

తతో దేవాసురాన్పుర్యే మమంధూః కంఠవంశసః
సహిషేశాథ పాతాళం మంథాసః పర్వతోఽనఘః 27

తతో దేవాన్పుగంధర్వాః తుష్టశ్చర్మధుమారవన్.
ర్వం గతిస్సర్వభూతానాం పశేషేణ దివాకసామ్. 28

సాంఘాష్మాన్ మహాబాహో గిరిశుద్ధర్మచుర్తసి.
ఇతి శ్రుత్వా హృషీకేశః కామతం కూపమాస్మితః. 29

పర్వతం వృష్టతః కృత్వా శిశ్యే తతోదధౌ బారి.
పర్వతాగ్రంతు తోవాత్మా హస్తేవాక్రిమ్య దేవనః.
దేవానాం మధ్యతః స్థిత్యా మఖుంధ పురుషోత్తమః. 30

అథ పర్వతహస్తేనా ననందః పకమండలుః.
పూర్వం ధన్వంతరిచ్ఛామ అస్పరాశ్చ సువర్చసః. 31

అప్సృ నిర్మథనాదేవ రసన్తస్కాద్వరస్త్రీయః.
ఉత్ప్రేతుర్మసుజశ్రేష్ఠ తస్మాద్వర్చరసోఽభవన్. 32

షష్ఠే కోద్యోఽభకంప్రాసామ్ అప్సరాణాం మపర్యసామ్.
అసంఖ్యేయాన్తు కాకుత్స్థ యా స్తాసాం పరిచారికాః. 33

వ తాః స్మ ప్రతిగృహ్లాంతి కర్తే తే దేవదానవాః
అప్రతిగ్రహణాత్ తాశ్చ సర్వా సాధారణాః స్మృతాః. 34

అహానుభావాః ౨. కమురామా! అనంతరము దేవాసురులు అంధజును పాలసముద్రమును చీలుకుటలో నిమగ్నులైరి ఇంతలో కష్టముగానున్న మందరపర్వతము పాతాళమునకు దిగిబడెను. (27)

అప్పుడు దేవదానవులు, గంధర్వులు శ్రీమహావిష్ణువును గట్లు వ్రతించిరి ఓ మహాబాహూ! నెమిత్త ప్రాణులకు నీనే దీక్షు, పశేషించి దేవతలకు నీనే ఆధారము ఈ మందరపర్వతమును ఉద్ధరించే మమ్ము కాపాడుము. అందు శీ వా! ఆ దేవాసురులమెఱువనలకం, అక్షయోజనిముల పత్నితగుల కూర్మరూపమును ధరించెను. (28-29)

అట్లు కూర్మావతారుడైన శ్రీహరి మందరపర్వతమును తనమూపున వహించియు, సముద్రముననే అనందముగా శయించెను. (అప్పుడు ఆయనపేషపై కష్టముగాతిరుగుచున్న మందరపర్వతాన్ని శిశువువలె నిద్రవేళ తల్లినెమరువనప్పుడు కలుగుచుండువలె సుఖం పొందెను.) ఏమిట పశ్చాత్తుడైన కేశవుడు పర్వతమును అనదేతిలో పట్టుకొని దేవతలయధ్యతానోకడై సముద్రమును తానే చీలుకసాగెను. (30)

ఇట్లు ఇంకను వేయి సంవత్సరములు గడచిన పిమ్మట దశాత్ముడు ఆయనకృతస్వరూపుడు నిన ఒక మహా ఎరుమెను క్షీరసాగరముమండి ఉద్భవించెను. ఆయన సేన ధన్వంతరు, అయన ఒకచేతిలో చంద్రును, మఱియొకచేతిలో కమండలువును ధరించియుండెను. ఇంకను ఆ సాగరము నుండి పల్లవి వర్షస్సుతో గూడిన అవ్వరసలు అపిర్బవించిరి ఓ పురుషశ్రేష్ఠా! రామా! అప్పు = జలములను అనగా స్త్రీములను మరింపవచ్చుడు ఆ రసము నుండి జన్మించుట వలన ఆ మందరపర్వతము అవ్వరసలు అను ప్రసద్ధి పొందెను. (31-32)

ఓ కాకుత్స్థా! రామా! ఆ క్షీరసముద్రమునుండి మహాకాకుత్స్థుల అంశులు అలువడి కోల్లమంది అపిర్బవించిరి ఇంకను వలకొంది స్త్రీలు అంగుండి పుట్టి వారికి పరిచారికల్లిరి. (33)

దేవదానవులలో ఎవ్వడును ఆ అపర్వరసలను, వారి పరిచారికలను భార్యలుగా స్వీకరింపలేదు. అందువలన వారందఱును సాధారణస్త్రీలుగా ఉండిపోయిరి. (34)

1) షష్ఠే షోష్యురమంద మందరిగిగ్రాహ్యై కుండాయనాత్ నిద్రాలో కమలాక్షాత్కే 'పరా' వ్యసానితా పాంతు మ యత్సంప్రాగ్ కళామందననాత్ వేదానిలేనాంబిసాం. యాతామితమితిధితం జానదేర్బాద్ధాపి విశ్రమ్యతి || శ్రీమద్భాగవతము ద్వాదశోధ్యాయము 13వ అధ్యాయము 2వ శ్లోకము

వరుణస్య తతః కన్యా వారుణీ రఘువందన
ఉత్పాత మహాభాగా మౌళిమూలా పరిగ్రహమ్ 35

దితేః పుత్రా వ తాః రాఘ జగ్గహుర్వసుణాత్మజామ్
అదితేస్తు మతా పిత జగ్గహుస్త్వసునిందితామ్ 36

అనురాస్తేన దైతీయా సురాస్తేవాదితేస్తుతాః
హృష్టాః ప్రముచితాశ్చానన్ వారుణీ గహణాత్ సురాః 37

ఉచ్చైశ్చవా హయశ్రేష్ఠే మణిరత్నం చ కాన్తభమ్
ఉదతిష్ఠత్ పరిశ్రేష్ఠ తదైవాన్మౌళముత్తమమ్ 38

అథ తస్యకృతే రాఘ మహానాసీత్ కులక్షయః
అదితేస్తు తత పుత్రా దితేః పుత్రాన్ అమావయన్ 39

వికతోఽభ్యాగిషన్ సర్వే వ్యాసురా రాక్షసాస్తృపాః
యుద్ధమాపీన్యహాహారం పిత వ్రతోక్యమోహనమ్ 40

యదా క్షయం గతం సర్వం తవా విష్ణుర్మహాబలః
అమృతం సో హరత్ తుర్గం మామామస్థాయమహిషమ్ 41

యే గతాధిముఖం విష్ణుమ్ అక్షయం పుషష్ఠత్తమమ్
సంపిష్ఠాస్తే తదా యుద్ధే విష్ణునా ప్రభవిష్ణునా 42

అదితేరాత్మజా వీరా దితేః పుత్రాన్ నిజఘ్నరే
తస్మిన్ మరే సుహాయుద్ధే దైతీయాదిత్యయో ర్భృకమ్ 43

నిపాత్య దితిపుత్రాంశ్చ వాళ్యం ప్రాప్య పురందరః
కశాప ముదితో తోకాన్ పర్షినంఘాన్ నవాకణాన్ 44

ఓ రఘునందనా! జలాధిదేవతయైన వరుణుని యొక్క కూతురు వారుణీ అమో మన్యదేవత చక్కని మక్క అమో తనను చేపట్టుభేదము నెదిరికొనుచు సముద్రమునుండి బయటికి వచ్చెను (35)

ఓ రామా! ఓ మహావీరా! దితిపుత్రులు (దైత్యులు) మా తండ్రి సురుణునికూతురైన ఆ వారుణీని స్వీకరింపలేదు. కాని అదితి పుత్రులు (దేవతలు) మా తండ్రి అనిందితయైన (సన్నితరాల్లిన) అమెను స్వీకరించిరి (36)

అమెను (వారుణీని) గ్రహించకపోవుటచే దైత్యులు తమరులైరి. మమెను (వారుణీని) ఎర్కగ్రహించు వరిక చేతరు మరలైరి. వారు వారుణీని గ్రహించి సంతృప్తులై మిగుల ఆనందించిరి (37)

ఓ సరశ్రేష్ఠ రామా! ఆ సాల ముద్రమునుండి ఉచ్చైశ్చవము అను ఉత్తమాశ్రమము కొద్దవలెను అను దిష్టమైన మణి, అట్లే ఉత్తమమైన 'అమృతము' బహిర్గతమైనది (38)

ఓ రామా! అప్పుడు చేతరులు దైత్యులు ఆ అమృతమును పొందుటకై తీవ్రముగా రోట్లాడుకొనిరి. ఆ సుదిర్భమున దేవతలు పెక్కుమంది అనురులను పంపించిరి. పరితమముగా ఉభయసక్షముల వాడును కొందఱు నశించిరి. (39)

ఓ మహావీరా! ఈ సందర్భముగా దైత్యులు, రాక్షసులు ఒక ఒత్తమున వేరిరి. నేవతలు మత్తయొక ఎత్తయిన ఎలిచిరి. ఆ ముజయసక్షములవారికిని ముల్లోకములకును అభిర్భము గొట్టునట్లు పోరియుద్ధము జరిగెను (40)

ఆ కణమున ఉభయసక్షములయందును పెక్కుమంది మృయైరి. పెక్కుని సర్వశక్తిమంతుడైన శ్రీ వివానాశ్వచ్చి అనూయూభావముచే అగస్త్యహవైన మోగామీరామమును దార్చి, క్షణములో ఆ అమృతకలమును హస్తగత మొనర్చుకొనెను (41)

శాశ్వతుడు భారుషోత్తమును నర శ్రీమహావిష్ణువునకు అర్పించుటకై కొందఱు దైత్యులు ఆయనను ఎదిరించిరి. వారిని అతడు ముప్పనుగ్గు గావించెను. (తనను శరణుజొచ్చిన దేవతలను అయిన అడుకొనెను.) (42)

దేవతలకును దైత్యులకును మధ్యజరిగిన ఆ మహా యుద్ధములో పెచ్చిన అదితిపుత్రులు (దేవతలు) పెక్కుమంది దితిపుష్టులను (అనురులను) హరిచూర్చిరి. (43)

ఇంద్రుడు దైత్యులను సంహరించి, రాజ్యాధికారమును చేపట్టెను. ఋషులు, చారణులు ముష్టిని వారితో గుడిచి సమస్తలోకములను అతడు సంతోషముతో విహరించెను. (44)

ఇత్యాదే శ్రీమద్రామాయశ్చ వార్మికీయే అదికావ్యే బాలకాండే వంచనత్వారంశస్తోత్రః (45)

వాల్మీకిమహర్షివిరచితమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు వలమబింబదవర్ణము సమాప్తము

46. నలుబది ఆఠవ సరము

కామిని సంహరియగల పుత్రునిబడయుటకై దితి తపమొనరించుట

ఇందును తపశ్శక్తి కలుపును విడుముక్కలు వేయుట

హతేషు తేషు పుత్రేషు దితిః పరమదుఃఖతా,
మారీచం కాశ్యపం రామ భర్తారమ్ ఇదమబ్రవీత్, 1

హతపుత్రాన్ స్మి భగిషన్ తప పుత్రార్థభాజితైః,
శక్రహంధారమిచ్ఛామి పుత్రం దీర్ఘతపోర్జితమ్, 2

సాహం తత శ్చరిష్యామి గర్భం మే వాయుమర్హతే,
కాశ్యపం శక్రహంధారం త్వ మమభ్యాతు మర్హసి 3

తస్మాద్విద్యుదవం శ్రుత్వా మారీచః కాశ్యప స్తదా,
ప్రత్యువాచ మహాతేజా దితిం పరమదుఃఖితామ్, 4

ఏవం భవతు భద్రం తే కుచిర్భవ తపోధనే,
జన్మవిష్యసి పుత్రం త్వం శక్రహంధారహూహసి 5

పూర్ణే వర్తకహస్తే తు కుచిర్యది భవిష్యసి,
పుత్రం త్రైలోక్యభర్తారం మత్స్యైరం జన్మవిష్యసి, 6

ఏవ ముక్త్యా మహాతేజాః పాణినా నమమార్హతామ్,
సమాలభ్య తతః స్వప్నే త్యుక్త్యా న లపసే యయా, 7

గతే తస్మిన్ పరశ్రేష్ఠ దితిః పరమపార్థితా,
కుశల్లపసిమాపాద్య తపస్తేహి నువాచుగామ్, 8

తప స్సోమం హి కుర్వతత్కాం పరిహ్లాం వచాక హా,
నహస్రాక్షో వచశ్రేష్ఠ పరమా నువాచంపదా, 9

అగ్నిం కుశాన్ కాష్ఠ మనః ఫలం మూలం తక్షిపి చ
న్యరేదయత్ నహస్రాక్షో యచ్ఛాన్యదపి కాంక్షితమ్, 10

గాత్రనంవాహన్వైశ్చైవ శ్రమానయన్వైత్తహా
శక్రస్సర్వేషు కాలేషు దితిం పరిచచార హా 11

ఓరామా! క్షీరసాగరమధిపనమయమన దేవామని
యర్హమనందు) తనపుత్రులు హతులు కాగా దితి పిన్న లి
మితమైనది. మరలమనార్థ మిహుడును ఎవడు భర్తయు
దం కాశ్యపమహర్షిడకేగి ఇట్లు మెలపెట్టుకొనెను. (1)

ఓ మహాత్మా! ఎరిగలుగడ నీ కుమారులు (దేవతలు
నా పుత్రులను (దైత్యులను) పవించిరి. పుత్రకోక్షుడే నేడ
ఎటులలాడుచున్నాను వెనుక నేడ గొప్పతనము వేసి, ఇందుని
చివరిగ బలివైచి కుమారుల సౌరభోదమన్నాను (2)

అమమం నేన త్రిమూలా తపోమహర్షి క అనుజ్ఞనించు
ఇందుని సంహరించి, ముల్లోక మలను వియ్యతియగల
పుత్రుని ప్రసాదింపుడు. (3)

పుత్రరూపముతో పరితపించుచున్న దితియొక్కపితృకులను
అరికియి మరలపుత్రుడును, మహాతపస్వియు అని కాశ్యప
మహాముని జమెతో ఇట్లు అపయమనమరించు సరి సు (4)

"ఓ తపోధనురా! ఇట్లే మహా నీకు జన్మమను నీకు పుత్రుడు
కలుగువడకు నీపవిత్రతను కాపాడుకొనుచుందుము
ముట్టిముడ ఇందున మహాలక్ష్మిని విప్ర సాంధ్యలపు (5)

వేయినంతపురములు విస్త్రీతతను నీపు కాపాడు
కొనగలిగినచో ముల్లోక మలను శాపింపగల పుత్రుడు
వావలసి నీకు కలుగును. (6)

మహాతపస్వియైన కాశ్యపుడు తనబాహ్యులైన దితివేషుని
తన్నియు అమను ఓవార్చును సేమిగల ఆమెయిదియును
సా కించ నీకు పుత్రులాభము కలుగుగాక అని ఇట్లీకి (7)

ఓ వరోధమా! ఆ కాశ్యపుడు ఇట్లు విప్రవతిరునితో దితి
పిక్కిల నిలిపించు. కుశల్లపనమి అని పేరుగల క్షత్రమును
జేసి, తీవ్రముగా తపమాచరించెను (8)

ఓ నరసింహ! దితి ఇట్లు కనువిరియమందుగా వేరెద్దుడుకు
అతడు విషయవివేచనలతో ఎవరైన నేరనినాగు. ఇందుడు
అమెకు అగ్నినీ కశలను, అంధులను, పలములను, కంఠముల
ఎలములను ఇంకను ఎలసిన వానినన్నింటిని సమయమును
గుర్తించి సమకూర్చి చుండెను. అతడు మాతృభావముతో
దితికి సోమతొత్తర మొదలగు గరిచోళ్ళును శ్రమను
లొలించుటకై చామరిములతో పిలుచు మొదలగు
వేలలను ఎల్లవేళల తు రిందించుచుండెను (9-11)

అథ వర్షనహస్రే య దభోవే రఘునందనః |
దిలిః పరమనందనీతా వహాస్రాక్షమ్ అథాబ్రవీత్ | 12

యాచితేన కురశ్శేష్ట తవ పితౄణా మహాత్మనా
హో వర్షనహస్రాంతే వత్సో మమ మతం ప్రతి | 13

తవ శ్రవంత్యా నద్వాజే దశ ఏకవతాం వర
అవశిష్టేవి భద్రం తే భ్రాతరం ద్రక్ష్యసి తతః | 14

అమహాత్మత్వతే పుత్ర పమాహస్యే జయోఽఘ్నికమ్
తైలోఽగ్నివిజయం పుత్రం సహ బోక్ష్యసి విజ్ఞరః | 15

ఏన ముక్త్యా దితిభ్యుక్తం ప్రాప్తే మథ్యం దివాకరే
నిజమాషహృతా దేవీ పాదౌ కృత్యాఽథ శీర్షతః | 16

దృష్ట్వా తామశుచిం శక్తః పాదతః కృతమూర్ధజామ్ |
శిరిఃస్థానే కృతౌ పాదౌ జహాశ చ మమోద చ | 17

తస్యాభ్యుత్థిరవేవరిం వనేశ చ పురందరః |
గర్భం చ పిష్టహ రామ విభేద పరమాత్మవాన్ | 18

దిద్యమానస్తతో గర్భో వజ్రేణ తతపర్జితాః |
పదోద మన్వరం రామ తతో దితిరణుభ్యతః | 19

మాదురో మాదుదశ్చేతి గర్భం శక్రోఽభ్యభాషతః |
విభేద చ మహతేజా రుదంతసుపి వాసవః | 20

న హంతవ్యో న హంతవ్య ఇత్యేవం దితిరబ్రవీత్ |
సిన్ధుపాత తతభ్యక్రో మాతుర్వచనగౌరవాత్ | 21

ప్రాంజలిర్నానహితో దిలిః శక్రోఽభ్యభాషతః |
అభిచిత్తేవి షష్టాసే పాదయోః కృతమూర్ధజాః | 22

12 రఘురామా! వేయసంవత్సరముల తపఃకాలములో
పది సంవత్సరములకాలము మిగిలియుండగా (అనగా
తొమ్మిదివందల తొంపదిసంవత్సరముల కాలము గడిచినదని)
చేపల్లెను సేవలకు గిత మిక్కిలి పంతుష్టరాళ్ల అయిదు
ఇల్లు నుడివెను. (12)

13 దేవేంద్రా! మహాత్ముడైన నీ అంధ్రయగు కశ్యపుని
నేను ప్రార్థించగా జయన వేయ సంవత్సరముల తపసనను
నీకొకపుత్తుడు కలుగును' - అని నాకు చెప్పెదను. 14
నిరాక్రమశాస్త్రి! నా తపోదీక్షాకాలము ఇంకను వది
నంపది శతములు మిగిలెను. నుడి అహుడు సేవక అమ్మన
మాదలపు. నీకు బిడ్డమగుగాక. కుమారా! నీన్ను వాతహర్షిల
ఒకపుత్తుని వాకు ప్రసాదింపు. 15 కశ్యపుని కోరియుంటే
ఈ పుత్తుడు నీన్ను ఇందించుటకు ఉద్భవించెను. నుడు
నేనతడని కొంతమారులు అప్పుడతడు నీ దురల
వైరభావమును వేడి భ్రాతృభావమును చూపును. అతడు
సాధించిన ముల్లోకానిత్యమును అతనితో కూడి పురు
జనుభవించగలవు. (13-15)

దితి ఇంద్రునితో ఈ విధముగా వలకుచుండగా ఇంద్రులో
పిద్యాహ్వానమయనయ్యెను. అంతట విభిషణునికొనివచ్చుటకే
ఆమె ఏనతయై తూలిసోపాగను. అప్పుడామెగిరినను
పాదమలుకు తాకినను జమె పోడినను నీర్లమ తోనగును
ఆమె కోమలం పాదపద 40 స్త్రోగములు అను పోముక
కాలముగా ఇంద్రుడు ఆమె అపవర్ణవర్ణు 'పిటింగి
నంతోముతో దిరహోము చేసెను. (16-17)

శ్రీరామా! నీమ్మట ఇంద్రుడు అమెగర్భ మున ప్రవేశించి,
చైరము వహించి, కృష్ణురేఖపును ఎదు ముక్కియగా
జేసెను. (18)

19 రామా! ఇంద్రుడు నూజించుటకు, తనవజ్రాదుడయితో
వేడించగా అది (ఆ శిశువు) బిగ్గరగా ఏద్యెను. అంతట దితి
మేల్కొనెను. అట్లు ఏద్యెను గర్భమందున్న శిశువుతో
ఇంద్రుడు ఏడువెళును. 'మమమము' అని ఏద్యెను. మజల
చానో నిడించిన అంతట నీతి భగవతో శిశువుని నిడించును.
ఏరించుము - అని ఎరికిను. ఏమ్మట ఇంద్రుడు తల్లిమాటలపై
గౌరవము ఉంచి గర్భమువెందుండి బయటవడిను. (19-21)

నిజాదుషమును తగిలించుచున్న కశ్యపుని అంతటి పెరిగింద
దితితో ఇట్లు నుడివెను. '12 దేవ! పాదకులకైపు శిరమును

1) పిద్యాహ్వానమయము. నిద్ర కమ్మకొని చూచుచే దితి కమ్మపై పాదమెత్తెను. శిరస్సునుండి శిడలో మునిగెను. అప్పుడు ఆమె
కోమలు పాదస్థానమునందలి భూస్పల్లవును లోపయ్యెను. ఈ విధముగా దోషవ్యయము వాటిల్లెను. ఈ కాలం మహా
వ్యాఖ్యనిందిరి.

తదంతర మహం లబ్ధ్వా శక్రపాలితార మూహవే।
అభిందం పద్మధా దేవి తస్యే త్వం క్షంతు మర్హసి। 23

ఉంది నిద్రించుటవలన నీవు లభించినది. ఈ అవకాశమును జూచుకొని, యుద్ధమున నమ్మి తంపమున్న వానిని ఏడు ముక్కలుగా చేసితిని. అమ్మా నన్ను క్షమింపుము." (22-23)

ఇత్యాదీ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే షట్పత్సారింశస్తర్గః (46)

వాల్మీకీమహర్షివిచిత్తమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు నలుబదిఆరవ సర్గము సమాప్తము

- * * * -

47. నలుబదిఏడవసర్గము

సప్తమద్యుత్తర స్మత్కారము - విశాలాచార్యవల్లభైన సుమతి విశ్వామిత్రులకు ఆదరపత్నీకములను ఒనర్చుట

పత్తధా తు కృతే గర్భ దీతిః పరమదుఃఖితా।
సహస్రాక్షం దురాధర్షం వాక్యం సామనయాఽప్రపితే। 1

మహాపరాధార్థద్యోయం పత్తధా విఫలీభుతః।
వాపరాధోఽస్తి దేవేన తవాత జలపాదప। 2

స్రీయం తు కర్తు మిచ్ఛామి మమ గర్భనివర్తయే।
మరుతాం సప్త పస్తానాం స్థానపాతా భవంత్యమే। 3

వాతస్కంధా ఇమే పత్త చరంతు దివి పుత్రక।
సూరూతా ఇతి విభ్యాతా దివ్యకూపా మమాత్మజాః। 4

బ్రహ్మలోకం చరత్యేక ఇంద్రలోకం తథావరః।
దివి వాయురితి భ్యాతః తృతీయోఽపి మహాయతా 5

దీతి తనగర్భస్థపిండము ఏడుముక్కలైనందులకు తీరినందుఃఖమునకు లోపయ్యెను. అప్పుడు ఆమె దుర్లభముడైన సహస్రాక్షునితో ఇట్లు అనునయ వచనములను పల్కినది. (1)

'బలాపరుని హతమార్చిన ఓ దేవేంద్రా! నా అపరాధము వలననే ఈ గర్భస్థపిండము ఏమి శకలములైనది. యథార్థముగా ఇందు నే తప్పు ఏ మూలము లేదు. ఖండితమైన గర్భముయొక్క పద్మమూర్తులు ఏడు లోకములకును సాలకులగుదురు. దివ్య స్వరూపులైన నా కుమారులు ఏడుగురును ఎవ్వరినా యువులకు అభిమానదేవతలై 'సురుత్తులు'(1) అను పేర విఖ్యాతులై దివ్యలోకములయందు పంచరింతురు. (2-4)

ఏరితో ఒకడు బ్రహ్మలోకమునందును, మఱియొకడు ఇంద్రలోకమునందును, ఇంకొకడు మహాయశస్త్రియై వాయువు అను పేరుతో వాసిద్ధ్యై అంతరిక్షమునందును పంచరింతురు-

1) క్షో, అమాప్రమాణిన సంహాన్విద్యహ్వనా విహాన్వి పరిహా పరావనా ఇలక్రమిత్ ||

స్మృతే మామేత స్మిందా మహర్షిరీరుదాహృతా అహోవర్త మేందాయుః మేమోర్కా వృష్టి విమృతః ||

పర్వయేత్ ప్రమాశ్చైవ తథా మూర్తాంత మండలమ్ , సంహహోచూరుత స్మిందా తథాకీలాంకు మండలమ్ ||

వర్షయేచ్ఛాన్విశ్వాపి తథా నక్షత్రమండలమ్ సంహహో విహాన్విశ్చ తర్జిత గ్రహమండలమ్ ||

పృథ్వీ చక్రం వ్యధింగాం షష్టా పరిమహృతా పరామహృతా వాయుఃపర్వయేత్ ద్రుమమండలమ్ || (గోవిందరాజీయవ్యాఖ్య)

1, ఆహవాము 2) సహవాము 3, పంహవాము 4) ఉర్వహాము 5) విహవాము 6, పరిహవాము 7) పరాహవాము అను ఏడు మారుత్తులను హతస్పిండములు' అనియు అందురు.

ఆహవాము మేమెమండలమునకును, ప్రహవాము సూర్యమండలమునకును, సంహవాము చంద్రమండలమునకును, ఉర్వహాము నక్షత్ర మండలమునకును, విహవాము గ్రహమండలమునకును, పరిహవాము పృథ్వీ మండలమునకును, పరాహవాము ద్రుమమండలమునకును అభిష్టాన కేసలిలు.

ఈ మండలక్రమమునే అంద్రమహాభాగవతమునందు పోతనామాత్యుడు - ఇట్లు పేర్కొనెను -

౧ || ఇందింతై పలుదంతయై మఱియు తాసింతై నభోవీరిపై

నంచై తోయద మండల్గ్రామన కల్లంతై ద్రుహరాశిపై

నంతై చంద్రవికంతయై ద్రుభినిసైనంతై మూర్ధ్వాదిపై

నంతై సత్యవహోహృతుండగుచు బ్రహ్మాంధాంత సంపత్తియై :

అంద్రమహాభాగవతము, అష్టమస్కంధము-620

చర్మారస్తు మరశేష్ఠ దిశో నై తప శాసనాత్
వంచరిష్యంత భద్రం తే దేవభూతా మనూష్యాః ।
త్యక్త్యే నైవ నామ్నా చ మాయతా ఇతి విశ్రుతాః 6

తస్మాద్ద్యవనం శ్రుత్వా సహస్రాక్షః పురందరః
ఉవాచ ప్రాణలర్యాక్యం దితిం బలవిమోదనః 7

నర్యమేతద్యతోక్షం తే భవిష్యతి న సశకయః ।
విచరిష్యంతి భద్రం తే దేవయాపాస్తవాత్మాజాః 8

ఏవం తా విశ్రయం భిత్వా నూతాపుత్రా తపోవనః
జగ్మయస్తీర్థికం రామ కృతార్థావితి వశ్యుశమ్ 9

ఏష లేశః స కాకుత్స్థ మహేంద్రాభ్యుషితః పురా
దితిం యుత తపస్విద్యామ్ ఏవం వరిచచార సః 10

ఇక్ష్వాకోస్తు నరవ్యాఘ్ర పుత్రః పరమధార్మికః ।
అలంబుపాయామ్ ఉత్పన్నో విశాలః కలి విశ్రుతః 11

తేవ చాసేదీనా స్తానే విశాతీతి పురీ కృతా 12

విశాలస్య సుతో రామ హేమచంద్రో మహాబలః ।
సుచంద్ర ఇతి విఖ్యాతో హేమచంద్రాదనంతరః 13

సుచంద్రతపయో రామ ధూమాశ్వ ఇతి పిత్రుభ్యః ।
ధూమాశ్వతపయశ్చాపి పృణజయ స్సమవప్యత 14

పృణజయస్య సుతశ్రీహన్ సహదేవః ప్రతాపవాన్ ।
పిశాశ్వః కనాదేవస్య పుత్రః పరమధార్మికః 15

పిశాశ్వస్య మహాతమాః సోమదత్తః ప్రతాపవాన్ ।
సోమదత్తస్య పుత్రస్తు కాకుత్స్థ ఇతి విశ్రుతః 16

తస్య పుత్రో మహాతేజః సంప్రత్యేషి పురీ మిమామే
అవనత్యమరప్రభ్యః సుమతిర్నామ దుర్జయః 17

ఇక్ష్వాకోస్తు సుసాదేవ సర్వే వైశాలికా సృపాః ।
దీర్ఘాయుషో మహాత్మానో వీర్యవంశస్సధార్మికాః 18

ఓ పురందరా! మిగిలిన వలుగును సీ రాజ్యమువద్దలై వాలుగు దిశలయందు నెలచరిగారు. నీకు శుభముగా గాక దివ్య సహపుత్రై నా కుమారులను లొంగిపొందేరించి నీవు మారుచు (విడువకుము, మారుచు (విడువకుము) అని పలుకుటచే వారు మరుత్తులు అను పేర వాసికెక్కుచును. (5-6)

ఒకానొకపంహారయు, సహస్రాక్షుడును ఇవ దేవేంద్రుడు వితియొక్క అర్థవలనములను విని అరిజన్ ముటించి అమితో శిల్లనిను. (7)

'అట్లే! నీకు భద్రముగా గాక నీవు చెప్పినదంతయును జరిగితీరును. నీ మనోరథము ఈడెరును. నీ కుమారులు దివ్య పుత్రులుగా పంపించింతురు' (8)

ఓ రామా! ఇట్లు ఆ తల్లకొడుకులు ఇరువురును తపోవనమునందు అట్లు నిశ్చయించుకొని కృతార్థులై స్వర్గమునకు వెళ్లిన పింటిమి (9)

ఓ కాకుత్స్థా! రామా ఈ ప్రదేశమునందే పూర్వము దేవేంద్రుడు నివసించి తపస్సిద్ధురైన దితికి సోదర్యము నలిపెను. (10)

ఓ నరశేష్ఠా! ఇక్ష్వాకుమహారాజునకు అలంబున' అను పట్టపురాణి యుండు. ఈ పుత్రుడు కలిగెను. అతని పేరు విశాలడు. అతడు మహాధార్మికముగా ప్రసిద్ధికిక్కును. అందుచేతనే ఈ ప్రదేశమున విశాల యను నగరము స్థిరపడెడి ప్రభావకే. ఓ రామా! మిగిలిన వలుగులైన సోమదత్తుడు ఈ విశాలని కుమారుడు హేమచంద్రుని అనంతరము అతని పుత్రుడై సుచంద్రుడును పునలవహించెను. విఖ్యాతుడైన ధూమాశ్వడు ఈ సుచంద్రుని కుమారుడే. ధూమాశ్వనకు కలిగిన తనయుడు పృణజుడు. పరాక్రమశాలియు అర్హ శుభలక్షణ సంగమ్యుడును. ఇంక సహదేవుడు సుమతియనీ ముతుడు సోమదేవుని పుత్రుడు కుశాశ్వడు అతడు పరమ ధార్మికడు. (11-15)

కుశాశ్వని కుమారుడైన సోమదత్తుడు ప్రతాపశాలియై గాక సోమదేవస్య సోమదత్తుని పుత్రుడు కాకుత్స్థుడు. అతడు ప్రసిద్ధిగొన్నవాడు. కాకుత్స్థునికుమారుడు సమతి. అతడు సహదేవస్య అనురతులుడు. అతేయుడు ఇంక సమతి ఇప్పుడు ఈ నగరమును పరిపాలించుచున్నాడు. 16-17.

విశాల' నగరమును విరిపాలించిన రాజులందఱును ఈ ప్రదేశమునకు నూతపురుషుడైన ఇక్ష్వాకుమహారాజు యొక్క అనుగ్రహముచేతనే దీర్ఘాయుష్యులై స్వర్గిని వారు అందఱును మహాత్ములు. మిగిలిన వలకుమారులు. సగంధార్మకులు. (18)

ఇహోద్య రజవీం రామ సుఖం వత్సామహే వయమ్ |
శ్వః ప్రభాతే వరశ్రేష్ఠ జనకం ద్దష్టుమర్హసి | 19

సుమతిమ్ సుహృతౌ విశ్వామిత్రమ్ ఉపాగతమ్ |
క్షుత్వా నరహరశ్రేష్ఠః శ్రత్యుద్ధచ్చష్మహాయతాః | 20

పూజాం త వరహం క్షుత్వా సోపాధ్యాయస్సలాంభవః |
ప్రాంబలిః కుశలం పుష్ట్యా విశ్వామిత్రమ్ అథాబ్రవీత్ | 21

ధన్యోఽన్యమగ్రహీతోఽస్మి యస్య మే విషయం మమహి |
పంధోస్తే దధానంజైవ వాస్తే ధన్యతరో మయా | 22

ఓ నరోత్తమా! రామా! ఈ రాత్రిని ఇదియే ముఖముగా గడిపి, కేఫ ఉదయముననే జనకమహారాజును దర్శించుటకు వెళ్తుదము. (19)

మీగురి ఏర్పాకమవంతుడును, మహాయశస్వయు యన ఆ సుమతి' మహారాజా తనపరమునకు విశ్వామిత్ర మహర్షి వచి నట్లు ఎఱింగి, ఆయనకు స్వాగతమర్పాదలు నెరపుటకై పురోహితులతో, బంధువులతో గూడి ఎదురేగెను. ఏమిట ఎకలమర్పాదలతో ఆయనను పూజించి, ఆంజలి సుటించి, కుశల ప్రశ్నలు కాపించెను. పేదన విశ్వామిత్రమహర్షితో అతడు ఇట్లునెను. (20-21)

"ఓ మహాత్మా! నన్ను అమగ్రహింపదలచి మీరు మా దేశమునకు దయతో వచ్చేసరికి, నేను దన్యుడనైతిని మీ ధన్యత బాగ్యముగూడ గలిగెను. ఇక నాయుంతునీ దన్యుడు ఎవ్వడొందును? (22)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే జాలకాండే పక్షచత్వారింశస్సర్గః (47)

వాల్మీకిమూర్తిపతి అయ్యె అధికావ్యవైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఎనిమిదిపదవంధము నమాన్తము

-- * * *

48. నలుబదిఎనిమిదవసర్గము

అహల్యాశాపాంతము

ప్రప్యై తు కుశలం తత్ర వరస్పరసమాగమే |
కథాంతే సుమతిర్వాక్యం వ్యాజహోర మహాఘోషమ్ | 1

ఇమా కుమారౌ భద్రం తే దేవతుల్యపరాక్రమాః |
గజవీంహగతీ వీరా శాడ్యంవృషభోపమాః | 2

వహ్నిపత్రవిశాలాశ్చౌ ఖడ్గయాణీధనుర్మరౌ |
అగ్నివావివ రూపేణ సమువస్థితయౌవనౌ | 3

యధృచ్చయైవ గాం ప్రాప్తౌ దేవతోకాదివాసురౌ |
కథం వద్ధ్యామిహ ప్రాప్తౌ కిమర్థం కన్య వా మునే | 4

ఎరస్పరము ఆ ఇరువురి (విశ్వామిత్రమహర్షి సుమతి మహారాజా, కుశలప్రశ్నలు ముగిసినపిమ్మట తాతా ఆ మహా మునితో ఇట్లు వుడినెను. (1)

ఓ మనీషా! ఈ ఇరువురు చిన్నారగురు ఏర్పాకమమున విష్ణుతుల్యులుగ కన్పట్టుచున్నారు. వీరు గాంధీర్థ్యమవమున గజేంద్రసదృశులు, శత్రుతిరస్కార గమనమునందు సింహ తుల్యులు, భయంకరగమనమున శార్దూభాహువులు. వృషభముల వలె తీవ్రంగా నడచువారు. వీరు తామరదేకులవలె విశాలమైన కన్ములుగలివారు. ఖడ్గములను రసుర్పాగాములను ధరించిన వాడ. యాచసాభాగ్యమున అగ్నిదేవతలవంటివారు. వయసునకు యినసాగునలతో యౌవనమునందు ఆడుగిడుచున్నవారు. దీనినుండి భువికి ఎతెంచిన దేవతలవలెమన్న వీరు మా బాగ్యవశమున ఇరటికి వచ్చేసితి ఓ మునీశ్వరా! తమ సుకుమారమైన సోదములతో ఈ కలికి నేరస్థ నడవిపచ్చెడిచ్చి వీరు ఎవరి కుమారులు? సూర్యచంద్రులు ఆకాశమునవలె

భూషణంబావిమల దేతం దండ్రమాచ్యవించెదమ్ ।
వడవరవ్య నదృశా ప్రమాణేంగితచేష్టతైః । 5

కిమర్థం చ సరశేష్ఠా సంప్రాప్తా దుర్భవే కథి
వధాయుధధరౌ వీరౌ శ్రోయమిచ్ఛామి రత్నతః । 6

తస్య తద్యచవం శుల్కా యథాన్యత్తం వ్యవేదయత్ ।
సిద్ధాశ్రమవివాహం చ రాక్షసౌవాం వధం తథా । 7

విశ్వామిత్రవచః శుల్కా రాజా సరమహర్షితః ।
అతిథీ వరమౌ ప్రాప్తౌ పుత్రా దశరథస్య తా ।
పూజయామాస విధివత్ సత్కారార్థౌ మహాబలా 8

తతః పరమ సత్కారం మమతేః ప్రాప్య రాఘవౌ
ఉష్య తత్ర నిశామేకాం జగ్మయ ర్హితిలాం తతః । 9

తాం దృష్ట్వా మనయః పర్వే జనకస్య పురీం శుభామ్ ।
సాధు సాధ్యతీ తంనంతో మిథిలాం సమపూజయన్ । 10

మిథిలోపవనే తత్ర ఆశ్రమం దృశ్య రాఘవః ।
పురాణం నిర్జనం రమ్యం శనవృ మునిపుంగవమ్ । 11

శ్రీమదాశ్రమవంశాశం కీర్ణ్విదం మునివర్జితమ్ ।
శ్రోతు మిచ్ఛామి భగవన్ కస్యామం పూర్వ ఆశ్రమః । 12

రత్రుల్కా రాఘవేగోక్షం వాక్యం వాక్యవిశారదః ।
ప్రత్యువాచ మహాతేజా నిశ్వామిత్రో మహామునిః । 13

హంత తే వధయిష్యామి శ్శ్రీణు తత్త్వేన రాఘవ
మస్త్యైతద్వాశమపదం తద్దం కోసాన్యహత్యనా । 14

గాతమవ్య నరశ్రేష్ఠ పూర్వమాసేవ్యహత్యనా ।
ఆశ్రమౌ దివ్యవంశాః సురైరపి సుపూజితః । 15

సీత మాదేశమున వెలుగులను విరజిమ్ముచున్నారు. శరదౌష్ఠ్యమునందును, దశవాసాదులతో తమలోనిబావములను ప్రకటించుటకుఁ దున్న గమనవాహములయొక్కయును, మౌఢియందును ఒకరికొకరు తోచినారు. శ్రేష్ఠములైన బద్ధులములను ఓరించిన ఈ వీరులు ఈ దుర్లభాశ్రమములలో సదచిన్ముఖుల కారణమున? ఇంతకును పేరెవరు? ఈ విషయములనన్నింటిని విచారించుచున్నాము. తెలిపి పూర్ణముగ నెట్లుకొనుదు." (2-6)

ఆ మహారాజు శ్రీరామ సమాధానముగా విశ్వామిత్రమహాముని స్వీకృతమొనరించి, తానక చారిత్రాదిరాజ్యములవల మున్నగా గల సమస్త వ్యక్తాంతములను పూర్వగుచ్ఛిసెట్లు పఠింపెను (7)

విశ్వామిత్రునిచెనములను విని, విశదించునిపూర్ణులగు రామలక్ష్మణులవంటి మహాత్ములు తనకు అతడులుగా అభింఛింపందులకు మహాకాళి సమాధానంబు భరితుడాయెను. సహపరాక్రమవంశులు శిల్పారాజులు ఐన ఆ రాకుమారులకు విశ్వక్సముగా రహస్యంతోముతో పూజలు సలిపెను (8)

రామలక్ష్మణులు సన్నతేజహారాజునందీ పక్క గౌరవ సత్కారములను అందుకొని, ఒక రాత్రి అచట సదసీరి మఱువాడు నాడు విశ్వామిత్రునివెంట మునులతోనూ సుధిలాచగళమునకు బయలుదేరిరి మునులందఱును మహాపరమైన ఒకకునిపురమును వాచి రాగు బాగు అని కొనియాడుచు ఆ మిథిలకు నమస్కరించిరి (9-10)

అంతట శ్రీరాముడు మిథిలకు సమీపమునగల మునులకును ఒక ఆశ్రమమును జూచి అది ప్రాచీనమైనదేమైనను మిక్కిలి రమ్యముగా ఉండెను కాని అది నిర్జనముగా ఉండుటను జూచి శ్రీరాముడు ఆ మహామునితోఁ బట్టునుడిపెను (11)

"ఓ మహాత్మా ఇది పూర్వీకా ఆశ్రమలక్షణములతో కన్పట్టుచున్నదీ కాని ఇందు మునులేవ్వరును కనబడుదు లేదేమో" పురాతనమైన ఈ ఆశ్రమము ఎవరివైయుండును? ఈ విషయ ములను విచారించు నాను" (12)

మిక్కిలి తేజస్వీయు వాక్యతురుడున ఐన శ్వామిత్ర మహాముని రామపునినెల్లలకు నెట్లు ప్రత్యుత్తరపితెన్నెను (13)

"ఓ రామా! బ్రలో వినడగిస్తానై పితయసమగ్గలముగా నున్నది ఈ ఆశ్రమము ఒక మహాత్ముని కోపవారణముగా కామములకు గుటియైనది. ఆ విషయములను అన్వించిని తేలుతల్లము గావించెదను నినును." (14)

"ఓ సరశ్రేష్ఠ! ఇది మహాత్ముడైన గౌతమమహర్షిలక్షణము ఇది ఒకావొక్కప్పుడు దివ్యశోభలతో నీలసిల్లుచు దేవతల పూజలను సైతము అందుకొనినది వాసిగాంపన ఓ రామా!

న వేహ తప ఆతిష్ఠత్ అహల్యానహితః పురాః
 వర్షపూగావనేకాంశ్చ రాజపుత్ర మహాయతః ॥ 16
 తస్యాంతరం విదిత్వా తు నహస్రాక్షభృపేపతిః
 మునివేషధరోహల్యామ్ ఇదం వచసమబ్రవీత్ ॥ 17
 ఋతుకాలం ప్రతీక్షంతే నార్జినస్తుపహహితే
 సంగమం తృణ మిచ్ఛాసి త్వయా పహ మమభ్యమే ॥ 18
 మునివేషం నహస్రాక్షం నిజ్ఞాయ తథువంశనః
 మతిం చకార దుర్మేధా దేవరాజకుతూహలాత్ ॥ 19
 అథాబ్రవీత్ సురశ్రేష్ఠం కృతార్థైవాంతరాత్మనా
 కృతార్థాస్మి సురశ్రేష్ఠ గచ్ఛ శీఘ్ర మితః ప్రభో ॥ 20
 అత్యానం మాం చ దేవేన వర్షథా చక్ష మావద ॥ 21
 ఇం నస్తు ప్రహం వాక్యమ్ అహల్యామ్ ఇదమబ్రవీత్
 మశ్రోణే వరితప్రోహస్మి గమిష్యామి యథాగతమ్ ॥ 22
 సేవం సంగమ్య తు తదా విశ్వక్సామోటజాత్ తతః
 న సంభూతే త్వదన్ రామ శంకితో గౌతమం సతి ॥ 23
 గౌతమం నదదర్శాథ ప్రవిశంతం మహామునిమ్
 దేషదావవదుర్దర్శం తపోజలనమన్వితమ్ ॥ 24
 తీర్థోదకపరిశీష్ణం దీప్యమానమివానలమ్
 గృహీతనమిథం తతః నకుశం మునిపుంగవమ్
 తృప్త్యా మరణతిః త్రస్తో విపల్లవదనోభవత్ ॥ 25
 అథ తృప్త్యా నహస్రాక్షం మునివేషధరం మునిః
 దుర్బుత్తం భృత్యసంకన్తో రోషోద్వేషచమబ్రవీత్ ॥ 26
 మమ రూపం నహస్రాక్షయః క్షు దుర్బుతే,
 అకర్తవ్యమిదం తస్మాత్ విఫలస్యం భవిష్యతి ॥ 27
 గౌతమేనైవముత్తమ్య నరోషేణ మహాత్మనా
 పేతతుర్వృషణా భూమౌ నహస్రాక్షస్య తత్క్షణాత్ ॥ 28
 తథా శస్త్రాః న నై శక్యమ్ అహల్యామపి శస్త్రవాన్
 ఇహ వర్షపహస్రాణి ఐహికాని త్వం వివత్ససి ॥ 29

పూర్వకాలమున ఆ గౌతమముని తపబాధ్యయి
 అహల్య గోదాది ఈ ఆశ్రమమునందు నివసించు వెక్కిరి
 సంచిత భటులు తమ చేసెను. గౌతమముని ఆశ్రమమున
 తపించుచుండును తాముకొని శపింపబడిన దేవేంద్రుడు
 గౌతమమునివేషముతో ఆ ఆశ్రమమునకు వచ్చి అహల్యతో
 ఇట్లు వచించెను. (15-17)

1. మందరీముణి కామాతులు ఋతుకాలమువలకు
 ఆగరు 2 తరుణి వీతో సంగమింపకొందున్నాను. (18)

"2. యువంవనా అహల్య గౌతమముని వేషముతో
 ఎచ్చినవాడు ఇంద్రుడని తలచిభక్తిచే గుర్తించెను దేవలకు
 ప్రభునైనను కాదు. ఈ విధముగా వలకుడు శాపమి" అను
 విషయము ఆ 3 పుస్తకీతోపక చెప్పబడెను. ఇట్లే నెను. (19)

3. మృతి తమి ఆ అపదేయముతో ఇట్లనెను 2. అదే శిష్ట
 నా గాంధర్వజీవమున నేను సుతుష్టారాదు వీళ్ళ ఇన్నాటి
 నంది వెంటనే వెళ్ళుచు 2. మందరీ! అన్ని పదముల
 1-వాకాదములను నిలుపు. 2. దేవేంద్రుడు నన్ను
 2. మందరీ! విశ్చింతికి సంతసించి వచ్చినవిదమున
 వెళ్లెదను - అని అరికెను. (20-22)

3. రామా! ఇట్లాటతో ఎలికిన పదం 'గౌతమ ముని
 వచ్చినను శుకతో భయపడుచు గుఱి 3. పక్షికలనుండి
 త్వరత్రాగ బయటకి వచ్చెను. (23)

ఇంతలో గౌతమముచొర పక్షికలను రానే వచ్చెను. తపో
 ఒలంబున్నదైన ఆ ముని దేవదానభిరకుచు అజేయిడు
 తీర్థలమలలో స్నానమునర్చి అందు అస్థితోబాగుతో
 ప్రకాశించుచుండెను. అట్ల ఆ మహర్షి నిద్రలను, పక్షిని
 వేలబట్టుకొని, ఆశ్రమమున ప్రవేశించుచుండుగా అయిండు
 చూడగానే ఇంద్రునిముఖము భయముతో వెలవెలతోడను
 ఉత్తమశీలనాపన్నుడైన గౌతమముచొర తనగూడమును
 దరించినప్పటి దుర్బుత్తునుడగు ఇంద్రుని చూచి, రోషముతో
 ఇట్లు పలికినను. (24-26)

"2. దుర్బుతే! నా రూపమును వరించినప్పటి అనుభవముగా
 ప్రవర్తించితివి. అందువలన నీవు విగత శృణుకవచ్చెదవు"
 అని శపించెను. (27)

మహాత్ముడైన గౌతముడు రోషముతో ఇట్లు శపించి
 వెంటనే ఇంద్రునిచృషణములు వేలపై రాలిపడెను. (28)

అట్లు ఇంద్రునకు శాపము ఇచ్చిన పిమ్మట గౌతమడు
 అహల్యనుగూడ ఇట్లు పిలిచెను. "వేలకొలది సంచితభటులు
 నీవు అన్వహింపదులు లేక వాయుభక్తగముతో తపించుచు

నాయుభన్దా నిరాహారా తస్యంతీ భస్మశాయిని
అదృశ్య సర్వభూతానామ్ అశ్రమేఽస్మిన్ నికత్స్వినీ, 30

యదానైతద్వసం ఘోరం రామో దశరథాత్మజః,
అగమిష్యచి దుర్దర్శః తదా పూతా భవిష్యసి, 31

తస్మాత్తిథ్యేన దుర్వృత్తే తోభమోహవివక్షితా,
మల్లకాశే ముదా యుక్తా శ్వం సపుర్యాయష్యసి, 32

ఏన ముక్త్యా మహాతేజా గౌతమో దుష్టవారిణీమ్,
ఇమమాశ్రమముత్పిద్య సిద్ధచారణసేవితే,
హిమవర్చిభరే పుణ్యే తపస్సేషే మహాతపాః, 33

ఈ అశ్రమమునందే పడియుండువు. భస్మశాయినినై నివ్వరికిని కనబడకుండా ఉండెదవు." (29-30)

దశరథుని కుమారుడైన అజేయుడగు శ్రీరాముడు ఈ ఘోరవనమునకు వచ్చినప్పుడు వీవు (రామపాద యానిస్పర్శతో కాచిముక్తిని పొంది) సవిత్రులవగుదువు. నిజస్వరూపును పొందుదువు. ఓ దుర్దర్శనురాలా శ్రీరామునకు అతిథి సత్కారములను నెలవీక పిమ్మట తోభమోహములు నశించి సంతోషముతో వస్తుజేరెదవు. (31-32)

ఏనాతేఽస్మిన్ద్రోశ గౌతముడు అహల్యతో ఇట్లు పలికిన 'చ్యుట ఈ అశ్రమమును వీడెను. అనంతరము ఆ మహాతపస్వి పిద్దులు, చారణలు విపసించునట్టి సవిత్రుని హిమవత్పర్వత శిఖరములపై (తాను ఇంద్రుని, అహల్యను శపించిన పాపము తొలగుటకై) తపమాచరించెను (33)

ఇత్యార్తే శ్రీమద్రామాయణో నాల్కీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే అష్టచత్వారింశస్సర్గః (48)

నాల్కీకీయపార్వీంచిత్రై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు నలుబదియైదువందలము ఎనిమిది

-- * * * --

49. నలుబదితొమ్మిదవసర్గము

అహల్యాశాపవిముక్తే

అఫలస్తు తత శృక్రో దేవాన్ అగ్నిపురోధసః
అబ్రవీత్ ప్రస్తవదనః సర్వసంఘాన్ పచారణాన్ 1

కుర్యతా తపసో విఘ్నం గౌతమస్య మహాత్మనః,
కోథ ముత్పాద్య హి మయా మరకార్యమ్ ఇదం క్షితమ్, 2

అఫలోఽస్మి క్షృత ప్రేన క్రాధాల్ సా చ నిరాకృతా,
శాపమోక్షేణ మసౌతా తపోఽస్యాపస్కృతం మయా, 3

తస్మాత్ సురవరా స్వర్గ్యే పద్ధిసంఘా స్సవావణాః,
సురసాహ్యకరం వర్గ్యే వఫలం కర్తుమర్హథః 4

వృషణములను కోల్పోయిన ఇంద్రుడు దీనవదమడై మూర్ఖులతోడను, రాక్షసులతోడను గూడియున్న అగ్ని మొదలగు గేవలలతో ఇట్లనెను. (1)

మహాత్ముడైన గౌతమునకు కోపము తెప్పించి, ఆయన తపస్సును భంగపఱచితని ఆ సిధముగా నేను దేవకార్యమును నెలవేర్చితని. గౌతమునిశాపకారికముగ నేను అఫలుడనైతిని. అహల్య తనభర్తచే నిరాకరింపబడి, ఆకారమును కోల్పోయెను. బ్రుద్ధుడైన ఆ ముని మమ్ములను బిండుడుచే అయినతపశ్శక్తి వృష్టమయ్యెను. అందువలన ఓ సమస్తదేవతలారా మహర్షులారా! చారణులారా! గౌతమమునితపస్సును భంగపఱచి దేవతలకు సహాయపడిన నాకు మీరందఱును వృషణములు వచ్చునట్లు చేయుడు." (2-4)

1, సారథుడగు ఓ ఇంద్రుడు తన వదలినిబిలువకొనుటకై తపమాచరించువారికి కాచివికారములను కలిగించుటవ్వరా వారితపస్సులను భంగపఱచుటకై ఉచ్చరించుటను సంఘటించెడివాడు. కాని తపశ్శక్తి సంపన్నుడైన గౌతముడు జితేంద్రియుడగుటవలన అతనితపశ్శక్తిని క్షణించజేయుటకు అతనికి కోపము పుట్టించుటయుక్తమని ఆమరవతి నానించెను. అందులకై ఇతడు ఈపత్నీగమునకు దిగిను. సర్వవసానముగా గౌతముడు మరీతుడై ఇంద్రును, అహల్యను బిండులుచే ఆతని తపోపరిమోక్షణించెను. ఇంద్రుని ధ్వనునెఱవేచెను.

శతశ్రోత్యచక్షుత్వా పేత్యదేవామపేద్యావః సహ వర్షైర్మమధ్యైః । 5

ఆయం మేషు నవృషణః శక్రో హ్యవృషణః కృతః ।
మేషస్య వృషణౌ గృహ్య శక్రా యోజు నయచ్చతః । 6

అఫలస్తు కృతో మేషు నదాం తుస్థ్యం ప్రదాప్యతి ।
భవతాం హర్షణార్థాదు మే చ దాప్యంతి నూనవా । 7

అగ్నేస్తు వచసం శ్రుత్వా పేత్యదేవాస్సహగతాః
దీప్త్యాఽపి మేషష్టాక్షౌ సహస్రాక్షే న్యవేశయన్ । 8

తదా ప్రభృతి కాకుల్స్థే పేత్యదేవాః సమాగతాః ।
అఫలాన్ భుంజతే మేషాన్ ఫల్లి స్తేషామ్ ఆయోజయన్ 9

ఇంద్రస్తు మేషవృషణః తదాప్రభృతి రాఘవ ।
గౌతమస్య ప్రభావేన తపసశ్చ సహోత్మనః । 10

అవాగచ్ఛ మహారేజ ఆశ్రమం పుణ్యకర్మణః
తాతమైనాం మహాభాగామ్ అహత్యాం దేవదూపణీమ్ 11

విశ్వామిత్రవచః శ్రుత్వా రాఘవ స్పృహ లక్ష్మణః
విశ్వామిత్రం పురస్త్రిత్య తస్మాశ్రమ మథావేశత్ । 12

దదర్శ చ మహాభాగాం తపసా ద్యోతితప్రభామ్
లోకైరపి సమాగమ్య దుర్నిరీక్ష్యాం సుదాసుచైః । 13

ప్రయత్నా స్థిర్మితాం ధాత్రా రీవ్యాం మాయామయా పిత ।
సతుషా రావృతాం సాఖ్యాం పూర్ణచంద్రప్రభామివ
(ధూమేవాపి పరీతాంగీం దీప్తామ్ అగ్నిశిఖామివ) । 14

మధేఽంభతో దువాధర్మాం దీప్తాం సూర్యసతా పిత ।
సా హి గౌతమవాక్యేన దుర్నిరీక్ష్యా బభూవ హి । 15

ఇంద్రసియైస్స సప్తపముమ ఆలకించి, అగ్ని మువలగు
దేవతలందఱును మరుధణములతోగూడి పేత్యదేవతల
కడకగి ఇట్లు నుడిపిరి । 5

గౌతమునిశాసనరీతిమున ఇంద్రుడు వృషణములు
తేని వాడియ్యెను. ఈ యజ్ఞమున మీకు సమర్పించుటచే
మీషము (మేకపోతు) యొక్క వృషణములతో ఇంద్రుని
సపటుని గూర్చుడు. మనవులు మీసంతోషమునకై అర్చించిన
ఈ మేషము వృషణములు లేనదియును మీకు పూర్తిగా
తృప్తిస కల్గించును । 6-7

అగ్నేదేవునియొక్క ఆమెనమివనసములను విసి, అక్కడ
చేరియున్న పేత్యదేవతలందఱును ఆ మేషములును
ఇంద్రునకు ఆలకించిరి । 8,

ఓ రామా! అట్లుచేసింది పేత్యదేవతలు
వృషణహీనములైన మేషములను స్వీకరించుచు వారికి
(కర్తలకు) ఫలమును అనుగ్రహించు చుండిరి । 9)

ఓ రాఘవా! మహాత్ముడైన గౌతమునితపఃప్రభావమున
అప్పటినుండి ఇంద్రుడు మేషవృషణుడాయెను । 10)

ఓ మహాపితా! అందువలన ఆహార్యకాపి మో వసనమియ్యు
అని స్పష్టమైనందున) పుణ్యాత్ముడైన గౌతమమునియొక్క
ఆశ్రమమున ఇడుగిడుచు దివిసమచరియి
మహాత్మురాలును మన ఈ అహార్యులు తరించుకొనును
ఈనెకు శాపముకీ కల కింపుము । 11)

విశ్వామిత్రున ఆజ్ఞను అనుసరించి, రాఘవుడ, లక్ష్మణునితో
గూడి ఆ మహాత్మియెరిగి గౌతమాశ్రమమున ప్రవేశించెను । 12)

ఏమ్మట శ్రీరాముడు వాయుభక్తగాది కిందరిగ్గతో గూడి
తపఃప్రదామున కాలిమయగుగానున్న ఆ మహాత్మురాలి
(ఆ అహార్యదేవిని) చూచెను స్పష్టకర్తయైన బ్రహ్మచే
ప్రయత్నపూర్వకముగా నిర్మించబడుటచే ఆమెస్వరూపు
దీప్యప్తు మాయామయమే (విశ్వాద్భక్త్యై) ఒప్పుమందెను
చక్రములచే చున్నములచే కప్పబడిన ఆమె మందదేతను,
మేఘములచేతను ఆవరింపబడిన పూర్ణచంద్ర ప్రతివలే
వింసెల్లునుండెను ఇంకను అమె స్వల్పలో నతిదీనించుచున్న
సూర్యకాంతులవలెను, పోలే కప్ప బడిన అగ్నిశిఖామివలెను
తేజరిల్లుచుండెను గౌతమముని ప్రభావమువలన ఆ అహార్య
మానవులకుగాని, కడకు మరాసురులకుగాని దుర్నిరీక్ష్యమై
యుండెను । 13-15)

శ్రమజామపి లోకానాం యద్రామస్య దర్శనమ్
శాపస్యాంశముపాగమ్య తేషాం దర్శన మాసితా 16

రాఘవో తు తత స్తస్యాః పాదౌ జగ్మహేతు స్తదా
స్మరంతీ గౌతమవచః ప్రతిజగ్రాహ సౌ త తౌ 17

పాప్యమర్ష్యం తథాతిథ్యం జకార మసమాహితా
ప్రతిజగ్రాహ కాకుత్స్థో విధిదృష్టేన కర్మణా 18

పుష్పవృష్టి ర్మహాత్మానేత్ దేవదుందుభినిస్సవైః
గంధర్వావృకపాం చాపి మహావాసీత్ సమాగమః 19

సాఘ సాధ్వితీ దేవాప్సామ్ అహార్యాం సమపూజయన్
తపోబలపశుద్ధాంగీం గౌతమస్య వశామగామ్ 20

గౌతమోఽపి మహాతేజా అహర్యానిహితస్సఖీః
రామం సంపూజ్య విధివత్ తనస్తేపి మహాతపాః 21

రామోఽపి సరసాం పూజాం గౌతమస్య మహామునేః
సకాశాద్విధివత్ ప్రాప్య జగమ మథితాం తతః 22

గౌతమమహర్షియొక్క శాసనవశప్రభావముచే అమెకు శ్రీరామునిదర్శనమగువలకును ముల్లోకములకును అమె పుష్పవృష్టియై యుండెను. శ్రీరామునిదర్శనమైనంతనే అమెకు శాపవిముక్తి కల్గెను. పిమ్మట వారికి కనబడెను. (16)

అనూద్యులకి వచ్చిన రామలక్ష్మణులు గౌతమమహర్షివద్ద యొక్క పాదములను సేవించిరి. ఏదని అమెయు గౌతమముని (తనంత) వచనములను స్మరించుచు రామలక్ష్మణులకు వాదాభేదందన మాచరించెను. అనంతరము అహర్యా ఆ రామలక్ష్మణులకు అన్నపానాది - అతిమిత్రాదులను కలసెను. వామను ఆ మర్యాదలను విధివిధానముగా స్వీకరింపఁ (17-18)

పిమ్మట సేతుల దురదురులను మోసించుచు పుష్పవృష్టిని కురిపించి గంధర్వుల గణముగ్గరి అష్టదశ ర్షులముల నేరిరి. (19)

తనబ్రాహ్మణులనుకూ శ్రీరాముడు నవే సిన పనియనున గ్రహించి, గౌతమమహర్షియను అచటికి వేరెను. తపోబలముచే పవిత్రులై పతివేంత నేరిన ఆ అహర్యాదేవిని భాగు భాగు లనీ ప్రకరించుచు చేపతను అమెను పూజించిరి. (20)

మహాతపస్సయు, తేజస్వియు. వన గౌతమమును అహర్యానిహితస్తే విధివిధానముగా అక్షరద్ధలతో శ్రీరాముని పూజించి, సకమానందభరితుడాయెను. సెమ్మట ఆ ముని ఆ ఆశ్రమమునునది తపోసమర్పణయ్యెను. (21)

అంతట శ్రీరామచంద్రుడును శాన్తాక్షముగా గౌతమ మహామునియొనర్చిన పూజలను స్వీకరించి, (అక్షణమునతో గూడి విశ్వామిత్ర సువార్తి తెలియ) మిథిలా నగరమునకు బయలుదేరిరి. (22)

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే ఏకోనవంశాశ్శర్గః (49)

వాల్మీకిమహర్షినితలపై ఆదికావ్యవేన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు నెఱబది తొమ్మిదవ సర్గము సమాప్తము

* * *

50. ఏబదియవసర్గము

విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులను వెంటసిడుకొని మిథిలకు వీరెంచుట - జనకమహారాజుతో సంభాషించుట.

తతః ప్రాగుత్తరాం గత్వా రామస్సామిత్రజా సహ
విశ్వామిత్రం పురవృత్త్య యజ్ఞవాటమ్ ఉపాగమత్. 1

రామస్త మునిశాశ్త్రాలమ్ ఉవాచ సహ లక్ష్మణః
సాధ్యే యజ్ఞసమ్మర్తిర్ని జనకస్య మహాత్మవః 2

శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితోగూడి విశ్వామిత్రమహర్షివెంటి ఈశావ్యరికా పయనించి, జనకునియొక్క యజ్ఞవాటికకు చేరెను. (1)

లక్ష్మణునితోగూడియున్న రామచంద్రుడు విశ్వామిత్ర మహామునితో ఇట్లనెను. "మహాత్ముడైన జనకుని యట్ల సంభారములు సమ్మర్తిగా చక్కగానున్నవి. కీ మహాత్మా!

బహువీచా నహస్రాణి నానాదేశనివాసేవామ్ ।
బ్రాహ్మణావాం మహాభాగే దేదాధ్యయనశాలివామ్ । 3

ఋషివాటాశ్చ ద్భుశ్యంతే శకటేశతనంకులాః ।
దేశ విధీయతాం బ్రహ్మణో యత వత్సామహి వయమ్ । 4

రామశ్య వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో మహాముని
నివేశనుకరోద్దేశే వివిధే సతిలాయతే 5

విశ్వామిత్రమ్ అనుప్రాప్తం శ్రుత్వా స నృపతిస్తథా ।
శతానందం పుతస్సృత్య పురోహితమనిందితమ్
ప్రత్యుజ్జగామ సహసా చినయేన సమన్వితః । 6

ఋత్విజోఽపి మహాత్మాన స్తర్జ్యమాదాయ పత్నీరమ్ ।
విశ్వామిత్రాయ ధర్మేణ దదుర్మంత్రపురస్కృతమ్ । 7

ప్రతిగృహ్య చ తాం పూజాం జవకస్య మహాత్మనః ।
పత్రచ్చ తుశలం రాజ్ఞో యజ్ఞస్య చ విరామయమ్ । 8

స తాంబ్రాపి ముషన్ స్పష్టే సోపాధ్యాయపురోధవః
యథాన్యాయం తతః సర్వే నమాగచ్ఛత్ సహస్రవత్ । 9

ఆథ రాజా మునిశ్రేష్ఠం కృతాంజలిరభావత
ఆపనే భగవానాస్తాం స హైభిర్మునిపుంగవైః । 10

జవకస్య వచః శ్రుత్వా నిషపాద మహామునిః ।
పురోధా ఋత్విజ శ్రేవ రాజా చ సహ మంత్రిభిః 11

ఆసపేషు యథాన్యాయమ్ ఉపవిష్టాన్ పమంతరః
ద్యష్టే స నృపతిస్తత విశ్వామిత్రమ్ అథాబ్రవీత్ 12

అద్య యజ్ఞసమృద్ధిక్లే సఫలా నైవతైః కృతాః
అద్య యజ్ఞఫలం ప్రాప్తం భగవద్దత్తినాన్మయా 13

ధవ్యోఽస్త్రిమగృహీతోఽస్మి యన్యమే మునిపుంగవ
యజ్ఞోపనధనం బ్రహ్మణ్ ప్రాప్తోఽసి మునిధిస్సహ 14

ద్వాదశాహం తు బ్రహ్మణే శేషమాహుర్మనీషిణః ।
తతో బాగార్థినో దేవాన్ ద్రష్టుమ్ అర్హసి కౌతక 15

నానాదేశనివాసులు వేదపండితులు ఇవ వేరికొంది
బ్రాహ్మణులు ఇవి కలరు. ఈ ప్రదేశము ఋషినివాసముల
తోడను, వందలకొంది జంక్షతోను పండియున్నది కావున
ఓ బ్రహ్మణ్! మనము వినవలసినదగు ప్రదేశమును
నిర్ణయించుడు" (2-4)

విశ్వామిత్రమహాముని శ్రీరామునిమాటలను అలకించి
జలసౌకర్యములుగల ఒక నిర్జీవ సకాంత్యచేతమును
తమకు బస గా నిర్ణయించెను. (5)

అంతట జవకమహారాజు అచటికి విశ్వామిత్రుడు
నివసించినట్లుగా ఏకే కంటనే తనకు పూజ్యము పురోహితుడు
ఇవ శతానందమహర్షిని ముందొడ్డు కొని, పరమితత ఆ ముని
కడుకు పితలెంచిను నెందునే మహాత్ములైన ఋత్విజులు
విశ్వామిత్రమహర్షికి అర్చి సాధ్యచిత్తులతో పెద్దపక్షముగా
అతిపి సత్కారములను సేసెను. (6-7)

విశ్వామిత్రుడు జనకమహారాజుబనర్చిన ఆతిథి
మర్యాదలను స్వీకరింప రాజుగారికుశలములు గూర్చియు,
యజ్ఞము సర్వవిజ్ఞముగా జరుగుచున్న పనులమును
గుఱించియు అడిగెను. (8)

సీమక ఆ మహర్షి గురువులు ఋత్విజులు, పురోహితులు
మొదలగు వారితోగూడిన శతానందాది మునులతో కుశల
ప్రశ్నలు గావించి, ఎంతోషముగా వారితో కలిసేసెల్లెను. (9)

అంతట జనకుడు అంజలి పుటించి, విశ్వామిత్రునితో
"స మహాత్మా ఈ మునిశ్రేణులతోగూడి తననమును
అలంకరింపుడు" అని పరీక్షెను (10)

విశ్వామిత్రుడు జనకని పరీక్షమును పసి, పసిమదియెను.
ఏమిట రాజుగూడ పురోహితులతో ఋత్విజులతో
మంత్రులతోగూడి ఉపవిష్టుడయ్యెను (11)

అంగులు తమతమ దొంగ్యాలననుసరించి అడిగెల్లెన
ఏదన జనకమహారాజు వారించుటనే కలయజూచి విశ్వామిత్ర
మహర్షితో నెట్లునుడిపెను. (12)

ఓమహర్షి 'దైవామగ్నవాముచే నేడు నా యజ్ఞమునకు
సమగ్రం చేయారనివి. శాఖలము సిద్ధించింది నేడు మహర్షి
సత్తులులేన మీ వర్జనము లభించుటయే నా యజ్ఞఫలముగా
భావించును ఓ ముసేశ్వరా! ఓ బ్రహ్మణ్! ముసేశ్వరులతోగూడి
మీకు నన్నుగ్రహించి ఈ యజ్ఞవాదకము విధేయుడవలన
నేను భాగ్యవతిని (13-14)

ఓ బ్రహ్మణ్! యజ్ఞవిమోచి ఋత్విజులు ఇక ఏ కడందు
దినములకు యజ్ఞము చేసమన్నమగును అని తల్లిరి అప్పుడు
(యజ్ఞాంతనమయ మన) రావికాగింజులవ. స్వీకరించుటకై
సర్పిడి కేవలము మీరును మాడవచ్చును. (15)

ఇత్యుక్త్వా మునిశాక్షాం సంహృష్టవదంతతాః ।
పునస్తం పరివ్రజ్య ప్రాంతం ప్రేతానాం నృపః ॥ 16

ఇమౌ కుమారౌ భద్రం తే దేవతల్యపరాక్రమౌ
గజసంహగతి వీరా శాక్షులన్యశభోపయా ॥ 17

పద్మపత్రవిశాలాక్షౌ భద్రతూణీదన్వర్తతౌ ।
అశ్వినావిత రూపేణ వసుకన్తితయావసౌ ॥ 18

యద్యచ్ఛ్రవైవ గాం ప్రాప్తౌ దేవభోకాదినామతౌ
కథం పద్మామిహ ప్రాప్తౌ కిమర్థం కన్య వా మునే ॥ 19

వరాణసుధధరా వీరా కన్య పుత్రౌ మహామునే
భూషయంతావిమం దేశం చంద్రసూర్యావివాంబరమ్ ॥ 20

పరన్నరన్య పద్మా శ్రమాగేంగితదేష్టతైః ।
కాకపక్షభరా వీరా శ్రోతుమ్ ఇచ్ఛామి తత్త్వతః ॥ 21

తస్య తద్యచనం శ్రత్యా జనకస్య మహాత్మనః
స్యవదయన్మహాత్మానౌ పుత్రౌ దశరథస్య తౌ ॥ 22

పిత్తాశ్రమనివాసంచ రాక్షసానాం వధం తథా ।
తచ్ఛాగమవ మన్యకం విశాలాయాశ్చ దర్శనమ్ ॥ 23

అపాల్యాదర్శనం భైవ గౌతమేన పమాగమమ్
మహా ధనుషీ జిజ్ఞాసాం కర్తుమ్ ఆగమనం తథా ॥ 24

ఏతత్సర్వం మహాలేఖా జనకాయ మహాత్మనే ।
సవేద్య విరరామాథ విశ్వామిత్రౌ మహాముని ॥ 25

మునీశ్వరునితో ఇట్లు పలికిన పిమ్మట జనకమహారాజు
దొంగిల్చి ననుస్కరించి, మిక్కిలి సంతోషముతో ఆయనను
ముఠ ఇట్లు సత్కరించెను. (16)

"మీ వెంటబుట్ట ఈ చిన్నారులు దేశతంత్రో పమానమైన
పరాక్రమముగలవారు, పేరులు గలసేంద్ర శార్దూలవ్యభముల
వలె గంభీరగమనులు, తామర లేకులవలె విశాలమైన కన్నులు
గలవారు, శిఖములను, తూడరములను, దనుర్పాణములను
పరింధియున్నవారు లభ్యసేదేవతలవలె స్ఫురద్రూపాలు,
యౌవనమున బడుగిడుచున్నవారు, భైవశమున దీనినుండి
భువికి దిగివచ్చిన వేదతంపలనున్న వీరు కాలిడకతో
ఎట్లు వచ్చిరి? ఎందులకు విచ్చేసిరి? ఓ మహర్షీ! వీరు
ఎవరివారు? ఓ మహాముని! ఉత్తమాదులనులను దరించి
యున్న ఈ పేరులు ఎవరి కుమారులు? నాగ్యనంద్రులు
జాకమునవలె వీరు ఈ దేశమున⁽¹⁾ వెలుగులను నింపు
చున్నారు ప్రమాణమునందును, మనోబాషయులయందును
చేష్టల యందును ఒకరినొకరి పోలియున్నాము. జాలపాలతో
నూదముచ్చటగా నున్న ఈ విరంజీవులవరో తెలిపకొన
గొనుచున్నాను నమిత తగిసి భాగ్యము బృథొనుడు. (17-21)

మహారేజుస్వయైన విశ్వామిత్ర మహాముని మహాత్ముడైన
జనకని వచనములను విని రామలక్ష్మణులను గూర్చి ఇట్లు
నివరించెను. "ఈ మహాపేరులు దశరథమహారాజకుమారులు,
సిద్ధా కుమారుల రాక్షసులను వదిలి యర్జురక్షణమొనర్చిరి
స్థాయిముగా ప్రయాణము చేసి విశాలాగరిమును దర్శించిరి,
పిమ్మట అపాల్యాకు శాపవిముక్తిని గల్గించి, గౌతముని సేవలను
సేకరించిరి దివ్యశక్తి సంపన్నతైవ శివదమస్కను గూర్చి
తెలిసికొనగోరి ఇంటికి వచ్చెడిరి" ఆ మహాముని ఈ
విశేషములనర్థించి⁽²⁾ జనక మహారాజునకు ఎఱింగించి
మిచ్చుకుంటెను. (22-25)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే పంచాశస్తకః (50)

మహర్షినిచింతిమై అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఏడవయ్యవస్తకము అమరము

* * *

1. "స్వామీ! ఈ బాలకులు ఇట్లెఱుగు మునులభూషణులౌ లేక రాజులకుంబులౌ లేక నెదములనే వేసి నేరతి శ్రింపబడిన
నిర్దుణ విరాటల వర్తనలను బయక. రెండు సంగతులకార స్వరూపములౌ పరస్పరస్వరూపులౌ దయతో తెలుపుడు.
సూజము." నైర్వాహ్యుడైన మహాముని విని తానె చంద్రునిబానిసవకొరకువలె ముగ్ధుడై పుచ్చుచున్నది. "ముగ్ధురౌ
విగడు పరస్పర ఆధునికమున పోయి" నిండును రానిక యింతో విరంజీవుల కెల్పుడు వీరిని గొందించుకొని వానినమ్మి
ప్రేమపరచికట్టై ప్రాప్తసంకమమును రాక కోరుకొనుట లడు అంతట మునివారిండు పల్ల ఇట్లు పలికిన "రాజా! మీరు
అప్పుడేగిరి. మీ ఎవో మునివృత్తము. అనిత్యములు వానిరి. య. ములోని ము ప్రాణులను పేరు ప్రాణులములు -
మనివెల్పులు మీ శ్రీరాముడు మహావీరోని కప్పుకొనెను. రహస్యమును పుచ్చలవిడచి, ఇంకాచేసెను అప్పుడు ముని వచించెను
"వీరు కముకులశ్రేష్ఠులైన దశరథముహారాజ కుమారులు నాకు సహాయముగా మండలకై పయిబడిరి. రామలలితమోనో ము -
బా కం. ద్రోహ 215 అరువత చొప్పాళ - 4

51. ఏబదియొకటవసర్గము

శతానందుడు శ్రీరామునిజాలి వరపడుట - అతని విశ్వామిత్రుని పూర్వచరిత్రముని తెలుపుట.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రస్య భీమతః
హృష్టిరోమా మహాతేజాః శతానందో మహాతపాః 1

గౌతమస్య నుతో ధ్యేష్ఠః తపసా ద్యౌతతస్థః
రామనందర్శనాదేన పరం విన్మయమాగతః 2

స తౌ నిషణ్ణో పంపేక్ష్య మఖిపీనో నృపాత్మజాః
శతానందో మునిశ్రేష్ఠం విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ 3

అపి తే సునివాద్ధూల మమ మాతా యశస్వినీ
దర్శితా రాజపుత్రాయ తపో దీర్ఘముసాగతా 4

అపి రామే మహాతేజా మమ మాతా యశస్వినీ
వన్యైరుపాహరత్ పూజాం పూజార్హేనచ్యవేహివామ్ 5

అపి రామాయ కథితం యథావృత్తం పురాతనమ్
మమ మాతృర్మహాతేజో దైనేన దురనుష్ఠితమ్ 6

అపి కౌశిక భద్రం తే గురుణా మమ పంగతా
మమ మాతా మునిశ్రేష్ఠ రామనందర్శనాదితః 7

అపి మే గురుణా రామః పూజితః కుశికాత్మజః
ఇహగతో మహాతేజాః పూజాం ప్రాప్తో మహాత్మనః 8

అపి శాంతేన మనసా గురుర్మే కుశికాత్మజః
ఇహగతేన రామేణ ప్రయతేవాధివాదితః 9

తస్మైత్యా వచనం తస్య విశ్వామిత్రో మహామనః
సత్యవాచ శతానందం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోపదిమ్ 10

నాతిక్రాంతం మునిశ్రేష్ఠ యత్యుత్తప్యం కృతం మయా
నంగతా మునినా పత్నీ భార్యవేదేన రేణుకా 11

తస్మైత్యా వచనం తస్య విశ్వామిత్రస్య భాషితమ్
శతానందో మహాతేజా రామం వచనమబ్రవీత్ 12

గౌతమ! విపెద్ధకుమార! మనః తవశ్శోభితో
వెలుగొందుచున్నవాడను. తపోధినుడను. సతహఃపూర్ణియు
వన శతానందుడు ప్రజ్వాలియైన విశ్వామిత్రునిమాటలను
వినె. అతని తల్లియైన అహల్యాదేవికి శాపవిముక్తిని
ప్రసాదించిన మహామహాపురుషుని శ్రీరామచంద్రునిపూజనమునకు
పిమ్మిదుమితో పులకిత కాఠుడయ్యెను. (1-2)

ఆ శతానందుడు సమీపముననే సుఖానీనులైయున్న
రాజకుమారులను పరికించిచూచినదిగి. విశ్వామిత్ర
మునీశ్వరునితో ఇట్లు వడివెను. (3)

ఓ మునిశ్వరా! వాలాకాలమునుండి తనమునదింబును
శ్రీరామునిదర్శనమునకై విరేక్షించుచున్న యశస్వినీయగు
మాతల్లిని ఈ ప్రభువు చూచెనా? ఓ తేజసీ! పరిత్రురాడై
మాజననీ సమస్త పూజులకును పూజ్యుడైన శ్రీరామునకు
కుడమూల ఫలములతో అభిధిసత్కారములను
కావించెనా? (4-5)

ఓ మహాతేజోమూర్తి! మాతల్లివిషయమున విధివశమున
మిట్టిదైన సరిమటననుగూర్చి శ్రీరామచంద్రునకు పూర్తిగా
వినరండెతిరా? (6)

ఓ కౌశిక! నీకు మంగళముగ గాక ఓ విశ్వామిత్రా
మా జనని అహల్యాదేవి శ్రీరాముని దర్శించి ఆయనను
అతిద్యుమైన పిమ్మట పునీతయై మాతండ్రిని జీవినదా?
ఓ కౌశికమనార్హి! మా తండ్రియైన గౌతమమహామనసి
శ్రీరామునకు పూజచేసెదవా? మా ఆశ్రమమునకు ఆరువేలవిన
శ్రీరామచంద్రుడు మా తండ్రిగారిని అనుగ్రహింపా? ఓ కౌశిక
ఆశ్రమమునకు చనుదొంగిన శ్రీరాముడు మా మాతాపితరుల
మండి పూజలను స్వీకరించిన పిదప ప్రశాంతమునబుద్ధి
వారికి అభివాదము చేసెనా? (7-9)

వాక్యముగలదైన విశ్వామిత్రమహామని శతానందునిమాటలను
వెన్నపిమ్మట ఆ వాక్యకోపిడునితో ఇట్లు నుడివెను. (10)

ఓ మునిశ్వరా! ఎవరుమనకు అనువుగా నా
కర్తవ్యమును నేను విర్యహించితిని. ఇందుగ్గి రేణుకనువలె
గౌతమహర్షి అనభాగ్యుని అహల్యను స్వీకరింపెను. (11)

తేజస్వియమ్మడైన శతానందచిహ్నార్థి విశ్వామిత్రుడు పరికిన
పలనములను వన, రామునితో ఇట్లువెను. (12)

స్వాగతం తే నద్రశేష్ట విష్ణ్వే ప్రాప్తౌ స రాఘవః ।
విశ్వామిత్రం పుతస్త్వత్య మహర్షిమ్ అపరాజితమ్ ॥ 13

ఆచింత్యకర్మా తపసా బ్రహ్మార్చితమలక్రభః ।
విశ్వామిత్రో మహారేజా వేత్స్వేనం వరమాః గతిమ్ ॥ 14

నాస్తి ధన్యతరో రామ త్వల్లో నో భువి కశ్యపః ।
గోప్తా కుశికపుత్రస్తే యేన తత్తం మహత్తపః ॥ 15

ద్రూయతాం చాభిధస్యామి కౌశికస్య మహాత్మనః
యథాబలం యథావృత్తం తస్మే విగతతః కృణు ॥ 16

రాజా భూవేష ధర్మాత్మా దీర్ఘకాలమరిందమః
ధర్మక్షా భృతవిద్యశ్చ సజానాం చ హితే రతః ॥ 17

సజానతిమతశ్చాపీత్ కుశో నామ మహీపతిః
కుశస్య పుత్రో బలవాన్ మశనాభస్సుధార్మికః ॥ 18

కుశనాభమతస్త్వాపీత్ గాధిరిత్యేవ విశ్రుతః
గాధే పుత్రో మహారేజాః విశ్వామిత్రో మహామునిః ॥ 19

విశ్వామిత్రో మహారేజాః సాంఘామన మేడిశీమ్ ।
బహుపర్వపహస్థానీ రాజా రాజ్యమకారయత్ ॥ 20

కదాచిత్తు మహారేజా యోజయిర్యా వదూధిశీమ్ ।
అక్షౌహినీపరివృతః పరిచక్రామ మేడిశీమ్ ॥ 21

సగరానీ స రాష్ట్రానీ సతితశ్చ తథా గిరీన్ ।
అశ్రమాన్ క్రమశో రామ విచరన్నాజగామ హ ॥ 22

వసిష్ఠస్యాశ్రమపవిత్రం నానావృక్షనమూకులమ్ ।
నానాన్మగగణాశీర్ణం సిద్ధచారణపేవితమ్ ॥ 23

దేవదానవగంధర్వైః కిష్కరైరువశోభితమ్ ।
ప్రశాంతపాతిగాశీర్ణం ద్విజనంఘనిషేవితమ్ ॥ 24

బ్రహ్మర్షిగణనంకీర్ణం వేదర్షిగణపేవితమ్ ।
తపశ్చరణనంపీర్ణైః అగ్నికప్తైర్మహాత్మభిః ॥ 25

సరశ్రేష్ఠుడైన ఓ రాఘవా! నీకు స్వాగతము, అతేయైన విశ్వామిత్రమహర్షివెంటా నీవు ఇచటికి విచ్చేయుట మాభాగ్యఫలము. విశ్వామిత్రుడు మహాశక్తిమంతుడు, తపోబలముచే బ్రహ్మార్చయైనవాడు, నిరుపమానతేజస్వాలి, అయవకార్యాలోచనలు ఈహింపవలవికానివి. నీకు పరమ హితకారి. అట్టి ఈ మహాత్మనొకసార్ని నీవు విజునుడువు గదా! ఓ రాజా! నిమిరలేటి స్వర్గము ఈ భూమండలమున మేడియును లేదు ఈ విశ్వామిత్రమున గొప్ప తపస్వాలి నీవు వక్షకుడు మహాత్ముడైన కౌశికినియొక్క అపవరభావమును పరిత్రే వైభవములను సమగ్రముగా తెలిపెదను నాసభాగుడవై వినుము (13-16)

ఈ విశ్వామిత్రుడు ధర్మక్షాదు హోత్తుడు. సమస్తవిద్యలలో అతేతేజినవాడు, శత్రువులను అణచినవాడు. అమక్షణము ప్రశస్తేమునునోడును దీర్ఘకాలము రాజ్యపాలన చేసెనవాడు. (17)

కుశుడు అను మహాజా సజానతీకుమారుడు. అతని పుత్రుడైన కుశనాభుడు దార్మికుడు మిక్కిలి బలశాలి. అప్రసిద్ధుడైన గాధి కుశనాభునిపుతుడు. ఆ గాధిరిందనుడే మహాశక్తివ్యయైన ఈ విశ్వామిత్ర మహాముని. (18-19)

మహాబలసంపన్నుడైన విశ్వామిత్రుడు ఈ భూమండలమునకు ప్రభువై వేలకొలదిసంపత్కరములు రాజ్యపాలన గానించెను. (20)

గొప్ప శక్తికారియైన విశ్వామిత్రుడు పశురంగ లలములను సమకూర్చుకొని ఒకానొకప్పుడు ఒక అక్షౌహినీ సైన్యముతో భూమండలమును చుట్టెనుచున్నాడు. (21)

ఓ రాజా! అతడు సగరిపలము, రాష్ట్రములను, నదులను, పర్వతములను ఆశ్రమములను క్రమముగా దాటుచు వసిష్ఠుని ఆశ్రమమునకు వచ్చేసెను. ఆ ఆశ్రమము విసిధిములగు పక్షములతో కలకలలాడుచుండెను. అచట నానావిధములైన వృక్షములును తిరుగుచుండెను. పలు పిద్దులు, వారిణులు, వివసింపులుంటిరి. దేవదానవి గిందర్వులతో కన్నురులతో అది శోభిల్లుచుండెను సైవాంతముగానున్న ఆ ఆశ్రమమున రేల్లగుండవులు హాయిగా కుసలుమండెను. ఎక్కుల కుక్కిలానములతో అది మనోహరముగానుండెను. (22-24)

హోద్యులు, కేసర్వులు అందు తమలసోజీవసమేధానములను కొనసాగించుచుండిరి. అక్కడి బుఱులందఱును తపస్విర్ది సంపన్నులు, అగ్నివతే తేజోవహార్లు. ఆ మహాత్ములతో కొందఱికి జలములు మాత్రమే ఆహారము మఱి కొందఱి ఆహారము వాయువు మాత్రమే. ఇంకొక కొందఱు పండిరాలిన

అబ్బుక్షైర్యాయుభిక్షైశ్చ శీర్ణవల్లాశవైస్తథా |
ఫలమూలాశనైర్దాంతైః జితరోష్ణైర్ద్రితైః | 26

ఋషిభిర్నాలభిర్వైశ్చ జపహోమపచాయజైః |
అన్యైర్వైభావైశ్చైవ నమంతాదుపశోభితమ్ | 27

వసిష్ఠస్యాత్రమపదం బ్రహ్మలోకమివావరమ్ |
దదర్శ జయతాం శ్రేష్ఠే విశ్వామిత్రో మహాబలః | 28

అకుంఠమిత్రవే భుజిరేమమందురు. పండ్లు, దుంపలు మూత్రమే కొంచెటికే అనారము వారు మనోనిగ్రహము లనాను. రాక్షసములకు ఆరీయలు. జేసేండియులు. (25-26)

బ్రహ్మజేప్తవే పుత్రుడైన వాలకీయులు. శ్రేభావములు. అనట జపహోమతత్పరులైయుండిరి ఆ వసిష్ఠాత్రమును మతయొక బ్రహ్మలోకమో అనునట్లు విరాళియునుండెను. విజేతలలో శ్రేష్ఠుడను మహాబలశాలిగను ఎవ విశ్వామిత్రుడు దానిని విచ్చించెను. (27-28)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే నాల్మికీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే ఏకపంచాశస్సర్గః (51)

నాల్మికీయార్థినినిలినై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఏబదియొకవం సర్గము నుపాక్షము

-- * * *

52. ఏబదిరెండవసర్గము

వసిష్ఠమహర్షి తన ఆతిథ్యమును స్వీకరింపుమని విశ్వామిత్రుడొ ఆహ్వానించుట.

న భృష్టౌ పరమశ్రీతో విశ్వామిత్రో మహాబలః |
ప్రణతో వినయాధ్యో వసిష్ఠం జనరాం పరమ్ | 1

స్వీకరణం తవ చేత్యుత్తే వసిష్ఠేన మహాత్మనా |
లభనం చాన్య భగవాన్ వసిష్ఠో వ్యాదిదేశ హః | 2

ఉపవిష్టాయ చ తదా విశ్వామిత్రాయ భీమతే |
యథాన్యాయం మునివరః ఫలమూలామృషాపాహితే | 3

ప్రతిగృహ్య తు రాం పూజాం వసిష్ఠాదాజనత్తమః |
తపోగ్నిహోత్రశిష్యేషు కుశలం పర్యవృచ్చత | 4

విశ్వామిత్రో మహాతేజా వనస్పతిగణే తథా |
నర్మత్ర కుశలంచాపా వసిష్ఠో రాజసత్తమమ్ | 5

సుభోపవిష్టం రాజానం విశ్వామిత్రం మహాతపా |
వస్త్రచ్చ జపరాం శ్రేష్ఠో వసిష్ఠో బ్రహ్మణస్సుతః | 6

కచ్చిత్రేకుశలం రాజన్ కచ్చిద్ధర్మేణ దంజయన్ |
ప్రజాః పాలయసే వీర రాజవృత్తేనధార్మికః | 7

కొవ్వలనంపన్నుడైన విశ్వామిత్రుడు ఆ ఆశ్రమమున విచ్చించి నెలయును అంతరించెను ఆహ్వానము ఆ మహావీరుడు మహాతపస్వియైన వసిష్ఠునికు నలగమిల్లెను. (1)

మహాబల్యుడైన వసిష్ఠుడు అయినకొ హ్వానసత్కారములను జరిపి ఆదురము ఉపితానిమున అలంకరించెనను. (2)

సజ్జాళియగు విశ్వామిత్రుడు అననమును అధిష్ఠించిన పిమ్మట శస్త్రసద్భావలను అనునరించి వసిష్ఠుడు ఆ మహా మునికి ఫలమూలాదులతో ఆతిథిష్ఠాజలను నిర్వహించెను. (3)

మహాత్మాక్రమికాలయే. రాజశ్రేష్ఠుడును ఎవ విశ్వమిత్రుడు వసిష్ఠునినుండి అతిథిసత్కారములను అందు కొనిన పిమ్మట పీఠవిశిష్టం లగ్నకారములు నిర్వహించుగా కొనసాగించుచో మీ శిష్యులు కుశలమే గదా మేవనవక్ష్యములు పుష్పంబు శోభితముల గదా అని ఆ మహర్షి సజ్జించెను అంతట వసిష్ఠుడును ఆ అందియును కుశలమే అని మహారాజుతో నుడివెను. (4-5)

బ్రహ్మణులుదును జపతపస్ససంపన్నుడును వచ వసిష్ఠుడు సుఖసేనుడైయున్న విశ్వామిత్రమహారాజును ఇట్లడిగెను. (6)

"ఓ మహారాజా సేపు కుశలమే గదా చార్మికుడవైన ఓ వీరా రాజశ్రేష్ఠి" అనువరించి ధర్మము నిజానురంజకముగా పరిపాలించుచున్నావా? పిమ్మటను చక్కగా పోషించుచున్నావా?

1) రాజవృత్తి నాలుగు విధములు క్లే 1. న్యాయార్థనమర్తన్య వర్తనం పాలనంతరా సత్కాత్ర సతివశ్యశ్చ రాజవృత్తిం వతుర్వధిమ్ || వ్యాయుహర్షమున భవాగారమును నింపుట. దానిసన్నద్ధునిజము. రక్షణములు పాత్రులైవ వారికి దానమిచ్చుట - అను నాల్గవ రాజవృత్తులు గోవిందరాజయ వ్యాఖ్య

కచ్చితే పంథాతా భృత్యాః కచ్చిల్లంతి శాసవే ।
కచ్చితే విజితాస్సత్యే వివహో విప్రుమాదవః ॥ 8

కచ్చిర్భతేషు కోశేషు మితేషు చ పరంతప
కుశలం తే వరవ్యాఘ్రు పుత్తిపాత్తే తదానకుః ॥ 9

వర్జిత కుశలం రాజా వసిష్ఠం త్రత్యుదాహరతో
విశ్వామిత్రో మహాతేజా వసిష్ఠం నివయాన్వితః ॥ 10

కృత్యేభా కుచిరం వాంఛం ధర్మిష్ఠౌ తా కథాఞ్శుభాః
ముదా పరమయా జపంతే నీయేతాం తా సరస్వరమ్ ॥ 11

తతో వసిష్ఠో భగవాన్ కథాంతే రఘునందన
విశ్వామిత్రమిదం వాక్యమ్ ఉవాచ ప్రహసన్నివ ॥ 12

అతిథ్యం కర్తుమిచ్ఛామి బంధ్యాన్య మహాబం ।
తవ సైవానమేయస్య యథార్థం సంప్రతీచ్ఛ మే ॥ 13

సత్కియాం తు భవానేరాం ప్రతీప్యతు మయోద్ధరామ్ ।
రాజార్యమతిభిశ్శ్రేష్ఠః పూజనీయః ప్రయత్నతః ॥ 14

వీవముక్తో వసిష్ఠన విశ్వామిత్రో మహామతః ।
కౌతమిత్యజపేద్రావా స్రుణువాక్యేన మే త్వయా ॥ 15

శలమూలేన భగవిన్ విద్యతే యుత్తరాశ్రమే
పాద్యే వాచిమనియేన భగవద్దచ్చనేన చ ॥ 16

వర్జితా చ మహాప్రాణ్ణా పూజార్హేణ సుపూజితః ।
గమిష్యామి వమస్త్రేః స్తు ప్రతీతేశ్వస్య చక్షుషే ॥ 17

వీచం బ్రువంతం రాజానం వసిష్ఠః స్మరతేన హి
వ్యమం త్రయత ధర్మాత్మా పునః పునమదారథిః ॥ 18

బాధ మిత్యేత గాథేయో వసిష్ఠం సయ్యవాచ హి ।
యథాస్రియం భగవత తథాన్తు మునిస్సంగనః ॥ 19

వీవ ముక్తో మహాతేజా వసిష్ఠో జపరాం వతః ।
అవాహన తతః నీతః కల్మాషీం భూతికర్మభః ॥ 20

నిహ్యాహి శుభతే క్షీణం శృణు చాపి పహో మమ ।
సలలప్యాన్య రాజర్షేః కర్తుం వ్యవసీలోః స్మృవామ్ ॥ 21

వాడు మహానరమూలము బాగుగా వదులుచున్నారా
ఓ శత్రుమర్దనా! నీ శత్రువులనెంతటిని జయించుతా!
ఏ సంతోషా! నిర్భయే! పూజ్యమూర్తీ! నీ విమరంగబలములు
దృఢముగా ఉన్నవా! నీ ధర్మానిములు నిరక్షిలములనా!
నీ మిత్రులు, పుత్తులు పాత్తులు కులమే గదా" (7-9)

మహాబలశాలమైన విశ్వమిత్రుడు వసిష్ఠమహర్షితో
అందఱును కుశలమే! ఇది నీ వయ్యముగా పలికినది (10)

ఈ ధర్మమున్నిక్కడను మిక్కిలి నిరగుణులై పంపిర
ప్రీతికొనుచున్నారా! వదా! మునిమూలతో చాల ఎవయము
గవసిరి! ఇది తమిగ నారితో అత్యేయతపంపించెను. (11)

కీ గమనందనా! కథాప్రసంగముల అనంతముల వసిష్ఠ
మహర్షి సహోదరుడేముడు ఏశాశ్వుతునితో ఇట్లనినది (12)

"ఓ మహాబలారీ! నాటిరెనివాహన శిష్యుడు నీ వయ్యరింగ
బలములకును గురిపెదముగా అపథ్యమను వయ్యరింగిని
విదులతో క్షీకరింపుడు పూజ్యుడవైన ఓ మహామహావా! నేను
నుకటించిన ఈ అతిథి సత్కారములను గ్రహింపుడు.
నీ శిష్య మహాబాహువు, ఉత్తముడవైన అతిథిని మాకు అవగ్యము
పూజించుడవు. (13-14)

వసిష్ఠుడు ఇట్లు ఎరగినపిదప సజ్జావంతుడై, విశ్వామిత్ర
మహారాజా! నీ ప్రయతనములె మాకు సంతోషమి గూర్చినవి.
అవియే మాకు అతిధిసత్కారములు - నీ పూజ్యమూర్తీ!
నీ నిష్కర్మమైన సతమ పార్శ్వములతోడను ఆపవనీయములు
తోడను మీర శ్రమమున అధిగను ఫలములందులతోడను.
పూజార్హుడవైన నీవు మమ్ము సత్కరించితిని. నీవు నా
నమస్కారములు నాడెడి మిత్రులమును మోపుము
వెళ్ళి నీ నామజ్ఞానము (15-17)

ఇట్లు వలకుచున్న మహారాజాను ధర్మాత్ముడు, ఉదార
జ్ఞులనాడు నిని వసిష్ఠుడు తన అతిథియై నీవరిగింబట్టి
అదే విశ్వామిత్రుని అభిర్జించెను. (18)

అంతట అగ్రాధికారి నీ ముష్టిమహర్షి యొక్క అభ్యర్థనవి
అమోఘమందు "ఓ మునీశ్వరా! మీ ఇష్టానుసారము
కాచిండు" అని పలికినది. (19)

విశ్వామిత్రుడు ఇట్లు పలుకగా తాతపశ్చేష్టుడును
మహాతే న్వియ్యుడు, మిక్కిలి పుణ్యాత్ముడును నిని వసిష్ఠుడు
అంతఃసంపదాద్దే పతి పల్లెలుల కామవేషమును
పలికినది (20)

"చిత్రవర్ణులులకుఁ ఓ రావ. వేదా! ఇగటికి త్వరగా రమ్ము
వామాకు వనిము సైన్యములతో అరివారములతోగూడి
పల్లెలకు ఈ రాజునికి తగిన సేదముగా బోవి సత్కారములను

భోజనేన మహార్తేణ శత్యాదం సంవిధత్సు మే,
యస్య యస్య యథాకామం వృక్షసేవ్యభిపూజితమ్ | 22

తత్సర్వం కామధుక్ క్షేపమ్ అభివర్తకాలే మమ
రసేనావేన పానేన లేహ్యచోష్యణ సంయుతమ్
అన్యానాం విచయం పర్యం పుజన్య శబదే త్వత | 23

దేయదలచితినె. తగు విర్వాణ్ణ వేయము. ఓ కామదేనా!
నా మోటను నిలుబులబ్ధి ఎనగెనరికి నీది కావలయునో
తదిమగుణముగా వృక్షసేవితభోజనవిదార్థములను సమ్మేళిగా
శీషుమే వర్తింపుము సమకూర్పుము | ఓ బిబ్బా (కామదేనా,
దునికడములైన అన్నపానములతో, లేహ్య చోష్యములతోగూడిన
అహారవిదార్థములను అన్వించిని త్వరిత్పరగా స్వస్థింపుము.
(22-23)

ఇత్యాశ్చే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే బాలకాండే ద్వివింశాశస్సర్గః (52)

వాల్మీకిమూర్ధవింశితపై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఏలదిరెండవ సర్గము చూపుము

* * *

53. విబదిమూడవసర్గము

వసిష్ఠమూర్ధ విశ్వామిత్రునకు అతిభ్యముచు ఒనగుట కామదేనువును తనకు ఇమ్మని విశ్వామిత్రుడు కోరుట
వసిష్ఠుడు అందుటకు నిరాకరించుట.

ఏవముక్తా వసిష్ఠేన శబలా శత్రుమూడన
ఏవథే కామధుక్యామాన్ యస్య యస్య యథేహితమ్ | 1

ఇక్షాన్ మథూం స్తథా లాభాన్ మైరేయాంశ్చ వరానవాన్
పావాని చ మహర్తాణి భక్త్యాం శ్రీచ్రావచాం స్తథా | 2

ఉష్ణాఙ్గస్యావపస్వ్యాత రాశయః పర్యతోపమాః
మృష్ణాన్నాని చ సూపాంశ్చ దధికుల్యాం ప్తథైవ చ | 3

వావాస్వాదురసావాం చ వాడబావాం తతైవ చ
భాజనాని ముపూర్ణాని గదాని చ పపాప్రళః | 4

నర్యమాసేత్ నుపంతుస్తం పౌష్టపుష్టజనాయుతమ్
విశ్వామిత్రదలం రామ వసిష్ఠేనాభితర్పితమ్ | 5

విశ్వామిత్రోఽపి రాజర్షిః పౌష్టః పుష్టస్తదా భవత్
సాంతఃపురపరో రాజా నబ్రాహ్మణపురోహితః | 6

హిమాత్యో మంత్రసహితః సభ్యత్యః పూజిత స్తదా
యుక్తః పరమహర్షేణ వసిష్ఠమ్ ఇదమబ్రవీత్ | 7

ఓ శత్రుమూర్తవా కామచంద్రా! వసిష్ఠుని అభ్యర్థనమేరకు
కామదేనువు విశ్వామిత్రునకును, అయిన ఆ పుతరులకును
వారివారిలభిరుచులకు తగినట్లుగా భోజనవిదార్థములను
సమకూర్చెను (1)

ఆ కామదేనువు దేవకుగడలను, భవములను, తేనెలను,
నేలాటను, పదురపావీయములను, అనవములను శ్రేష్ఠైవ
పానకములను, నానావిదములైన భిక్ష్యములను సమకూర్చెను.
అంతఃపురములో వేడివేడి అన్నపురానులు, పాయసములు,
సూపములు, పెరుగులు, పాలు క్షణములో అరచ సమ్మేళిగా
సీదైచూయెను. నానా విధములైన మధురద్రవ్యములు,
షడ్ర, మలతోగూడిన విక్షిప్తశేషములు, పాత్రునిందా విల్లపు
పాకములతోగూడిన పెరు, విధములగు తినుబండారములు
మొదలగునవి యన్నియును కామదేనుమహిమతో అరచ
సరిగ్జమయ్యెను. ఓ రామా! వసిష్ఠుడు పాదముగా ఎదిగించి
అతిర్పిముతో విశ్వామిత్రుని పరివారములన్నియును మిక్కిలి
సంతోషింపెను. (2-5)

వసిష్ఠుని అడరాబిహారములకును, క్షణములోనక కూరిన
అభ్యర్థితభోజనములకును రాజర్షియైన విశ్వామిత్రుడచు
ఎంతయు సంతోషుడాయెను. రాజగారిలంతఃపురజనులు,
బ్రాహ్మణులు, పురోహితులు, అమాత్యులు, మంత్రులు,
జ్ఞులు మొదలగు వారితోగూడిన విశ్వామిత్రప్రభువును
వసిష్ఠుడు ఆదరించెను. అంతట ఎరమానందిలలితుడైన
విశ్వామిత్రుడు వసిష్ఠుమహర్షిలో ఇట్లు నుడివెను (6-7)

పూజితోఽహం త్వయా బ్రహ్మన్ పూజార్హేణ సుసత్కృతః ।
శూయతామభిధాప్యమి వాక్యం వాక్యవిశారదః ॥ 8

గవాం శతపహస్రేణ దీయతాం శబలా మమ ।
చక్షుః హి భగవన్నేతత్ కర్మభారీ చ సార్థివః ॥ 9

తస్మాన్నే శబలాం దేహి ముఖైశ్చ ఘర్మణో ద్విజాః ।
ఏవముక్తస్య భగవాన్ వసిష్ఠో మునిసత్తమః ॥ 10

విశ్వామిత్రేణ ఘర్మాత్మా నైత్యువాచ మహాపతిమ్ ।
వాజాం శతపహస్రేణ నాపి కోటిశతైర్లవామ్ ॥ 11

రాజన్ దాప్యమి శబలాం రాశిభి రజతస్య వా
న పరిత్యాగమర్హేయం మత్సకాశాదరిందమ ॥ 12

శాశ్వతీ శబలా మహ్యం కీర్తిరాత్మజతో యథా
ఋష్యాం పాష్యం చ కష్యం చ ప్రాణయాత్రా తథైవ చ ॥ 13

ఆయత్తమగ్నిహోత్రం చ బలిర్హోమస్తతైవ చ
స్వినోహర వషట్కారౌ విద్యాశ్చ వివిధావ్రథా ॥ 14

ఆయత్తమిద్ర రాజర్షే సర్వమేతన్న సంశయః ।
సర్వస్యమేతత్ వత్సేవ మమ తుష్టికరీ నదా ॥ 15

కారజైర్భుజుభి రాజన్ న దాప్యే శబలాం తవ ।
వషిష్ఠేనైవముక్తస్త్వ విశ్వామిత్రోఽబ్రహ్మ తతః
వంద్యతరమత్యర్థం వాక్యం వాక్యవిశారిదః ॥ 16

హైరణ్యకశ్యౌ గైవేయాన్ సువర్ణాంకుశ భూషితాన్
దదామి మంజరాం స్తేఽహం సహస్రాణి చతుర్తతః ॥ 17

హైరణ్యవాం చథావాం తే శ్వేతాశ్వానాం చతుర్ముఖామ్ ।
దదామి తే శతావ్యష్టా కింకణీకవిభూషితాన్ ॥ 18

హయానాం దేశజాతానాం కులజానాం మహానసామ్
సహస్రమేకం దశ చ దదామి తవ సునత ॥ 19

నానావర్ణవిభక్తానాం వయఃస్థానాం తథైవ చ ।
రథామ్యేనాం గవాం కోటిః శబలా దీయతాం మమ ॥ 20

“వాక్యమరుద్రవైన ఓ బ్రహ్మర్షీ! పూజార్హుడవైన సీదేత
అతిధిసిక్తారములతో ఆదరింపబడితెని. ఇది వాచోక ముం. 8.
అలకింపుడు. మీకు లక్షగోవులను నమర్పించెదను. మీ
కామదేవుని నాకొనంగుడు. ఓ పూజ్యుడా! ఈ కామదేవుని
ఒక గోరత్తును, దిత్తుమనినైయును రాజునకే చెందును.
కనుక అది రాజునే చేరినెలయును. అందువలన న్యాయముగా
కామదేవుని నాదే కనుక దీనిని నాకు ఇప్పిస్తేయిండు. 8-10.

విశ్వామిత్రుడు ఇట్లు పలుకగా ధర్మాత్ముడు పూజ్యుడు
వన వసిష్ఠమహాముని అ రాజుతో ఇట్లు నడిచెను “ఓ
రాజా! లక్షగోవులనిచ్చినను అంతగాదు శతకోటిగోవులను
ఇచ్చినను అంతవాత్రవే. గాదు బంగారు రమలసెచ్చినను
కామదేవుని మూతము ఇయ్యజాలను. ఇది నానుండి
వేరుగొడుకు వీరులేదు. (11-12)

దీనివలన మాన్యునకు కీర్తివలె ఈ కామదేవునితో నాకు
ఏదికీయ. వాని అందరికీను గలది నావాక్యక శ్మయలకును. అట్లే
జీవనోద్దాత్తులకును ఇదియే ఆధారము. సాయురప్రాతఃకాలముల
యందు చేయు నోనుములకును, భూతబలికిని, అట్లే
దిర్ఘపూర్ణవాసాది అర్చికారములకును ఇదియే మూలము.
ఈ కామదేవునిని యొక్క పాలు, పెంకును, నేయి మున్నగు
వానిని పోకరించుట (అరగించుట) వలన చిత్తమర్థి యగుట ను
ప్రాణత్యగ్తీ కలుగును మనదేహములకు బలము దేకూరును
స్నానో వషట్ కేతమ మంత్రములు వీన అధీనములోనున్నవి.
వేదశాస్త్రాది వివిధవిద్యలకు ఇది వెన్నెది. వేయల ఓ రాజు!
నా అకలకార్యములకును స్పృహశయముగా ఇదియే ఆధారము.
నిజముగా ఇదియే నా సర్వస్వము. అనందరాయిని కనుక
ఓ రాజా! ఇంకను పెక్కు కారణములవలన ఈ కామదేవును
పీకు ఇయ్యజాలను. వసిష్ఠమహాముని ఈ పరముగా పరికిని
పిమ్మట మాటలవర్చియైన విశ్వముయిండు. పిమ్మటి కోహర్షిత్వతై
ఇట్లనెను. (13-16)

“ఓ విష్ణ్వగరిష్ఠుడా! నడుమనందు బంగారు శ్రావణోదమ
మపర్ణకంతాభరణములతోడను, అంకుశములతోడను
అలంకృతములైన వరుసలుగ వీరి పినుగులను ఇచ్చెదను. (17)

విజుగంబలపట్టడలతో అలంకరింపబడిన నాలుగిసి
శ్వేతాశ్వుములను వూచ్చిన పినిప దివందిల ముగారు రథములను
సమర్పించెదను. కాంధోజ బాహ్నిక దేశములలో పుట్టి
గంధర్వజాతికి చెందిన మిక్కిలి బలీష్ఠముగల ఏడవ కొకండు
దేవ గుత్తములను నీవు పొందెను పలువన్నెలతో ఒకగాసికంబు
మణియొకటి మేలైన వయసులోనున్న ఒకకోటి ఆవులను

యాచదిచ్చసి రత్నం నా హరణ్యం నా ద్విజోత్తమః |
తావద్దదామి తత్సర్వం శుభా దీయతాం మమ | 21

ఏవ ముత్తస్తు భగవాన్ విశ్వామిత్రేణ ధీమతాః |
న చాస్యామీతి శబలాం ప్రాహ రాజన్ కథంచన | 22

ఏతదేవ హి మే రత్నమ్ ఏతదేవ హి మే ధనమ్ |
ఏతదేవ హి సర్వస్యమ్ ఏత కేవ హి జీవితమ్ | 23

దర్శశ్చ పూర్ణమాసశ్చ యజ్ఞాశ్చైవాదైదక్షిణాః |
ఏతదేవ హి మే రాజన్ వివిధాశ్చ క్రియాస్తథా | 24

అదామూలాః క్రియా స్వభ్యా మమ హజన్ న సంశయః |
జహునా కేం ప్రలాపేన న రాప్యే కామదోహనీమ్ | 25

నకు నమర్చింతును. ఈ కామధేవ పునుమాత్రము వాకిమ్మ
ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! నీవు కోరినంత ఇంగారమును రత్నాల
రాసులను ఇచ్చెదను. ఈ కామధేనువును కాకిమ్మ' (18-21)

దీశాశీయైన విశ్వామిత్రుడు ఇట్లు నుడువగా అంతట
పండ్లనుపూర్తి ఓ రాజా! పట్టి పరిస్థితిలోను ఈ కామధేనువును
నీకు ఇయ్యజాలను - అని పలికెను 22)

"ఓ రాజా! ఇదియే నాకు రత్నాలని చెప్పింది. నా
పర్వస్వమూ ఇదియే, అంతేగాదు ఇది నా జీవనాధారము దర్శ,
పూర్ణ మాసాది యాగములను దక్షిణలతో గూడిన యజ్ఞములను,
అదిజలవివిధపుణ్యకార్యములను నిర్వహించుటకు ఈ గోవే
వాకు అధారము నా ఋషిజీవనమున్నవిమలకును ఈ
కామధేనువే జీవగిట్టు. ఇక పెక్కుసొంతలతో పనిలేదు. సకల
మనోరథములను ఈదెచ్చి ఈ ద్విధేనువును ఇయ్యగో
ఇయ్యను." (23-25)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే నాల్మికీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే త్రిపంచాశ్చర్శః (53)

నాల్మికీయహర్షిగచిరమై ఆదికావ్యమై శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండ "పంచం" ఏబదిమూడో సర్గము నుచూర్చె" :

-- * * * --

54. ఏబదినాల్గవసర్గము

కామధేనువును తీసికొనిపోవుటకై విశ్వామిత్రుడు తన సేవలను ప్రయోగించుట -

నాటిను నదుర్గానుటకై కామధేనువు వసిష్ఠనితమమిత్రులతో బలములను సృష్టించుట

కామధేనుం వసిష్ఠేన నే యదా న త్యజతే ముపః |
తదాన్య శబలాం రామ విశ్వామిత్రోన్వకర్షత | 1

నీయమానా రు శబలా రామ రాజ్ఞా మహాత్మనా
దుఃఖితా చింతయామాన తుడంతీ శోకకర్షితా | 2

నరద్యక్తా వసిష్ఠేన కేమహం నుమహాత్మనా
మాహం రాజభద్రైర్దీనా హియేషుం భృశమఃఖితా | 3

కేం మయాశక్యతం తన్య మహార్చిర్నావితాత్మనః
యన్యామ్ అవాగతం భక్తామ్ ఇష్టాం త్యజతి ధార్మికా | 4

ఓ రామా! వసిష్ఠమహానువి కామధేనువును అనకొచ్చుటకు
సరాకరింపగా, అంతట విశ్వామిత్రుడు ఆ రేనువును
అలవంతముగా తాగుకొని పోసాగెను. ఓ రక్షుకరా మిక్కిలి
బా శాశీయైన రాజు ఆ నిద్రముగా తీసికొని పోవుమండగా
ఆ కామధేనువు తనలో దుఃఖశోకములు వెల్లుబులుటతో
కన్నీరుగార్పుచు ఇట్లు చింతించునాగెను (1-2)

"మహాత్ముడైన వసిష్ఠుడు నన్ను పరిత్యంకించా యేమి"
మిక్కిలి దుఃఖితనై చిన్మమనకు రోనైన నెప్పు ఈ రాజభటులు
బలవంతముగా ఈద్రుక్కుకొని పోవుచున్నారు. ఈ ధర్మాత్ముని
మిక్కిలిభక్తితో నీయచుంటిని. ఈయనకు నా సైనిక సేవ
అసాధము. నేను నిరపరాధను. ఎవను పక్షత్రాతుడైన ఈ
మహర్షి నన్ను త్యజించుచున్నాడు. నేను వేసిన చాపమేమి?

ఇతి సా చింతయిత్వా తు వివిశ్రేష్ఠ పురుషునః ।
 విత్తాయ తాం ప్రదా భృత్యాన్ శతశశ్చ తుమాదనః ।
 జగామా విలవేగేన పాదమూలం మహాత్మనః 5
 శబలా సా దుదంతి చ శోశంతిచేదమక్రశేత్
 పశిష్టప్యాగ్రతః స్థిత్యా మేఘదుందుభిరావిణి 6
 భగవన్ కేం పరిత్యజ్ఞా త్వయా హం బ్రహ్మణమృతః ।
 యస్మాదాజభృతా మాం హి నయంతే త్పల్లవాశః 7
 ఏన ముత్తస్త్తు బ్రహ్మర్షిః ఇదం వచనమక్రపిత్
 శోకసంతప్తహృదయాం స్వపావమిత దుభితామ్ 8
 న త్వాం త్యజామి ఖురే నా న మే శక్యతం త్వయా ।
 విష త్వాం నయలే రాజా జటాచక్రతో మహాబలః 9
 న హి తుల్యం బలం మహ్యం రాజా త్వద్వ నిశేషతః ।
 బలీ రాజా క్షత్రియశ్చ పృథివ్యాః పతిరేవ చ 10
 ఇయమక్షాహగోషూర్ధ్వా నవాజరథనంకులాః ।
 హస్తధ్వజపమాతీర్థా లేనాసా బలవత్తరః 11
 ఏన ముక్తా పశిష్టేన క్షత్యువాచ విచితరత్ ।
 వచనం వచనజ్ఞా సా బ్రహ్మర్షిమ్ అమితవ్రథమ్ 12
 న బలం క్షత్రియస్యాహుః బ్రాహ్మణో బలవత్తరః
 ధర్మాన్ బ్రహ్మబలం తిష్యం క్షత్రాయ బలవత్తరమ్ 13
 అనమేయబలం తుభ్యం న త్వయా జలవత్తరః
 విశ్వామిత్రో మహావీర్యః లేజన్తప దురాపదమ్ 14
 నియుంక్ష్వ మాం మహాభాగ త్వద్భూహుబలకంభితామ్
 తస్య దర్శనం బలం యుత్తవాశయామి దురాత్మనః 15
 ఇత్యుత్తస్త్తు తయా రామ పశిష్ట మృదుహామృతాః ।
 స్పృశస్వేతి తదోవాచ బలం పరబలాదుజమ్ 16
 తస్య తద్వచనం ప్రత్యా మరథిః సో నృజత్ తదా ।
 తస్యా హుంభారవోత్పన్నాః పల్లవా శ్శిలతో నృప
 వాశయంతి బలం పర్యం విశ్వామిత్రస్య పశ్యత 17
 బలం భగ్నం తతో దృష్ట్వా రవేనాశ్రమ్య కౌశికః 18

ఇట్లు చింతించుచు ఆ దేవుని మాటిమాటికిని సత్కారములు
 విడుచుచుండెను సమీప ఓ రామ! వంగిల కొరిదిగావచ్చి
 ఆ సైన్యబలము పెదబుకొని అదేమన్నవాయువోయిలో వేగ
 వశ్యమహముసహరములనాక్రమింపెను ఆ కామదేవుని
 పోష్యునియందును నీడ ఆర్థ స్వరముతో ఏడ్చుచు మేలు
 దుంది ఓ ధ్వనితో ఇట్లు పల్లవించెను. (3-6)

ఓ బ్రహ్మర్షిమారా భాషమహర్షి ఈ రాజబలములు
 నీనుండి నన్ను లోకం నె వ్రుచుచున్నాయి నీవు వన్ను
 పరిత్యజించితిరా ఏమి? (7)

శోకముతో లంఘించుచున్న ఆ వేగ వ్రుయొక్క మెలమెను
 ఆ బ్రహ్మర్షి చుఱచియైన ఒక సోపరితోపరి ఆశలతో
 ఇట్లెను "ఓ శబలా! నన్ను నేను త్యజించుటలేదు నవు
 నాకు ఇనుమంతయు అవకాశము వేయలేదు బలశాలియైన
 ఈ రాజే బలగర్హముతో మత్తిలి నానుండి ఎలవంతముగా
 నన్ను నె వ్రుచుచున్నాడు అందుతో నమానమైన బలము నాకు
 లేదు. పైగా ఇతిభి బలశాలియైన రాజు క్షత్రియుడు. మిమ్మ
 మిక్కిలి మనుషలమునకు అధిపతి (అసోబలముతో రాజును
 దండెంచరాదు) పరులనుగలవనిమితియైన ఒక అక్షాహిణి
 నీవతో కూడియున్న ఇతడు మిక్కిలి శక్తిశాలి." (8-11)

వశ్యమహముసహరమును గ్రహించి ఆ కామదేవుని
 తోచుచున్నయైన ఆ బ్రహ్మర్షితో "నయనరా" మ్మనెను (12)

"ఓ బ్రహ్మర్షి! నీలము గ క్షత్రియునెబలము బలమే కాదు.
 బ్రహ్మగ నిజలమే బలము అది మిక్కిలి స్థితి అది విశ్వమెందె
 స్వమే పరముకరి న మిట్టియైతి నె శక్తిబలము ముగించి
 కాదనను కాద నీ అపశక్తి తరుచుచు సాటిరేన బలశాలియైన
 నీమొదలు అతడు బలహిణుడే నీ మహాత్మా నీ బ్రహ్మలము
 పన్ను పరిత్యజింపనర్హుని నాకు అజ్ఞానము ఆ మరాత్ముని
 బలగర్హమును నేను విన్నుచేసెదను. (13-5)

ఓ రామ! కామదేవుని ఇట్లు పలుకగా "నీవోయి క్షత్రి" వ
 వనెప్పుడు "క్షత్రిబలములను మూలముగల సైన్యమును
 సృష్టింపదు" అని ఆశ్చర్యమెను 14 రాష్ట్రపతిశమును సాటిరేన
 ఆ దివ్యదేవుని సైన్యము ఎ స్పృశించెను ఆ వేమన్నయొక్క
 "మంభారము" నుండి వందలకొలది స్వస్థులు (వైద్యులౌతి
 సైన్యము) బయల్పడలి సైన్యమైత్రుడు మూలముండగనే
 అతినిబలముల పన్నుండిన శశివతియసాగి (16-17)

రణ బలములన్నియును హతమున నున్న కౌశికునిము
 మిక్కిలి కుమ్మడై కశముపశిరోహించెను పిమ్మట రోముతో

న రాజా పరమశుభ్రో లోచవిస్ఫారితక్షణః ।
 పక్షవాన్ నాశయామాన శస్త్రైరుచ్ఛావలైరపి । 19
 విశ్వామిత్రార్థితాన్ దృష్ట్వా పక్షవాన్ తతశస్త్రదా
 భూయ వివాహజత్ కౌసాత్ శకాన్ యవనమిత్రితాన్ 20
 తైలాపీత్ సంహృతా భూమిః శక్తైర్యవనమిశ్రుతైః
 ప్రభావద్విర్మహాపిర్యైః హేమకేణల్యవస్థితైః 21
 దీర్ఘానీపట్టిశధరైః హేమవర్ణాంబరాన్వతైః ।
 నిర్భగ్గం తర్భులం సర్వం ప్రదీప్తైరివ పావకైః 22
 తతోఽస్త్రాణి మహారేణా విశ్వామిత్రో ముమోచ హ ।
 తైస్తైర్యవనకాంభోజాః పక్షవాత్సాకురీకృతాః 23

కన్నులెఱ్ఱబేయును వివిధములగు శస్త్రములతో పక్షవులను
 చాతమార్చెను. వందలకొలది పక్షవులు విశ్వామిత్రునిచేతిలో
 మునియిపోగా మోచి ఆ దేవపు క్షుణ్ణుడై వెంటనే శకులను
 యవనులను అసంఖ్యాకముగా స్మరించెను. శకులతో యవనులతో
 ఆ ప్రవేశమంతయు నెండిపోయెను. వారు మహాహేనులు.
 మిక్కిలి ప్రభావకారులు సంపంగకేసరములయె భాసిల్లు
 నుండిరి సోదనైన శిక్షములను కత్తులను తరింపియుండిరి.
 ఇంకాదునచ్చెనప్రములను దాల్చియుండిరి. అట్టి అస్త్రసిక్తులు
 విశ్వామిత్రుని బలములనన్నుండిని మహాస్త్రిజ్వాలలవలె
 భస్మమొసరిరి. అంతట మహాబలశాలియైన విశ్వామిత్రుడు కొన్ని
 శక్తిగల అస్త్రములను ప్రయోగించగా యవనులు, కాంభోజాలు,
 పక్షవులు అను మ్రేచ్చి జారులనాడు వెళ్ళివెళ్ళి పోయిరి. (18-23)

శత్యాద్దే శ్రీమద్రామాయణే వార్మకీయే అధికాన్యే బాలకాండే చతుఃపంచాశస్త్యర్కః (54)

వార్మకీయసాహిత్యచరిత్రనై అధికాన్యమైన శ్రీమద్రామాయణము నందలి బాలకాండమునందు ఏడొకొకవనిర్లము నమాప్తము

-- * * *

55. ఏబదిఐదవసర్గము

విశ్వామిత్రుడు పరమశివునిజనుగ్రహముచే అస్త్రబలమును సంపాదించి, వసిష్ఠాశ్రమమును వ్యరంపము గావించుట

నవీప్తిమహర్షి తన బ్రహ్మాదండముతో ఆయనను ఎదుర్కొనుట

తతస్తాన్ అకులాన్ దృష్ట్వా విశ్వామిత్రాస్త్రమోహితాన్ ।
 వసిష్ఠకోదయామాన కామధుక్ స్పృశ యోగతః । 1
 తస్యా నారంభారవాజ్ఞాతాః కాంభోజా రవిసన్నిభాః
 ఊధసన్నతాః సంజాతాః పక్షవాఃశస్త్రపాణయః 2
 యోనిదేశాచ్చ యవనా శక్త్యాద్దేశాత్ శకాస్త్రదా
 రోనుకూపేషు చ మ్రేచ్ఛా హరితాస్పకిరాతికాః 3
 తైస్తైర్భీషూదితం సర్వం విశ్వామిత్రస్య తత్క్షణాత్ ।
 నపదాతిగజం సౌశ్లం నరథం రఘునందన 4
 దృష్ట్వానిషూదితం సైవ్యం వసిష్ఠేన మహాత్మనా ।
 విశ్వామిత్రనుతానాం చ శతం నానావిధాయుధమ్
 అధృధావత్ సునంకుర్తుం పరిత్యం జపతాం పరమ్ 5
 హంకారేగ్రైవ తాన్ సర్వాన్ దదాహ భగవాన్ ఋషిః 6

విశ్వామిత్రుని అస్త్రసంభావముచే వ్యాకులపాలునకు లోకైన
 ఆ సైనికులను జూచి, మసిష్ఠుడు, 'ఓ కామదేవ! నీ యోగ
 మహిమచే వీరులైన సైనికులను పుష్టింపుము. అని ఆ వేసువును
 ప్రోత్సహించెను (1)

ఆ వేసువు 'హంభారకవము నుండి సూర్యతేజస్సు గల
 కారలోజలు, సోరుగునుండి శస్త్రములను దరించిన పక్షవులు
 పుట్టుకొని వచ్చరి యోశ్నావేళమునుండి యవనులు, పురిష
 ప్రదేశమునుండి శకులు రోష కూపములనుండి మ్రేచ్చులు,
 హరితులు, కిరాతులు ఉద్భవించిరి (2-3)

ఓ రఘునందన! ఆ పక్షవాదసైనికులచే విశ్వామిత్రుని
 పటురంగబలములన్నియును తత్క్షణమే నేరిపోయెను. (4)

మహాత్ముడైన వసిష్ఠునికారణముగా తమసైన్యములు
 అన్నియును మసియైపోగా విశ్వామిత్రునిచందముండి నుళులును
 మిక్కిలి క్రుద్ధులై వివిధములగు ఆయుధములను చేతబట్టి
 తపోధనుడైన వసిష్ఠునిపై దాడిచేసిరి. (5)

పూజా చేసిన ఆ మహర్షి ఒక్కహంకారములో వారిని
 అందఱో బస్మమొనర్చెను. విశ్వామిత్రుని పుత్రులతోపాటు

తే సాశ్వరథసాదాతా వసీష్ఠేన మహాత్మనా ।
భస్మీభృతా మహారేవ విశ్వామిత్రసుతాత్పదా 7

దృష్ట్వా వివాళిలాన్ పుత్రాన్ బలం త సుమహాయశా
ననీలశ్రీంశయావిష్ఠో విశ్వామిత్రోఽ భవత్ తదా 8

సముద్ర ఇవ ఎర్ఘ్యో భగ్నదంష్ట్ర ఇవోరగాః ।
ఉపరక్త ఇవాదిత్యః పవో నీశ్చుభతాం గతః 9

హుతపుత్రబలో దీవో బాసపక్ష ఇవ ప్రిణః
హుతదర్శో హతోద్భాహో నిర్వేదం సమపద్యత 10

న పుత్రమేకం రాజ్యాయ పాలయేతి నియుజ్య చ ।
నృధీని క్షేత్రధర్మేణ వవమేవాస్వపద్యత 11

ఏ గత్వా హమపత్న్యాభ్యాం కీర్ణభోరగసేవితమ్ ।
మహాదేవప్రసాదార్జం తపస్తేషే మహాతపాః 12

కేసచిత్త్యత తాతన దేవతో వృషభధ్వజః
దభయామాన సరదో విశ్వామిత్రం మహాబలమ్ 13

కీమర్జం తప్యసే రాజన్ బ్రాహ్మ యత్ తే నివక్తవమ్
సరదోఽస్మి వహో యస్తే కాంక్ష్యహ్మో భిధీయతామ్ 14

విపసుక్షస్తు దేవేన విశ్వామిత్రో మహాతపాః
ప్రణీనత్య మహాదేవమ్ ఇదం పంచనమబ్రవీత్ 15

యతి యష్ట మహాదేవ భనుర్వేదో మమానఘ
సాంగోపాంగోవనిషదః సరహస్యః ప్రదీయతామ్ 16

యూరి దేవేషు బ్రాస్తానీ చావపేషు మహర్షిషు
గంధర్వ యక్ష రక్షస్సు ప్రతిభాంత మమూనఘ 17

తవ ప్రసాదార్చనతు దేవదేవ మమేప్పితమ్ ।
విపమస్త్వతి దేవతో వాక్యముక్త్యా గతస్తదా 18

ప్రాశ్యచాస్త్రాణీ రాంధ్రిః విశ్వామిత్రో మహాబలః ।
వర్మేణ మహతా యుక్తో దభభూర్హోఽ భవత్ తదా 19

విపర్జమాహో వీర్మేణ సముద్ర ఇవ పర్యణే ।
హుతమేవ తదా మేనే వసిష్ఠమ్ ముషిషస్తనమ్ 20

వారిచితురంగబలములును మహాత్ముడైన వసిష్ఠునివలన
క్షణకాలములో బుగ్గియైపోయెను. (6-7)

తనవంశమందిపుమారులును సమస్తబలములును
నశించిపోవుటను జూచి, మ్రువసియ్యుడైన విశ్వామిత్రుడు సీగ్గుపడి
మిగులు చింతాక్రాంతుడయ్యెను. సముద్రమనల అతని
వేగము చల్లారిన అతడు కోటలుదీసిన పామువలె శక్తి
హీనుడాయెను. రాజుగ్రస్తమగు నిజకే వేలవనే కేశహిమదయ్యెను.
మాటుమరిగిపుత్తులును, సమస్త బలములును నశించగా
అక్కటలాస పక్షివలె దీనిడయ్యెను. అతనిగర్వము అణగెను
ఉత్సాహము నీరుగానెను క్రోధము అదరించెను (8-10)

'క్షాత్ర పర్వమున అనుసరించి ఈ పుటమని పొలింపును
నిది విశ్వమైతుడు ఒక కుమారునకు రాజ్యభారమును అప్పగించి
వనములకేగెను (11)

కేవుడును, నాగులు, సంపదించునట్టి హిమవత్తుగుళ
ప్రాంతములను వేరి, ఆ విశ్వమైతుడు మహాేశ్వరుని
అనుగ్రహమును పొందుటకు తపస్సుచేయుచుండెను. (12)

పిమ్మట కొంతకాలమువఱకు వృషభధ్వజుడు వరదుడు
య" మనశివుడు మిక్కిలి పెట్టురల్ల"ల విశ్వమిత్రునకు
దర్శనమిచ్చి ఇట్లనెను "ఓ రాజా! నీవు ఎందులకు తపస్సు
చేయుచుంటివి" నీ కోరికను పలుకుము నీ యెడ
ప్రసన్నుడనైతిని నీ తభిమతమును ప్రకటింపుము. (13-14)

మహాదేవస్వయీన విశ్వామిత్రుడు మహాదేవుని ప్రసన్ను
పదనములను వీని, ఆయనకు ప్రణామిల్లి ఇట్లు చెప్పించెను
కొనెను (15)

ఓ పరమేశ్వరా! నాతపస్సు మీ ముక్తబడసినచో
సాంగోపాంగ ముగా దమర్మధ్వమ, ఉపనిషద్రహస్యములను
నాకు సాదింపుడు. క్షేత్రలు, దానశ్రులు మహర్షులు,
సింధద్వులు యక్షులు, రాక్షసులు మొగలగు వాతమందుగల
అష్టవర్ణము నాకును అబ్బునట్లు అనుగ్రహింపుడు. ఓ దేవదేవా
ఇదియే నాకోరిక." - అంతట పరమశివుడు 'అర్హేయగుగాక'
అని సలికి అంతర్ధ్యామాయెను. (16-18)

మహాబలిశాలీయు, రాజరీయు, ఎవ విశ్వమిత్రుడు
సహజముగనే గర్వముగలవారు. దివ్యాస్త్రములను పొందుటవలన
ఆయనగర్వము ఇంకను అధికమాయెను (19)

సర్వకాలములందును సముద్రమునది చరాక్రమవృద్ధితో
అతడు పొంగిపోయెను. అప్పుడతడు ఇక ముసీశ్వరుడైన
మహ్మదు సాతుడైనట్లే ఆసీ తలపోసెను (20)

లతో గర్వాఽశ్రమపదం ముమావాస్తవే పార్థవః ।
యోస్తిత్ లపోననం వర్చం నిర్జగం చాస్త్రతేజసా । 21

పదీవ్యమాణమస్త్రం లత్విశ్యామిత్రస్య ధీమతః ।
దృష్ట్వా విశ్రమతాస్సర్వే మునయ శ్చితకో దీశః । 22

వసిష్ఠస్య చ యో శిష్యా తత్రైవ సృగపక్షిణః ।
విద్రవంతి భయాద్భీతా నానాదిభ్యః సహస్రతః 23

వసిష్ఠస్యాశ్రమపదం తూవ్యమాసేవ్యహోతృనః ।
ముహూర్తమివ నిశ్చిజ్జమే అసీదిరిణవన్విభమ్ । 24

వడతో వై వసిష్ఠస్య మా భై రితి ముహూ యువతః ।
నాశయాన్యద్య గాధేయం పిహోరమివ భాస్కరః । 25

ఏవ ముక్త్యా మహాలేజా వసిష్ఠో జనతాం సరః ।
విశ్వామిత్రం తదా వాక్యం సరోషమ్ ఇదమబ్రువత్ 26

ఆశ్రమం చిరసంవృత్తం యద్వివాశితవాచసే ।
దురాచారోఽపి లస్మాక తస్మాత్ త్వం వ భవిష్యసే । 27

ఇత్యుక్త్యా వరసుక్రుద్ధో దండముద్యమ్య వత్సరః ।
విభూమమివ కాలాగ్నిం యమదండ మివాపరమ్ । 28

సీమ్యుట ఆ రాజు వసిష్ఠని ఆశ్రమమునకు వెళ్లి తన ఆశ్రమమును ప్రయోగించెను ఆ ఆశ్రమములకు ఆ రోహిణియు పూర్తి - హృష్ణాబోయెను శక్తిమంతుడైన విశ్వామిత్రుడు అట్లు ఆశ్రమములను ప్రయోగించుచుండెను పోయి మునులదిలమును వసిష్ఠుని శిష్యులును గురువులు గురువులుగా నెలుదిమ్ములకును పలుగులుదీసిరి అట్లే నేలకొరిది మృగములును పక్షులును భయభ్రాంతులుకు కొనై పోయెను సహస్రములైన వసిష్ఠుని ఆశ్రమ మునందలి వృక్షములు, పొదలు భృగసమకాగా అది శాన్యమయ్యెను క్షణములో ఆ ప్రదేశమంతయును దోచుకత్తెలమును తలపింపజేసెను అందు నేళ్ళుబ్రము తొండపించెను (2, 24)

అందు వసిష్ఠమహాత్ముని భయపడకును వరుడగుట - మార్కులు మార్చునునలె ఈ క్షణముననే విశ్వామిత్రుని అంతరించుకొనెను" అని ఆభయపడనుములను పలుకెనున్నను వారు పాటి వోపుచునే యుండిరి (25)

తరువాతవిచ్చిందున్నవను మహాలేజునియు లోక వసిష్ఠుడు కుడ్కుడై విశ్వామిత్రునితో ఇట్లు నలికినె (26)

"ఓ మూర్ఖుడా ఎంతో కాలమునుండి పూజమొక్కలతో పలవక్షములతో వృద్ధిపొందుచు కలకలలాడుచున్న ఈ వనవాటికను భృగసమకైన మహావారుడవు నీవు ఇక నీకు మాకలు చెల్లివట్ల - అని పలికి క్రోధావేశముతో శూరనే - శూరతో సుహృద్భావము మహిమక యనుదండము వలెను ఒప్పుచున్న భయరంకరమైన తనబ్రహ్మదండమును చేపొని నెరిచెను (27-28)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదివాన్యే బాలకాండే వంచపంచాశస్సర్గః (55)

వాల్మీకిమార్గమితితమై అదివాన్యవైని శ్రమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునంది వివదితదవ సర్గము సమాప్తము

— * * * —

56. వివదితవనసర్గము

విశ్వామిత్రుడు ప్రయోగించిన అష్టములను అన్నింటినై వసిష్ఠుడు వమ్మగానించుట

ఏవముక్తీ వసిష్ఠేన విశ్వామిత్రో మహాబలః ।
అగ్నేయమస్త్రమత్యక్షిప్య తిష్ఠ తిష్ఠేతిచాబ్రువత్ । 1

బ్రహ్మదండం సముత్క్షిప్య కాలదండమివాపరమ్ ।
వసిష్ఠో భగవాన్ క్రోధాత్ ఇదం పచనమబ్రువత్ । 2

ఇట్లు నలికిన వసిష్ఠునితో బలశాలియైన విశ్వామిత్రుడు అగ్నేయాస్త్రమును సంధింప విలుపును నిజులము అని హెచ్చరించెను (1)

అట్లును పూజ్యుడైన వసిష్ఠుడు ఏ కేసాని యనురాగమా మునునట్లున్న తనబ్రహ్మదండమును పైకెత్తి కోపముతో హంకరించుచు ఇట్లు నుడిచెను (2)

క్షతబంధో స్థితోఽస్మేష యద్యులం తద్విదవృద్ధమ్
 నాశయామ్యద్య తే దర్శం శత్రవ్య తవ గాధికా 3
 క్వ చ తే క్షత్రియబలం క్వచ బ్రహ్మబలం మహత్.
 ఏశ్య బ్రహ్మబలం దిన్యం మమ క్షత్రియపాంచన 4
 తస్యాస్త్రం గాధిపుత్రస్య ఘోరమాగ్నేయముద్యతమ్.
 బ్రహ్మదండేన తచ్ఛాంతమ్ అగ్నేర్వేగశివాంభసా 5
 వారుణం చైవ రౌద్రం చ ఐంద్రం పాతుపతం తథా.
 ఐషికం చాపి చిక్షేన కుసేతో గాధినందనా 6
 మావసం మావాసం చైవ గాంధర్వం స్వావసం తథా
 జృంభణం మాదనం చైవ సంతాపనవిలాసనే 7
 శోషణం దారణం చైవ వజ్ర ముత్తం మమర్జయమ్
 బ్రహ్మపాశం వాంపాశం వారుణం పాశమేన చ 8
 సైవాశాస్త్రం చ దయుతం శుష్కార్థే అశవీ ఉభే.
 దండాస్త్రమథ సైవాచం శ్రౌంచమస్త్రం తలైవ చ 9
 దర్శచక్రం కాలచక్రం విష్ణుచక్రం తలైవ చ
 వాయువ్యం మథనం చైవ అస్త్రం వాయుశిరస్తథా 10
 శక్తిద్యాయం చ చిక్షేప కంకాలం మునలం తథా
 నైద్యాధరం మహాస్త్రం చ కాలాస్త్రమథ వారుణమ్ 11
 త్రిశూలమస్త్రం ఘోరం చ కాపాలమథ కంకణమ్.
 నీతావ్యస్తాణి చిక్షేప సర్వాణి రఘునందన 12
 నసిన్తే జపతాం శ్రేష్ఠ తతద్బుతమివాభవత్
 తాని సర్వాణి ధండేన గ్రసతే బ్రహ్మణస్సుత 13
 తేషు శాంతేషు బ్రహ్మస్త్రం క్షేప్తవాన్ గాధినందనా 14
 తదస్త్ర ముద్యతం దృష్ట్వా దేహి స్సాగ్ని పురోగమా 15
 దేవర్షయశ్చ సంభ్రాంతాః గంధర్వా స్సమహోరగాః
 తైలోక్యమాసత్ సంతప్తం బ్రహ్మస్త్రే సముదీరితే 16
 తదవ్యస్తం మహాఘోరం బ్రహ్మం బ్రాహ్మణ లేజసా
 వసిష్ఠే గ్రసతే సర్వం బ్రహ్మదండేన రాఘవ 16
 బ్రహ్మస్త్రం గ్రసమానస్య వసిష్ఠస్య మహాత్మనః
 తైలోక్యమోహనం రౌద్రం రూపమాసత్ మహారుణమ్ 17

"ఓ క్షత్రియారహా! గాధిపుత్రా ఇదిగో ఇక్కడో రున్నాను
 నీ బలమెంతోదో చూపుము నీ శత్రుగర్భమును ఇప్పుడే
 అణచెదను. ఓ దుష్టక్షత్రియా బ్రహ్మబలముమొందు క్షత్రియ
 బలమెంత? దివ్యమైన నా బ్రహ్మబలమున హడుచు" (3-4)

ఏశ్వరుడు ప్రయోగించిన మోరమైన ఆ అగ్నేయస్త్రము
 ఏటిగిల్చుకు విప్పువలె వసిష్ఠుని బ్రహ్మదండవహనమున
 నిష్టజనులొక్కఁడు అందులకు కుపితుడైన విశ్వామిత్రుడు
 క్రమముగా వారుణాస్త్రమును, రౌద్రాస్త్రమును, ఐంద్రాస్త్రమును,
 పాశుపతమును, వాంకాస్త్రమును ప్రయోగించెను (5-6)

ఓ గామా ఇంకను అతడు హననము, మోహనము
 గాంధర్వుము, స్వావసము, జృంభణము, మాదనము, సంతాపనము,
 విలాసనము కోరెను. దారణము, అశేయమైన వజ్రాస్త్రము
 బ్రహ్మపాశము, కాలపాశము, వదులపాశము, పైవాకము, కంకణము
 కుష్మాశన, అర్జకనీ, దండము, సైవాచము, శ్రౌంచము, తల
 అస్త్రములను ధర్మచక్రమును, కాలచక్రమును, విష్ణుచక్రమును,
 వాయువ్యము మథనము, వాయుశిరము, అప అస్త్రములను
 ప్రయోగించెను. ఇంకను కంకాలము మునలము అను శక్తి
 వ్యయమును, నైద్యాధరమస్త్రమును, దారుణమైన కాలాస్త్రమును,
 ఘోరమైన త్రిశూలాస్త్రమును, కాపాలము, కంకణము
 మొదలగు సర్వాస్త్రములను జపనిష్ఠాశిష్టుడైన వసిష్ఠ
 మహర్షిపై ప్రయోగించెను బ్రహ్మచుత్త్రుడైన వసిష్ఠ
 మహామునియొక్కదండము ఆ అస్త్రములను అస్పృంజింప
 అదృశానమాముగా కలలించివేసెను. ఆ అస్త్రములన్నియును
 వమ్మిపోగా లచ్చుడు విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మస్త్రమును
 ప్రయోగించెను. (7-13)

ఆ బ్రహ్మస్త్రవిజృంభణమున జూడ అగ్నిమొదలగుదేవతల
 దేవర్షులు గంధర్వులు కాగులు మొదలగువాఁల ముఖాంతర్గత
 ఇంకను ముల్లోకములును పిక్కిలి భయముతో వెణకిపోయెను.
 ఓ రాఘవా! వసిష్ఠునివార్తి తన బ్రహ్మశిష్యసభావమున పిక్కిలి
 భయంకరమైన ఆ బ్రహ్మస్త్రమునుగూడ బ్రహ్మవిదములే
 నిర్వీర్యమొనర్చెను. (14-16)

బ్రహ్మస్త్రమును కలలించుచున్న మహాత్ముడైన వసిష్ఠుని
 రౌద్రరూపము చూడశక్యముగానట్లే, స్మరింపనంత మాత్రమున
 భయమును గొల్పువలె, ముల్లోకములను మూర్ఛిల్లదేయు
 చుండెను. మహానుభావుడైన వసిష్ఠుని యొక్క రోషరూపముల

రోమకూపేషు నర్వేషు వసిష్ఠ్యైః మహాత్మనః
మరీచ్య ఇన నిష్ఠైః అగ్నేర్దూమాకులాద్విషుః 18

ప్రాజ్వలన్తృహ్మదండశ్చ వసిష్ఠ్య కరోద్వతః |
విధూమ ఇవ కాళాగ్నిః యుష్మదండ ఇవావతః 19

తతోఽ. క్షురన్ మువిగణా వసిష్ఠం జనతాం వరమ్ |
అమోఘం తే బలం బ్రహ్మన్ తేజో ధారయ తేజసా 20

నిగ్మహేతశ్చయా బ్రహ్మన్ నిశ్వామితో మహాతపాః
సనీడ జవలాం వ్రేష్ఠ తోహాన్తంతు గతవ్యథా 21

వీవముక్తో మహాలేజాః శమం చక్రే మహాతపాః |
నిశ్వామితోఽపి నిక్షాతో వినిత్యస్యేదమభవీత్ 22

'ధిగ్గృంఠం క్షత్రియబలం బ్రహ్మతేజోబలం బలమ్' |
ఏకేవ బ్రహ్మదండేన సర్వాస్రాణి హతాని మే 23

తదేతత్ కమవేక్ష్యాహం సనష్టేంద్రియమానసః
తపో మహత్ సమాస్తాస్యే యద్వై బ్రహ్మత్వకారణమ్ 24

నుండి హాతోనిండిన జ్వాలలు గల అగ్నికిరణములు
బహిర్భలములగుచున్నట్లు ఉండెను. వసిష్ఠుడు చేతబట్టిన
ప్రాజ్వలదండము హితనిప్రళయాగ్నివలెను, మణియొక
యమదండమురీతిగను ప్రజ్వలిల్లెను. (17-19)

అనంతరము తపోరమకైన వసిష్ఠుని స్తుతించుచు
మునీశ్వరులు ఇట్లు నెలకొని ఓ ప్రహ్లాద్దేవీ కులము అహమము
నీ మహావరో ఈ బ్రహ్మస్తోత్రమును వివక్షమంసితయము
ఓ వాజ్ఞాన మహాతపాగ్నిగల్గెను ఏశ్వమిత్రుని నిగ్రహించితివి
ఓ జాగ్రేన్య శాంతి. పును ససిష్ఠదమము తోకమలబాధను
చొలగింపుము. (20-21)

కునులు ఇట్లు వేడుకొని మహాతపిష్ఠుడు తెలశ్చాలియు
వన వసిష్ఠుడు ప్రశాంతచిత్తుడాయెను వసిష్ఠునిచేతిలో
ఓటమి పొల్లిన ఏశ్వమిత్రుడు సమీపిర్చుచు ఇట్లు నెలకొను.
వీ క్షత్రియ బలముకాదా ఒక బలమా బ్రహ్మతేజోబలమే
నిజమైంది అందు కే సక్య బ్రహ్మదండము నా అస్త్రిములను
అన్నింటిని వమ్ముగాపించితివి. ఇప్పుడు నాకు 'విజ్ఞాన బలమే'వో
తేజతెల్లమైనది. బ్రహ్మత్వమును సొందెదనై (బ్రహ్మాక్షిణగుటకై
క్షత్రియరోమును సత్కథించి వసిష్ఠుని ఇంద్రియములను
నిగ్రహించి త్రివక్త్రుగా తపస్సును వేసెదను. (22-24)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే నాల్మికీయే అధికావ్యే బాలకాండే షట్పంచాశస్సర్గః (56)

నాల్మికీయనాల్మికీయవలె అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఏబదిఅశుక నిర్ణయ మున్నది

-- * * *

57. ఏబదిఏడవసర్గము

విగ్రమిత్రుడు రాజధ్వయగుట - త్రిశంకుమహారాజు పశరీరస్కంధ సౌఖ్యకై వసిష్ఠునిహార్తిని ప్రార్థించుట

అందులకు ఆయన చిరాకరించుట - ఏకవ ఆ రాజు ఆయనతామూడులను ఆభ్యర్థించుట.

రత స్నాతస్తప్తహృదయః స్మరన్ నిగ్రహమాత్మనః |
నిసిఘ్నవ్య నిసిఘ్నవ్య కృతచైరో మహాత్మనా 1

ప దక్షిణాం దిశం గర్వా మహిష్యా సహ రాఘవ
తతాన సవమం ఘోరం నిశ్వామితో మహాత్ తపః
సలమూలాశవో దాంతః చకార మమహాత్ తపః 2

అథాన్య ఇష్టరే పుత్రాః సత్యధర్మపరామణాః |
హవిష్యంతో మధుష్యంతో దృఢనేత్రో మహాకథః 3

ఓ రాఘవా మహాత్ముడైన వసిష్ఠునితో నైరము పూనుట
వలన తనకు కలిగిన సరాభవమును గుర్తువేసికొనుచు
ఏశ్వమిత్రుడు మిక్కిలి ఎరితనింపసాగెను. ఏవన అతడు
వదేవచే నిట్టార్చు తు సజ్జమహిషతోగూడి అక్షతదిశకు వెళ్లి
అలమూలముల సహితమే అపారముగా గొనుచు, ఇంద్రియ
నిగ్రహముతో మిక్కిలి తీవ్రమైన తపస్సును అవలంబింపెను. (1-2)

అక్కడ ఆయనకు హవిష్యందోడు, మధుష్యందోడు
ద్విధమేర్పడుట, మహారథుడు అమె వటుగురు పుత్రులు
కలిగి వాడు సత్యువనులు, ధర్మపరామణులు. (3)

పూర్వే పర్వసహస్రే య బ్రహ్మ లోకపరామహా,
 అపరీష్వధురీతి వాక్యం విశ్వామిత్రం తపోధనమ్ 4
 జేతా రాజర్షిలోకాస్తే తపసా మణికాత్మజ
 అనన తపసా త్వాం య రాజర్షిరితి విద్మహే 5
 వినముక్త్యా మహాతేజా జగామ నహ జైవత్తైః
 త్రివిష్టవం బ్రహ్మలోకం లోకానాం పరిమేశ్వరః 6
 విశ్వామిత్రోఽపి తత్పుత్రా హియో కింపిదవాబ్జుభాః
 దుశేన మహాదాశ ౭ విష్ణుః సమమృతదమబ్రవీత్ 7
 తపశ్చ మమహాత్ తత్తం రాజర్షిరితి మాం విమ,
 దేవాన్సర్పిగణాన్సర్వే వాక్తి మన్యే తపఃఫలమ్ 8
 ఇతి విశ్మిత్య మనసా భూయో విన మహాతపాః
 తపశ్శక్తాం కాకుత్స్థ పరమం పరమాత్మవాన్ 9
 నీతస్మిన్యేవ కాలే య సత్యవాదీ జితేంద్రియః,
 త్రిశంకురితి విశ్వాత ఇక్ష్వాకుమబవత్వనః 10
 తస్య బుద్ధిస్సముత్పన్నా యజేయమితి రాఘవ
 గచ్ఛేయం సశరీరేణ దేవాణాం పరమాం గతిమ్ 11
 న వసిష్ఠం సమాహూయ కథయామాస చింతితమ్,
 అశక్యమితి బాప్సుక్తో వసిష్ఠేన మహాత్మనా 12
 సర్వాభ్యాతో పశిన్యేవ స యయో వక్షిగాం దిశమ్
 తతస్తత్కర్మపిన్యర్థం పుత్రాంతస్య గతో నృజః 13
 వాసష్టా దీర్ఘతపఃః తపో యుత హి తేవరే,
 త్రిశంకుస్తు మహాతేజా, శతం పరమభాన్యరమ్ 14
 వసిష్ఠపుత్రాన్ దదృశే తత్యమానాన్ యశస్వినః,
 సోఽభిగమ్య మహాత్మానః సర్వావేద గురోః మహాన్ 15
 అభివాధ్యాపపూర్వేణ హియో కింపిదవాబ్జుభాః
 అబ్రవీత్ మమహాభాగాన్ సర్వావేద కృతాంజలిః 16

అతడు నేయి సంవత్సరములు తీసిమోగా ఉపస్థాపింప
 సిమ్మిట సృష్టికర్తయైన బ్రహ్మ సత్యక్షమై మహాతపస్వయై న
 ల విశ్వామిత్రునితో ఇట్లు అడిగెను (4)
 "ఓ కౌశికా! నీవు వీరపత్నక్షితే రాజగుటచాలెనే
 లోకములను జయించితవి. నీవు బహువిధ ఈ తపశ్శిష్యులుబట్టి
 నన్ను 'రాజర్షి'గా సర్పించుచున్నావు" (5)
 లోకములను స్వస్థిండువాడును, మహాతేజస్వయు నన
 బ్రహ్మరేవుడు ఇట్లు ఎలికిననీడప తనసత్యలోకమునకు
 వెళ్లెను తామునవెంటవచ్చిన వేవలయు దినిచేరి. (6)
 విశ్వామిత్రుడు హియోమమమ : పనితో కలసియుకొని
 పనియై తేనెవేద మహామనకులతో కేముతో ఇట్లుకొను. (7)
 వేసంతటి తీగమన తనస్థానర్పించు నమవ్వదేకతలును,
 ముష్కేర్పరి చును నన్ను రాజర్షిగా మూలమే గుర్తించిరి. నా
 తనమునకు శరీరపరితమ దక్కుబేదనెలో తలంతురు (8)
 ఓ నామా మహాతపస్వయీ విశ్వామిత్రుడు ఇట్లు తలచి
 మనుషులకుడును తీగముగా తన్ను చేయబడంబడెను (9)
 ఇదేకాలమున శత్రువునొకఁడుబుధుడైన త్రిశంకు
 మహారాజు అర్పిల్లుచుండెను. అతడు సత్యవాది నీత్యుడైయుడు
 తన్ను వేదములుగా భ్యాతకీకీనాడు. ఓ రమణరా! "కొప్ప
 యుజ్జములనొకర్చి తత్త మోవమున దేవతలకు సవారభూప
 యైన న్యగమనకు సశరీరముగా వెళ్లవలెను" అని అతనికి
 బుద్ధిపట్టెను వెంటచే అతడు వసిష్ఠముగార్చి అన్వేషించి
 నామనకు తపనంకల్పమును తోపెను. అంతల మహాత్ముడైన
 వసిష్ఠుడు అగి అనార్చెను అని వినింతెను (10-12)
 వసిష్ఠుడు తనకొరికను సరావరంబుగా ఆ రాజు వక్షిణ
 దిశగా బయలుదేరినా తనమహాతపక్షితై వసిష్ఠునిపుత్రుల
 కదికు వెళ్లెను. అతల దీర్ఘకాలమునుండి తపమొనరించుచు
 తపోమూర్తులైయున్న పెక్కుమంది వసిష్ఠపుత్రులను మహా
 తేజస్వయుగు త్రిశంకువు దర్శించెను. (13-14)
 అతడు మహాత్ములైన గుడి సతులనందితని వసిపిరి.
 క్రమముగా వినయముతో వారికి ప్రణమిల్లెను. సిమ్మిట ఇక్ష్వా
 తరినాచుకొని. అంతటి ఘటియించి ఆ మహామహాత్ములలో
 ఇట్లు విన్నవించుకొనెను "మీగు అనగ్గళరణ్యులు ప్రాత్రితో

11 'అది కాశ్యపు అనిగా-అంతముతో ప్రయమనకు నొక్కటి అని పసిష్ఠము-అక్షి నామర్థము కిదనీ కాదు. ఆ విధముగా వ్యర్థమునకు
 వ్యయము లింపరాదు. త్రిశంకువునకు అట్టి అర్హత లేదనయే దానివలనాత్మము నొకటి. పుత్రులం కోకమేర అని శ్రుతి
 ప్రమాణము. కేవలదాతేయ మార్పు

శరణం వః ప్రవద్యేఽ పాం శరణ్యాన్ శరణాగతః
ప్రత్యాభ్యాతోఽస్మి భద్రం వో వసిష్ఠేన మహాత్మవా 17

యస్మిన్మాతౌ మహాయజ్ఞం తదనుజ్ఞాతుమర్హథ
గురుపుత్రానచాం సర్వాన్ నమచ్ఛ్రుత్య ప్రసాదయ 18

శిరిహి ప్రణతో యాదే బ్రాహ్మణాంస్తపసి స్థితాన్.
తే మాం భవంతస్పిద్భ్యర్థం యాజయంతు సమాహితాః
సశరీరో యథావాం హి దేవలోకమవాప్నుయామ్. 19

ప్రత్యాభ్యాతో వసిష్ఠేన గతిమన్యాం తపోధనాః
గురుపుత్రాన్ ఋతే స్యాన్ నాచాం వశ్యామి కాంచన 20

ఇక్ష్యాకుణాం హి సర్వేషాం పురోధాః పరమా గతిః 21

పురోధనస్య విద్వాంసః తాకయంతి సదా వృషాన్.
అస్మాకపంతచం సర్వే భవంతో దైవతం మమ 22

నిమ్మి శరణుజొచ్చుచున్నాను. నన్నాదుకొనుదు. మీకు
పుణ్యమిందును. మహాత్ముడైన వసిష్ఠమహర్షిచే నేను
విరాకరింపబడితిని. (15-17)

నేనొక మహాయజ్ఞమును చేయదలచితిని. దానికి మీరు
అనుజ్ఞయిండు. గురుపుత్రులైన మీ యందలికిని నమస్కరించి,
(నిమ్మి) వేడుకొనుచున్నాను. తపమొనరించుచున్న
బ్రహ్మవేత్తలైన మీకు శిరిహి ప్రణమిల్లి ప్రార్థించుచున్నాను.
నేను సశరీరముగా దేవలోకమును పొందగోరుచున్నాను.
వా మనోరథసిద్ధికి పూజ్యులైన మీరు విచ్చేసి, నాతో యజ్ఞమును
జరిపింపగలరు (18-19)

ఓ తపోధనులారా! ఈ విషయమున వసిష్ఠమునిచేత నేను
తీరింపబడితిని. యజ్ఞకార్యసిద్ధికి గురుపుత్రులైన
మిమ్ములను అశ్రయించుటతప్ప నాకు మఖేయైక మార్గము
కన్పించుటలేదు. (20)

ఇక్ష్యాకుప్రభువులందలికిని పురోహితుడైన వసిష్ఠుడే వారికి
ఎరమగుతి విద్వాంసులైన పురోహితులు రాజులను సర్వదా
ఉద్ధరించుచుండును. మీరు వసిష్ఠుని యంతటివారు. అందువలన
పూజ్యులైన మీరే మాకు రక్షకులు (21-22)

ఇత్యాద్యై శ్రీమద్రామాయణే శాత్రుశేయే అధికావ్యే బాలకాండే నవ్తపంచాశస్సర్గః (57)

శాత్రుశయివార్ధవిఠితస్తే అధికావ్యయేన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఏడవవసర్గము సమాప్తము.

-- * * *

58. ఏబదివినిమిదవసర్గము

వసిష్ఠనిపుత్రులశపకారణముగా శ్రీశంకువు ఛందాలవ్యమును పొందుట

ఏమ్మట అతడు నిశ్చయించునీ తేరి, మొదలెట్టుకొనుట.

తత స్త్రీశంకోర్వచనం శ్రుత్వా క్రోధసమన్వితమ్
ఋషిపుత్రైశతం రామ రాజానమిదమబ్రవీత్ 1

సత్యాభ్యాతో హి దుష్కుడే గురుణా సత్యవాదివా.
తం కథం సమత్రిక్యమ్య తాభాంతరముపేయివాన్. 2

ఇక్ష్యాకుణాం హి సర్వేషాం పురోధాః పరమో గురుః.
న చాత్రిక్రమితుం తక్యం వచనం సత్యవాదివః. 3

ఓ శ్రీరామా! శ్రీశంకుచవములను వినిన ఏమ్మట
వసిష్ఠమహర్షిపుత్రులు నూలుగురును ఏక్కిలి క్రుద్ధులై
ఆ రాజుతో ఇట్లు మడిచిరి. (1)

“ఓ దుర్ముడీ! సత్యవ్రతుడైన వసిష్ఠుడు నిరాకరింపగా,
అయవమాలను పెడచెవినిబెట్టి, అయవపుత్రులమైన మమ్ము
ఎట్లు అశ్రయించుచుంటివి. ఇక్ష్యాకుప్రభువులందలికిని
పురోహితుడైన వసిష్ఠుడే ఎరమగురువు. సత్యవాదియైన ఆ
మహర్షివచనము అతిక్రమింపరానిది. పరమపూజ్యుడైన ఆ
మహర్షి వీవు సశరీరముగా రిపకేగుట అసాధ్యము”-అని
నుడివేనుగదా! అట్టి యజ్ఞమును వీచే మేము ఎట్లు

అశక్యమితిచోవాచ వసిష్ఠో భగవాన్ ఋషిః
తం వయం నై సమాహర్తుం క్రతుం శక్తాః కథం తవ 4

జాతిశస్త్రం నరశస్త్ర గమ్యతాం స్యపురం పువః
యాజనే భగవాన్ శక్తః త్రైలోక్యస్యాపి పార్థివ
అవమానం చ తత్కర్తుం తస్య శక్త్యామహి కథిమ్ 5

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా క్రోధపర్యాకులాక్షరమ్
ఏ రాజా పునరేవైలాన్ ఇదం వచనమబ్రవీత్, 6

సైత్యాశ్వాతోఽపి న్య గురుణా గురుపుత్రే ప్రత్యవ చ
అన్యం గతిం గమిష్యామి సప్త వోఽస్తు తపోధవా, 7

ఋషిపుత్రాన్పు తస్యైత్యా వాక్యం ఘోరాభిసంహితమ్ 8

కేపు. పరమసంతుష్టాః చందాలత్యం గమిష్యసి
ఏవ ముక్త్యా మహాత్మానో నివితుస్తే న్యమోశ్రమమ్, 9

అథ రాత్నాం వ్యతిథాయాం రాజా చందాలతాం 7త
నీలవస్త్రధరో వీలః వరుషో ధన్వన్తమూర్తజః,
చిత్తమాత్యామతేపశ్య ఆయసాభరణోఽభవత్, 10

తం ధృష్ట్వా మంత్రిగస్తూర్యే తఃశ్చ చందాలయాపిణమ్
ప్రాక్షవన్ ఏహితా రామ పౌరా యేఽస్యమగామిషః 11

ఏకోహి రాజా కాకుత్స్థ జగామ పరమాత్మచాన్
దహ్యామానో దివ్యాత్రాం విశ్వమిత్రం తపోధవమ్, 12

విశ్వమిత్రమ్ తం ధృష్ట్వా రాజానం విభరీక్ష్యతమ్
చందాలయాపిణం రామ మునో కాకుత్స్థశూగతః, 13

కాయణ్యాత్ ప మహావేణా వాక్యం పరమధార్మికః
ఇదం జగత్ భద్రం తే రాజానం ఘోరకూపిణమ్, 14

జరిపింపగలము? ఓ రాజా! నీవు మూర్ఖుడవు ఇక నీవు ⁸
నగరము (కంటి) చాలి పట్టుచున్నది. పూర్వార్థము వినివచ్చి
ముచ్చగములలో ఎరిగిదేసినది ఇట్లు. వేయివందలముగ్గురు
అయిన మాటకు కాదని మీము సేవేయవలయు జరిపించి.
అయినను ఎట్లు అనెమోనెంతయు. ⁹ (2-5)

క్రోధావేశముతోఁబడిన వారిమాటలను విని, ఆ రాజు
మఱచి గారితో ఇట్లు చి ¹⁰ 3వ యశైః పసిచ్చుదును ఇట్టి
జగురువు గారిపుత్రులన పురుషుల నమ్మి తిరిస్సరించెతిరి.
ఏ తపోదనులగా మీకు శుభవగుగాక వేను మఱియొకవారి
మాచుకందును. (మఱియొకరిని అశ్రయించును) (6-7)

సాక్షాత్తు భిష్మానుత్త్రిదును. మరగుదువు వని పసిష్ట.
మాటను త్రోపిస్తచునుగాక ఆ రాజు దురవంశారూఢితుడై
ఇతరులను అశ్రయించెదను. అది పరికిన మాటల ను విని.
ఆ మనార్హిత్తులు ఏకీభి క్షుగ్గుల్ల పేట వందలలక్షమును
పొందుదువుగాక అని అతనిని తడించెరి తదివంతిరిము
ఆ మహాత్ములు అమలశ్రమముచకు చేరిరి. (8-9)

మహాపుత్రులు నుడిగిన మోరిశాసనవములను విని
ఏకీభి త్రిష్టై ఆ త్రిశంక సభ. పు రసనగరమునకు జేరి
సంతోషపొగిను ఇట్లు ఆ రాత్రి గడవనెరిపి రాజు వింశాల
యోమును ఇందెను అతడు విరచిన పీఠాయదము నలున్
రింగకు మాటిను. అతని శరీరముగూడ నల్లనిదై తేతోబోన
మయ్యున కింకరినమున సందెను కేములు కురువవయ్యెను
అతడు శ్రీశారమునందలి మాలలను జూడెను రాక్షసులయెను
అతని అభరణములస్థాయిను శ్రమపవయ్యెను. ఓ రామా
చందాలయాపిణమును పొందిన ఆ రాజును జూచి. మంత్రులు
అందఱును తిరు పడి పొటేనోయిరి పురుషులును ఓతితో
వారిని నెన్నుచు ఎరుగులుదీరిరి. (10-11)

ఓ రాఘవా! ఆ రాజు (త్రిశంకువు) ఒంటరివాడై
రాత్రింబవల్లు గు శములో కుమిరిపోవుమున్ను చైర్యము
వహించి తపోధనుడను. ముష్కనియెడ నైహివమగిరివాడము
వన విశ్వమిత్రుని కదికు చేరిను. (12)

శ్రీరామా! పసిష్టపుత్రుల శాముముగ శాపదుభములకు
గూడమై చందాలయాపిణముననున్న ఆ త్రిశంకుని జూచి.
విశ్వమిత్రమును ఆతడు పై జూచెదెను. (13)

ఏకీభి త్రిష్టై కుడును. మహాతేజస్వయు ఎన ఆ ముని
భయంకరరూపముతోమన్న ఆ రాజును గాచి. కుశరము
మాచి. మీకు శుభమగుగాక అమరు వెట్లు పరిచెను. (14)

కిమాగమనకార్యం తే రాజపుత్ర మహాబల,
అయోధ్యాధిపతే నీర శాపాచ్యందాలతాం గతః 15

అథ తద్వాక్యమాజ్ఞాయ రాజా చందాలతాం గతః
అబ్రువీత్ ప్రాంజలిర్వాక్యం వాక్యక్తో వాక్యకోపిదమ్ 16

త్రత్యాఖ్యాతోఽస్మి గురుణా గురుపుత్రైస్తతైవ చ
అనవాప్యైవ తం కామం మయా ప్రాప్తో వివర్యయ 17

సశరీరో దినం యాయామ్ ఇతి మే పౌమ్య రద్ధినమ్,
మయా చేష్టం శ్రతుశతం తచ్చ నావాప్యతే ఫలమ్ 18

అస్థితం వోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన,
కృచ్ఛ్రేష్యసి గత పౌమ్య క్షతధర్మేణ తే శపే 19

యశ్చైవ్యహనిధై దిష్టం సజా ధర్మేణ పాలితాః,
గురవశ్చ మహాత్మానః శీలవృత్తేన తోషితాః 20

ధర్మే ప్రయతమావప్య యజ్ఞం చాహుప్తిమిచ్ఛతః
సరితోషం న గచ్ఛంతి గురవో మునిషుంగవ 21

దైవమేవ సరం మన్యే సౌదుషం తు నిరర్హకమ్,
దైవవాక్రమ్యతే పర్వం దైవం హి పరమా గతిః 22

తస్య మే పరమార్తస్య ప్రసాదమేకాధికాంక్షతః,
కర్తుమర్హసి ధర్మం తే దైవోపహితశత్రుణః 23

నాన్యాయం గతిం గమిష్యామి వాన్యశ్శత్రుణామస్తే మే
దైవం పురుషకారేణ నివర్తయితుమర్హసి 24

మహాబలశాలినైః ఓ రాజా! నీవు వచ్చిన విషయము ?
విరుదైన ఓ అయోధ్యాసేన! ఎవరికావమువలన నీకు ఈ
చందాలత్వము దాపరించినది ? (15)

పెద్దటతో మాట్లాడుటలో కుశలుడైన ఆ రాజా మహర్షి
మాటలను విని, అంజలిపెట్టింది, తనకు పెంజాలత్వము
ప్రాప్తించుటకు కారణమైన శపథమును హర్షి వాకాతుశ్యము
గల విశామిత్రువకు ఇట్లు వివరింపసాగెను (16)

సశరీర స్వర్ణ హస్త కయిగవలనను నా కోరికను పురుషేన
వసిష్ఠుడును, ఆయనకుమారులును తిరస్కరించిరి. ఆ
కోరిక నెఱవేఱలేదు సరిగదా! దానికి తోడు గురు
పుత్రులశపథకారణముగా నాకు ఈ చందాలరూపము
ప్రాప్తించినది- ఓ పౌమ్యదా ఈ శరీరములో స్వర్ణమును
సొందవలసిననువాంఛతో నూజుయజ్ఞములను ఆరంభించె.
ఆ యజ్ఞఫలముగూడ నాకు దక్కలేదు. (17-18)

ఓ మహాత్మా నా క్షతమిచ్చితి మున్నె ఆన. ఎట్టి క్షిప్త
పరిస్థితులలోను ఇంతవఱకును నేను ఎక్కడ ఏ అపర్యయమును
పలికియేఱుగను. ఇకముందు ఎక్కడను అనేకపరమలగు
యజ్ఞములను ఆచరించెతి. ఎఱలను తర్కమును
అనుసరించి పరిపాలింపితిని. గురువులను, మహాత్ములను,
నా నిర్దుణములకును, పదాచారిములకును ఎంతయు
ఎంతసేందరి (19-20)

ఓ మునిశ్వరా! ధర్మమార్గమున నివసించుము నేను
యజ్ఞములేదు నిరసించితిని. అందులకు నాకు ఎఱివిత
దూతలేదు దేవినీలవృష్టిచూడనదో 'తఃస్వరచ్చాయే తిరుగు
లేనిది దారిముందు పురుషస్థియత్పమ తలనందవలసిందే
నమస్సమా దైవారీనమే శపాపర మితములస్పృటకీని దైవమే
శరణ్యమ' అనితెలియుచున్నది. నేను మిక్కిలి అర్హుడను.
దుంద్యవంతుడను నాకు వైము అనుకూలమగునట్లు
చేయుటకు మీరే సమర్థులు మీకు పుణ్యముండును. ఇంక
నేను ఇతరులను ఎవ్వరితో ఆశ్రయింపను మీరుతప్ప నెన్ను
ఆదుకొనగలవారు ఎవ్వరునూ లేరు నాయెడ అనుగ్రహమును
యూపి దైవమును నాకు అనుకూలముగా చేయుటకు అనగా
నా అర్హుడమును పండించుటకు మీరే తగుదురు. (21-24)

ఇత్యాశ్చే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే అష్టపంచాశస్త్యర్గః (58)

వాల్మీకీమహర్షినివలె అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు 58వది నిసెమిదవ అశ్టమ గానము

59. విబధితౌమ్మిదియవసర్గము

శ్రీకృష్ణుని స్థావరమైన విశ్వమిత్రుడు నిప్పు కలిగియున్న స్వర్ణవనమును పోలియున్నది - అని అతనికి హాసము. కౌశికునకు ముందు అది అతనికి ఆహ్వానము - తన ఆహ్వానమును తిరస్కరించినందులకు అతడు విస్మయపడినాడు. మహాదేవుని కౌశికుని

ఉత్తవాక్యం తు రాజానం కృపయా కుశికాత్మజః |
అలపిన్యదురం వాక్యం సాక్షాచ్ఛండాపహపిణమ్. 1

అత్తాక పోగతం వత్స జానామి త్వం సుధార్మికమ్ |
శరణం తే దివిష్ట్యమి మా జైష్ఠ్యే నృపపుంగవ. 2

అహమానుకృతయే సర్వాన్ మహద్దీన్ పుణ్యకర్మణః |
యజ్ఞసాహ్యకరాన్ రాజన్ తతో యక్ష్యసి నిర్వృతః. 3

గురుశాసక్యతం దూషం దుదిదం భయం సర్వతే |
అవేన నహ మాపిణ నశరీరో గమిష్యసి. 4

హస్తస్థాస్తమహం మయ్యే న్వర్థం తవ సరాధివ |
యజ్ఞం కౌశికిమాగమ్య శరణ్యం శరణాగతః. 5

దీప ముక్త్య మహాతేజాః పుత్రాన్ సకష్టధార్మికాన్ |
వ్యాధిచేత మహాప్రాణ్తాన్ యజ్ఞసంభారకరణాత్. 6

సర్వాన్ శిష్యాన్ సమావహాయ వాక్య మేతదువాచ హ |
సర్వాన్ బుషిగణాన్ వత్సా ఆనయన్త్యం మహాజ్ఞయా. 7

నశిష్యసుహృద్భ్రాతృన వర్తేజస్సబహుభుతాన్ |
యదన్యో వచనం బ్రాహ్మణ మద్వాక్యజలచోదితః |
తత్సర్వమనిదేనోక్తం మహాభ్యేయమనాధృతమ్. 8

తస్య తద్విచారం శ్రుత్వా చిహ్నం గుహ్యప్రవాక్యయా |
ఆలగ్నూరిథ దేశేభ్యః సర్వేభ్యో బ్రహ్మవాదిభిః. 9

తే చ శిష్యేష్టానూగమ్య ముదిం జ్వలితవేజసమ్ |
క్షియశ్చ సచనం సర్వే సర్వేషాం బ్రహ్మవాదివామ్. 10

శ్రుత్వా తే వచనం సర్వే సమాదూరితి ద్విజాతయః |
సర్వదేశేషు వాగచ్ఛన్ సర్వయత్నా మహోదయమ్. 11

వాసన్తం తద్వృతం సర్వం శ్రోధతద్యాకులాక్షరమ్ |
యదాహ వచనం సర్వం శృణు త్వం మునిపుంగవ. 12

ఈ విధముగా అర్జునిచేసిన రాజాస్త కౌశికునకు జారి కలిగెను. అనంతములు అంజాలదాపమునమన్న ఆ రాజాతో ఋషి ఇట్లు అనువయవచనములను పలికెను. (1)

“సాయా నా ఇక్ష్యామి పంశనశేర్షదా బయపదకుము నీవు తద్వాత్మకవన శేతెఱుగుదును. నీకు నేను అండగానందును. ఓ రాజా! యజ్ఞసాహ్యకరాకు సహాయపడు పుణ్యాత్ములైన మహర్షులనందఱిని ఆహ్వానింతును అనంతము నీవు నిశ్చింతగా యజ్ఞము చేయుము. గురుపుత్రులశాసమువలన ఎచ్చిన నీ అంజాలము నను ఇట్లేయిన్నచో ఈ యానముననే నిప్పు పశరీరముగా స్వర్ణమునకు చేర్చెదను. (2-4)

ఓ సర్వదా! నీవు ఈ కౌశికుని (గా) కడకు వచ్చి శరణుజొచ్చితివి కనుక ఇక స్వర్ణము నీ నేజక్కినట్లే యిది తలంతును (5)

మహాతేజస్వయైన విశ్వమిత్రుడు శ్రీశంకరువుతో ఇట్లు పలికిననుష్కట అనుని పుక్కిటి బుద్ధిశాలురును. పరమ ధార్మికులును దిన తనపుత్రులను పిలిచి, ‘యజ్ఞమునకు కవలవన పోమన్నవి సమకూర్చుడు అని అడేరించెను. (6)

పిదప శిష్యులను పిలిచి, వారితో ఇట్లు పత్రి ను వాయనాలలా పకల ముషిగణములను, వారి శిష్యులను, శ్రమను బుద్ధుజలను, సకలవైశామ్యహితమును నా ఆజ్ఞగా తీసికొనిరెండు. నా ఆహ్వానమును అందుకొనిన వారిలో ఎవ్వరైనను ఉపేక్షాచాముతో నిందాపూర్వకముగా ఎదికినచో వానిమాటలను అన్వించి నాకు తెచ్చుడు’ (7-8)

విశ్వమిత్రుశిష్యులు ఆశ - హాసలను విని అశ్చమ శిరసా వహించి, అర్చి దిక్కులకును వెళ్లి ఆస్సమును అందుకొనిన బ్రహ్మవాదులు వెంటనే అచటికి విచ్చేరి, శిష్యులుదఱును పుక్కిటి తేజసిజ్ఞులన మునికడకు వచ్చి, బ్రహ్మకేత్తుల పదికిన మాటలను ఆయనకు వినిపించిరి (9-10)

మీ పటపునందుకొని బ్రహ్మకేత్తులను అందఱును పచ్చచున్నాడు. ‘మహోదయము’ అను ముసలము వసెష్టన బహులు, వందముచేయుల, అండఱును విచ్చేయుచున్నారు ఓ మునీశ్వరా! ఆ వసెష్టనికుమారులు కొఱముతో పలికిన మాటలనన్నింటిని వినుడు. (11-12)

క్షత్రియో యాజకో యస్య చందాలస్య విశేషతః ।
కథం పదసి ధోక్షాలో హవిస్తస్య సురర్చయః । 13

బ్రాహ్మణా తా మహాత్మానో భుక్త్వా చందాలతోజనమ్ ।
కథం స్యచం గమిష్యంతి విత్వామిత్రేణ పాలితాః । 14

ఏతద్వచననైష్ఠుర్కమ్ ఊచుః సంచక్రతోచనాః
వాసిష్ఠా మునిశాచ్చూల వర్చ తే సమహోదయాః । 15

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా నర్వేషాం మునిపుంగవః ।
శ్రోథసంరక్తనయనః సరోషమ్మదమప్రభిల్ । 16

యే దూషయంత్యదుష్టం సూతప ఉగ్రం శమాస్థితమ్
భస్మే భూతా దురాత్మానో భవిష్యంతి న పంశయః । 17

అద్య తే కాంషాశేష ఏతా వైవస్వతక్షయమ్ ।
నవ్రజాతికదాన్యేష మ్మితపాప్సంతం సర్వశః । 18

శృణోసనియతాహారా ముస్త్విహ నామ నిర్హిణాః ।
విక్ళాబాశ్చ విదూషాశ్చ లోకాననుచరంత్యిమాన్ । 19

మహోదయమ్ చుర్భుద్ధిః సూచుమిష్యం హృదూషయత్
దూషితస్పర్శతోశేషం విషాదత్వం గమిష్యతి । 20

సౌణాతిపితసిరతో నిరసుక్రోశతాం గతాః
దీర్ఘకాలం కుమ క్రోధాత్ దుర్గతిం సర్తయిష్యతి । 21

ఏతావదుక్త్వా వచనం విత్వామిత్రో మహాతపాః ।
విరరామ మహాతేజా ఋషిమధ్యే మహామునిః । 22

‘యజ్ఞమును వేయవారు చందాలును చేయవలెడివాడు
క్షత్రియుడు అట్టి యజ్ఞమునకు చెందిన హవిస్సును
ద్రోశమును ఋషియును ట్లు స్వీకరించు? విత్వామిత్రుని
అదేమునకు తలయెత్తి సదాహరణమును విన్నవించి, ఎంతలా
భోజనమును స్వీకరింపినచో వారు బ్రాహ్మణులైపోయినను
మహాత్ములైనను స్వతమునకు ఎట్లు భోగించు? ఓ మునిసగా
మహోదయను వసిష్ఠునియు (మొదలగు) వారందఱును
కన్నులెఱ్ఱచేసి, ఇట్లు నిష్ఠురముగా సలికిరి’ (13-15)

అతల విత్వామిత్రుడార్చి వారిమాటలను విని శ్రోథముతో
నుండివెడుచు కన్నులెఱ్ఱచేసి ఇట్లుచుడిచెను. “తేవ్రముగా
తనియూచరించుచు వివిక్తముగానున్న ఎప్పు యిదివఱుగా
దూషించిన ఆ దురాత్ములందఱును మసియైపోవుదురు
ఇందు సందేహములేదు. నేడే వారిరక్షణను యమహాశమునే
వరకమునను ఈభృతమడిచు, ఇంకను ఏడుసందంబనశ్శల
నకును వాని మేములను భిక్షియును క్షతుడును మోయు
వారు ‘ముష్టికులు’ అను హింసాత్మక చెందిన క్రూరాత్ములై,
కుక్కమోసమును తినుచు జీవించురు. ఏకృతవేషధారులై
నీచములైన మాబలతో వేల్లలతో ఈ లోకమునందు
సంచరించుచుండుదురు. (16-19)

దురాత్ముడైన మహోదయను సజ్జనుడైన నన్ను
దూషించెను. కనుక అతడు కీరాతుడై జనులందఱిడే
దూషింపబడును కలిసొత్తుడై ఎల్లప్పుడు సకలసౌఖ్యాలను
హింపించును, చంపుచు బ్రతుకునుండును. అతడు నా
కాపిప్రానమున నిరకాలము దుర్గతుల పాలగును.” (20-21)

మహాతపస్వీయై తపస్వయం తవ విత్వామిత్ర మహాముని
ఋషులనిమగ్నమున ఇట్లు పలికి విన్నకుండెను. (22)

ఇత్యాశ్చే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే ఏకోనషష్ఠీతమస్తకం. (59)

వాల్మీకిమహర్షిని తమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ఏడవ అధ్యాయమునందు సమాప్తము

60. అటువదియవసర్గము

విశ్వామిత్రుడు త్రిశంకువును స్వర్గమునకు పంపుట, ఇంద్రుడులు అతనిని స్వర్గమున నుపశించియుక తోసివేయుట.
విశ్వామిత్రుడు త్రిశంకువుకొరకు మఱియొకస్వర్గమును సృష్టించి, అందు అతనిని నిలుపుట.

తపోబలహితాన్ కృత్యా వాసిష్ఠాన్ సమహోదయాన్
ఋషిమథ్యే మహాతేజా విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషతః । 1

అయ మిక్ష్వాకుదాయాదః త్రిశంకురితి శత్రుతః
ధర్మిష్ఠ్యే వదాన్యశ్చ సూం చైవ శరణం గతః । 2

తేవాసేన శరీరేణ దేవతోకజగ్మయా
యథాయం స్వశరీరేణ స్వర్గలోకం గమిష్యతి
తథా ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞో భవచ్చిశ్చ మయా పరా । 3

విశ్వామిత్రవచః శ్రుత్వా పర్వ ఏవ మహర్షయః
హిమస్పమేత్య సహితా ధర్మజ్ఞా ధర్మపరిహితమ్ । 4

అయం కుశికదాయాదో మునిః పరమకోపనః । 5

యదాపా పవనం సమ్మక్ విలత్కార్యం న మంశయః ।
అగ్నికల్పో సా భగవాన్ గతం తాన్యతి రోషితః । 6

తస్మాత్ ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞః పశరీరో యథా దివమ్ ।
గర్భేరిక్ష్యాకదాయాదో విశ్వామిత్రస్య తేజసా
తథా ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞః పర్వే సమధితిస్థతః । 7

ఏవముక్త్యా మహర్షయః స కుస్తాస్తాః శ్రీయాస్తదా
యాచకశ్చ మహాతేజా విశ్వామిత్రోఽభవత్ శ్రుతో । 8

ఋశ్యజస్తామపూర్వేణ మంత్రపన్యంత్రకోవిదాః
చక్రుః కర్మాణి పర్వాణి యథాకల్పం యథావిధి । 9

తతః కాశేక మహతా విశ్వామిత్రో మహాతపః । 10

చిత్రావాహనం తత్ర భాగార్థం సర్వదేవతాః ।
వాభ్యాగమం వదామూతా భాగార్థం పర్వదేవతాః 11

మహాతేజస్వయగు విశ్వామిత్రుడు కుస్తాస్తామలను, మహోదయని తనతపోబలముచే చెప్పిరీసిన ఋషుల ఋషులందఱును ఏనుచుండగా ఇట్లునుడిపెను (1)

"త్రిశంకువు అను పేరుతో సుప్రసిద్ధుడైన అందు ఇక్ష్వాకు వంశజుడు చార్మికుడు. దానశీలుడు పూర్వము క్షత్రియ రూపమున ఉద్భవాడు. పుష్కరము శాపకారణముగ నంతల గూఢమును పొందియున్నవాడు. అట్టి ఇతఁడు సశరీరిముగా స్వర్గమునకు కేరి, దానిని పనిఱుచుకొనవలయునను కొరికతో నెప్పు యత్నుంచెను (2)

యజ్ఞసభావమున ఇతఁడు తన (తం) శరీరముతోడనే స్వర్గమునకు కేరునట్లుగా మనము ఒక శత్రువును నెర్పఁపొందవలెను." (3)

అచ్చట చేరియున్న దర్మజ్ఞులైన ఋషులందఱును విశ్వామిత్రుని మాటలను విని తమలో తాము ఇట్లు అనుకొనిరి (4)

కుశికపంశజుడైన ఈ విశ్వామిత్రుని ముకో, నీ ఆయన వెప్పనట్లుగనే దేయదము వినుకాడవలదు పూజ్యుడైన ఆ మహర్షి నిష్ఠుడనవలెవాడు. ఆయనకు కోపమువచ్చినచో కేరింపగలడు అందువలన యజ్ఞమును విరగఁపొందుము విశ్వామిత్రుడేతేజా నాగవమున ఇక్ష్వాకువంశమువాడైన ఈ త్రిశంకువు విశరీరుడై పూర్వమునకు చేరినట్లు శత్రువును నడుపువను అందఱును తనతమనమలను ప్రారంభమందు గాక" (5-7)

మహర్షులందఱును తమలో తాము చెల్లనకొని తమతమ పనులను చేయింపఁగిరి. మహాతేజస్వయగు విశ్వామిత్రుడును ఆ శత్రువుగను యాచకత్వమును విహించెను. (8)

వేదసంప్రముచును చాగ్గనెర్పిన ఋశ్యజాతు ప్రహముగా మంత్రయంత్రముగా కల్పోక్తనకారము విద్యుక్తములైన సమస్త ఋషులను ఆచరింగిరి (9)

అంతట మహాతపస్వుడైన విశ్వామిత్రుడు చాలాకాలము కుంత్రములను అవ్యక్తిచేయును యజ్ఞసావిర్భాగములను హీకరించుచుకై సకలదేవతలను అహవానము చేసెను. కాని అచ్చట అహవానములైన కేవలత్వగును హరిత్యాగములకై రాకైరి. (10-11)

తతః క్రోధవమాపిస్తే విశ్వామిత్రో మహామూషిః
నువముద్యమ్య సక్రోధః త్రిశంకుమ్ ఇదమబ్రవీత్ 12

వశ్య మే తవసో వీర్యం ప్సార్జితన్య నరేశ్వరః
ఏష త్వాం నశరీరేణ నయామి స్సర్వమోజసా 13

దుష్ప్రాకం నశరీరేణ దివం గచ్ఛ సవాధివః
ప్సార్జితం కీంచితవ్యస్తీ మయా హ తవనః ఫణమ్
రాజన్ స్రుతేజసా తస్య నశరీరో దివం ప్రజ 14

ఉత్తవాక్యే మునో తస్మిన్ నశరీరో వరేశ్వరః
దివం జగామ కాకుత్స్థ ముపీనాం శత్యతాం తదా 15

వేపలోకగతం దృష్ట్వా త్రిశంకుం పాకశావనః
నవా వర్చ్యస్పరగతైః ఇదం వచనమబ్రవీత్ 16

త్రిశంకో గచ్ఛ భూముత్సరం వాసి స్వర్గకృతాలయః
సురుతావహతో మూడ పత భూమిమహాకీరః 17

ఏవముక్తో మహేంద్రేణ త్రిశంకురపతత్ పునః
విశ్రోశమానః త్రాహతి విశ్వామిత్రం తపోధవమ్ 18

తస్మైత్యా వచనం తస్య శ్రోశమానస్య కౌశికః
రోషమాహరయత్ త్రిశం తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రవీత్ 19

ఋషిమధ్యే స లేజన్యే ప్రజాపతిరివాపరః
న్యజన్ దక్షిణమార్గస్తాన్ సత్తర్జీన్ అపరాన్ పునః 20

సక్షతమాటామ్ అపరామ్ అపృజత్ క్రోధమూర్ఛితః
దక్షిణాం దిశమాస్తాయ మునీమధ్యే మహాయువాః 21

శుష్ట్యా నక్షత్రసంశం చ క్రోధన కలుషీకృతః
అన్యమింద్రం కరిష్యామి లోకో వాస్యాంబిం ద్రకః
దైవతాన్యసి స క్రోధాత్ ప్రహ్లం సముపచక్రమే 22

తతః పరమ హంధ్రాంతాః సర్వసంఘా స్ఫురామయాః
విశ్వామిత్రం మహాత్మావత్ కీచు స్సామరయం సచః 23

తంతట విశ్వామిత్రమహామురే కోముతో దూరీకృతు
మమునా పైకెల్ల (దేవతలు రావగుడులకు) మండించును
త్రాకునుతో ఇట్లునుడివెను (12)

"ఓ నరేంద్రా! నో తీవ్రతాశ్చక్రే మూడుము ఇది నా
తపఃప్రభావమున నశరీరముగా నున్న స్వమునకు కరిగెనను
ఓ రాజా దుర్లభమైన స్వమును నశరీరుడవై చేరును.
రాజా నేను వెక్కు కష్టమునకు గాని గాని. తవగులకు
నీ మాత్రము నశ్చను తత హం మున నేవు న రిరియగా
స్వమును పొంది"లపు (13-14)

ఓ రామా! ఆ మూర్ఖు అట్లు పరికిన వెంటనే శ్రశంకు
పురువు కక్కిడి మునులగుడును చూచుచుండి స్వధీమునకు
వెళ్లెను (15)

మర్మలోకమునకు వెచ్చిన త్రిశంకుపును జూచి. కరిదుడు
పర్వదేవ కలసమక్షమున ఉయసలో ఇట్లు వలించెను (16)

"ఓ త్రిశంకు! పుటలోచము నూర్చుచా నేవు గురువునే
బొంపడితివి కనుక స్వధీవానిమునకు అనర్హునిని
తలాక్రిందిలుగా భూమిపై ఎడివొమ్మ (17)

నేవేండుడు ఇట్లు తపస్సార్థ సవేమును రికోరించగా
త్రిశంకుని దక్షిణము రక్షింపుము' అన తపోధవమైన
విశ్వామిత్రునకు ముకుపెట్టుకొనెను నెమండి భుజి పడిపోవు
చుండెను అంతట దైవముతో తనకు ముకుపెట్టుకొనున్న
త్రిశంకున వనములను చిని కొళికుడు మిక్కిలి క్రుష్ణుడై,
అగు మ అగుము అన అతనితో పలికెను (18-19)

ఇట్లు విశేషమైన వెళ్ళామిత్రుడ తనచుట్టును జూచుట
చేరియించగా ముటమొక స్థితివర్ధయి! అనునట్లు ఎక్షిణ
మార్గముననుండునట్లుగా ముటమొక స్వర్ణమంరిలమును
స్పృశించెను (20)

మహాయశస్సయు సుమోదే పరివృత్తుడను అన
విశ్వామిత్రుడు క్రోధవశన రియై ఎక్కుదేశముందు ముటమొక
స్థితివర్ధి ఎక్షత్రమండలమును పర్చించెను (21)

ఆ విధముగా నక్షత్రమండలమును విశ్రాంతి పీమ్మల
క్రోధరేకముతో ఒడ్డివైపరిన్యమునకు గొణెన విశ్వామిత్రుడు
వెను ఎష్టింపిన ఈ స్వర్ణమునకు ముటమొక శబ్దమి
వ్యజించెను, లేదా ఆ స్వర్ణమును ఇంద్రహాతిముగా
జేసెనను అని పలుకుచు క్రోధోద్రేకముతో ఎత్తించెదలలను
స్థితివర్ధకు నాడుకొనెను ఆ క్షిప్త స్వర్ణమున త్రిశంకువే
శబ్దమి అతని పరివారమే (అనుమరలే) వేసెదల (22)

అప్పుడు సము-మునులు మెరాసురులు సంద్ర
మాశ్చర్యములకు లోనై, మహాయుడగు విశ్వామిత్రుని
శారతిపటమయి ఇట్లు మడిచెరి. (23)

అయిం రాజా మహాభాగ గురుశాసపరిక్షతః |
నశరీరో దిసిం యాయం నార్హత్యేవ తపోధవః | 24

తేషాం తద్యచనం శ్రుత్వా దేవానాం మునిపుంగవః |
అభవత్ సుమహద్భాక్యం కౌశిక స్సర్వదేవతాః | 25

సశరీరస్య భద్రం వః త్రిశంకోరస్య భూపతేః |
ఆరోపణం ప్రతిజ్ఞాయ వాన్సతం కర్తుముత్సహే | 26

స్వర్గోఽస్తు సశరీరస్య త్రిశంకోరస్య శాశ్వతః |
నక్షత్రాణి చ ధర్మాణి మామకాని ధ్రువాణ్యథ | 27

యావత్సోకా ధరిష్యంతి తిష్ఠంత్యేతాని సర్వకః |
మత్స్యతాని సురాస్పర్యే తదనుజ్ఞాతుమర్హథి | 28

ఏకముక్తాస్సౌరా స్సర్వే సత్కూచుర్మనిషంఽవమ్ |
నీలం భవతు భద్రం తే తిష్ఠంత్యేతాని సర్వకః | 29

గగనే తాన్యవేశాని వైశ్వానరపథాద్భిహః |
నక్షత్రాణి మునిశ్రేష్ఠ తేషు జ్యోతిష్సు జాఙ్గలన్ | 30

అనాశ్రీరాస్త్రితంకుశ్చ తిష్ఠత్సమరదస్థిభః | 31

అనుయాప్యంతి చైతాని జ్యోతీంషి స్థాననల్లమమ్ |
కృతార్థం కీర్తిమంతం చ స్వరతోకగతం మథా | 32

విశ్వామిత్రం ధర్మార్కా సర్వచేనైరభిష్టుతః |
ముషిభిశ్చ మహాతేజా బాధమిత్యానా దేవతాః | 33

తతో దేవా మహాత్మానో మునయశ్చ తపోధవాః |
విగ్రూర్యధాగతం సర్వే యజ్ఞస్యాంతే సహోత్తమః | 34

"ఓ తపోధవా! మహానుభావా! ఈ త్రిశంకుశ్చిభిః గురువుదే శంకలము కనుక ఇతను గళవీరునిగా స్వర్గమును చేరుటకు అసర్దుడు" (24)

ఆ తేవతలమాలలను నిష్ఠాపిమ్మట విశ్వామిత్రులు గగనేని వారిలో ఒక ముఖ్యునియిమిమింపు ప్రసాదించెను. (25)

"ఓ దేవతలారా! మహా విభిముగుగాక, ఈ త్రిశంకు మహారాజును సశరీరముగా వృద్ధియొనకు ఎరిపెదను అని ప్రతిజ్ఞచేసియుంటివి ప్రతిజ్ఞాపరీక్షించు. ఈ ఒడికల్లదాలను ప్రస్తరింపు ఈ త్రిశంకువు సశరీర్యుడైయున్న అంతరిక్ష ప్రదేశమే అయి. గత శతాబ్దస్వర్గమునకాక నేను నిష్క్రించిన నక్షత్రములన్నియును స్థిరముగానుండును. తోకములు అభియోను నికేచియు న్నలతవలెను కేను స్వశిరింపి పన్నియన్నియును శాశ్వతముగానుండును అనియును నిశ్చయ చేవతలను అనుమతించుమిగాక" (26-28)

విశ్వామిత్రుడు ఇట్లు చెబుకగా దేవతలు ఆ ముసెతో ఈ పరిమిగా నుడిచిరి. "ఓ ముసెవరా! అట్లేననించు కనుక విభవగుగాక మును నిష్క్రించిన ఈ నక్షత్రములన్నియును ఆకాశమున జ్యోతిష్కాశమునకు వెలువడి అంతటను జంపిగాక ఆ నక్షత్రములన్నియు సకాశంమును వేలంతో మామిదై గురువునకు ఒసర్పిన అంతాదనుతముగా త్రిశంకువు అవోముఖుడై యుండుగాక" (29-31)

నక్షత్రములు ప్రంభుని అనుసరించిపెట్టుగా మీద నిష్క్రించడమే ఈ శిక్ష. తములు స్వర్గమును పొంది కృతార్థుడై హృదయపొందిన ఈ నరేంద్రుడు అనుసరించును" (32)

పిమ్మట ఎమస్తరేపితలను ఆ విమసిన్న మునులను మహాత్ముడైన విశ్వామిత్రుని ప్రస్తుతిలోని అంతట ఆ తేజస్వి ముండిది, సరే! అని దేవతలతో వడిగెను (33)

ఓ రామా! విశ్వామిత్రుని యుజనాన్యమున యజ్ఞము పరిసమాప్తమయ్యెను అనంతరము మహాత్ముడైన దేవతలను ఆపోధమలిన మునులను అమితము స్థానములకు బయలుదేరిరి (34)

ఇత్యారే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే బాలకాండే షష్టితమస్తంభః (60)

వాల్మీకీమహర్షిసంహితవై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు అష్టవిదియవస్తంభము విహితము

61. అలువదియొకటవసర్గము

విశ్వామిత్రుడు పుష్కరతీర్థమున తపమొనరించుట అంబరీషుడు సునశ్శేషుని యజ్ఞపశువుగా గొనెనక్కలు

విశ్వామిత్రో మహాత్మాః శ ధర్మలావో నేష్ట తాన్ ఋషీన్
అపరీష్టచళాత్కూల సర్వాంస్త్రాస్ వనవాసీనః 1

మహాన్ విశ్వుః ప్రపుల్లాయం పక్షిణామస్తతో విశమ్
విశమవ్యాం ప్రవత్సామః తతః ఉప్సామహి తపః 2

సశ్శిమాయాం విశాలాయాం పుష్కరేషు మహాత్మహః
మఘం తపశ్చరిష్యామః వరం చిద్ధి తపోవనమ్ 3

ఏవముక్త్యా మహారేజాః పుష్కరేషు మహామునిః
తప ఉగ్రం దురాధర్మం తేషే మూలభలాశనః 4

ఏతస్మిన్నేవ కాలే య అయోధ్యాధిపతిర్పుతః
అంబరీష ఇతి ఖ్యాతో యుష్టుం నముసచక్రమే 5

తస్య నై యజమావశ్య పశుమింద్రో జహోర హః
ప్రణశ్టే య సశో ప్సో రాజావమ్ ఇదమబ్రవితే 6

పశురద్య ప్సాతో రాజన్ ప్రణస్తేత్తవ దుర్భయాత్
అరక్షేతాదం రాజానం ప్పుంతి హోషా సచేక్షర 7

ప్రాయశ్చిత్తం మహాద్వ్యేతత్ సరం వా పురుషచక్షః
ఆసయన్వ పశుం శీఘ్రం యావత్ కర్మ ప్రవర్తతే 8

ఉపాధ్యాయనవః శ్రుత్వా స రాజా పురుషచక్షః
అన్వియేష మహాబుద్ధిః సఖం గోఖి పహస్వతః 9

దేశాన్ జవపదాం స్త్రాం స్సాన్ సగదాణి సనాని చ
అశ్రమాణి చ పుణ్యాని మార్గమాణో మహీపతిః 10

స పుత్రసహితం తాత సభావ్యం రఘునందనః
భృగురుంగే సమాసేనమ్ బుచ్చికం సందదద్ధి హః 11

ఓ సరహా రామా మహాత్ముడైన విశ్వామిత్రుడు తనబట్టను ఆసనంబింపింపిన ఋషులందఱును తమతమ నివాసములకు బయలుదేరిపోయిరి అతటి వనవాసులందఱతో ఇచ్చునెను (1)

ఓ మహాత్ముడా! ఈ దక్షిణాపిళయందు ప్రారంభించిన తమను నకు తీవ్రమైన విష్ణుము ఏమధైనది. కమక సజీయొక విశప వేరి అడట తనస్సును అచరింతము. విశలమైన పశుమ దిశయందు మూడు బ్రహ్మతీర్థములు గలవు. ఆ పుష్కర తీర్థములయందు ఏక్కని తపోవనములు గలవు. అచట సిక్రింతగా తపస్సులను అచరింతము " (2-3)

మహాలేఖణ్మరియైన విశ్వామిత్రుడు ఇట్లు పలికి, సక్రిమ విశయందుగల పుష్కరతీరములకు దేరెను. అచట అతడు పరిసరములను ఆహారముగాఁగొనును. ఇతరులకు ఆకృమైన తీవ్రతపస్సును అచరించెను. (4)

ఇదే సమయమున అయోధ్యాధిపతిగా నిఖ్యాయుడైన అంబరీష మహారాజు ఒకయజ్ఞమును ప్రారంభించెను. (5)

ఇంతలో ఆ అంబరీషుని యజ్ఞపశువును ఇంద్రుడు అపహరింపఁకొని పోయెను. యజ్ఞపశువు అపహరింపబడగా పురోహితుడు రాజుతో ఇట్లు పలికెను (6)

ఓ మహారాజా! మీ సమయపాటులన యజ్ఞపశువును ఎంతో గొప్పతీరినిది అది కనబడఁట లేదు. యజ్ఞ-పశును రక్షించితకపోవు. పంపింపు మహాహోషములు. అది యజమానిని హితమార్చును. ఓ వరేంద్రా! ఈ యజ్ఞమును కొనసాగింపఁజెనకు. హరింపబడన యజ్ఞపశువును వెంటనే తప్పింపుము. దేవా! గోవులను ప్రతివలముగానిచ్చి, బాపికి ప్రతినిధిగా ఒక పురి పోగువేయుము. అందుకు ఇదియే ప్రాయశ్చిత్తము (7-8)

అన్యథాళియు, మహాపురుషుడును ఎవ అంబరీషుడు పురోహితునిపచనములను ఎఱ, వేలకొలదిగోవులను ప్రతి ఎలముగా ఇచ్చి, 2 క మానవునే యజ్ఞపశువుగా పొందుటకు నెచకవారంభించెను. (9)

క్రమముగా ఆ మహారాజు వివిధములగుదేములు, గ్రామములు, సగరములు, వనములు, పక్షిత్తములగు అశ్రమములు మొదలగు వాటియందు యజ్ఞపశుప్రతినిధికి అన్వేషింపఁజేసెను. (10)

నాయనా! రామా! ఆ రాజు తిప్పుగా భృగువరుంక వ్యతనునకు చేరెను అచట బ్రాహ్మపుత్రులతో సుఖసేనుడై యున్న బుచ్చికమవార్హిని దర్శించెను (11)

తమునాక మహాతేజాః ప్రణమ్యాధిక్రపాద్య చ
బ్రహ్మరిం తపసా దీప్తం రాజర్షిరమిత ప్రభః 12

మృష్టా సర్వత కుశలమ్ బుధీకం తమిదం వచః |
గవాం శతపహస్రేణ ఏకేణేషే మతం యది 13

పశోర్ధే మహాభాగ కృతకృత్యోఽప్య భాధవః |
నశ్యే పరిషృతా దేభా యాజ్ఞేయం వ లభే పశుమ్ |
దాతుమర్హస మాత్మన మతమేకమితో మమ 14

ఏవమక్తు మహాతేజా బుధీకన్యజ్రపీత్వచః |
నాహం జ్యేష్ఠం సర్వశ్రేష్ఠ వికేణేయాం కథంభవః 15

బుధీకన్య వచః శ్రుత్వా తేషాం మారా మహాత్మనామ్ |
ఉవాచ పరశాబ్ధాలమ్ అంబరీషం తపస్విని 16

ఆవిశేయం మతం జ్యేష్ఠం భగవానాహ భాధవః 17

మమాశీ దయితం విద్ధి కవిన్యం శువకం నృప |
అస్మాల్ కనీయనం పుత్రం వ దాప్యే తవ పౌర్ణవః 18

ప్రాయేణ హి సర్వశ్రేష్ఠ జ్యేష్ఠా పితృణు వల్లభాః |
మాతృగాణాం తు కన్యయానిః తస్మాద్భక్తే కనీయనమ్ 19

ఉత్తరాశ్వే మునా తస్మిన్ మునిపత్యాం తథైవ చ
శువశ్శేష న్నయం రామ మభ్యుషో వాక్యమబ్రవీత్ 20

ఏతా జ్యేష్ఠమ్ అవిశేయం హతాచాహ కనీయనమ్ |
ఏకేతం మర్శయం ఐన్యే రాజన్ పుత్రం నయన్య మామ్ 21

గవాం శతపహస్రేణ శువశ్శేషం సరీశ్వరః |
గృహీత్వా పరమర్షితో జగామ రథమనందన 22

అంబరీషన్తు రాజన్ రథమాలోప్య సత్వరః |
శువశ్శేషం మహాతేజా జగామాశు మహాయువాః 23

ఏకే కే తేజస్వీయం. సభాశాలీయుడన ఆ మహారాజా
తం ప్రేక్షన్ముతో ప్రహళిం మమన్త బుధీకునకు వత్ స్మరించి
ఆయనను ధనస్థునిగా చేసికొనెను. కుశలకృతస్థియును
మనసవేషముల రాజు ఆ బ్రహ్మర్షితో ఇట్లనెను 'భగ
వంశజుడవైన ఓ మహానుభావా! నీకు లక్ష గోవులను
సమర్పించెదను నాటికి మామగ నుక్త్యుభయగా నీ కుమారుని
నాకు విక్రయించినచో నేను కతార్థుడవగుదును. నేను
దేశములవస్థించిన గాదించితరే కానె యజ్ఞపశువు
లకి నుగ ను తగినమూలమును జేసికొని నీ కుమారునిలో
ఒకనిని కాపింపు' (12-14)

అంబరీషశ్రేష్ఠాశ్చైవ మహాతేజస్వియగు బుధీషుడు
'అంబరీషా నా జ్యేష్ఠ మగుచున్నాడను నట్టి పుత్రులలోనూ
నేను అనుజాలను' అని ప్రత్యక్షమిచ్చెను (15)

ఆ బుధీకుమారులకె జననియు, మహాతపస్వినియు
జన బుధీకు పుత్రు ఆ ముని (తపధర్మ) పరికినె గూటలను
నిచ్చి మహాభాషైన అంబరీషునతో ఇట్లనెను. (16)

"ఓ రాజా నీ బ్రాహ్మణ భాధపుడ (నా భర్త) పెద్దకుమారుని
అమ్మజాలను అని పలికెను. కాకయితే పుత్రకుమారుడైన
బుధీకు అచనప్రణామ" కనుక నా బుజ్జీకుమారుని
హత్రము నీ కు ఇయ్యజాలను. (17-18)

రాజా సాధారణముగా దోకిములో తిరుడ అకు పెద్ద
కుమారునిపై నీటిమెరిడు తొట్టులను 'పుత్రకుమారులపై
ముగ్ధుల పక్షము కనుక నేను నా కనీష్ఠపుత్రుని
అమ్మచేను. (19)

ఓ రాజా! బ్రహ్మసము అయినపుట్టియు ఇట్లు పరికిన
పెమ్మకు ఆ బుధీకుమారులలో వడిమెవాడైన 'శువశ్శేషుడు
స్వయముగా ఇట్లునుడివెను. (20)

"ఓ మహారాజా మా తిరుడిగారేమో పెద్దకుమారుని
అమ్మకు. మా జననియేమో చిన్నవాని పక్షయియిది. అరిశేష
నాయునును అనునచించి నాకు బుధ్యముడనైన నన్ను
అమ్మచేనిట్టి తలంతును. కనుక నన్ను 'పెద్దామ్మ' (21)

ఓ రఘునందనా! మహారాజా బుధీకునకు లక్ష గోవులను
సమర్పించి పరమమిత్రముతో శువశ్శేషుని స్వీకరింప
గృహీత్యుండుడయ్యెను. (22)

మహాతేజస్వి కుమార్తె శ్రీమన్మతా శారదయు వనె లుబగుడు
రథముపై శువశ్శేషుని పుచ్చుండబట్టుకొని, శ్రీరఘుముగా
అననగిరిమునుకు బయలుదేరిన. (23)

ఇత్యాదీ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే ఏకషష్ఠిశ్శ్లోకః (61)

వాల్మీకిమహర్షిరొత్తై ఆదికావ్యమే శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు అష్టవిదిమోక్షలను శ్లోకముల హస్తము

62. ఆటవదిరెండవసర్గము

కునశ్శేషుడు విశ్వమిత్రుని అనుగ్రహముతో హస్తామోదమునుండి బయటపడుట - ఇంద్రునివలన దీర్ఘాయువగుట.

కునశ్శేషుడు నరశేష గృహిల్కా తు మహాయతా,
వృశ్చామ్యుల్ పుష్కరే రాజా మధ్యాహ్నా కథురందనా 1

తస్య విశ్వమిత్రాద్యో కునశ్శేషో మహాయతా,
పుష్కరక్షేత్రనాగమ్య విశ్వామిత్రం దదభ్య హ 2

తస్యంతమ్ ఋషీభి స్సార్థం హతం పరమాతురః,
వివర్ణపదవో దీనః తృప్తయా చ శ్రమేణా చ,
ససాలాంకే మునేరాట వాక్యం చేద మునాచ హ 3

న మేఽస్మి మాలా న పితా జ్ఞాతయో బాంధవాః కుతః 4

త్రాతమర్హసీ మాం పౌత్య భర్తేణ మునిభిరంగవ
త్రాతా త్వం హి మునశ్శేష సర్వేషాం త్వం హి భాషుః 5

రాజా చ కృతకార్యః స్వాత్ అహం దీర్ఘాయురవ్యయ
క్షుర్రతోకముపాశ్చీయాం తవస్తప్తాహ్వానత్తమమ్ 6

త్వం మే నాథో హ్యనాథస్య భవ భవేన చేతసా,
పితేన పుత్రం భర్తాత్మన్ త్రాతమర్హసి కీర్తిషాత్ 7

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వమిత్రో మహాతపా,
సౌమత్యమిత్యా విహవిధం పుత్రానిదమువాచ హ 8

యత్కృతే పితరః పుత్రాన్ జవయంతి కుభార్తిసా,
వరతోకహితార్థాయ తస్య కాలోఽయ మూగితః 9

నరశేషుడైన ఓ కథురందనా మునుసిద్ధుడగు అంబరీష మహారాజా కునశ్శేషునివెంటబెట్టుకొని నెట్లమి మధ్యాహ్న మయమగుటచే పుష్కరక్షేత్రంపేరమున పోయిందెను (1)

ఆ మహారాజా నిశాంతినికొనుచుండుగా, వాసిగారిని తాను యజ్ఞులెపుగా కనబోలుట చున్నందులకు దుఃఖితుడై యున్న కునశ్శేషుడు పుష్కరక్షేత్రమునకు వచ్చెను. అచట ఋషీగుంఠోగాడి తమనాచరి, మమన్త తనమేనమాయుని విశ్వమిత్రుని జూచెను. మార్గయానియచే రావామనే తేనుడై కీర్తిమోగి మే క్రోధపు కునశ్శేషుడు బాపురుమనచు పినహామ యెడితో వాదెను. ఆనంతరము ఆతడు ఇట్లనెను. (2-3)

"దయాళుడైన ఓ మునీశ్వరా వాకు ఆవదవచ్చిపడినా తల్లిదండ్రులుగ నె. జ్ఞాతులుగానె. బంధువులుగానె నెట్లు అడుకొనునాడుకాకైది ఇప్పుడేక నాకు పేరే చెక్కు. భర్తలుచ్చి నన్ను కాపాడుదు. ఓ మూర్ఖ! నీవు అందరిహితమును గోరువాడవు. ఒక్కకుడవు. (4-5)

యిట్లమి పూర్తిచేసి, మహారాజుగాట కృతార్థుడగుటల్గును. కేను దీర్ఘాయువారోగ్యములు కలవాడై, ఉత్తమమైన తపస్సును అచరించి స్వర్గలోకమును పొందునెట్లుగను రయజూపాడు. ఓ దర్శాత్మా నీ నోరు స్థితిలోనున్న నన్ను పిదమనన్పుణో నివే గర్జింపుము. తండ్రి కుమారులవలె నా పావఫలితమైన ఈ అవదనుండి నన్ను కాపాడుము." (6-7)

కునశ్శేషునిపైను విశ్వమిత్రుడు కునశ్శేషునిమొలను అంకించి ఆతనిని వెక్కిరియింప ఒచార్చి, పన్నెట తన సత్తులతో ఇట్లనెను (8)

"పృథ్వులాగా తల్లిదండ్రులు తాను కీర్తినిచెప్పునంత పాపి తపమాటను పాటించుటను, ముణావంతిగము తపసు పుష్కాను సరికము లేకుండ కేయ అకును. అతేయ పరతోకహితములు పేకూష్ట లకును పుత్రులను పదయు చుండును. ఇప్పుడు మేక పుత్రుడట్లమును" నిర్వహిగా. నంకించ నమమును ఒసగ్గజేసెడి (9)

1) శ్లో॥ హి తో వాక్యకరిగాత్ స్రుత్యైర్భూతి లోకనాత్ కమోమాం పరకదానో త్రిలి-పుత్ర్యై పుత్రితా ॥

తల్లిదండ్రులు క్రితపయిష్టంతకాలము వారు చెప్పినట్లు నడచుకొనుట. హితాపీతులు మరణింపని పిదకు పిల్లకర్మలనాచరించి వారికి పుష్కాను' పదము లేకుండజేయుట. ప్రశంసిత్యంము కూతాపితృ శ్రద్ధములనాచరించుట, గయలో పితృచేవశలకు పిండప్రవాచము చేయుట అనునవి పుత్రకర్మములు

అయం మువిసుతో బాలో మత్తః శరణమిచ్ఛతి ।
అస్య జీవితమాత్రేణ ప్రేయం కురుత పుత్రకాః ॥ 10

సర్వే మత్తతతర్కాణః సర్వే ధర్మపరాచరణః ।
పశుభూతా వరేంద్రస్య తృప్తిమస్మైః ప్రయచ్ఛత ॥ 11

నాథవాంశ్చ కునశ్శేఫో యజ్ఞశ్చాపిఘ్నతో భవేత్
దేవతా స్మర్తితాశ్చ స్యుః మమచాపి కృతం పచః ॥ 12

మునేస్తు పవనం శ్రుత్వా మధుష్యందాదయన్ముతాః
పాభిమానం సర్వేశ్వ వలీలమిదమబ్రువన్ ॥ 13

కథమాత్మమతాన్ హిత్వా వ్రాయసేఽన్యమతం విభో ।
అతాద్యమివ స్యామః శ్వమాంశమివ భోజనే ॥ 14

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా పుత్రాణాం మునిపుంగవః ।
కోధసంకతనయనో వ్యాపార్శ్వమునచక్రమే ॥ 15

విస్సాధ్యమిదం ప్రోక్షం ధర్మాదపి విగర్హితమ్ ।
అరీత్రమ్య తు మహ్నిత్యం దామణం తోమహర్షణమ్ ॥ 16

శ్వమాంశభోజనస్సర్వే వాసిష్ఠా ఇవ జాతిషు
పూర్ణం పర్వపాత్రం తు పృథివ్యామనువత్స్వధ ॥ 17

కృత్వా చాపసహాయక్తావ పుత్రాన్ మునివరస్తథా ।
ఉపశ్యేధమ్ ఉపాచారం కృత్వా చక్షాం నిరామముమ్ ॥ 18

పవిత్రపాశైరాసక్తో తత్కమాల్పానుతేపచః
నైవ్రతం యూతమాపాద్య వాగ్విరగ్నిముదాహర ॥ 19

ఇమే తు గాథే ద్యే దివ్యే గామేతా మునిపుత్రకః ।
అంబరీషస్య యజ్ఞేఽస్మిన్ తతస్సిద్ధిమవాప్స్యసి ॥ 20

కుమారులారా ఈ ముని బాలకుడు సన్నుతంగాబోస్తాడు. ఇతనికి దేవనందానిచ్చి, (సాక్షాత్ కృష్ణ ఎట్టగమల వేడుడు. 10)

నాచునాలారా మీరు అందఱును సత్కర్మలను ఆచరించువారు. ధర్మమార్గమును స్థిరపెట్టారు కనుక మీలో ఒకరు రాజాచిరుజ్ఞులైన క్షిప్రనకు తప్తసింహర్పుణం తత్కరీతముగా పునశ్శేషుడు సురక్షితుడగును. యజ్ఞము సర్వఫలముగా పొందుగును దేవతలు అందఱును తృప్తి పొందుదురు అప్పుడు మీరు నా మాటలు పాటించినవారును అగుదురు ॥ 11-12)

సర కృష్ణకక్షైవ ఓ రామా! విశ్వామిత్రమునిమాలలను విని అయినపుత్త్యలైన మధుష్యందుడు మొదలగువారు గర్వముతో పరిహాసముగా ఇట్లునుడివెరి. (13)

ఓమహాత్మా! ఇవేమిన్యాయము? భోదనమునందు కుక్క మోసము ఎడినచో దానిని భుజించుట ఆకార్యముగదా అట్లే తన కుమారులప్రాణములను సరిగానిచ్చి, అన్యనిసుతుని రక్షింపబానుట అక్కర్త్యము ॥ అని మేముతలంతుము (14)

అంతట విశ్వాని తరువార్చి తనపుత్తుల మీదనవనములను ఎని మిక్కిలి క్రుద్ధుడై కన్నుజ్జులయెడు ఇట్లనెను (15)

ఓ మరాత్ములారా! తండ్రి యును గౌరవముగూడ లేకుండ మీరు మాట్లాడితిరి. నా మాటను కొడని ఇట్లు అమర్కాదగా ప్రవర్తించుట సత్కర్మమునకు విరుద్ధము. దారుణము ఇది నాకు దీర్ఘమును కలిగించినది పవిత్ర పుత్రులనిల మీరు అందఱును 'కృష్ణక' (చందాలు) శాతులలో జన్మించి కుక్క మోసమునుదేసెను హర్షిగా వేయిసంవిధిసములు మూమిపై పెడియుందుడు (16-17)

విశ్వామిత్రునివార్చి అట్లు తనకుమారులను శాస్త్రస్మరణుల చేసిన పిమ్మట, అర్హతయున్న కునశ్శేఫునకు మంత్రపూతమైన ఉప్పుముద్రే రక్షణయొసర్చి, అభయమిచ్చి ఇట్లు ఎరికెను. (18)

"ఓ కునశ్శేఫారా! అంబరీషుని యజ్ఞమునందు సన్నుతి పవిత్రమైన సర్వలక్షణతో బంధించుదు. ఎట్లుం పాపమాలలతో పండ్లనాడులతో సన్ను అలంకరింతురు అప్పుడు నీవు విష్ణుదేవతాసంబంధమైన మూల స్థంభమునకిడుకు చేయము పిమ్మట, అగ్నిదేవునకు అభిముఖుడనై నిలిచి, ఇంద్రుని ఉపేంద్రుడై స్తుతించుము పవన వరునిగా నేను ప్రవేశించి బోవు ఇంద్ర-ఉపేంద్ర దివ్యగాపలను గానముచేయుము అప్పుడు అంబరీషుని ఈ యజ్ఞమునందు నీ మనోరథము సిద్ధింపను." (19-20)

ఓనశ్శేషో దృహత్యా తే ద్వే గాథే శువమాహతః
త్యరయా రాజసింహం తమ్ అంబరీషమ్ ఉవాచ హః 21

రాజసింహ మహానత్తః శీఘ్రం గచ్ఛావహీ పరః
నిర్వర్తయన్య రాజేంద్ర దీక్షాం చ నమసావిశ 22

తద్వాక్యమ్ ఋషేషు త్రయ్య శ్రుత్వా హర్షిషముత్సుకః
జగామ హసంతిశ్శీఘ్రం యజ్ఞవాటమ్ ఆతంద్రితః 23

సదప్యానుమతే రాజా పవిత్రఖాతంక్షణమ్
ఎటం శక్రాంబరం కౌత్వా యూషే తం సమంబంధయత్ 24

ఏ బద్ధోవాగ్నిత్రగ్గ్రాధిః అభయస్థాప తా నృపా
ఇంద్రమ్ ఇంద్రాసుజం దైవ యథావమ్మనిభృత్తకః 25

తతః ప్రేతస్త్వహస్రాక్షో తహస్యస్తుతతత్త్రితః
దీర్ఘమాయుస్తదా ప్రాతాత్ శునశ్శేఫాయ చాఘవ 26

న చ రాజా పరశ్శేష యజ్ఞస్య చ నమాత్మవాన్
ఫలం జహంగుణం రామ సహస్రాక్షతపారజమ్ 27

విశ్వామిత్రోఽపి ధర్మార్థా భూయస్తేషే సుహృతసాః
మృష్యరేషు సర్వశ్రేష్ఠ దశవర్షకలాని చ 28

శునశ్శేషుడ ఆ రెండు మంత్రములను ఆ మహర్షిమండ
శక్తాదరములతో గ్రహించి, వెంటనే అంబరీషుని కబళి
ఆ మహారాజాతో ఇట్లు సడివెను. 'మహాబలిశాల్వైన ఓ
రాజేంద్రా యజ్ఞసభకు త్వరగా వెళ్ళదము వెంటనే దీక్ష
కొని యజ్ఞమును నిర్వర్తించుము.' (21-22)

అంతః మహారాజా ఋషికుమారునివలనములను విని
జానీసేనుక శీఘ్రముగా లగ్నయజ్ఞపాటకకు చేరిన. (23)

ఏమ్మట మహారాజా ఎది స్వలలనుమతితో యజ్ఞపరుడైన
ఆ ముసకుమారునకు దర్బితాల్లను మట్టి, ఎట్టవిమాలల
తోడను, దేవదనుమలతోడను అతనిని అంకరింపజేసెను.
పిమ్మట ఎట్టరెన్ద్రములను ధరింపజేసి అయనను యూప
త్తంబుమునకు కట్టివేసెను. (24)

నిర్భయత్రాల్లతో యూపస్తంభమునకు ఎంబింపబడియున్న
ఆ ముసకుమారుడు దేవతల్లిన ఇంద్రిని కపేంద్రిని
ముహూర్తములతో తాత్కత్తముగ స్తుతించెను (25)

ఓ రామహ! అంతః మంత్రదాన్యములతో ఆ స్తుతులకు
తప్తవేరించిన ఇంద్రుడు శునశ్శేఫునకు విక్రీడి హతశముతో
దీర్ఘాయువును ప్రసాదించెను. (26)

సర్వోత్తముడనైన ఓ రామహ! ఇంద్రి, అనుగ్రహమువలన
ఆ మహారాజా శుభకరములైన యజ్ఞసంఘమును పెక్కింటిని
ప్రసాదెను. (27)

ఓ పరవరా మహాబలిప్రియు, తర్మాత్ముడును బని
విశ్వామిత్రుడు అష్టవర్షేత్రమునందు మణియొక వేయి
సంవత్సరములు తపమాచరించెను (28)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే ద్విషష్ఠితమస్సర్గః (62)

వాల్మీకిమహర్షివిరచిత ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు అఱువదికెంతమొదలను నమోదెను

* * *

63. అఱువదివమాడవసర్గము

విశ్వామిత్రుడు మేనకనుజూచి మరులుగొనుట ఫలితముగా తపస్సు భరిగముగట -

అతడు నుజుల శ్రీశ్రవణముగా తపస్సు చేసి మహర్షి యగుట

పూర్వే వర్షపహస్తే య సతస్సాతం మహాయువిమ్
అభ్యాగచ్ఛత్ సురాన్సర్వే తవఃఫలవికీర్తనః 1

విశ్వామిత్రుడు మేయపవత్సరములకాలము తపస్సొనర్చి
నీక్షాంతస్థానము చేయగా ఆ మూమునికి తపఃఫలమును
ప్రసాదించుటకై దేవతలందఱును అతనికి వికీర్తన. (1)

అబ్రహిం మమహతేనా బ్రహ్మ సురుచిరం నచః ।
ఋషిర్వసుసే భద్రం తే స్వార్థితైః కర్మభిః శుభైః ॥ 2

తమేనముక్త్యా దేవేనః త్రిదివం పునరభ్యాగాత్
విశ్వామిత్రో మహాతేనా భూయస్తేవే మహాత్ తపః ॥ 3

తతః కాలేన మహతా మేనకా సరమాన్బరా ।
పుష్కలేషు వరశ్రేష్ఠ స్థానం సముపచక్రమే ॥ 4

తాం దదన్తు మహాతేనా మేనకాం కుశికాత్మజః
హాపేణాప్రతిసూం తత్ర విద్యుతం జలదే యథా ॥ 5

దృష్ట్వా కందర్పవళగో మువిప్రైఃపిదమబ్రహ్మిత్
అప్సరః స్వాగతం తేఽన్తు వసచేహ మమాశ్రమే ॥ 6

అనుగృహీష్వ భద్రం తే మదవేన మమోహితమ్ ।
ఇత్యుక్తా సా వరాహోహ తత్ర నానమథాకరోత్ ॥ 7

తస్యాం వపంత్యాం వర్షాణి పంచ పంచ చ రాఘవ
విశ్వామిత్రాశ్రమే రామ మఖేన వ్యతిచక్రముః ॥ 8

అథ కాలే గతే తస్మిన్ విశ్వామిత్రో మహానుభవః ।
సన్దీక్ష ఇత సంప్రత్యః చింతాశోకపరాదురః ॥ 9

ఋద్ధిర్మునేనమత్యుక్తా సామర్థ్యా రఘుసందనః ।
వర్షం సురాణాం కర్మైతత్ తపోపహరణం మహత్ ॥ 10

అహోరాత్రావదేశేన గతాన్పంచత్పరా దశ
కామమోహాభిభూతస్య విఘ్నోఽయం ప్రత్యుపస్తతః ॥ 11

వివిశ్వువన్మునివరః పశ్చాత్తాపేన దుఃఖితః ।
ధిరా మన్వచనం దృష్ట్వా వేదంతిం ప్రాంజలిం స్థితామ్ ॥ 12

మేనకాం మధురైర్వాక్యైః విస్తాజ్య కుశికాత్మజః ।
ఉత్తరం పర్యతం రామ విశ్వామిత్రో జగామ హః ॥ 13

పిమ్మట మహాతేజస్వీయైన బ్రహ్మచేపుడు ఓ విశ్వామిత్రా
నికి మరలమగుగాక, నీవు చెప్పితో అహుతమైన మరలకర్మలను
కర్మగా అంగీకరించి తత్పరమైన ఋషి గాత్రం (స్వామి
తనమ్మ) చేసి రాజర్షిని అతిపె విప్రుడు రాసికంటెను శ్రేష్ఠమైన
ఋషిత్వమును పొందితాం) అని మడిపించి ఎరవేళ్ళ మజల
తనలోకమునకు పోయి. అంతట కేదోమార్గియైన విశ్వామిత్రుడు
మజల తీవ్రముగా తపమాచరించెను (2-3)

ఓ శ్రీరామా! కొంతకాలమునకు పిమ్మట అర్హతలతో
మేచియైన 'మేనక' (దేవతలచే పంపబడినదై) అనతికి వచ్చి
పుష్కరితీర్థములలో జలకములాడసాగెను. మేఘమండలము
మద్య తళుకులీనుచున్న మేఘపుత్రీగవతి విరుపమానయైన
రూపిణిండర్యముతో ఒప్పుచున్న మేనకను మహాతేజస్వీయైన
ఆ కౌశికుడుగొంచెను. (4-5)

మేనకలాపణ్యమును జూచి మరులుగొన్న విశ్వామిత్రుడు
చామితో వట్లనెను. 'ఓ సుందరి! నీకు స్వాగతము. ఈ నా
చక్రమును వహింపుము. కామపరివళుడనైన నన్ను
అనుగ్రహింపుము. నీకు మేలగును. అతడిట్లు పలికిఁ పిమ్మట
ఆ కోభహంసి ఆ ఆశ్రమమున నివసించసాగెను (అమె రాకతో
విశ్వామిత్రుని తపస్సే ఉట్టికెక్కెను) ఆ మున్యాశ్రమమునందు
మేనక ఎదిరిపత్ననములసాటు సుఖముగా గడిపెను (6-8)

ఇట్లు కొంతకాలము గడిచిన పిమ్మట దివ్యాంగనా
వ్యామోహమువలన తనతనస్సభింగముకాక జండులకు
విశ్వామిత్రుడు మిక్కిలి సిగ్గుపడి ఎంతయు ఎంతిట్లును
కోకమునకులోనయ్యెను. (9)

ఓ తమనందఱో! అంతట విశ్వామిత్రుడు కోపోద్రిక్తుడై,
'ఇదియంతయును' తీవ్రమైన నాతపశ్శక్తిని ఖము చేయుటకై
దేవతలు వన్నివెన్నాగము. అని తలంచెను. కామమోహములకు
రానుడనైన నాకు పది సంవత్సరములను ఒక్క దినమువలె
గడిచిపోయినవి నా తపస్సునకు తిరిసి నిష్క్రము నాటిల్లినది.'
అని వగవెను. (10-11)

అట్లు మునీశ్వరుడు పశ్చాత్తాపముతో రుణితపయ్యెను
పిమ్మట అతడు తనయొడుట ఖయముతో పగకుడు అందలి
ఒంటిని నిలిచియున్న మేనకను గాంచెను. అప్పుడు అతడు
ఆ అపారినను మృదుమధురపదములతో ఇందు ని తస్మేమియ
లెడు, నేనే కామపరతంత్రుడనై ఈ అపరాధమునకు
ఒడిగట్టితిని. అది పలికి పంపివైచెను. అంతయు ఆ కౌశికుడు
ఉత్తరదిశయూదున్లు హిమవత్పర్వతమునకు వెళ్లెను. (12-13)

త కృత్యా నైష్ఠికేం బుద్ధిం జేయకామో మహాయథా ।
కాశికీ తీరమాసాద్య తపస్తప సువాచురమ్ ॥ 14

తన్య వర్జనహనం తు ఘోరం తప ఉపాపతః
ఉత్తరే పర్యతే రామ దేవతానామ్ అభూద్ధయమ్ ॥ 15

అనుం తయన్ నమాగమ్య వర్జే నర్మిగణా స్సృణాః ।
మహర్షిశబ్దం తథితాం సాధ్వయం కుజికాత్మజః ॥ 16

దేవతానాం నమః శ్రుత్వా పర్యతోకపితామహాః ।
అబ్రవీద్యథురం నాశ్యం విశ్వామిత్రం తపోధవమ్ ॥ 17

మహర్షే స్వాగతం వత్స తపసోగ్రేణ తోషితః
మహాత్మ్యమ్ బుషీముఖ్యత్వం ధదామి తప కాశిక ॥ 18

బ్రహ్మణస్య పచః శ్రుత్వా పర్యతోకేశ్వరస్య హ ।
న విష్ణుగో న పంతుష్ఠో విశ్వామిత్రస్తపోధవః ॥ 19

స్రాంజరిః ప్రణతో భూత్వా పర్యతోకపితామహమ్ ।
శత్యవాచ తతో నాచం విశ్వామిత్రో మహామునిః ॥ 20

మహర్షిశబ్దమతులం స్వార్థితైః కర్మభిశ్చుతైః ।
యది మే భగవానాహ తతోఽహం విజితేంద్రియః ॥ 21

తమవాచ తతో బ్రహ్మ న తారత్ త్వం జితేంద్రియః
యతన్య మునిశార్దూల ఇత్యుక్త్వా త్రిదివం గతః ॥ 22

విప్రస్థితేషు దేవేషు విశ్వామిత్రో మహామునిః ।
దీర్ఘబాహు ర్నిరాలంబో వాయుభక్త వైషణ్యరత్న్ ॥ 23

యశ్యోదై న అ విశ్వామిత్రుడు నత సూపన సర్వంతము
కంఠియై నామ కగిగియించుటకై జితేంద్రియుడగుటకై
కాశికనగరమునకు దేరి పుత్రో వీణముగా తపస్యివర్చెను. (14)

ఓ రామ! హిమవత్పర్వముపై విశ్వామిత్రుడు ఆ విధముగా
ఘోరమైన తపస్సుచేయుచుండగా నేయ సంచత్పరములు
గడచెను. అంతట ఆ తపస్వినీ జాచి దేవతలందఱును
మిగుల కలతచెందిరి. (15)

అప్పుడు దేవతలెల్లరును బుషీశ్వురులతోగూడి ఈ
కాశికను మహర్షి బిరుదము ను పొందుటకు సంతయు
లర్చుడు అనీ వాచించి, బ్రహ్మకడకో ఆ విషయమును
ఆయనకు వివేదించిరి. (16)

నమస్తిలోకములను స్వశంకునాడై, బ్రహ్మజేవుడు దేవతల
పచమిరిను అంతటి తపోరసమైన విశ్వామిత్రుని ఆశ్రమమునకు
విచ్చిన, మృదుమధురముగా జయనతో ఇట్లనెను. (17)

"నామనా! కాశికమునార్థి! నీకు స్వాగతము నీ తీవ్ర
తపస్సునకు మేచ్చితని నీ బంధులలో ముఖ్యుడవు. నీకు
మహర్షిత్వము ను ప్రసాదించుచున్నాను. (నీవు మహర్షిని
వలెను)." (18)

తపస్వంశుడైన ఆ విశ్వామిత్రుడు సర్వలోకేశ్వరుడైన
బ్రహ్మంపునిటకుల నాలకించెను. అందులకు ఆతడు
పోగిపోలేదు. క్రుంగిపోలేదు. ఏమృత విశ్వామిత్రునివార్షి
జగత్స్థితికర్తలైన క్రువాళు అంజలిపెట్టింది. ఇమశ్శరీరి
ఇట్లు క్రయ్యత్తరమి గను. (19-20)

"ఓ బ్రహ్మనా! నేను గీర్వతో గేపిన తపస్సునకు మేచ్చి.
మీరు నాకు మహర్షిత్వము ను అనుగ్రహించితితి. కనుక
నేను జితేంద్రియుడనై నట్లు తలంతును" (21)

అంతట బ్రహ్మజేవుడు విశ్వామిత్రునితో "ఓ మహర్షీ!
ఇంతపత్రమునకే సత్ జితేంద్రియుడనైనట్లు బానియవలదు.
ఇంకను సయత్నింపుము. అని పలికి తనలోకమునకు
వెళ్లెను. (22)

దేవతలందఱును వెళ్లవలెనని పెమ్మట విశ్వామిత్రునివార్షి
ఉద్వేగానందై అంజనములేకయే వాయువును సూత్రమే
అహరిముగా గొనుచు తపస్సు చేయుసాగెను. ఆ తపస్సు
వేదికలముందు నుండునెందలతో సంతాపి మధ్యమునను
(అనగా నాలుగైవల అట్లులను శిరిన్సుపై భావమున సూక్ష్మా

1) శ్లో. 1 వికారహీనాది విక్రియంతే, యేషాం న వేదాంతే త ఏవ ధీరాః (కాలరాసు కాకులంబము)

సూర్యోపకారములను గూర్చు ముగస్సును పరివివేచించునట్టి, లోయమైన పరిస్థితులందునైనప్పుడును పరివివేక ఉండునాడే
జితేంద్రియుడు -

ఘోరే పంచతపా భూత్వా వర్షాప్యాకాశశంశ్రయః ।
శిశిరే వలిలస్థాయీ రాత్ర్యహని తపోధవః ।
ఏవం వర్షసహస్రం హి తపో ఘోరముపాగమత్ ॥ 24

తస్మిన్ సంతప్యమాచే తు విశ్వామిత్ర మహామునీ ।
సంభ్రమస్సుమహానాథీత్ సురాణాం నానవన్య చ ॥ 25

రంభామస్పరసం తక్తిః పహ వర్తైర్మరుద్ధతైః ।
ఉవాచాత్మహితం నాశ్కమ్ అహితం కౌశికన్య చ ॥ 26

తపమును భరించుచు) వరాకాలమున ఏట్టి అపారాధనము లేకుండగను, చలికాలమున నేళ్లలో ఉండియు తాత్రింజనశ్శ తపస్సొనర్చెను ఈ విధముగా అతడు నేయిసంవత్సరములు మోరనై న తపమును ఆచరించెను. (23-24)

విశ్వామిత్రమహాముని కతోరసియమములతో అట్లు కొనిపొందుచున్న తపస్సును చూచి, ఇంద్రాదిదేవతలు మిక్కిలి భయాంకోళనలకు లోనైరి (25)

అంతటి దేవేంద్రుడు రంభ యను అప్పుడను నీలిపించి, సకలదేవతలనుక్షుణ్ణున తమహితము కొఱకును విశ్వామిత్రుని తపస్సును భంగపఱచుటకును తగువిధముగా ఆమెతో ఇట్లనెను (26)

శ్వాశ్చర్యే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే త్రిషష్టితమస్తోత్రః (63)

వాల్మీకివాల్మీకిరచించె ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు అఱిగియున్నది యిట్లను

-- * * *

64. అఱువదినాల్గవసర్గము

విశ్వామిత్రుని తపస్సును భంగపఱచుటకై ఇంద్రుడు రంభను పంపుట -
విశ్వామిత్రుడు ఆమెను శపించి, మఱి తపోదీక్షలో నిమగ్నుడగుట.

సురకార్యమిదం రంభే కర్తవ్యం సుమహత్ త్నయా ।
తోభవం కౌశికస్యేహ శామమోహనమన్వితమ్ ॥ 1

తథోక్తా పాపరా రామ పహస్రాక్షేణ భీమతా
ప్రీతితా ప్రాణలర్యాక్యం ప్రత్యువాచ సురేశ్వరమ్ ॥ 2

అయం సురపతే ఘోరో విశ్వామిత్రో మహామునిః ।
ఘోరముత్కుజితే శ్రోధం మయి దేవ న సంశయః ।
తతో హి మే భయం దేవ ప్రసాదం కర్తుమర్హసి ॥ 3

ఏవముక్త న్నయా రామ రంభయా భీతయా తవా ।
తా మువాచ పహస్రాక్షో వేపమానాం కృతాంజలిమ్ ॥ 4

మా భైష రంభే భద్రం తే కురున్య సుమ శాపనమ్ ॥ 5

ఓ రంభా! తపోదీక్షలోనున్న విశ్వామిత్రుడు కామ మోహములకు లోకగునట్లుగా ప్రలోభ పట్టవలసి యున్నది. దేవతలకు హితమునుగూర్చి ఈ మహాత్కార్యమును నిర్వహించుటకు నీవే సమర్థురాలవు. ఇది నీకు కర్తవ్యము. (1)

ఓ రామా ప్రతిభాశాలిరై న దేవేంద్రుడు ఇట్లు పలుకగా ఆ రంభ సురకార్యమును సాధించుచియమున భయ సంకేపముః కు లోనై, నీళ్లపడుచు అంజలిఘటించి ఆ సురరాజునకు ఇష్ట ప్రత్యుత్తరము ఇచ్చెను. (2)

"ఓ దేవేంద్రా! ఈ విశ్వామిత్రమహాముని మిగుల ముక్కోసి, తపస్సును భంగపఱచుటకు నానుకొనినచో నన్ను అతడు తనక్రొధాగ్నికి గుణిచేయిను - అందులకు సంకేపమే లేదు. అందువలన నేను భయపడుచున్నాను. కనుక నన్ను మీరే అనుగ్రహింపగలరు. ఓ రామచంద్రా యయముతో న్నాకులయై, నగకును, అంజలి ఘటించి ప్రార్థించుచున్న రంభతో ఆ నహస్రాక్షుడు ఇట్లనెను. (3-4)

ఓ రంభా! భయపడకుము, నీకు అంతయు శుభమే జరుగును, ఇది నా అబ్బ ఆనునరింపుము (5)

కోకిలో ప్లాదయగ్రాహి మాధవే రుచిరద్రుమే
అహం కందర్పనహితః స్థాస్యామి తవ పార్శ్వతః 6

త్వం హి రూపం బహుగుణం కృత్వా పరమభాస్వరమ్
తమ్ ఋషిం కౌశికం తంభే లేదయస్య తపస్వినమ్ 7

సా శ్రుత్వా పవనం తస్య కృత్వా రూపమ్ అనుత్తమమ్
లోభయామాన అరితా విశ్వామిత్రం శుచిస్మితా 8

కోకిలస్య తు శుశ్రావ నల్లు వ్యాపారతః స్వనమ్
నంప్రహృష్టేన మనసా తత ఏనాముఛైక్షర 9

అథ తస్య చ శబ్దేన గీతేవాప్రతిమేన చ
దర్శనేన చ రంభాయా మునిః పందేహమాగతః 10

పహస్రాక్షస్య తహ్మర్క విజ్ఞాయ మువిఘ్నంగినః
రంభాం శ్రోధపనావిష్టః కశాప కుశికాత్మజః 11

యస్మాం లోభయసే రంభే కామశ్రోధజయేషిణమ్
దశవర్షనహస్రాణి శైలి స్థాస్యపి డుశ్యగే 12

బ్రాహ్మణ స్సమహతేజాః తపోబలవమవ్రితః
ఉద్ధరిష్యతి రంభే త్వాం మత్క్రోధకలుషీకృతామ్ 13

దీపముక్త్యా మహలేజా విశ్వామిత్రో మహముచిః
అశమ్భవన్ భారయతుం శ్రోధం నంతాపమాగతః 14

తస్య శాపేన మహతా రంభా శైలి తవాఽధవత్
పచః శ్రుత్వా తు కందర్పో మహాక్షేప్స చ నిర్గతః 15

కోపేన న మహలేజా తపోపహరణే కృతే
ఇంద్రియైరజితై రామ న లేభే శాంతి మాతృనః 16

నసంలాఘుతువునందు వృక్షములు అస్థియును నవ
పల్లములతో భుష్టములతో కనువిందుగావిందుమందుకు
అనమయమున నేను మనోహరమైనకోకిలనై మన్మథునితో
గూడి నీ కెంతనే యుందును ఓ రంభా అకర్షణీయుమైన
హుమును తరించి తపమొనరించుచున్నా విశ్వామిత్రమహర్షి
నిత్రమును చలించజేయుము " (6-7)

అంతట రంభ కంద్రునికొనసమును పొటించి, ఎరకు
అకర్షణీయుమైన రూపమున దాచును పిమ్మట ల మందరి
పిజుచున్నట్లును చింపిమను విశ్వామిత్రుని ప్రలోభపెట్టినాము (8)

అప్పుడు ఆ మహర్షి మనోహరముగా అరిపించుచున్న
కోకిలయొక్క స్వరమును విని కుట్టడయ్యెను. ఆ సంతోషముతో
అవలనున్నరెంటిను చూచును ఆ కోకిల మధురధ్వనిని
రంభయొక్క సరుపహాసగానమును వినుటతోడను ఎదుట
నున్న రంభను చూచుటవలనను ఆయనకు సందేహము
కలగెను. (9-10)

కంతట ఆ మహర్షి అది అంతయును అన్వేషింపవచ్చుగా
యని నిశ్చయించెను పిదప అతడు విక్రీడి కుప్పకై రంభను
శరించెను. (11)

"ఓ రంభా కామమును శ్రోధమును జయించునిచ్చితో
తపస్సుచేయుచున్న నమ్మ నీ కృంగారదేష్టలతో, గావముతో
స్రలోచిరెట్టజాచితివి. అందువలన ఓ దుష్టురాలా! పదివేల
సంశ్చిక్తములు నీవు శిలనై పడియుందుము (ఇంద్రుని
కాసమును పొటించి, ఈమె ఇట్లు ప్రవర్తించినది. వాస్తవముగా
ఇందు ఈమెదోషము సమాత్రము లేదు- అని భావించి,
ఏనొత్తర్పణి ఆ ముని కల్గినెను, నా కోపకారముగా కామమునకు
గుఱియైన నీకు తపోబలసంపన్నుడను, మహలేజస్వీయు
వలన నశివ్యుడు నిమిత్తమే ప్రసాదించగలడు. (12-13)

ఇట్లు పరికినపిమ్మట మహలేజస్వీయైన విశ్వామిత్రమహర్షి
తనకోపమును స్వేహించు కొనలేనందులకు విక్రీడి శరపించెను
ఆ మహర్షి యొక్క కఠోరశాస్త్రభారమున రంభ శిలయయ్యెను
మహర్షి కంభున జొరొచ్చుచు పశ్చిమ దిశములకు పని ఇంద్రుడను.
మన్మథుడును ఆచటినుండి తిన్నగా వెళ్లిపోయిరి. (14-15)

ఓ రామా! కోపమునకు లోనగుటచే నాతపోబలము
క్షీణించెను ఇంద్రియములేమో ఇంతవఱకును పశముకాలేదు
లను అలోచనతో పడిన ఆ మహలేజస్వీయొక్క మనస్సునకు
శాంతి కలువాయెను. (16)

జటావాన్య మనశ్చింతా తపోవహరణే కృతే,
నైవ శ్రోధం గమిష్యామి న చ వక్ష్యే కథంచనః 17

అథవా వోచ్ఛసేష్యామి సంవత్సరశతాన్యపి,
అహం విభోషయిష్యామి హ్యత్మానం విభతేంద్రియః 18

తావదావద్ధి మే ప్రాత్రం బ్రాహ్మణ్యం తపసార్జితమ్,
అసుచ్ఛసన్వభుంజానః తిష్ఠేయం శాశ్వతేః సమాః,
న హి మే తప్యమానస్య క్షయం యాస్యంతి మూర్తయః 19

వివం వర్తనహాస్రస్య దీక్షాం న మునిపుంగవః,
చకరాత్రతిమాం తోకే ప్రతిష్ఠాం రఘునందన 20

తపశ్శక్తి తపోవోపుటతే ఆ మహాముని ఇష్టా
పంకల్లింగతేను "ఇక కోపమునకు ఏ మాత్రము తావియ్యను.
మనవశీలుడనై యుంగై నను పంకలకొలది పంచత్సరములు
ఊపిరిబిగిబట్టి కుంభకములో ఉండెదను తపోస్విభవముగా
నాకు ప్రహృత్త్యును పెద్దెందువలకును ఇక ఎంతకాలమైనను
ఇంద్రియమును అదుపుచేయును. గాలిని పిల్చి, బహిరమును
సీకరింపక శరీరమును శుష్కింపజేయుదును. నేతెంతగా
తపంపజేయుదున్నను నాతపఃస్వభావమున నా శరీరావయవములకు
ఎట్టి ప్రమాదము ఉండదు." (17-19)

ఓ రఘునందనా! పిమ్మట ఆ మునిశ్వుడుడు తోకను తో
కనిపిసి యెఱుగని పద్ధతుగా తపోదీక్షవహించును అని
ప్రతిజ్ఞచేసెను. (20)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే చతుష్షష్ఠతమస్తోత్రః (64)

వాల్మీకిని వాల్మీకితీతనై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందిలి బాలకాండమునందు అఱువదివార్షావధియు సమాప్తము

-- * * *

65. అఱువదిబదనసర్గము

తూర్పుదిశయందు విశ్రామింతుని తపశ్రుక్క ఇతడు బ్రహ్మర్షియగును.

అథ హైమవరతీం రామ దిశం త్యక్త్వా మహామునిః
పూర్వాం దిశమనుప్రాప్య తపస్తపే మదామిణమ్ 1

మానం వర్తనహాస్రస్య కృత్వా నతమ్ అమర్తమమ్,
చకరాత్రతిమం రామ తపః పరమదుష్కరమ్ 2

పూర్ణే వర్తనహాస్రే తు క్షాంతభూతం మహామునిమ్,
విఘ్నేర్భహుభిరాధూతం శ్రోధో వాంతరమూనిశత్ 3

న కృత్వా విభ్రయం రామ తప ఆతిష్ఠదవ్యయమ్
తప్య వర్తనహాస్రస్య నతే పూర్ణే మహానతః 4

భోక్తుమారణ్యవావస్థం తస్మిన్ కాలే రఘూత్తమః,
ఇంద్రో ద్విజాచిర్భుత్వా తం సిద్ధమష్టమయాచత 5

ఓ రామా! పిమ్మట ఆ మహాముని ఉత్తరదిశను పిడి,
క్రమముగా తూర్పుదిశకువేరి, తీవ్రముగా తపస్సొనర్చెను. (1)

ఓ రామచంద్రా! ఇంతకుముందు పంకల్లింగదినరీతిగానే
నేనుసంపత్సరములపాటు ఆ మహాముని పరంతరము
మననలిరుడై, మిక్కిలి కష్టపాద్యమైన తపస్సును సాధిలేని
రీతిగా దృఢదీక్షతో ఆచరించెను. (2)

ఆ మునితనస్సు ప్రారంభమై వేయిసంవత్సరములు
గడచెను శరీరము కల్లేవల అయ్యెను. పిక్కు పిష్టములు
ఎదురయ్యెను. ఐనను ఆయన కోపమునకులోనుకాలేదు.
ఓ రామా! ఆ మహర్షి తిరుగులేన తపవల్కుదలను ఏమాత్రము
సడలనియక తపస్సును కొనసాగించెను (3-4)

ఓ రఘువరా! వేయిసంవత్సరములతపోనతిదీక్ష పూర్తి
కాగానే ఆ మహర్షి సారణచేయుః క (భోజనము చేయుటకు)
సిద్ధుడనై ఇంతలో ఇంద్రుడు బ్రాహ్మణవేషధారియై
తనకై ఆ సిద్ధాష్టమును కోరెను. (5)

తస్మై దత్వా తదా సిద్ధం పర్యం విసాయ నిశ్చితః
నిశ్చేషితే స్తే భగవాన్ అభ్యుక్తైః మహాతపాః 6

న కించిదవద్యసిం మౌనవ్రతమువస్థితః
అథ పరమపాత్రం వై వోచ్ఛ్వానమ్మనిపుంగవః 7

విస్వానుచ్ఛ్వానమానస్య మూర్ధ్ని ధామో వ్యభామతః
త్రైలోక్యం యేన సంభ్రాంతమ్ అదీపితమివాభవత్ 8

తలో వేదాన్యగంధర్వాః పన్నగానురరాక్షసాః
మోహితాన్వేజసా తస్య తపసా మందరశ్యముః 9

కశ్యతోవహతాన్సర్వే పితామహామథాబ్రువన్
బహుధిః కారణార్థేన విశ్వామిత్రో మహామునిః 10

లోభితః శ్రోభితశ్చైవ తపసా చాభివర్తతే
న హ్యస్య వృజినం కించిత్ దృశ్యతే సూక్ష్మ మస్యథ 11

ఏ దీయతే యదిత్యస్య మనసా యదభీష్మతమ్
వివాశయతి త్రైలోక్యం తపసా పవరాచరమ్ 12

వ్యాకులాశ్చ దిశ్శుక్త్యా న చ కించిత్ ప్రకాశతే
సోగదాః క్షుభితాన్సర్వే విశీర్షంతే చ పర్యతాః 13

ప్రకంపతే చ క్షుభిన్ చాయుర్దాతా భూతాకుటాః
బ్రహ్మన్ న శ్రుతిజానీమో నాస్తేతో వాయుతే వనః 14

సమ్మూఢ మిదం త్రైలోక్యం సంస్థాభితమావనమ్
భాస్కరో నిష్ప్రభశ్చైవ మహార్జునస్య తేజసా 15

బుద్ధిం న కురుతే యాచన్తాశే దేవ మహామునిః
తానత్ ప్రసాద్యా భగవాన్ అగ్నిదూతా మహామునిః 16

కాలాగ్నిరా యథా హూర్జం త్రైలోక్యం దహ్యతే ఖిలమ్
దేవరాజ్యం చిక్రేత దీయతా మస్య యన్మతమ్ 17

వ్రాజ్యదేవ ఆ మహాతపస్వి మోక్షవ్రతముడు పాటించుచునే
ఆ సిద్ధాన్తమును పూర్తిగా బ్రాహ్మణ నకు సమర్పించెను.
అంతట ప్రవేషముతోనున్న ఇంద్రుడు ఆ అన్యమును
నిశ్చేషముగా భుజించెను. ఆ యుద్ధ తానేమియు భుజించకయే
ఉండిపోయెను. (6)

అనంతరము ఆ మునిగరుడు ఉచ్ఛ్వాస శ్వాసముగాను
లాటింపి. మతేయుక వేయ సంవత్సరములు తపమాచరించెను.
ఆ విధముగా శ్వాసను నిరోధించిన అయనశిరస్సునుండి
అగ్ని పల్లవకము, ఆ అగ్నిప్రభావమునకు ముల్లోకములును
ద్యౌమైశావృచునృల్లు భ్రాంతికి తోనయ్యెను. (7-8)

అంతట దేవతలు, గంధర్వులు, నాగులు, అసురులు
రాక్షసలు ఆ తపోదూష-అగ్నితాపమునకు వెలవెలబడియినవారై,
మూర్ఛితులైరి. (9)

వారందఱును దుఃఖాక్రాంతులై బ్రహ్మాకదకేగి ఇట్లు
వివృంపించుకొనిరి. 'ఓ పితామహా! అనేకకారణములవలన
విశ్వామిత్రమహర్షిని ప్రారోభపఱచుచుకును. అయినకు
కోపముతపించుటకును బహుశీతల సయత్నించితిని.
యెను నందు' నాశీకిగోపకలెదు సైగా ఆయనపట్టుదలనెడలకి
తన్ను వృద్ధిపంపియినే యున్నది. అతనియందు ఇదిమంతయు
దోషము కపించుట లేదు. (10-11)

మీరు అతనిమనోరథము ఏ అంతేగ నివో ఆతడు తన
తపబ్రహ్మ మనే కారణములతోపెగడిన ఈ ముల్లోకములను
నశింపజేయుగలడు. ఆ మహర్షితపోమహామనే దిక్కునృప్తియను
వ్యాకులపాటునకు తోనగుచున్నది. బహుశ్చ అంధకారముయ
మగుచున్నది. సమస్తములు కల్లోలతమలగుచున్నవి.
ఈ తమలన్నియును శిధిల ములగుచున్నవి భూమి
కొవ్వెంపచున్నది. వాయువులు సంధముగ నీడుచున్నవి.
జలము నాస్త్రములగుచున్నది. ఓ బ్రహ్మదేవా! ఏమిచేయుటకును
మాకు తోచకున్నది. (12-14)

ఆ మునియొక్క మహాతపస్సుమందు సూర్యుడును
వేలవెలబడిపోయెనన్నాడు ముల్లోకములలోని ప్రాణజన్మియును
హాసకక్షేతకు గురియై, దిక్కులోచని స్థితికి తోనగుచున్నది. (15)

ఓ దేవా! వ్రాజ్యదేవ పశాదుత్రయహామని అగ్నితుల్యుడ.
ఈ మహాతేజోమూర్తి లోకములను నశింపజేయుటకు
సంకల్పింపకముందె తయ్యము అన్మోహించుడు యుక్తము.
పూర్వము పశయాగ్నిలోనలే ఇప్పుడు ఇతనితపోమహిమచే
ముల్లోకములు పూర్తిగా దహించిపెడుచున్నవి. కనుక
ఆ మహర్షిజడ మితమేదైనను, కడకు అతడు దేవరాజ్యమునే
గోరినను ఇచ్చివేయుడు. (16-17)

తత మృదగణాః పర్వే సీతామహాపురోగమాః
విశ్వామిత్రం మహారాజం మధురం వాక్యమబ్రువన్ 18

బ్రహ్మరే స్యాగరం తేఽస్తు తపసా సృ మహాక్షితా
బ్రాహ్మణ్యం తపసోగ్రేణ ప్రాప్తవానసి శాశిక 19

దీర్ఘ మాయుశ్య తే బ్రహ్మన్ వదామి నమకుర్మణః
స్మృతి సామ్యహి భద్రం తే గచ్ఛ సౌమ్య యథాశుభమ్ 20

సీతామహావచః కృత్వా సర్వేషాం చ తిహికసామ్
కృత్వా సజామం ముదితో వ్యాజహర మహామయిః 21

బ్రాహ్మణ్యం యది మే స్రాప్తం దీర్ఘమాయు స్మృతైవ చ
ఓంకారశ్చ వషట్కారో వేదాశ్చ పరయంత్య నామ్ 22

క్షత్రవేదవిదాం శ్రేష్ఠో బ్రహ్మచేదవిదామహి
బ్రహ్మపుత్రో పశిష్ఠో మామ్ దీనం పరితు దేవతాః 23

యద్యయం వరమః శమః కృతో యంత్య మరక్షణాః
తతః ప్రసాదితో దేవైః పశిష్ఠో జపలాం పరః 24

పశ్యాం చచార బ్రహ్మర్షిః వివమస్త్రితీ చాబ్రవీత్
బ్రహ్మర్షి స్త్వం న సందేహః పర్యం నయత్యుతే తవ 25

శయ్యత్వా దేవతా శ్రాపే సర్వా జగ్ము ర్యథాగతమ్ 26

విశ్వామిత్రోఽపి ధర్మాత్మా లభ్యా బ్రాహ్మణ్యమంత్రమహి
పూజయానూన బ్రహ్మర్షిం మసీష్ఠం జపలాం పరమ్
కృతకామోమహీం సర్వాం చచార తపసి స్థితః 27

ఏవం తర్జనేన బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్తం రామ మహాత్మనా
ఏష రామ మునిశ్రేష్ఠ ఏష విగ్రహవాంశభః 28

సంకరము దేవతలందఱును బ్రహ్మచేపునితోగూడి
మహాత్ముడైన విశ్వామిత్రునికడకు వెళ్లి బ్రహ్మర్షి సేకు
స్వాగతము నీ తమస్సులకు మిచ్చితమి అని మఱియుగా
పలికిరి ఏమొక బ్రహ్మచేపుడు 'ఓ శాశికా! నీ తీవ్రమైన
తపసించుముగా బ్రహ్మత్వమును పొందితివి. ఓ బ్రహ్మర్షి!
ఈ వేదతఱుమిష్టము. నీకు దీర్ఘయుభయ ప్రాప్తిమయ్యెను.
నీకు కుభవలంకర వలుగుగాక ఓ సౌమ్యుడా నాయుగా
వెల్లివచ్చు' (18-20)

సీతామహావచాశ్చ మృలను అందుకొని, బ్రహ్మచేదవతంతు
నమస్కరించి ఆ మహాముని సంతోషముతో ఇట్లు పలికినా. (21)

'ఓ సీతామహా! నీ అనుగ్రహమువలన నాకు బ్రహ్మర్షియు
బ్రహ్మర్షిత్వము గీర్వానుభవ లభించి నీ గాఢన 'ఓంకారము
'పవిత్రతరము' యుక్తములను చెయించు అర్హత, వేదములు
(వేదములను శిష్యులకు బోధించు అధికారము) నాకు
లభించుగాక (22)

ఓ వేదతలాలా! క్షత్రియవిద్యలగు దినర్జునాయతకు
మూలమైన అదిర్భవేదము 'యదును, బ్రహ్మస్మృతపాఠకములైన
ఓ పరితుని ప్రతాపించు' మున్నగు సువేదములను గాఢము
పొందిగతుడును, బ్రహ్మచేపునిమాదియును ఎవ కస్యమహర్షి
నన్ను బ్రహ్మర్షిగా నెక్కను నీటము) నట్లు దయతో
అనుగ్రహించి వెల్లిదురుగాక. (23)

ఏవం దేవతలు జపిద్యానపర్యంతో ప్రముఖుడైన పశిష్ఠుని
ప్రసన్నుడైగా జేసికొనిరి అప్పుడు ఆ పశిష్ఠుడు ఏవమన్న
(అట్లేకొన్నమ్మ) అనగా యజ్ఞములను చేయించుటకును
శిష్యులకు వేదములను బోధించుటకును నీవు అర్హుడవ.
నీవు బ్రహ్మర్షిని' వచ్చి అని విశ్వామిత్రునితో పలికి తతనితో
పర్యమవేసెను (24-25)

అంతట వేదతఱును నీవు నిస్సంశయముగా బ్రహ్మర్షిని
మీ కరేన' అన్నియును నయిమాడును అని పలికి
స్మస్తానములకు వెళ్లిరి. (26)

ఈ విధముగా ధర్మాత్ముడైన విశ్వామిత్రుడు ఉత్తమమైన
'బ్రహ్మర్షి' పదవిని పొంది మృతజపతత్పరులలో శ్రేష్ఠుడైన
పశిష్ఠుని ధోతించును ఎఫలమనోరథుడైన విశ్వామిత్రుడు
తపస్సును కొనసాగించుచునే భూమండలమంతలయనును
సంచరించెను. (27)

శతానందమహర్షి ఇంకను ఇట్లు నుడివెను- ఓ రామా!
మహాత్ముడైన విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మర్షియయ్యాను. నిజముగా
ఇతడు మునిశ్రేష్ఠుడు, మూర్తిబలించిన తపస్సు, సరంతరము

విష ధర్మపథో విత్యం ఏర్వస్త్యష వరాయణమ్ ।
విష ముక్త్యా మహాతేజా విరరామ ద్విదోత్తమః । 29

శరానందనచః శ్రుత్వా రామలక్ష్మణనన్దితౌ ।
జనకః ప్రాంజలి ర్వాక్య మువాచ కుశికాత్మజమ్ । 30

ధన్యా ప్త్యమగృహీతోః స్మి యన్య మే మువిభుంజః ।
యజ్ఞం కాకుత్స్థశపిఠః ప్రాస్తవానపి ధార్మికః । 31

పాపితోఽపాం త్వయా బ్రహ్మన్ దధనేన మహామునే
గుణా బహువిధా ప్రాప్తాః తవ నందద్భవాన్మయా 32

విస్తరేణ చ తే బ్రహ్మన్ శీర్షమానం మహాత్మవః । 33

శ్రుతం మయా మహాతేజో వామేణ చ మహాత్మనా ।
వదన్త్యః ప్రాప్య చ పరః శ్రుతాస్తే బహవో గుణాః 34

అశ్రమేయం తపస్తుభ్యమ్ అశ్రమేయం చ తే ఐంమ్
అశ్రమేయా గుణా శ్రవణ నిత్యం తే కుశికాత్మజ 35

త్వస్తి రాశ్చ ర్యభూతానాం కథానాం వాస్త మే విభో
కర్మకాలో మునిశ్రేష్ఠ లంబతే రవిమండలమ్ 36

శ్వః క్షభాతే మహాతేజో ద్రష్టుమర్హసి మాం పునః
ప్యాగతం తపతాం శ్రేష్ఠ మామమజ్ఞాయ మర్హసి 37

ధర్మలత్తురుడ మహాతేజో వరాక్రమశాలి' అని పలికి
మహాతేజస్వీయైన శతానందుడు మిన్నకుండెను. (1) 28-29)

శతానందుడు రామలక్ష్మణులకు తెలిపిన విశ్వామిత్రుని
పృథ్విలతమును ఎవ జనకుడు వారినమన్తమున కొలికినకు
కంజరి పట్టించి ఇట్లు నుడివెను. (30)

"ధర్మాత్మా ఓ మునిశ్శరణా! నాపై అనుగ్రహము ఉంది,
రామలక్ష్మణులను తోడ్కొని నేను తలపెట్టిన యజ్ఞమునకు
రియతో వచ్చేసితిరి. నేను భనుడనైతిని (31)

ఓ మహాత్మా! బ్రహ్మర్షులలో ఎత్తముడనైన విశ్వామిత్ర
మహాముని! మీ దర్శనమునే నేను ఎవ్వరికన్నెక్కినది, మీ
దివ్యదృష్టిని బావమున నాకు వెక్కువయోజనములు
పెనుకూడవే (32)

మహాతేజస్వీవైన ఓ బ్రహ్మర్షి శతానందమహర్షిచే
విస్తృతముగా ప్రస్తుతించబడిన ఓ మహాతపస్సును గూర్చి
మహాత్మడైన శ్రీరామునితోపాటు నేనున వెంటిని. ఇహం
వేరియింపు నత్తురునులు అందును మీ ఉదాత్తగుణములను
గూర్చి వినితి. (33-34)

ఓ విశ్వామిత్రమహర్షి! అభిచ్ఛిన్నముగా కొనసాగిన
మీ తపస్సు అమృతమై నది. ఈవారికు అందనిది, మీ బలము
నిరుపమానము మీగుణములు 'ఇట్టివి' అని చెప్పుటకు
అలవికానివి. (35)

ఓ ప్రభూ! మనీషరా! ఆశీర్వాదములైన మితభలను
ఎంతగా వీడ్చిన తపఃపీఠిరులలోను మార్కడు అస్మాద్రిసి
వేరుచున్నాడు సంతా వందనాదులకు ఇది సమయము
తపోధనులలో శ్రేష్ఠుడైన ఓ మహాతేజస్వీ! మీకు ప్యాగతము
శ్వ ప్రాంతకాలమున విన్ను దర్శించును. ఇప్పుడు వెల్లుటకు
అనుమతిని ఇందు " (36-37)

1) విశ్వామిత్రుని పృథ్విలతమునకు వెళ్లడయగుచున్న విశేషములు

శతానందుడు తపఃపట్టియైన అహర్కాలెవరి రామముక్తి అభిందినందులకు ఎంతయు సంతసించెను ఆ
రామముక్తినికలిగించినపుణ్యముకల్గి శ్రీరాముడు గానికి ప్రేరణ/సార్థిక మహాత్ముడు విశ్వామిత్రుడు. ఆ రామశరణు
శతానందునకు పరమస్థానములు ఆ పూజ్యబావముతోనే శతానందుడు తనకు ఈ కారము వేసి విశ్వామిత్రుని
పర్వతవైభవమును ప్రాంతీకముగా తెలిపెను. తనకు మేలుచేసినవారిని విన్నవించకముందు పర్వతములలక్షణము

1) రామశ్రోతములను అయింపుడు మిక్కిలి కష్టపాద్యము

2) రామశ్రోతములను అయింపించినదే బ్రాహ్మణోత్తముడు (బ్రహ్మజ్ఞుని)

3) బ్రహ్మజ్ఞులను అప్పుడు అంతమిందెనుగాడు.

4) బ్రహ్మనేత్రులు అవహామునోయివా ప్రణయమువ్వించిపిరి విశ్వములు ఎదురగుచునేయులకును
బ్రహ్మజ్ఞునియైన ముప్పవీరుడల అవహాము శేషుడవలెనే విశ్వామిత్రుని లక్ష్యమిటు పరముగా తీవ్రవిష్ణుములు
నిర్వచింపి.

ఏన ముక్త మునివరః ప్రసవ్య పురుషర్షభమ్
వివషణ్ణాతు జనకం ప్రేతం ప్రేతమవాన్షదా 38

ఏన ముక్త్యా మునిశ్రేష్ఠం సైదేహో మిథిలాధిపః
ప్రదక్షిణం చకరాశు పోషాధ్యాయస్సబాంధవః 39

విశ్వామిత్రోఽపి ధర్మాత్మా నహరామస్సలక్షణా
స్సవానమభిచక్రాశు పూజ్యమానో మహర్షిభిః 40

జనకుడు ఇట్లుంటుండగా ఆ మునివరుడు విక్రీర్తి
యందున్నాడాయను ఇతడు తనకర్మనమునకు సంకసించిన
పురుషుడగు జనకుని ఎచ్చుకొనెను వెళ్లుటకై ఆ రాజునకు
వెంటనే అనుక్రమ ఇచ్చెను. (38)

మిథిలాధిపతియైన జనకమహారాజు ఆ మహర్షితో ఇట్లు
పలికి, ఆయనఅనుమతని పొంది, అం పురోహితులతో
ఒకప్పుడల గూడి ఆయనకు ప్రదక్షిణమొసర్చి తనదిపెనునకు
వచ్చు ధర్మాత్ముడైన పూజ్యులుడగు మహర్షులచే పూజించబడ్డ
రామలక్ష్మణులతో తననివాసమునకు వెలెను. (39-40)

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదీకావ్యే బాలకాండే సంచషష్ఠీతమస్సర్గః (65)

వాల్మీకిమహర్షినివితమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునకు 65 కాండమునందు అట్లుపద్యపద్యములను పద్యము

-- * * * --

66. అటువదిలఱవసర్గము

జనకుడు జనధనున్ని కలితమును తెల్పుడు. నీరాదేవిన నిహరామోదగోరెవచ్చిన రాజకుమారుల తిమితెన్నలను వివరించుట.

తతః ప్రభాతే విమలే క్షతకర్మా నరాధిపః
విశ్వామిత్రం మహాత్మానమ్ అజాహవ సరాభుజమ్ 1

ఏమర్షయిత్వా ధర్మాత్మా శాస్త్రద్భిక్షేన కట్టణా
రాఘవో చ మహాత్మానౌ తదా వాక్యమువాచ హ 2

భగవన్ స్వాగతం తేఽస్తు కిం కరోమి తవానఘ
భవావాఙ్మనయతు హమ్ అజ్ఞాప్య భవతా హ్యహమ్ 3

ఏవమక్రమే ధర్మాత్మా జనకేన మహాత్మానా
ప్రత్యువాచ మునిర్వీరం వాక్యం వాక్యవిశారదః 4

పుత్రా దశరథస్యేషా క్షుచియా తోఽవిష్కృతా
త్రష్టకామా ధనుశ్చేష్ఠం యదేతత్ త్వయి తిష్ఠతి 5

ఏతద్దర్శయ భద్రం తే భృతకామౌ నృపాత్మాజౌ
దర్శనాదస్య ధనుషో యశేష్ఠం ప్రతియాన్యతః 6

ఏవమక్రమే జనకః ప్రత్యువాచ మహామునిమ్
శూయతామస్య ధనుషో యదర్థమిహ తిష్ఠతి 7

అటునాడు తెల్లవాఱగడే ఒనకమహారాజు తనప్రాతః
కాలవిదులను సిద్ధుర్తించుకొని, మహాత్ముడైన విశ్వామిత్రుని,
రామలక్ష్మణులను ఆహ్వానించెను. (1)

ధర్మాత్ముడైన జనకమహారాజు విశ్వామిత్రమహర్షిని
మహాత్ముడైన రామలక్ష్మణులను పరివీరానముగా పూజించి,
ఆ మహర్షితో ఇట్లునుడిచెను. (2)

'పూజ్యుడవైన ఓ బ్రహ్మర్షీ! నీకు స్వాగతము. నేను ఏమి
చేయవలెనో అజ్ఞాపింపుడు, నేను మీ అజ్ఞానుకర్తని' (3)

మహామహాత్ముడైన జనకుడు ఇట్లు వాత్సల్యముగా ధర్మజ్ఞుడు,
వాల్మీకులుడు అం విశ్వామిత్రమునకు ఆ విరువకు, జనకునకు,
ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (4)

'ఓ రాజా! నీకు దశరథ-వారాజకుమారులు, జగత్పసిద్ధు
డైన క్షుచియవీరులు మీకడనున్న శ్రేష్ఠుడైన ధనుస్సును
మాదొరుచున్నారు. నీకు శిఫిమగునాక, ఆ వానమును
మోసింపుము ఈ రాజకుమారులు దానిని దర్శించి తమ
ముచ్చటదీర్చుకొని వెళ్లుదురు.' (5-6)

మునివరులకులను నీని, జనకుడు ఆ ఋషితో ఇట్లు
వచించెను 'ఓ మహాత్మా! ఈ విల్లు మాయించి ఒంటుటకు
'ఓ ప్రయాణమినుగూరి తెచ్చెదను-వినుడు. ఎది పంజున

దేవదాత ఇతి భ్యాత్ నిమేషస్థే మహీసతి |
న్యాసోఽయం తస్య భగవన్ హస్తే చత్ మహాత్మవా 8

దక్షయజ్ఞవధే పూర్వం భనురాయమ్య నిధివాన్
దుద్రష్టు తదవాన్ తోషాత్ పతీంమిదమబ్రవీత్ 9

యస్మాద్భాగ్యవో భాగ్యాకల్పయత మే మదా
వహంగాణి మహర్షాణి భనుషో తాతయామి మి 10

తత్ విమివసన్ ర్నే దేవా నై మునిపుంగవ
ప్రసాదయంతి దేవేషం తేషాం సేతోఽభవద్భవః 11

ప్రీతియుక్త స్స పర్యేషాం దదౌ తేషాం మహాత్మామ్
తదేతద్దేవదేవస్య భనురత్నం మహాత్మనః
భాగభూతం తవా నృత్యమ్ అస్మాకం పూర్వకేచిభో 12

అథ మే కృషతః శ్రేత్రం తాంగలాదుత్థితా మయా
శ్రేత్రం శోభయతా లబ్ధా వామ్నా సేతీతి చ్చినుతా 13

భూతలాదుత్థితా సా తు వ్యవర్జిత మమాత్మజా |
వీర్యకుత్సేతి మే కన్యా స్తాపితేయమ్ అమోనిజా 14

భూతలాదుత్థితా తాం తు వ్యవర్జితాం మమాత్మజామ్ |
వరయామామరాగమ్య తాతానో మునిపుంగవ 15

తేషాం వరయతాం కన్యాం పర్యేషాం పృథివీక్షితామ్ |
వీర్యకుత్సేతి భగవన్ న దదామి సుతామహిమ్ 16

తత స్సర్వే వృషతయః సమేత్య మునిపుంగవ |
మిథిలామభ్యుపాగమ్య వీర్యజిహ్వావస్తదా 17

తేషాం జిహ్వాసమావాసాం వీర్యం భనురపిహృతమ్ |
న శేషార్హణే తస్య భనుషస్తోతనేఽపి వా 18

తేషాం వీర్యవతాం వీర్యమ్ అల్పం శ్లాఙ్గా మహిమవే |
ప్రత్యాఖ్యాతా వృషతయః తస్మిన్ భోధ తపోధవః 19

అంతరక్షతర్థియైన దేవతాకుడు అని మహాలాభ మిగుల భాతి
వహించినవాడు మహాశృంగుడు అతనికి ఈ వస్తువును
న్యాసముగా ఇచ్చెను పూర్వము రక్షకాక్షయజ్ఞ భ్వంసమైనప్పు
నయమున మహా పరాక్రమవాళియైన కపుమే లీలగా ఈ
వస్తువును ఎక్కు పెట్టి క్రుద్ధుడై దేవతలతో ఇట్లనెను (7-9)

2 దేవతలారా వామ్నామిలను కోరుచున్న వాకు
నాటికి ఎవరూకూర్చి కారణమున ఏక్కిది శ్లాఙ్గా భవ మే
దీనియలమి ఈ వినుస్సుకో భండించెదను (10)

అంతట దుఃఖితులైన దేవతలందఱును ఈ ఎత్తే శృంగుని
భనున్నునగా చేసికొనుటకై ఆయనను ప్రార్థించిరి వీమల
శివుడు వారియెడ సంతోషపడెను ఎంతయుదైన ఆ
పరమశివుడు ఈ మహాదనుస్సును దేవతలకు వానుకగా
ఇచ్చెను పిమ్మట వారు యీ వంశమున పూర్వజాతైన
తేవరాతునకు చేసికొనినాముగా పమర్చింపిరి. (11-12)

3 కుబ్జుడు నను యీ సుభద్రయై భూమిని దుస్సులుండగా
రాగత్రాణుగలది అక కన్య వెలువడెను (1) నాగలిదానవ
లిభింపడునది ఈమె సేతి యని ప్రసిద్ధికెక్కను (13)

ఈమె భూమిమండలేయే అచర్చనలంఘ్యులకిని సేను
ఉపవారిమిలను నేరపులలని నాకుకూర్చినది అతొనెజలైన
ఈ శివ్యకు పరాక్రమమే అల్పము అలా పరాక్రమవంతుడు
మాత్రమే ఈమెను వివాహము చేసికొనుటకు అస్సడు (14)

4 మునీశ్వరా భూతలమునుండి వెలువడి నా కుమార్తెగా
పెట్టి పక్షియైన ఈమెను పరిణయమాడుటకు పేక్కుముండి
రాజకుమారులు చెచ్చెనరి 5 పూజ్యవా! నా కుమార్తెను
పెండ్లియాడగోరి వచ్చి ఆ రాజకుమారులు తగుపరాక్రమములు
కానందుచు ఈమెను ఎచ్చరికనీ ఈయలేదు మునిహరి
రాజులందఱును కలిసి మిథిలకు వచ్చి భనున్నును
ఎక్కుపెట్టి తమపరాక్రమమును పరీక్షింపకొనగోరిరి అట్లు
కుతూహలకర వారికి ఆ పహాకిరనున్నా ఇందర్భులబంధను
అప్పుడు వారిలో ఎప్పుడును దానినీ ఎక్కు పెట్టిలేకపోయిరి ఎన్నో
కవీనము కవచ్చుల కింను ఎందఱు కాలికసేయిరి. (15-18)

తపోగపడవైన 2 మహిమిని అచ్చున రాజుమారులలో
పరాక్రమము స్వల్పమని గ్రహించి వారికి కన్యనియిలకు
నేను సమ్మతించలేదు అవలంబము జరిగిన వికేమియలకు
తెలిపెదను పనుడు. (19)

తతః పరమకోపేన రాజానో మునిపుంగవః ।
 న్యయంధన్ విధిలాం పర్యే వీర్యవందేహమాగతాః । 20

అర్మావమవధూతం తే విజ్ఞాయ నృపపుంగవాః ।
 రోషేణ మాహతాః విష్ణాః వీరయన్ విధిలాం పురీమ్ । 21

తతః సంపత్పరే పూర్ణే క్షయం యాతాని సర్వశః ।
 సాధవాని మునిశ్రేష్ఠ తతోఽహం భృశ దుఃఖతః । 22

తతో దేవగణాన్ ఏభ్యాన్ తపసాః పాం ప్రసాదయమ్
 దదుశ్చ పరమస్రీతాః చతురంగజలం నుదాః । 23

తతో భగ్నా నృపతయో హన్యమానా దీశో యయాః
 ఆవిర్యా వీర్యనందిన్తాః సాహిత్యాః పాపకర్మణః । 24

తదేతస్మినిశాఘ్నం భనుః పరమభావ్యరమ్
 రామలక్ష్మణయోశ్చాపి భర్తృయిష్యామి నువ్రతః । 25

యద్యన్య భనుషో రామ కుర్యాదాలోషణం మునే । 26

సైతామ్ ఆయోనిజాం వీరాం తస్మాం వాశరభేరహమ్ 27

అర్జునర్మాకమనంతుల్లవ ఆ రాజులుదెఱును మిక్కిలి
 మదితులై, మిథిలావగరమును ముట్టడించిరి. ఆ సుహృదాజులు
 అంపిఱును పర్వాకమనంతులమెడత తనను అనమానికట్లా
 రానించీ మిగుల రోషావేశపరులై మిథిలావాసులను అన్న
 విధముల బాధింపసాగిరి. ఇట్లు ఒకనంపల్లరము గడువగా
 నా దుర్గరక్షణ సాధనములన్నియు అన్యవిధముల దెబ్బతినెను
 ఓ ముహూర్తా అందులకు నేను మిగుల వశమిది (20-22)

అనంతరము ఈవిష్ణుద్వారా నేను చేపలెలవందచేసి
 సునిన్ములను జేసికొంటిని అందులకు నన్నువేసలేదును
 అదనుస్రీతులై నాకు చతురంగజలములను అమ్మహించిరి
 ఆ రాజులెల్లమను చావుదెబ్బలు తిన్ననారై భంగపాటునకు
 లోనైరి. అర్జునర్మాకమశాలులై, పాపకర్మలకు ఒడిగట్టిన
 వాండరును తోకోమీనులై మంత్రముతో ఒడి నలుచిక్కుకును
 పాటిపోయిరి. తనస్సంపన్నుడనైన ఓ ముహూర్తా మిక్కిలి
 ప్రాముఖ్యత ఈ రనున్నును రామలక్ష్మణులకును యాపెడను
 ఓ మహామునీ శ్రీరాముడు ఈ శివరనున్నును ఎక్కువజ్ఞునచో
 అయోనిజులైన నా కుతురగు వీరాదేవిని ఈ దాశరథికి
 సమర్పింపగలను 24-27

ఇత్యాదీ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే షట్షష్ఠితమస్తర్గః (66)

వాల్మీకిమహర్షినిరవితరైః ఆదికావ్యమైవ శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు అంపిఱులయొక్కయు నిరూపణము

-- * * *

67. అటువదివిడనపర్గము

శ్రీరాముడు శివరనుధృతిమొనర్చుట ఎళిరుని ఆహ్వానింపిరికై జనకుడు మంత్రపిఱ్ఱులను ఆయోధ్యకు పంపుట

జనకస్య పతన్తుత్యా నిశ్వామిత్రో మహామునిః
 భనుర్భర్తృయ రామాయ ఇతిహోవాచ పార్థివమ్ । 1

తతస్స రాజా జనకః సామంతాన్ వ్యాదిదేశ కా
 భనురానీయతాం దివ్యం గంధమాల్యపిఘాడితమ్ । 2

జనశన సమాదిష్టాః సచివాః ప్రాచిన్ శురీమ్ ।
 తద్దమః పురతః క్షుత్వా విర్లగ్నుః పార్థివాశ్శయాః । 3

సృణాం శరాని సంహతౌ వ్యాయతానాం మహాత్మనామ్ ।
 మంజాషామ్ అథవక్రం తాం సమూహస్తే కథంచనః । 4

పిత్వామిత్రమహాముని జనకునెలలుకులు విని ఆ
 మహారాజాతో 'శ్రీరామునకు ఆ శివరనున్నును యాపును
 అపేనుడివెను. (1)

అనంతరము ఆ జనకమహారాజు 'గంధపుష్పమాలలతో
 చక్కగా అలంకృతమైయున్న ఆ దివ్యద్రునున్నును ఇక్కడికి
 దేబ్బుడ' - అని కార్యరట్నలనమర్శించుట అశ్చ ఇచ్చెను. (2)

ఆ సచివులు జనకునిఆదేశముమేరకు రనున్నును
 భివపించిన ప్రదేశమున సేవించిరి పిమ్మట రాజు ఆహ్వానించిన
 విధముగా ఆ భనువును ముందుంచుకొని, బదుటకి జరిగిరి
 బలిష్ఠులు దీర్ఘకాయులు ఎవ నడువేలమంది పురుషులు
 ఎనెవరి చక్రములకెటును పైగల ఆ ధనుపేరికను మిక్కిలి
 క్రమతో ఎక్కితలకు అగిహనిపచ్చిరి (3-4)

రామాయ య సుజాషామ్ ఆయనం యత తథనుః
సురోపమం తే జనకమ్ తీచు శ్శ్వవచిమూర్తిణః । 5

ఇదం ధనుర్వరం రాజన్ పూణితం సర్వరాజభిః ।
మిథిలాధిప రాజేంద్ర దర్శనీయం యదిచ్చసి । 6

తేషాం వ్యూహే వచః శ్రుత్వా కృతాంజలిరభాషత ।
విశ్వామిత్రం మహాత్మానం తాచోభా రామలక్ష్మణౌ । 7

ఇదం ధనుర్వరం బ్రహ్మన్ జనతైరభిపూజితమ్ ।
రాజభిశ్చ మహావీర్యైః అశక్తైః పూరితం పురా । 8

నైతత్ మహగణావృధ్యే నానురా వ చ రాక్షసాః ।
గంధర్వచుక్షుప్తవచాః న కీన్ద్రశమహోరగాః । 9

శ్చ గతిశ్మానుషాణాం య ధనుశ్శోష్య క్షపూరణే ।
ఆరోపణే నమాయోగే వేచనే తోచనేఽపి వా । 10

తదేతద్ధనుషాం శ్రేష్ఠమ్ ఆనీతం మునిపుంగవః ।
దర్శయైతన్మహాభాగ ఆసయో రాజపుత్రయోః । 11

విశ్వామిత్రస్తు ధర్మాత్మా శ్రుత్వా జనకభాషితమ్ ।
వత్స రామ ధనుః పశ్య ఇతి రాఘవమబ్రవీత్ । 12

బ్రహ్మర్షేర్వచనాద్రామో యత్ర తిష్ఠతి తథనుః ।
సుజాషాం తామ్ అపొష్యత్స ధృష్ట్వా ధనురభాష్రవీత్ । 13

ఇదం ధనుర్వరం బ్రహ్మన్ సంస్మృశామీహ పాణినా ।
యత్సవాంశ్చ ధనిష్యామి తోచనే పూరణేఽపి వా । 14

బాధమిత్యేవ తం రాణా మునిశ్చ నమభాషత । 15

తీంయా వ ధనుర్మధ్యే జగ్రాహ వచనామ్నువేః ।
పశ్యతాం నృపహస్తాణాం బహునాం రఘువందనః ।
ఆరోపయిత్వా ధర్మాత్మా పూరయామాస తద్ధనుః । 16

తద్భరంజ ధనుర్మధ్యే పరశ్రేష్ఠో మహాయశాః ।
తస్య శబ్దో మహానాదీత్ ఏర్థా తనమనిస్యసాః । 17

ఆ రాజగారిమంత్రులు రఘుస్సను భిద్రవణచిన భనుప
పేజీకను తీసికొనివచ్చి, వైవతుల్యుడైన జనకమహారాజుతో
ఇట్లునడించెరి. (5)

ఓ మహారాజా! ఈ శ్రేష్ఠమైన ధనుడు, మహామహాలైన
రాజులందఱనుండియు పూజలను అందుకొనినది. ఏదిలా? రాజేంద్రా!
మీ అభిలషించినట్లు శ్రీరామునకు చిహ్నరసిన
దనుడియే. (6)

వారిమొదలను విని, జనకడు అంజలిసేతుని మహాత్ముడైన
విశ్వామిత్రునితోడను, రామలక్ష్మణులీరువులతోడను శబ్ద
పలికెను. (7)

"ఓ బ్రహ్మర్షీ మామూర్చకులైన మహారాజులందఱును
పూజించుచున్నది; కిన్ద్రునిని, తాచోపి, శిశుమూడోరిని
మహావీరులైన రాజులు ఈ మహాధనుస్సును ఎక్కువెట్టలేక
పరిత్యజిరిరి ఈ కిందకులును వంచు కున చల్లెత్తాడును
కూర్పురును బాణముని నింపిరిమరుకును, అల్లెత్తాడును
చాగురుకును కింపి దానిని ఎత్తుకొనెను పుష్కరేనపుడూరి,
అనురులుగా, రాక్షసులుగా, అగ్రశ్రేణికి చెందిన అంజరగులు,
యెత్తులు, కిష్కపిలు నాగులుగాని ఎదుర్కులుకొరికపోయిరి.
ఇక సామాన్యులైన మరపురిమనుము, కెప్పిలో మహాయుధులైన
ఓ మునీశ్వరా అట్టి మహాశక్తిమంతమైన ధనుస్సు ఇవలీకి
వేర్చుచుండి ఈ రాజపుత్తులను దీనిని వాసింపుడు. (8-11)

ధర్మాత్ముడైన విశ్వామిత్రుడు జనకునిమాటలను విని,
'నాయనా' రామా! ఈ ధనుస్సును హడును" అని
రఘువరునితో అనెను. (12)

అంతట శ్రీరాముడు మహర్షిఆదేశమును అనుసరించి
ఆ ధనుస్సును భిద్రవణచిన పేదీకను తెరిచి, ధనువును
జూచి ఇట్లుమడిచెను. (13)

"ఓ బ్రహ్మర్షీ ఇప్పుడే ఈ మహాధనుస్సును చేతితో తాకి
చూచెదను దానిని పైకెత్తి అల్లెత్తాడును నింపిమరుకు
పూనుకొనెదను అందులకు జనకుడును, విశ్వామిత్రుడును
'అరి' యని ఎరికిరి. (14-15)

అంతట ఆ రఘువందనుడు నేలకొరిచి సదస్యులు చూచు
మండగా మొసలెత్తును అనుసరిం. ధనుస్సు మధ్యభాగమును
అకలింకా వట్టుకొనెను. పక్ష ర్విద్యాకుశలుడు, మహాశక్తిమంతుడు
జన శ్రీరాముని కరస్పర్శ మాత్రముననే ఆ ధనుస్సు వరిసెను
అప్పుడు ఆ విద్యుడు అంతికిని సంధిం వారిని కల్లారము
లాగను వెంటనే ఆ విల్లు ఫెళ్లువ పిట్టెను. ఆ ధనుర్బల
ధ్వని విడుగుపాటుపలి భయంకరముగా ఉండెను. (16-17)

భూమికంపశ్చ మనుహాన్ సర్వతస్యేన దీర్ఘతః
విపేతుశ్చ సహస్వర్యే తేన శబ్దేన మోహితాః |
వర్జయిత్వా మునివరం రాజానం తా చ రాఘవాః | 18

సర్వాశ్చ స్తే జనే తస్మిన్ రాజా విగతసాధ్వనః
ఉవాచ స్రాంజలి రాత్యం వాక్యజ్ఞో మునిపుంగవమ్ | 19

భూవన్ దృష్టవీర్యో మే రామో దశరథాశ్మజః
అత్యద్భుతమచింత్యం చ న తస్మి తమిదం మయా | 20

జననానాం కులే కీర్తిమ్ అహరిష్యతి మే నుతా
సీతా భర్తారమాసాద్య కామం దశరథాశ్మజమ్ | 21

మమ సత్యా సతిశ్చా చ విర్యకుల్పేతి తౌశికః |
సీతా ప్రాప్తై ర్భూషణమతా దేయా రామాయ మే నుతా | 22

భవతో నుమతే బ్రహ్మన్ శీఘ్రం గచ్ఛంతు మంత్రిణః |
మమ కౌశిక భద్రం తే అయోధ్యాం త్వరితా రథైః | 23

రాజానం ప్రశీలై ర్వాక్యైః అనయంతు పురం మమ |
సదానం విర్యకుల్కాయాః కథమంతు చ సర్వతః | 24

మునిగుప్తా చ కాకుత్స్థా కథయంతు నృపాయ నై |
సీమాలాంతు రాజానమ్ అనయంతు సుశీఘ్రగాః | 25

కౌశికశ్చ తథేత్యాహ రాజా చాభిష్య మంత్రిణః | 26

అయోధ్యాం ప్రేషయామాస భర్మాత్మా కృతశాపనాన్
యథాత్మత్వం కమాభ్యాతుమ్ అవేతుం చ నృపం చిదా | 27

ఎవ్వతములు బ్రష్టలినట్లనిపించెను, భూమి కంపించెను,
విశ్వామిత్ర మహర్షియు, జనకమహారాజు సరోత్తములైన
రామలక్ష్మణులు తప్ప పెరిగిన వారందఱును ఆ మహోర్వసకి
మార్చిల్లిన పోయిరి | (18)

కొంతతడవునకు ఆ ఒరులందఱును మూరగుండి
తేలుకొనిరి శ్రీరాముడు తిప్పమన్న నున్న సెట్టుతో లేచి
అప్పుడు తనప అల్లుడు అగ్నితో కాడో అని కలచుపడుమన్న
ఒగునయొక్క మనసు కురుటఁడెను సేమక వాక్కులురుదైన
ఆ రాజు అంజలిమనంచి విశ్వామిత్రమనితో ఇట్లనెను | (19)

“ఓ మహాత్మా! దశరథునికుమారుడైన శ్రీరామునిదివ్య
పరాక్రమమును ప్రత్యక్షముగా మోచితివి ఇది అత్యద్భుతమైనది
ఘోషాలకుందసేది ఇట్లు జమిదనని నేను తలఁచినదెందు
అయోనిజదైన రామాత్ముడు సీత విశరథునికుమారుడు,
రూపగుణసంపన్నుడు ఐన శ్రీరాముని భర్తగా పొంది మా మత
కీర్తిప్రతిఫలము ననుమదించుటయగుట మా వంశమునే తరిం
జేయగలడు , 1 కౌశిక! రాత్యురతునకే సీత వాక్యమును
అను నా ప్రాప్తి కెఱవేడినది రామాత్మునివాని ప్రాగమింపన్మ
హిమయైనది మ సేలమై శ్రీరామునకే అనుభవినది | 20-22

2 మహాత్మీ! మీ అనుమతిపై నుచో నా మంత్రిని కథములపై
శీఘ్రముగా అయోధ్యకు వెళ్ళవను వేసిపలన మీ కీర్తికాంతులు
వెల్లిపరిచును | (23)

వారు సేద్యము జేయి సీతాదేవికిరీతయ ముల్కాంతమును
విశ్రమించవములతో కళికా చారాజుగారికి పూజప్రసాదము
తెలిసి క్షిప్రగా అచ్చనిరి ఆ పదిప్పది మంత్రిరానామముల
తీసికొనినెత్తుడు | (24)

మునివ్యహులైన మేయిక్కడక్షగాలోనున్న రామలక్ష్మణులను
గూర్చి ఆ మహారాజులు వివరింప నిర్ణయించుట వారు
అయినను అతిశీఘ్రముగా గీసికొనివెత్తుడు | (25)

కౌశికుడు తండులకు 3 అహదమును తీసి గుంతులు
జనకమహారాజు మంత్రిులను పిలిపించెను ధర్మాత్ములైన
ఆ రాజు వారికి శుభాత్మనిప్రతికలమ అహాకోపము జరిగిన
నృత్తాంతమునందును దశరథునకు పంపించుటకును అయినను
చోచ్చొనినెత్తుడు వాని అదే శక్తిను పొవెను | (26-27)

కల్యాణీ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే బాలకాండే పద్మపక్షిలమహర్షిః (67)

వాల్మీకిమహర్షినిరచిలమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామానుష్టుపంలో కొరికొడమునందు లఱుపదించెనెన్నిము సహస్రము

68. అటవదిఎనిమిదవసర్గము

దశరథుడు జనకునిజన్మనమును అందుకొనుట - ఆ పుత్రవార్తను వీని, అందఱును అనందించుట.

జనకేన సమాదిప్తా దూతాస్తే క్లాంతవాహవాః
త్రిరాత్ర ముషితా మార్గే తే యోధ్యాం ప్రావిశన్ పురీమ్ 1

రాజ్ఞోభవనమాపాద్య ద్వారస్థాన్ ఇదమబ్రువన్,
శీఘ్రం వివేద్యతాం రాజ్ఞే దూతావ్ హో జనకస్యచ,
ఇత్యుక్తు ద్వారపాలాస్తే రామవాయ స్వవేదయన్ 2

తే రాజవచనాద్భూతా రాజవేశ్మ స్రవేళితాః,
దదృశుర్దేవసంకాశం వృద్ధం దశరథం వృషమ్ 3

బద్ధాంబలిపుటాస్పర్య దూతా విగతసాధ్వసాః,
రాజానం ప్రయతా వాక్యమ్ అబ్రువన్ మథురాక్షరమ్ 4

మైథిలో జనకో రాజా హిగ్నిహోత్రపురస్కృతమ్,
ఘశలం చావ్యయం చైవ సోపాధ్యాయపురోహితమ్ 5

ముహు ద్ముహు ర్మధురయా స్నేహసంయుక్తయా గిరా,
జనకస్త్వాం మహారాజ పృచ్ఛతే సపురస్కరమ్ 6

సృష్ట్య కుశల మవ్యగ్రం వైదేహో మిథితాథిపః,
కౌశికాసుమతే చాశ్వం భవంతమ్ ఇదమబ్రువత్ 7

పూర్వం సతిజ్ఞా నెదితా వీర్యకుల్కా మమాత్మజా,
రాజానశ్చ శృతామర్తాః సర్వేర్యా విముఖీకృతాః 8

పేయం మమ మతా రాజన్ విశ్వామిత్రపురస్కరైః
యద్యచ్ఛయాగతై ర్హిరైః నిర్జితా తప పుత్రకైః 9

తచ్చ రాజన్ భనుర్జివ్యం మధ్యే భగ్నం మహాత్మనా
రామేణ హి మహారాజ! మహాత్వ్యం జనపియతి 10

జనకమహారాజయొక్క ఆదేశమును అనుసరించి, ఆ దూతలు మూడుదినములు నిర్విరామముగా స్రయాణము చేసిరి. ఆ దీర్ఘప్రయాణమునకు హరితభాళ్ళములు పూర్తిగా అలసిపోయెను. ఆ విధముగా వారు పయనించి ఆయోధ్యా నగరమునకు వేరిరి. (1)

అంతట ఆ రాజదూతలు దశరథునిరాజభవనమునకు చేరి, ద్వారపాలకులతో మేము జనకమహారాజ దూతలము ఈ విషయమును మీ రాజాగారికి త్వరగా తెల్పుడు అని నుడివిరి. ఆ ద్వారపాలకులు ఈ పంగతిని దశరథునకు నివేదించిరి. పిమ్మట దశరథునిఅనుమతితో ఆ దూతలు రాజభవనమున ప్రవేశించిరి. పిదప వారు దేవతబుద్ధుడైన వృద్ధుడగు దశరథమహారాజును దర్శించిరి. (2-3)

అంతట రాజాగారిసౌజన్యమునకు వారు ప్రశంసపొందులైరి. వీరిని దూతలు అంజలి ఘటించినవారై, నియమపూర్వముగా రాజాగారిలో ఇట్లు ముందువచనములను పలికిరి. (4)

ఓ మహారాజా! మిథిలాప్రభువైన జనకుడు అగ్నిహోత్ర నిరతుడవైన సేక్షేమమును మీ పురోహితుల, గురువుల, పరివారములక్షేమసమారములను సోదృష్టపూర్వకముగా మదురివచనములతో మచేసుచే అడిసిరి. (5-6)

మిథిలాభిసేచియైన జనకుడు మిక్కిలి శ్రద్ధాసక్తులతో మీ క్షేమసమాచారములను అడిగెను. పిమ్మట విశ్వామిత్ర మహర్షి అనుమతితో ఆ సభువు మీకు ఈ సందేశమును పంపెను. (7)

"ఓ మహారాజా! 'నా కుమార్తెయగు నీలాదేవిని పర్యాయ శక్తియైన రాకుమారుడే వివాహమాడుటకు బద్ధుడు' అని లోగడనేను లేసిన ప్రతిజ్ఞ మీరు పాటించే యుందురు. గర్వోన్మత్తులైన వెళ్ళు పుంధి రాజకుమారులు నా ప్రతిజ్ఞను విని నయ్యటయు, శివధనుస్సును ఎక్కుపెట్టుటతో వికలరై వారు ఆశ్రహోదగ్రులై వచ్చి వదారి పెట్టుటయు, మీకు విదితమై యుండును. నా భాగ్యవశమున సోమిత్ర మహర్షియు, ఆయనవంశ మీ కుమారులైన రామలక్ష్మణులును మిథిలకు వచ్చేసిరి. వీర్యకుల్కుడైన నా కుమారు సీతను మహావిరుడైన శ్రీరాముడు గుణప్రభావముచే గెలుచుకొనెను. (8-9)

ఓ దశరథమహారాజా! మహాత్ముడైన శ్రీరాముడు మహా పురుషులసమక్షమున ఆ దివ్యుడైన భనుస్సును భగ్నము

అస్మై దేయా మయా నీతా వీర్యకుల్కా మహాత్మానే
ప్రతిజ్ఞాం కర్తుమిచ్ఛామి తదనుజ్ఞాతుమర్హసి 11

హాపాఞ్చాయో మహారాజ పురోహితపురస్కరః ।
శీఘ్రం నూగచ్ఛ భద్రం తే వ్రష్టమర్హసి రామవా 12

ప్రీతిం చ మమ రాజేంద్ర విర్యర్థముతుమర్హసి
పుత్రయో రుభయో రేవ ప్రీతిం త్వమపి అప్యసే 13

ఏనం విదేహాధిపతిః మధురం వాక్యమబ్రవీత్
విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాతః శతానందమతే స్థితః 14

దూతవాక్యం తు తస్మైత్వా రాజా పరమహర్షితః
వసిష్ఠం వాసుదేవం చ మంత్రిగోఽన్యంశ్చ పోల బ్రవీత్ 15

గుప్తః కుశికపుత్రేణ కౌసల్యానందవర్ధనః
అక్ష్యణేన సహ భ్రాతృ విదేహీషు వసత్యపా 16

దృష్టవీర్యమ్తు కాకుత్స్థో జనకేన మహాత్మనా
సంప్రదానం సుతాయాన్మ రాఘవే కర్మమిచ్ఛతి 17

యది వో రోచతే పుత్రం జనకస్య మహాత్మనః ।
పురీం నిచ్ఛామహే శీఘ్రం మాభూత్ కాలస్య పర్యయ 18

మంత్రిగో బాధమిత్యాచుః సహ సర్వైర్మహర్షిభః ।
సుపీతశ్చాబ్రవీ ద్రాజా శ్చ యాత్రేతి న మంత్రిణః 19

మంత్రిణస్తాం పరేంద్రస్య రాత్రిం సయమపత్సృతాః ।
ఉషస్తే ముదితాస్త్ర్యే గుణైష్ఠైస్స సమన్వితాః 20

గావించెను. ఇంచునలన ఏర్ప జల్మయెన నా కూతురు
సీతను మహాచిరుదైన శ్రీరామునకు ఇచ్చి నా ప్రతిజ్ఞను
పాటించ దలచితిని. అనుమతించ ప్రార్థన. (10-11)

ఓ మహారాజా మీరు గురువులతోడను పురోహతులు
మున్నగువారితోడనుగూడి శీఘ్రముగా విద్యేయుప్రార్థన మీకు
గుడమగుగాక ఇదిగి మీరు రామకష్టములనుగూడి చూపవచ్చును
ఓ రాజేంద్రా మా ప్రార్థనను మన్నించి మాకు ఆనందమును
హృద్యులగు. మీ ఇరువురు కుమారుల (రామలక్ష్మణుల)
యనందముగ్ మీరును పాలుపంచుకొనవచ్చును. (12-13)

విశ్వామిత్రునిఅజ్ఞము. శతానందునిసూచనను శనుకరించి
మా జనకమహారాజ శిల్ప విద్యనుచురముగా పలికిను. (14)

జనకవిదూతలువక్తికి సంతకమును చెప్పి దిశాదివరంగాజ
సంమానందధరితుడై, వసిష్ఠుడు, వాసుదేవుడు, మంత్రులు
మొన్నకు పోతతో ఇట్లునుడివెను. (15)

కౌసల్యానందపర్వమైన శ్రీరాముడు నోదరుడైన
లక్ష్మణునితోగూడి పితామహునిపార్శ్వవక్తతో హాయిగాపన్నాడు
వారు ఇప్పుడు ఏదేహరాజ్యములో మిథిలానగరమున,
కలరు. (16)

మహాత్ముడైన జనకుడు శ్రీరాముని పరాక్రమమును
న్నయముగా మోచినవాడై, తనపితరుగు సీతను రాఘవునకు
ఇచ్చి పెండ్లి చేయుటకు వేడుకనడుచున్నాడు (17)

మహానుభావుడైన జనకనిసంకల్పము మీకును సన్నితై సదా
జానేయక వెంటనే మనము ఆ సల్పమునకు వెళ్లవము. (18)

మహర్షులు, మంత్రులు మున్నగువారందఱును బాగుబాగు
అని ప్రతంసావననములను పలికిరి అంతకు దశాథుడు
పరమానందభరితుడై 'రేపి ప్రయాణము అని మంత్రులతో
నుడివెను. (19)

దశమపనుహారాజాయుక్కునుంత్రిులందఱును సకల
స్వగుణసంపన్నులు. వారు రాజగారిమెప్పుడు పొందినవారు,
పెండ్లిప్రయాణవార్తయు విని, వారు సంతుష్టులై, ఆ రాత్రిని
హాయిగా గడిపిరి. (20)

ఇత్యాదౌ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే అష్టషష్ఠీతమస్కంధః (68)

వాల్మీకిమహర్షినిరసితస్తా ఆదికావ్యయై శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు అఱువదినెనిమిదవస్కంధము చెప్పాము

-- * * * --

1) మీరు ఇచటికి వచ్చినచో మీమ్మలను దర్శించి నేను సంతోషితును సీతను శ్రీరామునకిచ్చి కన్యాశామివత్కా సీతాశామిఅకల్యాణ
మహాత్మవనునుజూచి సంతకపెనుదుము కథయొప్పుత్రయశేషి నీతిమీ అనగా శ్రీరామునకు సీతను, లక్ష్మణునకు ఉర్విశను
ఇచ్చి వివాహములను జరిపించి ఆనందింతుము. మానరి మీరును మహానందరాయకములైన ఈ వేడుకలో పాల్గొని,
కుమారులను కోడల్లగు కనులారగారిని పరమప్రీతిని సొదవచ్చుడు.

69. అజువదితొమ్మిదవసర్గము

జనకునిచిహ్నముమేరకు దశరథమహారాజు నులవాడుగా మదిలానందమునకు నేమిడి

తతో రాత్ర్యాః వ్యతీతాయాం తోపాధ్యాయస్సబాంధవః |
రాజా దశరథో షాష్ట్య మమం త్రమ్ ఇవమస్మపితే | 1

అద్య పర్వే ధనాధ్యక్షాః ధవసాదాయ పుష్యచమ్ |
భజంత్యగ్రే సునిహితా వావారత్పకమవ్విరాః | 2

చతురంగిజలం చాపి శీఘ్రం నిత్యాయ పిత్వశః |
సుమాజ్ఞానమశాలం చ యానయుగ్మమ్ అనుర్జమపి | 3

పసిష్ఠౌ వామదేవిశ్చ బాబాలిచిథ శాశ్వతః |
మారాధదేయస్సచీర్ణాయు ఋషి కాల్యాయపస్తభా | 4

ఏతే ద్విజాః స్రయంత్యగ్రే న్యంభవం యోజయన్త్య మే |
యథా కాలశ్యమో వ స్యాత్ కుతా వా త్వరయంతి మాతే | 5

మచనాత్తు వరేంద్రస్య సౌ సేనా చతురంగితీ |
రాజానమ్ ఋషిభిస్సార్థం సజంతం పృష్ఠతోఽవ్రగాత్ | 6

గత్వా చయరహం మాగ్ధం విదేహానభ్యుపేయవాన్ |
రాజా తు జనకశ్రీమాన్ శ్రుత్వా పూజామకర్పయత్ | 7

తతో రాజావనూపాధ్య వృద్ధం దశరథం వృషమ్ |
జవకో ముదితో రాజా హర్షం చ పథమం యయౌ | 8

ఉచాచ చ వరశ్రేష్ఠే వరశ్రేష్ఠం ముదాప్నితః |
స్వాగతం తే మహారాజ దిష్ట్వా ప్రాప్తోఽసి రాఘవ |
పుత్రయో మభయో శ్రీతిం లభ్యసే ఏర్కవిర్జితామ్ | 9

దిష్ట్వా ప్రాప్తౌ మహాదేజా వసిష్ఠే భగవాన్ ఋషిః |
సహ సర్వైర్వ్యవశేష్టైః దేవైరిది చ తత్రక్రతుః | 10

అ రాత్రే గడచినపిమ్మట వ్రాతావేళ దశరథమహారాజు
సురువులతో బంధువులతో గూడివూడై, హస్తోల్లాసములను
ప్రకటించుచు నుమర్చతునితో ఇట్లునెను (1)

"కోశాధికారులు అరిచెడును నమ్మిష్టిగా ఉపమును
దీసికొని విధములగు రత్నములను బయోను ఆభరణములు
మొనలగు సెండ్లివేడుకలకు కావలసిన సమస్తవస్తువులను
సంపూర్ణముగా నేర్పించుదురల్ల ముందుగా నెల్లవలెను
పల్లకీలు మొదలగు వివిధములగు వాహనములతోగూడి
చెరురింగలమెయి కేగిమిగు ముందునకు సాగింపలెను.
ఇది రాజ్యా వసిష్ఠమహర్షియు వాసుదేవుడును, బాబాలియు,
కాశ్యపుడును, శీరంధరియైన మార్కండేయు మహర్షియు
కాల్యాయుడును అట్లే ఈ శ్రావ్యాకోత్తములును తగు
ద్రవ్యముగా ముందుభాగమున సోపోపుముందురుగాక
ఏమాత్రమును జాగుదేలుక నారథమును కేడ్చునును
జనకుని దూతలు తొందరపెట్టుచున్నారు." (2-5)

దశరథమహారాజు ఋషులుమున్నగువారితోగూడి
వ్రయోజము చేయుచుండగా చతురంగిజలములు రాజ్యాను
అనుపరిచి అయినపెరిచినడికెను. (6)

దశరథుడు తనవారితోగూడి కనుగ పినయ్య స్రయోజము
చేసి, మిథిలాపురిమునకు చేరిన నదుగావలసెమ్మిట్లైన
జనకుమహారాజు దశరథుని అగమనవార్తనువిని ఏడుచేసి,
నారికి ఆలిఖిత్యారములను వెతపెను దశరథుడు
పూర్వవారముగా పేరేసెనుడలకు జనకుడు మిక్కిలి సంతోషుడై
నెమ్మిట్లైన అ మహారాజును సమీపించి త్వరతో వీరహ
మిధికారశ్రమములు జరుగునని భావించి, తనహర్షమును
ప్రకటించెను. (7-8)

పిమ్మట జనకమహారాజు చతురంగిమహారాజును ఉద్దేశించి
సరితోషముతో ఇట్లనెను "రము వంశజాడవైన ఓ దశరథ
మహారాజా మీకు స్వాతము మీరు ఇచ్చిటికి విద్యేయుల మా
లక్ష్యము మీకుమారుకుపుడును తమ ఉదారాక్రమమును
ప్రకటించి, సొందెను స్వీగని మీరును అనుభవించుకలరు
దేవతలతోగూడివచ్చిన ఇయ్యదిసరిలే ఎవ్వబాహ్యలోకములతో
గూడి, పూజ్యుడు మహాతపస్వీయు యన వసిష్ఠమహర్షి
ఇవటికి వచ్చేయుల మాభ్యాసమి. (9-10)

ఉష్ట్య మే నిర్జితా నిఘ్నా దిష్ట్య మే పూజితం కుంఠమ్ |
రాఘనై స్సహా సంబంధాత్ పీర్యశ్రేష్ఠై ర్దహత్యభిః | 11

శ్వుః ప్రభాతే నవేంద్రేంద్ర విర్యవ్రుండుచుత్తసి |
యజ్ఞస్యాంతే నరశ్రేష్ఠ వివాహామ్ బుషినమ్మతమ్ | 12

తస్య తద్యచనం శ్రుత్వా బుషిమప్యే సరాధిః |
వాక్యం వాక్యవదాం శ్రేష్ఠః ప్రయ్యవాచ మహేచరిమ్ | 13

ప్రతిగ్రహో దాతృవతః శ్రుతమేతస్మయా పురా |
యథా నక్ష్యసి ధర్మజ్ఞ తత్కరిష్యామహే వయమ్ | 14

ధర్మిష్ఠం చ యశస్యం చ వచనం నత్యవాదినః |
శ్రుత్వా విలేహాధిపతిః పరం విస్మయమాగతః | 15

తత స్సర్వే మునిగణాః పరస్పర సమాశ్రయే |
హర్షణ మహతా యుక్తా తాం నిశామదన్ సుఖమ్ | 16

ఆథరామో మహాతేజా లక్ష్మణేన సమం యయా |
విశ్వామిత్రం పురన్జన్యుత్య నీయుః పాదాశ్చపస్త్పశమ్ | 17

రాజా చ రాఘవో పుత్రౌ నిశామ్య పరిహర్షితః |
ఉవాచ పరమన్వీత్ జవతేన సునూతరః | 18

జనకోఽసి మహాతేజా క్రియాం ధర్మేణ తత్త్వవీత్ |
యజ్ఞస్య చ సుతాభ్యాం చ కృత్వా చాత్రిమువాస హ | 19

కన్యాదానమునకు ప్రతిబంధములైన విష్ణుముండ్లియును మా బాగ్యభాజమున తొలగిపోయినవి. పరాక్రమువంతులలో శ్రేష్ఠులును, మహానుభావులును ఐన రమువంశమువారితో బంధుత్వము సిద్ధమవుటవలన మా వంశమే పునీతమైనది, దానిప్రతిష్ఠ ఇమడుదలినది. (11)

ఓ నరవరా! మహారాజా! లేళ్ళ ప్రభాతసమయమున దీక్షతో కొనసాగుచున్న వాయుల్లము ముగిసినవచ్చుట బుషులు ఎమ్మతించిన విధముగా వినాహము కరిపించును." (12)

బుషుల సమక్షమున అనకుడు ఎరికినవచనములను వినె, వాక్కుతరుడైన దశరథుడు మిరిలాడినతితో ఇట్లుపడిసెను. (13)

"ధర్మజ్ఞుడవైన ఓ జవకరాజా! దానమును స్వీకరించుట దాతనిర్ణయముపై ఆధారపడియుండును. అది నేను నీని యుంటేనే, కావున మీరు కూచించిపట్ల కాసితము." (14)

ఎత్యవచమడైన దశరథుడు ధర్మయుక్తములును, యశస్సవములును ఐన వచనములను నలుకగా వినె. ఆయన వినయమునకు ఆ మిరిలాడినతి మిక్కిలి ఆబ్బురపడితి. (15)

అంతట ఆ మునీశ్వరులందఱును పరస్పరము కలిసికొని నందులకు పరమసంతుష్టులై ఆ రాత్రియంతయును హాయిగా గడపిరి. (16)

పిమ్మట మహాపరాక్రమశాలియైన శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో గూడి విశ్వామిత్రునివెంట తమ తండ్రియగు దశరథుని కుంకు వెల్లెను. వారు ఇరువురును తండ్రికి పాదాభివందనమొనర్చిరి. దశరథుడు తన ఇద్దరు పుత్రులను జూచి మిక్కిలి మురిసి పోయెను. అతడు జనకునిఅలిడినల్లా వములకు వరమప్రీతుడై ఆ రాత్రి గడిపెను. (17-18)

మహాదేవీయ్య, బాగుగా దర్శనహస్యములను ఎఱగిన వాడును ఎవ జవకమహారాజా మిగిలిన యజ్ఞకార్యములను ముగించుకొని, పిమ్మట ఇరువురుకుమార్తెలకు (సీతాదేవికి, ఉర్మిళకు) సంబంధించిన అంబురార్చనము మొదలగు శుభక్రమము అవరించెను, ఆ రాత్రి హాయిగా గడిపెను. (19)

ఇట్లార్జునే శ్రీమద్రామాయణే నాల్గవోయో అధికావ్యే బాలకాండే పీకోననప్తతిలమన్సర్గః (69)

నాల్గవోయోనిగించితమై అధికావ్యయై శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు అఱువదిలోమొదమర్గము. సమాప్తము

-- * * * --

1) అరిన్ శ్రీనివాసునిపై — సూర్యమహాదేవతెందుకంటే క్షిరిగుండపిల్లి నాకంటబుంబు పిల్లాడే

ఆ లక్ష్మీనారాసి శ్రీమహావిష్ణువు, యొక్క వేయికించిమండుట నా (మహాదాతయై అరివక్తరి) నేయి పైన ఉండుట గొప్పవిషయముగదా అనగా దానము ప్రమృక్తమైనవారికంటెను దానముచేయువారిది (దాతదే)పైవేయి - ఆంధ్రమహా (పోతన)

భావము - కవి స్కందము-59 వ పద్యము.

70. దెబ్బదియవసర్గము

జనకమహారాజు తనసోదర దగు క శర్మజుని నిలిపించుట - వసిష్ఠుడు ఇష్టానుసార చరిత్రమును వివరించుట.

తతః స్రుభాతే జనకః కృతకర్మా మహర్షిభిః
ఉవాచ వాక్యం వాక్యజ్ఞః శతానందః పురోహితమ్ 1

ఘాతా మమ మహారేజా యవీయావతిధార్మికః।
కుశధ్వజ ఇతి ఖ్యాతః పురీమ్ అధ్యవసత్ కుభామ్ 2

వార్యాఫలక పర్యంతాం పిబన్మిథుమతీం వదీమ్
పాంశాశ్యాం పుణ్యపంచాశాం విమానమిన షుష్కమ్ 3

ఏ మహా ద్రష్ట మిచ్ఛామి యజ్ఞగోస్తా న మే మతః।
ప్రీతం హి న మహారేజా ఇమాం భోక్తా మయా నమా 4

ఏవముక్తేషు వచన శతానందస్య నన్విభా
అగతాః కేచిదవ్యగ్రా జనకప్రాన్ సమాచిరత్ 5

శాననాత్పు వరేంద్రస్య నయయు శ్రీమ్రువాజెభిః।
సమాసేతుం సరవ్యామ్రం విష్ణుమింద్రాక్షయా యథా 6

పాంశాశ్యాం తే సమాగత్య దిదృశుశ్చ కుశధ్వజమ్.
స్వనేదమున్ యథాభివ్రాంతం జనకస్య త చింతితమ్।
తద్వృత్తం వ్యవతిః క్షుల్బా దూతశ్శేష్ఠ్యహబిధైః 7

ఆజ్ఞయాథ వరేంద్రస్య అజగామ కుశధ్వజః।
న దదర్శ మహాత్మానం జనకం ధర్మవత్ఫలమ్ 8

హి ధివాద్య శతానందం రాజానం చాపి ధార్మికమ్
రాజాన్తం పరమం దివ్యమ్ ఆపనం చాధ్యరోహత 9

మఱువాడు సోతి కాలమున జనకమహారాజు మహర్షుల
చరిత్రవర్ణనమున దుష్టచరిత్రులను ముసలిచెను కిమ్మట వాక్యముల వ్రేన
ఆ రాజు భగవోహరుడైన శతానందునితో ఇట్లునుడిచెను (1)

"ఓ మహర్షి! నాతమ్ముడిగు కుశధ్వజుడు మహా
ఏలా కిమ్మజాడ, ఎరిమహర్షి కుడు. కుశధ్వజుడే నేనాడు ఇంద్రుడు
ఇట్లునుడిచిపడితీరమున గల పాంశాశ్యనగరమున నివసించు
మన్నాడు కరుణేషులా బంబుజులుగల ఆ నగరమును క్షేత్రపురి
నుండి రక్షించి, కై మిట్టను కొన్ని గుండ్లమును నిర్మింపబడి
యున్నది. ఆ పట్టణము పుష్పక విమానమువలె విస్తరింపైనది
పుణ్యపంచములనిచ్చు అపరావతివలె సుందరమైనది. (2-3)

అతడు పాంశాశ్యనగరముననుండియే నా యజ్ఞమునకు
కావలసిన సామగ్గిని పంపి, యాగనిర్వహణకు తోడ్పడెను.
ఈ కుశభ, మయమున నిర్వహింపబడెన అతడు నా వేరిని
నుంచుట ఎంతెని అవసరము అతడును నాతోగూడి పండి
వేడుకలలో పాల్గొని మిగుల ఆనందించుచున్నాడు." (4)

జనకుడు శతానందునితో ఇట్లుపలుకుచున్నంతలో కొందఱు
చైత్యోత్సాహములు గలవారు అచటికి విచ్చేసిరి కిమ్మట ఆ
మహారాజు వారిని ఆశీర్వదెను ఇంద్రునిఆజ్ఞతో ఆగమి
హితలు విష్ణుమాతృకలతోగొట్టు జనమున అదేమును అమూల్యం
అదూతలు కుశధ్వజున కొని మ్రోకె మిక్కిలి వేగముగా
పొగిపోగల ఇట్లములను అధిరోహి. ఎరుబుదేతేరి (5-6)

వారు పాంశాశ్యనగరమును దిరి, కుశధ్వజుని దర్శించిరి.
పిదప జగదునిసంతేజమును యచాతభముగా అయి, కు
నివేదించిరి మహా లకాబులైన ఆ మంత్రులు త్వేననుదేశమును
కుశధ్వజుడు సావధానముగా పనిచే జనకునిఆజ్ఞమేరకు
కుశధ్వజుడు వెంటనే మిథిలకు వెళ్ళి పిమ్మ, పరమహర్షికుడు
మహాత్ముడు యన జనకుని జాచను పర్యవ్రాద్యుడైన
జనకునకును, శతానందమహర్షికిని వసుస్కరించి, అతడు నాని
అనుచుతి గ్రేకొని రాజునితడైన శ్రేష్ఠుడుగు ఒక వివాహమును
అలంకరించెను. (7-9)

1) జనకుడు తనమరణము సతానందుని శ్రీరామునితో వివాహము చేయుమయముననే తనవమ్ముడైన కుశధ్వజునియొక్క
కుమార్తెలగు తొమ్మిది మందిని కుశధ్వజులను అర్జున, భరిత శత్రుష్ణులతోపు వివాహము అనందించెనని ఆయనయొక్కభ్రాతృ
కన్యాకలగా తాను అనందించినట్లే కుశధ్వజుడుగూడ కన్యాధారము అనందించునని జనకుని భావము

ఉపవిష్టానభౌ తౌ తు హౌతవాసతితేహసా
ప్రేషయామాదయర్హౌ మంత్రశ్రేష్ఠం సుదామనమ్ 10

సప్త మంత్రవతే శీఘ్రమ్ ఇక్ష్యాకుమ్ అమితభయమ్
ఆత్మజై స్ససా దుర్ధర్మమ్ అనయస్య నమంత్రగమ్ 11

భౌతకార్యం స గత్వా తు కఘ్నాణాం కులవర్తనమ్
దదత్స శిరిసాచైవమ్ అభివాద్యేదమబ్రవీత్ 12

ఆయాధ్యాధిపతే పిత నైదేహో మిథిలాధిపః
స త్వాం ద్రష్టుం వ్యవసితః సోపాధ్యాదున్మహాంధిపః 13

మంత్రశ్రేష్ఠనమః క్రుత్వా రాజా నర్మిణాస్తదా
వబంధుదగమత్ తత్ర జనకో యత్ర సర్వతే 14

స రాజా మంత్రసహితః సోపాధ్యాదున్మహాంధిపః
వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠో నైదేహమ్ ఇదమబ్రవీత్ 15

విదితం తే మహారాజ ఇక్ష్యాకుకులదైవతమ్
సత్తా సర్వేషు కృత్యేషు వసిష్ఠో భగవాన్ ఋషిః 16

విశ్వామిత్రాభ్యమజ్ఞాతః పహ సర్వైర్యహర్తిభిః
విష వక్ష్యతి ధర్మాత్మా వసిష్ఠో మే యథాక్రమమ్ 17

వీర ముక్త్యా వరశ్రేష్ఠ కాళ్యాణ మభ్యే మహర్కవామ్
తూష్ణవిభూతే దశవతే వసిష్ఠో భగవాన్ ఋషిః
ఉవాచ వాక్యం వాక్యజ్ఞో నైదేహం నపురోధనమ్ 18

అప్యక్షవభవో బ్రహ్మ తాశ్వతో సిత్య అవ్యయః 19

తస్మాన్మర్త్యిః సంజన్తే మర్త్యేః కాశ్యపస్సృతః
వివస్వాన్ కాశ్యపాజ్ఞాన్తే సుసంతైఃపన్వతః స్మృతః 20

మమః ప్రజాపతిః పూర్వమ్ ఇక్షావసుస్తు మహోః మితః
తమిక్ష్యాకుమ్ ఆయాధ్యాదుం రాజానం సద్ధి పూర్వకమ్ 21

ఇక్షావోఽస్తు సుత శ్రీమాన్ కుక్షిచిత్యేవ విశ్రుతః
కుక్షేరథాత్మజ శ్రీమాన్ వికుక్షిరుదవక్యత 22

వికుక్షేస్తు మహతేజా బాణః పుత్రః ప్రతాపవాన్
బాణస్య తు మహతేజా అనరణ్యః ప్రతాపవాన్ 23

మిక్కిలి జలకాలురును, వేయలును, అనరణ్యులను
అలంకరించియున్న వారును ఐన ఆ నోదరులు (ఇవకి
కుశధ్వజులు) వెంపురును మహామంత్రయైన సుదామనుని
ఇట్లు అదేశించి దశరితుని కడకు పంపిరి (10)

“ఓ మహామంత్ర మిక్కిలి తేజశ్వాతయైన ఇక్షాకుమంశజుడను
దశరితునికడకు శీఘ్రముగా వెళ్లుము. అతెయుడైన ఆ
మహారాజును ఆయనకువాగులను మంత్రిులను తోడ్కొని
రమ్ము” (11)

ఆ మంత్ర దశరకునివిడిచిక్షేసి, కమునంశవర్తనుడైన
ఆ మహారాజును పంపిరి. ఆయనకు శిరసా (మహమ్మదీ
భక్తు నిశేదించెను. (12)

“మహావీరుడైన ఓ అయాధ్యునిజా మిథిలాని పతియైన
అనకమహారాజా మిమ్ములను, ఓ కుమారులను, సుర పుత్రును,
ఇరోహితులు మొదలు వారిని మావేడుకుడుదున్నాడు. (13)

మంత్రసంస్కారవల నులను విని దశరథమహారాజా యముడు
బంధువును మొదలగు వారితోగూడి అనకమహారాజునికేసెను (14)

వాక్యతూటిగై వశిరుడును మంత్రులతో కుమారులతో
అందువులతోగూడి పల్లి విడవొనమవుతో ఇట్లు వడినెను (15)

ఓ వనకమహారాజా! ఇక్షాకుమంశమువారికి గురవు,
పూజ్యుడు ఐన వసిష్ఠమహర్షి మాన పుస్తకార్థములను నిక్షేపించు
వాడు అని మీరు ఎఱుంగుదురు. (16)

ధర్మజ్ఞుడైన వసిష్ఠమహర్షి విశ్వామిత్రుసంభ్రానులకును
మహా అంతరితోనాడి మహాక్రమమును తెలుపఁగడు. (17)

వేద్యుడైన వీరదుడు రాజుల నుక్షమును, మహాపురుషుల
యందు ఈ విధముగా విడిచి నిష్క్రమించు వాడునుడును
పూజ్యుడును మా వసిష్ఠమహర్షి పురోహితులతోగూడియున్న
జనకునితో ఇట్లు పంపించెను (18)

అప్యక్షుడైన పరబ్రహ్మమునుండి బ్రహ్మదేవుడు అనింగిలెను.
అతడు కాశతడు సత్యుడు వాసిరహితుడు. ఆ బ్రహ్మశేషుని
నుండి మరేదీ ఇట్లును ఎరింగుతుడు కాశ్యపుడు కాశ్యపుని
పలన సూర్యుడు (వికన్యంతరుడు) అనింగించెను సూర్యుని
కొమారుడు వైసస్మితనునుపు. ఈ ఎనునె మొదటి ప్రజాపతి
అతడు మహారాజా. మనుష్యుల్లుడు ఇక్షాకుపు మొదటి
అయాధ్యాధిపతి ఈ ఇక్షాకుప్రమనే. కుక్షి యనువాడు
ఇక్షాకుపుత్తరుడు. అతడు స్యకుభలక్షణశోభితుడుగా వాని
నాంచెను. పరశదుణ నంపన్నుడైన ‘వికుక్షి’ అనువాడు
కుక్షి సుతుడు వికుక్షిమనడు బాణుడు. అతడు మిక్కిలి
తేజస్వ ప్రతాపశాలి మిక్కిలి తేజస్వయు, పరాక్రమశాలియు

అవచక్యాల్ పృథ్విర్భ్రతే తశంకుష్మి పృథో స్ఫురః |
 శ్రీశంకారభవత్ పుత్రో దుండుమాలో మహామహాః |
 దుండుమాచాన్మహాలేఖా యువనాశో వ్యజాయత | 24

యువనాశ్చనుజస్త్వానీల్ మౌంధాతా పృథివీపతిః |
 మాంధాతున్తు సుకశ్శీమాన్ సునంధిరుద్రుద్యత | 25

సునంధేరసి పుత్రో ద్యౌః ప్రవనంధిః ప్రపేనజత్ |
 యశస్వీధ్రువసంధిన్తు భవతోనామ నామతః |
 భరతాత్తు మహాలేఖా అసీతోనామ జాతవాన్ | 26

యస్యైతే ప్రతిరాజావ ఉదపద్యంత శ్రుతవః |
 హైహయాస్థైరజంభూశ్చ శూరాశ్చ శశిలిందినః | 27

తాంస్తు న ప్రతియుద్ధాన్ నై యుద్ధే రాజా నవాసితః |
 హేమనంతమ్ ఉపాగమ్య భగవత్రైవణేఽవసత్ | 28

అసీతోల్లాబలో రాజా మంత్రిభిః సహితస్తథా
 ద్వేవాన్య భార్యే గృహ్నికౌ బభూవయరితి శ్రుతమ్ | 29

నీచా గిర్భవినాశాయ నవత్స్యై కగరిం దిత్వా | 30

తత్కృతావరం తన్మృం బభూవాభిరతో మునిః |
 భార్గవశ్చ్యవహో నామ హేమనంతముపాలితః | 31

తత్రైవా తు మహాభాగా భార్గవం దేవవక్త్రసమ్
 వవచే వద్మిత్సలాక్షీ శంక్షంతి కులమాచ్యవ | 32

తమ్ బుధం పాథ్యుపాగమ్య కాలిందీ వాఙ్మవాదముల్
 న తామభ్యవదన్వితః పుత్రపుం పుత్రజన్మహి | 33

తన కుష్ఠా మహాభాగే సుపుత్రస్సనుహాబలః
 మహావీర్యో మహాలేఖా అచితాల్ సంజవిష్యతి | 34

గరేణ నహిత శ్రీమాన్ మాకుచః కమలేక్షణే | 35

చ్యవనం తు సమస్మృత్య రాజపుత్రీ వత్సరితా |
 పతితోకాతురా తస్మాల్ పుత్రం దేవీ వ్యజాయత | 36

నవత్స్యా తు గరస్తస్యై దత్తో గర్భజఘాంపయా
 సహ లేన గర్భదేవ జాత స్స సగతోఽభవత్ | 37

వన అవచక్యాడు బాగుచియోజుడు అవచక్యానిఅక్కజాడు
 పృథ్వి పృథ్వియైక్కు మత పి ప్రళకుపు. శ్రీశంకుపుయొక్క
 పుత్రుడు మందుమారుడు మందుమారునికుమారుడు
 'యువనాశ్చుడు' (19-24)

మౌంధాత అను ఒకవర్తి మునునాక్కుని కుమారుడు
 సన్మదపరిమస్కుడైన సుందరి మాంధాతామతము ధ్రువసరి
 ప్రసవజిత్తు లును ఇరువురినను సుందరి పుత్రులు. ధ్రువ
 సందరిమారుడు భరితుడు అతడు మహాయశో విక్రీలి
 పరాక్రమశీలియైన అసీతుడు భరితుని తనూజాడు. (25-26)

కూరుల్లిన హైహయ శాలజంభు. శశిలిందు కంశములకు
 దేవదిన రాజులు ఈ అసీతునికు శ్శేతున్నట్లెరి. అసీతుడు
 యుద్ధమున వారిని ఎదుర్కొనలేక ఎరాజిత ధై తవరాజ్యమును
 విడిచిపెట్టిపోయెను. చందరింగిమున బలవిమరిన్నియు దెబ్బ
 తివగా అసీతుడు తనకడుపును బాధ్యులతోను, మంత్రులతోను
 హేమవర్తిర్భ్రతమనకు కేరి. ద్యౌనిననవాయుని వివసియును
 అనుజే తతడు కాలిందీ ముగంతిన. అసీతుడు మరణించు
 నప్పటికి అతని ఇరవారు కొర్యలను గిర్భ పరుల్లయుండిరి
 అ ఇరవారులో ఒక రాజే తనసంతకార్థమును నశింపజేయుటకై
 అమెకు (కాలిందికి) విషాహారమును ఇచ్చెను. (27-30)

ఆ సమయమున భృగునుహర్షికుమారుడైన చ్యవనముని
 పశ్చతరాజునైన హేమనంతముపైగరి ఆదరిముతో అచటికి
 వేరిను అసీతుని ఒకలలో ఉత్తమురాల్లిన కాలింది
 పుత్రులంతానమును గోడుయన్నకై దివ్యవర్తిస్సుల
 ఎవనునకు నమస్కరించెను ఆ కాలింది ఆ మహర్షిని
 శోముతోచ్చి ఆయనకు సేవలు చేయసాగెను. (31-32)

అప్పుడు పుత్రసంతానమును గోరును తనకు సేవలోపర్చు
 చున్న ఆ రాణితో ఆ విప్రుడిట్లనెను "ఓ పుణ్యాత్మురాలా
 త్వరిలో పీట ఒక చక్కనికుమారుడు కలుగును. అతడు మహా
 బలశాలియు పిక్కిరి పెత్తాక్రమవంతుడును. గొప్పతనోమూర్తయు
 అగును. ఆ తల్లి అశుడు మృత్యునందిప్పుడు సేవలో
 ప్రయోగించిన విషాహారము వీగర్భజికువును ఏమియు
 చేయకాలదు. శోకంపకుము." (33-35)

చివ్వురికి శోకించుచున్న యు సత్కీతడు రాజమాయు
 వని ఆ అసీతునివార్య ఎవనమహర్షి సేమించి అయిన
 అమగ్రవామునకు పాత్రురాల. ఒక పుత్రుని గనెను కాలిందీ
 దేవిగర్భసృష్టి అమెనిపతి అమెకు గరమును (విషాహారమును)
 ఇచ్చియుండెను గరి(విష) ప్రయోగానందిరము పుట్టిన వాడు
 గానినందిడు సాగుడు అను పీటతో ప్రసిద్ధిక్రెను (36-37)

నగరస్యాచమంజస్త్వ ఆపమంజాత్ తథాంశుమాన్ ।
దిశీసోఽంశుమతః పుత్రో దిశీసస్య భగీరథః ॥ 38

భగీరథాత్ కమల్స్తళ్ళ కమల్స్తస్య రఘుస్సృతః ।
రఘోన్మ పుత్రస్తేజవ్య ప్రవృత్తః పుదుషాదకః ॥ 39

కల్మాషపాదో వ్యాభవత్ తస్మాజ్జాతస్య శంఖాః
మదభవభృంఖణస్య అగ్నివల్ల మదభవనాత్ ॥ 40

శీఘ్రగన్త్యగ్నివల్లస్య శీఘ్రగన్త్య మదుస్సృతః ।
మరోః ప్రత్యక్షక స్వాసీత్ అంబరీషః సశుశుకాత్ ॥ 41

అంబరీషస్య పుత్రోఽభూత్ నవాలసి వృథివీపతిః ।
నవాలసస్య యయాతిస్త్వ నాభాగస్త్వ యయాతిజః ॥ 42

నాభాగస్య అభూవాదో అజా క్షశరథోఽభవత్
అస్మా క్షశరథా జ్వలౌ భ్రాతౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ 43

అదివంశ విశుద్ధానాం రాజ్ఞాం పరమధర్మిణామ్
శక్త్యైకుకుల జాతానాం పరాణాం సత్యవాదినామ్ ॥ 44

రామలక్ష్మణయోరథే త్వత్పుత్రే వరయే నృప ।
సదృశాభ్యాం వరశ్రేష్ఠ వదృశే దాతుమర్హసి ॥ 45

నగరనికుమారుడు, ఆపమంజాడు, ఆయనసుతుడు అంశుమంజుడు ఆయనపుత్రుడు దిశీపుడు భగీరథుడు దిశీపునికుమారుడు. భగీరథునితనయుడు కమలేస్త్రుడు. అతనితనరాజును రఘుమహారాజు రఘుమహారాజు యొక్క సూనుడు సైవ్యుడు అతడు కమలస్థనిశాపమువలన నర మంశభక్తకుడై రాక్షసుడయ్యెను అందులకు పతీకాతముగా ప్రవృత్తుడై కమలస్థి కమలస్థ జలములను వేతబట్టెను. భార్య వివారింతుటచే ఆ జలములను తనపాదములపై చల్లుకొనుటవలన అతనికి 'కల్మాషపాదుడు' అని పేరు ఏర్పడెను. అతని కుమారుడు శంఖాడు. శంఖాణుని పుత్రుడు మదభునుడు. ఆయన సుతుడు అగ్నివల్లుడు. (38-40)

అతని తనరాజుడు శీఘ్రుడు. శీఘ్రుని సూనుడు మదువు. మదువుయొక్క ఆత్మజుడు సశుశుకుడు ఆయన పుత్రుడు అంబరీషుడు. నవాలసిమహారాజు అంబరీషుని తనయుడు. నవాలసికొడుకు యయాతి అతనికుమారుడు నాభాగుడు అయినతనరాజు అజా అగునారాజు పుత్రుడై దశరథుడు రామలక్ష్మణులు అను సోదరులగువారును ఈ దశరథమహారాజు యొక్కతనయులు (41-43)

శక్త్యావరాజులశము మొదలగుండియు అతి విప్రక్రమైనది ఆ వంశమున జన్మించిన రాజులందఱును పరిమధార్మికులు పీఠులు పత్యసంధులు. 44 రాజు ఆ మహావీరశనింజాతుడైన ఈ రామలక్ష్మణులకు మీ కుమార్తెలైన సీతా హర్మిళిలను ఇల్లా వివాహముజరిపెందుట ఏలెని యుక్తము. ఈ శ్లోకము వింశతి సదృశసాశీల్యములచేతను ఈడుజోడులను బట్టియు ఈ రాజుకుమారులును, మీ కుమార్తెలును పండ్లయ మటకు పరస్పరము తగినవారు (44-45)

ఇత్యార్చే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే నవవీరమహర్షయః (70)

వాల్మీకిమహర్షినిదిశమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ద్విదశ్యవసర్గము నుమాప్తము

— * * * —

71. దెబ్బదియొకటవసర్గము

జనకమహారాజు దశరథునిసమక్షమున వసన్తువకు తనవంశవృత్తాంతమును స్వార్థిగా దెల్పుట

వీరం ఋవాణం జనకః ప్రత్యువాచ కృతాంజలిః ।
శ్రోతుమర్హసి భద్రం తే కులం నః పరికీర్తితమ్ ॥ 1

ఈ విధముగా పలుకుచున్న పసిష్ఠమహర్షికి నమస్కరించి జనకుడు ఇట్లు ప్రత్యుత్తిరపింపెను. "ఓ మహర్షీ మీకు మంగళముగూడ, నా మనవి ఆలకింపుడు. మా వంశము హృద వాసికెక్కెనదే. (1)

ప్రదానే హి మునిశ్రేష్ఠ కులం ఏరవశేషితః ।
వక్తవ్యం కులజాతేన తస్మాద్బోధ మహామువే ॥ 2

రాజాభూత్ త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః స్వేన కర్మణా
నిమిః పరమధర్మాత్మా వర్తనత్త్వనతాం పరః ॥ 3

తస్య పుత్రో మిథి ర్షామ మిథిలా యేన నిర్మితా ।
ప్రథమో జవకో నామ జవవాచస్యదావసుః ॥ 4

ఉరానసోస్తు ధర్మాత్మా జాతో శై పందివర్తనః ।
పందివర్తనపుత్రస్తు మకేతుర్నామ నామతః ॥ 5

మకేతోఽపి ధర్మాత్మా దేవరాతో మహాబలిః ।
దేవరాతస్య రాజర్షేః జ్యహద్రథ ఇతి స్మృతః ॥ 6

వృహద్రథస్య శూరోఽభూత్ మహావీరః ప్రతాపవాన్ ।
మహావీరస్య ధృతిమాన్ సుధృతిస్సత్యవిక్రమః ॥ 7

సుధృతేరపి ధర్మాత్మా దృష్టకేయ సుహృద్వికః
దృష్టకేతోస్తు రాజర్షేః పాత్యత్యఇతి విశ్రుతః ॥ 8

పాత్యత్స్య మదుః పుత్రో మరోః పుత్రః శ్రుతింధకః
శ్రుతింధకస్య ధర్మాత్మా రాజా కీర్తిరథస్సుతః ॥ 9

పుత్రః కీర్తిరథస్యాపి దేవమీధ ఇతి స్మృతః ।
దేవమీధస్య విబుధో విబుధస్య మహీధరః ॥ 10

మహీధరకమతో రాజా కీర్తిరాతో మహాబలిః
కీర్తిరాతస్య రాజర్షేః మహారోమా వ్యభాయత ॥ 11

మహారోమస్తు ధర్మాత్మా స్వర్ణరోమా వ్యభాయత
స్వర్ణరోమస్తు రాజర్షేః హ్రస్వరోమా వ్యభాయత ॥ 12

తస్య పుత్రత్వయం జన్తే ధర్మజ్ఞస్య మహాత్మనః ।
శ్మేష్ఠోఽహమమశో భ్రాతా మమ వీరః కుశధ్వజః ॥ 13

మాంతు శ్మేష్ఠం పితా రాజ్యే సోఽభిషిచ్య వరాధిపః ।
కుశధ్వజం నమావేశ్య భారం మయి వనం గతః ॥ 14

వృద్ధే పితరి వ్యర్థాతే ధర్మేణ భువమావహమ్ ।
భ్రాతరం దేవనంశాం స్నేహత్ పశ్యన్ కుశధ్వజమ్ ॥ 15

ఓ మహాముని! నిర్దుంశజాడు (వధువుతోంటే) కన్యాదాన సమయమున తన వంశవృత్తాంతమును వూర్తిగా వివరించుట సమంజసము గదా! దయతో వినుడు. మా వంశమునకు మూల పురుషుడు 'నిమి' మహారాజు అతడు తనసత్కార్యములచే ముల్లోకములలోను ప్రసిద్ధికెక్కినవాడు మిక్కిలి ధర్మాత్ముడు. ఏరాశ్రమశాలలలో మేలి.

(2-3)
అతని కుమారుడు 'మిథి' అతడే మిథిలానగర నివాస. మొదటి జనకుడు. ఆయురముమారుడు ఉదాహరణ. అతని మిత్రుడు పందివర్తనుడు. అతడు ధర్మాత్ముడు నందివర్తనుని సూతుడు నుకొన్నాడు.

(4-5)
సుకేతువీరకముడు దేవరాతుడు. అతడు పరిమితార్మికుడు. మహాబలశాలి ఆయురపుత్రుడు బృహద్రథుడు 'రాజర్షి'గా వాసికెక్కెనవాడు బృహద్రథుని కుమారుడు 'మహావీరు'ను అతడు పాత్యరోమో సతాపశాలి అతనికుమారుడు మధుతి అతడు మహాధైర్యశాలి సత్యరాక్షసుడు సుధృతియొక్క తమిజాను దృష్టకేత వు. అతడు పేసెర ధర్మముల లోతులనే ఎఱిగినవాడు. పుణ్యాత్ముడు రాజర్షి దృష్టకేతునియుక్క తనయుడ పాత్యత్ముడు. అతడు మునపర్జుడు (6-8)

పాత్యత్సనినుతుడు మదువు. అతనిపుత్రుడు శ్రుతింధికుడు. శ్రుతింధికుని సూతుడుకీర్తిరథమహారాజు అతడు పర్మిజ్ఞుడు అతనితమాజుడు దేవమీధుడు ఆయురకొడుకు నిమికుడు విబుధునితనయుడు మహీధ్రుడు. కీర్తిరాతుడు మహీధ్రుని సేతుడు అతడు మహాబలశాలి. రాజర్షి అతనిపుత్రుడు మహారోమిడు ఆయురతమాజుడు ధర్మమూర్తియైన స్వర్ణరోముడు అతడు రాజర్షి. అతనిపుత్రుడు హ్రస్వరోముడు అతడు మహానుభావుడు.

(9-12)
పరమధర్మజ్ఞుడైన హ్రస్వరోముని శిరువురు కుమారులలో నేను పెద్దవాడను నాతమ్ముడు కుశధ్వజుడు. అతడు మహావీరుడు.

(13)
మాతండ్రియైన హ్రస్వరోమమహారాజు జ్యేష్ఠుడైన నన్ను రాజ్యాభిషిక్తుని గావించెను మాతమ్ముడైన కుశధ్వజుని సోఽగారి బాదమును నాపైనుంచి ఆశున వనములకొను

(14)
పృథ్వుడైన మాతండ్రి స్వర్గస్థుడుకాగా నేను రాజ్యభారిమును ధర్మబద్ధముగా నిర్వహించుచుంటిని. నాతమ్ముడైన కుశధ్వజుడు విర్యలహరయుడు, దేవతయుడు. అతనిని వాత్యులములో చూచుచుంటిని.

(15)

కన్యచిత్తత కాలన్య సౌంధ్యాశ్యాదగమత్ పురాత్.
సుధన్వా పీర్కవాన్ చాజా మిథితామ్ అవరోధకః 16

స చ మే ప్రేషయామావ వైపం ధనురహతమమ్.
సీతా కన్యా చ సచ్చాక్షీ మహ్యం వై వీయరామితి 17

తస్యా సదా నాద్రహ్మార్థే యుద్ధ మాసీవన్మయా సహ
చ హలో ధిమిఖో రాజా సుధన్వా తు మయా రణే 18

విహత్య తం ముసేశ్వేన సుధన్వానం నరాధిపమ్
పౌంశశ్యే భ్రాతరం వీరమ్ అభ్యషించం కుశధ్వజమ్ 19

కసియానేష మే భారా అహం జ్యేష్ఠో మహామువే.
దరామి పరమస్మితో వద్వో తే మునిపుంగవ
సీతాం రామాయ భద్రం తే ఊర్మిణాం లక్ష్మణాయ చ 20

విర్యతల్కాం మమ సుతాం సీతాం సురసులోపమామ్.
ద్విరేయూసుర్మిణాం చైవ తీర్థదామి వ సంశయః 21

రామలక్ష్మణాయో రాజన్ గోదానం కారయన్త హ 22

పితృకార్యం చ భద్రం తే తతో వైవాహికం కుమ.
మఖివ్యాద్య మహాబాహో త్పితౄయే దివసే సభో 23

ఫల్గువ్యాముత్తరే రాజన్ తస్మిన్ వైవాహికం కుమ.
రామలక్ష్మణాయో రాజన్ దానం కార్యం మహాదయమ్ 24

కౌంతకాలము తరువాత మహావీరుడైన సుధన్వడను రాజ సౌంధ్యాశ్యాదగమనుండి మిథితానగరిమంపై దాడికిదేసెను. అతడు అర్హశ్రేష్ఠమైన శివదనుస్సును, అందాలశాశియైన నాకూతురు సీతాదేవిని తరకీయకళానదవి నా కడకువార్చును పంపెను. ఓ బ్రహ్మార్థి నేను అతసకోరికకు ముష్టింపనయన అతడు నాతో యుద్ధమునకు దిగెను. ఆ సుధన్వమహారాజ యుద్ధమున నన్నెదిరించి అసెవులను కోల్పోయెను. (16-18)

ఓ ముసేశ్వే! సుధన్వ మానతి నమంభూషికి బలింబిచ్చి పేరుడైన నా తమ్ముడగు కుశధ్వజుని సౌంధ్యాశ్యాద్యములకు ఎట్లాభిషిక్తుని చేసితిని. ఓ మునీశ్వరా! ఇతడు నా తమ్ముడు నేను శ్వేష్ఠుడను. వేను పెక్కుటి సంతోషముతో ఆ శత్రులు ఎదున్నారితో సీతను స్మరమునకు, ఊర్మిళను లక్ష్మణునకు ఇచ్చెదను. పేరు మేలు జరుగును (19-20)

ఓ రాజా! పర్యుతల్కయు దిప్యమామినితో మూలము నా కుమార్తెయు అగు సీతాదేవిని రామచంద్రునకు పెండ్లివ కుమార్తెయగు ఊర్మిళను లక్ష్మణస్వామికడ తప్పకఇత్తును. అస ముమ్మాటు పెండుమున్నామి ఇందేనూత్రము సంశయము లేదు (21)

ఓ వశరతమహారాజా! రామలక్ష్మణులచే సమావర్తన కార్యక్రమమును (స్నాతకమును) వేయింపుము-నీకు శుభమగుగాక. వివాహమునకు సంబంధించిన నాందీప్రభృతి శుభకార్యములను నిర్వహింపుము. ఓ మహాబాహూ! ఓ మహారాజా, నేడ మఖావక్షతము. నేటినుండి మూడవరినమున ఉత్తరాఫల్గు నక్షత్రము. ఆ గురు వివాహకార్యక్రమమును జరిపింపుము. రామలక్ష్మణులకు మున్నగు సుఖసంతోషములు చేకూరులకు నారితే గో మా తల. హరిచ్చాదీ రామములను భ్రాహ్మణులకు ఇహింపుము (22-24)

ఇత్యాదే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే ఏకసప్తతితమస్తోకః (71)

వాల్మీకిమహర్షినిరవితమై అధికావ్యతైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు డెబ్బవేయికుదనస్థము మూవ్దము

-- * * * --

72. డెబ్బదిరెండవసర్గము

శ్రీ రామలక్ష్మణ భరణ శత్రుఘ్నులకు వరుసగా సీతా ఊర్మిళా మాండవీ ప్రతీతకీర్తనలు ఇచ్చి

వివాహములనొనర్చుటకు నిర్ణయించుట వివాహములకుముంద నాందీప్రభృతి శుభకార్యములను నిర్వహించుట

తమకనంతం వైదేహం చిత్వామిత్రో మహామువే.
ఉవాచ వచనం వీరం పపిత్తనహితో నృపమ్ 1

మహావీరుడైన జనకిపు గారాజా ఇన్ని పలికిన పిమ్మట చిత్వామిత్రమహాముని వర్ణిమహర్షి మక్షమునకు చ ప్రభువుతో ఇట్లనెను (1)

అనింత్యావ్యతమేమూని కులాని నరపుంగన
ఇక్ష్వాకుజాణం విదేహవాం శైషాం తుభ్యోఽస్తి కశ్యపః 2

సద్యశో భర్తృవంబంధః సద్యశో దూపనంబదా
రామలక్ష్మణయో రాజన్ ప్రీతాచోర్మిళయా నమా 3

వక్తవ్యం చ నరశ్రేష్ఠ శ్రూయతాం నచవం మమ
భూతా ముపియాన్ ధర్మజ్ఞ ఏష రాజా కుశధ్వజః 4

అస్య ధర్మాత్మనో రాజన్ రూపేణాశ్రుతమం భువి,
మతావ్యయం సరశ్రేష్ఠ పత్నీర్థం వంయామహే 5

భరతస్య కుమారస్య శత్రుఘ్నస్య చ ధీమతః,
వరయామ స్మతే రాజన్ తయో రశ్చే కుహత్మనోః 6

పుత్రా దశరథస్యేవే రూపయావనశాశ్రివః,
లోకహిలోపమాస్పద్యే దేవతల్యనరాక్షమాః 7

ఉభయో ర్థం లాజేంద్ర వంబంధేనామబధ్యతామ్,
ఇక్ష్వావోః కులమవ్యగ్రం భవతః పుణ్యకర్మణః 8

విశ్రామితసహః శ్రుత్వా ససిష్ఠస్య మతే తథా,
జనకః ప్రాంజలి ర్వాక్యమ్ ఉవాచ మునిపుంగవో 9

కులం భగ్యమిదం మన్యే యేషాం నో మునిపుంగవో,
సద్యశం కులసంబంధం యదాజ్ఞావయథః స్వయమ్ 10

ఏవం భవతు భద్రం వః కుశధ్వాజమతే భవే,
పత్యో భజేతాం సహితో శత్రుఘ్నపరతాపృథో 11

ఏకాహృ రాజపుత్రీణాం చతస్యాణాం మహామునే,
హిణీన్ గృహ్లాంతు చత్వారో రాజపుత్రామహాబలాః 12

ఉత్తరే దివసే బ్రహ్మాన్ ఫల్గునీభ్యాం మసేషిణః,
వైవాహికం ప్రశంసంతి భగో యత్ర స్రజాపతిః 13

ఏవ ముక్తాశచ ప్సామ్యం ప్రత్యుత్తాయ కృతాంజలిః,
ఉభౌ మునివౌ రాజా జనకో వాక్యమబ్రవీత్ 14

"ఇక్ష్వావ, విదేహ మహారాజులయొక్క మంశములు
రెండ ను సొంతిలేవి. వాడనైదవములు వర్ణ్యులనలపికొనివి.
ఆ వంశజులతో సరిలొకగల రాజమృత్యువాడును లేడు. (2)

2 రాజా! ఈరెండువంశములమధ్య ఏర్పడినట్లు వైవాహిక
జంధములు అన్నివీధులుగా వెళ్ళుచున్న తోయిన్నవి
రూపులాపణానైభవములయందును సీశారాములు,
దోర్మిళా లక్ష్మణులు ఒకరికొకరు తోసవారు. (3)

3 నరేంద్రా! నేనొక మాట చెప్పలభిలషి అలకాపురు.
2 రాజా! నీ తమ్ముడైన ఈ కుశధ్వజుడు మిక్కిలి ధర్మ
పరాచుణుడు. ఈ ధర్మాత్ముపకుమార్తెలు ఇద్దరును
(మూడవీశ్రుతకీర్తులు) నెరువమాన పౌంధర్యవతులు. 4
సరోత్తమా! ఆ కుశలియవరను భుజికుమారును డిశాలియైన
శత్రుఘ్ననకును ఇచ్చి వివాహము జరిపించుటకు అలీ విందు
చున్నాము. (4-6)

ఈ దశరథపుష్కలందఱును అపూర్వ రూపయోగన
సంపన్నులు. లోకహిలలో పాడియవారు, దివ్యపర్యాక్రమముగలవారు.
5 జనకకుమారరాజా! ఇక్ష్వాకువంశము మిక్కిలి వేషితమైనది.
పుణ్యకార్యములచే మీ వంశము మహాన్నతమైనది. ఈ
వివాహవిధములచే ఉభయవంశములసంబంధములను
దృఢపెడిను. (7-8)

వసిష్ఠునినక్కుతిలోగూడిన విశ్వామిత్రునిమాటలను వినిన
ఏమిటు జనకుడు అంజలి పెట్టింబినవాడై ఆ ఇరువురు
మునీశ్వరులతో ఇట్లుచెడినెను. (9)

"2 మునిశ్వరులారా! ఇక్ష్వాకువంశముతో మా వంశమునక
వివాహబంధములు (సంబంధ బాంధవ్యములు) ఏర్పడుట
సంతోష యుక్తమని మీరు ఉభయులు స్వయముగా అజ్ఞానించి
యున్నారని అందులకున మా విదేహ వంశము ధన్యమైనట్లు
తొలగును. అట్లెకానినను మీకు పుణ్యమందును కుశధ్వజుని
యొక్క ఈ ఇరువురు కుమార్తెలు (మూడవీశ్రుతకీర్తులు,
బుతశత్రుఘ్నలకు పత్నులగుదురు గాక. (10-11)

3 మహాముని! మహాపరాక్రమశాలైన ఈ నలువురు
రాజకుమారులును ఈ నలుగురు రాజకుమార్తెలను ఒకేదినమున
పరిణయమాడుదురుగాక. 2 బ్రహ్మర్షి! నేడు మహాసక్త్యుక్తము
లేపు పూర్వఫలనీ (పుట్టి) సక్లతము. ఏల్లండి ఉత్తరఫలనీ
నక్షత్రము (ఉత్తర). వంతానప్రదిరైన బిగ్గెజానది 'ఉత్తర
నక్షత్రమునందుస్థుంబుడు' సేవాపాము అరువులు ప్రశస్తము
అని పండితులు పేర్కొనిరి. (12-13)

ఇట్లు ముగ్ధులచురముగా ఎరికి జనకమహారాజు ఏనముగై
దోసిలోగై ఆ మునివరులతో ఒకట ఇట్లు చెడినెను. (14)

నరో ధర్మః కృతో మహ్యం శిష్యోఽస్మి భవతో నరా ।
ఇమాన్యాసనముఖ్యాని అపాతాం మునిపుంగవౌ ॥ 15

యథా దశరథస్యేయం తథాయోధ్యాపురీ మమ ।
ప్రభుత్వే నాస్తి సందేహో యథార్థం కర్తుమర్హః ॥ 16

తథా బ్రువతి వైవేహి జవతే రఘునందనః
రాజా దశరథో హృష్టః ప్రత్యువాచ మహీపతిమ్ ॥ 17

యువామపంధ్యేయగుణో బ్రాతరో మిథితేవ్యరో
ఋషయో రాజసంఘాశ్చ ధన్వ్యామథిపూజితాః ॥ 18

నన్తే ప్రాప్నుహి భద్రం తే గమిష్యామి స్వమాలయమ్
శ్రాద్ధకర్త్యాణి సర్వాణి విధాన్యామీతి చాబ్రవీత్ ॥ 19

అమాప్యష్ట్యా పరవతిం రాజా దశరథస్తతః
ముసీంద్రో తా పురస్కృత్య జగామాతు మహాయుతాః ॥ 20

త గత్వా నిలయం రాజా శ్రాద్ధం కృత్వా విధానతః
ప్రభాతే కాల్యణముత్తయం ఏకే గోదావరముత్తమమ్ ॥ 21

గవాం శతపహస్రాణి బ్రాహ్మణేభ్యో వరాధిపః ।
వీక్షైకతో దదౌ రాజా పుత్రామద్విత్య భర్తతః ॥ 22

నువర్తకుంగాప్రపత్నాః పతన్యాః శాన్త్యదోహవాః ।
గవాంశతపహస్రాణి చత్వారి పురుషర్షభాః ॥ 23

నిత్య మన్యచ్చ మణిహం ద్విజేభ్యో రఘునందనః ।
దదౌ గోదావరముద్విత్య పుత్రాణాం పుత్రసత్సవః ॥ 24

స ముత్రః కృతగోదానైః పృతస్త్వ సృపతిస్తథా ।
లోకపాలిరివాభాతి వృతః పామ్యః సకాశతిః ॥ 25

"అయ్య కన్యాదానకలము ఒడంచుటకు అనుష్ఠానముగా ఏ బోధకారి మొనర్చెడిది ఎల్లప్పుడూను నేను మీ ఇంతేవాసివి శిష్యుడను. ఓ మునీశ్వరులారా! ఈ ఉన్నతానానములను అలంకరింపుడు. మీరు మా మిత్రలావగలమును దశరథునీలయోధ్యనువలె భావించుడు. మీతీలావగలముపై మీకు ఏర్పడెకాదనియును అలపు. ఇందేహాత్రము సందేహము లేదు. ఎదు చితముగా ఆజ్ఞాపించుడు. (15-16)

విదేహ పురుషులైన జనకుడు ఇట్లు ఎరిపింపగా రఘునంశ ప్రభులైన దశరథుడు మిక్కిలి సంతోషుడై అయవతో ఇట్లు ముసీకెను. (17)

"మిత్రలావగరి ప్రమిథులైన మీ ఇద్దరు సోదరులు మహాపద్మణ ఎరిపింపులు మీరు ఋషీశ్వరులను. రాజులను అతిధి సత్కారముతో కర్మము కరిగించితిరి మీకు వెక్కిరిపుటములు కలుగును. నేను మా ఏడివికి చేరెదను. నాందేహతా అహ్యసములు మొదలగు వివాహాస్థిరంబు శుభకార్యములను నిర్వర్తించెదను." (18-19)

అంతట వాసిగారిని దశరథుడోరాజు జనక మోరాజును వీడ్చి వి. ఎం. పుష్కరిచ్చామిత్రమహర్షులతో గూడి అనంతరికి పోయెను. (20)

దశరథుడు తన నివాసమునకు వేరి. విధివిధానముగా శాండి కార్యక్రమములను ఆనెరించెను. సోత కాలమున తేరి గుకారములో గోదావరగర్భక సమావర్తన కార్యక్రమమును నిర్వహించెను. ఆ సందర్భమును పురస్కరింపుకొని దశరథుడు తన ఒక్కొక్క కుమారుని పేరుతో ఒక ఒడ్డ గోవులను చర్మము వనుసరించి బ్రాహ్మణోత్తములకు దానము చేసెను. ఎత్త ప్రేమగలవాడును, పరేష్టుడును, పవ దశరథుడు బంగారు కొమ్మలుగలవేయు ౪ పుట్టిగా సాలమొక్కనునవేయు మోచలు గలవేయు తగు నాలుగువర్తల గోవులను, పాలను పీయకులకు ఉపయోగపడు కందుపాత్రలను. ఇంకను పుష్కరిచ్చముగా ధనమును, ఇతర వస్తువులను పుత్రులసమావర్తన (స్థూతక) కార్యములనునైన బ్రాహ్మణులకు దానము చేసెను. గోదావరము లోపల్కి పుత్రులతో కూడిననాల్గు కుమారుడు లోకపాలనతోకూడి (సన్మిత్రులైన) పుత్రులతో సలహానికెరి పెరిపింపుమనెను (21-25)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే బాలకాండే ద్విపక్షతితమస్సర్గః (72)

వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు రెద్ది రేరెండుపక్షము సమాప్తము

73. డబ్బదిమూడవసర్గము

రామలక్ష్మణాచరితశత్రుఘ్నీతి వివాహమహోత్సవములు

ముస్మింస్తు దివసే రాజా చక్రే గోవానముత్తమమ్
తస్మింస్తు దివసే తూచో యుధాజిత్ నమఃపియవాన్ 1

వృత్తః కేకయరాజన్య సాజ్ఞాద్యరతమామరాః
ద్యుష్ట్యై పృష్ట్యై చ కుశలం రాజానమ్ ఇదమబ్రవీత్ 2

కేకయాధిపతీ రాజా స్నేహాత్ కుశలమబ్రవీత్
యేషాం కుశలంమోక్ష సి తేషాం సంసత్వనామయమ్ 3

స్వస్త్రియం మమ వాజేంద్ర ప్రస్తుకామో మహీపతిః
తదర్థమపమోహో హమ్ అమోఢ్యాం కుశలసందన 4

కృత్వా త్వహ సమోఢ్యాం వివాహార్థం తవాత్మజాన్
మిథిలామ్ ఉపమాతాంస్తు త్వయా సహ మహీపతే
త్వరమాఖ్యవమాతోఽపాం ప్రత్తికీర్ణః స్వమస్మరిమ్ 5

అథ రాజా దశరథః సీమాతథిముపస్థితమ్
ద్యుష్ట్యై తరమ సత్కారైః పూజార్థం నమఃపూజయత్ 6

తత సామసితో రాత్రిం సహ పుత్తైర్మహార్జుభిః 7

స్థితాతే పువదుర్భాయ కృత్వా కర్మాణి కర్మవిత్
ముషీం వైదా పువన్మత్య యజ్ఞవాదముపాగమత్ 8

యుక్తే ముహూర్తే విజయే సర్వాధరణభూషితైః
భ్రాతృభిః సహితో రామః కృతకౌతుకమంగళః 9

వసిష్ఠం పురతః కృత్వా మహార్షీనవదానపీః
పీఠం వమీపమాశ్రయ చస్తా భ్రాతృభిరావతః
వసిష్ఠ భగవానేత్య వైదేహమిదమబ్రవీత్ 10

రాజా దశరథో రాజన్ కృతకౌతుకమంగళైః
పుత్రః పరవరశ్రేష్ఠదాతారమ్ అధికాంక్షతే 11

దాతృప్రత్యగహేళ్యభ్యాం సర్వార్థాః ప్రభవంతి హి
స్వధర్మం ప్రతిపద్యన్త కృత్వా వైవాహ్యముత్తమమ్ 12

దశరథచహారాజ తం కుమారంపి సమాపత్త్రి సతతమును
సర్వకారవిషయాభి కృత్వా యువాతీయ అచటికి సేవసేను
అతః కేకయరాజాభిప్రాయం అరతులని స్యయముగా
మేనమామ అతడు దశరథునె దర్శించి అయనతో కుశల
సత్త్వలు గానించి సమ్మతి ఇచ్చునుడి సను (1-2)

ఓ మహారాజా మారంప్రదయిన కేకయమహారాజ మీ
కుశలసమావాదములను అడిగెను మీసేమాచరించులకు
ప్రాప్తులైన మాబాద మిత్రులందఱును కుశలమే యునుసేమ
వాదవైచి ఓ రాజేంద్రా గా మేనలుడగు భద్రుని మీదగోరి
మాతండ్రి నన్ను అయోచ్యును ఎందుకు ఓ రాజా! మీను
సీ కుమారులు వివాహమిత్తరై చదివారా సమనకు చేరినట్లు
నాకు అయోధ్యలో తెలిసినది నా మేనల్లుడగు ఎందునె సెయిన
యాదవతాకు ఆను అరామముతో నేను అక్కఱుగిట్టుకొని
అచ్చి ఇమి వాటిలని (3-5)

పిదప దశరథముహూర్తాం అవధరణ విధేయ అవధరణ శాస
త ముఖ్యులంభిభూష విక్రీ అచటింశ్రావములను కేకా
నితమించెను (6)

అనంతరము దశరథుడు సర్వాక్రమకార్యులైన తన
కుమారులతోపాడి రాత్రిగడపి స్థిత కాలముననే లేచి
సమ్మేళకర్మలను అచరించును సీ కృతు యువీశ్వరులను
వెంటఱుచుకని ఏ వివాహమోతి మతాలకు దరిను (7-8)

అగిన తుభ సదముహూర్తసమయమున శ్రీరాముడు
సర్వాధరణవిధిలైన తంతముక్త గోకుండి రక్షాబంధనావి
కార్యక్రమములను ముగిసిపొకొని ఏమిట పసిష్టను ఇతర
మహర్షులను అనుసరించుచు సావదులతో తండ్రింబిరుమున
సతిచెను (9-10)

పూజ్యుడైన వసిష్ఠమహర్షి దాసుకడకువేరి ఇట్లనెను
ఓ రాజా దశరథమహారాజ రక్షాబంధనావి కార్యక్రమములను
ముగించుకొనినట్లులతోపాడి కన్యాదాతృవై ఎకొఱగ
ఎదురుచూచుచున్నాడు రామయదేయువాడును రామ
ప్రసించువాడును సరిచ్చరణ కారముతో పూనుకొనెనపుడే
సకల కార్యములును సిద్ధించును కనుక ఉత్తమోత్తమముల్లే
వైవాహికకార్యక్రమములన్నింటిని నిర్వహించు సే ప్రతిష్ఠా
ధర్మమును అచరించును (11-12)

శత్రుక్షయః పరమోదారో వసిష్ఠేన మహాత్మనా
ప్రత్యువాచ మహాతేజా వాక్యం సహజుధర్మవితే. 13

కః స్థితః ప్రతిహాదో మే కప్యజ్ఞా సంప్రతిక్యతే।
స్వగృహే కో విహారోఽస్తి మథాచార్యమిదం తవ 14

కౌతకౌతుకసర్వస్యా వేదిమూలముపాగతాః
మమ కన్యా మునిశ్రేష్ఠ నీహి వహ్నిరివార్చిషః 15

సంక్షోభపాత్యత్రాతీక్రోశస్మి నేద్యామస్యాం ప్రతిష్ఠితః
అవిష్టుం కుదుతాం రాజా కీమభ్యమవలంబితే. 16

తద్వాక్యం జనకేనోక్తం శ్రుత్వా దశరథ స్తదా
ప్రవేశయామాస మతాన్ సర్వాన్ ఋషిగోనవే 17

అతో రాజా విదేహవాం వసిష్ఠమిదమబ్రవీత్।
కారయస్య ఋషే సర్వే ఋషీభిః నహి ఛార్మిక
రామస్య తోకరామస్య క్రియాం వైవాహికేం విభో. 18

అథ త్యక్త్వా తు జనకం వసిష్ఠో భగవాన్ ఋషిః।
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య శతావందం చ ధార్మికమ్ 19

ప్రపామధ్యే తు విధివత్ వేదిం క్షత్వా మహావిపాః
అలంకార తాం వేదిం గంధపుష్పైర్వృతంతతా. 20

మనఃపాలికాభిశ్చ చిద్రమంభేశ్చ పాంశురైః
అంకురాద్వైశ్చరాదై శ్చ భూపపాలై స్సృజూషకైః 21

శంఖపాత్రైః శుక్లైః శుక్లైః పాత్రైరర్చాభిఘోషితైః
లాంఛనైశ్చ పాత్రీభిః అక్షతైరభినంన్యత్రై 22

దర్శిస్త్యజ్జైస్త్యమాస్తీర్య విధివన్మంత్రపూర్వకమ్ 23

అగ్నిమాధాయ వేద్యాం తు విధిమత్రాభ్యుపస్థితమ్।
జాహవాగ్నా మహాతేజా వసిష్ఠో భగవాన్ ఋషిః 24

మహామిథ్యాభూతైః వసిష్ఠ్యుడు ఇట్లు వచించగా శౌచవ్య
మూర్తియు మహాతేజస్వియు మహాధర్మియును యన నొకడు
ఇట్లు ప్రత్యుత్తరించెను. (13)

"ఓ మునీంద్రా! ఇక్కడ మిమ్ము లష్టాంశదేవతలు వ్యవసరిం
తేడు సందాజ్ఞకొలుకును పెదురుచూడవలసిన విషయము
దీనిని మహాభ్యముననే వాపరింపుడు. స్వగృహమున సంకల్పమేలా
నా శుశ్రూషలందులును వివాహమునకు సంబంధించిన
సంగళాతములను అప్రొంబిసి కుంగించుకొని వివాహాదికము
వేరయ్యెదరు. వారి అందఱును వెలుగులను విరిచియున్నప్పు
లగ్నిజ్వాలలవల తేజరల్లుచున్నారు నేన. సర్వసర్వద్వందై
మీ కొఱకు వక్షించుము నేరొకకడ సరిపడుచున్నాడు విష్ణు
అలంకములను లోకండునట్లు కానెచుక నర్చరాధ్యములను
నెఱవేర్చుడు." (14-16)

జనకుని అదంతవనములను విసివేసిమృదు దశరథుడు
తన కుమారులను మునుగు పండుతోటి వివాహమునందునునకు
తీసికొనెను. అనంతరము. విశ్వామిత్రునితో క్షత్రినితో
వల్లసరివేసి. "చర్యజ్ఞుడైన నీ వివాగ్ని ఋషిలందఱతోగూడ
వివాహకృత్యమలను అన్వేషిసి జరిపింపుడు & ప్రభూ!
అగ్నిలోకములను అనందింపజేయునట్టి శ్రీరాము" యొక్క
వివాహముతోత్సవమును సర్వహంపుమి (17-18)

పూర్వదైన వసిష్ఠమునార్చి మనకు ప్రార్థనను అమోచింప.
సంపదార్థికులైన విశ్వామిత్రుని శతావందని తోడూ
జేసికొని వివాహమండపమును వృష్టి ముక్తిమగ్నగా వేరికను
నొందించి ఇతరుల వేదికమట్టున సుగంధపుష్పములతో
అలంకరించెను (19-20)

వింగారుపాలికలను యవవాక్యప్రముఖ కలకోరూడిన
సైతములైన చిల్లలుగల కడరలను. శంఖావ్యమింపమలకలతో
ఉప్పనున్న మోకులను. దశరథులతోగూడ యవపాత్రలను
అవలంబించెడి (21)

శంఖాకారిములతో అగ్నిపాత్రలను శుక్లములను,
అర్జుణములతోపిండిన పాత్రలను పేలాభితోగూడిన
పాలిలను కందగామపాలముగా అమింపకములగా మురికొని
పాత్రలను ఎనువుతో సంసృగింపబడిన అక్షతలను వేదికపై
సిద్ధపఱచెడి. (22)

విద్యుక్తముగా మంత్రములను పఠించుచు పమానములగు
దర్బలను వేదికపైపఱచెడి. శస్త్రోక్తముగా మంత్రపూర్వకముగా
అగ్నిలో తీసికొనిరాగా పూజ్యుడను మహాతేజస్వియు యన
వసిష్ఠుడవచ్చి ఆ అగ్నిని నేర్చెను. (23-24)

శ్రీ సీతారామ కల్యాణమహోత్సవఘట్టః

తత స్త్రీతాం సమానీయ సర్వాభరణభూషితామ్ ।
సమక్షమగ్రేన్సంస్తావ్య రామవాభిముఖే తదా ।
అబ్రవీజ్జనకో రాజా కానల్యానందవర్తనమ్ ॥ 25

ఇయం సీతా మమ మిత్రా నహభర్మచరీ తవ ।
ప్రతిత్య వైవాం భద్రం తే పాణిం గృహ్స్థావ్య పాణినా ॥ 26

సతీత్రతా మహాభాగా భాయేవానుగతా సదా ।
ఇత్యుక్త్వా ప్రాక్షిపత్తాదా మంత్రపూతం బలం తదా ॥ 27

సాధు సాధ్వితి దేవానామ్ ఋషీణాం వదతాం తదా ।
చేతమందుభి నిర్వృణుః పుష్పవత్సో మహానభూత్ ॥ 28

ఏవం తత్యా తదా సీతాం మంత్రోదకపుళస్సృతామ్ ।
అబ్రవీజ్జనకో రాజా హర్షేనాథి పరిపుతః ॥ 29

లక్ష్మణాగచ్ఛ భద్రం తే హిర్విలామ్ ఉద్యతాం మయా ।
ప్రతిత్య పాణిం గృహ్స్థావ్య మా భూత్ కాంస్య వ్యయః ॥ 30

త మేవ ముక్త్వా జనకో భరతం చాభ్యభాషత ।
గృహాగ పాణిం మాండువ్యాః పాణినా రఘునందన ॥ 31

శత్రుఘ్నం చాపి ధర్మాత్మా అబ్రవీజ్జనకేశ్వరః ।
శ్రుతకీర్త్యా మహానావో పాణిం గృహ్స్థావ్య పాణినా ॥ 32

శ్రీ సీతారామ కల్యాణమహోత్సవ ఘట్టము

తంతట జనకమహారాజ సర్వాలంకార శోభితమైయున్న సీతాదేవికిసీతాని వచ్చి ఆస్థినమస్తమున శ్రీరామునకదుర్గా షూర్పణధుడెట్టెను ఏమృత కానల్యానందనర్తనుడైన రామచంద్రప్రభువుతో జట్టునుడివెను. (25)

"జాంగగ్యరాశి పౌత్రమార్గనిగి లావణ్యనతి రని ఈ కవ్యకామిణియే సీతా ఈమె ఆయోవిజ మహాతపస్సంపన్నులైన రాజర్షికు అలవాలము, కర్తి ప్రతిష్ఠలకు నెలయుమో ఎన మావంశమునకు ప్రతీక ఈ పీత. నా పుత్రుడైన ఈయె నేటినుండి నీకు సవాదం గారిణి ధర్మార్థకామ (పురుషార్థ)ముల లచరణలోను, కష్టసుఖములలోను ఎన్నదా ఈయె నీకు తోడుగానుండును సిద్ధుక్షధర్మమును అనుసరించి పాణిగ్రహణము జనయుము నీకు తులను'లను మిక్కిలి ప్రేమానురాగములతో ఈమెను స్వీకరింపుము (26)

సర్వప్రభాగ్యవతిడైన ఈయె పరివ్రతాశరీరవతి. ఏకంతరియు నీడవతి నీయె అనుసరించుచుండును." అని పలుకును జనకమహారాజ మంత్రపూతమైన జలమును వదలుచు కన్యాదానము చేసెను. (27)

౨ కన్యాదానమహోత్సవమకుయుమున దేవతలును, ఋషీశ్వరులను హిందూబాగు అని ప్రశంసాపదనములను ఎరికిరి. దేవదుండుభులు మోటుమోగెను. అద్భుతముగా పూరివానలు కురిసి. మామహరికి కనునిండుగావించెను. (28)

ఇట్లు ఎంతోదకపుళకముగా సీతాదేవిని కన్యాదానమొనర్చిన ఏమృత జనకమహారాజ హర్షేల్లాసములతో పొరిసిపోవుచు ఇట్లు వదలెను. (29)

"ఓ లక్ష్మణా! ఇటురమ్మ నీకు హిర్విలనిచ్చి కన్యాదానము చేయదలచినాను. వెంటనే కర్మహణము చేసి ఈమెను స్వీకరింపుము నీకు తులనుకాక" ఇట్లు పలికిన ఏమృత జనకుడు భరతులతో ఓ రఘునందనా! (చరతా) మండవిని పాణిగ్రహణపూర్వకముగా స్వీకరింపుము. అని నడివెను ఏదిని చర్మజ్ఞుడైన జనకమహారాజ "ఓ శత్రుఘ్నా! శ్రుతకీర్తిని కర్మనాగపూర్వకముగా గ్రహించుము" ఓ కామత్స్యంజణులారా! (రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులారా) శాంతస్వభావులు మందరమూర్తులు, సచ్చరిత్రులు, సప్తానిమమణీననులు. మిరింకలును మిమీవధులుగూడ మాయగానుండుడు జనకుడు. మంత్రపూతజలములతో (సీతా-హిర్విలను రామలక్ష్మణ.లకు ఇచ్చి కన్యాదానములు చేసెను. జనకునితకీస్సులతో

వర్షే భవంతి సామ్యాశ్చ వర్షే సుచరిత్రతాః ।
పత్నీభిర్వంతు కాకుత్స్థా నా భూత్ కాలస్య పర్యయః ॥ 33

జనకస్య వయః శ్రుత్వా పాణీవ పాణిభి రస్త్మజన్ ।
చత్వారశ్చ చలన్మాగాం వసిష్ఠస్య సుతే క్షితాః ॥ 34

అగ్నిం ప్రదక్షిణీకృత్య వేదిం రాజాసమేవ చ ।
ఋషిం శ్రేణ మహాత్మానః సభార్య రఘునందనాః ॥ 35

యథోక్షేన తదా చక్రుర్వివాహం విధిపూర్వకమ్ ॥ 36

పుష్పవృక్షీ ర్మహర్ష్యాసీత్ అంతరిక్షాత్ సుభాస్వరా ।
దివ్యదుందుభినిర్దోష్టైః గీతవాది త్తనివ్యత్రైః ॥ 37

సవృతు శ్చాప్తరవృంథా గంధర్వాశ్చ జగుః కలమ్ ।
వివాహే రఘుముఖ్యానాం తదద్భుత మద్భుత్యత ॥ 38

శంభవే వర్తమానే తు తూర్యోద్వృష్టవినాశితే ।
త్రైర్గ్విం తే పరిక్రమ్య ఊహుర్మార్యా మహాజనః ॥ 39

అథాపికార్యాం జగ్ముస్తే సభార్యా రఘునందనాః ।
రాజా స్యనుయమౌ సశ్యన్ పర్షిణంఘస్పటాంధవః ॥ 40

కుశర్వజామ మారదప్రేతుతకీడ్మలన్ బంతశ్రతుఃస్పృశాకీర్తి
కన్యాదావముననౌవచ్చన్ ॥ 1 ॥ (30-33)

జనకుని మోదలను పోలించి, ఆ నలుగురు సోదరులును
వసిష్ఠుని మోదముతో తమతమవదువులకర్మహణములను
గావించిరి. మహర్షులైన ఆ నలుగురు రాకుమారులు తమ
తమ వదువులతోగూడి తగ్గుకీని వేదికను, జనకుమహాజనము
ఋషులందఱికిని ప్రదక్షిణపూర్వకముగా ప్రణామములనొనర్చిరి.
అప్పుడ శాస్త్రోక్తముగా కల్పసూత్రములను ఆనుసరించి,
మహాకార్యక్రమములను కొనసాగించిరి (34-36)

రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు నలువురును తమతమ
వియ్యంతి, పితా-ఉగ్రాశ నారదప్రేతుకీడ్మల సమూహములైన
కలములను గ్రహించుచుండగా అంతరిక్షమునుండి కనుల
పండువుగా పుష్పవృక్షీగరిమను దివ్యదాందువులు నొగిను.
వీణావేణు ముదంగ వాద్యములతో మధురగీతలు పీనుల
పండుగ పించెను. అప్పుడెవరు సుంపులుగాగూడి నృత్యములు
చేసిరి గంధర్వులు కమ్మగా గానములొనర్చిరి. రఘువంశజుల
వివాహమోత్సవములు అత్యద్భుతముగా పరిగెను (37-38)

ఈ విధముగా తూర్పుదిక్కు భార్యములు మోగుచుండగా
స్వాతంత్ర్యవార్తప్రసంగముపై సెక్కిలి లేజోమూర్తులైన ఆ
దంపతులు మూడుపర్యాయములు అగ్నిప్రదక్షిణముగాను
ఆచరింపె. మహాపా కార్యక్రమములను నెఱవేర్చిరి. పిమ్మట
రామలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు తమతమవదువులతోగూడి
వేదిదిగ్గోమనులకు వేరిరి. దశరథముహూర్తాజాగూడ ఆ నంద
మంతలులను మహాసంధముతో తనవేదికి జూపించి ఋషులతో
బంధుత్వములతో గూడి పడిపె భవనములకు చేరెను (39-40)

ఇత్యార్తే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే బాలకాండే త్రివింశతీతమఃస్కంధః (73)

వాల్మీకీమహర్షినిరవతమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ద్వివింశతితమ స్కంధము సమాప్తము

* * * —

1) క్షో. పితా పితామహో భ్రాతా సకుల్యజనవీ తదా కన్యాదా. పూర్వవాశే సుకీర్తిస్త వయః పితా. యాజ్ఞనల్క్యప్రకారం
కన్యాదానమును సహజముగా అర్హతలయలు చేయుటయే తండ్రితనమే రాత (తండ్రితండ్రి) వాయువ్యము ఆ వాయుమును
స్పృహించువలెను. రాతయు లేనిచో అగ్నివేదితలు కన్యను రాగనోయిరినది పితా సవ్యమే లేనిచో శత్రుయైనను కన్యాదానము
చేయుటకు అర్హులం. 40) యాజ్ఞనల్క్యుడు వేర్కొనును.

74. దెబ్బదినొల్లవసర్గము

మైవాహమహోత్సవములు ముగిసిన ఏమ్మట దశరథుడు సపరివారముగా అయోధ్యకు బయలు కేలుట
మౌనమధ్యమైన పరకురాముడ ఎదురగుట.

అథ రాత్నాం స్వప్నోపాయాం విశ్వామిత్రో మహామునిః
అప్యష్ట్యై తౌ చ రాజావౌ జగమోత్తరవర్షతమ్.
అగీర్భిః పూరయిత్వాక కుమారాంశ్చ స రాఘవాన్. 1

విశ్వామిత్రే గతే రాజా చైదేహం మిథిలాధిపమ్.
అప్యష్ట్యై ధ జగమాత రాజా దశరథః పురీమ్. 2

గచ్ఛంతం తం తు రాజాపమ్ అన్వగచ్ఛన్ పరాధిశు
అథ రాజా వివేహానాం దదౌ కన్యాధనం బహు. 3

గనాం శతసహస్రాణి బహువి మిథితేశ్వరః.
కంబలానాం చ ముఖ్యానాం కైమకోట్యంబరాణి చ. 4

హస్త్యశ్చరథపాచాతం దివ్యరూపం స్వలంకృతమ్.
దదౌ కన్యాపతా తాసాం దాసీదాసమనుత్తమమ్. 5

హరణ్యస్య సువర్ణస్య ముక్తానాం విద్రుమస్య చ
దదౌ పరమసంహృత్తః కన్యాధనమనుత్తమమ్. 6

కన్యా బహుధనం రాజా పమనుజ్ఞాప్య పార్థివమ్.
ప్రవివేశ న్యనిలయం మిథిలాం మిథితేశ్వరః. 7

రాజా న్యయోధ్యాధిపతిః పహపుత్రైర్మహాత్మభిః
ఋషీన్ వర్షాన్ పురస్కృత్య జగమ పజలానుగః. 8

గచ్ఛంతం తం వరవ్యాఘ్రం పర్షివంఘ్రం పరాఘనమ్.
ఘోరాః స్మి పక్షిణో వాచో వ్యాహరంతి తతస్తతః. 9

భౌమా శ్చైవ మృగా స్తేః గచ్ఛంతి స్మ ప్రపక్షిణమ్
తాన్ దృష్ట్వా రాజశార్థులో పసిష్ఠం పర్యహచ్చత. 10

అ రాత్రి గడచినకొమ్మట మఱునాడు విశ్వామిత్ర
మహాముని తామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నలము వారివధువులను
అగీర్షించి, దశరథ, జనక మహారాజులను వీడ్కొని
హిమపత్రర్యమనకు వెళ్లెను. (1)

విశ్వామిత్రమహర్షి వెళ్లిన ఏమ్మట, దశరథమహారాజు
మిరిలాచితమైన జనకుని వీడ్కొని, సపరివారముగా
అయోధ్యాపురమునకు బయలుదేరినెను. (2)

అట్లు బయలుదేరిన దశరథమహారాజును ఎవరెవరు
కొంతమారము అనువరించెను. వివేచారాజ్యప్రభుత్వైన జగకుడు
ఆ నలుగురు పరమపురుషులను అపరిమితముగా దనమనెచ్చెను.
ఇంకను, అతడు లక్షలకొలది గోవులను, పెద్దసంఖ్యలో శస్త్రములైన
కంబళములను మికి లీ నలువైన పెక్కు పెట్టుపాత్రములను
కానుకగా ఇచ్చెను. (3, 4)

మఱియు వారివెంక చక్కగా అలంకరింపబడిన బలిష్ఠములైన
ఏనుగులను, మేలుజాతిగుఱ్ఱములను, అందమైన రథములను
వీరుల్లు దొరుకును. ఉక్కిళ్ళు, యుద్ధముల వానివారిజనులను,
ఆ ప్రభువు అపరాధముగా పంపెను. ఇంకను ఆ మిథిలాధిపతి
పుష్కలముగా వెండి బంగారములను, ముత్యములను, పరికరములను
వానికి కన్యాదనముగా ఇచ్చిరించెను. మిథిలాచితమైన జనక
మహారాజు ఇంకను అసంఖ్యాకములైన సెలవిదలను బహుకరించి,
దశరథుని అనుమతిని పొంది, తన అంతఃపురమున
ప్రవేశించెను. (5-7)

అయోధ్యాధిపతియైన దశరథుడు వీరులైన పుత్రుల
తోడను, ఋషులందఱితోడను, వతురంగ ఒలములతోడను,
పరివారికులతోడనుగూడ ప్రయాణమును కొనసాగించెను. (8)

ఆ విధముగా దశరథుడు ఋషులతోను, కుమారులతోను
వెళ్లుచుండగా అక్కడక్కడ పక్షులు భయంకరమైన శబ్దములను
వేయుచుండెను. భూమిపై పంపరించు మృగములస్వయును
ప్రదక్షిణపూర్వకముగా తిరుగాడసాగెను. (పక్షులలు, అవులు
ఆకుభములను, మృగములప్రదక్షిణములు శుభములను
పూచించుచు) వరేంద్రుడు ఆ శకునములను గమనించి,
పసిష్ఠుని ఇట్లు ప్రార్థించెను. (9-10)

అసౌమ్యః పక్షిణో ఘోరః మృగాశ్వాపి శ్రుదక్షిణః ।
శేమిదం హృదయోత్సంపే మనో మమ విషదతి ॥ 11

రాజ్యో దశరథస్యైతత్ శ్రుత్వా వాక్యం మహాన్ ఐమః
ఉవాచ మమిదం వాచం శ్రోయతామ అన్య యత్సలమ్ ॥ 12

ఉపక్తితం భయం ఘోరం దివ్యం పక్షిమఖాన్యుతమ్ ।
మృగాః ప్రణమయంత్యేతే సంలాపః త్వన్యతామయమ్ ॥ 13

తేషాం సంవదతాం తత్ర వాయుః ప్రాదుర్భభూవ హ
శంకయన్ స్పృహీం సర్వాం పాతయన్ ద్రుమాన్ కుభాన్ ॥ 14

తమసా సంహృతస్సూర్యః పర్యా న ప్రబభృత్తిళః ।
భస్మనాచాఘాతం పర్వం సంమూఢమివ తద్బలమ్ ॥ 15

పవీత్రశ్చర్మయశ్చావ్యే రాజా చ ననుతస్తదా ।
సచంజ్ఞా ఇవ తత్రాపన్ పర్వమన్యద్విచేతనమ్ ॥ 16

తస్మిం ప్రమతి ఘోరే తు భగ్నచ్ఛవేన సా కమూః ।
దదత్స భీమసంకాశం జటామండలధారిణమ్ ॥ 17

బాల్లవం జామదగ్న్యం తం రాజరాజవిమర్దిసమ్ ।
క్షైలాసమివ దుర్ధర్షం కాలాగ్నిమివ దుస్సహమ్ ॥ 18

జ్వలంతమివ తేజోభిః దుర్చిరీక్ష్యం పృథ్వస్తైః ।
స్పృంధేరావజ్య పరచం ధనుర్విద్యుద్భగోపమమ్ ॥ 19

ప్రకృప్యా శరమఖ్యం చ త్రిపురఘ్నం యథా శివమ్ ॥ 20

పవీష్టప్రమఖా విప్రా జవహోమపరాయణాః ।
పంగతా మనయన్పుర్యే సంజజల్పరథో మిథః ॥ 21

"1. మహర్షి ఒకవైపు పక్షుల భయంకరమైన అలపులు క్షణికలోపముగా విసిరించి మిన్నప మజేయి కి ప్రకృతి మృగములు ప్రదక్షిణముగా సంపరించుచున్నవి అశుభము అను, కుదములను నూచించు ఈ శకునములకారణముగా నా హృదయము కంపించు కున్నది. మనస్సు కలంకపడుచున్నది దీని అంతరార్థమేమి ? (11)

అంతట పసిడ్డునువార్చి దశరథుని ఈ మాటలను వినె, మృగుల ఘోరముగా ఇల్లుపకేయి ఈ శకునము శ్రవణము నినుము అకాశమునందలి పక్షుల భయంకరములై, అలపులు రావోపు అశుభమును సూచించుచున్నవి కొవి ఈ మృగాల ప్రదక్షిణలు వదిలినవివనుమును (అ అశుభములు తోనునవి) తిలుపుచున్నవి కావున కలంకపడవలదు " (12-13)

తాగు అట్లు నూడ్గాడుకొనుమండగా భూమిని కదిరిపడేయును, చక్కని నేట్లను ఎడఁకట్టుచు ఒక పర్వ నుడిగాలి వీచెను. సూర్యకాంతులను నీకట్లు లావించెను దిక్కులన్నియు వెలతెలపోయెను. బలములన్నియును దుమ్ము కొట్టకొని వేల్లులడిగెను. ససిష్టము. శతరమహర్షులు, చరద్రుడు. ఆయుషిమారులు మోతము. చైతన్యముకిన్ యున్నవారిలె ఉండిరి. విగిలిన వారందఱును నిశ్చేష్టలై యుండిరి. (14-16)

భయంకరమైన ఆ విమృశీకల్లో సేనయూతయు భస్మము నే కప్పాడరదాయున్నట్లుండెను. అట్టి సేన జయవిజ్ఞ మూర్చికుమారుడైన సంకులాచుని జూచెను. అతడు జటామండలధారియై సైతయ వాలరుద్రువీవలె భయంకరుడై యుండెను అతడు రాజగుశిఖులను వరిహర్చిరవాడు. క్షైలామువలె దుర్ధయండు, సైతయ కాలాగ్నివలె దుస్సహయ. మిగుల ప్రజ్వలించుచున్న అగ్నిజ్వాలలవలె తేజోరాశియై, జనులకు దుర్భిరీక్ష్యుడైయున్నవాడు. అతడు ఘనముపై గంధగాక్షతిని పూచి, మేఘవీరీగంధల మేఘమెట్లుగొరుపు చున్న ధనుర్వాణములను ధరించి, త్రిపురాంతకుడైన శివునివలె తేజరిల్లుచుండెను (17-19)

ప్రజ్వరిల్లుచున్న అగ్నివలె భయంకరముగా కప్పట్టుచున్న, ఆ పరకులాచుని జూచి, జవహోమతత్త్వములై పసిష్టదు మున్నగు ప్రముఖవీపులను మనులందఱును గమిగూడ తమలోతము ఇట్లు తర్కించుకొనసాగె (20-21)

ఓచ్చిత్ పితృవధామర్దీ క్షతం నోత్పాదయిష్యతి ।
పూర్వం క్షతపథం శృత్వా గతమమృత్యుర్థతిజ్జాతః ।
క్షతస్యోత్పాదనం ఖామో న బల్యన్య చీకీర్తితమ్ ॥ 22

ఏష ముక్తాః ర్జునాదాయ భాధనం భీమనల్మవమ్
ఋషయో రామ రామేతి వచో నుధుశమ బ్రువన్ ॥ 23

ప్రతిగృహ్య తు తాం పూజామ్ ఋషిదత్తాం ప్రతాపవాన్ ।
రామం దాశరథిం రామో జామదగ్న్యోఽభ్యభాషితః ॥ 24

పూర్వము క్షతముడైన కార్తవీర్యార్జునుడు ఇతని
అందరినైన "జమరశ్మిని చూచుచే క్షతమైన ఈ పరశురాముడు
ఇప్పుడు క్షతములను నెట్లువలె హాదమిదా తోడ నతడు
క్షతము ప్రముఖులను పాతముగ్ని క్రమముగా కోపతాపములను
తొలగి శాంతిని యున్నాడు మఱి ఇప్పుడిదిగఁ క్షతయులకు
పరిమార్చి వలెనను కోరికతో ఇచ్చికి రాలియగుదా" (22)

అనుబోతాము ఇట్లు ఎర్పించుకొనవలెననుట ఆ మునులు
"ఋషిమహర్షి హరిశ్చంద్రునికి శర్మ సాధ్యాప్రీత్యుపాయము తీసికొనిరి
పితృవ వామా/రామా యు మడురముగా పలుకుట
లిలినిగొలుపుమన్న అయినను సన్ పరిపరి" (23)

జమరగ్నియందును ప్రతాపశాలియు వన పరశురాముడు
ముఖలన్నాచలను ఆంధ్రులొసె దశరథరామునితో ఇట్లు
హాదించెను (24)

ఇత్యార్జే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే బాలకాండే చతుస్సప్తతిలమశ్శర్గః (74)

వాల్మీకిమహర్షిని వితండా అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు జెప్పరినాడనర్థము నమోదము

* * *

75. జెబ్బదిపదవసర్గము

జైహరమస్సును ఎక్కు పెట్టుచుని పరశురాముడు శ్రీరాముని ప్రేరేపించుట

రామ దాశరథే రామ వీర్యం తే త్రాయతేఽ ద్భూతమ్
ధనుషో భేదనంచైవ విఖిలేన మయా శ్రుతమ్ ॥ 1

తవద్భూతమచింత్యం చ భేదనం ధనుషస్త్యయా
తక్రూర్వాఽ హమసుప్రాప్తే ధనుర్భుహ్యం నరం శుభమ్ ॥ 2

తదిదం ఘోరపంకాశం జామదగ్న్యం మహాద్ధనుః
పూరయన్వ శరేణైవ స్వబలం దర్శయన్వ చ ॥ 3

తవపాం తే బలం దృష్ట్వా ధనుషోఽస్య ప్రపూరణే
ద్యుంధ్యయుర్దం ప్రతాప్యమి వీర్యశ్లాఘ్యస్య రాఘవ ॥ 4

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాజా దశరథస్తరా
విషల్లావద రో దీపః ప్రాణజరిత్యాశ్యమబ్రువీత్ ॥ 5

క్షతరోషాత్ ప్రళంఠస్త్వం బ్రాహ్మణశ్చ మహాయశః
బాలానాం నమ పుత్రాణామ్ అభయం దాయమర్హసి ॥ 6

ఓ దశరథరామా! నేను నీ పరాక్రమము అద్భుతమైనదని
ఎంటిని. ఎక్కడోకొనుచున్నది నీ పరిష్కారమునందలి పరశుర్భూ
ధునినిగూడ పూర్తిగా వంటిని శివధనుస్సును నిలుచుట
తమ నీ అద్భుతక్రియలు యిహింపరావీరి ఆ విషయమును
విగి నేను మఱియొక మహాధనుస్సును తీసికొని ఇచ్చుటకీ
పచ్చితమి. ఇదిగో ఆ ధనుస్సు ఇది సాతరిడి జమదగ్నియొడి
నాకు లభించినది. భీతిని గొల్పు ఈ మహాధనుస్సును తమముతో
సంధించి నీ బలమును నవర్ధింపుము ఓ రాఘవా రా
గివమ్మను ఎక్కు పెట్టుటలో నీకుగల బలమును జూపి వీరులచే
ప్రళంఠింపని అందుకొను నీకు నాతో ధ్యుంధ్యయుర్దమును
అంగ్రహించెదను (1-4)

పరశురామునిపరశుములను పరిసంతనే దశరథమహారాజు
మఖము పై విషాదము అలముకొనెను పిమ్మట శైస్యముతో
అంజలి పుట్టించి ఇట్లనెను. ఓ భార్యరామా! ఎక్కు క్షేత్రముల పై
గలకోపము చల్లారిపడ గదా నీవు ప్రాణాణోత్తముడవు.
వాసిరాందిపాడవు. పసిబాలురైన నా పుత్రులపై దయజూపుము
నీవు వేదశాస్త్రములను వియమనిష్ఠులతో అభ్యయనముచేయు

భారవాణాం కులే బావ. స్వాధ్యాయ ప్రళయినామ్ ।
సహస్రాక్షే సతతాయ శస్త్రం నిక్షిప్తవాససే 7

స త్వం భవ్యవరో భూత్వా కాశ్చ పాయ వసుంధరామ్ ।
దత్వా వవముపాగమ్య మహేంద్రకృతేతనః 8

మమ సర్వవిశాయ సంప్రాప్తస్త్వం మహామునే
న చైకస్మిన్ వారే రాక్షే సర్వే జీవామహీ సయమ్ 9

బ్రువత్యేవం దశరథే జామదగ్న్యః ప్రతాపవాన్ ।
అనాదృత్వైవ తద్వాక్యం రామమేవాభ్యభాషత 10

ఇమ్ ద్యే ధనుషీ క్షస్త్రి దివ్యే లోకాభిషేకులే ।
ద్భృథే బలవరీ ముఖ్యే మక్తాతే విక్రకర్మణా 11

అతిస్పృష్టం సురైరేకం త్రైలोकాయా యుయుత్సవే ।
ప్రపురష్టుం సరశ్శ్రేష్ఠ భగ్నం కాకుత్స్థ యత్ త్వయా
(ఇదం ద్రితీయం దుర్జర్ణం విప్లవర్జితం సురోత్తమః) 12

తదిదం నైష్ఠవం రామ ధనుః సరమభాస్వరమ్ ।
సమావపారం కాకుత్స్థ చాద్రేణ ధనుషా త్వదమ్ 13

తదా తు దేవతాస్సద్భావృచ్ఛంతి స్మ పితామహమ్ ।
శిలికంఠస్య విష్ణోశ్చ బలాబలనిరీక్షయా 14

అభిసాయం తు విజ్ఞాయ దేవతానాం పితామహః ।
విరోధం జనయామాస తయో స్సత్త్వవలాం పరః 15

విరోధే త మహద్యుద్ధమ్ అభవ ద్రోమహర్షణమ్
శిలికంఠస్య విష్ణోశ్చ పరస్పరజిగీమసో 16

తదా తు జ్వంభితం శైవం ధనుర్మమవత్కామమ్
హంకారేణ మహాదేవః స్తంభితో ధ త్రిలోచనః 17

దేహైస్తదా తమాగమ్య సర్వినంఘ్రైశ్చ చారణైః ।
యాచితౌ ప్రళమం తత్ర అగ్మతుస్తా సురోత్తమా 18

స్పృంభితం తద్దమర్శస్త్వై శైవం విష్ణుశరాశ్రమైః
అధికం మేవితే విష్ణుం జేవాన్మర్శిగదాత్తదా 19

భగ్నముపార్జి వంశమున విస్మించినివాదపు. ఇంద్రునినిమిక్షమున
ప్రతిష్ఠాపూర్వకముగ శస్త్రములను త్యజించితమి అట్లే నీవు
పరమముడవై కశ్యపమహర్షికి రాజ్యమును భారపాసి ఎవవాసినై.
మహేంద్రగిరిపై సునిలమునుంటివి (5-8)

ఓ మహాముని మాకు మహాపాద్రవము తచ్చిపట్టుటకే
నీవు ఇంటికి వచ్చినట్లున్నది. శ్రీరాముడు దేనిచో వే మెప్పురిమూ
తలించియుండజాలము (9)

దశరథుడు ఇట్లు ప్రారేయనడుచున్నను పరాక్రమశాలియైన
వరకుకాముడు అయినహిడులను ఎట్టిండుకొరక శ్రీరామునితో
ఇట్లనెను (10)

“ఓ శ్రీరామా! ఈ దివ్యధనుస్సులు రెండును శ్రేష్ఠములైనవి,
దిగ్భాస్మనవి, శక్తిమంతములైనవి, సముఖమైనవి” అని
ముల్లోకములయందును భ్యాతవహించెను విశ్వకర్మ
సేవిన ప్రయత్నపూర్వకముగ విర్మించెను (11)

కమలస్థంభశాసనైః : వరోద్రా ఒకానొకనాడు శ్రీపురానిరి
సంహరించునవై దేవతలు సరమేశ్వరునకు ఒకధనుస్సును
సమర్పించిరి. దానిని నీవు భగ్నమునర్పించి. ఈ రెండవ
ధనుస్సున దేవతలు శ్రీసుహవిష్ణువునకు అర్పించిరి. ఇది
తిరుగులేనిది. ఓ రామా అపూర్వమైన కాంతులతో విలసిల్లు
చున్న ఈ నైష్ఠవధనుస్సుగూడ శివదనుస్సువలె మిక్కిలి
శక్తిమంతమైనది. (12-13)

అప్పుడు దేవతలందఱును శివకేశవుల లలాటలను అను
పలుంగవలచి బ్రహ్మనుజేరి హరిహరిలిడుపురిలో బలశాలి
ఎవరు ? అని సైల్పించిరి. (14)

అంతట బ్రహ్మదేవుడు దేవతల ప్రశ్నలోనిఅంతర్ధామును
గమనించి, “నాది ఇరువురిమధ్య విరోధమును కలిగించెను
ఆ కారణముగ ఒకరినొకరు జయింపగోరుదున్న హరిహరుల
మధ్య అత్యద్భుతమైన సమరము పంభవించెను. అప్పుడు
విష్ణువు హంకరించగా మిక్కిలి శక్తిమంతమైన శివరమస్సు
విష్ణునిమయ్యెను మహాదేవుడైన ఆ ముక్కుంటయి
నెశ్రస్థుడయ్యెను. అంతట దేవతలందఱును ఋషీశూరులతో
వారణులతోగూడి అనంతి వేరి, వారిని స్రావించి ఆ నారహిడు
ఇరువురును శారతించిరి. (15-18)

విష్ణుశూరకారముతో శివధనుస్సు విస్త్రుము అగుటను
గాంచి, దేవతలును, ఋషీశూరులును విష్ణునే ఆరితుడు
అని తలచిరి. (19)

1) కేవలము చాలలతో ముత్యవర్షితయై అనిభావించి. శ్రీరామారా సయానిలములకై ఈరూపమున

ధమా తు దన్తు సంశ్రుద్ధో విదేహేషు మహాయశాః ।
దేవరాతస్య రాజర్షేః దదౌ హస్తే ససాయకమ్ । 20

ఇదం చ నైక్షణం రామ ధనుః పరపురంజయమ్ ।
ఋచీక భార్గవే ప్రాచాత్ విష్ణుస్సవ్యావముత్తమమ్ । 21

ఋచీకన్తు మహాతేజాః పుత్రస్యాప్రతికర్మణాః
పితుర్మమ దదౌ దివ్యం జమదగ్నేర్మహాత్మనః । 22

స్వస్తశస్త్రే పితరీ మే తపోబలసమన్వితే
అహ్మహో విదధే మృత్యుం ప్రాకృతాం బుద్ధి మాస్థితః । 23

పథమనతిమానం తు సితుక్కుత్యా మదారుణమ్ ।
క్షతముచ్చారయన్ తోషాత్ జాతం జాతమనేకశః । 24

సృథినీం రాశితాం ప్రాచ్య కాత్యపాయ మహాత్మనే
యజ్ఞస్యాంతే తదా రామ దక్షిణాం పుణ్యాకర్మణే । 25

దత్వా మహాశత్రులయః తపోబలసమన్వితః ।
స్తతోస్మై తస్మిన్స్తప్యన్ వై మమిదం మహాపితే । 26

అద్యతూర్తమ పిర్యేణ త్వయా రామ మహాబల ।
శ్రుతవాన్ ధనుషో భేదం తతోఽహం క్రుతమాగతః । 27

తదిదం వైష్ణవం రామ పితృపైతామహం మహాత్
క్షతధర్మం పురష్కృత్య గృహీష్వ ధనురుత్తమమ్ । 28

యోజయస్య ధమః శ్రేష్ఠే శరం పరపురంజయమ్ ।
యది శక్నోషి కాకుల్ప ద్వంద్వం దాప్యామి తే తతః । 29

మహాదేవుడైన శివుడు అందులకు మక్కిలి కుడ్చుకొని బాణములతోనాడిన ఆ మహాదేవుని విదేహేష్వరపులలో రాజర్షియైన దేవరాతునిహృమున న్నానముగా ఉంచెను. (20)

ఓ రామా! శత్రుపురంజయ సమరంజేయసద్దీ వైష్ణవ మున్నును శ్రీ మహావిష్ణువు ప్రగమంశజుడైన ఋచీక లింగజ ఉత్తమన్యాసముగా ఉంచెను. (21)

మహాతేజస్వియైన ఋచీకడు ప్రతీకాశచూరినవాడును మహాత్ముడును, తనకు కుమారుడును, వాడు తండ్రియైన వని ఐమదగ్గికి ఈ దివ్యధనుస్సును ఒసంగెను. (22)

తపోబలసంపన్నుడైన వాతంగడి అష్టసర్వాధుమి చేసి యుంపగా కార్తవీర్యార్జునుడు మూర్ఖబుద్ధితో అయినను వధించెను. (23)

ఆ కార్తవీర్యార్జునుడు భయంకరముగా అతిక్రూరముగా మాతంగడిని ఎదిరించినట్లు విసి. తోషముతో నేను స్త్రీతియులను ఇడువదెయొక్క, పర్యాయములు పుట్టినవానిని పుట్టినట్లుగా తుదముట్టిగొనిన శ్రీరామా సమస్త భూమండలమును గురించి యజ్ఞాంతమున పుణ్యకార్యములను చేయువాడును మహాత్ముడును వన కాశ్యపమార్గికి ఈ భూమండలమును దక్షిణంగా ఎదిరించెడిది. తపోబలముతో మహాబుద్ధిగిరికి వేరిలిన మేతలు సందరించునట్టి ఆ ఎర్పతిమునందు సజాంతముగా తపముపర్చుచు ఉంటిని. మహాదేరుడైనవ ఓ రామా! నీ విరువమాన పరాక్రమముతో శివతనుస్సును వితలినట్లు విసి వెంబనే ఇచ్చితికి వచ్చితిసి. (24-27)

ఓ శ్రీరామా తాతమురైతలనుండి నాకు సంక్రమించిన వెక్కువెడలని ఈ వైష్ణవమహాధనుస్సును క్షత్రియ ధర్మమును అనుసరించి గ్రహింపుము. ఓ రామా! నీకు శక్తియుష్టచో శత్రుపురములను జయించునట్టి బాణమును ఈ మహాధనుస్సునందు నెరిరింపుము. అప్పుడు నాతో ద్వాంద్వచుద్ధమం చేయుటకు నన్ను అనుమతించును. (28-29)

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే నాల్కీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే పంచసప్తతితమస్తకః (75)

నాల్కీకీమహర్షివరచిత్తై ఆదికావ్యై క శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు ప్చెదివయస్సకము సమాప్తము

* * *

76. దెబ్బదిఆటవసర్గము

శ్రీరాముడు వైష్ణవధనుస్సును ఎక్కు పెట్టుట - వైష్ణవతేజము ఆయనను చేరుట - అతని బాణావయోగముతో
పరిశురామునిపుణ్యరాసులు నశించుట - పరిశురాముడు మహారథిగిరికి వెళ్లబోవుట

శ్రుత్వా చ జామదగ్న్యస్య వాక్యం దాశరథిస్తదా |
గౌరవాద్యంత్రతకథః పితూ రామమ్ అథాబ్రవీత్ | 1

శ్రుతవాచస్య యత్కర్మ కృతవాచసే భార్గవ |
అనురుంధ్యామహే బ్రహ్మన్ పితూరాన్యగ్యమాస్మతః | 2

సీత్యహీనమివాశక్తం క్షతధర్మేణ భార్గవ |
అపజావాపి మే తేజః పశ్య మేఽద్య పరాక్రమమ్ | 3

ఇత్యుక్త్వా రామః శ్రుత్వా భార్గవస్య శరాసవమ్ |
శరం చ ప్రతిజగ్రాహ హస్తాల్లఘ్నపరాక్రమః | 4

ఆరోహ్య నథసూ రామః శరం సజ్యం చకార హ |
జామదగ్న్యం తతో రామం రామః క్రుధోఽబ్రవీ ద్భువః | 5

బ్రాహ్మణోఽపీతి వూహ్య మే వెత్వామిత్రక్షాతేన చ |
తస్మాచ్ఛ్రుత్వో న తే రామ మోక్షం ప్రాణహరం శరమ్ | 6

ఇమాం పాదగతిం రామ తపోబలసమార్థితాన్ |
లోకాన్ప్రతిమాన్ వా తే హనిష్యామి యదిచ్ఛసి | 7

న హ్యయం వైష్ణవో దివ్యః శరః పరిపురంజయః |
మోక్షః నతతి వీర్యేణ బలదర్శననాశనః | 8

దశరథరాముడు తనతండ్రియెడగల భక్తిగౌరవముల
కారణముగ పరిశురాముని పేరియు మూడవ మిన్నకుండిను
కాచి ఇప్పుడు పరిశురామునిసలుకుటను విన్నవీడట
ఆయనతో క్లుప్తముగా ఇట్లు వచించెను (1)

"బ్రహ్మర్షిస్తేన ఓ పరిశురామా నీ తండ్రిని వధించిన
కాన్డార్యాత్మనునిపై వాదీద్వికృతిబట్టి నీవు ఆశువచు వధించి
ఇరువదియొక్క మాఱులు పండిత్రి క్షతయవంశములను
నిర్మాతలచేన విషయమును నేను వినియుంటిని ఒక
వీరుడు చేయదగినవని నీవు చేసెతిని అందులకు నీన్న
మెచ్చుకొనుచున్నాను. (2)

ఓ భార్గవా! నన్ను నీవు పరాక్రమములేని నానినిగాను.
క్షతయధర్మము కారణము ధనుస్సునెక్కు పెట్టుట, యుద్ధము
చేయుట మున్నగువిషయములయందు అశక్తునిగాను బావించి.
ఆనమానించితిని దీనిని నేను ఒప్పుకొనను. ఇదిగో శప్పుడే
నా పరాక్రమమును చూడుము"-అని పలికి పాటిలేని
పరాక్రమశలియైన శ్రీరాముడు క్రుద్ధుడై, పరిశురామునినేతుల
నుండి ధనుర్పాణములను గ్రహించెను. (వాటితోపాటు
ఆయనలోని వైష్ణవశక్తినిగూడ తనలో చేర్చుకొనెను.) ఏమిట
శ్రీరాముడు ధనుస్సును ఎక్కుపెట్టి అర్జితాటిపై బాణమును
సందించెను. ఎంతయు ఆ రిపుపరుడు క్రుద్ధుడై
భార్గవరామునితో ఇట్లుపలికెను. 3-5.

"నీవు బ్రాహ్మణుడనై నందున నాకు పూజ్యుడవు మీదు
మిక్కిలి పూజ్యుడైన విశ్వమిత్రునకు సోదరియగు సత్యవతికి
పొల్లుదవు. కనుక ఈ శరముతో నీ ప్రాణములను తీయుటకు
నేను వెనుకాడుదున్నాను. ఓ పరిశురామా ఒక లోకమునుండి
మఱియొక లోకమునకు క్షణములో చేరిగల గురువక్త సాచితి
నీకు శుభ. తపోబలములే నాధునికొనెన పాటిలేని పుణ్యలోకములు
(పుణ్యరాసులు) నీకు గలవు. ఈ బాణావయోగముతో నీ
పాదగతిని తొలగింపుమందునా? లేక నీ పుణ్యరాసులను
నశింపజేయుమందునా? తెలుపుము. ఎచ్చ కోరినకిదిగా జేసిండు.
వీలనన ఈ వైష్ణవబాణము గిన్నమైనగి శత్రుపురములను
దాపుమాపునది. క్రిందకును పోలి పరులయొక్క బలశక్తిములను
అణచినయెడనుది. ఇట్టి ఈ బాణావయోగము వర్ణము
కాదు, కరాదు" (6-8)

వనాయుధధరం రామం ద్రష్టుం సచ్చగణామ్నః ।
ఏతానుహం పురస్కృత్య వసేవాత్మతో సంఘః 9

గంధర్వాస్త రసశైవ సీద్యచారణశేష్తః ।
యక్షరాక్షసవాగాశ్చ తద్రష్టుం మహాబద్భతమ్ 10

జడీకృతే తదా లోకే రామే వరధమర్థరే
విరీర్యో జామదగ్న్యోఽపా రామో రామముదైక్షత 11

తేజోభివాలవిర్యత్వాత్ జామదగ్న్యో జడీకృతః ।
రామం కమలపిత్రాక్షం సుందరం సుందమనాచ హి 12

కాశ్యపాయ నుయా దత్తా యదా పూర్వం వసుంధరా ।
విషయే మే న వస్తన్యమ్ ఇతి నూం కాశ్యపోఽబ్రవీత్ 13

పోఽహం గురువచః కుర్వన్ వృథిన్యాం న వసే నిశామ్ ।
కృతా ప్రతిజ్ఞా కాకుల్లేష్ట కృతా భూః కాశ్యపస్య హి 14

తదినూం త్వం గతిం వీర హంతుం నార్హసి రామవ
మనోజవం గమిష్యామి మహావీరం పర్యలోత్తమమ్ 15

లోకాస్త్వప్రతిమా రామ నిర్జితాస్తపసా నుయా
జహి తాన్ శరముఖ్యేన మాధవాత్ కాలస్య పర్యయః 16

అక్షయం వభుహంతారం జానామి త్వం సురేశ్వరమ్
ధనుష్షోఽస్య పరామర్థాత్ స్వస్తి తేఽస్తు పరంతప 17

వీరే మరగణాన్పర్యే నిరీక్షంతే వనూగతాః ।
త్వానుప్రతిమకర్మాణామ్ ఆప్రతిద్యుద్భవమాహవే 18

శ్రీకృష్ణుని వైష్ణవధనుర్పాణములను ధరించియున్న శ్రీరాముని దర్శించుటకై బ్రహ్మాదిదేవతలు ఋషిశ్రుతులతో గురవులు గుంపులుగా ఏర్పేసిరి. గంధర్వులు, అష్టరసలు, సేద్యులు, చారణులు, కిన్నరులు, యక్షులు, రాక్షసులు, వాగులు మొదలగువారు ఆ అత్యద్భుతదృశ్యమును గాంచుటకై ఆచటికి చేరిరి. (9-10)

శ్రీరాముడు శ్రేష్ఠుడైన ఆ వసుర్పాణములను విక్రమిష్టపింఠనే లోకము నెట్లనాయెను బార్హదరాముడు నైష్ఠవలేజమును కోల్పోయెను. (1) ఏమిట అతడు ఆభరణపథము శ్రీరాముని జాలెను. పరశురాముడు తనతీతస్సు, పరాక్రమము సర్వగోల్లసోగా నిశ్చేష్టకై రాజవలంబుడగు శ్రీరామునితో తిన్నితిన్నగా ఇట్లనెను. (11-12)

'పూర్వము నేను జయించిన నమస్త భూమిగడలమును కాశ్యపచాన్వీకి సహర్షించితినీ అప్పుడామహాముని ఇక నీవు నాచేతమున ఉండదగదు. అస నన్ను ఆదేశించెను అంతట నేను నా గురువుగారింజ్ఞము శిరసావహించి, 'అయినకు సమర్థునిన నదేశమునందు ఏమాత్రము నీవసంపము అని ప్రతిజ్ఞచేసితిని ఓ వీరా రామవా! అందువలన నీవు నా గమనశక్తినిమాత్రము తొలగింపవలదు నేను పర్వతరాజునైన మహావీరనికి మనోవేగముతో ఇప్పుడే వెళ్లెదను. కనుక రామా! నా అపఖ్యిచే సావించిన పాటిలేని పుణ్యలోకములను (పుణ్యరాసులను) అప్పించిని నీ శరప్రయోగముతో నశింప జేయుము ఇక నీ మాత్రము జాగ్రత్తయవలదు. (13-16)

ఓ పరంతప! ఈ మహాదనుస్సును విక్రమిష్టపింఠిత. నిత్యుడు. దేవదేవుడు ఐన ఆ శ్రీమహావిష్ణునే నీవని నేను గ్రహించితిని. నీవు మంగళమగుగాక. (17)

విజయమున అనపాదులగుడభి, అద్భుత భీరామహతుడవు ఐన నీన్ను ఇదటికి విచ్చేసిన ఈ దేవతలందఱును పరమాశ్చర్యముతో దర్శించుచున్నారు. (18)

F 101 (1) క్లో తత్కలంకరామ స్య కేహార్హత్యవైష్ణవమ్ । కాశ్యపా పర్వదేవానాం లోకే రామముపాసితే ॥ పురాణాంతర ప్రమాణము. ఏమిట దేవతలు అందఱును మూడుమందఱు వైష్ణవదిక్పలేందు అనపరామునిచేహమునుండి విమురమునితో ప్రవేశించెను.

(2) తాభిభావని సంస్కారశైలీ ఎల్లమునారోహితేజసా । అశ్మతీర్థి జవతా తినాత్యయే. పార్వతో శశిదవాకరావిత । కాశివాస రఘువంశము 11వ సర్గము 82 వ శ్లోకము
శ్రీరాముడు పరశురాముడు ఎదురెదురుగా ఉండిరి. అప్పుడు శ్రీరాముని తేజస్సు వ్యర్థిలేనిదురుండగా ఆయన మోము కలకలలాడెను పరశురామునిముఖము నిస్త్రుణ్ణై వెలవెంజోయెను ఈ దృశ్యము లోకమునకు విడుపువలయునాటి సంధ్యాసమయమున ఉదయించుచు వ్యూహముకోటలను అర్ధమిందుచు సర్వేపమగుచున్న మూర్త్యకాంతులను స్ఫులింపజేయుచుండెను నేడును ఇట్టి దృశ్యము కన్పాహుచరి తీరమైన గాంచుచున్నాను.

న చేయం మమ కాకులేష్ట స్తీదా భవతుమర్హత
త్వయా తైలోక్యవాధేన యదహం వినుభీక్తుతః 19

శరమప్రతిమం రామ మోక్షమర్హసి మక్షత
శరమోక్షే గమిష్యామి మహేంద్రం పర్వతోత్తమమ్ 20

తథా ఋషతి రామే తు జామదగ్న్యో వ్రతాపవాన్
రామో దాశరథిః శ్రీమాన్ చక్షేప శరమత్తమమ్ 21

న హతాన్ దృశ్య రామేణ స్మిన్ లోకాన్తపసార్థితాన్
జామదగ్న్యో జగమాప మహేంద్రం పర్వతోత్తమమ్ 22

తతో వితిమిరాన్సర్వా దిశశ్చోపదిశన్తథా
సుతా పర్షిణరా రామం ప్రశశంసురుదాయధమ్ 23

రామం దాశరథిం రామో జామదగ్న్యః ప్రశస్య చ
తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా జగమాత్పగతిం ప్రభుః 24

1 కాకులేష్ట ముల్లోకములకును ప్రభువైన నీ చేతిలో 1 బుని పాలగుడి నాకేమాత్రము లజ్జాకరముగాదు సచ్చిదితుదదైన 2 రామ! తిడుగులేని నీ బాదమును సయోగింపుము. నేను పర్వతోత్తమమైన మహేంద్రగిరికి వెంటనే వెళ్ళినాను. (19-20)

జమదగ్నినితుడైన పర్షిణరాముడు ఇల్లు పలుకగా పరాక్రముశలియు, ఎర్వశుభలక్షణసంపన్నుడును జన దశరథరాజు యిది ఆ మహాశక్తిమును ప్రయోగించెను తీవ్రమైన తపస్సుచే తాను పరిపాదించుకొనిన పుణ్యలోకములు (పుణ్యరాసులు) అస్తియును శ్రీరాముని బాలప్రయోగముచే సజిలబోవుటమజాలి వెంటనే పరశురాముడు పర్వతశ్రేష్ఠమైన మహేంద్రశైలమునను వెళ్లెను. 21 22)

ఆ సంతకము ఎనిమిదిదిక్కులయందును ఆలముకొనిన చీకట్లు తొలగిపోయెను ఆయుధమును ధరించియున్న శ్రీరాముని దేవతలును, ఋషులును ఎంతయు కొనియాచిరి. (23)

జమదగ్నిపుత్రుడైన పర్షిణరాముడు మహేంద్రగిరికి జయలుదేలుటకు ముందుగా దశరథరాముని ప్రశంసించి, అయినకు సదక్షిణపూర్వముగా పనుస్కరించి వెళ్లెను. (24)

ఇత్యాద్యై శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే షట్సప్తతితమస్తకః (76)

వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండమునందు డెబ్బదిఆడవస్తకము సమాప్తము

-- * * * --

77. డెబ్బదిఏడవస్తకము

దశరథుడు నవవయోవయలలో, పరివారములతో అయోధ్యకు వరులు - భరతుడు శత్రుఘ్నునితోగూడి మేనమామవంతులు

తాతగారిఇంటకి వెళ్లుట - రామోక్షులు మతావేతరులను, అరువులను పేనించుచు విలసిల్లుచుండుట

గతే రామే ప్రశాంతాత్మా రామో దాశరథిత్తమః
వరుణాయాప్రమేయాయ దదౌ హస్తే నసాయకమ్ 1

అభినాద్య తతో రామో వసిష్ఠప్రముఖాన్ ఋషీన్
పీతరం విహ్వలం దృష్ట్వా ప్రోవాచ రథమనందనః 2

జామదగ్న్యో గతో రామః సయూతు చతురంగితః
అమోఘ్యాభిముఖీ సేనా త్సయా వాధేన పాదితా 3

సందిశన్య మహారాజ సేనాం త్సన్ధాననే స్థితామ్
శాసనం శాంక్షతే సేనా చాతకాభిర్జలం యథా 4

విషరాముడు వెళ్లిక పిమ్మట దశరథరాముడు ప్రసవృత్తికై ప్రతిబాళిద్దొసిన వరులదేవునకు ఆ ధనుర్పాణములను వ్యాపముగా అప్పగించెను. (1)

పిమ్మట వసిష్ఠుడు మొదలగు మూర్ఖులు అందఱిని రథంరాముడు హాసభివందనలనర్హి నివ్వజుపాటునకు గోడయున్న తండ్రిని బాచి, ఇల్లునుడిసెను. (2)

మహారాజ! పరిమరాముడు వెళ్ళిపోయినాడు కనుక మీ బడినముఖో భద్రముగానున్న ఎతురింగిదలములు అమోఘ్యాభిముఖముగా ఇక బయలుదేరివచ్చును. చాతక ఎఱ్ఱులు మేముజలములకొలువలె మన సేనలు మీ ఆజ్ఞకై విరిక్షింపుచున్నవి. అవి సాగిపోవుటకు అడ్డనిండు. (3-4)

రామస్య పతనం శ్రుత్వా రాజా దశరథస్సుతమ్ ।
బాహుభ్యాం సంపరిస్సేజ్య మూర్ధ్ని ప్రాఘాయ రాఘవమ్ ॥ 5

గతో రామ ఇతి శ్రుత్వా పృష్ట ప్రముదితో నృపః ।
పునర్దాతం తదా వేదే పుత్రమాత్మానమేవ చ ॥ 6

చోదయామోఽత తాం పేనాం జగామాశ తతః పురీమ్ ।
పితౄకాధ్వజసిం రమ్యాం తూర్వోద్ధృష్టసినాచితామ్ ॥ 7

సిక్తరాజసభాం రమ్యాం ప్రతీర్ణభుసుమోత్కరామ్ ।
రాజప్రవేశమనుమయైః శోరైర్మంగళవాదీభిః ॥ 8

పంపూర్ణాం ప్రావిశద్రాజా జనాః సమలంకృతామ్
పారైః ప్రత్యుద్గతో దూరం ద్వికైశ్చ పురవాహిభిః ॥ 9

పుష్కైరమగతః శ్రీమాన్ శ్రీమద్భీశ్చ మహాయశాః ।
ప్రవేశ శృహం రాజా హిమవత్పుష్పశం పునః ।
ససంద సజన్ రాజా గృహే కామై స్సుపూజితః ॥ 10

కౌవల్యా చ శుష్మితా చ కై కేయూ చ మమధ్యమా ।
వధూప్రతిగ్రహే యుక్తా యాశ్వాశ్చ రాజయోషితః ॥ 11

తత స్తేతాం సుహృదామ్ ఉర్భిశాం చ యశస్వినీమ్ ।
కుశధ్వజమతే చోదే జగృహుర్హృదపత్నయః ॥ 12

మంగళాభావనైశ్చైవ శోభితాః క్షౌమవాసినః ।
దేవతాయతనావ్యాత సర్వాస్తాః ప్రత్యపూజయన్ ॥ 13

అభివాద్యాభివాద్యాంశ్చ సర్వా రాజసుమాప్రదా ।
నృంనృంగృహమథాపాద్య కుబేరభవనోపమం ॥ 14

దశరథమహారాజ శ్రీరామునిమాటలను విని ప్రేమతో తనస్త్రీయసుతుని వాగిరించుకొని మూర్తమును అప్రాణించెను పరకరాముడు వెళ్లిపోయినాడు అను పదనమును వినినంతనే ఆ దశరథుడు పరమసంతోషముతో శోరపోయెను అంతేగాక తానుమ, తనకుమారుడైన శ్రీరాముడును మహా బస్మలవెచ్చినట్లు తలపోసెను. పిమ్మట దశరథుని అజ్ఞలతో అ వతురింగలముండ్లియును అయోధ్యాపురికి చేరెను (5-6)

ఆ పురమునందలి గృహములపై ద్వజవతాకములు రెండెరెలాడుచు శోభింపుచుండెను. తూర్కములు, ముచ్చగు వాడ్యములతో పుంపూ సత్తవ్వనించుచుండెను. రాజవీధిల ముందు సుగంధద్రవ్యములకులయందె చల్ల నట్టి పెలువత్కెలు పూవులను అలంకరించుటచే అవి మోచముచ్చటగానుండిన మూతనపహావరులను వంటనిడుకొని వైభవముతో పురికి విలెంచుచున్న రుశరమునకు పొరులందఱును సంతోషముతో వికసన్ముఖులై జేతల కొట్టుచు మంగళాశీర్షవనములతో స్వాగతము వల్కిరి. జననమూహములతో పటపీటలాడుచున్న పురవీధులలో దశరథమహారాజ హర్షోన్మములతో అడుగిడెను. పురమంతందలి ప్రముఖులును భాగ్యతోత్తములును చాలా మోరముసండ్లయు రాజనోడరులతో ఎప్పు యువాత్మతరమును ప్రకటించిరి. (7-9)

శ్రీమంతడును, మహామనస్సయు జన దొరికితమారాజు లకునడ్డరానినవ్వలైన పుత్రులు వెంట నుండగా హిమాలయ పర్వతమువల ఉన్నతమైన మనోహరమైన తనప్రాసాదమున ప్రవేశించెను అంతట అంతపురంబులు, అత్మీయులు, బుద్ధువులు, మిత్రులు మొదలగు వారందఱును వారిరాకకు ఆనందించి వారిని బోగ్గవస్త్రపులతో పూజించిరి (10)

సౌందర్యానితులైన కౌసల్యా సుమిత్రా కైకేయులును, ఇతర రాజప్తీటను పదపద్మపులకు ఉపవరములను పమవులతో నిమగ్నులైరి. (11)

అనంతరము రాజసర్దులు సౌభాగ్యవతియైన సీతను, యశస్వినయైన ఉర్భిశము కుశధ్వజ రాజకుమార్తెలైన మాండవి శ్రుతకీర్తులను అంతపురమునందు ప్రవేశపెట్టిరి (12)

ఆ నవనరులు చుదనాదినుగంధ ద్రవ్యములను అలండుకొని పట్టవస్త్రములను తరించి కోడెలకును స్వస్తి వాచనములతో పూజాగృహములయందు అడుగిడి, ఇలవేల్పులను గంధపుష్పాదులతో అలరించిరి (13)

దైవదేవలు మోసినపిమ్మట ఆ రాజకుమార్తెలు నలుగురి ప్పెట్టలైన వారందరికిని క్రమముగా పొదావివందనములను

గోధిర్దనైశ్చ ధాన్యైశ్చ తిక్షణియైర్వా ద్విజోత్తమాన్ః ।
కేమిరే ముదితా సర్వా భర్త భిన్నహితా కపాః ॥ 15

కుమారాశ్చ మహాత్మానో విద్యేణాశ్రుతమా భువి ।
కృతదారా కృతాస్త్రైశ్చ పథనాన్సమహృజ్జనాః ॥ 16

శుశ్రూషమాణాః పితరం వర్తయంతి నరర్షభాః ।
కాలేకాలేషు వీతిజ్ఞా తోషయంతో గురుం గుణైః ॥ 17

కన్యచిత్త్యథి కాశస్య రాజా దశరథిస్సురమ్ ।
భరణం కైకయూపుత్తమ్ అబువీద్రఘనందనః ॥ 18

అయం కేకయరాజస్య పుత్రో వసతి పుత్రక
త్వాం నేతుమాగతో వీర యుధాజిన్మాయంస్తవ ॥ 19

ప్రాశ్నితస్తేన ధర్మజ్ఞ మిథిలామూమహం తథా
ఋషిమధ్యేతు తన్య త్వం శ్రీతీం కర్తుమిహర్హసి ॥ 20

కుల్యా దశరథస్త్వేతత్ భరణః కైకయూపుతః ।
అభివాద్య గురుం రామం పరిష్కంభ్య ద్ అక్షౌణమ్ ।
గమనాయాథిచక్రామ శత్రుఘ్ననహితస్తదా ॥ 21

ఆప్యచ్ఛ్య పితరం శూరో రామంచాక్షిప్తకారిణమ్ ।
మాతృశ్చాపి నరశ్రేష్ఠః శత్రుఘ్ననహితో యయా ॥ 22

గతే య భరతే రామో అక్షౌణాశ్చ మహాబలః ।
పితరం దేవనంకాశం పూజయామాసతుస్తదా ॥ 23

పేతు రాజ్ఞాం పురస్కృత్య పాతకార్యాణి సర్వకః ।
చకార రామో ధర్మాత్మా ప్రియాణి చ హితాని చ ॥ 24

మాతృభ్యో మాతృకార్యాణి కృత్వా సరమయంతితః
గురుగాం గురుకార్యాణి కాలే కాలేన్సజ్జైక్షిత ॥ 25

అవరించిరి వారు కుచేరభవనములను తలపించజేయునట్టి తమతమ మందిరములకు కేరిరి వీరన భ్రాహ్మణోత్తములకు గోవులను ధనదానములను దానమొనర్చి, వారిని సంతోషింపఁచిరి. అనంతరము ఆ నవవదువులు ఏకాంతమున తమ భర్తలతో గూడి ఆనందించిరి. (14-15)

తొకమున పాటిలేని పరాక్రమశాలురు, అస్త్రవిద్యా పారంగతులు, మహామహాపురుషుల రామలక్ష్మణభరత శత్రుఘ్నులు సవాహితులై బంధుమిత్రులతోగూడి సకల సరివధలతో తులతూగుచు హాయిగా ఉండిరి. ఆ నరశ్రేష్ఠులు తల్లిదండ్రులను కేపించుచు వారిని ఆనందింపజేయు మండిరి వారు నితిజ్ఞులై తమపర్శుగములచే ఎల్లవేళల గురువుల అఙ్గమానములను యారగొనుచుండిరి. (16-17)

కొంతకాలమునకుపిమ్మట రఘువంశప్రభువైన దశరథ మహారాజు కైకయూపుతుడైన భరతునితో ఇట్లునుడివెను. 1. వీరకుమారా కేకయరాజుకుమారుడును నీకు నేనమామయు ఐన ఈ యుధాజిత్తు ఎన్ను తనకొక పోవుటకై వచ్చి ఇవలనేయున్నాడు. మనము మిదిలాంగమున ఉన్నప్పుడు అతడవటికి వచ్చి బులులంపుక్షమన నన్ను ప్రార్థించెను. 2. ధర్మజ్ఞు మీతాతగారికి శ్రీతేని గూర్చుటకై మీ మీ నూమరెంటు ఆచటికి వెళ్లుము." (18-20)

తండ్రి యైన దశరథునిమాటలను పాటించి, ఐంతుడు తల్లిదండ్రులకును, గురువులకును, అన్నయైన శ్రీరామునకును నమస్కరించి, అక్షౌణుని ఆలొంగనము చేసికొని, తమ్ముడగు శత్రుఘ్నునితోగూడి, తాతగారికడకు వెళ్లుటకు సిద్ధుడైను. (21)

పూరుమను నరశ్రేష్ఠుడును ఐన భరతుడు శత్రుఘ్ను సహితుడై తండ్రియజ్ఞును గైకొని ఎవ్వరినీ ఎమాత్రమూ నొప్పించని శ్రీరాముని అనుమతిని పొంది, ప్రేమనూర్పుడైన తల్లులయొద్ద సెలవు దీసికొని ద్రుయాణమయ్యెను. (22)

భరతశత్రుఘ్నులు వెళ్లినసేవపై మహాబలశాలుడైన రామలక్ష్మణులు ద్విసమానులైన తల్లిదండ్రులకు వేసలోనర్చు మండిరి. (23)

ధర్మశ్రుతైన శ్రీరాముడు తండ్రిఅజ్ఞననుసరించి, పొడుమ ప్రేయమును, హితమును గూర్చినట్టి సమస్తకార్యములను వెఱవేర్చుచుండిను. (24)

నేరములు, పర్మశాస్త్రములు పేర్కొనినవియమములను పాటించుచు, రామలక్ష్మణులు ఇరువురూను మాతృదేవతలకు వలసిన పనులనొనర్చుచుండిరి. మఱియును పరాకులేకుండా సందర్శానుసారముగా గురువులకును శుశ్రూషాదికార్యములను నిర్వర్తించుచుండిరి. (25)

ఏకం దశరథః శ్రీలో బ్రాహ్మణా నైగమాస్తదా
రామస్య శీలవృత్తేన వర్త్యే విషయవాచినః । 26

వేషామతీయశా లోకే రామస్యత్యవరాక్రమః ।
వ్యయంభూదివ భూతానాం బభూవ నుణవత్తరః । 27

రామస్తు వీతయా పార్థం విజహృ జహాన్ ఋతూన్ ।
మనస్యే తథాస్తస్య నిత్యం హృది నవత్తరః । 28

ప్రియా తు వీతా రామస్య దాదాః పత్యకృతా ఇతి
గుణాద్రూపగుణాత్పాపి ప్రీతిచ్చుయోఽభ్యవత్తత । 29

తస్యాశ్చ భర్తా ద్విగుణం హృదయే పరికర్తతే ।
అంతర్జాతమసీ వ్యక్తమే అభ్యాతి హృదయం హృదా । 30

తస్య భూయో విశేషా మైథిలీ జనకాత్మజా ।
దేవతాభిస్సమా దూషే వీతా శ్రీరివ రూపిణీ 31

తయా న రాజర్షిసుతోఽభిరామయా
వమేయివానుత్తమరాజకన్యయా
అతీన రామః కుకుభేతికామయా
విభుశ్చియా విఘ్నరివాసురేశ్వరః । 32

శ్రీరామునియే క్విసౌశీల్యమనకుమః ఉవాత్ సుహృదకుమః
సద్గుణములగును దశరథుడు మురిసిపోవుచుండెను అట్లే
బ్రాహ్మణులు వైత్యులు యున్నగు దేశవాసులందఱును
పరివారందరి భరితులగుచుండిరి (26)

సుహృదుశస్పియు, అత్యపరాక్రమిడును అన శ్రీరాముడు
తనసమ్మతనందరికలచే లోకమునందలి నమ్మనాణులను
వ్యక్తికర్తవ్యం ప్రకృతివలె పెక్కిలి ప్రీతిప్రదయ్యెను (27)

నిత్యం మనస్సుడైన శ్రీరామునికంటఃకరణమునందు
సంతతము సీతయే నెలకొనియుండెను అమెహృదయము
నందు పర్వరా శ్రీరామునియొక మెరులునుండెను ఇట్లు
వాడు ఎప్పుడో మరొకప్పుడో నానాకాలము విహరించుచుండిరి
జనకుడు వీర్యకుంజమును కలాదేవని తనకు జీవిత
భాగప్రాప్తియొకా కేసినందున శ్రీరామునకు అమె మిక్కిలి
ప్రీతిప్రాప్తుకాంక్షయును అతనివాపరామణత్వము అనెడి
గుణముచేతను రూపాంబుడైభవములనను అయోనిబద్ధు
ఉత్తమవంశమున కర్ణక్షేత్రకారణమునను శ్రీరామునకు
అమె ప్రేమ దీనిని సువర్ణమొనఁగుచుండెను (28-29)

అదేవిధముగా శ్రీరాముడు తనకు భర్తయైనకారణమునను
గుణసౌందర్యాత్మకయియుండెదలచు వీలాధిపికి అయిన
(రామునికై ప్రేమ వెండింతలయ్యెను సీతారాములు ఒకరి
హృదయమును మఱియొకరు ఎఱిగవారగుటచే తరంగగుణముగ
వారి పరస్పరానురాగములతో మెలగుచుండిరి (30)

యామునందు ద్విష్టస్థిలిమః సౌమిర్యమున లక్ష్మీదేవతని
ఉన్న జనకునికూతులైన వీరి ఆ రాముని హృదయమును
విశేషముగా చూడగొనెను (31)

రాజర్షియైన దశరథునివారాజన్యత్వము శ్రీరాముడు
ఉత్తమరాజపుత్రకయు సుహృదిణీయు అన సీతాదేవితో
గూడి దేవాదిదేవుడైన శ్రీ మహావిష్ణువు అక్షీదేవితోనలె
నాలభోగవాగ్దాములతో శోభిల్లుచుండెను (32)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామానుజగే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే బాలకాండే సప్తనవతితమస్కంధః (77)
వాల్మీకిమహర్షినిరసితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామానుజమునందలి బాలకాండమునందు వెబ్బదివీడవంధము అమామము

బాలకాండః సమాప్తః - బాలకాండము సమాప్తము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

మంగళమ్ మహాత్

-- * * * --

। శ్రీరామచంద్రాయ నమః ।

శ్రీసీతారామాభ్యాం నమః

అయోధ్యాకాండము

1. మొదటిసర్గము

దశరథుడు శ్రీరాముని యువరాజవట్టాభిషిక్తుని గాంచియుటకై సరికల్పించుట

గర్భలా మాయలకులం భరతేన తదానఘః ।
శత్రుఘ్నే నిర్యశ్రుఘ్నే నీతః శ్రీతిపురస్కారః ॥ 1

స తత వ్యవసర్వాశ్రా సహ వత్సారవత్సరః ।
మాతృలేనాశ్వపత్నినా పుత్రస్సేహేన లాభితః ॥ 2

తత్రాపి వివసంతౌ తౌ తర్హమాణౌ చ కామతః ।
భ్రాతౌ స్మరతాం వీరౌ పృథ్విం దశరథం నృపమ్ ॥ 3

రాజాపి తౌ మహాతేజాః సస్మార శోషితౌ మౌ ।
ఉభౌ భరతశత్రుఘ్నౌ మహేంద్రవరుగోపమా ॥ 4

వర్స ఏవ తు తస్యేష్టాః చత్యారః పురుషర్షభాః ।
స్వశరీరాద్వినిర్వృత్తాః చత్యర ఇవ బాహవః ॥ 5

తేషామపి మహాతేజా రామౌ రతికరః పితుః ।
స్వయంభూతిన భూతానాం బభూవ గుణవత్సరః ॥ 6

అందుచు పెద్దకాయముచుటే నైకొని తనమేవమామ
ఇంటికి నెల్లయు పుణ్యపురుషుడు జలేంద్రియుడు ఐన
శత్రుఘ్నుని పరిమ ప్రేతితో తనవెంట తిసికొనివెళ్లెను. (1)

భరతుడు తనపేదమామ్మనామని శత్రుఘ్ననితోనహ
పంధుమర్కావలను ఆదరసల్కరింపఁజూపి పొందుచు అవట
హాయిగానుండిను. యురాజిత్తు¹⁾ శత్రుఘ్నుని సత్త్వ
వాత్సల్యముతో భరతునికంటె మిన్నగా లాల్చించుచుండిను. (2)

ఆ ఇరువురు సోదరులును మేనమామయింట తమకు
నగ్గినరీతిగా ఆహారవిహారములతో, ఆటపాటలతో
ఉత్సాహముగా నివసించుచుండిరి. ఐనను వారు
వార్తకృముననున్న తమతండ్రియగు దశరథునిసారాజును
గూర్చి స్మరించుచునే²⁾ యుండిరి. (3)

శత్రుత్తలాభముతో నిత్యసంతోషిగావచ్చు దశరథ
మహారాజు ఇంద్రవకుణులపోతున్న (విడిదీయరాని సోదర
ప్రేమతోన న్ను) తనకుమారులగు భరతశత్రుఘ్నులు
ఇరువురు దేశాంతరమునందు ఉండుటచే (తన
చెంతలేకుండుటచే) బెంగితో వారిని పెదేపదే గుర్తు
చేసికొనుచుండిను. అసఖరీరమునుండి ఉత్పన్నముల్లస
నాలుగుచేతులవలె దశరథునకు స్వరూపశ్రేష్ఠులైన తన
వయగురు కుమారులును ఎంతయు ప్రీతిపాత్రులు. (ఇది
అభూతోపమ) అయినకు ఆందోళును సమానులే (4-5)

ఇంద్రాదిదేవతలలో జ్యేష్ఠుడైన బ్రహ్మ³⁾ ఆయన
తండ్రియగు శ్రీమహావిష్ణువునకు ప్రీతిపాత్రుడైనట్లే
దశరథునకు తనకుమారులలో పెద్దవాడును మహా
ఎర్రాకమకాళియు. సద్గుణసంపన్నుడును అని శ్రీరాముడు
మిక్కిలి ప్రీతిపాత్రుడు. (6)

1) యురాజిత్తు ప్రత్యేకముగా అశ్వదళములపై సంవర్షణదేయి మరదువాడగుటచే ఇయవకు అశ్వశి అనియు గామాంతమునందు.

2) తన పనులుములలో తమతండ్రికి అడుగు (పంపిని) పేలు చేయలేకపోయితమే యనియు, పుత్రధర్మమును వెలకేలేలేక
పోవుమంటిమేయనియు వియవడుచున్న ఆ భరతశత్రుఘ్నుల మహిమలతో తండ్రిని గూర్చిని చెంత మెదిలించునే యుండిను.

న హి దేవైశుదీర్ఘస్య తావదస్య విధార్థిభిః ।
అర్థిభో మానుషే లోకే జన్తే విష్ణుః పవారసః ॥ 7

కౌసల్యా కుకుభే తేన పుత్రేణామితతేజసా
మథా పరేణ దేవానామ్ అదితిర్వజ్రపాతినా ॥ 8

న హి రూపానవన్తశ్చ వీర్యదానసమాయకః
భూమావసుపతుః ఘోషః గురైర్దశరథోపమః ॥ 9

న తు సత్యం ప్రశాంతాత్మా హృదుష్కార్యం తు భాషితే ।
ఉచ్యమాన్ ౨ పి పరుషం వోత్తరం ప్రతిపద్యతే ॥ 10

కథంచిదుపకారేణ కృతేనైకేన తువ్యతి ।
న వ్యరత్యవకారాణాం తతసుస్యాత్మవత్తయా ॥ 11

శీలవృద్ధైఃజ్ఞానవృద్ధైః పయోవృద్ధైశ్చ నజ్ఞవైః ।
కథియన్వాన్తై శై నేత్యమ్ అప్రయోగ్యాంలరేన్వసి ॥ 12

బుద్ధిమాన్ మరురాభాషీ పూర్వభాషీ క్రియంశరః ।
వీర్యవాన్ వ చ వీర్యేణ మహతా స్వేన పత్తితః ॥ 13

గుర్యోన్మత్తదైవ రావణుని సంహరించుటకై దే.తల ప్రార్థించగా సత్యుడైన¹⁾ శ్రీమహావిష్ణువు మనుష్యలోకమున శ్రీరాముడై అవతరించెను (7)

దేవతలలో సముఖుడైన ఇంద్రుని తనతండ్రియనిగా బొందిన ఆదితినది కౌసల్యారేన పిక్కిరి పరాక్రమశాత్రుయైన శ్రీరాముని తన ఇత్త్రునిగా పొందెనదై ఎవమానంద పరితురాటాయను. (8)

శ్రీరాముడు లోకోల్లరముంచరుడు. మహావీరుడు ఇతరులలోని ముగుణములనే గ్రహించువాడు, సద్గుణములను బట్టి దశరథునివంటివాడు, ఇట్టి సాటిలేని సత్పుత్రుని²⁾ను కౌసల్యదేవి అదృష్టమే అదృష్టము. (9)

రఘురాముడు ప్రశాంతచిత్తుడు, మృదుభాషి. కోపమును మోటనే ఎఱుగనివాడు. ఇతరులెవ్వరైనను ఎట్టి ఎరుషోషు లాడినను వాటినేమాత్రము పట్టించుకొనడు అంతేగాదు వారిలో మృదువుగా, అనునయపూర్వకముగా మాట్లాడును. యథార్థముగా ఆతడు అండ్రినిమించిన తనయుడు. (10)

మనస్విత్తుని శ్రీరాముడు ఏవిధముగనైనను ఏ రూపమునైనను, ఏవరిపలనైనను తనకు ఏ కొంచెము ఉపకారము జరిగినను దానిని కొండంతగా భావించి మిక్కిలి సంతోషించెడివాడు. ఏవరిపలన ఎష్టాస్తి అపకారములు జరిగినను వాటినిగూర్చి ఏమాత్రము పట్టించుకొనెడివాడే గాదు. (11)

రఘుసందసుడు అస్త్రైభ్యాసము వేయు నిప్పుడ విరామసమయములయందు మాత్రమేగాక ఎల్లవేళలను సదాచారనలపిష్టులతోడను, జ్ఞానసృష్టలతోడను, పశోన్మృద్ధుల తోడను, ఇంకను ఇతరసజ్జనులతోడను ఏవిధ విషయములనుగూర్చి చర్చించుచుండెడివాడు⁽²⁾ (12)

రఘుసందసుడు ప్రశస్తిమైన బుద్ధి³⁾లవాడు, (జనులు సుఖపడు ఏషయమునుగూర్చి ఎల్లప్పుడును అలోచించుచుండు వాడు) అందఱితో మృదుమధురముగా మాటాడుచుండు వాడు. ఎవ్వరినైనను తానే ముందుగా ఎలుకరించుచుండు వాడు. క్షత్రివుల విషయమునను సేద, వచనములనే ఎలుపుచుండెడివాడు. తరణాగతులను కాపాడుటకై దుష్టులను అడచివేయువాడు, ఎంతటి దుర్మార్గులైనను తనను అశ్రయించినచో వారిపి క్షమించువాడు, తాను ఎంతటి పరాక్రమశాత్రుయైనను ఆవంతయు గర్వపడనివాడు. (13)

1) శ్రీమహావిష్ణువు శాశ్వతుడు అనగా జనరమణ చక్రమునకు అతడును జనను దుష్కరక్షణ శక్తిరక్షణ గావించును. తర్కసరిరక్షణ లేయుటకై ఈలోకమున పెక్కుచితుల ఆయన అవతరించుచుండును. అజాయమాన్ ఎవరొ పోయితే - అనిచి ప్రత సమాధము.

2) రామపుడు సదాచారనలపిష్టులతో మిక్కిలి సౌజ్ఞ్యమైన, మన్నితమైన అవారవిశేషములనుగూర్చియు, జ్ఞానసృష్టలతో నేదాంతపరమైన రహస్యములనుగుఱించియు, పజ్జనుల్లిన పయోవృద్ధులతో పరంపరగా పోసిచచ్చెడి సంప్రదాయవిశేషములను గూర్చియు నిత్యము చర్చించుచుండెడివాడు. ఏదనిగుఱించి అస్త్రైభ్యాసముపయోపజ్ఞుడు విరామసమయములయందును తర్కలు చెప్పెడివాడన్నచో - ఇక తక్కిన సమయములయందు ఈ తర్కలు వేయ విషయమునుగూర్చి వెఱుగా చెప్పెలనది యెమోడు.

న చాపకకథో విద్వాన్ వృద్ధానాం సతిపూజకః |
అనురక్తః ప్రజాభిక్ష ప్రజాశ్రావ్యసురంజితే. 14

పానుక్తోశో జితక్రోధో బ్రాహ్మణా సతిపూజకః |
దీవాసుకంపీ ధర్మజ్ఞో నిత్యం ప్రగహవాన్ తుచిః. 15

కులోచితమతిః జ్ఞాత్రం ధర్మం స్వం ఐహమస్యతే |
మన్యతే పరయా కీర్త్యా మహాత్ స్వధూలం తపః. 16

నాఽశ్రేయసి ధరో విద్వాన్ న పిరుచ్ఛకభానుచిః |
ఉత్తరోత్తరయంతౌ చ పక్తౌ భావస్సతిర్యథా. 17

అరోగన్తరుణో వాగ్మీ నభుష్ణివో దేశకాంఛితో
రోశే సురుషసాకజ్ఞః పాథుఃశిశో వివిర్మితః. 18

న తు శ్రేష్ఠమైర్మృక్తి ప్రజానాం పౌర్ణిహత్యుచః
బహిష్కర శ్చైవ ప్రాణో బభూవ గుణతః ప్రియః. 19

శ్రీరాముడు ఎట్టివరస్థితులలోను అగత్యమును ఎఱిగి
నాడుకాదు. సకలవిద్యాపారంగతుడు. నవ్వుచురకును
జ్ఞానయోవృద్ధులకును ఏదురేగి వారిని సేవించుచుండు
వాడు ప్రజలను వాత్సల్యముతో సంరక్షింపజేయువాడు
ప్రజలకు ప్రాణతుల్యుడు (14)

యశ్చిత్తలను జూచినప్పుడు రామునిహృదయము
ధ్వనించుచుండెడిది. అతడు శ్రోధమును జడంచినవాడు
వేదజ్ఞులకు ఏదురుగా వెళ్లి వారిని పూజించెడివాడు.
దీనులను ఆదుకొనువాడు. సామాన్యధర్మములను. విశేష
ధర్మములను బాగుగా ఎఱిగినవాడు. నిత్యము నియమ
నిష్ఠులను పోషించుచుండువాడు. కలలోగూడ పరులసొత్తును
ఏ మాత్రము లసేయనివాడు. (15)

శ్రీరాముడు ఇక్ష్వాకువంశజులకు నివాసములైన
దియోరాక్షీర్యాదులు శరణాగతరక్షణము. వర్తెకదృష్టి
కలవాడు. చుష్టసిగ్రహము ప్రతిపదిపాంచము అను
క్షత్రియచర్యములను పూర్తిగా పాటించువాడు. 'వల్లాకమ
ధర్మములకు ఆచరించుటవలన కగిగెక్కి 'శ్రీర్త' స్వర్గ
పెరిచొందుకము - అపి నమ్మి క్షత్రియధర్మములను చక్కగా
నేరవేర్చువాడు (16)

సవసద్విచక్షణకలవాడగుటచే శ్రీరాముడు ద్యౌతము
మొదలగు స్వర్ణకార్యములయందు ఎన్నడునూ ఆసక్తుడు
కాదు. ఎన్నెచోనూ దర్మవిరుద్ధములైన నిష్కరోక్షులను పరిశ్రేడి
వారికాడు. లోకక వైదికవిషయములందు యుక్తియుక్తముగా
మాటాడుటలో అతడు బృహస్పతివంటివాడు (17)

రఘువంశనుడు మానసికముగా, శారీరికముగా చక్కని
ఆరోగ్యము గలవాడు. యువకుడు. ప్రాస్తమముగా
మాటాడువాడు. రృక్షగాత్రుడు. దేశకాలములను ఎఱిగి
అధ్యయనారులను కొనపొగించెడివాడు. ఒక్కసారి మాచిసంత
నాత్రముననే రోకమునందలి పురుషులహృదయములను
(అభిప్రాయములను) సమగ్రముగా ఎఱింగెడివాడు. పదవ
పౌరుష. (2) (అపకారులయొడగూడ పాదుత్పమునే సకటించు
వాడు) పాటిలేని సద్గుణములుగలి మహాపురుషుడు. (18)

సహారాజకుమారుడైన శ్రీరాముడు ఉత్తమోత్తమ
గుణములకు పెన్నిది. ఆ సద్గుణములకారణముగి అయ్యు
ప్రజలందఱికిని మిక్కిలి ప్రేమాత్ముడు. అంతగాదు వారికి
అతడు బహిష్కరాణము. (19)

1) శ్లో॥ యోః క్షేపచిః స హితుః న హ్యద్యురీకుచిత్పునీ మమస్మృతి

ధనవీర్యమున వెల్లెలముగా ఉండువాడే సజముగా 'తుచి' మొనవాడు వీటితో శరీరహరివ్యమును కడిగికోసకొనవల
నాత్రముననే అతడు పూర్తిగా మణిమొనయు తలంపరాదు. బాహ్యశుచిత్వముతో పాటు అంతఃశుచిత్వముగూడ సుఖ్యము

2) శ్లో॥ అపకారు యుష్మాయః స పాదురితి క్షేరిత

అపకారును వెయ్యవారియెడగూడ పాదువర్తవముగలవాడే విజయైన పాదున.

నమ్యోవ్యావృతస్థాలో యథావత్ పాంగవేదవిత్,
అస్మిన్తే చ పితుః శ్రేష్ఠో బభూవ ధరతాగ్రణః 20

కల్యాణాధిపస్సాధుః అదీనః సత్యవాగ్మణః
వృద్ధైరభివీరితశ్చ ద్విజైః భవ్యార్థదర్శిభిః 21

ధర్మనామార్తతత్త్వజ్ఞః స్మృతిమాన్ ప్రతిభాపహన్,
లోకకే సమయాచారే కృతకల్పో విశారదః 22

నిర్భతః పంచతాశాహ్ గుప్తమిక్ష్మః పహాతువాన్
అమోఘక్రోధహర్షశ్చ త్యాగపంయమఖాతనిత్ 23

దృఢబక్తీః స్థిరత్రజ్ఞో నాచద్లాహీ న దుర్వచాః,
నిస్తందిరప్రమత్తశ్చ వ్యధోషపథదోషవిత్ 24

శాస్త్రజ్ఞశ్చ కృతర్థశ్చ పురుషోచితభకోతిరః,
యః ప్రగ్రహోనుగ్రహయోః యథాన్యాయం విచక్షణః 25

అంతాఃకృష్టైః కముచామిడు చక్ష్మణ వేదవేదాంగములను
శాస్త్రములను ఆధ్యయనము చేసినవాడు, సమావధానాద్ధి
సతములను అవలంబించినవాడు శాస్త్రాస్త్రములను¹⁾
ప్రయోగించుటలో కళాధర్మమర్థాదులకంటె గళాధర్మదే విన్న
కాగా శ్రీరాముడు అయినను మించినవాడు (20)

ఎట్టి కళంకములును లేవనాడగలవనీ శ్రీరాముడు
వేదాంతములైన శుభ్రసదములైన ఉత్తమహర్షిశాస్త్ర
పంతులకు ప్రతీకర్తయైనవాడు మిక్కిలి జ్ఞోతాపదవలసి
సరిస్థితులయందును ఏమాత్రము తొణకవనాడు అతక్షిప్త
స్థితులలోను సత్యమునకు కట్టుబడియుండువాడు,
ఋణావర్తనముచే దేవతలకును ఆరాధ్యుడు, భవ్యార్థవిషయముల
మందు సన్ధాతులైన భ్రాతృగోష్ఠములకడ సుశిక్షితుడు (21)

ధర్మశాస్త్రములలో నేర్పొందువరతగా భగవద్దాసు
తత్త్వములను లోతుగానెరిగి, ఆయాగమయములయందె
వాటిని ఆచరించినవాడు. గహించిన సమయములను
మఱువనవాడు, అనుక్షణము వికసించు ప్రతిభగలవాడు
లోకమునకు ప్రామాణికమైన సమయాచారములను, నెలకొల్పిన
వాడు. వాటిని ఆచరించి ఆధర్మమార్తయైనవాడు (22)

పముసంపన్నుడు విశయశీలుడు, తనకుననులోసే
అపిప్రాయములను ముఖకనళికలలో బయటపడనీయని
వాడు. భవప్యాధోపనలను సమయమువచ్చుటకు గూడముగా
మందువాడు సమత్వమైన మర్మములను కలిగియున్నవాడు
అయినకోపముగాని సంతోషముగాని సహజములవే నయ్య
తుడును సమయోచితముగా పాత్రులకే చావనుచేయు
వాడు భవమును న్యాయముగా సమకూర్చువాడు. (23)

శ్రీరాముడు మాతాపితరులయందును, గురువుల
యందను నిశ్చలబక్తిగలవాడు, అయినప్రజ్ఞ సాధిలేనిది,
దుర్జనులను దణిజేరనీయనివాడు, సత్సంగములకు
సంభు, సోమరితనముగాని, ఏమఱువాటగనె లేనవాడు,
లోకము శతరులలోములను మూత్రమే గుర్తించును
రాముడైతే తనతోపములనుగూడ గుర్తించును. (24)

గమురాముడు సత్యశాస్త్రకోపిడుడు, కృతార్థుడు.
(వివిధముగానైనను ఏ కొదవైనను తనకు ఉపకారము పొందనకో
లానె ఏమి నాడు) చూచినంతమాత్రముననే పాడువులను
అపాడువులను సులభముగా గుర్తించువాడు, శాస్త్రసమర్థుడను
అనుసరించి మిత్రులు మెదలగువారిని స్వీకరించు వాడు,
ఏదెవ తగునిరముగా వారిని ఆదుకొనువాడు. (25)

1) అస్త్రములు మంత్రభాష్యకముగా విడువబడునవి. శాస్త్రములు మంత్రములు లేకయు ప్రయోగించబడునవి.

నల్పంగ్రహస్రగ్రహణే స్థానవిన్నిగ్రహస్య చ
అయకర్మణ్యపాముజ్ఞః సంధ్యస్తవ్యయకర్మచిత్ 26

శ్రద్ధ్యం శాస్త్రనిమూహము ప్రాప్తో వ్యామిశ్రేణుః |
అపృథక్సౌ చ సంగృహ్య మిషతంత్రో స చాలసః | 27

నైహరికాణాం శిల్పానాం విజ్ఞాతాం ద్రివిభాగవిత్
అరోహ విసయేనైవ యుక్తో వారణవాజినామ్ | 28

ధనుర్వేదవిదాం శ్రేష్ఠో తోశో చిరధనమ్మతః
అభియాతా ప్రహర్తా చ సేనానయవిచారకః
అనధృష్ట్యశ్చ సంగ్రామే క్షుద్ధైరసి మరాసురైః | 29

అసమామో జలక్రోధో స దృష్టే స చ మత్సరీ,
వ చావమంతా భూతానాం స చ కాలచకాపిగః | 30

జ్ఞానులను దటజేర్చుకొనుటలోను, వారికి తోడ్పడుట
యందును శ్రీరాముడు కుశలుడు, సమయమేటిగి దుర్జనులను
శిక్షించువాడు న్యాయనిష్ఠులముగ ప్రజలను నొప్పించక
ప్రాశ్నించునది తుమ్మెప్పి లేవెను గ్రహించినట్లు వారినుండి
కోశాకరమునకు రచింపను సమకూర్చుడు శాస్త్రప్రకారము
ఆ విషయము నముచిలముగా వ్యయమునర్చువాడు" 26)

అకలశాస్త్రములయందును, సంస్కారాభిజ్ఞులయందు
నొక వ్యవహారకాలంకారములయందును రఘువంశుడు
కొనియుడు, ధర్మదిక్షముగా ఆర్జించిన అర్థమువెరిదిలో
సుఖమును కోరుకొనువాడు కర్మవ్యకార్యములయందు
అనత్యమునకు తాళు ఇచ్చెడివాడు కాదు. (27)

శ్రీరాముడు మనోరంజక మల్లిన పరిగీతచిత్రకళల
యందును వీణావేణుమృదుంగితాశవిద్యలయందును ఆటలేటిన
వాడు. ఏనెమను కమలవైలో ననువరించి నర్తనియోగము
చేయుట తెలిసినవాడు. పింగులను పట్టుములను అదికోసించుట
అయ్యులేదును, నాటికి కిక్కిరి ఇచ్చుట ఎఱిగినవాడు. (28)

రమునందనుడు ధనుర్వేదరహస్యములను వాగ్ముగా
తెలిసినవాడు, ధనుర్వాయులలో శ్రేష్ఠుడు. సాటిలేది యోధులైన
అలివిడు¹ అనే పూజింపబడువాడు. వ్యయముగా తానే
శత్రుసేనలకు ఎదురుగా వెల్లి ముందు వాగ్ము ససిర్భి వారిన
వెట్టులేసెడివాడు శత్రువులకంటముల్లసి వ్యూహాచలము చేసి
లనసేకలను కాపాడువాడు ముద్దరంగమున క్రోధపరవకుల్లి
మున మరాసురులకు నైతిము ఎదిరింపకర్మముగా² వడు. (29)

శ్రీరాముడు అసూయ³ లేనవాడు. కోపమునకులోను
కానివాడు. గర్భములేసినవాడు, సంతకర్మమును⁴ ఎఱుగినవాడు
పట్టినారిన ఏమాత్రము అవమానింపనివాడు, పత్స్వరజస్తమో
గుణములకు ఆతీతుడు, కుద్ధపత్స్వర్యబావుడు. (30)

1) శ్లో॥ కర్ణవాయస్సహర్షేన నిత్యుద్యోగేన వా పునః | రిదహ్యై తదిత్యాపి వ్యయస్సంబోధ్యతే బుధైః మహాబాతము సహచర్యము 1/71
తెలిపిగలవారు అదాయముతో పగభాగము ఇది సాధనముగాని, కడకు ముప్పావుటాగముగాని వ్యయముచేయుదురు అంతగాని
పట్టి పరిస్థితులలోన కోశాకరమునందలి ధనమునకు రోషువాషయును, పూర్తిగా వ్యయము చేయుదురు)

2) శ్లో॥ ధర్మాయు యశసీశ్చ ధ్వానా, కామాయ వ్యవసాయచ | సంపదా విధిజన్ విత్తం, భోక్తృమృతం కోపితే॥ శ్రీమద్భాగవతము
8, 19, 37

ధనమును ధర్మ విధములుగా విధజించి దానధర్మములకును, కీర్తనదిష్టించు సమకూర్చు కార్యములకును, పట్టిపులు
మొలలగునాటికిని, ధర్మబద్ధమైన కోరికలను తీర్చుకొనుటకును, తనకుదురంపనమీలకవసరములకును వినియోగించుట
యుక్తము. ఈ పద్ధతి ఇహపరిలసాధకము

3) అతిరథుడు = ఎక్కి అనుయమున సెక్కునుండి పిలువబడటో తొందరచేయడము

4) అసూయ = ఇతరులగుణములనుగూడ దోషములు = భావించుట

5) మాత్స్యర్యము = ఇతరుల ఉన్నతిని జాలి దీర్చలేకుండుట

స గుణాన్ గుణేభో హింతి ప్రాతీ మందగసంజానని వాక్యదోషము రమతే సావసాయా స్రకీర్తితా || అతిస్మృతి ||

గుణవంతునిగుణములలో దోషములను వెదకనివాడు ఎదుంవ్యర్థగుణము నామైతము ప్రశంసించువాడు, ఇతరులదోషములను
మాని అనందింపనివాడు అగునట్టి మనుష్యుని స్వాభావము అని వాయు (కోపదృష్టిలేనవాడు) అనియందురు

ఏనా శ్రేష్ఠగుణైర్ముక్తః ప్రజానాం పార్థివాత్మజః ।
ఏన్మృతః త్రిషు తోకేషు వసుధాయాః క్షమాగుణైః ।
బుద్ధ్యా బృహస్పతేస్తుత్యో వీర్యేణాపి శచీవతేః ॥ 31

తథా సర్వప్రజాకాంశైః వీతిసంజననైః పితృః
గుణైర్నిద్రదుదే తామో దీప్తః సూర్య ఇవాంశుభిః ॥ 32

తమేనా నతసంపత్తమ్ అనభ్యున్నతరాక్షసమ్
లోకపాలోపమం వాథమ్ అకామయత మేదిని ॥ 33

ఏతైస్సు బహుభిర్ముక్తం గుణైరసంపదైః సుతమ్ ।
దృష్ట్వా దశరథో రాజా చక్రే చింతాం పరంతపః ॥ 34

అథ రాక్షో జభూనైవం వృక్షస్య చిరజీవినః ।
ప్రీతిరేషా కథం తామో రాజా స్యాన్నయి జీవతి ॥ 35

ఏషా స్యాన్య ఏదా నీతిః స్వాది సంపదివర్జితే ।
ఏదా నామ సుతం శక్త్యాన్యభిషక్తమ్ అహంధీభుమ్ ॥ 36

వృద్ధిభామో హి లోకస్య పర్వధాతానుకంపనః ।
సుత్రః ప్రయతరో లోకే పక్షన్య ఇవ వృష్టిమావ ॥ 37

యమశక్తసమో వీర్యో బృహస్పతేనమో సుతౌ ।
సుహృదరమో ధృత్యాం సుత్రశ్చ గుణవత్తరః ॥ 38

సుహృదసాహిసాం శత్యామ్ అభితిష్ఠంతమాత్మజమ్ ।
అవేన వయసా దృష్ట్వా యథా వర్తమనాభ్యుదామ్ ॥ 39

ఇత్యేతైర్నివిత్తైస్తైస్తైః అవ్యసార్థివదుర్లభైః
శిష్టరసవిమేక్షైశ్చ లోకే లోకోత్తరైర్ముగైః ॥ 40

తం హమిక్ష్య మహారాతో యుక్తం సముచితైశ్చక్రైః ।
విద్మత్య వచినైః సార్థం యువరాజమ్ అనువ్యత ॥ 41

ఆ విశంధమహారాజకుమారుడు ఇట్టి ఉత్తమోత్తమ గుణములను కలిగియున్నందున నమస్తప్రజలకును, అంతే గాదు ముద్దోక్తములకును సూర్యాడు అతడు క్షమాగుణమున బాదేనియంతరివాడు బుద్ధివైచిత్తమున బృహస్పతి, పర్యాకముమున ఇంద్రునితో సమానుడు. (31)

శ్రీరాముడు సహజసుందరుడు శంకషు ఆయన ఉన్నతగుణములు తల్లికింకలకు మాత్రమేగాక సకలజనులకును ప్రీతిపాత్రములు మహారములు అట్లు సర్వులములతో అందవంశములతో అలరారెడి ఆ మహారాజకుమారుడు సహస్రనీచిణములతో ప్రకాశించు సూర్యునివలె పరిజీల్లుచుండెను (32)

ఇట్లు పరిణానరంభమృదును అగ్రములను కక్షించుటయే సతముగా గలవాడును, మెక్కువని సరాక్రమము గలవాడును దిక్పాలునలె అందఁజేసి ఆదుకొనుచుండు వాడును ఐన రఘువరుడు తనుకు ప్రభువు కావలెనని భూలోక ప్రజలందఱును కోరుకొనుచుండిరి (33)

ఈ విధముగా సాటితని అనేకకుటలక్షణములతో విలసిల్లుచున్న శ్రీరాముని జూచి, శత్రుభయంకరుడైన దశరథుడు ఇట్లు అలోచించుచున్నాడు. (34)

వయోవృద్ధుడును జ్ఞానవృద్ధుడును ఐన దశరథ మహారాజునకు నేను శవించియుండగదా ఈ రాజ్యమునకు శ్రీరాముడు రాజైనచో ఎంతబాగుండును? అది చూచి నేను సంతోషించుచున్నదా? అను కోరిక కలిగెను. (35)

నా ప్రయపుక్తుడైన తాముని రాజ్యాధిపక్యవిగా ఎన్నడు చూడగలనో గదా! అను గాడపై నరాక్ష దశరథ ని స్పృహయును నిరంతరిము మెదలుచుండెను (36)

శ్రీరాముడు ప్రజలయొక్క అభిప్రదికై పాటుపడువాడు, సకలప్రాణులయొడ కృపజూపువాడు, వర్షించు మేఘమువలె జనులసంతాపమును గూపునూపువాడు, వారికి నాకంఠిను అతడు ఏక్కుకగా ప్రీతిపాల్పించు సరాక్రమమున ఇంద్రునివలెనందెవాడు చునికి లస్తానత మేఘవగధీరమ సద్గుణములచే వన్న మించిపవాడు. అట్టి నాకుమారుడు ఈ ఏమన్నబాసుండలమునకును రాజుకాగా నేను ఈ వయస్సులో చూచి స్పృహనుములను పొందెదను. (37-39)

శ్రీరామునిలోని విశిష్టగుణములు అసంఖ్యాకములు, అవి లోకోత్తరములు. ఈ విధమైన ఆయావహోన్నతగుణములు కాగడపెట్టి వెదకినను ఇతర రాజులలో కనబడవు ఇంతవలకును సేవొనరిచేవిగాక ఇంకను స్వాధీనికములైన ఏక్కు కల్యాణగ గుణములు కుండైనవాడ అతడు. అట్టి శుభ లక్షణములన్నియు కుమారుని జూచి, దశరథమహారాజ మంగ్రులతో సమాలోచనలొనర్చి, శ్రీరాముని యువరాజును జేయుటకై నిశ్చయించెను. (40-41)

దివ్యంతరిక్షే భూమా చ ఘోరముర్తారణం భయమ్.
వంచనక్తే చ మేధావీ శరీరేచాత్మనో జరామ్ | 42

పూర్ణచంద్రావపస్యాథ శోభావమదమాత్మనః
లోకే రామస్య బుబుధే సంతయిత్వం మహాత్మనః | 43

ఆత్మవత్స ప్రజానాం చ శ్రేయసే చ శ్రీయేణ చ |
ప్రాక్షణాలేన ధర్మాత్మా భక్త్యా త్వరితవాన్ స్మరః | 44

నానావగిరవాస్తవ్యాన్ పృథగ్గజానపదావపి |
సమావినాయ మేదిన్యాః ప్రధానాన్ పృథివీపతీన్ | 45

న తు కేకయరాజానం జనకం వా సవాధిపః
త్వరయా నానయామూస పశ్యత్ తౌ శోష్యరః శ్రీసుమ్ | 46

తాన్ వేత్సనానాభరణైః యథార్షం ప్రతిపూజితావః
దదర్శాలంకృతో రాజా ప్రజాపతిరివ ప్రజాః | 47

అథోపనిష్ఠే స్మరతా ఆప్మిన్ పరజలార్థనే |
తతః ప్రవిపతుః శేషే రాజానో లోకజన్మతాః | 48

అథ రాజవిపక్షేషు వివిధేష్విననేషు చ |
రాజానమేవాధిముఖా నిషేడుర్భియతా స్మరాః | 49

స లబ్ధమానై ర్వివయాన్వితైర్బుధైః
పురాలక్ష్మిర్భావపదైశ్చ మానవైః
ఉచిపవిష్టైః స్వనతిర్వృతో బభౌ
సహస్రవక్షుః భగవానివానురైః | 50

జత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ప్రథమస్తకః (1)

వాల్మీకీవిహర్షానిరసితనై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు మొదటిస్తకము సమాప్తము.

-- * * * --

అకాశమునందును, అంతరిక్షమునందును తొప్పించు నుభయమును చూచు మిక్కిలి భయంకరములైన ఉత్పాతములను గూర్చియు, తనిగిరిమున్నె ప్రభావమును మాపుచున్న మనశితనమునుగూర్చియు అజ్ఞాతారీయైన దశరథుడు మంత్రులతో ప్రస్తావించెను. (42)

పుష్పసిహార్ కంఠమనవలె లోకమునకు అభ్యర్థింపబడును, మిక్కిలి యక్షణము. అగు శ్రీరాముడు చేతనలకు అత్యంతసంతోషపడెను. అందునైన నాభిగర్భ ప్రవాహిమారములు ఆహారములు ఈ పరిస్థితులు నా సంతాపములు. తొలగించునవి తొలగెన శ్రీరాముని పట్టాభిషిక్తుని జేయుట కమరజనమే - అని దశరథుడు భావించెను. (43)

ప్రజలకు సుఖసంతోషములను గూర్చును, వారిని కష్టములు రాజదర్శము అట్టి పర్యవసరమునకిరియ విధించుడు విద్యాభ్యాసములైన తనకు మాత్రమే కాక అజ్ఞులకును హితమును గూర్చుకై ప్రయత్నము పట్టించుటకై నవయువకుడైన శ్రీరాముని పట్టాభిషిక్తునిజేయుటకు ఇది అర్హమైన యుగము - అని భావించి, అందులకు తయరడసెను. (44)

నెంటు ఆ మహారాజు నివిధనగరప్రజలను, ఆయా ప్రదేశములలోనుండ వానపదులను, చేతమునగల క్రమములను, సామంతరాజులను వేర్వేరులుగా రప్పించెను. (45)

వ్యభిచిత్రులకు మగానుండుటచే దూరతరములనున్న రింతసమాలాచుపొందైన కేకయప్రభువును, శ్రీరామునకు మానుద్రులైన జనకముహారాజును ఆ తొందరలో పిలిపించ లేదు. క్రమముగా వారి ఈ కుభవార్థము విని అనందించుచు అని భావించి అతడు అట్లుచేసెను. (46)

అన్యోనంబుల అయోధ్యకు విచ్చేసినవారికంతచుట్టిని దశరథుడు తన పరిధిగిర్జాములను ఏర్పాటుచేసెను. వారిని వివిధాచరణములతో సత్కరించెను. అలంకృతుడైన దశరథుడు బ్రహ్మదేవుడు ప్రజలనువలె ఆహూతులను దర్శించెను. (47)

అంతట శత్రుభయంకరుడైన ఆ దశరథునిరసిత సభలో అసేషుడైన సిమ్మట ప్రదానంబులైన అక్కీన రాజలంఠమును సభలో ప్రవేశించి అననములను అలంకరించిరి. (48)

దశరథునిచే వివిధవిధములతో నియమితులైన ఆ (సామంత) రాజులు తమకై ఏర్పాటుచేయుచుండిన అననములకై మహారాజునకు అభిముఖముగా కూర్చుండిరి. (49)

దశరథునిమండి సముచితమైన అతిథిసత్కారములను పొందిన విజయశిలులగు సామంతరాజులు, వివిధనగరములకు చెందిన పురప్రముఖులు, జానపదులు రాజుగారు నుడివడి వననములను సావధానముగా అలంకరింపకై అయనకు చేరువగా మట్టునడక కూర్చుండిరి. అన్యోనామహారాజు దేవతలచే పరిభోజ్యుడైన పకల్లైశ్వర్యభరితముడగు దేవేంద్రునివలె విరాజిల్లెను. (50)

2. రెండవసర్గము

శ్రీరాముని యువరాజుగా వేయబడు ప్రజలు సమ్మతించుట.

తతః పరిషదం సర్వామ్ అమృత్య వసుధాధిపః
హితమస్తర్థగాం చైవమ్ ఉవాచ ప్రథితం వచః 1

దుందుభిశ్చనకత్సేవ గంభీరేశానునాచినా
స్వరేణ మహతా రాజా జీమూత ఇవ వాదయన్ 2

రాజలక్షణయుక్తేన కాంతేశామవమేవ చ
ఉవాచ తనయుక్తేన స్వరేణ వృషధిః స్మపాన్ 3

విరితం భసతామేరత్ యథా మే రాజ్యముత్సమమ్,
పూర్వైర్జన్మమ రాజేంద్ర, మతస్త్వరిపాతిరమ్ 4

సోపాదిశ్చైకులిస్సర్వైః పరేంద్రైః పరిపాలితమ్,
శ్రేష్ఠసా యోత్తుకామోఽస్మి మహార్జునుభిరం జగత్ 5

మయాఽప్యచరితం పూర్వైః సంతాపమనగచ్ఛతా
తతా నిత్యమన్విదేణ యథాశక్త్యభిరక్షితాః 6

ఇదం శరీరం కృత్స్నస్య తోకస్య చకతాహితమ్
హంతుకస్యాతకతస్య వ్యాయామోఽజరితం మయా 7

ప్రాప్య తర్జనహస్తాగ్రే బహున్యామూష్య జీవత,
జీర్ణస్యాప్య శరీరస్య ఏత్రాంతిమభిరోచయేః 8

రాజప్రభావజాష్టాం హి దురూహమ్ ఆజతేంద్రియైః,
పరిశ్రాంతోఽస్మి తోకస్య సువీర ధర్మధురం నహన్ 9

పోఽహం వేషమనిచ్ఛామి పుత్రం కృత్వా ప్రజాహితే,
వన్దికృష్ణానిహన్ ఏర్హాన్ అమమాన్య విజరభాన్ 10

అనుజాతో హి మాం పక్ష్యైః గురైః శ్వేత్యే మమాత్మజః,
పురందరసమో పితృ రామః పరస్థరంజయి 11

సామంతరాజులు మొదలగువారు అందఱును సుఖానీనులైన పిమ్మట ఆ అమోఘాధిపతి పదస్యులను అంతుజేసి సంతోషించుచు పల్లరకాను అరవిందసంతోషమును గూర్చునట్టి హితకరమైన విషయమును మేలుగర్థమనెరి గొప్పరమైన స్వరముతో ప్రకటించెను. ఆ వచన దుగిభిస్సంజమువలె నలుదెసల ప్రతిర్బింబించునందేని ఆ మహాస్వరము మహారాజుస్థాయికి లోనల్లు నిండుగానుండెను. సాటిజని మృగముల కంటకారముతో రకరక సామంతరాజులు మున్నగు వారిని ఉద్దేశించి ఇట్లు వచించెను (1-3)

సేన్ద్రునిలాగా! సేనలమైన గాయాకోపలరాజ్యము నందలి ప్రజలను మా పూర్వుకుడైన కపి ప్రభృతి మహారాజులు తమ కష్టదీక్షలవలె పరిపాలించిన విషయము మీరందఱును ఎఱిగినవే ఇట్లుకుమారాజా ఆ సంశయమైన నరేంద్రులు ఈ సమస్తకోపలరాజ్యమును సుభిక్షముగా పరిపాలించిరి. ఆ గొప్పమనాడ క్షేత్ర వ వేద క్షేపి సుఖసంతోషములకు లగుఱుగా నేయివలచిన మా పెద్దలు వేసిన బాటనే ఇంతవఱకును అనుసరించును నేనును యిహాక్షి మెక్కిన గొర్రుకొండవై ప్రజలను రక్షించుచువచ్చితాం (4-6)

నవస్త్వప్రజలపాతముకొరకు పాటుడుదురు ఈ శ్రీపత్మిత్రముయొక్క వాడుకలో నా శక్తియుక్తులను పూర్వగా రాజహితినే విహరింపవిధిసహచరమునందే నాకు వార్తకము సంక్రమించినది. 'అకోలది' (అటువదినేల) నింపశ్రవణముల చెనుమృగల నా శరీరము ముసలెతనముచే జీర్ణదశకు చేరి రాజ్యభారమునుండి విశ్రాంతి నొగుకొను మన్నని (7-8)

జాపాలనదాధ్యతను నిర్వహించుట మికి లి గుంతుకమైరది అది శౌర్యసాక్షి ముఖగల వ్రతులకు మూత్రమే సాధ్యము నిషేధముగా నుండు తోనైనవారు ఆ బుష్టము మోలుజాలరు పర్మహర్షము రాజ్యావలంబియను వచాని ఎఱించి నేను అలసదయితిని ఆ నిధముగా డ్లిన నేను అంతరించికులైన ఈ భ్రాహ్మణోత్సములందఱు అనుమతచే ఎజలశ్రేయస్సుకొరకు రాజ్యభాగమును పుత్రునకు అప్పగించి విశ్రాంతి నైకొనదలచితిని (9-10)

నా పెద్దకుమారుడైన రాముడు ఎలాకమారి నీ ములను బట్టి కాయుతటివాడ. అతడు శత్రువగరములను ధ్వంసమునొనర్చగలవాడు శౌర్యమున ఇంద్రతుల్యుడు (11)

తం చంద్రమివ పుష్కల యుక్తం ధర్మభూతం వరమ్ ।
యౌవరాజ్యే వియోక్తాస్మి శ్రీః పురుషపుంగవమ్ । 12

అనుకూటః న నై నాథో అక్ష్మీవాన్ అక్షణాగ్రజః ।
త్రైలోక్యమపి వాధేన యేవ ప్యాన్మాథవత్తురమ్ । 13

అనేన క్రయసా సద్యః సంయోజ్యేకమిమాం మహీమ్ ।
గతక్షోభో భవిష్యామి మతే తస్మిన్ వివేచ్య నై । 14

మరీచం మేననరుచ్యం మయా పాథు సుషుంశితమ్ ।
భవంతో మే మనుష్యంతాం కథం నా కరవాన్యాహమ్ । 15

యద్యప్యేషా మమ శ్రీః హితమన్యద్విచింత్యరామ్ ।
అన్యా మధ్యస్థచింతా హి విమర్శాభ్యధికోధియా । 16

ఇతి బ్రహంతం సుమిత్రాః ప్రత్యసంధ్యో వృషా వృషమ్ ।
వృష్టిమంతం మహామేఘం వర్తంత ఇవ బర్హిణః । 17

స్మిగ్ధోమనాదీ సంకష్టే తత పార్శ్వనమిరితః ।
జనాభోద్దుష్టపన్నాదో విమానం కంపయన్నివ । 18

తస్య ధర్మాత్మవిదుషో భావమాత్మాయ సర్వజ్ఞః ।
బ్రాహ్మణా జనమఖ్యాతృ పౌరజానపదైస్సహ । 19

నమేత్య సుత్రయిత్వా తు పమతాం గతబుద్ధయః ।
ఊచుశ్చ మనసా జ్ఞాత్వా వృద్ధం దశరథం సృపమ్ । 20

పుష్కలమిన్ద్రునివలె విష్ణుతేజస్సుతో వెలసిల్లుచున్న వాడును, చార్మికులతో శ్రేష్ఠుడను సరోత్తముడును ఐన శ్రీరాముని రేపు పుష్కలమిన్ద్రునివలె నుమహార్థమున యువరాజువట్టాభిషిక్తునిగా జేసెదను. (12)

సర్వవిభలక్షణసంపన్నుడును, అక్షణాగ్రజుడును ఐన శ్రీరాముడు ఈ కోసలరాజ్యమునకు తగినసదుభివృత్తి అతడు రాజ్యైవ ముల్లేకములును సుకృతములగుచు వేన వికాగాలు వంటి వహించుచు వాని ఈ రాజభారమును నొక్కేకుమారిపై శ్రీరామునిపై ఉంచెదను. తత్ఫలితముగా భరామండలమునకు శ్రేయస్సు ప్రసరించును. వాకును విశ్రాంతి లభించును (13-14)

ఈ రామపట్టాభిషేకకార్యమును నిర్వహించుటకులన రాజ్యభారమునే అలసిసోలసియున్నవాకు సమచింతమైన ప్రయోజనము చేయరునను తాచి ఎగుగా ఆలోచించి, వీలొకటి ప్రస్తావించెదని. ఇది మేలు నచ్చినచో నాకు అనుమతించెద. మఱియు నా కర్తవ్యమును దెలుపు (15)

శ్రీరాముని యువరాజునుజేయుట నాకు ప్రీతికరమైన విషయము. ఐనప్పటికిని, ప్రజలకు హితకరమైనది మఱియొకటియున్నచో ఆలోచింపుడు. పరిణత పక్షపాత రహితులైన మధ్యస్థులు బాగుగా చర్చించి నిర్ణయించిన విషయము మిక్కిలి ప్రయోజనకరమిది (16)

ఈ విధముగా పలుకుచున్న రాజునుజూచి నరలోని సామంతరాజులందఱును సంతసించినవారై వర్ణించుచున్న మేషమును జూచి 'శ్రేణారములు' వేయుచున్న సెమ్మలవలె ఆనందముతో దళరడుని అభినందించిరి. (17)

అంతట ఆ సభలోని వారెల్లరును వాత్సలేకముతో లభింపదగినద్యములను గావించిరి. గెనసారపుగానున్న ఆ ద్వీపం రాజునివోపునను కంపింపజేయుచున్నవాయునట్లు సభిమందంతటను మోటుమోగును. (18)

నరలోనున్న పసిష్టాదీ బ్రాహ్మణులు, సామంతరాజులు, పుర్రముఖులు జానపదులు మున్నగు వారందఱును కలిసి, రాజుగారిసతిహింసలోని యుక్తయక్షమలను తర్కించిరి. దర్బార్దములను బాగుగా పఠింపిన దశరథుని వాటలోని అంతర్మును వాడు గ్రహించిరి (ధర్మాత్ములను ఎటులగుటయనగా వార్తాక్యముననున్న రాజు రాజ్యభారమును యువరాజునకు అప్పగించుట, ప్రజలశ్రేయస్సును విస్తరింపకుండుట) రాజుగారిసతిపాదన దేశకారోచితప్రవర్తన వికాచిప్రాయమునకు వచ్చిరి. గెనని గుర్తు ఎవరికి వారు తమతోతాము ఆలోచించుకొని, తమనిర్ణయమును వృద్ధుడైన దశరథమహారాజునకు ఇట్లు తెలిపిరి. (19-20)

అనేకపక్షసాహస్రే వృద్ధక్షమపి పార్థివ
స రామం యువరాజానమ్ అభిషేచన్ పార్థివమ్ | 21

ఇత్యమో హి మహాబాహుః శఘవీరం మహాంమ్ |
నజేన మహతా యాంతం రామం భద్రాశ్వుతానమ్ | 22

ఇతి తద్యవసం శ్రుత్వా రాజా తేహి మహాప్రియమ్ |
అతానన్విష జిహ్వానః ఇదం వచనసుక్రపీత్ | 23

శ్రుత్వైవ పంచనం యన్మే రాఘవం నతిమిచ్ఛథ
రాజానన్వరంయో యం మే కిమిదం బ్రూత తత్త్వత్ | 24

కథం ను మయి ధర్మేణ పృథివీమ్ అనుభవతి |
భవంతో ద్రష్టుమిచ్ఛంతి యువరాజం మమాత్మజమ్ | 25

తే తమూచుక్మహాత్మానం పౌరజానపదైః సహ |
బహుః పృష కల్యాణా గుణాః పుత్రవ్య నంతి తే | 26

గుణాన్ గుణవతో దేవ దేవకల్పవ్య ధీమతః |
సీయానందదావ కృత్సాన్ ప్రవక్ష్యామోఽద్య తావత్ | 27

తివ్యేశుదైః ఇతనమో రామః సత్యపరాక్రమః
ఇక్ష్యేకుభ్యోఽపి సర్వేభ్యో హ్యతిరిక్తో విశాంతతే | 28

రామః సత్యమషో తోతే సత్యధర్మపరామణః |
సాక్షాద్రామాద్వినిర్వృత్తో ధర్మశ్చ స్రీయా నహి | 29

ప్రభాసువత్యే దంధన్య సమధాయాః క్షిపాగురైః
బుద్ధ్యా బృహస్పతేస్తుత్యో వీర్యే సాక్షాత్ కవీనతః | 30

"2 మహారాజా! వేంకటాద్రి సంసత్కరములనయము 7ల వృద్ధుడవు సీత కరుణ రాజ్యమును గొలింపెటకు వెలవే అన్న విధములుగా అర్జునైన శ్రీరాముని యువరాజుగా పట్టాభిషిక్తుని గావింపుము. ఆహానుబావావు, మహాబలసంపన్నుడు, తమువంశశ్రేష్ఠుడు ఇన శ్రీరాముడు యువరాజు పట్టాభిషిక్తుడై శత్రుంజయ' గజమున అదిగహించి శత్రువృత్తార్థాయతో పురపీఠులలో ఊరేగుచు సమృదుండగా చూచి, అనందించిరినని మేనుందిరము మిక్కిలి ఉప్పొంగుచున్నాను. (21-22)

అంతట దశరథమహారాజు సదస్యులమాటలను విని వారిమనస్సులలో పొంగిపోదలుచున్న సంతోషమును ఎఱింగియు, మఱల వారిఅభిలాషలను (విడివిడిగా) వారిమఠియే ఏనుటకై తెలియనివానివలె ఇట్లనెను. (23)

"3 రాజారాజా! నేను చెప్పిన మాటలను వినినంతనే ఏ మూత్రము మాటుపల్కక శ్రీరాముని యువరాజుగా కోరుకొను మఠిరి. అదిసరే! మొదట వా సందేహమును దీర్చుడు వారిపాలనకు అనంత్యపుల్ల ఇట్లు కోరుకొనుచుంటిరా? లేక శ్రీరాముని సద్గుణశాందధ్యముల సభావముననా? యథార్థమును వచింపుడు నేను దర్శుబద్ధముగా రాజ్యపాలన వేయఁచుంటినిగదా! (నా సుఖములను సైతము విమాత్రము ఎట్టింతుకొనక మీ దక్షణభారమునే వహించుచు ఇంతపాటును పోటుపడితినిగదా!) ఇనను 'నామహారుడు యువరాజు కావలెనని మీరు ఎందులకు అభిలషించుచున్నాడు?" (24-25)

రాజులు పౌదులు జానపదులు మున్నగు వారందఱును మహాదారుడైన ఆ దశరథునితో ఏకగ్రీవముగా ఇట్లు ఎరికిరి. "మహారాజా! వీకుమారుడు పెక్కు కల్యాణగుణములకు పెన్నటి 3 ప్రభూ! ఉత్తమోత్తమగుణములు గలవాడును, దైవతుబ్బుడును, దీశాలియు ఇన శ్రీరామునియొక్క సద్గుణములనన్నింటినె వూర్తిగా తెల్పెదము సుము. అపి మిక్కిలి ప్రతీకరములు, అనందదాయకములు. (26-27)

4 సరేంద్రా! శ్రీరామునిపరాక్రమము సమామఘనది అతడు తన దివ్యగుణములచేత ఇంద్రునితో సమానుడు. ఇక్ష్వాకువంశపురాజులందఱలో శక్తిసామర్థ్యములచే మిన్నజ్ఞునాడు ఈ లోకమున రామునినంటి సతులనుడు మఱియొకడు లేడు. అతడు శత్రువులనుగూడ మన్నించు వాడు. పత్యధర్మైక నిరతుడు, ధర్మమును, దానఫలమైన సంపదను, ఈరింటిని ఒక్క శ్రాటిపైన నడిపెడివాడతడు. శ్రీరాముడు చంద్రునివలె ప్రజలకు ఆహ్లాదకరుడు. క్షమాగుణమున భూదేవితో తుల్యుడు, బుద్ధియుందు బృహస్పతి, పరాక్రమవేషయమున సాక్షాత్తు ఇంద్రుడే (28-30)

దర్శణః పత్యసంధశ్చ శీలవానససూయికః
భ్రాంతః సాంత్యముతా శ్లక్షః కృతశ్చో విచలేంద్రియః 31

మృదుశ్చ స్థిరవిత్తశ్చ నవా భవ్యోఽననూయకః 32

ప్రయవాదీ చ భూతానాం పత్యవాదీ చ రాఘవః
ఐహలత్రతావాం వృద్ధానాం భ్రాహ్మణానామ్ ఉపాసితా 33

తేనాస్యేహాయతా కీర్తిః యశోస్త్యజశ్చ చక్రతే
తేనామరమసుప్యోగాం సర్వాస్త్రైశ్చ విభావయః 34

సమ్యగ్విద్యావతస్సోలో యథావత్ పాంగవేదవిత్ 35

గాంధర్వే చ భువి శ్రేష్ఠో జఘాప భరత్కాజః
కళ్యాణాభిజనః సాఘః అదీనాత్మా మహామతిః 36

ద్విజైరభివిసీతశ్చ శ్రేష్ఠైర్వర్తన్తనైపుణైః 37

యదా వ్రజతి సంగ్రామం గ్రామార్థే నగరక్య వా
గత్వా సౌమిత్రినహతో నావిజిత్య వివర్తతే 38

సంగ్రామాత్ పునరాగమ్య కుంజరేణ రథేన వా
హిరాన్ స్వనివచన్దిత్యం కుశలం పరివృత్తతే 39

శ్రుత్రేష్టగ్నిశ్చ దారేషు శ్రేష్ఠశిష్యగణేషు చ
నిభితేనానుభూత్వాప్య పితా పుత్రానివారసాన్ 40

తృణుషంతే ఽ వర్షిష్యాః కచ్చాత్ కర్కశు పశితాః
ఇతి నః పురుషవ్యాధుః సదా కామోఽభిభాషతే 41

అతడు సామాన్య దర్శకులను, పశేషభక్తుములను బాగుగా ఎఱివరాడు. చేసిన ప్రశిష్టలను నిలుపుకొను వాడు. చక్కని సౌశీల్యముగలవాడు. ఇతడులను చా? అనుయాయుడనివాడు. అమరాదలనుగూడ క్షమించువాడు మునితులను, డ భితులను ఓదార్చువాడు. ఎల్లప్పుడును ప్రయవాదీ ఇతడులు ఒక్కసారి చేసిన స్వల్పమైన ఉపకారముమీగుకొర కొండంతలుగా భావించువాడు. తీలేంద్రియుడు (31)

రఘువరుడు మిక్కిలి మెత్తని స్వభావముగలవాడు స్థిరమైన దిత్తముగలవాడు. భక్షరాశీనుడు అనుయాయుడనివాడు. అందఱతోడను సత్యమునే ప్రయముగా మాట్లాడువాడు. వేదశాస్త్రాది సకలవిద్యలయందును ఆశీర్వాదముగా. శీలవయావృష్టలు ఐన బ్రాహ్మణోత్తములను సేవించిడివాడు వృష్టులను సేవించి ఉవలన సాటిలేని కీర్తినితీస్థలను పొందినవాడు. శత్రువులను పరిహార్యాల శక్తిపావర్త్యములను కల్గియున్నాడు. పరిభ్రమలగు అష్టవిద్యలయందలి కాశమునే దేవతలను. అనుకులను. మానవులను మించినవాడు. గురుకులములో కనించి అధ్యాపకుల శిక్షణలో వేద, వేదాంగములయందు ఎక్కుగా అభిరేచనవాడు. (32-35)

శ్రీరాముడు సంకరాపిగాంధర్వవిద్యలయందు కోకోత్తరుడు అతడు స్వయముగా వచ్చిత్రిభైరవండున మాతా పితృవంశములను ఉద్ధరింపించాడు. క్షిప్తసరిష్ఠితులయందుఃసైతము అతడు వైద్యమునుచేయును. అత్యంత ప్రజ్ఞశాలి. సర్వాత్మములను గూర్చి వివరించుటలో సమర్థుడై, ఉత్తమవంశసంజాతులై గొప్ప విద్యాశీలములు గలిగిన బ్రాహ్మణోత్తములకడ బాగుగ శిక్షణపొందినవాడు (36-37)

గ్రామములనుగాని నగరములనుగాని పరిరక్షించుటకై అష్టవిదితోఁబాడి యుద్ధమునకు వెళ్లినప్పుడు కమనీరుడు విజయముతోడనే తిరిగివచ్చుచుండును ఎదురయ్యెనుండి రణముపైకొని, మరలదేనుగుపైగాని మఱలిపచ్చిన ఏమృత నిర్వము ఆత్మయితో పోరులను ఎటుకరించి వారి క్షేమసహాయములను అడిగితరిసికొనుచుండును భోకముగారను అగురించి క్రమముగా ఆ సాయల బాహ్యపురుషులగుర్నియు, నారిత్యకార్యములను గుఱించును. సేనకులను శిష్యులను గూర్చియు తండ్రి కొడుకులనువలె ప్రేమతో అందఱి యోగక్షేమములను అరయుచుండును. (38-40)

'మి శిష్యులెల్లరున సర్వస్పృద్ధులై మీనీ కార్యక్రమముల నొనర్చు మిమ్ము సేవించుచున్నారగుదా అని నరశిష్యుడైన శ్రీరాముడు నిర్వవా ముముక్షులను అడుగు చుండును సైబలకు అందలు సంభవించిపుడు రాముడు వారిదుఃఖములలో

వ్యసనేషు మమస్యాణాం భృశం భవతి దుఃఖితః ।
ఉత్పన్నేషు చ సర్వేషు సీతేవ పరియష్యతి ॥ 42

సత్యవాదీ మహాష్వాసో నృద్ధాసవీ జితేంద్రియః ।
స్మృతపూర్వాభిభాషీ చ భక్తం సర్వాత్మనా శ్రీతః ॥ 43

సమ్యగ్యోక్తా శ్రేయసాం చ న విస్మయాకథారుచిః ।
ఉత్తరోత్తరయుక్తా చ సక్తా వాచస్పతిర్యథా ॥ 44

సుశ్రూతాయతత్తామూక్తః సాక్షాద్విష్ణురీష స్వయమే
రామో లోకాధిరామోఽయం శార్వవీర్యవరాక్షసైః ॥ 45

ప్రజాపాతనతత్త్వజ్ఞో వ రాగోపహతేంద్రియః
శక్త్యైతోక్యమప్యేకో భోక్తుం కిన్చి మహిమిమామ్ ॥ 46

నాప్య కోధః ప్రపాతశ్చ వికర్షోఽస్తి కదాచన ।
హంతేఽప నియమాదృఢ్యాన్ అవధ్యే వ చ కుస్మతి ॥ 47

యువక్ష్యంతేః సహృత్తశ్చ తమే ఆసౌ యత్ర తుష్కతి ॥ 48

భాంతైః సర్వప్రజాభాంతైః ప్రేతసంజననైః స్థూణామ్
గుణైర్విరురుచే రామో దీప్తః మాత్య ఇవాంతుభిః ॥ 49

త మేవంగుణసంపన్నం రామం సత్యసర్వాక్షమమ్
లోకపాలోపమం వాఛమ్ అకామయత మేదివీ ॥ 50

సత్యః శ్రేయసి జాతస్తే దిష్ట్యాఽసౌ తవ రాఘవ
దిష్ట్యా పుత్రగుణైర్యుక్తో మాతీవ ఇవ కాశ్యపః ॥ 51

రానును పాలుపండుకొను మందును. వారికి పంతానము కలిగినప్పుడు జరిగెడు అన్ని ఉత్పన్నములను జూచి, తండ్రివలె రానును మిక్కిలి సంతోషపడుచుండును. (41-42)

ఘోషిండు ఎట్టిపంకటములు వచ్చినదీనను అడితప్పనివాడు. కోదండమును (ధనుస్సును) ధరించువాడు, పెద్దలకు శేవతోపద్యుచుండును జితేంద్రియుడు. ఇతరులను ముందుగా విజృంభింపుటో వలకతించువాడు. ఎట్టి క్లిష్టదశయందైనను దర్శమును విడనివాడు. (43)

శ్రీరాముడు ఎల్లరకును శ్రేయస్సును గూర్చువాడు. ప్రలాపనలు, వితండవాదములు ఏనాత్రము గిట్టనివాడు. యుక్తిప్రయుక్తులలో బృహస్పతితుల్యుడు. (44)

శ్రీరామచంద్రుడు తీరైన కనుబొమలుగలవాడు. విశాలమైన ఎఱ్ఱచీ కమ్మలుగలవాడు లోకమునకే ముద్దైనవాడు. అతడు శార్వవీర్యపరాక్రమములచే సాక్షాత్తుగా ఆ క్షిప్తవావిష్ణువే (45)

రఘురాముడు ప్రజాపాలనమునకు సంబంధించిన రహస్యములను బాగుగా ఎఱిగినవాడు. క్రోధమునకెప్పుడును లోనుకానివాడు. ముల్లోకములనుపైతము పాలింపగలవైతువు. ఇక ఈ భూమండలముయిందై వెప్పనేల? (46)

శ్రీరామునికోపముగాని, ఆసుగ్రహముగాని ఎప్పుడునూ వ్యర్థముగాదు. న్యాయముగా చరిషవగినవానిని చరిషియేర్తును. వంశదగనివానిపై ఆయనకు కోపమేరాదు. (47)

రఘురాముడు తనవంశోపమునకు కారకుడైన సృష్టిపై అన్యగ్రమునూపుచు, వాని అభీష్టముమేరకు అతనికి చనకనకపిస్తువాహనములను ప్రసాదించును. (48)

సకలజనులకును మనోహరములైనవియు, మానవులకు ప్రేమిని గూర్చునవియు ఐన శమదమాదిగుణములచే ఒప్పుచున్న శ్రీరాముడు సహస్రకరణములచే ప్రకాశించుచున్న సూర్యునివలె భాసిల్లుచుండును. (49)

ఈ విధముగా సర్వజానోభితుడును, అమోఘమైన విరాక్రమముగలవాడను, ఇంద్రాదిలోకపాలురతో తుల్యుడును ఐన శ్రీరాముని ప్రజల్లెరుగు తెల్లబుచ్చగా కోపకొనుచున్నారు (50)

ఓ దశరథమహారాజా మా భాగ్యవశమున లోకకల్యాణ కారకుడైన శ్రీరాముడు నీకు పుత్రుడై జన్మించెను. మరీచినుహర్షి పుత్రుడైన కాశ్యపమహర్షికివలె ఈయనకు పుత్రునకుండవలసిన (అల్లిపండులను 'పున్నామ' వరమునుండి రక్షింతుటకు అగిన) గుణములన్నియు గలవు. అది నీ ఆద్యుష్టు. (51)

జలమాతోన్యమాయుత్త రామస్య పిదితాత్మనః ।
దేవానుచమనుష్యేషు నగంధిర్వోదగేషు చ ॥ 52

అశంసతే జనస్సర్వో రాష్ట్రే పురషదే తథా
ఆభ్యంతరత్య బాహ్యతా పారజాసచదో జనః ॥ 53

స్థియో నృతాస్తదుగ్యశ్చ పాయం ఫోతి నమహతాః ।
సర్వాన్ దేవాన్ నమస్యంతి రామస్వాస్థీ ముగధ్యజః ॥ 54

తేషామయాచితం దేవ త్వత్ప్రసాదాత్ సమ్మద్యతామ్ ।
రామమిందీవత్యామం పర్యశ్రతునిబర్హతామ్ ॥ 55

సఖ్యామో యౌవరాజ్యస్తం తవ రాజోత్తమాత్మజమ్ ॥ 56

తం దేవదేవపమమాత్మజం తే
సర్వస్య లోకస్య హితే వివిధమ్
హితాయ సః క్షేప్రముహరజుష్టం
ముహూః ధీషేక్తుం వరద త్వమర్హసి ॥ 57

ఇత్యాశ్చే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ద్వివీయస్తోత్రః (2)

వాల్మీకీయవాల్మీకిచిత్రై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు శంకపర్వము చూపుము

— * * *

3. మూడవసర్గము

మహారాజాఅజ్ఞమేరకు వసిష్ఠుడు సుమంత్రుడగుటను అదేశించుట - దశరథుడు శ్రీరామునకు సూరసము ఇమ్మట.

తేషామంజలిపద్మాని ప్రగృహీతాని సర్వతః ।
ప్రతిగృహ్యజవీద్రాణా తేభ్యః స్రయహితం దయః ॥ 1

అహరాక్ష్య పరమప్రీతిః సభావత్సాదుతో మమ
యవ్యే క్షేప్తం స్రయం పుత్రం యౌవరాజ్యశ్రమిచ్ఛథి ॥ 2

ఇతి సత్యర్చ్య తాన్ రాజా బ్రాహ్మణానిధిమద్రుపీత్ ।
వసిష్ఠం వాసుదేవం చ తేషామేవోపశ్చిన్నతామ్ ॥ 3

దైతః శ్రీమానయం మాపః సుణ్యః పుష్కరికాననః
యౌవరాజ్యాయ రామస్య సర్వమేవోపకల్పతామ్ ॥ 4

గంధర్వులు, వాగులు, సురాసురులు, మానవులు, ఇతర రాజ్యమంజరి, సకలములలోగల జనులు కోసలరాజ్యము నందలి అంతి పురవాసులు, పురద్రావిడులు, భావపదులు మున్నగు వారు ఉండవలసి వచ్చి శీలసంపదబాగుల శ్రీరామునకు దయను, అయోధ్యాలోకమును కలుగజేసని ప్రార్థించుచున్నారు. (52-53)

కోసలదేశమునందలి స్త్రీలు, పురుషులు, యువకులు మున్నగువారందఱును అస్థివలయుండును సర్వసమ్మద్యుడైన శ్రీరాముడు రాజరాజులైనను ఉత్కంఠతో సర్వదేవతలకును మ్రొక్కుచుండుచున్నారు. (54)

ఓ మహారాజా! 'శ్రీరాముడు యువరాజు కావలెను' అని వారు దేవతలకు చర్చించుచున్న మ్రొక్కులు మీ అమ్మహముతో నిరూపింపగాక ఓ రాజోత్తమా! నల్లగలన వలె శ్యామవర్ణము లవ్వడును. శత్రువులందఱిని తునహాసగం ననుర్పించు మీ క్షేప్రమహారాజును మన శ్రీరాముని యువరాజుపేరును పై చూచెదముగాక. (55-56)

ఓ స్థరా శ్రీరాముడు దేవతలతో నమానుడు సర్వలోకముల హలనాగో కాంక్షింపురాడు దేవార్కుణముతో అలరారువాడు. అట్టి నీకుమారుని మా శ్రేయసు కోరిక వెంటనే సంతోషముతో యువరాజుగఱింపకురే ఇదే నీ మా కోర్కెనుదీర్చుము. (57)

ఆ సందర్భములందును అంజలి ఘటించి వేడుకొని దశరథమహారాజు వానిప్రార్థనను ఆశీర్వాదింపి వారికి స్రయమైన హితకరులైన వసుమతులను ఇట్లులే నను. (1)

"అహో వాఙ్మయే భాగ్యము. స్రయమైన వాళ్ళెట్లుకూడని యువరాజుగా మరలకోరుకొనుట నకు మేము ఆపందచేయుము అని యిది. తనను అభ్యర్థించుచున్న ఆ బ్రాహ్మణులను యదువంశములదే మమ్మరించి సంద్యుభాషిత్వమున వసిష్ఠవాక్యమోది గుగువులతో ఇట్లు నివించెను. (2-3)

తెల్ల దిగిరి పూలతోనిండియుండుటచే ఈ ప్రతిమానము మనోహరమై సర్వసభాసభాములను గుర్తించి కనుక ఈ సమయము శ్రీరామునియనురాజవత్త్వాదీపకమునకు ముక్తి లి అన్నిసది అందువలన తగ్గి నిర్వాక్ష్యుల పూర్తికాలంపుడు. (4)

రాజ్యస్తవరతే వాక్యే జవహోషో మహానభోత్
శస్త్రైష్టేన్ ప్రశాంతే చ జవహోషే జవాధిపః ।
వసిష్ఠం మునిశార్యులం రాజా వచనమబ్రవీత్ । 5

అభీషేకాము రామస్య యత్కర్మ నవరిచ్ఛదమ్ ।
తదద్య భగవన్ నర్పమ్ ఆజ్ఞాపయితుమర్హసి । 6

తత్పుత్రా భూమిపాలస్య వసిష్ఠో ద్విజసత్తమః ।
అదేవేగ్రాతో రాజః స్థితాన్ యుక్తాన్ వృతాంజలిన్ । 7

మహర్షాదీని రత్నాని బలీన్ వర్మాషధీరసి
కుక్షిమార్కాంశ్చ తాపాంశ్చ వృథాశ్చ మధుసర్పిషీ । 8

అపాతాని చ వాసాంసి రథం సర్వాయుధావ్యపి ।
చతురంగబలం చైవ గజం చ తుభలక్షణమ్ । 9

వామరవ్యజవే శ్వేతే ధ్వజం చక్రం చ పాండురమ్ ।
శతం చ శాతకుంభానాం కుంభానామగ్నివర్చసామ్ । 10

హరణ్యశృంగమ్ బుషభం సమగ్రం వ్యాఘ్రచర్మ చ
ఉపస్తాపయత ప్రాతః అగ్న్యగారం మహీపతేః । 11

యచ్ఛావ్యత్ కించిదేస్తవ్యం తత్పర్శముపకర్తుతామ్ । 12

అంతఃపురస్య ద్వారాణి వర్చస్య నగరస్య చ
చందనస్త్రివర్చ్యంతాం భూషైశ్చ పూజహారిభిః । 13

వశస్తమన్వం గుణవద్దధిక్షీరోపసేచనమ్
ద్వివానాం శతసాహస్రే యత్ప్రకాశమలం భవేత్ । 14

వత్స్యత్య ద్విజముఖ్యావాం శ్మః ప్రభాతే ప్రదీయతామ్
ఘృతం తథి చ తాపాశ్చ దక్షిణాశ్చాపి పుష్పలాః । 15

సూర్యేఽ ధృదితమాత్రే శ్వే భవితా నృప్తివాచసమ్ ।
బ్రాహ్మణాశ్చ విమంత్స్యంతాం కర్పూంతామ్ ఆవహి చ ।
అబద్ధ్యంతాం సతాకాశ్చ రాజమార్గశ్చ నీచ్యతామ్ । 16

నర్వే చ తాలావచరా గణికాశ్చ స్వలంకృతాః
కక్ష్యం ద్వితీయామాపాద్య తిష్ఠంతు వృచవేశ్మనః । 17

రాజు ఈ వాక్యములను వినెడి సీమన్త బసులజయజయ
ధ్వనిలు వినిపిమిట్టెను శ్రవణముగా ఆ కోహాలను నిర్జ్వలముగా
పరమితు దశరథమహారాజు వసిష్ఠమహర్షితో ఇట్లునెను (5)

“ఓ బ్రహ్మాదీ శ్రీరామనియువరాజులబ్ధి పేకమునకై,
నిర్వహించవలసిన పనులనుగుఱించియు, సిద్ధిపొందవలసిన
సంబారములను హస్తాము నేనే ఆజ్ఞాపింపుడు.” (6)

బ్రాహ్మణోత్తముడైన వసిష్ఠుడు పశురథుడెలుకులను విని,
రాజుగారిస్వేముని అంజలిఁబోయి నిలబడియున్న సమయలాది
సచివులను ఉన్నతాధికారులను ఇట్లు అవేశించెను. (7)

ఎలకము వెంటివలకువానిని వివిధములగు సత్తములను
పూజాద్రవ్యములను నడ్ల పెండు మొదలగు దాన్యములను
తెల్లన పూలమాలలను, పతాలను వేర్వేలు పాత్రలలో తీసెలను,
నేతులను, తల్లసే ఉండులుగా పిట్టైన మోతనపక్షిములను, పథిమను
వివిధాయుధములను వలసిన బలములను శాపలక్షణములుగల
భద్రాక్షమును, వింజనగజు ధ్వజమును శ్వేతసూత్రమును
అస్త్రజ్వాలలతో ఉత్తరళలాడుచున్న నూలు బంసారములములను
బంగారు తోడుల కొమ్మలను, పక్షిమును, పృథ్వీ పృథ్వీమర్మమును,
రాజుగారి అగ్నికార్య శృహగమినమున లేచి ప్రాతఃకాలమునకు
చేర్చుడు ఇంకను అవసరముగ సందర్భార్హదేవస్త్రపులన
అప్పించిని అక్కడ సిద్ధపఱచుడు (8-12)

సీమన్తబ్రాహ్మణులద్వారములను సగ్రమివంతల ఎత్తగోళముల
నాకిల్లెను. ఘనమునులొడు వందనంధముల వ్రాతలో, అగ్ని
పూలమాలలతో అలంకరింపుడు వాటికి సువాసనలను వేదపల్లు
దూపములను వేయుడు (13)

సెలకొంది బ్రాహ్మణోత్తములకు విశేషములగా “ధ్వజం చక్రం హస్తే
దర్శనీయములను, పక్షిని పాలతో సిద్ధపైన పాయసాన్నములను
వశస్తములైన అహారవిరాజములను సిద్ధమొనర్చుడు. (14)

పు ప్రాతఃకాలముననే బ్రాహ్మణోత్తములను వృష్టాహ్మములతో
సత్కరించి, వారికి నమస్కృతిగా నేయ, పెండు, పేలాలు, కక్షిణలు
సమర్పింపుడు. (15)

తేనె మార్కటయపియములను స్వేదాపియములు జమగవలెను
కనుక బ్రాహ్మణులను అందఱిని ఆహ్వానింపుడు, వారికి
సముచితములైన అంజములను పర్యటించేయుడు. సోరమునందలి
ప్రతిగోదాముపై నరాకములను ఎగతవేయునలెను. రాజు
మార్గమున కలాపి చల్లవలెను. (16)

తాలాపివాద్యములయందు కుశలులైన నకులించులును,
పక్కగా అలంకరింపఁబడిన వారికంతల్లెరును రాజభవనమునందలి
రెండవకక్ష్యయందు వేరయింపవలెను. తేనెలయములయందును

దేవాయతనచైత్యేషు పాహ్నుభక్షాః పవక్ష్యేణాః |
ఉపస్థాపయితుమ్ తస్మాత్ సుప్తా హిల్కయోగ్యాః స్ఫుభక్తస్ఫుభక్త 18

దీర్ఘాసీలచ్ఛా యోథాశ్చ పన్నద్ధా మృచ్ఛవాసినః |
మహారాజాంగిణం వర్షే ప్రవిశంతి మహాపియమ్ 19

ఏవం వ్యాధిశ్చ విప్రౌ తా శ్రీయాస్తత మనిష్ఠితా |
చక్రయశ్చైవ యచ్చేషం సార్థినాయ వివేద్య చ 20

కృతిమిత్యేవచామ్రాతామ్ అభినమ్మ జగత్కలిమ్ |
యథోక్తవచనం సీతా హర్షయితుర్తై ర్విజరదౌ 21

తత స్సుమంత్రం ద్యుతిమాన్ రాజా వచనమబ్రవీత్ |
రామః కృతార్థా భవతా శ్రీఘమాపేయతామితి 22

ఆ తథేతి ప్రతిజ్ఞాయ మమంత్రో రాజశాసహత్ |
రామం తత్తానయాంచక్రే రథేన రథినాం వరమ్ 23

అథ తత్ర వచసీనాః తదా దశరథం వృషమ్ |
ప్రాచ్యోదీప్యా ప్రతిచ్ఛాత్తి దాక్షిణ్యాత్క భూమిపాః 24

ష్టేచ్ఛాదార్హాశ్చ యే చాన్యే ననశ్చలాంతవాసినః |
ఉపాసాంచక్రీరే పర్వే తం దీవా ఇవ వానవమ్ 25

తేషాం మధ్యే న రాజర్షిః మరుతామివ వాసినః 26

ఘోషాపస్తౌ వధగతం దదర్శామూంతమాత్మజమ్ |
గంధర్వరాం ప్రతిశుం తోతే విత్త్యాతపామవమ్ 27

దీర్ఘబాహుం మహాసత్త్వం మల్లమాలింగగామిగమ్ |
చంద్రకాంతాననం రామమ్ అలీవ ప్రేమపిప్లవమ్ 28

చూపాణాంబుజైః పుంసాం దృష్టిరిత్రావహరిణమ్ |
ఘృతాభితప్తాః పద్మస్యం హృదయంతమివ ప్రజాః |
న తతథా సమాయాంతం పశ్యమావో సరాభిషః 29

దీర్ఘబాహుశ్చయందమను శేవలక. సేవించుటకై అన్నిములను
మోచకములను నైవేద్యము వాడ్చుచును. ఇక్షుకలను
శీర్షలుగా నీర్వముగామించుచును. 17, 18)

యోధుల్లునును విరిచి భస్మం చేయుచును భరించు నడుమును
యోగు పెద్దపెద్ద కడములను చాల్చి. రామబీషిత దూషణైన
అభ్యుదయమునును మహా మహారాజుగారి భవభూమి గమనండు
పెరిచియుండు అను. (19)

అక్రమే నియమసంభ్రమంబులైతి ఆ భస్మివామదేవులు ఈ
విషముగా రాజభవనమునందు పురహితమును ఆచరింపఁబరిసిన
కార్యమునును అదేశించిరి రాజాగారిలమోదిముతో ముందాన
ఉండును. ఇట్టి సప్తసీరి తాము అదేశించి నమలన్నియునును
నెఱవేఱుకొనికొనికొని పరిష్కరించుదేవులు మిక్కిలి హర్షభరితులై
రాజాగారికడకు వేరి. క్ష. రాజా మీ అవతని అనుననింపి
పనులన్నియును పూర్తి చేయుటదేవని అను పరికిరి. (20-21)

అంతకు మిక్కిలి సుగుణ్యైయగున్లు దశమడు సుమంత్రునితో
ఈకా విద్యలో ముగియింపజేయున్లు శ్రీరామని. అంతే ముఖ్యే తోచునని
రమ్ము. అను పరికిరి. మిక్కిలి సుమంత్రుడు అద్యేయని అరికి
రాజాజ్ఞానుననింపి రక్షకులతో మేటివై. శ్రీరామను
తిరమపై ఆ సభాసమమునకును తీసికొనివచ్చెను. ఇంతలోను
నాముగి కిక్కురికు సుఖంబుననిన సుమంతరాజులు ష్టేర్
ప్రతిపురు సుమంత్రును, అర్హి ప్రాంతమునకును వెలిసినాను
అందఱును ముఠాద్యులు పిచ్చేను వీరిని వారి. అంతలో అసీనులై
దేవతలు దేవేంద్రునిపిలె అదశురుకు సేవించిరి. 22-25)

అ సా సుమంత్రుడు వృధాజర్జునులని రిరథుడు తేము మహి
దేవేంద్రునినిని విరాజిల్లు పురికెను. రథమొస్తే వచ్చుచున్న తన
పెమామను అతడు రాజభవనముననుండియు సాచెను శ్రీరాముడు
తొర్ముగాక్రమములలో కందర్పురాజమునకును, తోకమునందు
కయిముని వద్దరియును, దీర్ఘబాహులు. కొప్పులలంపన్లుకు
మదిసబేనుగ. ఎరి గోటికగని ఎదు చంద్రునివలె మహారామైన
ముఖసందర్శమొగిలవాడు. మూడముచ్చటన అందరందఱులు
గిరివాడు. దూషణాశ్రమవేతన. కైరాగ్యరిగిలములను ఒడ్డుము
నర్మభూలులదృష్టికి అకర్షించును వారిచిత్తములను అవారిండు
వాడు. ఎంబవాడును గురిమైనవారికి మేమెమునలె ప్రతిభను
అహ్లాదమును సార్పవాడు అట్లే శ్రీరామును తనకిడు వచ్చు
అందఱు అర్హియిగు కళరికు సు అక్షును అవేసెనొ అర్హులను
పరితగా మూచుచున్ను తనివెలికిరదోయెను. (26-29)

అవతార్య మమంత్రస్తం రాఘవం క్యందబోధమాత్
ఏకుష్మణిశం గచ్ఛంతం ప్రాంబలిః పృష్ఠతోఽ మ్నాత్ 30

స తం కైలాసశృంగాభం ప్రాసాదం నరపుంగవః
అరురోహ హవం ద్రష్టుం పహ మాతేవ రాఘవః 31

న ప్రాంబలికధిష్ఠేత్య స్రణతః పితురంతితే
నామ స్యం క్రావయన్ రామో వసింధే చరణౌ పితుః 32

తం దృష్ట్వా స్రణతం సార్థ్యే కృతాంజలిపుటం నృపః
గృహ్యంబతో పమాకృష్య సస్మజే ప్రీయమాత్మజమ్ 33

తస్మై వాఙ్మయితం దిష్కం సుణివాంశనభూషితమ్
దివేళ రాజా దుచిరం రామాయ పరమాననమ్ 34

తదావననరం ప్రాప్య వృషీపయత రాఘవః
స్వయేన ప్రభయా మేదుమ్ ఉదయే సిమలో చపః 35

తేన విభాజితా తత్ర పా సభాభివ్యరోచత
మిమలగ్రహనక్షత్రా తారితీ ధ్యోరీవేందునా 36

తం సశ్యమాన్ వృషతిః తులోష ప్రీయమాత్మజమ్
అలంకృతమివాత్మానమ్ ఆదర్శతలపంక్తితమ్ 37

ప తం సస్మితమాభాష్య పుత్రం పుత్రవరాం వరః
ఉవాచేవం వతో రాజా దేవేంద్రమివ కాశ్యపః 38

త్యేష్టాయామపి మే కత్కాం సద్భక్త్యాం సద్భక్తుజ్ఞతః
ఉత్పన్నస్త్యేం గుణశేష్టో నమ రామాయజః ప్రీయః 39

యతస్త్వయా స్రజాశ్చేమాః స్వగుణైరనుదంజితాః
తస్మాత్త్వం పుష్పమోగేన యౌవరాజ్యమవాప్నుహే 40

కామతస్త్వం ప్రకృత్యైవ విసిలో గుణవాససీ
గుణవత్సపి తు స్మేహోత్ పుత్ర పక్వామి తే హితమ్ 41

సుమంత్రుడ బేయూతవిధి శ్రీరాముని ఆ మహావక్తము నుండి దీరినను. పిదప తండ్రికడకు వెళ్లుచున్న శ్రీరాముని వెంట ఆతడు ప్రాంబలియై నడచెను. అట్లు సుమంత్రునితో గూడి ఎల్లశ్రేష్ఠుడైన ఆ శీరాముడు దశరథమహారాజును కర్పించుటకై కైలాసశృంగవృక్షమైన రాజప్రాసాదమున ఆడ దేవు పిమ్మడి రాజపుడు అంజలి మోసి. తండ్రి సమీపమునకు చేరి. ఎన్నడై రావవల్లనై నేను మీకు సమస్త కిందుమిచ్చాను అని ఎదురు తిట్టెడి దశరథునకు కాకాభినందన నాచరించెను. (30-32)

అంత నెఱిగిడు మక్కిలో అంజలిమనీగ నమ్మురించుచు తిన్నవియపుట్టడగు శీరాముని జూచి. అతడే ఉపద్రుణకు ఏసికొని పిక్కిలి ప్రేమతో అక్కున జేరుకొనెను. (33)

పిమ్మడి ఆ మహారాజు ఉన్నతమై మహాహరమై మణులు పాడొన శ్రేష్ఠుడైన బంగారుసీంహాసనము మీద శ్రీరాముని అసీమని గవించెను. ఆ శ్రేష్ఠుని ఆ సమును అలరికొనిచి. రామపుడ తనకాంతివే ప్రమాదమునును గూడమైన నాడుడు సొవర్ణ మేదు కృతమును వలి వారిని భాసించెనెను. (34-35)

శ్రీరామునినివేళతెన్నెనైవే ఆ సమాప్రదేశమంతయును కరణమునందు. పరి పికాంబలితే ప్రాంబలితములతో హడస నిర్మలకాగమువలె విరాజిల్లెను. (36)

చక్కా అలంకరించుకొని మణులు అర్థముతో చమ ప్రతిబింబములను జూచుకొని పిక్కిలి ఆనందించెట్లు అచ్చునెద్దినెట్లు తనవలెనేయున్న ప్రీయపుత్రుడైన రాముని జూచి దశరథుడు ఎంతగానో మురిసిపోయెను. (37)

శ్రీరామునివంటి మహాపురుషునకు ఉండజ్యైన దశరథుడు పుత్ర సంతతిలో మేరీ ఆ రాజు తనమయిని రాహో అని ఎంతోవించి చిట్టనెప్పుడు పొందించుచు కశ్యపమహర్షి దేవేంద్రునితో కలిసి ఎట్లు నవించెను. (38)

ఆ రాహోమి అమ్మ అన్విభిములా నాకు తనన అర్థాంతి పట్టమహేపు. ఆమె గుణగణములను, అందమందమయను ఎఱికిపుష్పమోసి. అను ఎఱికిపెప్పవ పుట్టిన నీవు సర్వములా ఉమెకు తోన తమాదకపు. ఆక పియపుత్రువు నీ ఎఱికిపెప్పల వ్యధా తా సజలంబున నీవు రంజనపటికిరెపి కనుక పుష్పమీ వెక్షతమునాడు ప్రాదుడు పుష్పమీ సత్వతయమృతయెందగా సేవి యపరాజులొక్కపెక్కిపు పిమ్మడి కుమారా నీవు మహామనో వినయనంపట్టువపు. మికి లి సర్వతశేలితూపు. నీవు ఉత్పాదకవైద్యునకు నిషేధి వాతాధ్యమువే హరికరములైన వికరములన ఒకటిరెండింటిని తొడిమ (39-41)

భూయో వినయమాస్థాయీ భవ నిత్యం జితేంద్రియః,
కామక్రోధసముత్థాని త్యజేథా వ్యసవాని చ | 42

సరోక్షయా వర్తమానో వృత్త్వా సత్యక్షయా తథా
అనాత్యవ్రభృతీన్సర్వాః శ్రక్వతీత్వానురంజయ | 43

కోష్ఠ్యైగారాయుధాగారైః కృత్వా సన్నివయాన్ అహాన్,
తస్మాన్మదత్తవక్తృః యః పాలయతి మేదిపిమ్ | 44

భవ్య సంధంతి మిత్రాః బట్త్వా మృతమివామరాః,
తస్మాత్ త్యజుపిచాత్మానం నియమ్యేవం నమాచర | 45

రచ్చుత్వా కుహ్లాదస్త్రస్య రామస్య ప్రేయశాశీరాః,
త్యజిథా శీఘ్రమభ్యేత్య శౌసల్యైర్మై న్యవేషయన్ | 46

వాయునా ఇంకను పిండుపంతుడ పుజిన్ము, నిల్లవ్వుడును జితేంద్రియడనై మెలగుము. కామమువలనగాని, క్రోధముచే గాని కలుగు వ్యసములను⁽¹⁾ త్యజింపవలెను (42)

సరోక్షముగా (సూర్యకాలింద్రియా) నీ రాజ్యవిశేషములను ఇతిరరాజ్యముల విషయములను తెలిపికొని, తగినవిధముగా వ్యవహరింపుము. అట్లే సత్యక్షముగా అనగా న్యాయముగా ప్రజలనుండియు, దండియునుండియు, వాస్తవమును - తల రాజ్యపాలన చేయుము. ఊహ్యము, సేనాతులను పునాక్షకలను పురపాలకు వాసవవల మొదలగు ప్రజలందఱిని అహంబేయుమి మోసించింపుము (43)

కోష్ఠ్యైగారములను⁽²⁾ ఆయుధాగారములను, భవరాజ్యములను, కోపిహయోధములతోను నింపుని సావంతులు మొదలగు నిష్పక్షికులకు⁽³⁾ అమరాగమును ఎంచి ఇట్లుచే రాజ్యమును పాలించు రాజునుచాచి, సామంతాదులు అన్యుతనును పొందిన అమరులవలె సంతోషింతురు. కనుక నీవును మనోనిగ్రహముతో ఇంకనాకును తెలిపిన రీతిగా రాజ్యపాలనచేయుము (44 45)

ఆ శ్రీరామునకు ప్రేయశుత్తులైనవారు యువరాజుట్టాభిషేక విషయములను విన్న వెంటనే శీఘ్రముగా శౌసల్య భవనమునకు చేరి అమెకు ఈ వాక్యము తెలిపిరి (46)

1) శ్లో॥ ప్రమాద మృగయా వుద్య వాక్సాకుష్మగ్రదండరాః ఒక్షసంహాషణం చేతి రాజ్యం వ్యవహరింపకమ్॥

స్త్రోల్కము, జాతిము, వేట, మద్యపానము, పెరుషముగా మోక్షాదులు, విస్తృతవృత్తనకు పెద్దగా దండించుట, డబ్బాను సాడుకోయుట మున్నగునవి రాజులకు నిప్రవ్యసనములు

శ్లో॥ మృగయాఒక్షో దివాస్వాపః పరివారః స్త్రయో సుదూ తోల్కాతికః పృథాధ్య చ కామకో దశక్తో గుణాః॥

వేట, జాతిము, పాలునిత్రించుట, ఇతరులపై నిందలుపేయుట, స్త్రోల్కము, గిద్దితుడగుట, స్వత్రమనందును, కేతముపెట్టుట, మార్గముల(మూడేయి) యందును ప్రతిపించిన ఆనక్తి వ్యర్థముగా తిరుగుట అను విషయము కామమువలన కలుగు న్యసనములు, (మనుస్మృతి - 7-47).

శ్లో॥ ప్రేతువ్యం సావసం ద్రోహః ఈర్వాసూయార్థమాషణమ్ | వ్యాంశయోశ్చ పాపవ్యం క్రోధలోఒపిగుణోఽస్తికమ్
చాడేయచేర్పుట, సజ్జనులను నిష్కారణముగ నిగ్రహించుట (బంధించుట) ఇతరులకు ద్రోహముతః పెట్టుట, ఇతరులకుష్మత్తిని జూపి ఈశుచేటకుట ఇతరులగుణములను వోషములుగా చీతించుట ఎంపెదను వ్యభాదేయుట, కడిగిముగా - లుకులు పండించుట, అను ఎనిమిదియును క్రోధమువలన కలిగిడు వ్యసనములు (మను. స్మృతి-7 48)

2) వేట, లక్షల సంఖ్యలో రాష్ట్రరాజులను నిల్వచేయుటకు అనుకూలముగా నిర్మింపబడిన గోదాములను కోష్ఠ్యైగములు అన యందురు. ఇంకను సవరత్నములను, వెండి, బంగారములను, ఏలుచైన వివిధములగు వస్త్రములను, అమరాగములైన అభరణములను పూర్తిగా భ్రష్టపెళుకుటకై సేద్యముచేయబడిన భవనములను 'కోశాగారములు' - అనె యందురు

3) సమగ్రముగా తన బలములకష్టించికొని తనసరమగు కాలలను అష్టాదశిమముగా అరణ్యధములను భృతపక్షి ఒకటి అనునైన తివసములను ఆయుధాగారములు అనియందురు

4) శ్లో॥ స్వామ్యుమాత్మ్య పురం రాష్ట్రం కోదండో మస్తాత్ తథా సప్తక్షికుళయోహ్యేతాః సప్తాశిం రాజ్యముత్కృతే || మను. స్మృతి 9-294
రాజు ఆమాత్యులు దుర్గములోనున్న పురము, దేశము, భాగాగము, సేనాబలము, మిత్రులు ఈ ఏడువిధములగు వానిని సప్తసక్తయలు' అనియందురు. రాజ్యమునకు ఈ సప్తాంగములు ప్రాణతుల్యములు.

పా హిరణ్యం చ గాచ్చైవ రత్నాని వివిధాని చ,
వ్యాదిదేశ ప్రయాభ్యేభ్యః కౌసల్యా ప్రమదోత్తమా. 47

అథాఽధివాద్య రాజానం రథమారుహ్య రామసః,
యయా స్వం ద్యుతిమద్యేక్మ జన్మాః ప్రతిపూజితః. 48

తే చాపి సీరా శ్శుభతేర్మమృతే
శ్రుత్వా తదా లాభమవేక్షమాసు
వహేత్రిమామంత్ర్య గృహాగే గర్వా
దేవాన్ నమానర్చురతిప్రహృష్టాః. 49

ఇత్యాద్యే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే తృతీయస్తంభః (3)

వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు మూడవస్తంభము నమావ్రాము

* * *

4. నాల్గవస్తంభము

శ్రీరాముడు కౌసల్యమాతను దర్శించుట. అమె తనకుమారుని అశీర్వాదింపట.

గతేష్టక హృత భూయః పారేమ నమా మంత్రీభిః
మం తమంత్యా తతశ్చ కే నిశ్చయజ్ఞః స నిశ్చయమ్. 1

శ్చ వివ పుష్యే భవితా త్వేఽధిషేచ్ఛన్తు మే మతః,
రామో రాజేవతామ్రాక్షో యౌవరాజ్య ఇతి శ్రుణుః. 2

అథాంతర్బహుమావిశ్య రాజా దశరథస్తదా,
నూతమామంత్రయూమాస రామం పునరిహసయః. 3

సైగృహ్య స తద్యాక్యం సూతః పునరుపాయయౌ,
రామస్య భవనం శీఘ్రం రామమావయతుం పునః. 4

వ్యాస్తైరావేదితం తస్య రామాయాగమనం పునః,
శ్రుత్వా చాపి రామస్తం ప్రాప్తం శంకాన్వితోఽభవత్. 5

ఈ శుభనాన్ద్రంను గొనివచ్చిన శ్రీరామునిముఖులకు పనితొగింపవై న ఆ కౌసల్యాదేవి కేందీబంగారములను, గోవులను, వివిధములగు రత్నములను బహూకరించెను. (47)

ఏమృత రమణురాయుడు తండ్రిజ్ఞాన దశరథ మహారాజుకు సైలామిర్ల, రిథిముని లదిహొలించి, మూర్తమున ప్రజలనుండి గౌరవసమ్మానములను స్వీకరించుచు, కాలతులతో ధగధగలాడుచున్న తనదేవమునకు లేరినెను. (48)

ఆ మాతవాసులందఱును రాజగారిమాటలను విని, 'తమ చిరకాలవార సెజవేళబ్రవుచున్నది' అని పెరమానందబరేళిల్లిరి ఏష్కడ రాజగారియొద్ద సెలవునైకొని అమతవ ఇంద్రకౌని వారు మిక్కిలి హాగ్నోచ్చాసములతో తమకదీప్తమైన 'యౌవరాజ' పట్టాభిషేకము నిర్వహ్యముగా కొనసాగుటకై శస్త్రదేవతలను క్రితో అర్చింపిరి. (49)

1) దేశకాలపరిస్థితులను పూర్తిగా విడిచి 'మయమ్మర్తితో నమచితములగు విద్వయములను కీసికొనుట' సర్వసమర్థుడైన శాసని నిశ్చయింపడు అని యందురు.

ప్రవేశ్యజ్వనం త్వరితం రామో సచనమబ్రవీత్,
యదాగమనకృత్యం తే భూయః తద్ద్రూప్యవేషితః 6

యమవాచ తవహ్నితో రాజా త్వం ద్రష్టుమిచ్ఛతి
శ్రుత్వా సమాజమత్ర త్వం గమనామేతరామ వా 7

ఇతి మాతసచ శ్రుత్వా రామోఽథ త్వరయాన్వితః
ప్రయయా రాజభవనం పునర్ద్రష్టుం నరేశ్వరమ్ 8

తం శ్రుత్వా వమనుప్రాప్తం రామం దశరథో నృపః,
క్షవేశయామిని గృహం వివక్షుః ప్రయముత్తమమ్ 9

క్షవిశ్చైవ చ శ్రీమాన్ రాఘవో భవనం సయః
దదర్శ పితరం దూరాత్ ప్రణీపిత్య కృతాంజలి 10

సగమంతం సముత్థావ్య తం పరిష్కర్య భూషణః
ప్రదిత్య చాస్మై రుచితమ్ ఆవనం పునరబ్రవీత్ 11

రామ వృద్ధోఽస్మి దీర్ఘాయుః భుక్తా భోగా మయేషీతాః,
అన్తఃపద్మ క్రతుశలైః తథేష్టం భూతిదక్షిణైః 12

జాతమిష్టమపత్యం మే ర్షమద్వానునమం భువి
దత్తమిష్టమధీతం చ మయా పురుషసత్త్వమ్ 13

అనుభూతాని చేష్టాని మయా పిత ముఖస్యపిః
వేనర్హిత్యపిషాణామ్ అస్సగోఽస్మి తథాఽఽ తత్మనః 14

తెలిసె రామడు సమంత్రుని తనిదవనముగోనక రష్ట్రండు
మఱి నీవు ఇంటికి వచ్చిన పనియేమో పూర్తిగా నవరింపుము
అని అతనితో నుడివెను (6)

మాతడు శ్రీరామునవనములను వినిపి పిమ్మట ఆయనతో
ఓ రామో మహారాజాగారు మమ్మలను చూడగోరుచున్నారు
అచటికి వెళ్లుటయో శేరా అనుచు నీ జన్మము - అతి పరిశని
సుమంత్రుసమాటలను వినివారతనే శ్రీరామడు ఏమాత్రము
అనునదిక, ఎవల మహారాజును దర్శించుటకై రాజభవనమునకు
బయలుదేరినెను (7-8)

శ్రీరాముడు రాజభవనమునకు వేరినట్లు విని, దశరథ
మహారాజా అయినఁను ఒక ప్రయత్నైక కృతును తెలుపగోరి,
అతనిని గునితంతఃపురమున ప్రవేశపెట్టెను. (9)

పర్యవభుక్తగానింబుచ్చుడైన శ్రీరాముడు తండ్రిగారిఅంతః
పురమును నవేశించుచు దశరథముముడిమీ నమన్పరించి, అంతః
మఠింబివనకై తండ్రిని దర్శించెను. తన కడుమనస్సె వలల
వ్రణమిల్లుచున్న శ్రీరాముని గేవడెత్తి, మరలకుడు అతనిని
తనఅక్కున శేర్చుకొనెను. పితం గాతనిని ఒక వత్సనీ అనునమున
కూర్చుండజేసి, మఱి ఇట్లు పలికెను (10-11)

"నాయనా! గాహా నాకు వమమమీతనది. రంభజన్మవలల్లిన
సుఖములను అప్పండినె అనుచుండిరిని మృశ్యప్రదానములతో
భూరిదక్షిణలతో జ్యోతిష్వయము మొదలుకొని జ్ఞానేధము
వలకుల యజ్ఞములను వందలకొలదిగా ఆచరించితిని
ఇంద్రునితానప్రాప్తితో నాకలలు పండినను, పశుబుధి ఇంద్రునితానె
సిద్ధుండనని నేడూ ఈ మాముడలమున నీవు సాటిలేనివాడవు
ఓ ఒంగారుండ్రీ నేకశాస్త్రవిద్యలు నాకు అభ్యసించి అర్జునుని
రెక్కొన్నావోతమునను ఆచరిం తెని ఇష్టవిష్టవిలను కొల్లలుగా
దానములు లివి ఒక పరా న అభిమతిములను అన్నియో పేర్లుకొని
నందలకొలదియజ్ఞములను ఆచరింపింబడి దేవ-బుధులమును
కొర్కయనమున ముషిలుగానును సత్సంతానప్రదే పిల్ల-ముగియె
కొరెన్మములతో పుష్కలమును, దిక్కుభానునమునో అట్టి బుధులమును
యుగా అంకమును 1 తీర్చుకొంటిని. (12-14)

1 సైని బుధులంబులను గూర్చి పేనరింపబడినది - ఇది కృతులలో ప్రస్తావించబడిన యుగాత్రులు ప్రశస్తిని గూర్చి మోక్ష
వేదవనము

"జాయమానోవై బ్రాహ్మణః త్రివిర్బుధుఃసాజాయతే ।

బ్రాహ్మచర్యేణ - ఋషిభ్యో, యజ్ఞేన దేవేభ్యః, ప్రణయాపితృభ్యః" ఇతి

పుచ్చుకతోడనే చ్చికాడు మూడు ఋణములు (ఋణశ్రయము కలిగియుండును నిర్బుద్ధముగా క్రిష్ణపర్యమును పాటించుచు
విదుమసిద్ధులతో వేదాదివిద్యలను అభ్యసించినచో ఋషి-ఋణము తరుము ఎవిత్రైలు యజ్ఞములను ఆచరించినచో
దేవ ఋణము తీరును. పశుంతానమును పొందుటచే పిల్ల-ఋణము తీరును

వ కించిన్యమ కర్తవ్యం తవాన్యతాభిషేచనాత్,
అతో యత్ త్యాగవం బ్రూమోం తస్మై త్సః కర్తవ్యమ్ 15

అద్యే వక్తవయో సద్భావ త్యాగిన్యంతి నరాధిపమ్
ఆత స్త్వం యువరాజాపమ్ అభిషేక్యామి పుత్రక 16

అపి దాద్యామభావో నామ ప్లాష్టే పశ్యామి దామగావ్
సనిర్దాలా వెహోల్కా చ పతతీహ మహాన్యవా 17

అవస్థంతం చ మే రామ స్వతంతం దామగైర్జ్ఞానా,
అవేదయంతి దైవజ్ఞా మార్యాంగారకదాహంభః 18

ప్రాయేణ హి విమిత్తానాం తాదృశానాం సమవృన్.
రాజా హి మృత్యుమాప్నోతి పూర్వాం నాపవన్యపుత్ర 19

తదావదేవ మే చేతో న విముంచతి రాఘవ,
తావదేవాభిషేచన్య చలా హి ప్రాణినాం మయి 20

అద్యే వందోఽభునగతః పుష్కాల్పూర్వం సునర్కమా,
శ్చ పుష్కయోగం వియతం వక్ష్యంతే దైవచింతకాః 21

తతః పుష్కే లిషించన్య మవస్తాకయతీవ మామ్,
శ్వప్రాణం హమ్ అభిషేక్యామి యోనరాజ్యే వరంతప 22

రస్మాత్ త్వయా ద్యునిభృతి నిశేయం నియతాత్మనా,
నహ వద్ధోనవన్యవ్యా దద్ధ ప్రవ్రతకళాయనా 23

మహాదశాప్రసమత్తాస్త్రాం రక్షంత్యద్య సమంతతః,
భవంతి బహువిష్ణూః కార్యాజ్యేవం విధాని హి 24

విప్రోషితశ్చ నిరతో యావదేవ పురాదిత
తావదేవాభిషేకస్తే స్థాప్తవాలో మతో మమ 25

కామం ఖయ సతాం పుత్రే హూతా తే భరతః స్థిత
జ్యేష్ఠామవర్తీ ధర్మాత్మా పాపకృతో జలేంద్రియ 26

కింతు చిత్తం మనుష్యాణామ్ అపిత్యమిత మే మతిః,
సతాం తు భర్మనిత్యానాం కృతకోటి చ రాఘవ 27

కనుక ' నిర్మలమును విద్యహించుటయొనాకు మఱియుక
కర్తవ్యము నెడయును మిత్రులగు అంగులగు నీవు నా తృప్తికొఱచు.
నేను చెప్పినట్లు చేయుము. (15)

1 వాగునా కాలు మృదువు నెరుకునాకు సంతోషమును
నీవు రాజువు కాలెను. అనె అట్టివెందుమిన్నాకు కొవున సన్ను
మునరాజునిగా పట్టాభిషిక్తున చేయుచు న్నాను. (16)

2 రామా! మిత్రవ్యమాది, ఈమధ్య కలలో నాకు భయంకరములైన
అశవనములు కనబడుచున్నవి. వీధుగులతోగూడిన ఉల్కలు
(తోకయగ్గలు) మహాధ్వనులను గావించుచు పగటిపూటనే
నేల పై చాలించుచున్నవి. (17)

3 రామా! నా జన్మనక్షత్రమున (జన్మరాశియందు)
క్షాత్రగ్రహములైన మూడుడు, కుజాదు. రాహువు చేరియున్నాడనె
కోతల శస్త్రములు తొలుపుచున్నారని సాధారణముగా ఇట్టి
దుస్థిమిత్రములు ఏర్పడినప్పుడు రాజు మరణించుటయో లేక
తనని అడుగుపాలగుటయో జరుగును. 4. రమురామా! ఇప్పుడీ
నా (ఈ) మధ్య (సంకల్పము) మాఱకముందే నీవు యువరాజు
పట్టాభిషిక్తుడవు కమ్ము. మానవులకు బుద్ధిచంచల్యము
నాటియుండెడిది. (18-20)

5. అందుడు పుత్రుల కర్మలను నిశున్నాడు. రేపు చెందుడు
పుష్కమి నక్కతలను ఉన్నప్పుడు మూడే పేకమును జరుపుట
ప్రస్తుతు - అనె చెప్పెట్లు తొలుపుచున్నాను. కొవున 6. రామా!
పుష్కనక్షత్రము క్షుమహారాజుననె అభిషిక్తుడవు కమ్ము. ఈ
ముందును 7. మే నెన్ని నెప్పు తొందరపట్టుచున్నాది. కనుక రేపే
నిన్ను యువరాజుపట్టాభిషిక్తునిగా జేయుదును. (21-22)

అందులనె ఇప్పటినుండియే నిరుపమలను పాలించుచు
ని్నాను. మా కోరికలు సీతాదేవియును రావినేర దహిసతీజ్ఞను
నడుపుచు ఉద్ధరింపఁగలమున పై కయనవహాను. (23)

పాశ్చాత్యముగా ఇట్టి మహారాజులులకు పిల్లల విష్ణుములు
యెలా చెరిచును కొవ్వ వీ మృత్యులెల్లదును అపు విధములుగా
అభయతర ఇట్టివనుడితో నిచ్చు కాపాడుమనుముగాక. (24)

కోయిరాజ్యమున మాతాపరిని (తొలిగారి) ఇంటును
చరలుడు తిరిగి అయోధ్యకు వచ్చుతోవలనే నీవు యువరాజు
పట్టాభిషిక్తుడవగుట మేలనె నాకు తోచుచున్నది. నీ తమ్ముడైన
చిరతుడు నర్మరా అన్న ఆడుగుజాతలలో నడచుకొనువాడు
వర్మకర్తలను దయగొని, అన్నియనిగ్రహము అయిమనము
గలవాడు మేమ మిక్కిలి నిర్భరచేదాముగా అతడు - త్తురుమల
మార్గమనె యు గుఱించువాడు. ఎన్ను శ్రీరామా సారథుగా
మనుష్యుల యొక్క చిత్తములు చించుమును - వర్మనిరంజిత
పిల్లరుమలమనెన్నులుగూడ ఒక్కొక్కప్పుడు వేర్వేలు
కాలములవలన రాగవేషములచే ప్రభావితములగు చుండును.
ఇది నా అపి ప్రాయము. (25-27)

ఇర్వుక్తుస్సోఽభ్యనుజ్ఞాతః శ్వో భావిన్యభిషేచవే,
వదేతి రామః పితరమ్ అభివాద్యాభ్యమార్ద్రపామ్ | 28

ప్రవిశ్యచాత్మనో వేళ రాజ్ఞోద్ధిష్టేఽభిషేచనే,
అత్యగ్రేవ చ నిధన్య మాతురంతఃపురం యయా | 29

తత్ర తాం ప్రవణామేవ మాలరూ క్షౌమవాసినీమ్,
వాగ్మతాం దేవతాగారే దదన్యామాదతః శ్రీయమ్ | 30

ప్రాగేవవాగతా తత్ర మమిత్రా లక్ష్మణప్రదా
సీతా చానాయితా శ్రుత్వా ప్రియం రామాభిషేచనమ్ | 31

అస్మిన్ కాలే హి కౌసల్యా అస్తావామీరిత్యేక్షణా,
సుమిత్రయాన్వాన్యమానా సీతయా లక్ష్మణేన చ | 32

శ్రుత్వా పుష్కేణ పుత్రస్య యావహిభ్యాభిషేచనమ్,
ప్రాణాయామేన పురుషం ధ్యాయమానా నివర్తతమ్ | 33

తథా వన్దియమామేవ సోఽభిగమ్యాభినాద్య చ
ఉవాచ పితరం రామో హర్షయం ప్రామీదం తదా | 34

అంబ పిత్రా నియుక్తోఽస్మి ప్రజాపాలనకర్తృః,
భవితా శ్వోఽభిషేకి మే యథా మే శాసనం పితర | 35

సీతయాప్యపవత్తవ్యా రజనీయం మయా సహ
విషమ బుద్ధిగుహధ్యాయః సూ మామవక్షాన్ సీతా | 36

యాని యన్యత్ర యోగ్యాని శ్వో భావిన్యభిషేచవే,
తాని మే మంగళాన్యద్య నైదేహ్యశ్చైవ కారయ | 37

ఏత్రక్షుత్వా తు కౌసల్యా చిరకాలాభికాంక్షితమ్,
హర్షజాష్ణకలం నాత్మమ్ భద్రం రామసుభాషిత | 38

పత్య రామ చిరంజీవ హతాస్త్ర పరపంథినః
జ్ఞాతే మే త్వం శ్రీయా యుక్తః సుమిత్రాయాశ్చ సంపదమ్ | 39

మమనాడు ఇరుగునున్న పట్టాభిషేకపవయములనుగూర్చి
తెలిపి నామనా నాచా ఇక అట్లను 'అని అనుజ్ఞ ఇచ్చిన పిమ్మట-
శ్రీరాముడు తండ్రికి సూక్ష్మార్థ తనకమగమనము చేసెను | 28.

రాముడే అనభిషేకమున ప్రోహితము పిమ్మట అంతఃప్రేమను
అకాంక్షను సంకల్పించిన యువరాజునిట్లాభిషేకమును గూర్చి
కౌసల్యనుతాకు తెలుపనిలసినవాడై అత్యగ్రము ఓయలుచేటి.
అమెయంతఃపురమునకు చేరెను. (29)

అచ్చట కౌసల్యాదేవి ప్రతాపరణమునకు తగిన
పట్టవస్త్రములను ధరించి, అంతపురమునందలి తనవూణా
మందిరమున ఇష్టదైవ్యానములను నిమగ్నమై, శ్రీరామునకై
రాజ్యలక్ష్మీనిగోచరము మౌనముగా ప్రార్థించుచుండెను. అట్టి
వశనో రామరాముడు ఇహము దర్శించెను. (30)

అంతోకొనైన శ్రీరామునిపట్టాభిషేకవార్తను వినియున్న
సుమిత్రాదేవియు లక్ష్మణుడును, రాముని రాకముందే అదరికి
వేదియందరి సీతాదేవియు దాసీజగమురెంటు అచ్చరికి
వచ్చియుండెను. (31)

శ్రీరాముడు అచ్చటికి వచ్చునట్లు తక్కు కౌసల్యాదేవి 'తన
పుత్రుడైన శ్రీరామునకు పుష్కసీనకృతమునకు సుముహూర్తమున
యువరాజుపట్టాభిషేకము జరుగును అని వినియుండెను.
సమిత్రాదేవియు లక్ష్మణుడును సీతాదేవియు జరిగెను సేవించి
మండి' కౌసల్యదేవి ప్రాణాయామపూర్వకముగా పురుషోత్తముడైన
శ్రీమన్మారాయణుని ధ్యానించుచు కమల మూసీకీనియుండెను
ఆ శ్రీరాముడ నియమసర్వలతోనున్న తల్లెనె సమీపించి
అమెకు సారథ్యంబనెనుమనెను. పట్టాభిషేకము అమెకు
సంకల్పమును నూర్చుచు ఇట్లు గలిగెనెను. (32-34)

"అమ్మా ప్రజలనుపాలించు బాధ్యతలను చేపట్టవలసినదిగా
తండ్రిగారు నన్ను అజ్ఞాపించెరి. వారె అదేకముననుసరించి
రేపు నాకు ముహూర్తపట్టాభిషేకము జరుగెను. నా బాధ్యయగు
సీతయు నేనును నేటి రాత్రి ఉపవీరసవలను తండ్రిగారు
బుద్ధిజలకో పరుసలతో ఆలోచింపించిరి. (35-36)

అమ్మా రేపు ఇరుగునున్న పట్టాభిషేకమునవి నిండుచింది
అచరించెను. (అభ్యుదయనాది) మంగళకార్యక్రమములను
నాకును, నైదేహికిని ప్రోహింపుము. (37)

అంతకు కౌసల్యాదేవి తాను చిరకాలమునుండి అభింషి మున్న
శ్రీరామపట్టాభిషేక శక్తము అని అనంద నాగ్నములను రాబుచు
నిమగ్నతో ఈ నిధముగా అప్పక మన దివసములను నిర్వహించెను. (38)

"నా పిన్నారి రామయ్యా చిరకాలము వట్టిల్లుము. నీ
శ్రుతివిలు నశించును గాక నీవు రాజ్యలక్ష్మిని చేపట్టెను
మనబుధువులందరినీ (నా జంధువులను సమిత్రాదేవి

ఇత్యారే బత నక్షత్రే మయి జాతోఽసి పుత్రత
యేన త్వయా దశరథో గుర్రారాధితః పితా. 40

అమోఘం బత మే క్షాంతం పురుషే పుష్కరేక్షణే
యేదుమిక్ష్వాకరాజ్యశ్రీః పుత్ర త్వాం సంక్రమిష్యతి. 41

ఇత్యేవమక్రౌ నూత్రేదం రామో భ్రాతరమబ్రవీత్
ప్రాణలిం ప్రహృమాసేనమో అభిషిక్ష్వ జ్ఞయిష్యతి. 42

లక్ష్మణీమం మయా సార్వం ప్రకర్తి త్వం మమంధరామ్.
ధృతీయం మేఽంతరాత్మానం త్వమిదం శ్రీమహిష్ణుతా. 43

సాపిత్రే భుంక్ష్వ భోగాం పృష్ఠే ఇష్టాన్ రాజ్యఫలాని చ.
తేదితం చ హి రాజ్యం చ త్వదర్థమ్ అభికామయే. 44

ఇత్యుక్త్వా లక్ష్మణం రామో మారదాచభివాద్య న.
అభ్యనుజ్ఞాప్య సీతాం చ జగము స్వం నివేశనమ్. 45

అనుసరఁడు) అనందంబడేదోయి నాకుచా. ఇది మున్నగుయొక్క
లక్ష్మణమున నీవు నాయుఁడు ఉండఁబడు. నాకు చాలని సంకోపమును
గూర్చితివి. శుభలక్షణసంజాతంబైన నీయొక్క నిష్కళములకు
మీ తండ్రి కళరతుడు. మాతగానో ముసినపోవుచున్నాడు. ఇన్నియ్య
కములాక్షుడు పురుషేశ్వరుడును నా శ్రీమహారాయణసీతాదేవి దీక్షతో
కేవలక క ఉపహారాదులన్నియును నందులైనఁ బండుమనసే
ఈ ఇచ్చెపురావ్యలక్ష్మి నిన్ను వరింపమన్నది." (39-41)

కౌసల్యానూత ఇన్ని ఆశీర్వచనములను నందితన సమ్మతి.
శ్రీరాముడు ప్రకృనే వినివ్రాతతో అంజలి మఱిసి.
అశ్రీనుక్షేయిన్ని సోదరుడగు లక్ష్మణస్వామితో చూసినపుడు
పెండియరు ఇట్లు నుడివెను. (42)

"ఓ లక్ష్మణా! నీవు చా అహ్లాసాణము. కావున ఈ కోపల
గాల్కలక్ష్మి నిన్ను దోసెనట్లే కనుక కాతఁడూడ. నీవును ఈ కోపం
పాటించును. ఓ సౌమత్రీ! నీకు కష్టములైన సకలవీర్యుడధ్యమంబును
అనుదంబింపము. ఆముఖ్యములైన దుష్టులనును వస్త్రములను
అదరగాదులగు పాదము. ఈ రాక్షసుగాడు నా ప్రాణములేసిన
వీరీనిన్నింటిని నీ కొఱకే కోరుకొనుచున్నాడు." (43-44)

లక్ష్మణునితో ఈ విధముగా ఎరికి. పిదప శ్రీరాముడు
అబ్బురపెరికిని పిదపమంబుననునాతఁడెరికిని. అంతరము నాని.
సీతాదేవిని పిదపని అతడు తనభవనము. ఈ చేరిను. (45)

ఇత్యారే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే చతుర్థస్తవః (4)

వాల్మీకిమహర్షినిరికిలమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునంద వాల్మీకీస్థము సమాప్తము

-- * * * --

5. బదవసర్గము

అస్థిమహర్షి నీతారామలద ఉపనాసప్రసాదోక్తలను స్వీకరింపజేయుట.

సందిక్ష్వ రామం వృవతిః శ్వో భావివ్యభిషేచవే
పురొహితం సమాహూయ పసిష్ఠంచేదమబ్రవీత్. 1

గచ్ఛోపవాసం కాకుత్స్థం కాలయాన్య తపోధు
శ్రీయశోరాజ్యచాళాయ నధ్వా సహ యతఃప్రతమ్. 2

అథేతి చ న రాజానమ్ ఉక్త్వా వేదవిదాం పరః.
వ్యయం పసిష్ఠ భగవాన్ యయా రామవివేశనమ్. 3

మలుకాడు కరుగఁగన్న అభాదీపకనందర్పముగా ఉపనాసా
వెయ్యముకాదు సాదాపుషునివెక్కి, విశరదుడ శ్రీరాముని పసిష్ఠింప
పెట్టెడు. అతడు చంకగురువైన పసిష్ఠుని పిలిపించి ఇట్లనెను. (1)

"ఓ తపోధనా! నేడు రామభవనమునకు వెళ్లి, ఎరిసరిలు
క్లిష్టనిత్యుట, రాజ్యాధికారము ప్రాప్తించుటపై శ్రీరాముడు మా
కోడలను సీతాదేవితోగూడె. ఉపనాసాది ప్రతాపియమములను
పాలించునట్లు చేయుము." (2)

సమ్మెడ పసిష్ఠుడు రాజాగారితో అట్లే యని పలికెను. అతడు
వేదవేత్తలతో శ్రేష్ఠుడు పూజ్యుడు, మంత్రవిద్యాకుశలుడు మిక్కిలి
దృఢమైన వ్రతదీక్షగలవాడు. అట్టి పసిష్ఠుని శ్రీరామునకు మంత్ర

ఉపవాసయితం రామం సంతప్తవన్మంత్రకోపితః ।
 బ్రాహ్మం కథనకం యుక్తమ్ అస్థాయ మధ్యధనరః ॥ 4

స రామభవనం ప్రాప్య పాండురా భ్రమన భ్రమమ్ ।
 తిన్ద్రః కణ్ఠ్యా రథేనైవ వివేక ముసేనరమః ॥ 5

తమాగతమ్ ఋషీం రామః త్వరస్థిత నసంభ్రమః
 మానయిష్యన్ స మావార్తం విశ్వక్సామ నివేశనాత్ ॥ 6

అభ్యర్థ్య త్వరమాజాత్య రథాభ్యాశం మనీషిణః
 తతోఽపతారయామాన పరిగృహ్య రథాత్ స్వయమ్ ॥ 7

క నైసం క్షత్రతం ద్భృష్టా సంభాష్యాభినసాద్య త
 క్షయార్తం హర్షయన్ రామమ్ ఇత్యువాచ పురోహితః ॥ 8

ప్రసన్నస్తే పితౌ రామ యాపరాజ్యమవాప్స్వపి
 ఉపవాసం భవానద్య కరోయ సహ సీతయా ॥ 9

ప్రాతస్తామధిషేత్వా హి యావరాజ్యే నరాధిపః
 పితౌ దశరథః శ్రీత్యా యయాచిం నమఃకౌ యథా ॥ 10

ఇత్యుత్వా స తరా రామమ్ ఉపవాసం యతనతమ్
 సంతప్తవత్ వారయామాన క్షేప్యా సహితం మునిః ॥ 11

తతో యథావద్రామేణ స రాజ్ఞో గురుకర్షితః
 లభ్యమజ్ఞాప్య కాకుత్స్థం యయౌ రామనివేశనాత్ ॥ 12

సుహృద్భిన్నత రామోఽస సహసేనః క్షయంపల్లః
 సభాజితో వివేకాథ తానసుజ్ఞాప్య సర్వశః ॥ 13

హృష్టనారీనకయుతం రామవేశ్య తథా లభౌ
 యథా మత్తద్విజగణం ప్రపుల్లనతినం నరః ॥ 14

స రాజభవనప్రభ్యాత్ తస్మాద్దామనివేశనాత్
 సర్గత్య దద్ధశే మార్గం వసిష్ఠో జననంశ్శతమ్ ॥ 15

బ్రాహ్మణ్యైరైరయోధ్యాయాం రాజమాన్యః సమంతతః
 లభాన్పురభిసంబాధాః కుతూహలజనైర్వృతాః ॥ 16

పూర్వకము - ఉదాహరణ ప్రతిదీక్షలనిచ్చునట్లే భాష్యాలును ప్రమాణము
 నేయును. ఈ క్షేపణి సుప్రముఖం. పూర్వగతి వా క్షేపణి కలదు. ఇ
 అదికొనిరి. శ్రీరాముని భవనమునకు బయలుదేరినాడు. (3-4)

ఆ మువీశ్వరుడు తెల్లన వేషమువలె వెలుగులను
 వీరిముక్తిమన్న శ్రీరామునిభవనమునకు చేరి, ఆ రథము ప్రాస
 మము కష్టము దాటి, అందు ప్రవేశించెను. 5

ఈ మందిరము ఎటు పుగ్గోన పూజ్యుడై "శ్రీమహర్షి
 అభిషిష్యారలతో సత్కరించునట్లే శ్రీరాముడు తత్తరవాచతో
 త్వరతరమున ఈ అంతఃపురము నుండి బయటికి వచ్చెను. 6

సీత్యు రామడు వ్యాయుడై పసేషున యొక భవమును
 క్షేపణముగా క్షేపించెను. స్వయముగా అనుకూల దేయూరనిచ్చి
 కథముగా. క్షేపణిని నిండును. 7

అట్లు ఎప్పుడుకై ఎప్పుడు శ్రీరాముని రావి. పశ్చిమపార్శ్వ
 కుశలంశ్చలతో నున్న పునరావరించును. ప్రేమపాత్రుడై. ఆయన
 సంతోషమును మునుపటివలె చేయును. ఈ కథ గుడివెన. 8)

క్షేపణము మీ తండ్రిగారిలగునాకారణముగా నేను
 యవరాజులవైభవములను వారినాను. కనుక పితాకేసితోనాడి
 నేను ఈ రాజులతండ్రికైన పాటింపుము. మీ తండ్రియైన దశరథ
 ఎవరైనా పసిమను యదాతావలె నేను ఉదయమున నీను. సుప్రసార
 యావరాజ్యములపై పేజిమనోర వసును మునుపడునాడు. (9-10)

ఆ మందిరి కట్లు ఎంతకీ అప్పుడు పితారామలకు మంత్ర
 పూర్వకముగా మువానాదివ్రతచీక్షలను ఉప్పురించు. (11)

రాజుల కై. సీత్యుడు విధివర్తముగా శ్రీరాముని
 వాణము అందుకొనెను. సీత్యుడు తనకొక వదిమన్న శ్రీరాము
 శిషి. ఇయ్యమి పితా. ఆ భవనము పండి ఎయలక్షి. (12)

సీత్యు శ్రీరాముడును సేరివాగును. పేరుచిన్న పుత్రు. తో
 అసేమిడై అతడు కొంతతడును గడపెను. అనంతరము అతడు
 పెను తేలి. అ కాచి అభినందించుచు. వారిని పేర్కొనిన, తన
 అంతఃపురమున ప్రవేశించెను. (13)

ఆ రామమందిరము సంతోషముతో పొంగిపోవుచున్న
 స్త్రీపురుషులతో సేరియించెను. అప్పుడు మునియైన పులస్త్యుని
 కడగా పిలిచి. సీత్యుడు తన కులకలాద గుప్త నిద్రా
 నిరాజిల్లుచుండెను. (14)

సీత్యుడు రాజులకొగ్గునై. ఆ రామమందిరము నుండి
 జయలుకొనిన సీత్యుడు రామమందిరములోనున్న రాజమాధినును
 జూచెను. (15)

యోధానాగములవలె రాజమాగములనొప్పుడు. శ్రీరామ
 కట్టాభిషేకము కౌత్సమును మాదిరేకముగానున్న జనబలములతో
 నిండు. సీత. రామలకు. క్షేపణియందెను. అతడు సునియ

జనబాంధోర్నినంఘ్రహర్ష్యగపత్నదా
జభాన రాజమార్గస్య సాగరస్యవ విష్వవః 17

ప్రేక్షనంమృక్షరథ్యా హి తరహర్షవమాదనీ
ఆసీదయోధ్యా నగరీ నముచ్చతగృహధ్వజా 18

తదా హ్యయోధ్యానిజయుః పస్త్రీజాలాజతో జవః
రామాభీషకమాఖాంక్షన్నాకాంక్షదురయం రవేః 19

ప్రజాంతకాభూతం చ జనప్యానందవర్తనమ్
ఏత్సుకో భాజ్జనోద్రస్తు తమయోధ్యామహోత్సవమ్ 20

ఏవం తం జననంబాధం రాజమార్గం పురోహితః
వ్యూహస్యివ జనాఘం తం శనై రాజకులం యయా 21

సేతాభ్రశిఖరస్రక్యం ప్రాసాదమధిరుహ్య నః
నమీయాయా సరేంద్రేణ శక్రేణేవ జ్ఞాహస్మతి 22

తమాగతమిథిప్రేక్ష్య హత్వా రాజాననం నృతః
వక్తవ్య న చ తస్మై తత్ కృతమిత్యభ్యవేదయత్ 23

తేనచైవ తదా తుల్యం నహసేనాః పభావదః
అననేభ్యః సముత్రిస్తుః పూజయంతః పురోహితమ్ 24

గురుజాతాఞ్జనుజ్ఞాతో మనుజోఘం నిస్సజ్జ తమ్
వివేకాంతపురం రాజా నీలహో గివిగుహామివ 25

తదగ్గ్రవేక్ష్యమదాజవాక్కులం
మహేంద్రవేక్మఫలిమం వివేకవమ్
విదీపయంశ్చాభు వివేక పార్థివః
శశీన తాదాగణనంకులం వభః 26

గుంపులుగా శరీర జనులెల్లరును సముగ్రతరంగములవలె
అపానచామికతో ఒకరినొకరు త్రోవకొనుచుండిరి. ఎరిసెంతోని
సముద్రజలపునులతో ఎండిన రాజమార్గకోటావాటము నాగయిమ్మ
ఎల్ల మిమ్ముముట్టుచుండెను. జనులు ఆనాడు సగరమునందలి
రాజవీధులను దక్కగా పుణ్యపాదవి కలయంపిచల్లిరి అంతటను
బారులత్తిరి పోకడిట్లనెడి, తరటిచెట్లను చూడమున్నట్లుగా
అలంకరింపరి ఎన్ని గృహముల మేడను భుజనరాకములవలెనెడి
కునుపిందుగావెంచుచునెను అప్పుడు ఆ అయోధ్యాక్షేత్రము
వర్ణనాతీతము. (16-18)

మరునాడు శ్రీరామునకు యువరాజులట్టెరిపేకము జరుగును
అను వార్తను వచ్చునట్లగుండెయు అయోధ్యావాసఃత్రైవ స్త్రీలు
భయములు బాటును. బాలికలు వ్యష్టలు ఏల్లరును ఆ
మహోత్సవమును ముదియించుచుండెడి ఉస్సీశ్చారురు
సూర్యోరయమునకై ఎదురుతెచ్చుచు మాచుచుండిరి (19)

నెజలు తమభిందను తమను అలంకరించుకొనుటకు
తోహదకారీయు వారికి అనందాచేశయమును గూలువడ 20-21
ఆ అయోధ్యామహోత్సవమును కనులార వర్ణించుటకై
తనాతమాడుచుండిరి (20)

హస్తమెచ్చా జన్మకృషుతో నిమిరి రామభీషమను గాంచును.
ఆ ప్రజలమహిమను నెఱుగగా వేరొజుచున్న సరిలో రతముపై తిన్నగా
సోనుచు రాజభవమునకు తేరెను తెల్లనీ వేది. ములాతే అప్పతమైన
సరిశిఖరమువలెనున్న రాజభవమును అధిరోహించి ఆ మృగమహిమని
వ్యూహస్మతి వేదేంద్రుణ్ణి తేనెనట్లు ఉళరమని నమ్మించెను (21-22)

అట్లు తనకడకు వచ్చెన నమరిచి జూపి ఉళిరధుడు తన
రాజా నమినుండి గోరి ఎదురుగా ఎచ్చి శ్రీరామునకు ఉపవాస
దీక్షను ఇచ్చెత్తిరా? అని స్రశ్మించెను. అప్పుడు పసిప్పుడు అట్లే
కాచించిరి ఆన రాజాతో ఎరికెను అప్పుడు ఉళరధునితోపాటు
అరిచి అసీమల్లయిన్న జూనిదులందఱును కన్నముగా తమతన
అనినమలనుండి లేచి బలవడ వసస్థనియె. గొరమును ప్రతిబింబి
గుంపుగానిను కి అంకురై కైకొని పశుభవహాజు ఎడమ్యులయొని
కైకొని పింహారు వరాతగుహనువలె రాజాంతకాంతముని
నోకిరించెను. ఎవ నెవేములతో ఒభరణులతో మహోహముగా
మన్న నులూకియెను. ఆ రాజునినోను నివేదియించెను. అది
దేవేంద్రుడనినమును తెలిపించుచు వెలుగులను విమ్మరులెను.
అట్టి మహోత్సవమొదిలమున దళరధుడు వర్ణుడు వర్ణత్రయముతో
వెలమిలగాడ సన్న ఆకాశమునవలె ప్రవేశించెను (23-26)

ఇత్యాద్యే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే అయోధ్యాకాండే పంచమస్తకః (5)

వాల్మీకిమూర్తినిగొత్తై అరికావ మైవ శ్రీమద్రామాయణమనుదీతి అయోధ్యాకాండమునందు పంచమస్తకము ముగియును

- * * * -

6. ఆజవసర్గము

శ్రీరామునిపట్నాదీహోధను వినినంతనే సజయ నదితీరములో వారిశివీకూ, పురమంతయును అలంకారములతో మేలుమిట్లు గొల్పుట.

గతే పురోహితే రామః స్నాతో నియతమావసః ।
సహ తత్త్వా విశాలాక్ష్యా వారాయణముసాగమత్ । 1

ప్రగృహ్య తిరసా పాత్రీం హవిషో విధివత్తదా ।
మహతే దైవతాయాజ్యం జాహవ జ్వరతేన నలే । 2

శేషం చ వావిషత్తస్య ప్రాశ్యాశాస్తాత్మనః ప్రయమ్ ।
ధ్యాయన్ వారాయణం దేవం స్వాస్త్యేర్థే కుశపంత్తిరే । 3

వాగ్యతః సహ వైదేహ్య భూత్యా నియతమావసః ।
శ్రీమన్యాయతనే విష్ణో శిశ్యే నరవరాత్మజః । 4

నీకయామానశిష్టాయాం తాత్ర్యాం స్రతిపిబుధ్య సః ।
అలంకారవిధిం కృత్స్నం శారయామాన వేళ్ళవః । 5

తత్ర కృత్వాన్ మఖా వాచః సూతమాగధవందినమ్ ।
పూర్వాం సంధ్యాముసాపేన్ జజాప ముతమావసః । 6

యష్టావ స్రణతశ్చైవ తిరసా మధుసూదనమ్ ।
విమలక్షౌమసంవీతో వాచయామాన చ ద్విజాన్ । 7

తేషాం పుణ్యావాఘోషో థ గంధీరమధురస్తదా ।
అయోధ్యాం పూరియామాన తూర్కభోషానునాదితః । 8

కృతోపవాసం తు తదా వైదేహ్య సహ రాఘవమ్ ।
అయోధ్యానిలయః శ్రుత్వా పర్యః సముదితో జనః । 9

తతః పారణసన్నర్హ ప్రుత్వా రామాభిషేచనమ్ ।
ప్రభాతాం కణసీం ధృష్ట్వా చక్రే శోభయతుం పురీమ్ । 10

పీతాభ్రశిఖరాభేషు దేవతాయతనేషు చ
చయస్పదేషు రథ్యాను చైత్యేష్టభూలతేషు చ । 11

వస్త్రోపహార్య వేల్లిన పిమ్మట శ్రీరాముడు స్నానకృత్యములను ముగించుకొని సామ్రాజ్యమునన్నిధి, విశాలాక్షియైన తర్మపత్నీయుగు పీతాదేవితోగూడ శ్రీమన్మారాయణుని సేవించెను. పిమ్మట అతడు వావిష్యతోనూడిన స్నాత్రను శిష్యుల వారి, అగ్నికి సువక్షణసిమస్కారములతోనర్పి శ్రీ మహావిష్ణువునుక్తేరించి, జ్వరించు చున్న అగ్నిమండల శాస్త్రప్రచారము హోమము చేసెను (1-2)

తరువాత సారాజకుమారుడైన శ్రీరాముడు తమకు శిష్యులను చేకూరుటకై పీతాదేవితోగూడ సోమము వెయ్యిగామిలిచి వావిష్ణును స్వీకరించెను. పరమదైవమైన శ్రీమహావిష్ణువును ధ్యాసించుచు మానముగా మనోవిగ్రహముతో దర్శనీయమైన విష్ణుమందిరమున చక్కగా ఎటువడిన దర్పాస్త్రరణముపై వారు ఇరువురును శయనించిరి. (3-4)

శ్రీరాముడు వేళువజామున మేల్కొని, తన, గృహమునకు పూర్తిగా ఆలంకారములను దెయించెను. సూర్యులయొక్క దైవ స్తుతులను పండితాగరులు అభ్యసించుచున్న స్మరపాఠములను, సంకారశీర్షీనలను ఆలకించెను. పిమ్మట అతడు ఏకాగ్రతతో ప్రాతస్సంధ్యాధిదేవతయైన సూర్యుని ఉపాసించుచు గాయత్రీ మంత్రమును జపించెను. (5-6)

సంధ్యోపాసనాగరిము అచ్చిపైన ఎక్కువప్రయత్నములను ఉరించి, శ్రీరాముడు శ్రీమన్మారాయణుని విష్ణుగ నమసా ౯ పూర్వకముగా అభిసేచు పిమ్మట భూప్రాణులు శ్రీ పీతారాములను స్పృష్టి వలనములతో ఆశీర్వదించిరి. (7)

ఆ భూప్రాణోత్తములయొక్క మధురగంధిరవములైన అగ్ర్యానాననదేవిభోషలు, తూర్కధ్వనులు అయోధ్య యందలంబను హుణ్మోగెను. (8)

పీతాదేవితోగూడ గాఢప్రేమ, ఉపవాసాదివిధిలను స్వీకరించినట్లు చెప్పి అయోధ్యావాసుల్లిక జనలందఱును పరమానందజరితులైరి. అనంతరము పురవాసులందఱును శ్రీరామపట్నాభిషేకము జరుగబోవుచున్నదని విని సంతోష నమయముననే వీధులను తుడవజుచిరి. కన్యశిఖరములపై తల్లిరి రంగవల్లికలను తీర్చిదిద్దిరి. వ్యారతోరణములతో పూలమాలలతో అలంకరించి పురమును శోభాయమానమై నర్పిరి. (9-10)

తెల్లనివేషములచే అన్యతములైనవర్వతశిఖరములవలె ఎత్తైన వేలాలయములను దను, వీధుల మోడల్లయందును,

నానాపర్యుపమ్యధ్యేషు వణిజామాపణేషు చ |
కుటుంబివాం వస్యధ్యేషు శ్రీమత్పు ధివేషు చ | 12

సభాసు చైవ సర్వాసు వృక్షేష్వాలక్ష్మితేషు చ |
ధృజాప్సమచ్ఛ్రీలాశ్చిత్రాః పతాకాశ్చాభసంస్తవా | 13

సహస్రకసంఘానాం గాయకానాం చ గాయతామ్ |
మవః కర్ణమఖా వాచః శుభ్రపుశ్చ తతస్తతః | 14

రామాభిషేకయుక్తాశ్చ కథాశ్చ కుర్మిథో జనాః |
రామాభిషేకే సంప్రాప్త చత్వరేషు గృహేషు చ | 15

భాలా అపి శ్రీదమానా గృహద్వారేషు సంఘటః |
రామాభిషేకసంయుక్తాః చక్రరేవంమిథః కథాః | 16

కృతపుష్పేషహారశ్చ భూసగంధాధివాసితః |
రాజసార్గః శృతః శ్రీమాన్ పౌరై రామాభిషేచనే | 17

వ్రతాశకరణాక్షం చ విశాగమనశంకయా |
దీపన్యక్షాం వ్రథా చక్రూః అనురథ్యాను సర్వకః | 18

అలంకారం పురస్కృతం కృత్వా తత్పురవాసినః |
అలంకృతాగా రామస్య యౌవరాజ్యాభిషేచనమ్ | 19

సమేత్య వంశుకః సర్వే చత్వరేషు సభాసు చే
కథయంతో మిథస్తతః ప్రశశంతుః జనాధిపమ్ | 20

అహో మహాత్మా రాజాయమ్ శక్యకుమలనందనః |
జ్ఞాత్వా యో వృద్ధమాత్మానం రామం రాశ్యేభిషేక్షుతః | 21

సర్వేభ్యసుగృహీతాః పృ యన్వ శామో మహావతః |
చిరాయ భవితా గోప్తా దృష్టలోకపరావతః | 22

రాజసార్గం బంధుకుసుమైర్వర్జితం కౌటమిరజాల
పీవమి. ఏవం ముగ్ధాః పద్మభరితా నిరజియ్యం విక్రయకారాః పరిమ
సకలపంచకలతో యులతాగుయన్తు శ్రీమగత్యైవ గృహస్థుల
భవదమహీరమి. సకలసభాచందరములపై సమి. అపిష్టతమిత్తి,
అందజీవీ దూరమునుండియు కనుబడుచున్న మహావృక్షముల
పీచను వితరింపి తమములకు దృష్టలాకములు గలవేదములను
చ పతాకము లభిషేకము కనువీందుగాపించుచుండెను. (11-13)

శ్రీమనంవళి నిష్కాశితములయందు పటేనటలు పదార్థము
అపి సర్వకములును. అద్భుతకదమైన సర్కుల వాట్యభరితములు,
గాజునీయములనుదయరగామిలకు సజలము మహావృక్షగర్భియై,
పీచులనింపనెట్లును వారి మనస్సులను దామకములయెలు. (14)

పల్లాభిషేకముహార్యము పమీపించుచుండెనతో శ్రీ రామాభిషేక
కథలను వేవేతారిత్యములు గృహములలోను, సమిష్టపుష్పములు
ప్రాంతములయందును ముల పుష్పకౌమును ములపీచులనుండి
ఇంద్రియములన్నియును అదుకొనుచున్న భాలభాళికలు పైతము
గుంపులుగుంపులుగా జేరి, రామాభిషేకమధురగాతలను
పరస్పరము చెప్పికొనుచుండిరి. (15-16)

రామాభిషేకమహోత్సవమును పురలోకింపుకొని, పురకల్లున
రాజసార్గములయందు కంఠ రంజన పూవులను చల్లిరి
యూములతో మగంధములతో మధురంబునవీరిన పంచమములతో
అలంకరింజేరిరి. (17)

దీపములందు అనుగ్రహిత విశాగములు నోకకెళ్లు అనబడికెళ్లు
మన్నె, వాటి సేదలను చీకెట్లను, తొలగింపులను మజియు
పల్లాభిషేకాచారము భద్రశయుపై శ్రీరామనిధిగోరించి
జనుగునెక్కిమి ఒకవేళ చెట్లను, రక్షితచో ఆ చీకెట్లను తొలగించు
వియగులను విదతముటకును ఆగ్ని రాజసార్గముల యందును
దీపన్యక్షములను వృక్షకాయలతో రిండులను) పేర్చుచిరి. (18)

పురిజనులెక్కిరూపు వైభవోత్సవముగా ఇట్లు అమోఘ
నగరమును జలంకరించి, శ్రీరామనియోగిర్యా పూజింపిం
సమిహాం ముషు కొరుకొనుచున్నవార్త, పేరులకొండ్లయందును
విభాదననములయందును అమిగుడి, పరస్పరము పశ్చిమమగుచు
ఎక్కడనుచోరాజును ఈ విధముగా కొనెయొడుచుండిరి. (19-20)

ఇక్ష్వాకువంశమునకు వచ్చెదెచ్చిన ఒహానుభావుడగు ఈ
దశరథమహారాజు తనవార్ధక్యమున గుర్తింప శ్రీరామని
యవరాజపట్టాభిషిక్తుని తెయుచున్నాడు. ఇది ఎంతటి గొప్ప
పనుయడు శ్రీరాముడు లోకుల దటి (సమస్తజల మందిర్యలహ
లాగుగా పడిగినవాడు అతడు మనకు ప్రభువు కొదోవుచున్నాడు.
ఇది అంతడు మనకు దివకాలము చక్రముడుగానూడును. మనకు
అచ్చిన ఈ అదృష్టము నైరామగ్నహానికెదమె. (21-22)

అనుభవమనా విద్యాన్ ధర్మాత్మా భ్రాతృవత్సహ,
యథా చ భ్రాతృమ స్త్విద్యః తథాఽస్మాన్మనసే రాఘవః, 23

ఏవం జీవతు ధర్మాత్మా రాజా దశరథోఽవథః
దుత్యపాదేనాభిషిక్తుం కామం ద్రక్ష్యామహే వయమ్, 24

ఏవంవిధం కథయంతాం పౌరాణాం శ్రుశ్రువుస్తదా,
దిగ్భ్యోఽపి శ్రుతపుత్రాంతరాః ప్రాప్తా జాననరా జనాః, 25

తే తు దిగ్భ్యః పురీం ప్రాప్తా భ్రష్టం రామాభిషేచనమ్,
రామస్య పూరయామానుః పురీం జాననరా జనాః, 26

జనౌఘైః తైర్విసర్వద్యుః శుశ్రువే తత్ర నిస్సవః
వర్షమాదీర్ణవేగస్య సాగరస్యేవ నిస్సవః, 27

తత స్తదింద్రక్షయసన్నిభం పురం
దీద్యక్షుభిర్జానపదైశుపాగతైః
సనుంతతః పస్యచమాకులం బభౌ
సముద్రయాదోభిరివాల్లవోదకమ్, 28

రఘురాముడు ని హితమున శత్రుములేనివాడు, విద్యాఁబడు, ధర్మబుద్ధిగలవాడు సోగదప్రేమకు ముగిసినవాడు మనలనుగూడ తనసోదరులమనల ప్రేమతో ఆరరించువాడు ధర్మాత్ముడైన దశరథమహారాజ యొక్క అనుగ్రహమువలన శ్రీరామున యువరాజ పట్టాభిషిక్తునిగా చూడఁబోవుచున్నాము. పుణ్యమూర్తియైన ఆ దశరథమహాపురుషు కలకాలము వర్షబుల్లగాక (23-24,

శ్రీరామపట్టాభిషేకవార్తను వింటిన వెంటనే నానాదిక్కుల నుండియు వచ్చిన జాననములు పోగుల పెదస్వరసంభాషణలను అట్లుంటు ఏదని వారు శ్రీరామపట్టాభిషేకమహాత్మ్యమును కనులార చూచుకొనుకతో నగరమునకు చేరిరి. అప్పుడారామనగరము (అయోధ్య జాననదులతో కలుపఁబడినది. (25-26)

నానాదేశములనుండి ఏర్పడిన జనవాహినులసంభాషములచే ఆ నగరమునందేర్పడిన మహాధ్వని పర్వదినములయందు ఉత్సవోత్సవములతో విజృంభించిన సాగరభోగము తలపించుచుండెను (27)

ఆ అయోధ్యానగరము మహావైభవోపేతముగ అందనగరమైన అమూలవలెనై ఉప్పుచుండెను అది శ్రీరామపట్టాభిషేకవార్తను అంతాచాలముతో వచ్చియున్న జాననదులకోరాజులముద్రాపిడులతో నిండియుండెను. అప్పుడది తమ తమిరిగిలాది జలజంతువులచే అల్లకల్లోలమైన సముద్రజలములవలె కన్పట్టుచుండెను (28)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే షష్ఠస్కంధః (6)

వాల్మీకిమహర్షివిరచితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఆఠవస్కంధము సమాప్తము

-- * * *

7. ఏడవపర్వము

కైకేయుకి మంతరదుర్బోధ.

జ్ఞాతివాసీ యతో నాతా కైకేయ్యాన్తు సహోఽతా,
ప్రాసాదం చంద్రసంశాఖమ్ అరురోహ యద్యచ్ఛయాః, 1

సేక్షరాజపథాం కృత్వాం ప్రకీర్ణమనుమోత్కరామ్
అయోధ్యాం మంతరా తస్మాత్ ప్రాపాదాదప్రత్యైక్షత్, 2

పుట్టించుండి మెట్టినింటికి అయోధ్యను కైకేయి సమీపస్థుడు అమె వెంటవచ్చిని అరణ్యపుడో మంతర. ఈమె పుష్కపూర్వోత్తరములు తెలియరావు.11 శ్రీరామపట్టాభిషేకమువార్తమునకు ముందు రాత్రి ఈమె యాద్యభి కముగా అటునిటు తిరుగుచు చంద్రునివలె నిర్మలమైన ప్రాసాదము మీదికి వెళ్ళెను. (1)

అయోధ్యానగరమునందలి రాజవీధులలో కలాపచర్ల న్నూలలో అలంకరింపబడియుండుటను అమె ఆ భవనము మీదినుండియు చూచెను. ఆ నగరమునందంలటను శ్రేష్ఠములైన

1) కైకేయి దాసియైన ఈ మంతర ఎక్కడ పుట్టిందో ఈమెతల్లివండుకొనుదు' అనునవి తెలియరావు. పూర్వజన్మలో ఈమె దుందుభియను ఒక గంధర్వకాంత. రామణుడు పెట్టడి బారలను తట్టుకొనలేక దేవతలు ముఱపెట్టుకొనగా ప్రహ్లాదపుత్ర అతని సంహారమునకై పుట్టించుమున ఈమెను పుట్టించెను నిదీన్ద్యయమును అనుసరించి, ఈమె కైకేయులొక్క మనుస్సవండు దురాలోచనలను లేకెత్తించెను.

వతాశాధిర్వరాధాధిః పృథ్విశ్చ సమలంకృతామ్,
వృథాం చంపనైశ్చాపి తిరస్క్విరజనైర్వృతామ్, 3

మాల్యమోదకపాస్తైశ్చ ద్విజేంద్రరథినాదితామ్,
శుక్లదేవగృహావ్వారాం సర్వవాదితవిస్తృతామ్, 4

సంప్రహృష్టజనాకీర్ణాం బ్రహ్మభోషాభినాదితామ్,
ప్రహృష్టపదపాస్త్యైశ్చాం సంప్రకర్షితగోపృషామ్, 5

ప్రహృష్టసుదితైః పాదైః ఉచ్చితధ్వజమాలివీమ్,
అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా, 6

ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్,
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా, 7

ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ,
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి, 8

అతిమాత్రప్రహర్షోఽయం కీం జనస్య వ శంస మే,
కారయిష్యేతి కీం వాపి సంప్రహృష్టే మహేశుతిః, 9

విదీర్యకూడా హర్షేణ తాత్రీ య సరణా ముదా,
అచచ్ఛేః త కుబ్జాన్తు హియపీం రామకర్ణియమ్, 10

శ్చః పృష్ఠేణ జితక్రోధం యోనరాజ్యేన వాఘవమ్,
రాజా దతవతో రామమ్ అభిషేచయితాః కఘమ్, 11

థాత్ర్యామ్నః పచనం త్రుత్వా కుబ్జా క్షేప్రమమర్షితా,
క్షైలాపశిఖరాశాతాత్ ప్రాపాదాదవరోహత, 12

పా దహ్యమానా కోపేన మంథరా పాదదర్శినీ,
యోనామేత్యైకేయీమ్ ఇదం వచనమ్ వినితో, 13

ఉత్తిష్ట మూఢే కీం శేషే భయం ల్యామభివర్జితే,
ఉపశ్చుతమఘోషేన కీమాత్మానం న బుధ్యసే, 14

ద్విమలతామయః కైరేమోదకపాస్తైశ్చ సమలంకృతామైకము
విమలతామయః కైరేమోదకపాస్తైశ్చ సమలంకృతామైకము
అయం స్థితోపి తిరస్క్విరజనైర్వృతామ్. (2-3)

పూర్వవారం ముద్రావస్తామయః పృథ్విశ్చ సమలంకృతామ్
పూర్వవారం ముద్రావస్తామయః పృథ్విశ్చ సమలంకృతామ్
కేవలయమలంకృతయమే పృథ్విశ్చ సమలంకృతామ్
కేవలయమలంకృతయమే పృథ్విశ్చ సమలంకృతామ్
పాదైశ్చ ఉచ్చితధ్వజమాలివీమ్
పాదైశ్చ ఉచ్చితధ్వజమాలివీమ్
అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి

అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి

"పాదైశ్చ ఉచ్చితధ్వజమాలివీమ్
పాదైశ్చ ఉచ్చితధ్వజమాలివీమ్
అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి

అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి

అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి

అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి

అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
ప్రహర్షోర్ముల్లనయశాం పాండురక్షామనాసీమ్
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
అవిదూరే స్థిరాం దృష్ట్యా తాత్రం వసచ్చ సంధరా
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
ఉత్తమేనాభిపంయుక్తా హర్షేణార్జునరా వతీ
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి
రామమాలా భవం కీన్హ జవేభ్యః సంశయచ్చ తి

1) కనకాదేవి నేమిత్తో వ్యోమక రాక్షస తా అని అనుకొనుటకు విరుద్ధము కాన్పించునై 2) అమోఘం మంథరా దృష్ట్యై వరం విష్ణయమాశరా
2) దుష్టురజైన మంతరికు ఇట్టి తపనాధుని తేల్చుకొడడు గాని, అవాది అనునిత్యమేమిది అనుకొనడక తలచెను

అవిష్టే మభగాకారే సాభాగ్యేన వికత్తసి
వలం హి లప సాభాగ్యం వద్యాః ప్రోత ఇవోష్టగే 15

నీవముక్తాశు కైకేయీ రుష్షయా పరుషం వచః
కుట్టయా సావచర్మిన్యా విషాదమగమత్ పరమ్ 16

కైకేయీత్యబ్రవీత్ కుట్టాం కస్మిత్ క్షేమం న మంభరీ
విషల్గవదవాం హి త్వాం అక్షయే భృశదుఃఖరామ్ 17

మంభరా తు వదః క్రుత్వా కైకేయీ మధురాక్షరమ్
ఉవాచ క్రోధసంయుక్తా వాక్యం వాక్యనిశారదా 18

సా విషల్గవరా భూత్వా కుట్టా తస్యా హితైషిణీ
విషాదయంతి ప్రోవాచ భేదయంతి చ రాఘవమ్ 19

అక్షయ్యం మమహర్షేన ప్రవృత్తం త్వద్వివాహమ్
రామం దశకథో రాజా యావరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి 20

సాఽన్యగాథే భయే మగ్నా దుఃఖశోభనమన్వితా
దహ్యామానాఽనలేనేన త్వద్వివారమ్ ఇహగతా 21

తన రుభేవ కైకేయీ మమ దుఃఖం మహద్ భనేత్
త్వద్వృత్తా మమ వృత్తిశ్చ భవేద్భ్రత న సంశయః 22

సరాధినకులే జాతా మహిషీ త్వం మహీపతేః
ఉగ్రత్వం రాజధర్మాణాం కథం దేవి న బుధ్యసి 23

ధర్మవాదీ శతో భర్తా శ్శక్తవాదీ చ దారుణాః
శుద్ధభావేన జానీషే తేనైవమతిపంధితా 24

ఉపస్తీతం ప్రయంజాపః త్వయి సౌంత్వ మనర్హకమ్
అర్జునైవాద్య తే భర్తా కౌసల్యాం యోజయిష్యతి 25

అవవాహ్య న రుష్టాత్మా భరతం తన బంధునుః
కాల్యే స్థాపయితా కామం రాజ్యే నిహితకంటకే 26

“ఓ కైకా! నీ భర్తకు నీ సవతులందరిమీద కంటిపెరిగి పిన్నననే ఎవరేని క్షేమమున్నట్లు నీవు భ్రమపడుచున్నావు. కాని అయివది కేవలమే నటమాయే. ఎఱుముగా ఆయినక నీ నీ మూతమును అనుభవముతోడు నీక్షిప్త వేసెంతో అచ్యుతవంతురాలను” అని గొప్పలు చెప్పిపోయియున్న వానియైన నీ అచ్యుతము గ్రీష్మకాలమివందు నదీతలమింపలె తటిగిపోవుచున్నది.” (15)

సాకేత్కియైవ ఆ రామనిశారా కైకేయీరాము ఖడ్గ పాన వరముడు నలుకగా కైకి బుట్టిన విషాదమనకులో యును (16)

ఏమిట్టి కైకేయీ ఆ కుట్టతో కై మంభరా అశుభమేమియు సంభవించినది కాని ముఖమపై విహరగాదులు అలముకొని యున్నది నీవు మీక గొ యుభయరాలివుగా కనబడుచున్నావు కారణమేమి? అని అడిగెను (17)

రామపట్నానికి వేరపడుచునునేమెఱుగక నలుకుదున్న కైకేయీ యొక్క కుదురచనమింపను నీ కౌసల్యతో మాలకారియైన మంభరీ ఇట్లు నుడివెను (18)

కైకేయీ హితమును గొడుచునై ఆ మంభరీ ఇంకను ఏమిట్లుగారి ఆ కైకకు మిక్కిలి భేదమును గల్గించెను, అమెలో రాముని యొక వైమన్యమున పుట్టించెను ఇట్లు ఎఱుకనాగెను (19)

“ఓ దేవి! దశరథమహారాజా శ్రీరాముని యువరాజు ఎఱుగిషిక్తుని చేయబోవుచున్నాడు. నీకు అంతులేని మహాపత్ని ఎఱుగదగునట్టి నేను ఈ వార్తనికాశే ఇచ్చుచున్నా రామవల్లభేశ్వరుని అహరిబోధ మివ్వఁదూకును నీకథనతనైన భగవద్భూతి క్రమ జనునందులకును తీరని దుఃఖమివకు లోకైకం అగ్రాధప్రేమ భుజిమని మనోహరి ఆ కారణమున ఇంతో విహింపబడుచున్న వామెలె ఎనివలరాదు” హితముమగ్ని ఇయవలసింది (20-21)

ఓ కైకేయీ! నీకేమిగ్రామి అందివచ్చినను నావేదనకు అంతయే యుండదు నీకు అధిష్ఠితి అభిరంబున నా ఆనందమునకు అనదులేయుండవచ్చి - ఇది మున్నూటకీ నిజము ఓ దేవి నీవు మహారాజసంశయిగ జన్మించినరానిని అంతగాదు ఒక మహారాజునకు భార్యను రాజవన్యములు అంత్రజూరములో ఎఱుగవలయు” నీ కర్తవ్యే నీవైర్వేదికమయినది ఎఱుక నుట్టును యథార్థముగా అతడు నీకు తోడు అంపిజ్జువాడు నోడలో ఇచ్చకపుమాలరాడిమిని చాటున కేమిగల్గిన వాడు ఇట్టి వాని నీవు కల్గవనిగా భావించుదుండు వలన అతడు నీమ్మ గంధించుచున్నాడు. నిమయానుకూలముగా నీనిర్ణ బుద్ధిగల మోడలతో నీమ్మ తిట్టెడికామమి నీకు అవర్జయినదే కాని నీమ్మచున్నాడు కౌసల్యకు మాత్రము రాజ్యధికారియగు అను కల్గింపబడుచున్నాడు. (22-25)

కవచీయైన నీ భర్త భరతుని నీ బంధువుల కడకు (కేకయు రాజ్యమునకు) పంపివైది. ఏమి యివ్వైన కోవలరాజ్యమునకు చేపు కడయమె శ్రీ రాముని యుపరాజునిగా చేయనున్నాడు- (26)

శత్రుః పథివ్రవాదేవ మాత్రేవ హితకామ్యయాః
ఆశీసిష ఇవాంకేన బాలే పరిహృతత్వయా 27

యథా హి కుర్మాత్ సహృ వా శత్రుర్వా ప్రత్యుపేక్షితః
రాజ్ఞా దశరథోవాచ్య పపుత్త్వా త్వం తథా క్షతా 28

పాపేనాన్య తసాంత్వేవ బాలే నిత్యమభోచితే
రామం స్థాపయతా రాజ్యే సామలంధా హతాహ్వాసే 29

సా ప్రాప్తికాలం కైకేయి క్షీణం కురు హియం తవ
త్రాయస్య పుత్రమూర్త్యాసం మాం త వీన్యయచ్యుతే 30

మంథరాయా వచః క్రుత్వా శయానా సా శుభావవా
ఉత్తస్థా హర్షసంపూర్ణా చంద్రలేఖేన శారదా 31

అలేవ సా తు సంహృష్టా కైకేయా నిన్యయాన్వితా
ఏకమాభరణం తస్యే కుబ్జాక్షైః సదదౌ శుభమ్ 32

దత్త్వా త్యాభరణం తస్యే కుబ్జాక్షైః ప్రమహోత్తమా
కైకేయా మంథరాం దృష్ట్వా పునరేవాక్రవీదిదమ్ 33

ఇదం తు మంథరే మహ్యమ్ అభ్యాసే పరమః ప్రేమమ్
వీతస్యే ప్రేమమాఖ్యాతః కీం వా భూయః కరోమి తే 34

ఓ అమాంబకులాలా దిశోధుడు నీకు మునిపాపములోనున్నా
శత్రువు. ఆ పాపమును సహించి తట్టితల ఆయనకు హితము
కాదు. కావలసిన ఒకటి వేర్చుకొనినట్లు అయినను నన్ను
ప్రేమతో తాలించెద. నీమీను ఎంత నేనుతో పాలినను
అది పోలించిన వానిన నైతము కాబువేయునుగదా! (27)

పపేక్షించినచో ఏమలుపాటున ఉన్నచో అప్పుడలాగే
శత్రువునాని కాబు వేయునట్లే పరితమిహారాజునాడ నీకును. నీ
జనులదైన పరమనకును అ.కా.న. ఇక పట్టినా. (28)

తెలిసితి? కైకేయా అపత్నీపథియు పాపియు నన దశరథుడు
కలరాజయిన శ్రీరామునకు క్షుభిష్టునియ్య. నీతి. మిత్రుడు తులనా
తామని. కలరాజునకును పోడి. ఆ అర్జునానినైన విన్ను. నీ
అత్తను లో పరిహరియియి. ఇక క్షుణ్ణు నేమియియ్య. కైకేయా
నీవు నీచయోపేతముగా నీకల కార్యమునకు పాపించుకొనిన
ముద్దురానివు ఇప్పుడు నీ రాజును నూని అలో పుము దా కిది
తనినది నీమ ముందు నన్ను నీవు కొనిమికుమును తాలే ను
నీ పుత్రుడైన భుతుని. నన్ను రక్షింపుము. (29-30)

అంతసరికును తల్లియునై ఎరుగితిమిన్న ఆ కైకేయి మంథరి
పయిన. (శ్రీరామునిజన్మకాలకు ఎ.కా.గదిరితిరాజై)
అలా అదిరిచిశేఖులె పతితుడువయి రిచి కొద్దుమెను
మలుపు. అది రామి. అదిశేఖరకథ కర్తకు అభ్యాసే. అంత. ఆ
ఉత్తీతదీక్ష్యేన కైకేయి అగూని మంతరికు ఒక విబున్.
అభరణమును అనూకరించెను. (31-32)

పనితారత్వప్రేన కైకేయి కి సానిమరిచిను ఒక ఆభరణమును
కొనితా ఇది. మంతరిన పంతరా జూతును అమితో సుఖం
ఇచ్చు నీ ప్రేమ. (33)

కై మంథరా నీవు తన్నెన ఈ పట్టాభరణమును నీవు
మీకి కి ప్రేమికుమైనది ఇదిటి పంతోపకరవార్తను తీసికొ
నిదిన ఈ పంతరిని ఎ.కా. వేయి అమి? రామభరణం నీవును
నాకు ఏమామరి. నీ కాదు ఆ సానిమరిలో ఏమాత్రమును

1) దీవతల అన్యాయమునకు మంథర కలువితలదీక్ష్యై వివరితనామము చేసినను. ఉత్తమంశమున ప్రజ్ఞానరగియునున గుణులకులైన
కైకేయి శ్రీరామునిజన్మకాలకు తనకును సాత్యరథునియును పోడిన. అంతమునతో పోడినామి.

2) అంతకు అనిపివానంతరిము మేమానుయగు అ.నా.న.వం. తాల.కారికికి వెళ్ళి. ఆ కేకేయిగావ్యమనందే
ఇంతసరికును నినిమిమిందెను ఈ అ.నా.న. నూని కాల. కైకేయి శ్రీరాముని తనకుమాయినిగా భావించి. అల్లారుమొద్దుగా
నాలించి. అన్నెను అందులన అమికు పరితమి. శ్రీ రామ. ఇదియును ఏమామరి ఈ సందర్భమున పరాక
య.దీ.రా. రామభరణమునకు. నందు ఇచ్చి పేరి నెను ఎ.కా.న. పట్టాభరణమును మంథరాకు మావనంశ. నీవు. సానిమరినీ
నాకు శ్రీరాముడు కుమారుడు నీతి కోవలూ కావలెను శ్రీరాముడు ఇత సానిమరిలకును వెళ్ళున ప్రేమినియి. అతని
రాజ్యాభిషేకత్వము నన్ను ఎందుకు క్షోభపెట్టుచున్నది? - (రా. త. మ. అమోచ్య-కా. రో. 14 చాపా. 4)

కైకేయికి శ్రీరామునిపై 16 ప్రేమకు ఇది పరాకాశ.

రామే వా భరతేవాహం విశేషం నోపలక్షయే।
తస్మాత్తుష్టాః స్మి యదాభా రామం వాశ్చేభీషక్ష్యతి, 35

న మే పరం కించిదితస్త్వయా పునః
సీయం ప్రియార్థే సువచం పునః పరమ్
తథాహ్వాహోదః త్వమతః ప్రయోత్తరం
పరం పరం తే ప్రదదామి తం వ్యఘ్న, 36

కేవలత్వము గోచరింపవు కావున మహాభా శ్రీరాముని వేట్లాభిషిక్తుని వేయునునందులకు నేను ఎంతయు సంకోచపడుచుంటిని (34-35)
నీకీర్తి ప్రేమాగ్నిదురాటమైన ఓ మంథరా! నీవు తెల్పిన ఈ శ్రీరామపట్టాభిషేకమథవార్త గాకు ఎంతో హేయమైనది కంటకంబిను సంకోచపరిమైన వార్తను నీవును వెల్లడించవు. ఇంతటి చిల్లగివార్తను వినిపించుకొనుటకు నీకు కోరిక మునును అర్పక ఇచ్చెడిను. ఎందునో బోధకమును. (36)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే నవమస్తకః (7)

వాల్మీకిమార్వరిచరిత్రయై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండము నందు ఏడవస్తకము నమియ్యము

* * *

8. ఎనిమిదవసర్గము

శ్రీరామివ యువరాజైనచో కైకేయి భరతుడు కృష్ణసాతగునుడు అని ఎందర లాపికు పెక్కువిధముల కొటిసోముట.

మంతరా త్వభ్యమామైవామ్ ఉత్సృజ్యాభరణం త తత్।
ఉవాచేదం తతో వాక్యం కోపదుఃఖినమన్వతా, 1

హర్షం కిమిదమస్మానే కృతవత్ససి బాలికే
భోకసాగరమధ్యస్థమ్ అత్మానం నాచబుధ్యతే, 2

మనసా ప్రహసామి ల్యాం దేవి దుఃఖార్థితా సతీ,
యచ్ఛృణోతవ్యే హ్వాస్తాసే ప్రాప్యేదం వ్యవసం మహత్, 3

శోచామి మర్మరిత్యం తే రా ! ప్రాజ్ఞా ప్రహర్షయేత్
అరేష్టపత్నీపుత్రవ్య వృద్ధిం మృత్యోరివాగతామ్, 4

భరతాదేవ రామస్య రాజ్యసాధారణాద్యయమ్।
తద్విచింత్య విషణ్ణాస్మి ధయం భీతాద్ధి జాయతే, 5

అక్ష్యణో హి మహేష్వినో రామం సర్వాత్మనా గవిః।
కృష్ణుశ్చాపి భరతం కాకుత్స్థం అక్ష్యణో యథా, 6

కైకేయి వదనములు తనకు సహించరానిచగుటచే ఆ దుష్ట మండరలో కోపము దుఃఖము పొందిపరచును అప్పుడాకై కైకేయి ఇచ్చిన అభరిణమును దూరముగా పంపిరికొట్టి మరల ఆమెతో ఇట్లనెను ఓ మూర్ఖవారా! ను ఫియివలసిన సమయముతోహడ నీవు ఎంతోవిషపడుచుంటినేరా? ఇంక నీకు కోకపోగదేమిటి అనిషయమునాడ నీకు బోధపడుటలేదు. (1-2)

ఓ దేవీ! రామాభీషేకకూటమున అరితులేని ఈ ప్రమాదము ఎరిగిదురువు ఇట్టి అడ్డువిధ్యులిలోను నీవు కోకిలముటకు మాటుగా ఎంతోషించు కుంటిని దుఃఖార్థరాటమైన నాకు నీ అజ్ఞానమును జూచి నవ్వునచ్చుచున్నది. నీ తెలివితేలితనమునకు నేనెంతయు నరితపించు చుంటిని శ్రీరామైన సవతికునారునెయుక్కు ఉష్ణతి మృత్యువునంటిది కానీని జూచి బుద్ధిగలి నీ ఆదురి సంకోషించుచు? (3-4)

రాజ్యాధికారమును పొందునిషయమున శ్రీరాముడును భరతుడును ఏమాన్వాలే అందునని భరింపనిన శ్రీరామునకు లేయును భయ్యున్నదెవనాడు తనకు వియకారకుడైన నానికి అకారము కేరకుకే కుంఠించుచును (శ్రీరామునకు భరతుడు వియకారకుడు గావున రాజ్యాధికారము వేదికైన నెచ్చుట రాముడు భరితునకు తప్పుక నానీతలపిట్టును, ఆ కారణము వలననే నేను మిశ్రే కి వివారిమునకు లోనకుచున్నాను. (5)

మూఢమర్థారియైన అక్ష్యణుడు అల్పవిదము శిశుకణశర్దిగ రామున అమనరింగియుండ వాడు. రామునకు అక్ష్యణునివలె భరితునకు క్రితుఁబుడు సర్వదా అమచుడు (అయిదుపురకును

ప్రత్యాసన్న క్రమేణాపి భరతస్యైవ భామిని ।
రాజ్య క్రమో ని ప్రకృష్టః తయోస్తావత్ కనీయపోః 7

విదుషః క్షతచారిత్ర ప్రాక్షస్య ప్రాప్తకారిణః
భయాత్ ప్రవేషే రామస్య వింతయంతీ తవాత్మజమ్ 8

సుతగా ఇయ కౌసల్యా యస్యాః పుత్రోఽభిషేక్ష్యతే ।
యౌవరాజ్యేన మసాలా శ్చః పుష్పేణ ద్విజోర్ధ్వైః 9

ప్రాప్తం మమహలం ప్రేమిం ప్రతీతాం తాం హతధ్వజమ్ ।
ఉపస్తాస్యనే కౌసల్యాం దాసీవత్ త్వం కృతాంజలిః 10

ఏవం చేత్ త్వం నహస్మాభిః తస్యాః ప్రేష్యో భవిష్యసి ।
పుత్రశ్చ తవ రామస్య ప్రేష్యభావం గమిష్యతి 11

హృష్టాఃశ్చ భవిష్యంతి రామస్య పరమాస్త్రీయః
అప్రహృష్టా భవిష్యంతి ప్లుషాస్త్రీ భరతక్షయే 12

తాం ధృష్ట్వా పరమస్త్రీతాం ఋషంహం మంథరాం తతః ।
రామస్యైవ గుణాన్ దేషి కైకేయీ ప్రకళంప హః 13

భర్మజ్ఞో గురుభిర్జాంతః కృతజ్ఞః నత్యవాక్ కుచిః ।
తామో రాజ్ఞ మతో జ్యేష్ఠో యౌవరాజ్యమ్ అతోఽర్హతి 14

భ్రాతృన్ భృత్యాంశ్చ దీర్ఘాయుః పితౄనర్హపాయుష్యతీ
పంతస్యనే కథం కుర్తే శ్రుత్వా రామాభిషేచనమ్ 15

భరతశ్చాపి రామస్య ద్రువం వర్తతాత్ పరమ్ ।
పితృనైతామహం రాజ్యమ్ అవాప్తా పురుషర్షభః 16

రాజ్యాధికారియు ఉత్తమ వారు అస్వతంత్రులు) ఇందువలన రామునకు వారినైన భయము లేదు & భామిని శ్రీరాముడు పునర్జన్మనిష్కర్తృమనసు భరియింప వుష్కమనస్తృతిమనసు చస్మించిరి ఇందువలన జనన క్రమమునుబట్టి రామునితరువాత భరతడు రాజ్యాధ్యక్ష పీఠము క్రమముగా ఆశ్లేషా నక్షత్రమున దక్షిణదిశయందు బుచ్చిన రక్షణకర్తృత్వము కవిష్టులగుట వలన రాజ్యార్హత వారికి ఒకాదొకము, కనుక ముందుగా రామునివలన ప్రహవము భరతునకే. (6-7)

శ్రీరాముడు ఏకలశాస్త్రపారంగతుడు రాజనీతికోవిదుడు నమముమనసు తోనట్లుగా కార్యములను నిర్వహించుటలో ఉత్తమ కనుక అచునవలన నేను మామయము ప్రమాదము కలగఁది చొత్తించుచు నేను నాకేపిపుత్రులైనాను లేవు పుష్కమనస్తృతియుక్త నమహార్యమున శూన్యాశోక్తములు కౌసల్యారోపిపుత్రుని కౌసలరాజ్యమునకు యౌవరాజ్యపట్టాభిషిక్తుని చేయ మహారాజు నిజముగా ఆపి బాధ్యతే బాధ్యులు 8-9

శ్రీరాముడు యౌవరాజ్య ఆగమ తో రాజ్యాధికారియు అంతయు కౌసల్యార్హునిగొప్పిటనే యుండును రాజమాతగా ఆమె పిక్కిలి హృదయమును, గౌరవబంధితమై ఆమెదే పైలేయ అగును అట్లుగా నేను ఆమెకడ కోపిల్లో దాసీవలె అమెను సేవరింపబడవచ్చును (10)

ఇదియే ఇరికిక కో మంత్రులూ నీవును అమెకు దాసీ అగుదువు ఇంతలాగు రామునకు సేవనూరుదును రాజ్యము వేయవలసియుండును. రామునితంత్రుల సైనికసేనాను సంతోషముతో సాంకేతికములు భరితునిభవనమునుదలి నీకోడలు మొదలగు స్త్రీలిల్లదును (అనమాన బాతముతో తలలవంచుకొని) మూలములో క్రుంగిపోవుదును. (11-12)

ఏకే కే మూలము కోటి విల్లివల్లు ఎచ్చుమీటి మరుసుగా ప్రేమచుట్ల మందరను చూచి కైకేయీదేవి హృదయ లోణకక శ్రీరామునిగుణాంశములనే ఇట్లు శ్లాఘింపసాగెను. (13)

"శ్రీరాముడు గురువులకడ ఒక్కగా నిక్షణపొందినవాడు. భర్మజ్ఞుడు ఇతరులొనర్చిన స్వల్పమైన ఉపకారమును సైతము మూలననెదాడు. పత్యమును పరికించువాడు పవిత్రుడు, సైగా మహారాజుగారిపెద్దకుమారుడు, ఇందువలననే అతడు మువరాజువలనకే అర్హుడు. ఇతడు కలకాలము వర్తిల్లుచు తనతమ్ములను, అనుచరులను తండ్రివలె వాత్సల్యముతో పోషించువాడు అట్టి శ్రీరామునిపట్టుబడికే(కులీ)వార్తను ఎని ఓ కుచ్చా వ్యర్థముగా నీవేల పరితపించుచున్నావు? (14-15)

శ్రీరాముడు కౌంతకా ము కోన్ది ఎందఱును(అర్హములవాడు) పరిపాలించిన పిమ్మట తాతముల్తాలనండి తరతరములుగా వచ్చుచున్న ఈ కౌసలరాజ్యమునకు పురుషశ్రేష్ఠుడైన భరతుడే

సా త్వమభ్యుదయే ప్రాప్తే వర్తమానే చ మంథరే ।
భవిష్యతి చ కల్యాణే కిమర్థం పరితస్యసే । 17

యథా మే భవతో మాన్యః తథా భూయోఽపి రాఘవః ।
కాపల్యతోఽతిర్షిం చ నో ఽనుకుశుభులే హి మామ్ । 18

రాజ్యం యది హి రామస్య భరతస్యాపి తత్తథా ।
మన్యతే హి యథాత్మానం తథా క్షాత్వాంస్తు రాఘవః । 19

క్షైత్యో వచనం శ్రుత్వా మంథరా భృశమభితా
దీర్ఘముత్సర వినిశ్చస్య కైకేయీమ్ ఇదమబ్రువీత్ 20

అవర్ణదర్శిం మౌర్యాత్ సాత్మానమవమధ్యసే ।
తోకవ్యవసవిచ్ఛిన్నే మజ్జంతి దుఃఖసాగరే । 21

భవిరా రాఘవో కాశా రాఘవస్సామ యః సుతః
రాజవంశాత్తు కైకేయి భరతః పరిహస్యతో 22

స హి రాజ్యముతాః పర్యే రాజ్యే తిష్ఠంతి భామినః ।
స్థావరమునేషు పర్యేషు సుమహాత్ అనయో భవేత్ । 23

తస్మాజ్జ్యేష్ఠే హి కేకేయి రాజ్యతంత్రాణి స్థావాః ।
స్థావరయంత్యసవద్యాంశి గుణవత్స్వితదేష్వసి 24

అసౌపత్యంతనిర్భగ్నః తవ పుత్రో భవిష్యతి
అనాథవత్ సుఖేభ్యశ్చ రాజవంశాచ్చ వత్సలేః 25

సాహం త్వదర్థే సం ప్రాప్తా త్వం య మాం నావజుధ్యసే ।
నపభిష్యద్ధా యా మే త్వం ప్రదేయం దాతుమిచ్ఛసి 26

ద్రువం య భరతం భామ! ప్రాశ్య రాజ్యమకంబుకమ్
దేశాంతరం నా నయితా లోకాంతరమథాసి వా 27

బాల ఏవ హి మాతృత్యం భరతో నాయిత వ్యయా ।
సన్నికర్తాచ్చ సాహార్ద్రం జాయతే స్థావరేష్వసి 28

రాజుడు అశ్వమేధ మంతరా శ్చుడు శ్రీరామునికట్టారీక్ష
దూరమున పువసరసం (అద్భుతము) ప్రాప్తించి పుమందగా
భవిష్యత్తులో సంతోషకరముగా భరింతుడు రాజు కాబోవుచుండగా
సేవించుటకు దుఃఖించెదవు? (16-17)

శ్రీరాముడు భరింపినట్లే అంతమాత్రముగాదు అతనికింతగా
వాకు అర్థమైతే తెలిసేనుడు అ యిరామదుగూడ తు చల్లదైన
కాపల్యంబున నన్ను అధిక్షమగా సేవించుచుండును. ఇటువంటి
తనములనుగూడ తనతో ఏమానముగా నూంకొనును ఈ నలుగురు
అన్యవస్థులనుగూడ నొకడేమే అభ్యుదయమొంది కనుక రాజ్యాంశము
రాముడేదైనను భరింపజే యెవని ఒక్కటి. రాముడు రాజైనను అతనితో
సమానముగా భరింతుడను అర్థమిటులనూ అనిభవించును. 18
క్షేయ మొనరించి పరితస్య అనెను పక్కన దుఃఖితులాలయెను.
అయి కేకేయిదప్పలు పడుచును కైకేయిలో ఇట్లునుడిసెను. (18-20)

1 వట్టి కైకేయి! రామునికట్టారీక్షము బరిగినతో నీకు
అవర్ణములే మనలకు కాని నీ మూర్ఖత్వమునే దానివలన నీకు
మేలేకలుగునని భ్రమించుచున్నావు అంతరించి అపరాధసండిన
దుఃఖసాగరమున మునుకొనబోవుచుండియు నీవు నీదుష్కృతిని
తెలిసికొనలేకయున్నావు 21

2 కైకేయి! అన్యతడు శ్రీరాముడు. రాజైనతో అతనియంతరము
అతనికెదురులే రాజును ఈ కారణమున భరింతునకుగాని.
అతని సంతాపమునకుగాని భవిష్యత్తులో రాజ్యాధికారమును
పొందిడి అనకాశతే మాన్యమగును (22)

3 మామిహి రాజమహారులలో అందఱును రాజ్యమునకు
అనువులుకరెడు. అంతటిని సంతోషనమును పెక్కింతులు రాజవీతి
పెరుద్దముగదా అది అనర్థదాయకముగూడ. (23)

4 సౌందర్యరాశి! అందువలన క్షేమసంతోషమువారివారు ఎంతటి
గుణవంత ప్రదను మహారాజులు పెద్దకుమారునకే రాజ్యాధికారమును
అప్పగించుదు. (24)

పుత్రప్రసంగం ఒకైకేయి! అదే జరిగితే నీపుత్రుడైన ఈ
భరింతుడు రాజ్యాధికారమునకు దూరమగును- అంతేగాదు
డిక్కులే వానికె సమర్థులును కొల్పోవును- నీ క్షయోజనము
కొఱకె నేను ఇప్పటికీ వెచ్చితిని- ఎవను నామాటలకంతరార్థమును
నీవు గ్రహించుటలేదు. పైగా నీ సంతాపభివ్యధిపరయమున నీవు
ఎంతోమడుచు వాకు బహుమతిని ఇచ్చుచున్నావు. (25-26)

ఎట్టి అడ్డంకులను లేకుండా రాజ్యాధికారమును పొందిన
పిమ్మట శ్రీరాముడు భరింతుని మఱియుక దేశమునకో వేటొక
లోకమునకో ఎంపించుయే తీరును. (27)

భరింతుడు బాలుడుగా 40డగనే అతనిని మనమామకంటికి
నీ స్వర్ణంబికిని ఎంపించి, నీవు తప్పు చేసెతిని సమీపమున
ఉన్నప్పుడు స్థావరములైన నక్షత్రము పై తిగింపై పడలన్నిగూడ

భరతస్యాప్యమవశః శ్రుతంధర్మోఽపి సమాగతః ।

లక్ష్మణో హి యథా రామం తథాసౌ భరతం గతః । 29

శూమతే హి ద్రుమః కశ్చిత్ ఛేత్తవ్యో వనజీవిభిః ।

పద్మికర్పాదిషికాభిః మోచితః పరమాద్యయాత్ । 30

గోప్తా హి రామం సౌమిత్రి, లక్ష్మణంచాపి రాఘవః

అశ్వినోరీవ సౌభ్రాత్రం తయోర్లోకేషు విశ్రుతమ్ । 31

తస్మాన్మై లక్ష్మణే రామః పాపం కించిత్ కరిష్యతి ।

రామస్తు భరతే పాపం కుర్యాదితి వ సంశయః । 32

తస్మాద్రాజగృహదేవ వనం గచ్ఛతు తే మతః ।

వీతద్ధి రోచతే మన్యాం భృశం చాపి హితం తవ । 33

వివం తే జ్ఞాతీషష్టస్య శ్రేయశ్చైవ భవిష్యతి ।

యదిచేద్భరతో ధర్మాత్ పిత్ర్యం రాజ్యమవాప్స్యతి । 34

ప తే మఖోచిత్ బాలో రామస్య సహజో దిపుః ।

సమృద్ధాల్లస్య నస్థార్థో జీవిష్యతి కథం వశే । 35

అభి ద్రుతమివారణ్యే పింహన గజయూథవమ్ ।

ప్రచ్ఛాద్యహసం రామేణ భరతం త్రాతుమర్హసి । 36

వర్షాన్నిరాశ్మతా శూర్యం త్వయా సౌభాగ్యవత్తమా ।

రామమలా వపత్నీ తే కథం నైరం స యాతయేత్ । 37

యదా హి రామః పృథివీమవాప్స్యతి

ప్రభూతరత్నాకరశైలపత్రవామ్

తదా గమిష్యన్యసిభం వరాభవం

సహౌష దీవా భరతేవ భామిని । 38

అమరాగము విర్బడుట సహజముగదా! (భరతుడు తనవంతునే యున్నచో వశమైనకు అతనెవైనను వీడ్కొలి మిక్కువయ్యుండెడిది అట్లే రామభరతులమధ్య హరి నేమోనరాగములు విర్బడుము పృథ్వివారియందెడివి) భంతునకు విధియొచ్చిన శ్రుతివల్లము అతనితోగూడ కలివాడు లక్ష్మణుడు శ్రీరాముని అశ్రయించి యున్నట్లుగో శత్రువులును భరతునిఅశ్రయములో కన్నాడు.

ద్రుమముడు అయోధ్యయందే ఉన్నచో తలమ భరతునిఉన్నతకై శ్రుతివల్లముండెడివాడు) (28 29)

అడవిలోని కట్టలు కొట్టి, వాటిని అమ్ముకొని జీవించువారు ఒకదెట్లును కొట్టుటకు సిద్ధమైనప్పుడు వాని మట్టును మిండ్ల పొదిలు అవలంబియందుటచే ఆ వెట్టును కొట్టుటకు సాధ్యము కాదు. పాదలు సన్నహితముగా, పట్టును దుండుటచే ఆ వెట్టునకు గడ్డగ ఏర్పడి, దానికి ప్రమాదము తొలగిపోవును. లక్ష్మణుని సోమన్యములన రామునకు రక్షణ కలిగినట్లే శత్రువునివలన హరి వనజీయున్నచో భంతునకును రక్షణ కలిగియందెడిది. (30)

రామలక్ష్మణులు మిగుల సొన్నాహిత్యముతో కలపమెలసి యుండుటచే వాని కలికొకట "క్షకుల్లో" వాని శత్రుత్వస్వము అశ్వినీజమారులవలె లోకప్రసిద్ధమైనది. (31)

అకారణమున శ్రీరాముడు లక్ష్మణునకు, పట్టి అపకారమునూ తలపెట్టడు. అతడు భరతునకు కేడు కలిగించుననుటలో సంకోచము లేదు. ఈ సమాదము ఉండుటనుబట్టి భరతుడు కేకకురాజ్యముపండి నేనగా అశ్రయించి పోవుటయే. ఎమంతనమని నాట తోడు - వ్హరి ఇది నీకును. హరికరమే- అట్లుగా పరమము నమనించి పరకుని యొక్క రాజ్యాధికారము భరతునకే సంక్రమించిచే నీకును. నీ బంధువులకును శ్రేయస్కరము ను భరతుడు అప్రసిద్ధములకును అర్హుడైయైనను అతడు రామునకు ఎంతిచ్చినా వ సేతుమాయుడగుటచేత అతనికి సహజశ్రుతివు నిర్వాహికములగు రామునియొక్క రాజ్యమున పట్టి అధికారియులును లేని నీవుత్తుడు ఎట్లు జీవించగలడు? (32 35)

అడవిలో సేనసాములన భయముతో పాటిపెప్పుచున్న గజరాజువలె శ్రీరాములచే తిరస్కారుడు కానున్న భరతుని పేద రక్షింపవలెను (36)

పవిత్రమైన దశరథుని ప్రేమకు విక్కిలి పాత్రులాలన! అను గర్వముచే విచ్చి రామూతయగు కొనల్కను లోగడ తృణీకరించియింటిని, నీ ఎవతియగు అమె అనగను ఇప్పుడు ఎట్లు తీర్చుకొనకయూండును? (37)

ఓ బామిని! సముద్రములు, పర్వతములు నగరములు గల ఈ విశాలమైన భూమండలమునకు శ్రీరాముడు ప్రబుధైనప్పుడు నిపు దీనురాలైన భరతునితోపాటే తీరని అనమానముల

యదా హి రామః పృథివీమవాప్స్యతి
 ద్రువం ప్రణిష్ఠ్య భరతో భవిష్యతి ।
 ఆతో హి సంపితయ రాజ్యమాత్మజే
 పరస్య చైవాద్య వివాచకారణమ్ ॥ 39

పాలగుడువు- రాముడు రాజ్యాధికారమును కైకేయితో విడిచిపెట్టి
 ఆస్తివిధములుగా పరికింపుట అత్యంత కనుక విముక్తుడగు
 భరత నకు రాజ్యాధికారము దక్కువట్లును శత్రువైన
 రాముడు అడవులపాలగునట్లుగను చూడుము- (38-39)

ఇత్యార్తే శ్రీమద్రామాయణే నాల్కీకేయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే అష్టమస్తంభః (8)

నాల్కీకమునాల్కిపరిపరమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఎనిమిదవస్తంభము సమాప్తము

-- * * *

9. తొమ్మిదవసర్గము

'శ్రీరాముని వనవాసమునకు సంపుట. భరతుని పట్టాభిషిక్తునిజేయుట' అను నెండువరములను

సాధించుకొనటకై మందరవనరణచే కైక కోపగృహమున ప్రవేశించుట.

ఏవముక్తా తు కైకేయా కోపవ జ్వలితావనా
 దీర్ఘముష్ణం వినిశ్చస్య మంథరామ్ ఇదమబ్రవీత్ ॥ 1
 అస్య రామమితః క్షీణం వనం ప్రస్థానయామ్యహమ్
 యౌవరాజ్యే చ భరతం క్షీణమేవాభిషేచయే ॥ 2
 ఇదంత్యదాసీం సంపశ్య కేనోపాయేన మంథరే
 భరత! ప్రాప్నుయాద్రాజ్యం న తు రామః కథంచన ॥ 3
 ఏవముక్తా తయా దేవ్యా మంథరా పాపదర్శిని
 రామార్థమ్ ఉపహింసంతీ కైకేయామ్ ఇదమబ్రవీత్ ॥ 4
 హంతేదాసీం ప్రవక్ష్యామి కైకేయి శ్రూయతాం చ మే
 యథా తే భరతో రాజ్యం పుత్ర్య ప్రాప్స్యతి కేవలమ్ ॥ 5
 కిం న పశ్యసి కైకేయి క్షరంతీ వా నిగూహసే
 యదుద్యమానమ్ అత్తార్థం మత్తస్త్వం శోచిమిచ్ఛసి ॥ 6
 మయోచ్యమాణం యది తే శ్రోతుం ధంధో విలాసిని
 శ్రూయతామభిధాన్యామి ప్రత్యా చాపి విమ్మశ్యతామ్ ॥ 7
 త్రుత్సవం వచనం ఆస్యా మంథరాయాస్తు కైకేయా
 కింవిదుర్భాయ శయనాత్ స్వాప్తిర్లాదివమబ్రవీత్ ॥ 8
 కథం త్వం మమోపాయం కేనోపాయేన మంథరే
 భరత! ప్రాప్నుయాద్రాజ్యం న తు రామః కథంచన ॥ 9

మంథర ఇట్లు ఎరుకగా కైకేయి కోపముతో ఉడికినపుడు⁽¹⁾ ముఖము
 తీర్చలేంపగా వేడినిట్టొక్కటా ఏడుచుచు ఆమెతో ఇట్లనెను (1)

"నేడే ఈ క్షణముననే శ్రీరాముని వనములకు సంపిస్తే⁽²⁾ కదన
 కాలనే భోతుని యువరాజ్యుల్లాదిపట్టు. కావించదను. 2 మంథరా!
 ఈ రాజ్యాధికారము ఎట్టి పరిస్థితిలోను రామునకు దక్కిరాదు. అది
 భరతునకే పొందవలెను. తాను ఉపాయమును ఇప్పుడే ఆలోచింపుము"
 కైకేయి ఇట్లు ఎరుకగా పాపాత్మకాలైన మందర వాసుల్లాభిషేకమును
 వెడగొట్టదలచుచు ఆమెతో ఇట్లు నుడికినది (2-4)

"2 కైకేయా! విముక్తుడగు భరతునకు గాత్రమే రాజ్యాధికారము
 దక్కునట్లు ఉపాయమును ఇప్పుడే తెలిపెదను వినుము (5)

3 కైకేయా! నీ బ్రయోజనమును గూర్చి నీవు పెక్కుమాటలు
 ప్రస్తావించుచున్నవి. విషయములు మజిలీతో నీ అభిప్రాయమును
 నటించుచుంటి. 4 లేక నాకుండి వినకోర మంటివా? 5 నుంచకే
 నేను తలుచుచున్న విషయమును వినుటకు నీవు అభిప్రాయించుచున్నవో
 నుడివెదను వినుము నీది బాగుగా ఆలోచింపుము" (6-7)

ఈ విధముగా నడికిన మంథరమాలము విని, కైకేయి
 బ్రులూహలముతో తనతల్లిమీసైమండియే కొద్దిగా కోప
 ఆమెతో ఇట్లు నడిచెను (8)

"2 మంథరా! ఏదియేమైనను శ్రీరామునకు రాజ్యాధికారము
 మూలము దక్కిరాదు. అంతేగాదు భరతునకు యువరాజ
 ఎట్లాభిషేకము జరిగియేతీరినదిను దానికి తగిన ఉపాయమును
 నాకు తెలుసుము- (9)

1. కైకేయి శ్రీరామునివద్దగాములవ పట్టివదలెనట్లుచేసె. తమకార్యమును సాధించుకొనటకై దేవతలువచ్చిన పుత్రుడగులిలిముగా
 మంథరమాలము తెలియజేసె. తనకును, తనక బాదునకును దాన్వజివితము ప్రాప్తించునని వినుటతో అమెహృదయము క్షోభకు
 గుఱియయ్యెను

వీణముత్తా తయా దేవ్యా మంథరా పాపదర్శివీ
రామార్థమువహించంతి కుష్మా వచనమబ్రవీత్ 10

తన దైవాసురే యుద్ధే వహ రాజర్షిభిః పతిః
అగ్ర్యత్ ద్వాముపాదాయ దేవరాజవ్య సాహ్యకృత్ 11

దిశమాస్థాయ నై దేవీ దక్షిణాం చందకావ్ ధృతి
నైజయంతమితి భ్యాశం పురం యత్ర తిమిర్వజః 12

స శంఖర ఇతి భ్యాతా శలమాయో మహాసురః
దదా శక్తవ్య సంగ్రామం దేవవంఘ్నరనిర్మితః 13

తస్మిన్ మహతి సంగ్రామే పురుషాన్ క్షతవిక్షలాన్,
రాత్రా సుషప్తాన్ ఘ్నంతి స్మ తరసాః ౨ సాధ్య రాక్షసాః 14

తత్రాఽ కరోన్మహద్భయం రాజా దశరథస్తవా
అమరైశ్చ మహాబాహుః శస్త్రైశ్చ శకతికృతః 15

అవనాహ్యా త్వయా దేవి సంగ్రామాన్మన్తవేతనః
తత్రాపి విక్షతః శస్త్రైః పటిస్తే రక్షితవ్యయా 16

తుష్టేన తేన రత్నా లే ద్యా వరా కుభదభృనే 17

స త్వయోక్తః సతర్కసి యదేచ్ఛేయం తదా వరా
గృహ్ణీయామితి తత్తేన తథేత్యుక్తం మహాత్మనా 18

అనధిక్షాప్త్యాహం దేవి త్వయైవ కథితా కృతా
కథైషా తన తు స్నేహాత్ మనసా ధార్యతే మయా 19

రామాభిషేకసంభారాల్ నిగృహ్య వినివర్తయ,
తా వరా యాచ భర్తారం భరతస్యాభిషేవవమ్
ప్రత్రాజనం తు రామస్య త్వం వర్తాసి చతుర్దశ 20

చతుర్దశ హి వర్తాసి రామే ప్రత్రాజితే వవమ్,
ప్రజాభావగతస్నేహః క్షీరః పుత్రో భవిష్యతి 21

కైకేయి ఇట్లు నుడినిపి పిదప మరాలోచనాసయరాల్లెన కుష్మ రామునిట్లాటిపేకమును బిగ్గిమొనిర్చింపఁజై ఆలోచించుచు ఇట్లనెను. (10)

“ఓ కైకేయీ! పూర్వము నీవతిమైన దశరథుడు దేవాసుర సంగ్రామవందు వేవేంద్రునకు సహాయపడరలెను. అప్పుడు నీవర్ష తనశనులరులైన రాజులను నిన్ను వెంటనిడుకొని దక్షిణ దిశను బయలుదేరిన ఆతడు తనపరివారములతో సందకారణ్యమున తిమిర్వజుడు నివసించునట్టి కైకయందొచ్చుటకును తేరెను. అపుడము మిగుల సుశక్తికెక్కినట్టిది- (11-12)

పెక్కు మాయలను వేర్చిన తదిదరాసురుడే ఆ తిమిర్వజుడు ఆతడు దేనినినను అందఱు జయుల వేవేంద్రులతో ముద్దమివకు తలపెను. ఆ భయంకర సమయమున దక్షిణార్థమై పురుషులు రాత్రివేళ నిద్రించుచుండగా రాక్షసులు అందరికి వచ్చి వారిని క్రూరముగా ఎరిసి వేయుచుండిరి. (13-14)

అందు విహంగమునైన విళుడిమహారాజునకును రాక్షసిలకును పోరియొద్దము జరిగెను. ఆ యుద్ధమున రాక్షసులు అయినను తమశస్త్రములతో మిక్కిలి గాయపడిరి- ఓదేవీ! రథ హరివ్యము వహించుచున్న నీవు ముద్దమున మార్చియుడైన నీవతిని రణరంగమునకు దూరముగా మఱియొక సదేకమునకు తీసికొని నొదిలి. అక్కడగూడ విహారజా రాక్షసులశస్త్రములకు గుఱియై గాయపడగా నీవు అనునను వేతొక హాకికి తీసికొనెదని శీతోన్మారములతో కాపాడితివి. (15-16)

ఓ అర్జుంగమందరి! ఎమయిన్నాధిలో శీలలోపదానములతో తగు విధముగా తనను అడుకొనినందులకు నీ భర్త ఎంతయు సంతసించి నేకు రెండు వరములను ఇచ్చెను. అప్పుడు నీవు నాకు శస్త్రము ఎచ్చివేర్చువ నేను ఆ వరములకు కోరి కొందును అని నిర్దిష్టకు తల్పియుంటివి. అందులకు అమహాత్ముడు సమ్మతించెను (17-18)

ఓ దేవీ! ఈ వృత్తాంతమును నీవే నాకు వెప్పియుంటివి అంతవలకును నాకు ఈ విషయమే తెలియును నీమీది అభిమానముతో అప్పటినుండియు దీనిని మహనీక నేను గుర్తు పెట్టుకొని యుంటిని (19)

పిల్లనకు నీ భర్తకు ఎప్పరినీ, రామసహృదీపేక ప్రయత్నములు అగోచరములు చేయుచు- భరతుని యసరాజులట్లాటిపెట్టుని చేయునట్లుగను. శ్రీరాముడే ఏడునాలుగు సంవత్సరములు వనవాసమునకు పరిపరిచునట్లుగను. ఆ రెండు వరములను కోరుకొనుము. (20)

శ్రీరామ. యి వర రాజుగునంతర్హగమల. వరగానము వేసివచ్చెడిరోవర నీకుమారుడు ప్రజలప్రేమానురాగములను మారగని. రాజుగా స్థిరపడును. (21)

కోధాగారం ప్రవిశ్యాద్య తుద్దేవాశ్చపతేః సుతే
శేష్యవంతర్జితాయాం త్వం భూమౌ మునినవాసినీ 22

మాస్మేనం ప్రత్యుదీక్షేదా మాదైవమ్ అభిభాషణాః
దుదంతివాపి తం పృష్ఠ్యా జగత్కారం తోకభాలసాః 23

దంబతా త్వం వదా భర్తాః జిత్ర మే వాస్తవశయిః
త్యత్యతే న మహారాజో విశేషపి హుతాశనమ్ 24

న త్వం కోపియతుం శక్యే న రుద్ధాం ప్రత్యుదీక్షీతుమ్
తవ శ్రీయార్థం రాజా హి ప్రాణానపి పరిత్యజేత్ 25

న హ్యతిక్రమితుం శక్తాః తవ వాక్యం మహీపతిః
మందన్మభావే ముద్భస్య సౌభాగ్యబలమార్జవమ్ 26

మణిముత్తం నువల్లాది దత్తాని వివిధాని చ
దద్యాద్దశరథో రాజా మా స్మ లేషు మనఃకృతాః 27

యో తా దైవానురే యుష్టే వతౌ దశరథోఽవదాత్
తా హ్యేషయ మహాభాగే సోఽర్హో మా ద్యామతిక్రమేత్ 28

యదా తు లేవకం దద్యాత్ స్వయామృతాస్య వాఙ్మనః
స్వవస్థాస్య మహారాజం త్వమిమం వృణుమా వరమ్ 29

రామం ప్రవ్రాజయారణ్యే నవ వర్షాగే వంచ చ
భరతః క్రియతాం రాజా పృథివ్యాః పాక్షివర్షభః 30

చతుర్థం హి వర్షాగే రామే ప్రవ్రాజితే వనమ్
హాథశ్చ కృతమూంశ్చ శేషం స్థాస్యతి తే సుతః 31

రామశ్రవణం వైవ దేవి యాచన్య తం నరమ్
దేవం నీర్త్యంతి పుత్రస్య సర్వాభాస్తవ భామిని 32

అశ్వమతితయినైన ఓ కైకేయీ! నీవు నెలవనే మలివ
నెత్తకొంటును దాల్చి కోపగ్రాహినిన సేవించుచును ఇట్టికివేరవై
వరుండి. కోపమును నడిగియు మహారాజ కోప మునునకు
వర్సించుటకో అనుకూల మిదియు మహాకర్మ కలిగిత ను కోకముతో
నేలకై కొట్టెను. ఇట్లుండము అయినట్ మోక్షరక్షము (22-23)

ఒకేపే నీ అర్హులైన చిశరతునకు నీ 100 వేలను అపారము
ఈ విషయమున నాకు అపరిమితము అదభము లేదు. ఆ మహారాజ
నీకోటకై అల్లతోడైనను దూరము నీకుకోవమున ను. 24-25
"విధమునకు నేయటండు నీవు కనుకొట్టెనేననక తిట్టకనజాలదు.
నీకు తప్పని గూర్కొనకై అనుహరాజా అనుహరాజములను సైతకు
నెత్తినెదము. ఇది నీవు నేమిగిల దామిదము. అందునునా
వ్పాదైవమే నీ సౌందర్యభావమును ఎఱుంగుము. (24-26)

ఈ రాజు కోరికల వరముల) ముందీ నీ మనస్సును మళ్లించుటకై
రాజు మునునకు ముత్యములను, వెండి బంగారములను,
పరిధములగు పిత్తములను అమూల్యములైన అలంకారములను
నీకు అయ్యజాలను. కాక ఆ అలంకారములకై అశుభపద్ధు. (27)

నీ మహాకర్మముగాలా ఆ అలంకారం (శిలలదామల)
దుర్లభమైన పరిధము నీకు వాగ్దానముచేసిన ఆ రాజువరములను
కొట్టవేయదునే యుగము గా. 28-29
వరములని యువరాజుగా లేదు. అను ఈ రెండవములను
పెన్మంపపుడు. దశరథుడు నిర్వసుండుడుగావున వారిని తిట్ట
కెట్లించును. ఓ దేవీ నేలనై వరుండియున్న నిన్ను చిశరతుడు
వృథాము. లేవదేసి. అట్లగుచును పరిమలను, కోరుకొనుము
అని వలకైన పిమ్మట నీవు ఆ మహారాజును నిర్వసుండు
కట్టుట దురుదురుట్లు అతిథి లేముండి. ఈ రెండువరములను
మహామహా కోరుకొనము. ఓ మహారాజా, శ్రీకృష్ణుని దురాచార
నిగవత్కరిములపాటు మహామహునకు వరిపుము భరతు. ఈ
కోపవరమునకు రాజుగా నేర్చుకొను. (28-30)

మహామహులైనదే నములకొను పనిములలో పెన్మగిట్టకై
శ్రీరాముని (అమౌధ్యపుండి కంపనతో యాత్రాన సేకమద 30)
భరతుడు ప్రజాభిమానమును మోగొనుట వ్యాకాని సుధికామును
కొనుట నో సుధికాము రాజున స్థితికు. ఈ తమరాజులముల
కొనక అతడు ఆవహరిపాకను కొనసాగింపకలడు. (31)

ఓ అమెనీ దిగితునకు పట్టమంగట్టునట్లు అని వరమును
గోరుకొనుట అదివరే గాముని అదవిలకు పంపిట అను
రెండవవరమును అడుగుటవారము నట్టి పరిస్థితులలోను
నీవు విడిచిపెట్టరాదు. ఇట్లు నున్నాడు మాత్రమే నీ పుత్రులగు
భరతునకు సకలప్రయోజనములును పట్టించును. (32)

ఏవం శ్రాతాజితశ్చైవ రామో రామో భవిష్యతి
భరతశ్చ పాలామితః తథ రాజా భవిష్యతి. 33

యేవ కాలేవ రామశ్చ పవాత్ ప్రత్యాగమిష్యతి
తేన కాలేవ పుత్రస్తే కృతమూలో భవిష్యతి
సంగృహీత మమష్యశ్చ మహ్మద్విస్సార్థమాత్మవాన్. 34

ప్రాప్తవాలం య తే మన్యే రాజానం వీరసాధ్వసా
రామాధిపేకనంభారాత్ సిగ్గుచ్ఛా వినివర్తయ. 35

అనన్తమన్తరూపేణ గ్రాహితా సా తతస్సయా
హృష్టా సతీతా శైకేయీ మంథరామిదమబ్రవీత్. 36

సా హ వాక్యేన కుబ్జాయాః కిశోరీవోత్పత్తిం గతా
శైకేయీ విస్మయం ప్రాప్తా పరం వరమదర్శనా. 37

కుష్ఠే త్వా నాభిజానామి శ్రేష్ఠం శ్రేష్ఠాధిధాంబుసీమ్
వృధిచ్ఛామసి కుబ్జానామ్ ఉత్తమా ముద్ధినిశ్చయే. 38

త్వమేవ య మహాశ్లేష నిత్యముక్త హిలైషిణీ
నానాం సమవబుధ్యేషుం కుష్ఠే భాజ్యశ్చేత్తితమ్. 39

సంతి దుస్సంస్థితా కుబ్జా వక్తాః పరమదారుణాః
త్వం వద్మమివ నాలేన నన్దతా ప్రియదర్శనా. 40

ఉరస్తే ధినిస్థిం వై యావత్ స్కంధాత్ సమస్థితమ్
ఉభస్తాచ్ఛౌదరం తాతం మనాభమివ లఙ్ఘితమ్. 41

పరిపూర్ణం య జఘనం సుగీనో చ పయోధరౌ
విమలేందునమం వక్త్రమ్ అహో రాజసి మంథరే. 42

జఘనం తప నిర్భుస్థం రశవాదామశోభితమ్
ఐంఘీ భృశముపన్యస్తే సౌదౌ తాప్యాయతాపుభౌ. 43

త్యమాయతాభ్యాం వక్త్రభ్యాం మంథరే క్షౌమవాసినీ
అగ్రో మమ గచ్ఛంతీ రాజహంసిన రాజసి. 44

రాముడు చరణములను సంపదించుటయితే వెంటనే ఆతడు రాముడు అను- అనగా ప్రాప్తిమనః నిక మోమును- అన్నది వీ భరితమై ఉండితే శత్రువులు తన రాజగును- శీరాముడు ఇమనాల్గునవత్త రములపాటు వనవాసమును ముగించుకొని వచ్చెడిలోని ప్రజ్ఞాశక్తివలన నీ కుమారుడు ప్రజాసంరక్షకముగా పరిపాలనఁ జాలితరతాభిచారములను మాఱునును. సెక్కుమంది మిత్రులను కుడుట్టుకొనును తల్పితముగా ఆతడు చాపిరాము ప్రభువుకొనును. (33-34)

వరములను కోరుకొనుటకై నీకు ఎదియే తగినవరము ఇచ్చెద నీవు సర్వముముగా పట్టుకట్టి రామాదేవ ప్రయత్నముల నుండి మరలాడను మఱలించుము. (35)

మరలర ఈ విధముగా తన హాటలరాతుగ్యమునే అన్వితముకొని ఉడుమునుగొని ప్రయోజనవారీక భావించినట్లు క్షోణులుగిది పూర్తివైనను ఆ కారణముగా శైకేయికి చను నూలపై పశ్చాత్తము కుదురుకొని ఆమె తోలోల పక్షి త నిరంతరించెను. క్షక సహజముగా ప్రజ్ఞావంతరాల్పియైనను ఆ కుబ్జమాతులందరి చిక్కుకొని. ఒక పసిపిల్లవలె దారితప్పి, అనుచితమెరి కార్యమును జేయుటకు పక్షపతెను పీమ్మల అను మంథరతేజితేలము పిలిచి అశక్తుడను ఇట్లనెను. (36-37)

"అలా ఓ కుబ్జా! నీవు ఇంతటి తెలియిలదానవనియు, ఇంత గొప్ప మాట్లాడగలదానవనయు ఇంతసజకును నేను సుద్ధింప లేదు నుమా! నిజముగా ఈ లోకమునగల కుబ్జులందరిలోను కార్యములపేషయమున నిరగా నిశ్చయము చేయుటలో నీవే సమర్థురాలవు. ఓ మందరా! అనుక్షణము నీవు తా నిమోజనముల కొఱతే ఆరాటపడుదుందువు. యదార్థముగా నామెలు కోరిడి తాపపు నీవే - నీవు తెల్పుకున్నచో రాజగారిసంకల్పములును, నాటి ఇంతరాక్షసులను నాకు తెలిసియుండెడివి కావు- (38-39)

ఓ మందరా! కుబ్జులలో ఎలావు లంచును ఆనయనిశోభనము లేనినాకై పంబుగాను భయంకరముగను ఉండును- కాని నీవు మిత్రము గాక కి పంబ నాత యోగముతో పుగిలి ఉత్తము వలె మాదముర్ఖురగా మిచ్చావు. నీ వక్షాస్థలము ఎక్కి పి పింపు గలగి మోపువలకును వ్యాపించి పికి రి ఎత్తుగా ఉన్నది. ఆ తొమ్మికింక నున్న ఉపరము నాజాతైన వానిగలగి సర్వుగా అంధముగానున్నను నీవుతో నీ వక్షస్థలముతో పోటీ పడజాలక సెట్టుతో కళింకయియున్నది. నిండ్లైన పంపములో న్నెమ్మలకెం ఎంములలో ఎంప్రసించి సెట్టులమెం ముఖములో ఎంతో బాగుగా పరాజిల్లుచున్నావు. (40-42)

నీవు పడుమున ధరించిన క్షౌమపులిజాశ్శైలనవ్వడ వినిపించుగానున్నది నీ పీక్కలు ఎరివెట్టెనుల్లియియిన్నవి పొడవైన పొడములు. అవివైన తొడలుగల నీవు ఎట్లు పీకెగల్గుకొని నాయగుడ నడచుచు ఆడురాజహంసవలె కోభిల్లుచున్నావు. (43-44)

అపిన్ మాళ్ళంబరే మాయా నహనమనురాధిపే |
సర్వాస్త్వయి నివిష్టాస్తా భూయశ్శాన్యాః సహనతః 45

తవేదం పృగు యద్రీర్ణం రథమోణమివామృతమ్
మలయా క్షతవిద్యాతృ మాయాశ్చాత్ర వసంతి తే 46

అత్ర తే క్షతమోక్ష్యామి మాలాం కుభ్యే హిరణ్మయామ్ |
అభిషిక్తే చ భవతే రాఘవే చ వనం గతే 47

జాత్యేవ చ మవర్ణేవ నువిష్టస్త్రేవ మంథరే |
అజ్ఞాన్తా చ క్రతీవా చ లేనయిష్యామి తే స్తగు 48

మఖే చ తింకం చిత్రం జాతరూపమయం శుభమ్
కారయిష్యామి తే కుభ్యే శుభాన్యాభరణాని చ 49

పరిధాయ శుభే వస్త్రే దేవలేప చరిష్యసి 50

చంద్రమాప్వాయమానేన ముఖేనాక్రితమానవా |
గమిష్యసి గతిం ముఖ్యాం గర్వయంతి ద్విషణ్ణనమ్ 51

తవాపి కుబ్జాః కుబ్జాయాః సర్వాభరణభూషితాః |
పాదౌ పరిచరిష్యంతి యదైన త్వం సదా మమ 52

ఇతి ప్రశస్యమానా పా కైకేయీమ్ ఇదమబ్రవీత్
శయానాం శయనే శుభ్రే వేద్యామగ్నిశిఖామివ 53

గతోదకే పేతుబంధో న కల్యాణీ విధీయతే |
ఉత్తిష్ఠ కురు కల్యాణీ రాజానమ్ అమదర్శయ 54

తథా ప్రోత్సాహితా దేవీ గర్వా మంథరయా సహ |
క్రోధాగారం విశాలాక్షీ సౌభాగ్యమదగర్హితా 55

అనేకశతసాహస్రం ఘుక్తాహారం వరాంగనా
అవముచ్య వరాల్లాగే శుభాన్యాభరణాని చ 56

తతో హేమోపమా తత్ర కుబ్జావాక్యవతం గతా |
సంవిశ్య భూమౌ కైకేయీ మంథరామిదమబ్రవీత్ 57

ఇహ నా మాం మృతాం కుభ్యే వృషాయావేదయిష్యసి
వనం తు రాఘవే ప్రాప్తే భరతః ప్రాప్యతి క్షితిమ్ 58

అక్షపరాజుని శిరమునునితోల కేలకొంది హమలస్థయును
వీలోలపు - అంతే గారు ఇంకను నీకు తెలిసిన మాయలు
కోకొల్లులు - నీకు నెంతాగోనముగాని ముట్టవలె పోవచ్చును.
పశాలవై నది ఎమయన్నార్తెల అలోపనలకును రాజనీతులకును
మాయాపాడునులకును అది నోవు (45-46)

ఓ కుబ్జా! శిరాముడు వసిములకు వెళ్లగానే ధిరతునకు
ఎట్లాబోవకునోతనము జరిగిన పెమ్మలు నీగూనికి అనువగు
బంగారు అధరణమును జహూకరించెదను. ఓ మంథరా నాకు
కార్యసిద్ధి కలిగినదీముట్ట సంతసించి నీగూనికి మంచి
గంధములతో లేవనమునర్పి బాగుగా పుటను పెట్టిన కేకీయీ
బంగారపు తొడుగుతో దానిని అంగకరించెదను (47-48)

ఓ కుబ్జా! వివిధరత్నములను పొదుగులచే పలువస్త్రులతో
మిరిమిలలాడుచుండెడి బంగారు భూషణమును నీముఖమున
ధిరకమున పెట్టెదను నీకు ఎక్కని భారములను వేయించెదను
నీవు మంజుళకరములైన వస్త్రములకు ధరించి, దివ్యములగు
రేఖ గొడగలవు - (49-50)

చంద్రునితో పోటీ పడగల పాటిలిని సీముఖసౌందర్యమును
జూచి, శత్రువులు అనిమనలారముతో తలలు వంచుకొనియు
అప్పుడు నీవు వారిమధ్య గర్వముతో నుంచరింపగలవు. (51)

నీతోడి కుబ్జరెల్లలను వినివములైన అభరణములను
ధరించినవారై సత్యము నీవు నాకు ఎరిచర్యలు చేయుచున్నట్లే
నాయుని పాదములను నీవెందు - (52)

స్వచ్ఛమైన సెల్లపైవెరిండి వేరికయందలి అగ్నివల
తేజరిల్లుచున్న కైక ఈ వెరిముగా తనను కొనియాడుచుండగా
ఆ మంథర ఆమెలో ఇట్లనెను (53)

'ఓ మంథరీ! సెరింతయు గలించిన (వెల్లిపోయిన) పెమ్మలు
అడుకట్ట వేయునవలన ధియోజనము ఉండదు. ఓ కైకా! తమ్ము
నీకు చెప్పినట్లు చేయుము నీవు కోపగ్రహమున రాజురాకై
నిరక్షియగుదుము (54)

శిరంధ్యవృక్షుచే పట్టెగురుచున్నదియు, అంగమున పవిత్రములదియు
ఎన కైకను మంథర అట్లుప్రోత్సహించిన పెమ్మలు. అయి ఆ
కుబ్జలోగూడ కోపగ్రహమునకు వెదెను. అంతట ఆ మంథరాని మిక్కిలి
నిలుసైన తనముత్యాలహారమును, శ్రేష్ఠములైన అలరారణములను,
తీసేసెను - నీకు బంగారు వస్త్రముల ఇట్లే కుట్టయొక్క హరిజనలలో
విశ్వకాసి నేలపై పగుండవడై ఆ గూనిదానిలో ఇట్లనెను (55-57)

ఓ మంథరా! శిరాముడు వసిములకు వెళ్లవలెను వెంటనే
ధరింతుడు యువరాజులవల్లాభిషిక్తుడు కావలెను - అట్లుకానిచో
నేను మరణించుట తథ్యమని రాజగారికి తెలుపుము. నాకు

న నుపల్లేన మే హ్యర్థో న కర్త్యైః నచ భోజనైః ।
ఏష మే జీవిత స్యాంత్ రామో యద్యధిషిర్యతే ॥ 59

అథో పునస్తాం మహిషేం మహీక్షతో
వచోభరత్యర్థమహాపరాక్రమైః ।
ఉవాచ కుప్తా భరతస్య మాతరం
పాతం వచో రామముపేత్య చాహితమ్ ॥ 60

సపత్న్యతే రాజ్యసిదధం హి రాఘవో
యది క్రుపం త్వం ననుతా చ తప్స్యసే
అతో హి కల్యాణీ యతస్య తత్తతా
యథా మతస్థే భరతోఽభిషేక్స్యతే ॥ 61

తథాతవిద్వా మహిషీ తు కుబ్జయా
నమాహతా వాగీశుభిర్ముహుర్ముహుః ।
నిధాయ హస్తా హృదయేఽచివిస్మితా
శశంస కుబ్జాం కుపితా పునః పునః ॥ 62

యమస్య వామం విషయం గతామిత్
నిశమ్య కుబ్జే ప్రతిషేధయిష్యసి
వనం గతే నా సుచిరాయ రాఘవే
సన్ముద్దరామో భరతో భవిష్యతి ॥ 63

అసాం హి నైవాస్తరణాని న ప్రజో
న చందసం నాంజనపాపభోజనమ్
న కిందిదిచ్ఛామి న చేహ జీవితం
న చేదితో గచ్ఛతి రాఘవో వనమ్ ॥ 64

అలైతదుక్త్యా వచనం సుచారుణం
నిధాయ పర్యాభరణాని భామినీ
అనంభరామాస్సరణేన మేదివీం
తదాఽభిశత్య పరివేన కిష్కరీ ॥ 65

ఉదీర్ఘసంరంభతమోవృతాపనా
తథానముక్త్యమమాల్యభూషణా
వరేంద్రపత్నీ విమనా బభూవ సా
తమోవృతా వ్యోలిప మగ్నతారకా ॥ 66

ఇంతాకముతోగాని, రిత్నాభరణములతోనామి, కదకు అన్నపానములతో
గానీ ఎనియేలేరు రాముడు పెట్టాలిషిక్తుడైనచో నా బొందిలో
సౌరాముడు ఉండివు. (58-59)

మొక్క రకగర్భునకు పట్టమిడియిం భగతునకు తల్లియు
వన కైకతో ఆ మంధిర చాడియన వేడియన చిక్కువనములను
విల్చి నా నా మామలు లోకికవిష్ట్రలో రామునకు ఎనిన
గుర్కునవి, కైకమ్మకు సైయమును గుర్కునవి. (60)

ఓ నుందరి! రాజ్యాధికారము రామువక్ వక్కినచో నీకును,
నీ కుమామనకును చిప్పులు లప్పవు- అందువలన పిచ్చుత్తుడైన
తరయతే పట్టాలిషిక్తుడగునట్లు కట్టిగా పూనుకొనుము." (61)

ఆ విధముగా కుబ్జ బామెను ఎదేసినచే రాగ్రుగొట్టుగా అరాణీ
మీగుం పగచెము తనపై రామ పందిరినాడని తలచి, ఆమె
అయిదే ముడివలను గుండిపై చేతులుంచుకొని,
ఆగూర్చినబుద్ధికుశలతకు ఆశ్చర్యపడుచు ఆమెను పరేపదే
మెచ్చుకొనుచు కైక ఇట్లునుడివెను. (62)

"ఓ కుబ్జా! శ్రీరాముడు నరవాసమునకు వెలిగిన భరతుని
మనోగము నెకచెఱును. అది జాగ్రత్తో నేను నీ కులోకమునకు
వేసుట తప్పదు అని రాజుగారికి వివేదింపుము. (63)

శ్రీరాముడు ఇరటిమండి అరణ్యములకు వెళ్లినచో నేను
త్వరింతు లిష్టి ఎందుడో వంతులను వరింతు వరింతులను
అందుకొనను, కాబుక వెట్టుకొనిను, అన్నపానములను తాకను
దీప్తి కోను, అంతేగాను ఇక నా జీవితమునే చాలించును." (64)

ఆ బామిని (కైక) తావిధిముగా పరుచుకొనితాకిన పిమ్మట,
స్వార్థిగా అభరణములను అన్నింటిని టిసివేసి కనిసెము ఒక
చాపధ్వజములీక, కటికనేలపై దివినుండి భువికి వారిన
కిచ్చురప్పవలె నిరుండెను. (65)

మిలమిలబొడువోములను అభరణములనును తొలగించుటచే
అమెకాంతి తాటియిరుండెను స్థానానానముగా ప్రనివృత్తుగా
నుండెడి అమెముఖము అంతటని కోపాంధకారముచే
అనరింపబడియుండెను అప్పుడామె తారకలు మణుగునవిదగా
పెమ్మసికట్లు క్రమక్రమమున అకాశమునకి పోయెయ్యిరుండెను. (66)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే వనమన్వర్గః (9)

వాల్మీకీమహర్షినిరలితనై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు తొమ్మిదవసర్గము నమోవ్తము

* * * --

10. పదియవసర్గము

కోపగ్రహమున నేలపైబడి చొర్లుచున్న కైకనుజాలి, దశరథుడు మిగుల పరితపించి, అమెను పలు విధముల ఓచాడుట, ఎట్టకేలకు అమె కొంత జీరడిబిల్లుట.

చిరస్థితా యదా దేవీ కుశ్టయా పానయా భృశమ్ ।
తదా శతే స్మృ పా భూమా ద్వివిధేవ కిన్నరీ । 1

నిశ్చిత్త మవసా కృత్యం పా నన్యగతి భామినీ ।
మంథరాణామి శనైస్పర్శిమ్ అచచక్షే విచక్షణా । 2

సా దీనా నిశ్చయం కృత్వా మంథరావాక్యమోహితా
నాగకన్యేన నిశ్చయ దీర్ఘముష్ణం చ భామినీ
మహార్థం చింతయామాస మరమ్ అత్యనుశాసహస్ । 3

పా నుహృచ్ఛార్థకామా చ తం విశమ్య మనిశ్చయమ్ ।
బభూవ పరమప్రేతా పిత్తిం ప్రాప్యేవ మంథరా । 4

అథ సా కుషితా దేవీ నన్యత్ కృత్వా వినిశ్చయమ్ ।
సంవివేచితా భూమా పవేశ్య క్షుకుటేం ముఖే । 5

రతస్త్రితాణి మాల్వాని దివ్యాన్యాభరణాని చ ।
అపవిద్రాని కైకేయ్యా తాని భూమిం ప్రపేదితే 6

తయా రాన్యవవిద్రాని మాల్వాన్యాభరణాని చ
అశోభయంత వసుధాం నక్షత్రాణి యథా నభః । 7

క్రోధాగాలే విపతీతా సా బభౌ మలీనాంబరా ।
ఏకవేణీం దృఢం బద్ధ్యా గతనత్క్షేప కిన్నరీ । 8

అభ్యాప్య తు సుహరాజ్ రాఘవస్యాభిషేచనమ్
ఉపస్తానమమజ్ఞాప్య ప్రవివేశ నివేశనమ్ 9

అద్య రామాభిషేకో నై ప్రసిద్ధ ఇతి జజ్ఞివాన్
ప్రియార్థాం ప్రయమాఖ్యాతం వివేశంతఃపురం నశీ । 10

న కైకేయ్యా గృహం శ్రేష్ఠం ప్రవివేశ సుహృదుః ।
పాండురాభ్రమివాకాశం రావణయుక్తం నిశాకరః । 11

పానాత్ముడైన మంథరమ్మగోరిలకు ఎక్కిగా లోనైన అక్షక విషముపూసిన బాణముచే కొట్టబడిన కిన్నర స్త్రీలె నేలపైపడి చుుండెను - (1)

మిక్కిలి తెలివిన అక్షకేయి తనకర్తవ్యమును మనస్సున నిశ్చయించుకొని నీవు తెల్పినదంతయు మిక్కిలి సముచితముగా ఉన్నది - అని మంథరచో నెమ్మదిగా పచ్చిను. (2)

మంథరతోరలకు తలయొగ్గినదై తననిర్ణయము ఫలించునో లేదోయను ఊగినలాటకాంతముగా దీనురాలియున్న ఆ కైకేయి నాకన్యనకి కడినిచ్చాడుట విడుచుచు తనకు సుఖావహామిగ మార్గమును గూర్చి క్షణకాలముపాటు ఆలోచించెను. (3)

కైకేయికి అత్తగారులను, అమెకాళ్ళనిధిని కోరుచున్నట్టిదియు నన మంత - అమె (కైక) దుఃఖ విశ్చయమును విసి, కార్యము నిర్ణయించినట్లుకనే అచించి, అకమ స్థితురాలాయెను. (4)

అక్షకేయి అట్లు బానిసగా నిశ్చయించుకొనవలసిమిక్కి కొడుముతో కనుబొమలు ముడిసేసినదై నేలపై పరుండెను. (5)

కైకేయి కొడుముతో పనికొట్టిన చితములనుగరములు, దివ్యములైన అభరణములు అంటినేలపై వెల్లావెడలుగ పడియుండెను అవె అట్లు పోల్చెనైన మూల అభరణములు అగ్నియను నెగ్గెతోలు అంతాను పండువలె అగ్నేశమును శోభిల్లలేముమందెను. (6, 7)

మరెవెత్తమును వార్చి కేశములను ఒకే జడగా ముడివైచుకొని, కోపగ్రహమున నడిచుచున్న అక్షక క్షురం కృశించి, అదేతన స్థితిలోనున్న కిన్నరాంగినదలె ఉప్పుమందెను (8)

దశరథకుమారాజు మమంత్తుడు మొదలగు అనిపులకు శ్రీరాముపల్నాటిషేకమునకు పంబుండించిన నిర్వాహనమును అజ్ఞలను ఇచ్చెను, తరువాత గురువైన వసిష్ఠునిఅనుజ్ఞనుబడసి, అయిన తనఅంతఃపురమున ప్రవేశించెను. (9)

శ్రీరామునిపూజింపకవిషయము ఇచ్చిదే'దా నిర్ణయించబడినది ఇంతవఱకును ఈ శుభివార్త అంతఃపురమునందలి రాణులకు తెలియకుండవచ్చును గదా! అని పుత్రులొత్తిన కేశిథిడు లాచించి తనకు అత్యంత ప్రతిపాత్రురాలై, కైకకు ఈ సైయవ్తాపి వెల్పుటకై అమె యంతఃపురమున అడుగిడెను. (10)

కృపపైస పేనుముల గలిగి రావాయుక్తయైతలకాశమున చంద్రుడు ప్రవేశించినట్లు మహాయశస్వియైన దశరథుడు కైకేయి యొక్క అంతఃపురమున ప్రవేశించెను. (11)

మహిర్విగ్రహంఘ్రమ్ కౌంతపాంసరుతాయుతమ్,
వాదీతరకనంఘ్రమ్ కుబ్జావాకునికాయుతమ్ 12

లతాగృహైశ్చైతగృహైః చంపకాశోకశోభితైః
దాంతరాజతపావర్ణవేదికాభిన్నమాయుతమ్ 13

నిత్యపుష్పఫలైర్వృక్షైః వాపీభిశ్చోచశోభితమ్
దాంతరాజతసావర్ణైః సంస్కృతం పరమాపనైః 14

వివిధైరన్మహానైశ్చ భక్త్యైశ్చ వివిధైరపి,
ఉపపన్యం మహాదైశ్చ భూషితైః త్రిదివోపమమ్ 15

తత్సవిత్య మహారాజాన్ నృమంతపురమ్మధ్వినుత్,
వచదచ్చ సీయాం రాజాన్ నైకేయూం శయనోత్తమమ్ 16

స కామబలనయ్యుక్తో రతిర్థం మమజాభిసః,
అపశ్యన్ దయితాం భార్యాం వనచ్చ విమసాద చ 17

వ హి తవ్య పురా దేవీ తాం వేదామత్యపకృత,
న చ రాజా గృహం భూవ్యం ప్రవివేక కదాచన 18

తతో గృహగతో రాజాన్ నైకేయూం పశ్యన్మచ్చత,
యథాపురమ్ అవిజ్ఞాయ స్వార్థలిప్తుమపండితమ్ 19

నరహరీత్యథోవాచ సంతతస్సా ముక్తలాంబరిః,
దేవ దేవీ భృశం క్రుద్ధా శోభాగారమధిదుతా 20

నరహర్యా వచః శ్రుత్వా రాజా కరమదుర్మనా
విమసాద పున ర్మాయో బుభుక్షువ్యకులేంద్రియః 21

తత్ర తాం పతితాం భూమా శయనామ్ అరథోపితామ్
ప్రతప్త ఇవ దుఃఖేన పోఽపశ్యత్త్యగతపతిః 22

స నృపస్తమనోం భార్యాం ప్రాణభ్యోఽపి గరీయసీమ్,
అపాపః పాపసంకల్పం దదర్శ భరణీలలే 23

లతామివ వివిష్ణుత్వాం పతితాం దేవతామివ,
కిన్దరీమివ నిర్మూలాం చ్యూతామ్ అన్యథాసం యథా 24

అనట చిరుకలు, వెనుట్లు క్రౌంచపక్షులు, పాచిలు మొదలగు పాల్కలదనములు వివిధములుండెను. వివాహముచుండుతాళపుములు నీనులందు గావించు నుండెను. గూచివారు, పాట్టివారు వాని స్త్రీలు తమకడుదూడరి సంపంగులు, అశోకములతోఁబడిన లతాగృహములు, విత్తగృహములు శోభిల్లుచుండెను. దేవతములతో వెంబబంగారములతో స్కృతములైన నేదికలు రాజిల్లుచుండెను. రోమావృక్షములతో నిత్యము పుష్పంబుదే, అలింబడి పక్షులులు దిగుమకాళ్లులు ఒప్పాఁజుచుండెను. అంతః పోజుగార్లుగలతో శ్రింగవిజయి కన్యతాసంఘములు అంబు శరలందుచుండెను. (12-14)

ఆ ప్రదేశము విగ్రహములకు అశ్వపాములతో పక్షిసేనములతో మునుపటివలెమోదించుచుండెను. దిక్కుల నెదురైన చంద్రకాములతో గలూడు పుష్ప కైకాగ్రహము ఒక దిన్నచింపమునకు తేజవిల్లుచుండెను. శకలంబుదంతతో తూలతాగులను అట్టి అంతఃపురమున దళితుడు ప్రవేశించుచు వాని శయనము నొకమునుపల తల్పముపై ఆయనకు చత్యంత సీయమైన శైక కరకుండలము. (15-16)

ఆ మహారాజు ఉద్దీపనమునవృద్ధిపముచే కామోద్రిక్తుడై అది కలికి తనవకాలమున బాచించెను. తనముగ్గులతోఁబాఁబాఁబాఁ (కైక) కనుడకుగిడుటచే అతడు పత్తికా నీలకంఠా అని పిలిచెను. సకలగ్రామము రాకసాపుటచే సంతాతాంబుడయ్యెను. (17)

మున్మోహమున అతనికి అసంయుక్తముగ అన్యులంబించి యుండెదడు. రాజ్యమును అపిధముగా నిర్వాహమును రాదున్న ఆశయనమంచుకమున సుప్రేక్షించెయ్యుండెదడు. (18)

క్షైకమ్యాత్మ ముతో స్వప్రేక్షించెనును సారించెనె. అత్యయ్యు పుగతి తెలియక, రాజు వచ్చుటచే అనుమతమున ప్రవీరాగి (వృరసాంకురాదని ఇదిగము) అప్పుడు అంతఃపాఠి భాగముతో పరామితి అంబుకాని లంబి ఫలూ కాగారు విత్త కైక కుద్దుకల్ల. దుగరునాడును కోపానాడును అతనికి - అని తెలియెను. (19-20)

ప్రతీకరములు తెలియదగా రాజమనము కంపరపయెను. అతడు ఇంకను వివిధములను భోషయ్యెను. అయ్యుకాళ్లు దేతులు ఉదలకసాను బుద్రియముల్యయును వ్యూహములయ్యెను. (21)

ఆ లంకరముహూహ రాజ్యస్థాయికి తగినరీతిగా కోపమును, చ మామిపై విడియున్న అ కైకముని జూచెను. ఆ తది అరడు దుఃఖవారముతో తొందరిసాయెను. (22)

దీ సాపమునూ ఎఱుగటి ఆ వృద్ధమూలి తాను ప్రాణములకన్న విద్యుగా మోచుకొనుచున్న తనవడి చుటకన్య అగర్భముగా అయక బూని, కటిక నేలపై పడియుండగా దిగులుతో జూచెను. (23)

పూర్వగా శ్రుంచితేయబడి నేలపాకైన తేగవలెను బూమిపై పడి ఆశ్చర్యముగల్గుచున్నదేవతవలెను. అకాశమునుండి మిదివేయబడి, దీనిపై యున్న కన్నురకరుగవలెను. దివినుండ

మయూమివ పరిభ్రష్టం హరిజేమివ పంయతామ్,
కలేణుమివ దిగ్దేవ విచ్చాం మృగయునా వనే, 25

మహాగజ ఇవారణ్యే స్నేహతో పరిమమృతృ తామ్,
పరిమృత్య చ పాణిభ్యామ్ అభివం త్రస్తచేతనః, 26

కామీ కమలవ త్రాక్షీమ్ ఉవాచ మవితామిదమ్, 27

వ తేహనుభవానామి క్రోధమ్ ఆత్మని సంశ్రితమ్
దేవి కేనాభిశస్యాసి కేన వాసి నిమానితా, 28

యదిదం మమ దుఃఖాయ శేషే కల్యాణి పాంసుమ్,
భూమా శేషే కీమర్థం త్వం మమ కల్యాణచేతసః, 29

భూతోవహతచిత్రేవ మమ చిత్రప్రమాధినీ, 30

సంతి మే కుశలా నైవ్యాన్వృథియస్తాశ్చ సర్వభః,
మథితాం త్వం కరిష్యంతి వ్యాధిమ్ ఆచక్ష్య భామిని, 31

కన్య నా లే స్రీయం కార్యం కేవ వా నిస్రీయం కృతమ్,
కు స్రీయం లభతామకన్య కో నా మషమాధస్రీయమ్, 32

మా హోదీ మా చవార్తీ స్త్రీం దేవి సంపరిహాషణమ్
అవధ్యో వద్యలాం కో నా కో నా వధ్యో నిషుచ్యతామ్, 33

దిరిద్రః కో భవత్వాఢ్యో ద్రవ్యవాన్ వాప్యకించనః, 34

అహం వైవ మరీయాశ్చ పర్యే తవ పశానుగాః,
వ తే కింవిదభిప్రాయం వ్యాహంతుమ్ అపామసత్సహ, 35

అత్మనో జీవితేనాపి బ్రూహి యన్మనసేచ్ఛసి,
ఇలసూత్యని జానంతీ న మాం శంకితుమర్హసి, 36

కరిష్యామి తవ స్రీతం సుకృతేనాపి తే శనః, 37

యావదావర్తతే చక్రం తావత్ మే వసుంధరా,
ప్రాచీనాః సంఘసోదరాః సౌరాష్ట్రా దక్షిణావళాః, 38

ఇదికి కారి ముముచ్చుకగా ముచ్చి అన్నదనవలెను. ఎమియు మోహంబంతేటంబుకై నైదిశింపబడి, శక్త్యమునెంతవేడని మాయవలెను. కలలోకొక్కొక్క చోట్లబడిన రేడియలిను, అడలలో వేలగానిచే వెనుముఠాపవటామెలో కొట్టబడి సంలాపమైనది. గుటియైన అడవినులవలెను అక్షిక చిచ్చుబోయుచున్నది. (25-26)

ఒక మగదేవుడు అరణ్యమున అడుగెనుగును తాకినట్లు అతడ మెమ సమతో న్నశోమెను కామెచ్చతోన్న చళియడు ఈమె ప్లేమెను కోరుకొనుచున్నదా? లేక అనారోగ్యముపాలనదా? లేక క్రుద్ధులైయున్నదా? అందులన కల్లు పరీయమన్నది? అని తికమకపడెను. తవచేతులతో అమెను నిమియమ కమలలోదన యగు అక్షికలో ఇట్లునుడివను. (26-27)

"ఓ దేవి! ఎదు నాస్థిల కొవకొగమేమో తెలియదు- నిన్ను వశైవమ నిందించిరా? లేక అవహనించిరా? ఓ కల్యాణి! నీవు ఈ నిడమగా ద ములో ఎందుకొనియుందుటవలన నా మనస్సు పిక్కిరి బా. పదునుపొంది ఇట్లెదులకు వేసితివి? నీ అలిమరములనన్నింటిని తిట్టవాడనునెడు ఉండగా దయ్యము పట్టినదానినలి నామరను మ క్షోదపెట్టుమ ఏల ఇట్లు నేలపై పరుండముంటివి? (28-30)

ఓ బాదినీ మనకు మనశైద్యులకు కొడువలెదు. నా సోమములో మరంధలును మిక్కిలి హాయిగా ఉన్నాడు. నాలు నీ అనారోగ్యమును తొలగించ నికు స్వస్థత చేకూర్చులను ముందుగా నీ వ్యాధియేమో తెల్పుము. నీవు ఎవరికైకను మేలు చేయదలచుకొంటివా? నికు ఎవరైనను అస్రీయము చేసినారా? ఇప్పుడు మేను ఎవరికి తాళమును కలిగించవలెను? ఎవరిని తీవ్రముగా రండియవలెను? ఓ దేవి! నీవు ఏడువకుము. దుర్బరమైన నీవరితాపమును మామము. నీ నిర్దోషమైనను వధింపినదా? ఉరిగొడ్డకు గుటియైన వారిసంపరిసరము పెడిది పెట్టవలెనా? తెలుపుము. ఏ దరిద్రునినెవను అంపన్నునిగా వేయవలెనా? తక ఏ సంపన్నునినెవను నిర్మియునిగానింపవలెనా? ఎవరియియు. (31-34)

నేనును నా వారందఱును నీ అధీనములోని వారము నీ మనోరథము అరియేనెను పట్టిదెను. కాదు! మేను ఎలాకొంచెము నీ మనసులోని మాటను ఎప్పుంకోరముగా తెలుపుము నా ప్రాణములనొడ్డియెనను దానిని తీర్చెదను. వాస్తా నీకుగల అభివారమును నీవు ఎఱుగుదువు కమక నీవు ఎన్ను ఏ మాత్రము సంబోధించరాదు నా పుణ్యముపై ఆన నీ ఇష్టముచ తప్పక వెఱవేర్చును. (35-37)

ఓ కైకేయి! నూర్యకక్తి పోముంతవఱకుగల భూమండలము లంతయును నా అధీనములోపెచ్చిది - తూర్పువశల దేశములును, పంధుసావీరిసౌరాష్ట్రములును, దక్షిణావళమువశల దేశములును.

సంగాంగమగధామత్వః సమ్మదాః కాశికోసలాః ।
తత్ర జాతం బహుద్రవ్యం భవభాన్యమణాధికమ్ । 39
తతో వృణీశ్వ కైకేయి యద్యత్ త్వం మనవేచ్ఛసి । 40
కేనాయాసేన తే భిరు ఉత్తిష్టోత్తిష్ట శోభనేః ।
తిర్జ్జుం నే బ్రూహి కైకేయి యతస్తే భయభాగవత్ । 41
తత్తే వ్యసహస్యోమి ఏహాకమిత కశ్మిదాన్ । 42
తథోక్తా సా సమాశ్చస్తా వక్త్రకామా తదస్మయమ్ ।
పరివీడయితుం భూయో భర్తారమ్ ఉపచక్రమ్ 43

అంగంగమగధ మత్స్యవేశములును, కాశికోసదేశములును
సకలసందర్భతో విలతగుతున్నవి. ఈ దేశములోగల సమసింధు
దేవర్యాదీపివర్షమునును నిడువైమహిమగా కోపగొనియి (38-40)
2 భయస్వభావురాలా! భూమిసెబడి బోర్లును అయాసపడుట
యందులకు? ముందరీ లేలేము. నీభయకాలమును బొల్పుము
సూర్యుడు మంచును మఱుమాయమొనర్చినట్లుగా నేను
దశయమును తొలగింతును- (41-42)
మహారాజా ఇట్లు పలుకగా కైకేయి కొంతవఱకు ఉబడిల్లము
అయినను అస్తియై గామదనరాసాదీకవిషయమున చెప్పినట్లుకదై
మిగుల వీడెనును అయినను ప్రతిజ్ఞాయామున బంధించుటకై
అయినచే ప్రతిజ్ఞ వేయించుటకై ఇట్లు పలుకసాగెను- (43)

ఇత్యార్తే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే దశమస్తంభః (10)

వాల్మీకిమూర్తిపరిపతప్తై ఆదికావ్యజ్ఞైః శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు వదియవస్తంభము సమాప్తము

* * * --

11. సదునాకొండవసర్గము

కైక దశదళమహారాజును ప్రతిజ్ఞబద్ధునిగావించి, తన రెండు వరములను కోరుట.

తం మన్మథశరైర్నిర్మితం కామవేగవళామగమ్
ఉవాచ పృథివీపాలం కైకేయీ చారుణం వచః । 1
నాస్తి విప్రకృతా దేవ కేనచిన్నానమానితా
అభిప్రాయస్తు మే కశ్చిత్ తమిన్మామి త్వయా కృతమ్ 2
ప్రతిజ్ఞాం ప్రతిజానీష్య యది త్వం కర్తుమిచ్ఛసి
అథ తద్వ్యాపారిష్యామి యదధిస్తార్థితం మయా 3
తామువాచ మహాచేజాః కైకేయీమ్ ఈషరుత్స్మితః ।
కామి వాస్తేన సంగృహ్య మూర్ధజేషు శుచిస్మితామ్ । 4
అవలిప్తే వ చానాపి త్వత్తః సేయతమా మమ
మనుజో మమబివ్యాఘ్రాత్ రామారహ్యో న విద్యతే 5
తేనాజయ్యేవ ముఖ్యేన రాఘవేణ మహాత్మవా ।
శపే తే జీవనార్తేణ బ్రూహి యస్మహసేచ్ఛసి । 6
యం ముచార్హసువశ్యంస్తు ఓ జనేయమ్ ఆహం ప్రసేమ్ ।
తేన రామేణ కైకేయి శపే తే వచనక్రియామ్ । 7

మన్మథ వాగములచే కొట్టబడి కామవేశములకు రోసిన
ఆ మహారాజుతో కైక ఆదిరాజులముగా ఇట్లు మడిసెను 1)
2 తేనా నష్టాస్యమి తిర్కా దింపలేదు అవమానింపలేదు.
నాకొక కోరికగలదు రావినీ ఏవే తిర్కాలము ఇట్లు
చేయదలచినచో సమాగమార్హకముగా నాకు మాట ఇమ్ము
అనంతరము నాకోర్కెను వెల్లడింతును 2-3)
మిక్కిలి కామవిరతాక్షుడై అతంతతోపి న్ని దశరథుడు
అమెతిరమిన్న తనబడిలోనికి వేచ్చుకొని, (వేసెల్లప్పుడును నీ
అజ్ఞానువర్తికే గదా! ఇంక ప్రతిజ్ఞతో పవిత్రమి? అను
బాముతో) ఒకంత దింపానొనెచ్చెను. తన పారికపాటుచున్నదని
చెబునన్వదించించుచున్న అమెయొక్కవేశములను నిమిరుచు
అతడు ఇట్లు వచించెను- (4)
"ఓ సౌభాగ్యగర్విణా! ప్రేరలో నీవే నాకు ఎంతయు
ప్రియతమురాంభ. పురుషులలో నాకు వరోత్కృష్టుడైన
రామునికంటెను ప్రేయస్సైనవాడు మఱియొకడు లేడు"- అని
వీవెలుగవా? అజేయుడు. కనుసంశయాలలో ప్రముఖుడు, మిక్కిలి
బుద్ధిమంతుడు నాకు సౌగములకంటెను మిన్నయైనవాడు వని
ఆరామునిపై ఒట్టు పెట్టుకొని చెప్పుచున్నాను సజ్జనుగా నీ
మనసులోని కోరికను ప్రకటించుము. ఓ కైకేయీ! నాదివ్వాది
రాముని జాడక ఒక్క క్షణకాలముపాక్షనను నేను బ్రతికి

అత్మనావాత్మజైశ్చాన్యైః వృణో యం సునుజర్జరమ్ ।
తేన రామేణ కైకేయి శపే తే పంచనక్రియామ్ ॥ 8

భద్రే హృదయసుహృతత్ అనుమా శ్యోద్ధరన్య మే
ఏతత్ శమీన్య కైకేయి బ్రహ్మ యత్ పాథు మన్యసే ॥ 9

ఐంమాత్మని జానంతీ న నూం శంకియమర్హసి ।
కరిష్యామి తవ స్థీతిం సుక్కుతేనాపి తే గపి ॥ 10

సౌ తవర్జమనా దేవీ తమభిప్రాయమాగతమ్ ।
నిర్మాత్యస్థాన్య హర్తాన్య అభాషే దుస్సహం తవః ॥ 11

తేన నాశ్యేన వంశ్యస్తా తమభిప్రాయమాగతమ్ ।
న్యాజహోర మహాహోరమ్ అభ్యాగతమివాంతకమ్ ॥ 12

యథా క్రమేణ శపసి నరం మమ దహసి చ
తచ్ఛ్రవ్యంతం క్రమస్త్రీంశత్ దేవాహ్నిపురోగమా ॥ 13

కంధ్రాదిశ్చో వభచ్చవ గ్రహో రాత్ర్యహనీ దిశః ।
జగచ్చ ష్పథిదీదేయం సగంధవ్యా వరాక్షసా ॥ 14

సింహరాజ భూతాని గృహేషు గృహదేవతాః ।
యాని చావ్యాని భూతాని జానీమః భవీతం తవ ॥ 15

నత్యంభో మహాతేజా ధర్మజ్ఞా మనమాహితః ।
నరం మమ దదావ్యేష తవ్యే శ్రవ్యంతం దేవతా ॥ 16

ఇతి దేవీ మహిష్యేనం పరిగృహ్యభిశస్య తః ।
తతః పరిమంథాచేదం పరదం కామమోహితమ్ ॥ 17

నృత రాజన్ పురాతన్యత్తం తస్మిన్ దైవామరే రణే ।
తత్త చాఽచ్యవయత్త్వత్తః తవ జీవితమంతరా ॥ 18

తత్త చాపి మయా దేవ యత్తత్తం సమభిరక్షితః ।
బ్రాహ్మణ్య మతమావామాః తతో మే సుదహో పయో ॥ 19

యందజాలకు అట్టి రాపివిస్తే ఎవరమివేసి పడుచున్నాను-
గామనికొకటై వేయి కా శ్రాణమును గాని తగిలరకుమారులను
గాని జంపమిత్తునుగాని త్యజియించును కా శ్రీరామునిపై
బాధానో బుష్పపన్నాను పీ క్యాదే కైకేయీ నాశితమలను
ననుమ నా రామమును అర్జును చేసికొ నన్ను ఉద్ధరింపు
నా క్రికరణపువ్వున ఎద్దిది యోగ్యమిదినిలో ని కౌరికను
తెల్లదీయించు ఎవ నాకుగల గాధనువాచిమను ప్రియలో పెట్టుకొని
నాపై న మోపించు పడుము - నా అభ్యాములకై నానీ నీ కోర్కెను
దీర్చి నీకు స్థియిమొదల నాదెదను. (8-10)

మఱచి పురీకనినిధిగా శ్రీరామునిచిహ్నము బలితుని
పట్టాదీతము జరుగజరచు సంకల్పముగల అ జ్ఞైక తప
అభిప్రాయమునకు అనుగుణముగా రుద్రుడు శుభముచేసి
మొందుకు రాగా, తనకుమార్తెగల ప్రియతమిద్దితో సంతోషించు
అయవతో దుస్సహమైన హులులకై ఇట్లు ఎలికెను. (11)

ని మన వధియును తరలమ అని ప్రతిజ్ఞ చేసిన దురద
మామన నాకు ప్రియ కైక శతహృత్తుగా వచ్చి వైదరేన మృత్యుశై
వతే వయంకొత్తిన తపిఅభిప్రాయము ఎ పెట్టిదీరిమి. (12)

"ఓ మహారాజా గామనిస్తా" మే నీ పురుషునిమన ప్రమాణము
శపి నీవు వరములను ఇచ్చుచున్నావు- వీష్ణు పరిక్షప ఈ
మోలంకా అన్ని వెంటలకు ముప్పదిమిరాగ (కోట్ల)మంది
దేవతల సాక్షులు మార ఎంద్రులు, ధామ్యకాములతోహదిన
ఎమెస్టులు, వానరాసులు, రాక్షసభవన్లు, పకిరిదిశలు,
అరవ్వులు రాక్షసులు, సింహులు ఎమెస్టులు, శృంగులు
అరికె తగిలరపోతముల ఎ ప్రతిజ్ఞచేసెములు ఎమెస్టులు
(దీరికె నారు అందిలవ సాక్షులు) (13-15)

"ఓ అకలదేవతలరా" అభ్యంధుగు మిగిలి క్రిందిన్నవి
సమీపర్కమలను ఎళి ఎళు ఎని రుద్రుడు పట్టి సమం పాట
దేనినాడై నాకు సరమంగను ప్రసాదించుచున్నాడు కివేసి మీది
నర్తక విందులుగాక (కమనెంతుకుగాక) అని కైక చేతలతో
ఎరికి ఈ సుమననముదకి వారిని పాక్షులను గావించెను. (16)

కామమోహితకై సుమంతులను శుభ్రులకు ఎద్దవసిన
మహాపన్నులొకటి కైకయన ఈ విధముగా ప్రతిజ్ఞాన్నా గానిది
కైకేయి అయినను పునసలలో ముందెత్తి ఇట్లు ముడివెను. (17)

కాణా కావాడు దైవానినా శుభరాసుని యుద్ధమన జూనిన
భూభూతను గుర్తుకుని కైకము. కాకరేక జరిగెన ఎ ముదమున
శిశువుయొక్క బాణములరెల్లలకు నీవు మోరిల్లితివి ఓ ప్రమా
అ పందగ్గుము సారథిగా మెలకువతో ముప్ప వేల సన్ను
కాపాడితివి ఆ పంతోమ మునున నెపు నాకు రెండు వరములు
ఇచ్చియింటివి దర్శాత్తు నీవు ఎచ్చి ఆ వరములను అప్పుడు

తా తు దత్తా వదా దేవ సక్షేపా మ్మగయామ్యహమ్ ।
అదైవ మ్మధిపీపాల వజాశే వత్యసంగళ 20

తత్ ప్రతిశ్రుత్య భర్తేణ న చేద్దాన్యసి మే వరమ్ ।
అద్యైవ హి ప్రహస్యామి జీవితం త్వద్విజూపితా 21

వాత్మాత్రేణ తదా రాజా కైకేయ్యా న్యవశే కృతః ।
వైచన్యంద వివాళాయ పాశం మృగి ఇవాత్మనః 22

తతః సకమువాచేదం వరదం కామమోహితమ్ ।
వతా యా మే త్వయా తేన తదా దత్తౌ మహీశతే 23

తా తానవహమద్యైవ వక్ష్యామి శ్మణు మే వరః 24

అభిషేకసమారంభో రాఘవస్యోపకల్పితః ।
అనేనైనాభిషేకేణ భరతో మేఽభిషిచ్యలామ్ 25

యో ద్వితీయో వసో దేవ దత్త ప్రతేన మే త్వయా
తదా దైవాసురే యుద్ధే తస్య కాలోఽయ మాగళః 26

సవ పంచ చ ఏర్లాణి దండకారణ్యమాశ్రితః
చీరాజినజటాధారి రామో భవతు తానవః 27

భరతో భజరామద్య యోసరాజ్యమ్ అకంఠః 28
ఏష మే వరమః కామో దత్తమేవ వరం వృణో 28

అద్యైవ హి సశ్యేయం సయంతం రాఘవం వవమ్ 29

వ రాజరాజో భవ సత్యసంగరః
కులం చ శీలం చ హి రక్ష జన్మ చ
పరత్రవాపే హి వదంత్యమత్రసుం
తపోధనాః సత్యవచో హితం వృణామ్ 30

సేకడనే న్యసముగా ఉంచెతిని 19 కేకేయీశములను ఇప్పుడు నేను కోరవలయును నేను ఏకానీయ ప్రత్యక్షు కల్యణికి భీష్మముననుసరించి కాకు ఇప్పుడు ఆ వరములిను ఈయనల సేతిరిస్తానునును గుఱియైనదావపై కేమి ఈ క్షణముననే కా స్తానములను త్యజివేదము (18-20)

కేకేయీశు జీ కుల అందుటనే ఆ క్షణమునకు లక్షర్థిమనదేన లేకే పరుగువదిగునవచ్చి వలలో చిక్కుకొని, వివాళమునకు దొనగును- అట్లే దశరథుడు ఇదివరలో తానిచ్చిన వరములను గుర్తుచేయును కైక పలికిన మాటలనే ఆకెకు గుఱియొను. అతడు తనప్రతిజ్ఞననుసరించి, భీష్మునకు కల్యణికి కైక వచ్చిన మాయావాళములలో చిక్కుకొని, ప్రమాదమును కొనితెచ్చుకొనెను. అతడు ఒక్క సారిగా కోర్పుబ్రాతను- 22)

ఆ పీష్ముల కామమోహితుడును పరములను ఇచ్చిన వాడును వర సకలముతో కైకకు ఇట్లవెను. 'ఓ మహారాజా! అప్పుడు నీవచ్చిన రెండు పరములను నేను ఇప్పుడే అడుగుచున్నాను. సావధానమున అంగీకరింపుము (23-24)

5 నానా శ్రీరామునికొకటై ఏర్పాటు చేయుచున్న సామగ్రిలోచేయ నువాచములలోడను నేడే నా భరతుని యువరాజునట్టాల్పిషిక్కుని గావించుము. ఇది నా మొదటి వరము. (25)

6 దేవా! అవాడు వైవానురంబుగ్రామమున వీవు నామీది ప్రేమతో నాకు రెండవవరమును కూడ ఇచ్చియుంటున్నావని గావించి కోరుకొనుటను నీ మునుషు అనుష్ఠవైసి. శ్రీరాముడి నామరెండు, తంక వరమును రచించి, కాబాచార్యులు దండకారణ్యమునకు పల్లి తామసవృత్తితో ఆవల వెనుసాటుగు ఎంతవూరములు వివిధించిరిను ఇది నారెండవ వరము. (26-27)

కేకే భరతునకు ఏమిటలేని శత్రుత్వమునులేని, యువరాజాపికారిమి దక్కినలేను- ఇప్పుడే నేను మోయియుండనే శ్రీరాముడు పరములకు వెళ్లవలెను ఇవియే నాఅభీష్టములు- ఇది. అలో నీవచ్చిన వరములనే నేను కోరితిని (28-29)

రాజులకే రాజులైన (మహారాజులైన) ఏవు సత్యమునకును ప్రత్యక్షును కల్యణరయుండ నీయశమును శీలమును ధర్మమునుకొనును ఏ ధర్మ సార్థకము చేసికొనుము మునిషులకు ఈ లోకము నందిను ఎరాస్వర్గి దోకమువందును సెకలసౌఖ్యములను ప్రసాదించుటకు సత్యవాక్కురిసాంసమే అత్యుత్తమసాధనమని తపోవసులు నుడువుదురు- (30)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే నాల్గిశీయే అదికాచ్యే ఆయోధ్యాకాండే వీకాదశస్కంధః (11)

నాల్గిశీమనార్థిపరిచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి రాయాధ్యాయమునందు ఎదునొకొండనుభ్రమ సమాప్తము

12. పండ్రెండవసర్గము

శ్రీరాముని పదములకు ఎంపెడి విషయమున దశరథుడు మిగుల వేరీతనందుచు కైకముంచరి తన ఆవేశము ప్రకటించుట.

తం: పుల్కా మహారాజ కైకేయ్యా దారుణం వచః
చింతామీ లభినమాపేదే ముహూర్తం ప్రతాప చ॥ 1

నేన్ను మే ముది వా స్వస్థః చిత్తమోహోఽపి వా పదు,
అనుభూతోపనర్గో వా మివసో నాన్యోవ్యధవః,
ఇది సంఘింత్య రద్రాజా వాధ్యగచ్ఛత్ తదా మఖమ్॥ 2

ప్రతిభభ్య నిరాత్ పంజ్ఞాం కైకేయినాక్యరాదీతః,
వ్యధితో వీక్షణశ్చైవ వ్యాఘ్రం దృష్ట్వా యథా ష్మగః॥ 3

అపింహరామోమాసేన్ జగత్కాం దీర్ఘముచ్ఛజన్,
మండలే పశ్యగో రుద్ధో మంత్రేత్రివ మహావిషమ్॥ 4

అహం ధిగితి సామగ్నో వాచముక్త్యా నరాధిప,
మోహమాపేతివాన్ భూయః శోకోపహతవేతనః॥ 5

చిరేణ య వ్యవస్థంజ్ఞాం ప్రతిభభ్య మిదుఃఖితః,
కైకేయీమ్ అబ్రవీత్ క్రుద్ధః ప్రదహన్వివ చక్రాపి॥ 6

వృశంపే దుష్టచాత్రిత్రే మలస్యాస్య వివాశని,
కిం కృతం తవ రామేణ పాపం పాపే మయాపి వా॥ 7

యదా లే జనపీతుల్యాం వృత్తిం వహతి రాఘవః,
తస్యైవ త్వమసిద్ధాయ శీం విమిశ్రమిహోద్యతా॥ 8

త్యం మమూఽఽ త్వనివాగ్ధం భవం నృం ప్రవేశతా,
అవిజ్ఞానాన్వయమతా వ్యాతీ తీక్షణిషో యథా॥ 9

జీవలోకో యదా నర్యో రామస్యాహ సుతాస్తవమ్,
అపరాధం క్షమయ్య త్కృణ్ణామిస్తవహం మతమ్॥ 10

అంతా అమహారాజ కైకేయి ఎరిగిన కష్టకరోరపైన నదనములము విసంఘితి మిగుల చింతాక్రాంతుడయ్యెను, నుతేయు ఒక క్షణకాలముపాటు మిక్కిలి నిలిచావమునకు తోవయ్యెను. (1)

సోమనిష్ఠుగా నిత్యభావముగల కైకేయి రాజుపట్టాభిషేకమునకు ముప్పురముగా వెట్టి ఎటుకుడ బంబింపము - కనుక ఇది స్వప్నము గావచ్చును నిద్రయేలేచి నాకు కంఠపట్టుయేర్పడు? లేక ఇది నా ఎత్తుడను కావచ్చును. భవపెడుక క కారణమేమియు కనబడదు. అందువలన ఇది జన్మాంతరసంఘటనస్మృతయో? జన్మాంతరమునందును ఇట్టిసంఘటి అపరిచయము- కాబట్టి నామనస్సునకు ఉన్మాదము వీర్పడినదా? అని పలు విధముల పీఠికించుచు రాజు దుఃఖపడసాగెను. (2)

కైకేయి యొక్క మాటలదెబ్బలకు స్పృహను కోల్పోయిన దశరథుడు కొంతసేపటికి తెప్పిరెట్టియు, మరల దుఃఖితుడై, అడుపుకొని జాపిన లేడివలె నిలిచిపోయెను. పిమ్మట అతడు కుట్రవేలపై నతికిలబడి సాములూడు గీచిన వృత్తాకార మండలముం మర్రితములనే బరిదింపబడిన మహావిముర్చియు పలి. నిడ్డాల్పులు పెడువపొగెను. (3-4)

చో నీమిగో అని పలుకును ఆ మహారాజు శోక్కునముచి ప్రితివ్యమును కోల్పోయి, మఱల సుూర్మితుడాయెను. (5)

కాలతడవునకు స్పృహరాగా ఆ రాజు సంతయు దుఃఖితుడై క్రుద్ధుడై, తనయాపులతో కైకను దహించివేయుచువృనానివలె చూచును అమెతో ఇట్లనెను- (6)

"ఒకే క్రూరురాలా! దుష్టరాలా! ఎంతమాలుకురాలా! సా సాయురాలా! రాముడు నీకు చేసిన అపకారమేమి? నేను వేసిన దోషమేమి? ఆ రాజపుడు అనుక్షణము నిన్ను తల్లినవలె సేవించుచుండువాడు గదా! అట్టి రామునకు నీకువేయుటకు ఏందులకు న్నానుకొంటివి? అట్టి కోరిక కోరుటకు నీకు నోరెట్లుపచ్చునది? (7-8)

నీవు రాజకుమార్తెవు (ఉత్తమురాలివి) అని తెలుచి, నీతో ఇంతవిషమున్నట్లు ఎఱుగక భయంకరమైన అడు విముర్చియును పలి నిన్ను నా భవనమున ప్రవేశింపజేసి, ఆ విధముగా నామనామును నేనే కోరి తెచ్చుకొంటిని. (9)

లోకమంతయును క్రిరామనిసరగాములనే వేనోళ్ల సన్నిధిగొలుచుండుగా అతడొ పి అపరాధము చేసినాడని నాప్రియముతుని నేను త్యజింతును? (10)

కొనల్కం వా మమిలం వా ల్యజేయమపి వా గ్రియమ్
జీవితం వాత్మనా రామం న త్యేష పితృవత్సంమ్ 11

వరాభవతి మే శ్రీతిః ధృష్ట్యా తనముమగ్రహమ్
అవశ్యతమ్మ మే వానుం నష్టా భవతి చేతనా 12

తస్మైల్లాకో వినా సూర్యం సస్యం వా సలిలం వినా
న తు రామం వినా దేహ తస్మైత్మ మమ జీవితమ్ 13

అడలం త్యజ్యరామేష విశ్రయః సానవిక్రమే,
అపి తే చరణౌ సూర్యా హ్నుశామ్యేష ప్రసేష మే 14

కిమిదం చింతితం పాపే త్వయా పరమదారుణమ్ 15

అథ జిజ్ఞాససే మాం త్వం భరతస్య వ్రేయానియే
అస్తు యత్తతే త్వయా పూర్వం వ్యాహృతం రామం సతి 16

న మే జ్యేష్ఠః సుతః శ్రీమాన్ ధర్మశేష్ఠ ఇతీవ మే
తత్ త్వయా ప్రేమవాదిన్యా పేవాక్షం కథితం భవత్ 17

తచ్చుత్తా శోకినంతస్తా సంతాపయసే మాం భృశమ్
అవిష్టాసే గృహం తూవ్యం సౌ త్వం పరవశం గతా 18

ఇక్ష్యామిజాం కుభే దేవి సంప్రాప్య నమమానయమ్
అనయో నయనంవప్నే యత్ర తే విక్రతా మతిః 19

న హి కీంచదియుక్తం వా విప్రీయం వా పుత్రా మమ
అకరోన్త్యం విశాలాక్షీ తేన న శ్రద్ధధామ్యహమ్ 20

నను తే రామవస్తుల్యో ధరతేన మహాత్మనా
బహుశో హి సుఖాతే త్వం కథాః కథయసే మమ 21

కొనల్కం నా మమిలం నా ల్యజేయమపి నా గ్రియమ్. అంతేగాదు కదా ఈ ప్రాణములను శ్రీ రామ పరిత్యజించెదను కాని ఏత్త పత్నులుడైన శ్రీరామునిమాత్రము విడువజాలను (11)

నా పెద్దకుమారుడైన శ్రీరామునిజొచ్చినప్పుడు నాకుకరోగము సంభవించి మేరయేయించదు. ఒకటి క్షణమైనను రాముని మాచనతో నా ప్రాణములే నిలువవు. (12)

మూర్ఖుడు అవున్నను ఒకవేళ కోకము మనుగడ సాగించిన సాగించుచున్నను నీయే లేకున్నను (వానలు ఎడకున్నను ఒక ఎడముగా నైతే సుతికి, బురికవచ్చును కాని రాముడు లేకున్నచో మృతము కా ఈ దేవాదులో ప్రాణములుండవు. (13)

ఓ హిమంకల్పరాచా! ఇంతవఱకును నీవు చేసినవిల్పకము కాదు. ఎంత శ్రీరాముని వచములకు ఎంతవడిలోచనలను నీయనమునాడి తొలగింపుము. ఇరసా నీసాదములకు ప్రణమిల్లెదను. ఈ దీనుని కనికరింపుము ఓ పాపాత్మురాలా ఇంతటి దారుణమైన దుఃఖించిన నీ మహన్నానకు ఎట్లు వచ్చినది? (14-5)

భరతునిపై నా ప్రేమ యున్నదే లేదో తెలిసికొనగోరుచున్నా? అయితే సరే! భరతుని యువరాజు పట్టావస్థిక్తుని దేయము అని మొదటి పదము కోరితివి. అది నాకు సమ్మతమే. ఇదిగో తే! రామునిపై శ్రీ రామ పెళ్ల కుమారుడు సగ్గుణబాగ్గుణములు గలవాడు. దర్శింపునులలో సైధిముడు అన నాతో నీవు మాటిమాటికి నుడిచియించిన శ్రియబాగ్గుణైన నీవు నాల్గవై కొంత ఆత్మ చెప్పియుండవచ్చును లేక నీకు రామదొంగైన సేవలను బట్టి నీవు ఆ రిషముగా నిండి యుండవచ్చును ఇప్పుడు రామపట్టావస్థవారాధన చేసిన పిమ్మట శతరులు వచ్చిన వాడీరికు లోచ! కోకమున కుంగి. ఈ కోకావామున ప్రవేశించితివేమో! అ కారణముననే నీళ్లు ఇట్లు మిక్కిలి వాతించుచుంటివి (16-18)

ఓదేవి! ఇంతవఱకును ఇక్ష్యామిసప్రజువుల పరిశ్రమ సేచి నయమయింపు అయిదు, పేరునెత్తవలె నెన్నిటి అనంపున మెట్టిర నీకు ఈ విపరీతయ్యి పట్లు వుట్టివది? దీనివలన ఆ సర్వమును నీకు గొప్ప అనర్థము సంభవించును ఇది అండ్ల పొరకము! (19)

ఓ మళాక్షీ! ఇంతవఱకును ఎప్పుడ ము నీవు నాకు హితముకాన వలె చేసియుండలేదు ఆ పియ్యములను ఎలికియుండలేదు కనుక నీవు పలికిన ఈమాట నను నేను విక్రసింతులెదను. (నన్ను విక్షిగులుటకై ఇట్లనుచున్నావోయేమో!) (20)

కవలమెఱుగనికైకేయ! బుద్ధిమంతులైన భరతుడు శ్రీరాముని ఇష్టము ననుసరించి నీకు విశ్వా సంపర్కములలో కలలు కథలుగా నేనుతో నీవు నాతో మునుపునుండెడిరావడ

అన్య ధర్మాత్మతో దేవి వచే వాచం యశస్వినః
కథం రోచయసే భీరు వచ పర్వాణి పంచ వ 22

అత్యంతముకుమారస్య తస్య ధర్మే ధృతాత్మనః ।
కథం రోచయసే వాచమ్ అరణ్యే భృశదారుణే 23

రోచయన్యభిరామస్య రామస్య శుభలోచనే ।
తవ శుశ్రూషమాగాస్య కీమర్థం ప్రవవాచవమ్ 24

రామో హి భరతాద్భ్యుయః తవ శుశ్రూషతే నరా ।
వివేషం త్వయి తస్మాత్ భరతస్య న లక్షయే 25

శుశ్రూషాం గౌరవంబ్రవ ప్రమాణం వచనక్రియామ్ ।
కస్తే భూయస్తరం కుర్యాత్ అన్యత్ర మనుజర్భభాత్ 26

బహునాం స్త్రీసహస్రాణాం బహునాం వోపజీవిణామ్
పరివాదోఽపవాదో వా రాఘవే వోపకవ్యతే 27

సౌమ్యయన్ సర్వభూతానాం రామః తుధేవ చేతసా ।
గృష్ణాతి మనుజవ్యాధుః స్రుత్యైః నిషయవాసినః 28

పత్యేన తోకాన్ జయతి దీవాన్ దానేన రాఘవః ।
సుహాన్ శుశ్రూషయా వీరో ధనుషా యతి శత్రవాన్ 29

గదా 1 దేవీ! దర్శాత్ముడును, యశస్వయువన శ్రీరాముడు
వయనాలుగువందలవలెములకలము వనములలో నివసించుట
నీకు ఎట్లు రుచింపచున్నది? ఈ అకృత్యమునకు ఎట్లు పాల్పడు
చుంటివి? అధర్మకార్యముచేయుటకు వచ్చినది నీ సుహృదు
పైనుండి? (21-22)

తాకివంతనే కంఠిపొయిడి శరీరపాకుమార్మముగలవాడును,
చేళ్ళు వేదరని ధర్మబుద్ధిగలవాడును ఇత శ్రీరాముడు మిక్కిలి
భయంకరమైన అడవులలో నివసించవలెనని నిన్ను ఎట్లు
అభీలపించుచున్నావు? అందఱైన చాళుర్యులగు ఓ వేపి పల్లవమును
అనందమునువాస్తేడి శ్రీరాముడు నిత్యముగా ప్రితితో పెన్ను
సేపించుచుండెడువాడనిచో కట్టి సమనాధిరామున ధూరిముగా
ఉండితేయుట నే మనము ఎట్లు అలోకరించుచున్నది? (23-24)

పర్వదా భరతుపకంబును రాముడే నీకు నివిధములు
చేయుచుండుట నేను గమనించితిని కానీ శ్రీరాముని కంటిను
జరికముగా భరతుడు నిన్ను సేపించుచుండుట దుర్భాగముగా
నేను చూచనేరదు. (25)

శ్రీరామునివల నిన్ను సేపించెడువాడూచె, నీయెడ గాగన
వ్రుత్తులను చూపెడివాడూనె, నీయందు పూజ్యభావమును
(ప్రమాణబుద్ధిని) కలిగియుండునదూనె నీవు చెప్పినట్లు
చేయువాడూనె నుతేయుకడు లేనే లేదు. (26)

మనకడ వేలకొలదివనివారికల, సేలకులు గలరు - వారిలో
ఎ యొక రును శ్రీరాముని మిదింపుగిగాని ఆగునను సూక్ష్మ
అపమానకరముగా మోటాపెట్టగానె నేరెట్లుగనె - అనిగా శ్రీరాముడ
అల్లరిపను గౌరవార్హుడు ఇక ఏకావతని ఒకే నేరతనిని అడవురిప
పంపింపెను? (27)

నరోల్లముడైన శ్రీరాముడు నిర్మలమైన మనుష్యుల్ అమృత
ప్రాణులను అనరిరిరి తేయుచుండును రేకనజలందజీని
అప్పునజేర్చుకొనుచు వారి అడ్డుములద తీర్చుచుండును (28)

రథములంజలంజాతుడైన శ్రీరాముడు సత్యవచనుడు
(స్వధృటి) అమృతముండుండిరి ప్రాణులకు హితముసంపూర్ణ
వారిని స్పృధిమలముగా చేసికొనును నిరసనకు ఎడవానీయునచ
ఒసంగుటవ్వరా వానిని అడుకొని నశమునందులనికొనును
తనహామిగోల అమరాలింముగా కుదేశములను నేయులలో అమృతము

1) ఒకానొకప్పుడు చోళముదారాజు తనకు ఎన్నిహతుడైన మర్కటమీడికట్టారంపంజరమున ఎట్లు అశ్రురెసి - తొమ్మిది
తనెనిగూర్చితానే నేను మునుష్యమాత్రులను (అహ్మనం మానుషం మనో) అని పేర్కొన్నాడుగదా! ఇతలో అభాయువునకు
మోక్షమునిచ్చెను (జులాయుజో మోక్షం చల్లవాన్, అయట ఎట్లు కుదులించు? మోక్షమున ప్రసాదించువాడు చోలవలెను మోక్షము
గదా! (మోక్షం ఇచ్చేత్ జనార్దవాత్ అని గదా ప్రమాణము) - దీనికి సమాధానముగా 'పత్యేన తోకాన్ జయతి' - రాముడు
తనసర్వవచన ప్రభావముచే సర్వలోకములను జయించగల సమర్థుడు - కనుక అతడు మోక్షమువ్వడ ప్రసాదించెను - ఇది ఎ కిడు
వలెకగా రాజు ఆ కండెతునకు కోర్కెలుగా బహుమానములను ఇచ్చి అమృతమ సత్య రొచెను - అని కథ ఎవరు వ్యతిరేకించినదె-

సత్యం దానం తపస్త్యాగో మిత్రతా శోచమార్జవమ్,
విద్యాచ గురుకుశ్రుషా ధువాగ్యేతాని రాఘవే, 30

తస్మిన్నాత్మవనింశమ్ దేవి దేవోపమే కథమ్,
పాపమాశంశసే రామే మహర్షిసమతేజసి, 31

న సత్కరామ్యశ్రీయం వాక్యం తోకస్యస్రియవాదినః,
న కథం త్వత్కృతే రామం విశ్వామి ప్రేయమస్రియమ్, 32

క్షమా యస్మిన్ దమస్త్యాగః సత్యం ధర్మః కృతజ్ఞతా,
అప్యహంసా చ భూతానాం తమ్ ఋతే కా గతిర్మమః, 33

మమ పృథ్వ్య కైకేయి గతాంతస్య తపస్వినః,
దీనం తాలప్యమానస్య వారుణ్యం కర్తుమర్హసి, 34

పృథివ్యాం పాగరాంతాయాం యత్కించదధిగమ్యతే,
తత్పర్యం భవ రాస్యామి మా చ త్వం మమ్యరావిశేత్, 35

అంతరిం కుర్మి కైకేయి పాదౌ చాపి స్పృశామి తే,
తరిణం భవ రామస్య మోఽథర్మో మామిహ స్పృశేత్, 36

ఇతి దుఃఖాభిసంలప్తం చింతంశమ్ అచేతవమ్,
ఘోర్లమానం మహావాజం శోకేన నమభిప్లుతమ్, 37

పాదం శోకార్థవస్యాశు ప్రార్థయంతం పునఃపునః,
ప్రత్యువాచాథ కైకేయా దౌద్రా రౌద్రతదం వచః, 38

యది దత్వా వరా రాజన్ పునః ప్రత్యనుభవ్యసే,
ధార్మికత్వం కథం వీర పృథివ్యాం కథంవిశ్వసే, 39

గురువులను పెక్కినింపంగలెన్ తృప్తిసజ్జనుండొను, రణరంగమున
రమ్యంకాకముదేతలే శ్రువులను జూచుచును, సత్యము, దానము,
తపస్సు, త్యాగము, శ్రేష్ఠ పవిత్రత అర్థములు విద్య, గురుకుశ్రుషా
అనునవి శ్రీరామనియెడను స్థితియేగా దుండొ సద్గుణములు¹
ఓ వీర! ఇట్టి విధిగా శోధించుదు, ఏవాల్లెలవలె శుభసూచిగనలెమ్మడు,
కైకతల్లియ్యడు చని ఇట్లే శ్రీరామని అడవులకు పంపుమని
(ప్రాచువు కోరికను) ఎట్లు అడుగు చుంటివి? (29-31)

జనులందరికినీ ప్రేయమును గల్గించుచు మోక్షాడునట్టి
శ్రీరామని వెనములకు, ఎరిపుటనుగొల్పి మహిమనుగొడ
తలంబాచు ఎడముగా మోక్షాడునట్టి సేకాకై నా ప్రేయపుట్టుకైన
తామునెతో ఈ అస్థియమలమును ఎట్లు ఎలుకలను? (32)

క్షమ, ఇంద్రియవిగ్రహము, త్యాగము, సత్యము, ధర్మము,
కృతజ్ఞత, భూతదయ, మొన్నగు సద్గుణములుగలి నా రాముడు
లేసెదో నాకు రక్షకుడ, ఎవరు? అట్టి రక్షకుని నేను అడవులకు
ఎట్లు పంపగలను? (33)

ఓకైకేయీ! నేను పృథ్వుడను, జీవితమున చివరిదశకు చేరిన
వాడను, శోచనీయస్థితిలోనున్నవాడను, దీనముగా విలపించు
చున్నవాడను అట్టి నాపై నీవు కనికరముచూపరును. (34)

సముద్రములవలకును వ్యాపించియున్న సమస్తభూమిపదలను స
లభించు పరివహించుటను నీకు ఎదుర్కొందురా రాముని
విషయమున క్రోధమును (పట్టుదలను) విడుచు. (35)

ఓకైకేయీ! చేతులుబోకించి నమస్కరించుచున్నాను, ఏ
పాదములను గూడ నక్కరలేమని నామునె రక్షింపుము
స్వతిజ్ఞానంబునశ్చైవ అపర్యమై కన్నులుకుండుగాక శ్రీరామడు
ఇచటనే ఉండుటకు అలసెని అనుచుతింపుము. (36)

ఈ విధముగా కలుకుచు దళింపుడు దుఃఖారోగముతో కుమరి
బోషించి పంపించునామె ఘోరము ఆ రాజు దిమ్మతోపడ వట్టే నేనెనుడి
అటువలె రోషించునెను మున్నగుడు కలగడ న్ని రామునియందును
పడే ఎదే ఎదురింతుకొనును కోకున్నట్ల ముందెను ఆ మోక్షసముద్రము
మోడ బయట పడుటకై మాటి మాటికి నలసె ఆమెను వేడుకొనె
చుండెను అంతఃకైకేయి క్రుద్ధురొత్తి రౌద్రాకారమును పూచి,
అయినతో ఇంకను కఠినముగా మోల్లాడసాగెను. (37-38)

"ఓ రాజా! నాకిచ్చిన రెండువదములవిషయమున మఱుల
నీవు ఈ విధముగా సత్కాంక్ష వదులుచున్నదో నీ తార్మకత్వంను
గూర్చి ఈ భూమండలమున నీవు ఎట్లు ఎవర్నియొకవారింపు?

1) సత్యము = మనస్సుచే, బాక్సుచే అచరణచే ఒకే విధముగానుండటం - దానము = పరిశోధ ప్రయోజనము, తపస్సు = కాష్ఠనిహిత
బోజనమునుగూడ విరిమించుట మున్నగునీతి త్యాగము = ఐహిక ప్రయోజనము - మిత్రత = అందరితో సుహృద్భావము,
శోచము = స్పృహము లేయులలనకలిగెడు దేహశుద్రులు, అంతఃకైక అర్థపము = పరచెత్తములకు అనుభూత వర్తించుట
ఋజుత్వము నిద్య = తత్వ జ్ఞానము గురుకుశ్రుషా = గురువులకుచేయు పాదపంచామౌళి పరివర్య

యదా పమేతా బహవః త్వయా రాజర్షయస్సహా ।
కథయిష్యంతి ధర్మజ్ఞ తత్ర కీం ప్రశ్నవశ్యసి ॥ 40

యహిః ససాదే జీవామి యా చ మామభ్యసాలయత్
తస్యః క్షతం మయా సిద్ధా శైతేయ్యా ఇతి వక్ష్యసి ॥ 41

కీర్తిషత్వం నరేంద్రాణాం కరిష్యసి నరాధిప ।
మో దత్వా పరమద్వైత పునరవ్యాచి భాషసే ॥ 42

శైబ్యః శ్వేనకపోతీయో వ్యమాంసం పక్షిణో దదౌ
అలభ్యః చక్షుషీ దత్వా అగామ గతిమత్యమామ్ ॥ 43

సాగరః సమయం క్షుణ్వా న వేలానుతివర్తత ।
సమయం మో వృతం కార్షే పూర్వపృథ్వునుచ్యరత్ ॥ 44

సత్యం ధర్మం పరిత్యజ్య తామం వాశ్చేభిషిచ్యక ।
పహ కౌసల్యయా నిత్యం పంచమిచ్ఛసి దుర్మతే ॥ 45

భవత్యభవో ధర్మో వా సత్యం వా యది వా వృతమ్
యత్యయా సంశుతం మహ్యం తస్య నాస్తి వ్యతిక్రమః ॥ 46

ఓ ధర్మజ్ఞా! ఎన్నోదైనను పెక్కుమంది రాజర్షిలు సోహృద్భక్తి ప్రసంగాలు చేయునపుడు వాడు "యమిష్టమసి నీకు అపకారము చేసిన క్షేత్రముకి నీవు ప్రత్యుపకారమే ఏ చేసెదవి" అని విన్నపింపవో వారికి నీవు ఏమని సమాధానము చెప్పాలి? (39-40)

యుద్ధమున మూర్ఛితుడైన వాకు శైత్యపదాశ్రమము చేసి నన్ను అమి కాపాడెను అతె సహాయముచటనే నేను జీవించుచున్నాను. అట్టి ఉపకారమునర్హిన క్షేత్రముకి ఇచ్చి మోలవచ్చుతని- అని వారిలో పలికెదవా? (41)

ఓ రాజా! అప్పుడు వాకు వశములను ఇచ్చి ఇప్పుడు మోల మార్చుచున్నావు. దీనివలన నీయిక్ష్మపవలన! రాజులందఱును అపకీర్తిపొందుదురు. (42)

దేశము సామ్రాజ్యమునకును నిర్దోషము నిర్మడివప్పుడు శిక్షనైవర్త దేశము తనశరీరమునందలి మూలమును కోల్పోయి పాపారమును కాపాడెను! అందుకడను మహారాజు అందుకైన ఒక బ్రహ్మాణునకు శేతగానము చేసి ఆ బ్రహ్మాణుని ఆదుటపరచాను పరమగతిని పొందెను. (43)

దేవతల ప్రార్థనను మన్నించి వారయెదులు చేసిన సజ్జనకారము సమద్రుతి నేటికి చెలియరికల్లను వాటల లేదు అట్లే నీవును శూన్యరిన శిబి క్రవర్తి అలడుడు ముదలగు మామృతవృత్తాంతములను స్మరించుచు సేపుచేసిన ప్రతిజ్ఞను ముగిసెనుకన్దు. (44)

ఓ దుర్మతి! చేసిన వ్యూహమును మూలం దుర్బిరుద్ధముగా రామునకు గుంపరాజసబ్బమును కట్టిబిట్టి కొనెన్యలో నిత్యము నివసించుటకు వాంఛించు చున్నావా? (45)

రామునకుగాక పరితనికు పట్టముగట్టుట ధర్మమో అచర్యమో నేనెఱుంగు రాముని నదిములకు సంప్రమో నేను కోరుల ముగ్ధునా అయ్యెనా నాకు తెలియదు. ఏమి నాకప్పు వాగ్దానమునకు వ్యతిరేకముగా జరుగుటకు మోత్రము విలులేదు. (46)

1) దేవేంద్రుడు అప్పివేపుడు శిబి వశపర్తియొక్క శౌర్యాన్నియును పరీక్షింపఁగోరితి. వెంటనే ఇంద్రుని దేగగాను అన్ని సామ్రాజ్యముగాను మాటిరి. పోపురమును దేగ ఇయముకొనివచ్చుముడగా అది శిబి వశపర్తిని ఆశ్రయించెను. దానిని వెంటదించివచ్చిన దేశ ఈ సామ్రాజ్యము నా అపకారము. దీనిని నేను భక్షింతును. - కనుక దీనిని ఏడుపుము. అని అది శిబి వశపర్తితో పలికె. అప్పుడు శిబి ఇకపర్తి సామ్రాజ్యము బహుపునకు పమానమైక మౌంసమును తనశరీరమునందలి కోని దొరకిచ్చి పోపురమును రక్షించెను. అప్పుడు ఇంద్రుడు, అన్ని అమపహజరూసములకు పొంది, శిబినికొద్దియౌదార్యమును భూతదానము కొనియాడి వారు ఆయినకు మరమునిచ్చిరి.

2) పూర్వము 'జలయ్యుడు' అమరావర్తియుండిమి. అయినకడకు ఒక అందుకైన బ్రహ్మాణుడు వచ్చెను. అప్పుడు రాజు సకేమికానయినో కోరుకొనుము' అని ఆ విప్రునితో పర్తియు అంతకు ఆ ద్విజుడు' నేను అందుడను. నాకు నేత్రరావము చేయుము' - అని అర్థించెను. వెంటనే ఆ జలయ్యరాజు తన నేత్రములను ఆ బ్రహ్మాణునకు దానము చేసి. పరమగతిని పొందెను.

అపాం హి విషమద్యౌవ పీత్యా బహు తన్వాగ్రచః ।
సశ్యలేస్తే మరెష్యామి రామో యద్యధిష్యతే ॥ 47

వికాహమపి సశ్యేయం యద్యహం రామమాతరమ్ ।
రంజలిం ప్రతిగృహ్లాంతం శ్రేయా నమః స్మృతిర్మమః ॥ 48

భరతేవాత్మనా చాహం శపి తే మనఃబాధితః ।
యథా నావ్యేన తుష్యేయమ్ ఋతే రామవివాసనాత్ ॥ 49

వీతావదుక్త్యా నచనం కైకేయా విరదాను హ
విలసంతం చ రాజానం న ప్రతివ్యాజహర పాః ॥ 50

శ్రుత్వా తు రాజా కైకేయ్యా వృతం నరసుశోభనమ్ ।
రామస్య చ ననే వాపమ్ జత్సర్వం భరతస్య చ ॥ 51

వాళ్యభాషిత కైకేయాం ముహూర్తం వ్యాకటేంద్రియః ।
ప్రెక్షతానిమిషో దేవీం స్రవయామ్ అస్త్రియవాదినీమ్ ॥ 52

రాం హి వ్రణసమాం వాచమ్ అకర్ణ్య హృదయాశ్రియామ్ ।
మంశశోకమయ్యాం ఘోరాం రాజా న సుఖిహో భవత్ ॥ 53

క రేవ్యా వ్యవసాయం చ ఘోరం చ శుభం క్షుతమ్ ।
ధ్యాత్వా రామేతి సశ్యస్య ఛివ్వస్తరునివాపతత్ ॥ 54

వత్సచిత్తే యథోన్మత్తే నిపరీతో యథాతురః ।
హృతలేజా యథా సర్వ బభూవ జగతీసతిః ॥ 55

దీవయా తు గిరా రాజా ఇతి హోవాచ కైకయామ్ ॥ 56

అనర్థమిమమర్థాభం కేవ త్వముపధర్మితా ।
భూతోపహతచిత్తేన ఋవంతి నాం న అజ్ఞసే ॥ 57

శీలవ్యవహేతత్ తే వాభిజానామ్యహం పురా ।
బాధాయాస్తత్త్విదాసీం తే లక్ష్మయే విపరీతవత్ ॥ 58

మతో వా తే భయం శాలం యా త్వమేవంవిధం వరమ్ ॥ 59

నిపు రామునకే వట్టాభిషేకము చేసినచో నేను ఇప్పుడే
సీయెడుటనే నీవుచూచుచుండగానే కాలకూటవిషమును త్రాగి,
చనిపోయెదను. (47)

కౌసల్యమే రాజహత్యా యోగనిమిత్తాదమునకు పాపములందా
హునుచు కన్న రిగిల్చిన భారతరాముని యున్నతని సహాయము
జేయబడుకంటెను నాకు మరియేమేము (48)

“రాముని చనుచునువకు ఎప్పుడుకుడన్న దేనికీనీ నేను తృప్తి
చెందను ఈ మాటలను భరతుని మీదను, వా మీదను ఒప్పు
పెట్టుకొని చెప్పుచున్నాను.” (49)

కైకయు ఈ పదముగా పలికి విచ్చకుండెను. రాజాగాయ
అంతా వెలసించుచున్నను ఆమె మాటలమోటాడలేదు. (50)

రామునకు సనయాము. చిరతునకు పట్టాభిషేకము- అనునవి
కైకయుని సంతోషకరములు. దీనిందునకు హెర్రిము మ. శకారములు.
ఆ రెండు సరములను కైకేయిగోల పిసి, అతడు సీమియు మాట్లాడక
క్షణికావము సీగిచ్చుకొడవందెను. స్వీడు సతా వాకెంతోసేపు పైస
రాశిక్రకాయేనా ఇట్లు అపి మముము విలకుచున్నది” అని
వివేకపరులను ద్వితీయాంశక ఆమెను మరల శాసించు (51-52)

నక్షత్రమువలె కఠినాతికఠినములైనవియు. హృదయవిదారకము
లైనవియు, భూభకారకములు, శోక తూల్యములు అనవియు,
అగు ఆ కష్టకరోదహనములను వినుటతో రాజానకు ముఖములు
కలవలెను. (53)

రాశియొనర్చిన హోరనైన కుశలప్రయత్నములమున
తాను చేసిన ప్రతిజ్ఞను కైకబెదిరింపును తలంచుకొనుచు
నేయుండి లేక రాజు సదేపిది రామా! రామా! అని నిరూర్పుచు
మొదలునాటికిన వెట్టువలె నేలకొరిగెను (54)

అందు ఆ రాజా అశ్రువునెల వెకలమయ్యుదాయెను.
నర్మిణిలోగిరిన వివరింధిక్యతి కలకాడయ్యెను. మంత్రజ్ఞుడైన
నర్మిణివలె నిశ్చేష్టయైను (55)

పిమ్మట కళంధుడు కైకతో గీరముగా ఇట్లునాడినెను “ ?
క్షకా! నీకు ఈ విషయములు సైదైన ప్రయోజనకరములుగా
అనిపించుచున్నను వాస్తవముగా ఇవి వినాశకాగ్రవములు. ఈ
దుర్మోఠుడు నీకు ఎవడు సూత్రీపోసి? నిపు సీతాచమునిర్దీన
దానివలె నాతో మాట్లాడుచుండున నీకు సగ్గులేవా? లోడ నీ
చిన్నతనమునందు ఈ దుష్టకృత్తిని నితో నేనెన్నడును
చూడలేను ఇప్పుడు ప్రాదక్షయిస్తులోనున్న నీతో ఈ వివరిత
అక్షణములను చూచుచున్నాను. (56-58)

చిరతునిసాక్షాభిషేకము రామునిచనవాచము- అను ఈ
విధమైన ఎందులను కోరుటకు కాలమేమి? నీసాగులకు
వియండుచుంటి? నీవు భయపడవలసిక వనిలేదు. నీ

రాక్షసే భరతమానేనం వృణేషే రాఘవం వసే,
విరమైతేన భావేన త్యమేతే నావృతేన వా,
యది భర్తుః ప్రయం వార్యం తోకవ్య భరతవ్య తా 60

స్వశంసే పావనంకల్పే క్షుద్ధే యవ్యతకారిణి
కేన్దు యఃఖమరీకం వా మయి రామే చ సత్యసి 61

న కథంచిద్భూతే రామాత్ భరతో రాజ్యమావసేత్,
రామాదపి హితం మన్యే భర్తతో బలవత్తరమ్ 62

కథం ద్రక్ష్యామి రామస్య వనం గచ్ఛేతి భాషితే,
ముఖవర్గం వనర్గం తం యతైవేందుముపభుజమ్ 63

తాం హి మే సుఖలాం బుద్ధిం సుఖాద్భివృథా నిర్మలామ్,
కథం ద్రక్ష్యామ్యపాపాత్మాం తరైరివ హలాం చమూమ్ 64

కీం మాం వక్ష్యంతి రాజాలో నానాదిగ్భ్యస్తమాగతాః,
జాలో బలాం యమైక్తాః చరం రాజ్యమికారదుత్ 65

యదా తు ఒహవో వృద్ధా గుణగంఠో బహుశ్రుతాః,
ఏది సత్త్వంతి కాకుత్స్థం వశ్యామి కేమహం తదా 66

క్షేకేయ్యా క్షీశ్యమానేన రామః ప్రవ్రాజితో మయా,
యది సత్యం ప్రవీర్యేతత్ తవసత్యం భవిష్యతి 67

కీం మాం వక్ష్యతి కౌశల్యా రాఘవే వనమాస్థితే
కీం శైవాం ప్రశిష్యామి కృత్వా వీరీయమిద్భాషమ్ 68

యదా యదా హి కౌశల్యా రాపీవచ్చ సఖీన చ,
భార్యావచ్చగినీవచ్చ మాతృ సచ్చసతిస్థితి 69

శ్రీవి-పితృభేన ఏత నికును నీ భక్తును ఈ వి కమునిమపి
(ప్రజలకును శుభమును కల్పించదలచినచో పిల్ల ఈ దుష్ట
సంకల్పములను పాపపు బలోపనిలను పడ నెయి (59-60)

పి కఠినాత్ములాలో పాపసంకల్పము కలదానా అల్పబుద్ధి
గలదానా దుష్టాత్ములాలో నావలనగానా రామునిసంపానానా
రాముని కలగలో తలచదుమందిపో ఎట్టి అశ్రయము నాల్గిల్లమని
భావించుచుంటి" (61)

శ్రీరామునికావన భంతుడు నీ నిభముగను, ఎట్టి పరిస్థితులలోను
రాజ్యాధికారమును బలోపరింపించి పొన్ననముగా బరతుడు
రామునిపించిన భర్త్యురాజులుడని నేననకొందును (62)

రామా మమలపి వెళ్లెను - అని శ్రీశివ మొదల రాహుగ్రం
వచ్చుననితెలి బదునముఖకాంతి తెలిపిబోవును అట్టి
ఎవడైన ముఖముమే వెనెట్లు చూడగలను? (63)

అతిభాగలుడైన నివృత్తులతో గురువులతో బాగా వర్తించిన
మీముని రామబ్రాహ్మణము నిశ్చయమైనది శత్రువు నే విగాతలపై
వెనుదిరిగి సైన్యమునకు ఈ నిశ్చయము రాసుమాటలను
వేరెట్లు చూడగలను? ఎదదిక్కులనుచున్న రాజులలో బును
కక్షాపాపమును బుద్ధిగ ఈ మామకు ఇంతకాలమనబడినది
రాజ్యమును వెళ్లు నిరపాలించెను అని నిందాపూర్వకముగా
నిన్నుగూర్చి అనుకోవరా? (64-65)

ఈ ప్రాతకాలము (శుద్ధినారినాదే) పట్టనులైన వృద్ధులు
నిండితరా శ్రీరాముడక్కడ? ఆయన ఎట్లాబ్రహ్మము నిందులకు
అభ్యసించి? అది వెన్ను నిండిన అడిగినచో వానికి నేవేమని
సమాధానము చెప్పగలను? (66)

కైకేయు చేసిన యాత్మికికితోస్తా శ్రీరాముని అడవులకు
వంకితిన ఆ పని వారికి చెప్పినచో నేను కైకేయ వంశులను
నిలబెట్టుకొనసాదనలగుడునేమోనాని "శ్రీరామని యుగరాజు
ఎట్లాబ్రహ్మని చేడచుచున్నాడు - అని అందరిననుచును నిలికిన
చూలగునాశ్రమం పట్టి 3 వాడనించునందా (67)

మీరు శ్రీరాముని వనములకు ఎందులకు వెళ్లెనని? అది
మీకు చేసిన అపకారమేమి? అని కౌశల్య వన్య భగ్నులతో -
ఇట్టి అశ్రయకాల్గెనే కర్తవ్య నేను అనుకు నిమిది సమాధానము
చెప్పగలను? (68)

కౌశల్యాదేవి ఎట్లువనాదే గుర్రులను వానివలె నాకు
నిలిపర్యలు చేయి మందును దూకకీకాది సంకల్పములతో
నాకు నెచ్చెరివె వ్యవహరించును దిల్కారుణ్ణి కనుమముల
యందు భాగ్యవతి సహకరించును సమీక్షాగులను నేను
పెండ్లియాడునపుడు ఆమె నన్ను సోదరియై లాలించెను అది
కావాలి మియములయందు తల్లికలె నాయెడరాత్సల్యమిదా

సతతం ప్రేమణమా మే ప్రేమపుత్రా ప్రేమంవహా
న మయా సత్కుతా దేవీ సత్కారార్థా కృతే తవ 70

ఇదాపి తత్ తపతి మాం యన్మయా సుకృతం త్వయి
అపథ్యవ్యంజనోపేతం భుక్తమన్యమివాతురహమ్ 71

ఏతత్కారం చ రామస్య సంప్రయాగం ననన్య భా
మమిత్రా ప్రేక్ష్య నై భీలా కథం మే విశ్వసిష్యతి 72

కృపగం తత నైదేహీ శోష్యతి ద్వయమప్రియమ్
సాం చ సంవర్త్యమిహిన్సం రామం చ వనమాగ్రతమ్ 73

నైదేహీ తత మే ప్రాణాన్ శోచంతి క్షణయన్మయి
హీనా హిమవతః పాశ్చ్యే కిన్నరేశ్వర కిన్నరీ 74

న హి రామమహం భృష్టే విశంజం మహావనే
చిరం జీవితుమాశంసే చుడంతం చాపి మైథిరీమే 75

సా మానం విధవా రాజ్యం సపుత్రా కారయన్మసి
న హి శ్రవణజలే రామే దేవి జీవితుముత్సహా 76

సతీం త్యామహమత్యంతం క్షవస్యాన్మ్యసతీం సతీమ్
కూపితీం విషవంయుక్తాం పితౄన మదిరాం నరః 77

అన్యత్రైర్వహం మాం పాంత్యైః పాంత్యయంతివృ భావనీ
గీతశజ్జేవ వంశధ్య ఇహ్నో మృగమివాపథిః 78

అనార్య ఇతి మామాగ్యాః పుత్రపిత్రాయుకం భ్రువమ్
ధిక్పరిష్యంతి రథ్యాను మహాపం భాహ్మణం యతా 79

ప్రవర్తమానుడు అయి పల్లపుడు నా హితమునే కోరునని నాకు
కొరకుచివరికి ప్రేమపుత్రుని ప్రార్థించెనది ఇట్లు నాతో ప్రేమయుగా
మాటాడుచుండునది - ఇట్టి సమీక్షనములచే నెల్లా భార్యయైన ఆ
దేవిని నీ కారణముగా సత్కరింపక ఉపేక్షించితివి (69-70)

ప్రేమ ప్రేమాపిశయముననే నీకు ఎంతయో ఉపకారము
చేసితిని ఒకవిధముగా ఇది నేనొసర్చిన మహావరదము
అంత్యాహారమును భుజించి తోసి అది భాభియునెట్లు నీకు
నేనొసర్చిన ఉపకారము ఈ నాడు నిన్ను పీడించుచున్నది (71)

శ్రీరాముని యువాబుద్ధిచేయు చేమకరిగా నేను అయిన అభ్యుదయ
పరివృత్తి జూచి ఎంతయో "మన్నిండు నా కుమారులకును ఏక
-భ్యుదయ" అని భయపడుచు - ఇంక ఏమిటి చెప్పున నమ్మదు - (72)

శ్రీరాముడు అడవులకు వెళ్లుటచే జరిగినచో నేను
మరణించుట తప్పదు - ఆయుర్యద్యోగ మివ్వకపోయినచో ఈ
రెండు వార్తలను సేవాదేవి ఒక సారి వినులనిపించుట నెంతటి
రాదుగావిస్తునుమిది? (73)

శ్రీరాముడు వనములకు వెళ్లుటచే తటస్థించినచో ఆయన
యెడల నడు పట్టకొకటికే పరాకేష, హిమవల్మీకిని సొంతమున కన్యదానము
దూరమైన కన్యదానములలో పరిపరిచాడను అ గుర్తించి జాడజాలక
నా ప్రాణములు కాలిలో కలిసిపోవుట మార్తము సజము (74)

శ్రీరాముడు భయంకరియైన వనములకు వెళ్లుచుండును
పరిమిదబాటనకు ఓర్పుకొనలేక సీత విరిచించుచుండుటను
చూచిన పిమ్మట ఇది నాలో జీవితీచ్ఛాచి మిగులదు (75)

ఓ కైకయ్యా! శ్రీరాముడు వనములకు వెళ్లుటచే జరిగినచో
నాలో బ్రతుకుపడితాడయే అంతరించుచు ఇది విశ్వయము
అప్పుడు విరివడైన నీవు నీ పుత్రునితోనాడి రాజ్యమును
యితేచ్ఛగా ఏలుకొనసెప్పును ఏమో (76)

యూదులకునైన మిత్రమును త్రాగి అపిమ్మట తనలో పకారములు
మొదలగుట చాలి మానవ్యుడు అది వినిపూరితమనే తెలిసికొనును
కట్టి పి నీ నేను సిద్ధాంతా గ్రహమునాది నిపు సత్త్వగుర్తవారలానని
అని భవవదించి ఇప్పుడు నీ ముఖసర్వవలె నీలో ఇంత ఎమున్నదిని
తలిపోయినది నీవు తేనెపూచినకత్తివని గ్రహించితివి (77)

సెన్నుకీయు ఇన్కపుమాలలతో నన్ను ఒడ్డుకొనుచు మట్టదీచి
కీరాతుడు అకర్తజేయమైన సంతతముతో లేడని వశపలుకుకొని
బరిదిరి వదిలివెళ్లు నిపు నన్ను అంపుచు గడిచి (78)

వారధి య కైకయ్యాసొంపెన్మర్యాదోహముతోబడి పుత్రుని
అమ్మకొసరి పాప అని ఏమలలోన ఇమిడ్చుటను మర్చిపోనము
వేసిన ప్రాహ్లాదుని గిరిదోరినెట్లు నన్ను యాలవాడుదును (79)

1 శ్లో. కాశ్యపు దాపి కంజేమ మంత్రీ, రాపేచిలక్ష్మీ క్షమయారత్రి
భోత్యేమ మాతా శయనేతు రంబా వెత్తిదర్శయిత్వా సహదర్శపత్ని ||
చిత్తమురలైన ఇల్లాల ఎనుమదేయునపుడు తాపితమను, అలో, ఎలలో మంత్రీలను మాతాపితృముని యు లక్ష్మీదేవివలెను, కిమ్మలందు
జూపించెను భోజనముచేయుచును తత్కేవలము శయనమందిరము, రంజిత ఒప్పునె లెక్కకు ఎప్పుడో నా జాగరిమిలను సొన్నచే యను

అహో దుఃఖమ్ అహో కృచ్ఛం యత్ర వాచః క్షమే తవ
దుఃఖమేవంవిధం ప్రాప్తం పురాకృతమివాళుభమ్ । 80

ఏతం ఖలు మయా పాపే త్వం పాపేవాభిరక్షితా
అజ్ఞానాదుపవసంసన్నా రజ్జురుద్ధంధిని యథా । 81

రమనూజస్వయా పార్థం మృత్యుం త్వాం వాటిలక్షయే ।
భాలో రహస్యే హస్తేన కృష్ణపర్మమివాస్పృశమ్ । 82

మయా హ్యపిత్వః పుత్రః స మహాత్మా దురాత్మవా
తం తు మాం జేవతోకో యం సావమ్ అక్రోష్ణమర్హతి । 83

బాలిలో లత కామాత్మా రాజా దశవధో భృశమ్ ।
యః ప్రీక్ష్వతే సైయం పుత్రం వనం ప్రస్థానయిష్యతి । 84

ప్రత్యేశ్య బ్రహ్మచర్యేశ్య గురుభిశ్చేషకర్మితః ।
భోగవాలే మహాత్ కృచ్ఛం పునరేవ ప్రవత్స్యతే । 85

వారిం ద్వితీయం వనసం పుత్రో మాం ప్రతిభాషితుమ్ ।
స వనం ప్రవ్రజేత్సుక్తో బాధమిత్యేన వక్ష్యతి । 86

యది మే రాఘవః కుర్యాత్ వనం గచ్ఛేతి హాదితః ।
ప్రతికూలం సైయం మే ప్యాత్ నతు వత్సః కలిష్యతి । 87

చిద్ధభావో హి భావం మే వ తు జ్ఞాన్యతి రాఘవః ।
స వనం ప్రవ్రజేత్సుక్తో బాధమిత్యేన వక్ష్యతి । 88

రాఘవో హి వనం ప్రాప్త వత్సలోకస్య ధిక్క్యూతమ్ ।
వృషాద్యర్షమణీయం మాం నయిష్యతి యచక్షయమ్ । 89

మూలే మయి గతే రామే వనం మమజపుంగవే
ఇష్టే మమ జనే శేషే కేం పాపం ప్రతిపత్స్యసి । 90

అయ్యా! ఎంతటి దుఃఖము కన్పించినది? అయ్యయ్యా! ఎట్టి కష్టము ప్రవ్రేంచినది? నీ మాటలకు తపియొగ్గినందువలననే ఇట్టి అపదలు రావలెంచినవి. ఇహుంతయు నా పురాకృత పాపములవలననే (80)

ఓ పాపాత్మరాలా! నా దురదృష్టవశమున అజ్ఞానముచే నెన్ను ఇంతకాలము కొపాడుచువచ్చితిని ఇప్పుడు నీవు నా పాలిలు ఉర్రొత పువైలివి (81)

సరే! మహావీరారి! అది యెఱుంగునో నా యదు ఒక నిల్లరాడు క్రి చేయవలసివచ్చు నీవు నన్ను కుళించింబట్టి కచ్చిన వ్యభ్యుత్పాదో నెట్టి కొనలేక నేను ఇంతకాలము ఏతో క్షీడంచుచు వచ్చితిని (82)

దుష్టుడనైన నా కారణముగ నేను జీవించియుండగనే మహాత్ముడైన నా పుత్రుడు తండ్రిలేని వాడగుచున్నాడు. అనగా తండ్రి అందందలకు నోచుకొనని వాడగుచున్నాడు. అట్టి నన్ను ఈ లోకము ఎంతగానిందించినను రక్షా లేదు (83)

'కామాచురుడై ఒక స్త్రీ (కైక) విమెత్తముగా మిక్కిలి ప్రీతి పోల్చుడైన పుత్రుని అదృష్టం పోని చేయుచున్న దురంతము' రాజా నింముగా మూర్ఖుడే యుగా! అని లోకము నాపై ది.మెత్తిపోయును. నియమవిధానతో నేడకాస్తాము ను అవ్యయమును వేయునివేతము. బ్రహ్మచారిభగ్యములను అలరింపుటవలనను. గురువులశిష్యులలో వారిసద్దేశములను బాలించుటవలనను వాముడెంతయు కృశించి యున్నాడు. ఇప్పుడు గృహస్థాశ్రమమునందు సుఖవలనలనన సమయముని అతడు మఱు గొప్ప కష్టములనే పొందవలసి వచ్చుచున్నది. (84-85)

'వాయునా! వనములకు వెళ్ళుము అను మూ. నాచోలరాగానే నా వెన్నాగు ముడు మాజుమాటానక సరే యని అల్కును. (86)

వనసానమునకు పోము అని కేను లోకించినప్పుడు నేను కేజాలవ - అని రాముడు చాజునల్కిని వానింపెనని అదియే నాకు కాలపెందరికొక వది నా రాముడు అట్లు వేయినవేయెడు. రాముడు వేయ్యలసహస్రాయుడు. (అతడు వనములకు వెళ్ళకుండుటయే నా కష్టము అదు) నా మనసులోని అంతర్యమును అలడెఱుగడు! 'వనములకు వెళ్ళుము' - అని నేను పలుకగానే అతడు అట్లే అని వచింపుడు (87-88)

రావువుడు అదవులకు వెళ్ళిన మఱుక్షణమే అనులందఱును సన్న 'లే కొట్టెడురు. క పెరిముగను శైవూర్జుడనుగాని నన్ను చుట్టూపు వెంటనే యనువదనమునకు గొనిపోవును. (89)

శ్రీరాముడు అదవులకు వెళ్ళినయిక్కుణమే నేను పుశ్చెందులు తిద్యము అనంతయు నాకు అట్టియైవైన కొనల్య సుమిత్ర మొకలగు వానిని నీవు ఎట్టి ఇక్కల్లపాలుజేసెదవోయో! (90)

కౌసల్యం మాం చ రామం చ పుత్రౌ చ యతి హవ్యతి
దుఃఖావ్యసహితీ వేపి మామేవాసుమరిష్యతి 91

కౌసల్యం చ సుమిత్రాం చ మాం చ పుత్రౌ స్త్రీభిష్యహి
తస్మైవ్య సహతే హి త్వం కైకేయి సుఖేలా భవ 92

మయా రామేణ చ త్వక్తం శాశ్వతం సత్కృతం సుతైః
ఇహ్లాకుసులమిక్షోభ్యమ్ అకులం సాలయ్యషి 93

ప్రియంచేద్యరలప్యతే రామ ప్రవాణవం భవేత్
మా ధ్యమే భరతః కార్తీకే శైలకృత్యం గలాదుమి 94

హంలానార్యే మహామిత్రే సకామా భవ కైకేయి
మృతే మయి గతే రామే వనం శ్రుమనిష్యురగే 95

పేదానీం నిధవా రాజ్యం సపుత్రా కారయిష్యసి 96

త్వం రాజపుత్రీవాదేన న్యవసో మమ వేత్స్వసి
అక్షేర్నిశ్చాతులా లోకే ధ్రువః సరిభవశ్చ మే
సర్వభూతేషు చావజ్ఞా యథా పాపకృతస్తథా 97

కథం వత్సర్విభుర్భాగ్యా గజాశ్శేష్ ముహూర్ముహుః
సద్భ్యాం రామో మహారణ్యే వత్సో మే వివరిష్యతి 98

యన్య త్యాహోరనమయే సూదాః కుండలధారిణః
అహంభూర్భాః సనింతి వ్య సభ్యం పానభోజనమ్ 99

స కథిన్సు కషాయాత తిక్రాని కటుకాని చ
భక్షయన్ సన్యమాహారం మితో మే వర్తయిష్యతి 100

మహర్థవస్త్రనంబితో భూత్వా విరనుభోషితః
కషాయవరిధావన్సు కథం భూమో నివత్స్యతి 101

రాముడు ఆరణ్యములపొల్లిన వెంటనే నా బొగడిలో ఆనవుని మూలపు ఈ దుష్టలో! తిట్లుకొనిక కౌసల్యయు వ్య మూయును కావడం దూరమకా చక్కటి సహభోగము. తేగా లక్ష్యం శత్రుస్థితులు మూల్యలోకమువలన జరుగదు. ఇట్టి కఠోర పరిస్థితికి రాజజాలకి సుమిత్రాదేవియు నన్ను అనుసరించి మృత్యువారణదుః నిజము (91)

ఓ కైకా సన్ను కౌసల్యను సుమిత్రను ముగ్ధుడు కౌముదిచ సరకడూరనిలకు నిటేనే ఈ రావ్యమున నేవే హామూ కరించును (92)

ఇహ్లాకుల జ్యము సకల సద్గుణములను సూరము ఇది సత్కృమ లకు పెచ్చిరి ఇంతవలకును పట్టి క్షోభలకును నిటివాక చరికాలమునుండియు ఇది నిధ శాంతిలత పట్టునున్నది వసనికాలముగా కాముడు కీ. కీ మారమను నన్ను మృత్యువు కలదియగులన రాజ్యమునకు గాత్ర పాజంధము తెలిపివెను. ఇక సే మూలమున ఇది అల్లకల్లోలమగును ఈ పుణ్యమంతయు సేవకు గే - పట్టి రాజ్యమును కాక నేనే నిలుకొనెము (93)

రామునవనివాదము నిజముగా జరతునకుగూడ పియమే యగుతో నేను మరణించిన పిమ్మట నా ఉత్తరక్రియందు లతడు కెయూగు (94)

మన్నిరాలకు ఓ కైకేయీ పురుషశ్రేష్ఠుడైన శ్రీరాముడు చదివులకు పెళ్లిన వెంటనే స్వయం త్యాగపు కలకాలం అప్పుడు నీ వేరిక విజవేళును సేవిగ జేయి. ఎవడు ఎక్కడనుండు పుష్పాని నీళ్ల పుష్ప పేటలకి త రాజ్యమును పట్టికొందువుకా 95-96

ఓ కైకేయీ! నీవు రావ్యు అనేస కరిణముగా నాభవమున నిజంబికిని దోకమున పాపాత్ములకు సర్వభవ సమక్షమున అసమాదము కలునట్లు నీ కరిణముగా నాకు నలుగురిలో అంతులే అవకాస్తి తీరవ పరాధము తుల 97)

అట్టి శ్రీ పుష్పాదును కథమలవెనను. ఇంకమునుదను అశ్వనిమితిను పరిపరీక్షవలసి? నా ముద్దులట్టిదైన శ్రీరాముడు మహారాజమున కాలికవతో ఎట్లు పరిపరీక్షాలడు? (98)

విహంగముగా కైన శ్రీరామునికి దోషము మదా కనిపించు వి సమయం పరిపరీక్ష పడుతు ఆనామహానికత్ (98) త మజ్జియకకు జేదీపగుడు. అయినారోగ్యములకు అనునైన పుష్పక స్త్ర పుష్పాదుని అన్తపానముగా పుష్టిమమునుండిరి ఇవిట పక్షసోపేతముగా భోజనములేయు నా తనయను పొరు. పేరు కాదు రుద్ర లతోగొడిన సర్వాహారములను స్వీకరింతున అట్లు జీవంబగుడు? (99-100)

రాముడు కమాల్యమునై మేలోత్తమున పరించుచు నన్నును సుఖముగా ఇది సే అధినిమలపై హామూమూడడి కాదు అందు కాపాయామరమున కరించుచు ఆరణ్యములో నేలపై ఎట్లు ఎరులంబడు? (101)

కన్యోపద్ధారుణం వాక్యమ్ ఏవంవిధమచింతితమ్ ।
రామస్యారణ్యగమనం భరతస్యాభిషేచనమ్ । 102

భిక్షు యోషితో నామ శతా స్వార్థపరావదా ।
ఏ బ్రహ్మి స్త్రీయః శవ్యా భరతస్త్వేవ మాతరమ్ । 103

అనర్థభావేఽర్థవరీ స్సశంసే
మమానుషాపాయ నివర్తిభావే ।
కేనుప్రియం పశ్యసే మన్నిమిత్యం
హితామకారిత్యాభవాపి రామే । 104

పరిత్యజేయుః పితరో హి సుత్యాన్
భార్యః కఠింశ్చాపి కృతానుభాగా
కృత్స్నం హి సత్యం కుపితం జగత్ స్యాత్
ధృష్ట్యేన రామం వ్యసనే నిమగ్నమ్ । 105

అహం పునర్జీవకుమారకూషమ్
అలంకృతం తం మతమావ్రజంతమ్ ।
నందామి సత్యస్త్వసి దర్శనేన
భవామి దృష్ట్వా చ పునర్యువేన । 106

ఏనాసి సూర్యేణ భవత్ ప్రవృత్తిః
అనర్హతా వజ్రధివేణ వాసి ।
రామం తు గచ్ఛంతమితస్సమీక్ష్య
జేదేన్మ కశ్చిత్త్వేతి చేతనా మే । 107

నినాశభామామ్ అహితామమిత్రామ్
అవాసయం మృత్యుమివాత్మసస్యామ్ ।
ఏథం నితాంకేన భృతాసి ధర్మ
మహావిషా తన హతోఽస్మి మోహతో । 108

మయా చ రామేణ చ లక్ష్మణేన
ప్రళాప్త హివో భరతస్త్వయా ననా ।
పురం చ దాష్ట్యం చ విహత్య బాంధవాన్
మమాహితావాం చ భవాభిహారిణీ । 109

రాముని అరణ్యములకు వెంపివలెననియు, భరతుని చట్టాభిషిక్తుని తేజువలెననియు, ఈ విధముగా దారుణవిషయములను ఏకు ఎవడు తలకెక్కిందీ? (102)

101 స్త్రీలందఱును కపటబుద్ధితో హరి గూర్చునారే, వారు బుద్ధివంతులు పూర్వగా స్వార్థపరామితలే అని లోకములో ప్రతీతి, అయితే స్త్రీలందఱును ఇట్లినారే అని నేనను (కన్యోపాశ్రేష్ఠ స్త్రీలకు ఇది వర్తించదు) కాని భరతుని తల్లియైన కైకవిషయమున మాత్రము ఇది మాదిరిమాటుపాల్గూ పజుము. (103)

12 క్రూరురాలా ఏ వ్యవధయోజునుకొనకు ఇతరులకు పరిహారులకు వీలు ఎంతకైనను తెలియవు. నన్ను తపింపజేయులకే వీలు కుండుకొనిపోవితే ఎల్లప్పుడును నీహితములేగోరు రామునివలనగాని, వా వలనగాని ఏకు ఎట్టి ప్రమాదము కల్గినది శంకించు చున్నావు? (104)

క్రీడాముడు అనదలసారిగుట చూచి, ఆయనపై రిక్షిశ్రద్ధలు పెంచు అందుకు అయవెరిరి పములకు అయిదేయదు తల్లిదండ్రులు తాము ఎంతగానో ప్రేమించి చున్న కుమారుని పైతెచ్చి ఇట్లే లోకము బ్రతులవలెనూ త్యజించి వెళ్లుటకును వెనుకాడరు అంతే గాదు ఈ దేశభజాత్మ అంతయును వివరీ పరిణామములకి లోపగును- (105)

(నా స్వభావము లోకసాధారణస్థితికి లిన్నమైనది) నేనైతే సహజమందరుడు, చంద్రబింబమిందలి మౌముగల వారముడు ఎట్లువస్త్రములను, ఆవరణములను తరించి మరపుభేదగుపరి గుర్తించుగా నడచుచు వచ్చుచున్నట్లు ఊహలలో దర్శించుచును ఎఱుంగెదమను. ఇంక సత్యక్షణముగా చూచినచో నా ఆనందమునకు అయిదే యుండవు అప్పుడు నేను స్వచ్ఛత్యమును మఱచి యుండుటదైవోపురుషు (106)

సూర్యకాంతి లేకున్నను ఎనిమిదుగడ పొగమువేయంపువేసేదా? ఇంద్రుడు వర్షమును కురిపెరి, కున్నది సజక జేరియోగమో- కాని రాముడు పనులకు కట్టించడగా చూచినచో నె యొక్కడను జేరించాలడు ఇక నా విషయము తెచ్చుకొని? (107)

13 నీవు నా దాపును కోరిడిదానవు. పాకు కీడునే తలపెట్టుదానవు నీవు నా పాలిట క్షుధపువు వ్యత్యుదేవతవు అట్టి నిన్ను నాయుంట పడించజేసితివి నా మోహకారణముగా ఇంతకాలమెనుండియు మహా విషపర్మమువంటి నిన్ను నాయుంట పురిచివూడినది, ఫలితముగా నేను దాపును కొనితెచ్చుకొంటిని భరతుడు రాములక్ష్మణులను సమ్మతి దూరము చేసికొని బంధువులవందలెనె వాలియెనర్చి, ఈ అయోధ్యాలోగమును, కొలకేళమును నీతోగూడి హాయిగా నిలుకొనుగాక ఆ విషయముగా నా శత్రువులను సంతోషపెట్టెదవులెను. (108-109)

న్యశంశస్యతే వ్యసవప్రహరిణి

ప్రసహ్య వాక్యం యదిహాద్య భావసే

న నామ తే కేవ ముఖాల్ ఎతంత్యధో

విశేష్యమాణా దశవాః నహస్రథా

110

న కించిదాహో హితమస్మియం నచో

న వేత్తి రామః పరుషాణి భాషితుమ్

కథన్మ రామేహ్యభిరామవాదిని

బ్రవీషి దోషాన్ గుణనిత్యసమ్మతే

111

సతాన్య వా సజ్వల వా స్రణశ్య వా

నహస్రతో వా సుప్రతిథా మహీం స్రజ

న తే కరిష్యామి పదస్సదామణమ్

మహాహితం కేకయరాజసాంసని

112

క్షురోపమాం నిత్యమవప్రయంపదామ్

శ్రమష్టభావాం స్వకులోపఘాతినీమ్

న జీవితం త్వాం విషహో సునోరమామ్

దిధక్షమాణాం హృదయం నటంధవమ్

113

న జీవితం మేఽ స్తే పునః కుత, సుఖమ్

ఏవాత్మజేనాత్మపతః కులో రతిః

మహాహితం వేది న కర్తు మర్హసి

స్పృశామి సాదాపి తే సప్తద మే

114

న భూమిపాతో వింపన్వనాధవల్

ప్రేమ గృహీలో హృదయేఽ విహత్రయా

చపాల దేహ్యాశ్చరణౌ ప్రసారితౌ

ఉభావసంస్పృశ్య యథాతురస్తథా

115

1 క్రూరప్రవృత్తిగలకైకా రాముని అడవులను ఎంతవేరే నేను విలపింపరాదుమంటిని, అట్టి నా పరిస్థితి గమనింపక ఎన్ని తృణీకరించి, ఏదే ఏదే నీ మూల ఈదెలలో పొడుచును వన్య శిష్టాడట్లు వాదించుచున్నావు. ఇట్లు దుర్బాషలాడు సహో నుండి దుఃఖములు ముక్కలు ముక్కల్ విల వేల గాలకున్నవి? నీ నోరు విల పడిపోకున్నదా? (110)

శ్రీరాముడు ఎవ్వరితోకన్న అహితములైన అభయములైన వచనములను పలుకడు అతడు పన్నెప్పుడైనను పల్లెట్టుకూల అనియోచుకడు. అతనికి ఎగువముగా పొడిగడుటయే తోయదు. అతడు రెడ్డణములగిరి. ఎల్లప్పుడును అందిచి వి స్తీయమునూరను పలుకుచుండువాడు అతనిని అందఱును గౌరవించుచుండుదు అట్టి రామునిపై దోషాదోషణ గల్గు వేయగల్గుచున్నావు? (111)

కేకమరాజునంబున చెడబట్టిపదానా నీవు క్షుణ్ణికించెనను కోపముతో నుండిపోయినను, నశించినను కడికు వేయముక్కల్లె సంకొచ్చినను వాకే నా స్రజ. ఇష్టములేని ఈ రాదుణ కృత్యమును వేయనే చేయను (112)

నీవు కత్తివలె బాదించుదానవు, అనుక్షణము ఇచ్చుకపు మానిలాడుదానవు, మిక్కిలి దుఃఖములవు, నిజ సంశయముకే కళంకమును చెక్కడ పాపపు, అందఱ మున్నెఱును వేటించువానివు. నా హృదయమును చ్చాల్చి దహించి వేయించుచుంటి అట్టి నీవు బ్రతికియుండుటకంటెను చచ్చిపోవుటయే మేలు. (113)

1 నీవు నాకు బ్రతుకు మీన అశమలేదు ఎక సుఖమక్కడదో ఎక వేళ జీవించి ముట్టిన తనముడు దూరమై పల్లెడు అనందింపు పెట్లందుమి? నీ కార్యకట్టుకొందును నాకు కిది ఎంతవత్తువర్చు కోకరింపుము. ప్రసన్నురాలవు కమ్మ. (114)

దిర్ఘం ఏ మాత్రము గౌరవములేని కైకకు పలిగైన ఆ మహారాజు దిక్కులేనివారివలె విలపింపసాగెను, మితయు అంద కైకేయికాళ్లకు నమస్కరింపజోయెను అప్పుడాచె తన కాళ్లను దూరముచేసెను. అంతల రాజు వాదిన తాకకడు కోపవలె నేలపై పడిపోయెను. (115)

ఇత్యాక్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ద్వారశస్సర్గః (12)

వాల్మీకీయార్షానిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణము నందలి అయోధ్యాకాండమునందు ద్వారశంకవిధము సమాప్తము

13. పదుమూడవసర్గము

శ్రీరాముని మనవాసమునకువలంపెడి యోచనను మానుము' - అని దశరథుడు కైకను వేడుకొనుట.

అతదర్శం మహారాజం శయానమ్ అతథోచితమ్ :
యయాతిమిత పుణ్యాంతే దేవలోకాత్ పరిమృతమ్ 1

అవర్తయాపూరిసిద్ధార్థా హ్యభీతా భయదర్శినీ
ప్రసరాకాశయామాస తమేవ కరమంగనా 2

త్వం కల్తపి మహారాజ సత్యవాదీ భృథ్వతః :
మమ వేమం వశం కస్మాత్ విధారయతుమిచ్ఛసి 3

ఏనముత్తస్తు కైకేయ్యా రాజా దశరథస్తదా
ప్రత్యువాచ తతః క్రుద్ధో ముహూర్తం విహ్వలస్థిత 4

వ్యులే కుంభి గతే రామే వశం మమజఘంగవే
హంతానార్యే మమామిత్రే ఏకామా సుఖినీ భవ 5

స్వర్గేషి షి ఖలు రాఘవ్య కుశలం దైవతైఃపామ్
వ్రత్యాదేశాదభిహితం ధారయిష్యే కథం చిత 6

కైకేయ్యాః ప్రీయకామేన రామః ప్రవ్రాజితో మయా,
యది సత్యం ప్రసీద్యేతత్ తదసత్యం భవిష్యతి 7

అపుత్యేనా మయా పుత్రః శ్రమేణ మహతా మహన్,
చామో లబ్ధో మహాబాహుః స కథం త్యజ్యతే మయా 8

ఆ విధముగా పరితపిండుటయు అట్లు నీలపై నిడియుండుటయు మహారాజున దశరథునకు ఏ మాత్రము తీసుకోవలసినది కాని పుట్టుడు యందుగూడనే శేకలోకమునకు గుఱుగ్గు, ఆ రాజా పుణ్యము క్షీణించిన దేవలోకముమండి భూలోకమునకు ఎడిశమున యుచుతి" అని పై చెప్పి. అష్టములకు హిమపైవెరియు తవరిములు వెలువెరియు. లోకాపరాధమునకు వెలువెరియు అని కైక దశరథునిపరితాపమున (తిరుముచు) పట్టించుకొనకయే తనవదములను మఱువ రాజునకు వివిధించినామె. (1-2)

'ఓ మహారాజా! నేను సత్యవాదీని, భృథ్వతము' అని గొప్పలు చెప్పుకొనుచుంటివే! కాని నీవు హిమము చేసినదానిగా ఈ నావరములను ఇచ్చుటకు ఏల వెనుకాడుచుంటివి? ' (3)

కైకేయి ఈ విధముగా కలుకగా అప్పుడు దశరథమహారాజు క్షణకాలము మార్చియుండయ్యెను. తేలుకొనిన పిమ్మట అతడు క్రుద్ధుడై అపితో ఇట్లనెను (4)

నరేంద్రముడైన రాముడు వనములకు బయలుదేరిన విధున నా సాణములు పోవుట తథ్యము. అయ్యో! ఓ దుష్టులారా! నా పొరిల్లి శత్రువువైన నీవు నీ కోరికలు వెలువేటుగా అప్పుడు హాయిగా నుండుము. (5)

నేను స్వర్గమునైనచో అచ్చలనా దేవతలు శ్రీరాముని క్షేమసమాచారములనుగూర్చి అడుగుదు. ఓ మూడుదా! ఒక స్త్రీమూలముగా సర్వమునిదియైన పేకుమాడుచు పనములకు ఎట్లు వింటివే? అని వచ్చు వింటించుచు ఎక్కినచో ఆ నూలులకు ఎట్లు తట్టుకొనగలను? - కనుక స్వర్గమునందును నాకు పుణ్యము కక్కదు. (6)

కైకేయిని త్రిపు పిలుచుటకై శ్రీరాముని పనములకు వినితని అని నేను రాఘవమునే క్షేడించినచో శ్రీరామునియొక్కరాజ్యభోక్తగా వింటివేదను' అని వింటు సభలో నేను చేసిన ప్రకటన కల్గినదా? (7)

రాజాకారమువలకు సంతానములేచి నేను మిక్కిలి క్షేమం కోర్కె, బుజ్జియవారిలు వేయగా మహాత్ముడు ఇకానుబాహుని ఖన ఈ శ్రీరాముడు నాకు సుత్రియగా జరించెను. అట్టి చిన్నారిని నేను ఎట్లు విడచియుండులను? (8)

1) యమూరి ఎంద్రమౌళ్యరాజు, నయముచుకొనుచున్న ఇతనితల్లి ప్రయంధవ ఇతడు తీవ్రమున్ను వేసి దేవలోకమునకును ఇతడు దేవలోకమునందలి ఋషులతనస్సును మలకనదేయుచు మోల్లొకెను అందులకు ఇంద్రుడు కుపితుడై యయూతిని స్వర్గలోకప్రవృత్తిని గావించెను.

శూరశ్చ కృతవిద్యశ్చ జితక్రోధో నైమిశః,
కథం కమలపత్రాక్షో మయా రామో వివాహ్యతే. 9

కథమిందీవరశ్యామం దీర్ఘబాహుం మహాబలమ్,
అభిరామశహం రామం ప్రేషయిష్యామి దండకాన్. 10

సుఖవాముచితస్యైవ దుఃఖైరమచితస్య చ,
దుఃఖం వామానుషశ్శయం కథం రామస్య భీమతః. 11

యది ముఖమక్యత్వాఽద్య మమ సంక్రమణం భవేత్
అదుఃఖాత్తస్య రామస్య తతః సుఖమవాప్నూనమామే. 12

స్వశంసే పాపపంకత్యై రామం పత్యపరాశ్రమమ్
కీం విప్రీయేణ కైకేయ ప్రయం యోజయసే మమ. 13

అశీర్తిరతులా తోకే ధ్రువః పరిభవశ్చ మే. 14

తథా విలసతస్తస్య పరిభ్రమితచేతనః,
అస్తనుభ్యగమత్ సూర్యో రజనీ చాభ్యవర్తత. 15

సా నియామా తథాత్తస్య చంద్రమండలమండితా
రాక్షో వింశమానస్య చ వ్యభాసత శర్వరీ. 16

తశ్చైవోక్షం వివిశ్యస్య వృద్ధో దశరథో వృషః
విలలాపాత్తవద్ధుఃఖం గగనానక్తతోచనః. 17

న ప్రభాతం త్యయేచ్ఛామి నిశే నక్షత్రభూషణే,
శ్రీయతాం మే దయా భద్రే మయా యం పరితోజయః. 18

అథవా గమ్యతాం శీఘ్రం హహమిచ్ఛామి నిర్వృణామ్,
స్వశంసాం కైకయాం ప్రవృం యత్ప్రీతే వ్యవసం మహత్. 19

రామడు చవాసీడు నకలంధ్యానంపుడు కోము
నెలుగివిరామ క్షమాగుణముగలవాడు. తామరచేకులవలె
వికలమైన కనులుగలవాడు. అట్టి వాసినీ వేను వసములకు
పెట్టి పెంప"లను? (9)

శ్రీరాముడు ఎట్లకలువలవలె శ్యామవర్ణముగలవాడు. పొడవైన
చేతులుగలవాడు. ఎబ్బబలశాలి. పొడవైనచుక్కనవాడు. అట్టి
వా పెద్దబలంట్టివి ది శతావళ్యములక. ఎట్లు పెంప"లను? (10)

రాముడు మొదట నుండియు సుఖములలో పెరిగినవాడు.
కష్టమైనదియు ఎఱుగు. ప్రతిభాకలిగ్లైన రాముడు అదస్తలలో
ఎదురుపాల్చినచో కేం ఎట్లు ఓరుకొన"లను? (11)

సుఖభోగికిలలో తేలికూడు. సుఖాత్మకైన శ్రీరామునకు
ఏమాత్రము దీ తాడు లాకుంకలేని శిష్టదేవతల కేదినిన"ో
నాకు స్వర్గసుఖములు తప్పక లభించును. (12)

పాపపంకలములపట్టడమైన క్రూరాత్మురాలా! ఓ కైకేయా!
దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణలకై తనపరాశ్రమమును ప్రదర్శించునట్టి
వా సేయమైనరాముని పట్టుబట్టి దండకారణ్యములకు పంపి.
నీ వేమిచావుకొనివచ్చెతి" దీనివలన లోకమునందు నాకు
లంతునీని అపకీర్తి పరాభవము తప్పవు" (13-14)

దశరథుడు విశ్రాంతమనస్కుడై, అట్లు విలపించుచుండగా అ
ద్యుమిమును చూడలేక సూర్యుడస్తమించెను. చీకట్లు
అలముకొనెను. (15)

చంద్రశోభనలో విలసిల్లుచు మూడుజాములప్రాప్తుగలిగి,
శీర్షక్షేనడియు. ఆ శాస్త్రీ లక్ష్మిలో కుప్పికిపోవు మ విలపించుచున్న
దశరథునకు మాత్రమే అందకొనె యున్నావే తో"ను- అనగా
ఆ శాస్త్రీ అడుగన్న వివాతము నింపేమును కలిగివేసే లేదు. (16)

వృద్ధుడైన దశరథునిలోరాజు వేడినిట్టురు. అను పేరుచుచు
విషయుతోచనివాడై, తోగ్గగమునివలె, కన్నులప్పురించి అశాము
వైపు చూచుచు వినువారికి పైతము గుఱముకలుగునట్లుగా
దిగిరగా విచ్చెను. (17)

యక్కలలో ఉప్పుడు. మరలపంపైన ఓ రాక్షా సేకు వేరుచెత్తి
మొక్కుచున్నాను. తెల్లవాణగియుకుము పప్పు కనికరింపువని.
తేడా త్వరగా తెల్లవాణగెమ్మ. ఈ కైకేయ పాపములమును
ఇంత నేను మాపదా పుకొనలేదు. ఈమెచి చాతిగుండె. దయయును
చాలయేయెఱుగిండు. ఈ ప్రానాత్మురాలు కాకు అగులలేని
అపదలను తెచ్చిపెట్టినవి. (18-19)

1) పంక్రమణం = తక్కువగాకాన్యాయమున ఒక దేహమునుండి మఱియొక వేదమును పొందుట. పంచత్వము. మరలము.
తక్కువగాకా = గట్టిపరియగు జలగవంధి పురుగు.
తక్కువగాకా న్యాయము = కష్టపురుగు ప్రాకునపుడు. మఱియొక తక్కువమును (కష్టపరకను) పట్టుకొనకుండా పూర్వప్రభావమును
విడువనిపదము- జీవుడు దేహంతలమును మఱియొక వేదమును (జామక నకురా పూర్వప్రభావమును విడువదనుట నిరూపించును.)

వీనముల్ని తతో రాజా కైకేయిం సంయతాంజలిః ।
ప్రసాదయామాస పునః కైకేయీం దేవసుబ్రహ్మిన్ ॥ 20

సాధుస్సత్తస్య దీవస్య త్వద్ధర్మస్య గతాయుషః
ప్రసాదః క్రియతాం దేవి భద్రే రాజ్ఞో విశేషతః ॥ 21

ఘోషేన ఖలు సుశ్రోణే మయేవం సముదాహ్వయమ్,
కురు సాధు ప్రసాదం మే జాతే సహృదయాహ్వయే ॥ 22

ప్రసేద దేవి రామో మే త్వద్ధర్మం రాజ్యమవ్యయమ్,
లభతామసేతాపాంగే యశః పరమనాష్టుహి ॥ 23

మమ రామస్య లోకస్య సుహృణాం భరతస్య చ ।
ప్రియమేతద్గురుశ్రోణే కురు చాచుముఖేక్షణే ॥ 24

విచిత్రభావస్య హి దుష్టభావా
తామ్రేక్షణస్యాతుకలస్య రాజ్ఞః
శ్రుత్వా విచిత్రం కరుణాం విచారం
భర్త్యః కృశంసా న చకార వాక్యమ్ ॥ 25

తతః స రాజా పునరేవ మూర్ఛితః
ప్రియాచుతుష్టాం ప్రతిమాలభాషిణీమ్ ।
సమీక్ష్య పుత్రస్య వివాహం ప్రతి
క్షితౌ విపంక్ష్యో నేవపాత దుఃఖితః ॥ 26

ఇతివ రాజ్ఞో న్యధితస్య సా నిశా
జగము సౌరం శ్వపతో మనస్వినః ।
విభోధ్యమానః ప్రతిబోధనం తదా
నివారయామాస స రాజపత్రమః ॥ 27

రాజసేతిజ్ఞుడైన రశరథ మ ఇట్లు నుడిసి, కైకేయియే మఱి ప్రాంజలియై, ఆమెను ప్రసన్నురాలిని గావించుకొంటున్న మఱలసిట్లు ప్రార్థించుచున్నాడు (20)

‘ఓ దేవి నేను మృదుస్వభావముగలవాడను, దీనిదమ వీణ, ఇతలుజొచ్చి కూడను, ఆయింపు నీధర్మపరీక్షనాడను, నేనా మహారాజును, ఓ మంగళస్థమరాలా నా పై దయజూపుము. (21)

ఓ మందరంగి! మనస్సు నినిదేకుక నేనేమేమో ఎరికితిని, వాటిని సర్వించుకొనకుము, ఓ బాలా! నీవు సహృదయురాలవు, వస్త్రేతయు అనుగ్రహింపుము (22)

ఓ రాణీ క్షణజూపుము, నీ నేను పరముగా ఎవ్వర రాజ్యమును స్థిరము నా రామునకప్పగించుము అప్పుడతడు వానికి రాజులను, ఓ విశాలాక్షీ! నీకు ఎవరేని కీర్తి కలుగును- (23)

ఓ సర్వార్థమందరీ! శ్రీరామునకు రాజ్యమును ఇచ్చుగించుట నాకేగాదు సమస్తసజలకును, సురువులందఱికిని, కరకు బరితునకును ఇష్టమైన పనులును, వసుక అన్ని వేయియు. (24)

నిర్మలమైన మనస్సుగలవాడును, కన్నులు ఎట్లుబాటియున్నా వాడును, నింతతదారగా కన్నీరు ఎట్లుచున్నవాడును, తనకు ఉత్తములన అరాజు దీనముగా పలుకుమన్న, ఏ సహనములను వినియు, దురాలోచనలతోముదిసిన ఆ క్రూరాత్మురాలు ఏమియు మాటాడక మిన్నకుండెను (25)

రశరథుడు ఆమెను ఎప్పుడెప్పుడై నయోన భయం ఎన్ని విధముల ఎంతగానో చెప్పిచూపెను ఎన్ను ఆమె నింతకును తట్టికెంతక ప్రతికూలముగా నాసించుకొండెను అది గమనించి తన ప్రీయపుత్రుడైన రామునివనవాసముగూర్చి ఎదే ఎదే తలంపెను, నీమి వేయిలుకును తోచకున్నవాడె, విశ్వేష్టుడై, ఇతడు అంతలోని దుఃఖముల వదిలిపెను. (26)

ఎవనిననే కుమిలిచొవును భయంకరముగా నెట్లూర్చున్న రశరథునకు ఆ రాత్రయిట్లోగదెను, వేటువజ్రమున రాజును కేల్కొలుపుటకై శరభులగవీణారములు, శ్రీరామకుల జహాపరాకులు మొదలుకొని ఆ నరసింధుడు వాటిని నెవారియజేసెను (27)

ఇట్లార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే అయోధ్యసర్గః (13)

వాల్మీకిమహర్షినిరసితః ఆదికావ్యేన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు సదుపాదపసర్గము సమాప్తము

14. పదునాల్గవసర్గము

'ఇల్లినమాటను విలబెట్టుకొనుము' - అని కైకేయి దశరథముహూర్తజానకిని తిట్టికేరేయిలు. వసిష్ఠాదులు రాజదీర్ఘవసునకై విచ్చేయుట - శ్రీరాముని వీసికొనినప్పుడుకై కైకేయి పునఃద్యుతిని బువ్వేరించుట

పుత్రకోకముదే విలపిలరాడును, ప్లుచాతేనినాడై, హుతిస్థై
అలుపిలల గొలుచున్పు ఆ ఇన్ద్రుకువంశసభువును జూచి ఆ
పాపాత్మురాలు ఇట్లు నుడివెను (1)

పాపం పుట్టిన కిమిదం మమ సంభుత్య కంశవమ్
శేషీ క్షీణితే సన్దుః స్థిల్యాం స్థాయం త్వమవ్యసి. 2

అదాః సత్యం హి కరమం ధర్మం ధర్మవిదో జనాః |
సత్యమాశ్రయ హి మయా త్వం చ ధర్మసహోదితః | 3

సంశుత్య త్వయః శ్వేనాయ స్సాం తమం జగతీనతిః
ప్రణాయ సక్షణే రాజన్ జగన్మ గతిముత్తమామ్ 4

తథా హ్యంర్యస్తేజస్వీ బ్రాహ్మణే వేదపాఠగే
యాదమానే స్యకే వేత్రే ఉద్భూత్యాం వినునా దదా 5

పరితాం తు పతిః పుల్నాం మన్యాదాం సత్యమన్వితః |
పత్యానులోధాత్ పసుయే స్సాం వేదాం నాతివర్తతః | 6

సత్యమేకపదం బ్రహ్మ సత్యే ధర్మః సతీష్ఠితః |
సత్యమేవాక్షయూ వేదాః సత్యనైవాప్యతే పరమ్ | 7

సత్యం సమనువర్తస్య యది ధర్మే ధృతా మతిః |
నిఫలః స సతో మేఽస్మి వరదో హ్యసి సత్యమ | 8

ధర్మస్యేహోధికామార్గం మమ ప్రవాధిహోదనాత్
ప్రణానయ నుతం రామం త్రిభువ్నాం ప్రసిష్ఠపామ్ 9

సమయం చ మహాద్యేమం యది త్వం న కరిష్యసి |
అగ్రతస్తే పరిత్యక్తా పరిత్యక్త్యామి జీవితమ్ | 10

పుత్రకోకముదే విలపిలరాడును, ప్లుచాతేనినాడై, హుతిస్థై
అలుపిలల గొలుచున్పు ఆ ఇన్ద్రుకువంశసభువును జూచి ఆ
పాపాత్మురాలు ఇట్లు నుడివెను (1)

"పరములనచ్చిరనని సతతజ్ఞుడేసి ఇప్పుడు నిదీయో పాపము
వేసినవానని ఎక్కిలాపెడుము. ఈ ఎడముగా నెలనైదిడి
దొడ్లుమంటివే" సతతజ్ఞుడు నెలపెట్టుకొని నీ మర్కటను
కాపాడుకొనుము- (2)

సత్య పాపము సరమధర్మము అని ధర్మజ్ఞుడైన కైకేయి
ఎలుకుచుంచుడు. వేదము ఆ సత్యమార్గమును అనుసరించియే
దే రక్షింతునని "ధర్మస్థింపుమని కోరుచున్నాను (3)

ఓరాజా! శివీంద్రవర్తియు అను వేసిన ప్రతిభకు కట్టుబడి
జోకు అసంశయహంసమును కోనియచ్చి, ఉత్తమగతం పొందెను.
అట్లే ధర్మజ్ఞుడైన అలర్యమహారాజుగూడ నేదనండితుడైన
బ్రాహ్మణుడు యుచింపగా ప్రసన్నునియ్యడై తన రెండు
వేళములను ఎకచింపి, ఆయుధకు దానిను, లే"ను. (4-5)

ఓరాజా! సత్యం ఒకతైన ఎడముక దానిసర్విన వ్యాసమునకు
కట్టుబడి సర్వదీనములలో తరింగములు ఉన్యెత్తుగా వచ్చి
సర్వమును అని చెరిగి తీకట్టును కింపిత్తైనను చాచెడు (6)

సత్యము అని ఎడము వరభిహ్వస్యమిహము వర్తావరణముకు
సత్యమేమూము. నేరములయ్యెమును నిత్యమునే ప్రతివాడించుచున్నది
పరమార్థమైన మోక్షము సత్యమువలననే సాధ్యమని సజ్జనులలో
ఉత్తముడైనవాడా నీవు ధర్మము తస్యోపదావే ఎవచో నీ
సత్యప్రతిజ్ఞను పాటించుము. అప్పుడు నావరములు ఇతరులు
అగును- నీవు వరదుడవని నైసిస్థితికి నీ వాడవు. (7-8)

ధర్మాధర్మద్వికై పాటుపడుట మహారాజుడైన నివిధి సైని
వేమగూడ అందులకై విన్ను ప్రోత్సహించుమంటిని కాపున
దిడునూరుడైన రామని సనహాసునకు వంపుము- ఈ మార్గము
ముమ్మాటు (పదే పదే) నొక్కి ఎక్కినీరుచున్నాను- (9)

నీవు నాకు ఇచ్చిన వాగ్దానమును అనుగరించి నేడే (ఇప్పుడే,
శ్రీరాముని వనమునకు పరివహింప ఉపేక్షకు గురియైన నీవు
నీయిమటవే నా ప్రాణములను త్యజింతును- (10)

ఏవం ప్రచోదితో రాజా కైకేయా విద్విశంకియా
వాళాత్ పాశముసోక్తుం బలిరీంద్రకృతం యథా 11

ఉద్ధృతహృదయశ్చాపి వివర్ణవదనోఽపరీః
స ఘర్వో వై పతిస్త్రిందవ యుగిచక్రాంతరం యథా 12

విర్యాభ్యాం చ నేత్రాభ్యామ్ అపశ్యన్నైవ భూపతిః
కృచ్ఛాద్దైర్భేదం ప్రప్రభ్య కైకేయామ్ ఇదమబ్రవీత్ 13

యస్తే మంద్రకృతః పాణిః అగ్ని పాపే మయా ధృతః
తం త్యజామి స్వజం భవ తవ పుత్రం త్వయా సహ 14

ప్రయాతా రజశీ దేవి సూర్యస్యాదయనం శ్రుతి
అభిషేకం గురుజనః త్వరణుష్యతి మాం ధ్రువమ్ 15

రామాభిషేకసంభారైః తదర్థమివకల్పితైః
రామః కారణతపో మే మృతస్య పరింక్రియామ్ 16

త్వయా సపుత్రయా సైవ కర్తవ్యా పతిఅక్తియా
న్యాపంతాన్యశుభాదాదే యపి రామాభిషేకవమ్ 17

స చ శక్తోమృహం నమ్రం దృష్ట్వా పూర్వం తథా సుకమ్
పాలహర్షం నిరానందం పునర్జవమవాజ్మయమ్ 18

తాం తథా బుధతప్తస్య భూమిసస్య మహాత్మనః
నభాతా శక్తరీ పుణ్యా చంద్రనక్షత్రశాలినీ 19

తతః పాపసమాదానా కైకేయా పోక్షికం పునః
ఉవాచ పదుషం దాక్యం దాక్యజ్ఞా రోషమూర్ఛితా 20

కైకేయ ముందుకేకలు అలోపంకి శంకుకేకలు
లేచిపై, ఇక్కడ బట్టిడిచేయించినచో రాజు అత్యవశమనుండి
ఒయటనుండి వామమంకు కచ్చిన వాగ్దానపాశమునుండి
బయటపడలేని బలిచక్రవర్తివలె అశక్తుడాయెను. (11)

కాడికిన చక్రముః కుమః సర్వం కేరి. అటు ముగిసినకును
ఇటువేనుకకును పోలేక నికమకి ఎదురున్న పుష్పభూమివలె చ
వరికయ్యి, కలెందుమాచ్చతిలో భూతచిచ్చవై పూర్వహాసోప
లోనయెను. అయినముఖము వస్త్రే తటగియిందెను. (12)

అంతట కళాభూమిస్సృజ. ఉత్తపూర్ణమై సమస్తా గురుదుబలే
కలిపి పుండ్రస్థితో మాయా అతిష్టముమీద వైర్భూత తిరువ్
దవి ఖిముని దిగి ముగియు కైకేయాతో ఇట్లు పలికెను. (13)

"ఓ పాపాత్మురాలా! రాజు సేవాకామయమున అస్మిస్తాక్షిగా
మంద్రపంపాహమున చనితమైన ౨ కేరితో నీ వాణిష్టహింస
యొనరిపి నేమి అట్టి అపాణిని నిప్పున త్యజించుచున్నాను
కంతెగాని నానలవ నీకు పుట్టిన పుత్రుని భరితుని నాడ
పదిలివేయుచు న్నాను. (14,

౧ కేరి రావాన రాత్రీ సదవిపోయినది తెల్లవారాయున్నది
నాల్గోడయైపోసంతనో పసిచ్చిపివేయించు గురువులు
పట్టాభిషేకమునకై ఎవ ముర్ఖులైన సమస్తసన్తువులతో నచ్చి,
శ్రీరాముని పట్టాభిషేకం జేయుటకై నన్ను తొందరపెట్టెదరు. ఆ
పట్టాభిషేకము అగోపయిననో మృతుడవైన ౨ ఉత్తర (అరి) కే
రీదులు వాటితో జరిగును. ఓ దురాచారపరురాలా! శ్రీరాముని
పట్టాభిషేకమును నీళ్ళ పెడగొట్టినచో నా అంత్య పరిణా క్రదులు
శ్రీరాముడే నిర్వహించునె - సేమగానె. ౩ కుమారుడైన తరల నను
గా అందు పాలెనుటకు నీ మూత్రము అధికయు ఉండదు.
ఇంతకుముందు శ్రీరామునిపట్టాభిషేకవార్త విని, సంతోషముతో
పోగిపోడు. ఇనుట ఎవనందడోలికలతో తేలియీదుమండగా
(వారిని) జూచితిని ఇప్పుడు ఈ విధముగా ఆ పట్టాభిషేకము
అగోపయినచో నీతో రావాగిగురులు కనులలోనెపుడు దుఃఖముతో
పిమ్మిలిమిస్తా వానిమతిమందు సేపి ఉండవలెను" (14-18)

రాక్షసుడైన రావణమహారాజు అయితే ఇట్లు పలుకుచుండగా
పరివ్రుసితో వక్షత్రములతో రాజిల్లుచున్న పవిత్రమైన ఆ గౌరి
తెల్లవారెను. (19)

దురలోకపాపరురాలును, మోటుకారియు ఎన కైక రాజు
ఎల్లులవి శ్రోతములో మండినపుడు అయినతో పదుషముగా
మఱల ఇట్లు నడిచెను. (20)

1) బలిచక్రవర్తి స్వర్ణమును ఆక్రమించెను. ఇప్పుడు నాల్గోడయైపోయిన ఇంద్రునియొక్కపూర్వస్థై శీమహావిష్ణువు వాడునదిసమున
ముజ్జము చేయుచున్న బలికడకు వచ్చెను. మూడడుగులమీరకు దానమున స్థితి నొనరించి కోరిగా బలిచక్రవర్తి అందులకు
సమ్మతించి, 'అట్లే యని అతనికి 'వాగ్దానము' చేసెను - విమర్శకు ఆ బలి తనవాగ్దానపాశము లకు కట్టబడి, చేయుచుండితేక
(వామము ప్రభావమునకు లాళక) స్వర్ణమును వీడి, సాలామును జేరిను

శీ మితం భాషసే రాజన్ వాక్యం గరయతోపమమ్
అనాయుయమక్షిప్తం పుత్రం రామమహర్షసే 21

స్థాప్య రాజ్యే మమ మతం కృత్యా రామం సనేచరమ్
సన్తవత్నాం చ మాం కృత్యా కృతకృత్యో భవిష్యతి 22

న మన్యు ఇవ తీర్థేన ప్రతోదేన పాయోత్తమః
రాజా ప్రదోదితోఽ ధీక్షణ కైకేయీమ్ ఇదమబ్రవీత్ 23

ధర్మబంధేన బద్ధోఽస్మి
సస్థా చ మమ చేతనా
శ్వేత్తం పుత్రం స్రేయం రామం
ద్రష్టుమిచ్ఛామి ధార్మికమ్ 24

తతః ప్రభాతాం రజవీమ్ ఉదితే చ దివాకరే
పుత్యే సక్షతయోగే చ ముహూర్తే చ సమాహతే 25

వవీర్యో గుణసంపన్నః శీఘ్రః పరిస్పృతప్రదా
ఉపగృహ్యతు సంభారాన్ ప్రవీచేత పురోత్తమమ్ 26

సేత్తసమ్పూర్ణితపథాం పలాకోత్తమభూషితామ్
విచిత్రమనుమాకీర్ణాం వానాస్రగ్మిర్విరాజితామ్ 27

సంపృష్టమనుజోపేతాం సమ్పృథ్విషణాపణామ్
మహాత్మనసమాకీర్ణాం రాఘవాత్ సముత్సృజామ్ 28

చందనాగరుఘౌరైశ్చ సర్వతః ప్రతిఘాపితామ్.
తాం పురీం సమతిక్రమ్య పురందరపురోపమామ్. 29

దదర్శాంతపురం శ్వేత్తం వానాద్విజగజాయుతమ్.
సోరజాపవదాకీర్ణం బ్రాహ్మణైరుపశోధితమ్.
యజ్ఞవిద్ధిః సుచంపూర్ణం పదస్త్వేః సరమద్విజైః. 30

తదంతపురమాసాద్య వ్యతిచక్రామ తం జనమ్.
వసిష్ఠ. సరమస్రీతః సరమర్షిధిరావృతః. 31

స త్యవకృత్విన్ద్యోంతం సుమిత్రం నామ సోరధిమ్.
ద్వారేషు రాజసింహస్య పరిపం స్రీయదర్భసమ్. 32

తమువాచ మహారేణః మాతపుత్రం విశారదమ్.
వసిష్ఠ. క్షీరమాచక్ష్య నృపతేర్మామిహాగతమ్. 33

"ఓ రాజా! విష్యాదిరోగితే ఎందుకీట్లు పిచ్చిగా చూడ్చుకున్నావు? ఎవరాలోచన చేయక వెంటనే రామసింహానికి శ్వేత్రంను వా దరతుని రాజ్యాభిషిక్తునిజేయుము శ్రీరాముని సమములకు ఎదురు. నాకు శత్రువులు లేకుండి జేయుము చచ్చుడు నీవు కృతాద్వైతపుకాంక్ష." (21-22)

23 క ఉత్తమాశ్రమము తీర్థమైన కొరవతో కొట్టినట్లు కైకేయి రామసింహులతో సమాన స్థితిగా వచ్చిందని అప్పుడతడు అమెత్ ఇచ్చెను. (23)

"నేను ఏర్పాశ్రమతో బందింబబడితిని. (ఇచ్చిన మాటకు కట్టుబడిపోయితిని) నా బుద్ధి పరావ్రమం ఎని చేయుట లేదు. రాముడు పర్యటించినవాడు. పెద్దకుమారుడు. అట్టి నా ముష్టినిపట్టితి మాడోడు" అన్నాను. (24)

ఇంతలో రాత్రి వదిలి నూర్గుడు ఉదయించెను. ఇది వ్యతమతో గుడి సన్నాభిషేక మనుహార్యము క్షణమునకు సన్నిహితులైన పసిఫుమివార్త తనశిష్యులతో"నాడి అభిషేక సామాగ్రిని సమకూర్చుకొని వెంటనే తనఆశ్రమమునుండి బయలుదేలి, ఆయోధ్యానగరమున ప్రవేశించెను. (25-26)

ఆ నగరమును పుభ్రముగా ఊడ్చి కలయింపి చట్టరి చక్కని ధ్వజపతాకములతో నీ అలంకరించి. అందు అంతాను రంగురంగుల పూవులను వల్లిరి అనేకవేదములగు పూజోదామలను గిట్టిరి. జమందండును. అనందముతో గుంపులుగుంపులుగా తిరుగుతుండరి. అట్టి అంగళ్లలోను క్రమవిధయముపైపులు వమ్యుర్తిగా ఉండిను శ్రీరామునిపూజలోకియిహోత్సవమును కర్పించుటకై ప్రజలేల్లరును నీదులలో ఉత్సాహముతో క్రీక్కిరిసియుండరి. వందనములతో అగరుధూపములతో పగరము అంతయును పరిమళపరితమయిందెను. ఇట్టి వైభవములతో ఎందునగరమైన అమరావతిని తుగిరిమిమ్మ ఆయోధ్యాపురియందు క్రమక్రమముగా ముందునకుసాగును శిష్యవరిప్పకుడైన వసిష్ఠుడు మహాపరమైన జంబువమును దర్శించెను. అదిని వివేకములగు ధ్వజపతాకములు రెనరిపలాదుచుండిను. పురజములు, పల్లెవాసులు గుంపులుగుంపులుగా చేరియుండిరి. ఆ ప్రదేశము బ్రాహ్మణులతో వక్కగా అలరారు చుండెను. యజ్ఞవిదులు. పితార్కులు బవ బ్రాహ్మణోత్తములతో అది సిండియుండెను. (27-30)

ఇంతలో వసిష్ఠుడు మహర్షులతో"నాకి అంతర్వర్తనమునకు చేరి. అవధేశమును దాటుచు ముందుకుకుసాగెను ఇంతలో రాజుగారినిచివుడు. రథసారథియు వన సమరిత్రుడు చక్కని వేషములనులను ఉరించి. రాజాలంకారములందీ విలువలికి పెచ్చుమండగా వసిష్ఠుడు సమగ్ర రాజముకడ అడుగెను. పెచ్చులు మహాతేజస్వయైన వేలిష్ఠుడు కార్యదక్షుడైన ముమంత్రునితో "నేనిరటికి వచ్చినట్లుగా రాజుగారికి శీఘ్రముగా విన్నవించుము" - అని పలికెను- (31-33)

ఇమే గంగోదకముటాః పానోఽశ్వశ్చ సంచనా
బౌమంబరం భద్రసీతమ్ అభిషేకావ్రమాహుతమ్ | 34

సవ్యవీణాని గంధాశ్చ తత్త్వాని వివిధాని తః
క్షౌద్రం దధి ఘృతం తాణా దద్ధాః మమహసా పయః | 35

అప్యై చ కన్యా యుచిలా మత్స్యశ్చ పరవాలకాః |
చతురశ్శః పథః శ్రీమాన్ నిస్త్యంతో ధనురుత్తమమ్ | 36

వాహరం నరసింయుక్తం ఛత్రిం చ శశినపథమ్ |
శ్వేతే చ వాలవ్యజనే భృంగాదుశ్చ హరణ్మయః | 37

హేమదానుపీవర్తిశ్చ కమద్మాన్ పాండురో వృషభః |
కేసరీ చ చతుర్థంధ్రో హరిశ్చేష్ఠో మహాబలః | 38

సింహాననం వ్యాఘ్రపదమః సమిర్థశ్చ హిరణ్యనః |
పర్శవాదితనంఘాశ్చ దేహ్యాశ్చాలంకృతాః స్త్రీయః | 39

ఆచార్యా బ్రాహ్మణా గాః పుణ్యాశ్చ మృగపక్షిణః
పౌరణాననవశ్రేష్ఠా శైగమాశ్చ గజైశ్చపా | 40

ఏతే దాన్యే చ బహవః స్రీయమాణాః సియంసదాః |
అభిషేకాయ రామన్య సహ తిష్ఠంతి పార్తివైః | 41

త్యక్తయన్య మహారాజం యథా నముదీతేఽహని |
పుష్పే నక్షత్రయోగే చ రామో రాజ్యమవాప్నుయాత్ | 42

ఇతి తస్య పదః శ్రుత్వా సూతపుత్రో మహాత్మనః
స్తువన్ స్థాపితాచక్రాలం ప్రవివేశ వివేకవత్ | 43

తం తు భూర్లోకతలం భర్తం ద్వాపృష్ఠా రాజసమ్మతమ్ |
న శేషరథనంరోద్ధుం రాజ్ఞః స్రీయవికీర్తనః | 44

న సమీపస్థితో రాజ్ఞః రామవస్తామ్ అజక్షవాన్
వాగ్ధిః సరిమరుష్టాభిః అభిష్టేతుం ప్రచక్షమే | 45

తతః సూతో యథాకాలం పార్తివస్య వివేకనే |
సుమంత్రః ప్రాణదీర్ఘ్యుత్సా తుష్టావ జాతీవతిమ్ | 46

యథా నందతి తేజస్వీ సాగరో భాస్కరోదయే
స్రీతః ప్రీతన మవసా తథాఽపి నందతువః స్వతః | 47

‘అర్చితమేమకొండై’ - ముద్రిజరమాలతో, గంగాదీ
... నీలములతో నడిసిన ఒంగారుకుశములు ఇవిగో - ఇది
వేడివేడి - ఎత్తో నిర్మలజనబదన భద్రసీతము - ఎవరిములగు
... ధనులు, వాణావిధరిత్తుములు, తేనెలు, పెరుగులు,
నేలము, పేలాలు, ధర్మము, భూపులు, పాలు తీసికొని
రాడిరిపి (34-35)

అంతఃసైన్య విసేషదిమంది కనలు మదిలిన భద్రగజము,
నాలుగు పట్టుమించి భాగ్యని అందజేసిన శివము, రాజకర్మము,
వేరిన విమర్శ, దోషానుమోచముచుట్ట, అట్టి చంద్రునివలె
... కొండవైక కొండ, అ తల్లరి రెండు పాజావీరిలు బాగాడు
పొత్తి, వివిధాదులునులతో అలంకరింపబడినమూపురముగల
తొలి సమస్తము నా గు కలకలం పరతాము మిన్నటి
జల్మిమన వివాహము పరికొ రాడిరిపి (36-38)

సింగారము పెట్టికలచర్మం, స్వాతిరాత్రి, నీలావేణ
మృగరాతకవాదనము వాములు, వేసవంగిరాము లక్క
కలకల, కొండ, మహానీలము, అవాద్యుక్తి బ్రాహ్మణులు
... ముగ్ధులైన గొల్లలు మృగములు, పక్షులు స్రుమముల్లసె
పుష్పములు, శానోములు పర్వకులు శిల్పములు ఇవటికి
... (39-40)

శ్రీరాజ భాగ్యుల పెళ్ల ముది స్రీయభాములు శ్రీరామున
... అందజేయునట్లే పుష్ప, సామంతరాజులతోనూడి భూద్యోని
... మహారాజుల తొందరికెట్టుమి ఈ శ్రీమని, రమేన
... వివాహం నుడిగి వైకతమున విభిముహూర్తమునందు శ్రీరాముడు
మునిరాజులను దీక్షిస్తును కొనసేయున్నాడే. (41-42)

... అత్యుత్తమ శ్రీశ్రీయంత అవీయనంమకొని సమంత్రుడు
మహారాజునకు జయము అని పెట్టడు ఆయనమందిరమున
... నివసించెను (43)

పెట్టిన సమంత్రుడు రామసింహుని సువేళింపెనని
... రామసింహుని చూచి, అనుచు రాజాశ్చ జయమే న
రాజనమి మేలు గోరుచుల్లన ద్వాపరసమిలు ఆ ముమంత్రుని
... రోధిం లేడు సమంత్రుడు రామసింహుని, అమోహిస్తేరి
తెలియనివాడగుటచే ఎప్పుటివలె ఆయనను సంతోషకరముగు
మాటలతో కొనియాడసాగెను. (44-45)

అంతట రథసారథియైన సుమంత్రుడు రాజమందిరమున
దోసిబోసినితనవాడై, ప్రాణికాలమునకు తగినట్లు మహారాజును
శిల్పమున గురించి రాజాత్మ (సర్గ 15) వినియెడలో, ... మునుప
జూల తేజస్వీయైన సమంత్రుడు ఉత్తమ్య ఆరంగమాలతో
ఉత్తమ్య విమర్శ, నిరూపముగా ఆపరిధిమమవైన సీత
... కత్తులైన శ్రీరామునిలొడగి (సర్గ 15) నిలడునవస్థతో
... వివాహం విములు పొందును - (46-47)

1) వాన్మర 2) తన తీర్థ కీరణకాండ లతో లోకమున సకలశాంతియువాడు - మార్కుడు (2) తన అమృతకేరిములలో
... విల్లు, మృగములు విడిచియును లోకమున ఆశ్వాసకరముగాను పరమము సముముని శత్రుడు సంఘము, చింక
... స్త్రీతో నుమును వాది ... ముగ్ధుడు ఉపాగించుచును

ఇంద్రమస్యాం తు వేణాయామ్ అభయస్థాప మాతలిః
తోఽభయద్భవహన్ సర్వాం ప్రథా త్వాం బోధయామ్యహమ్ 48

వేదాభ్యావోగవిద్యాశ్చ యథాభ్యాత్మభువం విభుమ్
బ్రహ్మణం బోధయంత్యద్య తథా త్వాం బోధయామ్యహమ్ 49

ఆదిత్యస్సహ చంద్రేణ యథా భూతభరాం శుభామ్
బోధయత్యద్య పృథివీం తథా త్వాం బోధయామ్యహమ్ 50

ఉత్రిస్తాశు మహారాజ కృతకౌతుకమంగళః
విరాజమాన్ పశుషా మేరోరివ దివాకరః 51

హేమనూర్యా ష కాకాత్స్థ శనన్తైశచణాపపి
వరుణశ్చాగ్నిరింద్రశ్చ విజయం ప్రదీశంతు లే 52

గతా భగవతో రాత్రిః కృతం కృత్యమిదం తవ
బుధ్యస్థ నృపతార్క్షాల కురు కార్యమవంతరమ్ 53

ఉదతిష్ఠత రామవ్య నమగ్రమభిషేచనమ్
పౌరణానపవైశ్చాపి నైగమైశ్చ కృతాంజలిః 54

స్వయం వసేష్ఠో భగవాన్ బ్రాహ్మణైస్సహ తిష్ఠతి
క్షీరసాక్షావ్యతాం రాజన్ బాధువప్యభిషేచనమ్ 55

యథా హ్యపాలాః పశవో యథా సేనా హ్యనాయకాః
యథా చంద్రం వినా రాత్రిః యథా గావో వినా పృషమ్ 56

దీపం హి భవితా రాష్ట్రం యత్ర రాజా న భృశ్యతే 57

ఇతి తవ్య కచః శ్రుత్వా సాంత్యపూర్వమివాహవత్
అభ్యక్షీర్యత శోకేన భూయ ఏవ మహీపతిః 58

తత స్స రాజా తం నూతం సప్తహర్షస్సుతం ప్రతి
శోకరత్నక్షణః శ్రీమాన్ ఉద్యోక్త్యహవ రాత్రికః
వాక్యేస్తు కలు మర్మాణి మను భూయో నికృంతపి 59

మమంతః కరుణం శ్రుత్వా భృష్టో దీపం చ సోఽవమ్
ప్రగృహీతాంజలిః కించిత్ తస్మాద్దేశాదపాక్షమత్ 60

ఈ ప్రభావనిమిత్తమునందే ఇంద్రునిరథసారథియైన హతలి వేణోద్భుతి ప్రస్ఫుటింపెను- తత్త్వబావమున ఇంద్రుడ తానపులంఠిని కయించెను- అట్లే ఎన్న నేను నన్నభయము మీర్చి బ్రువుచున్నాను నీవు ఆ ఇంద్రునివలె కులించువరకు పురో మిండువు. న్యాయంబులు, వృష్టికర్మయును బ్రహ్మాదీవుని కేంద్రబాగాదివత్సరవిద్యలు మీర్చి బ్రువుకీతగా నేను విష్ణు మీర్చి బ్రువుచున్నాను సూర్యునియందు సకలప్రాణికోటితోనిండని ఈ భూమింకలమిని శాశ్వతమునొద్రువట్లగా నీ రాజా విష్ణు నేను మీర్చి బ్రువుచున్నాను. (48-50)

1. మహారాజా ఈ రాత్రి లెండు సట్టాల్లిపేకక కుమారములకు రూప మయినాచుమును పురిపేయడు. అత్తబాసణములతో శోభిల్లుదు సింహాననమును అలంకరింపుదు అప్పుడు నీను మేనుశిఖరమునె విరాజిల్లు నార్యునివలె ప్రకాశించెదరు (51)

2. రాజా శ్యామిర్దైః ప్రవశిషుడు కులేడును కరుణడు అగ్ని దేవేంద్రుడు మువ్వకు దేవతలు సేనా విజయమును ప్రదీపిత రుగాక (52)

3. రాత్రిరాత్రి సకలబద్ధములను వేకూర్చు రాత్రి కడవది. మియారేశానుపాదము పట్టాల్లిపేకకార్యములను ఉద్విగిలె ప్పిస్తాదేవతయి. చ్చరగా తాక్షునిహించి, అనంతరకృత్యములకు సిద్ధుడుడు. (53)

శ్రీరామనిసట్టాల్లిపేకమునకు ముందుగా చేయవలసిన ననుష్ఠానము పాల్గొనెనని పురజనులు, శాసనములు, నమస్కరణ కార్యములు అజరిపెటలెవ వేసియున్నాడు 1. రాజా పూజ్యదైవ వస్థిమహర్షి బ్రాహ్మణోత్తముతోగూడి ద్వారముకడ విలీలించువాడు. కావున శ్రీరామనిసట్టాల్లిపేకకార్యమును సారంభించుటకు త్వరగా అభ్యయింపకుడు. (54-55)

రాజులనుయమున అరాజ్యము కాలిరినె పశువులవలెను, నాయకుడులేని సేనవిధముగను, చంద్రుడులేని రాత్రికీలిగను, కృషిమలేని గోవులవలెను వెలవెలబోవును. (దిక్కులేనిద. నను) " ఈ మమంతమియొక్క అర్థివంతములైన అమనయవచనములను విని ఆ మహారాజా ఇంకను శోకావలదయ్యెను. (56-58)

అందులమున రాజా పుత్రునికడబాటును ఉపించి కొనుడు మనకృంతిని కోర్చియుయుండెను దుర్బరమైన శోకకాణముగా ఆయనకప్పులు పెట్టబాకెయిండెను. పర్వాత్ముడును, శ్రీమంతుడున అన ఆ మహారాజా క్కసారి తలపైకెత్తి మమంతునిపై దృష్టిని నిర్చి ఇంకనలకును కైకెయి మాంబలటలులను గామమడిన శా హ్యరయమును "పుండమిద కారము చల్లినట్లు" నీ నూటలు ఇంకను బాదించుచున్నవి." అని ఆయనతో పలికెను. (59)

నుమంత్రుడు దశరథునిచైత్రవచనములను విని దునీతుడై యున్న ఆ ప్రభువునుచూచి. వినయముతో నేతులు కోడించిన వాడై తానున్న ప్రదేశమునుండి ఒకఅడుగు వెనుకకు వేసెను (60)

యదౌ నక్కుం స్వయం దైన్యాత్ స శశాక మహీపతిః ।
తదా సుమంత్రం మంత్రజ్ఞా శైశ్వీయా సత్కువాచ హి ॥ 61

సుమంత్ర వాజా రజనీం రామహర్షసముత్పన్నః ।
నజాగతచర్మశాంతో నిద్రయా వశమేయివాన్ ॥ 62

తద్ధచ్చ త్వరితం నూత రాజపుత్రం యశస్వినమ్ ।
రామమావయ భద్రం తే వ్రాత కావ్యా విచాచణా ॥ 63

అశ్రుత్వా రాజవచనం కథం గిచ్ఛామిభామిని ।
తచ్ఛ్రుత్వామంత్రితోవాక్కుం రాజా మంత్రణమబ్రవీత్
సుమంత్ర రామః ప్రక్ష్యామి శీఘ్రమానయ మండపమ్ ॥ 64

స మన్యమానః కల్యాణం హృదయేన ననంద చ ।
స్వగమ చ సంశ్లేష్టా త్వరితో రాజశాసనాత్ ॥ 65

సుమంత్రశ్చింతయామాన త్వరితం చోచితస్తయా ।
ప్రక్షం రామాభిషేకార్థమ్ ఇహాయావ్యతి ధర్మనిత్ ॥ 66

ఇతి మాతో మతీం కృత్వా హర్షేణ మహతా స్థతః ।
స్వగమ మహాభావహ రామవస్య దిద్ధక్షయా ॥ 67

సాగరసూతపవాహాత్ సుమంత్రోఽతఃపురామృభాత్
విష్కమ్భం జనపంబాధిం దదర్శ ద్వారకమగ్రతః ॥ 68

తతః పురస్తాత్ సహసా వినిర్భతో
మహీపతీన్ ద్వారకగతో వితోకయన్ ।
దదర్శ పౌరాన్ వివిధాన్ మహాధనాన్
ఉపస్తేలాన్ ద్వారముపేత్య విస్తేలాన్ ॥ 69

మీకి, నీ తెచ్చుమునకుకొనైన ల మహారాజా జరిగిన సంగతినను
స్వయముగా తెల్పుటకు ఆకిక్కుడుగిటచే, కార్యసాధకువలెనై
క్షేకేయ సుమంత్రునితో ఇట్లు పుట్టెను (61)

“ఓ సుమంత్రా రాత్రియంతయును నానా వాచులీకుక
హతోమములో మేల్కొనియుండుటచే, ఇప్పుడు గాత్రనిద్రలో
ముగిసియున్నాడు ల సూతా! అందువలన యశస్విజైవ రామ
కడకు త్వరగా వెళ్లి, ఆ రాజపుత్రుఁ డోహ్లాస రచ్చు, నీకు
బ్రహ్మసూక్తాక ఇక్కడ నేవు వివాహవివరముగనని ఇంకనెవయ్య
లేదు- అని ఆశ్చర్యపడెను- (62-63)

అంతఁ బుమంత్రుడు ఓదేవ! రాజగారి ఆజ్ఞలేకుండ నేను
నెళ్లుటమిట్లు? అని కైకతో అనెను అప్పుడు అనుమంత్రుని
వచనములను వినిన కళిదాసురాజు అతనితో మీ అందరి
రాముని వెంటనే తీసికొనిరమ్ము నాద్రీయదుతస వేను
మాడదలచితిన” - అని పల్కిెను. (64)

పేదల సుమంత్రుడు అంతయు పులిమేజరుగును - అని
తలంచుచు ఆనందించెను, వెంటనే అతడు రాజాజ్ఞను అంగీకరించి,
శ్రీరాముని చరణమునకు బయలుదేరినను, వెళ్లుచు శ్రీరాముని
పట్టాభిషేకము నకై శైకేయ తొందరపెట్టు సున్నదనియెను,
ధర్మజ్ఞుడైన శ్రీరాముడు ఇచటకి తప్పక రావలదనియు అతడు
భావించెను (65-66)

మహాహునైన సుమంత్రుడు అట్లుకాపోని ఏక్కిరి
సంతోషముతో శ్రీరామునిదర్శనమునకై వెడలెను (67)

నమిదమునందులి ౬౯ మడుగునకొప్పు అయోధ్యానగరము
నందలి ౫ అందమైన అంతఃపురమునందలి అతిదు బయటికి వెళ్లి,
ద్వారముకడచేరియెప్పు జనుమాహమును జూచెను (68)

త్వరగా అంతఃపురముమీది బయటపడిన సుమంత్రుడు
ద్వారముకడ మేరిన, సామంతరాజులను గాంచు పిమ్మట
వివిధవిధములను చేరిన పౌరులను, కానుకలతో సన్నముగా
పన్న సంపన్నులను జూచెను- (69)

అత్యర్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే చతుర్దశస్కంధః (14)

వాల్మీకిమహర్షినిరచితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నెడమవార్షవసంధము నమోపుము

-- * * * --

15. పదునైదవసర్గము

సుమంత్రుడు శ్రీ రామునిమందిరమున ప్రవేశించుట.

తే తు రాం రజనీముష్య బ్రాహ్మణా వేదపాఠగాః ।
ఉపతన్తురువస్తానం నహ రాజపురోహితాః ॥ 1

వేదపాఠంగతులైన బ్రాహ్మణులు ఆ రాత్రి గడచినదేవు,
రాజపంశ్చతోహుడైన చనివృత్తితోహుచి సహిషముననేయున్న
పట్టా సేకముండనమునకు చేరిరి. (1)

అమాత్యా బలముభ్యాశ్చ సుభ్యా యే విగమన్య చ
రాఘవస్యాభిషేకార్థే ప్రయచోరాన్తు పరిగతాః । 2

ఉదితే వినులే మార్యే పుష్కే చాభ్యాగతే హవిః
లగ్నే కర్కటకే స్రాష్టే జన్మ రామస్య చ స్థితే
అభిషేకాయ రామస్య ద్విజేంద్రైః ఉపకల్పితమ్ । 3

కాంచనా జలకుంభాశ్చ బిద్రసీకం వ్యలంకృతమ్ ।
రథశ్చ సమ్యగాస్తీర్థే భాస్వతా వ్యాఘ్రచర్మణాః । 4

సంగాయమునయోః పుణ్యాత్ పంగమాదాహృతం జలమ్ ।
యాత్యావ్యా పరితః పుణ్యా ప్రధాః కూపాస్సరాంసి చ । 5

ప్రాగ్భావోద్భవోద్భవాహుశ్చ తిర్యగ్భావోద్భవాహితాః
తాభ్యశ్చైవాహృతం తోయం సముద్రేభ్యశ్చ సర్వతః । 6

సభాభాః క్షీరభిశ్చన్నా ఘటాః కాంచనవాజితాః
సద్దోత్యలయుతా భాంతి పూర్ణాః పరమనాథిగాః । 7

క్షౌద్రం దధి ఘృతం తాపా దధ్వాః సుమనసా వయః
వేద్యాశ్చైవ శుభాచారాః సర్వాభరణభూషితాః । 8

చంద్రాంశునికచస్రభ్యం కాంచనం రత్నభూషితమ్ ।
నజ్జం తిష్ఠతి రామస్య వాఅవ్యభాషముర్తమమ్ । 9

చంద్రమండలసంకాశమ్ ఆశపత్రం చ పాండురమ్ ।
నజ్జం ద్యుతికరం శ్రీమదభిషేకపురస్కృతమ్ । 10

పాండురశ్చ వ్యవస్పృజ్ఞః పాండురోఽత్యశ్చ సుకీరః ।
ససృతశ్చ కషః శ్రీమాన్ దాసవాహ్యః క్షతీక్షలే । 11

అష్టైః చ కవ్యా మంగళ్యాః సర్వాభరణభూషితాః
వాదిత్రాణి చ వర్సాణి వందితశ్చ తథాశరే । 12

మరిత్రులు సేవావాగులు, సంపన్నులు, వర్తకులు, తొర
సేవకులు, అష్టైః చ కవ్యా మంగళ్యాః సర్వాభరణభూషితాః
వాదిత్రులు వదిత్రులు, వర్సాణి వందితశ్చ తథాశరే । (2)

వారును పూర్వగా ఉన్నారనెను ఆ దివమున పుష్కరీ
నక్షత్రము ఎచ్చెను. శ్రీరామునిజన్మరాశియు కర్కటకరాశియు
నందు అయినకు గుంపరాచున్నాటివేమనోత్సవమున జరుపుటకు
ప్రాహ్లాదాదులు విచ్చిరించిరి. సమ్యగంభారవలనతో సిద్ధముగా
యింది । (3)

బంగారు జలపాత్రలు క్షౌద్రము, క్షౌద్రమునబడిన ఉత్తరీకము,
వక్రని పులితలు ఎడలబడిన గభము సిద్ధముచేయబడినవి- (4)

సంగాయమునలసంగమువదేయైన ప్రయాగయందలి నీటిలో
జలములు, పునీతములైన శతకనదీజలములు, పెద్దపెద్దమడుగులు,
బాష్పాలు, సేదస్సులు మొదలగు వానియందలి పుణ్యజలములు
గీసికొనిరాబడినవి- (5)

తూర్పువైపుగా ప్రవహించు గోదావరి, కృష్ణ, కావేరి మొదలగు
నదులజలములు, క్షేమికాంబికాదే పుణ్యక్షేత్రమలయందున్న
పెద్దబురుచ్చు, తుమ్మనర్క, కుద్రానర్క, సంకల్పలయందలి
పవిత్రజలములు, వక్షణమునందలి ఉల్లార్కమునకు అర్చముగా
నైవేద్యము "విద్యేన్మృతా నరీజలము" నలుపైపునగల స్రవ్య
నిముద్రజలములు తీసికొనిరావడము. (6)

అవిక బంగారు వెండి పాత్రలలో వేరాలను, నీటి జామలను
పంపియుండిరి- ఆకలకములనె వాని యాటలు, మేడి అడులు
రామదాకులు, కలువపత్రములు కపాడీయుండినవి అస
పనోహరముగానుండెను. అక్కడ తన పెండుగు నేలు చూచు
వర్తకులు, పూవులు పాచు సిద్ధముగా ఉండునెను. వివాహరణములను
అలంకరించుకొని, సేదావారములను నడుపు దేవదాసీలు
అవతీక్షి గేరియుండిరి. (7-8)

రామునికుకై క్షేప్తైన సంకాశరము సిద్ధముగానుండుననీ
వానిపేడి బంగారముతో నెక్కొనినట్టి, కల్పములు పొదుగునట్టి
చుండెను అది గుంబుగానుండి రంధ్రకేగకెట్లను నెలార్చు
యందెను దానిపై సుమందపుష్పములను అలంకరించిరి- (9)

శ్రీరామచంద్రాభిషేకమునకై చంద్రమండలముయొక్క స్వచ్ఛమైన
కాంతాలను సువజ్జమ్మమ్మ శ్రీఅచ్యుతము సేదపుష్పాదులతో
అలంకృతమై, కనువిండుగావించుచుండెను- (10)

కక్కుగా అలంకరింపబడిన తిల్లనిర్యభద్రము, శ్వేతాశ్వము,
రాజా అరవ్వింపదగిన తిలలిక్కుణములుగల భుదగజము యవరాజ
కొలకై విరీక్షింతునుండెను (11)

మరొకచోదలైన సుమేదినుండి కన్నలు వివివాధింతులను,
నెక్కుగా అలంకరించుకొనియుండిరి నికలవాక్యమున సిద్ధముగా
ఉండిన మరిమగదులు మొదలగు వారు సర్వసన్నద్ధులై
యిండిరి. (12)

ఇన్ద్రాకూటం యథా చాక్ష్వి సంధియేరాభిషేవసమ్
తథా జాలీయమాదాయ రాజపుత్రాభిషేవసమ్ । 13

తే రాజవంశవాత్ తత్ర సమవేతా మహీపతిమ్
అపశ్యంతో ఽబ్రువన్ తోను చాక్షోః సః ప్రతివేదయేత్ । 14

స సశ్యామశ్చ రాజానమ్ ఉదితశ్చ దివాకరః
యోనిరాజ్ఞాభిషేకశ్చ సజ్జో రామస్య ధీమతః । 15

ఇతి తేషు బ్రువాణేషు సౌర్యభామాన్ మహీపతిన్
అబ్రువత్ తానెతం సర్వాన్ సుచంద్రో రాజసత్త్వతః । 16

రామం చాక్షోనియోగేన త్వరయా ఫణితోఽన్వహమ్
పూజ్యా చాక్షో భవంతస్తు రామస్య చ విశేషతః । 17

అయం పృథ్వాని వచనాత్ సమమాయస్మతామహమ్
చాక్షః సంప్రతిబుద్ధస్య యచ్ఛాగమవశారణమ్ । 18

ఇత్యుక్త్యాంతపురద్వారమ్ అజనాసు పురాణానిత్
వదానశం చ తవ్యేశ్చ సుమంత్రః క్షుణ్ణవేళ హ । 19

దుష్టావాన్య తదా వంశం ప్రవిశ్య స విశాంసతేః
శయనీయం నరేంద్రస్య తదా ఽ ఽ పాద్య వ్యతిస్థత । 20

సోఽత్యాసాద్య తు తద్యేశ్చ తిరస్కరణీమంతరా
అశీర్ధార్ధుణయంక్రాధిః అధితుష్టావ రాఘవమ్ । 21

సోనుకూర్యా చ కామత్స శివవైశ్రవణాచసే
వసుకూక్ష్మిరింద్రశ్చ విజయం ప్రదిశంత తే । 22

గతా భగవతి చాత్రిః కృతం కృత్యమిదం తవ
మధ్యస్య సృవణాచ్ఛూల కుడు శాశ్వమనంతరమ్ । 23

బ్రాహ్మణా బంధుభ్యాశ్చ జైగమాశ్చాగతా వృష
దర్శనం తే యి కాంక్షంతే ప్రభీమధ్యస్య చాఘవ । 24

స్త్రవంతం తం తదా మాలం మేనుత్రం మంత్రకవిదమ్
ప్రతిబుధ్య తతో రాజా ఇదం వచనమబ్రువీత్ । 25

రామమావయ సూతేతి యదవ్యభిహతోమయా
కిమిదం కారణం యేన ముమాళ్లా ప్రతిహస్యతే । 26

ఇత్యుక్త్యాంతపురద్వారము అజనాసు పురాణాని (పెరియం) సమవేతమును - రామ సమవేతమునట్లే రామసంబంధితమును ప్రవహించుచు - కామముగా తన కరియింపకై రామ సంతానము అమోఘములైన శత్రువులను వజ్రవైహంగములగు శ్రీకృష్ణ రాజాజ్ఞమేరకు అసహికి వేరియించితి కాని వారు రాజాగతని గాని 'వ్యవహించు' సువరాకమనారామ సువరాగారికి వెరుల తిచ్చియిచ్చి' అ' తమలో కమల ముకొనునాది. (13-14)

సూర్యునిగురించి మంత్రము చెప్పి, కొల ఎంతయును మువరాజు' వినిన మునీషు మల్లిమంత్రులతో శిరాసు మెక్క 'సృవణాచ్ఛూల'మునకు తిరస్కరించుచును పూర్వమున అస అనుకొనుచున్న అయి పొర్యవములతో సామంతరాజులతో రాజాగత 'కాంత' కుడుడై ఏమియును ఇచ్చునుడిసెను. (15-16)

యోరాజాగారికిరామసామం శ్రీరాముని గొనెనచ్చుటకై శ్రీని శ్రీని ముగి శ్రీని అచ్చును ముగియును వశిరథునివారికిం అందు విశేషముగా శ్రీరామునిను పొరెనచ్చుట - ముగియును శ్రీని శ్రీని వ్యయముగా రాజాగత శ్రీమదమాగారములను 'సూక్ష్మ' బడినవచ్చుగా అయి పూర్తిగా మేర్పొనక పీరిన తెల్ల చను - పశియు అయిన ఇగిరికి రామండుటకుల కాగియును సూర్య అడిగి అనిపికొనును. (17-18)

సోఽంతరాజాగర్హితా తమలను సోగోరాం ముగియెతియో' సుమరియెడు ఈ సవముగా పరికి అంతపురద్వారముకడుగు గుఱి 'చిచ్చి' తనకు 'సూర్యుడును అర్చుకో' - 'సృవణముల' ప్రవహించెను. (19)

శిశువుల అతడు ఆ మువరాజులొక్క ఎంతవెళిని కీర్తించెను క్రమముగా ఆయన శయనపుండ్రమునకు బీది ఒకరి నిలచెను అనంతరము ఆమరిగెను. గో' వెట్టెను తిరుమగిరుచ్చి తెరను సమీపించి ఆతడు గుణగొక్కశయంతో'వాడిన అశీస్సులతో దువచ్చుని సుప్తిలగునె. (20-21)

కామత్సన్దా నాగ్నియించును పరిమాశపుడు కుడేగుడు ముఱుడు అన్ని శాస్త్రము కీక పుయమును ప్రవహించుచుకాక ముఖశంతానమును ద్వివస్థ దాత్రి కరిగిని వీ'మహా' - 'సూర్యము' వేరుచునిన 'సూర్యులవచ్చింటి' మేము ఆపరింపితిమి - 'సూర్యరాజా వీ' శ్రీ'మడు, అనంతరకార్యమునకు పిచ్చియెడు 'సూర్య' బ్రాహ్మణులకు శ్రీ'శ్రీ' ముఖమును వ్యాపాదులను ఎత్తెనె, మి వర్మములకై పరిక్రీం ఎరు గ్గుడు, కమక కమతో వే'శ్రీ'మము, రాజ్యతగ్గతెనినె 'సూర్య' అత్త'వలెలో 'మర్మ'కైర సుమంతుడు కావించెనె సుమంతుడు 'సూర్య' డి, తోక'కుడ - ఆ సుమంతుడు 'సో' అట్టి పరికెను. (22-25)

'సూర్యుడు' శ్రీ'రాముని ఘటికి ఏమికో'యున్న అని నేను ఎంతయు ముందు వెప్పియుంటిని గదా ఆతడు రా అట్లను 'సో' ఇల్లంపి'నిచు మున్నాడి? అని రాజు తనలో రామ

న భవ సంప్రసవోహమ్ ఆనయోహమ్ రానువమ్
ఇతి రాజా దశంభుః సూతం తత్రాన్వతాత్ పువః 27

న రాజవచనం ప్రత్యా శిరసా ప్రతిపూజ్య తమ్ ।
విభగామ వృహహసాత్ మనఃసూస సయం మహాత్ 28

ప్రపన్నో రాజమార్గం చ పతాకాభ్యుదయోభితమ్ ।
హృష్ట ప్రమదితహ్సాత్ జగామాత్ విలోకయన్ 29

న సూతస్తతః శుశ్రావ రామాధికరణాః కథాః ।
అభీషేచనసంయుక్తాః పథ్యభోజస్య హృష్టహత్ 30

తతో దదర్శ దుషిరం కైలాసశిఖరస్థమ్
రామవేశ్య సుమంత్రస్తు శక్రవేశ్య సమస్థమ్ 31

మహాకవాటవిహారం పితర్నితతశోభితమ్
కాంచనప్రతిమైకాగ్రం మణిస్పిడుమహాకవాటమ్ 32

కారదాశ్రమనన్త్యం దీప్తం మేరుగుహోపమమ్ ।
మణిభిర్మలమాల్యాశం సుమహద్విరలంభితమ్ 33

మంత్వామణిభిరాకీర్ణం చందనాగరుఘాపితమ్ ।
గంధాన్ మనోజ్ఞాన్ చిన్మజత్ దాగ్ధరం శిఖరం యథా 34

పారస్తైశ్చ మయాగైశ్చ నివదన్భిర్విరాజితమ్ ।
సుఖతపోమృగాకీర్ణం మకీర్ణం శక్తిభిస్తథా 35

మదశ్చక్ష్మశ్చ భూతానామ్ ఆదదత్ తిగ్మతేజసా ।
చంద్రభాస్కరసంకాశం కులేరలవహోపమమ్ 36

మహాద్రధానుప్రతీమం నానాపక్షినసూకులమ్ ।
మేరుశృంగసమం సూతో రామవేశ్య దదర్శ హ 37

తర్కించుకొను." వేను నిద్రించుటలేదు. శ్రీరాముని ఇవరీకి
అర్పణగా పిల్చుకొని తమ్ము అని మహారాజ మజల సూతుని
అభ్యపించెను (26-27)

అప్పుడాచు మృత్యుడు రాజాజ్ఞన తలదాల్చి, ఆయనకి శిరస్సు
వలె నిమిగ్నరించెను గొప్పజలకారము జరిగి దోపుయన్నదని
తలంపును ఆరాజభవనమునుండి అతడు బయటలేటెను. (28)

రాజభక్తితత్పరుడైన సుమంత్రుడు ద్వారపాలకములతో
కోటిల్లుచున్న రాజమార్గముమెజాయించు వెంటుష్టాంతరంగుడై,
వెంటనే శ్రీరామునిభవనమునకు బయలుదేరినను (29)

ఆ రథపాలని మార్గముని నిగిహిల్పెను. అక్కడక్కడ సజలు
అందఱును శ్రీరాము నిహగ్నియు. గౌరవెట్టాల్సినకమును
గుజరిచియు ఉద్గడించుకొనుచున్న కథలను గొప్పలను
అంతఃపముతో వివేచి (30)

అనంతరము మునుగొనుడు కైలాసశిఖరమునల కాంచులను
విరజిమ్ముచు. శిరస్థభవనమువలె మణిపీఠమై మనోహరముగా
గొన్న శ్రీరామునియంతాభరణముని దర్శించెను (31)

ఆ భుజమునకొని వాదమును అమృతబడిన అనాభ్యాకములైన
వేదికలు ఆరుదోదీప్యమవుచి అంకర ప్రకాశములు ముఖ్య
శిఖరములపై అలరారుచున్నవి. ఒహర్వాదములయందు మంజూ,
నివరముల తోరణములు కాబిట్లుచున్నవి ఆ భవనము శరత్కాల
సేమములవలె స్వచ్ఛమైగా ప్రకాశించుచున్నది మేరుశిఖరగుహ
వలె ఒప్పుచున్నది ప్రసిద్ధిముఖ్యైసి, మేర్లన మణులమాలలతో
అలరారుచున్నది. ఆ దృశ్యముతో సుమంత్ర వ్యాప్తమైయున్నది-
దండనములతో అగ్రచూడములలో గుబాళించుచున్నది ఆ
సాసారము మలయపర్వతనమీపమునందలి దర్బరము అను
వలదనోదిశిఖరమువలె అన్నిదాక్కులకును సుగంధములను
పరిచియుండున్నది (32-34)

అక్కడ విష్ణులకలకనములు, నమస్కరేందకారములు అభవన
వైభవమును ఇనుమడింపజేయుచుండెను. బంగాళము, వెండి
మున్నగు దాతువులచే వెక్కిరింపున బడిన కృత్రిమ
రాశిలములనుమాలములతో అతి సింహిమంజును కోడలమేదను.
ఇంద్రములైనను అందఱైన చోపేట వెక్కిరింపునజెను ఆ
అవసము అనడుత్కృష్టకోశలతో మున్నసాగులనునన్నులను
అకరించుట చూడమువృద్ధిబొందుచుండెను సూర్యచంద్ర
తేజస్సులతో మంజులములు అది కుజేరభవనమును
మఱవించుచుండెను- (35-36)

ఇది వేషోద్గ్రహవనమువలెమెఱువొనరుండెను వివిధజాతి
విష్ణులకలకములతో మనోహరముగా మంజు మేరుశిఖరమువలె
మున్నులచే ఒప్పుచున్నది ఆ శ్రీరాము నివసమునును ముగ్ధుడు
కన్నులార గాంచెను అక్కడందె సజల. ఆ భవనమునును

ఉపస్థితైర్నమాకీర్ణం జనైరంజనీకారిధిః |
ఉపాదాయ సమాక్షాంతైః తథా జానపదైర్దైః | 38

రామాభీషేనుముఖైః ఉమ్మైః సమలంకృతమ్ |
మహామేఘసమప్రభృమ్ ఉదగ్రం మనిభూషితమ్ | 39

నానారత్నసమాకీర్ణం కుబ్జకైరాలకావృతమ్ | 40

న మాణియుక్తేన రథేన పారథిః
సరాకులం శాజపథం సతోకయన్ |

సదూధినా రామగుహాభిసాతివా
పురస్య సర్వస్య మనాంస రంజయత్ | 41

తత స్సమాసాద్య మహాధనం మహత్
సహృద్దయోహా న జభావ పారథిః |

మృగైర్మయూర్ధైశ్చ సమాకులోల్లంకం
శృపాం సరాత్సవ్య శచీపతేరివ | 42

ఏ తత్ర కైలాసనిభాః స్వలంకృతాః
ప్రవిశ్య కక్ష్యః ప్రదిశాంయోపమాః |

ప్రియాన్ సరాన్ రామమతే స్థితాన్ బహూన్
అపహ్య శుద్ధాంతముపస్థితో రథీ | 43

ని తత్ర త్సూప చ పార్వయుక్తా
రామాభీషేనార్థశ్చ తా జనానామ్ |

సరేంద్రసూతోః ఆచిమంగళార్థాః
విత్సవ్యతోకస్య గిరః ప్రహృష్టః | 44

మహేంద్రపద్మప్రతిమం తు వేళ్ళ
రామస్య రమ్యం మృగపక్షీజాష్టమ్ |

దదర్శ మహాధీన శృంగముచ్చం
విభాజమానం ప్రభయా మమంత్రః | 45

ఉపస్థితైరంజనీకారకైశ్చ
సోపాయనైర్జానపదైశ్చ ముర్త్యైః |

కోట్యపరాకైశ్చ విముక్తయైః
సమాకులం ద్వారపథం దదర్శ | 46

తతో మహామేఘమహీధరాథం
ప్రభిన్నమత్యంకుశమప్రచహ్యమ్ |

రామోపవాహ్యం రుచిరం దదర్శ
శత్రుంజయం వాగముదగ్రకాయమ్ | 47

గుంపులుగా లేరి. చేతులు మోడ్చియుండిరి - కానుకలనుగొనివచ్చిన
ఎల్లజలలో 4 ప్రదేశము అంతయును కేక్కిరిసియుండెను. (37-38)

శ్రీరామునిట్లాభిషేకమునకై ఉప్పొంగుచున్న ఆ జానపదుల
సంలరములు చెప్పవలసిగావచ్చెనుండెను. ఆ స్రాసాదము
మహామేఘసదృశమై నమున్నెత్తెను. మేల్నిన రత్నకాంతులతో
కోటయుండెను. ఆ ప్రదేశమున గూడిన ను చిన్న చిన్న
శరీరములు అలవారును వేరియుండిరి (39-40)

మమంత్రునిరతిమునకు చిక్కి పగులుచులు సావృణి
యుండెను. ఆ అచిమయి కృష్ణ కన్నా మనోహరముగానుండెను.
అట్టి రథము సైవేళ్ళి ఆ సారథి శ్రీరామభవనమునకు వేళ్ళము.
రాజపాదమునగల ప్రజలను సోతోకముతో చూచుచు, ఆ గుల
చేరినవారిమనస్సులును రంజింపజేసెను. (41)

నగరేష్ఠుడైన శ్రీరామునియొక్క భవనము మానదైశ్చర్య
సంపన్నమైన దేవేంద్రదేవమును తలపించుచుండెను. స్రాసాదము
నందలి లేళ్లసంలరములు నెమలిచ్చుచున్నవనియు కనువిందు
గావించుచుండెను. అట్టి ప్రదేశమున నుండుచు, సుమంత్రుడు
దాని అందచరణములకు ముగ్ధుడయ్యెను. (42)

ఆస్రాసాదమునందలి కక్ష్యలు (కోపలి భాగములు) చక్కగా
అలంకృతమై కైలాసశిరములవలె అస్థితమై స్వరధీనముల
వలె అకర్ణణీయములైయుండెను. సుమంత్రుడు ఆ కక్ష్యలలో
సేదీగించి, ముందుకు గూడు రామునకు సేతిపాత్రులై ఆయనవే
స్మరించుచున్న ఆచటిప్రజలను లలిగించుచుచు, తిన్నగా అంత
పుంమును నడిపించెను. ప్రకటిల్లరును శ్రీరామనిట్లాభిషేక
సందర్భమును వుర్రు కొంచుకొని మానవాళికి, రాజకుమారుడైన
శ్రీరామునకును శుభవరంబరలను గొడి ను, సంతోషిరమైల్లెన
వచనములను ఎరుతుచుండిరి - సుమంత్రుడు ఆ శుభ
సన్నిధిగములను విని, సంతోషముతో పొంగిపోయెను. (43-44)

అంతట సుమంత్రుడు సోపాయనిప్రాసాదములో తుల్యమై
రమ్యమైనశ్రీరామభవనమును దర్శించెను. అతడు లేళ్ళు పక్షులు
పెనాకు చుచుండెను. అది మేరు శిఖరమునలె ఉన్నతమై
కాంతులను విరజిముగ్ధులుండెను. (45)

అనియొక్కటైన గ్రామజనులు కామకలను దీసికొనివచ్చిరి. వారు
అనువాదములను దూరమున నగరి ద్వారముమీదినునకు కేరి
కంఠమునంది శ్రీరామదర్శనమునకై వేచియుండరి. వాకికోలాహలముతో
నిండిన ఆ ద్వారపాథమును సుమంత్రుడు గాంచెను. (46)

అది సుమంత్రుడు శ్రీరామదుకరిష్ఠించునట్టి శత్రుంజయము
అను పేరుగల భద్రగజమును దర్శించెను. అది గొప్పమేఘము
వలెను. మహాపర్వతమువలెను నమున్నెత్తెను బలిష్ఠమైయుండెను.
అది మరదారలను ప్రవరింపజేయుచుండెను. అంకుశమునకును
లొంగివిధై, మహాకాయశోభితమైన ఆ శత్రుంజయము
చర్మనీయముగానుండెను. (47)

తే రామముపసంగమ్య భర్త్యః శ్రీయచిశ్రీర్షకః ।
సహభార్యాయ రామాయ క్షీవమేవాభివక్ష్యతే ॥ 6

సత్యవేదితమాజ్ఞాయ సూతమభ్యంతరం పేతుః ।
తత్రైవానాయయానాన రామనసేయకామ్యయా ॥ 7

తం వైశ్రవణసంతాపమ్ ఉపవిష్టం స్వలంకృతమ్
పదభృగూతః పర్యంశే పాపర్థే సోత్తరశ్చయే ॥ 8

నరాహరుభిరాభేణ శుచినా చ మగంధినా
అమరితం పరాధ్యేష చందనేన పరంతపమ్ ॥ 9

క్షీరియా పార్శ్వత్యాపీ చాలవ్యజనపాస్తయా
ఉపేతం సీతయా భూయః చిత్రియా శశినం యథా ॥ 10

తం తసంతమివాదిత్యమ్ ఉపసన్తం స్వతేజసా
పవందే పడదం వందీ వివయత్తో విసీతవత్ ॥ 11

ప్రాంజలిస్తు ముఖం వృష్టిః విహారశయనాననే
చాజపుత్రమువాచేదం మమంత్రో రాజసత్పుతః ॥ 12

కౌసల్యాపుత్రజా రామ ! కీరా త్యాం భస్మమిచ్చతి ।
మహిష్యా మహా కైకేయ్యా గమ్యథాం తత్ర మా విరిమ్ ॥ 13

వివముక్త స్తు వంహృష్టో నరసింహో మహాద్యుతిః
తయ సమ్మానయానాన సీతామ్ ఇదమువాచ హా ॥ 14

దేవి! దేవతృ డేవీ చ పమాగమ్య మదంతరే
మంత్రయేతే ద్రువం కింబత్ అభిషేచనసంహితమ్ ॥ 15

అక్షయిన్యా హృథి ఫాయం శ్రీయశానా మదక్షిణా ।
నందోదయతి రాజానం మదర్థం మదిరేక్షణో ॥ 16

సా ప్రహృష్టా మహారాజం హితకామానువర్తిసి ।
జననీ చాశ్మకమా మే కేకేయాధిపతేః సుతా ॥ 17

దిష్టియే ఇలు మహారాజో మహిష్యా న్రియయా సిహా ।
మమంత్రం ప్రాహతోత్ మాతమ్ అర్హకామకరం మమ ॥ 18

విరంతము ప్రదుహితమునకే పాటునడువట్టి ఆ వ్యారక్షకులు
రాముని నమిపించి, కీతాదేవితో గూడియున్న ఆ స్రుతువునకు
మమంత్రనిరాకముగొల్పి తెలిపిరి (6)

వ్యారక్షకులు తీసికొనివచ్చిన పమాహరిమును అందుకొని
శ్రీరాముడు తనతండ్రికి ప్రీతిని గూర్చుబడె ఇయినకు అంతరంగికి
సేవకుడైన సుహృదులను తనతనతమిరములోనికి దప్పించెను (7)

వక్త్రం వస్త్రాభరణములను దసించి, మృగ సైం ఆవృతములతో
గూడిన బంగారువర్ణమున నై అసీనుడై కుట్రనివరి పునీత్యుచున్న
శ్రీరాముని అనుమంతుడు చూచెను (8)

కీతాదేవికిరదవృద్ధిచే పవిత్రమైన, పరిమళములను కేకజల్లుచున్న
క్షేప్తమైన ఎఱ్ఱపందనమును కాయ వూసికొనియుండెను.
పంజామంతో పేరించుచు కీతాదేవి ఆయనస్థికినే యుండెను.
సీతాదేవిలోపడిన ఆ రాముడు (భైత్ర శుద్ధ పూర్ణిమ వాడు)
చిత్రయనుతారతో (నిత్యానక్షత్రముతో) గూడిన పూర్ణచంద్రుని
వలె శోభిల్లుచుండెను - శ్మశుభియంకరుడైన ఆ శ్రీరాముని
నుమంతుడు దర్శించెను (9-10)

నిరుపమానముగా ప్రకాశించుచున్న సూర్యునివలె తన
తివ్యతేజస్సుతో విరాజిల్లు శ్రీరామునకు ఎనయనంపెచ్చుడైన
నుమంతుడు విష్ణుముఖై పనుస్కరించెను (11)

తననక నితదిగసత్కారములకుపాత్రకైన మమంతుడు
హాయిగా తప్పుకుపై కూర్చొనెయిన్న శ్రీరామునితో అశుభశబ్దలు
గావించి, చేతులు మోడ్చి ఇల్లనెను - (12)

"కౌసల్యాదేవియొక్క ముద్దులపట్లైన ఓ శ్రీరామా! మీ
తండ్రియైన వశంతుడు రాజిల్లిన కేకేయాదేవితో గూడి మిమ్ము
మోడగొంచువాడు అలసంపక త్వరగా వెళ్ళదము -" (13)

తివ్యతేజస్సుతో విరాజిల్లుచున్న శ్రీరాముడు మమంతుని
నవనమంతుని పని విశ్లేషి నిరంతుడై, ఆయనను విమోచించితిమి
పించ సీతాదేవితో ఇల్లు నుడినెను (14)

ఓ దేవీ! మాతండ్రియు, కేకేయామాతయు కలిసి, నా పూర్వపేక్ష
విషయమై ఏదో అలోపించుచున్నట్లు కనబడుచున్నది ఇది
విగ్నియము (15)

ఓ విశాలాక్షీ! నిర్వపి మర్దుదాళైన కైకేయితల్లి నా హితమును
గోననై, వృద్ధుడైన మహారాజుగారి అభిప్రాయమును గుర్తించి,
నా నిష్కాపేక్షపిషియమున అయినను శాన్తిసంపదముడవైతి నీ
కేకయరాజుగారి కూతురైన ఆ కైకేయిమాల లోపకళ్యాణమును,
నా స్వయోజనమును కోరుచు నంతోపముతో రాజుగారిని
అనుమరించుచున్నది (16-17)

మహారాజు తనకు ఇష్టరాజైన కైకేయాదేవితోగూడియున్నవాడై,
నా అర్హిమును నెఱవేజ్జుల మమంతుని దూతగా ఇచ్చడికి
పంపెను ఇది మననదృష్టము (18)

యోద్యోగీశరివత్సర తాద్యభో దూత అగతః।
ధ్రువమన్వేష మాం రాజా యావరాజ్యేఽభిషేక్తుః॥ 19

హంతా శీఘ్రమితో గత్వా ద్రక్ష్యామి చ సుహవతిమ్।
సహ త్వం పరివారేణ సుసమాప్య రమన్య చ॥ 20

పతివత్సూనితా సీతా భర్తారమ్ జపితేక్షణా।
అర్థారమ్ అనువవాజ మంగళావ్యభివధ్యుషే॥ 21

రాజ్యం ద్వి జాతిభిర్ముఖం రాజసూయాభిషేచనమ్
కర్తుమర్హతి తే రాజా వాపవస్యేవ లోకకృత్ ॥ 22

దీక్షితం వ్రతసంవత్సరం పరాజివధరం శుచిమ్।
కురంగభృంగిపాణిం చ సత్యంతీ త్వాం భజామ్యహమ్॥ 23

పూర్వాం దిశం వక్ష్యమి దక్షిణాం పాశు తే యమ్।
వచుణః పశ్య మామాళాం ధనేశస్తూర్తరాం దిశమ్॥ 24

అథ సీతామనుజ్ఞాన్య కృతకౌరుకమంగళః।
నిశ్శ్రామ మమంశ్రేణ సహ రామో వివేకనాత్॥ 25

పర్యతాదివ నిష్క్రమ్య పింహో గిరిగుహాశయః।
లక్ష్మణం ద్వారి పోష్య చ సహ్యంబరిపుటం స్థితమ్॥ 26

అథ మధ్యమకణ్డాయాం పమాగమ్య సుహృత్తనైః
స సర్వానర్దివో దృష్ట్వా సమేత్య వ్రతసంధ్య చ॥ 27

తతః పావకసంకాశమ్ అరురోహ కథోత్తమమ్
నైయాఘ్రం పురుషన్యాఘ్రో రాజతం రాజనందన॥ 28

మేఘనాదమసంబాధం మణిహేమవిభూషితమ్।
ముష్ణంతమివ చక్షూషే ప్రభయా మేరువర్షసమ్॥ 29

అక్కడ సున్న సదస్యులఱును వా హితమును గోరువారి.
నారికి తగివియాయే ఇచ్చికినచ్చినాడు. నేడే సెల్వమును
రాజా సన్న యువరాజులబట్టిపెట్టినజేయును (19)

భలే ఇదిగో! ఇప్పుడేవెళ్ళ రాజుగారిని దర్శించెదను సీత
పరివారికలతోగూడి అల పాటలతో ఆనందింపుము (20)

శీరామడు సేయించునములతో సలాదేపకి ఎవలో
సంతోషమున హర్షిను అమెయి తనమాపులతో ఆయగకు
ప్రేమమును కలిగించుచు ద్వారమువలకు ఆయనను
ఆమనించెను- ఎవనిలో ఆయనకు శుభములను
గోరుకొనుదు అను కనంతలో ఇచ్చెను (21)

బ్రాహ్మణోత్తమ గార్యదేక్షణతో మూలముతో తగిలక
సేవలతో ఈ రాజ్యము మనదెచ్చుముగావర్తిల్లుదు వచ్చినది.
వారి అశీష్కులతో ముహూపక్ష్యాదేషకము జరుగుచోవును స్వరీ
బ్రహ్మాదేవుడు ఇంద్రునకునతి మహారాజా మున్నెందు సీత
మహారాజులబట్టిపెకమన వేయును అప్పుడు సీత సులక్షితమువై
క్రమజినముమధిరింప, శుభవైదుమందువు జింకకొమ్మును
వేతుట్టియుండువు. అట్టి నిన్ను దర్శించుచు నేను నీకు
శీశలోత్తమ లాక్ష్యునియందు ఇంద్రుడును, దక్షిణదిశయ గు
ముందును సశ్మిపదేశియుండు పరుణుడును ఉత్తరదిశియుండు
కునీరుడును శీరామమును దక్షింపుమందురు" (22-24)

పట్టాభిషేకమున పుగన్ గిరియకొని మంగళస్నానములను
ముగించుకొనిన శ్రీరామడు సీతాదేవిగీ విద్మోహ, మమంత్రునితో
గూడి తనబంసమునుండి ఒయలందేటను (25)

పరతమూలో శయనించుచున్న సీతామె అందుండి
అడుచికి వచ్చినట్లు శ్రీరామడు తండుదిశము నుండి జముటికి
వచ్చెను అప్పుడు ఆతడు ద్వారముకడి విస్మయింపై
లంబరీమడిచి యున్న లక్ష్మణుని చూచెను (26)

సీతకు శ్రీరామడు మధ్యమకణ్డకర్మకా పరియిస్తా మిత్రుని
గరిసికెనను అవెతరియి అతడు లో పట్టాభిషేకముతోత్సాహము
కల్పించవచ్చిన సులమజాని వారిగమస్కామమును అరుకొని
వారిని ఆభినందించెను. పిదప వరశ్రేష్ఠుడైన రాజకుమారుడగు
రమురాముడు పులివర్ణము ఆనందముగా గలిగి, అగ్నివలె
ప్రకాశించుచున్న ఉత్తమంజరి (వెండి) ధ్వజమును
అధిరోహించెను (27-28)

ఆ రథమునొక్క పుగి మేఘాద్ధనము శీతముగా
నందిను అది మిక్కిలి విశాలముగా ఉండెను. ముందువెక్కిన
బంగారు (తేకుల) లో ఆలంకరింపబడియుండెను, అది
మేరుసర్వతకాంతులతో భాసిల్లుచు మారువారికమ్మలకు
మిఱుమిట్టగొల్పుచుండెను. ఆ రథమునకు పూర్వ
గ.ల్లములు పరిష్కమల్లియుంగునచే గున్మయముగను

కరేణుశిశుకత్పైశ్చ యుక్తం వరమవాణిభిః
సారీయుక్తం వహప్రాక్షో రథమింద్ర భవాశుగమ్,
కమయౌ యార్థమాస్థాయ రాఘవో జ్వలితః శ్రియా 30

న వక్ష్యన్ భవాకాశే స్వనవాసధివాదయన్
వికేతాద్విధ్యయౌ శ్రీమావ మహాభ్రాదివ చంద్రమా 31

భ్రతచామరపాణిన్తు లక్ష్మణో రాఘవామణః
హగోప భ్రాతరం శాలా రథమాస్థాయ కృష్ణతః 32

తతో హలహలాశక్తః యములః సమజాయతః
చప్య ఏష్యమహాణచ్య బహుభస్య సమంతతః 33

తతో హయవరా ముఖ్యా మాణశ్చ గిరివన్ధితాః
అసుజగ్ముస్తదా రామం శతశోఽథ సహస్రశః 34

అగ్రతశ్చాప్య సన్నద్ధాః చందనాగరురూషితాః
విభవాపథనాః ఖారా జగ్మురశంసవో జవాః 35

తతో వాద్విశిఖాశ్చ సుతిశిఖాశ్చ వందివామ్,
సంహవాదాశ్చ శూచాణాం తదా శుశ్రువిరే వధి 36

హత్యవారాయవస్తాభిః భూషితాభిస్సమంతతః
కర్యమాణః సుపుష్పేఘైః యయౌ స్త్రీధిరదీందమః 37

రామం శిల్పానవద్యాంగ్యో రామపీఠేషయా తతః
వహోభిరగ్రైః హత్యుస్తాః క్షీతిస్తాశ్చ సందితే 38

మానం సందతి తే మాతా కౌసల్యా మాతృనందనః
సశ్యంతి పిఠ్యూత్రం త్వాం పితృం రాజ్యమవస్థితమ్ 39

సర్వసేమంతసీభ్యశ్చ నీతాం సేమంతసీవరామ్
అమన్యంత హి తా వాచ్యో రామస్య హృదయప్రియామ్ 40

తయా సుపరితం దేవ్యా పుత్రా నూనం మహత్తపః
రోహిణీన తనాంకేన రామసంయోగమాపి యా 41

ఇతి ప్రాసాదశృంగేషు వ్రమహాభిర్వరోత్తమః
శుశ్రావ వాణిమాధ్వః క్షీయా వాచ ఉదాహృతాః 42

తలపించుచుండెను చిత్తివిశిష్టగులను పూన్పుటచే చేసియుగా
సోగిపోగల రథమును అరిష్టించిన నివా ప్రాక్షుడైన ఇంద్రునివలె
మనోహరమైన అనుశోదలతో విరాజిల్లుచున్న శ్రీరాముడు తన
మహారథమున అసేమగై వెంటనే బయలుదేరినను (29-30)

మనోహరమగుచున్న ఆ రథము స్త్రీలమువ్వుననుసరించి
దేను యు ప్రభవ్యమొనరించెడు నుండెను అ గదిమీ ను గిరిస్థించి
మహామేఘ మునుండి వెలువడి ను నంద్రునివలె శ్రీరాముడు తన
భవమునుండి బయటికి వచ్చెను. (31)

శ్రీరామునితమ్ముడైన లక్ష్మణుడు భ్రతమును, "విజామునిను
చేబూని, రథముపై అవ్వకు వెనుక బోగమున వెలిచి, ఆయనను
సేవించుచుండెను. (32)

రాముడు లచ్చ వెళ్ళి సుందగా జూలయొక్క కలకంధ్యనులు
ఆ ప్రాంతమునుండరితలను గిరిదేను (33)

అనంతరము అనంభ్యాకములైన జాత్యశ్వములు కొండల
పంట ఏనుగులు రామునిరథమును అనుసరించినను (34,

యమును, తాను మొదలగునుగొప్పధ్వజములును అతడుతో ను
వారు కవచములను భద్రములను, వెనుకబారును దొరికిన
నొరులు రామనకు సుభాష మాతముగా నియమము స్వరములు
వేయు సన్న జనులు అయినను ముందు వానమున విడిచుచువది
రాజమాధ్యమున శ్రీరాముడు రథముపై సోగిపోవుచుండగా
వీణవేలు మృదంగం వర్షములు, చంద్రమాసం అవ్వజానకమును
ఖూరిలసింహనాదములు అచటివారిదలచికి ఆచందమును
గుర్చినను- (35-36)

శ్రీరాముడు ముఖాయము సోగిపోవుచుండగా లక్ష్మణుని
వీర్రాజురామును దొరికిన సుందరీమణులు అనుభవనముల
కిట్టికలనుండి సుమంతరితములైన పుష్పములను కల్లునలగిరి.
లక్ష్మణునికల్పలైన ఆ తరుణీమణులు మేడలపైనుండియు
దండెపై నుండియు రాముని సంతోషముచుచు మృగముయిరి
వనసములతో ఇట్లు స్తుతింపసోగిరి- (37-38)

"మాతృమృతికి సంకోచమును హర్షు పై రామా ఏ
నిల్మయ్యితి గలమగుగాక - అంధిగాజ్యమునకు యువరాజు
చగుదొప్పు సెన్ను జాపించు తల్లి కౌసల్య ఎంతని మెరిసిపోవును
ననూ " (39)

ఆ స్త్రీలందఱును 'శ్రీరామునిప్రాత్యగ్యమైన పీఠాసార్థి
పీఠాశులుండతోరేను ఉత్తమురాకు' అని భావించిరి- (40)

ఆ పీఠారేప పూర్వము సజముగానే కొన్నిగా శపథాచరించి
యుండెచ్చును తర్ఫారితముగా అయి, చంద్రునకు రోహిణి
వలె శ్రీరామునకు అశ్లాంగియైనది' అని, మేడలపైనున్న
క్షుద్రులకును పిలికిన ప్రయవచనములను రాజమార్గమున
వెళ్ళుచున్న పురుషశ్రేష్ఠుడైన శ్రీరాముడు వివేచి. (41-42)

ప రాఘవస్త్రత కథాప్రకంచాన్
 శుక్రావ లోకన్య వనాగతన్య
 ఆత్మాధికారా వివిధాశ్చ వాచః
 ప్రహృష్టయాపన్య పురోజనన్య 43

ఏష శ్రియం గచ్ఛతి రాఘవోఽద్య
 రాజప్రసాదాద్విపులాం గమిష్యన్
 ఏతే వయం కర్వపన్పుష్టశామా
 యేషామయం వో భవితా ప్రశాస్తా 44

లాభో జనప్యాన్య యదేష వర్వం
 ప్రపత్స్యతే రాష్ట్రమిదం చిరాయ
 వ హ్యప్రియం కించన జాయ కశ్చిత్
 వశ్యేష్వాదుఃఖం మమకాధిపేఽస్మిన్ 45

ప ఘోషవర్షిశ్చ హమైర్మతంగజైః
 పురస్కైః నృపకనూతమాగభైః
 మహీయమావః ప్రవర్తేశ్చ పాదకైః
 అభిష్టుతో నైశపణో యథా యయా 46

కరేణుమోతంగరథాశ్వసంకులం
 మహాజనాఘప్రతిపూర్ణచత్వరమ్
 ప్రభూతచత్వర బహుపుణ్యానంచయం
 దదర్శి రామో కుచితం మహాపథమ్ 47

శ్లోకార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే షోడశస్కంధః (16)

వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు పదునాఱవసర్గము నమాన్తము

-- * * * --

17. పదునేడవసర్గము

శ్రీరాముడు రాజవీధులనుదాటుచు మహారాజుసాసాదమున సవేశించుట.

ప రామో రథహస్తాయ సంప్రహృష్టసుహృజ్జన.
 సరాకాధ్వజసంపన్నం మహార్థాగరుధాపితమ్.
 అపశ్యన్తగరం శ్రీమాన్ నానాజననమాకులమ్. 1

ఇతరప్రదేశములనుండివచ్చిన శాసనములు, పురజములు తనము గూర్చియు, తన పెట్టబట్టిపేకమును గుఱించియు సంతోషముతో ఎంభాపించుకొనుచున్న కథలను, గాథలను, భీయవచనములను శ్రీరాముడు అంకిరించెను- (43)

ఈ రాముడు నేడే మహారాజగారిలనుగ్రహములో ఏలినైన కంఠరాజ్యలక్ష్మిని పొందబోవుచున్నాడు. ఈ మహామలావుడు మనకు పాలకుడు కానున్నాడు. ఇక మవకోరికలన్నియును నిజమేట తీరును - (44)

శ్రీరాముడు ఈ దేశమును చిరకాలము పాలించుటయే జరిగినచో ఈ జగత్తునందలి జనులందఱకిని అనంతమైన లాభములు దేకూడును. అతనిపరిపాలనలో ఎన్నడును ఎవ్వరికిని కొరతముగూడ అప్రియుముగాని. దుఃఖముగాని పంజరింపనే నింజివింపదు- (45)

శ్రీరాము నిరధమునకు ముందుభాగమున సాగుచున్న గుట్టములు పకిరించుచుండిను- ఏనుగులు పీరికరించుచుండిను. ప్తిలిపాతములతో మాతలు, జయజయధ్వనములతో పంది జనులు నడుచుచుండగా మాగిడులు వంశబీరువావళిని వ్రస్తతించుచుండిరి- నాద్యబ్బందములతో గాయకులు శ్రీరాముని గుణగణములను కీర్తించుచుండిరి- ఇట్టి జెడలకోలాహలములనున్న శ్రీరాముడు కుడేరువలె చైత్రముతో ముందునకు పోను. (46)

రాజమార్గము ఆడు ఏనుగులతో, మదపుటెముగులతో, రథములతో, హయములతో క్రిక్కిరిసియుండెను. వీధుల కూడల్లన్నీయు ప్రవాహముగావచ్చుచున్న జనసమూహములతో కీటకటలాడుచుండెను - అమూల్యరత్నరాసులతోను, ఏవిధ విక్రమవస్త్రిపులతోను అంగడులు కలకలలాడుచుండెను. అట్టి మనోహరమైన రాజమార్గమును జూచుచు శ్రీరాముడు సాగిపోవుచుండెను- (47)

సర్వకులలక్షణములతో విలసిల్లుచున్న ఆ శ్రీరాముడు రథముపై అసేమదై, మిఠులను, జనులను సంతోష పఱుచుచు సాగిపోవుచుండెను. అతడు ధ్వజపతాకములపరివలతో, మేల్చిన జగదుధావములగుజాలింపులతో వానాజనుల పమ్మర్తముతో దిగ్భసియుముగానున్న ఆ నగరమును చూచి అవందించెను- (1)

న గృహైరభ్రవంతాశైః పాండురైరుపశోభితమ్ ।
రాజమార్గం యయౌ రామో సుధ్యేవాగరుధూపితమ్ । 2

పంచవానాం చ ముఖ్యానామ్ అగరూణాం చ పంచదైః
ఉత్తమానాం చ గంధావాం క్షౌమకౌళాంబరస్య చ । 3

అవిద్యాభిశ్చ యుక్తాభిః ఉత్తమైః స్పృటికైరపి
శోభమానమనంతాధైః తం రాజపథముత్తమమ్ । 4

సంవృతం వినిధైః పద్మైః భక్త్యైరుచ్చాపకైరపి
వదర్భ తం రాజపథం దివి దేవపథం యథా । 5

వధ్యక్షతపావిధానైః ధూపైరగరుచందనైః
నానాచూఢ్యేవగంధైశ్చ నదాభిభ్యర్చితచత్వరమ్ । 6

అశీర్వాదాన్ విహరాన్ శృణ్వన్ సుహృద్భిః సముత్థితాన్
యథార్తం బాపి సంభూజ్య సర్వానేన వరాన్ యయౌ । 7

ఏతామహారాచరితం తదైవ ప్రవీతాహైః
అవ్యపాదాయ తం మార్గమ్ అధిష్కోఽనుపాలయ । 8

యథా స్మ తాతీతాః ఏతా యథా పూర్వైః ఏతామహైః
తతః సుఖతరం రామే వత్స్యామః సతి రాజని । 9

అలమద్య హి భుక్తేన పరమార్జవం చ సః
యథా వర్జ్యమనిర్యాంతుం రామం ఛాజ్ఞే సత్కీర్తయ । 10

తతో హి సః స్రయతరం నాశ్యత్ కించిద్భవిష్యతి
యథాభిషేకో రామస్య ఛాజ్ఞేనామితేజసః । 11

ఏతాశ్చాన్యాశ్చ సుహృదామ్ ఉదాసేనః కథాశ్చుళాః
అత్యసంపూజపిః శృణ్వన్ యయౌ రామో సుహృథమ్ । 12

న హి తస్మాన్మయః కర్మిల్ చక్షుషీ వా సరోత్తమాత్
వహః శక్నోత్యపాక్రమ్యై అతిక్రాంతేఽపి రాఘవే । 13

అకాశమును లోకము తెల్లనికాయలను నిరజిమ్ముచున్న
మేడలతో అలరాసుచు రాజమార్గము అగరు చూపిపరిమళములతో
వ్యాప్తియైయుండెను అష్టీకాశాభియంత శ్రీరాముడు వెళ్ళుచుండెను.
ఉత్తమమైన చందనములు అగరుచూపివస్తువులు, మేల్తన
సుగంధధన్యములు తల్లని పట్టుపట్టములు, ఇతరములగు
పట్టుపట్టములు రత్నములుపేయలడని మందముల్యములు
స్నాన మైన పుట్టికెములు వివిధములగు భక్త్యములు రంగురంగుల
పుష్పములు మోగలగు వాచపులతో ఏదో ఏకాంకులైన అంగుళిలో
ఒప్పుచున్న ఈ రాజమార్గము అకాశమునందలి దేవతములతో
వీరబిడ్డమండెను. అట్లే రాజువీరినీ శ్రీరాముడు తిలకించెను. (2-5)

అందరి బ్రవసములముంజ్జిష్టయు పెట్టుగు, అక్షతలు,
వాపియు, పేలాలు, దుగుములు, అపిచందనములు వివిధములగు
మాలలు, గంధములు మొదలగు వానితో అలంకరింపబడి
యుండెను అట్టి రాజమార్గములో పెక్కుమంది మిత్రుల
అశీర్వచములను మారు శ్రీరాముడు వారిని అందిజేసి తన
సేవముగా అడరాపిమానములతో గౌరవించుచు వెళ్ళెను. (6-7)

అప్పుడువారు "ఓ రామో రిషి రాజ్యుభౌభిషిక్తుడై, మీ
రాతముల్పాతలు చేసిన బాటలలో సాగుచు మమ్ము
పరిపాలింపుము." అని పలికిరి. (8)

దశరథునిపాలనలోను, వారికి పూర్వకల్పిన తాతముత్తాతల
పరిపాలనలోను వారిలోగల తో మనము ఎఱియగా నెవరిచితిమి
ఇక శ్రీరాముని విలుబడిలో ఇంకను మఱియుగా హాయిగా
జీవించెడిమి. రాముడు యువరాజుపట్టాభిషిక్తుడై, ఉరేగింపుతో
కన్నవించుగావించుచు వెళ్ళునప్పుడు ఆయనను దర్శించెడి మన
రాగ్యమేభాగ్యము. ఇక ఎనకు మహాకర్మములతో గాని,
పరమార్థరాతములతోగాని. (వృత్తాంత- ఆ ముష్కీకలాపములతో
గాని) పనియేయుండదు అపితతేజస్వయైన శ్రీరాముడు
రాజ్యాధికారిమును స్వకరింపబడె అరిగెడు ఈ పట్టాభిషేక
మహోత్సవము మనకు బ్రహ్మసందదాయకము. అంతకంటెను
ప్రయమైనది, అనందదాయకమైనది మహాయోధులకి ఉండబోదు." అను
ప్రకాశించుచు మిత్రులు పలుకుచున్న కుదకరముల్లిన
ఈ మాటలను, ఇంకను ఇతరకరలను వినుచును శ్రీరాముడు
ఉదాసీనుడై (నిర్వికారుడై, ఏ మాత్రము తొణకనివాడై) ఆ
రాజపథమున ముందునకు సాగెను. (9-12)

శ్రీరాముడు రాము ఉన్నద్రదేశమును దాటి, చూపులకు
అందవంతదూరముగా ముందునకు వెళ్ళినప్పటికిని వూరుమలలో
ఏ ఒక్కడను తన మనస్సుగాని, చూపులనుగాని ఆయన
నుండి ఎఱల్య తిలుగకెను. ఇక స్త్రీలవిషయము వెళ్ళినది. (13)

యశ్చ రామం న పశ్యేత్తు యం చ రామో న పశ్యతి |
నిందితః స పసేద్లోకే ప్రాల్మోక్ష ప్యేనం విగర్హతే | 14

నర్తసిం హి న తర్మాత్మా నర్థానం కుచతే దయామ్ |
చతుర్థాం హి వయఃస్థానామ్ తేన తే తమమన్రతాః | 15

చతుష్పథాన్ దేవపథాన్ నైర్యాన్యాయతవాచి చ |
ప్రదక్షిణం పరిపాదన్ జగామ నృపతేన్ముతః | 16

న రాజకులనాసాద్య మేఘసంఘోపయైః కులైః |
ప్రాసాదశృంగైః వివిధైః కైలాసశిఖరోపయైః | 17

అవారయద్ధిర్భగవం విమానైశ్చ పాండురైః |
వర్తమానగృహైశ్చాపి రత్నజాలపరిష్కృతైః | 18

తత్పుత్రివ్యాం గృహవరం నుహేంద్రజననీమమ్ |
రాజపుత్రః పితుర్వేళ్ళ ప్రవివేశ శ్రియా జ్వలన్ | 19

స కక్ష్యా భవ్యభిర్ముప్తాః తిస్తోఽతిక్రమ్య నాజః |
పదాతరవరే కక్ష్యే ద్వే జగామ వరోత్తమః | 20

న నర్యాః సనుతిక్రమ్య కక్ష్యా దశరథాత్మజః |
నస్త్వివర్త్య జనం పర్వం తుద్ధాంతం పునరభ్యగాత్ | 21

తతః ప్రవిష్టే పితురంతికం తదా
జనః న సర్వో ముదితో నృపాత్మజే |
ప్రతీక్షతే తస్య పునశ్చ విధమం
యథోదయం చంద్రమనః సరితృతః | 22

రాముని చూడనివాడును, రాముని స్పృష్టికరనివాడును (రామునిచే చూడబడనివాడును) నిజముగా దురుదృష్టవంతుడు అట్టి వానినితోకము నిందించును (తోకనిందిండుకు శుభముగను) అంతే గాదు అర్ధి స్థితలో, నాడు తనను తానే నిందించుకొనును⁽¹⁾ - (రాముని వ్యాధినిని నామను రాముని అనుభవామునకు నోచుకొనని వాడును జన వ్యక్తియొక్క జగ్గవ్యక్తము - అని దీనిఅంతర్ధాము - (14)

దర్మాత్ముడైన ఆ శ్రీరాముడు సమస్తజనుల (ప్రాణుల) యందును వారు ఏవయస్సులలోనున్నను వారిపై కృపజూపును. ఇది అనునవివాదవిభావము. వారును ఆయురయొడల భక్తిశ్రద్ధలు కలిగియుండురు - నాలుగుసేదలకూడల్లను, దేశాలయములను శిల్పవక్షస్తానములను, ఉభయదిశలయలను ప్రదక్షిణపూర్వముగా తాచి, శ్రీరాముడు మహారాజమందిరమును విడిచివెను. 15-16)

రాజపుత్రుడైన ఆ శ్రీరాముడు మహారాష్ట్రున పేనికాంబులలో రాజేల్లుడు, తండ్రియగు దశరథుని ప్రాసాదమున ప్రవేశించెను అది భూమండలమున అత్యుత్తమమై, దేవేంద్ర భవనముతో తులతూగుచుండెను. ఆప్రాసాద(భవన)ము యొక్క శిఖరములు మేఘబృందములవలె శుభాకారములు గలిగియుండెను కైలాసశిఖరములవలె వివిధాకృతులు గలిగియుండెను, తెల్లని విమానములవలె అశాశమును కప్పివేయుచుండెను, రత్నములు పొదిగిన కిటికీలతో ఉప్పుచున్న 'వర్తమాన' గృహములచే ఆ భవనము అవృతమైయుండెను. (17-19)

శ్రీరాముడు రథారూఢుడై ఆ భవనమునందు భనుర్దారులు రక్షించుచున్న చూడు కక్ష్యలను తాచెను. పీదన అతడు రెండు కక్ష్యలవలకు పారచారియై వెల్లెను. కక్ష్యలను అస్థిందిని తాతిన పిమ్మట తనవెంటచచ్చిన వారిని అందఱిని ఆరట ఆపి, శ్రీరాముడు రాజాంతస్తురమున అడుగెడును - (20-21)

శ్రీరాముడు అంతస్తురమున ప్రవేశించి, తండ్రికడకు వెళ్లిన కిమ్మ, ఆయురవేరింజనవర్షిన అగ్రవరులలోఁజూచి ఆయనకాకై తిరిగి వెప్పుటకై హావ్రముముకోజుత నముద్ర విచరి నిరీక్షియపాగాడు. (22)

కల్యాణే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే సప్తదశస్కంధః (17)

వాల్మీకిమహర్షినిరదితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఏడునేడవసర్గము ఏమావ్నము

-- * * * --

1) శ్లో || (నందిం, కీర్తనం, విశ్లేషస్మరణం, పొదనీవనమ్) అర్చనం, వందనం, రాధ్యం, ఫల్గమాత్మనివేదనమ్ ||

శ్రీమద్రామాయణమ్

అనునీనపదిర బిత్తరీతులన్నింటిలోను ద్యానము అంతస్సుఖతమైయుండును సీరంపరము భగవంతుని ద్యానించువాడు తప్పక తరమగ్రవామునకు పోతుడగును. అట్లుగాక విషయలోబుడై, ఇంద్రియార్థములకై ప్రాణులొడుచుండువాడు, దైవచింతనకు దూరమై "అశ్యమాతీ" యగును -

అట్లే రాముని ద్యానింపనివాడు రాముని కల్యాణమునకు నోచుకొనడు - అటుడు వానిశీవితము లోకంబంద్యమగును - అంతేగాదు నాడు తనవలనమునకు తానే కారుడుగను - అంతర్వ్యాపియైన భగవంతుడు అట్టి ప్రాసాదమునకు ముక్తిని ప్రసాదించెడు

18. పదునెనిమిదవసర్గము

శ్రీరాముడు తనతండ్రియైన దశరథునిదైన్యస్థితికి కారణమడుగుట. కైక తనకు మహారాజు ఇచ్చిన రెండు వరములను గూర్చి

వివరించుట. 1) శ్రీరాముని వనవాసము 2, భరతునకు విట్టాభిషేకము జర. గవలెనని తెలుపుట.

న దదర్శాపనే రామో విషణ్ణః పితరం శుభే
క్షేమీవహితం తనం ముఖేన పరిశుష్యతా 1

౩ పితుశ్చరణౌ పూర్వమభివాద్య వినితవత్.
తతో వనంవే చరణౌ కైకేయ్యా మనమూహతః 2

రామేర్యక్ష్మాచ పచనం బాష్పపర్యాకుతేక్షణః.
తతః నృపతిశ్చీనో నేక్షీయం నాభిభాషియమ్ 3

తదపూర్వం వరపతేః దృష్ట్వా భూకం భయానహమ్
రామోఽపి భయమావప్నః పదా స్ఫుష్టేన వర్ణయమ్ 4

ఇంద్రియైరప్రహృష్టైస్త్రం శోకరంతావకర్చితమ్
విభ్రుకంతం మహారాజం వృథితాకులచేతనమ్ 5

హిమ్నీనాతినమశ్శోభ్యం క్షుభ్యంతమిన సాగరమ్.
ఉపస్థుతమివాదిత్యమ్ ఉక్తావృతమ్ బుషిం యథా 6

అచింత్యకల్పం హి పీఠః తం శోకమువధారయన్.
బధూవ వందజ్జతరః నముద్ర ఇవ సర్వణి 7

చింతయామాన చ తదా రామః పిత్రుహతే రతః.
కింస్విదద్వైవ పృపతిః న మాం ప్రత్యభివందతి 8

అన్యదా మాం పితా ధృష్ట్వా మపిలోః పి ప్రసేదతి.
తస్య మామద్య పంప్రేక్ష్య కేమాయానః ప్రసర్తతే 9

న దీవ ఇవ శోభార్తో విషణ్ణావతనద్యుతిః.
క్షేమీయమ్ అభివాద్యిన రామో వచనమబ్రవీత్ 10

కచ్చిన్మయా నాపరాధమ్ అజ్ఞానాద్యవ మే పితా.
కుపితస్తన్మనూచక్ష్య త్వం కైకేనం ప్రసాదయ 11

అప్రసన్నమనాః కిన్మ సదా మాంప్రతి వత్సలః
వివర్ణవదనో దీనో న హి మామభిభాషతే 12

అప్పుడు దశరథుడు మిక్కిలి బుస్సించినముఖముతో దీనుడైయుండెను శ్రీరాముడు ఎక్కిని బంగారులంఘముపై కూర్చోసియున్న తండ్రిని దర్శించెను - కైకేయీ దీనియు ఆయన నెక్కినే యుండెను - 1)

ఆ శ్రీరాముడు తండ్రిని చూడగానే విన్నముడై, మొరట అయినకు సాదాభిషేకమును ఆచరించెను. ఏన్నట్లు సామదాసుడై తల్లి కైకేయీ సాపిములకును విమంసరించెను - 2)

దీనుడైయున్న దశరథునినోల తండ్రి 'రామా! అవేది మాట నెలుపడినంతనే ఆయనకనులు అటుపూరితములయ్యెను. ఏన్నట్లు గంతు హరికశమిను కనులు చాకలేకపోయెను - 3)

ఇదివఱలో అప్పుడు మూడవ దశరథునివయావనాధునియును బాచి, స్థిరప్రజ్ఞుడైన శ్రీరాముడును ఏగ్గాంతికి లోనయ్యెను. అంతట అతడు పొముకు గ్రోక్కిన వానివలె బయ్యెడదాయెను. అప్పుడు దశరథునిపండ్రియ ములలో ఎట్ల నంతోపెచ్చాములునూ కానరాకుండెను. అతడు శోకరంతావకముతో క్షణించియుండెను. ఏన్నట్లుల విడుచుచుండెను. ఏన్నడును క్షోభితుగజేతాని సాగరము ఎత్తైన తరంగములలో క్షోభించుచున్నట్లును, నామగ్రస్తజ్ఞుడైన మామనివలెను. అడిగమాట తప్పిన బుష్మిండునివలెను ఆ మహారాజు మిక్కిలి వ్యాకులదియైన యుండెను (4-6)

ఉపాలకు లందరి ఆ దశరథునిశోకపరిస్థితికి విచారపడుచు, వరకారములందుగాని ఏమొద్రుగిపిలే శ్రీరాముడు కువలసాటునకు లోనయ్యెను (7)

తండ్రిక్షేమమునే కోరుకొనుచుండు శ్రీరాముడు అప్పుడు ఇట్లాలోచింపసాగెను. 'ఈనాడు మహారాజు నమ్మి చూచియు పలకరించకుండుటకు కారణమేమైయుంపను? ఇదివఱలో ఆయన కోముతోకన్నను కన్ను జాలిన వెంటనే పంతోమమును ప్రకటించు మందెడివాడు ఇప్పుడు అతడు నన్ను జూచి మారసిక క్షోభకు లోనగుచున్నాడని?' (8-9)

ఏన్నట్లు రాముడు వీనువలె శోకముతో ఎరితపించుచు ముఖకాయ తరిగినవాడై కైకేయికి వమస్కరించి ఆమెతో ఇల్లు వదిలెను - 10)

"అమ్మా! మాతండ్రి కిపితుడైయున్నట్లు వనబడుచున్నాడు. సారపాలునదైనను నాపలన ఏదైననొక అపరాధము ఇరుగలేదు గదా! రదుతో తెచ్చుము. అలాగను నీవే ప్రసన్నునిగావించియు ఎల్లవండును వాపై నాత్మల్యమును కురిపించుచుండు సాతండ్రి ఇప్పుడు అప్రసన్నునియై దీనుడైయున్నాడు, ముఖము

శారీరో మానసో వాపి కచ్చిదేవం న జాధతే
సంధాసో వాఽ భీతాసో వా దుర్లభం హి పదా సుఖమ్ 13

కచ్చిస్స కించద్యుచతే కుమారే నియమర్శనే,
శ్రుష్టేవా సుహృత్త్యే మాతృగాం వా సమాభిభవే 14

అతోషయన్మహారాజమ్ అకుర్వన్ వా పియవ్యవః
ముహూర్తమపి నేచ్ఛేయం జీవితం కుపితే నృషే 15

యతోమూలం వరః పశ్యేత్ ప్రాదుర్భావమిహాత్మనః,
కథం తస్మిన్ న వర్తత తత్కర్తే సతి దైవతే 16

కచ్చి త్రే పరుషం కించిత్ అభిమావాత్ పితా మమ,
ఉక్తే భవత్యా కోపన యత్రాస్య బాలితం మమ 17

ఏతదాంక్ష్య మే దేవి! తత్రేవ పరిస్పృచ్ఛతః,
కించిమిత్తమపూర్వోఽయం వికారో మనుజాభిషే 18

ఏవ ముక్తా తు కైకేయీ రాఘవేణ మహాత్మనా
ఉవాచేదం తువిర్లజ్ఞా భృష్టమాత్మహీనం పరః 19

న రాజా కుపితో రామ! వ్యవసం నాస్య కించన,
కించిన్మనోగతం త్వస్య త్వద్యయాహ్వాభిభాషతే 20

ప్రీయం త్వామసీయం వస్తుం వాణీ వాస్థాపవత్తతే,
తపివత్సం త్వయా వాచ్యం యదవేవాశ్రుతం మమ 21

ఏష మహ్యం వరం దత్వా పురా మామభిపూజ్య చ
న పశ్యాత్ తస్యలే రాజా యథాఽస్య త్కృతస్తథా 22

అభిన్యజ్య తదాసీతి వరం మమ నిశాంసతిః
న నికర్తం గరజతే పేయం బంధియమివృతి 23

ధన్వమూలమిదం రామ! విపితం చ సతామపి
తత్పత్యం న త్యజేద్రాజా కుపితః త్వత్కృతే యథా 24

వేదవేదోఽభిమన్విది కసేనము నాలో మాన్వాదులయొనులేదా,
ఇట్లుండఁకు కొరగామేమి? శారీరకముగా నాని మాతాకముగా
గాని ఆయనకు ఎట్టి వారయు కలుగలేదుగదా అని (మనోబాధ,
వాదులకు (దేహబాధలకు. దోనైనవారికి ముఖము భూస్యముగదా
దొడముచ్చటగాఁ గండు చి ద్దాది భద్రమునకు గాని, శక్తిశాలియైన
చిట్టి ఆముష్మమ శత్రుస్వభావముగాని పూజ్యరాండ్రైన మాతృమూర్తులలో
వి ఉత్కృష్టిగాని ఎట్టి కష్టమూ కలుగలేదు గదా? నేను మహారాజులకు
అపరాధమైతిగదా! పరమాని ఆయనమాటను, జనదాతుల
పలనగాని ఆయన కీముక వినియున్నచో ఇక ఉత్కృష్టణకారియైనను
నేను జీవించియుండఁబ వుద్దును (11-15)

ప్రతివ్యక్తికిని ఉన్నట్టి న తండ్రి ప్రత్యక్షదైవమే -
అట్టితండ్రి సజీవుడైయుండగా ఆయనకు అనుకూలముగా
ప్రవర్తించునను సరిఉక్తానికిని కర్తవ్యము. 16)

ఓ తేనీ! పీపు అభి భావము (గర్వము)తోగాని, కోపముతో
గాని అభిమనూ మాన్వర హరిగ్రహితునిస్వగృ గాయుః అవలేదుగదా
మునుపు నిప్పుమహా లేవే ఈ వాడు (ఈ శిష్యము, కినుక)
మహారాజులో కలుగుటకు కారణమేమి? నేను వేదనతో
అడుగుమడచిను. వాక్యమును తెలుపును (17-18)

అహాత్మకైన శిరామందు ఇట్లు అర్థింపగా, తనతప్పును
జీర్ణిపుష్పకొమను, కైక తనకోరికకు అనుకూలముగా పూర్తిగా
పీడిపడిన రామునితో ఇట్లు కల్లబొడ్లకొలలము పత్కిను 19)

ఓ రామా మహారాజులకు కోపమేమియులేదు. ఆయనకు
మానసికమైన చీక శారీరకమైన వాదయు లేదు. ఆయన
మనస్సులో నిదో ఒక కోరికయున్నది అందులకు వినేమందునో
యని రామిని వెల్లిడించుటకు జుకుమన్నాడు. (20)

ఆయనకు పీఞ్చి నింతో సుయంత్ర సహజపు అట్టినితో
ఆసీనువచనము పలుకుటకు ఆయనకు నోరాడుటలేదు.
ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగా (మును న కొకసారి చదువు) ఇచ్చి
ముట్టాడు ఆ అని సేవించిన సార్ధియు ఈ మహారాజు
తోగదా వస్త్రాఁల ఆదరాభిమానములో వాకొకరిమిమిముండెను
ఇప్పుడు ఆ విషయము? ఇక సామగ్రి నివదో ఎక్కాత్తానను
మిన్నాపె పూర్వము ఈ సర్వమున సహజపూర్వకముగా రాకు
నరమును ఇచ్చియుండిను. ఇప్పుడు దానిని ఎరిహరించుటకు
దాని దొడ త్పించుకొనుటకు స్వర్ణముగా నియత్నించుచున్నాడు.
కొంతయు అంత, పొరుగుముకు నేరులేని వెలుగునకు
అడ్డకట్టవేయుటకు పూనుకొనుట వ్యర్థముగదా (21-23)

ఓ రామా! ఈ అహత్మకకు సత్కృతానందము మూలము
ఇది (త్వరములు (పెద్దలు) అందఱును ఆనొందించిన
ఎటిగని) పేషయము అందులే రామహారాజ పీ యోజనము

యది తద్యక్షేతే రాజా శుభం వా యది వాః శుభమ్ ।
కరిష్యే తతస్సర్వమ్ అభ్యాప్యామి పునర్జన్మహమ్ 25

యదిత్యభిపాతం రాజా త్వయి తప్త వివత్స్వతే ।
తతోఽహమభిధాప్యామి వ హ్యేష త్వయి సక్ష్యతి 26

ఏతత్తు వచనం క్రుత్వా కైకేయ్యా సముదాహృతమ్ ।
ఉవాచ స్యధిత్ రామః తాం దేవీం వ్యవహస్నిహా 27

అహో ధిక్పాల్నసే దేవి వక్తుం మామ్ ఈద్యశం వయః
అహం హి వచనాన్రాజ్ఞః పతేయమపి పావతే ।
భక్తయేయం సేషం తీక్ష్ణం మజ్జేయమపి చార్ణవే 28

నియుక్తో గురుణా పిత్రా స్సపేణ చ హితేన చ 29

తద్రూపి వచనం దేవి రాజ్ఞో యదభిహంక్షితమ్
కరిష్యే ప్రతిజానే చ రామో ద్విర్నాభిభాషతే 30

అమాల్లవవచాయుక్తమ్ అనార్యా సత్యవాదినమ్ ।
ఉవాచ రామం కైకేయీ వచనం భృతదారుణమ్ 31

పురా దైవామరే యుద్ధే పిత్రా తే మమ రాఘవ
రక్షితేన వరా దత్తౌ నశిత్యేన మహారణే 32

శత్రు మే యాచిత్ రాజా భరతస్యాభిషేచనమ్ ।
గమనం దండకారణ్యే తవ చాద్వైవ రామవ 33

యది సత్యప్రతిజ్ఞం త్వం పితరం కర్తుమిచ్ఛసి ।
ఆత్మానం చ వరశ్రేష్ఠ! మమ పాక్యమిదం శృణు 34

నన్విదేశే పితుష్ఠిష్ఠ యథాఽనేన ప్రతిమలమ్ ।
త్వయాఽరణ్యం ప్రవేశ్యస్యం నవ వర్షాణి పంచ చ 35

భరతశ్చాభిషిచ్ఛేత యదేతదభిషేచనమ్ ।
త్వదర్థే విహితం రాజా తేన సర్వేణ రాఘవ 36

నన్న నత్త చ వర్షాణి దండకారణ్యమశ్రితః
అభిషేకమిదం త్వత్కా జటాచీరధరో వస 37

కొండలై ఆ నిత్యబాపర్థిమను ఉల్లంఘించుటకై నాన్నె
మనవిచలాదున్నాడు. ఆయన ఆ వర్షమును పాటించునట్లు
నీవే చూడవలెను. "రాజా వెప్పుడరిచి కొనిన విషయము
(రాజమహాగతిము, అది శుభకేయైవను అశుభకేయైవను
దానిని నేను తప్పక పాటించును. ఇది ఏపు దానచేసినచో - ఆ
విషయమును పూర్తిగా నేను నీకు వివరింతును. (24-25)

రాజమనసుగోవిందము (రాజా నాకు ఇష్టమైన మూల, నీవలసి
వచ్చుకానిచో (ఏపు పాటించుటకు సిద్ధమైనచో) అప్పుడు దానిని
నీకు తెల్పగను. అతడు దానిని నీతో స్వయముగా చెప్పజాలడు."
కైకేయి తనను విశ్వసించుకొని పలికిన ఈ మాటలను విచి శ్రీరాముడు
మిక్కిలి నొచ్చుకొనెను. పిమ్మట అతడు రాజావమత్తముననే ఆ
దేవితో ఇట్లు వేదించెను. (26-27)

ఓ దేవీ! నీవు నాతో ఇట్టిమాటలు పలుకదొరకు. ఇట్లు
నుడి నుల నాకే సగృహేయ రాజాజ్ఞయినచో అగ్నిలోనైనను మోకదను.
నాతండ్రియే ను గురువు. పాంతుడు శాపించినాడు! హితము
అప్రియును. అతిరాదేశం వినచో దేవమైన విషమము సతము
ద్రాగదను. అగ్రాదైన ఎముద్రమునందైనను పడిపోయినను -
ఓ దేవీ! రాజగోపికమహా తెలుపును - నానిది తప్పక అంగీరింతనని
సత్యజేయుచున్నాను. నాకుదు అడిగినమాట తప్పుదు. (28-30)

యుజాసర్తనకును. సత్యమునకు కట్టుబడియుండువాడును
చన రామనితో అవధానదురాలైన కైకేయి మిక్కిలి పరుషములైన
వచనములను ఇట్లు నుడికినను. (31)

"ఓ రామరామా! పూర్వము దేవాసురులకు జరిగిన
మహాపంగ్రామమునందు శత్రువులయొక్క నాణములు గ్రుచ్చుకొని
మీ తండ్రి మూర్ఛితుడు అయ్యెను. ఆ స్థితిలో ఆయనను నేను
కాపాడితిని. అప్పుడు ఆయన సుస్మృతై, ధనుర్మాణములసాక్షిగా
నాకు తిండు వరములను ఇచ్చెను. (32)

ఓ రామరా! (1) భరతుడు పెట్టారపిత్తుడగుట (2) నేడే మీ
దండకారణ్యమునకు వెళ్లుడు. అను రెండు వరములను ఇచ్చుడు
ఈ రీతిగా నేను కోరితిని. (33)

ఓ సరశ్రేష్ఠ! మీతండ్రిచేసిన సత్యప్రతిజ్ఞన నిలబట్టదలచినచో
నీవు అడితచ్చనిరాదైనచో నేను వెళ్లుచున్న మూలలను విమమ -
ఓ రామరా! మీ తండ్రి అట్లకు కట్టుబడియుండుము. అయిన
తేసిన ప్రతిజ్ఞమేరకు నీవు ఎదువాలగు సందత్తరములకాలము
సవనానను. లేయవను - రాజా నీ పెట్టారపేకమిక్కడకై ఎవ్వకొన
నిష్కృపాముగ్గోడనే భరతునకు పెట్టారపేకమును ఇచ్చువలెను -
నీవు ఈ పెట్టారపేకకార్యమును త్వరచేసి. జటావల్కములను
దరించి, పదువారుగు సత్తరములకాలము దండకారణ్యమును
వసంపుము. (34-37)

భవతః కోనంతురే స్రశన్తు వసుధామిమామ్ |
వాహాత్మనమాక్షేర్లాం వవాజితథమంజరామ్ | 38

హితేన త్వాం వరేంద్రోఽయం కాయశ్శ్రేణ సమాశ్లేతః |
శకనంక్షేప్తవదన్ స శబ్దోతి నిరీక్షితమ్ | 39

హితం కుడు నరేంద్రస్య వచనం శఘనంధినా
సత్యేన మహతా రామ! తారయస్య పథేశ్వరమ్ | 40

ఇతేన తస్మాం వరుషం వహంత్యాం
స తైవ రామః శ్రవివేశ శోకమ్ |
ప్రవివ్యథే వాపి మహానుభావో
వాణా తు పుత్రవ్యసవాధితత్త్వః | 41

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే చాత్మికీయే ఆదికావ్యే ఆయోధ్యాకాండే అష్టాదశ్యర్శః (18)

వాత్మికీయ హర్షివేదితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి ఆయోధ్యాకాండమునందు కడునెదిపింపఁబడ్డయు సమాఖ్యము
* * *

19. పందొమ్మిదవసర్గము

శ్రీరాముని వనగమనమునకై కైక ఆయనను తొందరపెట్టుట, దశరథునికు, అర్జు కైకేయునిని సూమిల్లి,
శ్రీరాముడు శౌసల్యామాత మందిరమునకు వేరుట

తద పియమమిత్రఘ్నో వచనం మరణోపమమ్ |
శ్రుత్వా స విష్యథే రామః కైకేయీం చేదమభివీత్ | 1

హిమమస్మి గమిష్యామి వనం సన్నమ్ అపాంత్రతః
జటాజినధరో రాజ్ఞః స్రతిశ్శాపనుసాళయన్ | 2

ఇథం తు శ్వాతుమిచ్ఛామి కిమర్థం మాం మహేపతిః |
వాధిసందతి దుర్ధర్షో యథాపురమతిందమః | 3

మమ్యథా త త్వయా కార్యో వేది! బ్రూమి తవ్యాతః |
యాస్యామి భవ సుప్రీతా వనం చిరజటాధరః | 4

హితేన గురుణా పత్రా క్షాతశ్చైవ పృషేణ చ |
నియుజ్యమాన్ విశ్రబ్ధః కిం స కుర్యామహం ప్రేమన్ | 5

వైరరత్న సుమాలతో నిలిపిల్లు యుద్ధదియ. తురంగ
అంజులతో సురక్షితముగానున్నదియు అగు ఈ కోనలరాజ్యమును
విరయిడ పరిపాలించుగాక - (38)

ఈ రెండువరుసులును ఇచ్చినకారణముగా ఈ మహారాజు
నిమిగ నేమి తెలియదుచే శోకమున కుమలిపోవును
వాదేనాయనములముతో నడైన చొరకటకుగ్గాడు - (39)

ఓ శఘనందనా! ఈ మహారాజు మాటను నెలబెట్టుము. నీ
సత్యముల ప్రకాశముతో ఈ వరేశ్వరని (కెనత్త వోయునువిడి)
తరింపజేయుము. (40)

ఇటు కైకేయి పెక్కు పడువచనములకు అలుకుచున్నట్టికిని
శ్రీరాముడు స మోతము శోకమునకుబోసి కాలము - (అనగా
రామ పెక్కుకాలాతి తగ్గెను) ఎట్టి వికారములకుని శోమ
గాని నిశ్చలమైయున్న శ్రీరాముని బాచి మహానుభావుడైన
మహారాజు పుత్రునికి కుంగునట్లు ఆపదలను నలముకొని
శోకపరిపబ్బిడ్డ కుమిలిపోసాడు. (41)

కైక పిలికినమాటలు మిక్కిలి అప్రయములు. శోకద్విష్టిలో
అత్యుత్పత్తో సమాశ్లేషములు అనగా సామన్య మానవుడు వాటిని
విన్నవో వానిగురిచే ద్రిష్టింగును- వాని కామకోరిక- అభిప్రాయమును
బయలిపె శ్రీరాముడు ఆమాటలకు వినియును వీమాత్రము
వ్యతించెదక ఆమితో ఇట్లనెను (1)

అయ్యా వీధి తప్పి పట్టి చేయుచును. రాజాజ్ఞను
తెలుపరాదును ఈ ఆయోధ్యాగరిముని పిడిచి జవాబు అదారె
వనులమునకు కెల్లెదను కాని ముందుగావలెను. శ్రీకునహిరపమధ్యమును
జని మహారాజు నా స్వభావమును అజ్ఞియును ఎన్నిటివలె నెన్ను
ప్రియవచనములతో ను సల. 1900 - తేదో తెలికొనోతున్నాను
అయ్య నీ విషయముననే మమప్రమియ్యను విటారెన్చి నా పేరును
దరించి. వనములకేగెదను. ఎక నీవై కోపమును ఏడుమా
ప్రసన్నురాలవునమ్ము. (2-4)

కృతజ్ఞతగల మహారాజు నాకు హేతుడు గురుడు తండ్రి.
అట్టివాడు అశ్వపం అయిందగా నిర్వాపమాక్షుడనై, నేను
ఆయనకు ప్రేయస్సుని కార్యమును ఏల చేయును? మహారాజు

అశక్తం మోహసం త్వకం పృథగ్మం దహతీవ మే ।
 స్వయం యన్మహా మాం రాజా భరతస్యాభీషేచనమ్ 6
 అహం హి వీరాం రాజం చ ప్రాణానిష్ఠాన్ ధవాని చ ।
 హృష్టా హ్రదే స్వయం వశ్యాం భరతామాసహాదితః 7
 కిం పునశ్చమకేం భేణ స్వయం పిలా సహాదితః ।
 తవ చ క్షిమకామార్జం ప్రతిజ్ఞామనుసౌచయన్ 8
 తరాశ్శ్రావణ మహీమం త్వం కీర్త్విదం యన్మహీపతిః ।
 వసుధాసక్తనయనో మండమశ్రాణి ముచయతి 9
 గచ్ఛంతు చైవానియితం మూతాః శీఘ్రజైర్హయైః ।
 భరతం మాయలమలాత్ ఆద్వైత వృషభాననాత్ 10
 దండవారణ్యమేషోఽపామ్ ఇతో గచ్ఛామి సత్వరః ।
 అనితార్క పియర్వక్యం నమా వక్తుం చతుర్థక 11
 సా హృష్టా తస్య తద్యాక్యం ప్రత్యా రామస్య కైకయా ।
 మ్రష్టానం శ్రద్ధధానా హి త్వరయామాస రామచమ్ 12
 వీనం భసతు మావ్యంతి దూతాః శీఘ్రజైర్హయైః ।
 భరతం మాయలమలాత్ ఉపావర్తయియం నరాః 13
 తవ త్వహం క్షమం మవ్యే నోర్ముకస్య నిలంబనమ్ ।
 రామ! తస్మాదితః శీఘ్రం ననం త్వం గంయమర్హసి 14
 ప్రేమాన్వితో స్వయం యచ్ఛ స్వసప్త్యం వాభీభాషితే
 కైతత్ కించిత్ప్రశస్త్తా మమ్యరేషోఽపనీయతామ్ 15
 యావత్ త్వం న ననం యాతః పురాదస్మాదభిత్సరన్
 పిలా రావన్న తే రామ! ప్లాన్యతే భోష్ట్యరేఽపి వా 16
 ధిక్ కష్ట మితి విశ్వస్య రాజా భోకవదిష్టుతః ।
 మూర్ఖితో వ్యవతత్ తస్మిన్ సత్యతే హేమభూషితే 17
 రామోఽప్యత్యాప్య రాజావం కైకయాభిప్రచోదితః ।
 కశయేవాపాతో వాజీ వనం గంతుం కృతత్సరః 18
 తదప్రియమనార్యాయా వనసం దారుగోదయమ్ ।
 ప్రత్యా గతశ్శబ్దో రామః కైకయాం వాక్యమబ్రవీత్ 19

49వ. ననుట్టాది ప్రేమముగూర్చి అయిదుగా నాకు తిరుగులేదు
 అనియుమే నా మనసున క్షేపమున హృదయమున విహారి
 వేయుచున్నది. (5-6)

సోదరుల్ల. భరతనికొఱకై నేను రాజ్యమునేగాము,
 అత్యంత ప్రతిజ్ఞములైన పాణి అను గ్రహించి కడక
 పీచి, పైతము పూసి చి ఉపకరించే వ్యయముగా అంత ముఖో
 తిభాక ఇచ్చవేయుదును. ఇంక విచారాదు నాతల్లిది నీకు
 ప్రేమమును నాకా హృదై సుప్రసన్నుడే అందులకి భావే నన్వసిగుడ్
 ఆమోముగాను కేరెట్లు పట్టిండును అను (శ్రీరామునకు
 భార్యసైతల రావణ్యేను ఎలా అపూర్వమైనది? 7-8)

8వకి ఈయనకి సంక్రమించి పిల్ల రామము అయ్యో
 ఎదివేయి? మహాహా నీవైతా మూడు తిన్నగా కష్టము
 వార్డుమున్నామి? (9)

రాజశాసనమును అమురించి భరతుని అతఃమేనమాకు
 యింటనుండి గొనవచ్చుటకై ఎకి లి వడిగలి గుజ్జములపై
 దూతలు పడే వెళ్లుదురు గా (10)

ఎట్టి సంగతిచూలెనుంకి శింధ్రిమాజ్జము రంహించుంచి,
 నేను ఇప్పుడే ఇటనుండి ఇట్లే నిరునాదగా నిరవత్యములు
 వెనవచ్చుచేయున కై దండవారణ్యమునకు వెళ్ళెదను (11)

శ్రీరామునిహూలుకు నిరవసింది కేకయి అయినవనా
 క్షయమునకు అనితార్కమిన్నుతే అతని తొగగుట్టక
 ఎట్లైనను (12)

1 రామా అట్లే కాదు మృతే గూడ నిరుసి పడి భరతుని
 గొనెచ్చుటకై వడిగలి గుజ్జములపై కేయి ఎక్కి పిలవించుక
 స్వయం గూడ మునుదొవెయ్యునై పీచి జాగివేయుచు నిరవ
 చేసవకొనును కాట్టి ఇక్కడినుండి ఇప్పుడే నీవు వచ్చుము
 టయెట కేకయి ఎదివెది (3-4)

2 నరకేష్ట రాజా ప్రియముగా నీతో మాట్లాడుటకు
 నిర్భయమున్నామి ఈ ఎదియును అదన నీతో మాట్లాడుటకు
 అంత ముట్టవేసగొనదు ఈ నిరవమును నీ మనస్సునకు
 తీసివేయుము. 3 రామ శ్రీమముగా పురుషుడేణాము. ఈ
 నరకమునుండి నీవు వచ్చుముకై నెనగతివజుతును 4 తిగ్గి
 వ్వానము చేయడు అన్నిసాచ మలను ఇట్టిదు (15-16)

అంతకి 5 ఎంత ప్రేమ పుట్టవడినది అది ఎటులైనా రాజా
 మూర్ఖులకై తనని దారుగ్యమునై ఎకివేయెను (17)

అప్పుడు శ్రీ రామడు మహారాజుని తనదే హరి చరణైదు
 కొరగాతో గుజ్జమును నిడలింపెడు కైకయి తనను ప్రేమిముగా
 అతడు వనామనమునకు త్వరపడిపోయె (18)

మధ్యగారైన కైకయి పోకిన దారుణమైన అప్రియమున
 నిరవములను వినియు, రాముడు 6 మాత్రము వ్యవచెందక
 అనితో ఇట్లు పడినెను. (19)

నాపామృతవరో జేవి! లోకమావస్తుముత్సహే।
 విద్ధి మామే ఋషిభ్రష్టల్యం కేవలం భర్మమాస్థితమ్। 20
 య శత్రభవతిః కించిత్ శక్యం కర్తుం ప్రయం మయా।
 ప్రాణానపి పరిత్యజ్య సర్వథా కృతమేవ తత్। 21
 న హ్యతో భర్మచరణం కించిదస్మి మహాత్మరమ్
 యథా పీతతి శుశ్రూషా తస్య రా వచనశ్రీయా। 22
 అమక్తో త్యత్రభవతా భవత్యా వచవాదహమ్।
 వసే వత్స్వామి విజనే వర్మాణీహ చితుర్థపి। 23
 న మారం మయి కైకేయి కించిదాశంవసే గుణమ్।
 యద్రాజావసువోచస్యం మమేత్వరతరా పతీ। 24
 యావన్మా తరమాప్సచ్ఛే పీతాం చామవయామ్యహమ్।
 తతోఽద్వైవ గమిష్యామి దండకావాం మహాద్వనమ్। 25
 భరతః పాంశ్వేదాశ్యం శుభూషేచ్ఛ పతుర్యథా।
 తథా భవత్యా కర్తవ్యం న హి భర్మః సవాతవః। 26
 న రామస్య వచః శ్రుత్వా భృశం దుఃఖపాతః పితా।
 శోకాదశక్తువన్ బాష్పం ప్రారురోద మహాస్వనమ్। 27
 పందిత్యా వరణా రామో విసంజన్య పిరుశ్శథా।
 కైకేయ్యాన్యవాద్యామో నిష్పపాత మహాద్యుతిః। 28
 న రామః పీఠరం కృత్వా కైకేయాం చ ప్రవక్షీణమ్।
 విస్మయ్యాంతఃపురం తస్మాత్ వదన్యం మహాజ్ఞనమ్। 29
 తం బాష్పవరిపూర్ణాక్షః వృష్టహోఽమజగాను హ।
 అక్ష్యుణః పరమమృద్యః సుమిత్రానందనర్జవః। 30

అహమ్! నాకు రాజ్యకాంక్షలేదు. నేను ఇవలనే ఉండి పోవలెనని ఆసించుచుంటేదు- కేవలము దర్మమునే ఆశ్రయించియున్న నన్ను ఋషిభ్రష్టల్యనిగా నిలబెందుము. పూర్వజ్ఞుడైన మాతండ్రికి ఏ కొంచెముగైనను ప్రేమమును వేదాధ్యయన స్థలో సోజమును ఒడ్డిదైనను అస్థిపిండములుగా వానిని చేసేయే పడెదను. (20-21)

తండ్రికి శుక్రప్రసాదముగ నాచుండెట్లును పాతీయము అను నాటికంటె గుంబన భక్త్యాచరణము మానవలకు మరేయొకటి లేనే లేదు. (22)

పూర్వజ్ఞుడైన నా తండ్రి శృంగిమముగా నన్ను అదేశించుచున్నను, పీరు తప్పినాకు గదా! అది వాలును. నేను ఏమిచాలుకు అంకిత్యములు నిష్కలనముడైనందు కిచ్చక పోవలెనని. (23)

ఓ కైకేయీమాతా! నన్ను శాసించుటకు నీకు పూర్తిగా అధికారమున్నది. నీ యాజ్ఞయొట్టిదైనను దానిని నేను శిరపాతనమును నీవు స్వయముగా నాకు చెప్పక రాజుతో పుడిచి, అచునకు కష్టము కలిగించితివి. దీనినిబట్టి నీవు నా గుణములను నిజముగా గ్రహించినట్లు లేదు. (24)

తమ్మా! కౌన్తీయములకు పింపుకొని, పీతపి ఆనునయింపి చెప్పెదను. నాకు ఇంత మూతము నడుపునిమ్ము అవంతరము వేరే దక్షిమైన దండకారణ్యమునకు¹⁾ వెళ్లెదను. (25)

ఈ రాజ్యమును భరింపడు పాలింపగలదు. సుతయు అతడు తండ్రిగారికి పేదలు చేయనట్లును జాడుము ఇదియే సవాతన దర్మము. (26)

అప్పుడు తండ్రిజైన దశమము శ్రీరామునిచివలములను విడిచి, మిక్కిలి దుఃఖమున మునిగిపోని శోభారముచే కన్నీరు కార్చుచు, ఏమియు పూర్తిజలేక వెళ్ళివెళ్ళి యెడెను. (27)

మహాతేజస్వయైన శ్రీరాముడు స్వహానుకోభ్యయుయున్న తండ్రిచరణములకు నమస్కరించెను పీఠరం అభివృద్ధమునకు ఒక²⁾ కైకేయి పాతములకును సైనిమిల్లెను - అట్లు తండ్రికిని, కైకకును ప్రదక్షిణమొనర్చిన పిమ్మట ఆ అంతఃపురమునండి అతడు బయటికి వచ్చి, తన మిత్రులనుగించెను. (28-29)

అరిగిన పరిచాచుములకు కోకముతో కన్నుల పీరునెండిన వాడై సుమిత్రాదేవి కుమారుడగు లక్ష్మణుడు మిక్కిలి శ్రద్ధుడై అస్థిమగు రాముని వెన్నంటి నడచెను. (30)

1) 'దండక' అను వాడు శ్యామలమహానాదకుమారుడు. ఇతడు దుష్టుడు. బాల్మము, అబలలోనూడ ఇతడు లోడిబాలురిను మిక్కిలి హింసించుచుండువాడు. ఇతనిదుశ్చరణకారణముగా ఇతనిని తండ్రి తనసోదమునుండి వేడలగొట్టి పింద్యభర్యతమునకు పంపెను. పిండ్లభర్యతమునకు దక్షిణమున ఇతడు మమమంతము అను పురుషును సీక్కిరిచెను. ఆ సూతమును పరిపాలించెను. రాక్షసులతో వెడలి పేయునుపుద్రాచార్కలకడ ఇతడు పద్మము ఆర్పిసింపెను. ఇతడు శుక్రప్రసాదముని కూతురగు, 'అరణమ' గారిని కామాక్షియై గృహపురికి అచియు చూడక బలంబుగా ఆమెతోరమించెను ఏడ్చుచు తపకడకు వచ్చిన భవపుత్రికయుగు 'అరణ'వలన వియము వెడలి, తుక్కుడు కుపితుడై, ఈరినిపురముమెట్టును సూర్యయోజనముల మేరకు మట్టి వర్షించునట్లు శీలించెను. ఈతనిస్వరము మట్టిఅడుగివ బడులతో ఆ ప్రదేశమంతయును అరగ్గనముగా మాతెను తండువీరేమితో అది దండకారణ్యము'గా ప్రసిద్ధికెక్కెను.

అభిషేచనికం ఖండం కృత్యా రామః ప్రదక్షిణమ్
శ్చైత్యగామ సాపేక్షో భృష్టం తత్రాచిచాలయన్ ॥ 31

స తావ్య మహాలీం బక్షీం రాజ్యవాళోఽవకర్తుతి,
లోకకాంతస్య కాంతర్వాత్ శీతకశ్మేరిక క్షపా ॥ 32

స వనం గంధకామస్య త్యజతశ్చ వసుంధరామ్,
సర్వతోశాతినస్సేన లక్ష్మితే చిత్రవిశ్వయా ॥ 33

సలిషభ్య కుభం చత్రం వ్యజతే చ వ్యలంకృతే
విసర్జయత్వా న్యజనం పథం పారాంస్తథా జనాన్ ॥ 34

ధారయన్ మనసా దూభమ్ శుద్ధియాణి నిగృహ్య చ
ప్రవివేళాత్మవాన్ వేళ్ళ మూర్తురప్రియశంపివాన్ ॥ 35

వర్షో హ్యభిజనః శ్రీమాన్ శ్రీమతః సత్యవాదినః
నాలక్షయత రామస్య కీంచితాకారమానసే ॥ 36

ఉచితం చ మహాబాహుః స జహౌ భార్గమాత్మనః
శరదస్సానుదీర్ఘాంశుః చంద్రస్తేజ శూతృజమ్ ॥ 37

వాహ మధురయా రామః సర్వం సమ్మానయన్ జనమ్
మాతృస్సమీపం ధీరాత్మా ప్రవివేళ మహాయతాః ॥ 38

శ్రీరాముడు పెక్కుట ఈ ఎరిబాములతోడనే నా సముద్రదక్షిణ
భరితము పుష్కరితము జరుగుగాక అని బోధించును పుష్కరితమునకై
సిద్ధపరచబడిన మహాశరదవృక్షములకు సుదక్షిణామనశ్చేమము నుజుల
వాల్చినైతే చూడక అట్టిగా అచటినుండి వడలేను (31)

అట్లాటిపేకము అనిచోవులవలన శ్రీరామునిముఖశోభ కీర్తితైలవన
లాలేడు శ్రీరాముడు తన మహాన పాండర్యశోభలనే బోధించుటకే
అనంతదాడుతుడు. తమచి నెరుడు నిమజ్జకాంతిని తాత్తీ తగ్గింప
లేనట్లు పట్టబడినను జయోకవోత్సవలన అయినముఖకాంతి
చిహ్నము తెలుగలేదు. (32)

రాధ్యాంకారమును త్యజించి సు వనగపవనునిటు నుమంతుడై
యన్న శ్రీరామునకు జీవన్ముక్తు ప్రసూనాతీతాద్వైతయోగిక
వలె ఎట్టి మనోవికారమూ కలుగలేదు (33)

స్థితినాల్లదైన శ్రీరాముడు పరివ్రజింపైన శ్రేతచ్ఛత్రమును
చక్కగా అలంకరించిన విభావనలను ముదవి వారింపెను.
స్వత్రులను రెడలును పాదలను తదితరజానపదులను
సంపన్నులను తన మునుననుమలన మూర్తులైన అర్మీయులను
వారి తండ్రి పెల్లడికేన కుభమును తనలోనే దిగ్విమోగుకొనెను
ఇంద్రియములను నిగ్రహించుకొనెను తన తల్లికి అప్రియమైనను
ఈ వాళ్ళను ఒమెకు తెలుడలనికాదై అతడు కొంతాడేని ఖాతా
వికమున ప్రవేశించెను (34-35)

సల్లాటపేకమును జూచుటకై కర్కా ముస్తాబ్జివచ్చిన
అల్మేయుని ఉట్టను బొమ్మను గూర్చువాడును సత్యవాదియ
యన శ్రీరామునిముఖమున (దుఃఖమునకమైన) ఎట్టి మార్పును
చేయగలేదు. (36)

శరత్కాలమునందు పున్నవినాడు ఎదువాటుకళితో
సకాశించుపిన్దు చంద్రుని ఆయనపరాజకాంతి (పండువేళ్ళు)
విడువనట్లు మహాబాహువైన శ్రీరామునినుండి ఆయన
విషయముని సహజమైన సంకోచము నిమగ్నము తొలగితేడు.
అ సహాయునివిషయమున అట్లుజరుగుట నిమగ్నితమే (37)

దీరుడు మహాదుఃఖయు నాక శ్రీరాముడు తనసరిసన
సం జనులనుబోసి ను గుమ ఫలమునములతో సంతోషించుచును
చిచ్చగా తల్లియొద్దకువచ్చెను (38)

1) లోకకాంతః = సకలలోకములకును ప్రభువు. (శ్రీమహావిష్ణువు) శ్రీరాముడు శ్రీమహావిష్ణువైయొక్క అనంతారము
సముస్తలోకములకును ప్రభువైన శ్రీరామునకు కేవలము. కొలలరాజ్యధికారియై సత్కర్తయుగా లేకుండుటవలనవచ్చిడిలోబు
నిపియు ఉండదు గదా!

2) శ్రీ! సునిష్ఠులారా యా స సతాభిషేకత తథాప మష్టే మహాబాహుభిః

ముఖాంబులారా దిగ్భునందనస్య మే సదాష్టు సా మంజూమంగళాపదా ॥ 2 ॥

గుమంజులకు ఆ సరివధిద్దినై శ్రీరామునిద్రుసియొక్క ముఖకపటశోభ చాత్యభిషేకవార్తమే వినె, పెలుగునూలేదు.
అట్టి వనెవాసక్తేజములకు తమగనూలేదు సర్వకాలస్వావస్థలయందును ఒకేరీతిగాచిటిపిల్లు అయినముఖకాంతులు
సర్వదా నాకు కుదిమలను కూర్చుంటాక
(రామోభగవద్గీత 2)

తం గుణైః వసుతాం ప్రాప్తే భ్రాతా విపులవిక్రమః
 పీపాత్రిరమపవ్రాజ భాగయన్ దుఃఖమాత్మజమ్ | 39

ప్రవిశ్య వేల్పాం తిభృశం ముహూర్తవిచారం
 సహిష్వ తాం చాశ్చవిపత్తిమాగరామ్ |
 న ప్రప రామోఽత్ర జగామ విక్రీయాం
 నుహ్యాజ్జనస్యాత్మజసత్త్వశంకయా | 40

సోదరాశ్చేన శ్రీరామునినల సుఖదుఃఖములను సహనముగా భావించువాడును మహాకర్మమణియు యన లక్ష్మణుడు తనలో దుఃఖమున నిగ్రహించుకొని అప్పుడు అని సరిగిసేన శ్రీరాముడు ఇద్దరిని సమకమున మాత్రమొనరింపఁజేయుచు మక్కిలి ఎంతముతో నిండియుండెను. హలాత్తుగా కర్పించితి ఈ అపరిమగ్న ప్రిన్స్ నో అన్యటి రుహ్యాజ్జనుల (అత్మీయుల ప్రాణములకు ముక్తవాహినుల అతడు శంకించెను. అందువలన అతడు తననుభవమున విజ్ఞ వికారమునకును తాపియలేను. (19-40)

ఇత్యాద్యే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకోనవింశస్సర్గః (19)

వాల్మీకిమహావిరచితమై అధికావ్యవైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు మువ్వొద్దవందలము విరుద్దము

* * *

20. ఇరువదియవసర్గము

శ్రీరాముడు తన వనవాసమాత్మను కౌసల్యామాతకు తెల్పుట అంతట జమి శ్రీని మ.భిమునకుఁజేర్చి,
 ఆశ్రయించుచు తన వేదనను శ్రీరామునకు తెల్పుట

త్యేంషు పుమిష్యామే ని హ్యేమతి కృతాంజయ
 జర్తశబ్దో మహాన్ జట్టే స్త్రీణామంతఃపురే తదా | 1

కృత్యేష్వబాదిత, పిత్రా సర్వస్యాంతఃపురస్య చ |
 గతిర్హ శరణం చాపి ప రామోఽద్య ప్రవత్సతి | 2

కౌసల్యాయాం యథా యుక్తో జనన్యాం వర్తతే సహ |
 తర్జిత వర్తతే స్మాను జన్మకృణ్ణతి రాఘవః | 3

స క్రుధ్యత్యభిశస్తోఽపి శ్రోధవీయాని వర్జయన్
 శ్రుద్ధాన్ ప్రపాదయన్ సర్వాన్ ప ఇతోఽద్య ప్రవత్సతి | 4

అబుద్ధిర్భత నో రాజా జనతోకం చరత్యయమ్ |
 యో శతం వర్షభూతానాం పరిత్యజతి రాఘవమ్ | 5

ఇతి సర్వా మహిష్యస్తా నివత్సా ఇవ భేవహః |
 వతిమాచుక్రుశుశ్చైవ సన్నరం చాపి చుక్రుశుః | 6

సర్వశృద్ధైక ఆ రాముడు తండ్రికి వసుప్రసంది. అచటి (శేకీయునిదిరము) నుండి తల్లియుఁ గౌసల్యాదేవి భవనమునకు బయలుదేరినది ఇంతలో స్త్రీలంత పురుషునుండి గొప్ప అర్థనాదము వినిపియెను. (1)

"తండ్రి ఆరేఖించుకొన్నాను శ్రీరాముడు తనకుతానుగా (స్వయుగా) అంతఃపురమునకు వెంటరించిన కార్యములను అప్పించిని నెఱవేర్చును మునుపు పంపింపబడినాడు. అర్థి రామపురు ఇప్పుడు వనములకు వెళ్లినవాడు. పట్టిపొట్టి మండియు కన్నుతల్లియును కౌల్యయేడ మసియకొనిన తీరుగవే మనవివయమునగూడ రమనరుడు ప్రవర్తించుచున్నాను. ఏవరు ఎంతగా ఎరువైనవని అన సతీనకు శ్రీరాముడు వారిని ఎత్తెత్తువటగూడ అనుమతించును. ఇతరులకు ఏమోదైవము కోరియు కలుగుట్లుగా మూలాదరు, అట్టి పనులను చేయుదు. అంతేగాదు అతడ క్రుద్ధులైనవారినుండతని అంతఃపురము ప్రవర్తించుకొన్నాడై యుండెడివారు అయ్యో అట్టి ఎవని రాముడు కడి ఇదిగినుండి అధిగ్యములకు వెళ్లినపుడున్నాడు. (2-4)

అయ్యో మరలాజ దిశదమసిబుద్ధి చెప్పతిచేరట్లున్నది. సర్వాపాణులను నిక్క. శ్రీరాముని అడవులవాసయేయుపిన్నాడు. ఈవిధముగా ఇతడు నమస్తతవకోటిని పరితారములకు గురిచేయుచున్నాడు" - అని అంతఃపురమునందలి రాణులవలన లోగదూరలను విడచాయుచున్న దేనువులనై దుఃఖములో బీదగా ఏడ్చెను. రాజును నిందింపజాలె (5-6)

న హి చాంతఃపురే హోరమ్ అర్తశబ్దం మహాపతిః ।
పుత్రకోకాభినంతప్రః శ్రుత్వా వ్యాధీయతాఽఽనవే ॥ 7

రామస్తు భృశమాయస్తో నిశ్చిన్నస్త్వన కుంభరః
జగము నహితో శ్రాత్రా మాతురంతఃపురం వశీ ॥ 8

సోఽనశ్యత్ పురుషో తత్ర పృథ్వం వరమపూజితమ్ ।
ఉపవిష్టం గృహిత్వాఠి తస్మిన్ శాపవాన్ జహాద్ ॥ 9

వృష్టైవ తు తదా రామం తే నర్వే సహసోద్ధితాః ।
నయేవ జయతాం శ్రేష్ఠం వర్తయంతి స్మ రాఘవమ్ ॥ 10

సప్తశ్య ప్రథమం కన్యాం ద్వితీయాం చ దదృశః ।
బ్రాహ్మణాన్ వేదపంథనాన్ పృథ్వాన్ రాజ్ఞాన్ భవత్స్వతాన్ ॥ 11

సగమ్య రామస్తాన్ విప్రాన్ తృతీయాం చ దదృశః
స్త్రీయో వృద్ధాక్షథా బాలా ద్వారరక్షణతత్పరాః ॥ 12

వర్తముత్యా సప్తాష్టాస్తాః సప్తశ్య చ గృహం స్త్రీయః ।
వ్యవేదయంత త్వరితా వాసుమానుః స్త్రీయం తదా ॥ 13

కౌసల్యాఽఽ తదా వేపి రాత్రిం స్త్రీత్వా వహాహితా ।
సభాతేత్వకకోత్ పూజాం చిన్త్యః పుత్రహితైషిణీ ॥ 14

సా క్షౌమనపచా ప్లాష్టా నిత్యవ్రతసవాయనా
అగ్నిం జహోతి స్మ తదా మంత్రసత్ భృతమంగలా ॥ 15

సప్తశ్య చ తదా రామో మారురంతపురం శుభమ్ ।
దదృశ మౌతరం తత్ర హోవయంతీం వంతాశనన్మ్ ।
దేవకార్యనిమిత్తం చ తత్రాపశ్యత్ నముద్యతమ్ ॥ 16

దభ్యక్షతం పురం శ్రీన మోదవాన్ హరిషత్తథా ॥ 17

రాజాన్ మాత్యాని శుక్లాని పాయసం భృనవం తథా
నమిథః పూర్ణకుంభాశ్చ దదృశ రఘునందనః ॥ 18

తాం శుక్లక్షౌమనంపితాం స్రవయోగేన కర్షితామ్
తర్చయంతిః దదచ్చాద్ధిః దేవతాం దేవనర్థినీమ్ ॥ 19

పుత్రకోకములో హిమరవేషము వై ॥ ౭ ॥ మహారాజా శంతిఃపురిమ్
రంజిత బాధాశంకలైన ఆ రోదనధ్వజులను విని ది. ర్భక్తకృత్
దుఃఖములో తల్పమునుచే ముఖమును దాచుకొనిను (7)

అంతట శ్రీ రాముడ ఆ అంతఃపురమునందలి రోదన
ధ్వజములు తివరిగొకినంతలో ఎరిగి ఎనుగువల నిట్టొక్కొక పిమ్మట
తనమితాను గ్రహించుకొని, తమ్ముడైన అక్ష్యణుతోగొడి
కొనల్పాదేపి అంతఃపురము నకు చేరినె (8)

అంతఃపురదారముకడ పుత్తీల పూజ్యక్షేత్ర ఒకటి గుడు
కూర్చొనియుండిన శ్రీరాముడు అతనిన, ఇంకను అంతట
కూర్చొనియున్న ఇతరులను చూచెను (9)

అప్పుడ అట్టి ఉన్నవారందఱును శ్రీరామునిచొనిన సో నే
లేనిదిబట్టి మహానుభావుడైన శ్రీరాముడు నిర్దిష్టగాక అనుచు
జరుజయచ్చనులు చేయఁపాఠి (10)

అంతట శ్రీరాముడ మొదటికక్కను దాటి రెండవ కన్య
యందున్న వేదపండితుడైన వృద్ధబ్రాహ్మణులను దర్శించెను.
వారందఱును రాజుతో బాగుగా సత్కరింపబడినవారు పిమ్మట
అతడు ఆ విష్ణులకు నమస్కరించి మంగడునకుఁగి మూడవ
కన్యయందు ద్వారరక్షణ తత్పరలైయున్న యవతలచి, వృష్ట్యైష
గాంచెను. (11-12)

అచట ఆ యవతలచి, వృష్ట్యైష రామునగారిని విడిచి తి
నంతఃపురత్వకముగా జరుజయ ద్వారములో మహాశిష్యులు పరిడి
త్వరత్వరగా కౌసల్యామందీరమునకు విగిది. వారు ఆ రామ
వదన! పిదపైగా రామను ఆశ్రయవార్తను నడపించి (13)

కౌసల్యాదేవియు నియమస్థితితో ఆ రాత్రిని గడిచెను
సంతోషముగా పుత్త్రిని తనకుఁగో నడు శ్రీరామస్థితిని
అడఁపించెను నిట్లు స్త్రీములను వేసినియున్న ఆ కౌసల్య
వనిన్పించెనుతో నెరంతరము ప్రతవగాయలయై యుండెను
అప్పుడాపి మంత్రకళాగములను నివృత్తింజేసి, మంత్రాశ్వాసముగా
బ్రాహ్మణులచే నామవిధులను జరిపించుచుండిను (14-15)

ఆ సమయమున శ్రీరాముడు తట్టియొక, మంత్రకర్తయైన
అంతఃపురమున ప్రవేశించెను అప్పుట అన్తకర్తయైన జరిపించుచున్న
తల్లిని దర్శించెను. దైవారాధనసమిత్తమై సత్వై-అచట యున్న
పెరుగు, నెయ్యి, మోదములు, ఉద్రేతలు మొదలగు
హోమ్యములను గా వెను ఇంకను నొనసందిపడు పేలాంను
తెల్లనిపావులను, పాయసమును, శుక్లపూర్యములను, అట్ల
యందలను, పూర్ణకుంభములను చూచెను. (16-18)

నతఁడు మనుకొని పాదీయించుదుటనే కౌసల్యాదేవి కృతః
యుండెను. అది తెల్లనొకట్టువస్త్రములను దాల్చి, కేవలవలె
కోటల్లురు తమఅరాధ్యుడైనవైన పిష్టపుని అరాధితములతో
త్పన్నపాతమును పీపించుచుండెను. అట్టి కౌసల్యామతను
రామభటు వచ్చించెను (19)

సా చిరప్యాత్మజం దృష్ట్వా మాతృనందనమాగతమ్ |
అభివక్తామ సంహృష్టా కిశోరం బడవా యథా | 20

స మాతరమభిక్రాంతామ్ ఉపసంగృహ్య రాఘవః |
సరిష్వక్తశ్చ బాలాంభ్యామ్ ఉపాప్రూతశ్చ మూర్ధని | 21

తనువాచ దురాధర్షం రాఘవం సుతమాత్మనః |
కౌసల్యా పుత్రవాత్సల్యై తదం ప్రేయహితం వచః | 22

హృద్ధానాం ధర్మశీలానాం రాజర్షీణాం మహాత్మనామ్ |
సోఘృహ్యాయుశ్చ కీర్తిం చ ధర్మం హాపహితం కులే | 23

సత్యవతిక్తాం పితరం రాజానం పితృ రాఘవః |
అద్వైత హి త్వాం ధర్మాత్మా యౌవనాశ్చ్యేఽభిషేక్షతి | 24

దత్తమానవమాలభ్య భోజనేన విమంత్రితః |
మాతరం రాఘవః కించిత్ ప్రేతాత్ ప్రాంజలిరద్రవితే | 25

స స్వభావవిపీతశ్చ గౌరవాచ్చ తదా వతః |
ప్రస్థితో దండకారణ్యమ్ అనన్యమ్ ఉపచక్రమే | 26

దేవి! నూనం న జానేషే మహర్షయముపస్థితమ్ |
ఇదం తవ చ ముఖాయై వైదేహ్యే లక్ష్మణస్య చ | 27

గమిష్యే దండకారణ్యం కినునేనావనేన మే |
విష్ణరాననయోగ్యో హి కాలోఽయం మాముపస్థితః | 28

ఉత్తుర్ధగ హి వర్షాణి వర్ష్యామి విజనే వనే |
కండమూలఫలైర్జీవన్ హిర్యా మునివదామిషమ్ | 29

భరతాయ మహారాజో యౌవనాశ్చ్యం ప్రయిచ్ఛతి |
మాం పునర్దండకారణ్యే వివాసయతి రావణమ్ | 30

స షట్పాష్టా చ వర్షాణి వర్ష్యామి విజనే వనే |
అపేవమాహో వన్యాని ఫలమూలైశ్చ వర్తయన్ | 31

అంతట కౌసల్య తనకు అనందదాయకుడైన శ్రీరాముడు చాకాలమునకు తనకిదకు లాగా నందకోషములో పొంగిపోయెను. సీతను అదే ఒక ఆసుగుట్టును తనకికోరమును (పిల్లను) వెదినట్లు ప్రేమతో తనమమారుచు నమీపించెను. (20)

అప్పుడు ఆరాఘవుడు తనకు ఎదురుగా వచ్చిన తల్లకి పాదాభివందనచేసిచెను అయి కుమారుని ఆకర్షణజేయుకొని పుక్కులతో మూర్ధమునను ఆధోగతిగెను ఏమట్లు కౌసల్యదేవి అసహాయకురాలైన చనకుమారుడగు శ్రీరామచంద్రునిపైగల పుత్రవాత్సల్యముతో ఆహునకు ప్రేయమును హితమును గొర్చును ఇట్లు నడిచెను. (21-22)

“ఓ మహారా! ఎప్పుడును ధర్మమూర్తువును, మహాత్ములును వన రాజర్షులవలె దీర్ఘాయువును, మనకీర్తిని, ఇక్ష్వాకు సంకోచితమైన ఉపార్జితార్జుమును సొందిచువుగాక - ఓ రామువా! నత్యనందుడైన మీతండ్రియగు మహారాజును దర్శింపుము. అత్యాత్మపీడి నీడే నిన్ను యువరాజపట్టాభిషిక్తునిగావించును (23-24,

ఏమట్లు ఆమె నామనా భోజనము చేయును తన పిల్లకగా రాఘవుడు భోజనమును స్వీకరించి, తనవనగమనమును గొప్ప తల్లితో తెల్పుటకు బిడియందురు (సంకోచించుచు) అంజలిపెడిచెను. విభాజముగనే వినయశీలిమైన ఆరాముడు తాను దండకారణ్యమునకు అయిదుదేలుచున్నవాడగుటచే తల్లిపైగల గౌరవముతో ఆమె అమర్త్య సైకోవదలచి విన్నవించె. ఇట్లు ఇరుకువారింబిరించు. (25-26)

“అమ్మా! గొప్ప భయావస్థాతి (ముప్పు) పరచినది. “రాముగా నేను తెలియకపోవచ్చును ఈ వాం పిల్లను వైకాకిని ప్రేయమైన లక్ష్మణునకును మఱియును కలిపించవచ్చును (ఎందు తెలియదు) (27)

దండకారణ్యమునకు వెళ్ళుచున్న వాకు ఈ కల్పానముతో ననియేమి? నేను దర్శింపగను విష్ణరాననము, ‘పై కూర్చుండ ఎలసిన ఎటుమును అనినామినది. నేను రాజభోగములను ‘త్యజించి, కండమూలములను తినుచు మునులవలె నిర్జనమైన వనమునందు పదునాల్గు సంవత్సరములము వివసించుకొ యున్నది. మహారాజా భరతుని మునరాజపట్టాభిషిక్తునిగా జేయును అయిన నన్నుమూర్ఖము దండకారణ్యమున మునివృత్తితో నివసించుకొనకగా అజ్ఞాపించెను (28-30)

నేను నిర్మలారణ ప్రదేశమున పదునాల్గు సంవత్సరముల కాలము అడవులలో లభించు ఫలమూలములను సేవించుదు. నా శిష్యునివలె కాలము “చుచ్చుచును” (31)

1) ఏడేడను దర్శనము, 25 దర్శనతో ఏళ్ళలా బడిపడి విరానము 50 దర్శనతో ఏళ్లమువేయించునని ప్రహ్వనము.
“సంరాజుద్విపువృద్ధాప్యాలంకృతం త. పిష్టపమ్ ఇతి. శ్రీ: - కేంద్రరాతీయవాక్యం

2) అమీను హిర్యా - రాజభోగములను త్యజించి

సా విక్రతైవ పాలన్య యష్టే పరశునా వసే
వహిత వహసా దేవీ దేవతేవ వివత్సృతాః 32

రామముఖోపితాం దృష్ట్వా కళితాం కవళీమితః ।
రామస్తాత్కాతయామాస మాతరం గతచేతనమ్ 33

ఉపావృత్యోత్థితాం దీవాం విజ్ఞామిత వాహితామ్
పాంసుకుంభితసర్వాంగీం విషుమర్చ్య చ పాశినా 34

సా రాఘవముపాసీవమ్ ఆనుభూత్వా ముఖోపితాః
ఉవాచ పురుషవ్యాఘ్రమ్ ఉపశృణ్వతి లక్ష్మణే 35

యది పుత్రస్థాన శాయేభా మమ శోకాయ రాఘవ
సన్య దుఃఖమతో ధీయః సశ్యేయమహమస్రజాః 36

ఏక ఏవ హి సంధ్యాయాః శోకో భవతి మానసః ।
అప్రజాఽస్మీతి సంతాపః స హ్యన్యః పుత్రస్థ విద్యుచ్ఛే 37

స ద్విష్టపూర్వం కల్యాణం మరణం వా పతితౌరుషే ।
అపి పుత్రేయ సశ్యేయమ్ ఇతి రామాఽఽస్థితం మయా 38

సా విహాన్యమనోజ్ఞాని వాక్యాని పృథమన్విధామ్
అహం శోష్యే సపత్నీనామ్ అనరాణాం వచా సతీ 39

అతో దుఃఖతరం కిం ను శ్రమదానాం భవిష్యతి ।
మమ శోకో విరావత్సృయాద్యశోయమసంతకః 40

త్వయి వన్దిహితేఽప్యేవమ్ అహమాసం నిరాకృతాః
కిం వునః ప్రోషితే తాతా ధ్రువం మరణమేవ మే 41

ఆవ్యంతం విగ్రహీతాఽస్మి భర్తృర్నిత్యమతంద్రితా
పరివారేణ కైకేయ్యాః సమా వాఽప్యథవాఽవరా 42

ఆ మాటలను వినినంతనే ఆ కొసల్కాదేవి అంజన్మున గండగొళ్ళలిచే నలుకుడిన మట్టిచెట్టుయొక్క కాండమువలెను, దివినుండి భువికి జాళవ దేవతవలెను క్షణములో వెలసె పడిపోయెను. (32)

అట్టి శ్రీవక్త్రైన దుఃఖమునకు తట్టుకొనలేక మూర్ఛిల్లి, అంటిబోకివలె నేలపైబడియున్న కొసల్కామూతను, శ్రీరాముడు లేపెనెత్తెను. (33)

బయలు మాయలేక చతికిలబడి, కమనివారగాకై లలునిట పొర్లిలేచిన అడుగుజ్జుమువలె రూపియానిరతయై దీపయైయున్న తల్లియొక్క శరీరమును శ్రీరాముడు చేతిలో ఎత్తెను. (34)

కొసల్కాదేవిజీవితము సఖములకు లోటులేనట్టిది. ఎవను సస్సుతము అమె లీరినిదుఃఖమునకు తోనై తనచేతనేయున్న సరళవృక్షగు శ్రీరామునితో ఇట్లు పల్కెను. ఆ మాటలు చెరునగోమన్న లక్ష్మణునకును వినబడుచుండెను. (35)

'నాయనా! రామా! నీవు నాకు జన్మింపకున్నచో ఇప్పుడు ఈ పుత్రుని యొడబాటుదుఃఖమునకు గుఱియయ్యేడిరాననుగాను అప్పుడు నాకు సంతానములేదను దుఃఖము మూత్రమే మిగిలియుండెడిది దానికంటెను ఈ పుత్రునియొడబాటు దుఃఖము మిక్కిలి దుర్భరమైనది - గొడ్డాలకి తనకు సంతానము కలుగకపోయేనే? అను మనస్తాపమొక్కటి తప్ప మఱియొక దుఃఖము ఉండదు. ఓ రామనా! భర్త అధికారమునందు ఎట్టమహిషి (పెద్దభార్య)గా అభరణాది విశ్వరూపములుగూని, పతియున్న ఆదరాభిమానములతోఁబడిన గొప్ప ముఖములనుగూని ఇంతవఱకును పొందియుండలేదు. ఇక పుత్రుడు అధికారముతో మండగానైనను అట్టి కోరికలు తీరవచ్చునను ఆశతో జీవించుముంటిని. అట్టి నేను వాణానకు పెద్దభార్యను (రాణిని) యుండియు, ఇకమీదట నిరంతరము నూటిపోటి మాటలతో నామిన్నును గాయించుచున్నట్టి నాకంటి చిన్నవారైన ఎవరుల యొక్క పెళ్ళా పరుమంచనమాలమ వివలసీవచ్చును. పనితులలో మాదిరిపడుటకంటి స్త్రీలకు బాధాకరమైనది మఱియొకటి ఏమియుండును? అందులేని నా ఈ శోకము, విలాపము ఇట్టిది. ఇంతటిది అని చెప్పుటకు శక్యముగూడు. (36-40)

నీవు ఇక్కడ ఉన్నప్పుడే నేను ఇట్టి విరాడరణకు లోనైతిని. నాకునా నీవు దూరమైనచో ఇక చెప్పవలసినదియేమి? అప్పుడు నాకు మరణము తథ్యము. (41)

ఇంతవఱకును నేను భర్తయొక్క గర్హింపులకును, శపేక్షలకును మూత్రమే గుఱియైతిని. ఆయన వన్ను కైకేయియొక్క పరివారికలతో సమానముగనో, వారికంటెను క్షీణముగనో చూచెను. (42)

యో హి మాం సేవతే కశ్చిత్ అథవాప్యమపర్వతే
కైకేయ్యాః పుత్రమన్వీక్ష్య స జహో నాభిభాషతే | 43

నిత్యకోధతయా తస్యైః కథం మ భద్రవాది తత్.
కైకేయ్యా వరసం క్రమ్మం పుత్ర! శక్త్యామి దుర్గతా | 44

దశ సప్త చ వర్షాః తవ జాతస్య రాఘవ.
అపితాని ప్రకాంక్షంత్యా మయా దుఃఖపరిక్షయమ్ | 45

తదక్షయం మహద్భాగం వోర్మహే వహియం చిరమ్.
విప్రకారం పవత్సీవామ్ వీనం జీర్ణాపి రాఘవ | 46

అపిశ్యంతీ తవ ముఖం పరిపూర్ణశశ్వతభమ్.
కృపణా వర్తయిష్యామి కథం కృపణజీవితామ్ | 47

ఉపవాసైశ్చ యోగైశ్చ బహుభిశ్చ పరిశ్రమైః.
దుఃఖం కంపితో మోఘం త్వం హి దుర్గతయా మయా | 48

స్థిరం తు హృదయం మన్యే మమేదం యన్వ దీర్యతే.
ప్రాప్యవీవ మహానద్యాః ప్లుష్టం కూలం వహంభసా | 49

మమైవ నూనం మరణం వ విద్యతే
వ చావకాశోఽస్తే యమక్షయే మమ
య దంతకోఽద్వైవ వ మాం జిహీర్షు
ప్రసహ్య సింహో దురీతం వ్యగీమివ | 50

అప్పుడు నన్ను కేకేయివారైనా వాతో ప్రేయస్సుగా మార్చుకు
వారును నీవు ఇటునుండి అడవులకు వెళ్లిన నీవ్వును, కైకేయి
యొక్క పుత్రుని (చరణుని) జూడ, భయపడి నాను వాతో
ఎలాకుకుకును బంకుదును (43)

మహానా కోపద్వితావమ్. 43 కైకేయి ప్లుష్టాడును మరుమగా
మోహింపబడుదును అట్టి అమమోఘమును నెప్పుడోయస్థితిలో
నున్న నేను ఎట్లు చూడగలను? (44)

ఓ రాఘవా! నీవు యువరాజువైనవో నాకష్టములు అన్నియు
కడతెలుసని అనీంచి, నీవు జన్మించినప్పటి నుండి ఉపవయసము
వరిగినప్పటి నుండియు ఈ పెదనీడు సంవత్సరములు⁽¹⁾
ఏరిక్షించుచువచ్చితిని (45)

ఓ విప్రునిందనా! ఇంతకంటెను ఎక్కువమూటితోహిమలః
పలనకర్త ముఖకారిణముగ నేను మోసపికిముగా క్షురశిఖ్యులని
యించితిని. ఇక వింకాలము వారిచిరస్కందములవలన కలుగు
తీవ్రదుఃఖమును కేకేయిరాక్షసులు బరింపజాలను. (46)

నిండుచంద్రునివలె ఆవృద్ధికిరమైన నీముఖోబలను
మోడకుండ దీనిరాలైన నేను దుఃఖమచింపున జాతమును
పట్టుకుడువలెను? ఎవరాశముంకోర్కె ఉపవాసములొకరిని
కేవలము భ్యానించి అపాధిగిని నోములుకోచి నిన్ను⁽²⁾
నేమిలో పెంచితిని. నేను దురీచ్ఛస్థవంతురాలను బిగ్గుపెరిన
నీవు అరణ్యములకు వెళ్లుటతో అపయన్వీయును పర్ణములే
యగుమన్నని ఇంక నాకు మీరితయున్నవి రీతనిదుఃఖము
గూత్రమే (47-48)

వర్షాదము కుండ కుంభస్థివలన క్షత్వివతే పోగిపోయిఉన్న
ప్రవాహపువాలికి మహాచండీతలమును తగిలిపోయి కాసి ఇంతటి
దుర్మరమైన దుఃఖవాత్సయొక్క అమహోష్ణమ సుఖీయయ్యను
నాహృదయమెంతమాత్రము భ్రష్టమగుటలేదు. కనుక నాగుండె
గట్టిది అని నేను తలంచుచున్నాను. (49)

ప్రాణభీరివే ఏడ్చుచున్నాను లేదని సింహము బలవంతముగా
తాగిపోగొట్టను కాని యీ ముగ మాత్రము రాక్షాసములను
వారిందుకొనిపోవుటకు ఇష్టపడుటలేదు. విలనన యమలోకమున
గూడ నాకు దోటులేదేమో? కనుక ఎఱుముగా నాకు మరణమే
లేనట్లున్నది (50)

1) ద్విజులకు (బ్రాహ్మణాక్షత్రియవైశ్యులకు, బ్రహ్మోపదేశకారిణముగ ఉపసయినము రెండవజన్మ నిర్ణయిత్తుడు దశరథునికిదకు
వచ్చువాటికి శ్రీరాముడు ఈనాడేతరజన్మప్రాయముడు అనగా పంచనాలు సంవత్సరములు తోపు పయస్కువాడు కైకేయి వారైన
రాజవ్యం- అనునది ఉపసయనవిషయమున శాస్త్రోక్తి అనగా క్షత్రియులకు శిశువు తట్టికొనుటకు ఎడనది మేడలకొనే
వియవోకొండవ సంవత్సరమున ఉపసయనము చేయవలయును. కావున శ్రీరామునికి యువరాజుపట్టాభిషేకము జరిగినది -
అను పరికల్పము (మాతృగర్భంబుకాలమును తగ్గించిన పీఠము, ఆయన 27 ఏట జరిగినది - అనగా ఆయనకు
ఉపసయనానంతరము 17 సంవత్సరములకు యువరాజు ఎట్లాభిషేకమయ్యెత్తము పర్యవసాయించుకు పర్ణయము జరిగినదిష్టమౌను.
అందువలననే కౌసల్యాదేవి దశ, సప్త, చ వర్షాగీ తవ జాతస్య రాఘవ అని యున్నది

స్వరం హి మానం హృదయం మహాయనం
న భిద్యతే యద్భవి నావరీర్యతే
అనేన దుఃఖేన చ దేహమర్చితం
మృషం వ్యాకలే మరణం న విద్యతే 51

ఇదం తు దుఃఖం యదవర్తకాని మే
నతాని దానాని చ సంయమాశ్చ హి
తపశ్చ తప్తం యదవర్తకాలగాల్
మనిష్ఠులం బీజమిహోష్ఠమూషదే 52

యది హ్యకాలే మరణం హృయేచ్ఛయా
అభేత కర్మదురుదుఃఖకర్మితః
గతాహుష్యైవ సరేతసంపదం
ఏనా త్వయా భేమరవాత్మజేన నై 53

అథాపి కిం కేవలమద్య మే హృథా
త్వయా వినా చంద్రనిభానవస్రభా
అనువ్రతస్యామి ననం త్వయైవ గౌః
మదుర్భలా నల్లమివామకాక్షయా 54

శ్మశమసుఖమమర్తిలా తథా
నిమల విలలాప కమిక్ష్వా రాఘవమ్
వ్యవసముపనిశాప్య సా మహత్
మహమివ బద్ధమవేక్ష్య కిన్హరీ 55

దుర్బలమైన ఇంతటి కష్టము నొనరించును నాహృదయము
... శివోష్ఠులందు నేలపై పడిరాడ నావరీర్యము ముక్కులు
కాలేదు. ఆ రిండును ఇమముతో వేయబడినవే కెము నాకు
అకాలమరణముబోధములు నిశ్చయము. (51)

సంతాపప్రాప్తికి నేను నోచిన వాములు, చేసిన దానములు,
బుద్ధిచె వ్యాసాదులు అచరించిన తపస్సులు, ఈ అంశములకు
కారణముగా నివీటివేలలో నాటిన విత్తులుచూచితే నిష్ఫలముజైనవి
దూరకు దూరమైపోవువలె నేను హరిమెనో నియోజబాటునకు
(పరిమితికపో) నేను జీవించాలను తీరమైన దుఃఖముల
తాకిడికి తట్టుకొనలేని స్థితగోచిత్తువాడెవ్వడైన వ్యచ్చగా అకాల
మరణమును పొందగల్గినట్ నేనును యువలోకమున
(హృయేచ్ఛమున) దేరియందెడిచినను. (52-53)

అయ్యవలె ను భిక్షకులుగల కి కుమారా స్వేచ్ఛా (అకాల
మరణము వాకు అపరిభవము బుద్ధులందు ఇది నీకు దూరమై
సిరిదలాలునకులొనై నేను జీవించుటయే వృథా కావున వాత్సల్య
కాణముగా పరిగించెలెని (దైన్యము నడచిన) గోవు తొనునలే.
నేనును అన్యునునరించి, వనములకు వెచ్చెదను. (54)

కానన్యాకే పితృపితృజ్ఞానైవ (ఇన్యగమలతప్పని శ్రీరాముని
సూక్తి ఆస్తిక్షణము) ఆలోచించెను రాముడు అరణ్యములకు
వెళ్ళినచో ఇక్కడ ఎంతయులవలె అనుకు ఎదురగు దుఃఖ (క్లిష్ట)
వికస్థితులను నమిక్కిరించెను. ఎర్థనసాచముగా తనకు సంభవించు
నున్న ఆ తీరదూరములకు తాను తచ్చుకొనలేనది గ్రహించెను.
అట్టిస్థితిలో ఇంద్రియంబడిన మత సేవాచి ఇ.భి.అ.దొన
కిన్హరీవలె ఆరె బోలుమను సు పుక్కిలి నిలగించెను. (55)

ఇత్యార్తే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే పంచనర్గః (20)

వాల్మీకిమహర్షివిరచితమైన అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఇంచుదీయ మంథము సమాప్తము.

-- * * *

21. ఇరువదియొకటవసర్గము

వనములకు వెళ్లినందు - అని అక్షరములు కొనల్యదేవయు శ్రీరాముని ఉత్తరీవేయుట పితృవాక్య పరిపాలనము
విరమభర్తృము' అని శ్రీరాముడు వారికి నచ్చజప్పి తాను వనములకు వెళ్లుటకే నిశ్చయించుకొనుట.

తథా తు విలపంతీం తాం కౌసల్యాం రామమాతరమ్
ఉపాస లక్ష్మణో దీనః తత్కాలసదృశం వచః 1

శ్రీరామజనియైన ఆ కౌసల్యాదేవి ఆ విధముగా పరితపించు
అండగా లక్ష్మణుడు దైన్యముతో ఎదుమోచితముగా అల్లు
వచించెను. (1)

న రోచతే మమాప్యేతత్ ఆర్యే! యద్రాఘవో వనమ్
త్యక్త్వా రాజ్యశ్రియం గచ్ఛేత్ స్త్రీయా వాక్యవశంగతః 2

"ఓ పూజ్యురాలా అమ్మా ఒక కుటిలాత్మరారయొక్క
మూలలతో చిక్కుకొని రిపించుడు రాజ్యాధికారమును
త్యజించి, వనమే ను వెళ్ళి" నామను అన్నతముకాదు. మహారాజు

విసర్జితశ్చ వృద్ధశ్చ విషయైశ్చ నభర్జితః
వృషః కిమివ న బ్రూయాత్ చోద్యమానః సమన్వయః 3

వాప్యసరాధం సఖ్యామి నాసి దోషం తథావిధమ్
యేన నిర్వాన్యతే రాస్త్రాత్ వనవాపాయ రాఘవః 4

న తం సఖ్యామ్యహం లోకే సర్వోక్షమపి యో సరః
స్వమిత్రోఽపి విరస్తోఽపి యోఽన్య దోషముదాహరేత్ 5

దేవకల్పమ్ ఋణం దాంతం దిపూణామపి సర్వలమ్
అవేక్షమాణః కో భర్తం త్యజేత్ పుత్రమకారణాత్ 6

తదిదం వచనం రాజ్ఞః పువర్త్యాల్య ముపేయసుః
పుత్రః కో హృదయే కుర్యాత్ రాజపృత్రమనుష్మరన్ 7

యావదేవ న జానాతి కశ్చిదర్థమిమం సరః
తావదేవ మయా పార్థమ్ అత్యక్షం కుచు శాపనమ్ 8

మయా పార్శ్వే సధమషా తవ గుప్తస్య రాఘవః
కన్యసుర్థోఽధికం కర్తుం కృతాంతస్యేన తిష్ఠతః 9

విభృమష్యేమిమాం కృత్వాన్ అయోధ్యాం మమజర్జరః
కరిష్యామి శైవ్రీక్షైః యది స్థావ్యతి విప్రయే 10

భరతస్యేథ సక్ష్యో వా యో వాఽన్య హితమిచ్ఛతి
సర్వావేతాన్ సధిష్యామి మృదుర్తి సరిభూయతే 11

స్తోత్వాహోఽమం శైవ్రీక్ష్యా స దుష్టో యది నః పితా
అమిత్రభూత్ నిష్ఠుంగం సధ్యతాం బధ్యతామపి 12

గురోరన్యవరిత్తస్య కార్యాకార్యమ్ అజానతః
ఉత్పతం ప్రతిపన్నస్య కార్యం భవతి శాపనమ్ 13

బలమేష కీమాశ్రిత్య హేతుం వా పురుషర్షభ
రాతుమిచ్ఛతి కైకేయ్యో రాజ్యం స్థితమిదం తవ 14

త్యయా చైవ మయా చైవ కృత్వా వైరమనుత్తమమ్
శాన్తస్య శక్తిః శ్రీయం దాయం భరతాయాదిశాపన 15

వృద్ధుడు, పైన విషయ రోజుకై కావచికాంతులకు లోనైజున్నవాడు అందువలన బుద్ధివైపరీత్యమువకు గుఱియైనాడు. ఈ స్థితిలో కైకేయి దుర్బోధలకు వలెయైయున్న ఆ మహారాజు ఇంతకంటే ఏమి మాట్లాడగలడు? శ్రీరాముడు ఈ రాజ్యమునుండి వనములకు ఎరిపబడుటకుగల కారణమేదియు నాకు కనబడుటలేదు. అతడెట్టి రాజ్యోపాయమునకును ఒడిగట్టలేదు. ఎట్టిఅవసరమునూ చేయలేదు. కామునియొడ శత్రుభావముగలవానినిగాని, రామునిదే నిరారాగముననుటచే శక్తింప, బడినవానినిగాని ఈలోకమున ఎవ్వరైనను 'అయనదేసిన దోషము ఇది' అని రామునిసర్వోక్షమునస్త్రాతము పట్టినవానినిగాన లేని భారతమునకు మారలేదు. (12-5)

శ్రీరాముడు భైవలుబుద్ధుడు, ప్రకరణబుద్ధిగలవాడు. (ఋణ వర్తనుడు) ఇంద్రియస్థిరహముగలవాడు, శత్రువులకును ప్రేయసైనవాడు. దన్యమూర్తి, దిగ్భుద్ధి గలవాడెవ్వడైనను ఇట్లు గుణవంతుడైత పుత్రుని నిష్కారణముగా త్యజించువా? 16

మఱల బాల్యమును పొందినవానివలె వివక్షణజ్ఞానము లేనట్టి రాజమిక్కి ఈ మాటను రాజవీరనిత్యంప వి కుమారుడు పాడించును? (7)

(వీరస ఉక్త్యలుడు శ్రీరామునితో ఇట్లనెను) "ఓ భువనంధవా! ఈ సమానవిషయము ఎవ్వరికిని తిరియక ముందే (లోకమున పొక్కుకమునుపే) నా సహాయముతో ఈ రాజ్యాధికారమును శేషింపజేయు అక్షా శస్త్రాస్త్రా వేద సే సక్యం నెలచి, ఏకు ఆడగా ఉండగా, యుద్ధంపై పువలై మహాకాలవలె స్థిరముగా మళ్ల సెప్పు ఎదిరింపగలవాడెవడు? ఓ సర శిష్ట! రామా! మనకు స్వతంత్రముగా స్వర్లోను ఆశ్చర్యసహా నా వాటివాణములనే ఈ ఆయోధ్యను భార్యగా నిర్వాన్యమొనర్చెదను. (8-10)

ఈ విషయమున భరతునిపక్షమునహించువారిని లేక అతని హితముగోరువారిని - అందఱిని మట్టుపెట్టిరను. వీరినన మెత్తని వారిని అందఱును మొత్తురురు/రా! (11)

కైకేయి ప్రేరణకారణముగా మనతండ్రి దుష్టుడై మనకు కల్పననో అలసిపి ఎమకరము ఏడ (తండ్రిడున మాడక) అడుగును దడపుటగాని, కనీసము బంపించుటగాని చేయవలెను. తండ్రియే గానిదే! ద్రౌపది గర్భియై యుక్తాదు క్ష విరక్షణను కోర్కొయి, పెడదారి పెట్టినప్పుడు అతనిని శాసించియే తీరవలెను. (12-13)

ఓ సర్వోత్తమా! రామా! వీటురందివ ఈ రాజ్యమును రాజు ఎవనియె మను జూడకొని కారణముగా కైకేయికి కట్టకెట్ట జూచుచున్నాడు? (14)

ఓ అరిమాదనా! వీరోకకు సర్వదను ఇంకటి క్షేపణమును మఱిని విరతుగకు రాజ్యమున అప్రసించుటకు ఈయనకు ఎన్ని అంశాలు? (15)

1) శ్రీరామునిసెగల ప్రసూకారణముగా లక్ష్యమును అవేళువరితుడై ఇట్లు ఎల్లెము అంతగాని ఆయువ మాట్లాడవలసివలెదు తెలియపెట్టె గాదు. భర్తమును ఎదుగినివాడగాయు తండ్రిపైనను, భరతునియెడలను అడరాధిమానములేనివాడగాయు.

అనురక్తోఽస్మి భావేన భాతరం దేవి! తత్త్వతః ।
నత్యేవ ధనుషా చైవ దత్తేవేష్టేన తే శోపః ॥ 16

దీప్తమగ్నిమరణ్యం వా యది రామః ప్రవేక్ష్యతి ।
ప్రవిష్టం తత్ర మాం దేవి! త్వం పూర్వమవధారయ ॥ 17

హరామి వీర్యాద్భుజం తే తమస్పూర్క ఇవోదితః ।
దేవీ! పశ్యతు మే వీర్యం రాఘవశ్చైవ పశ్యతు ॥ 18

ఏతన్న వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య మహాత్మనః ।
ఉవాచ రామం కౌసల్యా రుదంఠీ శోకలాంఛనా ॥ 19

భ్రాతృ ప్తే వదతః పుత్ర! లక్ష్మణస్య శ్రుతం త్వయా
యద్రానంతరం కార్యం కురుస్య యది రోచతే ॥ 20

న వాధరజ్ఞం భయః శ్రుత్వా నవత్పా మమ హాపితమ్ ।
విహాయ శోకనంతప్రాం గంతుమర్హసి మామితః ॥ 21

దర్శంతి యది దర్శిష్టే ధర్మం చరితుమిచ్ఛసి ।
శుశ్రూష మామిహస్తస్త్వం చర ధర్మమనుత్తమమ్ ॥ 22

శుశ్రూమ్యవపీం పుత్ర! వ్యగ్రహే నియతో వపన్
ఎదేణ తపసా యుక్తః కాశ్యపస్తీరివం గతః ॥ 23

యదైవ రాజా పూజ్యస్తే గౌరవేణ తథాహ్వామ్ ।
త్వాం నాహమనుజాహమి న గంతస్యమితో వసమ్ ॥ 24

త్వద్వియోగాన్త మే కార్యం జీవితేన మథేన వా
త్వయా సహ మమ శ్రేయః త్థాణావాహపి భిక్షణమ్ ॥ 25

యచ త్వం యాన్యసి సనం త్వక్వా మాం శోకలాంఛనం ।
అహం ప్రాయమిహోకష్యే న హి శక్యామి జీవతుమ్ ॥ 26

(మరల లక్ష్మణుడు కౌసల్యతో ఇట్లునుడిచెను.) "ఓ తల్లీ! అన్నయగు శ్రీరామనియెడ నిజముగా నాకు గల ప్రేమ అసాంఘ్యము. అతడు భాషు సోణయైయున్నాడు. వా ధనుస్సునైనను, రానె ధర్మములు, దైవసేవలు మొదలగు పవిత్ర కార్యములమీదను 'ఒట్టుపెట్టుకొని' జెప్పుచున్నాను. (16)

అయ్యో! ప్రాణిండుచున్న అగ్నిలోగాని, మహారణ్యములో గాని ప్రవేశించుటకు శ్రీరాముడు పట్టమైనచో అనునకంటె ముందుగానే అందఁ జేపొందఁ గు ఈ మాట మమ్మాటికిని నిజమని నమ్ముము. (17)

ఓ జననీ ఉదయగు మరున్దే సూర్యుడు చీకట్లను రూపుమాపునట్లు కను నా శక్తిన మర్చి ములలో నీ దుఃఖములు తొలగింతును. నీవును, శ్రీరాముడును నా సర్వాక్షమము చూతురుగాక." (18)

మహాత్ముడును, రామభక్తిచిత్పరుడునువలె లక్ష్మణుడు ఎరికిన ఈ మాటలను వినిన దీప్తుడు కౌసల్యదేవి అంతఃకేని శోకముతో ఎడ్మను శ్రీరామునిలో భక్తునిను. (19)

కుమారా! నీకమ్మదైన క్షేమిగుడు ఎరికిన మాటలను అన్వితించి నీవును విధివిధిగా కిక్ అనంతరకార్యమును నీయుష్మనుసారముగా నడిపింపుము. (20)

నాయనా! నావతియగు కైకయి పరికిన అధర్మచరణములను విని, శోకమున మునిగియున్న నన్ను ఇవల విడిచి, నీవు అరణ్యములకు వెళ్ళుట యుక్తముగాదు. (21)

కుమారా! నీవు తర్కములను జాగుగా ఎఱిగినవాడవు. దర్శనమార్చిసి, నీవు దర్శమును ఆచరింపదలచినచో ఇవలనే యుండి నన్ను సేవింపుము. ఆ విధముగా మాతృసేవాదూషమున⁽¹⁾ ఉత్తమ ధర్మమును ఆచరింపుము. (22)

నాదునా! కశ్యపుఁపుత్రులలో ఎవడు ఇంటినేయుండి, విజయవిష్ణుసేకముధి 'మాతృసేవ' యునెడి మహాతపస్సును జేసి తత్ఫలితముగా సద్ధితినిపొందెను. (23)

కుమారాజా! గౌరవపూర్వకముగా నీకు పూజ్యుడైవట్లే నీ తల్లిదైన నేనను నీకు పూజ్యుడాలను. నీ వనవాసమునకు నేను అనుమతించను. కనుక నీవు వనములకు వెళ్లడగదా. (24)

రామా! నీవు నా కడులయెదుట జనన్పుడు నాకు సుఖమెక్కడిచి? అ స్థలితో నీకు జీవించియుండవలసిన కనియ్యేమి? నీతోఁగూడ నెనును వనములలో కందములములు భక్షించుచు కాలము గడుపుటయే నాకు మేలు. (25)

శోకముతో కుమిలికొన్నచున్న నన్ను విడిచి, నీవు వనములకు వెళ్లినచో నేను ప్రాయశఃవేషము చేపెదను ఎలనన నీపదల లేనిచో నేన జీవించియుండజాలను. (26)

1) 'పితృనూతాగ్రియసి' - శోకముతో అందజేకంటెను తల్లిదేవి పూజ్యురాలు.

తత స్త్వం ప్రోష్వపే పుత్రా నిరయం లోకవిక్రతమ్ ।
బ్రహ్మహత్యామివాధర్మాత్ సముద్రస్సరితాం పతిః । 27

నిలవంతిం తథా దీవాం కౌసల్యాం జనపీం తతః ।
ఉవాచ రామో ధర్మాత్మా వచనం ధర్మనంహితమ్ । 28

వాస్తీ కక్షీః పితుర్వాక్యం నిమతీక్రమితుం నుమ
ప్రసాదయే త్యాం శరపా గంతుమిచ్ఛామ్యహం పవమ్ 29

ఋషీణా చ పితుర్వాక్యం కుర్వతా న్నతచారిణాః ।
గౌర్క్షతా జానతా ధర్మం కండునాఽపి విసశ్చింతాః । 30

అస్మాకం చ కులే పూర్వం సగరస్యాజ్ఞయా పీఠః ।
ఋషిః సాగర్మియామిమ్ అవాప్తః సుమహాన్ సథః । 31

తామదస్మ్యేన రామేణ రేణుకా జననీ స్వయమ్ ।
కృత్వా వరకువారఽగ్నే పితుర్వచనచారిణాః । 32

ఏతైరన్యైశ్చ బహుభిః దేవి! దేవసమైః క్లాతమ్ ।
పితుర్వచనమక్షీణం కరిష్యామి పితుర్నితమ్ । 33

న చల్వేతన్మమైకేన క్రియతే పితృశాపవమ్ ।
ఏతైరపి కృతం దేవి! యే మయా తవ కీర్తితాః । 34

వాహం ధర్మమపూర్వం తే సతికూలం ప్రవర్తయే
పూర్వైరయమభిప్రేతో గతో మోక్షోఽనుగమ్యతే । 35

తదేతత్తు మయా కార్యం క్రియతే భువి వాన్యథా
పితుర్ని వచనం కుర్వన్ న కశ్చిన్నాను హీయతే । 36

కుమారా! తల్లికి ముఖము కలిగించుటవ్వగా అధర్మమును
బరచించి, నదీవాడుడైవ సముద్రుడు లోకప్రసిద్ధమైన బ్రహ్మహత్య
వలన కలుగు వరకయాలనకు గుఱియయ్యెను. (1) వీపును వచ్చు
ముఖములపాలు లేని అరణ్యములకు వెళ్లినచో సముద్రునివలె
నీకును దుఃఖములు వలచించును." (27)

ఆ విధముగా కౌసల్యామాత ధైర్యముతో నిలవించుచుండగా
ధర్మాత్ముడైన శ్రీరాముడు ధర్మబుద్ధియుగా ఆమెతో ఇట్లు
నుడివెను. (28)

"అమ్మా! తండ్రి ఆజ్ఞను జవలారులకు నేను అశక్తుడను.
శిరసా వికు ప్రణమిల్లుమిచ్ఛాను నేను వనములకు వెళ్ళుటకే
సిద్ధియుగా ఉన్నాను. దయతో అనుమతించుము. 'కండుడు'
అను మహర్షి గొప్పవిద్వాంసుడు న్నతదీక్షాదక్షుడు. ధర్మ
రహస్యములను బాగుగా ఎఱిగినవాడు. యెను తండ్రియజ్ఞును
తలవార్చి గోవాల్సను గొలిచెను. (నా వనవాసము తండ్రి
యాజ్ఞగతా) (29-30)

పూర్వము మనవంశమునకే చెందిన సగరునిపుత్రులైన
సాగరులు తమతండ్రిజనతని అనుసరించి భూమిని త్రవ్వచు
మృత్యువుపాలైరి. (శిరోధార్యమైన తండ్రియాజ్ఞను పాటించుటకై
వారు ప్రాణములను అహుతియొసర్చిన పుణ్యమువార్తలు) (31)

ఋషిదగ్గరనుమారుడైన ఎరఘరాముడు తండ్రియనతి మేరకు
తనరల్లియైన రేణుకాదిపిఠమును అంజమునందు న్నయి ముగా
*అడగొడ్డలితో ఖండించెను నఱకీవేసెను) అంతగాను క్రిందివే
నైవరల్లులైన చ్చిజ్జలైన తదితరులు సెక్కుమంటి తండ్రిలజ్జలను
అనుసరింప నడచుకొనిరి. ఏత్రాజ్ఞ కచనరానిరి. కావున నా పితృపౌరు
త్యక్షికి (హితమునై) నేను వనములతోడను (32-33)

అమ్మా! తండ్రియాజ్ఞ యెట్టివైనను దానిని పరపాలించు
వారిలో కేలము వేకొక్కడను మాత్రమేగాదు, నేను పేర్కొనిన
ఈ మహాత్ములందఱును గలరు. (34)

తల్లీ! నేను అనుసరించుచున్న ఈ పెద్దతీ పూర్వరు
అపరిచింపనిదియూ గాదు, పూర్వచారమునకు వెయ్యిమూగాదు.
సేమలను కాదనుటయూగాదు-ధర్మాత్ములైన సోదీమండలును
దీనిని అంజరించిరి వారిహ్నమునే నేనును అనుసరించు
చున్నాను. (35)

అను! ఈ లోకము ప్రతివ్యక్తియు పితృవాక్యపరిపాలన
లేపియేలించెను. అందులకు విరుద్ధముగా నేనేమియును
చేయుటలేదు. తండ్రిమాటను శిరసావహించిన వాడెవ్వడును
ధర్మమునుండి పతనము కాదు." (36)

1) ఒకానొక కల్పమునందు సముద్రుడు తనతల్లిని దుఃఖములపాలుచేసెను. అందు ఈ అధర్మవాక్యమును అవరించినందువలన
'పిఘలాడుడు' - అను మహర్షి సముద్రుని శిక్షించుటకై అతనిపై ఒక 'కృత్య'ను ప్రయోగించెను. దానివలన సముద్రుడు
వరకయాలనలను అనుభవించెనని వచ్చెను.

తామేవముక్త్యా జవనీం లక్ష్మణం పునరబ్రహ్మీత్,
వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠః శ్రేష్ఠః సర్వదనుష్కతామ్ | 37

తవ లక్ష్మణ! జానామి మయి హేవామమత్తమమ్,
విక్రమం చైవ సత్త్వం చ తేజశ్చ సుదురాసదమ్ | 38

మమ మాతుర్మహద్భుజమ్ అతులం భభలక్షణాః,
అభిప్రాయమనిజ్ఞాయ నత్యప్య చ శమన్య చ | 39

ధర్మో హి పరమో లోకే ధర్మే సత్యం నైతిస్థితమ్,
ధర్మసంశ్రితమేతచ్చ పితుర్వచసముత్తమమ్ | 40

పరిత్రుత్య చ పితుర్నాక్యం మాతుర్నా బ్రాహ్మణస్య వా
న కర్తవ్యం నృథా వీర! ధర్మసాశ్రిత్య తివ్రతా | 41

సోఽపి న శక్యమి పితుః నియోగమతిపర్థియమ్
పితుర్నివచనాద్విరౌ క్షేపేయ్యాఽపి న ప్రచోదితః | 42

తదేతాం నిష్కజానార్కాం క్షత్రధర్మాశీతాం మమమ్,
ధర్మసాశ్రయ మా లైక్యం సుదుర్ధ్విరసగమ్యతామ్ | 43

తామేవముక్త్యా సాహర్దాత్ భ్రాతరం లక్ష్మణాగ్రజః,
ఉనాచ ధామః కౌసల్యాం ప్రాంజలిః శిరసా వహః | 44

అనుమన్యన్న మాం రేచి గమిష్యంతపితో నపమ్,
తాపతాఽసి మమ ప్రాణైః కుమ స్రవ్యైరయనాని మే | 45

తీర్థప్రతిజ్ఞశ్చ పనాత్ పునరేష్యామ్యహం పురీమ్,
యయాతిరివ రాజర్షిః పునా హిల్వా పునర్జీవమ్ | 46

శోకం పరిధార్యతాం మాతః హృదయే సాఘ మా శయః
వవవాసాదీహైష్యామి పునః కృత్వా పితుర్వచః | 47

త్యయా మయా చ వైదేహ్యే లక్ష్మణేన మమితయా
పితుర్హియోగే స్తాతవ్యమ్ ఏష ధర్మః పనాతనః | 48

ధనుర్బారులంఠితో అగ్రేపదుకును. సముచితముగా
మాట్లాడుటలో కుశలుదును ఇవ శ్రీరాముడు తన తల్లితో ఇట్లు
నుడిచిన ఏమ్మట లక్షణునితో ఈ విధముగా పలికెను. (37)

"వాదూనా! లక్ష్మణా! నాపై నీకు గల ప్రేమ అపారము. నీ
బలవరాళముముఖ నిరుపమానములు. నీ తేజస్సు తిరుగులేనిది
పీటన్నింటినీ నేను ఎఱుగుదును. ఈతలక్షణములుగల ఓ సోదరా
నామీది ప్రేమకారణముగా మాతృమూర్తి నా సత్యవిష్ణును,
చిత్తస్థైర్యమును విస్మరించి, ఆమె అంతటలేనియెఱుమునకు
లోనగు దుష్టుని కాని వాటినిశ్చించిని ఎఱంగియు నీవును ఇట్లు
పలుకుచుంటివేర!" (38-39)

లోకమున పురుషార్థములలో ధర్మము అగ్రగణ్యము
ప్రధానము, సత్యమునకు ధర్మమే ఆధారము. అత్యుత్తమమైన
ఈ ఏత్రాక్ష ధర్మసములైనది. (40)

ధర్మనిరతత, దైవవాదెన్నదైనను తండ్రీ, తల్లీ బ్రాహ్మణుడు
అదేలిచిన ఏమ్మట వారిఅదేశమును పాటించియే తరలెను. (41)

ధర్మబద్ధుడైన నేను తండ్రిమాజ్జను ఉపదానమును ఓ నీరా
మనతండ్రి చేసిన వాగ్దానమును అనుసరించియే క్షకీయ నాకు
సమానమును విధించినది. ధర్మమునకు విరుద్ధమైన దుష్ట
రాజసీతవి ("తండ్రిని వధించివై. వను రాజ్యాధికారమును
పొందనలెను"-అను క్రూరసార్థమును) నీడము, దీవ్రతను
చూచి ధర్మమును ఆశ్రయింపుము. నేను చేసిన ధర్మచూర్ణమును
గ్రహింపుము." (42-43)

శ్రీరాముడు తమ్ముడైన లక్ష్మణునితో వాత్సల్యపూర్వకముగా
ఇట్లు పలికిన ఏమ్మట అతడ, కౌసల్యామాతకు శిరమవంచి
ప్రణమిల్లి. అంజలి మఱించి మఱల ఇట్లు నుడిచెను. (44)

"తల్లీ, నాప్రాణముపై ఆన. నేను వయురికు వెల్లుట తథ్యము.
అందులకు వమ్మ అనుమతింపుము. నాకు యభాశీష్టులను
ప్రసాదించుము. (45)

యయాతి పృథ్వుమును వీడి, కుజుల స్వర్గమును తేరినట్లు నా
ప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చుకొని, (ఎదువారుగు సంవత్సరముల పాలు
వనవామును ముగించుకొని) నేను తిరిగి అయోధ్యకు
వచ్చెదను. (46)

ఓ జవనీ! నీ హృదయమునందే శోకమును పూర్తిగా
తొలగింపుము (శోకమును త్యజించి నిగ్రహముతోనుండుము.)
ఇక ఏ మాత్రము దుఃఖించకుము. పిలవని తండ్రి లక్ష్మణుసారము
వవవామును ముగించుకొని, అపటినుండి మఱల నేను అయోధ్యకు
వచ్చెదను. (47)

తల్లీ! నీవును, నేనును, వైదేహీయు, లక్ష్మణుడును తల్లి
నిమిత్తారేనియు తండ్రిగారి అజ్ఞను తలరాల్పకలసినవారమే.
ఇదియే సనాతన ధర్మము" (48)

ఇయి నంహృత్క పంభారాన్ దుఃఖం హృదీ చ్చిగ్మహ్య చ |
వనవాసక్కులా జుద్ధే మమ దర్శ్యాః మవర్త్యతామ్ | 49

ఏతద్వచస్తస్య విశమ్య మాతా

సుధర్మమన్యగమపిత్తలం చ
మృతేన పంథ్యాం ప్రతిలభ్య దేవి
సహిక్ష్య రామం పునరిత్యువాచ | 50

యదైవ తే పృత్ర! ఏలా కథాఽపాం

గురుస్సృధర్మేణ మహాత్మయా త
న త్వాఽ మజానామి న మాం విహాయ
మదుఃఖితామర్హసి గంతుమేవమ్ | 51

కిం జీవితేనేహ వివా త్వయా మే

లోకేన వా కిం వృథాయోఽమృతేన
శ్రేయో ముపలర్త్య తవ నన్విధానం
మమేహ కృత్స్నాదపి జీవతోకాత్ | 52

వరైరినోల్కాభిరసోహ్యసూహో

మహాగోఽధ్యానమనుప్రవిష్టు
భూయః ప్రణజ్ఞాన విలాసమేనం
విశమ్య రామః కరుణం జనన్యాః | 53

ఏ మాతరిం చైవ విసంజ్ఞకల్పామ్

ఆర్తం చ సౌమిత్రిమచిత్రతప్తమ్
ధర్మే ణితో ధర్మ్యమువాచ వాక్యం
యథా న ఏనార్హతి తత్ర వత్తుమ్ | 54

అహం హీ తే లక్ష్మణ! నిత్యమేవ

జానామి భక్తిం చ వరాక్రమం చ
మమ తృప్తిప్రాయమనన్ధిరీక్ష్వ
మౌతా నహభ్యర్హసి మాం మదుఃఖమ్ | 55

ధర్మార్థకానూః ఇలు తాత! లోకే

సమీక్షితా ధర్మసతోదయేషు
తే తత్ర సర్వే స్యురసంశయం మే
భార్యేవ నశ్యాఽ భిమతా మపుత్రా | 56

అహా! పశ్యాదీదేశవస్థములను దూరమొనర్చుము, హృదయము నందలి దుఃఖమును నిర్మూలించుకొనుము. దర్శనమృతమైన నా మనసవిశ్రమమును అమోచింపుము, ఎన్ను ఆశీర్వదించుము. తామడు ఏమాత్రము వ్యాకులపాటులేక, దృఢనిశ్చయముతో ధర్మమృతముగా ఎరుకగా, అతని వచనములను సావరాములగా వినిన పిమ్మట తౌనల్యాదుల వూర్తిగా పృథులోనికి వచ్చెను అప్పటిదామె రామునివైపు చూచి అతనితో మఱల ఇట్లు వచించెను. (49-51)

"జుమీరా! సుధర్మమనుబక్తియు, సౌహార్దమను (ప్రహదనమలను) అనుసరించెయు నీకు నీ తల్లిడిసలి నేనును ఆదరగోయురాలను నీ వరవాసగమమనకు నేనీ అనుచుతింపను. దుఃఖమున మిగిలి యున్న నన్ను ఈ విధముగా కడలికెట్లుట నీకు తగదు. (51)

వాడునా శ్రీరామా నిన్ను నా యెదుట లేనప్పుడు నాకు ఈ జీవితముతో గానీ, స్వజనులతోగానీ ఏమి ప్రయోజనము? పితృలోమున ప్రాప్తించు స్వదతోగానీ, స్వర్గప్రాప్తివలన లభించు ఆమృతముతోగానీ ఏమి లాభము? (ఇహపరలోకసౌఖ్యములతో నాకు వనితేదు) ఏమిప్రప్రాచీకోటివలనను, రాజ్యసంపదలచేత లభించు సర్వమనములకంటెను క్షణకాలమైనను ఏమి నా కడ నుండుట నుక్కిలి ఆనందదాయకము. (52)

కారకపులలో నేటగాండ్లు తమ పాదవములతో అడ్డొందు చున్నను ఒక మహాగోమము తాను వెళ్లిచున్న మార్గమును ఏడువక న్నలోపించుచున్నట్లు, శ్రీరాముడు తల్లియొక్క కరుణాపూరిత బోధనను నమలమే విచియు, అవిద్యుధంకిల్పమును విమాత్రము వీడలేదు. (53)

ధర్మనిష్ఠాపదకైన ఆ రాముడు విప్రుచాతుల్యైయున్న తల్లి తోడను, ఆర్తతో ఏక్కిటి కలితపించుచున్న లక్ష్మణునితోడను ఇట్లు ధర్మపథములను పలికను. ఆ పలికినతరు ఏతస్మిన్ధిధేన శ్రీరామునకే తెల్లము. (54)

"ఓ లక్ష్మణా! అమక్షణము నీవు నాయెడ కలిగియుండు భక్తిశుభక్తులను, నీ వరాక్రమమును నేను ఎఱుగుదును. నా కలి సోదుమను (నా మాటల అంతర్ధామును) నెరిగి గ్రహించక నీవును నా తల్లివలె నాకు ఎదుకు వ్యధ కల్గించుచున్నావు? (55)

నామనా క్షేణ భ్రాతృకామలములన్నియును ధర్మమును అనుసరించుకొననే నీర్థియను. ఇంక ఏకాగ్రములేకు ధర్మము వెర్మొత్తవంటిది. అది కూలినలడైన వార్యమలన భ్రాతృకామములు మూడును వెలవేరును. అమె ధర్మగుత్తిగా అతిధిసత్కారములు మొదలగు ధర్మకార్యవరణములకు తోడ్పడును. క్రియవత్తిగా ఆయున కోరికలను ఈడేర్చును. పుత్రవతియై ఉత్తమలోక ప్రాప్తికి పాదకురాలగును. (56)

యస్మింస్తు పర్వే న్యురపన్నివిష్టా
ధర్మో యతః స్వాత్ తదుపక్రమేత
ద్యేష్ట్య భవత్యర్థపణో హి లోకే
కామాత్మితా ఇల్యపి న సహస్రా

57

గురుశ్చ రాజా చ పితౌచ వృద్ధః
క్రోధాత్ ప్రహర్షాద్యధి హి హి కాషాత్
యర్హ్యదిశేత్ కార్యమచేక్ష్య ధర్మం
కష్టస్థ కుర్యాదన్యశంసవృత్తిః

58

న నై న శక్నోమి పితృ ప్రతిజ్ఞామ్
ఇమామకర్తుం సకలాం యథావత్
కహ్యవయోస్తాత గురుర్నియోగే
దేవ్యాశ్చ భర్తా న గతిస్స ధర్మః

59

తస్మిన్ పునర్భవతి ధర్మరాజే
విశేషతః ప్యే కథి వర్తమావే
నేనీ మయా సార్థమితోఽపి సుచ్యేత్
కథింస్వేదన్యా విధివేన నానీ

60

సా మాని గుమన్యస్య చనం ప్రణంతం
కురుష్వ నః స్వస్త్వమనాచి దేవి!
యథా నమాస్తే పునరావ్రజేయం
యథా హి సత్యేన పునర్యయాతిః

61

యశో హ్యహం కేవలరాజ్యకారణాత్
న పృష్టతః కర్తుమలం మహాదయమ్
అర్హకారేన తు దేవి! జీవితే
వృణేఽవరామర్య మహిమధర్మతః

62

ప్రపాదయన్ నదన్యవభిష్పమాతరం
పరాక్రమాశ్లేగమిషుదేన దిండకాన్
అథామజం భృశమనుశాస్య దృష్టినం
వకార తాః పృథి జనవీం ప్రదక్షిణమ్

63

ధర్మార్థకామవిలములు ఆలీలవిజయములే - కాని అవి
ధర్మవిరుద్ధములైనపుడు వానిని విరత్యజియవలెను కేవలము
అర్థవరాయణము (ధనార్జనకై ప్రాకురాదులు) ద్వేషింపరాదు.
అట్లే కామాదురత్నము నిందార్థము కావున ధర్మపరమైన
కార్యమునే ఆచరింపవలెను. (57)

మహారాజా మనకరియిని పెద్దవాడు. (జ్ఞానివృద్ధుడు
వయోవృద్ధుడు పైగా అతడు మనకు పండ్రి అంతేగాదు గురువు
గూడ. కావున అతడు మనకు మోష్యుడు. ఆయన క్రోధమువలన
గాని, నింతో షాశిరేకము దేగాని, కామప్రవృత్తిచేగాని అతేకించిన
కార్యము ఆరి ఎట్టిదైనను దానిని మనము ఆచరింపనలసినదే.
అట్లు వేయకుండుట అధర్మము, మహాలోషము. (58)

అట్లే నేను ధర్మాచరణమునకు కట్టుబడిన నేను! భరతుని
పట్టాభిషేకము, నావనవాసము ఆను వరదానరూపమైన
లింగాద్రిగోప్రతిజ్ఞను ఆతిక్రమించుటకు ఒకప్పుడను. అనగా వారి
ప్రతిజ్ఞను తప్పక ఆచరింతును. ఆయన వాక్యము, భరతునకును.
కౌసల్యామాతకును (మన అందరికిని) వ్రభుచ్చి గతి. కనుక
అయినట్లు మనకు శిరోధార్యము. (59)

ధర్మాత్ముడైన ధీశరదీపమహారాజా జీవించియు యున్నాడు
విశేషించి ఆయన తనధర్మమార్గమున ప్రవర్తించుచున్నాడు. ఇట్టి
పరిస్థితిలో భర్తలేని ఒక సారథిబాన్ధీవలె అమి వాతోగూడి
ఇచ్చినుండి వనములకు వచ్చుట ఎట్లు సుభవము?" (60)

"అమ్మో! మునుంగలిచి, పతిసేవాపరాయణులైన నీవు
నావశగమనమునకు ఆనుషంకంపుము. మాకు కుభాశీష్పులము
ఇమ్ము. నావనూపదీక్ష ముగియగనే యయాలి తన సత్యప్రలాపముచే
మఱల స్వర్గమునకు చేరినట్లు నేను ఆయోధ్యకు రాగలను. (61)

మాలా! కేవలము రాజ్యారణ్యకామోఽపి మహావంశ్యరూపమైన
కర్షిసతిష్ఠలను పోగొట్టుకొనలాలను. జీవితము క్షణికము
ధర్మము శాస్త్రము. అందులన నేడు అధర్మమార్గమున
యచ్చిమైన ఈ రాజ్యమును వేను కోరను". (62)

నరశిష్యుడైన శ్రీరాముడు దండకారణ్యములకు వెళ్ళుటకే
నిశ్చయించుకొనెననాడై నిల్వరముతో తల్లిని ప్రసన్నురాలినిగా
జేసికొనుచు, దర్శన్యరూపమును, దానిరహస్యములను ఉల్లకించి
అక్షయమటను, విపులముగా పివరించెను. పిదప అతడు తన
వ్యాధియమునందే తల్లికి ప్రణామము చేసెను. (63)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకవింశస్సర్గః (21)

వాల్మీకిమహర్షిరచితమై అధికావ్యయై. శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఇరువదిఒకటవసర్గము సమాప్తము.

22. ఇరువదిరెండవసర్గము

'యువరాజు శిశుభిషేకము ఆగిపోవుట - వనవాసము సాప్తంబులు - అనున ప్రతికములే ఈ రెండును నాకు నమోనములే' అని శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో నల్కుట మఱియు కైకేయియొడ గౌరవభావమును సూచించుట

అథ తం వ్యభయా దీవం పరిశేషమమర్చితమ్
వ్యకంతసిష నాగేంద్రం తోషవిస్మృతివృణమ్ 1

అసాద్య రామః సోమిథిం సుహృదం భ్రాతరం ప్రయమ్
ఉవాచేదం నశైర్యేణ భారయన్ సర్వమాత్మనాన్ 2

విగృహ్య తోషం శోకం చ శైర్యమాశ్రయ్య కేవలమ్,
అనమోనం విశేష్యమం గృహీత్వా పార్శ్వముత్తమమ్ 3

ఉపశ్చుప్తం హి యత్కృంతితో అభిషేకార్హమద్య మే,
పర్యం విసర్జయ క్షీకం కురు కార్యం నిరత్యయమ్ 4

సోమిత్ర! యోఽభిషేకార్థే మమ సంభారసంధ్రమః,
అభిషేకవిప్రుత్వార్థే సోఽన్తనసంభారసంధ్రమః 5

యస్యా మరభిషేకార్థే మానసం పరితస్యతే,
మూలా మే హి యథా వస్యాత్ సవిశంకా తథా కురు 6

తస్యా శంకామయం దుఃఖం ముచోత్తమపి వోత్సహే,
మనసి నైవసంజాతం సోమిత్రేఽపాముపేక్షితమ్ 7

వ బుద్ధిపూర్వం నాబుద్ధం నృరామోహ కదాచన
మాత్మగాం నా పితృవ్యాఽహం క్షిరపల్లం తే విప్రీయమ్ 8

పత్యః పత్యాభిసంధ్యన్ విత్యం పత్యపరాక్రమః,
పథతోకథయాద్భితో విద్యయోఽస్తు పేతా మమ 9

తస్యాఽపి హి భవేదస్మిన్ కర్మణ్యప్రతిసంహృతే,
పత్యం నేతి మనస్తాపః తస్య తావత్తపేచ్చ మామ్ 10

శ్రీరాముని గుండల జంబూభీషకమునకు పచ్చాము ఎక్కడినీ కారణముగా సోమిథి మానసికవ్యక్తితో ద్వైతము మోగించుటను అతడు అనవసరములో ఊహింపబడినది. మహాసర్పమునది బుగ్గల కొట్టుచుండియు రోషముతో అతనికనుబు ఎటుపెక్కినను అట్టి లక్ష్మణుని దిశివేది మహానిగ్రహముగల శ్రీరాముడు ద్వైతము మోపించి, "విధముగను తొణకక లెణకక తనకు సమస్తా స్మితవన కనుంగుతమ్మునిలో ఇట్లు నుడివెను. (1-2)

సోదరా లక్ష్మణా తంద్రగారిపైగల రోషమును, నావనగమన కారణముగా నిదో వెల్లువకివ శోకమును విడవారుము. భీర్యమును మహాభయము అరిగిన పంపెటలను అవమానముగా భావించుము. సత్యవరీహితతో తండ్రిని తరింపజేయుదుమని సంకోచమును పొందుము. నేను రా రాజ్యాభిషేకనిమిత్తమై ఏద్యపఱచుచుండిన సోమిథిని వెంటనే తొలగింపుము. నా క్షయోగామునకు ఎట్టి అటంకములును లేకుండ మాడుము. (3-4)

నామనా సోమిత్ర! ఇంతవఱకును రాజ్యాభిషేకనిర్వహణకై సాధనసామగ్రిని నమకూర్చుటలో సాటిలేని ఉత్సాహమును మోపలేని భువం నా వనగమనమునకై ఏర్పాట్ల చేయుటలోనూడ రాజ్యములా మునే ప్రచర్చింపుము. (5)

సోదరా! నా రాజ్యాభిషేకపరిచయమున కైకేయిమాతయుక్క మనములోని పరితాపమును తొలగించుము. ఆమెలో ఎట్టి ఊహామనా విరాము లేకూడ వచ్చు కేయును మనములోని శంకలకారణముగా అమే దుఃఖపడుటను నేను లక్షణముగూడ నహించలేను, ఉపేక్షింపజాలను. (6-7)

బుద్ధిపూర్వకముగానీ తెలియకగానీ తల్లులకనను. తండ్రికైనను ఏ విధముగను ఎప్పుడైనను రహిత అప్రీయమును క్షీరిము పోయెటుగను. (8)

పరలోకవీరికలవాడైన నాతండ్రి అడిగనూలంపునూడై, అమోఘపరాక్రమశాలియై, సత్యవచసుడగుటచే నిర్భయముగా జీవించుచుండుగాక. (9)

ఈ పద్మభిషేకావ్యము ఆ శోకయున్నలో కైకేయికి రాసిన నాగము (తన సత్యవ్రతా 50/51 నడన మొనరింపవలయు) మనస్థాపము కలుగును అడుగె పరితాపము కన్న తరింపజేయును.

- 1) రాముడు తండ్రి ఇచ్చిన పరవాసములకు కట్టబడియుండున లేదో అని కైకేయిమనస్సుని శంక ఆకారణముగా భరతునియువరాజు పచ్చాభిషేకము జరుగునో జరుగదో అని ఆమెకు దుఃఖము - ఈ శంకాదుఃఖములకు చేటులేకుండా నేయుము అని లక్ష్మణునకు రాముని సూచన. (11, భరతుడు యువరాజైనచో నాగలియేముగచో యని కొనల్పాదవిమనస్సులో శంక-సనహాసమున రాముడు కష్టములు అనుభవించు స్థలంబులకును, పుత్ర్యసౌగంధికాదునలాన అ చల్లక మిథమ-కొనల్పడు ఏమడుకానున్న ౮ శంకా కారణముగనూ దుఃఖములను తొలగించుటని రామిత్రకి శ్రీరాముని హితబోధ

అభీషేకవిధానం తు తస్మాత్ సంభూత్య లక్ష్మణ! |
అన్యగేవాహుమిచ్చామి వనం గంతుమితః పునః | 11

మమ స్రవాణవాదదః కృతకృత్యా వృషాత్మజా
నిరం భరతమన్యగమ్ అభీషేకయిరా తతః | 12

మయి దీరాజీనభరే జటామండలధారిణి
గతేఽ రణ్యం చ కైకేయ్యా భవిష్యతి మనస్సుభమ్ | 13

మద్ధిః ప్రణీతా యేనేయం మనశ్చ మనమాహితమ్ |
తం తు వార్తామి పంక్తేష్టుం ప్రసరిష్యామి మా విరమ్ | 14

కృతాంతోద్వేగ సామిత్రే ద్రష్టవ్యో మత్సవానవే
రాజ్యస్య చ వితీర్ణస్య పునరేవ నివర్తనే | 15

కైకేయ్యాః ప్రతిపత్తిర్ని కథం స్వాన్నమ పీడనే |
యది భావో న దైవోఽ యం కృతాంతవిహితో భవేత్ | 16

జానాసి హి యథా సామ్యం న మాత్మమ మహాంతరమ్ |
భూతపూర్వం విశేషే వా తస్యా మయి సుతేఽపి వా | 17

సోఽ భీషేకనిపుత్త్వైః ప్రవాసాద్భిక్ష్ణ మర్శనైః
ఉగ్రైర్వాక్యైరహం తస్యా నాన్యదైవాత్ సమర్థమ్ | 18

కథం ప్రకృతిపరివన్నా రాజపుత్రీ తథాగుణా |
బ్రూయాత్ సా ప్రాకృతేప స్త్రీ మత్ప్రదాం భర్తృవస్థితౌ | 19

1 అర్జుణా! అందువలన (ప్రకారణముల వలన) నా అభీషేక కార్యక్రమమును మానుకొని, వెంటనే ఈ నగరమునుండి వనములకు వెళ్లుటనని తలంచుచున్నాను. (10-11)

నేను మమ అక కృత్యాత్ తపనయత్కమ న కృతకృత్యురాలైసి కైకేయిజేసి వెంటనే నేడే ఎట్టి తత్కషపాటూ లేకుండా నిశీంతుగా తనకుమారుడైన భరతుని కట్టాభిషిక్కునొనరించును. (12)

నేను వానిని తమి వరిం జటాజూటధారిన్ వనములకు వెళ్లగా ఆమెయిచ్చు చెల్లబడును. (13)

తండ్రియైన కశిరహు డైకొ కేరేపిన తనిధిభజ్జకు కట్టుబడి నా జరిగ్యానాపిషియమన ఎత్తికేటకు ఒక దృఢవిశ్మయమునకు వచ్చి మనస్సును క్షీరచుండుకొను. ఈ విషయమున ఆయనను కష్టపెట్టజాలను. కనుక వనములకు వెళ్లెదను ఇక ఎమోత్రము ఆలసింపరాదు. (14)

1 సామిత్రి! రాజ్యాధికారము వానేతికి చిక్కినట్లే చిక్కి జారిపోవుటకును, నా నవనానప్రాప్తికిని దైవమే కారణము. ఇందు కైకేయియేయి ఎమోతము లేదు. ఇది ముమ్మాటికిని విఫలరాశి అట్లు కానిచో నన్ను అడవులకు పంపవలెననెడి బుద్ధి ఆమెకు ఎట్లు సుగ్మేషి? (15-16)

1 సామ్యుడా తల్లులయెడ నాకుగల ప్రేమాభిమానములలో రాచ్చుతప్పు లేవు నాకు నారాజులకు నిహానమే కుట్రపటకును వారియెడ నాకు ఏమోత్రము భేదబుద్ధిలేదు అట్లే కైకేయి అల్లి ఇంతకుముందు ఎన్నడును నాపైగాని, తనకుమారుడైన భరతునిపైగాని లేదభావము చూపియెఱుగదు. వీటివన్నింటిని నీవును ఎఱుగుచువు. (17)

నాయుపరాజులొకరినొకరు ఆగిపోవుకట్టును. నాకు వనివా ము ప్రార్థించునట్లును. ఆ కైకేయి ఎడికిపి తీక్రమైత దుర్బుధనములు అమే బుద్ధిపూర్వకముగా నుడిపిపిమ్మాతముగావు అవిదుస్థియును వివిప్రకీరములు కనుక వీలన్నింటికిని కైకమే తప్ప మతేవేతోక కారణము లేకని తలంచును. (18)

కైకేయి ఎడికిని సామనభాషముగిది ఉత్తమవాణింకమన జనింపెనెడి. భారతకు డేదొగి పుష్కలములతో విలసిల్లునది అట్లే ఆ ఉత్తమురాలు సామనస్త్రీల (దుష్టానాముల) లిగి, నీవపంశమున జన్మించిన కులహితయైన ఒక స్త్రీ(ద్రష్టవిత) ఎట్లు మాండ్లెదను? అంతలా ఇతరులనుక్షేమున గాని, ఇతరులదృఢ గాని కాక, పతనముకముననే వ్యయముగా, పైగా అత్యంత ప్రేమప్రాత్రుడైన నాకు కీడుతపెల్లుచు ఎట్టి అప్రయోజనమును గల్గు కుట్లాడున? (19)

1 ఎత్తు దూరస్య న కోఁపి దాతా పరో దదాతితి కుబుద్ధి రేదౌ

అనా కరోమితి స్వాభిమానం సుకర్మసూత్రగతితో హి కోక || అధ్యాయరామాయణము 6 - 5

జనులకు కలిగిడి సుఖదుఃఖములకు ఇతరులు ఎన్నడూ కారకులుకారు అవి పరులవలన కలుగుచున్నవనుకొనుట నిరీకావ.

జనులకు ఈ విధముఖములను కలిగించుచున్నది వేన అని ఎవ్వరైనను విజ్ఞప్తిగుట దుఃఖాంశరము. తాము కేసెల్లెవర కుక్కత దుష్కారములవలననే అవి వారికి ప్రాప్తించుచున్నవి

యదపింత్యం తు తద్దైవం భూతేష్వపి న హవ్యతే |
వ్యక్తం మయి చ తస్మాం చ సతిత్ హి వివర్యయః | 20

కచ్చ దైవేన సౌమిత్ర! యోద్ధుముత్సహతే పుమాన్ |
యస్య న గ్రహణం కించిత్ కర్మణోఽన్యత్ర దృశ్యతే | 21

సుఖదుఃఖే భయక్రోధౌ లాభాలాభౌ భవాభవౌ |
యచ్చ కించిత్ తథా భూతం నను దైవస్య కర్మ తత్ | 22

మునయోఽన్యత్ర తపసో దైవేనాభివ్రజీడితాః |
ఉత్పూజ్య వియమాంస్తేవాన్ భక్యంవే కామమన్యధి | 23

అపంకత్రితమేవేషా యదకస్మాత్ ప్రవర్తతే |
నివర్త్యచంభమాశ్రయం నను దైవస్య కర్మ తత్ | 24

ఏతయా తత్త్వయా బుద్ధ్యా సంప్రభ్యాత్మాసమాత్మనా
వ్యాపాతేఽచ్యుభిషేకే మే పరితాపా న విద్యతే | 25

తస్మాదపరితాపః పన్ త్వమస్య సువిధాయ మామ్
ప్రతిసంహారయ క్షీణమ్ అభిషేదపికేం క్రియామ్ | 26

విభిదేన ఘటైః పర్వైః అభిషేచనసంభృతైః
మమ లక్ష్మణ! తావస్యే ప్రతస్నానం భవిష్యతి | 27

అథవా కిం మమైతేన రాజద్రవ్యమయేన తు
ఉద్భృతం మే వ్యయం తోయం ప్రతాపేశం కరిష్యతి | 28

మా చ లక్ష్మణ! సంతాపం శార్దూలక్ష్యా వివర్యయే
రాజ్యం వా వనవాసో వా వనవాపో మహేందయః | 29

ఏదిపిలాసము ఊహించుటకు అలవికానిది అది మానవులకే గాదు దేవతలకును నివారించుకొనఁగలిగిరి. ఆ విధివైవిధ్యమే నాసేనను. అమె మిదను వడివడనుట యుక్తము. తత్ప్రబావమున కైకేయిబుద్ధి మాటిపోయినది (నా చేతకీ చిక్కిన రాజ్యాధికారము జాతిపోయినది) (20,

ఓ లక్ష్మణా! విధినిర్ణయముప్రకారము కర్మఫలమును కనుబొందుటతప్ప ఆ విధిని (దైవమును) సగ్రహించిరి ఉపాయము ఏదియును లేదు. కనుక దైవమును ఎదుర్కొనుటకు ఎవరు సాహసించుదు? (21,

సమస్తప్రాణులకు కలిగెడి ముఖదుఃఖములకును, శాంతి క్షోభములకును, లాభనష్టములకును, ఉత్పత్తి హాశములకును, శవనమరణములకును, శాకలాములను ఊహించజాలము. ఇవియున్నయును విధినిర్ణయములే. (22)

అయ్యముగా తపముచరించు ఋషులుకూడ, దైవసేవాదుర్తి కామక్రోధములకు తోచై, తమ కరోపయమములకు, తపోదకములన్ని ప్రస్థులగుదురు. (23,

ఏయెల్లవిశ్వకముగా ఆరింబించిన కార్యములు అగోచరులు. అనుకొనని విధముగా అకస్మాత్తుగా మాతనసంఘటనలు తలవ్రేంచుట - ఇవియున్నయును దైవనిర్ణయమే తమలో గలది. (24)

ఈ విధముల తాత్త్వికదృష్టితో నా అంతఃకరణమును (మనస్సును) నేను సగ్రహించుకొనుటకలన నా పట్టాభిషేకము అనిభించును నాకు ఏట్టి పరితాపమో కలుగుటలేదు. అందువలన విభ్రమ వాదతన పరితాపమును త్యజింపుము-పట్టాభిషేకమునకు సంబంధించిన ప్రాక్రియవంతయును వెంటనే విరేచివేయుము. (25-26,

ఓ లక్ష్మణా! పట్టాభిషేకముకోసకై పూర్ణపరికరములు ఇవట నిర్దవజానబడియున్నవి. అవి నా అపొనత దీక్షాస్నానములకు ఉపయోగపడగలవు. అది సరిగాదు రాజ్యపట్టాభిషేకనిమిత్తమై రాజద్రవ్యముతో ఏమకూర్చబడిన ఈ కలకణలములతో నాకేమి (27¹⁾) నేను వ్యయముగా బాపులనుండ్ల తోడుకొనన జలములతో వాతపోత్రతస్నానములను అచరించుటయే యుక్తము. (27-28)

ఓ సౌమిత్ర! నాకు రాజ్యలక్ష్మి (రాజ్యాధికారిము) దక్కనందులకు నేను ఏమాత్రము పరితపింపనలదు. నాకు రాజ్యాధికారమైనను వనవాసమైనను సమానమే తజనీ హచీనతో మహానమే నాకు మహాపరిమ-చింత-హయంకిమే, వనములలో రాజ్యపాలనక్షణములుండవు. మీమమిక్కిలి ప్రకటిసౌందర్య దర్శనబాగ్మియు అవట లభించును. (29)

1) 'కాశ్యాభిషేకనిమిత్తమై ఎచ్చలనబడిన కలకణలములతో రాజనివ్రతహృదయములను అచరించినను రాజ్యకాంక్షతో శ్రీరాముడు స్నానములను అచరించుచున్నాడు - అను శంక కైకేయిక కలుగవచ్చును కనుక అట్టి సందేహములకే తావులేకుండ శ్రీరాముడు ఆ జలములతో స్నానము చేయుట మానుకొనెను

న లక్ష్మణాః స్మిన్ ఖలు కర్మవిఘ్నః
మౌఠా యవీయస్యతిశంకనీయా

రైవాభిమ్నా హి వదత్యనిష్ఠం

జానానీ శ్రేణం త తథా ధభాసమ్

30

ఇత్యార్చే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ద్వావింశత్యధః (22)

వాల్మీకీమహర్షినిరసితప్రా అవికార్యమైశ శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఇంద్రునిరెండవనిధియు సమాఖ్యులు

-- * * *

23. ఇరువదిమూడవసర్గము

శ్రీరామునిపైఠల అపారమైన భక్తికారణముగా లక్ష్మణుడు సారాని కవనములను పలుకుట -

రాముడు తన దృఢవంశకల్యణమును వెల్లడించుట

ఇతి ఋషతి కామే తు లక్ష్మణోఽధర్మరా ముహుః
శ్రుత్వా మధ్యం జగమేవ మనసా దుఃఖపూర్వయాః 1

తథా తు బద్ధ్యా భృకుడీం భ్రువోర్మధ్యే నరరథః
విశత్వాన మహాసర్ప చిల్బం ఇవ రోషితః 2

తస్య దుష్టుతివీక్షం తద్భృకుటీవహితం తదా
బభౌ ప్రదృష్ట్య సింహస్య ముఖస్య వద్యశం ముంమ్ 3

అగ్రవాస్త్రం విధూవ్యంస్తు హస్తీహస్తపిచాత్మనః
తిర్యగ్బాహ్వం శరీరే చ పాతయిత్వాఠిరోధరామ్
అగ్రాక్షా వీక్షమాణస్తు తిర్యగ్రాతరమబ్రవీత్ 4

అస్థానే సంక్రమో యస్య కావోవై సుమహావయమ్
ధర్మదోషప్రవంగేన లోకస్యావతిశంకయా 5

తమ్ముడా లక్ష్మణా నా - లక్ష్మణుడగు అధర్మపురుషు సనతిల్లెమైన కైకేయుని కారణము అని తెలిసివలయు. విప్రశైలగవేతనే ఆమె ఆట్లు పల్కుచినది. కైకణ్ణి యిందలిలో నిప్పును ముగి ముగియగా (30)

శ్రీరాముడు దైవశక్తివ్రతామునుగూర్చియు, రామునిగా ప్రాముఖ్యమును గుఱించియు ఎవరచే నొక్కిచెప్పఁబడినా లక్ష్మణుడు సెప్పఁబడినది తెలియఁ బెట్టున ముఖపార్శ్వములందు నొకచోపు నన్నట్లు చెను. శ్రీరాముడు పర్యమెసఁగి కట్టుకఁబడుస్థితియలగు పార్శ్వము రాజ్యమును తెఱచుచు వుండునలగు దుశ్చము) (

అప్పుడు మహార్షిమఁమధ్య ఘోషలబధముగట్లేమి లక్ష్మణాస్థానీ వనినది బోధపఱచివేసి ఇట్లలోనున్న మహానిర్మలమని రోషముతో అగుటకొప్పుటానెను. (1)

కనుటొపలమొకటియున్న అతనిముఖము క్రోధముతో రెప్ప పోయిన పింహముయొక్క ముఖమునది వచ్చిరిద్యక్షి మాదశక్యమనానిచ్చి యుండెను. (2)

అప్పుడు లక్ష్మణుడు తనకుడికేతిని (హస్తగ్రమున) పిమ్మిచొరమునది పెదెలుపుమిగిలెను మిడలు క్రిందికిర పైకిని. ప్రక్కకును త్రిప్పి నొకిడు అతడు శ్రీరాముని ఓరొచ్చాడును ఇట్లు మడిమెను. (3)

"తూర్పున క్షత్రయాలతో శ్రేష్ఠులైన 5 రాజులు తెల్లని బాకేళవని అనునరింపనిచే పర్యవసా కలుగుననియు అధ్యక్షుడగు రాజైవో పర్యవసాని ఎట్లు కొనసాగును? అని లోకము కలయిననియు నేపు దిర్యమును అతిక్రమించినచో లోకముచాడ నిచ్చి అనునరిచి అగరనూర్ణము ఎట్లు గనియు వర్షము అవహరినపాళ్ల సరాదరంబుపడినో లోకము సత్తియును అనియు భావించె. నేనీ యములకు వెల్లుబుత్త అనెను" ముగా మగుల తొండరింపడు మన్నిపు సీపు మహాతాపదత్త. ఎన్నఁదును నీ హతము తొలుపొందకు కొనుకొనివాడవు అట్టి నీవరికొడు ట్టహనమైన వైవమును నర్కులపేర్చినైన దనిచి నాకంపించుట

1 క్రోధమునందలి ఇవ శక్తివ్రతాము నార్తశోకములచుట్ట నరిగిపోయెను లక్ష్మణునిచేతని మూడిక అందోళన స్థితిక అట్లవలసిట్లునున్నది.

కథం హ్యేతదసంభావతః త్వద్విధో వక్తుమర్హతః
యథా భైవమశౌండిరం శౌండిర! క్షత్రియర్హత! 6

కిం వామ కృపణం భైవమ్ ఆశక్తమభిశంససి,
పాపయోస్తే కథం వామ తయోభింకా వ విద్యతే 7

సంతి ధర్మోపధాః శ్రీక్షా ధర్మాత్మానో కిం న ముఖ్యేః
తయోస్సుచరితం స్వార్థం శాత్యాత్ పరిజిహీర్హతోః 8

యది భైవం న్యవసితం స్వాద్ధి ప్రాగేవ రాఘవ!
తయోః ప్రాగేవ దత్తశ్చ ప్యాద్యతః ప్రకృతశ్చ సః 9

లోకవిద్విజ్ఞమాదత్తం త్వదన్యప్యాభిషేచనమ్,
నోత్సహే నహితుం వీర! తత్ర మే క్షంతుమర్హసి 10

మేవేయమాగతా ద్వైతం తవ బుద్ధిర్మహిమతే
ఏ హి ధర్మో మమ ద్వైత్యః ననంగాద్యత్య ముహ్యసి 11

కథం త్వం కర్మణా శక్తః కైకేయానశవర్తినః,
కరిష్యసి పితృర్వాక్యమ్ అధర్మిష్టం విగర్హితమ్ 12

యద్యయం కీర్తిషాచ్చేద్య కృతోఽపేక్షం వ గుహ్యతే,
బాధయతే తత్ర మే దుఃఖం తర్హసంగశ్చ గర్హితః 13

మనసాఽపి కథం కామం కుర్యాత్త్వం కామభక్తయోః,
తయోస్త్యహితయోష్టిర్యం శత్ర్యః పిత్రచిధావయోః 14

తారు (కొద్దవారు, క్షత్రియము. కలపంపాటనకు లోనగు వారు మూలము ఈ అవస్థలకైకమును అనుసరించును) (5-6)

అస్థియ్యా! దీనమైన ఆ అసమర్థుడైనమును నీవు ఎందులకు ప్రకరించుచున్నావు? పాపకృత్యములకు పాల్పడిన ఆ కైకేయా దశరథులే కదర్హవర్తనులు - అనేది నామని నీకు కలుగుజేడు? (7)

దళాత్ముడవైన ఓ రామా! లోకమున తర్హమును అడ్డపెట్టుకొని తమతప్పులను కప్పిపుచ్చుకొను నరులనువారు ఎందరోగలరు. వారినిగూర్చి నీవెఱుగవా? కైకేయిదశరథులు నీకు ద్రోహమును తలపెట్టి ఏమి అడవులకు పంపుటకై వ్యార్థవూరితమైన వెన్నాగమును పన్నిన విషయమును నీవు గుర్తింపలేదా? (8)

అగ్రజా! నీకు పట్టాభిషేకమును తంపెట్టకముందే ఆ యిరువురును ఈ ద్రోహచింతన చేసియుండవచ్చును అట్లుకావినా దశరథుడు కైకేయికి ఈ వరములను ఎప్పుడో ఇచ్చియుండవచ్చును గదా! వాటిని ఇప్పుడు శ్రవ్య బయటికి తీయవలసిన పనిదేయమే? కనుక ఇది విజముగా వారి కుతంత్రమే! (9)

ఓ మహావీరా! జ్యేష్ఠుడైన నీమ్ముగాదని లోకవిరుద్ధముగా కనెట్టుకొని (చిన్నివారైన) మిత్రముకవికి అనగా భరతునకు నిట్లముగజ్జుట నేను ఏమాతము సహింపజాలను అందులకు ఎప్పు క్షమింపుము (10)

ఓ భ్రాతృశరీ నాయకగాదిసంకల్పముననుసరించి నీవు ఎట్లాదీక్షింపడమనుకు నిర్దననీతిని. కాని ఆ తండ్రియే వరములనుపరో విన్ను అడవులపాలు చేయచొప్పుడగా - 'పిత్రాజ్ఞము పాటించుట ధర్మము' అనియు అట్లాచేయకుండుట దోషము అనియు నీబుద్ధిని ముక్కొంటి. ఇది ధర్మమేగాదు-నీనికి నేను అంగీకరించను (11)

రామా! కైకేయివశపర్జియైయున్న తండ్రి తర్హివర్తముగాని గర్హింపదగిన అదేశమును (వనములకు వెళ్ళుము అను ఆజ్ఞను ఇచ్చుచున్నాడు. నీవు దానిని ఎదుర్కొనగలసమర్థుడవేయినము, ఆ ఆజ్ఞను ఎందులకు పాటించవలయుచుంటవి? (12)

'ఈ కపటప్రయత్నమంతయును వారు పాపబుద్ధితో చేయుచున్నట్టితే అని వీవు గ్రహించకపోవుట నాకు బాధ కలిగించుచున్నది. ఇట్టి కుట్రప్రయత్నమును దిద్దమని బాధించి దానికి తలయుగ్గుట ఎందఱును (13)

కైకేయాదశరథులు ఇరువురును స్వార్థప్రసక్తి 'హి'యున్నాడు. వారు వీకు ఆహితమునే కోరుచున్నారు. (వారు సహితమును కోరుచులేదు). వారు తల్లిదండ్రులదూషముననున్న శత్రువులు. అట్లవారికోర్కెను మన్నించుటకు నీవు మానసికముగాగూడ ఇష్టపడరాదు. (14)

1 భరతునకు అవశ్యముగా రాజ్యమును కట్టబెట్టవలెను. ఇది ఆ కైకేయిదశరథులపైకైకలక్ష్యము-కాని జ్యేష్ఠుడైన రాముని కాదని. భరతుని రాజ్యాభిషిక్తునితయులను లోకము సమ్మతించదు.' అని భావించి, శ్రీరాముని పట్టాభిషేకమును ప్రకరించి, ఈ వరములనెవములో వనములకు శ్రీరాముని వెంపుటకును, భరతునకు రాజ్యమును అప్పగించుటకును ఆ ఇరువురును కలిసి పట్టిన వెన్నాగముది అని అక్షులుని అభిప్రాయము.

యద్యపి ప్రతిపత్తిస్తే నైవీచాపి తయోర్మతమ్,
తథా ప్యుపేక్షణీయం తే న మే తదపి రోచతే | 15

విక్లబో ఏర్యహీనో యః సదైవమనుభర్తతే
వీర్యా సంభావితాత్మానో న దైవం సద్యపాసతే | 16

దైవం పురుషకారేణ యస్సమర్థః ప్రబాధితమ్ |
న దైవేన విపన్యార్థః పురుషః పోఽవసేదతి | 17

ద్రక్ష్యంతి త్వద్య దైవస్య పౌరుషం పురుషస్య చ |
దైవమానుషయోరద్య వ్యక్తా వ్యక్తిర్భవిష్యతి | 18

అద్య మత్పౌరుషహితం దైవం ద్రక్ష్యంతి నై జనాః,
యదైవాదాహితం తేఽద్య దృష్టం రాజ్యాభిషేచనమ్ | 19

అత్యంతశమిహోద్ధామం గజం మదబలోద్ధతమ్ |
ప్రథావితమహం దైవం పౌరుషేణ నివర్తయే | 20

తోఽపిహః సమస్తాస్తే నాద్య రాజాభిషేచనమ్
నచ క్షిత్వాస్త్రయో లోకా విహస్యః కిం పునః ఏతా | 21

యైర్నివాసప్రవాంశ్యే మిథో రాజన్! సమర్థః,
ఆరణ్యే తే నివత్స్యంతి చతుర్థక సమాక్రథా | 22

అహం చదాశాం ధేత్వామి పితుస్తప్యైశ్చ యా తవ,
అభిషేకవిఘాతేన పుత్రరాజ్యాయ వర్తతే | 23

మద్భతేన విరుద్ధాయ న స్వార్థైవబలం తథా
ప్రభిషిక్యతి దుఃఖాయ యథోగ్రం పౌరుషం మమ | 24

క్షాత్త్వం వర్తసహస్రాంతే స్రజాపాల్యమనంతరమ్
అర్యపుత్రా కరిష్యంతి వనవాసం గతే త్వయి | 25

అన్నా! నీ పట్టాభిషేకమునకు బంధము కలిగించుట, విప్రులను ముట్టకు సంపుట అనునవి నాకు బుద్ధివృద్ధకముగా చేసినవి కావు. అవి దైవకములే అని నీవు భావించుచున్నప్పటికిని అది పడినాడు. కనుక అది ఉపేక్షణీయము అని నాకేమోతము సచ్చుదు. (15)

పిటికివారు పరాక్రమహీనులు మూత్రమే దైవమును ఆశ్రయించుదు. పరాక్రమశాలురు కోకముచే గోతమిందగిన వీరులు దైవముమీద ఆరాదనడకు నారు. పృథుయత్నములకే సాముఖ్యమిత్తుదు. (16)

కేవలము దైవముమీద ఆధారపడక స్వకర్తవ్య క్షయంగ్రహితో తనకార్యమును పారేయకొనగల మిచ్చుడు దైవకముగా (అనుకొని) పిచ్చిములు ఎదురైనను నిరాశదెంచడు. బాధపడడు. (17)

దైవకర్త పురుషునిసొమ్మును - కుశనిగిరిలో పడి గొప్పదియైనది లోకులు గమనింతురు. శైవము-మనుష్యుడు ఏరిలో బలవంతులెవరో బలహీనులెవరో తెలుసుకోవచ్చును. (18)

నీ రాజ్యాభిషేకమును విరూపాక్షునిన ఆ దైవమే నా పౌరుషము ముందు వేడి తెలుపనును. ఇప్పుడది తోకమునకు పట్టడియగును. మిడబలముచే గొప్పచి గొలుసులను తెచ్చుకొని అంశుశమునకున కొంగరి, స్వరవిహారిముతో ఎరుగుబరీయం నున్న మిడభిషేకమును వలె నేడు నా పౌరుషముతో దైవమును దానికి తెచ్చెదను. (19-20)

నమన్న దిక్పాలుమును తగిలేగాడు మిల్లేకములలోని పాటిలేని మహావీరులెల్లలను ఏకైకపద్యనమి వేడు ఈ రామసిద్ధాంతమును ఆచరించు ఇక ఈ తగిలేగాలోక లెక్కయో? ఓ రాజా! (రామా! నేడు రహస్యముగా నీవరచామునకు మిత్రంతి, మిత్రము అభ్యసనలో ఎదునాటగునంపర్చెదములు ఆరవులలో నివసించవలసి వచ్చును. (21-22)

రామా! నీ పట్టాభిషేకమునకు విమోహము కలిగించుటద్వారా తనకుమారుడైన బలితునకు నాశనంబు నమును కట్టబెట్టజాలిన కైకేయియొక్క దురాశను, ఆమెను సంతప్తిపరుచుచున్ననడి రాజామొక్క అశను వేను వమ్ముగావించెదను. (23)

అన్నా! బలశాలిడైన నన్ను ఎదిరించినవాడు తీవ్రమైన నా పౌరుషముయొక్కవారికి అంతులేని ముఖములలో మునుగు తప్పదు. అప్పుడు దైవముగూడ నానిని రక్షింపజాలడు. (24)

ఓ రామా! నీవు ఈ రాజ్యమును ప్రజానురంజకముగా పరికొని సంపర్కములు నివారించువు. నీవు రాజ్యస్థానమున ఉడుగడిన పిచ్చుట నీ కుమారులు (అర్యపుత్రులు) ఈరాజ్యపరిపాలన చేయుదురు. (25)

1/ శ్రీరాముడు రాజ్యపట్టాభిషిక్తుడగుట తద్యము దానిని ఎవ్వరును అవలంబించునట్లు అయినచవనానమునకు కుట్రపన్నినవారే రాముడు రాజైనప్పటికల ఎదునాటగునంపర్చెదములు అరవులపాలుగాక తప్పదు. అని అర్థమైనది నిర్ధారాభిప్రాయము.

పూర్వం రాజర్షివృత్త్యా హి వసవాసో విధీయతే
ననా విక్షీప్య పుత్రేషు పుత్రవల్ వరిసాంసే 26

న చేద్రాజన్యవేత్తాగ్రే రాజ్యవిభ్రమశంకయా
నైవమిచ్ఛసే ధర్మాత్మనీ! రాజ్యం రామ! త్వమాత్మని 27

ప్రతిజానే చ తే వీర! మా భూవం పీఠచోకభాక్
రాజ్యం చ తవ కక్షేమమే అసాం వేదేవ సాగరమ్ 28

మంగళైరభిషింశస్య తత్ర త్వం వ్యాప్నోతో భవః
అహమేకో మహీపాలాన్ అలం వారయితుం బలాత్ 29

న శోభంతా నిమో బావలా న ధమశ్చాషణాయ మే
నానాసేవాబంధినాన్తాయు న శరాః స్తంభోహతపః
అవివ్రతమవార్థం మే వర్చమేతచ్ఛయన్తయమ్ 30

న రాహం రామమే! కృష్ణం చు స్వ్యాత్ శత్రుభ్యో మమ
అసేవా దీక్షధారేణ విద్యుచ్ఛరితవత్ససా
నగ్నహీతేన వై శత్రుం వజ్రేణం వా న కల్పయే 31

ఖడ్గవిషేషనిష్ఠిష్టైః గహవా దుశ్వరా చ మే
పాన్త్యశ్వనశపాస్తైరుశివోభిర్భవితా మహీ! 32

ఖడ్గధారాహితా మే! ద్య దీప్యమానా ఇవాద్రుమః
వరిష్యంతి ద్విపా భాషూ మేఘా ఇవ నవిద్యుతః 33

పూర్వము రాజర్షులులేమి వశ్యస్థితులను నిజము కష్టకష్టల
వలె విరిపిడించుటకై రాజ్యదారి దగు తమపుత్రులపై ఉంచి,
వారి వాసవిష్టాశిమమున స్వకరించి వరము నమి నేర్చు మొదటి
వారు నది అంబరగా సాగించుచున్న అహంము - ప్రజాక్షేమమునకై
రాజ్యదారిమనె. ఎవగుటచే బులులవలె ఆత్మాత్మిక శిషివమును
కొనసాగించుమందు వారు రాజ్యము (26)

రెండవ శ్లోకము 'తీరామో శరీరమౌగాత సోచసరాజల
మర్త్యాదను అమరించి, వానప్రస్థాశిమమును స్వకరించుచు
మేకురాజ్యదారిమను అంబరించి అతను అట్లు వేరుగప్పుడు
రాజ్యసాలసమును పేరు స్వకరించినచో రాజ్యమున ప్రజలలో
భేదభావమును పుట్టించును. మేము శరికావంశపురు అట్టి
శరికా తో మేము పనిచేసలేదని నమ్మకమున
వేరుయరకట్టకాపాడుమందుగల్గు నేను మీకు అందగానుండి
రాజ్యమును రక్షించుమందుని ఇది నా ప్రతిజ్ఞా. ఎవము నా
శిషిమును ఉల్లంఘించినచో నేను శిశువర్తనము పొందుటకు
అగర్భ్యుడనగుదును. (27-28)

తర్వాత మంగళాదర్శనముకై ముగ్ధులైన పితృదలములతో
(విషిష్టాదివార్షులఅశ్వములతో) వీళ్లు అభ్యుత్థిపక్షులవై కముక్తి
పూర్ణపేకకార్యమునందు వీళ్లు మనస్సును నిలుపుచు దిగికి
నమ్మలేనివిశి భూవతులవల్లరను ముద్దమునను పోనిచో
ఏరాక్షమముతో వారిఅనుకర్షించుటకు నేను కష్టపడనే
లొలుదును (29)

నా వానాశువులు అలంకారి ప్రాయములుగావు. నేను
శివునియు ఆభరణముగా శివశిరోభేడు శోభకొలుకై
కటికామున ఖడ్గమును దాల్చలేదు. వేడుకగా తూటిరమున
బాణములను చేర్చలేదు. శత్రునిరూపమును కొణకీ నేను
ఈవాల్గింటిని కల్గియుంటిని- (30)

నా ఏరాక్షమమును పరిక్షించుటకై ఎప్పుడైనను నన్ను
ఎదిరించిసచో శత్రువులుగా భావించి, వారిని శరిమాత్సరము
ఎదిరించిన ఆ శత్రువు వజ్రాయుధమును దరించినప్పున
క్షామదేయమును విద్యుత్కారమువలె మెలపులను వెరబెట్టినట్టి
నా విశిశకరవాచముచే వారిచివమణవెడను (31)

యుద్ధమునకై సమరభూమికి వేసిన ఏనుగులు అశ్వములు
పైనిమలు మొదలగు బలములను నా ఖడ్గవారికి గుటిచేసి
వాటిని మగ్గునుగ్గుగావించును. అంతలు ముక్కలుముక్కలైన
ఆ బలములతోండములతో కళ్లతో శిరస్సులతో ఈ
రణరంగములయు నిండిపోవును. అప్పడానేలయంతయు
దుర్గమమైన అరణ్యమువలె కాలుమోసరాచిదియగును (32)

నా ఖడ్గధారకు గుజీయైన శత్రుగజములు రక్తసిక్తములైన
తమపులతో నేలకూలుచు, అవి మందుమున్న కొండలవలెను
మెలపులతోగూడిన మేముములవలెను ఒప్పుచుండును. (33)

బద్ధగోధాంగుశ్చిత్రాణో వ్రగ్యహీతశరావనే
కథం పురుషమాపి స్యాత్ పురుషాణాం మయి హితే. 34

బహుభిశ్చైకమత్యన్యవైకేన చ బహూన్ జవాన్.
ఏవిమోక్ష్యామ్యహం బాణాన్ స్వవాజగజమర్జును 35

అద్య మేతి ప్రసభావన్య సభావః ప్రభవిష్యతి.
రాజ్యశ్చాప్రభుతాం కర్తుం ప్రభుత్వం చ తవ స్థభో 36

అద్య చంద్రసారస్య కేయూరా మోక్షణస్య చ.
కసూనాం చ విమోక్షస్య సుహృదాం పాలనస్య చ. 37

అనుదాపావిమో బాహరా రాసుః కర్ష కరిష్యతః
అభిషేచనవిష్ణుస్య కర్తృణాం తే నివారణే. 38

బ్రవేహి కోఽద్యైవ మయా వియజ్యతాం
తవానుష్కాంతాణామృతస్సుహృక్షణైః ।
యథా తవేయం కసుధా వశే భవేత్

తదైవ మాం శాధి తవాస్మి కంకరః । 39

ఏమ్మిన్య బాష్పం పరిసౌంత్వ్య చానక్యత్
న లక్ష్మణం రాఘవవంశవర్తనః

ఉవాచ పిత్రోః పరవే వ్యవస్థితం
విదోధ మామేన హి సౌమ్య! సత్పుత్రః । 40

దేతులకు గడుముకవనములను వరించి. ధనుస్సును వేలాని రణరంగమున నేను విలించియుండగా పురుషులలో నేను పేరుడను అని చెప్పికొనగలమొదగాడు ఎవ్వడుండను? (34)

ఏమి పెక్కుబాణములను వేలాని ఒక్కొక్కపేరుని. ఒక్కొక్క బాణముతో పెక్కుమంది యోధులను వాతహర్షదను అట్లే కలుల, అశ్వముల, ఏనుగుల అయుధసమృద్ధులయందు శక్తులను ప్రయోగించి. వాటిని వేలగూర్చివేయు- (35)

1. ప్రభుగా దళరంభమహారాజులొక్క సభాత్వమును తోలగించుటకును. 2. సభుత్వమును వెలకొల్పుటకును ఇంక నా అప్రతిష్టప్రభావము ప్రకటితమగును ఇప్పుడు ఈ విధముగా లక్ష్మణుని శక్తిసామర్థ్యములు వెల్లడియగును. (36)

ఈ బాహువులు చంద్రసలేపవములకును. యజకీర్షులను దరించుటకును. నందిదలను దానధర్మములు చేయుటకును. దుష్టులనుండి సజ్జనులను కాపాడుటకును ఉపయోక్తముగ నుచు వచ్చినవి కాని అపి నేడు నీ వెట్లాడవేకమును భరింపబడదనవలెననిబట్టుటకు వినియోగపడును. (37-38)

హి సభో నేను నీ దాసుడను నీ ఏ శత్రువు యొక్క పాణములను శిలువలెనో వారిమిత్రులను ఎవరిని వాతహర్షవలెనో ఏ హోదూరిత్యవత్కలును కౌశుమాదయినో తెలుపును. ఈ హిమందలము నీకు ఎవమగుటకు నేనేమి చేయవలెనో కాపింపును. (39)

తమవంశగురువైన శ్రీరాముడు లక్ష్మణునిమూలకు విని. అతనికన్నీరు లుడిచి. పెక్కు విధముల ఓదార్చి. అతనితో ఇట్లు సుపీసేన నాయనా! లక్ష్మణా! తల్లిచంద్రులంతయును త్రికరణకుర్చిగా పొలిండు వానినిగా నన్వేషించుము. ఇదియే నయ్యదముల మార్గము- (40)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే త్రయోవింశస్తోకః (23)

వాల్మీకిమూర్ఖునికదివలెనే ఆరికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఐదువదిమూడవస్తోకము సమాప్తము

* * *

24. ఇరునదివాలవసర్గము

“నన్ను ను నివండు తిసికొనిపోయ్యు” - అని కౌసల్య శ్రీరాముని కోరుట - “నీవు మహాకూజానకు సేవలు చేయుచు ఇరతి ఉండుటచే దర్శింపు” - అని అతడు అమెకు నచ్చబెట్టెను

తం సమీక్ష్య త్వవహితం పలుర్ధిర్దేశపాలనే.
కౌసల్యా బాష్పసంకుద్ధా వహో ధర్మస్థమబ్రవీత్ । 1

అందరియొక్కవ హితంయొకట కృతనిశ్చయమైయున్న శ్రీరాముని మహాభావములను గుర్తించివచ్చి బైబిల్ గాని సంతతముగా కన్నీరు గార్చుచు గర్భదవ్యరముతో పర్యయంకముగా ఇట్లు పలికిను. (1)

1) లక్ష్మణస్వామి సవనములలో వాడి వేటి కన్పించుచున్నది. అవియన్నియును రామభక్తికారణముగా ప్రకటితములే. రాముడని. సామిశ్రితి పరివ్రాణములు అయినవి ఏకొకటిను. నొప్పికట్టినపు యెడ తట్టుకొనలేదు. ఇట్లే లక్ష్మణుడు శ్రీరాముని పట్టణిపేకము భంగముగచుండగా వాని ఒప్పుకొనగలవా? అందువలన ఇతడు సార్వత్రా ఇట్లు పలికెను. నీనిదివల్ల లక్ష్మణుడను శ్రీరామునిపైగల అపారమైన లక్ష్మీ కైదియగుచున్నది.

అదృష్టదుఃఖో ధర్మాత్మా సర్వభూతప్రియమపదః |
మయి చాలో దశరథాత్ కథమ్ ఉంఛేన వర్తయేత్ | 2

యవ్య భృత్యాశ్చ దాసాశ్చ మృష్టాన్యన్నాని భుంజతే |
కథం స భోక్ష్యతే నాథో ననే మూలభలాన్యయమ్ | 3

క ఏతత్ శత్రుభేత్ శ్రుత్వా కస్య నా వ భవేద్యయమ్ |
గుణవాన్ దీయతో రాజ్ఞా రాఘవో యద్వివాశ్యతే | 4

నూనం తు బలవాన్ లోకే క్షుతాంతః పర్వమచికన్ |
లోకే రామాభిరామస్త్యం వనం యత్ర గమిష్యసి | 5

అయం తు మానూత్యభవః తవాదర్శనమామతః |
విలాపదుఃఖవమిధో రుడితాశ్చ హతాహుతిః | 6

చింతాబాష్పమహాధిమః తవాదర్శనచిత్తజః |
కర్పయిత్వా భృశం పుత్రో విశ్వాసాయాతవంభవః | 7

త్వయా విహీనామిహ మాం శోకాగ్నిరతుతో మహన్ |
తదక్ష్యతి యథా కక్షం చిత్రభానుర్నిమాత్యయే | 8

కథం హి భేషః స్వం వత్సం గిచ్ఛంతం నామగచ్ఛతి |
అథం త్వాం మగదిష్యామి యత్ర పుత్రో మేష్యసి | 9

తథా నిగదితం మాత్రా తద్వాక్యం పుమషత్తభః |
శ్రుత్వా రామోఽబ్రువీద్వాక్యం మాతరం భృశదుఃఖితామ్ | 10

కైకేయ్యా వంచితో రాజా మయి చారణ్యమాశ్రితే
భవత్వా చ పరిత్యక్తే న నూనం వర్తయిష్యతి | 11

భర్తృః కిం పరిత్యాగో నాశంసః కేవలం స్త్రీయాః
స భవత్వా స కర్తవ్యో మవసాఽపి నిగర్హితః | 12

యావత్తేవతి కాకుత్స్థః సతా మే జగతీవతిః |
ఓశ్రుషా శ్రీయతాం తావత్ సహ ధర్మస్సనాతనః | 13

"దశంధునివంస నాకడుపునడుట్టిన శ్రీరాముడు ఏరాదునూ దుఃఖమునే యెఱుగడు. అతడు ఏకగ్రీవ ధర్మబుద్ధిగలవాడు. కంచలతోడను క్షేయ ముగా వింభాషించువాడ. అట్టి మిత్రమొనగడు. అడవులలో ఉంచసత్వతో ఎట్లు జీవించునడు" (2)

శ్రీరామునివలన భయం మృష్టాన్యలోబనములతో కురల వోయిగా కలమొగడుపుచుండను వాని మిత్రమొగ్గెను శ్రీరాముడు పరములో కంచముల పరములను ఎత్తించును ఎట్లు జీవించునో విద్యులములకు గిని. ఎల్లగతును ప్రాణతుల్యుడ. అని వాసుదేవి ఈనాడు మహారాజు అడవులకు పంపుచున్నవార్తను విని ఎంతో సమ్మదము" ఈ ఎత్త పనరికి భయ మును కలిగించును" (3-4)

లోకము కూడంకికిని ఆనందదాయకుడవు (రాజకుమారుడవు) ఎని శ్రీరామా! నీవును ఎనివానియు కేమవలెవిచ్చుట సజమి" నైవికము దీనినెట్టి భావములో లోకము. ఎల్లగతును ఎఱుమఱములను రావ్పుటలో తిరుగుచున్నట్టి కైవసే అడవులకుని స్త్రీయమగుచున్నది "కామలా! రామా! నీ యెఱుమఱములను కలిగెడి శోకాగ్ని వాంఛనుమందీయి వుట్టును. నీ ఆ మని నీవు ఎప్పుడు వచ్చువాయును) దింతయే నా ఎత్తము" ఆ శోకాగ్ని విశ్వమిదిక. హేతువు. నా విట్టార్థులువలన కలిగెడి ఆయాసమువలన ఆ అగ్ని పెంభవించును. నీవు కవిబడక పోవుట (2) అదర్శనము అనేక వాయువు వారిని ఆ శోకాగ్నిని) వ్రక్కరింప జేడనును. నా విలాపదుఃఖముతో ఆ అగ్నికి వమిధలు. నేను విద్యులవలన సంతతరాతగా నుండెడి నా అక్షన్నల దానికి అడ్డు అగుదును - నా వింతా దా. నులే (బాష్పము = అడ్డుతిక పెను) కొంతు) ఆ శోకాగ్నినుండి జయింపజలెడి మహాముని స్త్రీయ కాంములవలె వాకాగ్ని గొడి" పోగులనువలె ఆ శోకాగ్ని వన్ను ఎంతయు కృశింపజేసి మలమలమాద్రివేయును" (5-8)

ఇట్లా మంచునకు పోగొడుగున్న తన మామవల పోగొడు ప్పెడకేతగా నీవు లోకేదీకి (అడవులకు) నేమను నీవు అనుకొని వచ్చెదను." (9)

పురషశ్రేష్ఠుడైన రాముడు. అల్లి పరికిన ఆ మామవను విని మిక్కిలి దుఃఖిడయైయున్న తన జననితో ఇట్లనినను- (10)

"మహారాజా కైకేయివే వంచి కుదాయెను. నేను ఆరణ్యములకు వెళ్ళుచున్నాను. నీవుగూడ ఆయనకు తోడునీడగా వెంట ఉండనిచో ఆయన నిశ్చయముగా జీవించియుండజాలడు" (11)

అమ్మా! నీ భర్తను దృఢించుట క్రూరమైన కార్యముగదా! పెండ్లివైన అలలోచనము నీమనస్సునకు రానీయకుము- నా తండ్రుడైన దశరథమహారాజు జీవించియున్నంతకాలము ఆయనకు నీవు పేదలొనడ్చుచునే జుండవలెను. ఇదియే సవాతర ధర్మము" (12-13)

1) ఉంఛయత్తి = కైకవశమున వేంపై పాలిన గింజంబులో కడుపుమీనుకొనుట. అడవులలో అటవీదిన పట్టుకొనుటను భక్తించుట జరిగింది.

ఏనముక్తాతు రామేణ కౌసల్యా కుభవర్చనా
ఉభేత్యువాచ సుగ్రీతా రామసుక్తీష్టశాశిరమ్ 14

ఏనముక్తస్తు వచనం రామో భర్మభూతాం వచః |
భూషప్రాసుఖవిద్యాక్యం సువచం భూషదుభితామ్ 15

సుయా నైవ భవత్యా త కర్తవ్యం వచనం పితృః |
రాజా భర్తా గురుః శ్రేష్ఠః సర్వేషామితాత్మరః ప్రభుః 16

ఇమాని తు మహాచక్ర్యే విహృత్య వచ పంచ చ
ఏర్తానీ పరసుగ్రీతః స్థాస్యామి వచనే తవ 17

ఏనముక్తా స్రయః పుత్రం బాష్పపూర్ణానూ తదా |
ఉవాచ పరమార్తా తు కౌసల్యా పుత్రవత్సలా 18

ఆపాం రామ! నవత్సినాం నస్తుం సుధ్యే న మే క్షమం
వయ ముషుషి కామత్యం! వసం వన్యాం ముగ్ధం యథా
యది తే గమనే ముద్ధిః క్షాంతా పీతురస్మిక్షయా 19

తాం తథా మదళీం రామో రుదన్ నవనమ్రుణహీ 20

జీవంల్యా హి స్త్రీయా భర్తా కైవలం ప్రభువేవ త |
భవల్యా మమ వైవాద్య రాజా ప్రభవతి ప్రభు 21

న ప్యానాథా వయం రాజా లోకవాళేన భీమతా
భవత్యాపి భర్మార్థా వర్మభూతపీమంవదః |
భవతీమనువర్తేత న హి భక్తకతన్సదా 22

యథా మయి తు విశ్వాంతే పుత్రశోకేన పార్థవః
శ్రమం నాపాన్ముయాత్ కించిత్ ఆశ్రమత్తా తథా కురు 23

దాదుఃశ్చాప్యయం శోకో యదైనం న వినాశయేత్
రాజ్ఞో వృద్ధత్య పతతం హితం వచ సమాహితా 24

నతోపవాసనిరతా యా వారీ పరమోత్తమా |
భర్తారం వామవర్తేత సా తు పావగతిర్వినేత్ 25

భర్తృశుశ్రూషయా వారీ అభతే స్వర్గముత్తమమ్ |
అపి యా నిర్భమస్కారా నిష్కాంతా దేవపూజవాత్ 26

క్రీడాముడు ఇట్లు ఎరికిన ఏముడు భర్తాత్మకాత్మక కౌసల్యాదేవి
"నామనా తస్య" అని ఎప్పురినీ నొప్పించిక మృదువుగా
పలుకుచునట్టి తన తనయునితో నుడివెను (14)

వర్మమూర్తులతో కేటియైన శ్రీరాముడు పుట్టియెరిగి
వచనములను విని పడవ శోకమగ్నయైయున్న యామితో
పలుక ఇట్లు (15)

తల్లి! విశుడమగరాజు లంకటికిని ప్రభువు అయిన
విద్యనిచ్చుడు, కష్టడు, సీతు భర్త వాడు తండ్రి, కమిక ఆ
మహామహాపురిలజ్జలు (నవనములు) నాకును, పూజ్యవారైవ
ఏమను శిరోవార్మములు (16)

అమ్మా ఈ కడునానాడు ఎవత్తరముల కాలము ఏవములలో
ప్రశాంతముగా గడుపు విధి న అనఁదగియు, నీ మోటుపు నిత్యముతో
పాటింతును (17)

క్రీడాముడు ఇట్లు వినియెరిగి పుట్టివాత్మకముల కౌసల్యాదేవి
ఎట్టరాని దుఃఖముతో బొటబొట కన్నీరు కార్చుచు తనయునితో
తనయునితో ఇట్లు నుడివెను (18)

"కకుర్వన్తవంశజాడదైన ఓరామో (ఏపు నా కనులయెడల
లొకరినా) ఈ సుఖములందును నేపించు ఉంపనాలము, తండ్రితోక
నని నడిచి గీచ కెట్లుచే నిశ్చయ గమకొనినచో నన్నుగూడ నీ
వెంట తీసికొని పొమ్ము నేనెచట వీనసేవమున వనకవి, మనకు
అలవాటుచేసిన రావిగిరి" ప్రశాంతముగా ఉండును (19)

ఓ నివిముగా కుమరిపోవుమన్న తల్లిని జూచి, తామను
ముగ్ధులై శ్రీరామును ఆమితో ఎటు వదిలెను. "జీవించిక్కారము
స్త్రీకి పతనమే వచనం నుండిన కనుక ఆమ్మా! మహారాజు గేడు
నీర్పును, నిర్పును శాసించగల స్వామి- ఆయన అశేషజలమును
దిక్పైనవాడు, ప్రజ్ఞాశాల, ఆ మహారాజే మనకందరికిని ఇంక
భగవానుడు పితృత్ముడు. అందఱతోడను మృదుమధురముగా
నాట్లాడునాడు భర్తానిరతుడైన ఆతడు నీకు ఏదేయుడై
అనవరితను విన్ను అనునరించినయందును ఇది నా
పరమవిజ్ఞానము (20-22)

నేను అయ్యాము ఏడివెళ్ళనదిదని రాజు శాస్త్రశోకముతో
విశ్రాంతిదగుడా నేను ఆయినను బాధిత్వగా అమోగ నేనెందును
మరిచయైన ఈ శోకము వృద్ధుడైన మహారాజు క్రియాదీమగుడా
అన క్షణముగా ఇ సమస్తరాలపై ఆయనకు వేపించుచు గడుము
ప్రతిముయి ఉపహామమున మితరా అపరిచి ను నది నుచో
'ఉత్తమునాడు గొప్ప భూతి వహించినను భర్మను గాము కియము
అయినకు పేరును కేళి నికో ఆ స్త్రీకి పాపములు తన్న (నరకము
తప్పదు) దేవతలను వూరింపకున్నను, వూహ్యలైన శాస్త్రములు
మొదలగువారిని గౌరవింపకున్నను భర్మకు శుభములు చేసినచో
ఆ ఇల్లారికి ఉత్తమమైన స్వర్గగతులు ప్రాప్తించును (23-26)

శుభ్రాహ్నిమేవ కుర్వీత భర్తుః ప్రేయహితే తతా
వీష భర్మః పురా దృష్టే లోకే వేదే శ్రుతః స్మృతః 27

అగ్నికార్యేషు చ సదా నుమనోభిశ్చ దేవతాః
పూజ్యస్తే మత్కృతే దేవి బ్రాహ్మణాశ్చైవ మనతాః 28

ఏవం కాలం ప్రతీక్ష్యన్త మమాగమనకాంక్షణీ
ఏయతా ఏయతాహారా భర్తృశుభ్రాషణీ తతా 29

సాన్న్యసే పరమం కామం మయి ప్రత్యాగతే సతి
యది భర్తృభృతాం శ్రేష్ఠో ధారయిష్యతి జీవితమ్ 30

ఏవముక్తా తు రామేణ బాహుపర్యాకులేక్షణా
కౌసల్యా పుత్రకోకార్తా రాసుం వచనమబ్రవీత్ 31

గమనే శుకృతాం బుద్ధిం వ తే శక్నోమి పుత్రకా
వివిభర్తయితుం వీర మానం కాలో దురత్యయః 32

గచ్ఛ పుత్ర! త్వమేకాగ్రో భద్రం తేఽస్తు సదా విభో
పునన్త్యయి నిన్బత్తే తు భవిష్యామి గతక్షమా 33

ప్రత్యాగతే మహాభాగే కృతార్తే చదితవతే
పేయరాప్సణ్యతాం ప్రాప్తే త్వయి అస్యే పరం మఖమ్ 34

కృతాంతస్య గతిః పుత్ర! దుర్విభావ్యా వదా భువి
యస్త్వాం సంహోదయతి మే వచ ఆచ్ఛిద్య రాఘవా 35

గచ్ఛేదావీం మహాబాహో! క్షేమేణ పునరాగతః
పంచయుష్యసి మాం పుత్ర! సామ్నా వాక్యేన బాధితా 36

అపేదావీం పశాంస్యాత్ వనాత్ ప్రత్యాగతం పువః
యత్యాం పుత్రకా సత్యేయం జటావల్కలధారిణమ్ 37

భర్తృకు సేయమును, హితమును గూర్చుచు శ్రద్ధాసక్తులతో
ఆయునను సేవించుటయే ప్రతివచితము కర్తవ్యము ఇదియే
సనాతనధర్మము ప్రాచీనకాలమునుండియు ఇది లోకమున
అచలంబుడుచున్నది ఇది వేదవిహితము, శాస్త్రసమ్మతము (27)

అమ్మా! నా క్షేమమునకై శాంతిహోమములద్వారా దేవతలను
ఆరాధింపుము. (అర్చ్య పాద్యములతో) గంభపుష్పములతో
బ్రాహ్మణోత్తములను పూజింపుము. (28)

తల్లీ! నియమజీవనములో, పౌష్టికాహారవిధానములతో
మంచికొనుచు పతిసేవాసరాయణవై కాలముగడుపుచుండుము.
నేను వనవాసమును ముగించుకొని, తిరిగి వచ్చువఱకు ఓపికతో
విరీక్షించుచుండుము (29)

అమ్మా! రాత్రికుంఠలో శ్రేష్ఠుడైన మహారాజు నేను ఏచ్చు
వలకును, తాజీవితమును సుఖశాంతిలతో గడపునట్లు
చూచుకొనుచుండుము త్వరలో నాకనవాసమును ముగించుకొని
రాసేవత్తును- అప్పుడే నీకు అదమపౌష్టికములబ్బును" (30)

శ్రీరాముని ప్రవచనములను విన్న పిమ్మట పుత్రకోకార్తతో
మన్మథాభ్యాసేషి కన్పించుచున్నది. తనకుండు అసమర్థతను
ఇల్లవేను (31)

"హయోవా! ఎనములకు అప్పుక వెల్లితీరవలయును - అను
బాధవిశ్మయమునుండి నిన్ను ముఱబ్బుటకు నాకు శక్తి వాలకున్నది.
వీలా! నీవముగా విధివిధ్నమును అతిక్రమింపరానిది- (32)

కుమారా! ఎరే జాగ్రతగా (నిశ్చింతగా) పెద్దరమ్ము నీకు
కుభములు కలుగుగాక! నీవు నిర్వహింపబడుచు, నీవు పనముల
నుండ క్షేమముగా మఱచి వచ్చిన పేదరిగాని నా ఈ దుఃఖము
అధ్ధారదు. (33)

ఓ శ్రీరామా! నీవు పనవానిప్రతిమును ముగించుకొని,
రతితార్థ్యదై వచ్చినచో మిక్కిలి సౌభాగ్యకారిని (కీర్తి ప్రతిష్ఠలతో)
తిరిగి ('తంద్రేయాదేభిమును సాదించుట' ద్వారా) నీవు తంద్రేవి
బుణవిముక్తునిగావిరించినవాడవు అగుదువు అప్పుడు నా
మనసుకుదుట బడును. నాకు శాంతి చేకూరును. (34)

నాయనా! రామనా! లోకమున ఎప్పుడేమిజరుగునో తెలియును.
విరీసిద్ధియును అనూహ్యము- ఆ విధియే నా మాటను కాదని
నిన్ను మనవాసమునకు ప్రేరేపించుచున్నది. (35)

నా చిన్నారి రాఘవా! మహాబాహూ! ఇప్పుటికవెల్లిరమ్ము
కుమారా! క్షేమముగా తిరిగివచ్చినపిమ్మట మరచుడైన నీ
అమనయనచనములతో వన్ను అసందింపజేయుదువుగాక-
జటావల్కలములను దాల్చినవాడనై, వనవాసమును వూర్చిచేసికొని
వచ్చిన నిమ్మ తవివిధీర మానెడిభిభాగ్యము నాకు ఎన్నటికో
ఏమో? ఆరీ ఇప్పుడేయైనచో ఎంతబాగుండును?" (36-37)

తథాహ రామం వనవాసనిశ్చితం

సమీప్య దేవే పరమేణ చేతసా

ఉవాచ రామం శుభలక్షణం సహ

ఐభూవ చ స్వస్త్వయనాభికాంక్షితే . 38

హనుమంతు వెళ్ళుటకే నిశ్చయించుకొనెనున్న రాముని ఆ
కౌల్య భవేకదృష్టిలో జూచి మి ఆయివకు ఐభురింపరలను
గోరుము ఆ దేవి కులలక్షణమింపెన్నునైన శ్రీరాముని
వాదరిముగా అభీప్రసనించు (38)

భిత్వార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే అయోధ్యాకాండే చతుర్వీంశస్తకః (24)

వాల్మీకిముహూర్తవిరచితమై అధికావ్యవైన శ్రీమద్రామాయణమునందు అయోధ్యాకాండమునందు ఇది పదవారిమొదలైన సర్గము.

-- * * * --

25. ఇరువదిఐదివసర్గము

వనవాసమునకు బయలుదేరినన్న శ్రీ రామునకు కౌల్యాచేవి ఖుభాశీస్సులను ఉపంకుల

పాశవనీయం తమయాశమ్ ఉపస్సృశ్య కలం తుచః ।

చకాళ మాతా రామస్య మంగళాని మనస్యినీ । 1

వ శక్యసే దాకలంతుం గచ్ఛేదాసీం రఘూత్తమః ।

శ్రీఘ్రం చ వినివర్తస్య వర్తస్య చ పతాం క్రమే 2

యం పాలయసే భర్తం త్వం భ్రత్యా చ వియమేన చ

స నై రామవశాత్కాలా భర్తస్త్వామ్ అభిరక్షయః 3

యేభ్యః ప్రణమసే స్మత్తా చైత్యష్టాయితనేషు చ ।

తే చ త్యామభిరక్షంతం వనే సహ మహర్షిభిః 4

యాని కల్పాని తేషు స్త్రాణి విశ్వమిత్రేణ భీమతా ।

తాని త్యామభిరక్షంతం గుణైః సముదితం సహ 5

సేత్యశ్చూషయా పుత్ర మేత్యశ్చూషయా తథా ।

సత్యేన చ సుహృదాహా నిరంతరవా భిరక్షితః 6

నమిత్కుశవవిత్రాణి వేద్యశ్చాయతనాని చ ।

క్షంధిలాని చ విత్రాణి వైభా వృక్షాః క్షుపా హుదాః ।

సతంగాః పద్మగాః సంపదా త్వం రక్షంతం సహోత్తమః 7

పృష్ఠే సాధ్యాశ్చ విశ్వే చ మమతత్ప్ర మహర్షయః ।

పృష్ఠే భాతా విధాతా చ పృష్ఠే పూషా భగోఽర్కమా 8

నిర్మలమైన మనస్సులకు ఆ కౌల్యమాత ముఖమును
చీచి, పరివర్తించుచును అచమించి తురియై రామునకు
కుభాశీస్సులను పలికెను (1)

ఓ రఘురామో! ఇప్పుడు నన్ను అప్పుల అసాధ్యము
ఇకనెట్లము శ్రమముగా సమయవాటగు ఎంతెత్తరములు
ముగించ వెంటనే మరలరమ్ము నమ్మరునులమార్గమున
ప్రవర్తించుము (2)

ఓ రామ! ఈత్రమా నిరమివస్సుతో నయమిహాకముగా
నీళ్ళ అనుసరించి చక్కమే నమ్మ నిరంతరము కాపాడు
మిందుగాక- (3)

నాయనా! వనవాసముయందున రతుపురములయందును
నాగుహార్థములకాద్యమింపుము కేవలముమరణుడగు
నేనే స్థణములు అందుకొని కేవలము, మహర్షులు నిన్ను
రక్షించుమిరుగాక (4)

దీనివల్లనే విశ్వప్రణామార్థి అకలంక అస్త్రమునీయును
సర్వసావస్థకడైన నిన్ను సర్వదా ఆదుకొనుటగుడుగాక- (5)

కుమారా! ఓ సుహృదా! కలకాలము నర్కల్లమిండుము నీవు
ఒకప్పుడ మాతాపితృసేవలు, సేత్యశులము సో రక్షగారుడును,
ఓ వంశేశ్వర! గుహధరు, దర్బరు, పవిత్రములు, అగ్నివేదికలు,
దేవాలయములు చిత్రవిద్విత్తవ లైన కేకశ్వాజ్ఞాలములు
పెరితములు, వృక్షములు మొక్కలు మడుగులు, పెనులు
సర్పములు అంహములు మొదలగునవి అన్నియును వనమున
నిన్ను రక్షించుమిరుగాక- (6-7)

సాధ్యులు (విద్యజాతులవారు) షోడశతలు, మనువులు,
రాత, విధాత అను దేవతలు, పూషుడు, రగుడు, అర్కముడు
అను అదిత్యులు లోకపాలురు శంభాదీమన్తవేదతలు నీకు
శుభమును కేకారులు చురుదుగాక వసంతాది - ఋతువులు,

లోకపాలాశ్చ తే సర్వే వాచవత్సముఖాస్తథా ।
ఋతవశ్చైవ పక్షాశ్చ మాసాస్పంచత్సదాః క్షపాః 9

దివాచి చ మహూర్తాశ్చ సప్త కుర్వంతు తే సదా ।
స్మృతి ర్భృతిశ్చ ధర్మశ్చ పాంతు త్వాం పుత్రాః సర్వతః 10

స్కంధశ్చ భగవాన్ దేవః సోమశ్చ న త్యహస్త్వచః ।
సప్తర్షయో వారదశ్చ తే త్వాం దక్షంతు సర్వతః 11

యాత్రాపి సర్వతః సిద్ధాః దిశశ్చ పదిగీశ్వరాః ।
షుభా మయా సవే తస్మిన్ హింతు త్వాం పుత్రాః పితృః 12

శైలాః కర్షే సముద్రాశ్చ రాజా నరుణ వివ చ ।
ద్యౌరంతర్దిక్షం పృథివీ నద్యః సర్వాః తథైవ చ 13

సక్షలాణీ చ సర్వాణి గ్రహాశ్చ వహదేవతాః ।
అహోరాత్రే తథా సంఖ్యే పాంతు త్వాం వనమాశ్రయమ్ 14

ఋతవశ్చైవ షట్ పుణ్యా మాసాః పంచత్వరాస్తథా
కలాశ్చ కాష్ఠాశ్చ తథా తవ శర్మ దీశంతు తే 15

మహావనే విచరత్ మునివేషస్య ధీమతః ।
తవాదిత్యాశ్చ దైత్యాశ్చ భవంతు మఖదాః సదా 16

రాక్షసావాం పిశాచావాం తౌద్రాణాం క్రూరకర్మణామ్
శ్రవ్యాదానాం చ సవ్యేషాం సూభూత్ పుత్రక తే భయమ్ 17

ప్లవగా వృశ్చికా దంశా మశకాశ్చైవ కావచే ।
సరీసృపాశ్చ కీటాశ్చ మా భూవన్ గవాపే తవ 18

మహద్విపాశ్చ సంహాశ్చ వ్యాఘ్రా ఋక్షాశ్చ దంష్ట్రకాః ।
మహిషాః శృంగిణీ తౌద్రా వ తే ద్రుప్యాంతు పుత్రకా 19

నృమాంసభోజనా తౌద్రా యే చాన్యే వత్సజాతయః ।
మాద త్వాం హింసేషుపుత్ర మయా సంపూజితాస్త్యహా 20

అగమాస్తే శివాః సంతు సిద్ధ్యంతు చ పరాక్రమాః ।
సర్వవంశతయే రామ! స్వస్తిమాన్ గచ్ఛ పుత్రకా 21

పక్షిక్షిప్తసిక్షిములు, శైలాదిమాంసములు, పులివారిసంహారములు, దివారాత్రములు, మహూర్తములు నీకు సర్వదా మహానాములు అగుచుండుగాక నాయనా! స్మృతి (ద్వాపయ) దృతి (విక్రాంతి) ధర్మము అన్ని విధములుగా నిన్ను ప్రోచుచుండుగాక. (8-10)
వ్యాజ్యదైవ కుమారస్వామి, తంద్రధ్వజవాసుడు, బృహస్పతి, అస్తర్డులు, దేవర్షివారదుడు అన్నివిధముల నిన్ను దక్షింపచుండుగాక (11)

శుమారా! మిప్రసిద్ధులైన పిర్లగణములవారు, దిశలు, దిశాబలు, వాస్తుశులవందుకొనినవారందఱును అనట వనముఖుతో నిన్ను నిరంతరము దక్షింపచుండురుగాక- (12)

సమస్తకులవిద్యతములు నిమగ్నములు, కుబేరుడు, వరుణదేవుడు, అకాశము, అంతరిక్షము యమి, ఆర్ద్ర సకలసిదులు, నక్షత్రములు సమస్తగ్రహములు, గ్రహభీమావదేవతలు, దివారాత్రములు ఉభయసంధ్యాదేవతలును వనివాసీవైయున్న నిన్ను రక్షింపచుండురుగాక- (13-14)

పక్షితిమార్కశ్లోని ఋతు, మాస, సంవత్సరములతోపాటు, కళలు, కార్పాలు (కాష్ఠ = 18 రెప్పిపాల్లు కాలము, కళ = 30 కార్పాల కాలము) ఇవయన్నియును నీకు ముఖకరములు అగుగాక- (15)

ధీశాశ్రితైన నీవు మునివేషదాశిరై మహారణ్యములలో నింపరెంచునప్పుడు ద్వాదశాదిత్యులు, లైత్యులు అనవరతము నీకు ముఖంతోపములను గూర్చుచుండురుగాక (16)

కుమారా! భయంకరాకారమును, మూలకర్మమును, మాంసభక్తమును ఐన రాక్షసులనెల్లను నీశాచములపలవని (అచట, నీకు ఎట్టి భయమూ లేకుండుగాక- (17)

భయంకరమైన ఆ అరాధ్యమునందు వానరములు, లేళ్లు, అడవిరాగిలు, దోమలు, కొంకపాములు, ఇతర కీటకములు మున్నగునవి నిన్ను హింసించుకుండుగాక (18)

నాయనా! అడవియేనుగులు, పింహములు, పెద్దపులులు, ఎలుగుబంటు, కోడలుగరి దుష్టమృగములు, అడవిదున్నులు, భయంకరములైన కొమ్ములజంతువులు అక్కడ నిన్ను బాధింపకుండుగాక. (19)

పరమహంసమును భక్తంతుడట్టి శత్రువులగు క్రూరమృగమును నిన్ను హింసించకుండుగాక నిన్ను కాపాడుటకై వివిధ దేవతలను, పవన్లు ప్రాణులను ఇక్కడినుండియే నేను వేడుకొనుచున్నాను. నాయనా! రాక్షసరాక్షసా నీవు విభీష్ణునిపుత్రుని మార్గముఁబట్టియును నీకు ముఖకరములు అగుగాక. (నీ ప్రయాణములన్నియును మోయగా వాగుగాక) నీ పరాక్రమములు ఎవలములు అగుగాక అనట నీకు వన్యభంజములములకు లోటులేకుండుగాక - ఇక నీవు వెళ్లరమ్ము. (20-21)

నన్తే తే త్వంతరిక్షేభ్యః పార్థివేభ్యః పువః పునః ।
సర్వేభ్యశ్చైవ దేవేభ్యో యే చ తే సరితంతినః । 22

సురుహ్నుశ్చ సూర్యశ్చ ధవరోఽథ యనుస్తథా ।
పాంతు త్వామర్చితా తామ! దంపికారణ్యావాసినమ్ । 23

అగ్నిర్వాయుస్తథా ధూమో మంత్రాశ్చవిముఖాన్యుతాః ।
ఉపశ్చుభ్యవతాతే తు పాంతు త్వాం రఘునందన! । 24

వక్త్రలోకస్థుర్భువో భూతభర్తా తథర్థమః ।
య చ శేషో మరాస్తే త్వాం రక్షంతు వనవాసినమ్ । 25

ఇతి మాత్యైః సుకగగాన్ గంధైశ్చాపి యశస్వినీ ।
స్తుతిధిశ్చామరూపాభిః ఆనర్పామృతతోచనా 26

జ్వలంత సముపాదాయ భ్రాహ్మణేన మహాత్మభా
వోవయామాన విధిభా తామమంగళకారణాత్ । 27

ఘృతం శ్వేతాని మార్యాని కమిథః శ్వేతసర్వపాక్ష
ఉపనంపాదయామాన కౌసల్యా పరమంగనా । 28

ఉపార్థాయ నవిధినా హుత్యా శంతిమహిమయమ్ ।
హుతపావ్యావశేషేణ బాహ్యం బలిమకల్పయత్ 29

మధుదధ్యక్షతమ్ముత్తైః స్వస్తివాచ్య ద్విజాం స్తతః ।
వావయామాన రామస్య వదే వ్యత్యయనక్రియాః । 30

తత స్తస్మై ద్విజేంద్రాయ రామమాతా యశస్వినీ ।
వక్షేణాం ప్రదదౌ కామ్యాం రాఘవం చేదమబ్రవీత్ 31

యన్మంగళం సహస్రాక్షే వర్చదేవనమన్యుతే ।
న్యత్రనాశే నమభవత్ తత్తే భవతు మంగళమ్ । 32

అంతర్విమున వెరించి స్రాణులంబనగాని చూపునై జీవించు
వివిధలంతువులవలనగాని అంతఃకరణమున నున్నదేవతల
వలనగాని, వీయెడ శత్రుభావము కలిగియుండువావలన గాని
ఏమిట్టి హానియు కలుగకుండగాక సకలశుభములును
చేపూర్చుగాక. (22)

వేదతాకు సురురైన బ్రాహ్మతయు, సూర్యచంద్రులును,
కుబేరుడును, యముడును, నా వూజును అందుకొనినవారై,
సంపదకారణ్యావాసీవైన చెన్ను శ్శీలించురుగాక (23)

ఓ విమునందనా! అగ్ని సూర్యులు అట్లే ధూమము ఋషులు
వ్రతచింతిసమంతములు స్నాన ఆచారము కలములయందు
సన్నుకొపాడుదుందుగాక (24)

నిర్వర్తకములకును ప్రధానైన గృహశ్రేయదు స్పృష్టికర్తయైన
ప్రవాహము, సమస్తసాణులకు సోమము అన నారాయణుడు,
అట్లే ఋషులు మహాకవియైన నీకు రక్షకులైయుండు
గాక (25)

మిక్కిలి కీర్తిప్రతిఫలు అదియు, మిలగోచనయు చిన
కౌసల్యాదేవి ఇట్లు తలపోసి, పూవులతోడను, అంబామణి
తోడను, అనురూపములగు స్త్రీయలతోడను సకలదేవతలను
ఆరాధించెను. (26)

శ్రీరామునకు శుభవరదలలు చేకూరుటకై ఆదేవి
భ్రాహ్మణోత్తములచే అగ్నిని ప్రతిష్ఠించిని వివిధక్రమముగా
హోమములను అరచింపజేసెను (27)

మహాభ్రాహ్మణైః కౌసల్యాదేవి హోమముచేయుటకు
వలసిన వేదిని తెచ్చి దండలము, సమిదలము, తెల్ల ఆవాలను
సెట్టము చేయించెను. (28)

ఘోహుతము శ్రీరాముని ఆర్యోభ్యాగ్యములకై ఉపద్రవములను
నివారించజేయు శాంతి హోమములను విద్యుక్తముగా అరచించెను.
ఏమిట ఆతడు హోమముచేయుగా హోలియున్న సామగ్రితో
బాహ్యప్రదేమున బలిప్రక్రియను నిర్వహించెను. (29)

ఆ దేవి సుప్రసాద్యాహవాదనములకు నిర్వహించునట్టి
భ్రాహ్మణోత్తములకు తన, పేజుగు, వేయి మొదలగు వానిని
ఆక్షతపూర్వకముగా పంపింపెను. అనంతరము వారు
శ్రీరామునకు వనములో నిర్వహితశుభములు చేకూరుటకై
స్వస్తిపూర్వకముగా వేరమంత్రములను పఠింగిరి. (30)

ఏమిట యశస్వినియైన రామజనని భ్రాహ్మణోత్తముడైన ఆ
పురోహితుడు సంతృప్తికరముగా రక్షణకాంక్షలను అను
సరింపించె. తదంతఃకరణమునకు కుట్రానుజ్ఞను అందించి (31)

సామనా రామచంద్రా వ్యత్రానురూపాకరణంబర్చమున
సర్వదేవతాంశుడైన దేవిగర్భము బిడ్డన ముగళిష్కరింపజేయును
(శుభవరదలనిర్వయమును) నీకును ప్రాప్తించుగాక (32)

యన్మంగళం సుపర్ణస్య వివరాఽ కల్పయత్ పురా ।
అమృతం ప్రార్థయావస్య తత్తే భవతు మంగళమ్ ॥ 33

అమృతోత్పాదనే ధైర్యాన్ ఘ్నో వజ్రభరస్య యత్ ।
అదితిర్మంగళం ప్రాదాత్ తత్తే భవతు మంగళమ్ ॥ 34

శ్రీన్ విక్రమాన్ ప్రకృమతో విశ్వేరమితలేజసః ।
యదాసేమంగళం రామ! తత్తే భవతు మంగళమ్ ॥ 35

ఋతవస్సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశశ్చ తే ।
మంగళాని మహాబాహో! దిశంతు తవ సర్వదా ॥ 36

ఇతి పుత్రస్య తేహంశ్చ కృత్వా శిరసి భామినీ
గంధైశ్చాపి పనూలభ్య రామమాయతలోచనా ॥ 37

ఓషధీం చాపీ సిద్ధార్థాం విశ్వకరణం శుభమ్ ।
చకార రక్షాం కౌసల్యా మంద్రైరభిజఞాన తా ॥ 38

ఉవాచాతి ప్రహృష్టేన పా ముఃకవళవర్తిని
వాక్యాత్తేన న భావేన వాచా సంసజ్జమానయా ॥ 39

అనన్య మూర్త్తి వాక్రూపం సతిస్వజ్య యశస్వినీ ।
అనందత్ పుత్ర! సిద్ధార్థో గచ్ఛ రామ యథాసుఖమ్ ॥ 40

అరోగం సర్వసిద్ధార్థమ్ అయోధ్యాం పునరాగతమ్
సత్యామి త్వాం ముఖం వర్సా మస్తీరం రాజసత్త్వని ॥ 41

సౌగంధ్యం, ఘనంకల్పా హర్షవిద్యోతిరాననా ।
ద్రక్ష్యామి త్వాం ననాత్ప్రాప్తం పూర్ణచంద్రమితోదితమ్ ॥ 42

భద్రాననగళం రామ! వనవాపాదిహగళమ్ ।
ద్రక్ష్యామి త పునస్స్యాం తు తీర్థవంతం పితు ర్మమ ॥ 43

మంగళైరుపనంపవో వనవాపాదిహగళమ్ ।
పథ్యా మమ త నిత్యం త్వం కౌమారీ సంపద్యమాహ భో ॥ 44

మయూర్పితా దేవగణాః శోభయా
మహార్చయో భూతమహామహోరగాః
అభిప్రయాయస్య వనం చిరాయ తే
హతాని కాంక్షంతు దిశశ్చ రాఘవ! ॥ 45

అమృతమును తీసికొనుచున్నపందర్శమున గరుత్మంతుడు
వివరామాతనుండి సొందిన మంగళములన్నియును నీకు
ప్రాప్తియొక్క-

అమృతము భంజించితే దై స్కలము పొదికొన్న మహేంద్రునకు
లగిని ప్రాదించిన సమ్యుపయోగములను నీకు అబ్బుగాక- (34)

కుమారా శ్రీరామా మూడడుగులతో భూమ్యాకాశములను
అక్రిమించి బలిచక్రవర్తిని సుతలలోకమునకు అదిమితినిజేసిన
చు హతేజస్వీయుగా శ్రీ మహా శ్శుభసమ ఆభిషేచ
కళాములన్నియును నీకు లభించుగాక-

ఓ మహాబాహూ! ఋతువులు, పౌగరములు, శ్రీవములు,
వేదములు, సమస్తలోకములు దశదిశలు ఇవియన్నియును నీకు
బుధచరణపరిచను ప్రసాదించు గాక-

పీఠానంత్రమైన కౌసల్యాదేవి శ్రీరాముని ఇల్లు అశీర్వాదించి,
శిరమున పుష్పాక్షతలను ఉంచెను. ఆయనకు గంధమాల్గములను
అలంకరించెను. సకలకార్యప్రదీప్రదప్రసన్న విశ్వకరణుడే యును
ఓషధితో తనయులకు రిక్తాంధ్రమొనర్చెను. పందర్శకుడ్డిగా
పద్మితమంత్రములను జపించెను (37-38)

మనస్సున వింతో దుఃఖము అలముకొనియున్నను దానిని
కనాడనియక రామ గిరింతున్నకి బయటికి సంతోషమును
సకటించుచు తొలుపాటుతో అమె ఇట్లు పలికెను (39)

గుఱ్ఱినిగై వ కౌసల్యామిత ప్రియమైన శ్రీరాముని
మూర్తియును మూర్కొని తనయుని తనహృదయమునకు
వాత్సుకానెను పిమ్మట ఆమె వాయనా సుఖమునోరడుకనై
మఖముగా కెక్కిరమ్మ అని అత్యైదుమగా పలికెను. (40)

"వత్సా! శ్రీరామా వనవాపానంతరము నీవు ఆరోగ్య
హ్యాములతో ఎకకార్తిపెద్దితో తనక అయోధ్యకు మరలి
వత్తువు పిమ్మట రాజ్యపాలనమున ముష్టిచుడవైయున్న నీళ్లు
నేను మార్చెదన ననములనుండి తిరిగివచ్చి సుస్థమనాటి
నిండు వంద్రునిచలమన్న నెమ్మ దర్శించుటతో న దుఃఖములు
విచారములు అప్పుడొకటి మోరమగును. నాలో ఆనందము
వెళ్లనిరియును కాదునా! కమనదా! తండ్రియొక్కనా సొలించి
వనవాసమునుండి ఇదటికి మరలివచ్చి సందాసనమును
అర్పిస్తాడన నెన్ను పరమానందముతో తిరికింతుడు 41-43

నాయనా నీకీ వెళ్లమి వనములనుండి తిరిగివచ్చి
శుభకరములైన వస్త్రాదిరణములను దరించి. సత్యము నా
లోడలైన నీతోదేషమనోవత్సములను సజవేర్పుమందుము (44)

కుమారా శ్రీరామతల్లదా! నేనాదాించిన శంకరుడు మొదలగు
దేవతలు, సకలములు భూలోకములు, నా దేశీయ సమస్త
సిగలు (దిక్పాలురు) వనములకు వెళ్లిచిన్న నీకు సర్వదా
హితములను గుర్తుచుండుచుగాక. (45)

ఇతర చాత్రునతిపూర్ణలోచనా

సమాఖ్యే చ వ్యస్త్యయవం యథావీధి 1

నదక్షిణం చైవ చకార రాఘవం

పునః పునర్వాపి నిపీడ్య ఉప్సరే 46

తథాతు దేవ్యా చ కృతనదక్షిణో

నిపీడ్య మాతృశ్చరణౌ పునః పునః 1

జగామ సీతానిలయం మహాయుగాః

స రాఘవః ప్రజ్వలితః స్వయా శ్రియా 47

కౌసల్యాదేవి ఈ సందర్భముగా పరిక జ్వలవార్తలలోదనమై

విద్యుక్తముగా నిర్వీచావనకార్యక్రమములను విార్తించెను

పిమ్మట శ్రీరామునకు ప్రదక్షిణమునర్పి పదేపదే తనయుని

తనహృదయమునకు పాత్యుకొనెను. (46)

అట్లు తనకు ప్రదక్షిణమునర్పి తల్లియొక్కచరణములకు

శ్రీరాముడు నిండుదక్షిణతో ప్రణమిల్లెను. పిమ్మట వాసిగాంచిన

ఆ రాఘవుడు స్వయం (ఎవజమైన) శోభలలో విలసిల్లుచున్న

నాడై సీతాదేవిసవనమునకు వెళ్లెను. (47)

ఇత్యాద్యై శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే పంచవింశస్తకః (25)

వాల్మీకినిహర్షివిరిరితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఇరువదిఐదవసర్గము సమాప్తము

— * * * —

26. ఇరువదిఆటవసరము

శ్రీరాముడు రాజరాంభనములు లేకుండనచ్చునకుల కారణములను సీతాదేవి అడుగుట - శ్రీరాముడు

తనవనవాసవిధేయములను విరచించి. పిదప రాజకుటుంబసభ్యులతో ఆమె మనలుకొనవలసినరీతిని దెల్పుట

అభివాద్య తు కౌసల్యాం రామపుంసంతతో వనమ్.

కృతస్తస్త్యయనో మాత్రా ధర్మిష్ఠే వర్తనాని ప్రితః 1

విరాజయన్ రాజమతో రాజమార్గం నలైర్వృతమ్.

హృదయాన్యాయమంభవ జనన్య గుణవత్తయా 2

నైదేహీ చాపి తత్సర్వం చ కుశ్రావ తదస్మిన్.

తదేవ హృది తస్యాశ్చ యౌవరాజ్యాభిషేచనమ్ 3

దేవకార్యం స్వయం కృత్వా కృతశ్చా హృష్టచేతనా.

అభిజ్ఞా రాజధర్మాణాం రాజపుత్రం ప్రవీక్షతే 4

ప్రవివేశాథ రామస్త్రు ప్యం వేశ్య సువిభూషితమ్.

ప్రహృష్టజనసంపూర్ణం ప్రాయా కించిదవాఙ్ముఖః 5

అథ సీతా సముత్పత్య వేసనానా చ తం పతిమ్

అసశ్యచ్ఛో కళనంభవం చింతాన్యాకులితోద్రియమ్ 6

ధర్మమార్గమునర్థనడైచ శ్రీరాముడు తల్లి కౌసల్యాదేవి

మరిచి మరసాశీసులను స్వీకరించి. ఆమెకు ప్రణమిల్లి. వనవాస

నిమిత్తమై అచరేనుండి బయలుదేరెను. అనంతరము తనను

దర్శింపఁబెచ్చిన పౌరులనే క్రిక్కిరిసియున్న రాజమార్గమున ఆ

రాజకుమారుడు ప్రవేశించెను. అయవరాకతో జరాజనీధి

యెంతయు శోభాయనూనమయ్యెను తారుమాత్రైన ఆ

పిదపితపరిష్కీతులతో సభ్యులములసన్నిధియైన శ్రీరాముని జూచి.

ఆ సుజలహృదయముల మిగుల ముగ్ధపడెను.

శ్రీరామింట్లభిషేకము. కువారాదియమములను పాటియుచున్న

విదేహాశంధినియైన సీతాదేవికి ఈ విషయములన్నియును

(యౌవరాజసత్కల్పిషేకము ఆగునట్లు. శ్రీరాముడు వనవాసమునకై

బయలుదేఱుట మొదలగునవి, ఏమాత్రము తలచుచు. కనుక

ఆమె ఇవహృదయమున ఏట్లాభిషేకము జరుగిందోచుచున్నట్లుగనే

భావించుచుండెను. పట్టాభిషేకముతోత్పమును పురస్కరించుకొని

కర్తవ్యమును. రాజనిర్మములను బాగుగా తెలిసినట్లు సీతాదేవి

శ్రద్ధతో స్వయాముగా దైవసేవలను పూర్వచేసెను. అనంతరము

ఆమె తనచర్మహస్త మిగుల సంతోషముతో నిర్దీప్తించుచుండెను.

ఇంతలో శ్రీరాముడు తనమందిరమున ప్రవేశించెను. అభివనము

వక్కుగా అలంకరింపబడియుండెను. అచట వేరిన జనులెల్లరును

సంతోషముతో మురిసిపోవుచుండిరి శ్రీరాముడుమాత్రము

అట్లతో కొద్దిగా అవనతముఖుడైయుండెను. (15)

ఇంతలో సీతాదేవి ఆమెనుండి లేచి మిగుల సంతోషముతో

చింతానిమగ్నుడైయున్నట్లు కలఁడుచున్న తుభక్తన జూచి

మిక్కిలి కలింది పోయెను. (16)

తాం దృష్ట్వా స హి ధర్మాత్మా న శశాక మవోగతమ్ ।
తం శోకం కాఘవః సోఘః తతో విహతరాం గతః । 7

వివర్ణవదనం దృష్ట్వా తం ప్రసన్నమ్ అమర్తకమ్ ।
అపా దుఃఖాభిసంతప్తా కిమిదానీమ్ ఇదం ప్రభో । 8

అద్య బాహుస్థులః శ్రీమాన్ ఉక్తః పుష్కలను కాఘవ
ప్రోవ్యతే బ్రాహ్మణైః ప్రాజ్ఞైః శేన త్వమసి మహానా 9

స తే శతశతాకేన జలపేననివేన చ
అన్యతం వదనం వటు భలేనాపి విరాజతే 10

వ్యజనాభ్యాం చ ముఖ్యాభ్యాం శతపతిభిక్షణమ్
చంద్రహంసప్రకాశాభ్యాం వీర్యతే న తవాననమ్ । 11

వాగ్మినో వందివక్త్రాసి ప్రహృష్టా హ్రస్వం వరర్పణి
స్మనంతో వాత్ర దృశ్యంతే మంగళైః సూతమాగధాః 12

స తే క్షౌద్రం చ దధి చ బ్రాహ్మణా వేదపాదగాః
మూర్ధ్ని మూర్ధ్నాభిషిక్తస్య దధతి ప్త్వి విధానతః 13

స త్యాం ప్రళతయః కర్యాః శ్రేణీమబ్యాశ్చ భూషితాః
అనునజయమిచ్చంతి పౌరజానవదాస్తథా । 14

చతుర్విక్రేంద్రసంపన్నైః హస్తైః కాంచనభూషితైః ।
ముఖ్యః పుష్కరభో యుక్తః కీంచనగచ్ఛతే తే గ్రతః । 15

స హస్తీ చాగ్రతః శ్రీమాన్ తప లక్ష్మణపూజితః ।
ప్రియాణే లక్ష్మ్యతే విరా క్షణ్ణమేషుగిరిప్రభః । 16

స చ కాంచనచిత్రం తే సత్యామి ప్రియదర్శనః ।
శద్రాసనం పురస్కర్య యాంచం వీరపురస్కృతమ్ । 17

అభిషేకో యథా సజ్జః కిమిదానిమిదం తపః ।
అపూర్వో ముఖవర్ణశ్చ స ప్రహర్షశ్చ లక్ష్మ్యతే । 18

పర్యావృత్తిన ఆ రామశుభ నణకీబౌద్ధుల్లు ఆ సీతాను జూడె తనదాసుల్లో శోకవేషమును అభివృద్ధిపడెడిపోయెను అందువలన బాహు బహిర్గతమొనర్చెను అయినముఖము వెలవెలబోయియుండెను, శరీరమంతయు చెమర్చి యుండెను. చేతికందిన రాజ్యాభిషేకము తారినోయిన విషయమును, తన వసనానుయోక్తనంగణిని నీతకు కెప్పుడు యెట్లు అని విచారించుట ఆలోచించుచు అతడు దుఃఖమును విహరింపకొనలేకపోయెన అట్టి స్థితిలోనున్న సతని తాని నీత పరితపించుచు "వాగ్మీ ఈ పురుషుడుమున ఇట్టి పీనివాసమునకు కారణమేమి" అని ప్రశ్నించెను. (7-8,

"ఓ స్రువా! నేను పుష్కమేనక్ష్మతయొక్కకర్మజకాశియందు బ్రహ్మతీ ఉప్పలోనున్న పినిదొయ్యి ఇది ఎట్లాగి పీనమునకు అనుకూలది అది ప్రాహ్మణ్యోత్తముల మహిమమున్నగుగా ఇక మీకు ఈ ఎవరమొనరు" నాకు తాము గలదియు తెల్లని పీనీదురుగునా పరితపించుము రాం చిత్రము ముక్త మర్కటలలో మనోహరమైన పిముఖము పరాజెట్లుగ లేదెయ్యి" పర్యాయం నీ పోలమై "శ్రీయముగ" పీతవ మును సర్వముకాండలను పోతెమ్మ ముద్రకీ "రూపము" నీ పినిదొయ్యి ముద్రకీ" (9-11)

2 సర్వోత్తమా వాగ్మికారణులైన సూత్రులు, వందివక్త్రులు మికిలి ప్రసన్నులై మంగళవస్తువులైన వదనములలో శేడ మెచ్చు పుత్రం యు కపిముద్రలేదెయ్యి" (12,

3 వేదవిధిలైన బ్రాహ్మణ్యోత్తములు ఎట్లాగి పీత్తువన కొనెపుడున్న పీతవస్త్వై పిత్తుప్తము" తేనె పెరుగు మొదలగు వాటితో గూడిన పవిత్రకలములతో అభిషేకింపబడలేదేమి" 13

మంగ్రులు, సేవాపాత్రులు, పురస్కరములు, అట్లే సౌరులు బాంబులు వ సొలంకారకోభితులై మిమ్ము అనునందించెచ్చుల శోకే" (14,

బంగారు తొడుగులలో గలంకరింపబడినను మికిలి వీరము"ల" తన "లుగు సత్త్వములను పూజింప శేష్మైన పుష్కరభము (పురంలో అలంకరింపబడిన ఉత్తమవస్తువు) తేడు మీ ముందుభాగమున సాగవచ్చు" తేదేమి" (15,

5 మహావీరా సర్వశుభలక్షణములతో కన్మపించుకొనించు పూర్వకులకు ఉన్నదక్షై సేషమువలె సర్వధై విలసిల్లుచుండెడి భద్రుడము మీ ఉత్తమయూత్రలో మీ ముందుకొంగున నడప మురుగుండులు లేదేమి" (16,

6 చతుర్విపుడుగ్గొన 5 మహావీరా మీత్రులగునన వీరయోధులు బంగారుతో పొత్తిపెట్టెముగా సత్కరింపబడిన సేనాసనమును వహించును సాగవచ్చు మందులు లేదేమి" (17,

ఎట్లాగి పీతనిష్టానముల ప్రియం పూర్తియైనవి" ద ఇట్టి సమద మున పీతము యు ప్రాప్తతప పీత పిష్కల్యయ్యున్నదేమి" ఇట్టి స్థితికి మున్నెప్పుడును వేసు మోచెయిందలేదు" (18)

ఇతేవ విలసింతం తాం ప్రోవాచ దశమపదమ్ ।
సీతే తత్రైవంస్తతః స్రవాణ్యుతి మాం వసమ్ ॥ 19

కుతే మహతి సంధాతే! ధర్మజ్ఞే! ధర్మచారిణీ!
శ్శుణు జానతీ యేనేదం క్రమేణాభ్యాగతం మమ ॥ 20

రాజా సత్యవ్రతిజ్ఞేన ఏతా దశదశేన చ
తైకేయ్యై మమ మాతే తు పురా దత్తా మహారౌ ॥ 21

తయాఽద్య మమ సఖ్యే స్నేహే బధిషతే హృద్యతే ।
ప్రహోదితః ప నమయో భర్మేణ ప్రతినిష్ఠితః ॥ 22

చతుర్దశ హి వర్షాణి వస్తవ్యం దండతే మయా ।
ఏతా మే భరతశ్చాపి యోవరాజ్యే నియోజితః ।
తో హం త్వా మగితో ద్రష్టుం ప్రస్థితా విజనం పవమ్ ॥ 23

భరతస్య సమీపే తు నాహం కథః కదాచన ॥ 24

బుద్ధియుక్తా హి పురుషో న సహంతే పరస్త్వవమ్ ।
తస్మాప్చ తే గుణాః కథ్యా భరతస్యాగ్రతో మమ ॥ 25

నాపి త్వం తేన భర్తివ్యా విశేషణ కదాచన
అమకూలతియా శక్యం వమీపే త్వస్య వర్తియమ్ ॥ 26

తస్మై దత్తం స పతివా చౌనరాజ్యం సవాతవమ్ ।
స ప్రసాద్యస్త్వయా సీతే హృదతిష్ఠ విశేషతః ॥ 27

అహం చాపి సతిభ్యం తాం గురోః సప్తనుపాఠయన్ ।
వసమద్వైవ యాస్యామి స్థిరా భవ మనస్వినీ ॥ 28

యాతే చ మమ శిష్యాణి ననం మునినిషేరితిమ్ ।
ప్రతోపవాసరతయో భవితవ్యం త్వయాఽవశమ్ ॥ 29

కాలముత్తామం దేవానాం కృత్వా పూజాం యథావిధి ।
చందితవ్యో దశరథః సీరా మమ నరేశ్వరః ॥ 30

ఇట్లు పశునకుములుగా పరితాపపనములను పలుకుచున్న సీతాదేవితో కమనందముడు సీతా పూజ్యత్వై తాడ్రిగారు నెప్పుడునునులకు పోవడోపుమన్నారని (19)

ఓ జానకీ! నీవు రాజువంశమున జన్మించితివి మెగులా ధర్మజ్ఞులగువు మీముపక్కనే ధర్మాచరింపరాదునువు నా సేవకా కారణములను క్రమముగా తెల్పెదమ ననుము (20)

పత్యునిమీదైన నా తిరిగి పశుధమహారాజా హృద్యము కైకేయిహితకు రెండు పదములను ఇచ్చియుండెను (21)

రాజానికాదేశముపై రేవు నా యువరాజుబట్టిభిషేకముగకు తగిలినట్లొనములు పూర్తిచయుపడియుండెను ఇందులో ఆమె తోగడ నాకు గాన్తావడు తోచి రెండు పదములను ఇచ్చు అని రాజును ఒత్తిడి సేయ నిర్ణయము నెంచుతో అయినను తనమాటకు కట్టుబడియుండునట్లు జోను (22)

మా నిర్దిష్ఠియైన వశిర్దమహారాజా అనుమానితు కట్టుబడి భరతాదు యువరాజుపట్టాభిషేకముగకు ను. వేష దండకారణములలో ఎదునొలుగు సంపత్సయులు ఎవరొకము దేడు కట్టుగను అదేశించెను రాజాజ్ఞలు తలదాల్చి నేను స్వీకరింపజనులకు కయిలుదేరెను సెప్పు మాదవచ్చులను భరతున సమీపమున పట్టిడు మా పట్టి గుణసేమును నుంపించెను అధికారము గల పురుషులు తమయెడ గ ఇతరులను ప్రకరించెననో సహించ జాలరని కనుక భరతునకుండు హాగుణములనుగూర్చి ప్రస్తావించరాదు మగనా (23-25)

సీతా! నీవు భరతునందవారగా సాహించాదియదీతిలో మనబుకొనుము ఊర్జ్వలమితేర్పలకంటి పంపిన పక్కాకలను సీపు అపరిమాదు తోడవదిమిర్చి అమచాలరంపై మెలగుము సుహారాజా పంకురంకురిగా వమ్మ మన్త తు రాజ్యము యొక్క యిరురాజాదీకారమును భరింపకు ఇహివేమని కనుక ఓ నైదేవీ! యువరాజైన భరతునియెడను, నిశేషించి మహారాజాగారి పక్షము 19 కగముతో సత్యంపుము (27)

నేనుమాత్రము హతరిగ్రాని ప్రతిభను త్రికరణకుర్తి - అది మమ నేదే సమయకు పట్టబోవుచున్నాను సీపు నాయుపదే అనురాగము గలిగి ద్వంద్వైవ యున్నతో (మనములు పితృబుట్టుకొని) కిరీపెత్తుమందుము (28)

పరమపద్యత్వైన ఓ కల్యాణీ! వేడు మునులతో (వారి ఆశ్రమములలో) పరిపిల్లుచుండెడి కనములకు వెళ్ళిన పిమ్మట, నీవు ప్రతోపవాస నిరసమములను అచరింపడు మనబుకొనుము (29)

సీపు ఉషణాలమువనే మేగొని, యథావిధిగా కైకపూజ లోనర్పించెడ ము మాతరిగ్రాదైన దశరథమహారాజును విజనులలో అర ద్వారాకెముగా సేవించుదుండుము మా తల్లిదండ్రుల కసెర్వాదేవి కడ వృష్టురాదు పై నీస సమస్తమును

మూలా చ మమ తౌపల్యా వృద్ధా సంతాపకర్హితా |
ధర్మమేవాగ్రతః కృత్వా త్వత్ప్రమాణమమర్హతః | 31

సందితవ్యాశ్చ తే నిత్యం యాశ్చేషా మమ మాతరః |
ప్రేహప్రణయసంభోగైః సమా హి మమ మాతరః | 32

భ్రాతృపుత్రసమా దాపి ద్రష్టవ్యా చ విశేషతః |
త్వయా భరతశత్రుఘ్నా ప్రాణైః ప్రేయతరా మమ | 33

విసియం న చ కర్తవ్యం భరతస్య కథాచన |
స హి రాజా ప్రభుశ్చైవ దేశస్య చ కులస్య చ | 34

అరాధితా హి శీలేన ప్రయత్నోఽశీనసేవితాః |
రాజానః సంప్రసీదంతి కున్యంతి చ నిపత్యయే | 35

భౌరసానసి పుత్రాన్ హి త్వజంత్యాహతకారినః |
నమశ్చాన్ సంప్రగృహ్లాంతి జవానసి జవాధిపాః | 36

సో త్వం వసేహ కల్యాణీ రాజ్ఞః సమనువర్తిసి |
భరతస్య రతా భర్తే సత్యవ్రతపరాయణా | 37

అహం గమిష్యామి మహావనం ప్రయే |
త్వయా హి వత్సవ్యమితౌహ భాసివి |
యథా స్యశీకం కుదుషే న కన్యచిత్ |
తథా త్వయా కార్కమిదం వచో మమ | 38

ఇత్యారే శ్రీమద్రామాయణో వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే షడ్వింశస్సర్గః (26)

వాల్మీకిమహర్షిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఇరుదిఅరవంశము నిమిత్తము

-- * * * --

27. ఇరువదిఏడవసర్గము

‘నేనును మీరెంటు అరణ్యములకు వచ్చెదను’ అని సీతాదేవి శ్రీరామునితో పలు విధములుగా ప్రార్థించుట.

వివ ముక్తా తు వైదేహీ ప్రయాత్నా ప్రయవాదిసి |
సగాయారేవ వక్ష్యుర్వా భర్తరమిదమిదన్వితమ్ | 1

లేననున అమె సంతాపమునకు గుణియగును. దర్మజ్ఞురాలవైన నీవు (నేను ఏదుగులేనిరోలును రావీయకుండా) ఆమెను ఓదార్చుచు సేపించుచుండుము. (30-31)

అక్కిన తల్లులును తమప్రియసౌహృదులును, అనవసరములను కొల్లూముతపలెనే వాపై ప్రసరింపజేసిరి. కావున వారందఱును నిరంతరము నీవేత పూజింపదగినవారే. భరతశత్రుఘ్నులు వాకు ప్రాణములకంటెను ప్రీతిపాత్రులు. కావున నీవు వారిని తోలుట్లువులవలెను, పుత్రులవలెను మిక్కిలి పాత్రుల్యముతో అడగించుచుండుము. (32-33)

మువరాజైన భరతుడు నేటినుండి (మనదేశమునకును, కుటుంబమునకును) సర్వాధికారి (ప్రభువు) కావున అతనికి ఎవ్వడుమా అప్రియమును కలిగింపరాదు. (34)

రాజుల కునోభాషములను గ. ధ్వంస. వారికి అనుకూలముగా ప్రవర్తించును అనవలయులగు ఏతిగా గొరవముతో వారిని సేవించు చుండులెను. అప్పుడు వారు మిక్కిలి ఎ.వ్యుద్ధైయుండురు. తేనిచో వారి కిమకహించుడు. (35)

రాజులు తమకు కీడుతలపట్టినవారు కన్పికడుకులేయైనను వారిని పరిత్యజించురు (కెక్కించురు). తమకు మేలు చేసిన వారు (అనుకూలముగా ప్రవర్తించెడివారు) సామాన్యజనులైనను వారిని కేరదీసి ఆదుకొందురు. (36)

ఓ కల్యాణీ! నీ సతీతర్కమును సాటించుము. సత్యవ్రతము నందు నిలుతురాలవైయుండఁము. యువరాజైన భరతునకు అనుకూలముగా ఎవర్గించును నీవు ఇవఁకనే యుండుము. (37)

ప్రియమైన ఓ సీతా! నేను దండకారణ్యమునకు వెళ్లెదను. ఓ ముందరి! నీవు ఈ అయోధ్యలో ఉండుము. ఎవ్వరికిఁవి అప్రియమును కల్గింపక ఎవ్వరినినోషించక) నా ఈ మాటలను పాటింపుము. (38)

సీతాదేవి సహజముగా ప్రయభాషిత. అంతేగాదు ఆమె సతి యొక్క ప్రేమకు ఎంతయు పాత్రురాలి. శ్రీరాముని మాటలు తనకు అప్రియములై తనమనస్సును ఎంతగానో వాస్పించుటచే మిగుల క్రుద్ధయయు్యును అగుచునైగల ప్రేమకారణముగా ఆమె తనకర్కతో ఇట్లునుడిచెను. (1)

కిమిదం భావనీ రామ వాక్యం లభితయా క్షుద్రమ్
త్యయా యదనహస్యం మే క్షుల్భా వరవరాచ్చిజః | 2

వీరాణాం రాజపుత్రాణాం తస్మాత్ప్రవిదుషాం నృప
అనర్హస్ అనుశస్యతా వశోతస్యం శ్శయేరితమ్ | 3

అర్యపుత్రా పితా మాతా భ్రాతా పుత్రప్రథా స్మృషా
స్వామి పుణ్యావి భుంజావా న్యం న్యం భాగ్యముపాతే | 4

భర్తృ ర్భాగ్యం తు భార్యేతా ప్రాప్నోతి పురుషర్షభా |
అతశ్చైవాపామాదిష్టా వసే వస్తవ్యమిత్యపి | 5

న పితా నాత్మతో నాత్మా న మాతా న సఖీజనః |
ఇహ శ్రేత్య చ నారీణాం పతరేతో గతిస్సదా | 6

యది త్వం ప్రస్థితో దుర్ధం వసమచ్చైవ రాఘవః |
అగ్రతస్తే గమిష్యామి మృద్ధంతీ కుశకంఠకాన్ | 7

ఈర్ష్యాదోషో బహిష్కృత్య భుక్తశేషమిహోపకమ్ |
నయ మాం వీరీ విసఖాః పాపం కుయ న విద్యతే | 8

ప్రాసాదాగైర్విమానైర్వా వైహాయనగతేన వా |
నర్వానస్తాగతా భర్తృః పాదచ్ఛాయా విశిష్యతే | 9

“ఓ రామా! ఇదేమిది? ఇంతటిల ముగా ఇట్లు ఆత్మహతము
లైన మాటలు పలుకుచున్నావు? నువ్వెప్పుడును ఇట్టి మాటలు
సినోటినుండి వచ్చియుండలేదు. రాజకుమారుడవైన నీవు ఇట్లు
పలుకదుగదా - నీ మాటలు ఎక స్త్రీవైద నాకును నవ్వనల్పిగాను
వచ్చినవి. నవోత్తమా! నీవు పలికిన ఈ పదములు శస్త్రాస్త్రవిముఖులు.
వీరులు ఎవర రాజకుమారులు పలుకదగినవి కానేకావు - గా
వారికి ఇవి అపరీత్యం. తేదీ ఎట్లుమా? కనుక ఇవి వివర విషయము
గానూ (పాటించదగినవియు) పుగానూ” (2-3)

1. అర్యపుత్రా! తండ్రి, తల్లి, తోడవులు పుత్రులు, అట్లే
కోడలు మొదలగు వారందఱును తాము వేసకొనిన పాపపుణ్యకర్మల
విముఖులు. తమక వందెకదు తమతమ కుటకవికృతములను
వారే అనుభవించులెనుగానె ఇతరులు గారు. (4)

2. పురుషశ్రేష్ఠా! భార్య భర్తకు ఆర్థాంగి, కావన భర్తయొక్క
వాగ్దేహ ముదం ప సోమలబ్ధ భార్యయు, అర్థరాలు, కందులలన
వరములతో నివసించుము అని మహారాజా మీకిచ్చిన అదేశము
మీ భార్యవైన నాకును పక్షియును కనుక మీతోగూడి నేనును
వివాహము కేదుపలసియున్నది. (5)

3. పాత్రోకమునందును పరిలోకమునందును పలుకకు
ఇదే యిది. కాబట్టి ఈర్ష్యాని తర్జనా, తనయులుగానె, సఖులు
గానె, కడకు అనవధియు గానె తోడుగానుండువు జరుగిరూ
2. విమాళమా! మీరు ఇప్పుడే మర్రిమారిణ్యము లకు జయలుగోటివో
గేసును మీతోగూడి వచ్చెదను. ఆ ఆరణ్యములో నేను మీమందు
భాగమున నడచుచు దర్బలము మంద్లము (కంఠకములను)¹
తొలగించుచు మీ మార్గమును వదులుపెళుచుచు, సుగమ
మొనర్చెదను. (6-7)

4. మహావీర! ఈర్ష్యారోషములను త్యజింబో! రాజబాధానీవారగై
రావసారి తాను ప్రాణాప్రియతన జలమును తనకంటె తీసికొని
గెట్లనట్లు నిప్పుకోతముగా నెచ్చు నీవెంటి గొనిపోమ్మ - నమ్మ
ఇచ్చి వదలి వెళ్లవలె నేను నీని సామేయమును లిడూ. (8)

5. నమ్మక భములకును నిలయమైన రాజభవనములలో
నివసించుకంటెను నృపాధిరోషములలో విహరించు
కంటెను, అజ్ఞశ్శిష్యునివలెనా తో అజ్ఞులమున హామీ పంపించుక
కంటెను ఎన్ని కష్టములు అనుభవించవలసివచ్చినను ఎది
అడుగుజాతులలో పోకపోవుదయే పనికి నుభవిదము. కుట్రదము
తర్కవమ్మతము. (9)

1 కంఠకములను తొలగించుచు - అనులోకమున ఈ విషయము తెల్లయిదు. “ప్రాప్తి మీ కంటెను ముందుగా నేను లంకకు
వెరి, బోకంబుకులైన వానరాదులను తుడుముద్రించుకై మీకు మార్గమును సూచింపజేసెదను.” ఇది అందలి విశేషము.

2) మీకు స్త్రీల తన వెంటగొనిపోవునలన అవిభాలో అనున రక్షించువిషయము కలిగెడు అపానమే ఈర్ష్య - నీత తన మాటను
రాదని తనవెంటచ్చుకై నమ్మజుట్టుచున్నందులకి అమెయిద కలుగుకొనే రోషము.

అమళిష్ఠాఽస్మి స్యే మాత్రా త పితౄ త వివిధాశ్రయమ్ ।
నాఽస్మి సంప్రతి వక్తవ్యా వర్జితన్యం యథా మయా । 10

అహం దుర్గం గమిష్యామి వనం పురుషపర్వతమ్ ।
నానామృగగణాకీర్ణం శార్దూలవృక్షసేవితమ్ । 11

మథం వవే వివత్స్వామి యశ్చైవ భవవే పీఠః ।
అచింతయంతి త్రిన్ లోకాన్ చింతయంతి సతీవతమ్ । 12

శుభ్రాషమాణా తే నిత్యం నియతా బ్రహ్మచారిణీ ।
సహ రంభ్యే త్వయా వీర! వనేషు మధుగంధిషు । 13

త్యం హి కక్త్త వనే కర్జుం రామ! సంవరిపాలనమ్ ।
అన్యస్యాపి జనస్యేహ కిం పునర్యమ మానదా । 14

వహ త్వయా గమిష్యామి వనమద్య న సంశయః ।
వాహం త్వయా మహాభాగ! వివిధముయముద్యతా । 15

ఫలమూలాశనా నిత్యం భవిష్యామి న సంశయః ।
న తే దుఃఖం కరిష్యామి వివరంతే సహ త్వయా । 16

ఇచ్ఛామి సతితప్తైలాన్ పర్వలాపి వనాని చ ।
ద్రక్ష్యం సర్వత నేర్షీతా త్వయా నాథేన భీమతా । 17

హంసకారంజవాకీర్ణాః పద్మినీః పాథుపుష్పలాః ।
ఇచ్ఛేయం ముఖినీ ద్రక్ష్యం త్వయా వీరేణ సంగతా । 18

అభీషేకం కరిష్యామి తాను నిత్యం యతఃకతా ।
సహ త్వయా విభలాక్ష! రంభ్యే వరమనందినీ । 19

ఏనం వర్ణసహస్రీణాం శతం నాఽహం త్వయా సహ
స్యతీకృషం న నేర్ప్యామి స్వర్లోకే ఏ వ హి మే మతః । 20

భర్తతోగూడి వ నిలుకొనినియుమున నూ తల్లిదండ్రులు నాకు చక్కగా బోధింపిరి. ఇట్టి లత్రమానులందులను తోడివా తోడను తపతరులపైయును నెను భవద్విగ్రహము నార్చి వారికడ నేను సుశిక్షితులను 'వివరియడం ఎట్లు ప్రవర్తించాలి' అను నిషయమున ఇప్పుడు నాకు ప్రత్యేకముగా బోధింపవలసిన అవసరమేదము. (10)

జననందారమేలేక, వివిధమృగములతో నిండి పెద్ద పులులు, తోడెట్లు మొదలగు క్షారమృగములు వంశబిరుదంతో కీకారములు యుందును సేవంట నేను నిర్భయముగా పడువగలము. (11)

పుట్టింటిలోవలెనే వములలోను నేను సుఖముగానుందును. అట్టి సౌభాగ్యముమొంద తిలోక్తైశ్వర్యములకైతము దిగడుడును. అచట నిరంతరము పడిన సేవించుచు ఆ సేవలనుండి నిమగ్నులై యుందును. (12)

ఓ మహారా! నియమిష్టలతో బ్రహ్మచర్యమును పాటించును నేను విద్యమా నీకు క్షమాము వేయమందును పుష్కోటితపైక వనములయందు మీతో విహరించును అచట సంతోషముగా నుండును. (13)

లంజటిని గౌరవించునా తా వనములో విహరించి ముష్కరము ముష్కగు నారినందజీన్ బాగుగా రక్షింపగల సమర్థుడవు నీవు - ఇంక అచట నారక్షణ విషయమై చెప్పనేల? (14)

ఓ మహాత్మా ఇప్పుడు సేతోగూడి నేను వనములకు బయలుదేలు చున్నాను. ఇందు సందేహమువకు తావులేదు మహామనమునకు ఉద్యుక్తులైన నెన్ని ఏవిధముగను నిరాలింపరాదు. (15)

ఆర్యా అన్నాహింసలపడుము. మీకు వేన పట్ల కష్టములనొ కరిగివకు మీతోపాలు నిరంకోరముగా కలసిమలంకరింపమిలను ఆహారముగా స్వీకరించుమి శిషిపెదరు. (16)

స్వామీ! నీవు దీగిలివి. నానాకృషైన నీవు నాచేతనమందగా అంతకును నిర్భయముగా నిందించుము. నరీతరములను, పర్వత ప్రాంతములను, నీదీమడుగులను, వివిధములగు వనములను దర్శింపగోరుచున్నాను. (17)

నానా కీకరమైన నీతోగూడి హంసలతో జలకుక్కుడు ములతో బుట్టుచు చక్కగా పకనింపిన పుష్పములతో విలసిల్లుము, కనువిరిపి గాహించుమొదటి సకృష్టసంస్కలును హాయిగా చూడనేడక పడుచున్నాను. (18)

ఓ విభలాక్ష! నేను నిరంతయు మీ పాదసంస్కరములయందే అనురక్తులాలపై యుందును. ఆ నిరోవరములలో మీతోగూడి ఇరికమలాడుచు సరమానందముతో విహరించెదను. (19)

ఈ విధముగా నేను మీతోగూడి విహరించును వందలవేల కలదింపలారములైనను ఒక్కక్షణమువలె గడిపెదను. ఇక ఎదునాలుగుసంవత్సరములు ఒకతెక్కయా? ఇంకమిందె ఏర్పడుములనునైనను నేను అపరిపను. (20)

నర్థేఽపి చ నివా వాపో భవితా యది రాఘవః,
త్వయా మమ నరవ్యాఘ్ర! నాపాం తమపి రోచయే 21

అహం గమిష్యామి వనం నదుర్గమం
మృగాయుతం వానరవారణాద్యుతమ్,
వనే నివర్త్యామి యథా పితుర్హృదే
త చైవ సాధాపుష్కళ్యా నయతా 22

అనవ్యభాచా మమరక్తిచేతనం
త్వయా నియుక్తం మరణాయ నిశ్చితమ్
నయస్య మాం పాథు కురుస్య యానవాం
న తే మయాఽయో గురుతా భవిష్యతి 23

తథా బ్రువాణామపి ధర్మవత్సలో
న చ స్మి నీతాం వ్యవరో నివీషతి
కవాచ యేనాం జహునస్త్వివర్తనే
వనే వివాసవ్య చ దుఃఖితాం శ్రుతి 24

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే సప్తవింశస్తకః (27)

వాల్మీకీమహర్షినిరంతరేణ అదిత్యామైశ శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఇరువదినవస్తకము నమోదము

-- * * * --

28. ఇరువదిఎనిమిదవసర్గము

వనవాసుమునందలి కష్టములనుగూర్చి శ్రీరాముడు సీతాదేవికి వివరించుట.

స పివం బ్రువతీం నీతాం ధర్మజ్ఞో ధర్మవత్సలః,
న నేతం కురుతే బుద్ధిం వనే దుఃఖాని చింతయన్ 1

సాంత్యంబుల్లా పున స్తం తు బాష్పదూషితలోచనామ్,
నివర్తహర్తే ధర్మాత్మా వాశ్యమేతదువాచ హ, 2

సీతా! మహాకులీనాఽపి ధర్మే చ నిరతా సదా,
ఇహోఽపి చరన్య ధర్మం త్వం నా యథా మహాసమ్మతమ్, 3

సీతా! యథా క్యం వక్ష్యామి తథా కార్యం త్వయాఽపరీ,
వనే దోషా హి బహవో వరతస్తాన్ విబోధ మే, 4

‘ నరేత్తమా పీదితేషురదౌ స్వర్ణవాసముఖములు అభిలీనము నాటికి నన్ను ఇష్టపడదు. పీవేరికి కండుట తప్పి ఇంక నాకేమియు అక్కరలేదు (21)

ఓ ప్రాణనాథా! వీలకొలదిను గమలత, వానరములతో, పింగులతో నేకే కిని గురిచెడి ద్విష్టన రుగ్మోదరణములను పిత వేరె చను అచట వెదొక సొలకలతో సేవరణములను సేవించుచు, చ తల్లిదండ్రుల గృహమునందుకలె నుకమిగానుండెదగు. (22)

స్వామీ! నా వ్యాధిమయునందు నన్నే బాధిగా నుండుకొనియున్నాను నీయందే బడ్డానున్నాను. నీవు నాకు రూరస్తై లతో నేను మరణోక్తుల తర్కముల బ్రాప్తాల్లనను మన్నించి నన్ను పీవేరిట తేనికొనబొమ్ము నేను అదే, నీకు వివిధములను బారగుల కాను. (23)

అలాచేత ఈపదిమోనా అడుగుచున్నాను వనములలో ఏదొక గడ్డిములకు ఆమెను రుటివేడుటకు ఇష్టపడన వాడై వర్జ్యుత్తి అదైక శ్రీరాముడు అపొన తొక్కెను నాశకాగ్నిమును తీసికొనిపోవుటకు అముఖం కలిగియుండెను. వనమునేచ్చ నుండి నీతాపిదే ముకలిందుకు నరిష్టమైడగు రమ్మనరుదా ఇటు అటప్రేమ కష్టములను గూర్చి ఆమెకు ఇట్లు వివరింప పోగెడు. (24)

సీతాదేవియును కర్మకర్మములేయ న యుజించు ధర్మవత్సలుడైన శ్రీరాముడు అమె ప్రియల పెనుకారణముగా వనములలో నుండెంచు ఇటు ములనుగూర్చి అలోచించుచు అదె న్న తనవెలు తీసికొని వెళ్లుటకు నిర్ణయమొందెను. అంతట ఆ ధర్మాత్ముడు కష్టము ముష్టియైన విలపించుచున్న ఆమెను పొందెను. అమెనువారినంకల్పమును మార్చుకొన్న సుఖం ఆమెలో ఇట్లు పలుకరాదు (1-2)

ఓ సీతా! నీవు కర్తవ్యంబులనునె అర్హించితిని స్వల్పమును ధర్మాగ్రణము నందే నిరతురాలిని. కానిక నీవు ఇంకొకయందకి నీ తిర్మములను అంకిత గ్రహించుము. తొందరపాటుతోనాడిన దుఃఖానీశ్వులలో నుండుకు తాపమునును నీ తానకీ కీ అటలా (సీమలకాంతులై) వేను సుహృద్దనుస్తి వామాలును వినిము (వేను వెప్పి నట్లు వడచుకొనుము, వనములలో పెక్కు కష్టములు ఎదురగుచుండును. వాటినిగూర్చి నేర్ప విను సహృద్దను. (3-4)

మథా లభ్యేన కర్తవ్యః సంతోషస్తేన ప్రీతిర్నిః |
మతాహలైర్వనచర్తైః నిత్యం దుఃఖమతో వనమ్ | 17

అతీవ వాతాస్తమిరం బుభుక్షా చాత నిత్యశః |
భయూని చ మహాత్యక్త తతో దుఃఖతరం వనమ్ | 18

సరీస్యపాశ్చ బహవో బహుదూపాశ్చ భామినిః |
చరంతీ శ్శశినీం దర్పాత్ తతో దుఃఖతరం వనమ్ | 19

సదీనిలయనాః సర్పాః సదీకుటిలగామినః |
తస్యంత్యావృత్య సంధానం తతో దుఃఖతరం వనమ్ | 20

సతంగా వృశ్చికాః కీటాః దంశాశ్చ మశకైశ్చరః |
బాధంతీ నిత్యమఖలే నర్మం దుఃఖమతో వనమ్ | 21

ద్రుమాః కంటకీనశ్చైవ కుశకాశ్చ భామినిః |
వనే వ్యాకులశాఖాః తేన దుఃఖతరం వనమ్ | 22

కాయక్షేశాశ్చ బహవో భయూని వివిధాని చ |
అరణ్యవాసే వనతో దుఃఖమేవ తతో వనమ్ | 23

క్రోధతోభా నిమోక్షవ్యా కర్తవ్యా తపసే మచిః |
న భేతవ్యం చ భేతవ్యే నిత్యం దుఃఖమతో వనమ్ | 24

తదలం తే వనం గర్వా క్షమం న హి వనం తవ |
విముశస్నిహ వశ్యామి బహుదోషకరం వనమ్ | 25

వనం తు నేతుం న కృతా మతిస్తదా
బభూవ రామేణ యథా మహాత్మనా
న తస్య పీతా వచనం చకార తత్
తతోఽబ్రహ్మదామమిదం సుదుఃఖితా | 26

అభించిన పరామలను మాత్రమే సమమిష్టార్పకముగ భజించుదు, ఎవనామలు నిత్యము తృప్తితో మనసిగదసాంపదలెను. అందువలన అరణ్య జీవితము దుఃఖకారకము. (16-17)

3 రాకుమారీ! అవల ఏదెడి పెనుగాలకు తట్టుకొనుట అసాధ్యము. చిన్నచీకట్లతోగూడెన దీర్ఘములైన రాత్రులు ధియావహాయిలు, నిత్యము అసలు అపరిహారిక ఓద్దుకొమలు అంతేని కష్టము - ఎంతయిందులకు? వనవాసజీవితము మిక్కిలి రియంకిరమైనది, దుస్సహమైనది - (18)

4 బామిని! నివికాశముగల పెక్కు నిషర్వములు బువలు గొట్టుచు అచటి నేలపై అనుక్షణము తిరుగుచునే యుండును ఇట్టి వాటికి తట్టుకొనుట యెంతయు కష్టము. (19)

5 నదులను అక్రమించి జీవించే మహాపర్వములు నదులవలె వంశరచీకరగా సాకును బాములు అర్థముగా చరిత్ర మోచుకొముల్లి యుండును. 6 ఆబలా! ఏటిసంగతి నవేరి ఎరికను అచట రిచరించెడి మిడుతలు, తేళ్లు, మండ్రగిట్లులు, విషపురుగులు, అడవి-తాగలు, దోమలు మొదలగునాటిబావి చెప్పవలసిగానిది. వనవాసమున సర్వతా ఆ క్షేతములను బరిగించు నిగుల కష్టము. (20-21)

7 అడవులలో ముండ్లచెట్లు, మొనదేటివ దర్బులు, తిట్లుగడ్డి మొదలగునాటివలన కలుగు కష్టములకు అంతేయిందదు. అరణ్యములలో నివసించువారు పెక్కువిధములగు శారీరిక క్షేతములను, నాశాస్రకారములైన తయంకిరపరిస్థితులను ఎదుర్కొనవలసియుండును. కనుక వనజీవనము మిక్కిలి దుర్భరము - క్రోధతోవములన పరితఱించి, తపోవిరుచినిరీతులై అరిక కరిగెలెను. అన్యక్షణము బయోకరంబై ఎరు ఎదురింపవచ్చును నిర్భయముగానుండవలెను. అలోపించనకొలరీయు నివహనముని ఇరికను ఎట్టయొ కష్టములే తోపి ఎట్టయ కనుక ఓ వైది! ముఖాభయ నిషు దుర్భరమైన వనజీవనము ఏ హలమో తగదు. అందుచున నీవు వనామలాలీలాషను విడనాడుటయే మంచిది. (22-25)

8 మహాత్ముడైన శ్రీరాముడు తనను వనములకు తీసికొని వెళ్లుట ఇష్టపడుటలేదు. అను గొయ మును నీ కాశీకి గ్రహించెను కాని అయవమాటలను ఆమోదించక ఆమె కడుదుఃఖితయై, ఆ రమణరామునితో ఇరికను ఇట్లు చెడివను. (26)

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే అష్టావింశస్త్యర్గః (28)

వాల్మీకిమహర్షినిరవితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఇరువదివింశతివస్త్రము సమాప్తము

29. ఇరువదితొమ్మిదవసర్గము

‘అన్ని వరిక్రితులలోను భార్య బిడ్డను అనుసరించుటయే యుక్తము’ అని ఎలికి సీతాదేవి వితవించు

వనములకు నల్లులకు సిద్ధపడుట.

వీరత్వ వచనం శ్రుత్వా సీతా రామస్య దుఃఖితా
ప్రసక్తాః సముఖీ మందమ్ ఇదిం వచనమునివీత్ । 1

మే త్వయా కీర్తితా దోషా వవే వన్యస్యతాం ప్రతి ।
గుణానిత్యేవ తాన్ విత్తి తవ స్నేహాపురస్కృతాన్ 2

మృగాః పంచా గణాశ్చైవ తార్కాటాశ్చరభాన్తథా ।
షక్షిణః సృమదాశ్చైవ యే చాప్యే వనచారిణః । 3

అదృష్టపూర్వయావత్కాలే పర్యే తే తవ రాఘవః ।
ఘనం భృష్టాః పవర్షేయుః థయే శప్తే హి దిశ్యతి । 4

త్వయా తే కహ గంతవ్యం మయా గురుసాక్షయా
త్వద్విమోగేన మే రామ! త్వక్ష్మస్యమిహ జీవితమ్ । 5

న తే మాం త్వత్ప్రమిషస్థామ్ అపి శక్నోతి రాఘవః ।
మరాణామిశ్వరః శక్తః ప్రథర్షయితుమోజపాః 6

వతిహీనా తు యా వారీ న సా శక్యంతి జీవితమ్ ।
కామమేనంవిధం రామ! త్వయా మమ వికర్షితమ్ 7

అథ హాపి సుహృద్భాః బ్రాహ్మణావాం మయా శ్రుతమ్
పురా పితృగృహే వత్యం వస్తస్యం కిం మే కరే 8

అక్షణభ్యో ద్విచాలిభ్యః శ్రుత్వాంశాం వచసం పురా ।
వనవాసక్యతోత్సాహా నిత్యమేవ మహాబలః 9

అదేహే వనవాసస్య ప్రాప్తవ్యమ్ మయా కిం ।
సా త్వయా సహ తత్రాహం యాప్యామి సీతా చాన్యథా 10

ఇట్లు శ్రీరామవల్లభుడు చదివిన సాంత్వనసమయము విని సీతాదేవి మరల మఃఖిలయై కన్నీరు గారుచు తిష్టతిస్థగా ఆయురతో ఘనవిధానగా గంపించెను ।

‘నాథా! ఇంతవఱకును మీరు వనవాసమున తలస్తడిచి నెక్కు కష్టకష్టములకుగూడ బయటియై మీ గొంతు తిరి- నిజమే కాని ప్రేమభోగ్యమైన మీ సొహృద్భ్రాతృభావమున అపమస్థియును నాకు మఱాచామలేయక నా చాటికెలుతో మీ కన్నతో నేను అంతేగా ఆధోమతిమను ఈ క్షయమును సాంభాషణగా గ్రహించుడు ।’

ఈ కాలమున మృగాలు, పంపములు, వికసితమగులు, పెళ్ళులులు, శిలిపిగ్గులులు (అనెమిది కళ్ళ మృగములు) అట్లే హింసాత్మకములైన గట్టలు, అడవియెక్కలు (అనెమిది కేకములు) ఇంకిసి, ఎనెమున నిందిరించు ఇతరక్రొవ్వాములు మనకు ఎదురుపడకమున్న నాని అపయస్థియును మనపెట్టిడును సన్నుచు వియమందనందను నీ దిశమును గంచి, భయముతో తలఁపాటిపోవును. (3-4)

సమీప మూలగడ్డి అనకుడు కన్యాదాసమయమున నెన్ను మీకు ఎవాధర్మవారిటగా అప్పగించెను కనుక కేచు మీతోటాగే చెరించుచుకై వనములకు వెచ్చుటయే వర్జ్యము అంతేగాక ఎలుమగలబలము వీరవీరులారినై అగ్ర. కల. నిధివనమౌతాళ వనవాసమునకై మీకిచ్చిన ఆదేశము నాకును విర్ధించును మీకు యాముగా ఇచటే యుండుననివచ్చినచో నేను నా బీహతముగా చారింపటయే యుక్తము- (5)

ఓ కమవరా! నేను మీ రక్షణతో మీ తెలివితమందగా మహా శక్తినియమ్మడు దేవతలకు పుణ్య పుణ్యమహిమిధుడు పైతము నాచి వెట్టికొందురు ఆ పెట్టలలను, అ రామవల్లదా! ని శతినై-నన ఎలికి క్రూరముగానుండి కేసెయట మర్మము అశకము కనుక మీవు నాకు వేయుచున్న ఈ హితబోధను ఇది నాకును (6-7)

మహాశక్తితో అంతేగాదు మజీయేక విషయమునుగూడ తెల్పినది. మరలనకునికలసలగా కైసక్కలైన బాహ్యబోధములు ఈ తానకికి వనవాసము త్వరు అని పలుకుటను నేను వినియుంటిని ఓ ఎవావీరా! ఇంకను సాముద్రకశాస్త్రజ్ఞులైన బ్రాహ్మణులును ఈమె వనవాసజీవితమునందు ఉత్సాహము గలది అని నుడువగా నేను వింటిని అది ఎల్లము మీ నాథా! వనవాసవిషయమున బ్రాహ్మణోత్తములు ఎలికిన కాష్ట సమీక సరిపములు పెడోయొకొడు నజముకావలసియేయమిచ్చు కనుక నేను నీతోటాగి వనములకు వచ్చుచున్నాను. ఒంటిగా పెట్టుట

కృతారేఖ భవిష్యామి గమిష్యామి సహ త్వయా ।
కాలశ్చాయం సముత్పన్నః సత్యవాగ్భవయ ద్విజః । 11

వనవాసేఽభిజానామి దుఃఖాని బహుధా కేఠ ।
సౌభ్యంతే నియతం పిఠి పురుషైరభ్యుతాత్మభిః । 12

కన్యయా చ పితృభేహి వనవాసః శ్రుతో మయా ।
భిక్ష్యాః పాథున్యత్నాయా మమ మాయురీహగ్రతః । 13

ప్రపాదితశ్చ నై పూర్వం త్వం నై జహావిధం ప్రభో ।
గమనం వనవాసస్య కాంక్షితం హి సహ త్వయా । 14

భృతక్షణాఽహం భద్రం తే గమనం ప్రతి రాఘవ
వనవాసస్య కూతస్య చర్యా హి మమ రోచతే 15

శుద్ధాత్మన్ ప్రేమభావాద్ధి భవిష్యామి వికల్మషా ।
భర్తారమ్ అనుగచ్ఛంతి భర్తా హి మమ ప్రైవతమ్ । 16

సేత్యభావేఽపి కల్యాణ వంగమో మే సహ త్వయా 17

శ్రుతిర్ని శ్రామతే ఫల్యా బ్రాహ్మణావాం యశస్వినామ్
ఇహ లోకే చ పితృభిః యా స్త్రీ యస్య మహామతే!
అద్భిర్భర్తా వ్యభర్తేణ సేత్యభావేఽపి త్వయా హి 18

ఏవ మస్మాల్ వ్యకాం నారీం మువృత్తాం హి పరివ్రతామ్
నాభిలోచయపే నేతుం త్వం మాం కేవేహి హేతువా । 19

భర్తాం పరివ్రతాం తీనాం మాం పమాం ముఖమణయోః
వేయమర్హపి కాకుత్స్థ! సమానమఖదుఃఖినీమ్ 20

యది మాం దుఃఖితామేవం వరం నేతుం వ చేచ్ఛసి ।
విషమగ్నిం జలం వాః పామ్ ఆప్తాప్యే మృత్యుకారణాత్ 21

లేకుగా - జ్యోతిషి హానుద్రీక శాస్త్ర ప్రమాణములను అనుసరించి నేను వనవాసము చేయవలసిగోరుచున్నది అందులకు నవయుగము 7౦౬ విస్తృతమైనది. కావున మీతోసూచి నేనును వరములకు వత్తును బ్రాహ్మణోత్తములనివిషయవాదము సర్వమును వనవాసమున ఎగురిగి వివిధములగు ముఖములను అర్పించిని నేను జాగ్రూకముగను ముందుగా అచటకష్టములు తరియవలసికి మూతమే అని బాధాకరిములు నావెంటి వారికికావు. (8-12)

సేఠి - వారాధ్యయంతి కన్యగా ఉన్నప్పుడు ప్రశంస జీవనము గడపెడి ఒకభీష్మకే చాకరకు మ్మ అయి మా లిల్లె మగ్గవలననా వనవాసమును గూర్చి ప్రస్తావించగా నేను విషయమందిని ఓ మహాప్రభూ! నేను ఇక డికి వచ్చిన విమ్మకొనూడ లోగడ పెక్కువిద్యాయమును కొంతకాలము కరిగితీరమువగల వనముల యందు మీతోసూచి గడుపులెడు అను నా కోరికను మీకు తెలిసి యుంటిని అందులకు మీరును అమోదింపియుంటిని. (13-14)

ఓ రఘునందనా! నాటినుండియు నేను వనవాసమార్గమై విరహితుడయితిని. మీయమకి ఓ వనవాసనిషయమున శారుడవైన నీకు సేవతోనప్పుచుండుట నాకు ఎంతోనే ఇష్టము - కావున ఓ స్వామీ! నన్ను వీరెంటి రప్పులకు అనుమతావుము ఏకు వృణ్యముండును. (15)

ఓ పుణ్యాత్మా! నావతరైన నిన్ను ప్రేమారములతో అనుసరించుచు సేవించుచుండుటవలన నా దోషములన్నియు తొంగి పర్వతమాలను అగుదును. ఏలవన నాకు ఎంతయే శ్రత్యక్త వైవము వరతోకమునందును నీ సాహిత్యమే నీ సాహచర్యము నాకు అభినదము. (16-17)

ఓ మహాత్మా! వాసిగాంచిన బ్రాహ్మణోత్తములు సేల్కొనెడి శ్రుతిప్రమాణముసాగము తల్లదండ్రులు మువ్వగువారిచే కిన్యాదాతలచే దానజంపూర్వకముగా తమతమవర్ధిర్మములను అనుసరించి అంగీకరించిన వదువు ఆ పురుషునకు అనకునకు! ఈ లోకమునందే కాక పరలోకమునందును చెందును. (18)

ప్రేమా ఇట్టి ప్రభువైన శ్రుతిప్రమాణమునిషునిరించి హితండ్రి జనకుడు దానజంపూర్వకముగా నన్ను నీకు దారజొసెను. నేను సౌశీల్యవతినె పతనీవాపరాయణను నీకు ఆర్ద్రాంగిని. ఇట్టి నన్ను వీరెంటి కనిరోపులకు ఎందుకు ఇష్టండుటలేదు? నేను విమందు భక్తిశ్రద్ధలుగల వానను ఎత్తివ్రతను నేను వీరెంటి వచ్చులకై వీరరాజునై వేడుకొనుచున్నాను నీ సుఖదుఃఖములలో భాగస్వామి. నేను ఓ కాకుత్స్థ! వనవాస పమయమున కష్టసుఖములను రెండంటి నేను సమానముగానే భావించును. ఇట్టి నన్ను వీరెంటి డిసికొ వెళ్లుటయే నమరతము. (19-20)

మ. శీతమై ఇంతగా ప్రావేయపడుచున్న వన్ను వీరెంటిగొని సోపుటకు నీవు నన్ను తింపనిచో నేను విషమును త్రాగితిని. అప్పుడో ప్రజేశించిగాని చీటమునిగిగాని మృత్యుదేవయొడిచి చేరెదను.

వివం బనివిధం తం పా యాచలే గమనం సతి ।
వాసుమేవే మహావాహం తాం నేతుం విజనం వవమ్ ॥ 22

వివముల్ల తు సా చింతాం మైథిలీ వముపాగతా ।
స్వావయంతివ గామిష్ఠైః ఆశ్రుభిర్భయవచ్యుతైః ॥ 23

చింతయంతం తథా తాం మ వివర్తయిషమాత్మవాన్,
తామోష్ఠీం వ తథా సీతాం కాకుత్స్థో బహుసాంత్వయత్ ॥ 24

వివములకు వన్ను నీవెంటగొనిపోయి, ఆమయ సీతాగారి ఎంతగా (ఎన్ని చింతముల) బ్రతికూరినను మహావాహుడైన ఆ శ్రీరాముడు ఆమెను వివనారణ్యములకు గొనిపోయి, నిమ్మతీరినాడు. (21-22)

వనవాసమునకు ఆమెను గొనిపోయి కు రాముడు సరాకరించగా మిక్కిలి చింతాకాంతయైన మైథిలీ తనకనుమండి సుమించు యన్న వేడివేడి దుఃఖాశ్రువులతో కేలను తిడువుచున్నదాయమనట్లు విలపించెను. (23)

అట్లు మేగుల పగడ మన్న ఆ సీతారేపి వనగిరి సుంకల్పము నుండి మజల్గుటకే సజ్జాశాలియైన శ్రీరాముడు అక్కరితుల ఆమెను ఓదార్చెను. (24)

ఇత్యాదౌ శ్రీమద్రామాయణో వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే వికోవశ్చైరిశ్వర్యః (29)

వాల్మీకిమూర్తిగలిగితే ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఇరువదితోమ్మవవర్గము నమాధ్యము

— * * * —

30. ముప్పదియవసర్గము

సీతారేపి తనవెంట వనములకు వచ్చుటకు శ్రీరాముడు సమ్మతించుట అతడు మోతాపత్సనేలల స్రాముఖ్యమును, పరమాద్దమును వివరించుట.

సాంత్వ్యమానా తు రామేణ మైథిలీ జనకాత్మజా ।
వనవాసవిమిత్తాయ భర్తారమ్ జడమబ్రవీత్ ॥ 1

సా తముచ్చమసంవిగ్నా సీతా విపులవక్షసమ్ ।
ప్రణయాబ్ధాధిమావాచ్ఛ పరిచిక్షేస రాఘవమ్ ॥ 2

కిం త్వై మవ్యత నెదేహః సీతా మే మిథిలాభిషః ।
రామ! జామాతరం ప్రావ్య స్త్రీయం పురుషవిగ్రహమ్ ॥ 3

అవ్యతం ఐత లోకోఽయమ్ అజ్ఞానాచ్యుద్ధి వక్ష్యతి ।
తేతో వాస్తీ పరం రామే తపతీవ దివాకరే ॥ 4

కిం హి కృత్యా నిషణ్ణస్త్వం కుతో హి భయమస్తీ తే ।
యత్ పరిత్యజ్ఞానమస్త్యం మామవన్యవరాయణమ్ ॥ 5

ద్యుమత్యేనమతం నీచ! నత్యవంతమనుప్రరామ్ ।
సాద్విలీమిత మాం విద్ధి త్వమాత్మవశవర్తిదీమ్ ॥ 6

శ్రీరాముడెంతగా ఓదార్చినను అనకృత్యకయైన మైథిలీ అందులకు నిమ్మతీరినక తనవనవాసవిషయమై బర్తతో ఎలల ఇట్లు మరవెను. (1)

తనకెదుర్చిన విషువభస్మితికి సీతారేపి కంపించిపోవుచున్నదై బర్తనై తనకుగా సీమాతీకేకములేతను. (తన నాతుడే తనకు ఇట్లు హుమిగా ఉంచినా యిది) ఎనుకలేదను హింసాస్థితియు గల ఆ రఘువరుని గట్టిగా పిలిచిను. "ఓ రామ! నన్ను ఇవలనే వీడి, నీవు వనవాసమునకు వెళ్లినట్లు నా తండ్రియు, మిథిలాదీనియు ఇన జనకసహారాజునకు తెలిసినచో నా అల్లుడు ఆకారమున పురుషుడయ్యును స్వభావముచే స్త్రీ అని నిన్ను గూర్చి తలంచునోయేమో? (2-3)

ఓ రామా! నన్ను నీవెంట వనములకు గొనిపోచో రాముడు ఎలా క్షమింపడు? అని లోకులు భావించవచ్చును. అప్పుడు వారు ప్రకాశించుచున్న సూర్యునిలో ఉన్నట్లుగా రామునిలో తేజస్సులేదు - అని కలుకవచ్చును గూడ. అది వారి అజ్ఞానమునే సూచించును. అది అవ్యతమేయైనను నాకు మిగుల వాదాకగము. (4)

స్వేమ! నీవు నీమనసులో ఏదియో నితి ఏట్లుకాని బాధ పడుచున్నావు ఏమిట? నీ భయమునకు కారణమేమి? నన్నే అగ్రుండుకోరియిన్న నన్ను ఏదులక ఇంకనే కంటివెల్లగంటిరా? ఓ మహావీరా! ఏతనతల్లియైన సావిత్రి ద్యుమత్యేనునికుమారుడైన సత్యనంతునియనుగామినియైన తీతిగా నేనును నియాజులకు

న త్వహం మపహం స్యన్యం ద్రష్టేత్స త్వత్కతేన వఘః |
త్వయా రథువ! గచ్ఛేయం యథా న్యా కులపాంసవే | 7

స్వయం తు భార్యం కౌమారీం చిరమధ్యుషితాం పతిమ్ |
తైలూష ఇవ మాం రామ! పరేభ్యో దాతుమిచ్ఛసి | 8

యస్య పత్యం చ రామాత్త యథా చార్తేన వసుభ్యసే |
త్వం తస్య భవ వశ్యశ్చ విధేయశ్చ సదానవఘః | 9

న మోమనాదాయ వనం న త్వం ప్రస్తాతుమర్హసి
తపో నా యదీదాఽరణ్యం హ్యహో నా స్థ్యాత్ సహ త్వయా | 10

న చ మే భవితా త్వ త కర్మిత్ సతి పరిశ్రమః |
కృత్తతస్తవ గచ్ఛంత్యా విహారశయవేష్యవ | 11

కుశకాశశరేషీకా యే చ కంటకీనో ద్రుమాః |
తూలాజినసమస్త్రాశ్చ మార్గే మమ సహ త్వయా | 12

మహానాతనముద్ఘాతం యన్మామవకరిష్యతి |
రజో రమణ! తవ్యవ్యే పరాత్వమివ చందనమ్ | 13

భాద్యలేషు యథా శిశ్యే వనాంతే వనగోచరాః |
కుథాస్తరణతత్ప్రేషు కీం ప్యాత్ సుఖతరం తతః | 14

పత్రం మూలం ఫలం యత్ త్వమ్ అర్చం నాయదినా సహ
దాద్యప స్యమసూహృత్వ తవ్వేత్స మృతం సోపమమ్ | 15

న మాచుర్భ పీఠుష్టత్ర స్మరిష్యామి న వేక్మనః
అర్తవాన్యపథంబానా పుష్పాణి చ ఫలాని చ | 16

అరీషణాలను అని యెఱుంగును 1 పుణ్యాత్మా ఏ విధముగను
వంశమునకు అంతర్థి తెచ్చిడిదానమగాను మనమున విరంతరము
విస్తే ధ్యానించుచుండును నిన్ను తప్ప మఱియొకపురుషుని
సూక్ష్మ తలంపనే తలంపను కావున వివేరితనే వచ్చెనను. (5-7)

1 రామా! నేను నీ దర్శనత్పిన్ని నీ ఆశ్రయమున ఉన్నదావను.
యోగమునకు పైగా ఇంతవఱకును నీతో కాపురముచేయుమన్నదానను.
అట్లే నన్ను ఒక నటునివలె పగులకు ఆహ్వానింపజూతువా? (8)

1 పుణ్యభూమిసా! "మా తల్లిదండ్రులహితమువల్ల నీవు ఇతరులే
యిండి వారికి పేదలుచేయుచుండుము నావెంటి వనములకు
రావలదు - అని ఎఱుకుటకంటెను నీ నారికి విధేయుడవై ఇవల
మిండుట యుక్తముగదా! నేను నెన్ననుపరింతును. లేదా! నా
హితమునుగోరియే నా క్షేమముకోజుకే వస్తావట ఉండుమని
కోరియున్నావో నాకు ఎదుర్కొన నామూల విరుదు ఇవలనే యుండుము
లేదా! ఇంతునా ఉత్పాదించే ఏమిత్తపై ఆతని హితమువల్ల నీవు
వనములకు వెళ్లును నన్నింటి ఉద్దమమటకంటెను నీవే యివల
కంటే అయినకు అనుకూలుడవై అతనికి తోడ్పడుట మంచిదిగదా!
అప్పుడు నేనున నిర్దులరించుచుండును. (9)

ధర్మజ్ఞుడవైన నీవు ఎన్ను నీవెరిచునిదుకొనకుండా ఒంటరిగా
చనిములకు వెళ్లుట ఏమాత్రము తగదు. నేను నీనీదను తుక్కున్నకేమను
పదనామమవకేసెను కదకు ఎఱి "మనమునకైవను నేను నీవెరిచనే
మొరిచును పీయఁగుజాడంగో పనములలో ఎంచరించు మళ్ళపుడును
నాకు మార్గామసము ఏమాత్రము కలుగదు. నీతోడి విహార
శిశు నామలయించువలె ముఖముగా ఉండును. (10-11)

వనములలో ఎంచరించుచు పుట్టుక మార్గమునందుగల దర్శలు.
తొట్టుకట్టే మురిష్టమట్టులు మురిష్టపోదును మురిష్టచెట్లు పైతమొ
నీహాచర్యము వమున దూరీ, జీరకచర్యము మున్నగు వానివలె
ముఖ్యుల్లనే సూక్ష్మము అని నాకు ఏమాత్రము బాధాకరములు
కావు. (12)

ప్రాణేశ్వరా మడిగాలలకు ఉన్నెత్తుగా లేచివచ్చి పైబడిన
దుష్కములకును నేనేవియు బాచనడను. వాటిని వేను మేలైన
ఎందమలవలె ఒపింతును. (13)

నాథా! నీతోటాకి నమునాకు ఏక్రికలయల్లపై వరుండినను
అని నాకు చిత్రకంఠములతోటాడిన తల్పములకంటెను
మిక్కిలి సుఖమునే గూర్చును. (14)

స్వామీ! నీవు ప్రియముగా తెచ్చియిచ్చిన ఆకులు కండ
చూరములు ఎండ్లు మొదలగుచుబోయెను కొందెముగావైను
నమజ్జీగాగైన నాకు అవి అన్యతామృతములే వలెకావచ్చుము?
తల్లిదండ్రులను సూక్ష్మానా, ఎవనసుఖములనుగుటించిగాని
ఏన్నుడను స్మరించిన ప్రియము అకూ యుతువులలో లభించు
పుష్పములను పలముననే స్వీకరించెదను. (15-16)

న చ త్తత గత. కించిత్ ద్రష్టుమర్హసి విప్రియమ్
మత్స్యతే న చ తే శోకో న భవిష్యేమి దుర్మదా 17

య స్త్యయా నహ న స్వర్గో నిరయో యస్త్యయా వినా
ఇతి తానన్ పరాం శ్రీతిం గచ్ఛ రామ! మయా నహ 18

అథ మామేవమవ్యగ్రాం వచం వైవ వయిష్యసి
విషమద్వైవ పాప్యేమి మావళం ద్విషలాం వళమ్ 19

పత్నాదపి హి దుఃఖేన మమ నైవాస్తి జీవితమ్
ఉజ్జితాయస్త్యయా వాథా తదైవ మరణం వరమ్ 20

ఇమం హి నహితుం శోకం ముహూర్తమపి నోత్సహే
కిం పునర్దశవర్షాణి ప్రీతిచైకం చ దుఃఖితా 21

ఇతి సా శోకవంతాస్తా నిలవ్య కరుణా బహు
మృకోక వతిమాయస్తా భృశమాలింగ్య నన్యరమ్ 22

సా విధా బహుభిర్వాక్యైః ద్విగీరవ గజాంగనా
చిరసన్ధియుతం బాష్పం ముమోచాగ్నినివారణే 23

తప్యః స్పటికవంశాశం వారినంతావసంభవమ్
నేత్రాభ్యాం సరిసుప్తాన పంకజాభ్యామివోదకమ్ 24

తస్యైవానులవంద్రాథం ముంహాయుచిలోచనమ్
నర్యసవ్యత బాష్పేణ అలోద్భృతమివాంటుజమ్ 25

తా నరీష్టజ్య బాహుభ్యాం వినంజ్జామివ దుఃఖితామ్
ఉదావ నచసం రామ! పరివిత్వానయంతదా 26

న దేవి! తవ దుఃఖేన స్వర్గమవ్యభిలోచయే
న హి మేఽస్తి భయం కించిత్ వ్యయంభో నివ వర్తత 27

తవ నర్యమభిప్రాయమ్ అవిజ్ఞాయ శుభావసే
నామం న రోచమేఽరణ్యే శక్తిమానసి రక్షణే 28

వనవాసమున సేతమాత్రము ప్రతికూలముగా మనలుకొనదు. నావిమిత్తమై నీవేమియు కృపణుడవలసివచ్చియుండదు. నేను నీకు మిత్రముగను భారముకాను. నారా! నీతోగూడ అరణ్యమున నున్నను అది నాకు స్వర్గమే నీకు దూరముగా నాభివసమున నున్నను అది నాకు నరకమే. మనస్సుర్తిగా పొంతురున్న ఈ నామోలలను నమ్మి నన్ను మిక్కిలి ఆనందముతో వెంట దీసికొనిపోము (17-18)

నేను వనజీవనమునకు ఏదిభయమనా? వనవాసము. నీతో నన్ను తీసికొని వెళ్లినతో ఈ క్షణముననే ముముక్షువును త్రాగినను గాని ఎరులవలెలో మూత్రము ఉండజాలదు. (19)

వ్రేలా! విప్ర నన్ను ఇదిటనే వెదకి. చిములులకు వెళ్లినచో ఆ పిమ్మటవైనను గుర్తరమైన నీయిదొగాని కారణముగా నేను జీవించియుంచుట అసంభవము కనుక ఇప్పుడే నీయెదుటనే ప్రాణములనుదీసికొని మేలు న్నామే నీకుడ రమ్మి ఈ విధముగాను ఒక్క క్షణకాలమైనను తిరిగిజాలకు ఇవ దుర్భరము. ఇమిలో పదునాలుగు సంవత్సరములు ఎట్లు నవ్వెదలను? (20-21)

ఈ విధముగా ఆ సీతారేవి మిక్కిలి రీతముగా చాలతడవు పిలవించి, కోణుంతపుట్టు ఇతిని గాఢముగా తొలించుకొని, దిగ్గరగా వెక్కివెక్కి యేడ్చెను. (22)

విషము పూసిన బాణములచే దెబ్బకొనిన ఆడు పురుషులచే ఇంతకుముందు శ్రీరాముడు పరికిన మాటలకు సీతారేవి యొక్క మతిమెత్తచే హృదయము తీవ్రముగా గాయపడెను. అందువలన బాగుగా తరచబడిన ఆరణ్యమందే వెలువడిన అగ్నివలె, ఇంత వజ్రకును అచ్చుకొనిన దుష్కారములు అదీమరాలికునులనుండి వెల్లుబికిన దుర్భరమైనవోకకారణముగా ఆమెశ్రమలనుండి సుపించుచున్న వేడిబాష్పములు పృథిములవలె స్వర్గముల్లి ఎద్యములనుండి జాలవాడడి ఎకరందరించువులనలి పోయెను మరలెను. (23-24)

వికలములైన నేత్రములతో కోభిల్లెను. పుర్వమనాటి విందు చంద్రునివలె మనోహరముగానుండెడి ఆమెముఖము ఎంతో కారణముగా పర్వదిన వేడివలన, నీటినుండి బయటికి తీసిన పద్మమువలె ఎడిపోయెను. (25)

అంతట శ్రీరాముడు దుఃఖముచే మిశ్రమైయున్న ఆ సీతారేవిని తనకొంటిదేర్చుకొని. బాగుగా కదాల్చుచు ఆమెలో ఇష్ట ముడిచెను. 'ఓ దేవి! నీదుఃఖమునకు హేతువునో వృధముగూడ నాకు బులించుడు. సుహృదేవునివలె నేనును ఎవ్వరికిని ఏమాత్రముగా తిరుగుడను. (26-27)

ఓ సుందరీ! అరణ్యములలో ఎన్ను కాపాడుటకు నేను అర్హునియులుగా శక్తిగలవాడనే. ఇదను వనవాసవిషయమున నీ మనసులో అభీప్రాయమును ప్రార్థిగా స్వీకరింపదునె చెబుదును సుముఖతను మోపమంటిని. (28)

యత్స్పృష్టాఽపి యా పార్థం వనవాసాయ మైథిః ।
న విహతుం మయా శక్యా కీర్తిరాత్మనా యథా ॥ 29

ధర్మస్తు గణనాసోదా! వర్షిరాచరితః పురా ।
తం చాహమసన్తేఽద్య యథా సూర్యం మవర్జితా ॥ 30

న ఖల్వపాం న గచ్ఛేయం వసం జవకనందిని ।
వవసం తన్వయతి మాం పితుః పశ్యోపజ్ఞంహితమ్ ॥ 31

ఏష ధర్మస్తు మృతోఽగి! పితృహృతశ్చ వశ్యతా ।
అతశ్చ తం వ్యతిక్రమ్య వాహం వేదియమత్సహా ॥ 32

అస్యాధీనం కథం దైవం బ్రహ్మైరభిరాభ్యతే
స్వాధీనం ననుత్తిక్రమ్య మాతరం పితరం గురుమ్ ॥ 33

యత్త్రయం తత్త్రయో లోకాః పవిత్రం తత్త్వమం భువి ।
వాక్యదన్తి శుభాపాంగీ! తేనేదమభిరాభ్యతే ॥ 34

న సత్యం దానమానో వా న యజ్ఞాశ్చక్షిరక్షీణాః ।
తథా అలకవాస్పతే! యథా సేవా పీయర్షితా ॥ 35

స్వర్గో ధనం వా ఛావ్యం వా విద్యాః శుక్తాః శుఖాచి చ ।
గురువృత్త్యనురోధేన న కించిదపి దుర్లభమ్ ॥ 36

దేవగంధర్వగోతోవాన్ బ్రహ్మలోకం స్తథాఽపరాన్
ప్రాప్నువంతి మహాత్మాన్ నూతాపితృపదాయణాః ॥ 37

ఓమైథిలి! నాతోగూడ ఎన్నాసమురేయులకే భవా నిచ్చి
స్పృష్టించెనుగాబోలు. అట్లైనచో అత్మాభిమానముగలవాడు కీర్తిని
విలవాడలేనట్లు నేను నెమ్మది చెప్పింపజాలను. (29)

ఓబ్రాహ్మగీ! సతీసమేతముగా వసములయందు నివసించుట
ప్రాచీనులైన రాజర్షులును పాటించినట్టి ధర్మమే ఆ ధర్మమును
అనుసరించి. నేనును నీతోగూడ వనవాసమును నడిపెదను.
మనశ్చత మాయ్యనివత నీవు నన్ను అనుసరింపఁడు. (30)

ఓశానక! మాతల్లియొక్క సత్యవాక్యవిపాలనమే నన్ను
అదవునకు నడపుచున్నది. కనుక నేను వనవాసమునకు వెళ్ళకుండుట
యనునది ఎట్టి పర్వము. తాను పండవమేగాడు. ఇల్లియే తీరింపను
ఓమందరీ! తల్లిదండ్రులను విడదొడిగి వారితో జూరను
పాలించుటయే వాధర్మము. అందునల వాదించిలో ప్రాణములున్నంత
వెలుతును ఆ ధర్మమును ఆత్మక్రమింపను. (31 32)

నత్యక్తైస్సర్వభూవులై ఎదుటకున్న తల్లిదండ్రులకు, గురువును
కొరవే ఎదుటలేని వైషమ్యము ఏర్పరీతుల ఆరాధించుట ఎట్లు?
అనిగా నుండు. ఇవలదని దైవమును ఏర్పరీతుల ఆరాధించుటకంటెను
ప్రత్యక్షదైస్సర్వభూవులైన మాతాపితరులను, గురువును సేవించుట
యుక్తముగా రా లెట్లు కేరవలవలన భగవంతుడుగూడ
నినప్పుడగును. (33)

తల్లియొ తల్లిదయ, గురువునకు మొగ్గును పుల్లకములకును
ప్రతినిధులు, నీరికి శ్రుతులును దనర్పించు ముల్లకములతో నెనున్
దేవతలను ఆరాధించిన ఫలములు లభించును. ఈ త్రయముతో
ఈ మువ్వరితో సరియగులది. పవిత్రమైనది మతయొకటి
ఈ లోకమున లేనలేదు. ఈ త్రయ (మువ్వరి సేవ పవిత్రము)¹⁾
అనిగా సంసారబాధాపివారికమ్మ. కనుక మాతాపితృ గురువులను
ఆరాధించుటయే సేవసర్వముయే. ఉత్తమోత్తమ పర్యము. (34)

మాతాపితృపేరలు మిక్కిలి హితకరములు. అవంతశుభ
ఫలప్రదములు. అంతేగాదు ఇవలొక సుఖమునగాక అవి
పరలోకభాగములనుపైతము సమకూర్చును. సత్యపాలనము,
దానమానములు, భూరిదక్షిణలతోగూడిన యజ్ఞాచరణములు
మొదలగువాటిఫలములుగూడ వాటికి పొటిరావు. (35)

మాతాపితృగురువులను సేవించువారికిని వారిని పర్యాయితతో
అనునెరించువారికిని ధనదావ్యసములు, వేధవిద్యలు, వృత్తులు,
పిచ్చుసంఘములు, కడకు వ్యర్థలాభములును కడతలామలకములు.
కనుక అట్టివారికి ప్రాప్తించని లాభమెలేయుండవు. (36)

బృహదీక్షతో నిరంతరము మాతాపితృసేవానిరతులైన మానవులు
కనుముగా దేవలోకమును, గందర్వలోకమును, గోలోకమును,
సత్యలోకమును, తదితర క. లోకములను సొందుదును. (37)

1) మి = మహాలయంకరమైన సంపాదము. త్రయతే = రక్షించునది. పవిత్రము = ఎవరినది అనిగా సంసారభయమునుండి. దాన
లాభముండి రక్షించునది. పవిత్రత్రయమోభయ అనునది ప్రామాణిక పదము.

న మాం కిలా యథా శాస్త్రే సత్యధర్మపథే స్థితః |
 తథా వర్తితుమిచ్ఛామి న హి ధర్మః సనాతనః | 38
 మమ వన్యామలిస్సీతే! త్వం వేతుం దండకావనమ్ |
 వసిష్యేషిలి సా త్వం మామ్ అమయాయం మవిశ్మితా | 39
 సా హి వృష్ణోఽనవద్యాంగి! వనాయ ముదిరేక్షణీ |
 అమగచ్ఛవ్య మాం భీరు! వసాధర్మచరీ భవ | 40
 వర్మథా సద్భవం నీతే! మమ వ్యవ్య కులవ్య చ |
 వ్యవసాయమ్ అవిశ్రాంతా శాంతే! త్వమతశోభవమ్ | 41
 ఆరభన్వ తుభశోణి! వసవానక్షమాః క్రియాః |
 వేదావం త్వదృతే నీతే! వృద్ధోఽపి మమ రోచతే | 42
 బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ రత్నాని భిక్షుజేభ్యశ్చ భోజనమ్ |
 దేహి వాశంసమావేభ్య! సంత్వరన్వ చ మా చిరమ్ | 43
 భూషణాని మహర్థాణి వరవస్త్రాణి యాని చ |
 రమణీయాశ్చ యే శేలితే క్షీడాల్పాచ్ఛాప్యసమ్మతా | 44
 శయనీయాని యావాని మమ చాహ్లాని యాని చ |
 దేహి స్వభూత్యవధన్వ బ్రాహ్మణానామ్ ఆనంతరమ్ | 45
 అనుకూలం తు సా ధర్మ భారా! గమగమాత్మనః |
 క్షీరం ప్రముడితా తేనీ వాతుమేహోపపత్తమ్ | 46
 తతః ప్రహృష్టా ప్రతిపూర్ణమావసా
 యశస్వినీ భర్తురవేక్ష్య భాషితమ్ |
 దవాని రత్నాని చ వాతుమంగవా
 ప్రచక్షమే దర్మభూతాం మనస్వినీ | 47

కథ్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదిశావ్యే అయోధ్యాకాండే త్రింశస్తకః (30)
 వాల్మీకిమహర్షినిరవతయై అదిశావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ముప్పదీయపద్యము అచ్చము

-- * * * --

31. ముప్పదియొకటవసర్గము

పీఠిక - మనులకు నత్తులు అనునతినిష్ఠను అని లక్ష్మణుడు శ్రీరాముని స్తోత్రంయుట - విజ్ఞకేకు శ్రీరాముడు అందులకు
 అన మతులకు - అచ్చ నూనినదై లక్ష్మణుడు వసిష్ఠనిత్యశ్రమముననున్న దీప్యాయురములను తీసికొనివచ్చుట.
 వీసం కుత్సా య పంపాదం లక్ష్మణః పూర్వమాగతః |
 బాష్పవర్షాకులముఖః శోకం సోధుమశక్కువన్ | 1

సత్య ధర్మము వర్మచర్తమును ఎని మోతొందియున్న
 యాతేనామకారము నేను ప్రసక్తింతును అని సర్వోత్తమమైన
 (విరించుగా అచ్చుచున్న) ధర్మిచారము నేనా (38)
 క్షీణితా! నీమహిమలోని అంతుల మును గని నిలువనందుక
 నిన్ను నావెంట దండకారణ్యమెల్లకు నొసకొవులకు వీడ్చ
 వదికుంటిని ఇప్పుడు నీవు నాతో పిరి వేయినను నీతోనాడి
 నేను వసవా ముడేముడును అని అబద్ధము కావెటవచ్చును
 దండకామరాద్వైముడికి కలుగూలే నీవు నాతో వసములో
 గడుపుచుకై అస్మిదలిమిగాన నావెంట రమ్మ క్షీణితా! నిన్ను
 అమరించుచు అవధితాద్యములను వెళ్ళుచుండుము (39-40)
 క్షీణితా! నీలా! నీవు నాతో వసమునకు పచ్చిలక్ష్మి తీసికొని
 ద్విధసిద్ధమును మన ఉభయవంశములకును అస్తిపథములుగా
 లోనట్టిది క్షీణితా! వసవా ప్రయోగామునకు ముగియగా
 అవసరించెలని చాచి, కియిచ్చి సారించువును యథాస్థియగా
 నీవు నావెంటలెవచో నామ నాక నాకు కుచించు (41-42)
 క్షీణితా! బ్రాహ్మణేత్యులకు రత్నాభిగాని లవ నానము
 వేయుము లక్ష్మణ! నీ మహిమను అన్వహించెలతో అత్యున్న
 కావెంపును త్వరపడుము, అలసించుము (43)
 క్షీణితా! మనవిక్షణికి నలసించింపవలె క్షీణితా! నిలువైన
 భోజన అమూల్యమునకు అట్లునీలంబరములను వెంట
 ఎరిగములతో పీర్చితిమి క్షీణితా! నీవేదావదికములను
 ఎంచుములను, అట్లుములను, వాచినములను ఇంకమె
 లవిరదములను నెవనూను నుపాధులకు అంబుల పిచ్చుని
 వాచానిలనులకు ఇస్తోయిము (44-45)
 అంతకు నీలా! నీ తనవనశ్రమనమునకు లభ్య అనుకూలుకై
 మున్నట్లు తెలిసికొని, పంతయు ఎంతవించెను తెంటనే ఆమె
 చావ్యమునకు పోయింపెను వాగికిని ఆ నీలా! నీ పథయోగ్య
 అమోచింపింపులకు ఎంతయుతో మగుల పొంగిపోయినదై
 భవరాశ్యములను, చిత్త వాసులను వార్మకులకు నిండుచునను లో
 జనంగిపొగెను (46-47)

కౌశల్యవేష స్థామములకి శ్రీరాముని న్నందించియున్న
 లక్ష్మణుడు శ్రీరాములగువాడమగు పూర్వకాని రాములు తన
 యుద్ధరేఖ వనములకు వెళ్ళుటయొక్కను మీరి శివ్యాకులకును

న హైతుశ్చరణో గాఢం విపీడ్య రఘునందనః ।
సీతామువాచాతియశా రాఘవం చ మహావ్రతమ్ ॥ 2

యది గంతుం భృతా బుద్ధిః పనం మృగగణాయతమ్ ।
అపాం త్యానుగమిష్యామి వనమగ్రే ధనుర్ధరః ॥ 3

మయా సమేతోఽరణ్యాని బహూని విచరిష్యసే ।
వక్ష్యభిర్మృగయాభైశ్చ సంఘస్థాని వసుంతతః ॥ 4

వ దేవతోక్తాక్రమణం సామరత్వమపాం పృథే ।
ఉత్సర్వం వాపి తోకావాం కామయే న త్వయా విదాః ॥ 5

ఏనం బ్రువాణః సౌమిత్రః పవవాసాయ విశ్చితః ।
రామేణ బహుభిస్సాంతైః నిపథ్యః పువరబ్రువేత్ ॥ 6

అనుజ్ఞాతశ్చ భవతా పూర్వమేవ యదస్యహమ్ ।
కిమిదానీం పురతదం క్రియతే మద్భివాచణమ్ ॥ 7

యదర్థం ప్రతిషేధో మే క్రియతే గంతుమిచ్ఛతః ।
ఏతదిచ్ఛామి విజ్ఞాతం సంశయోఽయం మమభవః ॥ 8

తతోఽబ్రవీవృహతేజా రామో లక్ష్మణమగ్రతః ।
స్తేతం ప్రాగ్గామినం ఏనం యావమానం క్షితాంజలిమ్ ॥ 9

స్మిగ్రో ధర్మరతో ఏనః సతతం సత్పథే క్షితః ।
క్రియః ప్రాణసమో వశ్యో క్రాతా చాపి పథా చ మే ॥ 10

మయాఽద్య సహ సౌమిత్ర! త్వయి గచ్ఛతి ఉద్యమమ్ ।
కో భజిష్యతి కౌసల్యాం మమిత్రాం నా యశస్వివీమ్ ॥ 11

అభివర్తతి కామైర్యః పర్జన్యః పృథివీమివ ।
న కామపాశపర్యస్తా మహాలేజా మహాపతిః ॥ 12

సా హి రాజ్యమిదం ప్రాప్య స్వకప్యాశ్రవతేస్తుతా ।
దుఃఖితావాం సవత్సీనాం న కరిష్యతి శోభనమ్ ॥ 13

న న్యరీష్యతి కౌసల్యాం మమిత్రాం చ మదూఖితామ్ ।
భరతో రాజ్యమాసాద్య కైకేయ్యాం పర్యవస్థితః ॥ 14

లోనయ్యెను. అతడు (లక్ష్మణుడు) అ దుఃఖమునకు అట్లుకొని
లేనివాడై అన్నయగు శ్రీరాముని పాదములపై నొలచు ఏమృత
ఉతడు సీతాదేవిని ప్రార్థించి, వనవాసవ్రతదీక్షను వహించియున్న
రాఘవుని ప్రాప్తిని విగాజేసికొనుటకై ఇట్లు నుడివెను. (1-2)

"అగ్రా వాంఛ్యములతో, ఏనుగులగుంపులతో సింహములతో
ఇనములకు వెళ్లుటకే నీవు నిశ్చయించుకొనియున్నవో నేనును
సీతో సత్వేదమ నువాచించుటకు ఉత్సలకూతరితో, దుష్టముగ
నమూనాముల రజశులతో సతీధ్వనించుచుండెడి పువారణ్యముల
యందు నేను భనుస్సును చేతుబట్టి పాదరాసుడనై, మీ వెంట
నడుచుచుండగా అంతటను మీరు పరివర్తించినట్లున (3-4)

స్వామీ సేవెంట ఉండి నన్ను సేవించుభాగ్యమునకు మీరేమైనచో
ప్రలోకాభివర్త్యము లభించినను నాకు అక్కట లేదు. ఉపవమిరణ
రాహిత్యమునుగూడ నేను కోరుకొనను అంతేగాదు పరమవద
ప్రాప్తినిపైతము నేను వాంఛించను." (5)

అచ్చతోబాడి వనవాసమునకు వెళ్లుటకు నిశ్చయించికొనినవాడై
లక్ష్మణుడు ఇట్లు పలికినా క్రితమును అనుచుండలదిగా పునః అతనిని
వారించువాడెను అన్నాడు. లక్ష్మణుడు మరల ఇట్లుపలికినను. (6)

"ఇట్లుయ్యా! ఇద్దరూ వ్రాసినారు. ఇదను నీకు తోచుగానె యిదియు
ఇంతసేమండే నన్ను అపవదించియొనరించుదా! ఇప్పుడేపదముగా
నన్ను వికారించుటకు కారణమేమి? నాపలిన ఏదైనా పాప అంరాభిము
పరిగినదా? నీవెంట నాతోబుడిచి నన్ను ఏల విసిరింపుచున్నావు?
తేజుకోరుచున్నాన నాకుతో తెల్పుము. మిత్రుడు ఏమైన లక్ష్మణుడు
ఏమటనిలిచి, కృతాజులయై 'సోదరా వనములలో సేవూప భాగమున
విందుచుండి' అనితో ఎందుకు ఇనుముతంపులు - అని ప్రార్థించుచుండగా
అతనితో మహా పరాక్రమగరియుగ శ్రీరాముడు ఇట్లు జటిలెను. (7-9)

"లక్ష్మణా! నా తమ్ముడనైన నీవు మొత్తని స్వభావముగల
వాడవు. దర్శనీవరయిడవు. నిరంతరము సన్మార్గమున ప్రవర్తించు
వాడవు. నాకు ప్రాణములవలె ప్రీతిపాత్రుడవు. నాకుదవు. నైగా
నా అశ్వులను పాలించుచు నా జరీవముతోనుండువాడవు. నీ పాపిత్రి ఏమి
నానందు వనములకు ఎచ్చిపోతే మిత్రమేత్తని హృదయముగల
కౌసల్యావారన అట్లే నుపప్రదేమి ఇచ్చ సేవించుచుండు వారివను"
మిక్కిలి తేజశ్శాలినియైన ఏవారాజు పదునదేవుడు బూపనె నిన్కొనుట
మొనమునట్లుగా ప్రాంకోల్పించు అదేమిత్తడేకేకాడు. అట్టి అ మహారాజు
సన్నితము కైకేయికి ఇచ్చి వనములకు వెళ్ళుకే అది ఇతరులొనర్చాడు
అకలిపియున్నైన అ కైకేయియు రాజ్యాధికారియును కేతుట్ట దుఃఖములకు
లోనయించు నుతులక్షణములను ఎట్టించుకొనదు. (10-13)

కైకేయిచలువలన యువరాజైన భరతుడు కౌసల్యా
సుమిత్రామాతల కష్టములనుగూర్చి తలంపకపోవచ్చును కనుక
1. లక్ష్మణా! నీవు రాజామగ్ననామున పాలిగాన. దీక్ష స్వయంపంగా

తానూర్వం వ్యయమేవేహ రాజానుగ్రహణేన వా ।
సామిత్రే! భర కౌసల్యామ్ ఉక్తమర్థమిమం చర । 15

నివం మమ చ తే భక్తేః భవిష్యతి సుదర్శితా
భర్తృజ్ఞ సుమపూజాయాం భర్తృశ్చాప్యయతో మహాన్ । 16

నివం కురుష్య సామిత్రే! మత్కుతో దఘనంధనా ।
అస్మాభిర్విశ్రహణాయా మాతుర్ద్వేన భవేత్ సుఖమ్ । 17

నివముక్షస్తు రామేణ లక్ష్మణ శ్శక్త్యయా గిరా ।
స్వయవచ లరా రామం వాక్యభో వాక్యకోవిదిమ్ । 18

లగైవ తేజసా వీర భరతః పూజయిష్యతి ।
కౌసల్యాం త మమిత్రాం చ ప్రయతో నాత్ర సంశయః । 19

కౌసల్యా విభృయాదార్యా సహస్రమపి మద్విభాన్
యస్యాః సహస్రం గ్రామాణాం నంభాస్సమపజీవినాన్ । 20

తదాత్మభరణే చైవ మమ మాతుర్వైవ చ ।
పర్యాప్తా మద్విధానాం చ భరణాయ యశస్వినీ । 21

కురుష్య మామమచటం వైభవ్యం నేహ విద్యతే
కృతార్థోహం భవిష్యామి తవచార్థః ప్రకల్పతే । 22

భమరాదాయ నశరం భదిత్రపటకాధరః
అగ్రతస్తే గమిష్యామి వంధానమనుదర్భయన్ । 23

అహరిష్యామి తే శిశ్యం మూలాని చ ఫలాని చ ।
వన్యాని యాని చావ్యాని స్వాహారాణి తపస్వినామ్ । 24

దాస పూజ్యుడాలిని తల్లి కౌసల్యముక్కు మమిత్రామాతయొక్క
చరిత్ర విలస మోరుమందుము ఈ నా సహలవి పోలింపుము.
ఓ లక్ష్మణా! నేను చెప్పిన ప్రకారము అచరించినచో నాయెడ మీకు
గల భక్తిశక్తులు వెల్లడియగును. అంతేగాక తల్లిదండ్రులను
శ్రవించుట యవెడి సాతతేని ఒక మహాధర్మమును అచరించిన
వాడవును అగుదుము (14-16)

రఘువంశజుడైన ఓ లక్ష్మణా! మీవడిన సేతాదేవియు,
నేనును మారములచో మోయడటాలు కారణముగా
యశిరులాలైన కౌసల్యమాతకు సుఖము ఎట్లు కల్గును?
కావున నేవు మాకు మాటుగా ఇచ్చటనేయుండ నేను
చెప్పినరీతిగా ఆమెను పెవింపుము. (17)

శ్రీరాముడు ఎట్లు పరీక్షిత పీష్మట మాటకొనిన లక్ష్మణుడు
మాటలంతర్థమును గుర్తించగల పని అన్నతో వ్యధుమదుడముగా
ఇట్లు సుడివెను. (18)

"ఓ మహావీరా! తేజఃప్రభావముచే భరతుడుగూడ సేవశక్తి
కౌసల్యమాతను, తల్లి సుమిత్రాదేవిని భక్తిశక్తులతో పెవింపగలడు.
ఇందులకు సంశయాములేదు. (19)

కౌసల్యమాతను అశ్రియించిన వారిని పోషించుటకై
అమెలడినములో వేయి గ్రామములు ఉన్నవి. కనుక అమె
నానందివారిని వేయింభ్యలో పోషించగలడు. అందులన
దానధర్మములతో నాపికిక్కిన తల్లి కౌసల్యాదేవి తనమతాను
పోషించుకొనుటయేగాక మాతల్లిని, ఇంకను పెక్కుమందిని
పోషింపగల ఎమర్మిరాలు. (20-21)

అన్నా! నీఅనుచరునిగా వనవాసమునకు నన్ను అనుమతించుము.
నన్ను వీరెంటగనిపోవుట ఏమాత్రము భర్మనిరుద్ధముగాదు. మీకు
ఎట్టి సుముఖ్య లక్షణం ఇయ్యాలాదులను తెప్పించుకొనుట
ఆ విధముగా మీ వనవాసము సుఖముగా సాగును. (మీకు
సేవలోనర్చుచు) నేను కృతార్థుడనగుదును. (22)

స్వామి! భమరాణములను వరించి, పలుకుచు, చిన్న
గంపను తీసికొని దారియావుడు మీ మందు బోయిన సడను
చుండును. 1) పయమజీవనమును కౌసల్యింపును తాపియలకును.
వనవాసం కను అనుచు కందములంబయింప వనములలో
లభించుఇతరముల్లెన ఆహారపదార్థములను అవట మీకు

1) త్వష్టోర్మిమయః అని అర్థశ్రీ అనగా అప్పు తండ్రితో ఎమాయడు. కొవున పిల్లలుట్లుడైన శ్రీరాముని పెవింపుట తనధర్మమని
లక్ష్మణుడు భావించెను. అతడు ఆ విధముగా తనజన్మను సాక్షాదము వేసికొనదలచెను. కనుక లక్ష్మణుడు అభ్యర్థించుటయు,
రాముడు అందులకు అనుమతించుటయు తర్కనస్మృతమే

2) కూరవ్వుగాదీకాథలను వివరించుచుకై భమరాణములు కందములములను శ్రవ్య తీయుటకును, దారిని ఎరిచేయుటకును
ఎలుగు, గంప కుయొక్కుటలగును.

భవాంస్తు సహ వైదేహ్య గిరిసానుషు కంస్యతే,
అహం సర్వం కరిష్యామి తాగ్రతః స్యసతత్త తే | 25

రామస్త్యనేన వాక్యేన ముషీతః ప్రత్యువాచ తమ్
వైభావిస్తాచ్యస్త్య సోమిత్రో నర్తమేన మహాబలనమ్ | 26

యే చ వాక్యోదయో దివ్యే మహాత్మా వదుణః స్వయమ్
జనకస్య మహాయజ్ఞే భనుషీ తాద్రవల్లానే | 27

అభేద్యే కవచే దివ్యే తూణీ చాక్షయసాయకా,
అదిత్యవిమలా చోభా ఇదౌ హేమసరిష్కృతౌ | 28

సత్కృత్య నిహితం సర్వమే వితవాచార్యసత్కృతమ్,
స త్యమాయుధమాదాయ క్షీనమాశ్రమం లక్ష్మణ! | 29

స సుహృద్భవమానుంత్య వరవాసాయ నిశ్చితః
ఇక్ష్వాకుగురుమానుంత్య జగ్రాహాయుధముత్తమమ్ | 30

తద్దివ్యం హాళాహ్వలః సత్కృతం మాల్యభాషితమ్,
రామాయ దర్శయమాస తామిత్రో నర్తమాయుధమ్ | 31

త ముదావాత్మివాన్ రామః సీత్యా లక్ష్మణమాగతమ్,
కాథే త్యమాగతః సౌమ్య! కాంక్షేతే మమ లక్ష్మణ! | 32

అహం ప్రదాతుమిచ్ఛామి యదీదం మానుకం ధవమ్,
వ్రాహ్మణోభ్యస్త్రసస్యేభ్యః త్వయా సహ వరంతపి | 33

ససంతిహ ద్విధం భక్త్యా గురుషు ద్విజసత్రుభాః,
తేషామపి చ మే భూయః కర్వేషాం హోతవీనామ్ | 34

వసిష్ఠపుత్రం తు మమిజ్ఞమాభ్యం
త్యమానయామి ప్రవరం ద్విజానామ్
అధిప్రయాప్యామి వనం సమస్తాన్
అభ్యర్చ్య శిష్టాన్ అపరాన్ ద్విజాతీన్ | 35

అమకూర్షుః సంతాపం వదితేదమి | 25
ఎన్ద్రకపాపవృత్తిలంఘనం సంవరణమగ్ర దుషు, మేల్కాన
యోగస్తానాదును నివారించుచున్నప్పుడును (అన్యకా
నిర్వాచనస్థితియందును) మీకు సకలసంరక్షణములను
చేయుచుందును. | (23-25)

అక్షుణ్డుడు పలికిన ఈ మాటలకు సుసన్నిహిత శ్రీరాముడు
అతనితో ఇట్లు పలికినది "ఓ సీత్రో నీవు వెళ్లి సుమిత్రామాత
మొదలగు బ్రాహ్మణులకు నీవనవాని ప్రయోగాలను గూర్చి
తెచ్చి, వారి ఆహ్వాదమును ఒకయును | (26)

ఓశామిత్రో చూడెడి కారికీ చియములు కొల్పోక రెండు దివ్య
వసులులను శత్రువులకు మిచ్చేద్దముల్లెన రెండు కవచములను
అక్షుణ్డునిభివ బాగావలయుగః రెండు తూణీశములను, భంగు
పడులతో నున్నాడు బాహుళస్సుతో వెలసిల్లెడి రెండు ఐదములను,
మహానుభావుడైన వరుణుడు జనకుని మహాయజ్ఞ నిమిత్తమున
మీకు ఇహింపించెను. పూజార్హుడై అవి మత్స్యమహర్షిమందిరమున
ఉంచబడినవి ఓ లక్ష్మణా! ఆ ఆయుధములను అన్వీరించి దీక్షించి
త్యరగా కవచాకీ విచ్చేయును. | (27-29)

కవితార్కామృతమునకు సర్వవిశ్వాద్భుత శక్త్యనుభవ తన
సుహృద్భవలనుకీ అహంకములనులడసినది, ఇక్ష్వాకులకు నదులైన
వశిష్ఠసోదాసులతో ఉత్తమములైన అవధి అయోధములను
గుర్కులనెనులతో ప్రాంబెనె పిమ్మట దత్తమగజమొకరైన
లక్ష్మణస్వామి సవ్యాలంకా శోభలతో రాజపుజలసిందికాని ఆ
దివ్యయుధములను అన్వీరించి సేనాకాని వచ్చి శ్రీరామునకు
చూపించెను | (30-31)

అంతట బుద్ధిగాలియైన శ్రీరాముడు అనకడకు విచ్చేసిన ఆ
లక్ష్మణునితో సంవోముగా ఇట్లు పలికినది. "శాన్త్యుపదేశం
లక్ష్మణా! భిలో నేను అనుకంశరహితగా సకలముతో నీవు
ఇంటికి తిరిగివీడ్చి, ఏగాదకా నాడలగ్న ఈ దరమసంతయిను
సీతాబడి తొమ్మిదవచ్చి" పూజార్హులకు ఇచ్చి
వేదలంఘనమును, యజుల యుద్ధ గాత్రై న విక్కిశక్తులు, శత్రు
సత్యము కారిన సేవించెడి బ్రాహ్మణశిష్యులను, ఇంకను వన్ను
అశ్రయించుకొనెయున్న వారందరికినీ ఈ సుందను
హరిమయ్య గొరుచున్నాను | (32-34)

ఓ సీత్రో వ్రాహ్మణోత్తములతో సముఖుడును, వసిష్ఠమహర్షి
పుత్రిడును, వాక్యములను విని యుత్తని, శిష్యారాసంఘములైన
కలిరహస్యాదులను తోడ్కొని రమ్ము వేను వారందరినీ

ఇత్యాదే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకత్రింశస్సర్గః (31)

వారీ కవితార్కామృతమింతయు అదికావ్యమైన శ్రీ రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ముగిచియేయుచున్నది సవస్తామ

32. ముప్పదిరెండవసర్గము

శ్రీరాముడు వసేష్ఠునికుమారుడైన నుయ్యజ్ఞునికుమారుడు. ఇతరబ్రాహ్మణకోత్తములకును సంతృప్తికరముగా

కానుకలనొసంగుట - గర్వనంశమువాడైన బ్రహ్మనుకు కోరుకొనిన రీతిగా గోపంపడము కాదు.

తపశ్శాసనమాట్టాయ భ్రాతః శుభతరం శ్రియమ్
గత్యా న ప్రవివేశాశు నుయ్యజ్ఞస్య వివేశవమ్ | 1

తం విప్రమగ్న్యగారస్తం వందిత్యా అక్ష్యకోఽపిత్.
వశేఽభ్యాగచ్ఛ వశ్య త్వం వేశ్య ముప్పరూపిణః | 2

తతస్సంధ్యాముపాస్యాశు గత్యా పౌమిత్రేణా నహ
జస్తం తత్ ప్రావిశ జ్ఞజ్ఞాన్య రమ్భం రామవివేశవమ్ | 3

తమాగతం వేదవిదం ప్రాంజలిః సీతయా నహ.
నుయ్యజ్ఞమభిచక్రాశు తాభువోఽగ్నిమివాధీతమ్ | 4

జాతమాసమయ్యుక్త్యైః అంగదైః కుండలైశ్చుక్త్యైః
నహేనుమాత్రైర్మణిభిః కేయూరైర్వలయైరిపి | 5

అయ్యై రత్నైర్భవతిభిః కాకుత్స్థః వైత్యవ్రాజయత్.
నుయ్యజ్ఞం న తదోవాచ రామః సీతావ్రచోదితః | 6

హారం చ హేమమాలం చ భార్యాయై పౌష్య హారయ
రకవాం చాభువా సీతా దాతుమిచ్ఛతి తే శశే | 7

అంగదాని వివిత్రాణి కేయూరాణి శుభాని చ.
ప్రయచ్ఛతి శశే తుభ్యం భార్యాయై గచ్ఛతి ననమ్ | 8

సర్వంకమగ్ర్యాస్తరణం నానారత్నవిభూషితమ్.
తమపీడ్మతి వైవేహీ ప్రతిష్ఠాపయితుం త్వయి | 9

నాగ్నిత్రుంజమో నామ మాతుతోఽయం దదౌ మమ.
తం తే గజవహస్రేణ దదామి ద్విజవత్తమ | 10

ఇయ్యక్షన్మహి రామేణ నుయ్యజ్ఞః ప్రతిగ్రహ్యా తత్
రామలక్ష్మణసీతానాం ప్రయుయోజాశిషిత్వుభాః | 11

అంతట లక్ష్మణుడు శుభపరిచైన. ఆస్త్రియైన ఆవేశమును ప్రేమముగా శరణపరిచి, వెంటనే బయలుదేరి సురుషత్త్వమైన నుయ్యజ్ఞునిమందిరమున ప్రవేశించెను. (1)

ఆ సమయమున విప్రవేదమైన నుయ్యజ్ఞుడు అగ్నిశాలయందు యేమిడియుండిను. లక్ష్మణుడు ఆయనకు ప్రణామార్థి ఇట్లు వచించెను "విప్రమా ఇతరులకు ఆపాద్యమైన కార్యములను ఆచరించునట్టి శ్రీరామయ్యడిని దర్శించుటకై ఆయన యంటికి వెళ్లవలెను. దమ్ము. (2)

ఏమిట నుయ్యజ్ఞుడి మా హాస్యాకంఠోపాసారి కృత్యములను మిగింపుకొని, వెంటనే లక్ష్మణునతో బయలుదేరి, లక్ష్మణ నలయస్థి, మనోహరమైన శ్రీరాముని తిలకమునకు విధే సెను. (3)

అనంతరము విచ్చేసిని వేదజ్ఞుడైన నుయ్యజ్ఞునకు శ్రీరాముడు సీతానహితముకై ఎక్కడో, అంజలిఘటించి ఆయనను ముఖాసీనుని గావించెను. శిష్టుడు అతడు ఆమునీసుతునికి అర్చనానమిలపలి పూజలని చెప్పి, జంకారముతో చేయబడిన దండకంజి ముగియ చక్కనికండలములను సువర్ణమాలత్రయవ కూర్చబడిన మణుల హారములను, భుజకీర్మలను, చేతికియేడుమలను కంకను నానావిధములగు రత్నములను సమర్పించి మహాశాసన సత్కరింపెను. సీతాని సీతాదేవి ప్రార్థనామిత అయిదామిట ఆయనతో స్పృశుడియెను. (4-6)

"విద్యలహాధయును గల ఓ మిత్రమా! సీతాదేవి నాకంట వనములను ఎదులు కెలుకెన్నది. ఈ సందర్భమును వినినా రించుకొని, ఆమె నివర్తకకృతకై హారమును, కంకారకణమును ఒడ్డాణమును ఇయ్యమిచ్చుది. ఇంకను ఆమె కొజలై దండకడియములను, చక్కని శిల్పముగల అందమైన కేయూరములను, నమర్చింపనున్నది. వాటిని స్వీకరింపుము. మితయు వివిధములగు రత్నములతో అలంకృతమై, చక్కని వస్త్రముతో కప్పుబడిన పామ్మను మా జానకి మీకు ప్రదానము చేయుచున్నది. సావరముగా గ్రహింపుము. (7-9)

ఓ భ్రాహ్మణోత్తమా! మా మేనమాకు 'త్రుంజయము' అను ఒక మహాగణమును నాకు ఇచ్చియుండిను. దానిని దానోపాటు ఇంకను వేయి బంగారువాణిములను నిలి సమర్పించుమన్నాము. స్వీకరింపుము. (10)

శ్రీరాముడు ఇట్లు చెప్పినరీతిగముగా సమర్పించిన కావలెనను నాగముగా అప్పగించిన శీత్రుంజయమును స్వీకరించి నుయ్యజ్ఞుడు ల సీతారామలక్ష్మణులకు శుభాకాంక్షలను ఒనగెను. (11)

అథ హతరమిన్ద్రం నీయం చాను ప్రేయంవదః
పామిత్రం తమవాచేదం అహ్నావ త్రిదశేత్తరమ్ 12

అగస్త్యం శౌశికం చైవ తామ్రభౌ బ్రాహ్మణోత్తమౌ
అర్భుమాన మరాయ పామిత్రే రత్నైర్వన్యమిహంబుభిః 13

తద్యయన్య మహాబాహౌ గోనహస్తైశ్చ మానవ
మనర్జై రజల్మైశ్చైవ మణిభిశ్చ మహాధవైః 14

కౌసల్యాం చ య ఆశీర్భిః భక్తః పర్యవేత్తతః
అచార్యః తైత్తిరీయాణామ్ అభిమావశ్చ వేదవిత్ 15

తస్య యావం ప చాపిశ్చ పామిత్రే సంప్రదాపయః
కౌశీయాని చ పస్త్రాణి యావత్ తుష్యతి స ద్విజః 16

మారచిత్రరథశ్చార్కః సచివస్సచిరోపేతః
లోషణ్ముసం మహద్భైశ్చ రత్నైర్వస్త్రైర్వస్త్రధా 17

నళికాభిశ్చ సర్పాభిః గవాం దశశతేన చ
యే వేషే కళకాలాపా జహాహ్ దండమాణవాః 18

నిత్యప్రౌఢాఃశీంత్వాన్ వాన్యన్ భర్తంఠి కింవన
అంసా ప్రౌఢుకామౌశ్చ మహలా చాపి సమ్మతాః
లేషామశీలియావాని రత్నస్థాన్వాని దాపయ 19

శాలివాహనహస్తం చ ద్వే శతే భద్రకాంస్తథా
వ్యంజవార్థం చ పామిత్రే గోనహస్తముపాకురు 20

మేఘతీవాం మహానంభుః కౌసల్యాం వముచస్థితః
తేషాం సహస్రం పామిత్రే ప్రత్యేకం సంప్రదాపయ 21

అంబా యథా ద్ర పా మదేత్ కౌసల్యా మమ దక్షిణామ్
తథా క్విణాతీన్ మన్వంస్తాన్ లక్ష్మణార్చయ పర్యథః 22

తత స్స పురుషవ్యాఘ్రః తద్దనం లక్ష్మణః స్వయమ్
యథోక్తం బ్రాహ్మణేంద్రాణామ్ అథదాదృషత్ యథా 23

అథాఽబ్రవీద్భాష్టకలాన్ తస్మత్ శౌచజీవినః
ప నదాయ జహుద్రన్యమ్ ఏకైకప్రౌఢజీవనమ్ 24

కౌసల్యం శౌశికం చైవ తామ్రభౌ బ్రాహ్మణోత్తమౌ
అర్భుమాన మరాయ పామిత్రే రత్నైర్వన్యమిహంబుభిః 12

అగస్త్యం శౌశికం చైవ తామ్రభౌ బ్రాహ్మణోత్తమౌ
అర్భుమాన మరాయ పామిత్రే రత్నైర్వన్యమిహంబుభిః 13-14

యేషాన్యమిహంబుభిః తైత్తిరీయాణామిహంబుభిః
అచార్యం శౌశికం చైవ తామ్రభౌ బ్రాహ్మణోత్తమౌ
అర్భుమాన మరాయ పామిత్రే రత్నైర్వన్యమిహంబుభిః 15-16

యేషాన్యమిహంబుభిః తైత్తిరీయాణామిహంబుభిః
అచార్యం శౌశికం చైవ తామ్రభౌ బ్రాహ్మణోత్తమౌ
అర్భుమాన మరాయ పామిత్రే రత్నైర్వన్యమిహంబుభిః 17

కౌశీయాని చ పస్త్రాణి యావత్ తుష్యతి స ద్విజః
నిత్యప్రౌఢాఃశీంత్వాన్ వాన్యన్ భర్తంఠి కింవన
అంసా ప్రౌఢుకామౌశ్చ మహలా చాపి సమ్మతాః
లేషామశీలియావాని రత్నస్థాన్వాని దాపయ 19-20

శాలివాహనహస్తం చ ద్వే శతే భద్రకాంస్తథా
వ్యంజవార్థం చ పామిత్రే గోనహస్తముపాకురు 21

మేఘతీవాం మహానంభుః కౌసల్యాం వముచస్థితః
తేషాం సహస్రం పామిత్రే ప్రత్యేకం సంప్రదాపయ 22-23

అథాఽబ్రవీద్భాష్టకలాన్ తస్మత్ శౌచజీవినః
ప నదాయ జహుద్రన్యమ్ ఏకైకప్రౌఢజీవనమ్ 24

అక్షయస్య చ యద్యేశ్య గృహం ద యదిదం మమ ।
అపావ్యం కార్యమేకైకం యావదాగమనం మమ ॥ 25

ఇయ్యైర్దుఃఖితం సర్వం జనం తముపసేవెనమ్ ।
ఉవాచేదం ధనార్థక్షం భవమావీయరామితి ॥ 26

తతోఽవ్య ధవమావ్రాట కర్తమేవోపదేవినః ।
న తాతేషుమహేంద్రత దభీనియో హ్యదృశ్యత ॥ 27

తత స్త పురుషవ్యాఘ్రః తద్దశం వహి అక్షయః ।
ద్విజేభ్యో బాలవృక్షేభ్యః కృషిజేభ్యో హ్యదాపయత్ ॥ 28

తత్రాసీత్ పంగరో గార్వః త్రిజతో వామ నై ద్విజః ।
ఉంభవృత్తిర్వనే నిత్యం ఫాలకుద్దాలలాంగరీ ॥ 29

తం వృథం తరుణ భాగ్యా బాలానాదాయ దారభాన్ ।
అబ్రువీత్ బ్రాహ్మణం వాక్యం దారిద్ర్యేణాభిషేషీహ ॥ 30

అపావ్య ఫాలం కుద్దాలం కుదుష్ట వచనం మమ ।
తామం దభీయ భర్తృక్షం యది కేచిదవాప్యసే ॥ 31

న భాగ్యావశం శ్రత్వా శటిమాచార్య దశ్శవాన్ ।
న ప్రాతిష్ఠత సంధావం యత్ర రామనివేశయమ్ ॥ 32

భృగ్వంగిరసమం దీప్త్యా త్రింజం జననంసతి ।
అపంచనాయాః కక్షాయా నైనం కశ్చిరవారయత్ ॥ 33

న రాజపుత్రమాపాద్య త్రిజతో వాక్యమబ్రువీత్ ।
ఎర్తనో బహుపుత్రోఽన్య రాజపుత్రా మహాయజః ।
ఉంభవృత్తిర్వనే నిత్యమ్ శత్యవేక్షస్య మామితి ॥ 34

తమువాచ తతో రామః పరిహాససమన్వితమ్ ॥ 35

గవా నపావమస్యేకం న తు నిశాగీరం కుయా ।
పరిక్షేపప దండేన యావత్ తావదవాప్యసే ॥ 36

న శాలేం త్వరితః కట్యం సంప్రాంతః సరివేష్ట్య తామ్ ।
అపిద్య దండం ఎక్షేప సర్వఫాలేన వేగితః ॥ 37

న రీర్త్వా పరయాపారం దండస్తస్య కరాచ్యుతః ।
గోవ్రజే బహుపాహాన్ న పాతోక్షణనన్విధౌ ॥ 38

ఇట్లు ఎక్కడ, "అక్షయుని గృహము, ఈ వాణివనమును వీడివివేష్ట్యైవకుండ ఎప్పుడోవలెనే శుభ్రముగానుంచును నేను కదాడివలయును వాటిని కాపాడుచుండుడు." (24-25)

అనంతరాప మనకారణముగా దుఃఖమున మునిగియున్న అశ్రుతాపముతో ఇట్లు పలికిన పిమ్మట శ్రీరాముడు 'కోశాగమున గల వా కనుననిలిచియును తేహింపుము అని కోశాగివలన అగేకించెను పిమ్మట సవకులు శ్రీరామునిచేనమనంతయును దీనికనిపించి అనట కుప్పలపరి అ మహాతననాశిని అలటవామ కేడకతో దర్శించెడి (26-27)

అంతట శ్రీరాముడు అక్షయవతోకాడి అ ధవమిరంతయును బ్రాహ్మణులకును బాహుంసును, పిచ్చులకును దీనులకును పంచియిచ్చెను. (28)

అ తయోద్ధా సమముననే పంగళుని కేశములగుల ఒకానొక క్రొవ్వాణుడ సేవించుచుండెను అతడే పేరు త్రింజనుడు గర్భవంశమువాడైన తతియ నాగలికజ్జును ఎక పిష్టాంశమును నాగలికకారముగల ఒక పాదమును (చిల్లకజ్జును) చేతదరించి నిత్యము ఉంభవృత్తితో జీవించుచుండెడివాడు. (29)

తరుణేభ్రువ అయిన భార్య రాత్రిత్యవాచస తజ్జుకొనలేనదై ఎసరాత్రిక తనకొడుకులను తనకడకు నేర్పుకొని పిల్లల బాహ్యులుకొన తన పిల్లకు ఇట్లు ఉపాదించుచుండెట్లును. (30)

"అయి నాగలికజ్జును పలుకును నాగలిక అక్షయవ్యాఘ్రును వాచాక్షును పొదింపుము పర్వజ్జుడైన శ్రీరాముని దర్శించునో మనకు కొంత వేలు కలుగును బాహువాటగుల పిష్టాంశ సేవతమ చెవివ పిష్టమును కన్పికొనె నామని భవభయము కేనుటకై వారిటట్లును. (31-32)

తన మహావైరత, అశంకమహామనిరిత తేజోవరామృతమున ఆ తిజ్జును జననమునామమిద్య నామమిందగా ఎదవ కక్ష నెలకును తలపిసి ఎడమను సవారింపలేదు అనగా ఆ త్రింజనుడు శ్రీరాముని సేవించి అయనకిట్లు ప్రసంగించెను. 'వాటిగించిన క రాజకుమారా వేరు కటికివేరల జరిక అంతామముగలవాడను నిత్యము ననుయోగో దిరుగుట ఉండు పృథ్వితో కుబుంబపోషణ చేసికొనుచున్నవాడను. ఎదులో నన్ను ఆమకొనుము" (33-34)

అప్పుడు శ్రీరాముడు దరిహరముగ అయితతో ఇల్లనెను "క విప్రోత్తమా! నేను మీకు తేయగోవులను ఇచ్చినను గూడ పదు వీవు నీ చేతికజ్జును పోతవలకు విపరీతము లంతవలకును పట్టడిగోవులసమూహమును నీకు నమర్పించెదను." (35-36)

వెంటనే అతడు తన కెల్లరియమును నెలుమయించి తోచి, తన కేటాపే కాదియును కక్ష పిచ్చును అలక కొలి వేలుగా వాడె నింపవేసెను. అతడు పురికి ఆ కక్ష పరియూచిదే కాటి. అపరి శ్రీరాము వేలకొని గోవులు గోవులు ఎడ ఒక్కపిచ్చును కడ ఒకెను. (37-38)

తం పరిష్కర్య ధర్మాత్మా ఆతస్మాత్ పరయాతటాత్ ।
ఆనయామాస తా గోపైః త్రిజటుస్సౌశ్రమం శ్రుతి ॥ 39

ఉవాచ స తతో రామః తం గార్హమభిసాంత్యయన్
మన్యుర్న భటు కర్తవ్యం పరిహాసో హ్యయం నునుః ॥ 40

ఇదం హి తేజస్తన యద్దురత్యయం
తదేన జిజ్ఞాసితమిచ్చతా మయా ।
ఇమం భవానర్థమభిప్రచోదితో

హ్యజీష్య కిం వేదపరం వ్యవస్యతి ॥ 41

బ్రహ్మిని సత్యేన స తేజస్తి యంత్రణా
భనం హి యవ్యవ్యమ విప్రకారణాత్ ।
భవత్పు సమ్యక్ ప్రతిపాదయేన తత్

మయా ॥ ౧ స్థితం ప్రతియశ్శిరం భవేత్ ॥ 42

తత స్సభార్యః త్రిజటో మహామునిః
గవానువీకం ప్రతిగృహ్య మోదితః ।
యశోబలస్థితిసుఖోపబాంహణేః

తదా ౨౨ శిషుః ప్రత్యవదన్మహాత్మనః ॥ 43

స చాపి రామః ప్రతిపూర్ణమావసో
మహర్థనం ధర్మబలైరుపాస్థితమ్
నియోజయామాస సుహృజ్జనేచిరాత్

యథార్హసమ్మావవచఃప్రచోదితః ॥ 44

ద్విజ స్సుహృద్భిర్యజవోభవా తదా
దరిద్రభిక్షాచరణశ్చ మోఽభవత్
న తత్ర కళ్ళన్త బభూవ తర్పితో

యథార్హ సమ్మానసదాననంభ్రమైః ॥ 45

దర్శాత్మకైన శ్రీరాముడు ఆ బ్రాహ్మణుని హృదయమునకు హతుకొని, సరయూరడియొక్క అవతీతీరమునగు వెలకొంది గోవులను గోపాలునిను వెంటనిచ్చి త్రిజటుని ఆశ్రమమునకు పంపించెను. (39)

ఏమిట శ్రీరాముడు ఆ విప్రుని ఉదార్పణ ఇట్లు పలికెను. 'పరిహాస నూచకమైన నా దరహాసమునకు నీవు అన్యథా బాపించ నలదు. తిరుగులేని నీకత్తని తెలియగోరి, దండమును విసమిలకై నిన్ను సేకరించితిని. ఇంకను ఏమైన కాంక్షింపఁడున్నాచో కోరుకొనుము నేన విజముగా పలుకుచుంటిని. సంతోష పడవలదు. నాయొక్కనావు కనెమితయును విశోత్తముల ఉపయోగార్థమే సమకూర్చబడినది. మివంటి ఎల్పురుషులకు త్రికరణపుద్గిగా దానము చేసినచో వాకు తృప్తుకలుగును. కీర్తి సతీష్ఠలు ఇమిడించును. (40-42)

అంతట త్రిజటుమహాముని అపరంభాశ్రమమున గోవులను నీకరించి, ఎత్తినమేలుకై మిక్కిలి సంతసించెను. సమృద్ధి ఆ బ్రాహ్మణోత్తముడు ఉదారహృదయుడైన శ్రీరామునకు యశస్సి బలము, నీతి, సఖము వృద్ధిచెందునట్లు అశీములను పలికెను. ఏమిట శ్రీరాముడు మిక్కిలి సుసవ్వచిత్తుడై ధర్మబద్ధునిగా సమపాక్షింపిన ఆ మహాదనమును సమసితములైన పర్యవౌ ఎవరమితో సుస్వాస్తవమేలుకొనకై వినియోగించెను. (43-44)

ఆ సందర్భమున శ్రీరాముడొనర్చిన సమ్మానములలో, దానిరక్తములతో ఆరంభశ్శాసములతో తృప్తిచెందని బ్రాహ్మణుల, మహ్మదులు, సేవికులు, దరిద్రులు, యాచకులు తనేలేరు. అలాగ అందఱును మిగుల సంతృప్తులైరి. (45)

ఇత్యాదై శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే ఆయోధ్యాకాండే ద్వాత్వింశస్సర్గః (32)

వాల్మీకిమహర్షిరవితథై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి ఆయోధ్యాకాండమునందు ముప్పదొండవసర్గము సమాప్తము

— * * * —

33. ముప్పదిమూడవసర్గము

శ్రీరాముడతని తండ్రియగు దశరథుని దర్శించుటకై సీతారక్షణులతోగూడి బయలుదేలుట

నగరవాసులు వారినిజూచి దుఃఖితులగుట.

దత్తా య సహ నైదేహ్యో బ్రాహ్మణేభ్యో భవం బహు ।
జగ్ముః సీతరం ద్రమ్మం సీతయా సహ దాభవౌ ॥ 1

తతో గృహీతే దుష్కేక్షే త్వశోభేలాం తదాయుభే ।
మాలాదామభిరాజద్దే సీతయా సమలంకృతే ॥ 2

సీతారామలక్ష్మణులు బ్రాహ్మణోత్తములకు విరివిగా దనదానమును ఒసంగి, తండ్రియైన దశరథమహారాజును కర్పించుటకై బయలుదేరిరి. (1)

రామలక్ష్మణులు శత్రుబయంకరములైన దనుస్సులను, బద్ధములను వరించెయుండిరి ఆ అశుభములను సీతాదేవి

తతః ప్రాసాదహర్షాత్ ప్రాసాదాని విమానశిఖరాణి చ |
అధిరుహ్య జనః శ్రీమాన్ ఉదాసీన్ వ్యరోజయత్ | 3

స హి రథ్యాః స్మ శక్యంతే గంతుం బహుబాహుభావాః |
అరుహ్య తస్మాత్ ప్రాసాదాన్ తీవాః సక్యంతి రాఘవమ్ | 4

సదాతం వర్జితచృత్రం రాసుం దృష్ట్వా జవాస్తదా |
హిమభృషునిధౌ వాయః శోకోఽపాతచేతనః | 5

యం యాంతమమయాతి స్మ చితురంగబలం మహాబే |
తమేకం పీఠయా పార్థమ్ అనుయాతి స్మ లక్ష్మణః | 6

విశ్వరూప్య రసజ్ఞః సన్ కామివాం చైవ కామదః |
వేష్టత్యేవాన్యాలం కర్చుం పీఠరం ధర్మగౌరవాత్ | 7

యా న శక్యా వురా ద్రష్టుం భూతైరాకాశ్శౌరవే |
తామద్య సీతాం పశ్యంతి రాజమార్గగతా జవాః | 8

అంగరాగోచితాం సీతాం రక్షచంద్రవసేవినిమ్ |
సర్వముష్ణం చ శీలం చ నేష్యంత్యాశు విసర్గతామ్ | 9

అద్య మానం దశరథః సర్వమాచిక్య భాషణే |
స హి రాజా స్రయం పుత్రం వివాహమురుమిచ్ఛతి | 10

నిర్గుణస్యాపి పుత్రస్య కథం స్యా ద్విశ్రవాసవమ్ |
తేం పునర్యస్య తోకో యం జతో పుత్రేన కేవలమ్ | 11

ఆప్యశంస్యసుసుకోశః శులం శీలం దమశ్శమః |
రాఘవం శోభయంత్యేతే షడ్గుణాః పురుషోత్తమమ్ | 12

వందనపుష్పమాలాదులచే అలంకరించుటవలన అవి చక్కగా
చోటిల్లుచుండెను. అప్పుడు భాగుగా అలంకరించుకొనియున్న
జవాలు రాజప్రాసాదములమీదనుండి ఎదిరినట్లులవెనముల పై నెను,
ఏదలంపుట మేకల మీదను చేరి, వారిని తోతోన మోచి
దునుతుల్లరి. (2-3)

ఇందులో క్రిక్కిరిసియున్న రాజమార్గములయందు కాలు
హెచ్చుటకును నిలువకుండెను. అంగరాలన పాదలర్చుదును స్వహామం
పీఠికెక్కి దీపవదనములతో శ్రీరాముని మోడరొగిరి పుత్రవాచిరములు
లేకుండా కాలినడకన సోపయ్యచున్న శ్రీరామునిజాన్ ప్రజలు
శోకమున ముగిరిగిరి కాపుడు వాడు తిరిగి తాము పెక్కు గీతుల
కల్లు మాట్లాడుకొనిరి (4-5)

"మృదును శ్రీరాముడెందు చితురం బలమును వైభవోపకరణగా
సభచుండెడిది మఱి ఇంద్రుడైతే ఓం హి మధ్యమస్య శ్రీరాముని
ఎదుక సీతాలక్ష్మణులు మోత్రమే కనబడుచున్నారు (6)

శ్రీరాముడు విశ్వరూపుని సుభద్రములలో ఓలచి నవాడే
జ్ఞునిమి. అర్హులు కొల్లలుగా గానధర్మముల వాసర్కి క శ్రీమూర్తి.
యైనప్పటికిని అంధ్రకడ పరేయుడై ఎడలకొనినవాడు, అయిన
మాచుని జవదాటసేవాడు ఎగుడచే తం కివాగ్ధనమును నిలుపునై
అతిడ. ఎనవారుమునకు శిర్ష(ఇష్ట) పెదుగున్నాడు. (7)

అకాశమున విహరించెడి సీతలు మున్నగు దివ్యజాతుల
వారుగాన, భూమిపై నంపరించెడి మానవులుగాన (రాకుమారి
కువారికోడలు లన) సీతామణి, కాంతిమణిని, రామణి, యోజుగారి,
కాని అప్పుడు ఈ విధముగా నాధునవోట నడచి వచ్చుచున్న
పీఠాదేవిని రాజమార్గములయందునున్న ప్రజలు ఎల్లటను మోకరింతు
మన్నారు (8)

సహజముగా సీతాదేవి చక్కని మైపులలకు అర్హురాలు అమె
వేటివటకును ఎట్లుచందనము మొదలగు అంగరాగములతో
చోటిల్లుచుండెను. కాని ఇది మీదట వనవాసమున చలితీవ్రతకు
వేడిగాలులకు, వర్షభాధకు గురియై ఆమెముఖము వాడపోవును,
నన్నె తటగిపోవును. (9)

విజముగా నేడు దశరథమహారాజును నిరో సీతాచము
ఆపెరించినట్లున్నది. అందువలన అతిడు ఇట్లు అనుచితముగా
మాట్లాడుచున్నాడు. లేనిచో తనసహజస్థితీలోనున్న పీఠాదేవను
తనగౌరవాపట్టిని ఇంటినుండి వెడలగొట్టునా? (10)

కందుకు ఎంత దక్షవాదెనను తండ్రి అలనిన ఇంటినుండి
వెళ్లగొట్టుటకు సాహసించెడు ఇంత తన చక్కని పత్రకర్తనవేత
లోకము మెచ్చునుగూడ పొందిన శ్రీరామునిపేరుమై వెప్పినేల?
ఆహంసోన్నభావము, భూలయ, నిజ్ఞానము, సర్వజ్ఞానము,
ఇంద్రియసంయమము, మనోవిగ్రహము అను అటు ఉత్తమ
గుణములకును శ్రీరాముడు అతివిష్టు. అందువలననే అతిడు
పురుషోత్తముడు. (11-12)

తస్మాత్ తస్యైవ సమాతేన ప్రజాః పరమసీడితాః ।
బౌదికావీవ సత్త్వాని శ్రీష్టే సలిలసంక్షయాత్ ॥ 13

ఏదయా ఏదేతం సర్వం జగదస్య జగత్తులైః ।
మూలస్యేవోపమాతేన వృక్షైః పుష్పఫలోపగైః ॥ 14

మూలం హ్యేష సుసుప్త్యానాం ధర్మసాధో మహాద్యుతైః ।
పుష్పం ఫలం చ ఎతం య శాఖాత్పాసే తదే జనాః ॥ 15

తే లక్ష్మణ ఇవ క్షీణం సపత్న్యః సహ బాంధవాః ।
గచ్ఛంతమమగచ్ఛామో యేవ గచ్ఛతి రాఘవః ॥ 16

ఉద్యానాని పరిత్యజ్య క్షేత్రాణి చ గృహాణి చ ।
వికదుఃఖమిభా రామమ్ అనుగచ్ఛామ ధార్మికమ్ ॥ 17

వముద్భృతనిధానాని పరిధ్యస్తాదిరాణి చ
ఉపాత్త ధనధాన్యాని హృతపాదాణి సర్వకః ॥ 18

రజసోఽభవకీర్ణాని పరిత్యక్తాని ధైవతైః ।
మూషకైః పరిధావద్భిః ఉద్భిలైరాపుతాని చ ॥ 19

అపేతోదకధామాని హేవనస్మార్తనాని చ
ప్రణస్త బలికర్మేభ్యా మంత్రహోమజపాని చ ॥ 20

దుష్కృతేవేన భగ్నాని భిన్నఖానవంతి చ
అస్మత్ప్రకాని వేళాని కైకేయా ప్రతిపద్యతామ్ ॥ 21

వనం నగరమేవాన్తు మేన గచ్ఛతి రాఘవః
అస్మాభిశ్చ పరిత్యక్తం పురం నంపద్యతాం వనమ్ ॥ 22

దివాని తంష్ట్రాణఃసర్వే సానూని మృగపక్షిణాః ।
త్యజంత్యన్యధ్యయాద్యీరా గణాస్సంహ వవాన్యసే ॥ 23

అస్మత్ప్రకం ప్రపద్యంతాం సేన్యమావం త్యజంత చ
ర్షణమాంసఫలాదానాం దేశం వ్యాళమ్మగద్విజమ్ ॥ 24

కట్టు సద్గుణవంశస్థుడైన శ్రీరామునియొక్క రాజ్యాదీనకము
చంగిలైపోయిరివను, అతడు అరణ్యములపాలగుడువొందులకును
తట్టకొవలక ప్రజల వేసవికాలమున నీరింకిపోయిన ముడుగుల
లోని ఇలలూరిపులలో దిక్కుతోరక గిలలూరిండుచున్నారు. (13)

స్వీక్రీమయొక్కమూలమును చేరించినచో ఆకులు, పూవులు,
పొద్దు మొవ్వగువని అన్నియును నాడిపోవునట్లు, జగత్తులొక్కొక్క
శ్రీరామునకు వచ్చిపడిన అపరకు జగమంతయు తల్లడిల్లినది. (14)

మహాతేజోరాశియు, దర్శనరూపుడును ఐద శ్రీరామచంద్రుడై
నిమిత్తమావధిలకును (ప్రాణికోటికిని, ఆధారము, వృక్షమునకు
కొమ్మలు, ఆకులు, పూవులు, ఫలములకలె ఐనులందఱును
(సనున్న సోదరులును) శ్రీరామునకు కెందినవారే (15)

రాముని అనుసరించి మనము లక్ష్మణునివలె మనము,
మనబాధ్యావుత్తరులు, బంధుస్వతులు అందఱమూ శ్రీరాముని
ఆముసువాడలలో నడచెదము. (16)

పాము మహతోప పాదము పాదాలను ఇంద్రును పరిత్యజించి
ఈ బంధములను త్రుమికని సుఖదుఃఖములమీదనే మెడచి,
ధర్మమూర్తియైన శ్రీరాముని అనుసరించి పోవుదము. (17)

మనము విడిచినట్టి వర్షిపోయిన పక్షిలు కని ఇండ్లస్థానమును
తొన్నములగును నీకులకు దోంగలు ప్రవ్వకొని పోవుదును
మరిగిల్లన్పుయును చిత్తవేదాలములతో నిండిపోవును గృహముల
లోని ధనధాన్యములు, పశువులు, పుంపములు, పంజరములు
మొదలగువని చోరులతో సమ, ఇండ్లు నాకిళ్లు చూస్తూ దుమ్ము
కొట్టుకొని పోవును పూజామందిరములు పాడుబడును, అవి
ఎడకలతో నాటికలుగులతో నిండిపోవును, ఉడ్డినీళ్లు చల్లడివారు
లేక పూజాధానములులేక అవి ఖాళాపట్టి పోవును, బలికర్మలు
పూజాపురస్కారములు మంత్రోపాసనలు, హోమకార్యములు
జపతపములు మొన్నగునవి మనమైనను కానరావు, ఇండ్లలోన
పాత్రలన్నియును చిన్నాభిన్నములగును కలవుకాటకములు
తొండవించి కట్లగా పాడుబడియొంద ఈ ప్రదేశములను
కైకేయ దోలుకొనుగాక. (18-21)

శ్రీరాముడు నివసించునది అరిశ్యామ్యమైనను ముసలిదికి
అది అయోధ్యాసోపమేయగును మనము విడిచివెళ్లినచో పాదుబడి
యొందెడి ఈ నగరము (జనసంతారములేక) అడవియే యగును.
శ్రీరాముని అనుసరించి మనము అడుగిడుటతో అడవులలోని
పనుగులు, పిరియెలు, ప్రాణభయముతో పాటిపోవును, పాములు
పుష్కలము, మృగములు, పక్షులు పర్వతప్రాంతములను వీడి
ప్రాణభీతితో పలగులుడియును. (22-23)

మనము సేనసేవలోవు దనములను అప మృగములు, పక్షులు
మొదలగువని తక్షణమును మనము ద్యజించెడి అయోధ్యానగరము
నందు అవి విహరించును, గడ్డితో తీయవలె! లేట్లు మృగాలగు

నసత్యతాం హి కైకేయీ సపుత్రా సహ బాంధవైః
రాఘవేతి వనే సర్వే వయం వత్స్యామః విర్భుతాః 25

ఇత్యేవం వివిధా వాచో వానాజనసమీరితాః
కుశాన రామః శ్రుత్వా చ స విచక్రేఽన్య మావసమ్ 26

స తు వేశ్య పితుర్భూతాత్ కైలాసశిఖరప్రభమ్
అభిచక్రామ ధర్మాత్మా మత్తమాతంగవిక్రమః 27

వివీధవిరపురుషం ప్రవిశ్య తు నృపాలయమ్
దదిచ్ఛావస్థితం దీనం సుమంత్రమవిదూరతః 28

ప్రతీక్షమాణోఽపి జనం తదార్తమ్
అనార్థరూపః ప్రహసన్నివాత
జగామ రామః పితరం దిదృక్షుః
పితుర్ద్వితీయం విధివచ్చిక్రీర్తుః 29

తత్సూర్యమైక్ష్యాకసుతో మహాత్మా
రామో ఏమిష్యన్ వసమార్తరూపమ్
న్యతివృత ప్రేక్ష్య తదా మమంత్రం
పితుర్మహాత్మా ప్రతిహారణార్తమ్ 30

పితుర్ద్వితీయేన తు ధర్మవత్సలో
వనప్రవేశే కృతబుద్ధినిశ్చయః
స రాఘవః ప్రేక్ష్య మమంత్రమబ్రవీత్
నివేదయ స్వాగమనం నృపాలయ మే 31

వాసితో మాంసమనః తస్మిన్ భ్రువిణ్డే అవ్యభుటటు మన్వగోవాసితో,
పరిసరితౌ పౌష్ట్యసోకోను కాకులు మేచితావాసితో సరిడిమురిడిడు
అయోధ్యను క్షకేయి కొడుకుతో, బంధు ఏత్రులతో గూడి
శ్రేణుకొనుకొని నడచి అంగుళియ రామితో గూడి నెమిలతో
చాయుగ కాలముగిడుపుచును. (24-25)

అతడు దేరిన వివిధవర్ణములగుటల వల్ల మూర్ఖముకొనుటవల్ల
వనదములను పసియచి రాముడు అట్టి వికారములకును
లోనుకాటిడు. (26)

అంతట మువలి ఒకఁడు పరాక్రమిగాఁ జూచుకొనితావుక న
నది క్షీరాముడు కైలాశశిఖరములలో పరాజిల్లుచున్న తండ్రి (రాజు,
భవనమును దూరమునుండియే చూచి క్షమముగా దానిని
సమీపించెను. (27)

అంతట రాముడు వినమ్రులగు వీరపురుషులతోగూడిన
ఆరాజులవనమున సవేశించి, పమీవముననే దీనవదమధై
నిలిచియున్న సుమంత్రునికొనిచేసి. (28)

అతటివారెక్కురును దుఃఖమున ముగిసియుండిరి శ్రీరాముడు
దానిని చూచియు సద్ధి వికారముగను లోపలాలేదు అతడు తండ్రి
యాక్షణికముగా పాతించుకొనినట్లే, అయ్యన సుమంత్రు
తన విహజనైన ప్రపన్థవదనముతో ముగిసినవనిచెప్పెను. (29)

ఇక్ష్యాకసుకొనికొనియున్న దశరథుని హారాజయుక్కు కుమారుడును
మీక్కిలి ధైర్యకారియు, బుద్ధిమంతుడును ఐన శ్రీరాముడు
సమములకు వేళ్లబొన్న పన్నవార్ల ముందుగా తనరాకనుగొర్క
తండ్రికి తలుపుటకై దుఃఖమెల్లార్చెయున్న సుమంత్రునికొని
యచట నిలిచెను. (30)

ధర్మాపరిణవమున పితరుడైయుండు శ్రీరాముడు అర్చియ్యదేశమును
శిరసావహించి వనవాసము లేయుకొని కుమారులనుకొనినవాడై
సుమంత్రునుద్దేశించి వారాకు మహారాజును నివేదించుము
అని నిడిచెను. (31)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయ ఆదికావ్యే అమోఘ్యాకాండే త్రయస్త్రింశస్సర్గః (33)

వాల్మీకిమహర్షివారిచేతనైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అమోఘ్యాకాండమునందు ముప్పదిమూడవసర్గము అమాప్తము

-- * * * --

34. ముప్పదివార్లవసర్గము

వనవాసమునను సీద్ధపడిన శ్రీరామునివినయమున దశరథుడు కడు చుఁబితుడగుట - శ్రీరాముడు తండ్రిని
పలువిధముల ఓచార్చి, ఆయననుండి నెలపుకైకొనుట.

తతఃకుమలప త్రాక్షః శ్యామో విరుషమో మహాన్
ఉవాచ రామస్తం సూతం పితుర్దాభ్యాహి మామితి 1

అంతపైన కుమారులవాడును, సాటిలేని సారథ్యముగలవాడును,
మహాపురుషుడును, యి శ్యామసుందరుడగు రాముడు వేమ
ఇంటికివచ్చియున్నట్లుగా మూలండ్రికారికి వివేదింపుము అని
ఆ సుమంత్రునితో అరికెను. (1)

న రామసేషతః క్షీణం సంలాపకలుషేంద్రియః
 ప్రవిశ్య నృవలం నూతో నిశ్శవంతం దదర్శ హః 2
 ఉపరక్తమివాదిత్యం భస్మచ్ఛన్నమివానలమ్
 తటాకమివ నిస్తాయమ్ అవశ్యక్షగతీవతిమ్ 3
 అలోక్య తు మహాస్రాజ్ఞా పరమాకులచేతనమ్
 రామమేవామళోచంతం మాతః స్రావరిరానదత్ 4
 తం సర్వయత్నా దాజానం పూర్వం హతో జయశిషా
 భయవిక్లబయా వాచా మందయా శ్లక్షమబ్రవీత్ 5
 అయం న పురుషవ్యాఘ్రో ద్వాది తిష్ఠతి తే సుతః
 బ్రాహ్మణోభ్యో భవం తత్త్వా సర్వం ధైర్యోషేవివామ్ 6
 న త్వాం పశ్యతు భద్రం తే రామః పశ్యపరాక్రమః
 పశ్యాన్ మహాద అపృచ్ఛ్య త్వామిదానీం దిభ్యక్షతే 7
 గమిష్యతి మహారణ్యం తం పశ్య జగతీవతే
 వృతం రాజగుణైః పర్వైః ఆదిత్యమివ రత్నభిః 8
 న సత్యవాదీ భర్మాత్మా గాంధీర్యాత్ పాగహాసమః
 అకాశ ఇవ నిష్ఠుంకో వరేంద్రః సైన్యవాహ తమ్ 9
 సమంతావయ మే దారాన్ యే కేచిదిహ సూనుకాః
 దారైః పరివృతః పర్వైః ద్రష్టుమిచ్ఛామి ధార్మికమ్ 10
 సోఽంతఃపురమత్యైవ స్థియస్తా వాక్యమబ్రవీత్
 అర్యాభామతీ ధోరాణా గమ్యతాం తత్ర మా చరమ్ 11
 నీవ ముక్తః స్థియః సర్వా సమంత్రేణ నృపాజ్ఞయా
 ప్రచక్రముప్తద్యుపసం భర్తురాభ్యామ శాసనమ్ 12
 ఆర్థవత్తతలాప్యస్య పసువాః తానులోచనా
 కాసల్యాం పరివార్యాథ శైర్లగుణైః భృతవతాః 13
 అగతేషు త దారేషు పమవేక్ష్య మహీపతి
 ఉవాచ రాణా తం సూతం సుమంత్రా వయ మే సురమ్ 14
 న సూతో రామమాదాయ లక్ష్మణం హైధిరీం తదా
 జగామాభిముఖస్తూర్జం నకాశం జగతీవతే 15
 న రాణా పురమాదాయ తస్మై దూరార్థే నిలాంబమ్
 ఉత్సపాతానవాత్ యాత్రమ్ ఆర్ద్రస్త్రవసంపదతః 16

ది. ఇమచే ఘనస్వ కలశచెందియున్న ఆ సమగ్రతుడు
 రామకృప తలదాల్చి వెంటనే లోనికేసి కోకముచే నిట్టూర్పులు
 పడుచుచున్న దశరథుని పరాజయ వర్ణించెను (2)

ఇప్పుడు ఆ మహారాజు రాధాస్మరణిన సూర్యునివలెను,
 ఉన్నచునే కన్నులీన అస్సరించు సూర్యుని వెలుగులను
 చూచుచున్నట్లు యుండెను (3)

విక్రీణ న్యూనతయై లోకజ్ఞాన శ్రీరామునే వృధించు
 మనస్సంబంధించి పర్వతాదృశం కలగొనియు అంతరిమణి
 నుండి బయట అదియగుటగా రాజుగారికి అయవరసములను
 ఎరికి ఆయన పర్యేగికి వినుచుచు ఆశువుతో తన్నుగా
 మృతపురా ఇయ్యబడెను (4-5)

రాణా శత్రుభయం కు సూర్యుని శ్రీరాముడు భూస్వామియై
 అనినవిషయము భవమునందు పోలి పోలి ధైర్యోత్సాహము
 కడ నొగియున్నట్లు మన శివముగారి వలె పర్వతం నా శివముగా
 యుని శ్రీరాముని రుద్రునివలెనట్టి సదా సత్యుడు అయ్యు
 క్షింకెనెడనున్నాడు అట్లుయేదో ఆయన ఇది పోలి పోలెడు
 సీత దాణా దానములను కైగొనుచున్నాడని నా సూర్యుని
 సెలవిరాజువైదాములచే వినినట్లుచున్న శ్రీరాముడు అపరాధునిగా
 అశ్లబ్ధుడై పోలి పర్వతమున్నాడు అయినను నాడును" (6-8)

భూపతిని పర్యేగించుచు నది సత్యభక్తి అకాశమున
 వృద్ధుడైన రామ సమగ్రునిని గెలిచెడు అట్టి అపరాధా
 ములవల్లనే లోకము నుడిచెను (9)

మరిచిత్రా కు వరసమగుట కు దార్యుని వందన
 ఇంతటి శోకాని నెట్లు గానితోచునో నేనీ పర్యేగియైదిన
 శిరాముని మోడగొరెనున్నాను (10)

ఈ తల్లి సుమంత్రుడు ఆ అంతఃపురమునుండి వెళ్లి
 రావించి కల "రాజుగారి ముక్తి అందికీ సూర్యుని న్నాడు
 పండుగే మీరు అవటికి నవ్వెనుడు ఈ పర్యేగము (11)

రాజులు అను గొని సుమంత్రుడు ఇట్లు తెలుపగా
 రాజుగారివలెను రాజయొక ఆజ్ఞను తలదాల్చి దశరథుని
 లోకమునకు వెళ్ల పోయె రాముని పరావార్తకు అట్లుగొలికె
 దుఃఖకారణముగా ఆ శ్రీరాముడు విజృంభించుటచే అట్టి
 మూనులకు పండుగందలి స్త్రీలు యువ స్త్రీలతో కొనరాకెను
 అనుసరించి తన్నుగా ఆ భాగమునకు చేరిన అట్లు పోయెన
 దార్యులను అందజేసి పరిశీలనగా జూచి అరాణా "సుమంత్రా
 న పశ్యామసి తేద పర్యేగం లో పర్యేగము (12-14)

అప్పుడు ఆ సమగ్రుడు శిరామలక్ష్మణులను తీసికొనివచ్చి
 గజవళు అభిముఖుడై అనుసరిం చేడ నగా నిరీదెను (15)

అంతరి మధిరం నును వెలుచు పల్కమునకు తమమారుడు
 శిరాముని గాడి మోక్షుడై కీరతే మునివెయున్న అమరరాం
 సెలవే తనలాగమును చేరెనో శ్రీరాముని జూరగతోచె

సోఽభిమతాన వేగేన రామం చృష్ణ్య విశాంసతిః
తమసంప్రాప్త్య దుఃఖార్త పపాత భువి చూర్ణితః 17

తం రామో భృషతత్ క్షీణం లక్ష్మణాల్ల మహారథః
విసంక్లమిత చూఢేన పశోశం వృషతిం తదా 18

స్త్రీపపాస్త్రనివాదళ్ళ పంజక్షే రాజవేళ్యనిః
హాహ రామేతి సహసా ధూషణధ్వనిమూర్చితః 19

తం పరిష్రవ్య బాహుభ్యాం తాపుభౌ రామలక్ష్మణౌ
పర్యంకే సేతయా సార్థం రుదంతః సమవేశయన్ 20

అథ రామో ముహూర్తేన లబ్ధపంజ్జం మహీపతిమ్
ఉవాచ స్రాంజలిర్యుత్యా శోకార్ధపవరీఘతమ్ 21

అపృచ్ఛే త్వం మహారాజా వర్షేషామిశ్యరోఽసి నః
ప్రస్థితం దండకారణ్యం వ్యత్య త్వం కుశధేన మామ్ 22

లక్ష్మణం తానుజానీహ సేతా తాన్వేతి మాం వసమ్
కారణైర్భవలభిస్తత్యైః భార్యమాణా వ చేచ్చతః 23

అనుజానీహ సర్వా వ్యః శోకముత్పన్నా మానదః
లక్ష్మణం మాం చ సేతాం చ ప్రజాపతిరివ ప్రభాః 24

వ్రతీక్షమాణమస్యగ్రమ్ అనుష్ఠాం జగతీపతేః
ఉవాచ రాజా సంప్రేక్ష్య వవవాపాయ రాఘవమ్ 25

అహం తాఘవ! కైకేయ్య వరదానేన మోహితః
అమోఢ్యాయాస్త్రమేవాద్య భవ రాజా నిఘృహ్య మామ్ 26

ఏన ముక్తౌ వృషతిహ రామో భర్తృభృలాం వరః
వ్రత్యువాచాంజలిం కృత్వా పితరం వాక్యకోవిదః 27

భవాన్ వర్షసహస్రాయ పృథివ్యా స్థవరే! పతిః
అహం త్వరీక్యే వత్సామి వ మే కార్యం త్వయా వృతమ్ 28

నవ పంచ చ వర్షాణి వవవానే విహృత్య తే
పునః పాతౌ గ్రహిష్యామి పతిష్ఠాం తే సరాధిషి 29

ఆ మహారాజా అతనికెదురుగా వేగముగా నడచెను. శోకమున మునిగియున్న అరాజ రాముని జేరకముందే స్పృహను కోల్పోయి నేలపైబడిను. (16-17)

శోకముచే క్షుణ్ణిస్తావును దుఃఖభారముచే స్పృహరహితుడై, రాజుని లేపదీయుటకై శ్రీరాముడును, మహారథుడైన లక్ష్మణుడును త్వరత్వరగా వరుగెత్తుకొనవచ్చు. (18)

అంతట ఇంటి వలకొలిచి స్త్రీలు 'అయ్యోరామా! అయ్యోరామా' అని గోలు పెట్టసాగిరి వారిహాహాకారములును, ఆదరణముల ధ్వనులును ఆరాజు హృదయందలికిను సందిసోమును. (19)

వెంటనే రామలక్ష్మణులిద్దఱును తండ్రిని కౌగిలించుకొనిరి వారు మిథులము సేతతో గూడి ఆ మహారాజును సక్యపై కడులదెట్టిరి. (20)

ఒక్క క్షణకాలమునకు మహారాజు మూర్ఛమంటి తీసుకొనెను. శోకముర్రమని మునిగియున్న తనలండ్రితో శ్రీరాముడు అంజలి పెట్టింది ముట్టినెను. (21)

ఓ మహారాజా! మీరు మా అందరితోని ప్రదువులు అయినవన నేమి మీకు ఎన్నని-యెన్ నమవచ్చును. వవహసాత్మయై దండకారణ్యములకు వెళ్లి వచ్చు మీ వల్లనే చేతులతో దీనించిమిపుడు లక్ష్మణుడును, సేతయు పనములకు వచ్చు అనునదింపనోదుచున్నాఁగ. ఎన్ని విధములుగా వారించినను వారు వినియలేదు. కావున వారిపరాధ అనుమతింపుడు బ్రహ్మదేవుడు తన సంతానమైన సకలరాజులకు తపోవనములకు అనుమతించినట్లుగా వాకుడు, లక్ష్మణునకును, సేతుడు (మా ముగ్ధుడీని) వనానమునకు పేర్చిరాకముగా అనుష్ఠియుండు మాకై మీరు ఏమాత్రము దుఃఖింపవలదు. (22-24)

నవప్రయాణమునకు మహారాజయొక్క ఆజ్ఞకై నిర్వికారుడై (నట్టి తాఁకుపాటా లేక సంక్లింనులపై శ్రీరాముని జూచి ఆశ్రయపు (వశకఘట) ఇట్లు పగలెను "ః రహిమామా కైకేయికి ఇచ్చిన పంజులకారణముగా నన్ను మోసపోయితిని. నా మాటను (త్రోసివెచ్చి (ఎన్ని బంటించి) సేత వ్యధుముగా శోకలరాజ్యదింతువును చేపట్టుము. (25-26)

మహారాజా ఇట్లు ఎలుకగా రిచ్చాత్ములో అగ్రగణ్యుడును మాణిసేరియుం యి శ్రీరాముడు రోసిత్. తండ్రితో ఈ విధముగా మడిచెను. (27)

ఓ మహారాజా! వేలకొలిది నిరవత్సరముల ఎన్ని వింతతాములు పఱికినను (విల్లకాలము) మీరి తం రాజ్యమునకు ఎరిసోకులు మీ మూలను వశ్యుచేయుట నాకు దర్శముగాదు. అందువలన నేను అదర్శములలో విరసించెదను. ఓ వ్రతూ! నకునాలుగు అరవత్సరములపాటు వనములలో విహరింపుచు గడిపి, మీ ఆజ్ఞను సాల్పించిన పిమ్మట తిరిగి మీ రాజములచెంతరేరి మీకు సేవకొనదైవము. (28-29)

కుదన్నాక్రొ ప్రయం పుత్రం సత్యపాశేన సంయతః |
క్షేకేయ్యా చోద్యమానస్తు మితో బాణా తద్రుబహీత్ | 30

శ్రీయసే సుద్ధయే బాల! పునరాగమనాయ చ
గచ్ఛస్వరీష్టమభ్యగః సంఘానసుకులోభయమ్ | 31

స హి సత్యాత్మవస్తోత! ఉర్వాధిమననస్తవః |
వినివర్తయితుం బుద్ధిః శత్యతే రఘునందన! | 32

అద్య తాదావం రజనీం పుత్ర! మా గచ్ఛ సర్వథా
వీకాపాదభృశేనాపి సాధు తావచ్చరామ్యహమ్ | 33

మారణం మాం చ సంసక్యన్ వసేమామద్య శత్రుశేష్
అర్చితస్పర్షకామైక్ష్యం త్వం నాతే సాధయిష్యసి | 34

కుష్మరం శ్రీయతే పుత్ర! సర్వథా రాఘవ! త్వయా |
మిత్రయార్థం ప్రేమాద్యైర్భ్యా యద్యాపి విజనం వశమ్ | 35

స చైతన్మే ప్రీయం పుత్ర! శపే వత్యేన రాఘవ! |
భన్షయా చటితస్త్యస్మై ప్రేయా భవ్యాగ్నికల్పయా | 36

పంచనా యా తు అభా మే తాం త్వం సత్త్వమిచ్చసి |
అనయా పుత్రపాదివ్యా క్షేకేయ్యాః భిషచోదితః | 37

సచైతదాశ్చర్యతమం యస్త్వం జ్యేష్ఠస్సుతో మమ |
అపాన్యకకథం పుత్ర! పితరం కర్తుమిచ్చసి | 38

అథ రామ స్తథా శ్రుత్వా పితరాత్మర్య భాషితమ్
లక్ష్మణేన వహా శ్రాత్రా దీనో వచనమబ్రవీత్ | 39

అంతట దశరథమహారాజు సత్యపాశముచే బంధించి సత్యవచనమునకు శిట్టుబడినవాడగుటచేతను, నీవు లోకం ఎరికిన వాడైతికావచ్చు, శ్రీరాముని ఇట్లుండే పనములకు పంపుము' అనుచు-క్షేకేయ రహస్యముగా ఒడ్డిచే చేయుటవలనను దుఃఖముతో ఏడ్చుచు అలవిలో ఇట్లు మడిచెను. (30)

"నాయనా! రామా! నీవు వెళ్ళరమ్ము, నీకు ఇహలో లాలిమిటు శేపాదుగాక, వీధియాగములు, తుడముగా, మజముగా పాగుగాక, అరణ్యములలో నీకు ఏ బంతువువలనను ఎవరిచేతను భయ ప్రహరములు కలంగుండుగాక క్షేమముగా తిరిగి గుమ్మరి రమురామా! నీవు సత్యశీలుడవు, ధర్మనిరతుడవు, కమిశ నీ ఈ సంకల్పమునుండి నిన్ను ముట్టగ్రుట అత్యము కాని పుమాలో ప్రస్తుతము ఈ రాత్రి ముగియించుకొనను ఇదటనే యుండుము. ఈ ఒక్క రోజైనను నిన్ను బాచుచు మజముగా గడపెదను నేనూ, మీరమ్మయును నీవును గూడి తృప్తిగా మానసోల్లాసములతో ఈ రాత్రియంతయు గడపెదము. నీవు త్వే వెళ్ళవచ్చును. (31-34)

రాయనా! రమిసిందిరా నామోను నిలుపుటద్వారా నాకు తృప్తిని గాపుటకై అత్యయంనందతో నీటి కైవారణ్యములకు వెళ్ళుచున్నావు అన్నివిధములుగా (ఎవ్వరికీని సాధ్యముగాని) ఈ దుష్కరకార్యమును నీవు చేయుచున్నావు. (35)

ఓ గావురా నేనవివాహినినను, నాకేమాత్రమూ పమ్మితము గాదు. ఎప్పుడెట్టుకొని వెళ్ళుచున్నాను ఇది నీజను కుటిలత్వాగమును మనసున దాచుకొనినవీయు బూసివేచే కప్పుబడియున్న నిప్పు వంటిదియు తేనెపూసిన కిర్లిహుటిదియు. జన క్షేయకారణముగా మోసమునకులోపైతిని. (36)

లోక సాధారణ్యీతిలో నేను ఆమెకు రెండు నెలములను ఇచ్చియుంటిని. ఇది ఆమె ఆ నెలములకు 1 భోగసేయవలెనను జేయుట 2 నిన్ను వసవాసమునకు వధిపుట అని దూషములనిచ్చి నమ్మ మోహించితిని. ఆ విధముగా నేను ఆమెపన్నాగమున చిక్కుపడితిని. పంశాపాదములను పంజరలుపుచున్న ఈ క్షేకేయిచే ప్రేరణపడవైన నీవు ఈ సంకటసరిస్థితినుండి నన్ను బయట పడవేయుటకై (గా నాగ్ధానమును నిలబెట్టుటకై) ఆమె కోరికను వచ్చుటకు సిద్ధ పడితిని. (37)

నాయనా! రామా! నయస్కున మూత్రమే గాక గుణములతతమా గా క్షేష్ఠభూతుడవైన నీవు వనభ (తండ్రిని) సత్యవంధునిగా జేయుటకై ఈ వసవాసభారమును నీ భుజములపై వేసికొంటివి, ఇది ముహూర్తకి నితయు, ఇందు ఆశ్చర్యపడమచినది ఏమియులేదు. నాదుర్మనీన లక్ష్మణునితో గూడయున్న శ్రీరాముడు తనతండ్రి ఆర్థిలో ఎరికిన మాటలను విని, దీనముగాని ఆయునతో గట్ల మడిచెను. (38-39)

1) తండ్రికోరివద్దటగా ఒక్క రోజైనను ఆయునతో గడిచి, ఆయును తృప్తిపరముటను నోమకొనకుంజే-అని దీనిపై రాముడు వేదనపెను.

ప్రాప్యమి యానద్య నిజాన్ కోమ శ్చప్రాన్ ప్రదాప్యతి
అపక్తమణ మే నాతః పర్యకామైరహం వృణే 40

ఇయం వరాస్త్వా నజనా భవధాన్యనమాకులా,
మయా విష్కప్తా వన్నధా భరతాయ ప్రదీయతామ్ 41

ననదానక్షలా మద్ధి న చ మేన ద్య చరిష్యతి 42

య మృష్టేన వో దత్తః కైకేయ్యో వరదా త్వయా,
దీయతాం విశిలేనైవ సత్యస్త్ర్యం భవ పార్థివ 43

అహం వివేకం భవతో యథోక్తమమపాలయన్,
యత్సర్వశరమా వత్స్యే నవే నవచరైన్సహ 44

మా విమర్శో ననుమతీ భరతాయ ప్రదీయతామ్
న హి మే కాంక్షేరం రాజ్యం సుఖమాత్మని వా ప్రీయమ్,
యథావివేకం కర్తుం వై తనైవ రఘునందన 45

అనగచ్ఛయ తే దుఃఖం మాఽభిర్దాప్యపరిపుతః,
న హి క్ష్యభ్యతి దుర్తర్హః సముద్రః సరితాం పతిః 46

నైవాహం రాజ్యమిచ్ఛామి వ సుఖం న చ మైత్రిశీమ్
నైవ సర్వానిమాన్ శామాన్ న ప్యర్థం నైవ జీవితమ్ 47

త్వామహం సత్యమిచ్ఛామి వాన్మతం పురుషర్షభ!
సత్యక్షం తవ సత్యేన మకృతేన చ తే శోః 48

న చ శక్యం మయా తాత! స్థాయం క్షణమపి ప్రభో,
న శోకం ధాయస్యేమం న హి మేఽస్తీ వివర్యయః 49

అర్థితోహ్యస్మి కైకేయ్యా వవం గర్భేతి రాఘవ!
మయా చోక్తం ప్రజామితి తత్పత్యమ్ అనుపాలయే 50

మా చోత్సంశం కృతా దేవ! నవే రంస్యామహి వయమ్,
ప్రశాంతహరిణాకర్ణే వానాశకునివాదితే 51

ఏతా హి దైవతం తాత! దేవతావామపి స్పృతమ్
తస్మాద్దైవతమిత్యేవ తరిష్యామి వీతుర్యహః 52

నేను నేడు ఇహున యుండి వివిధభాగమును అనుభవించుటకు
కోరికపడినను. నేటినుండి అది అక్కడ (అరణ్యములలో)
ఉండినపునచా కనుక అన్ని కోరికలనుగోరియు మఱుముకే అనగా
కోరికలన్నింటినీ ప్రకృత బెట్టి ఇప్పుడే వనములకు వెళ్లుటకు
నేను ఇష్టపడుదును. (40)

ఈ కోరికలన్నియు పెక్కు రాష్ట్రములలో పడుల్లుచున్నవి.
అట్లనులతో కలసిరాదు కన్నది. తోచాల్సినంతలో నుండువల్ల నైనది.
అట్టి ఈ ముతకు నేను శోకులనుటలేదు. కీసిన చరితునకే
ఇచ్చివేయుదు. నేను వనముననుకే ద్విధముగా విస్తరించుకొంటిని
(ఈ క్షణిక భోగములకై) వాటర్థ దేహ ప్రము పరిపడు 41. 42

ఓ వరదా! నీవు కైకేయీమాతకు మిక్కిలి సంతోషముతో
వార్తయు మేనప్రకాశము అమెముని పెరిపూర్తిగా ఇచ్చివేయును
ఓ మహారాజా! నీవు సత్యధుండుడవు కన్ను మీ యాదేశమును
శిరసావహించుచు సగువాటకు పంతులములు నడచులలో
తాపములతో గడిచినను రఘునందనావహా! ఓ మహారాజా!
విచారపరచుడు. రాజ్యాధికారము భరతునకు అప్పగింపుము.
అత్యంత స్త్రీ గానీ ఆత్మనిండును కృష్టివలచుటకై గానీ
నేనన్నడునూ రాజ్యమును అనుంపవలెదు. మీ ఆదేశమును
పాలించుటయే వాకర్తవ్యము. (43-45)

తండ్రి! వనీవాడుకై నుండుదు. సరికొని శక్యముగాని
వాడు అతడు నుండును క్షోదక / తీవాడు పరియలకల్లును
బాటడు) అట్టి భూమిలైనైవ వివును దుఃఖమునకు తోనుకారాదు
కంటతడి పెట్టకర్దు. (46)

ఓ మహాపురుష! నేను రాజ్యమును కోరిను సుఖములను
అపించిన చోకికములైన ఈ భోగములన్నియును వాకక్కలలేదు.
ప్యరుఖములను నైతము నేను కాంక్షింపును. ఏతనైగాని. కదిక
జీవితము మీదగానీ నాకు అగ్తిలేదు. నీవు సత్యనిండుడవై
వానికెక్కుటయే వాచ్యైకము. విచియేయెనను అసల్ప
వననుడవు వారాచ సత్యక్షైనవైన నీ సన్నిధిలో నిజముగా నా
మృగాకర్మలపై ఒట్టపెట్టుకొని చెప్పుచున్నాను. తండ్రి
ఓ మహారాజా! ఈ సగరము నుండు నను ఇంకొక్కక్షణమైనను
నిలువరాదు ఈ నా సర్వమును తినుగలవేది నీవు ఇట్లు
జోకింపరాదు. (47-49)

ఓ రామా! నీవు వనములకు వెళ్లుము అని కైకేయి నన్ను
అర్థించినది. సరే! వెళ్లుము అవేనేను అమెకు మాట ఇచ్చితిని
ఆ ప్రతిజ్ఞను నేను పాటించును. (50)

ఓ సతూ! నీవు ఏవిధముగను తింపెట్టుకొనరాదు. వారణముల
సంచారములకే ప్రశాంతమును. పక్షిలకీలికలాహములతో
మహాహరమును ఉండెడి వనములలో మేము మృగగా వెంటుము
తండ్రిమే సంయథిసము అనె శాస్త్రమారము కావున తండ్రిహితును
ప్రైశాసనముగా తుండి వారిని తలచాల్సినవైనాను. (51-52)

చతుర్థకము పరేషు గచేడు నరసత్వమ్ ।
 పువర్తక్యనే మాంప్రాప్తం సంలాపో యువిముచ్యతామ్ 53
 యేన సంప్రభవీయో యం పర్యో బాష్పగలో జనః ।
 న త్వం పురుషశార్దూల! కిమర్థం విక్రీయూం గచః 54
 పురం చ రాక్షసం చ మహా చ కేశలా
 మయా విస్మయ్యో భవతాం దీయతామ్
 అహం విదేశం భవతోనుపాలయన్
 ననం గమిష్యామి చిరాయ నేవితుమ్ 55
 మయా విస్మయ్యో భవతో మహాభీమాం
 క్షేత్రపండాం నపురాం నశానవామ్
 శివాం మనీమామ్ అనుశాన్తు కేవలం
 త్వయా యదుక్తం నృపతే! పథాన్ము తత్ 56
 న మే తథా పార్థివ! దీయతే మనో
 మహాత్మ్య బామేషు న చాత్మనః ప్రేమే ।
 యథా విదేశే తవ శిష్టసమ్మతే
 వ్యసైతు దుఃఖం తవ మత్పుత్రే నభు 57
 తదద్య నైవానభు! రాజ్యమన్యయం
 న నర్యకామాన్ న శుఖం న హైథివీమ్
 న జీవితం త్యామన్మతేన యోజయన్
 వృణోయ నత్యం ప్రతమమ్మ తే తథా 58
 కలాని మూలాని చ భిక్షయన్ నవే
 గిరింశ్చ పశ్యన్ పరితః సహంసే చ
 వనం ప్రవిశ్యేవ నీచిత్రపాదవం
 మఖే భవిష్యాది తవాస్తు నిర్వృతిః 59
 నివం న రాజా వ్యనవాధినస్సుః
 తోకేన దుఃఖేన చ తామ్యమానః
 ఆరిగ్య పుత్రం సునినన్తపంజ్ఞో
 మోహం గతో నైవ చిచ్ఛే కించిత్ 60
 వేద్యవ్రతః పండురుదుః సమేతాః
 రాం వర్ణయిత్వా పథభేదపత్నీమ్
 దుడక్ మమంత్రోఽసి జగాను మూర్ఖాం
 హాహాకృతం చిత్ర బభూవ నర్యమ్ 61

53 మహాపురుషా! పదునాలుగుసంవత్సరములు ముగియుగనే నేను తిరిగి వచ్చెదను ఆప్పుడు నన్ను చూడవచ్చును. కనుక ఈ సంతాపమును వీడెను. (53)
 54 నరశైష్ట్యే చ భావితకమువే గొంతుపెరిగితో మూగబోయి యున్న ఈ జనులకు రైర్యము చెప్పవలసిన మీదే ఇట్లు వీరుగాత్ర పోయినచోనెట్లు? (54)
 55 రాజా! ఈ అయోధ్యానగరమును, ఈ కోసలరాజ్యమును, నెకొండ్లపై న ఈ నేలను మీ వెళ్లమున్నాను. వీరినె లెరితునకు జన్మించెము నేను మీ అడ్డము అనుసరించుచు పదునాలుగు సంవత్సరములు ననరాము గేయటక్కి వెళ్లెదను. (55)
 56 సమా! ఈ కోసలముందరి అంబయైన దారిములలో ఈ గారుచున్నది. ఉన్నతముల్లే పర్వతపరిశ్రమలో ఏరాశిష్టమన్నది కల్గిన అడవులతో దీర్ఘమిగామవృత్తి మరిక్షేతమున పల్లలతో బద్దరూపమై యున్నది. ఇట్ల మొదలు నేను పీడవెల్లుమున్నాను ఈ కష్టప్రవాహమును బరించుచు పీటకొనుగాక నీ యాశోకము న్నకొను బెడలచు రాజ్యమును పోలించెదరూ నేను మనము చేయుటయు జరుగుగాక (56)
 57 మహారాజా! ధర్మబుద్ధులైన నీ ఆదేశమును పారించుదురందే నా గునము దృఢముగా నెలకొనియున్నది. అందువలన అది ఒడిచునైన ఏమిమిభోములపైపు మిమల అ లేదు. అత్యున్నత కారికై ఆరాటపడితి లేమి ఓపుణ్యముమా నాకోరికై నీవు దుఃఖించుదు. (57)
 58 పుణ్యాత్మా నేమి నీ వాగ్దానమును భంగించుచు పువలమైన ఈ రాజ్యమునుగాని వివిధములై భోములను గాని సుఖములనుగాని జాపికినాన, కదకు నా ప్రాణములను గాని నేను కోరనేరదు. నీ సర్వత ప్రజలుమీ కేవల గాంధీకును అది మన్నిమిగాక (58)
 59 పిత్ర మే తమిళైర్ వర్జములో పోనినట్టి వనములయందు నివేశించి, ఎలములములను బుజించును. అహో పరతములను నరీ సువారాములను వెదవరితీరములను గాంచుచు అచట హాయిగా ఉండును. కనుక నీవును కదవ మనస్థివమునుపడి శాంతచిత్తుడవై ఉండుము. (59)
 60 శ్రీరాముని ఇట్లు వివరించగా పుత్రవియోగాలవలన కరింపక రిశరగడ బరిదిముగా క శించుచు సోనాకముగా కుంగిపోవు తిరిసి నాటకు లోకాను నెంతవే అతడు శ్రీరాముని తన పాలయమునకు నాత్మకొని మోహించుటకై స్వప్నాను కోల్పోయి నిశ్శేష్టుడయ్యెను. 61 కైకేయితనా అక్కడ గేరియెన్న రాణులందు 2 కుక్కలపైగా వొడువ పీడ్చిరి. ముందుకుడును వీడ్చుచు మూర్ఖువోయెను. ఆ మందిరమంతయు హాహాకారములతో నిండెను (60-61)

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే చతుస్త్వింశస్తకః (34)

వాల్మీకివాల్మీకిగారిమై అశిష్యులైన శ్రీమద్రామాయణముందలి అయోధ్యాకాండమునందు ముగ్ధిదీవాల్గవస్తకము సమాప్తము

35. ముప్పదినదవసర్గము

సుమంత్రుడు కైకేయుని హెచ్చరించుచు అమెకు హితబోధనేయుట.

తతో నిర్వృణ్య వహపా శిరో నిర్వృణ్య బాసక్కుల్,
హజా పాణిం వివిప్రస్య దంతాన్ కటకటాప్య చ | 1

లోపనే కోపసంరక్తే వల్లం పూర్వోచితం జహత్,
కోపాభిభూతస్పహపా సంతాపమకుభం గతః | 2

మహః సమోక్షమాణాశ్చ సూతో దశరథస్య వః,
కంపయన్నివ కైకేయ్యా హృదయం వాక్యదైర్ఘ్యతైః | 3

వాక్యవశైరనువసైః నిర్మించన్నివ చాశుభైః,
కైకేయ్యా సర్వమర్మాణి సుమంత్రః సత్యభాషతః | 4

యస్యా స్తవ వతిష్ట్యక్తో రాజా దశరథః స్యయమ్,
భర్తా సర్వస్య జగతః స్థావరస్య చరస్య చ,
నన్యాకార్యతమం కించిత్ తవ దేవీహ విద్యతే | 5

ఎవిఘ్నం త్వామహం సున్యే కుంఘ్యమపి హంతతః | 6

యన్యహేంద్రమహాబల్యం దుష్ప్రకంస్యమివాచలమ్,
మహేరాదధిమివాక్షోభ్యం సంతాపయసి కర్మభిః | 7

మావమంస్తా దశరథం భర్తారం వరదం నతమ్,
భర్తురిచ్ఛా హి వారీణాం పుత్రకోట్యా విశిష్యతే | 8

యథావద్యో హి రాజ్యాని ప్రాప్నువంతి పుషిక్షయే,
ఇక్ష్యకుకులవాణేఽస్మిన్ తద్దోషయితుమిచ్ఛసి | 9

రాజా భవతు తే పుత్రో భరతశ్చాస్తు మేడినీమ్,
వయం తత్ర గమిష్యామో యత్ర రామో గమిష్యతి | 10

న హి తే విషయే కశ్చిత్ బ్రాహ్మణో వస్తుమర్హతి
తాదృశం త్వమనున్యాదమ్ అద్య కర్మ చిక్షేర్హసి | 11

దశరథునింభసారథియైన సుమంత్రుడు మూర్ఛనుండి తేలుకొనినపిదప పట్టరాచి కోపముతో ఊగిపోయెను. శిరస్సును అలుచును కదల్చెను. ఎదోపదో నిట్టూర్చును అనేకమును అభుకొనలేక ఒక చేతితో కుతీయుక చేతిని కదల రాటిని కిందినట్లు చేసెను. పెండ్లపెట్టెలు కొతకెను. కన్నులజ్జలెసెను. మనస్సు ఉద్రేకింపబయిండుటచే అతనిదేవాకాంతి మూతము. పొంగిపోయెనును ఎరిరాపమును అన్నకవలేక అతడు కోపాద్రిష్టుడాయెను కైకేయినీర్దాక్షిణ్యధరణికి లోలోఁ అతడు మండిపడచుండెను. అతడు తనవాడియైన మాణిక్యమును అతే అ కైకేయ హృదయమును ముక్కులుముక్కులు చేదుసాగెను. ఆపిగిరిడెను తూర్పు పడుకొట్టుగా అతడు పెట్టుకుమేపు నీ నరదనములు వక్రములవల కరినమలై అమెనసాశమునకు అంటుచుండిను. (1-4)

"ఓ కైకేయీ! దశరథమహారాజా నీకు మూతమే గారు, నహజముగా ఈ బట్టనుందరి ఏకలచారక ప్రాణులకును వాకుడు. అట్టి మహాధాతువును త్యజింపి, ఇట్టి పురోరకృత్యమునకు పాల్పడితివి. నీవు ఇంతకంటెను తేయగలిగిన దుష్కార్యము ఏమియుండును? దీనినిబట్టి చూడగా నీవు నీపతివే గారు ఈ ఇక్ష్యకుకులమునే వూర్కిగా మోపుమామెందు? కేను తలంతుమి వేండుమివల జేయుదును. వీ కువగపిడును (దేవు పర్వతము వల చలించినవాడును) మహాబలమువలె గంభీరుడును (మహాబలమువలె క్రోధకు గుణికానివాడును) ఎవ దశరథ మహారాజును నీకుటలచేష్టలతో ఎరితపించలేతివి. (5-7)

ఓ దేవీ! దశరథమహారాజా నీకు ఎది అతడు నిన్ను అన్ని విధములుగా పోషించువాడు. కోరిన వరములను ఇచ్చెడివాడు. అట్టి ప్రభువును నీవు అవమానియదగదు. స్త్రీలకు కోటిమంది పుత్రులకంటెను భర్తను అనుపరింపుటయే శ్రేయస్కరము. రాజా పరలోకగతుడైవతో అతనికుమారులతో త్యక్తుడు రాజగుట ఈ ఇక్ష్యకుకులసంక్రందాయము. పరిపరగా వెచ్చుమిచ్చ ఈ ఆచారమును దశరథమహారాజా జీవించియుండగనే మరలగలుప బూనుకొంటివి. (8-9)

నీకుమారుడైన భరతుడు రాజై ఈనేలను ఎలుకొనుగాక. శ్రీరాముడు వెళ్లడి పునులకే ఆయవను అనునరించి మేమును వెళ్ళెదము. (10)

ఇట్టి పరిస్థితులలో నీ రాజ్యమున నీ బ్రాహ్మణులను పెరిపెన వాలదు. అట్టి దుఃఖాస్థితిని ఏర్పఱచుటకై నీవు పూనుకొను చుంటివి. (11)

అయోధ్యావాసినః శీరాః యే చ జానపదా ఇవాః ।
నూనః పర్వే గమిష్యామో మార్గం రాన్యసిషేవితమ్ ॥ 12

త్యక్తా యా బాంధవైః సర్వైః బ్రాహ్మణైస్సాక్షుభిష్చపా
తా శ్రీతీ రాజ్యలాభేన తపః తేషాం భవిష్యతి ॥ 13

అశ్రువ్యమివ సత్యామి యస్యాస్తే హృత్తమిభావమ్ ।
ఆచరంత్యా స నిన్యతా నద్యో భవతి మేదిపి ॥ 14

మహాబ్రహ్మర్షిజుష్టా వా జ్వలంతో భీమదర్శివాః
ధిన్యాగ్రింధా న హింసంతి రామ ప్రవాజనే స్థితామ్ ॥ 15

ఆమ్రం ఛిత్వా కుతారేణ నింబం పరిచరేత్తు యః ।
జుష్మరం వమసా సింహేనై నాప్య కుఠురో భవేత్ ॥ 16

అభిజాతం హి తే మన్యే యథా మాతు ప్రథైవ చ ।
న హి నింబాత్ ప్రవేత్ క్షౌద్రం లోకే నిగదితం వచః ॥ 17

తప మాతురస్సద్భావం విద్యుః పూర్వం యథా శ్రుతమ్ ॥ 18

పితుస్తే పరిదః కశ్యుత్ దదౌ నరమనుత్తమమ్
పర్యభూతమతం తస్మాత్ పంజరే నమథాధిపః ।
తేన తిర్యగ్గలావాం చ భూతావాం విదితం వచః ॥ 19

తతో జ్వంభవ్య శయనే వియతాచూరివర్షభః ।
పితుష్టే విదితో భాషా న తత్ర బలంధాఽచానత్ ॥ 20

తత్ర తే జవనీ క్రుద్ధా మృత్యుపాదనుభీషతీః ।
జనం తే నృపతే సామ్యః జిజ్ఞాసాపీతి చాప్రసీత్ ॥ 21

నృప శ్రీవాచ తాం దేవీం దేవీ శంపామి తే యది
తతో మే మరణం సవ్యో భవిష్యతి న పంశయః ॥ 22

మాలా తే పితరం దేవీ తతః కేకయమ్బ్రుపీత్ ।
శంప మే జేవ వా? నూనా? న మామనహాసిష్యసి ॥ 23

ప్రియయా చ తథోక్షన్తన్ కేకయః హృథిసీపతిః
తస్మై తం వరదాయార్థం కథయామావ తత్త్వతః ॥ 24

అయోధ్యలోని పాపము దాగినచో ఇతరరాజులందులు మొదలగువారితోగూడ మేము విజయము శేవమునహామన నడిచెదము. ఓ నేనీ జండుమృత్యును బ్రాహ్మణులు, సామన్యులు మున్నగువారు సేరాజ్యమును వదిలివెళ్ళిరి. అట్లే రాజ్యమెవలని నిశేషి లాభము? దివ్య ఇట్లు ఆధిరమునకు ఒప్పిల్లుచున్నను ఈ నేను ఇన్నిటి ఎదిలేదు? అది వాకు అశ్రువ్యము కలుగుచున్న శ్రీరాముని ఏకక్షిణ్యముగా వరములపొందుకేయుమిన్న నున్న పసిష్టాదిజహులు తనదేగా రెవరియి. తమవలెనైన శాపములనుగూడ గ్రహించింకేదములందీ? ఇదియును వాకు అశ్రువ్యమును గొల్పుచున్నది (12-15)

తీయ్యని సంధ్యను ఇచ్చునట్లు మోమిడివెట్టుడు (అమోఘమా ఆలోచింపక) గొడ్డలితో నడికేరేక. చేయెట్లు పడుచు పాపాని పెంచినను ఆది (అ నేనెట్లు) వేమ ఎంతైన ఇప్పుడుగాని మధుర పిలములను తండుదుగదా! (అట్లే ముగియమలకు నీరీయైన శ్రీ. అయియు. ఇచ్చిపేమను మేముకలముతో తరింపటం ఆయినను వనములకు వెళ్లి, దుష్కారాల్ని కైకేయికి శ్రీతి గూర్చినచో అమె మర్యాద గూలునా?) (16)

ఓ కైకేయీ! నీ వెట్లునుండి తనెగొందు -అనునది లోకాల్లో అట్లే నీలట్లేముక్క (మిన్న) పుటావమే (మూర్ఖభావెట్లువలయు) నీకును నీర్పిగది. (17)

వీలర్పిమూర్ఖులు ఎట్లుచలించెదగాని ఇదివఱకే మేము నీకు ఎగము కావక గొడ్డలితోగూడ నీ గొడ్డలికి స్త్రీయైన -3 కలిమిని పుట్టిపెట్టుదును. వానిబావమున ఆ మహారాజు వెముప్రప్రాణులకటపులను, వాటి భావములను గ్రహించగలడు. అతడు ఎటువెక్కియలబావలనుగూడ అవగాహన చేసికొనగలడు. ఒకవాడు వక్రస పర్వముగారి పేట పియుక పాముని ల ఒక పెక్కింజుల మాకడ నొసెనుగదా వా. అవమన వెళ్లగా రతడు రెండు మూడు పల్కాయములు వచ్చెను. వాపు చక్కరపడిన మీతల్లి అతడు (మీతల్లి) తపము జాలి (గేలిదేయును) పప్పుచున్నదని లావించి, మిక్కిలి కుపితయమృత్యును వెంటనే అమ్మ రాజాలో ఓ సామ్య! మీరు ఎందులకు నత్తయ్యారు? వారిము తెల్పుచు అస చలకెనె (18-21)

అప్పుడు మోజు లవభాగ్యతో "ఓ దేవీ! రావనీగూర్చి వేమ గొడు వేరొందిరే? ముక్కుణమే నాకు మరణము సంభవించుట తపము గాదు సుదేహము లేదు". అని నుడివెను (22)

ఓ కైకేయీ! ఇప్పుడు మీ లర్పి మీలో శ్రీయ్యు కేకయ రాజాలో "నేను కేకేయియునునా? లేదో? అది నాకు తెలియదు. నన్ను బ్రాహ్మణుని నేనుచేసెను. నీవు కేకయ కారణమును తెల్పుము" అని నడిచెను. (23)

అమోగ్య ఇట్లు పలికిన సమ్మతు కేకయకుమోజు తనకు వరమును ప్రసాదించి. ఆ పద్యమోగి భరింప నుడుకు నంతయును వివరించెను (24)

తత స్స వరదస్సాధూ రాజానం ప్రత్యభాషితః |
యదిత్థం శంకసే రాజన్ మరగాం తే ధ్రువం భవేత్ |
మియతాం ధృవతాం వేయం మాక్లిథా క్ష్యం మహేతై | 25

స తిచ్చుత్వా పచిత్త్య ప్రసన్నమవసో వృషః |
మారకం తే నిరస్యాశు విజహర కుభేరవత్ | 26

తథా త్వమపి రాజానం దుర్జనాచరితే పథి |
అనన్త్రాపామిమం మోహాత్ కురుషే పాపదర్శిని | 27

సత్యశ్చాద్య ప్రవాహోయం తాకిక్ష ప్రతిభాతి మా |
పితౄన్ వమనుజాయంతే నరా మారకమంగవా | 28

స్రవం భవ గృహోజేదం యదాహ వనురాధిపః |
తిర్దురిచ్చాముపాప్యేహ జవప్యాన్య గతిర్ధివ | 29

మా త్వం ప్రోత్సాహతా పాపైః దేవరాజనమప్రభమ్ |
భర్తారం లోకభర్తారమ్ అనద్విత్యముపాదధాః | 30

స హి మిథ్యాప్రతిజ్ఞాతం కరిష్యతి తవానభః |
శ్రీమాన్ దశరథో రాజా దేవి! రాజనతోచసః | 31

జ్యేష్ఠో వరాహ్యః కల్మషాః స్వధర్మపరిరక్తీలా |
రక్తీలా జేవతోకన్య చలీ రామోఽభిషిష్యతామ్ | 32

పరివాహో హి తే దేవి! మహాన్ లోకే చరిష్యతి |
యది రామోననం యాలి విహాయ పితరం స్మరమ్ | 33

స రాజ్యం రాఘవః పాతు భవ త్వం విగతజ్వరా |
స హి తే రాఘవాదన్యః క్షమః పురవతే వసేత్ | 34

రామే హి యావరాజ్యస్థే రాజా దశరథో వనమ్ |
ప్రవేక్ష్యతి మహేష్వానః పూర్వవృత్తమ్ అమన్మదన్ | 35

ఇతి సాంత్యైశ్చ తిక్ష్యైశ్చ కైకేయీం రాజసంచరి |
మమంతః క్షోభయానూప భూయ వివ క్షౌరాంజలిః | 36

అంతః పరమునిర్విహ గా పాపాన్త రాజతో ఇష్టు మితవేను.
"ఓ రాజా" నేనీకేయమును అమకు తెల్పినతో నీకు చాపు
తప్పదు. అమె చరిగించెను. లేక ఏమైనను ఈ భవాన్యమును
తెలుపవలయును. (25)

అంతకు మేతగడి నివర్తించుచుండెను అపామపు శిశువు
మాటలను పాటించి, మితర్ల కోరికను లోకమునకు కుభేరమవలె
హాయిగ నుండెను. (26)

ఓ దుర్మార్గువాడా! నీవు నీవర్తించిన దేశకరియింపును అజ్ఞాన
పశముచే ఈ దేశభగవంరాజువిషయము మొండికట్టుచుండును
చెవిర్చించుచున్నావు. తిరుగుబిడ్డములను కొడతలు. తట్టు
లక్షణములను చినుకెలు కరిగియిండును. అను భోకోక్తి
విజయేనువి నాకనిపించుచున్నది. (27-28)

నేటివలె నెవ్వడ మూర్ఖుడాలపు కావలడు ఇదివఱలో మహారాజు
వేసిన మాటను పాటించును. శ్రీమదు. మునిజు అభ్యుపేక్షియై
దేయును. నీవే కోరికను నొరవించును. ద. ప్రజాకు నీడగనగా
నిలుపుము. (29)

దశరథమహారాజు నమన పజలకును కక్షకుడు. అంతేకాదు
అతడు వైభవమున దేవేంద్రునితో సమానుడు. నీవు పాపముల్ని
గూదానకై అట్టి మహారాజుచే అధిష్ఠాకార్యమును (కేష్టుని
అరిత్యములకు సమాన. నీవునానిని యువరాజుగా తీయుట)
వేయించవలయును. (30)

ఓ కైకేయా! దశరథమహారాజు స్థానమును, (అదీనమాల
చిన్ననినాడు) కొల్లులుగా సంపదలుగలవాడు రాజులోననుడు.
అతడు తనవర్తించును. కరిగించును. అమిక్తమయిను. (31)

శ్రీకృష్ణుడై శ్రీరాముడు మిక్కిలి కౌదార్యముగలవాడు
గూదానకై తుడు. క్షేమపరిత్యమును కాపాడువాడు అంతేగాదు
పిమ్మటాకాలము కష్టపర్థులనువలె క్షీరంబువాడు. మిక్కిలి జలగ
అట్టి శ్రీరామునియైనను పట్టరిషిష్టుని గానింపుము. (32)

ఓవేదీ శ్రీరాముడు తనచరిత్రయును దశరథమహారాజు మొదలగు
అజ్ఞయులందఱు నీటి కళానానామ క్షేత్రలో నీవు. లోకం న
ప్రీతిగా ఆనవాదమునకు నిజయగునువు. (33)

ఓ శ్రీరాముడే ఈరాజ్యమును పాలించును అవు మనస్థాయమును
గిడుము. రామిగిడుము. అతయుగం. మిక్కిలిను పాలించుటకు
సమర్థుడు కాదు. శ్రీరాముడు మునిరాజుపితృభిషిప్తుడైనపితర
దశరథమహారాజు నుద్ధరించె. అత్యవసరమయ్యరియ
అనుసరించును వనములకు వెళ్ళును. నావప్రస్థామిమనిను
స్వీకరించును. (34-35)

ఇష్టు సమంత్రుడు రాజసమక్షమున వెచ్చెదే సాంత్యు
అవనములతోడను. తీగమను పెచ్చరికలతోడను క్షేత్ర మని
కలితయెందుకట్లు చేసి, క్షౌరాంజలియు నిలబడెను. (36)

నైవ సా ద్మభ్యుతే జేపి న చ స్య పరిదూయతే
న చాప్యా ముఖవర్ధస్య విక్రేయా లక్ష్మతే తదా . 37

ఆ కైకేయి అతనిచేతలయి. ఏమోతమో చెప్పోకనియితే
మనసున పరితపించుచున్నది. ఇది ముఖమున కింబట్టా నైనను
మార్చుకనబడలేదు. (37)

శత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే పంచతింశస్సర్గః (35)

వాల్మీకీమహర్షినివ్రాతవై ఆదికావ్యమేన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ముప్పదివవసర్గము నమర్చుము

-- * * *

36. ముప్పదిఅవసర్గము

శ్రీరాముడు వసిష్ఠమునిని ముఖముగా సభిషిచి, అయనవెంట పరివారమొన. ఎవ్వ ముఖన పగలు నే చుకొడుట నుచు తన
చాచేరించుడు. అందులకు కైకేయి అభ్యంతరము చెప్పుట వ్యర్థమైతి నీర్వాణమై కైకేయుకి హితము నుచును

తత స్సునుం త్రమైశ్శైకః పేషిత్ 1 త్ర సుతిక్తయా,
సహాష్టమలనిశ్చిన్య ఇగాదేపిం ఖివః ఖివః 1

అమెంతుడు నెల్లా బయ్యన అతగా పెట్టిన కైకేయి
మోటు. స్వనందున దశశతముల తనకొత్తకు (వోముల
పరిణామములకు వికేరి గలిగెను. ఎట్లాన్నా కంబు లది
బట్టిన సుమంతునితో ముఱం ముఱం ఇట్లు పలికె. (1)

సూతా రత్నమసంపూర్ణా చతుర్విధంలా చమూ,
చాఘపప్యాసుయా త్కారం క్షేపం ప్రతివిధీయతామ్ 2

"ఓమెమెల్లా తా రత్నములతో సుసంపన్నమైన
వయలంగిలములను రాను. సోపక్తి కెరిగి అయినతో
న సుమంతు మేటియి ఆ సేనంతోనాది పరిశీలనకు
న చుకొప్పులు ఎలాగ వారివే మిగుల సందర్భులక వ్యాపారులను
నివోహాక్షమై పరిపించును. 2 3)

చూపాజీవాశ్చ వాదిన్యో పణిజశ్చ మహాధనాః,
శోభమంతం మమారస్య వాహినీం సుప్రపారితాః 3

శ్రీరామునకు తోడుగా సుందరము. పుష్కలములగు వారూ తో
ఆయనను ఆహ్వాదింతును గూర్చుటకును అనివారానికి ఎటు
వివములలో నవర్ణములను రత్నములను సన్నములను
బహుశరీరించి, వారిని అనేకలవేసుక పదిపంపును. (4)

మే చైవమునజేమంతి చమతే యైశ్చ విర్యతః
తేషాం బహువిధం దత్వా తానవ్యత్ర సంహజయ 4

ముఖములలో ఆయుధముగను. నగరములను ఆహార
వదాన్ములతోనాడిన బిచ్చము. అడవులలో మోములను జానునట్టి
అడవికులను శ్రీరాములకు తోడుగా పంపును. (5)

ఆయుధాని చ ముక్యాని వాగరాశ్చకటాని చ
అనుగచ్ఛంతు కాకుల్లేపం వ్యాధాశ్చారణ్యగోచరాః 5

శ్రీరాముడు అడవులలో మోముగములను, అనుగులను
వేలాడుచు అడవి లలింకెడి తేనెలను న్నాను. వివిధ వదే
క్రవాహములను పంపించును. రాజ్యసుఖములనుగూర్చి ఆచట
తలంపడు. (6)

సేఘన్ మృగాన్ కుంజరాంశ్చ పీఠాశ్చాతర్యకం మధు
వదీశ్చ వివిధాః సత్యన్ వ రాజ్యస్య స్మరిష్యతి 6

విద్యనగళములలో పిపిరికి రావలకై పిచ్చుకొనినను. ఒంటిబు
మున్నగునాని పైవను. వా ఉపదాస్యములను పంపుము.
అట్లొనర్చినతో పనవానకొలమున శ్రీరాముడు అయో
పుర్యాస్థలమును ముందు యుద్ధమునకు ఆచరించును. ముఱియను
మున్నగునానికి యుద్ధదక్షిణలను ఇచ్చును. ముఖమున పిపిరిమును
అచట సుఖముగాపొందగలడు. (7 8)

ధావ్యకోశశ్చ యు శక్తిత్ ధనకోశశ్చ మామకః,
తా రామమమగచ్ఛేతాం ననంతం నిర్ణవే ననే 7

యజన్ పుణ్యేషు దేవేషు విస్మయం శ్వాప్తదక్షిణాః,
ఋషిభిశ్చ సమామ్య సవత్సృతి మఖం వనే 8

మిగుల కొలువము. నా వదేడు ఈ అయోధ్యను పోలిం
గలదు. శుభలక్షణములన్నియు శ్రీరామునకు సమ్యగర్థములను
పమకూర్చుడు. (9)

భరతశ్చ మహాబాహుః అయోధ్యాం పాలయిష్యతి,
సర్వకామైః సహ శ్రీమాన్ రామః పంసాధ్యతామితి 9

ఏవం బ్రువతి కాకుత్స్థ కైకేయ్యా భయమాగతమ్ ।
ముఖం చాప్యగమచ్ఛేషం న్యరక్త్యాపి న్యరుధ్యత ॥ 10

పా వెషగ్లా చ సంత్రస్త్వా ముఖేన పరిశుష్యతా ।
రాజానమీవాధిముఖీ కైకేయీ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ 11

రాజ్యం గతజనం సాధో పీతమందాం నురామినః ।
విరాప్తాద్యతమం శూన్యం భరతో వాధివత్స్యతే ॥ 12

కైకేయ్యాం ముక్తలక్ష్మణ్యాం పదంత్యామతిదాభుగమ్ ।
రాజా దశరథో వాక్యమ్ ఉవాచాయుతలోచనామ్ ॥ 13

వహంతం కీం తుదపి మాం వియుజ్య ధురిమోఽహితే ।
అనార్యే! కృత్యమారబ్ధం కీం న పూర్వముపారుధిః ॥ 14

తస్మైతత్ క్రోధసంయుక్తమ్ ఉక్తం శ్రుత్వా నిరాంగనా ।
కైకేయీ ర్విగుణం క్రుద్ధా రాజానమిదమబ్రవీత్ ॥ 15

తనైవ వంశే సగతో జ్యేష్ఠపుత్రముపారుధత్ ।
అసమంజ ఇతి భ్యాతం తథోఽయం గంతుమర్హతి ॥ 16

ఏవ ముక్తో ధిగత్యేవ రాజా దశరథోఽబ్రవీత్ ।
స్త్రీతల్ప జన స్పర్శః పా చ తం వాచయధ్యత ॥ 17

తత్ర నృద్ధో మహానూతః సిద్ధార్థో నామ నామతః ।
కుచిర్యమామతో రాజాః కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ 18

అసమంజో గృహీత్వా తు క్షేదతః సథి దారకాన్ ।
నరయ్యాః ప్రక్షీపన్తపు రమతే తేన దుర్మతాః ॥ 19

తం దృష్ట్వా వాగవాన్సర్వే క్రుద్ధా రాజానమబ్రువన్ ।
అసమంజం నృణాంస్వేకమ్ అస్మాన్ వా రాష్ట్రవర్జవః ॥ 20

తానువాచ తతో రాజా కీన్విమిత్తమిదం భయమ్ ।
రాశ్వాపి రాజ్ఞి సంస్పృష్టా వాక్యం ప్రకృతయోఽబ్రువన్ ॥ 21

దశరథుడు ఇల్లునలుకగా కైకేయికి భయము పెట్టకొనెను. "అసమంజము చెలవెలబోయెను గొంతె పెరిగదాయెను." (10)

అప్పుడా కైకేయి విచారగ్రన్ధురాలై ధియుముతో, వాడినోయిన ముఖముతో రాజునకు ఏద రుగా పిలిచి, ఇట్లు మాట్లాడెను. (11)

"శ్రీమదాసాదు! ఇతరులు మద్యమును సూర్తిగా త్రాగివేసిన పిమ్మట కూర్చుంటున్న మహావీరుని కనువినివెసిన వ్యూఢులు ఏమియు లేకుండా నిర్భీక్తులై రాజ్యము భరతునకు అక్కజలేకు" అని కమ్మలు పెట్టగానే, కైకేయి నోటికిపెట్టిన మాట్లాడ మున్న కైకేయితో దలరదలచారాజ ఇట్లు నరకెను. (12-13)

ఉసి మర్కటరాలా! నిపు శ్రీరాముని వశవాసకార్యభాంషును గాని మోస మజారమన. నేను మోయుచున్నగా నిప్పు నీమాలల ఈలిరితో ఇట్లు ఎందుకు పొడుచుచున్నావు? నీమరాలా! నిపు ఇప్పుడు దేమునిన్ను ప్రతిబంధక విషయమును! వరములను అడుగున్నాడే "నీ ప్రార్థనలెదు?" (14)

వరాగనదైన (వరములను కోరిన) ఆ కైకేయి క్రోధముతో మారథును ఎలికిన మాలలను పని తన పన్నాగమును పెట్టి తీయుచున్నాడన నానించెను. వెంటనే అమె ఇబ్బడిముఖ్యక కోపముతో ఆయునితో ఇట్లు నరకెను. (15)

అయ్యా నీ వంశమువాడేదైన నీరుడు తుజ్యేష్ఠపుత్రుడైవ ఈమూడని సోమసిరికి వెడలగొట్టెను. ఇట్లే ఇతనిని వనవామనకు సంపూర్ణముచేతమే కైక ఇట్లు వలుకగా దశరథునతోగాలా నీ అని అమెను పీదరించుకొనెను. ఈటనున్న ఇనుబరిరటును పెళ్ళలో తలననుకొనినె. అంతమున మెదుట ఇట్టి సీమరెప్పులకు ఒలిచిపపుటికిన అమెను దేమికుద్దీపిస్తినను లేకుంటెను. (16-17)

ఆ సమయమున సిద్ధార్థుని అను సక నృక్షమంతరి అనిక ఉండెను కలిడు కుటమోటుగినివాడు. రాజమిచ్చనిలను చూంగొన్నవాడు ఆ వర్ణసరిపుడ కైకేయితో ఇట్లెనిను. (18)

"అ సమంజాడ నీతాలో అడ కొను పెన్ను బాలురను నీసకొన్న వారిని పెరయూనరీజుమలలో ముంచ మిడెకవాడు అసమంజ వారు ఉక్కిరిదిక్కిరై ఊపిరాడకు) నిలగిలరాదుచుండగా మూడు ఆ మర్కట అనందించుచుండెడివాడు. ఆ అసమంజాని ఆ దమలను చూచి క్రుద్ధులైన పౌరులందఱును సగరునికడకు వెళ్లి, "రాష్ట్రవర్జలను కాపాడునట్టి ఓ రాజా! అసమంజాను పెట్టెడి బాధలకు మేము తట్టుకోవలెకున్నాము. కనుక) అసమంజాడు గారి మేము గాని ఎవరో ఒకడై ఈ సంగమున ఉండవలెను. తెలుము" అని పన్నుపించుకొనిరి. (19-20)

అంగుట ఆ రాజు "మీ రయమునకు కారణమేమి?" అని యడుగగా ఆ సజలు ఆయనలోనిట్లనిరి. (21)

1/ ఒక్కొక్క నిపు వరములను కోరునిప్పుడు శ్రీరాముని ఎములకు పెరిగినపియుమెను. అతనివెంట సైన్యములయిగాని అహరిపదాదులనుగాని, వలకుడదు? అను నిజాంధనలను పిలిచలేదుగాదా? ఇప్పుడు నీల అడ్డు వెప్పుచున్నావు?

37. ముప్పదివిడవసర్గము

కైకేయి స్వయముగా తెచ్చి విచ్చిన నల్కలములను రాక్షస లక్ష్మణులు చరించుట. సీతాదేవి నారదీరణను దరించునప్పుడ అచటనున్న అంతఃపురస్థులు దుఃఖించుట. ఈ సందర్భమున హనుమదు కైకేయుని మందలించుట

సుహామాత్రవచః శ్రుత్వా రామో దశరథః తథా,
అభ్యభాషత వాక్యం తు వివయశ్చో వివీతవత్. 1

త్యక్తభోగవ్య మే రాజన్! ననే వవ్యేన జీవతః,
కిం కార్యమమయూత్రేణ త్యక్తసంగవ్య పర్వతః. 2

యో హ దత్తా ద్విసశ్రేష్ఠం క్షిప్తాయాం కురుతే మహః
రజ్జుస్సేహిన కిం తస్య త్యజతః కుంజరోత్తమమ్. 3

తథా మమ వతాం శ్రేష్ఠ! కిం ధృతివ్యా జగత్పతే!
సర్వాణ్యేవామజానామి చిరాణ్యేవా వయంతు మే. 4

ఇన్దిరపిటకే చోభే వమావయత గచ్ఛతః,
చతుర్థక వనే వాహం వర్షాణ వనతో మమ. 5

అథ చీరాణి కైకేయీ స్వయమాహ్లాత్య రాఘవమ్
ఉవాచ పరిధత్యేతి జహౌషే విరవ్రతపా 6

న చీరే పురుషత్వాత్మః కైకేయ్యాః ప్రతిగృహ్య తే
మాక్ష్మవస్త్రమపక్షీవ్య మువిసస్థాన్యావస్త హ 7

లక్ష్మణశ్చాపి తత్రైవ విహాయ పవనే శుభే,
తాపసాద్భాదనే చైవ జగ్రాహ పితురగ్రతః. 8

అథాత్మ పరిధానార్థం సీతా కాశేయవాసినీ
నమాక్ష్య చీరం సంప్రప్తా పృషతీ వాగురామివ 9

సా వ్యవత్రవమాణేవ ప్రతిగృహ్య త దుర్మనాః,
కైకేయీ కుశచీరే తే జానకీ శుభలక్షణా. 10

అశ్రుపరపూర్ణనేత్రా చ ధర్మజ్ఞా ధర్మదర్శినీ
గంధర్వాజనతిమం భర్తారమిదమగ్రపితే 11

కథం మ చీరం బధ్నంతి మునయో వనవాసినః,
ఇతి వ్యాకుళితా సీతా పా ముమోహ ముహుర్ముహుః. 12

అంతట వినయవిధేయులగు శ్రీరాముడు మంత్రులతో వృష్టిదైవ సిద్ధార్థవివరములను విని, తనతండ్రియగు దశరథునితో విషముపై ఇట్లునుడిచెను. (1)

"ఓ సుహామాత్ర! సర్వసంకల్పము పోత్యజింపి, వనములలో పరివ్రాలమై నాకి అపారము, అన్ని విషయములయందును అసక్తి పడనాడిన నాకు ఈ కఠింకరిబలాదులతో ఎవ్వరిని శ్రేష్ఠుని గణమును రానము చేసినాడు దానినడుమువకు కట్టిన త్రాడుపై మోపాపడుట పర్వము, ఒక మహాజమున త్యజించిన వానికి దానిత్రాడుపై అసక్తియెందులకు? (2-3)

ఓజగత్పతీ! పజ్జనశిరోమణీ! అట్లే మీరు నావెంట పయదలనుకొనిన సేనలు, వస్తువాసలులు, ధనధాన్యములు మొదలగునవి నాకెందులకు? వాటివల్లించి భరణువకే ఇచ్చి చేయుచున్నాను. పేనకుట నాకొలక పల్కలములను తెచ్చి ఇచ్చిన చాలును. (4)

పదునాడుగునంతసరిమలకొలము వనములలో వివహించు కైకేయిదత్తకాకు ఒక పలుకును కలసిను కల్పించిన వాలును. (5)

అంతట కైకేయి నారదీరణను స్వయముగా తీసికొనివచ్చి, ఎగువపల్లెలులేక జమలపమక్షమున "ఇదగ్గో వీటిని ధరింపుము." అని శ్రీరామునితో పలికెను. (6)

అప్పుడు మానవత్వముడైన శ్రీరాముడు కైకేయునుండి నారదీరణను గ్రహించెను. ఏమ్యట అతడు తాను దరించుచున్న మేలి వస్త్రముల స్థానమున మనవస్త్రములను వాలెను. అచటకేయన్య లక్ష్మణుడును తనపట్టవస్త్రములకు చూజుగా తనతండ్రియొడుగనే తాపసులు రరించునట్టి నారదీరణ ను దరించెను. (7-8)

పట్టువస్త్రములను గాల్చి సీతాదేవి తాను దరించుటకై తీసికొనరాబడిన నారదీరణను గాంచి, వలను జూచిన లిడివలె మిక్కిలి భయపడెను. (9)

అంతట శుభలక్షణవంశిన్దయైన జానకీ మిక్కిలి కలవరొంది నకు రోనై కైకేయి తీసికొనివచ్చిన వల్కలములను గ్రహించి (వాటిని ధరించుట ఎట్లు? అని) మిగుల వికలపడెను. పాతివ్రత్యధర్మములను ఎడంగి వాటిని బాగుగా ఆచరించునట్టి సీతాదేవి దుఃఖశ్రువులు నవించుచుండగా గంధర్వరాజు (చిత్రకఞ్చుని) వలె ఒప్పుచున్న తన భర్తయగు శ్రీరామునితో ఇట్లు పలికెను. (10-11)

"వనములలో నివసించునట్టి మునాకులు ఈ నారదీరణను చూసి దరించుటగదా!" అనియునాడు పల్కలములను దరించుట యిటుగని ఆ జానకీ మిగుల ఏగ్గుపడెను. అట్టి చీరను దరించుట

కృత్యా కంఠే చ సా చిరమ్ ఏకమావాయ పాణనా
తస్మా హ్యకుశలా తథ ప్రీతితా జనకాచ్యుతా 13
తస్మాస్త్రోక్తే క్షీణమాగమ్య రామో భర్మభృతాం వరః |
చీరం బలంధ పీతాయాః కౌశేయస్యోపరి వ్యయమ్ 14
రామం ప్రేక్ష్య తు పీతాయా బద్ధులం చీరముర్జితమ్ |
అంతఃపుచగతా నాభ్యో ముముదుస్వారి వేదరమ్ 15
సూచ్య పరమాయస్మా రామం జ్వరితలేజనమ్ |
వల్లీ వైసం నియుక్తేయం వసనాపే మనస్వినీ 16
ఏతుర్యాజ్యానురోధేన గతస్య విజనం వవమ్ |
రావద్దర్శనమస్యాం నా విఫలం భనయ క్రభోః 17
అక్ష్యణేన విహాయేన వనం గచ్ఛస్య పుత్రక |
వేయమర్జుని కల్యాణే నన్యం రావపవద్యనే 18
కురు నో యాచనాం పుత్రా సీతా తస్థయ భామినీ |
భర్మసేవ్యః ప్యయం స్థాతం వ పీతానీ త్యమిచ్చసి 19
తాసామేవంవిధా వాచః శృణ్వన్ దశరథాత్మజః
బలంధైవ తదా చీరం పీతయా తుల్యశీలయా 20
చిరే గృహీతే తు తయా సమాక్ష్య న్నవతేచ్చయః |
నివార్య సీతాం కైకేయీం వసేష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్ 21
అతిశ్రవ్యత్రే దుర్మేధే! కైకేయీ! కులహంసని! |
నంసయిత్వా చ బాజావం న సమాజేన వతిష్ఠవే 22
న గంతవ్యం వనం దేవ్యా పీతయా శీలవర్తిలే! |
అమస్యాస్యతి రామస్య పీతా శక్యతమానవమ్ 23
అత్మాహి దాహః సర్వేషాం దారనంగహరత్సినామ్ |
అత్మేయమితి రామస్య పాలయన్యతి మేధినీమ్ 24
అథ యాస్యతి వైదేహీ ననం రామేణ సంగతా |
సయమస్యనుయాస్యామః పురంబేదం గమిష్యతి 25
అంతపాలాశ్చ యాస్యంతి సదారో యుత్ర రాఘవః
సహోపజీవ్యం రాష్ట్రం చ పురం చ నవరిచ్చదమ్ 26
భరతశ్చ నవత్రయస్యుః చీరవాసా వదేచరః |
వసే విసంతం కౌశల్యమ్ అమనన్యతి పూర్వజమ్ 27

కౌర్మయగుటచే ఆమె ఒక పీతా కంఠము చుట్టూను ఏరించి, మరలమొక పీతం చేతబట్టుకొని పొయడుచు నెలదిచు, చార్మకృత్తమైన శ్రీరాముడు వెంటనే పీతాను చేరి, అంతేరిలోని చీరము దొక్కొక దాని ఆమె ఎట్టుకొని పైకి తీసికొని అట్లు శ్రీరాముడు పీతాకాంతి గల యెగు కట్టుమించుకొని జూచి, ఆ అంతఃపుచీరమును కంటను పెట్టి, అట్లు దూరితిల్లయున్న ఆ క్షౌరకణము తేజశ్శాత్రులైన రాములతో జల్లనిది "వాయనా పీతాగ్రీ ఈ పాత పూకి మూలమున విరియిలేయిదా" (12-15)

పీ తంధీకారిలక్షణ పాటిచి, వివాహము గల ముగిసి, కొన స్సీ తుగిరికైకేయీని ఈతెను చేయి భార్యగా మార్చుకొనినా ఆ విధముగా మార్చుట నెలమయిరిచి, వాయనా పీతామో అక్షౌరనితోడుగాజేమకాని, నీవు వనములకు వెళ్ళిమి, కాని ఈ పీతావేది మిగుల నుకమరి, తాపసులతో వనములలో ఈమె నెవనింపజాలమి నాయనా రామ! దుష్కరితులకైన నీవు పీత్యకరపాటామనతో కట్టెడి ఇంటి (ఈ అశ్రావ్యలో) ఉండదును ఇట్టేవిడుతుంటివి మా స్వాగతము మనస్సరి పీతావేదికైకేయీని ఉంకరిచ్చు (17-19)

రావల కంఠమునపుట్టుడు (శ్రీరాముడు) ఆ అంతఃపుచీరముల మిరిగా స్థానికమున పుట్టు, వాకిలమున ఎత్తించుకొని ఎవరికి భర్మకైత్రుల పీతావేదికి నా కైకేయీని కైకేయీని రాజునిచ్చి, విషయం అవేమిగా నీవును విడిచియున్న పీతావేది జూచి ఆమెను నివారించి కైకేయీతో ఇట్టము (20-21)

"చి దుష్టురాలా కంఠమిరాజులను మంటలుపుచున్న ఒక కైకేయీ! నీర హద్దుమీటి పర్యంబుమచ్చివు మహాజాను మోసగించుటమే కాక నీవు అయిత నాచిత్తకరకాక కట్టెడి యుండుచి లేమి" (22)

ఒక దురాచారగురాలా! రావేది వనములకు వెనక జరిచు శ్రీ-మనకు మాయా అమె ఆ సెవసెవముని అతిష్ఠింపజలదు (23)

అతిశ్రవ్యత్రయ అత్మ! అతిశీల్యవర్తి! కుల్యకంఠే కెమి శ్రీరామునకు పీతావేది అత్మ కంఠమున, అమనన్యతమన నెలమినిదిగా జూచి అమె సరిసరిచి చేయించదు (24)

పీతావేదిము శ్రీరామునితోనూచి అశ్రవణం కెళ్ళుటమే సందర్భించి నో నయమ వారతో వెళ్ళియు అంతగాను ఈ పురజనులందఱును వెళ్ళెడు (25)

పీతావేదిము సెవసెడు సుదేమే అమోవ్య, కనుక దండనామకులు (సామంతరాజులు) రాజును అశ్రుమించుకొని జీవించు పురజనులు, దానదాసీజనులు ఉపధాన్యములతో, వస్త్ర వాహనాదులతో ఎవరికి కేరెరదు. (26)

అంతేగాదు భరతశత్రుమ్ములును వాలో అమె రాష్ట్ర వివరమైన తమ అవ్యయిన శ్రీరాముడు నుండియు సుదేశమునకు వెళ్ళి అయినాగొరె అచటనే విరసించురు. (27)

తతశ్చవ్యాం గతజవాం నమిధాం పాదపైః నహ
త్యమేకా శాధి దుర్బలత్వా ప్రజావామహితే స్థితా 28

న హి తద్భవితా తాస్థం యత్ర తామో న భూపతిః
తద్భవం భవితా తాస్థం యత్ర తామో వివత్స్వతి 29

న హ్యదత్తాం మహీం స్థితా భవతః శాస్తు మర్జతి
త్యయి నా పుత్తనద్భవ్యం యది జాతో మహీపతేః 30

యద్యపి త్వం క్షీణతలాత్ గగనం చోత్పతన్వసి
పితృవంశచరిత్రజ్ఞః సోఽన్యథా న కరిష్యతి 31

తత్త్వయా పుత్తగర్భిన్యా పుత్తస్య క్షతమశ్రేయమ్
చోశే హి న న విద్యేత యో న తామమనుజతః 32

ద్రక్ష్యస్యద్యైవ కైకేయి పతువ్యాశమృగర్మిజాన్
గచ్ఛతస్సహ రామేణ పాదపాంశు తదున్ముఖాన్ 33

అథోల్లమాన్యాభరణాని దేవ!

దేహి మృషామైః పృవనీయ దీరమ్

న చీరమస్యాః సువిధీయతేతి

స్యానారయత్ తద్భవనం పపిన్ః 34

ఏకస్య తామస్య ననే నివాసః

త్వయా వృతః కేకయతాజపుత్ర

విభూషితేయం ప్రతికర్మనిత్యా

పనత్వరణ్యే నహ తామవేణ 35

యాదైశ్చ ముఖ్యైః పరిచారకైశ్చ

సునంవృతా గచ్ఛతు రాజపుత్ర

వస్త్రైశ్చ పర్యైః సహితైర్విరాడైః

నేయం వృతా తే వరసంప్రదావే 36

తస్మిం ప్రథా బల్లతి వివ్రముఖ్యే

గురౌ వృషస్యాప్రతిమప్రభావే

నైవ స్మ సీతా విసేషాత్ప్రభావా

క్రియస్య భర్తృ ప్రతికారకామా 37

ఓ కైకేయా! నీవదర్శన దుష్టమైనది నీవు నీజలను శక్తిశ్లసాలు దేయించుచున్నవానిని ప్రజలందరినూ క్షేపించిన ఏమును వెల్లువలవలె మిగిలియున్న ఈ భూమిని ఏకాకికి నీవే యేలుకొనుము (28)

శ్రీరాముని పరిపాలనకు బోచుకొనవి ఆ రాజ్యము రాజ్యమే గాదు. ఎముడు నివసించు ప్రదేశము వనమైయున్నది అదియే రాజ్యమగును (29)

భరతుడు దశరథునివలన జన్మించినవాడు. కావున, తండ్రి చనినది ప్రతిపూర్వకముగా అప్పుకొని రాజ్యమును ఆతడు నిలుకొనుటకు సరియైనది ఒప్పుకొనడు. పైగా ఆ భరతుడు నీనుతామిగా ఇతడు ఉండుటకు ఏమాత్రము ఇష్టపడడు (30)

నీవు ఈ లోకమునుండి నీవమునకు ఎగురిగిరిగినది ఒకటి ఎంతగా నేలకడకి రాము దీనిననే పితృ (ఇష్టము) వంశము యొక్క అతాత వ్యవహారములను తాగుగా ఎరిగిన భరతుడు మాత్రము తండ్రికి నిరుద్ధముగా ప్రవర్తించెను. (31)

ఓ కైకేయా! నీకు నీరామునిపైగల విధి మునుకారముకొలది అతనికి అధిమూల్యముననే దేయ మిచ్చావు నీలవన ఈ భోజమున శ్రీరామునకు విధేయుడు జాచివాడు లేనేలేడు (32)

ఓ కైకేయా! వనములకు బయలుదేలుచున్న శ్రీరాముని పోదల పువ్వుల సాములు ఏ గుమారు, వస్త్రాలు వెల్లువలవలెనని నీవు నేకే మాధులపు అంతగాను ఎక్కువ ముగిలతో పూవులతో పంపియుండెడి ఎక్షములు నీతము వాడిపోయిన ముఖములతో ఆయని వెల్లువల వాదమున మునుపించును ఈ వ్యభిచారము గూడ నీవు కారణమవు (33)

కముక ఓ దేవీ నీ కోడల్లైన సీతాకేకి ఈ నారదీరము దీసికేసి, ఆచూల్పములైన పస్త్రములను అభరణములను ఇమ్ము ఈమెకు పల్కములను ఇచ్చుట పద్ధతిగాదు"-ఇట్లు పలికి పసిష్ఠిమహర్షి జానకీవల్మీకిధారణమును నివారించెను. (34)

"ఓ కేకయరాజకుమారి నీవు శ్రీరామునకు ఒక్క కేక పనులమును కోరియుంటివి (పీటకుగాదు). కముక ఈ జానకీ విత్యము నిన్నులకారబూషితమై వనమున శ్రీరామచంద్రునితోగూడియుండును నీవు వరములను కోరునపుడు సీతావనవాసముమగూర్చి ప్రస్తావించలేదు కముక ఈ రాజకుమారి (పైధిలి) వస్త్రములతో పడిలరీతికర్మములతో ముఖ్యులైన పరిచారికులతోగూడ వాహనమున వెళ్లుగాక (35-36)

నాహ్మణ్యమును సాధింప నహిముగలవాడు. రాజగురువు వన ముష్టమువార్చి ఇట్లు పలుకుచున్నను సీతాదేవిమాత్రము వేదవిభూషణమునకు అసక్తి చూపక తనకు ప్రాణముల్యుడైన శ్రీరామునితో సమానముగా నారదీరలనే దరించెను. (37)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వార్హిక్యే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే నవ్తలింశస్సర్గః (37)

వార్హిక్యేమహర్షినిరవతమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ముగిసినదనర్థము సమాప్తము

38. ముష్పదినినిమిదవసర్గము

సీతాదేవిచే నారచీరలను ధరింపజేసినందులకు దశరథుడు కైకను మందలించుట -

శ్రీరాముడు తండ్రిని ఊరడించుట

తస్మాం చీరం వసానాయాం నాథవత్కామనాథసత్ |
ప్రచుక్తోశ జనస్సర్వో ధిక్ త్వాం దశరథఃసత్ | 1

తేన తత్ర ప్రణాదేవ దుఃఖిత స్స సుహీనః |
చిచ్ఛేద జీవితే శ్రద్ధాం ధర్మే యశసి చాత్మనః | 2

న నిశ్చస్యస్థైర్యైశ్చైశ్చాక రాం భార్యామిదమబ్రవీత్ |
కైకేయి! కుశచీరేణ న సీతా గంతుమర్హతి | 3

మమసారీ చ బాలా చ సతతం చ సుఖోచితా |
వేయం నవన్య యోగ్యేతి పత్యమాహ గురుర్మమ | 4

ఇయం హి కస్యాపకరోతి కించిత్ |
అపస్విని రాజవరన్య కన్యా |
యా చీరమాపాద్య జనన్య మధ్య |
స్థితా వివంజ్ఞా శ్రమణేవ కాచిత్ | 5

చీరాణ్యపాస్యాజ్జనకన్య కన్యా |
నేయం ప్రతిజ్ఞా మమ దత్తపూర్వా |
యథాసుఖం గచ్ఛతు రాజపుత్రీ |
కనం పమగ్రా సహ పద్యకష్టైః | 6

అజీవనార్హేణ మయా నృకంసా |
కృతా ప్రతిజ్ఞా నియమేన తావత్ |
త్వయా హి జాత్యాత్ ప్రతిపన్నమేతత్ |
తస్మాం దహేద్వేణమివా త్మపుష్పమ్ | 7

రామేణ యది తే పాపే కించిత్ కృతమశోభనమ్ |
అనకారః క ఇహ తే శైదేన్య దృష్టితోఽథమే | 8

సీతాదేవి తనవతియగు శ్రీరామునినమక్తముననే ఒక నిష్కరాయురాలివలె నారచీరలను ధరించెను ఆ దృశ్యమును జూచి, అరచీరలు దశరథుని 'చీ' కొట్టును ఈసడింపరి (1)

అప్పుడు అచటి వాటిగోలునకును, తంసిడింపులకును తల్లుకొనలేక దశరథుడు మిక్కిలి దురుద్దస్తి. తత్త్ర బాచముతో ఆరాణసకు అనధర్మము మీదను కీర్తిప్రతిష్ఠించుకలను. కడకు జీవితముపైనను విరక్తికలిగెను (2)

ఆ మహారాజు వేడినిట్టుయ్యలు విడుమును తనహార్యతో ఇట్లనేను 'ఓ కైకేయా!' ఈ జానకి వల్కలములను ధరించుట యుక్తముగాదు ఈమె మిక్కిలి సుకుమారి. అహాయికురాలు. సరింతరము సుఖములలో పుట్టిపెరిగినది. ఈమె వనవాస జీవితమునకు ఏమాత్రము తగదు - అని మనమును చెప్పిమహర్షి చెప్పినమాట ముమ్మారికి నతిము (3-4)

ఈ సీతాదేవి కరమహర్షికుడైన జనకుసూరాలలేడ్య అవరోముతో లాటంపదగినది. అంతగాను పరిస్థితి తీరేమిటి కట్టి ఉన్నది. ఈ విరముగి ఒక సన్న్యాసినివలె ఈ జనులమధ్య నారచీరలను ధరింప విల్లించుచున్నది ఇంతకును ఈమె ఎవరకైనను, ఏకొరెముగానైనను చేసిన అపకారమేమి? (5)

ఈ జనకమహారాజుకూతురు (జానకి) ముందుగా ఈ వల్కలములను త్యజంపవలెను. విటివి ధరించు చెయియును నా ప్రతిజ్ఞతో నేను ప్రస్తావించలేదు. కనుక ఈ రాజకుమారి అమూల్యములైన వస్త్రములతో, వివిధములగు రత్నాభరణములతో హాయిగా మనములకు వెళ్ళును. (6)

కైక! నేను ఇక తీపించియుండుటయే వ్యర్థము. నేను నీకుచేసినవంతులలో చిక్కుకొని, క్రూరమైన ప్రతిజ్ఞ మేతెనె ఇవి నేనుచేసిన మహారథము. ముద్దురాబ్బిన నీవు నా ప్రతిజ్ఞను ఒక అయవదముగా ఉపయోగించుకొని భగవంతుని రాజ్యమును కట్టచెట్టుటకును, శ్రీరాముని కనములకు ఎరువుకును వ్రాసకొంటి. మేయిమిక్కిలి పీఠనే నారచీరలను ధరింపజేయుటకు నెడ్డెండిరివి. కాని, ఇకను రానిపుష్పమే చేరించునట్లు (1) నేను చేసిన పాపమే (ప్రతిజ్ఞమే) ఇప్పుడు నన్ను దహించివేయుచున్నది (7)

ఓ పాపాయురాలా! ఒకవేళ శ్రీరాముడు నీకు ఎన్నెవరు అపకారము చేసియున్నా? అతనికి వనవాసమును విధించుట యుక్తముకావచ్చును. కాని ఓ నీయరాలా! వైదేహికి ఈ శిక్ష విధించుటకు అమె నీకు చేసిన అపకారమేమి? (8)

1) అది, కులి కర్మలో వేయించుటా విరాళాతే వలముచేయించి. తేయి, ఎండ్రకాయ. నీతి గర్భమును దాచుట వాటి పుష్పములవలె అనిగా తేలు ఎండ్రకాయ. నీతి సునివించిన వేయినే మిత్రునిందును-వెదురు. అరటి పుష్పించుట వాటి వివాహమునకే-అనగా పుష్పించిన నీమ్మడ అది వస్త్రధారణ అ పూర్వ తోడనే వి అంతరించును

మృగీహోత్పల్లవయవా మృదుశీలా తపస్వినీ,
ఆవశాదం కమిన లే కభోతి జనశాత్మజాః 9

నమ వర్షావ్రమేతత్ తే పాపే రామవిచారవమ్,
కిమధిః కృతజ్ఞైర్భూయః పాతకైరప లే కృత్తిః 10

శ్రుతిజ్ఞాతం మయా తావత్ త్యయోగం దేవి! శృణ్వతా
రామం యదభిషేకాయ తమిహగతమబ్రవీః 11

తత్త్వేతత్ సమతక్రమ్య నిరయం గంతుమిచ్ఛసి
ప్లేతితీమసి యా హి త్వమ్ ఈక్షసే చీరవాసిపిమ్ 12

ఇతీవ రాజా వింపన్మహాత్మా
కోకన్య నాంతం స దదత్తు కింపిత్
భృళాయిత్యాచ్చ సపాత భూషా
తేనైవ పుత్రన్యవేన మగ్నః 13

వివం బ్రువంతం పితరం రామః సంప్రక్తితో వనమ్
అనాక్ష్మీరసమాసీనమ్ ఇదం వచసమబ్రవీత్ 14

ఇయం ధార్మిక! కౌసల్యా మమ మాలా యశస్సినీ
పుద్గా చాక్షుద్రశీలా చ న చ త్యాం దేవి! గర్జతే 15

మయా విహీవాం వరద! క్షపన్వాం శోకసాగరమ్
అదృష్టపూర్వవ్యవసాం భూయన్మమ్కంతువర్హసి 16

పుత్రశోకం యథా సర్వేల్ త్వయా పూజ్యేవ పూజితా
మాం హి సంపితయంతి సా త్వయి జీవేత్తపస్వినీ 17

ఇమాం మహేంద్రోపమ జాతగర్జినీం
తథా విధాతుం జననీం మనూర్హసి
యథా వచస్తే మయి శోకకర్మితా
న జీవితం న్యన్య యమక్షయం ప్రజేత్ 18

ఇత్యారే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే అష్టతెంతన్నధ్యః (18)

వాల్మీకీమహర్షిరవతమై అదికావ్యమైవ శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ముప్పదేవీమహానిర్దమ నిమగ్నము

-- * * * --

వారికికలి విశంకలైన వేతములుగలదియు మృదునభావము గలదియు (38)లో శ్లేతము ఇతియీకు అదికావ్యము లో పెట్టుకొనియు దర్శివారిణియు వన ఈ జానకి ఇక ద నీకు పలు అపకారము చేసినది? (9)

9. మృదులా నవరక్తస్రావీ! రామ! వనవాసునకు వర్షాయను ఈ అక్ష్మి సాక్షిబ్రమేదాదును ఇంకిను పితరే అర్చనమున తపసజేయును అయి ఆ పుత్ర సంపదయగల్గి ఈ మృదుమిరిసి చేసి సహనములబరుపును పిల పెరిచుకొనుచున్నాతి? (10)

11. కేవల శ్రీరామయి అని కల్పాభిషేకముతోమున కర్మముగా ఇంటి కర్మకర్మ అతనితో, మా కష్ట ఈ కల్పాభిషేకస్వమిద మామగ్న! జలావల్పలములకు దరించి దండకారణ్యములలో ఎరువారును నందత్తవల్పముల నిగిరిపుము అని వీళ్ళ అర్థాగ నేను వినియుంటిని కష్ట కోరినదియు నేను క్షతికై చేసినదియు అంతమాత్రమే ఇతిలేతో అగతి జానకివేగింద కావలెనన దరియితిని ఇంకిన నీవు కంకమలలు పోచుచితిని? (11-12)

13. దీనికను అలాగా ఇట్లు వింటియను అయిలేని శోకమున మమరీహేవుముదెను ననమున కెళ్ళుచున్న పుత్రునియెడలొనరుకు త్మకొందే అతడు తీరనిచాలకు చో నెంపై వదేవయెను. (13)

ఈ విధముగా గోడుగోడుచుమున తలను నేలాదసేసికొని నేలపై కూర్చొనియున్న తుగ్రీతో ఎంతులకు బయలుదేలుచున్న శ్రీరామయి ఇట్లు మదిలెను (14)

"ఓ రాజ్యాత్మా ఓ దేవా! మిగుల పేరుశ్రుతియల మార్గము కొనల్కాదేవి ఇదిగో ఇంచిన గున్నది. ఈమె కడు వ్యర్థురాలు! ఉత్తమనిశ్చేదము ఈమె అనుదును మమ్మి నిరదిని ది యోమ ఓ మహాత్మా! నా పేరి క్షుభ్ర ఈమె శోకాగ్రము! ముగ్ధమిస్సిది ఎంతకుముగను ఎట్టి దు జనులనూ కనిపిసి యెఱుగరు కనుక నేనులేని కొలుతను దీర్చును ఈమెను అదగిముతో ఓదార్పు చుందుము (15-16)

17. పుత్ర! నా చెడబయలని కనుచు కను మహామనసాగా ఈమె! నీవు నిరతిపును అదిగి ఎమ్మజాచిది నీ ప్రమాదములలో ముగ్ధ! మమ్మిగార్చి నిరతియకు మారినేయనబ్దుర ఈమెను అంతానకనుచుచుది ము (17)

ఇంద్రునతో నిమానుడనైవ ఓ మహారాజా నాతల్లి కౌసల్యాదేవి యొక్క అత్తనేను జగారివై నని నేను వనములకు వెళ్ళిన నాజేడబాబాగో! అగిలేక ఉన్న మృత్యువారలదేడ ప్రమాదముగూడ గండు కావున నీ క్షుభ్ర కర్మకర్మతో ఈమె మ. ఇమెను తుడిపేయదు ఈమెని కాళింపేడారము నది (18)

39. ముప్పదితొమ్మిదవసర్గము

దశరథుని పరితాపము అయినట్లునై పరివారభటు సీతాదేవికి అభరణాదులను తెచ్చియిచ్చుట -

కొని ల్యాదేవి సీతమ్మకు ఎత్తినచాచిక్కిములను తెల్పుట

రామస్య తు వెచః క్రుత్వా మునివేషధరం చ తమ్ ।
సమిక్ష్య సహ భార్యాభీ రాజా ఏగతదేతవః । 1

నైనం దుఃఖేన సంతప్తః ప్రత్యున్మేక్షత రాఘవమ్
సనైవమ్ అభిసంప్రేక్ష్య ప్రత్యభాషత దుశ్మనాః । 2

స ముహూర్తమివాసంక్షో దుఃఖితశ్చ మహీపతిః ।
ఏలలాప మహాభాషా రామమేవానుచితయన్ । 3

మయ్యే ఖలు మయా పూర్వం వినత్వా బహవః కృతాః ।
ప్రాణీన్ హింసితా వాఽపి తస్మాద్దిదముపస్థితమ్ । 4

న త్వేవానాగతే కాలే దేహత్ చ్యవతి జీవితమ్ ।
కైకేయా శ్శత్రుమానస్య మృత్యుర్మమ స విద్యతే । 5

యోఽపి పాప సావకసంకాశం వశ్యామి పురతః స్థితమ్ ।
విహాయ వసనే సూక్ష్మే తాపహవ్యాదమాత్మజమ్ । 6

ఏకస్యాః ఖలు కైకేయాః కృతేఽయం శ్శత్రుతే జనః
స్వార్థే ప్రయతమానాయా సంశ్రిత్య వికృతం త్రిమామ్ । 7

విన ముత్త్యా తు వచనం జాప్తౄణా హిహితేక్షణః ।
రామేతి సక్కుదేవోత్త్యా వ్యాహర్తుం స శశాక హః । 8

సంజ్ఞాం తు ప్రతిలభ్యేన ముహూర్తాత్ స మహీపతిః ।
వేల్కాభ్యామ్ అశ్రుపూర్ణాభ్యాం సుమంత్రమిదమబ్రవీత్ । 9

దౌనివాహ్యం రథం యుక్త్వా త్వమామూహ హయోర్మయైః
ప్రాసత్తైవం మహాభాగమ్ ఇతో జనపదాత్ వరమ్ । 10

ఏవమన్యే గుణవతాం గుణానాం ఫలముచ్యతే
సేత్రా మాత్రా చ ముత్ సాధుః సరో నిర్వాప్యతే వనమ్ । 11

ఆ సర్వతోభూషణ్యు దశరథమహారా శ్రీరాముడు మదపద
మాలలను వీసి మునివేషమును తరించుకొన్న అతనినిజూచి,
నిశ్శేష్యుడాయెను. (1)

దుఃఖం తప్పించే కమలలో నీరు నిండియుద్భవించిన ఆ రాజా
శ్రీరాముని స్పష్టముగా చూడలేకపోయెను. ఒకవేళ అశిక్ష్ణముమీద
పూచియును. మనమ్ము పెనిదేయకుండటచే అతడు తనపుత్తునితో
మాట్లాడలేకపోయెను. (2)

మహాభాషించిన ఆరాజు మెగులమణితుడై, క్షణకాలముపాటు
స్మృహలేనెవ్వరై రామునే స్మరించుచు విలపించుచుండెను (3)

ఇదివరలో నేను వెక్కుమందికి పుత్తునియోగదుఃఖమును
తరించుచుండనమ్మును. ఇట్లే పట్టి సాగులను హింసించి యుంటే
సేత్రా 9 సావకసంకాశం వాకు ఇప్పుడు ఈ విధముగా బెడిసికొట్టి
యుండవచ్చును. (4)

కైకేయవారణముగా దుశ్మరపరిష్టితులలో ఇంతగా నలగి
గొనుచున్న రాజరాములు సోపులలేదు. శక్తివల మహాతేజస్వయైన
కన్యకడుకు చెల్లని పట్టు (రాజు) వస్త్రములను పరిత్యజించి, తానని
వస్త్రములను వట్కలములను) దొర్లి (వనములకు తయారుకొనుచు
పెట్టుదుట విలబడియుండగా మూచుచున్నను అనుభులు నన్ను
వేడుటలేదు. దీనినిబట్టి మాడగా తగిన అనుయము వచ్చెడి
పటకును ప్రాణములు ఈ దొందని పడిచిపోవు' అను మాట
స్పష్టము. (5-6)

మొదటిపట్టుచూత వార్ధముతో సాకులాడుచున్న ఒక్కకైకేయ
కాంతియొకా ఈ జంబులైన: వివేక నాడుచున్నాను' దశరథుడు
ఈ విధముగా పలుకుటతో అతనికన్నీడు ముప్పిరయ్యెను
శాంతియములు శీధిలములయ్యెను. ఒక్కమాటు రామా! అని
అందుకువంతలో అయినకంతము ముగిచుకొనెను. (7-8)

ఎక్కికేంకు ఒక్కక్షణకాలముతరువాత సహారాగా అరాజు
మహా క్షుధులను ప్రసరియలేయమనే : మర్మముతో శక్తివెను (9)

ప్రయాణము చేయుటకు అనుభవ రహితమునకు మేలుకాతి
గుట్టుములను పూర్తి లేకకొని, కమ్ము చాచిపై ఈ శ్రీరాముని
(మహామహిమ అపేక్షింపజేసే గ్రామముల పోలిమేరిల (అడవుల)
వలకు దీనికని వెళ్లెను. (10)

చిత్తుమిచ్చుట, నిష్కణపరియలు చని కుమారులను కొంతకుండి
తల్లిగొడుగులు తన స్వార్థమునకై వివిధ కారణములచే ఇంద్రి
మండ జేముమండి బయటికి వెళ్ళొట్టుచును ననమిరిపోలు
చేయుచుండుచు) దీనినిబట్టి మార్చిసూ 9 కావంతులైన వారి
నిర్దుణ్యము లకు ఎల పట్టిదయ్యే"-అని తోచును (11)

రాజ్ఞో వచనమాశ్చాయ సుమంత్రః శీఘ్రచిక్రమః।
యోజయిత్వాఽఽయయౌ తత రథమగ్నేరలంకృతమ్। 12

తం రథం రాజపుత్రాయ సూతః కవచభూషితమ్।
అపచక్షే లంకరిం కృత్వా యుక్తం పరమవాజిభిః। 13

రాజా పత్యవమాచూయ వ్యాప్యతం నిర్తవంచయే
ఉసాచ దేశకాలజ్ఞం విశ్రితం పర్వతః పుచిమ్ 14

వాసాంసీ చ సుహార్దాణి భూషణాని సరాణి చ
పర్వాణ్యేతాని సంఖ్యాయ నైదేహ్యః క్షీణమావయః 15

పరేంద్రేంద్రవముక్షస్తు గత్వా కోశగృహం తతః।
ప్రాయశ్చల్ సర్వమాప్నోత్య సీతామై వసుమేవ తత్ 16

సా సుజాతా సుజాతాని నైదేహీ ప్రసీతా వసన్।
భూషయామాస గాత్రాణి తైర్విచితైర్విభూషణైః 17

వ్యరాజయత నైదేహీ వేళ్ళ తత్పురిభూషితా।
ఉద్యతో లంకుమతః కాతే ఖం వ్రథేవ సవస్వతః 18

తాం భుజాభ్యాం పరిష్రజ్య క్షత్రూః వచనమబ్రవీత్,
అవాచరంతీం కృపణం మూర్ఖ్యుపాస్థాయ సైధీరీమ్ 19

అనత్యన్తర్యకోకేఽ స్మిన్ సతతం నత్పుతాః స్త్రీయః।
భర్తారం నామనుస్యంతే వినిపాతగతం స్త్రీయః 20

విషవ్యభాహో వారీణామ్ అమభూయ పువా మఖమ్।
అల్పమప్యోపదం ప్రాప్య దుస్యంతి ప్రజహత్యహి 21

అనత్యగీతా విక్లాతా దుర్భాహ్యాహ్లాదయాస్సదా
యువత్యః పాపపంకల్పాః క్షణమాత్రాద్విరాగినః 22

అంతట సుమంత్రుడు రాజాశ్చమ శిరసావహించి, మేముగా
వీళ్ళి చక్కగా అలంకరించబడిన రథమునకు అశ్వములను పూని,
తీసికొనివచ్చాము. (12)

బంగారముచే అలంకృతమైన రథమునకు ఉత్సహశ్వుములను
పూని, తీసికొని వచ్చిన సుమంత్రుడు అంజలి పెట్టించినవాడై
"రాజపుత్రునిప్రయోగమునకు రథము సిద్ధముగా ఉన్నది" అని
రాజుతోనుడివెను. (13)

దేశకాలపరిస్థితులను గ్రహించుచు సవర్తించువాడును,
విశ్రియంతగిలవాడును, అన్నివధులుగా నితమరితుడును. ఇన
కోశాధికారిని వెంటనే పిలిపించి భారతమువారాజు అనినితో
ఇట్లు పనించెను. (14)

"సీతాదేవి దీరించుటకు యోగ్యమైన అమూల్యములైన
వస్త్రములను, అభరణములను పడునాలుగు సంవత్సరముల
పటుమనసివృత్తునట్లుగా వెంటనే తీసికొని రమ్ము" నుహారాజు ఇట్లు
అజ్ఞాపించగా ఆ కోశాధిపతి వెంటనే ధనాగారమునకు వెళ్ళి
వలసిన వస్త్రాభరణములను తీసికొని వచ్చి వాటిని సీతాదేవికి
వసుర్పొందెను. (15-16)

క్రీడామునీతో (ఎడెకో) వనములకు బయలుదేఱుచున్న ఆ
అయోనిజ (సీతాదేవి) చక్కగా పరిపుష్టములైన తపశ్వియవసులకు
చిత్రవింతములైన ఆ అభరణములను అలంకరింపఁజెను. (17)

ఉదయించుచున్న సూర్యకీరణములకాంతి అకాశమును
వరి చక్కగా అలంకృతమైయున్న సీతాదేవి ఆ సుందరీమయి
ప్రకాశింపజేసెను. (18)

వనములకు వెళ్లుచును దైన్యమునకు తాపీయక నిండుగా
నున్న ఆ సీతాదేవిని అత్కగైన కోపల్యాదేవి అక్కున జేర్చుకొని
ఆమె శిరమును మూర్కొని ఇట్లు నుడివెను. (19)

"అమ్మా! పాశీశ్రవ్యమును అదరింపని స్త్రీలు తమభర్తలు
నిరంతరము తమను ఎంత ప్రేమతో యోచుకొనుచున్నను,
పతులు ఒడుదుడుకులకు లోనైనప్పుడు వారిని యలకపగా యీతురు.
లోగడ భర్తలు తమను ఎంతగా ముఖపెట్టినను వారికి స్వల్పమైన
అపద వచ్చినదినచో స్త్రీలు తమపతులను దూషించుదురు, అంతే
గాదు వారిని త్యజించుటకును వెనుకాడరు. పాదారణముగా
స్త్రీలస్వభావమిది (20-21)

దుష్టాలోచనలుగల యువకులు నిర్వచా కపటచననములను
పలుకుచుందురు. కోపతాపాదివికారములకు లోనగుచుందురు.
వారి మనస్సులలోగల భావములు దుర్భాహ్యములు, వారు చిన్న
చిన్న సంకుటనలకే పతులపై అలుకవహించి, వారికి దూరమగుదురు.
అట్లే స్త్రీలకు భర్తయొక్క అభిజాత్యము (గొప్ప పంఘున
జన్మించును, గాని, అతడు వేసిన ఉపకారములుగాని, అతని
యొక్క విద్యావైభవములుగాని, అతడు తప్పిపెట్టిన వస్త్రాభరణములు

న కులం న భృతం విద్యాం న దత్తం నాపి సంగ్రహమ్ ।
స్త్రీణాం గృహ్లాఢ హృదయమ్ అవిత్యహృదయా హి తాః ॥ 23

సాధ్యేనాం హి స్థితానాం తు శీలే నత్యే శ్రుతే శమే ।
స్త్రీణాం పవిత్రం పరమం నతిరేకో విశిష్యతే ॥ 24

న త్వయా వాసమంతప్యః పుత్రః స్త్రావాశతో మను ।
తవ దైవతమస్వేష నిర్వహః సభవోఽపి నా ॥ 25

విజ్ఞాను నచనం సీతా తస్య ధర్మాక్షసంహితమ్ ।
కృతాంజలిరువావేదిం శ్వశూమధిమఖే స్థితామ్ ॥ 26

కలిష్యే నర్కమేవాహమ్ అగ్న్య యదనుశాస్త్ర మామ్ ।
అభిజ్ఞాస్మి యథా భర్తుః వర్తితవ్యం శ్రుతం చ మే ॥ 27

న మామవజ్ఞనేనార్థ్యా సమానయితునుర్హతి
ధర్మాద్విచలితుం నాహమ్ అలం చంద్రాచిన స్రభా ॥ 28

నాతంత్రీ వాద్యతే ఏగా వాచక్ష్ వర్తతే రథః ।
నావతిమృఖమేధేత యా ప్యాదపి శతాత్మజా ॥ 29

మితం దదాతి హి సీతా మితం మాలా మితం మిత
అమితవ్య హి దాతారం భర్తారం కా న పూజయేత్ ॥ 30

సాఽహమేవంగతా శ్రేష్ఠా శ్రుతధర్మపరావరా ।
ఆర్యో కి మపనున్యేఽపి స్త్రీణాం భర్తా హి దైవతమ్ ॥ 31

గానీ, ప్రేమతో అతడు తనను చేసెట్టిన రీతిగాని జ్ఞానమునకే యుండవు. విలసన వారిస్వభావములు చంచలములు. వారికి నతికంటెను సంపదలే ముఖ్యము. అంతేగారు 'స్త్వాభానిభవన'¹. వ్యాయమున వారు ప్రాతవిషయములను త్రవ్వుచు భర్తతో పల్లవలదును గిల్లకజ్జములాడుచుందురు. (22-23)

సాధ్యమణులరీతి రీనికి పూర్తిగా లిప్తముగానుండును. వారు అనుసంశయార్హతకు తగినట్లుగా ప్రవర్తింతురు, గురువుల (పెద్దల) ఉపదేశములను అనుసరించి నడచుకొందురు. శాంత స్వభావము కలిగియుండురు. వారికి సత్యమే ధైవము. వారి జీవితములు పరమపవిత్రములు. (24)

నమములకు సంపదడుచువు నా కుమారుని పీపు నిల్లవ్వుడును తక్కిగౌరవములలో తూతుకొనుచుండుము. సంధిమ్మదైనను. సిద్ధినుద్దేశము ఇతడే నీకు ఎరమరైవము. (25)

౧ కౌశల్యాదేవీ పరీకిత కర్మమృతములైన ప్రయోజనకరము లైన మాటలంతర్వామును గ్రహించినరై. సీతాదేవి తనకు పడుదుగా నున్న ఆత్మగౌరవికి ప్రణమిల్లి ఆమతో ఇట్లనెను (26)

"పూజ్యారా! ఎంతయెడ మెలగించిన ఎషయము? మా తల్లి తండ్రులు ఉపదేశించగా పానదానముగా పిని, వాటిని గ్రహించి యుంటిని ఎప్పుడ మీరు బోదించిన (సతీసేవాదీ) సమస్త ఎషయములను తప్పక అచరింతును. ఓ వేస! నన్ను అనార్యముగా వారించవలదు. చంద్రునినుండి వెన్నెల వేలుకానట్లు నేనును రక్తి అభిమనకు దూరముకావోను. తండ్రులు తనదే వీణగ్రోగడు, ఎక్కముగా గీవిదే రథము కరలరు అట్లే నందనందీ కుమారులతల్లియైనను అసదాశి పతికి దూరముగానున్నవో నిజమైన నుఖములకు నోచుకొనదు. (27-29)

౨ సరికైనకు తండ్రిగాని కల్లిగాని. కడకు తనకడుపున జుట్టన పుత్రులుగాని పరిమితముగా మాత్రమే తోడ్పడగలరు. కానీ భర్త మాతము. కాకికు అపవిత్రముగా పోవలెనైని అఖండోపమములను గాన ప్రేమ గాక పారమార్థిక లాభములనుగూడ సంపదయిచ్చును. కనుక ఏ సతి తనపతిని గౌరవింపదు? (30)

౩ పూజ్యారా! ఈ విధముగా నేను పతివ్రతాధర్మములను ఆశ్రయించినదానను, పెద్దలు బోదించిన సామాన్యధర్మములను విశేషధర్మములను శ్రద్ధగా పిని, వాటిని అవగాహన చేసికొనిన వానను. అట్టి నేను నాతర్కను నీల విదాకరింతును? ఎట్లు చులకన వేయుదును? స్త్రీలకు సత్యమే ప్రత్యక్షధైవము గదా! (31)

1. స్త్వాభానిభవనన్యాయము - స్త్వాభా=స్థలము. గుంజ. నిభవము=పాడు.

గుంజను స్థలభమును, పాడునప్పుడు వెక్కువయ్యాయములు నేలను త్రవ్వుచు గుంజను (స్థలమును) అటునీటు కదలుచుండురు. పోల్లాడుస్వభావముగలవారు తాము మాట్లాడుచున్న విషయమునకు పరిబంధములేకుండా ప్రాతవిషయములను వదలిదే త్రవ్వును ఎదుటివారిని నొప్పించుచుండురు. ఎంతకును వారు తమ మొండవారమును వీడరు, ఇది చుష్టుల లక్షణము. దీనినే 'స్త్వాభానిభవన'న్యాయము - అనియుండురు.

సీతాయా నవనం శ్రుత్వా కౌసల్యా హృదయంగమమ్ |
శుద్ధకర్త్తా ముమోచాశ్రు నహసా దుఃఖహర్షణమ్ | 32

తాం ప్రాంజలి రభిక్రమ్య మాతృ సెధ్యేఽ తపత్స్మితామ్ |
రామః పరమధర్మజ్ఞో మోతరం వాక్యనుబ్రవీత్ | 33

అంబ! మా దుఃఖితా భూత్త్యం పశ్య త్వం పితరం మమ |
క్షమో హి ననవాచస్య క్షేప్రమేవ భవిష్యతి | 34

సుప్తాయాస్తే గమిష్యంతి నవనర్పణే నంచ చ
సా నమగ్రమిహ ప్రాత్రం నాం ద్రక్ష్యసి సుహృద్వ్యతమ్ | 35

ఏతావదభినీతార్థమ్ ఉక్త్వా న జవనీం నవః |
త్రయశ్శతశతార్థాశ్చ రదర్శావేక్ష్య మోతరః | 36

తాశ్చాపి న తతైవార్తా మాత్యర్థశరథాత్మజః |
ధర్మయుక్తమిదం వాక్యం విజగాద కృతాంజలిః | 37

సంవాసాత్ నరుషం కీంచత్ అజ్ఞానాద్వాఽ పి యత్య తమ్ |
తన్నే నమనుజానీత నర్వాణ్యమంత్రయామి నః | 38

నవనం రాఘవస్యైతత్ ధర్మయుక్తం నమాహతమ్ |
శ్రుశ్రుశ్చస్యా స్త్రీయున్మర్యాః శోకోపహతచేతనః | 39

జజ్ఞేఽథ తాసాం నన్వాదః క్రౌంచీనామిన విస్వనః |
మానవేంద్రస్య భార్యాణామ్ వీరం వదతి రాఘవే | 40

మురజపగవమేఘపాపసత్
దశరథవేళ్ళ అఖిప యత్పురా |
విలసితసరిదేవనాకులం
వ్యసవగతం తదభూత్ సుదుఃఖితమ్ | 41

బుద్ధసాధ్యకగుణశోభితయైన కౌమలదేవి సీతాసార్వ సలిపిన అష్టాదశరసనములను విసి. వెంటనే ముఖముతో, సంతోషముతో అశ్రువులను ప్రవహింపజేసిను శ్రీరాముడు వసుములకు వెళ్ళుచున్నందులకు దుఃఖాశ్రువులను, పీతాదేవి మిగుల అష్టాదశర సరసములను వెలికినందులకు అనందాశ్రువులను రాల్చెను. (32)

పరమధర్మాత్ముడైన శ్రీరాముడు తల్లిలందరితో మిగుల నిత్యాశములను పొందుచున్న కౌసల్యామాతకు ప్రరక్షణ పూర్వకముగా నమస్కరించి, ఆమెతో ఇట్లు నుడికెను. (33)

"అమ్మా దుఃఖమును వీడుము. మాతరిడిసి జాగ్రత్తగా మోచుకొనుము. నానమానకాలము ఒక గడియవలె ముగియ గలదు. (34)

తల్లి వీవు ఒక రాత్రి నిద్రించిలేకడి తోచల (కనులు మూసి లేచునంతలో) ఈ పదునాటగు సంపత్సములును ముగియును. తండ్రిగారి ఆజ్ఞను పాలించి. సీతాలక్ష్మణులతోగూడి వెచ్చి సీయెదుల వారిరను. కనుక త్వరలోనే నమ్ముచాచి నీవు అనందింపగలవు." (35)

ఆ రాముడు సారథిపాతముగా, సంక్షిప్తముగా తల్లితో ఇట్లు ఎలికిన ఏమిట ఒక్క క్షణమాలోచించి తక్కిన మూడువందల మేలదిమంది తల్లిలను గాంతెను. ఏమిట ఆ దశరథరాముడు కౌసల్యమాతవలెనే వెలికించుచున్న ఆ తల్లిలందరికిని నమస్కరించి. దిర్ఘబద్ధముగా ఇట్లు నుడికెను. (36-37)

తల్లిలారా ఒకేచోట మనమందఱము కలసిమెలసియుండట మనగాని, (దీరకాల పరివ్రాసప్రభావమునగాని) తెలియకగాని మీకు నేనేదైనను కష్టము కలిగించియున్నచో నన్ను మన్నింపుదు మీయందఱియందఱి సెలవదీపకొనుచున్నాను. (38)

శ్రీరాముడు దిర్ఘయుక్తముగా, అర్థవంతముగా సలికిన ఎరసములను విసి. ఆ అల్లులందఱును పూర్తిగా దుఃఖమున ముగిసి మిగుల వెలికించిరి. దశరథమహారాజ యొక్క ఆ భార్యలందఱును శ్రీరామునివనములకు తల్లిదండ్రులు వేసినాళ్ల. అది క్రౌంచమువలె అజపులవలె ఒస్తాజెను. (39-40)

నేచీరజకుమ మేఘపాపములనంచి వ్యధంగిముల, తప్పెదుల భృనులతో మాల్లోగుడుండిరి దశరథునితనము ఇప్పుడు మిగులుగొల్లెయున్న ఆ స్త్రీలయుక్కు వీడుపులతో పెకజొబ్బులతో నిండిపోయెను. (41)

ఇత్యాదీ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః (39)

వాల్మీకీమహర్షిసంపితవై అదికావ్యమైత శ్రీమద్రామాయణమునువలె అయోధ్యాకాండమునందు ముప్పిదిలోష్ఠిదశస్సర్గము నువాప్తము

40. నలుబదియవసర్గము

నీతారామలక్ష్మణులు మాతాపితరులకు నమస్కరించుట - సుమిత్రాదేవి లక్ష్మణునకు హితోక్తులు వల్కుట - వారు ఆంధ్రులును దళిమును ఎక్కిగా సుమర్చుటాడు ఆ భద్రమును అడవులవైపుగా వేగముతో నడుపుట.

అథ రామశ్చ నీరా చ లక్ష్మణశ్చ భృతాంజలిః ।
ఉపసంగృహ్య రాజాశం చక్రుర్థనాః ప్రదక్షిణమ్ । 1

తం చాపి వసునుభౌష్య ఫర్వజ్ఞః సేవయా నహ
రాఘవశ్శోకనమ్నూతో జననీమ్ అభ్యవాదయత్ । 2

అన్యక్షం లక్ష్మణో భ్రాతృః కౌసల్యామ్ అభ్యవాదయత్ ।
అథ మాతృసుమిత్రాయాః జగ్రాహా వరణౌ పువః 3

తం సంవహించం దుదతీ మాలా సౌమి త్రిమృత్పిత్
హితరామా మహాబాహుం మూర్ఛ్య సాక్షాయ లక్ష్మణమ్ । 4

వృష్టే స్త్రవం వనవాసాయ ప్రమహత్తః సుహృజ్జనే ।
రామే ప్రమాదం చా కార్కః పుత్రా భ్రాతరి వృతతి । 5

వ్యనవి వా సమ్మర్దో వా గతిరేష తనానఘః ।
ఏష బోకే వలాం ధర్మో యశ్చేష్టనశగో భవేత్ 6

ఆంతట నీతారామలక్ష్మణులు తల్లిదండ్రులసేవలకు దూరమగుచున్నందులకు దీసుల్లి, మహారాజునకు ప్రదక్షిణ సూర్యకముగా పాదాభివందనమునర్పిరి. (1)

తంప్రీయనుత్తమబడతిన ఏమృత దర్శజ్ఞుడైన శ్రీరాముడు శోకాకులుడై సీతతోగూడ కౌసల్యామాత పాదములకు ప్రణమల్లెను. (2)

అన్య సుఖమిట్లనతరువాత లక్ష్మణుడు కౌసల్యాదేవికి నమస్కరింపెను ఏదని అతడు కన్నతల్లి సుమిత్రాదేవి పాదములపై వ్రాలెను మహాబాహువు, తనగారాబద్ధుడు ఐవ లక్ష్మణుడనిపాడుడు తనకు నమస్కరించుమిడగా మాలి భీమోత్తర ల సుమిత్రామాత అతనిశిరమున మూర్కాని ప్రమాత్రపుటను రాల్చుచు అతనికిట్లు హితోక్తులు పల్కిను. (3-4)

'కుమారా'లక్ష్మణా' మ్మిత్రులయొక్క సుహృజ్జనులసై నీకుగల అనురాగము అపారము (శ్రీరామునియందు నీకుగల ఘక్తి గాఢమైనది) వెనహసమున శ్రీరాముని సేవించుటకంటే నీవు వాకిడుపున ఉదయించితిగి అన్న - శ్రీరాముడు అరణ్యములలో సాగిసోపుచున్నప్పుడు ఆయనదర్శనానిపయుమున నీవు పావదాసుడవై యుండుము అందు ఏమాత్రము ఏమటపాటు రానీయకును. (1)

ఓ పుణ్యాత్ముడా! ఆనందలయందును, సంపదలయందును (కష్ట సుఖములలో రెండింటిను) ఈ శ్రీరాముని అనుసరించుటయే నీ కర్తవ్యము. అన్యులకు అడుగుజాడలలో పొగివోవుట అనుజాల ధర్మము. (2,3) ఇదియే లోకమున వత్పురుషులు అచరించెడి కర్తవ్య. (5-6)

1) లోకంక్షణార్థము కౌసల్యాదేవిగర్హమున అంతరించినవాడు ఆ శ్రీరాముడు. సుహృజ్జనసేవలో నీవు ఆ అవశేషుడవే కనుక నీవు అయిన అడుగు జాడలలో సాగుచు ఆయనను సేవించుటకే విధినిరాసమున నీవు వాకిరట పుట్టించైతివి శ్రీరామునియొడ సేవను నీపై ఆ అమృతదుఃఖముగల ప్రేమానురాగములు అభ్యర్థములు, అదర్శపాదుములు వాకినన్నింటిని అటుండనిమ్ము రామగమనమయమున ఆయనదర్శనానందమున మునిగి ఆయనరక్షణకార్యమునకు లోకమును రాసేయుకుము. ఆ ధర్మాత్మునిరక్షణసేవలకే నీ అనునర్థనము అందులకు వేను ఆమోదింపుచున్నాను.

2) శ్లేష్ఠో ఏత్యుచు - అన్న తల్లిదేవో పమానుడు, కనుక శ్లేష్ఠుని అనుసరణము పరమకర్తవ్యము. పైగా సరిమార్చిదాయకము.

3) ఈనందర్పమున మహాకవి తులసీదాసు రామచరితమానసమున ఇట్లు పేర్కొనెను

చం- వనదేవు చుహా కహి తాత కుచ్చరే రామ ఏయ ను పాసనా ఏతు మాత్రు స్త్రీయ మహార పుర సు మదతి జా దిశవాసహి ॥

తులసీ ప్రభుహి ఏం దేశి అయిదు దీన్ద ఛని ఆసెన తతః । రక బోక జిరుః అమిల సేయ రమిభిర వర సత సిత వహ ॥

కాయనా నీవు తోడుగా ఉండుటవలన నీతారాములు ముఖముగా ఉండవలెను. వారు తల్లిదండ్రులను, ప్రేయసినికొరమును నగరసుఖములను నెఱుంగివలెను. ఏదియే నా ఉపదేశము. "తులసీదాసు చెప్పగలవాడు ఈ విధముగా సుమిత్రాదేవి సున లక్ష్మణస్వామికి ఉపదేశించి వెనవాసగమనమునకు ఆరంభి అనుచుతించెను. "శ్రీ నీతారాములచరణములపై నీ ఎఱుకై ప్రాణప్రేమ సర్వమోతనముగా ఉండుగాక" అని దీవించెను. అయోధ్యాకాండము - ఛోడ 75 లో భాగముగా ఉంది

ఇదిం హి వృత్త ముచితం కులస్యావ్య వనాతనమ్
దానం దీక్షా చ యజ్ఞేషు తమత్యాగో మృతేషు చ । 7

లక్ష్మణం చేన ముక్త్యా పా సపిత్తం స్రీయదాఘనమ్
మమిత్రా గచ్ఛ గచ్ఛేతి పునః పునరువాచ తమ్ । 8

రామం దశరథం విద్ధి మాం విద్ధి జనకాత్మజమ్
అయోధ్యామ్ అటపీం విద్ధి గచ్ఛ తాతా యథాసుఖమ్ । 9

తతస్సుమంత్రః కాయుత్సం ప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్
ఏసితో వినయజ్ఞాశ్చ మాతలిర్వాసనం యథా । 10

రథమారోహ భద్రం తే రాజపుత్ర! మహాయశః
క్షీణం త్వం ప్రాపయిష్యామి యత్ర హం రామ! సర్వదా । 11

చతుర్థశ హి పర్వాణి సప్తవ్యాని వనే త్వయా
తాన్యుష కమితవ్యాని యాని దేవ్యాని చోదితః । 12

తం రథం సూర్యసంకాశం సీతా హృష్టేన వేతసా
ఆరురోహ సరారోహ కృత్యాలంకారమాత్మనః । 13

అథో జ్వలనసంకాశం తామికరవిభాషితమ్
తమాయురహతస్పర్శం భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ । 14

సనవాసం హి సంఖ్యాయ వాపాంప్ర్యాభరణాని చ
తర్తారమసుగచ్ఛంత్యై సీతాన్తు శ్వశురో దదా 15

తథైవాయుధజాలాని భ్రాతృభ్యాం కషటాని చ
రథోపస్తే ప్రతివ్యస్య పవర్ష కఠినం చ తత్ । 16

సీతాత్కలియోనాయాథాన్ దృష్ట్వా భృష్టమచోదయత్
మమంత్రః సమ్మతాసశ్వాన్ వాయువేగనిమాన్ జపే । 17

దీక్షవహించి యజ్ఞములను ఆచరించుట, త్యాగములతో దానధర్మములను ఒనర్చుట, స్వామికొఱకి ప్రాణములకు తెగించి యుద్ధముచేయుట అనునవి సరంపికగా మనవంశమున సోగి సచ్చుచున్న కన్యను సంప్రదాయములు. (7)

శ్రీరామునియెడ ఆత్యంతభక్తి ప్రపత్తులుగల లక్ష్మణుడు అయినందున ననములకు వెళ్ళుటకు సర్వసన్నద్ధుడైయుండగా అతనితో సమిత్రామాత "విప్రు వనములకు తప్పక వెళ్ళుము అని ప్రోత్సహించుచు మఱిని నిట్లునెను. (8)

వాయనా లక్ష్మణా శ్రీరాముని వీతండ్రియగు దశరథునిగా భావించును. సీతాదేవిని వమ్ముగా (తల్లిగా) తలంపుము. ఆరవిని ఆ రోద్యగా భావింపుము. వీవు హాయిగ సెల్లిరమ్ము. (9)

వీతికొనియడైన మమంత్రుడు శ్రీరామునిసమక్షమున అంజలి మఱించినవాడై నిలిచి. వేదేంద్రునితో మాతలివలె సవినయముగా నిట్లునెను. (10)

మృతసేద్యవృక్షం & రాక్షసహతా శ్రీరామా నికు జ్వలంసు రాక్ష త్వచగా రథమును ఆరిగోహించును. సీతాజ్ఞాను గామి వానిని తోన ప్రవేశములకు చేర్చెదను. (11)

కైకయాదేవీ దేశభక్తులకు సేపు పద్మనాభుని సంపత్సంఘముల కాలము సనవాసము చేయవలసియున్నది. కావున ఆ దీక్షను నేడే (ఇప్పుడేనుండియే) ప్రారంభించుట యుక్తము. (12)

మీగుల పాపవర్మకలియైన సీతాదేవి వ్యవ్రాతగుములను దరించి సూర్యరేఖతో సమానముగా వెలుగుచున్నపు ఆ మనోరథమును ఆరిగోహించెను. (13)

బంగారురౌడుగులతో అగ్నికాంతులను విరజిమ్ముచున్న ఆ రథమును సోదరులైన రామలక్ష్మణులు శ్రుణుముగా (వెంటనే) ఆరిగోహించిరి. (14)

భర్తను అనునిరించి వనములకు వెళ్ళుచున్న సీతాదేవి కొఱకు దశరథమహారాజు పదునాలుగు సంవత్సరములవఱకు ఎరివోవునట్లుగా తగినన్ని వస్త్రములను, అభరణములను ఇచ్చి యుండెను. వాటిని మమంత్రుడు రథముపై చేర్చెను. (15)

అట్లే ఆ ఇరువురి సోదరులకొఱకై ఆయుధములను, కషటములను, పాదము, శిశుపిలుగును, గరిసను అతిప రథముపై కెనుకబోగమీన ఉంచెను. (16)

సీతారామలక్ష్మణులు రథమును ఎక్కిన పిమ్మట మమంత్రుడు స్రజలు తొలి ఇమ్మనట్లు వారిని హెచ్చరించుచు, వాయువేగముతో సోపాగుల ఆ ఉత్తమాశ్వములను వకచక తోలెను. (17)

1) దశము=దశై రథమూ=వాహనము, పక్షి (గయత్కంతుడు, వాహనముగాలవాడు శ్రీ మహావిష్ణువు, శ్రీరాముడు దశరథుడు అనగా శ్రీమహావిష్ణువు - అని యెఱుంగుము.

మా = లక్ష్మీదేవి, తల్లి- సీతాదేవి సాక్షాత్తుగా ఆ లక్ష్మీదేవియేయని తెలిసికొనుము.

అయోధ్యుడేవరతకూచి, రాక్షసులకుగాని, పక్షివానికిని సంపదజ్యము గావించి- అనగా అది 'అపరాధిత' అను పేరు గల నైపురయమే. కనుక శ్రీరామునిపాదస్పర్శతో పవిత్రమగు అరవిని అయోధ్యనుగా ప్రేమింపఁముగా భావింపుము.

ప్రయోతే మహారణ్యం చిరరాత్రాయ చాశువే,
బభూవ సగతే మూర్ఛా బలమూర్ఛా జనన్య చ, 18

తల్పమాకులసంజ్ఞాంతం మత్తసింకుపిఠాద్వివమ్,
హయశింజితవిర్భవం పువమాసేన్మహోన్మవమ్ 19

తతస్సహిలవృద్ధా హి శ్చురీ నరమపీడితా,
రామమేవాభిమద్రావ ఘర్మారా సలిలం యథా, 20

పౌర్వతః వృష్టతశ్చాపి లంబమానా పనుమ్మహా,
లాఙ్ఘిష్ఠాన్లముఖాః సర్వే తపమాచూ భృశనిస్సనాః, 21

సంయచ్ఛ వాజినాం రశ్మీన్ సూత్రీ యాహ వైశ్చస్త్రిః,
మంథం క్రక్ష్యమ రామస్య కుక్షర్థం నో భవిష్యతి, 22

అయనం హృదియం మానం రామమాతురసంకయమ్,
యద్దేవగర్భస్థితమే వసం యాతి న భిద్యతే 23

కృతకృత్యా హి వైదేహీ ఛాయేవాచుగతా పతమ్,
న జహోతి రతా దత్తే మేరుమ్ అర్కసభా యథా, 24

అహో! లక్ష్మణ! సిద్ధార్థః సతతం ప్రయవాదివమ్,
క్రావరం జేవసంభావం యత్త్వం వరివరిష్యసి, 25

మహాత్యషా హి తే సిద్ధిః నిషవాభ్యుదయో మహాన్
నీష స్వర్ణస్య మూర్ధశ్చ యదేపిమనుగచ్ఛసి, 26

నీవం వరస్త స్తే హేతుః న కేకుర్వాప్తమాగతమ్,
వరాప్తేమసిగచ్ఛంతః ప్రయమిక్ష్యాకువందనమ్ 27

అథ రాజా వృతః క్షీధిః దీవాభిర్దీపచేతనః
నీర్లగామ ప్రయం వృత్తం క్రక్ష్యామితి బువన్ గృహత్, 28

శ్రీరాముడు దీర్ఘకాలవసనమునకై బయటదేజా సగము నందలి స్త్రీలు, పురుషులు బాబూలేకలు, వృద్ధులు ఉందలును మిక్కిలి దుఃఖముతో మూర్ఛిల్లిరి ఇట్లాటోషోత్సవమును చూడ వచ్చిన జానపదులెల్లయును స్వపాదస్థిరి అశ్విగదాదికలములును మూర్ఛిల్లివరి (18)

అప్పుడు ఆ పురసులతయు కోసముతో రెచ్చిపోయిన మదపుటేనాగుదేహింకారములతోడను, నరితాపముతో ఇటువటు పొర్రొందుమచ్చ కుట్టములనికీలంపులతోడను వాటిచూషణముల రచములతోడను మాచువ్రోగెను ఈనీడము పుగమునందలి కోలాహలప్రభావమున అవభీజనులమనస్సులకు విక్రమతోదని ప్పితి యేర్పడెను చెవులు దిమ్మెక్కెను (19)

శ్రీవృతాపమునకు అప్పిగొన్నవారు నేటికై వరుగెత్తినట్లు నగుమునందలి అటాలగోషము రామవిరహాదుఖభారముచే శ్రీరామునిభయవెంట వరుగులుదీసిరి (20)

ఆ పోలలో కొందఱు శ్రీరామునిదమునకు ఇరుక్కులను, వెనుకభాగమునను నేలాదిసాగిరి వారు కట్టలు ముస్సెయ్యా విలపించును ముఖములను సైకెత్తి నూతునితో బిగ్గలుగా ఇట్లరిరి. (21)

"ఓ రవిహితరీ! కుష్టముల కల్గెములను కొరెములాపెట్టుము. రథమున నెమ్మదిగా పోవొచ్చు కనుకారీ శ్రీరాముని వర్ధిలమును మఱి అయవదర్శనభాగ్యము మాకు ఎప్పుడబ్బునో యే లో" (22)

"స్వంశయముగా శ్రీరామునిఅల్లియైన కోసల్యాదేవి వృధయవు ఇనుమువలె కఠినమైనది. అమెది జాతిగుండె విలసన దేవకుమారునివలె ముద్దలొలుకు కన్నకొడుకు అడవులపాలగుచున్నను ఆయోగ పాపము అమి హృదయము ముక్కులుకాలదు గదా" (23)

ఉర్ధ్వవిరతురాలైన వైదేహీ తనపతియైన శ్రీరాముని అయన నీడవలె అనుసరించుచున్నది. సూర్యకాంతి మేనువర్షతమును వలె ఆమె తరహామని పేడకున్నది. నిజముగా ఆమె కృపార్థురాలు లక్ష్మణా! యథార్థముగా నీవు దన్నురవు. ప్రయటాషియు, దైవతుల్యుడును ఇవ అన్నను నికంతరము సేమించు భాగ్యము నీకు అట్టివది. నీవు శ్రీరామ వివనునరించి వెళ్ళుట నిజముగా పెక్కు జన్మలలో ఏంకొనిన పుణ్యములఫలము. ఇది ఒక గొప్పలభ్యష్టము. మోక్షప్రాప్తికి మార్గము" (24-26)

ఈ విధముగా విలుకుచు ఆ పాదులు తమకు ప్రాణతుల్యుడైన ఆ ఇక్ష్వాకుభయను (శ్రీరాముని) అనుసరించుచునేయిందిరి కాని వారు సంకతవారగా ప్రవహించుచున్న తమదుఃఖాకుపులవ మ్రాతము అప్రకౌనలెరుండిరి. (27)

అంతట స్త్రీలు శైవ్యముతో మట్టును వేరియిండుగా కేనుడై విడియున్న మహారాజ 'నా కన్నతండ్రి శ్రీరాముని చూచెదను అని వెల్లుము భవనమునుండి బయటికి వచ్చెను. (28)

శుశ్రవే చాగ్రతః ప్రణాం రుదంతీవాం మహిష్వనః।
యథా వాచః కలేణానాం బద్ధే మహతి కుంజరే, 29

పీతా హి రాజా కాకుత్స్థః శ్రీమాన్ సస్థస్తదాఽభవత్।
వరిపూర్ణః శశీ కాలే గ్రహీణోపభుతో యథా, 30

స చ శ్రీమాసచింత్యాత్మా రామో దశరథాత్మజః
సూతం సంబోధియామాస త్వరితం వాహ్యాతామితి 31

రామో యాహీతి తం సూతం తిష్ఠేతి స జనస్తదా
ఉభయం వాశకత్ సూతః కర్తుమధ్యవి చోదితః 32

నిర్లచ్చతి మహాబాహౌ రామే పాఠకవాక్రూఢిః
వతితైః అభ్యసహితం వ్రతకామ మహీరజః, 33

కుదితాశ్రుపరిమ్యాసం ఘోహకృతమచేతనమ్।
వ్రయాణే రాఘవప్యాసేత్ పురం పరమపీడితమ్, 34

స్వప్రాస నయస్తైః ప్రీణామ్ అనమాయాససంభవమ్।
మీననంక్షోభచరితైః పరిలం సంకశైలిష, 35

దృష్ట్వా తు సృపతిః శ్రీమాన్ ఏకచిత్తగతం పురమ్।
నితపాలైః కుభేన జాతమూల ఇవ ద్రుమః, 36

తతో హలహలాశబ్దో జగ్జే రామస్య పృష్ఠరః।
పరాణాం ప్రేక్ష్య రాజానం పీడంతం భృశద్రుళితమ్, 37

హో రామేతి జవాః కేచిత్ రామమాతేతిచాపరే,
అంతఃపురం సమ్భుద్ధం చ క్రోశంతః పర్యదేవయన్, 38

అవ్యక్తమాణో రామస్తు విషణ్ణం భ్రాంతచేతనమ్
రాజానం మాతరం చైవ దదర్శామగతౌ పథి 39

బంధించబడిన ఒక మహాబాహు ఆడచిమగులపిరామిలను
ఎరి ఆ మహాబాహు తనయిడుట జేరి పిచ్చులపై స్త్రీలలోడిన
ధ్వనులను వినెను. (29)

శ్రీరామనకు తండ్రియు, కకుత్స్థనంజణుడును జన దశరథ
మహారాజు సహజముగా తేజస్వీయై యైనను యాభ్యాగ్నుజై
ముష్ణండున గ్రహణకాలమున రాహ్యగ్నుజైన నిండుసంధ్యుని
వలె అప్పుడు తేజోవిహీనుడైయుండెను. (30)

శుభలక్షణసంపన్నుడును, దశరథునికుమారుడును నైన
శ్రీరాముడు అసమానదైర్యశాలియయ్యును యారమునుండియే
తండ్రిదెన్వయును కలువంది. రథమును త్వరితా పోసిమ్ము
అని సూతుని తొందరపెట్టసాగెను. (31)

ఒక ప్రక్కన శ్రీరాముడు ఉత్తమున త్వరగా నడుపుము
అనియు, మఱిమొక ప్రక్కన సజలు రథమును అపుహపుహ-
అనియును సూతుని ఒడ్దిడిచేయుచుండగా-నైన సాతధిర్దైవ
మెదులయై అప్పుడు ఎవరిమాటను సాటింపవలెనో అత్యుక్తి
జోగిగాటకు లోనయ్యెను. (32)

మహాబాహుడైన శ్రీరాముడు ముందుకు పోసోపుచుండనే
సౌతులు తమదుఃఖాశ్రులను అపుకొనలేకుండిరి. రథచక్రముల
దాకిడికి బెరిగేసినవిమ్ములు ప్రజలకన్నీటిప్రవాహములకు తడిసి
అణిపోవుచుండినవి. (33)

శ్రీరామునిసంప్రస్తావకాలముగా పుచ్చప్రజల్లిల్లుటను మిక్కిలి
పరితాపమునకు లోనైరి హాహాకారములతో వాడు అడేతనుల్లరి.
వారికన్నిటిజలములతో జ నగరమంతయు తడిసిపోయెను.
సంస్కృతులొని చేరంగింతులతో బాగుగా కదలిన కమలముల
నందీ జాళిపడుచున్న నీటిబిందువులవలె ప్రధనయనముల
మండి మఃఖాశ్రువులు ప్రసరించుచుండెను. (34-35)

పురజనులందఱును ఒక్కుమ్మడిగా వ్యాధులచిహ్నులగుట
గాంచి దశరథమహారాజు రుఃఖాయాసముతో స్వహృగప్తి
మొదలునజకిన వెట్టువలి నేర్కొని కూలిపోయెను. (36)

కుర్మరెడ్డికముతో కళింపియున్న మహాబాహుగారి శ్రీరాముని
రథమునకు వేనుకబాగమునొల ప్రతిష్ఠింపమ హాహాకారములు
చేసిరి. (37)

అనందెరియున్న జనులలో కొందఱు 'అయ్యోరామా!
అనియును, మఱి కొందఱు 'అయ్యో! కొలల్యదేవో అనియును
గుండెలు బారుకొనుచు పిడ్చిరి అంతఃపురజనులును
అశ్రుందనలు చేసిరి. (38)

రథముపై వెళ్ళుచున్న శ్రీరాముడు ఒకసారి వెనుదిరిగి
చూచెను. అప్పుడ, విషాదవిదనుల్లి, భ్రాంతచిత్తులై తనకైపునకు
వచ్చుచున్న ఉల్లియు, తండ్రియు అయనకు కనబడిరి. (39)

న బద్ధ ఇవ పాశేవ కిశోరో మూలకం యథా,
ధర్మపాశేవ సంక్షిప్తః సకాశం వాభ్యుదైక్యత 40

వదాతిసో చ యానార్తా ఆదుఃఖార్తా మభోదితా
భృష్ట్యా సంహృదయామాస శీఘ్రం యోహీతి పాచధిమ్ 41

న హి ఆత్మకుష్యానై హి ధుఃఖదం దిర్భవం పీతుః |
మాతుశ్చ పహితుం క్షుః శోత్రార్థిత ఇవ ద్విధుః 42

సత్యగారమివాంహంతి ఎత్సలా వత్సకారణాత్,
బద్ధవత్పా యథా ధేనూ భామసూతాఽభ్యధావత 43

ఉథా దునింతం కౌసల్యాం రథం తమసంభావనీమ్
క్షోశంతం రామ రామేతి హా సీతే లక్ష్మణేతిచ 44

రామలక్ష్మణసీతార్థం ప్రవంతం వారి వేత్రజమ్ |
అసశ్శతే ప్రేక్షత న శాం నృత్యంతీమివ మూలధమ్ 45

తిష్ఠేతి రాజా ముక్తోక యోహి యోహీతి రాఘవః |
మమంత్రస్య బభూవాత్మా చక్రమోరిష చాంతరా 46

వాశ్రాషమితి రాజానమ్ ఉపాంబోఽపి చక్షుసి
చిరం దుఃఖస్య సాపీఠ్యమ్ ఇలి రామః తమబ్రవీత్ 47

రామస్య న వచః కుర్వన్ అమజ్ఞాస్య చ తం జనమ్ |
వ్రతతోఽపి హయాన్ శీఘ్రం చోదయామాస పారథిః 48

స్వవర్తత జహో రాజ్ఞో రామం క్షుల్వా ప్రదక్షిణమ్ |
మవపాపబ్రువేత్త్య న స్వవర్తత మానుషమ్ 49

యమిచ్ఛేత్ భ్రమాయాంశం నైనం తూభమనుక్రణేత్,
ఇత్యసూత్యా మహారాజమ్ ఊచుర్దశరథం వచః 50

తాడుచే కట్టబడిన గుట్టపైకిల్ల తనతల్లిప చూడలేనట్లు
ఏకపాశబద్ధుడైన శ్రీరాముడు మఃఖపిషకమున్న తతల్లిపిండ్రిలను
మోటిగా మోడచేకిచోగును ఎల్లప్పుడూని అఖిమిలిన తల్లి
మనములనుమాటనే అలుగివార ను సర్వరా వాహనముల పై
నిలబడించేవారును వన తనమాతాపితరులు నేలపైనడచిపయ్య
మందగా కాలి, త్రుతామడు కదమును ఇకరగా వడలును అని
సారదీపి తొందరపెట్టెను. (40-41)

అంతుశముచే సీతకుబద్ధునున్న సేను వలె వరత్సముడైన
శ్రీరాముడు తల్లిపిండ్రిల మదలను ఇటులు వాచి తల్లుకు పరీక్ష
చేయెను. (42)

లేగిదూడపై మరుగుగొని ఇందీముఖమువల్లన పాటియాపు
బుట్టివేయుటయున్న తనదూడను జూచి ఏరుగులుగోసినట్లు
రామజనుల (కౌసల్యాదేవి తన అనుగులపట్టిని వాడుముకై
మరూత్తెను. (43)

అట్లు ఏలవించుచు రథమువెంట పయనించుచున్న కౌసల్యాదేవి
హా రామా! హా సీతా! హా లక్ష్మణా! అని అక్రోశించసాగెను
అమె సీతారామలక్ష్మణులపేములపై చిట్టి గుల్మము లొప్పును ఏమను
చిన్నచో నీ మువ్వల తమనకు పోయిరిదేనె. అట్టి స్థితిలోనున్న
తనతల్లిని శ్రీరాముడు ఎరికించి ఎరికించి చూచెను. (44-45)

అగుమాగులు అని దశరథమహారాజు కట్టిగా అడుగుమిరిచెను.
సోమమ్మ, సోనిమ్మ అనెను శ్రీరాముడు ఎంతయు కొందర
ఎల్లుచుండెను అప్పుడ ౨ కురిత్రునిమనస్సు రెదగుయొక్క
గురు నెనుకె. క్షములి మిథి పెక్కుడె, కురుమింజలె ౫ కను
క్షింతి తోనయ్యెను జాతర శ్రీరాముడు ఆ సమగ్రమునతో "నిన్న
అని రాజకదకు నర్హస్యుడు- వాచాబమ ఎంచులకు పాటించలేదు
అని రాజు అడిగినచో "నేను 'కలెదు' " అని మృదువును-
ఏలవని ఇట్టి రునిశ్చితిలోనున్నవారిని ఎక్కనకారము
(వాడులకు ఇది సమయముగాదు' అని పలికెను (46-47)

సేమిటి మమగ్రుడు శ్రీరామునిఅడ్డను పాటిండుడు. వెంట
కచ్చుచున్న అమలిన సమ్మగిరింజోగి గుట్టములను ఇంకను
వేగముగా తోడెను. (48)

రసకునితంతాపురజనులు మనస్సులందే శ్రీరామునకు
సదక్షిణనుస్కరింపబడిన ౨నర్క ఎల్లకలకు ఎజలెరి, కాచి
వారు రామసయందా అగుపైన తమచు గుల్లలను ఏమాత్రము
మలల్ల కొనలకపోయిరి వారు అశ్రురాండును కైతము
అనుకోవలక పోయిరి. (49)

రాజోపరికర్తవ్యములను, శాస్త్రమర్యాదలను బాగుగా అడిగిన
మంత్రులు "మహారాజా ఆత్మీయులు తిరిగి మనకు వేరయియునదే
కోరుకొందుము- అట్టివారని ఎక్కవ యాశము అనువరింపరాదు
గదా!" అని దశరథునకు విన్నవించిరి. (50)

1) సేను వివరము. సేవమే సేను (సే అత్తము పాటింపలేదు.

తేషాం వచః సర్వగురోపపన్నం
ప్రస్వీన్నగాత్రః ప్రవిషల్లచూపః
విశమ్య రాజా కృపణః పభార్యో
వ్యవస్థితస్య సుతమిక్షమాణః 51

అప్పుడు దశరథుని శరీరము చెమర్చియుండెను ఆతని శరీరమంతయు మక్కిలి వాడిపోయియుండెను. సందర్శమునకు అన్న పైగా ముక్కులమూలము వెనుక అర్ధముల దీనివల్లలోనున్న ఆ మహారాజు రాణులతోగూడి తనపుత్తునివైచి చూచుచు అవలన నిలబడిపోయెను (51)

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామానుజే వార్మకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే చత్వారింశస్థః (40)

వార్మకీయవర్ణించితమైన అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామానుజము సుందరీ అయోధ్యాకాండమునందు కలుపుచున్నది (40)

-- * * * --

41. నలుబదియొకటవసర్గము

శ్రీరాముని వసిగమనమునకు మిగుల దిగులుపడి అయోధ్యానగరమంతయును అర్ధనాదములతో నిండిపోయెను.

తస్మింస్తు పురుషవ్యాఘ్రే వినిర్యాతి కృతాంజతో,
అర్హశబ్దో హి సంజగ్మే స్త్రీణామంతఃపురే మహాన్, 1

పురుషశ్రేష్ఠుడైన శ్రీరాముడు అంతఃపురమునకు ఎలావల వేరియున్న వట్లా కుడు తండ్రికిని నమస్కరించి వెళ్లిన ఏమొల దశరథునితో వర్చియున్న అంతఃపురస్త్రీలయొక్క తీవ్రములైన అర్హనాదములు మెన్పుముట్టెను. (1)

అనాథస్య జనస్యాస్య దుర్బలస్య తపస్వినః,
యో గతిః శరణం చాసీత్ స నాథః కృమ గచ్ఛతి, 2

శ్రీరాముడు దిక్కులేనవారికి దిక్పైనవాడు. ఒలహానులకు అండయైన వాడు దుబ్బాల్లు కన్నీటిని తుడుచువాడు. మా అంబటికిని అర్హవిధములుగా రక్షకుడు. అట్టి ఆ సభుని ఎక్కడికి పోయిన్నాడో? అదా అని వాడు ఏడ్చుచు పలుకసాగిరి. (2)

స క్రుధ్యత్యభిశప్తో పి క్రోధవీయాది వర్జయన్,
క్షుధ్యాన్ ప్రపాదయన్ పర్యాన్ సమదుఃఖః కృ గచ్ఛతి, 3

శ్రీరాముడు తనను ఎదు నింతగా నిందించినను వారియైన కష్టంతయు కోపమును చూపడు ఇరులకును కోపం. కలుగునట్లు పుడును పొట్లాడును. తనయైన ములుతులైనవారినివలెనే ప్రసన్నులను గాంచుచుండును. ఇతనిని ముఖములతో తానును పాలుపంచు కొనుచుండును. అట్టి మా శ్రీరాముడు ఎట్లాటికి వెళ్లునున్నాడు? తేజస్వరియైన ఆ మహాత్ముడు తనకన్నాతల్లయగు కోసల్యాదేవిని ఎలానే మచ్చును ప్రేమాదగులులతో గారించుచు నిండినాడు. అట్టి మా రాజుడును వెళ్లుట ఎక్కడికి? కైకేయి కారణముగా క్షిప్తపరిస్థితులలో ఏడు, ఏడిన మహారాజు ఈ లోకమునందలి ప్రజలందరికిని అర్హత్రాణమిరాడునులైన శ్రీరాముని ఉపశులవాలు గావించెను. ఇప్పుడు ఆ స్వామి ప్రయాణము ఎక్కడికి? (3-5)

కౌసల్యాయాం మహాతేజా యథా మోచరి వర్తతే,
తథా యో వర్తతే పౌమ మహాత్మా కృ మ గచ్ఛతి, 4

శ్రీరామచంద్రుడు ముష్టపాగులకును ప్రేతిని గూర్చువాడు. ఏక్కడును, ఎల్లప్పుడును పాదించువాడు. అట్టి రామసభ సమ మహారాజు మరలపోయిందై నదివారనిపెత్తకుండా మనకు మారము వేయుచున్నాడు. అని ఆ రాజవత్సవంబులున లోకదూడలకు మరలైన గొప్పలవరి ముఖముచే మురిసేవును ఎద్దరి, ఏక్కడో పెరిబోజులు పెట్టిరి (6-7)

కైకేయా క్షత్యమావేన రాజ్ఞా సంహృదితో వనమ్,
పర్విత్రాతా జనస్యాస్య జగతః కృ మ గచ్ఛతి, 5

అహో! విశ్వేతనో రాజా జీవలోకస్య సంప్రయమ్,
ధర్మ్యం సత్యవ్రతం రానుం సనవాసే వనత్స్యతి, 6

ఇతి నన్వా మహిష్యస్మా వివత్సా ఇవ ధేనవః,
భురుదుత్సేవ దుఃఖాన్తాః సన్వరం చ ఏచుశ్రుతుః, 7

స తమంతఃపురే భూరమ్ అర్హశ్శం మహీపతిః,
పుత్రతోకాభిసంతప్తః క్రుత్వా చాసీత్ నుదుఃఖియః, 8

ఇట్టసేదేదోబునకు మిగుల ఎరవలరాదున్న మహారాజు అంతస్కరమున చెలరేగిన భయంకరమైన ఆ అర్హవ్యసులను నిని ఎక్కడ దుఃఖముతో కనిపెట్టెను (8)

వాగ్విహారాణ్యపరాయంత వాషవన్ గృహమేధినః
అకుర్వన్మహాః శాత్రవం సూర్యచ్ఛాంతకథీయతః 9

శ్యమజన్ కషలాన్ నాగా గావో వత్సాన్ న పాయయన్,
భృత్తం ప్రథమజం లబ్ధ్వా జననీ నాభ్యనందతః 10

అశకుప్తాహలాంగళ్ళ బృహస్పతిబుధానసి
రాదుణా పోమమభ్యేత్య గ్రహస్పర్శే వ్యవస్థితాః 11

వక్షిరాజీ గతార్చింషి గ్రహశ్చ నలలేజహః,
విశాఖాస్తు పథిమామాశ్చ పభసీ సచకాశిదే 12

కాలినానిలవేగేన మహావప్రిధివోద్భితః
రామే ననం ప్రప్రజితే నగరం ప్రచచాళ తత్ 13

దిశః పర్యామలాః పర్యాః తిమిరేతీవ సంస్కతాః,
న గ్రహో వాసి నక్షత్రం సచకాశే న కించన 14

అకస్మాద్భాగరస్పర్శో జనో ధైర్యముపాగమత్
అహారే వా విహారే వా న కర్పితకరోన్మహః 15

శోకపర్యాయసంతప్తః సతతం తీర్థముచ్ఛ్రవన్,
అయోధ్యాయాం జవ స్పర్శః శుశోచ జగత్పితమ్ 16

బాష్పపర్యాకులముఖో రాజనూర్ధ్వగతో జనః
న పృష్ఠో లక్ష్మణో కర్పితో నర్యః శోకపరామృతాః 17

న చాలి పవనశ్శీతో న శశీ పౌష్కలదర్శనః,
న సూర్య ప్రపతే తోజం నవ్వం పర్యాకులం జగత్ 18

అనర్థివస్త్తుతాః ప్రేతాం భర్తారో భ్రాతర స్తథా,
సర్వే వర్చం పరిత్యజ్య రామమేవాన్వచింతయన్ 19

ప్రళమంతయు రామవిరహభారము తోనైయుండుటచే పిదుల నిత్యకార్యకలాపములన్నియును ఒక్కసారిగా స్తంభించిపోయినవి నెత్తానోయోధులు (నిత్యము నిత్యతో హామూర్యము ను జూచియు వారు అగ్నికార్యములకు పోలేదు. గృహస్థులగువలెగా నె మహిళలు పాశులు వెలిసిరిలేదు. కేతుగారకసోమబదే ప్రజలు కేళిపల్లెయిందలి పెయిలలో మునుగు పలుకులను నిజజిమ్మడి అ పాద్యదే ఈ గారకు తట్టకొనలేక కెలవెలబోవును తిరుగితిడియ్యెను. పలుకులు రాము తిసబోధులకు అవారమున వేలరుజాల్గినవి. పాడియావులు తుల్యగలకలిమాలనె ముఱచి నాటికి పోయెను. మునివేసెను. తొరకామునుదే కంఠంబి కొడుకును గన్న తల్లియు సుతోనమునకు నోవకొనకుండెను (9-10)

అశకుప్త అంగారకుడు, బృహస్పతి బురుడు అట్లే తక్కిన గ్రహములు, అన్నియును శుక్ర, కె, రాహుకేతువులు వక్రగతిలో లంఘనిజేరి క్రూరులైరి. నక్షత్రములు తేజస్సును కోల్పోయెను. గ్రహములు కొంతతటేగియుండెను. కౌలదేశనక్షత్రమైన విశాఖ పాశదే అకరింపటచే నీళ్ళజముయ్యెను. (11-12)

రాముడు ఎన్నులకు వెళ్లిపెమ్మల అకాశమున వేలములు క్రమ్మకొని నెను (హోర). నాలుగు తేనెముగా కిడుచున్నప్పుడు ఎగసిండు అలలతోనూగిన ఎమ్మరిముల అభావావగిరినెంతయు సంక్షోభమునకు గుఱుచూయెను. ప్రజలెల్లరను సంక్షోభమున మునంగెరి. (13)

అన్నివిక్కులయందును ఏమృదీకల్లు క్రమ్ముకొనిగా నుజరిందను న్యామలపాటనలి లోడెరి అపత్కాస్యవాములు ఒ అభ్యన్యాదినక్షత్రములను వేతోపహనములయ్యెను. (14)

అకస్మాత్తుగా పొరులందలివి నైన్యమొందినెను పొరులలో కి యొక్కరికికి జహగపహగముంపెదకి పననే పోకుండెను. (15)

అయోధ్యలోని ప్రజలెల్లరును ఎడతెగని దుఃఖభారముతో విరంతరికై వెట్టాన్యులు ఎడ మను రకరధమహాజానెంక్కి దురనస్థును గూర్చియే దురపిల్లిపాగిరి. (16)

రాజవీధులలోని జనులందఱును కన్నీరుముప్పిరుగా వెలసిండును. శోకముతో కుమిలిపోవుచుండిరి ఒక్కరి నుఖమనంగైనను ఎంలొపపు పాలకువయే లేకుండెను. (17)

గాలులు చల్లదనమును కోల్పోయెను పండుడు సౌమ్య లక్షణమునకు దుఃఖమాయెను. సూర్యులొపము నన్వీల్లెను. జగత్పితయు క్షోభమున మునంగెను. (18)

పెల్లులు పాలు (తల్లిపాలు) త్రాగులుమానిరి. ఎకపతులు అన్యోన్య సుఖసృష్టులను సుఱచిరి నొడరులు పరస్పరప్రేమానురాగముల సొక్త ఫక్కున దొడ్డిరి. అందఱును తమిచ్చిటిని వీడి శిరామని వ్యాపారనే మిగిలిపోయిరి. (19)

యే తు రామస్య సుహృదః పర్యే తే మూఢచేతనః ।
 శోకభారేణ చాక్రాంతాః శయనం వ ఇహుస్తదా । 20
 తతః స్వయోధ్యా రహితా సుహృత్మనా
 పురందరేణేన మహీ నపర్యతా
 చచాల ఘోరం భయభోకసిడితా
 పనాగమోఢాశ్చగణా ననాద త 21

శ్రీరామునిమొఱ్ఱలందఱును మరులుపోయినవారై శోకహరిమున
 (దిగులుతో)మంచముపట్టరి వారికవరికలే ఆసోయెను. (20)
 సుహృత్తుడైన శ్రీరాముడు లేకుండుటచే వీలనభయశోకములు
 అలముకొనగా అయోధ్య శరద్రుసిభయకారణముగా పర్యతములతో
 గూడిన భూమివలె పెంతయు చలింపెను మఱియు అది
 యోధులబోధనద్యనులతో, గజాశ్వములడులునారములతో
 ప్రతిర్వసించెను. (21)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకచత్వారింశస్సర్గః (41)

వాల్మీకిమహర్షిగణితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందలి నలుబదియొకవసర్గము చూపుము

* * *

42. నలుబదిరెండవసర్గము

దుఃఖితుడైన దశరథుడు తనభవనమునకు వేరుట - అనంతరము అతడు కొనల్యామందిరమున ఎవేశించి,
 విలపించుట.

యావత్తు నిర్భతస్తస్య రహోరూపమదృశ్యత
 తైవేక్ష్యమనరస్త్వహత్ సంజహోరాత్మచక్షుషీ 1

యాద్రాజా స్రీమం పుత్రం పశ్యత్పత్యంతధార్మికమ్
 రానద్యువర్తతేవాన్య భరణ్యాం పుత్రదర్శనే 2

న పశ్యతి రహోఽస్యస్య యదా రామస్య భూమిపః
 తదాఽఽర్ద్రచ్చ విష్ణుశ్చ కపాల భరణీతతే 3

తస్య దక్షిణమవ్యాగాత్ కాపల్యా బాహుమంగదా
 వామం చాప్యాన్యగాత్ పార్శ్వం కైకేయీ భరణీప్రియా 4

తాం వయేన చ సంపన్నో ధర్మేణ వివయేన చ
 ఉవాచ రాజా కైకేయీం సమీక్ష్య న్యథితేంద్రియః 5

కైకేయీ! మా మమాంగాని స్సౌక్షీక్ష్ణ్యం దుష్టచారిణీ ।
 న హి త్వం ద్రష్టుమిచ్ఛామి న భార్యా న చ బాంధవీ 6

యే చ త్వమనుజేనంత నాహం తేషాం న తే మమ ।
 కేవలార్ధనరాం హి త్వం త్యక్తధర్మాం త్యజామ్యహమ్ 7

వన్ములకు జనుచున్న శ్రీరామునిముక్కు, రథచక్రముల
 వేగమునకు పైకిగెరినదూళి కనబడుచున్నంతవఱకును దశరథ
 మహారాజా ఆత్మేవునే వీక్షించుచు తనచూపులను మఱల్ప
 కుండెను. (1)

రథదూళినిగాంచుచు మహారాజా మిక్కిలి ఛర్మాత్ముడైన
 తన అమంగుపుత్తులై (శ్రీరాములే) చూచుచున్నట్లు
 తలించుచు, మడమలెత్తి భూమిమీద వ్రేళ్లపైవిలబడి ఆ
 వైపునకే నిక్కినికే, చూడసాగెను. ఆ ధూళిస్త్రామము
 కమచూపుమేరలో కనబడకుండపోవుటతో మహారాజా ఆర్కితో
 అలమటింనును నేలపై పడిపోయెను. (2-3)

అప్పుడు కొనల్యాదేవి రాజును లేవనెత్తుటకై ఆయెచ
 కుడిచుటమును జల్లుకొనెను భరతునితల్లియైన కైకేయియు
 సహాయపడుటకై నెచ్చి ఆంనునయెడను ద్రక్కకు లేరెను (4)

సవాజముగా నేరినేళ్ళయు పర్మాత్ముడును, సవాచార
 సంపన్నుడును ఇన దశరథమహారాజ కైకేయినీ దూచిన వెంటనే
 క్రుద్ధుడై, మండిపడుచు ఆమెతో జల్లు మడిచెను (5)

ఓ కైకీ! ఇక నన్ను తాకకుము నాకు నిమగ్నమును చూసకుము.
 దుష్టులాలవైన నీవు నాభార్యవునావు, కపిసము బంధువుగూడ
 కావు. అంతేగాదు నిన్ను ఆశ్రయించుకొని శీపించుచున్న వారికి
 నేను ప్రభువునూగాను, వారు నాకు పెంజనులూ గారు, నీవు
 కేవలము రసాశతో (రాజకాంక్షతో) ధర్మమును త్యజింపితివి,
 కమిక అరణ్యసదులవైన నీన్ను నేను త్యజించుచున్నాను
 అగ్నిపాక్షిగా నిన్ను పెండ్లియాడితిని. ఏలోగూడ అగ్నికి సదక్షిణము

అగ్రభాగం యుక్త తే పాణమ్ అగ్నిం పర్యగయం చ దుత్
అనుజానామి తత్సర్వమ్ అన్యన్ తోకే పరత్ర చ | 8

భవత శ్రేష్ఠ స్రవీతః స్వాత్ రాజ్యం ప్రాప్యదమవ్యయమ్
యన్యే న దద్యాత్ పితృభ్యం మాం మా తథత్తమామహ్ | 9

అథ వేణునముఖ్యవ్రతం పముర్వాప్య వరాధిపమ్ |
వ్యవర్తత తదా దేవి శౌనల్యా తోకకర్పితా | 10

పాత్యేన బ్రాహ్మణం కామత్ స్పృష్ట్యాగ్నిసంప పాణీనా |
అన్యతస్యత ధర్మాత్మా పుత్రం సంపింత్య తాపసమ్ | 11

నిస్సత్వైవ నిస్సత్వైవ నీదతో కథవర్తసు |
రాజ్యో వాతలభౌ రూపం గ్రీష్టస్యాంశుమతో యథా | 12

విలలాప చ దుఃఖాత్తః శ్రియం పుత్రమనుష్ఠదమ్
నగ్రాంతమ్ అనుప్రాప్తం బుద్ధ్యా పుత్రమ్ అథాబ్రవీత్ | 13

వాహనానాం చ ముఖ్యానాం పహణాం తం మమీకృతమ్ |
సదాని పథి దృశ్యంతే న మహాత్మా చ దృశ్యతే | 14

యః సుఖేషుపధావేషు వేతే చందనరూపితః |
వీజ్యమానో మహర్థాభిః ప్రీభిర్మమ సుతోత్రమః | 15

స మానం క్వచిదేవాద్య వృక్షమూలముపార్జితః |
కాన్తం వా యది వా శ్మశనమ్ ఉపధాయ శయిష్యతే | 16

ఉత్థాన్యతి చ మేదిన్యాః కృకణాః సాంశుకుంతితః |
విసిక్ష్వనన్ శ్రవణగాం తరేణానామినదృభః | 17

శ్రక్ష్యంతి మానం పురుషో దీర్ఘజానుం నవేచరాః
రాశుముత్తాయ గచ్ఛంతం తోకనాథమనాథసత్ | 18

సా మానం జనకవ్యేష్టా సుతా సుఖసహోచితా |
కంఠక్రాక్రమణాక్రాంతా వనమిద్య గమిష్యతి | 19

జేసితిని. హద్దుమీయి నీ యశ్వర్పిలమూలముగా నేటిమండి
నేన చపానముగా అమృష్మకముగా నేతోక అ బంకములవద్దొంటిని
త్రొంటుకొనుచున్నాను. (6-8)

ఈ లంఛనకోసం రాజ్యమునకు అదర్శమాద్యముని ఆరెపతియై
భద్రతుడు సంతసించినచో నేను మృతివెందిన తరువాత అతడు
నమర్పించు పింఛోదకములు నాకువెందకుండుగాక". (9)

శ్రేష్ఠమగ్నియొన్న కోసల్యాదేని నేచటా డ ముక్కుకొట్టుకొ
డియున్న సుహృదాజను లేకపత్రి అయినచోనాడి
గృహోన్నుఖి రాలయ్యెను. (10)

ధర్మాత్ముడైన ఆ దళిండుడు మునీవేషిరాజ్యమైన పుత్రులచే
శ్రీరాముని ఆనుక్షణము స్పృశించు బుద్ధిభావకముగా బ్రహ్మహత్య
చేసినవానివలెను. విప్రకూటులను వేతతో తాకినవానివలెను
దలపించుచుండెను. (11)

గృహోన్నుఖి డైగి మహారాజు వాణిమాచీకిని వెనుకకు నులలి
(శ్రీరామునిపేరిన) కథమార్గంబునైన చూచుచు నచ్చుటచే ఆ
వృషలియొక్క రూపము రామగ్రాసమైన మార్కటించుమువలె
వస్త్రాదలిగియుండెను (అతడు అసలారాప నిష్కారినే తెలుపుకొన
లేకుండెను.) (12)

కోకాత్ముడైన ఆ రాజు తనఅనుం. చట్టిన అచలవలెను
స్మరించుచు కుపితృతపుచుండెను శ్రీరాముడు నగరముయొక్క
పాలిమేరలకు చేరినపు తోయగా ఇట్లు పలికెను. (13)

"నాకుమాకుని కొనిపోయిన రథాశ్వములబాడలు త్రోవతో
కనెదడుచున్నవిగాని ఆ మహర్ముడు మోత్రమే కనబడుటలేదు.
ఇవల నా ముద్దుగుమూలము మంచిగొంతములను అలరదుకొని,
మెత్తిని దిద్దుగల బొంబరాళికారబ్బడులపై సఖముగా శయింపను
చుండెడివాడు అప్పుడు చక్కని సరికాళికలు వింజామరలు
పెనుచుండగా ఆయన పయని అనువదియిమండెడివాడు.
ఇట్లుదతకు కెట్లనీడలను బ్రాహ్మణుడు, బుక మొద్దుకో జాతిలో
తలగడగా జేసికొని పండుకొననుపియుండును. (14-16)

పంయేటి నమీకమున స్నానానంతరము దుమ్ముకొట్టుకొని
యున్న గజరాంశలి, వేలపై పండుకొనియుండుటచే మమ్ము
కొట్టుకొని వస్త్రాతగ్నియున్న శ్రీరాముడు వెల్లూర్పుచు నిద్ర
కుండి లేచుచు దీర్ఘజాహువు, జగత్తుజుని చన శ్రీరాముడు
స్మరలేచి ఒక చిక్కులేనివానివలె వెళ్ళుచుండగా వనములలో
నివసించుకాదు మారెదరు ఇది విశ్రియము. (17-18)

జనకుని గారాలబిడ్డయు, పిక్కిలి మెకుమారియు అన
జీతాదేని నిజముగా నేడు వనములలోని ముండ్లబాటలలో
నడచుచున్నప్పుడు అమె వృథకుగుణికావచ్చును. శుభాద్ధముగా
అమెకు అకపుం శ్రోత్ర, అదపులో అమెకాల మోసయే లోటుగడు

అనభిజ్ఞా వనానాం సా మానం భయముపైష్యతి ।
శ్యావదానర్థితం శ్రుత్వా గంభీరం రోమహర్షణమ్ ॥ 20

వనానా భవ కైకేయి! విధవా రాజ్యమావస ।
వ హ తం పురుషవ్యాఘ్రం వినా జీవితుముత్సహే ॥ 21

ఇత్యేవం నిలవన్ రాజా జనాఫీ వాభిసంవృతః
అనస్తాతశ్చవారిష్టం స్రవివేక పురోత్తమమ్ ॥ 22

తూన్యచిత్వరవేశ్మాంతాం పంవృతాపణదేవతామ్
క్లాంతదుర్బలదుఃఖార్తాం వాత్సాక్షీర్ణమహాపథామ్ ॥ 23

తామపేక్ష్య పురీం స్యాం రామమేవానుచింతయన్ ।
విలపన్ ప్రావిశద్రాజా గృహం సూర్య ఇవాంబుదమ్ ॥ 24

మహావ్రాదమివాక్షోభ్యం మనర్థేన హ్యలోరగమ్ ।
రామేణ రహితం వేశ్మ వైదేహ్య లక్ష్మణేన చ ॥ 25

అథ గర్భదళబింబం నిలవన్ మమజాధిపః ।
ఉవాచ మృదుమందార్థం నచనం దీనమన్వరమ్ ॥ 26

కౌసల్యయా గృహం శీఘ్రం రామమాతృభ్యయోతు మామ్ ।
స హ్యన్యత్ర మమోక్తాపో హృదయస్య భవిష్యతి ॥ 27

ఇతి బ్రువంతం రాజానమ్ అవశుప్ ద్వారదర్శినః
కౌసల్యయా గృహం తత వ్యవేశ్యత వివేచనత్ ॥ 28

తతస్తస్య స్రవిష్టస్య కౌసల్యయా నివేశనమ్ ।
అధిచుహ్యపి శయనం బభూవ బులితం నునః ॥ 29

పుష్పద్బయవిహీనం చ మృషయాపి వివర్జితమ్ ।
అసత్యధ్వననం రాజా వక్ష్యంత్రమిహాంబరమ్ ॥ 30

తస్య దృష్ట్వా మహారాజో భుజముద్యమ్య వీర్యవాన్ ।
ఉచ్చైః పురేణ చుక్రోశ హా రాఘవ! జహాపి మామ్ ॥ 31

వాతాత్మకా గగనాటను గభీరపడి పెద్దపులులకాంక్షింపులు
మొదలగు దుష్టమృగముల అరపులకు ఆమె భయభరింపి
యగుచుందును (19-20)

ఓ కైకేయి! పురుషశ్రేష్ఠుడైన నారాముడు లేకుండా నేను
జీవించియుండజాలను (నా మరణముతథ్యము) అప్పుడు నీ
కోరికలు అప్పియను కదలేను. ఈ రాజ్యమున నీవు ఏదైనా
చేయుదుము (21)

జనులతో కూడి గొర్రోమ్మబుడై ఎక్కడెక్కడ ఆ దళంబులు
తః విధముగా విలపించుచు మృతస్థాతుడైనవాడు అంజిత
గృహమున ప్రవేశించినట్లు. చు.త. మృగములన్నవాడు లకాంత
మందించున నవేశించునట్లు అయోధ్యలో అడుగిడెను (22)

అనస్తాతమను శ్రీరాముని మోక్షియించుటచే అయోధ్యలోని
వివిధ అపారములు. ఇంద్రముంట్ల రోట్ల (ఇంటిరోపిటి
భాగములు) హృదయమైయుండెను అంజిత్తు వేనాయములు
మూయుచుండియుండెను ఇంద్రలో మిగిలియున్న దుర్బలులైన
వృద్ధులు, బాలబాలికలు దుఃఖార్తులైయుండిరి. రాజపీఠములో
అక్కడక్కడ ఒకరిద్దరు తప్ప జనసంతానోభేదములే దళితులు
లట్లు అయోధ్యానగరమును విక్షించుచు, విలపించుచు మోయుదు
మట్లు. అట్లే వేదనకు అనంతమున ప్రవేశించెను (23-24)

నేనారామలక్ష్మణులు లేని ఆ రాజధానము గరుత్మాంచుడు
పర్యమలను తీసికొని తాగి మిగిలియున్న విశ్వంమైన పరమ్యులై
బిప్పుచుండెను. (25)

దృక్కంతో (తరులడమాలతో) విలపించుచున్న ఆ మహారాజు
మృదువుగా, అస్పృహగా పడవులను హృదయ కదల్చును నీవముగా
అచటి ద్వారపాలకులతో ఇట్లు నెను (26)

రామజనవిభ్రాంత కౌసల్యయొక్క ఎందరిముసకు నమ్ము
గానిపాండు. మిత్రయొకచోట ఎక్కడనూ నా మనసునకు దీరద
లభించదు. (వేతోకచోట నామనస్సుకుదులుబడదు) (27)

మహారాజు ఇట్లు పరికినంతనే ద్వారపాలకులు ఆ భ్రమపును
కౌసల్యకేసరిమందిరమునకు చేర్చి వినియోగ్యముగా ఆయనను
అచట ఎదుండజెట్టిరి కౌసల్యారామమునకు చేరి, తల్లియుపై
కడుపించియున్న ఆ మహారాజునమ్ము సకలంతిక
నోమకొనలేదు (28-29)

కుమారులు రామలక్ష్మణులును. కోడలు సీతయు లేని ఆ
రచనము దళితధనుమహారాజునకు చంద్రుడు, వక్షతములు లేని
అకాశమువలె కన్పట్టెను. (చంద్రుడు చుక్కలు లేని చీకటి
రాత్రిగా లోదెను.) పరాక్రమశాలియైన మహారాజు విస్తృతమై
తోమనున్న ఆ భవనమును జూచి, చేతులుచాచి నాయనా!
రామా! మూలపీఠములు (వస్తు, కౌసల్యము, విడిచిపెట్టి వెళ్లితా?
మజల నీదర్శన భాగ్యవైపుడో ఏమో!) అని బిగ్గరగా

మథితా బత తం కాళం జీవిష్యంతి వరోత్తమాః ।
సరిష్వజంతో యే కామం ద్రక్ష్యంతి పునరాగతమ్ ॥ 32

అథ రాత్ర్యాం ప్రవహాయాం కాళరాత్ర్యామివాత్మనః
అర్ధరాత్రే దశరథః కౌసల్యామిదమబ్రవీత్ ॥ 33

రామం మేఽనుగతా దృష్టిః ఆద్యాచీ న నివర్తతే ।
న త్వం సశ్యామి కౌసల్యే! పాథు మాం పాణీనా స్పృశ ॥ 34

తం రామమేవాయుచిచింతయంతం
నమోక్ష్యే దేవీ తయనే నరేంద్రమ్
ఉపోపవిశ్యాధికమార్తరూపా
వినిశ్చ్యంతతీ నీలలాప కృచ్ఛమ్ ॥ 35

వాసోయిషు శ్రీరాముడు తనవనవాసమును ముగించుకొని వచ్చేడి పంట ఈ పడునాలుగు సంవత్సరములకాలము జీవించి యుండి ఆయనను దర్శించువారెల్లాగ్యమే భాగ్యము. ఆయన కలింగనమఖములన పొందెడివారిలో నేనే అర్హును నాకు ఆయోగము ఉన్నదో లేదో? (32-33)

నాడు చీకటిపడినంతనే ఆరాత్రి మహారాజునకు కాళరాత్రిగా తోచెను. అర్ధరాత్రినేల ఎడరుడు కౌసల్యాదేవితో ఇట్లు మడిచెను. నా ప్రాణేశ్వరీ ఓ కౌసల్యా! నా దృష్టియంతయు గుణపాగుడుచైన శ్రీరాముని అనుసరించి, ఇదే వెళ్లిపోయినది. ఎంతగా ప్రయత్నించినను అది ఇటు మెళులుటలేదు. (నార్యాసయంతయు శ్రీరామునితో నెంతిపోయినది, ఆ రామర్యాస నన్ను వీడుటలేదు.) అందువలన నా దృష్టి ఎనిచేయుటయే లేదు. నీవు ఇవటనే ఉన్నను నిన్ను గుర్తుపట్టలేకున్నాను. కనుక నీచేతితో ఒక్కపారి నన్ను స్పృశింపుము. ఏకరసభక్త శ్రీరాముడు నన్ను స్పృశించినంతగా నాకు ఆనందమును గొల్పును. నీవు శ్రీరామునిజననివిగదా! (33-34)

తల్పముపై పరుగుడి అనుక్షణము శ్రీరామునే స్మరించుచున్న సహోదరుణ జాతి, కౌసల్యాదేవి అనుస్మరింపక కుర్చుండి కోకుండ్లయై, నిట్టూర్పులు ఎదుమచు ఎంతయు వెలచించెను. (35)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే నాల్మికేయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ద్విచత్వారింశస్త్రిధాః ॥ 42

నాల్మికేయార్థవిరచితయై ఆదికావ్యజ్ఞైః శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నలుబదిరెండవసర్గము సమాప్తము

— * * * —

43. నలుబదిమూడవసర్గము

పుత్రనియెడలాటునకు గుఱియైన కౌసల్యాదేవి తనపతిసమక్షమున వెలసిరి. 1

తతస్సమీక్ష్య తయనే సన్నం శోకేన సార్థినమ్ ।
కౌషల్యా పుత్రశోకాత్ తమునాచ మహీశతిమ్ ॥ 1

రామచే నరశార్థితే విషముప్ర్యా నజహ్నుగా ।
విచరిష్యతి కైకేయా విద్యుక్తేన హి వప్సగీ ॥ 2

వివాద్య రామం సుభగా అల్పకామా సమాహితా
త్రాసయిష్యతి మాం భూయో దుష్టాహరిప వేళ్ళవి ॥ 3

అథ స్మ నగరే రామః చరన్ భిక్షం గృహే వసత్,
కామకాలో పరం యాతుమ్ అపి కాశం సుసూత్మిణమ్ ॥ 4

పుత్రమీదముతో కృశించి, కుర్చుపై పండుకొనియున్న మహారాజును గాంచి, కౌసల్య తానును శోకార్తయై ఆయనతో ఇట్లనెను. (1)

సర్పమువలె మదిలాడిగల కైకేయి దర్శించుచైన శ్రీరాముని యెడ తనవిషమును వెళ్లగక్కినదై, ఇప్పుడు కులుపమును నెడిచిన బడుపామువలె క్రొత్తిబాగుముతో స్వేచ్ఛగా సంవరించెను. (2)

అంశగత్తయైన ఆ కైకేయి శ్రీరాముని వనములకు బంపి, తన కోర్కెలను దీర్చుకొనినది. అంతటితో అాక ఇంటిలో దూకిన విషసర్పమువలె ఆమె నన్ను ఇంకను వేధింపగలదు. (3)

తరువాతకు రాజ్యాధికారులను కల్తలెట్టుత అవశ్యకమే (తన్నని విరియే, ట్రైనవో కానిందు, అంతేగాదు భుజుడు కోరినట్లుగా అతనికి సేవలుచేయును నాకుమారుడు శ్రీరాముడు) ఇంక రానుడై ఉండవలసి వచ్చినను అది నాకు సమ్యక్మే. వనవాసము కంటిను అదేమేలుగిరా! అప్పుడు నా తనయుడు బిచ్చమెత్తుకొని కీచించుచున్నెనను నా కండ్లముందట తిరుగును ఇంతట విచరించు మందెడవాడు గదా! (4)

సాతయిత్యా తు కౌతేయ్యా రామం స్థానాద్యథేష్ఠతః ।
నదిష్ఠే రక్షసాం భాగః పర్వణీవా ॥ ౧ హితాగ్నివా ॥ 5

గజరాజగతిర్వీరో మహాబాహుర్దమర్దరః ।
వవ మావిశలే నూవం సభార్యః సహ లక్ష్మణః ॥ 6

వవే త్వద్భువ్వుడుఃఖానాం కైకేయ్యాః మమతే త్వయా
త్వత్తానాం వవవాసాయ తావ్యవస్థా భవిష్యతి 7

తే తత్సహివాస్తరుణాః ఫలకాలే వివాపితాః ।
కథం వత్స్వంతి కృపణాః ఫలమూర్తిః కృతాశవాః ॥ 8

అపీదాసీం స కాలస్యాత్ మమశోకక్షయశ్శుభః ।
సభార్యం యత్ సహ భ్రాత్రా సఖ్యేయమిహ రామవమ్ ॥ 9

శ్రుత్వేవోపస్థితౌ పీతౌ కదా ॥ యోధ్యాం గమిష్యతః ।
యశోస్వినీ హృష్టానా నూచ్చితధ్వజమాలినీ ॥ 10

కదా ప్రేక్ష్య సరవ్యాఘౌ అరణ్యాత్ పునరాగతౌ ।
సందిష్యతి పురీ హృష్టౌ సముద్ర ఇవ పర్వణీ ॥ 11

కదా ॥ యోధ్యాం మహాబాహుః పురీం వీరః ప్రవేక్ష్యతి ।
పురస్క్రూత్య రథే సీతాం వృషభో గోవధామివ ॥ 12

కదా ప్రాణేసహస్రాణి రాజమార్గే మమా ॥ ౧౩ త్మణౌ ।
లాజైరపకీరీష్యంతి ప్రవిశంతావరించమౌ ॥ 13

అహితాగ్ని (విశ్వము చోమనియులను ఆతరించువాడు) దిగ్భూర్ని
హితారీకతవలనందు దేవతలకు అర్పించబడిన వావిద్యాగమలను
రాక్షసలకు చెందజేసివట్టగా నీవు కైకేయియైతిడికాఁగఁముగా
మొందు వెనుకలాలోచించి రామునకు దక్కివలసిన రాజ్యాధికారమును
అలసెకీ గాకుండా అమర్యాదగా బిర్రునకు కట్టబెట్టితివి.
శ్రీరామునకూ రాక్షసనివాసమైన (రాక్షసభాగమైన) అరణ్యమును
అప్పగించితివి. (5)

గజరాజువలె గుర్రీరముగా పడువాడును, మహాబాహువు
వీరుడు ఇవ శ్రీరాముడు తనుర్ధారెల్లె మీతాలక్ష్మణ సహతుడై
విశ్వయముగా వనములలో ప్రవేశించియుంచును. (6)

ఇవిట మికుమారముగా పెరిగిన సీతారామలక్ష్మణుల కష్టములు
అను మాటనే యెఱుగరు. అట్టివారినె కైకేయివరములనేచుతో
అడవులపాలుచేసితివి. వారు అచట ఎట్టి ఆనస్థలు పడవలసి
వచ్చునోయేమో? (7)

మఱిభోగములను అనుభవించవలసిన వయసులో ఉన్న
సీతారామలక్ష్మణులను అడవులకు పంపితివి. ఇప్పుడు వారికి
శయ్యానివాసవిస్తావాసములే లేవు. కనుక వారు అడవులలో
త్వణశయ్యలపై పడుండుచు వలమూలములతోడనే కడుపు
నింపుకొనుచు ఎల్లుండురోగదా! (8)

సీతాలక్ష్మణులతోగూడి శ్రీరాముడు ఇంటికి మఱి వచ్చిన
కుదసమయముననే నాశోకము ఎల్లారును. అది ఇంతలో
సంభవమగునా? (9)

సీతారామలక్ష్మణులు వహించుచున్న ముగించుకొని వచ్చినచో
ఆ వార్తను వినినంతనే వాసిగారిని ఈ అయోధ్యయందలి
ప్రజలెల్లరును పట్టరానినంతోషముతో పొంగిపోవుదురు. ఈ
కగరమువందంతిలను ఇవ్వఁబడంక ప్రేమరాజ్య ర్వణసలాకములు
వనరెసలాడును. ఆ కుదసమయము ఎప్పుడు అనన్తమగునో
గదా! (10)

నరశ్రేష్ఠులైన రామలక్ష్మణులు గీతతోగూడి అరణ్యముల
మండి ఇచటకీ విచ్చేసినప్పుడు వారిని కమలాకరానిన పారుల
కంతోషములు ఎర్వడినమున సముద్రతరంగములవలె మిస్సంజను.
ఆ సమయవార్తను ఎప్పుడు ప్రార్థించునో గదా! (11)

అజానుబాహువు. మహావీరుడు ఇవ శ్రీరాముడు అపురో
క్యధర్ము వలె, వీరతోగూడి రథముపై అయోధ్యాపురియందు ఎప్పుడు
ప్రవేశించునో యేమో! (12)

శ్రుతుసంహారకులైన నాకుమారులగు రామలక్ష్మణులు
అయోధ్యా రాజవీరులతో ప్రవేశించినప్పుడు అచట వేరియున్న
వేలకొలదిపొగులు అనందముతో వారిపై తాజలు (సీతలు) చల్లడి
కుదసమయము ఎప్పుడు వచ్చునోగదా! (13)

ప్రదిశంతో కదా యోధ్యాం ద్రక్ష్యామి తుభకుండతో
ఉదగ్రాయుధనిస్త్రంతో సత్సంగానివ పర్యతో 14

కదా మమననః కన్యా ద్విజాతీనాం ఫలాని య
ప్రదిశంత్యః పురీం హృష్టాః కరిష్యంతి ప్రదక్షిణమ్ 15

కదా పరిగాలో బుట్ట్య వయసా చామచప్రభః
అభ్యుపైష్యతి ధర్మజ్ఞః త్రిపర్షణవ తారయన్ 16

నిస్సంశయం మయా మన్యే పురా పీఠి కదర్శయా
పాతుకామేషు వత్సేషు మాతృగాణాం శతీతాః స్తవాః 17

పాపాం గౌరిన పింహేన వివర్ణా వత్సలా కృతా
క్షేత్రేయ్యా పురుషన్యామ్ర! బాలవత్సేవ గౌర్వలాత్ 18

నహి రావర్షుణైర్దృష్టం నర్వశాస్త్రవిశాదవమ్
ఏకపుత్రా వినా పుత్రమ్ అహం జీవితముత్సహే 19

న హి మే జీవితే కించిత్ పానుర్వమిహ కల్ప్యతే
అవశ్యంత్యా ప్రాయం పుత్రం మహాబాహుం మహాబలమ్ 20

అయం హి నాం దీపయతే నముత్తితః
తమాజశోక సభివో హుతాశనః
మహామహాం భగ్భిభిరుద్దతప్రభో
యథా విదాః ధగవాన్ దినాకరః 21

వక్కిన కర్ణకుండలములను ధరించినవారై, ఉన్నతిములైన
వసుంకులను, ఇళ్లములను వేజుల్లి శిఖములతో హడిసె ఇర్యతముల
వలె ఒప్పును. రామలక్ష్మణులు ఆయోధ్యలో ప్రవేశించుమండగా
చూచెడి తాగ్గము ఎప్పుటికి సరుకూటవో యేమో! (14)

సీతారామలక్ష్మణులరాకతో మిగుల సంయోచించిన కన్యలు
వ్రాహ్మణోత్తములకు పూజెలను, ఎండ్లను నమర్చించుచు,
ఆయోధ్యాపురికి ప్రదక్షిణార్చకముగా నమస్కరింపు కుదివినము
ఎప్పుటికి వచ్చునో గదా! (15)

పరిగొడినెందిన ప్రజ్ఞాశాలియు, (జ్ఞానవృద్ధుడును) దేవతల
వలె నిత్యయౌవనగోరలను కలిగియుండువాడును, ధర్మజ్ఞుడును
ఎవ శ్రీరాముడు మూడు సంవత్సరముల చిహ్నానివలె ముచ్చ
మరిలెములను గూర్చును నాయెడికి ఎప్పుడు వేరునోగరా
(ఇది కొంపల్యాదేవి అనుతవాత్సల్యమునకు మచ్చుతునక) (16)

ఓ రాజా! నేను ప్రార్థనలో పాలుద్రాగుటకై ఆరాటముతో
తల్లుల పాదుగులను జేసిన దూడలను ఆ తల్లులనుండి వేటువేసి,
క్రూరాత్మురాలనై (కపాయి దాననై) యుండును. లేవిచో నాకు
ఈ దుర్గతిపట్టదు, ఇది నిశ్చయమునుమా! (17)

ఓ సరోత్తమా! రాజా! భేదదూడకు తల్లియైన గోవునకువలె నాకును
పుత్తుడనిన ప్రాణము, క్రూరజంతునైన సింహము లేగదూడ
నుండి అవునువలె దీప్తకేయి బలాత్కారముగా నెన్ని నాపుత్తుని
నుండి దూరము చేసివది. (18)

నా శ్రీరాముడు సర్వాశాస్త్రకోవిదుడు, నికలపద్మదాముల
పెప్పిటి. నాకు అతడు 15 వేల కొడకు అడ్డ నా ముద్దులపట్టికి
హారముగా నేను బ్రతుకజాలను. (19)

అజానుబాహువు, మిక్కిలి ఎరాకనుకారి యని నా అనుంగు
కుమారుని చూడకుండా జీవించుగలశక్తి నాకు ఏమాత్రము
లేదు. (20)

శ్రీష్ఠకాలమునందు తీర్థస్థానముతోనుండు సూర్యభగవానుడు
తనవేడికిరణములచే బోయిని తపింపజేయునట్లు పుత్తుని
యెడబాటులన కలిగిన ఈ శోకాన్ని నన్ను తీవ్రముగా దహించి
వేయబుచ్చిది. (21)

ఇత్యార్చే శ్రీమద్రామాయణో వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే త్రిచత్వారింశస్సర్గః (43)

వాల్మీకిమూర్ఖునిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు పలుబదిమూడవసర్గము ఏమాత్రము

44. వలుబదినాల్లవపర్వము

శోకభారముతో మిగుల కుమిలిపోవుచున్న కౌసల్యారేవి సుమిత్రారేవి

యొక్క యొక్కములైన తన చల్లని మాటలతో ఓచార్చుట - అమె ఊరడిట్లుట.

ఏలసంలేం తనా తాం తు కౌసల్యాం ప్రవచోత్తమామ్ ।

ఇదం ధర్మే స్తీరా దర్శ్యం సుమిత్రా వాక్యమబ్రవీత్ । 1

తవాశ్యే వద్దుడైయ్యక్తుః పుత్రః న పురుషోత్తమః ।

కిం తే విలపితే నైవం కృపణం రుదిరేవ వా । 2

యస్తవాశ్యే గతః పుత్రః త్యక్త్వా రాజ్యం మహాబలాః

పాథు కుర్యన్ మహాత్మానం పితరం పత్యవాదివమ్ । 3

శిష్టరాచరితే నన్యక్ శత్యత్ ప్రేత్య ఫలోపయే ।

రామో ధర్మే స్థితః శ్రేష్ఠో వ న శోచ్యః కదాచన । 4

పథితే చోత్తమాం వృత్తిం లక్ష్మణోఽస్మిన్ వదాన్యమ్ ।

దయావాన్ పర్యథాతేషు తాభస్తస్య మహాత్మనః । 5

అరణ్యవాసే యద్బంధం జానతీ నై మఖోచితాః

అమగచ్ఛతి నైదేహీ ధర్మాత్మానం తవాశ్యమమ్ । 6

క్రిధూతాం పతానాం యో రోకే క్షమయతి ప్రభుః ।

ధర్మపత్యప్రతథనః కిం న ప్రాప్తస్తవాత్మజః । 7

వ్యక్తం రామస్య విభామి శోచం మహాత్మ్యముత్తమమ్ ।

న గాత్రమంజుభిన్నార్కః సంతాపముయమృత్యుతి 8

ఉత్తమవనితయైన కౌసల్యారేవి అట్లు విలపించుచుండగా విశిష్టధర్మములను ఎఱింగిన సుమిత్రారేవి ధర్మబుద్ధిములైన ఏలనములను ఈ విధముగా ఎరికెను. (1)

"ఓ పూజ్యురాలా! వీతపయుడైన శ్రీరాముడు పతననష్టుడనింపన్నుడు. ఆతడొకమహాపురుషుడని అట్టి మహాత్మునికొరకు కేవలము పుత్రభావముతో ఇట్లు దీనముగా విలపించుటయు, నిద్రుటయు ఊపితముగాదు. (2)

ఓ షాశ్యురాలా! నీకుమాడుడు మిక్కిలి బుద్ధివంతుడని గలవాడు. పర్యాత్ముడు అతడు మహాత్ముడైన తన అంధుని సత్కరించి జేయుటకై అయినమాటను నెలుపుటకై వనములకు వెళ్లిన ఇత సర్వరా నిత్యములు అదిరించెడి చక్కని మార్గము ఇది షాపరిలోకముల యందును పితృలములను ఇచ్చును వర్జియించు కట్టుబడిడువాడు శ్రేష్ఠుడని ఎనే శ్రీరామునికొరకు ఇక ఎన్నడును విచారింపరాదు ననుష్ఠానములందును దయజూపుచుండెడి పవిత్రుడైన లక్ష్మణుడు రామునియెడ భక్తినిపెల్తులుగలవాడు పత్రువర్తనతో బ్రదిక్కుడును అన్నను అనువరించుచుండుట ఆతనికి సహజలక్షణము. మహాత్ముడైన శ్రీరామునకుతోడుగా ఉండుటవలన లక్ష్మణునకు శ్రీరాముని పేరించెడి బాధ్యము వకును. లక్ష్మణునకు ఇది వెళిపరాదు. (3-5)

రెండవ పాద (జనకుని యొక్క కూతుడైన కౌసల్య మాయగా సుఖతపితమును గడుపఁబడియున్నది కాని అమె పతిపేవాసరాయణాయగుటచే వనవాసమున వెక్కు కన్నములు ఉండునని తెలిసియు నీకు కుమారుడును, అతకు భర్తయు వన ఆ మహాత్ముని (శ్రీరాముని) అనుసరించివెళ్లినది. (స్త్రీలకు పతియే ప్రత్యక్షదైవముగదా) (6)

నీ ముత్యుడైన శ్రీరాముడు ధర్మానరణమునందును సత్కృతమును పాపించుటలోను పాటిలేనివాడు. అవి అనుహపురుషుని సహజ నియమము కావన అయిన కర్మలొక లోకమున మ్లిష్టుడును ఎగురుచు యుండును ఇంక అయిన పాదపరిపవేషముండును (అయినకు ఏమిలోటు?) కనుక ఆయనకై శోకింపరాదు. (7)

శ్రీరామునియొక్క శిశువగుటకై (పవిత్రతను తిరుగులేని గొప్పదనమును) నిరుసమానమహాత్మ్యమును ఎఱిగిన మూర్ఖుడు అవకీరణములచే అయనశరీరమునకు ఏమాత్రమూ నాశను కలిగింపడు. (8) ఇది తర్కము.

1) శ్రీరాముడు (శ్రేష్ఠపురుషుడు) పత్యవాక విహీనము. తండ్రిమాటను శిరసావహించుట అనునది అయనకు వరమాదర్శములు. ఈ అదర్శములను లోకమునకు వాటిలకై ఆ మహాపురుషుడు అట్లు స్వయముగా తానాచరించిమోపెను.

• యద్యదాచరత్యశ్చ తత్తదేవేతకోపన న యదాచరాం కుదులే తోస్తువనునర్థం. భగవద్గీత 3-2, శ్రేష్ఠుడైన పురుషునితాండ్రమునే ఇతరులు అనుసరించెను అతడు నిలిపిన ప్రమాణమునే లోకులందఱును పాటించెదరు.

2) భీషోదేతి సూర్య = శ్రీమహావిష్ణుపుయొక్క అవతారమైన శ్రీరామునకు భయపడి, మూర్ఖుడు (యొక్కముగా) తగినంతగా ప్రకాశించును తైత్తిరీయోనిపిచ్చు అనందవర్ధి శివ మంత్రము

శివః సర్వేషు కాలేషు కావనేభ్యో వినిస్సృతః ।
రాకునం యుక్త శీతోత్తః సేవిష్యతి సుఖోన్మిలః ॥ 9

శయానమశకుం రాత్రౌ పితేవాభిపరిష్యజన్ ।
రక్తధిః సంస్మృతన్ శీతైః చంద్రమాప్నోదయుష్యతి ॥ 10

దదౌ ఞ్చాస్తాణి దివ్యాని యస్మై భూహ్ని మహాజపే ।
దావపేంద్రం పాతం భృష్ట్యా తిపిర్భజనుతం రణే ॥ 11

స శూరః పురుషవ్యాఘ్రః స్వభావబలమాశ్రితః ।
అనంతస్త్రో వ్యరణ్యాస్తా వేళ్మనివ నివర్త్యతి ॥ 12

యస్యేషుపదమాపాద్య వివాశం యాంతి శత్రవః ।
కథం న పృథివీ తస్య శాసనే స్థాయుర్తతి ॥ 13

యా శ్రీ శౌర్యం చ హనుస్య యా చ కళ్యాణసత్త్వతా
నెహత్రారణ్యవాసః స క్షీణం రాజ్యమవాప్స్యతి ॥ 14

సూర్యస్యాపి భవత్ మర్యా భ్యాగ్నౌర్భూః ప్రభోః ప్రభుః
శ్రియః శ్రీశ్చ భవేవగ్ర్యా కీర్తిః కీర్త్యః క్షమాక్షమా ॥ 15

దైవరం దైవతాపాం చ భూతానాం భూతపర్వమః
తస్య కే హ్యగుణా దేవి రాస్తే వాచ్యతవా పురే ॥ 16

శ్రీరాముడు అరణ్యములలో వివసించువఱకు వాయువు తన ప్రసారములలో ఎంతలాచి పక్షిచుప్పలయధికును అదూ బురుకొలుపులకు తోపట్లగా చల్లదనముచే వెచ్చదనమును గూర్చుచు (1) అయినతల ముందుగా మండనేట్లు (ఆయునను) సేవియమందును (9)

రాత్రవేళలలో శయనించియున్న శ్రీరాముని చంద్రుడు తన దర్శనికేరణములచే స్పృశించుచు, తరిగ్రి తనకుమాటుని అక్కుప చేరు కొనినట్లు అయినకు సుఖమును గలిగించుచుండును (10)

శంఖరాసురునకుగల మతయొక పేరు శివపర్వజాడు అతడు దశరథునకు శత్రువు, శివపర్వజాని కుమారుని శ్రీరాముడు వారసులైన అగుటకు సంకోచి, భూవేషడు శ్రీరామపంధునకు దివ్యాస్త్రములను కనింగొని దివ్యాస్త్రానంపెట్టుచును, పరశ్రుధుడును దాన అ మహాత్ముని బాహుబలము తిరుగ జేసెడి, అందువలన ఇతడు అరణ్యమే న నితము అగ్రహమునందుచు నిశాంతముగా నిర్భయముగా నివసించగలడు (11-12)

దేవి! శ్రీరాముడు పవనభమును ఉపాయాసముగనే పూర్వేయుచు నిలనన అకుశభాగముల మార్గములను ఎదురుగా పక్షిసశత్రువు ఎంతటివాడైనను నేలపాళుగాక తప్పకు, వనవాసానంతరిము శ్రీరాముడే ఈ మామందలమును జాసింపగలడు. (13)

అర్జునవైక లెజన్లు పాటిలేని గొర్మిరా కమములు శత్రువులైన శునికణముల మున్నగువాటి కంటముగా శ్రీరాముడే తనవిషాసము విహించి కిమ్మల గూర్చికాగమును కేపట్టినాడు ఇతడు సూర్యుని మీరిని లేజన్లు కామొక తానాకీ ఈయొ ముందు నిజమాలయ శోకమునగల ప్రభువునకే ప్రభువైనవాడితడు ఎదురెక్కి వెన్నెది కీర్తికి ఎన్నెచ్చినాడు సమన్నిహితులకు భూమి ఆధారముకా అ భూదేవికి ఇతడు ఆధారము అనగా సమస్తభూమండలమూ ఈయనపాలనలో ఎరక్షితముగానుండును ఇతడు వాగ్యుపయోగి భ్యాగ్నదాత, అహ్నుదాత, శో మేయదాత, ఎగ్గో ధూణాదాత, క ఇట్టి మహాపురుషునకు అరణ్యమైనను నగరమైనను ఒక్కటియే. ఎచ్చరింపనను ఈయొకు ఏదోమో ఉండదు (2 14-16)

2) దీహస్యాతః సుతే - శ్రీమహారాముడుని అవతారిమైన శ్రీరామునకు బియ్యపడి వాడువు కళోంతము, ఎర్లదొనును ఎచ్చదనమును ప్రసరింపజేయుచుండును దైత్తికీయోపనిషత్తు అనందవర్ణ - 8వ పుర్ణము.

3) శ్రీమహావిష్ణుశై యొక్క అవతారమే ఈ శ్రీరాముడు, సకలలోకములకును వెలుగులను ఇచ్చెడివాడు సూర్యుడుకాగా అతనిని ఇతడు ప్రకాశింపజేయును. 'తనవజాంతమునుభూతి నశ్రమ్' అనిగదా శుశి ప్రమాణము, ఎచ్చమును కహించజేయుగల అగ్నికి అదాకాకకత్తిని ప్రసాదించువాడు ఇతడే ఆహం వైశ్వానరో భూత్వా అనువది ప్రమాణమనము. సుభక్తములలోని పర్యవేయంతియు ఇతనిఅధీనములోని వాని - కనుక ఇతడు ప్రభువులను నిభుత విష్ణులతో ఒప్పుమందవాదుగాన (వింపలకు సత్త్వమును కార్యువాడు ఇతడు. అ అక్షీకేవిడు గదా ఈ సేత - రాముల్యే లెవత్ కీతా- అనునది ప్రాశ్నికవచనము తప్యనామ మహార్యో, అన ప్రమాణమునుబట్టి ఇతడు కర్మకే కర్మదాయకుడు, క్షమా-భూదేవ, ద్భమును ఆధారము ఈ భూదేవి ఇతడు భూదేవతి. (నాడుగాను శ్రీరామేశుకు వివిగదా) ప్రత్యేది దేవతలమను ఇతడు ఎరవర్తివము పుష్పవీరాతము (ప్రీతిగాని ఉనికికిని ఇతడే ఆధారము ఈయనలో ఏ బుగుణములకును హేతులేదు-నర్వ్యానికుడైన వాడు అ శ్రీమహావిష్ణుని అయినయే ఈ శ్రీరాముడే అవతరించినప్పుడు ఈయనకు 'ఇతి నగరము' 'ఇతి అరణ్యము'-అను భేదము ఎట్లందున

ప్రతివ్యా సహ సైచేహ్య శ్చియా చ పురుషర్షభః |
క్షీప్రం త్రపుణిరేతాభిః సహ రామోఽధిపేక్ష్యతే | 17

దుఃఖజం విస్మయంత్యానం పిప్ల్యమంతమ్ ఉచీక్ష్య యమ్ |
అయోధ్యామాం జవాస్పద్యే శోకవేగనిమానాతాః | 18

కుశచీరధశం దేవం గచ్ఛంతమపరాజితమ్ |
పీతేనానుగతా లక్ష్మీః తస్య కిం వామ దుర్లభమ్ | 19

ధనుర్మహావహ్నియస్య బాణబద్ధాస్త్రధూల్ పృథుమ్ |
లక్ష్మణోన్మతతహ్యగ్రే తస్య కింనామ దుర్లభమ్ | 20

నిహతృపవనానం తం ద్రష్ట్వాఽసి పునరాగతమ్ |
జహి శోకం చ సోపాం చ దేవి సత్యం బ్రవీమి తే | 21

శిరసా చరణావేతా నందమానమనిందితే |
పున ర్దక్ష్యసి కల్యాణీ పుత్రం చంద్రమిహోదితమ్ | 22

పునః సదిత్యం భృష్ట్యా తమ్ అరిషిక్తం మహాశ్రియమ్ |
సముత్తక్ష్యసి నేత్రాభ్యాం క్షీప్రమానందజం సయః | 23

మా శోకో దేవి దుఃఖం వా న రామే దృశ్యతేఽగ్రమ్ |
క్షీప్రం ద్రక్ష్యసి పుత్రం త్వం వసీతం సహలక్ష్మణమ్ | 24

తాయా శేషో జనశ్చైవ జమాశ్వాస్య యదాఽనఘే |
కిమిదానీమిదం దేవి కరోషి హృది విక్లబమ్ | 25

నారాత్యం శోచితుం దేవి యస్యాస్తే రాజసమృతః |
న హి రామాత్ పరో తోకే విద్యతే పత్యభే స్థితః | 26

అభివాదయమానం తం భృష్ట్యా సమహృదం మితమ్ |
ముదాఽత్ర మోక్ష్యసి క్షీప్రం మేఘలేఖేవ వ్యాకీ | 27

పుత్రస్తే వరదః క్షీప్రమ్ అయోధ్యాం పునరాగతః |
పాణిభ్యాం మృదుసీసాభ్యాం చరణౌ పీడయిష్యతి | 28

మహాబలమైన శ్రీరాముడు అతెత్తురలో భూదేవి, నీరామే. విశయ లక్ష్మీ అను మువ్వరితో పల్కాటపర్వతు కొలకు. అనిగా విజయలక్ష్మీలో, వీణావేంతోగూడి శ్రీరాముడు క్షీప్రమునే అయోధ్యకు చేరును. వెంటనే ఈ యామగదిలమునకు అతడు ప్రయోగించెను. (17)

అయోధ్యావాసులగు రా. వ. వసులకు వెత్తియెన్న శ్రీరాముని గారె, ముఖపరములతో కురిసిపోవుచు కన్నీరుపరిస్థితుగా పోసింపసిగ్గ బూజయించెను. అంత శ్రీరాముని నాగపరము వారి ముండుగా వెళ్ళుత్తా లక్ష్మీదేవమ్ నీరామే హిమయో అయనను అనుసరించెను. అట్టి మహాపురుషునకు సాధ్యము కావనమ్. (18-19)

లనువ్వుతులలో శ్రేష్ఠుడైన లక్ష్మణుడు. గాణమహాను ధియుడు. ధరింప ల్యమముగా శ్రీరామునకు ముండుభాగమున నడుమచుండగా ఇంకె జ్జ సమవూతు కొరవాయెదె? (20)

ఓ మే! శ్రీరాముడు తంబులొనిష్టించు నీరామే. త్వరతో తప్పుక తిదిగివచ్చి సేవపు చేరును. ఇది ముమ్మాశీకి తపము కడుక సేపు శోకమోహములను పీడిము ఇక ఏ మోక్షము పీచారిండునలదు. (21)

ఓ పూజ్యురాలా! ఓ కల్యాణీ ఉండుండుచున్న యె ద్రునిమలి అర్జునమును హర్షించి నే వరణము! వెంట మోరిష్ట నేము గియ చుండుచి శ్రీరాముచుట్టున మలల నీవు చూడగలవు. (22)

శీ చేసే త్వరలోనే మన శ్రీరామచంద్రుడు అయోధ్యకు పోవేదము. నింపింపమునపెట్టులు రాజ లక్ష్మీని కేట్టుడు అట్టి తపముయమున నే నేత్రమయిచి పెట్టుకుకే పెచ్చు అనందాత్రువులతో అయనను నీవు అభిషేకింతువు. (23)

నాదరి శ్రీరామునకు పెట్టి ఆపరయం వాటిల్లిరు. కిమిక మనోహరమ హామము ఇక కేముతో పోమలేదు అతిక్లిషముగా నీరాక్ష్యగంపితుడై మోయు శ్రీరామ ని నీవు మోక లివు. (24)

ఓ పూజ్యురాలా! కేవి ఈ అపవ సమయములో అశేష జవాపశిష్టితీని తుడిచి ఓరాగ్నవలసిన నీవే ఇట్లు కలతపరిచి. దుఃఖముతో కుంగిపోయినవో ఇక చెప్పి వలసివచ్చేమి? (25)

ఓ చేకి ఈ రోకిమున శ్రీరామునిపందిరి విచ్చురుండు లేనేలేదు అట్టి రామునిచ్చి తల్లిపి నీవు కావున నీవు దుఃఖించుల ఎంతమాత్రము తగియ. (26)

అట్టి మహాత్ముడైన సీసురుడు తనఅతీదులతోగలిచి. పీచంబములకు ప్రణమల్లితుండగా నాచి. వెంటనే పకామున నర్చింపు మేఘములవలె నీవు అనందాత్రువులకు సుపం జేయగలగు. (27)

పల్లకశోర్కెలను ఈడెల్లనట్టి పీడి హుడు అయోధ్యకు తిరిగివచ్చిన వెంటనే తన మనహృదయాలతో మృదువుగా నీ పాదములొత్తలము. (28)

అభివాద్య మనుస్యంరం శూరం సమస్యోదం మతమ్
ముదాత్మైః ప్రోక్ష్యసి ఘనః మేఘకాజీరవాచలమ్ | 29

అశ్వానయంతీ వివిక్షైశ్చ వాక్యైః
వాక్యోపచారే మితతా నవద్యా |
రామస్య తాం మాతరమేవముక్త్వా
దేవ మమిత్రా ఏరరామ రామా | 30

ఏతస్య తల్లక్ష్మణమాతృవాక్యం
రామస్య మాతృచ్ఛరభేవసత్త్వాః |
కద్యభుకీరే వికవాశ శోకః
శరద్ధలో మేఘ ఇవాబ్రలోయః | 31

మహావీరుడైన శ్రీరాముడు తనవారితో కూడి, నీకు సహాభివేందనము జరిగియు పరిజ్ఞాన పర్యంతముపై మేముండ్లి తొలకింజల్లులు చల్లవచ్చగా ఆడునట్లే ఇప్పు నీ కంఠంబాల్చుమున పలుకులట్టి " (29)

మమిత్రాదేవీ ఎదుటివారివ్యూహములను 'బావములను' సుర్మిలు. వారికి ఊరదగియ్యటలో మేటి, ఐమయమువ్వురి కలిగి చచ్చాడుటలో ఆమె కడు నేర్పరి. పూజారాలైన లక్ష్మణమాత శ్రీరామజనివిద్మిన కౌశల్యాదేవిని పలువిధముల ఓరాదును భాషి ఎడకి పెన్నుటండెను. (30)

ఏరంధ్రమహారాజామో పల్లమహావీయ శ్రీరామనకు తల్లియు వని కౌశల్యాదేవి లక్ష్మణజననిట్లు న మమిత్రాదేవియుక్తి ఎవతెమిం దననమిలకు ఊరదల్చు ఆమెలోని శోమం కలూ అమెమునింకలే జలమువలె అభ్యుశ్మయెవ. ఆమెమనసు కుడుటఁ గెను. (31)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదిశావ్యే అయోధ్యాకాండే చతుశ్చత్యారింశ్చర్గః (44)

వాల్మీకిమహర్షినిరవితమై అదిశావ్యుడైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నలుబదియవసర్గము నమప్రము

-- * * * --

45. నలుబదియవసర్గము

"మీరు అయోధ్యకు ముఖలిపోయితిరు." అని శ్రీరాముడు ఈమె అనుచరించినప్పు చుట్ట ప్రజలకు హితవుపలుకుట మీరే అయోధ్యకు ముఖలిపోయితిరు లేదా మీరు మీరొక చప్పుటకు అనుమతింబడు - అని ఏడోతమములు శ్రీరాముని నేడుకొనుట.

అనురక్తా మహాత్మానం రామం సత్యసేవా క్షమమ్,
అనుజన్మ్యైః ప్రయోగం తం నవనాసాయ మోహః | 1

నివర్తితే సి య బలాత్ సుహృద్వరే చ రాజవి,
నైవ తే సన్న్యవర్తంత రామస్యోమగతా రథమ్ | 2

అయోధ్యానిలయానాం సో శ్చరుషాణాం మహాదుః,
బళూన గుణసంపన్నః పూర్ణవంశ ఇవ సీమం | 3

స యోచ్యమానః వామత్యేస్థ స్వాభిః ప్రకృతిభిస్తా
కుర్యాదా. పీతరం శత్రుం వనమేవాన్యవద్యతః | 4

అవేక్షమాణః ఏ స్నేహం చక్షుషో ప్రపిబన్వివ
ఉవాచ రామః స్నేహేన తా ప్రణా స్వా సఖా ఇవ | 5

యో ప్రతిభృహమానత్య మయ్యయోధ్యానివాసినామ్
మత్ప్రియార్థం విశేషణ భరతే సా నివేశ్యతామ్ | 6

మహామహావీరుడైన శ్రీరాముని తండ్రిమారును నిలబెట్టుటకై దీక్షింపించు పనామమునకు వెల్లిమింకగా అయోధ్యానామలెల్లడును భక్తిపిశ్చాతములతో అయినను ఈనుసంగింపిరి. (1)

త్యనలో ముగ్ధుడకు "సి బింద" రామ! ఈమె కోరికెనువారు తమ ఆశ్చర్యములను ఎక్కువ దూరము అనుసరింపరాదు" - అను నెదుమనటనెమిని దశభిమహరాజా - అరి- అంతఃపురంబులు అతికష్టముమీద వెనుదిరిగితి. కాని శ్రీరాముని రథమువెంట పరుగిడి అయోధ్యనామముల నూక్రిము తమయందగ్గకు ముఖలి పాలెదు. ఏలనన నర్పుణసంయముకూ వానికెకి న శ్రీరాముడు అయోధ్యానగరపాదులందఱికిని నెందుపుష్పమునాటి పంధుని వలె ఎంతయు అభ్యుతకరుడు. (2-3)

తన అయోధ్యానామము "రామా! ముఖమును ముఖమును" అని యెంతగా ప్రార్థించు చున్నను పనకి శ్రీరాముడు భవతండ్రి మాటకు వెల్లిమింకై "హలి" యిచ్చె ముందువకు పోగెను. (4)

శ్రీరాముడు తనను అనుసరించినవమ్మ మహా ప్రజలను కరుణాభావిత నయనములతో బ్రాగుచున్న పంపలో జాచుచు గాదిని తన కన్నులెడలంబే జాలించుచు వాత్సల్యముతో ఇట్లు నుటవెను. (5)

"ఓ పాదులారా! మీరెవరుకు నాపై ఎంతటి ప్రేమావములను బూనిపెన్నుండెలకు ఎంతోమము కాని ఎంతకంటెను రిట్లెప్పు చదివారములను అను భరతుగనై మాపుడు అప్పుడు నాకు ఇంకను ఎక్కువ ఎంతోమముకలుగు" (6)

న హి కల్యాణదాదైతః కైకేయ్యానందస్వనః |
కరిష్యతి యథావద్యః ప్రయాశీ చ హితాని చ | 7

జ్ఞానస్థుద్ధో వమో జాలో మృదుర్వీర్యగుణాన్వితః |
అనురూప స్స వో భర్తా భవిష్యతి భయానకః | 8

న హి రాజగుణై ర్యుక్తో యువరాజః సమీక్షితః |
అపి దాపి మయా శిష్టైః కార్యం వో భర్తృశాసనమ్ | 9

వ చ తస్యేద్యథా చాసా వనవాసం గతే మయి |
మహారాజస్తథా కార్యో మమ సైయచిక్రీర్ణయా | 10

యథా యథా దాశరథిః ధర్మ వివాస్థితోఽధనత్
అథా తథా ప్రకృతయో రామం పథిమకామయన్ | 11

జాహ్నుగా ఏహితం దీనం రామః సాన్నితీణా నపా |
చకర్షేవ గుణైర్బద్ధ్యా జనం పురవివాహినమ్ | 12

తే ద్విజాస్త్రీవిధం వృద్ధా జ్ఞానేన వసుసౌజసా |
వయస్సకంపశంసో దూరాదూచురిదం వచః | 13

నహంతో జనా రామం ధో ధో జాత్యాస్తరంగమా |
విపర్వభ్యం న గంతన్యం హితా భవత భర్తతి | 14

కర్ణవంతి హి భూతాని విశేషేణ తురంగమాః |
యా యం తస్మాస్త్వివర్తభ్యం యావదాం సతినేపితాః | 15

ధర్మతః తే ఏతద్దాత్మా వీరః శుభదృఢవ్రతః |
ఉపవాప్యోస్తు వో భర్తా నావవాహ్యః పురాద్యవమ్ | 16

ఏవ మార్తవలాసాం ప్రాన్ ఖడ్గాన్ శంఖతో ద్విజాన్
అవేక్ష్య సహసా రామో కథాదవతతాక హ | 17

పద్భ్యామేవ జగామాథ సవేతస్సహ అక్షేరిః |
సన్నిభృత్సవదన్యాసో రామో వనవరాయణః | 18

కైకేయాదేవికుమారుడైన ఆ భరతుడు మిగుల ఉత్తముడు అతడు మీకు తగినంతగా ప్రీతిని గూర్చుచు మేలు చేయుగలడు అతడు వయస్సున చిన్నవాడేమివను మిక్కిలి జ్ఞానంబుననుడు మృదుస్వభావముగలవాడు విరాక్తిమళాళి నిద్రాణునిది అతడు మీకు తగినవియ్యుక్తాండు అయ్యి నారనలో మీరు నివ్వయముగా నుండవచ్చును (7-8)

భరతుడు రాజోచితలక్షణములు వెన్నముగా గలవాడు ఇందువలననే మహారాజ అయినను యువరాజును గావించునను నిష్కమునెను కాపున నేనును లక్ష్మీరాశత్రుత్వాదును మీరును రాజకాపినమును శిరసాఽహారవపరిపేయుచున్నది నేను వనములకు వెళ్లినచేత మహారాజానికి మనస్సునకు దీరకు గల్గినట్లు అయినకు ఇచ్చునగా మనలతోఁడు ఆదీనాకు తృప్తిని గల్గించును (9-10)

శ్రీరాముడు ఏకనాభ్యుపరిపాలయించే స్థిరచిత్తుడై అందుకు అనుగుణముగా నెఱుకు పరిగారో హితవరములను పలికెను కాని నాకుమాత్రము వసుమతస్సులలో శ్రీరాముడే తమకు రాజావలనని కోర కోసచుండిరి (11)

లక్ష్మీరాసహింసన శ్రీరాముడు పురజనులను అంధతని గ్రాళ్లలో కట్టివేసినట్లుగా తనగుణప్రబావములచే బురించెను అప్పుడు వారు పెల్లుబుకుచున్న ఆశ్రుదారలతో దీనవదసుల్లి యుండిరి నామలక్ష్మణుల గుణప్రబావములచే అక్కడల్ల సేరలు ఏమియు పలుకజాలక మిన్నగుండిరి (12)

ఆ సేరలలోని వ్రాహ్మణుల జ్ఞానయన్ములు వయోవృద్ధులు తపోబలముగలవారు మునిలివారింటచే వారణములు వణుకు యుడెను దూరమునుండియే వారు ఇట్లు ఎరికిరి (13)

"శ్రీరాము! దళమును వేగముగా లోకానిహృష్యమిచ్చు ఓ మేలుజాతి గుఱ్ఱములాదా! మీరు వనములకు వెళ్లినద్యు ప్పామి హరిమున్నకే వెలసకు వే అలుడు విభువెఱుల ఎండోగ్గే బలస్థినిది అందు నా అత్తముల(మీ వ్రవరాశికి ఇంకను గొప్పది కనుక ఓ అశ్రుములాదా! మఱల మిమ్ము ప్రార్థించుచున్నాము మీరు వన మార్గమునకు మఱలుడు (14-15)

అట్లనెని శ్రీరాముడు ఏర్పాట్లకు ఆయన మనస్సు నిర్మలమైనది అయిన చక్షుమహింసగలవాడు అట్లనెన వక్కని దీక్షగలవాడు ఎవ్వరేరు అట్టి ఎవ్వరునును వనములనుండి పురిమనకు వెళ్లినతో గాని ఇంకమునుండి వనములకు గొర్రెరాదు (16)

ఈ విధముగా అర్ధితో పరిపరించును అర్ధించుచున్న ఆ వృద్ధ వ్రాహ్మణులను గాంచి శ్రీరాముడు వెంటనే రథమునుండి క్రిందికి దిగెను (17)

వనవాసద్విజ్ఞానద్బుద్ధియున్న శ్రీరాముడు వ్రాహ్మణోత్తముల వచనములను విన్నపేదపగూడ రథముపై వెళ్లుట ఉచితముగాదని అందిన వాడై సేతాలక్ష్మణులతోగూడి రథమునుండి దిగెను ఆ ఎఱ్రులు తమను కెరువలుకు తిన్నగా వడ్లవసాగెను (18)

ద్విజాతీంస్తు వరాతీంస్తాన్ దామశ్చార్తితనత్సలః ।
వ శశాక ప్సుణాచక్షుః పరిమోక్షుం రథేన నః ॥ 19

గర్భంతమేవ తం దృష్ట్వా దామం సంభ్రాంతచేతనః
హిమః పరమపంతప్తా రామం వాక్యమిదం ద్విజాః ॥ 20

బ్రాహ్మణ్యం సర్వ మేతత్ త్వం బ్రాహ్మణ్య మనుగచ్ఛతి
ద్విజస్కంధాభిచాధాస్తామ్ అగ్నిమోః పృనుయాంత్యహి ॥ 21

వాజసేయసముత్థావి భ్రతాశ్శేతావి వశ్య నః
పృష్ఠతోఽనుద్రమూలాని మేఘానివ జలాత్పయే ॥ 22

అనవాప్తాతపతస్య రశ్మివంతాపితస్య తే
విభిన్యామాం కరిష్యామః స్వైచ్ఛత్రైఃవాణిపేయశైః ॥ 23

యా హి నత్సతతం మద్ధిః వేదమంత్రామపాఠిణీ
త్వత్ప్రతే పా కృతా నత్స! వనవాపామపాఠిణీ ॥ 24

హృదయేష్యేన తిష్ఠంతి వేదా యే నః పరం భవమ్ ।
వత్సూత్యసే గృహేష్యేన దారాశ్చార్తితరక్షితాః ॥ 25

న పువర్తిశ్చయః కార్య త్వద్గతౌ నుక్తుతా మతిః ।
త్వయి ధర్మవ్యపేక్షే తు కేం స్వాద్ధర్మమపేక్షితమ్ ॥ 26

యాచితో వో నివర్తస్య హంసశుశ్రుకోరుహైః ।
భికోభిర్నిభృతాతర మహీపతవహంసురైః ॥ 27

రయోమయుడును, ఆదర్శవర్తమడును వన శ్రీరాముడు
పాదదారులైవచ్చుచున్న ఆ ద్విజోత్తములను వీడి, రథముపై
వెళ్లటానికి సోయ్యెను. (19)

తండ్రియజ్ఞును వెజవేడ్చుటకై స్థిరనిశ్చయముతో వనములకు
జనుచున్న శ్రీరామునిగాంచి, ఆ ద్విజులు నివ్వెఱసోయరి, పేదప
వారి మిక్కిలి ఎరితపించువారై శ్రీరామునితో ఇట్లు నువ్విరి. (20)

‘వసుంధరందనా! నీవు బ్రాహ్మణువొక్కడేమి. కనుక ఈ బ్రాహ్మణ
సమోజమంతయును నివ్వనివరించవచ్చును. అంతేగాదు ఈ
అగ్నిహోత్రములు/రాధ బ్రాహ్మణులు, యజుస్కవతులను ఎత్తివీరి
మీసరింపవచ్చును (మేము నిత్యాగ్నిహోతులము. కావున మా
అగ్నిహోత్రములను దీసికొని నీ వేదం నడతుము.) (21)

వాసేయమౌను వేయి అవలన మాకు చక్రములు లభించినవి.
ఈత్రానిమేమిమెరివకో తెల్లనైన ఈ గోడుగులుగొడ మారెంటు
వచ్చుచున్నవి చూడుము. (22)

గోడుగులు లేనందువలన మీరు సూర్యకిరణములలామునకు
గుఱిమగుచ్చునారు. వాజసేయ యోగములవలన మాకు లభించిన
ఈ చక్రములతో మేము మీకు సేదను కల్పింతుము. (23)

నాయనా! ఇంతవఱకును మా మిథి ఆనవరము, వేదమంత్రముల
పఠనపారసముల (పఠించుట, వేర్చుట) కుంఠి నినుగ్గుమైయున్నవి
కాని వేటనుండ అది మీవలన ఎవనియింక కోరుకొనుచున్నది. (24)

వేదములే మీకు సర్వపరిపెదలుగదా! వాటిని మీరు వీడివచ్చుట
యొట్లు? గృహస్థులైన మీరు మిభార్యుల రక్షణభాద్యంతలను
సాక్షిజుంపిపచ్చినచో వారి ‘అయేమి? అని కీన్ఢ మమ్ము ప్రశ్నింప
వచ్చును. ఆ సంభేదమునకు ఏమాత్రము తావులేదు. మా
చాటిట మహానయదక్షిణ వేద(శాస్త్ర)ములు నాహృదయములయందే
యున్నవి. కనుక అవి సురక్షితములు. ఇక మాధర్మపత్నుల
విషయము. వారు పతివ్రతయి, కావున వారి సాత్వికత్వముతో
వారికి భద్రకవనములు. (25)

మేమును నీమ్ము అనుపరించి వనములకు వచ్చుటకే
నిశ్చయింతుకొంటిమి. ఈ నిర్ణయమునకు తిరుగులేదు. నీవు
పేత్సూక్యపరిపాలనయనుపైన ధర్మమనే సాతించుచు ముందువకు
సామమన్వేష్యుడు మాకు ఇతర ధర్మపీఠంపెవరితో ‘ఎనియేమి’
(నిశ్చయమింపంపటయే మాకు ఎరమధర్మము). (26)

రత్నాచరణమునందే స్థిరముగా నిలిపియుండువాడా! మేము
తలబునెఱపిన వృద్ధులము. ఈ వేలపై పొగలనాడి నీకు సమస్కరించు
మన్నాను¹⁾ మా ప్రార్థనను మన్నించి అయోధ్యకు మఱివీరమ్ము.
నాయనా! ఇక్కడికి వచ్చిన బ్రాహ్మణులలో పెక్కుమంది నీవు

1) నానిష్ఠులైతరీపతి = నిష్ఠులైయున్న అంశను కలిగియున్నవాడే రాజా (పాలకుడు) అగును. అనగా ప్రతి భూపతి
(పాలకుని)లోను నిష్ఠులయింపలేరును. కావున ప్రతిభు బ్రాహ్మణులనును సంద్యుడు. శ్రీరాముడు ఆ మహానిష్ఠువు యొక్క
అవతారమే గనుక ఇతడు దీనిని గూర్చి ప్రత్యేకముగా చెప్పవలసినదియేమున్నది?

బహువాం నితలా యుల్లా ద్విజావాం య ఇహోగతాః |
తేషాం సమాప్తరాయత్వా తన వత్సా వివర్తనే | 28

భక్తిమంతి హి భూతాని జంగమాజంగమాని చ
యాచమానేషు రామ త్వం భక్తిం భక్తిమ దధాయ | 29

అనుగంతుమ్ అశక్తా స్త్వాం మూలైరుద్ధతవేగినః
ఉన్నరా వాయువేగేన విక్రశంతీన పాదపాః | 30

నిశ్చేష్టాహారసంచారా వృక్షైకస్థానవిస్థితాః
వక్షిణోఽపి నయాచంతే వర్షభూతామకంపితమ్ | 31

ఏవం విక్రశంతాం తేషాం ద్విజాతీహం వివర్తనే |
దభ్యతే తమసా తత వారయంతీన రాఘవమ్ | 32

తతః సుమంత్రోఽపి రథాద్విముచ్య
శ్రాంతాన్ వాయాన్ సంపరివర్త్య శ్రీఘమ్
పితృదకాం స్తోయపరిస్థితాంగాన్
అచారయన్త్య తమసా విదూరే | 33

అయోధ్యకు రావణనకు కోరికతో యుజ్జికార్యములను తలపెట్టి యున్నాడు. నీవు (ఇప్పుడు) అయోధ్యకు మఱివచ్చుటతో వాచిత్రయత్నములు సఫలములగును. (27-28)

ఓ రామ! కేవలము మానవులే గాక ఈ లోకమునందలి చరాచరప్రాణులన్నియును నీయందు భక్తిశ్రద్ధలు గలిగియున్నవి. నీవు మఱి వచ్చుటకై సంతోషో ఆరాధనలను ఆర్థియగునవు. ఆ ప్రాణులను సేవు కనికరింపుము. (29)

మహోర్జితములైన వృక్షములు సైతము వెంటనే నీవు అయోధ్యకు మఱివచ్చి సంతోషు తపనపడుచు చిన్ననునిరింపజామమన్నవే కాని వేళ్లు (నేర్చు) మాత్రము వాటిని కదలనియొటలేదు. వేయినదిచేక ఆ వెళ్లు పెనుగాలులతో క్రుతిగలిపి వేకోజకై బిగ్గరిగా విప్పుచున్నవి. (30)

ఓ రఘురామా! నీవనగమనకారణముగా విక్రమస్థాయిని దిగులుచొది ఆహారసంసారనమనకును నైయత్నింపక (చకలిదప్పలను మఱి) చెట్లకొమ్మలపై ఆచ్చుటదృఢవేరి. ధైర్యముతోనున్నది. సకలప్రాణులయందను దయాపరుడైన నీవు అయోధ్యకు మఱివచ్చుటకై అది తమజలుపులవ్వారా పీకు మొఱపెట్టుకొమచున్నవి. (31)

సనాథమునకై వెళ్లుచున్న శ్రీరాముని అయోధ్యకు మఱివచ్చుటకై అబ్రాహ్మణులందఱును ప్రార్థయిండుచు గోలుపెట్టుచుండగా, ఇంతలో తమసావరియు శ్రీరాముని వారించుటకై అడ్డునిల్చినదా యనుసల్లు అచట కన్పట్టెను. (32)

యమంక్రమింపగూడ రదము తమసావరీతీరమునకు చేరిగనే, ప్రయాగక్రమచే అటపియున్న గుట్టములను రథముమండ విప్పి, వాటిని అటునటు త్రొక్కినది. ఏభాషమును అనుసరించి, అవి దూమిసి పారలాడెను. వేముల ఇతడు నీరుత్రాచి, ఒడలు కడిగి, మేయుటకై వాటిని తమసావరీతీరమున వదిలెను. (33)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఎంబవత్పారింశస్సర్గః (45)

వాల్మీకిముహూర్తపరివేతమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నలుబదియెనిమిదవను వివరించును

— * * * —

46. నలుబదిఐదవసర్గము

సీతారామలక్ష్మణులు ప్రజలతోగూడి తమసావరీతీరమున ఒకర్కాతి విడిచివేయుట

ప్రజలకు తెలియకుండా వారు రథమునెక్కి తమసావరిని దాటివెళ్లుట

తతస్తు తమసావరీతం తస్యస్మాశ్రిత్య రాఘవః |
సీతాముద్గీర్జ్య పామిత్రమ్ ఇదం వచనమబ్రవీత్ | 1

ఇయమధ్య విశా సూర్యా సామిత్రే! సహితా వనమ్ |
వనవాతస్య భద్రం తే న నోత్సంశితుమర్హసి | 2

ఇంతట వారందఱును సునోహయాన ఆమసావరీతీరమున విడిచిరి ఏముట శ్రీరాముడు ఒకసారి సీతారేవవైపు చూచి, లక్ష్మణునితో ఇట్లనెను. (1)

ఓ లక్ష్మణా! నీకు పదిమగుగాక- నేడు వనమునామన మొదటిర్కాత్ర సమీపించినది. ఇది "దరికెట్టి (ఒక చిన్నముగడలి పోయినట్టి) యిది తలదెప్పును. అతిప కుమారియైన సీత వనములలో కాలినడకతో ఎట్లు సాగిపోగలదు? అని దిగులుచెందకుము. (2)

పశ్య తూవ్యావ్యరజ్యాని రుదంతివ సమంతతః |
యథానిలయమోయద్భిః నిలీనాని మృగద్విజైః | 3

అయోధ్యా య నగరీ రాజధానీ పితృకమ
సప్తీపుంసాగతానస్మాన్ శోచిష్యతి న వంశయః | 4

అనురక్తా హి మమజా రాజానం బహుభిర్బుధైః |
త్వం చ మాం చ వరవ్యాఘ్ర! శత్రుఘ్నధరతో తథా | 5

పితరం చానుశోచామి మాతరం చ యశస్వినమ్ |
అపివాఽంధా భవేతాం య దుదంతో హవభీక్షకాః | 6

భరతః ఖలు ధిర్మాత్మా పితరం మాతరం చ మే |
ధర్మార్థకామసహిభః వాక్యైరాశ్వాపయిష్యతి | 7

భరతస్యాస్యశంసత్వం విచింత్యాహం శునః శునః |
చానుశోచామి పితరం మాతరం చాపి లక్ష్మణ! | 8

త్యయా శార్యం వరవ్యాఘ్ర! మామన్త్రజతా శ్శతమ్
ఆవ్రేష్టవ్యా హి వైవేహ్య రక్షణార్థే వహాయతా | 9

అద్భిరేవ య సౌమిత్రి! వత్సామృద్య నిశామిమామ్ |
ఏతద్ధి కోచతే మహ్యం వన్యేఽపి నివిధే సతి | 10

ఏవ ముక్త్యా య సౌమిత్రిం మమంత్రమపి రాసినః |
అప్రమత్తస్త్రమశ్వేషు భవ సౌమ్యేయవాచ హా | 11

సో శ్యాన్ మమంత్ర వ్యంయస్య మార్యేస్త్రం సమసాగతే
ప్రభాతయవసాన్ కృత్వా బభూవ ప్రత్యవంతరః | 12

ఉపాస్య య శివాం పంథ్యాం దృష్ట్వా రాత్రిమువశ్శితామ్
రామస్య శయనం చక్రే నూతః సౌమిత్రిణా సహా | 13

ఓ సౌమిత్రి! వెలవెలబోవుచున్న ఈ అరణ్యప్రవేశములను ఒక్కసారి చూడుము. భువిభిన్నరే ఈ సాయంకాలమున మృగముల, పక్షులు, అజమమ తమతమ స్థానములకు వెళుచున్నవే. ఆ అజలతో నిండిన ఈ మమలను మనవేమురిశ్శీతులను తాటి ఏడ్చుచున్నవారునునల్లున్నవే. (3)

మంత్రాద్రి గాదిరాజవానిల్లున అయోధ్యానగరమునందలి స్త్రీపురుషులందఱును మనయడబాటునకు తట్టుకొలేక నిలలియు శోకించుచుండును. ఇందు సహచరులేడు. పృథువశేన్య అయోధ్యా నామలెల్లఁడును పలుపద్మణములకోశణముగా మహారాజగారి యెడలను, నాయందును, పీయంచును, భరతశత్రుఘ్నబండ్లును అనురక్తులైయున్నారు. (4-5)

దెలుపుటచే మెచ్చిపోయిన ఉత్తమురాలగు కొనల్యామాతయును, తండ్రి వశధమను మనకొఱకై బొచ్చుమడి విక్రై సోపుకునోగెనో" అని నామ వేదవకలుగుచున్నది కాన్ ఆ చిగులు మనశక, జయి లేడు. వీరినక ధర్మాత్ముడైన భరతుడు అచటనేయున్నారు అతడు మతాపితమిలైన కొనల్యాదిశరతులను ధర్మార్థకామ యుక్తులుగా 1) వారిని సేవించును. చక్కని సౌంద్యసంరచములతో వారికి హింతుగొల్పగఁడు. ఓ లక్ష్మణ! భరతునిమ్మదున్నజాపమును, పాశిల్మును ఎదెంచే గుర్తుచేసికొనుటనలన నామనస్సునకు రెటపకఁగినదే కనుక తల్లిదండ్రులవివారణవిషయమున ఇంక నేను విచరింపవలసిన వసియేలేడు. (6-8)

ఓ వరశ్రేష్ఠ! లక్ష్మణా! మీరు వస్తు అనుసరించి వచ్చి ఒక మంచుపడియే రేసేతివి. లేనిచో పీతాదేవిరక్షణ విషయమున అహాయమువకై పుటయొక మార్గమును అన్వేషింపవలసి వచ్చెడిది. (9)

ఓ సౌమిత్రి! ఇచట ఉనుటకు సక్కుచిధములైన వర్ష పరార్థములున్నను జలాహారముతోడనే ఈ రాత్రి గడపదలించెను. వనవాసులు సౌచంద్రమైన మొదటిదినము అగుటవలనను, ఇది పుణ్యశిర్ధము (క్షేత్రము) ఇనందునను ఇట్లు చేయుటయే యుక్తమని నాకు తోచుచున్నది. (10)

లక్ష్మణునితో ఇట్లు పలికిన ఏమృత శ్రీరాముడు మమరితునతో అయ్యా! గుఱ్ఱములను బ్రార్థనా చూచుకొనుము" అని నుడివెను. (11)

అనుమంతుడని సూర్యాస్తమయమున రథాశ్రములను కట్టివేసి, పద్మిమేతవేసి, సప్తీనముననే వాటిని కవిపెట్టుకొని యుండిను ఏమృత అతడు శుభికిరమైన సంద్యపొసినను ఏళుక్తముగా నెఱపెను. రాత్రిబుగుల ఎలన లక్ష్మణునిసహాయముతో అతడు శ్రీరామునై శయ్యను ఏర్పఱచెను. (12-13)

1) పుత్రునియొకబాటుకరణముగా దుఃఖియైయున్న పిల్లలను సేవించు మాయమున పుత్రధర్మములను, వారి ప్రయోజనమును, వారి అభిరుచులను, అకార్యలను విటింగి ఉపాహరములను వడ్డులయే తర్మార్థకామయత్తముగా సేవించుట యుకటము.

తాం శయ్యాం తమసాతీరే వీక్ష్య వృక్షదళైః కృతామ్
రామః సౌమిత్రిణా సార్థం సఖాభ్యః పంచవేళ హ 14

సఖాభ్యం సంప్రనువ్రతం తం భ్రాతరం వీక్ష్య లక్ష్మణః
కథయామాస మాతాయ రామస్య వివిధాన్ గుణాన్ 15

జ్ఞాతో హ్యేన తాం రాత్రం సౌమిత్రేః ఉదితో భస్మః
నూతస్య తమసాతీరే రామస్య బ్రువతో గుణాన్ 16

గోకులాకులఫేరాయాః తమసాయా ఏదూరతః
అవసత్ తత్ర తాం రాత్రం రామః శక్తితిథిస్సహ 17

ఉత్తాయ చ మహారేణాః శ్రక్వతీస్తా నిశామ్య చ
అబ్రహ్మచరకం రామో లక్ష్మణం పుణ్యలక్ష్మణమ్ 18

అస్మద్యుపేక్షాన్ సౌమిత్రే నిరపేక్షాన్ గృహేష్యతి
సృష్టమూలేను సంసుప్తాన్ సఖ్య లక్ష్మణ సౌ సతమ్ 19

యథైతే నియమం సౌరాః మర్వంత్యస్మష్టవర్తనైః
అపి ప్రాణా నసన్యంతి న తు త్యక్త్యంతి విశ్వయమ్ 20

యావదేవ తు సంసుప్తాః తావదేవ నయం అభయ
రథమారుహ్య గచ్ఛామః పంథావనుకుతోభయమ్ 21

అతో భూయోః ఏ నేదానీమ్ ఇక్ష్వాకుపురవాసినః
స్వపేయురమరత్నా మౌం సృష్టమూలాని సంశ్రితాః 22

సౌరా హ్యత్మకృతాద్భుతాల్ వి సమాప్త్యా స్పృహత్యజైః
వ తే నిర్వాత్యవా యోజ్యా దుఃఖేన పురవాసినః 23

అబ్రవీల్లక్ష్మణో రామం సాక్షాద్దర్శయివ స్థితమ్
రోహతే మే తథా ప్రాజ్ఞ స్తీప్తమాదుహ్యతామిలి 24

అథ రామోబ్రవీత్ క్రమాన్ మమంశ్రం యుజ్యతాం రథః
గమిష్యామి తతోఽరణ్యం గచ్ఛ తీవ్రమితః ప్రభో 25

తమసానదితీరమున మమంశ్రుడు చెల్లెలకులతో ఏర్పాటైన
శయ్యన పరిశీలించిచూచి శ్రీరాముడు ఏతతో లక్ష్మణునితోగూడి
రావిస్తా వూర్పుండెను (14)

నదినెయగు సీతారేచియు, అన్నయైన శ్రీరామచంద్రుడును
ఒడలియున్నందున గాడనిద్రలో మునిగియుండుటను గమనించిన
లక్ష్మణుడు శ్రీరాముని గుణగణములనుగూర్చి మమంశ్రువకు
వివరింపాడెను (15)

సౌమిత్రయు, రథసారథియగు మమంశ్రుడును ఆ
రాత్రియంతయు మేల్కొనియుండియే శ్రీరాముని గుణభవములను
గూర్చి మాట్లాడుకొనుచుండిరి ఇంతలో సూర్యోదయమయ్యెను
(చెల్లవాతెను) (16)

తమసానదితీరమున నదికి చేరువగా ఆవులమండలు విమంచు
యిందెను. ఆ విధముగా వునీతమైన అవ్రదేశమున శ్రీరాముడు
తన సోదరులతో ఆ రాత్రి గడపెను. (17,

మహారేణయైన శ్రీరామచంద్రుడు ఉషాకాలముననే మేల్కొని
నియాణశ్రమచే డప్పి. మైమఱచి నిదురించుచున్న పొరుగును
గమనించి, కుటలర్థణానింపెన్నుదైన తమ్ముడగు లక్ష్మణునితో
ఇట్లనెను. (18)

“సౌదరా లక్ష్మణా! చెల్లకొండలడి విదురించుచున్న ఈ ప్రజలను
జాడుము. పీఠంబలును మనయెడలగల అపేక్షతో తమభార్యా
సృత్య దులనుసైతము ఉపేక్షించి, మనకంటె ఇంట్లో నుండిరి. వీరు
మనలను అయోధ్యకు మఱలించుకొని పోవుటకీ గట్టపట్టుదలతో
మెచ్చారు. అందులకై వీరు తమప్రాణములను విడుచుటకైవను
పిత్తముగానున్నారు. కాచి తమ నిశ్చయమును మాత్రము
వదలిపెట్టునట్లు లేరు. (19-20)

వీరు నెద్రనుండి మేల్కొనకముందే మనము రథమునెక్కి
ఎవ్వడును పరిగట్టలేని మార్గమున వేగముగా సాగిపోవుదము.
అట్లుచేసినచో మనయందు అనురక్తులైయున్న ఈ అయోధ్యా
పురవాసులకు మనయంట పచ్చెడి ఆహాశము ఉండదు, వారికి
చెల్లుచేమటవాశ్రయించి విదురించవలసిన ఈ అనన్ధయా
తప్పుదు. (21-22)

ప్రజలదుఃఖములను తొలగించుట రాజకుమారుల ధర్మము.
అంతేగాదు తమకారణముగా ప్రజలు ఏడ్చి గుఱములపాలుకాకుండ
జాచుటయు వారి కర్తవ్యము.” (23)

అంతట లక్ష్మణుడు పాక్షాత్త దర్శస్వరూపుడైన శ్రీరామునితో
“అన్నా! వీవు అన్నియు తెలిసినవాడవు నీవు చెప్పినది యుక్తముగా
మన్నిది. వెంటనే రథమును అధిరోహించి వెళ్లుదము” అని
మడిపెను. (24)

అనంతరము ఉచితజ్ఞుడైన శ్రీరాముడు మమంశ్రునితో
“అర్యా! వెంటనే వెళ్లి రథమును సిద్ధమొనర్చుము, మనము
ర్యరగా వనములకు పోవలెను”-అని పలికెను. (25)

సూతస్తతః సంశ్చరితః స్వందనం తైర్తయోత్తమైః ।
యోజయిత్వాతథ రామాయ ప్రాజలిః ప్రత్యవేదయత్ 26

అయం యుక్త మహాబాహుః రథ స్తే రథినాం నరః
త్వమాహాహవ్య భద్రం తే ససీతః వహలక్ష్మణః 27

తం స్వందనమథేష్ఠాయ రాఘవః సహచరదః ।
శీఘ్రగామాకులావర్జం తమసామ్ అతరన్యదీమ్ 28

స సంతత్య మహాబాహుః శ్రీమాన్ శివమకంటకమ్ ।
స్థానత్యత మహామర్షమ్ అభయం భయదర్శినామ్ 29

మోహవర్జం తు పోరాణం హరిం రామోఽభిషేద్యః
ఉదజ్జుహః ప్రయాహి త్వం రథమాప్తాయ సారథే 30

ముహూర్తం త్వరితం గత్వా నివర్తయ రథం పునః ।
యథా స విద్యుః పోరా మాం తథా కురు సమాహితా 31

రామస్య వచనం శ్రుత్వా తథా చక్రే స సారథిః
ప్రత్యాగమ్య చ రామస్య స్వందనం ప్రత్యవేదయత్ 32

తౌ సంప్రయుక్తం తు రథం సమాశ్రితౌ
తదా ససీతౌ కఘ్నవంశవర్తనౌ
శుభాకమామాన తలక్కురంగమాన్
స సారథిర్వేన వథా తపోవచమ్ 33

తతస్సమాప్తాయ రథం మహారథః
సపారథిర్దాశరథివ్రవం యయా
ఉదజ్జుహం తం తు రథం చకార స
ప్రయాగమాంగల్యవిమిత్తధర్మనాత్ 34

కారణ నిమగ్నుడు ఒక్క క్షణములో రథమునకు సుల్భమును
పూర్తి శ్రీరామునకు నమస్కరించి ఇల్లు విన్నవించెను (26)

“రాజులులనెవ్వడైన 1 మహాపరా సీతు పుభముగాక,
రథము సేద్యముగామన్నది సీతాలక్ష్మణులలోగూడె నెఱువే
దీనిన యిహోహంబుము (27)

“ఒక్క 1 శ్రీరాముడు రథమహామహుగాల్సి, సీతాలక్ష్మణులలో
గూడె 1 రథమునక్కను నుడుగు వీరునుచు. పరవశ ప్రాకుచు
ప్రవహించు నున్న తమసానిదీయొక్క, ఇవలితీయొనకు దేరెను
సీతాను హు, తేజశ్శాలియునన శ్రీరాముడు తనవారలో రథము
మంది వీరిను. ఏమృత కుష్మగ్రాదుల భయములేసిరియి.
“అట్లు ముక్కలులేరిదియి అనుకొ. ప్రేసరియి అని మహామర్షమును
అనుసరించెను (28-29)

అప్పుడు క్షులను మభ్యపెట్టుటకై “(ప్రజలు శ్రీహరిని
లేకుండుటకై) శ్రీరాముడు సుమంత్రునితో “3. సారథీ సీత
త్వరితా వంశవెక్కి ఉత్తరపోగా యోధ్య వైపుగా) బయలుదేకుము
కొంతదూరము అటు నేగియుగా పోనపు. మఱల రథమునిడు
త్రిపుము ఇల్లు వేసినుతో ప్రజలు రాజులను నాగమశూర్ణమును
తరిపికవహులు, కాపున జాగ్రత్తగా అట్లు చేయుము (30-31)

శ్రీరామునిఅదేశమును అనుసరించి, సుమంత్రుడు అట్లే
గాలిగెను మఱల వెళియెక మోమున అరు వను జేరి. శ్రీరామును
ప్రయాణమునకై అలల రథమును సేద్యముగాదులెను (32)

రఘునంశవర్తినుల్లెల చ రామలక్ష్మణులు సీతాదేవితో గూడె
ఉరిగిచ్చి ఏద్యముగామన్న ఇ రథమునెక్కిరి. ఏమృత ఆ సారథి
తరచు మార్గమున ఆశ్వములను నడిపించెను. (33)

అంతట సారథి పుటఁబునఁబాకఁబుగా రథమును ఉత్తిరాలె
మఱముగా నెఱియెను. ఏమృత మహారథిమైన శ్రీరాముడు తన
వారలోగూడె రథమునై పనములకు బయలుదేఱెను (34)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే షట్చత్వారింశస్పర్శః (46)

వాల్మీకీమహర్షినిరసితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నెఱుబడిఅలవసర్గము 46వత్తము

* * *

1) మభ్యపెట్టుట అనగా వంచించుట అది రాముని ఉద్దేశ్యముగాని ఇవల శ్రీరాముడు ప్రజాచీతాన్యాయము ను అనుసరించి
మభ్యజ్ఞు ప్రహంపెటెను. రోగి భక్తిని ఆద్యమునుగూర్చిఅర్జ్యముతో అతనిప్రజానునకు నైద్యుడు శస్త్రచికిత్స చేయును.
ఉత్తరలో కోయియు 12 తాత్పర్యముగా రోగి కొంతబాపకలిగెను. శు చికిత్సద్వారా ప్రణాళిపూర్తిగా తోలగిపోవుటచేతఅది
ఆర్యునిలకు బేరింపయిన్నింశవఱకును హుగాదుడును. అట్లే ప్రజలను మభ్యపెట్టి శ్రీరాముడు పనములకు వెల్లిరతో వరు
గత్యంతఃసూతక తిరిగి అయోధ్యకు వేరుడుడు అప్పుడు వారికి పనజీవనజావుల కప్పును. నాకు బాహ్యపుత్తులలో గూడె
మఱముగా వేరింతురు

47. నలుబదిఏడవసర్గము

సజలు నిద్రచుండి మేల్కొనిన వీమ్ములు శ్రీరాముడు కన్పింపకపోవుటచే కొంతసేపు తికమకపడుట -
పట్టకలకు నారు అయోధ్యకు చేరుట - వెలవెబోవుచున్న ఆ నగరమును జూడ. వారు మిగుల దుఃఖపడుట.

సఖాభావముండు శర్వర్యాం పౌరాన్తే రాఘవం సహ
శోకోనభాతనిశ్చేష్టా బభావుచ్ఛతచేతనః 1

శోకజాత్రపరిద్యూవా ఏక్షమాణాః తతస్తతః
ఆలోకమపి రామస్య న పశ్యంతి స్మ దుఃఖితాః 2

తే విషాదార్తవదనా రహితాస్తేన ధీమతా
కృపణాః కరుణా నాచో వదింతి స్మ మనస్సేవ 3

ధీగన్తు భటు నిద్రాం తాం యయాః కన్పితచేతనః
నాద్య పశ్యామహే రామం పృథూపక్యం మహాభుజమ్ 4

కథం నాను మహాబాహుః స తథాఽపితత్క్రీయ
భక్తం జవం పరిత్యజ్య ప్రవాసం రాఘవో గతః 5

యో వన్నదా పాలయతి సతా పుష్టానిపాతపానో
కథం రఘూణాం స శ్రేష్ఠః త్యక్త్వా నో విసివం గతః 6

ఇహైవ విధనం యామో మహాప్రస్థావమేవ వా
రామేణ రహితానాం హి కిమర్థం జీవితం హి న 7

సంతి కుష్మాగో కాష్ఠాని ప్రభూతాని మహంతి చ
తైః ప్రజ్ఞాప్య చిరాం పర్వే ప్రవిశామోఽథ పావకమ్ 8

కిం వక్ష్యామో మహాబాహుః అనమామః సయంపదః
నీతః సరాఘవో ఽ స్మాభిః ఇతివక్తుం కథం క్షమమ్ 9

సా మానం నోరీ దీవా భృష్ట్యా స్థావే రాఘవం వినో
భవిష్యతి నిరానందా స క్షీబాలవయోధికా 10

రాత్రి గడచినది. మార్వోదయమైనది. అంతట పౌరుష
మేల్కొనిరి. అతః శ్రీరాముడు కవటకకుండుటచే వారు
శోకముతో నిశ్చేష్టులై నిదురాధిపోయిరి. వారు దుఃఖపాదముచే
కన్పింపగార్చును శ్రీరామునికోడై అటువెటువెడకిరి. ఎంత
గాతరింపిసారింపించినను ఆ ప్రభువుయొక్క
రథ దక్షిణమూసార్పులుపైతమే కనపడకపోవుటచే వారు మిగుల
భిన్నులైరి. (1-2.

దీశోద్ధృత శ్రీరామునియొక్క దృఢవలాశ్యమునకు
దూరమగుటచే 'స పౌరులముఖములు విషాదముతో
నొనెలబోయెను సుస్థితమైన మనస్సులుగల అనగరామము
దీనులై దిగులమును ఒకరితోనొకరు ఇట్లు
మాట్లాడుకొనసాగిరి (3

"ధీ ఈ పాడునిద్రమత్తుల్బడ, మహాభుజులకొలియ,
ఏకాలపక్షాన్యులముగలరాదును అన శ్రీరాముని నేడు
రథ్యం లేకపోయితిమి నిజముగా ఇది మనదురదృష్టము. (4.

అమోమకార్యమౌరుడు, ఆశానుభూతిపు భవ రామపుడు
చక్కపైన మనలను ఇట్లు పరిత్యజించి, ఎట్లువెడలెను? (5.

ఆ రమ్యవంశశిరోగణి సునలన. నిరంతరము
కన్నబిడ్డలనువలె కావడుచుండెడివాడు. అట్టి ఆ తండ్రి
మనలను ఇట్లు దిక్కులేని వారినిగాజేసి ఆరణ్యములకు ఎట్లు
పోవలిగెను? (6.

ఇక మనము ఇక్కడే ప్రాయోపనేశముచేసి అనుభవము
పేడెడిము. లేదా మరణచక్షుతో ఉత్తరాభిముఖులపై వెళ్లెదము.
రామునకు దూరమై మనము జీవించి యయోజనమేమో
అట్లుగానిచో ఇట్టిో ఇక్కడనే ఎద్దెద్దలండిన కల్లలు వోలేడు
వడిడున్నవి. వాటికి నిప్పుంటియే ఆదెతిమంటలలో మనము
ప్రవేశించెము. (7 8.

శ్రీరాముడెక్కడో అవి అయోధ్యలోని వాడీగినచో వారికి
మనము నిజనితెప్పగలము? 'అదామరాచువు, అదివాడును
ఎటుగనివాడు, ఎల్లప్పుడును ధీయముగా మాటాడువాడు య
శ్రీరాముని అడవులలో వీడితి వచ్చితిమి' అని వారికో ఎట్లు
చెప్పగలము? (9)

అయోధ్యలోని బాలబాలికలు స్త్రీపురుషులు, వృద్ధులు
మున్నగువారందఱును శ్రీరాముడులేని మనలను జూచి
ఎంతయు నిస్పృహచెందుదురు. వారిఅనందములు
లన్నకములగును ఇది తథ్యము. (10)

నిర్యాతాస్తేన పీరేణ సహ నిత్యం జితాత్మనా ।
సహనా స్తేన చ పునః కథం వశ్యామ తాం పురీమ్ ॥ 11

ఇతివ బహుధా వాచో బాహుముద్యమ్య తే జనాః ।
నిలనంతి న్య దుఃఖాన్తా వివత్సా ఇవ భేదవః ॥ 12

తతో మార్గానుసారేణ గత్వా కించిత్ క్షణం పునః ।
సూర్యవాళాద్విషాదేన మహతా పమథిష్టుతాః ॥ 13

పథన్య మాథవాశేన వ్యవర్తంత మనస్వినః ।
కమిదం కిం కరిష్యామో దైవేవోపహతా ఇతి ॥ 14

తతో యథాగతేనైవ మార్గేణ క్లాంతచేతనః ।
అయోధ్యామగమన్ నర్వే పురీం వ్యధితసజ్జనామ్ ॥ 15

అతోక్య నగరం తాం చ క్షయవ్యాకులమావసాః ।
అవర్తయంత తే శూరి నయన్తః శోకపీడితైః ॥ 16

సిన్ధా రామేణ నగరీ రహితా వాతిశోభతే
అవగా గరుడేవేవ ప్రాచాదుత్కృతవన్దనా ॥ 17

చంద్రహీనమివాకాశం తోయహీనమివార్ణవమ్
అవశ్యన్నిహతానందం నగరం తే విచేతనః ॥ 18

తే తాని వేఖ్యాని మహాధనాని
దుఃఖేన దుఃఖోపహతా విశంతః
నైవ ప్రజిజ్ఞాః స్వజనం జనం వా
నిరీక్షమాణాః ప్రవినష్టహర్షాః ॥ 19

మనోస్వగ్రహముగలవాడును మహావీరుడును ఎని శ్రీరాముని అనుసరించి మనము వసియుటకు చనువైరింపితోయి. ఇప్పుడు శ్రీరాముడు లక్ష్మణుడ మనము ఏమిట అయోధ్యకు వెళ్లి అలాగే వారికి మనముజనులను ఎట్లు చూడకలము? (11)

ఇట్లు ఆ అయోధ్యాప్రజలు విలపింతుని వాచోపున జేతులుదొల. తోయూడలకు మారవైన నాడియూపులవలె దుఃఖార్తులై నిలసిరినది. (12)

వారు ఎట్టికలకు గతివైదిమిజాడలను అనుసరించి ఒక క్షణకాలముపాటు ముందునకు వారి. కాని కొంతదూరమునోడును వీడ్చుట ఆ పథమార్గము గుర్తుపట్టలేన స్థితిలో ఉండుటచే వారు అంతలేని విషాదమున నున్నారాయె. (13)

శ్రీరామునిరథము వెళ్లిన వారిని ఎరిగి గుర్తించిలేక పోవుటచే దిక్కుతోచని ఆ సరియి విదియెమిటి? మనము విధిసందితలయైతిమి ఇప్పుడేమి చేయగలము? అని అనుకోమను తమగుముఖముపట్టిరి ఎరి చిత్తములు పెరిమియై యుండెను వనములకు స్థనపూర్ణమును అనుసరించియే వారి, తిరిగి అయోధ్యకు చేరిరి. అప్పుడు అయోధ్యలోగ జనులెల్లదను వ్యధితి స్ఫూరియిల్లెముందని (14-15)

అట్టివగలమును వారి వారి మనస్థితిమనకు గోచర కన్పించి వాచినోపునల్లగా వారు కన్నీరు మున్నీరుగా నిలసిరినిది. (16)

"మడుగులోని సర్పములు (జలుబులుపులు) అస్థియును గురుత్వంతునకు అవాంతియైపోగా కళదస్థియున్న బలాశయిమి (వది. ఎలె శ్రీరాముడు లేని ఆ నగరము శోభావిహీనమైయున్నది" అని వారు తలచిరి. (17)

అప్పుడు లేని ఆకాశములెపు పీయఃకీ పోయిన సముద్రము వలెను లేజోరహితమైయున్న ఆ నగరమును జూచి వారు వెన్నెఱసోయిరి. (18)

ఈవముఖముతో దురపిల్లుమెచ్చి ప్రజలవీడ్పీతికి వారి ఆనందములు లిరిరిల్లిపోయెను ఇంకతో ఎందరు కొల్లలుగా ఉన్నను అవి వారిదుఃఖములను తోటిరిపలేకుండెను అట్టి శోకస్థితిలో వారు తమయెదుటనున్న వ్యక్తులలో తమవారెవరో, ఇతరులెవరో గుర్తించలేకగూడిరి. 19

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వార్హికీయే అధికావ్యే అయోధ్యాకాండే నవవత్సారింశస్తర్గః (47)

వాల్మీకిమహర్షినిరసితమై అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఎలుదిద్దిపడవనియు మూవైము

48. నలుబదివినిమిదవసర్గము

శ్రీరామునిపేరి అయోధ్యకు తిరిగివచ్చిన యదుమలను వారిపత్నులు వెంటరించుట - ఆ సగర్వస్త్రీలు సీతారాములకై విలపించుట.

తేషా మేవం విషణ్ణానాం పీడితావామతీవ చ
బాష్పవిష్ణుతనేత్రాణాం సఖీకానాం ముముర్షయా 1

అనుగమ్య నిన్దుత్తాహం రామం సగరవాసవామ్ ।
ఉదితానీన తత్త్వాని బభూవురమనస్యవామ్ । 2

స్వం స్వం నిలయమాగమ్య పుత్రదార్తైః సమాష్ఠాతాః
అత్రాణి ముషుమవృత్తే బాష్పైరా పీహితానవాః । 3

స చా హృష్యన్ నచామోచన్ సఖీణో న ప్రసారజున్
న చాశోభంత పర్యాని నాసచన్ గృహదేధినః 4

సప్తం దృష్ట్వా నాభ్యసందన్ విప్రులం నా తదాగమమ్ ।
పుత్రం వ్రథమణం లబ్ధ్వా జననీ నాభ్యసందతః 5

గృహే గృహే దుడుంత్యశ్చ భర్తారం గృహమాగతమ్ ।
స్యగర్హయంతి దుఃఖాన్తా న్యాః తోత్తైరీవ ద్విపాన్ 6

కిం ను తేషాం గృహైః కార్యం కిం దాశైః కిం భవన చా
భృత్త్రిన్తా కిం సుశ్శిర్వాపి యే న పశ్యంతి చాభుజమ్ 7

వీక్ష్యుత్సుకుషో తోత అక్షణత్సహ పీతయాః
యో నుగచ్ఛతి కాకుత్స్థం వామం పరేచరన్ వనే 8

అసగాః కృతపుణ్యస్త్రైః పద్మిన్యశ్చ సరాంసి చ
యేషు స్థావ్యతి కాకుత్స్థో విగాహ్య నరీలం తుచి 9

శ్రీరాముని అనుచరించి వనములకు వెళ్లియు, పదిలేక ఎబ్బడిన ఆ అయోధ్యామోహనములు మిక్కిలి విషాదగ్రస్తులైయున్నారు. భోకపీడితులై బస్తిరుముష్టియగు పరితపించుచుండిరి. రామునకు మారముగా భరికేయుండుటకులెడు మరణించుటయే యుక్తమన తలపోయుచుండిరి. వైశ్యమను కోర్కేను దిగాడు పడయుండుటయే నాకు జీవనములుగానుండిరి. ప్రాణములనూ కోర్కేయిన వారివలమండిరి. వారందఱును తమతమ ఇండ్లకు తేరి, వారాధ్యత్తులతో కలిసికొనిన ఎవడు వాడు దుఃఖాతేకస్థితియై బయటపడగోక జీవురించిన గుణములతో కన్నీరుకొప్పుచునే యుండిరి. (1-3)

ఆహ్లాదములు వచ్చి పరుకరింపనను అగృహస్థులగువారులతో సంతోషించువామనే కవలడితుండెను. అపూర్వవన్నెపులు హస్తించెనను వారు మోచమును పొందుటలేదు, ఇంకను వారు నిత్యకార్యకలాపములనిర్వహణకు దిగితుండిరి. కొనువారులేక అంశస్థియు బోసిపోయాయుండెను. ఇండ్లలో తుదికార్యములకు పూనుకొనకుండిరి. ఇంతయేల ముటవార్చులను దిగితుండిరి. (4)

వయిన సన్నువావానములు మహా లభించెనను, సమస్త్రాగా నింకను ఏదేదినను వారిలో సంతోషమే కలుగుటలేదు. మొదటి కన్నులతో ఎందువంటికోదుకు ఎట్లైనను ఆ తల్లిమిథముచ అనందము జన్మించకుండెను. (5)

శ్రీరాముడు లేకుండా ఇండ్లకువేరిన తమభర్తలను జూచి ఇల్లంద్రాడలును మిగుల సగరిరి. అంతగాక వారు దుఃఖార్థమనటవాండు అంకుశములతో వీనులను పాడివినట్లు తీవ్రమైన హాటికోడిహులతో తమభర్తలను చూపికొనిరి. (6)

శ్రీరామునిచర్చనమునకు నోచుకొనివారికి ఈ ఇండ్లు వాకిళ్లతో పెరియేమి? భార్యాపుత్రులెందులకు? దనరాన్యములతో ఏమి ప్రయోజనము? ముఖబోగముల ప్రసక్తియేల? అంతగాయి ఈ జీవితముతోను శ్రమ నారికి ఏమి పని? (7)

ఈ లోకములో లక్షకాహ్లాదము లక్కడే సమృద్ధముడు సీతారాముల వెంట వనములకు వెళ్లి, నిరంతరము వారికి అపడ పరివర్తలు వేరుచువు భార్యకాళిగాదా? అతడు (8)

వనవాసమయమున కాకుత్స్థుడైన శ్రీరాముడు పీతాదేవితో కూడి పవిత్రనిదీపములలో, పద్మనికెప్పులలో స్నానముల వాడరించును. ఆ అత్యుదయతుల్యపు ధృతో వినోదమైన అనదుల భాగ్యమే భాగ్యము. ఆ పక్క నరమ్మలకు పుత్రే ఉద్భవము. (9)

1 అనుచు వరివర్తలయ కామిత్రమును తనమేమి వేసినో తెలియక శ్రీరాము రమారామ సందర్శనాపథి-పూ 49.

శోభయిష్యంతి కాకుత్స్థమ్ అటవ్యో ధన్యుకానవాః
అపగాత్స మహానాపాః సామమంతశ్చ పర్వతాః 10

కాశసం వాస శైలం హ యం రామోః ధిగమిష్యతి,
ప్రమాదిధిమివ ప్రాప్తం నైవం శక్ష్మంత్యవర్చితుమ్ 11

విచిత్రకుసుమావీదా జహుసుంజనిధారిణాః,
రాఘవం దర్శయిష్యంతి వగా భ్రమరకాచినః 12

అకాలే చాస ముఖ్యాని పుష్పాణి వ ఫలాని చ,
దర్శయిష్యంత్యమక్రశాత్ గిరయో రామమాగతమ్ 13

శ్రవవిష్యంతి తోయాని విమలాని మహీధరాః,
విదర్భయంతో వివిధాన్ భూయశ్చిత్రాంశ్చ విర్దిశాన్,
పాదపాః పర్వతాగ్రేషు రమయిష్యంతి రాఘవమ్ 14

యత్ర రామో భయం వాత్ర నాస్తి తత్ర పరాభవః,
న హి తూతో మహాబాహూ పుత్రో దశరథస్య చ 15

పురా భవతి నో దూరాత్ అనుగచ్ఛామ రాఘవమ్ 16

పాదచ్ఛాయా నుభా భద్రః తార్కశస్య మహాత్మవః,
క హి నాథో జపస్యాస్య వ గతిస్స పరాయణమ్ 17

పయం పరిచరిష్యామః సీతాం యామం తు రాఘవమ్,
ఇతి పౌరస్తీయో భర్తృన్ దుఃఖారా సత్తరజ్రువన్ 18

యష్యాకం రాఘవోఽరణ్య యోగక్షేమం విధాన్యతి,
సీతా వారి జపస్యాస్య యోగక్షేమం కరిష్యతి 19

శోన్యదే వానతితేన సోత్సంతితజనేన చ,
సంక్రమేతామనోజ్ఞేన వాసేన హృతచేతసా 20

క్షైత్య్యా యది చేద్రాజ్యం ప్యాదధర్మమనాథవత్,
న హి నో శంకితేనార్థః కులః పుత్రైః కులో భవైః 21

చిక్కని అలావ్యక్షమలతోడను, పాదలతోడను నిండిన ఆ
అరణ్యప్రదేశములు, ఏకదశలశబ్దములైన నటులు, మనోహరమైన
సామవుంతో రంజిల్లుచున్న నర్వతములు సీతారాములను
అనందింపజేయుచుండును. (10)

శ్రీరాముడు కాలుమోపిన ప్రదేశము అది కొండయైవలను,
కాననమైవలను, అయనను ఒక పూజ్యుడైన అతిథిగా వాడెంచి,
చిక్కని ఆదరసత్కారములతో నేపించును, తరించును. (11)

చిత్రవిచిత్రములైన పుష్పకీటములను, నానావిధములగు
పూలగుత్తులను దరించి, తుమ్మెదలగుంపులలో శోభిల్లుచున్న
వృక్షములు తమ అందచందములతో శ్రీరాముని సంతోషపెట్టు
చుండును. (12)

శ్రీరాముడు తమకడకు విచ్చేసినప్పుడు పర్వతములు అకాలము
నందైనను (ఋతుదర్శమునుబట్టి అది అనుకూలమైన కాలము
కాకుండును) అత్యావశ్యకములగు శోభలను, పండ్లను భక్షితద్వలలో
(తమ కడనున్న మొక్కలద్వారా, వృక్షములద్వారా) అయనకొరకై
సమకూర్చును. (13)

వములలోని గిరులు వివిధములగు సెలయేళ్లను చిత్ర
విచిత్రములుగా ప్రహంపజేయుచు, సీతారామలక్ష్మణులకు
ఆనందమునకు అనువుగా నిర్మలజలములను అందింపును. కొండలపై
గల వృక్షములు అటునిట్లు కదలుచు చల్లని గాఢలతో వారికి
హాయినిగొల్పును. (14)

దశరథమహారాజుమారులైన శ్రీరాముడు మిగుల భుజింపఁ
గలవాడు, మహావీరుడు, అయన ఉన్నచోట ఏప్రాణికిని భయము
ఉండదు, ఎవ్వరికిని ఆపమానము కలుగిండు, అతడు ఎక్కువ దూరము
వెళ్లకముందే అయనను మనము చేరువము. (15-16)

అట్టి మహాత్ముడైన ప్రభువుయొక్క అడుగుజాడలను
అనుసరించుటయే మనకు శ్రేయస్కరము, మన అందరికిని అతడే
రక్షకుడు, శరణుడు, పరమాశ్రయముడు. (17)

మేము సీతాదేవికిని, మీరు శ్రీరామునకును సేవలు చేయవలయు
ఆ అడుగులలో మీ యందలి యోగక్షేమములను ఆ రఘరాముడు
చూచుకొనును, మా మంచిచెడ్డలను ఆ సీతామాత మాడగలదు.”
అని దుఃఖాత్మలైయున్న అనగరిస్త్రీలు తమభర్తలతో నుడిసిరి. (18-19)

ప్రస్తుతపరిస్థితులలో ఈ నగరవల నెల్లనులకు నీనానయోగ్యము
గారు, ఇచటూరందలు శ్రీరామునిపై బెంబేలుకొని యున్నారు.
ఇంటి వారావరామంతయెను ఏకాకును కడగింపవదిగా ఉన్నది.
ఇప్పుడనేయున్నచో మనకు మనశ్శాంతి కలువగును ఇట్టి చోట
నివసించుటకు ఎవడు ఇష్టపడును? (20)

ఈ రాజ్యముపై అధికారము కైకొనివేటిప్పినచో ఈ దేశము
దిక్కులేనిది, ఇందు అదభ్యుము తాండవించును ఇట్టిచోట నివసించుట
నిరర్థకము, రక్షణ లేనట్టి ఈరాజ్యమున ఇక పుత్రులతోగాని
సంపదలతోగాని ఏనియ్యమి? (21)

యయా పుత్రశ్చ భర్తా చ త్యక్తా నైశ్వర్యకారణాత్
కం సా పరిహరేదన్యం కేకయీ కులపాంసనీ 22

కైకేయ్యా న వయం రాజ్యే భృతా నివసేమ హి
జీవంత్యా జాతు జీవంత్యః పుత్రరసే వపామహే 23

యా పుత్రం పార్థివేంద్రస్య ప్రవాసయతి నిర్మలా
కస్తా స్రాస్య మఖం జీవేత్ ఆధర్వాణా దుష్టచారిణీమ్ 24

ఉపద్రులమిదం సర్వమ్ అనాలంబమహాయకమ్
కైకేయ్యా హి కృతే సర్వం వివాళమువయాప్యతి 25

న హి ప్రసజతే రామే జీవిష్యతి మహేవచః
మృతే దశరథే వ్యక్తం విలాపస్తదనంతరమ్ 26

తే నిషం పిబతాః తోడ్య క్షీణపుణ్యాః సుదుర్గతాః
రాఘవం వాఽనుగచ్ఛన్త్యమ్ అశ్రుతీం వాఽపి గచ్ఛతః 27

మిథ్యాప్రవాణితో రామః పహితప్పహంక్షణః
భరతే వన్నిసృష్టాః ప్త్యః సానికే వశవో యథా 28

పూర్వచంద్రావనః శ్యామో గూఢజ తుకరిందనః
ఆజానుబాహుః పద్మాక్షో రామో లక్ష్మణపూర్వజః 29

పూర్వాభిభాషీ మధురః చల్యవాదీ నునోబలః
పామ్యశ్చ సర్వతోన్య చంద్రవత్ స్రీయదభ్రవః 30

మానం పురుషశాద్ధూలో మత్తమాచంగవిక్రమః
శోభయిష్యత్పరణ్యావి విచరన్ స మహారథః 31

రాక్షతా విలవంత్యస్తు సగరే నాగరస్త్రిమః
చుక్షుశుర్ముఖసంతప్తా మృత్యోరిస భయాగమే 32

శత్ర్యేషం విలపంతీనాం స్త్రీణాం వేశ్యసు రాఘవమ్
జగామాన్నం దినకర్ రజనీ చాభ్యవర్తత 33

రాజ్యకాంక్షతో భర్తను తీరుబొమ్మమనాచరించి. కొసల్యాదేవి పుత్రుడైన శ్రీరాముని వశములపాలించేసి, ఆ కైకేయి శత్రుకు సంశయమునకే మచ్చుచెప్పినది అట్టి మర్కాడ్గురాలు ఇంక ఎవరిని చెడిచెప్పదు? (22)

కైకేయి జీవించియుండునంతకాలము అమ్మరిపాలనలో సేవకులమై వివాహము ముఖముగా ప్రవేశియుండజాలము ఇది మా పిల్లలపై ఒడ్డునెట్టుకొని చెప్పుచున్న మాట. (23)

కలివాత్మరాలైన ఆ కైకేయి అధర్మముగా దశరథమహారాజు యొక్క ఆనంగపుత్రుడైన శ్రీరాముని వనములకు పంపెను. అట్టి మర్కాడ్గురాలినిపాలనలో ఎవడచాలము సుఖుడగుడు? (24)

కైకేయివలన ఈ రాజ్యపరివారందఱును ఇక్కట్లపాలియు విరాగియులై, దెక్కులేనివారైపోవుదురు అమేకారణముగా ఈ రాజ్యమంతయు సర్వహానిము కాగలదు. (25)

శ్రీరాము ను వనవాసగొడుదైనచో దశరథమహారాజు జీవించి యుండుట దుర్లభము, దశరథుడు మరణించిన పిమ్మట ఇతని వివీచించుచుండునది పిలాసములు మాత్రమే. ఇది తథ్యము. (26)

మీ అదృష్టములు అడుగంటినవి, దుర్లభములు వచ్చినవని, కమిత ఇంకను మీరు శ్రీరాముని అనుసరించి వనములకు వెళ్లుడు లేదా? కైకేయిగూడ వినిపడనిచోటికి చేరుడు, లేచిచో వినిపాకముతో జీవయాత్రను ముగింపుడు. (27)

కైకేయిపరకారణముగా పితారామలక్ష్మణులు వనములపాలై కస్తానుబాహునెరికి దిక్కిన పశువులవలె మనము భరితుని పాలిండుదము. (28)

లక్ష్మణునికు జన్మయైన శ్రీరామచంద్రునిముఖము పున్నమివంటి చంద్రునివలె అల్లరికరమైనది. అతడు శ్యామసుందరుడు, పరిపుష్టము లైన పి బాహులు కలవాడు శత్రుభూతి కలదు ఆజానుబాహువు. కమలనేత్రుడు వ్యక్తులు కలిసినప్పుడు సాహర్దమ్యతో ముందుగా చాపించువాడు. స్మృతద్రూపి, సత్యవచనుడు, మిక్కిలి అలకాలి, న్నాడునైన స్వభావముగలవాడు ఆయనదర్శనము కర్షదదర్శనము వలె ఆనందవాయకము, గజరాజువలె మిక్కిలి శక్తివంపవచ్చుడు. వేమే? ఆతడు ఒక మహాపురుషుడు, ఆ మహారథుడు సంసరింతుల వలన ఆ అరణ్యములశోభలు ఖమమడించును. (29-31)

ఆ అమోఘానగరమునందలి స్త్రీలందఱును అట్లు విలపించుచు అనసానదశతో మృత్యువునకు భయపడుచున్న వారివలె దుఃఖముతో కుమరిపోవుచున్నవారై పెడబొప్పలు పెట్టుచు ఏడుచుపోరి (32)

ఇట్లు స్త్రీలందఱును తమిళనాడులో శ్రీరాముని స్మరించుచు విలపించుచుండరి. ఇంతలో సూర్యుడు అస్తమించెను. చీకట్లు అలముకొనెను. (33)

వస్త్రజ్వలనవంసాతా ప్రశాంతాధ్యాయవత్కథా
తిమిరేణాదిలిప్తేన సా తథా వగరీ బభౌ 34

ఉపశాంతపటిప్రణ్యా వస్త్రహర్తా నిరాశయా
అయోధ్యా వగరీ చాసీత్ సప్తతారమివాంబరమ్ 35

తథా స్త్రీయో రామవిమిత్తమాతురా
యథా మతే భ్రాతరీ వా వివాసితే
విలస్య దీనా దురుదుర్విచేతనః
సుతైర్తి తాసానుధికో హి పోఽభవత్ 36

ప్రశాంత గీతోత్పవస్పర్శవాదనా
వ్యపాస్త్రహర్తా పిహితాపగోదయా
తథా హ్యయోధ్యా వగరీ బభూవ హి
సుహృద్దనస్సంక్షిప్తోదకో యథా 37

అందఱును శ్రీరామునిపడబాలువలన దుఃఖమున మునిగి యుండుటచే అయోధ్యయందలి యేయందెలోనూ అగ్నికాగ్ధములు నడుచుటయే లేదు వేదాధ్యయనములు, పురాణానివచనములు జరుగుటయే లేదు ఆ పురమంతయు ఏకల్లతో పూయబడినట్లు సస్పృశమైయుండెను. (34)

వ్యాపారులంతగట్ల తన్నియును మూతపడుటచే జననింపారము లేకుండెను. ఏక్కడ చూసినను ప్రజలముఖములలో విషాదములే తప్ప నవ్వులు కనబడుటలేదు. శ్రీరాముడు దూరమైనందున ఆ అయోధ్యాస్థిరము యశ్వలానేని ఆకాశమువలె తేజోవహీనమై యుండెను. (35)

అవటి స్త్రీలందఱును కన్యబిడ్డలో తోబుట్టువులో దూరమై కల్లు శ్రీరామునియేడబాలువలన వ్యాధిలపాలునకు లోపం వారికి శ్రీరాముడు కమలంజనముకంటెను సోగుటకంటెను స్త్రీలివాశ్రుడు, అశ్రీయుడు అందువలన వారు అయనకై దైవముతో విలపించుచు, వ్యాధులు కోల్పోయిరి (36)

విచ్చుమిచ్చుదీపమును అలెన్ద్రవనముగా ఒడుగుచుండిడి సంతాపము ఉత్పవములు, వృత్త్యనిదర్శనము, వాద్యగోష్ఠులు ఎక్కడినక్కడ అరిచోడునను సంతాపములు దూరమై, వారి ముఖములు చిన్మలోయ యున్నవి అంగుల్లన్నియును మూడుబడుటచే సేధులిన్నియును వెలవెలబోవుచున్నవి అందువలన అయోధ్యావగరము నీరింకి పోయితి మహానిముద్రమువలె తొన్మమై కన్యబిడ్డయిండెను. (37)

ఇత్యాశ్చే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఆష్టచత్వారింశస్పర్ధః (48)

వాల్మీకిమహర్షివిరచితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు వెలుబరిపెనమీదనస్పర్ధము సమాప్తము

-- * * * --

49. నలుబదితొమ్మిదవపర్గము

సీతారాములను వనములపాలుచేసినందు లకు పల్లెప్రజలు కైకొనిదశరథులను తప్పుపట్టుట -

సీతారామలక్ష్మణులు గోమతీనదిన దాటి, న్యూందికా (స-కా) నదియొక్క అవలితీరమునకు చేరుట

రామోఽపి రాత్రిశేషే చీనైవ మహదంతకమ్,
జగామ పురుషవ్యాఘ్రః పితరార్జున్ అనున్మరణమ్ 1

తలైవ గచ్ఛతస్యస్య వ్యపాయాద్రజని శివా
ఉపాస్య స శివాం సంధ్యాం విషయాంతం వ్యగహత 2

గ్రామాన్ విక్రష్టవీమాంతాన్ పుష్టితాని వనాని చ,
వశ్యవృతయయా శీఘ్రం శనైశ్చ చాయోత్తమైః,
శృణ్వన్ వాచో మనుష్యాణాం గ్రామనంవాపవాసినామ్ 3

పురుషులక్ష్యకైవ శ్రీరాముడు వేటవజ్రమున తమసానశీరమున ప్రజలను విడిచిపెట్టివల్లిపడిరి. తండ్రియొక్కను గుర్తుచేసికొనుచు సీతాలక్ష్మణులతోగూడి వనములవైపుగా తాలదూరము ప్రయాణముచేసెను (1)

శ్రీరామునిభ్రయాణము ఇట్లుకొనసాగుచుండగా ఇంతలో కుండయనుచున్న జాతబ శ్రీరాముడు వెనెత్తిన సోలస్సర్యోసావను మునించుకొని కొవలదేశమునకు దక్షిణమున గల వివిరజపదములను దాటుచు ముందునకు సాగెను (2)

రథాశ్వములు తిన్నగా నడుచుచుండగా, శ్రీరాముడు సీతా లక్ష్మణులతోగూడి గ్రామములను విత్తనములను వేయుటకై దుస్సి విద్దనకచటడియున్న పాలములను, చక్కగా పుష్పించియున్న పనములను తిరికించును నయగామును కొనసాగించుచుండెను.

రాజానం ధిగ్గళరథం కామస్య వశమాస్థిలమ్ .
చా న్యకంపాఽద్య తైతేయీ పాపా పాపానుబంధినీ . 4

తీక్ష్ణా సంభిన్నమర్యాదా తీక్ష్ణకర్మణి వర్తతే . 5

యా పుత్రమిద్యకం కాక్ష్ఠః ప్రవాసయతి ధార్మికమ్ .
వవవాసే మహాప్రాజ్ఞం సానుశోకం తిలేంద్రియమ్ . 6

కథం వామ మహాభాగా సీతా జనకసంవిదీ .
నదా ముఖేష్వధిరతా దుఃఖాన్యనుభవిష్యతి . 7

అహో దళరథో రాజా విక్స్నేహా న్యనుతం ప్రేయమ్ .
ప్రజానామనఖం రామం పరిత్యక్తుమిహేచ్ఛతి . 8

ఏతా వాచో మనుష్యాణాం గ్రామసంవాసవాసినామ్
శృణ్వంతియయో పిరః కోసలాన్ కోసతేశ్వరః . 9

తతో వేదక్షుతిం నామ శివవారివహం వదీమ్ .
ఉత్తిర్యాభిముఖః ప్రాయాత్ అగస్త్యాభ్యుపేతాం వీశమ్ . 10

గత్వా తు ముచిరం కాలం తతఃశివజలాం వదీమ్ .
గోమతీం గోయుతామాపామ్ అతరత్ సాగరంగమామ్ . 11

గోమతీం చా ప్యతిక్రమ్య రాఘవః శీఘ్రగైర్థ మైః
మయూరహంసాభిరుతాం తతార ప్యంధికాం వదీమ్ . 12

వ మహీం మమనా రాజ్ఞా దత్తామిక్ష్వాకవే పురా
ప్రీతాం తాస్త్రాభృతాం రామో వైదేహీమన్వదభ్యయత్ . 13

మూఠ ఇత్వేవ బాభాష్య సారథిం తమభీక్షకః
సాంసమత్సర్పః శ్రీమాన్ ఉవాచ పురుషర్షభః . 14

కదాఽహం పునరాగమ్య పరయ్యా పుష్పలే వనే
మృగయాం పర్యటిష్యామి మూతా పీత్రా చ వంగతః . 15

వాత్యర్థమభికాంక్షామి మృగయాం పరయావనే
రతిర్ద్యేషాఽతులా లోకే రాజర్షిగణనస్మృతా . 16

అప్రయాణవిషయమున గ్రామీణులు అనుకొనుచున్న మాటలు ఆయన దేవినందెను. "ఏ! దళరథమహారాజా కామమునకు తానుగై యెంతవని చేసినాడు? అయ్యయ్యా! కైకేయిది జాతిగుండె, అమె పాపాత్మురాలు. అమెచేయఁ పాపములకు అంతులేకున్నది. మహారాజ కుమారుడైన శ్రీరాముడు పరమధార్మికుడు, ఆయన గొప్ప సైన్యాధి, దయాళువు, కిలేంద్రియుడు, అట్టి పియ్యయ్యుని అడవులకు బంపి, ఆ క్రూరాత్మురాలు లోకమెర్యాదలను మంటుగిల్పవది. ఆమె చుష్కృత్యములకు విజయముగా ఇది పరాకాష్ఠ (3-6)

జనకమహారాజయొక్క గారాలపట్టి మహాసాధ్వియైన సీతాదేవి సుఖములలో పుట్టిపెరిగినది. అమె వెనవాసశ్లేశములకు ఎట్లు తట్టుకొనులదు? (7)

అయ్యో! దళరథమహారాజా దయమోదనవాడై తపకులనుగు నుతమ్, సజలకు ప్రాణయిల్లుడు పుణ్యాత్ముడు ఇవ శ్రీరాముని అంజ్యములపాటు చేసినాడు. ఇట్లు చేయుటకు ఆయనకు మనసు ఎట్లోప్పినది? (8)

ఈ విధముగా గ్రామీణులు, పల్లవిజలు అనుకొనుచున్న మాటలను వినుచు, మహావీరుడైన ఆ ధైరువు కోసలభూములను దాటి ముందునకు సాగెను (9)

పిమ్మట శ్రీరాముడు పవిత్రజలములలో స్నానహంతునిచ్చి వేదక్షుతి తును పేరుగల నదిని తాటి, అగస్త్యదువాక్తి వివరించునట్టి దక్షిణదిశకు సాయాశీంసము అతడు ఇట్లు కొంతకాలము వ్రయాణముచేసి, గోమతినదీతీరమునకు చేరెను. అందలి జలములు పూచి మైనవి, పరిసరములలో నివసించు గోవుల పాదధూళితో అశ్రీవలములు పువీతములైనవి. ఆ గోమతీ సాగమున పరిసరించును రమునందు లక్ష్మీ గోమతీనదీకి లాటి సుక్ష్మములు వదవడిగా సాగుచుండగా నెమిట్లు పాంసలు ముదలగువాటి కలరపములతో నిండిన ప్యంధికా నది, నది అవశీరీరమునకు చేరెను. (10-12)

దనవాద్యసయినదిలతో తులతకాగమి పెక్కు జనపదములతో విలపిల్లుచున్న ఆ సువేశమును శ్రీరాముడు సీతాదేవికి చూపించెను పూర్వము మనుప్రభువు ఇక్ష్వాకుమహారాజునకు ఇచ్చియున్న సతేశము ఇదియే. (13)

అంతఁ అయ్యదానంపుడును, పురుషశ్రేష్ఠుడును ఇవి శ్రీరాముడు సూత' ఇది పశేపకే సంబోధించును, మదింపిన సాంసలకలి మృదుమధుర స్వరముతో సారధిని ఉద్దేశించి, ఇట్లు పలికెను. (14)

"ఓ మమర్షణా మజల వాకు తల్లిదండ్రులదర్శనభాగ్యము నిప్పుడు కలుగునో గదా! పరయూవదీ తీరప్రాంతములలోగల ఈ పుష్పవనములలో పినోదముగా విహరించెడి నేటాడు అవకాశము ఎప్పుడు ఆమృతోదా! కాని ఈ పరయూతీరములయందలి వనములలో నేటాడుటకై నాకు ఒలిచుమైన కాంక్షలేదు. అయితే సత్యేకమైన ఈ పినోదక్రీడమాత్రము లోకమున మహారాజులకు ఇష్టము. (15-16)

రాజర్షిణాం హి లోకేఽస్మిన్ రత్నార్థం మృగయా వనే ।
కాలే వృతాం తాం మమజ్ఞైః ఛప్సినామభివాంక్షితామ్ ॥ 17

ప తమధ్యానమైక్యాకః సూతం మధురయా గీతా ।
తం తమర్థమ్ అభిప్రేత్య యయా వాక్యముచీరయన్ ॥ 18

వనములలో వేటాడుట ఈ లోకమున రాజర్షులకు ఒక విశేష క్రీడగా ప్రచలితమైనది. కనుక మనుషంతతివ్వారా ప్రారంభమైన ఈ వినోదక్రీడ క్రమముగా ఇతరధనుర్ధారులకుగూడ అభివృద్ధిచూపింప (17)

ఇక్ష్వాకువంశజుడైన ఆ శ్రీరాముడు విభీషణుని విషయములను తెల్లగా అనుమతినిగూర్చి ప్రభుమధురముగా వివరించుచు మాళమనముంచుటకు పోయెను. (18)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకోవపంచాశస్పథః (49)

వాల్మీకిమహర్షివీరచిత్రమై అచితావ్యజ్ఞైః శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నలుబదితొమ్మిదవసర్గము నమాప్తము

-- * * *

50. ఏబదియవసర్గము

కొనబడేపుసాలిమెదలకు వేరినముష్కలు శ్రీరాముని ఆయోధ్యకు నమ్మకరీతిచేట అనంతరము వారు గంగాతీరమునగల పృంగులేపురమునకు వెరుచు గుఱుచు వారికి సేవలోనెట్లు - సీతాదామలక్ష్మణులు గారెట్లును ఆశ్రయించి ఆ రాత్రిని ఆరకు గడుపుట.

ఏకాలాన్ కోనలాన్ రమ్యాన్ యాత్నా లక్ష్మణపూర్వజః
అయోధ్యాభిముఖో ధీమాన్ ప్రాంజలిత్వాకృష్ణబ్రహ్మే ॥ 1

అప్పచ్చే త్వం పురిశేషే కాకుత్స్థపరిపాలితే
దైవతాని చ యాచి త్వం హలయంత్యావసంతి చ ॥ 2

వివృత్తవనవానస్త్వామ్ అన్వతో జగతీపతేః
పునర్వక్ష్యామి మూలా చ పిత్రా చ సహ వంశతః ॥ 3

తతో మచిరతాప్రాక్షో భుజముద్యమ్య దక్షిణమ్ ।
అక్రుపూర్ణముఖో దీవోఽబ్రవీజ్ఞానపదం జపమ్ ॥ 4

అనుక్రోశో దయాదైవ యథార్థం మయి వః కృతః
చిరం దుఃఖన్య హేపీయో గమ్యతామర్థపెద్ధయే ॥ 5

తేఽభివాద్య మహాత్మానం కృత్వా చాపి ప్రవక్ష్యామః ।
విలపంశో నరా ఫిరం వ్యతిష్ఠంశ కృపితో కృపితః ॥ 6

తథా విలపతాం తేషామ్ అత్మస్తానాం చ రాఘవః ।
అచక్షుర్విషయం సాయాత్ యథావత్కః క్షణదామఖే ॥ 7

తతో దాన్యరసోపేతాన్ దానశీలజవాన్ శివాన్ ।
అమతశ్చిచ్ఛయాన్ రమ్యాన్ చైత్యయాసనమాన్వతాన్ ॥ 8

ఏకాలియిన శ్రీరాముడు విలపముల్ల మనోహరములైన కోనలదేశపు పాలిమేరలకు వేరి. అయోధ్యవైపునకు మఱి నమస్కరించుచు ఇట్లు సుడివెను. (1)

“కాకుత్స్థ వంశజులచే పరిపాలింపబడుచున్న ఓ అయోధ్యా మహారథుడు ను దేశమున న ప్రతిష్ఠితుడై, కక్షించుచున్న దేవతలను, గెప్పు నా వనప్రయాణమునకు అంజు ఈయించినదిగా విన్నవించుగా వేడుకొనుచున్నాను. (2)

నేను వనవాసమున ముగించుకొని మనోహరాగారి ఋణమును దీర్చుకొను. మఱల నెప్పు యర్పించును అప్పుడు అల్లిదండ్రులను తీరి వారిని సేవించును. (3)

ఏజురెక్క అందమైన కనులుగల శ్రీరాముడు కుడిచేతిని సైకత్రి కంట తడిబెట్టుచు పొంగిపొయి నమ్రమము దుఃఖముతో తానెదులను ఉద్దేశించి ఇట్లు వచించెను. (4)

“మీరు పెక్కు శ్రమలకొల్పి నాయందు దయతో మిగుల అవగాహనములను మాకు తోడ్పడితిరి అందులకు కృతజ్ఞుడను. మానలన మీరు మిగుల కష్టములను పొందితిరి. కనుక మీరు ఏ మీనల లతో నెమర్చుట కందు. (5)

అంతకు ఆ జానపదులు మహాత్ముడైన శ్రీరామునకు ప్రదక్షిణ పూర్వముగా నామిట్టికి అనంతరము వారు వెళ్ళి వెళ్ళి యేడ్చుచు గాముని దర్శించు కోరికతో ఎక్కువవారక్కడ నిలిచినారు. (6)

వారు శ్రీరాముని ఎంతగాదర్శించినను తనివెరిరక విలపించుచు నీలుచుండిరి అప్పుడు శ్రీరాముడు తన ప్రయాణమును కొనసాగించుచు సదోషకాలమున సూర్యునివలె ఆ పల్లెప్రజలకనుచూపుమేరకు అందనంత దూరమునకు వెళ్ళిపోయెను. (7)

శ్రీరాముడు ప్రయాణముచేయుచున్న ఆ కోనలప్రదేశములు అన్నియును భవభావ్యసంపదలతో వెల్లివిరియుచుండెను అచటి సజల ఎలకును ఉదారముగా దాకర్యములను చేయుచుండెడివారు.

ఉద్యానామ్రవహోపితాన్ సంపన్ననరీలాశయాన్
యస్తప్తప్తజనాకీర్ణాన్ గోకులాకుటసేవితాన్ 9

అక్షరీయాన్ నరేంద్రాణాం బ్రహ్మహేషాభినాదితాన్
చిదేన పురుషవ్యాధుః కోనలానత్యవర్తత 10

మధ్యేన ముదితం స్వేతం రమ్యోద్యానసమాకుటమ్
రాజ్యం లోగ్యం నరేంద్రాణాం యయో భుజిషుతాం నరః 11

తత స్త్రీవధగాం దివ్యాం శివతోయామశైవితామ్
దదభి వాసువో గంగాం పుణ్యామ్ ఋషివిషేపితామ్ 12

అశ్రమైరవిదూరస్థైః శ్రీమద్భ్యః సమంశక్యాతామ్
కాలేన స్పరోభిర్బహ్మభిః సేవితాంభోహరతాం శివామ్ 13

దేవదావనగంధర్వైః శివ్యైర్నరువశోభితామ్
నానాగంధర్వవత్క్షీభిః సేవితాం కతతం శివామ్ 14

దేవాః శ్రీవశతాకీర్ణాం దేవోద్యానశతాశుతామ్
దేవార్జమాళాశగమాం విఖ్యాతాం దేవవద్విరీమ్ 15

అలాభూతాట్టహాసోగ్రాం ఫేననిర్మలహాసవీమ్
క్రచ్చిద్యేజ్యేత్యతజలాం క్రచ్చిదావర్తశోభితామ్ 16

ఆ ఫిరేశమంజస్థాయసు వరీశుభ్రముగా ఉండెను అశ్రీనారు నిర్భయముగా జీవించుచుండిరి. అవి దేవాలయములలోడను, చుట్టముగ నుంబురిరించ యూనివేరిసియలతోను ఉన్నచు రమ్మముగా ఉండెను. అదటి ఉద్యానసమములు, ముమిడితోపులు, చక్కని జలశయములు ఆ జనపదమునకు శోభలు గూర్చు నుండెను. అనన్యవారు కంఠమును దృఢకాయుల్లి నంతయుతో జీరింపుతుంటే ఆ శ్రదేశములన్నియును అపులనుండలతో అభారం. మరెవని ఆ అర్చనయ్యెను. ఎరువుల పరివేక్షణలోను క్షీణింపు యుండెను. విదానము అది వేదవోక్షలతో ప్రతిభ్యసించుచుండెను. అట్టి మనంబున్నములైన, కోనల స్రవేంములను అన్నింటిని అధిమించి శ్రీమహేశ్వరేశ అ శ్రీరాముడు సమస్త నైవేద్యములను. (8-10)

మహాశైల్యంబులలో శ్రేష్ఠుడైన శ్రీరాముడు కోనలచేళ్ళు పాల్గొనగలనుదాటివచ్చి అర్చనచేయుటగా మనంబున్నమైన ఒక దేశమునకు మద నదీని బోముద్యుగా ప్రయాణముచేసెను. అదేము సుఖంతోములకు నిలవైనది మక్కిల పరగా మైంది అది కనుపించుగాపించు ఉద్యానసనములతో విరిసియుచుండెను. అది సామంతరాజులతో అమరసిరి పాలించు జడుమండెను. (11)

ఆ దేశము ప్రవిధామినియైన (నారదుని సాతాలోకములలో ప్రవహించు నస్తీనియైన) దివ్య గంగానది ప్రవహించుచుండెను. సేన్యాతము నామకైన సర్వలజాములతో గుర్వయై మహాశైలతో నేరియిడున్న ఆ విశ్రాంతిగావెని శ్రీరాముడు సర్వించు. (12)

ఆ పవిత్రగంగానదీనమనమునగుల ఋషులశ్రమములు చూచియుమలై యుండెను. అచ్చల పక్షులు ఆ సవేతీరమునగుల స్నానభిజ్ఞములలో అపూర్వముల ఉన్నవిట్లుండ సంతోషముతో జలక్షీరలు సలుపుచుందురు. (13)

దేశతల దావపులు గండర్వలు, కీర్తనులు వివిధ గంధర్వ జాతులకు చెందిన స్త్రీలు మెరిలగువారు. తమకు అనుమలదీరిలో నిర్మల గంధములలో స్నానసానములొనర్చుచు. నేవారింబు యందును నాగినిహములనల అనదీరీడములశోభలు శసమడంబు యందును. (14)

కూర్తి నెట్లనె ఆ సవేతీరములయందు దేవతలు మునియెడు అనువుగా ఉన్న శ్రీదావర్తములు రుద్రములైన ఉద్యానసమములు ఆనంభ్యాకముగా అలరాడ ముండెను. ఆ నది దీప్యవద్దీములతో విరిసియును దేవతలకొబ్బై అకాశమున సునహాని ఆకాశగది గా వాసించెను. (15)

అట్టహాసములతోగూడిన ఆ గంగానదీజలసాదములశబ్దములు భయమునే నిలుపువరికిని నిర్మల తరలములైన మునుగులు. ఆ నదియొక్క రుచుశుభ్రుడైన ప్రార్థిరామియందెను అక్కడకు వివిధ ప్రజాంబు అంతిసాదులు ఆ సవేతీర్న జడలుగా కోభిల్లులించు ఆ నదిలోని ఒడిగుడములు చూడముపుటగా ముండెను. (16)

క్వచిత్ ప్రేమితగంధీరాం క్వచిద్వేగజలాకులామ్ ।
క్వచిత్ గంభీరవివృషాం క్వచిద్భావవివర్జితామ్ 17

దేవసంఘాశ్చలజలాం నిర్మలత్వలకోధితామ్ ।
క్వచిద్దాహోగిపుటినాం క్వచిద్విర్రూలవాలుకామ్ 18

హంససారససంఘుష్టాం చక్రవాకోపమాజితామ్ ।
చక్రామత్తైశ్చ నిహగ్నిః జభిషన్మాదిలాంచితామ్ ।
క్వచిత్తీరిరుహోద్యతైః మాలాభిరుపకోధితామ్ 19

క్వచి ర్భుజ్లోత్పలచృన్దాం క్వచిత్పద్మపవాహితామ్ ।
క్వచిత్కుముదపంజైశ్చ కుట్కులైరుపకోధితామ్ 20

నానాపుష్పరజోధ్వస్తాం న మదామివ చ క్వచిత్ ।
వ్యవేచనసంఘాతాం మణిసర్పంధర్భినామ్ 2

తిశాశ్చైర్వనగజైః మల్లైశ్చ పరవాళశ్రైః ।
దేహోపవాహైశ్చ మునిః నన్మాదితవచాంతరామ్ 22

క్రమదామివ యత్నేన భూషితాం భూషణోత్తమైః ।
తలైః పుష్పైః కేసలయైః పూతాం గుల్మైః ద్విజైః శ్రేణా 23

శంకుమాలైశ్చ సత్తైశ్చ భుజంగైశ్చ నిషేవితామ్ ।
విష్ణుపాదమృతాం దివ్యామ్ అపాహం సావనాశివీమ్ ।
లాం శంకరబాణాజాటాల్ భ్రష్టాం పాగిరలేజసా 24

నిముర్రమహిషీం గంగాం సారశక్రాండహితామ్ ।
ఆనసార మహాబాహుః శృంగితేరపురం ప్రతి 25

తామూర్మికలిచాచరామ్ అన్నవేక్ష్య మహారథః ।
సుమంత్రమిభిపత్ సూతమ్ ఇహోవాద్య వసామహే 26

ఆ నది కొన్నిచోట్ల స్థిమితముగా గంభీరముగాను, కొన్నితావుల
ఉష్ణోత్పలజలం మొదలతో వేగముగాను ప్రవహించుచుండెను కొన్ని
ప్రదేశములయందు ఆ పవిత్రపరిగిష్టములు మృదంగనాదములను
తలపించేయుచుండెను, కొన్నిచోట్ల ఆ నది విడుగులుపడినట్లు
భయంకరదీప్యమలను కనిపించుచుండెను (17)

ఆ సరీసేపములయందుగల కొన్ని కుట్టములతో దేవతలు
మునకలు వేయుచుండిరి కొన్ని సరీసేపముల నల్లగులలతో కోల్పో
చుండెను 18) ఎడతీరములు ఎకాదశైవ మెత్తని ఇసుకతీర్థైలతో
మెసిల్లుచుండెను (18)

అది మాలాభిరుపకోధితం, వెన్నుచున్నబలకలకలములతోడను
షక్రవాకములకూతీతములతోడను, మరలించి పిష్టల రమముల
తోడను పీఠిగలుపుచుండెను, తీరములయందలి పక్షములసంఖ్య
ఆ నదికి హలలుగా కోటిల్లుచుండెను కానిగా నికరించిన కలుషలు,
విప్రజీర పక్షములు, అలనల కట్టముగా అలను కొనయుంటుంటే
కొన్నితావులయందు సదీబలములు కనబడకుండెను కొన్నిచోట్ల
ఆ నది తల్లికలుషలతోడను విష్ణువామరలతోడను, మోగలతోడను
మహాహవముగా నుండెను (19, 20)

కొన్నితావుల పుష్పయంత్రో సందీపించెను, మణికొన్ని ప్రదేశములు
నల్లజ్జల మువవలె మంచగమనముగవలెయుండెను ఆ నది
హాహుగహాదృష్టి ముఖలతో నృసింహవిద్యుచ్చేన జలములతో
రచ్చనియగుచుండెను (21)

దీనిలముల మరలించి అనెయిదుగులు, వేలలకు వాహనములైన
గజరాజులు ఆ గంగాజలములలో దో మోహిమోహిని పీఠాశ్రమములు
నలుపుచుండుటచే అచటి వనములు అస్థియువ ప్రోత్సహించు
చుండెను (22)

పరమములు అభిషేకములగుల పక్షములతోడను, సేవలతోడను,
పిష్టలతోడను పిలవట్లుమన్న తీరములుగల ఆ గంగానది సయత్తు
లార్చకముగా ఎక్కిని అభరణములను అలలకరించుకొనియున్న
అతిపవిత్ర అలరారుచుండెను (23)

అనది పాదములుగల జంజరత్సలల తోడను, మొసళ్లతోడను,
ర్ముఖలతోడను గూడియుండెను విష్ణుపాదమునుండి అనంతరమువర
అది విశ్రాంతిపడి అంతేగాక తనజలములతో స్నానమునయ్యవారి
సౌఖ్యములను అది కడిగేయును, సాగరవంశజుడైన భగీరథుని
అపొవహించె ఆ గంగ వరమణిపురి జటాజూటమునుండి భువికి
తేరి తోకపాచగర్జునని (24)

ముగ్ధునిపిష్టమహిషియైన ఆ గంగానదుయందు బెగ్గడు పక్షిలు,
క్రౌంచపక్షులు కలరకములు చేయుచు తమగాడుముండెను,
మహాబాహుశ్చైః శ్రీరాముడు గంగానదీతీరమునకు చేరెను 25)
తీరముననే శృంగితేరపురము కలదు (25)

మనరభుక్షేన ఆ పమునకు 26) ముదిరుగుచున్న జలములతో
తరంగములతో ఒప్పుమెన్న అనది 27) వీక్షించి, రితిసారధిమివ
సుమంత్రునితో శక్లగెను, నేడు మనము ఇచ్చటనే సవనీరతము

అవిదూరాదాయం వద్యా బహువుష్పప్రవాళవామ్,
ముహూపింసుదీప్యతే వహిమోఽత్రైవ సారథేః 27

ద్రక్ష్యాముః పరితాం భ్రష్టాం వహ్నివ్యవరితాం శివామ్,
దీనదావపదంధర్వముగమామమన క్షీణామ్ 28

అశ్మగళ్య సుమంత్రళ్య బాధమిత్యేవ రాఘవమ్,
ఉప్య తమింగుదీప్యతే తదోపయయుతుర్వైద్యైః 29

రామో భియాయ తం రమ్యం వ్యక్తమ్ ఇక్ష్వాకుసంధమ్,
రథాదవతరత్ తస్మాత్ పళాశ్యః పహలక్ష్మణాః 30

మహంతోఽవ్యవతిర్యాప్యాత్ మోహయిత్వా సాయోత్తమమ్,
వృక్షమూలగతం రామమ్ ఉపతప్త కృతాంజలిః 31

తత్ర రాజా గుహో నామ రామస్యాఽత్యంతమహ్నః,
విషారజాత్యో బలవాన్ వ్యవతిచ్ఛేచి విశ్రుతః 32

ఏ శ్రుత్వా పురుషన్యాత్రుం రామం వెషయమాశ్రయమ్,
వృద్ధైః పరిస్థితోఽమాత్యైః జ్ఞాతిభిశ్చాభ్యుపాగతః 33

తతో విషాదాధిపతిం దృష్ట్వా దూరాదుపక్ష్యతమ్,
వహి హిమిత్రణా రామః పమాగచ్ఛత్ గుహీన పః 34

తమాశ్శః సంపరిష్వజ్య గుహో రాఘవమబ్రవీత్,
యథాఽయోధ్యా తథేయం తే రామ కిం కరవాశి తే 35

కన్దశం హి మహాబాహో కి ప్రాప్స్వత్యతిథిం సేయమ్ 36

తతో గుణవదవ్సార్వమ్ ఉపాదాయ పృథగ్విధమ్,
అర్జ్యం చోపాయత్ క్షేణం వాక్యం చేదమువాచ హి 37

ప్యాగతం తే మహాబాహో తవేయమఖిలా మహీ,
వయం ప్రప్యే భవాన్ భర్తా సాధు రాజ్యం ప్రకాశి పః 38

కన్యం భోక్తం చ పేయం చ కేహ్యం చేదముపస్థతమ్,
శయనాపి చ ముఖ్యాని వాణవాం భారవం న తే 39

గుహ మేవం బ్రువాణం య రాఘవః ప్రత్యువాచ హి,
అర్చితాశ్చైవ పృష్టాశ్చ భవతా సర్వథా వయమ్,
వద్యావేషిగమాత్మైవ స్వేహానందర్శనేన చ 40

ఓ సారథీ ఈ వది మేమువది 43 పెట్టి కరివడ్డములను
అది మేముగూత పెట్టు ఎప్పుడులతోగూటి శివిట్టునున్నది
ఆ వెట్టుకొరలో నివసియున్నది. ఆ క్రమభివ ముహూపింసుదీ
గలియు చేప వాని కిందట్టులకెరిపే హిమాలయేన, మృమల
కేతన ఎత్తల కేతను పేల లిందునున్నదియు అది ఈ మహాపరిపి
మనము వర్తించును. (26-28)

అంతల కన్యగూడును ముహూపింసు అ రిషినంపినునె
కూలకా తలవాది, రిపిమును గారెట్టు కరకు పేరూరి (29)

ఇప్పుడు ఆ వెట్టుకొరలో అది ఆరణ్యము ఎడమ కేతమును
కేతా కన్యగూడుతోగూటి క్రిందికి నివాసి (30)

మహాశ్రమగూడు రిపిము గుహ దోరి ఆ కర్తవ్యాశ్చయలను
రిథముపింపి దాని నెడమ తలప ప్రికి కేరిపే దేయున్న కేతమునకు
కమగ్నినించుచు అయిన పేలమున నిలకెడు (31)

గుహాదు అనుచును ఆ క్షేతమునకు అరిపతి అతడు
క్షీణాఽనిక వర్షుడు కన్యగూడు మేత్ర మే గాజాశి గాడు
మహాగోమమును నుచును కర్తవ్యవిహితముగా
మహావృక్షుగా వాని కరిపెన వాడు. (32)

మహాశ్రమమైన కేతమును తరవేమునకు పోవనార్హకు
ను అరిక కర్తవ్యత తమలకల తాతాతాతాతోనాదే అయినను
నడిచించెను. (33)

పిమ్మట క్షీతమును తనకడకు గూడుచును విషావరాజైవ
కూడు వివరమునుండెడు మోది లక్ష్మణునితో నాదే ఎదురేసి
అరిపిని కరికొనెను. (34)

అరిక కేతము నాగిరింప దింపియున్న క్షీతముని జాచి
అరిపైదై అయిన కరికొనెనెరిపి కరసెను. బ్రహ్మ ఈ కర్తము
మీకు అయోధ్య పరిపి నేను మీసేవకుడను, విమోచేయనతనో
తలన్నడ ఓ మహాబాహూ మీవెంటి నేను వైని అతిథి నరకి
అరించును? (35-36)

అరించెను ఆ గుహా మేలనే ఎరిపిమైన కరికొనెను
అన్యహాదీయములను తెప్పించెను, ఆ స్వామికి అర్జ్యపాద్యార
నలా రములను వెలరెను ఏదని అయినతో ఇట్లనెను. (37)

ఓ మహాబాహూ మీకు స్వీకరము ఈ రాజ్యాంతయును
మీచే మీరు మాకు ప్రభువులు, మేము సరితారకులము, కావున
సావరిమగా ఈ రాజ్యమును పరిపాలించుడు చిత్తములు (అన్యము
మొదలగున) బోధ్యములు, (సామ్రాటములు) పాదములు
మొదలగుననెయును, లేవ్యాములును ఇదిట సిద్ధముగానున్నవి
అరికనా, అరికనా, కర్తవ్యము, కర్తవ్యము, కర్తవ్యము, కర్తవ్యము
గుట్టములకు గడ్డ మొదలగు అపారవివార్థములు నిర్దిమినిర్ది
బడినవి. (38-39)

ఈ విధముగా వెలుకుచున్న గుహాతో క్షీతముడిల్లెనెను.
ఓ మిత్రమా! నీవు కరివడకలో కరితదూరము వచ్చి, స్వేహా
విద్యాయులను ప్రకటించివి, నీవు చూపిన ఆదర్శవివాదములే
మాకు నికలనిర్వారములు, హార్తిగా ప్రసన్నులమైతిమి. (40)

భుజాభ్యాం సాధువీవాభ్యాం వీడయన్ వాక్యమబ్రవీత్ | 41

దిష్ట్యా ద్వాం గుహా పశ్యామి హ్యర్కోగం పహి బాంధవైః |
అసి తే కుశలం రాష్ట్రే మిత్రేషు చ భవేషు చ | 42

యత్త్వేకం భవతా కించిత్ ప్రత్యా పముపకర్తృతమ్ |
పర్వం తతనుజానామి న హి వర్తే ప్రతిగ్రహా | 43

కుశచీరాజనథరం ఫలమూలాశనం చ మామ్ |
విద్ధి ప్రణీహితం ధర్మే తావదం వనగోచరమ్ | 44

అశ్వానాం బాదవేనాపామ్ అర్థ నాన్యేన కీవచిత్ |
వీరావతాఽత్ర భవతా భవిష్యామి సుపూజితః | 45

ఏతే హి దంబతా రాజాః పీఠ్యుశచరభస్య మే |
ఏతై మ్నువిహితైరత్యై భవిష్యామ్యహమర్చితః | 46

అశ్వానాం ప్రతిపానం చ భాదనం చైవ పోష్యశాత్ |
గుహాస్తత్రైవ పురుషాం స్త్వరితం దీయతా మితి | 47

శతశ్చిరోద్ధరాసంగః సంధ్యామన్వాన్య పర్శిమామ్ |
అలమేవాదదే భోజ్యం లక్ష్మణోఽహం హృతం స్వయమ్ | 48

తస్య భూమా శయానస్య పాపౌ ప్రక్షాళ్య లక్ష్మణః |
కళాశ్యస్య తతోఽభ్యేత్య తస్థా వృక్షముపాశ్రయః | 49

గుహోఽపి పహ మాతేన సామిశ్రమనుభాషయన్ |
అన్యజాగ్రత్ తతో రామమ్ ఆశ్రమత్తోఽనుర్జయః | 50

తథా శయానస్య తతోఽప్య ధీమతో
యశస్వితో చాశరభేర్మహాత్మకః
అదృష్టదుఃఖస్య సుఖోచితస్య సా
తథా వ్యచీయాయ చరేణ శర్వరీ | 51

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే పంచాశస్పర్శః (50)

వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమనెనది అయోధ్యాకాండమునందు ఏబదియవస్తంభము సమాప్తము

-- * * * --

1) కొనెలదేశమునందాల్చినప్పుడు శ్రీరామాచల్యులును ఇది మొదటిగాని నాని తమ 14 సంవత్సరములనానాదేశము ముగించుకొని, మఱల అయోధ్యకువెరచినట్లును లక్ష్మణుడు నిరాహారమున మరణించి వీరానామలను పోషించునట్లెను. ఆ లక్ష్మణస్వామియొక్క పేవాత్మరతయు, వీక్షాదక్షతలను బట్టి

పదవి శ్రీరామడు బలమైన తనబావలపులతో గుహని కొలుచుకొని ఇట్లు నుడివెను. 'ఓ మిత్రమా' పిలుచు, ఏకాదశపుటను క్షేపముగా నున్నందులకు నాకు సంతోషము నీ రాష్ట్రప్రజలు, నీమిత్రులు, ఏకసంపదలు జన్మమేగానా పేర శరాభిహములతో మాడై ఈ అష్టసానాదులను నష్టకూర్చినందులకు సంతోషించు మన్నా... కాని నీటిని నీను సుతగ్రహించజాలరు. ఏలవన స్వతంత్రము నేను పితృవాక్యంబిహించ దగ్గమునకు బండ్లుబట్టె నా నలమున తానీగనున్నాను కను తారదెరులు మృగచ్యుమును తరించెయ్యుటని ఎంమోలాదులే నాకు ఆహారములు, దీనిని నీమనంబుము. (41-44)

పేర నీవ బార్జిన పదార్థములలో అశ్వగ్రాసమును మాత్రము స్వీకరింతును మిగిలిన వాటితో ఇనిలేదు మీకు అన్యథా భావించవలదు ఇప్పుడు ఈ మాత్రపు మీ పవాకారమే మౌకు ఒక గొప్ప సత్కారిమే. మోలండ్రియైన దశరథమహారాజునకు ఈ అశములు పిక్కిలి ఇష్టమైనవి ఇది కేయిగానుండునట్లు పోషణ జోసినట్లే అది నాకు జరిగిన అన్ని సత్కారమేయగును. (45-46)

పదవి ఆ గుహాదు ఈ అశములకు కావలసిన గ్రాసమును, పేరని వెంటనే నిర్మాణమయ్యెను అది తనతమచదులను అభ్యాసించెను (47)

అనంతరము శ్రీరామడు తనవల్లంబును (నాంబరము) అత్తరీమముగా తరించి సాయుధంబౌపాసనము భార్గవేనును లక్ష్మణుడు స్వయముగా తీసికొనవచ్చిన విలమును ఆహారముగా స్వీకరించెను (48)

ఏనట్లు లక్ష్మణుడు శ్రీరామనుకు పాదప్రక్షాళనమొనర్చెను పదవి శ్రీరామడు అచమనము చేసి, నేలమీద త్కాశయ్యుపై లాభ్యలోగూడి శయనించెను. అప్పుడు వారికి కొంతదూరముగా ఒక చెట్టుకడ లక్ష్మణుడు పరిబడియ్యుండెను. (49)

గుహాదును దశరథుడై సమంత్రులతో కూడి, లక్ష్మణులతో సంబాధించుచు శ్రీరామసంరక్షణ నిమిత్తమున కన్యమిచ్చుకై, ఆ రాత్రియంతయు పడేల్చొనియుండెను (50)

రీశాసనము. పేరు సెల్యుడూరివాడను, మహాత్ముడును ఎవ శ్రీరామడు సులములతో ఇట్టిపెటసినాడు గౌరవించుచుండే యెలు"సివాడు. అట్టి అతడు నేలమీద త్కాశయ్యుపై పరిండుటలే (విద్రుపట్టక) అయినకు అరాధి వీర్థముగా తోచెను (51)

51. ఏబదియొకటవసర్గము

విషాదరాజావచక్షమున లక్ష్మణుని పరితాపము.

తం జాగ్రతమనఁబేసె భ్రాతృరద్రావణు లక్ష్మణమ్.
గుహస్సంలాపకతప్తౌ కాశునఁ జాక్యమబ్రవీత్. 1

ఇయం లాత సుఖా శయ్యా త్వదర్థమ్ ఉపకర్పితా.
ప్రత్యాశ్చసిహి సాత్వస్యాం రాజపు త్త్వ యథానుభవమ్. 2

ఉచితోఽయం జనస్సర్వః క్షేణానాం త్వం మేభోచితః.
గుప్త్యర్థం జాగరిష్యామః కాకుల్వేష్య వయం సితమ్. 3

వహి రామాత్ ప్రియతమో మమాప్తి ఘృవి కశ్యప.
బ్రహ్మేతదహం సత్యం వత్సేనైవ చ తే శపే. 4

అస్య ప్రసాదాదాశంసే తోఽఽపీన్ మమహద్యశః
ధర్మావాప్తిం చ నిపులామ్ అర్థావాప్తిం చ కేవలామ్. 5

సోఽహం శ్రీయశశం రామః శయానం వహి సీతయా.
రక్షిష్యామి ధమస్తాణిః సర్వతో జ్ఞాతీభిషుహా. 6

నహి మేఽవిదితం కేచిత్ వనేఽస్మింశ్చరతస్సదా.
చతురంగం హ్యాపి లలం మమహాత్ భిన్నోఽహం హి. 7

లక్ష్మణస్థం తదోవాచ రక్ష్యమాణాస్త్యయావపు
వాత్ర ఫీలా వయం నవ్యే ధర్మమేవానుపత్యతా. 8

కథం దాశరథౌ భూషౌ శయావే వహి సీతయా
శక్యా ఏద్రా మయా లబ్ధం జీవితం వా మహావి నా. 9

యో న కేవామరైస్సర్వైః శక్యః ప్రసహితం యుధి.
తం పశ్య సుఖవంశస్థం తృణేషు వహి సీతయా. 10

యో మంత్రతపసా లబ్ధో విచిత్రైశ్చ పరిశ్రవైః.
ఏకో జశరథస్యేష్ఠః పుత్రస్సదృశలక్ష్మణః. 11

శ్రీరామునిపై గల సహజానుభూతిగమునే లక్ష్మణుడు తనతన్న రక్షణవిషయమున కడుజాగరూకుడై ఆరాత్రియందు మేల్కొని యుండెను. (ఒక రాజకుమారుడైన) శ్రీరామునియొక్క ఈ కష్టదశను జూచి, గురూడు మిగుల సంతప్తుడై లక్ష్మణునితో కలుగు వలెనెను. (1)

"నాయనా! ఓ రాజకుమారా! నీకొకకై ఈ చక్కనిశయ్య పర్చుటచూడెనది. దీనిపై హాయిగా విశ్రమింపుము. ఇక్కడనున్న మేనుండఱము మీ సేవకులము. వహిసంజముగావున ఎట్టి కష్టముండైనను తట్టుకొనఁ బము. కాని నీవు సుఖముగా పేలిగిన వాడవు కనుక విశ్రమింపుము. మేముదఱమును శ్రీరాముని రక్షణకై ఈ రాత్రియంతయు మెలకువతోనుండెదము. (2-3)

ఈలోకమున నాకు కామనికంటె సమస్తమైనాడు మతయొకడ లనె లేడు. ఇది యథార్థము. చైవసాక్షిగా చెప్పుచున్నాను. (4)

నాకు శ్రీరామునిఅనుభూతిము ఒక్కటియున్న వాఱను. తదనుగ్రహసంభావమున నాకు ఈలోకమున శాశ్వతమైన కీర్తియు, పరమధర్మస్వాస్థ్యము, అపారమైన ధనసంపదలు అబ్బును. (5)

నేను శ్రీరామునకు సమస్తమైనాడు. ఆయనఅనుగ్రహమును కోరుకొనుచున్నవాడను. శయనించుచున్న ఈ సీతారాములరక్షణ విషయమున నేను నావారితోఁగూడి, దుండరాతిపై అన్నిసంధుల జాగరూకుడనైయుండును. (6)

ఈ అదనియందులంఁచటను నేను సంచరించెయొంటిని ఇందునాకు తెలియనిదేలేదు. ఎంతటి చతురంగబలములు వల్లి మీర ఒడవను వాటిని మేము విలువరియగలము. (7)

లంఁచల లక్ష్మణుడు ఆ గుహనితో ఇట్లనెను. "ఓ పుణ్యపురుషా! ధర్మార్ముడైన నీవు మమ్ములను రక్షించుదునేయున్నావు. ఈ విషయమున మాకెట్టిభయమూలేదు. (8)

సీతారాములు ఈ విధముగా నెలపై శయనించి యుండగా నాకు ఏదయెల్ల వట్టును? ఎనస్సనకు ఈరటయెట్లు చేకూరును? సుఖలోకము ఎట్లు పయ్యను? (9)

దేవాదులులందఱు కలిసియైవను యుద్ధరంగమున శ్రీరాముని ఎదుర్కొనజాలరు. అంతటి మహాసేరుడు గూడ నేడు గడ్డినరకల పెజ్జినే మఖతల్పముగా తూసింది, సీతాదేవితో గూడి శయనించి యున్నాడు, చూడుము. (10)

దాశరథిమహారాజు గాయత్రి మొదలగు మంత్రజపములు చేయుల వేతను, దాంత్రాయణాద్విజయములను గొప్పగొప్పతపస్సులను అవలంబింపవలసినను పుత్రకామేష్ఠి మొదలగు యజ్ఞములనొనర్చి కారణమునను ఆయనకు శ్రీరాముడు పుత్రుడుగా లభించెను.

అస్మిన్ ప్రవాణితే రాజా న చిరం వర్తయిష్యతి
విధవా మేదిని మావం క్షీప్రమేవ భవిష్యతి 12

వినయ మమహావాదం శ్రమేణోపరతా స్త్రీయః
విద్వోఽపరతం చాత్ మన్యే రాజనివేశనమ్ 13

కౌపల్యా వైవ రాజా చ తత్త్వం జననీ మమ
వాశంసే యది జీవంతి సత్యే తే శత్రువీమహమ్ 14

జీవేదపి హి మే మాతా శత్రుఘ్నస్యాస్యవేక్షయా
తద్భూషం యత్తు కౌపల్యా వీరసూర్యనశిష్యతి 15

అమరత్తజనాకీర్ణా మఖా లోకప్రియావహా
రాజవ్యవవచంస్సప్తా పా పురీ వినశిష్యతి 16

కథం పుత్రం మహాత్మానం జ్యేష్ఠం ప్రేమమవశ్యతః
శరీరం ధారయిష్యంతి ప్రాణా రాజ్ఞో మహాత్మానః 17

విసస్త్రి స్సపతౌ పశ్చాత్ కౌపల్యా వినశిష్యతి
అనంతరం చ మాతాఽపి మమ వాశముపైష్యతి 18

అతిక్రాంతమతిక్రాంతమ్ అనవాప్య మనోకథమ్
రాజ్యే రామమచిక్షిష్య సితా మే వినశిష్యతి 19

సిద్ధార్థాః పితరం పుత్రం అస్మిన్ కాలేఽప్యుపస్థితే
ప్రేతకార్యేషు సర్వేషు సంస్కరిష్యంతి భూమిమమ్ 20

శత్రుచత్వరసంస్థానం మవిభిక్తమహాపథమ్
హర్షప్రాపాదసంపన్నం గణికాపరశోభితమ్ 21

అన్తి లక్షణముచేతను ఆ మహారాజునకు ఎచ్చగుడే ఈతడు శ్రీరాముడని ఆ ప్రభువునకు ఎంతో ఇష్టము. ఆ ప్రభువు ననూనోయైన పుత్రునియొడబాలునకు తట్టికొనరేక సుఖవశాలము జీవించజాలడు. అంతటగా ఈ భూమండలము కోపలదేగము దిక్కు తీసిదియగును. (12)

ఓ విష్ణుదరాజా! శ్రీరాముడు వనములకు పరించుటతో అయోధ్యలో ఆంధ్రపుష్కరంబునను బిగ్గరగా ఏడ్చి బలవంతమైన సెట్టికుంబుడు రామవలన శ్మశ్రువు రాజభవనమునంగిరింపడ నిశ్శక్తియు అవశింబయ్యుండునని తలంపును. (13)

రామజనని కౌపల్యాదేవియు. మహారాజు దశరథుడును మాతల్లి మమిత్రాదేవియు. వీరబిడ్డను ఈ రాత్రికలు జీవించి యుండఁగోలేదో చెప్పజాలను. ఒకవేళ మమిత్రామాత శత్రుఘ్నర కొఱకైనను జీవించి యుండునని భవమేమాగాని వీరపుత్రుసొన్న కౌపల్యాజనని మరణించుననెడి అలోచన మౌతము నన్ను ఓక్కిలి కుంగడియుచున్నది. (14-15)

అయోధ్యానెలందకును మహారాజు గాడమైన ఊరాగములు గిరివారీ ఆ నగరము పల్లరకును రుజువంతిషమునను గూర్చునది రాజా మృతినెందినచో ఆ నగరవాసులు అందఱాను పెక్కురీతుల వ్యభిచరించుదురు. పరిణామమున అపురము నిర్మానుష్యమునను. ఎడ్ల తినింపెన్దనును. జ్యేష్ఠుడును అగు ప్రేమమతుడు కనుల నెరుడుతేక దూరముగా వెళ్ళిపోయినచో మహాత్ముడైన నె తమెత్తన మెచ్చుకొనవచ్చెను. దంశకమహారాజయొక్క ప్రాణములు ఆశువ శరీరమున ఎట్లు నిలిచియుండగలవు? (16-17)

మహారాజు! దశరథుడు! తన ప్రాణములను ఏడిచిపో వెంజనే కౌపల్యామాతయు అనుభవించి కోల్పోవును అనంతరము మరల్లి మమిత్రాదేవియు వారినేమనుసరించును. (18)

మౌతండ్రి దశరథుడు శ్రీరామునియునరాజనిట్టాడిపిత్తుని గావించితినియు, దవక్రయత్నము భంగమలచే మహాకథయు నెఱవేఱకపోవుటచే. (అయోధ్యా శ్రీరాముని అభివృద్ధినిగూర్చి నేను గవ్వకలంబియును కల్పింపఁబోయినయని) అతడు మిగుల కుమిలి శత్రును దివంగతుడగును. (19)

మాతండ్రి అట్లు మరణించుటయే నింజమింపనో ఆ సమయమున అయినపీఠమున ఎండి మహారాజునకు సమస్తవేళకస్పృశములను అవరించునట్టివారే (తరతాడులే) వాక్తవముగా కృతార్థులు. వారే తద్వచ్చువంతులు. నేను అభాగ్యునినని నోచుకొనకడు. (20)

ఆ అయోధ్యానగరము మాతమున్నైన వీధులకూడల్లతోడను. బండ్లముంగిళ్లతోడిను అలరాదురుండును అందరి రాజహర్షములు విశారములై, చక్కగా రూపుదిద్దుకొని. గృహసంక్తులతో ఏరాజెల్లు సుండును అందు సంపన్నుల హర్షములు దేవమందిరములు. రాజభవనములు కనువిందుగావించుచుండును ఆ పురము

తథాశ్చగజసంబాధాం తూర్వవాదవివాదితామ్ ।
సర్వకల్యాణసంపూర్ణాం హృష్టపుష్టజవాళులామ్ ॥ 22

అయోధ్యాసనంసన్ధ్యాం సమాజ్ఞాప్యవశాలినీమ్ ।
మథితా విచరిష్యంతి రాజధానీం పితృభ్యమ్ ॥ 23

అపి జీవేత్త్యరథో వనవాసాత్ పునర్యమమ్ ।
ప్రత్యాగమ్య మహాత్మావమ్ అపి వశ్యేమ సుప్రతిమ్ ॥ 24

అపి సత్యప్రతిజ్ఞేన సార్థం కుశలినా వయమ్ ।
విభృత్తే వసవాపేఽస్మిన్ అయోధ్యాం ప్రవిశేమ హి ॥ 25

పరిదేవయమావన్య దుఃఖార్తన్య మహాత్మనః
తిష్ఠతో రాజపుత్రస్య శర్వరీ సాజ త్యవర్తత ॥ 26

తథాహి సత్యం ఋషతి ప్రజాహితే
నరేంద్రపుత్రే గురుపాహృదాద్భువాః
మమోచ బాప్సం వ్యసనాధిపీడితో
జ్వరాతులో నాగ ఇవ వ్యథాతుత ॥ 27

ఇత్యాచ్యే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికాప్యే అయోధ్యాకాండే ఏకపంచాశస్సర్గః (51)

వాల్మీకీమహర్షిరచితమై అధికాష్టమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఏబదియొకటవసర్గము సమాప్తము

-- * * * --

52. ఏబదిరెండవసర్గము

శ్రీరాముని పూచనపై గువారుడు నావను ఏడ్వమూ చేయించుట - పిమ్మట రిమునరుడు మమరక్షనకు
సచ్చటెప్ప అతనిని వీడ్కోనుట - పాదు నావను ఎక్కి గంగను దాటునప్పుడు సీతాదేవి గంగను పూజించుట -
నాకు అకలితీరమునను చేరి నత్తదేశమున ప్రవేశించుట

సభాతాయాం తు శర్యర్యాం పృథువన్త మహాయుధాః ।
ఉపాచ రామః సౌమిత్రిం లక్ష్మణం శుభలక్ష్మణమ్ ॥

ఏల్లవర్తము దేవదాసీగణములశత్రుగా నువ్వోరములతో కోటిల్లుతుండును. అచటిపేరులు అబునికు సంపరించుచున్న కడములతో అశ్వములతో గణములతో సిరిచేయుండును అ బట్టణము, పివిధ వాచ్యవాదములతో మేళరాశములతో ప్రతిష్ఠానియమందును కల్యాణోత్సవములు. పుత్రజన్మాది మహోత్సవములు మున్నగు చెడుకలతో కలకలలాడుతుండును. అందలి సుఖలు చక్కని శరీరపుష్టి గలిగి ఆహ్లాదాగ్రములతో మిశ్రాంతములతో వర్జిల్లుచుండుట అదటి పుష్కలాలోకము. ఉద్యానవనములు, శ్రీరామైదానములు మహోత్సవముగాపుండును. సమాజమునకు సంబంధించి వారికదిం, పురాణసంపదములు, వాటికప్రతిభావములు ఆ పురిజనులకు పినోప విలాసములను మహావికాసమును గూర్చుండును హతాంధీగతి రాజధానియైన అట్టి అయోధ్యానగరిమునందు సుఖసంతోషములతో తీరించు భజనభాగ్యము లాగ్యము. (21-23)

మేము మావనవాపర్షిమ ముగించుకొని తిరిగి వచ్చువలయును. మాతండ్రి దళితుడు నీవించియుండునా? విత్యవతుడైన ఆ మహాత్మునిదర్శనభాగ్యము మేము మాకు అబ్బినా? (24)

శ్రీరామునివనవాపరీతము ముగిసిక పిమ్మట, మేము అయోధ్యను చేరువైపుటి సత్యధందుడగు రశరథమహారాజు క్షేమముగా ఉండునా? మేము అయిననుచుచెడి అదృష్టము మోటుపట్టునా? (25)

మహాత్ముడును, రాజకుమారుడును, జన లక్ష్మణస్వామి ఈ విధముగా దుఃఖార్తై పరితపించుచుండగా అరాత్రి గడచిపోయి సజలమేలుకొడై పాటుపడికు రాజపుత్రుడగు అశ్వమేలు అస్థియును శ్రీరామచంద్రునిపైగల అనురాగకారణమున ఈ విధముగా నాస్థుని విషయములను వినరించుచుండెను అ ఎలుకులను చెనుచున్న విషాదరాజగు గువారుడు దుఃఖపీడితుడై జ్వరబాధకులోనైన గజరాజునది మిక్కిలి వ్యాకులపాలుతో కన్పించు కర్పన. (26-27)

సభాతాయాం తు శర్యర్యాం పృథువన్త మహాయుధాః ।
ఉపాచ రామః సౌమిత్రిం లక్ష్మణం శుభలక్ష్మణమ్ ॥

రాత్రి గడచి పిమ్మట ముసలభాతవేళ. సభాసభ్యుః స్థలకోటితుడును మిక్కిలి వాసిగాంచినవాడును అగు శ్రీరాముడు మన్నిత్రాదేవికుమారుడును సకలశుభలక్ష్మణములుగలవాడును జన లక్ష్మణునితో ఇట్లు నుడవెను. (1)

భాన్యురోదయకాలోఽయం గతా భగవతీ నిశా
అపా మక్ష్మన్తా విహగః కోకిలస్తాతా కూజతి 2

బర్హిణానాం చ నిర్దోషః శ్రూయతాం నదతాం వనః
తరామ జావ్నావీం సామ్యః శీఘ్రాం పాఠం గమామ్ 3

విజ్ఞాయ రామస్య వచః సౌమిత్రిర్మితనందనః
గుహమామంత్ర్య మాతం చ పోఽతిస్థిత భ్రాతృభగృతః 4

స తు రామస్య వచనం నిశమ్య ప్రతిగృహ్య చ
ష్టతన్తన్తర్లమాహరాయ నచివానిదమబ్రవీత్ 5

అస్య వాహనవంయుక్తాం కర్ణగూహనతీం ఉభామ్
మన్రతారాం దృఢాం తీర్థే శీఘ్రం వానముపాహర 6

తం నిశమ్య నమాదేశం నహమాత్యగణో మహావః
ఉపాహ్య కుచిరాం వానం గుహాయ ప్రత్యవేదయత్ 7

తతస్య ప్రాంజలిర్భూత్వా గుహో రాఘవమబ్రవీత్
ఉపస్థితేఽయం నందేన భూయః కేం కరవాణీ తే 8

తవామరసుతప్రఖ్యా తర్తుం సాగరగాం నదీమ్
నారియం పురుషవ్యాఘ్రం తాం త్యమాలోహ సువ్రతః 9

అథోవాచ మహాలేజా రామో గుహమిదం వచః
కృతకామోఽస్మి భవతా శీఘ్రమాలోప్యతామితి 10

తతః కలాపాన్ పద్మహ్య బద్ధౌ బద్ధౌ చ ధన్వినౌ
జగ్మతుర్వేన తౌ గంగాం సీతయా వహ రాఘవౌ 11

రామమేవ తు ధర్మజ్ఞమ్ ఉపగమ్య వివీతనత్
తీనుహం కరవాణీతి మాతః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ 12

తతోఽబ్రవీష్టాశరథిస్సమంత్రం
స్మృశన్ కలేణోత్తమదక్షిణేన
మమంత్రా శీఘ్రం పునరేవ యాహ
రాజాస్సకాశే భవచ్ఛాప్రమత్తః 13

నివర్తస్వయన్వానైనమ్ ఏతావద్ధి కృతం మమ
రథం విహాయ పద్భ్యాం తు గమిష్యామో మహావనమ్ 14

"నాయనా ఉచ్యతదత్తైవ గృతి మోహినీ ఇతి
యాన్ దేవతాః తు కలీ పక్షిన్యో ఈ రోకిల శరీరము పమున
విసవీం మమ స్తరీ. వనమున నాట్యములు చేయుచున్న నేమిల్ల
క్షేపకారములు ఎనబడ. చున్నది కి నామోదో నమిత్తము
గతియున్నది పరశివ మస్తి య గంగానీ వాటి నాలో తీరము నకు
కోకుడము తగిన నిర్వాహము చూచుము (2-3)

శ్రీరామునితో ననుసరించి గంగానీ మేళురతు కడకుమును
"రామ్మి కై" అత్తయ్యము నిడచుట్టిన గుహాని. తరవాతపక్షి న
నుమంత్రుని వీరిని అన్నగాని చూచును మేమును విన్నాడు గానో
బో సోగి తాను అగ్రజానయిదుట ఎరిచెను. (4)

శ్రీరామునిముఖము పన్నెండు గుహలు వాటిని శోధించుటకు
బయిలెను ఎందుకీ అతడు తన ముఖము వీరికి వాలో ఇట్టి (5)

చక్కని దుక్కాని కలిగి కర్ణధాని (నాకాని) పట్టుకాని తో
"కేనదేయం భద్రమైవదీయం దృష్టుంకాన్తర్వేదీయం నయో మ
వేయవాచి క్షేపమగో ముఖమునకు వేరొకరియొకరి కి అతడు
నామ క్షిరామనిసమిత్తై కేవునకు కేవును చూచెను. (6)

అంతట గుహానిముఖంబు చూచు అంతఃకేళియని శివగోగో
నెంటవే అనిపెను ఒక నామం కేవునకు వేర్వే. ఆ విషయమును
గుహాకు నడిచెదలరి. (7)

అప్పుడు గుహల శ్రీరామునికి ప్రాంజలియై లింగ మువీరెను
"స్వామీ కేవులో వాని గిర్దయిరానున్నది. ఇదికను మీకోకుక్తి
ఏమిదేయవలెనో నెలవీమ్మ దిశ్యతేవచ్చుగదా కి నర శేషువా
వీర్చివాక్యపరిపాలనమునను అనురంజనమున కి నచూ
యముప్రకర్షితమై ప్రహరణముచేసి త గంగానీనీ దాలుటకై
తా నేడుఅనులవీనది దిమలో గానో అనిరహిష్టము. (8-9)

అంతట మహాలేజస్సుగ్ధుని శ్రీరాముడు గుహానితో మాకు
వక్కాగా నబోయనదీలము. ఈ గుహలము, గంగా మేళురతు నాని
వాలోనికి చేచ్చుము" అని పలికెను. (10)

పిమ్మట రామిఅత్తయ్యగారు కోములన తోగరిగి అవి రోగ
తగుమగుకు విధమొలను కట్టుకో. చివర్వారెల్ల, శ్రీరామో
నాడి గంగానిదిరేవునకు చేరిరి. (11)

అప్పుడు సుమంత్రుడు ధర్మజ్ఞుడైన శ్రీరాముని కడకువేసి,
విషయములో పున్నదింటి "కేను ఏమివేడు. కలుములో నామో
అనియెనెను. (12)

విదన శ్రీరాముడు అనికుడివీరితో సుమంత్రుడు తమభిమ
న్వరీండుని ఇట్లు పలికెను. "కి నమంత్రా వెంటకీ మకురి నచార
కడకు వెళ్ళును అనితి అనెమ త్యగైకొరడు ము రాజాజ్ఞకే గై
మేము ఇంతెరుకును. ఈ గంగానీరము గుహలను రిదమునై
ప్రయాణము ఎవరిను ఇక కర్మదమునీ రియము నీకీ రాగన. కళ
వనములకు కేళ్ళుడును నీళ్ళ ముచుచెట్లెను. (13-14)

ఆత్మామ త్వభ్యసిజ్ఞాతమ్ అవేక్ష్యాత్ కృత్స్న సారథిః |
సుమంత్రః పురుషవ్యాఘ్రమ్ ఐక్యాకమిదమబ్రవీత్ | 15

నాత్మకాంతమిదం లోకే పురుషేశోవా కేనచిత్ |
తవ నిభాత్సభాద్యన్య వాచః ప్రాక్తృలవద్యమే | 16

న మన్యే బ్రహ్మచర్యేఽస్త్రీ స్వధీతే నా ఫలోదయః |
మార్దవార్జవమోర్వాపి త్వాం చేద్యసవమాగతమ్ | 17

పనా రాఘవ! వైదేహ్య భ్రాత్రావైవ వనే వనమ్ |
త్వాం గతిం ప్రాప్స్యేసే పితృ ప్రేమ తోశాంస్తు జయన్తవః | 18

వయం ఖలు హతా రామ! యే త్వయా పృథవంచితా
తైశ్చయ్యా చగమేష్యామః పాపాయా దుఃఖభాగినః | 19

ఇతి బ్రువన్నాత్మసమం సుమంత్రః పారతిస్తథా |
ద్భిష్ట్యా దూరితం రామం దుఃఖార్తో కుసుమే చిరమ్ | 20

తతస్తు విగతే బాష్పే మాతం స్పృష్టోదకం కుచిమ్ |
రామస్తు మధురం వాక్యం పునః పునరువాచ తమ్ | 21

ఇన్ద్రాకూటం త్వయా తుల్యం సుహృదం నోపలక్షయే |
యథా దశరథో రాజా మాం న శోచేత్ తథా కురు | 22

శోకోనహతచేతాశ్చ వృద్ధశ్చ జగత్పితః |
కామభారాననన్దశ్చ తస్మాదేతద్దృషిమి తే | 23

యద్యదాభ్యాసయేత్ కేంచిత్ న మహాత్మా మహీపతిః |
క్షేత్రేయ్యాః సింహకామార్కం కాశ్యం తవచిహంశ్యయా | 24

నితదర్శం హి రాజ్యాని ప్రశాంతి నరేశ్వరాః |
యదేషాం పర్వకృత్యేషు మనో న ప్రతిహన్యతే | 25

యద్యథా న మహారాజో వాలీకమధిగచ్ఛతి
న చ తామ్యతి దుఃఖేన సుమంత్ర కురు తత్రథా | 26

ఆమోద్యతః పుటలికేయ్యుక్తే తనమ శ్రీరామడు అశీంపగా
రథసారథ్యైవ ఆసమంత్రుడు వ్యాఘ్రులతిత్వదై సర్వశేష్యుడైన ఆ
కమునందనునితో ఇట్లు వచించెను. (15)

‘ఓ రామా! సోదరుడగు లక్ష్మణునితోడను, భార్యయగు
సితాదేవితోడను నీవు ఒక సామాన్యమానవునివలె మనహసము
కేయనలనీ నచ్చినది ఇది ఏదీనిష్టయమో దీనిని ఈ లోకమున
ఎవ్వడును అత్యధిమంజులడు క్రూరుదృష్టవలెపాలించును.
వేదశాస్త్రాచార్యులనను అర్జున్యబ్రాహ్మణ ముఖాద్యనను
సత్పుత్రవారులకములనీ రాక్షసులు చేచ్చుచున్నవి. కాని ఈ
కుచిలక్షణములన్నియు కలిగిన మిగు ఈ వనవాడుఁబయలుకు
లోపైతిది. దీనినిజూటి మాకుగా అది ఏంతవలకు సత్పుత్రములను
ఇట్లుచనియో తెలియలేకున్నాను. (16-17)

మహావీరుడవైన ఆ రాఘవా! జనకునికూతురగు సీతాదేవితో,
సోదరుడగు లక్ష్మణునితోసాదీ అరణ్యమాయెను ఏలుపుటకై ఇట్లు
వనములలో నివసిండుటవలన ముట్లొకముతను జయించిన వానివలె
(రామరావితాతమున ముట్లొకములను అక్రమించిన శ్రీమహావీరుడవలె)
కీర్తిగాంచెదవు (18)

ఆ రామా! నే ను ఏంతయు దురిత్యస్థవంతులము. మీరును
మమ్ములను మారముచేయుచున్నారు ఇంక మేము పాపాత్ములవలె
కైకులకడ అణగిముగిసి పడియుండి ముఖములను అపవిత్రపరిచవలె
యున్నది అని తనకు ప్రశాంతుల్యుడైన శ్రీరామ నితో సలుపుచు,
సారథియైన సుమంత్రుడు తనను వీడి దూరముగా వెళ్లుచున్న
శ్రీరామ,విజాచి, దుఃఖార్తుడై, బాలవేపు కన్నీరు ముచ్చీయగా
పలపించెను. (19-20)

కొంతతడవునకు సుమంత్రుడు కన్నీటిని ఆపుకొని, ముఖము
కడుగుకొని అవమించెను. ఏమృత అతనితో శ్రీరామడు పరేపరే
మమరముగా ఇట్లు వచించెను. (21)

‘ఓ సుమంత్రా! నాదృష్టితో ఇన్ద్రాకూటముజాత సీతలగీప్రితుడ
మతీయొకడు లేడు కావున నాగుఱించిన దశరథునిదుఃఖమును
తొలగించుటయు నీవే ఆ ఒవోరాజు కడ వచ్చుడు. పైగా ఆయన
విపలునోరడుడై ఆయన సంకల్పించిన నాపట్టాభిషేకము
బంగారువలె శోకహరముడే క్షయింపొందువాడు అంటి అని
నేను ఇంతగా చెప్పుచుంటిని. (22-23)

మహాత్ముడైన దశరథుమహారాజు కైకయిని ఎంతోషపెట్టుటకై
ఏను పనులను అప్పగించునో వాటినిచ్చింటిని సాదరముగా
నిర్వహింపుము. ఇదెయ్యే వాప్రార్థన. (24)

రాజులు తమలభీష్టములు నిర్విఘ్నముగా నెఱవేలుటకే
రాజ్యపాలన చేయుచుండురు. (25)

ఓ సుమంత్రా! ఆ మహారాజునకు ఏమోతము అప్రీయము
కలుగికుండునట్లుగను ఆయన దుఃఖముడు కాకుండునట్లుగను
చూడుము. (26)

లభ్యస్తమఃఖం రాజానం వృద్ధమార్గం శీలేంద్రియమ్ ।
 బ్రాహ్మత్వమభివాద్యైవ మమ హేతోరీదం వచః ॥ 27
 నైవాహమనుకోచామి లక్ష్మణో న చ మైథిలీ ।
 అయోధ్యాయాత్ప్యతాశ్రేతి ననే నత్వామహేతి చ ॥ 28
 చతుర్థశను వర్షమ నివృత్తేషు పునః పునః ।
 లక్ష్మణం మాం చ సీతాం చ ద్రక్ష్యసి క్షీప్రమాగతాన్ ॥ 29
 ఏవ ముక్త్వాతు రాజానం మాతరం చ సుమంత్రా మే ।
 అన్యాశ్చ దేవీవహితాః కైకేయీం చ పునః పునః ॥ 30
 అలోగ్యం బ్రాహ్మ కౌసల్యామ్ అథ పాతాళివందవమ్ ।
 సీతాయా మమ చాఽఽద్యన్య వచనాల్లక్ష్మణద్య చ ॥ 31
 బ్రాహ్మశ్రహి మహారాజం భరతం క్షీప్రమానయ
 ఆగతశ్చాసే భరతః స్థాప్య వృషమతే వదే ॥ 32
 భరతం చ దరిద్ర్యజ్య యౌనరాక్ష్యేఽభిషిచ్య చ ।
 అన్యత్ సంతాపణం దుఃఖం న త్వామభిభవిష్యతి ॥ 33
 భరతశ్చాసే వత్సవ్యో యథా రాజవి వర్తసే ।
 తథా మాతృమ వర్తేథా నర్వాస్వేవావిశేషతః ॥ 34
 యథా చ తవ కైకేయీ మమిత్రా చ విశేషతః
 తతైవ దేవీ కౌసల్యా మమ మాతా విశేషతః ॥ 35
 తాతస్య ప్రేయశామేన యౌనరాజ్యమపేక్షతా ।
 లోకయోరుథమోశ్చక్యం విత్యదా మఖమేధియమ్ ॥ 36
 వివర్త్యమానో రామేణ మమంత్రశ్శోకకర్షితః ।
 తత్సర్వం వచనం శ్రుత్వా స్నేహాత్ బామత్యే మబ్రవీత్ ॥ 37
 యథవాం నోపచారేణ బ్రాహ్మం స్నేహోదవిక్షణః ।
 భక్తమాదితి తత్త్వత్ వాక్యం త్వం క్షంతుమర్హసి ॥ 38
 కథం హి త్వాదిహోః సాం ప్రతియాస్యామి తాం పురీమ్ ।
 తవ తావద్వియోగీన పుత్రశోకాకులామివ ॥ 39
 నరామమపి తావన్నే కథం దృష్ట్వా తదా జనః
 వివా రామం కథం దృష్ట్వా విదీర్యేతాపి సా పురీ ॥ 40

జేర్చితి మమను, భూత్యదను, ఇంతవజతును దూఢమును
 ఎఱుగినొడిను, వృద్ధుడును ఎన మహారాజానకు నాకుమాటుగా
 సాదాదీవందవమొనరి అదుతో ఈ మఱిలకు పలుకును. (27)

"అయోధ్యను పడి చక్కలలో నివసించుచున్నప్పుడెవరికు
 నేనుగాని, లక్ష్మణుడుగానీ సీతాదేహిగాని (మేమిష్టరమూ
 భావించుటలేదు ఎమనాల్గు సంతర్పితములవలనాపీక్షను
 పూర్తిచెడికొని వెంటనే వేసును అక్ష్మణుడును సీతాదేవియు
 తొలిపూ పి ఎమ్మెమ్మన వలయును అట్లుడు మీరు మమ్మలను
 తనివివీరి చూడగలరు" అని మహారాజుతో పలుకుచు, ఓ
 గుమ గ్రాహి మాలర్థిరంగ్రులతోడను, ఇతర మాతలతోడను, ఆ
 కైకేయితోడను 'వారిష్టేమనమూరములనుగూర్చి ఆదీ'నట్లు
 తెలుపుము నేనును సీతయు చంద్రాని లక్ష్మణుడును కౌసల మాతకు
 పాతాళివందనములను అవరించినట్లు వచింపుము. (28-3)

మహారాజుగారికిని మేము నవభాగించినట్లు నుడుపుము.
 వెంటనే తొలిగారి ఇంటినుండి దిగుతుని అయోధ్యకు తీసుకొనిమ్మి
 రాజుగారి అభీష్టమసారము అతనికి యువరాజు పట్టాభిషిక్తున
 గావించుము మనరాజైన భరతుని హృదయమునకు నొత్తుకొని
 ఆనందింపుము ఆ ఎంతోవత్సవో ఈ దుఃఖము (వేను దూరముగల
 వలన కలిగియుండు) తొల'పింపును' (32-33)

కికు భరితునితో ఇచ్చెను 'మహారాజునందునలనే' రిలుంవత
 యెడల తారతమ్యమును జూపకీ సహారోదనమునో సుసంధింపుము
 సేతల్లియగు కైకేయినివలనే ఎమ్మెత్రా మాతను, చా జనని
 కౌసల్యాదేవీని విశేషముగా అదరింపుము (34-35)

అంధగారికిఁబిడ్డమసారము నీవు మనరాజునై రాజకార్యనిర్వహ
 నెజవేర్చుచుండము దానివలన ఇలా వనలోపసుఖములు కికు
 ఎరివిగాఁటి నును" (36)

'అయోధ్యకు మఱివెల్లము' అనుచు శ్రీరాముడు పతికిన
 మాటలపై పూర్తిగావిసించి నేనుమింతుడు మిక్కిలి పిగులుపడెను.
 ఏమట్లు శ్రీరామునిపైఁగ సేవారికముచే అతడిట్లు పల్కెను.
 "రామా పీడి వివశులొడి చచ్చుడు నీతో పలుకువచ్చి మాటలతో
 వ్యవతరొవించెను, లోకమర్యాదకు విరుద్ధము విక్రమనను వేను
 నీ చిత్తుడమగా? ఆ వృష్టితో ఏమట్లు క్షమంపుము నీయెడబాటువలన
 అయోధ్యానగరము పుట్టుచోకోర్చెయిన జల్లివరి వ్యాకులసాటునకు
 తోడ్పడి నీవు నేకుండా అట్టి అయోధ్యకు నేను ఎట్లు వెళ
 గలను? 37-39,

అచటినుండి జయబడటి నచ్చునప్పుడు అయోధ్యపురవాసులు
 శ్రీరామునితో కలిల్లుయన్న ఈ రథమును జూచి. వేనొక్కడనే
 మఱివెల్లనో నీవు తేని ఈ రథమునుజూచి ఆ ప్రజలు
 గుండెపగులుదురు. (40)

దైవ్యం హి హగః గచ్ఛేత్ దృష్టి శూన్యమిమం రథమ్ ।
మాతావశేషం వ్యం సైవ్యం హతవిరమివా హవే ॥ 41

దూరేఽపి నివసంతం త్వం మానసేవాగ్రతః స్థితమ్ ।
చింతయంత్యో ద్య మనం త్వం విరాహవాక్యతామ్రవా ॥ 42

దృష్టం తద్ది త్వయా రామ! యాదృశం త్వత్సవాననే ।
ప్రజావాం సంకులం హృత్తం త్వచ్ఛృణ్వంతచేరిసాన్ ॥ 43

అర్చనాదో హి యః పౌరైః సుక్త స్త్వద్వివ్రవాననే ।
పరథం నూం విశామ్యైవ కుర్మ్యః శతగుణం తతః ॥ 44

అహం కీంచాపి వక్ష్యామి వేపీం తవ సుతో మయా ।
నీతోఽపి మాతులకులం వంతాపం మాక్కుళా ఇతి ॥ 45

అవత్యమపి నైవాహం బ్రూయాం నవనమోద్భవమ్ ।
కథమస్తియమేవాహం బ్రూయాం సత్యమిదం నవః ॥ 46

మమ తావన్నియోగస్యాః త్వద్భండుజనవాహినః ।
కథం రథం త్వయా హీనం ప్రవక్ష్యంతి హయోత్తమాః ॥ 47

తం వ శ్శ్యామ్యహం గంతుమ్ అయోధ్యాం తద్ధరేఽపఘ ।
వనవాపానుయానాయ నూ మమజ్ఞాయమర్హసి ॥ 48

యది మే యావమానవ్య త్యాగమేవ కరిష్యసే ।
సరథోఽస్మిం ప్రవేక్ష్యామి త్వక్తమాత్ర ఇహ త్వయా ॥ 49

భవిష్యంతి వవే యాని తపోవిఘ్నకరాణి తే ।
రథేవ వ్రతేహాధిష్యే తాని పత్న్యాని రాఘవా ॥ 50

త్వత్కులే వ మయా వాస్తవ రథవక్యాకృతం సుఖమ్ ।
ఆశంసే త్వత్కులేనాహం వనవాసకృతం సుఖమ్ ॥ 51

శ్రీరాముడు లేకుండా ఒక్కసారడితో మాత్రమే కూడియున్న ఈ శూన్యరథమునిజూచి, రథముగముని నయకుని కోల్పోయిన సైన్యమువారి జయోధ్యాభయగతము దిక్కులేకై సైన్యమునకు రోవగును (41)

నేవు దూరముగానున్నను, ప్రజలు నను ఉమర్వాగ్రయములతో ఎదురుకొనడున్నందున నేవు వారయెదుటనేయున్నప్పుడు తలపోయుచుండుట వారు ఎల్లప్పుడూను నీవ్యాసకోపములనుయూప ముడి ఆకలివచ్చుటే ఎట్లనె (42)

ఓ హమ నీవు ఎవవా మనకు ఇరుల కెలునప్పుడు ఏయెవవామనకు తట్టుకొరలేక ప్రజలు శ్యాకులచిత్తుల్లి కడిన క్షోభచు నీవును చూయుంటివి గదా నీవు లేకుండా వేవాక్షుడనే రథముతో మురి కెళ్ళినో ప్రజలు వానిని జూచి వాడు (దీపవ్రస్తమోగానమయము) లేసిన అర్చనాదులకుంటివే లేడు చూడుచెట్లుగా హాహాకారములు ఎలుపుదురు. (43-44)

ఓ లేపో నీకుమారు! మేనమామ ఇంటికి తీసికొనివెళ్ళెతిని, ఎంతామను ఏడుము అని సీతల్లివైన కొంట్లాడేపిలో నేను వెళ్ళుదురా! వాని ఇట్టి అనిత్యుచనమునుమాత్రము నేను వెలుక జాలను. అట్లే ఎన్ను అరణ్యములలో నిడిచివచ్చితిని అనునూలు అంత్యమైనను అతి ఆమెకు అస్థియమగును. సత్యమేదా! యని ఇట్టి అప్రియచనమును పలుకుటయెట్లు! (45-46)

వా అడుపులోనున్న ఈ ఉత్తమాశ్రములు నీవుగాని, నీ అర్చ్యుడైన నీతాత్మజులుగా? నీవెంతలుగా? రమ్మనాడున్నప్పుడే దానిన లాగును. ఇప్పుడు నీవు (మిత్రవ్యరును) లేకుండా అని ఈ రథమును అయోధ్యకు ఎట్లు తీసికొనిపోవుము? (47)

ఓ పుణ్యస్థానిచో ఆందువలన నీవు గోకుండా నేను అయోధ్యకు వెళ్ళజాలను నీవెల ఎవమెలకు ఎట్లు? ఓ అనుమతంవును (48)

ఇట్లు ప్రాశ్నించుచున్నను నెన్ను నీవెల రానియనిచో మీరు నెన్ను ఏడి వెళ్ళిన వెలుక్షణముననే ఇంటి రథముతోగూడ నేను అన్నిలో ప్రవేశించెదను (49)

ఓ యువానా! నవనవయు నీతచోక్షకు నీకు అవతీగతువులు అలంకము కొరింపవచ్చు నేను గతరాడుడనై వాటినిస్థింపిని సాజుకోలేదను (50)

నీవు యువరాజుననచో ఆ రథముకు నడిపి, ఎంతయో ఆనందము వలెనని అనుపడితిని, కాని వాకు అహగ్యము దక్కలేదు అందుచే ఈ వనవాసనిమిత్తిముననైనను నీవు ముందునడచుచు మీమ్ము సేవించుచు ఆనందింప కోరుచున్నాను. (నీవు అమగ్రహించినచో నీవెలువచ్చి మీమ్ము సేవించుచు ఆనందింపవలెనని అనుచుచున్నాను. (51)

1) సత్యం బ్రూయాత్ ప్రయం బ్రూయాత్, న బ్రూయాత్ సత్యమస్థియమ్.

ప్రేయంత నాన నృతం బ్రూయాత్, ఏనరథ్య సనాతనం, నీతిశాస్త్రము.

సత్యమును ఎలుకవలెను, ప్రేయమనమును మమమలను, సత్యమేగదాదునీ ఆస్థియమనమును ఎలుకరాదు ప్రేయమనుగురూర్ను వడేయినను అసత్యమును వచించరాదు. ఇదియే సనాతనధర్మము.

వనీదేచ్చామి తేఽరణ్యే భవితం ప్రత్యవంతకః ।
ప్రత్యాఽభిహితమిచ్చామి భవ మే ప్రత్యవంతకః ॥ 52

ఇమే చాపి పాషూ వేరే యది తే వచనాసినః ।
పరిచర్యం కరిష్యంతి ప్రాప్యంతి పరమాం గతిమ్ ॥ 53

తవ శుశ్రూషణం మూర్ఖ్యా కరిష్యామి వనే వనన్ ।
అయోధ్యాం దేవలోకం వా నర్పదా ప్రజహ్మహమ్ ॥ 54

నహి శ్యా ప్రవేష్టుం పా మయాఽయోధ్యా త్వయాచినా ।
రాజధానీ మహేంద్రస్య యథా దుష్కృతకర్మణా ॥ 55

వనవాసే క్షయం ప్రాప్త మమైష హి మనోరథః ।
యదనేన రథేనైవ త్వాం వహీయం పురీం పునః ॥ 56

చతుర్థశ హి వర్షాణి వహితస్య త్వయా వనే ।
క్షగభూతాపి యన్యంతి శతసంఖ్యాఽన్యతోఽన్యథా ॥ 57

భృత్యవత్సలా తిష్ఠంతం భర్తృపుత్రగతే పతి ।
భక్తిం భృత్యం స్థితం స్థిత్యాం త్వం వ మం హతమర్హసి ॥ 58

ఏవం జహంసేథం దీనం మాచమాచం పునః పునః ।
రామో భృత్యాసుకంపే తు నమంతమిదమబ్రవీత్ ॥ 59

జావామి పరమాం భక్తిం మయి తే భర్తృవత్సలా ।
శృణు చాపి యదర్థం త్వాం ప్రేషయామి పురీమితః ॥ 60

నగరీం త్వాం గరం దృష్ట్వ జననీ మే యనీయసీ
తైకేయా ప్రత్యయం గచ్ఛేత్ ఇతి రామో వనం గతః ॥ 61

పరితుష్టా హి హి దేవీ వనవాసం గతే మయి ।
రాజానం వాతశంకేత 'మిథ్యావాదీ' తి ధార్మికమ్ ॥ 62

నిష మే ప్రథమః కల్పే యదంబా మే యనీయసీ
భరతారక్షితం స్థితం పుత్రరాజ్యమ్ అవాప్నుయాత్ ॥ 63

మమ ప్రయాణం తాన్తశ్చ నరభర్త్యం పురీం ప్రజ
పందిష్టశ్చాపి యా నర్హన్ తాన్తస్త్వాన్యాస్తథా తథా ॥ 64

సభా! మీ ప్రక్కనయుండి మీమ్ము సేపంతులకై నేను కుతూహల
పడుచున్నాను అనుగ్రహింపుడు. 'ఓ మహారా! నీవు వా ఎవ్వరివత్తకై
యిందుము.' అని మీరు ఎన్ను ప్రేతతో అదేగించుటకై వేడుకొను
చున్నాను (52)

ఓ మహారా! నీ అనుగ్రహమున్నచో వనవాససమయమున
ఈ అశ్వములుగూడ నీకు పరిచర్యలోనవి. తరించగలవు. (53)

స్వామీ! కడమనందు మీతోగూడి నివసించుచు. మీ అల్లలను
తలదాల్చి మీకు ఉపచారములను చేయుగలను అలౌగ్యమును
పొందుటకై అయోధ్యనేగాదు కడకు అదేవలోకమునుగూడ
పరిత్యజించుటకు నేను సిద్ధము. (54)

దురాచారవదు దేవేంద్ర! ని రాజధానియందు (స్వర్ణమునందు)
సనేశింపలేనట్లు నీవు తీసి అయోధ్యలో నేను ఆడుగిడజాలను. (55)

స్వామీ! ఎనిమిదివర్ష ముగియసిన ఈ రథముమీదనే నిన్ను
అయోధ్యానగరమునకు తీసికొని వెళ్లవలెనని నా ఆభిలాష. (56)

వచనమున నేను వీరెంటనున్నచో పదునాలుగువందలమూలును
క్షణములపలె (క్షణములో) గడచినపుడు. లేచిచో దుఃఖభారమునలస
ల పదునాలుగువందలమూలకాంక్ష పదునాలుగువందలసంవత్సర
కాలముగా బడునైనపుడు. (57)

ఓ భక్తవత్సలా! నీవు మా మహారాజుగారికుమారుడవు. వచనాసెమని
నిన్ను సేవించుచు నీవెంట ఉండువాడను. నేను నీ భక్తుడను
భృత్యుడను. సేవాధర్మమును పడుపుచుండువాడను. కమక నీవు
ఎన్ను ఏదేని వెళ్లవలదు (దయతో నన్ను వీరెంటి రావీమ్ము. (58)

ఇట్లు సుమంత్రుడు పదేపదే పరివర్తివిధముల కేడుక నాచుండగా
సహజముగా భక్త్యులను కనికరించెడి శ్రీరాముడు అతనితో
ఇట్లనెను. (59)

"ఓ జామి! నీవాపరాధుణ్ణా! నాపై నీకుగల సాటిలేనిభక్తిని నేను
ఎఱుంగుచును. అయితే నిన్ను అయోధ్యకు పంపుటలోగల
కారణములను తెల్పెదను వినుము. (60)

ఓ సుమంత్రా! నీవు ఒక్కడనే అయోధ్యకు వెళ్లినచో నిన్ను
జూచి నాకు పినతల్లియైన కైకేయి 'నిజముగనే శ్రీరాముడు వెనములకు
చేరివాడు' అని పూర్తిగా నమ్మును నేను వనములకు
చేరినందులకు అదేని మిగుల పొంగిపోవును. అంతేగాక
ధర్మాత్ముడైన మహారాజు మిథ్యా (అనెత్త) వాదికడని గ్రహించును.
(సత్యునిండుడని తెలిసికొనును.) నాకు చిన్నమ్ములైన కైకేయి
తనపుత్తుడైన భరతునిపాలనలో సురక్షితముగానున్న ఆ విధాల
రాజ్యముపై తనఅధికారమును వెఱపును. నిన్ను అయోధ్యకు
పంపుటలో నా ప్రధాన లక్ష్యము ఇదియే. (61-63)

వా తప్పేకొఱకై నీవు కోసంలాజధానియైన అయోధ్యకు ఈ
రథముపై వెళ్లిము. నీకు నేను తెలిపిన విషయములను అన్నింటిని
యథాతథముగా మహారాజు ముందుగ వారికి వివరింపును. (64)

ఇత్యుక్తా వచనం నూతం పాంశ్వయన్త్యా పునః పునః ।
గుహం వచనమక్ష్మీతో తామో హేతుమద్రువిత్ ॥ 65

వేదానీం గుహా యోగ్యోయం వాహే మే సజనే వసే ।
అవశ్యం హ్యశ్వమే వాసః కర్తవ్యస్తద్ధతో విధిః ॥ 66

సోహం గృహీత్వా వియమం పరస్మిన్సభాషణమ్ ।
హితజామః పీతుక్మాయుః పీతాయా లక్ష్మణస్య చ ।
జటాః కృత్వా గమిష్యామి వ్యగ్రోధక్షీర మావయ ॥ 67

తత్క్షీరం రాజపుత్రాయ గుహః క్షీరముపాహరత్ ।
లక్ష్మణస్యాత్మవశ్చైవ తామస్తేనాకరోజ్జటాః ॥ 68

దీర్ఘబాహుర్బరవ్యాఘ్రో జటిలత్వసుధారయత్ ॥ 69

తా తదా చీరవసనా జటామండలధారిణీ
అశోభేతామ్ ఋషిసనా భారతా రామలక్ష్మణౌ ॥ 70

తతో వైభావనం మార్గమ్ అస్థితస్సహలక్ష్మణః ।
వ్రతమాదిష్టవాన్ రామః సహాయం గుహామబ్రువిత్ ॥ 71

అన్తమత్త జతే కోభే దుర్భే జనపదే తథా ।
భేదేథా గుహా రాజ్యం హి దురాకర్షితమం మతమ్ ॥ 72

తతస్తం సమనుజ్ఞాయ గుహామిక్ష్వాకుసంధనః ।
జగామ తూర్ణమవ్యగ్రః పతాశ్యః సహలక్ష్మణః ॥ 73

స తు ధృష్ట్వా వదీతేవే నావమిక్ష్వాకుసంధనః ।
తిరీర్భుః కీఘగాం గంగామ్ ఇదం లక్ష్మణమబ్రువిత్ ॥ 74

ఆరోహ త్వం నరవ్యాఘ్రా స్థితాం నావమిమాం శస్త్రైః
సేతాం చారోపయాన్ వ్యక్షం పరిగృహ్య మవస్సరేమ్ ॥ 75

స క్షామః శాసనం శ్రుత్వా పర్వమ ప్పలికూరయన్
ఆరోప్య మైథిలీం పూర్వమ్ ఆరురోహన్ శక్యవంత్సతః ॥ 76

ఇట్లు పలికి దృఢవిశ్వాసముగల శ్రీరాముడు రథపారథియైన
సుమిత్రుని పెక్కువిధముల ఓదార్చెను. ఏమృదు అతడు గుహానిలో
యుక్తయుక్తముగా ఇట్లు నుడివెను. (65)

ఓ విషాదరాజా! ప్రస్తుతము జనమమృత్తముగల ఈ ప్రదేశములో
నేను ఉన్నాను. భండేయాశ్వుడు¹⁾ అనునరించి. నేను ఆశ్రమమున
వివసింపవలసియున్నది. (66)

కనుక తండ్రిగారికి ఇహపరలోకలాభములు ప్రాప్తించుటకై నేను
తాపములు పాటించునట్టి భూశయనము, కలమూలములను
ఆహారముగా గొనుట, మున్నగు వియమములను స్వీకరించి
సేతాలక్ష్మణుల సహకారముతో ఇదలను దరించి వనములకు
వెళ్లెదను. కావున వెంటనే మట్టిని అను తెప్పించుము. (67)

రామాశ్వుని అనునరించి. గుహను వెనువెంటనే మట్టిని అను
తెప్పించు. ఏమృదు శ్రీరాముడు ఆ పాఠలో తనకును. లక్ష్మణునకును,
ఇదలను సిద్ధపఱచెను దీర్ఘబాహువు. వరశ్రేష్ఠుడును అన
శ్రీరాముడు జటాదారియైయున్నాడు. (68-69)

అంతట అప్పుడమ్మయైన ఆ రామలక్ష్మణులు నాందీరలను
ఇదలను దరించినవారై ఋషులవలె కోర్కెల్లరి (70)

ఏమృదు శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో కలిసి మహర్షి
వైదిపాదించిన మార్గమున వానస్థాశ్రమమును ఆశ్రయించి. గంగా
నదిని దాటించుటకై గుహాని బోలుకు గుహ కుదెను (71)

ఓ విషాదరాజా! చెతురంగులముడు, కోశకారము, దుర్భము,
దేకును అను ఈ మున్నెండురక్తమును చాచుకుదనై యుండును
రాజ్యమును పరిక్షించుకొను. ఏ స్థితి కష్టపాద్యమైన విషయము
యెచు! (72)

ఏమృదు ఇక్ష్వాకువంశజుడైన శ్రీరాముడు గుహాని వీడ్చుని
సేతాలక్ష్మణులతో²⁾రాడి, ఎట్టివ్యాకులపాటు లేకుండా వెంటనే
బయలుదేరినాడు. (73)

అనంతరము శ్రీరాముడు వదీతీరమునగల పడవనుజూచి,
ఎరవల్లడొక్కఁడు సవహించుచున్న గంగానదిని తానుగోరినవారై
లక్ష్మణునితో ఇట్లు వచించెను. (74)

“ఓ నరశ్రేష్ఠా! నావసిద్ధముగానున్నది. దానిని శస్త్రము
పట్టుకొని. బియ్యపుబావురాల్లిన సేతను నెమ్మదిగా నావమీదికి
చేర్చుము. ఏదనె నీవును ఎడవను ఎక్కుము. (75)

అంతట వనమశోభింపజైన లక్ష్మణుడు తాముని అరేణమును నిలి,
దానిని యథాతథముగా అనుసరించుచు ముందుగా సేతానీని
తిన్నగా తాలోనికి చేర్చి³⁾ అమెను కూర్చుండబెట్టెను. అనంతరము
తానును ఆ పడవను ఎక్కినాడు (76)

1) శ్లో॥ 52 వద్ద వద్ద వద్దాటి దండకారణ్యమాశ్రితః అభిషేకమిమం త్యక్త్యా జటాజినధరో న॥

ఈ యువరాజుపట్టాభిషేకమును త్యజింపుము. ఇదలను. నార వీరలను దరింపుము. దండకారణ్యమునకు వెళ్లి అచట
ఎదునాలుగు నిలవత్పరముల కాలము నివసించిము (ఆశ్రమవాసము చేయుము) - అని మోతండ్రియగ
దశరథునిమాటగా వైకేయిదేవి అదేశించియుండెను.

అథాఽపి దుర్యోధ తేజస్వీ స్వయం లక్ష్మణపూర్వజః
తతో నిషాదాధిపతిః గుహో జ్ఞాతనచోదయత్ ॥ 77

రామవోఽపి మహాతేజా నావమాదుభ్యా తాం తతః ।
బ్రహ్మపత్ క్షత్రవచ్చైవ జజ్ఞాప హితమాత్మనః ॥ 78

అచమ్య త యథాశాస్త్రం నదీం తాం సహ సేతయా ।
పాణమత్ ప్రేలిపంపృష్ఠో లక్ష్మణశ్రామితవ్రభః ॥ 79

అనుజ్ఞాయ మమంశ్రం త సలంఠం చైవ తం గుహమ్
అస్థాయ నానం రామమ్ చోదయామాస నాచికాన్ ॥ 80

తతస్తైః చోదితా హి తాః కర్షధారసమాహితా ।
శుభస్యవేగాధిహతా శీఘ్రం నలిలమత్యగాత్ ॥ 81

మధ్యం తు సమనుప్రాప్య భాగీరథ్యాస్త్యనిందితా ।
నైదహీ ప్రాంతలిర్భూత్వా తాం నదీమికమబ్రవీత్ ॥ 82

పుత్రో దశరథస్యాముం మహారాజస్య ధీమతః ।
సేవకం పారయిర్యేమం గంగో త్వదధిరక్షేతః ॥ 83

చతుర్దశ హి వర్షాణి సమగ్రాణ్యుష్య కానవే
భ్రాత్రా సహ మయా చైవ పునః ప్రత్యాగమిష్యతి ॥ 84

తత స్త్వాం దేవి! శుభగే! క్షేమేణ పునరాగతా
యక్ష్యే ప్రముదితా గంగో నర్వకామసమృద్ధిన్ ॥ 85

త్వం హి త్రిపథగా దేవి! బ్రహ్మలోకం సమీక్ష్య
భార్యా తోదధిరాజస్య తోక్షే ప్రిన్ నం ప్రదృశ్యసి ॥ 86

సా త్వాం దేవి! సమస్యామి వ్రశంసామి త శోభసే!
ప్రాప్తరాజ్యే నరవ్యాఘ్రే శివేన పునరాగతే ॥ 87

గవాం తతసహప్రాణీ వస్త్రాణ్యన్తం చ పేశంమ్ ।
బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రయచ్ఛామి తవ ప్రేమచిక్షేర్షయా ॥ 88

అటుపిమ్మట తేజస్వీయైన శ్రీరాముడు స్వయముగా
అభినందించి ఎక్కిన, పిదప నిషాదరాజైన గుహుడు నానమి అని
తీరమునకు వడుపుడు' అని తన వారిని ఆదేశించెను (77)

నామి ఎక్కిన ఏమ్మట మహాతేజోమూర్తియైన శ్రీరామచంద్రుడు
బ్రాహ్మణులను, క్షత్రియులను జపింపదగినదియు, తనకు
హితకరమైనదియు అగు 'దైవీం నానమ్' అను మంత్రమును
జపించెను. (78)

సేతరామలక్ష్మణులు శస్త్రమర్పణను ఆనందించి, అపిఁపించి,
ఆ పవిత్రగంగానదికి ప్రీతితో సమన్వరించిరి. (79)

అంతట శ్రీరాముడు మమంశ్రానకును, సేనాచారిగాడైన
గుహునకును వెళ్లుటకమజ్జయిచ్చెను. పిదప అతడు స్థిమితముగా
అందుకొచ్చి, 'ఇక నానమి సాగిపోవెండు' అని నాచికులను
ఆదేశించెను. (80)

వెంటనే నాచికులు పడవను వడువసాగిరి కర్ణధారి. (మక్కాని
ఎట్టునాడు మక్కాని ట్టునును సురక్షితముగా పడవను నదియగు
మార్గమున పొనిచ్చుచుండెను. నాచికులు బలమైనవిద్వంసు వేగముగా
వేయుచుండుటచే పడవ ఆ ప్రవాహజలములలో చాలదూరము
దాటిపోయెను. (81)

పడవ గంగానది ప్రవాహముయొక్క మధ్యభాగమునకు
చేరినప్పుడు పూజ్యురాలైన సేతాదేవి దోసిలియొక్క గంగాదేవిని
ఇట్లు ప్రార్థించెను. (82)

"ఓ గంగాదేవి! ఇతడు నీశారీర్ధ్రుడైన దశరథమహారాజు యొక్క
పుత్రుడు. తండ్రియొద్దేనున్న అనెనీండ్ల పనియొద్దీక్షితి నై అనిష్టాడు.
ఏదే సురక్షితమైన ఈయన నాలోకము తన తమ్ముడగు లక్ష్మణుని
తోడను కూడి, భార్యగా ఏడునాలు ఎవంపత్పరమల కాళమును
వలయులగో 'దేవి మఱా' తిరిగిరాగలడు. మహిమాన్వితురాలైన
ఓ గంగాదేవి! మానసవాని చేరితమును ప్రకాంతముగా ముగించుకొని,
సకలమహాభక్తై స్సేమగా తిరిగినప్పునప్పుడు సంతోషముతో
విన్ను భాజించును. (83-85)

ఓ వేదీ! నీవు మృగ మర్మ పాతాళలోకములలో ప్రవహించి త్రివిధ
ఋషి సేరుతో నిష్క్రమింపబడితివి. బ్రహ్మయోగి, కపిందబుధునిగు
ప్రప జల) రూపముననుండి విష్ణుపాదపుర్యకు సేరుకొని. అలోకమును
దర్శించిన పవిత్రురాలవు. అంతేగాక నీవు ఈ లోకమునకు ఆశ్రయి,
సాగిప్రదబుధకు బాంధ్యమే మకు దర్శనపెచ్చిన మహాత్మురాలవు. (86)

శుభభార్యవారాలైన ఓ గంగాదేవి మహాపురుషుడైన శ్రీరాముడు
క్షేమముగా వసూనమును ముగించుకొని. అయోధ్యాదివతియైన
దేమ్మకు నేను నిన్ను సుకల దర్శించి. ప్రణమిల్లను, ప్రస్తుతిచెడను
అంతేగాదు నీకు సంతోష్షని గూర్చుటకై బ్రాహ్మణోత్తములకు
లక్షగోవులను, అమూల్యములైన వస్త్రములను ఎఱుర్పించి, కమ్మని
పదార్థములతో వారికి అన్నదానముచేసెదను. (87-88)

సురాభుటనహస్రేణ మాంశభూతౌదనేన చ,
దుక్త్యే త్వాం ప్రయతా దేవి! పురీం పున రుపాగతాః 89

యాని త్వత్కృతవాసీని భైవలాని వసంతి చ,
తాని సత్వాణి యజ్ఞ్యాని తీర్థావ్యామృతవాని చ 90

పునరేవ మహాబాహుః మయా భ్రాత్రా చ పంగతః,
అయోధ్యాం వనవాసాత్తు ప్రవిశత్యవహ్నాః వహ్నీ 91

తథా సంభాషమాణా సా పీతా గంగామనిందితా
దక్షిణా దక్షిణం చీరం క్షీప్రమేవాభ్యుపాగమత్ 92

తీరం య పమమప్రాప్య నానం హిత్వా పరిరృథః,
సాతస్థిత నవా భ్రాత్రా వైదేహ్యా చ పరంతపః 93

అథాబ్రవీన్మహాబాహుః సుమిత్రానందవర్తనమ్,
భవ వంద్యజాన్తాయ నజనే నిజవేషి వా 94

అనశ్యం రక్షణం కార్యమ్ అభ్యస్తే విజనే వనే
అగ్రతో గచ్ఛ సామిత్రి! సీతా త్వామమగచ్ఛతు 95

శ్శిశ్మలోహం గమిష్యామి త్వాం చ సీతాం చ పాంశుమ్,
అన్యోన్యస్యేహ నో రక్షా కర్తవ్యా పురుషర్షభ 96

న హి తావదతిక్రాంతా మకరా కాచన క్రియా,
అర్య దుఃఖం య వైదేహీ వనవాసస్య వేర్చ్యతి 97

ప్రణస్తజనసంబాధం క్షేత్రారామవివర్జితమ్
విషమం చ ప్రపాతం చ వనమద్య ప్రవక్ష్యతి 98

శ్రుత్వా రామస్య వచనం ప్రతస్థే లక్ష్మణోఽగ్రతః,
అనంతరం చ సీతాయా రాఘవో రఘునందనః 99

ఓ దేవి! దేవతలకును దుర్గభమైన¹⁾ అసంఖ్యాకములైన మడుగు విద్యార్థములను, సామాన్యముగా మహారాజులకునితము అసాధ్యములైన ధోములను, అవ్వనిష్ఠములను దానముదేయును దృఢసంకల్పముతో నిన్ను ఆరాధింతును, వాయొడ ప్రసన్నురాలవు కమ్ము నీ తీరముల యందు సుఖతిస్థితలైయున్న సమస్తదేవతలను, అందునెలకొని యున్న మణికర్ణికాది వెలెత్తమట్టములను, కాశి మొదలగు క్షేత్రములను సేవించెదను. (89-90)

ఓ పూజ్యురాలా, మహాబాహువు, పుణ్యపురుషుడువని నావతిరపుడు వాతోడను, తన తమ్ముడైన లక్ష్మణునితోడను గూడి వనవాస-అనంతరము అయోధ్యకు చేరునట్లు అనుగ్రహింపుము. (91)

పరికి అనుకులపఅర్జున పితాసార్వ గంగాదేవిని ఇల్లు ప్రార్థించు మండెను. ఇంతలో నావ రక్షణలీరమువకు చేరెను, వాని ఒడ్డునకు చేరువే శత్రుభయంకరుడైన శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణవమేతుడై నావనుండి దిగి, వనములకు బయలుదేరినను. (92-93)

అంతట మిక్కిలి భుజబలశాలియైన శ్రీరాముడు సామిత్రితో ఇట్లనెను. “ఓ లక్ష్మణా! జననింబారముగల ప్రదేశములయందును, నీర్లరప్రాంతములయందును నీవు రక్షణకాపియమున సావరామడవై యుండ. ము. ఓ సామిత్రి! జనబలాడయేలేని ఈ క్రొత్త ప్రదేశముల యందు మిక్కిలి బాగిరూకులమై రక్షణకార్యభారమును నిర్వహించు చుండవలెను నీవు ముందు నడచుచుండుము. నేననువెంట పీత నడచును. నిన్ను, సీతను, కాపాడుచు మీ వెనుక నేను అడుగిడుచుందును. శుభలక్షణములుగల ఓ తమ్ముడా! ఇచట మనము పరస్పరము రక్షించుకొనుచుండవలెను (94-96)

ఇంతవఱకును విజమైన క్షిప్తి-రిష్టియలు వివిధములు ఎదురు కాలెను. ఆక పిదట అట్టి పరిమళునలు తలన్మీసడవచ్చును. నటినుండి సీతాదేవికి వనవాసక్షేతములు ఎట్లుండునో తెలియవచ్చును. (97)

ఇవటి వనములలో జననింబారమే యుండదు. పంబుపాలములే క్షిప్తిపపు విరాచింతులకు ఉద్యావనములు ఉండవు. రాసులన్నీయును ఎగుడుదిగుడుగానుండును. ప్రమాదికరములైన గుంతలు ఉండును వేటనుండి ఇట్టివనములలో నీతి ఆడుగడబోవుచున్నది. (98)

అన్యతరేళమును ఇరపావహించి, లక్ష్మణుడు ముందు వరుచు యుండెను. పమ్ముట సీతాదేవియు, అమెవెంట శ్రీరాముడును వరువసాగిరి. (99)

1) 'సురాభుటనహస్రేణ' అను సమాసమునకు మరెమిదేమి నమలుంతే-వసంతి ఇత్యర్థః తేహం-హాసం. తేన-నవాసనంఖ్యాకసురదుర్గభవదాక్షేన-దేవతలకును దుర్గభమైన అసంఖ్యాక మడుగువిద్యార్థములతో-అస యర్థము-అట్లే-హాంస భూతౌదనేన అమె సమాసమునకు-మా-వాస్య, అంసో-రాజభాగో యప్యంపా ఏవభూ-వ్యవ్ధీవ దితం-వత్తంచ. ఓదనంత ఏతేహం ఏమాహర, అనిగా సామాన్యముగా మహారాజులకు సైతము అసాధ్యములైన బూ-వస్త్ర అన్య దానములతో-అని యర్థము.

గతం తు గంగాపరపారమాశు

రామం సుమంత్రః సతతం విచీక్ష్య
అధ్వైకర్తా ద్వినిష్కర్తృవృత్తిః
ముసోచ బాహుం వ్యతితస్తపస్వీ | 100

న లోకపాలత్రయమభావనాన్

తీర్త్యా మహాత్మా వరదో మహానదీమ్ |
తత స్సమృద్ధాన్ శుభనన్యమాలినః
క్రమేణ వత్సాన్ ముదితానుపాగమత్ | 101

తౌ తత్ర హత్యా చతురో మహామృగాన్

వరాహ మృశ్యం పృషతం మహారురమ్
ఆదాయ మేధ్యం త్వరితం ఋభుక్షితౌ
వాసాయ కాతే యయతుర్వనన్పతిమ్ | 102

శ్రీరాముడు తనవారితో గంగానదియనలితరమున నని
స్థయాణమి చేయించుకొని వారికనబడునంతవఱకును సుమంత్రుడు
తెప్పలాత్మక వాడని మామమనేయుండెను. వారు తనచూపులకు
కంగనంతగూరిమునకు నిల్చిపోయిన పిమ్మట ఆతడు తన దృష్టిని
లటనుండి మజల్ప మిక్కిలి పరితపించుచు వ్యాకులచిత్తుడై కన్నులు
కాదెను. (100)

పిమ్మలకవలె ప్రతిభాకలియు ప్రజలలీనములను రీక్షింపఁడును,
మహాత్ముడనైన శ్రీరాముడు గంగానదిని దాటి క్షమముగా
పితృరాజ్యవన్మదేశములలోని ప్రయాగవిషేషమున ప్రవేశించెను.
అది వక్కని పైరునుటలతో కలకలలాడుచుండెను. ఆ వల్లచేక
ప్రజలు అందఱును సకలశంపదలతో తులతూగును మిక్కిలి
సంతోషముతో జీవించుచుండిరి. (101)

దాము ప్త్యుగ్గరిరున్నర న ఆ వనములలో క్షత్రయధర్మమును
అనుసరించి. (అర్జునులకు మోచిని గూర్చుంటి)
అడవిందులు, మనుజులు, కొమ్ములదువలు, చాకలదువలు,
అను ఎరుద్విధమృగాములను వేటాడిరి, పాచులమయమున
పవిత్రమైన కందమూలములను తీసికొనివచ్చి, నీతలోకాడ
ఒక వెళ్లునడక పెరిచి. (102)

ఇత్యాదీ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే అయోధ్యాకాండే ద్విశంశాశస్సర్గః (52)

వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఏబదిరెండవసర్గము నమిస్తును

-- * * * --

53. ఏబదిమూడవసర్గము

నేను వాకన్నతల్లి (కౌసల్యమాత) సేవలకు దూరమైతిని, కనీసము నీనైనను ఆయోధ్యకు వెళ్లి ఆ
లోటునుదీర్చుము' అని శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో బిల్కుట అందులకు లక్ష్యణుడు నిమగ్నత తెల్పుట
- అన్నను, వదినను సేవించుచు వనములలోనే యుందునని, అతడు శ్రీరామునకు నచ్చజెప్పుట.

న తం వృక్షం పమాపాద్య సంధ్యామవ్యాప్య పశ్చిమామ్ |
రామో రమయతాం త్రేప్త ఇతి హోవాచ లక్ష్మణమ్ | 1

అద్యేయం ప్రథమా రాత్రి, యాలా జననదాధ్యహ్నః |
యా సుమంత్రేణ రహితా తాం హోత్యుంశియమర్హసి | 2

జాగర్త్యమ్ అతందిభ్యామ్ అద్యప్రభృతి రాత్రిమ్ |
యోగక్షేమం హి వీతాయా వర్తతే లక్ష్మణా ౩ వయో | 3

రాత్రిం కథంచదేవమాం సామి తే! వర్తయామహే |
ఉపావర్తామహే భూమా ఆప్తేత్య స్వయమార్తితైః | 4

అనందింజేయువారిలో అత్యంతశ్రేష్ఠుడైన శ్రీరాముడు ఆ
వృక్షమును మన ఆశ్రయించి, పాయుంబంద్యపాసిన గావించి
లక్ష్మణునితో ఇట్లు నడిచెను. (1)

“ఓ లక్ష్మణా! జననములను (పల్లెలను) గాలి వచ్చిన మొదటిరాత్రి
పెరిచి, సుమంత్రుని పేర్చిన పిమ్మట మనము గడచివు వెందటి
రాత్రియు ఇదియే. ఎనను నీవు ఎవరియొకను తెంగపెట్టుకొన
వలదు. (2)

ఓ లక్ష్మణా! నీతదేవియొక్క నిక్షణభారము మనబుద్ధింది. కనుక
నేటినుండి ఏమాత్రమును ఏమిటపాటులేక రాత్రితేళలయందును
జాగ్రూకులై యుండవలెను. కనుక ఓ పాన్నిని, ఈ రాత్రిని పెదవి
మొక విధముగా విప్పితి నడుపుదము. ఈనీలపై ఎనమి న్యయముగా
పద్దపలుకుకొనిన త్యాగశయ్యలపై శయనింతుము.” (3-4)

న తు సంవత్సరే మేదిన్యాం మహార్జునయవోచితః ।
ఇమా పౌమిత్రయే రామో వ్యాజవోర కథాశ్శుభాః ॥ 5

ధ్రువమద్య మహారాతో దుఃఖం వ్యసేతి లక్ష్మణ! ।
కృతకామా తు కైకేయీ తుష్టా భవీయమర్హతి ॥ 6

సా హి జేనీ మహారాజం కైకయీ రాజ్యకారణాత్ ।
అన వ వ్యావయేత్ ప్రాణాన్ దృష్ట్వా భరతమాగతమ్ ॥ 7

అవాథశ్చ హి వృద్ధశ్చ మయా చైవ వివాక్యతః
కీం భవిష్యతి కామాత్మా కైకేయీవశమాగతః ॥ 8

ఇదం వ్యవహారోక్య రాజ్కృశ్చ మతిన్విధమమ్
కామ వివార్థధర్మాభ్యాం గరియానితి మే మతిః ॥ 9

కో హ్యనిద్వానపి పుమాన్ ప్రమదాత్మా కృచే త్యజేత్
ఛందామవర్తనం పుత్రం తతో మామివ లక్ష్మణ! 10

మఖీ జత! సభార్యశ్చ భరతః కైకయీమతః
ముదితాన్ కోసలావేకో యా భోక్ష్యత్యధిరాజవత్ ॥ 11

సహ వర్జస్య రాజ్యస్య ముఖమేకం భవిష్యతి ।
తాలే చ నయసాః పీతే మయి చారగ్యామాస్థితే ॥ 12

అర్హధర్మో నరీత్యజ్య యః కామమనువర్తతే ।
ఏవమాపద్యతే క్షీణం రాజా దశరథో యథా ॥ 13

మన్యే దశరథాంతాయ మమ ప్రవాణనాయ చ ।
కైకేయీ పౌమ్య! సంప్రాప్తా రాజ్యాయ భరతస్య చ ॥ 14

అపీదానిం న కైకేయీ పౌభాగ్యమవమోహితా ।
కాసల్యాం చ మమిత్రాం చ సంప్రబాధేత మత్స్పృశే ॥ 15

మా వ్య మత్కారణాజ్ఞేనీ మమిత్రా దుఃఖమావసేత్ ।
అయోధ్యామిత ఏవ త్వం కాల్యే ప్రవిశ లక్ష్మణ! ॥ 16

అపా మేకో గమిష్యామి సీతయా సహ దండకాన్ ।
అనాథాయా హి నాథస్త్వం కాసల్యాయా భవిష్యసి ॥ 17

పట్టుపలుపులపై పోయిగా శయనింపవలసిన శ్రీరాముడు నే నై క్షోదించిన త్యాగముపై పేరి, లక్ష్మణునితో ఈ (కాస్లి) మంచి మాటలను చెప్పిచోడంగెను. (5)

"నాయనా! లక్ష్మణా! మహారాజా ఈ సమయమున నిజముగా విశ్వసీ పరితపించును (సెజ్జు) పడియుండుచును. కైకేయిమాత్రమే తనకోరికలు ఈదేరివెందుని చాలానెరుపురాల్చెయుండవచ్చును. అంతేగాదు తాతగారికడనుండి అయోధ్యకుచేరిన భరతునిచాచి. (భరతుడు వచ్చిన పిమ్మట) ఆ కైకేయి కోసలరాజ్యమున తన అధికారమును పదిలపఱచుకొనుటకై మహారాజా ప్రాణములను బీడుదుగదా! (మహారాజును వేరియగుగదా!) (6-7)

మహారాజును ఆదుకొనువారు ఇప్పుడు ఎవ్వరును లేరు. పైగా చరణ పృథ్వుడు, నానుండి దూరము చేయబడినాడు, నన్ను యువరాజు పట్టాభిషిక్తుని చేయవలెననెడి కోరిక ఆయనమనస్సులోనే విగ్రహింపబడినది. ఇప్పుడతడు కైకేయిచేతిలోని కీలుబొమ్మ ఇట్టి స్థితిలో పాపము ఆతడేమి చేయగలడు? (8)

అమోహ్యముగా వచ్చిపడిన ఈ సంకటములను, మహారాజా యొక్క నిష్కహస్థిని పరిశీలించి చూడగా ధర్మార్థములకంటెను కామములే సైచేయియని నాకు అనిపించుచున్నది. (9)

ఓ లక్ష్మణా! తాను చెప్పినట్లునడచుకొను పుత్రుని ఎంతటి మార్కడైనను ఒక స్త్రీ మాటలు విని కన్ను వలె చెరిత్యజించువా? (10,

మనసంతోషములతో పోయిగా జీవించుచున్న ప్రతిబుగం విశాల కోసంలేకమునకు మహారాజై భరతుడు భార్యతో గూడి సర్వమఖములసో అనుబంధింపనున్నాడు. నిజముగా ఆ కైకేయీ సుతడు ఎంతటి లాగ్యకారియో గదా! మహారాజేమో ఎయ్యముమగ్గని వ్యక్తుడు, నేనెమో అడవులసొంబులని కమః ఆతడొక్కడే నమస్త రాజ్యమొనకును, తిరుగులేని ప్రభువు కాగలడు. (11-12)

పురుషార్థములలో అతిమఖ్యములైన ధర్మార్థములను గారితే వదిలి, కామసౌత్రులైయుండువాడు దశరథమహారాజవలె ఇట్లు ఇదుముల పాలగుము ఇది నిజము. (13)

నాడూ నన్ను అరణ్యముంకు పెంపుటకును, దశరథమహారాజును మృత్యువేరకు అప్పించుటకును, తనకుమారుడైన భరతుని ఈ కోసము రాజును గడించుటకును కైకేయి అయోధ్యలో అమోడినట్లు-నేను తలంతును. (14)

కైకేయి రాజ్యాధికారము సాధ్యము) సొప్పించుటచే గర్హితయై, మంత్రదేవతలను మఱచివై నాపిపత్తముగా ఇప్పుడ కాసల్యావసని సుమిత్రామాతను యాతనలకు గుజిచేయచుగదా (15)

ఓ లక్ష్మణా! నాకారణముగా అల్లి నమిత్రాదేవత దుఃఖములు (సెజ్జు) కలుగుండుగాక, అందువలన నీవు హస్తీతులను గూడ వేకువకామననే ఇదిచీమిండి జయింపలేవు. అయోధ్యకు చేరుటయుక్తము. సంతో గూడి నేనొక్కడనే దండకారణ్యములకు వెళ్లెదను. అట్టియంతలో ఓదార్చువారి లేక పోవలెంచుచుండు కాసల్యమాతకు ఏవలన కొంత ఊరటకల్గును. (16-17)

స్తుప్రకిర్వా హి కైకేయీ ర్వేష్యమన్యాయ్యమాచరత్,
పంచద్యౌ హి ధర్మశ్చై ధర్మతే నమః మాతరమ్ | 18

మానం తాత్యంతరే కష్టిం ప్రేయః పుత్రైర్వియోజితా,
జవన్యా మమ సామిత్రీ తస్మాదేతదుపస్థితమ్ | 19

మయా హి చిరపుష్టేన దుఃఖనంపద్ధితేన త
విప్రాయుజ్యత కౌసల్యా ఫలకాభే ధిగన్తు మామ్ | 20

షాన్మ సేమంతినీ కారిత్ జవయేత్ పుత్రమిదృశమ్ |
సామిత్రీ యో హమంబాయా దప్తి శోకమనంతకమ్ | 21

మన్యే ప్రీతినిశిష్టా సా మత్తో లక్ష్యణ శాంతికా,
యస్యాష్టమృతే వాక్యం పుకపాదమరేర్థక | 22

శోచంత్యాశ్చల్పభాగ్యాయా న కించిదుపకుర్వతా,
పుత్రేణ శేషపుత్రాయా మయా కార్యమసిందమ | 23

అల్పభాగ్యా హి మే మతా కౌసల్యా దహితా,
మయా శేతే పరమదుఃఖార్తా సతీతా శోకసాగరే | 24

మర్యాదగల్గిన కైకేయి అందఱును నచ్చుకొనరీతిగా అందఱును అవద్యుడు విధముగా కౌసల్యమాతను అవమానములపాలు చేయవచ్చును. కనుక అమెర్షణభారమును ధర్మాత్ముడైన భీముని మీద ఉంచుము. (18)

2 శామిత్రీ! మాతల్లి కౌసల్యదేవి (తన పూర్వజన్మలలో నిజముగా తల్లికొడుకులను ఎడబాసేయుండవచ్చును అందువలననే ఆమెకు ఈ జన్మలో ఇట్టి దుఃస్థితి తలస్థించినదికాదోయి.) (19)

కన్యతల్లి కౌసల్యదేవి పెక్కు శ్రమలకోర్చి, తనచేతులమీదుగా ఎంతోకాలము పన్ను నుకుమారముగా పెంచి పెద్దచేసినది. ఆమె కష్టములు పరీయతియగుచున్న నేనైన ఆమెకు సేవలుచేయువలసిన సమయము అసంభవముకాగా ఇప్పుడు, ఆమెకు నేను దూరమైతిని. పే! నేను కన్యతల్లికి సేవలు చేయలేకపోయితిని. (20)

3 శామిత్రీ! ఇన్నతల్లి కౌసల్యదేవికి నేను అంతులేని శోకమునే మిగిల్చితిని. అందువలన మాతాపితృపేవాభ్యాములకు నోరుకొనని వానంటివానికి ఎసార్చియు బద్ధవియ్యరాదు. (21)

కౌసల్యమాతపై వాకంటెను ఆమె సోపానలో పెట్టిన గోరువంకకే ప్రేమ ఎక్కువ యని నేను తలచుచును. ఏలనన ఆ గోరువంక అచటి చిలుకలో "ఓ చిలుకా! నీవు శత్రువుయొక్క పాదమును కొలుకుము"-అట్టి కౌసల్యయొడ గ్రహభాము వహించి యున్న కైకేయి పాదమును కొట్టికేవలమును, అని పిల్లినెపముతో పలుకుచుండెడిది. అమ్మ అ మాటను పనుచుండెడిది. అమ్మమీద మిగులప్రేమగలది యగుటచేతనే ఆ గోరువంక అట్లు పట్టానుండెడిది. ఒక వర్షయొక గోరువంకయు తనను పెంచిపోషించిన కౌసల్యమాతపైగల ప్రేమతో ఆమెకు అవకాశము తలపెట్టిన కైకయొడ తనతన కపటము ఇట్లు నుకబించినది. నేను ఆమెకు కొడుకుశిష్యుండయ్యి ఆమెకు ద్రోహము చేయుటకు ఒడిగట్టిన కైకను కల్గెన్తు మాటయు అనకుంటినిగదా (22)

4 శత్రుసూదనా! నావంటి పుత్రుని కలిగియుండియు తల్లి కౌసల్య దేవి పుత్రులులేనిదనిపలికి విలపించుచున్న దుఃదృష్టవంతురాలు. ఇట్టి దుఃస్థితిలో ఏమాత్రము శోధ్యదలేని నేను ఆమెకు సూక్ష్మదనై యుండియు ఏమి ప్రయోజనము? (23)

నేను వనములకుజేరి కౌసల్యమాతకుదూరమైతిని అందువలన ఆమె అంతులేని దుఃఖములకు లోనైనది. నిజముగా ఆమె ఎంతయు దుఃదృష్టవంతురాలు ఆమె బుప్పటికిని శోకసాగరమున మునిగి, అందే పడియుండును. (24)

1) అవశ్యమనుబోక్తవ్యం కృతం కర్మ పుభాశభమ్

ఎవ్వరైనను తాముచేసిన పుణ్యకర్మలకును, పాపకార్యములకును తగిన ఫలములను అనుభవించక తప్పదు. అనునది భారతీయతత్వమునకు మూలసూత్రము

2) 'మాతృశుశ్రావణమేవ పుత్రోత్పత్తివలమ్' -అట్టి చంద్రులకు నాచిపుత్రులవలన సేవలు లభించుటయే నాకు ఆ పుత్రులను గర్హించుటకు నిజమైన ఫలము. తల్లిచంద్రులకు సేవలొనర్చుటయే తనయులకు మంగళకర్తవ్యము.

ఏకో న్యాహమయోధ్యాం చ పృథివీం చాపి లక్ష్మణః ।
తరేయమిమధిః క్రుద్ధో ఏను వీర్యమకారణమ్ ॥ 25

అథర్మభయభీతిశ్చ వరలోకస్య చావఘః ।
తేన లక్ష్మణ నాద్యాహమ్ అత్మావముభిషేచయే ॥ 26

ఏతదవ్యచ్ఛ కరుణాం విలస్య విజనే వనే ।
అక్రుహుర్లముఖో రామో విశి తూష్ణముపావిశత్ ॥ 27

వింప్యోపరళం రామం గతార్చిషమివాపలమ్ ।
వముద్ర మివ సర్వేగమ్ ఆశ్వాసయత లక్ష్మణః ॥ 28

ధ్రువమర్య పురీ రాజన్ అయోధ్యాః యుధిహం వజ్రః ।
విష్ట్రభా త్వయి విష్క్రాంతే గతచంద్రేవ శర్వరీ ॥ 29

వైతదాపయికం రామ! యదిదం వరితవ్యసే ।
విషాదయసి సీతాం చ మాం చైవ పురుషర్షభ! ॥ 30

వ వ సీతా త్వయా హీనా వ చాహమసి రాఘవ! ।
ముచుర్రమసి జీవాన్ జలాన్మత్స్యాన్విదోద్భృతో ॥ 31

వ హి తాలం వ శత్రుఘ్నం వ ముని శ్రాం వరంతపః ।
ద్రఘపిర్యేయమద్యాహం స్యరం హృషీ త్వయా వివా ॥ 32

తతస్తత మఖాసేనా నాతిదూరే నిరీక్ష్య తామ్ ।
వ్యగ్రోధే సుకృతాం శయ్యాం భేజాతే ధర్మవత్సలా ॥ 33

వ లక్ష్మణస్యోత్తమపుష్కలం వచో
నిశమ్య చైవం వవహానమాచరాత్ ॥

వమాన్మమస్తా విదధే వరంతపః
ప్రపద్య ధర్మం సుచిరాం రాఘవః ॥ 34

తతస్తు తస్మిన్ విజనే వచే తదా
మహాబలా రాఘవశంశపర్జవౌ ॥

వ తౌ భయం వంధ్రమనుభ్యుపేయతు
యదైన సింహా గిరిసానుగోచరా ॥ 35

ఓ లక్ష్మణా! నిజముగా నేను కుపితుడనైచో లక్ష్మణవే
వసుర్మాణములను వేతబట్టి ఆ అయోధ్యవేగాదు సమస్త
దానుండంమును వశము చేసికొనగలను. కాని అకారణముగా
ఏరాక్రమమును సహించుట తగదుగదా! (25)

ఓ పుణ్యపుడుషో లక్ష్మణా! అథర్మమునకు భయపడియు,
పరిలోకభీతికానికమునకు నేను నెనుకాదుచుంటిని అందువలన
నేడు నాయనవాడ సజ్జడపేకము ను గూర్చి తలంపెనైతిని (26)

శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో ఆ వజ్రవసేనునందు శర్మ పరివరి
విరచులుగ కనుగాఘాతవచనములను ఎరికి కట్టికొని పెట్టుచు
మన్నికుండెను. (27)

ఈ విధముగా విలపించి యూరకున్న శ్రీరాముడు మంటలు
వల్లారిన అగ్నివలెను. అలలు తింటించిన సముద్రనిరీతిగను
బ్రూడుచును. అట్టి అన్నను లక్ష్మణుడు ఓదార్చసాగెను. (28)

"ధ సుర్మాకులతో మేటివైన ఓ వ్రాటూ! నీవు అయోధ్యను వీడి
వచ్చిన పిమ్మట నేడు ఆ పురము వండ్రిడు (వెన్నెల) లేని తాత్రివరి
నిజముగా తేజోవీహనమైయుండును. (29)

ఓ రామా! ఓ పురుషోత్తమా! నీవు శబ్దు పరితపించుట ఏమాత్రము
తాదు. నీవు ఈ పెదముగా శోకించియున్నచో సతారేపికిని,
శాకుని తాళగడుండును ఓ రాఘవా! నీకు దూరమై (నీవు ఎదురుగా
లేనచో) సీతారేవిగాని. వేనుగాని పిటిమండి బయటపడమేసిన
వేలవరి గిరిగిలూడుదుము, క్షణకాలముగూడ లేనిది
తాలము (30-31)

ఓ శత్రువముగా! నీవు లేనచో తండ్రేమైన దశరథసుహృదాజను
గాని. తోచుబట్టైన శత్రుఘ్నునిగాని. కడకు కన్నతల్లియైన
అమ్మతాతేపో గాని చాడగోరను. ఇంతదేల నీవు లేని వ్యర్థము
పూడి నాకు అక్కరలేదు. (32)

లభంతవము అరవి కూర్చొనియున్న పర్వాక్షులైన రిళారాములు
ఆ ఎమేమనునదే అట్టేచెట్టుకైన లక్ష్మణుడు ఏర్పాటుచిన
రిక్కని తృణాయును జూచి, వారు దానిపై పరుండిరి (33)

అరవి ఇతరులకుంకటైన శ్రీరాముడు సావరముగా లక్ష్మణుడు
చోకిన సముచితమనములను అప్పుంటిని సావహనము గా విసెను.
తాని ఏమోమగువతలమును వానినిస్వధర్మములను పోలించుచు
వవహాము చేయుటకు నిశ్చయించుకొనెను. ముములలో తనతో
పొడియుండుటకు లక్ష్మణుని అనుమతించెను. (34)

పిమ్మట రమణశంకరదులు, మహాబల కలుగువన ఆ రామ
లక్ష్మణులు ఆ సర్వవపనరేశమున ఎత్తడియముగాని, తొట్రుబాటుగాని
దీకుండా పర్వతసమస్తలగుండి స్వేచ్ఛగా తిరుగాడు సింహములవలె
పరిచరించుచుంటిరి. (35)

ఇత్యార్తే శ్రీమద్రామానుజగో వార్మికీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే త్రివంచాశస్సర్గః (53)

వార్మికీమహర్షివరచితమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామానుజమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఏబదిమాడవసర్గము సమాప్తము.

54. పీటదినాలుగవసర్గము

శ్రీరాముడు సీతలక్ష्మణునిహితుడై భరద్వాజాశ్రమమునకు చేరుట ఆ మహర్షి వారికి అతిసంతోషములను
నెరిపిట వారి వనవాసదీక్షకు ఏత్రకూలము అనువైకవిగా చెట్టులు.

తే తు తస్మిన్ మహర్ష్యే ఉషిత్వా కజసిం శివామ్.
విమలేః క్షుదితే మాత్యే తపాద్దైశాత్ సతతమ్. 1

యత్ర భోగరసం గంగాం యమువాః భిషవర్తతే.
జన్మవ్రం కేశముర్ధ్యో విగాహ్య మమహద్భవమ్. 2

తే భూమిభాగాన్ వివిధాన్ వేశాంశ్చాపి సునోకమాన్.
అదృష్టపూర్వాన్ సత్యంతః తత్ర తత్ర యశస్వినః. 3

యథా క్షేమేణ గచ్ఛన్ స సత్యంశ్చ వివిధాన్ ద్రుమాన్.
వివృతమాత్రే దివసే రామః పామిత్రమబ్రవీత్. 4

ప్రయాగమధితః సత్య పామిత్రే భూమమున్మతమ్
అగ్నేర్భగవతః కేతుం మమ్యే సప్తిహిత్ మువే. 5

హనం ప్రాప్తా స్మ సంకేతం గంగాయమునయోర్వయం.
తథా హి భూయతే శతౌ వారిణో వారిషుభ్యతః. 6

దామాణీ వదిలివ్దాసి చనలైః ఉనజవిధిః
భరద్వాజాశ్రమే చైతే దృశ్యంతే వివిధా ద్రుమాః. 7

ధప్వివా తా మథం గత్వా లంబమావే దివాకరే.
గంగాయమునయోర్వయౌ ప్రావతుర్హిలయం మువే. 8

రామస్త్రిశమమాపాద్య త్రానయన్ మృగవక్త్రినః.
గత్వా ముహూర్తమధ్యాహ్నం భరద్వాజముపాగమత్. 9

తతస్త్రిశమమాపాద్య మువేర్థల్సనశాంశ్చైశా.
సీతయానుగతా వీవా దూరాదేవానవర్తతుః. 10

స ప్రవిశ్య మహాత్మానమ్ ఋషిం శిష్యగర్జిర్భులమ్.
సంశితవ్రతమేకాగ్రం తపసా లబ్ధచక్షుషమ్. 11

మహ్నాహ్నాతం దృష్ట్యైవ మహాభాగం శ్రితాంజలిః.
రామ స్పామిత్రేణా సార్వం సీతయా తాభ్యవదయత్. 12

సీతాసంక్షేపము అర్చ్యమాలమన ప్రకారముగా ఆరాధన
గడిపి, సూర్యుడు ఉదయించునో ముసలాలోక ఆ సుదేశము
నుండి బయలుదేరిరి. (1)

అయితే సీతామతే సీతామతే గంగానదీయు, యమునీయు
మొదలగునెల్లవైపున ప్రయాగస్థలమున వేరులకై వారు తట్టమైన
లంపలంబుగా ముందుకు సోలి వారు ఇంతకు ముందున్నవని
వారి యిత నది వారికిను సోలి వేసి మహానా సుదేశములను
అందరి చక్కని దృశ్యములను గాంచును, అత్యుచిత స్థానికులు
అవిరిసలా భములను స్వీకరించును. తమ ప్రయాణములను
కానసాగించుచుండిరి. (2-3)

రామ క్షేమముగా వియవించుచు మిత్రమధ్యమున బాగుగా
భుజించిన విషయములు మహర్షిజ్ఞులగు తలకీచుచుండిరి
మహావృంతమును శ్రీరాముడు సోమిత్రతో ఇట్లు నుడిచెను. (4)

“సీతామతే ప్రయాగవిహిత ప్రదేశములలో పూజ్యుడైన
అగ్నేని యొక తామసాదునికెట్లు ఉంచుచు ఆ విధైక సోమ
జాడము భరద్వాజమహర్షియు ఈ సమయముననే యుండునని
అలలుచు మహా విషయముగా గంగాయమునా నదులపుంగను
సోమమున కేరివి అదిగో ఆ సమయమునా మిగిలుమునాని
వివృతమైన జామర్దగశబ్దములు విసవడుచున్నవి. (5-6)

అదభులలో లభించు విస్తుభులతో జీవించువారు వసులగట్టిన
కాయలు ఇంకో ఇంటి కరిచుచున్నది. భరద్వాజాశ్రమములంత
అట్లు ముఖించిన వివిధదృశ్యములను దర్శనమిచ్చుచున్నవి.
దనుర్దాల్లిన రామలక్ష్మణులు ఇట్లు విలంబించుకొనుచు
పూర్వప్రయనమయమున గంగాయమునానగమన సేకమున
గల భరద్వాజాశ్రమమునకు కేరిరి. (7-8)

తనర్థులకైయున్న ఆ అన్నదమ్ములను వారి ఆ యాశ్రమ
సమీపమునగల మృగములను, క్షేత్రము నీడల్లిని వారు ఒక
క్షణకాలముపాటు సందరి భరద్వాజాశ్రమంతు చేసిరి. (9)

అయాశ్రమమునకుకేరిత రామలక్ష్మణులు భరద్వాజమహర్షిని
వర్ణించుకొనకై సీతతోగూడ ఆ మునీశ్వరునికు కోయమాకమన
నిలచిరి. (10)

శిష్యులయిన తపసాగ్ర తెలివైన ఆ విహ్నిదుపమతని
పొందిన పీఠం వారు అష్టశాలలో ప్రదేశించిరి. మహత్ముడైన
ఆ తపశ్శాత్రుహంసాని శిష్యునియైతడై తీవ్రమైన ప్రతదీక్షతో
వికారిత్యుభయముచేతు అపశ్చితే పొందిన శిష్యులన్నింటిని
తమ భూరికవిష్ణు ప్రభుహంసములకు ఎదురా సోయించెను.
సాయంకాలపు ఆ సోమమున సుత్తిరియున్న ఆ మహామహర్షి
జూల విలంబనే సీతలక్ష్మణులమెలుచైన శ్రీరాముడు అంజలి
మణిచి ఆయనకు భ్రగమిల్లెను. (11-12)

వ్యవేదముత వాత్మానం తస్మై లక్ష్మణపూర్వకః
పుత్రా దశరథస్యావాం భగవన్ రామలక్ష్మణౌ 13

భార్యమమేయం వైదేహీ కల్యాణీ జనకాత్మజా
కూం వామయాతా విజనం తపోవచమందితా 14

ఏతా స్రవణ్యమానః మాం పౌమిత్రికమాః క్రియః
అయమన్యగమద్యౌతా ననమేన దృఢవ్రతః 15

ఏతా నియుక్తా భగవన్ ప్రవేశ్యామః తపోరసమ్
ధర్మమేన చరిష్యామః తత్ర మూలఫలాశ్రయాః 16

తస్య తద్యచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య కీమతః
ఉపావయత ధర్మాత్మా గామర్హ్యముదకం తతః 17

వానావిభావస్థరపాన్ నన్యమూలఫలాశ్రయాన్
తేభ్యో దదౌ తప్తతపా వానం చైవాభ్యకల్పయత్ 18

మృగవక్షిధిరాసేహో ముచిధిశ్చ నమంతతః
రామమాగతమభ్యర్చ్య ప్రియతేనాహ తం మునిః 19

సలిగ్నహ్య చ తా మద్యామ్ ఉపవిష్టం న రాఘవమ్
భరద్వాజో బ్రవిద్యాకృం ధర్మయత్తమిదం తతా 20

చిరస్య ఖలు కాకుత్స్థః పశ్యామి త్వామిహాగతమ్
శ్రుతం తవ మయా చేదం వివాచనమకారణమ్ 21

ఆవకాశో విచిత్త్యాయం మహానద్యోః సమాగమో
పుత్యశ్చ రమణీయశ్చ వనత్వీహ భవాన్ మఖమ్ 22

ఏనముక్తస్తు వచనం భరద్వాజేన రాఘవః
సయ్యవాచ శుభం వాక్యం రామః పశ్యహితే రతః 23

భగవన్ప్రిత ఆరవ్యః పౌరణావపదో జనః
మదభ్యమిహ మాం సేక్ష్వ మప్యేహమిమమాశ్రయమ్ 24

ఆగమిష్యతి వైదేహీం మాం చాపి స్రుక్మకో జనః
అనేన కారణేనాపామ్ ఇహ వానం న రోరయే 25

విశాంతే వశ్య భగవన్ ఆశ్రమస్థానముత్తమమ్
కమేత యత్ర వైదేహీ సుఖార్థా జనకాత్మజా 26

మృత శ్రీరాముడు తమపేరగు అనిచార్చికి వెళ్లు తలచు
నీ పూర్వసహచారి పెను రణాధమహారాజు పుత్రులము
రామలక్ష్మణులము ఈ పేర్చి గుచ్చ పెను వైదేహీ జనక
వేదరాజు మామము. ఈ ఉత్తమరాలు గొప్ప అనగరించి ఈ
విజయవ్రతేశ్వరలకు వచ్చినది. (13-14)

తం పీమన్మన అమ్మరించి వనవార విమితమై నేను కలువన్న
మందరాజుని. నా అమరగతములైతే ఈ లక్ష్మణుడు నన్ను
అమరగతిమిడితే ఇచ్చిగా నశియించుకొనిన ఇటు నా-నిది నేనెన్న
న మహాత్మా! తం ద్రేఅదేశమునకారము తపోవచమలయంద
నవేగిడు నన్నము కలయించుకొనిన భజించుచు నేనెన్న
చెప్పుచును అనిచార్చియము (15-16)

ఈతడే పుత్యశ్చరః అమ్మరి శీమంతుడును, రాజకుమారుడును
పని శ్రీరామునిసంసమటను విడి గోవును ఆర్జ్యణలములను
పనించి వారికి రక్షింపజేసెనాలో ఆరణి-త్వారములను సెలవను
ఏమిట ఆ కుమారవ్యవహారికి ఇంకను వనములలో లభించు
రీతియెలాగు నిలమానగతులైన ఆవారకవర్ణములను
పెద్దదిసానీయములను సేవకులైను అర్చియతలో వారికి
వివాహమును ఏర్పఱచెను (17-18)

మృగమిదోషేష, ఎత్తులతోడను, మునిశ్చరులతోడను పెంపుకొల్పె
అనీనుదైయున్న ఆ తరవ్యాజమహాముని తనకడకు విచ్చేసిన
శ్రీరామునకు ప్యూతపూర్వకముగా అతిథిపూజోపహారములను
సేవించెను అత్యంతమెక్కువగా అనీనుదైయున్న శ్రీరామునితో
చరిత్రాజుడు ఇట్లు వర్ణించుకొనినది. (19-20)

నే కాకుత్స్థ గామి-గాలో కలయించి శీరామగార్హమన్త
నీరక్షించుచుంటిని. ఈ గామికి నీరాకతో అది కలిసిపోయి
నీయించుచున్న దోషములేకున్నను నేను కలయించుచేయుచుంటి
నచ్చినట్లు నేను వినియున్నాను (21)

ఇదే గొర్రెయ ముగనదాచు కలియు ప్రసిద్ధక్షేత్రము మిక్కిలి
చోతమైనది మహారథైనది. ఈ సకాంతప్రవేశమున మీరు
వచ్చుగా ఉండవచ్చును. (22)

రామనివాసము, నకలప్రాణులహితమును కోరికవారును
ఎవ శ్రీరాముడు బింద్రాజమహారాజులకులను వినిన ఏమిట
అయినతో నిమిచితముగా ఇట్లు నుడిచెను. (23)

"విభాజ్యమహర్షి ఇవటికి విమేషమునగల కోరికవేద్యుడనుట
చావదులు నేను ఈ ఆశ్రమకు వన స్పట్ల ఎజ్జి. మహారాజుగా
రక్షించుచు నను కులపాలకులతో తన్నును సేవారసెనాడ
గోడ నును అమరగతై కాకు తలచుగా వనపీకి విచ్చివేపుచుంటిను.
కావున ఇవల మేము నివసించుట యుక్తముగాదే. తలంపును
కావున ఏ మహాత్మా! జనులకు అందుబాటులోనుండని, ఆశ్రమ
వాసమునకు అనువైన ఒక మంది సుతేశముమగుర్ని ఆలోచించి
తిచ్చుడు నీ కుమారముగా పెట్టిన ఈరానకి అన్యభీతమున
నాముగా ఉండవచ్చును" (24-26)

వీచచ్చుత్వా శుభం వాక్యం భరద్వాజో మహామునిః ।
రాఘవస్య తతో వాక్యమ్ అర్థగ్రాహకమబ్రవీత్ ॥ 27

దత్తోశ ఇతిస్తాత! గిరిత్యత్ర వివత్స్యసి ।
మహర్షి పేవితః పుణ్యః సర్వతః సుఖదర్శనః ॥ 28

గోలాంగూటాసుచరితో వానరగణిషేవితః ।
చిత్రకూట ఇతి భ్యాతో గంధమాదేనసప్తిభః ॥ 29

యావతా చిత్రకూటస్య వరః శృంగగాఙ్గావేక్షతే
కల్యాణానీ సమాధత్తే న పాపే కురుతే మనః ॥ 30

ఋషయస్తత్ర జహన్ వివృత్య శరదాం శతమ్ ।
తపసా దివమారాధాః కపాలగిరసా వహః ॥ 31

సరివిక్రమహం మన్యే తం వాసం భవత్యుభయమ్ ।
ఇహ వా నవనాపాయ వస రాసు! మయా సహః ॥ 32

స రాసుం సర్వకామైస్తం భరద్వాజః ప్రయాలిఖిమ్ ।
పభార్యం సహ చ భ్రాత్రా సతిజగ్రాహ భర్మవిత్ ॥ 33

తస్య ప్రయాగే రామస్య తం మహర్షిమసేయుషః ।
వైసన్వా రజపే పుణ్యా చిత్రాః కథయతః కథాః ॥ 34

సీతాత్మబీయః కాకుత్స్థః పరిశ్రాంతః సుఖోచితః ।
భరద్వాజాశమే రమ్యే తాం రాత్రినువసత్ సుఖమ్ ॥ 35

ప్రభాతాయాం రజన్యాం తు భరద్వాజముపాగమత్ ।
ఉవాచ సరశాద్భూతో మునిః క్షులితతేజసమ్ ॥ 36

శ్రీరామమిది యశ్రీయుక్తిమూలా పరిక్షింప మాటాడె ॥ 27 ॥ భరద్వాజ మహాముని స్త్రీరాముని అర్చిస్తాయమునకు తగినట్లుగా ఇట్లనెను. (27)

“యావతా! శ్రీరామా! ఇక్కడికి ఎదిక్కువఁబడి దూరమునో చిత్రకూటము అను పనిలఱునైని పర్వత ప్రదేశముగిలదు. దర్శనీయమైన ఆ ప్రదేశమున మహర్షులు నివసించుచుండుదురు. అది మేలవాసమునకు తగిన చోటు. అచట వానరములు, కొండముచ్చులు, ఏలుగులయల్లు, తిడుగుమంపులు అది గుఱవకూడన సర్వతమువలె మనోహరమైనది. (28-29)

చిత్రకూటగిరిశృంగములను చూపుచున్నంత కాలముపాతకును (చిత్రకూటమున నివసించుచున్నంతవఱకును) అంతటివారికి పుణ్యకార్యధరములు లభించుచునేయుండును. (అను - వారు పుణ్యకార్యములనే చేయుచుండుదురు) కానీ మహర్షులకు పాపపు ఆలోచనలేకపోవు. (30)

పెక్కిమంది మహర్షులు ఆ చిత్రకూటమున నివేయుచు వందలకొలది సంవత్సరములు తపస్సు లొనర్చుటచే ఆ ప్రదేశము పునీతమైనది. అస్థలమహిమచే వారిరహస్యమును సిద్ధించెనది. తంత్రమాత్రమే గాదు మంత్రమును బ్రహ్మగ్రంథమును వేదేయకొని అర్చింపబడుచున్నది విష్ణుదామమును సాండుగిరిగి. (31)

ఓ రామా! మీ ఏకాంత వాసమునకు ఆ ప్రదేశము వింతయు అనుకూలము. అచట మీరు మిక్కిలి సుఖముగా ఉండునట్లును లేనిచో మీవనవాసులను మాతోగూడి ఈ ఆశ్రమముననే గడుపు గలరు. (32)

దృశ్యజ్ఞేన ఆభరత్వామహాముని ఇట్లు కలిగి. తనకు సేయుచును గూర్చి అతడులగు శ్రీరామునకును సీతాదేవిని లక్షణస్వరూపికిన. చక్కని ఇతివినయార్థములతో ఉపదేశములతో వర్ణించి వారికి సంతోషప్రసాదించెను. (33)

భరద్వాజువాస్తవియు, ఆయునంతటి గూర్చినియును శ్రీరాముడును చిత్రకూటసంభాషణలు చేయుచుండిరి. ఇంతలో ప్రశాంతిచే మార్చుచు రాత్రియుయ్యెను. (34)

సుఖముగా పెరిగిన సీతారామలక్షణములు ప్రయాగాశ్రమచే అభిసరిండుచుండిరి. అది కలిగి వారు మనోహరమైన ఆభరత్వాజ మహర్షిఆశ్రమమున ఆరాధిని సంతోషముగా గడచిరి. (35)

రాత్రి గడిచి తెల్లవాఱగానే పరిశ్రమియైన శ్రీరాముడు మహాలేపప్రయైన భరద్వాజునిని సమీపించి అయినతో ఇట్లనెను. (36)

1) 'దత్తోశ'-ఇంటి వికషుద్భవమునదిని అనుసరించి దశమ, దశమ, దశమ = దశ అని వివరించినచో, ఈ 'దత్తోశ' సమాసపదమునకు ఏ చ్చ ద్విత్వములు అను అర్థమును గ్రహించవచ్చును. ఒక క్రమమునగా రెండుమైళ్లు 30x2 = 60 మైళ్లు - వెరసి ప్రయాగాసుండి చిత్రకూటమునకు 60 మైళ్లదూరము ఉన్నట్లుతేలుము. ఇప్పటివారి దూరమానమునుబట్టి ఈరెండింటిమధ్యదూరము ఎనుబదిమైళ్లుగా పేర్కొనబడుచున్నది. అనాటివారి దూరమానమునకును అరునికిల దూరమానమునకునుగల తేడాలవలన ఈ 20 మైళ్లభేదమును ఎత్తికొనవచ్చును లేదా ప్రయాగాసుండి చిత్రకూటప్రారంభప్రదేశమునకు అనాడు అటువది (60) మైళ్లదూరమేయుండియుండవచ్చును.

తత్కరీః భగవత్పద్య సత్యశీల! తచ్ఛాత్రమే!
ఉషితాః స్మేహా వసతిమ్ అనుజానాతు నో భవాన్, 37

తాత్ప్ర్యాం య తస్యాం పృష్టాయాం భద్రాకోఽబ్రవీదవమ్!
మధుమూలఫలోపీతం చిత్రకూటం శ్రజేతి హి, 38

వాసనోపయికం మన్యే తవ రామ సుహృదభి!
వానాసగగణోపేతః కిష్కిరోఽగపేవితః, 39

మయాతరావాభిరుతో గజరాజనిపేవితః!
గమ్యతాం భవతా శైలః చిత్రకూట స్స పితృతః
పూర్వాశ్చ కమణీయాశ్చ బహుమూలఫలాముతః, 40

తత్ర కుంజరయూథాని మృగయూథాని చాభిరతః!
పిచరంతి సవాంతేఽస్మిన్ తాని ద్రక్ష్యసి రాఘవ! 41

నరిత్యనవలాప్తస్థాన్ దరీశందరనిర్వరాన్
వరతస్పృతయా పార్థం వందిష్యతి మవత్తవ, 42

ప్రహృష్ట కోయన్తీక కోకిలస్వస్రః
నినాదితం తం వసుధాధరం శివమ్
మృగైశ్చ పుష్పైర్భవాభిశ్చ కుంజరైః
సురమ్యమాసాద్య పశూనస్సాశ్రమమ్, 43

ఇత్యర్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే ఆయోధ్యాకాండే చమఃపంచాశస్తోకః (54)

వాల్మీకిమహర్షివిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి ఆయోధ్యాకాండమునందు ఏబదిసార్లుగావసంతము సమాప్తమై

- * * * -

55. ఏబదిబదవసర్గము

నీతారామలక్ష్మణులు యమునానదీని దాటుట

ఉషిత్యా రజనీం తత్ర రాజపుత్రావరిందమో!
మహర్షిమధివాద్యాథ జగ్ముతుస్తం గిరిం శ్రతి, 1

"పత్మశీలుడైన ఓ మహాత్మా మీ ఆశ్రమమున ఒక తాళిని గడపితిమి. ఇంతకుముందు మీరు మోరించిన ఆ ప్రవేశమునకు వెళ్లుటకై ఇంక మీరు మాకు అనుమతినిండు." (37)

తాళి గడపిన పిదప, ఆ సుప్రభాతసమయమున భరద్వాజమహర్షి శ్రీరామునితో ఇట్లు సుదీపెను. "ఓ రామా! ఈ సమీపముననే చిత్రకూటపర్వతము గలదు. అది మథురములైన ఫలములతోడను, కందమూలములతోడను ఒప్పుచున్నది. ఇవటి? నెళ్లుడు ఓ పర్వామళాల మీరు వివహించుటకు అది మిగుల అనుకూలప్రదేశము. అవట చక్కని వీడనిచ్చు విభవములగు మహావృక్షములుగలవు. ఆ ప్రదేశమున కీన్దరులు, వాగజాలివారు సంచరించుచుండురు నెమళ్లు మనోహరముగా క్రీడాకరములు చేయుచుండును. మహాగజములు తిరుగుచుండును. ఆ ప్రవేశము సన్నితము. మనోజ్ఞమై, అక్కడ కందమాళవలములు సమృద్ధిగా లభించును మీరు వానిగాంచిన ఆ చిత్రకూటపర్వతమునకు వెళ్లుడు. (38-40)

ఓ రమ్యనందనా! అననపరివరప్రదేశములలో ఏనుగుల సమూహములు, తల్లగుంపులు చూడముచ్చటగాలుపునట్లుగా సంచరించుచు మిమ్ము ఆనందింపజేయుగలవు. (41,

అవటి పర్వతసానువులను, మందాకీనీనదీతీరములను, పెక్కుజలపాతములను, నానావిధములగు గుహలను, నెలమెల్లను మీరు దర్శించ వచ్చును నీవును, నీనాదేవియు విహరించువేళ ఆ ప్రదేశము అంతయు మీ ముమ్మగు కు ఆహ్లాదకరమగుచుండును. (42)

సుంకలకరమైన ఆ పర్వతము సంతోషముతో సంగిపోవుచున్న చిట్టిభిములరవములతో, కోకిలలస్వరములతో ప్రతిధ్వనించు చుండును హరిణములతోడను మదగజములగుంపులతోడను మిక్కిలి రమణీయముగానుండు ఆ ఆశ్రమమునకు వేరి, ఆరట విరపింపుడు. (43)

ఇరుసంహారకులైన రామలక్ష్మణులు సయోగ్నేతమునందలి భరద్వాజమమన ఆతాళి గడపి, మరునాడు అనియమున ఆ మహర్షికి సమన్యగిరించి, ఆయన అనుమతితో వారు చిత్రకూట పర్వతమునకు బయలుదేరిరి. అంతట ప్రయాణమునకు ఉద్యుక్తులైన నీతారామలకు ఆ మహామనీ శుభాశీష్పులను పలికెను. ఆనంతరము ఆ ముని తండ్రి కునూచులనువలె వారిని కౌంతదూరమనుజులింపి,

తేహం చైవ వృష్ట్యయశం మహర్షి స్స చకార హ |
ప్రస్థితాంభవ తావ్ సేక్ష్య పితా భ్రత్రానివాసగౌతః | 2

తతః ప్రచక్షమే వక్తుం వచనం వ మహామునిః
భరద్వాజో మహాతేజా రామం సత్వసత్వాకమమ్ | 3

గంగాయమునయాస్సంధిమ్ అసాద్య మనుజర్హభౌ |
కాళిందీమమచ్యేతాం నదీం వశ్రామృతాశ్శితామ్ | 4

అథాసాద్య తు కాళిందీం శీఘ్రస్రోతానమాపగామ్
తస్మాస్తీర్థం ప్రచరితం పురాణం ప్రేక్ష్య రాఘవౌ | 5

తత్ర యాయం స్థలం కృత్యా తరతాంశమతీం నదీమ్
తతో వ్యగోఢమాసాద్య మహాంతం హరితచ్చదమ్ | 6

విస్పద్యం బహుధి ర్వృక్షైః శ్యామం పిన్దోపసేవితమ్ |
తస్మై సీతాంజలిం కృత్యా ప్రయంజితాశిషధ్విభాః | 7

సమాసాద్య తు తం షష్ఠం వసేద్ధ్యాత్రిక్షమేత వా |
శ్రోశమాత్రం తతో గత్వా నీలం ద్రక్ష్యథ కాననమ్ | 8

వలాశబదరీమిశం చమ్యం సంశ్రేణ్ణ యామునైః |
ఏ వంతాశ్శిత్రకూబస్య గతః సుబహుతో మయా | 9

అయో మూర్ఖవయుక్షశ్చ వచనావైర్వివర్జితః |
ఇతి వంతానమాభేద్య మహర్షి స్స వ్యవర్జితః |
అభివాద్య తథే యుక్త్వా రామేణ వివినర్జితః | 10

ఉసావృత్తే మువా తస్మిన్ రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ |
కృతపుణ్యాః స్మృతామిత్రే మునిర్యవ్వృతమకంపితే | 11

ఇతి తా పురుషివ్యాఘో మంత్రయంత్యా మనస్వినౌ |
సీతామేవాగతః కృత్యా కాళిందీం జగ్యయర్హదీమ్ | 12

అథాసాద్య తు కాళిందీం శీఘ్రస్రోతానహం నదీమ్ |
చింతామాపేదిరే నర్వే నదీజలతీవీర్జనః | 13

తౌ కాన్తవంఘాటనుభో చక్రయన్ముమహోష్ణవమ్
కుష్మేర్యంతై స్సమాస్తీర్థమ్ ఉశీరైశ్చ సమాన్వితమ్ | 14

విక్రమం చ మధములమ గూర్చయ, శీపకనవలసిన జ్యోత్సలమ
గుణింయు వారికి తెలిపెను (1-2)

ఏమ్మీల మిక్కరి తేజోమూర్ఖులైన భంధ్యజమహర్షి
సర్వవిద్యాకముక్త) శ్రీరామునితో ఇట్లు మధువదోదంశిమ (3)

"ఓ నరసింహారా! గంగాయముననింగిమ్మనవేళమునకు
వేడి అడవినుండి ఎక్కిమాటమెఖలై యమునానదీ తీరమును
కనుగొనితీ ప్రయోగామె వేయఁడు (4)

ఓ రామ శత్రులులాచా వేగముగా ప్రవహించునట్టి ఆ యమునకు
దీర్చి ఆ నదీతీరమున ఇనుబండలును సంచరించునట్టి సోఽవ్వున
రీతిమొ గొప్పను నాడును జనుల ఆదురదాదులను ఎట్టి లోటపును
గుడ్డిపుడు. ఒక తెన్నువ నీర్తమయికోసం దానిచ్చరా ఆ యమునా
నదీని దాటుడు. యమునకు అవశిష్టమైన శ్యామము అను
వేరుగల ఒక మట్టిరేణుగొదు వెచ్చని ఆమెచుట్టి పచ్చగా పెరిగిన
అపొట్టుచుట్టును వెళ్ళి చ్చక్షములు గలవు ఆ చ్చక్షిన్దాయతో
పక్ష్యమంటే పక్షులు పోయిపోయియును. పితాదేవి ఆ చ్చక్షమునకు
నమస్కరించి, తులశీమ్మలను పొందవలెను (5-7)

ఆ చ్చక్షురీతి మునున వేరిన ఏమ్మీల దీని అక్కడ కొంతతదవు
ఉండి సేవచేయుకొనవచ్చును. తదా మీరు అచటినుండి ఒక
క్షణము దూరము వెళ్లితే ఇట్టి ఒక చ్చక్షునైన ఆదవి మున్ను
ఆ అలగ్నము మోచును, ఇందును, తేలిచెట్లతో నిండియుండును
యమునా నదీతీరమునగల వెచ్చనాడలతో అది రమణీయముగా
నుండును. అచటినుండి చిత్రకూటము వేరుజను చక్కని మార్గము
గలదు. ఆ దారిలో నేను వెళ్ళి వర్షాయములు నాచూరము
చేసియుంటిని. (8-9)

ఓ మధువు చెన్నున శంక కలదై ప్రయోగామొకు అచటను
మాత్రములాగున తలచునది ఆ రాజు రావ్యాపదయొదడు. ఇట్లు
మధుగోతులవేసి ఆ మహర్షి వెనుకను చూచుటకై ఆగెను
అప్పుడు శ్రీరాముడు అట్లే గు "వరికి మహర్షికి నమస్కరించి.
అయ్య మీరు ఇంక మీ ఆశ్రమమునకు వెళ్లుడు" - అని నిర్దేశించెను. (10)

ఆ మహర్షి అశమాదీ ముఖముగా తిరిగిరిగిన ఏమ్మీల
శ్రీరాముడు లక్ష్మణులతో ఇట్లనెను. ఓ సామిత్ర! మును ఆ
మహర్షి దయకు సాత్రులనై కృతార్థులమైతిమి. (11)

ఈ ఏడముగా మాట్లాడును నరశేషులు. మహాత్ములు వన
ఆ రామలక్ష్మణులు. ముందు సీతాదేవి సవచుచుండగా యమునా
నదీతీరములను వేరిరి (12)

మిక్కిలి వేగముగా ప్రవహించుచున్న యమునానదితీరమునకు
వేరిన ఏమ్మీల ఈ నదీని దాటుటయొట్టు" అని వారు ఆలోచనలో
నడిచిరి. (13)

అంతట రామలక్ష్మణులు ఎండిన వెనుకకట్టలను వలచి వట్టిరేళ్ళ
తడకులతో చేర్చి, అకట్టలతో ఒక పెద్ద తిప్పను నిర్మించుచు (14)

తతో వేతనశాఖాశ్చ జంబూశాఖాశ్చ వీర్యవాన్
చకార లక్ష్మణశ్చిత్వా సీతాయా స్ఫులిమానవమ్ 15

తత్ర శ్రీయమివాచింత్యాం రామో రాశరథిః ప్రయామ్ |
ఈషత్ సంలజ్జమానాం తామ్ అధ్యారోపయత స్థవమ్ 16

పార్శ్వే చ తత్ర వైదేహ్యో వసవే భూషణాని చ
స్థవే కఠినకాశం చ రామశ్చక్రే సహాయుధైః 17

ఆరొప్య సీతాం శ్రథమం సంఘటం పరిగృహ్య తా |
తతః ప్రతేదయిర్యత్రా వీరా దశరథాత్మజౌ 18

కాళిందీమధ్యమాయాలా సీతా త్రేనామనందతః |
స్పృష్టి దేవి తరామి త్వాం పారయన్మే సతిర్జుతమ్ 19

యశ్చేత్ త్వాం గోసహస్రేణ సురాఘటశతేన చ |
స్పృష్టి ప్రత్యాగతే రామే పురీమ్ ఇక్ష్యాకుపాలితామ్ 20

కాళిందీమథ సీతా తు యాచమానా కృతాంజలిః |
తీరమేనాథినంప్రాప్తా దక్షిణం వరవర్ణినీ 21

తతః స్థవేనాంతుమతీం శీఘ్రగామూర్చిమూర్చినీమ్ |
తీరభైర్యహంభిర్వృక్షైః సంతేమ, యమువాం సదీమ్ 22

తే వీర్యాః స్థవముత్ప్రజ్య ప్రస్తాయ యమునాపవాత్ |
శ్యామం వ్యగ్రోధమాసేదుః శీతలం హరితచ్చదమ్ 23

వ్యగ్రోధం తముపాగమ్య వైదేహీ వాక్యసుబ్రవీత్ 24

వమస్తేస్తు మహావృక్ష! పారయన్మే సతిర్జుతమ్ |
కాసత్వాం చైవ సశ్యయం మమైలాం చ యశ్యేసీమ్ |
ఇతి సీతాంజలిం కృత్వా సత్యగచ్ఛద్వసప్రతిమ్ 25

అవలోక్య తతోస్థితామ్ ఆయాచంతమసిందితామ్ |
దములాం త విధేయాం చ రామో లక్ష్మణసుబ్రవీత్ 26

సీతామాదాయ గచ్ఛత్వమ్ అగ్రతో భరతాగ్రజః |
పృష్ఠలోఽపాం గమిష్యామి పాయుధో ద్విధదాం పఠః 27

యద్యత్ ఫలం ప్రార్థయతే పుష్పం నా జనకాత్మజా |
తత్తత్ ప్రదద్యా వైదేహ్య యత్రాఽస్యా రమతే మనః 28

అనంతరము శక్తిమంతుడైన లక్ష్మణుడు వీటిప్రబులి
కొమ్మలను, నేరేడుకొమ్మలను విడిచితిచ్చి, సీతాదేవికొరకు ఒక
చక్కని అసనమును ఏర్పాటు చేసెను. (15)

అక్షిప్తేదేవత అదృతపాండర్యవతియు, కొద్దిగా బిడియ
పదుచున్నదియు, తనకు ఇష్టులగును అని ఆ సీతాదేవిని శ్రీరాముడు
ఆ తప్పమీదికి చేర్చెను. ఏమట్లు శ్రీరాముడు సీతాదేవికి పార్శ్వ
భాగమున అమెష్కాభరితములను, ముగు గంపలను, అయుధములను
తెప్పమీదికి చేర్చెను. (16-17)

అనంతరము వీరులైన ఆ రామలక్ష్మణులు తప్పను గట్టిగా
ఎట్టుకొని, మొదట సీతాదేవిని ఎక్కించి, ఏదన రామును ఎక్కి,
సాధారణముగా తెప్పను వదులించు ఆ వదిలి దాటిరి. (18)

ఆ తప్ప యమునా పదీమధ్యభాగమునకు చేరిన సీతాదేవి
ఆ సదీకి సమీపించి, ఇట్లు ప్రార్థి చెను. "ఓ దేవి సై నానామిను
శాంతమన్నాము. ఎల్లదళును సంగళమగుగాక నీ అన్నగూమునో
రాతిచేపుని వనవాసదీక్ష నిర్విఘ్నముగా హర్షియగుగాక. శ్రీరాముడు
ఇక్ష్వాకువంశజాలరాజుడైనట్లైన అయోధ్యకు క్షేమముగా తిరిగి
వేసనలో నీకు వలకొంటి గోవులను, వందలకొంటి శిష్యవైద్యములను
సమర్పించును." సుందరీమణియైన సీతాదేవి అంజలిఃపఱచి,
ఆ వదీమతిల్లని ప్రార్థించుచు ఆసలి (దక్షిణ) తీరమునకు
చేసెను. (19-21)

అంతట నాకు తరంగములతో పెరకల్లుబొప్పును ప్రచోదించుచున్న
యమునానదిని ఆ తెప్ప సహాయముతో దాటిరి ఆ వదీతీరమున
నానావిధములగు వృక్షములు కోలిల్లుచుండెను. (22)

ఆ వదిలి దాటిన ఏమ్మట నారు ఆ తెప్పను నీటి యమునా
తీరవనముమీదుగా ప్రయాణముచేసి, ఎక్కని ఆకులతో, చల్లని
వీడలతో వెలలెల్లుచున్న ఒక వల్లని మజ్జెచెల్లుకడకు చేరిరి. ఆ
వృక్షముకిందికి దేరినపిదప సీతాదేవి ఆ వృక్షమును ఇట్లు
ప్రార్థించెను. (23-24)

"ఓ వృక్షరాజమా నీకు నమస్కారము. నీయంతో నాల్గియొక్క
పనకాఫలము నెరవలరాదు. ముగి వూర్తియగుగాక. అనంతరము
మిక్కిలి పేరు ప్రతిష్ఠలుగల కాసల్కాదేవిని, సుమిత్రాదేవిని మేము
గర్భింయము " అని సీతాదేవి కృతాంజలియై, ఆ మహావృక్షమునకు
ప్రదక్షిణమునెచ్చెను. (25)

తనకు ప్రాణతుల్యము నిధేయులగును, లోకపూజ్యులగును
అని సీతాదేవి వృక్షరాజమునకు తనమనోరథమును నివేదించు
మండగా చూచి శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో ఇట్లు ముడిచెను. (26)

ఓ సంశ్లేష్ట లక్ష్మణా! నీవు పాయురుదవై, సీతాదేవికి మంచి
లాభమున నమమితుండము. ఆమెనెవరికి ఇనుకొనిన మే మిచ్చుచున్నాము.
సీతాదేవికోరికమేరకు ఫలములను, పుష్పములను ఆమె గుసగుసచేత
తదితర మన్నపురిను ఆమెకు సమకూర్చుకలెము. (27-28)

గచ్ఛతోఽస్తు తయోర్మధ్యే బభూవ జనకాత్మజాః ।
సూతంగయోర్మధ్యగతా తుభా నాగవధూ రివ । 29

స్థైర్యం సాదరం గుల్మం లలాం వా పుష్పకలివీమ్ ।
అదృష్టపూర్వ్యాం పశ్యంతీ రామం వస్రచ్చ సోఽబలా । 30

రమణీయాన్ బహువిధాన్ సాదసాన్ కుమమోత్పలాన్ ।
సీతావచనసంకల్ప ఆనయాననాన లక్ష్మణః । 31

విచిత్రవాలుకజలాం హంససారసనాదిలామ్
రేమే జనికరాజన్య తవా ప్రేక్ష్య మతా సదీమ్ । 32

క్రోధమాత్రం తతో గత్వా భ్రాతరా రామలక్ష్మణాః ।
అపాహ్ మేధ్యాన్ మృగాన్ హృత్వా చేరతుర్వమునావసే । 33

విహృత్య తే బర్హిణాపూగవాదిలే
శుభే వసే నావరవారణాయుతే ।
పశుం వదీవప్రముపేత్య సమ్మతం
నివాసమాణగ్మృగదీనదర్శనాః । 34

అట్లు వెళ్లుచున్న రామలక్ష్మణులకు మధ్యమన్న జానకీ రెండు మదగజములవడుమమన్న ఆడు ఏనుగువలె కోలిల్లుచుండెను ఇదివరలో నూడనట్టి మొక్కగాని, పూలపాదగాని, పూవులతో కలకల రామిన్ని తీగొని కనిబడనమగు సీతారేపి వాటిపై తనలబిలాషను పలికి తెలుపుచుండెను. సీత కోరిన వెంటనే లక్ష్మణుడు పూవులతో విలసిల్లుచున్న గుణగీతుముల్లిన వానాపిఠములగు మొక్కలను దీసికొని వచ్చుచుండెను. (29-31)

జనికమహారాజాకూతులగు ఆ సీతావేది దక్కని ఇనుకతన్నిలతో జంతులతో విలసిల్లుచు, హంసల, బెంగుడుపక్షుల కలరవములతో ఒప్పాడుచు ఉన్న ఆ ముమువానచిది జాచి ఏనుగు అసరించెను. (32)

నాచతుర్థిన ఆ రామలక్ష్మణులు అచటినుండి ఒక క్రోధుడు దూరము వెళ్లి ఆ శ్రదేయుల పవిత్రములైన అశ్వకందములను, మధురములైన పరిమాలములను ' సేకరించి యమునానదీ తీరమున వాటిని విక్షించిరి. (33)

పిదప నారు నెరుగ్లగుంపులనుభవనాదములతోడను, వానరముల, గజముల వంచారములతోడను వచ్చుచున్న సుగరినవన్నప్రదేశమున విహరించిరి అనంతరము యమునానదీతీరమున ఒక సమతల ప్రదేయునకు రేరి. అందతేటి సమ్మతమగుటచే నారు విహారము ధైర్యముచేసివారై, అరట నివసించిరి (34)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణో నాల్మికీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే పంచవంశాశస్సర్గః (55)

వార్మకీమహర్షివిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఏబదివంశాశస్సర్గము సమాప్తము

— * * * —

56. ఏబదిఆటనసర్గము

చిత్రకూటమున లక్ష్మణుడు కులీరములను నిర్మించుట - వాన్మహాజలలనంతరము సీతారామలక్ష్మణుల అందఱు వేళించుట

అథ రాత్ర్యాం వృతీతాయామ్ అవసుప్తమనంతరమ్ ।
ప్రతీధయామాస శస్త్రైః లక్ష్మణం రఘునందనః । 1

సౌమిత్రే! శృణు మ్యానాం పల్ల వ్యాపారతాం ప్రసమ్ ।
నలప్రతిష్ఠానుహే కాటః ప్రప్తానస్య పరంతప! 2

వ నుప్తః నమయే భ్రాతా లక్ష్మణా ప్రతిబోధితః
జహౌ నిద్రాం చ తలద్రీం చ ప్రసక్తం చ సథి శ్రమమ్ 3

రాత్రు గడచిన పిమ్మట శ్రీరాముడు తాను నిద్రించుచుండేచి, అరట వందుకోసమున్న లక్ష్మణుని తిన్నగా జాగ్రతునిగావించి ఇల్లు పలికెను. (1)

'శత్రుదమనుచున్న ఓ లక్ష్మణా! వనములలో నివసించు చిలుకలు, కోకిలు, గోరువంకలు మొదలగు పక్షులమధురస్వరములను వినుము. ప్రయాణమునకు ఇది తగినవిషయము కనుక ఇచటి నుండి బయలుదేలుదము. (2)

ఇంతవఱకును కనికపాటులేకున్న ఆ లక్ష్మణుడు నమయమును గొల్పించి, అన్న పావురికతో అరట జాగరూకుడై లేచెను ప్రయాణపు బడలికను తీర్చుకొనెను. (3)

1) మేధ్యాన్=నవిత్రములైన. మృగాన్=అశ్వకందములను హృత్వా ఆహ్వాత్య=సేకరించి. వేరతు=భక్షించిరి. మదిసపోసియుంటున్న అవారముగా ఈర్ష్యవివరణచేయబడినది-

తత ఏల్లామ తే వర్షే స్పృష్ట్యే నద్యా శవం తలమ్ ।
పంచాక్షరీ ఋషీగాః దక్షిణ చిత్రకూటస్య తం యయుః ॥ 4

తత స్సంవ్రష్ఠితః కాలే రామః సామిత్రిణా నహ ।
సీతాం కమలపత్రాక్షీమ్ శదం నచనమృతవీత్ ॥ 5

అదీప్తా నవ సైదేహి! సర్వతః పుష్పితాన్ వగాన్
స్యైః పుష్పైః కింకుభాన్ వశ్య మౌనినశ్శిశరాత్యయే ॥ 6

వశ్య భల్లారకాన్ పుల్లాన్ వల్లెరసునసేవితాన్,
పలవల్లెరవతాన్ మావం శక్వామి జేపియమ్ ॥ 7

విశ్వ క్రోణప్రమాణాని అంబమానాని అక్షుః ।
మధూని మధువాదీధిః సంభృతాని వగే వగే ॥ 8

విష క్రోశరి వయ్యూహః తం శివీ ప్రతిమావతి ।
కమలేయే నవోర్థశే పుష్పనంవరసంకటే ॥ 9

మాతంగయూథాసుస్సతం పక్షిపంశూనురాతిరమ్ ।
చిత్రకూటమినుం వశ్య ప్రవృద్ధశిఖరం గిరిమ్ ॥ 10

నమభూమితలే రమ్యే ద్రుమైర్భవభిరావృతే ।
పుగ్యే రంస్యామహే రాతా చిత్రకూటస్య కాశవే ॥ 11

తతస్తా పాదదారేణ గచ్ఛంతౌ నహ సీతయా ।
రమ్యమాసేరతః శైలం చిత్రకూటం మవోరసుమ్ ॥ 12

తం య సర్వతమాసాద్య వానాపక్షిగణాయుతమ్ ।
బహుమూలఫలం రమ్యం పంచవృన్దరసాదకమ్ ॥ 13

మవోక్తాయం గిరిః సౌమ్య! వానాద్రుమలతాయుతః ।
బహుమూలఫలో రమ్యః స్వాజీవః ప్రతిభాతి మే ॥ 14

మునయశ్చ మహాత్మాన్ వనంత్యస్మిన్ శిరోచ్ఛయే ।
అయం వానో భవేత్ తావత్ ఆత్ర సౌమ్య! గమేమహే ॥ 15

ఇతిసీతా తే రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ కృతాంజలిః ।
అభిగమ్యైవ శ్రమం వర్షే వానీశీమ్ అభివాదయన్ ॥ 16

కవించయను లేదీ. య మునాననియోక్త్య అపిత్రణములలో
స్థానాశికము లని ముగించుకొనినది. నీవని వాడు భరద్వాజమహర్షి
తెగిన మార్గమున ఆ చిత్రకూటపర్వతమునకు బయలుదేరిరి. ప్రభాత
కాలమున సీతావల్లభుడగు శ్రీరామమును కొనిపోయిరియిది.
అప్పుడు శ్రీరామము కమలపత్రాక్షిని సీతతో ఇట్లునెను (4-5).

"శ్రీ సైదేహి! పంచత-ఋతుపునఃము చక్కగా పుష్పవిభిన్నము
మీదుగు చెట్లను చూడుము. అవి తమ పూవులవే మాలలుగా
భరిచిపోయిన్నవై. ఆ పుష్పములు రమణీయకాంచులలో అచ్చయి
మన్నున్నవై. ఇదిగో ఈ పల్లవజీర్ణము కాంచుము. ఇవి నీమీద
పుష్పములున్నవి. ఇవి నీతో కలిసియున్న వాళ్లు. అంతే సరి. ఇప్పుడు
ఇది మిమ్ములలోనున్నదే ఇది. ఈ పల్లవము లంబమయియోరు
విప్పును లేదు కావున ఈ పల్లవమును నీకు మనోహరమును
గడువయ్యును" (6-7)

శ్రీ లక్ష్మణా! శ్రీరామమునిచేత తేదీలోని నిర్జీవమును నీని
పక్షి పక్షి తేదీపట్టుక గుచ్చి అది క్రోణప్రమాణములతో
వ్రేలాడుచున్నది. మొదలవుము" (8)

ఈ పుష్పకాశీను విచారములోనుముగావున్నది. చెట్లనుండి
కాంచిన పూవులన్నియును నేలను కప్పివేసియున్నవి. వాతకపక్షుల
మోడితములకు నెమళ్లు లేవి శైంకారములతో ప్రత్యుత్తరము
ఇచ్చుచున్నట్లు ఉన్నది" (9)

శ్రీ లక్ష్మణా! విక్రీడి అల్లిన శిఖరములుగల ఈ చిత్రకూట
పర్వతము. జామము ఇది సమగ్రం అంబులతోపండియున్నది
ఎక్ష సమూహముల కలవరములతో ప్రతిభృసించుచున్నది. (10)

నామహి సామిత్రి! పవిత్రమైన ఈ చిత్రకూటకానసమునందు
ఈ సుతంత్రమును విశిష్టవృక్షములతో అవశ్యకమై పిగుల రమ్యముగా
ఉన్నది. ఇంటి మనము హాయిగా నివసితము." (11)

సీతను ఆ రామలక్ష్మణులు సీతతోగూడి కాలినడకతో చూడ
ముచ్చునగా మనోరంజనముగానున్న చిత్రకూటశైలమును చేరిరి. 12

ఆ పర్వతము వానాపర్వతమైన పక్షులగుంపులతో అంతాదు
యై నెను. అనేకములగు కంఠాంబులములతో ఒప్పురులదేను
మడుగుమీదైన వలములతో సునంపిన్నమెముడిమె ఆడబోవేరైన
పినుల శ్రీరామము సోమితతోర్పొనెను. ఆ సాహసము చెట్లతో
లాగ్నైన పోలతో కావముల అంబులతో కలవరం కాంచుచున్న
ఈ పర్వతము మనకు వానాయోగ ప్రాంతంగా కనిపించుచున్నది.
పక్షిమృదా మోయ్యులైన మనోహరము ఈ పర్వతమెవనిగను
మరిగడ కనుక ఈ పర్వతమున ఆరాముగాజేసికొని మనము
ఇంటి నివసితము. పంచ సీతారామలక్ష్మణులు వాల్మీకి
మూర్తి ఆశ్రమమునకు" దోసిలియెన్ని. ఆ మనోక్యరునకు
ప్రణమిద్గరి (13-16)

1) వాల్మీకిమహర్షియొంటి యుపాధి లేదనియు ఉన్నట్లును. రామాయణకావ్యమున అంతరే సౌహృదినిపింపును బాలకాండమున
వేదో నుడివడి వారి వాల్మీ! ఆ రామచంద్రచిత్రకూటమును ఉన్నట్లు ఈ శ్లోకము లోని వాల్మీకి దొరయో ఆ రామచంద్రుని నాకును ఆ మహర్షి
చిత్రకూటమునలో యుండి ఆ రామచంద్రులను తమసోదరతీరియును నివసించివాళ్లు గ్రహించవలెను. "పంచమాదేయ వ్యాకృ

తాన్ మహర్షిః స్రమునితః పూజయామాస ధర్మసత్.
అన్యతామితి చోవాచ స్వగతం య నివేద్య చ | 17

తతోబ్రవీచ్ఛహాహుః లక్ష్మణం లక్ష్మణాగ్రజః
పస్యవేద్య యథాశ్శాయమ్ ఆత్మానమ్ ఋషయే స్రభుః | 18

లక్ష్మణోఽనయ దాదూణి దృఢాని చ వరాణి చ |
మధుస్యైః పసభః పాన్యుః శాసే మే ధీరతం మనః | 19

తస్య తర్జితనం శ్రుత్వా పౌమిత్రిః వివిధాన్ ద్రుమాన్,
ఆజహౌర తతశ్చక్రే వర్ణశాలామరిందనుః | 20

తాం నిష్ఠతాం లద్దకటాం భృష్ట్యా రామః సుదర్శనమ్
శుక్రాపమాణమేకాగ్రమ్ ఇదం పచనమబ్రవీత్ | 21

జలేయం హంసమాహృత్య శళాం యజ్ఞానుహే వయం
కర్తవ్యం వాస్తుకమనం పౌమిత్రి! చిరజీవిధిః | 22

చర్మాకుడైన వాల్మీకిమహర్షి సీతారామలక్ష్మణులరాకకు మిగుల సంతసించి "మీకు స్వగతము. విరేయము, అసమరుకండు అని పలుకుచు వారికి ఆదరసత్కారములను నెఱచెను. (17)

పిదప మహాబాహునైన శ్రీరామచంద్రుడును వాల్మీకిమహర్షిలో మహాత్మా! నేను దశరథమహారాజు కుమారుడను, శ్రీరాముడను. ఇతడు నాతమ్ముడు లక్ష్మణుడు. ఈమహాబాహు సీతాదేవి. జనకమహారాజు కుమారులు. మాతండ్రి ఎనవాసమునకు పంపగా మేము ఇడబిడి వచ్చితిమి" అని పరివర్తమాత్యములను పలికిన పిదప లక్ష్మణునితో ఇట్లనెను. (18)

"సామ్యుడైన ఓ లక్ష్మణా! వృథమైన శ్రమైన కొన్ని నేరేడు కట్టలను తీసికొనిరమ్మ. కుటీరమును నిర్మింపుము. ఇదట నివసించి వలెమి వేను తిరుగుచున్నాను." - అన్నయగు శ్రీరామునిఆదేశమును అందుకొని. శత్రువగునట్లైన లక్ష్మణుడు వెంటనే వివిధములగు చెట్లొమ్మలను (కట్టలను, ఆకులను తీసికొని వచ్చి ఒక ఎన్నకలను (కుటీరమును) నిర్మించెను. (19-20)

ఆ కుటీరము బలమైన భద్రలతో గోడలతో రోసిరి. బయటకుడ సుస్థిరముగా నిర్మించబడినది. వానరుకును, ఎండకును తట్టుకొనునట్లు పైకప్పు ఆకులతో నిర్మితచబడినది. అందుముగా కుదురుకొనిన ఆ కుటరమును జూచి శ్రీరాముడు ఎంతయు సంతసించెను. ఏకాగ్రనిష్ఠములో తిను సేవించు, తయవారి ఆదేశముకొరకు పడుచుమానుచున్న లక్ష్మణునిలో శ్రీరాముడు ఇట్లుపడవెను. (21)

ఓ పౌమిత్రి! దీర్ఘాయురారోగ్యములకొరకై క్రొత్త (నిర్మింపబడిన) ఇంటిలో ప్రవేశించువాడు వాస్తుశాంతి¹ తప్పక చేయవలెను. కనుక నీవు గజకందము² అను దుంపను తీసికొని రమ్మ పిమ్మట వాస్తుభూషణ చేసి ఎడ్లకలలో ప్రవేశింతుము. (22)

1/ వాస్తు గ్రహము వాస్తుభూషణ గ్రహభూషణ

శ్లో. ధీప్రసాదాదునికేతరం చ నదను వస్తుంబి వాస్తు క్షయమ్॥ తత్త్వదీపికా

దీర్ఘాయురారోగ్యములు ప్రాప్తించుటకై వాస్తుభూషణ చేయవలెను

శ్లో. న చ వ్యాధిభయం తస్య నత బంధుజన్యయుః జీవేద్వర్జితం స్వర్ణకల్పమేవం వసేత్పురః॥

(ప్రవ్యాధిభయరాహిత్యము గోవిందరాజేయవ్యాఖ్య)

వాస్తుభూషణ చేసినవారికి వ్యాధిభయము ఉండదు. ఆత్మీయులు, బంధువులు క్షేమముగా ఉండురు. కలకాలము ఆయురారోగ్యభాగ్యములు కల్గియుండురు. వాసిలేనితములు హాయిగా సుఖపంజోషములతో గడచుచు బోధాయునుడు మొదలగు మహర్షులు అందఱును 'ఈ వాస్తుభూషణ తపశ్చక్రవృత్తము' అని గెల్చిరి.

నూతనగ్రహనిర్మాణము జరుపునపుడు భూమి, మొదలగు పెక్కు ప్రాణులు చనిపోవుచుండును. ఆ పాపపరిహారముకొరకును, వాటి అర్పణాంతినిమిల్లముగను, అనిటి అధిష్ఠానదేవతలయొక్క అనుగ్రహప్రాప్తికిని వాస్తుభూషణ పధిగా అంగీకరింపవలెను. దానివలన అగ్రహమున నినసరిమనాకు వింతోపముతో ఆయురారోగ్యములతో వర్ధిల్లుచుండురు.

2/ గజకందము-వివేచనము

జలేయమ్ మంసమ్ = 'గజకందము అను దుంప. ఇదట భూయశ్చమునె గ్రహించవలెను ఏలనక శ్రీరాముడు' ఖలావి మూలానిచ భక్తమున పనే, నేను వనవాసమున పరిమోలములనే భక్షింతుము (ఆయోధ్యాకాండము-సర్గ-54, శ్లోకము-59) ఇత్యమేవాచరిష్యామః తాత్రమూలపటాశనాః సనవాసము చేయునపుడు కందమూలచరములను భక్షించుచు చర్మామణమును గావించుచుండుము. (ఆయోధ్యా-54-16) అని స్పష్టపరిచియుండెను రామోద్వర్తాలిఖాషితే - రాముడు లడిమూటరచ్చుడు అని ప్రతిజ్ఞచేసియుండిన మహా!

మృగం హృత్పానమ క్షేత్రం లక్ష్మణోహ సభక్షణ ।
కర్తవ్యః శాస్త్రదృష్టో హి విధిర్దర్శమమన్యకః ॥ 23

ప్రాతర్వచనమాజ్ఞాయ లక్ష్మణః సభపరహః ।
చకార స యథోక్తం చ తం రామః పునరశ్రవీత్ ॥ 24

నరేయం శ్రుయప్రేరత్ శాలాం యశ్చామహే వయమ్
త్వర పౌష్య మహాలక్ష్మయం ధ్రువశ్చ వివసోఽప్యయమ్ ॥ 25

స లక్ష్మణః కృష్ణమృగం హృత్పా మేధ్యం సతాపహన్ ।
అథ చిక్షేవ సామిత్రిః సమిధే జాతవేదసే ॥ 26

తం తు వక్త్రం నమాజ్ఞాయ నిష్ఠంతం ఛిన్నశోణితమ్ ।
లక్ష్మణః పురుషవ్యాఘ్రమ్ అథ రాఘవమబ్రవీత్ ॥ 27

అయం సర్వః పమస్త్రాంగః శృతః కృష్ణమృగో మయా ।
దేవతాం దేవసంకాళి యజస్య కుశరో హ్యసి ॥ 28

రామః స్నాత్వా తు నింశతో గుణవాన్ అప్యకోవిదః
పంగ్రహణాకతో సర్వాన్ మంథ్రాన్ వ్రతావసానికాన్ ॥ 29

ఇష్టిః దేవగణాన్ సర్వాన్ వివేశావసథం శుచిః ।
బభూవ చ మనోహ్లాదో రామస్యామితలేజసః ॥ 30

వైశ్యదేవబలిం కృత్వా రౌద్రం వైష్ణవమేవ చ ।
వాస్తువంశమవీయాని మంగళాని ప్రవక్తవన్ ॥ 31

జపం చ వ్యాయతః కృత్వా స్నాత్వా వద్యాం యథావిధిః ।
పానసంకమనం రామః చకార బలిముత్తమమ్ ॥ 32

1. పురీక్షణా లక్ష్మణా! వెంటనే గజకందము⁽¹⁾ అను దుంపను
త్రవ్వకొని రెండు శాస్త్రోక్తపీఠాలను ఆపరిచిమీకు సువివర్తవ్యము.
పిమ్మటదర్శమును వీక్షించరాదు ఎ.రా. (23)

శ్రువించినాకపడైన లక్ష్మణుడు అస్థియాజ్ఞమేరకు గృహ
శాంతికి గజకందము మున్నగువస్తువులను ఎమకొనినను.
పిదప శ్రీరాముడు తమ్మునితో వెళ్ళెను. (24)

ఈ గజకందమును వక్త్రమునకుము, పర్వశాలకు పంజరంపని
అధిష్టానదేవతలను పూజితము, త్వరపడుము, ఇది శుభముహూర్తము.
ఈదినము శ్రువనసంక్రాంతము⁽²⁾ కనుక మమహూర్తమున
గృహశాంతిచేయవలెను. (25)

అంతట కార్యమాయుడైన లక్ష్మణుడు ప్రజ్వలించుచున్న
అగ్నితో పవిత్రమైన 'సల్లిని గజకందమును సు⁽³⁾ వక్త్రమునెత్తెను.
రక్తవికారతోగములను చూపుమా⁽⁴⁾ గజకందము బాగుగా
వక్త్రమైనట్లు అతడు పురుషశ్రేష్ఠుడైన శ్రీరామునితో ఇట్లు
పలికెను (26-27)

పదకొని శరీరావయవములను అన్వించి, పరిశుష్టమునకు
గచ్ఛ⁽⁵⁾ ఈ సల్లిని గజకందమును పూర్తిగా తప్ప(వక్త్ర)మొసరితని
దేవతాముదనైన ఓ రామా! వాస్తువేదము పూజించుము. ఈ
కార్యము మనకు శుభఫలము. (28)

జపితములతో ఆరితేటినవాడును నింశతోనెత్తుచును చని
శ్రీరాముడు నియమనియంతో స్నాతుడై, వాస్తవ్యాజ్ఞానమును
అవశ్యకములగు వ్రతములను ఆగ్నితోనే అంగ్రహముగా పరిచి
వాస్తుపూజను పూర్తిచేసెను. సమస్తదేవతాములను ఆర్చించెను
అరియై పర్వశాలతో సవేళించెను. ఎగుల తేజస్వయు⁽⁶⁾ శ్రీరామునకు
ఈ క్షేత్రము మిక్కిలి ఆహ్లాదమును గూర్చెను. (29-30)

పిమ్మట శ్రీరాముడు వైశ్యదేవబలికొనుచు, విష్ణుయోగమును
వైష్ణవయోగమును నిర్వర్తించి, క్షవశిష్టములు తొలగుటకై
పుణ్యపావాన శాంతిపములు మున్నగువాని⁽⁷⁾ పఠించెను. అంతరిము
విద్యముగా పదిజలవలలో గ్నానమొరల్లి, శ్రీరాముడు గాముత్రి
మొరలగు మంత్రములను జపించెను. పదవి పాదమోచాది వ్యాధి
వౌషణిములనిహారమువకై ఉత్తమములైన ఒడివోషములను
విధ్వంసించెను (31-32)

1/ మృగము=గజకందము (మననచాలనిమంటలు)

2/ క్షే=ఉత్తరాత్రయరోహణో బాహ్యరశ్మి ధ్రువం స్థిరమ్. మహారాత్రి దింతామణి
ఉత్తరాత్రయము (ఉత్తర, ఉత్తరాపార, ఉత్తరాభ్యాది, రోహిణి వర్షత్రయములతోగూడిన అదితారము ద్రువము' మణియు
స్థిరము' అని వ్యవహరింపబడుచు గృహశాంతికి ఇది శ్రేష్ఠమైనది.

3/ కృష్ణమృగము=త్రస్వితీయబడిన గజకందము

4/ చూపుమా=రక్తసోనతనలన వచ్చెడి ఎముకరంగములను చూపుమా⁽¹⁾పది-గజకందము నిష్ఠాన్తమ్. చక్కగా కాపజుకనది

5/ సమస్తాంగ, ఎప్పుడో భరింతి అగ్నిని (అంగాని, మన స, ఎమస్తాంగ, సరితిన శరీరావయవములను అన్వించికిని పరిశుష్టిన
గూర్చునది.

వేదివ్యంవిధానావి శైల్యాన్యాయతవాని చ।
ఆశ్రమస్యాచరూపాణి స్థాపయీమామ రాఘవః। 33

సన్యైర్దాత్యైః శబైర్దూతైః పత్నైర్దాంసైర్యథావిధి
అధ్విజ్ఞపైశ్చ వేదోక్తైః దధ్విశ్చ నవమిత్సుకైః। 34

తౌ తర్హుమిత్యా భూతావి రాఘవో నహి సీతయా।
తదా వివిధయః శాలాం మేతుభాం శుభలక్షణౌ। 35

రాం పృశ్నపల్లవృదసాం మనోజ్ఞాం
యథాప్రదేశం సుకృతాం నివాతామ్ ।
వాసాయ సర్వే వివితుః సమేతాః
సభాం యథా దేవగణాః సుధర్మామ్ । 36

అనేకవావామ్భుగవక్షీనంకులే
విచిత్రపుష్పస్త్రబజైః ద్రుమైర్భుతే ।
సనోత్తమే వ్యాళమ్భుగానువాచితే
తదా విజ్రహుః మనుషం తతేంద్రియాః । 37

సురమృశాసాద్య తు చిత్రకూటం
వదీం చ తాం మాత్యవలీం నురీర్ధామ్ ।
ననంద హృష్టౌ పుగవక్షజాష్టాం
జహౌ చ దుఃఖం పురవిశ్రవాసాత్ । 38

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే అయోధ్యాకాండే షట్పుంవాశచ్ఛర్గః (56)
వాల్మీకీమహర్షివిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఏబదిఅజనసర్గము నువాస్తము

-- * * * --

57. ఏబదిఏడవసర్గము

అయోధ్యకునేరన సుమంత్రుడు రథరథుని దశ్శంభి, శ్రీరాముడు తల్పినవ్వియములను వివరింపెను - అప్పుడు ఆ మహారాజు
కొనల్గు మొదలగు రాణులు, అంతఃపురస్త్రీలు ఆర్థనాదములలో శోకమున మునుంగులు.

కథయిత్యా మమఃఖర్తుః సుమంత్రేణ చిరం నహి ।
రామే దక్షిణకూలస్తే జగామ స్వగృహం గుహః । 1

అనంతరము శ్రీరాముడు ఆ సర్గకాలకు తగినవిధముగా బలిహరణాదివేదికలను గణేశాదిదేవతాచైతన్యములను, ఏష్టపు మొదలగు దేవతలమందిరములను ఏర్పఱచి, అందు ఆయా దేవతలను ప్రతిష్ఠించెను. (33)

ఏష్టులు శుభలక్షణములుగల ఆ రామలక్ష్మణులు సేవములలో లభించు పూలమాలలు, బాగుగా పక్కమునకు పెట్టిన పలమాలాది సర్వాభిషేకములు, ఎవిత్రజలములు వేదోక్తములైన జపములు, దర్శనము, సమీధలు, కుశలు మొదలగు వానితో సకలరూతములను శుష్టపఱచి, సీతాదేవితో గూడి, శుభలక్షణమైన ఆ సర్గకాలలో ప్రవేశించిరి. (34-35)

ఆ కుశలము అనునైన స్థలమువందల ఏకవందలదనది, చెట్ల అకులనే కన్నబడినది. తీవ్రమైన గాలులకును అట్టుకొని యుండ నట్లుగా ఏర్పఱచబడినది. అట్టి మనోహరమైన సర్గకాలలో వినుంచుటకై ఇంద్రునిదగ్గర దేవతలవలె శీరామలక్ష్మణులు ఒక్కసారిగా అందుప్రవేశించిరి. (36)

ఆ మహావనమునందు సవిధములగు మృగములు, పక్షిలు, సుంద్రులుగుండ్లులుగా తిరుగుచుండెను. అందు రంగురంగుల పూలగుత్తులతో విండిన వృక్షములు సమృద్ధిగానుండెను. అది మధురదీనుగల ఘోరములతోడనె. మృగములలజ్వలతోడను సైతధ్వనించుచుండెను. అట్టివనమువందల జితేంద్రియులైన సీతారామలక్ష్మణులు హాయిగా విహరించుచుండిరి. (37)

చక్కని సోపానములతో, స్నానపుష్పములతో మడుంజరములతో ఒప్పుచున్న మందాకినీసీతీరమునగు రమణీయమైన చిత్రకూట నిర్భయమునందు అనేకమెల్లిన ఎత్తులు అనందముతో కేరింతు కొట్టుచుండెను. అట్టి నదీపద్మతనసేనిముపతేరి శ్రీరామచంద్రుడు సతమసంతుష్టుడాయెను. అయోధ్యానగరమునకు దూరమైన కారిణముగా దానియేదిభాటునలన కలిగిన తనదుఃఖమునే మఱచిపోయెను. (38)

శ్రీరాముడు సీతలక్ష్మణులతోగూడి గంగనదితీరలి (దక్షిణ) తీరమునకు చేరి, అనదినుండి ప్రయాణమైన పిమ్మట వారు కన్పించుచున్నంతవఱకు సహాదును, సుమంత్రుడును మామమనే యుండెరి శ్రీరాముని గుణగణములనుగూర్చి వారు చాలసేపు సంభాషించుకొనిరి. ఏదన గుహుడు మిమ్రాక్షునతోగూడి గంగానది తీరలి (ఉత్తర) తీరమునుండి స్వగృహమునకు చేరిను. (1)

భరద్వాజాభిగమనం ప్రయాగే చ సహననమ్ ।
అగిరేర్గమనం తేషాం తత్రాష్టారధింశ్చితమ్ ॥ 2

అమృతాః సుమంత్రోఽథ యోజయిత్వా హయోత్తమాన్ ।
అయోధ్యామేవ సగరీం ప్రయయౌ బాధదుర్మహాః ॥ 3

స వనాని నుగంధీని సరితశ్చ సరాంశి చ ।
వశ్యస్థలియయౌ శీఘ్రం గ్రామాణి సగరాణి చ ॥ 4

తతః సాయాహ్నావమయే తృతీయే హని పారథిః ।
అయోధ్యాం సమనుప్రాప్య నిరావండాం దదృశు హః ॥ 5

స కూవ్యామిన విశ్మజ్ఞాం దృష్ట్వా సరమదుర్మహాః
సుమంత్రశ్చింతయామాస శోకవేగసమాహతః ॥ 6

కచ్చి స్థ పగతా సోఽత్వా నజనా నటనాభిపా ।
నామనంతావదుభేద దగ్ధా శోకాగ్నినా పురీ ॥ 7

ఇతి చింతాపరః సూతో వాజిధి- శీఘ్రపాతిధిః ।
సగరద్వారమాపాద్య త్వరితః ప్రసవేశ హః ॥ 8

సుమంత్రమధియాంతం తం శతశోఽథ సహస్రశః ।
త్వ రామ ఇతి పృచ్ఛంతః సూతమభ్యద్రవన్మరాః ॥ 9

తేషాం శతంన గంగాయామ్ అహహస్పచ్ఛృ రాఘవమ్ ।
అనుజ్ఞాతో విప్రుల్తోఽస్మి ధార్మికేణ మహాత్మనా ॥ 10

తే తీర్థా ఇతి విజ్ఞాయ బాష్పపూర్ణముఖా జవాః ।
అహో ధిగితి నిశ్చన్య చా రామేతి చ ముక్తాశుః ॥ 11

తృశాన చ సవక్షేప్తాం జ్వలదం బృందం చ తిక్తిరామ్ ।
హతాః క్షుణ్ణు యేవేహ పశ్యామ ఇతి రాఘవమ్ ॥ 12

సీతారామలక్ష్మణులు గంగాను దాటి ప్రయాగకు వేరి. భరిద్వాజ మహర్షినిరర్చించుట, ఆ మహామునివారికి అతిథ్యమిచ్చుట. అనంతరం వార, యమునారెని దాటి చీత్రకూటపర్వతమువఱకు చేరుట మున్నగు విషయములను అన్వేషించి గుహను తన / గాఢాచారలద్వారా తెలిసికొనెను ఈ విషయములను పూర్తిగా గుహన వెలన యెఱింగి సుమంత్రుడూ అయిననుండి సెలవు దీసికొని అశ్వములను రథమువఱకు పూర్చి, మిక్కిలి దుఃఖముతో అయోధ్యానగరమునకు ఒయలుదెఱిగెను. (2-3)

అతడు సువాసనలు వెదజల్లమున్ను సరములను, నదులను, సరస్సులను చూచుచు, గ్రామములను, సగరములను చాటుచు వేగముగా తవ్వనయోగామును కొనసాగించెను. (4)

నయిం ద్రుడూ శృంగారపురమునుండి బయలుదేరిన మూడవ శోభ సాయం ముగించిన అయోధ్యకు వేరి శ్రీరాముడు కనండున చిన్నతోయయిన్ను ఆ సగరమును దర్శించెను మిగుల దుఃఖితుడై యున్న అతడు జనులకదలికలులేక మూగబోయియున్న ఆ సగరమును జూచి అందులేని శోకమునకు లోనై ఇట్లు ఆలోచించ దొడంగెను. (5-6)

అయోధ్యాపురము నిన్ను మొన్నటివఱకును గిలాశ్చములతో, ప్రజలతో మహారాజులతో ఎల్లప్పుడును కలకలలాడుచుండెడిది. అది నేడు శ్రీరామునియొడబాటుదుఃఖమువలన కలిగిన శోకాగ్నిచే దగ్ధమైపోయినదా యేమి? (7)

సుమంత్రుడు ఈ విధముగా చింతించుచు గుట్టములను వడివడిగా ఎడవించుచు సగరద్వారమును జేరెను. జమంకంటబడినచో సీతారాములెక్కడ? అనుచు వారు ఏమడుగుదురో? వారికి తాను ఏమి చెప్పవలసోయేమో? అను అతురతతో అతడు త్వరత్వరగా భగవంతునికి ప్రవేశించెను. (8)

సగరములోవలికి వెడవడిగా సచ్చుయిన్ను సుమంత్రుని జూచి ప్రజలు సందలవేలకొలదిగా తాముదెక్కడ? తాముదెక్కడ? పేతమ్మయెక్కడ? బిడ్డన్న ఎక్కడ? అమయ అతనివెంట వరుగులుదీసిరి. (9)

నేను సీతారామలక్ష్మణులవెంట గంగాతీరమువఱకు వెళ్లితిని. అచట దర్శింపుడైవ ఆ ప్రభువు సుమంత్రా! నీవింక తిరిగి అయోధ్యకు వేళ్ళము" అనియనుచు ఉదేవదే సన్న్య ఒర్పడి లేయుటవలన - నేను అవలీనుండి మజలి, ఇవలికి వేరితిని అని సుమంత్రుడు వారికి తెలిపెను సీతారామలక్ష్మణులు గంగానదిని దాటి వెళ్లెరి-అని యెఱింగి జనులు కన్నుడు గొర్పుచు, అయోధ్యలో ఆస్ నిట్కొర్పుచు రామారామా! యనుచు బిగ్గలా ఆక్రందనలు చేసిరి. (10-11)

మఱల శ్రీరాముని దర్శనభాగ్యమువకు వోచుకొనని మనము ఇరట ప్రతికేయుండియు చప్పినవారిలో సమామంమ అని జనులు కొంపులు గుంపులుగా చేరి అంగోనుచున్న మాటలను సుమంత్రుడు వినెను. (12)

దానయజ్ఞవివాహేషు కమాశేషు మహాత్ము చ
న ద్రక్ష్యామః పునర్భాతు ధార్మికం రామమంతరాః 13

కిం సమర్థం జనస్యాన్య కిం స్రయం కిం సుఖావహమ్,
ఇతి రామేణ సగళం పితృజాత్ పరిపారితమ్, 14

నాథాయనగితావాం చ స్త్రీణామ్ అన్యంతరాపణమ్,
రామశోకాభితప్తానాం కుశావ పరివేషవమ్, 15

న రాజమార్గమధ్యేన మమంతః పహితాననః
యత్ర రాజా దశరథః తదేవోపయయో గృహమ్, 16

సోమతీర్థ కథార్చీత్రుం రాజవేళ్ళ ప్రవిళ్ళ చ,
శక్త్యాః సప్తాధిపత్రామ మహాజననమాకుళాః, 17

హర్ష్యైర్విమూలైః ప్రాసాదైః అవేక్ష్యాథ వమాగతమ్,
హాహాకారకృతా నార్యో రామాదర్శనకర్షితాః, 18

అయత్రైర్విమలైర్వీరైః ఆశ్రునేగపరిపుత్రైః,
అన్యోన్యమభిషిక్షంతేః పృక్షమ్ ఆర్తతరాః స్రయః, 19

తతో దశరథస్త్రీణాం ప్రాసాదేభ్యస్తతతతః,
రామశోకాభితప్తానాం మందం కుశావ జల్పితమ్, 20

సహ రామేణ విద్యాతో వివా రామమిహగతః,
నూతః కిన్నను కౌసల్యాం శోచంతీం ప్రతపక్ష తి, 21

రావకార్యములయొసంగి, యజ్ఞకర్మలయందును, ఏకాహ
ఉపవీతములయందును, సామాజికమనానెన్నియలోను
ఇంతవలకును శ్రీరాముని చిహ్నక చూచుచుండెడివారము. ఏ
కాని రానాదికార్యక్రమములలో ఎప్పుడైనను మహిమ అయినను
ఇదివలకు చూడలేమిమో? వేటివలన ప్రజలకు క్షేమరాజును, లు
కొనును? వారికి ఎట్లు ప్రతి వీరూను? వారికి సుఖములను నిర్మి
వారమే? అరాచకపు ప్రజలను కన్నబిడ్డవలె ఆదరించు
చుండెడివాడు. అయినను ఇది చూడజాలమేమో? అని ప్రజలు
అనుకొనుచున్న మాటలను మమంతుడు వినెను. (13-14)

మోరసేతులకు ఇరువైపుల లి భవనములలోని కిటికీల కడ
వేరి, స్త్రీలు రామ పియడబాటలకు సుఖితలై విలపించుచుండెడి
మమంతుడు రథముపై ఆ వీరులలో సాగిపోవునప్పుడు వారి
విలాపములను వినెను. (15)

ని ముగ్ధుడ రాజమార్గమున సాగెనపుడు సుఖిత త్రియున్లు
ప్రజలను చూడలేక పిన్నతో రథముఖమున చాలుతేకికొని,
వేరుగా దశరథమహారాజభవనమునకు వేరిను. (16)

అతడు వెంటనే రథమునుండి దిగి రాజభవనమున ప్రవేశించెను.
రాజరత్నభవమునకై తరహదాలాడునముఖులతో నిండియున్న
ఏమ కక్షలను అతడు ఆధిమించెను. (17)

నరపన్నాభవనములలోను, కెర్తెపెర్త వేడలలోను, రాజ
సేనామూలలోనును స్త్రీల విజును రామనిదర్శనము లేనందున
దుఃఖముతో కృశించి యున్నవారై ఒంటరిగా వహిన సుమధ్యక్షుని
జూడ వాహికారములు చేసిరి. నిర్మలముల్లి వెళులముడైన వారి
నేత్రములనుండి పారతరాహిణి అశ్రువులు ప్రవహించుచుండెను.
అరు తెమలభిని వలలవ్వరా వృక్షము చేయ బానిస ముఖారముతో
ఒకిరిమిచమును మోలియై కం మాచ కొనుచుండెరి. (18-19)

అయ సాసారములలో రామరహితముతో మక్కిలి సగంపియి
కొన్న దురభిషి 'యో' (అంతానీ స్త్రీలు) అంటు ను మదిగొనియుతో
మోట్లాడుకొనుచును ఆ మమంతుడు వినెను. (20)

శ్రీరామునితోగూడ కెర్తె సుమంతుడు ఆ ప్రజుపై తీవ్రంధ
రామ ఒక్కడే తరిగివచ్చెను. అతివీపముగా పలవించుచున్న
కౌసల్యాదేవికి అతడు ఏమిప్రత్యక్షమైనది ఈయగలదు? నాను

1) దేశ, కాల, పాత్రములనుబట్టి రావకార్యక్రమములను వడివెంచుటకును న్యాయముగా అర్జించిన సంవదలతో యజ్ఞములను
అపరంజయేయటకును, యజ్ఞక్రియలయందలి సంవహములను సాగరించుటకును, అందు నిష్ప్రతిమలైన విషయములను
అర్చవేయవలకును శ్రీరాముడు తోడ్పడుచుండెడివాడు. ఏకాహములయందు వధూవధులకు సంబంధించిన రెండు
విక్షములవారికినో సామరిన్యములను పదిలపజయటకును, విరక్తమువాడైనను కుమార్తె కలగివచ్చియు భర్తవచ్చెముగా
వస్తువాచానాది సుధ్యంబుతో నానందాలను తోటగొనుటకును, కార్యలోపములు రావించా నట్టి అనారోగ్యేయటకును
సహాయపడుచుండెడివాడు. సామాజిక కార్యక్రమములయందును మహాసభలయందును ద్వియోగములయందును
సందర్భానుసారముగా ఏర్పడిన పాతాళపుయ్యలయందును శ్రీరాముడు తానుగా నిలచి నాటికన్నింటిని దర్శింపగలముగా
వడిపించుచుండెడివాడు. ఆ విధముగాగూడ అప్పుడప్పుడు ప్రజలకు శ్రీరాముని దర్శనభాగ్యములించుచుండెడిది.

యథా చ మన్యే దుర్జీవమ్ పితం న సుకంఠం ధ్రువమ్
అపిద్య పుత్రే నిర్వాతే కౌసల్యా యత్ర వీరతి 22

పితృరూపం తు తద్వాక్యం రాజ్ఞః స్త్రీణాం విశామయన్
నదీప్తపింస శోకేన వివేక సహపా గృహమ్ 23

న ప్రవిశ్యాస్తమోః కర్త్యాం రాజావం దీవమాతురన్
పుత్రశోకపరిచ్యానమ్ అవశ్యత్ పాంచురే గృహే 24

అభిగమ్య తమాసేనం వరేంద్రమ్ అభివాద్య చ
సుమంత్రో రామసచనం యథోక్తం ప్రత్యజేదయత్ 25

వ తూష్ణమేవ తచ్ఛ్రుత్వా రాజా విభ్రాంతచేతనః
మూర్ఛితో న్యసితస్థానా రామశోకాభిషేదితః 26

తతోఽంతఃపురమావిర్జం మూర్ఛితే స్ఫుఠిపితౌ
ఉర్ధ్వత్య బాహూ చుక్రోక వృషతౌ పతితే క్షీతౌ 27

సుమిత్రయా తు సహిరా కౌసల్యా పతిరం పతమ్
ఉత్తాపయానూప తదా వచనం చేదమక్షపిత్ 28

ఇమం తస్య మహాభాగి దూతం దుష్కరకారిణః
వసవాపాతనుప్రాక్తం కస్మాన్మ ప్రతిభాషసే 29

అద్యేషమవయం కృత్యా వ్యవత్రాపసి రాఘవ
ఉర్తిష్ఠ మఖ్యతం చేన్య శోకే న స్యాత్ సహాయతా 30

చేచ యస్యా భద్రాద్రామం నామస్ఫుల్లసే పారథిమ్
వేహ తిష్ఠతి కైకేయా విస్రజ్జం ప్రతిభాష్యరామ్ 31

సా తతోఽన్య మహారాజం కౌసల్యా శోకలాంసా
ధరణ్యాం విపపాతాతు బాష్పవిఘ్నతభాషిణీ 32

ఏవం విలసతీం ధృష్ట్వా కౌసల్యాః పతితాం భువి
పఠేం చావేక్ష్య తా స్మర్యా సుస్వరం చురురుః స్త్రీయః 33

అమృతాంశక పోయినను కన్యకౌడుకు మనములకు వెళ్లపోగా శ్రీకృష్ణుడు మునకులోనైన కౌసల్యారేవి అనువులను వీడకోక కౌసల్యునితో చేరిండుచున్నది నిజముగా శబ్దస్థితి ఎవ్వరికైనను దుష్కరమునీ తలండుము - అని దేశదండి భార్యలు (అంతఃపురస్త్రీలు) ఎల్లరును అనుకొను యతార్థరచనములను వేమను సుమంత్రుడు శోకమంత్ర ప్రజ్వలించుచున్నట్లున్న ఆ రాజగృహమున త్వరగా సేవించెను (21-23)

అంతట ముంద్రుడు ముందం కర్మలో ప్రవేశించి మహారాజుకు గాంచెను ఆ సభకును దుఃఖమునై పుత్రశోకముచే క్షణించియున్న వచ్చె, వీనుడైయుండెను. అమందిరమంతయును కళదప్పయుండెను ఏమిట అని అచట అనుమదియున్న మహారాజునకు ప్రణమిల్లెను. శ్రీరామమగ్రదునుడిపిన మాటలకు మహాతపముగా ఆ సభకును విసిరించెను (24-25)

పిదప ఆ మహారాజు, సుమంత్రునిద్వారా రామసచనములను మనముగా పినిన సమీక్ష ఆయననునెన్ని విభ్రాంతి తోనయ్యెను అతడు రామనిరహముతో దురదెల్లుడు స్వహాను కోల్పోయి నేలపై పడిపోయెను (26)

మహారాజు అట్లు మూర్ఛిల్లుటచే అంతఃపురములో సేవకు అందఱును ఒక పొరిగా గొల్లమున అతడు నేలపై పడిపోయెనే చాలు చేతులు చాచి కైకేయిగా శోకించిరి (27)

అంతట కౌసల్యారేవి సుమిత్రతో 'వాడి నేలపై పడియున్న దనుసరిని తవెత్తి కూర్చుండిపోయి ఇట్లు చెడివెను. (28)

ఓ మహాత్మా రాజ్యాధికారిమును త్వరించి వెననులకు వెళ్ళుట ఒక దుష్కరకార్యము అట్టి అపొధ్యమైన మనవానదీక్షను చేసెట్లని శ్రీరామసిద్ధులక్కడూత ఇతడు. అయినందుండి సంచేశమును గనివచ్చిన ఈ సుమంత్రునితో వినిమాట్లుడరు? ఓ మహారాజా యోగ్యుడైన పుత్రుని (శ్రీరాముని) వసవాసమునకు సంపుట అధర్మము. ఇట్టి అన్యాయమునకు కడిగిట్టి అట్టి అక్కత్యము నొనర్చి ఇప్పుడు నీళ్లు (వాద)పడిత కాదమేమి? లెండు, మీరు సత్యపాలనవిధానముమూత్రము తప్పుక దక్కినను. ఇప్పుడు మీరు శోకించుటమన ఎట్టి ప్రయోజనముగా ఉండదు. (29-30)

ఓ పతిచేవా బహుశా కైకేయికి భయపడి, శ్రీరామునిక్షేమ ముగూడములకు సుమంత్రుడే అడగుటలేదు కాబోలు? కాని ప్రస్తుతము ఆ కైకేయి భయపలేదు. కనుక మీరు నిర్భయముగా మాట్లాడవచ్చును. (31)

ఆ కౌసల్యారేవి మహారాజుతో అట్లు ఎత్కిన సమీక్ష శోక వివృతయయ్యెను. అందువలన ఆమె గొంతు చురలక కన్నీరు గారుచు ధూమిస్తై పడిపోయెను (32)

ఈ విధముగా విలసించుచు నేలపై పడియున్న కౌసల్యను, మూర్ఛితుడైయున్న మహారాజును చూచి, ఆరట పరియున్న గాఢము అగడకును వారియెల్లరి మూడ కైకేయిగా ఏడ్చిరి. (33)

తతస్త్వమంతఃపురనావముల్లితం

సహిజ్య వృద్ధాప్తభుజాశ్చ మానవా

స్త్రీయశ్చ సర్వా రుద్రదుః పమంతతః

పురం తథాసీత్ పునరేవ పంకులమ్ | 34

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆవికాచ్యే అయోధ్యాకాండే నవ్తవంశాశస్త్రః (57)

వాల్మీకీమహర్షిసిరినితప్త అదీకావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఏబదివిడవపర్గము నమాప్తము

-- * * *

58. ఏబదివినిమిదవసర్గము

సీతారామ అట్టణములు వనములలో ఎట్లు నివసించుచున్నాడు? వారు మమ్ముగూర్చి ఏమి పల్కిరి? - అని

రశరథాడు సుమంత్రుని అడుగుట - సుమంత్రుడు వారివిగూర్చి మహారాజునకు వెశవెఱచుట.

ప్రత్యాశ్చస్తో యదా రాజా మోహోత్ ప్రత్యాగతంః పునః
అథా ౧ జహోప తం సుతం రామపుత్రాంతకారణాత్ |

అథమాతో మహారాజం కృతాంజలిభుజస్థితః
రామమేవానుశోచంతం దుఃఖశోభనమన్వితమ్ | 2

సృష్టం పరమసంతప్తం సహగ్రహమివ త్విషమ్
ఏవిశ్వతంతం ధ్యాయంతమ్ అన్వేష్యమివ మంజరమ్ | 3

రాజా తు రజసా మాతం ధృస్తాంగం వసుపస్థితమ్
అత్రపూర్ణముఖం దీపమ్ ఉవాచ సరమార్దవత్ | 4

క్రమ సత్యైతి ధర్మాత్మా వృక్షమూలముసా శ్రితః
సోత్త్యంతసుశ్రితః సూతా కేమోష్యై రాఘవః | 5

దుఃఖస్యామచిత్ దుఃఖం మమంత్రా శయవోచితః
భూమిసాలాశ్మతో భూచూ శేతే కథమనాథవత్ | 6

యం యంత సమయాంతి స్మ వదంతిరథకుంఠరా
స వత్స్యతి కథం రామో నిజనం వనమాశ్రితః | 7

వ్యాభైర్బుగైవాచరితం కృష్ణవర్ణవిశేషితమ్
కథం కుమారో వైదేహ్య సార్థం వన ముపస్థితా | 8

మమమర్యా లవస్వీన్యా సుమంత్రా సహ పీతమా
రాజపుత్రై కథం పాదైః అవదుప్యా రథాద్ధతా | 9

అంతఃపురమునుండి చెలరేగిన ఆ అర్హనాదములను వినినచోడనే నగరమువందలి వృద్ధులు, యువతీయువకులు, స్త్రీలు ముష్టిగు మ్మందమును బోరున ఏడ్వవసాగిరి. వేయేల అంతట ఆ సగం మంతయును ఇంకను తోకసాగరమున మునిగెను (34)

కొంతసేపటికి స్పృహరాగా, ఆ రశరథమహారాజు ఊరడిల్లిప వాడై శ్రీరామనివృత్తాంతమును తెలిసికొనుటకై, ఆ సుమంత్రుని తనచెంతకు పిలిపెను. (1)

అప్పుడే ఎట్టబడి తన యూరపతిని ద్యానించుచు మిక్కిలి సంతాపమునకు గుఱయై, అన్వేషణతో నిట్లాట్టుచున్న ఏమగు నలి దరశభమహారాజు నిరంతరము శ్రీరామునే వెదకించుచు రు. భగోములతో కుమిలిపోవుచుండెను అట్టి మహారాజు సమీపించి సుమంత్రుడు అంజలి పెట్టిరిని నిలబడెను. (2-3)

దుష్టులొట్టకొనియున్న శీరముగఱి, దీపకై, కన్నీడు ముష్టిరూప విలపించుచు తనను సమీపించిన సూతునితో సుమంత్రునితో మిక్కిలి ఆర్థిలోడైన మహారాజు ఇట్లనెను. (4)

"ఓ సుమంత్రా! ధర్మాత్ముడైన నారామపుడు పిగుల ముతమారుడు, లాలనతో ముద్దుమురిపెములతో ముఖమలలో పెరిగినవాడు అతడిప్పుడు ఏ వెట్టును ఆశ్రయించివాడు? ఏమి తిని తీసిండు చున్నాడు? (5)

ఓ సుమంత్రా! దుఃఖమనుమాటనే ఎఱగని రామమార్దవకైన నారామిడు ఇప్పుడుతల కప్పమలకు ఎట్లు ఓర్చుకొనుచున్నాడు? హంపతూలికాతల్పములపై శయనించు నామద్దులపల్చి కటికి వేల్చి దిక్కులేసినానెవరి ఎట్లు పండుకొనుచున్నాడు? (6)

ఇప్పుడూను శ్రీరామునికి చతురంగిబలములు తోడుగా నుండిడివి, ఇప్పుడతడు విర్జనవనములలో ఎట్లు నివసించు చున్నాడు? (7)

వనములలో ఎడ్డపులులు మెదలగల క్రూరవృక్షములు సంతరించు చుండును, ఏమాదకపైవైన సర్పత్రాయలు తీరుగాడుచుండును. అట్టి నయంకరములైన అరణ్యములలో సీతాదేవితోగూడ రామలక్ష్మణులు ఎట్లు ఉండగలుగుచున్నాడు? ఓ సుమంత్రా! సికచూరయు, భైవసేవాతక్పరయు యె సీతతోగూడ రాజకుమారులైన రామలక్ష్మణులు రథమునుండి దిగి, పొదివారులై ఎట్లు తిరుగులాడు చున్నాడు? (8-9)

సిద్ధార్థః కలు సూత! త్వం యేవ ద్విష్టే మమాత్మజౌ
వవాంతం ప్రవేశంతౌ తౌ ఆశ్వినావిన ముందిరమ్ 10

కీమువాచ వత్ రామః కీమువాచ చ లక్ష్మణః
మమంత్ర! తపమాపాద్య కీమువాచ చ మైథిలీ 11

ఆసితం శంకుతం భుక్తం సూత! రామస్య కీప్తయః
కవిష్యేమ్యహమేతేన యయాతిశివ సాధుషు 12

ఇతి సూత! పరేంద్రేణ చోదతః సర్జమానయా
ఉవాచ నానా రాజానం నబాష్టసతిరబ్జయా 13

అబ్రవీన్మాం మహారాజ! ధర్మమేవామసాఠయన్
అంజలిం రాఘవః కృత్వా శిరసా భివ్రజమ్య ష 14

సూత! మద్విచనాత్ తస్య తాతస్య విదితాత్మజః
శిరసా పంచనియస్య పంచౌ పాదౌ సుచోత్సవః 15

సర్వ మంతఃపురం గాచ్యం సూత మద్విచనాత్ తత్తమా
అరోగ్యమవిశేషేణ యథార్థంచాభివాదసమ్ 16

సూతా చ మమ కౌనత్యా కుశలం చాభివాదసమ్
ఆప్రమాదం చ సత్త్వ్యా బ్రూయాశ్చినాపిదం వచః 17

ధర్మనిత్యా యథాశాసమ్ అగ్న్యగారపరా భవః
వేదీ వేదస్య పాదౌ చ వేదవత్ పరిపాలయ 18

అభిమానం చ మానం చ త్యక్త్వా వర్తస్య మాత్మమ
అనురాగానమార్యాం చ క్షేత్రేయీమంబా కారయ 19

కుమారే భరతే వృత్తిః సత్తితవ్యా చ రాజవత్
అర్హత్యేష్టా హి రాజానో రాజధర్మమమస్మరః 20

మందరపర్వత పవనులలో ప్రవేశించు అశ్వినీకుమారులవలె
మా రామలక్ష్మణులు మహారాజ్యములలో సేవేశించుచుండగా నీవు
స్వయంగా చూచితివి. నిజముగా నీవు దన్యాత్ముడవు కుమార! (10)

ఓ మమరత్రా! అడవులలో ఆడుగిడునప్పుడు మా రాముడు
ఏమనిపించెను? ఇంతకును లక్ష్మణుడేమి చెల్సెను? వారిమాటలు
నరే! మా కోడిలు ఫైచిల్ ఏమనిపించెను? (11)

ఓ మమరత్రా! శ్రీరాముడు వేసే అరీసుదగుచున్నాడు? ఎట్లు
శయించుచున్నాడు? ఆరసంబాహివాములట్టి? ఈ విషయములను
ఏకరింపుచూ! స్వర్గమునుండి భృష్టుడైన యయాతి ఇంద్రుని
అప్పురాముతో సామవులుపడి సాంగత్య ప్రభావమున అతిడు
దుఃఖపడుకొని పాపము ¹¹అర్హ శ్రీరామనికతాశ్రయముతో
నేను శోకవిముక్తుడనయ్యెదను. (12)

మహారాజ! ఎట్లు కోరినప్పుడు మమరత్రుడు కన్నీరు కారుచు,
దగుత్తుతో మూలలు తడబడుచుండగా ఆయనతో ఇట్లు
నుడిచెడు (13)

ఓ మహారాజా! శ్రీరాముడు వర్జబద్ధముగా చేతులుబోడించి,
మీకు శిరసాస్ట్రాగమిల్లుచు నాతో ఇట్లు ఎరికెను. (14)

ఓ సమరత్రా! అట్టిజ్ఞానయు, మహాత్ముడను, పూజ్యుడును
జన మాతృకగారిపాదములకు నాసాష్టాంగమస్కారములను
తెలుపుము. సుతఃపురములోని తల్లిలందఱికిని చిగిన విషముగా
కే. ¹⁵పూరించినట్లు పలుకును. వారికి మా క్షేమపూజాభిముఖ
గూర్చి పూర్తిగా వివరింపుము. (15-16)

మాతల్లి కౌనత్యాదేవికి నానానామములను దెలుపుము
మేమందఱము క్షేమముగా ఉన్నట్లును, శ్రద్ధానక్షులతో ధర్మమును
పాటించుచున్నట్లును వివరించి ఆమెకు నావీక్షణమును ఇట్లు
చెడదనఱుమని- అమ్మా నీవు నిరంతరము ధర్మతత్పరులారని
యందుచు అగ్నికార్యములన్నియును తానె పనుయములతో
కరుగినట్లు చూచుచుండను మహారాజాను దైవముగా భావించుచు
అనుసరింపమని సేవింపిండును తల్లీ నేను కర్తవ్యపాపిని
అందఱకుండినా పెద్దదానిని అని తలపోయక తల్లిలందఱిని
సమానముగా మాయకొనుచు నారితో కలిసిమెంపి యుండుము.
పూజ్యరాత్రిన కైకేయాదేవినిగూడ రాజగారితో ఏమానముగా
గౌరవింపుము. రాజా(దరతుడు) వయస్సుచే చిన్నవాడేయైనను
గాయోధికోమునుపట్టి (సర్వసంపదలు కల్గియున్నందున!)
అందఱికిని ఆదరణీయుడే కనుక రాజధర్మమును అనుసరించి
(యువరాజైన) భరతకుమారునియెడ రాజానందువలె
ప్రవర్తింపుము. (17-20)

1) యయాతి చంద్రవంశపురాజు. నమామికుమారుడు. ఇతని పత్ని ప్రేయశుడు ఇతడు పవనులలో తీవ్రముగా తపయెనర్చి, తన
తపోమహిమచే స్వర్గమునుండి వెళెను. ఇందుడు ఇతనితపస్సునకు మెచ్చుకొనెను. ఇతడు వారితపస్సు నాశమమ్ముతో సాటికాళు గదా
అవి యయాతి కర్మముతో ఎరికెను. ఆయనకు కుమారుడైన ఇంద్రుడు అతనిని స్వర్గభ్రష్టుని గావించెను. నీయ ఇందుని
యయాగముతో ఓ మూతి సామవుల మధ్యందెను మా సాంగత్య ప్రభావమున అతిడు దుఃఖపడుకున్నయ్యెను.

భరతః కుశలం వాచ్యో వాచ్యో మధ్వచనేన చ ।
పర్యావ్రేష యథాన్యాయం శృత్రిం వర్తన్య మాత్మభుః ॥ 21

వక్తవ్యశ్చ మహాబాహుః శక్త్యాకుకులనందనః ।
పితరం యౌవరాజ్యస్థో రాజ్యస్థమ్ అనుపాలయః ॥ 22

అపి క్రాంతసయో రాజా మా స్మైవం న్యవరోరుధః ।
కుమారరాజ్యే జీవ త్వం దస్యైవాభ్యాప్రవర్తరాత్ ॥ 23

అగ్రవీర్యాసి మాం భూయో భృశమశ్రూణి పర్వయన్ ।
మాలేక మమ మాలా తే ద్రష్టవ్యా వుత్త్రగర్జిని ॥ 24

ఇత్యేవం మాం మహారాజ! మువ్షేష మహాయథాః ।
రామో రాణేసతామ్రాక్షో భృశమశ్రూణ్యపర్వయన్ ॥ 25

లక్ష్మణస్తు సునంద్రుద్ధో నిఖ్యసన్ వాక్యమబ్రవీత్ ।
కేనాయమపరాధేన రాజపుత్రో వివాసితః ॥ 26

రాజా తు ఖలు కైకేయ్యా రంభుత్పాత్రాశ్చ కాననమ్ ।
కృతం కార్యమకార్యం వా నయం యేవాభీషడితాః ॥ 27

యది ప్రవ్రాజితో రామో లోభకారణకారితమ్ ।
పరదాసనిమిత్తం వా సర్వథా దుష్కృతం కృతమ్ ॥ 28

ఇవం తావన్యథాకామమ్ ఈశ్వరస్య కృతే కృతమ్
రామస్య తు పరిత్యాగే న హేతుముపల్బయే ॥ 29

అనమోక్ష్య సమారట్టం విరుద్ధం ముద్ధిలాఘవాత్
జనయిష్యతి వంశోశం రాఘవస్య వివాసవమ్ ॥ 30

అహం తావన్మహారాజే పీతృత్వం వోపలక్షయే ।
బ్రాతా భర్తా చ బంధుశ్చ పితా చ మమ రాఘవః ॥ 31

పర్యతోకప్రియం త్వత్త్వా పర్యతోకహితే రతమ్
పర్యతోకో మరణ్యేత కథం త్వాలవేన కర్మణా ॥ 32

సర్వప్రజాధిరామం హి రామం ప్రవ్రాజ్య తార్కికమ్ ।
సర్వతోకం నిరుద్యేమం కథం రాజా భవిష్యసి ॥ 33

ఓ సుమంత్రా! మాకు శువార్తను తరతునకును తెలుపుము. ఇంకను అయినచో 'తల్లులందరియెడ ధర్మబద్ధముగా పమునితముగా మనెలుకొనుము. వారిని భక్తిశ్రద్ధలతో సేవించుచుండుము. బాహుబలనిందినియైనపు, ఇక్ష్వాకువంశవర్తనుడవు యౌవరాజావు ఐన వీవు మహారాజైవ మనతండ్రిని గౌరవముతో మోముమెముగుడుము. పయోవృద్ధుడైన ఆ భ్రతువునకు అవరోధములను కలిగింపకుము. ఆయనఅర్జునుడు తలదాల్చి మనలుకొనును నీవు యువరాజాగా సమస్తభోగామరదేనులతో కలకాలము వర్జిల్లుము - అని నామాటగా ఆతనికి తెలుపుము. (21-23)

ఇంకను శ్రీరాముడు కన్నీడుగార్చుచు నాతో మిక్కిలి సత్త్వప్రేమ గల నాతల్లి నాకొక ఏమను తల్లిగా బానించి, ఆమెను భక్తిశ్రద్ధలతో చూచుకొనుము.' అని పలికెను. (24)

ఓ మహారాజా! మహాయశస్వియు రాణీకలోచనుడును ఐన శ్రీరాముడు నాతో ఈ విధముగా పలుకుచునే సంతతదారిగా కన్నీరుగార్చెను. (25)

ఓ రాజా! లక్ష్మణుడు మాత్రము మిక్కిలి క్రొద్దుడై నిట్టూర్పులు విడుచుచు ఇట్లు నుడివెను. "ఓ సుమంత్రా! రాజకుమారుడైన శ్రీరాముని అడవులపాలు చేయుటకు అతడు లేవెనా ఆనరాదమేమి? రాజు క్షేమముయొక్క తుచ్చమైన కురోవలు నిని ఏమాత్రము ఆగోచింపక వెంటనే చేయరాని ఎనివె చేసెను. రామిలన మేము కష్టపాపాలైతిమి (26-27)

శ్రీరామునిసములకు ఎంపుకటగల కారణము క్షేమముయొక్క గోవిందుడు కావచ్చును, లేదా రాజు అమరదైన పరమేశ్వరెను గావచ్చును. కారణము ఏదైనను ఇది శ్రీరామునియెడ ఒనర్చిన మహాపాపము. (28)

మహారాజా తనఅర్జును తిరుగితెడలి ఇట్లు చేసెనా? లేక పీడినిర్దయమే ఇట్లున్నదా? ఎదియైనను శ్రీరాముని పనులకు పంపుజనుత్రము వాక్యస్థిలో పముచిరిముగాదు మహారాజా తండ్రిపాటుతో యుక్తయుక్తసిద్ధగలే! లోకమెట్లముగా శ్రీరాముని అరిగ్గములకు రికి కృపనే ఆతడు ఇట్లు పరితపించుచున్నాడు. నేను మాత్రము మహారాజుడు ఇక తండ్రిగా గౌరవించెను నాకు పొదగుదైనను, బ్రతువైనను, బిరుదువైనను, కడకు తండ్రియైనను అన్నియును శ్రీరాముడే (29-31)

శ్రీరాముడు సప సృరోముల హితమనందే అనిపిద్దెయుండు వాడు కనుక ఆతడు ఎచ్చలోకములకును నీడుమైననాడు. అట్టి శ్రీరాముని ఆకారిణముగా పనులకు పంపుటయినడి క్రూరకర్మ మింద్రి ఆ మహారాజు పరులోకములకును అనీయుదాయెను. అట్టి ఆ రాజుని లోకమెట్లు మెచ్చుకొనును? (32)

రద్ధాత ముడును, సమస్తసజలమనములకు అన్యధమును గార్చువామను ఐన శ్రీరాముని లోకవర్మమునకు పరుద్ధముగా అడవులకుంపి ఈ రాజు ప్రజలమనస్సులకును బాధగూర్చెను. సజారంబకుడే రాజుగాని సజాదాడకుడు రాజెల్లగును? కనుక ఆతడు రాజుగా ఉండరాడు." (33)

జావకీ తు మహారాజ! విశ్వవందీ తపస్వినీ,
భూలోపహతచిత్రైః పిష్టతా విన్మితా స్థితా 34

అదృష్టపూర్వవ్యవసా రాజపుత్రీ మువస్వినీ,
తేన ముఖేన యదతి నైవ మాం కించిద్రుజివితే 35

ఉర్విక్షమాణా భర్తారం ముఖేన పరిశుష్యతా
ముమోచ పహసా బాష్పం మాం ప్రమాంతమురీక్ష్య సా 36

తతైవ తాయోఽశుముఖః కృతాంజలిః
స్థితోఽభవల్లక్షణబాహుపాలితః
తతైవ సీతా దుదతీ తపస్వినీ
సంక్వతే రాజరథం తతైవ మామ్ 37

ఇత్యాదౌ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదిత్యాన్యే అయోధ్యాకాండే అష్టావంశాశస్సర్గః (58)

వాల్మీకీమూర్త్యనిరవతయై అదిత్యాన్యైః శ్రీమద్రామాయణమునంతలి అయోధ్యాకాండమునందు వివిధవిసేషవర్ణనలు సమాప్తము

* * * —

59. ఏబదితొమ్మిదవసర్గము

శ్రీరాముడులేచి అయోధ్యా ద్వైవస్థితిని సుమంగళుడు దళదునకు వర్ణించిపెప్పుడు. ఏమ్మని చతురమహారాజు సుగుల వివరించుట.

[ఇతి బ్రహ్మచారి తం సూతం పుమశ్చతం మంత్రినత్రసుమ్
బ్రూహి నేషం పునరితి రాజా వచనమబ్రవీత్

తన్య తద్వచనం శ్రుత్వా మమంత్రో బాష్పవిక్షిప్తః
కథయామాన భూయాః ఏ రామసందేశవిస్తరమ్

జటాః క్షుత్వా మహారాజ! చీరవత్కంఠాంఠా
గంగాముత్తీర్య తా సీతా ప్రయాగాభిముఖా గతా

అగ్నిలో లక్ష్మణో యాతః పాంశున్ రఘువందనమ్
అనంతరం చ సీతాథ రాఘవో రఘువందనా
తాం వైతా గచ్ఛతో ర్భువ్నైః విన్మత్తైః స్వైరవశ్యదా]

ఓ మహారాజా! జనకునికూతుడైన సీతాదేవిమాత్రము మీక్కిరి
పరిచుచును వెట్టార్చుచు, నిశ్శేష్పరాధైయందీవీయెను. భూతము
అవహించిన దానివలె అమో తనఁబడిని తానే మఱచియుండెను.
ముఖములను ఏ మాత్రము విజగిసి ఆరాజకుమారి. ఆ సాధ్వీ
తనెవరికి సంభవించిన కష్టములను జూచి, వగలుచుండెను. అమో
నాతో విమియమెలుకక మిన్నకుండెను. (34-35)

వగరపుయాగామునకు పేర్తమగుచున్న నన్నుజూచి అమో
రిన్నపోయిన ముఖముతో భర్తైపు వీక్షించుచు¹ నెంబన
కలా తడిలేట్టెను. (36)

నేను బయలుదేలునామయమున శ్రీరాముడు చేతులు
కోడించి నెలబడియుండెను, అయనముఖమున అశ్రువారలు
ప్రవించుచుండెను. లక్ష్మణుడు ప్రక్కన చేరియుండెను. సాధ్వీ
సీతాదేవి పరితపించుచు ఏడ్చుచు, రాజరథమును, నన్నును
ఎవేసదే నాచుచుండెను. (37)

1) అశ్రీయుడై తోడునీడగా ఉండడి సుమంగళుడు ఇక వెల్లువెన్నాడు ఆ సారథి రాజరథముతో వెళ్లినఏమ్మని కాటడవులలో కలికి
నేలపై ముండ్లపాలలో కాలినడకతో మీరు ఎట్లు సంవరిండుగలరు? స్వామీ. అయినానముతో అమో తనభర్తైపు జూచును కన్నీడు
వార్చెను.

2) ఈ నాలుగు శ్లోకములను వ్యాఖ్యాతలు విడిచిపెట్టినను ఇంక విక్రు స్రావీంప్రతులలో ఉన్నందున ముద్రాపకులు వీటిని
తమగ్రంథములలో ముద్రించిరి. కావున ఈ శ్లోకములు అనువదించబడెను.

మను త్వత్వా నిష్కల్తస్య వ స్రావర్తంత వత్సని
ఉన్నమశ్రు ప్రముంచంతో రామే సంప్రప్తితే వనమ్ 1

ఉభాభ్యాం రాజపుత్రాభ్యామ్ అథ కృత్వాహుమంజరీమ్ ।
ప్రస్థతో రథమాప్త్యాహు తద్దేబుమసి ధావమన్ 2

గుహాన సార్కం తత్రైవ స్థితోఽప్యే విజపాన్ బహూన్
ఆశయా యతీ మాం రానుః శ్చునః శబ్దావమేదితి 3

విషయే తే మహారాజా రామవ్యవసకర్షిలాః ।
అపి వృక్షాః పరిష్కానాః పశుష్చాంకురకోరకాః 4

ఉనతస్తదకా వద్యః పత్యలాని సరాంసి చ
పరిశుష్ణ పటాశాని పవాన్యవవనాని చ 5

వ చ సర్పంతి పత్నీని వ్యాళా న శ్రవరంతి చ ।
రామకోకాభిభూతం తత్ నిష్కాజమథవద్యవమ్ 6

తీనపుష్పరవత్రాశ్చ పరేంద్రా కలుషేదకా-
సంతప్తవర్షాః వర్షిన్యో తీనమీవవిహంగమాః 7

ఋణాని చ పుష్పేణి మాత్యాని స్థలవాని చ ।
నాద్య భాంత్యల్యగంధీని ఫలాని చ యథాపురమ్ 8

అలోద్యావాని శూన్యాని ప్రతీనవిహగాని చ
వ బాధిరామావారాహాన్ కల్యామి మమజర్జరా 9

శ్రవిశంకమయోధ్యాం మాం న కశ్చిదభినందతి ।
వరా రామమపశ్యంతో నిశ్చిన్తంతి ముహూర్తే హ 10

శ్రీరాముడ ఒట్లు వనములకు వెళ్లిన నీచుట్ట నేను ఆ ఇసుపురు
రాజకుమారులకును రంజితమచేసి, మున్నూపైన చాలియెడలకు
బారిను దీగమీరిగును పట్టకేలకు రథమవెక్కి చగరమునైపు
అశ్వములను ముట్టకొని కాని ఆ గుట్టములు శ్రీరామునిపై
గల మక్కువతో యుధముతో బారతో వేడి కప్పడు కార్కుమ
వామాట విసనయ్యెను, అవి రారిబద్ధ ముందునకు అడుగో
వేయకుండిను (1-2)

శ్రీరాముడు తనతోగూడియుండుటకు నమ్మి వనవరులద్వారా
అన్వాయించేనా? అనెడి అంతో నేను గుహనితో గూడి
అచట (శృంగిబేరపురమున) కొన్నిదినములు¹⁾ ఉంటిని. (3)

ఓ మహారాజా సీ (4) కోనఁ) రాజ్యమునందలి చిరుదురాకులతో
మొగ్గలతో పూవులతో లతలతో గూడిన వృక్షములు శ్రీరాముని
నిడబాటునపు తట్టుకొనలేక కడదప్పినవి, వాడిపోయినవి. (4)

రామునివిరహవారకులనై వయలు చిన్నచిన్న గుంటలు
పెద్దపెద్ద సరస్సులు ముదలలోని వాటిలోని జలములు బాగుగా
వేడెక్కినవి. వనములందలి ఉపవనములలోని ఆకులన్నియు
ఎండిపోయినవి. అడవిజంతువులుగాని, క్రూరమృగములుగానీ
ఆహారమువలెనను కదలుటలేదు. రామునికై కోకములోముని
యున్నందున పక్షులన్నియు కూయుట మానినవి. (5-6)

ఓ మహారాజా! జలాశయములలోని నీరంతయు కలుషితమైనది.
వాటిలోగల కుంభకములు, తామరదళాలు వాడిపోయినవి అందలి
వత్సములు, జలకక్షులచేష్టలు ఉడిగిపెని. (7)

జలములలోని పుష్పములు, (కమలములు) స్థలములపై పుట్టి
పెరిగిన మొగ వృక్షాలందల్లను, కలములు పెప్పటిచల సువాసనలను
పెవిజల్లుచులేదు. (8)

ఓనరేంద్రా! ఇంతటి ఉద్యానవనములలో జనసంఘాతమేలేదు
ఇందలి చిలుకలు, గోరువంకలు, కోకిలు మొదలగు పక్షులన్నియును
ఆకులతో అశిశులగియున్నవి. ఉద్యానవనములన్నియును ఎప్పుడీవలె
కలకలలాడుటలేదు. (9)

గిరిగి అయోధ్యలో నివసించునప్పుడు రథమున ఒలురిగాడున్న
నమ్మి మాయము జనుట పల్కరించనేలేదు శ్రీరామునిదర్శన
భాగ్యములేక వారి మోటిమాటికి నిట్టార్పులుపెడుచుకుండిరి. (10)

1) ఈశ్లోకమున దివిసార్ బహూన్ అని పేర్కొనబడినది ఒకటి వీరవరము, రెండు ద్వివనము, మూడుగాని, అపైనగాని, బహువనము, బహువనమున ప్రాంతలనెన్ని మూడు ఎత్తున, పోనక బహువనమున పేర్కొనినప్పుడు ఆ సంఖ్యను కూడా గా విల్లయుండును. దీనిని కపింజలవ్యాయును అనియుచుండు. కనుక కపింజలవ్యాయునును అనునదియే అచట సుమంత్రుడు గుహనితో మూడు దినములు గడిపినట్లు కొందరు విల్లయుండును. వాస్తవముగా ఇది దినములు ఉన్నట్లుగా కనబడుచున్నది. నీలారామలక్ష్మణులు చిత్రకూటపర్వతమునకు చేరిన సమాచారమును గుఱువకు ఆతని గూడవాసులు తెలిపిరి. అంతవఱకును సుమంత్రుడు అనబనే ఉండెను. 10వీటికమున ముట్టిచెట్టుకడ ఒక దినము, భద్రవ్యాజ్ఞానమును ఒకరోజు యమోవాతీరమున ఒక దినము, చిత్రకూటపర్వతమున ప్రవేశించుటకు ఒక దినము, తారులు తిరిగివచ్చుటకు మణియొక రోజు మొత్తము ఐదు దినములు దీనివిబద్ధ సుమంత్రుడు వదల దినములు కుహనితో అచట ఉన్నట్లు వృద్ధినుగుచున్నది.

దేవ! రాజరథం దృష్ట్వా వినా రామమిహ! గతమ్.
దుఃఖాద్రామముఖ! సర్వో రాజమార్గగతో జనః 11

హర్ష్యైః ధీమానైః ప్రాపాదైః అవేక్ష్య రథమాగతమ్.
హాహాకారకృతా నార్యో రామాదర్శనకర్మిణాః 12

అయతైర్విమలైశ్చేతైః అశ్రువేగపరిఘైః.
అన్యోన్యమభివీక్షంతే వ్యక్త మార్తతరాః స్త్రీయః 13

వామిత్రాణాం వ మిత్రాణామ్ ఉదాసీపజవన్య చ.
అవామార్తతయా కించిత్ విశేషమునలక్షయే 14

అశ్రువ్యావృణుమమష్యో చ దీపనాగతురంగమా.
ఆర్తవ్యరసరిష్టానా విసిశ్చ్యపితనివృణా 15

ఏరానందా మహారాజ! రామస్సనాజవాతురా.
కౌసల్యా పుత్రహితేన అయోధ్యా ప్రతిభాతి మా 16

మూతన్య వచనం శ్రుత్వా వాచా పరమదీపయా.
టాప్తోపహతయా రాజా తం సూతమిదమబ్రవీత్ 17

కైకేయ్యా విసియుక్తేన పాపాభిజనభావయా.
మయా వ మంత్రకుశలైః పృతైః పృహ నమర్చితమ్ 18

వ మహర్షి! య ఇమాత్యైః మంత్రయిత్వా వ నైగమైః
మయా యుషర్ష సమ్మోహితే స్త్రీహితో సహపా క్షితః 19

భవితవ్యతయా మావమ్ భద్రం వా న్యననం మహాత్
కుంస్యన్య వినాశాయ ప్రాప్తం సూతో యుద్ధాచ్ఛయా 20

సూతో యుద్ధస్థితే కించిత్సయాతు మక్కుతం కృతమ్
త్యం ప్రాసయాశు హం రామం సాణాః సంతర్కయంతి మామ్ 21

యద్యద్యాపి మమైవాజ్ఞా నివర్తయతు రాఘవమ్
న శక్న్యామి వినా రామం ముహూర్తమపి జీవితమ్ 22

అథవాపి మహాబాహుః గతో దూరం భవిష్యతి
మామేన రథమారోహ్య శీఘ్రం రామాయ దత్తయ 23

ఓ మహారాజా! రాజవీధులలోని జనులెల్లరను శ్రీరామునిలేని
రాజరథమును చూచి, దుఃఖమోహలగుచు కించలేదెట్టిది (11)

హర్ష్యములనుండియు, వివేచనములనుండియు, రాజ్యసేవముల
నుండియు స్త్రీలు వీధులలో సోచనస్సంచున్చు రథమును జూచి,
శ్రీరామునిదర్శనముకానయ్యెన దుఃఖింబై, హాహాకారములు ఎరిపిరి,
దుఃఖార్తలైన ఆ స్త్రీలందఱును విశాలములై విరక్తములైన తను
వేత్రమును సుంద కన్నులు కార్చి, ఉపద్రువములను ప్రకటింపఁబడి
పరస్పరము ముఖములను మారుకొనుచు ఉండిపోయిరి (12-13)

సీ స్త్రీయలు, ఉదాసీనులు మెద్యులు, అందఱును మార్తమే
గాక పశువులు కైతము అర్చిత అల్లాడుచుండిరి. వారి
కోకములో నాకు పట్టి లేదనూ కనిపించనేరదు (14)

ఓ మహారాజా! అయోధ్యలోని అనుష్టుంబికులను
పంతమునకు దూరమైరి ఉపరి వినుగులు. సుజ్ఞములు దుఃఖముతో
దీపనములతోనున్నవి నగరమంతయును ఆర్తనాదములతో
ధిర్బహిష్కరణములతో నిండియున్నది. శ్రీరామునివనవాసమందే
వ్యాపితులైన అయోధ్య యుత్తుని యెడఁబాటునకుఁజొరైన
కౌసల్యాదేవి వలె ఆనందమును కోర్చియుండుటయు నేను
గమనించితిని" (15-16)

రితసాదభిజ్ఞుని సుమంత్రుని మాటలను వినిన పిమ్మట
రశంధుడు కన్నీరుగార్చుచు, మిక్కిలి దీనవ్యరముతో అతనితో
ఇట్లు సుడికెను (17)

"దుష్టస్వభావయా, దుష్టులప్రోద్ధులముగలదియు వివ కైకేయి
ఈ విషయమున వన్న మిక్కిలి యెత్తిడి చేసినది. ఈ సంరక్షణమున
అలోచనాపరులైన పెద్దలనుగాని, మిత్రులనుగాని, అమాత్యులను
గాని, వేదశాస్త్రునిండితులనుగాని మేలుపులైన పురోహితులను
గాని సంప్రదించనైతిని స్త్రీవ్యామోహముతో పడి తొందరపాటుతో
ఈ దుష్టార్థమునకు ఒడిగట్టితిని. (18-19)

ఓ నిమంత్రా ఇట్లు జనులవలసయున్నది కాబోలు,
అందు ఎలవనే నాశక్తిని ప్రదర్శించే కైక వీరుగల ఈ వీరనిజుర
విధివమున పచ్చిపదనిది ఓ సూతా! నేపదింపడలో పేకు పిన్నైనను
ఉపకారము (మేలు) కేపియెన్నో వన్న శీఘ్రముగా రామునికడకు
లేర్పిము అతనిని మార్తమై నాప్రాణములు ఆరాటపడుచున్నా
ఇప్పటికిని (పట్టి వివత్కర సాష్టాతుండోగుడు) ఈ రాజ్యమున
నాఅజ్ఞ చెల్లుబాడెడుగుచున్నట్లయితే నామాకు వివి వెంటనే
ఇచ్చికి శ్రీరామునితోఁబో నిరమ్మ శ్రీరాముని చూడకుండా
ఒక్క శ్మశాకాలమైనను నేను జీవించదాంను (20-22)

అట్లుగానినో నన్నే రథముపై అరిచికి తీసికొనియెర్ని నాకు
శ్రీరాముని జాపంశము ఎలనన మహాబాహువైన శ్రీరాముడు
ఇప్పటికి చాలాదూరము వెళ్లెడుండును. (23)

వృత్తదంష్ట్రో మహాష్ట్రానః క్వాశో లక్ష్మణపూర్వజా
యది శవామి పాథ్యేవం సశ్యేయం సీతయా వేషాః 24

లోహితాక్షం మహాబాహుమ్ అముక్తమణికుండలమ్.
రామం ముచి న సశ్యేయం గమిష్యామి యమక్షయమ్ 25

అతో ను కేం దుఃఖతరం యో హమ్ ఇక్ష్వాకువందనమ్.
శమామపస్తామూపవన్ వేషా సశ్యామి రాఘవమ్ 26

హ రామ రామానుజా హా హా వైదేహీ తపస్విని
న మాం జానీత దుఃఖేన మిదుమాణమనాథవత్ 27

స తేన రాజా దుఃఖేన భృశమన్వితవేతసః.
అవగాధః మధుస్థారం శోకసాగరమబ్రవీత్ 28

రామశోకమహావేగః సీతావిరహపారగః
శృణోత్కీర్తిమహావతో బాష్పఫేపజలానితః 29

జాహువిక్షేపమీనాఫో విక్రందితమహాస్వనః.
ప్రకీర్ణతేశ్వైవాంః కైకేయబడబాముఖః 30

మమాశ్రువేగ్విప్రభవః కుబ్జవాక్యమహగ్రహః
పరవేతో నృశంసాయా రామస్థవ్రాజనాయకః 31

యస్మిన్ లత విమగ్నోపాం కౌసలేః రామవం విహా.
దుష్టరో జవతా దేవి మయాఽయం శోకసాగరః 32

అశోభనం యో హమిహద్య రాఘవం
దిర్భక్తనాతో న అభి నలక్ష్మణమ్

ఇతీవ రాజా విలపన్మహాయుధాః
పపాత తూర్ణం శయనే న సుహృత్తః 33

ఇతి విలపతి పాత్తివే ప్రణశ్టే
కరుణాతరం ద్విగుణం చ రామహేతోః

వచసమివిమ్యో అన్య దేవీ
భయమగమత్ స్వనరేవ రామమాలా 34

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే నాల్మికీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకోనవస్తోతమస్తర్గః (59)

నాల్మికీయార్థవిరచితమై ఆదికావ్యపు ౩ శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఏబదితమ్మిదవస్తకము పదార్థము

“క నేలల పగలలవాడను మహాదేవీధారియు లక్ష్మణునియ
అన్వయు ఎని శ్రీరాముడు ఇప్పుడు ఏదైన దివ్యాదు? సీతతో
ఏమో అతనిని చూడగలిగినచో నేను జీవించితిను, (24)

“స్థాని తేరః తోగూడిన కన్యలుగలవాడను, అజానుబాహుఁ
మణికుండలములను ధరించినవాడను పవ శ్రీరాముని చూడ
జాలచిచో నేను అమృతుని కొల్పోవుట తథ్యము. (25)

ఇట్టి అన్యకు గలచిత్రై అపన్నవస్త్రేయమ్మ నేను ఇప్పుడు
ఇక్ష్వాకు-అశోక-వృక్షైశ శ్రీరాముని చూచుటకు శతకౌశనిచో
ఇంతవందనను దుఃఖకరమైనదేమందును? (26)

ఓ రామా ఓ సీతా సశ్యో ఓ లక్ష్మణా నేను ఇతరు దుఃఖమున
మునిగి, దిక్కులేనివాననది మరణియమిచ్చు విషయము మీకు
తెలియదుగదా!” (27)

మహారాజా ఇట్లు అరుచు దుఃఖబాధముచే కుంగి
నశ్శిష్టుడాయెను, ఆపారమైన శోకసాగరమున మునిగి, అతడు
కౌసల్యతో ఈ విధముగా పలికెను (28)

ఓ కౌసల్యా శ్రీరాముడు దూరములచే నేను మహాశోక
సాగరమున మునిగిన నేను ఇదివిషయందా ఈ దుఃఖములందె
యందును అపొద్దును నామి విషయదాహమలకగొన నీ ఖమితే
ఈ శోకసాగరము స్వైతనుగుమిచ్చుచి ఇది సీతావిరహమనెడి
జ్వలి తీరిమింపలకు వ్యాపించినది, నిల్వూర్పులే ఇంతటి
అంతఃములు నుడిగుండుములు కన్నీగనెడి మరుగ తోమ
నీటితోను ఇది అల్లకల్లోలమైయున్నది, వేరులకడలకలే ఇంతటి
మీననంజామలలు ఆ కందవో మహామోషలు ఎక్కుమయిస్త
కేళములే ఇందు నామతీగలు, కైకేయియనెడి బడల్లోయే నా
శోకాక్షిప్తేమనకు మూలహేతువు, కుబ్జ ముంధరి యొక్క
దిర్భృతలే ఇందలి పెళ్లమొల్ల లోగాత్ముడైన కైకేయి
యొక్క వరములే దీనికి తీరములు, శ్రీరామున వనవాసమన
ఈ శోకసాగరము ఇంకను వికాలమగుచున్నది. (29-32)

నేడవది సీతారామలక్ష్మణులను చూడగోరుచున్నాను కాని
నా సాంపల్లితముగా ఆ భాగ్యము నాకు అద్భుతబల్లలేను అని
విలపించుచు చిత్రై లాశ్మియైన గుహాశు కెంబడే మూర్ఛితుడై
ఇట్లుపై పడిపోయెను (33)

శ్రీరాముడెడబాటువారిణముగా మహారాజ మగుట పరిపరమ
మూర్ఖుడుగుటకు జూచి, కట్టించు ఆతేదినితో అయవ పొగిన
దదునీరువనదులను పసి, రామ సన్మయిని కొనగ్గదేసి ఎంతయు
చిరునదెను. (34)

60. అఱువదియవసర్గము

సుతునియెడబాటునకు తట్టుకొనలేక విలపించుచున్న కౌసల్యదేవిని సుమంత్రుడు ఓదార్పుట

తతో భూలోపస్పృష్టవ వేపమానా పునః పునః
ధరణ్యాం గతసత్త్వేన కౌసల్యా మాతమభ్రవీత్. 1

నయ మాం యత్ర కాకున్మోః సీతా యత్ర చ లక్ష్మణః।
తాన్ విహ క్షణమన్యత్ర జీవితం హేత్యహే హ్యహమ్. 2

వివర్తయ రథం శీఘ్రం దండకాన్ నయ మానుషి।
అథ తాన్ నాచుగచ్ఛామి గమిష్యామి యమక్షయమ్. 3

బాష్పినీగోపహతయా న వాచా శఙ్కమానయా।
శదమాశ్వానయన్ దేపిం నూతః ప్రాంజలిరబ్రవీత్. 4

త్యజ శోకం చ మోహం చ సంభ్రమం దుఃఖం తథా।
వ్యవధాయ చ సంతాపం వనే వత్సృతి కాఘవః. 5

అక్షృణశ్చాపి రామస్య పాదౌ పరిచరన్ వనేః
అరాధయతి ధర్మజ్ఞః పరలోకం జితేంద్రియః. 6

విజనేఽపి వనే సీతా వానం ప్రాప్య స్పృహిష్యేవ।
విశ్రంభం లభతేఽభీరా రామే సంన్యస్తమానసా. 7

నాస్యా దైన్యం కృతం కీంచిత్ సుమాక్షమపి లక్ష్మణే
ఉచితేన ప్రవాసానాం వైబేహీ ప్రతిభాత మా 8

వగరోపవనం గత్యా యథా స్మ రమతే పురా।
తథైవ రమతే సీతా నిర్ణవేషు వదేష్యపి. 9

బాలేన రమతే సీతా బాలవంద్రవిభాననా।
రామా రామే హ్యధీనాత్మా విజనేఽపి వనే వతి. 10

ఆనందరము కౌసల్యదేవి కూతము ఆవరించివదానివలె
ఎదే ఎదే వణకుచు ప్రాంతములు లేనిదానివలె నెలవైబడి, ఆ
పాదభితో ఇల్లునెను. (1)

ఓ సుమంత్రా! సీతారామలక్ష్మణులు లేనిదే నేను ఒక్క
క్షణముగూడ జీవించజాలను. కనుక వారు ఉన్న ప్రదేశమువకు
నన్ను చేర్చుము. కావున నీవు వెంటనే రథమును వేఱబుచ్చుము.
నన్ను దండకారణ్యములకు తీసికొనిపోము. వారు నా ఎదుట
లేనిచో నేను మరణించుట తథ్యము. (2-3)

కౌసల్యదేవి వెలికిన దైన్యవచనములను విని, సుమంత్రుడు
మిగుల దుఃఖితుడాయెను అంతట అతడు బయటోకారులకు
లోనై అంజలివందించి, పంతులదారగా కప్పిరు గార్చుచు, ఆమెను
ఓదార్చుచు దగ్గుత్తికతో ఇల్లు నుడివెను. (4)

ఓ దేవీ! యురముడు ఎట్టి దిగులునూ పెట్టుకొనక దండకారణ్యము
నందు ప్రళాంతముగా నివసించుచున్నాడు. కాబట్టి నీవును 'అదట
శ్రీరామునకు వియగునో?' అను బెరిగిని పెట్టుకొనవద్దు. ఆయన
యెడబాటువలన కలిగిన దుఃఖమును, వ్యాకులపాటును త్యజింపుము.
నీవు ఆయనకై ఏమాత్రము సరితపించవలదు. (5)

తలేంద్రియుడును, ధర్మజ్ఞుడును వన లక్ష్మణుడు వనమునందు
నిరాతరము శ్రీరామునకు పాదసేవలవర్చుచు, పరమార్థలాభమును
సాధించుచున్నాడు. సీతారేవి ఎల్లప్పుడును తనవనస్సును శ్రీరాముని
యందే అగ్నిమొనర్చుచున్నది. కనుక ఆమె నిర్జనారణ్యమున
ఉన్నప్పటికీనే అంతఃపురమునందుకలనే నిర్భయముగా మెలిమికును
శ్రీరాముని ప్రేమానురాగములను పొందుచున్నది. (6-7)

సీతారేవిలో వనవాసపర్యవేష దైన్యము ఏమాత్రము కనబడుట
లేదు. పైగా వనవాసమునకు అలవాటు నడిచిన వారవలె ఆమె
విశ్రాంతిగానున్నది. ఆమె ఇదీవరలో వగలోద్వాన వనములతో
హాయిగా సంబరించిన విధముగనే ఇప్పుడు జననంశారమేలేని
అడవులయందును పంతోషముగనే యున్నది. (8-9)

వృద్ధిమవాలి చంద్రునివలె అన్లోదకరమైన ముఖవికాసము
గల సీతామహాసాధ్వి తనమనస్సును రామునియందే నిర్మింపై.
ఆ నిర్లసిషిమలయందును ఒక బాలికవలె దైన్యమునకు
రాకీయక) హాయిగా ఆనందించుచున్నది. (10)

1) కుముదు చెంతనుండిన అశణ్యములే అవరంజమేడలో
రమగుదులేక మేడలె అశణ్యములో ఇకనేమి జానకే
కుమారి రాజీవారము - ఇది కరుణశ్రీ రచితమైన ఉత్కృష్ట ఉండికలోనిది

తథాతం హృదయం హృష్యాః తదభీనం చ జీవితమ్ ।
అయోధ్యాఽపి భవేత్ తస్యా రామహేనా తథా మమమ్ । 11

వథి పృచ్ఛతి నైదేహీ గ్రామాంశ్చ వగరాణి చ
గళిం దృష్ట్వా నదీనాం చ పాదపాన్ వివిధావపి । 12

రామం వా లక్ష్మణం వాపి పృష్ట్వా జానాతి జానకీ ।
అయోధ్యా క్రోశమాత్రే య విహరమివ సంశ్రితా । 13

ఇదమేవ స్మరాన్యుస్యాః సహస్రైవోపజల్పితమ్
క్షేకేయూసంశ్రితం వాక్యం వేదానీం ప్రతిభాతి మా । 14

ధ్వజనయిత్యా య తద్వాక్యం ప్రహరాత్ పర్యుపసీతమ్ ।
హృదనం వచనం సూతో దేవ్యా మధురమబ్రవీత్ । 15

అధ్వనా వాతదేగేన సంభ్రమేగాఽఽతపేన చ ।
న విగచ్ఛతి నైదేహ్యాః చంద్రాంశుసదృశీ ప్రభా । 16

సదృశం తతపత్రస్య పూర్ణచంద్రోపమప్రభమ్
నదనం తద్వదాన్యాయా నైదేహ్యా న వికంపతే । 17

అలక్తరసరక్తాభౌ అలక్తరసవర్జితౌ ।
అద్యాపి చరణౌ తస్యాః పద్మకోశసమప్రభౌ । 18

మాపురోద్భుష్టహేలేన భేలం గచ్ఛతి భామినీః
ఇదాసీమసి నైదేహీ తద్రాగాన్యుస్తథాషణా । 19

గజం వా వీక్ష్య సింహం వా వ్యాఘ్రం వా మమూలేతా ।
వాహరయతి సంత్రాపం బాహూ రామన్య సంత్రీతా । 20

సీతాదేవిహృదయము శ్రీరామునియందే నిమగ్నమైయున్నది అమెతపితము తనభర్తకే అంకితమొనర్చినది అందుపెరిగిన శ్రీరాముని దెలిసినపుడు ఆమెకు ఆ వనములు అయోధ్యవలనే ఏకదామకముగానున్నది రాముడ తనపమీవమున లేచిపో ఆమెకు అయోధ్యయు వనముతో సమానముగా ఉండెడిది. (11)

సీతాదేవి అచణ్యములోనున్నను అయోధ్యకు ఒక క్రోసెడు దూరమునగల ఉద్యానవనముతో విహరించుచున్నట్లు భావించుచున్నది. ఇంకను ఆమె తమమార్గమున కనబడిన గ్రామములు సగరములు, వివిధములగు వృక్షములు మొన్నగు వాటినిగూర్చి శ్రీరాముని గాని లక్ష్మణునిగాని ఉత్సాహముతో అడిగి తెలిసికొనుచున్నది. (12-13)

సీతాదేవినిగూర్చి నాకు ఇంతమాత్రమే జ్ఞాపకమున్నది. ఆమె క్షేమినిగూర్చి యేదియో నుడిచినది. కాని అవి నాకు మృగరాలో లేవు. క్షేమిని గూర్చి సీతాదేవి పలికిన మాటలు ఏమిలుపాటున తన నోటిరాకావచ్చినను ముమంతుడు (వాటిని కౌసల్యదేవికి తెలుపుట ఉచితముగాదని భావించి) వాటిని కప్పిపుచ్చి, కౌసల్యదేవికి అచ్చాడమును గూర్చుమాటలనే మరురముగా పలికినది. (14-15)

ప్రయాణశ్రమచే బడలియున్నను, శీఘ్రమైన గాలులకు, ఎండలకు రోసైనను పెద్దపులులు మొదలగు క్రూరమృగములను మాచుటనే వ్యాకులపడినను ఏంద్రకీరణములవలె అష్టదిక్పక్షైవ ఆమెగిరిరకాంతి ఏమూత్రము వనివాడలేదు. (16)

మధురబాసణమైన సీతాదేవియొక్కముఖము వికసితమలమువలె సుందరమై, పూర్ణచంద్రునివలె అష్టదిక్పక్షై యెప్పుడుండెను. అట్టి ఆమె ముఖసౌందర్యముగాని, కాంతిగాని అవంతయును చెక్కుచెదరలేదు. (17)

సీతాదేవిపాదములు పవాలముగానె ఎల్లప్పుడును లత్తుకరస కోతలతో (బ్రహ్మసింహులతో) విలసిల్లుచుండును. వనవాసిజీవితమున ఆమె తనపాదములకు లత్తుకరసమును పూసికొనకున్నను (సారాణి పెద్దుకొనకున్నను) అడవులలో పరివరించుచున్నను ఆమె కాళ్ళపైని కెందామడ (మెట్టలామని) కోభలు ఇప్పుటికిని కొంచెముగూడ తగ్గలేదు. (18)

మిక్కిలి సుందరియైన సీతాదేవి ఆభరణములను ధరింపక యున్నను శ్రీరామునిపైగల అనురాగముచే ఆయనను ప్రసన్నుని గావించుకొనుటకై, ఇప్పుటికిని సూపురములను (కాలిఅందెలను) ధరించిన రాశివలె విలాసముగా నడచుచున్నది. (19)

సీతాదేవి శ్రీరామునిబాహుబలముపై విశ్వాసముంది, వనవాసము చేయుచున్నది. అందువలన వనములలో పరివరించు యున్నప్పుడు ఏనుగులు, సింహములు, పెద్దపులులు మొదలగు అడవిజంతువులు ఏవి కనడినను ఆమె కించిత్తైనను భయపడుటలేదు. (20)

స తోచ్యాస్తే న చాత్మాహః తోచ్యో నాపి జనాధిపః
ఇదం హి చరితం తోతే ప్రతిష్ఠావ్యతి శాశ్వతమ్. 21

విదూయ తోకం పరిహృష్టమావసా
మహర్షియాతే పథి సున్యవస్థితాః
వనేరతా వన్యశలాశనాః పితుః
కుభాం ప్రతిజ్ఞాం పరిపాలయంతి తే. 22

తథాపి సూతేన సుయుక్తవాదినా
నివార్యమాణా సుతశోకకర్పితా
న బైవ దేవీ విరదాసు కూజితాత్
పియేతి వృత్తేతి చ రాఘవేతి చ. 23

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే అయోధ్యాకాండే షష్టితమస్తర్గః (60)
వాల్మీకీమహర్షిరనిత్యైః అధికావ్యయైః శ్రీమద్రామాయణమునందు అయోధ్యాకాండమునందు అఱవదియవస్తర్గము అమోఽన్తము
— * * * —

61. అఱవదియొకటవపర్వము

శ్రీరామునియెడబాటు దుఃఖమును భరింపలేక కౌసల్యదేవి రకరధుని నిష్కరోక్షులాడుట.

వనం గతే ధర్మపరే రామే కమయతాం వరే
కౌసల్యా రుదతీ స్వార్తా ఇర్తాకమిదమ్-ఉపేత్. 1

యద్యపి త్రిమ లోకేషు స్రుతిలిం తే మహద్యతః
సామక్రోతో వదాన్యశ్చ స్రుయవాదీ చ రాఘవః. 2

కథం వరవరశ్రేష్ఠ! పుత్రా తా సహ సీతయా
దుఃఖితౌ ముఖసంహృత్తౌ వనే దుఃఖం పహిష్యతః. 3

సా మావం తరుణీ త్యామా ముఖమారీ ముఖోచితాః
కథముష్ణం చ శీతం చ మైత్రిరీ ప్రసహిష్యతే. 4

భుక్త్యాశవం నిశలాక్షీ మావదంశాన్వితం కుభమ్.
వన్యం నైవారమాహారం కథం పీతోపభోక్ష్యతే. 5

1 కౌసల్యదేవి సీతారామలక్ష్మణులకొరకై పర మహితము పడుటవలనను అంతాడు మీ కుడేండాని. మహారాజాని గూర్చుగాని అంకింపవలసిన కరియేలేదు సత్యనాకధిపాలన మీపైన శ్రీరామునిచరిత్రము ఈ లోకమున వాసిగాండ. అచంద్రార్కముగా నిలిచియుండును. (21)

2 సీతారామలక్ష్మణులు ఏమాత్రమును తోచివ: ప్రసన్నునిట్లు మహాత్ములమధమును అనునదింపనున్నారు. వారు వన్యవలములనే కుడములంబులనే సంతోషముతో స్వీకరింపకు తిరిగిగారి సత్యసత్యజ్ఞున నెఱవేర్చుచున్నారు. (22)

3 సుమంత్రుడు యుక్తియుక్తములైన నరవములతో ఎంతగా ఊరడిండునట్లును నుతినియెడబాటుశోకముతో మిగుల కృశించి యున్న ఆ కౌసల్యదేవి 4 ముద్దులకుమరా 5 కమురామా! అని వాపోవుచు తన పరితాపమును పేడలేదు. (23)

వకలప్రాణులను అసంపించబేయువారిలో శ్రేష్ఠుడను ధర్మపరిత 1ను వన శ్రీరాముడు వనవాసమునకు వెళ్లగా మిగుల దుఃఖితులై నిడ్చును కౌసల్యదేవి తనవద్దతో ఇట్లు నుడివెను. (1)

2 "ఓ సూరాణా! కమవంశజుడైన కళకలడు మిక్కిలి దయాళువై ఉదారస్థిరుడును. నీయబాపి అని ముల్లోకములయందను మీ ముఖిల్లి వ్యాపించినది. వానను శ్రీరాముని ఆదవులకు పంపి జంతము మించిన అంకిత్తిని మూలుఁబ్బకొంటిది. (2)

3 సంశ్రేష్ఠ! ముఖములలో ముట్టేరికిన రామలక్ష్మణులు దుఃఖములపాలై సీతతోగూడె ఆదవులలో కష్టములను ఎట్లు నిహించుచున్నారో యేమో. యావనమున అడుగిడిన సీతాదేవి మిక్కిలి సుఖమాలి సుఖములను అనుభవింపవలసిన ఈ తరుణములో ఆ బంధకవందిని తీక్షణుని చరికి వేడికి అచట ఎట్లు తప్పుకొన గలదు? (3-4)

4 విశలాక్షణుని సీతాదేవి ఇలల రుచికరములైన కాకపోకములలో కమ్మపి భోజనపదార్థములను ఆరొందుచుండెడిది. అట్టి విభావ ఇప్పుడవల అదవులలో అభింశ కెడ్చుభియున్న (వివేకవాన్వయ) అన్నమును ఎట్లు భుజిగలదు? (5)

గీతనాదితనిర్దోషం క్రుత్వా శుభమనిందితా ।
కథం క్రవ్యాదపింహానాం శబ్దం శ్రోష్యత్యశోభనమ్ ॥ 6

మహేంద్రధ్వజనంకాశః క్షమ శేతే మహాభుజః ।
భుజం పరిభుసంకాశమ్ ఉపధాయ మహాబలుః ॥ 7

పద్మవర్ణం సుతేశ్వరం పద్మనిశ్చానముత్తమమ్ ।
తదా ద్రక్ష్యామి రామస్య పదనం పుష్కరేక్షణమ్ ॥ 8

వజ్రపాళమయం మానం హృదయం మే వ సంశయః ।
అపశ్యంత్యా వ తం యుద్వే ఫలతీదం సహస్రథా ॥ 9

యత్త్వయాకరుణం కర్మ వ్యపాహ్య మమ బాంధవాః ।
నిరస్తాః పరిధావంతి మఖార్ఘాః కృపణా వవే ॥ 10

యది పంచదశే వర్షే రాఘవః పున రేష్యతి
అహ్యోద్రాజ్యం చ కోశం చ భరతో హాసలక్ష్మితే ॥ 11

భోజయంతి కీల శ్రాగ్ధే కేచిత్ ప్సావేన బాంధవాన్
తతః పశ్యాత్ సనిరాక్షంతే కృతకార్యా ద్విజర్షభాన్ ॥ 12

తత్ర యే గుణవంతశ్చ విద్వాంసశ్చ ద్విజాతయః
స పశ్యాత్ తేభిరున్యంతే సుధామపి సుహృదమాః ॥ 13

శ్రాహ్మణేష్వపి తృప్తేషు పశ్యాద్దోక్షుం ద్విజర్షభాః
నాభ్యుసైతుమలం పాశ్చః శృంగచేదపివర్షభాః ॥ 14

వీణావేణుమృదంగతాళములతోగూడిన కమ్మనిపంగీతమును వినుచు అనందించుచుండెడిది ఆ సీతాసాధ్వీ. ఇప్పుడు ఆమె అరణ్యములలో పెచ్చిమారసములను తీవడి పింహములు మొదలుగు క్రూరమృగములభయంకర శబ్దములకు ఎట్లు ఓర్పు కొనగలదు? (6)

ఇంద్రదనుష్యవలె ననుష్టజమలకును అనిందమును గూర్చునట్టి శ్రీరాముడు మహాభుజులము గలవాడు, మిక్కిలి పెరాక్రమశాలి మెత్తని తలగడంపై శిరస్సుపంచి హాయిగా శయనించుచుండెడి అశాముడు ఇప్పుడు అలమైన తనచేతినే దిండుగా జేసికొని ఎట్లు నిద్రింపగలదు? (7)

శ్రీరామునిముఖకాంతి తామరరేకులకోడలను వెల్లివిరియు శేయుచుండును. అయనముఖము సైభాగమువ విలసిల్లు ముంగురులు చూడమువ్వుటగానుండును. ఆతనినిశ్చానములలో పద్మపరిపూములు ప్రసరించుచుండును. కమలములంటి అయన కనులు దర్శనీయములు. అట్టి నా చిన్నారి రామునిముఖమును చూచెడి భాగ్యము మజల పాకు ఎప్పుడు కల్గునోగదా (8)

హృదయముగా నాహృదయము పశ్చిమలసారముతో నిర్మిల్లినది. అలాగ ఎర్రముకంటెను కలివారికలిపమైనది. ఇందులకు ఎందేహము లేదు. అట్లుగానిచో నా ముష్టులపట్టిని చూడని నాహృదియము ఇస్సలేనే వేయి ముక్కలయిందెడిది (9)

ఓ రాజా! ఏళ్ల కైకయిచెప్పుడుమారులను విని విమాత్రము ముందువెనుకలు అలోచింపక జారిలేనివాడనై నా అశ్మీయులైన సీతారామలక్ష్మణులను అడవులపాలు చేసితివి. మహర్షులైన ఆ చిన్నారులు ఏకారణముగా ఇప్పుడు అరణ్యములలో దీనులై తిరుగుచున్నారు. (10)

శ్రీరాముడు పడునాలుగుసంవత్సరములనననానదిక్షమ ముగించుకొని, పెరునెడిన సంవత్సరమున తిరిగివచ్చిన ఏమ్మట గూడ తరతుడు ఆయువకు రాజ్యమును, కోశాదనాగారిమును అన్వగించునని గట్టిగా చెప్పుటకు వీలులేదు. ఒకరోజు తరతుడ రాజ్యధికారమును అన్నకు అప్పగించినను దానిని శ్రీరాముడు స్వీకరింపదు. (11)

శ్రావ్యకార్యములను విర్వహించెడివారిలో కొందఱు ఆ శ్రావ్యవిధులు ముగిసిన ఏమ్మట ముందుగా తమజందువులభోజనమును జరిపింతురు. ఏమ్మట శ్రాహ్మణోత్సములను భోజనములకు అహ్వనింతురు అట్టి సంవత్సరములలో గుణవంతులు, విద్వాంసులు, దేవతాములైన బ్రాహ్మణులు (ఇతరులు భుజించిన ఏమ్మట) తమకు అమృతమును (అమృతతుల్యసద్భాములను) వడ్డించినను వాటిని స్వీకరింపరు. తమకంటెముందుగా భుజించినవారు బ్రాహ్మణులైయునను ఆ భుక్తశేషమును ప్రాజ్ఞులు నిష్కేషములైన శ్రాహ్మణోత్సములు భుజింపరు. వృషభములు శృంగచేదమునుపలి వారు భుక్తశేషమును తినుటను అమర్యాదగా భావించురు (12-14)

ఏవం కవీయసా భ్రాతా భుక్తం రాజ్యం విశంసతే,
భ్రాతా క్షేప్తే పతిష్టత్య కిమర్థం వాపమంస్యతే. 15

న పరేణాహ్వరం భక్ష్యం శ్యామః భాదితమిచ్ఛతి
ఏవమేతద్ధరవ్యాధుః పరతీధం న మన్యతే. 16

పానిరాజ్యం పురోదాశః కుశా యూపాశ్చ వాదిరాః
నైతాం యాతయామాని కుర్వంతి పునరధ్వరే. 17

తథా హ్యేతమిదం రాజ్యం ప్రాతపారాం సురామినః
వాభిమంతుషులం రామో వక్ష్యోమపిహధ్వరమ్. 18

నైవంవిభమసత్కారం రామో మర్త్యుశ్చయతి.
జలవానిన శార్దూలో నాలలేరవమర్భవమ్. 19

నైతన్య నహితా లోకా భయం కుర్యుర్మహామ్నభే.
అథర్కం త్విహ ధర్మాత్మా లోకం ధర్మేణ మోఽయేత్. 20

నన్యపా కాంచనైర్బాలైః మహావీర్య మహాభుజః
యుగాంత ఇవ భూతాని సాగరానపి నిర్జహాత్. 21

స తాదృశః పింహలలో క్షషభాక్షో సరర్హభః
స్వయమేవ హత పీతా జలశీనాఽత్యక్షో యథా. 22

ద్విజాతిచరితో ధర్మః తాస్త్రదృష్టః పరాతనః
యది తే ధర్మనిరతే త్వయా పుత్రే వివాసితే. 23

గతిరేకా సతర్కార్యా ద్విశేషా గతిరాత్మజః
త్వతీయా జ్ఞాతయో రాజన్ చతుర్థీ నేహ విద్యతే. 24

ఓ మహారాజా! భ్రాహ్మణోత్తములు భుక్తజనులనువలె అమ్ముడినుబింపిన రాజ్యమును పద్మజశ్రేష్ఠుడైన అన్న ఎట్లు స్వీకరించును? (ఎట్టి పరిస్థితులలోన స్వీకరింపడు. (15)

తోడేళ్లు నక్కలు మొదలగు ఇతరజంతువులు ముట్టిన ఆహార విదార్థములను భుజించుటకు పెద్దపులి ఇష్టపడదు. అట్లే ఇతరులు (పరతుడు) ఆహరించిన రాజ్యమును పురుషశ్రేష్ఠుడైన శ్రీరాముడు స్వీకరింపడు. (16)

పానిష్టాము. నేను ఏష్టిను మొదలగు పానిష్టాములు దర్బలు, చంద్ర, మోహను మొదలగు మొదలగు స్కృంపిబడిన యూపస్తంభములు ముగ్ధులవారిని ఒక యజ్ఞమునందు కుదుర్చుంపిన ఏమ్మట విజ్ఞులు వారిని మఱియొక యజ్ఞమునందు వాడరు. (17)

నిస్సారమైన కరణ మధ్వమును, పురుగు ముద్గును, భుక్షము నుపరి నామకనియను ఒకర సాధించినచో దానిని మఱియొకరు రుచిపడదు. అట్లే భూతుడు అనుభవించిన రాజ్యమును శ్రీరాముడు ఎన్నటికి వీరట్టడు. (18)

విశిష్టమైన పెద్దపాద తనతోకను ఏదైనను తానెంతో ఆహరినట్లు శ్రీరాముడు ఈ విషమైన అవహానమును సహించడు. (19)

లోకములన్నియు విభజింపుకో వచ్చి యున్నవని ఎరింగినను శ్రీరాముడు భయపడడు. ఆ దర్బాత్ముడు ఆర్యమార్గముని నింపరించు ఈ లోకమును దర్బమార్గమున నడపును. అట్టి వాముడు న్యాయముగా అధిక్యును అపరింపడు. గదా కనుక కంబోసాయములచే రాజ్యమును ఆయనకు దక్కకుండాచేసినను ఏత్యాకృష్టపాదన దూరధర్మమునకు కట్టుబడి ఆయన దానిని ఎదిరింపలేదు. (20)

ప్రళయ కాలాన్ని సమస్తసౌఖ్యము కల్పింపబడుచు మహా వీరుడును రాష్ట్రభుజాలకానియ ను శ్రీరాముడు అలచుకొనినచో తన బంగారు(వాసిష్ఠిని)బాగాములతో సముద్రమునన్నింటిని దహించవేయగలడు. (21)

శ్రీరాముడు నిరహమునలె ఎలాకనుకలీ, ఎన్నెచిమనలె ఏకాల నేత్రుడు. సరశ్రేష్ఠుడు. అట్టి కుముదాముడు పెద్దవేదవేదిలో దాని పిల్లలు (పిల్లవేదలు) హతమైనట్లు, తండ్రివైన నీచ పరితుడాయెను సవాతనధర్మము వేదవమ్మతమైనది. శాస్త్రోక్తమైనది అది అవిచ్ఛిన్నముగా ద్విజులచే (భ్రాహ్మణ క్షత్రయువైర్విభవే అచరింప బడుచున్నది. శ్రీరాముడు తర్కనిరతుడు. అట్టివానిని నీవు అడవులకు పంపితివి. ఇట్లుచేయుట తర్కబద్ధమేనా? (22-23)

ఓ మహారాజా! రక్షణ విషయమున స్త్రీకే పరియోగి అతడు అదుకొననప్పుడు అమెను రక్షించవలసినవాడ కుమారులే పుత్రుని వలనను రక్షణకలవైనప్పుడు అమెను అదుకొనకలసిన వారు జ్ఞాతులే అనగా అమె తల్లిదండ్రులు మొదలగునాతే. ఈ మూడు మాళ్ళములలో అలంబనము దోరకనియహుడు అమెకు మఱియొక (వార్త) దొరియలేదు. నీవు ఆ కైకయి వేళలో కీలుబొమ్మనగుట

తల్ల త్వం చైవ మే వాప్తి రామశ్చ వనమూర్తితః
న వసం గంతు మిచ్ఛామి సర్వథా నిహలా త్వయా 25

హతం త్వయా రాజ్య మిదం నవాశ్రయం
హత స్తథాఽపి త్వం నహ మంత్రభిశ్చ
హలా నపుత్రాఽస్మి హలాశ్చ పితాః
మతశ్చ భార్యా చ తవ ప్రవాప్తి 1 26

ఇమాం నిరం దారుణశబ్దపంశ్రితాం
విశమ్య రాజాఽపి ముమోహ దుఃఖితః
తత స్సహోకం ప్రవివేక పార్థివః
వ్యదుష్కృతం చాపి పునస్తథా స్మరన్ 27

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకషష్ఠితమస్తర్గః (61)

వాల్మీకీమహర్షినిరందితస్తే ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి ఆయోధ్యాకాండమునందు అఱువదియవధ్యము నమాప్తము

-- * * * --

62. అఱువదిరెండవసర్గము

కౌసల్యపట్నీన పదుషోత్తులకు దశరథుడు భిన్నుడగుట - అట్లు తొందరపడి మాట్లాడినందులకు ఆమె ఎల్లాల్లాపడట

ఏవం తు క్రుద్ధయా రాణా రామమ్మలా సహోకయా
శ్రాపితః పరుషం వాక్యం చింతయామాస దుఃఖితః 1

చింతయిత్వా న ప నృపో ముమోహ వ్యాధితేంద్రియః
అథ దీర్ఘేణ కాలేన సంజ్ఞామాస పరంతపః 2

న సంజ్ఞాముపలభ్యైవ దీర్ఘముష్ణం చ విత్ప్వనన్,
కౌసల్యాః పార్శ్వతో దృష్ట్వా పునశ్చింతాయుపాగమత్ 3

వంశ రక్షణకై నేను నిమీర ఆరాకపడుట వ్వలా కుమారుడైన శ్రీరాముడేమో వనములపొల్లనాడు. దూరమై రోయించున నమ్మ అడుకొనుజ్ఞాతులే లేరైరి. ఇప్పు (పిరివి) విడలి వనములకు వెళ్లుటకు నేను ఇష్టపడదు నేవు ఇన్ను అన్ధవిధములుగా ఇల్లు వృథాప్రాయము చేసితిరి (24-25)

నీవు శ్రీరాముని అడవులకు ఎంచి ఈకోసలరాజ్యమునే దిక్కు తిరివాననిజేసితిరి. మీత్రులు పాలించు సామంతరాజ్యముల ముగిగడన బుస్సముదర్చితిరి. పికలన ఇందుమిత్రులు మంత్రులు మీకుతోచునవి. వాకిము, వరాముగతుని సేతారామశక్త్యులకును. అందలేకుండతీసిరిమి. పారులు జవచ్చవములుగా మిగిలిరి కదకు నీవును పికాకనైసింబులను. పరితయుగా నీకుమారుడైన భరతుడు, నీభార్య కైకయి మాత్రమే సంతోషిండుచుండిరి." (26)

ఇంతటి ఆ మహారాజా కొనల్యపతికేత దారుణపలనములను చి మిగుల దుఃఖితుడై "హా!రామా" యని హతాశుడు స్వహారేపి లాడారును, అనంతము ఆ పుట్టివు లానననన ఈ తప్పిదునులను, ఇట్టిఁజునునకు కారణమైన తనదుష్కృత్యమును (ముషేషుత్యుడైన శవణకుమారుని వంపుటను) ఎదే ఎదే స్మరించుచు శోకమున మునింగెను (27)

రామజననిజైన కౌసల్య తనకు పుట్టివు దుఃఖమును తెప్పిపెట్టిన ఆ రెండవసహోరాజుపై మండిపడుచు భిన్నురాలు పలికిన ఎరుల వలనములను విని, ఆ క్రుద్ధపు మిగుల కుమిలిపోయెను. కౌసల్య పలుకులు సత్యములు. ఇతిరులివ్వఁగము నేయని ఆపరాధములను నేనొప్పితిని. ఇప్పుడు నేను నేయవలసినదేమి? అని అతడు ఇట్లు నిందింపసాగెను (1)

ఈ అవర్ణములకు కారణము ఏమైయుండెను? అని చింతింపుచున్నదైన ఆదశకుడు ఎంతయు వ్యాకులపాటనకు పోసె తడివిడ్డు ఎడిపోయెను. గాలాసేపటికే అతడు స్వహారేనికే కదెను. పప్పుట లానుజేపిన దుష్కృత్యము జ్ఞాపకంగా వేడినెల్లాల్లులు విడుచుచు తనసైక్యనేయింపు కౌసల్యాదేవిని బాచి, మజల అబోయింపదొడంగెను. (2, 3)

1 శ్లో. అత్తుత్పల్లి: పరాపాపై: ఇహైవ ఎంపిశ్చతే ఎవ్వనను లాము చేపికొనిన వివిధములగు అనంతమైన పుణ్యపాపముల పలములను ఈ దుష్కృత్యనే అనుభవించుట జరుగును.

శ్లో. అవశ్యమనుభోక్త్యుః కృతం కర్మ మలాచిదమ్. లామేనశ్చిన పుణ్యపాపకర్మముల కలితములను ఎవ్వరైనను అనుభవించక తప్పదు. అను లాప్తవచనమును స్మరించుచు దశరథుడు చింతింపసాగెను.

తస్య చింతయమావస్య ప్రత్యభాత్మకమిష్కతమ్ ।
యదనేన కృతం పూర్వమ్ అజ్ఞానాచ్యుతవేధినా । 4

అమనాస్తేన శోకేన రామశోకేన చ క్షుభః ।
ద్వాభ్యామపి మహారాజః శోకాభ్యామస్పృతవ్యతః । 5

ఏవ్యామానః స శోకాభ్యాం కౌసల్యామావా భూపతిః ।
వేదమావోఽంబలిం కృత్వా ప్రసాదార్థమవాజ్ఞానః । 6

ప్రసాదమే త్వం కౌసల్యే రచితోఽయం మయాఽంబలిః ।
వత్సలా బాన్ధవంసా చ త్వం హి నిత్యం వశేష్యతి । 7

భర్తా తు ఖలు నారీణాం గుణవాన్ ఏర్ష్యకోఽపి నా ।
ధర్మం విమృశమానానాం ప్రత్యక్షం దేవి దైవతమ్ । 8

సా త్వం భర్తృసరా నిత్యం దృష్టలోకవరావరా ।
వార్తవే విధీయం వత్సం దుఃఖితాఽపి మమశీతమ్ । 9

తద్వాత్సం కరుణం రాజ్ఞః శ్రుత్వా తీవ్రస్య భాషితమ్ ।
కౌసల్యా వ్యవృజత్వాచ్ఛం ప్రణాతీన వహోదకమ్ । 10

సా మూర్ఛి బద్ధా రుదరీ రాజ్ఞః పద్మమినాంబలిమ్ ।
నంధ్రమాకప్రపిత తస్మా త్వరమాణాక్షరం వచః । 11

ప్రసేద శరసా యాచే భూవతో నిపతితాఽస్మి తే ।
యాచితాస్మి హతా వేషః క్షంతవ్యాఽమాం న హి త్యయా । 12

వైసా హి సా స్త్రీ భవతి శ్లాఘనీయేన భీమతా ।
ఉభయోర్లోకయార్ధీర పత్యా యా సంప్రసాద్యతే । 13

జానామి ధర్మం ధర్మజ్ఞ! త్వం శాన్తే పత్యబాధితమ్ ।
పుత్రశోకార్తయా తత్తు మయా కిమపి భాషితమ్ । 14

శోకో నాశయతే దైర్యం శోకో నాశయతే క్షుతమ్ ।
శోకో నాశయతే వర్మం నాస్తి శోకనమో విభుః । 15

ఇట్లు దింతాశాంతయైన ఆ మహారాజునకు దోగడ శబ్దభేరి
లాగమన్నారా తెలియక తానొనర్చిన (ముప్పే పుత్రుడైన శ్రవణ
కుమారుని చంపిన) దుష్పుత్రుని మృత్యాకు వచ్చెను. (4)

క్రిమినయెడబాటుశోకమునకు తోడుగా శరీరములో తానొనర్చిన
దుష్పుత్రునికము మృతి వలననే ఆ ప్రతిభా పిలవమమ్మనామెను.
దిత్వాభావమున శోకము రెట్టంపుకాగా అతడు మిక్కిలి
పరీతహింసహిను. (5)

శోకమున కెవల బదులున్న ఆరాజు వలనపోవుచు కొనల్యాదేవి
ప్రసన్నురాలైనవికానెకొనెకై జనవతరముడై వేతులుతోడెంచి
ఆమెతో ఇట్లనెను. (6)

"ఓ కౌసల్య! అంబలి మఱియి నిన్ను వేడుకొనుచున్నాను
ప్రసన్నురాలవగుదు నిచ్చి ఇతరులయెడలను (ప్రతిమారుడ
యందును వాత్స్యముతో పయమాచుచుండువు ఇక సేవదైన
నామెడ ఈ కఠినమోడులకు" ఓ దేవీ భర్త గుణవంతుడైనను.
గిరిమృతవైదే సమ దర్శన నిరతిగల స్త్రీలకు అతడే ప్రత్యక్షదైవము
గదా! నీవు సర్వదా ధర్మతత్పరులవు దోకమున బడిగ మంచి
చెట్లలు బాగుగా ఎఱిగిపదానవు నిన్ను ఇంతగా తీరివిదుఃఖమునకు
గుఱిజైనను నీవలనే దుఃఖితుడనైయున్న నన్ను ఇట్లు తూలనాడుట
న్యాయమా? నన్ను కనికరింపును" (7-9)

దుఃఖితుడైయున్న మహారాజయొక్క దీనాబాధములను
విచారించి దోసెలనుండి వర్తదాలవరే కౌసల్యదేవి కనులనుండి
అశ్రుధారలు ప్రవించెను. (10)

అందఱు కౌసల్యదేవి అభిర్మభయముతో ఏడ్చుచు, పద్మము
పరిమిన్న మూలకాజు తోలిగి నవవేతులతో పట్టుకొనెను. ఏమ్మట
వారిని తనశరెప్పున జీర్చుకొని, తత్తక్షణముతో తడబడుచు
ఆమె అనవతితో ఇట్లనెను. (11)

"ఓ దేవా! నేను సేసిన సాగింబడి మీకు శరసా స్రవమిల్లుచున్నాను.
అనుగ్రహింపుదు మీరు నాపతీపులు నన్ను ఇట్లు యాచించుట
నాకె పరమాముతో ఎలానను ఏ లో ఏమెముగా ఎరిక మహావాద
మొనర్చితని. అంచలకై నేను క్షంతవ్యురాలను కాను ఓ పేరా
ప్రశంసార్థము. ప్రజ్ఞాశాలియు ఐన ఎఱివే బ్రతిపలాడెండుకోను
స్త్రీ ఇహపరిలోకములకును చెడును. (బ్రతికియున్నంతకాలము
సలుగుచే నింపించబడుచుండును. మరణానంతరము నరక
యాతనలకు గుఱియగును.) (12)

ఓ దర్మరాజ్ఞ! నాకు ధర్మముతిరియకపోలేదు. మీరు నిత్య
నిర్దులసియు ఎఱుగుదును. పుత్రశోకార్తయురడుడనంచ నేను
అట్లు ఆనందితముగా ఎరికితని, శోకమున మునిగినవారు
దైర్యమున కోల్పోవుదురు అట్టి స్థితిలో పోజ్జినను అది గొంతును
శోకము ఎక్కువైనమునకును మూలము. శోకమునకు మించిన
ఇత్రునేలేదు హతాత్మగా ఇత్రువుచేతిలో ఎంతటి రెచ్చబిడ్డను
తట్టుకొనవచ్చును. కాని దైవమున ఆస్మిత్యుగా స్వర్గలోమునకు

శక్య అపతితః సోధుం ప్రహారో రిపుహస్తతః
సోధుమాపతితః శోకః సుసూక్ష్మోఽపి న శక్యతే 16

వనవాపాయ రామస్య పంచరత్నోఽద్య గజ్యతే
య శ్శోకహతహర్షాయాః పంచవర్షోపమో మమః 17

తం హి చింతమహనాయః శోకోఽయం హృది వ్యతే,
నదీనామిన వేగేన పముద్రసరిరం మహత్. 18

ఏషం హి కథయంత్యాస్తు కౌసల్యాయాః శుభం వచః,
మందరశ్శిరఃఖ్యాత్ మార్యో రజనీచాభ్యవర్తత. 19

తథా ప్రసాదితో వాక్యైః దేవ్యా కౌసల్యయా న్న పః,
శోకేన చ పమాత్రాంతో విద్రామా నశమయివాన్. 20

గుచ్చేంద్రునను రావీసుండి బయటపడుట కష్టము. ధర్మజ్ఞులును, దర్శార్థ శుశ్రీయములను తొలగింపగలవారును, వేదశాస్త్ర శోధింపఁబడు వన యతిశ్శరులులతోము శోకమునకు లోనైనచో ఏకలవనసన్నిహిత మోహములో పడిపోవుదురు. అట్టిస్థితిలో వేసెంతో దయతో నా ఆనరాతమున మన్నింపుడు. (14-16)

శ్రీరాముడు పరిమలకు వెల్లిన పిమ్మట ఇమరాత్తులు గడచినవి. శోకమున తల్లడిల్లుచున్న వాకు ఆ వదు దినములే ఐదు సంవత్సరములుగా అనిపించుచున్నవి. (17)

అనుక్రమ శ్రీరామునే చింతించుచున్న వాగ్బాధయమున, నదులు వేగముగా వచ్చిపడుచుండుటచే సముద్రజలములవలె శోకము ఉప్పొంగుచున్నది. (18)

ఈ విధముగా కౌసల్యదేవి పల్నాటాపముతోనుడిచి అనువచనవచనములను వశమచేతో ఎరుకగా ఆయనమనస్సు కుదుటబడెను. అంతట సూర్యవాయులు తగ్గిపోయెను. రాత్రివేళ స్రావణముగునుండెను. కౌసల్యదేవి మాటలకు తీరిలనెందెన ఆ ప్రతుపు క్రమముగా వివ్రలో మునింగెను. (19-20)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ద్విషష్టితమస్తర్గః (62)

వాల్మీకిమహర్షిగీతమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు అఱువదిరెండవస్తర్గము ఏమాప్తము

- * * * -

63. అఱువదిమూడవసర్గము

వాను యువకుడుగా ఉన్నప్పుడు శబ్దభేదిబాణముతో ఒక మునిబాలుని చంపిన విషయమును

దశరథుడు కౌసల్యకు తెలుపుట

ప్రతిబుద్ధో ముహూర్తేన శోకోపహతచేతనః,
అథ రాజా దశరథః స చింతామభ్యవద్యత. 1

రామంక్షణాయోశ్చైవ వివాపాద్యానభోపమమ్
అనివేశోపసర్గంతం తమః సూర్య మివామరమ్. 2

సభార్యే నిర్ణతే రామే కౌసల్యాం కోపచేత్సరః,
విసక్తురసతాపాంగాం స్మృత్వా దుష్ప్రతమాత్మనః. 3

స రాజా రజసిం షష్ఠీం రామే ప్రనాజితే వనమ్,
అర్ధరాత్రే దశరథః సంస్మరన్ దుష్కృతం క్షతమ్. 4

స రాజా పుత్రశోకార్తుః స్మృత్వా దుష్కృతమాత్మనః,
కౌసల్యాం పుత్రశోకార్తామ్ ఇదం వచనమబ్రవీత్. 5

ఆ దశరథమహారాజు కొంతకడనోపు మేల్కొని, శోకముబుద్ధి చింతించసాగెను. (1)

రామబుద్ధులు వనవాపమునకు వెళ్లిన పిమ్మట, ఇంద్రతుల్యుడైన ఆ దశరథముహూర్తాదు. రావలొనకు ఎంబందించిన చీకటి మార్కున పోవేసినట్లుగా, శోకము ఆవరించెను. (2)

సీతతోగూడి శ్రీరాముడు అడవులకు వెళ్లిన పిమ్మట దశరథమహారాజు, తానొసర్చిన దుష్కార్యమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని, ఆ విషయమునుగూర్చి కోపమును వీడిన కౌసల్యతో ఇట్లు దెప్పుచులంచెను. (3)

శ్రీరాముడు అరణ్యములకు వెళ్లిన ఆఱవనాడు అర్ధరాత్రివేళ అరాజు తానెదివలలో వేసిన అసూధమును గూర్చి ఎవేదచే ప్పరించుకొనుచుండెను. (4)

పుత్రశోకార్తుడైన ఆ మహారాజు తనదుష్కృత్యమును గుర్తునకు వచ్చుకొని, నురునియెడబాటు కారణముగా పరితపించుచున్న కౌసల్యదేవితో ఇట్లు నుడువసాగెను. (5)

యదాచరతి కల్యాణీ! తుభం వా యదీహః కథమ్ |
తదేవ లభతే భద్రే! కర్తా కర్మజమోత్మనః | 6

గురులాభపమర్థావామ్ ఆరంభే కర్మణాం ఫలమ్ |
దోషం వా యో న జానాతి స జాత ఇతి వోచ్యతే | 7

కశ్యపానువణం చిత్వా వలాశాం శ్చ విషింకతి |
పుష్కల దృష్ట్యా పతే గృద్ధూః స శోచతి ఫలాగమే | 8

అచిచ్ఛాయ ఫలం యో హి కర్మత్వే వాసుభావతి |
స శోచేత్ ఫలవేదాయాం యథా కింతుకోపేచకః | 9

సోఽహ మాప్రసంగం చిత్వా వలాశాంశ్చ వ్యపేదయమ్ |
రామం ఫలాగమే త్యక్త్వా వచ్చార్త శోచామి దుర్మతి | 10

లబ్ధశబ్దేన కౌసల్యే! కుమారేణ ధమస్మతా |
కుమారః శబ్దవేధీతి మయా పాపమిదం వృతిమ్ | 11

త ద్విం మేఽనుసంప్రాప్తం దేవి! దుఃఖం స్వయంకృతమ్ |
సమ్మోహాదివా బాలేన యథా ప్యాథ్యక్ష్మీతం విషమ్ | 12

యథాఽవ్యః పురుష కశ్యప్ అశ్లేష్మోహతో భవేత్ |
ఏవం విచూఽవ్యనిచ్ఛాతం శబ్దవేద్యమయం ఫలమ్ | 13

దేవ్యమౌథా త్వమభవో యువరాజో భవాన్ముపామ్ |
లతః ప్రాప్యదమప్రాప్తా మనన్వంసార్హణే నమః | 14

ఉపాశ్య హి కపాన్ భౌమాన్ తస్మా త్త జగదంశుభః |
సరేతాచరితాం భీషాం రవిరావిశతే రిశమ్ | 15

1. కల్యాణీ మానవుడు తానువేసికొనిన పుణ్యసావకృత్యముల ఫలితముగా తగినరీతిగా ముఖదుఃఖములను పొందును. (6)

మనుష్యుడు తాను విదైనవొక కార్యమునకు పూనుకొనినప్పుడు దానివలన కలుగు విఠిలము పరిపదైనను శేక విడుదలను, అరీ అధికమా లేక ఎల్లప్పుడూ? అమరాదినీ గుర్తించనివాడు మూర్ఖుడు. (7)

2. కౌసల్యుడు పూవులు పూయుకాలమున మామిడితోపును. మోడుగుచెట్లను చూచెను. సన్న పూకగల మామిడి వృక్షములు భిన్నచిన్న పండ్లను ఇచ్చునోయు. పెద్దపెద్దపూవులుగల మోడుగులు మహాఫలములను ఇచ్చుననియు ప్రమపడి, మామిడిచెట్లను నటికెనేని మోడుగుపాగులకు నీరు పెట్టెను. ఎరిండుకాలముగా? అల్పములైన మోడుగుకాయలను జూచి అతడు తనఅజ్ఞానమువకు దుఃఖపడెను. మనుష్యుడు తాను చేయు దుష్కార్యములవలములను ఎఱుంగక ఎరువగా వాటిని చేయుచునేయుండును. పెదప వాటిపరితములను అనుభవించవలసినవచ్చినప్పుడు మోడుగుచెట్లకు నీరు పోసిమానివలె వచ్చాల్సివచ్చును. (8-9)

మామిడివృక్షములను తేరించి మోడుగు పాగులకు నీరు పోసి మూర్ఖులలో నేకాకడను. కైకేయుకి ఏమందును కూర్పులకై శ్రీరాముని యువరాజునిబాల్చిపేకమును నిలిపివేసితిని ఫలమును పొందరేపు అనునైని ఏమియునున శ్రీరాముని దూషించుకొని ఇప్పుడు ఎచ్చాల్సివచ్చుచుంటున్నాను. (10)

నేను యుక్తకముల్లో ఉన్నప్పుడు ఈ రాజకుమారుడు శబ్దమునుబట్టి తపబాణియోమోమో అక్ష్యము చేసిరిగనినప్పుడు అది వాసికెక్కిరిచి, ఆ వయస్సులో నేను ధమర్తాకైన ఒక మహా పాపకృత్యమును ఒనర్చితిని. (11)

3. కేసరి అజ్ఞానాచరణముగా ఈలోకమున మూర్ఖుడు విషమును బిక్షించి భ్రమాదిమునకు గుఱియైనట్లు స్వయంకృతాపరాధము వలన నేను పుత్తునియెడబాటుదురుభమును కనెలిచ్చుకొంటిని. అజ్ఞానియైన ఒక పురుషుడు పెద్దపెద్ద పూవులుగల మోడుగు చెట్లను జూచి మహాఫలములు అభించునని భ్రమపడి, కడకు నవ్వపోయినట్లు నేనును ఒక మహారాజుమును అశించి, శబ్దమును బట్టి అక్ష్యమును చేసిరియట్లై బాణవియోగము చేయుటవలన ఇంతటి దుష్ప్రభుత్వము ప్రాప్తించునని యెఱుంగక తీరని వ్యధకు గుఱియైతిని. (12-13)

4. దేవి! అప్పటికి మనవివాహము జరుగలేదు. నేను యువరాజుగా ఉంటిను. ఇంతలో నామనస్సుకు అర్హదవలదు వర్షణులుపు వచ్చినది. (14)

అంతట సూర్యుడు తపకిరణములచే భూమిలోని తేమను గ్రహించి జగత్తును తపింపజేసి, ప్రేతలు సంపదించెడి దక్షిణదిశకు చేరిను. అనగా దక్షిణాయనము ప్రారంభమాయెను. (15)

ఉన్దమంతర్థే పర్యః స్వీగ్తా దదృశే ఘనాః ।
తతో జహ్నుషీరే పర్యే భేకసారకాబర్హణః ॥ 16

స్తేష్ఠపక్షోత్తరః స్థాతాః కృత్రాధిప పతత్రీణః ।
స్పష్టవాతావధూత్మాన్ సాదపావభిషదిరే ॥ 17

పతతేనాంభసా తృష్టః పతమానేన చాసకృత్ ।
అబభౌ సుత్రసారంగః తోయరాశిరివానళః ॥ 18

పాండురారుణవర్ణాని స్తోతాంపి విమలాన్యపి
సు సుపురిదిథాతుభ్యః పథస్థాని భుజంగవత్ ॥ 19

తస్మిన్నలిమఖే కాతే ధమష్టాచిమమాన్ రథీ
వ్యామామభృతసంకల్పః సరయుమన్వగాం వదీమ్ ॥ 20

ఏపావే మహిషం రాత్రౌ గజం వాః భ్యాగతం వదీమ్ ।
అన్యం వా త్యాపదం కంచితే జహంసురజితేంద్రియః ॥ 21

అథాంధకాగ్రే త్వశౌషం జతే మంభస్య పూర్వతః
అచక్షుర్విషమే హేషం వారణస్యేన వర్జితః ॥ 22

తతో హం కరముర్త్తత్య దీప్తమాశివిషేషమమ్ ।
శబ్దం ప్రతి గజప్రేక్ష్య అభిలక్ష్యత్రపాతయమ్ ॥ 23

అముంచం నిశితం బాణమ్ అచామాశివిషేషమమ్ ।
తత్ర వాగుషపి న్యత్కా ప్రాదురాశీర్వనాకనః
సో హేతి పతతస్త్రియే బాణాభపాతమర్కణః ॥ 24

తస్మిన్ నిపతితే బాణే వాగభూత్ తత్ర మామషీ ।
కథమస్మద్విధే శస్త్రం నిపతేత్త తపస్వీని ॥ 25

ప్రవిచిత్రం నదీం రాత్రౌ ఉదాహరో హమాగతః ।
ఇథుగాః భిషత్ తేన కన్య వా కీం కృతం మయా? ॥ 26

వెంటనే ఎండనేడను పల్లనను పిమ్మట మేధుములు
చల్లవనమును గూర్చుచు తర్చనపిచ్చెను అంతల కప్పులు లేళ్లు
చాతకములు నెమళ్లు ఎంతోపేముతో సొంగిపోయెను. (16)

పర్వజలములకు పక్షులతక్కులపైలాగములు తడిసినవి. ఎందువలన
అవి స్నానము చేసినట్లైనవి. మహావృక్షముల కొమ్మలన్నియును
చానకు శడిసి గాలికి తటసిలు ఊలిపోవుచుండెను. తడియుటచే
బరువెక్కిన లెక్కలతో పక్షులు అతికష్టముపడెను. ఆ కొమ్మలపై
చేరుచుండిను. మదింబిస వినుగులుగల పర్వతము కుండసొలతో
ఖరిపెత కురియుచున్న వర్షధారలచే కప్పబడి, అలులు అగిన
సముద్రమువలె భాసిల్లుచుండెను (17-18)

కొండమీది ప్రవాహములు నిహిణముగా స్వచ్ఛములేమైనను
వివిధవర్ణముల చాతువులతో కలియుటవలన వాటిలో కొన్ని
తెల్లగని మతీకొన్ని ఎల్లగని, ఇంకను కొన్ని చావాగ్ని
భస్మములతోగూడియు. రంగురంగుల పాములవలె ఒప్పుచు
వంకరటింకరలుగా ప్రవహించు చుండెను. అంతవఱకును ఆ
ప్రవాహములు విర్మలముగానుండెను. వర్షాకాలము లాగానే
కలుగిపోయిన అరుణరాతునలతోగూడిన అబములతో అవి
పేర్వేలు మార్గములద్వారా ప్రవహించుచుండెను. ఆహ్లాదకరమైన
ఆ కాలములో వేలాడెడి అభిలాషతో ఉసంతానములను దరించి
రథముపై సరయువదీతీరమునకు చేరితిని రాత్రితేళ
నిరుత్రాగుటకై వదీతీరమునకు ఎప్పుడట్టి అడవిదున్ననుగాని,
ఎనుగునుగాని, మటియేడైననొక క్రూరమృగాముచుగాని
ఇంద్రియ వాసల్యముతో చంపదలచినవాడనై అచట ఒక
రహస్య (ఏకాంత) ప్రదేశమున నిల్చి ఎక్కు పెట్టి
పోంచిదురుంటిని (19-21)

ఆ నెమయమున అంతటను చిమ్మచీకట్లు క్రమ్ముకొనియుండెను
వీటిలో కడవను ముంచుచున్న దృవి నాకు విపలదెను. చీకటియగుట
వలన అరేపు నాకు కనబడకుండెను. కాని అదృవి ఏనుగు వీరు
త్రాగుచున్నప్పుడు కలిగెడు ధ్వనిగా నాకు తోచెను. (22)

అప్పుడు ఆ యేనుగును చంపదలచి, శబ్దమును లక్ష్యముగా
జేసికొని, విషవిద్యమువలె తయరికరమైన బాణమును ఎక్కు పెట్టి
ప్రయోగించితిని. నిశితమైన ఆ బాణము ఉపకాలమున ఆయుధ
ఉట్టున తాకుటచే వీటిలోపడిపోవుచున్న ఒక వనవాసి యొక్క
నోటినుండియే కాబోలు హవాకారములు వెలువడెను. (23-24)

ఆ బాణము తగులగానే అచటినుండి ఒక మనుష్యుని
మాటలు ఇట్లు వివవచ్చెను. 'ఎప్పురికిని అపకారము తలపెట్టని
నావంటితాపిసినైవ ఈ శస్త్రప్రయోగము ఎట్లుజరిగెను?'
విమూలము జననంశారమే లేని ఈ వదీతీరమున అనరరాత్రివేళ
నీటికొరకై ఇవటికి వచ్చితిని. నన్ను ఈ బాణముతో కొట్టవదిలెను?
నేను ఎవరికి ఏమి అపకారము చేపితిని? (25-26)

ఋషేర్ని నృస్తదండస్య వసే వవ్యేన జీవతః |
కథం ను శస్త్రేణ వధో మద్విభవ్య విధీయతే | 27

జటాభారధర్మ్యన వల్కలాజినమాసనః |
కో పథేన మహర్థీ స్యాత్ కిం హిస్యాపకృతం మయా? | 28

దీపం నిష్ఫలమాశజ్జం కేశలాపర్ణనంహితమ్ |
న కశ్యత్ సాధు మన్యేత యథైవ గురుతల్పదమ్ | 29

వాహం తథా మశోచామి జీవితక్షయమాత్మనః |
మాతరం ఫితరం చోతో ఆనుశోచామి మద్వధే | 30

త దేతద్విధుసం శృద్ధం పరకాలభ్యుతం మయా |
మయి పంచత్వమాకన్తే చాం హృత్తిం వర్తమస్మహి | 31

సృష్టౌ చ మూతాపతయౌ అహం చైకేషుణా హతః |
కేష స్మ నిపాతాః సర్వే సుబాలేనాం శ్చ తాత్మనా | 32

తాం గిరం కమలాం శ్రుత్వా మమ ధర్మానుకంక్షేణః |
కరాభ్యాం నశరం చాపం వ్యధితస్యాపతద్యుచి | 33

త స్యాహం కిరుణం శ్రుత్వా విశే లాలకతో జహం |
సంభ్రాంతః శోకవేగేన భృశమాసం విదేతనః | 34

తం దేశమహామాగమ్య దీపసత్త్వః సుదున్యవాః |
అపశ్యమిషుణా చీరే నరయ్యాః తాపతం హతమ్ | 35

అవకీర్ణంజటాభారం శ్రువిదృశంశోభకమ్ |
సాంసుకోగేతద్గిరంగం శయోపం శల్యపీడితమ్ | 36

న మామందీక్ష్య వేత్రాభ్యాం త్రాసుస్వస్థాచేతసమ్ |
శయ్యవాన తతః క్రూరం దిభక్షస్థిత రేజసా | 37

కిం తవాపకృతం రాజర్ వనే నివసతా మయా |
జహత్పరీభో గుర్వర్థం యథహం తాడతస్త్వయా | 38

ఏకేన భటు బాణేన నిర్మణ్యభిహితే మయి |
త్యాజితో నిపాతౌ వృత్తౌ మూతా జహముతా త మే | 39

నేను త్రికరణశుద్ధిగా (వివిధముగను) ఏవ్వరికినీ ఎట్టిహానిని కల్గించనివాడను ఈ వనమున అభయం కందములపండులతో నిత్యవైతమిను కలసిగలలు జుసిమిమమము, ఇట్టి వాహనీ వానిన క్షుముతో ఎదించుటకు కారణమేమి? నేను జడలను తరించువాడను పెల్లంమలను వ్యకతమును దాల్చువాడను, అట్టి నిష్ఠ వధియినచో ఎవరికి ఎదురాభిము? ఏనకి (ఈ బాణమును ప్రయోగించవలసికి నేను జేసిన ధోగామేమి? ఇట్లు గిహ కణముగా తల్పటవలన ఏమికిని పట్టిబాధియూ చేకూరదు పొగదా పైగా అన్నమే ఎంబించుచు ను గురుస్థనక్ష ధోహముచేసినవాపవలె మహాహిమైన ఇట్టివానిని ఏవ్వడును సాచువుగా తలంపదు

(27-29)

నేను వామరణము సుహార్థి అంటగా బాధించులేదు నేను మరణించిచో నాతల్లిదండ్రులు ఏమైపోవుదులో? అని వాతపన. ఆ పట్టానందకులం ఎంతోకాలమునుండి నేనును నచ్చితిని నేను ఇటు మృత్యుచేతచో నారినెత్తే మమ? నాకికే త్రిష్టమ? నేను ప్రాణమును కోల్పోయినచో వాడును భవస్థల - నీకుల తథ్యము ఇట్లు నన్నును మునిగివార్చిన నాతలిదండ్రులను నిశ్చయముద్దీలేక ఒకే ఒక్క బాణముతో నాతమార్చిన ఆ పతమమోద్యకు ఏమిడోదా

(30-32)

పెరివెరివ్లకై తమనెడు నేన ఆ గిహరాసనములను ఏనానీ మిగుల గృహించెతి అంతల పమర్పణలను నాచేయనుండ జట నీలపై ఎదించెనవి.

(33)

జ్ఞు ఆ అమరిద్యోవేళ హృదయపవా కమ గామిగుణ పరిచింతు మిచ్చ అం దీసింపవలెను నేన శోకాదోషముతో దిక్కుతో? వాడై ఎంతయు వెళ్ళిష్టమనైలను.

(34)

ఏమట్లు నేను కాలుచేతులారక మిక్కిలి వికలమనస్కుడనై ఆ సేవేమునకు కేరీరవి అంటల పరమాపదీతరమున నాబాణపు దెబ్బకు కుడియైన ఒక ఋషికుమారుడు జారితిని.

(35)

సర్వదత్తవి బడలు (కేశవములు) అన్వయము చెడతయించెను జలపాత్ర యందుగా పడయుండెను అతనిజీరము మిమ్ము కొట్టుకొని కక్షసీక్ష్మైయుండెను నాగామొనికు, దెబ్బకు అతడు క్షిందబడియుండెను.

(36)

నేను బియ్యముతో వ్యాసునిచియ్యదనై అచటి చేరిగా అతడు క్షిప్తమైన తేజస్సుగల హస్తలతో వన్న కరీణవిదేయయస్థుగా మారి, క్రూరముగా నాతో ఇట్లనెను.

(37)

“ఓ మహారాజా నేను ఈ వనములో నివసించుచుంటిని. నాకల్లిగండ్రుల వాహము కిచ్చునెత్తముగా జలమును గొనిపోవుకై ఈ తీరము ను ఎల్లతని నేను మీకు చేసిన అపకారమేమి? ఎందులకై నన్ను బాణముతో కొట్టితిరి? ఒకే ఒక్కబాణముతో వాతయిపుంబుకై దెబ్బతీసితితి. ఈ దెబ్బతో నేను మృతియిందును ఎవని అంధునిను, పట్టులును వధ వాతల్లిగండ్రులు ఇష్టమును మరణింతుడు ఇది తథ్యము.

(38-39)

తౌ కథం దుర్బలానంభౌ మత్ప్రతీక్షౌ పిపాసితౌ |
చిరమాశాశ్చతాం త్వస్త్వం కష్టాం సంధారయిష్యతః | 40

న నూనం తుపో వాః స్తే ఫలయోగః క్రతుతస్య నా |
పితా యస్మాం న జావాతి శయోపం పతిరం భువి | 41

తానన్వపి చ కీం కుర్యాత్ అశక్తిరపచిక్షమః |
భిద్యమానమివాశక్త త్రాతుమివోఽన్యో నగో నగమ్ | 42

పియ స్తే మేన మే గత్వా శ్రమమాచక్ష్య రాసుపా |
న త్వామనుదహేత్ క్రుద్ధో ననం వహ్నిరేక్షేధితః | 43

భయమేకవదీ రాజన్ యతో మే పితుర్భాతమః |
తం ప్రసాదయ గత్వా త్వం వ త్వాం న కుపితః శపేత్ | 44

విశల్కం కురు మాం రాజన్ ముచ్చ మే విశితశ్చరః |
రుగార్థి మృదు సోత్సేరు తీరవంజురయో యథా | 45

వశత్యః క్షిత్వతే ప్రాణైః విశల్యో విశశిష్యతి
ఇతి మామవిశచ్చింతా తస్య శల్యావకర్షణే | 46

దుఃఖితస్య చ దీవస్య మమ శోకాతురస్య చ |
లక్షయామాస హృదయే చింతాం మునిమిత వైదా | 47

తామృమాస స్త మాం కృచ్ఛాత్ ఎవాచ హరమార్జునత్
సీదమానో విప్రత్నాంగో వేష్టమానో కతః క్షయమ్ | 48

పంశ్చభ్య శోకం ధైర్యేణ స్థిరచిత్తో భవామ్యహమ్ |
సహృహత్యాశ్చతం పాపం హృదయాదపవీయతామ్ | 49

వ ద్విజాతిరహం రాజన్ మాఖూత్ తే మనసో వ్యథా |
తాత్రామామస్మి నైశ్యేన తాతో జనపదాధిప | 50

వారు పిక్కిరి శక్తిహీనులు, గ్రుడ్డివారు, ఎప్పుడోని శాస్త్ర నిరీక్షించు మున్నవారు, వారికుమారుడైన నేను జలమును తీసికొనివచ్చి రుమదాహమును తీర్చునని గొప్పదాకతో ఎదురు చూచుచున్నాడు వారు ప్రేక్షమైన అమదాహబాదను ఎట్లు ఓర్చుకొనుచున్నారో గదా నేను ఈవిధముగా నేలకొరిగిపడియున్నాననితి మాతండ్రికి వెలకుడు కీపింబట్టి వేసొచ్చిన తన్నునకుగాని, వేసిన వేదశాస్త్రముల అధ్యయనమునకుగాని ఎంతములేవని తలయుచున్నాది (40-41)

ఒకవేళ నా ఈ విషయ్యభివర్ణింపిని ఎత్తినను అతడు ఏమిచేయుగలడు? నకుకబడుచున్న ఒక వెట్టును మిటియొక చెట్టు కాపాడలేనట్లు కాలు కడువలేని ఆ దుర్బలుడు నన్ను ఎట్లు రక్షింపగలడు? (42)

ఓ దళదళ మహారాజా! వెంటనే వీవు మాతండ్రికడకు వెళ్లి జరిగిన వృత్తాంతమును ఆగునకు దెలుపుము లేనచో ఆ మహర్షి క్రుద్ధుడై చెంగోని దావాన్ని అడగనివలె నిన్ను దహించి వేయును (43)

ఓ రాజా! ఈదారిలో ఇబటికి ఏమియుననే మాతండ్రి అశ్రమము గలది క్షిప్రాముగా అచటికివెళ్లి ఆయనను ప్రవచ్చుని తేసికొనుము లేనచో అతడు మువతుడై నిన్ను భుజివగలడు (44)

ఓ మహారాజా, ఎత్తైన మెత్తని వదిలింమును వేగముగా సోపాపుచున్న నవాహము కోపివేయురీతిగా నీవు ప్రయోగించితి ఈ ఎడ్డియైన బాణము నాఅయువుపట్టును మిక్కిలి పీడించు చున్నది. కనుక వెంటనే ఈబాణమును నాశరీరమునుండి తీసివెయుము. (45)

'బాణమును తొలగియెనచో అతని ప్రాణములు విలవిలలాడును. తీసివేసినచో అతడు బ్రతుకజాలడు బాణమును తొలగించు విషయమున ఈ సందేహము నన్ను వేధింపుచున్నది. ఇప్పుడు నేమిచేయవలయును?' (46)

ఈ విధముగా గుఱుకొనుచు, శోకమగ్నుడవై వైద్యములొనున్న నాహృదయమువలె చింతను ఆ మునిమితడు ప్రేంపెను అప్పుడామునిబాటసీఅయిముల్పయిను శిరీసములగుమండెను అతడు మెలికలు తిరిగిపోవుమండెను. నేలపై అటుమిట దొడ్డుమండెను. క్రమముగా అతనితొక్కిలి దిశబాటుచుండెను అతడు ఆ విధముగా మరణోముఖుడై నిరీతిపించుచు మృగుల జర్తికి లోనైనవానివలె అతికష్టమునుద నాలో ఇట్లనెను. (47-48)

'ఓ మహారాజా! వామాటమ అంకింపుము నేను ధైర్యము వహించి, శోకమును నిశ్చించుకొని, స్థిరచిత్తుడనగుచున్నాను (పూర్తిగా పృథ్వికలిగియున్నాను) నేను బ్రాహ్మగుడనుకాను. వైశ్యునివలన శూద్రస్త్రియందు జన్మించినవాడను. కనుక బ్రాహ్మహత్యాపాపము మీకు అంటిడు. ఆ భావమును మీహృదయము నుండి తొలగింపుడు. మహావ్యధకు ఏనాత్రము గుఱికావలదు." (49-50)

ఇతీవ పదతః కృచ్ఛాత్ భాణాభిపాతమర్కః
విఘ్నార్ణవో విచేష్టక్య వేపమానస్య ధూతలేః 51

తస్య త్యాతాచ్యుమానస్య తం బాణమ్ అపామిద్ధవమ్.
న మిముద్వీక్ష్య పంత్రస్తో జహౌ ప్రాణాంత్రాతథనః 52

జలార్ద్రగాత్రం య విలప్య కృచ్ఛాత్
మర్మశ్రణం పంథతముచ్ఛసంతమ్
తతస్పరయ్యాం తమహం శయావం
పమిక్ష్య భద్రేఽస్మి భృశం విషణ్ణః 53

ఇత్యాదే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అమౌఢ్యాకాండే త్రిషష్టితమస్తర్గః (63)

వాల్మీకీమహర్షివీరవిశదై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి ఆమౌఢ్యాకాండమునొకడు అఱువదినాల్లవసర్గము నమోవ్రమము

— * * * —

64. అఱువదినాల్లవసర్గము

మునిబాటకుని చంపిన కారణముగా తనకు ప్రాప్తించిన శాపమునుగూర్చి దశరథుడు కౌసల్యకు చెప్పుట -
నమ్మట పుత్రయశముతో అతడు మరణించుట.

పథమసతీరూపం య మహర్షేష్టస్య తాపవః
విలవన్నేత ధర్మాత్మా కౌపల్యాం పునరభ్యచిత్ 1

తపశ్చానాన్యహత్ పాపం కృత్వాఽహం పంకురేంశ్చయః
ఏకస్యచింతయం బుద్ధ్యా కథం ను సుకృతం భవేత్ 2

తతస్తం ఘటనాదాయ పూర్ణం పరమవారిణా
ఆశ్రమం తమహం ప్రాప్య యథాభ్యాతపథం గతః 3

తత్రాహం దుర్వలావంధౌ పృథ్వాపపరిణామకౌ
అపశ్యం తస్య పితరౌ అవపక్షాచిత ద్విజౌ 4

తస్మిన్నిత్యాధిరాసీవా కథాభిరవర్తితమౌ
తానూశాం మత్స్యతే హీనౌ ఉదాసీవావవాథవత్ 5

శోకోఽహతచిత్తశ్చ భయనంత్రస్తవేతవః
తచ్చాశ్రమపదం గత్వా భూయః శోకమహం గత 6

అఱువదినాల్లవ బాణము గ్రుచ్చుకొనుటవలన అతీక్ష్ణము మీద అతడు శంతమాశ్రమము పలుకరింపెను. అతని కన్నము వైర్ణ్యకమ్మించెను. భూమి పై అటానిటు బొర్లుమందెను. అతని శపయనములు ముడచుకొనిపోవుచుండెను. అట్లు పరితపింపిపోవుచున్న అతని శరీరమునుండి నేను బాణమును లాగవలెనని కుమార భవోపశుడు నన్ను జూచి భయపడుచు ప్రాణముగాను నిదీకెను. (51-52)

5. కౌసల్యా! నీటిలో పడబోవుటవలన అతని శరీరము పూర్తిగా తడిసియుండెను. అయుశువల్లన దెబ్బతగులులునలన అతడు మిక్కిలి ప్రాణుశతో మాటిమాటికి విలపింపుచు విలపించుచు మృతీవలెనెను. అంతట నిరయూనదీ తీరము ముగ్ధుడైపడి యున్న ఆమునిపుత్రుని జూచి నేను మిక్కిలి విషాదమునకు గుఱియైతిని. (53)

ఇత్యాదుడైన ఆరాశరథమహారాజు 63 మునిబాటనిముక్కి మిక్కిలి బాధాకరమైన మృతినొ భవ్తీకరింపుకొని, ఎంతయు విలపించుచు మఱువ కౌసల్యతోనిల్లెను. (1)

"ఓ దేవీ! అజ్ఞాపితశమన నేను ఇట్టి మహాపాపముచేయుటనే నా ఇంద్రియములన్నియును వ్యాధిలపాటునకు లోనయ్యెను. మునికుమారుని చంపిన ఈ మహాపాతము నుండి ఏమక్కుడనగుట యెట్లు" అని నేను ఎంతరిగా నాలోచన అలోచింపసాగితిని. (2)

అనంతరము నేను ఆచటి ప్రాతరలో నీడు నింపుకొని, దానిని దీసికొని, మునిపుత్రుడు తెలిసిన బాటనుబట్టి దిన్నగా ఆ ఆశ్రమమునకు చేరినాను. (3)

ఆ ఆశ్రమమువంధు య బువిజుమారుని తల్లిదండ్రులను జూచితిని. వారు బలహీనులు, వృద్ధులు, అంధులు, వారు జోక్యము కలిగిన ఎక్కులవలె ఎటాకదంతక ఒకచోట పడియుండిరి. అచటకు కడలక చుమకుషుండునెగిరిపోయే మాల్గడుకనుచు అతనిరాకకై వారు పరిక్షిండుచుండిరి. వాకారణముగా వారి కలు అడియాలాయెను. అది తెలియక (వారిమృతుడు మరణించినట్లు ఎఱుంగక) అతడల పలవాడు ఉదాసీనులైయుండిరి. (4-5)

మునికుమారుని చంపినందున మొదట నేను శోకముతో దురవెల్లుముంటుని వాక్యశృన్వనునకు అతడిదండ్రులు ఏమని శపింతురోదుని నామనస్సు తీగ్రమైన దిండుమునకు లోనయ్యెను. ఆశ్రమమున అడుగు పెట్టి వారిని చూచినంతనే నేను శంకను శోకిగ్రస్తుడనైతిని. (6)

నవశ్శం తు మే కుత్యా మునివ్యాకమభాషత
 కేం విదాయతి మే పుత్ర! పాపీయం క్షీణమానయ 7
 యస్మిమితమిదం తాత! నభిలే క్షీడితం త్వయా
 తత్కంఠితా లే మాతేయం నివశ క్షీణమానయమ్ 8
 యవ్యళకం కృశం పుత్ర! మాతా లే ముది వా మయా
 వ తస్మనపి కర్తవ్యం త్వయా తాత! తపస్వినా 9
 త్వం గరిష్ఠగ్రాతీవాం త వక్షాస్త్వం హీనవక్షాషిమ్
 వహువిక్రైస్త్యయి హాణా కేం త్వం నో వాధీభాషసే 10
 మునిమవ్యక్తయా వాచా తమహం పజ్జమానయా
 హీనవ్యంజవయా ప్రేక్ష్య భీతభీత ఇవాబ్రువమ్ 11
 మనసః కర్మదేష్టారిః అభినందభ్య వాస్పజమ్
 అవతక్షే త్తవాం తస్మై శ్చర్తవ్యనవణం భయమ్ 12
 క్షత్రియోఽహం వశరతో వాహం పుత్ర! మహాత్మనః
 సఖాచమితం దుఃఖమ్ ఇదం ప్రాప్తం నృకర్మజమ్ 13
 భగవన్! చాపహస్తోఽహం వశయూచీరమాగతః
 జహాము శ్చానదం కంఠే విహితే చాగతం గజమ్ 14
 తతస్పుతో మయా శబ్దో జలే కుంభవ్య పూర్యతః
 ద్విపోఽయ మితి పత్యాఽయం తాతేనాధీహతో మయా 15
 గత్యా వద్యాస్తలస్తరమ్ అవశ్యమిమగా మృది
 వినిర్విస్తం గత ప్రాణం శయానం భువి తావతమ్ 16
 భగవన్ శబ్దమాతక్ష్య మయా గజజిహ్వాంసువా
 విన్ద్యస్తోఽంభసి వారాచః తతస్త విహితస్ఫురతః 17
 తతస్తస్యైవ వశవాత్ ఉపేత్య పరితవ్యతః
 న మయా వహసా బాణ ఉర్ధ్వతో మర్మతస్తదా 18
 న చోర్ధ్వలేవ బాణేన త్రైవ వ్యర్థమాస్థితః
 భవంతా పితరా శోచన్ అంధాచితి నింశ్య చ 19
 అజ్ఞానాద్భవతః పుత్ర! వహసోఽభిహతో మయా
 శేషమేవం గతే యత్ ప్యాత్ అత్సనీదయ మే మునిః 20
 న తచ్చుత్సా వచః కూరం మయోక్తమఘశంపినా
 వాకత్ శీఘ్రమాయాషమ్ అకర్షం భగవాన్ ఋషిః 21

నవశశం తు మే కుత్యా మునివ్యాకమభాషత
 "నాయనా కుతరా వంతి అలన ముదేనతా" త్వయా నీతిన్
 త్వయి మామే దీప్తికౌముదం ఉత్తమబాహుభ్యై నిర్జి నేన్
 ఇంత ఆకర్షయ మేనందయతు పితర్క సేన్ తవతవహాబుతో
 మునుజూమచన్దరి హాగత త్వయా త్వయి మునిగా
 నేమిగో ముత్యగాని క్షే నమ ఇన్ద మునినిరి తమా చావలన
 హానిముగన్దనమ అతరావము వరివచా ఇన్ద అగ్రమున్నాకో
 తానన్ద సేన్ మనయత్ అన్యకనెన్ద్రు సేన్ అవశ్యహేచా మా
 నమై ప్రాణమయమా నేన్ద్ర సేన్ అపికోమిమగతేన ఇంతకునా
 దీప్తి మాన్ద్రజమ్
 (7-10)

11 మునిని చూచినచో నాకు మిక్కిలి భయమవలగింప నా
 కాయక తడబడసాగెను. ఎట్టుకేలను మాటాడు దిగ్గజుండమ
 అస్పష్టముగా ఆయనతో ఇంక ఎలాకీర్తి? (11)

12 నామిది సందర్భ భయమును మాత్రం అపహసించును. నాకు
 విరహముకే ప్రేరణగానుకొంటే నాకాగరిష్ఠిన అభిమహితున్
 మునిగార్చినుచున్నా తన్మిత్యుగా దెప్పుచుచుంటిని. (12)

13 "కేం గత్యా కేం క్షీణత్యై పిత్రగామే క్షీణిష్యదసి" గానెడు
 వశరదమ నేను నిర్వహమును నుమించుచుచుంటి కే కేదెన్నన
 ఒక మచ్చాళ ముగూర్చి (13)

14 బ్రాహ్మణ్యో నేన దిశుర్వా మునున తరించి ఈ సరియూ
 కింజునకు వ్రతించి నేడత్రాగుటకై తీరమునకు లేయ విమగును
 గాన నూరమ్మగమునుగాని, వేటాడదంచితని, కొంతతడపునకు
 పిలిచో కదనను ముంచ (అరజుడ) బ్రము వాకు వినబడిను.
 ఆ శబ్దము పరివృత్త ఒక విమగు నేయ త్రాగుచున్నవని తలంచితని
 వెంటనే దాన్వై శ్చర్తకో మాణమిషమ ప్రయోగించితని (14-15)

16 ఏమిట అవతీర్ణమునకు నిర్జ ఇచ్చుట తా నీతి చూపింపె
 అతని వక్షస్థలిమున బాణము గ్రహింకొనియుండినది. అతడు
 కొనకపిలిచో కొట్టుకొట్టుకడు మామగై అతీయించెను. (16)

17 ఓ మాతాత్మా ఏమిటను చరవచరించ నేను శబ్దమునుబట్టి
 బాణమును నిడివితని కాక అబాణము దెట్టాను విరుమాని
 ప్రాణములు కన్నుమట్టెను గామున అతనిచున్న సన్నత్య
 నూచును అనుచిరించి, అడుపుచున్న గ్రహింకొనున్న ఆ
 బాణమును తొలగించింద నేను ఆ శరమును అనేకయుగా
 అన్వేషి అందుల్లో నానిరిండ్లులు ఏదై తీపుమిరో?దా
 అని పరిసించుచు అతడు అచటనే స్వరప్రుదాయును. (17-19)

20 నాఅజ్ఞానమునవలన నేను మీమతునిమృతకి కారణమైతిని.
 అయ్యో జరిగినదిఇది. ఇక మీపట్ల నెన్ను అనుగ్రహించెదరో
 తలంచెదరో? మీ దము (20)

21 నేనవర్తిన అదుష్పిత్యయునుగూర్చి పశ్చాత్తాపదులు పలికిన
 క్రూరపలనములను ఆ పూజ్యమహర్షి వినెను అందువలన అతడు
 నాకు తీవ్రమైన దుఃఖమును కల్గింపకుండా ఉండలేకపోయెను.
 (అనగా సేించుటకు సంసిద్ధుడాయెను.) (21)

న బాష్పపూర్ణవదనో న్యృసన్ శోకకర్పితః |
మామువాచ మహాలేటాః భ్రాతాంబలిముపన్థితమ్ | 22

యధైతదపథం కర్మ వ త్సం మే కథయేః స్వయమ్
ఫలస్మార్థా స్మ తే రాజన్! పద్యః శతపహస్రభాః | 23

క్షత్రియేణ వధో రాజన్ వానస్థస్థే విశేషతః |
భావపూర్వం కృతః స్థానాత్ చావయేదపి వక్ష్యామి | 24

వస్తనా తు ఫలస్మార్థా ముగో లపసి తస్మతిః
భానార్హిపుజితః శస్త్రం తాదృశే బ్రహ్మావాదిని | 25

అభావాద్ధి కృతం యస్మాత్ ఇదం తేనైవ జీవసి |
అపి హ్యప్య కులం న స్మిత్ ఇక్షాకూలాం మతో భవాన్ | 26

నయ నౌ నృప! తం దేశమ్ ఇతి మాం చాభ్యభాషత
అద్య తం ద్రష్టుమిచ్ఛావః పుత్రం వక్ష్యమాదర్శనమ్ | 27

కుశిలేణాపసిక్తాంగం ప్రకీర్త్యాజినవాసనమ్ |
శయానం భువి నిస్సంక్లం ధర్మరాజవశం గతమ్ | 28

అథాపామేకస్తం దేశం పితౄ లా భృశదుఃఖితాః |
అన్యభృతమహాః పుత్రం తం మునిం పహ భార్యమా | 29

తౌ పుత్రమాత్మనః స్పృష్ట్వా తమాసాద్య తపస్వినాః |
ఏషితయః శరీరైస్య ఏతా తాప్యేతమబ్రవీత్ | 30

నాథివాదయన్ మోఽద్య న చ మామథిభాషన్ |
కీం ను శేషే తు భూచౌ త్వం పశ్య! కీం కుపీతో హ్యసి | 31

న త్వహం తే స్రీయః పుత్ర! మాలరం వశ్య తార్మిక! |
కీం ను నారీంగనే పుత్ర! నుకుమార! పహో వద | 32

కస్య నా! పరథావేహం శ్రోష్వామి పౌదదుంగమమ్ |
అధీయావస్య మథురం శాస్త్రం వాఽవ్యధ్విశేషతః | 33

కో మాం సంధ్యామహస్తేన స్పృత్వా హంహంతాహః |
శ్లాఘయిష్యత్యుపాసితః పుత్రశోకభయాత్కీలమ్ | 34

కందమూలవలం పౌత్ర్యా కో మాం సీయపివాతిథిమ్ |
భోఽయిష్యత్యకర్మణ్యమ్ అన్తగృహమనాయకమ్ | 35

అట్లను నేను దోషిలోకి అడుగుతుంటుంటే ఎలాగింపి అంతలు
అమోఘాస్త్ర పీఠంవగమలు. పట్టుకుంటు కష్టమనుష్టియగా
ఏలించుచు నాలో ఇట్లనెను (22)

"ఓ రాజా! వీవు కేటిన ఈ మహాపాపకన్యాయుమగార్చి
స్వయముగా నాకు చెప్పియుండవలె నీతల వేలకొలది భక్తులై
యుండెడిది ఓ సైయా! క్షత్రియుడు మధ్యపూర్వకముగా
వానిస్థూని హియెన్న" అతడు భాషించుచుతల వదలెను
పదవీభ్రష్టుడు కాతవ్వుడు. (23-24)

అపమొనరించుచున్న మునిపైగాని, అట్టి బ్రహ్మహత్యైగాని
బుద్ధిపూర్వకముగా బాగుముఖయోగించినచో అపాపియుకృ, తల
మొక్కలు మొక్కలగును. ఈ దుష్పుత్రమును వీవు తేలియక
దేసితిని గాన బ్రతికిపోయితిని అట్లు గాక వీవు దీనిని తెలిపితిని
యెట్లనో నేనొక విశ్వాసువంశమే నశించియుండెడిది. (25-26)

"ఓమహారాజా! నూ పుత్రుని చూడగోరుచున్నాము. అతడు
ఏడియున్నచోటికి వెనునే మమ్ములగు తీసికొనిపొమ్మ, మోకు
దీవరిచూపెదను దత్తును (27)

పి.సి.చు.భం.చ.కృ ఆ దంపతులను నేనొక్కడనే ఆ సంతాన
శీరమునకు తీసికొని వెళ్లితిని. ఆ శీరమున తల్లి నేలపై పడియున్న
మనెవారునానీరాంగములస్థియును శ్రవసిక్తమైయుండెను.
అతడు దరించిన మృగచర్మము, వస్త్రములు తెడరియుండెను.
అలాలుని శీరమును మువిడంబితులు స్పృశించునట్లు దేపిరి.
అటుపదియెటులు తమపుత్రునికడకుతేరి, అతనిని స్పృశించుచు
దుఃఖమును అనుకోవలెక అయిదువులును అతని కశేలకనుకైఽపిరి
ఏమ్ముల తలచి ఏలించుచు ఇట్లు పలికెను. (28-30)

నాయనా! వీవు నాకు వమస్కరింతుడనిదేమి? ఇప్పుడు
నాతో మోట్లాడదేమి? ఇట్లు నేరపై పెండుకొనియుండినేల?
మాపైన నీకడైన కోపమా? నుమారా! ఓ బుద్ధిమంథుడా! నీకు
నాపైన నేమిలేవో కనిపియు మీతల్లివైదైనను చూడము. నాయనా
ఎప్పు కొగిల్లిందుకోవనేమి? ఓ నుకుమారా! ఒక్కసారి
మోలాదును. (31-32)

ఈ ఉమికాలమున హృదయంగమముగా, మధురముగా
ఎరించుచువు శాస్త్రమునుగాని, విశేషముగా పురాణేతిహాసములను
గాని, ఇంక ఎవరితోబండుచును? ప్లాననంద్యారిములను
అగ్నికార్యమును ముగించుకొని, నా సమీపమునకూర్చుండి.
పుత్రశోకమున మునిగియున్న నన్ను ఇంక ఎవడు ఓకాల్పగారు?
నేను కర్మానుష్ఠానములను స్వయముగా నిర్వహించలేనివాడను.
నిష్కారవాన్యమును (అదవి దీయుమును) పంపారించి తీసికొని
రాత్రునివాడను, దిక్కులేనివాడనై పడియున్నవాడను. అట్టి నన్ను
ప్రీతుడైన అతిథిగా గౌరవించి నాకై కందములవలములను
తెచ్చి, ఇకమీదట నాకు బోజనము పెట్టువారివారు? (33-35)

ఇమామంధాం త వృద్ధాం చ మాతరం తే తపస్వినిమ్ ।
కథం వత్స! భరిష్యామి కృపణాం పుత్రగర్హణీమ్ ॥ 36

లిప్త మాం మాగమః పుత్ర! యపస్య పదసం ప్రతి ।
శ్వో మయా వపా గతరాప జసన్యా చ నమేధితః ॥ 37

ఉభావపి చ శోకాత్తా అతాథో కృపణో వనే ।
స్త్రీసమేవ గమిష్యావ త్వయా హీనా యమక్షయమ్ ॥ 38

తతో వైవర్ణ్యతం దృష్ట్వా తం ప్రవక్ష్యామి భారతీమ్ ।
క్షమతాం ధర్మరాజో మే భిభృయాత్ పితరావయమ్ ॥ 39

దాతుమర్హతి ధర్మాత్మా లోకపాతో మహాయుధాః ।
ఈచ్ఛశస్య మహాక్షయ్యామ్ సీతాసుభయదక్షిణామ్ ॥ 40

అపాపాఽసి యదా పుత్ర! నిహతః పాపకర్మణా
తేన సత్త్వేన గచ్ఛాం తు మే లోకా శస్త్రమోధనామ్ ॥ 41

యాంతి కూశా గతిం యాం చ సంత్రాప్తేష్యనివర్తినః
కాతాక్ష్యధిముఖాః పుత్ర! గతిం తాం పరమాం ప్రతి ॥ 42

యాం గతిం నగరః శైవ్యో దీర్ఘిణో జనమేజయః
నవంషో దుంధుమారశ్చ ప్రాప్తాప్తాం గచ్ఛ పుత్రక ॥ 43

యా గతి స్సర్వసాధూనాం స్వాధ్యాయాత్ తసిసా చ యా
యా భూమిదస్యాహితార్ఘ్యేః ఏకవిత్త్వీవతస్య చ ॥ 44

గోసహస్రప్రదాతృణాం యా యా గురుభ్యతాపసే ।
దేహన్యానకృతాం యా చ తాం గతిం గచ్ఛ పుత్రక ॥ 45

పుత్ర! పంచప్రాణిమంబును నీపైననే పెట్టుకొని అనుక్షణముగా నీకై చరితపించుచున్న నీతల్లి ఇగిగో! ఇలాచేయున్నది. ఈమె అంబురాలు పైగా వృద్ధురాలు, ఇట్టి దీనురాలిని నేనెట్లు చరింపజాలను? (36)

కుమారా! ఆగుమాగుమి, ఇప్పుడే పరలోకయాత్రకై తాంబూలవత్తుము. లెప్పు నీళ్ళా నేనా దీనికట్టి అంతఃకూశలినీ పెట్టడము. నీయెడలాబుకాకగాముగా మేమెద్దటమును శోకమున మునిగి, దీనులయైయుంటిమి. ఈవనమున ఏకూరేపివారలైతిమి కావున ఇప్పుడే మేము ఇరువురము నీకోకిలాడి యనులోకమునకు చేరిదము (37-38)

అంటికిదేరినపిమ్మట మునునె దర్శించి. ఆయనతో ఇట్లు ఒకదెరును కియ పెద్దకృపణా! గతరాదమును క్షమించుము. వాపుట్టున నడుచుము. అట్లచంద్రులవైవ మమ్ము అతడు పోషింపజుడు (39)

ఒగుముడు ధర్మాత్ముడు లోకపాలుడు మిక్కిలిపాపికక్కిన వాడు. ఇట్లు కూడుదగ్గై పడియున్న నాకు అతడు ఈలక్ష్మ అచియవానమును అనుగ్రహింపగలడు (40)

2 కుమారా నీవు ఎపాపియనా బుగునివాడివు. పాపాత్ముడైన దండుచేతలో నాకుదగ్గైతిని. ఇందువలన శస్త్రయోధులు మోతులైన పిమ్మట చేరిడి తిత్తునలోకములు పెక్కున సాధించును ప్రమాణమువేసి వెల్లడుచున్నాకు నీవు చరికిన ఈహారి మి న్మాటికితి ఎత్తిమి నాయనా! నితరంగమున నెప్పుచువడి. గుత్తువును వదిలిపె. అనువులువీవిన కూర్చుంటేరెడి పుణ్యలోకములను నీవును పొందుగున్ (41-42)

'నీపుత్రా' పెగిరునులోరాజు శిబివక్రంత్రి దీర్ఘిణుడువు. జనమె జమియనడి చూచుచుహిసాటాడు. దుంధుమారుడు 2) మొదలగు నెత్తురుములు పొందినలోకములకు నెప్పునుచుదువు. (43)

అయినా వేదగన్తకులకు అపకృతమువేసిన సత్కరులకునె తపోమలైన సేనులములకును చూడవలెనెన మహాపురుషులకును. విత్తము నోపకార్యములను నిర్వహించిడి ఎవ్వారకులకును. ఏకవిత్త్వీవతులకు 3) వేలకోలదిగా గోదాగములవోనర్చిన మహా దాతలకును. గురు పుత్రులు నా హృదయవేసి ఎంతకిన, గలరాదునునుండి ఎంతకదీసింగమిత్తములలో నింకకల్పాత్మకముగా నేహత్యాగము లేక ఏర్పడుచులకును లభించు పుణ్యలోకములు ఏకును సాధించు (44-45)

1) శ్వో ద్వావిమా పుమకా లోకే సార్వమండలవేకితో వర్షిణాశ్చోగయంత్యశ్చ శరేణాభిముఖహేతి॥

ఈలోకముని యోగాభ్యాసనిరతుడైన శుశీలగుడును (తపస్వియు) రణరంగమున ఇటువును ఎదిరింగి జాణములచే నిహతుడైన నీడును ఈశువుయను సూర్యమండలముద్వారా పుణ్యలోకములకుచేరుదురు. గోవిందరాజేయ వ్యాఖ్య

2. దుంధుమారుడు అతడు బృహదీశ్వరికుమారుడు సూరముగా ఇతనిపేరు యుమాత్ముడు తత్సంతులించిచ్చునకు లోకము తరిగించుచున్న భువిను ఆను వాక్యముని తంపుటచే ఇతనికి దుంధుమారుడు అనవేది వచ్చెను

వహిల్వస్మిన్ కులే జాతో గచ్ఛత్కకుళలాం గతిమ్ |
స తు యోగ్యతా యేవ త్వం సహతో మమ బాంధవః | 46

ఏవం స కృపణం తత పర్యదేవయతావక్తాత్
తతోఽస్మై కర్తు ముదకం ప్రవృత్తః సహ భార్యయా | 47

స తు దివ్యేన దూషేణ మునిపుత్రః స్వకర్మణః |
వృథమధ్యాతుపాత్ క్షీణం శక్తేణ సహ భర్తృవితే | 48

అబభాషే చ తౌ వృద్ధౌ సహ శక్తేణ తాపసః |
అశ్వాస్య చ ముహూర్తం తు సచరా వాక్యమబ్రవితే | 49

స్థాననుస్సే మహాత్ ప్రాప్తౌ భవతోః పరిచారణాత్ |
భవంతావపి చ క్షీణం మమ మూలము సైస్యతః | 50

ఏవముక్త్వా తు దివ్యేన ఏమాతేన వపుష్మతాః |
ఆరురోహ దివం క్షీణం మునిపుత్రో జితేంద్రియః | 51

స కృత్యాతావకం తూర్ణం తాపసః సహ భార్యయా |
మామువాచ మహాతేజాః కృతాంజలిమువస్థితమ్ | 52

అద్యైస ఉహ మాం రాజన్ మరణే వాస్త్రే మే వ్యథా
యచ్ఛరేణైకపుత్రం మాం త్వమకర్షీరపుత్రకమ్ | 53

త్యయా తు యదవిభానాత్ విహతో మే మతత్కృపిః
తేన త్యామథిశప్ర్యామి సుదుఃఖమతిథాతుణమ్ | 54

పుత్రస్యసంజం దుఃఖం యదేతన్యమ పాపైరతమ్
ఏవం త్వం పుత్రకోకేన రాజన్ కాలం కరిష్యసి | 55

అభానాత్తు వాతో యస్మాత్ క్షత్రేయేణ త్యయా మునిః |
తస్మాత్ త్వం నావిశత్కాతు బ్రహ్మహత్యా నరాధిప | 56

త్వానువ్యేతాత్మతో భావః క్షీణమేవ గమిష్యతి
జీవితాంతకరో ఘోరో దాతారమివ దక్షిణా | 57

ఏవం శాపం మయి వ్యవ్య నిలప్య కరుణం విహం |
చెతామోహ్య దేహం తస్మిథునం స్వర్ణమభ్యయాత్ | 58

అసానిష్ఠానవాదు జన్మించిన సునంశమున పుట్టివవాడు ఎట్టి పరిస్థితులలోను అశుభస్థితికిగతుకాదు. అనగా నిర్దేశనేపాంశమును కొలి బుడిచి నా) పుత్రుడవైన నిన్నుచరిపినవాడే దుర్గతిపాలగును." ఇట్లు అబాలునితండ్రి పుత్రకోకముతో కన్నీరుమున్నీరుగా విలపించెను అనంతరము అతడ భార్యతోగూడి మృతుడైన తన పుత్రునకు నిర్దుయ్యులుగుటకై జలాంజలియను సమర్పించెను. (46-47)

దర్శాత్ముడైన ఆ మృతబాలుడు (రాసుజీవించియున్నారని వెలకును) పుణ్యకార్యములకై బావమున దివ్యస్వరూపమును దరించి ఇంద్రునితోగూడి వెంటనే స్వర్గమునకు చేరెను. (ముః బాలునిగొని పోవుటకై ఇంద్రుడు వ్యయముగావచ్చెనని ప్రహింపవలెను.) (48)

ఇంద్రునితోగూడిన ఆ మునిపుత్రుడు వృద్ధులైన తన తల్లిదండ్రులను క్షణకాలముపాటు ఓదార్చి, ఏమిట వారితో ఇట్లు పలికెను (49)

బక్షిశర్దలతో మీకు సరివిర్యలుచేయుటవలన నాకు దివ్య స్థానములించినది. మీఇర్థయను వెంటనే నాగుమీరమునకు చేరుదురు" (50)

జితేంద్రియుడైన అమునిపుత్రుడు ఈవిధముగా వరికి ప్రస్తుతైన (అక్కని) అకారముల దివ్యవిహంగమువ్వారా శీఘ్రముగా వ్యర్థమును చేరెను. (51)

ఏమిట మహాతేజశ్శాలియైన అముని భార్యతోగూడి వెంటనే కుమారునకు అంతర్బాణములను గావించెను. ఇంతట అయిన సమీపముననే అంజలి మిలించి, యువ్వు నాతోఅతడిట్లనెను. (52)

ఓరాజా! నాబక్కగాకొక్కకొడుకును నీబాణముతో చంపి, నన్ను సంతాపహీనునిగావించితివి. ఇంక అంశ్యమెందులకు? వేడే బాణముతోవే నన్నును పాతమాధ్యము ఇప్పుడు నాకు దావంట్లే లాభలేదు. (53)

అభివషణ్ముననేమైనను నీవు నిరసరాదియైన నాకుమారుని చంపితివి. కావున నీకు మెక్కిలి దుఃఖముకలుగునట్లు దారుణమైన కానిమునియ్యను. ఇప్పుడా నన్ను అంటులేని పుత్రుడుభమునకు గుటిచేసితివి. రాజా! ఇట్లే నీవును పుత్రకోకమునకుతోనై మరణింతువు. (54-55)

ఓమహారాజా! క్షత్రియుడవైన నీవు అజ్ఞానకారణముగా వైశ్య పంశమునకుచేరిన మునిబాలకుని చంపితివి. ఆందువలన నెన్ను బ్రహ్మహత్యాపాతకము అంటదు. ఐనప్పటికిని ప్రాణాంతకమైన రియంకరమగు ఇట్టి పుత్రకోకరూపదుష్టత నత్యాతునకు దానము చేసినవానికి ఆ దక్షిణపలమువలె, నీకు వెంటనే (ఈజన్మయందే) కలుగును." (56-57)

ఈవిధముగా అతడు నన్ను అపమునకు గుటిచేసినపిమ్మట, ఆదంపతులు కడుదీనముగా మిగులపిటచించిరి. కొంతతడవైనకు వారు దేహముండు చితాగ్నికి అహుతియైనర్చి స్వర్గమైరిరి. (58)

తరేతిచ్చింతయానేన న్మృతం పాపం మయా న్యయమ్ |
తదా బాల్యాత్ కృతం దేవి! శబ్దవేద్యమకర్తిణాః | 59

తస్యాయం కర్మణో దేవి! విపాకా నమపక్తతః |
అవశ్యేః సహ సంభుక్తే న్యాధిరస్మరసే యథా | 60

తస్మాన్మామాగతం భద్ర! తస్యేదారప్య తద్వచః |
యదపాం పుత్రశోకేన సంత్యక్త్యామ్యద్య జీవితమ్ | 61

చక్షుర్భ్యాం త్వాం న పశ్యామి శౌనత్యే! పాథు మాం స్మృతః |
ఇత్యుక్త్వా న రుదంస్తస్తో భార్యామాహ చ భూమిపః | 62

ఏతస్మై నదృశం దేవి! యన్మయా తాఘవే కృతమ్ |
నదృశం తత్తు తస్యైవ యదనేన కృతం మయః | 63

దుర్యోత్రమపి కః పుత్రం త్యజేద్భువి విచక్షణః |
కశ్చ ప్రవ్రాజ్యమానో నా నానూయేత్ పితరం మతః | 64

యతి మాం సంస్పృశేద్రామః! సఖిదిద్య అభేత వా
యమక్షయమస్మషాస్తా ద్దక్ష్యంతి నహి మానవాః | 65

చక్షషా త్వాం న పశ్యామి ప్త్వతిర్కమ వియస్యతే |
కూలా నైవస్యహస్యైతే శౌనత్యే! త్వంయంతి మామ్ | 66

అతస్మై కీం రుఃఖితరం యదపాం జీవితక్షయే |
న హి పశ్యామి ధర్మక్షం రామం సత్యపరాక్రమమ్ | 67

తస్మాదభ్యవశ్యోకః సుతస్యాప్రతికర్మణః |
ఉచ్యోషమతి మే ప్రాణాన్ వారి స్తోకమిచారతః | 68

న తే మమన్యో దేవాస్తే యే చాదుశుభకుండలమ్ |
ముఖం ద్రక్ష్యంతి రామస్య వర్షే వంచదశే పునః | 69

ఒదేహి! నాదిటువయస్సున అజ్ఞానముచలనే స్వయముగా శ్చపేదేబాణమును ప్రయోగించి, మునిలారునిచంపన దుష్టార్థము నేడు పుత్రునియెడబాటుచుండునునకులోనైన ఈసమయమున నాకు జ్ఞప్తికివచ్చినది. ఓశౌనత్యా! అనారోగ్యకరముల్లే! ఎదొప్పులతో అన్యముచిన్నివాసం కాలాంతరమున రోగము ఏడించునట్లు నేను అనాదువేసిన దుష్కర్మఫలము నన్ను ఈనాడు నేధించు చున్నది. కాదు అనుచోత్యుడు నాకిచ్చినశాపపలితమును నేడు అనుభవింపుచున్నాను. అందువలన పుత్రతోక్తుతో నేడు నాజీవితమును చాలించును. (59-61)

ఓశౌనత్యా! నాదృష్టిమగవశించినది. విన్ను స్పృష్టముగా చూడలేకున్నాను. నన్ను కేశవారీ న్మృశేంశము! ఆనిపికి. ఆరాజు తియవడినవాడై ఏడ్పుచు అమితో మజల ఇట్లనెను. (62)

ఒదేహి! శ్రీరామునకు ఎట్లాదోషకమైనది. రాజ్యాధికారమును అప్పగించవలసిన యదనున అట్లుచెయ్యకనాగా మమవిక్తీతి నిష్కానణముగా ఆరామిపున నేను అడవునపొయిచేయ అడ నునది విజముగా నాకు తగనిపని. దర్శాత్మకైన శ్రీరాముడు పితృ వాక్యమును శిరసావహించి మాటుపటుకక తదనుసాణముగా వదులుకొనుట అతనికి తగును. (63)

కడుతు ఎంతటి దుష్కర్మయైనను తిరిపొలయేతండ్రి అతనిని పరిత్యజించును? (కుమారుడు ధర్మాత్మకైనను అంశనిదూరము చేసికొనిన ముగ్ధుడైన తండ్రినినొక్కడనే) ఇంటినుండి కదల గొట్టబడిన యేషుడు తనతండ్రిని వ్రేమింపఁబడును? (అను అడవులపొయిచేసినను తండ్రిని ఎల్లెత్తుమాట అనివి మహాత్ముడు శ్రీరాముడు ఒక్కడే) (64)

నేను మరణించులోనల రాకముడు ఒక్కసారి నష్టస్వభించుట గాని కనుమ కనబడుటగానె జరిగిన ఎంతబొగుండును? లోకములో మరణించినవారు ఎవ్వరును తిరిగి తమరాశ్మీయాలను చూడలేరుగదా! (65)

ఓ శౌనత్యా! నామాపు సన్నగిల్లినది. నన్ను స్పృష్టముగా చూడ లేకున్నారు. నాజ్ఞాపకశక్తి నశించుచున్నది ఇదిగో! ఈయమదూతలు నన్నుతొందరపెట్టుచున్నారు. నా ప్రాణములు పోవుతోనల, రుక్మిణుడు, సత్యధరాక్రముడు లనె శ్రీరాముని చూచిడి అదృష్టము నాకులేదుగదా! ఇక ఇంతకంటెను తిరిని రుఃఖము ఏముండును? (66-67)

శ్రీవైష్ణవయెడ స్వల్పక్షయ నీటిని నాకించేయునట్లు నామాటను జనదాటని శ్రీరామునియెడబాటుచుండును నాప్రాణములను తోడివేయుచున్నది. (68)

ఏడునాలుగుసంవత్సరములవరవానదీక్షను ముగించుకొని, పదునైదవసంవత్సరమున శ్రీరాముడు తిరిగివచ్చినప్పుడు చక్కని కుండలములతో శోభిల్లేడి అలనిసుందరముఖమును మాడొక్కడి

పద్యపితృక్షణం మధ్రు! మదంస్థం వాచువాసకమ్ |
ధన్యా ద్రక్ష్యంతి రామస్య తారాధిపసిభం ముఖమ్ | 70

సదృశం శారదస్యేందోః పుష్పస్య కమలస్య చ
సుగంధి మమ నాథస్య ధన్యా ద్రక్ష్యంతి తన్మృగమ్ | 71

వికృత్య వచనానం తమ్ ఆయోధ్యాం పువరాగతమ్
ద్రక్ష్యంతి సుఖినో రామం కుశం మార్గగతం యథా | 72

కౌసల్యే! చిత్తమోహేన హృదయం సీదతీవ మే
వేదయే న చ సంయుక్తాన్ భజన్సృగ్భరసానవామ్ | 73

చిత్తనాశార్చిపద్యంతే నన్యాశ్శ్యేవేంద్రియాగే మే |
క్షీణస్నేహస్య దీపస్య నంపక్తా రశ్మయో యథా | 74

అయమూత్సాహసశ్చోకో మామనాథమచేతనమ్ |
సంసాదయతి వేగేన యథా కూలం వదీరయః | 75

హా రాఘవా! మహాబాహో! హా మమాయానవాశవ! |
హా సేత్యుశ్రీయ! మే నాథ! హా ద్య క్షాపే శతమృత! | 76

హా కౌసల్యే! సశిష్యామి హా మమిత్రే! తపస్వినీ! |
హా పృథంసే! మమమిత్రే! కైకేయి! కులపాంవని! | 77

ఇతి రామస్య మాతుశ్చ సుమిత్రాయాశ్చ సన్నిహౌ
రాజా దశరథశ్శౌచన్ జీవితాంతముపాగతమ్ | 78

యదా తు దీనం కథయన్ నరాధిపః
ప్రియస్య పుత్రస్య వివాసనాయుధః |
గతేఽర్హత్రే భృశదుఃఖపీడితః
తదా జహా ప్రాణముదారదిప్సవః | 79

వారి హృదయములుగాదు వారి నిజముగా వేరవలె తామర
సేకులవంటి కమలలో, చక్కని కనువీపులలో అందమైన ఎరువరుసతో
మాడముళ్ళుబొట్టువాడికతో విలసిల్లెడి శ్రీరామునిమొగులు
లెందులంద్రునివలె ఆహ్లాదకరమైనది అట్టి కమలవరు లెవరైనను
దర్శించెడివాడు ఎంతయు రన్యాత్ములు. (69-70)

హరిహరరామునివదనము కలత్యాలవలనధరలే చంద్రునివలె
మనోత్తమైనది. బాగుగా విశసించిన కమలముధరిగి మనానలను
సెలకల్పనది అట్టి ముఖమును చూడకల్గినవారు నిజముగా
కృతార్థులు. (71)

మనవాసానంతరము అయోధ్యకు విచ్చేసిన శ్రీరాముడు
మూఠానంతరము కుక్రునివలె తేజవిల్లుచుండగా ఆయనను
ఎత్తించెడివారిభాగ్యమేభాగ్యము. యథార్థముగా వారి ఆనందమే
ఆనందము. (72)

ఒకనల్యః తీర్చిదిద్దెనునుమన నామనము వికలమైనది
నాహృదయము శిథిలమగుచున్నట్లున్నది, ద్వానేంద్రియములతో¹
గూడియున్నను శ్మశ్నస్థమౌన రసగూఢముల అనుభవము నాకు
కల్గుచున్నది (73)

మన విహృతబలన దీక్షాంతరులు అరిపోయినను నాచిత్తము
దెబ్బతినుచున్నది ఇంద్రియములన్నయు ను చిదీయలేదు. (74)

వేదముగా సాహిత్య రక్షిణవాహు, దశ అనుకోసితేయుకల్లు
నాలో కట్టబెట్టెందుకోసెనున్నట్లు పుత్రకోకము నెన్ను దిక్కులే²
వాసనగా సశ్రుష్టునిగా చేయుచున్నది. (75)

అయ్యో! కుమారా! రాఘవా! మహాబాహూ! నాకష్టములను
అరిగించునాదా! తండ్రికీఅండమైనవాదా! నాకాలచంద్రీ నమ్మ
ఇచట దిక్కులేనెవానిసజేసి ఏక్కడికెన్నెతిని? (76)

అయ్యో! దీనుచాలనైన ఓ కౌసల్యా! ఓ సుమిత్రా! అయ్యో
మూలరాజు! నాపాలిడిశ్రమపుష్పా సంకనాశకులాలవూరిని
ఓకైకేయి! వేసు ఈ లోకమును విడివెళ్ళదున్నాను. (77)

దశరథమహారాజు కౌసల్యసుమిత్రల సన్నిధియందు ఇట్లు
కోకిలమును తనువును చాటించెను. (78)

సైదువుల్లునీలనవాసకాదిణముగా శోకించు మునింగిన
దశరథుడు ఈవిధముగా దీనానామములను పలుకుచు అర్థరాత్రి
చాలన ఏక్కుట సుగుల శుభవీడితుడై ప్రాణములనుపెచ్చెను. (79)

ఇత్యార్హే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే ఆయోధ్యాకాండే చతుష్త్యేతమస్తభః (64)

వాల్మీకిమహర్షివర్ణించెను ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి ఆయోధ్యాకాండమునందు అయినదివాల్మీకిమహర్షియు నిమాప్తము

-- * * * --

1) కన్ను, ముక్కు లేని, నాలుక వర్మము తనునది జ్ఞనేంద్రియములు, కన్నురూపమును, ముక్కువాసనను, చెవిశ్రవణమును
నాలుకరుచిని, వర్మము స్పర్శను తలచికునును. ఇప్పుడు ఆ జ్ఞనేంద్రియములు తమపనులను చేయలేకున్నవి

65. అటవదివదవసర్గము

దశరథమహారాజామ్బులికి విభవిలలాడుచు శౌసల్య మొదలగు అంతుపురస్త్రీలు అందఱును ఏడ్చుట.

అథ రాత్ర్యాం నృతీతాయాం ప్రాతరేవావరేఽపి |
పందిసః పర్యపాతిష్ఠన్ తత్పార్థివనితేశవమ్ | 1

మూలః పరమపంక్కరా మంగళాశ్చేత్తమశ్రుతాః |
గాయకాః స్తుతీశీరాశ్చ ఏగదంతః పృథక్ పృథక్ | 2

రాజాశం స్తుతాం తేషామ్ ఉదాత్తాభిహితాశ్చేష్ట |
ప్రీతాదాభోగవిత్తైః స్తుతేశజ్ఞో హ్యవద్రత | 3

చితన్తు స్వవతాం తేషాం సూతానాం పాణీవాదకాః |
అపలావామ్యరాహ్వాత్య పాణీవాదాన్ అవాదయన్ | 4

తేన శబ్దేన విహగాః ప్రతిబుద్ధా నిశస్ప్రమః |
తాభాస్తాః పంజరస్థాశ్చ యే రాజకులగోచరాః | 5

హ్యాహ్వాతాః పుణ్యశబ్దాశ్చ నీలావాం చాపి విస్త్రానాః |
ఉత్తేయం చ గాథావాం పూరమామాస వేశ్య తత్ | 6

తతశ్చుచినమాచారాః పద్మపస్తానతోవిదాః |
స్త్రీసర్వపరభూయిష్ఠా ఉచతన్మర్యథా పురమ్ | 7

హరిచందనచంపృక్రమ్ ఉదకం కాంచనైర్లదైః |
అనిన్యః స్నానశిక్షాజ్ఞా యథాకాలం యథావిధిః | 8

మంగళాలంభనీయాని సౌఖవీణామ్యవస్కతాన్ |
ఉపావిన్యస్తథాష్యన్యాః కుమారీబహుళాః ప్రేమాః | 9

సర్వలక్షణసంసన్ధం సర్వం విధిపదర్శితమ్ |
సర్వం సుగుణలక్ష్మీపత్ తద్భూతాధిహారికమ్ | 10

రాత్రిగడచనమ్మట మఱునాటి ప్రాతఃకాలమున. మహారాజును అయమంశమును స్తుతించు పందిమాగధులును, వ్యాకరణ శాస్త్రపంక్కాశముగల సూతులును, పంగీతపకాశైవ గాయకులును తమతమరీతులను అనుసరించి వేర్వేరుగా మహారాజును స్తుతించుటకై అయనమందిరమునకు వేరై (1-2)

ఉచ్చైఃస్వరముతో గీత్యాదములకు లుతును రాజును స్తుతించు మన్మథ వందిమాగధులు మొదలగునవి క్షేమము రాజప్రసాదములందు అంతటను ప్రతిధ్వనించెను (3)

బాతులు మొదలగువారు భిక్షుస్థలిపాఠములను గానము చేయుచుండగా ఇంతలో అచటికి పాణీవాదకులు (నేతులలో తాళమిడియువారు) ఏర్పడిరి. వారు మహారాజోపరిష్కర పంజరములను గూర్చి అయాష్వితముగా కీర్తించిరి (4)

ప్రాపాదములఅవరాములయందలి పక్షులును, భవనముల యందలి పంజరములలోగల పెంపుడుపిట్టలును స్తుతీపాఠకుల శబ్దములకు మేల్కొని, కూయసాగెను. (5)

బ్రాహ్మణులునేరసంసన్ధములతోగూడిన స్వస్థివాసవములును, శ్రావ్యులైన వీణావాదములును, దశరథునియొక్క ఉదాత్తగాథలకు అంబుధించిన కేయలులును, అగోర్వదనములును అమందిరమున నిండిపోయెను. (6)

పిండరాజుసంకర్షతులను ఎఱిగిన పత్రచక్రములు, సమయాను కూలముగా నిర్దిధిపనలోపర్చుటలో తరితేటిసస్త్రము, కంఠములు పెద్దపంఖ్యలో ఎప్పటిసేత అచటికితేరిరి (7)

రాజునకు రాజులుముప్పుగుహరికి స్వామిమంప సడికింపులలో అమభవజ్జలైనవారు కాలోచితముగా, యథావిధిగా, మగింద జలములతో (పన్నీటితో) నిండిన ఒంగారుకలశములను దీసికొని అచటికివచ్చిరి. (8)

పెక్కుమందికన్యకలతోకూడిన ఇచ్చస్త్రీలు తల్లిలనున్నానములకు ఉపయోక్తములగు మంగళకరములైన సూనెలు, నలుగుపిండ్లు నొందలగుద్రవ్యములను, పుష్పార్చన గోవులు మున్ను ప్రవాసినీ తాగుటకై గంగాజలములను, నారికేళ జీరకాదిద్రవ్యములను అలంకారములకై అద్దములు, ప్లములు, ఆభరణములు, వూపులు మొదలగువానిని తీసికొనివచ్చిరి. (9)

దశుదుసిమందిరమునకు తీసికొనిరాబడిన అభిహారికము (ప్రాతఃకాలమున రాజాంకొరకై తీసికొనిరాబడు మంగళద్రవ్యము - సర్వగుణలక్షణములుగలిగియున్నవి. ఆయా విధమున కన్యకలకై - ప్రసంపాదములు, ఉత్తమగుణములతో విలసిల్లుచున్నవి -

తత్త మార్జ్యోదయం యానత్ సర్వం పరివముర్భుకమ్ ।
తస్మాదమపహం ప్రాప్తం కీంస్విదేయ్యవశంకీతమ్ । 11

అథ యాః కౌసలేంద్రస్య శయనం ప్రత్యనంతరాః ।
తాః స్త్రీయస్తా నమాగమ్య భర్తారం ప్రత్యభోధయన్ । 12

అథాప్యచితవ్యత్వాస్తా నివయేన నయేన చ ।
నహ్యస్య శయనం వృష్ట్యా కీంచితవ్యవలేభిరే । 13

తాః స్త్రీయస్త్వప్నశీలజ్ఞాః చేష్టాపంచలనాదిమ్ ।
తా వేషధుపరీరాశ్చ రాజ్ఞః ప్రాణేషు శంకితాః ।
ప్రతిప్రోతఃశృగాగ్రాశాం వద్యకం పంచకాశరే । 14

అథ పంచేషమావానాః స్త్రీణాం దృష్ట్వా చ పార్శ్వమ్ ।
యత్తదాశంకీతం సాపం తస్య జగ్ధే వినీశ్చయః । 15

కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ పుత్రశోకపరాజరే ।
సమస్తే న ప్రబుధ్యేతే యథా కాలసమన్వితే । 16

నిప్రభా చ విషర్గా చ సన్తా శోకేన వన్నతా ।
న వ్యరాజత కౌసల్యా తారేన తిమిరాశ్చతా । 17

కౌసల్యాల నంతరం రాజ్ఞః సుమిత్రా తదనంతరమ్ ।
న స్మ విభ్రాజితే దేవి శోకాశ్రులుళితాపనా । 18

తే చ దృష్ట్వా తథా సుప్తే ఉభే దేవ్యా చ తం వృషమ్ ।
సుప్తమేవోద్గతప్రాణమ్ అంతఃస్పృహమదృశ్యత । 19

తతః ప్రచుక్తుకుర్ద్ధివాః సస్వరం తా పరాంగనాః ।
కరణవ ఇనాదగ్యే స్థానప్రచ్యుతయాథపాః । 20

తాసామ్ అక్షండశబ్దేన ప్రహసోద్ధతవేతవే ।
కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ త్యక్తనిద్రే బభూవతుః । 21

సాన్యోదయమగునప్పటికే పరిజనులందఱును మహారాజ సేవలకై మిగిల ఉత్సాహముతో సర్వసన్నద్ధులై ఆచటికే చేరిరి. కాని అంతఃపహుని దశరథుడు శయ్యామరివిడువబడి బయటికి రాకుండుటచే 'రాజాగారు ఇప్పటివఱకును బయటికి రాకపోవుటకు కారణమేమైయుండును? అని శంకించుచు వారు లుడువనే నిలిచిరి. (11)

పంచేషమహావానకు సన్నిహితులైన అస్త్రిలందఱును అయన కడకి ఆప్రమిళును మేల్ పుట్టిన పవిత్రముగా ననుభవముగా ముచ్చెనునముదను ఎత్తిరి. (12)

అస్త్రీలు సముచితముగా ప్రార్థించుచు విషయముతో వేర్వేరు తల్పమును కడుపును ఆప్రమిళును మేల్ పుట్టిన పవిత్రముగా నంతగానో ఫయిత్తుంచరి. ఇవన్నటికిని ఆరాజు సిద్ధముండే లేనకుండుటచే అందులకుగల కారణము వారికి బోధపడకుండెను. వారు ఏదైనా మచ్చ వృత్తులనరిస్తేయలను వాగుగా ఎఱిగి వారు అప్పుడ వారు రాజుగారిపాతయెప్పుండనను. వాడిని పరీక్షించి చూచిరి. అయినకొనుపేతులు కవలకుండుటను స్వాక్షయజుగం కుండుటను గమనించి వారు ఎరింగిపోయిరి రాజుగారిప్రాణముల పోయినవేమో అనివాకి శంకింపొని సమావాస సకు పెరుంగునాన్య స్త్రీలరికల కొనలవలె వారు కంపించరి. (13-14)

మహారాజగారి శేష్స్థితికి సంబంధముతో పఠకిపోవుచున్న అస్త్రీలు అయనను పరికించి చూచియున్నట్లు వారినిందేహము తొలగిపోయెను. రాజుగారు పరగిందేసిట్లే అను ఎత్తుమునునకు నచ్చరి. (15)

పుత్రులయెడబాటుశోకమున మునింగిన కౌసల్యసుమిత్రలు మౌనమున మౌనమెరిసినవారివల కందెన్ద్రుల వడియందుట వలన మేల్ పుట్టినట్లు. (16)

సిద్ధింతుమచ్చ అకౌసల్యారేచి కంటిటినయై పూర్వశోకము కోల్పోయియుండెను. శోకముచే క్షీణింపి క్షుణ్ణహామయందెను అమె దీకట్టు కన్నులదీనతారవలె కలదప్పియుండెను. (17)

ఉశరథములకావలకు, కౌసల్యారేచియు అమెనుపేషమున సుమిత్రారేచియుఉండిరి ఆరాజులు ఇరువురినై విద్రవముగో శోకాపహనల్లెరుండిరి. వారిముఖములపై శోకాశ్రువులు చారికలు కల్లియుండెను. (18)

సిద్ధింతుమచ్చ రాణులిద్దఱిని, రాజునూ చూచి, ఆ అంతఃపుర స్త్రీలు రాజు నిద్రలోనే మరణించియుండునని తలచిరి. (19)

అరిగ్నములో తమకునాయకుడైన గజరాజు తమనినాపి స్థానమునకు దూరమైనప్పుడు అక్రందించుచున్న అడుపినుగుల పరి ఆ అంతఃపుర స్త్రీలు ఎటుకొల్లి దీనముగా ఏడువసాగిరి అస్త్రీల యొక్క రోదనధ్వనులకు విద్రాభింగముకాగా కౌసల్యసుమిత్రలు తటాలున మేల్ పుట్టిరి. (20-21)

కౌసల్యా చ మమిత్రా చ దృష్ట్వా తృష్ట్వా చ పార్థివమ్ ।
హి వాధేతి పరిక్రమ్య పేతతుర్గరణేతలే । 22

సా కోశతేంద్రదుహితా వేష్టమావా మహితతే ।
హి బ్రాహ్మణ కవోధృష్టా రాణేన గగనాచ్యుతా । 23

వృషే శాంతగుణే జాతే కౌసల్యాం పతితాం భువి ।
అవశ్యం ప్రా: స్త్రీయున్మర్యా హతాం నాగవధూమిష । 24

తతస్సర్వా వరేంద్రవ్య కైకేయాశముఖా: స్త్రీయ: ।
రుదంత్య: శోకవంతస్తా నిపేతుర్గతచేతనా: । 25

తాభి స్స బలవాన్ నాదృ కోశంతీభిరనుద్రుతా: ।
యేన స్థిరీకృతం భూయ: తద్భూహం వమనాదయత్ । 26

తచ్చ సంశస్తసంభ్రాంతం సర్కుత్సకణనాకులమ్ ।
సర్వతస్తములాక్రందం సతిలాపాత్కటాంధవమ్ । 27

నద్యో నివతితానందం దీనవిక్లబద్భవమ్ ।
బభూవ వరదేవస్య పర్మ దిష్టాంతమాయుష: । 28

అచీతమాజ్ఞాయ తు పార్థివర్షభం
యశస్వేనం సంపరివార్య వత్సయ: ।
భృశం రుదంత్య: కరుణం మదుఃఖితా:
నగృహ్య బాహరా వ్యలపన్థవాధవత్ । 29

అంతట కౌసల్యయు, మమిత్రయు రాజున జూచి ఆయనను
స్మరించి, అయ్యో జీవితశ్శరా అనియెడ్చుచు వారు వెంటపై పడి
పోయిరి (22)

మహాశక్తికముచే కౌసల్యాదేవి నేరపై బటునిటుపారలసాగెను
దుమ్మకొట్టుకొనియున్న ఆమెకోరిము ఆకాశమునుండి దాటిపడిన
తారలలి వన్నెకోర్పుయియందెను. (23)

రాజయొక శరీరము దల్లబడగా అనగా రాజువరణింపగా
తెల్పుతినైన అడుపర్చుచునది నేరపైబడియున్న కౌసల్యాదేవిని
ఆ అంతఃపురి స్త్రీలు చూచిరి. (24)

తమవారలంబువీడిరిని కైకేయి మొదలగు దళవలమహారాజ
పత్నీలు రందఱును శోకసంతాపముఁ బుట్టినై ఏడ్చుచు అవేరివలై
పడిపోయిరి (25)

కౌసల్యమొడుగురాణుల ఆస్థంబున మలకు కైకేయానెట్టకుం
వెనుపులు పెడబొట్టలు తోపుకాగా ఆరాజభవనమంతయును
మఱల ఒకసారి రద్దరిల్లిపోయెను (26)

ఎవారాజా మరణించుటతో అనుందీరము బయిముతో
లిత్తబసాటుతో కలితవెందిన ఎరిజనులతో నిండిపోయెను. అన్ని
వైపులనుండియు తరింపరాని రోదనరవ్వల వినినప్పుడందెను.
రాజునంద.వులు ఎల్లఱును అర్చులై పరితపించుచుండిరి.
అభిషేకనాథయును అనందశూన్యమై, దీమలతో దుఃఖితులతో
నిండిపోయెను (27-28)

మీగుల వాసిగాంచిన ఆనందముడ దివంగతుడైనట్లు యెఱింగి,
అతనివత్తులందఱును ఏకీకరి దుఃఖితలై ఆయనచుట్టునుజేరి
దోరున ఏడువసాగిరి వారు ఒకరిచేతులు మఱియొకరినట్టుకొని
దుఃఖముతో ఒకరినొకరికొనిండుకొని దిక్కులేనివారివలె
దీనముగా విలపించుసాగిరి. (29)

ఇట్లార్జునే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే పంచవన్శీతమసృధి: (65)

వాల్మీకిమహర్షినిరవితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు బహుపదపదసర్గము సమాప్తము

* * *

66. అఱువదిఅఱువసరము

మహారాజామృతికి దుఃఖసంతప్తులైన కౌసల్యాది - అంతఃపురస్త్రీలు కైకేయుని నిందించుట - మంత్రులు
దళవలనికళేబరమును తైలద్రోణేయందు బ్రధిపించుట - సగరము వెలువెలబోవుట

తమగ్నిమిష నంశాంతమ్ అఱువహసమివార్లసమ్
హతప్రభమివాః ఓ దిత్యం శ్యశస్త్రం సేక్ష్మ పార్థివమ్ । 1

కౌసల్యా బాష్పపూర్ణాక్షీ వివిధం శోకకర్మితా
ఉవగృహ్య శిరో రాజ్ఞ: కైకేయాం ప్రత్యభాషత । 2

అప్పుడు అనువులువీడిన ఆమహారాజా అజీహృషానాగ్నివలను
వీరింజీనయిన సముద్రమువలెను. కాంతిహనుడైన మార్కండేయవలెను
తేజోవిహనుడైయుండెను ఆవిధముగా నెట్టివైద్యులున్న తనపతిని
చాచి, కౌసల్య ఎరిపడిపదముల శోకించుచు కన్నీరుకార్చుచుండెను
ఆమె తమపతిదేవుని (రాజయొక్క) శిరస్సును ఒడిలోవేర్చుకొని
కైకేయితో ఇబ్బందికెను. (1 2)

ఏకామా భవ కైకేయీ! భుంక్త్య చాభ్యమకంటకమ్
త్యక్త్వా రాజావమేకాగ్రా స్పృశంసే! దుష్టచారిణీ! 3

విహాయ మాం గతో రామో భర్తా చ స్వర్గతో మమ।
విపథే సార్థహీనేష నాహం జీవితముత్సహే! 4

భర్తారం తం వరిత్యభ్య వా స్త్రీ ధైవతమాత్మనః।
ఇచ్ఛేత్జీవితమువ్యత కైకేయ్యాన్యక్షధర్మజః! 5

వ బుభ్ధో ముక్త్యతే షోషాన్ కింపాకమివ భక్షయన్।
కుట్టాపిమిత్రం కైకేయ్యా రాఘవాణాం కులం హతమ్! 6

అనియోగే నియుక్తేన రాజ్ఞా రామం వివాసితమ్।
పభార్యం జనకః శ్రుత్వా పరితస్పృత్యహం దుధా 7

ప మామవాఢాం విధవాం నాథ్య జానాతి ధార్మికః
రామః కమలవత్రాక్షో జీవనాశమితో గతః! 8

వివేచారాజస్య మతా తథా కీలా తపస్వినీ।
దుఃశిష్యామచితా దుఃఖం వనే పర్క్యద్విజిగ్మతః! 9

సదరాం భీమఘోషాణాం విశామ మృగపక్షీణామ్।
వికప్య మానం శంఠప్రా రాఘవం సంశ్రయన్మతః! 10

చృద్భిశ్చాల్పపుత్తశ్చ ధైవహీమమచింతయన్।
సో ఏ భోకషమావిష్టో నమ త్యక్ష్యతి జీవితమ్! 11

సో హమధ్యేష దిష్టాంతం గమిష్యామి పశీవ్రతా।
ఇదం శరీరమాభింగ్య ప్రవేక్ష్యామి హరాశవమ్! 12

క్రీడాతురాహ! దుష్కార్మరాహ! కైకేయీ! వీకోకకలు శుద్ధీతీవరి
గంగా రాజామి వదిలించుకొంటి. ఇక నీకు అడ్డుచెప్పాడవారితరు
ఈరాజ్యమును నీవెత్తినగొట్టుకొనుము. చిరరాజ్య భోగములను
నీఇష్టమునచ్చినట్లు అనుభవించుము. (3)

నారాముడు వస్తువీడి, అడవులపాలయెను, భర్తస్వర్గమునకేగెను.
దుశ్శమష్టేన మార్గములో అత్మీయులందఱును వదిలిపెట్టిపోగా
విస్మహాయురాలైన ఆటలవరి ఒంటరిగా మిగిలిపోయితిని నాలో
జీవితేచ్ఛయే, పశించినది. (4)

వారీషణ్యమును గాలికి వదిలిన కైకేయితప్ప, ధైవతబుద్ధైన
తనవర్తమి పరిత్యజించి, ఈలోకములో ఏస్త్ర జీవించగలను? (5)

లోభియై నవాడు ఉపాశిలన ఇరులనే విషమితాహలమును
జినిపించుటకును మెరుకాడడు. రాసిని ఏమాత్రము దోషముగా
భావించడు. అట్లే అగ్రానిమంతరకారణమున ఈకైకేయి
మహాస్థితమైన కఘువంశమునకే చిచ్చుపెట్టినది. (6)

క్రైకేయీ! నీవు నాడు పరములను కోరునప్పుడు వాటిని
స్వప్నముగా వేర్కొనక, ఇప్పుడు అశరములపాకుతో మహారాజాను
అడ్డుపెట్టుకొని భార్యతోసహా శ్రీరాముని అడవులకు పంపితివి.
ఈసమాచారమును వినినచో జనకమహారాజు నావలనే మిగుల
దుఃఖితుడగును. (7)

నేడు ఇదట మహారాజు మరణించెను. న్నాడు నేను రక్షకుడనైని
అనాభవ్యములయిన, కమిలపథ్యాదులు, పర్మాత్మదుఃఖం శ్రీరాముడు
(దూరముగాఉండుటచే) ఈవిషయములను ఎఱుగెను. (8)

జనకమహారాజునుతయు, వరిపేనయే తనమ్ముగా భావించెడి
సార్వీయులన నీలాదేవి వనవాసదుఃఖములపాలగుట తగదు
ఇప్పుడాయెయు వనములలో దుఃఖములను అనుభవించుచు
ఉద్విగ్నులగును. (9)

శాత్రువేళలలో లెరుచుచున్న మృగములయుక్క, పక్షులయుక్క
యెంకడవ్వమండ, నిం, అ నీలాదేవి భయపడి భార్య శ్రీరాముని
అశ్రయించెను. అనగా ఆమె తనవర్తయొడికివేరును. (10)

జనకమహారాజు కడువృద్ధుడు, పుత్రులంతరిలేనివాడు
అతడు నీలాదేవినే అనుక్షణము స్మరించుచు ఉండుటచే కోరిమనకు
గుతీయైనవారై తప్పుక ప్రాణములను విడుచును. (11)

పత్నివ్రతవైనట్లుగా నేను మృతచెందిన ఈ మహారాజుతో నేడే
పరాగఘనముచేసెదను. ఆయనదేహముతోపాటు నాతమవుచు
పాడ చిత్రాక్షకి ఆమాతిగావించెదను. (12)

1) భీ! అర్ధక్షే ముదిత హృష్టా శోషితే మరీచా కృగా మృతే మ్రియేత యా సత్త్వా సా స్త్రీ కైకేయీ పరినితా!

భర్తావదను తనవారదగను, ఆయనసంతోషమునే తనసంతోషముగను భావించెను. నార్య అర్ధదేశాంతరముననుస్థువుడు
సాధారణస్త్రియగుటచే చరించును. అయినకై వరిపించుమండలము. భర్తమృతిచెందినచో ఆమె అయినచో
పరాగఘనముచేయవలెను. ఈవిషయములను పేటింగి తగుమిముగా వ్రాసినదివచ్చిన వత్తివ్రత. - గోవిందరాజయ్యవ్యాఖ్య

తాం తతస్పృహసిష్యశ్చ విలవంతం తచస్సహమ్ ।
వ్యసనీయ మదుఃఖద్వాం కౌసల్యాం వ్యావహారికాః ॥ 13

తైలద్రోణ్యామథామాత్యాః సంవేశ్య జగతీపతిమ్ ।
రాజ్ఞః సర్వాణ్యథా రిష్టాః శక్తుః కర్మాణ్యంతరమ్ ॥ 14

న తు సంకలనం రాజ్ఞో వివా పుత్రేణ సుత్రాణాః ।
సర్వజ్ఞాః కర్తవ్యాను స్తే తతో రక్షంతి భూమిపమ్ ॥ 15

తైలద్రోణ్యాం తు వచిస్తే శయితం తం నరాధిపమ్ ।
హా మృతో యమితి జ్ఞాత్యా స్త్రయస్తాః పర్యదేవయమ్ ॥ 16

భావరానుద్యమ్య క్షిప్తా వేత్రప్రసన్నజౌచ్చక్షుః ।
రుదంత్య శోకసంతప్తాః క్షుపిణాం పర్యదేవయన్ ॥ 17

హా మహారాజ! రామేణ కలహం ప్రియవాదినా ।
విహీనాః సత్యసంధేన కింభం విజహాసి నః ॥ 18

కైకేయ్యా దుష్టభావాయా రాఘవేణ వియోజితాః ।
కథం సతిభ్య్ నత్పాముః సమోపే విధవా నయమ్ ॥ 19

న హి వాధః నదాః పౌకం తవ చ ప్రభురాత్మనామ్ ।
ననం రామో గతః శ్రీమాన్ విహాయ స్సపతిశ్చయమ్ ॥ 20

త్యయా తేన చ వీరేణ వినా వ్యవసమోహితాః ।
కథం నయం నినత్పాముః కైకేయ్యా చ విదూషితాః ॥ 21

యయా తు రాజా రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ।
సేవయా సహ సంత్యక్తాః సాకమన్యం న వాన్యత ॥ 22

తా లాప్సేణ చ పంపితాః శోకేన విభులేక చ ।
వ్యవేష్టంత నిరాహంజా రాఘవస్య వరస్త్రియః ॥ 23

నివా చంద్రవిహినేన స్త్రీనా భర్తృవివర్జితాః ।
పురీ వారాణసాయోధ్యా హివా రాజ్ఞా మహాత్మనా ॥ 24

పతికళేబరమున్నెబడి మగులదుఃఖముతో వెలసించుచున్న ఆ కౌసల్యాసార్థిని అపహరిచారకలు దూరముగా తీసికొనివెళ్లెరి. అంతట వసిష్ఠాదులచదేశానుసారము అనూత్యులు అరాజుగారి కళేబరమును తైలద్రోణియందు (నూనెతోపొంపబడిన తొట్టియందు) ఉంచిరి. ఓమ్మట వారు ఆ భుజమును బద్ధపెట్టచుటమొదలుకొని ఏమియు రాజకీయకార్యక్రమములను నిర్వర్తించిరి (13-14)

ధర్మములను వాగ్విగా సజ్జిన మంత్రులు పుత్రులెవ్వరును దక్కజరేకుండ రాజకళేబరమునకు దహనసంస్కారములను జరిపించుటకు ఇష్టపడక దానిని కాపాడుచుండిరి (15)

మంత్రులు ఆ రాజశవమును తైలద్రోణియందు (నూనె తొట్టియందు) ఉంచుటచేసి అచట అంతఃపురిష్టలు అందఱును అయ్యో! రాజా స్వర్గమునకేగితివా? అనుచు సుజలగొల్లునుని దేడ్కిరి సారినేత్రములనుండి అవిచ్ఛిన్నముగా కన్నీరుఘనిండు నుండెను. అంతట వారు దైన్యముతో చేతులుదాచి, శోకముతో దిగజాపిడ్చుచు మృత్యుశైవడియున్న రాజమగూర్చి ఎంతవేసి పోరిరి. (16-17)

అయ్యో! మహారాజా సత్యసంధుడు. ఎల్లప్పుడును నియముగా మాటాడువాడవని శ్రీరాముని దూరముచేసికొని దుష్టరక్షైన దుఃఖమునకు రోషైయుంటిమి వ్రతా! ఈస్థితిలో నెన్నగూడ మమ్మనీడి జ్వలన్జ్వలపురహా శ్రీరామనిదుఃఖాటనకు రోపగుటలేగాక ఇప్పుడు మేము పతిమృతితో అనాథలమైతిమి. ఈస్థితిలో భర్తను పొట్టనబిచ్చుకొచ్చి దుష్టాత్మురాలగు ఈకైక యుండుర మేమొప్పు బీవించగలము? (18-19)

స్వసమృద్ధుడను, బుద్ధివంతుడను ఎకవిద్యుతసంపన్నుడను వని శ్రీరాముడు మ్రాసును. నీకును కొండంత అండగా ఉండడి వాడు. అర్థి ఆ మహాత్ముడు ఈ రాజ్యలక్ష్మిని త్యజింపి నవముల పాలామెను ఆ మహావీరుడుసూలేక, మీరనులేక దుఃఖముల పాలైన మేము కైకేయు ఈవడింపులని సహించుచు ఇచట ఎట్లు బ్రతుకగలము? ఆ దుష్టకైకేయు బలశాలురైన రామలక్ష్మణులను, సీతాచేనినీ అరణ్యములకు పంపివేసెను. అంతెగాక రాజనైతే సరానరిపరలోకమునకే చేర్చెను. ఇక ఆ దుర్మాత్తురాలు మూలో ఎవరివెమోత్రము ఏడివిసెల్పడ? (20-22)

అదిభరుని సతీమణులందఱును కన్నీడుగావును అంతులేవి శోకముతో నేలపైబడి అటునీటు వ్రల్లపోరి. వారిలో అనంతము అడుగింటను. (23)

మహాత్ముడైన దశరథరాజును పోగొట్టుకొనిన ఆ అయోధ్యా నగరము ఇతినికోల్పోయిన పతివలెను, చంద్రుడులేని రాత్రివలెను నెలవెంబోపుచుండెను. (24)

బాష్పపర్యాకులజనా హాహాభూతకులాంగనా ।
తూన్యచత్వరవేశ్మాంతా న బభ్రాజ యథా పురమ్ 25

గతే తు శోకాత్ త్రిదివం సరాధిపే
మహీతలస్థాసు నృపాంగనాసు త
విష్పత్తచారః పహపా గహో రపిః
ప్రవృత్తచారా రణవీ హ్యుపస్థితా 26

జులే తు శుశ్రుద్ధపాపం మహీపతేః
న తోరయంతే సుహృదః పమాగతాః ।
ఇతివ తస్మిన్ శయనే నృపేశయన్
విచింత్య రాజానమచింత్యదర్శనమ్ 27

గతప్రభా ద్యారిన భాస్కరం వినా
న్యపేతపక్షత్రగణేవ శర్వరీ
పురీ బభాసే రహితా మహాత్మనా
న చాప్రళంతాః కులమార్గచత్వరా 28

సరాళ్ళ నార్యళ్ళ పమేత్య సంఘతో
విగర్తమాణా భద్రతప్య మాలరమ్ ।
తదా వగర్యాం సరదేవపంక్షయే
బభ్రావురార్తా న త శర్మ తేధిరే 29

ఆ పురుషునందరి జనులిల్లరును కన్నీడుమప్పేయిగా విలపించును. వ్యాకులపాటునకు తోడ్పడుచుండిరి. స్వపాటులందులును హాహాకారములు చేయుచుండిరి. పేథులకుడల్లపుయును జనులందరములేక తూన్యములైయుండెను. ఇండ్లమొదగ్గళ్లన్నియును దీలైడినారు. రలావీచిల్లడివారు. ముగ్గులు పెట్టువారునులేక చెత్తచెవారములతో పండి నిండురపందరగానుండెను. ఈపీడముగా నుపమంతయును పూన్యశోచను కోల్పోయియుండెను. (25)

దశంధమనారాజా నుత్తకోకముతో దివంగతుడయ్యెను. రాజపక్షులందఱును దూకుముతో వేంపైసారలాడుచుండిరి. బాధ్యుని తనకిరియవలెను న్నిరియిభయమునాది ఆస్తమించెను. దీక్షలు న్యాపియశయును రాత్రి వానకయైను. (26)

ఆ సమయమున పుత్రులు వెంతలేసిగవున రాజశవమునకు పహనసంస్కారులను జరిపించుటకు కందకి గెన్నేసిని ఎందఱియులు ఇష్టపడెను - తనీతలంది. అమాహ్యమైన రాజాగోపినిగిరిని గమనింప అమాత్యులు అశవమున తలద్రోగిలో వ్యవహరించిరి. (27)

మహాత్ముడైన రణికుడు మరణించుటతో జనుల్లెరును దుఖితులై, నోటమాటక కన్నీడుగాపుచు రాజవిడులలో కూడల్లలో వేరియుండిరి. అర్బుదానగరము సూర్యుడులేని అకాశమునలెను చిందుడు. వక్షత్రములులేని త్వాత్తిరీతిగా తేజోవిహీనమై యుండెను. (28)

వగర్యునందరి స్త్రీలు, పురుషులు గుంపులు గుంపులుగాశేడి, భరతునితల్లియైన క్షతేయిని తిట్టెపోయించుండిరి. ఎవరాజమృతి కారణముగా అయోధ్యాహంసాపరివారమును మిగులనుష్ఠాదులై మనశ్శాంతిని కోల్పోయిరి. (29)

ఇత్యాద్యే శ్రీమద్రామానుజే వాత్సీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే సెట్టి ప్రితమస్సర్గః (66)

వాత్సీకీయహర్షినిరనితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామానుజమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు అటువడిఅజయవర్ధము ఎమోఘము

-- * * * --

67. అటువదిసేడవసర్గము

రాజలేని రాజ్యమున ఏర్పడు అల్లకల్లోలవర్తనీయలనుగూర్చి మార్కండేయారో-బునులు వసిష్ఠిమహామునికి వివరించుట.

ఆక్షంధితనిరానందా పానకంతజనాకుతా ।
అయోధ్యాయానుచితతా సా వ్యవీయాచు శర్వరీః 1

వ్యవీతాయాం తు శర్వర్యామ్ అచిత్తస్యోరయే తతః ।
పమేత్య రాజకర్తాః పభామియర్హిజాతయః 2

అయోధ్యయందలి ప్రజలకు అరాత్రి పేడపులు పెడబోల్పులతోగ గడచినది. ఎవరిమనులలోను ఆనందముయొక్క జాడయు కనబడకుండెను. కన్నీడుగాపుచు దుఃఖమునకుచోదైయుండుటచే వారిగొంతులు పెగిలకుండెను, మనుష్యులు కలవరపాటునకు గుఱియొందుండెను. ఆందఱును దూకుసరిల్లుయొండుటచే వారికి అరాత్రి క్షణమొకయుగముగాగడచెను. (1)

అరాత్రిగదిన పిమ్మట సూర్యోదయానంతము రాతర్యామలలు విరచించెడి బ్రాహ్మణులునుండఱును పరజేసిరి. (2)

మార్కండేయోఽథ మౌద్గల్యో వాసుదేవశ్చ కాశ్యపః ।
 కొల్యామివో గౌతమశ్చ బాబాలిశ్చ మహాయశాః ॥ 3
 ఏతే ద్విజా స్సహమాత్రైః పృథగ్వాచమువీరయన్ ।
 వసిష్ఠ మేవాధిముఖాః శ్రేష్ఠం నామహోహితమ్ ॥ 4
 అలీలా శర్వరీ కుఃఖం యా వో వడకతోపమా
 అస్మిన్ వంచత్-మాకష్ఠే పుత్త్రవోక్షేః పార్థివే ॥ 5
 వ్యర్థతశ్చ మహారాజా రామశ్చరణ్యమాశ్రితః ।
 లక్ష్మణశ్చాపి తేజస్వీ రామేరైవ గతస్సహా ॥ 6
 ఉభౌ భరతశ్చత్రుభస్నౌ కేకయేషు సరంరసౌ
 పుతే రాజగృహే రమ్యే మాలామహానివేశితే ॥ 7
 ఇక్ష్వాకుఃకామిహోద్యైవ కశ్యపాజా విధీయతామ్ ।
 అరాజకం హి నో రాష్ట్రం న వివాశమవాప్నుయాత్ ॥ 8
 నారాజకే జనపదే విద్యున్నారీ మహాస్వవః ।
 అభివర్తతి పర్జన్యో మహాం ఉవ్యేన వారిణా ॥ 9
 నారాజకే జనపదే వీజముష్ఠీః ప్రతీర్కయతే
 నారాజకే పితుః పుత్రో బుర్యా నా పర్వతే వశే ॥ 10
 నారాజకే ధనం చాస్త్ర వాస్త్ర భార్యాస్వహజకే
 ఇదమర్వాహలం చాన్యత్ కులస్సృత్యమరాజకే ॥ 11
 నారాజకే జనపదే కాలయంతి సఖాం వరాః ।
 ఉద్యానాని చ రమ్యాణి హస్త్యాః పుణ్యగృహాణి చ ॥ 12
 నారాజకే జనపదే యజ్ఞశీలా ద్విజాతయః ।
 సప్రాణ్యన్వాసతే రాంతా బ్రాహ్మణాః సంశితవ్రతాః ॥ 13
 నారాజకే జనపదే మహాయజ్ఞేషు యజ్ఞవః ।
 బ్రాహ్మణా ననుసంపూర్ణా నిస్సంకంత్వాప్రదక్షిణాః ॥ 14
 నారాజకే జనపదే ప్రభూతనటవర్తకాః
 ఉత్సవాశ్చ సమాజాశ్చ వర్తంతే రాష్ట్రవర్తకాః ॥ 15
 నారాజకే జనపదే సిద్ధార్థా వ్యవహారిణాః ।
 కథాభిరనురంజంతే కథాశీలాః కథాప్రియైః ॥ 16

మార్కండేయుడు, మౌద్గల్యుడు, వాసుదేవుడు, కాశ్యపుడు,
 కొల్యామిడు, గౌతమిడు, బాబాలిముదలగు నుప్రసిద్ధ
 బ్రాహ్మణోత్తమబంధులును ఇమామ్యులతోగూడి, రాజపురోహితులు
 మునిశ్రేష్ఠుడునైన వసిష్ఠునివారి నమక్షమున తమతమ సావనంను
 ఇల్లు విసికిరించిరి (3-4)

ఈమహారాజా పుత్త్రకోముతో మునిచెందుబులైన దుభూతముతో
 మనకు ఈరాత్రి మాటునందత్పరములకలిగెదననది. మహారాజేమో
 దింకొను శీరాముడు అదపులపాలాదిన, తేజస్వీయైన లక్ష్మణుడైతే
 అప్పుడుగూ శ్రీరాముని అనుసరించెను శత్రుభయంకరులైన భరత
 శత్రుముఖులు ఇరువురును కేకయరాజ్యమునందలి రాజగృహము
 లను సేమిగల రమ్యస్థాన పువమునందలి తాతగారి
 (మాలామహుని) ఇంటిలో ఉండిపోయిరి. (5-7)

రాజుని రాష్ట్రమున అక్షకర్తలములు వెలరును. అట్లుగాకుండుటకై
 (రాజ్యము మరక్షితముగానుండుటకై నేడే ఈ అయోధ్యకు (కొనల
 రాజ్యమునకు) ఇక్ష్వాకువంశజులైన రామలక్ష్మణభరతశత్రుముఖులతో
 ఒకరిని రాజుగా పట్టాభిషిక్తుని గానించవలెను. (8)

రాజుని రాజ్యమున పెజుపులతో ఉలుములతో గూడి మేఘములు
 బూమిపై బాగుగా (చాలినంతగా) పర్జింపవు. వీడికీళ్లతో పత్తనములను
 ఎఱ్ఱులకరుగుదు. (వృషపాయము చెల్లుకొనును.) పుత్త్రులు తండ్రిమాది
 వలెను బాధ్య భర్తములను పాలింపరు. పరిపదలకు రక్షణయుండదు.
 బాల్కయు అడ్డులదుపులు లేక తిరుగుచుండును. (దంపతుల
 అన్యోన్యానువాదములు సన్న్యస్థులు.) మిగులశానానకపరిష్కీతులు
 ఏర్పడును. సత్త్వమునకు నీలుననీడయేయుండదు. క్రయవిక్రయదుల
 యందు నీశినితాయిలీలు ఉండవు. (9-11)

రాజులెవేళమున ప్రజలు మనములునిలకడలేక పడలను,
 ఎమావేళములను నిర్వహింపరు. వ్యక్తములను నతీకవేయుదురను
 బియ్యముతో చక్కని ఉద్యానవనములనుపరిచరు. దుర్గనిత్యాణ
 భయముతో జనులు సత్రములను, దేవమందిరములను
 నిర్మించుటకు ఉత్సాహముచూపరు యజ్ఞములను చేయుటలో,
 చేయించుటలో ఉద్ధానక్తులుగలవాడును, ఇంద్రియనిగ్రహము
 గలవాడును, వేదసంకతులును, వ్రతనిష్ఠగరిష్ఠులునునైన ఋత్విజులు
 విచ్చలచుముచే యజ్ఞములజోలికొనరు. ఒకవేళ ధనసంపన్నులైన
 బ్రాహ్మణోత్తములు ఎవరైన కొన్నిగొన్నియులను విర్జహించినను
 వారు ఋత్విజులకు తృప్తికరముగా దక్షిణలను ఇయ్యరు. (12-14)

రాజులెవరాష్ట్రమున (రాజ్యమున) ప్రజలని మనోహాసమును
 కలిగించుటకాగా వేలాభివృద్ధికిరేవుడునట్టి నటన, నాట్యము,
 నర్తనము, ఎవరిపాహిత్యములు మొదలగు లలితకళలు ఆడుగలను
 దేవోత్సవములు, తీర్థయాత్రలు మున్నగు సామాజికకార్యక్రమములు
 కుంలునును పృథవీరపుడికి లకు న్నాచున్దానిలను ఆశ్రయించగా
 లయిరి వారికి న్యాయముజరుగదు క్రయవిక్రయదులు న్యాయబద్ధముగా
 కొనసాగవు. చక్కని పారికరంను, పురాణోపాసములకు సంబంధించిన

నారాజతే జనపదే ఉద్యావాని వమాగతాః |
ప్రియాహ్ని శ్రీహిమం యంతి కుమార్యో హేమభాషితాః | 17

నారాజతే జనపదే వాహ్నిః శీఘ్రగామిభిః |
వరా విద్యాంత్యరణ్యాని వారిధిస్సహ కామినః | 18

నారాజతే జనపదే భవవంతః కురక్షితాః |
శేరతే విన్యతద్యారా కృషిగోరక్షతదినః | 19

నారాజతే జనపదే బద్ధఘంటా విషాదినః |
అటంతి రాజమార్గేషు కుంజరాః శస్త్రహాయనాః | 20

నారాజతే జనపదే శరాన్ పరతమస్యరామ్ |
శ్రూయతే తలనిర్భోష ఇష్టస్త్రిణాముపానతే | 21

నారాజతే జనపదే వళిజో దూరగామినః |
గచ్ఛంతి క్షేమమధ్యావం బహుభిర్యవమాచితాః | 22

నారాజతే జనపదే వరత్యేకవరో వళిః |
భవయద్భాత్యహం తావం యత్రసాయంకృహోమునీః | 23

నారాజతే జనపదే యోగక్షేమం ప్రవర్తతే |
వరా ప్యరాజతే సేవా శత్రూన్ విషహతే యుధి | 24

నారాజతే జనపదే హృష్టైః వరమవాజిభిః |
నరాః సంయాంతి సహసా రథైశ్చ పరిమండితాః | 25

నారాజతే జనపదే వరాః శాస్త్రవిశారదాః |
వంశదంతోఽవతిష్ఠంతే కనేమాపవషేషు చ | 26

కురుదగతియను బాగునాచెప్పగలవాడుగాని చిక్షిశక్తులతో విని అనివించువారుగాని ఉండరు. బంగారు అభరణములను కరించినకన్యలు పాయంపమయములయందు విహరించుటకై కొంగలు భయమువలన ఉద్భావననములకు రారు. (15-17)

రాజలేని దేశమున ప్రమాదమునంభవించినను భయముతో కలికులైన పురుషులు వేగముగా పారిపోవురథములపై తమ ప్రయత్నాద్రతోహాపి వనప్రవారములకునేళ్లరు. దొంగలభయము కారణముగా ఉపవంతులుగాని పృథురాయము వ్యాపారము స్పృహకాని సమృద్ధులుగాని సురక్షితముగా జీవించజాలరు. ఉత్తేజిత వారు రాత్రులయందు శండ్లతలుపులు తీసిచి, నిర్భయముగా ప్రవేశించు. మెడలలోఁబడుచున్న శిరసి శరీరమైన కంఠములు కలిపినవి అటువలె నిరంతరముల వయస్సుగల పిమ్మగులు కిరాతుల భయములో వాచమార్గములో సంచరింపవు. (18-20)

రాజధానిగాఁగలను అత్తపెదలు అమ్మగారూ పయమిన పరివారము కిరములను ఎదిరించువారముల కణితేతులంబుమలు పిరిబిడువు. (రాజ్యమువందల అల్లవల్లెల ఎరిష్టితుల కారణముగా పిరిపిర్యల అహంకారములు పెక్కుమముగా నిరంతరాయముగా కొనసాగును) వాస్తాసమిత్తులై హక్కువేళములకు వెళ్ళిడికర్తకులు పలువరములైన విశ్రమకన్యలును సహకారివెళ్ళవచ్చుడు రోషిడి దొంగలకాళిణముగా వారి సమూహములకు భద్రతకలుగును. ఎరుతితోబులో పెరితక ఎరుతిగా ఎంచరించును సాయంకాలమగుచోట బిక్షువు స్వీకరించువాడును. ఇంద్రియవిగ్రహముగలవాడును, స్వల్పమును సంపాత్కములదే మున్ను సలుపుచుండువాడును (సొంతము పరమాత్మనే లెంచుచుండువాడును) ఇవి మనశ్శుభ్ర అలవడులుగల వేళమున పర్యటికెని కవలడు. (21-23)

రాజలేనిరాజ్యమున అంబుజయోగక్షేపములు¹ వెళ్ళుచును కట్టబొల్లనగలిగినవిశిష్టాలోపించుటచే రణరంగమున సైనికులు శత్రువులను బంజురజాలరు బాగుగా బంగారునలపడు ధరింపనచ్చుడు పురుషులుగైతము మానసోద్ధానముగై (విరోధమునకై) మేలుజాతి గుఱ్ఱములపైగాని రథములపైగాని వనవిహారములకైవెళ్ళటకు సాహసంకరు. శస్త్రములలో అరితేజిన ఎండితాడు. కాంతి కొరకగుటచే ముగ్ధాశ్రమస్థోశములయందుగాని ఉపవనిములయందుగాని శాస్త్రవిద్యలుసేయదు. (24-26)

1, "అష్టమాన మూతే యతిశ్చరేత్" అనుపాదించకమును అనువారించి యతీశ్వరుడు సంవత్సరములో పదిమిదికెలు సంచరించుచునేయుండును. అతడు ఒక్కొక్క రాత్రినొకొక్కచోట కుదుర్చును తీర గురుండును. అతడు ఎంచరించునపుడు పాయంకాలమగుచోట అగి. అదిటి సజ్జములు సమకూరిడి బిక్షువు స్వీకరించుడు. ఆరాత్రికి అంబుజు² ఎటునాడు జాప్రదేశమును పీడి. వెల్లిదొపుచుండును అంతుకలవన సామంతులతోముని. అవి కేర్పాము అతిశయన శత్రువులు కర్తవ్యములు విర్రుడగుచును బిక్షువు ఏర్పాటుచేసెడువారు ఉండరుగాన అతడు ఎటుకలవన తన సరివారిమునె మోయకొనును.

2) "అంబుజాభో యోగః బద్ధస్య పరిపాలనం క్షేమం" అంతవజరునులేని మృదాబంధులకు. లలింపూయోగము, అవ్యభిలను నిందితలు. శక్తింతుకొనుటక్షేమము, ఎరమాత్మను నమ్ముకొని ఆయుధను పంపబుక్కిలో సేవించినవార యోగక్షేపములను అభగవంతుడే వహించునుండును. 'యోగక్షేమం వహన్మహమ్' అనిగదా! 1/శ్లో

నారాజుకే జనపదే మాబ్యమోదక దక్షిణాః
దేవతాభ్యర్చవాచాయ కల్పంతే నియతైర్తనైః 27

నారాజుకే జనపదే చందనాగరుకూషితాః
రాజపుత్రా నిరాజంతే వనంత ఇవ శాఖినః 28

యథా హ్యనుదకా నద్యో యథా వాల్మీకీకాం సనమ్
అగోపాలా యథా గావః తథా రాష్ట్రమరాజకమ్ 29

ధ్వజో రథస్య ప్రజ్ఞావం ధూమో జ్ఞానం విభావసో,
తేషాం యో నో ధ్వజో రాజా న దేవత్యమితో గతః 30

నారాజుకే జనపదే వ్యకం భవతి కన్యచిత్,
మర్న్వా ఇవ నరా నిత్యం భక్షయంతి పరస్పరమ్ 31

యే హి సంభిన్నమర్యాదా నాస్తికాః ఛిన్నసంశయాః
తేషాం భావాయ కల్పంతే రాజదండనిషీడితాః 32

యథా దృష్టిః శరీరస్య నిత్యమేవ ప్రవర్తతే,
తథా నరేంద్రో రాష్ట్రస్య ప్రభుః సత్యధర్మయోః 33

రాజా సత్యం చ ధర్మశ్చ రాజా కుంవతాం కులమ్,
రాజా మాలాపితా వైవ రాజా హితకరో నృణామ్ 34

యమో వైశవణః శక్తో వరుణశ్చ మహాబలాః
విశేష్యంతే పరేంద్రేణ వృత్తేన మహతా తతః 35

అహో తమ ఇతేదం స్యాత్ స ప్రజ్ఞాయేత కంచనః
రాజా చేన్నభవేత్లోకే నిభజన్ సాధ్యసాధునీ 36

జీవత్యపి మహారాజే తస్మైన వనవం వయమ్
నారీక్రమామహే పద్యే నేలాం స్రాప్యేవ సాగరః 37

రాజలేని రాష్ట్రమున విక్రగితిర్బుధినివారుగూడా దేశవాతావంధము కలుపితమగుటతో దేవతలను అవాదించుటకై పూజమాలలను, సాయసాదివైవేగ్యములను కాసుకలను ఎవమూర్తజాలను, ధర్మరా వనంత-ముత్యపువ చిగుళ్లతో పూలతో కనువిందుగావించు వృక్షములవలె విరాజిల్లెడి రాజకుమారులు దేశసరిస్థితులు తారుమాటుగంటచే సంబోధించునకు దూరమై మగింతలేనెవమురును సేరాదరింతురు. రాజలేని రాజ్యము సేరులేనివదులవంటిది. చెట్టుచేమిలులేని (చెట్లెండిపోయిన) వనమువంటిది, నాపాలురులేని గోసమూహమువంటిది. (27-29)

ఇటు సరిహద్దురించుటకు ద్వితీయం (విరాకము) సంకేతము. దూమము లగ్నొడవించిని తెలుపును. మనకును (ప్రజలకును) మన దేశముయొక్క జైవృత్త్యమునకును మహారాజు ప్రతీక. అట్టిమన దకరథమహావ్రువు రివంగతుడైనాడు. రాజలేని రాజ్యమున వ్యక్తులకును వారివెన్ననవాణాది వివిధసంపదలకును రక్షణకలుగును. పెద్దవేలలు చిన్నవేలలను తినివేయునట్లుగా బంపంతులు (దుష్టశక్తులు) అలహీనులను దోచుకొందురు. ప్రభువులేని దేశమున ప్రజలు జాతిమర్యాదలను వర్ణాశ్రమధర్మములను ఉల్లంఘింతురు. ఇంతవెలకును రాజదండనములకు భయపడియుండునాక్తికులు ఈసరిస్థితిని అధమగా దీర్చికొని, శాపవభయములేక విక్రంభించుగా ప్రవర్తింతురు (30-32)

సమస్తప్రాణులకును ద్విచ్ఛ (నేత్రములు) శరీరవిమాదములను ఏవారింతుచు రక్షణను కల్పించును. అట్లే రాజ దేశప్రజలతో సత్యప్రవర్తనను, ధర్మమార్గమును నెలకొల్పును. వాటిని పరిరక్షించును. సత్యధర్మములకు రాజేమూలస్తంభము. అలదే కుళాచారములను (జాతరధర్మములను) చక్కగాప్రవర్తిల్లజేయువాడు. ప్రజలకు తల్లిరండ్లవలె నిర్వహించుటను గుర్తువాడు సైభువే, సాటిలేని సత్త్వధర్మసాధికర ముహూర్త యమునివలె (సమవర్తియై) ఎట్టి పక్షపాతములేక దోమలను దండించును. కుబేరువీరీతిగా ప్రజలకు వివిధసంపదలను సమకూర్పును. ఇంద్రునివలె చక్కని పరిపాలనను అందించును శక్తిశాలియైన మహానివలె సదాచార నియం. కులవ పరిరక్షించును. వేయేది రాజ ఆదర్శసూయముగా నడచుకొనును ఇంద్రునిమకుభేరవర్షణులను మించినూడై ప్రజలకు ఏడుగడ (అన్నివిధములుగి అండగాముండువాడు) అగును. (33-35)

ధర్మాధర్మవిచక్షణాగ్నిధరాజు ప్రజలకుమంచిచెడ్డలను విడమటచెప్పి, వారిని వివేకముగలవారినిజేయును. అట్టిరాజు లేనివాడు ప్రజలు అయోమయస్థితిలోబడి చిక్కుతోధనివారు అగుదురు. (36)

ఓ వసిష్ఠమహర్షి మహారాజుగారు జీవించియున్నప్పుడును మేముతందరమును సముద్రము వెలియరికట్టమనలి మీలజ్ఞమ అధికమించిడివారముకాము(ఎల్లప్పుడు మీఅజ్ఞనే పాదించు చుండెడివారము.) (37)

న వప్సమిక్ష్వ ద్విజవర్షవృత్తం
 వృవం వివా రాజ్యమరణ్యభూతమ్
 కుమారమిక్ష్వాకుసుతం వదాన్యం
 త్వమేవ రాజానమిహాభిషేచ 38

ఓ బ్రహ్మాక్ష! మేతోదేయం ఇంతవఱకును దివ్యవింతుకొనిన
 విషయములను రాజలేపిచో రాజ్యమున ఏర్పడు అల్లకల్లోల
 ఎరిస్థితులను బాగుగా పెరిగిరించి, ప్రభువులేని దేశము అడవిగా
 మారును' అను ఆంశమును దృష్టితోపెట్టుకొని, ఇక్ష్వాకువంశజుడైన
 దశరథునిముతులతో కుదాటుడైనవానిని ఓకోనిలనేశమునకు
 రాజుగా ఎట్లాపేషిస్తునిగావింపుము. అని హర్షించేయుడు మొదలగు
 ఋషులు చివ్విమనార్చిక విప్రులందరి (38)

ఇత్యాదీ శ్రీమద్రామాయణో వాల్మీకీయే అధికావ్యే అయోధ్యాకాండే సప్తషష్ఠితమస్తోత్రః (67)

వాల్మీకిమహర్షిపితరతమై అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు అఱువదివిడపర్వము సమాప్తిము

-- * * * --

68. ఆఱువదివినిమిదవపర్వము

వసిష్ఠునిఅర్జునేరకు చూతలు బరతశత్రుఘ్నులను తీసికొనిపెచ్చుటకై వడిగల గుఱ్ఱములవెక్కి కేకయెసగరమునకు చేరుట

లేషిం హి వచసం శ్రుత్వా వసిష్ఠ సత్యువాచ హ
 మిత్రామాతృగణాన్ సర్వాన్ బ్రాహ్మణాంప్రానిదం వచః 1

యదసౌ మాతులకులే పురే రాజగృహే నుభీ
 భరతో వసతి భ్రాతౌ తత్రుషేష్ఠవ పమన్వితః 2

అప్రీప్సం జవనా దూతా గచ్ఛంతు త్వరితైర్ధయైః
 అనేయం భ్రాతౌ ఏహ కిం వమిక్ష్వానుహే నయమ్ 3

గచ్ఛంత్యైత రతస్సర్వే వసిష్ఠం వాక్యమబ్రువన్
 లేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్ 4

ఏహ ఏర్తాభౌ విజయ! జయంతాశోక! వందత!
 క్రూయతామితి కర్తవ్యం పర్వావేన బ్రవిమి వః 5

పురం రాజగృహం గత్వా కీశం శీఘ్రజనైర్ధయైః
 త్యక్తశోకైరిదం వాచ్య తావనాహ్వానతో మమ 6

పురోహితస్త్రిం కుశలం ప్రాహ సర్వే చ మంత్రినః
 త్వరమాతృ నిర్వాహ కృత్యమాత్మయంకం త్వయా 7

మా లక్ష్మీ సోషితం రామం మా చాస్మై పితరం సృతమ్
 భవంతః కంపిషుర్గత్వా రాఘవాణామిమం క్షయమ్ 8

మార్గంజేయది ఋత్విజాలవనములను ఆలకించిన ఏడ్మఱు
 వసిష్ఠమహర్షి, అచ్యుతచేరియమన్వి మిత్రులు ప్రముఖులైన
 మంత్రులు, భ్రాహ్మణులు మొదలగువారిని అందరిని ఉద్దేశించి,
 ఇట్లుపల్కినాడు. (1)

ప్రాప్తతమం భరతుడు తనసోదరుడైన శత్రుఘ్నునితో'హడి
 (కేకయరాజ్యమున) రాజగృహము అనునగరిమొనందలి మేనమామగారి
 యందు చోయిగావిసించుచున్నాడు. (2)

అందులొన వీరులైన ఆచరితశత్రుఘ్నులను దీసికొనిపెచ్చుటకై
 వేగముగా సోగిపోగలగుఱ్ఱములపై త్వరగావెళ్లగలదూతలను
 అచటికి పంపవలెను. (మహారాజగారే భరతుని యువరాజుగా
 జేయునకు విశ్వయంతియుండెరిగిగా? ఇట్లుచే మనము సత్వేకముగా
 అలోచింపవలసినదియేమున్నది. (3)

వసిష్ఠునిచూచును వారందఱును అమోరించిరి, ఏమ్మఱు ఆ
 ఏ.హేమన్ చూతలతో ఇట్లనెను. "ఓ సీర్తార్తా! విజయా! జయంతా!
 ఆశోక! నందనా! ఇటురిండు మీరందఱును చేయువలసిన పని
 తెలిపెదను వినుడు వెంటనే మీరు శీఘ్రముగా సోగిపోగల
 గుఱ్ఱములపై రాజగృహమునకు వెళ్లుడు నామమాత్రముగవైనను
 మీముఖములపై శోకచిహ్నములను కనబడనీయక వా జిత్తుగా
 ఈమాటను భరతునకువెల్పుడు. ఓతరలా! పంశపురోహితుడైన
 ఎవ్విమహర్షియు, మంత్రులందఱును, దిక్వేమసమాచారములను
 గూర్చి అధిగతి. త్వంగా నీవాకవసించేయవలసియున్నది. శీఘ్రముగా
 బయలుదేఱరావలయును." మీరు అక్కడికి వెళ్లినపిమ్మఱు
 శ్రీరాముని వనవాపహియముమగాని, దశరథమహారాజుమరణ
 వార్తనుగాని అయనకు తెలుపరాదు. రఘువంశజాతికి ఎదురైన
 ఈఅపదమగూర్చియు ప్రస్తావించరాదు. (4-8)

కాశేయాని చ వస్త్రాణి భూషణాని వరాణి చ |
క్షీప్తమాదాయ రాజ్యశ్చ భరతస్య చ గచ్ఛత | 9

దత్తపథ్యశనా దూతా జగ్ముః స్వం స్వం నివేశనమ్ |
కేశయాంస్తే గమిష్యంతో హయానాయుష్యా పమ్మదాన్ | 10

తతః ప్రాప్తానికం కృత్వా కార్యశేషమవంతరమ్ |
ససేష్టేనాభ్యమజ్ఞాతా దూతా సంతర్సరితా యయుః | 11

వ్యంతేవావరతాలస్య శ్రవంబప్యోత్తరం ప్రతి
నిషేవమాణాస్తే జగ్ముః వదం మధ్యేన హుచిరమ్ | 12

తే హస్తనపురే గంగా తీర్థా ప్రత్యజ్ఞాహి యయుః |
సాంచాలదేశమాసాద్య మధ్యేన కురుజాంగలమ్ | 13

సరాంసి చ సుహృద్లాని వదీశ్చ విమతోదకాః
నిరీక్షమాణాస్తే జగ్ముః దూతాః కార్యవశ్యాద్దుతమ్ | 14

తే ప్రశస్తోదకాం దివ్యాం వానానిహగసేవితామ్ |
ఉపాతిజగ్మర్త్యేగేన శరదందాం జనాకలామ్ | 15

నికూలవృక్షమాసాద్య దివ్యం సత్యోపయోచనమ్ |
అభిగమ్యాభివాద్యం తం కులింగాం ప్రాచిశన్ పురీమ్ | 16

అభికారం తతః ప్రాప్య తే బోధిధననాచ్యుతామ్ |
పితృపైతామహీం పుత్యం తేరురీక్షమలీం నదీమ్ | 17

అవేక్ష్యంబరిపానాంశ్చ బ్రాహ్మణాన్ వేదపాఠగాన్
యయుర్మధ్యేన బాహ్లాశాన్ సుదామానం చ వర్తతమ్ | 18

విష్ణో పదం ప్రేక్షమాణా విపాకం చాపీ శాల్యరీమ్ |
నదీర్వాపీన్దటాకాని వర్తలాని నరాంసి చ | 19

కేశయరాజకోటకుడు. భరతశత్రుఘ్నులతోటకును పట్టు
వస్త్రములను అమూల్యములైన ఆభరణములను కామకలుగా
వీసికొని, వెంటనే వెళ్ళుడు. (9)

ఏ స్వం కేశయరాజ్యముగల కెల్లబోవుచున్న ఆమాతలు తమ
దారిబల్లెములను దీపింపి వేగమునకును ప్రయాణముండును
రజ్జుకొక/భిర గుట్టుములడ ఆదికోహించి, అనుక్రియాణములను
గూర్చి మురురిచనిచ్చుకుదెల్పుటకై స్వగృహములకువెళ్ళిరి. (10)

ససేష్టసౌభిక్షతో ఆదూతలు ప్రయాణమునకు నిరంజనిధిని
పనులను అన్వించిని ముగిందుకొని, త్వరత్వరగా జయజుదేటిరి.
వారు అందఱులపిర్వతముయొక్క గిర్జీణబాగముచివరి వలకు
ప్రయాణముచేసి ఆచూక మాలిసి నదీతీరమునుదాటి,
శ్రవంబగిరి ఉత్తరభాగమునకువేరి, అటనుండి ఎడమటివిశగా
ప్రయాణించిరి. (11-12)

ఆదూతలు హస్తినపురముననున్న గంగానదినిదాటి అక్కడి
నుండి ఎల్లమిదిముఖులై కురుజాంగంధేశముమీదుగా సాంచాల
దేశమువేరిరి. అనంతరము వారు విశంపిని పద్మములుగల
నిండైన నదిచ్చుటకు, నిర్మలజలములుగల నదులను జూచుచు
కారముయొక్క యుత్తరీకారణముగా శీఘ్రముగా వెళ్ళిరి. (13-14)

వారు పునరుములును, మురుములును నన జలములుగలదియు,
వివిధములగు పక్షులతో వేదింబుండుచున్నదియు జనులసంఘాతము
గలదియునున శరదండానదినిదాటి వేగముగా వెళ్ళిరి. (15)

కురుదాననికి ఎల్లమతీరమున దివ్యమైన ఒక వృక్షముగలదు
అది ఒకదేశతకు అనాసప్తానము, వానిసీమ్రాజించినవారికోర్కెలు
అచ్చియును ననలమగుచుండుటవలన వానికి సత్యోపయోచనము
అని ప్రసిద్ధి విచ్చినది. దూతలు ఆవృక్షమునకు సదక్షిణ
పూర్వముగా నమస్కరించి, అనంతరము కులింగాపురి ని
వేశిరి. (16)

వారు కులింగాపురసమీపమునగు ఆకీకారము అను గ్రామమునకు
వేరి 'ఇల్లములే' అను అపిత్రునిదిని దాటిరి అది బోధిధనము
అను పర్వతముననున్న ప్రసహించుపట్టిది అప్రదేశములన్నియును
శత్రుకుప్రభువుల సరిపాలనలోనై. (17)

ఆ ఇల్లముతీతీరమున ప్రాచీనము ఒక దోసెడునీటిని
మూలమే త్రాగి తపస్సుచేయుచుండెడి వేదపండితులైన
బ్రాహ్మణులను వారు దర్శించిరి. పిమ్మట వారు బాహ్లాక
వేణుధృజ్జాగమునగల సుదామ పర్వతమునకు వేరిరి. (18)

ఆదూతలు మరామపర్వతశిఖరమునగు విష్ణుపాశ్చేత్రమును
అమృతమును అనుకొని ప్రసహించుచున్న విపాక⁽¹⁾ (వ్యా. భియాన్)
నదిని, దానితీరముననున్న శాల్యరీవృక్షములను దర్శించిరి. వారు
క్రమముగా ముందువదిసోగల వివిధనదులను, విరుదుబావులను,

1. ఈ నదియందు స్నానమునర్చిన వారి కంటికామములను ఇది త్రాచుకేయును- కనుక ఈ నదికి విపాక అనెను పర్వతము ప్రసిద్ధి.

సశ్యతో వివిధాంశ్చాపి సంహవ్యాఘ్రద్భుగద్విపాన్,
యాయుః పథా తమహతా శాననం భద్రదీప్తమ్॥ 10

తే శ్రాంతవాహనా దూతా వికృష్టేన పథా తతః,
గిరివజం వురనదం శీఘ్రమహేదురంజనా॥ 21

ధర్మః ప్రయాత్నం కులకక్షణార్థం
భర్తుశ్చ పంచశ్య పరిగ్రహార్థమ్
అహేదమానాస్త్యకయూ స్స దూతాః
రాత్ర్యాం తు తే తత్పురమేవ యాతాః 22

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే అష్టషష్ఠితమస్తోత్రః (68)

వాల్మీకిమహర్షివీరవీరవై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు అఱవదిపదవంద్యము సమాప్తము

-- * * *

69. అఱవదితొమ్మిదవసర్గము

తనకు దుస్స్వప్నమురాగా భరితుడు చింతాక్రాంతుడగుట దానినిగూర్చి ఇతడు తనమిత్రులగుదేబ్బుల.

యామేవ రాత్రిం తే దూతాః ప్రవిశంతి నృ తాం పురీమ్,
భరతేనాపి తాం రాత్రిం వృష్ణో దృష్ట్యై యమస్రయః॥ 1

వృష్ణమేవయ తాం రాత్రిం దృష్ట్వా తం వృష్ణమప్రియమ్,
పుత్రో భాజాధిరాజవ్య సుభృతం వచ్యతవ్యత॥ 2

తవ్యమానం సమాజ్ఞాయ వయస్యాః ప్రియవాదిసః,
అయానం హి విసేష్యంతః పభాయాం చక్రీరే కథాః॥ 3

వాదయంతి తథా శాంతిం బాపయంత్యపి బాపరే,
వాటకావ్యపరే ప్రాచుః హాప్యాని వివిధాని చ 4

సత్తైర్మహాత్మా భవతః సఖిభిః ప్రియవాదిభిః,
గోష్ఠీహాప్యాని కుర్వద్భిః స ప్రాహృష్యత రాఘవః॥ 5

రమ్యబ్రవీత్ ప్రియసఖో భవతం సఖిభిర్యుతమ్,
మహృద్భిః పర్యుపాసితః కిం సఖే! నానుమోదసే॥ 6

సేవం బ్రువాణం సుహృదం భవతః ప్రత్యువాచ హ
శ్మణు ర్వం యష్టమిత్రం సే దైవ్యమ్ వీరదుస్సాతమ్॥ 7

విజుల్బలను, చింతాఘ్రగుంటలను, ఎరవల్లలను ఆర్జిత సంహములు, పద్మపులులు, జింకలు ఏనుగులమొదలగు వనిజంతువులను బాచుడు, రాజాజ్ఞను పొందించి ఇప్పుడో పోలములైన హర్షములలో పలుపించిరి (19-20)

సుమారప్రయాణములదే అదూతలగుజ్జములు బలపరచియ యుండెను ఇనను వారు మిక్కిలిశ్రమముగా కేకయరాజ్యమహా నగరమైన శిరివజపురమునుజేరిరి. మృత్యుకై న దశంకుసేఆత్మశారథి కొలమడు ఇక్ష్వాకువంశిజాత కక్షణకొలమడు, ఆ వైరువులరంజము గొల్పక పేరుప్రతిష్ఠలను విల్పముకొని ఆ గూతులు అదవాలికునెవలతో రాత్రివేల్చెనప్పటికిని ఇప్పుడముగ భరిత్యరగా సవేగించి (21-22)

వసిష్ఠమహర్షి వంపవదూతలు శిరివజపురమున (కేకయరాజ యొక్క నగరమున) ప్రవేశించివరాత్రియందే భరితుడు ఒక దుస్స్వప్నమునుగారెను రాత్రిఁదని కల్లవాలు మందగా (వేకువజామున) వచ్చిన అస్థియమైన అవృష్టమునకు దశరథమహారాజపుత్రుడైన భరతుడు పెక్కిలి మానసికదేవన జనుభవించు చింతాఘ్రుడై యున్న అతవీరమును గునించి ఆయనప్రియమిత్రులు అతని మనోదేవనను తోలగించుటకై ఎరును ఏర్పాటుచేసి, కథలు చెప్పుసాగిరి (1-3)

భరితునకు మనశ్శాంతిని గూర్చుకై వారు వీణారేణ వాదములను వినిపించిరి, కొవలు మనోహరములైన మంధములగు వృత్తములను, నృత్యములను దశరథులములైన గాటికలను, వాటకములను ప్రవర్ణించిరి, హాస్యపాదగములనుగూడించిరి. కాని రఘువంశశ్రేష్ఠుడు హాహత్ముడు ఇవ అ భరితుడు తన ప్రయమిత్రులు ఏనోదార్జము హాస్యపాదగారికార్యక్రమములు ఎన్ని నిర్వహించినను తనవిచారమునుండి బయటపడకుండెను. ఇప్పుడు సఖులముద్య అసీనుడైయున్న భరితునితో ఒక ప్రయోగము మిత్రమా! స్నేహములంధలును ఏనుగును చే జుండ్ల క్లాతకిని నీవు సంతోషించవో? అని ప్రశ్నించెను (4-6)

ఇట్లు పలుకుచున్న ఆ సఖులకు భరితుడు ఈవిధముగా సత్కుత్తరమిచ్చెను "మిత్రమా! నాతోవైర్యస్థితికిఁగ కలదనును, తల్పిరను వినుము కలలో మోతంద్రుకవలదెను, అయినశరీరము

స్వప్నే పితరమద్రాక్షం మరీచం ముక్తమూర్ధజమ్
పతంతమద్రిశినిరాత్ కలుషే గోమయహృదే 8

స్లవమానశ్చ మే దృష్టః ప తస్మిన్ గోమయహృదే ।
పిబన్మంజులివా శైలం హవన్మహి ముహుర్ముహూః 9

తతస్త్రిభౌదనం భుక్త్వా పునః పునరభశ్శిశాః ।
చైతేనాభ్యక్షనత్వాంగః శైలమేవాపగాహత 10

స్వప్నే చ సాగరం భుష్కం చంద్రం చ పరితం భువి
ఉపరుద్ధాం చ జగతీం తమసేవ సమాన్వరామ్ 11

దానవాహ్యాన్య నాగన్య విషాణం శకలీకృతమ్ ।
సహసా చాపి సంశాంతం జ్వలితం జాలవేదనమ్ 12

అవపిల్లాం చ వృథివీం శుష్కాం శ్చ వివిధాన్ ద్రుమాన్ ।
అహం సశ్యామి విత్వస్తాన్ సకూసాంశ్చాపి పర్వతాన్ 13

పీతే కార్ష్ణాయసే చైవం విషణ్ణం కృష్ణవాససమ్
సహసంతి స్మ రాజానం సమదాః కృష్ణపీంగవాః 14

త్వరమాణశ్చ థత్మాత్మా రక్తమాల్యానులేపినః
రథేన ఖరయుక్తేన వ్రయాతో వక్షీణాశుభః 15

సహసంతీష రాజావం సమదా రక్తవాసినీః ।
సకర్పంతి మయా దృష్టా రాక్షసే వికృతాపవా 16

నీచమేతస్మయా దృష్టమ్ ఇమాం రాత్రిం భయానకమ్
అహం రామోఽథవా రాజా లక్ష్మణో వా మరిష్యతి 17

వకో యావేన యః స్వప్నే ఖరయుక్తేన యాతి హ
అచిరాత్ తస్య ధూమాగ్రం చితాయాం సంప్రదృశ్యతే 18

నీచస్థిమిత్తం దీనోఽహం త వృ పః స్రుతిస్థాజయే
శుష్కతీవ చ మే కంకో న స్వప్నమివ మే మనః 19

న సశ్యామి భయస్థానం భయం చైవోపధారయే
భ్రష్టశ్చ స్వరయోగో మే ధాయా చోపహతా మమ 20

జాగుప్సన్నిప చాల్పానం న చ సశ్యామి కారణమ్ 21

మరీచమైయందెను కేశములు కెరరియందెను. అతడు స్వప్నత
రిశినినుండి కలిషితమైన గోమయములో పాచిన ఒక మడుగులో
ఎదురుదురుచూచితిని. (7-8)

అయన అ అప్రకీకమడుగులో కప్పులై తాడుతాడుచుండెను.
అతడు పడవదే కన్నులు రోసితితో భయమును త్రాగుచుండెను.
ఆగున నున్నారతస్థమమతిమమదెను. ఆయన శరీరమంతయును
మానెలంటుకొనియుండెను. అతడు తలక్రిందులుగా ఎరేపికి
నూనిలో మునికలుచేయుచుండెను. (9-10)

అ స్వప్నమునందే నీరుకంతిపోయియుండు సముద్రమును,
అకాశమునుండి భూమిపైపడుచున్న చంద్రుని చూచితిని. పీకట్లు
క్షమ్ముకొనియుండుటచే నాకు చూచి కవలకకుండెను. (11)

రాజా హామైన బిందగము నొక్క రింతమా ముక్తముమప్పలే
యుండినది. ఉప్పెత్తిగా స్రవ్యరంపిన అల్ల చిభాశిపోవుటను
గాఢతన భూమికురిగిపోవుటను. రిట్లన్నియు పండినటుయొందు ము
ఎత్వతములు ఇంతలైపోవుచుండగా నాటినుండి తెలులతెలులుగా
సోగుననెచ్చుటను చూచితిని. (12-13)

మాతగ్రుడ్ల తల్లివొత్తములను ధరించి నల్లని నువ్వులపై
కూర్చొనియుండెను. పల్లగా పిట్టగానున్న స్త్రీలు అతనినిజూచి
నవ్వుచుండుటను నిర్భయిచితిని. థ్యాత్ముడైన మాతగ్రుడ్ల ఎత్తున
వందలతో సైభూతలతో ఒప్పును. మిగులవేగముగా సాగిపోగల
రాడివలను శూన్యవరథముపై దక్షిణాభిముఖముగా త్వరత్వంగా
విరుద్ధుండుట చూచితిని. (14-15)

వికారమైన ముఖముగల ఒక రాక్షసస్త్రీ రక్తపిత్తములను
దాల్చి, రాజుచుజూచినప్పుడు ఆయనను లాంఛనుండెను
గమనించితిని. (16)

ఈపిడముగా ఈరాత్రియందు నేకునజామున బయింకరిమైన
ఒక కలిగింతని దీని ఎకీతముగా నేవో రాముడో మహారాజో
లక్ష్మణుడో మరణించుట తద్యము. (17)

కంకో ఒకనక్షత్ర మిగుల వడిగాపోగల రాడివలనుపూర్విన
ంతమపై కెళ్ళి పన్నెత్తు కులడికతో అతడు త్వరలో పరిశంకుటయై
అతనినిలిసింది. లేచెడిపోగలను రోకము చూచుటయు
సంభవించును. (18)

నాని ఈకులించిన కరణముగా నెమ్మ దైన్యము ఆనరించుచి.
అందువలన నెను విముఖులను అదిరింపనైతిని. నాకింతము
మూగపోయినది, మనస్సు కలతచెందినది నేను భయమునకు
లోనైతిని. దానికి కరణమేమో తెలియులేదు. నానోల హల సమృథ
లేదు. ఆ కారణముగా కృశించిపోవుచున్నాను. నాపై నాకే రోత
కలుగుచున్నది. అందులకు హేతువేమో తెలియదు. (19-21)

శమం హి చుష్టుష్టగతిం నిశామ్య తామ్
అనేకమాపామ్ అవితర్కితాం పురా
భయం మహత్ తద్భదయాన్షః యతి మే
విచిత్ర్య రాజావనుచిత్ర్యదర్శనమ్ | 22

ఇట్టి వివిధ దృశ్యములుగల పీఠ్విపీఠ్వి కలలనుగూర్చి ఇదివఱలో నేను ఎన్నడూను తలంచెయుండలేదు. ఇప్పుడును బాదిన, అపహ్వామైన రాజుగారి దుఃఖ్విలేని తలంచుకొని, మిగుల భయగన్తుకనైతిని. ఆ భయము ఇప్పటికిని వాహ్వాదయును నుండి తొలగినపుటలేదు. (22)

భర్త్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే నాల్మికీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకోనవస్తోత్రతమస్తర్గః (69)

నాల్మికీయహ్వానితతస్థై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఆఱవవస్తోత్రము మూడవము

-- * * *

70. డెబ్బదియవపర్వము

అయోధ్యనుండివచ్చిన దూతలు వసిష్ఠసోదరశిష్యుని భరతునకు తెల్పుట . భరతుడు శత్రుఘ్నునితోగూడి మాతామహునిజ్ఞానసికొని అయోధ్యకు జయించురేలుట.

భరతే జువతి స్యష్టం దూతాస్తే క్షాంతవాహవాః.
సవిశ్యానహ్యచరిణం తస్యం రాజగృహం పురమ్ | 1

సమాగమ్య తు రాజ్ఞా చ రాజపుత్రేణవార్చితాః.
రాజ్ఞా చిదౌ గృహీత్వా తు తమూచుర్ధరతం సచః | 2

పురోహిత స్వం కుశలం ప్రాపా నర్వే ష మం త్రణః
త్వరమాణశ్చ నిర్యాహ కృత్యమార్త్యయికం త్వయా | 3

ఇమాని చ మహర్షాణి వస్త్రాణ్యాభరణాని చ
వర్జిహ్య చ నిశాకాక్షా మాతలప్య చ దాసయః | 4

అత్ర వింశతికోట్యస్తు పృథతేర్మాకులస్య లే
దశకోట్యస్తు సంపూర్ణాః తక్షణ చ వ్యపాతమః | 5

సతిగృహ్య తు తత్పర్వం స్యమరత్తః మహ్నజ్ఞనే.
దూతామవాచ భరతః కాస్తైః సంప్రతిష్ఠాన్య తాన్ | 6

కచ్చిత్ మమశరీ రాణా పితా దురథో మమః!
కచ్చిచ్చారోగతా రామే లక్ష్మణేచ మహాత్మని | 7

అత్య చ ధర్మనిరతా ధర్మజ్ఞా ధర్మదర్శినీ.
అరోగాదాపి కౌసల్యా మాతా రామస్య దీమతః | 8

కచ్చిత్ మమితా ధర్మజ్ఞా జననీ లక్ష్మణస్య యా.
శత్రుఘ్నస్య చ వీరస్య పాః రోగాచాపి మధ్యమా | 9

భరతుడు ఇట్లు తన గృహ్యవృత్తాంతమునుగూర్చి తనమిత్రులకు వెఱచెనుమండరా(అయోధ్యనుండివచ్చిన) ఆ దూతలు దుర్భేద్యమైన పురిద్యారముగల రాజగృహము అనుసేద్యుగల రమ్యమైన నగరమున సవేశించి వారిగుఱ్ఱములు అలసీయుండెను. తమ కడకు విచ్చేసిన ఆ దూతలను కేకయమహారాజా, అయన కుమారుడైన యుదాజిత్తు ఆదరసత్కారములతోగౌరవించిరి. ఆదూతలు అయోధ్యకు రాజాకానుష్ఠ భరతునిపొదములకు నమస్కరించి, ఆయనతో ఇట్లనిరి. (1-2)

"వాహవా! ఓ భరతా! వంశపురోహితుడైన వసిష్ఠమహర్షియు మంత్రులందఱును సేక్ష్యసమారాధములను గూర్చి ప్రసాదించిరి. అయోధ్యలో మీరు అత్యవసరముగా నిర్వహించుటచేసిన కార్యము గలదు. కనుక మీరు వెంటనే బయలుదేలుడు. (3)

ఓ రాజకుమారా! అయోధ్యములైన ఈ వస్త్రాభరణములను స్వీకరింపుడు. పీఠ్వి మితాలగారికిని, మేనమామకును సమర్పింపుడు. (4)

ఓరాజపుత్రా ఈవిస్త్రాభరణాదులలో ఇంకొకటి దూర్భిముల విలువగలవి మితాలగారికిని, పదికోట్ల విలువగలవి మేనమామకు గారికిని ఇట్లేకరింపబడినవి. (5)

బంధుమిత్రులయెడ మిగులప్రేమానురాగములుగల భరతుడు అకానుకలు అప్పుడేవీ స్వీకరించి, మహారాజనకును, మేనమామకును వాటిని అర్పించెను. పిమ్మట అలిథిపల్కారములతో, మృశ్మిస్త బోజనములతో జమాతలను సంతప్తపఱచెను. (6)

మాతండ్రియైన దశరథమహారాజాకుశలమేనా! మహాత్ములైన రామలక్ష్మణులు క్షేమమేగదా? దీమంతుడైన రామనియొక్క జననియు, ధర్మమును బాగుగాపఱింగి, తానిని ఆచరించునదియు. ఎజలలో ధర్మమునే (గుణములనే, కర్మించినదియు, పూజాగ్రాహనులైన కౌసల్యాదేవి క్షేమమేగదా? మీ ప్రేర లక్ష్మణశత్రువుల యొక్క తల్లియు, దివ్యజ్ఞురాజును మాముగ్గురు తల్లు లో మధ్యమయు

అత్మభామా నదా చందీ క్రోధవా ప్రాజ్ఞమాపినీః
అరోగా చాపి మే సూతా కైకేయీ కీనునాచ వా । 10

ఏవముక్తాస్తు తే దూతా భరతేన మహాత్మనాః
తామః సత్సత్రయం వాక్యమ్ ఇదం తం భరతం తదా । 11

కుశలాస్తే వరవ్యాఘ్రా! యేషాం కుశలమిచ్ఛసి
శ్రీశ్చ త్వాం నృగుతే పద్మా యుజ్యతాం చాపి తే రథః । 12

భరతశ్చాపి తాన్ దూతాన్ ఏవముక్తోఽభ్యభాషతః
అస్మచ్ఛేషాం మహాకూజం దూతాః సంత్రసయంతమామ్ । 13

ఏవ ముక్తా తు తాన్ దూతాన్ భరతః పార్థివాత్మజః
దూతైః సంహారితో వాక్యం సూతామహామహాచ వా । 14

రాజన్! పితుర్గమిష్యామి పవాళం దూతచోదితః
పునరభ్యహమేష్యామి యదా మే త్వం నృతిష్యతి । 15

భరతేనైవ ముక్తాస్తు వృషో మూతామహానదాః
తమునాచ శుభం వాక్యం శివస్యాప్రాయ రాఘవమ్ । 16

గర్భ తాతామహావే త్వాం కైకేయీ మధజాన్త్యయా
మాతరం కుశలం బ్రూయాః పితరం చ పరంతప । 17

పురోహితం చ కుశలం యే చాన్యే ద్విజసత్తనూః
తా చ తాతా! మహేష్వాపా భూతరా రామలక్ష్మణా । 18

తస్మై హస్త్యుత్తమాంశ్చిత్రాన్ కంబలానశినాని చ
అభినత్సృత్య కైకేయో భరతాయ ధనం దదౌః । 19

యక్యనిష్కనవాసే ద్వే షోడశాశ్వశతాని చ
సత్కృత్య కైకయాపుత్రం కేకయో ధనమాదిశత్ । 20

తథా సూత్యావధిసేతాన్ విశ్వాప్యాంశ్చ గుణాన్వితాన్
దదావశ్వపతిః శ్రీధ్రం భరతాయానుయాయినః । 21

అరావతాచైంద్రశిరాన్ నాగాన్ చై న్నియదర్భనాన్
అదాన్ శీఘ్రాన్ మసంయుక్తాన్ మాతలోఽస్మై ధనం దదౌః । 22

ఎవ సుమిత్రాదేవి కుశలమేగదా? పార్థివరురాలును, ఉగ్రస్వభావము గలదియు, కంపిలయు, అందఱిలో తానెతెలిసిగలదానను- అని భావించునదియువర మాతల్లికైకేయికి ఎట్టి అపదయు లేదుగదా? అను యమిచిప్పించెనుచి" (7-10)

మహాత్ముడైన భరతుడు ఈవిధముగా అడిగినప్పుడు అదూతలు సవినయముగా అతనిలో ఇట్లుపలికిరి. (11)

"ఓనరోత్తమా! అందఱునుక్షేమమే. పర్యవ్యాప్తయైవ లక్ష్మీదేవి (రాజ్యలక్ష్మి) నిష్క్రమరించుచున్నది. వెంటనే రథమును అధిరోహించి, బయలుదేలుము." (12)

దూతలు ఇట్లుపలికిన ఏదప భరతుడు వారితో ఈవిధముగా నుడిచెను. "నరే! నా అయోధ్యాస్థాయాజమునకు దూతలు నమ్మ తొందరపెట్టుచున్నారు. మీయాజ్ఞయేమి?" అని రాజాగారిని అడిగెదను." (13)

రాజకుమారుడైన భరతుడు దూతలతో ఇట్లు పలికి, వారి ప్రోత్సాహముతో మూతామహానదైన కేకయరాజునకు ఇట్లు విన్నవించెను. (14)

"ఓమహారాజా! దూతలనుందేశమువమిరించి, నేను మాతలాడి గారిండుకు వెళ్ళెదను. మీరు నమ్మి న్నగరించినప్పుడు నేను మీకడకు వచ్చివాలెదను" (15)

రథమునిఅవ్యర్థమను విన్నవీమ్ముట, అతని మూతామహానదగు కేకయరాజు రమువరుడైన అభరతుని మూర్ఖమును మూర్ఖుని, అతనిలో ఇట్లు శుభవరములనుపలికెను. (16)

"నాయనా! కైకేయియనుగుప్పిల్లా! పంతోమముగాకెల్లిరమ్ము ఓపరంతసా మీతల్లివండులక్ష్మీమముమగూర్చి అడిగినట్లు తెల్పుము. కులపురోహితుడైన పవీష్టమవార్చి మున్నగు బ్రాహ్మణోత్తముల కశలములను అడిగినట్లునుడువుము. నాయనా! గొప్పధనుర్దాకులు, మీసోగరుట అగదామలక్ష్మణులనుగూడ అడిగినట్లుచెప్పుము. (17-18)

ఏమ్మట కేకయమహారాజు అభరతునకు భద్రగజములను విశ్రములైన కంబళములను, మృగచిర్యములను, ధనమును ఇచ్చి ప్రశంసాపూర్వకముగా నిత్యురించెను. ఇంకను అతనికి రెండుపేలబంగారునాగేములను, ఎదునాటువందల గుట్టమెలను, ఇతరసంపదలను బహుకరించెను. అట్లే ఆకేకయస్థభువు తనకు ఇప్పులును విశ్వాసహీతులును, గుణవంతులును స్రాణములను ఒడ్డియైనను యజమానిని రక్షించువారును ఎవ అంగరక్షకులను భరతునకు అనే యాయులనుగా వెంకనే ఎఱుగించెను. (19-21)

ఏవమ్మట మేమనూమయైన యుధాశిత్తు, ఇరావత్పర్వతమున నుట్టినవిజా ఇంద్రశిరగిరియందు జన్మించినవియు అని అందఱైన ఏమగులను, మిగిలినవారిని వేగముగానడువగల గుట్టములను భరతునకు కామకలుగా ఇచ్చెను. ఇంకను అతడు అంతపురము నందు చక్కనిశిక్షణతో పెంచబడినవియు, పెద్దపులులవలె

అంతఃపురేఽతిసంవృద్ధాన్ హ్యమృతేర్వబలాన్వితాన్,
పంష్టేఽఽ యుధాన్ వహకామ్యాన్ తస్మాత్ప్రపాదనం తతో, 23

న దత్తుం కేకయేంద్రేణా ధనం తన్నాభ్యవందత,
భరతః కైకయాపుత్రో గమవత్సరయో తదా, 24

బభావ హ్యన్య హృదయే చింతా మమహతీ తదా,
త్వరయా చాపి దూతావాం వ్యప్తస్యాపి త దధివాత్, 25

న స్వవేశ్యన్యతిక్రమ్య పరనాగాశ్వసంవృతమ్,
ప్రసేరే మమహద్ప్రేమాన్ రాజమార్గమనుత్తమమ్, 26

అభ్యతీత్య తతోఽఽ వశ్యత్ అంతఃపురముదారధిః
తతస్తద్భరతః శ్రీమాన్ ఆచవేశాచివారితః, 27

స మాతామహాహృచ్చ మాతులం చ యుధాశితమ్
రథమారుహ్య భరతః శత్రుమ్మనహితో యయౌ, 28

రథాన్ మండలచక్రాంశ్చ యోజయిత్వా పరశ్శతమ్
ఉత్తగోఽశ్వబద్ధైర్భుత్వా భరతం యాంతమవ్యయుః, 29

బలేన గుప్తా భరతో మహాత్మా
పహర్యకస్యాఽత్యసమైరమాత్యైః
ఆదాయ శత్రుమ్మనపేతశత్రుః
గృహద్యయౌ పథ ఇవేంద్రలోకాత్, 30

అంతఃపురములుగలవియు వాటికోటలేమయులములుగా గలవియు
విభానా శరీరములుగలవియు అవి తునకిమిలను వేరువిక్కిలను.
భరతునకు బహుమతిగా ఇచ్చెను. (22-23)

అంతః పురమునుమారుధైన భరతనికితే అప్పుడు అయోధ్యకు
త్వరగావెళ్లవలసియుండుటచే కేకయరాజు అతనికుమారుడు
ముదాకత్తు ఇచ్చినకాసుకలను స్వీకరింపలేదు. (24)

అసమంపిన యన్యకవగములను మాత్రమ తొలగదలెట్లు
మందలలేతను భరతునియొద్దనుండు అగడులెని చింతకు
లోపయ్యెను. (25)

మిక్కిలి తుదలక్షణసంపన్నుడైన భరతడు తననీవాని
ధిసంఘనకు వేళ్ల అవల మోతామనా (అమ్మమ్మ, మిదిరిగు
కాకిలనుచుకొనకొను) అమ్మను పయనంబలములతోనూచి వచ్చునీ
రాజమార్గమును అనుసరించెను. (26)

బుద్ధుడందుడును శుభలక్షణసంపన్నుడునునైన భరతుడు
అగజాననమునువారి గాజ్రాసాగములతోనూచి పయనంబలమును
జూచెను. వెంటనే అతడు అందుప్రవేశించెను. అప్పుడు అతనిని
పిచ్చుకును పివారెంపలేడు. (27)

పిదప అభరత మ శత్రుమ్మనహితాత్త మాతామహాదైన కేకయ
రాజు (తాత) అడుమలనీ, మేనమామలైన యుధాశిర్మయొక్క
సహోదరులు మదన శత్రుమ్మనెక్కి అయోధ్యకు మరుగుకోటకు
రిథమునై పరతుడు వెన్మయందగా, మాతలు రత్నములు హరిగిన
కాంతిరసములకు సమూహకౌరి ఒండెలు, పక్షములు, గుడ్డుములు
మొన్నగు బలములతో అయినను అనుసరించిరి. (28-29)

మిక్కిల భైర్యశాలియు శత్రువులలేనవాడునునైన భరతుడు
అంగరక్షకులు వెంటనుండగా పయనంబలములగర్జనతో
శత్రుమ్మనతోనుడివవాడై ఇంద్రలోకమునుండి వెడలిక నీర్మని
వలె మాతామహుని (తాతగారి) ఇంటినుండి బయలుదేరిన. (30)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే నవ్విత్తతమన్వర్గః (70)

వాల్మీకిమహర్షినినిఉత్తర ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు దెబ్బవీయవసర్గయు పూర్తియు.

-- * * *

71. డెబ్బదియొకటవసర్గము

భరతుడు చివారేనుడై కేకయరాజ్యమునుండి ఒయటవేటి పల్లెలను, కొండలను, నదులను వాటును
అయోధ్యను జేరుట - అతడు ఆ సర్గమునందలి దుఃస్థితినిజూచి కలతచెందుట

స ప్రాజ్ఞానో రాజగృహత్ అధినిర్యాయ రాఘవః
తతః సుదామం ద్యుతిమాన్ సంత్రిచ్ఛావేక్ష్య తాం నదీమ్, 1

మిగులరాజ్యమగోచైన అభరతుడు 'రాజగృహ' సగమునుండి
బయలుదేరితే తొట్టొట్టనముగా పయనంబయి 'సంత్రిచ్ఛ' అతడు
'సుదామ' వదిలి పర్శించి దానిని దాటెను. ఆనంతరము పడ్డుట

- 1) అయోధ్యనుండి గుడ్డుములపై బయలుదేరిన దూతలు త్వరగా భరతునికోరుకై పుచ్చిగోపను ఆశ్రయించి, కొండలను, గుడ్డులను దాటును
మహారాజ్యములద్వారా పయనించి, శీఘ్రముగా శిరిసెప్పురమునుజేరితి. కాని భరతుడుమూతము పయనంబలములతోనూచి
ప్రయోగముచేయుచుండుటవలన మాత్రమ వచ్చి, మార్గమునక వేచోకవికామైన మార్గమును ఆశ్రయించి, అయోధ్యకు చేరినను
కనుక ఈమార్గమునకల వేర్వేరు గ్రామములపల్లు పదిపదితనములు ప్రత్యేకముగా వేర్వేరుబడినవి.

బోధిని దూరపారాం చ శత్యక్ సోతస్తరంగిణీమ్ ।
శతకూమరచక్రీమాన్ వదీమిక్ష్వాకువంశసః ॥ 2

ఏలాధానే నదీం తీర్త్వా ప్రాప్య చావరపర్వటాన్ ।
శిలామాకుర్యతీం తీర్త్వా బగ్నీయం శత్యకర్తవమ్ ॥ 3

పత్యసంధః కుచిశ్రీమాన్ పేక్షమాణః శిలావహమ్
అత్యయాత్ ప మహావైలాన్ వనం చైతరథం స్రుతి ॥ 4

వరస్రతీం చ గంగాం చ యుగ్మేన ప్రతిపద్య చ ।
ఉత్తరం ఏరమత్త్వానాం భారండం ప్రావిశద్వజమ్ ॥ 5

వేగినీం చ కులింగాభ్యాం వ్లాదిపిం పర్వతాః ఓవృలాప్
యమునాం ప్రాప్య సంతీర్థో బలమాశ్వాసయత్ తదా ॥ 6

శీతీకృత్య తు గాత్రాణి క్లాంతానాశ్వాప్య వాజినః ।
తత్ర స్నాత్వా చ పీత్వా చ ప్రామాదాదాయ చోరకమ్ ॥ 7

రాజపుత్రో మహారణ్యమ్ అనభీష్టోపసేవితమ్ ।
భద్రో భద్రేణ యాసేన మారుతః ఖమ్మేవాత్యయాత్ ॥ 8

భాగీరథీం దుష్నతవామ్ అంబుధానే మహానదీమ్
ఉపాయాత్రాఘవస్తూర్ణం సాగ్యతే విశ్రుతే పురే ॥ 9

స గంగాం సాగ్యతే తీర్త్వా సమాజూత్ కుటికోస్థికామ్ ।
వలలప్రాం స తీర్త్వాఽథ సమాయాద్ధవ్యవర్తవమ్ ॥ 10

తోరణం దక్షిణార్థేన జంబూవ్రస్థముపాగమత్ ।
వహాథం చ యయో రమ్యం గ్రామం దశరథాత్మజః ॥ 11

తత్ర హమ్య పవే నానం కృత్వా సౌ ప్రాజ్యుభో యయో
ఉద్యానమ్ ఉజ్జిహానాయాః శ్రీమహా యత్ర పాదసాః ॥ 12

సంపన్నుడైన ఆభరతుడు వరుసగా విశాలమైన 'వ్లాదిసి' నదీని, పల్లెమదిశగావ్రవసించెడి శతకూ (పల్లెజీ) నదమును వాదెను. (1-2)

ఏలాధానహరినీవమునగు శతకృతవమునుదాటిని పేమ్మట. కాకుండు 'అవరపర్వటములు' అను స్రదేశములకుచేరి, తాళ్లను ఆకర్షించునట్టి శిలావహునిదీని దాటి అచటకి అస్పీయరీశోనున్న శత్యకర్తవ నగులమునకుజేరెను. (3)

పత్యసంధుడు, పవిత్రుడు, శ్రీమంతుడు యి భరతుడు 'శిలావహ' నదీనిలాచుచు వారీశోనున్న మహాపర్వతమలముదాటుచు చైత్రరథవనమునకు చేరెను. (4)

అనంతరము అతడు ఎక్కిచిశ్రీమాసంహించు పరస్వతీనదియు, గంగానదియుక్కి పాయయు శతీయుప్రదేశమునుజేరెను. పేమ్మట అచటకి ఉత్తరదిశవగు ఏరమత్ప్యదేశములమీదుగా భామండ వనమున ప్రవేశించెను. (5)

మిక్కిలివగముగా వ్రవహించునట్టిదియు, పర్వతములచే ఆవరింపబడి, అల్లదశరముగానున్నట్టిదియు అన కులింగము' అనుపేరుగల యమునానదిని వాటి. ఏండు' కుడస్థయున్న అన పైవ్యమును అ యమునానదీతీరమున విశ్రమింపజేసెను. (6)

శ్రయాణశ్రవచే మిగుల అలగియున్న గుజ్జములను కోరిండ్, వాటికి సరియగుగ్రాసమును, పీటిని సమకూర్చి, చేట్లపీడలలో వాటిని విశ్రమింపజేసెను. పేమ్మట అచ్చీయులందఱతో తారు స్నానపానములను ముగించుకొని స్రయాణశ్రవ యమున వారము తీర్చుకొనుటకై కొంతసేదీనిదీనికొని, ముందునకుపొగెను. (7)

చింతాగడుడైన రాజకుమార. డగు భరతుడు జనంధారము లో మర్మమారణ్యములను ఎండ్కిలమైన రథముపై అకాశమును వాయువువలె అధిగమించి వెళ్లెను. (8)

అనంతరము అతడు అంబుధానగరమునుజేరెను. అచట తమకు అనువగు శివులేకుండుటచే సైన్యములతో అగంగా మహానదినిదాటుట అపాథ్యమనియెఱింగి, ఎరిటనే సుప్రసిద్ధమైన రేవుపల్లరామగు సాగ్యటవగరమునకుచేరెను. (9)

వరుసరంగజలములతో గూడియున్న ఆభరతుడు 'సాగ్యట' పెగనమీవమున గంగానదీనిదాటి కుటికోస్థికానదీని నమ్మిచేరెను. పేమ్మట దానినిగూడ దాటి 'భత్యవర్తవనము' అనుగ్రామమును జేరెను. (10)

అచటనుండి భరతుడు తోరగాగ్రామమునకు దక్షిణమున గల జంబూవ్రస్థగ్రామమునకుచేరెను. అనంతరము అతడు రమణయడైన 'వహాథము' అను ప్రసిద్ధగ్రామమునకు చేరెను. ఇచట సువోళ్లమైన ఒక వంశము గల ఆర్థాగిడవెను. అనంతరము అచటనుండి తూర్పుదిశగా కదలి, ఉజ్జిహాననగరనమీదు మునగుల ఒక వనమునకు చేరెను. ఆవనమునందు కదంబవృక్షములు ఎమ్మట్టిగానుండెను. (11-12)

పాదాంస్తు స్రీయశాన్ ప్రాప్య శీఘ్రవాస్తాయ వాజినః ।

అమత్తాప్యాథ భరతో వాహినీం త్వరితో యయాః । 13

వాసం క్షుత్వా సర్వతీర్థ తీర్త్వా చోత్తానిణాం నదీమ్ ।

అవ్యా నదీశ్చ వివిధాః పాశ్చతీయైస్తురంగఘైః । 14

హస్తీష్టకమాపాద్య మటికామత్యవర్తతః ।

తతాః చ వరవ్యాఘ్రా తాహత్య న కసేవతీమ్ । 15

ఏకపాతే స్థాణుమతీం వివతే గోమతీం నదీమ్

కళింగనగరే తాపి ప్రాప్య పాలవపం తదా । 16

భరతః క్షీణమాగచ్ఛత్ సుపరిశ్రాంతవాహినః

వసం చ సమతీత్వైః ష శర్వర్యామరుగోదయే

అయోధ్యాం మనునా రాజ్ఞా విర్మితాం సాదదర్శి హః । 17

తాం పురీం పురుషవ్యాఘ్రః సప్తరాత్రోపితః పథి ।

అయోధ్యామగ్రతో ధృష్ట్వా పాలథిం వాక్యమబ్రవీత్ । 18

ఏషా వాత్సినతీతా మే శుశ్కోద్యానా యశస్వినీ

అయోధ్యా కృశ్యతే దూరాత్ సారథే పాండున్మత్రికా । 19

యజ్యభిర్ముగాపంపస్త్రైః జాహ్నుశ్రోత్రపాఠైః

భూయిష్ఠమృద్ధైరాశీర్థా తాజర్హిసచిపాతీతా । 20

అయోధ్యాయాం పునా శబ్ద భూయితే టుముతో మహాన్

సమశతాహరవాహినాం తమద్య న శ్శశోమ్యహమ్ । 21

ఉద్యావాని చ సాయాహ్ని క్రిడిత్యోపరతైర్బుధైః

సమంతాత్ పరిధావద్భిః ప్రభాశంతే మమావ్యథా

తాన్యద్యానురుదంతివ పరిత్యక్తాని కామిభిః । 22

అరణ్యభూతేవ పురీ సారథే! స్రతిభాతి మే । 23

న హ్యత్ర యానై ర్భృత్యంతే న గజైర్బ చ వాజిభిః

విద్యాంతో వాః ధియాంతో వా సకముఖ్యా యథాపురమ్ । 24

అకడవిచెట్లలో యను శిరిసపిమ్మడి సైనికులలో నేను ముందుగా వెల్లెదను మీరు తిన్నగారగుడు అని పనికి తాను అనుశ్చములను వూర్చినరథముపై త్వరత్వరగా పొగిపోయెను. (13)

అతడు 'సర్వతీర్థ' గ్రామమున ఒక చాళివసరింప, పిమ్మట పర్వత ప్రాంతములలో పుట్టినెరిగిన గుట్టములసాయముతో ఉత్తావనా నదిని, తదితరనదులను దాచిను సర్వేశ్వరైవ అభరణము 'హస్తీష్టక' గ్రామమునదీరి మటికావనిగొలిచెను. ఆనంతరము 'తాహత్య' గ్రామమును గెలి, కపివతి నది, అధిగమించెను. (14-15)

అతడు త్వరత్వరగా 'ఏకపాత' గ్రామమున 'స్థాణుమతీ' నదిని, 'వివతే' అనుగ్రామముననున్న 'గోమతీ' నదినిదాటి, కళింగనగరమునొద్ద క మగ్గిరెత్తతోపున కేళింగి ఉత్తములు అలసినోపులుచూచి, అవట సేరిదీరినను, ఏమిట అసపమునుపెడ అర్హాయంతయు వేగముగా ప్రయాణము చేసి మనుసభాపురే విర్మితమైన అయోధ్యను దర్శించెను నదిశేష్వరైవ అజరతుడు మార్గమున పీకధాటిగా ఏడుదినములు నయముచునే వినిపెదవవాడు అరులోదయ సమయమున ఎదురగా వచ్చి అయోధ్యాపురమును బాచి, సారథితో ఉల్లునుడిచెను. (16-18)

"ఓ సారథీ! ఇదిగో దూరమున కనిపించుచున్న ఈ అయోధ్యా నగరమును హడుము అని పర్యవశోదితులు కేడనాడితులు యన భూమిలోత్తములు సర్వము యజ్ఞయోగములను సత్సహించు మారము. ఇది పిక్కిలి భరసంపన్నులతో పీలపిల్లుముందును దీనిని శక్త్యుతుమభివృద్ధిన పెక్కు మంది రాజర్షులు పరిపాలించి అవిదముగా భావించిరి. వక్ర నీ ఉత్పాతపములలో కలకలలాడు చుండెడి ఈ అయోధ్యానగరము, తిల్లన గోడంతో నేడు వెలవెల బోవుచున్నది. (19-20)

అయోధ్యానగరమునందు అంతకును భార్యయు స్త్రీభయముల కుబికిలలో పెద్దగా నచ్చదులు వినబడుచుండెడివె. కాని నేడు అర్థములు వినుడుటలేదు. (21)

రాక్షసరాక్షసకాననే జనులు ఉద్యాననరములనుచేరి అవట స్త్రీ పుగా తాతయంతయు వినోదకరములను తిక్కవాలిన ఏమిటా వారందఱును తమతమభక్షకు సమగురువీయుచు ఉండిరివారు. అట్టి ఆ ఉద్యాననరకొలది అపూర్వములు భాగోదీ అవి నాకు సుఖముకవిధముగా కనబడుచున్నవ నేడు వసకజనుల దివారములు తోగి పిక్కిల స్వల్పగాఁగ్గవి ఇప్పుడు కంపురము కాట పాడుబడిన అరణ్యమునది సర్వవస్త్ర గోచరించుచున్నది. (22-23)

ఈపురమునందు శివకామినివాసములు, ఏనుగులు అర్భములు, పులిసమఃకులు ఇదివఱలోటి రాకపోకలు సాగించుచున్నట్లు కనబడుటలేదు. (24)

ఉద్యానాని పురా భాంతి మత్తవముదితాని చ.
జనానాం రతివంయోగేష్వత్కంతగుణవంతి చ 25

తావ్యేతాన్యద్య పశ్యామి నిరానందాని వర్తకః |
నస్తవర్జైరనుపథం విక్రోశద్భృతిన ద్రుస్తైః 26

నాన్యాపి త్రాయతే శబ్దో మత్తానాం స్ఫుగపక్షీణామ్
పంచక్రాం మధురాం వాణీం కలం వ్యాపారతాం చహు 27

చందనాగరుపంపుక్తో ధూపసమ్మూర్చితోఽతులః |
నవాతి పవనః శ్రీమాన్ కీర్తు నాద్య యథాపురమ్ 28

భేరీమృదంగపీఞానాం కోణసంఘట్టితః పువః |
కీమద్య శబ్దో విరతః పదాః దీనగతిః పురా 29

అనిష్ఠాని చ సాపాని పశ్యామి నివిధాని చ
విమిత్తాన్యమనోజ్ఞాని తేన సీదతి మే మనః 30

సర్వథా కుశలం సూత! దుర్లభం మమ బంధుభు
తథాప్యానతి నమ్మాహే హృదయం పీడతీవ మే 31

విషణ్ణః శ్రాంతహృదయః త్రస్త్వః పంలుళితేంద్రియః |
భరతః ప్రవివేశాః శు పురీమిక్ష్వాక్రుపాభితామ్ 32

ద్వారేణ వైజయంతేన స్రావిశత్ శ్రాంతవాహనః
ద్వాత్వైరుత్థాయ విజయం పుష్టస్త్రైః సహితో యయా 33

స త్వనేన్యాహ్లాదయో ద్వార్ధం సత్కర్ప్య తం జనమ్ |
సూతమ్ అత్సతతేః క్లాంతమ్ అబ్రవీత్ తత్ర రామవః 34

శ్రీరాముని నిర్దేశం విగ్రహభావము వూర్ణమును
అహ్లాదించుటచే మత్తక్షీణ విలుకలు, కోకిలలు, తమ్మిలు
మొదలగువాటితో తోగడ పురమునందలి ఉద్యానవనములను
కోకిల్లును అహ్లాదకరిముగా నుండెడివి ఇంకను అవి
జనిలయొకి, క్షిపాననోదములకును నిహారములకును
అనువుగా వివిధములగు స్వాబోధరంధ్రతోను,
దీపమీభావలతోడను, క్షీడానర్జ్వలములతోడను మాదముచ్చటగా
నుండెడివి నేడు ఆ ఉద్యానవనములయందలి చెట్లు వనీవిమున
గల మార్గములలో బయలుదేరి వాల్చుచు, ఏడ్చుచున్నట్లుండుటచే
అవి (అఉద్యానవనములు పూర్తిగా అనందసౌన్దర్యముల్లే కన్నట్లు
చున్నవి. (25-26)

సూర్యోదయము ఎనెప్పటికిని ఇట్లైనది నిర్దేశము భుజించుచు
నుండించిన క్షీడామృగములయు, క్షకళాతికాడిపక్షులయుక్కు
రాగయుక్తముల్లే అప్పకమమిరములగు కలకలారావములు
ఏమిటము నిర్పించుటయేలేదు. (27)

చందనము, అగరు మునావనలతో గుబారించుచు, సాటిలేని
వికంగా వోడునది నొల్పిడివాయువుల ఎప్పుటివలె వేడు ధనశించుట
లేదేమి? కారణమేమైయుండును? (28)

కణ్ణులతో భేరీలనుమ్రోగించుటవలనను, వాస్తవలవలతో
మృదంగములను వాయించుటవలనను వ్రేళ్లతో పీఞాతర్జులను
మీటుటవలనను కలిగిడి అరులతోగూడిన మధురనాదములు
ఇవికలుతోవలె నిరంతరము వినిపించుటలేదేమి? (29)

యాచుకుతోడనే దుఃఖమును కళ్ళించునది ఇష్టములుకానివి
అశుభవాచకములు, క్రూరములు ఎన అశుభవములు కనపెచ్చు
చుండుటచే నామనసు మిగుల కలతచెందుచున్నది. (30)

ఓసూతీ! నాకర్మయంత్రులకు ఏదేని ఒకరినిగా వీరవికీడు
నందమింపినట్లు నాకు అనిపించుచున్నది. కారణము తెలియక
యెప్పుడు నామనస్సు హృతము పితయై భేదపడుచున్నది. (31)

భరించుడు మనస్సున ఓమ్మదైజుండునెను అతనిగుండె బరువెక్కి
యుండెను, విక్కిలితయగునకులొనైయుండెను, అతడు
కాఠియిముక్తోభవ గుడియైయుండెను. ఎట్టియెన్నిలో అతడు
అతంతతో ఇష్టమున చ ప్రంరాజవానియైన ఆయోధ్యానగరమున
ప్రవేశించెను. (32)

భరతునిభాగ్యములు ఆ పనియందెను. అతడు నగరమునకు
అగ్రముదీశునియొప్పు వైజయంతము' అను ద్వారమున ప్రవేశించెను.
మోదే అతడే ద్వారపాలకులు లేని వెంటనే భరతునకు జయధ్వజములు
చేసిరి ఏమ్మట అతడు వారితో కలిసివెళ్లెను. (33)

వ్యాసులవాడునకులొనైయున్న భరతుడు తనవెంటనున్న
ద్వాపాలకులను గౌరవహృద్యముగా వెనుకకువదిలి అనయముగా
రథసారథితో (అశ్వపతిసంపాదగా తనవెంటవచ్చిన రథసారథితో)
వెళ్లులరెను. (34)

కీమహం త్వరయాఽఽవీతః కారణేన నివాసః |
అతుభాశంకీ హృదయం శీలం చ వతతీత మే | 35

శ్రుతా వో యాశ్చ గాః పూర్వం నృపతీనాం వివాశసే |
అకాలంస్తానహం సన్యాన్ భూ వశ్యామి సారథే | 36

సన్మూర్తవనిహీనాని పరుషాణ్యుపలక్ష్మయే
అనయతకవాటాని శ్రీవిహీనాని వర్వతః | 37

బలికర్మవిహీనాని భూపనమోదనేన చ |
అనాశితకుటుంబాని ప్రభాటానజనాని చ |
అలక్ష్మీకాని సశ్యామి కుటుంబిభవవాప్యహమ్ | 38

అపేతమాల్యతోధాని వ్యానమ్ముష్టాజిరాణి చ |
దేవాగారాణి శూన్యాని వ చాభాంతి యథాశ్చరమ్ | 39

దేవతార్చాః సనిధ్యాశ్చ యజ్ఞగోప్యస్తథావిధాః |
నూత్యావలేషు రాజంతే నాద్య ఏణ్యాని వా తథా | 40

దృశ్యంతే పటితోఽప్యద్య వ యథాపూర్వమత్రై నై
ధ్యానపంచవిగ్నహృదయా సప్తవ్యాపారయంత్రితాః | 41

దేవాయతవచైత్యేషు దీవాః పక్షిగణాస్తథా |
మలినం చాశ్రుపూర్ణాక్షం దీనం ధ్యావపకం కృశమ్ | 42

స స్త్రీ పుంసం చ సశ్యామి జనముక్తింధితం పురే | 43

ఇత్యేవ ముఖ్యా భరతః సూతం తం దీవమానవః
తాశ్చరీప్తస్యమోధ్యాహం ప్రేక్ష్య రాజగృహం యయా | 44

తాం శూన్యశృంగాటక వేశ్మరధ్యాం
రతోఽ రుణద్వారకవాటయంత్రామ్
దృష్ట్వా పురీమింద్రపురప్రకాశం
దుఃఖేన సంవృత్తతరో బభూవ | 45

"ఓ పుణ్యాత్ముడా! పసిష్టమహర్ని ఇంత త్వఁగా నమ్ము ఇంటికి పిలిపించుటకుగల కారణమేమైయుండును? నాహృదయము కీడును శంకింపుచున్నది. ఎన్నడును భ్రేన్యమును ఏఱుగని నాస్వభావము భైర్యమునుకోల్పేవుచున్నది. (35)

"కారణీ మహాశాలః కులంబిన్మృదు 'ర్నమ పరిస్థితులను గూర్చి లోగడ నేను వినియుంటిని. అట్టి చెట్టాములస్థాయిను ఇప్పుడు ఇంత నాకు కనబడుచున్నది. ఇంటి స్వస్థానంధ్యస్థాయను శోభాహీనమిట్టియున్నది మురికిలిన ఎవ్వరును కుభ్రెఱిఱచినట్లు లేదు. అవియుష్ణియును చూచుటకు ఏకాంకుగా ఉన్నవి. వాకిండ్లను ఎన్నరును ముగిసేయలేదు. ఇండ్లవ్వియును అన్నివిధములుగా కండ్లపీయున్నవి. ఏ యింటిలోను చాలకర్మలను అచరింపనట్లు కనబడదు. దూపయింపవలెమఱివా? పరే లేవు. కుటుంబములలోనివారందఱును బోజనములను మాని కృశించినట్లున్నారు. ప్రజలందఱును ఆమోఘముల్లస వస్త్రపలను కోల్పోయినట్లు దిగులుతో ఉన్నారు. దుఃఖకారణముగా ఎవరివారు తమఇండ్లలో వంటలుచేయుట మానిపైచిరాయేమి? (36-38)

ఎన్నిదేవతల దేవమందిరములందొరములను ఎచ్చకును పూలమాలలతో అలంకరింపనేలేదు. వీటిప్రాంగణములను ఊడ్చుటగాని కలాపి చెల్లులనాని జరుగులేదు ఈ దేవాలయములలో జనులిష్కరును కవలకులలేదు. ఇవియుష్ణియును నూత్యతోలనుకోల్పోయి యున్నవి. (39)

దేవపూజలు అడుగంటినట్లనవి అట్లే యజ్ఞసభలు జరుగుచున్నట్లులేవు. పూజలంగళ్లలో పూవులుగాని, దండలు గాని కప్పింపబయలేదు. వర్షకులు పూర్వమువలె ఉత్సాహవంతులై కనబడుటలేదు. వ్యాపారములలో శబ్దములపాలై వెల్బొలిస్తవారి నై తీరనివీచారముతో మునిగియున్నట్లున్నారు. (40-41)

దేవాలయములయందును, చైత్యములయందునుగల పక్షులన్నియును దిగులుతోనున్నవి. పురమునందలి స్త్రీపురుషులు లంఠలును మలినవస్త్రములను ధరించి, కన్నులుగార్చుచున్నారు. వీరు అందఱును దీనపదనలై, చిరితాశ్రాంతులై కృశించి, ఎవరికొకటి ఎదురుదూచుచున్నట్లు ఉన్నారు." (42-43)

అయోధ్యలో అపశకునములనుగాంచిన భరతుడు మిగుల కలతచెందిన మనస్సుగలవాడై సూతానితో ఇట్లుకలిగిన సీమృతి రాజురచనమిసకు చేరినది. (44)

అయోధ్యానగరము ఎల్లప్పుడును దేవేంద్రుని రాజధానియైన అమరావతివలె నైభవముతో వెలసిల్లుచుండెడిది. నేడు లండలి వీరులకూడల్లు. ఇండ్లు, రాజమార్గములు జనశూన్యములై యున్నవి. స్వపూర్వారములస్థాయిను దుమ్ముకొట్టుకొని ఎల్లటాటి కున్నవి. ఈవిధముగా కళాకాంతులు భస్మయున్న అయోధ్యను జూచి భరతుడు పూర్తిగా దుఃఖమున ముగిగెను. (45)

జహాని పశ్యన్ మనసోఽన్యాయానీ
యావ్యన్యదా నాప్య పురే జహాన్తుః
అవాక్పిరా దీనమనా వ పృష్ట
పితుర్మహాత్మా ప్రవివేక వేళ 46

భరతుడు తాను ఇదిగఱకు అనౌచ్యతో నెప్పుడును కనిపించి యెక్కుగని అప్రయ దృక్కునియందు. అపిభిసోచోచ్యులైన శకునిముదను చూడెను సహజముగా గుండెనిచ్చరముగ అవాదేయవను అతడు. ఈకారణముగా ఉత్సాహమునః కోర్వోయి, దీనమనస్కుడై. తలవంచుకొనినవాడై తల్లిపరిధిరమును ప్రవేశించెను. (46)

భక్త్యాదే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకనవ్వితితమస్తర్గః (71)

వాల్మీకిమహర్షినిగలిగితడై ఆదికావ్యప్రసవ శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు దెబ్బదియొకటవస్తర్గము సమాప్తము

— * * * —

72. దెబ్బదిరెండవసర్గము

తనతల్లియగు కైకేయిద్వారా చిర్రడియగు దశరథుని మరణవార్తను.

సీతారామలక్ష్మణులవనవాసవృత్తాంతమును విని, భరతుడు మిగుల వదితపించుట.

అచిశ్యంస్తు తరస్తత పితరం పితౄణామే,
జగామ భరతో ద్రష్టుం సూతరం మాయురాలయే 1

రాజభవమున తనతల్లియగు దశరథుడు కనబరకపోవుటనే భరితుడు వెంటనే తనతల్లియగు కైకేయిదేవిన దర్శించుటకై అపిభవనమునకు వెళ్లెను (1)

అనుసాద్రం తు తం దృష్ట్వా కైకేయా హోషితం సుతమ్,
ఉత్పపిత తదా హృష్టా త్తత్త్వా పౌనర్థమాసవమ్ 2

ఇంతవిషయము మాతామహాః (కేకేయి) కడమున్న వంటుడు తనగుఱుకురాగా కైకేయి అత్తనినిజాని పెట్టలేనిఅనందముతో బంగారుబింబోపనమునుండి ఒక యుదులును లేచెను (2)

న ప్రవిశ్యవ భర్మాత్మా పృగ్భావం శ్రీపివర్జితమ్,
భరతః ప్రతిజ్ఞాహ జవన్యాశ్చరణౌ తుభౌ 3

దర్శాత్ముడైన భరతుడు కళాపహినమైయున్న తనమాతృహృదయ ప్రవేశించి, తల్లియుక్త కుభవరణములకు ప్రణమిల్లెను. (3)

సా తం మూర్తస్యపాశ్రూయ పరిష్కర్య యశస్వినమ్,
అంతే భరతమారోహ్య ద్రష్టుం సముపచక్రమే 4

అంతలు కైకేయి కేకపియైన ఆభరతుని అక్కనజేర్చుకొని, బిమ్మను మోర్చొని, అలవెని ఒడిలో కూర్చుండజేర్చుకొని, ఇట్లు ప్రశ్నించెను. (4)

అద్య తే కలిచిద్రాత్యః యుతస్యాఽర్యకవేళ్మనః,
అపి నాధ్వతమః శీఘ్రం దధేనాః పతతస్తవ 5

నాయనా! భరతా పూజ్యులైన తాతగారియందనుండి బయలుదేరి ఏదైదినములుగడిచినవో? కథముపై వేగముగా వియనించుటలే నీవు తోనలో కంటగా అరిపిపోయిరా? (5)

ఆర్యకవే మకుశలి యుధాజిన్మాతులవ్రవ
ప్రవాసాచ్చ సుఖం పుత్రై సర్వం మే పక్తుమిర్హసి 6

మితాతల్లియ కేకయమహారాజ మేవమాను యుధాజిత్తు కుశుమోదా? కుమారా! తాతగారియంట నుభయమభయించిని గదా! అట్లయిన పూవుగుచ్చినట్లుతెచ్చెము. (6)

ఏవం పృష్టన్తు కైకేయ్యా ప్రియం హ్నివనందసః,
అచస్థ భరతః సర్వం మాత్రే రాజీపలోచనః 7

తల్లి కైకేయి తనను ఇట్లు కడిగిన ఏమ్మెట రాజకుమారుడు. కనులాక్షుడు జన భరతుడు కేకయరాజ్యమున తాతగారియంట తన అనుభవములను అర్పించిని దుఃఖతథము! అమెకు ఇట్లు చెవరించెను. (7)

అద్య మే సప్తమీ రాత్రిః యుతస్యాఽర్యకవేళ్మనః,
అంబాయా కుశలీ రాలో యుధాజిన్మాతులశ్చ మే 8

“అమ్మా! నేను తాతగారియందనుండి బయలుదేరి నేటికే ఏడురాత్రులు గడచినవి అక్కడ తాతగారు నామేనమాను ముదాకిత్తు మొదలగువారు అందఱును కుశలమే (8)

యన్మే భవం చ చర్మం చ దదా రాజా పరంతపః,
పరిశ్రాంతం పథ్యభవత్ తతో హం పూర్వమగదః 9

శత్రుభయంకముడైన కేకయమహారాజు (తాత) గారు నాకు కమ్మనగా తనమును రిత్తుములను మొదలగువానిని రాకుంకలుగా ఇచ్చి నే అవియిచ్చియును వాహనములపైనున్నచు దారిలోనున్నవి

రాజవాక్యహరైర్భూతైః శ్రవ్యమాశోఽహమాగతః |
యవహం ప్రస్తుమిచ్ఛామి తవంతా భక్తుమర్హతి | 10

భూవ్యోఽయం శయనియస్తే సర్వంకో హేమభూషితః |
న దాయమిక్ష్వాకుజనః ప్రహృష్టః ప్రతిభాతి మా | 11

రాజా భవతి భూయిష్టమ్ ఇహంజాయా నివేశనే |
త మహం నాద్య వశ్యామి ప్రస్తుమిచ్ఛన్విహోఽగతః | 12

ఏతుర్భూష్యే చరణౌ తం మమాఽభ్యాపి పృథ్వతః |
అహోస్త్రివంతి జ్యేష్ఠీయాః కౌసల్యాయా నివేశనే | 13

తం ప్రత్యువాచ కైకేయీ ప్రీయవర్త్యభవప్రీయమ్ |
అజానంతం ప్రభావంతీ రాజ్యతోభేద మోహితా | 14

యా గతి స్సర్వభూతావాం తాం గతిం తే పితా గతః |
రాజా మహాత్మా తేజస్వీ యాయజ్ఞాకుః సతాం గతిః | 15

తచ్ఛిల్పా భరతో వాక్యం ధర్మాభిజనవాన్ తుచిః |
పహృత సహసా భూమౌ పిత్తుశోకులార్హితః | 16

హా హతోఽస్మీతి కృపణాం దీనా వాచముదీరయన్ |
నివసాత మహాబాహుః బాహూ నిక్షేప్య వీర్యవాన్ | 17

తతః శోకేన వంపితః సతుర్మరణదుఃఖితః |
వింలాస మహాతేజా భ్రాంతాకులితచేతనః | 18

ఏతత్ సుకుచితం భాతి పితుర్మే శయనం పురా |
శశినేవామళం తాతౌ గగనం తోయదాత్యయే | 19

తదిదం న విభాత్యద్య విహీనం తేన దీమతా |
వ్యోమేన శశినా హీనమ్ అపుష్కృషం సాగతః | 20

బాష్పముత్స్పృజ్య కంఠేన స్పృర్తః పరమపీడితః |
ప్రత్యాద్య వదనం శ్రీమద్వస్త్రేణ జయతాం వరః | 21

నాకొలుకునచ్చినదూతలు పుట్టుకొందరనెట్టుటనే ఆకొన్న ల వారనములను తిన్నగా రాకుని కడకికెక్కి నేడు ముందగు పచ్చిపి నేను ఇప్పుడు పిన్నుకొన్నపివడుములను నాచ్చి అడిగితిను వాటిని గుఱించి వాకు దెచ్చుము. (9-10)

తల్లీ! సుఖమహావస్తైన వీరంగారుతల్లము తండ్రిగారులేకుండా భూత్యముగానున్నచేమి? మహారాజుగారి పరిజనము ఎల్లమను సంతోషముగలదేమి? హతలడ్డయైన దశరథమహారాజు వారల్లనైన సేమొక్కటవసమునందే ఎక్కువగా విహించుచుండునుగదా? ఆయనను ఉర్పించు వెపిత్తముగనే నేడు నేను ఇవటికివచ్చేసితిని. ఆయన శ్శృంగ కనరిదేమి? మాతండ్రి ఎక్కడున్నాడో తెలుపుము. అయినపాదముంకు నవస్కరితును. మాపెత్తల్లియైన కౌసల్యదేవి యిదిటిలోఉన్నదా ఏమి? (11-13)

రాజ్యలోభముచే మోహమునకులోనైయున్న అకైకేయి వియంకరమైన, అప్రేయమైన దశరథునిమరణవార్తను తాను ప్రీయమైననాటినిగా భావించుచు ఏమియుంజుగని భరతునకు ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (14)

"నామనా భరతా! వీతిరగ్ధియైన దశరథుమహారాజు గొప్ప మహాత్ముడ పిగుండరాక్షసుగారి యజ్ఞపరణీలుడు. సత్పురుషుం పోలిపోయిరి. సమస్తపాణులును సొండ్డి పరమగతియే మితరగ్ధికిని ప్రాప్తించెను." (15)

భరతుడు ధర్మప్రసిద్ధిచే ఉత్తమమైన శక్యకనంశమున జన్మించినవాడు. ఆయనపౌత్రయము వెషిల్లమైనది. అతడు అర్హింశిత ఆహారార్థమనివి, వారుజలైన పిత్తుశోకులనకు లోనై తటాలున నేలపైకూలిను. హోతోఽస్మి, అయ్యో! తండ్రి! నన్ను కరిలి వెల్లితచా! అను దయనీయమైన దీనమైనవాక్కును పలుకుచు నిలవనపసాగెను. మిక్కిలి భుజిలముగలవాడగు. రాక్షసులాయుజన భరతుడు చేతులను నేలకు కొట్టెను. నేలపైపడి దగ్ధుడౌగాను. (16-17)

సేమలు మహాతేజస్వమైన భరతుడు పితృమహావార్తను వేసి. దుర్భరమైన దుఃఖమునకు లోనై కలతచెందిన అనన్బుతో శోకాక్రూరుడై విలపించెను. (18)

నాతండ్రిగారి చక్కని రుజయ్య ఇంకనుముండు శరత్కాలము నందు భార్గవగ్రంథసతో పిలసిల్లుచున్న నిర్మలాకాశమువలె ఉండెడిది. అయ్యో! అతల్పమైన నేడు దీశాలియైన మహారాజు తనయన చంద్రుడులేని ఆకాశముపలెను. వీరంధపోయిన సముద్రమురీశిగాను వెణిలబోవుచున్నది. (19-20)

పీడితంలో శ్రేష్ఠుడైన భరతుడు అంతలేని దుఃఖమునకు లోనైనవాడై ఉండమైన తనమఖమును వత్తముతో కొప్పకొని, కన్నీరుగాచ్చుచు బిగ్గజుగా ఏడువసాగెను. (21)

తమాస్తిం దేవతంతాతం సమిక్ష్య పతితం భువిః
నిశ్చల్మివ పాచ్యస్య స్కంధం పరశునా నవే 22

సూతా సూతంగపంతాశం చంద్రాత్మపద్మశం భువః
ఉత్థాపయిత్వా శోకార్తం పచనం వేదమబ్రవీత్ 23

ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ కీం శేషే రాజపుత్ర! మహాయశః!
త్సద్విదా న హి శోచంతి సంతః పదసి నమ్మతాః 24

దానయజ్ఞాధికారా హి శీలశ్చుతివహోమగా
బుద్ధిస్తే బుద్ధినంపన్నా ప్రభేనార్కస్య మందిత 25

న దుదిత్వా చిరం కాలం భూమౌ నివరిపుత్య చ
జనసిం ప్రత్యువాచేదం శక్తౌత్పలధిరావృతః 26

అభిషేక్త్యతి రామం సు రాజా యజ్ఞం సు యక్ష్యతే
ఇత్యహం శ్చలసంకల్పౌ హృష్టియాత్రామయాశీషమ్ 27

తదిదం హృన్యథా భూతం వ్యవర్థం మనో మమ
పితరం యో న పశ్యామి నిత్యం ప్రయహితే రతమ్ 28

అంబ! కేనాత్మగార్తాభా వ్యాధినా మయ్యనాగతే
ధన్యా రామాదయః నవ్యే ధ్రువే పితా శంస్త్వాతస్త్వయమ్ 29

న మానం మం సుహృదాః ప్రాప్తం జానాతి కీర్తిమాన్
ఉపతీక్రేుర్ధి మాం మూర్ధ్ని తాతః సన్దమ్య పత్నరమ్ 30

కృ నె పాణః సుఖన్పుచ్చః తాతస్యాక్షిష్టకర్మణః
యేన మాం రజపా ధ్వస్తమ్ అభిక్షం వరిమాల్జతి 31

యో మే క్రూరా పితా బంధుః యస్య దాహోఽస్మి తీమతః
తస్య మాం శీఘ్రమాశ్వాహ రామస్యాక్షిష్టకర్మణః 32

అప్పుడ వేదములును గణములతోగలవిడుడును సూర్యుని
వలె ప్రతాపశాలియు, చంద్రునివలె అభ్యవకడుడును, గోద్రగోర్తిలె
వేత సతకడదీస పాచిస్కముయొక్క మోనువలె నేలపైబడియున్న
వాడై, ముఖముతో మిమిలెసొప్పుడున్నాడను అన భారతకుమారుని
క్షోణియు లేవకెత్తి యుల్ల నుడిచెను (22-23)

రాజకుమారా! లేలిమ్మి ఓయోగ్యే నీవు నేలపైబడి ఇట్లు
దొరలు వుంటివే? ఎల్లూరిదేవతను గౌరిపింబడు నీపిండి
అత్తుగుములు ఇట్లుదుఃఖించు. (24)

ఓకుమారా! ప్రజ్ఞాశాలి! నీబుద్ధి సరాచారములను, వేదమార్గమును
అనుసరించునట్టిది, అది దానయజ్ఞులను నిర్వహించుటకు
యోగ్యమైనది. పితృదేవ సూర్యకాంతితో అది విశిష్టమైనది. (25)

భరితుడు పొంగిపోజరిచియున్నావు దుఃఖముతో భూమిపై
అటువిటుసొలలాడుచ నాతడని వెక్కిరిక్కిరిస్తావు అనంతరము
అతడు కొంతవిబురము తెచ్చుకొని తల్లితో ఇల్లు వరకెను (26)

"సుహృదా శ్రీరామునకు యువరాజు పట్టాభిషేకముచేసెను
సంకల్పించియుండెనున్నావె లేదా తానె ఒక యజ్ఞమును వేయుటకు
లేవెట్టియైనను ఉండవచ్చును ఇండుకతే వన్ను త్వరగా అయోధ్యకు
రమ్మిని పిలిపించుచున్నాడేమో? అని భావించి, పంతోషముతో
నేను ఇవటికివచ్చితిను" (27)

నేను అవట అనుకొన్నది యింకటి ఇదే జరిగినది వేలొకటి.
నాడెవడు ఉన్నాడను లాడువాడైనవి నాగుండె ఎగిరిపోయినది
అనుజ్ఞాము కాని ప్రేమానురాగములనుజ్ఞాపుచు నాహితమును
గోడడి నాతండ్రి నాకు కనబడదాయెను. అమ్మా! నేను ఎచ్చెడి
లోపలనే తండ్రిగారిని కలుశించిన అమహావ్యాధి ఏమిటి? మరగా
కాలమున ఆయనయెందులనుండి, ఆయనకు అంతఃసంహారములను
నిర్వహించిన ఆ రామాదిసోదరులందఱును సకముగా దివ్యాత్ములు
గదా (28-29)

సూర్యముగా నేను నాస్థుగారిడగ్గఱకుచేరినప్పుడు ఆయన
నన్నుచేరదీసి నాకింస్సును మోర్కొనుచుండెడివాడు. కాని ఇప్పుడు
నేను ఆయనసమీపమునకు చేరినను మృదుశైయుండుటచే ఆయన
నన్ను గుర్తించుటచేత జరుగదుగదా? (30)

ఎక్షిక్షప్తవార్యములనైనను అపటిలగా సాధించెడి నాతండ్రి
దుమ్ముకొట్టుకొనియున్న నాశరీరమును తనచేతితో మువ్రలను
మిండెడివాడు అప్పుడు ఆయనచేతనుభవిస్తార్థ వాకంతో హాయిగా
నుండెడిది. ఇప్పుడు అదేయి ఎక్కడ? (ఆయనచేతి నుభవిస్తార్థము
పొందెడిటాగ్యము నాకు ఇంక కలుగదుగదా?) (31)

అద్భుతమైన కార్యమును సైతము అపటిలగా సాధించునట్టి
ప్రజ్ఞామూర్తియగు శ్రీరాముడు నాకు అన్యమాత్రమేగాదు, తండ్రి,
బంధువు, సర్వస్వమో అతడే నేను ఆయనదాసుడను నేను
ఇవటికి చేరినట్లుగా (వచ్చియున్నట్లుగా) వెంటనే ఆయనకు
తిలుపుము. (32)

పీతా హి భవతి వ్యేష్ఠో ధర్మమార్గస్య జానతః |
తస్య పాదా గ్రహీష్యామి న హిదావీం గతిర్మమ 33

ధర్మవిద్ధర్మనిత్యశ్చ పత్యనంధో దృఢవ్రతః |
అర్హ కీమబ్రవీద్రాజా పీతా మే సత్యవిక్రమః 34

సగ్నిమం పాథు నంబేకమ్ ఇత్వామి శోతుమాత్మనః |
ఇతి స్ఫుష్టా యథాతత్త్వం కైకేయా వాక్యమబ్రవీత్ 35

రామేతి రాజా విలసన్ హా సీతే అక్షుణ్ణేతి చ
న మహాత్మా పరం లోకం గతో గతిమతాం పరః 36

ఇమాం తు పథీమాం వాచం వ్యాజహార పీతా తవ
కాలధర్మపరిక్షీప్తః పాత్రైరీవ మహాగజః 37

సిద్ధార్థాస్తే నహ రామమ్ అగతం సీతయా సహ
అక్షణం చ మహాబాహుం ద్రక్ష్యంతి పునరాగతమ్ 38

తచ్చుత్వా విషపాదైవ ద్వితీయాః ప్రయశంసనాత్ |
విషల్లవదవో భూత్వా భూయః పథస్య మాతరమ్ 39

క్రచ్చేదావీం న ధర్మాత్మా కౌసల్యాపందవత్సనః |
అక్షుణ్ణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా చ సమం గతః 40

తథా స్ఫుష్టా యథాతత్త్వమ్ అభ్యాతుమునచక్రమే |
మాలాన్య సుమహద్వాక్యం విప్రీయం ప్రయశంకయా 41

న హి రాజసుతః పుత్రో పీతహస్తా మహావనమ్ |
దండకాన్ సహ వైరేహ్యో అక్షుణ్ణామచరో గతః 42

తచ్చుత్వా పరతత్త్వస్తో భ్రాతుశ్చారీత్రశంకయా |
స్వప్య వంశస్య మహాత్మాత్ ప్రస్తుం నమునచక్రమే 43

కచ్చిష్ట భాష్మాగధపం హృతం రామేణ కస్యచిత్ |
కచ్చిష్టాభ్యో దుద్ధో వా తేనాపాపా నిహంసితః 44

కచ్చిష్ట పరదారాన్ వా రాజపుత్రో ధిమన్యతే
కస్మాత్ న దండకారణ్యే భూణహేప వివాపితః 45

అర్హః శ్రేష్ఠః సగుడు తండ్రితోనూతుడు. ధర్మమును బాగుగా ఎఱచిన ఆ శ్రీరాముని వాడుకలుకు నేను ప్రణమిల్లుచును. ఇప్పుడు ఆదర్శాత్ స్త్రీ నాకునిరమోశి (33)

నా తండ్రి ధర్మవేత్త నిత్యము పర్యమము ఆచరించువాడు. అత్యముగకు కట్టిపడేయించువాడు దృఢవంకబుడ. పూజ్యుడు నిరుగులేని పరాక్రమముగలవాడు. అట్టి నాతోండి అనపాపంకలో ఆయన నాతోటకై ఇచ్చినసందేశమును ఎవగోడుచున్నాను? అని ప్రశ్నించిన భరతునితో కైకేయి జరిగిన వాస్తవమును ఇట్లు చెప్పెను. (34-35)

"మమ్మహానుజులలో శ్రేష్ఠుడు, మహాత్ముడు నీవ్ ఆమహారాజా హా రామా అమ్మా సీతారాయుచా" అక్షణగా ఆస విలసించుచు స్వప్నమును వ్రాడచే బందెల బడవ మహాగజమువలె మత్స్య పాశుర్యులైన నీతోండి చివరిగా శంకూతులను పలికెను. మహాబాహున శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణులతోగూడి (నవనాసము నుండి తిరిగివచ్చినపుడు వారిని మార్చిరవారే నితముగా చివ్వాత్తురు. (36-38)

కైకేయి పాతక ఇష్టయవార్తను వికలచింత పిమ్మట భరతుని ముఖమున మిగుల విషపాదాలులు కమ్మికాగా కలెడు తల్లిని మిఠలి ఇట్లడి మ. (39)

కౌరవోపముతుడు చూడ్కుడు అని శ్రీరాముడు రావేనిలో అక్షుణ్ణులతోగూడి ఇట్టిక్షుణ్ణులస్థితిలో తండ్రిమరణించియున్న ఈదుష్టస్థితిలో ఎక్కడికివెళ్లెను? (40)

భరతుడు ఇట్లు ప్రశ్నింపగా అతనితల్లి కైకేయి (లోకమునకు) మిగుల అపరాధమైన శ్రీరామున్ మహావక్త్రము భరతువకు ప్రేయ మునుచున్నానని తలంచి దానిని యథాతథముగ చెప్పుటను నిశ్చయించి మ. (41)

ఇహారా రాజులయ్యదైవ శ్రీరాముడు వారపీఠము వరించిన పక్షే సీతాలక్ష్మణులు తనను అనుసరింపగా వారతోగూడి అతడు దండకారణ్యము లకువెళ్లెను. (42)

అదానాన నేనెవరిడు ఎకి కి చెరియిపోయెను అనుదలడు అని ఇన్సానుహితమున ప్రేక్షింపారందఱును అనారాధములను నడపించెదవారు, అనారాధములను పొందించెదవారు. అట్టి పరంపర లోనివాడైన శ్రీరాముడు ఎక్కెచి అక్కత్యమునకు పోల్చిడివాడా? అని శంకించి, తల్లిని ఇట్లు ప్రశ్నించసాగెను. (43)

"శ్రీరాముడు ఏకాంతముచేతనైనను భాష్మాగధనమును అనరానింపాదాయేమి? ఏహవనూ ఎఱుగని పంపన్నునిగాడి ఎరిఁదుగిగాడి హరించినాదాయేమి? ఆయిననునన్ను ఏపరి ఎరిఁచెనను ఎడినదాయేమి? భూణహేప హత్య చేసినవానివలె అతడు దండకారణ్యములకు ఎవరించిదెను? (44-45)

1 భూణ=కర్మవతి. భూణము= కర్మము. కర్మవతికేవల. భూణహత్య=కర్మమునకు హత్య. కర్మవతి పును వచ్చు. భూణహతుడు భూణహతుడైనవాడు. భూణహత్యచేయుట ఎవరొసేయి.

అథాన్య చపలా నూతా తత్ పృథగ్భృ యథాతథమ్
తేనైవ స్త్రీప్యభావేన వ్యాహర్యమేవమకమే । 46

ఏన ముక్తా తు కైకేయీ భరతేన మహాత్మానా ।
ఉవాచ నచనం వ్యాప్తే మూఢా పండితమూనినీ । 47

స భ్రాహ్మణాధనం కించిత్ వ్యాతం రామేణ కన్యచిత్
కశ్చిన్మాధ్యో దధిద్రో వా తేనా సాప్తా విహంసితః ।
న రామః పరదారాంశ్చ చక్షుర్భ్యామపి పశ్యతి । 48

మయా తు పుత్ర త్రుత్తైర రామస్యవాభిషేచనమ్
యాచితస్తే ఏతా రాజ్యం రామస్య చ విహసనమ్ । 49

స స్వప్నత్రిం సమాప్తాయ ఏతా తే తత్ తదాఽకరోత్
రామశ్చ నహ సామిత్రః ప్రేషితస్త్రితయా నహ । 50

తమిష్యన్ ప్రయం పుత్రం మహాపాతో మహాదుఃఖః
పుత్రకోకనరిద్యానః నంచత్సమునపేదివాన్ । 51

త్వయా త్వదానీం ధర్మజ్ఞ రాజత్వమవలంబ్యతామ్ ।
త్వత్కృతే హి మయా పర్వమ్ ఇదమేవంవిధం కృతమ్ । 52

మా కోకం మా చ పంథానం ధైర్యమూత్రయ పుత్రక ।
త్వదధనా హి వగరీ రాజ్యం చైతదనామయమ్ । 53

తత్పుత్ర! కీఘం విధివా విధితైః

వసేష్టముఖ్యైః పహితో ద్విజేంద్రిః

సంకాత్య రాజావమదీనపత్న్యమ్

అత్మానముర్వ్యామభిషేచయన్య । 54

అతః చెరిలచిత్రబౌధిన కైకేయి తనస్త్రిన్యానమును
అనుసరించి, జరిగిన వృత్తాంతమును ఉబ్బడి ఉన్నట్లుగా ఆతనికి
మిరియమొదిలిదెను (46)

నేను చాలా తెలివైనదానను అని గర్వపడుచుండు
నదియట, మూర్ఖులగును అన కైకేయి తనకుమారుడైన
భరతునియొక్క ప్రశ్నలకు విమోచనముగా సంతోషముతో ఇట్లు
జుకసాగెను (47)

కుమారా! శ్రీరాముడు ఏభ్రాహ్మణునిసోత్తుమా ఏకాంఠము
నూడే ఉపహరింపలేదు. ఏదోమనునూచేయుచి తలెఱుగినినీ, కరిగ్రుని
గానీ అతడు హింపింపనేలేదు. అతడు పరమతని కన్యత్వియైనను
మాడడు. నాయనా భరత! మీతండ్రియైన మహారాజు శ్రీరామునకు
యువరాజుపట్టాభిషేకముమచేయుటకు సంకల్పించెను. వెంటనే
ఆవార్త నాకుతెలిసెను. అప్పుడు నేను లోగడ మీతండ్రి నాకు
వ్యానముచేసియున్న వరద్రవ్యమును అనుసరించి 'శ్రీరామున
వనవాసమునకు సంబంధించినగాని, ఏక యువరాజుపట్టాభిషేకము
చేయవలసినదే'ని మహారాజును కోరితని, అప్పుడు 'తండ్రి
తన సత్యవచిత్తము (బ్రాహ్మణమును) వెంటబట్టికొనుటకై శ్రీరాముని
అదేపుంప పంపెను. అప్పుడు నీలాపవీయు లక్ష్మణుడును అయినప
అనునదింజివెల్లిరి (48-50)

మిక్కిలి భూతవహించిన అనునారాధ తన సీయపుత్రుడైన
శ్రీరాముడు కనులముందరి కనబడకపోవుటచే పుత్ర కోకములన
మిగుంపరితస్తుడై, స్వర్గస్థుడాయెను (51)

రాజుతెగ్గడవైన పిఠిరతా! ఏకాంకై ఈపదియగా ఈ పమస్త
కార్యముచా వేదే విస్వహాసించెని కనుక నీవు మహారాజువదలెని
చేట్టుము. (52)

కీపుత్రా! నీవు కోకనింతాపములను మీయు, ధైర్యమును
హింపుము. ఈఅయోధ్యానగరమునకును, నిష్కంఠకమైన ఈకోక
రాజ్యమునకును ఇక నీవే అధిపతివి. (53)

నాయనా! భరతా! అందునచన బాగుగా విధివిధానములను
పజిగిన అప్టమువారి మొదలగు ప్రామంతుడైన భ్రాహ్మణోత్తములతో
నూడి సాచితని పరాక్రమశాస్త్రుని నితండ్రియగు మహారాజునకు
అంత్యమంస్కారములను నెఱపుము. వెంటనే ఈకోకల
రాజ్యధింపానమున పట్టాభిషిక్తుడవుకమ్ము (54)

ఇత్యాదౌ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ద్వివింశతితమస్కంధః (72)

వాల్మీకీమహర్షిరచితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు, దెబ్బదిరెండవస్కంధము సమ్యాము

73. దెబ్బదిమూడవసర్గము

అంతియ కైకయినై కోపవెడలు

కుత్వా య పితరం వృత్తం క్షాతరా చ వివాపితా ।
భరతో దుఃఖనంతస్త ఇదం వచసమబ్రవీత్ । 1

కిం ను కాత్మం హ-హ్యేహ కుమ రాజ్యేన భోచరః ।
విహవస్యాప పిత్రా చ భ్రాత్రా పితృచమేవ చ । 2

దుఃఖే మే దుఃఖమనరాః నగే శ్చారమివాచరాః ।
రాజానం ప్రేతభావస్తం కృత్వా రామం చ తాడనమ్ । 3

కులస్య త్వమభావాయ శాలరాత్రిదివాఽఽగతా ।
అంగారమువగూహ్యా స్మ పితా మే వావబుద్ధవాన్ । 4

మృత్యుమాపాదితో రాజా త్వయా మే పాపదర్శిని ।
సుఖం వదిప్యతం మోహోత్ కులేఽప్సిష్ కులపాంసని । 5

త్వాం ప్రాప్య హి పితా మేఽర్క వత్ససంభో మహాయతా ।
ప్రేతబుభాభిపంతస్తే వృత్తో దళరథో నృపః । 6

వివాశితో మహారాజః పితా మే ధర్మవత్సరః ।
కస్మాత్ ప్రవాణితో రామః కస్మాదేవ వసం గతః 7

కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ పుత్రతోకభిషీడితే
దుష్కరం యదీ జీవేతాం ప్రాప్య త్వాం జననీం మమ 8

నమి శ్యాశ్శోఽపి భిష్మాత్మా త్వయి వృత్తిశుశ్రుమామః ।
వర్తతే సుచుచ్చత్తిష్ఠో యథా మాతరి వర్తతే । 9

తథా శ్కేష్ఠా హి మే మాతా కౌసల్యా కీర్తవత్సరీ ।
త్వయి ధర్మం సమాప్తాయ భగిన్యామివ వర్తతే । 10

తస్మాః పుత్రం కృతాఽత్మానం చీరమల్ప-అవాకసమ్ ।
ప్రస్థాప్య వవరాపాయ కథం పాపే వ భోచసి । 11

సోదరులైన రామశక్తులును, పితాదేవియ ననములపాలైన
తీరదను. తండ్రిదైన దళరథుడు మృత్యుదైన పుత్రులంతయును
చిని అంతియ పెగుల దుఃఖముతో వసులిపోయెను. అప్పుడు
అతడు తల్లికైకయితో ఇట్లు పలికెను. (1)

“మీ తండ్రినికోల్పోయి, తండ్రితో సమానుడైన అర్జునుగల
శ్రీరామునకు దూరమై, ఇప్పుడుకోకమున మునిగియుంటివి.
“అట్టిమనదృష్టివలనడగిన నాకు ఇంక ఈకాశముతో కనిలేను ?
మహారాజాను చాల్చవలెబ్బకొంటివి. శ్రీరాముని ఆశీర్వాదపాలు
వేసితివి. అందుమనకానిమాట్లే ఇట్లు నన్ను ఎడతెగని ముఠములకు
అణిచిపెట్టితివి (2-3)

“నీవు ఈ ఇన్ద్రుమండలమును వశంబుజేయుటకు కాళరాత్రిని
రాపురించితివి. నీవు ఇంతటి దుర్మార్గురాలవనితెలియుకీ నెమ్మ
గబ్బుకొని మాతండ్రి చుండచున్నకొకవనిని కొగిలించుకొని
నాడు (4)

“ఈకాశములా! మా మహారాజను మృత్యువైకొనితీర్చిన
పుణ్యమిదివే ఓకులకళివీక్షణ! ఈవింతమువారి సుఖములను
శాస్త్రముగా కేలులాటచేసితివి (5)

నిత్యజంతుడు ఎడతెగని నా తండ్రి కళంకమహారాజా
నిన్ను గబ్బుకొనినవేరమునకు నేడు ప్రేతమైన దుఃఖమున
కుంసిపోయి, పూజములను కోల్పోయినాడు. (6)

“దేవదత్తకాశమే మనువధిగాని నాతండ్రి దళరథమహారాజను
ఎందులకు మాతమాత్రినివో నీవు నాకర్మముగల శ్రీరాముని ఇంటి
మండి ఎందుకు నడంకొట్టితివి? అతను అశుభంపాలచేయుటకు
హెతువేమి? నీవు వృద్ధముగా ఈనాడువచ్చివేసితివి. (7)

అత్తికోకమునకు గుంటి పుడలిపోయిన్న శాసత్కామాయను
తల్లి సుమిత్రాదేవియు నాతల్లిదైన నీయొక్క సంవనలేరి ఇంక
బ్రతుకేయిందంటి దుష్కరము (8)

“నా ఇన్ద్ర శ్రీరాముడు పర్యాత్ముడు. పెద్దలకు సేవదొసబ్బులలో
ఎగురేరైనవాడు. అలడు తనతల్లియగు కౌసల్యాదేవినీ సేవించిపట్లే
నివిషమును మూరి తన్ను విసాంబాదరములతో నివర్తించుచుండెడి
వాడూదా? అట్టి దురాదృష్టుగల మోపెత్తల్లి కౌసల్యామాతయు
దర్శియైతే నీన్ను తనదొరివివలె చూచి కొనుచుండెడిది
“దా” (9-10)

“ఓరాపాత్మరాలా! అట్టి ఉత్తమరాలైన కౌసల్యాదేవియుక్క
అనయుడిను, మహాత్ముమను వని శ్రీరాముని వారధిగలను
దరిలుజేసి సమానమునకు సంసరిం ఇప్పుడగను పేకు మోతము
పెంచుకలుగూలేదా? (11)

అపాదదర్శనం హరం కృతాఽఽత్మానం యశస్వినమ్ ।
వైవాజ్య చిరసవనం కీం మ నశ్యతి కారణమ్ ॥ 12

బుభూక్షా విదితో మన్యే న తే హం రాఘవమ్ స్రుతి ।
అథ హ్యవర్త్య కాఙ్కాళం త్వయాఽఽ నీతో మహానయమ్ ॥ 13

అహం హి పురుషస్యాత్మా అపశ్యన్ రామలక్ష్మణౌ ।
కేన శక్తిప్రభావేన నాజ్యం తక్షియముత్సహే ॥ 14

తం హి విత్వం మహారాజో బలవంశం మహాబలః ।
అపాశ్రితోఽభిధృత్మాత్మా మేరుర్వేకువనం యథా ॥ 15

సోఽహం కథమిమం భావం మహాదుర్మనుషుర్దృశమ్
దమ్యో భువమివాఽఽసాద్య నహియం కేన వాఽపా ॥ 16

అథ వా మే భవేచ్ఛక్తిః యోగ్యుద్ధిబలేన శా ।
నశామాం న కలిష్యామి త్వానుహం పుత్తగిర్హీమ్ ॥ 17

న మే నిశాంక్షా జాయేత త్యప్తం త్వాం పాపనిభృతామ్ ।
యది రామస్య వాషేక్షా త్వయి స్యాత్మాత్మవత్ నదా ॥ 18

ఉత్సన్నా తు కథం బుద్ధిః తనేయం పాపదర్శిని
పాథుచారితవిభ్రష్టే పూర్వేషాం వో విగర్హితా ॥ 19

అస్మిన్ కులే హి పూర్వేషాం క్షేప్తే కాశ్యేఽభిషిర్యతే ।
అపరే భ్రాతకస్తస్మిన్ ప్రవర్తంతే నమాహితాః ॥ 20

శ్రీరాముడు అందిట్లేన (ఏలోకాదు) ముంచినేమో నడివాడు. మహాహరుడు రక్షాత్ముడు. పుష్కనులలో వాసీశ్వరాడు అట్టి పల్కుడును! నాకచీలతో నవకులకు ఎంత సమీచాచ్యకొన తలచితి?

శ్రీరాముడయెడ నేను ఎట్టిపక్షపితృహృదయము కలిగియున్న వాడో అనాపాతకులొద్దిన నీవు యున్న అయవంశవే రాణ్య లోనముచే నీవు ఈగొప్ప అన్యమును తెచ్చిపెట్టితవని నేను తలచితిను.

ఇక ఇట్లున్నది రామలక్ష్మణుల నాకు నీజముగా శక్తిప్రదాతలు అట్టి మహాత్ముల అందరికందలు లేకుండా నారు సత్యక్షముగా కనబడకుండా రాజును శక్తిపతి లోక రామవత్ నీవో అంతగాను పర్యాయము మోలకలియును. మరల శ్రీరామహరహానకును కక్షాకరమైన అశ్రీరామదే నన్ను పరమాశ్రయము. ఆ మహారాజ తనభావరలోకములములకు అశ్రీరామునే ఆశ్రయించెడివాడు. మేముపలాతము తనరక్షణకొరకు తనచుట్టును వ్యాపించునట్లు మేరువముపైకలె ఆ మహారాజ తనరక్షణకై రామునిచేరవే అశ్రయించుచుండెడివాడు

అట్లున్న నీవభిము మాయుని కాపబయి న ఒక గోగూడ మోదులేనట్లు మహాకల పునంభిమర్త పరిరమహారాజ సహించి ఈ లాజ్యబాంధును నేను నిస్సహించాలను బాలుకనైన నాకు అదియెన్న సాచ్యమగును? నాకాశక్తియెక్క డిది?

ఏలుపథి ముల్లిన కపాయులులవలనగాని. బుద్ధిబలముచేగాని ఈరాజ్యమును పాలించులశక్తి నకు ఎవరో అభించెను కేలము చుత్తవ్యామోహము నీ కాళ్ళాధికారమునది అలాగుడిని నేకోర్కెను దేట్లుటకు నేను ససేమిరా లు కెకోరిమ

శ్రీరామునకు నీమందు ఎంత పక్షలేనట్లునో నానాత్మలాలనైన నిన్ను త్యజించుటకు నేను ఎమాత్రమును నెనుకాడెడివాడను గారు నీవు నానాత్మలాలనైనను శ్రీరామునకు నన్నె మార్గభావము ఉన్నందున నిన్ను నేను త్యజించుకొన్నాను

నన్మార్గమును విడనాడిన ఏపాపాత్మురాలా! వ్యర్థమైకాదని కవిష్టనకు (విప్లవానికి) కాళ్ళాధికారమును అన్యోగింపవలెనొడి దుర్బుద్ధి ఏకు ఎట్లుకలిగినది? మన పూర్వులు దానిని నిర్బుధ గర్హించి

ఈ ఇక్ష్వాకుంశమున మనపూర్వులందఱును స్వయ్యుగే రాజ్యారికారమును⁽¹⁾ అప్పగించుచువచ్చిరి. అదియే మననింక నింపదాయము. అక్కిన నోదయలు ఎల్లయను ౧౨ పెద్దవానికి విధేయులై ఆయనను అనుసరించుచుండెడివారు.

1) శ్లో 19-20 స్మృత్యానాత్ సత్త్వం తనునెపేత. "నేనా తనునవనయం యుగైవ పితరం తథా" - మనుస్మృతి
పితృత్వముల్లిన (రాజ్యమును) అంపరితను అప్పగించి పెద్దవాడే (వ్యర్థుడే) గ్రహించవలెను ఇతరులు (అన్యులు) అంపరితను అతనిని గౌరవించును. అతనికి విధేయులై నడచుకొనవలెను

న హి సువ్యే నృశంసే! త్వం రాజధర్మమవేక్షసే,
నపిం నా న విజావాసి రాజన్యత్తస్య శాశ్వతమ్, 21

సతతం రాజవృత్తే హి క్షేప్తే రాజ్యేఽధిషత్సలే
రాజ్ఞామేతత్ సమం తత్ స్యాత్ ఇక్ష్వాకుఃకాఠం పశేషతః, 22

తేషాం దర్శితరక్షాణాం కులచారిత్రశోభనామ్,
అత్ర తారిత్రశంధీర్యం త్వాం ప్రాప్య వినివర్తితమ్, 23

తవాపి సుమహాభాగా జనేంద్రాః కులశూర్యగాః,
బుధ్యోహి నాః కథమయం పంభూతస్త్వయి గర్హితః, 24

న తు కామం కరిష్యామి తవాహం పాపసింహయే!
త్వయా న్యననమారజ్జం జీవితాంతకరం మమ, 25

ఏష త్వదాపీమేనాహమ్ అప్రియార్థం తవాహమమ్,
నివర్తయిష్యామి పనాత్ భ్రాతరం స్వజవస్త్రియమ్, 26

వివర్తయిత్వా రామం చ తస్మాహం దీప్తరేజసః,
దాసభూతో భవిష్యామి మస్థితేవాంతరాత్మనా, 27

ఇత్యేవముక్త్వా భరతో మహాత్మా
ప్రియేతరైః వాక్యగణైస్తుదంప్రామ్
శోకాతురశ్చాపి ననాద భూయః
హింహో యథా శర్యతగహ్వాదస్తే, 28

2. సూరాత్మురాలా వరంపరగా వచ్చుచున్న రాజధర్మమును
నీవు ఎఱుగని వేను తలంతును ఒకవేళ ఆ రాజధర్మము
(కొంత, తెలిసినను నీకు వానియెడల ఆధరభాసములేదని నేను
అనుకొందును. (21)

క్షేప్తము రాజ్యాధిపక్యదగుటచే అనిప్రస్తుముగా వచ్చుచున్న
రాజధర్మము ఇది రాజులందఱికిని సమానముగా వర్తించును
ఇక్ష్వాకువంశపురుషులదిని విశేషముగా (విధిగా) పాటించురు. (22)

వ్యవస్థాకై పక్షపాదించినవారును, వింశతిరథులచే నాసకెక్కిన
వారునువన ఇక్ష్వాకువంశపురుషుల సచ్చిత్రసౌరవము ఈవంశధర్మమున
నీవలన దెబ్బతినెనది. (భ్రష్టమైనది.) (23)

నీవు జన్మించిన కేకయవంశమునకుచెందిన పూర్వరాజులు
గూడ సురక్షితగలవారే కానీ వింశతిరథ ఈబుద్ధిమోహము నీకు
ఎట్లుదాపురించినది? (24)

ఓపాపబుద్ధిగలవానా నేను మాత్రము నీకోర్కెను వెఱచేర్చెను
(రాజ్యాధికారమును చేపట్టెను. నీవు పూనుకొనిన ఈకార్యము
వాతేవెతమునకే మున్నగుచున్నది. (25)

నీకు అప్రియమేయైనను నీనుదేయబోవుచున్న కార్యమును
గూర్చి వినుము నేను ఇప్పుడే వెళ్లి పుణ్యపురుషుడు. అత్యుచు
లందఱికిని సేవ. మైనవాడువన సోదరుడగు శ్రీరాముని వనము.
నుండి తీసికొనినదైదును. (26)

శ్రీరాముని దీసికొనివచ్చిన ఏమ్మట మహాలేఖస్వయీయ అ
మహాత్మునకు నేను దాసుడనగుదును. ఇది త్రికరణబుద్ధిగా
తీసికొనిన నానిర్ణయము. (27)

మహాత్ముడైన భరతుడు తననూజలఈలిలతో అమెకు
వ్యతగూర్పుడు ఇట్లుపలికెను ఏమ్మట శోకాతురడై. అతడు
పర్యతగుహలోని హింహమునలె గర్హించెను. (28)

ఇత్యాద్యే శ్రీమద్రామాయణే నాల్మికీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే త్రినవ్వితితమసర్గః (73)

నాల్మికీయనాల్మికీయచిహ్నమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు తెల్పుదీమూడవసర్గము సమాప్తము

-- * * * --

74. దెబ్బరినాల్గవసర్గము

భరతుడు కైకయిని దూషించుట.

తాం తథా గర్హియిత్వా తు మాతరం భరతస్సదా,
రోషేణ మహారాఽవిష్టః పునరేవాబ్రవీద్యచ, 1

రాజ్యాధ్రుంశస్య కైకేయీ! నృశంసే! దుష్టవారిణీ!
పరిత్యక్తా చ ధర్మేణ మా మృతం రుదతీ భవ, 2

భరతుడు అపవముగా తలంపిని నిధించిన ఏమ్మట
ఏమ్మరి క్రుద్ధుడై ఆమెతో మజల ఇట్లనెను (1)

'మారురాలా' మర్యాద్యురాలా ఎక్కియూ! నీవు దర్శ్యవిష్ణురాలవు
కనుక ఈరాజ్యమునుండి పడలిపోమ్మ మాయువుపాడైన రాజు
కొఱకు నీవు ఏడువవచ్చు నేను మరణించినప్పుడు బాపించి నీ
జీవితాంతము ఏమవుము. (2)

కిం ను లేఁ దూడయద్రాజా రామో వా భృశధార్మికః ।
యయోర్మృత్యుర్వివాదశ్చ త్తత్త్వే తుల్యమాగతౌ ॥ 3

భూతహత్యానుసే ప్రాప్తా కులప్యస్య వివాదవాత్ ।
కైకేయీ వరకం గచ్ఛ మా చ భర్తుః సతోకతామ్ ॥ 4

యత్ త్వయా హేద్భృశం పాపం కృతం భూతా కర్మణా ।
సర్వలోకసియం హిత్వా ఘమాప్యపాదితం భయమ్ ॥ 5

త్వత్ప్రతే మే పితా నృత్ తామశ్చారణ్యమాశ్రితః ।
అయతో జీవతోకే చ త్వయాఽహం ప్రతిపాదితః ॥ 6

మాతృహాపి సుమామిత్రే! స్థానంసే రాజ్యకాముకే! ।
న తే! వాసుభిభాష్యేఽస్మి దుర్యోత్రే! పతిభూతపి! ॥ 7

కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ యోగ్యాన్య మమ మాతరః ।
మిత్రేణ మహతాఽపిష్టాః త్వాం ప్రాప్య కులదూషిణీమ్ ॥ 8

న త్వమశ్రవణేః కన్యా దర్శనాజన్యో ధీమతః ।
రాక్షసే తత్ర జాతాఽసి కులప్రధ్వంసినీ పితుః ॥ 9

యత్ త్వయా ధార్మికో రామో నిత్యం సత్యవచాయతః ।
వసం ప్రస్తాపితో దుఃఖాత్ పితా చ త్రిదివం గతః ॥ 10

యత్ ప్రధానాఽసి తత్ పాపం మయి పిత్రా వినాకృతే ।
భ్రాతృభ్యాం చ పరిత్యక్తే సర్వలోకస్య చాప్రమే! ॥ 11

కౌసల్యాం ధర్మసంయుక్తాం వియుక్తాం పాపనిశ్చయే! ।
కృత్వా కం ప్రాప్స్యసే త్వద్య తోకం నిరయగామివి! ॥ 12

కిం వాసజుర్యసే క్రూరే! నియతం బంధుసంశ్రయమ్ ।
జ్యేష్ఠం పితృసమం రామం కౌసల్యాయాఽత్యవంభయమ్ ॥ 13

అంతః పురోహితాః పరమధర్మాత్ముడు శ్రీరామచంద్రుడైతే
పాక్షాత్కా దర్శ్యుడాయుడే. అట్టి సత్పురుషులు నీకు చేసిన
అపరాధమేమి? (వాడు నీచౌడ్వగుణములకు గానగాని
నింద్యుర్రితమును గుఱించిగాన విందించిరా?) శ్రీరామునమో
అదనలపాపమేమిది. మాతండ్రిగానమో ఎరాసరిపరలోకములకే
ఎవరిది. (7)

ఓకైకేయీ! ఈ సంఘాతముకే కారకురాలనై. నీవు భూతా
హత్యాత్ముడైన ను నాహామను నీతలపైకి ఎత్తుకొంటివి.
ఇంక నీ నరసిమేగతి తండ్రిగారికి ప్రాప్తంపిన స్వభవైతే నీకు
దిక్కుది. నీవు సకలప్రాణులకును ప్రేమవాత్సల్యం శ్రీరామును
మహానమనకు పంపాడు. నీతండ్రిని పరలోకమునుకువేర్చాడు. అను
భవంకాములను వేయబడ్డారా మనోహరమునకు పడినట్టిరవి.
ఈభవంకాపరిలకు నిష్కేగాక ఏకాదుకునైనందులకు నమ్మను
వెంటాడునేమోనని విచార మగుచున్నది. (4-5)

ఏకాగ్రముగా నాతండ్రిపూర్వముఖమునవేరినాడు. నీవలననే
శ్రీరాముడు అడవులలోబట్టినాడు. సుమిత్రముగనే ఈలోకమున
నేను అపరిపాకరితిని నీవు నాకు అర్పించుము. మళ్ళి క్షత్రపుష్ట
క్రూరురాలకై గాత్రలోకముతో మంచివెడ్డలను మఱచించినపు
దుర్బుత్తరాలపు అంతఃగాడు పమాత్ముడు పాల్పడినదాకపు
అందునలన ఇక నీతో నేను మాట్లాడను. (6-7)

వంశమునకే పచ్చనొప్పిన ఏకాగ్రముగా కౌల్య సుమిత్ర
మొదలగు తల్లులందఱును మహాదుఃఖమున కుమిలిపోవుదురండవి.
అశ్రువరి(కీకయ)మహారాజు గొప్పదర్శనయపు. మిగుల
బుద్ధిమంతుడు. నీవు ఆయనవంశమున వెడలుట్టితివి. పుట్టిన
వంశమునకే ముచ్చ(కళంకము) పచ్చిన రాక్షసివి నీవు. కనుక
'ఆయనహాతు'నను' అని వెళ్ళుకొని అన్తత్ ను కల్పోయితివి.
పరిమరార్చికుడు సర్వదా సత్యసరితుడు వాని శ్రీరాముని నిపు
అడవులలో పడవేలితి ఆవిధముగా నతండ్రిని శ్రుత్రదుఃఖమున
ముడి అయనప్రాణములనే పడిక్షిణితివి నీవు చేసిన ఈపాడు
ములలన నేను తండ్రితేనివాళ్ళతోనే తదలలకు దూరమైతిని
లోకగిందకు గ జేమైతిని నా నీకేని అస్తియుకనైతి. (8-11)

ఓ పాపాత్మురాల! ఏతము పర్మవరాముగఁడన కొసల్యాదేవికి
పుత్తునిమండయెడి నాకు హాశ్చిత్యం నీ ఏయోగమును భరిం
అమెకు నైదివ్యమును తెల్పిపెట్టితివి. ఇట్టి దుర్మాత్తురాలవైన నీకు
ఇంక పరోకముప్రాప్తించును? నీవు నడకమునకే అడ్డురాలవు. (12)

ఓ కూర్మరాల! కౌసల్యతనయుడైన శ్రీరాముడు నాకు అన్ని
(జ్యేష్ఠుడు) తండ్రి అనివాడు జీవించియుండు. బుధువులకు పెట్టిది.
అట్టి మహానుభావుని హర్షి నీవెఱుగవా? (13)

అంగప్రత్యంగజః పుత్రో హృదయాద్యాపి జాయతే
తస్మాత్ ప్రేమతమో మాతూః ప్రేయత్యాష్టతః బంధవః 14

అవ్యధా కీల ధర్మజ్ఞా సురభిః సురసమ్మతాః
వహమానౌ దదర్శోర్వ్యాం పుత్రా విగతనేతరాః 15

తావత్కదివసే శ్రాంతా భృష్ట్యా పుత్రా మహాతరే
రురోద పుత్రహాకేన బాహువర్యాకులేక్షణాః 16

అథస్తాద్యజతస్తస్యాః సురరాజ్ఞో మహాత్మవః
బిందవః పతితా శాతే ముక్త్యాః సురభిగంధినః 17

ఇలోఽవ్యతనిపాతం తం స్వగ్రాతే పుజ్యగంధివమ్
సురభిం మవ్యతే కృష్ణా భూదుపీం తాం మరేత్వరః 18

పరీక్షమాణః శక్రస్త్రాం దదర్శ సురభిం స్థితామ్
అకాశే విష్ణితాం దీవాం రుదంతుం భృశదుఃఖితామ్ 19

తాం భృష్ట్యా శోకనంతస్త్రాం వజ్రపాణీర్యశస్వినీమ్
ఇంద్రః ప్రాంజలిరుద్విగ్మః సురరాజ్ఞోఽపవీర్వవః 20

భయం కచ్చిన్న చాస్మాకు కుతశ్చిద్విద్యతే మహత్
కుతో నిమిత్తః శోకస్య బ్రూహి వర్షహితైషిణీః 21

నీర ముక్తాయ సురభిః సురరాజేన ధీమతా
ప్రత్యువాచ తతో ధీరా వాక్యం వాక్యవిశారదమ్ 22

శాంతం పాపం న నః కించిత్ కుతశ్చిదమరాధిపః
అహం తు మగ్నో శోచామి వ్యభుత్తా విషమే స్థితాః 23

అల్పియొక్క (అపారమృతమునలకుగల) బస్తి అయినందులలో ప్రవహించెడి కక్షములో పాలువంచుకొనును అమె హృదయ సంస్కారములనుగ్రహించి, (హృదయమునందలి ఆత్మస్థాన వివేచితము పొంది) అమె తనువుమండి పుత్రుడు జన్మించును ఈవిధముగా ఇన్ద్రసింహున రల్లకి పుత్రుడు ప్రాణతయ్యుడు అందువలన ఇననికి పుత్రుడు ప్రేయతముడు అక్కిన అందువులంధలును అమెకు అతనితరువాతివారే. (14)

పూర్వము ఒకానొకప్పుడు ధర్మజ్ఞులను (జరామీస ముష్కములు కలిగిడి కష్టములను ఎఱిగినదియు) వేసతలంపబడే పూజించువనవియువన కామధేనువు తన పుత్రుడు (పృష్ఠభీములు) భూరోకమున కాడివెమోయుచు పాలమును దుమ్మును వ్యవసాయ శ్రమచే న్నుపాదస్పియుండిగాచూచెను. (15)

అకామధేనువు తన ఇరువురుపుత్రులు (వెండువృషభములు) బూలోకమున మధ్యాహ్నముపలకు పాలముదున్నె కలసిపోయి ముందులవారి పుత్ర శేషముతో కన్నీడుగల్గుచు నిడువసాగెను అదేసమయమున మహాత్ముడైన దేవేంద్రుడు ఆ దేనువుమొక్క శ్రీంధిబాగమున వెళ్లుచుండెను అప్పుడు విద్యుదున్న అదేనువు యొక్క కొన్ని కన్నీటిబిందువులు (మహావనలుగల ఆ కన్నీటి చుక్కలు) ఆ ఇంద్రునిదేహముపైబడెను. (16-17)

అంతట దేవతల ప్రబునైన ఆఇంద్రుడు తన శరీరముపైబడిన ఆ పవిత్ర పరిమళజలబిందువులనుజూచి, అవి శ్రేష్ఠమైన కామధేనువునకు సంబంధించినవేయుని తలంచెను. (18)

అప్పుడు ఇంద్రుడు ఆకాశమునైపు పరికించి చూడగా అచట నిలుచియున్న కామధేనువు కనిపించెను అది మిగిలిన దేవులతో గుఱియించు విద్యుదుండెను వేసతలకు ప్రభువు వజ్రపాణీయు వన ఇంద్రుడు లోకస్థిపిర్థిగవృత్తామధేనువు అవిధముగా శోక సంతాపమునకు గుఱియైయుండుటజూచి, పంటనే ఉర్విగ్మలై వేలులు వోడించి, ఆ దేనువుతో ఇల్లు వలించెను (19-20)

పిల్లలకును హితమును గూర్చునట్టి ఓగోహతా మాదేవతతో ఎవరినుండియైనను ఉన్నదైన భయంకర పరిస్థితి నెకు ఏడుగ జాలదుగదా? ఇతలమా నీశోకమునకు వలదుమేమి తెలుసు. (21)

దీనినిజైన దేవేంద్రుడు ఇట్లు అడుగగా అంతట దీరురాలన కామధేనువు వక్కాణాదుడైన ఆ ఇంద్రునితో ఇట్లుండెను (22)

"ఒదేవేంద్రా! సావము కులించుగాక పేతో పరిమండియును వాకు భయపడనలసిన పరిస్థితులు కలుగలేదు నాపుత్రుల్లిన వృషభములు సంకటపరిస్థితులలో నడి దుఃఖముగ్నైకలుగ్నాదు అందులకై నేను బాధపడుచున్నాను. ఒకరినియెడల పాపముగానే ఈ వృషభములు బిడ్డిచిక్కియున్నవి. అంతేగాక ఈకొనవారలకే అడుచును

1) "అకారంగాల్ సంభవసి, హృదయారవిజాయిన ఆత్మాస్థి పుత్రనామాన" శ్రుతివచనము.

యశోత్కర్షిత తదేతత్ సర్వేత్తోఽంశేష్య తేజస్సంధాతమ్- శ్రుతివచనము

ఏతా దృష్ట్వా కృతౌ దీనా సూర్యరశ్మివతాపితౌ ।
అర్జునానా బధీవర్తౌ కర్తవేణ సురాధిపః ॥ 24

మమ కాంచాత్ ప్రసూతౌ హి దుఃఖితౌ భారపీడితౌ ।
యౌ దృష్ట్వా కరిరస్యే హం నాస్తి పుత్రసమః ప్రేమః ॥ 25

యస్యాః పుత్రసహస్రైస్తు కృత్స్నం హస్తమిదం జగత్ ।
తాం దృష్ట్వా దుఃఖేన శక్నో వ మతాన్మయ్యతే పరమ్ ॥ 26

సదా సతిమవృత్తాయా లోకధారణకామ్యయా
శ్రీమత్యా గుణవిత్యాయాః స్యభావపరివేషయా ॥ 27

యస్యాః పుత్రసహస్రాణి పాపే శోచంతి కామధుక్ ।
కిం పునర్యా వివా రామం కౌసల్యా వర్తయిష్యతి ॥ 28

ఏకస్మిన్తా చ పార్థ్య చ విపత్నీయం త్వయా కృతాః ।
తస్మాత్ త్వం పతతం దుఃఖం ప్రేత్య చేహ చ లప్స్యసే ॥ 29

అహం హ్యపచితిం భ్రాతృః పియశ్చ పకలాసిమామ్
వర్తనం యశనశ్శాపే కరిష్యామి న సంశయః ॥ 30

అనాయయిత్వా తనయం కౌసల్యాయా మహాబలమ్ ।
వ్యయమేవ ప్రవేక్ష్యామి పనం మునివిషేవితమ్ ॥ 31

త హ్యహం పాపసంకర్షే పాపే పాపం త్వయా కృతమ్ ।
ఇహై ధారయితుం హేరైః అశ్రుకంఠైర్నిరీక్షితమ్ ॥ 32

పా త్యమగ్నిం ప్రవిశ నా ప్త్యయం నా దుఃఖకాన్ ఏశ ।
రజ్జుం బధాన నా కంఠే వహి తే న్యత్ పరాయణమ్ ॥ 33

అపానువ్యవనిం ప్రాప్తే రామే పత్యపరాక్రమే ।
కృతకృత్యో భవిష్యామి విప్రవాసితకల్మషః ॥ 34

మన్నవి. ఇలా ఎండకు మడగొట్టుకొనియున్నవి, మీదునుప్పీలి దయలేనివైరువేటిలోబడి వ్యవసాయ పరిశ్రమచే దప్పియున్నవి. ఇట్టి నాపుత్రులదుష్టతీవి జాతి నగదుచున్నాను, నాకడుపునలుబ్బిన ఈమహిమారులు అంతులేని ఈబయపును మోయలేక దుఃఖమున క్రుంగిపోవుచున్నారు, వారియవస్థను తాలి, నాలో దుఃఖము పొంగి పొలుచున్నది. తల్లికి పుత్రుడు సోబాతులున్నాడు గదా! అమెకు అతనికింటే ప్రేమమైనవాడు ఎవ్వడును ఉండడు. (23-25)

అనామకేమవుయే కృ పుత్రులు ఎవ్వరునులు కౌసల్యమునా ఈ ప్రపంచమునందు అంతటను వ్యాపించియున్నారు. అపను ఇద్దరు పుత్రులు మిగులశ్రమకు గురేయగుటవలన కామదేమవు ఏడ్చుకొనుచుంది, ఇంకాను లోకమున పుత్రునికంటే ప్రేమమైన వాడు వేరొకడు ఉండడు అని తలంచెను. (26)

కామదేవు పు లోకసౌతమునకు పాలుపడునది, అందఱయెడల పనులనముతో నెవరించు లక్షణము గలది నకలనందెలకు పెప్పిరియైనది. ఎదుగుములకు నేలైనది నిద్దుణములను నిడువనిది, ప్రేమభావమునుబట్టి ఎలానముపై మనుకారము గలది. అట్టి ఆ కామదేమవు తనకు వేరొకరిని పుత్రులున్నను ఒక ఇరువురి పుత్రులకై ఇంతగా పరితపించుచున్నది. ఇంక ఒకక పుత్రుడైన శ్రీరామనియొక్క యెడలాటనకు కౌసల్యాదూత ఎట్లు తట్టుకొనగలదు? (27-28)

ఒక్కగానాక్క కొడుకుగల కౌసల్యాపార్థ్వ పుత్రులతోకమునకు గుటచేసితిమి అందువలన నీవు ఈ లోకమున ఎదోనాక ఎదోలోకము నందును శాశ్వతముగా దుఃఖములపాలగుచువు. (29)

నేను అప్పుయైన శ్రీరామునకు ఈ రాజ్యమును అప్పగించి ఆయనకు సేవలోనర్పదను, తిండిగారికి ఊర్వరోకలాభములకై లంత్యసంస్కారములను నడుపుదును త్రికంబగుర్తిగా వెప్పుచున్నాను. ఇందు సంశయముమునకు తావులేదు దీనివలన నీ మూలమున నాకు వచ్చిన కలంకము తొలగును. నాకు కీర్తి నిలిపియు లబ్ధును- (30)

మహాబలశాలియు, కౌసల్యాతనయుదునుఅగు శ్రీరాముని ఇనటికి లక్షించి రాజ్యమునుఅప్పగించి నేనే స్వయముగా మునీశ్వరులు నెనసించెడి ననములకు వెల్లుదును- (31)

మప్తసంకల్పములగుం ఓ పాపాత్మురాలా ప్రతియ దుఃఖముతో గొండు పెగలనివారై, కన్నీరుగాడ్చుచు నన్ను మాచుచుండూ నీవు నా వేళ్లపై మోసిన ఈ పాపవారము నేను మోయవలను ఇట్టి పాపాలకు ఒడిగట్టిన నీవు నీకై నీవే దండకారణ్యముల దారిబట్టుట మంచిది, లేదా అగ్నిలో దూకిగాని మెడకు ఉరివేసికొనిగాని మరణింపుము. నీకు వేరొకటి లేదు. (32-33)

విరుపహాస అం కులలోయైన కీ నామడు రాజ్యాధికారియును కేపల్లగా నా ఈ కళంకము తొలగి పోవును. అప్పుడు నేను కృతార్థుడన కాగించు- (34)

ఇతి వాగ ఇవారణ్య తోమరాంకుశచోదితః ।
సపాత భువి పంక్తుచ్ఛో విశ్వసన్నివ పప్నగః ॥ 35

పంరక్షవేతః శిథిలాంజరస్థితా

విధూతసర్వాభరణః పరంతపః ॥

బభూవ భూమౌ పతితో వృషాత్మజః

ఋచితేః కేతురివోత్పన్నక్షయే ॥ 36

భరణుడు ఈ విధముగా నలుకుచు, దెబ్బతిని, సన్నోయి
యిటు కొట్టడెన్ని పాపము నెట్లొక్కరు పడుదును. తోమరమునో
అంకుశముతో వీడించబడిన ఏనుగువలె వేలనై పడిపోయెను- (35)

అంతట పరంతపుడైన పరితపినిగొనికొని కన్నలు నిట్టబొటెను.
అరిచి యున్న వృషములు కెడకొని అభరణములు అన్నియు
వేళ్ళవేదికయైను. అప్పుడొకాడనుమోడు. ఉత్పన్నములు ముగిసినప్పుడు
దించి కేతుబడిన ఇంద్రప్రజనువలె వేలనై బడిను- (36)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అరికావ్యే ఆయోధ్యాకాండే చతుస్త్వలితమస్సర్గః (74)

వాల్మీకీమహర్షినిరంతరపై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణము పంరతి అయోధ్యాకాండమువందు చెబ్బుచినాల్సినార్థము. అంతము

-- * * *

75. దెబ్బది ఐదవ సర్గము

కౌశల్యాదేవి సున్దరమున భరణుడు గెదిపించుట శ్రీరాముని కుములకు సంప్రదించి తాను నిర్దోషిని అందు ఒడ్డు పెట్టుకొని తెల్లుట

దీర్ఘకాలాత్ సముత్థానం సంక్షాం లబ్ధ్యా చ సేర్యవాన్ ।
నేత్రాభ్యామ్ అశ్రుపూర్ణాభ్యాం దీనాముద్వీక్ష్య మాతకమ్ ।
సోఽ మాత్యవభ్యే భరతో జపనీమ్ అభ్యక్షుత్సయత్ ॥ 1

రాజ్యం న జానుయే జాతు మంత్రయేనాపి మాతకమ్ ।
అభీషకం న జానామి యోఽ భూద్రాజ్ఞా వమీక్షితః ।
విప్రకృష్టే వ్యాపాం దేవే శత్రుఘ్న సహతోఽపనమ్ ॥ 2

కనవాసం న జానామి రామస్యాపాం మహాత్మనః ।
పానసం వా పామిత్రేః సేతాయాశ్చ యథా భవత్ ॥ 3

తథైవ క్రోశతస్త్వస్య భరతస్య మహాత్మనః ।
కౌసల్యా శబ్దమాజ్ఞాయా సుమిత్రామిరమబ్రవీత్ ॥ 4

ఆగతః క్షూరకార్యాయాః కైకేయ్యా భరతః సుతః ।
తమహం క్రష్టమిద్రామి భరతం దీర్ఘదర్శినమ్ ॥ 5

ఏవముక్త్యా సుమిత్రాం సా ఏవర్థా మరివా కృశః ।
ప్రతస్థే భరతో యత్ర వేపసూవా వివేతనా ॥ 6

(భరతుని రాకను ఎరిగి, మమంతుడు మొరలగు మంత్రులు
అందఱును కైకేయ భవనమునకు విచ్చేసిరి.) - రాజాపతికి
స్వస్థులగా ఆ ఏనుడు లేచి కూర్చుండెను. తననడుమను
పొందుగులచే అక్షైక దీనపడవయై కన్నీరుగార్చుచుండెను.
అప్పుడందఱు అట్లని వారి సుమిత్రులసంక్షయమున ఆమెను నిందించుచు
వారితో ఇట్లు పలికెను- (1)

మంత్రులారా! వేను ఎప్పుడును ఈ రాజ్యాధికారమును
ఆసించియుండలేదు. దానినిగూర్చి అట్లినో ఆలోచనయుచేసి
యెఱుగెను. మహారాజా వా రాజ్యాధిపతమునుగట్టించి చేసిన
పర్ణయమును నేను ఎఱుగనే యెఱుగెను. నిరసనగా నేను,
శత్రుఘ్నుడు రాజకాలమునుండియు ఈ దేశములోనే లేడు.
మా తాతగారి ఇంటినుంటిమి- (2)

అంతయుడైన శ్రీరాముని సహనమునుగూర్చి వాకు ఏమియు
తెలియదు. అక్షైకమును సేతావేయి ఆయుధము అనునదియు
ఆడవులకు పెట్టిన సంకేతమే వేవెఱుగెను- (3)

మహాత్ముడగు భరతుడు ఈ పండుగా గగ్గలునెట్టుచుండగా
ఆ కంఠద్వనిని విన్న కౌసల్య సుమిత్రతో ఇట్లు మడివెను. (4)

క్షూరకర్మరాలైన కైకయొక్క కుమారుడగు భరతుడు
ఎచ్చినట్లున్నాడు. అతడు దూరదృష్టి గలవాడు. కనుక అతనిని
మాడగోరునున్నాను- (5)

కౌసల్యాదేవి సుమిత్రతో ఇట్లు పలికి, భరతుని జాచుటకై
అతడును సరేయివకు బయలుదేరినది. ఆమె తనవృత్తిని
యూడెను, వస్త్రములు, కేళిములు ముగిసెను. ఆమె కుంగి కృశించి
యుండెను. దుఃఖముతో వణకపోవుచు ఆమె పరద్యాయలో
మండెను. (6)

స య రామానుజస్యాపి శత్రుఘ్నసహితస్తదా ।
సతతే భరతో యత్ర కౌసల్యాయా నివేశనమ్ ॥ 7

తత శత్రుఘ్నభరతౌ కౌసల్యాం ప్రేక్ష్య దుఃఖితౌ ।
పర్యష్వతేజాం దుఃఖాస్తాం సతితాం వస్తచేతవామ్ ।
దుదంతౌ దుదంతీం దుఃఖాత్ సమేత్యార్యాం మనస్వినీమ్ ॥ 8

భరతం స్రత్యువాచేదం కౌసల్యా భృశదుఃఖితా ॥ 9

ఇదం తే రాజ్యకామస్య రాజ్యం ప్రాప్తమకంటకమ్
సంప్రాప్తం తత కైకేయ్యాః శీఘ్రం క్రూరేణ కర్మణా ॥ 10

ప్రస్థాప్య చీరవనం పుత్రం మే వనవాసేవమ్ ।
కైకేయీ కం గుణం తత్ర పశ్యతి క్రూరచర్చినీ ॥ 11

క్షీపం మామపి కైకేయీ ప్రస్థాపయితుమర్హతి ।
హిరణ్యవాభో యత్రాస్తే సుతో మే మమహాయశాః ॥ 12

అథవా స్వయమేవాహం మమిత్రామచరా మశమ్ ।
అగ్నిహోత్రం పురస్కృత్య ప్రస్థాస్యే యత్ర రాఘవః ॥ 13

కామం వా స్వయమేవాద్య తత్ర మాం వేతుమర్హసి ।
యత్రాసౌ పురుషవ్యాఘ్రః పుత్రో మే తస్యతే తపః ॥ 14

ఇదం హి తవ నిష్కర్షం ధనధావ్యసమాచితమ్ ।
వాన్త్యశ్వరథవంఘ్నార్థం రాజ్యం వివ్యాతితం తయా ॥ 15

ఇత్యాదిజహంభిర్యాత్రైః క్రూరైః సంభర్షితోఽనఘః ।
నివ్యథే భరతస్తనం ప్రణే తుద్యేన మూచినా ॥ 16

సపాత చరణే రస్యాః తదా సంక్రాంతచేతసః ।
విలప్య జవరాధానంజ్ఞో లబ్ధవంజ్ఞః తతఃస్తేతః ॥ 17

దేవం విలసమానాం తాం భరతః ప్రాంజరిస్తదా
కౌసల్యాం స్రత్యువాచేదం శోకైర్జహంభిరావృతామ్ ॥ 18

ఆర్యో కస్మాదజానంతం గర్హసే మామకీర్తిషమ్ ।
విపులాం చ మమ ప్రీతిం స్తేరాం జానాసి రాఘవే ॥ 19

శ్రీరామునితమ్ముడైన ఆ భరితుడు శత్రుఘ్నునితోగూడి కౌసల్యదేవి మందిరిమునకు బయలుదేరినను, అప్పుడు వారు దూరమైతూ సుతీయెనున్న కౌసల్యమాతన దూరమనుండడే హరి మిగుల దుఃఖితులైరి. పూజ్యురాలును, ఉదారహృదయులు ఎని ఆ కౌసల్యదేవి కోకవిపశ్యయై అక్రందించుచు నడియుండగా జూచి, వారును కోకవింతప్పుల్ల ఆమెను కోరిరించుకొని, వెక్కిరికిరి, మేడునెసారి, దుఃఖమగ్నయెదులున్చి ఆ రామజనని అప్పుడు భరతునితో ఎట్లు వచించెను- (7-9)

అయ్యా! భరతా! క్రూరకర్మురాలైన నీ తల్లి కైకేయి నరముల పేరుతో శ్రీరాముని వనములకు పంపినది. రాజ్యాధికారిమునకై ఎదురుచూచుచున్న నీ కొఱకై విస్మయకమైన రాజ్యమును సంపాదించిపెట్టినది. నా కుమారుడైన శ్రీరామునిచే వారపరిలమ దరియజేసి, అరినిని అడవులపాలు చేసినది. రానీవలన ఆమె ఎమి బావుకొనరలచినదో నాకు తెలియదు. నా కుమారుడు (శ్రీరాముడు) మిగుల తుశస్వి, అతడు బోడ్డన జంకారమును పెట్టుకొని పుట్టిన గొప్ప అర్హుడెందుడు కనుక మీ తల్లియైన కైకేయి, నన్నును అతడు ఉన్నచోటికి పంపుట ఎంతని తొనరించి ఈ విషయవ్యాధికారము అమ్మి చేతిలోనే యున్నది గదా! అమి ఆ విధముగా జేసి, పుష్పేయును మూలగట్టుకొనుట ఎంతయు నిమిచితము (10-12)

అట్లుగానిచో నమిత్ర తోడురాగా నేవే స్వయముగా అగ్ని హోత్రమును దీసికొని, రాముడున్న అడవులకు వెళ్లెదను. లేదా నీకు శిష్టమైనచో పురుషశ్రేష్ఠుడైన ఆ రాముడు తనిన్ని వేయదున్న ప్రదేశమునకు నీవే నన్ను వ్యయముగా వేర్చుము. (13-14)

రసరావ్యసంవరలచే తులతాసుతు, రథాశ్వగణ అలములతో సమృద్ధమై న వెళుటమైన ఈ కౌసలరాజ్యము ఆక్షేపియి ద్వారా నీకు లభ్యమైనది " ఈ విధముగ కఠినాతికఠినములైన పెక్కు చూటలను కౌసల్యదేవి భరతునతో పల్లె ను న సావము ఎటుగని ఆ మహాత్ముడు ఆమె పలుకులకు ప్రణమి పై పొడులతో గ్రుచ్చినంతగా బాదపడెను. (15-16)

ఏదని భరితుడు మానసముగా తత్కరసాటునకులోని వెంజినే కౌసల్యదేవి పాదములపైబడెను. అతడు పెక్కురీతుల విలసింది, కడకు పుహను కోల్పోయెను. కొంతసేపటికి అతడు స్వహలోనికి వచ్చెను (17)

అంతలోని నరలాపమునకులవైయున్న కౌసల్యదేవికి అప్పుడు అతడు అంజరిమిడించెను. అపరిమితమైన శోకభారముతో కుమిలి పోవుచున్న ఆ కౌసల్యదేవికి భరతుడు ఎట్లు విన్నవించెను (18)

"ఓ పూజ్యురాలా! నేను ఈ ఎట్లాభిషేకమునుగూర్చి నీ మాత్రమి ఎఱుగను. నేను నర్మదా విరవలాడిని. శ్రీరామునియెడ నాకుగల అంజరిమైన, చెక్కుచెదరని భక్తివిశ్వాసములను నీవును ఎటుగునుపు విపాదముచూ ఎటుగని నన్ను ఏలనిందించుచుంటివి? (19)

కృతా శాస్త్రామగా బుద్ధిః మాభూత్ తస్య కదాచనః ।
సత్యసంధః సతాం శ్రేష్ఠో యస్యాః ॥ ౧౯ ॥ మమతే గతః ॥ 20

సేష్ఠం పాపయసాం యాతు ఘోర్యం చ సతి సేహతః ।
హంత పాపేన గం సప్తం యస్యాః ॥ ౨౦ ॥ మమతే గతః ॥ 21

కారయిత్వా మహత్ కర్మ భర్తా భృత్యమనన్తకమ్ ।
అథర్మో యోఽస్య సోఽస్మాన్మయస్యాః ॥ ౨౧ ॥ మమతే గతః ॥ 22

సరిపాంయమావన్య రాజ్ఞో భూతాని పుత్రసత్ ।
తత స్తం ద్రుప్యాతాం పాపం యస్యాః ॥ ౨౨ ॥ మమతే గతః ॥ 23

బలిషద్భాగముత్తత్య వృషస్యారక్షతః ప్రజాః ।
అథర్మో యోఽస్య సోఽస్మాన్మ యస్యాః ॥ ౨౩ ॥ మమతే గతః ॥ 24

సంత్రుత్య చ తనస్త్రిభ్యః పిత్రే నై యజ్ఞదక్షిణామ్
తాం నిద్రంపతాం పాపం యస్యాః ॥ ౨౪ ॥ మమతే గతః ॥ 25

హన్యత్కరథవంబాధే యుద్ధే శస్త్రవిమాకులే
మాన్యకారిత్ సతాం ధర్మం యస్యాః ॥ ౨౫ ॥ మమతే గతః ॥ 26

ఉపదిష్టం సుమకౌర్వ్యం శాస్త్రం యత్సేవ తేమతా ।
స వాశయతు దుష్టాత్మా యస్యాః ॥ ౨౬ ॥ మమతే గతః ॥ 27

మా చ తం పూడబాహ్వాంపం చంద్రాగ్నిపమలేకపమ్ ।
ద్రాక్షద్రాక్ష్యస్తమాపీనం యస్యాః ॥ ౨౭ ॥ మమతే గతః ॥ 28

శ్రీరాముడు సత్యనిరీతుడు, అతడు సజ్జనులలో శ్రేష్ఠుడు. అంతేగాదు తతడు ఎల్లరకము వాద్యాదు ఇట్టి మహర్షున అపఖల పాలు చేయుటకు అనుమతించిన వారిబుద్ధి శాస్త్రవిరుద్ధమైనది కుప్పమైనది- అమ్మా! శ్రీరాముని సవనముకు ఎప్పుడులో న ప్రమేయము ఏమియునులేదు (20)

అహమ్! పూజ్యుడైన అన్నయ్యను వనవాసమునకు పంపించుటలో నాకు ప్రమేయము ఉన్నచో మిగుల పాపాత్మునకు సేవ చేయుటనైన త నాకు ఎట్లుగదా సూర్యునకు సమదగా సేవ మలమలమున ఏనిర్దించిన వాడ కట్టిదా! సోయ నాకు కుట్టుకోమగదా- అంతేగాదు ఎద్దియిచ్చు గొప్పము కాలలో తప్పని పాపము నాకు అంటుగాక. ఒక మలమాపి తనభార్యని చేత ఇబ్బది ముచ్చడిగా పది వేయించుకొని వానికి ఇయ్యవలసిన శ్రమించుట నూరి ఏమియు ఇయ్యక ఎగిరిపోనచో అప్పుడు ఆ మలమాపికి చుట్టుకొను పాపము నాకు సొట్టమగా (21-22)

తల్లి! నీ సోత్తుడైన అన్నకు వనవాసమును కల్గించుటలో న జోక్యమున్నచో ప్రజలను కట్టికొని పరిపాలించి గజనకు ద్రావాము అలపిట్టనానికి స్త్రాస్త్రా పీఠ కల్గి నాకు కుట్టుగాక (23)

మాతా వర్మాత్ముడైన అన్నను అడవుల పోలుచేయుటలో నా నిష్కర్మియున్నచో ప్రజల ఆదాయములో బలపభాగమును పన్నుగా పీకరించి పరాజు కారి చాగొనుటను విస్మరించి నో ఆయినకు పట్టి పి దుర్గతి నాకు కలుగుగాక- (24)

ఇతని పూజ్యమగు శ్రేష్ఠ అన్నకు వనవాసమును కల్గించుటలో నా సమేగాము ఉన్నచో ఉ- - - - - క్తినియమమున సేవించు యజ్ఞవిధ్వసానమునకుతోడ్పడు పన్ను బలత్వజాలకు రాజు దుష్టి దక్షిణను ప్రకటించి గావిన మోటను తప్పకచో అతనిని మట్టు కొండిపాపము పన్ను మట్టుకొనుగాక (25)

అమ్మా! కుటుంబములలో శ్రేష్ఠుడైన అన్నయిగు శ్రీరాముని వనవాసముని తేయుటలో నేవ భాగముమిది పనచో "దాక్షిణ్య బలములు సమ్యక్తిగా ఉన్నప్పటికిని శస్త్రములు కొల్లలుగా ఉన్నవి దొరుకు వీరధర్మము విడిచిపెట్టి, కరాచరిగమున వెన్ను మోసినచో అతనికి ఎట్టి దుర్గతి నాకు కలుగుగాక ప్రజాశాంతి యైన గురువు వాల్మీకియితో పూనికవహారం శాస్త్రార్థములను తాటిరవాన్ములను బాగుగా కూచి పోషిన అర్హులగు వాని వినిగించిన (సంజ్ఞ పోయి) సుష్టుడు పోయెడి గతికి నేను సోవుమనుగాక (26-27)

బలిష్ఠములైన బాహుపురుగులవాడును, సూరప్రంగులవలె మహాతేజస్వయులైన శ్రీరాముడు రాజాధిరాజమును చేపట్టి పంపించును అలంకరించియో పా చాచెడివాడు అ- స్థమయిడు అట్టి ఆయనయొక్క దిక్కవహాగమునకు నోచుకొననివాడు దురిదృష్టాంతుడు తల్లి! భయశ్రేష్ఠుడైన అన్నచే అరణ్యములను పంపుటలో నాకు ప్రమేయము ఉన్నచో అట్టి దురిదృష్టవంతునకు పట్టి గతి నాకు ఎట్లుగాక- (28)

పాయసం క్షుద్రం ధాగం పృథా పోశ్చాతు విర్భజాః ।
గుహం శ్వాపవశానాం యస్యాఽఽర్హోఽనుమతే గతః ॥ 29

గాత్ర స్పృశతు పాదేన గుహాన్ వరేవదేత్ స్వయమ్ ।
మిత్రే దుహ్యత పోత్యంతం యస్యాఽఽర్హోఽనుమతే గతః ॥ 30

విశ్వాసాత్ కథితం కించిత్ పరివారం మిత్రః కృచిత్ ।
విచారోతు స దుష్టత్వా యస్యాఽఽర్హోఽనుమతే గతః ॥ 31

అకర్తా హ్యకృతజ్ఞశ్చ త్యక్తత్వా నిరవతపః ।
లోకే భవతు విద్యేష్యే యస్యాఽఽర్హోఽనుమతే గతః ॥ 32

శుత్రదారైశ్చ భూత్యైశ్చ స్వగృహే పరివారితః ।
స వికో మృత్యుశ్చాతు యస్యాఽఽర్హోఽనుమతే గతః ॥ 33

అప్రాప్య సదృశాన్ దారాన్ అవపత్యః ప్రసీయతామ్ ।
అనవాప్య క్రియాం ధర్మాం యస్యాఽఽర్హోఽనుమతే గతః ॥ 34

మాః త్వేన స్మరంతం ద్రాక్షీత్ స్వేషు దారేషు దుఃఖితః ।
అయః సమగ్రమప్రాప్య యస్యాఽఽర్హోఽనుమతే గతః ॥ 35

రాజస్త్రిబాలవృద్ధానాం వధే యత్ పాపముచ్యతే
భృత్యత్వాగే చ యత్ పాపం తత్ పాపం ప్రతిపద్యతామ్ ॥ 36

రాక్షసా మధుమాంసేన లోహన చ విషేణ చ ।
సదైవ చిభ్రయాచ్ఛ్చత్వాన్ యస్యాఽఽర్హోఽనుమతే గతః ॥ 37

మహాబుభాశుడైన శ్రీరాముని ఆదవులకు పంపుటలో నా వాత్ర పీడి గను ఉన్నచో సాయముని మోపుల అప్పుమును పురిగమును, మేకపాలను వేపతలకు, పత్తివేపతలకు, అఆధి ఆభ్యాగతులకును అన్నంవకుండా తినెడి మూర్ఖుడైన లించిబోతునకును గురువులను అనమావించెడి బుద్ధిహీనునకును ఇట్టికీ దుర్గతి నాకు పట్టుగాక- (29)

అమా! మహాత్ముడైన శ్రీరాముని అరణ్యములపాలు చేయుటలో నా బోక్కమున్నచో గోహతః ను కాళ్లతో తప్పుడి మమ్మనకును, స్వయముగా గురువులను (తల్లి, తండ్రి, గురువు మొదలగు పెద్దలను నిందింపడి మూర్ఖునకును, మిత్రులతోపామునకు ఒడిగట్టెడు వీరునకును మట్టుకొను పాపము నాకు అంబునగాక రహస్యముగా అందరిన లోకావదమును తిప్పెగల విశ్వాసముతో ఎవ్వరైనను తనకు తెల్పిచప్పుడు వానిని రహస్యముగా ఉంచక ఇరులకు తెలిపిడి మూర్ఖులకు వచ్చిడి పాపము నాకు కలుగు గాక మిటుసేసినవారికి ప్రత్యుపకారిము చేయనివాడను. కృతమునును సత్కమలవే పెరివేయఁ డినవాడును న్యామోహకారణముగా తప్పు చేయుటకు సిగ్గుపడని వాడును, లోకులందఱిచే ద్వేషించుచున వాడునున దుర్మార్గునకు పట్టుగతి వాకు పట్టుగాక- (30-32)

తల్లి, పర్మాతమైన శ్రీరామునిమహిమయునును నాబోక్కము ఉన్నచో, తనయింటిలో భార్యాసుత్రులు ఇతిరపరిణమాలు తనతో చేరియున్నను వారికి ఎవ్వరికిని పెట్టక తానొక్కడే శ్వశువితముగా బుజించెడివాడు పొందునట్టి పాపమును వేమ పొందుదును గాక (33)

ఇకను సహానుభావుడైన శ్రీరాముని వశవాసమునకు పంపుటలో నాకు ప్రవేయమున్నచో, తగిన భార్యను చేపట్టక, అగ్నిహోత్రాది ధర్మకార్యములను అనుష్ఠించినాడై మతాకామముగా మరణించెడి వానికి మట్టుకొనుపాపము నాకు మట్టుకొనుగాక- (34)

మాతా సత్పురుషుడైవైన శ్రీరాముని ఆదవులకు పంపుటలో నా సమ్మతి యున్నచో అని విన్నవించు పంపితని పొందనివాడై అర్థాయుస్సుతో మరణించెడువానికి కలుగు దుర్గతి నాకు కలుగుగాక (35)

అనని రహిత్ముడగు శ్రీరాముని అరణ్యములపాలు చేయుటలో నాబోక్కము ఉన్నచో, రాజును స్త్రీలను, బాలబాలికలను, శూద్రులను తంపులవలన కలిగెడి పాపము అట్లే విశ్వాసపాత్రులైన సేవకులను మర్యతోనే తొలగించుటవలన కలిగెడి పాపము నాకు అంబుగాక (36)

అమా! ధర్మవిరతుడైన శ్రీరాముని ఆదవులకు పంపుటలో నా వాత్రమున్నచో అన్యగ్రాహిని లిత్తుక, తేనె, మోపము, లోహము పింఱును మున్నగు నిషిద్ధసత్తులను విక్రయించి, భార్యాసుత్రులను

సంక్రామే ననుపాథే నృ క్రతుఃకృతభయంకరే,
పరామహన్ పథ్యేత యస్యాఽఽర్యోఽనుమతే గతః 38

కపాలపాణీ వృథిపిమ్ అటతాం వీరవంశ్మతః
భిక్షమాణో యథోష్ణత్తే యస్యాఽఽర్యోఽనుమతే గతః 39

పానే ప్రవక్తే భవతు శ్రీస్వకేషు చ విత్యశః
కామక్రోధాశఢాతస్తు యస్యాఽఽర్యోఽనుమతే గతః 40

మా వృ ధర్మే మనో భూయాత్ అభివృం మనిషేవతామ్,
అపాత్రపర్షి భవతు యస్యాఽఽర్యోఽనుమతే గతః 41

వంచితావ్యవ్య విత్తాని వివిధాని నహానశః
దమ్యధిర్యవైరువ్యంతాం యస్యాఽఽర్యోఽనుమతే గతః 42

ఉథే నంధ్యే శయానస్య యత్ పాపం వరికల్ప్యతే
తప్త పాపం భవేత్ తస్య యస్యాఽఽర్యోఽనుమతే గతః 43

యదగ్నిదాయకే పాపం యత్ పాపం గురుతల్పగే,
మిత్రద్రోహే చ యత్ పాపం తత్ పాపం ప్రతిపద్యతామ్ 44

దేవతానాం పితృణాం చ మాతాపిత్రోస్తథైవ చ,
మా వృ కర్మత్ వ తుల్యషేం యస్యాఽఽర్యోఽనుమతే గతః 45

కొపించుకొనువాడు పొందెడి పాపమును నేను పొందుదును గాక. ఉదయశత్రునిక్షములమధ్య మోరముగాపోరు పొగుచున్న విమరుమున వెప్పుచూపి. పాతపాపుడు చంపబడువాడు పొయెడి లోకములకు నేను సోపుదునుగాక- (37-38)

మాతా! మహాశుద్ధైవ శ్రీరాముని పెనెనానమునకు సంపుటలో నాకు ప్రమేయము ఉన్నచో మానీరొయి, పినిగియున్న పక్షములను దరించి పుట్టిను వేళ పెట్టుకొని, బిచ్చమెత్తుకొనుచు ఉన్మత్తని కల తిరిగెడువాని గతి నాకు పెట్టుగాక- (39)

తల్లీ! పుణ్యాత్ముడైన శ్రీరాముని కరణ్యములకు సంపుటలో నాకు వీక్షాత్రపైవను భాగమున్నచో, కామక్రోధములకు పశుకై, మద్యపానము, స్త్రీసంగమము, ద్యూతక్రీడలు మున్నగు వానియందు ఎక్కడా ఆనక్షిడైయుండెడివానికి పెట్టుదున్నది నాకు పెట్టుగాక. దర్మకార్యములందు మనసు పెట్టనివాడును, పర్షదా లక్ష్మ్యములకీ పాల్పడునుండువాడును, అర్హులను ఎలుగక అడ్డరీడ్డముగా టాపములను వేయువాడును పోవు దున్నతకీ నేను వేపుదునుగాక- (40-41)

మాతా! ఆక్రమాద్దశద్వారా (పాపపుష్కతులద్వారా) కూడ బెట్టిన వానియొక్క వేలకొలది పెంపదిట సమూలముగా (దొంగలు దోచుకొనుట ద్వారా అగ్ని పొంగుట కలప, కరదల మాలమునను) నశించును¹. - అతవిపాపకృత్యముల పలితమది. అట్లే మహా పురుషుడైన శ్రీరాముని అడవులకు ఎంపుటలో నా సమ్మతి యున్నచో నేను చేసికొన్న పూర్వపుణ్యమేదైనను ఉన్నచో అది నశించుబయ్యే గాక, నాకు వరకూడలు ప్రాప్తించుగాక- (42)

జననీ! దర్మస్యరూపుడైన శ్రీరాముని కరములకు సంపుటలో నా శ్రమేయము ఉన్నచో నూర్యభావానుభవ ఉదయించి నమ్మిడును. అప్రమీరచా ఎమయమను (ఉభయవంశ్యానమనుముల మందును, విధించుమందు సామరించలి నాకు మహాపాపములు అంటుగాక. మాతా! ధర్మనిరుతుడైన శ్రీరాముని అడవులపాట వేయుటలో నాకు లోకమున్నచో పరులఇండ్లకు నిప్పుపెట్టినవానికి వలెను. గురువునకు ద్రోహము ఈపెట్టినవానికి వలెను, మిత్రునకు ద్రోహము చేసినవానికివలెను నాకు మహాపాపములు చుట్టుకొనుగాక- (43-44)

అమ్మా! దర్మ స్వరూపుడైన శ్రీరాముని కరములకు కడపించుటలో నా పాత్రయున్నచో, దేవతలను సేవించని (అరాధించని) వానికి వలెను (దేవతలను తిరస్కరించుట, దూషించుట చేసినవానివలె) శర్లిదండ్రులు జీవించియున్నప్పుడు వారికి సేవలు చేయవలెనవలెను. మాతా! పితరులు స్వర్గస్థులైననున్నట్లు వారికి శ్రాద్ధకర్మలు చేయని వానివలెను నేను పాపకూరములలో విడిపోవుదునుగాక- (45)

1) అన్యాయాశ్చైలం విత్తం సహమూలం విసక్యతే. నీతి శాస్త్రము. అక్రమ (పాపపుష్కతులద్వారా) కూడ బెట్టిన సంపదలు ఎఱులముగా నశించును.

న తాం లోకాల్ పతాం కీర్త్యాల్ సజజస్థాత్ కర్మణ స్తథా ।
భక్యతు క్షీనమద్యైవ యస్యాఽఽర్హ్యోఽమమతే గతః ॥ 46

అపాన్య మాత్మకుశ్రూషామ్ ఆనధై నోఽపతిష్ఠతామ్ ।
దీర్ఘబాహుర్మహాపజ్ఞా యస్యాఽఽర్హ్యోఽమమతే గతః ॥ 47

అహుస్సత్త్వో దర్శిద్రశ్య జ్వరహాగనమన్వితః
స భూయాత్ సతతం క్షేణీ యస్యాఽఽర్హ్యోఽమమతే గతః ॥ 48

అశామాశంసమానాథాం దీనానామూర్త్వచక్షుషామ్
అర్థినాం పితౄణాం కుర్యాల్ యస్యాఽఽర్హ్యోఽమమతే గతః ॥ 49

మాయయా రమతాం నిత్యం పదుషః పీఠనోఽశునిః
కాఞ్చో భీరస్త్యభర్మాత్మా యస్యాఽఽర్హ్యోఽమమతే గతః ॥ 50

ఋతుస్థాతాం పరిం భాగ్యామ్ ఋతుకాలానురోధిమ్
అతివర్తేత్ దుష్టాత్మా యస్యాఽఽర్హ్యోఽమమతే గతః ॥ 51

ధర్మకారాన్ పతిత్యజ్య కళదారాన్ నిషేవతామ్
త్యక్తధర్మకలిక్మాఢో యస్యాఽఽర్హ్యోఽమమతే గతః ॥ 52

తల్లి మహాసుభాషణైవ శ్రీరాముని కనవాసమునకు పరిపించుటలో నా ప్రయోగము ఉత్పచ్ఛో విస్తృతమౌ సత్పురుషులను దర్శించి వారెవరిని సాధవరమలను జ్ఞపించి వారికి నెలెన్ను నిజమిలను సేపించి వారికి వలెలు నాకు వెంటనే ఇప్పుడే దుర్గులులు ప్రాప్తించును గాక (46)

జనయత్రా నిత్యమౌ భక్తికర్మలతో ఆచరింపవలసిన మోక్షాపీత్య దేవతలసేవలు మానిపైచి అధర్మమార్గమున జీవగోడవారికి దుర్గులులు తప్పని లక్ష మోర్ముడు నిర్లు ముఖ్య, విశాలపల్లెడు ఐన శ్రీరాముని నెనములపాట చేయుటలో నాకుజాగమున్నచో నాకు ఆదుర్గులులు ప్రాప్తించునుగాక (47)

జనని! పూర్వజన్మలలో మహాపాపములను చేసికొనిన వారు ఈ జన్మలో దుర్గులుపుట్టుటయు, పెక్కుమంది పిల్లలు గలవారగుటయు, మతము నాకు జ్వరపీడితులై భయంకరమైన రోగముల సాలగుటయు సంభవించును. ఆ విధముగా నాకు ఈ జన్మలోనే నరకభాదలు అనుభవించుదురు. మహాపురుషుడైన శ్రీరాముని ఆదవులకు పరిపించుటలో నేను భాగస్వామిని ఐనచో వారికివలె నాకు నరకయాతనలు ప్రాప్తించునుగాక (48)

అయ్యా పూజ్యుడైన శ్రీరాముని ఆరణ్యములకు పంపుటలో నాకును ప్రయోగమున్నచో కటికెరి ప్రస్తుతించెడి వారి యొక్క ఆశలను, ఉన్మలాసనిను అట్టి కూర్మస్త దాతలయొక్క పదసములను వీక్షించుచు ఊర్వముఖులై నిరీక్షించుచున్న గీమలయొక్క ఆశలను, చెంత నేంబడి వేడకొనుచున్న అర్బులయొక్క ఆశలను గమ్యచేసెడి లోబులకు పట్టు దుర్గుతి నాకు పట్టుగాక- (49)

మాతా! పెక్కురుషులలో శ్రేష్ఠుడైన శ్రీరాముని ఆదవులకు పరిపించుటలో నాజోక్యమున్నచో, ఎల్లప్పుడును పరుషముగా మాట్లాడుచు, ఇతరులపై చాడీలు చెప్పుచు, పపిత్రతలేక రాజా తనకు ఏ శిక్ష విధించునోయని భయపడుచు, అధర్మమార్గమున పరులను వంచించుచు బ్రతికడువారికి అందిడు పాపములు నాకు అంటునుగాక- (50)

తల్లి! ధర్మనిరతుడైన శ్రీరాముని పనవాసమునకు పరిపించుటలో నా సాత్రయస్థుచో, ఋతుకాలనియమములను పాటించి ఋతు (మర్ది) స్థానము చేసినయనంతరిము పతివ్రతయైన భార్య తనకడకు వచ్చినప్పుడు ఆమె కోర్కెను తిరస్కరించు చున్నవకువలె నాకు మహాసాపములు కలుగును గాక ధర్మార్థ కామములవిషయమున అమెతోడలే నాచేవిధము అని పది మందిలో వాగ్దానము చేసి¹ పెండ్లియాడిన ధర్మపత్నిని కాదని, ఎరస్ట్రులతో మిథుంచుచు ధర్మమార్గమును వీడిన (ఆడిన మాట తప్పని) ఏమానకు నలె నాకు దుర్గులులు ప్రాప్తించును గాక (51-52)

1/ కన్యాదాత పరుణి బడుగులు చల్లైన చల్లైన కాచేన త్తాయా ఎషా నాఽ తిరితత్యా - (ఎర.ని వాగ్దానము) నాఽ తిరితత్యా

విప్రబుష్టప్రదాతవ్య దుష్ప్రసాదం బ్రాహ్మణవ్య యత్ |
తదేవ స్వతిపద్యేత యస్యాఽఽర్యోఽనుమతే గతః | 53

పానీయదూషణీ పానం తథైవ విషదామకే |
యత్రదేశః స అభతాం యస్యాఽఽర్యోఽనుమతే గతః | 54

బ్రాహ్మణాయోద్యతాం పూజాం వివాంత కలుషేంద్రియః |
బాంపత్వాం చ గాం దోగ్ధం యస్యాఽఽర్యోఽనుమతే గతః | 55

తస్యైర్వం సలి పానీయే విప్రలంఠేన మోఽయేత్ |
అభేత తస్య యత్ పానం యస్యాఽఽర్యోఽనుమతే గతః | 56

భక్త్యా వివదమానేషు మార్గమాశ్రీత్య వస్యతః |
తస్య పానం యుక్త్యేత యస్యాఽఽర్యోఽనుమతే గతః | 57

పహవాం పరిపుత్ర్యాభ్యాం కౌసల్యాం పార్థివత్మజః |
వీనమాశ్వాసయన్మేవ దుఃఖార్త నివపాత హ | 58

తథా తు శసత్తై కన్తైః శపమావనుచేతనమ్ |
భరతం శోకసంతప్తం కౌసల్యా వాక్యమబ్రవీత్ | 59

మమ దుఃఖమిదం పుత్రా భాయః నముసజాయతే |
శపథ్యై శపమాన్ హ ప్రాణానుసరుణత్స మే | 60

జననీ! పూర్వజన్మలో అన్యదావాదులను చేయకుండుట, స్త్రీలను వేడించుట మొదలగు దుష్కర్మములను చేయుటవలన బ్రాహ్మణుడు (బ్రాహ్మణుడు మొదలగువారు) ఈ జన్మలో బంధితుని కోల్పోవును. ధర్మనిరతుడైన శ్రీరాముని వనవాసమునకు వెంపుటలో నా ప్రమేయము ఉన్నచో ఆ సంతాపహీనుడైన బ్రాహ్మణులకువలె నాకు దుర్గతి ప్రాప్తించునుగాక. (53)

అహ్మ! సుహృద్బుడైన శ్రీరాముని అడవులకు పంపించుటలో నా జోక్యము ఉన్నచో, పానీయములను (త్రాగుటకు అనువుగు న్నిద్ర, అలషు లను) పాడు (ముతక, వేయు వానికిని, ఇతరులను చంపవలచి, వారిపై విషద్రవ్యోగము చేయు వానికిని యట్లుకొను పాపము నాకు దుట్టుకొనుగాక. (54)

తల్లీ! మహానుభావుడైన శ్రీరాముని అరణ్యములదారి పట్టించుటలో నా పాత్రయున్నచో, బ్రాహ్మణోత్తమునకై సిద్ధము చేయబడిన పూజను భంగపఱచెడు కలుషితేంద్రియవకు (దుష్టమనస్కునకు) వలెను, లేకదూడకు మిగులకుండ తల్లి దూపుపొడుగునుండి పూర్తిగా పాలు పీండుకొనెడు తోటికివలెను నాకు దుర్గతులు ప్రాప్తించుగాక. (55)

హతా! ధర్మస్వరూపుడైన శ్రీరాముని వనములకు పంపించుటలో నా ప్రమేయము ఉన్నచో, త్రాగుటకు అనువుగు నిర్మలజలములు (మంచి నీళ్లు) ఉన్నను, తప్పిగొని వచ్చినవనియొక్క దాహము తీర్చక అవశ్యములు ఎరువెడు పంచకునకు ఎల్లడు దుర్గతి నాకు పట్టుగాక. (56)

జనయత్రీ! పూజ్యుడైన శ్రీరాముని అడవులపాలుచేయుటలో నాకును బాగము ఉన్నచో వాడియొ, ప్రతివాదియు (ఇద్దరు వ్యక్తులు) వివాదబుడబడగా వారిలో ఒకరిపై వ్యసాతముపహించుచు "తీపించుటకై అక్రమముగా మార్చాడెడు సాపాత్మునకు వలె నాకు దుర్గతి ప్రాప్తించునుగాక. (57)

తాజకుమారుడైన భరతుడు పరిపానద్రు, పుత్రునిమెడలాల తో శోకార్తుయొన్న కౌసల్యుడేపని ఇట్లు పరిపరిపరముల ఓదార్పులు దుఃఖమునకు తట్టుకొనలేక నీలపై కడిసోయెను. (58)

ఆ విధముగా తీవ్రమైన శుభములను చేయుట, ఒట్టు పీచి ఒట్టు పెట్టుకొను శోకసంతప్తుడై పుత్రులపై పడియున్న భరతునితో కౌసల్యుడే ఇట్లునుడివెను. (59)

"హయనా! భరతా! నీపిటకలవలన పుడు రాతోపయోగము ఇంకను ఇనిమిడించుచున్నది. ఇనను తీవ్రమైన శుభములను చేయుచు, ఒట్లు పట్టుకొనుటద్వారా నీవు నాకు తొలల ఊరల గూర్చితివి. పోవునున్న నా ప్రాణములను నీ నూటలతో కొంతపఱకు విలబ్ధితివి. (60)

1/ అపరదనతో శుభములు చేయునపుడు వారిలో కొన్ని పునరుక్తులుగా అనిపించినచో దుఃఖములో అట్లు ఎరగుట శోకపాపమేయని తలంపెవలెను

దిష్ట్యే వ చరీతో ధర్మాత్ ఆత్మా తే సహజక్ష్మణః ।
వత్స! సత్యప్రతిజ్ఞో మే సతాం లోకానవాప్యసి । 61

ఇత్యుక్త్యా చాంకమానీయ భరతం భ్రాతృవత్సలమ్
పరిష్కృజ్య మహాబాహుం రురోద భృతదుఃఖితా । 62

వీచం నిలపమానస్య దుఃఖార్థస్య మహాత్మనః ।
మోహచ్ఛో శోకసంహోధాత్ బభూవ బుధితం మనః । 63

లాంఘ్యమానస్య విచేతనస్య
సజాత్యుద్ధేః పరితస్య భూషా
మమలన్ముమలర్చిశ్శ్వసితశ్చ ఘర్మం
సా తస్య శోకేన జగామ రాత్రిః । 64

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే పంచసప్తతితమస్తకః (75)

వాల్మీకీమహర్షిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ద్వైతీయదశస్తకము సమాప్తము

-- * * * --

76. దెబ్బదిఅటవసర్గము

భరతుడు తనతండ్రియగు దశరథునకు అంత్యక్రియలోనద్రుట.

త మేనం శోకసంతప్తం భరతం కైకయీసుతమ్,
ఉవాచ పరలాం శ్రేష్ఠో వసిష్ఠః శ్రేష్ఠవాగ్మహిః । 1

అలల శోకేన భద్రం తే రాజపుత్ర! మహాదుఃఖ!
ప్రాప్తకాలం నరవతేః కురు సరియావముత్తమమ్ । 2

వసిష్ఠస్య వచః శ్రుత్వా భరతో ధారణాం గతః ।
ప్రేతకార్యాణి సర్వాణి కారయామాస ధర్మనిల్ । 3

ఉత్పతం ప్రైలసంహోధాత్ ప తు భూషా విపేశితమ్ ।
అపేతనర్లవదనం సమస్తమివ భూపతిమ్ । 4

సంవేశ్య కయినే చాగ్ర్యే నానారత్నపరిష్కృతే ।
తతో దశరథం పుత్రో నిలంప శుదుఃఖితః । 5

కుమారా! నా అదృష్టవశమున నీవు ధర్మనాథమును వీడలేదు.
నీవు సత్యప్రతిజ్ఞుడవు (అడివ మాటలవచ్చి నాడవు.) ఇప్పుడ
నీవును లక్ష్మణునివలె సత్పురుషులలో (శ్రేష్ఠుడవగుచువు.) (61)

మీగుల దీగులుతోనున్న ఆ కొంకల్యదేవి ఇట్లు పరీక్షింప నిమ్మట
అన్నయగు శ్రీరామచంద్రునిపై ప్రేమాదరములుగల భరతుని
తనయొడిలోపెక్కి దీపికొని ఆ మహాబాహువును కౌగిలించుకొని
ఇంకను ఎడువపొగను. (62)

మహాత్ముడైన భరతుడు దుఃఖార్థమై ఇట్లు విలపించుచుండగా
మోహమువలనను అంతటనే శోకకాగణమునను అతని
మనస్సు మెక్కిలి కలవరపాటునకు లోనయ్యెను- (63)

ఇట్లు విలపించుచు స్వపాదపీ నేలపై బడియున్న ఆ భరతునకు
బుద్ధి వదిలేయబడినది. అతడు మాటిమాటికిని వేడినిట్టార్పులు
పడుచుచుండెను. ఆ రాత్రియంతయును ఇట్లు లలసికి శోకముతోనే
గడచిపోయెను. (64)

కైకీయిమితుడగు దశరథుడు శోకముతో కుమిలిపోవుచుండగా,
మాటాడుటలో నేర్పరి, మృదుమయు శతమడు బస వసిష్ఠమహర్షి
అతనితో ఇట్లు నుడిసెను. (1)

“ఓ రాజకుమారా! మహాయశస్త్రి ఇది శోకమునకు విషయము
గాదు, శోకింపవలదు. నీకు మేలుకలుగుగాక ఇక మహారాజునకు
ఉత్తమగతులు కలుగుటకై అంత్యక్రియలు జరుమలనన నీవుచుమిది
కర్మవ్యమునకు పీఠపథము.” (2)

అంతట ధర్మజ్ఞుడైన భరతుడు వసిష్ఠునివచనములను విని,
మనస్సును కుదులుబులుచుకొనెను. అనంతరము అతడు తండ్రియగు
దశరథునకు ఏడ్చుకొమ్ముగా పేలనిండ్రికొమ్ములను ప్రారంభించెను.
దశరథునికళబరమును శ్రేణులతోనుండి తీసి భూమిపై ఉంచెరి
చాంకాము మానెతోట్టితోనుండుటవలన శివముయొక్క ముఖము
పాలిపోయియుండెను. అచయవములు శిథిలముకాకుండుననిన
యొచ్చెడి నాకకి రాజా నిద్రించుచున్నట్లు కనబడుచుండెను.
అనంతరము శివమునకు స్పృహదీనంస్కారములను మంగించి,
నల్పులనులకు తానెన పాడిపై వానిని వరుండ బెట్టిరి. పిమ్మట
బరితకుమారుడు మీగుల దుఃఖితుడై తండ్రిని గూర్చి ఇట్లు
విలపించుపొగను. (3-5)

కిం తే వ్యవసితం రాజన్ ప్రోషితే మయ్యవాగలే
వివాద్య రామం ధర్మకృం యక్షణాః చ మహాబలమ్ । 6

క్య యాద్యపి మహాబాహు హత్యేమం దూరితం జనమ్ ।
హీనం పురుషసింహేన రామేణాన్యైష్టకర్మణా । 7

యోగక్షేమం తు తే రాజన్ కోఽస్మిన్ కల్పయితా పుత్రే ।
త్యుము ప్రణూతే స్యస్తాతా రామే చ వసనశ్రుతే । 8

విధవా కృధిపీ రాజన్ త్వయా హీనా క రాజలే ।
హీనచంద్రేవ రజనీ వగరీ క్రితిభాతి మా । 9

వీపం విలతమానం తం భరితం దీవమానవమ్ ।
అబ్రవీర్వచనం భూయో పసిష్ఠన్న మహామునిః । 10

ప్రేతకార్యాణి యాద్యవ్య కర్తవ్యాని విశంపతేః ।
రాద్యవ్యగం మహాబాహు! శ్రీయంతామ్ అపిచారితమ్ 11

తథేతి భరతో వాక్యం వసిష్ఠస్యాభిపూజ్య తత్
ముత్సృక్తురోహితాదాచ్యాన్ త్వరయామాన సర్వభేః । 12

యే త్వగ్మయో నరేంద్రస్య బాగ్యుగారాఘహిష్టుతాః ।
ముత్సృశ్చిర్యాజకైశ్చైవ తే హ్రీయంతి యథావిధిః । 13

శిదికాయామథాః శోద్య రాజానం గతదేవనమ్ ।
బాష్పకంఠా విషువనః తమామాః పరీచారకాః । 14

హరణ్యం చ మేవర్లం చ వాసాంసి వివిధాని చ
ప్రకిరంతో ఽనా మార్గం పృథవేర్దగ్రతో యుయుః । 15

నందనాగరువిర్యాపాన్ పరశం పద్మకం తథా ।
వేదరాఘణి చాఽహ్వాత్య క్షేపయంతి తథావరే । 16

గంధనువ్రావచాం శృన్వాన్ తత్ర గర్వాత భూషివమ్ ।
తలస్సంవేశయామానుః చితామత్యే తచ్చుత్ప్రజః । 17

“ఓ శరణ్! నేను మోహితగాడింటినుండి (కేకయరాజ్యము నుండి) తిరిగిరాకముందే దర్శింపబడిన శ్రీరాముని మహాబలకలియైన లక్ష్మణుని వనములకు పంపి. నీవు ఇట్లు స్వర్గప్రియాయమువకు ఎందులకు నిర్ణయించుకొంటివి? (6)

“ఓ మహారాజా! ఎంతటి గొప్పకార్యములైనను అవలంబిగా నాది! మనల్ని పురుషసింహుడై శ్రీరాముని అడవికి రుచితుడైన ఈ సింహుని నట్లు ఇతరు దిక్కులేని వానిగా జేసి అయ్యా! ఎంతటి వెళ్లదువు? (7)

“ఓ మహారాజా! నాయనా నీవేమో స్వర్గస్తుకదైతివి. శ్రీరాముడేమో పంచులను జేరినది. నీవు నిష్ఠుడవలకు సారించిన ఈ కయరాజ్యం ప్రణయింక, యోగక్షేమములను ఇక మానువాడెవరు? (8)

“ఓ మహారాజా! నిష్ఠలేకపోవుటచే ఈ రాజ్యము విస్మరింపబడి (అనాదయై) కళావిహీనమై యాన్యురే కేడు ఈ పురము నాకు చంద్రుడులేని రాత్రివలె తోచుచున్నది (9)

దిక్కుతోపనివాడై (దీమడై) ఇట్లు విడిచింతుచున్న అరణ్యముతో వసిష్ఠ మహాముని మఱియే ఇట్లు ఎలికము (10)

“ఓ మహాబాహు! మహారాజుగారితై అచరింపవలసిన ప్రేత కార్యములను నిర్దిష్టముగా ప్రశంసముగా వివర్ణింపుము” (11)

అంతలు భరతుడు అట్లే యని పలికి, వసిష్ఠునివచనములను తలదాక్కి బుద్ధిజాలకు పురోహితులను, అచార్యులను¹⁾ అందరినీ అట్టి విధములుగా ప్రేరేపించెను (12)

ముత్సృజాలు, యోజకులు, మహారాజుగాఽఽస్మిణానందీ గార్హపత్య- అగ్నియను బయిలకి దీసికొని వచ్చి, మహాబాహు హోమములను పఠింపిరి. (13)

అప్పుడే అరణ్యముల మహారాజులను పల్లకీలో శృగాల భూమికి తీసికొని వెళ్లిరి. ఆ సమయమున వారికంఠములు ఇద్దడములాయెను. కన్నులనుండి అబ్రువులు దాకలుగట్టెను. మనస్సులు వికలములయ్యెను. (14)

అప్పుడు పురజనులు ఆ మార్గమునందు వివిధములగు అత్తములను నాశించుచు వెండి బంగారుపూవులను వెదలబట్టుచు ల. కుమారాత్రితో ముందులొగమున వడలిరి. (15)

అ భవమును శృగాలమువకు వేర్చిన ఏమ్మలు ‘ఏతి సిద్ధింబుచివడిమి ఆ చిత్రయందు తనులు చందనపు చిక్కలను అగర్లముక్కులను, గుమ్మలుపుల్లలను వరళ పద్మక. వేదవారు వెళ్ళులను ఉరినిలి కొందఱు కంకను నలువీధిములకు మగింద్ర ద్రవ్యములను చల్లిరి. వీమ్మలు ముత్సృజాలు రాజకవమును పల్లకీ నుండి బయిలకి దీసి దానిని చిత్రపై ఉంచిరి. (16-17)

1/ ముత్సృజః = ముత్తకర్మణి వృత్తాః = ముత్తాదికర్మలను నిర్వహించునయివారు. పురోహితాః = పురోహితవర్తనైన శాంతి సాన్నిహితి క్రియాభివృద్ధికా = శాంతి ప్రసర్దకములైన క్రియాకలాపములను నడిపించువారు. పురోహితులు. అచార్యాః = మున్ష వామ దేవదత్తు. = వేదధర్మనిధులను నిర్వహించునయివారిలో కుశలులు

తథా హంతాశసం దత్త్వా క్షేపువ్రస్య తమ్సః ప్రియః |
జసుశ్చ తే యథాశాస్త్రం తత్ర సామాని సామగాః | 18

శిదిఖభిశ్చ యూదైశ్చ యథార్థం తస్య యోషితః |
వగరాన్నిర్యయుత్తత వృద్ధైః పరివృతాస్తథా | 19

శైవవ్యంవాపి తం చక్రః ఋష్యిణోః స్థిచితం స్థపమ్
స్త్రీయశ్చ శోకపంతప్రాః కౌసల్యాప్రముఖాస్తదా | 20

క్రౌంచినామివ నారీణాం నినాదస్థత శుశ్రువే |
అర్తవాం కరుణం వాచే క్రోధంతీనాం సహజశః | 21

తతో దుడంత్యో వికళా పిలన్య చ పునః పునః
యానేభ్యః సరణుహితీరమ్ అవతేకుర్యరాంగనాః | 22

కృత్యోదకం తే భరతేన సార్థం
న్యసాంగనా మంత్రపురోహితా శ్చ

పురీం ప్రవిశ్యాతుపరీతనేత్రాః
భూమౌ దళాపాం వ్యవయంత దూఖమ్ | 23

అనంతరము బుద్ధిజాలు వేదమంత్రములను పఠించుచుండగా, ఉద్ధాతలు సామానములు చేయుచుండగా భరతుడు చిదికి నివ్రంబించెను. (18)

పిమ్మట కౌసల్యాదిరాజుపత్నీలు వృద్ధులైన పరివారకులతో గూడి, తమతమ ఆర్జితలను అనుసరించి, పల్లకీలలోను, రథాదులపైనును అప్పుడు శ్మశానమునకు చేరిరి. ఓడదనారు అప్పమేదాది యజ్ఞములను ఆచరించిన ఆ మహారాజయొక్క శవమునకు సన్యాసస్వస్థులుగా ప్రదక్షిణలను ఒవర్చిరి అట్లే ఋత్విజాలును ఆ చీతికి ప్రదక్షిణములను గావించిరి. (19-20)

ఆ సమయమున దీనముగా వీడ్చుచున్న వేలకొలది స్త్రీల ఆర్తనాదములు క్రౌంచపక్షులఅలపులవలె వినిపడెను. (21)

శోకవికళల వెక్కిరివెక్కియేడ్చుచున్న ఆ రాజుపత్నీలు ఎంతయు నెలవించుచు తమతమ వాహనములపై సరయునదీ తీరమునకుచేరి. (వాహనముల నుండి) క్రిందికి దిగిరి. (22)

అంతట అరాజుపత్నీలును, మంత్రులును, పురోహితులును భంజువితోగూడి నదీజలముల తీర్థణములను విడచిరి సీన్ముల అందింబును కన్నీడు గార్చుచు వగరమున ప్రవేశించిరి. తరువాత ఎదిరినములవలకును సిత్యము నేలపై శయనించుచును⁽¹⁾ దూఃఖమును దిగ్గమింగును అంత్యక్రియలను వెఱచిరి. (23)

శత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే షట్పువ్రతీతమస్కర్గః (76)

వాల్మీకీమహర్షివ్రతీతమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు డెబ్బదిఏడవసర్గము ఎఱువైను.

-- * * * --

77. డెబ్బదిఏడవసర్గము

భరతశత్రుఘ్నులు తమతండ్రికి అగ్నినిరస్కారములుచేసిన వ్రదేశమునకుచేరి వెలవించుట.

తతో దళాహంతిగతే కృతశౌచో నృపాత్యజః |
ద్వాదశేఽహని పంప్రాస్తే శ్రావ్యకర్మాణ్యకారయత్ | 1

బ్రాహ్మణేభ్యో రథో రత్నం ధవమన్నం చ పుష్కలమ్ |
వాసాంసీ చ మహార్థాణి రత్నాని వివిధాని చ | 2

వదిదివములు గడచిన పిమ్మట పదునొకండవదినమున భరతుడు అదియై శుద్ధి పుణ్యాపనానవక్రీయము ఆచరించెను. పన్నెండవదినమున వేడశము, పసిందీకరణము మొదలగు శ్రావ్యకర్మలను అతడు నిర్వహించెను. (1)

భరతుడు బ్రాహ్మణులకు రత్నములను, ధవములను, అమృతములైన వస్త్రములను, వివిధములగు తల్పాభరణములను ఇచ్చెను. పుష్కలముగా అన్నదానమును గావించెను. (2)

1) ప్రీతిలో (శవముతో) ఎవో అర్చనలు వెలువరికి దీసికొని వచ్చుట. శవమునకు స్నానాది సంస్కారములను నడపుట. దానిని శ్మశానమునకు చేర్చుట. నయమును నిశ్చయము కంటము, మంత్రతపోధర్మకముగా చిటికి నిప్పు అంటించుట. దానికి ప్రదక్షిణములను ఒవర్చుట, పరిజలములలో తీర్థణములను ఆర్చి వచ్చుట. ఎదిరినముల మోయు నిజకు న్నతాశోషమును పాలించుట, తాపిపై శయనించుట మొదలగునవి ఉత్తరక్షియలలోని కొన్నియంశములు.

వాప్తికం బహుశుక్లం చ గాశ్చాపీ శతశస్త్రదా
దాసీదానం చ దూచం చ వేష్యానీ సుమహాంతం చ
బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ పుత్రో రాజ్యప్రస్థస్త్వరైహికమ్ । 3

తతః ప్రభాతపమయే దినసేఽథ త్రయోదశే,
విలలాస మహాబాహుః భరతః శోకసూర్పితః
శబ్దాః పిహితకంశస్త్ర శోధనార్థముపాసితః । 4

చితామూలే పీతుర్వాక్యమ్ ఇదమాహ సుదుఃఖితః । 5

తాతా ముక్కున్ విస్మయే హం త్వయా హారసి రాఘవే
తస్మిన్ నమః ప్రవణితే కుశ్యే త్యక్తస్త్వహం త్వయా । 6

యస్యో గతిరనాథాయాః పుత్రః శ్రవణాఙ్గో నరమ్,
తామంజాం తాత! కౌల్యాం త్యక్త్వా త్వం క్ష గతో మ్హిన్ । 7

ధృష్ట్వా భస్మోరుణం తచ్చ దృష్టాస్థస్థానమండలమ్,
పీయః శరీరనివ్యాణం నిష్ఠనన్ విషుషాద సః । 8

న తు దృష్ట్వా రుదన్ దీనః పపాత భరణీరతే
ఉత్తాప్యమామః శత్రవ్య యంత్రధ్వజ ఇవ చ్యుతః । 9

అభిషేచువ్రతః పత్యే తస్యామాత్యాః కుచిరతమ్,
అంకకాలే నివతితం యయాతిమ్ ముషయో యథా । 10

తత్రయస్మిన్ శ్వాపీ భరతం దృష్ట్వా శోకపరిఘటమ్,
విపంశ్లో వ్యసతద్భూచౌ భూమిపాలమ్ అనుసమరన్ । 11

ఉన్మత్త ఇవ విశ్రేతా విలలాస సుదుఃఖితః,
స్మృత్యా పితుర్ముఖాఙ్గాం తాం తాం తదా తదా । 12

మంథరాప్రభవస్తనః కైకీయో గ్రాహపంతురః,
పరదానమయోఽక్షోభ్యోఽనుజ్ఞయచ్ఛోకపాగరః । 13

ఆ రాజకుమారుడు మహారాజునకు ఉత్తమగతులు కలుగుటకై
విభోత్తములకు ఇంకను మిక్కిలి తిల్లని ఉన్నినాలుకలను వేలకొలది
గోవులను, దానదానములను, వస్తువాహనములను, అందమైన
గృహములను, దానము చేసెను. (3)

పిమ్మట ఎదుమూడవనెలను పాశ, కాలసమయమున మహా
బాహుడైన భరతడు శోకవికళిత నిలసి బసాగను ది. ఇహాశముచే
అయినకంఠము పెరిగితియిందెను. అన్నిసందయనార్థము
శ్మశానమునకు వెళ్లి తండ్రి యెక్కి, దితివ్రతమును సమీపించి,
దుఃఖముతో మిగుల వాదయెను. (4 5)

"తండ్రి! నీవు నన్ను మా అన్నయైన శ్రీరామునిచేతిలో
ఎట్టితలి. అతడిప్పుడు వనవాసమైయున్నాడు. నన్నొక్కడ ఒంటరి
వారినిదేసి నీవేమి న్యవస్థపై నీ. ఇప్పుడు నాకు దిక్కెప్పుడు? (6)

తండ్రి! కౌల్యాదేవికి శ్రీరాముడు ప్రాణతుల్యుడు అతడే
ఆమెకు ఆరాధము అతనిని నీవు ఇదవులపాలు చేసితివి. అమె
వప్పుడు అడలనిదియ్యెను. ఆ కౌల్యామాలను పేడి ఆమెను
లలాదముగా జేసి, నీవు ఎక్కడకి వెళ్లితివి? (7)

దరితుడు తండ్రితనము గూనమైన పడేమును గారెను
అది అగ్నిజ్వాలలప్రహారము న ఎట్లుగా కనబడుదు బూడిదతో
నిండియుండెను. కాకికొలుని ఎముకలు అతల కెల్లావెనుకగా
పడియుండెను. తండ్రి కలిగియును భవనమొనర్చిన అస్థలమును
చూచి. అతడు శిల్పిగా నీర్దుడు దుఃఖముగల్గదయ్యెను. (8)

చిరిశరేమును చూడగానే ఆ దరితుడు దీనముగా నీర్దుడు,
యంత్రబద్ధమైన ఇంద్రునిర్వచము పైకి ఎత్తబడును జాతీయ
క్రిందబడినట్లు నేలపై ఎడిపోయెను- (యంత్రము ఎడిపోవుటలో
యంత్రాధాతముననున్న ధ్వజము పడిపోవును అట్లే మహారాజ
పతనముతో లరతునిగుండె జారిపోయి, అతడు నేలపై
బడిన) (9)

పుణ్యము క్షీణించిన పిమ్మట వ్యర్థమునుండి క్రిందబడిన
యయాతీని అతని చొక్కాత్ర, ధృవ అష్టకుడు మొదలగు,
కార్మలందఱును సమీపించినిట్లు కుచిస్థితుడైన భరతునియుద్ధక
అశనిలమాత్యులందఱును వచ్చిదేరిరి. (10)

యృష్టుడును శోకమున మునిగియు న్ని తరితుని జూచి పడే
పడే మహారాజును స్మరించును న్న చొచ్చి నేలపై ఒడిను. (11)

పిమ్మట తనతండ్రి, సేమతో తనజంనపాలనలు మాచిరి
సమయములను అతడు క్షుద్ధికి గెచ్చుకొని, అప్పుడప్పుడు ఆయన
రిశ్మిగుణములను స్మరించును మిగులదుఃఖితుడై, ఉన్మత్తున
వలె నేత్రప్పుడై విలపించసాగెను- (12)

పరిదానములతోనాడిన ఈ శోకసాగరము మనలను
అందికనే ముంచినేసివది - దీనికి మూలము మంథర క్షోభయును
మొనరి దీనిని అల్లకల్లోలమొనరినది. - దీనిని అధిగమించుట
అసాధ్యము- (13)

సుకుమారం చ బాలం చ సతతం బాలితం త్వయా ।
కృ తాతా భరతం హిత్వా విలసంతం గతో భవాన్ ॥ 14

నను భోజ్యేషు హనేషు వస్త్రస్యాభరణేషు చ ।
వైచారయసి సః సర్వాన్ దన్తుః కో న్యః కరిష్యతి ॥ 15

అవదంగాకాలే తు పృథివీ నావదీప్యతే
యో ఏహీనా త్వయా హిత్వా ధర్మజ్ఞేన మహాత్మనా ॥ 16

ఏదరి వర్ణమావన్నే కామే చారణ్యామృశితే ।
కిం మే జీవితసామర్థ్యం ప్రవేక్ష్యామి హంరాశనమ్ ॥ 17

హీనో బ్రాతా చ పిత్రా చ కూన్యామిక్ష్వాకుపాలితామ్ ।
అయోధ్యాం వ ప్రవేక్ష్యామి ప్రవేక్ష్యామి తపోవనమ్ ॥ 18

అయోధ్యలపితం శ్రుత్వా న్యసనం చాన్యవేక్ష్య తత్ ।
భృశమూర్తతరా భూయః సర్వ ఏవామగామినః ॥ 19

తతో విషణ్ణో విశ్రాంతా శత్రుఘ్నభరతాపుభౌ
ధీరణ్యాం సలక్ష్మచేష్టేలాం భగ్నశ్శంకానివర్తభౌ ॥ 20

తతః ప్రకృతిమాన్ వైద్యః పితురేషాం పురోహితః
ససిష్ఠో భరతం నాత్యమ్ ఉత్తాప్య తమువాచ హ ॥ 21

తయోదతో యం దివసః పితుర్వృత్తస్య తే విభో ।
పాపశేషాస్థినివయే కమిహ త్వం విలంబసే ॥ 22

త్రణి ద్వంద్వాని భూతాని ప్రవృత్తాన్యవితేషతః
తేషు చాచరిహార్యేషు నైవం భవీతుమర్హసి ॥ 23

మమప్రత్యాపి శత్రుఘ్నః ఉత్తాప్యభిప్రసాద్య చ ।
శ్రావయీమాస తత్త్వజ్ఞః పరఃభూతభవాభవా ॥ 24

ఉత్థితా చ వరవ్యాఘ్రా ప్రకాశేతే యశస్సేనా
సర్వతపసరిక్తిన్యా కృధగిం ద్రధ్వజావిన ॥ 25

ఓ తండ్రీ! సుకుమారుడును, బాలుడును, అనుక్షణము నీచే
చాలింపబడినవాడును అగు భరతుడు నీకొరకై విలసింపు
చున్నాడు. ఉట్టి అనుంగువుత్త్రుని పిడి, నాయనా! నీవు ఎక్కడికి
వెళ్లితి? బోవనిమయములయందు నీవు మారే కొసరి కొసరి
తనిపించెడివాడవు పాపియుములను తొలగించెడివాడవు.
మమ్ములను అడిగి, మాకు నచ్చిన వస్త్రభరణములను మారే
చరింపజేసెడి వాడవు. మాకిష్టమి అంత గౌరవియుతో ఎవరు
విచారణ చేయుదురు? (14-15)

మహాత్ముడవు. ధర్మజ్ఞుడవు, ఇన నీ వంటి మహారాజును
కోల్పోయిన ఈ తిరుణమున భూమండలము బ్రద్ధంబావలసి
యున్నది- కాని అట్లు జరుగకపోవుట ఆశ్చర్యకరము. (16)

తండ్రీ! వ్రథమ నకు వేసినాడు, అన్యాయశ్రీరాముడు వనములను
అక్రయించినాడు ఇక నేను ఎట్లు జీవింపగలను? కనుక అగ్నితో
ప్రవేశించెదను. (17)

తండ్రీవి కోల్పోయితిని, అన్నకు దూరమైతిని - ఇక్ష్వాకు
మహారాజులు పాలించిన ఈ అయోధ్య పాడుబడినది. ఇంక ఈ
అయోధ్యలో అడుగుపెట్టను తపోవనములకు వెళెదను' (18)

అన్నాడు భరతశత్రుఘ్నలవిశామములను విని వారితంతులేని
బాధను కమలార మోచి, వారి అనుచరులందఱును అందులకు
తబ్బుకొనలేక మఱల తీరని దుఃఖమునకు తోనైరి. (19)

అంతట ఆ భరతశత్రుఘ్నులు ఇరువురును విషాదగ్రస్తులై
మిగుల అలసిపోయిన వారై కొమ్ములు విరిగిన వృషభములవలె
నలఘబడి పార్శ్వదశాగిరి. (20)

రైవీశక్యత(నిల్వ)వాదము (అనాదును నిర్వజ్ఞుడును, పిడి
తొడిగి పురోహితుడును చర వసిష్ఠమవార్చి భరతుని లేవనెత్తి
ఆతనిలో ఇట్లనెను. (21)

"ఓ శ్రుభూ! భరతా! ఇది మే తండ్రీగారిరహస్యసంపాదములు
బరిగిన మమజననిమము ఇప్పుడు అస్థినివయము చేయువలసి
యున్నది అందులకు ఆలస్యము చేయుచుంటివేల? (22)

ఒదిరతా ఆకరిచ్చులు. శోకమోహములు, జలంబరములు
అగు ఈ మూడు ద్వంద్వములను సమష్టసౌగులును పొంది
తీరవలసివడి. అనివాద్యములైన పిటివిషయమున నీవు ఇట్లు
శకేంపదగదు. (23)

తిల్వజ్ఞుడైన మమంతతుడుగూడ శత్రుఘ్నుని లేవనెత్తి
పక్షప్రణామమును జననమరణములు శోకార్యములను తోధించెను
ఆ విధముగా అనునయవాక్యములతో అతనిచున్నన
కుదురుబటచెను. (24)

మిత్రసిద్ధులను, సన్నిహితులను, ఎన అ భరతశత్రుఘ్నులు
లేని దుఃఖం చేరినవారై, ఎండిత తండ్రీ వానిలకు తడిసిన వేర్వేలు
ఇంద్రధ్వజములవలె తోటల్లరి (25)

హిత్రాణి పరిస్మద్ధంతౌ రక్తాక్షౌ దీపభాషణౌ |
అమర్త్యాత్మకమంతి స్మ తనయౌ చాకళా శ్రీయాః | 26

ఆ ఇరువురు రాజకుమారులును పిప్పయిడ్డియుండటచే
వారి కన్నలు పెట్టబోలేయియెను. వారు కన్నీటిని తుడుచుక పులు
దీపముగా భాసింపుచుండిరి. అప్పుడు ఇంకను మిగిలియున్న
అస్థిసంశయమునది కార్మములను నిఘోషించుకై ఆ రాజకుమారులను
అమర్త్యులు తొందరపెట్టినారే. (26)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే ఆయోధ్యాకాండే సప్తసప్తతితమస్థానః (77)
వాల్మీకిమహర్షినిచింతిస్తా ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి ఆయోధ్యాకాండమునందు వెళ్ళిదివిడవనర్హమ సమాప్తము

— * * * —

78. డెబ్బదినినిమిదవసర్గము

శత్రుఘ్నుడు మంత్రము శిక్షించుట.

అథ మూత్రాం సమీహంతం శత్రుఘ్న్ లక్ష్మణానుజః |
భరణం శోకవంతస్తమ్ ఇరం పంచమబ్రువితే | 1

గతిర్భ్యః సర్వభూతానాం దుఃఖే కీం పునరాత్మనః |
త రామః సత్త్వసంపన్నః స్థయా ప్రవ్రాజితో వనమ్ | 2

ఇలవాన్ పీర్వపంచవన్ లక్ష్మణో నామ యోజ్యహౌ |
కీం న మోచయతే రామం కృత్వా స్మ పితృవిగ్రహమ్ | 3

పూర్వమేవ తు విగ్రహ్యాః సమవేక్ష్య సయావయౌ |
ఉత్పతం యః సమూహాథో రానా వార్యా వశం గతః | 4

ఇతి సంభాషమాణే తు శత్రుఘ్న్ లక్ష్మణానుజే |
ప్రాగ్భూతైః భూత్ తదా కుట్టా సర్వాభరణభూషితౌ | 5

విస్తా తంతనసారేణ రాజవస్త్రాజీ విప్రతీ |
ఏవిధం వినితైస్తైస్తైః భూషణైశ్చ విభూషితౌ | 6

మేఖలాదామభిశ్చిత్రైః అన్యైశ్చ శుభభూషణైః |
బభాషే బహుభిర్చర్చా రజ్జుకట్టేన వాచరీ | 7

తాం పరివ్రజ్య తదా ద్వాస్తాః మేఖళం పాపకారిణమ్ |
గృహీత్వా కమలాం కుట్టాం శత్రుఘ్నాయ న్యవేదయన్ | 8

దశాదశహారాజులకు అవతరిక్కిగారు. అదిందిని సమూహ
చరణుడు ఆ దుఃఖమునుండి తేరుకొనలేకయుండెను. అప్పుడతడు
శ్రీరామునియొద్దకు వెళ్లుటకు ఉచ్యుత్తుడాయెను. అట్టి స్థితిలో
లక్ష్మణుని తమ్ముడైన శత్రుఘ్నుడు అతనితో ఇట్లు మడివెను- (1)

అర్థా వశేనానూటజపదీపమ తోలసింది వాని కాపాడగల
సమర్థుడు శ్రీరాముడు. ఇక అతడు మనలను ఆదుకొను
విషయము చెప్పినట్ల? అట్టి సహృదయత్వనిలసన్నుడైన శ్రీరాముని
ఒక అబల అడవులకు ఎరిపే సెజముగా ఇది మిగుల
దుఃఖకరము- (2)

అనినాడు. హృదయవంశస్థుడును ఆగల లక్ష్మణునిమంతరి
వాడు ఎదుటనేయుండియు, తండ్రిని యెదిరించియొనము
శ్రీరామునకు తలవైచిన ఈ ఎరికబుగ్గితి? ఏరమలకు తోలగల
లేక? ఇదియును ఆశ్చర్యమును కలిగించుచున్నది (3)

గుహాకాళ ఒక స్త్రీకి అశుభై తప్పుదానిని హస్తమర్చివలన
లక్ష్మణుడు మంగున న్నామూర్యయముల పై గడచింది. అతని
కాటను కట్టిగనవలసియుంచునరా! (4)

లక్ష్మణునితమ్ముడైన శత్రుఘ్నుడు తోనముతో ఇట్లు పలుకు
చుండగా ఇంతలో ఒంటిసిగదా సాములు వెట్టుకొనియొట్టు
గూసమంతర ఆడటికి చెచ్చి తూర్పు వాకిట నిలబడి యుండిను.
అమె మేల్చిన మిగి గంధములను పూసికొనియుండిను. రాణులు
మాత్రమే రతింపదగిన అమూల్యవస్త్రములను (కైకిలు
వహుళరింపగా) అమె ధరించియుండిను. రత్నములు పొడిగిన
బంగారు ఆభరణములను అట్టి ఆవశువనయియందున్న పెట్టుకొని
యుండిను. పదుముగ్గురి వ్రతవిచిత్రములైన బత్తాణములను
ఇంకను వివిధములైన స్వర్ణభరణములను ధరించియున్న ఆ
కుట్ట శ్రామతో ముఖపడన అడుకొలిపలి ఒలుచుండెను. (5-7)

అంతట ద్వారపాలకులు మిగుల సాహిత్యురాలును,
కవిసాత్మురాలును వన ఆ మంత్రదను జూచి. ఆమెను తీసికొని
వచ్చి శత్రుఘ్నునకు ఇట్లు నివేదించిరి (8)

యస్యాః కృతే వనే రామో వ్యవ్రథేహశ్చ వః పితా ।
పేయం పాపా నృశంసా చ తస్యాః కురు యథామతిః ॥ 9

శత్రుఘ్నశ్చ తదాజ్ఞాయ పవనం భృతదుఃఖితః ।
అంతఃపురవరాన్ సర్వాన్ ఇత్యువాచ ధృతవ్రతః ॥ 10

తీవ్రముర్ఖాదితం దుఃఖం భూత్సాణాం మే తథా పితః
యయా పేయం వృశంపన్య కర్మణః ఫలమష్టుతామ్ ॥ 11

పవనముక్తా తు తేవాఽఽశు సఖీజనసమూహతా ।
గృహీతా బలవత్ కుబ్జా సా తద్గృహమనాదయత్ ॥ 12

తతః మభ్యుతపంతస్యః తస్యాః సర్వః సఖీజనః ।
మత్తమాజ్ఞాయ శత్రుఘ్నం విషలాయత సర్వశః ॥ 13

అమంత్రయత కృత్సృశ్చ తస్యాః సర్వసఖీజనః
యథాఽయం సముషక్రాంతో విశ్వేషాన్ సః కరిష్యతే ॥ 14

సామక్రోశం వదన్యాం చ ధర్మజ్ఞాం చ ముశస్యసీమ్ ।
కౌసల్యాం శరణం యామ సా హ వోఽస్తు క్రూరా గతిః ॥ 15

స చ రోషేణ తాద్రాక్షః శత్రుఘ్నః శత్రులాపనః ।
విచక్షర్ష తదా కుబ్జాం క్రోశంతీం ధరణీతరే ॥ 16

తస్యా హ్యేకావ్యసూణాయా మంథరాయావ్రత వ్రతః ।
చిత్రం బహువిధం భాండం పృథివ్యాం తద్వ్యశీర్యత ॥ 17

తేన భాండేన సంస్తీర్ణం శ్రీసుద్రాజనివేశనమ్ ।
అశోభత తదా భూయః శారదం గగనం యథా ॥ 18

స బలి బలవత్ క్రోధాత్ గృహీత్వా ఘృదుషత్తరః ।
వైకేయీనుభినర్భర్త్వ బభాష పరుషం వచః ॥ 19

తైర్వాక్యైః పరుషైర్భుజైః వైకేయీ భృశదుఃఖితా ।
శత్రుఘ్నభయనంతప్తా పుత్రం శరణమాగతా ॥ 20

"అయ్యా! ఈమె కారణముగనే శ్రీరాముడు వనములకు వెళ్లెను. పీతల్లికి దశరథమహారాజు కౌముదు వారించెను ఇట్టి పాపాత్ములకు శ్రామరాటము వన ఈ గూఢిమంథరను మీయివ్వనునచ్చినట్లు చేయుడు (మీ ముష్టిసంకారము శ్వీరవుడు)" (9)

సమమజ్జితముడను మిగులయౌభితుడను మునుపు శత్రుఘ్నుడు అద్వారకాజపమాలలను పోసి నమ్ముట అచటనున్న అంతఃపురములను అందితేనే ఇష్టశించియిచ్చునుడివెను (10)

"ఈమె మాతండ్రి-తండ్రి అట్లే మాసోగరి లావణికిని తీరిపి దూరమును తెచ్చిపట్టినది కనుక ఈ ముర్ఖార్థులకు అన మిచ్చుర్యలకు తావలమును- అనికొని-వీరవలసినది-" (11)

శత్రుఘ్నపట్టుదకి తోడివాసీనులలో గూడియున్న అతెబ్బను క్షీణ పట్టుకొనెను అప్పుడు ఆ సా వదుముతో బాటగా గోలపెట్టెను. వాని లక్షణములకు అడవిమందులయొనఁ ప్రతిధ్వనించెను. (12)

అప్పుడు ఆ కుబ్జయిక్కి తోడితాననులందఱును వయః కోపలకు లోనైరి. పిమ్మట వారు క్రూరైయున్న శత్రుఘ్నుని బాచి, విరుఱుము సాటికొలుచిరి (13)

పేదల ఘోరనిలందఱును ఒకచోలచరి వెలడు మంథరను పట్టుకొనితాను మాడగా ఆమెవోదు ముఖ నిష్కరి ప్రాణములతో మరణపట్టువట్టలేదు అని అమితో తాము అనుకొనిరి. (14)

ఇప్పుడు మనము వెంటనే కౌసల్యాదేని కరికకువెల్లి అమెను శరణుగొరుదము అమె మిగుల కనికరముగల కొన్స జ్వాల, మదుమదురభాపిద, దిర్మజ్జురాలుగా పేరు ప్రతిఫలం గాంచినది. వాస్తవముగా ఇప్పుడు మనయందరికిని అమయే దిక్కు (15)

శత్రువులను రూపమాపువాడైన ఆ శత్రుఘ్నుడు రోషముతో కన్నులెల్లకేసినవాడై ఎక్కువ మొర్తుకొనుమన్న ఆ గూఢివానిని నేలపై ఈడ్చుకొనుచు పల్లెను, ఆతడే ఆ గూఢి మంథరను లక్ష్మి లాకికొనెచ్చుమింకగా ఆమె దరించి యున్న పిత నిర్మితమిలగు ఆభరణములు అన్నియును నేలపై చేల్లాచేదరుగా పడినాయను (16-17)

అంతటచో చేల్లాచేదరె ఎలయెన్నఁ పరణములతో విలసిల్లు మన్న ల రాజభవనము శంక్కామనందు మంమంలాడుమందేదే సన్నతములతో పొలిల్లుమన్న లకాశములె గోభిల్లుచుండెను. (18)

మిగుల బలవోయి అర్కశ్శుడును నవ లయయిడు మిక్కిల రోషముతో మంథరను వేముగా ఈడ్చుకొని వాపుచుండగా అమెను పడిపించుటకై వైకియి అంటకి వెళ్లెను. అప్పుడతడు అమెను దిక్కుగించుచు కరోపచనములను పల్కిన (19)

శత్రుఘ్నుడు క్రోధావేశముతో తీవ్రముగా పలికిన తన వలనములను పిరింపలేక, క్రేకులు కడు దుఃఖయయ్యెను. అంతగాక ఇంకను అతడు తనను పినివేయకొను తలంచి ఆమె మిగుల భయకంఠతయై తనపిమారుచును భరతున శరణుజొచ్చెను (20)

తాం ప్రేక్ష్య భరతః క్రుద్ధం శత్రుఃపుష్పమ్ ఇదమబ్రవీత్,
అవధ్యాః సర్వభూతానాం ప్రమదాః క్షమ్యతామితి | 21

హవ్యాసుపామిమాం పాపాం కైకేయాం దుష్టచారిణీమ్,
యది మాం ధార్మికో రామో నామాయన్మాత్మసూతుకమ్ | 22

ఇమామపి హతాం కుట్టాం యది జానాతి కాశువః,
త్వాం చ మాం చ హి కర్మాత్మా నాభిభాషిష్యతే ధ్రువమ్ | 23

భరతస్య వచః శ్రుత్వా శత్రుఃపుష్పా లక్ష్మణామజః,
వ్యవర్తత తతో దోషిణీ తాం ముమోష చ మంథరామ్ | 24

సా పాదమూలే కైకేయ్యా మంథరా నిపపాత హ,
నిశ్చ్యవంతి మదుఃఖార్తా కృపణం విలలాప చ | 25

శత్రుఃపుష్పేనవిమూఢనంజ్ఞాం
సమీక్ష్య కుట్టాం భరతస్య మాతా
శ్వైస్సమాజ్ఞానయదార్తరూపాం
క్రౌంచీం విలగ్నామిన వీక్షమాణామ్ | 26

అంతట భరతుడు తనను కుట్రబోధించిన ఆ కైకేయిని గారచి, కుద్ధుడైయున్న శత్రుఃపుష్పతో ఈమెను క్షమింపుమని, ఎవ్వరును స్త్రీలను చంపుటతగుదు, అనినుడివెను. (21)

“కైకేయి కడుదుష్టురాలు ఎంతయు పాపాత్మురాలు. కనుక ఆమెను నేనే సంవహించుకొని, కాపి ధర్మాత్ముడైన శ్రీరాముడు ఇతడు మాతృహంతకుడు” అని నన్ను నిందించునను భయముతో నేను అట్లు చేయులేదు. (22)

ఈమట్టైనను మనము చుపినచో ధర్మాత్ముడైన శ్రీరాముడు ఆ వార్తను విని, నితఃగాని, నాతోగాని మాట్లాడుటమాననీయును. ఇది తద్యము సుమా! (23)

భరతునిపాతవచనములను వినిన సీమ్యుట లక్ష్మణునితమ్ముడైన శత్రుఃపుష్పవిరోధము చల్లాటను వీధవ అతడు మంథరను విడిచి పెట్టెను. (24)

అప్పుడు అమంథర కైకేయి పాదములపై బడెను. వీధవ ఆమె మిగుల దుఃఖార్తయై, నిట్టాక్కుచు దీనముగా విలపించెను (25)

శత్రుఃపుష్పనిదేశితో దెబ్బతినిన కుట్ట నిశ్చేష్టురాలాయెను. అప్పుడు భరతునితల్లియైన కైకేయి, ఆమెను జూచి తిష్ఠాతిష్ఠిగా ఓదార్పుచు ఆమెను వ్యాపారోపిత దీపికాని వచ్చెను. అంతట ఆ గూసీది నలలో చిక్కుకొనిన అడు క్రౌంచపక్షివలె అడ్డురాల్చి బయముతో ఆమెపైపు చూడసాగెను. (26)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే ఆయోధ్యాకాండే అష్టనవతితమస్సర్గః (78,
వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి ఆయోధ్యాకాండమునందు తెల్పుచివనిమిదవసర్గము సమాప్తము

- * * * -

79. డెబ్బదితొమ్మిదవసర్గము

మంత్రులు మొదలగువారు రాజ్యాధికారమును చేపట్టమని భరతుని ప్రార్థించుట - ‘ఈ రాజ్యమునకు

శ్రీరాముడే ప్రభువు’ - అని భరతుడు ప్రకటించుట

తతః ప్రభాతసమయే దినసే చ చతుర్దశే,
నమోత్య రాజకర్తారో భరతం నాక్యమబ్రువన్ | 1

గతో దశరథః స్వర్గం యో వో గురుతపో గురుః
కామం ప్రవాప్య వై క్షేపం లక్ష్మణం చ సహజలమ్ | 2

త్యమద్య భవ వో రాజా రాజపుత్రౌ మహాయశః
సంగత్యా నమరాద్ధౌత రాజ్యమేతదనాయకమ్ | 3

అనంతరము కడుశాశ్వతశివమన ప్రభాతవేళ రాజకార్యమును నిర్వహించునట్టి మంత్రులెవ్వరు ఒకచోట సమావేశమై భరతునితో ఇట్లునుడిపిరి. (1)

“మహాయశస్వినైన ఓ రాజకుమారా! మనకు పరమగురువైన దశరథమహారాజు అవశ్యేష్టకుమారుడైన శ్రీరాముని, మహాబలశాలి యైన లక్ష్మణుని వనమ కు పంపి. తాను స్వర్గస్థుడాయెను ఇప్పుడు ఈ రాజ్యమునకు రాజు ఎవ్వరును లేరు. కనుక ఈ రాజ్యాధికారమును మీరే స్వీకరింపవలెను మహారాజే స్వయముగా మీ అన్నయగు శ్రీరాముని వరహాసమునకు అజ్ఞానించి, రాజ్యాధికారమును మీకు ఏర్పాటు చేసెను కావున మీరు రాజగుట న్యాయనిమ్మొమ్మే. మీరు రాజ్యాధికారమును స్వీకరించుట మరీకిని బాధాకరముగాదు (2-3)

అభిషేచనికం పర్వమ్ ఇదమాదాయ రాఘవః ।
ప్రతీక్షతే త్వాం స్యజనః శ్రణయశ్చ నృపాత్మజః ॥ 4

రాజ్యం గృహాణ భరత పిల్లనైలామహం క్రుపమ్ ।
అభిషేచయ చాత్మానం సాహి చాస్మాన్ పరర్థభిః ॥ 5

అభిషేచనికం ధాండం కృత్వా పర్వం ప్రదక్షిణమ్
భరతస్తం జనం సర్వమ్ ప్రత్యువాచ ధృతవ్రతః ॥ 6

జ్యేష్ఠస్య రాజలా నిత్యమ్ ఉచితా హి కులస్య నః
నైవం భవంతో మాం వక్ష్యమ్ అర్హంతి కుశలా జనాః ॥ 7

రామః పూర్వో హి నో బ్రాతా భవిష్యతి మహీపతిః ।
అహం త్వదశ్యే వత్సామి నర్హణి నన పంచ చ ॥ 8

యుజ్యతాం మహతీ సేనా చతురంగమహాలలా
అనయిష్యే స్యహం జ్యేష్ఠం భ్రాతరం రాఘవం వనాత్ ॥ 9

అభిషేచనికం వ్రేవ సర్వమేతదుపస్కృతమ్ ।
పురస్కృత్య గమిష్యామి రామహేతోర్వనం సతి ॥ 10

తత్రైవ తం వరవ్యాఘ్రమ్ అభిషేచ్య పురస్కృతమ్ ।
అవేష్యామి తు నై రామం హవ్యవాహమివాధ్వరాత్ ॥ 11

న పశామాం కరిష్యామి స్వామిమాం మాతృగంధినీమ్ ।
వనే వత్సామ్యహం దుర్గే రామో రాజా భవిష్యతి ॥ 12

క్రీమితాం శిల్పిభిః పంథాః సమావి విషమాణి చ ।
రక్షణశ్చానుసంయాంతు సతి దుర్గపిచారకాః ॥ 13

ఏనం సంభాషమాణం తం రామహేతః నృపాత్మజమ్ ।
ప్రత్యువాచ జనః పర్వః శ్రీమద్వాక్యమమత్తమమ్ ॥ 14

ఏనం తే భాషమాణస్య వద్మాశ్రీరుపతిష్ఠితమ్ ।
యస్త్యం జ్యేష్ఠే నృపమతే ఘృతినీం చాతుమిచ్ఛసి ॥ 15

అనుత్తమం తద్వచనం నృపాత్మజ
ప్రభాషితం సంశ్రవణే వికమ్య చ ॥

సహర్షజాస్తం ప్రతి బాష్పాబిందవో
విపేతురాధ్యావనవేత్రవంభవాః ॥ 16

రాజకుమారా రమువంశజాః ఓ భరతా మంత్రులు మేదలగొని
స్వబదులు, పురస్రముఖులు, అభిషేకసామగ్రిని తీసికొనవచ్చి,
వీక్షై ఏకుంవహించున్నారు. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

నిష్ఠానిష్ఠుడైన భరతుడు ఆ మాటలను విని, పట్టాభిషేకమివ్వకై
తీసికొని రాబడిన కలశములుముదలగు సమస్తవస్తువులకును
ప్రదక్షిణమొసర్చి, ఇతడు దేరియున్న నాతితో ఇట్లునుచీపెను (6)

"జ్యేష్ఠునకు రాజ్యాధికారమున ఆస్పగించుట పరంపరగా
వచ్చుచున్న మనవింశాబారము కనుక అమనఃజ్వలము, పెద్దలును
ఎవ మీరు నాతో ఇట్లు ఎలుకల వి మృతమూ అగడు. (7)

కనుక మా సోదరులలో పెద్దవాడైన శ్రీరాముచే ఈ రాజ్యమునకు
రాజకాలము అయ్యకువాటుగా నేను పడువాటగు గెండ్లగుములు
మహానము కేసెదను. వతుంగలబలములతోగూడిన మహాసేనను
సేద్యులముడు జ్యేష్ఠుడొడరుడైన శ్రీరాముని వనములనుండి
అయోధ్యకు తీసికొని రాగలను. (8-9)

పట్టాభిషేకమునకు సంబంధించిన సమస్తవస్తువులను,
సాధనములను తీసికొని, శ్రీరామునికొఱకై వనమునకు వెళ్లెదను.
పురుషకృష్టుడైన శ్రీరాముని అచటనే పూజించి పట్టాభిషేకము
గావించి యాగశాలనుండి త్రెత్తొనవలె శ్రీరాముని ఇవటికి
గొంపవచ్చెదను. (10-11)

ఈ క్షణేయు ఏడునకుమాత్రమే నాకు తల్లి ఈమెలో
మాతృభావము లేకదైనను లేదు. ఈమెకోరికను నెఱవేరియును
ఈ రాజ్యమునకు శ్రీరాముడే రాజకాలము నేను మాత్రము
అకాలదపులలో నిరసించెదను. (12)

శిల్పులు ముందుగావెళ్లి ఎగు మచ్చిగుడ్ గానుండిడి వాటలను
సమముగా వేయుదురుగాక, అడవుంబాటలను బాగుగా ఎఱిగిన
వారు చక్కకులుగా మనవెంటవచ్చురుగాక. (13)

శ్రీరాముని నిమిత్తమై ఇట్లు మాట్లాడుచున్న రాజకుమారుడగు
భరతునితో అతడు తేరియున్నవారిందఱున మీగు సముచితము
లైన పంచములను ఇట్లు పలికిరి (14)

నాయనా రాజకుమారులలో జ్యేష్ఠుడైన శ్రీరామునకు రాజ్యమున
సమర్పించుటకు అలీలమిచ్చును నీవు ఎంతో చక్క నీ మాటలను పలికిరివి-
అందువలన నీకు సకలసంపదలును అట్లును" (15)

రాజకుమారుడైన భరతుడు మడిచిన పలుకులన్నియు
అణిముత్యములే. నాటిని విని, అచటి పెద్దలందఱును మిక్కిలి
సంతసించిరి అప్పుడు పూజ్యులైన ఆ ప్రముఖులనేత్రములనుండి
అనందబాష్పములు జలజలరాలెను. (16)

హేమన్తే పంచమిరం నశమ్య హ్లాష్టాః
సామాధ్యాః సపరిషవో వియాతశోకాః
పంథానం నరపతీ భక్తిమాన్ జనశ్చ
వ్యాధిష్టాస్తవ పవనాచ్చ త్పివర్షః : 17

అవమిషుండి శ్రీరాముని దీసికొనిరావలెననిది భరతుని
ఎంకల్పమును. ఇందులకై అప్పుడు పలికిన హ్లాస్టా మాటలను
విన్నవి అమోక్షమును పరశుమన్తు పుష్పిమను బాగుల ననందించిన,
అంతట వారిదుఃఖములు మటుమోదునుయ్యెను. అప్పుడు
వారు భరతునితో కలసి మహాపురుషా! మీ ఆదేశముప్రకారము
మార్గములను బాగుచేయుటకై శిల్పులను, రక్షణవిషయములను
చూచుకొనుటకై భక్తివిశ్వాసములుగల భటులను పిలువించితిమి
అని పలికిన

(17)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే షకోనాశీతితమస్సర్గః (79)
వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు దెట్టవీలే స్వయంవ్యక్తము గలవాప్యము

-- * * *

80. ఎనుబదియవసర్గము

భరతుని ఆదేశానుసారము శ్రీరామునికడకు వెళ్లుటకై సచివులు వక్రని మార్గములను ఇంకను నెలసిన
ఏర్పాట్లను పూర్తిచేయుచును.

అథ భూమిశ్రదేశజ్ఞాః సూత్రకర్మవిశరదాః ।
స్వకర్మాభిరథాః కూడాః ఐవకా యంత్రకాస్తథా । 1

కర్మాంతికాః స్తపరయః పురుషా యంత్రకోవిదాః
తథా వర్తకయశ్శ్చైవ మార్గిణో వృక్షతక్షకాః । 2

కూపకారాః మథాకారాః సంశకర్మకృతస్తథా ।
సమర్థా యే చ ద్రష్టారః పురతస్తే ప్రతష్టరే । 3

ప తు పార్థాత్ తమధ్యేశం జనాఘో విపుటః స్రయాన్ ।
అతోభత మహానేగః సముద్ర ఇవ పర్వతే । 4

తే స్వవారం సమాప్తాయ వర్మకర్మణి కోవిదాః ।
కపటైర్వివిధోపరైః పురస్థాత్ సంవ్రతక్తరే । 5

అతావల్లిశ్చ గుల్ఫాశ్చ స్థాణూవత్సవ విప తః
జనాస్తే చక్రరే మార్గం ఛిందంతో వివిధాన్ ద్రుమాన్ 6

అప్యక్షేమ చ దేశేమ కేచిద్వృక్షాపరోపయన్ ।
కేచిత్ కుశారై స్థలైశ్చ వాత్రైశ్చిందన్ కృచిత్ కృచిత్ 7

పీమ్యుః కేంద్రయశ్చ పిష్టక్షయలను బాగుగా ఎఱిగిన
వారిను సూత్రములతో భూమిమంతటను కొలిచెడివారిను
నేలను త్రవ్వెడి వారిను ముంత్రములను ఉపయోగించి
వారును, వృక్షములను శిల్పులను యంత్రప్రయోగములను
విజ్ఞాన పురుషులను పురుషులను, కూడాను కేవలవాగును.
త్రోవలకై అడ్డముగానెట్టి అడ్డము వలెచెడువారును. బావులను
త్రవ్వెడివారిను మన్తుమును వేయువారి కు నెడికలనులను
చేయువారును, సమర్థులైన ఎర్లవేక్షకులము. ముమ్మగాగల
వృక్షాదరితక్షకై కాగ్ధమానులు ముగ్ధుల నెడికలచేత. (1-3)
మార్గమును ఏమిడలముగా జేయునట్టి ఆహారమైత ఇన
సమాహారు అవృద్ధివిలాపి మహిముతోనెట్లును గామదర్శన
కుయోబాకారముగా వారిను కో పురోహితులములచేను ఆ
సమాహారు పుస్తమనాడు ఇరింగిములతో సోగిసోపుచున్న
అనుభ్రమువలె కోలిల్లుచుండిను

(4)

మార్గవిశ్వాసములయందు సెనుకొనెట్టివారు తమతప జల్లులను
కూడినీకొని తమకు వాచనీక వివేచములగు సరికరములతో
ముందుకు సోగిపుయిండిరి వారు మార్గములను అడ్డముగా
నెట్టి చెట్లను చెట్లకొమ్మలను తగిలెడు. ముండ్లపాకలను నెట్టి
వేయును పెద్దపెద్ద బండలను తోలొలెడు మ. చిన్నచిన్న గురిక
లొక్కను పటిపాపవేయును మార్గములను చక్కలయిరి. (5-6)

కొందఱు ఎక్షములు లేసినట్లు మార్గములకు పెండునెవులను
చెట్లను వాటుచుండిరి మఱి కొందఱు బాటలకు అవరోధముగా
మన్నకంపచెట్లను కొద్దలతో కుడిచేయును పెద్ద పెద్దబండలను
సమ్మెలలతోముక్కుచు పెండును కొడలతో కట్టెముకు అను
కొనినెడును వారులను సరిచేయుచుండిరి.

(7)

అపరే వీరజన్తంజాన్ బలిన్ బలవత్తరాః ।
విధమంతి స్య దుర్గాణి ప్థలాని చ తతస్తతః । 8

అపరేవూరయన్ కూసాన్ పాణుభిశ్చక్రమాయత్మ్
నిష్కుథాగాన్తతః కేచిత్ సమాంశ్చక్రః సమంతతః 9

బబంధుర్బంధవీయాంశ్చ క్షౌఢ్యాన్ సంచక్రుదుస్తదా ।
చిభిదుర్భేదనీయాంశ్చ లాంస్తాన్ వేళాన్ వరాస్తదా । 10

అచిరేణైవ కాలేన పరివాహాన్ బహూదశాన్ ।
చక్రుర్బహువిధాశాలాన్ సాగరస్వతీమాన్ బహూన్ । 11

విర్జలేషు చ దేశేషు భావయామాసుదుత్తమాన్
ఉదపానాన్ బహువిధాన్ వేదికాపరిమండితాన్ । 12

సనుధాకుట్టిమతః ప్రవృష్టితనుహేళుహః ।
సుహృద్వృష్టిస్త్రిజగణః పతాకాభిరలంకృతః । 13

చందనోదకవంశిక్తో నానాక్రమసుభాషితః ।
బహ్యశోభత పేనాయాః పంథాః మరసతోపమః । 14

అశ్వాస్యాథ యథాఽఽక్షప్రియుక్తా స్త్రీః ధిక్కలా నరః ।
రమణీయేషు దేశేషు బహుస్వాదుతలేషు చ । 15

యో వివేకవ్యభిప్రేతో భరతస్య మహాత్మనః ।
భూయస్తం శోభయామానుః ఛాపాభిర్యాహగోపమమ్ । 16

సక్షత్రేషు ప్రశస్తేషు ముహూర్తేషు చ తద్విధః ।
నివేశాన్ స్థాపయామానుః భరతస్య మహాత్మనః । 17

బహుపాంశుచయాశ్చాపే పరిభావరివారితౌ ।
తత్రేంద్రకీలప్రతిమాః ప్రహోతీవరహోభితౌ । 18

బంశాలురైన మఱికొందఱు లోతుగావేళ్లనునట్టి బారుగడ్డి మొదలగు మొండి దుబ్బులను చేతులతో పెకలించి వాటిని కాల్చి వేయించుకొని అక్కడక్కడ ఎదురైన ఎగుడుదిగుడు స్థలములను చదును చేయుచుండిరి. మఱికొందఱు లోతైన పెద్దపెద్ద గుంటలను, గోతులను మట్టితో పూడ్చివేయుచుండిరి. ఎల్లచు ప్రదేశములను అంతటను సమముగా చేయుచుండిరి. (8-9)

కొంతమంది బలవ్రహ్మచారులపై వంతెనలను ఏర్పాటు చేసిరి. కంకరజాల్లను పొడిపొడి గావించుచు ఆ స్రవేశములను సుగములు గావించుచుండిరి వారికి అద్భుతములైన ఎదుగుల బలములు తొలగించుటకై వాటిగట్లను తొగొట్టిరి ఈ విధముగా వేర్వేలు ప్రదేశములలో అవసరములను అమనరించి ఆయా పనులను నిర్వహించిరి. (10)

స్వల్పములైన బలములుగల ప్రదేశములకు చుట్టను కట్టలను నిర్మించి, బలములు పెక్కువగా నిలబడునట్లు చేసి, మెట్లతో పెద్ద పెద్ద రిటాకములను ఏర్పాటు చేసిరి వారు స్వల్ప కాలములోనే వేర్వేలు ఆకారములలో పెక్కు సరోవరములను నిర్మించిరి. అవి లోతుగా విశాలముగామండుటచే సముద్రమువలె కన్పట్టు చుండెను. నీరు దొరకని ప్రదేశములలో వివిధములగు చక్కని దిగుడుబావులను తవ్విరి గజాశ్వములు నీరు త్రాగుటకు అనువగు సరోవరములను నిర్మించిరి, వాటి పెక్కున విశ్రాంతి దీనికొనుటకు అనుకూలముగా వేదికలను సిద్ధపఱచిరి (11-12)

సేనలు వడచుమార్గము గుర్తుతో మున్నగు భవళులో విర్బజవడెను దానికి ఇరుప్తపులయందుగల చెట్లు పూవులతో కలకలలాడుచుండెను. భాగంగా మర్రిల్లియున్న పక్షులు కలకలాదములు చేయుచుండెను. ఆ దారి పతాకములతో అలంకృతమై యుండెను. మార్గమంతయును చందసజలములతో తడువబడియుండెను. అంతటను వివిధములగు పూవులు వెదజల్లబడియుండెను. అందువలన అవి దివ్యమార్గమువలె శోభిల్లుచుండెను (13-14)

మార్గమధ్యములో విడిదిగృహములను ఏర్పఱచుటకు నియమితులైన అధికారులు కార్యకుఱులైన సేనకులద్వారా కచ్చటచ్చట వాటిని నిర్మింపజేసిరి. ఆ ప్రదేశములు దుపకములైన పలములతోగూడి రమణీయముగానుండెను. మహాత్ముడైన భరతుని యొక్క అలిరునికి తగినట్లుగా అవి విసిధాలంకారశోభితములై యుండెను. (15-16)

వాస్తుశాస్త్రజ్ఞులైన క్యోతిపండితులు ప్రశస్తనక్షత్రములతో గూడిన ముహూర్తములయందు మహాపురుషుడైన భరతునకును ఆతని సేనలకును, పరివారములకును ఆనవుగా వేర్వేలు శిథిలములను నిర్మింప జేసిరి. (17)

మార్గమధ్యమున సిద్ధపఱచబడిన ఆ విశ్రాంతిగృహములు ఇంద్రునినగరమైన అమరావతివలె శోభిల్లుచుండెను. వాటిచుట్టును కందకములు ఏర్పఱచబడెను. అవి ఇంద్రకీలాద్రి

ప్రాపాదమాలావిచిత్రాః సౌధప్రాకారసంస్కృతాః
పరాకాశోభితాః పర్యే సునిర్మితమహాసథాః 19

వివర్ణద్విరీవాః శాశే నిటంత్కాగవిమానజైః
సముచ్చైర్జైవేశాస్తే చభుః శక్తశ్చరీపమాః 20

వాహనీం తు సమాపాద్య వివిధద్రుమకాననామ్
శీతలామలపానీయాం మహానిససమాకులామ్ 21

స చంద్రతారాగణమండితం యథా

సఖః క్షపాయామమలం నిరాజితే
పరేంద్రసార్వ, ప తథాప్యరాజితే
క్రమేణ కమ్యః శుభశిల్పినిర్మితః 22

కల విత్తిన భుజశిల్పిలు కట్టించుచుండెను. అంతటిమలు వక్రగా
తీర్చిదిద్దబడియుండెను. అంతటి రాజభవనములును. దేవతా
మందిరములును చక్కని సౌకారములతో చిలసిట్లుచుండెను.
తరులతెలు ఎలాకముల రెపరెపలాడుచుండెను. ఆ భవనములు
ఎత్తైన శిఖరముల గలిగి సాక్షరముల గూర్చితో ఉప్పుడుండెను. (18-20)

నానావిధములైన వృక్షవనములతోను చల్లని విద్యుల
జములతోను నిండియుండి వెళ్ల వెళ్ల చేలలతో వ్యాప్తమై యున్న
గంగానది యొక్క తీరమువరకు నిర్మించబడిన అరాజమార్గము
మిక్కిలి కరుణయుముగానుండెను. అది సమర్థులైన శిల్పులచే
నిర్మించబడినది. తాత్కాలికముగ నక్షత్రములతో కలది సితో
శభిల్లుమచ్చ సర్వలాకాశములె అది తేజరిల్లుచుండెను. (21-22)

ఇత్యారే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఆశీతితమవృద్ధః (80)

వాల్మీకిమహర్షిపరమహంస అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఎనుబదియవసర్గము సమాప్తము

* * *

81. ఎనుబదియొకటవసర్గము

వసీష్ఠమహర్షి సీలుపుపై భరితశ్రేణుస్థులు, మంత్రులు మొదలగు వనుజులు నిభాభవనమునకు విచ్చేయుట.

తతో వాందీముఖీం రాత్రిం భరతం సూతమాగధాః
తుష్టపుద్గాగ్వశేషజ్ఞాః క్షణైర్మంగళవంహితైః 1

సువర్ణకోలాభిహతః ప్రాణదద్యానుడుండుభిః
దధ్ముః శంఖాంశ్చ శతశో వాదాంశ్చోచ్చావచస్వరాన్ 2

ప యార్యభూషః మమహాన్ దివమాపూరయన్షివః
భరతం శోకసంతప్తం భూయః శోకైరరంధ్రయత్ 3

తతః ప్రబుద్ధో భరతః తం భూషం వన్ధివర్ష్య చ
వాహం రాజేతి చాప్యక్ష్మా శ్శత్రుష్ణుమిదమప్రపేత్ 4

షశ్య శ్శత్రుష్ణుః కైకేయ్యా లోకస్యాపకృతం మహాత్
విప్రుజ్య మయి దుఃఖాని రాజా దశరథో గతః 5

తస్యేషా భర్మరాజవ్య భర్మమూలా మహాత్మనః
పరిభ్రమతి రాజశ్రీః నారినాకర్ణికా జలే 6

శ్రీరాముని గొనివచ్చుటకు ఆహ్వాదయసూచకమైన ఆ రాత్రి
యందు (తెల్లనాడుజామున) చక్కగా మాలాడటతో
నేర్పరులైన ముత్యపాతకులు, వందిమాగదులు మంగళాకరములైన
స్తోత్రములతో భరితుని సుతంపరి (1)

బంగారునాదసంకషనుతో జాములను సూనించునగారలను
మోగించిరి. వందలకొలది శంఖములను పూరించిరి. వివిధ
వాద్యములద్వారా మధురచ్ఛనులను గావించిరి. (2)

ఆ మహార్యనాదములు ధూమ్రాకాశములయందుతటను
నిండెను. దుఃఖితుడైయున్న భరతుడు ఆ ధ్వనులను విని భావము
కుంగిపోయెను - ఆ వాద్యములధ్వనులకు తరతుడు. వేల్చి
వేను రాజునగాను. అని ఎరుకుచు ఆ వార్యధ్వనులను నిశిచి
వేయించెను. వీరని శ్రుతియునితో అలడిట్లనిను. (3-4)

"ఓ శ్రుతియూ! కైకేయి లోకమునకు ఎంత అపకారము చేసినదో
మాదుము దశరథుని వారాజు ఈ ముఖములందువును నా పై
మోపి తనత్రోవన తాను పోయెను. (5)

ఈ రాజ్యము దర్శనమునకు కుదురైనది. మహాత్ముడు.
దర్శనప్రభువు. ఇది దశరథునియొక్క ఈ రాజ్యలక్ష్మీ శిష్టాదు
జలములతో కర్ణిరాది (ఓక్కాని ఎట్టిదూ వాడు) లేని నావవలె
కొట్టమిట్టాడుచున్నది. (6)

యో హి నః సుమహాన్ నాథః పౌపే ప్రవాళతో వనమ్
అవయా ధర్మముత్సర్జ్య మూత్రా మే కాఘవః ప్రియమ్ 7

ఇత్యేవం భరతం ప్రేక్ష్య విలపంతం విచేతనమ్ ।
కృపణం దురుదుః సర్వాః పన్వరం యోషితస్తదా । 8

తథా తస్మిన్ విలపతి వపిష్ఠో రాజధర్మపిత్ ।
సఖామిశ్టాకుసాభవ్య ప్రవివేక మహాయతాః 9

శాతకుంభసుంధాం రమ్యాం మణిరత్నసమకులామ్
సుధర్మామిన ధర్మాత్మా పగణః ప్రత్యపద్యత 10

స శాండనమయం పీఠం సుభాష్టకనంబుచమ్ ।
అధ్యాస్త సర్వవేదట్టో దూరావసుశశాన చ 11

బ్రాహ్మణస్ క్షత్రిమాన్ వైశ్యాన్ అమాత్యాన్ గణపల్లభాన్ ।
క్షీప్రమానమతావ్యగ్రాః క్షాత్యమాత్యులుకం హి నః 12

సరాజభ్యుత్యం శత్రుభ్యం భరతం చ యశస్వివమ్
యుధాశలం సుమంత్రం చ మే చ తత్ర హితా జనాః 13

తతో హలహలాశట్టః మమహాన్ నమపద్యత
రక్షైరశ్వైర్లజైశ్చాపి జనానామ్ ఉపగచ్ఛతామ్ 14

తతో భరతమాయాంతం శత్రుక్రతుమివాచుతాః
ప్రత్యనందన్ ప్రకృతయో యథా దశరథం తథా 15

హృద ఇవ తిమినాగవంశ్యతః
స్త్రీమితజలో మణిశంఖశర్కరః
దశరథమతకోభితా సఖా
పదశరథేన బభౌ యథాపురా 16

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే నారీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే విభాశీలితమన్వర్గః (81)

నారీకీమహర్షినిరచితమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నిగుచియుండునన్వర్గము నిమాత్తము

— * * * —

1. ఇవట నిభాభవనము ఉపమేయము. ప్రాదము (జలాశయము) ఉపమానము - జలాశయమునందు తిమిరిగిలాడుట సరాజముగదె యుండును - ఈ నిభాభవనమునందలి కలకల్లపై జలములు ఉన్నట్లును, అందు తిమిరిగిండుటలు, ఏడుటలు మున్నగు జలజంతువులు విలసిల్లుచున్నట్లును చిత్రించబడినవి ఆ కలకల్లపై రత్నములు పొరుగుబడియున్నవి. కంభములు చిత్రించబడియున్నవి. అవి బంగారు రజస్సుతో ఉప్పుచు ఇసుకలిస్తేలజ్రాంతిని క్షీరవ దున్నవి. ఈ విధముగా పద్ధించబడిన ఈ నిభాభవనవైభవము అపూర్వము.

మనకు జ్యేష్ఠభ్రాత (పెద్దప్ర)యన, స్వామియన, నిరంకితమన, ఎని రంపవరుని నా అర్చి కైకేయి ధర్మమును గాఢికివరలి అకపుంహలు చేసెను 7

శ్రీమన్నునితో ఇట్లు పలుకుచు, మగుల విలపించుచు, దీమణై విశ్రేష్టదైయున్న భరతుని జూచి అంతఃపురస్థులు అందఱును ఇబ్బడు కిరణు సద్యసి. 8

భరితుడు కట్టు సోపించుచున్న సమయమున రాజధర్మమును బాగుగా విచారించుచున్నట్లుడగు మున్ముహూర్తి రాజ గణ్ధాకు, ప్రచుష్టల! సభాభవనమున ప్రవేశించెను. బంగారముతో నిర్మించబడి, మణిరత్నములతో పొరుగుబడియున్న ఆ భవనము సరాజివనము ఇంద్రసేనయైన 'మదర్క' ను తోపించుచుండెను. రత్నాత్మకైన మౌక్తమనమున శిష్యులతో ఒక అందు ప్రవేశించెను. పర్యవేదధర్మములను ఎఱసిన అమహర్షి మిత్రుల ఆపరిణములతో గూడిన బంగారుపీఠమున ఆసీనుడయ్యెను. పమ్మట అతడు దూరంకు ఎట్లు ఆశ్చర్యపెచ్చెను. 9-11

"మీరు కడుజా"రూకులై భూవాగోత్తములను, క్షత్రియ ప్రముఖులను, వైశ్యులగులను, రాజభటులు వెంట నయాచుండగా యున్నట్లున భరతుని, శ్రీమన్నుని, భరతునిమేనమామయగు యుధాశిర్షును, సుమంత్రుని, ఇంకను మనశ్రేయోభిలాషులైన పౌరజనులను ఈ సభకు దీసికొని కందు. వారిలో మాకు ఇవట అత్యవసరమైన ఎనియున్నది. 12-13

పీఠన రథములతోను, గుట్టములపైనను, ఏనుగులపీఠము సభాభవనమునకు పీఠెంచుచుచ్చవారియుక్క కోలాహల్యములు నొప్పుచుండుచెచ్చెను 14

జేపిటలు ఇంద్రుని ప్రెన్తితింతునట్లుగా, అమాత్యులు మొదలగు వారందఱును సభామందిరమునకు విచ్చేయుచున్న భరతుని, పూర్వము దశరథునివలె ఆదీనించించిరి. 15

విచ్చలమునొసన్న జలములతో, తిమిరిగిలములు, ఏనుగులు మొదలగు జలజంతువులతో, మగులతో శంఖములతో, ఇనుక తీగైలతో జలరాచుచున్న ఒకప మగువలె ఆ సభాభవనము 1 సభాచుండెను. దశరథుని ముత్యపైన భరితునితో 'హడిమన్న ఆ సభావేదిక పూర్వము దశరథునితో విలసిల్లుచున్నట్లుగనే రాజిల్లుచుండెను. 16

82. ఎనుబదిరెండవసర్గము

శ్రీరాముని అయోధ్యకు గొనివచ్చుటకై భరతుడు తననిర్ణయమును నిండునభిలో ప్రకటించుట
ఆయన ఆదేశముప్రకారము సచివులు ప్రయోజనస్థానములు గావించుట.

రామార్కగణపంపూర్ణాం భరతః ప్రగ్రహం పభామ్ |
దదత్థి బుద్ధిపంపన్తః పూర్ణచంద్రో విశామివ | 1

ఆచరాది యథాన్యాయమ్ ఆర్యాణాం విశతాం తదా |
వస్త్రాంగదాగ్రభయా ద్యోతితా సా పభోత్తమా | 2

సా విద్యజ్ఞనపంపూర్ణా పభా మయచిరా తదా |
అదృశ్యత మవాసాయే పూర్ణచంద్రేవ శర్వరీ | 3

రాజన్తు క్షత్తరీః పర్యాః పమగ్రాః ప్రేక్ష్య భర్మచిత్ |
ఇవం పురోహితో వాక్యం భరతం మృదువాప్రసీత్ | 4

రాతా రాతా దశరథః పర్వతో ధర్మమాచరన్ |
ధవధాన్యవతీం స్త్రీలాం ప్రదాయ పృథివీం తవ | 5

రామస్తథా పత్యభృతః పతాం ధర్మమమన్మరన్ |
నాజహాత్ ఏతువాదేశం శశీ జ్యోర్హ్వామివోచిత | 6

సీతా బ్రాతా చ తే దత్తం రాజ్యం నిపాతకంబకమ్ |
తద్దుంక్ష్య ముదిరామాత్యః క్షీనమేవాభిషేవయ | 7

ఉదీచ్యాశ్చ ప్రతీచ్యాశ్చ దాక్షిణాత్యా శ్చ కేవలాః |
కోట్యాపరాంతాః సాముద్రా రత్నాన్యభిహరంతు తే | 8

తచ్చుత్పా భరతో వాక్యం శోకేనాభిపరిపుతః |
జగామ మవసా రామం ధర్మజ్ఞో ధర్మకాంక్షయా | 9

స బాహుకలయా నాచా కలహంపన్యతో యువా
విలలాప పభామధ్యే జగత్తే చ పురోహితమ్ | 10

తరిత్రబహ్మచర్యస్య విద్యాప్నాతస్య ధీమతః |
ధర్మే ప్రయతమావస్య కో రాజ్యం మద్విధో హరేత్ | 11

పూర్ణచంద్రుడు గురుకుక్రాంతివాసులతోగూడిన రాత్రినివలె.
ప్రజ్ఞాశాలియైపడినందు పూర్ణచంద్రుని కీర్తనాపహమచాలతోగూడి
నియమనిబంధనలతో నిలనిల్లుచున్న ఆవరణను దర్శించెను. (1)

ఆచరణిర్వలంబమును తమతమ అర్హతలను అనుసరించి ఆయా
అనుబంధము కలంకరింఁబడిరి. వర్షిష్టకోశంతో ఆర్యాముల
(వైష్ణవకుల) కాంతులతో ఆవరణ చక్కగా తేజరిల్లుచుండెను. (2)

పెరాకాలము ముగిసినపిమ్మట శరదృతువునిండు పూర్ణచంద్రుని
శోభలతో విశాఖలైడి రాత్రివలె విద్యాంనులతో నెండి కలకలలాడు
చున్న ఆవరణ దర్శనముగానుండెను. (3)

దర్శనేత్తయు, రాజపురోహితుడుఆగు పసేమ్మడు సభలోని
అమాత్యులు మొదలగువారినందఱిని నమస్కరముగా కలముజూచి,
భరతునితో ఇట్లు మృదువరనములను పలికెను. (4)

నాయనా భరతా మితండ్రియైన దశరథమహారాజా
ధర్మబుద్ధముగా ఈకోసందేశమును పెద్దకాలము పరిపాలించి
దనరాన్యసందర్భలతో రులతుగించుండెడి ఈవిశాలదాన్యమును
నీకు అప్పగించి, తాను స్వర్గస్థుడాయెను. (5)

సత్యనిండుడైన శ్రీరాముడు పరమానగా కచ్చుకున్న పశ్చుకుమరి
(పిత్తల) పరివేదాయములను పాటించుచు, ఉదయించిన చంద్రుడు
వెన్నెలను విడువవట్లు, తాను ఆంధ్రీయాదేశమును ప్రాప్తిపుచ్చక
దానిని అనుసరించెను. (6)

భరతా ఈరాజ్యమును మితండ్రియైన దశరథమహారాజా
ఏకు అప్పగించినాడు. అప్పుడు శ్రీరాముడు రానిని ఆహ్వాదించి
నాడు. ఈరాజ్యమునిష్కరింపకయైనది. (శ్రీమదాద్యాయోగవిధి.) వెంటనే
రాజ్యాధిపక్తికై దీనిని సాధింపుము మంత్రులును నెఱవేరింతరు
మతరాజ్యమునకు నలుదిక్కులయందుగల సామంతరాజులును
అపరాంతదేశములైన యవంతమును పముద్రదీప్తవాసులైన రాజులును
కోట్లకోలదిరిత్తుములను ఏకు కామకలుగా ఇచ్చెదరు. (7-8)

ధర్మజ్ఞుడైన (పంశంసరామమును అనుసరించి, సాదగులలో
కీర్త్యుడు రాగబుధర్మముని తరించిన భరతుడు పసిపుని పనపములను
విని, శోకమున మువంగెను. పిమ్మట అతడు శ్రీరాముడే ప్రతిపు
కాపలననుకోరికతో మనస్సునందు ఆయనను స్మరించుచు
శరణుజొచ్చెను. (9)

యువకుడైన అభరతుడు సలాపర్యమున కప్పిరుగార్చును అన్య
మయంన్యరములతో విలపించుచు, పురోహితుని మాలకు
ఈ కొట్ట లేక విన్నముడై ఇట్లు పలికెను. (10)

ఓ గురువర్యా శ్రీరాముడు బ్రహ్మచర్యవిష్టాగిష్టాదు, నికరి
విద్యలలో అజితేతినవాడు. ఎల్లప్పుడును ధర్మమును అవరించుట
యందే నిరతుడు. అట్టి ప్రజ్ఞాశాలియైన శ్రీరామనిరాజ్యమును
పొందుటకు నాచందీవాడు ఎట్లుఅర్హుడగును? (11)

కథం దశరథాజ్ఞాతో భవేద్రాజ్యావహరణః ।
రాజ్యం బాహం చ రామస్య ధర్మం వక్ష్యమిహర్హసి ॥ 12

జ్యేష్ఠ శ్రేష్ఠౌ ధర్మాత్మా దిలీపవసుషోపమః ।
బద్ధమర్షతి కాకుత్స్థః రాజ్యం దశరథో యథా ॥ 13

అనార్యజన్తమన్వర్ణ్యం కుర్యాం పాపమహం యది
ఇక్ష్యాకూలామహం తోకే భవేయం కులపాంసవః ॥ 14

యద్ధి మూత్రా కృతం పాపం నాహం తదపి తోచయే ।
ఇహస్థా వనదుర్గస్థం ననుప్యామి కృతాంజలిః ॥ 15

రామమేవామగచ్ఛామి రాజా ఏ ద్విషదాం పరః ।
త్రయాణామపి తోకానాం రాజ్యమర్షతి రాఘవః ॥ 16

తద్యాక్యం ధర్మశంయుక్తం కుర్యా ఏవే పభాసథః ।
హర్తాన్ముముదుర్మహాణీ తామే నిహితచేతనః ॥ 17

యది త్వార్యం న తక్ష్యామి విసేనర్తయితుం ననాత్
వనే తత్రైవ వత్స్యామి యథాఽఽర్యో లక్ష్మణస్తథా ॥ 18

సర్వోపాయం తు వర్తిష్యే నివివర్తయితుం తతాత్
వమక్షమాద్యమిశ్రాణాం పాథూనాం గుణవర్తినామ్ ॥ 19

పష్టికర్మాంతితాః సర్వే మార్గభోధకరక్షకాః ।
నస్తిపితా మయీ పూర్వం యాత్రాఽపి మమ తోచతే ॥ 20

ఏనముక్త్యా తు ధర్మాత్మా భరతో భ్రాతృవత్సలః ।
నమోవస్థమనాచేదం సుమంత్రం మంత్రకోవిదమ్ ॥ 21

భూర్లముత్తామ కచ్చ త్వం సుమంత్ర మమ శాసనాత్
యాత్రామాజ్ఞాపయ క్షీణం జలం శైవ నమాశయ ॥ 22

అమహాముఖ! దశరథమహారాజాయెక్కి కుమారుడెవ్వడైనను శ్రేష్ఠునిగావ్వనను అట్లు లవహరించగలడు! భూత్యము శ్రీరామసిరి నేనును అయ్యువాడని కనుక ఈవిషయమును మరలస్పృహచేడం ఎక్కడికి వెళ్లించునభయం తర్కమునకు భంగమువాలేట్లకు-కా ప్తిరువలుకుట యుక్తిమగదా! (12)

శ్రీరాముడు ఎదురులో నాకంటిపెట్టెవాడు. అంతేగాదు అతడు సుజాములదేతనా శ్రేష్ఠుడు సూర్యవంశజుడైన దిలీపునివలె సహృదుడు. సర్వసంగమునాడై సహానుభవీ ఉవాత్తుడు కనుక ఈరాజ్యమును పొందుటకు ధర్మభివేదరాజువలె అధికేచ్ఛుడు. (13)

శ్రీరాములరాజ్యమును నేను స్వీకరించుట అకమహాపరాధము. ఈలక్ష్మణుడునకు నేను ఒకరిట్టిసోత అదీ నన్ను నరకమున పెడవేయను. అంతేగాదు అప్పుడు నేను ఇక్ష్యామనంశమునకే తీరనికలంకమును అని నవాదలగుదును. నేనునుమాత్రమే ఇట్టి పాపమునకు ఒడిచును. (14)

నాతల్లివేసిన ఈమహాపాపవృత్తయును నేను ఎప్పుడుకీసే లంకీకరించు కాలడవులతోనున్న మహాత్ముడైన అశ్రీరామ ప్రభువునకు నేను ఇవల పండియే ప్రణామిల్లుచున్నాను. (15)

నేను కృపాకునే ఆనునిరింతును సర్వభూమిలోన అశ్రీరాముచే ఈరాజ్యమునకు వాజ్ఞ అంటిగాను అతడు ముల్లోకములకును ప్రభువుగాడగివవాడు. (16)

అంతట ఎదిరోనున్నవారు అందఱును నిరీతుడ నరికిన ధర్మబద్ధులైన వలయులగునని, జనంద్రామిభులను రాల్చిరి వారు శ్రీరామనియందే లగ్నమునగులైరి. (17)

అంతట భరితుడు సహనములతో మఱల ఇట్లుపల్కిను. పూర్ణాన శ్రీరాముని నరములనుండి అయోధ్యకు సులలింప జాలినచో పర్వపంతుడైన లక్ష్మణునివలె నేనును అప్పుడు సేవించుచు ఆచరించేయుండెదను. ఈసభలో అసీనులైయున్న పోయ సమ్రాటలన్నిట సాదువర్తనులు, అట్టిమేరిందఱును వాత్సల్య పరములకులందు అమహాసహృదీ దీనికొపెయ్యెల్లకై మీనమక్తముననే అన్వేషింపమయిగా నయత్నింయను. (18-19)

మోక్షమాలను ఎదివేయఁగలను. రక్షణకార్యములను మోముకును లభ్యులైన అచ్చులకై జానపదకార్మకులు అందఱును ఇంతకుముందే ఎలుబడరి. నేనును శ్రీరామునికడకు వెళ్లుటకే ఇష్టపడుచున్నాను. (20)

ధర్మాత్ముడును సోదరినిను అనాడునున భరితుడు ఎవ్వఁడో ఇట్లుపలికిన పిమ్మట, తనవిషయమునెదున్న రాజ్యతంత్రమునతో అజేతేతిన సుమంత్రునితో ఇట్లువడినెను. (21)

"కేసరిమంత్రా" మీరువారి కే ఇదితీసుండి అయిబడిఁజుడి అందఱును వనయాత్రకు సిద్ధమౌచాలెన. అని నాఅజ్ఞా తొల్లుడు. చతురంగబలములను సీద్ధపఱునుడు. (22)

ఏవముఖః సుమంత్రమ్ భరతేన సుహృత్మనా.
 హృన్త క్షదాఽఽదికత్ సర్వం యథాకాంతిస్థిమిత్థవత్. 23
 తా. సహృద్ధిః సుహృదయో బలాభ్యశ్చ బలస్య చ
 శ్రుత్వా యాత్రాం సమాజ్ఞప్తాం తాఘవన్య వివర్తనే. 24
 తతో యోధాంశవాః సర్వా భర్తృన్ సర్వాన్ గృహీ గృహీ.
 యాతాగమనమాభ్యామి త్వకయంతి స్మ హర్షితాః. 25
 తే హర్షైర్గోరభైః శీఘ్రైః క్యంధనైశ్చ సుహృదభైః.
 సహ యోధైర్భలాభ్యశ్చ బలం సర్వమచోదయన్. 26
 సక్తం తు తద్బలం దృష్ట్వా భరతో సుదుఃఖిభా.
 రథం మే హరతుస్యేత సుమంథం సిద్ధింహే. 27
 భరతస్య తు తప్యాశ్చాం ప్రతిగృహ్య చ హర్షితః.
 రథం గృహీత్వా ప్రయయా యుక్తం సరమవాజిభిః. 28
 వ తాఘవః సత్యభృతః ప్రతాపవాన్
 బ్రువన్ మయముక్తం దృఢపత్యవిశ్రమః.
 గురుం సుహృద్యాగతం యశస్వినం
 ప్రహవముచ్చచ్ఛ భరతోఽబ్రవీత్ తదా. 29
 తుష్టం సమత్థాయ సుమంత్ర! గచ్ఛ
 బలస్య యోగాయ బలప్రథావాన్
 అనేతుమిచ్ఛామి హి తం సవత్సం
 ప్రహవ్య రామం జగత్ హితాయ . 30
 వ హతశ్చక్రోభరతేన సమ్మక్
 అజ్ఞానతః సంపదిష్టార్థకామః
 శశన సర్వాన్ ప్రకృతి ప్రథావాన్
 బలస్య ముఖ్యాంశ్చ సుహృద్ధనం చ . 31
 తతః సమత్థాయ కులే మలే తే
 రాజవృక్ష్యా భృషలాశ్చ విప్రాః
 అయూయుజస్సు క్షణరాన్ రథాంశ్చ
 నాగాన్ వాయాంశ్చైవ బలసమాధాన్ . 32

శత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ద్వ్యశీతమస్తథః (32)

వాల్మీకిమహర్షినిరవతస్థి అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఎనుబదిరెండవసర్గము సమాప్తము

1) సీతమ్మ హలమ్మ - శ్రీరాముడు మామిలయిడి - సంక్రీస్తావళి -

కపోమహాపథైః భరతుడు సుమంత్రునితో ఇట్లుసంభా
 తించుటకు అతడు సూర్యుని వాల్మీకి భరతము అదేశించుచున్నాడు.
 తావతకిః ప్రయతేన త ఆజ్ఞామ సంబనే శ్రవయింపడు. (23)
 శీరామింద్రుడు సుమంత్రునితో ఇట్లుసంభాతించుచున్నాడు. (24)
 వెళ్ళుచున్నాడు సైన్యముగాక అయినా అతడెట్లుగను అజ్ఞాతం అయ్యి
 బడినాడు. అను సహచారమునుండిన, ప్రయలుమ, సేనాపతులును
 వింతయు సంతసించిరి. (24)
 భరతుడు అదేశించిన వరయాత్రవిషయమును, అతనికి
 ప్రతిగృహమునందును సేనాపతులును ఎక్కడను మిగిలినంతవరకు
 నార్చి, తమవిధమున ప్రయాణమునకు తొందరపెట్టుకొనిరి. (25)
 అంతట అసేనాపతులు మనోహముతోకొనికొని గురువులతో
 విష్ణులందఱతోను, ఉపయోగతోను శార్దూలములతోను వెంటనే
 బయలుదేరినట్లుగనడిగా తమసేవలను అజ్ఞాపించిరి. (26)
 భరతుడు సర్వసమృద్ధముగానున్న బలములనుజూచి, గురువైన
 చనిష్ఠమహర్షి సిద్ధింహే ప్రకృనేయున్న సుమంత్రునితో వెంటనే
 వారధముమీఁకొని సర్వవిజయము జనపిరికెను. (27)
 అతని భరత పూర్వము భరతామోగ సుమంత్రుడు మిగుల
 హర్షముతో ఉత్సాహములను శాస్త్రీభరతమును సేనాపతులను
 అన్నియు విడిచిన సేనాపతులనుగూడను వెంట్రాకిరియను,
 సత్యసేనయగును, సమచిత్తతగా మాట్లాడుచున్నవాడయింప
 భరతుడు మహారాజులలోనున్న యశస్వియును తనతత్వము
 ప్రసన్నునిజేసికవి తేనీకాపునమ్మ విషయమున సుమంత్రునితో
 వర్ణించెను. (28-29)
 ఓసుమంత్రా వెంటనే బయలుదేరి, సేనాపతులకడకువెళ్లి,
 సనములను సేనాపతులదేలుటకు బలములను సిద్ధముగా
 ముందుడు అని వారితో తెల్పుచు, వనములలోనున్న శ్రీరాముని
 సంస్మరించుకొని దీక్షపాత్రాక్షు అయినను ఇంద్రకి సేనాప
 రావరేను-అని వాల్మీకికరిక. (30)
 మతడు ఇచ్చిన తక్కువిత్యలకు సీకరించి సుమంత్రుడు
 తుష్టమనమున వెంటబడిపోయి, అలరచెను. ఏదియ అయి
 పరమములకును సేనాపతులకును మిత్రులకును విత్తుని
 అదేశములను వినిపించెను. (31)
 అప్పుడు ప్రత్యాహమునందలి బ్రాహ్మణాదిసర్వవర్ణముల
 వారును నమస్కరించి వెంటగా వాల్మీకికి మేలుజాలికివెంటిన
 అట్లమిలకు వెనుకలను అంటెను, రథములను సక్తఃఅచిరి,
 ఇంటింటును కేవలము మనము శ్రీరాముని కడకువెళ్లెనటను
 అప్పుడును ఇంద్రకి సేనాపరావరము. (32)

83. ఎనుబదిమూడవసర్గము

శ్రీరామునిగానికన్యుటకై భరతుడు తనపరివారములతో అయోధ్యావాసులతో, బయలుదేలుట -
నాడు గంగాతీరమునగల శృంగబేరపురమునకు చేరుట.

రథ స్సముత్థితః కాల్యమ్ ఆస్థాయ స్కందనోత్తమమ్
ప్రయయా భరతః శీఘ్రం రామదర్శనకాంక్షయా 1

అగ్రతః ప్రయయాస్తస్య సర్వే మంత్రీపురోధనః |
అధిరుహ్య పాణ్డ్యైర్మృతైక్ రథాన్ మాతృరథోపమాన్ 2

సవనాగనహస్రాణి కల్పితాని యథావిధి |
అన్యయుద్ధరతం యాంతమ్ ఇక్ష్వాకుకుటనందనమ్ 3

షష్ఠీ రథసహస్రాణి ధర్మిన్ వివిధాయుధాః |
అన్యయుద్ధరతం యాంతం రాజన్పుత్రం యజ్ఞేనమ్ 4

శతం సహస్రాణ్యశ్వానాం సమారాధాని రాఘవమ్ |
అన్యయుద్ధరతం యాంతం సత్యసంధం జితేంద్రియమ్ 5

కైకేయీ చ సుమిత్రా చ కౌసల్యా చ యశస్వినీ |
రామాసయవసంహృష్టా యయుర్యాసేన భాస్వతా 6

ప్రయారాశ్చార్యసంఘాతా రామం క్రష్టం వలక్ష్మణమ్ |
తస్యైవ చ కథాశ్చిత్రాః కుర్వాణా హృష్టమానసాః 7

మేఘశ్యామం మహాబాహుం స్థరవత్త్వం దృఢవ్రతమ్ |
తదా ద్రక్ష్యామహే రామం జగతః శోకనాశవమ్ 8

దృష్ట వీర హి వః శోకమ్ అవనేష్యతి రాఘవః |
తమః సర్వవ్య లోకస్య సముద్యన్న్వివ భాస్కరః 9

ఇత్యేవం కథయంతస్త సంతప్తాస్తాః కథాః కుభాః |
పదిష్వజావాశ్చాప్యోఽప్యం యయుర్వాగరికా జనాః 10

యే చ తత్రాపరే సర్వే సమ్మతా యే చ నైగమాః |
రామం ప్రతి యయుర్ల స్థాః పర్యాః ప్రక్షాతముత్తథా 11

ఎమ్మట భరతుడు ఉపకాలముననే మేల్కొని, శ్రీరాముని శీఘ్రముగా దర్శింపవలెననుకోరికతో ఉత్తమమైన రథమును అధిరోపించి, బయలుదేరినాడు. మంత్రులు, పురోహతులు మొదలగు వారి, అందఱును నాధ్యునిరథముతో సహాసమగు రథములకు మేలాజాలి గుఱ్ఱములన పున్ది, వాటిని అరికోపించి, భరతునకు ముందుభాగమున ప్రయాణించుచుండిరి. (1-2)

ఇక్ష్వాకుకుటనందనమునకు ఎరితునిఅవేశమును అనుసరించి, సర్వసహచరీన రాష్ట్రాధిపతియేమగుట రథముపై సయనించుచున్న అతనిని అనుసరించుచుండిను. (3)

వాసికేక్యసహదును, రాజకుమారుడును ఎన భరతుడు రథముపై ముందుగా సాగిపోవుచుండగా వివిధాయుధములుగల వీలుకారిడు అటువదిలేలరథములతో అయవకెంట ప్రయాణించుచుండిరి (4)

సత్యనిరీతుడును, జితేంద్రియుడును, రఘువంశమువాడునునన భరతుడు రథారూడుడై ఎయనించుచుండగా లక్ష్మనుంచి అశ్వములు తమతమగుఱ్ఱములపై అయనను అనుసరించుచుండిరి. (5)

వాసిగాంచిన కౌసల్యయు, కైకేయానుమిత్రులును శ్రీరాముని గొనివచ్చుటకై జరుగుచున్నయాత్రకు ముగిరి వెంటసెరిచి, అయాత్రలో తామును పాల్గొనదలచి, వారు సమవితములైన వాచాసములపై బయలుదేరిరి. (6)

ఏదిచ బ్రాహ్మణాది శ్రీవల్లములవారును రామలక్ష్మణుల జానువేడుకతో భరతుడెంట సాగిపోవుచు ఆ సోధరుల ఇద్దరుక గాతలను తమతోతాము ప్రస్తావించుకొనుచు అనందమున పొంగిపోవుచుండిరి. (7)

(వారిలోవారు ఇట్లు మాట్లాడుకొనుచుండిరి.) శ్రీరాముడు జగదానందకారకుడు, మేఘశ్యామసుందరుడు అజానుబాహువు. స్థితశ్రాద్ధుడు దృఢదీక్షులవాడు అట్టి మహాత్ముని ఎప్పుడు కూడగలమోగదా సూర్యుడు ఉదయించుచునే లోకములంతటను అన్నింటిని పాలుద్రోలునట్లు మనకు అయనదర్శనము ఎంతంత అయినదాపులు మనకోకతాసములను అంతరించజేయును. మనలో ఆనందమే మిగులును (8-9)

అయోధ్యాపురవాసులు కవిధిముగా ఏలాదామలపిత్రకథలను చెప్పికొనుచు, ఎంతోషముతో పరస్పరము కౌగిలించుకొనుచు, తమ ప్రయాణములను కొనసాగించుచుండిరి (10)

ఇంకను శ్రీరామునకు ప్రీతిపాత్రులైన ఎణ్ణిక్రముఖులు అట్టి పురజనులు మొదలగువారు అందఱును మహానందిముతో శ్రీరామునిదర్శించుటకై బయలుదేరిరి. (11)

ఏవేళ గంగామమ తాం మహావదీం

చమూ నిధానైః పరిబద్ధతోభిషమ్ |

ఉచాప రామస్య తదా మహాత్మాన్

నిచింతయాన్ భరతో నివర్తనమ్ . 26 |

అంతట భరతుడు గుడారములునేయులులు సంబంధించిన
పరికరములుగల అసేనడు మహావదియైన గంగాతీరమున విడిచి
యెరిచి మహాత్ముడైన శ్రీరాముని ఓసికొనివచ్చు ఉపాయములను
గూర్చి ఆలోచించుచు అచట నిశించెను (26)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే అయోధ్యాశాండే త్యరీతితమస్సర్గః (83)

వాల్మీకిమహర్షిపఠించెను అధికావ్యయైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాశాండమునందు నుబదిమూడవసర్గము నమలుము

— * * *

84. ఎనుబదినాలవసర్గము

గుహుడు భరతునిరాకలోని అంతర్గము తెలియక 'యష్టస్థస్థిష్టుల్లేయుండుడు' అని తనవారిని ఆదేశించుట.

భరతునిబావమును హించుటకై అతడు కానుకలతో ఎదురేగి, వారిని తనపురమునకు ఆహ్వానించుట.

తతో నివిష్టాం ధృతివీం గంగామన్వాశ్రితాం వదీమ్ |

విషాదరాజో దృష్ట్వైవ జ్ఞాతీవ్ సంత్యరితోఽబ్రువీత్ | 1

మహతీయమితః సేనా పాగదాఖా ప్రదృశ్యతే |

నాస్యాంతమథిగచ్ఛామి మవసాఽపి నిచింతయన్ | 2

యథా య ఇలు దుర్బుద్ధిః భరతః స్వయమాగతః

స ఏష హి మహాశాయః కోవిదారధ్యజో రథః | 3

జంభయిష్యతి వా దాశాన్ అథవా స్నాన్ వదిష్యతి |

అథ దాశరథిం రామం పిత్రా రాజ్యాద్వివాసితమ్ | 4

సంప్రన్నం శ్రీయమన్విచ్ఛన్ తస్య రాజ్యః మదుర్లభామ్

భరతః కైకయీపుత్రో హంతుం సమథిగచ్ఛతి | 5

థర్తా చైవ సఖా చైవ కామో దాశరథిర్మమ |

తస్యార్థకామాః పన్నద్వా గంగామాపే ప్రతిష్ఠతః | 6

తిష్ఠంతు వర్తే దాశాశ్చ గంగామన్వాశ్రితా వదీమ్ |

జలయుక్తా నదీరక్షా మాంసమూలఫలాశవాః | 7

నానాం శత్రానాం సంహనాం కైవర్తనాం శతం శతమ్

పన్నద్వానాం తథా యూనాం తిష్ఠంత్యైత్యభ్యుచోదయత్ | 8

అంతట విషాదరాజైన గుహుడు గంగాశరీరమున విడిచి
యున్న భరతునిజేనమగాంచి, చొలుముచు తనసవాచకులతో
ఇట్లు చెలికిను (1)

"ఓసోవిరులాదా ఇదిగో ఈళుగిడేపురస్థమీవమున విడిచియెన్న
ఈమహావనముండదు ఇది ఆసావయైన ఒక మహాసముద్రము
వలె కన్పట్టుచున్నది. ఇంతలో ఎవలమైన సేనను నేను మనస్సున
నైతము ఊహించియేఱును (2)

రధియుగ్మ గుహుడు కనబడుచున్న అకోవిదారధ్యజము ఇచ్చేకు
ప్రతిపులపిచ్చాము నేనివిజిల్లి అ రథమునందున్నవాడు భరతుడే
మహాద నిశ్చయము. అతడు దుర్బుద్ధితో ఇటు వచ్చియుండును.
కోవిదారము=ఎట్టుకాంచనము (3)

"దశరథమహారాజయొక్క రాజ్యంపట్టి నునింపన్నమైనది.
సామాన్యులకు అది సుదుర్లభమైనది దాని" ఈ కైకయీసుతుడు
కాశ్యపముగా తనపాస్యకలమనేనీకోషవివిధములైనా అందులకై
ఆ భరతుడు శ్రీరాముని దానులపై మరలను తనసవాచకులతో
బందించుటగాని, చచ్చుటగాని వేయును. ఏమృత ఆ శ్రీరాముని
అడ్డునుగూడ తొలగించుకొని, తన కోర్కెనుబిచ్చుకొనవలసి
వట్లున్నాడు. అందులకే అతడు ఇటు వచ్చినట్లున్నాడు" - అని నేను
తలంతును (4-5)

దాశరథియైన అశ్రీరాముడు నాకు పరమమిత్రుడు. ప్రభువు.
కనుక అతనిహితమునుగోరి మీరు అస్త్రిశస్త్రములతో సన్నుద్ధులై
గంగాతీరమున నిలిపియుండుడు. (6)

కందమూలములను, ఫలములను తుడిచివేసివారును,
శీపులను రక్షింపవారును వన నల్లెయోదులు తమబలములతో
గంగాశరీరమున నిలిచి అపలకుడవలెను. మనకడ ఇడువందల
నాచలుగలవు. ఒక్కొక్కవానిపై నందేసి యువయోదులు (కాలగి
జాతవారిని, ఎయ్యసన్నుద్ధులై నిలిచియుండవలెను." అని గుహుడు
అందితేని ఆదేశించెను. (7-8)

యదా తుష్టస్తు భరతో రామస్యేహ భవిష్యతి ।
సేయం నృప్తిమతీ వేనా గంగామధ్య తరిష్యతి ॥ 9

ఇత్యుక్తోపాయసం గృహ్య మత్స్యమాంసమథాని చ ।
అభిచక్రామ భరతం నిషాదాభిపతిర్భూహ ॥ 10

తమాయాంతం తు పంశేక్ష్య సోలపుత్రః ప్రతాపవాన్ ।
భరతాయాచచక్షేథ వివయజ్ఞో నివేతవత్ ॥ 11

ఏష జ్ఞాతీతహస్రేణ వృవతిః పరివారితః ।
కుశలో దండకారణ్యే వృద్ధో క్రాతుశ్చ తే నభా ॥ 12

తస్మాత్ పశ్యతు కాకుత్స్థః త్వాం నిషాదాధిపా గుహా,
అవంశయం విదానీతే యత్ర తా రామలక్ష్మణౌ ॥ 13

ఏతత్తు పచనం శ్రుత్వా మమఃప్రాధ్యరతః శుభమ్ ।
ఉవాచ వచనం శీఘ్రం గుహా పశ్యతు మామిత ॥ 14

అబ్ధ్యాభ్యమజ్ఞాం సంహృష్టో జ్ఞాతీభిః పరివారితః ।
అగమ్య భరతం ప్రహ్లాః గుహో వచనమబ్రవీత్ ॥ 15

నిష్కటశ్చైవ దేశోఽయం పంచితాశ్చపి తే నయమ్ ।
నివేదయామస్తే సర్వే స్వకే దాపకులే వన ॥ 16

అస్తి మూలం ఫలం చైవ నిషాదైః సముపాహృతమ్ ।
అర్థం చ మాంసం ఉష్ణం చ వర్షణచోచ్ఛానచం చ హత్ ॥ 17

ఒకవేళ భరతుడు శ్రీరామునకు పంతోషమునుగూర్చు వాడై ఇటువచ్చుచున్నచో నేడు ఈసేవ సురక్షితముగా గంగానదీని దాటగలను (9)

నిషాదరాజైనగుహుడు తన అనుచరులకు ఇట్లు బద్ధులను విచ్చేసు, వీరిని అతడు కండుచక్కెరలను, " పండ్లరసములు, (2) మధుపులను (తేనెలను), నట్టువస్త్రములు మున్నగు కానుకలను తసికొని, భరతునికడకు స్వయముగా వెళ్ళెను. (10)

పండ్ల, గోరిండు, సింధుగోరిండు, విభావీభిముచి మొదలగుడు తమకడకు వచ్చుచున్న అగువానిజూచి, భరతునితో ఇట్లు వినియుండై ఇట్లు పలికెను (11)

"ఓ కుటుంబవంశజులకా భరతా! "మనకడకు వచ్చుచున్న ఈవృద్ధుడు నిషాదరాజు, శృంగేటిపురమునకు (ఈశ్రద్దేమొనకు) ప్రసవించి ఈలోకము నుడుచు, ఇతనికికడ వీరికంటే పరివారములుగలనై ఇతడు మీపుట్టెని శ్రీరామునకు అర్పియిత్తుడు దండకారణ్యములమందు సంచరించుటలో రామువేలినవాడు, రామలక్ష్మణులున్న ప్రదేశము కాగుగా లేరీనరాదు అందుచేత ఈనిషాదరాజు మీమ్మరిగ్గించుటకు అనుమతించుడు." (12-13)

అప్పుడు భరతుడు, సుమంత్రుడు పలికిన పంతోషకరము లైన వచనములనువిని, సహాధిరాజైన గుహుడు వెంటనేనన్ను కలిసికొనవచ్చును' అని అతనితో చెప్పెను. (14)

భరతుని అనుమతి అభించుటతో గుహుడు సంతోషుడై, తన వారితోగూడి భరతునితోరెను వీడ్చుట అతడు ఆయనకు ప్రణమిల్లి ఇట్లు విన్నవించెను. (15)

ఓ మహారాజా! ఈవేళను హిమవారివనమువంటిది మీకా! మామ మొందుతెలియనందున మేము మీకు తానసము వేయలేకపోయితిమి ముందుగా తెలిపియున్నచో ఎదురుగావచ్చి పారరాగా, మీకు స్వగతవత్కారములను జరిపియుండికదాము. మేము అందఱము మీరామలను ఈసేవకువినియజేసితిమి. (16)

నిషా ఈపంచమాలాదులు మీరు ఆలోచించుటకై అర్పించబడినవి. వీటిలో కొన్నింటిని ఇచ్చిబిచ్చివని తనయుక్తములైనవి. మిగిలినవి పండుప్రాక్షాదివంశములు, వీటితోపాటు పంచసములుగూడ ఏర్పడుగా మన్నని ఇవిమాత్రమేరాక ఇంకను వివిధములైన వస్త్రపదార్థములును గలవు. వీటిని అన్వించిని హవిషాదులే ప్రేమతో వీరికొనివచ్చినారు.

1) మత్స్యంఢీ = కండుచక్కెర-ఇలలు మత్స్యంఢీ అను శబ్దమునకు మాటుగా మత్స్య శబ్దముప్రయోగించబడినది నామైక దేశ నామగ్రహణం అను వ్యాయమును అనుసరించి, పదములోని ఏభాగమును ప్రయోగించినను అందమును సౌభాగ్య గ్రహించవచ్చును

2) మాంసము (మాంసపులము) = కఱబూజు, పుచ్చకాయ మొదలగుపండ్లు, పండ్లరసములు.

ఆశంసే హ్యశితా సేనా వత్సరీమాం విభావరీమే ।
అర్చితో వివిధైః కామైః శ్వః న సైన్యో గమిష్యసి ॥ 16

అయితో స్వీకరింపుడు. సేనసేన మాతతిథ్యమును స్వీకరించి,
ఈరాత్రిని ఇక్కడనే గడుపువలెనని మాకోరిక మీరు
సేనాసహాయుగా నేడు మా అతిథిమర్యాదలను తప్పిచేర
అందుకని, శౌచ కైర్లపెచ్చును (17-18)

ఇత్యాన్తే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే చతురశీతిలమస్సరః (84)

వాల్మీకిమహర్షిరచితమై అవతాన్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు, నలుబదినాల్గవసర్గను నిమగ్నము

-- * * *

85. ఎనుబదిఐదవసర్గము

భరతగుహులలజన్మియనంబావణము - దుఃఖమగ్నుడైన భరతుని గుహుడు ఓవాయ్యుడు.

నివసుక్తస్తు భరతో నిషాదాధిపతిం గుహమ్ ।
వత్సవార మహాప్రాళ్లో వాక్యం హేత్వ ర్థసంహితమ్ ॥ 1

నిషాదరాజున గుహుడు ఇట్లు విన్నవించిన పిమ్మట మిక్కిలి
ప్రతిభామూర్తిమైన భరతుడు ప్రయోజనకరములైన మాటలను
గుహకుడుగా అతనితో ఇట్లు పలికెను. (1)

హింధితః కలు తే కామః కృతో మమ గుహః సఖే!
యో మే త్వమిద్యశీం సేనామ్ ఏకోఽభ్యర్చితుమిచ్ఛసి ॥ 2

సోదరా నీవు మా అన్నయైన శ్రీరామునిని ఇరమిత్తుకొని
అపారమైన ఈసేవకు అతిథిసత్కారములను జరుపదలచితవు.
ఈ నీలలిలాష ప్రకాశనీయమైనది. ఇది ఆహ్వానమైనది.
నీకోరికనుజేతినట్లే తలంపుము. ఏలక్షీకర్తలే. ద్రియవచనములే
నాకు సంతృప్తి గూర్చినవి. (2)

ఇత్యుక్త్వై తు మహాతేజా గుహం వచనముత్తమమ్ ।
అబ్రవీద్భరతః శ్రీమాన్ నిషాదాధిపతిం పునః ॥ 3

పక్క రిచబద్ధుడు. శుభః క్షణసంభూతుడును ఐన భరతుడు
గుహునితో ఇట్లు పలికిపిమ్మట మఱల అసహదరాచార్యో
వైదుమధురముగా ఇట్లనెను. (3)

కథలేణ గమిష్యామి భరద్వాజాశ్రమం గుహా!
గహ్వోయం భృతం దేవో గంగానాహ దురత్యయః ॥ 4

ఓ నిషాదరాజా ఈశ్వరీశముతమును గంగాజలప్రావాళములతో
సందేయింపబడి, కనుక దీనిని నాడుట ఆసాధ్యము. చట్టమైన ఈ
అరణ్యములలో కాలుమోపుటచే, కష్టము. కావున భరద్వాజాశ్రమం
జ్వలమునకు కెల్లటకు అనుగుహ్యమేదీ? (4)

తస్య తద్యవసం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః
అబ్రవీత్ ప్రాంజలిర్యాక్యం గుహో గహ్వగోచరః ॥ 5

దీశతీయు. రాజమనూరుడును ఐన భరతునివచనములను
విని, అడవిదారులను గుర్తించి ఎంబరింబులలో నిర్వసమట్లుడైన
గుహుడు అయినకు నమని రించి ఇట్లు నుడిచెను. (5)

వాణాస్త్రైశ్చ మగమిష్యంతి భవ్విసః సువమాహితాః
అహం చానుగమిష్యామి రాజపుత్ర మహాయతః ॥ 6

"వాహించిన ఓ రాజకుమారా నేను నీకు తోడుగా వచ్చెదను.
పిలుకొండైన ఎల్లయోధులు నిర్వసమగ్నులై మనలను
అనుసరింతురు. (6)

కర్చిన్త్య దుష్టే నజసి రామస్యాక్ష్మిష్టకర్మణః ।
ఇయం తే మహతీ సేనా శంకాం జనయతీవ మే ॥ 7

శ్రీరాముడు ఎక్కరికీ కీడు అలపెట్టన పుచ్చుచుండు అట్టి
ఉత్తమసోదరుని కర్మించుటకై వెళ్ళమన్నప్పుడు మీకు ఇట్టి
మహాన్యముతో ఎనిమేమి నాకు దోడపడుటలేదు. నా
శంకను తొలగింపుడు. (7)

తమేవనుభిభాషంతం ఆకాశ ఇవ నిర్మలం.
భరతః శ్లక్ష్యమా వానా గుహం వచనముబ్రవీత్ ॥ 8

ఇట్లు ముకునున్న ఆగుహునితో ఆకాశమువలె స్పష్టమైన
మహాన్యమైనదిని భరతుడు సహృదియు తోణకనివాడై మరుసముగా
ఇట్లుపలికెను? (8)

మాభూత్ ప కాలో యత్ కన్యం న మాం శంకతుమర్హసి |
రాఘవః ప హి మే భ్రాతా జ్యేష్ఠః పితృపితౄ మిత్రః | 9

తం నివర్తయితుం యామి కాకుత్స్థం వవవాసినమ్ |
బుద్ధిరవ్యా న తే కార్యా గుహా వత్యం బ్రవీమి తే | 10

న య సంవృన్తవదనః క్రుత్వా భరతభాషితమ్ |
పునరేవాబ్రవీద్వాక్యం భరతం నతి వాచితః | 11

ధన్వన్త్యం న త్వయా యుల్యం నశ్యామి జగతీతలే |
అయత్నాదాగతం రాజ్యం యన్త్యం వ్యక్తుమిహేచ్ఛసి | 12

శాత్యతీ ఖలు తే కీర్తిః లోకానమచవిన్యతి |
యన్త్యం వృద్ధగతం రామం ప్రత్యానయితుమిచ్ఛసి | 13

వీరం సంభాషమాజన్య గుహాన్య భరతం తదా |
బభౌ వన్తప్రభా మార్యో రజనీచాభ్యవర్తత | 14

సన్నివేశ్య న తాం పేనాం గుహేన పరితోషితః |
శత్రుఘ్నైవ సవా శ్రీమాన్ శయిషం పునరాగమత్ | 15

రామచింతానుయః శోకో భరతస్య మహాత్మకః |
ఉపస్థితో హ్యవర్తస్య ధర్మప్రేక్షస్య తాదృశః | 16

అంతర్దాహేన దహనః సంతాపయతి రాఘవమ్ |
వవదావోధిసంభ్రుం గూఢోఽగ్నిరివ పాదపమ్ | 17

ప్రవృత్తః సర్వగాత్రేభ్యః స్వేదం శోకాగ్నిసంభవమ్ |
యథా మర్యాంశుపంతస్తే హిమవాన్ ప్రవృత్తో హిమమ్ | 18

ధ్యావనిర్వరతైలేన వివిశ్మయసితధాయవా |
దైన్యపాదవనం ఘన శోకాయాపాధిశృంఘరా | 19

"ఓ సేనాధికారి! అట్టి దుష్కాలము (శ్రీరామునకు అవకాశము లేదు. పంకల్పము కలుగునట్టి దుష్కాలము) వాకప్పుడును తటస్థపడకుండుగాక వాచిషయమున వీవు ఇట్లు శంకించుట ఏమాత్రము తగదు. ఆ రహస్యమును నాకుజ్యేష్ఠుడగుదు. ఆయనను నేను తిరుగిలో సమానునిగా బాచింతును. (9)

ఓగుహారా! కాకుత్స్థునిశబ్దాడైన శ్రీరాముని వనములనుండి అయోధ్యకు తీసికొనివచ్చుటకై వెళ్లుదున్నాను. కనుక వీవు మిత్రయోగ విధముగా తలచవలసిన పనియేలేదు. నేను ఫిలుకుచున్నది ముమ్మాటికిని సత్యము." (10)

భరతునిమాటలను విని, ఆ గుహాడు సరమానందభరితుడాయెను. మఱి అతడు ఆ ప్రభువుతో సంతోషముగా ఇట్లు పలికెను. (11)

"ఓభరతకుమారా! విజయుగా వీవు ధన్యుడవు. అప్రయత్నముగా ప్రాప్తించిన మహారాజ్యమును త్యజించుటకు సిద్ధపడుచున్నావు. వాస్తవముగా ఈభూమిందలమున నీతో పోలియుగివాడు ఎవ్వడును లేడు. (12)

ఓభరితా! కష్టాలపాలైన శ్రీరాముని అయోధ్యకు తీసికొని వచ్చుటకు అలరించిచుచున్నావు. దీనివలన నీకిద్వి విరస్థాయిగా మండును." (13)

ఈవిధముగా గుహాడు భరతునితో సంభాషించుచుండగా నూర్పుడు అప్రమించెను. వీకట్లు అంశుకొనెను. (14)

మిత్రలక్షణపంపన్నుడైన భరతుడు గుహానిసమాగమముతో సరితుండుడై తనసేనకు విశ్రమించుటకై ఆజ్ఞయిచ్చెను. వీరవ అతడు శత్రుమైదానితోగూటి మఱి తనశరీరమునకుచేరినది. (15)

భరతుడు భర్మనిరతుడు. నవాజముగా శోకము అట్టి మహాత్ముని తాకుటయు అసంభవము. ఐనప్పటికిని శ్రీరామునకు సంభవించిన అపదమగూర్చి ఆలోచించుటచే అతనిమనస్సు అంతయులేచి దుఃఖమునకు గుటియాయెను. (16)

కాబుచ్చుచుండే మోడువాతసంస్కర్షమును దానిలోపల ఉన్న అగ్ని (కోపరాగ్ని) దానిని ఇంకను తప్పమీనర్పును. అట్లే దశంధుని మృతినే దుఃఖమగ్నజ్వలెయున్న భరతుని శ్రీరామునివియోగాగ్ని ఇంకను శోకమునకు గుటిచేసెను. (17)

మార్యకరణములకెడివలన హిమవత్సర్వత్వముమీది మంచు కఱగి వీరుగా వ్రచబొంచెనట్లు భరతుని శోకాగ్నికారణముగా అతని అన్నిఅనయవములనుండియు స్వేదము ధారలుగట్టెను. (18)

కైకూసుతుడైన భరతుడు అందులేని దూషమనెడి పర్యవసానో అక్రమింపబడియుండెను. ఈ దుఃఖపర్యవసానము శ్రీరాముని గూర్చిన నిరంతరధ్యానము అనెడి కఠినమైన శిలలాతోగూడినది. నిట్కూర్పులనెడి గైరికాది ధాతువులతో విలసిల్లునది. దైన్యమనెడి వృక్షములతో నిండినది. శోకము, అయానము, విచిత్తానము అనెడి శిఖరములతో

పనోహానంతపత్వేన సంతాపీషధివేణునా
అశ్రావో దుఃఖశైలేవ మహతా తైకయానుతః 10

వినిశ్చనన్ వై భూశదుర్మనాత్తతః

సైమూఢసంజ్ఞః పరమాపథం : త

శమం న తేభే హృదయశ్చరాద్భితః

సరద్భతో యూధగతో(1) యథర్థభః 21

గుహేన సార్థం భరతః సమాగతో

మహానుభావః పటన- సమాహతః

మదుర్మనాంతం భరతం తదా పునః

గుహః పసాశ్చాపయదగ్రజం సతి 1 22

ఇత్యాద్యై శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అయోధ్యాకాండే సంచాళితమున్నర్థః (85)

వాల్మీకీమహర్షిః పఠితవై అచికాప్యై న శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఎనిమిదివచనములము నుద్ఘాతము

-- * * *

86. ఎనుబదిఅఱవసర్గము

శ్రీరామునిపై అక్ష్యణునకుగల భక్తిభావమునుగూర్చి గుహుడు భరతునకు వివరించుట.

అచచక్షేఽథ పద్మావం బుక్ష్యణస్య మహాత్మయః
భరతాయాప్రమేయామ గుహో గహనగోచరః 1

తం జాగ్రతం గుణైర్బుధ్తం శరదాపాసిధారిణమ్
శ్రాత్వాగుప్త్యర్థసత్యంతమ్ అహం బుక్ష్యణమబ్రువమ్ 2

ఇయం తాత సుఖా శయ్యా త్యద్యమపకర్త్రితా
ప్రత్యాశ్చసహ తేష్వాప్యం సుఖం రాఘవనందన! 3

ఉచిలోఽయం జనః పర్యో దుఃఖావాం త్వం సుఖోపితః
ధర్మాత్మతో తస్య గుక్త్యర్థం జాగరిష్వామహే వయమ్ 4

వ హి రామాత్ సయతతో మసూప్తి భువి కశ్చన
మోక్షుకో భూః సునీమ్యేతల్ అన్యసత్యం తవాగ్రతః 5

అత్య ప్రసాదాదాకంసే లోకైస్మిన్ మమపాద్యశః
ధర్మావాప్తీం చ విపులామ్ అర్థావాప్తీం చ తేనలామ్ 6

అప్పుడది, ప్రమాదమునెడి బంతుకాలములతో ఒహియునది
అంతఃస్థియముల వాహ్యస్థియముల సంతాపములనెడి
ఓమముతో వెదుర్లతో రాజిబుది (19-20)

నగ్రేష్టుడైన భరతుడు దిక్కుతోకనినొకై నిర్భూర్బులు
పెనుముగొడను అరిపిమనను మెక్కి ఓ కలనరసాలునకు లోనయ్యెను
అరడు సెయ్యుకోడు గో బడదస్కలలో ముహురీతము మనస్థాప
ప్రభావమున అరడు సకలతో హరిహరేన అన్యో ఆరసమానసీకృతి
త గురపునుండి నేజైన వనదమువలె నుండెను (21)

మహానుభావుడైన భరతుడు ఏకాగ్రచిత్తుడై (రామర్యాన
పరాయణుడై) పరివారపహితుడై గుహానితోగలిసెను. ఇంకను
అతడు శ్రీరామునిపైగల భక్తిమునుండ బయలుపడకముందే
అట్టిస్థితిలో తనకింకొక స్త్రీని భరతుని గుహుడు పరివిధమున
ఓవారిను (22)

గుహనకు అరిగినవారము ఉగ్రసౌలతోనేర్పిన నిద్య అట్టి
సేమోరాజ మహాత్ముడైన అక్ష్యణునియొక్క ఉత్తము భావమును
గూర్చి అత్యుత్తముడైన భరతునకు తెలుపిచోడంగెను (1)

"అక్ష్యణుడు తరితస్థుడు ౧ శ్రీరాముని కాపాడుటకై ఒకదేలి
ధనుర్పాణమునను, మిత్రముకడైత అధిమును భరతును మిగుల
శ్రమమృదైయుండెడినాడు అరిపికి శ్రీరామునియందుగల భక్తి శక్తులు
అపారముల అట్టి సేమోరాజ నేను ఎవనిడు ఇట్లు పలికి యుంటిని (2)

"నాయనా అక్ష్యణా నేను నీకోణకై ఈమెత్తనిశయ్యము
సిద్ధపఱచితిని. ఓ రఘువందనా! ఉపై శయనించి, వాఱుగా
ఎకాంతిగకొనును. ఓ ధర్మాత్మా! నేనునూ వాతనుచుదులునూ
అట్టి అలుపొడ్డకైసినా అట్లుకోనగలము కాని నీవు సుఖములతోనే
విభవించినావట్లు శ్రీరాముని దక్షిణ పేము పేటోయియుండు. (3-4)

స్వప్నా శ్రీరామునిదక్షిణపేముపై ఏపు ఎట్టిదిగొలును
దెంచెలదు ఈజగత్తులో నాకు శ్రీరామునికంటి ప్రేమపైవనాడు
మఱియొకడు లేనేలేడు నామాట ముమ్మాటికిని సత్యము. (5)

శ్రీరామునిఅమృతమువలన ఈలోకమున నాకు కీర్తిసంతోషము.
ఎవోకమైన చర్మార్ధకమితములును మౌనస్థియు కలుగుచు
అనించుచున్నాను. (6)

1) యూధగతః = యూతాత్ నిర్గతః, అయూధగతః యూతాత్ నిర్గతః.

పోహం ప్రేయసఖం రామం శయానం వహా సీతయా,
రక్షిష్యామి భనుష్యాణి: పర్వై: ప్లవై: జ్ఞాతిభిస్సహా 7

సహా మే! విరితం కించిత్ సవే! స్మింశ్చరత: సహా!
చతురంగం హృషి బలం ప్రసహేషు వయం యుధి! 8

ఏవమస్మాథియత్రేన లక్ష్మణేన మహాత్మనా!
అమనీతా వయం పర్వే ధర్మమేవామపశ్యతా! 9

కథం దాశకథా భూషా శయానే సహా సీతయా!
శక్యా సిద్రా మయా లబ్ధం కీచితం వా ముఖాని వా! 10

యో స దేవామరై: పర్వై: శక్య: ప్రసహేతుం యుధి!
తం సత్య గుహ! సంపెక్షం త్వణేషు వహా సీతయా! 11

సుహతా తపసా లబ్ధో వివిచైశ్చ పరితప్తై:
ఏకో దశరథస్యైష పుత్ర: సదృశలక్షణా! 12

అస్మిన్ శ్రవణతే రాజా వ చిరం వర్తయిష్యతి!
విధవా మేదివీ మానం క్షీరమేవ భవిష్యతి! 13

వినద్య మమహానాదం శ్రమేలోపరతా: స్త్రీయ:
విర్వోషోపరితం మావమ్ అద్య రాజనివేశనమ్! 14

కౌవల్యా చైర రాజా చ తతైవ జననీ మమ!
వాచసే యది జీవేయ: సర్వే తే శర్వరీమమామ్! 15

జీవేదుషి హి మే మాలా శ్చరుష్కుస్యాన్యవేక్షయా
దు:ఖితా యా య కౌవల్యా పీరనూర్వినశిష్యతి 16

అతిక్రాంతమతిక్రాంతమ్ అనవాప్య మనోరథమ్
రాశ్యే రామమనిక్షిప్య ఏతా మే వినశిష్యతి 17

సేద్యార్థా: పితరం పృత్రం తస్మిన్ కాలే న్యుపస్థితే
ప్రేతకార్యేషు నర్వేషు సంస్కరిష్యంతి భూమిపమ్! 18

అట్టివేళు భుక్త్యాదులను దరించికొనినట్లే నా అమనములందఱికో గూడ నాకు ప్రేయమైనాడను నేలాదేవితోగూడి శయనించయున్న వాడును ఇగు ఆ రామచంద్రుని అప్రివిధములుగా రక్షించు మందెడను. (7)

ఈవరిసరావణ్యములలో నేనెల్లప్పుడును సంపదించు మందును కనుక ఈఅడవిదారులన్నియును నాకు కొచ్చవలెందీ. యుద్ధమే తలపెట్టించినచో నతులంగిలములనుసైతము ఒక్కుమ్మడిగా మేము ఎదుర్కొనగలము. (8)

నేను ఇట్లు ఎరికిన ఏమిటి మహాత్ముడును, ధర్మవీరుడును వన లక్ష్మణుడు మాకందఱికిని వద న్నించు హతో ఇట్లునుడిను. (9)

ఓనిషాదరాజా! సీతాదేవితోగూడి శ్రీరాముడు కేసైశయించి యుండగా నాకు షెడ్రయొక్కవచ్చును? అన్నపానాదులు ఎప్పు డుదించును? సుఖభోగముల చలోపనలుసైతము ఏట్లుకడను? (10)

ఓగుహుడా! దేవామరులు అంగుల కలిపివర్చినను యుద్ధమైన శ్రీరాముని ఎదుర్కొనజాలరు. అట్టి మహాహీనుడు సీతాదేవితో గూడి తృణశయ్యపై ఎరుండియున్నాడు-యోడును. (11)

మహాతపస్సులకు ఫలముగా, విచితములగు పెక్కు యజ్ఞ యాగాదులను నిర్వహించినకారణముగా, దశరథమహారాజునకు తనకుసోదరిలాగు మహాపురుషలక్షణములు గల శ్రీరాముడు జ్యేష్ఠపుత్రుడుగా లభించినాడు. అట్టి ఈ రాముడు వనములకు పీఠ బడలన అమహారాజు ఇంక ఎంతోకాంక్షించుకొనినవలెను పరితముగా ఈకోసందేశము అతిత్వంలో అనాదియగునని నేను తలంచి చున్నాను. (12-13)

ఓనిషాదరాజా! అంతఃపుత్రస్త్రీలు నిశ్చయముగా బిడ్డలుగా ఏడ్చి మేడ్చి, అనిపిసాయి వారు తమ ఏడ్పును మోముందుకు ఇప్పుడు నీజముగా ఆరాజునిమునందు ఆ తాపకార్యమలభ్యయును అగోపాయుయుండును. దశరథమహారాజా, కౌసల్యమాలయు మాతల్లియైన మమిత్రాదేవియు ఈశ్వాతిలక్షణము జీవించి యుండురో లేదో నేను చెప్పజాలను. మాతల్లియైన మమిత్రాదేవి మూత్రము శ్మతుమ్మువి చూచుకొనుటకైనను జీవించియుండుట సంభవము కావచ్చును. కానీ, పీఠమాతయైన కౌవల్యాదేవిమాత్రము పుత్ర భోగముతో కృశించి కృశించి తనుపు చాలించుట తథ్యము. (14-16)

మహారాజానకు శ్రీరాముని ఎట్లాభిషిక్తుని జేయవలయును అను తీవ్రమైన అభీలాషయుండెడిది అది నెఱవేఱకపోవుటచే అయిన 'అమోగ! వేనముకొనినదంతయును తలక్రిందులైనది.' అని విలపించును ప్రాణములను కోల్పోయియుండును. (17)

మహారాజ మంగింపుటయే సంపదించినచో ఆ సమయమున అచటఉండి ఆయనకు అంత్యక్రియలను, ఇంక సంస్కారములను బరతశ్శత్రుమ్ములు మొదలగువారు నిర్వహింతురు. విజముగా వారే ధన్యాత్ములు. (18)

రమ్యచత్వరపరిస్థానాం సువిభక్తమహానథామ్,
సార్వస్థానాదనంపన్నాం సర్వకర్మవిభాషితామ్, 19

గజాత్వరథపంబాధాం తూర్యనాదవివాదితామ్,
సర్వకల్యాణసంపూర్ణాం హృద్విప్రుష్టజవాకులామ్, 20

అరామోద్యానపంపూర్ణాం సమాభోత్పనభాతిన్తీమ్,
సుఖీతా విచరిష్యంతి రాజధానీం నయర్కమ, 21

అపి సత్వపరిణీత పార్థం కుశలినా వయమ్,
విన్యతే సమయే హ్యస్మిన్ సుఖిణాః ప్రవిశేమ హి, 22

పరీదేవయనానన్య తస్యైవం మమహాత్మనః,
తిష్ఠతో రాజపుత్రన్య ఇర్వరీ సాఽత్యవర్తత, 23

ప్రభాతే విమలే మూర్యే కారయిత్వా జటా ఉభౌ,
అస్మిన్ భాగీశథీతీరే శుభం సంభారితో మయా, 24

జటాథరా తా ద్రుమచీరవాససౌ
మహాబలౌ కుంజరయూథసోపమా
వలేమవాపౌశిథరా వరంతసౌ
వ్యవేక్షమాణౌ సహ వీతయా గతౌ, 25

ఓ విషాదరాజ! మోక్షార్థంగాను బ్రహ్మకాయస్థితో మోక్షయోగ్యా నగరసైచివము వర్ణనాతీతముగానుండును. ఆనగరమునందలి ఇంద్రమురాజులన్నియును చూడముచ్చటగొల్పుచుండును. అందలి రాజమాధ్యములన్నియును వేర్వేరుగా చక్కగా ఏర్పాటు చేయబడియుండును. అదటి సరిపన్నులహార్షములును, దేవమందిరములును రాజాస్థానములును కనువిందుగానింపఁ చుండును. ఆనగరము వివిధములగు రత్నతోరణములతోడను అమల్యములు శ్రవ్యస్పృశ్యతోడను అలంకృతమైయుండును అది గణయోధములతోడను, ఆశ్వసమువాములతోడను, రథసింక్తులతోడను విరంతరము శిక్కిరిసియుండును. అందు తూర్యములు మున్నగు వాధ్యములనాదమున స్రవించుచుండును. వృత్తతోతది వినోదకార్యక్రమములు జరుగుచుండును ఆనగరము మంగళములైన వస్తువులతో విరాజిల్లుచు వర్ణనీయముగా నుండును. సైబలందఱును బలమ్మలై ఆయురారోగ్యములతో రథిల్లుచుండియు. అందలి పుష్పవాటికలు, ఉపవనములు, ఉద్యాన వనములు సుసరిపన్నుములై కలకలలాడుచుండును. విద్యమూ విరూపింపబడుచుండెడి సామాజికములైన ఉత్సవములును, ఊరేగింపులును మానసోల్లాసమును గూర్చుచుండును. ఆ వహావాహారవిశ్వవేక్షణలో అనగరసౌరుందరకును అందు విజిణులులతో హాయిగా నిద్రరించుచుండురు. (19-21)

శ్రీరాముడు ఎనవానిదీక్షను ముగించుకొని, క్షేమముగా తిరిగి వెళ్లునప్పుడు నేను ఆయనతోగూడి ముఖముగా అయోధ్యలో ప్రవేశింపగలమా? (22)

రాజకుమారుడును, మహాత్ముడునులన అలక్ష్మణుడు ఈవిధముగా చింతించుచుండగానే అరాత్రియంతయుగడవిపోయెను. (23)

మార్కమ ఉదయించగానే ప్రాతఃకాలమున ఈగంగాతీరము నంద, పెట్టిపాలతో రాపరిష్ట్యణులకు జలలను ఏర్పాటుచేయుచు, నేను వానిని ఈనదిని దాటించితిని (24)

జటారారులును వల్కలములను ధరించినవారును, మిక్కిలి ఒలకబురును, శత్రుపంచరతులును ఇవి రామలక్ష్మణుల టెంపు బిడగలములకలి కోరిల్లుచుండిరి. వీములు వేల్చిన దనుర్పాణములను ఇద్దములను ధరించి వీతాదేవితోగూడి హరు సావదానముగా ముందునకుపోయిరి. (25)

ఇట్లాగే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే షడశీతితమస్సర్గః (86)
వాల్మీకిమహర్షివీరవేతసై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఏనుబదిఅలహెర్లెంపు సమాధిము.

87. ఎనుబదివిడవపర్గము

శ్రీరాముడు జటాకారితుగులు, వాకచీరము దరించుట మున్నగు ఆస్థియవచవములను గుహువివరినపతి, భరితుడు పిగుల దొడ్లకాంతదాతును ప్రార్థిగా సననాచీర్దను చేసెట్లిన

గుహస్య పచనం శ్రుత్వా భదతో భృశమస్థియమ్,
త్యాసం జగామ తత్తప్త యత తచ్చురమస్థియమ్ 1

మమనూరో మహాసత్త్వః సింహస్కంధో మహాభుజః,
పుండరీకవిశాలాక్షః తపఃః శ్రీయదభ్యసః 2

శ్రత్యాశ్చస్య ముహూర్తం తు కాలం పరమదుర్మహః,
పపాత ననాపా తోత్తః ప్యాతివిద్ధ ఇవ ద్విషః 3

తదవస్థం తు భరణం శత్రుభక్తోఽనంతకస్థితః,
పరివృత్య కురోదోత్తైః వినంజ్ఞః శోకకర్షితః 4

తతః సర్వాః సమాపేయః మాతరో భరతస్య తాః,
ఉపనాసత్కాళా దీనా భర్తృస్యవచకర్షితాః 5

తాశ్చ తం పఠనం భానూ కుదంత్యః పర్యవశయన్,
కౌసల్యా త్వమన్యవ్యసనం దుర్మహః పరిషన్వతే 6

పల్లలా స్తం యథా వత్సమ ఉపగూహ్య లవస్వరీ
నరివనచ్చ భరణం దుపంతి శోకలాంపా 7

పుత్రో వ్యాధిర్న తే కర్షిత్ పఠనం పరిపాథతే
అద్య రాజకులస్యాస్య త్వదధీనం హి జీవితమ్ 8

త్వాం దృష్ట్వా పుత్రో జీవాం రామే పటాత్కతే గతే
పుత్రే దశరథే రాజ్ఞి నాథ ఏకస్త్వమద్య పః 9

కర్షిన్సు లక్ష్మణే పుత్రో శుచం తే కించిదస్థియమ్
పుత్రే వాః వ్యేకపుత్రాయాః పపాభార్యే వపం గతే 10

న ముహూర్తం సమాశ్చస్య దుదవేష మహాయశాః
కౌసల్యాం పరిపాంత్యైదం గుహం వచనముపవీత్ 11

శ్రీరాముడు జటాకారితుగులు, వాకచీరము దరించుట మున్నగు ఆస్థియవచవములను గుహువివరినపతి, భరితుడు పిగుల దొడ్లకాంతదాతును ప్రార్థిగా సననాచీర్దను చేసెట్లిన ఇత్యుతియగు శ్రీరాముడు తనోన్మోహమును మర్చియినా? అయి వ్యక్తి వ జరిపెచ్చునా? అను వాక్యములతోపడి అతడు ఎగుల దిగులుచెరిపెను. (1)

అతడు మకుమారుడేట్లైనను మహాబలశాలి, సింహముతో సమానమైన మహాపును, జటిష్ఠమునైన భుజములను గలవాడు. వికసింపిన కనులములవలె విశాలమునైన శ్రీముఖం బునకుడు, సుందరుడు అట్టి భరితుడు క్షణకాలము లేరుకొనియుండి, ఎందునీ తీవ్రమైన మహస్యాదుమునను గుణితుల అందుకముతో పాడునట్టికైన ఏమగువలె వ్యధితిగై మూర్ఛితుడాయెను. (నేలపైచెను.) (2-3)

అంతల భరితుడగు శోక శ్రీయస్థు శ్రుముట్టడు అచనిర్వీర్యుడే? అనుచుచే వెంటనే అతడు వ్యాధిదుముచు వాత్సకాం, దీర్ఘవా ఏడ్చుచు శోకానీరీకమితో మూలము కోల్పోయెను. (4)

ఏముడు ములువ తట్టులు నిజము అనునీకీ వదిలి, వారు ఎత్తుచూచుచున్న, అకు కోర్కెయుండెడి ఈ వానిములే కనీసం ద్విస్సములతోనుండిరి వారిందిజను భూమిపైపడియున్న భరితుని వట్టుపెత్తిరి ఎదురికొని కౌశల్యా దయమున్నాతము తీరదు ఇముతో నిండినదియెను అప్పుడు అమె విక్రీడితేగ వెగాదేరి, అచనిన ఇక్కడవేల్చుకొనెను. (5-6)

లైమిపాతి, మదిమొట్ట అడ, వానివెత్తెదేరి, ప్రేమతోనకొట్టి మిక్కిలి పరితపించియున్న కౌశల్యాదేవ శోకమగ్నయై నిదురుచు పఠతులతో వట్టునుడిచెను. (7)

"నామనా భరతా ఇంతకోశే పరితేమి? నీకు ఏమైనను అనార్హ్యుడవ ప్రియమగువా? ఈ శక్త్యాకురావలె శముయొక్క ఎదురికె ఎందుమ నేమి నీయనె అరాధిపదయున్నది కుమారా? అరామం బట్టెగునతో నీ అనునీనె పరమవరాణ సత్పుత్రమునీ దేరల? అకీ ఇప్పుడు నీకు ఎక్కడనే ముకు పిచ్చు, ముఖాదుకెనీ వేద సూక్తమునాను ఎక్కడబట్టకొనియున్నది. (8-9)

ఏపుత్రో లక్ష్మణులమునుమగొని వాత్సల్యగూడి ఎన్నుకోకెన నాడే లైకకుమారుడగు శ్రీరామునివిషయమునగానీ ఏదైనవాక ఆస్థియనిమాచారమును వింటినా? (10)

అంతల మహాదుఃస్వప్నైన భరితుడు ఒక క్షణకాలముపాటు అచ్చుతాచి తహయాచుకొనె, ఏడ్చుచునే, అమ్మా! దిగులుచెరిగియు, వెట్టి, శ్రీరా వాత్సల్య మతోనె అనె ఎడకీ కౌశల్యాదేవ దురదలెను అనంతలము అతడు ఏడ్చు గూర్తెక గుహానీ వెట్టికెను. (11)

బ్రాతా మే క్యావసద్రాతౌ శ్వ సీతా కృచ లక్ష్మణః
అన్యవపుయవే కస్మిన్ కిం భుక్త్వా గుహా శంస మే. 12

సోఽలపీధ్యచరం హృష్టో విషావాధిఃపిర్లుహః।
యద్విధం ప్రతిపేదే చ రామే ప్రయహితేఽతిథౌ. 13

అన్యముచ్యావచం భక్తాః ఫలాని నివిధాని చ।
రామాయాభ్యవహార్యం బహుచోపహారం మయా. 14

తత్ పర్యం ప్రత్యమజ్ఞాసీత్ రామసత్యపరాక్రమః।
న తు తత్ప్రత్యగ్విష్ణాత్ న క్షత్రిధర్మమనుస్మరన్. 15

న హ్యస్మాళిః ప్రతిగ్రాహ్యం పథే దేయం తు పర్యదా।
ఇతి తవ వయం కాశన్ ఆనువీతా మహాత్మవా. 16

లక్ష్మణేన సమావీతం పీత్యా వారి మహాయశః।
దౌపదాన్యం తదాఽశార్దూల రాఘవః సహ సీతయా. 17

తతస్తు జలశేషణ లక్ష్మణోఽవ్యకరోత్ రదా।
వాగ్మేతాస్తే త్రయః సంధ్యాం సముపాసత సంహితాః. 18

సామిప్రిస్తు తతః పశ్యాత్ ఆకరోత్ స్వాస్త్యరం శుభమ్।
వ్యయమావీయ బర్హింషి క్షీపం రాఘవకాళగాత్. 19

తస్మిన్ సమావిశద్రామః స్వాస్త్యరే సహ సీతయా
వ్రక్షాళ్య చ తయోః పాదౌ అపచక్రామ లక్ష్మణః. 20

సీతల్ తదింగుదీమూలమ్ ఇవమేవ చ తత్ తృణమ్।
యస్మిన్ రామశ్చ సీతా చ చాక్రిం రాం శయితాపుభౌ. 21

వియమ్య వృష్టే తు తలాంగుళితవాన్
శరైః మసూర్ణామిమభీ పరంతపః।

మహద్దమః సజ్యముపాహ్య లక్ష్మణో
విభామలెష్టల్ పరితోఽన్య కేవలమ్. 22

తత స్వహం చోత్తమచానబాగాభ్యత్
స్థితోఽభవం తత్ర న యత్ర లక్ష్మణః।

అతంప్రభిర్జ్వాతిభిరాత్తకాచ్యుతైః
మహేంద్రకల్పం పరిపాలయంస్తదా. 23

"ఓ గుహాదా ఆరాత్రవేళ మాఅన్యయగు శ్రీరాముడును, వదిలె సీతాదేవియు. సోదరుడు లక్ష్మణుడును ఎక్కడ నివసించిరో వారు దుశనివ ఆహ్వానమే విట్టితయ్యనై వెదించిరో వీటివల్లంబు నాకు వివరముగా తెలుపుము." (12)

అప్పుడు విషావాధివతియైన గుహాదు మిక్కిలి అంతనించిన చాడ్చి తనకు ఎంతయు హాతుడును, అతిథియు అన శ్రీరామునకు రాను ఒనగూర్చిన అతిథిమర్యాదలను గూర్చి భరతునకు ఇట్లు తెలిపెను. (13)

"అయ్యో! పలువిధములగు అన్నములను, వివిధములగు ఆహారాది లక్ష్యములను, వానావీధివలములను, శ్రీరామునకు భోజనార్హము నిమిత్తగా సమమార్పితిని, సత్యధరాక్రముడైన శ్రీరాముడు చాలిన్నింటిని సేమతో అరచించెనుగాని క్షత్రయుగమును అనివరించి, వాటిలో దేనినీ స్వీకరింపలేదు. ఓరాదా! పిమ్మట అమరము భాషాడు. "క్షత్రయా హవంతి క్షత్ర యాను ఇతరులకు ఇచ్చాడరిగాని, ఎవరినుండియు, ఏవిధమునా స్వీకరించు అని పలికి మాడు పచ్చజొచ్చును." (14-15)

పిమ్మట లక్ష్మణుడు తీసికొనివచ్చిన జలములనుమోతమే స్వీకరించి, సీతారాములు ఆరాత్రవి ఉపవాసముతో గడిపిరి. సీతారాములు త్రాగిన మిగిలిన జలములను పుచ్చుకొని, లక్ష్మణుడును ఉపవసించెను. జలములను త్రాగుటకుముందే ఆముగ్గురును మౌనముగా ఏకాగ్రచిత్తులై సంధ్యోపాసనగావించిరి. అపిమ్మట సామిప్రియుడే సుశకుమార కుల పుత్రులైన వాటిలో శ్రీరాముని కొడత ఎల్లప్పుడే ఒక వక్రచంద్రుని పిల్వబుచ్చెను. (17-19)

పిమ్మట లక్ష్మణుడు స్వయముగా శ్రీరాముని పాదములనుకడిగియు అనంతరము సీతారేచి తనపాదములను కడుగుకొనుచుండగా అతడు అపిపాదములపై కామునింగిన ఆరాత్ర శ్రీరాముడు సీతారేచిలోగూడి ల అన్యసే కడునై కడునెంచెను. లక్ష్మణుడు వారికి కొంతెముడూమునెల్లి అహంబిలబడెను. సీతారాములు ఇమ్మటను కరిగి ఈ కాలెట్టుగింపనే ఈ తృణభయ్యైవో అ రాత్ర పడుండెరి. (20-21)

తరువాతనుదైన లక్ష్మణుడు చేతులకును, ప్రేళ్లకును రక్షణ కవచములను, విషుభాగమున ఇరువైపుబాగాములలో నెండిన అమ్మలపాదులను ధరించెను. అతడు అల్లెత్రాడును సంధించిన మహాదమమ్మును చేతబట్టుకొని, ఆరాత్రయంతయు వారిరక్షణార్థము ప్రధక్షణపూర్వకముగా చుట్టును తిరుగుచుండెను. పిమ్మట మహేంద్రునితో సమానుడగు శ్రీరామునియుగ్మ రక్షణకార్యమన నేను మేలైనవనర్యాణములను ధరించి, లక్ష్మణునకు తోడుగా ఉండెనని, నాఅనుచరులును విల్లంబులను చేబూని, అప్రిమత్తుల్ల మాకు భానతగా నిలిచిరి. (22-23)

ఇత్యాద్యే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే నవ్విశోతమస్తకః (87)

వాల్మీకిమహర్షివిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండము కందు నిమిదివింశతాధ్యాయ సమస్తము

88. ఎనుటదినినిమిదవసర్గము

మహారాజసింహములకు అర్చులైన సేనానాములు కటికేనేలమీద, త్విజాశశ్చుపై శాయనీందివారని విని,
భరితుడు మిగుల భిన్నుడగుట.

త్వచ్చుత్వా నిపుణం పర్వం భరతః పహ మంత్రిభిః |
ఇంకుదీమూలమాగమ్య రామశయ్యామవేక్ష్య తామ్ | 1

అబ్రవీణ్ణనసీః పర్యా ఇహ తేన మహాత్మినా |
శర్వరీ శయితా భూమౌ ఇదమస్య విమర్శితమ్ | 2

మహాభాగకుటీనేన మహాభాగేన ధీమతా |
జాతో దశరథేనోర్వ్యాం వ రామః ప్రస్తుమర్హతి | 3

లజ్జనోత్తరనంస్తీర్ణే వరాస్తరణనంచయే |
శయిత్యా పుమషవ్యాఘ్రః కథం శేతే మహీతలే | 4

ప్రాసాదాగ్రివిమానేషు పరిభీషు చ పర్వదా |
హైనురాజతభౌమేషు వరాస్తరణశాలిషు | 5

పుష్పకంచయచిత్రేషు చందనాగదుగంధిషు |
పాండురాభ్రప్రకాశేషు శుకపంఘరుతేషు చ | 6

ప్రాసాదవరవర్షేషు శీతపత్స నుగంధిషు
ఉషిత్యా మేరుకలేషు కృతకాంచనభిత్తిషు | 7

గీతవాదిత్రనిర్మౌనైః వరాభరణవిన్వలైః |
మృదంగవరశబ్దైశ్చ పతతం ప్రతిబోధితః | 8

పండిభిర్వందితః కాలే బహుభిః సూతమాగ్రైః |
గాథాభిరమరూపాభిః స్తుతిభిశ్చ వరింతపః | 9

అశ్రద్ధేయమిదం లోకే న పత్యం ప్రతిభాతి మా
ముహ్యతే ఇతి మే భావః ప్రస్తాప్తయమితి మే మతిః | 10

అందు పరికిత మనములను అన్వించిని భరితుడు సౌపదాసముగా వి. మి.శ్రులతోడబడి. గావెట్టుకడబడిన శ్రీరాముడు పయనం అశయ్యను దర్శించి, అతడు తన తల్లులందఱతో ఇట్లు పడినను 'అహహహహ' అని అర్చిత సేవించిన ప్రతిఘటించియు, ఇంక అయిన కరుణించగా ఆ శయ్యపై పర్వతిన 'అర్హ' (1-2)

పరవమహారాజా నామిదం పర్యవరాజనం విని భిన్నుడగువాడు, మహామహాపురుషుని అబ్రవీణ్ణనసీ, అట్టి ప్రభువునకు విమర్శితమైన శ్రీరాముడు ఈ కటికేనేలపై ఎరుండుట ఏమాత్రమును తగుదు. (3)

మహామహాపురుషుని నిర్మలమైన మిక్కిలి మృదువైన కరుణతో ముల అస్థరణములతో కన్నులలో పడిన అర్చనలన్నియులతో ముగిసి, కరుణించిన ఆ పరశ్రేష్ఠుడు ఈసేలపై ఎట్లు పడుండెనోగదా? (4)

శ్రీరాముడు కరుణించిన తల్లములు, ఎవరించిన సౌపదములు కత్యద్భుతములు ఎకలముభవితములు, నిరుపమానములు, అప్రాసాదములపైభాగమున 6 శ్రేష్ఠములైన భవములమిందును, అద్భుతకలయందును ఎల్లప్పుడును అతడు శయనించువాడు. ఆ భవముల భూమిముల, పండిలంగావహంతో సత్కృతములైనవి అందరి కయ్యలు మిగులమృదువైనవి, శ్రేష్ఠమైనవి, అందు అలంకారములైన కంఠరంగుల పూవులు ఆ భవనములకు ఏదీత్రోకోళను సంతరించుచుండును. నిరంతరము అచట ఎందనాగదుమిమలములు సుబాసించుచుండును అవి తల్లని మేనుమాలిపలి నృపుములైన కొంతులన నెదిరిల్లుచుండును. పలుకలకలకలాదావముల వినసాంపుగానుండును అవి చల్లదనమును గొల్పుడ కదారావగొన నుండిరియించుచుండును అవి విరామనోడలతో మేనునర్పతమువలె మనోహరములై బలరావుచుండును (5-7)

కమ్మని నింగీతిన్వరములతోడను, శ్రావ్యములైన ఏగావేణు నాదములతోడను, పశివారెకంయొక్క కాలియందెం కలలులవేతను కరికంకణములరవములవేతను, ఆభరణములపన్నులతోడను, దివ్యలక్ష్మిపైన మృదంగములయంపగ్యాసములతోడను అతడు నిద్రనుండి మేల్కొనుచుండువాడు అతడు మేల్కొను నినుముమన పండితములు స్తుతించుచుండుచిడిప నాతులు మూడులు కనుయమునకు తగిన కథలను, గాథలను విన్నించి చుండెడివారు. అట్టి సుఖవైభవములలో క్రిలరాడిన శ్రీరాముడు ఈకటికేనేలపై పడుండుట ఎంతటి బాధాకరము? (8-9)

అట్టి మహామహాపురుషుని శ్రీరాముడు ఇట్లు ఇక్కడపాలగుట లోకమున నెక్కడగిన విషయమేగాదు. ఇది నాకు నిత్యముగా తోచులలోక వేద స్మారణకే 'అత్యంతిగోపితమో? శ్రీనివాసే నమః ఒక కలగా తలంతును. (10)

న మానం దైవతం కీంచిత్ కాలేన బలవత్తురమ్,
యత్ర దాశరథీ రామో భూమావేన తయీత సః 11

విదేహరాజన్య సుతా సీతా చ నీయరర్హవా,
దయితా తయితా భూమౌ స్ఫుషా దశరథన్య చ 12

ఇయం శయ్యా మమ హ్రీతుః ఇతిం హి పరివర్తితమ్,
త్వందితే కపినే పర్వం గాత్రైః విష్ణుదితం త్వణమ్ 13

మయే పాదదూశా ముప్తా సీతాః స్మిన్ శయనోత్తమే
తత్ర తత్ర హి భృశ్యంతే సక్తాః కనికబిందవః 14

ఉత్తరీయమిహోఽపి నక్తం మవ్యక్తం సీతయా తదా,
తథా హ్యేతే నైవతంతే సక్తాః కౌశేయితంతవః 15

మయే భర్తుః సుఖా తయ్యా యేన బాలా తపస్విని,
సుకుమారీ సతీ దుఃఖం న విజావాతి మైథిలీ 16

హా హంతాః స్మిన్ పృశంసోఽపి చాం యత్ప్రభావ్యభూతే మమ
ఈదృశీం రాఘవ భీయ్యామ్ ఆధిశేతే హ్యవాథవత్ 17

సౌర్వభౌమకులే శాతం సర్వలోకన్య సమ్మత,
వర్వలోకస్థియన్త్యక్త్యా రాజ్యం సుఖమమత్తమమ్ 18

కథమిందీనరశ్యావేనా తక్ష్మాః నీయరర్హవః,
సుఖభాగీ న దుఃఖార్హః తయితో భువి రాఘవః 19

భన్యః ఇలు మహాభాగో లక్ష్మణః శుభలక్ష్మణః
హ్రీతరం విషమే కాలే యో రామమనువర్తతే 20

సిద్ధార్థా ఇలు శైవేహి పలిం యోఽనుగతా వకమ్,
వయం సంశయితాః సర్వే హేనాస్తేన మహాత్మనా 21

దశరథమహారాజకుమారుడైన శ్రీరామునియంతటివాడ. ఇట్టికాళకు నేలపై పరుండబుట్టనుబట్టి చూడగా నిజముగా కాలమే బలవత్తురమైనది. దానికీమించిన దైవము మనశ్శయితదనమున కృష్ణము. (11)

ననకపి శరాజుగారాలపెట్టియు దశరథునిపరాజుకొలుసు. శ్రీరామునినీయరర్హయు ఐన సుకుమారియు సీతాదేవి ఈవేలపై పరుండబడినవచ్చుట ఆ కాలద్రవభావముచేతనేగదా (12)

మాలవ్వు శ్రీరాముడు పండుకొనినశయ్య ఇదియే. విశ్రాంతికి అయిన పండుకొనినప్పుడు అటునిటు పోయిన గుడ్డులు ఇదిగో ఇవియే. ఈకఠినమౌమిపై అయిన శయనింపగా అయిన శరీరముయొక్క ఒత్తిడికి వతిగిహించిన త్వణములు ఇదియే పడియున్నవి. (13)

ఇదిట అక్కడక్కడ బంగారుకణములు అండుకొనియున్నవి. దానినిబట్టి మూచినచో అదరణములతోనున్న సీతాదేవి ఈపవిత్ర శయ్యపై పరుండియున్నట్లు తలఠాతును. (14)

ఈకుశలలో అక్కడక్కడ కొన్నిపిట్టవారిములు వికూనాని మిలమిల మెలయుచున్నవి ఇవి సీతారేపి అప్పుడు కఠించిన పచ్చి ఉత్తరీయంబు హిమలేయో పుష్టిమగుచున్నది (15)

బాలయు, సుకుమారియు తపస్వినియు, మహాసౌధ్వియు ఐన సీతారేపి ఈకఠినశయ్యపై పరుండినను అమెకు శబ్దమనిపించి యుండదు. పంపన విపరియోవము తర్జతోగూడ పరుండినప్పుడు ఆ శయ్య కఠినముగాఉన్నను, మృదువుగాఉన్నను, అది అమెకు న్యాయగతయుండదు. ఏ నాటకము వర్ణము, నేపథ్యముకూడను నిలసిన శ్రీరాముడు భార్యతోగూడ దిక్కులేనివానివలె ఇట్టి శయ్యపై పరుండవలసివచ్చుట సాకారణమువనేగదా (16-17)

శ్రీరాముడు ఒక ఆపారాధణమహాపురుషుడు. చక్రవర్తుల సంకమన జన్మించినవాడు. సమస్తజనులఅదరాభీమానములను మహాసౌధ్వివాడు. పక్షిదక్షిణ ఇష్టమై జ్ఞానుమయోగోగ్రాతుడు. ఎఱ్ఱని నేత్రములుగలవాడు. కర్మనియుడు. సుఖములలో నిష్ఠింపబడినవాడు. దుఃఖముమూలమే యెలుగనివాడు. అట్టి మహాపురుషుడు సర్వ సుఖములగున అలవలనైన ఒక మహారాజునియను త్యజించి. ఆదపురి దారిఒట్టి ఇట్టి కఠినినేలపై పరుండబడి విధివైపరీత్యము (18-19)

ఒకప్పుడరామునిగలవాడును, మహాత్ముడును ఐన లక్ష్మణుడు చిశుప్తకాలమునందు అన్నయగు శ్రీరాముని అనుమదియించు అనునను సేపించుమహాడు. వాస్తవముగా అతడు ఎంతయు ద్వాత్మశ్రమవా (20)

పతితేవుని అనుంగించి వనములకుకొని పైతేహి నిజముగా పరిశయకృతార్థుడాయ. మేము అయినపి దూరమై నిరశయాత్మక మైతిమి. (మౌనపలము శ్రీరాముడు అంగీకరింయినా? లేదా? అని సంశయమువకులోనైతిమి. (21)

అక్షరభారా వృథివీ తున్యేవ స్రుతిభాతి మా
గతే దశరథే వ్యర్థం రామే వారణ్యమాశ్రితే, 22

న య ప్రార్థయతే శక్తిం మనసాపి వసుంధరామ్,
నవో పి వనతస్తస్య బాహువీర్యాభిరక్షితామ్, 23

తావ్యసంపరణారక్షామ్ అయంత్రితహయద్విపామ్,
అపావృతపురద్వారాం రాజధానిమరక్షితామ్, 24

అప్రహృష్టబలాం మ్యావాం విషమస్థామనావృతామ్,
శత్రువో నాధిమన్యంతే భక్తాన్ విషక్తలానిన, 25

అదృ ప్రభృతి భూమా తు తున్యేషా హం తృణేషు వా
ఫలమూలాశనో నిత్యం జటాచరాణి వారయన్, 26

తస్యాశ్చమలత్వరం కాలం నివర్త్యామి మథాం నవే,
తం ప్రతిశ్రవమాముచ్య నాత్య సిద్ధ్యా భవిష్యతి, 27

ననాతం భ్రాతురద్దాయ శత్రుఘ్న మానుసవర్ణయి,
అక్ష్యణేన పహత్యాశ్చో హ్యయోధ్యాం పాంయన్యయి, 28

అభిషేక్తుంతి వాసుశ్శమ్ అయోధ్యాయాం ద్విజాశయః,
అన మే దేవతాః కురుణ ఇమం నత్యం మహాకథమ్, 29

ప్రపాద్యమానః శిరసా మయా వ్యయం
బహుప్రకారం యది వాధిపత్యతే
తతోఽ మనత్వ్యామి చిరాయ రాఘవం
ననే ననన్ నార్హతి మాముపేక్షయమ్, 30

శ్రీరాముడు అదివలసాల్గెయిండుబలవంతును దశరథమహారాజు
పరలోకగతుడగుటచేతను ఈకోసరాజ్యము ముట్టచైత పొందుదులక
రిక్కులేపిదై నాకు తాన్యముగా కన్పించుచున్నది. (22)

శ్రీరాముడు కనములలోనున్నను అయినబాహుబలము ఈకోసరా
జ్యమును రక్షించుచున్నంతవఱకును (అయిన అనుగ్రహము
దీనిపై సునందయశ్చంతవలకును) ఏవ్వడును మనస్సులోఁజేవను
దీనివిసిందుటకై ఆశుడడు దీనిపైను కన్నెత్తియొనను
చూడజాలడు, (23)

రాజధానియైన అయోధ్యానగరమునకు సరియగుప్రాంతరక్షణ
లేకున్నను, అశ్వములు గజములు యుద్ధమునకు సిద్ధముగా
అదుపుగలిగిలేకయున్నను, పురద్వారములు తొలవబడియున్నను,
పేనులలో వార్షత్వాహులు కొలవడినను, దక్షిణలోనున్నచే
గర్జుపరిస్థితులు ఎర్పడినను నగరమునకు వెలుపలి ఎట్టి
అవరణములు లేకున్నను దీనిపై శ్రీరామున అనుగ్రహము ఉన్నంత
వఱకు విషవారితుములైన భక్తియులనువలె శత్రువులు దీనిని
కోరుకొనరు. (24-25)

వేటిమండి వేనును ప్రతిదినము జటాశల్కలములనే తరించెడు
కందమూలపలములనే అహారముగా స్వీకరింతును వేలవ్రాసి
తృణశయ్యునైగాని ఏయందెరను, శ్రీరామునకు మూఱుగా ఆ
వనవానరీక్షను నేను పొడించును. ఆ పదివారుగ సంవత్సరములలో
మిగిలినకాలమును నేను వనములలో హాయిగా గడుపుదును.
రామునిప్రతిజ్ఞయు వృథాకాదు. (26-27)

అన్యకొకకై నేను వనవాసిమేయచిన్నప్పుడు శత్రువొట్టుడును
నాకు తోడుగా ఉండును శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితోగూడ అయోధ్యకువేరి
రాజ్యభారమును నిర్వహించును. (28)

అయోధ్యయందు భ్రాతృబోధములంజున కకుశ్చేవంజుడైన
శ్రీరామున పెట్టబడినప్పునె గావించురుగాక, ఈ నాకోరికను
దేవతలు సఫలముచేయుదురా? (29)

నా ఈ అభ్యర్థనను మన్నించుటకై శిరసా ప్రణమిల్లి
అయినను ఎంతగానో వేడుకొందును. నేను ఎఱ్ఱవిధములుగా
(అయోధ్యకు మఱిరమ్మని) జుఱిమాలినను అందులకు అయిన
అంగీకరింపనిచో నేనును ఆకుపతాపాదు వేక్షముగెయ్యవలకును
వనములలోఁబయిండును. అప్పుడును నాకోరికను కాదనదు. (30)

శత్రుర్నే శ్రీమద్రామాయణే వార్షికీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఆష్టాశీతితమన్సర్గః (38)

వార్షికమివార్షియింపబడిన అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు ఎనుబది నమిదవసర్గము అయ్యెను

89. ఎనుబదితొమ్మిదవసర్గము

భరతుడు గుహని సహకారముతో నపరివారముగా గంగానదిని దాటుట - పిమ్మట భరద్వాజశ్రమమునకు చేరుట.

సృష్ట్య తాత్రిం తు తత్రైవ గంగాకూటే స రాఘవః.

భరతః కాల్యముల్దాయ శత్రుఘ్నమిదిమ భవీత్ 1

శత్రుఘ్నోద్విష్ట కిం తేషి నిషాదాధిపతిం గుహమ్

శీఘ్రమానయ భద్రం తే తారయిష్యతి వాహిసిమ్ 2

జాగర్మి వాహం స్యపిమి తమేవాః క్యం విచింతయన్.

ఇత్యేవమబ్రవీత్కాతా శత్రుఘ్నో పి ప్రవోదితః 3

ఇతి సంవదతోదేవమ్ అన్యోన్యం వరసింహయోః

అగమ్య స్రాంజలిః కాలే గుహో భరతమ భవీత్ 4

కప్రిల్ ముఖం వరీతరే వాత్సః కాకుత్స్థః శర్వకమ్.

కప్రిల్ తే నవా సైన్యస్య తావత్ సర్వమవామయమ్ 5

గుహస్య తత్తు వచనం శ్రుత్వా స్నేహదురీభవమ్.

రామస్యానునతో వాక్యం భరతోఽపీదమ భవీత్ 6

మఖా వః శర్వరీ రాజన్! ఘోజితాశ్చాపి తే నయమ్

గంగాం తు నాభిర్భహ్మభిః దాళాః సంతారయంత సః 7

తతో గుహః సంత్యరితం శ్రుత్వా భరతశాపనమ్.

స్తతి స్రవిశ్య నగరం తం జ్ఞాతిజనమభ్రవీత్ 8

ఉత్తిష్టత ప్రముఢ్యధ్వం భద్రమస్తు చ నః నచా.

నానః నమమకర్షధ్వం తాతముష్యేమ వాహిసిమ్ 9

తే తథోక్తా నముత్తాయ త్వరితా రాజశాసనాత్.

పంచనావాం శతావ్యాత సహనిన్దుః నమంతతః 10

అన్యాః వర్తన్తపిజ్ఞేయౌ మహాఘంటాధరా వరాః.

శోభమానాః పతాకాభిః యుక్తవారాః సుసంహరాః 11

దశమపంచజాతైన ఆభరతుడు గంగానదీతీరమునందే (శ్రీరాముడు శయనించినద్రావణమునందే) అర్చాత్రి గడపి, ఉమ్మ కాలమునందే మేల్కొని, శత్రుఘ్నునితో ఇట్లునెను. (1)

1 శత్రుఘ్నా! నీకు భద్రమగుగాక, లెమ్ము, ఉమ్మకాలమైనది. ఎంతకు ఏద్రండునుంటేవో! 'నిషాదరాజైన గుహాని దీసికోవరమ్ము అతడు నావలసై మనసేనను నదిని దాటించగలడు.' (2)

భరతుడిట్లు పలికిన పిమ్మట సోదరుడగు శత్రుఘ్నుడు, అతనితో అన్నా! నేను విద్రించుటలేదు. నేనును నీవలననే ఘోర్యాదైన శ్రీరాముని స్మరణచుచు తాత్రియంతయు మేల్కొనియున్నాను. అని వచించెను. (విజముగా వీరిబ్రాత్మసేమ లోకమునకే అదర్శప్రాయము.) (3)

సరశ్రేష్ఠులైన ఆ భరతశత్రుఘ్నులు ఇరువురును ఇట్లు సంభాషించుకొనుచుండగా గుహుడచ్చటికి విచ్చేసి, చేతులు జోడించి, భరతునితో ఇట్లునుడివెను. (4)

"రాజకుమారా! భరతా! ఈశ్వరగృతీకమునందు తాత్రియంతయు మీరు సుఖముగా గడపితిరా? మీకును, మీసేనలకును ఎట్టి ఇబ్బందియు కలుగలేదుగదా! మీరెల్లయును కుశలమేగదా!" (5)

గుహుడు మిక్కిలి ఆదరముతో పలికిన వచనములను విని శీరామునిద్యానములో మునిగియున్న భరతుడు అతనితో ఇట్లు పలికెను. (6)

"ఓ నిషాదరాజా! ఈర్వాత్రి మాకు హాయిగానే గడచినది. మీ అపరాధమనములలో మాకుపంతప్తి కలిగినది, మీసావీకులు తగినన్ని నావలద్వారా మాసేనలను నదిని దాటించుటకై ఏర్పాట్లు చేయుము." (7)

భరతునిఅజ్ఞము గుహుడు సానివానముగానినెను. వెంటనే అతడు త్వరత్వరగా ముఱల శృంగిబేరస్థరమునకు వెల్లి అవటి తన అనుచరులతో ఇట్లునచించెను. (8)

"ఓ అత్యయంతారా! లేండు, సావరాసులుకండు, మీకు సర్వరా కుభములు కలుగుగాక నావలను రేవులకు చేర్చుడు. భరతుని సేవలను గంగానదిఅవరీతీరమునకు చేర్చుదము. (9)

పిహరరాజైన గుహునియొక్క అజ్ఞాననుసరించి, వారికులందఱును వెంటనేలేచి త్వరత్వరగా ఎదువందలనావలను వరుసగా నదితీరమున ఒక్కచోటికి చేర్చిరి. (10)

ఇదియుగాక స్వకము అనుసరుగిం మికికొన్ని నావలు అంటికి చేర్చబడినవి. స్వస్థేతి చిహ్నములను కలిగియుండుటవలన వాటికి అవలి వచ్చెను. వాటిని ఎఱచియుగా గుర్తింపచ్చును. ఆ శ్రేష్ఠములైన నౌకలు పరాకములతో కోట్లెట్లుండిను. వాటికి పెద్దపెద్దగంటలను ఎక్కిఅచి. దిగంగొనుట్రములు కలిగియున్నవి. ఆ హరిమయ్యలగా నుండెను. అనుకూల వాయుసారమునకై అవి గవాక్షములు కలిగి యుండెను. ఎల్ల లాహరిష్టకైనను తట్టుకొనునట్లుగా అవి దృఢముగా సిద్ధపఱచబడియుండెను. (11)

తతః స్వప్రకవిక్లేయాం పాండుకంబళసంస్థతామ్ ।
పనంబిహోషాం కల్యాణం గుహా వానముసాపారత్ ।
తానూరురోహ భరతః శత్రుఘ్నశ్చ మహాబలః ॥ 12

కౌసల్యా త మమిత్రా త యశ్చాన్యా రాజమోషితః ।
పురోహితశ్చ తయాశ్చం గుహా భాహ్మణాశ్చ యే ।
అనంతరం రాజధానాః తదైవ శకటావళాః ॥ 13

అవానమాదీపయతాం తీర్థం చాప్యవగాహతామ్
భాండాని బాదధానానాం ఘోషస్త్రీవిషమస్పృశత్ ॥ 14

పతాశీన్యన్తు తా నావః స్వయం చాశైరధిష్ఠితాః ।
వహంత్యో జనమూయాథం తదా సంపేతురాశ్విగాః ॥ 15

వారీణామభిషార్థాన్తు కాశ్మీత్ కాశ్మీశ్చ వాజీవామ్ ।
కాశ్మీద్రత వహంతి స్మ యానయంగ్గం మహాధవమ్ ॥ 16

తాః స్మ గత్వా పరం తీరమ్ అవరోహ్య త తం జనమ్ ।
వివృత్తాః కాండచిత్రాణి క్రియంతే దాశబంధుభిః ॥ 17

ననైజయంతాన్తు గజా గజారోహాన్రచోదితాః
తరంతః స్మ ప్రకాశంతే పథ్యజా ఇవ పర్వతాః ॥ 18

అప్పుడు గుహకు 'స్వప్రక' నావలలో ఒకదానిని అచటికి తీసికొని
వచ్చెను. దానిపై తెల్లని కంబళము కప్పబడియుండెను. ఇందు
ప్రయాణముచేయువారికి ఉల్లాసముకుగూర్చుటనై అనావకు
చీటుమువ్వలు కట్టబడియుండెను. అది దర్శనముగామందెను
దానిని మహాబలకాటరైన భరతకుమారు, శత్రుఘ్నకుమారు
అరిరోహించిరి (12)

అందఱికంటెను (భరతశత్రుఘ్నలకంటెను) ముందుగా
వసిష్ఠదేగురువులను తక్కిన బ్రాహ్మణోత్తములును పురోహతుడును
నావలపైవెక్కిరి భరతశత్రుఘ్నలవీరోహించిన వెమ్మల
రాజపత్నికైన కౌసల్యయు, మమిత్రయు, క్షీకేయియు ఇతర
రాజస్త్రీలును నావలపై చేరిరి. అనంతరము శకటములను
వాణిజ్యవస్తువులను వేర్వేలు నావలపై ఎక్కించిరి (13)

వైనికులు వదితరమున తాము వెడిసిన ప్రదేశములకు
నిచ్చింటింబి¹⁾ తమ వస్తువులతో నావలపైకి చేరిరి కొందఱు నావలను
ఎక్కుటకై త్వరత్వవగా రేవులకు చేరుచుండిరి. కొంతమంది
తమతమఉపకరణములను ఇవినావి, ఇవనావి అని బిగ్గిరగా
ఎరుకుచు వాటితో నావలలో ఎక్కుచుండిరి. అప్పుడు పిల్వడిన
అకోలాహలధ్వనులు మిన్నండుచుండెను. (14)

అనావలప్పైకినై పతాకములు రెండుపలాడుచుండెను. అంతట
నావికులును అపడవలపై ఎక్కిరి. పడవనారు జనులతో కిటకిట
లాడుచువు అనావలను వేగముగా పడవసాగిరి. వాటిలో ఎక్కునావల
స్త్రీలతోఁబిండియుండెను. మఱి కొన్ని నావలు యుద్ధాశ్రములకే
పరిమితములయ్యెను. మఱి కొన్నినావలు ఒండ్రును రథములను,
వాటిపిలాగు ఎద్దులను, గుఱ్ఱములను పెహించుచుండెను. ఈజండ్లలో
అనిమాల్యములైన రథములు మొదలగునవి నింపబడి
యుండెను. (15 16)

శ్రమముగా ఆ నావలన్నియును అపరివీరమునకు చేరి, జనులను
వాహనాదులనన్నింటిని అపడవెంపి తిరిగివచ్చికిమ్ ఆ సమయమున
నావికులు పడవలలో ప్రవచితములైన విశ్వానములను గావించిరి. (17)

పతాకములతో శోభిల్లుచున్న భద్రద్రుగములు మోపటివాండ్రు
ప్రేరణతో గంగావదిని దాటివలి. అనయమునున అపి జెక్కబ్రుగల
పర్వతములవలె విరాజిల్లినవి (18)

1) శత్రువులకు తమరహస్యప్రమాచారములు తెలియకుండుటకును తమఅవసరములు తీజినవిస్తూట ప్రయాణసమయమున
వస్తువులబరువులను తగ్గించుకొనుటకును వైనికులు తమనివాసప్రదేశములకు నిచ్చి పెట్టిపోవుచుండుట ఒక అచారము
అనితముగాచేసినచో విజయలక్ష్మీ తమనే వరించుననియు వారినిశ్చనము.

నాచస్త్రైరురుహుశ్చాన్యే ప్లవైష్ఠేరుస్తథావచః ।
అన్యే ఖంభుభైష్ఠైరుః అన్యే తేడుశ్చ జాహుభిః ॥ 19

సా పుణ్యా భవజనీ గంగా దాశౌ వంతారితా వ్యయమ్
మైత్రే ముహూర్తే ఫయయా ప్రయాగవనమత్రమమ్ ॥ 20

అశ్వవయత్యా చ వమూం మహాత్మ్యా
నివేశయత్యా చ యథోపజోషమ్ ।
ధన్యుం భరద్వాజమియుషీతవర్యమ్
ఋత్విగ్వ్యుతః వన్ భరతః ప్రతప్తే ॥ 21

స భ్రాహ్మణస్యాశ్రమమభ్యుపేత్య
మహాత్మతో వేదపురోహితస్య
కదంబ రమ్యాటజవృక్షపంజం
మహాద్యవం చీవ్రవరస్య రమ్యమ్ ॥ 22

ఎంతనివెంబునదిగనవారిలో కొందఱు పెడవలకైనను, మఱికోందఱు తెప్పలైనను వేదకోదలలు ముఖములనిహాయమువను, ఇంకొక కొందఱు పీఠిలో వ్యయముగా వాహువులలో శూరులును ఆ వచని రాజుని (19)

నదీజలస్థానముగానే ప్రతప్తిన అనేక వానికులసహాయముతో గంగావర్తినిదాటెను వెంటనే భరతాదులు సేవతోగూడి అవభేముండి భరద్వాజాశ్రమమునకు ప్రాశముహూర్తముతో బయలుదేరిరి. (20)

మహాత్ముడైన భరతుడు సేవకు ఊరుటగూర్చి, అమవైస (విశముగానుండు) ప్రదేశమున రానిని ప్రవేశపెట్టి సయోధ్యర్థుడును, ఋత్విశేష్యుడును ఎని భరద్వాజమునని దర్శించుటకై వనిష్ఠిరి ఋత్విజాలతోగూడి ఆయనకడకు కాలినడకతో వెళ్లెను. (21)

మహాత్ముడును, దేవపురోహితుడును (2) భ్రాహ్మణోత్తముడును ఎని భరద్వాజనియొక్క ఆశ్రమమును భరతుడు దర్శించెను. అందలి పక్షశాలలు చూడనున్నట్లుగానుండెను. ఆ ఆశ్రమము అంతయును, కనుపిందుగావించెడి వృక్షములలో అలలాడుచుండెను. (22)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకోనవవతితమస్తోధః (89)

వాల్మీకిముగ్ధునిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమువలనలి అయోధ్యాకాండమునందు ఎనుబదితొమ్మిదవస్తకము సమాప్తము

-- * * * --

90. తొంబదియవస్తకము

భరతుడు భరద్వాజుని దర్శించుట - శ్రీరాముని అయోధ్యను తోడ్కొనివెళ్లుటకై తాను వచ్చినట్లు

అతడు ఆ మహర్షికి విన్నవించుకొనుట.

భరద్వాజాశ్రమం భృష్ట్యా క్రోధదేవ సర్వభాః ।
జలం సర్వమనస్థివ్య జగామ వహ మంత్రేభిః ॥ 1

సద్యామేవ హి ధర్మజ్ఞో న్యస్తశస్త్రపరిచ్ఛదః
వసానో వాససీ క్షామే పురోహతు పురోధనమ్ ॥ 2

తతః పండిర్భవే తస్య భరద్వాజస్య రాఘవః ।
మంత్రేణస్థానవస్థాప్య జగామానుపురోహితమ్ ॥ 3

కాకుమారుడైన ఆ భరతుడు ఒకక్రోధడు దూరమునుండియే భరద్వాజాశ్రమమునుజూచి, తనబలములను అప్పించిని అచటనే నిలిపెను. పీష్కారు ధర్మజ్ఞుడైన అతడు శస్త్రమిరియి ఆధరణములను విసర్జించి సత్త్వవస్త్రములను దరించెను. పురోహితుడైన వసిష్ఠుడు ముందునడుచుచుండగా అతడు మంత్రులతోగూడి కాలినడకతో బయనను అనుసరించెను. (1-2)

ఆశ్రమములో సవేంకా కొలదిదూరముగో వారికి భరద్వాజమహర్షి కనబడుచుండెను. అప్పుడు భరతుడు తనతోగూడియున్న మంత్రులను అచట ఆపి, తాను పురోహితునివెంట ముందుండు నడచెను. (3)

1) వగవినయము ముప్పది(30) గడియలు. అగడియలను పదువైదు (15) భాగములుచేయగా ఒక్కొక్కముసలార్థసమయము రెండు (2) గడియలు అగును అట్టిముసలార్థములలో మూడవ (3)గడియక 'మైత్ర' ముహూర్తము (అనగా వాల్మీగీయులు రాసిన తమవారి అఱ్ఱగడియలలోపల్ల) వారు ప్రయాగకు బయలుదేరిరి. గడియకు 24 నిమిషములు, అనగా ఒక్కొక్క ముసలార్థసమయము 48 నిమిషములు.

2) దేవతపురోహితుడు (గురువు) బ్రహ్మపుత్ర అబ్బుసొన్నలి కుమారుడు భరద్వాజుడు. కనుక ఇతడును అతని తండ్రివలె 'దేవపురోహితుడు' గా పేర్కొనబడినాడు.

వసిష్ఠముఖ దృష్ట్యైవ భరద్వాజో మహాతపాః ।
సంచరాలానవాత్ తూర్ణం శిష్యావర్జ్యమితి బ్రువన్ ॥ 4

సమాగమ్య వసిష్ఠేన భరతేవాభివాదితః ।
అబుద్ధ్యత మహారేణా మతం దశరథస్య తమ్ ॥ 5

తాభ్యామర్జ్యం చ పాద్యం చ దత్త్వా పశ్యాత్ ఫలాని చ ।
ఆసుపూర్వ్యాచ్చ భర్మణః సప్రచ్చ కుశలం కుతే ॥ 6

అయోధ్యాయాం బలే కోశే మిత్రేన్నపి చ మంత్రిను ।
తావన్ దశరథం వృత్తం న రాజానముదాహరత్ ॥ 7

వసిష్ఠో భరతశ్చైవం వప్రచ్చతుకనామయమ్ ।
శరేరేఽగ్నిమ వృక్షేషు శిష్యేషు మృగశక్తేషు ॥ 8

తదేతి తత్ ప్రతిజ్ఞాయ భరద్వాజో మహాతపాః ।
భరతం సత్యువాచేదం రాఘవస్సేనాబంధనాత్ ॥ 9

కీమిహోగమవే కార్యం తవ రాజ్యం సతాసతః ।
నితదాచక్ష్య మే సర్వం వహి మే తద్భ్యజే మవః ॥ 10

మమనే యమ్ అమిత్రఘ్నం కౌసల్యాఽనందపర్వసమ్ ।
భ్రాత్రా పహ సభార్యో యః చిరం ప్రవ్రాజితో వసమ్ ॥ 11

నియుక్తుః స్త్రీనియుక్తేన ఏత్రా యోఽసౌ మహాయతాః ।
వవవాసీ భవేతిహ సమాః కీం చతుర్దశః ॥ 12

కచ్చిచ్చ రస్యాపాపస్య పాపం కర్తుమిహేచ్ఛతి
అకంటకం భోక్తుమనా రాజ్యం తస్యానుజన్య చ ॥ 13

ఏవ ముక్తో భరద్వాజం భరితః ప్రత్యువాచ హ
పర్యత్రునయవో దుఃఖాత్ నాచా సంసజ్జమానయా ॥ 14

హతోఽస్మి యది మామేవం భగవానసి మన్యతే
మత్తే న దోషమాశంకే నైవం మామనుశాధి హి ॥ 15

న చైతదిష్టం మాతా మే యదవోచన్మదంతే
నాచామేతేన తుష్టశ్చ న తద్యచనమాదదే ॥ 16

ఇతల్ మహాతపస్వియైన భరద్వాజముని వసిష్ఠమహర్షినిచూచి, వెంటనే అసనమునుండిలేచి శిష్యులతో 'అర్జ్యపాద్యములను తీసికొనికొండ లని పొరుగు ఆ మహర్షిని పంపించెను. అప్పుడు వసిష్ఠుడును, భరతుడును తమ తమ ప్రవరలను గోళములను, నామలేడుదులను, తెలుపుకోసును అయినకు నమస్కరించిరి. భరద్వాజుడు అతనిని దశరథపుత్రునిగా ఎఱిగి యి.

(4-5)

ఏమిట ధర్మజ్ఞుడైన భరద్వాజుడు వారితనని అర్జ్యపాద్యములతో గొలిపింది. వారికి పలములను నమస్కరించెను. క్షమముగా వారితో కుశలస్వగ్ధముగాపించెను. అయితోనే పలములను, దనారమును, మిత్రులను, మిత్రులనుగూర్చి అయివార్ని అడిగితెలిసికొనెను. దశరథునిపేరినిగూర్చి తెలిసియున్నందున అతడు ఆ సంతానన చేయలేడు.

(6-7)

ఇవంతరమునో వృక్షును బోతుడును ఆ మహామునియొక్క అర్ధ భూగ్గములను ఇష్టిరావ్యములను, నృక్షసంపదను, శిష్యులను, మృగములను, పక్షులనుగూర్చి (క్షేమసమాచారములను) అడిగి తెలిసికొనిరి.

(8)

ఇక్కడ అంతాన శంకే అనిపించి కిరద్వాజమునొముని శ్రీరాముని పైఁత అదరాభిమానములవలన భరితునితో ఇట్లనెను.

(9)

'ఓ భరతా! రాజ్యపాలనచేయుచున్న నీవు ఇరవీకేనప్పటికుల కారణమే? ఈవిషయమును పూర్తిగా తెలుపుము. ఇప్పుడుగాని నాయనను కడుకుబడదు.

(10)

కౌసల్యాదేవి బాగురుకడుపున పుట్టిన శ్రీరాముడు ఎల్లరకును ఆనందమును గూర్చుడు, శత్రువులను రూపుమాపువాడు. అతడు తమ్ముడగు లక్ష్మణునితో, భార్యయగు సీతాదేవితోగూడ వనవాసిమునిని సంసజ్జయి. స్త్రీ (కైకేయి కారణమున వీతండ్రియగు దశరథుడు ఎమనాము సంపత్కరములను మనములలో నిలపించెను అని ఆయిహోయశస్విని శ్రీరాముని) నియోగించెను. తరుగు లేని విధముగా రాజ్యపాలనచేయదలచివాడనై విహసము ఎఱుగని ఆ శ్రీరామునకును అతనితమ్ముడగు లక్ష్మణునకును అవకాశము చేయదలంచుచున్నావాయేని?

(11-13)

అర్ధవాజమునొచ్చి ఇట్లుచికిన ఏమిట భరితుడు మఱిమిస్కడై సంతతివారిగా కప్పికుక్కము. మాలలు తడవకుమండగా అయినకు ఇట్లు సత్యుత్తరమును ఇచ్చెను.

(14)

'ఓ మహామునీ! పూజ్యులైన (భూతభవిష్యద్వర్తమానములను ఎఱిగిన మీరు/వాడ ఇట్లు భావించినచో ఇహనేన తపించుటయే పర్వము. ముమ్మాటకీపి వారో విరోధములేదని తలంతును. మీరు ఇట్లు శాసించుట (అమట) తగదు. నేను అయోధ్యలో వేసప్పుడు నాతల్లైకేయి చేసినవచిఇది. ఆమె ఇట్లుచేయుట నాకు ఏమాత్రము సమ్మతముగాదు. ఇందులకు నేను ఎంతోమెడలులేదు, అంతగాను మిక్కిలి దుఃఖింపకున్నాను. అమెమాటను నేను ఆదరించుటలేదు. సరస్వతీదేవి అశ్రీరాముని చేదుకొని, సునిన్యునిగానించుకొని.

అహం తు తం నరవ్యాఘ్రమ్ ఉపయాతః ససాధకః |
ప్రతివేతుమయోధ్యాం చ సాదా తస్యాభివందయమ్ | 17

త్వం మామేవం గతం మత్సా ప్రసాదం కర్తుమర్హసి
శంస మే భగవన్! రామః క్వ సంప్రతి మహీపతిః | 18

పసిష్టాదిధి ఋశ్యగ్నిః యాచితో భగవాన్స్తతః |
ఉవాచ తం భరద్వాజః ప్రసాదాత్మరతం నచః | 19

త్వయ్యేతత్ పురుషవ్యాఘ్ర! యశ్చం రాఘవశంకజే
గురుభృత్కృమశ్చైవ సాధావాంచానుయాయితాః | 20

జానే చైతన్నవఃస్తం తే దృఢీకరణమస్త్రితి |
అవృచ్చం త్వాం తథా త్యర్థం కీర్తిం సమధివర్తయన్ | 21

జానే చ రామం ధర్మజ్ఞం పవీతం నహి అక్షుణమ్ |
అసౌ నపతి తే హతా చిత్రకూటే మహాగిరౌ | 22

శ్వస్తు గంధాశి తం దేశం నపాద్య నహి మంత్రభిః |
వీతన్మే కురు శుశ్రాత్స! కామం కామార్థకోవిదః | 23

తత స్తథేత్యేవముదాదదర్శనః
సతీతథూపో భరతోఽ బ్రహ్మద్రవః |
చకార ఋద్ధిం చ తదా తదాశ్రమే
సశానివాపాయ పరాధిపాత్మజః | 24

అయనను మఱల అయోధ్యకు గొనిపోవుటయు, అతఁడు అయన పాదములకు నమస్కరించుచు సేవతోనర్పదలపియు వేసియుచున్నతెని (15-17)

ఓపూజ్యమహర్షి! నేనిటువచ్చిన ఉద్దేశ్యము ఇదియే. దీనిని గ్రహించి నాపై కృపజూపుడు. మహారాజైన శ్రీరాముడు ఇప్పుడు ఎక్కడ ఉన్నాడో దయతో తెల్పుడు ' (18)

అంతట కసిష్ఠుడుమొరలగు ఋశ్యజాగ్నియను ఓనుహముని ఇందు బిరతునిదోషము ఇమిడింతుమనలేదు. దయతో అయనను అనుగ్రహింపుడు అని అయనను ప్రార్థించిరి. ఇప్పుడు రామహర్షి భరతునియడ సరివచ్చుటై, అయనతో ఇట్లునుడివెను. (19)

"ఓ సరోత్తమా! ఏపు పెట్టుకొనిచరిక్షము. దానికై నీపూనికయు నిమిడితిమియ. సురుజనులసేవ, ఇంద్రియవిగ్రహము, నజ్జులను అనుసరించుట-అను మూడు లక్షణములును రఘువంశమున జన్మించిన నీకే చెల్లును. నీమనస్సులోని సత్సంకల్పమును వేను. ఋగుదును అదీ ఇంకను నీలో దృఢపడుగాక. నీకీర్తి తంతటను వ్యాపించుటకై ఎన్ని ఇక్ష్ణు ప్రార్థించితివి. (20-21)

ధర్మజ్ఞుడైన శ్రీరాముడు పితృక్షణులతో నాచి, నివసించుచున్న ప్రదేశమును వేసి ఎటుగుదును. ప్రస్తుతము వారు చిత్రకూట మహావృతప్రదేశమునందు. నసించుచున్నారు. (22)

ఓ సూక్ష్మాదా! కామార్థములను బాగుగా పోషింపవలె! శ్రీరాముని కడికు రేపుచెల్లవచ్చును. మంత్రులు మంత్రులగువారందఱితో నేటికే ఇక్కడ ఉండుము. నా ఈకోరికను చెల్లించుము. (23)

రాజకుమారుడును, సవ్యాధయుడును, సత్పరిశ్రమితుడును కాన భరతుడు ఓనుపెళ్ళరా నీ ఆజ్ఞను శిరసాకొనియును' అని అతఁడు ఆరాతికి ఆ ఆ శమిమునగనే గమ్యులకు నిశ్చయించెను. (24)

శత్యాల్లే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే నవతితమ స్కంధః (90)

వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు తొంటిదియనిసర్గము - చూడుము

— * * * —

91. తొంటిదియొకటనసర్గము

భరతునకును, అయనసరివారములకును భరద్వాజుడు దివ్యములగు పదార్థములతో జాతిభవమునొసంగుట - అందఱును సరమానందభరితులగుట.

కృతఋద్ధిం నివాసాయ తత్రైవ న మునిష్యా
భరతం కైకయీపుత్రమ్ అతిథ్యేన న్యమంత్రయత్ | 1

అబ్రవీర్షకలక్ష్మ్యేనం నన్విదం భవతా కృతమ్,
పాద్యమర్హం తథాఽతథ్యం ననే యదుపపన్యతే | 2

తైకేయపుత్తుడైన భరతుడు ఆ ఆశ్రమమున నివసించుటకు తన సమ్మతినోడెల్సగా, భరద్వాజమహర్షి అతనిని సవరివారముగా అతిథిమర్యాదలను స్వీకరించుటకు అప్యాయించెను. (1)

అంతట భరతుడు ఓముసీళ్ళరా! అర్హుపాద్యులులతో, ననములలోంభించు ఎలమూలాదులతో మీరు ఇదివఱకే మాకు అతిథిసత్కారములను నెఱిగియుంటిరిగాదా! అనిచెలికెను. (2)

అథోవాచ భరద్వాజో భరతం ప్రహసన్వినః ।
జాన త్వం ప్రేతసంయుక్తం తుష్టిత్వం యే కేనచిత్ ॥ 3

సేనాయాన్తు తనైతప్యః కర్తుమిచ్ఛామి భోజనమ్ ।
శుమ ప్రతిర్యభాదూపా త్వమర్హ మమజర్దభా ॥ 4

కేమశ్శం చాపి విక్షేప్య దూరే బలమిహగతః ।
కస్మాన్మేహోపయాతోఽపి నజలః పురుషర్షభా ॥ 5

భరతః ప్రత్యువాచేదం సౌంజలిస్తం తపోధనమ్ ।
ససైన్యో నోపయాతోఽపి భగవన్ భగవద్యయాత్ ॥ 6

రాజ్ఞా చ భగవన్ప్రిత్యం రాజస్థైర్యేణ వా సదా ।
యత్పతః పరిహర్తవ్యా విషయేషు తచస్వసః ॥ 7

రాజముఖ్యా మనుష్యాశ్చ ముత్తాశ్చ వరహారణాః ।
ప్రచ్ఛాద్య భగవతో భూమిం మహాశిమసుయాంతి హమ్ ॥ 8

తే శ్శక్తామదీకం భూమిమ్ ఆశ్రమేషాటణాస్తథా ।
స హింమ్యురితి తేనాచామ్ ఏకవివ సమాగతః ॥ 9

అనియతామితః సేవేత్యాజ్ఞప్తః పరమర్షిణా ।
తతః స చక్రే భరతః సేనాయాః సముపాగమమ్ ॥ 10

అగ్నిశాలాం ప్రవిశ్యాద పీత్యాఽపి పరిమృజ్య చ ।
ఆతిథ్యన్య క్రియాహితో విశ్వకర్మాణుపాహ్వాయత్ ॥ 11

అహ్వాయే విశ్వకర్మాణమ్ అహం త్వష్టాశమేన చ ।
ఆతిథ్యం కర్తుమిచ్ఛామి తత్ర మే సంపదీయతామ్ ॥ 12

అహ్వాయే లోకపాలాన్ప్రీన్ దేవాన్ శక్రముఖాస్తథా ।
అతిథ్యం కర్తుమిచ్ఛామి తత్ర మే సంపదీయతామ్ ॥ 13

ప్రాక్క్రౌతసశ్చ యా వర్యః ప్రత్యక్సోతప దీన చ ।
శ్చౌధివ్యామంతరిక్షే చ సమాయాంత్యద్య పర్వతః ॥ 14

ఏదని భరద్వాజుడు భరతునిచేయుచు భరతునితో ఇట్లనెను
“ఒకరలా! నీవు నామీద ఆధోలిమానములుగలవాడవు. కనుక
నేను శ్చర్చిచైన ఆతిథ్యమును ఇచ్చినను నీవు సంతోషపడుదుమని
చేయుదును. ఓంరక్తేష్ట సేతును సేసేనాసరివారములకును
ఏందుకేయదలచితివి. కనుక నాసంతోషికోజకై నీవు
ఈఆతిథ్యమును స్వీకరింపుము. (3-4)

ఓ వరత్తమా సేసేనాసరివారములను దూరముగా ఉంచి
ఎచ్చితివే” నీవు ఇచటికి నీబలములతోగూడి రాకుండుటకు
నిలకొనిమేమి? (5)

అంతట భరతుడు చేతులుకోడించి, అనునిత్యమునతో ఇట్లు
అడిగెను “ఓ మహర్షి! మీ ఆశ్రమవియలకు తిరిగిము కలసి నేమో యుం
దయముతో నాసేనాపరివారములను ఇచటికి తీసికొని రాలేదు. (6)

ఓ వాఙ్మనుహర్షి! రాజులుగాని రాజకుమారులుగాని ఏదేము
నిద్రినను సర్వదా తాపములకు దూరముగా ఉండుటకు ప్రయత్నియ
వలెను. పరిశరములతో సైన్యములతో వారికడకుపోరాదు. ఎలనన
వారిశంకలకును, అసృత్యలకును భంగము కలిగింపరాదుగాదా! (7)

ఓమహాముని! మేలుజాతిసంక్ష్మములు, కౌల్పలములు, మదపు
దీనుగులు, నీలసంతయు కప్పేయెడు (వేలసంఖ్యలో) నావేల
వచ్చుచున్నవి. అవి ఇచటికి చేరినచో మీ ఆశ్రమమువందలి
వృక్షములకును, జలాశయములకును, పక్షికాలకును ఈప్రకారం
ప్రదీక్షింపవలెను హానికలుగునని, నాటిని దూరముగాకంచి, సేమ
ఒక్కడనే ఇచటికి వచ్చితివి. (8-9)

సేనను ఇచటికి చేర్చుము”-అని భరద్వాజుడు అజ్ఞాపింపగా,
కెంతనే భరతుడు తనసేనను ఆ ఆశ్రమవహీనుమునకు
రప్పించెను. (10)

అంతః భరద్వాజుహర్షి అగ్నిశాలలో ప్రవేశించి, అమనముచేసి
సేదవలను తుడుముకొనెను. ఏదని అతడు ఆతిథిసత్కాండములను
విద్యహంచుటకై విశ్వకర్మను ఆహ్వానించెను. (11)

“భరతువకును, అతనిసేనాసరివారములకును ఆనిధి
నిత్యారములను సేయగోచమన్నాను స్వభావిత్కాదాలయందు
సమట్లైన విశ్వకర్మను ఆహ్వానించుచున్నాను. అతడు ఇచటికి
వచ్చి, నాకై తనవ విద్యాబ్జను చేయునుగాక. ఇరలాదులకు
ఆతిథ్యమును ఈయదలచితివి, అందులకై ఇంద్ర, యమ, కరుణ,
కుబేరులను ఆహ్వానించుచున్నాను. వారు ఇచటికి వచ్చేసి,
నాకుతోడ్పడుదురుగాక (12-13)

భూమిపైను, ఆకాశమునందును తూర్పుగా ప్రవహించు నదులను
పడమరదిశగా నొగిపోవు నదములను ఆహ్వానించుచున్నాను. ఇవి
మత్సయము ఇచటికి విచ్చేయుగాక. కొన్నిప్రవాహములు అత్కలాది
నదులములను, మిఠికొచ్చి ప్రవాహములు పక్కగా పడినతరువాదన

అన్యో ప్రవంతుః ప్రైరేయం మురామన్యః మువిద్విరామే,
అవరాన్యోదకం శీతమ్ ఇన్దుకాండరపోతమమ్ | 15

అహ్వయే దేవగంధర్వాన్ విశ్వావసుహవాహుహూన్
తథైవాప్సరసో దేవీః గంధర్వశ్చాపి వర్తమాన్ | 16

ఘృతాచీమథ విశ్వాచీం మిశ్రశేషమంజుసామ్
వాగదంతాం చ హేమాం చ హేమామద్రిత్యతన్దలామ్ | 17

శక్రం యాశ్శోపతిష్ఠంతి బ్రహ్మాణం యాశ్చ యోషితః,
సర్వాత్మంబుదుగా సార్థమ్ అహ్వయే సవధిచ్ఛవాః | 18

సనం కురుషు యద్వివ్యం వాసో భూషణవత్సవత్
దివ్యనాదీఫలం తశ్యత్ తత్కౌవేరమిహైతం చ | 19

ఇవా మే భగవాన్ సోమో విధత్తానుస్థనుత్తమమ్,
భక్ష్యః భోజ్యంచ చోష్యంచ లేహ్యంచ వివిధం బహు | 20

విచిత్రాణీచ మాత్యాని పాదపవ్రచ్యుతాని చ
సురాదీని చ పేయాని మాంసాని వివిధాని చ | 21

ఏవం సమాధినా యుక్తః తేజసోఽప్రతిమేన చ,
శీత్రాస్వరసమాదుక్షం తపసో వాఙ్మహీమ్మనిః | 22

మవసా ధ్యాయతశ్శస్య స్రాజ్మఖవ్య కృతాంజలేః
అజగ్ముస్తాచి సర్వాతే దైవతాని హృథక్ హృథక్ | 23

మలయం దర్శయం చైవ తతః స్వేదమతోఽపిః |
ఉపస్సృశ్య వవో యుక్త్యా సు ఫేయాత్మా మఖః శివః | 24

తతోఽభ్యవర్తంత ఘనా దివ్యాః కుసుమవస్త్రవమ్,
దివ్యదుండుభిఃసృజత్య దిక్ష్ణు సర్వాసు కుశువే | 25

వ్రవన్తుశ్శోత్తమా వాతా వన్యతుశ్చాప్సరోగిణాః |
జగుశ్య దేవగంధర్వా వీణాః ప్రముముచుః వర్షదాన్ | 26

ఇన్దుకాండరపోతమమ్ గాఢ హితకృష్ణ గురులు చెరికిరిమిలు
సలే సుమనసులైన వర్షాని జలములను వెమకూర్చుగా (14-15)

ఇంకను గాఢహితములకై విశ్వావసువు, హూ హూహూ
మొదలగు దేవగంధర్వులను, అట్లే దేవజాతీకిని గంధర్వజాతీకిని
చెందిన అప్సరసలను అందఱునీ అహ్వనించుచున్నాను. మఱియు
మహాద్రాకిడుండు సయూడు విర్మింపన వ్రదేశములలో నివసించు
సప్త మృతాచి, విశ్వాచీ, మిశ్రకేశి, అలంబుస, వాగదంత, హేమ,
హేమ మొదలగు అప్సరసలను అహ్వనించుచున్నాను. (16-17)

వాగేగాఢ ఇంద్రవతిలోమండు కంఠ శోష్యశీ. మేవక మున్నగు
వాసిని, భ్రహ్మలోకమొసనుండు అనంజను వీణావాదనకుఁబలుధైవ
తంబుడుని అహ్వనించుచున్నాను. వాగదంతలు అలంబుసాచీ
తోడను, వృత్య గీతాదులకు అనవరమగు ఉపకరితములతోడను
పచ్చేయుదురుగాక (18)

ఉత్తరకురుధాములందు కువేరుకు చెందిన వైశ్రవణము.
ఆరు దిక్కులను ఇంద్రకి విచ్చేయుగాక అని అల్లప్పుడును ఎత్తమడు.
వివాహములే పల్లములుగా గలది. దివ్యస్త్రీదే పలములుగా గలది.
(ఆ వైశ్రవణధవతమునందు అల్లప్పుడును అమూల్యములైన వస్త్రా-
విరణములను దరించెడి దివ్యస్త్రీలు ఎవరించుముందును.) (19)

పూజ్యుడైన (ఓషధులకు అరిపతియైన) చంద్రుడు భక్ష్యముల
తోడను, భోజ్యముల (అన్నాదుల)తోడను, చోష్యములతోడను,
లేహ్యములతోడను కూడిన పలువిధములైన శాకపాకములను,
అమృతాన్నములను నాలరిండుకొఱకు నమకూర్చునుగాక ఇంకను
ఇతడు వక్ష్యములనుండి అప్పుడే తెలిపిత వూపులతో నీర్తములైన
చాలికలను, తనె మున్నగు పోరేయుములను, వివిధములగు పండ్ల
సంజ్ఞలను నీడ్లపఱచునుగాక " (20-21)

ఉత్తమశ్రుతిసౌలసకుశులుడును, విరుహూన లేజగ్మలియు వాని
ఓంద్రాజమవార్తి ఏక్కాచిత్తధై. శీత్రా వ్యాకరణశాస్త్రములతో
తెలుపఁడిన స్వరములలో అంగుళినికూర్చి ఆహ్వానమంతములను
పఠించెను (22)

ఆ వింద్రాజమవార్తి స్రాజ్మఖధై, అంజలిఘటించి, మరమ్మున
ఇట్లు ధ్యానింపగా ఆయాదేవతలందఱును వేర్వేరుగా అవతీకి
విచ్చేసిరి (23)

మలయ, వర్షం ఎల్లతములనునుగా వర్షాని వాయువులు హాయిని
గొల్పవ తిన్నతన్నాదీయెను. అవి లాకీనంత అనవులపైఁగి స్వేదములు
తొలగిపోవుచుండగా మిగుల సుఖముగానుండెను. (24)

ఆ పరిసరిమలందు అంజలిమ దిక్కులైన పుష్పవర్షములు
పడతగిరి లేతుండు కురిపెను. ఆన్నిదిమ్మిలమండియు
దేవదుందూభులధ్వనులు శాప్యముగా వినిపించెను. (25)

సుగుంధవాయువులు సుఖకరముగా వీచెనవి. అప్సరసలు యగ్నిగా
వృత్యముతోనర్పిరి. దేవగంధర్వులు గావములను అలపించిరి.

న శబ్దో ద్యాం చ భూమిం చ ప్రాకివాం శ్రవణాచి చ
విదేశోచ్చారితః శ్లక్షణః పమో యుగలాన్వితః 27

తస్మిన్నచరలే శబ్దే దివ్యే శ్రోత్రసుభే నృణామ్ |
దదత్తు భారతం సైన్యం విధానం విశ్వకర్మణః 28

జభాన హి పమా భూమిః పమంతాత్ పంచమోజవా |
శాద్వలైర్వహాభిశ్చన్నా వీలవైదూర్యవచ్చిభైః 29

తస్మిన్ చిత్వాః కపిత్థాశ్చ పనసా బీజపూరకాః |
లమంత్యో జభూపుశ్చ చూరాశ్చ ఫలభూషణాః 30

ఉర్తిరేభ్యః మదుభ్యశ్చ పనం దివ్యోపభోగవత్ |
అజగామ పదీ దివ్యా శీతజైర్ల నుభిర్వృతాః 31

చతుశ్శాలాని షట్కాళీ శాలాశ్చ గజవాజినామ్ |
హర్మ్యప్రాపాదపంబాధాః శోరణాని శుభాని చ 32

నీతమేతునిభం చాపి రాజవేశ్మ సుతోరణమ్ |
దివ్యమాప్యక్ష్ణాకారం దివ్యగంధనముత్క్షీతమ్ 33

చతురశ్రమసంబాధం శయనాననయానవత్ |
దివ్యైః సర్వరస్నైర్యుక్తం దివ్యభోజనపన్నవత్ |
ఉవేకర్పితనర్వాస్తం ధాతనిర్మలభాజనమ్ 34

క్లుప్తసర్వాననం శ్రీమత్స్వాస్తీర్ణశయనోత్తమమ్ |
ప్రవివేక సుహృదాహుః అమజ్ఞాతో మహర్షిణాః |
వేశ్మ తద్రత్ననంపూర్ణం భరతః కైకయానుతః 35

అమజగ్మశ్చ తం నర్వే మంత్రీణః సపురోహితాః |
జభూపుశ్చ ముదా యుక్తా దృష్ట్వా తం వేశ్మసంచిధిమ్ 36

వీణావాదములు మధురముగా వినిపించినవి. ఆసంతనాదములు భూమ్యాకాశములయందు ఆదిత్యును వ్యాపించెను. అవి సమస్త ప్రాణులకర్ణములకును విందుగావించెను. అవి మంద్ర, మధ్య తారస్థాయులతో వివిధస్వరప్రస్థారములతోగూడి లయబద్ధములై విససంపుగాడందెను. (26-27)

తక్కిన వారికెల్లరకును కిమలమిందుగాదంపన మయినగాములు అగ్రగాన భరతునిపైనికులకు విశ్వకర్మశిల్పనిర్మాణము కనువిందు గావించెను. ఆ ఆశ్రమమునకు అన్నిదీక్ష్కులయందును ఐదు యోజనముల వజ్రు భూమి సమతలమాయెను. దానిపై నీలవైడూర్య మణులకాంతులను విరజిమ్ముచు పెక్కువిధములనైన పర్చికలుయుల్లు పిర్చడెను. ఆభరణమునందు అంతలను అత్యుడక్కడ మారేడు చెల్లు వెలగచెల్లు, పనపవక్షములు, సూర్యులవక్షములు, ఉపరిక పక్షములు, మేల్చివ ముమిడిచెల్లు ముదిరవలభిరితములై గోళిల్లెను. ఉత్తరదిశయందుగల కురుభూములనుండి దివ్యరోగప్రాముగ్నితో గూడిన 'చైత్రరథము' అను కుబేరుని పనము అవతీకి చేరెను అట్లే దివ్యసదులస్థియును ఆయాశీరములయందుగల వివిధ వక్షములతో దర్శనీయుములై వెచ్చెను. (28-31)

శ్చుర్యముగానున్న నారంగిండ్లభవంతులు, వీనుగులకును గుట్టమటకును వేర్వేరు శాలలు, ఒకదానికిమరొకటి వేరుగా మేడలు, రాజభవనములు నిర్మితములైనవి. ఆవియన్నియును తక్కిన తోరణములతో అలంకృతములైయున్నవి. (32)

అచట ఒక తక్కిని రాజభవనము నిర్మింపబడినది. అది తెల్లని మేముమువల విలసిల్లుచున్నది. దాని ముఖద్వారము దివ్యమాలతో అలంకృతమై, మనోహరముగా నున్నది. అది మహానలతోగూళించు చున్నది. దిశురస్రాకారముతో విశాలముగానున్న ఆభవనమున శయనతలములు, వీక్కుని ఆసనములు, వాహనములు ఏర్పఱచబడి యున్నవి. అందు మేడపములతోగూడిన దివ్యభోజనపదార్థములు నిర్దంబునబడయున్నవి. అచట దివ్యములైన వస్త్రములు ఉంచబడినవి అందు రుచికరములైన అస్తుములు, వివిధసదార్థములు సిద్ధముగానున్నవి. అందలి పాత్రలస్థియును తెల్లని కాంతులతో స్వచ్ఛములై వెలసిల్లుచున్నవి. స్నానములకును, భోజనములకును అనువగు ఆసనములు ఎప్పుడవబడినవి. మనోజ్ఞములైన మెత్తని ఎలుపులతోగూడిన శయ్యలు అందుసిద్ధముగానున్నవి. అంతలు కైకేయునుతుడును, మహాబాహుని, జన భరతుడు భరద్వాజమహర్షి అనుమతితో వివిధరత్నములతో తామలదన ఆరాజభవనమునందు ప్రవేశించెను. (33-35)

పిమ్మట మంత్రులు, పురోహితులు, అందఱును భరతునివెంట అందు ప్రవేశించిరి. వాశంఠును అభవననిర్మాణవైభవమును జూచి అందులకు ఎంతయు సంతసించి, అబ్బురపడరి. (36)

ప్రమదా విగ్రహం కృత్వా భరద్వాజాశ్రమేఽవధన్ ।
మలా మదాపాః పిబత పాయసం చ బుభుక్షితాః ।
మాంసాని చ మమేథ్యాని భక్ష్యంతాం యావదిచ్ఛతః ॥ 51

ఉచ్చాద్య స్సౌవయంతి నృ వదీతీరేషు వల్లభుః ।
అప్యేకమేకం పురుషం ప్రమదాః సప్తదాస్తవః ॥ 52

సంభాషంత్యః సమాపేతుః వార్యో మచిరతోఽనాః ।
వరీమృజ్య తథాఽన్యోన్యం పాయయంతి నరాంగనాః ॥ 53

పాయన్ గజాన్ ఖరాన్సప్తాన్ తథైవ మరథేః సుతాన్ ।
అభోజయన్ వాహనాః తేషాం భోజ్యం యథావిధిః ॥ 54

ఇక్షాంశ్చ మధులాతాంశ్చ భోజయంతి నృ వాహనాన్ ।
ఇక్ష్యేకువనయోథావాం చోదయంతో మహాబలాః ॥ 55

వాక్యజంధోఽశ్చ మాణానాన్ స గజం కుంజరగ్రహాః ।
మత్సరమత్సరుదితా చమూః పా తత్ర సంబభౌః ॥ 56

తర్పితాః పర్వతామైస్తే రక్తచందసయాషేతాః ।
అస్పరోగజవంయుక్తాః శైవ్యా వాచముద్రైశ్చయన్ ॥ 57

నైవామోద్యాః గమిష్యేమో వ గమిష్యామి దండచాన్ ।
కుశం భరతస్యాస్తు రామస్యాస్తు తతా ముఖమ్ ॥ 58

ఇతి పాదాతయోరాశ్చ హస్త్యాశ్చరోహణంధరాః ।
అవాధస్తం విధిం లబ్ధ్వా వాచమేతాముద్రైశ్చయన్ ॥ 59

సంప్రవృష్టాః వివేదుస్తే సః తత్ర సహస్రశః ।
భరతస్యామయారాః స్వరోఽయమితి చాబ్రువన్ ॥ 60

న్యత్యంతి నృ హంతుం నృ గాయంతి నృ చ సైనికాః ।
సమంతాత్ సరిధావంతి మాత్యోపేతాః సహస్రశః ॥ 61

తతో భుక్తవతాం తేషాం తదవ్సమమృతోపమమ్ ।
వివ్యామర్వక్ష్య భిక్ష్యాం స్తైవ్ అభిషేచ్యక్షణే మతిః ॥ 62

సేష్యాశ్చేద్యశ్చ పథ్యశ్చ బలస్థాశ్చ సహస్రశః ।
బభూవు స్తే భృశం దృష్టాః వచ్చే వాహతవాససః ॥ 63

వారు తనివీడక మధ్య పులమ (తేనెలను) వింపుడు అతిరిగొప్ప వారు బుబుక్షునా సామదములను ప్లాబిడ్డు ఇంకను మిథురము లైన పరిమిలను వందనిములురుగలవు. వాటిని అస్సాదించుడు ఎవరియిష్టానుసారము వారు సీతరింపవచ్చును." (50-51)

అందఱైన కపిలుల యనిదీమయిస్తారు తనివీడకప్పు అక్కక్క పురుషుని రమ్యమైన నదీతీరమునకుగొనిపోయి నలుగులుపట్టి, ఒకలుపట్టి స్నానము చేయించి అప్పుడాపురుషులబడలికలు తీరెను. ఆ దిమశమణులు భరిరములు తుడిచి, వారికి పాలుమొదలగువాటిని త్రాగించిరి.

(52-53)

వాహనవందక్షకులు గుఱ్ఱములకును, పినుగులకును, కంసరి గాడిదలకును, ఒంటెంతును కోడెయొడలకును చక్కనిమేళలను ఏర్పఱచి, వాటికి తినివించిరి.

(54)

బుద్ధిప్రజావముతో అసగిక్తిచేరిన మిక్కిలిబలశాలురగు వాహనవందక్షకులు శ్రేష్ఠులైన ఇక్షాకుయోధులయొక్క గజాది వాహనములపై నిమిరును తిరుగుగడలను, మధుమిత్రములైన వేలాలను వాటికి తినిపించిరి.

(55)

మత్సరపార్శ్వములను మితిమీటి శునించి ఒకలునుకొని, రోగ్యవృద్ధులను అనిబ్రహ్మించుటలన పంపకులైమిన్ని సైనికులు తమతమ అశ్వములను గజములను గుర్తించలేకపోయిరి. (56)

శ్శుచంద్రములను అలరిండుకొని, ఇష్టమైన సకలవిదార్థములతో సంత్సర్పిల్లి, అస్పృసలతోగూడియున్న ఆస్థైనికులు ఇట్లు పలుక సేగిరి. "మేము ఇక అయోధ్యకుడ వెళ్లము దండకారణ్యములకును చేరము. శ్రీరాముని రథమునువక్షే భరతునివెంట వచ్చివారణమున మేము ఈస్వర్గములములను అనుభవించుచున్నాము. కనుక శ్రీరాముడును, భరతుడును ఎక్కడివారక్కడ క్షేమముగా ఉండుదుగాక." (57-58)

కాల్పలములవారును, గజారోహకులును, అశ్వారోహకులును వాటినిందక్షకులును ఇట్టి సత్కారములనుసాించి, ఆదుపు చేయువారులేక ఇట్లు పలుకదొడంగిరి.

(59)

"వేంకటదీగాగం భరతునిఅనుయాయులు అందఱును ఇచ్చటి వైభవములకు సంతోషింపరవకులై స్వర్గముంటే ఇదే అని దిగ్గజుగా కేకలువేయుసాగిరి." (60)

మెడలలో పూదండలను ధరించియున్న వేంకటదీగాగల ఆస్థైనికులు వర్షకొనును పొదుచుండెరి. అడుచుండెరి అంతలును పరుగులుదీయుచుండెరి.

(61)

ఇతనిజకును ఆస్థైనికులు (అరబోరు, అమృతతుల్యములైన భిక్షుభోజ్య చోష్య, తేవ్యాది-పలువిధములైన కమ్మని పార్థములను తనివీడక తినియించెరి. కాని ముమేముమలాడును ఎదురుగా కనబడుచున్న మధురపదార్థములను చూచినపిమ్మట ఇంకను వాటిని తననలెనని వారికి కోదారుచుండెను. (62)

వేంపంఖ్యోనున్న దానిధనీజనులు, యోధులు, వారిసత్తులు అందఱును సూతనవస్త్రములను ధరించి, మిక్కిలి సంత్సర్పిలై యుండెరి.

(63)

కుంజరాశ్వు బరోష్టాశ్చ గోశ్చాశ్చ మృగపక్షిణః ।
అథాపి మథితాస్త్రత నాన్యో హ్యన్యమకల్పయత్ ॥ 64

వా శుక్లవాపా ప్లతాక్షీచ్ఛ క్షుధితో మలిహోఽపి వా
రజసా ధ్వస్తకేశో వా నరః కల్పదద్యశ్చత ॥ 65

అజ్ఞిశ్వాపి చ వారాహైః నిష్టానవరసంచయైః
ఫలనిధ్యాపానంసితైః మూర్ఖైర్లంఘనసాన్వితైః ॥ 66

పుష్పధ్వజవతీః పూర్ణాః శుక్లప్యాన్తస్య చాశ్రితః ।
దద్యుశుర్విష్యేతాస్త్రత వరా తాపాః పహాద్రశః ॥ 67

అథాపుర్వసపార్శ్వేషు కూపాః పాయసకర్షణాః
రాశ్చ కామదఘా గావో ద్రుమాశ్చాపన్ మధుఃస్పృతః ॥ 68

వాహ్యో మైత్రేయపూర్ణాశ్చ మృన్తమాంసచర్మైర్వృతాః ।
శ్రతపైపితరైశ్చాపి మార్గమాయూరతాకృతైః ॥ 69

పాత్రీణాం చ పహాపాణి పాత్రీణాం నియుతాని చ ।
వ్యర్చురాని చ పాత్రాణి శతకుంభమయాని చ ॥ 70

స్థావ్యః కుంభ్యః కరంభ్యశ్చ దధిపూర్ణాః సుసంష్క్లితాః ।
యౌవనస్తవ్య గౌరవ్య కపిత్థస్య మగంధినః ॥ 71

సూదాః పూర్ణా రసాలస్య దధుః శ్వేతస్య చాపరే ।
అథాపి పాయసప్యాన్యే శక్యరాయాశ్చ సంచయాః ॥ 72

కల్కాంశ్చుర్లకషాయాంశ్చ ప్లావాని వివిధాని చ ।
దద్యుశుర్వాసనస్థాని తీర్థేషు పరితాం వరాః ॥ 73

శుక్లాన్ అంశుమతశ్చాపి దంతధావనపంచయాన్
శుక్లాంశ్చందనకల్కాంశ్చ పముద్గేష్వనతివృతః ॥ 74

దర్శణాన్ పరిమృష్టాంశ్చ వాససాం చాపి పంచయాన్ ।
పాయకోపావహశ్చైవ యుగ్మాని చ సహాద్రతః ॥ 75

అచటనున్ను పనుగులు. గుల్మములు, కంచెర గాడిదలు, ఒంటెలు, కృష్ణజిములు, పైపిటలు తమశ్రీరామనోపములకై తిసికొని వచ్చు మృగములు. పక్షులు మొదలగునవియన్నియును అచటి ఆహారవిద్యాములతో నిరతవృద్ధులందును ఇతిహాసకర్తలేక హాయిగాకంటెను (64)

ఇటు ఉన్నవాలో ఒక్కడును శుభ్రమైన వస్త్రములను దరించిన వారుగాని, అకలిలో ఉన్నవారుగాని, ముతకీగామన్నవారుగాని దుమ్ముకొట్టకొని షూపీయున్న కేళిములుగలవాడుగాని లేకుండరి. (65)

వాము, వరాహకండము (యంగముస్థలు) శ్రేష్ఠములైన వ్యంజనములు. ఫలములచే సిద్ధమైన రసములు, ఎనుమును తామనున్న రసములతోగూడిన వివిధములగు సూరములు (పెప్పులు), మల్లెపూలవంటి తల్లినీ అన్నములు మొదలగువాటితో నిండిన ఒకాడుపాత్రలు అచట సిద్ధముగాకంటెను. అపాత్రలపై పుష్పములు చక్కగా అలంకరింపబడియుండెను భవతవికెంటు కప్పినవాడు పరిభ్రమింపగల్గెనులలో అపాత్రలనుజూచిరి. (66-67)

అచటివనములనడుచుచున్న బావులు పుష్కరపాయసములతో నిండియుండెను. అవటలపును కామధేనువులతో కోరినకోర్కెలను తీర్చుచుండెను. వెట్లన్నీయును తేలెలకు అడుపట్టలై ముండెను (68)

బావులనిండా ఖర్బూరరసపానీయములను, గజకండములతో, అశ్వకండములతో బాగుగాపండిన పెద్దార్దములను, ఇంకను ఇతరములగు వంటకములను కుండలలో విరిపి ఆ బావులకడ ఏర్పాటుచేయుట జరిగెనది (69)

అప్పుడుతో విండిన కేళికొలదిపాత్రలు, అక్షలాదివ్యంజనముల పాత్రలు, కొట్లకొలది భోజనపాత్రలు, అచట ఉంచబడినవి. ఇవి దుప్పియును ఒంగారపాత్రలే చక్కగా శుభ్రపఱచబడిన గిన్నెలు. చిన్నపాత్రలు వెడటిక ముఖముగల పాత్రలు పెలుగులతో నిండియున్న ఒకజాముక్రింద సిద్ధపరచబడిన మజ్జిగులు వెలగండువానలతో మడుగులుగా ఏర్పడియున్న జీలకఱ్ఱ మొదలగువానితో కలుపబడిన మజ్జిగులు తెల్లని పెలుగులు, చిక్కవిపాలుగల కుండములు వేర్వేరుగా సిద్ధమైనవి. ఇంకను ఇతర పరిధములగు పాయసములు, చక్కెరరాసులు సిద్ధముగా నున్నవి. (70-72)

స్నానముచేయువారికొరకు నదీతీరములయందు వేర్వేరు పాత్రలలో ఉపరికపాడులు, ఇతరసిగంధితిమార్దములు కషాయములు మొదలగునవి సిద్ధమైయుండెను వాటితోపాటు దంతభావనమునకు ఉపయోగపడు తొక్కినకూరలు, పండ్లపాడులు నిమకూర్చబడినవి వేర్వేరు పాత్రలలో చందనపంకములు పద్ధముగా మున్నవి. ఇతరీకాక పెక్కువృద్ధులైన అర్థములు, గుడ్డలు, గుడ్డలుగా వస్త్రములు, కేళికొలది పాదరక్షలు, అచట సిద్ధముగానుండెను

అంజనీః కంకశాన్ కూర్వాన్ కస్తాజీ చ ధనాంషి చ
మర్మత్రాణాని చీర్రాణి శయవాన్యాననాని చ 76

వ్రతపానప్రదాన్ పూర్ణాన్ భౌష్ట్యగజవాజినామ్ |
అవగాహ్య సుతిర్థాంశ్చ ప్రాదాన్ పోల్లబపుష్కరాన్ 77

అకాశవర్షప్రతిమాన్ వృచ్ఛతోజూన్ సుఖస్థవాన్ |
వీపనైడుత్యవర్ణాం శ్చ మృదూవీయనననంపయాన్ 78

నిర్యాపార్థాన్ పతూవాం తే దద్యుఃకున్తత పర్వతః 79

వృష్ణయంత మనుష్యాస్తే వృష్ణకల్పం తదద్యుతమ్ |
దృష్ట్వా శిష్యం కృతం తాదృక్ భరతస్య మహర్షిణా 80

ఇ త్యేవం రమనూజానాం దేవానామివ పంచనే |
భరద్వాజాశ్రమే రమ్యే సా రాత్రిర్వ్యత్యవర్తత 81

ప్రచిజగ్ముశ్చ తా వధ్యో గంధర్వాశ్చ ముఖగవమ్ |
భరద్వాజమసుబ్ధాప్య తాశ్చ సర్వా వరాంగినా 82

అతైవ మత్తా మదిరోత్కటా నరాః
అతైవ దివ్యాగళుకంధనోక్షితాః
అతైవ దివ్యా వివిధాః ప్రగుత్తమాః
ఘృథక్ ప్రకీర్తా మమజైః ప్రమర్దితాః 83

ఇత్యాద్యే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకవవతితమన్వయః (91)

వాల్మీకిమహర్షినిరవతయై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు తొంబదియొకవసంఖ్యనైన సూక్తము

-- * * *

92. తొంబదిరెండవసర్గము

భరద్వాజమహర్షిలన మతితో భరతుడు సరివివారముగా చిత్రకూటమునకు బయలుదేరినాడు.

తతస్తాం రజనీమ్ పృష్ఠ్య భరతః సపరిచ్ఛదః |
కృతాతిథ్యో భరద్వాజం కామాదభిజగామ హః 1

కాటకబరేణాడు, దుష్కేరలు, కూర్మలు, శప్తములు, రమస్సులు, మర్మిష్టానములును ధక్షిణంబు కవచములు(కొవచములు), ఇంకను ద్విత్రిపచిత్తములైన పక్షులు, అవచములు అవచ సిద్ధిపాపముచేయునవి. (73-76)

అచటివారందఱును చక్కని వీటిమడుగులను జారీరి. అవి కంచరగాడిపలు, ఒంటెలు, ఏనుగులు, గుఱ్ఱములు మొదలగు జంతువులు మేతమేసిన పిమ్మట వీరుత్రాసులకు వీలగుచున్నవి. పోవులు దిగి ప్లానము చేయుటకు అనువుగావున్నవి. కలువలతో, ముఱుములతో పొడియున పక్షులను సోమము మును జేయబడునగా నున్నవి. ఆ పక్షులలోని జలములు అకాశమునకే నిర్మలములై అందులోఁబడుట అనునవలయుగా ఉన్నవి. ఆ జలశయముల చుట్టును యువని పక్షివలదైన పక్షికలున్నట్లు పోల్చెడుభ్యమను అశ్వలతో విలసిల్లుచున్నవి. అయోజంతువులు మేయుమకును, ఏకాంతిలీసెకొనుటకును అనువుగా అవి మిక్కిలి మృదువుగా ఉన్నవి. (77-79)

భరతునకును, అయననదివారములకును భరద్వాజమహర్షి జరిపిన ఆతిథిసత్కారములు సమసిమానములై అత్యున్నతముగా ఉండెను. వాటిని స్వానుభవముతో చూచి అనందించినవారు 'ఇది విశిష్టా లేక కలయో' అనియన కొరకును అశ్శర్మమున మునిగిపోయిరి. (80)

అతిథులందఱును సంగనవనమునందఁ జేవతలవలె మహాహర్షమైన భరద్వాజాశ్రమమునందు క్షీణావివారములతో అనందించుచు ఆ రాత్రిగడపరి. (81)

నదులు, గంధర్వుజాతివాఁ, ఆపకములు మున్నగువారిందఱును భరద్వాజమహర్షి అనుమతివిపొంది, తమతమ ప్రదేశములకు వెళ్లిపోయిరి. (82)

తెల్లవాజినప్పటికిని మదిరాసాననుతేసినవారిమిత్తు పడలేదు. వారు తమశరీరములకు జలయకొనిన చివ్వములైన అగ్రచందన తేషనములును అట్లయిచ్చుచి. వారు ధరించిన నీనిధరీవృష్ణుషు మారికలన్నియును వారు త్రునిలుపొట్లుటచే నలిగి, వేర్వేలుగా చెల్లాచెల్లై పడియున్నవి. (83)

అమ్ముపి పురుషవ్యాధుం ప్రాంబలిః శ్రేష్ఠవాః ౧ గతమ్ |
మలాగ్నిహోత్రో భరతం భరద్వాజోఽభ్యభాషితః | 2

కచ్చివత్ర మఖా రాత్రిః తవాన్మద్విషయే గతా |
నమగ్రస్తే జనః కచ్చిత్ అతిధ్యే శంస మే వధుః | 3

తమనాచాంజలిం కృత్వా భరతోఽభిప్రణమ్య చ |
ఆ శమాదభినిష్క్రాలమే ముషిమే ఉత్తమరేణమే | 4

నుభోషితోఽస్మి భగవన్ నమగ్రబంధాభావః |
తర్హితో నర్వకామైశ్చ సామాలో బలవత్త్వయా | 5

అపీతక్షమనంతాపాః మభిక్షా మసప్తాశయాః |
అపి ప్రేష్ట్యామపాదాయ నర్వే స్మి మమభోషితాః | 6

అమంత్రియోఽహం భగవన్ కామం త్వామే ముషిపత్నయః |
సమానిం శ్రద్ధతం శ్రాతుః సైత్రేణోక్ష్యవ్య చక్షుషా | 7

ఆశ్రమం తస్య ధర్మజ్ఞః ఛార్మికవ్య మహాత్మనః |
అచక్ష్య కతమా మార్గః కియానితి చ శంస మే | 8

ఇతి వృష్టస్తు భరతం భ్రాతృదభినలాలసమ్ |
సత్కువాచ మహాతేజా భరద్వాజో మహాలసాః | 9

భరతార్హత్యాయేషు యోజనేష్యజనే వవే |
చిత్రకూటో గిరివైత రమ్యనిర్భరకాననః | 10

ఉత్తరం పార్శ్వమాసాద్య తస్య మందాకినీ వదీ |
పుష్పిత్రుమనంభన్తా రమ్యపుష్పితకాననా | 11

అనంతరం తత్పురితః చిత్రకూటశ్చ పర్వతః |
తయోః పల్లకుటీ తాతా తత తౌ వసతో ధ్రువమ్ | 12

నర్మశ్శ్రేష్ఠస్తేన భరతుడు మహర్షికిరకు వచ్చేట ప్రాంబలియై
వెంటదేవ అగ్నికార్యములను ముగించుకొనియొచ్చి ఆ మహర్షుని
తనమొద్దుబనుస్తూ ఆ రాజకుమారునిజూచి ఇట్లునడిచెను. (2)

"ఓ ఛార్మికాత్మా! చూడత్రముమీన ఈబ్రాహ్మి పేక్షతోయ్యా
"డచితవా" మహారంభమును మాచరింపుమునకు పంతు ఘటే
"రా తెలుపుము" (3)

ఉత్తమరేణమైవ అమహర్షి శామాదులము వర్ణనమిచ్చుట
తన అశవమునుండి ఎటువడితగా బయలుపడు ఆయుష్య సాష్టాంగ
ప్రణామములను అనరించ రోపిరోగినవాడై ఇట్లనెను. (4)

"ఓ పూర్వమువార్త! మీఆశ్రమమునందు నేను నానిచారములు
వాచనముతో ఈబ్రాహ్మి సభముగానుండిమి. మీరు సమకూర్చిన
అందిమిచ్చాడలతో నేను నా ఆచారములు, విరములు ఛార్మికా
త్మస్తరెంచితిమి. (5)

మీరు పరాజయ పరిగళములతో నాకును నానిహములకును
బరచికలుతీతేనని సంలాపములు తోలిగనని. మీరుమగ్రవాయుతో
కమ్మన అన్తపానములను ఆరగించితిమి మే సుందములను
ఇదిట సుఖముగా గడిపితిమి (6)

ఓ పూర్వముగోక్షరా! మీకక వెలపుకేసెకొనుటకై వచ్చితిని
మాతన్విగారికడకు బయలుపేతెదను. మీవాల్చ్యుద్వస్త్రని నాపై
స్థాపించియేయును నాకు అనుజ్ఞయిండు. (7)

ఓ ఛార్మికా! ధర్మసింతుడును, మహాత్ముడును, ఎన శ్రీరాముని
యొక్క ఆశ్రమము ఏకైకవెడల్పుదో తెలుపుడు ఇతనికి వెళ్లుటకు
మార్గమేమి? ఎవరికి అపయంతరూరము? దయతో విజ్ఞులముగా
పేరెంపుడు" (8)

అన్తమి వర్ణించుటకై తహతహపడుచున్న భరతుడు ఇట్లు
స్థార్థింపగా మహాతేజస్వియుం తనస్వయంవని భరద్వాజుని కార్మి
అతనితో ఇట్లుచుపేరెను (9)

ఓభరతా! ఈశ్రావ్యగకు రెండువృద్ధి మోజనముల
(అశక్త్యా) 10) ఛార్మముతో చిత్రకూటపర్వతముగలది. అనిచి
సెలయేపు. వనములు రమణీయముగామండును. అతడివనములలో
ముచీకరులాలతలు మెటిమెచ్చురును సుందరింపడు. అరికి
ఉత్తరభాగమున పంపాకిని అనుపేరుగల ఒకనదిగలదు అనడియొక్క
ఉదయతీరములును బాగుగా పుష్పించిన వృక్షములతోను,
శృష్టకానములతోను చర్మనీయములై వెలసియుండును
నాయనా! భరతా! అమందాకినీకి ఆనదిపైపున చిత్రకూటపర్వతముగలదు.
అందుచేత మధ్య శ్రీరాముని పల్లకుటీరముగలదు. అందు తోపలక్ష్యములు
నెవరించుచుండురు. ఇది నిశ్చయము. (10-12)

1) ఛార్మకాళి ఇంట ఏకశైల్యంబువిధిని అనుసరించి భరతు, ఛార్మికాళి భరత లాని సొంతవీరుతో ఈ ఛార్మక శామానియే నాకు
ముఖ్యధర్మములు అని అర్థము ను గ్రహించినట్లును. ఒక శ్లోకముగా రెండుపైళ్ళ 30x2 = 60 పైళ్ళు - ఎంత ప్రయాణమంద
చిత్రకూటమునకు 60 పైళ్ళదూరము ఉన్నట్లుతేలును ఇట్టిచోటి కొలమానముచుట్టి ఈరెండోగోమర్మదూరము
ఎనుబదిపైళ్ళగా నేర్పొనబడుచున్నది. అలాచోటి కొలమానమునకును అందునకుల కొలమానమునకునుగల తేడాఅంటే శ్లో20
పైళ్ళభేదములు సర్వకొరవచ్చును. లేదా ప్రయాణమంద చిత్రకూటాంశవైచేగమునక అలాంటి అనుబది 60,
పైళ్ళదూరమేయందేయందచున్నది

దక్షిణేనైవ మార్గం నన్యదక్షిణమేవ వా
గజవాజరథాకీర్ణం వాహినీం వాహినీపతే
వాహయన్య మహాభాగా తతో ద్రక్ష్యసి రాఘవమ్ 13

సైయాగమిత తిచ్చుత్వా రాజరాజస్య యోషితః
హీత్వా యాభావి యావార్తా భ్రాభ్యుజం పర్యవారమున్ 14

వేషమానా క్షుణ్ణ దీవా సవా దేవ్యా మమిత్రయా
కౌసల్యా తత్ర జగ్రావా కరాభ్యాం చరణౌ మునేః 15

అనమ్మద్దేవ కామేన పర్యలోకస్య గర్జితా
క్షకేయీ తస్య జగ్రావా చరణౌ పన్యవత్రపా 16

తం సదక్షిణమౌగమ్య భగవంతం మహామునిమ్
అదూరాధ్వరతస్యైవ తస్మా దీనమనాస్తదా 17

తతః సప్రచ్య భరతం భరద్వాజో దృఢవ్రతః
విశేషం జ్ఞాతుమిచ్ఛామి మాతృజాణాం తవ రాఘవ 18

వీనముక్తస్తు భరతో భరద్వాజేన ధార్మికః
ఉపాప ప్రాంజలద్యుత్వా వాక్యం సచనకోనిదః 19

యా మిమాం భగవన్ దీవాం శోకానశనకర్షితామ్
పితుర్హి మహషీం దేవిం దేవతామివ పశ్యసి 20

ఏషో తం పురుషవ్యాఘ్రం సంహవిక్రాంతగామినమ్
కౌసల్యా మమివ రామం ధాతారమ్ ఆదితీ ర్యథా 21

అస్యా వాసుభుజం శ్లిష్ఠా యిషో తిక్తతి దుర్మనా
ఇయం మమిత్రా దుఃఖార్తా దేవీరాజ్ఞశ్చ మధ్యమా
కర్ణికారస్య శాఖేన తీర్థపుష్పా నవాంతరే 22

ఏతస్యాస్తు మతా దేవ్యాః కుమారౌ దేవవర్ణినౌ
ఉభౌ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ ఏదౌ పత్యపరాక్రమౌ 23

ఓమహామహావా యిమవానదియెనివై దక్షిణతీరముననుసరించి
పెళ్లినచో తండుత్రోవలు కనిపించును ఓ పర్యవైన్యాదుర్జ్ఞా
ఆరెంటంటిలో ఎడమవైపు దక్షిణదిశగాపోడి (పెళ్ళించి) పూర్వమున
ఏ చతురంగబలములను సదిపింపుము. అనంతరము నీకు
శ్రీరాముని దర్శనము తీర్చుముగా కావలదు (13)

అప్పుడు కౌసల్యాది కళింధమహారాజులత్ములు సైయాగ
వార్తను విని, వాదానములపై వెళ్లదగినవాడైనను, వారు తమ
వాహనములనుండి దిగి భగవార్తను శ్రవే ప్రదక్షిణమునాహరించును
నొసరించి. (14)

కౌసల్యాదేవి శ్రీరామునియొకలాటించుచు పరీక్షియోగమునలనను
భవించి దీనురాలై యుండెను పూర్వ నార్థకృతాంబునను ఆమె
పరాకీర్తిపుచుండెను అట్టి కౌసల్యాదేవి మున్నాతాపేషితోహడి
భరద్వాజునహస్తిపాదములకు ప్రణమిల్లెను (15)

భరతునిపట్టాభిషిప్తుచేయవలెననెడి తనకోరిక వెలసేతర
నొపుటయేగాక నలుగురిలో నవ్వలసాలగుటలే కైకెయి మిగుల
క్రూరినొపుచున్నదె చాచెడితోడుగా బోకనింద అమెను శంకను
క్రూరినీయుచున్నది అందువలన ఆమె నీపుత్ర తలయెత్తుకొనలేక
ముఖమును నేలకువంచుకొని భరద్వాజువార్త పాదములకు
ప్రణమిల్లెననెడి పూజాశ్లేష అనువాదాక్షి ప్రసక్తిగామెకర్చి,
మజనుదెల్లనదై, ఆ సీమూర్తిలో కైకెయి భరతుని సైక్యనవేరి
నిలబడినది. (16-17)

అంతట భరద్వాజనువార్త రాను నర్థజ్ఞుడైనప్పటికిని
భరతునితో 'ఓరాఘవా మీతల్లులమనస్కా విశేషముగా
తెలిసికొనోరుదుల్లామి అని పలికెను. (18)

మహర్షి ఇట్లు అడుగు దర్శాత్ముడును చాలాదురులో
నేర్పరియు నవ భరతుడు అనుహమునకి నెవ్వనిరంటి ఇట్లు
వచించెను (19)

"ఓహోజ్యమిహస్తీ మాతంజీర్ణైని దిశాభిమహారాజానిప
సత్తుమహిషీయు, పట్టవారెను భమోచేతను, ఉపవారముల
వలన మిలలకృతీం సేనమక్షమన పరిచియిన్న ఈదీనురాల
కౌసల్యాదేవి సదర్శిమొదమ సంహవిక్రాంతమిమతో వే గునుమొను
నవ శ్రీరామునకు, వాసుభుజకు, శ్లిష్ఠపునకు, ఆదితీవల ఈమె
కన్నతల్లి (20-21)

వలకుచున్న కౌసల్యాదేవికి ఉతగా ఆమెయేడమభుజమును
అనుకొని, ముఖాంతర్ని నిలిపియున్న ఈమె పురోరాజుగారి తండు
భార్యయగు మమిత్రాదేవి ఈమె పిట్ట అభరితములను తరింపనెల్లె.
ననమించు పుష్పములన్నియును కలిపేయన గన్నేడుకొమ్మలె
బిక్కిలిక్కియున్నదె అగ్నివేల్పెతొవలె పక్షమారులును మిగుల
నిరాక్రమశాయును, మహావీరులును అని లక్ష్యణశక్తి, ఘృణ
ఇరువురును ఈసార్వీకుమారులే (22-23)

యస్యాః కృతే రతవ్యాధౌ జీవనాశమిత్ గతాః
రాజా చిత్రసహస్రశ్చ స్వరం దశరథో గణః 24

క్రోధనామకృతప్రజ్ఞాం దృష్టాం సుధగమోదీమ్
చక్రర్కబాహుం కైకేయామ్ అరాధ్యామార్యదూషణీమ్ 25

పమైతాం ముతరం నిధి షాశంసాం పాపవిశ్చయామ్
యతో మూలం హి కళ్యాణి వ్యసనం మహాదాహ్మకః 26

ఇత్యుక్త్వా నరహర్షతో బాత్సనధదయా గిరా
న నిశక్వాన రామోక్తో వాగః కుర్తం ఛవ శ్చనన్ 27

భరవ్యాజో మహర్షిస్తం బువంతం ఛరతం తథా
నైత్యవచ మహాబుద్ధిః ఇదం నచనమర్తవత్ 28

న దోషానగంతవ్యా కైకేయీ భరతా త్రయో
రామప్రవాణవం హ్యేతత్ మహోదర్శం ఛవిష్యతి 29

రేవాదాం చానలాదాం చ బుధిణాం భావితాల్మవామ్
హేతమేవ భవిష్యద్ధి రామస్య వాణవాదిహి 30

అభినాద్య తు సంచత్తః కృత్వా సైనం ప్రవర్తేగమ్
అనుత్ర భరతా సైన్యం యజ్ఞరామితోచోచయత్ 31

తతో వాజిపథాన్ యుక్త్వా దిగ్భాన్ హేమపరిష్కృతాన్
అధ్యారోహత్ ప్రయాణార్థే బహూన్ బహువిధో జనః 32

గజకన్యా గజాశ్చైవ హేనుకన్యాః పరాకేఢః
కీమూలా ఇవ సుచ్ఛాంతే నమోదాః సంప్రెచ్ఛతే 33

వివిధాన్యపి యాచాని మహంతి చ లఘూని చ
ప్రయయుః మమహర్థాజీ సాచైరేవ పరాతమః 34

అథ యోనసప్రవేష్టు కౌసల్యాప్రముఖాః స్త్రీయః
రామచర్యనకాంక్షిణ్యః ప్రయయన్ముదితావహా 35

రామచరియన ఇతరునిబడియున్న ఈమెయే వారల్లియును కైకేయి ఈమె మెగులకోదవ్యభావైలాలు, నికేతాన్యూలు తానే రామమునిని, వర్ణించినియైవలన నిర్మలం అనియెడి, రాజాలోకములది చక్రర్కరావాములది దూరమునుబట్టి క్రిష్టేన, ఇతములయిన కృతం ముఖ్యము ఆ అష్టాశుతరస్థిరే క్రూరాత్మకాం మోక్షిణీలది ఈయ కారణమున నిత్యవ్యభా రామలక్ష్మణులు దుష్టరాక్షసులతో నిండిన దండకారణ్యముల పీల్చిరి. ఈమెలననే చూడకనే ఎకంథు నరాణా పుష్కరి యుడబాలునకు గుణిత్రయ పరిలోకగితులయ్యెను. వారిగతాక్షు అన్యోంటికిని ఈమెయే మూలము (24-26)

మిశ్రిక్తైః పురుషైః కౌట్యకైః తమమమ ఈశ్వరా పరికే క్షేపకారిణముగా కిన్నులు ఎల్లదాటివలెనై దిబ్బాశివేన త్రాపిపామవలె బుగలుకొట్టును ముద్దాశిల్పము పడెను (27)

ఈమెయొకరికిని పురుషుల శ్రీరామలొకరియొకరియొకరిగా (28-29) దిగ్భాన్ పశ్యేన్యమిక్తముగా వాచుపీను (30)

"భరతరా" సేవ కైకేయిని తప్పుపట్టునట్లు అమెదోమము పేషి ము కేద శ్రీరాముని నచానము విసర్జయ్యే నిల్లుకును ముజాంతులనై పల్లరియగు శ్రీ-మమ దో-కానిగ్ధులలకు పేరులవలె నేవలలకును, బాంబులయి, ఎన్నో పునరుత్పన్న మున్నులకు, ఈకాల్పి కును హేతమే ఇడుగును. (29-30)

అందుల భరతుడు శ్రీరామునివాని సుదేశమును అచటికి వెళ్ళునామెలను సుహృద్విమలదర్శి అయ్యతోన్మద్యము పోకరి పెళ్ళిదిని అని నతం పొందెను. పోకరి నతని ప్రయోగాను ము నిర్దుమకానిది పోకరియను అదేశించెను. (31)

వెంటనే ము సంచములవారిను అమోగనిస్థిమిద్దరి ఒంగారు అభిశయముతో ఒంగారుమీ, కేద ముల్లె పెన్నులపై అయి, రెండుములను పిచ్చిపలు వాటిని అధిరోహించిరి (32)

ఈ కేదని లక్ష్మణుని ముసలములకును పడుములకు ఒంగారులకు కట్టకమును, నతం వాగై అతామెలను పంపవలె అని ములకొనెను పరావలసోదమున పేషిమము నిర్ధించునట్లు ములకామెలను నిర్ధించు అవచిమలకే లక్ష్యులతో (33)

అమోలామెలనివి, చిన్నవి, పెద్దవిదాని వివిధముల నాలానములను దోమలు, ఎల్లమును ఐదులుచేతగి కాల్బలముల వాడు కాలిసవకతో కరిన అనుననించెరి. (34)

పేషిమ క త్యావేష మెందలగురానియ సమీచితములైన కారామెలను కృత్రికము కర్మములనెడి తపాకవాసాకు అనియోమము అచినునది ములా మైరి. (35)

2) ఈ సందర్భమున తులసీదాసుగారు రామచరితమునందు పేర్కొనినవాళ్ళకును సందేహించుకొని నీ తల్లి జేపిన కృత్యమునకు సేవ వింతయకుము నాయనా వాస్తవముగా ఇంతిలో కైకేయి దోషముకాదు లేదు. ఆమెచుట్ట నున్నవేదో కలుషితములైనవి కాని ఇరతా ఇప్పుడు నీవు వేగిరము పోకరి అన్నకాల్పే అది సువిశ్రేయని. రమణులుని చెరిమిలదై పశ్యే అనుగురియే మున్ను అనిములకు మూలము రా త - మో అమోస్య, కాం - దోహా 206, 207

చంద్రాబ్జతటగాభాసాం నియుక్తాం శివికాం తుభామ్
ఆస్థాయ ప్రయయా శ్రీమాన్ భరతః సపతిచ్ఛదః 36

పా స్రయాతా మహాసేనా గజవాజీరథాకులా
దక్షిణాం దిశమాన్యత్య మహామేఘశుభ్రవృత్తిః 37

పవాని తు వ్యతిక్రమ్య జాష్టాని మృగసక్తిభిః
గంగాయాః పరవేలాయాం గిరిస్వపి వదీషువ 38

సా స్రావహృష్టద్విపవాజీయోథా

పిత్రానయంతీ మృగపక్ష సంఘాన్

మహాద్యనం తత్పతిగాహమానా

రరాజ పేనా భరతస్య తత్ర

39

మలలక్షగాపంచన్నదైన భరతుడు వసిష్ఠాదిమహర్షుల
అమోదములో, ఉదయించుచున్న సూర్యచంద్రులకాంతలతో
నిలపిల్లుచున్న వెల్లకినేక్క, తనవరిచారములతోగూడి యులుగేతను
గజయాభములతో ఆశ్వమయసమూహములతో, వయసబుడీటిని
వరములతోగూడిన ఆమహాసేన దక్షిణదిశగాకదిలి దట్టమైన
మేఘములవలె బదులువేతను ఆసన గంగానదియొక్క
పర్యవహాములగు పర్యవహరయందును నదీతీరప్రదేశముల
యందును మధ్య మధ్య ఆగుచు, మృగములతో, పక్షులతో
పండిన వనములను చాటుచు ముందుపకుసాగెను. (36-38)

‘జాశ్వయోధులతోగూడిన ఆభరతుసేవ దక్కగా శోభిల్లుచు
మహాత్మాహముతో సాగిపోవుచుండగా, వరిపరిచారములతోని
మృగములును, పక్షులును ఖేతచ్ఛముండిను. క్రమముగా ఆసన
ఒక మహావనమున సువేశించెను. (39)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ద్విినవతితమస్తోధిః (92)

వాల్మీకీమహర్షినిరీచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు తొంబదిలెండవస్తోధము ఏమాప్తము

* * *

93. తొంబదిమూడవసర్గము

భరతుడు తన వరివారములతోగూడి, వనప్రదేశములఅందచందములను దర్శించుచు ముందునకు సాగుట
సాగెనునైకిలేమచున్న ప్రదేశమును గమనించుట

తయా మహత్యా యాయన్యా ధ్వజీన్యా వనవాసినః।
అర్జితా యూథపా మత్తా వయూధాః సంప్రదద్రువుః। 1

ఋక్షాః స్పృషతసంఘాశ్చ రురవశ్చ నసంతతః।
దృశ్యంతే వనరాజేషు గిరిస్వపి వదీషు చ। 2

న సంప్రతస్తే ధర్మాత్మా ప్రీతో రశరథాత్మజః।
వృతో మహత్యా నాదిన్యా సేనయా చతురంగయా 3

సాగరౌఘవిభా పేనా భరతస్య మహాత్మానః
మహేం సంభావయామాస ప్రావృషి ధ్యమివాంబరః। 4

తులంగోఘ్రతపతతా వారణశ్చ మహాఽనైః
అనాలక్ష్మ చిరం కాలం తస్మిన్ కాలే బభూవ భూః। 5

న యాత్యా దూరమధ్యానం నుపరిత్రాంతవాసావః
ఉవాచ భరతః శ్రీమాన్ వసిష్ఠం మంత్రితాం వరమ్। 6

అట్లు వనములలో స్రయాణముచేయుచున్న మహాసేనను
చాచి భీతిక్లీన మదృశిచేయుటలు చున్నగు వన్యమృగములు
తమగుంపులతోగూడి, పలుగులుదీసినవి. (1)

నిలుగుబరిట్లు, చుక్కలదుప్పలులు, చుక్కలులేనిదుప్పలులు
పవముఃపృథును పరతముఃకుండును నివీతీంమురయించును
ఆసెనునుజామడు క్షేత్రహూవులలో నిలబడిపోయినవి. (2)

రిధదేకములపవ్వమలతో నిలుగులనీంకారములతో సుక్ష్మముల
నకిలింపులతో కాల్యలముల కోటాహలములతో ఒప్పుచున్న
అమహాసేనలో పరిస్పృకుడి చిర్మాత్ముడును చశరధుసేనుడును,
ఇత ఆభరతుడు త్వరితో సీతాధాములదర్శనము కానున్నదను
పంతోషముతో సాగిపోవుచుండిను. (3)

మహాత్ముడైన భరతుసేన సాగరౌఘవలె అపారమై, పర్యాకాంక్షు
నుడు మేఘసముదాయము ఆకాశమునునల భూమిని కప్పివేసెను. (4)

నిలంతటను ఆశ్వములు, గజములు ఏమాత్రము ఎడము
లేకుండా అనితపగముతో సాగిపోవుచుండగా అరణ్యమును
ఎంతోసేదీకిని భూమికొంచెముగూడ కనబడకుండిను. (5)

ఎంతోమారము ఏకధాటిగా వేగముగా వెలు వెందుచుండుటలే
భరతుసేనలు వాహనములు ఇష్టియను మెగుల అబీహేయను
అపూడు భరింపు పరిస్థితిని గమనించి తక్కువ ఎమయన్నార్చి,
అలెచనాశ్చ కలనాశితే పేటిల్లెని పసిమహామునితో కల్గెనెను. (6)

యాద్యశం లక్ష్మ్యతే దూపం యథా చైవ క్షుతం మయా ।
వ్యక్తం ప్రాప్తాః స్మృతం దేశం భద్రద్వాజోఽ యమ్యుచిత్ ॥ 7

అయం గిరిశ్చక్రకూట ఇయం మందాకినీ వదీ ।
ఏతత్ ప్రకాశతే దూరాత్ వీణమేషువిభం నవమ్ ॥ 8

గిరీః పానూపి రమ్యాగీ చిత్రకూటస్య పంశ్రతి ।
నారదైరపమృద్యంతే మామతైః పర్వతోపమైః ॥ 9

మూలచరితి మనుమాచ్యేతే వగాః పర్వతసామమ ।
నీలా ఇవతపాపాయే తోయం తోయథరా ఘనాః ॥ 10

శిష్యాచరితం దేశం పశ్య శత్రుఘ్నా! పర్వతమ్ ।
మృగైః కమంతాదాకీర్ణం మకలైరివ సాగరమ్ ॥ 11

ఏతే మృగగణా భాంతి శీఘ్రవేగాః ప్రచోదితాః ।
నాయువవిద్వాః శరదీ మేఘరాజరివాంజలే ॥ 12

కుర్వంతి కుసుమాపీదాన్ శిరస్సు మరథీవహి ।
మేఘవ్రకాతైః ఫలకైః దాక్షిణ్యాత్యా యథా వరాః ॥ 13

నిష్కాజమివ ఘోర్వదం ననం ఫోరస్పదభ్రువమ్ ।
అయోధ్యేవ జనాకీర్ణా వంశ్రతి శ్రద్ధితా మ ॥ 14

ఖలైరుదీరితో రేణుః దివం ప్రచ్ఛాద్య తిష్ఠతి ।
తం నహత్యనైః శీఘ్రం కుర్వన్నివ మమ సీయమ్ ॥ 15

ప్యంథనాంస్తురగోపితాన్ సూతముజ్జైరధిష్ఠితాన్ ।
ఏతాన్ వంశితతః శీఘ్రం పశ్య శత్రుఘ్నా! శావనీ ॥ 16

ఏతాన్ ఏత్రాసితాన్ పశ్య లర్తేణః ప్రయదర్శనాన్ ।
ఏతమావిశతః శీఘ్రమ్ అధివాసం పతత్రీణః ॥ 17

అతిమూతమయం దేశో మనోజ్ఞః ప్రతిభాతి మా
తాపసావాం నివాసో యం వ్యక్తం స్వర్గపతో యథా ॥ 18

"ఓమహమ్నః" భద్రద్వాజమహర్షి తేలికివ ప్రదేశము ఇదియేయని
తోచుచున్నది. ఏలంప అయనఃప్రేత గుర్తులన్నియును ఈ ప్రదేశమున
కనబడుచున్నవి. కనుక ఇప్పుడు మనము చిత్రకూటమునకును
మందాకినీనీ మన్యగల ప్రదేశమునకు దేరినట్లు అలంకారులైన (7)

అదిగో అదియే చిత్రకూటపర్వతము. అదిగో ఇదియే మందాకినీ
నదీ దూరముగానున్న ఆనర్ధల సమీపమునగుల నవము సీలమేఘ
నమాహమువలె కన్పట్టుచున్నది. పర్వతములవలె ఒప్పుచున్న
పవనములు ఇప్పుడు రమ్యములైన చిత్రకూటపర్వతసామపులపై
నడచుచున్నవి. విద్వాకాల్ ప్రారంభసమయమున సజలములైన
నీలవేణుములు జలములను నర్దించునట్లు ఈ (వకుళ) వృక్షములు
పర్వతసామపులపై సున్నములను పర్దించుచున్నవి." (8-10)

"ఓశత్రుఘ్నా! ఎల్లప్పుడును శివులు విహరించెడి ధామియిది.
యెనిల్లదేనిండియున్న సాగరమువలె ఈ ప్రదేశము అంతయును
మృగములచే వ్యాప్తమైయున్నది. మన పైనికుండదరికంటే భయపడిన
మృగములగుంపులన్నియును శరత్కాలమునందు ఆకాశమున
వాయువువలె తరుమబడిన మేఘములవలె పులుగులుదీయు
చున్నవి. (11-12)

దక్షిణదేశమువందలి నారీమణులు సీలమేఘమువలెనున్న
తమవల్లవికొప్పలపై ఇచ్చుములను ధరించినట్లుగా పర్వతసామపుల
యందుగల ఈవృక్షములు తమనిల్లనకొలదిపై ఎరివి నిలిచియున్న
పుష్పములను ధరించియున్నవి. (13)

సూర్యము ఈననప్రదేశము జననందారములకు విశ్వావై మగుల
భయంకరముగానుండెడిది. కాని ఇప్పుడు ఇది అపరిభ్యాకులై
మనవారితో నిండియుండుటచే కలకలలాడుచు వాకు అయోధ్యను
స్ఫురింపజేయుచున్నది. (14)

గుఱ్ఱములగిట్టలచే ఎగురగొట్టబడిన యమ్ము ఆకాశమును
చనమును కప్పివేయుచున్నది. కాని వాయువు వాకు ప్రయమును
కల్గించుటకాశ్రీరాముని దర్శనమును కల్గించుటకాయునునట్లు
అదుమ్మును మఱియొకచోటికి తీసికొనిపోవుచున్నది. (15)

ఓశత్రుఘ్నా! ఈరథములకు మేలుజాతిగుఱ్ఱములు పూనిబడి
యున్నవి. వీరిపై బమర్లులైన సారథులు అరిష్టించియుండిరి
కావున ఇవియుప్పుడు ఈననమున రావకని త్వరగా దర్భిరవలిననెడి
కుయాపాలముతో శీఘ్రముగాతెళ్లుచున్నవి. ఈరథములను ఒక
పర్యాయము పరికించిచూడుము. (16)

అందమైన జీక టుగల్గి కనిపించునాచియుచున్న ఈనెమ్ము
మనపరివాళములలోలాహములకు లిడుడి భయపడతమునందుల
తమతమనాసిపదేశములకు త్వరత్వంగా పరుగులున్నవి. ఒక్కసారి
వారివైపుచూడుము. (17)

ఈప్రదేశము అత్యంతము మనోహరముగా కన్పట్టుచున్నది.
తాపములకు నివాసభాగమైన ఈప్రదేశము విజయగా స్వర్గమునకు
మార్గమే. (18)

మృగా మృగీభిః సహితా జహవః పృషతా వవే
మనోజ్ఞయాపా లక్ష్మ్యంతే మమహైరివ చ్చిత్రితాః 19

సాధు సైన్యాః క్రితవృంతాః విచిన్యంతు చ కావసే
యథా తౌ పురుష్యాఽఘ్రౌ దృశ్యేతే రామలక్ష్మణౌ 20

భరతస్య పదః శ్రుత్వా పురుషాః శస్త్రపాణయః |
విచిక్చస్తద్యనం శూదా ధూమం చ దదృశుస్తతః 21

తే సమాలోక్య ధూమాగ్రమ్ ఉచుర్భరతమాగతాః |
వామమగ్రే భవత్యగ్నిః స్యక్తమత్రైవ కాఘవా 22

అథ వాఽత్ర సతన్యాక్రౌ రాజపుత్రౌ పరంతపౌ
మగ్రే రామోపమాః సంతి స్యక్తమత్ర తపస్వినః 23

తచ్చుత్వా భరతస్తేషాం సవనం సాభవస్మతమ్ |
సైన్యామవాచసర్వాంస్తాన్ అమితజలపార్థవః 24

యత్తా భవంతస్తస్థాయం నేతో గంతస్యమగ్రతః
అపాసేవ గమిష్యేమి మమంతో గురురేవ చ 25

ఏవముక్తాక్షతః సర్వే తత్ర తస్మా సమంతతః |
భరతో యత్ర ధూమాగ్రం తత్ర దృష్టం సమాదధాత్ 26

వ్యవస్థితా యా భరతేన సా చమూః
నిరీక్షమాణాః ఏ చ ధూమమగ్రతః
జభాప హృష్టా స చిరేణ జానతీ
ప్రియస్య కామస్య సమాగమం తదా 27

పు పులతో కలంకరంబుదేననాయనునట్లు వారిటుగల వెక్కు
ముల్లులు ఈవనమున అడులేళ్లతోగూడి విహరించును మనోజ్ఞముగా
కృష్ణుచున్నది (19)

పురుషేశ్వరుని ఉరామలక్ష్మణులు కనబడునందినట్లుకును
మనస్సెక్కులు ఈఅడవియందంతటను తిరుగుచు బాగుగా
వెదకుదురగాక (20)

భరతునిదేమియు అందుకని శిష్టములను వెలికిన వెళ్ళి పరిచి
వీరులు అవనమునందు ప్రవేశించిరి వారు అమలన్నేరణలో కొంత
దూరమునెల్లిన సమృద్ధి వారికి ముఠికొంతదూరమైన సాళు కన్నెనిను
వారు ఆసాగలజాదంను గమనించిన సదన భరతునెక్కిదెక్కిపో
ఇట్లువలికిరి. "ఓ వ్రథగా మాకు సాళు కనబడినది సాగలున్నచోఁ
ఇట్టి ఉండున మమస్కలు కేసివోల అగ్నియందుల అపరివేషము కనుక
ఈల రామలక్ష్మణులు ఉండఁబడవచ్చునది మా తలంపు. (21-22)

సంశ్లేష్టులను. శ్రుతిబిజులకులును. మహాకామములును
నాన రామలక్ష్మణులు ఒకవేళ అక్కడలేకున్నచో శ్రీరామునివలె
తేజోమూర్ఖులైన తామలమాత్రము అదిత తొక్కియూనును. (23)

పెద్దల ముగ్ధులక వారిహులను విహిషిష్టను శ్రుతిమర్థులైన
భరతుడు సైనికులనిందలేని ఉద్వేగించి ఇట్లునుడివెను (24)

"సౌమ్యమో మియ ఇవబోయునును ఇచ్చివీనుండ ముందు
కరలకును. సముద్రునితో గురునైన మేష్టునితో గూడి నేనే వెళ్లెదను"
తరుని అట్లను శరసానబొంది, వారంతయును అచటనేయుండిరి.
భరతుడు అసాఁజాతలపైననే తనదచ్చినిసెట్టెను. (25-26)

తరునితాజ్ఞనుచొను ఆ ప్రసిఖిలు అపసేయుండిపోయిరి.
ఏవన వారు ఆ ధూమశిలంపైన మాకు చు అతిత్వనతో శ్రీరాముని
చర్చించగలము అని కిష్టంబును సంతోషముతో నిరీక్షించిరి (27)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే ఆయోధ్యాకాండే త్రిణవతలమన్సర్గః (93)

వాల్మీకీమహర్షివీరితడై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి ఆయోధ్యాకాండమునందు తొంబదిమూడవసర్గము నమాప్తము

-- * * * --

94. తొంబదినాల్గవసర్గము

శ్రీరాముడు సీతాదేవితోగూడి చిత్రకూటపర్వతప్రదేశమున విహరించుచు ఆ వనవోభలను వర్ణించెదెప్పుట.

దీర్ఘకాలోషితస్తస్మిన్ గిరా గరిసన పియః |
నైరేహ్యః ప్రియచాకాంక్షన్ స్వంప చిత్తం విశోధయన్ 1

శ్రీరాములకు గిరులను చర్చించులయుందును, వనములలో
విహరించువిషయమునను మక్కువ ఎక్కువ సీతాఅర్జుణులతో
గూడి శ్రీరాముడు ఆ చిత్రకూటపర్వతమునందు చాలకాలము
గడిపెను. పిదప ఒకనాడు అమరచుల్యుడైన ఆ రఘురామూడు
విదేహరాజకుమారియైన సీతాదేవికి ప్రియమును గూర్చుబకును.

అథ దాశరథీశ్చిత్రం చిత్రకూటమదర్శయత్ |
భార్యామమరవంకాశః శచీమిన పురండకః | 2

న రాజ్యాభ్యంశనం భద్రే! న మహాద్విర్విదా భవః |
మనో మే బాధయే ద్భస్త్వై రమణీయమిమం గిరిమ్ | 3

పశ్యేమమచలం భద్రే! వానాధ్యజగణాయుతమ్ |
శిఖరైః ఖమివోద్భిదైః ధాతుమద్భిర్భూషితమ్ | 4

కేచిద్రజతసంకాశాః కేచిత్ క్షలజనన్విభాః |
వీరసాంజివ్యవర్ణాశ్చ కేచిన్మణివక్రచభాః | 5

పుష్కార్యకేతకాభాశ్చ కేచిన్జ్యోతిరవన్రభాః |
విరాజంతేఽచలేంద్రవ్య దేశా ధాతువిభూషితాః | 6

వానామృగగణద్వీపతరక్ష్యక్షగ్రైర్వృతః |
అదుష్టైర్వాత్యయం శైతో బహిరపక్షీనమాయుతః | 7

ఆనుజంబ్వనస్త్రోధైః పీయాశైః పనస్త్రోధైః |
అంకొలైర్భవ్యతివిశైః తిల్యతించుకవేణుభిః | 8

కాశ్మర్యరిప్తవరుణైః మధుశైస్తీలకైస్తథా |
బడర్యామలకైర్మృపైః వేత్రధన్యవదీరకైః | 9

పుష్పవర్షిః ఫలోపేత్తా నామూవప్యిర్మనోరవైః |
దీపమాదీభిరాకీర్త్య శ్రియం పుష్కర్యయం గిరిః | 10

శైలప్రస్తేషు రమ్యేషు పశ్యేమాన్ రోమహర్షణాన్ |
తీవ్రరాన్ ద్వంద్వశో భద్రే రమమాణాన్ మనస్వినః | 11

కాభాపవత్సాన్ విఘ్నాంశ్చ సుహర్యాంబదాణి చ |
పశ్య విద్యాభరస్త్రీణాం క్షీణోద్దేశాన్ మనోరమాన్ | 12

ఆవిదముగా తాను ఆనందించుటకును, ఇందును శివరేవికివలె చిత్రవిచిత్రములైన చిత్రమణిగద్వతశోభలను ఆమెకు చూపుచు ఇట్లునుడివెను. (1-2)

"ఒకటొకటి, రాజ్యాధికారము నొకటొకటైనప్పటికిని, పాత్రములైన మిత్రులు నాకు చేరువతో నేవద్దుటికిని. ఈచిత్రకూటమునందలి రమణీయ వృక్షములను చూచుచు ఆనందించుటలో నెమ్మొస్తైన నామెకన్న ను అవిఘ్నములు నీయు కలవరములు కలెడు (3)

ఒకందరో ఈచి అక్షరములములయొక్క ఈ ఆనందిములకి ఒకాసారి నేర్పిస్తిననిపించుకొన్నది. ఇందు వివిధములగు పక్షులు మృగములుగానాచుచున్నవి దివియెత్తిన శిఖరములు ఆకసమును తాకుచున్నవి ఆశిఖరములనుండి జాలువాటునున్న గైరికారిధాతువులు కమపించుగానించుచున్నవి. (4)

గైరికారిధాతువులనే రమ్యముగానున్న గిరిశిఖరములలో కొన్ని సువేళములు మిగుల స్వప్నములై ఆలరారుచున్నవి కొన్నిపట్టుని కాంతులతో నింపిలుచున్నవి కొన్ని ఎటువేళోరాడిన ఎనివెన్నుతో రాజిల్లుచున్నవి కొన్ని ఇంద్రసేనములకాంతలతో సెరాజిల్లుచున్నవి కొన్నిపుష్కరాగమలవలె కలిల్లుచున్నవి కొన్ని పుష్పకములవలె వెల్లివైనవి కొన్ని కొండముగా తెలుపుచున్న గిరిగియున్నవి కొన్ని పక్షితములవలె అళుకలీలుచున్నవి కొన్ని పాదరసమువలె ఒప్పుచున్నవి. (5-6)

ఈవిధములనుచు వానాధ్యమగు పక్షులు సంవరించుచున్నవి ఒకాసారిములైన ఎక్షలగుంపులు వివసించుచున్నవి పెద్దపులులు, చిలుకపులులు మిగులబట్టు మొదలగు మొదలగు పక్షులు సైతము మునులప్రభాములే తన హింసాస్పృహని వేదనాగి అమోఘమన్నవి అందువలన ఈతలము ప్రకారముగా ఆహ్లాదకరమై యున్నవి. (7)

ఈపర్వతము మూడు, నేరేడు, వేగిం బోద్వగుచెల్లతోడను మోరటి పనస, చంద్రచెట్లతోడను, ఈడుగు శిబిరము, నెమ్మ చూరేడు, కుమ్మరెట్లతోడను పద్మపాదలతోడను, బేలు మే జలిమిరె ఇప్పు, తిలక పక్షములతోడను కేగు ఉపనిక, మరకెనెట్లతోడను వేరవృక్షములతోడను, ఏలమార్ది రానిమ్మ మొదలగు వివిధ పక్షములతోడనునూడ నేత్రవిద్యుడునున్నచున్నది. ఈ పక్షములు ఎప్పుడలభరితములై మోడ ముగ్ధులగానున్నవి తమ చంద్రనీదలతో ప్రాణకోటికి నొందు గొలుపుచున్నవి. ఈవిధముగా ఈపర్వతము అత్యద్భుతశోభలతో అలరారుచున్నది. (8-10)

ఒకటొకటి అట్లాదకరమైన కొండపతలములయందు పరస్పర పేమాపరిములతో ఇంటలుజంటలుగా విహరించుచు, మోడేవారికి గగుర్పాటుగూర్చుచున్న ఈశిన్ధురవాలివారిని జూడుము. (11)

విద్యాదులు, వాసిగులు చేడ్లికొమ్మలపైనుండి, ఇడ్లములను అమూల్యములైన వస్త్రములను వారు విహరించుచున్న మందర వైదేశములను నిర్మింపును. (12)

అప్రపాతైరుద్యేదైః నిష్కందైశ్చ క్షుచైః క్షుచైః
నవద్విర్యాత్యయం శైలః నవవృద్ధ ఇవ ద్వివః 13

గుహాసమీరణో గంధావ్ వానాపుష్పభవాన్ నహన్,
ప్రాణలర్హణమభ్యేత్య కం వరిం న ప్రహర్షయేత్ 14

యదీహ శరదోఽవేళాః త్వయా పార్శ్వమనిందితే :
లక్ష్మణేన చ వర్ష్యామి న మాం తోకః ప్రభక్త్యతి 15

అహుషష్పథతే రమ్యే నానాద్విజగణాయుతే,
విచిత్రశిఖరే హ్యాస్మిన్ రతనావస్మి భామిని 16

అనేన ననవాసేన మయా ప్రాప్తం ఫలద్యయమ్,
ఏతుశ్చాన్తణతా తర్మే భరతస్య ప్రయం తథా 17

నైరేహి! రమసే కచ్చిత్ చిత్రకూటే మయా సహ
సశృంభి వివిధాన్ భావాన్ మనోవాక్యాయనంయథాన్ 18

ఇదమేవాన్యుతం ప్రాహుః రాజ్ఞాః రాజరాయః పరే,
రనవానం భవాన్దాయ ప్రేత్య మే ప్రసీదానుహాః 19

శిలాః శైలస్య కోభంతే విశాలాః శతశోఽభిరః,
అహులా అమలైర్వర్జైః వీలవీతసిలారుదైః 20

విశి భాంశ్యచలేంద్రస్య హుతాశనశిఖా ఇవ,
ఉషధ్యః స్వప్రభావజ్ఞైస్త్వ భ్రాజమానాః సహస్రశః 21

కేచిత్ క్షయవిభా దేశాః కేచిరుద్యానపద్మిభాః,
కేచిదేకశీలా భాంతి చర్వతస్యాన్య భామిని 22

భిత్త్యేన ననుధాం భాతి చిత్రకూటః ననుత్తరః,
చిత్రకూటస్య మాటోఽసౌ ధృశ్యతే సర్వతః కుభః 23

ఈసర్వతము సై కొన్నిచోట్ల జలపాతములు సైమండింపియో
యాకుచున్నవి మచేకొన్నిచోట్ల భూమిని ఏర్పాకొనుచు నీటిపాతము
ప్రవహించుచున్నవి అట్లు దక్కడ చిన్నచిన్న ప్రవాహములు కలసి
గావించుచున్నవి. వివిధ ప్రవాహములతోగూడిన ఈసర్వతము ఎవరి
చారలను ప్రవించుచున్న మత్తగజమువలె విరాజిల్లుచున్నది.

వివిధములగు పురానానలను మోసికొనియు ఈకొండవలన
నుండి వచ్చుచున్నవానలపులు ప్రాణలర్హణమొందుచున్నవి.
ఈమనోరథములకు అనందననీరాశు ఎప్పుడు?

ఓ అర్హాంగమందరీ! ఈవనమునందు అనందప్రసాదము
నీచాహవరణమువలనను, భక్తిశ్రద్ధలతోగూడిన అభ్యుపాసనలతోమ
నెటు పరిపత్సములు హాయిగాగడపవచ్ఛో ఆయోధ్యానగరమును
త్యజించుటవలన గలిగిన దుఃఖము నష్టమౌతము బాధించు.

అభామిని! ఈవరులశిఖరములు విచిత్రచిత్రములుగానున్నవి.
ఇందలి వృక్షములు పుష్ప ఫలభరితములై రమణీయముగానున్నవి.
నానావిధములైన ఎడ్లలకు ఇది అవతీర్ణయనున్నది. అహ్లాదకరమైన
ఈచర్మతము నామనస్సున నమకొనుచున్నది.

ఓభానక! ననవాసముచేయుటవలన తర్మదీపకమును పొందెద
ద్వారా చిత్రకూటమును దీర్చుకొనుట తమ్ముడైన భరతకు ది
ప్రయమని దేకొక్కట అను నందు ఫలములు నాకు దక్కినవి.

ఓశైవేహ! మనోవాక్యాయములకు అహ్లాదమునుగూడ ముచ్చ
వలలుదనుటకీ ఈమనోజ్ఞ ర్మత్యమలన ఈచిత్రకూటమృతా
నాతోగూడ ఏవారిందును నీపును దర్శించుచుంటున్నది.
నీపును అనందించుచున్నావు గదా!

ఓరాణీ! హాసంకొనునకు నమాలపురుషులైన మనస్స మే
రాజర్షులు నెయమపూర్వకముగా అనవాసము చేసినచో అమృతత్రా
లభించువని చెలిపియుండిరి కనుక వీరినలన తమపురుషుల చాడెను
ఏమొక వరిమపదములభించును.

ఈసర్వతమువలన నలుకైపులగు వికలములైన వలదు కొంత
శిలలు నీలము, పసుపు తొలపు ముపు మొదలగు వలుకలతో
ఓహాపితములుగా విలసిల్లుచున్నవి.

ఈమహాసర్వతముమీద అద్భుతమైన తమనహజకాంతలతో
ప్రభాకరించుచున్న వేలకొలది ఓషధులు రాత్రులయందు అగ్నిజ్వాలలతో
వెలుగుగాను వెడవల్లుచున్నవి.

ఓమందరీ! ఈశిరియందీ! కొన్నితావులతోగల గుహలు నమ
సౌకర్యములతో గృహములవలె నివాసయోగ్యములుగానున్నవి.
కొన్నివేళములు అందులో మాలతిమొదలగు పూంబెట్లతో పిండ్లు
ఉద్యానవనములవలె విహారించుటకు అనువుగామన్నవి. కొన్ని
ఒకేశిలతో ఇది ఎంతోదూరము వ్యాపించియున్నది.

అర్హతమైన ఈమహాసర్వతము మాతలమును వీలుకొనక
అనునట్లున్నది. అర్హులైతమైన ఈశిరిశిఖరము నర్హమనోహక్కు
విరాజిల్లుచున్నది.

కుష్ఠపుష్పగన్ధరభూర్జవత్తోత్తరచ్చదాన్ ।
కామినాం ప్యాస్తరాన్ పశ్య కుశేశమరణాయురాన్ ॥ 24

మృతీలాశ్రాపవిష్టాశ్చ దృశ్యంతే కమలనజః ।
కామిభిర్యనితే! పశ్య ఫలాని వివిధాని చ ॥ 25

వస్త్రికసారాం వలివీమ్ ఆత్యేతీహోత్తరాన్ కురూన్
పర్వతశ్చిత్రకూటోఽసౌ ఉహుమూలఫతోదకః ॥ 26

ఇమంతం కాలం వనితే! విజహీవాన్
త్యయా చ పీతే! నహి లక్ష్మణేన చ
రథం వ్రసత్స్యే కులభగ్నవర్తివీం
నతాం పథి సైన్ధవ్యమైః సరైః స్థితః ॥ 27

ఉరమణీ! విలాస స్త్రీపురుషలంకయ్యలస్త ఉత్పలపత్రములు. పుష్పగన్ధములు. భూసపత్రములు. భూర్జవృక్షములు ముదిలగుమి
లంకబడిన వాస్త్ర తాపరాకులు కుండవని. ఒకసారి అభినవమోక్షము.
అంకము వారి కుండవని. కమలబోధములు సర్వ ఉండునీటి కున్నది
అట్లే వారు కొంతమందిని వడవనన సంభారాద కనబడి వస్తారు.
వాటిని నేవును గమనించుట? (24-25)

ఈచిత్రకూటనిర్మలము రుచికిరమస్త్రీ కంఠమాలవలముల
తోడును స్మృతమధురజలములతోడన మిగులంబు సృష్టైయున్నది.
అందు నిలన, ఈగిరిరాజము ఇంద్రునివగిరయైన 'అనురాధతీసె.
మదెరు' పట్టణమైన అలవాపురి న. హవని, సోగరికి గిరివలమును
ఉత్తరమధుభూములను వ్రోసిగాజి విరాజిల్లుచున్నది. (26)

ప్రసాదేశ్వరీ శ్రేష్ఠులైన పరమానినియనుములను
పాదంబును నలుగురు సుమార్తముని మనలును పీతోను. లక్ష్మణుని
తోడను ఈవమనాడుగ నంనతనములకాలమును సంతోషముగా
గడపెను దానిపంప మనవంశక్షేత్ర ప్రతిష్ఠల వినుమడించును. (27)

ఇత్యార్తే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే చతుర్థవత్సరమున ॥ (94)
వాల్మీకిమహర్షివిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు తొలవినాల్గవసర్గము సమాప్తము
* * *

95. తొంబదిఐదవసర్గము

శ్రీరాముడు సీతాదేవికి మందాకినీ నదీతీరములను నోహరద్దృశ్యములను చక్కగా వివరించుట.

అథ వైలాస్యనిస్క్రమ్య మైథిలీం కోనజేశ్వరః ।
అదభయత్ కుభజలాం రమ్యాం మందాకినీం నదీమ్ ॥ 1

అబ్రవీచ్చ పరాహంజం చారుచంద్రనిభావనామ్
ఏదేహరాజన్య మతాం రామే రాజేనతోచనః ॥ 2

విచిత్రపులివాం రమ్యాం హంససౌకనసేవితామ్ ।
కనుతైటపనంపన్నాం పశ్య మందాకినీం నదీమ్ ॥ 3

నానావిధైస్తీరకరూపైః స్మతాం పుష్పఫలద్రుమైః
రాజంతీం రాజరాజన్య వలివీన్మిద సర్వతః ॥ 4

మృగయూథసంఘాని కలుషాంభాంస సాంధ్రతమ్ ।
తీర్థాని రమణీయాని రథం నంజనయంతి మే ॥ 5

అంతట కోనలక్ష్మణుడైన శ్రీరాముడు సీతాదేవితోగూడ
చిత్రకూటమునుండి మఱలను శ్రమముగా అమహాపురుషుడు
మందాకినీతీరమునకు వేరి పరిత్రజలములతో మనోజ్ఞముగామన్న
ల నదిని అమెకు చూపించెను (1)

కమలాక్షుడైన శ్రీరాముడు నిందువున్నమహా చంద్రునివలె
అహోరకమైన ముఖముగలదియు అపుకలకయు వన గిరిహరాజ
కుమారియుగా సీతాదేవితో ఇట్లనెను (2)

"ప్రసీతా రమ్యమైన ఈమందాకినీనదిని దర్శింపుము ఈనదీ
తీరములు విత్రవిచిత్రములైన అమకలిష్టలతో అలరారుచున్నవి.
ఇందువలసలు, తిగిరి, పక్షులు, విహారించుచున్నవి. ఇందలి
కనుములకోటలు ఆహ్లాద్యములు. అనమయంబర వానపితములగు
వృక్షములు పూవులతో, పరిద్దలతో విరాజిల్లుచు, గదికి వస్త్రవేయు
చున్నవి. కుటీరవియోగ, 'సోగరిక' వరస్సునలి ఇది వెలుగులను
విరళముగా పున్నది. (3-4)

ఈనదీతీరపంప నిర్మలములు, మధురములు, తీరములు
రమణీయములు. లేళ్లగుంపులువచ్చి, ఈమధురజలములను
తరించుకొని, మిగుల మంచిమెరుపుచి ఆ స్వీతోనకి రోమ్ముడ
జలములు కుంకుమరంగున కుమార్జును పూర్వ ఈశ్వరమునియొ
నాకు ముచ్చటయింపుచున్నవి (5)

జటాజిహ్వదాః కాలే నల్కలోత్తరవాననః
ఋషయః స్త్రవగాహంతే నదీం మందాకినీం ప్రేయ 6

అదిత్యముపతిష్ఠంతే నియమాదూర్వలాహవః
వీలే పరే విశాలాక్షీ ముపయః సంశితవ్రతాః 7

మారుతోద్భూతశుభ్రైః వ్రష్పత్రశన సర్వతః
పావస్థైః సత్రపుష్పిణీ పుణద్విరభితో నదీమ్ 8

క్రుచ్చిన్మణింకాళోదాం క్రుచ్చత్ పులిసశాలిపమ్
క్రుచ్చిత్ సిద్ధజవాకీచ్ఛాం పశ్య మందాకినీం నదీమ్ 9

నిహ్నరాన్ బాఘునా సశ్య విరలాన్ పుష్పసంపయాన్
సోష్ణాయుషానానపరాన్ సశ్య త్వం జలమధ్యగాన్ 10

తాంశ్చాపినల్లపచసో రథాం గాహ్వాయనా ద్విజాః
అధిరోహంతి కల్యాణి వికూజంతః శుభా గిరీ 11

దర్శనం చిత్రకూటస్య మందాకిన్యాశ్చ కోభనే
అధికం పురవాసోచ్చ మన్యే చ తవ దిర్భనాత్ 12

విధూతకలుషైః సేర్థైః శపోరమశమాన్వితైః
నిర్వవిక్షోభిరజలం విగాహస్య మయా వహ 13

సఖేవచ్య విగాహస్య సీతే మందాకినీం నదీమ్
కమలాస్తవమజ్జంతీ పుష్పరాణి చ భాషిని 14

త్వం పాకజనవర్హ్యాణాన్ అయోధ్యామిన సర్వతమ్
సువ్యవృ సనిరో నిత్యం సరయాపదిమోం నదీమ్ 15

లక్ష్మణశ్రాపే ధర్మాత్మా మన్నిదేతే హవస్థితః
త్వం చామమూనైదేహి ప్రీతిం జనయథో మమ 16

ఉపన్యసం స్త్రీషెవణం మధుమూలఫలాశనః
నామోధ్యాన్తైః స రాశ్వాయ స్సహమేద్య త్తదమానహ 17

క్రొత్వాదీ గ్రేష్ఠశ్రేణు వాచిశంకం రకించి జవతమ్
జిహ్వ ములం గాలే న ముషికం లు తమసిమమలం
అపసికిం తస్మాదానంతం కౌమరవాసే నదిలో చురేలు
తేన మగ్నా 6 విశాలాక్షీ మతీరాతలంబి మమల తీస్థిత
సమమమంను పాభిమం మమలం సైకేత్ర దీప్తితి నారే
ద్రాహువి ఉపసించుచుండు 6

(6-7)

నిహ్నరాన్ సోక్తకన్యకా లక్ష్మీ అపవేగముగా అటువలె
కూచున్నట్ల బ్రష్పముఖపులు ఇకల నదికి ఇరువుల
చాలుచున్నట్లు ఈక్షాలో పద్మలమే పుష్పముదేయుచున్నదా?
అ నల్కలో ముపయి 7

13.

క్రుచ్చిత్ మణింకాళీన కామసిద్ధిమలంబాంబు
క్రుచ్చిత్ మణింకాళీన జలముల నల్కలో నారామితి బాసితమస్థితే
క్రుచ్చిత్ మణింకాళీన బలంబు నెత్తెన భూతకలుషం ము పావస్థైః పశ్య
మమలం కౌష్ఠాక్షి సిద్ధజవాంబు సుపులింబులు గాడిరి
స్థితమలంబు గావించుచున్నాడు 9

(9)

నిహ్నరాన్ అయోధ్యాంకము గాలికి పుష్పములమంటి చాలిపడిన
నిహ్నరాంబు నదియొక్క రంధ్రతరములయందు వ్యాపించునట్టి
మతికొన్ని పుష్పములు సీతలోపడి తెలియజూచునట్టివి 10

(10)

తాంశ్చాపి దక్షవాకపక్షులు (అడు మగపక్షులు) పరస్పరాను-
రాంబులను ప్రకటించుకొనియె మరురముగా కలరవెయిలను
గాహుని వీరీహేమంబులయొక పుష్పరాంబునై కేరన్న 11

(11)

దిర్భనం చిత్రకూటపురాన సేర్థైః గాహ్వానయంబులను త్రవల
సరితమనందలి మరుగచ్చెళ్ళలంబు మందాకినీ నామనదిలో
నిర్వవిక్షోభమల అయోధ్యాలో కంటిను అధికముగా నర్జు
అంతిగాజేయుచున్నది 12

(12)

విధూత చిత్రకూటంబు పుష్పాత్మముల గాహ్వానయంబును
చన సిద్ధజరములు ఈరో కామలంబులను స్నానములను
అలంబించుచుండుచే ఇవి నులంబులు మలమలంబు కనుక సేర్థ
నాతోగాడి ఈవచిత్రకూటంబులో స్నానమాచరింపుము 13

(13)

క్రుచ్చిత్ మణింకాళీన కామసిద్ధిమలంబులతో కేరన్న
తెల్ల అంబులంబు ఈమందిరాకినీ నదియొకటి ముంబులు
వల్లకీయ విభుళునది 14

(14)

నిహ్నరాన్ తవమనంబు నందరింబులంబులను పురకంబును
అల బంబును ఈచిత్రకూటంబులయందు అయోధ్యా రంబులను
ఈమందిరాకినీనదిని నదియొకటిగా వాడుకొనుము 15

(15)

లక్ష్మణోజా భక్త్యా శ్చైవ లక్ష్మణమ న కింసంకేతో నెల చ
సేవదో రంబులందు గుళి నాక అను బాంబులంబుల సహాన్వితారణం
మేడు విమలమిది నాకు నిత్యం ప్రేమ నూనూచున్నాది 16

(16)

క్రుచ్చిత్ సీతలోపడి అనింభయంబున స్నానమాచరింబు
మన్నాను కిన్నెన నిదిమూలమిదిను అదిగింప చేస్తాను
అందువలన అయోధ్యాగా కేరన్నాన్ని గాని నాకలంబునకే
వచ్చుటలేదు 17

(17)

ఇహం హి రమ్యం చుగయాథళాధీనం
విక్షేతతో యాం గణసింహవానరైః ।
సుశుష్కైః శుష్కభరైరంశ్చతాం
చ సోఽస్త్రీ యః ప్యార్థగతక్లమః సుఖీ । 18

ఇతేన రామో బహుసంగతం పచః
ప్రేమాసహాయః పరితం ప్రతి బ్రువన్ ।
చివార రమ్యం నయనాంజనభం
చ చిత్రకూటం రఘుపంశదర్శనః । 19

ఈమండాకీనది తీరప్రదేశం చారములలో రమణీయమైనది. ఏనుగులు, సింహములు, వానరములు అనేకమధుర జలములను ద్రాగుచు పరిసారములనుబయలుచు ప్రశాంతముగా తీరప్రదేశమున గల్గి గావెట్టించిన వూరియెట్లలో ఈవనములు ఎక్కువగా కలగవచ్చునుగాని యీ ఈవనములలో స్త్రీలము చేసినవారికి, ఈవనములలో ఏత్రాసంగకామవారికి ప్రేమలు మునుముగును. ఇతరములు పెద్దలును ఇతరములు (18)
ఇందు లభ్యమైన శ్రీరామ పుత్రులు ఏ రాకేసినదిసంగత అనేకపక్షములను పుష్కలము సేతు తపన తోడుగాబుడగా కాలుపెట్టెను. తులత పరాశ్రమమును ఆవిరకామవిధములను విహరించెను. (19)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వార్మికీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే పంచనవతీతమష్టమః (95)

నాల్గవపాఠ్యపరిచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందః గొరిగిదివదిపద్యము చూపుము

* * * --

96. తొంబదిఅఱవసర్గము

అడవి మృగముల అలబడుచుజూచిన శ్రీరాముడు 'అందులకు కాళాముతేరినీకొనుము' అని అక్ష్యమని ఆశీర్వాది భరించు సైన్యములలో ఆనకుకొనినట్లు గమనించి, అతనిపై లక్ష్యమును కాలలు మీరియోలు నూలుచు అన్నతో పట్టుబ.

తాం చిభా దభయిత్వా తు మైఖిలీం గిరినిమ్నగామ్
వివసార విక్షణ్ణే వీతాం మాంసేన చందయన్ । 1

ఇదం మేధ్యమిదం ప్పాదు నిష్టవైమిదమగ్నిహా
ఏవమాస్తే న భర్మత్కా వీతయా సహ రాఘవః । 2

అథా తత్రానతస్తస్య భరతస్యోపయోజన
సైన్యరేణుశ్చ శబ్దశ్చ ప్రాదురాస్తాం వభస్సుశౌ । 3

వీతస్మిన్జ్వలంతే ప్రస్థాః శబ్దేన మహతా తతః
అర్జితా యూథపా మత్తాః సయమాథా రుద్రుస్తుభిః । 4

స తిం సైన్యసముద్ధూతం శబ్దం శుశ్రావ రాఘవః
తాంశ్చ విక్షద్రుతాన్ ఏవ్యాన్ యూథపావన్ద్రవైక్షత । 5

తాంశ్చ విద్రవతో దృష్ట్వా తం చ శుత్వా చ సస్సగమ్
ఉవాచ రామః సౌమిత్రిం లక్ష్మణం దీప్తతేజసమ్ । 6

మిథిలాచరించుచున్న మృగములను సేదాడేకి అపరముగా మండాకీనదీన దావించి, శీరామచంద్రుడు భార్యాపమేతుడై ఆ పక్షతపమలలితవేళమున మార్పించెను పిమ్మట అతడు రావణులకు దోష్టమైన ఎములములగుజ్జతో ఆమెకు తృప్తినిగూర్చి ఇట్లు లాలించసాగెను (1)
ప్రాణేశ్వరీ. 'ఈవనములు మిక్కిలి పవిత్రములైనవి. మధురములైన ఈవనములములు అగ్నిపై కలగకావలసినవి. అని నిర్మాతృత్వం పుట్టించెను. తాదేమతో పరికెను. (2)
సతారాములు ఇరువురూను ఆ పరదేవి ప్రసేతము. కూర్చోయిరిగాని అచటకి చేరుచున్న దురితులైనవి పక్షములను వాటిపాడుకులలాకిడిచే పైకొనిన చాతులును ఆకాశమునుతాకుచు లక్ష్మణునిగా ప్రకటితములయ్యెను ఇంతలో అనుభవ్యమయ్యెను కోలాహలభయము పవమునందలి మదపుటనుగులు కీర్తినివని అని పురుషాకూలపడి తమతమ గుంపులతో పరుదెనుకును పరుగులుదీసెను. (3-4)
అంతట శ్రీరాముడు ఆభయములకదలికలతో ఏర్పడిన గోపా కలకలభయమును వివేచి, పరిచు అతడు భయముతో పరుగులెడలుచున్న లక్ష్మణముగను గమనించెను. (5)
పరుగులుదీయుచున్న గజములకు జూచి ఆ కోలాహల భయము విని శ్రీరాముడు మహాతేజస్వయు మిమిత్తానా నుడును తగు లక్ష్యమనితో ఇట్లునడిచెను. (6)

పాంత లక్ష్మణ! పశ్యేహ మమిత్రామప్రణాస్వయా,
భీమస్తనితగంధీరః తుముజ శ్రూయతే స్వవః 7

గణయాథాని వాః రణ్యే మహిషా వా మహాపవే,
విద్రాసితా మృగాః పింఘైః సహపా నైరుతా రిశః 8

రాజా వా రాజమాత్రో వా పుగయామటతే వనే,
అన్యత్వా శ్వాపదం కించిత్ పౌమిత్రే! జ్ఞాతుమర్హసి 9

మదుశృరో గిరిశ్రాయం వక్షేణామసి లక్ష్మణ!
సర్వమేతద్యథాచర్త్యమ్ అచిరాత్ జ్ఞాతుమర్హసి 10

స లక్ష్మణ! సంతర్పితః సౌలమాచుష్యా పుష్పితమ్,
ప్రేక్షమాణో దిశః సర్వా పూర్వాం దిశముదైక్షతః 11

ఉదబ్ధాః ప్రేక్షమాణో రుద్రా మహతీం వశూమ్
రథాశ్వగజసంబాధాం యతైర్యుక్తాం వదాచిభిః 12

రానుశ్వగజసంపూర్ణాం రథధ్వజవిభాషితామ్
శశంస సేనాం రామా య సదసంచేదమ్రుషీత్ 13

అగ్నిం సంశమయత్వాశ్వః పేతా చ భిలలాం గుహమ్
సజ్వం మదుస్వ చాపం చ శరాంశ్చ వివలం తథా 14

తిం రామః పురుషవ్యాఘ్రో లక్ష్మణం ప్రత్యువాచ హ
లంకావేక్షస్య పౌమిత్రే! కప్యేమాం మన్యసే చమూమ్ 15

ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణో వాక్యమబ్రవీత్
దిభక్తస్త్వివ తాం సేనాం దుషీతః పాపకో యథా 16

సంవన్తో రాజ్యమిచ్ఛంస్తు వ్యక్తం ప్రాప్యభిషేవసమే,
అవాం హంతుం సమభ్యేతి కైకేయ్యా భరతః సుతః 17

మమిత్రావందమదవైర లక్ష్మణా! ఏమాశ్చర్యము!
మేమగజ్జనవల భయంకరమైన, గంభీరమైన మహర్షిని ఇవటికి
వీరబడుతున్నది, గమనింపుము. (7)

అరణ్యమునందలి ఏమగులగుంపులను, మహానమునందలి
(అదపి) దున్ననౌతులను, లేళ్లమోచామెలను, సరిహంగులును
మిక్కిలిభయమునకు తోస్తే నలుదలలను అతడేగముగా
నిరుగజ్జించును. (8)

ఓసౌమిత్రీ! ఎవరైనను ఒక రాజుగాని, రాజకుమారుడుగాని
ఈవనమునందు పోడుటకై వచ్చినాడా? లేదా ఏదైనను పెద్దపులులు,
మొదలగు క్రూరమృగములు ఈవనమున తెరుగుచున్నవా?
తెలిసికొనుము. (9)

ఓలక్ష్మణా! ఈచర్వితప్రదేశమునకు అంబువనదీప సప్తలు
పైతము ఇతరుల సంచరించుట ఆసాధ్యము. (ఇతరక్రూర
జంతువులుగాని, రాజులుగాని ఇతరుల కాయమోపుట యెట్లు
నంబునను?) కనుక ఈవిషయములను అన్వించిని యత్నముగా
(చూర్ణిగావెంటనే తెలిసికొనుము. (10)

శ్రీరామ! ఆజ్ఞాసితము ఆ లక్ష్మణ! మ వెంటనే వాగుగా
పుష్పించియున్న ఒక మద్దిచెట్టుపైకి వెళ్ళు. అన్వేషింపును
పరిశీలించుచు ప్రత్యేకముగా తూర్పుదిశవైపు వెలికించి చూచెను.
పీఠప అతడు ఉత్తరదిశయందు తనదృష్టిని నిర్మిదాశగా ఆయనకు
ఒకమహాసేన కన్పించెను. అది రథాశ్వగజబలములతో నండి
యుండెను. ఇంకను సర్వగున్పత్తములైన కల్పలములును లంఘ
నోరవలెను. (11-12)

వెంటనే యతడు రథసంగజలములతోగూడిన అసేనను
గూర్చియు, రథములపై ఎగురుచున్న ధ్వజపతాకములను
గుఱించియు శ్రీరామునకు సూచనప్రాయముగాదెలిసి, అనంతలంఘ
నెట్లునిరవలెనదొడంగెను. (13)

"అన్భా, శ్రీరామ! సత్యాగ్నిహోత్రములను రథాగ్రము, (హోమ
ధూమములజాడలనుబట్టి ఇతరులను ఇటురాచచ్చును
వదినయగుపేతాదేవిని ఒక మరస్థితమైన గుహలో రద్దముగా
మంచును పరితనానిని సంధింపుము. దనుర్పాదములతో కపటదారికై
నిర్దముగానుండుము." (14)

అంతట నర్మశిష్టుడైన శ్రీరాముడు ఆ లక్ష్మణునితో ఓసౌమిత్రీ!
ఆసేన ఎవరిదోయేమా? బాగుగా వెలికించి గుర్తింపుము. అని
అతడెను. (15)

శ్రీరామ! ఇట్లువెలికిన ఏమిట లక్ష్మణుడు ఏగులకోపోద్భుతై,
అగ్నివలె మండిపడును. ఆసేనను దహించివేయనున్నారాయనుపట్ల
చూచుచు అన్నతో ఇట్లనెను. (16)

"ఈసేన క్రూరాత్మురాలైన కైకేయియొక్క ముతుడు భరతునిదే.
అతడు అయోధ్యలో రాజ్యాధిపిక్తుడై, తన రాజ్యాధిపాదమును
నిష్కంఠమునర్చుకొనుటకై (జ్ఞాతులమైన) మనలను దోపుటకై
ఇటు వచ్చుచున్నాడు. (17)

ఏన నై సుమహాన్ శ్రీమాన్ విటపీ సంత్రకాశతే |
విరాజత్యర్థతస్కందం కోవిదారద్యతో రణే | 18

భజంశ్యేతే యథాకానుష్ఠం అశ్వానామహ్య శీఘ్రగాన్ |
ఏతే భ్రాజంతి పంచాష్టా గణావారూఢ్యా సౌధినః | 19

గృహీతధనుషా చావాం సిరిం పీఠా శ్రయావహ్నా |
అథవేహ్రావ తిష్ఠావః పన్నద్ధాపువ్యతాయుధౌ | 20

అపి నా నశమాగచ్ఛేత్ కోవిదారద్యతో రణే | 21

అపి ద్రక్ష్యామి భరతం యత్కుతే న్యవనం మహత్ |
త్వయా రాఘవ! సంప్రాప్తం పీఠయా చ మయా తథా | 22

యన్మిమిత్తం భవాన్ రాజ్యాత్ మృలో రాఘవ! ఇహతాత్ |
సంప్రాప్తైరయమరిర్హిర! భరతో వధ్య ఏన మే | 23

భరతస్య వధే దోషం నాహం పశ్యామి రాఘవ! |
పూర్వాపహరిణాం త్యాగే న హ్యధర్మో విధీయతే | 24

పూర్వాపకారీ భరతః త్యక్తధర్మశ్చ రాఘవ! |
పీఠప్రీన్ సహతే క్షత్వామ్ అనుశాధి ముంధరామ్ | 25

అద్య పుత్రం హరిం సంఖ్యే కైకేయీ రాజ్యహనికా
మయా పశ్యేత్ సుదుఃఖాన్తా సాస్తభగ్నుమివ ద్రుమమ్ | 26

కైకేయీం చ పథిష్యామి సానుజంధాం సజాంభవామ్ |
కలుషేణాడ్య మహాలా మేదిని పరిముచ్యతామ్ | 27

అద్యేషం సంయతం క్షోభమ్ అపిత్కారం చ మనదే |
మోక్ష్యామి శత్రుసైన్యేషు కక్షేష్వప హుతాశపమ్ | 28

అద్యైతచ్చ త్రమాటన్య కావసం నిశితైః శరైః
భిందన్ శత్రుశరీరాణి కరిష్యే శోణితోక్షితమ్ | 29

శైర్నిర్నివృత్తహృదయాన్ కుంజరాంస్తురగాంస్తథా |
శ్వాదద్యాః పరిక్షిరంతం నహంశ్చ విహతాన్ మయా | 30

ఇదిగో! సేనకు ముందుబాగమున కోపానాపన్నమగు బలమైన మ్రాసుగల ఒక కోవిదారద్యము కనబడుచున్నది. దానిసమీపమునగల రథముపై కోవిదారద్యదీక్షాముగల ధ్వజము కోవిల్లుచు న్నుది. (18)

ఇదిగో! య్నరగచరుగిత్తగల గుఱ్ఱములనెక్కి అశ్వములు ఇటువచ్చుచున్నారం అట్టి పదపుటేనుగులను అరిరోహించి, గణయోధులును ఉత్సాహముతో ఇభ పద్ముడున్నారు. (19)

ఇదిగో! గురగైన ఒక్క మనము పనుర్థారులపై పర్వత శిఖరమునువెక్కి చేరువము లేదా! కవ-ములను, అత్తశిష్టము అను విరించి, ఎత్వపన్నద్ధులమై ఇటువే యుందుము (20)

ఒసోదరా! యుద్ధరంగమున ఈ 'కోవిదార' ధ్వజము మన ఎళమగునా? అట్టి నీకును, పీఠాదేవికిని నాకును ఇట్టి మహా కష్టములను తెచ్చిపెట్టిన భరతూపి యాడగలనూ? (21-22)

ఒసోసంధవా! వితానములమునగదా! నీవు రాజ్యారీకాంక్షను కావ్యతనిగా కోల్పోవుటచెరిగినది అట్టి శత్రుసేన దరతుడు ఇప్పుడు మనచేతికివచ్చాడు, ఇంక నాచేతిలో అతనికి రావుతప్పదు (23)

ఒరిమహే! భరతూపి ఎంపును దోషముగా నేను అరించు పీఠనన ఇరివణలో మహాపకారము చేసినవారిని మౌంతులు అరిర్చుమికాదుగదా! (24)

ఒరిసంధవా! భరతూపి దోగడ మగు నీరుని అనికారము చేసినవాడు కాబో! అతనిని చంపి పీఠా సమస్తకోసంరాజ్యమును గెలుకొనుము (25)

సమహరింజపి శంఖాలనెక్కివలె నేడు యుద్ధరంగమున దరితుడు నాచేతిలోహతుడగుచి అభియు, ఆట్లు మృత్యుశ్రేరి మహాచనితాచి, అంతులేని రాజ్యకాంక్షగల కైకేయి ముల్లీకర్ణుని ఎడ్చును. (26)

నేడే కైకేయిని అమెతో అనుబంధముగల ముంధరాగ్రుమన చందపోపి పథివిత్తరము, అమెకాకణముగా ఎంతయు కలుషితమైన ఈదూకుండలమునకు సాంవిముక్తి కల్పించెదను. (27)

గదవమున ఇప్పడివాదా! శ్రీరామూ! సేనవళుకును ఎన్నో అనిమీనములను పరిహరించి వాలో రగుల్కొనుచున్న కోపాశ్రిని అపిస్తుచేసికొనుచు ఎచ్చరిని. ఇక ఊరికున్నాదో లాభములేదు అగ్నివే ఎండుగడ్డినివలె నాకోపాస్త్రవే ఈశత్రు సైన్యమును ఏవ్వనెనునెచ్చెదను. (28)

నేడు శత్రుశరీరములను నానాదాణములచే పెల్లినెచును ఈచిత్రహింసకావనమును రక్షసిక్తమొనసెదను. (29)

నేడు పురుగులకుంభస్థములను గుఱ్ఱపంలగుండెలను నాగిశిబిబాగాములచే చీల్చివెలదాడెదను, కొల్లలములను హతమార్చెదను. ఆ మూలంఖంబములను పెత్తపులులు మున్నగు మూరజంతువులు తాకికొనిపోవుగాక. (30)

కదానిం ధనుష్యాహమ్ అన్యకోఽస్మి మహాహ్నుభే
వసైస్యం భరతం హత్వా భవిష్యామి వ సంధయః 31

ఇరట ఇరుగిమన్న యుద్ధమహా సైన్యములతోగూడ
భరతుని వదిలియిరి. నాదహత్వాణముల ఋణమును
దీర్చుకొందును. ఇందు సందేహములేదు. (31)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే నాల్మికీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే షణ్ణవతితమస్తభః (96)

నాల్మికమహావీరచరిత్రమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు తొంబదిఅజవస్తభము నమాత్రము

-- * * * --

97. తొంబదివీడవసర్గము

భరతునియెడ కుపితడైయున్న లక్ష్మణుని శ్రీరాముడు చల్లబడెను.

మేలంకట్టం తు పిమిత్రిం లక్ష్మణం క్రోధపూర్వితమ్,
రామస్తు పరిసాంత్యార్థ వచనం చేదమప్రసీత్. 1

భరతునివిషయమున సుమిత్రానుతడైన లక్ష్మణుడు
కోపముతో ఊగిపోవుచుండు గునినిరి శ్రీరాముడు అతనిని
కొంతపజుచు ఇట్లు పలికినను. (1)

కిమత్ర ధనుషా కార్యమ్ అపినా వా నచర్మణా,
మహిష్యాసే మహాప్రాణై భరతే స్వయమాగతే. 2

"నాయనా మహాధనుర్ధారియూ, మిగులప్రాజ్ఞుడను ఐన భరతుడు
స్వయముగా ఇటువచ్చుచువచ్చుచు మనకు ధనుర్బాణములతో
గాన రాజుతోగాలి ఇద్దముతోగాని కనిచేమి" (2)

పితూః పత్యం ప్రతీతత్య హత్వా భరతమాగతమ్
కిం కరిష్యామి రాశ్చేన సావవాదేన లక్ష్మణ! 3

ఓలక్ష్మణా మనతంశ్రీని ఎత్తునందునిగావిందుటకై (అయిన
మాటనుపిలుపుటకై) నేను మాట ఇచ్చియుంటిని. ఇప్పుడు మన
కడకువచ్చిన భరతుని చంపినచో మనకు అపరాధమే మిగులును
అట్టిరాజ్యముతో మనకేమిపని? (3)

యస్తస్యః బాంధవసాం వా మిత్రాణాం వా క్షమే భవేత్,
వాహం తత్ ప్రతిగ్రహీయాం భక్షాన్ వెషభృతానివ. 4

ఓ లక్ష్మణా! బంధువులుగాని, మిత్రులుగాని నశించుటవలన
లభించెడి సైన్యము (నింపద రాజ్యముయొడలగునవి)
విషభారములైన లక్ష్మణములతో ఎమానము. అట్టి దానిని నేను
ఎన్నడును స్వీకరింపను. (4)

ధర్మమర్థం చ కామం చ వృత్తిపిం చాపి లక్ష్మణ!
ఇచ్ఛామి భవతామర్థే హ్యేతత్ ప్రతిచ్ఛతోమి తే 5

లక్ష్మణా! ధర్మాధర్మకామములనుగాని, కడకు ఈరాజ్యమును
గాని మీ ఆందఱినిపిత్రముగనే కోరుచున్నాను. ఈమాటను
నేను నీముందు శపథముచేసి చెప్పుచున్నాను. నేను పోరకుల
కొటకే దనమును వంపాడింతును. ఈరాజ్యమునైనను వారి
సుభాగ్యమే కోరుచున్నాను. వారయుధములమీద లబ్ధపిట్టకొని
చెప్పుచున్నాను. (5-6)

హత్యగాణం సంగ్రహోక్తం చ సుఖార్థం చాపి లక్ష్మణ!
రాజ్యమప్యభిషిచ్యామి తత్యేనాఽఽయసథమోఽభే. 6

ఓసాయుధా! నేను కోరుకొన్నచో సముద్రములవఱకును
వాసించియున్న ఈపక్షిభూసుండలమూ నాకు దుర్గభము
గాదు (ఈభూసుండలమూ చందయును నాచేతిలోనేయున్నట్లు
తరింపుము) కాని అధర్మముగా ఇంద్రుడదని వచ్చినను దానికి
నేను ఇచ్చెదను. (7)

వేయం మమ మహి సౌమ్య! దుర్లభా సాగరాంబరా,
సహిచ్చేముమధర్మేణ శత్రుత్వమపి లక్ష్మణ! 7

ఓ మావదా! భరతునకును, నీకును, శత్రుఘ్నినకును లేని
ముఖము వాకుమాత్రము ఎందులకు? అదికాల్సా? (8)

యద్వివా భరతం త్వం చ శత్రుఘ్నం చాపి మానద!
భవేష్మమ మఖం కించిత్ భవ్మ తత్ మరుతాం శిఖి. 8

మన్యేఽపాచూగతోఽయోధ్యాం భరతో భ్రాతృవత్సరః ।
మమ ప్రాణాన్ ప్రయతయ కులధర్మమనుష్ఠితమ్ ॥ 9

శ్రుత్వా స్రవజితం మాం హి జటావల్కలధారిణమ్
జానక్యా సహితం వీరి త్వయా చ పురుషర్షభ! ॥ 10

స్నేహినాఽక్రంతహృదయః శోకేనాకుటలేంశ్చయః ।
ద్రష్టుమభ్యాగతో హ్యేష భరతో నాన్యథాఽఽగతః ॥ 11

అజ్ఞాం వ కైకయాం రుష్య నమశం చాస్మియం వచన్ ।
ససాద్య పితరం శ్రీమాన్ రాజ్యం మే దాయమాగతః ॥ 12

ప్రాప్తకాలం యదేదోఽస్మాన్ భరతో ద్రష్టుమిచ్ఛతి ।
అస్మాను మవసాఽప్యేష నాస్మియం కించిదాచరత్ ॥ 13

విప్రీయం కృతపూర్వం తే భరతేన కదా మ కీమ్ ।
ఈదృశం వాభయం తేఽద్య భరతం యోఽత్ర శంకసే ॥ 14

న హి తే నిష్ఠురం వాచ్యో భరతో నాస్మియం వచః
అహం హ్యాస్మియముక్తః ప్యాం భరతస్యాస్మియే కృతే ॥ 15

కథం మ పుత్రాః పితరం హన్యుః కష్ట్యాంచితాపది ।
భ్రాతా చా భ్రాతరం హన్యాత్ పౌమిత్రే ప్రాణమాత్మనః ॥ 16

యది రాజ్యస్య హేతోర్న్యమ్ ఇమాం వాచం స్రభాషసే ।
వక్ష్యామి భరతం దృష్ట్వా రాజ్యమస్మై ప్రదయతామ్ ॥ 17

ఉత్యమాఽహోఽపి భరతో మయా లక్ష్మణ! తత్త్వతః ।
రాజ్యమస్మై ప్రయచ్ఛేతి బాధమిచ్ఛేన వక్ష్యతి ॥ 18

తతోక్తౌ ధర్మశీలేన భ్రాతా తన్య హితే రతః
లక్ష్మణ! ప్రవినేశేవ స్వాని గాత్రాణి లజ్జయా ॥ 19

తద్వాక్యం లక్ష్మణ! శ్రుత్వా ప్రళితః ప్రత్యువాచ పా ।
త్వాం మన్యే ద్రష్టుమాయాతః పితా దశరథః స్వయమ్ ॥ 20

ఓసరశ్రేష్ఠ! వీరా! భరతునిసోదరశ్రేణు! ఎరుపమానమైవది
అతడు నాకు ప్రాణములకంటెను ఎక్కువప్రీతిపాత్రుడు. నేను
జటావల్కలములను దరించి జానకితోడను. నీతోడనుగూడి
వనములకు వచ్చిన సంగతి అతనికి తనమేమయినామంటుంటే
అమోఘములేరినప్పుడు భరిసీయించుకొన్నాను. అప్పుడతడు నాపేరి
ప్రేమాధరకముచే ఎట్లురా? తోకముతో ముందు విత్తుకై
యూడవచ్చును. వంశకుల్యాదకు అనుసరించి వన్నుజాచుటకై
అతడు ఇంటికి వచ్చుచుండవచ్చును. అతనిరాకకు మణియొక
కారిణము ఉండదు - అని నేను తెలియఁతును. ఇది నాచరమ
విశ్వాసము. (9-11)

శుభలక్షణసంపన్నుడైన భరతుడు శ్రుత్తుకై తనతల్లియైన
కైకేయితో పరుషములైన అప్రయవసంములను పరీకి
యూడవచ్చును. సిద్ధుల రంధ్రేన ప్రసన్నునికేసికొని, రాజ్యమును
నాకు అప్పగించుటకై ఇంటికి వచ్చుచున్నాడేమో? (12)

భరతుడు ఈమారుమున మనలను హయిల్కై వెంటికి వచ్చుట
ఎంతయు సముచితము. మనకు అనెకారము చేయవలయునని
అతడు మనస్సులోనితము అనుకొనడు. (13)

లక్ష్మణ! భరతుడు ఇదీవఱలో నీకు ఎప్పుడెవను
అవికారము చేసియున్నాడా? లేక అతనికారిణముగా నీకు
ఎన్నొకైకను దయముకలిగియున్నదా? నీవు ఇప్పుడు భరతుని
శంకించుటకు గలవారణమేమి? భరతుడు ఇక్కడికి వచ్చినప్పుడు
నీవు అతనితో నడువమనిగాని. అప్రయముగాగాని పలుకరాదు.
ఇట్లుపరికినచో అమాటలను నీవు వన్నుగూర్చి సత్త్వనల్లే
బాచింతును. (14-15)

ఓసోమిత్రీ! ఎట్టి అనెదలుపచ్చిపడినను ఎత్తులు తెల్లవని
ఎట్లుదంపాలందు? అట్లే ఒక సోదరుడు ప్రాణతుల్యుడైన
తనసోదరుని ఎట్లుదంపును? (16)

రాజ్యమునకు ఆశపడి నీవు ఇట్టికఠోరవచనములను
పలుకుచున్నచో ఆ రాజ్యమును వీక్షేష్యుని ఛితుపేతో నడివెదను
తమ్ము 'రాజ్యమును ఇతనికే (లక్ష్మణునకే) ఇమ్ము' అని నేను
అన్వంతమాత్రము ననే. వెంటనే భరతుడు సరే అనుచు
నామాటను పాటించెడియను. (17-18)

కర్మవరాలు గుడ్డన శ్రీరాముడు ఇట్లుపలుకగా, స్వార్థరహితుడైన
లక్ష్మణుడు అన్వహితమునే కోరెడివాడు. గమక వెంటనే సిద్ధుతో
తలవంచుకొనెను. అతనిఅవయవములన్నియును ముడుచుకొని
పోయెను. (19)

శ్రీరామునిమాటలను విని, మిగుల సిగ్గుపడిన లక్ష్మణుడు
రామునితో 'అవ్వా! నిన్నుజూచుటకై మనశంధియగు దిండుదే
వ్పయముగా ఎచ్చుచున్నట్లు తెలియఁతువా' అని నుడివెను. (20)

నీశితం లక్ష్మణం దృష్ట్వా రాఘవః శత్రువౌచ హ
విష మవ్యే మహాబాహుః ఇహస్మిన్ ద్రష్టుమాగతః 21

అథవా వౌ ధురం మవ్యే సున్యమాసః సుభోచితా
షనవానమనుభ్యాయ గృహాయ ప్రతినేష్యతి 22

ఇమం వాఽ ప్యేష సైదేహీమే అత్యంతసుఖసేవీమే
సీతా మే రాఘవః శ్రీ మాన్ వనాదాదాయ యాస్యతి 23

ఏతా తౌ సంప్రకాశేతే గోత్రవంతౌ మహారమా
వాయువేగసమౌ వీరౌ జవౌ తురగోత్తమా 24

న విష సుసుహౌకాయః కంపతే వాహాదీమనః
సాగః శత్రుంజయో భామ వృద్ధస్త్రావిప్య ధీమతః 25

న య సత్యమి తచ్చత్రం సాంధురం లోకసత్త్వతమ్
పీయర్థివ్యం మహాబాహో! సంశయో భవతీహ మే 26

స్మృణ్వ గ్రాడవహోహ త్వం కురు లక్ష్మణ! మద్భవః
ఇహేన రామో ధర్మాత్మా సౌమిత్రం తమువాచ హ 27

అనతీర్య తు పాలాగ్రాత్ తస్మాత్ న సమితింజయః
లక్ష్మణః ప్రాంజలిర్భూత్వా తస్మై రామస్య పార్శ్వతః 28

భరతేనాపి నందిష్టా పమ్మర్తే న భవేదితి
పమంతాత్ తస్య శైలిస్య సేవావాసమకల్పయత్ 29

అధ్యర్థమిక్ష్వాకుచమూః యోజనం పర్వతస్య సా
పాత్యే న్యవిశదాన్యత్య గజవాశితథాకులా 30

సా చిత్రకూటే భరతేన సేవా
ధర్మం పురుస్కృత్య విధూయ దచ్చమే ।
ప్రపాదనార్థం తథునందనస్య
విరాజతే నీలికులా శ్రుతేతా । 31

నీగ్గుతో తలనందుకొనియున్న లక్ష్మణునిచూచి, శ్రీరాముడు ఇట్లునుడిసెను. "లక్ష్మణా! మహాబాహువైర ఈభరతుడు మనంను మోడగరియే ఇచటికి వచ్చునున్నట్లు నేను తలంతును. లేదా మనము సుఖములలో పుష్టిపెరిగినవారము. ఈవనవాసక్షేత్రములకు తిట్టుకొనజాలము అనితలచి. మిక్కిలి సుగుణసంపన్నుడైన మనతండ్రి దశరథునిరాజు ఎవలను తప్పక భరతీ (అయోధ్యకు) సేవకొనె వెళ్లుటకై ఇచటికి వచ్చునున్నట్లు భావించుము. కనీసము మిగుల సుఖమారియగు ఈనీతాదేవదైనను అతడు సేవకొనె వల్లవిచ్చును. (21-23)

ఒసీదా! ఇదిగో చూడుము. నేలుబాటకేరెందిన రెండు ఉత్తమాశ్వములు మనకు కనిపించుచున్నవి అవి చూడమనెట్లుగా మనవి వాయువేగముతో పరిగెత్తిగలిగి ఆసనకు మింగుటగమిన శత్రుంజయము అను ఒక మహాగజము నడచివచ్చుచున్నది. అది అత్యున్నతమై, బలీష్ఠమైయున్నది. గజుదిపాలవారక్షుడైన మనతండ్రి దీనికిస్వామి (24-25)

పిషహాహూ" లక్ష్మణా! తంప్రేగిరశ్వతచ్చత్రమమగ్రమ్ కనబడుటలేదు. అదిలోకోత్తరమైనది, తివ్యమైనది, కనుక ఈవిషయమున నాకొకనిందహము కలుగుచున్నది. (26)

ఒలక్ష్మణా! నామాటవిని నీవు చెట్టుపైనుండి క్రిందికి దిగుము." అని ధర్మాత్ముడైన శ్రీరాముడు పలికెను. (27)

సమరయోధుడైన లక్ష్మణుడు ఆమర్శిచెట్టునుండి క్రిందికి దిగి, దూరలోగిలినదై శ్రీరాముని సన్నిహితబడెను (28)

అంతట భరతుడు "మనవలన శ్రీరాముని ఆశ్రమమునకు పట్టి ఇబ్బందియు కలుగకూడదు అని సైనికుల ఆజ్ఞాపించెను. అయినతరేణానుసారియు నాడు అపర్వతముచుట్టును సేవాసమును ఏర్పాటుకొనిరి. గజాశ్వరథములతోగూడిన భరతునిపైన్యము ఆహ్వాతముచుట్టును 2 కటిన్నర యోజనములదూరము న్నాదించి యుండిమి. (29-31)

నీశిట్టాడు, రిక్కనిరతుడు ఎన భరతుడు శ్రీరాముని అనుగ్రహమును పొందుటకై పనముడై విచ్చేసెను. అయిన వెంటవచ్చిన సేనయు చిత్రకూటపరిసరములలో క్రమశిక్షణతో విలసిల్లెను. (31)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే సప్తనవతితమస్తకః (97)

వాల్మీకీమహర్షివారిచెప్పిన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు తొలగవీడవసర్గము నమాప్తిము

98. తొంబదివినిమిదవసర్గము

భరితుడు శ్రీరామునిదర్శనమునకై ఆరాటపడుట - ఆ మహాత్మునిఆశ్రమము కనబడినంతనే ఆనందించుట.

నివేశ్య పేనాం తు నిభుః సద్భ్యాం పాదవతాం వరః
అభిగంతుం స శాకున్తేష్టమ్ ఇమేష గురువర్తకమ్ । 1

వివిష్టమాత్రే సైన్యే య యథోద్దేశం వినీతవత్,
ధరతో భ్రాతరం వాక్యం శత్రుఘ్నమిదనుబ్రువీత్ । 2

క్షీణం వనమిదం సామ్య వరసంహైః సమంతతః,
అబ్జైశ్చ సహితైరేభిః త్వమన్వేషియమర్హసి । 3

గుహా జ్ఞాతినహస్రేణ శరవాపాసిధారీణా
వమన్వేషయ కాకుత్స్థా అస్మిన్ పరివృతః స్వయమ్ । 4

అమాత్యైః సహ పౌరైశ్చ గురుభిశ్చ ద్విజాతీభిః
వనం వర్తం చరిష్యామి పద్భ్యాం పరివృతః స్వయమ్ । 5

యావన్న రామం ద్రక్ష్యామి లక్ష్మణం వా మహాబలమ్
నైదేహీం వా మహాభాగాం న మే శాంతిర్భవిష్యతి । 6

యావన్న తం ద్రనంకాశం ద్రక్ష్యామి కుభమానవమ్
భ్రాతూః పద్మపలాశాక్షం న మే శాంతిర్భవిష్యతి । 7

యావన్న ఏరణౌ భ్రాతూః పార్థివవ్యంజనాన్వితౌ,
శివసా ధావయిష్యామి న మే శాంతిర్భవిష్యతి । 8

యావన్న రాజ్యే రాజార్థః పితృభైరామహే స్థితః
అభిషేకజలక్లేన్నౌ న మే శాంతిర్భవిష్యతి । 9

పిద్యార్థః ఖలు సౌమిత్రః యశ్చంద్రవిమలోపమమ్
ముఖం పశ్యతి రామస్య రాజీవాక్షం మహాద్యుతి । 10

కృతకృత్యా మహాభాగా నైదేహీ జనకాత్మజా,
భర్తాశం సాగరాంతాయాః పృథివ్యా యోజమగచ్ఛతి । 11

వరశ్రేష్ఠుడును, ప్రతిభాశాలియు యె ఆభరితుడు సేనను నిలుపునేసి, తండ్రిఆజ్ఞను అనుసరించి వనవాసము చేయుచున్న శీరామునికిదకు కాకుత్స్థకతో వెళ్లబడు నిశ్చయించుకొనెను. (1)

భరితుఁడవేశానుసారము, శివస్థము వినిప్రబావముతో అసహించి అతడు ఆనతిముగ్ధుడగు శత్రుఘ్నునితో ఇట్లు నుడివెను. (2)

'నాయనా, మనవారిలోపాటు నిహారులనుతోడుగా తీసికొని, ఈవనమునందరింతటిను శ్రీరాముని పదికులకై వెండినే పూసుకొనుము. (3)

ఏనుఁగ్గానిములను, బిడ్డములను తరించిన అనంతాకుల్ని, తనయనుపరులతోగూడి, నిహదరాజైవ సుఖమును స్వయముగా ఈవనమున రామలక్ష్మణులను అన్వేషించును. (4)

నేనును అమాత్యులతో పాదులతో, గురుజనులతో భ్రాహ్మణోత్తములతోగూడి స్వయముగా ఈవనమునందు వారిని వెదకుటకై ఎల్లదలను పొరబాడెనై నంచరింపగలను. (5)

అప్పుడును శ్రీరామునై, మహాబలశాలియును లక్ష్మణుని, కుభమానుభూతాంగు సీతాదేవిని దశ్శతరతువృథవజకును నాకువచ్చు ఊహించెందరు. (6)

రామరేకులవంటి కమ్మలుగలవాడును, చంద్రునివలె ఆహ్లాదకరుడను అగు శ్రీరామచంద్రులయొక్క ప్రసన్నముఖమును తిలకించునంతవఱకును నాకువచ్చు కుదుటబడదు. (7)

వజ్రామురము, ధ్వజము, పెద్దమును, ఆంకుశము, అమ్మల కంశము మొదలగు రాకపిష్టములుగల అప్పుయొక్క సాదపద్మములకు తరసా సూసుల్లరంతవరకును నాకు శాంతి లభించదు. (8)

కౌశ్వర్మదైన శ్రీరాముడు పట్టాభిషేకమును పరుపుకొని, తాతముత్తాలనుండి వచ్చుచున్న కోపలరాజ్యసీంహాసనమును అధిష్ఠించునంతవఱకును నాకువచ్చునగు ఊహల కలసింది. (9)

శ్రీరామచంద్రునిముఖము చంద్రునివలె మనోహరమైనది, పెద్దములవలె విశాలములైన నేత్రములుగలగి నివ్యకాంతులతో ఆలరాటునది, అట్టి మంపరములనును నిత్యము దిశ్శించుచుండెడి సౌమిత్ర భాగ్యమే భాగ్యము. (10)

మహాత్మురాలును, జనకమహారాజుకుమార్తెయైనది నైదేహీ సముద్రములే ఎల్లలుగాగల ఈసమస్తదూమండలమునకును ప్రభువైన తవధర్మను ఆమరించుచున్నది, అందువలన అతె యెంతయు ధన్యురాలు. (11)

సుభగశ్చిత్రకూటోఽపి గిరిరాజోఽపి నామ గిరిః
యస్మిన్ వసతి కాకుత్స్థః కువేర ఇవ సంధనే 12

కృతకార్యమిదం దురం వనం వ్యాధివిషేషితమ్
యదధ్యాస్తే మహాతేజా రామః శస్త్రైర్భూతాం వరః 13

వీరముత్స్వా మహాతేజా భరతః పురుషరథః
వద్యామేవ మహాబాహుః ప్రవివేక మహద్వనమ్ 14

న తాని ద్రుమజాలాని జాలాని గిరిసానుషు
పుష్పితాగ్రాణి మధ్యేవ జగము వదతాం పరః 15

న గిరేశ్చిత్రకూటస్య సౌంధ్యాసౌధ్య పుష్పితమ్
రామాశ్రమగతస్యాగ్రే దదభి ధ్యజముచ్చితమ్ 16

తం దృష్ట్వా భరతః శ్రీమాన్ ముమోద పహ బాంధవః
అత్ర రామ ఇతి జ్ఞాత్వా గతః సారమివాంభజమ్ 17

ఏవిత్రకూటే తు గిరౌ విశమ్య
రామాశ్రమం పుణ్యజనోపవిష్టమ్
గుహాన పార్థం త్వరితో జగము
పునర్నివేశ్యైవ వసూం మహాత్మా 18

సహజముగానే చిత్రచిత్రముగైన శిఖరములు అలవియుగుటచే చిత్రకూటము ఎద్దలరాజువైవ రామవత్సరైతముతో సమశ్లేషమిది. మిగుల వమనీయమైనది. ఆనందరామకమైన 'చైత్రంధము' నందు కువేరునచేరి ఇందు కకుత్స్థునింశబద్ధైవ శ్రీరాముడు నివసించుచుండుటచే ఈగిరియొక్క ఉండవందములు ఇనుమడించుటయేగాక దీని ఉనికి సార్థకమగుచున్నది (12)

ఈ 'ద్రుమజాల' కామరసములు, కూరపుగములు, నివసించు దుమకత ఈ రామాశ్రేణోదహారక భుక్త్యాదులలో శ్రేష్ఠము. ఎన్నో రాకమిత్రములు వన శీరాముడు దీనిని ఆదరించి ఇతరులకుండుటచే దీని ఉనికి పరితాక్తమైనది. గీత స్రావ్యము పెరిగినది (13)

పురుషశ్రేష్ఠుడును, మహాతేజ్వియు, మిక్కిలిమజబలము గల రామమన పరితాడ శ్రీరామునితో ఈవిధముగా పరికి కానిదంతో మిగుల చ్ఛేదన అత్రమహాబల్యమును సుశీలవేసు చాలాదూరలో నేర్పరిమైన అభిరతుడు గిరిసానుషులగుచు ఉట్టినట్టి నయన రంగురంగుల పూవులలో రాజులుమన్నులను ఆగ మహాశక్తిమూల మధ్యగా సాగిపోవుచుండిన కొంతదూరము ముందునను నడచు పట్టుట ఆ భరితుడు ఆ చిత్రకూట వనమునకు వెళ్ళగా పుష్పితమయిన ఒక మర్రిచెట్టునకి పోయెను. అదిదీనినది అతడు శ్రీరాముని ఆశ్రమమనందు పెరిగిన హాహూస్విధామములను చూచుకొనెను. (14-16)

అంతటి ఎడమభి క్షణమొకప్పుడైన భరతుడు ఆ సౌలను గమనించి ఇచ్చటనే శ్రీరాముడు నివసించుచున్నాడు అని భావించి అపారమైన జలనిధినుండి తియికొనుచు తీరము వేరని నావికలతో అర్మ్యయులతోగూడి సంతోషించెను (17)

మహాత్ముడైన భరతుడు చిత్రకూటవనవనమునంద, మహర్షులకు ఆశ్రయస్థిపడైన శ్రీరామునిఆశ్రమమును దర్శించెను. శ్రీరామునివశమును వెరచుటచే సమస్తస్థాయి సుపీనము కరచనితన అతడు అత్రముచ్చినితో గుహానితోనూడే త్వరితగతా ఆశ్రమదిశగా పోయెను. (18)

ఇత్యార్తే శ్రీమద్రామానుజే వాల్మీకీయే అదికావ్యే ఆయోధ్యాకాండే అష్టనవతమపర్వః (98)

వాల్మీకీమహర్షిపరచుచున్న అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామానుజమునందలి ఆయోధ్యాకాండమునందు తొలగిదిగిరిసానుభవము సమస్తము

-- * * *

99. తొంబదితొమ్మిదవసర్గము

శ్రీరామ భరతులనిహంగములు

నివిష్టాయాం తు సేనాయామ్ ఉత్పూక్ భరతస్తదా
జగము ప్రావరం ద్రవ్యం శత్రుఘ్నమ్ అమదభ్యయమ్ 1

సేనను ఉద్బోధించి అశ్రమమీచుచున అచటనిలిచి ఉమ్మడి భరతుడు ఉన్నట్లైన శ్రీరాముని దర్శించుకొనినది సేనాను యుతో శత్రుఘ్నునకు ఆశ్రమవిహ్వలములను చూపించుచు దానిని నిమగ్నించెను (1)

1) చైత్రంధము = కువేరునవిహారము

ఋషిం మేష్ఠం సందిశ్య మాతృగృహే శీఘ్రమావయ
ఇతి త్వరితమగ్రే వ జగామ గురునత్పలః 2

సుమంత్రస్త్వపి శత్రుఘ్నమ్ అదూతాదన్యపద్యత
రామదభ్యవజన్తహ్ భరతస్యేవ తస్య చ 3

గచ్ఛన్నేవాథ భరతః తాపసాలయసంస్థితామ్
భ్రాతృ సర్లక్ష్మణీం శ్రీమాన్ ఉటజం చ దదర్శ హ 4

శాలాయాస్వగతవృష్ట్యా దదర్శ భరత వ్రతా
కాప్యాచి చాపభగ్నాని పుష్పాణ్యుపచితాని చ 5

ఏ లక్ష్మణస్య రామస్య దదర్శాశ్రమమీయమః
క్షతం వృక్షేష్యభిజ్ఞానం కుశదీర్ఘైః క్షచిత్ క్షచిత్ 6

సదర్శ వ వనే తస్మిన్ మహతః సంచయాన్ కృతాన్
మృగాణాం మహిషాణాం చ కరీషైః శీతకారణాత్ 7

గచ్ఛన్నేవ మహాబాహుః ద్యుతిమాన్ భరతవ్రతా
శత్రుఘ్నం చాద్రవిద్భ్రష్టైః తాపమాత్యాంశ్చ సర్వజః 8

మయ్యే ప్రాప్తాః స్మృతం దేశం భవద్యాజో యమజిహ్వీ
నాతిమారే హ మవ్యః హం సదీం మందాకీవీసితః 9

ఉద్యోర్యద్ధాని చరాణి లక్ష్మణేన భవేదయమ్
అభిజ్ఞానజ్ఞతః పంథా విఖలే గంతుమిచ్ఛతా 10

ఇదం చోదాత్తదంతానాం కుంజరాణాం శరస్వదామ్
శైంపిశ్చ్యే పరిక్రాంతమ్ అన్యోఽన్యమ్ అభిగర్హతామ్ 11

యమేవాదాతుమిచ్ఛంతి తాపసాః పతతం సనే
తస్యాసా దృశ్యతే ధూమః సంకులః క్షాన్తవర్జనః 12

గురుశ్రీతత్పరుడైన భరతుడు మంత్రులను భృశగాతీసికొని
రెండ - అనే పిష్టమూర్తికి పన్నుపించుకొని, తాను త్వరితగం
మందుకొని సోడె.

అభరతునకు గలదే మర్యాదయైన రామదర్శనకారక్షగల
సుమంత్రమేమి శత్రుఘ్నాని ఆనునిరించుకొని.

మహాసందబిరితుడైన భరతుడు ముందునకు పడమట
ముప్పేళ్ళుబలకొనిముందులో చేసేబల్లమన్న అస్థిగొట్టకుటేరమును
కానితెక్కబేయున్న ఒక చిన్న చూరటిని దర్శించెను

అందు భరతునకు అంత్యకాలయెక్కి ముందుభాగమున
హోమముకొనకును రాత్రవేళలయగుచు నెగిరినీయుటకొనకును
సిద్ధులుచికిరి కట్టపుల్లిలు కనవచ్చెను పిదప అది పూజకొఱకై
అనుకూలమైన పుష్పములు అతనికి దర్శనమిచ్చెను.

రామ పిష్టమును శబదాదులకు గాకపోకూ సోమమునప్పుడు
తమగుర్తులకై పక్షములపై ఆకృష్టకృత కుంజరతోడను
వారణలతోడను కొన్ని విభానులను పృష్టమకొని. ఆ పక్షిశృమల
నన్నిటిని భరతుడు వ్రతా గమనించెను.

అనంతమునందు శరీరాదను నివారించుకొనకై శ్రేణ్యుల
అవలయెక్క పేదలతో పిట్టలచాపసిన పెద్దపెద్ద పేదకల
రానులను అతడు చూచెను

అప్పుడు మహాబాహు, మిగులతేజస్వయులైన భరతుడు
నడచెబల్లిలనే ఎంతయు సూచనలనుకై శత్రుఘ్నానితోడను
అనువ్రతమ మెదలగల మంత్రులతోడను ఇట్లుచెను.

"భరత్యాజు హస్త మారించిన శ్రేణములకు మనము కరివల్లే
యున్నాము. మందాకీవీయి ఇంటికి సమీపమునందున్నట్లు
తోమచున్నది. ఎత్తెన్నశ్రేణములలో తెల్లకొమ్మలకు కట్టబడిన
పల్కూలులు కనబడుచున్నవి. వికారముపాలైనను

(సాయంకాలాదుల యందును, పరిమాలములను, బ్రతాదులను
గొర్రెయ్యులకై శిశువులనుకూడా దారిగుడ్డలకై లక్ష్మణుడే
ఇట్లుచేయించెను) కనుక ఈవిధ్యానులనుబట్టి నేర్పడో
మనము శీరామస ఆశ్రమమునను అన్వేషింపెదము (9-10)

గొప్పగొప్పపంథములలో వెనుకగా సోపానం అకలి
యేనుగులు కోపాతేశముతో ముంకగొనుచు, పరివృతము
సోట్టడుకొనుచు ఈవిధప్రాంతమున సంచరించుచుందును.
కనుక అటువెళ్లరాదని హెచ్చరిచి ఈగుట్టులను లక్ష్మణుడే
హితమయిండును.

ఈఆశ్రమసమీపమున, మునునందు నిత్యాహోత్రులైన
తామిడు ప్రాతకాలమునందు సాయం సమయమునందును
హోమకార్యముల నిజిత్తయై అగ్నిని కక్షించుకొనుచూదురు మనకు
కనబడుచున్న ఈవిట్టమైన విగలన్నియును అంగులకు
పంబంధించిన బుయ్యంబును.

అత్రాహం పురుషవ్యాఘ్రం గురుసంస్కారకారిణమ్ |
ఆద్యం దక్ష్యామి సంహృష్ట మహర్షిమిత రాఘవమ్ | 13

అథ గర్వా ముషలార్థం య చిత్రహటం న రాఘవః |
మందాశీనీమను స్రావ్యః తం జనం దేదనుబ్రవీత్ | 14

జగత్యాం పురుషవ్యాఘ్ర! ఆస్తే వీరాననే రతః |
జనేంద్రో నిర్జనం ప్రాప్య ధిశ్మే జన్మ పణిపితమ్ | 15

మత్స్యతే న్యననం ప్రాప్తౌ లోకనాథో మహాద్యుతిః |
సర్వాన్ కామాన్ పరిత్యజ్య వచే ననతి రాఘవః | 16

ఇతి లోకపనూకుప్తః పాదేశ్వర్య ప్రపాదయన్ |
రామవ్య విపతిప్యామి పీతాయా లక్ష్మణస్య చ | 17

వీనం న వింపంస్తుస్మిన్ వనే దశరథాత్మజః |
రదర్థ మపాశం పుణ్యాం పర్లళాలాం మహారమామ్ | 18

పాలతాలాశ్రకర్ణావాం వర్జైర్యహంభిరాప్యతామ్ |
విశాలాం మృదుభిస్తీర్ణాం కుశర్యేదిమివాధ్వరే | 19

శక్రాయుధవిశ్లేశృ కాక్కుశైర్భారపాదనైః |
రుక్మవృష్టైర్యహాసారైః శోభితాం శత్రుబాధకైః | 20

అత్యరశ్మిప్రతీకాతైః మోదైస్తూణీగతైః శరైః |
శోభితాం దీప్తజదనైః వర్షైర్యోగవతీమివ | 21

మహారజతపాసోహ్యామ్ అసీభ్యాం చ విరాజితామ్ |
రుక్మబిందువివిశ్రాల్భ్యాం చర్మభ్యాం చాపి శోభితామ్ | 22

గోధాంసులిత్రాపకైః చిత్రైః కాంచనభూషితైః |
అరిసంఘైరహృద్భ్యాం మృగైః సింహగుహామివ | 23

నరశృంగును. మహర్షిరతి ఉత్తమసంస్కారములగువాడను,
సౌజ్యాదును జన శ్రీరాముని ఇతడు మీగుల సంతోషముతో
దిర్భింబును. (13)

ఏమిట ఆరణ్యము మందాశీనీవదీతీరమునగల చిత్రకూట
పర్వతమీదనున్న క్షణకాలముతో వేరి, తినతోడివారితో గట్లు
నుడివెను. (14)

"ఈజగత్తున నరశ్రేష్ఠుడైన, మహావ్రాతునిగు శ్రీరాముడు
నారణమున, జనసంహారములేని ఈజనములకులేరి, వీరానమున⁽¹⁾
వీరుడైయున్నాడు. అయ్యో రాజన్మమూ వీరితము వ్యక్తములే
గదా" (15)

రామ రాజ్యమును కట్టబెట్టరలచి రాతర్థియైన శ్రేణియునువర్చివ
కుట్రపరిలిమిగా మహాశేజ్యయు జగిత్రులు, ఇత శ్రీరాముడు
ఇదములపాల్చినాడు. అతడు సర్వసమఖములను పరిత్యజించి,
ఈననియునెందు నివసించుచున్నాడు. (16)

ఈవిధముగా నేను లోకవందకు గుటియైతిని. కామక వేను
శ్రీరాముని సన్నిహితసేవకొనుటకై అరిపిపాదములపై నూలివను.
వీచు, పీతాశీపిపాదములకు మోకరిల్లెదను. లక్ష్మణునిలడుగులకు
మొక్కిదను. (17)

ఈవిధముగా దశరథునితుడైన ఆ విరళుడు గోధూగోధున
విలసించుచు ఆ వనమువందు సన్నితమై, మహాహరిమైన ఒక
పెద్ద ఎల్లీళులనుజూచెను. (18)

అకుటీరము ముద్ది, నల్లముద్ది తొటిరెట్లలకులతో తక్కుగా
కప్పుబడియుండెను. అందువలన అపర్లళాల మృదువైన కుశలతో
కప్పుబడిన యక్షసేవితల విలసిల్లుచుండెను. అందు వజ్రాయుధముతో
సర్వశుశ్రిత మహాదమస్కులు విలసిల్లుచుండెను. ఇవి గుడుతరము
ల్లిన కార్యములను సాధించుటలో ఎన్నియులు అవి ఎనుక
భాగములయందు బంగారుస్తూతలుగలగియుండెను. అవి
ఎదుచితప్రమాణము గలిగి, శైలువులను నిర్మూలించగల ప్రముఖ
సాధనములు. (19-20)

అతటి తూటిరములలోని బాణములు సూర్యకీరణముల
వలె శీర్షముగా ప్రకాశించుచుండెను. అట్టి తయంకరములైన
శరములతోగూడిన అపర్లళాల మెఱయుచు లీకరముగానున్న
సర్పములచే గూడిన భోగవతివలె ఒప్పుచుండెను. (21)

అనట మేలిమిబడగాకులులుగల రెండు ఖడ్గములును, బుగరు
మస్కలతో చిత్రవిచిత్రముగా మెఱయుచున్న రెండు తాలులును,
ఆ ఎల్లకాంశోళను ఇనుమడింపజేయుచుండెను. బంగారు పాషీలతో
చిత్రవిచిత్రములుగా ఒప్పుచు. ఉడుముచర్మముతో నిర్మలబడిన
నేళకవలములు² అక్కడ వేలాడుచుండెను. అవీధముగా సర్లళాల
అదవిమృగములకు సువేగింపరాని సింహగుహవలె శత్రువులకు
చాలరానిదై, అజేయమైయుండెను. (22-23)

1) కుడిమోకాటిపై ఎడమపాదమును ఉంచి కూర్చుండుటను 'వీరానము' అనియందురు.

2) అంగుళిలములు - వేళ్లకవలములు నియననాని ఎంభియనునట్లు రాసికావలెకుండుటకై వేళ్లకవలించెడి (ఉరుము
వలయుతో నీర్మించిన) సాధనములు.

ప్రాగుదక్ష్తనగాం వేదిం విశాలాం దీప్తపావకామ్ ।
దదర్శ భదతస్తత పుశ్యాం రామనివేశనే ॥ 24

విరీక్ష్య న ముహూర్తం తు దదర్శ భరతో గురుమ్ ।
ఉటజే రామమాసీనం జటామండంధారిణమ్ ॥ 25

తం తు కృష్ణాజవధరం దీరవల్కలవాసవమ్ ।
దదర్శ రామమాసీనం అభితః పావకోపమమ్ ॥ 26

సింహస్కంధం మహాబాలం పుండరీకనిభేక్షణమ్ ।
వృధివ్యాః సాగరాంతయా భర్తారం ధర్మచారిణమ్ ॥ 27

ఉపవిస్తం మహాబాలం బహ్మణామివ శాశ్వతమ్ ।
క్షండితే దర్శనంస్తీర్ణే సీతయా లక్ష్మణేన చ ॥ 28

తం దృష్ట్వా భరతః శ్రీమాన్ దుఃఖశోకపరిష్ఠతః ।
అభ్యధావత ధర్మాత్మా భరతః కేశయామతః ॥ 29

దృష్ట్వేన చింతాపాలైర్ తాష్టనందిగ్ధయా గిరా ।
అశక్కువన్ భావయతుం దైవ్యాద్యవసమబ్రహ్మిన్ ॥ 30

యన్మంపతి ప్రకృతిభిః భవేద్భుక్త ఉపాసితమ్ ।
వస్త్వైర్మగైశుపాసీనః సోఽయమాస్తే మమాగ్రణః ॥ 31

వాపోభిర్బహుసాహస్రైః యో మహాత్మా పురోచితః ।
మృగాణే సోఽయమివా ప్రవస్తే ధర్మమాలచన్ ॥ 32

అథావయద్యో వివిధాః చిత్రాః సుమవసన్నరా ।
సోఽయం జటాభారమిమం వహతే రాఘవః కథమ్ ॥ 33

యస్య యజ్ఞైర్యథోద్ధృష్టై యుక్తో ధర్మస్య పంచయః ।
శరీరశ్లేశనంభూతం న ధర్మం పరిమోక్షతే ॥ 34

చందనేన మహాక్షణ యస్యాంగముపసేవితమ్ ।
మలేన తస్యాంగమిదం కథమాత్యన్య సేవ్యతే ॥ 35

మన్విమిత్తమిదం దుఃఖమ్ ప్రాప్తో రామః మహోచితః ।
ధిక్షీజేచితం నృశంసన్య మమ లోకవిగర్భితమ్ ॥ 36

ఇత్యేవం నిలనన్ దీనః ప్రస్పృష్ణమపసంకణః ।
పాదానసౌప్య రామన్య పపాత భరతో కుదన్ ॥ 37

భరతుడు ఆశ్రీరాముని పర్శకాలయందు సమీక్షించి ఒక విశాలవేదికను గాంచిను. అది ఈశాన్యదిశయందు కొంతెల్లముగా మండి, అగ్నిజ్వాలలతో వెలుగొందుచుండెను. (24)

అంతట భరతుడు ఒక క్షణకాలముపాటు పర్శకాలను పరికించి మారీ అరిట పుశ్యాదును, జటామండలవారియు అగు శ్రీరాముడు అసేనుభైర్ ౧౨౨౫గా దర్శించెను. అప్పుడు ఆనభువు నారచీరలను దరించి, కంకదర్శమును ఉత్తరీయముగాదార్చి, సుఖాసీనుడై, ఎదురుగా అగ్నితేజస్సుతో వెలుగొందుచుండెను. (25-26)

ఏముద్రములనును వ్యాపించియున్న నమస్తదామండలమునకు స్వామియు, ధర్మాత్ముడును, మహాబాలువు వలె శ్రీరాముడు శాశ్వత దైవ మనమాత్యగతే వేదికపైగల కుశాననముపై సీతాచక్ష్మిగుంఠోరూడ కూర్చొనియుండెను అన్యమి పదామవరి పెత్తైః పుటమలతో, వర్జమలవలె మహావారిములైన మృగలతో ప్రసన్నుడైయుండెను. (27-28)

విషయసంపన్నుడైన భరతుడు ఆయననుచూచిన వెంటనే శోకమోహములలో మునింగెను. ఏమిట ధర్మాత్ముడైన ఆ కేశయా నులుడు వేగముగా ఆ ప్రభువుకడకు వెరుగెత్తెను. (29)

భరతుడు అన్నను చూచినంతనే పెల్లుబికిన దుఃఖముతో హింసించెను ఎంతగా ప్రయత్నించెను సంతతవారగా ప్రసహించుచున్న ముఖాశ్రువులను ఆపుకొనలేక, అతడు గర్హదన్తరముతో ఇట్లు పలికినను. (30)

"ఎందునిలలే" పురజనులచేతను, మంత్రులచేతను సేవాసత్కారములను అందుకొనవలసియున్న మాలన్న నేడు ఇవట ఈవన్యమృగములచే సేవించబడుచున్నాడు. అమాత్యములైన పట్టవీతాంబరములను దరించుచుండవలసిన ఈమహాత్ముడు నేడు ఇవట పితృనాక్యంబిహింసధర్మమును అచరించుచు మృగచర్మమును ధరించెయున్నాడు. (31-32)

ఇరినజలో ఈరామివుడు తనశరీరమున నానావిధములైన చిత్రవిచిత్రములగు పూవులను ధరించుచుండెడివాడు. ఇప్పుడు ఇతడు ఈజటాభారమును ఎట్లు మోయుచున్నాడో గదా? (33)

ఎట్టి శ్రమయులేకుండ శాస్త్రోక్తములైన యజ్ఞములను ఒనెట్టుచు ధర్మమును అచరించుచుండెడి శ్రీరాముడు ఇప్పుడు ఈవనమున తరీరక్షమతోగూడిన తపావిదులను పాలించుచున్నాడు. (34)

అత్యుత్తమముంగు చందనాదిలేపములకు యోగ్యమైన ఈప్రభుత్వశరీరము నేడు దూళిని ఎట్లు దరించుచున్నది? (35)

ఏవిధములును అనుభవించుచు పోయిగా ఉండవలసిన శ్రీరాముడు నావిమిత్తముగా ఇట్టి ఇదుములకు లోనైనాడు అయ్యా నేనెంతటి చూనాత్ముడను? నాజీవితము లోకవిద్యము, వ్యర్థము. (36)

భరతుడు ఈవిధముగా విలపించుచు పట్టరావిరుథమునకు లోనియ్యెను. ఎద్దుముంజి అలసెముఖము స్పృహజంతులతో తడిసిపోయెను. శ్రీరాముని పాదములకు చేరకముందే ఏడ్చుచు అతడు నేలపై పడిపోయెను. (37)

దుఃఖాభిలప్తో భరతో రాజపుత్రో మహాబలః
ఉత్పాఽఽత్యేత సత్కర్తృనం పునర్భవాయ కీంచన 38
బాష్పాకపితకంఠశ్చ ప్రేక్ష్య రామం యశస్వినమ్,
ఆర్యేత్యేవాభ సంకుశ్య వ్యాపాస్తుం వాఽశకత్ తవా 39
శ్చయిష్టుశ్చాపి రామస్య వవంధే చరణౌ దురదమ్,
తాక్షణి ప సహసింస్య రామశ్చిత్రాణ్యవర్తయత్ 40
తత స్సుమంత్రేణ గుహిత కైవ
నమీయతా రాజనుతా సరణ్యే
దివాకరశ్చైవ నిశాకరశ్చ
యథాఽబుచే శుశ్రువాన్మతిభ్యామ్ 41
తాన్ పార్థివాన్ వాచణయూథపాభాన్
వనూగితాంత్రతి మహాత్మరణ్యే
వనాకన స్తై ప సమాక్ష్య సత్యే
ఽప్య భాణ్యదుంశన్ ప్రసవోయ హవమ్ 42

మహారాజకుమారుడును, బలశాలియునైన భరతుడు అందులేని దుఃఖముతో కుమిలిపోవుచున్నాడై దీనస్వరముతో ఒక్కవారి స్వామి అని పలికెను. పిమ్మట అతని గంతు వెగలదయ్యెను. (38)
మహాత్ముడైన శ్రీరాముని జూదగనే బరతునకు కన్నీరు మున్నీరయ్యెను. అతని కింతము రుద్దమామెను. ఎట్లకలకు లలడు అన్నా అని దీక్షగా పలికెను. పిదప అతడు ఏమియు మాటారలేకపోయెను. (39)
ఈతి విల్పడును ఏడుచు శ్రీరాముని పాదములకు నైలామిల్లెను శ్రీరాముడు అగడ పుడిచి లేవనెత్తె అట్లునజీర్చుకొనెను అంతలు శ్రీరామునినేత్రముయందడియె జలపులు ధారలుట్టెను. (40)
పిమ్మట రాజకుమారులైన ఆరామలక్ష్మణులు, అకాశమున సార్వవంధ్రులు శుక్ర బృహస్పతులను గణిసినట్లు అపసమున నమంత్రింపలేదు. గుహనిలోను కూడిరి. (41)
మదనబీనుగులవలె గంభీరకూర్మలైన ఆవలుగురు రాజకుమారులును ఆ విహంగులమునందు చేరియొప్పిద్యశ్యము జూడి, ఎవవాల్లిన ఋషిశ్శరులు ముష్కగు వారంబులును హస్తమును విడి, శోకముతో కంటుతడిబెట్టిరి. (42)

ఇత్యాదౌ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే ఆయోధ్యాకాండే వీరసతతలమస్థిర్లో (99)

వాల్మీకిమూర్తిపరిచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి ఆయోధ్యాకాండమునందు లోకపరితోష్యునిమధ్యను నివాసము

-- * * * --

100. నూతనసర్గము

మిశ్రస్రస్థానయావములో శ్రీరాముడు భరతునకు రాజనీతిచర్చములను బోధించుట.

జటలం చీరవసనం ప్రాంజలిం పతితం భువి
దదిభ్య రామో దుర్జత్యం యుగాంతే భాస్కరిం యథా, 1
కథంబిదభివిజ్ఞాయ వివర్ణవచనం కృశమ్,
భ్రాతరం భరతం చామః పరిజగ్రాహ చాహునా, 2
అనూయ రామస్తం మూర్ధ్ని పరిష్కల్ప వ రాఘవః,
అంకే భరతమారోప్య పర్యచ్ఛచ్చత్ పమాపితః, 3
కృమ లేఽభూత్ పితా తాతా యువరాజం త్వమాగతః
న హి త్వం జీవతస్తస్య వనమాగంతుమర్హసి 4
చిరస్య బత సఖ్యామి దూరాధృతతమాగతమ్
దుష్ప్రతీకమరణ్యేఽస్మిన్ కిం తాలా వనమాగతః, 5

వాచీరలమ గరింబి. కటాచారిడ్రు, భూమిపై సాగిలుబడి కన్ను కిండుచు, ప్రళమకాటమున హిర్యుదవలె దీనాకష్టలో ముష్టి భరతుని శ్రీరాముడు చూచిపి ముఖమున పన్నెదటిగి, కృశింబయిన్వ శోదిర పగు భరతుని ఎట్లకలకు గుర్తించి, శ్రీరాముడు అతనిని దిసదేతులచోనికి లేకొనెను. పిమ్మట యువరాముడు భరతుని కొలింపుకొని, జీరమగు మూరగా గెను అనంతరిమి అతని, తనముడిలో నీ దేర్పుకొని సాచరిముగా శ్రీరాముడు అట్లు మిశ్ర స్రస్థిలుగాపొడిచెను. (1-3)
వామనా బరితా శండ్రికారెక్కడ? పిమ్మటక్కడ అయినకు సేవలోపయ్యెను దండక ఇల్లు ఈతరద్యమందకు వెరివచ్చితిని? (4)
అయ్యో! మూరగానుని కేకమునందరాజయొక్క, శ్రీరామునకు వెల్లిరమమ్మల ఎంతో కాలమునకు ఇంతదూరము తూలదవికి విచ్చేసిన భరతుని నేడ చూచుచున్నాను. ఒర్తుపల్లలేనంతగా ఇంత పిగుల బక్కపక్యయిన్పాడు. నాయనా భరతా! యువములకు ఎందులకై వచ్చితిని? (5)

కచ్చిద్ధారయత్ తాతా రాజా యత్ త్యమిహాగతః ।
కచ్చిష్ట దీపః సహపా రాజా లోకాంతరం గతః ॥ 6

కచ్చిత్ సోమ్య! వ త రాజ్యం భ్రష్టం బాలవ్య శాశ్వతమ్ ॥ 7

కచ్చిత్ కుశ్రూషే తాత పితరం సత్యవిత్రమమ్ ॥ 8

కచ్చిత్ దళరథో రాజా కుశలీ సత్యసంగరః
రాజసూయాశ్చమేధానామ్ ఆపార్తా భర్మనిశ్చయః ॥ 9

వ కచ్చిద్భావ్యుగో విద్వాన్ భర్మనిశ్చో మహాద్భుతః ।
వ క్షైమాగాముపాధ్యాయో యథాపత్ తాతా హృదయే ॥ 10

సా తాత కచ్చిత్ కౌసల్యా మమితా వ ప్రజావతీ
సుఖినీ కచ్చిదార్యా త దేవీ నందతి కైకయా ॥ 11

కచ్చిద్ధీనయనంసస్యః కుశస్త్వో బహుశ్రుతః
అవసూయూరసుద్రష్టా సత్యరస్తే పురోహితః ॥ 12

కచ్చిదగ్నిమ తే యుక్తో నిధిత్తో మతిమాన్ ఋజుః ।
హుతం చ హోష్యమాణం చ కాలే వేదయతే పదా ॥ 13

కచ్చిద్దేవాన్ పితౄన్ మాతౄః గురూన్ పితృసమానహి ।
భృతాంశ్చ తాతా వైద్యాంశ్చ బ్రాహ్మణాంశ్చాభీమన్యహి ॥ 14

శిష్యస్త్రవరసంపన్నమ్ అర్థశాస్త్రవిశాకరమ్
మథన్వాసముపాధ్యాయం కచ్చిత్ త్వం తాతా మన్యహి ॥ 15

కచ్చిదాత్మసమాః కూరాః శ్రుతవంతో జితేంద్రియాః ।
మరీనాశ్చేంద్రియాశ్చ భృతాస్తే తాత మంత్రినః ॥ 16

నాయనా! భరతా! మహారాజాగారు కుశలమేగదా? ఒకవేళ మనతండ్రి దుఃఖవారముచే పరలోకగతుడుకాలేరిగదా? ఓనమ్మనా! నీవు బాలుడవగుటచే మనకు సంశయపరచగా వచ్చుచున్నా! ఈనాళ్లు అన్యాయక్రాంతముకాలేదుగదా? సత్యసంగరంపై తండ్రికొరకే నిత్యమూ సేవలోపర్చుచున్నావు గదా! ఇంతకును నీవు ఇంటికి ఎందులకు వచ్చితివి? (6-8)

‘సర్వసేతుం రాజమానుజశ్చమేహసేతుం’ అనిపించి, సర్వసేతుం అని పిలిచింది. మరలా ఇంకా ఏమిటి? (9)

నాయనా! బ్రాహ్మణోత్తముడును అష్టవిద్యలలో అరితేడైన వాడును, దర్శాత్ముడును, బ్రహ్మతేజస్వినుడును, క్షైమాగామునగునాడని గుర్తుచేసే హోష్యమాణుని విధిచేసి, గౌరవించుట అత్యవసరము అందుకొనుచున్నాడు? (10)

దీ ఖిలదేయస్య కౌసల్యానాత ఇష్టం నెమ్మదిగాఉన్నదా? పితౄణానవిధేయతే తద్దే సుప్రతాపే, కుశలమేగదా? బ్రాహ్మణుని కైకయాజనని ఆచరించుచున్నావా? (11)

మనవురోహితుడు అహంకారమున, ఋజోనివాడు, ఉత్తమసంశయన జన్మించిన వాడు, కనున్పిడ్మము కేర్చినవాడు, ఇతరులమీద తోషదృష్టి లేనివాడు, ఎల్లరీతులు మార్గనిర్మలము, అట్టి మహానుభావుని నీవు ఆచరించుచున్నావుగదా? (12)

హోమవిధులను బాగుగా విచారించినాడు, సతీభాళులను, ఋతవిధులను చని బ్రాహ్మణులు హోమహోమములను నిర్వహించి జేయుటకు వేరే నియమము లేదు. వేరుబడన హోమములనుగోపాయు నేయవలసిన హోమములను గురించియు విశ్లేషింపుడు. ఏమి తెలియజేయుచున్నాడుగదా? (13)

నాయనా! యజ్ఞములయందు ఆహుతులను సమర్పించుకొన్నారా ఆచరించుటద్వారా దేవతలను, ఆజ్ఞలను పాటించి ఉచిత సేవలోపర్చుటచే తల్లిదండ్రులను, బహుమతులను ఇచ్చుటద్వారా ధీశులను, అభీముతములను అనుసరించి ప్రవర్తించుటద్వారా గురువులను, ధనసహాయముద్వారా జ్ఞాతులను, వివేచనశీలులతో నమస్కరించుటద్వారా జ్ఞాన శీల, వియోభృద్భులను, సేవాకామితో సంతోషపఱచుట వైష్ణవులను పిష్యాంసులను బ్రాహ్మణోత్తములను ఆచరించుచున్నావుగదా? (14)

భరతా! శిష్యస్త్రమనునది ప్రాచీనములలో నుద్భవము. వివిధ సతకౌత్తములలో పండితుడునుచని నుభవ్యుడు’ అను పేరుగల ఆచార్యుని కొరపించుచున్నావుగదా? (15)

నాయనా! విశ్వాసప్రాతులును, నీతోపమానులైన వీరులును, రాజనీతిశాస్త్రమున ఆతేతలేనవారును, సర్వోపములను, దొంగు వారును ఉల్లిమివంశమున పుట్టినవారు. నీమనస్సును ఇతో ప్రవర్తించుచున్నది. ఇది సత్పురుషులను మంత్రిలనుగా నియమించుకొనదా? దీ భరతా! సమస్తశాస్త్రములను కేర్చిన వారును వివేచింపబడి

మంత్రో విజయమూలం హి రాక్షాం భవతి రాఘవ!
మనంకృతో మంత్రదత్తః అమాత్యః శాస్త్రకానిధిః 17

కచ్చిన్నాద్రావణం వైషీ కచ్చిత్ కాతే ప్రబుధ్యసే
కచ్చిచ్ఛాతరతాలేషు చింతయన్యత్తనైపుణమ్ 18

కచ్చిన్మంత్రయపే నైకః కచ్చిన్ బహుభిష్టహ
కచ్చిత్ తే మంత్రో మంత్రో రాక్షం త పరిధావతి 19

కచ్చిచ్ఛం వినిర్మిల్య లఘుమూలం మహాద్రుమ్
క్షీతమారభసే కర్తం వ దీర్ఘయసి రాఘవ! 20

కచ్చిత్ తే మక్కుతాన్యేన కృతరూపాశి వా పునః
విదుష్టే పర్వకార్యాణి వ కర్తవ్యాని పార్థివాః 21

కచ్చిన్మ తర్హిద్యుక్త్వా వా యే చాప్యవదికీర్తితాః
త్వయా వా రవహమాత్మ్య బుధ్యతే తాళి మంత్రతమ్ 22

కచ్చిత్ పహస్రాన్మూర్ఛాగామ్ వికమిచ్ఛసీ పండితమ్
పండితో హ్యర్థకృష్టేషు మర్కాన్విశ్రేయసం మహత్ 23

పహస్రాణ్యసీ మూర్ఛాణాం యద్యుపాస్తే మహేరతిః
అథవాన్యయుతాన్యేన నాస్తి తేషు సహాయతా 24

ఏకోఽన్యమాత్యో మేధావి కూరో రక్షో విచక్షణః
రాజానం రాజపుత్రం వా ప్రాపయన్మహతిం శ్రీమమ్ 25

కచ్చిన్మక్కుట్యా సహత్వేన బుధ్యమేషు త మభ్యహః
జనున్వాప్తు జనున్యేషు భిత్వా కర్మమ యోజితా 26

అమాత్యాన్ ఉపథాతీతాన్ ఏత్యపైతానుహాన్ ఉచీష్
శ్రేష్ఠిన్ శ్రేష్ఠేషు కచ్చిత్ త్వం విమోఽయసే కర్మసు 27

గోష్ఠ్యముగా ఉంచగలవారును 3వ మంత్రములనే బాగుగా రక్షించబడిన
రహస్యాలోచనలే రాజాలయముకల్ప విజయమునకు మూలములు మహా
నాయనా! నీవు నిద్రకు (విమోఽయసాటునకు) వశమగుటలేదు
గదా! అకాలములో విద్రనుండి మేల్కొనుచున్నావుగదా! కేకయజ్ఞముననే
కర్తవ్యములనుగూర్చి ఆలోచించుచున్నావు గదా! రాజ్యమునకు
సంబంధించి, రహస్యాలోచనలనుగూర్చి నీవు ఒక్కదెవుడూతమే
అలోచించుటలేదుగదా! అట్లనికెక్కుమందితో మంత్రాంగమును
నెఱచివుగదా! నీవు కాలించిన రహస్యరహస్య రాజ్యమును దాటిపోవుట
లేదుగదా! (శత్రురాజులకు కేకుడలేదుగదా! బయటికి పోక్కుట
లేదుగదా!) (16-19)

నామహా వ్యభిచార సాధనమంత్రితో అధికమైన లాభములను
చేకూర్చుకొన్నందున నిశ్చయించిన ఏదని పట్టవలెందమో చేయక
కాబని వెంటనే ప్రాసంబించుచున్నావుగదా? (20)

భగతా! నీవు దేవత్యస కార్యములలో పూర్తియైనవియు, దాదాపు
పూర్తికాచున్నవియు మాత్రమే సామంతరాజులకు తలీయుచున్నవి
గదా? ముఖ్యులందు నిర్వహించదలచిన కార్యములనుగూర్చి వారికి
వెలియుటలేదుగదా? (21)

హయనా! నిర్మయించబడిన కార్యములను నీవుగాని, ఏమంత్రులు
గాని శ్రేకవించకముందే ఇతరులు దర్శించ్వరా గాని, ఇతరములైన
ఉపాయములచేగాని, ఉపాయచేగాని తెలిసికొనుట లేదుగదా! (22)

దంతా! నీవు పెక్కుమంది మూర్ఖులతో చర్చించుటగాక ఎనువ్వు
విజయములను పొందిన ఒక్కసందర్భముతో మాత్రమే మంత్రాంగమును
నెఱపుచున్నావుగదా? ఏంసర కార్యముల యందు చిక్కులు
ఏదుర్నివర్తించు ఒక్కపండితుడు మాత్రమే పరియగు హాసనము
ఇచ్చి, గొప్ప శ్రేయస్సును కలిగించుటకు తోడ్పడగలడు. (23)

ఏనెఱుఁగినను మూర్ఖులకు నేలమందికి - అంతమాత్రమే గాదు
పదివేలమందికి ఆశ్రయమిచ్చినను నెమయము వచ్చినప్పుడు
వారీవలన ఒకనూడు బ్రయోజనము తూగ్యము. (24)

ఏదురవారి అభిప్రాయములను బాగుగా గుర్తించగలవాడును
(నేదాచియు) స్థిరబుద్ధియు, పనుచితముగా అలోచించుటలో
సమర్థుడను యిది అమాత్యుడు ఒక్కడైనను రాజునకును,
రాజపుత్రునకును మహాసంపదలను లభింపజేయగలడు. (25)

ఉష్ణత్రేణికి దొరికినవారిని గొప్పగొప్ప కార్యములయందును,
విధ్యస్తాముకే చెందినవారిని సామాన్యకార్యములయందును,
విమృష్టామువారిని స్వల్పకార్యములయందును భ్రమ్యులనుగా
నియమించుచున్నావుగదా? (26)

పురోహితులకు తొంగినివాడును, తరతరములనుండి ఉన్నత
పదవులను కలగకరించును పథిరవాడును, త్రికరణశుద్ధి గలవారును,
ఉత్తమోత్తములను యె చె వ్యక్తులను ముఖ్యకార్యములయందు
అమాత్యులనుగా నియమించుచున్నావుగదా? (27)

కచ్చిన్మగ్నేణ దండేన భృశమువ్వేజితస్థిమమ్ ।
రాష్ట్రం తనానుజానంతి మంత్రగాః కైకలూనుతః । 28

కచ్చిత్ త్వాం నావజానంతి యావత్ పితరంయథా
ఉగ్రస్థిగ్రహీతారం భానుయావమివ స్త్రీయః । 29

ఉపాయమశలం వైద్యం భృత్యసందూషణే రతమ్ ।
శూరమైశ్వర్యకామం చ యో వ హంతి న వధ్యతే । 30

కచ్చిక్త్వక్తృశ్చ శూరశ్చ ముచిమాన్ ధృతిమాన్ పుంసః ।
మరీచిశ్చానురక్తశ్చ దక్షః సేనాపతిః కృతః । 31

అలవంతశ్చ కచ్చిత్ తే ఘోర్యా యుద్ధవిశాసదాః ।
ధృష్టానదానా విక్రాంతాః త్వయా సత్పుత్ర సూసితాః । 32

కచ్చిత్పుత్రశ్చ భక్తం చ వేతనం చ యథోచితమ్
సంప్రాప్తవాలం దాతవ్యం దదాశి న నిలంబసే । 33

కాలాత్క్రమాణాచ్చైవ భక్తవేతనయోర్భృతాః ।
భయః కున్యంతి దున్యంతి సోనశ్చః సుమహాన్ స్వీకృతః । 34

కచ్చిత్ వర్షేమరకైస్త్వం కులపుత్రాః ప్రభావతః
కచ్చిత్ ప్రాణాంశ్చవాక్యేషు సంత్యజంతి నమాసాః । 35

కచ్చిత్సావనతో విద్యాన్ దక్షిణః ప్రతిభాశవాన్ ।
యథోక్తవాక్తి దూతస్తే కృత్ భరత! పండితః । 36

కచ్చి వప్తాచకాచ్యేషు స్వపక్షే దశ పంచ చ ।
త్రివిక్రీధిరవిజ్ఞాతైః వేత్సీ తీర్థాని చారతైః । 37

ఓభరతా! రాజ్యమునందలి ప్రజలను ఉద్విగ్నములు చేసినదండనలను విధించకుండ మంత్రులు నిష్క్రమింపజేయుదురనిచో (28)

ఒకమహర్షిమూలగాదా వసమున గాహించి యజ్ఞములను వేయుటకు వామకోప పితరు నివాహరింపఁ దెల్పెనె యశ్వజలు తిరిగిరింతురు బలాత్కారమునకు పూనుకొనిన కామంకుని స్త్రీలు ఎదిరింతరు. ఇట్లే శిక్షార్థులుకానివారినుండి రంజితములుతో శిక్షారసమున ఆరిమోసాని గ్రహించుటకు నిర్ణయపడినవో నిన్ను ప్రజలు తిరిగిరింతురు నీవు అట్లు చేయుటలేదుగదా? - అనగా ఓభరతా! ప్రజలకు అవమానము కలుగునట్లుగా అన్యాయముగా నీవు వారినుండి భుజకములను గ్రహించుటలేదుగదా? (29)

సామదానాది చతుర్గుపాయములతో నెర్పరియయ్యెను. కుటిలరాజనీతితో రాటుదేలినవాడును, విశ్వాసపాత్రులైన బృత్యులను తొలగించుటయుండే సేపగుడును, హత్యలకు వెనుకాడనివాడును, రాజ్యాక్షయకాంక్షాంబుడును అవ పురుషుని కదిలించిచో రాజు తననికేతనే సేవాతుడగును - లేదా రాజ్యభిల్లుడును. (30)

రాజులతో రమింపఁ సంజూర్ణుడైయుండువాడును క్రమపులను విగ్రహించగల సమర్థుడును, సేనావ్యాపానులయందు శక్తి పును, వీరి క్షరపశిష్టితులయందు భైరవముగానుండ వాడును, కవిత్రయం నుండడివాడును, సద్వంశమున జన్మించినవాడును, రాజభక్తిగల వాడును, యుద్ధకార్యకుశలుడును అవ వానిని సేవాపతిగా నియమించివేసికదా? (31)

ఓభరతా! నీసేనలోని ప్రముఖయోధులు మిగులబలశాలురు. రణమొనర్చుటలో సమర్థులు. మౌక్తిమవంతులు. చన వారేనా? వారు బలవక్తృలలో నెవ్వరవారేనా? వారిని పేష్ పాశితోధిమంతలో నత్తురింపజేయినా? భటులకు ఇచ్చేడి చేరికత్తెమిలవిషయము కలాత్క్రమణము జరిగినచో వారు దానెడ తుసేతులై అయవను తూలనాడుదు. అది గెల్పు అనర్థముకై తారితీయును. (32-34)

మంత్రులు మువలగు ప్రాధానారికారులు అందఱును ఉత్తమ సంయులయందు జన్మించినవారేనా? వారు నీయెడ భక్తిశక్తులు గల్గియుండురా? వారు నీకొకటై ప్రాణములనొడ్డుటజైవను సిద్ధపడుదురా? (35)

స్వరేశీయులును, ఇతరులతోనములను గ్రహించువాలును, కార్యదక్షులును, సమయసూక్తిగలవారును, రాజసందేశములను యుధాతరమిగ తెలుపగలవారును యుక్తయౌక్తవచ్చిణ గలవారును అని యిషుగనే విధేయులకు దూతలమగా పియగింపజున్నారా? (36)

వరదేశములవిషయమున పద్దెవిమిదిమంది వాప్పుక ఆయా తీర్థములవారిని, (రాజకార్యములను నిర్వహించెడివారిని) స్వదేశ విషయమున వదునైదుమగది తీర్థములవారిని గుర్తించి, వారిలో ప్రతిముగ్గురైవైనను ఒక్కొక్కసాడవారిని నియమించి,

కచ్యుర్వపాప్తానహతాన్ ప్రతియాతాంశ్య సర్వదా |
దుర్బలాననవజ్ఞాయా పర్వసే రిస్తుమాదన | 38

కచ్యున్వ తోకాయతికాన్ బ్రాహ్మణాంస్తాత్ర సేవసే |
అవర్తకుశలాహ్యతే బాలాః సంధితమావిహః | 39

ధర్మశాస్త్రేషు ముఖ్యేషు విద్యమానేషు దుర్ముఖాః |
బుద్ధిమాన్ ఏక్షకేం ప్రాప్య నిరర్థం ప్రవదంతి తే | 40

ఏరైరధ్యుషితాం పూర్వమ్ అస్మాకం తాతా పూర్వతః |
సత్యవామాం ర్భుకర్తారాం పాస్త్యశ్చరథనంబలామ్ | 41

బ్రాహ్మణైః క్షత్రియైర్వైశ్యైః స్యుకర్మనిరర్థైః సదా |
జితేంద్రియైర్బోధ్యాహైః శ్చరామార్జ్యైః సహస్రభిః | 42

ప్రాప్తాదైర్నివిరాజితైః పులాం వైర్వజనాకులామ్ |
కచ్యుత్ సమూహితాం స్త్రీలామ్ అయోధ్యాం వసినక్తసే | 43

అతీర్థములవారి కార్యకలాపములను ఎప్పటికప్పుడు నిశితముగా
ఎర్వచేక్షించు చున్నారా? (37)

ఇటునెంబోరకుడవైన ఓభరతా దేశమునుండి వెడలగొట్టబడిన
శ్రమివులు తిరిగి (యుద్ధమునకు) వచ్చినచో వీవు వారిని అలహములుగా
తలచి ఉపేక్షించుటలేమిదా? (38)

నాయనా శక్తిబుధ్ధిన బ్రాహ్మణులను వీవు చేరీయుడి భద్రుడారా?
ఏంను నీవు ఇర్రురుదుబుద్ధులను ఎరమాత్మ్యముండి రూరమచేయుటలో
కరుణపడవులు. వాస్తవముగా వారు అజ్ఞానులైనను తనను తాము
గొప్పపండితులుగా భావించుదు. వేదములు, ధర్మశాస్త్రములు,
పూర్వోక్తిహాసముల విషయములయందు వారిబుద్ధి సేదసాన్నిము
ఎట్లు పొందును? సత్యక్షపహణములనే ఆశయించి వాడు సయాజనము
లేనట్టి కున్నవారములను జేయవలెను. (39-40)

రీతితకుమరా! మనపూర్వులు అనెబోరు శూరులు. వారికి
నెలసెలవే మరల అయోధ్యానగరిము శత్రుదుర్బేద్యమైనది సార్థక
నానుచేయుచు నంది ఎలుసేపులయందునుగల రానిదాకములు
ఏక శత్రుడైనది అది బాధ్యోజబంధములలో నరగా
పొడిగియుండును. ఆవుండు సరిపా కేలనంబ్యులోగల
బ్రాహ్మణులను, క్షత్రియులను, వైశ్యులను నిరంతరము
తమతన దిర్మకర్మలయందు నిరక్షులై యుందురు వారి
జితేంద్రియులు, వారిరాజోత్తానములు విరుజమానములు
కనుక వారు ఎల్లరసను పూజ్యులు. అందుచే వి. రాకలములలో
వాలబసములు, మందరములు అ సగరకోకలను
ఇనునుడియలేదుమందులు అది యెల్లసండులు అనెంబ్యుకులై
నిగానెలతో కలకలలాడుచుండ నీ ఆ సమస్తానిలోగలను
నెలసేవది అందుచే సడలనునిరతోములకు అనెదియుండదు
అట్టి అయోధ్యానగరిమును వీవు దక్కగా పెరిపక్షించుచున్నావు
గాదా? (41-43)

1) తీర్థములవారు = రాజకార్యములను నిర్వహించెడివారు

అస్తాభక తీర్థములవారు -

మంత్రి పురోహితయువరాజసేవాది వౌవారికానతర్కంకిక కారాగారాధిక్యతాల్ల సందయిక్యత కార్యసయోజక ప్రాధ్వీరాక
సేనానాయక సగిరాధ్యక్ష కర్మాంతిక నిర్వహ (సదాచ్యక్ష) సమీప్యక్షదూరపాల మధ్యపాల రాష్ట్రాంతపాలా :

శ్లో॥ రాజా నివారయత్ తీర్థేన్యాత్మనశ్చ సర్వభవ పాపం దాపేన్ అజ్ఞాతాన్ ఆర్యోశ్చ నృపతర్కైః

మంత్రిణం యువరాజంచ, హిత్యాస్యమపురోహితమ్ *

ఎంతేశములయందలి పద్దెనిమిదిమంది తీర్థములవారు. 1) మంత్రి, (2) పురోహితుడు (3) యువరాజు (4) సేనానతి
(5) ద్వారపాలకుడు, (6) అంతఃపురాధ్యక్షుడు, (7) కారాగార అధ్యక్షుడు (8) కోశాధ్యక్షుడు (ధనాగారాధిపతి), (9) రాజాజ్ఞలను
ఉద్యోగులకు అందించువాడు, (10) ప్రాధ్వీవాళులు, (వాల్మీకివారివిషయములను ప్రశ్నించువారు), (11) సేనానాయకుడు.
సైనికులకు ఉపదేశములు, అనంతములచస్తువుల మొదలగు వానిని పంపెడివాడు. *2) శగరాధ్యక్షుడు, (రాక్షసింబవళ్ల
సగరద్వారములు, సాకాశములు మొదలగువారి రక్షణకై సర్వాల్లు చేయువాడు. 3, కర్మాంతికుడు (సైనికులకు తప్ప మిగిలిన
ఉద్యోగులకు వేతనములను పంచియుచ్చెడివాడు), 114. ఎద్దుడు - నిభాధ్యక్షుడు (రాజసభను సంబంధించిన అన్ని ఎర్పాల్లను
చూచుకుండెడివాడు. 15 ధర్మాధ్యక్షుడు (స్థిరవరాస్థుల వివాహములను వస్త్రలభ్యముగా ఎరిపు శించుచుండువాడు)
(6 గండసాలుడు దొంగతనము మున్నగునీరములు సేవినవారికి గాజాజ్ఞానకారులు శిక్షలను ఎడిపించునుండువాడు.)
(7 దుర్గపాలుడు శిరి, జల, వన-అది దుర్గముల రక్షణకై తన సైన్యమును వదులుచుండెడివాడు. 18) రాష్ట్రసేనాపాలుడు,
(తెనుముయొక్క సరిహద్దులను అన్వేషింపుటకుండియు కాపాడుచుండువాడు)

స్వదేశమున మంత్రిలు పురోహితులు, యువరాజుతప్ప తక్కిన పెదువైదుమంది తీర్థములవారిపై గుడవారులను నియమించునెలను

కచ్చిచ్చైత్యశలైర్మన్తః సునివిష్ణజనాకుః |
వేషస్తానైః ప్రపాథశ్చ తటాకైశ్చోపశోభితః 44

ప్రహృష్టసరివారీకః సమాజోత్సవశోభితః |
మృచ్ఛన్తసీమా పశుమాన్ హింసాధిః పరివర్జితః 45

అదేవమాత్మకో రమ్యః శ్వాపచైః పరివర్జితః |
పరిత్యక్తే భద్రైః సర్వైః ఖనిధిశ్చోపశోభితః 46

వివర్జితో నరైః పాపైః మమ పూర్వైః సురక్షితః |
కచ్చిజ్ఞనపదః స్థితః సుఖం వసతి రాఘవ! 47

కచ్చిత్ తే దయితాః సర్వే కృషిగోరక్షజీవినః |
వార్తాయాం పరిశ్రీతస్తితా రోకో హి సుఖమేధతే 48

తేషాం గుప్తిపరీహరైః కచ్చిత్ తే భరణం కృతమ్ |
రక్ష్యా హి రాజ్ఞా ధర్మైణ సర్వే విషయవాసినః 49

కచ్చిత్ స్త్రీయః పాంత్రియసి కచ్చిత్ తాశ్చ సురక్షితాః |
కచ్చిష్ణ శత్రుభాప్యోపాం కచ్చిద్భువ్యాం న భాషమే 50

కచ్చిన్యాగిననం గుప్తం కచ్చిత్ తే సంతి ధిమతాః |
కచ్చిన్మ గణకాత్యాల కుంజుజాణాం చ తృప్యసి 51

కచ్చి క్షల్మయసే విత్యం మమష్యాణాం విభూషితమ్ |
ఉత్తాయోత్తాయ పూర్వాశ్చ రాజపుత్ర! మనోపథే 52

అదిగా ఏంతా మనకోపదేశము అర్చమేదాసేవసామ్యములను అంగీకరించి నవిత్తన సేవములుగలది చరితరాలప్రశంసకు అయి రావోగ్య భాగ్యములను కోల్లయిగా ఎదురుబడ్డ మిచ్చి దివ్యమాని అది ప్రజలకు దక్షిణపత్తులన పెంపొందిజేయు కేవలాయములు అమ్మ కోకొల్లలు జలసాముదాహమలపిచ్చును సంత పొందులరాదే చరిత్రేంద్రములు అందు అనిరభ్యాకములు అందరి తటాకములు ప్రజలస్థానపాతాన అవసరములను దీర్చును కనువిందుగావించు మిందును స్త్రీభూషణులొందును సుఖంబతోపమలతో పోయిగా మిగిలిన కచ్చిచ్చైత్యములతోడను సమాజమునకు పరివర్జించిన కుష్టుములతోడను అది విలసిల్లమరడము సంభవములతోడను పశుమనుతోడను పక్షిజ్ఞులందుగది భీకాంకికృష్ణములను అవల తావు ఉండదు. (అందరి ప్రజలు ఎద్యమూసములను విహితమున ముట్టడు) వర్తములమేవమాత్రమే అధారపడక అందరినీకలగ వర్తములతో సన్యశ్యమిచ్చి అది సమీక్షింపమగా ఒప్పుమిందును ఎద్దిపులుడు మొదిలగు క్రూరకంఠపుంబులకు తగ్గదే. అగ్నిద్రుమును వోలదను ను మొదలగువారికి అందు చోటులేదు అది నిరధిభవిజనంబవలకు కాదాచి అందు పాప కార్యములను దేపెడివారు మమ్ముగృహనను తానరాను. అది మన సార్వం రక్షణలో మిగిలితముగాఉన్నది. ఇట్టి కోపదేశమునందరి ప్రజలు ఉపదాప్యవంబవలతో తులతూగును ఎవకాంతులతో వర్తజ్ఞులున్నారగుదా? (44-47)

స్వరసాయే మి పశుపాలనము. వాకోజ్యము ముదలగు వృత్తులతో భోజనమైపులు పేకు స్థితివార్తలమున్నారా? విలన సయిప్రతియిది వ్యాపారములపుద్ధివలననేగదా దేశము సుఖకాంతులతో వర్తజ్ఞునదా? (48)

ఆ వైత్యులకు వృత్తులను కూర్చుచ్చి ఎదురైన అవదలను ఎదురుచుచి వానిమరణిని బాగుగ రక్షింపియున్నారా? విలన దేశవైజలను అందిడిచి చక్కగా రక్షింపియు రాజధర్మము సుమా! ఓబరతా! నీలంతాన రస్త్రీలు సంతోషముతోనుండ నట్లు పెవారిండును వారిరక్షణభారమును పూర్తిగా వహించుచున్నావు గదా? వారికి పూర్తిగా ఏమిసాగుటలేదుగదా? దివ్య కేవలములను వారికి తిలుపుటలేదుగదా? (49-50)

పశుగుండుమును పక్షిగ రక్షించుచున్నారా? అదికో కాలిని అనువారింకొనిపోవుదురు? అనుభాకములైన పాడియొపులను పోషించుచున్నారా? అడుపేమగులను పిండిమగులను అత్తములను పోషించుచి వాటింజ్యను పెరియచున్నారా? (51)

ఓరాజకుమారా! నీవు ప్రతిదినమే స్రాతకాలముననే చేచి. పక్కన అలంకరింపుకొని. రాజమాన్యునందు వారులకు పరివసించుచున్నారా? (52)

కచ్చిన్చ పర్యే కర్మాంతాః ప్రత్యక్షాస్త్రే విశంకయా
వర్యే వా పునరుత్పన్నా మధ్యమేవాత కాశణమ్ 53

కచ్చిత్ సర్వాణి దుర్మాణి ధనదాన్యాముఠోదకైః
యంత్రైశ్చ పరివృత్తాని తథా శిల్పిధమర్తనైః 54

ఆయస్తే విపులః కచ్చిత్ కచ్చిదల్పతరో వ్యయః
ఆపాత్రేషు స తే కచ్చిత్ కోశో గచ్ఛతి రాఘవ! 55

దేవతార్థే చ పితృర్థే బ్రాహ్మణాభ్యాగలేషు చ
యోధేషు మిత్రవర్గేషు కచ్చిద్ధచ్చతి తే వ్యయః 56

కచ్చిదాప్యో విశుద్ధాత్మాః క్షారిణశ్చోరకర్మణాః
అస్పృష్టాః శాస్త్రకుశలేః స రోహద్యధ్యతే శుచిః 57

గృహీతశ్చైవ వృష్టశ్చ కాలే దృష్టః సకారణః
కచ్చిన్చ ముచ్యతే చోరో ధనరోహిన్సరస్వతః 58

వ్యసనే కచ్చిదాధ్యస్య దుర్లభస్య చ రాఘవ!
అర్థం విరాగాః సశ్యంతి తవామాత్యా బహుశుతాః 59

యాని మిత్ర్యాభిశస్త్రావాం పతంత్యస్రాణి రాఘవ!
తాని పుత్రాన్ పితౄన్ పుంసం ప్రత్యర్థమనుశాసతః 60

కచ్చిద్వృద్ధాంశ్చ బాలాంశ్చ వైషమ్యభ్యాంశ్చ రాఘవ!
దాసేన మపసా వాచా త్రిభిరేతైర్పుభూషసే 61

ఏరాజ్యములోని ఉద్యోగులందఱును జంతుకొంకులలోకి ఎప్పు
సార్లుగా ఎఱిపించుటలేదుగదా? లేక వారెల్లరును మిగుల
భయపడుచు నేక దూతముగా ఉండుటలేదుగదా? ఉద్యోగుల
నిషేధమున నిర్దేశమును అనుసరించుటయు శ్రేయస్కరము.
అనగా వారికి సార్లుగా వనపు ఇచ్చుటగాని వారిని బొత్తిగా
మారమున ఉంచుటగాని లేదు. (53)

నాయనా! నీవిధములన్నియును ధనదానములతోడను
అస్త్రకస్త్రములతోడను, జలములతోడను, భూమిప్రములతోడను
శిల్పములతోడను, యంత్రవిధములతోడను) దనుర్దానిలైన యోధుల
తోడను ఒప్పుచున్నవిగా?

అవును. ఏరాజ్యదాయము పుష్కలముగానున్నదా? ధన
(కోశ) వ్యయము అత్యధికమునకులొడి పరిమితముగానున్నదా?
వనమును అపాత్రులకై వివిధరొండుటలేదుగదా? (నలు, నర్తక
గాయకుల మొదలగువాక్లై విప్రలవడిగా వ్యయముగూడు గదా!) (54)

కోశాశయమునందలి ధనము ధైవకార్యములకును, మతాపిత్త
సేవలకును, బ్రాహ్మణోత్సములకును, అభ్యాగతులకును, భోజన
పమయమునకు, విచ్చిన అతిథులకును) యోధులకును,
మిత్రులకును ఎనిమో? ఎదుచున్నదా?

అవును. ఉత్తమస్వభావముగలవారు ప్రకరణపుష్టి/లవాడు
దొంగతనము మొదలగు కేరాకోసలకులొడై చెప్పుడు న్యాయశాస్త్ర
నిపుణులవేత లోతుగా విచారణ చేయునెకము లోభశయమున
వారికి జ్ఞులు విధించుటలేదుగదా?

అలానకుమారా! దొంగతనము కేయలముదుమన మడవిడిచి
వాడును, చోర్యముచేసి పట్టుబడినవాడును, అధికారిలం
ప్రశ్నించినపుడు దొరకపోయినవాడును, దొంగిలించిన ధనముతో
చిక్కెనవాడును-ఇట్టి పెక్కుకారణములచే నేరములు ఋజుకైనవి
అట్టివోరుని వనరోధముచే ఏడిచిపట్టుటలేదుగదా? (56)

అవును. క్షారిణులు, కులమున నిర్దేశించియుమునగా
ఏదైనాకవివాదియు ఏర్పడినప్పుడు న్యాయశాస్త్రపుణులైన
నీమంత్రులు తటవిచిలుచోగానె, ఎక్కిపాతిబుద్ధిచోని వ్యవహరింపుట
లేదుగదా? (57)

అభరతకుమారా! నిర్దేశములు అసత్యములైన నేరముగములను
గుట్టెఱుగనపుడు రాజ వాక్యములను తెలిసికొనక అనకు తిరుగు
లేదుగదాయని ఆ సెకపరామిలను ఇష్టమునల్పినన్ని శిక్షించరాదు
అన్ని శిక్షించినచో ఆ నిర్దేశములు అమోఘములనే కష్టరూకర్తులు
ఆ దుఃఖార్తులకస్తోరు ఆరాజయొక్క పుత్రులను,
పతునింపవలెను. సహిష్ణుని సశిరవజేయును. (58)

నాయనా! భరితా! వృద్ధులును బాలురును, పద్మావతులును
నిస్సృకలిపినవూడు వారికి ఇష్టమైన ఎత్తుపులను బహుకరించుచు,
మిత్రభావముతోడను, ఉపదేశగార్యక మృదువగురవచనముల
తోడను వారిని మంచిచేసికొనుచున్నావా? (59)

కచ్చిద్గురూంశ్చ వృద్ధాంశ్చ తాపసాన్ దేవతాతిథీన్ |
చైత్యాంశ్చ సర్వాన్ నీర్ధార్థాన్ బ్రాహ్మణాంశ్చ వసువ్యసే | 62

కచ్చిదృథేన వా ధర్మమ్ అర్థం ధర్మేణ వా ఘనమ్ |
ఉభా వా నీతిలోభేన కామేన చ న బాధసే | 63

కచ్చిదృష్టం చ ధర్మంచ కాసుం చ జయతాం వధా |
విభజ్య కాతే జాలజ్ఞా! సర్వాన్ వరదా! సేవసే | 64

కచ్చిత్ తే బ్రాహ్మణాః శర్మ సర్వశాస్త్రార్థకోటిదాః |
అశంసంతే మహాప్రాజ్ఞా! పౌరజానపదైః సమా | 65

వాస్తవ్యమస్మతం శ్రోతం ప్రమాదం చీర్షనూశరామ్ |
అధిభృశం జ్ఞానవరామ్ అలప్యం సంపన్నత్రిరామ్ | 66

ఏకవింశతమర్థానామ్ అనర్హకృత్త మంత్రణమ్ |
విగ్రతానామనారంభం మంత్రస్యాపవీరక్షణమ్ | 67

మంగరస్యోఽప్రయోగం చ ప్రత్యుత్తానం చ సర్వతః |
కచ్చిత్ త్వం వర్తయస్యేతాన్ రాజదోషాంభృతుర్హత | 68

అంతా కురుక్షేత్రం వృద్ధులకును తాపసకును దేవతకును
అతిథులకును, దేవమందిరములలోని మహాపూజకులకును
అన్యవిధములుగా కలాకర్పితర బ్రాహ్మణోత్తములందరికిని
నమస్కరించుచున్నాడా? (62)

అయితే ధర్మవిధిగాములకు అసంగు భౌతికవిషయములు
అర్థార్థము పూనుకొని, ధర్మలోభము కాంక్షములకుబాధా
అర్హతను అనుకూలమైన అపరాధ్య సమయము విశ్వసనీయములతో
ముదిరి అర్థార్థముకు భంగము కలిగించుచున్నారా? మహాదేలాప
కారణముగా సాయంకాలమున ధర్మార్థములు రెండింటికీని
చూచి కలిగించుచున్నాడా? (63)

విజేతలలో శ్రేష్ఠుడొకడైతెనుగా వర్తించుచు అచరించుచు
ఉచితవాదా ఉపదానా ధర్మాచరిణమునకును, అర్థార్థసముపేక్షను
కామాదులననుమతము నిమిత్తపరిమియములపై విభజించుకొని
తానొకచుయ్యులతో ధర్మార్థములను కల్పించువానినా? (64)

మహాప్రాజ్ఞా! సమస్తశస్త్రములను, శాస్త్రవిషయములను బాగుగా
ఎరిగిన బ్రాహ్మణోత్తములు సాకులతోడిచు, జానపదులతోడిచు
గూడ, సాక్షయోలాభములనే అలెలసింపబుచ్చుదురా? (65)

అంతరత్ వాస్తవ్యము, అభిప్రాయముల క్రోధము, ఎదురుపాటు
కర్తవ్యములను ఉపేక్షించుచు కాలయాపనచేయుట, జ్ఞానులను
రక్షించుటయు, వానినినయ, అనేకరీతులకు విషయములను
రాజకార్యములనిషేధముల మంత్రులతో చర్చించు తాను ఒక్కడే
అలోచించుట, విషయ ములందు అసంగావార లేనివి రితో
సహనంనడచుట, విశ్రియంపం ఎదుగు వెంటనే సారించినికముందుల
రహస్యవిషయములను విచారకరీతుల మంగళములను అనుమతము
చాటింపుటయు, వెక్కుమంది శత్రువులపై కేవలమనుమలను
పంపెత్తుట అను కుండునాగు ఎదురను రాజు వేరొకడు నీవు
ఈరాజదోషములను సరిత్యజించు చున్నావునా? (66-68)

- 1) ఏని అక్షించిన సంపదను (ప్రత్యమును, ఇతరులను ఉపయోగపడునట్లు చేయుట కర్మము. ఈ ధర్మారణము చేసిన
మోక్షముగూడ లభించును. అట్లుగాక ఆ అర్థమును స్వముకలాదములకై పనియోగించుకొని ఆ భౌతికము, దానివలన
అధోగతిప్రాప్తించును. ధర్మకార్యములనెవముతో కామ్యకర్మములను చేయుచున్నావీ, ఆ సంపదయు వ్యసములకై స్వైచ్ఛికముగా
మిగులదోషము కనుక నీవు ధర్మార్థకార్యములను స్వార్థబుద్ధితో గాక, సోపకారిర్హితతో అచరించుచున్నావనా?

దశపంచ చతుర్వర్గాన్ సప్తవర్గం చ తత్త్వతః |
అష్టవర్గం త్రివర్గం చ విద్యాప్తిప్రశ్న రాఘవః | 69

ఇంద్రియాణాం జయం బుద్ధ్యా షడ్గుణ్యం దైవమానుషమ్ |
కృత్యం వింశతివర్గం చ తథా ప్రకృతీమండలమ్ | 70

యాత్రాదండవిధానం చ ద్వియోవీ సంధివిగ్రహః |
ఇచ్చిదేతాన్ మహాప్రాజ్ఞా యథావదమనుష్యసే | 71

మహాప్రాజ్ఞా తరతా (1) దశవర్గము, (2) పంచవర్గము (3) విశుద్ధవర్గము, (4) నిష్టవర్గము, (5) అష్టవర్గము, (6) త్రివర్గము, (7) మూడువిద్యలు (త్రివేదివిద్యా), బుద్ధివిద్యా ఇంద్రియములను జయించుట, (8) ఆఘసంధిములు (షడ్గుణ్యము), (9) దైవ మానుష బాధలు, (10) రాజ ఆచరింపవలసిన కృత్యములు, (11) వింశతి వర్గము, (12) ప్రకృతి మండలము, (13) యాత్ర (దండయాత్రలు), (14) దండవిధానము (వ్రాహ్మచర్యము), (15) సంధివిగ్రహములు అను రెండుకారణములు. వీటి అప్పటిపై వీరు తగిన శ్రద్ధచూపుచున్నారా? వీటిలోని దోషవర్గములను త్యజించి, గుణవర్గములను మాత్రమే గ్రహించుచున్నారా? (69-71)

1) దశవర్గము

శ్లో॥ మృగయాశ్చో దీవాస్యాపి పరివారః స్త్రీయోమదః తేర్యగ్రికం వృథాత్కార కామతోదశక్ గుణః || మనుస్మృతి ||
వేట, బాదము, ఇగదీస్తూటచిత్రించుట, ఇతిరుటను నిందించుట, స్త్రీవ్యామోహము, మద్యపానము, వృత్త్యా, శ్రే, వాచ్యములయందు అపితా శ్రీ వృత్తముగా లిరుగుట అను ఈపదింటికని దశవర్గము అనెను. ఈపదింటిని త్యజింపవలెను.

2) పంచవర్గము (పంచదుర్గములు)

శ్లో॥ కౌటికం పాక్షతం వార్షమి పరిణం ధాన్యసం తథా శుంఠ ప్రశస్తిమసేతిః దుర్గం దుష్కోపచింతితై || మనుస్మృతి ||
ఇందుర్గము, పశ్యతగుర్గము, వృక్షదుర్గము, పరిణదుర్గము (చాటిపల్లెలలో సుపేందుర్గము), ధాన్యదుర్గము, ఏతాదిదుర్గము) ప్రకృతసన్నిహితమైన ఈపదిదుర్గములను రాజ సమయోచితముగా ఉపయోగించుకొనుచు అత్యంతగ్రహణేనీకముచుండవలెను.

3) చతుర్వర్గము (చతుర్వర్గమిత్రాలు,

శ్లో॥ సోమ దానంచ, తేరశ్చ దండశ్రేతి చతుర్విధమ్ |

సోమ, దాన, తేద, దండోపాయములు మిత్రము

శ్లో॥ ఔరసం తలమసంబంధం తథా సంశక్రమాగతమ్ దక్షితం వ్యసనేభ్యశ్చ మిత్రం క్షేయం చతుర్విధమ్ ||

ఇతి చతుర్విధమిత్రాణి - కామంచక - రక్షణంబంధముతో నిర్మితమైనవారు, వివాహోపసంబంధముతో కలిసినవారు, సంశక్రమాగతముగా ఉండెడివారు ఆపదలు (వ్యసనముల) నుండి రక్షించినవారు - ఈనాలుగు విధములవారును చతుర్విధమిత్రులు

4) నిష్టవర్గము (నిష్టాంగములు)

శ్లో॥ ధ్యాన్యమోత్కాశ్చ రాష్ట్రంఽచ మర్షం శోకో బలం ఐహికే . పరస్పరోపకారీణం రాజ్యం నిష్టాంగముచ్యతే ||

రాజ, మంత్రి రాష్ట్రము, దుర్గములు, (కొలలు) దనారము, చతుర్విధవనలు, మిత్రులు - అను ఈపదింటిని నిష్టవర్గము అని వ్యవహరించుట, రాజ్యమునకు ఇవి నిష్టాంగములు-పరస్పరోపకారకములు.

5) అష్టవర్గము

శ్లో॥ పైతృన్యం సోమానం దోహం యాత్రామాయాశ్చ భద్రదానమ్ వాగ్దండయోశ్చ సోమన్యం శోరతోఽపి గుణోఽష్టకః ||

చాడిటనిప్పుట, తొందరిపాటు, దోహనింతన, ఓర్వలేనీతనము, మంచిగుణములనుపైతిము దోషములుగా చిత్రించుట కలిసముగా మోట్లాడుట, నిష్కారణముగా శిక్షించుట (చిన్నతప్పునకు పెద్దగా శిక్షించుట) ఈపదింటింటిని 'అష్టవర్గము' అని యందుట ఇది శ్రోతమువలన కలుగును. వీటిని త్యజింపవలెను.

6) త్రివర్గము

దరాష్ట్రకామములను త్రివర్గము అని వ్యవహరించును. ఈపురుషార్థములను సాధింపవలెను. లేదా ఉత్సాహశక్తి, ప్రభుశక్తి, మంత్రశక్తి, ఈమూడింటిని తెలిసియుండవలెను.

శ్లో॥ క్షయః స్థానం చ వృద్ధిశ్చ త్రివర్గో నీతివేదినామ్ ||

శత్రుపులియుక్త ఉపశి, వృద్ధి క్షయము - వీటిని గమనించుచుండవలెను. లేదా

శ్లో॥ వస్తువ్యవస్థేషు సముద్యమశ్చ, శక్యేషు మోహదపమర్షమశ్చ శక్యేషుకాలేషు సమద్యమశ్చ అభైవ కార్యం వ్యసనం వదంతి || ఇతి కామందికః ||

అపార్థస్థైవ కార్యములకు మోహమొనెడు, పార్థస్థైవ కార్యములవిషయమున అవి తమకు అపార్థములని భ్రమపడి వాటికి శ్రమ, శ్రద్ధాపడుటను సాధ్యములైన కార్యములకు కాలములయందు యత్నించుట, అరుముడును త్రివేదకార్యస్సానములు వీటిని పరిచ్యజింప వలెను

మంత్రధి స్త్యం యథోద్ధిష్టైః చతుర్విస్త్రధి రేవ వా.
కచ్చిత్ సమస్తైర్వ్యస్తైశ్చ మంత్రం మంత్రయసే మిథః | 72

కచ్చిత్ తే సఫలా వేదాః కచ్చిత్ తే సఫలాః క్రియాః |
కచ్చిత్ తే సఫలా తాదాః కచ్చిత్ తే సఫలాః శ్రుతమ్ | 73

కచ్చిదేస్తేన తే ముద్ధైః యథోక్తా మమ రాఘవ! |
ఆయుష్యో చ యశస్యా చ ధర్మకామార్గసంహతా | 74

యాం శ్శుద్ధిం వర్తతే తాతో యాం చ సః సపితామహాః |
తాం శ్శుద్ధిం వర్తతే కచ్చిత్ యాం చ సర్వభగా శుభా | 75

కచ్చిత్ స్వారు కృతం భోజ్యమ్ ఏవో వాత్సాన రాఘవ! |
కచ్చిదాశంసమానేభ్యో మిత్రేభ్యః సం సయచ్చసి | 76

రాజా తు ధర్మేణ హి పాలయిత్వా
మహామతిర్దండధరాః స్రజానామ్ |
అవాప్య కృత్సూరిం నమధాం యథావత్
ఇతస్త్వృతః స్వర్గముపైతి నిర్వాన్ | 77

1. భగవా! రాజసిఖితాస్త్రమును ఆపనిరించి. నలుగురు-
దేవ-ముగ్గురు మంత్రులతో విడివిడిగా ని-లేక-అందరితో
కలిసిగాని రవాన్య నిమోలోచనలను చేయుచున్నావా? (72)

తాము. వేదోక్తధర్మములను అవరించుచు నీవు కృతకృతుడవు
లగుచున్నావా? నీఆగ్నిహోత్రాది-అనుష్ఠానము, స్మయము
సపత్రికృతిములగుచున్నవా? నిభార్య అనుకూలనతియై నిన్ను
సేవించుచు సంరాశివత్సవైదికా? సోత్తవానము నీతో నివహింప
నిర్దుణములను పెంపొందించుచున్నావా? శి! (73)

2. భగవా! కేను వేసేనబోధలు ధర్మములను
అవరింపిపకును, ధర్మమార్గమున సంపదలను ఆర్జించుటకును
ధర్మాధ్యములకు అనుగుణముగా సుఖములను అనుభవించుటకును
ఉపదేశించెడును. అవిధముగా నీకు ఆయుష్యుద్ధి కలుగును. నీకర్మ
ఫలస్థైర్యము ఇనుమడించును. (74)

నామగా! మనతండ్రియే. తాతమొత్తాతలును అవరింపన
ధర్మముల పాటించుచు నీవు రాజ్యభాగమును ఒకడుచున్నావా?
అదేయై సత్కురుషులు అనుసరింపవలసిన మార్గము. అది
సర్వశుభంకామే (75)

భగవా! గుచికంముఖ్తిన భోజనసదాక్షములను, సంపదలను
నీవు ఒక్కడవు మాత్రమే అనుభవించుటగై యీదా? వాటిని కోరుకొనెడి
అంతుమిక్రుంకుమ నీవు ఎరియుచుచున్నావుదా? (76)

రాజసిఖితాస్త్రమైన మహారాజా ఆత్మజ్ఞానము నాయుడుదమును
వేఱుచి (వ్యాఘ్రమార్గమును అనుసరించి) ప్రజలను ధర్మార్థముగా
ఎరిపాలించినచో పూర్వరాజులకువలె సమస్తభామండలము
ఆతనికి వగనుగను. ఇత్యుతముగా ఆతడు తనువును విడిచిపెట్టుట
స్వర్గమునకు చేరును. (77)

ఇత్యాదీ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే శతతమస్తకః (100)

వాల్మీకిమహర్షివరచితిమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు మాచనవర్తము నిమగ్నము

-- * * * --

101. నూటయొకటవసర్గము

దశరథమహారాజా స్వర్గస్థుడైనట్లు భగతుడు శ్రీరామునకు తెల్పుట. 'అయోధ్యకువచ్చి రాజ్యాధికారమును
చేపట్టుము' అని అతడు తనఅన్నను అబ్బిర్చించుట.

రామస్య వచనం శ్రుత్వా భరతః సత్యువాచ వా |
కిం నే ధర్మాద్విహీనస్య రాజధర్మః కరిష్యతే | 1

నాశ్చతోఽయం సదా ధర్మః స్థితోఽస్మాను వరకర్తభి |
జ్యేష్ఠస్థుత్రై స్థితే రాజన్! న కనియామ్ స్వహా భవేత్ | 2

శ్రీరాముడు వరికిన మాటలకు విసి. భరతుడు ఇట్లునుడివెను.
'అన్నా! నిన్ను (శ్రీరాముని) సేవించుటయే నాకు ఎరమధర్మము.
వానికి దూరమైనప్పుడు నాకు ఇతరరాజధర్మములతో
పనియేమి? (1)

ఓనరొక్కనా! రాజా కుమారులతో అన్యధమ్మలతో పెద్దవాడ
ఉండగా కనిష్ఠుడు (చిన్నవాడు) రాజకాజాలడు. ఇదియే మన
వంశమున ఎరింపరగా కుర్చుమస్త స్థితిమైన ధర్మము. (2)

*1/2 అగ్నిహోత్రుచానేదా, ధర్మమిక్రఫలం ధనమ్ | రతిపుత్రసలాదాదా, శీలవృత్తిఫలం శ్రుతమ్, మహాభారత,
వేదములను వేర్చి నరిచుటకు అగ్ని కార్యములను అవరించుచు సత్కూలితములపై పొందుటయే సలమె ధనసయెదల బలింపినందులకు వాటిని
అనుభవించుట. పాత్రుల్లో ఎరికి దానమొసేయుటయే శ్రుతములు. పెండ్లియైనందులకు వార్యవలె సుఖములను లభింపించుచు, సంరాశమును
పొందుటయే సలమె శాస్త్రజ్ఞునను సంపాదించినందులకు ఫలము వక్కని శీలమును కలిగియుండుట. స్వార్థమునందు సైవర్గించుట.

న సమ్యద్ధాం మయా సార్థమ్ అయోధ్యాం గచ్ఛ రాఘవః ।
అభిషేచయ చాత్మానం కుంస్యాస్య భవాను నః । 3
రాజానం మానుషం ప్రాచుః దేవత్యే వమ్మతో మమ ।
యస్య ధర్మార్థసహితం వృత్తమాహురమానుషమ్ । 4
కేకయస్తే చ మయి తు త్వయి చాపర్యామృతే ।
దివమాభ్యో గతో రాజా యాయజాశః పతాం మతః । 5
విష్కాంతస్మారే భవతి సహాపీతే పలక్ష్యతే ।
దుఃఖశోకాభిభూతస్తు రాజా త్రిదివమభ్యగాత్ 6
ఉత్తీర్ణ పురుషవ్యాఘ్ర క్షయితాముదకం పితుః ।
అహం వాయుం చ శత్రుఘ్నః పూర్వమేవ కృతోదకౌ । 7
సీమేణ కీలచత్తం హి సీర్పలోకేషు రాఘవః ।
అశ్వయ్యం భవతీత్యాచా భవాం శ్చైవ సేతుః ప్రేయః । 8
త్యామేవ శోచంతస్వ దదృవేఘ్నః
త్వయ్యేవ సత్తామనివర్త్య బుద్ధిమ్
త్వయా విహీనస్తవ శోకటన్గః
త్యాం సంస్మరన్వప్తమితః పలా తే 9

ఒకమునందనా జ్యేష్ఠపుత్రుడైనట్టి నీవు సర్వసంపదలతో
విరిసిల్లుచున్న అయోధ్యకు నాతోగూడరమ్ము. మనపంశ
ప్రతిష్ఠై (పంశ్కమనునది) కోసలరాజ్యమునకు పట్టాభిషిక్తుడవు
కమ్ము. (3)
సామాన్యజనులు రాజును మానవమాత్రునిగా భావించుదు.
కాని ధర్మార్థవిషయములలో మానవతత్వమైన అచరణగల ప్రభు
(అనగా నీవు) వార్యస్థిలో ప్రతిష్ఠదైనను. (4)
మనతండ్రి దశరథమహారాజు శక్యమేవారిజ్యములను అనుసరించినాడు.
సత్కురుముల గౌరవారములను పొందినాడు, పూజ్యాడు. అట్టి
ప్రభువు నేను కేకయరాజ్యమున నామాతానుమాని ఇంటనుండగా
నీవు అయోధ్యమునకు వెలిసివచ్చితి, పూర్వపుదాయము. (5)
సీతాదేవితో, లక్ష్మణునితోగూడ నీవు అయోధ్యను వీడి.
మమములకు బయలుదేరిగానే మహారాజా యజ్ఞాశిరికమునకు
తిట్టుకొనలేక పరరోకగతుడాయెను. (6)
ఒప్పుమోక్షమా! అల్లక లెమ్మ తండ్రిగారికి తిరోకములను
సమర్పించుము వేనును. శత్రుఘ్నుడును ఇంతకుముందే
పితృతర్పణములను కాపించియుంటివి. (7)
శ్రీరామా! నేయమైన సత్తాడు తలొంజలులను సమర్పించినచో
పితృతేజలకు అక్షయపుష్కలములు లభించునని పెద్దలు
వంటకుడు మనతండ్రికి నీవు ప్రాణతుల్యుడవుగదా. (8)
మనతండ్రి నేయడబాటు కాకలాముగా నిమ్ము గుఱించి
కోకసంతస్తుడాయెను. నిమ్ముచూడనలసెను తపంతో ఆయన తన
బుద్ధిని నీమండి మజల్పలేక దుఃఖముతో విలపిలలాడుచు.
నన్నీ స్మరించుచు అన్యమించెను. (9)

శత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఏకోత్తరశతతమఃపర్వః (101)

వాల్మీకిమహర్షినిరచితమైన అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నూటయొకటవపర్వము ఏమాన్వమ్.

-- * * * --

102. నూటరెండవపర్వము

శ్రీరాముడు తనతండ్రివృత్తికి విలపించుట - ఆయనకు పీండోదకములను సమర్పించుట.

జనులందఱును చృతత్వరగా ఆశ్రమమునకువచ్చి శ్రీరాముని దర్శించుట.

తాం బ్రత్యా కడుగాం నాచం పితృశ్మరణసంహితామ్ ।
రాఘవో భరతేనోక్తం బభూవ గతచేతనః । 1
తం తు వక్షామివోత్పన్నమ్ ఆపావే దాపవారిణా
వాగ్యజ్రం భరతేనోక్తమ్ అమనోజ్ఞం ఘృంతసః । 2
శ్రగ్గుహ్య బాపరా రామో నై ఘోషితాగ్రో యథాద్రుమః ।
వనే వరకునా క్కృత్త తథా భువి వపాత హః । 3

భరతుడు తిరిపిన దుఃఖకరమైన తన తండ్రిమరణవార్తను
విని శ్రీరాముడు నిశ్చేష్టుడాయెను. (1)
యెట్లమున రాక్షసులతో పోరు నల్పుడై ఇంద్రునిచే ప్రతిష్ఠించిన
వజ్రాయుధమునది భరతుని వోటపొడిచి పరపమము శ్రీరాముని
హృదయమును నొప్పించెను హృదయవిరాళమైన ఆ వార్తను రాజునే
శత్రుబయంకరించిన శ్రీరాముడు తన రెండు చేతులను సైకత్రి
అయ్యా తండ్రి. మహమ్మదీ ఎక్కడికి వెళ్లినా అది ఎలాకును
బాగుగా విప్పించిన ఒక మహావనవృక్షము గొడ్డలిచే ఇండింపబడి,
వేలగొలిపెట్లు బూచిపై పడిపోయెను. (భరతుడు కపటంగానే
శ్రీరాముడు సుషించిన వృక్షమునది ప్రదన్వనమడయ్యెను. కాని తండ్రి
మృతివార్తను వినిననే నలుకరిచిన డిట్టనలే అతడు వెల్లవాలెను. (3)

తథా వివర్తితం రామం జగత్కాం జగత్పరిమ్,
కూంఘాలవర్తిశాంతం నైసున్నమివ కుంజరమ్, 4

భ్రాతరాన్చ మహాహ్వనం నర్వతః శోకకర్పితమ్,
చువంతః నవా నైదేవ్యా ఏషియః నలిలేవ నై, 5

న తు సంతా పునర్లబ్ధ్యా నేత్రాభ్యామద్రముత్సృజన్,
ఉపాక్రామత కాకుత్స్థః కృపణః శపా భాషితుమ్, 6

న రామః స్వర్గతం క్రుత్వా పితరం పృథివీపరిమ్,
ఉవాచ భరతం నాక్యం ధర్మాత్మా ధర్మవంశాత్మమ్, 7

శీం కలిష్యామ్యయోధ్యాయాం రాతే దిష్టాం గతిం శతే,
కస్మాం రాజవర్తాద్భివామ్ అయోధ్యాం పాలయిష్యతి, 8

శీం మ తస్య మయా కార్యం దుర్భాతేవ మహాత్మవః,
యో న్యతో మమ శోకేన మయా తాపి న పంశ్చిత, 9

అహో భరత! సిద్ధార్థో యేవ రాజా త్వయాఽవశుః,
శత్రుఘ్నైవ చ వర్తేమ సేతకృత్యేషు పత్న్యతా, 10

విష్మభావానువేగాగ్రాం పరేంద్రేణ వివాళ్ళరామ్,
విస్మత్తవనవాసోఽపి నాయోధ్యాం గింతుముత్సహే, 11

పమాత్తవనవాసం మామ్ అయోధ్యాయాం పరంతప,
కోమ తాపిష్యతి పునః రాతే లోకాంతరం శతే, 12

శరాసేష్ట మగృత్రం మాం పితౄ యాహ్వాహ పాంశ్వయమ్,
వాక్యాని తాపి శోష్యామి కుఠః శ్రోత్రమభివ్యవమ్, 13

వివముక్త్వా న భరతం భార్యామభ్యేత్య రాఘవః,
ఉవాచ శోకనంతప్తః పూర్ణచంద్రవిభావమ్, 14

సేతే మృత స్తే శృణుతః ఏత్రా హీనోఽపి లక్ష్మణ,
భరతో దుఃఖమాచక్షే పూర్ణతం పృథివీపరిమ్, 15

తతో అహురుదాం తేషాం వాషో నేత్రేష్వభాయత,
తథా బ్రువతి కాకుత్స్థః కుమారాణాం యువస్యైవామ్, 16

తతస్తే భ్రాతరః పర్వే భృశమాభ్యావ్య రాఘవమ్,
అబ్రువన్ జగత్పథర్షుః క్రియతాముదకం పీయ, 17

జగత్పథర్షునైవ శ్రీరాముడు ఇట్లు వేలపై పడియుండగా తన దంతములచే నదీతటములను కూర్చుకొని, అలిసిపోయి విధించిన మదపుటనుగువలె అతడు బాపిల్లను - శోకముచే కళ్ళింటియున్న మహాధనుర్ధారితుగు శ్రీరామునియట్లును జేరి, పీతారేచియు, ముగ్గురు నోదరులును ఏడ్చుచు తను దుఃఖాశువులచే ఆయువ శరీరమును పూర్తిగా తడిపిరి. (4-5)

అంతట ఆ రాముడు క్రమముగా స్వహలోనికివచ్చి, కన్నీరు పెట్టుచు దీనముగా పెక్కు రీతుల విలసింపజేసి, తల్లడమైన రశరథ మహారాజు దివంగతుడైన వార్తను విని, తర్వాతముడైన ఆ శ్రీరామచంద్రుడు భరతునితో తర, వ్యముగా ఇట్లుచెప్పెను. (6-7)

"జారరా తండ్రి గాఁడువేదిపి పిమ్మట ఆయోధ్య కు వేరి, ఇటును అందు నేను ఏమి చేయగలను? రాజశ్రేష్ఠుడైన ఆ మహాత్ముని కోల్పోయి, ఆరాధింపైన ఆ అయోధ్యను ఇప్పుడు ఏమి పరిపాలింపఁగల?" (8)

కుటకలా! నా యెడబాటువలన కలిగిన దుఃఖముచే తండ్రి అనువులను విడిచి, అంతిమదర్శనముపొందు. ఆయనకు ఆంత్యక్రియలమహేయుటకుగాని నేను నోచుకొనవలయునని నా నలన ఆ మహాత్మునికు ఏమి ప్రయోజనము జగితక? ఏముగా నేను దుఃఖర్షుడనగుదును. (9)

1. పుణ్యాత్మ్యాదా! యిలా! నీవు శత్రుమర్దనలోగూడి త్యాగశక్తి నిమిత్తమైన అంత్యసంస్కారములను నెరవేసి, ఆయువము సేవించితివి ఆవిరముగా పితృ యుగాము తీర్చుకొంటివి. కనుక నిరముగా ఏనా రిన్యాత్మడని. (10)

రశరథమహారాజును కోల్పోయిన వేదీఅయోధ్య పరిపాలకుడైక రిక్కులనిల్లి, వ్యాకులపాటునకు లోనైయున్నది. అట్టి అయోధ్యను చేరుటకు నా మనవాసము ముగిసిన ఏమ్మది సైతము నామనస్సాప్తము. (11)

ఓ పరంతపా! తండ్రియేమో పరలోకగతుడైవారు, నేను మనవాసానంతరము అయోధ్యకు చేరినను నాకచట కర్తవ్యమును జోధింతు నాడెవరు? (12)

ఇదివరలో మనచంద్ర తనఅజ్ఞను తిరస్కారపాంచుచుండెడి నాప్రవర్తనను గమనించి, నాకు సంతస్తుని గూర్చుచు పెక్కు నర్హవములను నాతో ముచ్చటించెడివారు పీఠాధిపతి గారింకెడి అట్టి తులనచరములను ఇప్పుడు నాకు ఎవరు తెలుపగలరు? (13)

భరతునితో ఈ విధముగా పలికిన ఏమ్మది శ్రీరాముడు శోకమున మునిగిపోయి, పూర్ణచంద్రునియలలె అప్రసరింపజేసిన ముఖముగా పీతాదేవికడకు వేరి, అమెతో ఇట్లు వచించెను. (14)

ఓ పీతా! మిగులవాత్సల్యముతో విన్నవించుచుండెడి నీ మామగారు దివంగతి. 1. లక్ష్మణా! మనము తండ్రి లేనివారమైతిమి మహారాజు ప్యకష్టమైన ఈదుఃఖవార్తనుగూర్చి భరతుడు తెలిపినాడు. (15)

శ్రీరాముడు ఆ దుఃఖవార్తను ఇట్లు తెలుపుచుండగా ఉత్తమ రాజకుమారులుగా నాసిగించిన ఆ పోదరులయొక్క నేత్రములనుండి సరిగి సొజరిపచ్చిన అశువులు సంతతద్రావగా ప్రవహించెను. (16)

ఏమ్మట ఆ పోదరులంతటాను దుఃఖిలుధైయువు శ్రీరాముని మిగుల ఓరార్చి 'అమ్మా! మహాప్రభువైన తండ్రిగారికి జలతర్పణములను ఆచరింపుము' అనిపలికిరి. (17)

సీతా త్వమదం క్రుత్వా వ్యర్థలోకగతం నృపమ్ ।
నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యామ్ అశక్యేక్షితుం పతిమ్ । 18

సౌత్యయిత్యాదు తాం రామో భదంతం జనకాత్మజమ్ ।
ఉపాచ రక్షణం తత్ర దుఃఖితో దుఃఖితం పతః । 19

అవమంగుడిపిన్యాకం దీరమాపార చోత్తరమ్ ।
జంక్షియాత్థం తాతన్య గమిష్యామి మహాత్మనః । 20

సీతా పురస్తాద్యజతు త్వమేనామభితో నజ ।
అహం ఏశ్చార్థమిష్యామి గతిర్వేషా సుదారుణా । 21

తతో విర్యాన్ గస్తేషాం ఏదితాత్మా మహామచి ।
మృదుర్ధాంతశ్చ శంభశ్చ రామే చ ద్భుభభక్తిమాన్ । 22

మమంత్రస్తే నృపమత్రైః పాల్వమాశ్వాన్య రాఘవమ్ ।
అవతారయదారంభ్య నదీం మంతాకినీం శివామ్ । 23

తే మతీర్థాం తతః క్షుద్ధాత్ ఉపాగమ్య యశస్వినః ।
నదీం మంతాకినీం రమ్యాం నదా ఘట్ప్తిరవానామ్ । 24

శీఘ్రప్రతకమాపాద్య తీర్థం శివమశర్థమమ్ ।
పిషేచుస్తూదకం రాణ్ణే తత్రైతత్ తే భసత్స్వలి । 25

వ్రగ్యహ్య చ మహీపాలో జలస్థాచితమంజలిమ్ ।
దిశం యామ్యామభిషుభో రుదన్ వచనమబ్రవీత్ । 26

నితత్ తే రాజశామ్నం విమలం తోయమక్షయమ్
పిశ్యతోకగతప్యాద్య మద్ధత్తముపతిష్ఠతః । 27

తతో మందాకినీతీరాత్ ప్రత్యుత్తీర్య ప రాఘవః ।
పితుశ్చకార తేజస్వీ నివాసం బ్రాతృభిః నహ । 28

జంగుదం బదరీమిశ్రం పీఠ్యాకం దధ్యసంస్తరే ।
స్యస్య రామః సుదుఃఖార్త రుదన్ వచనమబ్రవీత్ । 29

అవకత్యంత హింసాదును, మాయగాడును ఇదే దళరథమహారాజు
స్వగ్గృహిం వార్తను విన్న పీతాదేవయొక్క కమరిలో అఖిలులు నిండిను
ఎలితముగా ఆమె తనభర్తను స్పృహముగా చూడలేక పయిను. (18,

అట్లు ఏద్రుమన్న జానకీని దుఃఖమగ్నజైయన్న శ్రీరాముడు
హనదించెను ఏమిట అతడు జన్మలంఘనభిక్తుశ్చేయన్న లక్ష్మణునితో
ఇట్లనెను (19)

"ఓ పక్ష్యణా! గారచెట్టనిత్యసముంతరికపండిని తీసికొనిరమ్ము
వస్త్రమును, ఉత్తరీయమును తెమ్ము మహాత్ముడైన మనతండ్రికి
జంతర్మణములను ఏమర్పించుటకై వెల్లదము. ముందు బాగమున
నీల వడయించుడు. అమె వెనుక నీవు నడుపుము. నీ వెనుక నేను
వచ్చెదను. ఇట్టి శోకసమయములందు ఇదియే పరిపాతీ. (20-21)

ఆనంతరము ఆ రాజకుమారులను విరంతరము అమసరించి
యొండువాడును, బుద్ధికారియు, గొప్ప అరోచనాశక్తిగలవాడును,
మృదుస్వభావుడును, ఇంద్రియసిగహముగలవాడును, శ్రీరామునియెడ
గాఢమైన భక్తిగలవాడును ఇదే సుమంత్రుడు శ్రీరాముని అయిన
తమ్ములను ఓదార్చి, చేయూతనెప్పుడు వారిని వెలత్రస్థాన
మందాకినీనదీతీరమునకు చేర్చెను. (22-23)

ఆనదీతీర్థములు (రేవులు, అన్నియును మిగుల దివ్యసమములు.
అశీరములయందుగల నమస్తవ్యములు ఎల్లప్పుడును పుష్పమును
పూడముచ్చ గెల్పుచుండును. తీవ్రమైన వేగముతో ప్రవహించువవి
ఆ నదీజలములు అందరి రేవులు ఏ మాత్రము బురదలేనివి
సర్వలజలములలో ఎవరివన్నముల్లనవి. దుఃఖమగ్నజైవ ఆ
సీతారామలక్ష్మణులు తడలడుచు తీరమునకు చేరిన ఏమ్ముచి,
ఆ ఎల్లజలములలో పుణ్యస్థానములను ఒసర్చిరి. ఏదని వారు
'తండ్రి! ఈ జలములు నీకు తృప్తిని గూర్చుగాక - అనియునును
వారు మహారాజునకు జలతర్పణములను సమర్పించి. (24-25)

అంతట శ్రీరామచంద్రాదువు జలములను దోసేబుట్టి తండ్రికి
తనవ్రాగల ప్రేముఖ్యల్యములను స్మరించుచు చక్షిణాచిముఖుడై
'నాయోదరాటును ఫరివజాలక తలడిలములమనీడెనుగదా యని
యెఱింగించుచు - ' ఓరాజు శిరోమణీ! నేను నేడు వమర్పించుచున్న
ఈ వెర్మలజలములు ఏత్యభోకగతుడైన నీకు నిరంతరము వెందు
చుండుగాక అని వల్చి తర్పణములను సమర్పించెను. (26-27)

నదీజలమునందీ ఒడ్డునకు చేరిన మిమ్ములు, వేలశ్యాశీక్షైన
ఆ శ్రీరాముడు తనతమ్ములతోగూడ, తండ్రికి తింతర్పణవార్తకముగా
పెండ్లప్రదానములను కావించెను. (28)

శ్రీరాముడు శేగుపండ్లలో కలిపిత గారెండి ముద్దలను
నీర్దవకచి వాటిని రక్కలనైమంచెను, ఏమ్ముట అతడు దుఃఖార్తజై
తండ్రిని ఉద్దేశించి ఇట్లు ఎలికెను. (29)

ఇదం భుంక్ష్వ మహారాజ! శ్రీతో యదశనా నయమ్ |
యదన్యః పురుషో భవతి తదన్వాస్తవ్య దేవతాః | 30

తతస్త్వైవ మార్తేణ ప్రయత్నైర్య వదీతహత్ |
అరురోహ నరన్యాస్త్రో రమ్యసాము మహాధరమ్ | 31

తతః పర్లకుచీద్వారమ్ అపాద్య జగతీచతిః |
పరిజగ్రాహ బాహుభ్యామ్ ఉభౌ భరితలక్ష్మణౌ | 32

తేషాం తు దుదతాం శబ్దాత్ ప్రతిశ్రుత్యోఽభవ ధీరః |
భ్రాత్మాణాం నహ వైదేహ్య ఏంహనామివ నశ్నతమ్ | 33

మహాబలానాం దుదతాం కుర్వతాముదకం పీతుః |
విజ్ఞాయ తుములం శబ్దం త్రస్తా భరతస్థైవికాః | 34

అబ్రువంత్పాపి రామేణ భరతః పంగతో ద్రుపమ్ |
తేషామేవం సుహౌవ శబ్దః కోవతాం పితరం మృతమ్ | 35

శథ వాసాన్ పరిత్యజ్య తం నర్వేఽభిముఖాః స్వపమ్ |
అప్యేకమనసో జగన్మృ యథాప్థానం ప్రధావితాః | 36

హయైరన్యే గజైరన్యే చక్రైరన్యే వ్యటంకృతైః |
మకుమారాస్తథైవాన్యే పద్మితేన నరా యయుః | 37

అచిరప్రోషితం రామం చిరవిప్రోషితం యథా |
ద్రష్టుకామో జనశ్చర్యో జగము నహసాఽఽశ్రమమ్ | 38

భ్రాతృణాం త్వరితాస్త్రేణ ద్రష్టుకామాః సమాగమమ్ |
యయుర్భవంపథైర్వానైః శురవేమిన్వనాకులైః | 39

సా భూమిర్భవంభిర్యానైః శురవేమిసమాహతా |
ముమోచ తుములం శబ్దం ద్యౌరివ్యాభ్రవేమాగమే | 40

“ఓ మహారాజా! విశ్వమూషేము భుజించెడి ఆహారమునే ఇప్పుడునీకు విమర్శించుచున్నాము. దీనిని మీరు ఆరగింపుడు. (స్వీకరింపుడు). మావపులు తాము స్వీకరించిన ఆహారపదార్థములనే దేవతలకు భక్తితో నివేదనగావించుదు గదా! (నాకు వాలిని అదరముతో స్వీకరించుదుగదా!) (30)

అటుపిమ్మట నరశ్రేష్ఠుడైన శ్రీరాముడు తాను వదీతిలమునకు వెళ్లిన మార్గముద్వారానే తిరిగి ఒడ్డుపైకి వచ్చి, రమ్యములైన చటేయలుగల చిత్రమూటపర్వతముమీదికి ఉన్నగా చేరిన. (31)

తదనంతరము జగత్ప్రభుడైన శ్రీరాముడు పర్లకూడాద్వారమునకుడకు చేరి భరితలక్ష్మణులను ఇరువురిని కొలిచుకొని ఏడుససాగెను. (32)

వైదేహతో నహ ఆ సోదరులు అందఱును ఏడ్చుచుండగా అశోధన ద్వమలు నింవాగర్జనువలె ఆ వర్షతమున ప్రతివ్యసించెను. (33)

తండ్రికి జలాంజలులను ఏమర్పించి, ఏత్వసేయోగములనుతో ఆ మహాబలశాలురు ఏడ్చుచుండగా, ఆ వేమిసముననున్న భవతుని పైనికులు ఆ రోదనద్వమలను విని, నాకు మిగుల భయపడిరి. పిమ్మట నాకు తమతో తాము ఇట్లు అనుకొనిరి. దీనిని బట్టి మాడగా చుంతుడు శ్రీరామచంద్రుని కలిపికోనినాడనుట నిశ్చయము దివంగతుడైన తండ్రికై ఆ సోదరులు దుఃఖపారముతో కావించుచున్న రోదనద్వమలై ఇవి. (34-35)

ఏదని ఆ సైనికులు అందఱును తాము బసచేసియున్న సైదేశములను ఏడి, ఎక ఆలోచన (వింకల్పము)గలవారై, ఆ శబ్దము వివవచ్చిన దిక్కునకు అభిముఖులై, పరుగులు దీయుచు (త్వరత్వరగా) ఆ ద్వపి (ఏర్పడిన) స్థానమునకు చేరిరి. (36)

నాకుగాక మికుమారులైన కొందఱు గుట్టములమీదను, పుటికొండలు ఏనుగులకెక్కియు, ఇంకను కొందఱు బాగుగా అలంకరియబడిన రథములను అరిష్టించియు, అట్లే పెరిగిలివవారు కాలినడకతోడు పయనించిరి. (37)

శ్రీరాముడు కొరికికాళము క్రిందకునే సనానమునకు వచ్చినను, ఆయనకు దూరమై వెంట కాలుము గడచినట్లు ఆ జనులందఱును పరితపించుచుండిరి. కనుక నారు ఆయనను దర్శించగోరి. తపాలపాపాటుతో వేగముగా ఆ ఆశ్రమమునకు చేరిరి. (38)

ఆ నలుగురుసోదరులనమాగమమును చూడవలెననెడి కుటూహలముతో వారు గుట్టపుగిట్టలద్వమలతో, రథవక్రముల నివ్వదులతో సంకులముగామన్న వివిధములైన వాహనములపై అచటికి చేరిరి. (39)

వీరిదములగు నాహనములు, గుట్టములగిట్టలు, రథవక్రముల అందులు బ. యుగా తాకుటచే, మెఘములు క్రమ్మి గర్జించునపుడు ఆకాశమునందువలె భూమినుండి తీవ్రమైన ద్వమలు జయలు దేతిను. (40)

తేన ఏత్రాపితా వాగాః కరేణువరివారితాః |
ఆవాసయంతో గంధేన జగ్మురన్యద్యవం తతః | 41

వరాహాన్యకనంఘాశ్చ మహిషాః శర్భవాసరాః |
వ్యాఘ్రగోకర్ణకపమా విశ్రేమః పృషతైః పహ 42

రథాంగసాహ్యో నత్కూహో హంసాః కారకవాః శ్లేపాః |
తథా పుంహ్నాపితాః క్రౌంచాః పిపిల్యా భీమరే దిశః | 43

తేన శబ్దేన ఏతస్మై అకాశం సక్రీభిర్వృతమ్ |
మనుష్యైరావృతా భూమిః ఉభయం స్రజభౌ తదా | 44

తతస్త్వం పురుషవ్యాఘ్రం యశ్చృపమరిందసుమ్ |
అసీనం శ్లంఛతే రామం తదర్చ పహసా జనః | 45

విగర్తమాణః కైకేయీం సహితో మంథరామపి |
అభిగమ్య యో రామం బాష్పపూర్ణముఖో భీష్మత్ | 46

రావో సరావో బాష్పపూర్ణాన్ సమీక్ష్యాథ మమఃఖిలాన్ |
వచ్యమ్యత తత్కర్మ సత్సవన్మాత్మనచ్చ సః | 47

స తత్ర కాంక్ష్విత్ పరిషస్వజే సరావో
వరాశ్చ కేచిత్తు తమభ్యవాదయన్
చకార సర్వాన్ పపమన్యభాంధవాన్
యథార్థమాపాద్య తథా వృషాత్యజః | 48

స తత్ర తేషాం రుదతాం మహాత్మనాం
భునం చ భం చామనినాదయన్ స్పృశః |
గుహా గిరీణాం చ దిశశ్చ సంతతం
మృదంగశాఖసలిమః శ్రుశ్రుశ్రవే | 49

ఇత్యార్థ శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ద్వివ్యుత్తరశతతమస్తోత్రః (102)

వాల్మీకీమహర్షినివతమై అదికావ్యమైవ శ్రీమద్రామాయణమునందఁ అయోధ్యాకాండమునందు మొదలొందవలయు సమాప్తము

— * * * —

103. నూటమూడవసర్గము

కొనక్కానోపి వసిష్ఠనితో తోడిరాజపత్నులు మువ్వగివారితోగూడి మండాకినీ తీగిమునకు జేరుట. అవట రామ కొనర్చిన
పీత్యశార్దక్షమరి చిహ్నములమఱాచి దుఃఖించుట - అందఱును ద్వేతకులమునందలి తత్తమమున సేతారామోదలను కలిసికొనుట

వసిష్ఠః పురతః కృత్యా దారాన్ దశరథస్య చ |
అభిచక్రామ తం దేశం నామదర్శనతర్జితః |

ఆ సంకులధృసికి అగటి ఏనుగులన్నియును మిగుల
భయపడినవి. అంతకు మిగియేనుగులు అమ్ ఏనుగులతోగూడి
తమమరణలమఱచే ఆ వన్యవేశమున నువాసితమొనర్చుచు
పిచ్చిమొక పండునకు వెళ్లిపోయినవి. ఆకెల్లమొను వెని, అదవి
సందులు. తోడెల్లు అడవిదన్నులు, పర్వములు, కోతులు,
వెర్లపులులు, ఆపులవంటి చెపుటగల జంతువులు, అడవియిడ్డులు,
చుక్కజింకలు మొదలగునవి మిగుల భయభ్రాంతములైనవి
చక్రవాకపక్షులు, పీటకోళ్లు, హఱులు దిగ్గురుపక్షులు, బలిసిన
కొండులు మగికోకిలలు. శౌంచపక్షులు మిక్కిలి శీతల్లవనై
సలుదిశలకును పాటిపోయినవి (41-43)

ఆ మోక్షానికి భయపడి, రక్షణన్నియును అకాశమునకెగిరి,
అందిరితిటను వ్యాపించినవి. మనుష్యులచే భూమి యంతయు
వ్యాప్తమైనది. భూమ్యాకాశములు ఆ విధముగా ఒప్పాత్రనవి. (44)

నరశేష్యుడును, ముఘడిల్లుడును, శ్రితసంహారదక్షుడును
జన శ్రీరాముడు కేదిక్కొల శర్భాచమునీడ కూర్చొనియుండగా,
అచటికి వేరిగ జనులందఱును అమనను దర్శించిరి. (45)

కైకేయుని, మంథరాను, కించించుచున్న అజనులు శ్రీరాముని
సమీపించునై వారిముఖములు కన్నీటితో తడిసి పోయెను (46)

మచిరుల్లి కన్నీరుమున్నీరుగా విలపించుచు తనకడువచ్చిన
అజనులను రాచి, చక్కజ్జైన ఆరామిడు వారికి తనతల్లిదండ్రులను
వలె అక్కున తీర్చుకొనెను (47)

రాజకుమారుడైన ఆ శ్రీరాముడు తనకడుకు వచ్చిన జనులలో
కొందఱుని కొరించుకొనెను. ఆ వీర వారిలో కొందఱు అజనుకు
బ్రణమిల్లరి పిదప ఆ రామనడు తన్నుజేరిన బంధుమిత్రులకు
పిమ్మటస్వాతమర్యాదలను వెలుపి, వారిని సముచితరీతిలో
గౌరవించెను (48)

అసమయమున అట్లు విలపించుచున్న అమహాత్ములకోపన
ర్యని భూమ్యాకాశములయందును సర్వతః సుఖాలలోనే సకల
దిశలందును ప్రతిధ్వనించెను. అప్పుడాస్వపమ మృతంగ
మోపితుల్యమై అలరారెను (49)

వసిష్ఠమహర్షి దశరథమనోహరయలను మూడుండుకొని త్వరితగా
శ్రీరాముని దర్శించి వెంటే గూఱుతో ఆ పక్షరా ప్రదీపములు చేర్చెను (1)

రాజపత్న్యశ్చ గర్భంలో మందం మందాకినీం ప్రతి
దద్మశుప్తత తత్తీర్థం రామలక్ష్మణసేవితమ్ 2

కౌసల్యా బాష్పపూర్ణైవ ముఖైవ పరిశుష్కతాః
సుమిత్రామఖపీడ్ధీనా యాశ్వాన్యా రాజయోషితః 3

ఇదం తేషామనాథావాం క్షేప్తమక్షేప్తకర్మణామ్
నవే ప్రాశ్నేవలం తీర్థం యే తే నిర్విషయాశ్మతాః 4

ఇతః సుమిత్రా పుత్రస్తే నదా జలమతంద్రియః
స్వయం వారతి సౌమిత్రః మమ పుత్రస్య వారణాత్ 5

జఘన్యమపి తే పుత్రః కృతవాన్ నయ గర్భితః
భ్రాతుర్యదర్శనహీనం వర్జం తద్విహీతం గుణైః 6

అధ్యాయమపి తే పుత్ర్యః క్షేణానామతథోచితః
ఏవావర్జనమారాదం నజ్ఞం కర్మ ప్రముంచతు 7

దక్షిణాగ్రేషు దర్శేషు సా దదన్త మహీచలే
ఏతురింగుదిపీణ్యాకం న్యవ్రమాయతలోచనాః 8

తం భూమా పేతురారేన వ్యస్తం రామేణ వీక్ష్య సా
ఉవాచ దేవీ కౌసల్యా వర్యా దశరథస్త్రియః 9

ఇదమిక్ష్వాకువాతస్య రాఘవస్య మహాత్మకః
రాఘవేణ ఏతుర్జతం పత్యలైలద్యధావిధిః 10

తస్య దేవనమానస్య సౌర్తిషస్య మహాత్మకః
నైతదౌపయికం మన్యే భుక్తభోగస్య భోజకమ్ 11

నతుశంతాం మహీం భుక్త్వా మహాండ్రపద్యతో విభుః
కథ మింగుదిపీణ్యాకం న భుంక్తే నమరాధిపః 12

కౌసల్యాదిరాజపత్నులు తిన్నగా సాగిపోవును మందాకినీనదిని
అనతి నీలారామలక్ష్మణులు స్నానాదికృత్యములను ఆచరించిన
రీతును దర్శించిరి. (2)

అప్పుడు కౌసల్యాదేవియును వాడిపోయి, కన్నీటితో తడిసి
యుండెను. అంతట ఆమె సుమిత్రతోను, దీనవిధవలైయున్న ఇతర
రాజపత్నులతోడను ఇట్లు నుడివెను. (3)

మనరామలక్ష్మణులు ఎన్నడును ఎవ్వరికిని ఎట్టి హానిని
తలపెట్టనివారు. అట్టివారు రాజ్యముమండి వెడలగొల్లవదిరి, వారు
ఈ దుర్గమారణ్యములలో అనాదరవలె కాలముగడపుడున్నారు.
వారు ఆ యెందరికి రీతి ఇదియే - 1. సుమిత్రా! ఇటుపిటుగని
నీ కుమారుడు లక్ష్మణుడు సేరించినము ఈ రేవు కడకు వచ్చి
నా సుతుడైన శ్రీరామునికోరికై స్వయముగా ఏలేనాని కన్యకా-౧౨.
నీ కుమారుడు స్వల్పములైన సేవాకార్యములను (నిష్కృతీణక
యెదవ సేవకులు చేసెడి కార్యములను) తేయించువును ఇతని
గొప్పదనమనకు ఏతోటారాదు. ఎడవన శత్రువులునును. ఎప్పుడు
రాశియునన అప్పుకు ప్రయోజనములను గూర్చు చిన్తనమైవను
అం గాఢ సుమిత్రే గదా! నిష్ప్రయోజనమైన ఎదురు అనిగొన్నాను.
గర్భణీయమలే నుమా- (4-6)

వేడు నీకుమానుడు పెక్కు కష్టములకోర్కొనుచు ఇట్టి పనులను
చేయుచున్నాడు. ఎటుమారుగా వెతలన అతడు ఇట్టి కార్యములను
చేయవలసినద్యుడ ఖాళీగా అనుచితము చలె ఒకదోక భవతునె
ప్రాక్షనను మన్నించి, శ్రీరాముడు అయోధ్యకు వచ్చెను. కోసలరాజు
పాలనమును స్వీకరించినచో సేవమారునకు ఈ సేవాకార్యచిన్తనము
మండి విముక్తి కల్గును. (7)

ఏకలరోపనయైన కౌసల్యాదేవి శ్రమముగా ముందునకు సాగుచు
బొమ్మికి దక్షిణాగ్రముగాగల దర్శలపై శ్రీరాముడు సేత్సకార్యములపై
ఉంచిన గారపిండిపిండములను, గారచెను. (8)

ఆ కౌసల్యాదేవి దుఃఖితుడైన శ్రీరాముడు సేత్సదేవతలపై
(తల్లెట్లై) భూమిపై ఉంచిన ఆ పిండములను జూచి దశరథున
యొక్క పత్నులందరిని ఉద్దేశించి ఇట్లు పలికెను. (9)

"సోదరీమణులారా! ఇక్ష్వాకువంశపురుషులైన మహాత్ముడుగు
దశరథుని ఉద్దేశించి సేత్సకర్మలసమీక్షపై శ్రీరాముడు విద్యుక్తముగా
నెమర్చించిన పిండములివి, వీటిని దర్శించుడు. (10)

దేవతలబుద్ధిన ఈ మహారాజు అద్భుతభోగములను అనుభవించిన
మహామహాపుడు. అట్టి ప్రభువునకు ఇది తగిన భోజకమని నేను
అనుకొనను. (11)

నిమిద్రములే ఎల్లలుగాగల ఈ సమస్తభూమండలమునెందరి
నకలభోగములను అనుభవించి. అప్రభువు దేవేంద్రునతో
మామడుగా వెలగించెను. అట్టి మహారాజు ఈ గారపిండి మధ్యను
ఎట్లు ఆరగింపగలడు? (12)

అతో దుఃఖతరం లోకే న కేచిత్ ప్రతిభాతి మాః
యత్ర రామః పితుర్భద్రాత్ ఇంగుదిక్షోదమ్బుద్ధిమాన్ 13

రామేణోగుదిపిన్యాకం పితుర్భద్రం పమోక్ష్య మే
కథం దుఃఖేన హృదయం న స్పృటతి నహప్రథా 14

శ్రుతిస్తు బద్ధియం నత్యా తాకికీ ప్రతిభాతి మాః
యదన్యః పురుషో భవతి తదవ్భావస్య దేవతాః 15

ఏవమార్థం సవత్సృస్తా జగ్మురాశ్వాన్య తాం తదాః
పథ్యశుశ్రామే రామం వ్యభిచ్యతమివాపశమ్ 16

సర్వభోగైః పరిత్యక్తం రామం పంప్రేక్ష్య మోతరః
ఆత్మా ముముచురబ్రాహ్మణే నన్వరం శోకకర్పిరశ్చ 17

రాసాం రామః పముత్తాపః జగ్రాహ చరణాన్ కుభావ్
మాత్రాణాం మనుజవాన్తః సర్వాసాం సత్యసంగతః 18

తాః పాణిభిః ముఖస్పృహైః స్మృత్కంఠశితభైః శుభైః
ప్రసమూహైః రణః స్మృష్టాత్ రామస్యాయతలోచనాః 19

సామిత్రచర తాః పర్వా మాత్రాః పంప్రేక్ష్య దుఃఖితః
అభ్యవాదయతానంతం తస్మై రామాదనంతరమ్ 20

యథా నామే తథా తస్మిన్ పర్వా పవృతిరే స్త్రీయః
వృత్తిం దశరథాజ్ఞాతే లక్ష్మణే శుభలక్షణే 21

సీతాః పి చరణాంప్రాసామ్ ఉపసంస్కర్యా దుఃఖితాః
శ్వశూణామశ్రుత్పూర్ణాక్షీ సా బధివాగ్రతః స్థితాః 22

తాం సరిస్వజ్య దుఃఖాన్తా మాతా మహితరం యథా
చనవాసక్కుళాం దీనాం కౌసల్యా వాక్యమబ్రువీత్ 23

విదేహరాజన్య మతా స్మృష్టా దశరథన్య చ
రామపత్నీ కథం దుఃఖం సంప్రాప్తా నిర్ణవే ననే 24

పద్మమాతపవంతప్తం పరిక్షిప్తమిహోత్పలమ్
కాంచనం రజసా భస్మేన క్షీణం చంద్రమివాంబుజైః 25

సకలైశ్చర్యములకును కురురైన రాజవంశమునందు
జన్మించిన శ్రీరాముడు తనతండ్రికి ఈ గారపిండ ముష్టలను
సమర్పించుటవచ్చెనుగాని రోకమాన ఇంతకంటను మించిన
దేశకామైనివిషయము ఏముండును? (3)

శ్రీరాముడు తనతండ్రికై గారపిండపిండములను నవ ర్పిం
యుండటను మోచియు, దుఃఖభారముచే నా హృదయము
ముక్కలు ముక్కలై పోవుట లేదేమి? (14)

'నావపులు తాము మజించెడి ఆహారమునే దేవతలకు
ఘనోద్యముగాపింతురు,' అను శ్రుతిపాతము లోక్కసేద్యము. అది
సత్యమనియే నాకు తోచుచున్నది. (15)

ఈ ఏకముగా శోకార్థమయియున్న కౌసల్యాదిని ఆమెసంతకులు
ఓదార్చి, తిన్నగా ముందునకు సోగిరి. పిదప వారందఱును
ఆశ్రమమును వేరి శ్రీరాముని దిక్కించిరి అప్పుడు అతడు దివిమండి
యింకి అపతరించిన వైషమువలె బాసిల్లుచుండెను (16)

పనుస్తభోగములను విడనాడిన శ్రీరామచంద్రుని గాంచి,
శోకముతో కృశించియున్న ఆ తల్లులు అందఱును ఆర్థితో
అలపటించుచు కన్నీరు ముప్పేయుకై వెళ్ళివెళ్ళి వీడుపసోగిరి (17)

నదశైష్ట్యమను, పత్యపరియండును ఐన శ్రీరాముడు అ
మాతృమూర్తులను అందఱిని చూడగానే తనఆనందమునుండి
లేచెను. పిమ్మట అతడు వారిపవిత్రకాదములకు వరుసగా
ప్రణమిల్లెను (18)

విశాలనీత్రులైన ఆరాజమాతలు (ఆతల్లులు) తమ చల్లని
వేతులతో, స్వయంజైన ప్రేక్షతో శ్రీరామునివిషుపై నిమిరుచు,
అందలి దూశిని తుడిచినది. (19)

శ్రీరాముడు వారికి నమస్కరించిన పిమ్మట లక్ష్మణుడును
ఆ తల్లులందఱిని జూపి కడు దుఃఖితుడై, తామును విసమ్రుదై
బక్షిశ్రద్ధలతో వారికి వరుసగా ప్రణమిల్లెను. (20)

కుదలక్షణనెనెమ్మడును, దశరథాత్మజుడును ఐన లక్ష్మణుని
విషయమునసూడ ఆ తల్లులందఱును శ్రీరామునియందువలె
ప్రేమాదరములతో తమఅస్యాయతను ప్రకటించిరి. (21)

తదనంతరము సీతారేవియు మిగుల దుఃఖితయై, కన్నీరు
గార్చుచు తనకత్తిగార్లపాదములకు ప్రణమిల్లి, వారిమెదుట
నిలబడిను. (22)

ఏనాసముచే కృశించియున్నదియు, దీనపదయు ఐన ఆ
సీతారేపిణిజాచి కౌసల్యాదేవి ముఖార్తయై, తల్లి తనకన్నబిడ్డనువలె
హృదయమునకు హత్తుకొని ఆమెతో ఇట్లనెను. (23)

"అమ్మా! సీతా! నీవు జనకమహారాజకుమార్తెను. దశరథ
ప్రజువునకు కోడలివి. శ్రీరామునిదర్శనెత్తివి. అట్టి నీకు ఈ
విర్జనవనమున ఎంతటి దుఃఖము ప్రాప్తించినది? & వైదేహీ! నీ
మంజుము ఎండలేనంతకు వాడిపోయిన కమలము నరిమి,

ముఖః తే సేష్యే హం శోకో దహత్యగ్నినివాక్రయమ్ |
భృశం మనసే వైదేహీ వ్యసనాచలేశంభవః | 26

జువంత్యామేవమాప్తాయాం జనన్యాం భరతాగ్రజః |
పాదావాసాభ్య బ్రాహ్మ వసిష్ఠస్య చ రాఘవః | 27

పురోహితస్యాగ్నినిమన్యై వై తదా
బృహస్పతేరింద్ర ఇవాచురాధిపః
ద్రగ్వహ్య పాదౌ మనమృద్ధతేజసః
వశ్రావ తేనోపనివేశ రాఘవః | 28

తతో జఘన్యం సహితైః సమంత్రీభిః
పురంద్రదానైశ్చ వశ్రావ సైంధవైః
జనేన భర్మజ్జతసేన భర్మవాన్
ఉపాపవిష్టో భరతస్తదా గ్రజమ్ | 29

ఉపాపవిష్టస్త తదా వ పీర్యవాన్
తపస్వీవేషేణ వమోక్ష్య రాఘవమ్ |
శియో జ్వలంతం భరతః క్షుతాంబలిః
యథా మహేంద్రః సయతః ప్రజాపతిమ్ | 30

కమేష వాక్యం భరతోఽద్య రాఘవం
ప్రణవ్య సత్కృత్య చ సాఘ వక్ష్యతి |
ఇతీవ తస్యాశ్శబదస్య తత్త్వతో
ఇభూష కౌతూహలముత్తమం తదా | 31

వ రాఘవః పత్యధ్చతిశ్చ లక్ష్మణో
మహానుభావో భరతశ్చ ధార్మికః |
వృతా సుహృద్భిశ్చ నిరేజారభ్యచే
యథా సదస్యై సహితాస్త్రయోగ్మయః | 32

వర్జితౌయన కలుషవలెను, దుష్కృత్కృష్ణకృత్ బంగారమువలెను, సేమములచే కప్పబడిన ఉండ్రునివలెను శాంతి తఱగియున్నది-
ఆ విధముగా చిన్నిబోలుచున్న ఏ ముఖములచేసిన సమ్మతి నా
సనోష్ఠమునది అరగినుండి పుట్టిన శోకాగ్ని, అగ్ని కఙ్ఠము
కాల్చినయునల్లు ఎన్ను మిగుల ఉహించెయ్యచున్నది. (24-26)
తాతల్లియైన కొల్యాకపి శోకార్తయై ఇట్లు ఏలవించుచుండగా
భరతునికన్నయైన శ్రీరాముడు ఎప్పటిని చెంతలేరి, అయిన
పాదములకు ప్రణమిల్లినా- (27)

వేనలకు శ్రువైన ఇంద్రుడు బృహస్పతి! ఎమిగ్నిరిండిట్లు
అగ్నివ్యాంబరాలె దివ్యతేజస్సులతో పరాజిట్లుచున్నవాడును,
ఎంబులోహితుడును మన ఎనిష్ఠమవార్జియొక్కపాదములకు
ప్రణమిల్లి ఏమిట శ్రీరాముడు ఆ మహామునితో గూడ అవతతే
కూర్చొనిను (28)

వసిష్ఠుడును శ్రీరాముడును అసీనులైన పదవి ధర్మాల్ముడైన
భరతుడు తనకెఱపిసిన మంత్రము, పురస్కములు, సైనికులు
దర్శమున బాగుగా ఎరిగిన ఇతరజనులు మున్నగు వారితో
గూడి, తనయున్నయగు శ్రీరామునిచెంతకూర్చుండెను. (29)

సరాశ్రమకలియగు భరతుడు తనాశ్శబదమున కూర్చొనిన
ఏడు, తానెడిమముతో దివ్యతేజస్సుతో ప్రకాశించుచున్న
శ్రీరామున జూచెను, ఆనంతరము బ్రహ్మదేవునిసమక్షమున ఇంద్రునివలె
అతడు అగ్రజుని యిదుట వినయముతో లేతులు జోడించి
ప్రణమిల్లెను (30)

భరతుడు శ్రీరామునలి సగౌరవముగా నమస్కరించిన ఏమిట
అతడు తనకన్నితో ఏయే పాదునవనములను పలుకునోదా,
అవి అందఱు చేయవచ్చు పత్యధుమలహ్సాగములతో కుతూహలము
పెల్లుబిడెను. (31)

సత్యసంబుడైన ఆ రాముడును, మహానుభావుడైన లక్ష్మణుడును,
ధర్మాల్ముడైన భరతుడును, తమ బంధుమిత్రులతో గూడినవారై,
గుడ్డకాలయందు సదస్యులతో ఒప్పుచున్న శ్రేతాగ్నులవలె
ఎరాజల్లిరి (32)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే త్ర్యుత్తరశతతమస్తర్గః (103)
వాల్మీకిమహర్షినివితప్త ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు హలమూడునగ్లము సహస్రము

104. నూటనాల్గవసర్గము

అయోధ్యకు సిద్ధిని రాజ్యపాలనమును స్వీకరింపఁజేయు - అని భరితుడు కీరాముని అభ్యర్థించెను -

తండ్రియొక్కను పాలించుటయే తనకు శ్రేయస్కరము, కర్తవ్యము - అని శ్రీరాముడు అతనికి తెల్పుట.

ఈ తు రామః సమాజ్ఞాయ ఖాతరం గురువత్సరమ్ |
అశ్వదేశ సహ శ్రాతా వ్రష్టం నముపవక్రమే | 1

ఈ మేరదివ్యేయమహా శ్రోతం వ్రష్టాహృతం త్వయా
యస్మాత్ త్వమాగత్ దేశమ్ ఇమం చీరణహానినీ | 2

కీన్ధిమిత్రమిమం దేశం కృష్ణాజనఃపాథరః |
హిర్యా రాజ్యం ప్రవిష్టవ్రష్టం తత్సర్వం వక్తుమర్హసి | 3

ఇయ్యక్తః కైకయీపుత్రః కాకుత్స్థేన మహాత్మనా |
నృసృష్యా అంశద్భూయః సాంబిర్వాక్యమబ్రవీత్ | 4

ఆర్యం తాతః పరిత్యజ్య కృత్యా కర్మ మధుష్యురమ్ |
గతస్వర్గం మహాబాహుః పుత్రశోకాభిషిషత్ | 5

స్త్రీయా నియుక్త కైకేయ్యా మమ మాత్రా సహంతపః |
చళాం మమహత్ పాపమ్ ఇదమాత్మయశోహరమ్ | 6

సా రాజ్యఫలమప్రాప్య విధవా శోకకర్షితా
సతివ్యతి మహాహరే నిరయే జవనీ మమ | 7

తస్య మే దాసభూతస్య వ్రసాదం కర్తుమర్హసి
అభిషేచస్య చాద్వేష రాజ్యేష మథువాచివ | 8

ఇమా వ్రక్కుతయః పర్యా విధవా మాతరిశ్చ యాః |
వృత్తకాశమమప్రాప్తాః వ్రసాదం కర్తుమర్హసి | 9

అదామభూర్యా యుక్తం చ యుక్తం చాత్మని హివదః |
రాజ్యం ప్రాప్నోహి ధర్మేణ ఏకామాన్ మహాదాః కురు | 10

భవత్సవిధవా భూమిః సమగ్రా పతివా త్వయా |
ఇశినా విమలేనేప తరదీ రజనీ యథా | 11

వీధిశ్చ పరివైః సార్థం శిరసా యాచియో మయా |
భూయః శిష్యస్య దాషస్య వ్రసాదం కర్తుమర్హసి | 12

కాదుడును అక్షులునితోచాడని శ్రీరాముడు తనకర్మంత
ప్రేమాగ్నియను, తనయగు శక్తిశక్తియగువాడని వా. చరిత్రని
ప్రియవచనములతో ఒదార్చుచు ఇట్లు అభ్యర్థించెను. (1)

"నాయనా భరతా! నీవు రాజ్యమును నీడ కృష్ణాజనమును
జలాహ్వలమును దాల్చి ఈ భద్రేయమనకు ఎప్పుడు వారణమును?
ఈ నమములో ప్రవేశించుటగల హెచ్చింపు? ఈ పరమములను
అన్నింటినీ ఎవరోలుచున్నావా? ఎవ్వరముగా తెల్పుము." 2-3)

మహాత్ముడైన శ్రీరాముడు ఇట్లు చెలికినవిన్నుట వలనను
చిగిలినది పరమపుత్రులను ఇమం బలవంతముగా అగ్రహించును,
సాంబిర్వాక్య ఇట్లు చెందినది. (4)

"ఈ భాగ్యదా మహాబాహునైన మనత నీ ఒక స్త్రీకారముగా
నిమ్ము వనములకు వరిపి, వేళ్లునకు ఇవ్వమైన రాజ్యమును
కేకయ్యకు వట్టదెట్టినాడనాడు ఇటు దానివలన నేను, పుత్రశోకమును
తొట్టుకొనలేక అతడు స్వర్గస్థుడైనాడు" (5)

ఓ గురువరహరీ! ఆమహాబాహు, నాకు తల్లియు నన కైకయు
ప్రార్థనముచే మనతంద్రుడి ఈ భోరకార్యమునకు పాల్పడినాడు,
ఈ సాపకృత్యము అయినకీర్తినితత్వలను తెల్పుతీయునని. (6)

నా తల్లికి ఆమె అనియినదీతినా రాజ్యపాలనములు వక్ర లేదు
పరిగదా తీరని వైదవ్యము మాత్రము ప్రాప్తించినది - ఎరితముగా
శోకమున కృశించిపోవుచున్నది - ఈ కారణముగా ఆమె మహా
హారవరకమున పడిపోవుట తత్వము. (7)

అమ్మా! నీ దానుదనై ఇవటికి వచ్చెనని నన్న అనుగ్రహించుము.
ఒకప్పుటి ఇందువలన కోసలరాజ్యమునకు నీవై ఎట్లాపెట్టుకొన్నావు
కమ్మ మెరులులు మొదలగు ఈ ప్రాదేశమును బ్రహ్మ కోల్పోయిన
తర్వాతవచ్చిన నీ కీర్తిపమునకు విస్తరించి. ఈ అందరియెడలను
సహస్సుకొన్న కమ్మ ఇతియలకొల్పెలను మన్నించెడి ఓ మహాత్మా!
త్యక్తువలెడ కారణమున ఈ రాజ్యపాలనమునకు మె అర్హుడవు
నాయనా! ఈ కోసలరాజ్యము నీకీ చెందినదిను దీనిని
పాలించుటకు నీవు సమర్థుడవు, ఎర్హమువనుచున్నది. రాజ్యమును
స్వీకరింపుము అందుమిత్రులకోరికలను ఈజేర్చుము (8-10)

మహామైన వంశకాంక్షలతో (ఇందువలనెలలతో) శతద్రాక్షి
వలె, నీ వంటి సమిధును పొందులవలన ఈ సమిధుదామి
(ఈరాజ్యము) సనాతనై కోరిల్లును. (11)

ఈ మర్మములందరితోనూడి నీను శిశుసామ్రాజ్యమున విమ్మ
నేమకొనుచున్నావా నేను నీకు తమ్ముడను, శిష్యుడను, దాసుడను
కనుక నీవు రాజ్యాధిపతివైన నన్ను అనుగ్రహించుము. (12)

తదిదం శాశ్వతం పితృం వత్సం ప్రకృతిమండమ్ ।
పూజతం పురుషవ్యాఘ్రం వాత్సక్యమితుమర్హసి ॥ 13

పితముక్త్యా మహాబాహుః పటాన్యుః కైకయుమతః ।
రావస్య శిరసా పావా బ్రాహ్మ విధిపత్ పునః ॥ 14

తం సుతమివ మాతంగం నిశ్శనంతం పునః పునః
పూజతం భరతం రామః పరిష్కప్యేదమహవీర ॥ 15

కుటీరః వత్సవంశన్యః తేజస్వీ చరిత్రవతః ।
రాజ్యహతా శథం సాపేష ఆచరత్ త్వర్షిధో జనః ॥ 16

స దోషం త్వయి పశ్యామి పూజ్యమవ్యరిషాదనః ।
స చాపి జవపిం బాల్యాత్ త్వం విగర్హితుమర్హసి ॥ 17

కామకాలో మహాప్రాజ్ఞ! గుహాణాం పర్వదాఽవళుః ।
ఉపసన్నేషు దారేషు పుత్రైషు చ విధీయతే ॥ 18

వయసుస్య యథా లోకే సంభూతాః సౌమ్య! సౌమిధిః ।
భార్యాః పుత్రాశ్చ శిష్యాశ్చ త్వమను జ్ఞాతుమర్హసి ॥ 19

వనే వా చిరనననం సౌమ్య! కృష్ణాజిహంబరమ్ ।
కాశ్యేవాఽపి మహారాజో మాం వాచయితుమిశ్వరః ॥ 20

యావత్ పితరి ధర్మజ్ఞే గౌరవం లోకసత్పుత్రమ్ ।
తాపద్ధర్మబ్ధితాం శ్రేష్ఠ జపన్యామసి గౌరవమ్ ॥ 21

నీలాభ్యాం ధర్మశీలాభ్యాం వనం గచ్ఛేతి రాఘవః ।
మాతాపితృభ్యాముక్తాహం కథమప్యత్ నమావరే ॥ 22

త్యయా రాజ్యమయోధ్యయా ప్రాప్తవ్యం లోకసత్పుత్రమ్ ।
వస్తవ్యం దండకారణ్యే మయా పల్కలవాచసా ॥ 23

నీవం కృత్వా మహారాజో విభాగం లోకసత్పుత్రః ।
వ్యాధిశ్చ చ మహాచేతా దిరం దశరథో నతః ॥ 24

ఓనరశ్రేష్ఠ మంత్రులు మొదలుకొని ఈ సభలు ఎల్లరును మనంశమువారిని పరంపరాగా నేవించుచున్నారు. ఏమి మనముగ్రీ కాలమునగూడ కలరు- ఏరందఱిని మనము మొదటిమొండియై గారించును రెచ్చిపిరి- కనుక నీర ప్రాజ్ఞుడు వీళ్ళ ప్రశ్నిస్తున్నాడు-” (13)

భరతుడు ఇట్లు పలికి, చేతులు కోడించి, కన్నీరుగాల్చుచు పజుల శ్రీరాముని పాదములకు శిరసా మోకరిల్లెను. (14)

పరిపూర్ణమగువలె వదలిదే నిట్లున్నట్లు పేదయుచున్న పోరుడగు భరతుని కాశించుకొని, శ్రీరాముడు అతనితో ఇట్లునెను (15)

“ఓ భరతా! నీవు ఉత్తమమనశమున పుట్టినవాడవు. సత్వగుణ సంపన్నుడవు. బలశాలివి. సామ్రాటృత్వములవాడవు. అట్టి ఎవరినోడు రాజ్యముకొలుకై పాపములకు ఎట్లు ఒడిగట్టుచు? (పాపములకు ఎన్నడును పాల్పడకు) (16)

ఓ అరిసుదవా! నీలో దోషము అనంతయు నాకు కన్పించుటలేదు. అజ్ఞానవశమునైతము తల్లిని నీవు నిందింపరాదు (17)

ఓ బుద్ధిశాలీ! ఓ పుణ్యాత్ముడా! తమకు ఇష్టమైన స్త్రీలగుడంను, శత్రులవిషయమునను, తమను ఆశ్రయించునున్న శిష్యు, రాసాదుల యెడలను పెద్దలకు పర్యాధికారులుండును. వారిని తమ ఇష్టానుసారము అజ్ఞాపింపవచ్చును (18)

వాయవా! లోకమున పశ్యసాచారణముగా బాధ్యుత్తుల విషయమునను శిష్యులవిషయమునను సత్పురుషులు చెప్పిన ఈ మాటలు దశరథునిపుత్రులైన మనవిషయమునను ఎర్పించును- అది నీవు తెలిసికొనుము. (19)

ఓ బుద్ధిమంతుడా! కోపలప్రభువైన దశరథమహారాజు నారసిధలను, మృగచర్యమును వరింపజేసి, వన్నె వనములలోనైనను ఉంచుచును. లేదా రాజ్యసంహాననముమీదవైనను కూర్చుండబట్టి యును. అయినకు ఈ రెండింటివిషయమునను పర్యాధికారులు కలవు. (20)

రక్షణేత్తంలో శిష్టుడైన ఓ భరతా! లోకపుర్యాధిను అనునరించి, తండ్రియెడ మాపెడి గౌరవమునే తల్లివిషయమునను చూపవలెను, (తండ్రినివలెనే తల్లినిగూడ గౌరవించవలెను) (21)

ఓ భరతా! ధర్మశీలులైన తలిదండ్రులు ఇష్టము వశములకు వెల్లుము- అని వన్నె ఆజ్ఞాపించిరి. వారిఆజ్ఞానుకూలని నేను పుత్రయొక నిదముగా ఎట్లు చేయుదును? లోకకల్యాణముకొరకై నీవు ఆయోధ్యలోనే యుండి రాజ్యపాలన చేయవలెను. నేనేమో పల్కలములను దరించి, దండకారణ్యమునందే మునిపాము (22-23)

తేజశ్వరీయైన దశరథమహారాజు పురుషములునిమగ్నమువ మనఇద్దరికిని ఈ విధముగా వేర్వేలు అజ్ఞులను ఒకరి, ఏదె వ్యర్థస్థుడాయెను. (24)

న చ నమాణం ధర్మాత్మా దాతా తోకగురుస్తవః ।
ఏతా దత్తం యథాభాగమ్ ఉపభోక్తుం త్వమర్హసి ॥ 25

చతుర్థశసనాః పౌన్య! దండకారణ్యమాశ్రితః
ఉపభోజ్యేత్వహం దత్తం భాగం ఏతా మహాత్మనాః ॥ 26

యదబ్రవీన్నాం పరలోకనత్సృతః
ఏతా మహాత్మా విమథాధిపోషణః ।
తదేన మయే పరమాత్మనో హితం
న పర్యలోకేత్వరభావమస్యహమ్ ॥ 27

ఇత్యుచ్చే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే చతురుత్తరశతతమస్తర్గః (104)
వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నూటనాల్గమొగ్గము ననూప్యము

— * * * —

105. మాటబదవసర్గము

'అన్నా! అయోధ్యను సాలించుటకు నీవే అర్హుడవు' అని భరతుడు శ్రీరామునకు విప్లవించుకొనుట - జననమరణములు అనివార్యములు కావున తండ్రిష్టతకే చింతించుటయు, - అని పలుకుచు శ్రీరాముడు "కునకు తండ్రి ఆజ్ఞ కిరదార్థము - అని హితవిషయములు.

తతః స్మరుషసించోవాం వృతావాం ధైః సుహృద్భయైః ।
కోపతాపేన భజనీ దుఃఖేన వ్యత్యవత్తతః ॥ 1

రజన్యాం సుప్రభాతాయాం భ్రాతృహస్తే సుహృద్వృతాః ।
మందాకిన్యాం హంసం జస్యం శృత్వా రాసుముసాగమన్ ॥ 2

యాస్తే తే సముపాసినా న కర్చిత కించిదబ్రవీత్ ।
భరతస్తు సుహృద్భవ్యే రామం వచనమబ్రవీత్ ॥ 3

సాంప్రతా మామికా మాతా దత్తం రాజ్యమిదం మమ
తద్దదామి తవైవాహం భుంక్త్వా రాజ్యమకంఠకమ్ ॥ 4

మహాలేనాఽంబువేగేన ధిన్మః పేతుర్దలాగమే ।
దురావారం త్వదవ్యేవ రాజ్యభండమిదం మహత్ ॥ 5

గతిం ఖర ఇవాశ్వస్య తార్దవ్యేన వత్సత్రణః ।
అమగంతం న శక్తిర్మే గతిం తవ మహాపతే ॥ 6

లోకపూజ్యాడు, ధర్మాత్ముడు ఐన ఆ మహానాజీ సీకు పరమవ్రతమాణము. కావున నీవు ఆయనయొక్క ఆజ్ఞను శిరసావహించి పరవలెను తండ్రిగారువీక్షించిన భాగమును (రాజ్యమును) నీవు అనుభవించిపలెను. (25)

వాసునా మహాత్ముడైన తండ్రిగారు నాకు ఇచ్చిన భాగమును నేను అనుభవించుటకు కనుక ఆయనఅదేశముమేరకు దండకారణ్యమును ఆశ్రయించినవాడనై పరునాలుగువత్సరముల కాలమును గడపెదను మనతండ్రియైవ దశరథమహారాజా ఈ మానవలోకమున నూజ్యాడు చేపేంద్రునితో సమానుడు. అట్టి మహాత్ముడు ఇచ్చిన ఆజ్ఞయే నాకు ఎరమహితము - ననున్న లోకములలభికారముపైతము నాకు శ్రేయస్కరముగారు అని నేను తలంచును. (26-27)

పురుషశేష్టులైన రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నములు బంధుమిత్రులను గూడి, పితృహింసాగమఃకముతో వదితపరిచుచుండగా ఆ రాత్రి గడచెను. తెల్లవాఱుగనే ఆ సోదరులందఱును బంధుమిత్రసహితులై మందాకినీ జలములలో స్నానములవాచరించి, తత్త్రేయమున జప వోహాయలను నెఱపిరి ఏమ్మట భరతాదులు శ్రీరాముని దెంగకుచేరిరి. (1-2)

అనంతరము వారందఱును ముఖాపేకలై మోహముగానుండిరి ఎవ్వరునూ ఏమియును మాటాడకుండిరి. కాని భరతుడు మాత్రము మిత్రుల సమక్షమున శ్రీరామునితో ఇట్లు మడిచెను. (3)

"పోదరా! మా తల్లిని సంత్పత్తిపఱచుటకై తండ్రిగారు నాకు ఈరాజ్యము ఇచ్చినేపిరి. నా అదీనములోని ఈ నిష్కంఠకరాజ్యమును సీకు ఎనుచ్చించుచున్నాను. దీనిని నీవు సాలించుము. (4)

వర్షాకాలమునందలి వరదలనేగమునకు తెలిపోయిన అడ్డుకట్టలనున్న ఈ విశాలరాజ్యభాగమును రక్షించుటకు నీకుదచ్చ మతియెవ్వరికిని సార్థముగారు. (5)

ఓ వ్రతమా! అశ్వగమనము గాడిదకు కుదురనట్లు గరుత్మంతుని ఆకాశయానము సామాన్య వర్జికి సార్థము కానట్లు నీ గతిని (విరిపాటవారితిని) అనునదించుటకు ఏవలె రాజ్యసాలనము చేయుటకు నాకు శక్తి చాలదు (నాకు అసాధ్యము). (6)

నుజవం నిత్యకస్తస్య యః పరైరుచచవ్యతే
రామ! తేన తు దుర్జీవం యః పరామపజీవతి 7

యథా తు రోపితో వృక్షః పురుషేణ నివర్తితః
సాస్వతేణ దురారోహో రూఢన్మంథో మహాద్రుమః 8

స యదా సుష్టితో భూత్వా ఫలాని న నిదర్శయేత్.
సతాం వాసుభవేత్ ప్రేతిం యస్య సోహో స్రరోపితః 9

ఏదోపమా మహాబాహో తమర్థం వేత్తుమర్హసి
యది త్వమస్మాన్ ఋషభో భ్రాతృభ్రాతృవ న కాధి హి 10

శ్రేణయప్యైం మహాబాహ! పశ్యన్వైర్భ్రాతృ పర్వతః
ప్రతపంతమివాదిత్యం రాజ్యే స్థితమరిందమమ్ 11

తవామయావే కామలోష్ఠి మత్తా నర్థంయ కుంజరాః
అంతపురగతా వార్యో వందంతా మసమాహితాః 12

తస్య సాధ్విత్యమన్యంత వాగరా వివిధా జనాః
భరతస్య వచః కుత్వా రామం ప్రత్యమయావతః 13

తమేవం దుఃఖితం ప్రేక్ష్య విలపంతం యశస్సనమ్.
రామ! భృలాత్మా భరతం సమాశ్వాసయదాత్మవాన్ 14

వాఽత్మనః కామకాతోఽపి పురుషోఽయమనిశ్యరః
ఇతశ్చేతదతశ్చేవం కృతాంతః పరికర్షత 15

1. రఘురామా! ఇతరులకు ఆశ్రయమిచ్చి, నిత్యమూ వారిని చక్కగా ఆడుకొనూనిటీపడము పెర్వత్తమైనది. ఇతరులపై ఆరాధనకీ జీవించువాని జీవితము ఇరమిమూ- కాపున ఉత్తమస్థాయికి చేందిన నీవు రాజ్యమును పాలించుటయే శ్రద్ధము. (7)

2. మహాబాహూ! ఒక పురుషుడు సత్పులములను ఆసించి ఒక మొక్కను నాటను. అతని సోపానలో అది పెటిగపెద్దదగును. క్రమముగా దానిబోవె మిగుల చాచెక్కి. ఇది ఒక మహావృక్షమగును. కదకు పోట్లవారు ఎక్కిలేని స్థాయికి అది యెరుగును. ఇది బాగుగా పుష్పించినను. ఫలములను ఇచ్చునెవో (పరిపంపివో) దానిని వారిన పురుషునియొక్క లక్ష్యమే. దిబ్బితవెను పరిగిదా అతడు అపరిమిత్తకీసీ గుటియగును. పర్వతమయ్యదవైన నీవు రాజువై నీర్భయ్యులవైన మమ్ము శాసించునెవో (పరిపాలించునెవో) ఈ (వృక్షమునకు సంబంధించిన) ఉదాహరణము ఇరట మనకు అన్వయించును. (అనగా దశరథుడువారాజు లోకకల్యాణార్థము సకలసద్గుణసంపన్నుడవైన విన్ను పుత్రునిగా పొంది, ఒక ఉదాత్తలక్ష్యముతో పెంచి ఎద్దచేసెను. నీ చక్కని పరిపాలనలో ప్రజలు బాగుగా నుభించురని ఆసించి, నీన్న రాజ్యవట్టాదీపిక్కునె చేయజాచెను. కాని నీవు పరిపాలనభారమును మోయెనెవో ఆయనలక్ష్యము సద్దించు. బృత్యులమైన మాకు మిత్రలాభములు మృగ్యములగును) (8-10)

3. మహావ్రభూ! శ్రీరామరామమర్దుడవైన నీవు రాజ్య- సేవాసనమును ఆధిష్టించి, మిక్కిలి వేడికిరణములతో వెలుగొందుచున్న సూర్యునివలె భావిజ్ఞుమండగా, వివిధవర్షములకు చేందిన సోరులు. ప్రదానపురుషులు విన్నుజాచె వరమానందభరితులగుదురు. (11,

4. కమలోష్ఠవంశభూషణా! నీవు ఆయోధ్యకు విచ్చేయు ఎరుదుమన పదగజములు తమమంకరములలో నిన్ను అహ్వానించును. అంతపురస్థిలందఱును సర్వసన్మద్యై ప్రసన్నములులై నిన్ను ఆదీకరించుదు " (12)

ఆయోధ్యకు వచ్చి, రాజ్యసరిపాలనను చేపట్టుము - అని భరతుడు శ్రీరాముని ప్రార్థించుచుండగా అవల చేరియున్న వివిధ సర్గములకు చేందిన ప్రజలందఱును బాగు బాగు అని ప్రశంసావచనములను పట్కరి. (13,

మిక్కిలి దుఃఖితుడై వెలపించుచున్న అభరతుని జూచి, నిశ్చయముప్తిగలవాడును, మిగుల ధైర్యశాలియు అన శ్రీరాముడు అతనిని ఎంతయు ఓదార్చెను. (14)

5. పోడలా! ఏ వ్యక్తకైవసమి ధైయమునలె స్వాతంత్ర్యముగాని ఇష్టము వచ్చినట్లు ప్రవర్తించగల శక్తిగాని ఉండవు. కైవసే అతనిని ఇటువంటి లాగుచుగడును. ఏది బలీయము నునూ! (15)

పర్యే క్షయంతా నిచమాః పరశాంతాః పశుచ్యుతాః
పంయోగా వీనయోగాంతా మరణాంతం చ జీవితమ్ 16

యథా ఫలానాం పత్వానాం నాన్యత్ర పతనాద్భయమ్.
ఏవం సరస్య జాతస్య నాన్యత్ర మరణాద్భయమ్ 17

యథా గారం దృఢస్థూణం బీర్లం ధూత్వాః పసేదతి.
తస్మాన్ సేదంతి పరా జరామృత్యువశంగతాః 18

అత్యేతి రజనీ యాతు పా న ప్రతినివర్తతే
యా త్యేన యమునా పూర్ణా పముద్రముదకాకులమ్ 19

అహోరాత్రాణి గచ్ఛంతి సర్వేషాం ప్రాణినామిహ.
అయూషః క్షపయంత్యాకు గ్రీష్మే జలమివాశవః 20

అత్యవమమకోచ త్వం కేమస్యమమకోచపి.
అయుప్తే హేయతే యస్య స్థితస్య చ గతస్య చ 21

నహౌవ మృత్యుర్వజతి సహ మృత్యుర్నివీదతి
గత్వా సుదీర్ఘమధ్వానం సహ మృత్యుర్నివర్తతే 22

గ్రాశేష పంయః ప్రాప్తాః త్వతాశ్చైవ శిరోదుహః.
జరయా పురుషో జీర్ణః కిం హి కృత్వా ప్రభావమేత్ 23

సందంతు్యదిత అదిత్యే సందంతుస్తమితే రవా.
అత్మన్ వాచబుద్ధ్యంతే మనుష్యా జీవితక్షయమ్ 24

హృష్యంత్యుత్థముఖం దృష్ట్వా వనం నవమిహగతమ్.
ఋతూనాం పరివర్తేన ప్రాణినాం ప్రాణసంక్షయః 25

యథా కాన్తం చ కాన్తం చ సమేయాతాం మహోర్ధవే.
సమేత్య చ వ్యపేయాతాం కాలమాసాద్య కంచన 26

కూడనిట్లేన వివిధవలనరలు అన్నియును సశంకుననిచేసి
లోకమునైన యెన్నఁతమునొప్పుయును పరిచునుననియే. పుట్టమిత్ర
కళాత్రాది సంబంధములన్నియును తెలిపొవునట్లినే. ఎంతటి
ఉన్నతస్థితిలో జీవించువారికినను మరణము తప్పదు. ఈ
లోకజులందఱులన్నియును ఏడిపోవుననియే. (16)

చావుగా ఎండిన ఫలములకు పడిపోవుట కంటే వేరొక గతి
లేదు. అట్లే పుట్టిన సుతివ్యక్తికిని మరణము తప్పదు. (17)

దృఢమైన నెంభములతో నిర్మించిన భవనమునైతము
క్రమముగా శిథిలమై అది ఎవ్వటికైనను పడిపోవుట సహజము
అట్లే మానవులు ఎంతటి వార్ధియును క్రమముగా ముసలివారై
మృత్యుముఖమైనదేరి సశంకుట అనివార్యము. (18)

జలములలో నిండిన యమునానదీయు అసారజలనిధికి చేరిన
పెమ్మట అది రాజాలయ. అట్లే గడచిపోయిన రాత్రి మఱి రాదు. (19)

ఈ లోకమున ఎగిల్చి రాత్రులు క్రమముగా గడచిపోవుచునే
యందును. ప్రేక్షకాలమున మార్యకీరణములు జలములనునలె
అవి సకలస్థానులయొక్క ఆయువులను వశింపజేయు
చుండును. (20)

ఓ భరతా! నీవు అత్యంతరణమహర్షి అజ్ఞోంవుము. ఇతరులకై
పల విశాసపరచివు. ఎన్నడైనను నిలిచియున్నాను పొగిపోవుచున్నాను
అతనిచయువు క్షీణించుచునే యుండును. (21)

మృత్యువు ఎల్లప్పుడును మనతోడనేయుండును. అది అన్ని
వేళలయుండును (నడవలె) మనలను ఎంటాడుచునే యుండును.
మనము దీర్ఘయాత్ర చేసినను (మరణించినను, మఱల
జన్మించునప్పుడు) అది మనలో గూటి మఱి వచ్చుచుండును
(క్రమిక సమస్త ప్రాణులకును మృత్యువు అనివార్యము) (22)

శరీరములయందు ముడుతలు ఏర్పడుచుండునె. వానిము
తలవెంట్రుకలు నెరసిపోవుచుండుట అనివార్యము. వార్ధక్యముచే
పురుషుడు క్షీణించిపోవుచుండుట ప్రకృతినర్థము. మానవుడు
వీటిని వీయుపాయములే తప్పించుకొనగలడు. (23)

జనులు సూర్యుడు ఉదయించినంతనే దవాళ్లవకు
సమయమైనదని సంకోచింతు. అట్లే సూర్యుడు అస్తమించినను
కామోఽభోగములకు అనుకూల పనుయము ప్రాప్తించెనని వారు
పొంగిపోవుదురు. కాని వారు తమకయ్యువు సుతిదినము
క్షీణించిపోవుచున్నదని యంతమాత్రము ఎఱుంగరు - (24)

పరింతాది-ఋతువులు ప్రారంభమైనప్పుడు, అవి ఇదివఱలో
ఎప్పుడును తానట్లుగను. ఇప్పుడే క్రొత్తగా వచ్చినట్లుగను. భావించి
అనులు సంతోషించుచుండురు. కాని ఋతువులయొక్క
రాకపోకలవలన కాలము జరిగిపోవుచున్నట్లును, పరితమగా తమ
ఆయుర్కాలము క్షీణించుచున్నట్లుగను వారు గుర్తించరు. (25)

హాహుముద్రము కంటే ఒక కట్టలో మఱియొక కట్ట కలిపి
సాగివుడు కొంతకాలమునకు ఆ వేళాడుపోవుచుండును. అట్లే
సంపదలు. బాహ్యపుట్టులు బంధిపులు (యజమానితో) కలిపి

ఏవం భార్యాశ్చ పుత్రాశ్చ జ్ఞాతయశ్చ వనూచి చ |
పమేత్య న్యవధాచంతి ధ్రువో హ్యేషాం వినాభవః 27

వాత్ర కశ్చిద్యథాభావం ప్రాణీ వసుభిషర్తతే |
తేవ తస్మిన్ వ పానుర్జ్యం ప్రేతస్యాస్త్వమశోచతః 28

యథా హి సార్థం గచ్ఛంతం బ్రూయాత్ కశ్చిత్ పరస్థితః |
అహమప్యగమిష్యామి పృథ్విలో భవతామితి 29

ఏవం పూర్వైర్గతో మార్గః పితృపైతామహో ధ్రువః |
తమావన్మః కథం శోచేత్ యస్య నాస్తి న్యతిక్రమః 30

వయనః వతమావప్య ప్రోతసో వాఽనివర్తినః |
అత్మా మథే వియోత్తప్యః సుఖభాజః స్రజాః స్మృతాః 31

ధర్మాత్మా వతుభైః కృత్స్నాః క్రతుభిశ్చాప్తదక్షిణైః |
ధూతపాపా గతః స్వర్గం పితా నః పృథివీపతిః 32

భృగ్యానాం భరణాత్ సమృక్ ప్రజానాం పరిపాలనాత్ |
అర్హదానాచ్చ ధర్మేణ పితా నః త్రిదివం గతః 33

కర్మభిస్తు తుభైరిష్టైః క్రతుభిశ్చాప్తదక్షిణైః |
స్వర్గం దశరథః ప్రాప్తుః పితా నః పృథివీపతిః 34

ఇష్ట్యా విహరితైర్మర్యజ్జై భోగాంశ్చావాప్య పుష్కలాన్ |
ఉత్తమం దాయురోసాద్య స్వర్గతః పృథివీపతిః 35

అయురుత్తమనూసాద్య భోగావపి చ రాఘవః |
స స శోచ్యః పితా తాతా స్వర్గతః పత్న్యతః సతామ్ 36

జపించుచుందురు, కాల్పకమును విడిచివుంచుదురు-
పేరియొక్క పంయోగియోగములు రోకనవాణములు (26-27)

లోకమున ఏప్రాణియైనను వమయము అవన్మయై నప్పుడు
జననమరణములను తప్పించుకొనజాలదు కనుక మరణించినవారికై
కోకిలవాడుగూడ తపమరణమును వివరించి చెబుచుండువాడు. (28)

దారిబట్టి పోవుచున్న వ్యాపారులతో, యాత్రికులతో
ఎదైననాకూలసారి 'మీ కనుక నేనును వచ్చెదను' - అని
ఎలుకును వారిని అనుసరించుచుండును, అట్లే మనపూర్వజులైన
తాతముల్నాతలు వెళ్లిన మార్గమున మనము అనుసరించి నడచుట
తర్కము. దీనిని అతిక్రమించుటకు ఏట్టి ఉపాయమూలేదు. కావున
ఏదైనను ఇతరులకోరికలై దుఃఖించుట తగదు. (29-30)

నదీనూహములు వెనుకకు మఱలిరానట్లే విత్తము తపోగ
పోవుచుండు వయస్సు తిరిగిరాదు. అది క్రమముగా క్షీణించుచునే
యుండును. ఈ భవాశ్శయమును విఠింగి, అత్మోద్ధరణమునకు
సాధనమైన కర్మమార్గమును అనుసరింపవలెను. ఏనన జనులెల్లరును
ఇహపరిలోకనుభములను కోరుకొనుచుండుదు గదా! (31)

మనతగ్గడ్డి ధర్మాత్ముడు అతడు భూవిదక్షిణలను సమర్పించి
వివిధములైన వివిధములగు సమస్తయజ్ఞసంబలము అందించి
పునీతుడయ్యెను పిమ్మట ఆ మహారాజు స్వర్గమునకేగెను (32)

మనతగ్గడ్డి పాత్రులైన ద్వియ్యులకు సంతోషకరముగా వారిసోమ
భారమును నిర్వహించెను, ప్రజలను కన్నురిద్దలమనల వాత్సల్యముతో
పరిపాలించెను, ధర్మమార్గముతో దనాచారమును నింపెను, ఆ
విధముగా జీవించి ఆ పుణ్యాత్ముడు దివంగతుడాయెను (33)

ఆ మహారాజు తనకును, ప్రజలకును మిగుల శ్రష్టములు.
ప్రయోజనకరములు ఇవ తటాకారులను మహాసత్ములయందు
విర్మింపజేసెను, ఋత్విజాలు మొదలగువారికి విరివిగా దక్షిణ
తాంబూలాదులను ఒసంగి, పెక్కు క్రతువులను నిర్వహించెను
ఈ విధముగా మనతగ్గడ్డియైన దశరథుని తనజీవితమును
కొనసాగించి, కడకు అమరపురికేగెను (34)

ఇంకను ఆ మహాపురుషుని నలువిధములగు యోగములను
నడిపెను. సముద్రచరీరితో పుష్కలముగా భోగభాగ్యములను
అనుభవించెను. దీర్ఘాయురారోగ్యములతో వర్తిల్లి, అతడు తన
జీవయాత్రను ముగించుకొని, పూర్ణమనందకరించెను. (35)

నాయనా! భరణా! రఘునందనశిరోమణయు, పూజ్యుడను
ఎన మనతగ్గడ్డి తనకు పూర్వజులైన తాతలకంటెను ఉత్తమమైన
జీవితమును దీర్ఘకాలము గడపి, చిక్కనిఆరోగ్య భాగ్యములతో
వర్తిల్లెను సత్పురుషులసత్కారములను పొందుచు కడకు అతడు
విరముదించెను. అందువలన ఆ పుణ్యపురుషునికొకటై మనము
కోకిలదగదు. (36)

న జీర్ణం మోమనం దేహం పరిత్యజ్య పితా హి నః ।
దైవీమ్ బుద్ధిమమ ప్రాప్తోః శ్రాహ్మణోఽవిహారిణీమ్ ॥ 37

తం తు నైవంవిధః కశ్చిత్ ప్రాజ్ఞః శోచితుమర్హతి ।
త్వద్విధో ముద్విధగ్నాపి ప్రతవాన్ బుద్ధిమత్తరః ॥ 38

ఏతే బహువిధాః శోకా విలాపరుదితే తథా ।
వజ్రసీమా హి ధీరేణ నర్వాచస్త్థాను ధీమతా ॥ 39

న క్వస్తో ధన మాహోదీః యత్సా చాఽపవనతాం పునీమ్
తథా పిత్రా నియుక్తోఽపి వశినా వదతాం వరః ॥ 40

యత్రాహమపి తేనైవ నియుక్తః పుణ్యాకర్మణా ।
తత్రైవాహం కరిష్యామి పితూరాశ్వస్య తానవమ్ ॥ 41

న మయా తానం తస్య త్యక్తుం వ్యాయమిదిదమ ।
తత్ త్వయాఽనే నదా మోహం న నై బంధుః న హః పితా ॥ 42

తద్యదః పితూరేవాహం నమ్మలం ధర్మచారిణామ్
కర్మణా పాలయిష్యామి వనవాసేన రాఘవ ॥ 43

ధార్మికేణాస్యశంపేన వదేణ గురువర్తివా ।
భవితవ్యం వరవ్యాఘ్ర! వరలోకం జీగీషతా ॥ 44

అత్మావమమతిష్ఠ త్వం స్యభావేన వరర్షభ ।
నిశామ్యతు తుభం వృత్తం పితుర్దశరథస్య వః ॥ 45

ఇత్యేవముక్త్వా వచనం మహాత్మా
పితుర్నిదేశప్రతిపాలనాన్తమ్
యనీయసం భూతరమర్థవత్
ప్రభుర్గుహారాద్విరరామ రామః ॥ 46

మనతంక్రియైన ఆ మహారాజ శిథిలమైన అవసారమేహమును
పరిత్యజించి ఇహలోకమున విహరించుటకు అనువైన దివ్యదేహమును
అదితరములైన దైవసంపదలను పొందెను ॥ 37)

వేదశాస్త్రజ్ఞానసంపన్నుడును మిగుల ప్రజ్ఞాశాలియు జన
ప్రజ్ఞదైవ్యుడగు వనమే ఈ విషముగా రుచియిరాడు (మఃపి వడు) ॥ 38)

ధీరుడను ప్రజ్ఞాశాలియు ఎవ పురుషుడు ఎవ్వడైనను ఎట్టి
క్షేప్త పరిస్థితులయందైనను తండ్రి మాతామహ శేషి వనవాసును
చేయవలసి వచ్చుట ముష్కరు కష్ట సమయములయౌడును
ఈ విషముగా విలపించుట, ఎవ్వరి చేయరాదు ॥ 39)

వాక్పాతుర్ముగల పి భంతురా! నేనా రుభింపకును మనస్సును
కుదుటపడుచుకొనును అయోధ్యకు వెళ్ల రాజ్యాధికారమును
స్వీకరింపుము సత్వాధికారియైన ఆ మహారాజ నిన్ను ఆ పథముగానే
ఆదేశించియుండెను ॥ 40)

ఓ భరతా! పుణ్యాత్ముడైన ఆ మహారాజ సదుపాయగు
సంపత్పురములకాలము వనములలో నివసించుము - అని వమ్ము
ఆదేశించి యుండెను కనుక ఆయనఅజ్ఞును శిరసావహించుము
నేను ఇవడనే యుండెదను ॥ 41)

నాయనా! శత్రుసంహారకా నేను తండ్రిగారిశాసనమున
ఉల్లంఘించుట ధర్మముకాదు (దానిని నేను ప్రకరణబుద్ధిగా
తలచాల్సివచ్చును) ఏమిను ఆయుధమును గొరవించుకొనదు ఆయుధ
బాణము నీపుడు పాటించుము అతడు మనకు జన్మనిర్మిత వాడు
పరిమిలగుచు ॥ 42)

ఓ భరతా! తండ్రిగారిపరనము ధర్మమును పాటించువారికి
శిరోహార్యము- కావున నేను ఆయనఆదేశమును పాటించుచు
వసాపము చేసెదను ॥ 43)

ఓ నరశ్రేష్ఠ! పరలోకసంఖములను కోరుకొని పురుషుడు
ఎవ్వడైనను ధర్మబుద్ధిగలవాడు, దయాళువు, పెద్దల బాఠలను
శిరసావహించువాడు ఎదుంకనలెను అస్పృశు మాత్రమే అతడు
ఆముష్మిక(పిదలోక) మిత్రులాలములకు అర్హుడగును - ॥ 44)

ఓ నరశ్రేష్ఠ! మనతంక్రియైన వరధిమహారాజయొక్క
వివ్రాతరణమును దృష్టిలో ఉంచుకొని నీ ధార్మికసృభాషను వ్యాఠా
నీ ఆత్మస్థితికి పాటుపడుము - కనుక రాజ్యభారమును
వహించుము ॥ 45)

నిర్వసిమర్మమును విచక్షుడును ఎవ శ్రీరాముడు అనతమ్ముడగు
భంతునితో తండ్రియొక్కను తలచాల్పుము - అని అర్థవంతములైన
వచనములను పోకి ఒక స్తంభకాలము పాటు మోవము వహించెను - ॥ 46)

ఇత్యాద్యే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే పంచోత్తరశతతమస్తకః (105)

వాల్మీకిమహర్షిపించితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నూటపదవనిశ్చము సమస్తము

106. నూటలఱవసర్గము

అయోద్యకు విచ్చేయునుని తరతుడు శ్రీరాముని పరిసరినిదముల వేడుకొనుట.

వివముత్వై తు విరతే రామే వచసమర్థవత్
తతో మందాకివీరిరే రామం ప్రకృతివత్సలమ్,
ఉవాచ భరతశ్చిత్తం ధార్మికో ధార్మికం పయః 1

కో హి స్సదీద్యతో తోత్ర యాద్యశస్త్రమచిందమః
న త్కం ప్రహృథయేద్దూణం ప్రీతిర్వా న సహర్షయేత్ 2

సమృతశ్చాపి వృద్ధానాం తాంశ్చ పృచ్ఛసి సంశయాన్ 3

యథామృతస్తథా జీవన్ యథాఽ సతి తథా నతి
యస్యైవ బుద్ధిలాభః స్యాత్ పరిత్యక్త తేవ సః 4

పరావరజ్ఞో యశ్చ స్యాత్ తథా త్వం మనుజాధిపః,
న వివం వ్యసనం ప్రాప్య న విషీదితుమర్హతి 5

అనులోపమచత్వస్త్యురీ మహాత్మా నత్యసంగరః
పరశ్శ్రుః పర్యదర్శి చ బుద్ధిమాంశ్చాపి రాఘవ! 6

న త్యామేవంగురైర్భుక్తం ప్రభవాభవకోవిదమ్,
అవిషహ్యతమం దుఃఖమ్ ఆసాదయతుమర్హతి 7

క్రోధిత స్తు యతే పాపం కౌతా మత్కాకూలే భవన్
క్షుద్రియా తదినిష్ఠం మే ప్రసేదతు భవాన్ మమ 8

ధర్మబంధేన బద్ధో ఏమి తేనేమాం నేహ మాతరమ్,
హింసి తేనేన దంజేన దండాత్నాం పాపకారిణీమ్ 9

కథం దశరథాశ్చాత పుద్గాభిజనకర్మణః
జానన్ ధర్మసుధర్మిష్ఠః కుర్యాం కర్మ జగుప్సితమ్ 10

శ్రీరాముడు ఈవిధముగా అర్థవంతములైన వచనములను పరికి విన్నవించు సమయము దర్శాత్ముడైన భూమియే ప్రజావత్సలజైన శ్రీరామునితో మందాకివీరిరముల దగ్గరబద్ధముగా బిల్లు పెరింటెను (1)

6 శిల్పనూదనా సేపు దుణుములను క్షుణ్ణిస్తే, పంతోషములకు సారోహపు ఈలోకమున సెలవిరాదు ఎవడుండును? వేదవిమలైన పెద్దల పుణ్యతమ ముస్యదనైనను నిర్వృత్తమైనను ఒక సామాన్యమేల సేపు వారికడ పంశయములను ప్రస్తావించుచుండువు. (2-3)

మనుజుడు మరణించినవానిపేదయును రాత్త్రేమములను కలిగియుండకట్లే జీవించియున్న వారయి గూడ రాగద్వేషములను కల్గియుండరాదు. అతనికి వచ్చువులు లేనప్పుడు వాటిపై ఆసక్తి యుండకట్లే అవి ఉన్నప్పుడుగూడ అతడు వారీవిషయమున ఆసక్తి చూపరాదు. ఇది నిరేకనంతమనిలక్షణము. ఇట్టి వివేకి దేవుడై పరితమి న? తేవికవి పరితపియడు కనుక సేపు పేర్కొనిన దీక్షా నాకు నీ విషయమునును లేనమాత్రము సరితాపము ఉండదు. (4)

8 మహావ్రథా, నీవలె అత్యాసాత్మకత్వానముగిలినాడు (నదపర్వివక్షణగలవాడు, ఎప్పుడును ఎట్టి కష్టములకు లోనైనను దుఃఖింపడు- (5)

6 తపింపరా సేపు దేవతలవలె నత్యగుణపరిపన్నుడవు. మిగుల జ్యౌహారివి, సత్యవంతుడవు, పర్యజ్ఞాశువు, నిష్కపాక్షివి, ప్రతిభాశాలివి. జనసమరణరహస్యములను ఎఱిగినవాడవు. ఈ విధముగా ఉదాత్త గుణాశీలికుడనైన నెప్పు ఎట్టి దుర్బరములైన దుణుములునూ తాకజాలవు- ఎట్టి బాధలకునూ నీవు చలించవు. (6-7)

నేను పరదేవునడకు (మలామహావయింతు) ఉండగా అర్బుకారాశీన నాతల్లి నానిమిత్తమై ఈ మౌకార్యమునకు ఒడిబట్టెను ఇది నాకు ఎంతమాత్రమును విమృతముగోడు. కనుక ఆమెను క్షమించి, నామెడ ప్రసన్నుడవు కమ్ము (8)

అభ్యంతరము దుష్టురాలైనను అమమ తింపబి రర్మముగారు నేను పర్యజ్ఞుడను. అందుచే నమహాపకార్యములైన నాతల్లి తీర్థమైన మరణదండనమునకు అవ్వరాల్సేయినను నేను అట్లు చేయుటలేదు. (9)

దశరథమహారాజు ఉత్తమ సంకమున బద్ధింపినవాడు. వివిధ కార్యములను ఒనర్చినవాడు అట్టి మహాత్మ సే పుత్తుడనైన నేను ధర్మాధర్మములను ఎఱిగింతు, లోకనింద్యమైన అధర్మకార్యమును (మాతృనాధను) ఎట్లు చేయుదును? (10)

గురుః శ్రీయావాత్ వృద్ధశ్చ రాజా ప్రేతః పితేతి చ ।
తాతం వ పరిగర్భేయం దైవతం చేతి సంసది ॥ 11

కో హి ధర్మావ్యయార్థీవమ్ ఈద్యశం కర్మ కీర్తివమ్ ।
ప్రేయా ప్రయం చిక్షేచ్ఛన్ కుర్యాద్ధర్మజ్ఞా ధర్మపిత ॥ 12

అంతకాలే హి భూతాని ముహ్యంతీతి పురా శ్రుతి ।
రాజైవం కుర్వతా లోకే ప్రత్యక్షం సా శ్రుతిః కృతా ॥ 13

సాధ్యర్థమభిసంధాయ శ్రోథాన్మహాన్య పాహసాత్
తాతస్య చుడతిక్రాంతం ప్రత్యాహరతు తద్భవాన్ ॥ 14

పితుర్ని నమతిక్రాంతం పుత్రో యః పాథు మవ్యతే ।
తదసత్యం మతం లోకే నిసరీతమతోఽన్యథా ॥ 15

తదసత్యం భవాన్తు మా భవాన్ దుష్కృతం పితుః ।
అభిపత్య కృతం కర్మ లోకే ధీరవిగర్హితమ్ ॥ 16

కై కేయం నూ చ తాతం త మహ్నాదో బంధవాశ్చ షః ।
పాదబానపదాన్ సర్వాన్ గ్రాతు వర్వమిదం భవాన్ ॥ 17

క్య చారణ్యం క్య చ క్షాత్రం క్య చటాః క్య చ పాలనమ్ ।
ఈద్యశం వ్యాపాతం కర్మ వ భవాన్ కర్తుమర్హతి ॥ 18

విష హి ప్రథమో ధర్మః క్షత్రియస్యాభిషేచనమ్ ।
యేన శక్యం మహాప్రాజ్ఞా ప్రజానాం పరిపాలనమ్ ॥ 19

కశ్చ ప్రత్యక్షముల్లుభ్య వంశయస్థమలక్షణమ్ ।
అయతిష్ఠం చరద్ధర్మం క్షత్త్రబంధురనిశ్చితమ్ ॥ 20

అథ క్షేపణమేవ త్వం ధర్మం చరితుమిచ్ఛసి
భక్తేణ చతురో వర్ణాన్ పాలయన్ క్షేపమాన్సుహి ॥ 21

దశరథమహారాజ ఏప్రితముల్లం యజ్ఞకర్మలను అచరించిన వాడు వృద్ధుడు, నాకు తండ్రి గురువు వైవశుల్యుడు ఇప్పుడు అలాడు నిరలోకాతియు కడుక అర్థే అర్హునియని ఈ సందిసిభలో వినిపిండు కామా నిందింపడు. (11)

ఓ ధర్మజ్ఞా! రామా! ధర్మావర్జములను ఏతీరినవాడెవ్వడైనను లకి ప్రేని నిరల్పప్రే విజయింపక దర్మాన్నిమలకు మిచ్చెముగా ఇంతటి పాపకృత్యమునకు ఒడిగట్టునా? అవసానదశయందు జనులబుద్ధి మోహమునకు గుతీయకు యందుననిలోకే ప్రేమికాలము సుండియు నిలబడెను. మహారాజ ఇట్టి అధర్మకార్యమొనర్చి ఆ లోకోక్తని రిజము చేసెను (12-13)

ఓ రమరామా! కైకేయిబిదరింపులవలన నాని, రాజునకు అమిష్టగల వ్యాధి హాకారణమున నీ, లెక ముండితెలులను చూచి తొందరపడుటనలనాపి. మనతండ్రి ధర్మమును ఉల్లంఘించియుండిను. లోకహితమును గోర్చి పూజ్యుడనైన నీవు అయినదోషమును ఎవరింపె వచ్చునుగాదా! (14)

తండ్రిచేసిన పాపాటను ఎవరించుటకు మోసుకొనువాడే నిజమైన పుత్రుడు. అట్లు చేయకుండుట యింకముకాదు. - అనునది లోకజ్ఞావన (15)

రామా నీవు అట్లే ఉత్తమపుత్రుడవుగనే యుండుము. మన తండ్రి చేసిన కార్యము దర్మవిరుద్ధము, ధీరులు దానిని పెచ్చరు. అది లోకవిషయము కమిక నీవు అట్టి అనుచిత కర్మను (ఒడిమును) అనువరింపవలదు (16)

నాలిల్లబ్రహ్మ కైకేయి, నెన్ను ఎంతర్థుడినీ ఉంచుమిత్తులను, పొరులను, పల్లినానులను ఒకరేమిటి? అంతటిని కాపాడుటకు నీవే పర్యవేక్షకుడవు కనుక నా ప్రార్థనను మన్నింపుము. (17)

ఓ రామా ఎనాపమెక్కడ? క్షాత్రధర్మమెక్కడ? జటాధారణ మెక్కడ? ఎరిపాలనము ఎక్కడ? ఇట్టి పరస్పర విరుద్ధములైన కర్మలను నీవెంటి పూజ్యుడు అచరింపదగదు. (18)

ఓ పర్యజ్ఞా! ప్రజలను రంజింపజేయఁబు తప్పగా పరిపాలింపగల క్షత్రియునకు అతడు రాజ్యంట్లాభిషిక్తుడగుటచే మొదటి తర్కము. (19)

సజాపాలనకాపసైన క్షత్రియధర్మము ప్రత్యక్షఫలములను ఇచ్చునది అటు నైది పునికను, ఇటు నైజలకును ముఖాలిములను చేకూర్చునది. మీదుమిక్కిలి అది పరలోకశ్రేయస్సును కల్గించునది. తాపవచ్చునట్టి క్షేపములలో కూడుకొనినది. దానిఫలముగూడ వింశయాత్యకము, అనిశ్చితము - అదియును కాలాంతరమున నిప్పులో లభించునది - ఇత్తిమి క్షత్రియును నిఖిలాభములనుగొన్న రాజ్యపాలనమును త్యజించి తాపవచ్చునట్టిని చేపట్టినా? (20)

ఓ రామా క్షేపములను కల్గించు కార్యములదాగా ధర్మమును అచరించెటయే నీకు అమృతమైనచో, ధర్మవిరుద్ధముగా నాలుగు వర్ణములవారిని పరిపాలించుటయు క్షేపకార్యమే - కావున నీవు జాహర్యకు వచ్చి ఇట్టి క్షేపకార్యములనే అచరింపుము (21)

చతుర్థామాశ్రమాణాం హ గార్హస్థ్యం శ్రేష్ఠమాశ్రమమ్ |
ప్రాచార్యర్హజ్ఞా ధర్మజ్ఞా తం కథం త్యక్తుమర్హవీ | 22

శ్రుతేన బాహుః స్థానేన జన్మనా భవతో హ్యహమ్ |
న కథం పాలయిష్యామి భూమిం భవతి తిష్ఠతి | 23

హీరబుద్ధిగుణో బాలో హీనః స్థానేన చాస్యహమ్ |
భవతా చ విసాభూతో న పర్షయితుముత్సహే | 24

ఇదం నిఖిలమప్యగ్రం తాజ్యం పితృమకంబకమ్ |
అసుశాధి వ్యధర్మేణ ధర్మజ్ఞా సహ బాంధవైః | 25

ఇహైవ త్యాగ భిషంబంతు వర్తన్త ప్రకృతయః సహ |
ఋత్విజాః వసపిష్ఠాశ్చ మంత్రవన్మంత్రభేదితాః | 26

అభిషిక్షస్త్వమస్మాభిః అయోధ్యాం పాంచవే ప్రజ |
విజిత్య తరసా తోణాన్ మమద్విరినవాసవః | 27

ఋణావి ప్రజ్యపాకుర్యన్ దుర్బుధః పాథు విశ్వహన్ |
మహ్నాదస్తర్భయన్ కామైః త్వమేవాత్రానుశాధి మామ్ | 28

అధ్యాయో ముదితా సంతు మహ్నాదస్తైః భిషేవే |
అర్య భితాః సతాయంతాం దుర్బుధస్తే దిశో దశ | 29

అక్రోశం మమ నాయశ్చ ప్రమృజ్య వుచుషర్చిత |
అద్య తత్రభవంతం చ పితరం రక్ష కర్తృపాత్ | 30

శిరసా త్యాగ భియాషే హం కురుష్య వరుణాం మయి |
బాంధవేషు చ సర్వేషు భూతస్త్వేవ మహేశ్వరః | 31

అశైలత్ పృష్ఠతః కృత్వా పనమేన భవావిరః |
గమిష్యతి గమిష్యామి భవతా సార్థమప్యహమ్ | 32

ధర్మములను బాగుగా ఎరిగిన ఓ తాహా శ్రాహ్మణ్యము, గార్హస్థ్యము | గృహస్థాశ్రమము, వాసిపన్థము. సన్న్యాసము అను వాల్లు ఆశ్రమములలో గృహస్థాశ్రమము మిగుల శ్రేష్ఠమైనదని ధర్మజ్ఞులు తెలుపుచుందురు. అట్టి ఉత్తమమైన తాహిని ఎట్లు త్యజింతువు? (22)

ఓ రఘునరా! శాస్త్రజ్ఞానమును ఎట్టియు, శిష్టాశ్రమమును అనుసరించును నేను నీకుంటెను చిన్నవాడను కావున ఇద్దివాడనైన నీవు ఉండగా నేను మనకోసం రాజ్యమును ఎట్లు పరిపాలింపగలను? (23)

అన్నయ్యా! సతీభయండును, మిగులసంపదయండును బాలుడనైన నేను నీకు పాటిరాకు శాస్త్రాసముగూడ పితరువాడే నీవు లేకుండ (నీకు దూరమయి) జీవించుటయం కష్టమే ఇక రాజ్యపాలనము ఎట్లు చేయగలను? (24)

ఓ ధర్మజ్ఞా మంత్రాతముత్తాననుండి వచ్చుచున్న ఈ కోపలరాజ్యము శక్రబాధలేనెద్ది మిగుల ప్రశాంతముగానున్నది. కాబట్టి బంధిమిత్రులతోగూడి ఈ రాజ్యమును క్షత్రియధర్మమేను అనుసరించి, సేవే చక్కగా పరిపాలింపుము. (25)

ఓ రాహా! ప్రాణు, మృత్యులు మున్నగువారి సమక్షమున మంత్రకోవిదులైన ఋత్విజులు వసిష్ఠులవారితోగూడి వేదిమంత్రములతో నిన్ను ఇవటవే పట్టాభిషిక్తుని గావించుదురు (26)

ఓ రఘునరా! దేవతలవే అభిషిక్తుడైన ఇంద్రునివలె నీవును మోచే అభిషిక్తుడనై నీ విరాజమములే నిమ్మలోకములను జయించి, ప్రజాపాలన మొనర్చులకై అయోధ్యకు వచ్చేయుము (27)

శ్రీరామా! దేవతల, ఋషుల, పితరుల ఋణాదులను దీర్చుచును శత్రువులకు పూర్తిగా పరిహార్యమును, సంతృప్తి కలుగునట్లుగా పిత్రులకోర్కె అను దీర్చుచును, నీ భ్రాతావరిపాతవలో నా సేవలను అనుమతింపుము. (28)

అర్యా సేడు నీవు పట్టాభిషిక్తుడనైన పిమ్మట మిత్రులందఱును ఎంతయు వంతోపించెదరు. అట్లే శత్రువులెల్లరును దాగుల లేర్పర్చి, దశగుణులు పాటిపోవుదురు. (29)

ఓ మహాపురుషా! నేడు నాకుమార్, మాంత్రికని వచ్చిన కళంకమును తొలగించి, పూజ్యుడైన మనతండ్రికి లోకసింధునుండి విముక్తిని గల్గింపుము. (30)

ఓ తాహా! శిరసాభయమిల్లి నిన్ను అశ్రించుచున్నాను ఆ వరమేశ్వరుడు సకలప్రాణులను అనుగ్రహించునట్లు, నీవు వన్నును, నిమన్తలందఱు మిత్రులను దదుజాడుము. (31)

ఓ అగ్రహా! పూజ్యుడైననీవు నాయకవిని అలకింపక, సనములకే నడచినచో నేనును నీ వెచ్చంటిపట్టును. (32)

తథాహ రామో భరతేవ తామృతా
ప్రసాద్యమావః శిరసా మహీపతిః ।
క చైవ చక్రే గమవాచు పత్న్యవాన్
మతిం పీతుస్తద్వచనే వ్యవస్థితః । 33

తదదృశం స్థైర్యమవేక్ష్య రాఘవే
పమం జనో పార్థమవాప దుఃఖిలః
న యాత్యయోధ్యామిత దుఃఖితో భవత్
స్థిరశ్రుతిజ్ఞత్వమవేక్ష్య పార్థివః । 34

తస్మత్ప్రీతో నైగమయాధవల్లభాః
తదా విషంజ్ఞాతుకలాశ్చ మాతరః
తథా బ్రువాణాం భరతం ప్రతాప్సువుః
ప్రణమ్య రామం చ యయాచిరే పహ । 35

భరతుడు ఏనుషుడై కడుదుఃఖముతో ఎంతగా ప్రారేయపడినను సత్యగుణానందముగైచే శ్రీరామచంద్రప్రభువు అయోధ్యకు మఱివెళ్లుటకు ఏమాత్రము అంగీకరింపలేదు. అతడు తండ్రి ఆదేశమువకే కట్టుబడియుండెను. (33)

శ్రీరామచంద్రులది అచ్చులనైన ఆ మనస్థైర్యమును జూచి, అచటి జనులందఱును ఒకేసారి శోకమునకును, హర్షమునకును లోనైరి. అయిన అయోధ్యకు మఱివాసండులకు వారిని దుఃఖము అపరించెను. అతడు తాను చేసిన ప్రతిజ్ఞకును మఱియు రాజ యొక్క ఆదేశమునకును కట్టుబడి స్థిరముగా నిలబడినందుకు వారిని సంతోషము క్రమ్ముకొనెను. (34)

బుల్లెజాలును, పురప్రముఖులును, గణనాయకులును, నీ స్పృహతో కప్పడు గాదుచున్న తల్లులును శ్రీరామునితో అట్లు పలుకుచున్న భరతుని మిగుల ప్రశంసించిరి. పేదప వారందఱును శ్రీరామునకు ప్రణమిల్లి, అయోధ్యకు వచ్చి, ప్రజలను పాలించె వలసినదిగా అభ్యర్థించిరి. (35)

శత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే షడుత్తరశతతమస్తర్గః (106)

వాల్మీకిమహర్షివరచిత్తమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు మూడవవందలము సమాప్తము

-- * * * --

107. నూటవిడవసర్గము

'మనతండ్రిని సత్యసంఘనిజేయుటయే మనకర్తవ్యము' కనుక నీవు రాజ్యపాలన గావించుము .

నేను వనవాసము చేపెదను.' - అని శ్రీరాముడు భరతునితో పలుకుట

పునరేవం బ్రువాణాం తం భరతం లక్ష్మణాగ్రజః,
ప్రత్యువాచ తతః శ్రీ మాన్ జ్ఞాతమధ్యే భినత్ప్రతః । 1

ఉపసన్నమిదం వాక్యం యత్ త్వమేవమభాషితాః,
జాతః పుత్రో దశరథాత్ కైకేయ్యాం రాజసత్తమాత్ । 2

పురా భ్రాతః పితా నః ప మాతరం తే నముద్రహన్,
మాలామహే సమాశ్రాషీత్ రాజ్యశుల్కామమత్తమమే । 3

లైవానురే చ సంగ్రామే జవన్యై తవ పార్థివః,
సంప్రహృష్టో దదౌ రాజా వరమారాధితః ప్రభుః । 4

తతః పా సంప్రతిక్రావ్య తవ మాలా యుగళ్యవీ,
అయాచత వరశేష్ఠం ద్వా వరౌ వరవర్జివీ । 5

తవ రాజ్యం వరహ్యాశ్రు మమ ప్రవ్రాజనం తథా,
తౌ చ రాజా తదా తస్యైవియుక్తః ప్రదదౌ వరౌ । 6

బంధుమిత్రులమధ్య భరతుడు ఎదేపదే సార్థవాహుర్యముగా ఎంతగా అభ్యర్థించుచున్నను సర్వకులార్జుణానందపస్ఫుడును, లక్ష్మణునకు ఉన్నయును లన శ్రీరాముడు అతనికి ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (1)

"సోదరా భరతా! రాజశిరోమణియైన దశరథునివలన కైకేయీ దేవియందు జరిగిన పుత్తుడవునీవు. నీవు పలికిన వచనములన్నియును నేవంటినానికి తనివట్లుగానే యున్నవి. (2)

"సోదరా! పూర్వము మనతండ్రి మీతల్లి కైకేయిని వివాహము చేసికామ సంధర్మమున కైకేయీదేవియందు కల్గిన పుత్తునకే రాజ్యాధికారమును ఇత్తును" అని మీ మాలామహాన (తాత)కు మాట ఇచ్చెను. అదిస్మక్కు దేవామరులకు జరిగిన యుద్ధమున మీ తల్లి చేసిన సేవలకు మహారాజు మిగుల సంతోషుడై ఆమెకు రెండు వరములను ఇత్తువని వాగ్దానము చేసెను. (3-4)

ఓ కరోత్రమా! వాసిగాంచివడియు, ఉత్తమమహిళయు లన నీ జనని మహారాజుచే ఇట్లు పెట్టించుకొని, విష్ణు రాజ్యాధిపిక్కుచి జేయుట, నమ్మ వనవాసమునకు ఎంపుట, ఆమె రెండు వరములను జయనను లడిగిను, అందులకు ఆ మహారాజు సమ్మతించి, ఆమెకు ఆ రెండు వరములను ఇచ్చెను. (5-6)

తేనె పుత్రాఁ పామస్యత్ర నియుక్తః పుమవిర్భభాః ।
చతుర్థశః పనే వాసం వత్సాని కరదానికమ్ ॥ 7

సోఽపాం ననమిదం ప్రాప్తా విర్భవం లక్ష్మణాస్యితః ।
పీతయా వాప్రతిధ్వంస్యః పత్యవాదే స్థితః పితుః ॥ 8

భవావపి అభేత్యేవ పీతరం పత్యవాదివమ్ ।
కర్తుమర్హసి రాజేంద్ర క్షీనమేవాభిషేచనాత్ ॥ 9

ఋణాహ్వయ రాజావం మత్పుత్రే భరతా ప్రభుమ్ ।
పీతరంచాపి ధర్మజ్ఞం మోతరం చాభివందయ ॥ 10

శ్రూయతే హి పురా తాత శ్రుతిర్థితా యశస్వినాః ।
గయేవ యజమానేన గయేష్యేవ పితౄన్ వ్రత ॥ 11

పున్నామ్నో నరకార్యస్మాత్ పీతరం త్రాయతే మతః ।
తస్మాత్ పుత్రభతి ప్రోక్తః పితౄన్యత్సహిత వా మతః ॥ 12

ఏష్టన్యా బహవః పుత్రా గుణవంతో బహుప్రుతాః ।
తేషాం వై నమసేలావామ్ అపి కశ్చిద్భయాం ప్రజేత్ ॥ 13

ఏవం రాజర్షయః పర్యే వ్రతీతా రాజవందనాః ।
తస్మాత్ త్రాహి నరశ్రేష్ఠ పీతరం నరకాత్ ప్రభో ॥ 14

అయోధ్యాం గచ్ఛ భరతా! ప్రకృతీరసురంజయం ।
శ్రుష్టుప్సువహిలో ఏహ! నహి పర్షస్త్విజాభితిః ॥ 15

ప్రవేక్ష్యే దండకారణ్యమ్ అహమన్యవిలంబయన్ ।
ఆభ్యాం తు సహతో రాజన్! నైవచ్యో లక్ష్మణేన చ ॥ 16

త్వం రాజా భరతా! భవ స్వయం సహజాం
వన్యావాసుపాసుపీ రాజరాజ్మృగగామ్
గచ్ఛ త్వం పురపరమద్య పంప్రహృష్టః
పంహృష్టర్హృదా మపి దండకాన్ ప్రవేక్ష్యే ॥ 17

ఓ నరశ్రేష్ఠా! భరతా! ఈవిరమగా మనతండ్రి ఎవదానరూపమున
పదునాలుగు సరిపత్నరములు పనవాసము చేయుము - అవి
నన్ను ఆహ్లాదించెను. (7)

కనుక ఆయనఅజ్ఞకు బద్ధుడనై నేను సీతాలక్ష్మణునిహితుడనై
ఈ విర్భవనిమననకు మృతినీ ఈ నిషయమున అజ్ఞు మృత్యువును
సహించింజాలకు - పత్యపందుడైన తండ్రిమాటను విలుపుటకై
నేను ఇబటినై యుండెదను. (8)

ఓ రాజేంద్రా! భరతా! వీవును తండ్రిమాటను శిరసాసహించి,
శీఘ్రముగా రాజ్యాభిషిక్తుడవు కమ్ము. తండ్రిని సత్యదంధునిగా
జేయుము. వీవు అట్లు చేయుటయే నిముచితము. (9)

ఓ భరతా! నాహి ను పాటిండ్రి, కైకమోడేపియుగామునుపి
మహారాజులకు విముక్తిని కలిగింపుము. ఆయనకు నరకస్థాన
లేకుండ చేయుము, ఇట్లనన్ని తల్లనిగొడ ఎంతోపెట్టుము. (10)

నాయనా! భరతా! పూర్వకాంక్షున సుప్రసిద్ధుడైన గయందు
గయోక్షేత్రమున పితృదేవతలను ఉద్దేశించి యజ్ఞము చేయుచు
ఇట్లు నుడిచినట్లు వ్రతీతి. (11)

"పున్నామ" నరకముమండి మాతాపితరులను ఉద్ధరించువాడే
పుట్టుడు. అతడు తల్లిదండ్రులను అన్ని విధములుగా కాపాడును.
అవగా అతడు శ్రాద్ధకర్మలను ఆచరించి వారికి ఉత్తమగతులను
ప్రాప్తంపజేయును. (12)

శ్రుతిజ్ఞాన విరాజ్యలును, గుణుండులును ఎనె సెక్కుమంది
పుత్రులు కల్గునట్లు కోరుకొనవలెను - అట్లు కల్గిన సుతులలో
ఒక్కడైనను గయోక్షేత్రమునకు వెళ్లి అచట పితృదేవతలకు
శ్రాద్ధములను ఆచరించుటబరుగవచ్చును. (13)

నరశ్రేష్ఠుడైన ఓ రాజకుమారా! రాజగులందఱును ఈ
విధముగా ఆచరించి, అత్యవతలను తరింపజేసినట్లు ప్రసిద్ధి
కావున ఓ ప్రాణా! నీవును మనతండ్రిని నరకస్థాప్తనుండి
ఉద్ధరింపుము. (14)

వీరుడైన ఓ భరతా! శత్రువర్జునితోను, ద్విజులు మున్నగు
వానిందితీలనుగూడి అయోధ్యను విజృంభము. ప్రజాసుధంజకముగా
రాజ్యపాలనచేయుము. (15)

ఓ రాజా! ఇంక నేనును ఈ సీతాలక్ష్మణులనుపురితోగూడి
శీఘ్రముగా దండకారణ్యమున ప్రవేశింతును. (16)

ఓ భరతా! నీవు ప్రజలందఱికిని ప్రదుడవుకమ్ము నేను సమస్త
వన్యమృగములకును మహారాజును అగుదును. నీవు ఇప్పుడే
పంతోషముతో అయోధ్యకు వెళ్ళుము. నేను దండకారణ్యములలో
తృప్తిగా అడుగిడుదును. (17)

1 శ్లో. జమిలోవాక్యకరణాత్. సత్యజ్ఞం బూదిహజూత్ గయాయాం పండదాసేన త్రిలి. పుల్లిస్య పుల్లితా. తల్లిదండ్రులు ప్రతికీయస్థలంకలము వారిసుకులను పాటిచి నడచుకొనుట. వాడుచుకోనివిధ పీష్మ్య. ప్రతీసంవత్సరము వారికి శ్రాద్ధకార్యములను నిర్వహించుచుండు. గయోక్షేత్రమునందు పితృదేవతలకు పండప్రదానములను ఆచరింపట ఆయన మూడు కార్యములను నిర్వహించుట పుత్రుని కర్తవ్యము.

భాయాం తే తినకరభాః ప్రబాధమానం
 వర్జితం భరత! కరోతు మూర్ఛిః శీతమ్
 వీలేషామహమపి శాపనద్రుమాణాం
 భాయాం తామలిశయినీం మేధీ క్షయిష్యే 13
 శ్మశ్మశ్మ కుశలమతిష్ఠ తే సహాయః
 సౌమిత్రికమ్ విదితః ప్రధానమిత్రమ్
 చర్మాకస్తనయవరా కణ్ఠం వశేంద్రం
 వత్సస్తం భరత! చరామ మాచిషాదమ్ 19

ఓ భరతా! నామృతవేడికిరణములు నీ శరీరముపై బడి జారింపుటందా
 వత్రిము ఎల్లవి నీడను ఇచ్చి, నిన్ను బడుకొనుము. నేనును
 సూర్యకిరణములబాధ లేకుండ ఈ భరత్యాప్యస్తమలయొక్క
 దట్టస్థాన పీఠము ఆక్రమించుచు హాయిగానుంచును. (18)
 ఓ భరతా! బుద్ధిమంతుడైన శత్రుఘ్నుడు నీకు లోడుగా
 ఉండ ను. సుప్రసన్నుడు, సుమిత్రానుకుడు. ఇతఁ బక్ష్యగుడు నాకు
 సదానవిహాయకుడగునుండను. ఈ పీఠముగా మన
 చుండుము. మహారాజుగారిని పర్యవేక్షించునీగా వేయుదము ఇత
 నిపు యశోవిక్రము. (19)

ఇత్యాద్యే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే సప్తత్వరశతతమస్తకః (107)

వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు మొట్టమొదటవచ్చు సమాప్తము

-- * * *

108. నూటవినిమిదవస్తకము

జాబాలి శ్రీరామునకు నాస్తికవాదమును వినిపించుట - రాజ్యపాలనము చేయుచునీ నడుపుట.

అశ్వాసాయంతం భరతం జాబాలిర్నాహ్వానోత్తమః,
 ఉపాచ రామం ధర్మజ్ఞం ధర్మాపేతపిదం వచః 1
 సాధు వాఘవ! మాధూల్ తే బుద్ధిదవం నిరర్థకాః
 ప్రాశ్నతన్య సహస్యేన హ్యోర్యబుద్ధైర్మనస్వినః 2
 కః కన్య పురుషో బంధుః కిమాప్యం కన్య కేవచిత్,
 యదేహో జాయతే జంతుః ఏక ఏక వివశ్యతి 3
 అస్మాన్నాతా పితా వేలి రామ! సజ్జేత యో సరః
 ఉత్పత్త ఇవ ప జ్జేయో నాస్తి కశ్చిద్ధి కవ్యచిత్ 4
 యథా గ్రామాంతరం గచ్ఛన్ సరః కశ్చిత్ క్వచిద్భగేత్,
 ఉత్సృజ్య చ తమాభాసం ప్రతిష్ఠేతాపరేహహవి 5
 ఏవమేవ మనుష్యాణాం పితా మతా స్పృహం చను
 ఆవాసమాత్రం కామత్సా నర్జంతే నాత్ర పజ్జనాః 6
 పీత్యం రాజ్యం పరిత్యజ్య స నార్హసి వదోత్తమ!,
 ఆప్తారుం కౌపథం దూఢం విషమం బహుశంబవమ్ 7
 సమ్మథాయామయోధ్యామామ్ అత్యాచమథిషేచమ
 ఏకవేదోధరా హి త్యాం సగరీ పంసతీక్షతే 8

వర్మజ్ఞుడైన శ్రీరాముడు ఉపాచమ గా భరతను పిదమందుగా
 ప్రాహ్వానోత్తముడైన జాబాలి ధర్మవిద్భుతునిగా ఆయనతో ఇట్లు
 సంభాషించెను. (1)

"ఓ రామరామా! నీవు వెనుకబడియము బాగుగనేయున్నది
 కాని నీవెంతటి సజ్జాకాల్, మహాబలుముగలవాడు ఒక అజ్ఞానివలె
 ఇట్టి నిరర్థకమైన ఆలోచనలను మనస్సునకు రానియరాదు. ఈ
 లోకములో ఎవని మరక బంధువులు, ఎవరివలె ఎవరికి బాతము?
 ఏప్రాణియైనను ఒంటరిగానే పుట్టును, ఒంటరిగానే మరణించును.
 కనుక రామో ఇతడు నా తండ్రియనియు, ఈమె నా తల్లియనియు
 మహాబలములను వెట్టుకొనువానిని పిచ్చివానినిగా భావించవలెను.
 ఏలన ఈ ప్రపంచమున ఎవ్వరను ఎవ్వరికిని ఏమియు కాదు. (2-4)

రామో ఒకడు వేతాకగ్రామమువలకు వెళ్లుచు త్రోవలో విదేవి
 యొక పుత్రమునందు ఒకర్కాతి ఒనవేయును. తెల్లవాడనిపిమ్మట
 అతడు అస్థాకమును వీడి పుండునకుపోయెను. ఓ కాకుల్స్థా!
 ఇదే పెద్దముగా తల్లికొండలతోడను, గృహ, సుపథంతోడను
 సుమమ్యులకుగల నింబంచములన్నియును క్షణికములే. కనుక
 పజ్జనులు వాటియందు ఆసెక్కులకారు. (5-6)

కనుక ఓ కశ్చిద్ధా! ఈ వనశాంతిని మిగుల దుఃఖకరమైనది
 ఇందరి త్రోవలు ఎత్తుపల్లములలో ముండ్లతో కూడియుండును.
 సెప్పబడెడు తండ్రిమండి ప్రాప్తించిన రాజ్యమును వదిలి, ఇట్టి కష్ట
 మార్గమున ఆక్రమించుగి అగుదు దేశాంతరించునున్న పిర్లకొడకు
 విశిష్టించుచు వ్రతరాజులయైన స్త్రీవలె అయోధ్యానగరదేవత
 పీఠానికి విశిష్టించుచున్నది. కావున పకలనందరితో తులతూగుచున్న
 అయోధ్యకు వేళ్లి, రాజ్యబట్టాబిట్టుడవు కమ్ము. (7-8)

రాజభోగాననుభవన్ మహర్థాన్ పార్థివాత్మజః |
విహర త్యమయోధ్యాయాం యథా శక్రఃప్రవిష్టః | 9

న తే కర్పిర్దశరథః త్వం చ తప్య న కశ్యపః |
అన్యో రాజా త్యమన్యస్య తస్మాత్ కురు యదుర్యతే | 10

దీజన్మాత్రం పితా జంతోః కుక్షం దుధిరమేవ చ |
సంయుక్తమ్ బురుమన్మాత్రా పురుషస్యేహ జన్మ తత్ | 11

గతః న నృపతిక్షుర గంతవ్యం యుద్ధ తేన శై |
ప్రవృత్తభీషా మర్త్యానాం త్వం తు మిథ్యా విహన్యసే | 12

అర్కధర్మవథా యే యే తాంస్తాన్ శోచామి వేతవాన్ |
తే హి దుఃఖపహ ప్రాప్య వివాళం సేత్య భేజిరే | 13

అస్తకా పితృధైవత్కమ్ ఇత్యయం ప్రవృతో జనః |
అన్వస్యోపధ్రవం పశ్య మృతో హి కేమశిష్యతి | 14

యది భుక్తమిహన్యేన దేహమన్యస్య గచ్ఛతి |
దద్యాత్ ప్రవసతః శ్రాద్ధం న తత్ పథ్యశవం భవేత్ | 15

దానం వసనా హ్యేతే గుంధా మేధావిధిః కృతాః |
యజస్య దేహి దీక్షన్య తపః తప్యన్య సంత్యజ | 16

న నాస్తి పరమిత్యేన కురు బుద్ధిం మహామతే |
ప్రత్యక్షం యత్తదాచిప్త పరోక్షం పృష్ఠతః కురు | 17

న తాం బుద్ధిం శ్చరన్ప్రత్య సర్వలోకవిచర్షినీమ్ |
రాజ్యం త్వం శ్రతిగృహ్లాప్య భరతేవ ప్రపాదితః | 18

1. రాజకుమారా షడ్భ్రముని దేవేంద్రులవలె సేపు బయోధ్యాయుండు
దివ్యభోగములను అనుభవించుడు. హోమగా సహించుచుండును. (9)

2. విహరకుడు నీకు విమయికాడు. నీవు అయినది విమయి కావు. ఆ
రాజా పేరు, నీవు పేరు, అందులను నేను చెప్పిన విధముగా
తేముము. (10)

3. ప్రాగుబట్టకతి తండ్రి నిమిత్తకరణము మాత్రము. వాస్తవముగా
బురుమతల్లైన స్త్రీకల్పమనందు శుక్రశోణములకలము కలక
శీకుపు జన్మించును. (11)

4. దానిభవదాదా తాను చెందునది తోలే చేయిండు. ఇది కన్య,
శ్రామితుని సహజము. సేపు అనయముగా బాంపడుచున్నాను. (12)

5. అందుబాటులోనున్న సింధుభోగములను అనుభవించక
కేవలము దర్శనదశామనందించి దర్శనయందును మునియుడు
వారిపై నాకు కాలి కలుగుచుండును. ఇతరుల (కామధర్మతంత్రి)ల
విషయము గాదు. పొసిన వారు దర్శనరాజులును దర్శనదశాము
నేనుతో బ్రతికియున్నంతకాలము దుఃఖములనే అనుభవించి.
కదకు ముద్దిసాల్గుచుండురు. (13)

6. ఈ లోకమున అనుచు అన్యకాశ్రద్ధములను, అట్టిక శ్రద్ధములను
విచ్ఛేదించుచు ఆ అన్యము సత్వదేవతలకు చెందుచుండువని
నమ్ముచురు. కాని బాగుగా విచారించి చూచినచో అన్యము శూన్యమనే
వశించునుగదా! మఱి కురుకులైనవాగు పెట్టా కురింతురు. (14)

7. యిది కుజించిన ఆనారము మఱియుకరి తీరమునకు కేరవరో
దూరదేశములకు వెళ్లెడి వారికై శ్రద్ధములను పెట్టవలెను అప్పుడు
వారికి దానిలత్రైమలతో అవసరముండదు. (15)

8. దేశతలను ఆచరి పుము. వానములను చేయును దీక్షతో
యజ్ఞములను విచ్ఛేదించుచు తపములను అచరింపుము ఇట్లు
కాలి వదిలి, సింహాసనమును స్వేదనపుము మున్నగు విధియందులతో
గూడిన గుంధములను ఇతరుల సంపదలను అపహరించుటతో
అతీతీనాచు జనలను ముగ్ధులను దానధర్మములనైపు మెలరించుటకై
పచించి. (16)

9. బుద్ధికాల్గి 'తండ్రిమాట జనరాజురానిది' అని విచ్ఛేదించెడి
నీవు ఈ లోకముతప్ప మఱియుకరిలోకములెడనె నమ్ముము
ప్రత్యక్షముగాచున్న రాజ్యరాధములను అనుభవించుము. పరోక్షమైన
(ప్రారోక్షిక) జాతిములను విశ్వసించకుము. (17)

10. రామా! ఇహ (ఈలోక సుఖములే) శాస్త్రములు, శరభోకము
అనునది తేవేమ? అను సత్పురుషుల సహజమును అనుసరింనును
భరతుడు ప్రాదేయపుమమస్థుష్టుగా కోసలరాజ్యమును
గ్రహించుము. (18)

ఇత్యాశ్చే శ్రీమద్రామాయణే నాల్గిశీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే అష్టోత్తరశతతమస్కధా (108)

నాల్గిశీయవాల్మీకిరచితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు మూలపదమిదవశ్లోకము సమాప్తము

109. నూటతొమ్మిదవసర్గము

జాబాలియొక్క నాస్తికవాదమును ఖండించుచు శ్రీరాముడు సత్యముయొక్క వైశిష్ట్యమును పేర్కొనుట.

జాబాలేస్తు వచః శ్రుత్వా రామః పత్యాత్మనాం వచః ।
ఉపాచ పరయా భక్త్యా వ్యబుద్ధ్యా చావిపన్నయా । 1

భవాన్ మే సీయకామార్గం వచనం యదిసోక్షవాన్ ।
అతార్యం తార్యనంశాశమ్ అసత్యమ్ సత్యసమ్మితమ్ 2

నిర్వర్యాదన్తు పురుషః పాపాచారవమన్వితః ।
మానం న అథతే సయ్య భిన్నచారిత్రదర్శనః । 3

కులీనమకులీనం నా వీరం పురుషమాపినమ్ ।
చారిత్రమేవ వ్యాభ్యాతి కులం నా యదీ వాః కుచిమ్ । 4

అనార్యస్త్రైర్యవంశాశః శౌచాద్వీనస్తథా శుచిః
అక్షణ్యవడఅక్షణ్యో దుశ్శీలః శీలవానినః 5

అథర్మం ధర్మవేషేణ యదీనుం తోకనంకరమ్ ।
అభివత్స్యే కుభం హిర్యా క్రియావిధివివర్జితమ్ । 6

కశ్చేతయావః పురుషః కార్యాకార్యవిచక్షణః ।
జయమంస్యతి మాం తోకే దుర్వృత్తం తోకదూషణమ్ । 7

కస్య భాష్యావ్యహం శృత్వం కేన నా వ్యర్థమాప్నుయామ్
అనయా వర్తమాహో హి వ్యర్త్యా హినప్రతిజ్ఞయా 8

కాసువృత్తస్వయం తోకః కృత్స్నః సముపవర్తతే
యద్వృత్తా సంతి రాజావః తద్వృత్తా సంతి హి సజాః 9

సత్యసత్యాధియుడైన శ్రీరాముడు జాబాలి వగిరిన మాటలనువిని తనస్మృత్యాత్మకమిద్ధితో ఆలోచించి, వేదశాస్త్రములప్రమాణదృష్టితో అట్లు నుడివెను

"ఓ విప్రోత్తమా నన్ను సంతోషపెట్టుటకై నీవు కొన్ని మాటలను పలికితివి. అవి కర్తవ్యములుగా కన్పించుచున్నను వాస్తవముగా వేరుదగనివి హితకరములుగా భాసించుచున్నను నెజముగా అవి అనర్థదాయకములే-

ధర్మమును, వేదమువ్యాకరణ వ్యత్యాసమునాదు హితకార్యముల యుండే ప్రవృత్తుడగును అతనిఆచారములు, ఆలోచనలు వేదశాస్త్రములకు విరుద్ధములుగా ఉండును. కావున నత్యురుషులు ఏవ్వడును అతనిని గౌరవించరు.

మనుష్యుడు ఉత్తమసంశయన జన్మించినవాడా? హీనసంశయన పుట్టినవాడా? అతడు వీరుడా? అట్లు నదీయవాడా? సమీత్రుడా? అసమీత్రుడా? అను విషయములను అతనిప్రవర్తనయే తెలుపుచుండును.

ఏమి తెలిసిన ఆచారవ్యవహారములుగలవాడు (శ్రేష్ఠుడుగా కనిపించినను అతడు అసాచ్యుడే సైకి వర్షితాదుగా కుండుచున్నను అపవిత్రుడే, ఉత్తమలక్షణములు కలవానివలె భాసిల్లుచున్నను అచలక్షణములుగలవాడే, వచ్చీలుడుగా గౌరవించుచున్నను దుశ్శీలుడే

నీవు తెచ్చిన ఈ ఉపదేశము ధర్మవేషమును దాల్చిన అధర్మము. ఇది వృష్టిసాంకర్యమునకు దారితీయును. నేను దీనిని (ఈ ఆచర్యమార్గమును) స్వీకరింపను. వేదోక్తములైన శుభకర్మలను అనుష్ఠింపక, ధర్మవిరుద్ధములైన కార్యములను ఆచరించిపదో కర్తవ్యమును, అకర్తవ్యమును భాగుగా ఎఱిగిన బుద్ధిహంతుడైన వాడు ఎవ్వడును నన్ను శ్రేష్ఠునిగా గౌరవించడు? అట్టి స్థితిలో తోకము వచ్చి దురాచారపరునిగను, కళంకితునిగను బాసించును (6-7)

స్వయముగా నేను చేసిన ప్రతిజ్ఞను నేనే ఉల్లంఘించి, ఏమి కప్పిన ప్రకారము ప్రవర్తించినచో నెల్రవత్సవము గూర్చి వెతికినను నేను ఏట్లు ఉపదేశింపగలను? నీ విధముగా స్వార్థమును పొందగలను?

ఏమి చెప్పిన రీతిగా నేను నడుచుకొనినచో నేను ధర్మమును తప్పి, విచ్యులవిడగా ప్రవర్తించినవాడను అగుడును. అప్పుడు నన్ను జాచి ఈ తోకకుంతయును అట్లే ప్రవర్తించును, చిరివన పాటకుల (రాజుల) ప్రవర్తననే ప్రజలును అనుసరింతురుగదా? (యథారాజా తథాప్రజా - అనిగదా అర్హోక్తి).

సత్యమేవాన్యశంసం చ రాజన్యత్నం సనాతనమ్ ।
తస్మాత్ సత్యాత్మకం రాజ్యం సత్యే లోకః ప్రతిష్ఠితః ॥ 10

ఋషయశ్చైవ దేవాశ్చ సత్యమేవ హి మేనిరే ।
సత్యవాదీ హి లోకే ప్రియో వరః సర్వత్ర క్షయమ్ ॥ 11

ఉర్విజంలే యథా సర్వాన్ వరాదన్వతపాదినః ।
ధర్మః సత్యం సో లోకే మూలం స్వర్గస్య చోచ్యతే ॥ 12

సత్యమేవేశ్వరో లోకే సత్యం సర్వాశ్రితా నదాః ।
సత్యమూలాని సర్వాణి సత్యాన్నాస్తీ నరం పదమ్ ॥ 13

దత్తమిన్ద్రం పుత్రం చైవ తస్మాన్ చ తపాంసే చ ।
వేదాః సత్యవతిస్యావాః తస్మాత్ సత్యవరో భవేత్ ॥ 14

ఏకః పాలయతే లోకమ్ ఏకః పాలయతే కులమ్ ।
మన్జుత్యేకో హి నిరయః ఏకః స్వర్గే మహాయతే ॥ 15

సో హం పీఠధీయోగం తు కీమర్షం నామపాలయే
సత్యవ్రతిశ్రవః సత్యం సత్యేన సమయాశ్మతః ॥ 16

నైవ లోభాన్య మోహోద్వా పహ్యాత్మానాత్ తమోఽన్యతః ।
సేతుం సత్యస్య భర్త్యామి గురోః సత్యవ్రతిశ్రవః ॥ 17

అసత్యవంధస్య నతః చలన్యాస్తిరచేతనః ।
నైవ దేవా వ పితరాః ప్రతిచ్ఛంతితి నః శ్రుతమ్ ॥ 18

ప్రత్యగాత్మమిమం ధర్మం సత్యం సత్యాన్యహంస్యయమ్ ।
భాతః సత్యురుషాచీర్షః తదత్తమభినువ్యతే ॥ 19

కౌత్రం ధర్మమవాం త్యక్తే న్యాధర్మం ధర్మసంహతమ్ ।
క్షుద్దర్పకం ప్రేక్షుజ్జ్వల్య సేవితం పాపకర్మభిః ॥ 20

ఎరలంగా వచ్చుచున్న ఈ రాజధర్మము సత్యస్వరూపము ఇందు కౌర్వమునకు తోటులేదు రాజు సత్యప్రవర్తనుడు ఋషి రాజ్యములోని ప్రజలందఱును సత్యమార్గముననే ప్రవర్తించును. పిలువన లోకమంతయును సత్యము మీదనే ఆధారపడియున్నది. (సత్యే లోకః, ప్రతిష్ఠితః) (10)

ఋషిజ్ఞులును, దేవతలును సత్యమే మిగుల శ్రేష్ఠమైనదిని తలంతురు (సత్యప్రవర్తదులనే గౌరవింతురు). ఈ లోకమున సత్యవాదులు ఎడమదారులును (ఉన్నత స్థితికి) చేరును (11)

ఒకరు సర్వమును వారి బిరుదువల్లు అభ్యుపాదిమైన పురుషునకు చిత్తెల్లదరు ఈ లోకమున ధర్మమునకు సత్యమే ఎరాకాన్లు స్వర్గస్థానికి అదియే మూలము. (12)

లోకమున సత్యమే చక్రవర్త్యరూపము. సంపదలన్నియును సత్యముమీదనే ఆధారపడియుండును. అన్నింటికీని సత్యమే మూలము. సత్యముకంటెను శ్రేష్ఠమైనది మఱియొకటి లేనేలేదు (13)

దానిధర్మములు, యజ్ఞములు, మోచకార్యములు, సత్యములు తపస్సులు వేదములు మున్నగునవి అన్నియును సత్యముపైననే ఆధారపడియున్నవి. కావున లోకమంతయును సత్యమార్గముననే అశ్రయింపవలెను. (14)

సత్యమును ఆశ్రయించి, తదినుగుణముగా ప్రవర్తించువాడ ఈ లోకమునకే ప్రభువగును, అతడు వంశమును ఉద్ధరింప గలవాడు. అగును- అట్టి వారికే స్వర్గ స్థానము కలుగును - అసత్యమునకు పాల్పడినవానికి ఎరకయూతనలు తప్పవు. (15)

నేను సత్యమునకు కట్టుబడినవాడను, తర్కదీక్షలును సత్యము చేపదనను (నిలబెట్టదనను) సత్యప్రమాణమును చేసినవాడను. అట్టినేను తర్కదీక్షలును ఎట్లు అనబడునను? (16)

మొదట సత్యపాలన చేయుచునవి సత్యజ్ఞ చేసినవంటివి. ఇప్పుడు రాజ్యలోభమువలన గాని, అత్యయంలయెడగల మోహముచేగాని, అజ్ఞానకారణమునగాని వివేకమును కోల్పోయి తండ్రి చేసిన సత్య సత్యజ్ఞుల నేను భరింపవలెను. (17)

'తాను చేసిన సత్యజ్ఞులు కట్టుబడక, దర్శనప్రప్తమైన చందం దిత్తముగలవాడు సమర్థుడని పాన్యకన్యాయలను చేపతలు. పితృదేవతలు సేవించుట' అని వింటిమి. (18)

ఈ సత్యహంపధర్మము ఎల్లరికును శ్రేయోదాయకమనియు, ఇది కమన్య దర్శనములలో శ్రేష్ఠమైనదియు నేను త్రికంబగుర్తిగా నెమ్మదిగా ఆగమికోక్త సత్పురుషులచేత నేనును జూచుకొనియున్నాను. తానెనిదర్శియును, తనునిదరించెను (19)

ప్రజాక్షేమము దృష్టితో రాజ్యాధికారులమును చేపట్టిన దర్మముగా కన్పట్టుచున్నను, తండ్రియజ్ఞము ఉల్లంఘించి చేసిన వ్రతజ్ఞుని విడిచి. నేను రాజ్యపాలనమును సేవించుచు ముమ్మాటికిని అదర్శము అట్టి అధర్మ భిక్షమునకు నేడము, కూరులు, లోబులు, పాపాత్ములుమాత్రమే పాలిండుదురు. కాబట్టి మీరుతత్త్వవరీతిగా అట్టి విచారితదర్మమును నేను విగాదిరిగతును (20)

కామేన కురుతే పాపం మనసా నలక్షణార్థ వ
అస్యతం శివ్యాయా చాహ త్రివిధం కర్మపాతకమ్ 21

భూమిః కీర్తిర్యతో లక్ష్మీః పురుషం ప్రార్థయంతిహి,
స్వర్గార్థం బాషపశ్యంతి పత్యమేవ భజేత తత్ 22

శ్రేష్ఠం హ్యవార్యమేవ స్యాత్ యచ్చ వానపథార్థ మాహే,
అపా యుక్తకరై ర్వాక్యైః ఇదం భద్రం కురుష్య హి 23

కథం హ్యహం వ్రతిజ్ఞాయా వనవాపనిమం గురౌ,
భరతస్య శరిష్యామి వచో హిత్వా గురోర్వచః 24

స్త్రీదా మయా శ్రుతిజ్ఞాతా శ్రుతిజ్ఞా గురుసన్నిధౌ
ప్రహ్లాద్యమాణా సా దేవీ కైకేయీ చాభవత్ తదా 25

వనవానం వనస్సేనం శుచిర్నియంతభోజనః,
మూర్తేః పుష్పైః ఫలైః పుష్కైః పిత్తాన్ దేవాంశ్చ తర్పయన్ 26

సంతుష్టవంచవర్తోఽహం లోకయాత్రాం ప్రవర్తయే,
అమహాః శ్రద్ధధానస్సన్ కార్యాకార్యవిచక్షణః 27

కర్మకూమిమిమాం ప్రాప్య కర్తవ్యం కర్మ యచ్చుభమ్,
అగ్నిర్వాయుశ్చ సోమశ్చ కర్మణాం ఫలభాగినః 28

శతం క్రతూవానాహ్వాత్య దేవరాట్ త్రిదివం గతః,
తపాంస్యగ్రాగే చాస్థాయ దివం యాతా మహర్షయః 29

అన్యుష్యమాణః పున రుగ్రతేజా
నిశమ్య తం నాస్తికవాక్యహేతుమ్
అథాబ్రవీత్ తం వృషతేస్తమాజో
విగర్హమాజో వచవాని తస్య 1 30

మనువాడు తాను చేయబోవు పాపకర్మమునుగూర్చి మొట్టమొదట తనమనస్సులో నిశ్చయించుకొనును. ఏదని దానికొకటి నోటిద్వారా అపత్యములను ఎఱుగును కదకు శరీరము ద్వారా ఆ పాపకర్మమును చేయును - పాపకార్యము లక్కడయేదైనను దానిని మనకు విధములుగా జేయుటచే పాపఫలము మూడింతలుగా నుండును. (21)

రాజ్యము (గృహము), దానదర్శములవలన వచ్చినకీర్తి, ఎరాక్రమముచే లభించెడి యశస్సు, సంపదలు మొదలగునవి శన్నియును నతభవచక్షుడైన పురుషునిదేహికు కార్ణియించుచును అతడు పృథస్థుడైనను అయనపైపే మారుచుండును- కావున ఎల్లరును సత్యమునే ఆశ్రయింపవలెను- (22)

ఓ బాబో! పూజ్యుడైన నీవు సయుక్తకములైన మాటలతో రాజ్యమును పాలించుటయే హితకరము - కావున దానిని స్వీకరింపుము' అనిచెప్పి చెప్పింది. ఈయనదేశము చూచుటకు శ్రేష్ఠునిదిగా కన్పించునట్లును ఎత్తురుమలు దీనిని అదరింపదు ఏలవన ఇది సత్యదర్శములకు విరుద్ధమైనది. (23)

నేను వనములకు వెళ్లెదనని ఆంధ్రీగారియెదుట ప్రశిష్ట దేవీయంటిని ఇప్పుడు అయమూలము త్రోసిపుట్టి భరతుని ప్రార్థనను ఎట్లు మన్నింతును. (24)

ఆంధ్రీగారిసమక్షమున నేను దేవిన ప్రతిజ్ఞ తిరుగుతనిది. ఆ సమయమున అచటనేయున్న కైకేయాదేవిగూడ అందులకు మితయు పంతోషించినది. (25)

నేను లంతకృషిచి, బాహ్యశుచిని పొందించుచుండును. తేలిందయిద్దై ఎఱియెల్లిన కంఠమాలపల్లెయ్యెములచే దేవతలను, పల్కనీయతలను పుత్యలను గావించుచుండును. నిమిషశమలైన ఆహారాద్యములను భుజించుచుండును- నెమ్మదిటముచ్చిన శ్రద్ధావక్త్రులలో కార్యాకార్యవిచక్షణ గలిగి, వకములలో సేవసించుచు, భేదయాత్రను గడపుచుండును. (26-27)

ఈ కర్మకూమిలో జన్మించినవారెల్లయును కుభికర్మలను అచరించియే తీరవలెను. ఆ కర్మాచరణప్రభావముతో వారు అత్యంతశుభఫలములను పొందుదురు అగ్నియు, సాయువు, సోమండు అమతమగులకర్మలను అచరించుటవలననే ఉత్తమ ఫలములను (శమతమపదఫలము) పొందెరి, వందయెత్తములను, అదరించిన పరితమగనే దేవేంద్రునకు స్వర్గాధిపత్యములభించెను, మూర్ఖులు తీవ్రములైన తపస్సులనొనర్చిన కొడగాముగనే పిన్వలోకములలో పంచరింపగలగ. (28-29)

మహాతేజస్వియు, రాజకుమారుడును లన శ్రీవాముడు నాస్తిక సిద్ధాంతమునకు సంబంధించిన బాబాలి పలుకులను విని, నాటిని ఎఱియనిపొద్ద, అతనివనములను విడిచియెను ఇట్లునుడిచెను. 'కత్యముమ పలుకుట, దర్శమును అచరించుట, సర్వాక్రమమును

పత్యం చ ధర్మం చ సరాక్రమం చ
భూతామకంపాం ప్రీయవాదితాం చ ।
ద్విజాతి దేవాతిథిపూజనం చ
పంథావమాపంః త్రిదివస్య నంతః । 31

తేవైవమాజ్ఞాయ యథావదర్థమ్
ఏకోదయం సంప్రతిపద్య విప్రాః ।
ధర్మం చరంతః సకలం యథావత్
కాంక్షంతి తోకాగమసుప్రమత్తాః । 32

నిందామ్యహం కర్మ పేతుః కృతం తత్
యస్మానుగృహ్య ద్విషమన్తబుద్ధిమ్ ।
బుద్ధ్యాపల్లవంపరిధయా చరంతం
మనాస్థికం ధర్మపథాదపేతమ్ । 33

యథాహి చోరః స తథాహి బుద్ధః
తథాగతం నాస్తికమత్ర విద్ధి ।
తస్మాద్ధి యఃశంక్యతమః ప్రజావాం
స వాస్తవేనాభిముఖో బుధః స్యాత్ । 34

త్యక్తో బావాః పూర్వతరే వరాశ్చ
తుభాని కర్మాణి బహూని చక్రః ।
జిహ్వా పదేమం చ పరం చ లోకం
తస్మాద్ద్విజాః స్వప్తి హతం కృతం చ । 35

ధర్మే రతాః సత్పురుషైః సమేతాః
తేజస్వినో దాసగుణప్రధానాః ।
అహింసకా వీరములాశ్చ లోకే
భసంతి పూజ్యా మనయః ప్రధానాః । 36

ఇతి బ్రువంతం సచనం పరోషం
రాసుం మహాత్మాసమదీనసత్త్వమ్ ।
ఉవాచ తథ్యం పునరాస్తికం చ
పత్యం సచః పావనయం చ విద్రుః । 37

స నాస్తికావాం సచనం బ్రవీమ్యహం
స నాస్తికోపహం సచనాస్తీ కంచన
సమీక్ష్య కాలం పునరాస్తికోపభవం
భవేయ కాతే పునరేవ నాస్తికః । 38

ఎదిర్చించుట, భూతదయ కలిగియుండుట, ప్రీయముగా మాట్లాడుట, బ్రాహ్మణోత్తములను, దేవతలను, అశ్రమము పూజించుట మొదలగునవి స్వర్గమునకు మార్గములని సత్పురుషులు పేర్కొనిరి. (30-31)

విప్రోత్తములు సత్పురుషులయొక్క ఈ వచనములను అహగవాన చేసికొని, ధర్మస్వరూపమును గ్రహించిరి. వాడు ఈ సిద్ధాంతమును విశ్రిగ్రహముగా ఆమోదించిరి. మఱయు వారు తమతమ పద్ధాతములకు అనుగుణముగా ఆయాధర్మములను సావధానులై అచరించుచు, ఉత్తములో భ్రాపిని కాంక్షించుచుండుదు. (32)

నీబుద్ధి పెడత్రోవబట్టినది. నీవు వేదవిరుద్ధమైన మార్గమును అవలంబించితివి. నీవు పచ్చివాస్తవికుడవు, దర్మమార్గమునకు ఎంతయు దూరమైతిని. ఇట్లు కార్యాకమతప్రచారమునకు పూనుకొనిన నీన్ను మా తండ్రిగారు తనకడకు చేరదీసి, యాజకునిగా జేసిరి. అట్టి కృత్యమును నేను విందిందుచున్నాను. (33)

చోరునివలె వేదధర్మవిరోధియైనవాడు ఎంతటి జ్ఞానియైనను దండింపదగినవాడే. ఈ విషయమున అతనిని నాస్తికునిగా పరిగణింపవలెను. ప్రజలచే సమాజమున అతడు శంకింపదగినవాడు కావున ఏపండితుడును అట్టి వానితో (నాస్తికునితో) మాటాడరాదు. ఎట్టి సంలంఘమునూ పెట్టుకొవరాదు. (34)

నీకంటెను ప్రాచీనులైన బ్రాహ్మణోత్తములు ఇహపరలోకముల ముఖములను ఆసంపక, వైదికధర్మములను బాగుగా ఎఱింగి, పెక్కు తులకర్మలను ఆచరించిరి. అందువలన వారు అన్యమరించిన మార్గముననే ఇప్పటి పితృలు వేదములను నైమాణముగా స్వీకరించి, స్వస్తి (అహింస, పత్యము మున్నగు) హితం (యత్తియోగాది కృతం (తపోదాన వరోపకారాది) కార్యములను విధ్వంసించుచున్నారు. (35)

తేజోమూర్తులును, అత్యంతదావపరులును, వివేదముగను ప్రాణిహింసచేయుచివారును, ఎట్టి కళంకము లేని వారును ఐన మునీశ్వరులు సత్పురుషులతోగూడి వైదికధర్మనిరతులై లోకమున పూజ్యాలు అగుచున్నారు. (36)

ఏమాజముగానే విశాలవ్యాధయుండును, సత్త్వగుణసంపన్నుడును, మహాత్ముడును ఐవ శ్రీరాముడు కోపముతో అట్లు వలకుచుండగా వివ్రణైన జాబాలి వాస్తవములును, సత్పురుషులకు హితమును గూర్చునవియు, అప్రక బుద్ధిని దృఢపఱచునవియు ఐన పరపములను మఱల విషయపూర్వకముగా ఇట్లు మడిచెను. (37)

ఓ రామా! కేను నాస్తికులవచనములను పలుకుటలేదు వేను ఏమాత్రము నాస్తికుడనుకాను. పరలోకము లేదనుట సరికాదు కాల పరిస్థితులనుబట్టి నేను మఱల అస్తికుడను ఐతిని, లోక వ్యవహారములను బట్టి అవసరమగుచో మఱల నాస్తికుడనూ అగుదును (నాస్తికునివలెనూ చూడ్చుచును) (38)

న చాపి కాలోఽయముపాగతః శనైః

యథా మయా వాస్తవ్యాగుదీరితా

నివర్తనార్థం తవ రామ కావణాత్

ప్రపాదనార్థం చ మయైతదీరితమ్ | 39

ఓ రామా! వాస్తవ్యాదులవలె మాట్లాడవలసిన పరిస్థితులు ఏర్పడుటచే నేను అట్లు వాస్తవవచనములను పలికితిని. నిన్ను ప్రశంసించుటగా చేపింకొనుటకును, మరలయు విన్ను అయోధ్యకు మంజులించుటకొరకును నేను ఆ విధముగా వచించితిని. కావున అట్లు పలికినందులకు నన్ను క్షమింపుము. (39)

శత్యార్థే శ్రీమద్రామానుజే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే వవోత్తరశతతమస్తకః (109)

వాల్మీకిమహర్షివ్రుతమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామానుజమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నూటలోపిదపసర్గము నెనూవైము

-- * * *

110. నూటపదవసర్గము

వసిష్ఠుడు శ్రీరాముని వంశక్రమమును వివరించి, కోసలరాజ్యపరిపాలనను చేపట్టుమని ఆ ప్రభువును కోరుట

శ్రుద్ధమాజ్ఞాయ కామం తు వసిష్ఠః ప్రత్యువాచహి |
జాబాలీరప జానీతే లోకస్యాన్య గతాగతిమ్ | 1

వివర్ణయతుకామస్తు త్వామేతద్వాక్యముక్షవాన్ |
ఇమాం లోకనముత్పత్తిం లోకనాథ! విబోధ మే | 2

సర్వం సలిలమేవాసీత్ పృథివీ యత్ర నిర్మితా |
తతః సమిథవద్రుహ్నో వ్యయంభూర్జైశ్చైతైః సహ |
న వరాహాస్తతో భూత్వా ప్రోజ్జహోర ససుంధరామ్ | 3

అన్యజచ్చ అగచ్ఛ సర్వం సహస్రత్రైః భృతాత్మభిః | 4

అకాశసథవో బ్రహ్మ శాశ్వతో నిత్య అవ్యయః |
తస్మాన్మరీచీ నంజజ్ఞే మరీచేః కాశ్యపః సుతః | 5

వివస్వాన్ కాశ్యపాజ్ఞజ్ఞే మమర్షైవస్వతః సుతః |
ప తు ప్రజాపతేః పూర్వమ్ ఇక్ష్యకుస్తు మనోః మతః | 6

య స్వేయం సథమం దత్తా పమ్మద్ధా మమూ మహీ |
తమిక్ష్యంభవయోధ్యాయాం రాజానం విద్ధి పూర్వకమ్ | 7

ఇక్ష్యకోస్తు మతః శ్రీహన్ మక్షీరవేతి విశ్రుతః |
మక్షీరథాత్మజో వీరో వికుక్షీరుదపద్యత | 8

వికుక్షీస్తు మహాతేజా బాగుః పుత్రః ప్రతాపవాన్ |
బాగుస్య తు మహాబాహుః అవరగ్యో మహాయశాః | 9

శ్రీరాముడు శ్రుద్ధుడైయుండుటను గమనించి, వసిష్ఠుడు ఆయనతో ఇట్లు వచించెను. "హయనా! రమునందనా! జనులు ఈ లోకమునుండి పరలోకములకు వెళ్లుటను, తిరిగి వచ్చుటను జాబాలీయు ఎఱుగును. కనుక అతడు కాస్తికుడుకాదు. ఓ లోకనాథా! నిన్ను ఈవనములనుండి అయోధ్యకు మంజులించుటకై అతడిట్లు పలికెను. ఈలోకములయొక్క ఆవిర్భావమును గూర్చి తలిపరిమి వినుము- (1-2)

సృష్టిప్రారంభసమయమున లోకమంతయును జలమయమై యుండెను. అందుండియే భూమండలము ఏర్పడెను. పిమ్మట స్వయంభువునైన బ్రహ్మదేవుడు దేవతలతోనాడె ఆవిర్భవించెను. విష్ణుస్వరూపుడైన ఆ బ్రహ్మయే వరాహరూపమున సకటిచుడై జలమగ్నప్రాయున్న పృథ్వీని ఉద్ధరించెను. వేడప అతడు వివిత్రాత్ములైన పుత్రులతో పాటే ఈ లోకమును సృష్టించెను. (3-4)

అకాశస్వరూపుడైన ఎర్రబ్రహ్మసదమాత్మనుండి బ్రహ్మదేవుడు ప్రాయునించెను. అతడు శాశ్వతుడు, నిత్యుడు, వాచరహతుడు. అందుననుండి మరీచి జన్మించెను. మరీచికుమారుడే కాశ్యపుడు. కాశ్యపునినుండి వివస్వంతుడు (సూర్యుడు) ఆవిర్భవించెను. ఆయనముందుడే వైవస్వతమనువు. అతడే మొదటి ప్రజాపతి. అనుభవునితుడు ఇక్ష్యకుడగుటచు. (5-6)

సర్వసంపదలతో విండిన ఈ దూపండలమును నైవేద్యముపపు ఇక్ష్యకునకు అప్పగించెను. ఆ విధముగా అతడు అయోధ్యకు మొదటిధిభువు అయ్యెను. ఇక్ష్యకు కుమారుడైన 'కుక్షీ' సర్వ శుభలక్షణవంపన్నుడు, ముద్రసిర్దుడు. కుక్షీపుత్రుడైన 'వికుక్షీ' మహావీరుడు. (7-8)

వికుక్షీసంతుడైన బాగుడు మహాతేజస్వి ప్రతాపశాలి. ఆ బాగునిమారుడే అవరణ్యుడు. అతడు మహాయశస్వి, గొప్ప యజులముగలవాడు. సత్పురుషులలో శ్రేష్ఠుడైన ఆ అవరణ్యుడు

నానాపుష్కర్యభూవాస్మిన్ న దుర్విక్షం పతాం పరే
అవరణ్యే మహారాజే తస్మిన్ నాపి కశ్యపః 10

అవరణ్యాన్మహావాసః కృథా రాజా బభూవ హా
తస్మాత్ పుష్కర్యహారాః త్రిశంకురుదపద్యతః
న నత్యవచవాద్యీరః నశరీతో పివం గతః 11

త్రిశంకోరభవత్ మానుః ధుంధుమారో మహాయజాః
ధుంధుమారాన్మహాలేజా యువనాశ్చో వ్యజాయత 12

యువనాశ్రమతః శ్రీమాన్ మంధారా నమపద్యత
మంధారున్తు మహాలేజాః సుసంధిరుదపద్యతః 13

సుసంధేరసి పుత్రౌ ద్యౌ ధ్రువనంధిః క్రపేవతత్
యశస్వే ధ్రువనంధేస్త్వ త్వతో దిపునూదవః 14

భరతాన్తు మహాబాహూః అపితో వామ జాయతః
యస్యైతే ప్రతిరాజాన ఉదపద్యంత శత్రవః
హైహయస్సాబజంఘాశ్చ శూరాశ్చ శశిబిందవః 15

తాన్పు పర్వాన్ ప్రతివ్యాభ్యా యుద్ధే రాజా ప్రవాసితః
న చ శైలవరే తస్యే బభూవాధిరతో మునిః 16

ద్యౌ దాన్య భార్యే గర్భిణ్యా బభూవయశిలి శ్రుతిః
ఏకా గర్భవివాళాయ నవత్స్య పగరం ఉదౌ 17

భార్గవశ్యవతో వామ హిమవంతముసాశ్రితః
తస్మై బుహిం నముసాగమ్య కాలిందీ త్యభ్యవదయత్ 18

న తామభ్యవదద్విప్రో పరేష్టుం పుత్రైఃన్నవి
పుత్రస్తే బవితా దేవీ మహాత్మా లోకవిశ్రుతః
దార్మికశ్చ మశీలశ్చ సంశకహై రిమాదవః 19

కృత్యా ప్రదక్షిణం పృష్టా మునిం తమమనూష్య హ
నద్యవత్రససూనాశ్శం నద్యగర్భసమప్రభమ్
తతః సా గృహమాగమ్య దేవీ పుత్రం వ్యజాయత 20

నవత్స్యా తు గళన్తస్యే ఉత్తా గర్భజిహూనయా
గలేణ పహ తేనైవ జాతః న నగరోభవత్ 21

ప రాజా పగరో వామ యః నముద్రమభావయత్
ఇష్ట్యా పర్వణి వేగేన త్రావయంతమిన్మా ప్రజాః 22

మహారాజై పరిపాలించునప్పుడు జనాపుష్టిగాని కలపు
కాటకములూని, చోరదడుమలూని లేకుండెను (9-10)

ఆ అనెనున్నపుత్తై మహారాజైన పృథుమహారాజా
త్రిశంకుమహారాజా ఆ పృథుచక్రవర్తియొక్క కుమారుడు అత్య
మముడు. వీరుడు ఇత త్రిశంకురభిష్ట విశ్వామిత్రువితర
ప్రభావమున సశరీరముగా స్వర్ణమువలె వెల్లెను (11)

త్రిశంకురభిపుయొక్క నుత్తుడు మంధుమారుడు. అతడు
మిగుల మహాశిశ్వుడు. అతనినుత్తుడు మహాపరాక్రమశక్తియైన
యువనాశ్రుడు (12)

సర్వవిధవిద్యజానంపన్నుడైన మంధారాత ఈయువనాశ్రుని
కుమారుడు ఆ మంధారాతయొక్క ముగ్గుడు పిల్ల అతడు మిగుల
తేజస్వీ ధ్రువ పిల్ల అనినది అనినది ముసానయొక్క తిరుయలు
యగ్రోద్ధాన ప్రసవసంధియొక్క తివాహమ భరించు అతడు
శిష్ట బిరుదకడుడు (13-14)

మహాపుష్టవ భార్యునిని అనినది అనినది బుద్ధునిని
అనినది కూర్మదైవ హైహయలు. తాలవంబులు, కిరీటుమధుల
కమితగతగానూ శత్రువుల వాతవలన పిల్లలో పుట్ట
సేనాపతియగు అనినది ముద్దిమున ప్తవనగా పోనినది. శిశువుల
రాజకి అట్లుకొనరక అనినది యుద్ధమున పరాజితుడయ్యెను
ఏముని అతడు తమతయమైన హిమవత్పర్వతమునకుదేరి
అంటి మహాచిల్లకై తివాహముని ముసంగెను (15-16)

అట్లుచేకి అతనిలొక్కలు కరువులను గర్భవత్యైయందరి
వారిలో పెకలి ఎరిగిజ్జెను కాశీయొక్క గర్భవిప్రుత్తై అమెకు
గర్భమును మహారాజును) ఇచ్చెను (17)

భృగువంశమువాడైన ద్వివరవహర్షి హిమవత్ పర్వతమునంద
నితంబుడ అను అతనితోనా ద్వివర కాశీలోని శివమూర్తిలోని
అనినది నిమగ్నమినినది అనినది మహర్షి వత్స అనినది
కరుకామయిన్ని ఆ మహారాజిలో గల దేవీ వీడు పుత్రుడు అనినది
అతడు దర్మాత్ముడు మహిమ మహర్షి ధైర్యవంతు ధీమని
వాసికెక్కును. అతడు శత్రువులను అందరినీ నాశమున
ఎరిగెకర్తయు అగును (18-19)

అంతట అమె మిగుల సంతులించినదై ఆ మునికి ప్రసక్తిగా
పూర్వముగా నుండు ముసా పిల్లతో జూటించెను అనినది అమె
తనవలనను గను వేరి. ఉప పుత్రుని నొక అతడు తామహామునంద
కన్నులు నిలిచి శ్రావ్యాణిజన్మతో వెలగొండ పుట్టెను కాశీలోని
గర్భవిప్రుత్తై అమెకు అతనిని ముసాగము చేసెను అమెకు
కలిగిన బాలుడు గళశమునినము) తోడనే పుట్టెను పుట్టెను అనినది
పిల్లడు అమపేరు వీర్పడెను (20-21)

ఆ మహామహారాజా పర్యధినియున యజ్ఞరక్ష మహం. అమలారం
మీరిత తనయజ్ఞశిమియై మహారాజులలా నమ్మవలెను
తప్పించెను అనినది వేమునకు భజల్లెకును కీర్తిలిది (22)

అవమంజస్తు పుత్రోఽభూత్ సగరస్యేతి వః శ్రుతమ్ ।
 వివర్ణేన చ పిత్రా తు నివన్ధుః పాపకర్మకృత్ । 23
 అంశుమానిలి పుత్రోఽభూత్ అవమంజస్య పిత్రివాన్ ।
 విలీపోఽంతుమతః పుత్రో దిలీపస్య భగీరథః । 24
 భగీరథాత్ కకుత్స్థస్తా కాకుత్స్థా యేన విశ్రుతాః
 కకుత్స్థస్య తు పుత్రోఽభూత్ కకుత్స్థేన తు రాఘవాః । 25
 రాఘస్తా పుత్రస్తేజస్వీ చంద్రార్థః పురుషోదకః ।
 కల్మాషపాదః పాదాన ఇత్యేవం ప్రథితో భువి । 26
 కల్మాషపాదపుత్రోఽభూత్ శంఖదాస్యేతి విశ్రుతః ।
 యస్తా తద్వీర్యమాపాద్య వహ సైన్యో వ్యవీనశత్ 27
 శంఖదాస్య తు పుత్రోఽభూత్ శుభః శ్రీమాన్ మదభువః ।
 నుదర్శనస్యాగ్నివర్ణో హ్యగ్నివర్ణస్య శీత్రుగః । 28
 శీత్రుగస్య మమః పుత్రో మరోః పుత్రః ప్రతుక్తుకః ।
 ప్రతుక్తుకస్య పుత్రోఽభూత్ అంబరీషో మహాద్యుతిః । 29
 అంబరీషస్య పుత్రోఽభూత్ వహుషః వత్యవిక్రమః
 వహుషస్య చ నాభాదః పుత్రః పరమధార్మికః । 30
 అజ శ్చ మిత్రత శ్చైవ నాభాగస్య మితాపుభౌ ।
 అజస్యైవ చ ధర్మాత్మా రాజా దశరథః సుతః । 31
 తవ్య జ్యేష్ఠోఽసి దాయాదో రామ ఇత్యభిప్రీతుతః ।
 తద్భవోఽథ న్యకం రాజ్యమ్ అవేక్షస్య జవం నృపః । 32
 ఇక్ష్వాకుగాం పా సర్వేషాం రాజా భవతి పుర్యః ।
 పూర్వజే నావరః పుత్రో జ్యేష్ఠో రాజ్యేఽభిషిచ్యతే । 33
 న రాఘవాణాం మలధర్మమాత్మనః
 వనాతసం వాద్య విహింతుమర్హసి
 ప్రభూతరత్నామ్ అమళాధి మేదిసీం
 ప్రభూతరాస్త్రం పితృవన్ధవోయశః । 34

ఓ అందునను అవమంజుడ అను పుత్రుడను ఉండెను, అతడు పాపకర్మలు చేయుచుండుటవలన భవిష్యత్తునందును పోయెను కలసిని దేశమునుండి ఎక్కడదైనను. (23)

అవమంజుని కుమారుడు అంబరీషుడు అతడు పరాక్రమముతో అంబరీషునితోఁగలసిని గోపురము లందు చదివె దేశమునుండి లోకమునుండి కనుక్కుకొని కందుచే అతనిని దేవతల అంశుమని కిశి కాకుత్స్థులు అనిపెరిచి వచ్చెను ఆ కకుత్స్థునికుమారుడు కకుత్స్థురాజు ఆ కకుత్స్థునినుండి వలసి ఈ వంశమునకు రామపురా లోయని ప్యమో గుఱుచెడిది. (24-25)

కకుత్స్థునివారాకయెక ముతడు కల్మాషుడు అతడు మహావీరుడై శాపవలెను పరమావే భక్తకుడైనను అందఱే సాక్షాత్తులను నేరుతో నుద్ధరింపెను. (26)

మరొకడుకైన కుఖిగుడు కల్మాషునిమిత్రుడై అతడు గొం పరాక్రమముతోయేయైనను యుద్ధమున అలగును, అతని సైనికులు కలిసిరి. (27)

శంఖదాసునికుమారుడు పుత్రుడను అతడు శూరము, కుఖిగుడు ముమ్మడి మరొకడు ముడు త్సంక్లమ అతనినుక శ్లోగుడు మోయెను శ్లోగుడు ముఖుడు ముడుపు అతనికుత్తవ ప్రతికూడు క కకుత్స్థునివలనయు ను మరొకటియైన అంబరీషుడు. (28-29)

అంబరీషునికుమారుడు వహుషుడు అతడు అతనితోఁగలసిని ముఱుపునెకావడకు నాభుడు, అతడు కుమారుడైయు నాభునకు అజుడు ముఱుచు అది ఇలపుడి కుమారులు కలిసి అజునిమారుడే దశరథురాజు అతడు పర్యాత్ముడు. (30-31)

ఓ ప్రమా ఆ దశరథునిజ్యేష్ఠునియైన సేన్ది శ్రీరాముడు అడు నేమతో నుద్ధరింపెనని, ఈ కోపలరాజ్యము కిది దిసిని గొలిచి ప్రజలను పరిపాలింపుడు. (32)

ఇక్ష్వాకువంశజులందఱును పెచ్చెరాడు (జ్యేష్ఠుడు) రామని నిర్బంధింతుము- జ్యేష్ఠుడు ముదిగా నిర్బంధుడు రాజు కారాడు, అందువలన జ్యేష్ఠుడైన నీవు పట్టాభిషేకుడవు కావలెను. (33)

ఓ మహావీర్య శ్రీ-రా పరమరాజు కమ్మలకు మువవలెయుం ఈ ధర్మమును నీవు విన్నవించుడు మరొకఁడు మృత్యువుకు ఈ అలంకరైన ఈ రాజ్యమును నీతొకరికి పలి నీవును పరిపాలింపుడు. (34)

కల్కార్చే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే దశోత్తరశతతమస్తకః (110,

వాల్మీకిమహర్షివరచింపె ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నూటపదియవస్తకము మూడవ

111. నూటపదునొకొండవసర్గము

'అయోధ్యకు తిరిగిరమ్మ' - అని వసిష్ఠుడు ఎరింగి చెప్పినను - శ్రీరాముడు తండ్రియజ్ఞుల పాతించుటకే దృఢముగా నిలబడుట

ఆ కారణముగా భరతుడు వివాహావరోధము వీక్షించుట - శ్రీరాముడు అతనిని సముదాయించుట

వసిష్ఠుని తదా రామమ్ ఉత్తా రాజపురోహితః.

అబ్రవీద్ధర్మసంయుక్తం వుపరేవావరం వచః 1

పురుషస్యేహ జాతస్య భవంతి గురువస్త్రయః

అచార్య శ్చైవ కాకుత్స్థః పితా మతా చ రాఘవః 2

పితా హ్యేవం జనయతి పురుషం పురుషర్షభా

వక్షాం దదాతి చాచార్యః తస్మాత్ స గురుదుశ్యతే 3

సో హం తే పితూరాచార్యః తవ చైవ వరంవచః

మమ త్వం వచనం కుర్వన్ వా తివర్తే సతాం గతిమ్ 4

ఇమా హి తే పరిపదః శ్రేణయన్తు ద్విజాస్తథా

విషు తాతా చరన్ ధర్మం వాచివర్తే సతాం గతిమ్ 5

సృష్టాయా ధర్మగీతాయా మాతృర్భార్యవ్యవర్తితుమ్

అస్మాన్తు వచనం కుర్వన్ వా తివర్తే సతాం గతిమ్ 6

భరతస్య వచః కుర్వన్ యాచమానస్య రాఘవః

అత్మానం వాచివర్తేత్వం సత్యధర్మవలాక్రమః 7

వీవం సుభువముక్తస్య గురుణా రాఘవః స్వయమ్

ప్రత్యువాచ సమాసీనం వసిష్ఠం పురుషర్షభః 8

యన్మాతాపితరా వృత్తం తనయే కురుతః సదా

స మప్రతికరం తత్త మ్రాతా పిత్రా చ యత్ప్రతమ్ 9

యథాశక్తిరేదానేన స్వావనోచ్ఛాదవేన చ

నిత్యం చ ప్రియవాదేన తథా సంసర్థవేన చ 10

స హి రాజా జనయితా పితా దశరథో మమ

అజ్ఞాతం యస్మయా తస్య స తస్మిన్యా భవిష్యతి 11

వీవముక్తస్య రామేణ భరతః ప్రత్యసంతరమ్

ఉవాచ సరమోదారః సూతం సరసుకుర్మవాః 12

రాజపురోహితౌడైవ వసిష్ఠమహర్షి శ్రీరామునితో ఇట్లు పలికిన పిమ్మట ఆయనతో ధర్మబద్ధములైన వననములను ఇంకను ఇట్లునుడివెను. (1)

కకుత్స్థపంశిరోమణి. తఘనందనా! జన్మించిన సతివ్యక్తికిని ఆచార్యుడు. తండ్రి. తల్లి అవి ముగ్గురు గురువులు ఉండురు. ఓ వరోత్తమా! జన్మనిచ్చిన తల్లితండ్రులు మొదటి గురువులు. నిరంజన్ముఖును బోధించి, జ్ఞానవేదమును ప్రసాదించిన ఆచార్యుడు. తల్లితండ్రులకంటెను శ్రేష్ఠుడైన గురువు. (2-3)

ఓ పరంతపా! నేను వీక్షిగాడు వీతండ్రికిని ఆచార్యుడను గురువును కంటక పిల్ల నా మాట నుము. సత్సంప్రదాయమును పితృపుత్రులు నాయనా. రామా! సహజము. బ్రాహ్మణ్యములు. పాపములు ఎవరీ యువ్వారు వీరికి పరిపాలించు సేవకము ఈ పితృమును వీడకుము. పుష్కరాకుని. తస్మిన్మాతృమూలములను మీతల్లిమాటను కాదనుట తగదు. అమెమాటడు పాటించుము. ఎదురుమొదలమున ఉల్లాసించుము అమెమాటను పాటించినచో నిత్యం సదాయమును నిర్విషవాదపు అగుదువు. (4-6)

సత్యమునకుకట్టుబడి. ధర్మమును అచరించుటయుండు ఎదుర్కొనైన కిరామా! నిమ్మవేడకోసుచున్న భరతువీ కలుకులను మన్నింపుము క్షత్రియులకు సహజమైన ప్రజాపాలన ధర్మమును అచరించినచో నీ నీ జ్వరమును పాటించినవాడవు అగుదువు. (7)

తనకు సురుదైన ఆశోక్తమర్యాద మెరుకముగా ఇట్లు పలికిన పిమ్మట ఆంజనేయునిచ్చి ఆమునిశ్శరునితో ప్రమత్తేష్టుడైన శ్రీరాముడు ఈ విధముగా నుడివెను. (8)

'తల్లితండ్రులు తమసంతాపమునకు జన్మను ఇమ్ముయేక తమశక్తికి తోడ్పడ్డూ ఆస్థావస్త్రములను సమకూర్చెదరు. వారికి నుండుసత్వ స్థావరము చేయించెదల. విధిప్రసరు' ప్రేమతో మాట్లాడెదరు. ప్రాణముక యెత్తుగా వారిని పెంచివెడ్డచేసెదరు ఇట్లు తల్లితండ్రులు తమకు దేసినసేవలయినామును తీర్చుకొనుట ఎట్టిపొలికైనను అసాధ్యము. (9-10)

మా తండ్రిదశరథ మహారాజా నాకు జన్మనిచ్చినవాడు. కావున ఆయన నాకు ఇచ్చిన ఆదేశము వమ్ముకారదు. (11)

శ్రీరాముడు ఇట్లు పలుకగా మృదుస్వభావముగల భరతుడు ఎంతయు విస్మయము లోనయ్యెను. పిమ్మట తనసమీపముననే కూర్చొనియున్న సుమంత్రునితో ఇట్లు పలికెను. (12)

1) 'జో' అయ్యెతానంద జోకోముఖంద రాం. వెరమానంద రామగోపిందా

ఇహ మే వృందీతే శీఘ్రం కుశానాస్తర పాతథేః।
ఆర్యం ప్రత్యుపవేక్ష్యామి యావన్నే వ ప్రసేదతి॥ 13

అవాహరో విరాటోకో ధనహీనో యథా ద్విజః।
శేష్య పురస్తాచ్ఛాలాయా యావన్న ప్రతియావ్యతి॥ 14

న తు రామసువేక్షంతం నునుంతం ప్రేక్ష్య దుష్కనాః।
కుశోత్తరముపస్థాస్య భూమావేవా స్తరత్ స్వయమ్॥ 15

తమువాచ మహారేజా రామో రాజత్సితభ్రమః।
కిం మాం భరత! కుర్వాణం తాత! ప్రత్యుపవేక్ష్యసి॥ 16

భాహ్మణో హ్యేకపార్శ్వేన వరాన్ రోద్ధుమిహర్హతి।
న తు మూర్ఖానిషిక్తావాం విధిః ప్రత్యుపవేష్యే॥ 17

ఉత్తిష్ఠ సరళాశ్శాల! హిత్యైతద్దాచుణం ప్రతమ్।
పురపర్యామితః క్షేప్రమ్ అయోధ్యాం యాహి రాఘవ!॥ 18

అసేనస్త్రైవ భరతః పౌరజాపపదం జవమ్।
ఉవాచ పర్వతః ప్రేక్ష్య కీమార్కం నామశాసత॥ 19

తే తస్మానుర్మహర్మానం పౌరజానపదా జనాః।
తాకులస్థమభిజానీనుః సమ్యగ్వివతి రాఘవః॥ 20

ఏషోపి హి మహాభాగః పితృర్వచసి తిష్ఠతి।
అత ఏన వ శక్తా స్మృ వ్యానర్తయియమంజసా॥ 21

రేషామూఙ్గాయ వచనం రామో నవనమబ్రవీత్।
ఏనం విబోధ నవనం శుహృదాం ధర్మచక్షుషామ్॥ 22

ఏతన్నోవోభయం శ్రుత్వా సమ్యక్ సంపశ్య రాఘవ!।
ఉత్తిష్ఠ త్వం మహాబాహో మాం చ స్మృత తతోదకమ్॥ 23

అథోత్థాయ జనం స్మృష్త్వా భరతో వాక్యమబ్రవీత్।
శృణ్వంతు మే పరిషదో మంత్రిణః శ్రేణయస్తథా॥ 24

న యాచే పితరం రాజ్యం నామశాసామి మాతరమ్।
ఆర్యం పరమధర్మజ్ఞం నామజానామి రాఘవమ్॥ 25

"ఓ మూర్ఖుడా! ఈ మామిక్కి కళ్ళలను ఎదుము. అదియిల్ల నాయెడ ప్రాప్తుడగునటకును అదుపకెట్లముగా ఇదెదినే కూర్చొందుండును. ధనవంతునకు అప్పు ఇచ్చినట్లనుడెన బ్రాహ్మణుడ వానినుండి లాభింమును. రాజుట్టుకొనుటకై వానినెన్నోద్యా ముకొడ లభ్యపాపేయుండును. మానీ పరుంపినోచ్చ శ్రీరాముడు అయోధ్యకు ముఠలించుమునటకు పరాహరిదీక్షను బూని ముఖమున నునుగు దరించి. ఇతడునే ఎడియందెగను." (13-14)

ఈ మాటలను విన్న మునుండు శ్రీరామునిజ్ఞానే నోగింప. పి తరిటనే నిజబడి పోయెను. అతనిరిస్థితిని గమనించి వెన్నుపోకు లోనైయున్న భరితుడు ధర్మావనమును తాతే తెప్పించుకొని, తానెవ్వ కూర్చుండెను. (15)

అంతట రాజుకిరొమగేయు. వ వోలేజువ్రము వివ శ్రీరాముడు భరతుని కిరాదును ఇట్లు వడిపెను. "నాయనా భరతా! నిశ్చ సన్న అర్జునిండుటకు నీకు నేను చేసిన అపకారమేమి? భాహ్మణుడు ఒక ప్రక్కకు వారి పడుండి. అన్యాయమునకు పాల్పడిన వారిని అర్జునియట యుక్తమే. వారి పట్టాదత్తులుకావ న్న క్షత్రియులు ఇట్లు అడ్డోయితి తామ. కావున నేరగా ఏమి ఇప్పుడియరాదు. (16-17)

నున్నేవచ్చెన ఓ భరత! ఈ కథోన్మతమును మోసము, రేష్మ ఇంటిమొడి మహాగోష్ఠిన అయోధ్యకు బయలు రేయము" - (18)

ఈ మాటలను వినియు, అచటనే కూర్చొనియున్న భరితుడు అంత వేగియున్న కడులను ఎల్లొనులను ఒకరి పరికింపిమాది. ప్రదువునకు మీరే సత్పత్నిర." అని వారిలో పడిపెను. (19)

అప్పుడు ఆ పాదులు. జానుడులు మహాత్ముడైన భరతునితో "సత్యంధుడైన శ్రీ రామునిసార్పి మేము బాగుగా ఎఱుగుదుము. ఆయన పలుకుచున్నది యుక్తమే. మహామూర్ఖుడైన శ్రీరాముడు తండ్రియారేకమును పాలించుటకే స్థిరముగా నిలబడియున్నాడు. అందువలన వెంటనే ఆయనను అయోధ్యకు మఱలించుటకు మేము అశక్తులము - అని పర్కరి. (20-21)

అజ్ఞులవచనములసారాంశమును గ్రహించిన శ్రీరాముడు ఇట్లునుడిపెను. "ఓ భరత! ధర్మదష్టల ఈ మహామంవనములను గ్రహింపుము. ఓ మహాబాహు! రామనా నా మాటలను, ఈ పాదుల పలుకులను శ్రద్ధగా అలకించి. వాటిని అవగాహన చేసికొనుము. లేమ్ము నమ్మను, అలములను స్మరింపుము. (22-23)

పిమ్మట పరితుడు లేరి జంమును లోకీ ఇట్లు పలికినెను. "ఓ పూసెదలారా! మంత్రులారా! పౌరులారా! ఆ కింపుడు రాజ్యమొకటై నేను మాతండ్రిని ఎన్నుదును యాదరి యెఱుగెను. ఈ విషయమై నేను మా తల్లితో ఏ మాత్రమును ప్రస్తావించి యుండనేలేదు. ఏదమధర్మజ్ఞుడైన శ్రీ రామునివనవాచిషియమున

యది త్వవశ్యం వత్తవ్యం కర్తవ్యం చ పితృవ్యచః ।
అవామేవ నెవర్వామి చతుర్థశ సమా వనే ॥ 26

ధర్మాత్మా తవ్య తథ్యేవ భ్రాతృత్వాక్యేన విస్మితః
ఉవాచ రామః సంప్రేక్ష్య పౌరజానపదం జనమ్ ॥ 27

విక్రీతమాహారం క్రీతం యుక్తపీత్రా నీపలా మమ ।
న తల్లపయియం శక్యం మయా నా భరతేవ మా ॥ 28

ఉపధిర్మ మయా కార్య వసవాసే జాగుహితః
యుక్తముక్తం చ కైకేయ్యా పీత్రా మే సుకృతం కృతమ్ ॥ 29

జానామి భరతం క్రాంతం నిరుసత్కారకారిణమ్ ।
నర్వమేవాత్ర కల్యాణం సత్యసంధే మహాత్మనిః ॥ 30

అవేన భక్యశీలేన మాత్ ప్రత్యాగతః పునః ।
భ్రాత్రా సమా భవిష్యామి పృథివ్యాః పతిరుత్తమః ॥ 31

పృథ్వీ రాజా హ కైకేయ్యా మయా తద్భవనం కృతమ్
అన్యతాన్తోచయానేన పీతరం తం మహీపతిమ్ ॥ 32

నా ప్రమేయము పమాత్రిమును లేదు. తండ్రి ఆచారమునానము
కాదు. మరేయూ తమ పితృవశ్యం అనుమతము నొసంగుకొనుట
కాదు. అనునటులుగా మహా కైకములతో నివసించును" (24-26)

ధర్మాత్మకైన శ్రీరాముడు అన్యులపై ఉపదేశములు చేసినపుడు
కొంతమంది నామయలన పోకుండానే పాతల ఇట్లు పలికెను (27)

"అంత్రీకాని కేమడియందాగా వేసిక అన్యులము. మమవజ్జెల్లుట
కొనుట మొదలగు వాటిని నేనుగాను విరిచుడు నాని హాయిబతు
కొనుటయు. కాకు మాకు నా నైతిక నోరానము చేయుటకు
నేను ఉన్నవము. పితరులను పృథ్వీ నాడు ప్రతినిధితో పనిచేయమని
కోకిలియెను. కైకేయు కోరింది యుక్తమే. మా తండ్రి శతమితు
కామయినది ఉక్తము. మృత్యునే - చరియనినాళ్ళి వేసు గానగా
పిలువెనును ఆతడు క్రూరీలుడు. అధుఃకు నెల. కించెకవడెను.
అత్యంతమును మహాత్ములనును ఎవ ఇతనిలో అన్యుము
మహాత్ములను లేకంపు. నెదునాటని పరిత్యజమునగుడువు
మరిగించుకొని ఎదుల పండి తిరిగి వచ్చిన అన్యులు
చరిత్యులనెందుకొ ఈ నోదరునితో వాడి ఈ రాజ్యమును
కలిగి పీటలను (28-31)

"పితరుల కైకేయు మహారాజును ఎదులపడినెను. అతడు
నానీ ఆమోదింపెనె అయినెనుకలలు మాటలయిదు పనవామి
చేయుచు న్నాన నీవు ఆయోధ్యాధిపతియు. మరలంధ్రహటలని
అలరల్లి అయ్యెను అందఱులు అండుపంద వేయును (32)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే అయోధ్యాకాండే నీకాదశోత్తరశతతమస్తకః (111)

వాల్మీకిమహర్షిపంచమై అధికావ్యయై శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నీకాదశశతతమస్తకము అమృతము

* * *

112. నూటపదైందవసర్గము

శ్రీరామభరతులకలయికను జూచి ఋషీశ్వరులందఱును పొంగిపోవుట - బరతునిప్రార్థనపై శ్రీరాముడు తన
పాదుకలను ఆయనకు ఓసరిగుట - వీమ్మట అతడు అందరితోని నీడ్కొలు పలుకుట.

తమప్రతిమతతోభ్యాం భాభ్యభ్యాం రోమహర్షణమ్ ।
విస్మితాః పరిగమం ప్రేక్ష్య సమవేతా మహర్షయః ॥ 1

అంతర్నితాస్త్వస్మిగదాః పిర్వాశ్చ పదమర్చయః
తా భ్రాతృ మహిత్మానా కాకుత్స్థా ప్రకడంధిరే ॥ 2

న భవ్యో యవ్యో పుత్రావ్యౌ ధర్మజ్ఞౌ ధర్మవికామౌ
ప్రత్యా నయం హి సుభాషమ్ ఉభయోః స్వాహాభూషణే ॥ 3

నీకాదశశతకమునందు, నాదశశతకమునందు, శ్రీరామభరతులకలయికను,
అయోధ్యా మహామంథరాదీని కలయికను జూచి అందఱి వేరియిచ్చి
మహామృతపరిమళం అంతముతో గుర్తొలునొరిగినవారై, మిగుల
అభ్యుచితరే (1)

తమప్రతిమయి అచట అంతరిక్షమున అంశముగానున్న
ఋషీశ్వరులు, వారకులు, సిద్ధులు మొదలగు దివ జాతులవారు.
దీని భూమిలు మున్నగువారి కెవలనంబుకొనె మహాత్ములని
ఆ నోదరునిది. పురికి ఇట్లు జ్ఞాపించి చూపిరి. (2)

"భక్తములను రాగుగా ఎదిగి, వాటిని అవరించునాదితో
శ్రేష్ఠులైన ఈ రాజకుమారులను ఇరువురిగల్గి ఆ రుకరతుడు
పరితేదిజ వస్తుడు (3) ఈ యరువురియొక్క చక్కని నెంభాగులను
చూచి, సంతోషముతో పొంగి కలయెను అంతోడు సమహానమున
వారిలో ప్రసన్నులయి, రాక్షస గురుమే" ఆ యుధియల
నిరాసక్తి మోల అలర మును. గురుమే వారిమమరినెను. మురిసె
అంకురు. కేవల పనవనన విక్రీతమయోధాకడ మన్నాను (3)

1 ఓ భాషా రాదా యందు బిచ్చ తపమేమి చేసెనో రుకరతుడు

తతస్త్ర్వపిగణాః క్షీణం దశగ్రీవపదైషిణః ।

భరతం రాజశాత్రులమ్ ఇత్యాచుః సంగతా వచః ॥ 4

కులే జాత! మహాప్రాజ్ఞ! మహావృత్త! మహాయశః! ।

గ్రాహ్యం రామన్య! వాక్యం తే పితరం యన్యవేక్షసే ॥ 5

సదాస్పృశమిమం రామం వయమిచ్ఛామహే పిమి! ।

అన్యణత్వాచ్చ కైకేయ్యాః స్వర్గం దశరథో గతః ॥ 6

వీరాచదుక్త్వా వచనం గంధర్వాః సనుహర్షయః ।

రాజర్షయశ్చైవ తదా పర్వే స్వాం స్వాం గతిం గతాః ॥ 7

హ్లాదిరస్మిన్ వాక్యేన తుభేన తుభదర్శనః ।

వాచుః సంహృష్టవదనః రాన్ ఋషీనభ్యభూజయత్ ॥ 8

తస్త్వాత్రస్తు భరతః స నానా వజ్రమానయా ।

కృతాంజలిరిదం వాక్యం రాఘవం పునరబ్రవీత్ ॥ 9

రాజభర్మమనుషేక్ష్య కులధర్మామనంతరిమ్ ।

కర్తృమర్శసి కాకుత్స్థ! మమ మాతృశ్చ యాచనామ్ ॥ 10

రక్షీయం సునుహరాజ్యమ్ అపామేకస్తు నోత్సహే ।

పౌరజానపరాంశ్చాపి రత్రాన్ రంజయితుం తథా ॥ 11

జ్ఞాతయశ్చ హి యోధాశ్చ మిత్రాణి మహ్యతశ్చ వః ।

త్వామేవ ప్రతికాంక్షంతే సర్వన్యమివ కర్తవ్యాః ॥ 12

ఇదం రాజ్యం మహాప్రాజ్ఞ! స్థాపయ ప్రతిపద్య హి

శక్తిమానసి కాకుత్స్థ! భోకన్య పరిపాలనే ॥ 13

ఇత్యుక్త్వా వ్యవతద్భాతుః పాదయోధ్యరత సైదా

భృశం సంప్రార్థయామాథ రామమేవ శ్రియంవద ॥ 14

తమంతే జ్ఞాతరం కృత్వా రామో వచనమబ్రవీత్ ।

శ్యామం వళినపత్రాక్షం మత్తహంసవర్ణః స్వయమ్ ॥ 15

అగతా త్వామియం ఋధిః స్వభా నైవయికి చ యా ।

భృశముత్సహాసే తాత! రక్షీయం పృథివీమపి ॥ 16

దశగ్రీవుడైన రావణునివధ శీఘ్రముగా జరుగవలెనని అభిప్రాయమున్న ఋషీశ్వరులు మొదలగువారందఱును రాజశ్రేష్ఠుడైన భరత 'ఏత్' నిక్కవముగా ఇట్లు పలికిరి (4)

"ఓ భరతా! నీవు సదాంశమున దమ్ముడినవడవు. నమిన్ని దత్తములను చక్కగా ఎఱిగినవాడవు. నీ సందర్శనయు ఆవర్య ప్రాప్తివై నగి మిగులభ్యాపకెక్కిని వాడవు. పృథివుడైన మీతరిష్ఠి యొక్క అర్హత శాంతి కలుగవలెనని కోరుకొనుచున్నచో నీవు శ్రీరామసింహులను అంశీకరింపుము- (5)

శీరాముడు తండ్రిగారియుగామును తీర్పుకొనుటకు (అయిన అదశమును పొటించవలెనని) మేము కోరుకొనుచున్నాము. దశరథమహారాజా కైకీయి కోరిన పరిమలను ఇచ్చి అమి ఋణమునుండి విముక్తుడై స్వర్గమునకేగి- (6)

గంధర్వులు మహర్షులు, రాజర్షులు మొదలగువారందఱును ఈ విధముగా ఎరికి పిమ్మట తమతమ స్థానములకు వెళ్లిపోయిరి. తమను వర్ణించెడివారికి సమస్తకులములను అన్మగహంతెడి శ్రీరామును ఆ ఋషీశ్వరాకులతులవచనములకు మిగుల ఎంతయుద్వేగపరివృత్తమై వారిని అందఱిని ప్రశంసించెను. తనమనోరథము వెఱవేటనందులకు భరతుడు శైర్యముమగ్నోయి సజాకిపోయెను. అంతట మఱియు తడబడుచుండగా అతడు కృతాంజలియై శ్రీరామునతో మఱల కల్లు నుడివెను (7-9)

"2. రాజువృత్తిసంశోధింపటి! 3. కపిరాజుగ్రామము 4. అనంతరి శ్రీశ్శుడు ఎట్లాభిషిక్తుడై రాజ్యపాలన చేయుట ఛర్మము దాసని దృష్టిలోపెట్టుకొని నా ప్రార్థనను, 5. అల్లెకాయయొక్క అభ్యర్థనను మన్నింపుము (10)

రావణులకోపమును జ్ఞమును నేను ఒక్కడనే రక్షింపవలయు. ఎందుచే బిడ్డమూగులైన పాపమును, ఇట్లవాసులను రంజయిశేయుట, నా ఒక్కసంపదన కాని ఏదైతయు సర్వములకొఱకై మేముమఱి గైకొన మామనట్లు మనయందువులను యోపింపము, మిత్రులును, సుహృదులును అందఱును నీ కొఱకై పోక్షింపి పిచ్చు. (11-12)

3. మహాప్రాజ్ఞ! కాకుత్స్థ! సంశోధింపటి! ఈ రాజ్యజాంఘము ప్రియమిది. వానియొక్కత్యమును విరిచెట్లును, సజాపరిపాలనము వందు నీవు ఎర్పిసమర్థుడవు. (13)

మధురముగా మాట్లాడుటలో నేర్పరియైన భరతుడు ఈ విధముగా పలికి అన్యగారియొక్క పాదములపై నాతిను పదం అతడు రాజ్యపాలనమును గొరియిన్వ అభ్యసన సేవన సాక్షింపెను (14)

కొనుచున్నడు. పరిష్కృతములవంటి స్వేతములు గలవాడు అగ్ని లిరితుపి స్వభావముగా తనమైడిలోకికి చేర్చుకొని శ్రీరాముడు మదిలించిన హరినవలె మదుర్భుధముతో ఇట్లు ఎర్పెను. (15)

నాజునా! భరతా! సహజముగనే నీయిష్టి వికయకోధితము. పురుషులకడ ముగియితిమిగుటవలన అది బాగుగా పడునుచేరి. దృఢమైనది ఇట్టి కుద్దిబలముగలవాడవగుటచే నీవు ఈ కోసల రాజ్యమునేగాక సమస్తభూమండలమునుపైతము పరిపాలియగల సమర్థుడవు. (16)

అమాత్యైశ్చ మహాద్భిశ్చ బుద్ధిమద్భిశ్చ సుంత్రీభిః
పర్యవార్యాణి సమ్మంత్య మమహంత్యపి కారయః 17

అర్జ్యైశ్చ బ్రాహ్మణేషాద్భ్యా హిమవాన్ వా హిమం త్యజేత్
అరీయాత్ సాగరో వేతాం చ ప్రతిజ్ఞామహం పయః 18

కామద్వా తాత లోభాద్వా మూల్రా తుభ్యమిదం కృతమ్
చ తన్మనసి కర్తవ్యం వర్తితవ్యం చ మాత్మనామ్ 19

ఏనం బ్రువాణం భరణః కౌనల్యామతమబ్రవీత్
తేజహి ౧ దిత్యసంకాశం ప్రతిపచ్చంద్రదర్శనమ్ 20

అదిరోహోఽశ్చ సాదాభ్యాం పాదుకే హిమభూషితే
ఏతే హి సర్వలోకస్య యోగక్షేమం విధాన్యతః 21

పోఽధిరువ్యా వరవ్యాఘ్రః పాదుకే హ్యవమహ్య చ
ప్రాయచ్చత్ మమహంతేజా భరతాయ మహాత్మవే 22

స పాదుకే సంప్రణమ్య తామం వచనమబ్రవీత్
చతుర్థశ హి సర్వాణి జటాచీరభవో హ్యహమ్ 23

ఫలమూలాశవో ఏతా భవేయం రథమనందనః
తవా ౧ గమనమాకాంక్షవో వసన్ వై సగరావృహిః 24

తవ పాదుకయోర్భ్యస్య రాజ్యతంత్రం నివంతవః
చతుర్థశే హి సంపూర్ణే వర్ణే హిని రథమాత్మమః
స ప్రక్ష్యామి యది త్వాం తు ప్రవేశ్యామి హంతాశనమ్ 25

తథేవ చ ప్రతిజ్ఞాయ తం పరిష్కంభ్య పాదరమ్
శత్రుఘ్నం చ పరిష్కంభ్య భరతంచేదమబ్రవీత్ 26

మాతరం రక్ష కైకేయీం చా రోషం కురు తాం ప్రతి
మయా చ నీతయా వైస శస్త్రోపి రఘునందన 27

అంతేగాః ప్రతివాదించెన శ్రీరామసేనాబలతోడను కిరీషి గ్రతః
తోడను, అత్కయ్యలైన బంధుమిత్రులతోడను బాగుగా బోడిండు.
నానిమారకమేరకు అని యెంతటి కొప్పుగర్భముకైకను వాటి యొత్తిని
నులరిముగా చేయంపుము (దేయింబగలవు) (17)

ఒకవేళ అంధులముం కొల వేక్షెనోవచ్చును హిమంత్యులము
ముది మంచుతొడిచివచ్చును. సమంద్రజలములు వెలియినికొను
చాటిపోవచ్చునోమో? కాని నేను మాత్రము తండ్రియొక్కనా
మీజనుగాక సేజులు (18)

నాయనా భరతా తల్లి కైకేయి రంగిలొకడేగాని, నీ తోడమునే
గాని, ఏసేగిరి బ్రువాణముడేగాని - కారణమేమో? నీ బట్ట కింపి: వది
నీవు వారిని మనసుతో పెట్టుకొనవలడు నీవు అనుమతి వల్లప్పుడును
తల్లిగా (సమయితముగా) కొరిమించుచుండుము" (19)

శ్రీరాముడు సూర్యుని నెల దివ్యతేజస్సు గలవాడు.
(మార్యునివలె ముందునకు సాగులబ్ధిగారి ఎదివేళ్లు నరు
వెనువెరుచువాడు) అకంక్షపాక్షిహి ("కేయి") వాటి నిర్మలవిదలి
క్రమముగా అభివృద్ధిచెందును. రోకమున నెలగలనను నిర్భయ
అబ్బింపజుడువాడు అట్టి కౌనల్యాలనయుడు ఇట్లు నెలకగా
అయినతో భరతుడు ఇంకను ఈ విధముగావనెను (20)

"పూజ్యుడనై ౧ అన్నా" సోదరులు బంగా ముతో తొనబడినవి.
ఆ సోదరులను ఒక్కపారి నీ పాదుములకు తోడికొని నాకు
అనుగ్రహింపుము. ఎవరైనా సమ్మతించును అకుమ
యోక్షేమ ములును నీకుకాగ్యము (21)

అంతటి మహాతేజస్వయు, పరిశ్రేష్ఠుడును వన అ రాముడు
పాదుకలను ఒకసారి తాళకొని వెంటనే వాటిని విడిచెను. పిమ్మట
వాటిని మహాత్ముడైన భరతునకు ఇచ్చి నేసెను (22)

అన్నింటి అ ధరతుడు అసాధ్యమగు సూరికై శ్రీరామునితో
ఇట్లు ముదిసిను. నేను ఈ సమయమున సంకల్పరములవలకును
జటారాశిని నాదించెలకు తాముముందును వీరుడైన ౧ రఘునరా
భయమున, ఈ కమలా మలమ అంతా ముగా స్వీకరించును. పురాకృ
విరిక్తింబును వారియెలకు నెలమి భాగమున పెంచును (23-24)

౧ విరంతిపో ఈ మదునాగుసంవతర రయిలవలకును
రాజ్యతంత్రమును (రాజ్యసాలన బాధకును) నీ పాదుకలమీరనే
డంపెదను. ౧ రఘునరా ఎదునాగున సరియత్తురము వదిలిసిని
మలుచుడు నీ అర్థము వదిలి నేను అగ్నివ్రతము చేసెదను" (25)

శ్రీరాముడు బంధునితలుకులకు తనజమోదమును తెలిపి
సాదరముగా అతని కొగిలిండుకొనిను. పిమ్మట శత్రుఘ్నునిగూడ
అట్లున జెప్పకొనిను. అసంతరిము అలడు బంధునితో ఇట్లనెను (26)

౧ రఘునందనా! భరతా తల్లి కైకేయిని చూడముగా
నాచ కొరము అయెనై నీ మాత్రము కోపింపకము నానీచము
నీలాడేపిమీదను ఒట్టుపెట్టుకొని. ఈ మాలలును చేర్చుచున్నాను"

ఇత్యుక్త్వాః శ్రుపరీతాక్షో భ్రాతరం విపసర్థ హ. 28

న పాదుకే తే భరతః ప్రతాపవాన్

స్వలంకృతే సంసరిపూజ్య తర్మవిత్

ప్రదక్షిణం చైన చకార రాఘవం

చకార తే చోత్తమనాగమూర్తయి 129

అ థానుపూర్వ్యాత్ ప్రతిపంద్య తం జనం

గురూం శ్చ మంత్రప్రకృతేస్తథామజాః

వ్యసర్థయ ద్రాఘవపంశవర్తనః

స్థిరః వ్యధర్మ హిమవానివాచలః 130

తం మాతరో బాష్పగృహీతకంఠో

దుఃఖేన నామంత్రయితుం హి శేషుః

స త్వేన మాతృరధివాద్య నర్వా

రుదన్ కుటీం ప్వాం ప్రవివేక రానుః 131

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే అయోధ్యాకాండే ద్వాదశోత్తరశతతమస్తకః (112)

వాల్మీకీమూర్తివందనమై అధికావ్యయై శ్రీమద్రామాయణమనందర అయోధ్యాకాండమునందు సూర్యవందనమునర్థము నహుప్తము

-- * * * --

113. నూటపదుమూడవసర్గము

చిత్రకూటమునుండి సవరివారముగా బయలుదేరిన భరితుడు మార్గమధ్యమున భరద్వాజమహర్షి

అశీఘ్రులనుగవి, తిష్ఠగా అయోధ్యకు చేరుట.

తతః శిరసి శృత్వా తు పాదుకే భరతస్తదా

లరురోహ రథం హృష్టః శ్రుష్ణేన సమన్వితః 1

వపిన్దో వాసుదేవశ్చ జాబాలిశ్చ దృఢవ్రతః

లగ్రతః ప్రయయుః వర్షే మంత్రోగో మంత్రపూజితాః 2

మండాకిణీం వదీం రమ్భాం సోమశాస్త్రే యయుస్తదా

ప్రదక్షిణం చ కుర్వాణః చిత్రకూటం మహాగిరిమ్ 3

వశ్యన్ ధాతువహస్రాణి రమ్భాణి వివిధాని చ

ప్రయయౌ తస్య పార్శ్వేన వసైవో భరతస్తదా 4

అదూరాచ్ఛిత్రకూటస్య దదచ్చ భరతస్తదా

ఆశ్రమం యత్ర స మునిః భరద్వాజః కృతాలయః 5

ఇట్లుపాదుకయందగనే ఆయనకనులలో అశ్రువులు వెండెను. పిదప ఆ పాదుకలను బంతిశ్రుల్పించుకొని, తదితరమును వేద్యలు వ్రేకించి

(27-28)

వశ్యుడును ప్రతాపకాలియు నన జ భరతుడు చక్కగా కలంకరింపబడిన ఆ పాదుకలను బిడ్డితో వూలించెను. వాటికిని శ్రీరామచంద్రునకును ప్రదక్షిణానార్యకముగా ప్రణమిల్లెను. పిమ్మట ఆపాదుకలను రాజు ఆదీరోహించెడి 'శత్రుంజయుము' అనెడి శ్రేష్ఠమైన పినుగు అంబారిపై ఉంచెను. (29)

హిమవత్ స్వతమువలె కృష్ణకమునందు విశ్వలముగా నిలిచి యుండునట్లే శ్రీరామ డు క్షమముగా ఆచుచి చేరియున్న జనులను, గురువులను, మంత్రులను, పౌరులను, జానపదులను అట్లే తన జోదకులైన భరతశ్శనుఘ్నులను తగినవిధముగా అభినందించి వీడ్కోలు పలికెను. (30)

కంతట కొల్య మొరలగు తల్లులకు ముఖవారిమున కంఠము మూగపాయెను. అందువలన వారు శ్రీరామునితో ఏమియు మాటాడలేకపోయిరి. రాముడును తల్లులందఱికిని రమస్కరించి, ఏడ్చుచు తనపిల్లకాలరో ప్రవేశించెను. (31)

-- * * * --

త తమాశ్రమమాగమ్య భరద్వాజస్య జుద్ధిమాన్,
అవతీర్య రథాత్ పాదా వసందే భరతస్తథా 6

తతో హ్యస్తో భరద్వాజో భరతం వాక్యమబ్రవీత్
అపి కృత్యం కృతం తాలి రామేణ త సమాగతమ్ 7

ఏవముక్తః సయ తతో భరద్వాజేన ధీమతా,
ప్రత్యువాచ భరద్వాజం భరతో భ్రాతృవత్సలః 8

స యోధ్యమాతో గురుణా మయా త దృఢచిత్తమః,
రాఘవః సరసుప్రీతో వసిష్ఠం వాక్యమబ్రవీత్ 9

సీతుః ప్రతిజ్ఞాం తామేవ పాలయిష్యేమి తత్సతః,
చతుర్థశ హి వర్షాణి యా ప్రతిజ్ఞా సీతుర్మమ 10

వివముక్తో మహాప్రాజ్ఞో వసిష్ఠః ప్రత్యువాచ హి,
వాక్యజ్ఞో వాక్యకుశలం రాఘవం వచనం మహత్ 11

ఏతే ప్రయచ్ఛ వంహ్యస్తః పారుకే హేమభూషితే,
అయోధ్యాయాం మహాప్రాజ్ఞా యోగక్షేమకరే తవ 12

వివముక్తో వసిష్ఠేన రాఘవః ప్రాజ్ఞానః స్థితః,
పాదుకే హ్యధిరుక్త్యాతే మమ రాజ్యాయై వై దదౌ 13

నివృత్తౌ పామనుజ్ఞాతో రామేణ మమహాత్మనా
అయోధ్యామేవ గచ్ఛామి గృహీత్వా పాదుకే శుభే 14

ఏతచ్ఛ్రుత్వా కుభం వాక్యం భరతస్య మహాత్మనః,
భరద్వాజః శుభచరం మునిర్వాక్యమువాచ తమ్ 15

నైతచ్ఛ్రితం వరవ్యాధుః! శీలవృత్తవతాం వరః,
యదార్యం త్యయి తస్మైస్తు నిమ్నో స్పృష్టమిందకమ్ 16

అపగ్నతః స మహాబాహుః సీతా దశరథస్తవ
యస్య త్వమిదృశః పుత్రో ధర్మజ్ఞో ధర్మవత్సలః 17

ఆ భరతుడు భరద్వాజాశ్రమమొకడకు వెళ్లి అతడు తనరతముపై నుండి దిగి, పదవి అతడు ఆ ఆశ్రమమున ప్రవేశించి, ఆ మహర్షిపాదములకు సలామిచ్చెను. (5-6)

భరద్వాజమహర్షి భరతునిరాకకు మిగుల ఎంతవించి, అయినను ఇట్లు సత్కరించెను "నాయనా! భరతా! తస్మాయగు శ్రీరామపరమధుని వర్ణనపైసదా! నీ కార్యము ఎవ్వరికైనదా! నీ కాలియొక భరద్వాజ మహామహా ఇట్లు అడుగొని నోదరిస్తామని భరతుడు అనుపార్థికి ఇట్లు ప్రతికర్తవమునిచ్చెను. (7-8)

"ఆ భ్రాతృవత్స దర్శించిన సీమృత సేనువు మా గురువైన వసిష్ఠుడును 'అయోధ్యకు వచ్చి రాజ్యమును పాలింపవలసినదిగా అరునగు మిగుల అభ్యజ్ఞించితివి దృఢచిత్తస్య శ్రీరాముడ అందులకు ఎంతయు ఎంతవించి, వసిష్ఠమహామహాతో ఇట్లు నుడివెను. (9)

"నేను ఎరువాలుగునందర కములకాలము కనవలెను చేయుదునని హితంబుచేయుచు సతిజ్ఞ చేసెయింపిని. నేను ఆ సతిజ్ఞకు కట్టుబడి యుండును." (10)

శ్రీరాముడు ఇట్లు పలుకగా పెక్కిలి సంతోషించుచున్న వసిష్ఠమహర్షి అయినవానిలోని అంతారమును గ్రహించివాడై మాట్లాడుటలో సమర్థుడైన శ్రీరామునితో ఇట్లు నుడివెను. (11)

"ఓ రామా! బంగారముచే తాపబడిన నీ యీ పాదుకలను భరతునకు ససాదువును. అవి కోపవశాత్తవలె యోగక్షేమములలో భరతును పోషించును. (12)

వసిష్ఠమహర్షి ఇట్లు పలికిన సీమృత శ్రీరాముడు తూర్పు దిక్కువక మఱి, పాదుకలను ఒకసారి తొడుగుకొని, పదవి రాజ్య క్షేమమునకై వీటిని నాకు ఆనుగ్రహించెను. (13)

కుభద్రుడై శ్రీరాముని కలన స్వీకరించి, మహాత్మ్యుడైన ఆ సైభువుయొక అంజను పొంది, అయోధ్యను దేరుబట్టె మఱి వెళ్లుచున్నాను. (14)

మహాత్మ్యుడైన భరతునుండి అంతోషకములైన ఈ పాదుకలను విడిచి, భరద్వాజమహాముని అయినతో మిగుల శుభకరములైన వచనములను ఇట్లు నుడివెను. (15)

ఓ సరోత్తమా! భరతా! ఉత్తమమైన శీలము, సత్ప్రవర్తనయు గలిగిన వానితో శ్రేష్ఠకైవలదా! వర్ధించి (విజయబడిన) నీరు ఎల్లప్పుడూయికి చేరి, లోకాలమలలో అంబుల్లు ఎల్లప్పుడూజలములును నీలో చేరియున్నవి ఇందు ఆశ్చర్యవదమననీనదీ సమమును లేదు. (16)

ఓ భరతా! బాగుగా దర్శించున పరిశీలనకప్పు, దర్శింపరాని గలవాడవు ఇది నీ నందరి హత్తువిగన్న మహాబాహువులు ఆ దశరథ మహారాజ సేనుగా అపకృత్యరూపుడు. ఆ ప్రభువు మృతవందనను ప్రతికేయిస్తాడని" (17)

1) ఆహ్వాన్యస్థలాతో యోగా = పొదిరిపి వస్త్రపులు, నులివల, ప్రాప్తించుట యో యు, ఇట్లన్న ఎరిసాలలం క్షేమం = స్రాప్తించిన ముత్తలలనా కుంతలలను దర్శించుట క్షేమము.

తమ్ బుపిం ఈ మహాత్మావమ్ ఉక్తివాక్యం క్రితాంజలి ।
ఆమంత్రయితుమారేభే చరణాపుపగృహ్య చ ॥ 18

తతః ప్రదక్షిణం కృత్యా భరద్వాజం పునః పునః ।
భరతస్తు యయా శ్రీమాన్ అయోధ్యాం నహ మం ర్భిః ॥ 19

యావైశ్చ శక్తిభిశ్చైవ పాల్కుర్వాన్మైశ్చ సా చమూః ।
పునర్నిపుత్రా విత్తర్జా భరతప్యానుయాయినీ ॥ 20

తరస్తే యమువాం దివ్యాం వదీం చీర్వ్యర్మిమారినీమ్ ।
చద్యశుస్త్రాం పునః సర్వే గంగాం శుభజలాం వదీమ్ ॥ 21

తాం రమ్యజలసంపూర్ణాం సంతీర్క్య నహ బాంధవః ।
శృంగిలేదపురం రమ్యం ప్రవినేశ నన్దైనితః ॥ 22

శృంగిలేదపురామృత్యున్త్యయోధ్యాం సందవభృ హ ॥ 23

అయోధ్యాం చ తతో దృష్ట్వా వీత్రా క్షాత్రా వివక్షితామ్ ।
భరతో దుఃఖసంతప్తః సారథిం చేదమభినీత్ ॥ 24

సారథే వశ్య విభ్యస్తా సా యోధ్యా వ ప్రకాశతే ।
నిరాకారా నిరానందా దీనా సతిహతస్వరా ॥ 25

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే త్రయోదశోత్తరశతతమస్తకః (113)
వాల్మీకిమహర్షిసంపితప్రా ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నూటపదుమూడవస్తకము నమూనము

-- * * * --

114. నూటపదునాల్గవసర్గము

భరతుడు అయోధ్యానగరమున ప్రవేశించి, దానిదుఃస్థితినిజూచి కన్నీరుగార్చుట

స్వీకృత గంభీరఘోషేణ వ్యంధవేహోపయాన్ ప్రభుః
అయోధ్యాం భరతః క్షీణం ప్రవినేశ మహాయశాః ॥ 1

విదాలోవాకచరితామ్ అలీననరవారణామ్ ।
తిమిరాభ్యావతాం కాశీమ్ అప్రకాతాం విశామివ ॥ 2

మహాత్ముడైన భరద్వాజమున ఇష్టపలుకగా భరతుడు లేచుట కోరించి ఆయనకు సాదాభివందనమొనర్చి, అయోధ్యకు బయలుదేరుటకు నిష్పన్నుడాయెను (18)

వెనుయసంపన్నుడైన భరతుడు భరద్వాజమునికి ప్రదక్షిణ సూర్యకముగా వదే వదే నమస్కరించి, మంత్రులు మొదలగు వారితోగూడి అయోధ్యకు బయలుదేరినను (19)

వతురంగజలములతోగూడిన ఆ సుహృదైవ్యము పెల్లకీలు జండ్ల మొదలగు వాహనములతో నిర్భయము భరతుని ఆనందించుచు అయోధ్యకు బయలుదేరినను (20)

వారందఱును వశ్య నితరంగవంతులతో ఒప్పించుచు దివ్యమైన యమునానదిని దాటిరి. అటు పిమ్మట వారు సప్తరీతిజలములుగల గంగానదిని మఱత దర్శించిరి (21)

అనంతరము భరతుడు శైశ్యములతోడను, తదితరురివారముల తోడను కూడ చూడఁచు పుట్టిన గంగానదీ స్రవాహమును దాటి గమ్యమైన శృంగిలేదపురమున ప్రవేశించెను (22)

అంతట భరతుడు శృంగిలేదపురమునుండి బయలుదేరి కొంత దూరము నయాడిరి పదిమ్మట అయోధ్యను దర్శించెను. ఈప్రయు సోదరులను లేనట్లే ఆ నగరమును దాడిన పేదన అతిడు మిగుల దుఃఖంతప్తడై సారథిమైన యమరతునితో ఇట్లు పలికెను (23-24)

'ఓ సుమంత్రా! చూడుము అయోధ్య సాదులదీ కళద్యుయున్నది గాని శోభలచ్చియును మాసిపోయినది. అచటి ప్రజలలో ఆనందమే తున్నమైనది. దీనావృక్షగుళితమైన ఆ నగరమున సేళ్ళట్లుము తాండవించుచున్నది (25)

స్వీకృత గంభీరఘోషేణ వ్యంధవేహోపయాన్ ప్రభుః
అయోధ్యాం భరతః క్షీణం ప్రవినేశ మహాయశాః ॥ 1

విదాలోవాకచరితామ్ అలీననరవారణామ్ ।
తిమిరాభ్యావతాం కాశీమ్ అప్రకాతాం విశామివ ॥ 2

తక. ని సామర్థ్యముగల మహావిశిష్టమైన భరతుడు మునునైన గంభీరమగు ధ్వనిగల రథముతో ఆ అయోధ్యానగరమును సమీపించి అందు ప్రవేశించెను (1)

అచ్చట ఆనందయమున పిల్లలు గ్రుడ్లగొలలుల సంచరించు చిందెను. మానవులి, విషగుళికరకటలు అగిసాయెను. చిమ్మనీకిట్లు అలముకొనియుండుటచే కష్టసశ్వసృరాత్రులయందునలే ఆ అయోధ్య శోభాచిహ్నమై యుండెను (2)

రాహుశ్శ్రోః సయాం వత్సం శ్రీయా ప్రజ్వలితప్రభామ్,
గ్రహాణాభ్యుత్థితే నైకాం కోహణేమివ పీడితామ్ | 3

అల్పక్షస్థుణ్ణసలిలాం ఘోష్మత్తప్రవిహంగమామ్
రీవమీశరభశ్చగ్రాహం త్పశ్యాం గిరినదీమివ | 4

విదూమామిన హేమాటామ్ అర్ధరాగ్నీః సముత్థితామ్,
హరిరభ్యుక్షితాం పశ్యత్ తిహం విసలయం గీతామ్ | 5

విధ్వస్తకవచాం దిగ్గజవాజరభధ్వజామ్
హతప్రవీరానూపన్నాం వముమిన మహాహవే | 6

వఫేనాం సవ్యనాం భూత్వా సాగరస్య సముత్థితామ్,
ప్రశాంతమాదుతోద్ధారాం జతోర్మిమిన నిస్యవామ్ | 7

త్యక్తం యశ్శాయురైః సర్వైః అధిరూపైశ్చ యాజనైః,
సుర్యాకాలే వినిర్వృతై వేదిం గతదవామివ | 8

గోష్ఠమభ్యే స్థితామూర్తామ్ అచరంతిం త్పశ్యాం సవమ్,
గోభుషణ పరిత్యక్తాం గవాం పత్నీమివోత్పూమ్ | 9

ప్రభాకరాగ్రైః మప్సీగ్రైః ప్రజ్వలద్ధిరివోత్తమైః,
వియుక్తాం మణిబిద్ధాల్పైః వహం నుక్తపరీమివ | 10

ఏనాజమగా స్వీయకోభవే వెలుగొందుచుండెడి తొర్రాణి
అనస్రియవలెయగు ఎండ్రుని కనువి కలలించుచు వెన్నెసోయి నై
కాలతొర్రమైయుండుపట్టు, దీప్తేన్ద్రములతో యుభయగుండుండెడి
ఆయోధ్య తపనభునైం దశరథునో జను మృత్యువు కలలించుటనే
దీక్షయై కలదప్పియుండెను. (3)

శ్రీష్మతాపమిమేకృ, శిశునియు, సర్వలమునుండి ప్రహరించి
గదిలోనుండు అగ్రహం వేరెక్కి యుండును ఆ తాపస్సునగునకు
తన్నుకొనలేక శ్రీరాములను అశ్రుగుండుండుండెడి పృథ్విశ్మయమును
వలసలలాడుచుండును తలశిరాయన ఆ సదీక్షలములలోనున్న
చిన్న పెట్ట చేపలును, మొసళ్లును ఆవేడిని భరింపలేక ఆ నీళ్ల
అడుగుబాగమునకు చేరుచుండును అట్లు కృశించియుండెడి
సదీక్ష ఆ అనెరాద్వ కోహవిహేమైయుండెను. (4)

హేమాటామ్ పైకి పొయ్యుచున్న భాగంలో జంతుకాంతలను
వెదజల్లుచుండెడి అగ్నిశిఖరలె ఆయోధ్య ఇంతలుచుండు చెప్పగా
శోభిల్లుచుండెడిది. కాని వెలుగు, పొయ్యి మొదలగు ప్రవృత్తులు
హోమముచేయగా మంటలు జ్వలి, హే ప్రవృత్తుకొనుటచే నెప్పజుప్తై
యున్న యజ్ఞాగ్నిలె శీరామచు అడవులపొలములలో మహిమతో
దీక్షయైయున్న ఈ ఆయోధ్య ఇప్పుడు వెలవెలబోవుచున్నది. (5)

మహావిద్రావుమునందు కలములు ముగ్ధులైకొని, సజ్వలము
గుల్లములు, రథములు చెట్టరేపగా భయము పరితోగా పినులు
వేల్చుటగా అడవిలో చిక్కుకొనిన వహానీనలె ప్రభువును
కోల్పోయిన ఆయోధ్య చిక్కులపొల్చియున్నది. (6)

సలభమైనవాచువేగముచే ఉత్తేక్తులైన సజ్వలములతోనుండే
మహిమనునట్టి తరంగవంక్రిపలె ఆయోధ్య ఇంతవలయును కనుల
కోలాహలములతో కలకలలాడుచుండెడిది హే సర్వభూ గాలులు
అగిపోగా ఉద్భవితగ్గి, విశ్వముగానున్న తరహానమాహమునలె
కోహవిహేమైయున్నది. (7)

యజ్ఞము ముగిసినతరువాత యజ్ఞమునకు సంబంధించిన
స్వక్ష్మాది-ఉపకరణములు అప్పయింపు తొలగించుటగా సహస్రల్లిన
బుద్ధిజాలించుటను వెళ్లెనగా మర్దవోత్పాగోది భృగువు లోకగా
విశ్వముగా నున్న యజ్ఞవేదికులె ఆయోధ్య ముగిసెయ్యున్నది. (8)

ఎవకు పల్కి వ్యవధముతో కూడుటలు తహాకహాపడుచున్న
ఒక ఆహుతి అగ్నితిలో వ్యవధమునుండి వెలువెసి గోశాలలో
కట్టవేడుగా అగ్నికోసగుటచే వననకలాడుచున్న శక్తిని సైలము
మేలుని ఆ గోవువలె, శ్రీరాముని ఎడబాటునకు గుటియైనఆయోధ్య
యస్సమామిన వేదనతో కుమిలిపోవుచున్నది. (9)

రాసుగా మనువువేటి, విగనికలాడుచుండెడి ఉత్తమజాతికి
వేదిన ఇద్దరాదిమణులు తొలగి, కొత్త మెల్లొకటో ముసలె
శ్రీరామునిఎడబాటునకును దశరథమహారాజుపెయోగమునకును
లోనైన ఆయోధ్య కోహవిహేమైయున్నది. (10)

పహసా చలితాం స్థానాల్ సుహం పుణ్యాన్యయాథతామ్,
పహసాచద్యుతివిస్తానాం తాతామివ తివక్యుతామ్ 11

పుష్పవద్మాం నచంతాంతే నుత్తభమరవాదితామ్,
ద్రుతదావాగ్నివిప్లుస్తాం క్షంతాం ననటతామివ 12

నమ్మాధనిగమాం శైబ్దాం పంక్తిష్టవిసణాపణామ్,
ప్రచృష్ణ శశిపక్షితాం ద్యామివాంబుభదైర్హతామ్ 13

క్షీణపానోత్తస్థైర్విస్త్రైః శచాదైరభిసంహతామ్,
పాతశంకామివాఽకాశే పాతభూమిమనంబ్ధతామ్ 14

వృక్షభూమితలాం విన్దుం వృక్షపాత్రైః పమాన్యతామ్,
ఉపయుక్తోదకాం భగ్నాం ప్రసాం విపతితామివ 15

విప్రులాం వితలాం చైవ యుక్తపాశాం తరస్యవామ్,
భూషా చాక్షిర్వివిష్ణుత్వాం పతిలాం జ్యామినాయుధాత్ 16

నహసా యుద్ధశోడేవ సాయారోహణ వాహితామ్,
నిహితాం ప్రతిసైన్యేన బడణామివ పాలితామ్ 17

పుణ్యాము క్షీణంబగా స్థాపచలనమునకుగుటయై, అకాశము
మండి జాతీ, అవహిక్తాంతిని కోల్పోయి, భూమిపైజడైన తాంబెరి
అయోధ్య నిష్కేజమై యుప్పునుండిను. (11)

వసంతముతువునందు ఏగిరి, చక్కగా ఏకసించిన పూరి
గుర్తులలో కలకలలాడుచు, మదిలైన గండు తుమ్మిదల
ఘోరాశయలలో నీమలవిందుగావించుమున్న వనలతవలె, ఇంత
చాగును అయోధ్య పుష్పవనములలో కనుపించుగావించుచు,
నేగానేణుమ్మదంగాదులముధుల భృసులతో అండబడి అనందించు
శేయుమండెడిది. కాని శ్రేష్ఠ ఋతువునందు వేగముగా వ్యాపించెడి
దావాగ్నిమంటలకు తొలదిగా గృహే వాడిపోయిన వనలతవలె
ఇప్పుడు ఈ అయోధ్య కైకేయాదుఃస్వభావములనెడి అగ్నిజ్వాలకు
కుగడ కలాపనీనమై యుండెను. (12)

ఇప్పుడు అయోధ్యలోని ప్రజలందఱును దుశీలులైయున్నందున
అందరి తాజవలె ఉడుంది. అననరాదావేళక అది బోసిపోయి
యుండెను. మరియొక దాదాపు వ్యాపారులంతరిల్లనియును మూడి
వేయబడి యుండుటచే అనగరము నిశ్శబ్దముగానుండెను.
అందువలన మేఘములు చంద్రుని, నక్షత్రములను కప్పవేయగా
తేజోహితమైయున్న అకాశమువలె ఈ అయోధ్య వెలచెల
బోవుచుండెను. 13.

పానీయకాలయందు చక్కని పానపాత్రలన్నియును
మహనరసములు లేనినై, ముక్కుటముక్కులై చెల్లాచెరుగా
పడియుండును. మిరిమిటి పథుపానము చేసెడున్నవాండఱును
అచటినేరిపై విప్పింపడినాది తుందిగు. ఆ విధముగా
పానీయకాలయంతయు రోతొల్యుచుండును ఇంద్రముంగిళ్ల
యందును వీడుతోను ఎదును పుష్కలకరెడివాడులేక ఈ
శ్రుతిదాసెంతతో నిండియుండుటచే ఈ అయోధ్య పానీయభూమివలె
అనభ్యాముగా ఉన్నది. (14)

దెబ్బతివిన అరుగులలో, పగిలిపోయిన పాత్రలలో, కుండా
పోయిన భూమిలో, త్రాగుటకు నీదులేని కుండలలో ఒప్పును
స్తంభములు దెబ్బతినుచే కొలవలులు శిలలయైన పడమేఘము
వలె ఈ అయోధ్య కడు చుస్త్రీతికి రోదైయున్నది. (15)

అనువుగా పొడవై దృఢముగానుండి, విరివెరుండుకొనింజుతును
వ్యాపించియుండి, బలమైన త్రాళ్లు గలిగి యోధులభాణములు
వేగముగావచ్చితగులుటచే ముక్కులై, ధనుస్సునుండ
జాతీభూమిపైబడిక లల్లెతాడువలె కైకేయివరములధాటికి
అయోధ్య విస్తరింపువై ఒప్పుచుండెను. (16)

యుద్ధవిరుద్ధై, ఒకయోధుడు ఒక బడుగుజ్జువను
అదిరోహించగా కత్తి సైన్యము దానిని వేగముగా కొట్టుటచే అది
యుద్ధభూమిలో నేంకొటిగి, దుండ్లు కుండుగును. ఇట్లే దుష్టతీలో
నున్న అడుగుజ్జును వలె అయోధ్య పిగుల రీత్యంతి రోదైవది. (17)

ఉప్పతోమం మహామత్స్యో హార్యేశ్చ బహుభిర్వలామ్
సథిష్ణతటపిష్టిచ్ఛాం హాపీమిన హ్యలోత్పలామ్ 18

పురుషస్యాప్రహృష్టస్య ప్రతిపిష్టానులేపనామ్ ।
సంతప్తామిన శోకేన గాత్రయష్టిమభూషణామ్ 19

ప్రాకృషీ ప్రవిగాఢాయాం ప్రవిష్టస్యాభ్రమండలమ్ ।
ప్రచ్ఛన్నాం వీలజీమూతైః భాస్కరస్య ప్రభామిన 20

భరతస్తు తథస్తస్సన్ శ్రీమాన్ దళరథాః ౨ త్యజః ।
వాతాయంతం తథశ్రేష్ఠం పారథిం వాక్యమబ్రవీత్ 21

కిం ను ఖల్వద్య గంభీరో మూర్ఖితో న విశిష్యతే ।
యథాపురమయోధ్యాయాం గీతవాద్రితనిస్సవః 22

వారుణీమదగంధశ్చ మాల్యగంధశ్చ మూర్ఖితః ।
చందవాగరుగంధశ్చ న ప్రవాళి నమంతతః 23

యావప్రవరభోషశ్చ స్పీగశ్చ పాయనిస్సవః ।
సనుత్తగజనాదశ్చ సుహంశ్చ తథవిస్సవః ।
సేదానీం శూయతే పుర్యామ్ ఆస్యాం రామే వివాంతే 24

చందవాగరుగంధాంశ్చ మహార్తాశ్చ నవప్రజః ।
గతే హి రామే తరుణాః సంతప్తాహోపభుంజతే 25

జహి ర్యాతాం న గచ్ఛంతి చిత్రమాల్యధరా వరాః ।
నోత్సవాః సంతప్రవర్తంతే రామశోకార్థితే పురే 26

సహ మానం మమ శ్రూతా పురస్యాన్య ద్యుతిర్లతా ।
సహ రాజత్యయోధ్యేయం సాసారేవార్జునీ వైపా 27

కదా ను ఖలు మే శ్రూతా మహోత్సవ ఇవాగతః ।
జనయన్యత్యయోధ్యాయాం పార్థం గ్రీష్మ ఇవాంబుధః 28

దిగుడబాపితవి నీరు ఎండిపోవుటచే శరదరి పెద్దపెద్ద మత్స్యములు, తాబేళ్లు బయటపడును. దాని దములు బీటలునాటును. అందరి కలువలు ఎండి నశించును. అయోధ్యానగరస్థితి అట్టిదిగుడు బావిపలి దురవస్థకు గురైయు యుండెను. (18)

మందిగంధములు మొదలగు ప్లేష్టాఠలలోఁ బరిదలములను దరింపక దూలితయై కృశించియున్న పురుషుని యొక్క శరీరము వలె అయోధ్య డీనావస్థకు లోనైయుండెను. (19)

వర్షాకాలమునందు రట్లపైన పిల్లల పేనుములు నూర్చుకుండలమును పూర్తిగా కప్పివేయగా విస్తృతమైన ఆ సూర్యకాంతివలె అయోధ్య వెలివెల బోవుచుండెను. (20)

దళరథునికుమారుడును, పరిటకుడలక్ష్మణసంపన్నుడును వన భరతుడు రథమునందు కూర్చొనియున్నచో ఆ మహారథమును నడుపుచున్న సోధిలో ఇట్లనెను. (21)

"ఇదిదళరథో అయోధ్యయందు పేరావేణామృదంగతాళముల యొక్క మధురధనులు ఎల్లప్పుడును నగరమునందంతటను విసబడుచుండెడివి నేడు అవి వివిరించుట లేదేమి? (22)

నేడు అయోధ్యానగరములో పీనుమ్మ వాయువులలో జమలను ఎరవరించినవేదే కల్పకేల్లబొక, కన్నూశియొక్క వానకలు, పూలపూలపరిమళములు, ఏగిరినము, అగరు మొదలగు వాటిగుంధములు ప్రసరించుట లేదేమి? (23)

శ్రీరాముడు వనవాసమునకు వెళ్లిన పిమ్మట శ్రేష్ఠములగు ఏకింను మామువారిహోషలు, దేవులకింపైన గుల్లములనకిరింపులు, మదపుడేనుగులఘంకారములు మహారథచక్రములనిష్పడులు తః అయోధ్యలో నేడు కనబడుటలేదేమి? (24)

శ్రీరాముడు వనములకు వెళ్లినదిన యువతీయువకులు కడు దుఃఖితులై, చింతనములను, అగరుగంధములను ఆలదులదిరు. ప్లవమఘమలాడు క్రొత్తకొత్త పూలపూలను ధరించుట లేదు. (25)

శ్రీరామునిపడబాటునకు కుమిలిపోవుచున్న పురప్రజలు (పౌరులందఱును) వాహ్యశక్త బయటికి వెళ్లుట లేదు సరిగదా వారు పూలచూలలమస్తేతము ధరించుటయే లేదు. షరమునందు ఎపేదములైన ఉత్సవములును జరుగుటయేలేదు. (26)

ఈ అయోధ్యాపురికోటవైభవములన్నియును మోలన్నయగు శ్రీరామునితోగూడి (వనములకు) వెళ్లిపోయినవి. ఇది మున్నాటికిని నిజము- ఆందువలన నేడు ఈ అయోధ్య జడవానలు కురియునప్పుటి అక్షపాతపుర్వాత్రి (వెన్నెల రాత్రి) ఎరి కోరిల్లుటలేదు. (27)

మా అన్నయగు శ్రీరామచంద్రుడు వనవాసదీక్షను ముగించుకొని ఇంటికి విచ్చేయుట మహోత్సవమువలె మాకు ఉండవలసి సంతోషాచుకము శిష్యులుకుఘనంప మేఘమువలె ఆ ప్రభువుయొక్క అగమనము అయోధ్యాశాదులందఱి హృదయములలోను అందోత్సాహములను నింపితి విష్ణువోదా (28)

తరులైశ్చాకువేష్టేశ్చ వలైరున్మతగామిభిః ।
నంపతద్ధీరయోధ్యాయాం వాభిభాంతి మహావథాః ॥ 29

ఏషం బహువిధం జర్చన్ వివేక వసతిం పీతుః ।
తేష హీనాం నరేంద్రేణ సింహహీనాం గుహామివ ॥ 30

తదా తదంతఃపురముజ్జ్వతప్రథం
మైత్రీహోత్స్రుష్టమభాన్యరం దినమ్ ।
నిరీక్ష్య సర్వం తు విచిత్రమాత్మవాన్
మునోవాచ బాహుం భరతః సుదుఃఖితః ॥ 31

ఇత్యాద్యై శ్రీమద్రామాయణే నాల్మికీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే చతుర్దశోత్తరశతతమస్తకః (114)
నాల్మికీయవార్ణివిరచితై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నూటదనాల్గవస్తకము పదార్థము

-- * * *

115. నూటపదునైదవసర్గము

భరతుడు తల్లులకు నమస్కరించి, నందిగ్రామమునకు చేరుట - పాదుకలకు పట్టాభిషేకమునర్పిట -
సమస్తకార్యములను వాటికి నివేదించుచు రాజ్యపాలనము చేయుచుండుట.

తతో నిక్షీప్య మాతృః ప అయోధ్యాయాం దృఢస్థః ।
భరతః శోకనంతపో గురూనిదమథ్యాచపిత్ ॥ 1

నందిగ్రామం గమిష్యామి సర్వావాసుంత్రయేంద్య పః
తత్త దుఃఖమిదం సర్వం వహిష్యే రాఘవం వినా ॥ 2

గత్యా హి దివం రాజా వనస్థశ్చ గురుర్మమ
రామం స్తపిక్షే రాజ్యాయ స హి రాజా మహాయశా ॥ 3

వీతచ్ఛుక్త్యా శుభం వాక్యం భరతస్య మహాత్మనః ।
అబ్రువన్ మంత్రీణః సర్వే వసిష్ఠశ్చ పురోహితః ॥ 4

దృఢనిశ్చయముగల భరతుడు తల్లులందరిని అయోధ్య
యందలి వాహిరంతఃపురములలో విడిచిన పమ్మట శోకపరపుడ్డై,
వసిష్ఠాదిగురువులతో ఇట్లునుడివెను ॥ 1

“హృజఃలాహా శ్రీరాముడులేని ఈ అయోధ్యలో నేను ఉండరాదు.
కనుక నేను నందిగ్రామమునకు వెళ్లెదను శ్రీరాముని పెద్దాబునరిన
కలిగిన దుఃఖము ను ఇంతల ఎగ్గవించుకొనరాదు. కావున బాచికి
వెళ్లుటకు మీరందఱును నాకు జవనుతినిండు. ॥ 2

మాతగడ్డియైన దేశంధమహారాజు స్వర్గమునకు పోను నాకు
గుడుపు. అన్యయులైన శ్రీరామచంద్రులును నామలలో నివసించు
వచ్చుడు. ఈ కోనలవాళ్ళమునకు వాస్తవముగా అతడే మహారాజు
కావున అయిన ఈ రాజ్యమునకు పాలించుటకై అయోధ్యకు ఎక్కడి
పటమును నందిగ్రామమునందుండియు నేను ఆయనకోరికు
నిరీక్షించుచుండును. ॥ 3

మహాత్ముడైన భరతునినుండి చిక్కిని ఈ తుభిషచములను
విన్నపిస్తూ పెద్దగురువు పసిష్ఠుడును, మంత్రులందఱును ఆయనతో
ఇట్లు పలికిరి. ॥ 4

1/ మేమున్నెట్లున్నా ‘పడ్డనమ్’ అకాశమునందు అంతరితు సూర్యుని, మేమునును కన్నుకొనినూరు మూర్ఖురథ్యులము ఉండదు
సూర్యులకైలేని అదినమును దుర్జినము అనియందురు. సూర్యురథ్యులమరిన అట్టి దొంగులను దేవతలను, నాయకుని
కపాటించువారును ఇచ్చుకొనములను ముక్కురు.

సుఖశం క్షామనీయం చ యదుక్షం భరత! త్సయా
వచనం భ్రాతృవాత్సల్యాత్ ఆనురూపం తదైవ తత్. 5

నిత్యం తే బంధుబుద్ధిన్య తస్మత్ భ్రాతృసాక్షాదే,
ఆద్యమార్థం ప్రవస్తున్య నానుమన్య తతః పుమాన్. 6

మంత్రాణాం వచనం శ్రుత్వా యథాధింషితం శ్రీయమ్
అభివీత్ సారథిం చాశ్వం రథో మే యుజ్యతామితి 7

ప్రహృష్టవదనః పత్యా మాత్యః సమభివాద్య సః
ఆరురోహ రథం శ్రీమాన్ శ్చతుష్పాద సమస్వితః. 8

ఆరుస్యా చ రథం శీఘ్రం శ్చయఘ్నభరతాపుభా,
యయయః పరమస్థితా వృతా మంత్రపురోహితైః. 9

అగ్రతో గురవస్తతః వసిష్ఠపముఖాద్విజాః
ప్రయయః ప్రాజ్ఞాభాః పర్యే నందిగ్రామో యతోఽభవత్. 10

బలం చ తదనాహూతం గజాశ్వరథవంతులమ్,
ప్రయయౌ భరతే యాతే పర్యే చ పురవాసినః. 11

రథస్థః ప హ ధర్మాత్మా భరతో భ్రాతృవత్సలః,
వందిగ్రామం యయౌ తూర్థం శిరస్యాధాయ పాదుకే. 12

తతస్సు భరతః క్షీణం నందిగ్రామం ప్రవిశ్య పః,
అవతీర్య రథాత్ తూర్థం గుహానివమువాచ పా. 13

వీరధాన్యం మమ హ్రతా దత్తం సంవ్యాసనాత్ పృథుమ్,
యోగక్షేమవహే వేమే పాదుకే హేమభూషితే. 14

భరతః శిరసా కృత్వా సంవ్యాసం పాదుకే తతః,
అబ్రవీద్భూషణంతస్త్రః పర్వం ప్రకృతమండలమ్. 15

భ్రతం ధారయత క్షీణమ్ ఆర్యపాదానిమౌ మతా
అభ్యాం రాక్ష్యే స్థితో ధర్మః పాదుకాభ్యాం గురోర్యమ. 16

"ఓ భరతా నీవు పరికిం ఈ సవములు పిరికి క్షామనీయములు నీ భ్రాతృవాత్సల్యమునకు ఇవి మచ్చుతునుకలు. సత్యమును నీవు నీ అన్యులుగ శ్రీరామనివర్ణమునకే తపోవాసములుండివు. నర్మదా అయినహితమునకే కోడలుందువు. పైచి ధర్మకూర్ణము నుండి నీకుదవైయుండువు ఇట్టి ఏమాటచి కాదనుకొన్నట్లు" (మహాత్ముడైన వీరమును పిత్తురును కొరవజాలరు. ఎవరన యితో నీవు నమి యోచించినను, వచ్చినను, ఆచరించినను అది కర్మసారమేయును.) (5-6)

అంతకు భరతుడు తాతభ్రాతృక ఆముగముగా మర్మములు పరికిన సేతువచనములకు పద నాటితో "కాళమును వీధిము పేయము అని పలికెను. శిఖలక్షణసంబంధమున అతడు ప్రవస్తునిదినుడై శ్చయఘ్ననితో"రాడి అచ్చులందు జీకిన పాదాభివందనమునర్పి, పిమ్మట రథమును అధిరోహించెను. ఆ రథరశ్మయస్థులు జయపురుష పరమస్థితతో రథమునకే న పదప మంత్రములతో, పురోహతులతో"రాడి వందిగ్రామమునకు బయలుదేరిరి. (7-9)

గురువుడైన వసిష్ఠాదిమహర్షులు, బ్రాహ్మణోత్తములు మున్నగు వారివరమును భరత, అధమునకు మండప హామము ప్రద్యుమణి వందిగ్రామమునకు బయలుదేరిరి. రాజు అదేశించుకొన్నను రథాశ్వుగజములతో"రాడిన బలములును, పౌరులు అగడలును అతనిని అనుసరించిరి. (10-11)

చాటిరేపి సోకా సైమగలవాడు, భూత్కృష్ణుడు యె భరితుడు శ్రీరామునిపాదుకలను శిరమునదార్చి, రథముపై వేగముగా వందిగ్రామమునకు దేరిరి. (12)

పిమ్మట అజరతుడు రథమునుండి చకచకతిని, వేగముగా వందిగ్రామమున ప్రవేశించి, గురువులతో శ్లష్ణవేను. (13)

వ్రాజ్యాలారా మా అన్యులుగ శ్రీరామము వ్యయముగా ఈ రాజ్యమును వ్యాసముగా" నాకు అప్పగించెను. మితయు లుగానముతో అలంకరింజుండిన ఈ పాదుకలను"రాడ ఇచ్చెను. ఇవి ఈ రాజ్యప్రణాలోకగర్వమును, లాకమును హించుమండను. ఈ విషయమున నేను మొత్తమొత్తుడను శ్రీరాముని వలయును. (14)

ఏరని భరతుడు శ్రీరామునకు ప్రతోమముగా ఉన్న అపాదుకల పై నమస్కరించి దుఃఖితుడై, మంత్రము మొనరిగ ప్రవయముతో, పొరులందఱతో ఇట్లనెను. (15)

ఈ పాదుకలను మా అన్యుగారిపాదములుగా గౌరవించును. వ్రాజ్యముల్లెని ఈ పాదుకలకు క్షతమును పట్టదు, వింజాపకలతో ఏరుడు. మా అన్యుగారిఈపాదుకలద్వారానే ఈ రాజ్యమునందు ధర్మము ముద్ధరముగా ఉండును. (16)

1) వ్యాసము = భద్రముగా దక్షించి, తిరిగి యుజమానికి అన్యుగారివలసిన మున్నె.

త్రాత్రా హి మము సంవ్యాసో నిశ్శిష్టః సాహృదావయమ్ ।
అమిమం పాలయిష్యామి రాఘవాగమనం సుతి ॥ 17

క్షీణం సంయోజముత్తా తు రాఘవస్య పునః స్వయమ్
చరణౌ తౌ తు రామస్య క్రక్ష్యామి సహపాదుకౌ ॥ 18

అలో నిశ్శిష్టభాలోఽహం రాఘవేణ సమాగతః
వివేద్య గురవే రాజ్యం భజిష్యే గురువృత్తిరామ్ ॥ 19

రాఘవాయ చ సంవ్యాసం వత్సేమే వరపాదుకే
రాజ్యం చేదమయోధ్యాం చ భూతపాతో భవామిచ ॥ 20

అరిషక్తే తు కాకులక్ష్మీ సహృద్ధమందితే జనే,
ప్రతిర్భష యశ శ్చైవ భవేద్రాజ్యాచ్చతుర్థణమ్ ॥ 21

ఏనం తు నింసన్ దీనో భరతః స మహాయశాః ।
నందిగ్రామే కరోద్రాజ్యం దుఃఖితో మంత్రిభిః సహ ॥ 22

స వల్కలజటాధారి మునివేషభరః క్రథుః ।
వందిగ్రామేఽవసద్వీరః స సైన్యే భరతస్తదా ॥ 23

రాఘాగమసమాకాంక్షవో భరతో భూత్పవత్సలః ।
భూతుర్వచనకారీ చ ప్రతిజ్ఞాపాఠగస్తథా ॥ 24

మా అన్యుడును శ్రీరాముడు మక్కిగా వ్రేమతో న్యా భావమున
ఈ రాజ్యభాగమునునాల్గి మోడినాడు అట్టి ఈరాజ్యమును ఆ
వ్రతువు తననవాసపక్షము మొగించుకొని ఇతడికి అన్యులకు
దీనిని వేమ రక్షియింపఁగఁడును ॥ (17)

శ్రీరాముడు వెనములునుండి తిరిగి వచ్చివచ్చియు అయ్య
సామంతుడు ఈ వాడుకలను వేమ స్వయముగాతోడిగెదను.
అనంతము పాదుకను వశించియెచ్చి ఆ వ్రతువు పాదుకలను
తేసి విక్తికో గర్వించెదను ॥ (18)

శ్రీరాముడు తిరిగివచ్చివచ్చియు అయ్యన నాపై ఉంచిన ఈ
రాజ్యపాలనాకమును ఆ వ్రతువును ఆ లప్పించెదను తండ్రిని
సేవించుట ఆ మహాత్మునిసేవలో సమగృహకరమైనది ॥ (19)

రాకడ వానముగా ఉండబడిన ఈ రాజ్యమును ఎవరిమొదల
ఈ సామకలను, ఈ అమోఘము ఆ మహాత్మునికై అప్పించెను
క్షోయికాకలముగా నాకు మైన కళాకమునానుండి అపేక్షముగా
నయింప వలెదను ॥ (20)

శ్రీరాముడు కోసంరాజ్యపట్టాభిషిక్తునినో జనులెల్లరును
అంతములో పాణిపాపుమరు అట్టి సామంతులలో నాకు
క్షీరము కర్మకర్మలను రాజ్యపాలనసంపన్నునవాసకలను
నాకును తెలు అడిగెదను ॥ (21)

మహాయశస్సుయైన భరతము మోఖితుడై దైవ్యముతో కలలు
వలపించెను కిరకు సంక్లిష్టమునదేముండి మంత్రులతోనాడి
కోసరాజ్యమును ఎరిపాడెనెనాను సర్వసమర్థుడను, ఏయిమన
అన ఆ భరతుడు కరిగెరలను అయ్య దీనిని మువ్వెదారియై
దైవ్యముతో నతో నందిగ్రామమునకి సమంతులవలెను ॥ (22-23)

అభూత్పవత్సల పాదవృక్షమగల భరతుడు శ్రీరామునిరాకకై
సీరిక్షేపించుచు, అయనఅజ్ఞలను అనుసరించుచు. తన శ్రుతిజ్ఞము
సలవెచ్చుకొను అంతేమ ఆ పాదుకలకు ఎచ్చాధోక్షమేవచ్చి సీరిక్షేప

1) శ్రీరామునియందును, అయినను సౌతిసిద్ధ్యమునహించి అభూత్పాదుకలయందునుగల భరతునిభక్తి కర్తవ్యము సర్వగా
అనుభవించును శ్రీ తులసీదాసు గురూకవి గవించిన ఈ అన్యులవనమును అనంతుకనీయములు

భరతుడు ఏయ్యము శ్రీరామునిపాదుకలను వూజించి పాలపాకలయెచ్చి ప్రేషభావముతో వాటిలజ్జతో రాజ్యకార్యములను
నిర్వహించుచుండెను (దో. 325)

భరతుని హృదయమున సయరా శ్రీ సీతారాములు వసించుచుండిరి అతనిసౌలుకపై రామునిచుజలము పొగుమనే యుండెను
వాదితే తనునై పులకరించుచుండెను. వేదములు అనందాశ్రుస్థానములగుచుండెను. శ్రీ సీతారాములక్ష్యణలు వనములలో
వివసించుచుండెరి కొన భరతుడు ఇంటలోనే అయ్య నెయ్యము శరీరముల కుష్మంధకయునుండెను ఆ ఉభయుల
శ్రీరాము భరతులు సర్వీయులు మహావీరకు వెచ్చుకొని వైజలు భరతుడు అన్యవేదముల శాస్త్రసీయము అనియనుచుండిరి
అతని నయ్యవేదములను విని నాయువులగుట సన్నిహితులందరి అలోప్రేమస్థును జూచి ముకుటగూడ అజ్ఞతో తలలు
వలచుకొనుచుండెరి భరతునిలవనము పరమపిత్రము. మధురము. అహోరారము అనంతసారము అది కలియుగ
పాపములను, క్షేమములు తొలగించునది, మహామోహమునెడి దిక్కుచీకట్లను ఎడవంబలుచేయఁబడలో ఘోర్యనిరంబిది.
అతనివనవిధానము పాపమురాములనెడు వినుగులపాటివీ సరినాము. అది సర్వసంరాపారము. భక్తులకు అనందసాయ కము.
సంసారింధములనుండి ముక్తిని వ్రసాదింపను. అది శ్రీరాముడు(దరిక్షేరామృతస్థానితము-అయోధ్యాకాండమునకు భరతుని
సహితమే సజ్జనకృత్)

పాదుకేత్యభిషివ్యాధ సంధిగ్రామే వనత్ తదా ।
సఖాలవ్యజనం భ్రతం ధారయామాస స స్వయమ్
భరతశ్శాననం సర్వం పాదుకాభ్యాం స్వవేదయత్ । 25

తతస్తు భరతః శ్రీమాన్ అభిషివ్యాః కర్యపాదుకే
తదధీనస్తదా రాజ్యం కారయామాస సర్వదా । 26

తదా హి యత్కార్యముపైతి కించిత్
ఉపాయనం చోపహృతం మహర్షమ్
స పాదుకాభ్యాం ప్రథమం వివేద్య
చకార పశ్చాద్భరతో యథావత్ । 27

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణో వాల్మీకీయే అదికావ్యే అయోధ్యాకాండే సంపదకోత్తరశతచమస్తకః (115)
వాల్మీకిమహర్షివిరచితమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు సూకుచున్నది సర్గము సమాప్తము

-- * * * --

116. నూటపదునాఱవసర్గము

ఋషులందఱును కులసతితోగూడి చిత్రకూటమును వీడి వెళ్లుట.

నరసింహయారే భరతే వనన్ తామస్తతోకవే ।
అక్షయామాస పోద్యేగమ్ అభౌత్యుక్యం తవస్మిన్మామ్ । 1

యే తత్ర చిత్రకూటస్య పురస్తాత్ తావప్రాశ్రమే ।
రామసూక్తిత్య విరతాః తావంక్షయదుత్సుకాన్ । 2

వయనైర్దృకుమటేభిశ్చ రామం నిర్దిశ్య శంకితాః ।
అవ్యోన్యముపజల్పంతః శనైశ్చక్రతుః మిథః కథాః । 3

తేషామౌత్సుక్యమాలక్ష్య రామస్త్యాత్మని శంకితః ।
కృతాంజలిరువాచేదమ్ ఋషం కులసతిం తతః । 4

స కచ్చిద్భగవన్ కించిత్ పూర్వపృత్యమిదం మయి ।
ధృత్యతే వికృతం యేష విక్రియంతే తవస్మిన్మామ్ । 5

ప్రమాదాచ్ఛరితం కచ్చిత్ కించిత్పావరజస్య మే ।
అక్షృణన్యర్చిభిర్హృష్టం నామరూపమివాత్మనః । 6

అతడు వందీగ్రామమువంతే నెవరినిపాగెను భరతుడు స్వయముగా
ఆ పాదుకలకు వింజామరలతో వీచుచు. తత్రము ఎట్లుచు వాటిని
సేవించుచున్నాడని రాజ్యపాలనాదీ కార్యములను అన్వించిని అతడు
ఆ పాదుకలకు నెవరించుచుండెను. (24-25)

విశ్రమించునన్నిదైవ భరితుడు శ్రీరామునిపాదుకలకు ఎట్లాదోషము
వేసినానువంతయు సర్వదా వాటికి అధీపియై రాజ్యకార్యములను
నిర్వహించుచున్నాడు. (26)

భరతుడు ప్రతికార్యమునుజరిపించెను ఆ పాదుకలకు
నివేదించుచుండడిచాడు సర్వం కార్యకలనమొనరిపి వాటికి నమస్కరించు
చుండడిచాడు. అనంతరము అగిన ఎద్దితులలో పరిపాలనను
కొనసాగించుచుండడిచాడు. (27)

భరతుడు అయోధ్యకు మఱలి వెళ్లిన పిమ్మట శ్రీరాముడు
కొంతకాలము ఆనవలనంచే నివసించుచున్నాడు. ఆనవయమున
అంటి తాళములు బయటకునున్నట్లును, వారు ఆ వైచేళమును
వీడిచిపట్టిపోవుటకు అభిలషించుచున్నట్లును (వాటిమంథికవళికల
సంబాషణలు మొన్నగు వానిని బట్టి అతడు గమనించెను. (1)

ఇంతవిజకుమి శ్రీరాముని ఆశ్రయించి, ఆ చిత్రకూటమునగల
అశ్రమమునందే ఆనెత్తరో నివసించుచున్న ఆ తాళములు ఎందులకో
తత్తజపడుచున్నట్లు ఆ ప్రయత్న గమనించెను. (2)

నామ తపవిషయకాలములను సూటిగా శ్రీరామునకు తెలుపుటకు
జంకును. కమిగెలతోను బోమముడుబీటుపులతోను తాముని జాపుచు
తమలోతాము రహస్యముగా ఏదేమో మాట్లాడుకొనుచుండెరి. (3)

అంతట శ్రీరాముడు వారిలోనిఉత్పాతము గమనించి, తన
కలన కారణమైనను కష్టము కలిగినదా? అని శంకించెను అనంతరము
అతడు కులసతిమైన 1) ఒక మహర్షివద్దకెరి కృతాంజలియై
ఆయనతో ఇట్లు నుడివెను. (4)

"ఓ పూజ్యమహర్షీ నా విషయమున ఇవటి మునులనైతిలో
ఏదియో మాన్యుకనటపిమిపురి ఇంతవిజకుమి నా ప్రసర్గనిలో
ఏదైనా దోషము వాటిల్ల లేదుగదా? (5)

నా తమ్ముడైన అక్షణునినినెద్దనతో అయినికి తగనిరీతిలో
ఏకొంచెముగానైవను ఏదైనా అపరాధము జరిగినదా? (6)

1) కులసతి = వేయిమంది శిష్యులు (విద్యార్థులు) గలవాడు.

కచ్చిచ్చుకూషమాగా వః శుశ్రూషణవరా మయి ।
సమ(మా)దాభ్యుచితాం భృత్యం సీతా యుక్తం వ వర్తతే ॥ 7

అథర్హిర్హయో వృద్ధః తపసా చ జరాం గతః
వేషమాన ఇహోవాచ రామం భూతదయావరమ్ ॥ 8

కుతః కల్యాణనత్వాయాః కల్యాణాధిరతేస్తథా ।
జలనం తాత! కైవేహ్యః తపస్సేషు విశేషతః ॥ 9

తృన్నిమిత్తమిదం తావత్ తాపసాన్ ప్రతిపర్తతే,
రక్షోభ్యస్తేష సంవిన్యాః కథయంతి మిథః కథాః ॥ 10

తావతావరణః కశ్చిత్ తథా నామేహ రాక్షసః ।
ఉత్పాత్య తాపసాన్ సర్వాన్ జవస్థానవిశేతనాన్ ॥ 11

భృష్శ జితకాశీ చ నృశంసః పురుషోదకః ।
అవలిప్తశ్చ పాపశ్చ త్వాం చ తాత! వ మృష్యతే ॥ 12

త్వం యదావ్రథులి హ్యస్మిన్ ఆశ్రమే తాత! వర్తసే ।
తదా ప్రభృతి రక్షాంసీ విశకుర్వంతి తాపసాన్ ॥ 13

దర్శయంతి హి చీభత్ప్రేః క్రూరైర్దీక్షణకైరపి ।
నానాభాషైర్విరూపైశ్చ దూషైర్వికృతదర్శనైః ॥ 14

అప్రశస్తైరతుచిభిః సంప్రయోజ్య చ తాపసాన్ ।
ప్రతిష్ఠ్యంత్యవరాన్ శ్రీహమ్ అవార్యాః పురతః స్థితాః ॥ 15

తేషు తేష్యైశ్చ సుప్తానేష్యుభయవలీయ చ ।
రమంతే తాపసాన్తత వాశయంతోఽల్పచేతనః ॥ 16

అపశ్యంతి సుగ్రాండాన్ అగ్నిన్ సంచంతి వారిణా ।
కలశాంశ్చ ప్రమృద్ధంతి సావనే నమసంతే ॥ 17

తైర్బరాత్మభిరామ్యస్తాన్ ఆశ్రమాన్ ప్రజిహానహః
గమనాయావ్యవేళ్య కోదదున్త్యైషమోఽద్య మామ్ ॥ 18

స్త్రీసహజమైనవారైన గో నాయక సేవ నిరతిగాల సేత మీకు
అర్హ సాధ్యదేవతలైనదొక్క వృద్ధుడు 7వ. అసలుకలన లోపము
తెచ్చియును వాటిల్లేదుగదా?" (7)

"వదుమ్మిదే వృద్ధుడును, దీర్ఘకాలము తపసమునర్జినవాడును
ఎసె ఆ మహర్షి శ్రీరామునిమాటలను విని భూతదయానగుడైన
ఆ ప్రభువుతో నణకుచు ఇట్లు వుంచెను" (8)

"నాయనా రామా! సీతాదేవి ఎవరముగా ఎవలెత్తబ్రావము
గురి. కుభియులను గూర్చుటలో నిలరులారు అట్టి సాధివిషయమును
దర్శిలోపము అనుభవము అందునా భర్మజీవమైన తాములను
సేవించ మొదలుకొన కైవేహ్య విధి లోపమా జరుగనే వచ్చును. 9

మీరు ఈ వసమున సేవసేయుచున్నట్టిమండయు రాక్షసి ల
ఆశ్రమము మీరమిచింపి అందు లెక తాపసులు భయకంపితులై
కర్తవ్యమునుగూర్చి రహస్యముగా వారిలోవారు గుమగుమలాడుకొను
దున్నాను" (10)

తావణునితమ్ముడగు. భరిమ ఆమ పేరుగల ఒకారాక
రాక్షసుడు దండకారణ్యమున నివసించుచు శవముచేసికొనుచున్న
మునులను అందఱిని పెళ్ళిదీతలు బాదించుచున్నాడు. అతడు
మీగుల పోగుబోతు. తనను గురించి విచారించగలవారు ఎవ్వరును
లేరని మదింపుచున్నవాడు, క్రూరుడు, నరహంసరక్షకుడు,
అహంకారి మహాపాతి అతడు ఇతడు నీ జినికీసిగూడ సహించుట
లేదు" (11-12)

2 రామా! ఈ ఆశ్రమమున మీరు వసించుచున్నట్టిమండయు
రాక్షసులు తాములను మీకే లి బాధించుచున్నారు" (13)

ఆ రాక్షసులు వికృతములైన ఎనిమిది రూపములతో కనబడుచు
తాములను విరుకరించులను చేయుచున్నాడు. వారియుక్కి ఆ రూపములు
రోతపుట్టించునవి. మోగముల్లనవి, భయంకరములైనవి. రోకమున
అసహజములైనవి, ఆ రాక్షసులు మునులయెదుల నిలిచి,
అహంకారములైనవి. అవలెత్తములైన విచారములను వారిపై
చల్లుచున్నారు. మఱికొందఱిని హతచూర్చుచున్నారు" (14-15)

సేవమిచ్చిగల ఆ రాక్షసులు ఆశ్రమాశ్రమస్థదేశములయందు
రాటుమాటుగా దోయుచు అవలించు, తాపసులను అపహరి
వికారానందమును సొందుచున్నారు" (16)

మనశ్శకులు యజ్ఞకార్యములను ప్రారంభించిగదా వాడ. అంతకి
దేరి, మ్రొక్కు మ్రొవము మొదలగు హోమ సాధనములను
పరివరపరిచంగా సరినినేయుచున్నారు. నీటితో హోహులులను
చల్లార్చుచున్నాడు. కలశములను ముక్కలు ముక్కలు అలా
చేయుచున్నారు" (17)

దీర్ఘార్థులైన రాక్షసులు ఆశ్రమగమన ఆశ్రమములను విడిచిపెట్టి
ఇతరప్రదేశములకు వెళ్లగొలుచు ఈ మునులు నేడు నన్ను
ఒత్తిడి చేయుచున్నారు" (18)

తచ్చరా రామ! శారీరామ్ ఉపహింసాం తపస్విషు
వర్జయంతి హి దుష్టాస్తే త్యజ్యామ ఇమమాశ్రమమ్ 19

జహుమూలఫలం చిత్రమ్ అతిదూరోదితో వవమ్
పురాశాశ్రమమేవాహం శ్రయిష్యే సగణః పునః 20

ఇతస్త్రయ్యపి బాయుక్తిం పురా తాతో ప్రవర్తతే
నహస్మాభితితో గచ్ఛ యది బుద్ధిః ప్రవర్తతే 21

సకలత్రయ్య సందేహో విత్యం యత్రయ్య రాఘవ!
సమర్థస్యాపి హి సతో వాపో దుఃఖమిహోద్య తే 22

ఇత్యుక్తవంతం రామస్తం రాజపుత్రస్తపస్వినమ్
న శశాకోత్తరైర్వా క్ష్యైః అవరోద్ధుం సముత్సుకమ్ 23

అభినంద్య సమాన్వచ్ఛ్య సమాధాయ చ రాఘవమ్
న జగామా శ్రమం త్యక్త్వా కులైః కులపతిః సహ 24

రామః సంపాద్యత్వపిగణమమగమనాత్
దేశాల్ తస్మాత్ కులపతిశుభివాద్య ఋషిమ్
సమ్యక్ సేతై స్తైరమమత ఉపదిష్టార్థః
పుణ్యం వాపాయ న్యసౌఖ్యముపసంపదే 25

ఆశ్రమం త్యగిషిరహితం ప్రభుః
క్షణమపి న విజహి న రాఘవ!
రాఘవం హి సతతమనుగతాః
తావపాశ్చార్తచరితార్థుతగుణాః 26

ఈ దుష్టరాక్షసులు తపోదీపనులమైన మమ్ము ఇంకను
చిత్రహింసలసౌలు చేయకముందే మేము ఈ ఆశ్రమములను
వదిలివెళ్లెదము. (19)

ఓరామ! ఇంటికి కొలది దూరములో ఒక ప్రాచీనమైన వనము
గలది. ఆ చిత్రమైన ప్రదేశమున కందముల వలములు పుష్ప లయగా
లలిండును. ఇనుక వేస తోడితాచనులతో కూడి అంటి ఆశ్రమమును
ఆశ్రయింపెదను. (20)

వాయువా శ్రీరామ! రాక్షసుడైన ఖిమి మీ విషయమువలన
అనుచింతముగా ప్రవర్తించుచు ను అట్టి దుష్కృతి పడుటకా ముందే
మీకును నల్లినలో మాతోగూడే పరును అవతకి విన్నయిడు. (21)

ఓ రాఘవరా! నీవు ఎల్లప్పుడును సౌఖ్యానుభవై యుండువు.
అంతేగాదు రాక్షసులను హతవారువులలో నీవు సర్వసమర్థుడవు.
వనము ఈ ప్రదేశమున బార్యతోగూడే వివసించుచున్న నీకు
ఆపదలు రావని చెప్పజాలను. అట్టిస్థితిలో ఇంకను సేవించుట
కష్టమే సుమా! (22)

రణమునందు శత్రువులను నిర్మూలించుటలో ఉత్సాహము
కలవాడును రాజకుమారుడును నన శ్రీరాముడు ఆ విధముగా
ఎలుకుచున్న ఆ తండ్రికి ఇచ్చటనేను మీకు అంజగానుండగా
హేతు భయపెందులకు! మిమ్మరిదజను నేను ఉన్న విధముగా
రక్షింపగలను అని అభయమిచ్చెను అనను అతడు వారిని
ఆపజాలకపోయెను. (23)

అంతట ఆ మూర్ఖి (కులపతి) శ్రీరాముని అభినందించు
నిమిత్తమున అయిన అనుమతిని దీసికొని తనకోకిలానులతో
గూడ అంటి తుల్యశ్రమమున విడిచి పట్టి వెళ్లెను. (24)

శ్రీరాముడు వారిని అనుమించి కొంతదూరము వెళ్లెను వారు
జనదేశించిన విషయములను విన్నగా గ్రహించెను పిమ్మి కులపతికి
నమస్కరించి, ఆ ఋమలిందరిని విద్యార్థిని వారి అనుమతితో
ఎవిత్రమైన తన వర్ణకాలకు చేరెను. (25)

ఋమలి సంస్కారయజ్ఞవనములకు తనకు గుణగణములుగల
ఆ రాఘవుని నిరంతరము శ్రీరాముని అనుమించియే ముందెడి వారు
శ్రీరాముడు తావముల లేకుండా ఆ ఆశ్రమమున ఒక్క క్షణముగూడ
గడిపియిడుగను అనగా శ్రీరాముని ఆశ్రమము విల్లపుయిన ఋమలిచే
సంతయుండెడిది వారు ఆ ప్రదేశమును విడిచివెళ్లినను శ్రీరాముని
యావజ్జీవము, గుణగణములు నన్ను వానిమనుష్యులతో
మెదులుచునేయుండెను. శ్రీరామునికు కు ఋమలికును మర్య అ
అవనాతానసంబంధము లేట్టిది. (26)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే షోడశోత్తరశతతమస్తకః (116)

వాల్మీకిమూర్తినిచేతనే ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు మాటయినాఅవసరము సమాప్తము

117. నూటపదునేడవసర్గము

శ్రీరాముడు సీతాదక్షిణాసహాయుడై అగ్రానిహర్షిలక్షమమునకు చేరుట - ఆ మహాముని వారికి స్వాగతమర్పణలను నెఱచి, అననూయాయేచి తపస్సుభావమును దెల్పుట - అననూయాయేచి సీతాదేవికి వ్రేచిస్తూ అమృతగార్హి వివరించుట

రాఘవస్త్వఘ యాతేషు తపస్విషు విచితయన్ |
స తత్రాలోచయన్వాసం కారణైశ్చహాభిషదా | 1

ఇహ మే ధరతో ధృష్టే సూతరశ్చ సనాగదా |
సా య మే స్మృతిరన్యేతి తాన్ నిత్యమనుశోచతః | 2

స్కంధావారవివేశేన తేన తస్య మహాత్మవః |
హయహస్తకరీషైశ్చ ఉపమర్శః కృతో భృశమ్ | 3

తస్మాదస్యత గచ్ఛామ ఇతి సంపిత్య రాఘవః |
ప్రాతిష్ఠత స వైదేభ్య అక్షృణేన చ సంగతః | 4

సోఽత్రైరాశ్రమమూపాద్య తం పనందే మహాయతా |
తం చాపి భగవాన్మతః పుత్రవత్ ప్రత్యపద్యత | 5

స్వయన్మాతృమౌదిశ్య సర్వమన్య మనత్పూతమ్ |
పాపిత్రిం చ మహాభాగాం పితాం చ సమపాంత్రయత్ | 6

ఓత్థీం చ సమసుప్రాప్తాం పృథ్వామామంత్రిత్య సత్పూతామ్ |
సాంత్యయామాస ధర్మజ్ఞః సర్వభూతహితే రతః | 7

అననూయాం మహాభాగాం తాతపీం ధర్మచారిణీమ్ |
నతిగృక్తీన్య వైదేహీమ్ అబ్రవిద్యుషితత్తమః |

రామాయ చాఽచన్యే తాం తాతపీం ధర్మచారిణీమ్ | 8

దశవర్షాణ్యవార్షస్త్వై దగ్ధే లోకే విరంతరమ్ |
యయా మూలఫలే పృష్టే జాన్మాచి చ ప్రవర్తితా | 9

ఉగ్రేణ తపసా యుక్తా నియమైశ్చావ్యంశ్చరా |
దశవర్షసహస్రాణి యయా తస్యం మహాత్మవః | 10

రాఘవచరణము ల తక్షమమున చేరి వెళ్ళగా శ్రీరాముడు పరివహించుట నాకో మహాముని యుగము అనేకకాలముగాని అక్కడ నివసించుటకు ఆయనకు మొత్తముగలవలెయి. |1|

ధరితుడును, కౌసల్యయే మొదలగు తల్లిదండ్రులు, పేరులు మున్నగువారందఱును తన్ను ఇచ్చుటనే కలిసికొని రావువ వారి స్మృతులు నమ్మి నిరంతరము వెంటాడుచున్నది. నేనును వారిని గూర్చియే విచరించుచున్నాను. మహాత్మడైన పరితపీని శిష్యులుగా ఈ వ్రేదేశమునందే వీర్లుగా వేరుబడినవి అందువలన నెఱుంగు లేదనిబోదను. గచ్ఛామతః ప్రాంతాదను ఈ సందేశము తక్షమమిగుల అపిత్రమైనది. కాబట్టి మఱియొక బోటునకు వెళ్ళుటయే యుక్తము. అని నిశ్చయించుకొని, శ్రీరాముడు సీతాదక్షిణాసహితో గూడి అచటనుండి బయలుదేరినది. (2-4)

వీర్లుగా మహాయుష్మయుల ఆరాధనపుడు లక్షమహాముని అశ్రమమునకు వేరి. అయినవి గూర్చియు తన్నును ఆ మహాత్ముని శ్రీరాముని తనపుత్రునిమితి ప్రేమతో అదరించెను. 5

వీర్లుగా ఆ ఆశ్రమమహాముని శ్రీరామునకు స్వయముగా వినిపిస్తేనే అతనిసత్కారములను నెఱవెను. మఱియు లక్ష్యమో పూజ్యులాలెన సీతాదేవి. నయనతరీరే ఓదార్చెను. 6

సకలపర్యవేషములకంటె నవామను మున్నెసాగులకును మేలును గాంచుటయందే నిరంతరముండ వాడును. దశ ఇత్రమహాముని వృద్ధుడైన తనిమల్లరియగు అననుయాతేను అప్పటికి వీదేయగా అతనిని పరాశరమహా అగ్నియనిన పేరి- అమెనమక్తమున ఆ ముని సీతారామలక్ష్మణులకు ఎంతయు ఓదార్చెను. - వీర్లుగా ఆ మహాత్ముని ధర్మక్షమో అనియు, తపమునొందు చుండునదియు మహాత్మురాలను ను- అనకు చూచేపితో ఈ పరాశరమహాత్ముని సీతాదేవి లోపరికి తపించి వెళ్ళెను." అని పల్కెను. దర్శామృతాలను, తపస్వినయలగు అననూయాదేవిగూర్చి శ్రీరామునకు యిట్లు మొదలెను. (7-8)

"ఓ పుణ్యాత్ముకా మహాకాశమయమునకి పరుసగా పది సంవత్సరములపాటు వర్షములు కురిచిరి. కలపైకాక కములు ఏర్పడిమి లోకములన్నియును అనుబంధి తండలకె, త్రాగుటకు నేరులక మునులమోడినోయిని అప్పుడు ఈ అననూయాదేవి కరోకములైన నియమములతో పూజమైన తపస్సొనర్చి, తపి తాపప్రభావముచే కందములపండులను నిర్మించుటయొకటి.

అనసూయా నతైః స్నాతా శ్రత్యాహాశ్చ వివర్తితాః
దేవకార్యవిమిత్తం చ యయా సంత్వరమాగయా
ధశర్మాతం కృతా రాత్రిః సేయం మూలేన తేనఘః 11

తామిమాం నర్తభూతానాం నమస్కార్యాం యశస్యవీమ
అభిగచ్ఛతు వైదేహీ ష్టద్వామక్రోధనాం నదా
అనసూయేతి యా తోతే కర్మభిః భ్యాతిమాగతా 12

ఏనం మనాగాః రం బుషం తథేష్యత్వా న రాఘవః
ఏతామువాచ ధర్మజ్ఞామ్ ఇదం వచనముత్తమమ్ 13

రాజపుత్రి శ్రుతమిదం మునేరవ్య సమీచితమ్
శ్రేయోఽర్థమాత్మనః శీఘ్రమ్ అభిగచ్ఛ తపస్వీమ్ 14

ఏతాల్యేతద్దనుః శ్రుత్వా రాఘవస్య హితైషిణః
తామత్రిపత్నీం ధర్మజ్ఞామ్ అభిచక్రాను మైథిలీ 15

శిథిలాం శలిలాం హృదాం జరాపాండురసూర్తజామ్
వయతం వేషమావాంగీం ప్రవాతే కదలీ యథా 16

తాం తు సీతా మహాభాగామ్ అనసూయాం పతీప్రతామ్
అభ్యవాదయదవ్యగ్రా వ్యసాను నముదాహరత్ 17

అభివాద్య చి వైదేహీ తాపసీం తామనిందితామ్
జర్దాంజలిపుటా ష్టాష్టా వివృష్టాచ్చదవామయమ్ 18

తతః సీతాం మహాభాగాం ధృష్ట్వా తాం ధర్మచారిణీమ్
పాంశ్చాయంర్యబ్రవీత్ ష్టాష్టా దిష్ట్వా ధర్మమవేక్షసే 19

తత్త్వా జ్ఞాతిజడం సేవే! మానమృద్ధిం చ భామిని
అపరుత్థం వనే రామం చిష్ట్వా త్వమమగచ్ఛసి 20

నగవన్తే నవన్తే చా పాపే వా యది వా శుభః
యపాం స్త్రీగాం స్త్రీయో భర్తా తాపాం రోహ పుహావయా 21

సీతావర్తిని ప్రవహించుచేసి, తోకముం అకలిదనములను దీర్చి, ముజయును ఈమె ఏదివేలవంపత్సనముల కాలము తీవ్రమైన తపస్సును అచరించి, చాంత్రాయుణాది వ్రతములను నిర్వర్తించి వాటి ప్రభావమున బువీశ్వరులతపశ్చర్యలకు ఎదుర్చిన ముగ్ధులగు లోకములను అంతఃక దేవకార్యవిమిత్తమై ఈమె పరిత్యజించు ఒకరాత్రిగా మాన్య¹ వారికి విహాయపడిన ఇట్టి మహారాత్నురాలైన ఈమె నీకు తల్లివంటిది- (9-11)

ఈమె చెమ్మపూసులకును పూజ్యరాజు ఎన్నడును కోసమును పంపగని శాంతమాత్రిగా మిగుల కీర్తవహించినది, పెద్దముత్తెడు ఈమె తనవత్సర్కలచే 'అనసూయ'గా (అనూయలనెడిగా) ప్రసిద్ధిగాంచివది, విదేహాపందినిద్వార సీతాదేవి ఈమెను అనుసరించుచుండునాక- (12)

ఆ అత్తమహిమని ఇట్లు ఎడకగా శ్రీరాముడు లట్టి అని వేరించి, వర్మజ్ఞురాలైన సీతాదేవితో ఇట్లునుడిసెను- (13)

'రాజకుమారి! ఈ మహర్షినిలుతులను సంబోధింప! ఎందు వీశ్రేయస్సుకొఱకై మహాతపస్సనియ్యిన ఈ అనసూయదేవి అనుసరింపును- (14)

షిథిలానిపిత్తలను జరపనికూతురగు సీతాదేవి తపహితమును గొరచి రాముడు వలించిన ఈ మాటలను విన రర్మజ్ఞురాలగు అత్రిమహర్షిభార్యను అనుసరించెను- (15)

స్మృత్యాలైన ఆ అనసూయదేవియొక్క అనయములు ఇట్లుదప్పి యుండెను, వర్మము ముడుతలు పెడియుండెను, శిలవెల్లుకలు నెఱసియుండెను పెనుగాలికి తరించు అరచి వెల్లువలె ఆమె శరీరాంగములు అనవరతము పాకపోవుచుండెను, పతివ్రతయు, మహాత్మ్యములు ఐత ఆ అనసూయదేవికి తపవేరును తెల్పుచు సీతాదేవి మిక్కిలి తక్కికర్ణులతో నమహరించెను- (16-17)

పూజ్యురాలను, తపస్వినియు వన ఆ అనసూయదేవికి వైదేహి దేవయముతో దోలెన్గొ కమన కించి, ఆమె క్షేపనకూచాలములను గూర్చి అడిగెను- (18)

అంతలు ఆ అనసూయదేవి ధర్మనిరతయు, మహాత్మురాలును ఐత సీతాదేవి గొంచి ఆమెను దొర్పుచు వెంటముతో ఇట్లు పలకెను, 'సీతా! నీవు మిక్కిలి అవ్యవస్థనయ్యెదరావు, ధర్మమార్గమును అనుసరించుచున్నావు, 'ఓ భామిని! నీవు బంధువులను, అధికానమును, వివిధపదవలను త్యజించి, వనములకు పంపి బడిన నివర్తయుగు రాముని అనుసరించుచున్న భాగ్యశాలినివి, తనబర్త సగరియునందున్నను మనము అపొక్షనను, మర్యాదపడెనను

1 మహాకవికి మూడవవియోగమున శంకర అను తపస్వినిని నీవు వెరిచినములతోగా ఒక ప్రాతఃకాలమున వైధవ్యమును సేయి పుట్టి అది పోయెను ఆ శంకర అనసూయదేవికి అత్యయరాహు మూడవవియోగి అధిన శాములకు ప్రతీకారముగా ఇక మాన్యవయనే కాకుండుగాక అనే శంకర వ్రతకామునిగైను. దినికి వేవలించడమున భయభ్రాంతులై అనసూయదేవి అనసూయ అమె తనతనమహిమలె పరిత్యజించు ఒక్కరాత్రిగా కేసెను ఆ విధముగా అమె శంకరభర్తప్రాణమును కాపాడి సీతాదేవికను దీర్చెను

దుశ్శీలః కామవృత్తౌ వా ధనైర్వా పరివర్జితః |
ప్రీణామార్యన్నభావానాం పరమం దైవతం వతిః | 22

నాతో విశిష్టం సశ్యామి బాంధవం నిష్కుశం త్యహమ్ |
పర్వత యోగ్యం వైవేహి తపః క్షుతమివాప్యహమ్ | 23

న త్వేవమవగచ్ఛంతి గుణదోషమనత్ స్త్రీయః |
కామవత్తస్యన్మాదయా భర్తృనాథాశ్చరంతి యాః | 24

ప్రాప్నువంత్యయశ్చైవ ధర్మభ్రంశం చ మైథిలిః |
అకార్యవశనూపన్యాః స్త్రీయో యాః ఖలు తద్విధాః | 25

త్యక్విధాన్య గుణైర్యుక్తా దృష్టలోకపరావధాః |
స్త్రీయః స్వర్గే చరిష్యంతి యథాధర్మకృతస్తథా | 26

తదేవమేనం త్వమనువ్రతా నతి
పతివ్రతానాం సమయానువర్తినీ |
భవ స్వభయః సహధర్మచారిణీ
యశ్చ భర్మం చ తత స్సమాస్వసి | 27

ఇత్యార్చే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే సప్తదశోత్తరశతతమస్త ర్గః (117)
వాల్మీకీమహర్షివిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నూటపది నేడవసర్గము సమాప్తము.

-- * * * --

118. నూటపదునెనిమిదవసర్గము

అననూయాదేవి సీతాదేవికి దివ్యములైన అంగరాగములను వస్త్రాభరణాదులను కానుకలుగా సమర్పించుట
ఆ ఋషివత్స కోరికపై సీతాదేవి తన వినాసాగాధను వివరించుట.

సా త్వేవమిక్తా వైదేహీ త్వనమామూలపహమయా
ప్రతివ్రాజ్య వహో మండం ప్రవత్సమునచక్రమే |

నైతదాశ్చర్యమాచ్యాయా యన్మాం త్తమిథిభాషసే |
విధితం తు నమూష్యేతత్ యథా వాక్యాః పతిషుభః | 2

యద్యప్యేష భవేద్భర్తా మమాః క్యే వృత్తవర్జితః |
అద్యైధమునచర్తస్యః తథాప్యేష మయా భవేత్ | 3

సన్మాన్యుడైనను ఆరడి శబ్దనాడైనను అతడు నేమిట అనునదింపి
స్త్రీకి ఉత్తమలోకమును ప్రాప్తించును. అభ్యుదయ పరింపర
పీర్తించును. ఇత 36వ బాసకు 18 వాడైనను స్వర్గాహుడైనను.
దేవహినుడైనను ఉత్తమ స్వభావముగలిగి స్త్రీకి ఆలిప్త భవము 1
వైదేహీ. వేసు ఎంతగానో ఆలోచించి చూచితివి. కానీ భర్తను
మించిన హితకారమైన అత్కియుడు నాకు కనబడుటలేదు.
మనమొనరి న తపస్సువలన లభించెడి శాశ్వత(మహా) పరిమ
వలె భర్త సర్వావస్థలయందును బార్యము రక్షించుచు ఇహపర
ముములను సేవింపును. (19-23)

1 సీతా కామాతులైన దుష్టస్త్రీలు పరభయములన భక్షించు
చుందురు. వారు భర్తలమోలను లెక్క పెట్టరు. సీతా వారిని
శాసించుచుండుదురు. ఎందుచేడనె పితృణలెక వాడు నిస్సరివిడిగా
ప్రవర్తించుచుండురు. 2 సైలిలి ఆప్త స్త్రీలు అపరిత్యజైన వార్యములను
పొల్పడి పర్జితభయగుదురు. అందువలన వారు ఈ లోకమున
శాశ్వతమైన ఆనందాన్ని మూటగట్టుకొందురు. (24-25)

సమృదధియు, లోకమునందలి మంచివిధులను బాగా ఎఱిగి
వారు ఎవట్టి సేవననీ ఉత్తమస్త్రీలు ధర్మమార్గముననుసరించు
వనితలవలె స్వర్గమున వెహరించుచుండురు. (26)

1 సీతా అందువలన నీవు సేవలదేవుడైన ఈ శ్రీరాముని
సేవలయందే నిమ్ముడైయుండుము. ఎత్తైనతాదర్శములను పాటించు
చుండుము. నీ భర్తను సహధర్మవాణివైయుండుము. తత్పరితమంగా
నీవు కన్నవి కర్మప్రస్థించు. ఉత్తమభక్త్యలములన సాదగలవు. (27)

దేవవృష్టిలేని ఆ సీతాదేవి అత్రివత్సయగు అననూయాదేవి
తెలిసిన పర్మహవనములను గొరవించును. శివుగా ఆమెలో ఇట్లు
ఎలుకదొడంగును. (1)

"2 దేహి నీవు లోకమునగల స్త్రీలలో సర్వశ్రేష్ఠురాలవు నాతో
నీవు ఇట్లు ఎలుకుట ఆశ్చర్యకరముగాదు. స్త్రీకి పతియే దైవము"
అను విషయమును నేను ఎలుగుదును. (2)

2 సూర్యురాలి ఒకవేళ చిర్ది గుణహినుడైనను, గుణవంతుడైనను
ఆవిషయమున ఎట్లు ఎంకోపమూలేతుండా ఎఱకీ ఎక సేవించుననాడే.
ఇక నాభర్తయైన శ్రీరాముని విషయమున దేవువలన సేవించును.

కీంశుచ్యో గుణః శ్లాఘ్యః పాపకరోఽజితేంద్రియః
స్థైర్యానుభాగో భర్తృత్వా మాతృవత్ పితృవత్ ప్రేయః ■

యాః పృథ్విః పర్వతే రామః కౌసల్యాదాం మహాబలః
లామేష పృవవారీణామ్ అన్యాపామపి పథతే 5

సృష్టృష్టాన్యపి స్త్రీషు స్వపేతాన్యవపిభ్యః
మాల్యవద్వర్తతే వీహో మానసమత్పూజ్య భర్తృవత్ 6

అగచ్ఛంత్యాశ్చ విజనం పవమేనం భయానహమ్
సమాహరం మే శ్చక్ర్య త హృదయే లేధూతం మహత్ 7

హిణీప్రదాపకారే చ యత్ పుత్రాత్పగ్నినన్దితా
అనుభిష్టా జనన్యాన్యై వాక్యం తదపి మే భృతమ్ 8

సహృదం తు తత్ పథకం వాత్సేస్తే భర్తృవారీణః
వలిశుశ్రూషగాన్దార్జూ తపా నాన్యద్విధియతే 9

సావిత్రి సతిశుశ్రూషాం కృత్వా పృథే మహీయతే
తథాపృథిశ్చ యాతా త్వం పతిశుశ్రూషయా దివమ్ 10

వరిష్ఠా వర్కవారీణామ్ వీషా చ దివి లేపరా
లోహణే న వినా చంద్రం ముహూర్తమపి దృశ్యతే 11

ఏనంపథాశ్చ ప్రవరా స్త్రియో భర్తృభ్యదవతా
వేవలోకే మహీయంతే పుణ్యేన స్వేన కర్మణా 12

లతోఽవమాయా సంవాష్టా శ్చలోక్తం సీతయా వచః
శిరస్సామాయ లోపాద మైథిలీం హర్షయంత్యుతా 13

వియమైర్వివిధైరావ్రం తపో హి మహాదత్తీ మే
తత్ సంశ్రిత్య బలం నీతే ఛందయే త్వం కుచిస్మతే 14

అతఃపిఠాగములు శ్లాఘనీయములు, అతఃకు దీయాశుక్తు జితేంద్రియడు, సకలసౌఖ్యలయోదకము దృఢమైన అనుచాము గలవాడు. మేము ఏకీకరించుకొనుచు, తక్షిణిండువలె నాకు అత్యంత ప్రేమపూర్వము కనుక అదురను లక్ష్మీశ్వరలతో కన్యగా సేవించెదను (3-4)

మహాలలశాశిల్లైన శ్రీరాముడు అంకిష్టతల్లియైన కౌసల్యాదేవి యొడ మోపెడి భక్తికౌరములనే తవితరీణాజనమృలయొకసొడ ప్రవర్తించుచుండును (5)

శ్రీరాముడు పితృభక్తిచేసెవాడు, దివ్యజ్ఞాడు, ఆ మహాబీరుడు ఒక్కసారిజ్ఞానము దళితనిప్రేమానురాగములకు నోచుకొని స్త్రీలను నిష్కరింకోవనుగా తల్లిలనువలె నాగరించి మందెడివాడు- 6

జనసంహారము లేక భయంకరమైన ఈ మనములకు నేను ఒదులుజేరిడి సమయమున మా అత్త కౌల్యాదేవి నాకు ఇచ్చిన మహాసేదేము నప్పటికి నా హృదయమున పడియున్నవృద్ధి (7)

లోగడ వివాహమయమున అగ్ని, మక్షమున మాణిని నాకు బోధించిన మాటలు నేటికిని కాగూడలే స్థిరముగా నున్నవి (8)

ఓ భగవద్భూతా నీవు నాతోపలికిన మాటలు మా అత్తకాదు, మాతల్లి నాకు చెప్పిన ఉపదేశములను నుడల ఒకసారి జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నవీ, పతిని సేవించుటయే స్త్రీకి గొప్ప తపస్సు, వానికి మించిన తపస్సు లేనెల్లెదు (9)

ఓ వీషీ మహాసాధుడైన సావిత్రి లక్ష్మీశ్వరితో సహాపరిచయ స్థిరమున నుండనైనను పొందినది అట్లనేమియు నుకోవలెను పరిమితా నీ కులము పొందుదువు- (10)

నారీలోకమునకే మేలుబంతయు, దివ్యస్వరూపిణీయునైన లోహణీ తనవాత్సల్యవ్రాహమచే మాళిమునియు తనభర్తయును చంద్రుని ఒక్క క్షణమైనను చిడిచి ఉండదు. (11)

అట్టి సంకలుర్మితులతోనైనను పితృములను ప్రతదీక్షతో వృథముగా అచరించునట్లే ఇట్టి కవితారత్నములు తమ సంకత కార్యములచేత దేవలోకమును మౌర్య గౌరవారములను పొందుచుండును (12)

అనంతరము సీతారేకుడిను ఎలుకులకు అనునాయాదేవి ఎంతయు సంతసింది, అమెమూర్తమును మూర్కొనెను ఓమ్మట అమె జానకీదేవిసంతోషమును ఇనుమడింపజేయుట అచితో మలల ఇల్లు పెంచెను (13)

పెల్లవలెను విజునస్థితో ఉండెడి ఓ సీతా నను దృఢమైన శిరుమముల పాటించును త్వముగా తమమరణమయింది ఆ లోపశక్తితో నీవు ఏమి కోరినను ఇయ్యాలను, కనుక నీవు ఒక ఎంమును కోరుకొనుము (14)

ఉపపన్నం మనోజ్ఞం చ వచనం తవ మైథిలి¹।
సీతా చామ్బూచితం కిం తే కరవాణి బ్రవీహి మే² 15

తస్మాన్నర్హచనం శ్రుత్వా విస్మేతా మందివిస్మయా।
కృతమిత్యబ్రవీత్ సీతా తపోజలనమన్వితామ్ 16

సా త్వేనముక్తా భర్తృణా తయా సీతచరా భవత్
సఖం చ సహర్షం తే వాత సీతీ కహామ్యహమ్ 17

ఇదం దివ్యం సరం మూల్యం వస్త్రమభరణాని చ।
అంగరాగం చ వైదేహీ మహర్షం చానుతేషసమ్ 18

మయా దత్తమిదం సీతీ తవ గాత్రాణి శోభయేత్।
అనురూపమనింక్రిత్యం నిత్యమేవ భవిష్యతి 19

అంగరాగణ ఉవ్యేన ఉప్తాంగ జనకాశ్రమే³।
శోభయిష్యసి భద్రారం యథా శ్రీర్విష్ణుమన్వయమ్ 20

సా వస్త్రమంగరాగం చ భూషణాని సజత్తతా।
ప్లేథిలి ప్రతిజగ్రాహ సీతదానమనుత్తమమ్ 21

ప్రతిగృన్యా చ తత్ సీతా సీతదానం యశస్విని⁴।
శ్రిష్టాంజలిపుటా తత్ర సముపాస్త తపోధవామ్ 22

తథా సీతామపాసీవామ్ అవనూయా దృఢస్థతా
వచనం వ్రష్టమారేభే కాంచిత స్థయకథామసు 23

న్నయంవరే కిం ప్రాప్తా త్వమనేవ యశస్వినా
రాఘవేణైత మే సీతీ కథా శ్రుతిముపాగతా 24

తాం కథాం శోతూమిచ్ఛామి విస్తరేణ చ మైథిలి⁵।
యథామభూతం వార్తేన్యేవ తద్వే త్వం వత్తుమర్హసి 25

ఓ మైథిలి నీవు యక్షియక్షముగా ఎరికిన మధురమౌనములకు
సేను మిగుల సంతోష్టి చెందెదవ్వు ఎను ఇష్టమగు వానిని కోరుకొనుము.
ఏ కోర్కెను నేను కీర్తిచను" (15)

ఆననూయాదేవి మడిచినమాలలను విని సీతాదేవి మిగుల
ఆశ్చర్యపెను ఇట్లుచామి దింహించిమి చేయుచు తపోజలమున్మీర్చితైన
ఆ అత్రిమనార్ద్రపల్నితో "ఓ మమమునములతోడనే నా
కోరికలన్నియును ఈదేరివి. ఇంక మీరు నా కొరకై చేయవలసినవి
ఏమియును లేదు అని ఎల్లము. (16)

సీతాదేవి పలికిన మాలలను విని ఆ ఆననూయాదేవి మిక్కిలి
పరితపించెను అనఁ తనము ఆమె ఇట్లనెను "ఓ సీతా ఏమియు
కోరగ నీ నెందుచనమునకు ఎరమానందభరితురాలైతవ్ నీవు
ఆసరించు కంక్షింపకున్నను ఏ కార్యసాధల్యమునకు నెను
తప్పక తోడ వెడను. (17)

ఓ వైదేహీ ఈ శ్లేషములైన మాలలు, వస్త్రములు, అభరణములు
అంగరాగములు¹⁾ అమూల్యములైన మైథిలీతలు²⁾ దివ్యమభిషివి.
ఇవి నిశ్చరమనకు మీగుల తోయున్పువి. ఇవి ఏ మాత్రమూ
నశివాడక కర్మదా కర్మనియములై యుండును విడిచివైచిరించ
నీకు ఇచ్చెదను ఇవి నీ శరీరమునకు వచ్చెచ్చును వేటితో నీ
చర్మను ఎంతోవెలుగులవు. (18-19)

ఓ జానకి ఈ విషయములైన అంగరాగములను పూసికొని
నిలువైన శ్రీమహావిష్ణువును అశ్రీదేవల, నీభర్తను నీవు అలరింప
జేయగలవు. (20)

అంతకు ఓ సీతా³⁾ శ్రీకృష్ణముగా ఇయ్యరిచిన వస్త్రములను
అంగరాగములను వగలను, ఎండలను ఆమెనుండి స్వీకరించెను.
యశస్వినియైన సీతాదేవి ఆకాసుకలను సహించవ పిమ్మట, దాసిలో⁴⁾
తప్పింపన్పురాలైన ఆ ఆననూయాదేవిని చక్కని తిక్షేశద్ధలతో
సేపించెను. (21-22,

సీతామూ పీక్షపించి, సరములను అవరించునట్టి ఆ ఆననూయా
తనవడీకకునదే కూర్చొనియున్న సీతాదేవితో 'అమ్మా' నీకు
ఇష్టమైన ఏదేని ఒక కథను నాకు వినిపించుము అని ఆమెను
అడిగెను. (23)

ఓ సీతా మి కల వానిగాంచిన ఈ శ్రీరాముని న్యయంవరి
సఖలో నిన్ను ఆర్థాంగగా పొందినట్లు నేను వింటిని ఆ కథను నేను
సుస్తరముగా విచోరుదున్నాను దానిని యథాతథముగ పూర్తిగా
వాకు తెలుపుము." (24-25)

1) అంగరాగములు = అంగములను రంజింపజేయునవి, మరలను రిందనాదులు.

2) అయిలేపనములు = మైథిలీతలు కర్పూరము, ఆగరం, కంబూరి, తక్కిలము మొదలగు పరిమళ ద్రవ్యములు.

ఏవముక్తా తు సా సేతా తాం తతో ధర్మచారిణీమ్ |
త్రాయతామితి చోక్త్యా నై కథయామాన తాం కథామ్ | 26

మిథితాథివచిర్మిలో జనకో నామ ధర్మపితృ |
క్షత్రిధర్మే హ్యభిరతో న్యాయతః శాస్త్ర మేదిసిమ్ | 27

తస్య తాంగలహస్తస్య కర్మతః క్షేత్రమండలమ్ |
అపారి కిలోద్భిదా భిత్త్వా జగతిం నృపతేః మదాః | 28

న మాం దృష్ట్వా నరవతిః ముష్టిచిక్షేవతత్పరః |
పాంసుకుంతితనర్వాంగీం జనకో విప్రీతో భవత్ | 29

అనవత్యేన చ స్నేహో అంశమాలోప్య త స్వయమ్ |
సుమేయం తనయేయ్యైస్స స్నేహో మయి నిపాతితః | 30

అంతరిక్షే చ వాగుక్తాః స్రుతిమామనానుషీ కిం
ఏవమేతన్మరవతే! ధర్మేణ తనయా తవ | 31

తతః శ్రహృష్టో ధర్మాత్మా పితా మే మిథితాథివః |
అనాప్తో చిపులామ్ బుద్ధిం మామవాన్య నరాధివః | 32

దత్తా వాసీన్ద్రవక్ష్యైస్స జ్యేష్ఠైః పుణ్యకర్మణా
తయా సంభావితా వాక్మీ స్థిగ్మయా మాతృసోహృదాత్ | 33

సతినంబోగమలభం నయో దృష్ట్వా తు మే సేతా
చింతామభ్యగమద్దీవో విత్రవాశాదివాధనః | 34

అనసూయారేవి ఇల్లు వేడుకుండగా అంతట సేతారేవి 'వతే తల్లీ! తెల్పివను వినుము అని ధర్మసిరయిరాలైన ఆమెతో ఎరికి తన వివాహాధిమూర్తి ఆమెకు వివరించుకొనెను (26)

'జనకుడను మహారాజు మిథితానగరమునకు బ్రతువు. అతడు మహావీరుడు, గొప్ప ధర్మవేత్త, క్షత్రియధర్మమునందు మిగుల విగ్రుడు. ఆ వ్రతువు ఉనరాజ్యమును వ్రజానురంజకముగా తర్మముగా ఎరిపాలించుచుండెడివాడు (27)

ఒకానొక సమయమున అమహారాజు యజ్ఞము చేయగోరి వానికి అనువగు క్షేత్రమును (వాయునాథమును) తాను స్వయముగా మేడి కల్లును ఎట్టుకొని నాగలితో దువ్వుసాగెను. అప్పుడు నేను చూచిని ఏట్టుకని బయటికి వచ్చితినిట. ఆ విషయమునను ఆ ప్రభువునకు పుత్రికవైతిను. అసమయమున ఆ మహారాజు నిత్యనములను వీడికిరి బట్టి చల్లుచుండెను ఇంతలో అయిన దృష్టి వాపై బడెను అప్పుడు నాకరీరము అంతయును దుమ్ము కొట్టుకొని యుండెను. ఆ స్థితిలోమన్న నన్ను జూచి, ఆజనక భావతి మిగుల అశ్చర్యుడెను. (28-29)

అంతవఱకును సంతరిరకపోవుడవే ఆ మహారాజు స్వయముగా ప్రేమతో నన్ను తనయొడిలోనికి తీసికొని, 'ఇక ఈ పసికందు నా కూతురే - అని పలికి, తన పిండు వాత్సల్యమును వాపై క్రమ్మరించెను - (30)

ఇంతలో ఆకాశమునుండి ఒక దివ్యవాణి నమ్మగూర్చి ఇల్లు తెరిపెను. 'ఒరాజా! ఈమె మమవ్యభాతీకకాదు. ఒక దివ్య శిశువు కావున ధర్మముగా ఈమె నీ కుమార్తెయే' (31)

ధర్మాత్ముడును, మిథితాథివతయైన తన మాతల్లి ఆ దివ్యవచనములను విన్న పిమ్మట సంకోషముతో పొంగిపోయెను. ఆ రాజభవనమున నేను చేరిన పిమ్మట ఆ మహారాజయొక్క సంపదలు కొల్లలుగా వర్ణియెందెను. (32)

సత్యమూ పవిత్రములైన యజ్ఞయాగాదులను ఒసర్చుచుండెడి జవకమహారాజు నన్ను తనపట్టపురాణికి స్రీయమైన కానుకగా ఇచ్చెను. మెత్తని హృదయముగల అమహారాజి కన్యతల్లివతి నన్ను అల్లారుముద్దుగా పెంచిపెద్ద చేసెను (33)

వివాహమునకు తగినవయస్సు వచ్చిన నన్నుజూచి, మా తండ్రి కష్టార్థతపైన సంపదను కోర్చేయిన నిర్లమనిపిలి దీనుడై చింతాక్రాంతుడయ్యెను. (1) (34)

1) క్లీ! పుత్రులి జాతా మహాదేవా చింతా కస్మిన్ప్రదేయతి మహాన్ వితర్కః. దత్తా ముఖం ప్రాప్సుతివా నవేతి. కన్యాసత్యత్వం విజ్ఞానం కన్యమై లడుపిల్ల (మాతుడు, కలిగినవెంటనే తల్లిదండ్రులు అంతరిం చుంతలకులోనగుదురు. ఈ చిన్తాని ఎవరికిచ్చి పెండ్లిచేయవలెను? అను అలోచనల వారిని ముసురుకొనును. పెండ్లియైన పిదప మెట్లినదింట్ల అమె హాటగా మణపడువా? లేక కష్టలపాలగువా? అనునది ఒక పెద్దదిగులు. ఈ విదయుగా అడుపిల్లలతల్లిదండ్రులకు ఎల్లప్పుడును దిగులే

సద్గళాచార్యస్థాచ్య లోకే కన్యాపతా జనాత్.
ప్రథర్ణణామవాస్థాతి శక్తేణాపి నమో భువి | 35

తాం ధర్మణామదూకస్థాం దృష్ట్వా చాత్మని పార్థివః |
చింతార్జవగతః పాశం నానపాదాన్లభో యథా | 36

అమోషిణం హి మం క్షారా నాధ్యగచ్ఛద్విచరించుమ్.
సద్భశం చామయాసం చ మహీపాలః సతతం మమ | 37

తస్య ఖుద్ధిరియం జాతా చింతయాశస్య శంతతమ్.
వ్యయంవశం తనూజాయాః కరిష్యామితి ధీనుతః | 38

మహాయజ్ఞే తదా తస్య వకులేన మహాత్మనా,
దత్తం ధనుర్వశం ప్రీత్యా తూలేవాక్షయపాయశా | 39

అనందాల్కం మనుష్యైశ్చ యత్సేవాపి చ గౌరవాత్.
త స్మ శత్రా వముముతుం స్వప్రేక్ష్యపి నచాధిపాః | 40

తద్దనుః ప్రాప్య మే పిత్రా వ్యావృతం సత్యవాదినా.
నమవాన్ వశేంద్రాణాం పూర్వమామంత్య పార్తివాన్ | 41

ఇదం చ ధనురుద్యమ్య నజ్యం యః కుకుతే వరః |
తస్య మే దుహితా భార్యా భవిష్యతి న పంశయః | 42

తచ్చ దృష్ట్వా ధనుఃశ్రేష్ఠం గౌరవాధిపినస్థితమ్ |
అభివాద్య స్వహ జగ్ముః అశక్తుస్తస్య తోలనే | 43

ఈరోకమున అడుసిల్లులుగల తండ్రి తన సంపదలచే, వైభవములచే ఇంద్రునియంతటివాడేయైననుగావచ్చును. పగిల్లిన గల తండ్రులు (వడపక్షమువారు) అతనితో సమానులుగావి. అతనికంటేనీ, తక్కువవారుగావి కావచ్చును. ఇతను వారు అతనిని చిచ్చిచూపుచుచెదరు. (35)

అస్త్రీ క్షౌరదులు ఏమిదగు సమయము దగ్గరనడుచున్నందున జనకచౌజ ఒకలేనవాడు సమీపమునొక్క అవలి తీగమునకు కేరలేనల్లు వింతాసాగ్రమునుండి బయటవడలేతుండెను. (36)

ఆ మిదిలాధిపతి 'నామాయరు సీత అమోషిణ' అనుజానమును మనసులోకంచుకొని. ఆ దృష్టితోనే నా వివాహవిషయమునుగూర్చి ఆలోచించుసాగెను. నాకు తగినట్లుగా⁽¹⁾ ఉత్తమపరిణంజాతుడు, శత్రువర్ధనుడు యావ, యౌవన సంవత్సరము ఇది పరుడు ఎంత వెదకి చూచినను అయిన దృష్టికి గోచరింపకుండెను. (37)

ప్రజ్ఞాశాలియు, విరంతరము వరాన్వేషణలో మునిగియున్న వాడుజి అగు ఆ మహారాజు స్వయంవర విధానముననే నాకుమార్తెకు వివాహము చేయదగును - అను నిశ్చయమునకు వచ్చెను. (38)

ఆ నిమి మంత్రులలో జనకునెకంటెను పూర్వదైన దేవరాతుడ ఒక మహాయజ్ఞము చేయునుండగా, మహాత్ముడైన వరుణుడు (శివుడు) ప్రసన్నుడై, ఒక దీప్యదనుస్సును, అక్షయబాణములతో ఒప్పుచుండెడి రెండు తూలేరములను (అమ్ముల పాయను) అమహారాజునకు అనుగ్రహించెను - (క్రమముగా ఆ శివరసుస్సు ఇనకమహారాజునకు పంక్రమించెను.) (39)

ఎంతటి బలశాలురైనమానవులుపైతము, తమపర్యవక్తులనూ ఒడ్డ ఎంతగా న్నయత్నించినను ఆ మహావనస్సును ఏ మాత్రమూ కదిల్చజాలక పోయిరి. మహారాజులు తమవ్యప్త్యములలోగూడ దానిని ఎక్కువెట్లులకు అశక్తులగుచుండిరి. (40)

సత్యసంధుడైన మాతండ్రి (వ్యయంవరమహోత్సవమునకు) గౌరవింపకులను ఆహ్వానించెను. అయిన ఆహ్వానమునందుకొని, పెద్ద సంఖ్యలో అచటికి విచ్చేసిన ఆ మహారాజులసమక్షమున ఆ శివధనుస్సును గూర్చి అయిన ఇట్లు వివరించెను. (41)

ఈ మహాధనుస్సును లేవనెత్తి, దీనిని ఎక్కువెట్లవ పరాక్రమశాలి యైన వరుణుడు నా కుమార్తెయగు సీతాదేవికి భర్తయగును - (ఆ నిరునకు నా సీతవిచ్చి వివాహము చేసెదను.) ఇందులకు సందేహము లేదు. (ఇది నా ప్రతిజ్ఞ.) (42)

అచటికి విచ్చేసిన రాక్షసుమారులందఱును పర్యతమంతగా బరువైన అగొప్ప ధనుస్సును జూచి, దానిని ఎక్కువెట్లలేకపోయిరి సరిగదా కదిలించుటకును అశక్తులై దానికొక దండముపట్టి వెళ్లిపోయిరి. (43)

1) వివాహశ్చ, వివాహశ్చ సమయారంభభేద - వివాహముగాన, వివాదముగాన సమానులమధ్యనే కోరిల్లును, వివాహమునకు తోడుతోడు ముప్పుననుగదా!

నుదీర్చన్య తు కాంస్య తామవోఽయం మహాద్యుతిః
విశ్వామిత్రేణ వహితో యజ్ఞం క్రమ్మం వహోగతః
లక్ష్మణేన సహ క్షాత్రా రామః పత్యపరాక్రమః 44

విశ్వామిత్రస్తుధర్మాత్మా మమ పేత్రా సుపూజితః।
ప్రవాచ పరిశం తత్ర భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ 45

నుతౌ దశరథస్యేవ ధనుర్జయనకాంక్షితౌ
ధనుర్జయ రామాయ రాజపుత్రాయ భైవికమ్ 46

ఇత్యుక్తస్తేన ఏనేణ తథమః నమసానయత్ 47

నిమేషాంతరమాత్రేణ తదానమ్య వ వీర్యవాన్
జ్యం వహరోన్య డుడితి పూరయామాన వీర్యవత్ 48

తేన పూరయతా వేగాత్ మధ్యే భగ్నం ద్విధా ధనుః।
తన్య తతోఽభవచ్ఛ్రీమః పరితస్యాశవేరివ 49

తతోఽసం తత్ర రామాయ పేత్రా నత్యాభిసంధినా
విశ్మితా రామముద్యమ్య జలభాజనముత్తమమ్ 50

దీయమానాం న తు తదా ప్రతిజగ్రాహ తామవః
అవిజ్ఞాయ పేతుశ్చందమ్ ఆయోధ్యాధిపతేః ప్రభోః 51

తతః శ్రుశుశమామంత్ర్య పృథ్థం దశరథం నృపమ్
మమ పేత్రా త్వహం కల్తా రామాయ విదితాత్మనే 52

మమ చైవానుజా సాధ్యే ఊర్మితా నయదర్శనా
భార్యార్థే లక్ష్మణస్యాపి కల్తా పేత్రా మమ న్యయమ్ 53

ఏనం కల్తాస్మి రామాయ తదా తస్మిన్ స్వయంవరే।
అనురక్తాస్మి ధర్మేణ సతిం వీర్యవతాం వరమ్ 54

ఇది జరిగిన వాలకాలమునకు ఎగుల తేజస్వయం సత్క
పరాక్రమమును హి రమరాముడు లక్ష్మణులతో కూడి విశ్వామిత్రుని
వెంట నాతండ్రి చేయుచున్న యజ్ఞమును జామిలకై పుడిలా
నగిరమునకు ఎతెంచెను. (44)

అప్పుడు ధర్మపరిత. కైన మాతండ్రి విశ్వామిత్రునిసార్థికన్.
రామలక్ష్మణులకును పారరముగా ఆతిథిమర్యాదలను ఓనర్చెను.
ఏమిట్ట విశ్వామిత్రుడు మాతండ్రితో ఇట్లవెను. "ఓ వారండ్రి
ఇతడు శ్రీరాముడు, అతను లక్ష్మణుడు. ఈ ఇరువురు సోధరులు
దశరథమహారాజకుమారులు. వీరు మీశిష్యమస్మిను
మాదగోపచిహ్నము ఆ దివ్యధనుస్సును రాజకుమారుడైన శ్రీరామునకు
మోపించెను." (45-46)

ఆ విశ్వామిత్రుడు ఇట్లు పలికిన వెంటనే ఆ మహాధనుస్సు
అపరికి చేర్చబడెను. పరాక్రమశాలియైన రమరాముడు
తొప్పసాడుకాలములో ఆ ధనుస్సును వంచి, వెంటనే అల్లెలాడును
నందించి, అకర్ణాంతము దానిని బలముగా లాగెను. 47 48.

శ్రీరాముడు నిందినారిన వేగముగా లాగుచుండగా ఆ శిష్యమస్సు
మధ్యకు వేచో రెండు ముక్కలయ్యెను. ఇవిరంగమైనప్పుడు
పిడుగుపాటునట్లే మికి ని భయంకరమైన ధ్వజ వెలవడెను. (49)

ఏమిట్ట అదీనమోటతప్పు మాతండ్రి వచ్చి శ్రీరామునకు
ఇచ్చి విశ్వాదానముచేయుటకై నిల్చియుండును. జలప్రేతను
గ్రహించెను. (50)

అప్పుడు శ్రీరాముడు అథోధ్యాధిసతీయు. తనతండ్రియు
వన దశరథమహారాజయుక్కు అనుమతే బడయకుండ నెట్లు
వేసిట్టులకు ఏర్పడకుండెను. (51)

అంతట మాతండ్రియగు. జనకమహారాజ ముమామయు.
వచ్చుడును వని చెప్పెనవిహారాజున పుథిలకు పరిసంచెను
అయనకనుమితతో దీశరిగా నాసెగించి శ్రీరామునితో
నావివాహమును జరిపించెను. (52)

మీరు శిష్యునితయు, సాధ్యుడు. అగు నా పెద్దలు ఊర్మిశను
మాతండ్రి లక్ష్మణునికీర్తి వ్యయముగా వివాహము జరిపించెను. (53)

ఈ విధముగా స్వమింపరనిరాసెమలన శ్రీరామునకు వేను
బాంధవ్యము మహావీరులలో శ్రేష్ఠుడైన నామకి వేను మోధిర్యవారిశ్రే
నిర్వదా ఆయనయేద అనురక్తులకై యున్నాను. (54)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామానుజే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే ఆష్టాదశోత్తరశతతమస్తకః (118)

వాల్మీకీమహర్షిమితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామానుజమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నూటపదునెనిమిదవస్తకము వహాధ్యము

119. నూటపందొమ్మిదవపర్వము

అవనూమామే కవరసై అమె ఇహ ని స్నానం గామలం సీతాదేవి యోమతి తలకట్టలయై తిరిగివెళి వెళ్ళని సీతాదేవిని చూచి ముడు నువ్వోపించు మునీశ్వరుల తలకట్టలను శీతామదు సీతాబద్ధులులలోది ధందవారణ్యమున ప్రవేశించుట.

అవనూమా తు ధర్మశ్చా శ్రద్ధా తాం మహాతం కథామ్,
నర్యష్టజిత బాహుభాం శివహృషూయ మైథిరీమ్, 1

వ్యక్తాక్షరపదం చిత్రం భాషితం మధురం త్వయా,
మథా ప్యయంజనం శృత్రం తిర్ నర్యం హ శ్రుతం మయా,
రమేఽహం కథయా తే తు ధృఢం మధురభాషిణి, 2

కవరస్యంగతః శ్రీమాన్ ఉపావ్యా రజనీం శివామ్,
విసనం సతికీర్తనామ్ ఆపాదాఢం పరిత్రాణామ్,
పంథ్యాకాలే నిరీవానాం నిద్రార్థం శ్రూయతే ధృనిః, 3

ఏతే చా మృధీషకాస్తా ముపయః కలశోద్యతాః,
నహలా ఉపవర్తంతే సరితాన్లుతపల్కలాః, 4

ముషీణామగ్నిహోత్రేషు పులేషు విధిపూర్వకమ్
కపోతాం గామహో ధూమో దృశ్యతే సనవోద్ధతః, 5

అర్చనర్తా హి తరివో ఘనీభూతా నమంతతః,
నిశ్చక్రస్తేపి దేవేషీన్ న ప్రణశంతి నై దిశః, 6

కలనీకవనత్త్వాని నచరంతి నమంతతః,
తపోవనమ్ గాహ్యతే వేదితీర్థమ్ శేవతే, 7

సంప్రభృత్తా నిశా సీతీ చక్షురసమలంకృతా,
కోత్సాప్తావరణశ్చంద్రో దృశ్యతే ఘృదిలోపలతే, 8

గమ్యతామమజానామ తామస్యామచరీ భవ,
కథయంత్యా హి మధురం త్వయాఽహం పరిలోషితా, 9

అలంకుదు చ తావత్ త్వం ప్రత్యక్షం మమ మైథిలి!
ప్రీతిం జనయ మే వత్సే దివ్యాలంకారశోభితా, 10

హి తతా నమలంకృత్య సీతా మరణమహోపమా,
ప్రణమ్య శిరసా తస్య తామం త్వధిముఖీ యయౌ, 11

తథా తు భూషితాం సీతాం తదర్ప పదతాం
వహః తాఘవః ప్రీతివాసేన తపస్విన్యా జపార్హవః, 12

అంతః పృథ్వికాశైవ అవనూమాదేః ఆ పృథ్వికాశ్యాణా
గౌఢిం చా తివరేయం వేదులతో సీతాదేవిం గౌఢియంగా
కౌశిలీయకౌశిలీ అనా మతతో అపేషింశ్చముమ మార్కృతేషు, 1

ఓ సీతూవాషిణీ సీతా ఉత్తమైరేవ సీతీయంపరి
వ్యక్తాతముమ సీతా మధురపరిసములతో నైష్ఠ్యయంగా
వికవపరితిలిపి అంతయును సీమ శ్రద్ధగా అలకాశ్రమి అ
అమృతావనం అమే నేమ పరిమానంవ భరియ గావైరిం, 2

శ్రీమన్ సీతావాతీయతో గౌఢియంగా గౌఢియంగా
యన్వయం వత్సా శోమనో గౌఢియం వత్సా అన్వయమును
సీతీయంగా అవనూమా హాషిణీమ్ కవరేం పరిమానం గౌఢియంగా
మేషుం పృథ్వికాశ్యాణా తమిలం వాద్యమును అం నేయున్న
మలమలం మమ పేషియమ్ నైవ (కౌశిలీయములలో సీతామహా
ఈ మునులు తపసిన వారిరికలను విసిరి సీతతో సేవీయన్వ
3) ముంపు తేభుట్టుకొని కలిసి మెలసి వచ్చుచున్నారు. (3-4)

కవరస్యంగా ముపయః కపోతాం గామహో ధూమో దృశ్య
పాదముల మెలిలయందలి ఉయ్యోపమా పోషియన్వ సోమ
గాడికి అలంకార వాద్యమును కలగడ ముట్టలి. (5)

అర్చనీకం ని వోపయం హి మ సీతశ్చ వా సరియమమలం
తెట్ట నుల్లముగా అమలంకృత్యులతోచిత్ర చిట్టమైన అమలతో
నిండియున్నట్లు కనెడుచున్న సీతకులు అన్వయముయగా
గౌఢియమునకు అహా దివ్య చక్రము అప్యయం కౌశిలీయము, 6

తాత్పర్యమును సీతా శివసీతీ ప్రాణులు ఈ ప్రశోకమునాడు
లంకలను పంకావ ముట్టిన అపోవనములలో తిరుగుచుండెడి
లేళ్ళ మొదలగు జంతువులు ఆశ్రమవేదికలయందును, వదీశీరముల
యందును నిద్రించుచున్నవి. 7

త్యాగి భాక్తిగా నికటిరిడి నగైతములు అలంకారమును
ఆకాశముని చెంఘెయ్య అమలమును ముప్పాటిపి పశుముడు నైష్ఠి
కెండుచునాడు, కవికి ఇతనిపు వేర్లవడ గుం వెళ్ళి ని అలంకార
శ్రీరామచంద్రునివలన సమర్థవలయు సీమ మరణాహూయకము
సీతా నింతయు పంథులందలిపి. (8-9)

అనూకీతా నేనాపరిక దిగములైన కన్యములు, అలరగములు
ముప్పాటి వాడ, నామమటే అలంకారముక సము అలంకారములతో
శోభిస్తేపి నిప్పు జాది, కేక పంకము అనందించెదము. (10)

అంతల మేకాంతపరిమే ఆ సీతాదేవి ని గౌఢియంగామలను
తరిలంక సీతకుల అమె అం నామమహో శివసీతామలము
అనంతవము ఆమెశ్రీ రాముని ముఖమునకు కేరెను. (11)

వాతాత్మ్యమును మేడిమైన శీతమును తట్టు తలకట్టయై యు
సీతాదేవి జానెన తదర్పపద్మవాదైన అవనూమాదేవి సీతతో
వచ్చిన అకామముల గంధం అలంకారము గావైరిం, 12

వ్యవేదయత్ తతః సర్వం సీతా రామాయ ఘైథిరీ
ప్రీతిదానం తవస్విన్యా వననాభరణనజమ్ 13

ప్రహృష్టస్త్యభవద్రామో లక్ష్మణశ్చ మహారథః
మైథిల్యాః సత్త్రియాం ధృష్ట్వా మాసుపేషు మధుర్లభామ్ 14

తతస్తాం శర్వరీం ప్రీతః పుణ్యాం శశినిభావనః
అర్చితస్తావస్తైః సిద్ధైః ఉవాచ రఘువందనః 15

తస్యాం రాత్రిం వృతీతాయామ్ అభిషిష్య హుతాస్త్రికాన్
అప్యచ్ఛేలాం వరవ్యాఘ్రౌ తాపసాన్ వనగోచరాన్ 16

తావ్రాయస్తే వనచరాః తాపసా భర్మచారిణః
వనస్య తస్య నంచారం రాక్షస్తైః వమభిప్లుతమ్ 17

రక్షాంసే పురుషోదావి నానారూపాణి రాఘవః
వనంత్యస్మిన్ మహారణ్యే వ్యాతాశ్చ రుధిరాశవాః 18

ఉచ్చిక్తం వా శ్రమత్తం వా తాపసం భర్మచారిణమ్
అదంత్యస్మిన్ మహారణ్యే తాన్ నివారయ రాఘవః 19

ఏష సంథా మహార్జీశాం ఫలావ్యాపారతాం వచే
అనేవ తు వసం దుర్గం గంతుం రాఘవ! తే క్షమమ్ 20

ఇతీవ తైః ప్రాంజలిభిర్తపస్విభిః
ద్వితైః కృతఃస్త్యయనః పరంతపః
వసం వభార్యః ప్రవివేక రాఘవః
వలక్ష్మణః మార్యమివాభ్రమందలమ్ 21

మిథిలావత్యైవ జనకునియొక్క కూతురగు సీతారేపి తమస్వని
యైన అనసూయారేపి వాచ్యల్యముతో తనకు ఇచ్చిన వస్త్రములు,
అలరణములు, పూలరిండలు మొదలగు బహుమానములను
అన్ధిందీసి శ్రీరామచంద్రునకు చూపించెను. (13)

అప్పుడు మనవులకు ఎవ్వరికిని అభిరంపి విధముగా సీతారేపి
ఇరిగిన. అదరవత్కారములను గాంచి, శ్రీరాముడును,
మహాచిత్తుడైన లక్ష్మణుడును మిగుల ఆనందించిరి. (14)

అనంతరము పండువెని ఆహ్లాదకరుడైన రఘురాముడు
తాపసులును, సిద్ధులును సమర్పించిన అభిభవత్కారములకు
ప్రతుకై సీతాలక్ష్మణులతోగూడి ఆ క్షణమునందే ఆ పవిత్రరాత్రిని
పొయిగా గడపెను. (15)

ఆ రాత్రి గడచిన పిమ్మట వనవాసులైన తాపసులు
స్థానాదికములను ముగించుకొని, హోమకార్యములను ఆచరించిరి
అప్పుడు రామలక్ష్మణులు తమప్రియరామునకు ఆనుమతిని
గోరిరి. (16)

వనవాసులును, భర్మపర్వనులును వన ఆ ముసేళ్ళుండు వారిచో
ఇట్లు మడిచిరి. "ఈ వనప్రదేశము అంతయును రాక్షసులతో
నిండి ముగియును. అందువలన కందములపలాదులకై నందరించి
చుండుట ఉపద్రవముతో కూడినది. ఓ రఘువచా! ఈ
మహారణ్యమున పరిహాసంబలక్షణులైన రాక్షసులు వివిధరూపములతో
తీరుగుచుండును ఇంకను ఇందు పెద్దపులులు మొదలైన
వ్రూరమృగములు నివసించుచుండును. (17-18)

ఓ శ్రీరామా! భృగ్వీరతులైన తాపసులు భోజనానంతరము
లొక్కయోరముతో ఉన్నప్పుడు గాని, ఏమటుపాటున ఉన్నప్పుడు
గాని ఈ మహావనమున తీరుగుచుండెడి వ్రూరమృగములును,
రాక్షసులును వారిని తంపివేయుట ఎరుగిండును- ఆ ప్రమాదముల
నుండి వారిని రక్షించుచుండుము. ఓ వనమరాచా! మహర్షులంతలును
అహర్భాము కందములపలుములను గొనివెప్పుటకై, ఈ మార్గముననే
వెళ్లి వెచ్చుచుందురు. కావున ఏవును ఈ దుర్గమారణ్యమును
ప్రవేశించుటకు ఇదియే తగిన మార్గము" (19-20)

తనవృద్ధియైన వ్రూహ్మణోత్తములు అంతరి ఘటించి,
ప్రయోగములు పోయిగా పొగుటకై మిఠిలొప్పులు పలికిరి. ఏమ్మట,
శత్రుదమినుడైన శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణులతోగూడి, మేఘవందలమున
సూర్యునివలె ఆ ఉత్తమైన వనమున ప్రవేశించెను. (21)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే వికోసనిశోత్తరశతతమస్సర్గ (119)

వాల్మీకిమహర్షినిరవతమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి అయోధ్యాకాండమునందు నూటవందొమ్మిదవసర్గమా సమాప్తము

అయోధ్యాకాండము సమాప్తము

* * *

దాశరథిశతకము

ఉ శ్రీరఘురామ వాడుతుంటేదశదామ కమక్షమాదిత్యం
గాగగుణాధిరామ త్రివిష్ణులశౌర్యరమాలరామ దు
ర్వాంకబంధరాక్షసరామ జగజ్జెకలపైర్లచో
తారకరామ భద్రగిరిదాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

1

ఉ రామ విశాలవిక్రమసేనాజితభారరామ పద్మజ
స్తోమ కవాంగవాదిమఖమనృతరామ విసిలసరస
శామ కపిలేంద్రవంశకలఘాంబుధిసోమ మరాచిభోర్లా
త్తామసిరామ భద్రగిరిదాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

2

ఉ అగణితవర్మలాష శరణాగిలపోష జయంతరి
విగ్రహమస్త్రచోష వృద్ధిసేపరితోష త్రిలోకపూతకృ
ష్ణగంధసీమగంధపదకంఠపశేష మణి కళాభగ
న్దూతవిభూష భద్రగిరిదాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

3

ఉ భంగరతాతిభంగ భగదాశయరంగ వివత్సరంవరో
త్తంగలమృతతంగ మిలోషితరంగ వయోంతరంగ ప
ర్వంగ భవాల్మజాహృదయసావనభంగ విశాలవాహు
తంగ తుభాంగ భద్రగిరిదాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

4

ఉ శ్రీద నందనవాదిమనిరేనితపాద దిగంతకీర్తికం
పాద సమస్తభూతపరిపాలనితోడ విషాదవర్జితా
చ్యేద భద్రాధిపాదకులసంభుమరామయూపాద భృతగీ
తాదినినోద భద్రగిరిదాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

5

ఉ ఆర్యులకెల్ల మొక్కి ఎకతాంగుడైన యువాధభక్తరా
చార్యులకంఠెల్ల కవితర్రముం వినులించి శాశ్వతా
మృత్యులర్చి నొక్కశతకంబోపహర్చి రంజితునేడు తా
ల్లల మనదో మోముమిది దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

6

ఉ మనకొని చేలుండ్లకును మౌక్తికముల్ పెంపొసేవట్లు మ
గ్యునవములెంది కాద్యము మరామృతకీర్తి మోక

మయ్య నా

లొనమ మూతపూర్తి మకరంబుగ శేకురునట్లు నాక్కుడా
దెముట చిల్క వడ్డమువలెగమునెరు పడినవెమ్మ పం
తవమును తెంది భద్రగిరిదాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

7

ఉ శ్రీకమలేశుపాల ముతసీసుమనాభరీక భక్తముం
దార విశారదూర పరతర్కనిపార త్రిలోకచేతనో
త్తార దురంతపాతకవితాపవిదూర ఖరాదిదైత్యకాం
కారమనార భద్రగిరిదాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

8

క దురితలతాపనిత ఇరమాషగానానపేతహోర్ల ఘా
భరణకళాపీఠిత భవబంధవిమోతనమూత చాకువి
మృతదమేంద్రనైత మనపుణ్యచరిత వివీరభూరికం
భవసమగ్నాత భద్రగిరిదాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

9

క కవచకాలదల భవభావనకాతకువారధార న
క్తవచినిసాలీల దివిజస్త్రినిమణిగాండ కందపం
జనలపానైకమమనోలయ శాశ్వతకలపమందయం
దుమనసారసారజుక దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

10

ఉ శ్రీకమలవంశచోయధికి శీతసుయూరూపదైన నీ పరి
తోమనదాక్షిణ్యుల్ విగ్రహోల్లాసకంపకన్యత్రమాధుకి
పూరితవాల్మీకనూపముల మూలకానోప జితగంధుమీ
తారకరామ భద్రగిరిదాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

11

క గురుచంద్రుల కాద్యమంగులకమృతమంది ముప్పమల్
నవమలమాడి పలకలజాబుమోమ శశాంకచంద్రికాం
మకములకిందుకాంతముకోటి న్దవించిభంగి నింద్యయా
ధిమనవ నాటుచే కలలు దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

12

ఉ తల్లిసేవలేక నామమల పన్నులు గల్గిన ఏమనామన
ది రవితదైన కాక ము నవిత్రముగాదె నియన్యదీక్షలం
బమనుమనకన్యైక పరినాభుతిపాశక దన్యపాత్మమం
దుమె గణంపవెన్నెరికి దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

13

ఉ దామకపాలకాధికి నవా బచలాన్తి భవాకులాత్రివి
ప్రారదరాచలాన్తికి మధానినృష్ట దురంతమర్కతా
చారభయంకరాటకం జండకతోరకతారభార నీ
తారకరామమెన్నెన్న దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

14

క నారువపకన్యోర్విగూరకన్యదీక్షున్ దిమమృతరాగమై
శరీకినపాల్కుకున్ మ్రుతదశస్యమనాభిపాదించు మట్టమై
పగిలెయ్యట్టి సేవలంపాననవామము జిహ్వాస్థి వికం
తరము నటించనేముమిది దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

15

ఉ ముప్పువ కాంక్షింకరులు ముంగిట నిర్భవజేత రోగముల్
గోచరమైనచో కలము ముక్తుకనిండ్లవేళ హంధపుల్
గప్పవజేత వీర్యరణ గల్గనో గల్గదా చాటికీపుడే
తప్పక దేవు నీభజన దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ

16

క నరమదయోనిధే పరితపానననామ పాదేయటంచు మ
స్తీకమతులై నవా భవనోయము మహాయృలపాదభూరి నా

- శ్రీకృష్ణ దాస్య పీఠపర్యవహరము యునును కింకర
తృప్తిమంజుసంకల్పము దాశరథి కరుణాపయోనిధి 17
- ౬ అంబుల దండవయ్య నరకాడ రామన్ అరవిర్మమయ్య ప
ర్తి కమలినోటకర్ణ బరహతనయ్య పిదీశవంశధూ
వలంబు మేటిసయ్య అరిష్టాపుణ్యై వెలుగొండు సగ్గరా
త్వం పను ప్రస్తుతంకెదను దాశరథి కరుణాపయోనిధి 18
- ౭ పంజీలకమంజుల పాపమోచకమణ్ణనింభవా
నంపంభూజయంబు కరికంపియంకకవంకరాంబా
దంకకలాపినిగల్గి కమల రానకశ్రీవధూబీరీర్మ బా
దంబుగాన దాశరథి దాశరథి కరుణాపయోనిధి 19
- ౮ శ్రీకమ శీతగాగ విజయకళ్యాణదము పీఠకైశికా
చారణంబుగాగ పరభావది గొలిమిగా విశంభము
వ్యాసయ భద్రశైలశివభాగముగాగ వసించు తేలవో
త్తాకలైన విష్ణుకన్య దాశరథి కరుణాపయోనిధి 20
- ౯ కంటి వదీతకుంబు పాదగంటివి భద్రవగాధివాసమున్
సంటిపిలావమోజముకూర్మకమాళగళంబు కమల్
సంటిపి పిమ్మ అక్షయినింటి కృతార్థమైనదోని
త్వంబుకైతరనికలన దాశరథి కరుణాపయోనిధి 21
- ౧౦ పారికుమమ్ పాల్కామువనకృము పీఠమథంకి దప్పిచే
వంతుకుకేందువానికి మరాతగలో కలమట్టివల్లు దు
ష్టసమనోపిశామింబు మధ్యవి వన్నాడగూర్చి వీనియన్
తంపు ఘటంబుకేసితివి దాశరథి కరుణాపయోనిధి 22
- ౧౧ కొంకర తల్పివాసమను గుడ్డిపర అరవిర్మభాగ్యరం
కంకింకర్మ కనానని రామనిభావము వేమ కత్తిరి
భాంజనంబును పాస్త్రతమయే బరీయనగా మదీయనా
త్వంబునంబు వంకంబును దాశరథి కరుణాపయోనిధి 23
- ౧౨ రాముడ భగవంతునిరాముడు కడుగుకలవర్తవా
రాముడు పక్షికారణమురాముడ పాపకవాంకవర్త
రాముడు రాముడ పరమధైర్యము మారెన పీఠమంగళం
రాముడే కళంకంబును దాశరథి కరుణాపయోనిధి 24
- ౧౩ అత్తాన మో వేమ పివజారికైవడి మినివాళముల్
పిమ్మను అత్తానమల వేమలు గొలిచరిట్టకలయ
సైకిరిన పీఠ మొక్కపరి మోమినినింక పీఠ యాంకి
కత్తిరమో లేమిటికి దాశరథి కరుణాపయోనిధి 25
- ౧౪ రాకలుషంబులెల్ల బయలంబుద్రోచిన 'మా'కవాటకై
పీఠాని శ్రీమ నిక్కమని ధీయుతులిన్లు దదీయనధ్యముల్

- శ్రీకృష్ణ దాస్య పీఠపర్యవహరము యునును కింకర
వానిమనే వాక్యమల దాశరథి కరుణాపయోనిధి 16
- ౧ రామ పాదే కమక్కుమలరామ పాదే కమరామరామక్కు
రామ పాదేయమలంబు ముచివంకం భోగంబులం ప
వామము పెండ్లినింబున బంబులు భవంబిదబాసి తల్పకం
భామనినానురామపడి దాశరథి కరుణాపయోనిధి 17
- ౨ అత్తానమల మన్ మగల అత్త పిదీశవంశరామమిదీన
వాక్య భుజాంబులీయమ బాదేయమన్ గెదరమగాన పీ
కత్తిర రామనామమథరామ రామమిదీకంబి పాపా
తత్త్వమోగకపీఠామ దాశరథి కరుణాపయోనిధి 18
- ౩ అంబులవా పిమ్మ పాంబులంబున పిమ్మపాపిపాపమన్
కొంకలకంటికైన కెమగల్గి నకింకకయ్యునె కంకలా
కంకలకంటికైన కంబు గలకమోము మోక్షంకై కై
వంకయినింకమన్న తున వానిధి కరుణాపయోనిధి 19
- ౪ పిమ్మపాంబు మినిమితింకక పీఠక కంకలాకలో
మెక్కివకలో పీఠమలమెదకమోమరాకవంబు నా
మెక్కివకలకంబున పిమ్మపాపిపాపమన్ పీఠాంబులన్
పాప వంకంబు బాధింక దాశరథి కరుణాపయోనిధి 20
- ౫ పిమ్మక పీఠ పీఠరాకమొక్కపడి పాపమంబువాక్కి పో
వంకంబు మినిమల ముతంబులు ముని వామంబుమన్
గమగదరక ముగ్ధల గానం బసిన క్షుద్రంబునో
తృప్తిమంజునా భవత్పీఠామ దాశరథి కరుణాపయోనిధి 21
- ౬ పాప ముతంబున భవ భావం కంకర భాంక కిల్పకో
క్షులంబులారేకంబు పాంకంబులై కమనింబును పీ
కకరంబాంబులయె మును గొరమంతె కొనింకెట్లు నా
లింకవదేట్టి నామకై దాశరథి కరుణాపయోనిధి 22
- ౭ అంకపియో దుల పంకంబు మేటి భరిత గొమ్మనం
దంకకమోటి రక్కమనియంబు కీటి బరీయనంబు రహ
లింకంబు మేటి పాక్షికంకంబునాత్మక మేటి రామ నా
లింకంబు వాటరాగంబు దాశరథి కరుణాపయోనిధి 23
- ౮ భంకరంబువాట్టనలొంకంబుకై అయ్యారాగకో
దంకకలా పరంబియకలాంకంబుకై రామమొక్కపీ
వంకంపాటికైవంక లేవంబున గడ టి భరిత
వాంక కలాంక కాంక సనంబులంబాంబు సెంక పెట్టే
దంకమొకటి వాదంబు దాశరథి కరుణాపయోనిధి 24

ఉ మామహితకర్మము మహావిగ్రహము విత్తరహితే
మీమది వాయులో ఇమమపీమిదిరించునో కాలశంకర
ప్రసమునహితము వివేకాత్మచరితలమున్న వీరము
తామనే యెట్లుగవెడలొ వాళరథి కమణానయోనిధి! 53

ఉ తాపివచ్చుటమా కురి వారి దయామరివేడివాపు నీ
దామిదామదా మహాద తాపకదా మిహావాపు నీ
శేరివహిమో విమరి చేరిన గావపు గావమయ్య నీ
దామరిలోన నీవాపక వాళరథి కమణానయోనిధి! 54

ఉ వీరహింసాని వాళిలవిపీమరివెడల తాపిలో మ
భక్తక లోల్లి యూర్పునకదాతలమోత తలంపింపందే
యక్షమయ్యైవ వల రిపిరిక ఉ వామిల పిత్రసింహి వ్ర
ర్కము గావపీమిదిరి వాళరథి కమణానయోనిధి! 55

ఉ వీరహితముకర్మము విన్న గమనినగోరి వేడినదే
కాంతునీ వాగియ్య నెచ్చుకెక్కిన దానవామయే
మూలమ తామిలోనిపుమిక్కిల భాసి పాపమూలమ
వూరిముగది మూడువల వాళరథి కమణానయోనిధి! 56

ఉ వలదు వలదు భక్తననెల్లొల పిదపిరింబు వెమ్మగా
వలదు వలదు వీరమును వ్రామువలదిని గావహితే
వలదు వలదు వామరిలవాల్లికి లేవ వ్రా మవలదులో
వలదువెగా వెలంతుము వాళరథి కమణానయోనిధి! 57

ఉ తపిలయింగలేక మురిలయిలు వీరివలంటి వీవు మా
యన్నపు గావమంటి వెళువచ్చుకదా మదుదలయెంటి నీ
కోర్కవచ్చెన తాపిమదొప్పిన బంటుప బంటునంటి వా
లలలలెల్ల పిదపిరి వాళరథి కమణానయోనిధి! 58

ఉ కురిమ మహాత్ముడంటి కమరిచ్చు నామిగంటి వేరెని
విరియవంటిపో విరితపావమూర్తిని వీవు గల్గి నీ
విరిమల వేరవంటి వామిర్పిపిమ్ము వరంహింసామీ
మూరి తలరాన నామమదురాక్షరపాళి విరంతులయి వా
వరిమని నమ్మి కొచ్చెరదు వాళరథి కమణానయోనిధి! 59

ఉ అంపిరచ్చెన వీరుకమణాన్మూరిపావము వామిర్పి ప్రో
క్షింపిన వాయు దాని విరియెంటి వామరితలయిలెల్ల తా
రించెన వైరివలదువరించెన వోరు ల వీరుబంటులై
వంచెన గాలశంకరము వాళరథి కమణానయోనిధి! 60

ఉ అంపిఘటేమవోగిమగిజిగిడిచ్చె కలంబు బారినిం
పలంక శేరివారిని బరాహుకాగము వీరినిత్రమిన్
అంపిపాపివచ్చెమయి వచ్చెరి వీరుగదేమ గావరథి
వలంతునిగ మయ్య యిది వాళరథి కమణానయోనిధి! 61

ఉ కోరికి కల మా అమరకోటుల కలమ కలలో నిం
బారింపేన కిరంతువాట భవానయివచ్చెనింతో మా
వీరినివ్రతామహామనీషమ భా ము నీ కలాశమన్
వారము కలామా పిగవ వాళరథి కమణానయోనిధి! 62

ఉ భూపలతామ తామ చిమలం నీ వామ త్రిలోకాభాసం
ప్రీతిని తామ మోక్షధండామని వామ మదీయపాపములో
పాపివయ్య తామ విమత్రస్తుతి లేవెదవయ్య తామ నీ
తాపత తామ భద్ర నివాళిధి కమణానయోనిధి! 63

ఉ వీరహింసలు పార్తి కము విపిపిడికి మహానయోనిధి వ
వ్యాపివారి వామ గెలయెలు నీ కియ్యలలు నీదుని
హింసవివధిని కిడుగాక-మక్కులు పండ్లభాస-యల్
నీమమతల మూరిఫల నీతి నమర్తము గాల్చి వల్లి నీ
దామరితాగమిట్టిదయ వాళరథి కమణానయోనిధి! 64

ఉ తలగము పోకిరల్లి కం కచ్చెనిమానినటొక పిత మ
ధీరముగ పిట్టె నీముల చేరివచ్చెటి నింత గాని నీ
విరగవచ్చెమవచ్చెన వివరివెండినవెంతింత మా
భయ భూత భారమగ వాళరథి కమణానయోనిధి! 65

ఉ అమెల రిచ్చెరింధి లోని వాత గెలయెలు నీదుని విచ్చెనా
భావనీయుమచ్చలనే పాపములిర్చ మహానిదామ
తాపియ శేయుమచ్చని కృపామరిచై ము కావమి మ
తావనమూర్తి భద్ర నివాళిధి కమణానయోనిధి! 66

ఉ వాతకాల భోగలలకాళివి వేయ కమరూమర్తి వా
యూని మేరలేదు కలాదిమూరభయము పాల్చి వో
గామిమ వెలయరామ కలివారక లేవెన వ్రా పాపములో
వీరివచ్చెనీవు ఎవ్వరివచ్చెన భంతులయిల్ల నీ
తామివాని వేయకొను వాళరథి కమణానయోనిధి! 67

ఉ మురికామల్ రిమూనిరులు వాళిరివామలయచ్చెనెల్ల
వీరినివ్రతాంగవలు విచ్చెలు గచ్చెలు వేదములో మహా
భారము తాల్చగా అమలు పావవచ్చెన వరంహింస నీ
తామియింగలేవకల వాళరథి కమణానయోనిధి! 68

ఉ వానిచరానతావమున వాళిధిలో వామలాశి క్షోభన
ప్రీతివచ్చెన యా విమరూరకవిరళాచరింతునీ
శేరి వరిని వీరముంకిరి చిరింపి విరింపిన్ మహా
తాపవిచ్చ లేవెద వాళరథి కమణానయోనిధి! 69

ఉ కలమమచ్చి ముందరము కచ్చెముగానిపావా భామనా
తావకాని వేదవానవులు య్య వయోని మునిమమచ్చచో

ధరణి చరితం భోజములు తల్లడమందగ గూర్చుమై భూ
ధరము భరించలేకకడ దాళున కడుగొనయొనెడి! 70

౭౦ భామగి భావబద్ధవ నిభంబున నైకాని సోమనీతువ
వ్యాధిభీత వానమ వాని పరించె వరాహమునై
భామగి బాల్కనైవరిని బట్టిగూర్చుమునమ్ భరించి ని
వ్విమునెల్ల తిరిగి దాళున కడుగొనయొనెడి! 71

౭౧ నెడనెడమిట్లు కలమున ప్రియమంతనదాంబులకల
వలలము గెల్చి ముల్లల భంధనవిధి న్నెలంబాధీన
మిట్టమిట్ట హేమశ్యామ్ నిరరణి మిరానియే మ
ల్లల గృహబాచితవకవ దాళున కడుగొనయొనెడి! 72

౭౨ పదముగళంబు భూగనభాగములన్ వెనెనుని ని కను
వైదువవ పల్లవీంధ్రువారిపాతమునం తలక్రించునొర్చి మ
దొడక బాల్కనైవరి బాల్కనైవరినై మిట్టమిట్ట
ల్లలమనమునొర్చివెక దాళున కడుగొనయొనెడి! 73

౭౩ కడవనియొక్క ములు పరగీయకెల్ల వధించి అరి రే
కరమధిర ప్రవాహమున నైర్వహితుగమెల్లవేసి భూ
మిరవనోడకీ ముదము పాపక భూమిమెల్ల
ధరణివారినివెక దాళున కడుగొనయొనెడి! 74

౭౪ మనము దాళున మనమ భూభరింబి దునునాది సీతామ్
లలికాదుమున తండ్రి పడునన్ కునకానభామిని మ
త్తవకులంబదాంబులలికావారి వానకపంభకర్త
ధరముల గూర్చివెక దాళున కడుగొనయొనెడి! 75

౭౫ అమలమయోదవార-మమభాద్రమభాద్ర నిభమునై నీ
కలమనగా నిలించి ముదానకెల్లవకంచి బోవన
లికమనెనెగ బాల్కనైవరినై మిట్టమిట్ట
ల్లలమనమునొర్చివెక దాళున కడుగొనయొనెడి! 76

౭౬ మనమనలినగా ప్రేమకమలంబులన్ మనమన బుధహ
నిమన దాల్చిల్ల నిభరామనోబి మనమనమన
వామనమ బోవని పరకరానభాగమునో హేమన
త్తమనమనలినవెక దాళున కడుగొనయొనెడి! 77

౭౭ నిరవంధులమై మనలినంబులమైర లగంబు మన
కలకనలెల మల్లనలినంబునై, కలన మన
నింబలినమై మనలిన కలకనలెలకనలెల
ల్లలమనమనలినవెక దాళున కడుగొనయొనెడి! 78

౭౮ మనము మనమనలినము మనకలకనలెల
కలమనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల

ధరణివారినివెక దాళున కడుగొనయొనెడి! 79

౮౦ మనము మనలినము భరణివారినివెక దాళున కడు
గొనయొనెడి భరించనియెల పరమమనలెల
కలకనలెల మనమనలెల మనమనలెల
ల్లలమనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల

౮౧ మనలెలరామనలెలమనలెల మనమనలెల
నిరవంధులనై నీ పరమమనలెల
మనలెల మనమనలెల మనమనలెల
ల్లలమన మనలెలమనలెల మనమనలెల

౮౨ మనలెలమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల

౮౩ మనలెల మనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల

౮౪ మనలెల మనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల

౮౫ మనలెల మనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల

౮౬ మనలెల మనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల

౮౭ మనలెల మనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల

౮౮ మనలెల మనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల
మనమనలెల మనమనలెల మనమనలెల

5 | 4. అర్జున దోషమంతయు దీక్షి=గోరూదాదిగా 30
 చ్చుమబోద్ధునియైన బ్రహ్మదక్షి భవదంతిరణుగా
 నిర్మలమై నుతియి యిచ్చుచును గోపకవిద్యుదక్ 31
 దుర్బల పీడి దామచలు దాశరథి కరుణామయిని 103

ఇమం చ వీక్షం మమ శోకవేగం
 రక్షోభరేభిః పరిభర్తునం చ ।
 బ్రూయాన్తు రామస్య గతస్యపీపం
 శివశ్చ తేఽ ధ్యాన్తు హరిప్రవీర । 24

న రాజపుత్ర్యా సరివేదితార్థః
 కపిః కృతార్థః పరిహృష్టచేతాః ।
 అల్పావశేషం ప్రపమిక్ష్వ కార్యం
 దిశం హృదీచీం మనసా జగామ । 25

ఓ మహావానరవీరా! నేవు రాముని నివ్విధికీ,
 దీప్రమైనదియు, అంతలేనిదియు ఎవ నా ఈ వేదనను.
 రక్తసీమకలు ఎన్ను బయపెట్టుచు బాధించుచున్న తీరును
 అయినకు విన్నవించుము. నీ ప్రయాణము హాయిగా
 కొనసాగుగాక. (24)

ఆ వాసికుండు రాజకుమారియైన సీతాదేవిని గేముకు
 అందుకొని, కృతార్థుడై సంతోషముతో పొంగిపోయెను.
 పిమ్మట ఆతడు మిగిలిన కొద్దికార్యమునుగూర్చి ఆలోచించి
 ఉత్తరదిశగా వెళ్లుటకు నిశ్చలించుకొనెను. (25)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే చత్వారింశస్తర్గః (40)
 వాల్మీకీమహర్షిమితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది నలుబదియవస్తర్గము.

-- * * * --

41. నలుబదియొకటవస్తర్గము

హనుకుండు ప్రమదానవమును (అశోకవాటికను) ధ్వంసము చేయుట

న చ వాగ్విః ప్రకస్తాభిః గమిష్యన్ పూజితస్తయా ।
 తస్మాద్దేతాదపక్రమ్య చింతయానూన వానరః ।
 అల్పశేషమిదం కార్యం దృష్టేయమసిలేక్షణా ।
 ప్రసూపాయానతిక్రమ్య వయర్థ ఇహ దృశ్యతే । 2

న సామ రక్షన్పు నిజాయ కల్పతే
 న దానమర్హోపచితేషు యుజ్యతే ।
 న భేదసాధ్యా బలదర్శితా జనాః
 సరాక్రమత్ప్రేవ మమేహ రోచతే । 3

న రాప్య కార్యస్య సరాక్రమార్హతే
 విచిత్రయః కర్పిదిహోపపద్యతే ।
 హతప్రవీరా హి రణే హి రాక్షసాః
 కథంచిదీయుర్యదిహోద్య మార్హవమ్ । 4

కార్యే కల్మష నిర్దిష్ట యో బహువ్యతి పాథయేత్,
 పూర్వకార్యాఽపిరోధేన న కార్యం కర్తుమర్హతః । 5

న హ్యేకస్యాధతో హేయః వ్యల్పస్యాపేహ కర్మణః ।
 యో హ్యర్థం బహుధా వేద న సమర్థో క్షపాథవే । 6

సీతాదేవి తనకడపలపుడీకొని వెళ్లబోవుచున్న వాసుమతుని
 యెడ పూజ్యబాచముతో కృతజ్ఞతా పూర్వకముగా ఆయనను
 కొనియాడెను. పిమ్మట ఆ వానరోత్తమడు ఆ ప్రదేశమునుండి
 కొంచడవ్వరిగి ఇట్లు ఆలోచింపసాగెను. (1)

సీతాదేవిని దర్శించుట తను ఒకకార్యము ముగిసినది.
 ఇంకను చేయవలసినకార్యము కొందేము మిగిలియున్నది.
 చతురుపాయములలో మొదటి మూడింటిని (సామ, దాన,
 భేదోపాయములను) కృత్తనబెట్టి, నానవదియు పిండోపాయమును
 మూలమే ఆశ్రయించుట యుక్తమని తోచుచున్నది. (2)

రాక్షసులకడ సామోపాయము వనిచేయడు. భనమదాంధుల
 యెడ 'దానము' నిచ్చుటోజనము. ఒలగర్చితులవిషయమున
 భేదోపాయమునకు తావులేదు. ఇంక వానరాక్రమమునకు
 ఎచిచ్చెప్పుటయే నిచుండదు. (3)

ఇప్పుడు ఈ కార్యమునందు సరాక్రమమును మాపుటయే
 నిర్దిష్టమైనది. సామోపాయము, దానోపాయము, భేదోపాయములైన
 రాక్షసయోధులెల్లరును రణరంగమున హతులైనచో మిగిలిన
 వారు నిదోయికవిధముగా నులభముననే చల్లబడుదురు. (4)

అప్పుగింపబడిన కార్యమును సాధించి, దానికి భంగము
 రాజిల్లకుండా మఱియొన్నికార్యములనైనను సాధింపవచ్చును
 అట్టివాడే నిజముగా కార్యదక్షుడు. (5)

కార్యమెంత స్వల్పమైనదైనను దానినిసాధించుటకు
 పెక్కుఉపాయములుండును. వాటినిన్నింటిని ఎఱిగిన
 వాడే యతార్థముగా కార్యసమర్థుడు. (6)

ఇహైవ తావత్ కృతవిశ్వయో హ్యహం
యది ప్రజేయం శ్లవగేశ్వరాలయమ్ ।
వరాత్మపమృతవిశేషతత్త్వవిత్
తతః కృతం ప్యాన్మమ భర్తృశాసనమ్ । 7

కథం మ ఖల్వద్య భవేత్ ముఖాగతం
ప్రసిష్యా యుద్ధం మమ రాక్షసైస్సహ
తదైవ ఖల్వాత్మజలం చ సారపత్
సమ్మావయేన్మాం చ రణే దశాసనః । 8

తతస్సమాసాద్య రణే దశాసనం
సమంతపథం సబలప్రయాయినమ్ ।
హృది స్థితం తస్య మతం బలం చ సై
సుఖేన మత్వాహమితః పునర్వ్రజే । 9

ఇదనుస్య స్వశంసస్య నందవోపనుముత్తమమ్
వనం నేత్రమనఃకాంతం నానాద్రునులతాయుతమ్ । 10

ఇదిం విధ్యంపయిష్యామి శుష్కం వనమివాసలః
అస్మిన్ భగ్నీ తతః కోపం కరిష్యతి దశాసనః । 11

తతో మహత్పాశ్యమహారభద్ర్యపం
బలం సమాదేక్ష్యతి రాక్షసాధిపః ।
త్రిశూలకాలాయసపట్టిశాయుధం
తతో మహద్యుద్ధమిదం భవిష్యతి । 12

అహం తు లైస్సంయతి చందనిత్రస్తైః
వమేత్య రక్షోభిరసహ్యావిక్రమః ।
నిహత్య తద్రావణచోదితం బలం
మఖం గమిష్యామి కపేశ్వరాలయమ్ । 13

తతో మాదుతవత్ క్రుద్ధో మాదుతిర్భీమవిక్రమః ।
ఊరువేగేన మహతా ద్రుమాన్ క్షేప్తుమథారభత్ । 14

తతస్తు పానుమాన్ వీరో బభంజ ప్రమదాసనమ్ ।
మత్తద్విజసమాఘుష్టం నానాద్రునులతాయుతమ్ । 15

తద్వనం మథిలైః పృక్షైః ధిష్టైశ్చ పరితాశయైః ।
చూర్ణిలైః పర్వతాగైశ్చ బభూవాప్రయదభావమ్ । 16

నానాశకుంతవిరుళైః , ప్రభిస్తైస్సలిలాశయైః ।
తాప్తైః కిషుకైః క్లాంతైః క్లాంతద్రునులతాయుతమ్ । 17

నేను ఇక్కడనే శత్రుబలములకును, మనవారి
బలములకును యుద్ధశైలిగమునుండిలి తారతమ్యములను
బాగుగా తెలిసికొనుట యుక్తము పిమ్మట కృతనిశ్చయింపనై,
సుగ్రీవునికడకు వెళ్లినచో అప్పుడు ప్రభుశాసనమును
చక్కగా నెఱవేర్చిన వాడనగుదును. (7)

అప్పుడు నాకు రాక్షసులతో తీక్షణవైదయుర్ధము సులభముగా
సంభవించునట్లు చూడవలెను, అప్పుడే రావణుడు
యుద్ధమున తనవారిబలమును, నాబలమును వాస్తవముగా
తెలిసికొనగలడు. (8)

కావున రావణుని, వానిమంత్రులను, సైన్యమును అనుసరించు
యుద్ధమున విదుర్కొని, వాని శక్తి సామర్థ్యములను, మనసులోని
ఆలోచనలను, బాగుగా ఎఱింగి తస్మాదా తిరిగివెళ్లెదను. (9)

క్రూరుడైనరావణుని యొక్క ఈ ఆశోకవనము శ్రేష్ఠమైనది,
నందనవనముతో సమానమైనది, బహువిధములైన చక్కని,
వృక్షములతోడను, లతలతోడనుగూడి, నయనానందకరముగా,
మనోజ్ఞముగానున్నది. (10)

ఎండిపోయినవనమును అగ్ని భస్మమొనర్చినట్లు నేను
ఈ వనమును భ్వంసముచేసెదను. ఇది పాడైపోయిన
వార్తను విన్నవెంటనే దశాసనుడు కుపితుడగును. (11)

పిమ్మట అశ్వములతోను, రథములతోను, ఏనుగులతోను,
త్రిశూలములు నల్లని ఇనుపపట్టినములు మొదలగు
ఆయుధములనుధరించిన కౌల్బలములతోను గూడివచ్చి
పైద్యములను, రావణుడు ఇచ్చటికి వంపును అప్పుడు ఒక
మహాయుద్ధము జరుగును. (12)

తీక్షణవైన పరాక్రమముగల ఆ రాక్షసయోధులతో
రణరంగమున నేను ఎదురులేనివ్రతాపముతో పోరాడి, ఆ
రావణప్రతిత బలములను హతమార్చి, హాయిగా సుగ్రీవుని
ఎన్నిధికి చేరగలను. (13)

అనంతరము తీవ్రవైనపరాక్రమముగల మారుతి విజృంభించిన
వాడై, పెనుగాలివలె ఆత్యంతవేగముతో బలముగా వృక్షములను
పెకలించినయనారంభించెను. (14)

పిమ్మట మహావీరుడైనవాసుమంతుడు మదించిన పక్షుల
కలకలారావములతోను, వివిధములగు వృక్షములతోను తలలతోను
చిలసిల్లుచున్న ప్రమదావనమును భగ్గుము చేసెను. (15)

అవనమునందరీవృక్షములన్నియును వూర్తిగా నేలమట్టమాయెను
ఎరమ్మలు పాడైపోయెను. క్షీణ పర్వతములన్నియును
నుగ్గునుగ్గాయెను, అప్పుడా వనము ప్రాణములేని
దేహమువలె శోభావిహీనమయ్యెను. (16)

ఆ అశోకవనము కలవరపోటునకులనైన వివిధములగు
పక్షుల వికృతధ్వనులతో నిండిపోయెను. అవటి జలాశయములు
ఛిన్నాభిన్నములాయెను, ఎఱ్ఱవి చిగుళ్ళు వాడిపోయెను. వృక్షములు,

న బభౌ తద్వనం తత్ర దావానలహారం యథా
వ్యాకులావరణా రేణుః విహ్వలా ఇవ తా లతాః 18

లతాశ్చ హ్రస్వత్రస్వహ్రస్వ నాశితైః

మహోరగైః వ్యాంస్కురైశ్చ విదృతైః ।

శిలాగ్నహైమవృథితైస్తథా గృహైః

ప్రణష్టరూపం తదభూమ్నహద్యవమ్ 19

సా విహ్వలాఽశోకలతాప్రతానా

వవస్థితీ శోకలతాప్రతానా ।

జాతా దశాస్యప్రమదావనస్య

కపేదృతాద్ధి ప్రమదావనస్య 20

న లప్య కృత్యార్థపతేర్మహాకపిః

మహాద్యులీకం మనసో మహాత్మనః ।

యుయుత్సురేకో బహుభిర్మహాబలైః

శ్రీయా జ్వలంస్తరగామాస్థితః కపిః 21

లతలు నేలకూలెను కొరుచిచ్చునే బుగ్గిట్టుపోయినట్లు ఆవనము
నిష్టేఱుమాయెను. ఆదారములకు కోల్పోయినతీగలు నిరాశ్రయములై,
విహ్వలలైన స్త్రీలవలె కళదప్పియుండెను. (17-18)

హనుమంతుడు విజృంభించుటచే తత్ప్రభావమున ఆ వనము
నందలి పొదలండ్లు, చీత్రశాలలు ఆతలాకుతలములాయెను.
కందలి మహానర్మములు, పెద్దపులులు మొదలగు క్రూరశంకువులు
ఆర్ద్రధనులు చేయిపాగెను. క్షీణావిద్యత గుహలు, ఇతర
గృహములు పూర్తిగా దెబ్బతినెను. ఈ కారణముగా ఆ
మందరవనము తన పూర్వస్థైర్యమును పూర్తిగా కోల్పోయెను. (19)

సీతాదేవిని అదుకొనుటకై వచ్చిన ఆ కపీశ్వరుని
బలప్రభావముచే రావణుని అంతఃపురకాంతల విహారార్థమై
ఏర్పడిన అశోకలతావనమునాట తరికంలాడు జ వనప్రదేశము
కోకముమునిగిన స్త్రీలతోగూడినదై, నిష్క్రేణమై ఒసెను. (20)

ఆ కపీశ్వరుడు మిక్కిలి బలశాలియైన రావణునిమనస్సు
క్షీణింపఁబట్టి వనమును భంగపఱచెను. పిమ్మట మహాబలగాలైన
పెక్కుమంది రాక్షసయోధులతో ఒంటరిగా సోదాకదలచినవాడై,
ఆతడు ఉత్సాహశక్తితో ఒప్పాటుచు ఆ వనముఖర్చారమునై
నిలిచి, శత్రువులరాకకై ఎదురు చూచుచుండెను. (21)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామానుజే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే వికచత్వారింశస్సర్గః (41)

వాల్మీకిమహర్షివిరచియైన అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామానుజమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది నలుబదియొకటవసర్గము.

-- * * * --

42. నలుబదిరెండవసర్గము

రాక్షసస్త్రీలవలన ప్రమదావన విధ్వంసమార్త నెఱిగి, రావణుడు బగుబలివోలమంది రాక్షసులగుబంపుడు.

హనుమంతుడు వారిని సంహరించుట

తతః పక్షీనినారేవ వృక్షఫలగన్వనేన చ ।

బభూవుస్త్రాపసంప్రాంతాః సర్వే లంకానివాసినః 1

విద్రుతాశ్చ భయత్రస్తా వివేడుర్భుగపక్షిణః ।

రక్షసాం త విమిత్తాని క్రూరాణి ప్రతిపేదిరే 2

తతో గతాయాం నిద్రాయాం రాక్షస్యో వికృతావనాః ।

తద్వనం దద్మకుర్భగ్భం తం చ వీరం మహాకపిమ్ 3

స తా దృష్ట్వా మహాబాహు మహానత్తో మహాబలః ।

పశాత నమహాదూతం రాక్షసీవాం భయావహమ్ 4

పిమ్మట పెక్కులఆర్దనారములను, వృక్షములు వితేరి
పడిపోవునట్టి పెళిపెళారావములపివెని, లంకా నివాసులందఱును
మిక్కిలి భయప్రాంతులైరి. (1)

ఆ వనమునందలి మృగాములు, పెక్కులు భయపడి గగ్గోలు
పెట్టుచు పోపోసాగెను. రాక్షసులకు భయమును గోలుపు
అవశకునములు వచ్చిరి. (సూచితములయ్యెను.) (2)

బంతవతికును నిద్రలోమునిగియున్న, వికృతాకారమైన
ఆ రాక్షసస్త్రీలందఱును వవభంగధ్వనులకు మేల్కొని,
సర్వనాశకమైన ఆ వనమును మహావీరుడైన ఆ వానరుని
చూచిరి. (3)

మహాబాహువు, గొప్పకక్షికారియు, మిక్కిలి బలవంతుడును
జన ఆ హనుమంతుడు ఆ రాక్షసస్త్రీలకు దడపుట్టునట్లుగా
తవశరమును ఇరికింప వెంచెను. (4)

తతస్తే గరిసంకాశమ్ అభికాయం మహాబలమ్ ।
 రాక్షస్యో వానరం దృష్ట్వా పనచ్చుర్వనకాత్మకమ్ ॥ 5
 కేలయం కన్య కుతో వాయం కింనిమిత్తపిహగతః ।
 కథం త్వయా సహవేన సంవాదః కృత ఇత్యుతః ॥ 6
 అచక్ష్య నో విశలాక్షీ మా భూత్ తే సుభగే భయమ్
 పంవాదమపితాపాంగి త్వయా కిం కృతవానకుమ్ ॥ 7
 అథాబ్రవీత్ తరా సాధ్యే సీతా పర్యాంగమందరే ।
 రక్షపాం భీమయాపాణాం నిజ్ఞానే మమ కా గతిః ॥ 8
 యూయమేవాభిజానీత మోలయం యత్వా కరిష్యతి ।
 అహిరేన హ్యహేః పాదాన్ విజావారి న పంశయః ॥ 9
 అహమవ్యన్య భీతాస్మి నైసం జానామి కో న్యయమ్ ।
 వేద్మి రాక్షసమేనైసం కామరూపిణమాగతమ్ ॥ 10
 నైదేహ్యో వచనం శ్రుత్వా రాక్షస్యో విద్రుతా రిశః ।
 స్థితాః కాశ్చిర్గతాః కాశ్చిత్ తావణాయ వివేదియమ్ ॥ 11
 రాహున్య పమిసే తు రాక్షస్యో వికృతాననాః ।
 నిరీషం వానరం భీమమ్ అభ్యాతుముపచక్రముః ॥ 12
 అశోకవనికామధ్యే రాజన్ భీమవపుః కపిః ।
 పీతయా కృతసంవాదః తిష్ఠత్యమితనిక్రమః ॥ 13
 న చ తం జాపకీ సీతా హరిం హరిణతోచనా
 అస్మాధిచ్ఛహుథా హృష్టా ఏవేదయితుమిచ్ఛతి ॥ 14
 వాపవప్య భవేద్దూతో దూతో వైతపణన్య వా ।
 స్రేష్ఠితో వాపి రామేణ సీతావ్యేషణకాంక్షయా ॥ 15
 లేన త్వద్భుతరూపేణ యత్తత్ తవ మహాహరమ్ ।
 నారామ్యగగణాకీర్ణం ప్రమృన్దం సమదావనమ్ ॥ 16
 న తత్ర కశ్చిదుద్దేశో యస్తేన న విహశితః ।
 యత్ర సా జాపకీ సీతా న లేన న విహశితః ॥ 17
 జాపకీరక్షణార్థం వా శ్రమాద్వా నోపలభ్యతే ।
 అథవా కి త్రిమ త్రన్య సైవ తేనాభిరక్షితా ॥ 18

మహాకాయుషసు, మిక్కిలిబలశాలియు, పర్యతమంత
 ఎత్తునకు పెరిగినవాడునుఅగు ఆ వానరుని జూచి,
 రాక్షసస్త్రీలు సీతాదేవితో ఇట్లనిరి. (5)

“ఇతడెవరు? ఎవరికింబంధించినవాడు? ఎచటనుండి
 వచ్చినాడు? ఎదులకువచ్చినాడు? నీలో అలాడు మాట్లాడినదేమి?
 ఓ ముందరీ! ఓ విశాలాక్షీ! విను మేము ఏమియుఅవము,
 భయపడకుము, ఈతడు నీతో ఏమి మాట్లాడెను?
 తెలుపుము-” (6-7)

సర్వంగముందరియు, సార్వయులన సీతాదేవి ఇట్లు
 పలికెను. “కామరూపులైన భయంకరరాక్షసుల పెదయుము
 నాకేమి తెలియును? ఇతడెవరో? ఏమిచేయనున్నాడో?
 మీకే తెలియును. పాముజాడలు పామునకే యెఱుక ఇది
 తోకవిడితము, ఇతనిని జూచి నేమను భయపడుచున్నాను.
 ఇతడు ఎవరో నేనెఱుగను. కామరూపియైన రాక్షసుడే
 ఇట్లు వచ్చినాడా అని తలంతును. (8-10)

వైదేహీ వచనములనువిని రాక్షసస్త్రీలు నలుదెసలకును
 (వనమునందకునిటు) పెరుగులుదీసిరి. వారిలో కొందఱుచటనే
 యుండిరి. మఱికొందఱు ఈ విషయమును రావణునకు
 నివేదించుటకై వెళ్ళిరి. (11)

వికృతాకారములుగల ఆ రాక్షసస్త్రీలు రాహునికడకేగి,
 విశిష్టరూపముతో భయంకరముగానున్న వానరునిగూర్చి
 ఆతనికి తెలుపసాగిరి (12)

“ఓ కుహరాచా! భయంకరరూపుడైన ఒకవానరుడు
 అశోకవనమునకువచ్చి సీతాదేవితో సంభాషించెను. అతడు,
 అపితపరాక్రమశాలి, ఆ వానరునిగూర్చి తెలుపుమని వాచకపి
 పెక్కురీతుల అడిగితిమి కాని హరిణలోచనయైన అసీత
 ఆ విషయములను తెలుపుటకు ఏ మాత్రము ఇష్టపడుటలేదు.
 అతడు అక్కడనే యున్నాడు. (13-14)

అతడు ఇంద్రునిదూతయైనను కావచ్చును. లేక కుట్రకుని
 దూతయైనను కావచ్చును, లేదా సీతావ్యేషణార్థము శ్రీరామునికే
 పంపబడినవాడైనను కావచ్చును. (15)

నీ మనస్సునకు మిక్కిలిఅపహదమును గూర్చునదియు,
 రిచితములగు హృగములతో నిండినదియులన శ్రమదానమును
 అద్భుతదూపుడైన ఆ కు ధ్వంసమునొర్పెను. (16)

ఆ వనమునందు ఆ మహాచిరుడు ధ్వంసముచేయని
 ప్రదేశమలేదు. కాని జానకయున్నచోటును మాత్రము
 అతడు తాకనైననుతాకలేడు. (17)

జానకి రక్షించుటకొఱక, లేక శ్రమవలన అలసటనెరిందీయో
 తెలియుటలేదు. కాని, అంతటి పరాక్రమశాలికి క్రమమేమిటో
 కావున అమెను రక్షించుటకే ఆ ప్రదేశమును అతడు
 లోబ్ధమొనర్చలేదు- అని మాకుఅనిపించుచున్నది. (18)

చారుపల్లవపుష్పాద్యం యం సీతా స్వయమూష్ణితా ।
వృద్ధశృంతుపాపుక్షః స చ తేనాభిరక్షితః ॥ 19

తస్యోగరూపస్యోగ త్వం దండమాజ్ఞాతుమర్హసి ।
సీతా సంభాషితా మేవ తద్వనం చ వినాశితమ్ ॥ 20

మనఃపరిగృహీతాం తాం తవ రక్షోగణేశ్వర ।
కస్మీతామభిభాషేత యో స స్యాత్ త్వక్షజేవితః ॥ 21

రాక్షసీనాం పచక్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః ।
పితృగృహివ జజ్ఞాత కోపపంచర్తిచేక్షణః ॥ 22

తస్య కుడస్య వేద్రాళ్యాం ప్రాపతస్త్వతుబిందవః ।
దీప్తాభ్యామివ దీపాభ్యాం సార్పిణః స్నేహాబిందవః ॥ 23

ఆత్మవన్మద్యశాన్ సూరాన్ కింకరాన్ వామ రాక్షసాన్ ।
వ్యాదిదేశ మహాతేజా విగ్రహార్థం హమామతః ॥ 24

తేహిమశీతిసాహస్రం కింకరాణాం తరస్యీవామ్ ।
నిర్భయుర్యవనాత్ తస్మాత్ కూటముద్గరపాణాయః ॥ 25

మహాకథా మహాదంష్ట్రా ఘోరరూపా మహాబలాః ।
యుద్ధాధిమహతః శక్తే హమనుక్షహణోన్ముఖాః ॥ 26

తే కపీంద్రం వమాసాద్య తోరణస్తమవస్థితమ్ ।
అభిషేతుర్మహావేగాః పతంగా ఇవ పావకమ్ ॥ 27

తే గదాభిర్విచిత్రాభిః పరిఘైః కాంచనాంగధైః ।
అజభుర్వానరతేష్టం శైల్పాదిత్యసస్తిభైః ॥ 28

ముద్గర్జైః పట్టిశైల్భూభైః ప్రానతోమరకక్షిభిః ।
సరివార్య హమామంతం సహసా తన్మరగతః ॥ 29

హమమానసి తేజస్వీ శ్రీమాన్ పర్యతపస్థితః ।
శ్రీతావాసిభ్య లాంగూలం నవాద చ మహోద్భవమ్ ॥ 30

సీతాదేవి స్వయముగా ఆశ్రయించియున్న శంకుపార్శ్వము
అందమైనచిగుళ్లతో, పుష్పములతో విలసిల్లు చున్నది.
దానిని అతడు భగ్నమొనర్చుకుండుటచే ఏవుగాపెరిగిన ఆ
సక్తము కలకలలాడుచునే యున్నది. (19)

ఓ ఉగ్రరూపా! అతడు ముందుగా సీతాదేవితో సంభాషించెను.
అంతగాక ప్రమదావనమును వాశమొనర్చెను. ఈ రెండు
మహాపరాధములను గావించిన ఆ భయంకరాకారుని
శ్రీవముగా దండించుటకు ఆజ్ఞాపించుము ఓ రాక్షసరాజా!
నీవు ఎంతగానో మనసుకడిన సీతతో సంభాషించుటకు
సాహసించువాడు నిజముగా తన ప్రాణములపై ఆశ
వదలుకొనవలసినదే! - రాక్షసరాజైన రావణుడు ఆ
రక్యసీమకలమోటంను వీని, కోపముతో గ్రుడ్లుముముచు
నాతాస్మివలె భగ్నమొనరించెను. ముందుచున్నరీతిమొంది
జ్వాలతో హడిన తలనిండువులువారుచున్నట్లు క్రోధాశ్మితో
ఉగిపోవుచున్న అతనినేత్రములనుండి అత్రుకణములు
జాతము. (20-23)

మిక్కిలితేజశ్శాలియైనరావణుడు హనుమంతుని
బంధించితెచ్చుకై తనకుదీర్చిన బాటలగు ప్రముఖరాక్షసయోధులకు
ఆజ్ఞలను ఇచ్చెను. (24)

రావణుని ఆజ్ఞమేరకు బలగాలురైన ఆ కింకరులతో
ఎనుబదివేలమందియోధులు బాణమలను, ఇనుపగుదీరులను
చేబూచినవారై, ఆ భవనమునుండి బయలుదేరిరి. (25)

మహోదరులు, పెద్దపెద్ద కోటలుగలవారు, భయంకరాకారులు,
మహాబలారు, రథోత్సాహముతో ఉత్సవారు, ఎన్నటికొందఱును
హనుమంతుని బంధించుటకై ఉబలాటపెడుచుండిరి. (26)

యుద్ధసన్నద్ధుడై వనముఖద్వారముపై నిలిచియున్న
ఆ కపిచక్రుని వారు నమీపించి, నుండుచున్న అగ్నిమీదికి
మిడుతలవలె అతనిపైకి (తమ వాశముకోజుకై) ఆలి
వేగముగా దూపకొనివచ్చిరి. (27)

ఆ రాక్షసయోధులు గదలను, చిత్రములైన
ఇనుపగుదీరులను, రంగారుపీడులుగల అడ్డకత్తులను,
మార్కటేరణములవలె వాడియొన బాణములను ఆ
వానరోత్తమునిపై విసిరివేసిరి. (28)

ఆ రాక్షససేనులు ఇనుపగుదీరులతోడను, అడ్డకత్తుల
తోడను కూలములతోడను ఈటలతోడను, తోచరముల
(చిన్నఈటల) తోడను, బల్లెములతోడను అతి వేగముగా
హనుమంతునిచుట్టుముట్టి ఆయనను ఎదిరించిసెలిసిరి. (29)

మహాతేజశ్శాలియు, పర్యతపియగుడునువన ఆ
హనుమంతుడును హర్షాతిరేకముతో తనవాలమును
వేలపైకొట్టి భయంకరముగా సింహనాదమొనర్చెను. (30)

స భూత్వా హనుహాకాయో హనుమాన్ మారుతాత్మజః ।
ధృష్టమాస్మృటయామావ లంకాం శబ్దేన పూరయన్ ॥ 31

తస్యాస్మృటితశబ్దేన మహతా సానువాదినా
పేతుర్విహంగా గగనాత్ ఉచ్చైశ్చేదమఘోషయత్ ॥ 32

జయత్యథిలలో కామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ।
రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః ॥ 33

దాసోఽహం కోనతేంద్రవ్య రామస్యాక్షేష్ఠ కర్మణః ।
హనుమాన్ శత్రుసైన్యానాం నిహంతా మారుతాత్మజః ॥ 34

స రావణవహస్రం మే యుద్ధే ప్రతిబలం భవేత్ ।
శిలాభిన్న ప్రహరతః పాదపైశ్చ నహప్రశః ॥ 35

ఆర్ణయిత్వా పురీం లంకామ్ అభినాద్య చ మైథిరీమ్ ।
పద్మద్వార్థో గమిష్యామి మిషతాం ఎర్వకక్షసామ్ ॥ 36

తస్య నన్నాదశబ్దేన తేఽభవన్ భయశంకితాః ।
దద్ధుతుశ్చ హనుమంతం సంధ్యామేఘమివోష్ణతమ్ ॥ 37

స్వామిపందేశనిభంకాః తతస్తే రాక్షసాః కపిమ్ ।
చిత్తైః ప్రహరణైర్చేమైః అభిపేతుస్తతస్తతః ॥ 38

స తైః పరిహతశ్చూరైః సర్వతస్స మహాబలః ।
అసపాదాయనం భీమం పరిఘం హోరణాశ్రితమ్ ॥ 39

స తం పరిఘమాదాయ జఘాస రజనీచరాన్ ।
స శన్నగమివాదాయ మృగంతం వినతామతః ॥ 40

విచచారాంబరే వీరః పరిగ్రహ్య చ మారుతిః ।
సూదయామాస వక్షేణ దైత్యానివ సహస్రదృక్ ॥ 41

స హత్యా రాక్షసాన్విరాన్ కింకరాన్ మారుతాత్మజః ।
యుద్ధకాంక్షీ పునర్ద్వీరః తోరణం నమసాశ్రితః ॥ 42

తతస్తస్మాద్భయాన్ముక్తాః కథిచిత్ తత్ర రాక్షసాః ।
విహతాన్ కింకరాన్ సర్వాన్ రావణాయ న్యవేదయన్ ॥ 43

నాయుసుతుడైనహనుమంతుడు తనశరీరమును మిక్కిలిపెంచివనాడై లంకలోప్రతిర్వనించునట్లుగా దృఢముగా తనజబ్బలుచూచెను. ఆ హనుమంతుడు తనబుజములను చూచగా నిర్బడిన మహాధ్వనికారణముగా ఆకాశమున ఎగురుచున్న ఎఱ్ఱులన్నియును నేలకాలెను. అతడు లిగ్గరగా ఇట్లు జయఘోషమొనర్చెను. (31-32)

మహాబలనంపన్నుడైన శ్రీరామునకు జయము, మిక్కిలి తరాక్రమకాలియైన లక్ష్మణస్వామికి జయము, శ్రీరామునకు విధేయుడై, కీర్త్యంధకు ప్రభువైన సుగ్రీవునకు జయము - అసహాయకూడుడు, కోనందేశ ప్రభువు ఐన శ్రీరామునకు నేను దాసుడను, వాయుశత్రుడను, నా పేరు హనుమంతుడు, శత్రుసైన్యములను చూపుమాపు నాడను. (33-34)

నేయిమందిరావణుడైనను యుద్ధరంగమున వచ్చితిరించి నిలువజాలరు. వేంకొలదికిలలతోను, వృక్షములతోను, పక్షిరాక్షసులను, అంశుభిని వాశపమొప్పెతను. రాక్షసులందఱును ఏమియుచేయలేక చూచుచుండుకుగాక- నేను వచ్చిననని ముగించుకొని, సీతాదేవికి ననుష్ఠరించి వెళ్లెదను. (35-36)

హనుమంతుని ఓమిధ్వనులకు రాక్షసకింకరులు భయముతో గడగడవణకేరి. వారు ఎంధ్యాకాలమేఘము వలె ఎద్దురాగ కోభలతో ఉన్నతుడైయున్న హనుమంతుని జాలిరి. (37)

(ఆపదముగా భయపడుతున్నను, ఆ రాక్షసులు రావణుని ఆజ్ఞమేలకు అంకుగొంతులులేనివారై దీక్ష విచిత్రములైన భయంకరములైన ఆయుధములతో అన్ని వైపులనుండి అతనిని ఎదుర్కొనిరి. (38)

మహాబలకాలియైన ఆ హనుమంతుని రాక్షసవీరులు చుట్టుముట్టగా అతడు ముఖద్వారమునకు లిగించిన భయంకరమైన ఇనుపగడియను చేతబట్టెను. (39)

హనుమంతుడు ఆ పరిఘను గ్రహించి, రాక్షసవీరులను హతమార్చెను. గడియను చేతబట్టియున్న ఆ హనుమంతుడు కదలుచున్న పక్షిగమును పట్టుకొనివ గరుత్మంతునివలె ఆకాశమున నంచరించెను. పేమ్మట ఆ మహావీరుడు ఇరుదుడు తన వజ్రాయుధముచే నైత్యులను సంహరించినట్లు రావణా కింకరులను పరిమార్చెను. (40-41)

సరాక్రమకాలియైన ఆ నాయుసుతుడు కింకర రాక్షసులను అందఱిని చంపి, ఇంకను యుద్ధము చేయదలవినవాడై పనముఖద్వారము మీదికి చేరెను- (42)

తదుపరి హనుమంతునకు తయరడి ప్రాణములను అణచేతబట్టుకొని, పాతీశాయిని కొంతమంది రాక్షసులు రావణునిపడకేగి, కింకరులందఱును మారులచేతిలో మడిపిరి- అని చాపుకుురు చల్లగా తెలిపిరి. (43)

న రాక్షసానాం విహారం మహాబలం
 విశమ్య రాజా పరివృత్తలోచనః
 నమోదేదేతాద్రతమం సదా కమే
 సపాత్యపుత్రం సమరే సుదుర్జయమ్ । 44

రాక్షసబలములన్నియును నిహితమైనట్లు చెలియుగానే
 రాజులుడు కమ్మలెట్టుజేసినవాడై సాటిలేని పరాక్రమవంతుడు.
 యుద్ధమున అజేయుడు ఐన ప్రహస్త పుత్రుని (పురాన్వెడను
 మంత్రియొక్క కుమారుని) హనుమంతునితో తలపడుటకు
 అజ్ఞాపించెను. (44)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే నాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే ద్విచత్వారింశస్సర్గః (42)

నాల్మీకీయపార్వవిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది నలుబదిరెండవసర్గము

- * * * -

43. నలుబదిమూడవసర్గము

హనుమంతుడు చైత్యప్రాసాదమును ధ్వంసము చేయుట, దారి దళ్లకులను అంతమొందించుట

తత స్ప కింశచాన్ హత్యా హనుమాన్ ధ్యానమాస్థితః ।
 వనం భగ్నం మయా చైత్యప్రాసాదో న వివాగితః । 1

తస్మాత్ ప్రాసాదమగ్రేణ భీషం విధ్వంసయామ్యహమ్ ।
 ఇతి సంపిత్యమహా హనుమాన్ దళాయన్ జంమ్ । 2

చైత్యప్రాసాదమాఘత్య మేరుశ్శంకమిహోన్మతమ్ ।
 ఆరురోహ కపిశ్రేష్ఠ హనుమాన్ మారుతాత్మజః । 3

ఆరుహ్య గిరినంబాశం ప్రాసాదం హరియూథపః
 బభౌ న సుమహాతేజాః ద్రుతిసూర్య ఇవోదితః । 4

సంప్రథ్య వ్య చ దుర్ధ్వం చైత్యప్రాసాదమంత్రమమ్ ।
 హనుమాన్ ద్రక్ష్యల్లక్ష్యా హరియూతోపమోఽభవత్ । 5

న భూత్వా మమహాకాయః సభావాక్ మోఢతాత్మజః ।
 భగ్నమాఘోటయామాస లంకాం శఢ్ఢేన పూరయన్ । 6

తప్యాప్యాటితశఢ్ఢేన మహతా శ్రోత్రఘాతినా ।
 పేతుర్విహంగమాస్త్రం చైత్యసాతాశ్చ మోహితాః । 7

అస్త్రవిజ్ఞయతాం రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ।
 రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపారితః । 8

హనుమంతుడు రాక్షసకింకరులను అందఱిని
 హతమార్చినప్పటికి, చైత్యప్రాసాదము అతని దృష్టిలో
 పడిన అప్పుడతడు 'నేను ఆశోకవనమును ధ్వంస
 మొనర్చితిని. కాని ఈ చైత్య (దేవాలయాకృతిలో ఉన్న)
 ప్రాసాదముతోలికిమాత్రము సోలేదు కనుక ఈ గిన్నె
 ప్రాసాదమును విధ్వంసముచేసెదను' - అని మున్నున
 నిర్ణయించుకొనెను పేదన తరులమును ప్రకటించుచు
 ఆ ముఖద్వారముననుండి మేరుశిఖరిమునలె పత్తనక్షు
 చైత్యప్రాసాదముమీదికి ఎగిరి కపివరుడైన ఆ మారుతి
 దానిని అధిరోహించెను. (1-3)

ఆ హనరయోధుడు ఒక పర్వతమువలెనున్న ఆ
 ప్రాసాదమును ఆరోహించె, మఱియొక ఉదయభానుని
 వలె మహాతేజశ్శాలియై విరాజిల్లెను. (4)

చేరశక్యముగాని ఉన్నతచైత్యప్రాసాదమును హనుమంతుడు
 అక్రమించి 'హరియూత్ర' కులపర్వతముతో సమానుడై,
 చక్కగా శోభిల్లుచుండెను. (5)

ఆ నాయునినామెడు తనవభావముచే శరీరమును
 పెంచి, లంకానగరమునందలితమ మాటుమోసినట్లుగా
 నిర్భయముగా భుజాప్రాలనముగావించెను. (6)

హనుమంతుడు చెవులకు చిల్లులుపడవట్లు తీవ్రముగా
 భుజాప్రాలనముచేయుగా ఆకాశమున ఎగరుచున్నవృక్షములు
 వేలపైబడపోయెను అవటి చైత్య సంరక్షకులెల్లరును
 మూపుపోయిరి. (7)

"అస్త్రవిద్యాపారంగులుడైన శ్రీరామునకు జయము
 మిక్కిలి భలవరాక్రమములుగల లక్ష్మణునకు జయము-
 రామపురి అనుగ్రహమునకుపాత్రుడై కిష్కింధకు ప్రభుడైన
 సుగ్రీవునకు జయము- (8)

దాపోఁ హం కోసలేంద్రస్య రామస్వాక్షిస్థకర్మణః
 హనుమాన్ శత్రుస్సైన్యానాం విహంతా మాదురాత్మజః 9
 న రావణసహస్రం మే యుద్ధే ప్రతిజలం భవేత్
 శిలాభిశ్చ ప్రహరతః పాదపైశ్చ ఏహానశః 10
 ఆర్జునత్వా పురీం లంకాపీ ఆభినాద్య చ మైథివీమ్ ।
 నన్యుద్ధార్థో గమిష్యామి మిషలాం సర్వరక్షసామ్ 11
 ఏనముక్త్యా విమానస్థః చైత్యస్థాన్ హరియూథసః ।
 ననాద భీమసిర్ద్వాదో రక్షసాం జనయన్ భయమ్ 12
 తేన శర్లీన మహతా చైత్యపాలాశ్చితం యయుః
 గృహీత్వా వివిధానస్త్రై స్సాసాన్విధాన్ పరశ్శత్రావ్ 13
 విప్రజంతో మహాకాయా మారుతం పర్యవారయన్
 తే గదాభిర్విచిత్రాభిః పరిఘైః కాంచనాంగదైః 14
 అజస్కుర్వాసరశ్రేష్ఠం బాణైశ్చాదిత్యసన్నిధైః ।
 అనర్త ఇవ గంగాయా తోయస్య విపులో మహాన్ 15
 సరిశ్రీప్య హరిశ్రేష్ఠం త బభౌ రక్షసాం గణః ।
 తతో వాతాత్మజః ఖుద్తో భీమయానం సమాస్థితః 16
 ప్రాసాదస్య మహాంస్త్రస్య ప్రమ్నం హేమపరిష్పృతమ్ ।
 ఉత్పాటయిత్వా వేగేన హనుమాన్ పవనాత్మజః 17
 తతస్తం భ్రామయామాస శతధారం మహాబలా
 తత్రవాగ్నిస్సమభవత్ ప్రాసాదశ్చాప్యదవ్యాత 18
 దహ్యామానం తతో దృష్ట్వా ప్రాసాదం హరియూథసః ।
 న రాక్షసశతం పాత్యా వజ్రేణోద్ర ఇవాసురాన్ ।
 అంతరిక్షే స్థితశ్రీమాన్ ఇదం వచసమబ్రవీత్ 19
 మాదృశానాం సహస్రాణి విప్రుష్టాని మహాత్మనామ్ 20
 జరినాం వానరేంద్రాణాం సుగ్రీవవశవర్తినామ్ ।
 అటంతి పసుథాం కృత్వాం పయమవ్యే చ వాచరాః 21
 దశనాగజలాః కేచిత్ కేచిద్దశగుణోత్తరాః ।
 కేచిన్నాగసహస్రస్య బభూవున్మల్యపితృమాః 22

మిక్కిలి క్షిప్తములైన కార్యములను సైతము అవతలిగా
 పోదించిగల కోసలేంద్రునకు నేను నమ్మినబంటును.
 శత్రుబలములను రూపుమాపువాడను వాయుసూనుడను
 హనుమంతుడను (9)

వేయిమందిరావణులైనను యుద్ధమున నాకు సాటివారు.
 అపంఖ్యాకములైన బాళ్లతోను, వృక్షములతోను కొట్టుచు
 రాక్షసులనువరినూర్చి, లంకానగరమును వ్యంజయెనర్చిదను
 సీతాదేవికి ఫణమిల్లి క్కతార్థుడనై వెళ్లెదను. రాక్షసులెల్లమును
 కన్యబుమగించి చూచుచుండురుగాక. (10-11)

ప్రాసాదము పైనున్న వానరయోధుడు చైత్యపాలకులకు
 జయమోషణ వినిపించుచు రాక్షసులకు దడపుట్టునట్లుగా
 భయంకరమైన వాదయొనర్చెను. (12)

ఆ మహాశక్తిమునువిని, వందలకొలది చైత్యరక్షకులు
 వివిధములగు ఆస్త్రములను, ఈబీలను, ఖడ్గములను
 గండ్రగొడ్డల్లను తీసికొని, హనుమంతుని ఎదుర్కొనుటకు
 ఏతెంచిరి. (13)

ఓమ్మట మహాకాయులైన ఆరాక్షసులు ఆయుధములను
 ప్రయోగించుచు మారుతని చుట్టుముట్టిరి, వారు విచిత్రములగు
 గదలతోను, మార్కటేరణములచేత తీక్ష్ణములైన బాణములతోను
 తమ బలముకొలదియు అతనిని కొట్టిరి. (14)

హనుమంతునిచుట్టునువేరియున్న ఆ రాక్షసులగుంపు
 గరిగాజలములయందలి నీళలమైన గొప్ప సుడిగుండము
 వలె ఓప్పాడెను. (15)

వీరస వాయుసూనుడు క్రుద్ధుడై, భయంకర రూపమును
 రాల్చినవాడై, ఆ ప్రాసాదముయొక్క స్వర్ణాలంకృతమైన
 మహాస్తంభమును పెరిగించెను. తదుపరి మహాబలశాలియైన
 హనుమంతుడు నూజించులుగల ఆ స్తంభమును నిరగిర
 త్రిప్పసాగెను. ఆప్పుడు రాసిననుండి అగ్ని ఉద్భవించెను
 అది ప్రాసాదమును దహించివేసెను. (16-18)

ఓమ్మట ఆ వానరోత్తముడు దహించబడుచున్న
 ప్రాసాదమునుజూచి, ఆ వందలకొలదిరాక్షసులను, ఇంద్రుడు
 తనవజ్రాయుధముచే అనురులను నంపారించినట్లు
 హతమార్చెను. సర్వశక్తిసంపన్నుడైన హనుమంతుడు
 అంతరిక్షమవెరిల్చి, ఇట్లు ద్వీపరగా వారిని హచ్చరించెను. (19)

నా ఎంత మహాశక్తిమళికలైన వానరయోధులు వేలకొలది
 పంపబడిరి. మహాబలశాలుడైనవారు అందఱును సుగ్రీవాజ్ఞలను
 శిరసావహించువారే, మేమును, ఇతర వానరులును
 భూమండలమందంతటను పంచరించుచున్నాము. (20-21)

మాలోకొందఱు పదియేనుగులబుముగలవారు, మఱికొందఱు
 వారికి పదియెట్లు (వందయేనుగుల) బలము గలవారు,
 ఇంకనుకొందఱు వేయియేనుగులబలము గలవారు (22)

నంతి చౌఘటాః కీచిత్ కేచిద్వాయుబలోపమాః ।
అనమేయబలాశ్చావ్యే తత్రాసన్ హరియూథపాః । 23

ఈద్యగ్విత్తైస్త్వ పారిధిః పృలో దంతసఖాయుతైః ।
శలైశ్చతనవస్త్రైశ్చ కోదీభిరయుతైఃపి । 24

అగమిష్యతి కుగ్రీవః సర్వేషాం నో విమూఢవః
నేయమస్తి పురీ లంకా న యూయం న చ రావణః
యస్మాదిశ్చాకువాథేన బద్ధం నైవం సుహృత్సనా । 25

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అవీకావ్యే సుందరకాండే త్రిచిత్పారింశస్సర్గః (43)

వాల్మీకిమహర్షివీచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది నలుబదిమూడవసర్గము.

* * * —

44. నలుబదివాల్సపసర్గము

మాయతి ప్రహస్తపుత్రుడైన జంబుమాలిని హాళమాడ్చుట

సందిష్టో రాక్షసేంద్రేణ ప్రహస్తప్య సుతో బలిః ।
జంబుమాలీ మహాదంష్ట్రో నిర్ణామ ధనుర్వరః । 1

రక్షమాల్యాంబరధరః శ్రగ్వీ రుచిరకుండలః ।
మహాన్ విప్రుత్తనయవః చందస్సమరదుర్జయః । 2

ధనుశ్శక్రధనుఃప్రఖ్యం మహాద్రుచిరసాయకమ్
విస్ఫారయాహో వేగేన వజ్రాశనినమన్సవమ్ 3

తస్య విస్ఫారఘోషేణ ధనుశ్చ మహతా దిశః ।
ప్రదిశశ్చ సభశ్చైవ వహసా నమపూర్యత 4

రథేన ఖరయుక్తేన తమాగతముదీక్ష్య పః ।
సానుమాన్ వేగవంశన్యో జహర్ష త వహర చ । 5

రం బోరణవిటంకన్తం సానుమంతం సుహృదీన్ ।
జంబుమాలీ మహాబాహుః నివ్యాధ విశిత్తైశ్చరైః । 6

ఆ వానరయోధులలో కొందఱు (ఓసుసంఖ్యాక) కోట్ల
కొలది ఏనుగులబలముగలవారు. మఱికొందఱు
వాయువేగబలసంపన్నులు, ఇంకనుకొందఱు ఊహలకు
అందని అంతగా బలసమంపితులు. (23)

దంతములు, నఖములు ఆయుధములుగాగలి ఇట్టి
వానరయోధులు వందలు, వేలు, లక్షలు, కోట్లకొలది
నెంబరాగా ముగ్ధీపుడు ఇచ్చికివచ్చి, మిమ్ములసందరిటిని
తుదముట్టింపగలడు. మీరు మహాత్ముడైన శ్రీరామచంద్ర
ప్రభువుతో వైరముపెట్టుకొనినారు. ఆ కారణమున మీరును
ఉండరు. మీకు ఆరాటదామియైన లంకానగరమూ ఉండదు.
ఇదిగో మీ భయనైన దుష్టరావణుడు పైతఱు మీగులడు. (24-25)

ప్రహస్తునికుమారుడైన జంబుమాలి మిక్కిలి బలశాలి.
అతడు పెద్దపెద్ద కోటలుగలవాడు. ధనుర్వారి, అతడు
రాక్షసరాజైన రావణుని అదేముసమునిరించి, యుద్ధమునకు
బయలుదేఱెను. (1)

అతడు ఎట్లని వస్త్రమాల్యములనుధరించి, కంఠమున
పూరదండలను కలిగియుండెను. అతని శ్రవణకుండలుములు
మహాహరములు, మిక్కిలి తీక్షణస్వభావముగలవాడు, యుద్ధమున
జయింపజీత్యము కానివాడు, అతడు కన్నులిట్టజేయుచు
వచ్చెను. (2)

ఇంద్రునిధనుస్సుతో తుల్యమైనదియు, మిక్కిలి
శక్తిమంతములైనబాణములను ప్రయోగింపగలదియు
అది ధనుస్సునుపెక్కుపెట్టి అతడు వజ్రాయుధమువలె,
పిడుగుసాటువలె భయంకరములైన ధనుస్థంకారములను
గావించుచు ఆతరంగముగా వచ్చెను. (3)

అగొప్పధనుస్థంకారధ్వనులతో అష్టదిక్కులును
భూమ్యాకాశములును క్షణములోనిండిపోయెను. (4)

గాడిదలమహుస్సిన రథముపై ఆ జంబుమాలి ఎక్కువనుజాలి.
సానుమంతుడు హర్షముతో మిక్కిలి ఉప్పొంగిపోయినవాడై
గర్జించెను. (5)

సుహృదాహునైన జంబుమాలి ముఖద్వారముయొక్క
పైభాగమునజన్న కపిపరుడగు ఆ హనుమంతునిపై
వాడియైన బాణములను ప్రయోగించెను. (6)

అర్థచంద్రేణ వడనే శిరస్యకేవ కర్ణినా ।
బాహ్వోర్వివ్యాధ నాథాచైః దశభిస్తం కపీశ్వరమ్ ॥ 7

తస్య తస్మైబథే తామ్రం శరణాబిపాతం ముఖమ్ ।
శరదీవాంబుజం పుల్లం విద్ధం భాస్కరరశ్మినా ॥ 8

తత్తస్య తక్తం రక్తేన రంజితం శుశుభే ముఖమ్ ।
యథాశాశే మహాపద్మం పీత్తం చందనబిందుభిః ॥ 9

యకోప బాణాభిపాతో లాక్షసస్య మహాకపిః ।
తతః పాచ్ఛ్మైః తివిపులాం దదర్శ మహతీం శిలామ్ ॥ 10

తరసా తాం సముత్పాత్య చిక్షేవ జవవత్ బలీ ।
తాం శరైర్దశభిః క్రుద్ధః తాదయామాస రాక్షసః ॥ 11

వికన్నం కన్న తద్వష్ట్య హనుమాంశ్చండవిక్రమః ।
పాదం విపులముత్పాత్య భ్రామయామాస వీర్యవాన్ ॥ 12

భ్రామయస్తం కపిం దృష్ట్వా సౌలషక్షం మహాబలమ్ ।
చిక్షేవ ముపహన్ బాణాన్ జంబుమాలీ మహాబలః ॥ 13

సౌం చతుర్విశ్రిచ్ఛేద వానరం పంచభిర్ముజే ।
ఉరస్యకేవ బాణేవ దశభిస్తు వ్రనాంతరే ॥ 14

స శ్చైః పూరితతనూః శ్రోధేన మహాలావతః ।
తపేన పరిఘం గృహ్య భ్రామయామాస వేగతః ॥ 15

అతివేగోఽతివేగేన భ్రామయిత్వా బలోత్కటః ।
పరిఘం పాతయామాస జంబుమాతేర్మహోపహి ॥ 16

తస్య చైవ శిరో నాస్తి స బాహూ స త బానునీ ।
స భసుర్భ కథో నాశ్వా తత్రాభ్యుశ్యంత నేషహః ॥ 17

స హతస్తరసా లేన జంబుమాలీ మహాబలః ।
సపాత విహతో భూమౌ చూర్ణితాంగవిభూషణః ॥ 18

బంబుమాలిం త విహతం కంకరాంశ్చ మహాబలాన్ ।
చుక్రోధ రావణశ్రుత్వా కోపవచరక్తతోచరః ॥ 19

అతను హనుమంతుని ముఖముపై ఒక అర్థచంద్రాకారబాణమును, శిరస్సుపై ఒక వచరములికిగల బాణమును, బాహువులపై పది తీవ్రములైనబాణములను ప్రయోగించి అయనను బాదించెను. (7)

జంబుమాలియుక్క బాణముచే కొట్టబడిన ఆ కపివరుని ఎఱ్ఱనిముఖము శరత్కాలమునందు సూర్యకిరణ స్ఫుర్కచే బాగుగా వికసించిన కెందామరవలె శోభిల్లెను. (8)

సహజముగా ఎఱ్ఱవైనహనుమంతునిముఖము బాణావాతచే రక్తరంజితమై అకాశమున చందనబిందువులచే ఆర్తమైన మహాపద్మమువలె భాసిల్లెను. (9)

జంబుమాలి బాణముచేకొట్టగా ఆ కపివరుడు మిక్కిలి క్రుద్ధుడాయెను. అంతట అతడు సైక్యనేయున్న విపులమైన ఒక మహాశిలను మోచెను. (10)

హనుమంతుడు ఆ మహాశిలను వేగముగాపెకరించి, ఆ రాక్షసునిపై బలముకొలది గట్టిగాపెసరిెను. అందులకు జంబుమాలీక్రుద్ధుడై పదిలాములతో రాని సుక్కలువించెను. (11)

మహావీరుడైనహనుమంతుడు తనశిలాప్రయోగము వ్యర్థమగుటచూచి పరాక్రమముతో విజ్రంభించినవాడై ఒక పెద్దమద్దిచెట్టునుపెకరించి, దానిని త్రవ్వసాగెను. (12)

ఆసౌఖ్యక్షమనుశ్రుత్తుచున్న మహాబలశాలియైన హనుమంతునిజూచి పరాక్రమవంతుడైనజంబుమాలి అయనపై పెక్కుబాణములను వేసెను. (13)

లాక్షసెడు నాలుగుబాణములతో ఆసౌలషక్షమును ముక్కులు గావించెను. భుజములపై బదుబాణములను గుండెపై ఒకశరమును, పళ్ళెబ్బలమున పదిబాణములను వేసి, అతడు కపీశ్వరుని తోప్పించెను. (14)

శరీరమునెండ శరములు ప్రెచ్చుకొనియుండగా కోమముతో ఉడికిపోయిన హనుమంతుడు ఆ పరిమనే దీసికొని వేగముగా త్రవ్వసాగెను. (15)

మహాబలశాలియు, మిక్కిలివేగముగలవాడును అన నాయుమెతుడు ఆవరిఘును గిరిగరిత్రప్పుచు, దానితో జంబుమాలి గుండెలపై మోడెను. (16)

ఆ పరిఘాటకి జంబుమాలియు, అతని రథహానములు మగ్గుమగ్గుయ్యెను. పిదుమిక్కిలి అతనిశిరస్సు, బాహువులు, మోకాళ్ళు, ధనుర్బాణములు పడిపొడియై అవి మచ్చుకైనవి. మిగులలేదు. (17)

మహాబలవంతుడైన ఆ జంబుమాలి హనుమంతుని దెబ్బకు వెంటనే నేలకొరిగెను. వాని అవయవములు, భూషణములు చూర్ణములాయెను. (18)

మహాబలశాలియైన ఎనుబదివేలమంది కింకరులును జంబుమాలియు అనువులనుగోల్పోయిన విషయమునువిసి, రావణుడు కోపోద్రేకములతో కన్నులిట్లుచేసి, మండిపడెను. (19)

వరోషసంవర్తితతానుబోచపః

ప్రహస్తపుత్రే నివాతే మహాబలే ।

అమాత్యపుత్రానతివిర్యవిక్రమాన్

నమాదిదేశాశు విశాచరేశ్వరః । 20

ప్రహస్తపుత్రుడు, మహాబలవంతుడు యన జంజుమాలి
రణభూమికి బలియైపోగా, రాక్షసరాజైన ఆ రావణుడు
రోషముతో గ్రుడ్లులుమురు, మిక్కిలి బలవరాక్రమములు
గల అమాత్యపుత్రులను హనుమంతునితో తలపడుటకు
వెంటనే పంపెను. (20)

శ్లోకార్థే శ్రీమద్రామానుజే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః (44)

వాల్మీకమహర్షివరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామానుజమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది నలుబదినాల్గవసర్గము.

— * * * —

45. నలుబదిబదవసర్గము

విరుగురు సుంత్రిపుత్రుల వధ

రథస్తే రాక్షసేంద్రేణ చోదితా మంత్రిగమ్నుతాః ।
విర్యయుచ్చవనాత్ తస్మాత్ పత్య నప్తార్చినర్చనః । 1

మహాబలపరీనారా ధనుష్మంతో మహాబలాః ।
కృతాస్త్రాస్త్రపిదాం శ్రేష్ఠాః వరన్వరజయైషిణః । 2

హేనుజాతపరిశ్రేష్ఠాః ధృజవత్ప్రభాః పరాకీర్తిభిః ।
తోయదవ్యసనిర్దోష్టాః పాశయక్షైర్మహాకథైః । 3

తత్తకాంచవచిత్రాణి చాపాన్యమితవిక్రమాః ।
విస్తోరయంతస్సంహృష్టాః తటిద్వంత ఇవాంబుదాః । 4

జనన్యస్త తతస్తేషాం విదిత్యా కింకరాన్ పాతాన్ ।
జభాపుశ్శకపంబ్రాంతాః వహాంధవసుహృజ్జపాః । 5

తే వరన్వరసంఘర్షాత్ తత్తకాంచవభూషణాః ।
అభిపేతుర్వనూనుతం తోరణాన్మమవస్థితమ్ । 6

స్వజంతో బాణవృష్టిం తే రథగర్జితనివృణాః ।
వృష్టిమంత ఇవాంధోదా వివేడుర్వైశ్వరాంబుదాః । 7

అవకీర్ణస్తతప్తాభిః హనుమాన్ శరవృష్టిభిః ।
అభవత్ సంవృతాకారః శైలరాడిన వృష్టిభిః । 8

పెమ్మల అగ్నివర్తి తేజరిల్లుచున్న ఏడుగురు మంత్రి
కుమారులును రావణునిఅదేశానుసారము ఆభవమునుండి
యుద్ధమునకు బయల్పెడలిరి. (1)

వాచందలును మహాబలశాలురు, గొప్పధనుర్ధారులు,
అస్త్రవిద్యలలోనుశిక్షితులు, అస్త్రవేత్తలలోశ్రేష్ఠులు,
హనుమంతునిజయించుటకై ఒకరినిమించి మఱియొకరు
నేనంటే నేను' అని ఉబలాటపడుచున్నవారు, వారివెంటనున్న
వైనికులుగూడ మహాబలసంపన్నులు. (2)

అశ్వములనుపూర్చిన వారి రథములు బరగారుతెరలు
గలవి, ధృజవతాకములతో అలరారుచున్నవి; మేముగర్జనల
వలె రథధ్వనులు గావించుచున్నవి. అమిత పరాక్రమశాలురైన
ఆ యోధులధనుస్సులు మేరిసి ఒంగారుకాచులతో నిత్ర
నిచిత్రములగానున్నవి వారు రథోత్సాహముతో మెలుపులను
ఎరజమ్ముచున్న మేమిములవలె విరిసిల్లుచు, ధనుష్టంకారములను
గావించుచుండిరి. (3-4)

అనుబదివేలమంది కింకరరాక్షసులు రణరంగమున
నిహతులైనవార్తను ఎఱింగి, వారి తల్లులు, బంధువులు,
మిత్రులు మొదలగువారు శోకసంభ్రాంతచిత్తులైరి. (5)

మేరిమిఒంగాను అభరణములనుదాల్చిన ఆమరత్తికుమారులు
ఒకరితోనొకరు పోటీపడుచు ఎనముఖద్వారముపైచేరి,
యిద్దపళ్ళడ్డుడైయొన్న హనుమంతునిపై దాడిచేసిరి. (6)

వర్షాకాలమేషుమాలవంటి ఆరాక్షసులు మేముగర్జనలను
దోలిన రథధ్వనులతో బాణవృష్టిని గురిపించుచు,
వర్షించుచున్నమేషుములవలె సంచరింపసాగిరి. (7)

అప్పుడు శరవర్షముచే ఆనరింపబడిన హనుమంతుడు
వర్షజలములచేకప్పబడిన వర్షతరాళవలె విరిసిల్లెను. ⁽¹⁾ (8)

1. వర్షవారాశ్రమాచము వర్షముపై విహాయుఉండునట్లు రాక్షసులయొక్క బాణములు హనుమంతుని విహాయు చేయలేకపోయెను.

స శరాన్ మోషుయామాన తేషామాశుచరః కపిః
తథవేగం చ పిరాణాం విచరన్ విమలైః 9

స తైః శ్రీవన్ ధనుష్పద్మిః వ్యోమ్ని నీరః ప్రకాశతే |
ధనుష్పద్మిశ్చథా మేఘైః మారుతః ప్రభురంబరే 10

స కృత్వా నివరం భోరం త్రాపయంత్రాం మహాచమూమ్ |
చకార హనుమాన్ నేగం తేషు రక్షస్సు ఏర్వహామ్ 11

తతేనాభ్యాహవత్ శాంశ్చిత్ పాదైః శాంశ్చిత్ కిరంతపః
ముష్టివాభ్యాహవత్ శాంశ్చిత్ పైః శాంశ్చిద్వ్యూహరయత్ 12

ప్రమమాతోరపా శాంశ్చిత్ ఊరుభ్యామపరాన్ కపిః |
కేచిత్ తస్య నివాదేన తత్తైవ పలితా భువి 13

తతస్తేష్యవనష్టేషు భూమా నిపతితేషు చ |
తత్ప్రవ్యచగమత్ పర్వం దిశో దశ భయాన్వితమ్ 14

వివేదుర్వివ్వరం వాగా విపేతుర్ముపి వాజినః |
భగ్వనీదభ్యుత్పత్తైః భూశ్చ కీర్ణాభవద్రతైః 15

వ్రవతా కుధిరేణాథ వ్రవంత్యో దర్శితాః పథి |
వివిధైశ్చ వ్యవైర్లంకా వనాద నికృతం తదా 16

స తాన్ వ్రవద్యాన్ వివిచాత్య రాక్షసాన్
మహాబలశృంధవరాక్రమః కపిః |
యుయుత్సూరజైః పునరేవ రాక్షసైః
తదేవ పిరోఽ ధిజగామ తోరణమ్ 17

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే సుందరకాండే పంచవత్సారింశస్సర్గః (45)

వాల్మీకిమహర్షివిరచితమై అధికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది నలుబదివదనసర్గము.

- * * * -

46. నలుబదిఅళవనసర్గము

రాజమని బదుగురు సేనాపతుల సంహారము

హతాన్ మంత్రిమలాన్ బుద్ధ్యా వాహేణ మహాతమౌ |
రావణస్సంవృతాకాః కకార మతిముత్తమామ్ 1

అరిశీఘ్రముగా పోపోగల ఆ హనుమంతుడు నిర్మలమైన
అకాశమున నంతరించుచు ఆ రాక్షసవీరులరథముల
ఉధృతిని, బాణపరంపరను నిర్మిర్యమొనర్చెను. (9)

ధనుర్ధాతులైన ఆ రాక్షసులలో అకాశమున రణాక్రీడ నల్పుచున్న
ఆ వానరవీరుడు, అంబరమున ఇంద్ర ధనుశ్శీలితములైన
మనుమలతోవిరాజిల్లెడి వాయుదేవునివలె ప్రకాశించెను. (10)

సాటిలేనినీరుడైన హనుమంతుడు ఆ మహా సైన్యమునకు
వణకుపెట్టించుచు, తయంకరముగా గర్జించెను. ఏమృత అహడు
ఆ రాక్షసయోధులను హతమాధునకు విజృంభించెను. (11)

శత్రుసంహారకుడైన హనుమంతుడు వారిలో కొందఱిని
అజుదేతితోచాచగొట్టెను, కాలతో తన్నుచు కొందఱిని,
ముష్టిహాతములతో మఱికొందఱిని మట్టిగఱపించెను. కొందఱిని
గోల్లతో నీల్చివెండాడెను తన వక్షఃస్థలముతో కొందఱిని
తోడలలాకిడితో కొంతమందిని నున్ననున్న గొవించెను
కొందఱు ఆ మారుతి గర్జనలకే నేలగూలిరి. (12-13)

ఇట్లు రాక్షసయోధులందఱును రణభూమికిబలికాగా
హతశేషులైన సైనికులు జయకంపేతులై అస్థివిశలకును
సాచిపోయిరి. (14)

ఏనుగులు ప్రాణములన్నుబట్టి ఏకకృత్యములు గొవించెను,
గుఱ్ఱములునేలకొరిగెను, రథములపైకప్పులు ధ్వజములు
చీలములు ముక్కలుముక్కలై, రణభూమి యందంతటను
చెల్లావేదరుగా పడిపోయెను. (15)

సమరభూమియందంతటను శత్రుసైన్యమున రక్తము
కాల్వలుగట్టెను, లంకయంతయు వివిధములైన వికారవృష్టులతో
మార్మోగెను. (16)

మహాబలవంతుడు, చంపవరాక్రమశిలయైన హనుమంతుడు
మహాయోధులైనరాక్షసులందఱిని వరిమార్చి ఇంకను ఇతర
రాక్షసవీరులతో యుద్ధము చేయగోరి, మఱు ఆతే ముఖద్వారము
పైకి వేరి. (శత్రు వీరులరాకకై) ఎదురుచూడసాగెను. (17)

హతాన్ మంత్రిమలాన్ బుద్ధ్యా వాహేణ మహాతమౌ |
రావణస్సంవృతాకాః కకార మతిముత్తమామ్ 1

మొక్కనోసిరాక్రమముగల కపిశృంగివేదిలో మంత్రిమంత్రిలైన
ఏడుగురుయోధులును హతులైన విషయమును ఎఱంగిన
రావణుడు తన దిగులును పైకి కనబడసీయక మేకపోతు
గాయోర్యముతో బాగుగా ఆలోచించెను. (1)

న విచాపాక్షయూపాక్తో దుర్వరం చైవ రాక్షసమ్ |
 ప్రహసం భాషార్థం చ పంచసేవాగ్రవాయుకామ్ | 2
 వందితేశ దశగ్రీవో వీరాన్ నయవిశారదాన్ |
 హమనుగ్రహణే వ్యగ్రాన్ నాయుమేగవచాన్ యుధి | 3
 యాత సేవాగ్రగావ్యర్వే మహాబలవర్తిగ్రహాః |
 వవాజీరథమాతంగాః న కపిః శావ్యతామితి | 4
 యుత్తిశ్చ ఖయ భావ్యం స్కోరో తమసాద్య తపాశయమ్ |
 కర్షో చాప సమాధేయం దేశకాలావిరోధినమ్ | 5
 న బ్యాపాం తం కపిం మవ్యే కర్మణా న్నతిత్యాయన్ |
 నర్వథా తన్మహాత్మాతం మహాబలవర్తిగ్రహమ్ | 6
 వాచసోఽయమితి భూత్వా న హ తుర్యతే మే మహా |
 నైవాపాం తం కపిం మవ్యే యథేయం ప్రప్తతా కథా | 7
 భవేదీదైత నా వ్యవృమ్ అవ్యదర్శం తపోలరాత్ |
 న నాగయక్షగంధర్వా దేవామరమహార్షయః | 8
 యుష్మాభివృహలైస్సర్వైః మయా కపా వినిర్మితాః |
 శైరవశ్యం విధాతవ్యం వ్యతికం కిందిదేవ సః | 9
 యాత సేవాగ్రగావ్యర్వే మహాబలవర్తిగ్రహాః |
 వవాజీరథమాతంగాః న కపిశ్చావ్యతామితి | 10
 తదేవ వాత వందేహః ప్రవహ్య పరిగ్రహ్యతామ్ |
 వాచమావ్యో కవర్చిశ్చ హరిర్హిరవరాశ్రమః | 11
 దృష్టి హి హరయః పూర్వం మయా విఘటవిక్రమాః |
 వాటి త సహమగ్రీవో జాంబవాంశ్చ మహాబలః | 12
 వీం పృవాతతిశ్చైవ యే తాన్యే ద్వివిదాదయః |
 నైవం తేషాం గతి దృమా న తేజో న పరాక్రమః | 13
 న మతి త్థ ఇతోత్సాహః న రూపపరికల్పనమ్ |
 మహాల్ సత్త్వమిదం క్షేయం కురుపం వ్యవస్థితమ్ | 14
 ప్రయత్నం మహదాస్థాయ శ్రీయతామయ్య నిగ్రహాః |
 కామం లోకా వ్రేయస్సేంద్రాః పసురాసుతమానవాః | 15

పిమ్మట విచాపాక్షుడు, యూపాక్షుడు, దుర్వరుడు, ప్రహసకుడు, భాషకర్లుడు అను ప్రముఖసేనావాధుకులను ఆ రక్షకంబుడు హనుమంతునితో యుద్ధమొనర్చుటకు ఆహ్వానించెను వాడు మహావీరులు, రిణునీతికోవిదులు హనుమంతుని బంధించుటకై ఆరాటమెఱచున్పువారు మఱియు వాయువేగముతో పోరుపల్కగలవారు. (2-3)

"2 సేనానాయకులారా! మీరందఱును రథగజులతో పరాం దశములతోఁబ్రాదేవ మహా సైన్యమును కేంలా కుక్కో కెన్నడు ఆ వానరుని సట్టుకొను" అని రావణుడు వాటిని అజ్ఞపించెను "ఆ వానరుని నేర్చుదో" మిక్కిలిచాగదొక్కరై యుండుడు. దేశకాలములకు అనుకూలముగా ప్రవర్తింపుడు" (4-5)

'దుర్వహామర్థ్యమునుబట్టి చూడగా అతడొక సామాన్య వానరుడు అని నేననుకొను. అందు మిక్కిలి బలవరాక్షసులు గల ఒక మహాప్రాణియని తలంతుము" (6)

అతనిని వానరమౌఠునిగా భావించుటకు నా మనస్సు సమ్మతించుటలేదు. ఇప్పుటివఱకును జరిగిన వంశుటవరిను బట్టి తయినను పామాశ్వానరునిగా నేను తలపోయును. (7)

మనలకుఁబూహువులకి ఆ ఇంద్రుడే తన తపోబలముచే ఈవహ్నిప్రాణిని సృష్టించి యుండవచ్చును. ఆ ఇంద్రుని. నాగ, యక్ష, గంధర్వాలను, దేవతలను, అసురులను మహర్షులను, మీ మహాశాసముతో నేను పెక్కువర్షాయములు బంధించియుంటిని. కనుక వారివలన మనకు ఎప్పుడైనను ఎదైవమొక అపికారము జరుగుటతథ్యము- (8-9)

2 సేనానాయకులారా! మీరందఱును రథగంజులములతో వెళ్లి ఆ వానరుని బంధింపుడు. (10)

ఇతడు ఆ ఇంద్రుడువలసిన మహాదూతమే. ఇందు పండేదామనకు తావులేదు. అలప్రయోగముతోనైనను ఇతనిని బంధింపుడు. ఈ వానరుడు దీరుడు. పరాక్రమవంతుడు. ఇతనిని ఏమాత్రము తక్కువగా పరిగణింపరాదు. (11)

నేను ఇదివరలో బలవరాక్రమనింపన్పుట్టిన పెక్కుమంది వానరులను చూచియుంటిని. వాటి, ముగ్ధిశుడు, మహాబలశాలియున జాంబవంతుడు, సేనాతిధైన నీలుడు, ద్వివిదుడు మొదలగువారిని చూచితిని. వారిలో ఇట్ల భయంకరమైన గమనము, తేజస్సు పరాక్రమము, బుద్ధిబలము, ఉత్సాహశక్తి, కామరూపధారణశక్తి నాకు కనబడలేదు. ఇతనిని వానర రూపమనెన్ను ఒకమహాప్రాణియని ఎఱుంగవలెను. (12-14)

'ట్టసానికవహించి, ఇతనినిసట్టుకొనవలెను. ఇంద్రుడు సురాసురులు, మానవులు-ఇంకను ములోకములయందరి

1) (4వ శ్లోకము 10వ శ్లోకము ఒక్కటియు ౧౦౦ దీనిని పునరుక్తిగా బాసించెదారు. రావణుడు ఈ సైన్యముతోనే మహావీరులను చాతమార్చిన హనుమంతునిపై మిక్కిలి క్రుధుడై యుండెను. అతనిలోని ఆ క్రోధలేఖను కొప్పకొప్ప మోటును సులయముల ఆ రావణునినోపరికించినట్లు భావించుట సముచితము -

భవలామగ్రహ స్థాతం న వర్షాప్త రణాజదే,
 తథాపి తు వయశ్శేవ జయ మాకాంక్షతా రణే,
 అర్థా రక్ష్య, క్రయత్వేన యుద్ధసిద్ధిర్ని చంచలా. 16

తే స్వామిపవనం సర్వే ప్రతిగృహ్య మహాజనః,
 వసుశ్రేణు కృహవేగా హులాశనమలేశసి. 17

రథైశ్చతైశ్చ మాచంగైః వాజిభిశ్చ మహాజనైః,
 శస్త్రైశ్చ వివిధైశ్చైవ వర్ష్యశ్చవచితా జలైః. 18

తతస్తు దదృశుర్వీరా దీప్యమానం మహాకపేమ్,
 రశ్మిమంతమిహోద్యంతం స్వతేజోరశ్మిహూరితమ్. 19

తోరణం మహోల్లాసం మహాసర్వం మహాబలమ్,
 మహాసతిం మహావేగం మహాకాయం మహాభుజమ్. 20

తం సమీక్ష్యైవ తే సర్వే దిక్కు సర్వాన్వపస్తితాః,
 రైస్త్రైః ప్రహరణైశ్చీస్త్రైః అభిషేతు వ్రత వ్రతః. 21

తస్య సంబాయిసాస్త్రైః శిలాః పీతమణిశ్చరైః,
 శతమృత్యువన్రాభౌ దుర్ధరేణ నిపాతితాః. 22

స తైః సంబధిరావిద్యః శరైశ్చిరపి వానరః,
 ఉత్సపాత సకన్ వ్యోమ్ని చిహ్ కశ వివాదయన్. 23

తతస్తు దుర్ధరో వీరః సదతస్సృజ్యకాఝ్మకః,
 కిరన్ శరశస్త్రైశ్చైవ అభిషేదే మహాబలః. 24

స కపిల్వారయామాస తం వ్యోమ్ని శరవర్షిణమ్,
 వృష్టిమంతం నయోచాంతే నయోదమివ మారుతః. 25

అత్యమోహంతోస్తేన దుర్ధరోణానిలాత్మజః,
 జకార కదనం భూయో న్యపర్జిత చ వేగవాన్. 26

స కూశం పహాపోత్సప్య దుర్ధరస్య రథే హరిః,
 నివపాత మహావేగో విద్యుద్వాశిర్నిరాపవ. 27

తత స్స మథితాస్థాశ్చం రథం భగ్నాక్షహూబరమ్,
 విహాయ న్యవతద్భూమౌ దుర్ధరస్త్వక్తవేపితః. 28

వీరుల్లెందు నలగ్రామరంగమున మీ యేదుట ని మాత్రము
 నిలువజాలదు వనపై బీకిని యుద్ధమున జయమును కొంక్షించు
 రణసింహుడు తానెంతటివాడైనను అత్యగక్ష్తణవిషయమున
 జాగరూకుడై యుండవలెను, విజయముల్లవలెదును
 ఒక్కరినే వరించుచుండునని రెహజాలమగదా (15-16)

పిక్కిలి బలపరాకమములుగల ఆ రాక్షసవిరులందఱును
 తమప్రయత్నయొక్క అక్షమా తలదాల్చి, అగ్నితుల్య తేజస్సుతో
 వెలుగొందుచు మహావేగముతో ముందునకు పోరి. (17)

వారు రథములు, మదగజములు, వేగముగాసాగిపోగల
 అశ్వములు లేక్షములైన వివిధములగు అస్త్రములు మొదలగు
 బలములసమగ్రైతో ఒప్పుచుండిరి. (18)

అంతట ఆ వీరులు ఉదయభామనివలె తన దివ్యతేజః
 కిరణములచే వెలుగొందుచు వనముభిర్వారముపైనున్న
 హనుమంతునిగాంచిరి, గొప్పఉల్లాసాశక్తిగలవాడు, మహాశక్త్య
 సంపన్నుడు, అద్భుతబలశక్తి, చక్కని ప్రతిభావంతుడు,
 పాటిలేని వేగముగలవాడు, ఉన్నత విగ్రహము గలవాడు,
 దీర్ఘబాహువు వన ఆ వానరోత్తముని దర్శించినప్పటికి రాక్షస
 వీరులందఱును అచ్చి చీక్కుల యందు చుట్టుముట్టి నిలిచిరి
 పదవవాడు అయీ దిక్కులనుండి భయంకరములైన
 వివిధాయుధములతో హనుమంతునిపై విద్యుచ్ఛించిరి. (19-21)

వీరవర్ణముతో అక్షముగానున్న వాడియైన ఐదు ఇనుప
 బాణములను దుర్ధరుడేసువాడు మారుతశిరస్సుపై ప్రయోగించెను
 అశరములు మారుతాకీ కలువరేకులవలెనుభస్మిగ్ధనేయియ్యెను.
 (అవి ఆయనను ఏ మాత్రము బాధించలేదు) (22)

ఆ బదుబాణములునువచ్చి తన శిరస్సునకుతాకగా,
 వెంటనే హనుమంతుడు దశదిశలు ధ్రుతిర్ధ్వనించునట్లుగా
 శర్జించుచు ఆకంఠమునకుపెగెదెను. (23)

తమపరి మహాబలశాలియు, వీరుడును, అగు దుర్ధరుడు
 తనంతయుతోగూడ గోమమువలె నీ, వెల్లిబు, పెట్టి వాయుమతిసై
 వందలకొలది శరములను ప్రయోగించెను. (24)

శిరస్సు ప్రాకారకాలమున వర్షించుమేఘమును వామువువలె,
 అకంఠమును తనపై దుర్ధరుడు వరించుచున్న శరములను
 అకంఠమునందే చిల్లాచెదరు గావించెను. (25)

ఆ దుర్ధరుడు బాణపరంపరచే తనను వీడించుచుండగా
 మారుత అతనితోసోరాకుము కలుపుచునే వేగముగా తన
 శిరమునుపెంతెను. (26)

పిమ్మట వానరోత్తముడు క్షణములో మిక్కిలి ఎత్తునకు పోడి,
 బయ్యెముపై పడుగువడినట్లు దుర్ధరుని శరముపై దూకెను (27)

హనుమంతునిదాటి ఆ దుర్ధరునిరథముయొక్క శిరును,
 నోలు తగ్గుములైనవి, దానికి (తథమునకు) పూన్చివ
 ఎనిమిదిగుఱ్ఱములు నుగ్గునుగ్గునవి, దుర్ధరుడు నేలపైబడి
 అనువులను కోర్చోయెను. (28)

తం విరూపాక్షయూపాక్షౌ దృష్ట్వా నిపతీలం భువి ।
నంజాతరోహో దుర్దృష్టా ఉత్పేతతురరిందమో । 29

న తాభ్యాం నహనోత్పత్య విస్థితో విసుభేఽంబరే ।
ముగ్ధరాభ్యాం మహాబాహుః నక్షస్యభిపాతః కపిః । 30

తయోర్వేగవతోర్వేగం వివిహత్య మహాబలః ।
వికపాత పురయూతౌ సువర్ణనమవిక్షమః । 31

న పాలస్యక్షమాపాద్య తముత్పాత్య చ వావరః ।
తాపుభౌ రాక్షసౌ వీరౌ జఘావ నవహత్యజః । 32

తతస్తాంస్త్రీన్ హలాన్ జ్ఞాత్వా వావరేణ తయ్యేనా ।
అభిసేవే మహావేగః క్రనన్త్యా న్రఘునౌ హరిమ్ । 33

భానకర్ణశ్చ పంక్తుద్ధః కూలమాదాహుః వీర్యవాన్ ।
వికతః కపిశర్ణాంలం యశస్వినమనస్థితమ్ । 34

పట్టిశేవ శిథాగ్రేణ న్రఘునః ప్రత్యయోధయత్ ।
భానకర్ణశ్చ కూలేన రాక్షసః కపిశత్రుమమ్ । 35

న తాభ్యాం విక్షల్లేర్దాత్రైః అన్యగ్ద్వితనూచహః ।
అభవన్వానరః క్రుద్ధో బాలసూర్యవమప్రభః । 36

నముత్పాత్య గిరేః శృంగం నెమ్మగన్త్యాంఘ్రిధపమ్ ।
జఘాన హనుమాన్ వీరో రాక్షసౌ కపికుంజరః ।
గిరిశృంగమునిష్ఠిష్ఠౌ తలశస్త్రా జఘావతః । 37

తతస్తేష్యవనన్దేను సేవాసతిషు నంబను ।
బలం తదవశేషం చ హాసయామాస వావరః । 38

అత్వైరన్యైన్ గజైర్నాగాన్ యోదైర్యోధాన్ రథై రథాన్ ।
న కపిర్నాశయామాస నహస్రాక్ష ఇవానురాన్ । 39

హతైర్వాగైశ్చ తురగైః భగ్నాగైశ్చ మహారథైః ।
హతైశ్చ రాక్షసైర్భూషి దుర్ధమార్గా నమంతతః । 40

శత్రువులను రూపుమాపగలవాఁడును, ఎదిరింపరాని వాఁడును, ఐన విరూపాక్షయూపాక్షులు ఆ విధముగా దుర్దృషుడు వలపాలగుటచూచి, రోషాశిఖాకితుడై అంతరిక్షమునకెరిగి (29)

అతీవేగముగా అకాశమువకగిరిన ఆ రాక్షసయోధులు ఇరువురును విశ్వలాకాశమున నిలిచియున్న మహాబాహువగు ఆ కపివరునియొక్క గుండెలపై తమ ముగ్ధరములతో మోరిరి. (30)

కొప్పుబలశాలియు, వాయుసుతుడునైన హనుమంతుడు మిక్కిలి శక్తిశాలుడైన ఆ యోధుల విజృంభణమును అరికట్టెను ఏమృత గరుత్మంతుడు క్షణములో ఒకసార్వమును తప్పుకొనిపోయినట్లు ఆ వానరోత్తముడు ఒక పాలస్యక్షమును అతీవేగముగా పెకలించుకొనిపోయి, దానితో ఆ ఇరువురు రాక్షసవీరులను హతమార్చెను. (31-32)

మిక్కిలిబలసంపన్నుడైన హనుమంతునిచేతిలో ఆ ముగ్గురు యోధులు, సహజశ్రీనట్లుఎఱంగి, మిక్కిలి శక్తిమంతుడైన న్రఘునుడు శత్రుగాఁగిరిధరించి నామమంతనిపై రావీరిరి. (33)

అదేసమయమున కరాక్రమవంతుడైన భానకర్ణుడును మితయు క్రుద్ధుడై వాసేకీక్కిన మహాపీరుడగుమారుతి మీదికి మఱియొక్కొక్క నుండి విజృంభించెను. (34)

న్రఘునుడు మిక్కిలిపరసంగామన్న పట్టినమును (అడ్డకత్తి)ని భానకర్ణుడు మొనపేరియున్న కూలమును హనుమంతునిపై వినరదేసిరి. (35)

ఆ ఇరువురురాక్షసయోధుల యొక్క యుధములదెబ్బలకు గాయపడిన హనుమంతుని శరీరమంతయును రక్తసిక్త మయ్యెను, అంతట బాలసూర్యవమప్రభలతోభాసెట్లు ఆ వానరోత్తముడు మిక్కిలి క్రుద్ధుడాయెను. (36)

కపిశ్రేష్టుడు, ఏరుడుయిది హనుమంతుడు స్ఫూములతోను, సర్పములతోను, వృక్షముతోను కూడన గిరిశిఖరమును ఎకలింగి, ఏమని భానకర్ణులు అను ఆ ఇరువురు రాక్షసయోధులను చంపెను- గిరిశిఖరము క్రిందబడి నలిగిపోయిన వారిశరీరములు మెచ్చుగింజలంతగా ముక్కలుముక్క లైపోయెను- (37)

హనుమంతుడు ఆ చదుగురు సేవాసతులను హతమార్చిన ఏమృత మితివనైస్కమును పూర్తిగా రూపుమాపెను. (38)

ఆ కపివరుడు అశ్వములతో అశ్వములను, ఏనుగులతో ఏనుగులను, గథములతో గథములను, యోధులతో యోధులను కై కొట్టించి, దేవేంద్రుడు అమరులను నలి పంపారొనిెను. (39)

చచ్చెదడియు గ్ని ఏనుగుల, గుల్లముల కళేబరములతోడను, ముక్కలు ముక్కలై చెల్లాచెదురుగా పడియున్న మహారథముల ఇరుసులతోడను హతులైన రాక్షసుల శిషములతోడను ఆ రణాభూమియంతయు నిండిపోయి, దారులన్నియు మూలపడెను. (40)

తతః కపిస్తాన్ ధ్వజనీపతీన్రణే
 విహత్య వీరాన్ పబలాన్పవాహవాన్ ,
 తదేవ వీరః పరిగృహ్య తోరణం
 కృతక్షణః కాల ఇవ ప్రజాక్షమే : 41

మహావీరుడైన ఆ హనుమంతుడు గొప్ప బలశాలురైన
 సేనాపతులను, వారివారి రథాశ్వగజవాహనములను,
 పెదాతిదళములను సంగ్రామరంగమున పరిమార్చిన ఏమ్మట
 వనముఖద్వారముమీదికిజేరి, ప్రళయకాలమున కబళించుటకు
 మృత్యుదేవతవలె అతడు శత్రుబలములతోఁగలిగి ఎదురుదూముచు
 ఉండెను. (41)

ఇత్యార్ధే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే షట్పుత్యారంశస్సర్గః (46)
 వాల్మీకిమహర్షివిరచితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది నలుబదిఆఱవసర్గము.

— * * * —

47. నలుబదిఏడవసర్గము

అక్షకుమారుడు వరాక్రమించుట - కూచులి వానిని పరించుట

సేనాపతీన్ పంచ న తు ప్రమాపితాన్
 హనూమతా సానుచరాన్ పవాహవాన్ ,
 వమీక్ష్య రాజా పనురోద్ధతోమ్మఖం
 కుమారమక్షం ప్రపమైక్షతాగ్రతః : 1

దుర్జరుడు మొదలగు ఐదుగురు సేనాపతులును, వారి
 అనుచరులును, వాహనములును హనుమంతునిచేతిలో
 నుడిసేవట్లు తావలుడు తెలిసికొనెను. అప్పుడు
 రాజకండూతితో గర్భమున విష్ణువీగుచు, పనురోత్థాహముతో
 ఎదురుగానున్న అక్షకుమారుని అతడు పీక్షించెను. (1)

ప తస్య దృష్ట్యర్చణసంప్రచోదితః
 ప్రతాపవాన్ కాంచనచిత్రకార్ముకః
 పముత్ససాతాథ పదస్యదీరితో
 ద్విజాతిముఖైర్వర్ణవిషేష పాపకః : 2

రావణునిదృష్టి తనసైబడగానే ఉత్సాహము ఇనుమడింపగా
 స్రవశాలియు, చిత్రమైన బంగారు ధనుస్సును చేతధరించిన
 వాడును ఐన అక్షకుమారుడు, పభలోనివారిచే శ్రోతృహింసపడిన
 వాడై, భ్రావ్యాభోతములచే అర్చిబడిన వానిమ్మిల ప్రజ్వలించుచున్న
 అగ్నివలె తటాలున లేచినిలబడెను. (2)

తతో మహాన్ బాలదివాకరప్రభం
 ప్రతప్తజాంబూనదజాలపంతతమ్ ,
 రథం నమాస్తాయ యయౌ న వీర్యవాన్
 మహాహరిం తం ప్రతి నైర్భతర్వః : 3

అనంతరము మహావీరుడును, రాక్షసశ్రేష్ఠుడునుఐన
 ఆ అక్షకుమారుడు, ఉరయబానుని కాయలతో వెలుగొండు
 చున్నదియు, మేలివిజులగారులల్లికలతో విలసిల్లుచున్నదియు
 అగురథమును ఆధిరోహించి, వానరోత్తముడైన ఆ హనుమంతునితో
 యుద్ధమొనర్చుటకై బయలుదేఱెను. (3)

తతః ప్రపప్యం గ్రహపంచయాద్ధితం
 ప్రతప్తజాంబూనదజాలశోభితమ్ ,
 పతాకీనం రత్నవిభూషితధ్వజం
 మనోజవాష్ట్రాశ్వవర్ణైస్సుయోజితమ్ : 4

అక్షకుమారునికి ఆ రథము గొప్పతనపరితముగా
 లభించెనది, పురుషుపెట్టిన బంగారుతెఱలతో శోభిల్లుచున్నది,
 గర్భములుపోదిగిన ధ్వజముతో మహోహరమైన పతాకముతో
 దిగ్భాసీయమైయున్నది, మనోవీగముతో పరుగెత్తగల ఎనిమిది
 ఉత్తమాశ్వములతో పూన్పబడియున్నది. (4)

మరామరాధృప్య మనంగచారిణం
 రవిప్రభం వ్యోమచరం నమాహతమ్ ,
 సతూణమష్టాసివిద్యబంధురం
 యథాక్రమావేశిత శక్తితోనురమ్ : 5

ఇంకను ఆ రథము మరామరులకును ఎదిరింపకకము
 గానిది, నిరాటంకముగా సాగిపోవునది, సూర్యకాంతులతో
 ఒప్పుచున్నది, అంతరిక్షమునశైతము సంచరింపగలది,
 సముచిత స్థావములయందు అమృలసాచులతో,
 ఎనిమిదికత్తులతో, శక్తితోమరములతో అలరారుచు,
 పర్యసన్నద్ధమైయున్నది. (5)

విరాజమానం ప్రతిపూర్ణవస్తునా
 సహేనుదామ్నా శశిమార్కవర్చసా ।
 దివాకరాభం రతిమాస్తితస్తలః
 స నిర్భగామామరతుల్యచిక్రమః ॥ 6 ॥

స పూరయన్ భం చ మహీం చ పాచలాం
 తురంగమాతంగమహారథస్తనైః ।
 బభ్రస్సమేతైః సహ తోరణాస్థితం
 సమర్థమాసనముపాగమత్ కపిమ్ ॥ 7 ॥

స తం సమాపాద్య వారిం హరీక్షణ్
 యుగాంతకాలాగ్నిమిత ప్రజాక్షయే ।
 ఉన్మత్తతం విస్మితజాతనం భ్రమః
 సమైక్షతాక్షో బహుమావచక్షుషా ॥ 8 ॥

స తస్య వేగం చ కపిర్మహాత్మనః
 పరాక్రమం చారిషు పార్శ్వవాత్మజః ।
 విధారయన్ స్వం చ బలం మహాబలో
 హేమక్షయే సూర్య ఇవాభివర్తతే ॥ 9 ॥

స జాతమన్యుః ప్రసమీక్ష్య చిక్రమం
 స్థిరం స్థితన్వలయతి దుర్భివారణమ్ ।
 సమాహతాత్మా హనుమంతమాహవే
 ప్రహృదయామాప శరైః ప్రీభి శ్చిత్తైః ॥ 10 ॥

తతః కపిం తం ప్రసమీక్ష్య గర్చితం
 నితశ్రమం శత్రు పరాజయోద్ధితమ్ ।
 అనైక్షతాక్షస్సమురీర్లమావసః
 పబాణపాణిః ప్రగృహీతకారుకః ॥ 11 ॥

స హేమవిష్కాంకదచారుమండలః
 సమాససాచాకుపరాక్రమః కపిమ్ ।
 తయోర్భభూవా ప్రతిమస్సమాగమః
 సురావఃరాణామపీ సంభ్రమనదౌ ॥ 12 ॥

రరాజ భూమిర్భూతతాప భానుమాన్
 కవో వ వాయుః ప్రచచాల చాచలః ।
 కపిః కుమారస్య చ వీక్ష్య సంయుగం
 ననాద చ ద్యౌ రుదధిశ్చ చక్షుభే ॥ 13 ॥

పంచస్థయిద్దేవకరణములతో, బంగారుమాలలతో
 నాద్యరంధ్రకాంతులతో అది విరాజిల్లుచున్నది సూర్యుడ వేగముతో
 హరిహరి ఆ రథమువండు ఇదిహరియొప్పు ఆ అక్షకుమారుడు
 రేచితలతో మహావస్తేన పరాక్రమము గలవాడై పురోగమించెను. (6)

హయ, గజ, మహారథముల ఏకాదశలతో భూమ్యానామిందను,
 పరతుములను ప్రతిధ్వనింప జేయించు, పకలబలములతో
 గూడిన ఆ అక్షకుమారుడు వనముఖద్వారముపై ఆసీనుడై
 యున్న యుద్ధవిద్యావేశారదుడగు హనుమంతుని
 పరీక్షించెను. (7)

సింహముపలె క్రూరమైనమూపురుగులు ఆ అక్షకుమారుడు,
 ప్రజాక్షయకారికుడైన ప్రళయకాలాగ్నివలె ఉప్పుచున్న ఆ
 వానరోత్తముని పరీక్షించి, పరిభ్రమాశ్చర్యములకు
 లోనైనవాడై, ఆయనను గర్వదృష్టితో జూచెను. (8)

మిక్కిలి బలముగలవాడైన ఆ రావణకుమారుడు,
 మహాశక్తినింపన్నుడైన అవానరునియొక్క వేగమును
 శత్రువులపీషయమున బలపరాక్రమములను, తన బలమును
 తారతమ్యములలో నిర్ధారించుకొనెను. అంతట చరికాంసు
 ముగిసినపిమ్మట సూర్యతాపమువలె అక్షకుమారునిలో
 దణ్ణోత్సాహము పెల్లుబిడెను. (9)

ఆ అక్షకుమారుడు, యుద్ధమునవిరుదులైపి స్థిరమైన
 పరాక్రమముగలి హనుమంతునిజూచి క్రుద్ధుడయ్యెను.
 క్రమముగ యుద్ధమున స్థిరముగానిలిచినవాడై ఏకాగ్ర
 చిత్తముతో అతడు వాడియైన మోదుబాణములను ప్రయోగించి
 ఆ కపిపరుని యుద్ధమునకు కన్వీరచెను. (10)

శత్రువు ప్రయోగించినబాణములు హనుమంతునకు
 ఎద్దెక్రమము కలిగింపలేదు. శత్రువులను అవశీలగా
 ఓడింపగలను- అనుభవముతో అవానరుడు విశ్వాసించి
 యున్నాడని అక్షకుమారుడు బాగుగా తెలిపికొనెను. ఏమిట
 అతడు బాణములను ధనుస్సును చేతబట్టి తొణకిని
 మనస్సుతో యుద్ధనన్నద్వై ఎదురుచూడసాగెను. (11)

అతడు బంగారుపతకములతో, భుజకీర్తులతో,
 మహాహరమైన కుండలములతో శోభిల్లుచు తీవ్రమైన
 పరాక్రమముతో హనుమంతుని జేరిను. యుద్ధసందర్భముగా
 అయుధియులనమాగమము జరిగిన తీరు సాక్షలేనిదిగా
 నుండెను అది సురాసురులకును సంభ్రమాశ్చర్యములను
 గొల్పునదిగా నుండెను. (12)

హనుమంతుడు, అక్షకుమారుడు ఇరువుమిద్దఱు
 మోరయుద్ధమునుజూచి, భూమిదద్దరిల్లెను. సూర్యుడు
 తాపమును ప్రసరింపజేయుట మోసెను, వాయువువీచుట
 నిలిపెను, పర్యవసా మిక్కిలిచలించెను. ఆకాశము
 త్వనించెను, సముద్రము క్రోధకులోనయ్యెను. (13)

తతస్స వీరస్సుముఖాన్ పతత్రణః
మనర్లపుంశాన్ నవషానివోరగాన్ ।
సమాధిసంయోగవిమోక్షతత్త్వవత్
శరాసథ త్రీన్ కపిమూర్ఖ్యపాతయత్ । 14

స తైశ్చరైర్ముద్గ్ధి సమం విపాతితైః
క్షణస్థస్త్విగ్ధవిప్రత్తలోచనః ।
వహోదితాదిత్యవిభశ్చరాంతుమాన్
వ్యరాజతాదిత్య ఇవాంతుమాలికః । 15

తతః ప్రవంశాధిపమంత్రిసత్తమః
సమీక్ష్య తం రాజవరాత్మజం కణే
ఉదగ్రచిత్రాయుధ చిత్రకాయుకం
జహర్ష చాపూర్యత చాపావోస్సుఖః । 16

స మండరాగ్రస్థ ఇవాంతుమాలికో
విప్రద్వకోపో బలవీర్యసంయుతః ।
కుమారమక్షం సబలం సవాహనం
దదాహ వేత్త్రాగ్ని మరీచిభి స్తదా । 17

తతస్స బాణాసవచిత్రకాయుకః
శరవనవో యుధి రాక్షసాంబుధః ।
శరాన్ ముమోచాశు హరీశ్వరాచభే
జలాహకో వృష్టిమివాచతోత్తమే । 18

తతః కపిస్తం రణచండచక్రమం
విప్రద్వతేజోబలవీర్యసంయుతమ్ ।
కుమారమక్షం ప్రసమీక్ష్య సంయుగే
నవాద హర్షాద్వనయత్య చక్రమః । 19

స బాలభావాద్యుధి వీర్యదర్శితః
ప్రవృద్ధమన్యుః క్షతజోషమేక్షణః
సమాససాదాఽప్రతిమం కపిం రణే
గజోనువోకూసమివావృతం తృణైః । 20

స తేన బాణైః ప్రసభం నిపాతితైః
చకార నాదం ఘనవాదనిస్సవః ।
సముత్పపాతాశు వధస్స మారుతిః
భుజోరుచిక్షేపణ ఘోరదభృవః । 21

బాణములను ఎక్కు పెట్టుటలోను, వాటిని గుఱి తప్పకుండ ప్రయోగించుటలోను సమర్థుడైన ఆ అక్షకుమారుడు మొనరేలియున్నవియు, తొక్కులు గలవియు బంగారుపీడులు గలవియు, విషి పర్మములవలె ఒప్పుచున్నవియు, ఐన మూడు బాణములతో హనుమంతుని శిరస్సుపై కొట్టెను. (14)

ఒకేసారి మూడుబాణములువచ్చి శిరస్సుపై దెబ్బతీయగా హనుమంతుని తలనుండి రక్తవారలు స్రవించెను. అతడు రక్తముతో తడిసిన గుండ్రని కనులుగలవాడై ఉదయించుచున్న మార్కసికల పిరాజీల్లుచుండెను. ఆ మారుతే శరములనెడి కిరణములతోగూడి, ఆదిత్యునివలె విలసిల్లుచుండెను. (15)

ఆ అక్షకుమారుడు చిత్రచిత్రములైన ఆయుధములతో రమణ్యాణములతో యుద్ధసన్నద్ధుడై కదనరంగమున నిలిచియుండెను. అతనివిజౌచి, వానరరాజైన సుగ్రీవువకు మంత్రియగు హనుమంతుడు హర్షముతో పొరిగిపోయెను. వెంటనే అతడు రణోత్సాహముతో తన శరీరమును పెంచెను. (16)

హనుమంతుడు మిక్కిలికోపోదిక్కుడై, బల పరాక్రమములను ప్రకటింపఁచు మందరగిరిపై కిరణపుంజములతో వెలుగొందుచున్న మార్కసికల ఒప్పుచుండెను. అప్పుడు అతడు తన వేత్త్రాగ్ని జ్వాలలచే, అక్షకుమారుని, అతనిబలములను, వాహనములను దహించినెను. (17)

ఏమ్మట వెల్లుఅనెడి ఇంద్రధనుస్సుగలిగి, బాణములనెడి వర్షముగలిగిన అక్షకుమారుడనెడి మేఘము యుద్ధరంగమున హనుమంతుడనెడి పర్వతముపై మేఘము ఒక మహాగిరిపై వర్షధారలను కురిసినట్లు శీఘ్రముగా బాణములను కురిపించెను. (18)

అప్పుడు మేఘముతో బహుశయైన పరాక్రమముగల హనుమంతుడు రణమొనఁగూటయందు తీవ్ర పరాక్రమమును జూపువాడును, మిక్కిలి తేజోబలవీర్య సంపన్నుడును అగు అక్షకుమారుని సమరంగమున జొచ్చి, హర్షాతిరేకముతో సహోద్యని గావించెను. (19)

ఆ అక్షకుమారుడు మూర్ఖత్వముతో యుద్ధమున తానొకమహావీరుడనను గ్రహముగలవాడై పిచ్చి కోపముతో కన్నులెఱ్ఱజేయుచు, గడ్డిచేకప్పబడిన మహా కూషమునుజేరు ఒక యేనుగువలె రణమున పాటిలేని వీరుడైనవానరోత్తముని జేరిను. (వేలకొలదిరాక్షసులను ఒంటరిగా హతమార్చిన హనుమంతుని పరాక్రమమును గుర్తెలుంగక ఆయనను ఎదుర్కొనజాచుటయే మూర్ఖత్వము.) (20)

ఆ అక్షకుమారుని బాణములు వేగముగావచ్చి తన మీదపడుటచే మారుతి విజృంభించి, మేఘమువలె గర్జించెను. ఏమ్మట భుజములను తొడలను చలుచుచు అతడు భయంకరాకాశముతో అకనమున మిక్కిలి ఎత్తువణిగెను. (21)

వముత్సరంతం పమభిద్రవద్యురీ
 స రాక్షసానాం ప్రవరః ప్రతాపవాన్ ।
 రథీ రథిశ్రేష్ఠతమః కిరన్ శరైః
 పయోధరః శైలమివాశ్చవృష్టిః । 22
 స తాన్ శరాంస్తప్య హరిర్విమోక్షయన్
 చచార పిదః పథి వాయుసేవితే ।
 శరాంతరే మారుతపద్మినిష్పతన్
 మహోజవ వృంయతి చందపితృణః । 23
 త మార్తబాణానవమాహాహమ్నుజం
 ఐమాన్యగంతం విశిఖైశ్చోత్తమైః ।
 అనైక్షరాక్షం బహుమానచక్షుషా
 జగమ పింతాం చ స మారుతాత్మజః । 24
 తతశ్చైర్విస్తాభుజాంతరః కపిః
 కుమారపీఠేణ మహాత్మనా నదక్ ।
 మహాభుజః కర్మవిశేషతత్త్వవిత్
 నిచింతయామాస రణే పరాక్రమమ్ । 25
 అజాంపద్మాబదివాకరస్రభః
 కఠోత్కయం కర్మ మహాన్ మహాబలః ।
 న చాప్య పర్యాపానకర్మభోధినః
 ప్రమాపణే మే ముతర్కత జాయతే । 26
 అయం మహాత్మాచ మహాంశ్చ పీఠ్యతః
 నమాహితశ్చాతివహాప్య వంశముగే ।
 అనంతయం కర్మగుణోదయాదయం
 ఘోరయక్షై ర్మునిభిశ్చ పూజితః । 27
 పరాక్రమోర్వాహ వివృద్ధమానవః
 నమీక్షతే మాం ప్రముఖాగ్రతః స్థితః ।
 పరాక్రమో హ్యప్య మహాంపి కంపయేత్
 మరాసురాణామపి శీఘ్రగామినః । 28
 న కల్మయం వాభిభవేదుపేక్షితః
 పరాక్రమో హ్యప్య రణే వివర్జితే
 ప్రమాదాం త్యేన మమాద్య రోచతే
 న వర్జమానోఽగ్నిరుపేక్షితం క్షమః । 29

మిక్కిలి బలముగలవాడును, రాక్షసులతోఁగ్రేబుడును, ప్రతాపశాలియు, రథమును అధిష్ఠించియున్నవాడును, రథికులతో దిట్టయైనవాడును అగు ఆ అక్షకుమారుడు మేఘము పెద్దతముపై వడగండ్లను వర్షించినట్లు¹⁾ అకాశమునకుగరుచున్న హనుమంతునిపై బాణములను విమ్ముచు అతనిని వెంటాడెను. (22)

మహావీరునితో సంఘర్షించగలవాడును, యుద్ధమున శీఘ్రముగా పరాక్రమించువాడును, మహావీరుడునుఅగు అహరుతి బాణముల పర్య వామువలె అంతలాపముతో మిక్కిలివీరునిగా రిసుగుచు, ఇతని బాణములకు చెక్కుకుండ తప్పించుకొనుచు, అకాశమార్గమున సంచరించెను. (23)

విల్లెక్కుపెట్టి, రథోమ్ములుడై, వివిధములగు వాడియైన బాణములతో అకాశమును కప్పివేయుచున్న ఆ అక్షకుమారుని హనుమంతుడు ఇంతటి పరాక్రమశాలియైన ఈ బాలుని పరించుట ఎట్లు? అని సానుభూతితో క్షణకాలముపాటు ఆలోచనలోపడిను. (24)

గొప్పవీరుడైన అక్షకుమారుని బాణములకు మహా దుంబులము గల ఆ కపివరుని వక్షస్థలము గాయపడిను. అప్పుడు నిమయస్ఫూర్తితో కర్తవ్యమును నిర్ణయించుకొనగల మారుతి కట్టగాలమనుచు ఆ రాక్షసయోధుని యుద్ధపరిమనునూర్తి ఆలోచింపిసాగెను. (25)

హులభాసునివలె లేవరిల్లుచున్నవాడై మిక్కిలి బలశాలియైన ఈ అక్షకుమారుడు అధితేజస్వ యువకునివలె యుద్ధమునవర్చు చున్నవాడు. వివిధములైన యుద్ధవిద్యలలో వీర్వారియైన ఇతనిని చంపుటకు నా మనస్సు అంగీకరించుట లేదు. (26)

ఇతడు మిక్కిలిబుద్ధిశాలి, మహావీరుడు, ఏకాగ్రమనస్కుడు. యుద్ధక్రమలకు తట్టుకొనగలవాడు. కార్యసామర్థ్యమునుబట్టి నిస్సంశయముగా వాగులు యక్షులు మునులు మొదలగు వారే ప్రశంసలకును పాత్రుడైయుండవచ్చును. (27)

ఈతనిమనస్సు పరాక్రమోర్వాహములతో ఉరకలు వేయుచున్నది. ఇతడు వాయుడుల విద్యయుముగా నిలిచి, నన్ను పరీక్షించి యాచున్నాడు. మిక్కిలి శీఘ్రమనముగల ఈతని పరాక్రమమునకు పురానుడులమనసులు సైతము కంపించును. (28)

ఇతనిని పరీక్షముగను ఉపేక్షింపరాదు ఉపేక్షింపినచో యుద్ధమున ఇతనిపరాక్రమము అవధులురాదు. అప్పుడు అతడు నన్ను అవమానము పాలుచేయదనునూం ఉండదు. అనగా ఇతడు నన్ను తనక ఓడిమిపాలు చేయును. కావున ఇప్పుడితనిని చంపుటయే యుక్తమని నాకు తోచుచున్నది. ఎగసిపడుచున్న మంజులను అర్పితేయక ఉపేక్షించుట ఉచితము కాదుగదా! (29)

1) పెద్దతముపై వడిన వడగండ్లు నీర్ని చాచిపోవును. అట్లే అక్షకుమారుని బాణములు వడగండ్లుదలెన హనుమంతునిపై బడ కురింతములై వేరిపోయెను.

2) ఒక మహావీరుడు శత్రువెక్తమనమన్న ఒక వీరుని క్షమించుట నితముగా ఒక ఉదాత్తలక్షణము. ఒక వీరుడు శత్రువన్న మహావీరుని ప్రశంసలకు పాత్రుడగుటయు ఒక అధర్మము.

ఇతి ప్రవేగం తు పరస్య తర్కయన్
స్వకర్మయోగం చ విధాయ వీర్యవాన్ ।
చకార వేగం తు మహాబలస్తదా
మలిం చ చక్రేఽన్య వధే మహాకపిః । 30

స తస్య తావత్ప్రహయాన్ మహాజవాన్
సమాహితాన్ భారసహాన్ వివర్జనే ।
బహువ వీరః పథి వాయుసేనితే
తలప్రసారైః పవనాత్మజః కపిః । 31

తతస్తలేవాధిపాతో మహారథః
స తస్య పింగాధిపమంత్రనిర్జితః ।
ప్రభగ్నవీడః సరిముక్తకూటరః
సపాత భూమౌ హతవాజీరంబరాత్ । 32

స తం పరిత్యజ్య మహారథో రథం
సకార్ముకః ఖడ్గధరః ఖముత్పతన్ ।
తపోఽభియోగాదృషిరుగ్రవీర్యవాన్
విహాయ దేహం మరుతాపివాయుమ్ । 33

తతః కపిస్తం విచరంతమంబరే
సతత్రరాజానిలసిద్ధపేనితే ।
సమేత్య తం మారుతరుల్య విక్రమః
క్రమేణ జగ్రాహ స పాదయోర్బుధమ్ । 34

స తం సమావిధ్య సహస్రశః కపిః
మహారగం గృహ్య ఇవాండజేశ్వరః ।
ముమోచ వేగాత్ పితృతుల్యవిక్రమో
మహీతలే వంయతి వానరోత్తమః । 35

స భగ్నబాహూరుకటిశిరోధరః
క్షరన్నున్నక్షీర్మథితాస్థితోచవః ।
స భగ్నసంధిః ప్రవిక్షిర్లబంధనో
హతః క్షీతో వాయుమతేన రాక్షసః । 36

మహాకపిర్భూమితలే నిపీడ్య తం
చకార రక్షోఽధిపతేర్మహాద్భయమ్
మహర్షిభిశ్చక్రచరైర్మహానైః
సమేత్య భూభైశ్చ సయక్షసన్నైః ।

మరైశ్చ పేంద్రైఃభృతజాతవిన్మయైః
హతేకుమారే న కపిర్వీరీక్షితః । 37

ఈ విధముగా శత్రుబలములనుగూర్చి బాగుగా తర్కించినపిదప ఆ కపివరుడు అక్షకుమారుని వధించుటకే నిర్ణయించుకొనెను. అనంతరము మహాబలరాక్షసులొకరియైన హనుమంతుడు తాను అనుసరింపవలసిన యుద్ధక్రమమును ఆలోచించి, వేగముగా ముందునకుసాగెను. (30)

మహావీరుడు, వాయుసుతుడు ఐన ఆ వానరోత్తముడు మిక్కిలివేగముగలనియు, నీ మాత్రమూ ఏమలుపాలు లేనిదియు, శత్రువులకు చిక్క కుండ ఇటువంటి వివిధములగు మార్గములయందును సంచరింపగలనియు, రథబాహమును వహించగలవియుఁబని అక్షకుమారుని ఎనిమిదిగుట్టములను తన అణచేతిదెబ్బలతో అకాశమునందే చంపివేసెను. (31)

ఏమృత ముగ్ధీకవచివుడైన హనుమంతుడు బలిష్ఠమైన తన అణచేతితో అక్షకుమారునిరథమును కొట్టెను. ఆ దెబ్బకు రథచక్రములు ముక్కలయ్యెను. నౌగలు వేజైపోయెను, గుట్టములును హతమై పోవుటచే ఆ రథము అకసమునుండి నేలపై గూలెను. (32)

ఉగ్ర తపశ్శక్తీసంపన్నుడైనఋషి తనతపఃప్రభావమున బౌతికదేహమును వీడి స్వర్గమునకు వెళ్ళుచున్నట్లుగా రనుస్సును, ఖడ్గమును ధరించియున్న ఆ అక్షకుమారుడు తగ్గునైనరథమును వీడి, అంతరిక్షమున కెగిరెను. (33)

వాయువునలే మిక్కిలి సరాక్షమముగలవాడగు హనుమంతుడు, గరుత్మాంతుడు, వాయువు, ఏడ్వపురుషులు సంచరించునట్టి అకాశమునందు మసలుచున్న ఆ అక్షకుమారుని క్రమముగా సమీపించి, అతనికాళ్లను గట్టిగా చిక్కించుకొనెను. (34)

తనతండ్రియైన వాయుదేవునివలె మహాసరాక్షసులొకరియైన హనుమంతుడు గరుత్మాంతుడు మహాసర్పమును గ్రహించినట్లు, ఆ అక్షకుమారుని ఎట్టుకొని, పెక్కుమార్లు గిరగిర త్రప్పి, యుద్ధరంగమున వేగముగా విసిరి వేలకేపి కొట్టెను. (35)

హనుమంతునిదాటికే అక్షకుమారుని యొక్క వేయలు, తొడలు, కటివదళము, కంఠము కిడిలములయ్యెను. రక్తముతో తడిసి ఎముకలు, కన్నులు నుగ్గునుగ్గాయెను. కళ్లన్నియు దెబ్బతిన్నెను నరములన్నియు తెగిపోయెను అంతట అతడు ప్రాణములను కోల్పోయి నేలకొరిగెను. (36)

ఆ వానరోత్తముడు అక్షకుమారుని వలసి, అతనిని తూమిపై వడునట్లు చేసి, రాక్షసరాజైన రావణునకు మిక్కిలి భయమును కలిగించెను. హనుమంతుడు అక్షకుమారుని హతమార్చుచుండగా జ్యోతిశ్శక్రమున సంచరించుచు, వ్రతనియుములను పాటించు మహర్షులు, యక్షులు, నాగులు, ఇతర ప్రాణులు, ఇంద్రుడు మొదలగు దేవతలు, మిక్కిలి విస్మయముతో అయినను వీక్షించిరి (37)

నివాత్య తం వజ్రసులోపమప్రభం
కుమారమక్షం క్షతజోపమేక్షణః ।
తదేవ వీరోఽ భిజగామ తోరణం
కృతక్షణః కాల ఇవ ప్రజాక్షయే । 38

ఎజ్జబాటిసకన్నియగలవాడైన మహావీరుడగు హనుమంతుడు ఇందునీ కుమారుడైన జయంతుని వలె రాజీల్లు ఆ అక్షకుమారుని పరిహర్షిస వేమ్మట, ఆ వనముఖ ద్వారము మీదికివేరి, ప్రళయ కాలమున తీవులసాణములను కోనిపోవుటకు నిరీక్షించు మృత్యుదేవత (యముని)వలె ప్రతియోధులైన రాక్షసులకొకట ఒకట ఎదురు మాయించెను. (38)

ఇత్యాద్యే శ్రీమద్రామానుజే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే సప్తచత్వారింశస్పర్గః (47)
వాల్మీకిమహర్షివిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామానుజమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది నలుబదిఏకవర్గము.

— * * * —

48. నలుబదిఎనిమిదవసర్గము

ఇంద్రజిత్తుహనుమంతుల యుద్ధము - బ్రహ్మప్రముచిత బంధింపబడి, హనుమంతుడు రావణుని నభిలో వ్రవేశించుట

తతస్పి రక్షోఽధిపతిర్మహాత్మా
హమానుతాఽక్షే విహతే కుమారే
మనస్సమాధాయ తదేంద్రకల్పం
సమారితేశేంద్రజితం సరోషమ్ । 1

హనుమంతునిచేతిలో అక్షకుమారుడు నిహతుడు కాగా మహావీరుడైన రాక్షసరాజగురావణుడు (లోలోపల ఆంధోళననడుచున్నను) మనస్సును కుదుటబఱచుకొని ధైర్యమువహించి, కుపితుడై దేవేంద్రునితోపమానమైన పరాక్రమముగల ఇంద్రజిత్తును యుద్ధమునకదేశించుచు ఇట్లుపలికెను. (1)

త్యమస్త్రవిచ్ఛస్త్రవిదాం పరిష్ఠః
సుధాకురాణామపి శోకదాతా ।
సురేషు సేంద్రేషు చ దృష్టకర్మా
పితామహారాధనసంచితాస్త్రః । 2

"ఓ కుమారా! వీవు అస్త్రవేత్తలలో, శస్త్రములను ప్రయోగించువారిలో శ్రేష్ఠుడవు. సురాసురులుసైతము నీ పరాక్రమమునకు గడగడలాడుదురు. బ్రహ్మదేవునిగూర్చి అవమొనరించి బ్రహ్మప్రముమొదలగు పెక్కు అస్త్రములను ఎంపాదించినవాడవు. నీయుద్ధకౌశలమును ఇంద్రుడి దేవతలుగూడ చదివినారె. (2)

తవాస్త్రబలమాపాద్య వాసురా న మధుద్గజాః ।
న శేకుస్సమలే స్థాయం సురేశ్వరసమాశ్రితాః । 3

అమరులుగాని, ఇంద్రుడిదేవతలుగాని, మధుద్గజములు గాని, యుద్ధరంగమున నీ అస్త్రబలము ముందు నిలువ జాలకపోయిరి. (3)

న కశ్చిత్ త్రిషు లోకేషు సంయుగే న గతిశ్రమః ।
భుజవిర్యాభిగుప్తశ్చ తవసా చాభిరక్షితః
దేశకాల విభాగజ్ఞః త్వమేవ మతిపత్తమః । 4

ముల్లోకములలోను కదనరంగమున వీచే పరాజితుడు కానివాడు ఎవ్వడునులేడు. నీ భుజబలపరాక్రమములే సర్వదా నీకు భద్రకరములు. నీతపఃప్రభావమే నీకు సర్వరక్షకము. దేశకాలములవనునరించి, కర్తవ్యములను నిర్వహించుటలో నీవు నిరుపమానప్రజ్ఞాశాలివి. సమయస్ఫూర్తిగలవాడవు. (4)

న తేఽస్త్రశక్యం సమరేషు శర్మణా
న తేఽస్త్రకార్యం సులిపూర్వమంతజే ।
న పోఽస్తి కశ్చిత్ త్రిషు సంగ్రహేషు శై
న నేద యస్తేఽస్త్రబలం బలం చ తే । 5

వివిధయుద్ధరీతులలో కుశలుడనైననీకు అసాధ్యమైన కార్యము ఏదియుమలేదు, వివేకముతోకలోచించి, చేయదగిన కార్యములలో నీకులేలియనిదిలేదు. నీ అస్త్రబలములను, శారీరశక్తిని ఎఱుగనివాడు ముల్లోకములయందు ఎవ్వడును లేనేలేడు. (5)

మమానుషాపం తపసో బలం చ తే
 పరాక్రమశ్చాస్త్రబలం చ సంయుగే ।
 స త్వాం సమాసాద్య రణావమర్తే
 మమః శ్రమం గచ్ఛతి విశ్వితార్థమ్ । 6

నిహతాః కింకరాస్పర్శ్య జంబుమాతీ చ రాక్షసః ।
 అమాత్యపుత్రా వీరాశ్చ పంచసేవాగ్రయాంసః । 7

బలాని కుశమృద్ధాని పాశ్వవాగరథాని చ ।
 సహోదరోస్తే దంబితః కుమారోఽక్షశ్చ సూదితః ।
 ప హి తేష్వేన మే సారో యస్వయ్యరిసిమూదనః । 8

ఇదం హి దృష్ట్వా నిహతం మహద్బలం
 కపిః ప్రభాసం చ పరాక్రమం చ ।
 త్వమాత్మనశ్చాపి వమిక్ష్య పారం
 కురుష్య వేగం స్వబలానుదూనమ్ । 9

బలావమర్థస్త్వయి వప్తికృష్టే
 యథా గతే శామ్యతి శాంతశత్రౌ ।
 తథా సమిక్ష్యాత్మబలం పరం చ
 సమారభస్వాస్త్రవిదాం వరిష్ఠా । 10

న వీర సేవా గణాశ్చ్యవంతి
 ప వజ్రనూదాయ విశాలసారమ్ ।
 ప మారుతస్యాస్య గతేః ప్రమాణం
 వ తాగ్నికల్పః కరణేన హంతుమ్ । 11

తమేవ మర్థం ప్రసమిక్ష్య సమ్యక్
 స్యకర్మసామ్యాద్ధి సమాహితాత్మా
 స్మరంశ్చ దివ్యం ధనుషోఽస్త్రవీర్యం
 వ్రణాఽక్షతం కర్మ వమారభస్య । 12

ప ఛియం మతిశ్రేష్ఠే యత్నాః పంసేషయాస్యహమ్ ।
 ఇయం చ రాజభర్మాణాం క్షత్రస్య చ మలిర్మతా । 13

తపోబలమునందును. యుద్ధమున పరాక్రమించుటలోను. అస్త్రబలవిజృంభణమునందును. అన్నివిధముల నీవు నాతో సమానుడవు. యుద్ధసంఘర్షణ ఎదుర్చినప్పుడు నీవునిలబడిన వక్షమునకు జయము తథ్యము. నా మనస్సునకు అందోళన ఏమాత్రము కలుగదు. (6)

ఎనుబడివేలమంది కింకరులును, జంబునూలియు, వీరలైన అమాత్యపుత్రులు వీధుగురును, సేనానాయకులైదుగురును రణరంగమున మడిసిరి. అసంఖ్యాకముగానున్న అశ్వములు, గజములు, రథములు పదాతిబలములు కదవరంగమున ప్రాణములను కోల్పోయెను. నీ అనురంగుతమ్ముడైన అక్షకుమారుడు గూడ సహితుడయ్యెను. ఇటులే ౬ అరిమర్దనా వాకునేనై ఉన్నంత గట్టినమ్మకము వారిపైలేదు. (7-8)

ఆ వానరునిప్రశస్తిపైసబుర్దికొకలమును, శారీరిక బలమును, ప్రభావమును. పరాక్రమమును దృష్టితోమంచుకొని, నీ బలపరాక్రమములగుూడ చూచుకొని, నీశక్తియుక్తులకు తగినట్లుగా విజృంభించుము (9)

అస్త్రవిదులలో శ్రేష్ఠుడని నీనిరుపమాన బలపరాక్రమములను చూచిన వెంటనే శత్రువులు తొంగిపోవుదురు. అట్టి నీవు అవానరుని సమీపించినప్పుడు నీ బలమును శత్రుబలమును సమీక్షించుకొని మనసేవలు నశింపకుండునట్లుగా ప్రయత్నము చేయుము. (10)

౬ వీరుడని ఒకేప్రయత్నమున (ఒక్కదెబ్బతో) పెక్కుమందిని హతమాతృగరి ఆ వానరునినుండి పేవలు మనలను రక్షింపజాలవు. (కమక నీవుపేవలతో వెళ్లకుము.) తీక్షణమైన వజ్రాయుధముగూడ ఆయన కడ కుంతిలమగును. కిసుక ఆయనమీదికి వజ్రాయుధముతోగూడ వెళ్లనర్హు. అది ఆయనకడ పనిచేయదు- ఈవానరుని వేగము వాయువునకును లేదు. ఈతనిబలముమొందు వాయుబలము సైతము దీగిదుడవే అతడు అగ్నితుల్యుడు. అందఱిని శార్పిణేయగులడు ముప్పొడి సాధనములతో అతనిని చంపుట అసాధ్యము- కనుక అట్టి ప్రయత్నము చేయకుము. (11)

నేను ఇంతకుముందు చెప్పినంతగా బాగుగా అలోచించుము. నీ కార్యసాఫల్యమునకై (నీవు శత్రువును జయించుటకై ఏకాగ్రచిత్తుడవై ధనుర్విర్యకు (ధనుస్సునకు) సంబంధించిన బ్రహ్మస్త్రాదిబలమును జ్ఞప్తికి దియ్యకొనుచువెళ్లుము తరుగులేని విధముగా (యుద్ధ) కార్యమునకుదిగుము- పీతామహాదచ్చిన ఆ బ్రహ్మస్త్రమునే స్మరించుచువెళ్లుము- దానికితప్ప మఱి దేనికిని అతడు తొంగదు. (12)

బాలుడైన నిన్ను యుద్ధమునకుపంపుట నాకు ఉచితముగా తోచుటలేదు. అనను క్షాత్రధర్మమును అనుసరించి ఇట్లు చేయుటయుక్తమే. చీలనన సమర్థులైన యోధులుండగా రాజు స్వయముగావెళ్లుట రాజధర్మ విరుద్ధము. (13)

వావాశస్త్రేశ్వ సంగ్రామే వైభావ్యమరిందమః
అవశ్యమేవ బోధవ్యం కామ్యేశ్వ విజయో రణే 14

తతః పేతు ప్రద్యవవం నిశమ్య
ప్రదక్షిణం దక్షమతప్రభావః
చకార భర్తారమదీనవత్ప్యే
రణాయ పీరః ప్రతిపన్నబుద్ధిః 15

తతస్యైః స్వగణైరిస్త్వైః ఇంద్రజిత్తులిఘాణితః
యుద్ధోద్ధతః కృతోత్పాహః సంగ్రామం స్రవ్యపద్యతః 16

శ్రీమాన్ పద్మపరాశాక్షో రాక్షసాధిపతేష్పుతః
విర్భగామ మహావేజాః వముద్ర ఇవ పర్యమః 17

స పక్షిరాకోపమయల్యవేక్షైః
వ్యాలైశ్చతుర్విస్ఫిటపక్షదంష్ట్రైః
రథం వమాముక్తమసంగవేగం
సమూరుకోహింద్రజిదింద్రకల్పః 18

స రథీ భవ్యివాం శ్రేష్ఠః శస్త్రజ్ఞోఽప్రవిదాంసరః
రథేవాభియయో స్థిరం హనుమాన్ యత్ర పోఽభవత్ 19

స తస్య రథసైన్యోఽపి వ్యాప్యనం కాయ్మకన్య వ
విశమ్య హరిసిరోఽపా సంప్రవ్యాక్తతరోఽభవత్ 20

సుమహవ్వాపమాదాయ శిలశద్యాంశ్చ సాయకాన్
హనుమంతమథిప్రేత్య జగామ రణపండితః 21

అస్మిం ప్రతస్సంయతి జాతహర్షే
రణాయ నిర్లభ్యుతి బాణసాణా
దిశశ్చ సర్వాః కలుషా బభూవుః
మృగాశ్చ రాద్రా బహుథా వివేదుః 22

సమాగతాస్తత య వాగయశ్చ
మహార్థమశ్చక్రచరాశ్చ సేదాః
వభస్సమాప్యత్య చ పక్షిసంఘా
వివేదురుచ్చైః పరమప్రహృష్టాః 23

ఆయాంతం సరథం దృష్ట్వై తూర్ణ మింద్రజితం కపిః
వివనాద మహావాదం వ్యవర్తత చ వేగవాన్ 24

కదనరంగమున విజయకాంక్షకలిగియుండుట అవసరము. కనుక వివిధములగు అస్త్రప్రయోగముల యందు నేర్పు (ప్రచారణసామర్థ్యము) కలిగియుండ వలెను. జయార్థము అస్త్రములన్నియు స్మృతిలో ఉండవలెను. (14)

దేవతలవలె దివ్యప్రభావము గలవాడు, వీరుడు, అన ఇంద్రజిత్తు తండ్రివలె కన హితవచనములనువిని, కొండంత బలమునుపొందినవాడై, యుద్ధముచేయుటకే విశ్రయించుకొని, ప్రభువైన రావణునకు ధిరక్షణ పూర్వకముగా ననుసంగించెను. (15)

ఇంద్రజిత్తు తనకు అత్యంతప్రీతిపాత్రులైన వారిచేతను, తనవారిచేతను ప్రశంసలనందుకొని, రణోత్సాహముతో విజ్ఞసిగుళు సమరభూమికివెళ్లుటకు ఉద్యుక్తుడాయెను. (16)

నైశవోపేయడు, పద్మదళములవంటి నేత్రములు గలవాడు. రాక్షసప్రభువైన రావణునికుమారుడు, మహా తేజశ్శాలియుఅగు ఇంద్రజిత్తు, పర్యదినములలో సముద్రునివలె ఉప్పొంగుచు సంగ్రామమునకు బయలుదేరినాడు. (17)

సరాక్రమమున ఇంద్రునితోసమానుడైన ఆ ఇంద్రజిత్తు నిరాహూటముగా మిక్కిలివేగముతో సాగిపోగల రథమును అదిరోహించెను. దానికి గరుత్మంతునివలె మిక్కిలివేగము గలది, శీఘ్రములైనతెల్లనికోటలుగలవి అగు వాలుగు సింహములతో పూన్యబడియుండెను. (18)

ధనుర్వారులలోశ్రేష్ఠుడు శస్త్రాస్త్రప్రయోగములలో అరితేజినవాడుఅన ఆ ఇంద్రజిత్తు హనుమంతుడున్న సదేశమునకు రథముపై వేగముగా వెళ్లెను. (19)

వానరవీరుడైన హనుమంతుడు ఇంద్రజిత్తుయొక్క రథచక్రములనెత్తడులను, ధనుష్పంకారమును విసి, (తనకుదీర్చినవీరునితో యుద్ధముచేయుఅవకాశము లభించినదని) మిక్కిలి ఆనందభరితుడాయెను. (20)

రణవిద్యలలోకుశలుడైన ఇంద్రజిత్తు మిక్కిలి శక్తిమంతమైన ధనుస్సును, వాడియైనములుకులుగల బాణములనుచేతుబట్టి హనుమంతుని ఎదుర్కొనుటకై వెళ్లెను. (21)

పిమ్మట ఆ ఇంద్రజిత్తు రణోత్సాహభరితుడై బాణములనెక్కువెళ్ళి ముందువకుసాగుచుండగా పైకిగసిన చూచులతో రిశలన్నియు సంఘటించెను. క్రూరమృగములు బహువిధములుగా అలవసాగెను. (22)

అంతట అక్కడికిచేరిన వాగులు, యక్షులు, మహర్షులు, క్షృతిశ్శక్తిమన సంపదించుసిద్ధులు ఆకాశమునందంతటను వ్యాపించి, వార్తొల్లసములను ప్రకటించిరి కాకులు గ్రద్దలు మొదలగు పక్షులు (తమ కొవరము లభించునను) పంపొమ్ముతో బిగ్గరగా అలవససె. (23)

రథముపై అతవేగముగా తనవైపునకు వచ్చుచున్న ఇంద్రజిత్తును గాంచి, హనుమంతుడు సింహవాదమొనర్చుచు, శత్రువునకు దడుపుట్టునట్లు అతి శీఘ్రముగా తనశరీరమును పంపెను. (24)

ఇంద్రజిత్తు రథం దివ్యమ్ అశ్విశ్చిత్రకాక్ముకః
ధమర్చిస్సౌరయామాస తటిదూర్జితవిస్ర్వవమ్ 25

తతస్సమేతా వతిశ్చక్రవేగా

మహాబలౌ తౌ రణవిధ్వంసకౌ ।

కపిశ్చ రక్షోఽధిపతేశ్చ పుత్రః

సురాసురేంద్రావిన బద్ధవైతౌ । 26

తతస్య వీరస్య మహారథస్య

ధమస్మత స్సంయతి సమ్మతస్య ।

శత్రవేగం వ్యహవత్ ప్రవృద్ధః

చచాక మార్గే సీయరప్రమేయః । 27

తతశ్చరావాయతచిక్షశత్యాన్

సుపత్రినీః కాంచనచిత్రపుంఖాన్ ।

ముమోచ చీరః పరవీరహంతా

మహత్పతాన్ వజ్రవిపాతవేగాన్ । 28

తతస్తు తత్స్వండననిస్ర్వవం చ

మృదంగభేరీపటహస్వవం చ ।

వికృష్యమాణస్య చ కౌఘ్మకస్య

నిశమ్య ఘోషం పునరుత్పాతః । 29

శరాణామంతరేష్వాశు వ్యవర్తత మహాక్షసిః ।

హరిస్తస్మాథింక్ష్యస్య మోఘయన్ లక్ష్యవంగ్రహమ్ । 30

శరాణామగ్రతస్తస్య పునన్సమభినర్తత ।

ప్రపార్య హస్తౌ హనుమాన్ ఉర్వపాతానిలాత్మజః । 31

తాసుభౌ వేగవంశన్నౌ రణకర్మవిశారదౌ ।

వర్చభూతమనోగ్రాహ చక్రతుర్యుద్ధముత్తమమ్ । 32

హమామతో వేడ న లక్ష్మసోఽంతరం

న మారుచిస్తస్య మహాత్మనోఽంతరమ్ ।

వశస్పరం నిర్విషహౌ బభూవతః

సమేత్య తౌ దేవతమావనిక్రమౌ । 33

తతస్తు లక్ష్మే ప విహవ్యమానే

శరేష్వమోఘేషు చ సరిసతత్పు ।

జగమ వింతాం మహతీం మహాత్మా

సమాధినయోగసమాహితాత్మా । 34

ఇంద్రజిత్తు దివ్యమైనరథముపై నిలకడగానున్నవాడై
చిత్రమెరింటినివేటాని, పెడుగుపాటుధ్వనితో భయంకరముగా
ధమస్థంకారమును గావించెను. (25)

మిక్కిలితీవ్రముగా విజృంభించినవారును, గొప్ప
బంశాలును రణభయములెనివాడునుచు వాసుమంతుడు,
ఇంద్రజిత్తు ఇరువురును బద్ధశత్రువులైన దేవేంద్ర
రాక్షసు యులవలె వర్షస్పృగము యుద్ధమునకు తలపడిరి. (26)

సాటిలేనివీరుడు, అత్యున్నతముగా తనశరీరమును
పెంచినవాడుఅగు హనుమంతుడు, వీరుడును, మహా
రథుడును, ధనుర్ధారియు, యుద్ధమున వాటికెక్కినవాడును
చున ఇంద్రజిత్తుయొక్క బాణములధాటిని వమ్మునర్చి
వాయు(అకాళ)మార్గమున సంచరింపసాగెను. (27)

శత్రువీరులనుహతమార్చుటలోమటికుడైన ఇంద్రజిత్తు
పొడవైన వాడములుకులుగలపియు, మంచి టెక్కులు
గలపియు, చీత్రముగానున్న బంగారుపిడుఱు గలపియు,
టాగుగావంగినవియు, వజ్రాయుధమువలె బలమైనవియు
అగు బాణములను వానుమంతునిపై వేసెను. (28)

అంతట ఆమారుతి ఇంద్రజిత్తుయొక్క రథచక్రస్థులను,
మృదంగ, భేరీ, పటహాదివాద్యముల స్వనములను
ఏక్కుపెట్టబడుచున్న వింటింపునిని విని, మఱల గగనమునకు
ఎగిరెను. (29)

గుఱిచూచికోట్టుటలోనమర్చుడైనఇంద్రజిత్తు యొక్క
లక్ష్యమును వమ్మునర్చుచు ఆ వానరోత్తముడు
బాణములకు చిక్కకుండా హాటిమధ్య తిడుగసాగెను. (30)

వాయునితుడైనహనుమంతుడు ఆ ఇంద్రజిత్తు
యొక్క బాణములకు ఎదురుగా విలబడుచుండిడివాడు.
ఇంద్రజిత్తు గుఱిచూచి, బాణములను ప్రయోగించుసరిలో
తలడు వెంటనే కేటులుచాచి దాగుడుమూతలాడువానివలె
రివ్వన మఱలపైకి ఎగిరెడివాడు. (31)

మిక్కిలివేగముగా యుద్ధమొనర్చుటలోనమర్చులైన
హరిద్దలును సకలప్రాణులకు జన్మర్యము గొల్పునట్లుగా
మహాయుద్ధమొనర్చుచుండిరి. (32)

హనుమంతుని ఎట్లుబయిరపవలెనో ఇంద్రజిత్తునకు
తెలియకుండెను. ఇంద్రజిత్తును వడగొట్టుఉపాయము
హనుమంతునకు తోచకుండెను. దేవతలతో సమానమైన
సర్వాకమములవాటిద్దలును సోరుస్సుచు ఒకరిని పటియొకరు
బయిలయటకు అసోధ్యులుగానుండిరి. (33)

బాణములను సంధించి ప్రయోగించుటలో వికాగచిత్తుడైన
ప్రతిభాశాలియగు ఆ ఇంద్రజిత్తు తన గుఱి వమ్మైపోవుమందుకు
వలనను, అమోఘములైన శరములుగూడ గుఱితప్పి పడిపోవు
చుండుటచేతను చీత్ర విచారమునకు లోనయ్యెను. (34)

తతో మలిం రాక్షసరాజనూనః

చకార హస్మిన్ హరివీరముఖ్యే ।

అవధ్యలాం తన్య కపిష్ఠమీక్ష్య

ఇథం నిగచ్ఛేదితి నిగ్రహజ్ఞమ్ 35

తతః సైతామహం వీరః పోఽస్త్రమస్త్రవిదాం వరః

నందధే సుమహాతేజాః తం హరివ్రవరం వ్రతః 36

అవధ్యోఽయమితి జ్ఞాత్వా తమస్త్రేణాస్త్రచత్వరిన్

విజగ్రాహ మహాబాహు మాదుతాత్మజమింద్రజిత్ 37

తేన జద్వస్త్రతోఽస్త్రేణ రాక్షసేన న వావరః ।

అభవన్నిర్విచేష్టశ్చ వపాత త మహేతతే 38

తతోఽథ బుద్ధ్వా న తదస్త్రబంధం

ప్రభోః ప్రభావాత్ నిగరాత్మవేగః ।

పితామహానుగ్రహమాత్మనశ్చ

విచింతయామాస హరివ్రపిఠః 39

తతస్త్వాముంభునైర్మంత్రిః బ్రహ్మాస్త్రమభిమంత్రితమ్

హనుమాంగ్లింతయామాస వరదాసం పితామహాత్ 40

న మేఽస్త్రబంధస్య చ శక్తిరస్తి

విమోక్షణే తోఽగురోః ప్రభావాత్

శత్యేన మత్యా విహితోఽస్త్రబంధ

మమాఽఽ యమోనేరనువర్తితవ్యః 41

న వీర్యమస్త్రస్య కపిర్విచార్య

పితామహానుగ్రహమాత్మనశ్చ ।

విమోక్షకత్తీం పరిచింతయిత్వా

పితామహాజ్ఞా మనుచర్తతే స్మ 42

అస్త్రేణాపి హి బధ్యవ్య త్రియం మమ న జాయతే ।

పితామహ మహేంద్రాధ్యాయ శక్తితప్యానితేన చ 43

గ్రహణే చాపి రక్షోః మహాన్ మే గుణవర్ధనః ।

రాక్షసేంద్రేణ పంశాడు తస్మాద్భచ్చాంత మాం సతే 44

న విశ్రితార్థః సరపికహంతా

నమీక్ష్యతాతీ వినిష్కర్తవేష్టః ।

వరైః ప్రసహ్యధిగతైర్విగృహ్య

వనాదలైస్తైః పరిభర్త్యమావః 45

ఆ ఇంద్రజిత్తు హనుమంతునిచంపుః అసాద్యముని

తలంచెను "అది సరే, కనీసము ఆ వానరముఖుని

బంధించుటకై అతనిని విశ్వేష్ఠునిగాచేయుటకు ఉపాయమేమి?"

అని అతడు బాగుగాఅలోచింపసాగెను. (35)

ఏమ్మట అస్త్రవీరులలోనెముఖుడు, వీరుడు, మహా

తేజశ్శాలియువన ఆ ఇంద్రజిత్తు ఆ వానరార్థమునినై

బ్రహ్మాస్త్రమును సంధించెను. (36)

'ఈ మహావానరుని చంపుట అసాద్యము - అని

తలచి, అస్త్రరహస్యములను ఎఱచిగిన భుజబలశాలియగు

ఇంద్రజిత్తు ఆ మారుతినీ బ్రహ్మాస్త్రముచే బంధించెను. (37)

ఇంద్రజిత్తుప్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రమునకు కట్టుబడినవాడై,

ఆ కపీవరుడు విశ్వేష్ఠుడై, యామిపై పడిపోయెను. (38)

ఆ హనుమంతుడు తాను బ్రహ్మాస్త్రముచే బంధించబడినట్లు

తెలిసికొనెను కాని బ్రహ్మచేపుని ప్రభావమున ఆ అస్త్రశక్తి

క్షణకాలములో తొలగిపోయెను. అది ఆయనను ఏమాత్రము

బాధించలేదు. అప్పుడు అతడు తనను బ్రహ్మచేపుడు

అనుగ్రహించెనని తలంచెను (39)

అది హ్సయంబున (బ్రహ్మ) పుంజలములచే అధిపంత్రింపబడిన

బ్రహ్మాస్త్రము - అని యెఱింగి బ్రహ్మ తనకు ప్రసాదించిన

వరమును సుర్తునకు తెచ్చుకొనెను. (40)

"పితామహునిమహిమచే ప్రభావితమైన ఈబ్రహ్మాస్త్రము

నుండి తప్పించుకొనగలశక్తి నాకులేదు." అనితలంచి

ఇంద్రజిత్తు చాచి నాగై ప్రయోగించెను. ఇరే ఈ

బ్రహ్మాస్త్రమునకు నేను కట్టుబడియుండటమే యుక్తము.

ఆవిరముగా నేను బ్రహ్మచేపుని గౌరవించినట్లునను. (41)

ఆహనుమంతుడు బ్రహ్మాస్త్రముయొక్క ప్రభావమును,

తనపై పితామహునకుగల అనుగ్రహమును గుర్తునకు

దెచ్చుకొనెను. బ్రహ్మాస్త్రమునుండి తప్పించుకొనగలశక్తి

తనకు ఉన్నదని తెలిసెయి, అతడు బ్రహ్మచేపునిఆజ్ఞాను

శిరసావహించెను. (42)

నేను బ్రహ్మాస్త్రముచే బంధించబడినను బ్రహ్మచేపుడు,

దేవేంద్రుడు, వాయుదేవుడు నప్పు రక్షించుచున్నందున

నేను భయపడవలసిన పనియేలేదు. (43)

రాక్షసులు నన్నుబంధించి (రావణ వికచకు) తిపికొనిరిగను

నాకు తాబడే యగును. ఎంతన నేను స్వయముగా అక్కడ

రావణునితో మాట్లాడవచ్చును. అందువలన శత్రువులు

నన్ను తిపికొనెట్లెదురుగాక. (44)

శత్రువులను పరిమార్చగలవాడును సదాసర్వచక్షణుల

యారదృష్టికలవాడునువన హనుమంతుడు కృతవిశ్మయముడై

విశ్వేష్ఠుడైయుండెను. అంతట శత్రువులు ఆయనమీదికి

విజృంభించి, బలవ్రయోగముతో బంధించి, భయపెట్టసాగిరి.

అప్పుడు మామతి బిగ్గరగా కేకవేసెను (45)

తత్త్వం రాక్షసా దృష్ట్వా విర్విచేష్టమరిందమమ్ ।
బుంధుభాగవల్లైశ్చ ద్రుమచీరైశ్చ సంహతైః ॥ 46

స తోచయామాస వల్లైశ్చ బంధనం
వ్రసహ్య పీరైరభిగర్జణాం చ ।
కౌతూహలాహ్లాం యది రాక్షసేంద్రో
ద్రష్టుం వ్యవస్యేదితి నిశ్చితాత్మః ॥ 47

స బద్ధస్తేన వల్లైవ విముక్తైః స్త్రైః సీద్యవాన్ ।
అస్త్రబంధస్సవాన్యం హి న బంధమనువర్తతే ॥ 48

అథేంద్రజిత్తు ద్రుమచీరబద్ధం
విచార్య పీరః కపిపత్తమం తమ్ ।
విముక్తమస్త్రైః జగము చింతాం
వాన్యేన బద్ధో హ్యనువర్తతే త్రమ్ ॥ 49

అహో మహాత్మకృ కృతం విరక్తకం
స రాక్షసైర్కంతగతిర్విముష్టా ।
శునశ్చ వాస్త్రే విపాతే త్ర మున్యత్
వ్రవర్తతే సంశయితాః స్మ పర్యే ॥ 50

అస్త్రైః హనుమాన్ ముక్తో వార్యానమనబుధ్యత ।
కృష్ణమాణస్త రక్షోభిః చైశ్చ బంధైర్నిసీడితః ॥ 51
హన్యమానస్తతః క్రూరై రాక్షసైః కాష్ఠముస్త్రీభిః ।
సమీపం రాక్షసేంద్రవ్య ప్రాకృష్టత స వావరః ॥ 52

అథేంద్రజిత్ తం వ్రసమిక్ష్వ ముక్తమ్
అస్త్రైః బద్ధం ద్రుమచీరసూత్రైః ।
వ్యదభ్యమత్ తత్ర మహాబలం తం
హరివ్రవీకం పగణాయ రాజ్ఞే ॥ 53

తం మత్తమిన మాతంగం బద్ధం కపిసరోత్తమమ్ ।
రాక్షసా రాక్షసేంద్రాయ రావణాయ వ్యవేదయన్ ॥ 54

కో యం కస్య కుతో వాత్ర కిం కార్యం కో వ్యధాశ్రయః ।
ఇతి రాక్షసవీరాణాం తత్ర సంజుష్టే కథాః ॥ 55

అనంతరము రాక్షసులు శత్రుసంహారకుడైన హనుమంతుడు నిశ్చేష్టమైయుండుటచూచి, గట్టిగాపేసిన జనువనారాళ్లలోడను, వల్కములచేతను ఆయనను బంధించిరి (46)

‘ఒకవేళ రావణుడు నన్ను చూచుటకై కుతూహలించుచు ఉన్నను ఉండవచ్చును - అది నిశ్చయించుకొని హనుమంతుడు తనను శత్రువీరులు బంధించుటను, నిందించుటనుగూడ ఇష్టముతో సహించెను. (47)

మహావీరుడైన హనుమంతుడు వల్కలములచే బంధించబడినవెంటనే బ్రహ్మాస్త్రము అతనిని తనబంధమునుండి విముక్తుని గావించెను. ఏలనన తననే బంధించబడినవానిని ఇతరసాధనములచే మఱల బంధించినచో బ్రహ్మాస్త్రము అతనిని తనబంధమునుండి విడిచిపెట్టును. (48)

వల్కలములును స్త్రాగువానిచే బంధింపబడిన ఆ వానరోత్తముని బ్రహ్మాస్త్రము తనబంధమునుండి విముక్తుని జేయుటను గమనించి, పీరిడైన ఇంద్రజిత్తు ఇట్లుతలపోయి పోగెను. ‘ఇతరసాధనములచే బంధించబడిన వానిని బ్రహ్మాస్త్రము తనబంధమునుండి విడిచిపెట్టును, అయ్యో! నా కక్షిసంతయును దాదాసి చేసిన ఈ మనకార్యము టూడిదతోపోసిన వన్నీరైనది గదా! బ్రహ్మాస్త్రముయొలపవృత్తిని ఎఱుగక రాక్షసులు తెలివిమోరిన వారై ఇట్లుచేసిరి. బ్రహ్మాస్త్రమును ప్రయోగించినపిమ్మట మఱియొకకాస్త్రము వీడియు పవిత్రేయదు. బ్రహ్మాస్త్రమును ఎఱుగి ప్రయోగింపవలెను పడదు. అతడిబంధములను త్రొడుకొనినచో చతురక్షిని ఇరుకున బెల్లమమ్మును. ఇనచో మన కర్తవ్యమేమి? ఇప్పుడ అతడు చేయజాలనిది ఏమిటి? గొప్పచిక్కపనికడనది.” (49-50)

హనుమంతుడు బ్రహ్మాస్త్రమునుండి తాను విముక్తుడైన విషయమును ఇతరులకు తెలియజేయులేదు. క్రూరులైనరాక్షసులు అతనిని బంధములతోకట్టి కట్టిలతో బాదుచు, ఏడికిళ్ళతో పాదుచును. రావణుని వచ్చిమనునకు లాగికోనిపోయిరి. (రావణుని చూడవలెనను సంకల్పముతో ఈ రాక్షసులుపెట్టుబాదలను అన్నింటిని హనుమంతుడు బుద్ధిపూర్వకముగా ఓడు కొనెను. (51-52)

అంతట బ్రహ్మాస్త్రమునుండి విముక్తుడై అనునవారాళ్ళ చేతను, వల్కములచేతను బంధితడై యున్న మహావీరుడగు వానరోత్తముని ఇంద్రజిత్తు సబాష్టరీకి తీసికొని వెళ్లి పరివారములలోగూడియున్న రావణునకు జాపించెను. (53)

బంధించబడిన మదిపుటేమగువలెనున్న హనుమంతుని గూర్చి రాక్షసులు “అశోకవనమును ధ్వంసమొనర్చిన వానకుడు ఇతడే” అని- తమ రాజైన రావణునకు నివేదించిరి. (54)

అ సభలోని రాక్షసవీరులు ఆ వానరునిజూచి. ఇతడు ఎవరు? ఎవరివాడు? ఎక్కడినుండివచ్చినాడు? ఇతడు, వచ్చినదియేమి? ఇతనికి ఆశ్రయమును ఇచ్చినదెవరు? అని పరస్పరము చర్చించుకొనసాగిరి. (55)

హవ్యతాం దహ్యతాం వాపి భక్ష్వతామితి వాసరే
రాక్షసాః తత్ర పంక్తుద్ధాః పభప్సరమథాబ్రువన్ ॥ 56

అతీత్య మార్గం సహసా మహాత్మా
స తత్ర రక్షోఽధిపపాదమూలే ।
దదర్శ రాజ్ఞః పరివారవృద్ధాన్
గృహం మహారత్న విభూషితం చ ॥ 57

స దదర్శ మహారేజా రావణః కపిసత్తమమ్
రక్షోధిః విక్రతాకాశైః కృష్ణమూలమితస్తతః ॥ 58

రాక్షసాధిపతిం వాపి దదర్శ కపిసత్తమః ।
తేజోబలననూయుక్తం తపంతమివ భాన్కురమ్ ॥ 59

వరోష సంకర్షిత తామ్రదృష్టిః
దశావనస్తం కపి మన్వదేక్ష్య
అథోపవిష్టాన్ కులశీలవృద్ధాన్
నమాదిశత్ తం ప్రతి ముత్రిముఖ్యాన్ ॥ 60

యథాక్రమం తైః స కపిర్విప్రుస్తః
కార్యార్థమర్థస్యచ మూలమాపౌ ।
వివేదమానాస హరీశ్వరస్య
దూతస్సకాశాదహమాగతోఽస్మి ॥ 61

అరణ్య మిక్కిలి అగ్రహముతోనున్న మణికోంఠలు
రాక్షసులు "చంపుడు, కాల్చివేయుడు, బిక్షించుడు" - అని
ఒకరితోనొకరు చెప్పికొనసాగిరి. (56)

మహాత్ముడైన హనుమంతుడు మార్గమునుదాటి,
అమూల్యరత్నములతో అలంకృతమైన రావణుని
భవనమును, వెబలో రావణునిపాదముల సమీపముననున్న
ఆతని ముఖ్యనిచివులను ఒక్కసారిగా పరికించుచు
చూచెను. (57)

మహారేజశ్శాలియున ఆ రావణుడు విక్రతాకారులైన
రాక్షసులచే ఇలుసలు లోగబడుచున్న కపిశ్వరుని
చూచెను. (58)

తేజోబలనంపన్నుడై, సూర్యునివలెనిరాశిల్లుచున్న
రాక్షసరాజును ఆకపిసత్తముడు చూచెను. (59)

ఎట్టులాతినకనులతో రోషముతోగ్రుడ్డులుముచు రావణుడు
కపిసత్తుని పరికించిచూచి, సభలో ఆసీనులైయున్న,
కులశీలములుగలిగి అనుభవజ్ఞులైన, ప్రముఖులగు మంత్రులను
ఆతనినిగూర్చి తెలిసికొనుడు - అని ఆజ్ఞాపించెను. (60)

ఆ మంత్రులగులు 'వచ్చిన సనిని గూర్చియు
అకార్యమౌతువు మేలలగు వానిని గూర్చియు' క్రమముగా
ఆ కపిసత్తుని ప్రశ్నించిరి. అంతట మాదుతి వేను
వావరప్రభుడైన పుత్రీపుడు పంపగా వచ్చిన దూతమ్ -
అని తెలిపెను. (61)

కత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణో వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే నుందరకాండే అష్టవత్సారింశస్తర్గః (48)

వాల్మీకీమహర్షివిరచితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి నుందరకాండమునందలి ఇది పదుబదినిమిదివందనగ్గము.

-- * * * --

49. నలుబదితొమ్మిదవసర్గము

రామణుని శరణమును జూచి, హనుమంతుడు అశ్రుధ్వజుడు.

తత స్స కర్మణా తస్య విప్సితో భీమవిక్రమః ।
హనుమాన్ రోషతామ్రాక్షో రక్షోఽధిపమనైక్షత ॥ 1

శ్రావమానం మహార్షేణ కాంచనేన విరాజతా ।
ముక్తా జాలావృతేనాథ మకుటేన మహాద్యుతిమ్ ॥ 2

శత్రువులకు భయమునుగొల్పునట్టి పెరాక్రమనంతుడైన
ఆ హనుమంతుడు రావణుని కృత్యమునకు అశ్రుధ్వజుడైను.⁽¹⁾
అతడు రోషముతో కన్నులెల్లుజేసి,⁽²⁾ ఆ రావణుని
జూచెను. (1)

రావణుడు ధరించిన కిరీటును మేలిమిబంగారముతో
నిర్మలపరిచి, ముత్యముత్యములచే సొరుగుబడి తగరగలాడుచుండెను.
అట్టి కిరీటద్యుతులతో అతడు విరాజిల్లుచుండెను సొనలుదీతిన

1) రావణుడు ఇంద్రబిత్తు ద్వారా తనను బంధించబోసే, సతకు లెప్పుండుకొనుటచే హనుమంతుడు విస్మయపడెను.

2) రావణుడు నీలాశినిని అపహరింతుకొని వచ్చినందులకును, అశోకమృదున ఆసెను బెదరించినందులకును అతనిపై
హనుమంతుడు కన్నులెల్లుజేసి క్రుద్ధుడయ్యెను.

వక్షసంయోగసంయుక్తైః మహార్థమణివిగ్రహైః
హైమైరాభరణైశ్చైతైః మహాసేవ వ్రతర్చితైః 3

మహార్థశ్చానుసంపితం రక్తచందనదూషితమ్
స్వనులిప్తం విచిత్రాభిః వివిధాభిశ్చ భక్తిభిః 4

విన్యతైర్దర్శనీయైశ్చ రక్తాక్షైః లీమదభ్యజైః
దీప్తతిక్తమహాదండైః ప్రలంబదశవచ్చదైః 5

శిరోధిర్దశభిర్వీరం భ్రాజమానం మహాజనమ్
నానావ్యాజనమాకీర్తైః శిఖరైఃచ మందరమ్ 6

నీలాంజనచయప్రభ్యం హరేగోరసి రాజతా
న్పూర్ణచంద్రాభవక్షేణ పరిభాజమివాంబుజమ్ 7

బాహుధిర్బద్ధకేయూరైః చందనోత్తమభూషితైః
భ్రాజమానాంగరైః పీనైః సంహారైర్విహరైః 8

మహతి స్పృటికే చిత్రే రత్నసంయోగసంస్ఫృతే
ఉత్తమాస్తరణాక్షిణీ సూపవిష్టం వరాససే 9

అలంకృతాభిరత్యర్థం ప్రమదాభిస్సమంతతః
వాలన్యజనపాస్తాభిః ఆరాత్ సముపసేవితమ్ 10

దుర్ధరేణ ప్రహస్తేన మహాపార్శ్వేన రక్తసా
మంత్రిధిర్మంత్రతత్త్వజైః వికుంభేన చ మంత్రిణా 11

మహావనిష్టం రక్షోభిః చతుర్విచ్ఛందర్చితైః
కృత్స్నం వరివృతం తోకం చతుర్విధివ సాగరైః 12

మంత్రిధిర్మంత్రతత్త్వజైః అన్యైశ్చ శుభబుద్ధిభిః
అన్యాన్యమానం రక్షోభిః సురైఃచ సురేశ్వరమ్ 13

అపశ్యద్రాక్షనవతిం హనుమానతీజనమ్
విష్టితం మేరుశిఖరే పతోయమివ తోయదమ్ 14

జాతివక్షములతోడను, అమూల్యములైన మణులతోడను పాదుగబడి, సంకల్పమూత్రమున ఏర్పములై చిత్రవిచిత్రముగాచున్న స్వర్ణాభరణములతో అతడు తేజరిల్లుచుండెను. వెలకట్టుటకు సాధ్యముగాని వట్టువస్త్రములను అతడు ధరించియుండెను. ఎఱ్ఱవందనపుపూతలతో కస్తూరి మొదలుగు ద్రవ్యములచే పంక్తులుదీటి కుదురుకొనిన త్రిపుండ్రములతో వివిధములగు చిత్రములతో అనులీపుడై ప్రకాశించుచుండెను. (2-4)

అతనికనులు విశాలముగామరుడుటచే దర్శనీయములై ఎఱ్ఱబాటియుండుటచే భయమును గొల్పుచును ఉండెను. దంతములు వదునుదీటి ప్రకాశించుచుండెను. పెదవులు నేలాడుచుండెను. మహాతేజశ్శాటియు వీరుడునువాన రావణుడు పదశిరస్సులతో ఒప్పుచు, అనేకములైన మోరమృగములతో విండిన శిఖరములగు మందరవిద్యుతమువలె ఒప్పుచుండెను. (5-6)

అతడు కాటుకకొండవలె పిలసిల్లుచు, వక్షస్థలమునందు మిలమిలలాడుచున్న హారములతో కోటిల్లుచుండెను. పూర్ణచంద్రునివలె ధగధగలాడుచున్న రత్నహారములతో పరాజిల్లుచు, పెద్దకొంగలతోగూడిన మేఘమువలె ఒసాణుచుండెను. అతనిబాహువులు మేలిపందినములచే పూయబడి యుండెను. అవి జీరుగుపనితనముగల భుజకీర్తులతో, మెఱయుచున్న చండకడిమువిలతో అలంకృతములై యుండెను. ఆ బాహువులు పరిపుష్టములై వివిధదళ పర్వములవలె అలలాడుచుండెను. (7-8)

అతనిపీతము మేల్లినస్పృటికమణులతో చిత్రముగా నిర్మితమై యుండెను. అది రత్నములకూర్పుతో అలంకృతమైయుండెను. దానిపై శ్రేష్ఠులైన అన్నదళము (దత్తకంబళము) ఎఱువబడియుండెను. అట్టి ఉన్నత సంహారముపై అతడు సుఖాసీనుడైయుండెను. (9)

చక్కగా అలంకరించుకొని, వింజామరలను చేబూనిన కాంతలు చుట్టును జేరి, సమీపముననుండి ఆరావణునకు పేచలనానర్పుచుండిరి. (10)

మంత్రాంగతత్త్వమును బాగుగా ఎఱిగినవారును, బలదర్శితులునువాన దుర్ధరుడు, ప్రహస్తుడు, మహాపార్శ్వడు, నికుంభుడు ఆసు రాక్షసమంత్రుడు అతని మట్టును వేరియొడిది. ఆ నలుగురు సచివులచే పరివృత్తుడై హాయిగా అసీనుడైయున్న రావణుడు నాలుగు సముద్రములచే పూర్తిగా అవరింపబడియున్న భూమండలమువలె ఒప్పాటుచుండెను. (11-12)

మంత్రాంగమును నెఱుపుటలో సమర్థులైనవారును, తనమేలుగోరువారునువాన మంత్రులతో సేవంపబడుచున్న రావణుడు దేవతలతో సేవలను అందుకొనుచున్న దేవేంద్రునివలె తేజరిల్లుచుండెను. (13)

ఆ విధముగా మహానైభనోపయుడై, మేరుశిఖరముపై నిలిచిన సజలమేఘమువలె తేజరిల్లుచున్న రాక్షసేంద్రుని హనుమంతుడు వీక్షించెను- (14)

స తైః సంపీడ్యమానోఽపి తక్షోభిర్భీమవిక్రమైః |
విస్మయం పరమం గత్వా తక్షోఽభిపమవైక్షతః | 15

భ్రాతమానం తతో దృష్ట్వా హనుమాన్ రాక్షసేశ్వరమ్ |
మనసా చింతయామాన తేజసా తస్య నూహితః | 16

అవో యాశమవోధైర్యమ్ అవోనత్త్యమవోద్యుతిః |
అవో రాక్షసరాజస్య సర్వలక్షణయమక్రతాః | 17

యద్యథహ్నం న లంకాన్ స్యాదయం రాక్షసేశ్వరః |
స్యాదయం మరతోజన్య నత్కషస్యాపి రక్షితాః | 18

అస్య క్రూరైః వృశంధైశ్చ కర్మలిర్లోకమప్సత్తైః |
తేన బిభ్యతి బంధుస్మాల్ తోకాస్పామరదావనాః | 19

అయం హ్యుత్సహతే క్రుద్ధః కర్తు మేకార్ణవం జగత్ |
ఇతి చింతాం బహువిధామ్ అకరోన్మతిమాన్ హమః |

దృష్ట్వా రాక్షసరాజస్య ప్రభావమమితాజనః | 20

మోకపరాక్రమశాలురైన రాక్షసులు తనను విక్కిరి
పీడించుచున్నను ఆ మాయతి పరమాశ్చర్యముతో
రావణుని జూచెను. (15)

తేజోవిరాజమానుడైన రావణునిగాంచి, అతని తేజస్సునకు
ఆకర్షితుడై హనుమంతుడు అప్పుడు ఆలోచింపసాగెను. (16)

"అవో! రావణుని ఈ యాశము అత్యద్భుతము, ధైర్యము
విరుపమానము, సత్త్వము ప్రశంసార్హము, తేజస్సు అనిర్వచ్యము.
విజయుగా ఈ రాక్షసరాజు నిర్మలక్షణాకోభితుడు. (17)

ప్రబలమైన ఇట్టి ఆధర్మమునకు ఒడిగట్టుకున్నచో, ఈ
రావణుడు దేవేంద్రునితోగూడిన సురలోకమునకు
పైతము ప్రభువైయుండెడివాడు. (18)

క్రూరుమైన, హంసాల్పకములైన లోకనిద్రములైన ఇతని
ఆధర్మకృత్యముల కారణముగా సురాసురులతో గూడిన
లోకములు అన్నియును ఇతనికి బియ్యపడుచున్నవి. (19)

ఇతడు క్రుద్ధుడైనచో సమస్తజగత్తును సముద్రమున
ముంచి, ప్రళయమును సృష్టించుటకు సిగ్గుడు గదా! మిక్కిలి
పరాక్రమశాలిడైన రావణునిప్రభావమును గ్రహించి,
ప్రతిభామూర్తియైన హనుమంతుడు ఇట్లు పెక్కు రీతుల
చింతింపసాగెను. (20)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే ఏకోవపంచాశ్చర్షః (49)

వాల్మీకిమహర్షివీరచింతనై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది నలుబదితొమ్మిదవశ్లోకము

— * * * —

50. ఏబదియవసర్గము

రావణుడు ప్రహస్తుని చేత హనుమంతుని లంకా త్థవేశమునకు కారణమడిగించుట.

హనుమంతుడు రాను శ్రీరాముని దూతనని తెలుపుట

తముద్యక్ష్య మహాబావః పింగాక్షం పురతః స్థితమ్ |
కోపేన మహాలావిష్టో రావణో తోకరావణః | 1

శంఖపాతాత్మా దధ్యా న కపింద్రం తేజసా వృతమ్ |
కిమేష భగవాన్ నందీ భనేచ్ఛ పాన్దాదిహగతః | 2

యేష తప్తోఽస్మి నైలాసే మయా సంఘాతితే పురా
సోఽయం వానరమూర్తీహ్వాన్ కింస్పిర్యాణోఽపి నామరః | 3

స రాజా తోకరామ్రాక్షః ప్రహస్తం మంత్రినత్తమమ్ |
కాయుక్తమువాచేదం వచో విపులమర్థవత్ | 4

మహాబాహువు, లోకకంటకుడు ఐన రావణుడు తన
విడుటనున్న ఆ వానరోత్తముని పరిశీలనగాజాలి,
కోపాగ్రిక్తుడాయెను. (1)

మహాతేజస్సుతో ప్రకాశించుచున్న కపివరునిగాంచి,
సంశయచిత్తుడై, అతడుఇట్లు ఆలోచింపసాగెను. "పూర్వము
నేను కైలాసపర్వతమును కదిలించినప్పుడు కుపితుడై నన్ను
శుంభిని నందీశ్వరుడే ఈ రూపముతో ప్రత్యక్షముగా
ఇటుటికి వచ్చెవా ఏమి? కానిచో ఇతడు వానరరూపమున
వచ్చిన ఆ బాణాసురుడై యుండవచ్చును - " (2-3)

రోములో కమ్మలెఱుజేసిన ఆ రావణుడు మంత్రిముఖ్యుడైన
ప్రహస్తునివైపు మారి, పందర్బోచితములగు అర్థసంతమైన
మాటలను గంభీరముగా ఇట్లు పలికెను. (4)

దురాత్మా పృచ్ఛతా మేష కుతః కిం వాప్య కారణమ్ ।
 వనభంగే చ కోఽస్యార్థో రాక్షసీవాం చ తత్త్వే । 5
 మత్పురీమప్రభృష్యాం వా గమనే కిం ప్రయోజనమ్ ।
 ఆయోధనే వా కిం కార్యం పృచ్ఛ్యతా మేష దుర్మతిః । 6
 రావణస్య వచః శ్రుత్వా ప్రహస్తా వాక్యమబ్రవీత్ ।
 సమాశ్చపిహ భద్రం తే న భీః కార్యా త్రయా కపి । 7
 యది రావత్ త్వమింద్రేణ ప్రేషిత్ రావణాలయమ్ ।
 తత్సమాఖ్యాహ మాథుత్ తే భయం వావలి మోక్ష్యసే । 8
 యది శైశవణస్య త్వం యమస్య వరుణస్య వా ।
 వారూఢపిదం కృత్వా ప్రవిష్టా నః పురీమిమామ్ । 9
 విష్ణుహ ప్రేషిత్ వాసి దూతా విజయకాంక్షిణా
 వ హి తే వానరం తేజో దూపమాత్రం తు వానరమ్ । 10
 తత్త్వతః కథయస్వాద్య తతో వానర మోక్ష్యసే ।
 అన్యతం వదతశ్చాపి దుర్లభం తవ జీవితమ్ । 11
 అథవా యన్నిమిత్తస్తే ప్రవేశో రావణాలయే ।
 విజముక్తా పారిశ్రేష్ఠా తదా రక్షోగణేశ్వరమ్ । 12
 అబ్రవీన్నాస్మి తక్షస్య యమస్య వరుణస్య వా ।
 భవదేవ న మే కథ్యం విష్ణునా వాస్మి చోదితః । 13
 జాతిరేవ మమ త్వేషా వానరోఽహమిహాగతః ।
 దర్శయే రాక్షసేంద్రస్య దుర్లభే తదిదం మయా । 14
 వనం రాక్షసరాజస్య దర్శనార్థే నివాశితమ్ ।
 తతోస్తే రాక్షసాః ప్రాప్తా ఒలిహో యుద్ధకాంక్షిణః । 15
 రక్షణార్థం య దేహస్య సరియుద్ధా మయా రణే ।
 అస్త్రపాణైః న శక్యోఽహం బద్ధుం దేవాసురైరపి । 16
 పితామహదేవనరో మమాప్యేషోఽభ్యుపాగతః
 రాజానం ద్రమృతామేవ మయా త్రమసునర్తితమ్ । 17
 విముక్తో హ్యహమస్త్రేణ రాక్షసైస్త్వభివీడితః ।
 కేనచిద్రాజకార్యేణ సంప్రాప్తోఽస్మి తవాంతికమ్ । 18

“ఈ దుష్టుడు ఎవరినుండి వచ్చెను? వీనిరొకకు కారణమేమి? వనమును నాశమొనర్చుటవలనను, రాక్షస స్త్రీలను భయపెట్టుటలోను అతనికిగల ప్రయోజనమేమి?”- అని ఇతనిని అడుగుము. (5)

ఏ ప్రయోజనమును ఆసించి యర్భేద్యమైన నా నగరమున ఇతడు ప్రవేశించెను? యుద్ధమునర్చుటలో ఇతని ఉద్దేశ్యమేమి? - అని ఈ దుర్మతిని అడుగుము” (6)

రావణుని అజ్ఞానముసరించి ప్రహస్తుడు ఇట్లనెను. “ఓ వానరా! ఊరడిట్లుము, వీవు భయపడవలసిన పనిలేదు. నీకు భద్రమగుగాక. దేవేంద్రుడే నిన్ను ఈ లంకానగరమునకు పంపియున్నచో తెలుపుము. నిర్భయముగా నుండుము నిన్ను బంధవిముక్తుని చేయుదుము. (7-8)

గూడవారిరూపమున నీవు మానగరమున ప్రవేశించితివి. నిన్ను ఇచటికి వయవవాడు కుబేరుడా? యముడా? వరుణుడా? లేక విజయకాంక్షతో నిష్ఠునే నిమ్మ దూతగా ఇవటకు పంపినా? నీవు యామునమాత్రమే వానరుడవు. ఇట్టి అద్భుతమైన నీ తేజస్సు వానరమాత్రులకు ఉండదు. (9-10)

ఓ వానరా! విజయ సుడువుము. నీవు ఇప్పుడే బంధవిముక్తుడవు కాగలవు. అన్యతమాడినచో నీప్రాణములు దక్కవు. (11)

అట్లుకానిచో నీవు ఈ రావణనగరము (లంక)లో ఎందులకు ప్రవేశించితివి?”- అని ప్రహస్తుడు అడుగగా అప్పుడు హనుమంతుడు రావణునితో ఇట్లు పలికెను. “నేను ఇంద్రయుమవరుణులతో ఎవ్వరిదూతనూ గాను, కుబేరుని మిత్రుడనూగాను, నేను విష్ణు దూతనూగాను (12-13)

నేను సహజముగనే వానరజాతివాడను. నాయంలకు నేనే ఈ లంకకు వచ్చితిని. దుర్లభమైన (రావణ) దర్శనమునకై నేను ఇట్లు చేసితిని. (14)

నీ (రావణుని) దర్శనమునకే వనమును పాడుచేసితిని. అప్పుడు బంశాలురైన రాక్షసులు యుద్ధకాంక్షతో వచ్చినదిరి. నా దేహరక్షణకొరకు వారిని ఎదిరించి యుద్ధమునర్పితిని. సురాసురులు సైతము అస్త్రములలో నన్ను బంధింపజాలరు. నీకుమారునకు బ్రహ్మస్త్రమును అనుగ్రహించిన బ్రహ్మదేవుడే నాకును ఈ వరమును ఇచ్చెను. రాక్షసరాజైన నిన్ను చూచుకొరికతోడనే బుద్ధిపూర్వకముగా ఈ బ్రహ్మస్త్రమునకు నేను కట్టుపడితిని. (15-17)

నేను బ్రహ్మస్త్రబంధమునుండి పూర్తిగా విముక్తుడను ఒకానొక రాజకార్యనిమిత్తమై నేను ఇచటికి వచ్చితిని. నిన్నుచూచుటకే ఈ రాక్షసులు పెట్టుచున్న బాధలను

దూతోఽహ మితి విత్తేయో రాఘవస్యామితాజనః ।
శూయతాం చాపి వచనం మమ సభ్యమిదం ప్రభో ॥ 19

అప్పింటిని శిర్చుకొనుచుంటిని. ఓ రాజా! మిక్కిలి పరాక్రమ
వంతుడైన శ్రీరామునిదూతగా వచ్చెయింగుము. నీకు హింసమును
గూర్చు నా మాటలను శ్రద్ధగా వినుము- (18-19)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే సుందరకాండే పంచాశస్సర్గః (50)

వాల్మీకిమహర్షినిరదిలమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది ఏకాద్యవసర్గము.

-- * * *

51. వీటదియొకటవసర్గము

హనుమంతుడు రావణునికు మోహమునుపరచెంచుట

తం పమిజ్జ్య మహానత్త్యం నత్త్యవాప్ హరినత్తమః ।
వాక్యమర్థవదవ్యగ్రః తమోవాచ దశాననమ్ ॥ 1

అహం మగ్రీవసందేహోఽపాప్రాప్త స్తవాంయమ్
రాక్షసేంద్ర పారీశస్త్వం భ్రాతా కుళంమబ్రవీత్ ॥ 2

భ్రాతూః శృణు సమాదేశం మగ్రీవస్య మహాత్మనః ।
ధర్మార్థోపహితం వాక్యమ్ ఇహ వాచుః త వ క్షమమ్ ॥ 3

రాజా దశరథోవామ రథకుంజరవాజిమాన్ ।
నీతేన బంధుర్లోకస్య మరేశ్వరనమద్యుతిః ॥ 4

శ్వేత వ్రత్య మహాబాహుః పుత్రః ప్రేయకరః ప్రభుః ।
వీరుర్నిదేహస్థిస్త్వంతః ప్రసిష్ఠే దండకావనమ్ ॥ 5

అక్షేదేన నహ భ్రాత్రా సీతయా చాపి భార్యయా ।
రామో నామ మహారేణా ధర్మ్యం వన్ధానమూశ్రితః ॥ 6

తస్య భార్యా ననే నస్థా సీతా పతిమనునతా ।
నైదేహర్య మతా రాక్షో జనకస్య మహాత్మనః ॥ 7

న మార్గమూణ ప్రిం దేవీం రాజపుత్రస్సహాసుజః
ఋష్యమూక మనుప్రాప్తః మగ్రీవేణ సమాగతః ॥ 8

తస్య తేన ప్రతిజ్ఞాతం సీతాయః పరిమార్గణమ్
మగ్రీవస్యాపి ధామేణ హరిరాజ్యం నివేదితమ్ ॥ 9

మహాపరాక్రమశాలియైన హనుమంతుడు మిక్కిలి
బలపరాక్రమములుగల ఆ రావణునిజూచి, అట్టి తత్వఅపాటను
లేకుండ అర్థవంతమైన మాటలను అతనితో ఇట్లు పలికెను. (1)

మగ్రీవుని సంరేకముతో నీ లంకాహరమునకు వచ్చితిని
సోదరునివలె¹⁾ నిహితమునుగోరు వానరరాజైన ఆ మగ్రీవుడు
రాక్షసరాజైన నీ క్షేమసమాచారములను అడిగెను. (2)

మహాత్ముడు, నీకు వోదరతుల్యుడుజన మగ్రీవుని
సంరేకమును వినుము ఇది ధర్మార్థములతో గూడినది.
ఇహపరలోకములయందు శ్రేయస్సును గూర్చునది- (3)

దశరథుడను పేరుగల ఒక మహారాజా గలడు, అతడు
రథాశ్వగజబలములుగలవాడు. లోకమునకు తండ్రి
వంటవాడు, బంధువు, ఇంద్రునివలె మహాతేజశ్శాలి. (4)

అతనిపెద్దకుమారునిపేరు శ్రీరాముడు, అతడు
అజానుబాహువు, ఎల్లరకుమ ప్రేయమును గూర్చువాడు,
వర్సనమర్చుడు. మహాపరాక్రమోపేతుడు, ధర్మమార్గానువర్తనుడు,
అట్టి శ్రీరాముడు తండ్రిఅజ్ఞానుసారము సోదరుడైన
అక్షేణునితో, భార్యయైన సీతాదేవితో రాజ్యమును విడి,
దండకావణ్యమున ప్రవేశించెను. (5-6)

ఆయన భార్యయైన సీతాదేవి మహాసాధ్వి ఆమె
మహాత్ముడు విదేహరాజుజన జనకుని కూతురు, ఆమె
దండకావణ్యమునందు అవహరింపబడినది. (7)

ఆ రాజపుత్రుడు తమ్ముడైన లక్ష్మణస్వామితోగూడి ఆ
సీతాదేవిని వెదకుచు ఋష్యమూకపర్వతమునుజేరి,
మగ్రీవునితో గలిసెను. (8)

సీతాదేవిని వెదకింనుటకు మగ్రీవుడును, వానరరాజ్యమునకు
మగ్రీవుని రాజాజ్ఞయుటకు శ్రీరాముడును ప్రతినలు
పూరిరి. (9)

1) వాల్మీకి రావణునకును సభ్యముగలడు. (కుల్లరకాండము-14వ సర్గమున చూడదగును) వాల్మీకి సోదరుడు అగుఉవలన
మగ్రీవుడు రావణుని క్షేమసమాచారములను అడుగుట రాజమర్యాద.

తత స్తేన మృధే పాత్యా రాజపుత్రేణ వారినమ్ ।
మగ్నీవః స్థాపితో రాజ్యే వాఙ్మృక్షాణాం గణేశ్వరః । 10

త్యయా విజ్ఞాతపూర్వశ్చ వారీ వాచరపుంగవః ।
రామేణ విహతస్పృహ్యో శరేణైకేన వాచరః । 11

స సీతామార్గణే వ్యగ్రః సుగ్రీవస్సత్యనంగళః ।
పారీవీపంప్రవయామాన దిశస్సర్వా పారీశ్వరః । 12

తాం పారీణాం వహస్రాణి శతాని నియంతాని చ ।
దిక్షు సర్వామి మార్గంతే హ్యతశ్శీపరి చాంబరే । 13

వైవతయసమాః కేచిత్ కేచిత్ తత్రానితోవమాః ।
అవంగిగతయశ్శీమ్రా వారివీతా మహాబలాః । 14

అహం తు హమమాన్వామ మౌరుతస్యోరసమ్మృతః ।
సీతాయాస్తు కృతే చూర్ణం శతయోజన మాయతమ్ । 15

వముద్రం అంశుయత్రైవ తాం తిద్దుక్షురిహగతః ।
శ్రమతా చ మయా దృష్టా గృహే తే జవభాతృజా 16

తద్భవాన్ దృష్టధర్మార్థః తపఃకృతసరిగ్రహః ।
వరదారాన్ మహాప్రాజ్ఞా వోవలోద్భుం త్వమర్హసి । 17

వ హి ధర్మవిరుద్ధేషు జహ్వాపాయేషు కర్మసు ।
మూలఘాతేషు సజ్జంతే బుద్ధిమంతో భవద్విధాః 18

కశ్చ అక్షృణముక్తానాం రామకోపామవర్తినామ్ ।
శరాణామగ్రతః స్థాయం శక్తో దేవాసురేష్వరీ 19

వ చాపి త్రిపులోకేషు రాజన్ ఏద్యేత కశ్చన ।
రామశస్య వ్యూహం యః కృత్వా మఖమవాప్నాయాత్ 20

తత్ త్రికాలహితం వాక్యం ధర్మమర్థానుబంధి చ ।
మవ్యవ్య నభదేవాయ జానతీ వ్రతిరీయతామ్ । 21

దృష్టి హేయం మయా దేవే లబ్ధం యదిహ దుర్లభమ్
ఉత్తరం శర్మ యచ్చేషం నిమిత్తం తత్ర రాఘవః 22

పిదప రాజకుమారుడైన ఆ శ్రీరాముడు వారిని యుద్ధము నందు పాఠమార్చెను. అతడు సుగ్రీవుని వానర భద్రాకములకు ప్రబుభుగను, కిష్కింధకు రాజుగను జేసెను. (10)

వానర ప్రముఖుడైన వారీ సీకు ఇంతకుముందే తెలియును. శ్రీరాముడు ఆ వానరప్రముఖుని ఒకే ఒక్క బాణముతో రణరంగిమున పరిమార్చెను. (11)

సత్యనందుడు, వానరరాజు ఐన ఆ సుగ్రీవుడు సీతావ్యేషణ తత్పరడై అన్నిదిశలకును తవహనరులును పంపెను. (12)

లక్ష్మణకొలదిగానున్న ఆ వానరులు సకలదిశలయందును భూసుండలమునందును పాతాళమునందును, ఆకాశము నందును ఆమెను వెదకుచున్నారు. (13)

వారిలో కొందఱు గరుత్మంతునివలె పరికమశలురు. మఱికొందఱు వాయువేగముతో సాగిపోగలిగారు, మహా బలశోర్యములు గల ఆ వానరవీరులు అద్భుతేని గమనము గలవాస్త్ర ఎక్కుడికైనను శీఘ్రముగా వెళ్లగలరు. (14)

నా సేట వానుమంతుడు, నేను వాయుదేవుని పుత్రుడను. సీతాదేవికొక్క నూలుయోజనముల పొడవుగల సమోద్రమును లంఘించి, ఆమెజాడను తెలిసికొనుటకై తీవ్రవేగముతో ఈ లంకకు వచ్చితిని. ఆమెను అవ్వేమియను, తిరుగుచున్న నాకు ఆమె ఇవట కివడినది. (15-16)

ఓ మహాబుద్ధిగుంతుడా! నీవు ధర్మార్థములను బాగుగా ఎఱిగినవాడవు. తీవ్రతపస్సులనొనర్చి, గొప్ప వరములను పొందినాడవు. అట్టి నీవు పరపతులను బంధించుట తగదు. (17)

ధర్మశాస్త్రములకు విరుద్ధములైనవియు, మిక్కిలి అపాయకకరములైనవియు మూలమింక విచ్చిల్లని గూర్చినవియు అగు దుష్కృత్యములకు మీ మంటే బుద్ధిమంతులు పూసికొనకు. (18)

కుర్చుల్లిన రామలక్ష్మణులు ప్రయోగించిన బాణములకు ఎదురుగా నిలబడుటకు దేవాసురులలో సైతము ఎవరికి శక్తిగలదు? (ఎవ్వరును విలువజాలరు.) (19)

ఓ రాణా! ధర్మవ్యూహపుడైన శ్రీరామునకు కడుతలపెట్టె వానికి ముల్లోకములయందును సుఖము నున్న. (20)

ఆందువలన పర్వకాలములయందును హితమును గూర్చినవియు, ధర్మబద్ధపైనవియు, అర్థపంతము (ప్రయోజనకారి) లనదియు అగు వామాలను ఆలకింపుము, సాక్షాత్తు పురుషోత్తముడైన శ్రీరామునకు జానకీదేవి అప్పగింపుము. (21)

నేను సీతాదేవిని కనుగొంటిని. ఇతరవానరులకు అలభ్యమైన జానకీదేవి దర్శనము నాకు ఇవట లభించినది. ఇక తరువాత వేయవలసిన కార్యమును శ్రీరాముడే నిర్ణయించును. (22)

శక్తిలేయం మయా పీతా తథా శోభనరాయణా ।
గృహ్య యాం వాభివానాసీ సంధాస్యామివ వన్శగీమ్ ॥ 23

నేయం జరయుతుం శక్యా సానురైరనురైరపి ।
విషవంస్పత్తమత్యర్థం భుక్తమన్దమివాజసా ॥ 24

తపస్సంతాపబట్టస్తే యోఽయం ధర్మపరిగ్రహాః ।
న న వాశయితుం న్యామ్యు అత్యప్రాణపరిగ్రహాః ॥ 25

అవధ్యతాం తపోధిర్యాం భవాన్ సమనుషశ్యతి ।
ఆత్మన స్సానురైర్దేవైః హేతుస్తతాస్యయం మహాన్ ॥ 26

సుగ్రీవో వహా వేహోఽయం వాసుకో న చ రాక్షసాః ।
న భావనో న గంధర్వో న యక్షో న చ పన్నగః ॥ 27

మామజ్ఞో రాఘవో రాజన్ ముగ్రీవశ్చ హరీశ్వరః ।
తస్మాత్ ప్రాణపర్తిలాణాం కథం రాజన్ కరిష్యసి ॥ 28

న తు భభోవసంహారమ్ అధర్మఫలసంహితమ్ ।
తదేవ ఫలమన్వేతి ధర్మశ్చాధర్మనాశనః ॥ 29

ప్రాప్తం ధర్మఫలం కృత్స్నం భవతా నాత పంశయః ।
ఫలమస్యావ్యధర్మవ్య శీఘ్రమేవ ప్రవత్స్యసి ॥ 30

జనస్థాననధం బుద్ధ్యా బుద్ధ్యా వాలినదం తథా ।
రామసుగ్రీవపభ్యం చ బుద్ధ్యప్య హిత మాత్మకః ॥ 31

కామం ఖల్వహమప్యేకః సనాతరథకుంజరామ్ ।
అంకాం నాశయితుం శక్తిః తస్మైష తు న నిశ్చయః ॥ 32

శ్రీరాముని వ్యరించుచు ఇచట శోకకులయైయున్న సితాదేవిని నేను చూచితిని. నీవు అనుహించి, తీసికొని వచ్చిన పీతాదేవి నెన్ను, నీలంకను కాటువేయుమున్న బదుపడగలబడువచ్చుమనీ ఎఱుంగకున్నావు. ఆమె నీసాతెటి మృత్యుదేవత సుమా. (23)

పిక్కిలి విషపూరితమైన అన్నమును బుజించి, ఎంతటి బలరాగ్ని కలిగినవాడైనను దానిని తీర్చించుకొనజాలడు అట్లే ఎంతటి వరాక్రమవంతులైనను, ఆ సురాసురులు సైతము, సితాదేవిని వశమొనర్చుకొనజాలరు. (24)

నీవు ధర్మమును ఆచరించుచు నెక్కుకష్టములను ఓర్చుకొని తపస్సుచేసితివి. అత్యుత్తమముగా మరణములేని వరమును పొందితివి. అట్టి తపఃఫలవమును చేతులార నాశనముచేసికొనుట యుక్తము కాదు. (25)

కరివమైన తపశ్శ్రుతల ఫలితముగా నీవు దేవతలవలన గాని, అసురులవలన గాని మరణములేకుండ వరమును పొందితివి. ఇనను నీ మరణమునకు అనివార్యమైన గొప్ప హేతువులు గలవు. (26)

వేవలలు, అసురులు, రాక్షసులు, రానవులు, గంధర్వులు, యక్షులు, వాగులు మొదలగువారిలో సుగ్రీవుడు ఏ జాతికిని చెందినవాడు గాదు. శ్రీరాముడు మావవుడు, సుగ్రీవుడు కోడళ్ళుడు. నీవు నరనానరులవలన మరణముగోకుండునట్టి పరమును పొందలేడుగదా! కనుక ఓ రాక్షసరాజా! ఏ ప్రాణములను ఎట్లు కాపాడుకొనగలవు? (27-28)

ధర్మఫలము, అధర్మఫలము ఎప్పుడునూ కలిసియుండవు. ధర్మశాస్త్రము పుణ్యమును, అధర్మశాస్త్రము అపవిత్రములను ఇచ్చును. ధర్మకార్యచరణమువలన అధర్మకార్యఫలము నశించదు (1) "అవశ్యమనుభోక్తవ్యమ్. కృతం కర్మ కుభూతి భుభమ్" అనిగదా! ఆర్యోక్తి- (29)

నీవు ఆచరించిన ధర్మఫలము పూర్తిగా నీకు లభించినది. ఇందు ఏమాత్రము సందేహము లేదు. ఇప్పటి పాపధర్మఫలమును శీఘ్రముగానే పొందగలవు. (30)

దండకారణ్యమునందలి ఇరదూపలాదులవధిను కిష్కింధ యుద్ధతి వాలింధను, రామసుగ్రీవులప్రైశ్చింతమును క్షిప్తికి కెచ్చుకొని, నీహితముసుగూర్చి బాగుగా ఆలోచించుకొనుము. (31)

హయ, రథ, గజ బలములతో గూడిన నీ లంకను సర్వనాశనము చేయుటకు నేనొక్కడనే చాలుదును సుమా కాని లండులకు శ్రీరామునిఅనుమతి లేదు. (32)

1) ఇమిలు నెక్కువిధముల సావకార్యములను ఆచరించుచు ఆ సాపథియలనుండి విముక్తిని అనించుచు కొన్ని దాపధర్మములను చేయుచుందురు. కాని అట్లు జరుగదు అపవిత్రత్వతో భగవంతుని నేరించిన వారుమాత్రము సావధన్యవ్రతముండి బయట పడదురు.

రామేణ హ ప్రతిజ్ఞాతం హర్ష్యక్ష గణసమ్మితాః ।
ఉత్పాదనమమిత్రాణాం సీతా యైస్తు ప్రథర్షితాః ॥ 33

అపకుర్వన్తి రామస్య సాక్షాదపి పురందరః ।
స మఖం ప్రాప్నూయాదన్యః శింశువః త్వద్విధో జనః ॥ 34

యాం సీతేత్యభిజానాస యేయం తిష్ఠతి తే గృహే ।
కాలరాత్రిత తాం విద్ధి పర్యలంకావినాశినీమ్ ॥ 35

తదలం కాలపాశేన సీతావిగ్రహరూపిణా
స్వయం స్కంధావవక్షేన క్షేమమాత్మని చింత్యతామ్ ॥ 36

సీతాయాస్తేజసా దగ్ధాం రామకోపప్రదీపితామ్ ।
దహ్యమావామిమాం పశ్య పురీం సాట్టప్రతోలికామ్ ॥ 37

ప్యాపి మిత్రాణిపశ్యేత్సంశ్చ భౌతీన్ భ్రాతృన్ సుతాన్ హితాన్ ।
భోగాన్దారాం శ్చ లంకాం చ మా వినాశ ముపావయ ॥ 38

సత్యం రాక్షసరాజేంద్ర శృణుస్య పచనం మమ ।
రామదానస్య దూతస్య వానరస్య విశేషతః ॥ 39

సర్వాన్ లోకాన్ సుసంహృత్య సభూతాన్ పచరాచరాన్ ।
పువరేన తథా సమ్మం శక్తో రామో మహాయశః ॥ 40

దేవాసురనరేంద్రేషు యక్షరక్షోగణేషు చ
విద్యాధరేషు నర్సేషు గంధర్వేషూరగేషు చ ॥ 41

సిద్ధేషు కిన్నరేంద్రేషు పత్రుషు చ సర్వతః ।
సర్వభూతేషు పర్వత్ర సర్వకాలేషు వాస్తవేః ।
యో రామం సతి యుక్త్యేత విష్ణుతుల్యపరాక్రమమ్ ॥ 42

పర్వలోకేత్వరస్యైవం కృత్యా విప్రియ మిదృశమ్ ।
రామస్య రాజసింహస్య దుర్లభం తవ జీవితమ్ ॥ 43

"సీతాదేవిని అవమానపఠించిన (అపహరించిన) శత్రువులను హతచూర్చి తీయిదును." అని శ్రీరాముడు భర్తృకవాసరుల సమక్షమున సతిన బూనియున్నాడు. (ఆ కార్యమును నేనుజేసినచో ఆస్వామిప్రతిజ్ఞ భంగమగును.) (33)

శ్రీరామునకు అవకారము చేయువాడు సాక్షాత్తు ఆ దేవేంద్రుడే అనను అతడు ముఖమును పొంద (జీవించియుండు) జాలడు ఇంక నీవంటి సామాన్యుల విషయము చెప్పవలె? (34)

నీవు అపహరించుకొని వచ్చి, నీ లంకలో నిర్బంధించిన సీత సామాన్య స్త్రీయే యని తలంచుచున్నావు కాని ఆమె సీలంకను పర్యవేశనమొనర్చెడి నీపాలిటి 'కాలరాత్రి'యని ఎఱుంగుము. (35)

సీతాదేవిస్వరూపమువనున్న ప్రబలమైన కాలపాశమును నీవే స్వయముగా నీ మెడకు చుట్టుకొంటివి. ఆమె తనకు తానుగా రాలేదు.) ఇక నీవు క్షేమముగా ఎఱుంగుదువు? అబోచింపుము. (36)

ఎత్తైద బురుజులతో, విశాలమైన విడులతో గూడియున్న ఈ లంకానగరము సీతాదేవితేజస్సుచే దగ్ధమైనది. శ్రీరాముని కోపజ్వాలలతో ఇంకను మండిపోవుచున్నది. అని యెఱుంగుము. ముఱులలోనున్న నగరమును చూడుము. (ఇప్పటికైనను తెలిపి తచ్చుకొని, నిన్ను, సీలంకను కాపాడుకొనుము) (37)

అత్యయులైన మిత్రులను, మంత్రిులను, బంధువులను, సోదరులను, సుతులను, హేతులను, భోగైశ్వర్యములను, భార్యలను వేయల కడకు నీ లంకాయలంకను నీవు వేయలార వివాహమునకు గుఱిచేయవద్దు. (38)

ఓ రాక్షసరాజు! నేను శ్రీరామునిబంటును. ఆయన శక్తితో నేను ఏమైనను చేయగలను, యాతను, నీకు హితోపదేశము చేయుట నావిధి. ఏజేపించి వానరుడకు, శ్రీరాముడు మానవుడు. నీవు రాక్షసుడవు. కావున నేను మధ్యస్థుడను (నాకు ఎట్టి ఎక్షపాతమూ లేదు) నా నెల్యవచనమును అలకింపుము. (39)

మహాయశస్సైమైన శ్రీరాముడు గుఱునీవలె సమస్త లోకములను సంహరించగలడు. పంచభూతాత్మకములైన దరాచరములతోనిండినవాటి సన్నిధిని మఱల ఆదే విధముగా క్షణకాలములో సమీపింపగలడు. (40)

దేవతలలో అసురులలో వరేంద్రులలో, యక్షులలో, రాక్షసులలో విద్యాధరులలో, సమస్తగంధర్వులలో, వాసులలో సిద్ధులలో కిన్నరులలో సక్షులలో సకల ప్రాణులలో ఎవ్వడును విష్ణుతుల్యపరాక్రమముడైన శ్రీరాముని ఎదిరించి యుద్ధము చేయుటకు ఏవిధముగనైనను, ఎన్నడునైనను, ఏ కాలమునందైనను సమర్థులుగారు (41-42)

నకలలోకములకు నడుపు రాక్షసేష్టుడు అన శ్రీరామునియెడ ఈ విధముగా పోరమైన అపరాధము గావించి ఇక నీవు జీవించియుండుట అసాధ్యము. (43)

దేవాశ్చ దైత్యాశ్చ నిశాచరేంద్ర
గంధర్వ విచారక వాగయశ్శాః ।
రామస్య లోకత్రయ నాయకస్య
స్థాతుం న శక్తా ప్లమదేసు వర్షే । 44

అహో వ్యయంభూ శ్చతురాదనో వా
రుద్రస్త్రినేత్ర స్త్రిపురాంతకో వా ।
ఇంద్రో మహేంద్ర స్సురనాయకో వా
త్రాతుం న శక్తా యుధి రామవధ్యమ్ । 45

న పౌష్ఠవోపేతమదీవవాదినః
కోపిశిష్యా ప్రతిమోఽప్రియం వచః ।
దశాననః కోపవిప్రుత్తలోచనః
సమాదిశత్ తస్య వధం మహాకపిః । 46

ఇత్యార్తే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే ఏకపంచాశస్సర్గః (51)
వాల్మీకిరామాయణము-ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణముసందలి సుందరకాండమునందు ఇది ఏబదియొకటవసర్గము.

.. * * * ..

52. ఏబదిరెండవసర్గము

“దూతాను వధింపదగడు”- అని విభీషణుడు రావణునకు తెలుపుట

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా నావరస్య మహాత్మనః ।
అభావయద్వధం తస్య రావణః క్రోధమూర్ఛితః । 1

వధే తస్య నమాక్ష్మస్తే రావణేన దురాత్మనా ।
వివేదితవత్ తాత్యం నామమేవే విభీషణః । 2

తం రక్షోఽభివధిం క్రుద్ధం తస్య కార్యముసస్థిరమ్ ।
విదిత్వా చింతయామాప కార్యం కార్యవిధౌ స్థిరః । 3

సిక్చితార్థవ్రతస్సాన్నాం ౧. పూజ్య శత్రుజిద్రగజమ్ ।
ఉవాచ హిత మత్యర్థం వాక్యం వాక్యవిశాదకుః । 4

ఓ రాక్షసరాజా! దేవతలు, దైత్యులు, గంధర్వులు విద్యారంభం, వాగ, యక్షులు మొదలైనవారు విడివిడిగాగాని, కలిసిగాని, ముల్లోకాధిపతియైన శ్రీరామునకు ఎదురుగా యుద్ధములయందు నిలువజాలరు- (44)

సమగ్రమున శ్రీరామునిచేతిలో నావుమాడినవానిని ఓయంటువు, చితుర్ముఖుడు ఐన బ్రహ్మగాని, త్రినేత్రుడు, త్రిపురాంతకుడు ఐన రుద్రుడుగాని, మహాశ్వర్యనింపన్నుడు, సురసిరియని ఐన దేవేంద్రుడు గాని రక్షంపజాలరు. అనగా అట్టివానిని ఎవ్వడును రక్షంపలేడు. (45)

నిర్భయముగా మాట్లాడుచున్న రాముమంతునియొక్క సహాయకములైన, తనకు అప్రియములైన హితవు వచనములను సాటిలేనివాడగు ఆరావణుడు వినెను. విష్ణుని తనకు కోపముతో గ్రుడ్లుముచున్నవాడై ఆ వానరోత్తముని చంపుటకు ఆదేశించెను. (46)

- 1, శ్లో॥ మలభాః పురుషౌ రాజన్ నతతం ప్రేమవాదినః । అప్రియస్య చ విధ్యస్య వక్తా శ్రోతా చ దుర్లభః ॥
ఓ రాజా! ముఖప్రీతికొరకై ప్రేయముగా మాట్లాడువారు లోకములో కొల్లలుగానుందురు. కాని అవి హితకరములేయైనను అప్రియమవములను పలికిడివారుగాని, వినెడివారుగాని ఉండరు.
వాల్మీకిరామాయణము-ఆదికావ్యకాండము 37వ సర్గము- 2వ శ్లోకము. యుద్ధకాండము-16వ సర్గము, 21వ శ్లోకము

క్షమప్య రోషం త్వం రాక్షసేంద్ర
ప్రసీద మదాశ్వ మిదం శశుష్య
వధం న కుర్వంతి పరావరజ్ఞాః
దూతస్య పంతో వసుధాద్విపేంద్రాః । 5

రాజధర్మవిరుద్ధం చ రోకవృత్తేశ్వ గర్హితమ్ ।
తవ చావద్యుతం వీర కోపరస్య శ్రమావణమ్ । 6

ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ రాజధర్మవిచారదాః ।
పరావరజ్ఞో భూతానాం త్వమేవ పరమార్థవిత్ । 7

గృహ్యంతే యది రోషేణ త్యాద్యకోఽపి వివశ్చియః ।
తత శ్చాస్త్ర వివశ్చిత్వం శ్రమ వీర హి శేషణమ్ । 8

తస్మాత్ ప్రసీద శత్రుఘ్న రాక్షసేంద్ర దురావర ।
యుక్తాయుక్తం వివిశ్చిర్య దూరదంభో విధీమహమ్ । 9

విభీషణవచః శ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః
రోషేణ మహతావిష్టో వాక్యముత్తర ముచ్యతే । 10

న పాపానాం వధే పాపం విద్యతే శత్రుసూదన ।
తస్మాదేవం వధిష్యామి వావరం పాపకారిణమ్ । 11

అధర్మమూలం బహుదోషయుక్తమ్
అవార్యజాస్త్వం వచనం విశమ్య
ఉవాచ వాక్యం పరమార్థతత్త్వం
విభీషణో బుద్ధిమతాం వరిష్ఠః । 12

ప్రసీద లంకేశ్వర రాక్షసేంద్ర
ధర్మార్థముక్షం వచనం శశుష్య
దూరా న వధ్యాః ననుయేషు రాజన్
పర్యేషు పర్వత వదంతి సంతః । 13

అనంతయం శత్రురయం ప్రవృద్ధః
కృతం హ్యవేవాప్రియమప్రమేయమ్ ।
న దూతవధ్యాం ప్రవదంతి సంతో
దూతస్య దృష్టి బహువో హి దండాః । 14

వైదూష్యమంగేమ కశాభిఘాతో
మౌండ్యం తథా లక్షణసన్నిపాతః ।
ఏలాన్ హి దూతే ప్రవదంతి దండాన్
వధన్తు దూతస్య న నః శ్రుతోఽపి । 15

కథం చ ధర్మార్థ వివేచబుద్ధిః
పరావరప్రత్యయవిశ్చితార్థః ।
భవద్విధిః కోపవశే హి తిష్ఠేత్
కోపం నియచ్ఛంతి హి సత్త్వవంతః । 16

“ఓ రాక్షసరాజా! క్షమింపుము, కోపమును వీడుము, ప్రసన్నుడవు కమ్ము, దయయుంచి నేను చెప్పబోవుచున్న వచనములను వినుము, ఉచితానుచితములను ఎఱగిన, సజ్జనులగు రాజశ్రేష్ఠులు దూతను వదింపదు. ఓ మహావీరా ఈ దూతను చంపుట రాజధర్మమునకు విరుద్ధము, ఇది రోకమల్యాదయగుదు, నింవ్వము పైగా ఇతడు వావరుడు, మీ వంటివానికి ఇది ఏ మాత్రము తగదు. (5-6)

సీపు ధర్మమునెఱసినవాడవు, కృతజ్ఞుడవు, రాజధర్మకోపితుడవు, యుక్తాయుక్తములు తెలిసినవాడవు, ప్రాణకోపితో మండిపెట్టలను బాగుగా తెలిసినవాడవు, పరమార్థము తెలిసినవాడవు నీవే! నీ వంటి జ్ఞానులుగూడ రోషమిట్లెసిన, కష్టపడి శాస్త్రపాండిత్యమును సంపాదించుట కేవలము వృథాశ్రమయే- (7-8)

కావున ఓ అరిమర్దనా! ఎదిరింప శక్యముకాచినాదా! రాక్షసరాజా! ప్రసన్నుడవగుము, ఉచితానుచితములను విచారించి, దూతకు తగిన శిక్షను విధింపుము.” (9)

రాక్షససైన్యవైన రావణుడు విభీషణుని వచనములను విని, మిక్కిలి క్రోధవివశుడై ఇల్లు నుడికెను. (10)

“ఓ శత్రుమర్దనా! పాపముల వధించుట రోషము నిష్కారము గాదు. అందువలన పాపకృత్యములనొనర్చిన ఈ వావరుని తప్పక వధింపెదను.” (11)

అధర్మమునకు మూలమైనదీయు, పెక్కు దోషములు కలదియు, సజ్జనులు సమ్మతించనిదియువన రావణుని వచనమును విని, బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠుడైన విభీషణుడు యతార్థముగా మిక్కిలి హితకరమైన వచనమును ఇల్లు పలికెను. (12)

“అంకాభివతివైన ఓ రాక్షసరాజా! మన్నింపుము, ధర్మార్థ యుక్తమైన వావరసమును అలకింపుము- ఓ ప్రభూ! ఏ కొంత రయిందైనను, ఏకేములయందైనను, ఎట్టపస్కియలలోను దూతలను వధించుట తగదని సజ్జనులు పల్కినారు. (13)

ఇతడు ప్రబలశత్రువే, అందుకు పందేవాములేదు, ఇతడు (నునకు) చెప్పలేనంత అపకారమొనర్చినాడు. వనను దూతను వధింపరాదని సత్పురుషులు వలించుదు దూతను దండించు పద్ధతులు ఇంకను పెక్కుగలవు (14)

అంగములకు ఏకారూపమును గూర్చుట, కొరతతో చెట్లు కొట్టుట, శిరోమండనము గావించుట, శరీరముపై వాతలు వేయుట అనునవి మాత్రమే వండించు పద్ధతులవి ప్రాజ్ఞులు పేర్కొనిరి. దూతను వధించుటను గూర్చి (ఇంత వలకు) మనము విచియేయుండలేదు. (15)

సీపు బుద్ధిబలముచే ధర్మార్థములను బాగుగా ఎఱగినవాడవు, యుక్తాయుక్తవిచక్షణతో తగిన నిర్ణయము చేయగలవాడవు. అట్టి ప్రాజ్ఞుడైన సీపు కోపవశాదైయుండుట యెట్లు? జ్ఞానులు కోపమును నిగ్రహించుకొందురు. (16)

న ధర్మవాదే న చ తోకవృత్తే
న శాస్త్రబుద్ధిగ్రహణేషు చాపి ।
విద్యేత కశ్చిత్ తవ వీర యత్యః
త్వం హ్యుత్తమ స్వర్వమరామరాణామ్ । 17

పరాక్రమోత్సాహమనస్వినాం చ
సురాసురాణామపి దుర్జయేన ।
త్వయాఽనమేయేణ సురేంద్రసంఘాః
జితాశ్చ యుద్ధేష్వనకృష్టరేంద్రాః । 18

ఇత్థం విధప్యాయురదైత్యశత్రోః
శూరస్య వీరస్య తనాజితస్య ।
కుర్వంతి వీరా మవసాప్యతీకం
ప్రాజైర్విముక్తా న తు తోః పురా తే । 19

నవాస్యస్య కషేర్థాతే కందిత్ పశ్యామ్యహం గుణమ్,
తేష్వయం పాత్యథాం దండ్ యోరయం ప్రేషితః కపిః । 20

సాధుర్యా యదివాఽసాధుః పరై రేష సమర్పితః
ఋషన్ పరాధం పరవాన్ న దూత్ వధమర్హతి । 21

అపవాస్మిన్ పాతే రాజన్ నాన్యం పశ్యామి భేషరమ్,
ఇహ యః పువరాగచ్ఛేత్ పరంపాతం మహాదధిః । 22

తస్మాన్నాన్య పథే యత్నః కార్యః పరస్పరంజయః,
భవాన్ సేంద్రేషు దేవేషు యశ్చమాస్థాతు మర్హతి । 23

అస్మిన్ వినష్టే న హి దూత మన్యం
పశ్యామి యస్తాి పరరాజపుత్ర ।
యుద్ధాయ యుద్ధప్రియ దుర్విసేతా
ఉద్యోజయేద్దీర్ఘపథావరుద్ధా । 24

పరాక్రమోత్సాహమనస్వినాం చ
సురాసురాణామపి దుర్జయేన ।
త్వయా మనోనందన నైర్భతానాం
యుద్ధాయచిత్వాశయితుం న యుక్తః । 25

హితాశ్చ శూరాశ్చ పమాహితాశ్చ
కురేషు బాతాశ్చ మహాగుణేషు ।
మనస్వినః శస్త్రభృతాం పరిష్టాః
కోట్యగ్రతస్తే మథృతాశ్చ యోధాః । 26

ఓ పరా! ధర్మశాస్త్రపరిజ్ఞానమునందును, లౌకికాచారముల
యందును, శాస్త్రార్థములను గ్రహించుటలోను, ఇతరుల
మనస్సులను అపగాహన చేసికొనుటలోను నీకు దీర్ఘిన
వాడెవ్వడునులేడు. సురాసురుల గడతిలోను నీవే శ్రేష్ఠుడవు (17)

పరాక్రమము, ఉత్సాహశక్తి, మనోబలముగల దేవతలకును
అసురులకును నీవు దుర్జయుడవు. అట్టి పాటిలేనిశక్తిగల
నీతేలితో దేవతలును, సరేంద్రులును పెక్కుపర్యాయములు
యుద్ధమున పరాజితులైరి. (18)

ఇట్టిగుణములుగల నీవు అమరులకును, దైత్యులకును
బీతిగొలుపువాడవు. శూరుడవు, వీరుడవు. అజేయుడవు.
అట్టి నీకు ఎవ్వరును మనస్సునగూడ కీడు తలపెట్టరు. ఓ
మహారాజా! పుర్యము నీకు హానిచేయ సంకల్పించిన
వీకులెల్లరును వెంటనే అసువులను కోల్పోయినవారే (19)

ఈ కపిని వధించుటవలన ఎట్టిప్రయోజనమూ నాకు
కనబడుటలేదు. ఈ మరణదండనను ఈతనిని పంపిన
వారికి నిద్రింపవలెను. (20)

ఈవానరుడు మంచివాడైనను, చెడ్డవాడైనను శత్రువులచేత
పంపబడినవాడు. ఇతడు అస్వతంత్రుడు, వారిమాలలను
నినిపించుచున్నవాడుమాత్రమే. కనుక ఈ దూత
వధార్హుడుగాడు. ఇంకను, ఓ రాక్షసప్రభూ! ఇతనిని పరిపవ
మణియొకడెవ్వడును అకాశమార్గమున ఈ మహాదధిని
దాటి ఇవటికి రాగటవాడు ఉండడు- అని నాకు తోచుచున్నది
(ఇతనిని ప్రాణములతో విడిచిపెట్టినచో ఇతడు రామలక్ష్మణుల
కడకు వెళ్లి, ఇవటి సమాచారమును అంతయును వారికి
దెలుపును. అప్పుడు వారు ఇవటికి వచ్చుట, ఆ పిమ్మట
శత్రువులను తుదిముట్టించుట మొదలగును) ఓ శత్రుమర్దనా!
అందువలన ఈతనిని వధించుప్రయత్నము చేయదగదు.
నీవు ఈ ప్రయత్నమును ఇంద్రుని దేవతల విషయమున
జరుపుతి తగును (ఈ చిన్నివానినిపై సీపరాక్రమమును
చూపుట ఎందుకు?) (21-23)

ఓయుద్ధప్రియా! బలగర్భితులైన ఆ రాజకుమారులు ఇప్పటికి
మిక్కిలిదూరముగా (మద్యమైన ఈ మహాసాగరమునకు
ఆవరితీరమున) ఉన్నారు. ఇతనిని వధించిపవో మణియొక
దూత ఉండదని నాకు తోచుచున్నది. (24)

రాక్షసుల (మనస్సుల కు అనందమును కలిగించువాడా
నీవు సురాసురులకును అజేయుడవు. పరాక్రమము, ఉత్సాహము,
మనోబలముగల రాక్షసులకు వచ్చిన ఈ యుద్ధావకాశమును
నీవు చేతులార విడిచి పెట్టుట యుక్తముకాదు. (25)

నీకు హేతులు, శూరులు, అతిశాగరూకులై యుద్ధసన్నుద్ధులై
యున్నవారు, సద్గుణవంశసంజాతులు, మనోబలముగలవారు.
శస్త్రధారులలో శ్రేష్ఠులు. నీవే సోపింపబడుచున్నవారు ఐవ కోట్లాది

తదేక దేవేన జలస్య తాపత్
 కేచిత్ తనాదేశక్యతో భిమాంతుః ।
 తో రాజపుత్రో వివిశ్యహ్య మూఢా
 పరేషు తే భావయితుం ప్రభావమ్ । 27

నిశాచరాణామధిపాః మజస్య
 విధీషణస్యాత్మమవాక్యమిష్టమ్ ।
 జగ్రాహ బుద్ధ్యా సురలోకశ్రయః
 మహాబలో రాక్షసరాజముఖ్యః । 28

యోధులు నీకు తోడుగాగలదు- ఇట్టి నీసైన్యముతో బాగమైన
 కొందఱు యోధులు నీ ఆజ్ఞానువర్తులై (వేళ్ళి) మూఢులైన
 ఆరాజపుత్రులను బంధించెదరు. అప్పుడు నీ ఏరాక్షసుము
 ఎంతటిదో నీ శత్రువులకు తెలిసినవచ్చును." (26-27)

రాక్షసులకు ప్రభువు, దేవతలకు శత్రువు, మహాబలశాలి,
 రాక్షసరాజులలో నెఱుఘుడు ఐన రావణుడు తమ్ముడైన
 విభీషణునిచేతను ఉత్తమమైనదిగా భావించి, మనస్ఫూర్తిగా
 అంగీకరించెను. (28)

ఇత్యార్ద్ర శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే ద్విపంచాశస్సర్గః (52)
 వాల్మీకీమహర్షివిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది ఏలదిరెండవసర్గము.

-- * * * --

53. ఏబదిమూడవసర్గము

రాక్షసులు హనుమంతునితోకలిసి నిష్పంఠించి, నగరములో త్రిప్పట

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా దశగ్రీవో మహాబలాః ।
 దేశకాలహితం వాక్యం భ్రాతురుత్తర మబ్రవీత్ । 1

సమ్యగుక్తం హి భవతా దూతవధ్యా నిగచ్ఛితా ।
 అవశ్యంతు వధావన్యః క్రియతామన్య నిగ్రహాః । 2

కపీవాం కిం లాంగూలమ్ ఇన్ద్రం భవతి భూషణమ్
 తదస్య దీప్యతాం శీఘ్రం తేన దగ్ధేన గచ్ఛతుః । 3

తతః సశ్యంత్యమం దీపమ్ అంగదాయాప్యకథితమ్ ।
 సమిత్రజ్ఞాతమస్పర్శ్యే బాంధవాస్సమస్పృజ్జవాః । 4

అజ్ఞానయద్రాక్షసేంద్రః పురం పర్యం నచత్పరమ్ ।
 లాంగూలేన ప్రదీప్తేన రక్షభిః పరిణీయతామ్ । 5

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసాః కోపకర్మితాః
 వేష్టయంతిస్మ లాంగూలం జీర్ణైః కార్దాసకైః పటైః । 6

పరివేష్ట్యమానే లాంగూలే వ్యవర్తత మహాకపిః ।
 ఘృమింధసమాసాద్య వవేష్టవ ముతాశవః । 7

మహాబలశాలిగ్రౌహ రావణుడు దేశకాలములకు
 అనుగుణముగా తనతమ్ముడు పలికిన వచనములను
 విని అతనితో ఇట్లు నుడివెను (1)

నీవు చెప్పినది యుక్తమే. దూతను వధించుట
 నిజముగా నింద్యమే. ఈ వానరుని వధించుటమాని వీనిని
 మఱియొక రీతిగానైనను శక్షించియే తీరవలెను. (2)

వానరులకు వాలముపై మక్కువ ఎక్కువ. అదియే
 వారికి అలంకారము. వెంటనే ఇతనివాలమునకు నిప్పు
 అంటించుడు. ఇతడు కాలినవాలముతో వెళ్ళిపోవును. (3)

తిరిగి వెళ్లిన పిమ్మట అంగవికారబాధచే దీనుడైయున్న
 ఇతనిని మిత్రులు, ఇష్టులు, బంధువులు, సుహృదులు
 మొదలగు వారందఱును చూచెదరు. (4)

'మందుచున్న తోకతో ఈ కోతిని కూడళ్లముందును,
 పురముసరిదండటను త్రిప్పుడు'- అని రావణుడు
 రాక్షసులను ఆజ్ఞాపించెను. (5)

రాక్షసులు ఆ రావణుని ఆదేశవచనమును విన్నుతనే
 కోపాగ్రిక్తులై హనుమంతునివాలమునకు చినికిపోయిన
 సూలువెష్టములను, తక్కిన గుడ్డలను చుట్టిరి. (6)

ఆ వానరోత్తముడు తనవాలమునకు రాక్షసులు బద్ధులను
 చుట్టునప్పుడు వనములలో మోడువారి, ఎండియున్నచెట్లకు
 అంటుకొనిన అగ్నివలె వృద్ధిచెందెను. (7)

తైరేవ పరిషిష్యాథ తేఽగ్నిం తత్రాభ్యపాతయన్,
లాంగులేన ప్రదీప్తేన రాక్షసాంస్తాపపాతయత్
రోషామర్చనరీతాత్మా జాలనూర్యససూదనః 8

లాంగూలం పరిప్రదీప్తం ధ్రువం తస్య పామామతః
సహస్రీబాలవృద్ధాశ్చ జగ్ముః క్షీతా విశాచవాః 9

స భూయ స్పృగభైః క్రూరై రాక్షసైర్వరిసత్తమః,
విజద్వః కృతవాన్ వీరః తత్కాలసదృశీం మతిమ్ 10

కానుం ఖలు న మే శక్తా విజద్వస్యాపి రాక్షసాః,
చిత్వా పాశాన్ సముత్పిత్య హన్యా మహ మిమాన్ భువః 11

యది భర్తుర్నితార్థాయ చరంతం భర్తుశాసనాత్,
బల్బంత్యేతే దురాత్మానో నయ మే విఘ్నైః కృతా 12

సర్వేషామేవ పర్యాప్తౌ రాక్షసానామహం యుధి 13

కింతు రామస్య స్త్రీత్యర్థం విషహిష్యేఽహ మిదృశమ్,
అంకా చారయితవ్యా నై పునరేవ భవేదతి 14

ర్నాతౌ సహి మదృష్టా మే దుర్గకర్మవిధానతః,
అవశ్యమేవ ద్రక్ష్యా మయా అంకా విశాక్షయే 15

కానుం బద్ధస్య మే భూయః పుచ్చస్యోద్ధీపవేన చ,
సీదాం కుర్యంత కన్దాంపి న మేఽస్తి మనసశ్చైవ 16

తదస్తే సంన్యతాకారం సత్త్వవంతం మహాకపిమ్,
పరిగృహ్య యయుర్క్షుప్తౌ రాక్షసాః కపికుంజరమ్ 17

శంఖభేరినివాదైస్తం ఘోషయంతః స్వకర్మభిః,
రాక్షసాః క్రూరకర్మాణః చాకయంతిష్మ తాం పురమ్ 18

అన్వీయమానో రక్షోభిః యయౌ మఖ మరిండమః,
హమమాంశ్చారయామాస రాక్షసానాం మహాపురమ్ 19

ఆ రాక్షసులు ఆయన రామును నూనెతో తడిపి, దానికి విప్పంటించిరి. వెంటనే అతడు రోషవేషముతో కోపద్రిక్తుడై బాలనూర్యునింటి మూకాంతులతో తేలిల్లుచు మండుచున్న (తన) రాముతో ఆ రాక్షసులను పాత్రద్రోలెను. (8)

రాక్షసుల్లెరును శంకులు సంకోషించి, బాగుగా మండుచున్న ఆ హనుమంతునిలోకమి వివేదముగా జూచుటకై ప్రేలతో, బాలురతో నృద్దులతోనూడి అచటికి నేరిరి. (9)

క్రూరుడైన ఆ రాక్షసులందఱును కలిసి, ఆ వానరత్నముని దృఢముగా బంధించిరి. అబంధములనుండి బయటపడగల సీమద్బిమ్మస్వము కప్పదా ఏడెడ ఎమయిచ్చాత్ తగులముగా అటించి, ఆబంధములలోనే ఉండిపోయెను. (10)

"ఈ రాక్షసులు నన్ను ఒరిదించినను వారేమియు చేయజాలరు. కావున నేను ఈ పాశములను తెంచుకొని అకుసుమన కిగిరి వీరిని చంకవేసెదను. (11)

నాస్సామిదైన శ్రీరాముని కార్యసిద్ధికై నయత్సించుచున్న నన్ను ఈ దుర్మార్గులు రావణుని అజ్ఞతో బంధించిరి నేను వారికి కల్పించిన కష్టనష్టములముందు ఇది ఏనూత్రమూ తెక్కబోసికిరాదు. (12)

యుద్ధమునందు రాక్షసులనిందచేసి ఎదుర్కొనుటకు నేనక్కడనే చాలుదను శ్రీరాముని స్తత్యై ఈ బంధవమును నేను సహించెదను. ఈ సేషముతోనైనను లంకను పరిశీలించుచు మఱియొకసారి తిరిగి మాడవచ్చును. (13-14)

ఇంతకుముందు రాత్రినేల దుర్గవిర్మాణవిధానమును (నగర రక్షణకై రక్షావ్యములైన ఏర్పాట్లను) నేను సరిగా చూడలేదు కనుక పెగటిపూట ఈలంకను తప్పక పరిశీలించుచు చూడవలెను. (అందువలన మున్ముందు లంకతో ఎట్లు పోరాడవలెనో తెలియును.) (15)

ఈ రాక్షసులు మఱల నన్ను బంధించి, నా వాలాగ్ని జ్వాలలతో తమ శిష్టప్రకారము నన్ను బాధింతురుగాక, నా మనస్సునకు క్షేకము ఎమోత్రమూ కలుగదు- (16)

అసంతోషము ఆ రాక్షసులు సంకోషించుచు మహాబలాలయి, తనమనోహరములను, బయటికి పోక్కునీయకుండ ఉన్మవాడును అగు ఆ కపిశ్రేష్టుని పట్టుకొనినెల్లరి. (17)

క్రూరకర్మజ్ఞుడైన ఆ రాక్షసులు శంఖనాదములతో బేరిధ్యనులలో తమభుజాస్సౌలనములతో (జబ్బులను చలుచుచు) పింగాగర్జనలతో ఆ లంకానగరమును సతీధ్వనియజేయుచు లంతలును ఆ హనుమంతుని త్రిప్పిసాగిరి. (18)

శత్రుసాధినుడైన హనుమంతుడు రాక్షసులు తనవెంట ఎడమచుండగా హాయిగా తరగించు రాక్షసుల పురస్సెనలంకిని కోధింపసాగెను. (19)

అథావశ్యద్విమానాని విచిత్రాణి మహాకపిః |
సంస్పృతాన్ భూమిభాగాంశ్చ మవిభక్తాంశ్చ చత్వరాన్ 20

ఏతీశ్చ గృహసంబాధాః కపిః శృంగాటకాని చ
తథా రథోపరిధ్యాశ్చ తత్తైవచ గృహంతరాన్
గృహంశ్చ మేఘసంకాశాన్ దదర్శ పవనాత్మజః 21

చత్వరేషు చతుష్కేషు రాజమార్గే తథైవ చ |
హోషయంతి కపిం సర్వే చారణత్యేవ రాక్షసాః 22

స్త్రీబాలవృద్ధా విర్జగ్ముః తత్ర తత్ర కుతూహలాత్ |
తం ప్రదీపితలాంగూలం హనుమంతం దిభ్యక్షవః 23

దీప్యమానే తతస్తస్య లాంగూలాగ్రే హమామతః |
రాక్షస్య స్త్రీ విమాపాక్ష్యః శంకుర్దేవ్యాస్తదప్రీయమ్ 24

యస్త్యయా క్షితే సంభాదః సీతే తాన్మముఖః కపిః |
లాంగూలేన ప్రదీప్తేన వ ఏష సరిణీయతే 25

శ్రుత్వా తద్వచసం క్రూరమ్ అర్థాపహరణోపమమ్ |
వైభేహి శోకసంతప్తా హుతాశవముపాగమత్ 26

మంగలాభిముఖీ తస్య పా తదాపివృహాకపిః |
ఉపతస్థి విశాలాక్షీ సయతా హవ్యవాహనమ్ 27

యద్యస్తి పతి కు హుషా యద్యస్తి చరితం తపః |
యది చాప్యేకపత్నీత్వం శీతో భవ హమామతః 28

యది కించిదమక్రోశః తస్యమయ్యస్తి ధీమతః |
యది వా భాగ్యశేషో మే శీతో భవ హమామతః 29

యది మాం పృత్రసంపన్నాం తత్సమాగమలంపామ్ |
ప విజానాతి ధర్మార్మా శీతో భవ హమామతః 30

యది మాం తారయేదాశ్యః సుగ్రీవవృత్త్యనంగరః |
అస్మాద్భుభూంబుసంరోధాత్ శీతో భవ హమామతః 31

అంతట ఆ వానరోత్తముడు విచిత్రములైన రాజ స్రాసములను, గుప్తములైన భూగర్భములను, బాగుగా తీర్చిదిద్దబడిన వీరులకూడల్లను పరికించుచు చూచెను (20)

గృహములలో ఇగురుగామన్న వీధులను, కూడల్లను, విశాలమార్గములను, చిన్నచిన్న సందులను, రహస్యద్వారములుగల చిన్నగృహములను, అకాశమునంబుకన్న ఎత్తైనదనములను ఆ మారుతి గాంచెను. (21)

రాక్షసులందఱును నాలుగువీధులకూడల్లయందు నాలుగువైపులముల మంటపములయందును, రాజమార్గము నందును 'తం వానరము గూడఁజారి (చూడండి, చూడండి) అని వాడుచుండిరి. (22)

మంటలలోగూడియున్న వాలముగల ౨౨ హన మంత్రుని చూడగోరినవారై సత్యగృహమునుండియు స్త్రీలు, బాలురు, వృద్ధులు కుతూహలముతో బయటికి వచ్చిరి. (23)

ఆ హనుమంతుని చాలాగ్రమం మెండుమెండగా విశృత నేత్రులైన రాక్షసస్త్రీలు ప్రేమమైన అవిధియుమును సీతాదేవిలో ప్రస్తావించిరి. (24)

ఓ సీతా! ఇంతకుముందు ఎఱ్ఱనిముఖముగల ౭౩ వాసమడు వీతో మాట్లాడియున్నాడుగదా! అతని వాలమునకు నివ్వంటింది, రాక్షసులు అతనిని నగరమంతయు తిప్పుచున్నారు. (25)

ఆ రాక్షసస్త్రీలపలుకులు సీతాదేవిచెవులకు ములుకుల వలె గ్రుచ్చుకొనెను అప్పుడు ఆమె తనను రావణుడు అపహరించిననాటి బాధకులోనై విలపిలలాడుచు అగ్నిదేవుని ప్రార్థించెను. (26)

విశాలాక్షియు, సార్వీయులన సీతాదేవి హనుమంతుని క్షేమమును (కుటములను) గోరుచు అగ్నిదేవునకు ఇట్లు విన్నవించెను. (27)

నేను పతిసేవాపరాయణవే ఐనచో, తపమాచరించి యున్నచో నేను నిష్కలంక పరివ్రతనైనచో ఓ అగ్నిదేవా! హనుమంతుని ఎల్లగాఢాడుము. (28)

దేవా నేను ఏమాత్రమైనను ధీమంతుడైన ఆ శ్రీరామ సుతునియొక్క దయకు నోచుకొనియున్నచో, వాపుణ్యఫలము ఏకంవైనను మిగిలియున్నచో హరుతని చల్లగాఢాడుము. (29)

ధర్మాత్ముడైన నాస్వామి నన్ను సచ్చీలసంపన్నుగా భావించినచో, తన సమాగమమునకై నేను వేయికన్నులతో ఎదురుచూచుచున్నట్లు ఎఱింగినచో, ఓ హవ్యవాహనా! వాఁడునునామెనె చల్లగాఢాడుము. (30)

పూజ్యుడు, పత్యసంధుడులన సుగ్రీవుడు నన్ను ఈదుఃఖసముద్రమునుండి గట్టిక్రియగలడని ఓ వైశ్యానరా! అంజనేయుని చల్లగాఢాడుము. (31)

తతస్తేక్షార్పిరవ్యగ్రః ప్రదక్షిణశిఖోఽవతః ।
 జజ్ఞాల్ మృగశాబాజ్ఞాః శంపన్తవ శివం శపః ॥ 32

పానుసుజ్ఞవకశ్చాసీ పుచ్చావలయుతోఽవతః ।
 పవా స్పృష్ట్యకతో దేవ్యాః ప్రాతేయానిలశీతలః ॥ 33

దవ్యామాదే త లాంగూలే చింతమామాన వానరః ॥ 34

ప్రదీప్తోగ్ని రయం కస్మాత్ న మాం దహతి పర్వతః ।
 దృశ్యతే చ మహాజ్వాలః కరోతి న చ మే దుఃఖమ్ ॥ 35

శశిరస్యేక సంపాతో లాంగూలాగ్రే ప్రతిష్ఠితః ।
 అభివా తదిదం వ్యత్రం యద్వ్యత్రం క్షవతా మయా ॥ 36

రామ ప్రభావా దాశ్చర్యం వర్వతస్పరితాంవతో
 మది తాసత్ సముద్రస్య సైవాకస్య చ ధీమతః
 రామార్థం వంద్యమస్తాభ్యక్తి మగ్నిర్వకరిష్యతి ॥ 37

సీతాయాశ్చాన్యశంస్యేవ తేజసా రాఘవస్య చ ।
 సతుశ్చ మమ సఖ్యేవ స మాం దహతి పావకః ॥ 38

భూయస్పరింతమామాన ముహూర్తం కపికుంజరః ॥ 39

కథమప్యద్విధస్యేహ బంధవం రాక్షసాద్యైః ।
 ప్రతిక్షియాస్య యుక్తాప్యోత్ పతి సుఖ్యం సరాక్రమే ॥ 40

తతశ్చిత్త్యా చ తాన్ పాశాన్ వేగవాన్ వై మహాకపిః ।
 ఉత్పపాతాథ వేగేన పవాద చ మహాకపిః ॥ 41

పుకర్తారం తత స్మీమాన్ శైలశ్శంకమివోన్నతమ్ ।
 విభక్తరక్షస్సంబాధమ్ ఆవసాదానిలాత్మజః ॥ 42

స భూత్వా శైలసంకాశః క్షణేన పునరాత్మవాన్ ।
 ప్రాస్యతాం నరమాం ప్రాప్తో బంధనావ్యసళాయత్ ॥ 43

ఏముక్తశ్చాభవత్ శ్రీమాన్ పునః పర్వతపన్నిభః ।
 వీక్షమాణశ్చ దదృశే పరిమం తోఽఘాత్రితమ్ ॥ 44

న తం గృహ్య మహాబాహుః కాలాయవవరిష్ప్వతమ్ ।
 రక్షణస్తాన్ పువన్పర్వాన్ సూడయామాన మారుతిః ॥ 45

సీతాదేవి యొక్క సైభావముని వాసుమంతునకు క్షేమము కలుగును అని తెలుపుచున్నాడా? యనునట్లుగా తీక్షణమైనాగ్ని నేమ్మదిగా ప్రదక్షిణపూర్వకముగా ప్రజ్వలించసాగిను. (32)

వాసుమంతుని తండ్రియైన వాయుదేవుడుగూడ కపిశ్శరుని వాల్చార్తోగూడియుండి, సీతాదేవి సైభావమున మారుతికి స్పృష్టతచేకూరునట్లు ముందుగాలికతె చల్లగా వీసెను. (33)

వాలము దహింపబడుచుండగా వానరత్తముడు ఇట్లు అలోపింపసాగెను. ప్రజ్వలించుచున్న ఈ అగ్ని నాశరీరమాను ఏల కాల్యుటలేదు. మహాజ్వాలలతో కనబడుచున్న ఈ అగ్ని వన్యేమాత్రము బాధించుటలేదు. (34-35)

నావాలముచివర ఒక మిందురాశి పెట్టబడినట్లున్నది లేదా దానికి కారణము ఇదియైయుండినప్పుడు - విస్తృతముననుపై ఎగురుచున్నప్పుడు శ్రీరామునిపైగల అదరమువలన పై నాశరీరము నాకు సహాయపడుటకై సముద్రమునుండిపైకి వచ్చెను. ఇది ఒక ఆశ్చర్యకరమైన దృశ్యము. సముద్రమునకును దీమంతుడైన పైనాకునకును శ్రీరామునకు సహాయపడుటకై అంతగా తమికిమున్నప్పుడు అగ్నితేవుడుపైలము ఏల సహాయపడడు? (36-37)

సీతాదేవి కనికరమువలనను, శ్రీరాముని తేజ. సైభావమునను ఇట్లు జరిగియుండవచ్చును లేదా నా తండ్రియైన వాయుదేవునకు మిత్రుడగుటవలన అగ్ని(దేవుడు) నన్ను దహింపకయుండవచ్చును. మఱియు ఆ హనుమంతుడు ఒక క్షణకాలముపాటు ఆలోచనలో పడెను. (38-39)

ఈ రాక్షసాధములు రామజంటయైన వాయుంతటివానిని బంధింపగల్గిరి? సరే! నేను పర్యాక్రమవంతుడనైనందునచో దీనికి ప్రతీకారమును చేయేతీరవలెను. (40)

అంతట మహాబలశాలియైన వాసుమంతుడు ఆ బంధములను భేదింపకొని వేగముగా ఆకాశమునకెగిరి, పెద్దగాగర్జించెను. (41)

అప్పుడు సర్వకులలక్షణసంపన్నుడైన వాసుమంతుడు పర్వతశిఖరమువలె ఉన్నతమైనదియు, రాక్షససంహారము లినిదియు అగు లంకానగరములద్వారము మీదికి ఎక్కెను. (42)

సైభావశిఖయైన మారుతి పర్వతమంత ఎత్తునకు ఎదిగి క్షణములో మఱియు చిన్నమౌనుమును పొంది. ఆ బంధములను వదిలించుకొనెను. (43)

ధీశాశియైన మారుతి బంధవిముక్తుడైననెంటనీ మఱియు పర్వతపద్మసదై, అటునిటు పరికించియాడగా అయనదృష్టి లోరణద్వారముమీదనున్న ఇనుపగుదియ పై పడెను. (44)

మహాబాహుడైన అమారుతి ఆ ఇనుపగుదియను దీసికొని. ఆ ద్వారరక్షకుల వదిదతిని సంహరించెను. (45)

స తాన్నిపాత్యా రణచండవిక్రమః
పక్షిక్షమాణః పునరేవ లంకామ్ |
ప్రదీప్తలాంగూలక్యతార్చిమాతీ
ప్రకాశతాదిత్యభవార్చిమాతీ | 46

యుద్ధమున వీరవిహారమొనర్చి, రాక్షసులను వరిమార్చిన
హనుమంతుడు మఱల లంకను పరికించి చూడసాగెను.
అప్పుడతడు బాగుగా మండుచున్న వాలాగ్ని జ్వాలలతోఁబుచ్చుచు
కిరణతేజఃపుంజములతో విలసిల్లుచున్న సూర్యసీవలె
తేజరిల్లెను. (46)

ఇత్యార్ద్ర శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే త్రివంచాశస్సర్గః (53)

వాల్మీకీమహర్షివిరచితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందర కాండమునంద యిది విటలి మూడవ సర్గము.

* * * -

54. ఏబదినాల్గవసర్గము

లంకా దహనము-రాక్షసుల విలాపము

పక్షిక్షమాణస్తతో లంకాం కపిః కృతమనోరథః
వర్ణమానసముత్సాహః కార్యశేషమచింతయత్ | 1

కిమ్న ఇర్వవశిష్టం మే కర్తవ్యమిహ పాంప్రచమ్ |
యదేషాం రక్షసాం భూయః సంతాపజవచం భవేత్ | 2

వనం తానత్ ప్రమథితం ప్రకృష్టి రాక్షసా హతాః |
బలైకదేశః క్షపితః శేషం భుర్భవినాశనమ్ | 3

క్షర్ణే నివాశితే కర్మ భవేత్ సుఖపరిశ్రమమ్ |
అప్రయత్నేన కార్యే న్మన్ మమ స్కాల్ సఖిత్వమ్ | 4

యో హ్యయం మమ తాంగూఢే దీప్యతే హవ్యహవానః
అస్య సంతర్పణం వ్యాయ్యం కర్తు మేధిభ్యహోత్తమైః | 5

తతః ప్రదీప్తలాంగూఢాః పరిద్యుతిన తోయదః |
భవనాగ్రేషు లంకాయా విచచార మహాకపిః | 6

గృహోద్భూహం రాక్షసానామ్ ఉద్యానాని చ వావరః
పక్షిక్షమాణో హ్యసంత్రస్తః ప్రాసాదాంశ్చ చచార పః | 7

ఇంతవఱకును తనసంకల్పములను నెఱవేర్చుకొనిన
హనుమంతుడు అదేకదృష్టితో లంకనుజూచుచు ఉపొంగుచున్న
ఉత్సాహముతో అనంతరకర్తవ్యము (కార్యశేషము)ను
గూర్చి ఆలోచింపసాగెను. (1)

ఇప్పుడు నేను ఈరాక్షసులకు ఇంకను తీవ్రమపస్తాపము
కల్గింపజేసియున్నది. అందులకై ఈ సమయమునకు తగినట్లుగా
నేను చేయవలసిన కార్యమేమి మిగిలియున్నది? (2)

అశోకవస్త్రులతో ద్వంసమైనది, ప్రముఖమైన రాక్షసులందఱును
నిహతులైరి. సైన్యములో కొంత భాగము మట్టిగఱచినది. ఇంక
లంకానగరమును నాశమొనర్చుటమాత్రము మిగిలియున్నది. (3)

దుర్గమును లంకానగరమును) వశపజేయుట పూర్తియైనచో
నేను ఇంతవఱకును చేసినకార్యములు (నముద్రలంపనము,
సీతాదేవిని దర్శించుట, అశోకవనమును భంగపఱచుట
తాత్పర్యము మొదలగునవి) అనాయాసముగా నెఱవేఱినదే- స్వలా
ప్రయత్నముతోడనే ఈ కార్యమునుగూడ పూర్తిచేసినచో
నా శ్రమయంతయు పరించినట్లైయును. (4)

నా వాతమున ప్రజ్వలించుచున్న ఈ అగ్నిదేవునకు (నన్ను)
తల్లగాజూచి, నాకు తోడ్పడినందులకై కృతజ్ఞతగా ఈ
మహాభవనములను అహుతిగా ఎఱ్ఱించుట వ్యాయమగును. (5)

అనంతరము ఎగయుచున్న వాలాగ్నిజ్వాలలతోగూడిన
హనుమంతుడు విద్యుత్కాంతులతో మెఱయుచున్న
మేఘమువలె విలసిల్లుచు లంకానగరమునందలి భవనాగ్రములపై
సంచరింపసాగెను. (6)

ఆ కపివరుడు నిర్భయముగా ఉద్యానవనములను,
ప్రాసాదములనుచూచుచు, రాక్షసులయొక్క గృహములపై
(ఒక గృహమునుండి మఱియొక గృహముపై,
తిరుగసాగెను. (7)

అవస్థుత్య మహావేగః ప్రహస్తస్య వివేకవమ్ ।
అగ్నిం త్రత న నిక్షిప్య త్వననేన వమో జపిః ॥ 8

తతోఽన్యత్ పుష్పవే శ్మ మహాపాల్వస్య వ్యవాన్ ।
మునోచ హనుమావగ్నిం కాలానలశోభనమ్ ॥ 9

వజ్రదంత్రస్య చ తథా పుష్పవే న మహాకపిః ।
కుకస్య చ మహాతణా సారణస్య చ ధీమతః ॥ 10

తథారేంద్రజితో వేశ్మ ధదాహ పారియూథనః ।
జంబుమాలేన్సుమాలేశ్చ దదాహ భవనం తతః ॥ 11

రశ్మికేతోశ్చ భవనం మార్కతతోస్తలైవచ ।
ప్రాప్యకర్ణస్య దంత్రస్య తోమశస్య చ రక్షనః ॥ 12

యుద్ధోవ్యత్తస్య మత్తస్య ధ్వజగ్రీవస్య రక్షణః
విద్యుజ్జ్వాలస్య మోరస్య తథా హస్తిముఖస్య చ ॥ 13

కరాలస్య పిశాచస్య శోణితాక్షస్య చైవ హి ।
కుంభకర్ణస్య భవనం మకరాక్షస్య చైవహి ॥ 14

యజ్ఞశత్రోశ్చ భవనం బ్రహ్మశత్రో స్తలైవచ ।
వరాంతకస్య కుంభస్య వికుంభస్య దురాత్మవః ॥ 15

వర్జయిత్వామహాతేజా విభీషణ గృహం ప్రతి ।
క్రమమాణః క్రమేణైవ దదాహ ప మహాకపిః ॥ 16

తేషుతేషు మహార్షేషు భవనేషు మహాయశాః ।
గృహేష్వుద్ధిమలామ్బుద్ధిం దదాహ ప మహాకపిః ॥ 17

పర్వేషాం సమతిక్రమ్య రాక్షసేంద్రస్య విర్యవాన్
అనసాతాథ లక్ష్మీవాన్ రారణస్య వివేకవమ్ ॥ 18

తతస్తస్మిన్ గృహే ముఖ్యే నాచారప్రవిభూషితే ।
మేరుమందరచంకాశే సర్వమంగళశోభితే ॥ 19

ప్రదీప్తమగ్నిముత్పజ్య లాంగూళాగ్రే ప్రతిష్ఠితమ్ ।
సనాత హనుమాన్ వీరో యుగాంతజయో యథా ॥ 20

మహాజలపరాక్రమశాలియై, నాయునేఽముగల ఆ హనుమంతుడు మొదట ప్రహస్తునిశంభుపై వారి దానికి నిప్పుంటించెను. (ఈవిధముగా ప్రధానమంత్ర గృహముతో అంకావగత దహనకార్యక్రమమునకు 'బోణి' గావించెను, (8)

ఏదని మహాశక్తిమంతుడైన మారుతి ఆ సమీపముననే గల మహాపార్వ సేవకమునిదికి రూకీ, దానిపై ప్రళయాగ్నితుల్యమైన అగ్నివ్యాలము ఉంచెను. (9)

అట్లే, మహాతేజశ్శాలియు, నానిరోత్తముడునుచు హనుమంతుడు వరుసగా వజ్రదంత్రునిభవనము మీదను, నృజ్ఞశాలియైన కుకునిచార్మముపైనను, సారణుని గృహపరిభాగమునను, ఇంద్రజిత్తు ప్రాసాదముపైనను వ్రాలి వాటినివ్హించిరి దహించివేసెను. ఏదని జంబుమాలి, సుమాలి అనువారి భవనములకును నిప్పుంటించెను. (10-11)

మహాతేజశ్శాలియైన హనుమంతుడు క్రమముగా రశ్మికేతుడు మార్కతేత్రువు, ప్రాప్యకర్ణుడు దంత్రుడు, తోమశుడు యుద్ధోవ్యత్తుడైన మత్తుడు ధ్వజగ్రీవుడు, విద్యుజ్జ్వాలుడు, మోరుడు, హస్తిముఖుడు, కరాలుడు, పిశాచుడు, శోణితాక్షుడు, కుంభకర్ణుడు మోరాక్షుడు యజ్ఞశేత్రువు, బ్రహ్మశేత్రువు, వరాంతకుడు, కుంభుడు, వికుంభుడు, దురాత్ముడు మొదలగువారి గృహములను దహించివేసెను. కాని గొప్పకృణజ్ఞుడైన మాదరి విభీషణుని ప్రాసాదమును మాత్రము తాకనైనరాకలేదు. (ఏలనన విభీషణుడు రావణసభలో తనకు అండగానిలిచి, దర్మ వననములను ఎఱిగెను. (12-16)

వాసికేశ్మిని ఆ వానిరోత్తముడు అశ్వర్థివంతుడైన రాక్షసుల యొక్క భవనములయందును అమూల్యముడైన పౌర్వముల యందునుగల మణులు, నూతనములు మున్నగు సంపదలను దుగ్గిపాలలేసెను. (మొదట అగ్ని వాయువులు రావణునకు తిరువడి తమకప్పులను మందముగా ప్రదర్శించినను, ఏమట్లు సీతారేవి ప్రభావముచేతను, అంజనేయునివిశ్వాంధణ కాలమునను ఒక్కసారిగా వెలరేగిరి) (17)

నిర్గుణబిల్వకణనింపెన్ముడైన మహావీరుడు హనుమంతుడు అందఱి గృహములను అగ్నికి అహుతీ యొనర్చిసమీపముల రాక్షసరాజైన రావణుని ప్రాసాదమునకు చేరెను (18)

మీరుడగు హనుమంతుడు, మేరుమందర పర్వతములకల మహోన్నతమైనదియు, సర్వవిశకుభలక్షణములతో విలసిల్లుచున్నదియు, నానావిధములగు రత్నములతో అలంకృతమైనదియు అన ఆ ముఖ్యప్రాసాదమునకు తన నాలాగ్రమున మదిదుచున్న అగ్నిని అంటించి ప్రళయ కాలసేషమువలె గర్జించెను. (19-20)

శ్వసవేన చ పంయోగాత్ అతివేగో మహాజః |
 కాలాగ్నిరివ బజ్రం ప్రావర్తత చుతాశనః | 21
 సదీప్తమగ్నిం తవనః తేషు కేశ్యవ్యచాలయత్ |
 అభూచ్ఛ్వసనసంయోగాత్ అతివేగో హంతాశనః | 22
 తాని శాంతవజ్రాలాని ముక్తామలేషుయాని చ |
 భవదావ్యవశీర్యంత రత్నవంపమహంతి చ | 23
 తాని భగ్నవిమానాని నిశేయర్యనుధాతలే |
 భవదానివ వద్ధావామ్ అంబరాత్ పుణ్యసంక్షయే | 24
 పంజ్ఞే కుముద భువో రాక్షసానాం ప్రధావతామ్ |
 కృగ్నావ్య పరిత్రాణే భగ్నోత్పాహ్లాత క్రియామ్ |
 నూన మేషోఽగ్నిరాయాతః కపరూపేణ హ ఇతి | 25
 క్రందంత్యచ్ఛపాపా సేతుః క్షనంభయథరా స్త్రీయః | 26
 కాశ్చిదగ్నిసరీతేభ్యో హర్షేభ్యో ముక్తమూర్తజాః |
 వనంభోరవరోఽభ్యః శిదాసిన్య ఇవాంశరాత్ | 27
 వజ్రవిద్రుమనైడూర్య ముక్తావజలసంహతాన్ |
 విప్రత్రాన్ భవహా ధామాన్ స్యందమావాన్వదర్శి వ | 28
 వాగ్నిశ్చక్రతి కాష్టానాం తృణానాం హరియూథనః |
 దాగ్నేర్వాసే విశస్తానాం రాక్షసానాం వసుంధరా | 29
 క్షయిత్ కింకువంశాశాః క్షయిచ్ఛాల్మలివప్పిళాః |
 క్షయిత్ కుంకుమవంశాశాః శిఖావహ్నిశ్చకాశరే | 30
 హనూమతా వేగవతా వావరేణ మహాత్మనా |
 లంకాపురం ప్రదగ్ధం తత్ కుద్రేణ ప్రపురిం యథా | 31

తతస్తు లంకాపురసర్వతాగ్రే

సముత్తితో భీమసరాక్రమోఽగ్నిః |

ప్రపార్య చూడావలయం ప్రదీప్తే

హనూమతా వేగవతా హిస్సప్తుః | 32

యుగాంత కాలానలయ్యవేగః

సమాయతోఽగ్నిర్యవృథే రివస్పృక్

విధూమకశ్మర్యవనేషు సక్తో

రక్షశ్చరీరాణ్యసమర్పితార్చిః | 33

మహాబలాగ్నియైవ అగ్నిదేవుడు) వాయువు తోడగుటవలన
 మంటలు వేలవేగా వృద్ధిపొంది, ప్రళయాగ్నిలై ప్రజ్వలించెను (21)

అగ్ని తనకు వాయువు తోడగుటవలన మెక్కిరివేగము
 గలవాడై మహాబలశాలియై ప్రళయకాలాగ్నివలె చెలరేగిన
 జ్వాలలతో వ్యాధించెను. (22)

బంగారుపాక్షములతో బంగారుపువ్వులు, ముత్యములతోను,
 మణులతోడను శివముల తోడను లేవరిల్లుచున్నవియావ
 ఆ మహాభవములు శిథిలములై కూలిపోయినవి. (23)

పుణ్యముక్షిణంబుగా సిద్ధులగు సముద్రములును అశాము
 నుండిమారి ధరిత్రపైబడినట్లు ఆ ప్రాసాదముల యొక్క
 సైకపులన్నియును నేలపాలయ్యెను. (24)

స్వప్నములను రక్షించుకోవలకై వరుగులు దీయుచున్న
 వారిను ఉత్సాహమును, బలమును, సువిదలను కోల్పోయిన
 వాగునుచున రాక్షసులు "అయ్యో! విణముగా అగ్నిదేవుడు
 వానరుని యడములో వచ్చినాడు" అని గగ్గోలుపెత్తసాగిరి. (25)

కొంతమంగిష్టలు లబ్ధిచేయుమను చటి పిల్లలను
 చంపవదిట్టుకొన్నవారై, విడివిడిజారిపోయిన కొప్పులను
 సవరించుకొనకయే పండ్లలో చిక్కుపడిన వాన్యములనుండి
 గజగజ భూకరి, అప్పుడు వారు ఆకాశమునగల మేమములనుండి
 క్షిరిదిక్కిపడుచున్న మెఱపుతీగలవలె తేజరిల్లిరి. (26-27)

అపామమందుడు వజ్రములు, పగడములు, వైచార్యములు,
 ముత్యములు వెండి మేదలగువానితో నిర్మింపబడిన రిత్ర
 విచిత్రములగు భవనములను, అగ్నితప్తములై కడగి ప్రవించుచున్న
 లంగాని వెండి భాకువులనుచూచెను. (28)

అగ్ని కర్ణిలో తల్లములతో తప్తపడుటలేదు. పన్న వనములను
 ద్విమైనరినవి కానుపయనకు తప్తకరుగుటలేదు. వానుమంతుని
 చేతిలో వామనైన రాక్షసములతో భూమికి అస్తవకరులవలె (29)

అగ్నికాళలు కొన్నాచోట్ల మోడుగుఱావువలె ఎఱ్ఱరంగుతోను,
 మడికొన్నచోట్ల బూడుగుఱావువలె తేత గోడుమరింగుతోను
 ఐకమకౌత్సాహ్యం కుంకుమపువ్వురంగుతోను ప్రకాశించినవి. (30)

మహాత్ముడు మహాబలరాక్రమములుగలవాడగున
 వానకోతముడగు వానుమంతునిచే ఆ లంకానగరము
 రుద్రునిరే త్రపురములవలె దగ్ధమాయెను. (31)

మహాక్షణిరైన వాసుమంతుడు లంకానగర పరలాక్రమ
 నుడు (హకుటసర్వతాగ్రముపై గల గృహములమీద) అగ్నిని
 ఉంచెను. అప్పుడు భీమసరాక్రముడైనఅగ్ని వంశాకారమున
 నెత్తరింపుచున్న మంటలతో ఆ భవనమణిమంతు విజృంభించెను. (32)

వాయువుతోడైన ఆ అగ్ని పాగలేనిమంటలతో ఆ భవనముల
 యంబు వ్యాధించెను. రాక్షసులశరములై ఆ అగ్నిజ్వాలలకు
 అంతుజనియ్యిన ఆకాశములందున్న పండ్లలతో ప్రళయకాలాగ్ని
 వలె అది మహాక్షిగలదై వృద్ధిచందెను. (33)

అదిత్యకోటిపద్మశస్పతేదా
 లంకాం నమస్తాం పరివార్య తిష్ఠన్,
 శబ్దరవేక్షరతవిప్రదూరైః
 భిందస్థివాందం ప్రబభౌ మహర్షిః । 34

తత్రాంబరాదగ్నిరపిప్రప్యద్ధో
 రూక్షప్రభః కింభకపుష్పచూడః ।
 నిర్వాణాభూషాకులరాజయశ్చ
 వీలోత్యలాభాః ప్రవకాశరేఖా భూః । 35

వక్త్రీ మహేంద్ర ప్రీతశశ్వరో వా
 హృద్యాద్యమో హ వరుగోఽపితో వా,
 దుఃఖోఽగ్నిరర్కో భవదశ్చ సామో
 స వాసరోఽయం స్వయమేవ కాలః । 36

కీం బ్రహ్మణస్సర్వపితామహస్య
 సర్వస్య ధాతుశ్చతురాసవస్య ।
 ఇహోగితో వాసరచూపధారి
 రక్షోపసంహారకరః ప్రకోపః । 37

కీం నైష్ఠవం వా కపియాపమేత్య
 రక్షోవివాళాణు పరం సుతేజః ।
 అనంతమవ్యక్తమచింత్యమేకం
 స్వమూలయో పాంశ్రవమాగతం వా । 38

ఇత్యేవమూచుర్భవావో విశిష్టా
 రక్షోగణాస్త్రక పమేత్య పర్వే ।
 సప్రాణిపంథూం పగ్నిహం నవ్యక్షాం
 దగ్ధాం పువీః తాం కపాసా సమీక్ష్య । 39

తతస్తు లంకా సహసా ప్రదగ్ధా
 సరాక్షసా పాత్యరథా వవాగా ।
 నపక్షిపంథూ నస్సుగా నవ్యక్షా
 దురోడ దీవా యనులం వేశళమ । 40

హో తాత హో పుత్రక కాంత! మిత్ర!
 హ జీవితం భోగమయతం మపుణ్యమే
 రక్షోధిలేవం బహుధా బ్రువన్తిః
 తట్టః క్షుతో ఘోరతపోస్సుభిమః । 41

హుతాశవజ్ఞాననమవృతా సా
 హతప్రసేరా పరివృత్తయోధా ।
 హసామతః క్రోధబలాధిభూతా
 బభూవ శాపోపహతేవ లంకా । 42

ఆ మహర్షి కోటిసూర్యులతోసమావమైవ తేజస్సులతో
 పూర్తిగా లంకనుట్టును వ్యాపించెను. ఆ అగ్ని భయంకరమైన
 పెరిల్ పెరిల్ అను పెక్కుపిడుగుల శబ్దములతో బ్రహ్మాండమును
 బ్రవృత్తతనర్చుచున్నట్లు విజృంభించెను (34,

తేనమైనకొలతులలో, మోదుగపూవులవలె ఎఱ్ఱని అగ్నిజ్వాలలు
 ఆకాశవర్షంతము, అత్యంతము పైకెగిరినను, అప్పుడు దగ్ధములైన
 భవనములనుండి వెడలిన ధూమపంక్తులతో మరిబలుచల్లారిన
 పిమ్మట ఏర్పడిన మేఘములు నల్లగలువలవలె ఒప్పుచు
 ప్రకాశించెను (35)

"అలోచించిచూడగా ఇతడు వాసరమూతుడుగా అనిపించుట
 లేదు ఇతడు దేవతలకు ప్రభువు ఎవరొకటయినను రిరించినవాడు
 బస ఇంద్రుడైనను కావచ్చును, లేదా పాక్షాత్తుగా యముడో
 వరుణుడో వాయుదేవుడో ఐయుండవచ్చును. దురుడైనను,
 అగ్నియైనను, కుబేరుడైనను, సూర్యుడైనను ఇంద్రుడైనను
 కావచ్చును దేనిచో స్వయముగా ఆ (ప్రళయ) కాలపురుషుడే
 ఐయుండవచ్చును. (36)

సమస్తజీవకోటిని సృష్టించువాడును, పోషించువాడును,
 బస చతుష్కృతబ్రహ్మయొక్క అగ్రహారేశమే రాక్షస సంహారమునై
 ఈ వాసరరూపమునుబొల్చి ఇచటికి వచ్చినవా? (37)

కనంతము, అవ్యక్తము, ఉపాంపశక్యముగానిది, ఆకుండ్లనది.
 సర్వోత్తమమైనదియగు ఆ విష్ణుమూర్తి యొక్క మహోతేజమే
 రాక్షసులను విహ్వలించుటకై ఆమాయాశక్తిచే వాసరాకృతినిబొల్చి
 ఇప్పుడు ఇచటికి వచ్చినదా ఏమి?" (38)

ప్రాణిసంపములతో, గర్భాములతో వృక్షములతోగూడ క్షణములో
 దగ్ధమైన ఆ లంకావసితులనుజూచి, పెక్కుమందిరే వారూరు,
 రాక్షసులందఱును అవ్యభివృద్ధ గుహినుడి పైపరముగా అనుకొనిరి (39)

ఏమ్మట రాక్షసులు, రథాశ్వగజములతో పెద్దలు గుంపులు,
 మృగములు మొదలగువానితోగూడిన లంకయుంతయు
 పూర్తిగా దగ్ధమైపోగా మిగిలియున్న లంకావాసులెల్లరును
 వీనవదనములతో గగ్గలుపెట్టుచు ఏడుచుపోగిరి (40)

"కయ్యా తండ్రీ! హో కుమారా! ఆయ్యా, నాథా! హో విశ్వతమా!
 పుణ్యఫలదైన ఈ భోగమయజీవితమా!" అని విలపిలలాడుచు
 రాక్షసులు ఎల్లరును రోదించుపోగిరి వారి విలాపధ్వనులు
 మిక్కిలిఘోరముగా భయంకరముగా నుండెను. (41)

వానుమంతన్నికోధప్రభావముచే లంక నిర్జీవమయ్యెను.
 తాపినుట్టును అగ్నిజ్వాలలు ఆవరించెను. అంతటి ప్రముఖపేరులెల్లరును
 హతులైరి, భయలెల్లరును పలాయనము చిత్తగించిరి
 లంకానాగము శాపగ్రస్తమైన దానివలె ఉండెను. (42)

వనంభమత్రస్తవిషల్లారాక్షసాం

సముజ్జ్వలజ్వాలహతాశవాంకిలామ్ ।

దదర్శ లంకాం హనుమాన్ మహామనా

స్వయంభుకోపోపహతామివావనిమ్ । 43

భంక్త్వా వనం పాదపరత్నపంతులం

హత్యాతు రక్షాంసి మహాంతి సంయుగే ।

దగ్ధ్యా పురీం తాం గృహరత్నమాలినీం

తస్మా హనుమాన్ పపవాత్మజః కపిః । 44

త్రికూటశృంగాగ్రతలే విచిత్రే

ప్రతిష్ఠితో వానరరాజసింహః ।

ప్రదీప్తలాంగూలకృతార్చిమాతీ

వ్యరాజతాదిత్య ఇవాంశుమాతీ । 45

సరాక్షసాంస్తాన్ సుబహుంశ్చ హత్యా

వనం త భంక్త్వా జహుపాదపం తత్ ।

విస్ఫుజ్య రక్షోభవనేషు చాగ్నిం

ఇగామ రామం మవసా మహాత్మా । 46

తతస్తు తం వానరపరముఖ్యం

మహాబలం మాకుతతుల్యవేగమ్ ।

మహామతిం వాయుసుతం పరిష్ఠితం

ప్రయష్టువుద్దేశగణాశ్చ సర్వే । 47

భంక్త్వా వనం మహాశేఖా హత్యా రక్షాంసి సంయుగే ।

దగ్ధ్యాలంకాపురీం రమ్యాం రరాజ స మహాకపిః । 48

తత్ర దేవాస్సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షభుః ।

దృష్ట్వా లంకాం ప్రదిగ్ధాం తాం ప్రియం పరమం గతాః । 49

తం దృష్ట్వా వానరశ్రేష్ఠం హనుమంతం మహాకపిమ్ ।

కాలాగ్నిరీతి సంచింత్య సర్వభూతాని తత్రమః । 50

దేవాశ్చ సర్వే సునిపుంగవాశ్చ

గంధర్వవిద్యాధికవాగయన్తాః ।

భూతాని వర్ష్యాశ్చ మహాంతి తత్ర

ఇగ్ధుః పరాం ప్రీతిమతుల్యరూపామ్ । 51

అర్హతసాముల్ భయవిషాదములతో గూడిన రాక్షసులు గలదియు, మహాగ్నియొక్క ఉత్తుంగజ్వాలలతో గూడినదియు. బ్రహ్మయొక్క కోపాపాతికి గురైన నవమితి ఒత్తుచున్నదియు అగు లంకానగరమును మహాత్ముడైన హనుమాతుడు పీక్షించెను. (43)

హయుమామడైన హనుమంతుడు శ్రేష్ఠములైన వృక్షములుగల అశోకవనమును భగ్నుమొనర్చెను. రణరంగమున రాక్షస మహాయోధులను హతమార్చెను, ఎరులబుద్ధిచయున్న మేలైన భవనములుగల ఆ లంకాపురిని దగ్ధమొనర్చెను. సంకల్పించిన కార్యములు చక్కగా పూర్తియగుటవలన నిండుమనస్సుతో సంతసించెను. (44)

విచిత్రమైన త్రికూటపర్వతశిఖరాగ్రప్రదేశమున నిలిచియున్న వానరోత్తముడు వాల్మగిమున ప్రదీప్తములైన అగ్నిజ్వాలామాలికలతో విలసిల్లచు కీరణపుంజములతో ప్రకాశింపుచున్న అదిత్యునివలె తేజరిల్లిను. (45)

మహాత్ముడైన హనుమంతుడు గుంపులు గుంపులుగా మన్న ఆ రాక్షసులను పరిమార్చి, బహువృక్షకోటిలమైన ఆ వనమును చిన్నాచిన్నమునర్చి, రాక్షసులభవనములను అగ్నికి ఆహుతిగావించి, రామధ్యాన విసుగ్గుడాయెను. (46)

వానరపీఠులలో ఎముఖుడును, మహాబలశాలియు, వాయుతుల్య పరాక్రముడును, మిక్కిలిదీరుంతుడును సర్వశ్రేష్ఠుడుడవన ఆ మారుతిని దేవతలందఱును కేనోళ్ల ప్రస్తుతించిరి. (47)

మహాతేజశ్శాలియైన ఆవానరోత్తముడు అశోకవనమును ద్వంసమొనర్చి, రాక్షసులను సమగ్ర భూమికి జరిగించి, కగడగలతో రమ్మమైన లంకానగరమును అగ్నిపాలుచేసి, విరాజిల్లెను. (48)

ఆంతట దేవతలు, గంధర్వులు, సిద్ధులు, మనార్వులు అగ్నిజ్వాలలలో దగ్ధమగుచున్న ఆలంకాపురినిజూచి, మిక్కిలి ఆశ్చర్యపడిరి. ఎకలప్రాణులు వానరోత్తముడైన ఆ హనుమంతుని జూచి ఆయనను ప్రళయకాలాగ్నిస్వరూపునిగా భావించి, భయభ్రాంతములయ్యెను. (49-50)

సమస్తదేవతలును, మునీశ్వరులును, గంధర్వులును, విద్యావరులును, వాగులును, యక్షులును, వరమ ప్రీతినొందిరి. అండాంల పక్షిప్రాణులును మహానందభరితములాయెను. (51)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే చతుఃపంచాశస్సర్గః (54)

వాల్మీకిమహర్షిరచిలమైన ఆది కావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది ఏబదివార్లవసర్గము.

వినండి వినండి 'తోకకథ'
రాముబంటు 'హనుమయ్య కథ'

వినండి వినండి తోకకథ

రాముబంటు హనుమయ్య కథ

అశోకవనమును దగ్గరిను చేసెను
రాక్షసయోధుల చింపి వేసెను
బ్రహ్మాస్త్రమునకు లొంగిపోయెను
రావణపథలో హితవు పలికెను॥ వినండి ॥

హనుమతోకకు నిప్పుపెట్టుటకు
రావణుడాజ్ఞాపించిన నెంటనే
రక్కసిమూకలు మాటుతితోకకు
తకరకాల గుడ్డలను చుట్టిరి, వినండి ॥

తెల్లగుడ్డలు చుట్టిరి, నల్లగుడ్డలు చుట్టిరి,
పసుపుగుడ్డలు చుట్టిరి, పట్టుగుడ్డలుచుట్టిరి,
నీలిగుడ్డలు చుట్టిరి, నేతగుడ్డలు చుట్టిరి
పాతగుడ్డలు చుట్టిరి : కొత్తగుడ్డలు చుట్టిరి ॥

వినండి ॥

మనుమ మానెనా పోసిరి, అముదములో తడిసిరి,
నువ్వునూనెలో ముంచిరి, అవనూనెలో అద్దిరి ॥

వినండి

తోకకునిప్పుందించిరి, అంకయంతటా త్రొప్పిసాగిరి
పకపక పకపక నవ్విరి, తప్పెటలో చాటించిరి ॥

వినండి ॥

మండుచున్న తోకతో మాదుతిపైకిగెన్ను
అంకలోని భవనాలను కాల్చి కాల్చి వేసెను ॥

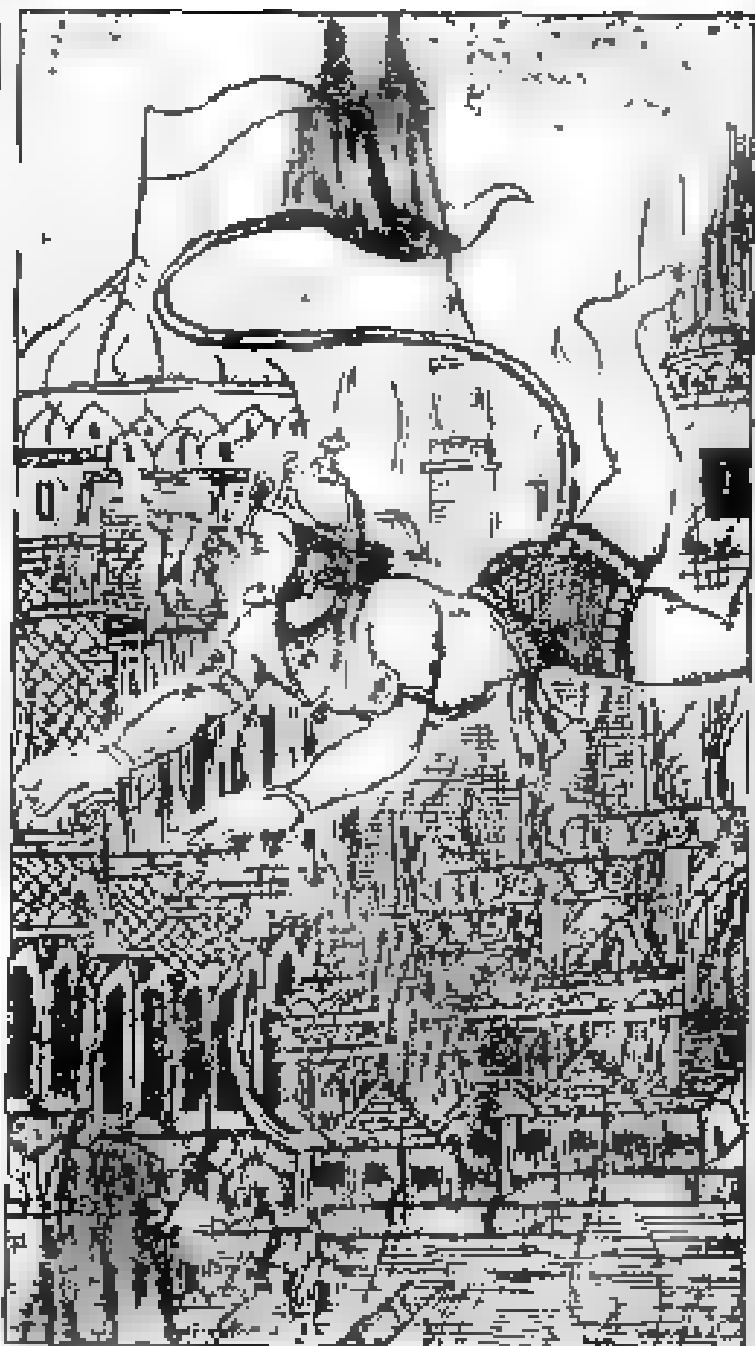
వినండి ॥

అంకలోని రక్కసులు, లబోడిబోషనుచుమా,
పిల్లలతో జెల్లలతో పిక్కుబలము చూపిరి ॥

వినండి

జానకి ఆశీస్సులతో బ్రచ్చి అనుగ్రహముతో,
హనుమెంతుడు సేమముగా తోకనుకాపాడుకొనియె

వినండి

55. విబదిబదవసర్గము

సీతయగూర్చి హనుమంతుడు చింతించుట.

లంకాం నమస్త్రాం వందీవ్య భాంసూరాగ్నిం మహాబలః ।
విద్యావయామాస తదా సముద్రే హదిసత్తమః । 1

వందీవ్యమావాం విధ్వస్త్రాం త్రస్తరక్షోగణాం పురీమ్ ।
అవేక్ష్య హనుమాంలంకాం చింతయామాస వానరః । 2

తస్మాభూత్సమహంస్త్రావః కుత్సాదాత్మస్యతాయత ।
లంకాం వ్రదహతా కర్మ కింస్యేల్భృతమిదం మయా । 3

ధన్వాస్త్రే పురుషశ్రేష్ఠి యే బుద్ధ్యా కోపముత్థితమ్ ।
విరుంధంతి మహాత్మాన్ దీప్తమగ్నిమివాంభసా । 4

క్రుద్ధః పాపం వ కుర్యాత్ కః క్రుద్ధో హన్వాద్ గురూవపి ।
క్రుద్ధః పరుషయా వాచా వరస్సాధూవధిక్షీపిత్ । 5

వాన్యావాచ్యం ప్రకుపితో వ విజావాతి కర్తిచిత్ ।
వాకార్యమస్త క్రుద్ధస్య వావాచ్యం విద్యతే కృచిత్ । 6

య స్సముత్పతతం క్రోధం క్షమయైవ వెరస్యతి
యథోరగష్ట్యచం జీర్ణం వ వై పురుష ఉచ్యతే । 7

ధిగస్తు సాం సుదుర్బుద్ధిం సిద్ధజ్ఞం పాపకృత్తమమ్ ।
అచింతయిత్వా తాం సీతామ్ అగ్నిహం ప్రియఘాతుకమ్ । 8

యది దగ్ధాత్వాయం లంకా సూనమాప్యాపి కావకీ ।
దగ్ధా లేవ మయా భర్తుః హతం కార్యమజానతా । 9

యవశ్యమయమాకంభః తత్కార్య మనసాదితమ్ ।
మయాహి దహతా అజ్ఞాం వ సీతా పరిరక్షితా । 10

మహాబలశాశితైనహనుమంతుడు లంకను పూర్తిగా దగ్ధమొనర్చినపిమ్మట వాల్మాగ్ని నిమగ్నమునందు చల్లాల్చెను. ఈవిధముగా బుద్ధిశలియైన అంజనేయస్వామి రాక్షసులందఱికిని బుద్ధిచెప్పెను (1)

లంకానగరము అగ్నిజ్వాలలకు భస్మమై పోవుచుండెను అచటి రాక్షసులెల్లరును భయముతో నణకిపోవుచుండిరి. అట్టిలంకనుజూచిన పిమ్మట వానరోత్తముడైన హనుమంతుడు ఆలోచించసాగెను. (2)

అయ్యో! ఈ లంకను కాల్చివేసి, నేను ఎంతలప్పువన వేసితిని? అని మిక్కిలి బాధపడుచు మారుతి తనను తాను నిందించుకొనెను. (3)

మహాత్ములైన దీరపురుషులు తమలో పెల్లుబికిన అగ్రహావేశములను, ఎగయమస్థమంటలను నీటితో చల్లాల్చినట్లు, నిశ్చయాత్మకబుద్ధితో సిగ్గుహించుకొందును నిజముగా వారు దన్యాత్ములు. కోపావేశమునకు లోనైనవాడు ఎట్టిపాపములకైనను ఒడిగట్టును. అతడు గురువులను హత్యచేయుటకైనను వెనుకాడడు, కన్నుమిమ్మగానక పరుషవచనములతో పజ్జనులను సైతము నిందించును. కోపోద్రిక్తుడైనవాడు 'ఇది అనవచ్చును, ఇది అనగూడదు' అను విచక్షణను సైతము కోల్పోవును. అట్టివానికి వేయగూడని వనియుండదు, అనుగూడనెమాట యుండదు. పర్యము జీర్ణమైనచర్మమును (కులునమను ఏడుచునట్లు క్షణికోలేకములో వచ్చిన పచ్చకవమును సైతము ఓర్పుతో అణచుకొనినవాడే యథార్థముగా పురుషుడు. (4-7)

చీ నేనెంత బుద్ధిహీనుడను? ఎంత సిగ్గులేనివాడను? ఎంతటి మహాపాపిని? ముందువెనుకలాలోచింపక సీతాదేవిని అగ్నిపాలుచేసి, స్వామిద్రోహమునకు ఒడిగట్టితిని. ఈలంక పూర్తిగాదగ్ధమైయున్నచో పూజ్యురాలైన సీతాదేవియు నిశ్చయముగా దహింపబడియేయుండును. ఆజ్ఞానశమున నేను చేసిన ఈవనివలన వాప్సామి కార్యమునకు భంగము వాటిల్లినది. (8-9)

నేను లంకకు నిప్పుపెట్టుటవలన సీతానాత రక్షణకును భంగము ఏర్పడినది. దానివలన వా లక్ష్మమే దెబ్బతినినది. నేనుచేసిన ప్రయత్నమంతయు బూడిదలోపోసిన పన్నీనైవది. ముఖ్యమైన సీతావ్యవధి కార్యము వెరవేటవది. ఇంక సీతాదేవి సందేశమును శ్రీరామునకు వెనిపింపవలసినకార్యము ఎవ్వరము

1) ఈ సందర్భమున వాల్మీకిమహర్షి హనుమంతునిద్వారా "కోపాతిరేకమునకు గుటియైనవారు ఎట్టిఅనర్థములకు పాల్పవదురో తెల్పును ఎచ్చరును కోపమునకు లోనుకారాదు" అని బోధమునకు ఒక చక్కనిసందేశమును ఇచ్చుచున్నాడు.

ఈశతార్క విదం కార్కం కృతమాసేష్టపంశయః
తస్య క్రోధాభిభూతేన మయా మూంక్షయః కృతః 11

ఏనస్మై జావకీ నూనం న ప్యాదగ్మః ప్రద్యుశ్యతే,
అంశాయాం కశ్చిదుద్దేశః శర్వా భస్మీకృతా పురీ 12

యది తద్విచారం కార్కం మమ ప్రజ్ఞావివర్కయాత్,
ఇహైవ ప్రాణనన్న్వానో మమాపి హ్యర్క చోచతే 13

కిమగ్న్య ఏవతామ్యుద్య ఆహోస్విద్భద్రబాహుశే,
శరీరమిహ పత్న్యానాం దద్మి పాగరవాసినామ్ 14

కథం హి జీవతా శక్యో మయా ద్రష్టుం పారీశ్వరః,
తో వా పురుషశార్దూలో కార్కసవ్యప్రభూతినా 15

మయా ఖలు తదేవేదం రోషహోషాత్ సదర్శితమ్,
సథితం త్రిషు తోకేషు కపిత్వమనవస్థితమ్ 16

ధిగస్తు తాననం భావమ్ అవీశమనవస్థితమ్,
ఈశ్వరేణాపి యద్రాగాత్ మయా సీతా న రక్షితా 17

ఏనస్మాయాం తు సీతాయాం తావుభౌ ఏనశిష్యతః,
తయోర్వివాశే ముగ్రహః నబంధుర్విసశిష్యతీ 18

ఏతదేవ వచశ్చృత్వా భరతో భ్రాతృవత్ప్రజః,
ధర్మాత్మా నరాశ్చత్రుష్టుః కథం కక్ష్యతీ జీవితమ్ 19

ఇక్ష్వాకువంశే ధర్మిష్ఠే గతే వాశమపంశయమ్,
భవిష్యంత ప్రజాన్సర్వా కోశనంతాపసీడితాః 20

తదహం భాగ్యరహితో అత్తథర్మాక్షపంగ్రహః,
రోషహోషనరీతాత్మా వ్యక్తం లోకవినాశనః 21

ఇతి చింతయతస్తస్య విమిర్తామృతపేదిరే,
పూర్వమప్యవలత్పాని హిణ్వాత్ పునరచింతయత్ 22

అథవా చాకుశర్వాంగీ రక్షితా స్వేన లేజపా,
న వశిష్యతీ కల్యాణీ నాగ్నిరగ్నా సవర్తతే 23

మోక్షయన్తురీ. కాని క్రోధంబుదైన నేను మూలపచ్చెరమునకు
(సీతాదేవికి ప్రాణాపాయమేర్పడుటకు) కారకుడనైతిని.
ఇందు వింశయములేదు. (10-11)

అంకాపురీయంతయు భస్మమైనది, దగ్ధముగావి చోటలేదు.
కనుక సీతాదేవియు తన్నుకే పురణంబయ్యెయ్యుండును. (12)

నాబుద్ధి వైపరీత్యమువలన నేను వేయివలసిన కార్యము
భంగమైనచో (సీతాదేవి ప్రాణములకు ముష్టి ఏర్పడినచో)
ఇప్పుడనే, ఇంక నా ప్రాణములకు త్వచంబు యుక్తము. (13)

నేను ఏదియుగా అసువులమబాయుట యుక్తము?
మరియచో చాకుయవా? ననుద్రమునందలి బడబాగ్నికే
అపొందియగుదునా? లేక నాశరీరమును పాగరమునందలి
జలబంతివులకు ఆహారముగా అరొంతునా? (14)

కార్యమును పూర్తిగా బంగవడచి శ్రుతికియబట్టి నేను
చారిత్రమైన సుగ్రీవునకును, మహాపురుషులైన కాశ్యపమునకును
వామిఖమును ఎట్లు మోపగలను? ఎవరులబుద్ధి నిలకడలేనిది
అనుచు ముల్లోకములలోను సర్వము నా విద్వికోపమువలన నానర
వివోర్జితమైన బుధిశాలియును ప్రవర్తించితిని గదా! (15-16)

హి రాజుబావము ఎంతిండ్లవి? ఇదీ అదుపులేనది.
చంచలమైనది కార్యదక్షుడనైతిను రిజోగుణాత్మకమైన
అగ్రహమువలన సీతాదేవిని రక్షింపలేకపోయితిని. (17)

సీతాదేవిప్రాణముకే ప్రహరము ఏర్పడినచో ఆ రాకులక్ష్యములు
ఇంతకు తన్నులు త్వచింతురు ఆ కారణముగా బుద్ధివులతోనూ
సుగ్రీవుడు ప్రాణత్యాగముచేయును. (18)

ఈవార్డు మెకిరేదేనలనే బ్రాహ్మత్యమును, మర్కత్యమును
ఎన భరతుడు, శత్రుఘ్నుడు జీవించియుండజాలరు. (19)

ఈపదముగా ధర్మమునకు అటవాలమైన ఇక్ష్వాకువంశము
నాశనమైనచో ఏమ్మిట ప్రజలేర్లరును కొక సంతానములతో
అలమటిండు అభ్యము. (20)

ఇంతింది ఆత్మీయుల ప్రాణనష్టకష్టములకు కారకుడను
అగుచున్నందున విజముగా నేను మరద్రష్టవంతుడను
ధర్మక్షపిలములను కోల్పోయితిని, రోషాతరీకముచే రోషములలో
కూడుకొనిపోయితిని. విశ్రయముగా నేను లోకవినాశకుడను.
కీష్కింధనుండు ఆయాధ్యవణకుగల ప్రజలందఱికిని
బాంగిర్లించినవాడను. (21)

ఇట్టి ఏకకిల్పిలోనున్న పాపమంతనకు ఇదివరకోవలసే
సత్యక్షముగా పుభశకునములు కన్పట్టిను. ఇందువలన
మఱల ఆయన అకోచవరోపడెను. (22)

మంగళస్పర్శూపిణీయు, సర్వాంగమందరియునైన
సీతాదేవిని అమె దివ్యలేజస్సే రక్షించును. అగ్నిని అగ్ని
రహింపజాలదుగదా కనుక అమె నశింపదు. (23)

సహ ధర్మాత్మనస్తస్య భార్యామమిత తేజసః
వ్యచారిత్రాభిగుప్తాం తాం ప్రహ్లు మర్హతి పావకః 24

నూనం రామ ప్రభావేణ వైదేహ్యమ్మృత్యుతేన చ
యన్మాం దహనశ్కూలయం నాదహత్ హవ్యహహహః 25

శ్రయాగాం భరతాదీనాం భ్రాతృజాం దేవతా చ యా
రామస్య చ మమకాంతా పా కథం వినశిష్యతి 26

యద్వా దహనశ్కూలయం సర్వత్ర ప్రభురవ్యయః
న మే దహతి లాంగూలం కథమార్యాం ప్రథక్ష్వతి 27

పువన్యాచింతయత్ తత్ర హనుమాన్విస్మితస్సదా
హిరణ్యనాభస్య గిరీః జలమధ్యే ప్రదర్శనమ్ 28

తవసా సత్యవాక్యేన అవన్యత్వాచ్చ భర్తరి
అపి సా విర్తహేదగ్నిం న తామగ్నిః ప్రథక్ష్వతి 29

స తథా చింతయంత్రత దేవ్యా ధర్మవర్తిగృహమ్
శుశ్రావ హనుమాన్ నాక్యం వాతగానాం మహాత్మనామ్ 30

అహో ఐలు శృతం కర్మ ముష్కరం హి హమామతా
అగ్నిం విన్యజతాభీక్షం భీమం రాక్షసదేశ్యని 31

శ్రవణాయిత రక్షఃస్త్రీబాలవృద్ధవమాకులా
జనగోలాపాలాథ్మాతా క్రందంతీనాత్రికందరే 32

దగ్ధేయం వగరీ సర్వా పాట్టప్రాకారతోరణా
తావకీ వచ దగ్ధేతి విస్మయోఽద్భుత వివ నః 33

సీతాదేవి దర్శనమకాపుడును, మిక్కిలితేజస్వినీయు ఐన శ్రీరామునిబార్య, ఆమె సోతినిత్యమే భద్రకవపై ఆమెను రక్షించును. అట్టి దానకీదేవిని అగ్ని తాకుటకుపైతము అశక్తుడు. (24)

ఈ జగత్తునందు దేవినైనను దహించివేయుగల అగ్ని కేవలము శ్రీరామునిప్రభావముచేతనే, సీతాదేవి పుణ్యనిపాకము చేతనే వస్తు దహింపలేదు. ఇది ముమ్మాటకీవి సత్యము. (25)

భరతలక్ష్మణశత్రుస్థులకు సీతాదేవి పెరమపూజ్యారాలు. శ్రీరామునకు ప్రాణేశ్వరి అట్టి దానకీ దేవి అగ్నికి అమాంత యగుట అసంభవము. (26)

అంతేగాక ఈఅగ్ని అంతటను దహనవ్యభావము గలిగి యుండువాడు సర్వసమర్థుడు. నాశములేనివాడు ఐనప్పటికిని నావాలమునే కాల్చలేదు. ఇక పూజ్యురాలైన సీతాదేవిని ఎట్లుదహించును? (27)

సముద్రమును లంఘించునప్పుడు తనకు జలమధ్యమున కనవచ్చిన మైనాకవిర్యముని గుర్తునకు తెచ్చుకొని హనుమంతుడు విస్మితుడాయెను. రామకార్యసీద్ధితై సహాయపడుటకు మైనాకుడు ముందునకు వచ్చినపుడు అగ్ని పెందులకు సహాయపడకుండును? (28)

తనతపోబలముచేతను, సత్యభాషణ ప్రభావమువలనను ఏకాగ్రతతో తన్మయత్వమున తనభర్తయుగు శ్రీరాముని ద్యాపించునది అగుటదేతను సీతాదేవి అగ్నివే పూర్తిగా దూపుచునగలదు. కనుక ఆమెను అగ్ని దహింపజాలదు. (29)

అపిదముగా సీతాదేవి వ్యక్తంత్వమునుగూర్చి అలోచించుచున్న అహనుమంతుడు మహాత్ములైన వారణసు (ఆవాళమునుండి) ఎలుకుమెస్త్ర మొలలను పసెను. రాక్షసులకు రాక్షస రావణుని ప్రాసాదమునకు (లంకానగరమునకు) భయంకరముగా నిప్పుంటింది. దానిని పూర్తికార్యమొనర్చిన హనుమంతుడు మిక్కిలి దుష్కరమైన కార్యమునే చేసెను. ఇది ఏంటియు అపూర్వకరము. రాక్షసులు, వాగ్ధేవులు, బాలరు (పిల్లలు) వృద్ధులు మొదలగువాడు కోలాహలములతో అలలించు ఎదుగుల దీముచుండిరి వారికి క్రూరనిలు లంకయందరింతను ప్రతిద్రానించుచుండెను అప్పుడు లంకయే గుహలో నాగకొని ముఖమే లాటుకేసికొని, ఏడ్చుచున్నదా? అనునట్లుండెను. (30-32)

కోటిబురుజులతో, ప్రాకారములతో తోరణములతో కూడిన ఈలంకానగరమంతయు దగ్ధమైనది, సీతాదేవి మాత్రము దగ్ధము కాలేదు. ఇది అత్యద్భుతమై, అశ్రర్యమును గొలుపుచున్నది. (33)

1. యదాదిత్యగతంతేకో, జగత్పానయంతే లింమ్ . యత్యుద్రమసి యచ్చాగ్ని తత్రేకో విది మామకమ్ . లోకార్థిత 15/12
సమస్తజగత్తును ప్రకాశింపజేయు సూర్యునితేజస్సా అట్లే చంద్రునితేజస్సా అగ్ని తేజస్సా అగ్నితోనే దాహక శక్తియును. నా తేజసోయని యిటుగయు అగ్నిలోని రావాకశక్తి భగవత్వరూపము. కనుక శ్రీరాముని వ్యదేహమైయి అగ్ని రాక్షసులమైన సీతాదేవిని ఎట్లు దహించును?

2. ప్రహ్లాదుడు హిరణ్యకశిపువితో ఎలుకుచున్న సందర్భము
రామహనుమంతాం కుతోభయం, సహజాపశమమైకభేషణమ్ .
వశ్యతాతా మమ గాత్రసస్థితౌ, పాపకోపి పి పరిలాయితే య దురా . విష్ణుపురాణము
రామహనుమంతులించువారికి భయము ఏమాత్రము ఉండదు. ఇది సర్వవిధలాపములను వారింపివేయు దివ్యౌషధము. తండ్రి ఇటుమోడుము. నా శరీరమునందు అగ్నిదేవుడుగూడ ఏటివలె సర్వదనమును ప్రసాదించుచున్నాడమ్ అనుక్షణము శ్రీరామునిహనుమను స్మరించుచుండు వారికి అగ్నివలన ప్రమాదము ఎట్లు సంభవించును?

ఇతి శత్రవ హనుమాన్ వాచః తామయతోపహమ్,
బభూవ చాప్య మనవః పార్వస్తత్కాలసంభవః, 34

స నిమిత్తైశ్చ దృష్టైః కాఠలైశ్చ మహాగుణైః,
బుధివాన్తైశ్చ హనుమాన్ అభవత్ స్తీతమావనః, 35

తతః కపిః ప్రాప్తమనోరథార్థః

రామస్థలాం రాజసుతాం విదిత్వా ।

తత్కృతస్తాం పునరేవ దృష్ట్వా

ప్రతిప్రమాణాయ మతిం చకాక । 36

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే నాల్కీకీయే అదికావ్యే సుందరకాండే పంచపంచాశ్శర్గః (55)

నాల్కీకీయహర్షిపిరిచితస్త్రై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమువందలి సుందరకాండమునందు ఇది ఏబదిబదవపర్గము.

— * * * —

56. ఏబదిఆటవపర్గము

హనుమంతుడు మరల సీతను దర్శించుట. పశుమ్రమును లంఘించుట

తతస్తు శింశుపామూలే జావకీం పర్యవస్థితామ్
అభివాద్యాబిప్రీడిష్ట్వా వెశ్యామి ల్వామిపోక్షలామ్, 1

తతస్తం ప్రస్థితం సీతా విక్షమాణా పునఃపునః,
భర్తృష్టేచోన్మోతం హక్యం హనుమంతమభాషత, 2

యది త్వం మవ్యసే తాత పసైకాహమిహోనఘ,
కృచిత్ హసంస్యతే దేశే చిత్వాంతః శ్వేగమిష్యవ, 3

మమ చైవాప్రాభాగ్యాయాః సాన్నిధ్యాత్ తప వానర,
శోకప్యాప్యాప్రమేయస్య ముపార్జితం ప్యాదపి క్షణమ్, 4

గతే హి హరిశార్దూల పునః సంప్రాప్తయే త్వయి,
ప్రాణేష్యతి న విశ్వాహో మమ వావరపుంగవ, 5

అదభీవం చ తే పీఠ భూయో మాం వారయిష్యతి,
దుఃఖాత్ దుఃఖతరం ప్రాప్తిం దుర్మవః శోకకర్పితామ్, 6

అయం చ పీఠ నందేహః ఉన్మత్తిన మమాగ్రతః,
సుమవాత్సు పపాయేషు పార్శ్వక్షేప మహాఘటః, 7

కథం ను ఇటు దుష్కారం వంతరిష్యంతి సాగరమ్,
తాని హర్ష్యక్షపైన్యాని తా వా నరపరాత్మజౌ, 8

అమృతశుల్కములైన ఈ (చారణుల) వచనములను హనుమంతుడు వినెను. అంతట అతని మనస్సు వెంటనే పరమానంద భరితమాయెను. (34)

సఫలములైనకకుంములవేతము, సీతాదేవి పాతిపత్యము, శ్రీరామునిసభావము మున్నగు గొప్ప గుణములు కారణమగును, చారణులమాలలవలనను, నేత క్షేమముగానున్నట్లు గ్రహించి, హనుమంతుడు సంతుష్టుడాయెను. (35)

అంతట మనోరథములేదేరినవాడైన హనుమంతుడు, సీతాదేవికి నట్టిప్రమాదమూ జరుగలేదని తెలిసికొని స్వయముగా అమెను మఱల దర్శించిన పిమ్మట తిరుగు ప్రయాణముచేయుటకు నిశ్చయించుకొనెను. (36)

పిమ్మట హనుమంతుడు అశోకవృక్షచ్ఛాయలో అసెనుకొని యున్నసీతాదేవికి పారాభివందనమొనర్చి, “అమ్మా! నైవానుగ్రహముచే ఎట్టికపాయమునకును రోసుగాక సురక్షితముగా నున్న సెన్ను చూడగల్గితని” అని పలికెను. (1)

పిమ్మట సీతాదేవి తిరుగ్వరయాణమునకు సన్నద్ధుడైయున్న హనుమంతుని మాటిమాటికి విక్షించుచు, తనకు బర్తస్తై గలప్రేమను ప్రకటించుచు ఇట్లు నుడివెను. (2)

ఓ పుణ్యపురుషుడా! నీకిష్టమైనచో ఇక్కడ మఱియుక దినము ఉండుము, పరియగు ఒక రహస్య ప్రదేశమున విశ్రాంతిగైకొని రేపు వెళ్ళదువుగాక. (3)

ఓ వానరోత్తమా! అర్చభాగ్యురాలైన నా యొక్క ఈలంతురేనిశోకము పీసాన్నిధ్యమువలన ఒక క్షణకాలము పాటైనను దూరమగును (4)

ఓ వానరోత్తమా! నీవు శ్రీరామునికడకువెళ్ళి, మఱల ఇచటికి వచ్చువఱకు నాప్రాణములు నీలిచియుండువని నాకు నమ్మకములేదు. (5)

ఓ మహావీర! ఇచటికే మానసికముగా అట్టుకొనలేని శోకమునకు నేను గుఱియైతిని నీవు కనబడకుండ వెళ్ళినచో కలుగు దుఃఖము ఇంకను పొడయి విదారకముగా ఉండును. (6)

ఓవానరవీర! “అపంభ్యాకములైన వానదితల్లొక సైన్యముఁ అందరిందఁబున్న మాకు వాస్తవమే అది సరే! ఆ సైన్యములుగాని రామశిష్యులుగాని పారెన్నెన ఈ పహసాగదమును దాటివచ్చుట ఎట్లు” ఈ ప్రబంధమైన నందేహము నన్ను ఏడకున్నది. (7-8)

ప్రయాణమేవ భూతావాం సాగరస్యాపి లంఘనే,
 కత్తిస్త్వాద్వైవతేయస్య తవ వా మాయతస్య వా 9
 తద్రత కార్యవిధ్యంధే సముత్పన్నే దురావదే
 కీం పశ్యసి సమాధావం త్వం హి కార్యవిశారదః 10
 కామమస్య త్వమేదైకః కార్యస్య సరిపాథనే,
 సర్వాస్త్రః సరవీరస్థా యశస్యస్తే ఫలోదయః 11
 శ్రుస్తు సంకులాం కృత్వా లంకాం పరజలార్థవః,
 మాం సయేద్యది కాకుత్స్థః రత్నస్య పద్మకం భవేత్ 12
 తత్యథా తస్య విశాంతమ్ అనుమానం మహాత్మనః,
 భవత్యాపాసహారస్య తథా త్వముపపాదయ 13
 త దర్శనహారం వాక్యం ప్రశ్రితం హేతుసంహితమ్
 విశమ్భ పాపహంశస్యా వాక్యమంతరముఖపిత్ 14
 చేచి హర్షక్షనైన్యానామ్ ఈశ్వరః ప్లవరాం పరః,
 ముగ్రీవః సత్యసంపన్నః తవాగ్నే కృతవిశ్వాయః 15
 స వానరసహస్రాణాం కోటిభిరభినంభతః,
 క్షీనమేష్యతి నైదేహి ముగ్రీవః ప్లవగాధిపః 16
 తా చ వీరా వరవరా సహితా రామంక్షుణ్ణాః,
 ఆగమ్య నగరీం లంకాం సాయకైర్విధమిష్యతః 17
 నగరాం రాక్షసం హిత్వా స చిహార్ తథుపవందవః,
 త్వామావామ సరాహోహి స్వాం పురీం ప్రతియావ్యతి 18
 సమాశ్మసిహి భద్రం తే భవ త్వం కాంకాంక్షిణీ,
 క్షీనం ద్రక్ష్యసి రామేణ విహితం రావణం రణే 19
 విహతే రాక్షసేంద్రే చ సపుత్రామాత్యబాంధవే,
 త్వం సమేష్యసి రామేణ ఈశంకేవేద రోహిణీ 20
 క్షీనమేష్యతి కాకుత్స్థో హర్షక్షనవరైర్హతః,
 యస్తే యుధి విజిత్యాతీన్ శోకం వ్యసవయిష్యతి 21
 విసమాశ్వాస్య నైదేహీం హనుమాన్ మాయతాత్మకః,
 గమనాయ మతిం కృత్వా నైదేహీచభ్యవదయత్ 22
 రాక్షసాన్ ప్రవరాన్ హిత్వా వామ విశ్రావ్య చాత్మకః,
 సమాశ్వాస్య త నైదేహీం వహ్నియత్వా పరం బంధమ్ 23

గుత్కంతుడు నీవు, వాయువేడు- మహాకామర్షి,
 ఈ మేల్కొని మనమే సాగరము లంఘించుట ఎక్కడ (9)

కార్యసాధకమయిముని ఎచరగుచున్న ఈగొప్ప
 లక్షకేసి తొలగించుటకు కారవశ్యమైన నీవు ఏమే
 ఆరోపించుచున్నావు? ఇందుకు నీ సమాధానమేమి? (10)

శత్రువులను శిహింపుటలో నొరలేనివాడా ఈ కారముడు
 రాక్షసులను వధించుట, నన్ను నా భర్తకడకు చేర్చుట-
 అవికారమును పూర్తిగా వెలచేత, అటు సహముగా నీవొక్కడే
 చాలుమన్న, దీనివలన కీర్తి ప్రాప్తలు నీకు దక్కుచు
 రామునకుగాదు (11)

అరివీరభయంకరుడైనరాముడు తమబాణములచే లంకను
 అల్లకల్లోలముగావించి, నన్ను తీసికొని వెల్లివచ్చే-అదియే
 ఆయన సరాక్రమమునకుదగును, (12)

రణభీరుడైన ఆ మహాత్మునిపరాక్రమమునకు తగిన
 రీతిగా కార్యవిధానమును నీవు ప్రతిపాదించుము, (13)

సీతాదేవి నుడివిన అర్థవంతములైన, సహేతుకములైన
 విశ్రమవచనములనువిని హనుమంతుడు ఆమెకు ఇట్లు
 నిత్యుత్తరమిచ్చెను, (14)

"ఓ సీతాదేవి! భల్లూకవానరుల సైన్యములకు ప్రయత్న,
 కపీశ్వరుడు ఇవ ముగ్రివుడు మహాబలశాలి, నీ కార్యపద్ధికై
 (నిమ్మ రావణునివిజయించి విడిపించి, శ్రీరాముని కడకు
 జేర్చుటకై) కృతనిశ్చయమై యువ్వాడు, (15)

ఓ నైదేహీ! కపిపర్వతైన ఆ ముగ్రివుడు కోల్లకొలది
 వానరయోధులతోగూడి వెంటనే ఇవటికి రాగలడు, (16)

వీరులు, నరవములువల ఆ రామంక్ష్యులు ఇరువురముగూడ
 ఇచటికివచ్చి, తమబాణములచే లంకానగరమును ధ్వంస
 మొనర్చెదరు, శ్రీరాముడు అతిత్వరలో సవరివారముగా రావణుని
 హతమార్చి, సీతోహడి తనసొరైన ఆమోహకు వెళ్లాలడు,
 అమ్మో ఈరడిల్లును, నీకు శుభముకలుగును, నీవు కొక్కిరియ
 వేయుఁడును యుద్ధమున శ్రీరామసేనలో రావణుడు హతమగుటను
 నీవు త్వరలోనే చూడగలవు, పుత్రులతోను, అమాత్యులతోను,
 బంధువులతోను రావణుడు నిహతుడవగా రోహిణి పర్వత
 గరిసెనట్లు నీవు శ్రీరాముని చేరగలవు, వామభల్లూకములతోగూడ
 శ్రీరాముడు అతిత్వరలో ఇచటికి రాగలడు, అతడు యుద్ధమున
 క్షణమును విరమింప నీ శోకమును తొలగించగలడు" (17-21)

వాయుమింద్రులహనుమంతుడు సీతాదేవిని ఇట్లు
 ఓదార్చి¹⁾ తిరిగివెళ్లుటకు విశ్రయించుకొనిన వాడై, ఆమెకు
 ఆభివాదమునర్పెను, (22)

ఆ వానరోత్తముడు ప్రముఖులైన రాక్షసులను హతమార్చి,
 "నేను నామణులును, నాపేరు వాయుమంతుడు" అని ఎరుగిత్తినాటి,

1) ఇక్కడ శోకములయొన సీతాదేవి ఈడించినట్లే అక్కడ హనుమయైన శ్రీరామునికిని శురభిగూర్చిన హనుమంతుడు
 సంతమోదవ్యాత్ముడు.

వగరీమాకులం కృత్యా వంచయిత్వా చ రావణమ్ ।
దర్శయిత్వా బలం భూరం నైదేహీ మధినాథ్య చ 24

ప్రతిగంతుం మనశ్చక్రే పునర్మధ్యేవ పాగవమ్ ।
తత స్స కపిశార్దూలః స్వామివందర్శవోత్సుకః 25

ఆరుహా గిరిశ్రేష్ఠమ్ అరిష్టమరిమర్శకః
యంగవద్మకకాష్టాభిః పీలాభిర్యనరాకభిః 26

సోత్తరీయమివాంభోద్రిః శృంగాంతర నిలందిభిః ।
బోధ్యమానమివ ప్రేత్యా దినాకరకరైశ్చలైః 27

ఉన్మిషంతమిహోద్భూతిః లోచనైరివ ధాతుభిః ।
లోయోఘనిస్సన్దైర్మంద్రైః ప్రాథితమివ సర్వతమ్ 28

ప్రగీతమివ నిస్సృజైః నానాప్రప్రవణస్సరైః ।
దేవదారుభిరత్యుద్భైః ఊర్జ్వామమివ హితమ్ 29

ప్రపాతజలనిర్దోషైః ప్రాకృష్టమివ సర్వతః
వేపమానమివ శ్యామైః కంఠమనైశ్చరద్యుతైః 30

వేణుభిర్మారులోద్భూతైః కూజంతమివ కీచకైః
నిల్వినంతమివామర్షాత్ ఘోరైరాశివిభోత్తపైః 31

నీహరక్రతంగంభీనైః ధ్యామంతమివ గహ్వరైః ।
మేఘపాదపత్తైః పాదైః ప్రక్రాంతమివ సర్వతః 32

బృంధిమాలామివాకాశే శిఖరైర్లతామారిభిః ।
కూర్తిశ్చ బహుధాకీర్తైః శోభితం బహుకంఠకైః 33

పాంతాలాశ్వకర్ణైశ్చ పంచైశ్చ బహుభిర్యతమ్ ।
అలావితానైర్విరళైః శున్నవద్విరలంకృతమ్ 34

నానామృగగణాకీర్ణం ధాతునిస్సందభూషితమ్ ।
బహుప్రప్రవరోపితం శిలాపంచయసంకటమ్ 35

మహర్షియక్షగంధర్వకిన్నలోరగసేవితమ్ ।
అలాపాదవసంఘాతం పింహాఘృషీతకంఠకమ్ 36

నైదేహీకి ఉంటును గూర్చెను. తన అమామిషైశులమును
నందర్శించెను. అంకావగతమును అట్లకల్లోలమునర్చి, రావణుని
పేమిణిని భయంకరమైన తనదమును వారికి రుచిచూచును
పటం పైకేహిక్షిప్తపిట్ట శ్రీరాముని ఎగిర్చించు ఇతరవారునుతో
పాగవముమీదుగా మఱి లోపుటకు విశ్రయించుకొనెను. (23-25)

శ్రీరాముడునై సమామిషంతుడు అరిష్టము అను కేరకల
లక మహాగిరిని ఆధిరోపించెను. ఆ పర్వతము ఎత్తైన పద్మక
వృక్షములుగల పల్లినేవనపంక్తులతో గూడియుండెను.
అందరీ శిఖరములమధ్య వ్రేలాడుచున్నమేఘములతో అది
ఉత్తరీయమును తాల్చినట్లుండెను. మంగళికరములైన
హ్యక్షరణముల వేత ప్రేమతో మేల్కొలువబడుచున్నట్లుండెను.
ఆ పర్వతములనుండి వెలువడిన గైరికాదీహిమిషులు దానికి
కన్నులవలే పిలపిట్టలను తెఱచి చూచుచున్నట్లు ఉండెను.
అలావితము ల ము ప్రస్థాయి నిస్సదులచే అది వేదాధ్యయనము
చేయుచున్నట్లుండెను. అత్యున్నతములైన వేదవాదవృక్షములుగల
ఆ శ్రీలము వేరులు కైకెత్తి తపమివర్చ ముంచెనుండెను.
చూరులనుండి ప్రవహించు నిర్జరములవోమలతో ఆ పర్వతము
బిగిరగా అలచు చున్నట్లుండెను. ఆ గిరి శ్యామవర్ణములు
గరిగి కంఠంబునున్న శిఖరములతో పాకుచున్నట్లుండెను.
గాలులతోనొండిన వేదుల్లనివ్వదులచే అది వేణువులూచు
చున్నట్లుండెను. తయంకరములైన విషవర్షములబువలతో
అది లోహితకీర్ణమైన నేటూర్పులు పడుచున్నట్లుండెను. (26-31)

మంచుచేకొని అది గంధీరములైయున్నగువలచే అది
ఇంద్రియమిలక నీరొడిచి ద్యావమృత్యుకైర మునివలసించెను.
సక్కవిగల ప్రత్యంతపర్వతములు మేఘపాదములవల
నూడుటచే ఆ ఆగ్నేశిర ముందునకు పొగుచున్నట్లుండెను.
శిఖరములపై వరుసబడినన మేఘములతో అది అకాశమున
అపారంబుచున్నట్లుండెను. ఆ పర్వతము అనేకములైన
శిఖరములతోను, గుహలతోను అలరారుచుండెను. అది
అనేకములైన సుర్దివేల్లతోను, తాపస్వములతోను, అశ్వకర్ణ
పాదపములతోను, వేదుల్లతోను వివిధమైయుండెను.
పూవులతోనిండి, విస్తారములైన పాదరిండ్లతో అలంకృతమై
యుండెను. (32-34)

అగిరి వివిధమలగు మృగముల గుంపులతో, గైరికాదీ
రాతువుల స్రావములతో ఒప్పుచున్నది. వెక్కు పెలయల్లతో
విలసిల్లుచున్నది. ఎగుడుదిగుడు చాళ్లతో, అప్పులతో
పంచరించుటకు సరికూలముగానున్నది. (35)

మహర్షులు యుష్టులు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, నాగులు
మున్నగువారితో అది సేవింపబడుచుండెను. లతల, వృక్షములు
సముదాయములతో అలరారుచుండెను. ఆ పర్వతగుహలు
యందు పింహములు నివసించుచుండెను. (36)

వ్యాఘ్రసంఘసమాకీర్ణం ప్యరుమూలసంద్రమమ్
తమారురోహ హనుమాన్ పర్వతం వవనాత్మజః।
రామచంద్రసశీఘ్రేణ ప్రహర్షేణాభిచోదితః। 37

తేన పాదతలాక్రాంతా రమ్యేషు గిరిపానుషు।
పహ్లాషాన్సమశీర్యంత శిలాఘ్నార్థీకృతాస్తతః। 38

స తమారుహ్య తైలేంద్రం వ్యవర్ణత మహాకపిః।
దక్షిణాదుత్తరం పారం ప్రార్థయన్ ఉపనాంభసః। 39

అరిరుహ్య తతో పీఠః పర్వతం వవనాత్మజః।
దదర్శ సాగరం భీమం మీనోరగనిషేవితమ్। 40

స మారుత ఇవాకాశం మారుతస్యాత్మసంభవః।
ప్రసేదే హరిశార్దూలో దక్షిణాదుత్తరాం దిశమ్। 41

స తదా వీడితస్తేన కపినా పర్వతోత్తమః। 42

రరావ పహ తైర్భూతైః స్రవిశన్ వసుధాతలమ్।
కంసమానైశ్చ శిఖరైః పతద్భిరపి చ ద్రుమైః। 43

తస్యోరువేగోన్మథితాః పారపాః పుష్పశాలినః।
విపేతుర్భూతలే భగ్నాః తక్రాయుధహతా ఇవ। 44

కందరాంతరసంస్థానాం వీడితానాం మహాజపామ్।
పింహానాం వినదో భీమో వభో భిందన్ స శుశ్రువే 45

నస్తవ్యావిద్ధవననా వ్యాకులీకృతభూషణాః।
విద్యాధర్యస్సముత్పేతుః సహసా ధరణీధరాత్। 46

అభిక్రమాణా బలినో దీప్తజిహ్వ మహావిషాః।
నివీడితశిరోగ్రీవా వ్యవేష్టంత మహాహయః। 47

పెద్ద పులులగుంపులచే అది వ్యాప్తమైయుండెను, రుచికిరములైన మూలములతోడను పల వృక్షములతోడను రాజిల్లుచుండెను ఏతాదర్శనకుభివార్తను, అది సందేమును రామునకు వెలువవలెననుకూతాహారము తొందరపెట్టుమండగా వాయుసూనుడైన హనుమంతుడు ఆ 'అరిష్ట'గిరిని అధిరోహించెను. (37)

ఏమ్మట దమ్యములైన వర్షతశిఖరములపై ఆ మారులి తనపాదములను మోపినంతనే అందలి గండశిలలు పెద్దగా పటపట ధ్వనులుచేయుచు నలిగి, పండిపండియై పోయెను. (38)

ఆ మహాకపి సముద్రముయొక్క దక్షిణతీరమునుండి ఉత్తరతీరమునకు వెళ్లదలచినవాడై, ఆ మహాగిరియొక్క పై భాగమునకెక్కి, తనశరీరమును పెంచెను. (39)

వీర డైన ఆహాయసూనుడు పర్వతమును అధిరోహించిన ఏమ్మట పీఠములతోను, సర్పములతోను కూడిన భయంకరమైన సముద్రమును గొంచెను. (40)

వాయునుతుడైన అకపివరుడు దక్షిణమునుండి ఉత్తరదిశగా ఆకాశమున వాయువేగముతో సాగిపోయెను. (41)

ఆ అరిష్టాద్రి హనుమంతుని పాదమెట్లున్నప్రభావమున అచటనున్నప్రాణులతోపహా భూమిరోపికి క్రుంగినోసాగెను. అప్పుడు దానిశిఖరములన్నియు కంపించినవి, చెట్లన్నియు నేలగూలినవి, వీటన్నిటితోగూడి, అగిరి క్రుంగిపోవుచుండగా అందుండి ఒకసుహార్షుని నెలువడినది. (42-43)

హనుమంతునియొక్క బలమైన ఉయ్యలతాకిడికి నీలుపలికి పూవులతో నిలసిల్లుచున్న వృక్షములన్నియు పెల్లగిల్లినవై, నక్షత్రాయుధముచే కొట్టబడినవాటివలె చిన్నాభిన్నములై కూలిపోయినవి. (44)

హనుమంతుని పాదములత్రోక్కిడికి ఆ పర్వత గుహలన్నియు శీధిలములైనవి. అందువలన ఆ గుహలలో నివసించుచున్న మహాతేజస్సుగల సింహములన్నియును బాధలకులోనై భయంకరముగా గర్జించినవి, ఆగర్జనలు ఆకాశమును భ్రద్దలు చేయుచున్నట్లు వినబడెను. (45)

అగిరిపై హనుమంతునిపారాహిత్యే ఏర్పడిన సంక్షోభ కారణముగా అచటి విద్యాధరవనితలు మిక్కిలి భయపడిరి. అప్పుడు వారినస్త్రములు దెదరి జారిపోవుచుండెను. వారి ఆభరణములన్నియును అస్తవ్యస్తములాయెను. వెంటనే వారు భయముతో పైకెగిరిరి. (46)

మిక్కిలి పొడవైనవి, బలముగలవి, ప్రజ్వలించుచున్న నాలుకలుగలవి లన మహావిషసర్పములు మిక్కిలి వీడితములై మెడలు, వడగలు, ఎంతయు నలిగిపోగా భయముతోచుట్టలు చుట్టుకొనియుండెను. (47)

కిన్నరోరగగంధర్వయక్షవిద్యాభరాత్తదా ।
పీడితం తం సగవరం త్యక్త్యా గవవమాస్థితాః । 48

స చ భూమిధరః శ్రీమాన్ బలినా తేన పీడితః ।
నవ్యక్షశిఖరోదగ్రః ప్రవివేశ రసాతలమ్ । 49

దశయోజనవిస్తారః త్రింశద్యోజనముచ్చితః ।
ధరణ్యాం నమతాం యాతః స బభూవ ధరాధరః । 50

స లిలంఘయిషుర్భీమం పరీలం లవణార్ణవమ్ ।
కల్లోలాస్పృలవేలాంతమ్ ఉత్సపాత నభో వారిః । 51

ఇత్యాద్యే శ్రీమద్రామానుజే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే షట్పంచాశస్సర్గః (56)

వాల్మీకిమహర్షిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామానుజమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది ఏడవ అంశము.

-- * * * --

57. ఏబదిఏడవసర్గము

హనుమంతుడు సముద్రమును దాటి, జాంబవంతుని, అంగదాదులను గలిసికొనుట

అష్టత్య త మహావేగః నక్షవాపిత పర్యతః ।
భుజంగయక్షగంధర్వప్రబుద్ధకమతోత్సలమ్ । 1

సచంద్రమమదం రమ్యం సార్కశారండవం శుభమ్ ।
లిప్యశ్రవణకాదంబమ్ అభ్రశైవాలతాద్వలమ్ । 2

పునర్వమమహామీనం రోహితాంగమహాగ్రహమ్ ।
జరావతమహాద్వీపం స్వాతీహంససిలోలితమ్ । 3

వాతసంఘాతజాలోర్మి చంద్రాంబుగిరరాంబుమల్ ।
హనుమాన్ మారుతగతిః నుహానారివ పాగరమ్ ।
అపారమసత్త్వంతః పుష్పవే గగనార్ణవమ్ । 4

గ్రహమావ ఇవాకాశం తారాధిపమివోర్ధ్వవన్ ।
హరన్న్వివ సనక్షత్రం గగవం సార్కమండలమ్ । 5

మాకులస్యాత్మజ శ్రీమాన్ కపి ర్యౌమచరో మహాన్ ।
హనుమాన్ మేఘజాలాచి వికర్షన్న్వివ గచ్ఛతి । 6

అప్పుడు కిన్నరులు, నాగులు, గంధర్వులు, యక్షులు, విద్యాగరులు మొదలగువారు నంద్యోభమునకులైన ఆ అరిష్టగిరిని పీడి ఆకాశమునకువేరిరి. (48)

మహాబలశాలియైన హనుమంతుని పారములదాటికి తట్టుకొనలేక ఆమహాపర్యతము వృక్షములతో, ఉన్నత శిఖరములతోగూడ సాతాశమునకు క్రుంగి పు. (49)

పదియోజనములవిస్తీర్ణము, ముప్పదియోజనముల ఎత్తుగల ఆ అరిష్ట పర్యతము క్రుంగిపోయి, నేలతో సమానమాయెను. (50)

తీరములను తనతరంగములచే తఱచుచు భయంకరముగా ఉన్న ఆ లవణసముద్రమును అవలీలగా దాటగోరినవాడై ఆహారోత్సముడు అకనమునకు ఎగిరెழு. (51)

మహాబలవిరాక్రమములుగల హనుమంతుడు తిక్కిలుగల పర్యతమునలే ఎగిరినను, వామువేగముగల హనుమంతుడు ఒక మహానౌక సాగరమునుదాటినట్లు అపారమైన గగనార్ణవమును ఆనాచూసముగా వాదెను. ఆ ఆకాశ సముద్రమున నాగులు, యక్షులు, గంధర్వులే వికసింపిన కమలములు, ఉత్పలములు, చంద్రుడే రమ్యమైనతెల్లకలువ, సూర్యుడే శుభకరమైన అలకుక్కుటము (కప్పేలేడిపిట్ట) పుష్పమీ శ్రవణా నక్షత్రములే కలిహంపలు; మేఘములే ఎచ్చికలయల్ల నాచులు పునర్వసునక్షత్రమే ఒక మహామీనము కుజగ్రహమే ఒక పెద్దమొసలి ఐరావతమే ఒక మహాద్వీపము. ఇంకను ఆ గగనార్ణవము స్వాతీ నక్షత్రమడిగింపిన కిర్యాడుపండిన వాముపరింపరంబెడి నీటితరంగములతో విలసిల్లుచుండెను. చంద్రకీరణము లనెడిచల్లని జలములతో రాశిల్లుచుండెను- అట్టి గగనార్ణవమును మారుతి దాటెను. (1-4)

వాత్సూనినుడును, పుభలక్షణసంపన్నుడను వానరోత్తముడును ఐన హనుమంతుడు ఆకాశమును ప్రంగుచున్నవానివలెను. చంద్రుని ఒరిపికొనుచున్న వానివలెవి. కక్షత్రసూర్యమండలములతో గూడిన అంతరిక్షమును హరించుచున్నవానివలెగిరి. మేఘములను తాగుచున్నవానివలెనను ఆకాశమార్గమున సంచరించుచు వెల్లుచుండెను. (5-6)

పాండురాజుజనర్థాని నీలమాంజిష్ఠికాని చ ।
హరితారుణనర్థాని మహాబాణి చకాశిరే ॥ 7

వచికన్వభ్రణాలాని విష్ణుతంశ్చ పునఃపునః ।
ప్రచ్ఛన్నశ్చ ప్రకాశశ్చ చంద్రమా ఇవ లక్ష్మితే ॥ 8

వివిధాక్షమనాపన్నగోచరౌ ధవళాంబరః ।
దృశ్యాదృశ్యతమర్చ్యరః తథా చంద్రాయతేఽంబరే ॥ 9

తార్జ్యాయమాణో గగనే బభాషే వాయునంబనః ।
దారయన్ మేఘబ్బందాని నిష్పతంశ్చ పునఃపునః ॥ 10

నదన్ నాదేన మహతా మేఘస్యనమహాన్వనః ।
నవరాన్ రాక్షసాన్ హత్యా నామవిశ్రాన్య చాత్మనః ॥ 11

ఆకులాం నగరీం కృత్యా వ్యథయిత్వా చ రావణమ్ ।
అర్థయిత్వా బలం ఘోరం వైదేహీమథివాద్య చ ।
అజగామ మహాతేజః పునర్మథ్యేన సాగరమ్ ॥ 12

సర్వలేంధ్రం సునాథంవ పముపన్నశ్య వీర్యవాన్ ।
జ్యాముక్తశ్చైవ నారాచో మహావేగోఽభ్యుపాగతః ॥ 13

స కించిదమనంప్రాప్తః సమాలోక్య మహాగిరిమ్ ।
మహేంద్ర మేఘనంకాశం పనాద హరిపుంగవః ॥ 14

స పూరయానాస కపిః దిశో దశ సమంతతః ।
నదన్ నాదేన మహతా మేఘస్యనమహాన్వనః ॥ 15

స తం దేశమనుస్రాప్తః సుహృద్దృఢహలాశనః ।
పనాద హరిశార్దూలో లాంగూలం చాప్యకంపయత్ ॥ 16

తస్య నావద్యమానస్య సువర్ణచరితే పథి ।
ఫలతివాస్య ఘోషేణ గగనం పార్శ్వమండిలమ్ ॥ 17

యే తు తత్రోత్తరే తరే సముద్రస్య మహాబలాః ।
పూర్వం సంవిష్ఠితాశ్చూరా వాయుపుత్రం దిద్ధక్షనః ॥ 18

ఆ గగనమునందలి మేఘములు తేలుపు, ఎఱుపు, నీలము, పసుపు, ఆకుసచ్చ, ముదురు ఎఱుపు రంగులతో విరాజిల్లుచుండెను. (7)

మాతీమాతీకి మేఘములలో ప్రవేశించుచు బయటకి ఎప్పుడున్న హనుమంతుడు మబ్బులచాటునదాగి, బయటికివచ్చుచున్న చంద్రునివలె తేజరిల్లుచుండెను. (8)

తెల్లనివస్త్రములనుధరించిన హనుమంతుడు రట్టముగా ఉన్న మేఘములసమీపమున సాగిపోవుచు అకసమున ఒక్కొక్కప్పుడు కనబడుచు, మఱియొకప్పుడు కనబడని చంద్రునివలె గోచరించుచుండెను. (9)

వాయునానుడు పదేపదీ మేఘసమూహములను బీల్చుచు, బయటికివచ్చుచు గరుత్మంతునివలె అకామున బాపించెను. (10)

మేఘగర్జనలవలె గంభీరనాదమునర్పించి హనుమంతుడు మహాధ్వనిగావించి, ప్రమాథశాక్షమలను హతమొనర్చి, తన పేరును (నేను రామబంటును, నా పేరు హనుమంతుడు అని) చాటెను. (11)

మిక్కిలితేజశ్చారియుగ్మ మారుతి రంకావగధమును అస్తవ్యస్తమొనర్చి, రావణునకు మహావ్యథను గలిగించెను. ఘోరమైన రాక్షసబలములను చీల్చిచేదాడిను. ఏమ్మట నీలాదీనికి సీరాచిందనముగావించి పునఃసముద్రము మీదుగా మఱువ విచ్చేసెను. (12)

మహావీరుడును, గొప్ప శక్తిశాలియునైన హనుమంతుడు మార్గమధ్యమున హైనాకమహాపర్యాయమును స్ఫులింపి, వింటివారినుండి నిడువబడిన లాణమువలె అతేవేగముగా (ఉత్తరతీరమునకు) ఏలించెను. (13)

ఆనానలోత్తముడు మేఘసదృశమైన మహేంద్ర వ్యతము నపిహింపచుండగా దానినిండి మహాధ్వని యొనర్చెను. (14)

అప్పుడు హనుమంతుడు మేఘమువలె గంభీరనాదమొనర్చెను. అది దశదిశలయందంతటను నెరడెను. (15)

ఆ కపిపరుడు సముద్రముయొక్క అవలితీరమునకు పోయి, మేఘులను దర్శించుటకై ఉబలాటపడుచున్నవాడై, సింహగర్జనవేయుచు⁽¹⁾ వామము అటువిటు త్రొప్పెను. గరుత్మాతుడు నంచరించునట్టి ఆ నభోఘోర్నమున గర్జనలు గావించుచున్న ఆ హనుమంతుని మహాధ్వనులకు సూర్యమండల పహితముగా అవాళము బ్రడ్డలగుచున్నట్లు ఓప్పాటెను. (16-17)

ఇంతకుముందు సముద్రముయొక్క ఉత్తరతీరమున చేరియున్న మహాబలశాలురైన అంగదాదివానరపీఠులు వాయుపుత్రునిదర్శనమునకు ఎదురుతెచ్చులు పాముచుండిరి. అప్పుడు వారు పేముగారిచే కొట్టబడిన మేఘముయొక్క

1) పైలుబరిచి గమ్యస్థానమును తీర్చుటకు ముందుగా తన రాకను తెలుపుచు బిగ్గరగా ఘోషవేయును. మహేంద్ర గిరిపైనున్న అంగదాది వానరులకు తన అగమనమును సూచించుచు మారుతి సింహగర్జన గావించెను.

మహతో వాయుమన్మస్య హోయదస్యేవ గర్భితమ్ ।
 శుశ్రువస్తే తదా హోషమ్ ఉరువేగం హమామతః । 19

తే దీనమవప మర్త్యే శుశ్రువుః కావనాకపః ।
 వానరేంద్రస్య విర్భూషం వర్ణవ్యవినదోపమమ్ । 20

విశమ్య వదతో వాదం వానరాస్తే నమంతతః ।
 బధూపురుషుకాస్సర్వే మహాద్ధర్మవశాంక్షిణః । 21

జాంజవాన్ స హరిశ్చేక్షుః ప్రీతిపంహృష్టనూనసః ।
 ఉపామంత్ర్య హరీష్ వర్చాన్ ఇదం వచనమబ్రవీత్ । 22

సర్వథా భృతకార్యోఽపి హమదూన్ వాత సంశయః ।
 సహ్యాప్యాకృతకార్యస్య వాద నివంపిధో భవేత్ । 23

తస్య బాహూరువేగం త సేవాదం చ మహాత్మజః ।
 విశమ్య వారయో హృష్టాః సముత్పేతుస్తతస్తతః । 24

తే వగ్నాగ్నగ్నాగ్నాణి శిఖరాచ్చిఖరాణి చ ।
 ప్రహృష్టాస్తమనన్యంత హనుమంతం దిదృక్షవః । 25

తే శ్రీతాః పాదపాగ్రేషు గృహ్యకాభామృన్ధితాః ।
 వాపాంసీవ ప్రకాశాశ్చ సమావిధ్యంత వానరాః । 26

గరిగవ్యారసంఠీహో యథా గర్జతి మారుతః ।
 వీపం జగర్జ జంవాన్ హమమాన్ మారుతాత్మజః । 27

తపఃప్రసవనంకాశమ్ ఆపతంతం మహాపిమ్ ।
 దృష్ట్వా తే వానరాస్సర్వే తస్యః ప్రాంజంయస్తవా । 28

తతస్త్వ నేగనాంస్తస్య నిర్దేశిరినిభః కపిః ।
 విపపాత మహేంద్రస్య శిఖరే పాదపాకులే । 29

హర్షేణాపూర్యమాణోఽపి తమ్యే వర్జతనిర్జరే ।
 చిహ్నవక్ష ఇవాకాళాత్ పపాత ధరణీధరః । 30

తతస్తే ప్రీతమనసః పర్యే వానరపుంగవాః ।
 హమమంతం మహార్మానం శరివార్యోనతస్థిరే । 31

పరివార్య త తే పర్యే వదాం ప్రీతి ముపాగతాః ।
 ప్రహృష్టవదవాస్సర్వే తమరోగముపాగతమ్ । 32

గర్భవలెమన్న హనుమంతుని మహానాదమును, ఆయనయొక్క ఉరువేగముచే చీకచీన నవ్వుడులమ పనిరి. (18-19)

ఇంతవఱకును దీనమనస్కులైయున్న ఆ వానరులందఱును మేఘగర్జనవద్యమైన వానరోత్తముని యొక్క చిర్మోమమును పనిరి- మిత్రుడైన హనుమంతుని దర్శనముననే తహతహపడుచున్న ఆ వానరులందఱును వెలుదిక్కుల వ్యాపించిన హనుమంతుని సేవనాదమును విని, ఉత్సాహపడితులైరి. వానరనాయకుడైన జాంబవంతుడు సంతోషముతో పొంగిపోయినవాడై వానరులనందఱిని దగ్గరకుపిలిచి, ఇట్లు నుడివెను. (20-22)

"ఈ హనుమంతుడు అన్నివిధములుగా కృతకృత్యుడై ఇతఱకు నమ్మరున్నాడు. అందుకు సందేహములేదు. వెళ్ళిన కార్యము నెఱయుకావీల్ అతడు ఇట్లు మహాబహుశర్మడు- (23)

మహాత్ముడైన ఆ హనుమంతుని బాహువేగమును, ఉరువేగమును గమనించి, మహాద్భవని విన, వానరులందఱును సంతోషముతో ఇటువలు గింతలు కేయసారిరి. (24)

వారు పంతోషాతిరేకముతో హనుమంతుని జాంచుట అలలుడుచున్నవారై ఆ పీఠముండి ఈ క్రొమ్మలమీదికిని, ఆ శిఖమంఠమీది ఈ శిఖరమంఠమీదికిని ఎరుదురుంటి. (25)

ఆ వానరులు సంతోషముతోపొంగిపోయినవారై చెట్లకొన కొమ్మలందు నిశ్చలననట్లుకొని, దృఢముగా నిలిచి, విస్మయిస్తూ కొమ్మలను ఒడ్డులనుపలె దుడ్చిరి. (కరల్లిరి) ఈవిధముగా వారు తమ సంతోషాతిరేకమును ప్రదర్శించిరి. (26)

పర్యతగుహలలో సువేశించిన వాయువు ప్రతిధ్వనించిన రీతిగా అంగారియైన వాయుమానుడగు హనుమంతుడు గర్జించెను. (27)

మహామహసమానుడైన ఆ హనుమంతుడు తామిపై దిగియుండగాజూచి ఆ వానరులందఱును అంజలి ఘటించి, స్వాగతముపలుకుచు ఆయనయొడువి నిలిపిడిరి. (28)

పిక్కిలిశక్తిమంతుడును, శ్రేణసమానుడునుఆ ఆ హనుమంతుడు వృక్షములతో అనరియబడియున్న ఆ పీఠాంతరారి శిఖరముపై ఆడుగిడెను. (29)

పంతోషముతో ఉప్పొంగిపోవుచున్న ఈ హనుమంతుడు తిక్కలుతోన న్యతమువలె ఒప్పుచు రమ్మమైన సెలయేటి ఉరమున దిగెను. (30)

అప్పుడు పరమానందభరితులైన అంగరూపి వానరోత్తములు ఇందఱుమ మహాత్ముడైన హనుమంతుని సమీపమున చుట్టునుజేరిరి. (31)

క్షేమముగా రితిగతచ్చిన హనుమంతుని గాంచినసమృథ వారి ముఖములు ప్రాగ్మములాయెను. అతని చుట్టునుచేసిన వారందఱును ఎనలేని సంతోషమునకు రోహిరి. (32)

ఉపాయనాని చాదాయ మూలాని చ పలావితః ।
ప్రత్యభ్యయన్ పారిశ్రేష్ఠం హరయో మూమలాత్మజమ్ 33

నివేదుర్ముదితాః కేచిత్ కేచిత్ కిలకిలాం నైదా ।
హృష్టాః పాదవతాభాశ్చ ఆవిన్యర్వానరచ్ఛభాః 34

హనుమాంస్తుగుహాన్ హృద్ధాన్ జాంబవత్ప్రముఖాం నైదా ।
కుమారమంగదం చైవ పోఽవందత మహాకపిః 35

స తాభ్యాం పూజితః పూజ్యః కపిభిశ్చ ప్రసాదితః ।
దృష్ట్వా సీతేతి విక్రాంతః సంక్షేపేణ వ్యవేదయత్ 36

నిషసాద చ హస్తేన గృహీత్వా వాలివస్సుతమ్ ।
రమణీయే కనోద్ధేశే మహేంద్రప్య గిరే నైదా 37

హనుమావబ్రవీత్ హృష్టః తదా లాన్ నావరర్చభాన్ ।
అశోకనసికానంస్థా దృష్ట్వా పా జవకాత్మజా 38

దక్ష్యమాణా ముఖోరాధి రాక్షసేభిరనిందితా ।
నికవేలేథరా బాలా రామదర్శనలాలసాః ।
ఉనవాసపర్శితాంలా జపిలా మలినా క్షతా 39

తతో దృష్టేతి వచనం మనోర్థమమృతోపమమ్ ।
విశమ్యమారుతేస్సర్వే ముదితా వానరాజవన్ 40

క్షేతంత్యవ్యే సదంత్యవ్యే గర్జంత్యవ్యే మహాబలాః ।
చక్షుః కిలకిలా మవ్యే ప్రతిగర్జంతి చాపరే 41

కేచిదున్మితలాంగూలాః ప్రహృష్టాః కపికుంజరాః ।
అంచితామతదీర్ఘాణి లాంగూలాని ప్రవిద్యధుః 42

అవరేచ హమామంతం వానరా వారణోపమమ్ ।
అప్లుత్య గిరిశృంగేభ్యః సంస్పృశంతిస్మ హర్షితా 43

అంగదాదివానరులు కందమూలఫలములను తీసికొనివచ్చి, వాటిని కపివరుడైన హనుమంతునకు శానుకలుగా సమర్పించి, ఆయనను భక్తితో పూజించిరి. (33)

ముదితాంతరంగులైన ఆ వానరోత్తములలో కొందఱు గట్టిగా అబళిరి. మఱికొందఱు కిలకిలారావములు గావించిరి. ఇంకను కొందఱు సంకోషముముట్టలేక చెట్లకొమ్మలను ఆసనములకై తీసికొనివచ్చిరి. (34)

వానరోత్తముడైన ఆ హనుమంతుడు గురువులకును, వృద్ధులైన జాంబవంతుడు మొదలగు ప్రముఖులకును, యువరాజైన అంగదునకును ప్రణమిల్లెను. (35)

వరాక్రమశాలీయు, పూజ్యుడును ఐన హనుమంతుని అంగద జాంబవంతులు పూజించిరి ఇతర వానరోత్తములు అందఱును సాదరముగా శ్లాఘించిరి. అప్పుడు మారుతి "కనుగొంటిని సీతమ్మను" (దృష్టా సీతా) అని సంక్షేపముగా వివేదించెను. (36)

అతడు వాలికుమారుడైన అంగదుని సాదరముగా దగ్గరకు దీసికొని మహేంద్రగిరిపైగల రమణీయమైన నెన్మదేశమునందు ఉపవిష్టుడయ్యెను. (37)

వానరులందఱును "విశేషములను వివరింపుము" అని కోరగా హనుమంతుడిట్లు తెలిపెను. "ఆ జానకీదేవిని అశోకవనమునందు దర్శించితిని. పూజ్యురాలైన ఆ సీతామాతను భయంకరాకారములుగల రాక్షసస్త్రీలు కాపలాకాయుచున్నారు. అమె కేశములన్నయు ఒకే జడగా ఏర్పడియుండెను. ఆ అమాయకురాలు శ్రీరాముని దర్శనముకై తపతపాపడుచున్నది. జటాధారిణీయై మలిన వస్త్రయై ఉపవాసములచే కృశించియున్నది" (38-39)

అంతట "కనుగొంటిని" అను అమృతతుల్యము, విశేషార్థదాయకము ఐన హనుమంతుని వచనమునువిని, వానరులు ఎల్లఱుమ సరమానందమునొందిరి. (40)

మహాబలకల్పన ఆ వానరులలో కొందఱు సేవనారము గావించిరి. మఱికొందఱు కేశలువేసిరి, ఇంకను కొందఱు, అంకెలు వేసిరి. మఱి కొందఱు కిలకిలారావములను గావించిరి. ఇంకను కొందఱు స్రుతిగర్జనలనొనర్చి కొందఱు రోకలను పైకెత్తియుంచి, తమసంకోషములను ప్రకటించిరి. విర్భరానందభరితులైన కపివరులు కొందఱు స్థూలమైన మిక్కిలిపాదవైనతమ వాలములను, విలాపముగా నేలకేసి కొట్టిరి. (41-42)

మఱికొందఱువానరులు సంకోషపరవశులై పర్వత శిఖరముల మండి క్రిందికిగూక బద్ధగజమువలె ఎప్పుచున్న మారుతిని కౌగిలించుకొనిరి. సీతను దర్శించి ఆ చిల్కన వార్తను దీసికొనివచ్చిన హనుమంతుని ప్రశంసించుచు

ఉత్తవాక్యం హమామంతమ్ అంగధస్తమథాబ్రహ్మేత్
సర్వేషాం హరివీరాణాం మధ్యే వచనముత్తమమ్ 44

సత్యే పిర్యే న తే కశ్యిత్ సమో వానర విద్యతే
మదవస్తుత్య విస్తీర్ణం పాగరం శునరాగతః 45

జీవితస్య ప్రదాలా నః త్వమేకో వానరోత్తమ
త్వత్ప్రసాదాత్ సమేష్వమః పద్మాద్ధా రామవేణ హః 46

అహో ప్రియిని తే భక్తిః అహో వీర్యమహో ధృతిః 47

దిష్ట్యా దృష్టా త్వయా దేవీ రామసత్త్వీ యశస్వినీ,
దిష్ట్యా త్వక్ష్యతి కాకుత్స్థః శోకం సీతావిమోగజమ్ 48

రతోఽంగవం హమామంతం బాంజవంతం చ వానరాః 49

పరివార్య ప్రముదితా భేజరే విపులాశ్శలాః 49

ఉపవిష్త్వా గిరేస్తస్య శిలాసు విపులాసు తే,
శ్రోతుకామా నముద్రస్య అంఘ్రం వానరోత్తమాః 50

దర్శనం చాపి లంకాయాః సీతాయా రావణస్య చ 51

తష్టాః ప్రాంజలయస్సర్వే హనుమద్విదవోమ్ముఖాః 51

తష్టా తత్రాంగద శ్రీమాన్ వానరైర్భవతి ర్భ్రతః 52

ఉపాప్యమానో విబుధైః దివి దేవపతిర్యథా 52

హనుమతా కీర్తిమతా యశస్వినా

తథాంగదేవాంగదనద్ధబాహునా 1

ముదా తదాధ్యాసతస్సున్నతం సుహ

వ్యహీధదాగ్రం జ్వలితం శ్రియాభవత్ 53

ఇత్యార్జు శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే నవ్తవంచాశస్సర్గః (57)

వాల్మీకి మహర్షివిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది ఏబదివిదవసర్గము.

— * * * —

58. ఏబదివినిమిదవసర్గము

హనుమంతుడు సీతాన్వేషణ వృత్తాంతమును హనురులుకు తెల్పుట

తత ప్రస్య గిరేః శృంగే మహేంద్రస్య మహాబలా
హనుమత్ప్రముఖాః ప్రేతం హరయో జన్మిరుత్తమామ్ 1

అంగదుడు ఆ వానరవీరులందరితో సమక్షమున సాగరముగా ఇట్లుచుడివెను. (43-44)

ఓ మారుతి బలసిర్వాక్రమములయందు నీతో ఎవ్వరును సమానులు కాజాలరు. నీవు అపారమైన ఈ సాగరమును లంఘించి తిరిగివచ్చితివి. 2 వానరోత్తమా! నిజముగా మాప్రాణములను కాపాడిన పుణ్యాత్ముడవు నీవేసుమా! నీ అమ్మగృహమువలననే కృతార్థులమై మేమందఱము శ్రీరాముని చేరగలుగుచున్నాము. (45-46)

అహో! నీ స్వామిభక్తి అపూర్వమైనది, నీ ఏర్వాక్రమము, నిర్దైర్యసాహసములు కొనియాడదగినవి. సార్వే శత్రువులేయైన రామపత్నియగు సీతాదేవి బాడితలేయుట (కనబడుట వాస్తవముగా మనలదగ్గరమే- ఇక వానకీదేవి యెడబాటునలన కలిగినశోకమును శ్రీరాముడు త్యజింపగలడు-అది మన బాగ్యధర్మము. (47-48)

ఏమ్మట వానరులు అంగద హనుమజ్జంబవంతుల మట్టునుజేరి, వాడు మిక్కిలి సంతపించినవారై, పెద్దపెద్ద శిలలపై ఆసీనులైరి. హనుమంతుడు నముద్రమును అంఘించి, ఆ అంగము గాలించుట సీతాదేవినిదర్శించుట, రావణుని కలియుట మున్నగువిషయములను వినగొలిపివారి. ఆ వానరోత్తములందఱును విపులములైన ఆవర్యతశిలలపై కూర్చుండరి వారు హనుమద్విచనములకై కుతూహలపడుచు చేతులు జోడించి అతడు ఏకాగ్రచిత్తులైయుండిరి. (49-51)

కుభేలక్షణసంపత్తుడైన అంగదుడు తనచుట్టును చేరిన వానరులు తననుసేవించుచుండగా స్వర్ణమునందు వేలలంపలను అందుకొను దేవేంద్రునివలె అలరారెను. (52)

దేశాలిగా వానకీకి నవాడును, మహావరాక్రమ వంతుడుగా పేరుగాంచినవాడును వాన హనుమంతుడును, భుజోర్ములలో కోధిల్లుచున్న అంగదుడును, అధిష్టించి యుండగా ఎఱున్నతమైన ఆ మహాదీక్షిరాగ్రము చక్క విశేషలతో తేజరిల్లుచుండెను. (53)

మహాబలశాలురైన హనుమదాది వానరప్రముఖులు అందఱును ఆ మహేంద్రగిరిశిఖరముపై కలిసికొని, మిక్కిలిసంతృప్తులైయుండిరి. (1)

ప్రీతిమత్సరపవిత్రేషు వానరేషు మహాత్మను
 తం తతః ప్రీతినంహ్నన్తః ప్రీతిమంతం మహాకపమ్ 2
 జాంబవాన్ కార్యవృత్తాంతమ్ అప్యన్వదసితాత్మజమ్
 కథం దృష్ట్వా త్వయా దేవీ కథం వా తత్త వర్తతే 3
 తస్యాం వా న కథం పుత్రః క్రూరకర్మా దళావసః
 తత్పుత్ర స్సర్వ మేతన్తః ప్రణాహీ త్వం మహాకపే 4
 సమ్మార్గితా కథం దేవీ కించ సా ప్రత్యభాషత
 శ్రుతార్థాశ్చింతయిష్యేమో భూయః కార్యవిశేషయమ్ 5
 యశ్చార్థస్తతః పక్షవ్యో గతైరస్మాభి రాత్మవాన్
 రక్షితవ్యం చ యత్తత తదృవాన్ వ్యాకరోతు నః 6
 న నియుక్తస్తతస్తేన సంత్రహ్నాస్తతనూరుహః
 ప్రణమ్య శివసా దేవ్యే సీతాయై ప్రత్యభాషత 7
 సత్యక్షమేన భవతాం మహేంద్రాగ్రాల్ ఖమాఘ్నతః
 ఉదధేర్మక్షీణం పారం శంక్షమాణస్సమాహితః 8
 గచ్ఛతశ్చ హి మే భూతం విఘ్నరూపమివాభవత్
 కాంచనం శిఖరం దివ్యం పశ్యామి మమనోహరమ్ 9
 క్షీతం సంధాన మాప్యత్య మేనే విఘ్నం చ తం నగమ్
 ఉపనంగమ్య తం దివ్యం కాంచనం నగనత్తమమ్ 10
 కృతా మే మనసా బుద్ధిః భీతవ్యోఽయం మమేతి చ
 ప్రహితం చ మయా తస్య లాంగూలేన మహాగరేః 11
 శిఖరం హార్యపంకాశం వ్యశీకృత సహస్రథా
 వ్యవసాయం చ తం బుద్ధ్యా పహోవాచ మహాగిరి 12
 పుత్రేతి మధురాం వాణీం నునః ప్రహ్లాదయన్తిన
 పత్యవ్యం చాపి మాం వెద్ధి వభాయం మారసిశ్యవః 13
 మైవాకమితి విభ్యాతం వివసంతం మహాదధౌ
 పక్షవంతః పురా పుత్ర బభూవుః సర్వతోత్తమాః
 శందతః స్పృధివీం చేరుః శాభమావాస్సమంతరః 14
 శ్రుత్వా నగావాం చరితం మహేంద్రః పాకశావసః
 చిచ్ఛేద భగవాన్ పక్షాన్ వశ్రేణైషాం సహస్రశః 15
 అహం తు మోక్షితస్తస్మాల్ తవ పిత్రా మహాత్మనా
 మాదుతేన తదా పత్య ప్రక్షిప్తాన్ స్మి మహార్ణవే 16

మహాత్ములైన వానరులు సంతోషులై మాక్సనియుండగా
 పరమానందకరము జైదు న్న జాంబవంతుడు నువ్వో తరంగితుడు
 కపినిమమే జన ఆ వానిమందునతో సీతాదేవిని రామకార్య
 వృత్తాంతమునుగూర్చి ఇట్లు ప్రశ్నించెను "సీతాదేవిని ఎట్లు
 కనుగొంటివి? ఆమె అచట ఎట్లున్నది? ఆసాధ్యమొక
 క్రూరకర్ముడైపరావణుని ప్రవర్తన ఎట్టిది? ఓ మహాకపయోరా
 ఈ ప్రశ్నమొనర్పించి యభాతరముగ నెరిసింపుము" - (2-4)

సీతాదేవిజాడను ఎట్లుతెలిసికొంటివి? అమె ఇచ్చిన
 సందేశమేమి? విషయములనన్నింటిని తెలిసికొనవలయును
 కర్తవ్యమునుగూర్చి ఆలోచింతము. (5)

మనము శ్రీరామునిస్థితికినేర్చి, అత్యుప ఆ ప్రభువునకు
 తెల్పదగిన విషయములను, దాచవలసిన విషయములను
 అన్నింటినీ ప్రజ్ఞాశాలినైన నీవు న్యస్తముగా నివరింపుము. (6)

జాంబవంతుడు ఇట్లుఅర్జునంగా అప్పుడు హనుమంతుడు
 గుర్తాటును పొందినవాడై, సీతారేపికి మనస్సునందే ప్రణమిల్లి
 జాంబవంతునకు ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (7)

నేను సముద్రముయొక్క దక్షిణతీరమునకు చేరగోరి,
 సన్నుద్ధుడనై మహేంద్రగిరిపైనుండి ఆకాశమునకు ఎగురుటను
 మీరు ప్రియముగా చూచియుంటిరాదా! (8)

నేను వెల్లుమందుగా దారిలో నాకు ఒక మహా విఘ్నము
 వంటిది ఎదురయ్యెను. మిక్కిలిమనోహరమైన దివ్యమైన
 ఒక బంగారుశిఖరమును గాంచితిని. నా దారికి అడ్డముగా
 నిలిచియున్న ఆ గిరిని ఒకపిఘ్నముగా తలంచితిని దివ్యమైన
 ఆ బంగారుకొండను నమీసించి, 'దేవిని బ్రద్దలుకొట్టవలెను'-
 అని లోలోన భావించితిని వెంటనే సూర్యుడవ్యవసైన ఆ
 మహాదిగ్విభరమును నా నాలముతోకొట్టితిని అది
 క్రిందిపడిపోయెను అనాసాహసకార్యమును దెలిసికొని
 ఆ మహాగిరి నాయనా! కుమారా! తన మనస్సునకు
 అడ్డపకముగా ముగిరవరమును పరికింప- నేను నామువేళ్లని
 మీరుకను. నన్ను నీ పినతండ్రిగా భావింపుము. (9-13)

నా పేరు శైవాశుడు, నేను ఈ మహాసముద్రమున నివసించు
 చున్నాను. కుమారా! పూర్వము మహాసిద్ధతములకు ఆక్కులు
 ఉండెడివి అవి అందఱిని బాధించుచు భూమిపై స్వేచ్ఛగా
 సంచరించుచుండెను. (14)

ఈ పర్వతముల పోకడలనువిస్మయకరముగా తవవిజ్రాయుదముచే
 వాటిచెక్కలను ముక్కలు ముక్కలుగాపించెను. ఓ బాబుడా!
 నీకు తండ్రియు, మహాత్ముడువల నాయుదేవుడు వన్నీ మహా
 సముద్రమునకువేళ్ళి, ఆ ప్రహవమునుండి రక్షించెను. (15-16)

రామస్య చ మయా సాహ్యే వర్తితస్యసురిందమ,
రామో ధర్మభూతాం శ్రేష్ఠే మహేంద్రవమన్విక్రమః | 17
వీతస్మృత్యా వచస్తస్య ప్రానాశ్చ మహాత్మనః | 18
కార్య మావేద్య తు గిరేః ఉద్యతం చ మనో మమ
తేన చాపామపజ్ఞాతో మైనాకేన మహాత్మనా | 19
న చా వ్యంశద్వితః కైలో మానుషేణ నభుష్మలా,
శరీరేణ మహాశైలః కైలేవ చ మహాదధా | 20
ఉత్తమం జవమాప్తాయ శేషం వందాదమాస్థిరః |
తతోఽహం సుచిరం కాలం వేగేవాభ్యగమం పథి | 21
తతః పశ్యాన్యహం దేవీం మరహిం నాగమాతరమ్ |
నముద్ధమధ్యే సా దేవీ వచనం మానుభాషిత | 22
మమ భక్షః ప్రదిస్తస్యమ్ అమరైర్గతినత్తమ,
అతస్త్విం భక్షయిష్యామి విహితవ్యం చిరన్య మే | 23
ఏవముక్త స్ఫురనయా ప్రాణంధిః ప్రణతః స్థితః |
విచర్లనదవో భూత్వా వాక్యం చేద ముదీరయమ్ | 24
రామో రాశరథిః శ్రీమాన్ ప్రవిష్టో దండకావనమ్,
అక్ష్మణేన వహా గ్రాత్రా వీరయా చ వరంశవః | 25
తస్య వీరా వృతా భార్యా రాశగేన కువాత్మనా,
తస్యాన్యశశం రూపోఽహం గుప్త్యే రామకావచాత్ | 26
కర్తుమర్హసి రామస్య సాహాయ్యం విషయే సతీ,
అథవా ప్రేధివీం ర్భుష్ట్యా రామం వాక్లిష్టకారిణమ్ | 27
అగమిష్యామి తే వత్త్రం నిత్యం ప్రతిభ్రుణోమి తే
ఏవముక్తా మయా సా తు మరసా కామదూపిణీ | 28
అబ్రవీన్నాతివర్తత కల్పదేషి చలో మమ
ఏవముక్తస్ఫురనయా దశయోజనమామతః | 29
తతోఽర్హగుణవిస్తారో బభూవాపాం క్షణేన తు
మత్ప్రపిణామరూపం త వ్యారితం తు మమ తయా | 30
తత్కన్యే వ్యారితం చాన్యం ప్రాన్యం వ్యాకరణం వపుః |
తస్మిన్ ముహూర్తే చ పునః బభూవాంగుష్ఠమాత్రకః | 31
అధిపత్యాత తద్వత్త్రం విర్గతోఽహం తతో క్షణాత్,
అబ్రవీత్ మరసా దేవీ స్వీర రూపేణ మాం పునః | 32

శ్రీరాముడు తర్కపరింగ్లబులలోగొప్పడు, దేవేంద్రునితో
ఎవ్వరైనా పరాక్రమిలోఁ గల శత్రుపంహరికా లభి శ్రీరామునకు
పహలావమల నాపితి (17)

మహాత్ముడైన అమృతాకుని ఈ వివరములనున్న
అతనికి నేను విద్యహంపవలసిన రామకార్యమును చెరిపి,
మహాకాయుడైన అతనిఅనుష్ఠ బడసి, ముందునకు
పొగుటను ఉద్దేశ్యము చేసితిని (18-19)

ప్రేనాకుడు తనహింసరూపమును ఉపయోగించుకొని
శైలమునకును మహాసముద్ర గర్భమునకు జేగెను. (20)

ఏదని నేను చేగముచెప్పుంజొకని, అకాశమార్గమున
శ్రీరాముగా ముందునకుపోగిది. పూర్వ నైమిశమును
వారంతవలె కానిసాగించెదని (21)

అంతటనేను గుర్రు అనుకీర్తనల వామాతల విముక్త
మధ్యమునవిడిచితని అదేచి నాతో ఇట్లు విరగెను. (22)

ఓ నావరోధమా! దేవతలు విష్ణు నాకుఅహోమంగా
పెట్టెడివరి. నీవు రాజాకాశమునకు నాకు అభించితిని.
కనుక విష్ణు బక్షించెదను. (23)

మరల ఇట్లుబుడచిగా నేను విచ్చించునదనై, అమెకు
అంజలిపట్టించి నైమిశి బిల్లునుజేసితిని (24)

శ్రీమంతుడు ఇరిమర్దనుడు, దశరథునికుమారుడు బస
శ్రీరాముడు పోరుకైన అర్జునునితోగను. తనకర్మసమీచుకు
వీరాదేవితోడను దండకారణ్యమున ప్రవేశించెను (25)

దుర్మార్గుడైన రావణుడు వీరాశ్రేణిని అవహరించుకొని
పోయిను నేను శ్రీరామునిఅర్జునునికు మాత్రగా
అమెకడకు వెళ్లుచుంటిని (26)

రామునిరాజ్యమున నివసించుదాన్త నీవు అయవకు
సహాయవడుట యుక్తము. వీరాదేవివిజాని, అమె
క్షేమసమాచారములను అనెనోయిచూచుకైన శ్రీరామునకు
వివేదియి, వీరాచారములకు తపో విరాగి రాగము ఇచ్చి
నా నిత్యప్రతిజ్ఞ అని కొనియాపిణియిం అ సురిందలో
నేను వచ్చితిని. (27-28)

అంతట మిదని, "మృదును నన్ను తప్పించుకొని నోజాలదు
ఇది నాకొకవరము" అని అమెచిలుకగా పరియోజనముల
పొడవుకప్పు నేను నా దేవామును క్షణములో ఇంకను
విదయోజనములు పెంచితిని నా శ్రోత్రమాగమునకు
తొనెట్లుగా అమె తనవోదని తెలుచి (29-30)

అమె తనవోదని రెండుచుటను జూచి, నా శరీరమును
సూక్ష్మమొనర్చితిని. అ క్షణముననే నేను అంగుష్ఠ
మాత్రుడనైతిని. (31)

అతవేగముగా అమెవోదలో ప్రవేశించి, తత్క్షణమే
బయటికి వచ్చితిని. పిమ్మట సురసాదేవి దివ్యమైన తన
స్వరూపమునుచాల్చి, మఱల నాతో ఇట్లనెను (32)

అర్హసిద్ధ్యై పారిశ్రేష్ఠ గచ్ఛ సౌమ్య యథాసుఖమ్ ।
సమావేయ చ వైదేహీం రాఘవేణ మహాత్మవా । 33

సుభీ భవ మహాబాహో ప్రీతాఽస్మి తవ వావర
తతోఽహం పాథు సార్వత్ర¹ సర్వభూతైః ప్రశంసితః । 34

తతోఽంతరిక్షం విపులం పురోఽహం గరుడో యథా ।
భాయా మే విగృహీతా చ వ చ వశ్యామి కించన । 35

హేఽహం విగతవేగస్తు దిశో దశ విలోకయన్ ।
న కించిత్ తత్ర వశ్యామి మేన మేఽపహృతా గతిః । 36

తతో మే బుద్ధిరుత్పన్నా కిన్నామ గమనే మమ ।
ఈదృశో విఘ్న ఉత్పన్నో భూపం యత్ర న దృశ్యతే । 37

అధోభాగేన మే దృష్టః శోచతా పాతితా మయా
తతోఽద్రాక్షమహం భీమాం రాక్షసీం పరిలేశయామ్ । 38

ప్రహస్య చ మహానాదమ్ ఉక్తోఽహం భీమయా తయా
అనస్తోతమనం భ్రాంతమ్ ఇదం వాక్యమశోభనమ్ । 39

శ్వాసీ గంతా మహాకాయ క్షుధితాయా మమేషీతః
భక్షః ప్రీణాయ మే దేహం చిరమాహారపర్జితమ్ । 40

బాధమిత్యేవ రాం వాణీం ప్రత్యగ్గృహ్లామహం తతః ।
అన్యప్రమాణాదధికం తస్యాఃకాయమన్తారయమ్ । 41

తస్యాశ్వాప్యం మహద్భీమం వర్తతే మమ భక్షణే ।
వ చ మాం సాతు బుబుధే మమ వా నికృతం కృతమ్ । 42

తతోఽహం విపులం రూపం సంక్షిప్య నిమిషాంతకాత్ ।
తస్యా హృదయమూదాయ ప్రపతామి వభః ప్లంమ్ । 43

సా విన్నప్తభుజా భీమా పపాత అవతాంభసీ ।
మయా పర్వతసంకాశా సత్కత్తహ్నాదయా నతీ । 44

శృణోమి విగతానాం చ సిద్ధానాం చారణైస్సహ
రాక్షసీ సింహకా భీమా క్షీరం హనుమతా హతా । 45

"ఓ వావరోత్తమా! నీవురుషుడా! కార్యసిద్ధికై వెళ్లిరమ్ము. నైవేద్యాని మహాత్ముడైన శ్రీ రామునితో చేర్చుము- (33)

1. మహాబాహూ! కపివర్తమా! నీయెడ వేను నంటున్నరాంనైతిసి. సుఖీభవ" పేమ్మట ప్రాణులన్నియును 'బాగుబాగు' అని నన్ను ప్రశంసించినవి. (34)

అసంతరము విశాలమైన అంతరిక్షమునకు గరుడునివలె ఎగిరితిని. ఇంతలో నా పేడను ఎవరో గట్టిగా పట్టుకొనినట్లునిపించెను. నావేగము మాత్రముకుంటునడెను. అద్భుతీశును పరికించి చూచినను నాగమనమును అడ్డగించిన వారివ్వరును నాకు అచట కన్పింపలేదు. (35-36)

'చూడగా ఇచ్చట ఎవ్వరును కన్పించుటలేదు. నా గమనమునకు ఇట్టి విఘ్నమేర్పడినది. కారణము ఏమై యుండును?' అను ఆలోచన నాకు కలిగెను? (37)

ఇట్లు ఆలోచించుచుండగా నాదృష్టి అధోభాగము వైపునకు మఱలెను. అప్పుడు సముద్రజలములయందున్న ఒక భయంకరరాక్షసి నా కంటబడెను. (38)

ఎట్టి తోట్రుపాటూలేకుండ రృఢముగానున్న వాతో ఆ ఘోర రాక్షసి విఘ్నభూతముచేయును ఇట్లు కలువచవములను పరికిమి. (39)

"ఓ మహాకాయుడా! ఎక్కడికేగుచున్నావు?" రాక్షస జాతివావనైన నాకు నీవు ఇష్టమైనఅహారము, చాలాకాలము నుండి ఆహారములేక నేను ఆకలితో అలమటించుచుంటున్న కనుక నీదేహమును నాకు ఆహారముగా సమర్పించి నాఆకలినిదీర్చి నాకు సంతోష్ఠిని గూర్చుము. (40)

'సరే' యనుచు ఆమెమాటకు ఎదురుచెప్పక, ఆమె నోటి ప్రమాణముకంటె అధికముగా నేను నా శరీరమును పెంచితిని. (41)

నన్ను భక్షించుటకై ఆమెయు తనముఖమును ధియంకరముగా పెద్దదిగాజేసెను. కామరూపుడనైన నన్ను గూర్చొని, నా ప్రతిక్రియనుగూర్చిగాని ఆమె యెఱుగదు. (42)

పేమ్మట నేను నామహాకాయమును సూక్ష్మముగాజేసి మఱుక్షణముననే (ఆమెనోటిలో ప్రవేశించి) ఆమె గుండెను చీల్చుకొని వెంటనే అకాశమునకెగిరితిని. (43)

పర్వతసర్వకన్దైవ దేహముగల ఆమెయొక్క గుండెను నేను ఏల్చివేసినప్పుడు బుజులందులు శిథిలముకాగా భయంకరముగా పున్న ఆవికళేబరము సముద్రజలములలో పడవాయెను. (44)

వాసుమంతుడు 'భయంకరాకారయైన సింహిక యను రాక్షసిని హతమొనర్చెను'- అని శేవరులైన సిద్ధులు, చారణులు పలుకుచున్న వచనములు నా చెవులబడెను- (45)

1. సాదు+ఇతి = సార్వత్ర అనియేయందవలెను. కానిచందోభంగము కాకుండుటకై 'సార్వత్ర' అని ప్రయోగించుట జరిగినది.

తాం సాత్య పునరేవాహం కృత్య మాత్యయికం స్మరన్,
గత్యా వాహం మనోధ్యానం వశ్యామి వసమందితమ్.
దక్షిణం తీరముదధేః లంకా యత్ర చ సా పురీ. 46

అస్తం దివకరే యాతే రక్షసాం నిలయం పురమ్.
ప్రసిన్ధోఽసామవిజ్ఞాతో రక్షోభిర్భీమవికల్మషైః. 47

తత్ర ప్రసికతశ్చాసే కల్పాంతఘనవస్తిభాః
అట్టహాసం నిముంచంతీ వారీ కాప్యృత్థితా పురః. 48

జిహ్వావంఛీం తతస్త్రాయ జ్వలదగ్నిశోరుహమ్. 49

సవ్యముష్టిప్రహరేణ వరాజిత్య మజైరవామ్
ప్రహోషితే ప్రసికం భీతయాఽహం తయోదితః. 50

అహం లంకాపురీ విక నిర్జితా ఏకమేణ తే.
యస్మాత్ తస్మాద్విజేతావీ వర్వరక్షాంస్యశేషరః. 51

తత్రాహం సర్వరాత్రం య విచిన్వన్ జనశత్రుకామ్.
రాచరాంతశ్చురగతో వచాసశ్యం మమథ్యమామ్. 52

తత స్తీలా మపశ్యంస్తు రావణశ్య వివేకవే.
శోకసాగరమాపాద్య వ పారముపలక్షయే. 53

శోచతా చ మయా దృష్టం ప్రాకారేణ సమాపుతమ్.
వాంచవేష వికృష్టేష గృహోపవనముత్తమమ్. 54

స ప్రాకారనువస్తుత్య వశ్యామి జహుపాదవమ్
అశోకవనికామధ్యే శింఖసాపాదపో మహామ్. 55

త మూరుప్యా చ వశ్యామి శాంచపం కదరీవనమ్.
అదారే శింఖసావృక్షాల్ వశ్యామి వరనల్లసేమ్. 56

శ్యామాం కమలసంరాక్షేమ్ ఉపవాస భృగవవామ్.
తదేకవాసస్సంసేలాం రతోధ్వస్తశిరోరుహమ్. 57

శోకనంతావదీనాంగీం సేలాం భర్తృహితే స్థితామ్.
రాక్షసభిర్విరూపాభిః క్రూరాభిరభివంప్రతామ్. 58

మాంచశోణితభక్షారిః వ్యాఘ్రేనిర్భరణీమచ
సా మయా రాక్షసేమధ్యే తర్జునానా ముమదుచ్చురః. 59

ఆ సీహాకము చాసేనసమ్మత- చాద్యోహకము చాద్యో
తమి అచ్చ కంపుటకు వేసిన ఏయత్తయును హా క్షేపిచ్చ కోసి
అకాశమోహమున పురోమిందితి. కొంతతడవక పక్షమలతో
అలరారుచున్న సమ్మదదక్షిణ తీరమును గాంచితిని.
లంకానగరముగూడ ఆ తీరమునందే గలదు. (46)

సూర్యుడు అస్తమించుచుండగా మిక్కిలి సర్వకమకాలుగైన
రాక్షసులు కంటబడిక్షుండ నిశాచరులకు నిలయుమైన
అంకను జేరితిని. (47)

నేను అంకలో సవేకించబోవుమిందగా ప్రళయకాలమేము
ఎవ్వశయైన ఒక స్త్రీ వికటాట్టహాసము చేయుచు నాయెదుట
పలబడెను. (48)

నేను అశ్వికాల్లలవంటి కేములుగల ఆ రాక్షస స్త్రీ నమ్మ
అంపుటకై నా పీడ వాడివేసెను. ఆ ప్రయంకర రాక్షసిని
ఎవ్వనెంతలో ఒక చిన్నముష్టిపూరిముచ్చారా మ్రాతెత్తు
గాంచితిని. ప్రహోషాశమునందు అంకలో ప్రవేశించుచున్న
నమ్మ జాని భయపడి అమె నాతో జలు పడినది. (49-50)

ఒక మహారాక్షసేను లంకాపురావేషము సీ మ్రాకముచే
అపజయముపొల్లితిని. నమ్మ కడించిన నీలు ఈ రాక్షసులు
ఒక తెక్కగారు. అందువలన ఈ రాక్షసులందఱును
ఏచెలిలో ఏశ్వేషముగా కలమిలి వివిచారితిను. (51)

జాతకేదేవిజాడకై ఆ రాత్రియంతయు లంకానగరమును
గాలింతుచు క్రమముగా రావణశాంతశ్చురమున అడుగిడితిని
వనము ఆమె అచట కనబడలేదు. (52)

రావణునిమందిరమున సీతను గానక నేను అంచులేని
శోకసాగరమున మునిగితిని. (53)

శోకమగ్నుడైన నాకు విశాలమైన అంగారుప్రాకారము
గల సర్వోత్తమమైన ఒక గృహోపవనము కనబడెను. (54)

అంతట నేను ఆ ప్రాకారమునరాటి అతక వృక్ష పంక్తులు
గల అశోకవనమును దొరికిని ఆ వనమధ్య వాగమున మిక్కిలి
యెత్తినఒక శింఖసా వృక్షము గలదు. ఆ వెట్టుకైకెక్కి ఎరిగి
అందు ఎనమును గాంచితిని ఆ శింఖసావృక్షపమీపమున
అంగారుమేనివాయుగల పీతాదేవిని కనుగొంటిని (55-56)

అమె నడియోవసముననుండెను. ఆమెకనులు తామర
రేతులవలెఉండెను. ఉపవాసములచే ముఖము వాడియుండెను.
ఒకే పస్త్రమును ధరించియున్న ఆమెకేశములు
దూళిమాసరితముల్లయుండెను. (57)

అమె శోకసంతాపములచే దీనవదనయైయుండెను,
నిరింతరము పతిహితమునుగూర్చియు ఆలోచించుచుండెను.
ధయంకరరూపములుగలిగి, శక్తమాంసములను భక్షించునట్టి
క్రూరరాక్షస స్త్రీలచే పరివృతయైయున్న పీతాదేవి అడుపులుల
మధ్య చిక్కుపడియున్న లేడివలె ఉండెను. దుఃఖితయైయున్న
అమెను రాక్షస స్త్రీలు మాటిమాటికిని భయపెట్టుచుండిరి.
అట్టి పీతాదేవిని నేనచట చూచితిని. (58-59)

ఏకవేణీధరా దీనా భర్తృచింతావరాయణా
భూమితయ్యా వివర్ణాంగీ పద్మినీవ హమాగమే । 60

రావణాద్వివివృత్తార్థా మర్తవ్యశృతనిశ్చయా ।
కథంచివ్త్వగళాజ్ఞీ తూర్ణసూపాదితా మయా । 61

తాం దృష్ట్వా తాదృశీం వారీం రామసత్త్వం యశస్వినీమ్ ।
తత్త్వేవ శింశుపావృక్షే నశ్యన్తహమవస్థితః । 62

తతో హలహలాశబ్దం శాంచీసూపురమి శ్రితమ్ ।
శృణోమ్యధికగంధీరం రావణస్య వివేకనే । 63

తతోఽపాం నరమోద్విగ్నః స్వం రూపం ప్రతిపంచారవః ।
అహంతు శింశుపావృక్షే వక్షీవ గహవే స్థితః । 64

తతో రావణదారాశ్చ రావణశ్చ మహాబలః
తం దేశం వమసుప్రాప్తా యత్ర సీతాభవత్ స్థితా । 65

తం దృష్ట్వాథ వరాహోహ సీతా రక్షోగణేశ్వరమ్ ।
సంశుచ్యోదా ప్రనా పీనా బాహుభ్యాం పరిరభ్య చ । 66

విశ్రప్తాం వరమోద్విగ్నాం వీక్షమాణాం తతస్తతః
త్రాణం కించిదవశ్యంతీం వేషమాణాం తపస్వినీమ్ । 67

తా మువాచ దశగ్రీవః సీతాం వరమదుఃఖితామ్ ।
అవాక్పిరః ప్రవతితో బహుమన్యస్య మామితి । 68

యది చేత్ త్వంతు దర్శన్యాం నాభివందసి గర్భితే ।
త్వా మాసావంతరం సీతే సాస్యామి రుధిరం తవ । 69

ఏతచ్ఛృత్వా వచస్తస్య రావణస్య దురాత్మనః ।
ఉవాచ పదమక్రుద్ధా సీతా వచనముత్తమమ్ । 70

రాక్షసాథసు రామస్య భార్యామమితలేజనః ।
శక్త్యామకులనాథస్య స్మృషాం దశరథస్య చ । 71

అనాచ్యం నదతో జిహ్వో కథం న వచితా తవ ।
కీంస్వద్యీర్యం తవానాథ్య యో నూం భర్తృ రసస్థితౌ 72

తైలసంస్కారమునకు వోచుకొనని ఆమెకేళములు ఒకే
జడగా ఏర్పడియుండెను. నిరంతరము చిత్తనే స్మరించు
చుండెను నేలపై కూర్చొనియుండెను. మందుతాకిడికి
పద్మమువలె ఆమె విసర్జయైయుండెను. (60)

రావణుని ఏవగించుకొనుచున్నదై, ఆమె నిస్సహితో
చనతనువును త్యజించుటకు నిర్ణయించుకొనిను. ఎట్టకేలకు
లేడివంటిచూపులుగల సీతాదేవిని వేను శీఘ్రముగా
కనుగొంటిని (61)

రామవర్తియు. వాసకెక్కినవనితయువన ఆ సీతాదేవిని
అట్టతిలోజాచి, నేవచటనే శింశుపావృక్షముపై కూర్చొని
యుంటిని. (62)

అనంతరము రావణునిగృహమునుండి, ఒడ్డాణముల
ధ్వనులు, కాలియందేలరవళులు కలిసిన గంధీరములైన
గలగలధ్వనులు వినిపించెను. (63)

అంతట వేను మిక్కిలికలతరెందినవాడై నా రూపమును
చిన్నదిగా జేసికొని, శింశుపావృక్షముపై అకులవాటువ
పక్షివలె దాగియుంటిని. (64)

పెమ్మట మహాబలశాలియగు రావణుడు, అతని భార్యలు
సీతాదేవియున్న ప్రదేశమునకు వచ్చిరి. (65)

సౌందర్యవతియైన సీతాదేవి రాక్షసత్వభువైన రావణుని
గాంచిన వెంటనే ఊరుపులను దగ్గరకు ముడుచుకొని,
వక్షస్థలమును తనబాహువులతో కప్పుకొనెను. (66)

ఆమె దిగులుతో తత్తజనదుచు అటునిటు చూచుచుండెను
ప్రతిదీక్షతోనున్న ఆ దేవి ఏవిధమైన రక్షణయులేదని
వలకుచుండెను. (67)

అంతట, మిక్కిలి దుఃఖితయైయున్న జానకీ దేవి ఎదుట
దశకంఠుడు శిరస్సుపంచి, నేలపైవారి ఇటనెమి. ఓ సీతా!
నాప్రేమను అదరింపుము (ఇట్లు పలుకుచున్న రావణుని
సీతాదేవి తిరస్కారభావముతోజూచెను. తప్పుడురావణుడు
క్రుద్ధుడై, ఓ గర్విష్టురాలా! ఒకవేళ నీవు అహంకారియుతో
నన్ను అదరింపనిచో రెండుమాసముల తరువాత నీ
రక్తమును ద్రాగెదను." (68-69)

దుర్మార్గుడైన ఆ రావణుడు పరకీన ఈ మాటలను విని,
సీతాదేవి మిక్కిలి క్రుద్ధురాలై పాతివ్రత్యతెజస్సుతో
గూడిన ఉత్తమవచనములను ఇట్లు నుడిచెను. (70)

ఓ రాక్షసాధమా! నేను మిక్కిలితెజశ్శాలియైన శ్రీరాముని
భార్యను శక్త్యాకునంశప్రభువైనదశరథునకు కోడలిని (71)

అట్టి నన్ను దుర్మాపలాడుచున్న నీ నాలుక తెగి ఏం నేలపై
బడుటలేదు? ఓరి! దుష్టుడా! నా భర్త నా నమీనమువ
లేనప్పుడు ఆ మహామహానికన్ముగప్పి, దొంగవలె నన్ను
అపహరించుకొనివచ్చిన నీ పరాక్రమము ఏపాటిది? నీవు
ఏవిధముగను శ్రీరామునితో సమానుడవు కాజాలవు. నీవు

అవహ్యాత్మాగతః పాప తేనాదృష్టే మహాత్మవా |
 న త్యం రామస్య వద్యతో రాస్యేఽవ్యయే న యుక్యసే |
 అజేయస్సత్వవాదీ చ రణశ్లాఘే చ రాఘవః | 73
 జానన్యో వరుషం వాక్య మేనముక్తి దశావసః |
 జన్యో వపాపా కోపాత్ చిరాత్ భవ సావకః | 74
 విభృత్య నయనే క్రూరే ముస్తిముద్ద్యమ్య దక్షిణమ్
 సైధిరీం వాయు మాశ్మబ్ధ. స్త్రీభిర్వాచాభృతం తదా | 75
 స్త్రీణాం మధ్యాత్ పముర్భత్య తస్య భార్య దురాత్మకః | 76
 వరా మందోదరీ వామ తయా న ప్రతీషేధితః |
 ఉత్తప్త మధురాం వాణీం తయా న మదవాద్ధితః | 77
 వీతయా తన కీం భార్యం మహేంద్రవమన్విక్రమ |
 మయా వపా రమస్వార్య ముద్విశస్మా వ జావకీ | 78
 రేవగంధర్వకవ్యాధిః యుక్తకవ్యాధిరేవ చ |
 పార్థం నభో రమస్వేహా వీతయా కీం కరిష్యసి | 79
 తద ప్రాధిస్యమేతాధి. వాదీధిస్య మహాఽఽఽ |
 ప్రసాద్య వపాసా వీతో భవనం స్వం నిశాచరః | 80
 యాతే తస్మిన్ దశగ్రీవే రాక్షస్యో విభృతావవా |
 వీతాం విభృత్యయామాసు. వాక్యైః క్రూరైశ్చురార్ద్రజైః | 81
 త్సాగవద్భాషితం తాపాం గణయామాస జావకీ |
 గర్జితం చ తజా తాపాం వీతాం ప్రాప్య విరర్థకమ్ | 82
 పృథా గర్జితవిశ్లేష్టా రాక్షస్యః వీరలాశవాః |
 రావణాయా శశంసుప్తా వీరాధ్యవసితం మహాత్ | 83
 తతప్తస్సహిరాస్సర్వా విహలాశా విరుద్యమాః |
 పరిక్షిప్య నమంతాత్ తాం విద్రావశ ముపాగతాః | 84
 రామ వైవ ప్రమప్తాసు వీతా భర్తృహితే రితా |
 విజన్య కరుణం దీవా ప్రశుశోచ మదుఃఖితా | 85
 తాపాం మధ్యాత్ పముత్తాయ ప్రజటా వాక్యస్సజుషిత్ |
 ఆత్మానం భారత క్షీణం న వీతా వివశిష్యతి |
 జనకప్యాత్మాజా పాథ్యే స్పృషా దశరథస్య చ | 86
 నృపిన్ద్ర ప్యాద్య మయాదృష్టే దారుగో రోషపార్షణః |
 దక్షసాం చ వివాశాయ భర్తృరప్యా జయాయ చ | 87

ఆయనకు రామడవగుటకును తనర్దుడుత. ఆ రమేవంశ
 ప్రభువు అజేయుడు. సత్య వాక్యరిహితకుడు. యుద్ధమున
 సాదీలేనిదీరుడు సమరమున ఎవ్వరిని విడిచిపెట్టడు శత్రువులు
 సైతము ఆయనరణకోశమును ముచ్చుకొందురు - (72-73)

వీరాదేవి పరికిన ఈ పరుషవచనములకు రావణుడు
 కోపముతో చితాగ్నివలె మండిపడెను (74)

అంతట అతడు క్రూరముగా గ్రుడ్లులుముచు తన
 కుట్రచేపిపడికిరిసి పైకిత్రై ప్రిధికిని సంభ్రంతు అర్చిబ్రహ్మయను
 ల్పాడు అచటి స్త్రీలరంజన చాచాశారములతోవర్పిరి. (75)

ఆ దుష్టుని భార్యయునెమండోదరి స్త్రీలమద్యమండ
 ముంచునకు వచ్చెను అమె అతని సమీపమునతేరి, ఆ
 కామాతురుని వాగిరియును, మదురవచనములను ఇట్లు పలికిము
 "సరాక్షమమున దేవేంద్రనివందీవాడా వీరాదేవిలో ఏకేమి
 పవి? ఆర్యా! నాతో దమింపుము. ఏ విధముగను వీత నా
 కంటె అందగత్తెగాదు. (76-78)

1. సైబా! దేవేంద్రు యుక్తకన్యలతో వీర హాయిగా
 క్షేడింపుము. వీరు శందబుండగా నీతక్ష వీల ఆరాటపడెదవు!
 అపరితరము మందోదరితోననా ఆ స్త్రీకంఠమును పదా బంధార్థియ
 ఆ విశాదను (రావణుని) సులచ్చహా జేపివాని వెంటనే తమతో
 అతనిని ఆదుంపిభవనమునకు దీసికొనివెళ్లిరి. (79-80)

ఆ రావణుడు కల్గిన పిష్టా వికటానకల్గెన రాక్షసస్త్రీలు
 అందఱును హారములైన పరిమల విచిత్రములతో
 వీరాదేవి మక్కిరి భయ పట్టసాగిరి (81)

వీరాదేవి వారిమాటలను శ్రద్ధానివేదింపి ఎరిగిందెను.
 వారొక్కనలన్నియును ఆమెయొడ విచిత్రము వలచేయుక
 నొడవై. (82)

వచ్చిమాంసమును భక్షించెడి ఆ రాక్షసస్త్రీలు తమగర్భనలు
 అన్నియు వృధాకాగా ఏమియు చేయుటకు వీరాదేవియుక్క
 దృఢవిర్ణయమును రావణునకు నివేదించిరి. వీరవ ఆశలు
 వలెటకును చీల్చుకుడగొనవారి, వారందఱును కలసి, అమె
 చుట్టునుజేరి. పీదలో మునిగి ఆ రాకాంఘాణులు గడవిరకు
 లోనికాగా విలిపాతమునే గొరునట్టి వీరాదేవి దీనులాటై,
 తారి గొట్టునెట్లు విలపించి ఎక్కిరి చ భింతును కన్నీరు
 ముట్టెడుగా శోకించెను. (83-85)

ఆ దిక్కసీమూల మధ్యమండి 'ప్రిజుల' అనునామె వారిలో
 ఇట్లును "వీరాదేవి భవకమహారాజా కుతాయ, దశరథుని
 కోడలు, ఆ మహాపాథ్యని వంశజకు ఎట్టి వారికిని సావ్యమ
 గదు. అంతగా అవనరమగుచో మీ అకలిని తీర్చుకొనుటకై
 మిమ్ములను మీరే భక్షింపుడు (86)

ఈ రాజా నేనొక కలగింటిని అది భయంకరమైనది.
 గుర్తాటటాటునది అది రాక్షసుల వినాశమును, వీలానరి
 ముగి కైరాముని యముని సాహాయమునై, ఆ శ్రీరాముని

అల మస్మాల్ పరితాతం రాఘవాద్రాక్షసిగణమ్
అభియాచామ వైదేహీమ్ నితర్థి మమ రోచతే । 88

యస్యో హ్యవంపిధప్తుర్హి దుఃఖితాయాః ప్రద్యుశ్యతే ।
సా దుఃఖైర్నివిధై ర్ముక్తా మఖమాప్నోత్యమత్తమమ్ । 89

ప్రణిపాతప్రసన్నా హి మైథిలీ జనకాత్మజా ।
అలమేషా పరితాతం రాక్షస్యో మహతో భయాత్ 90

తతస్యా హ్రీమతి బాలా భర్త్యుర్విజయపార్జితా ।
అహోవద్యతి తత్ తథ్యం భవేయం శరణం హి మః । 91

తాం దాహం రాహుశీం దృష్ట్వా సీతాయా దారుణాం దశమ్ ।
చింతయామాస ఏత్రాంతో వ చ మే నిర్భయం మనః । 92

సంభాషణార్థం చ మయా జానక్యా శ్రింతితో విధిః ।
ఇన్ద్వాకూలాం హి వంశస్తు తతో మమ పురస్కృతః । 93

శ్రుత్వా తు గదితాం వాచం రాజర్షిగణపూజితమ్ ।
ప్రత్యభాషత మాం దేవీ బాప్త్యైః పహితభోచనాః 94

కన్యం తేవ కథం చేహ ప్రాప్తా వానరపుంగవః 95

కా చ రామేణ తే క్రీడితః తన్నే శంసేతు మర్హసి ।
తస్మాన్ప్రద్యవనం శ్రుత్వా హ్యహమప్యజ్వలం వచః 96

దేవీ రామస్య భర్తుస్తే కహాయో భీమవిక్రమః ।
మగ్రీహో నామ ఏత్రాంతో వానరేంద్రో మహాబలః 97

తవ్య మాం విద్ధి భృత్యం త్వం హనుమంతమిహాగతమ్ ।
భద్రాహం ప్రేషితస్తవ్యం రామేణాక్షిప్తకర్మణా 98

ఇదం చ పురుషవ్యాఘ్రః శ్రీసున్ దాశరథి స్వయమ్ ।
అంగులీయమభిజ్ఞానమ్ అదాత్ తుభ్యం యశస్వినీ 99

త దిచ్ఛామి త్వయాజ్వలం దేవీ కీం కరవాణ్యహమ్ ।
రామంశ్శుగమోః పాత్వ్యం నమామి త్వాం కీమత్తదమ్ 100

వీతశ్చుత్వా విదిత్వా చ సీతా జనకవంశివీ ।
అహ రావణముత్సాద్య రాఘవో మాం వయర్హతి 101

నుండి రాక్షసస్త్రీలను రక్షించుటకు ఈమెయే సమర్థురాలు. కనుక మనము ఈమెను వేడుకొనుటయే సముచితమని నాకనిపించుచున్నది (87-88)

యథితలైన వారివేషయమున ఎవ్వరికైనను ఇట్టి కలవచ్చినచో ఆ దుఃఖితుల అవస్థలు దూరమగుటయేగాక వారికి మిక్కిలి ఉత్తమసుఖములు కలుగును. జనకుని మాతులైన మైథిలీ నమస్కరించినంత మాత్రముననే ప్రసిద్ధులగును. ఈ మహాప్రమాదమునుండి వన రాక్షసస్త్రీలను రక్షించుటకు ఈమెయే అద్భుతాలు. (89-90)

అనంతరము 'భర్తకు నిజయము కలుగును అను న్యప్రమాదనకు నింతనించినదై ఆ సీతాదేవి బిడియ పెడుచు ఇట్లుపలికెను. అదియే తథ్యమగుచో మీకు నేను అభయమిత్తును" (91)

సీతాదేవియొక్క అట్టి ఆ దారుణాదశనుచూచి, నేను పరాక్రమవంతుడనైనను మిక్కిలి సుఖాకాంతుడనైతిని. ఎంతగా ఆలోచించినను నామనస్సు ఊరట చెందలేదు. (92)

జానకీదేవితో మాట్లాడుటకు తగినఉపాయమును గూర్చి నేను ఆలోచించితిని. పిమ్మట ఇన్ద్వాకు వంశప్రభువుల బౌద్ధత్యమునుగూర్చి వర్ణించితిని. రాజర్షిగణపరంపరను గూర్చి నేను నుడిపిన ఆ ఎలుకులను ఆమె వివేచి నేర్పములు ఆశ్రువార్ణములుకాగా సీతాదేవి నాతో ఇట్లనెను. (93-94)

ఓ వానరోత్తమా నీవు ఎవరు? నీన్ను పంపినదెవరు? ఇచటికి ఎట్లువచ్చితివి? నీకు రామసేతో మైత్రి ఎట్లు పొసగినది? మొదలగు విషయములను పూర్తిగా వివరింపుము అమె నుడిపిన ఆ మాటలను విని, నేను అమెతో ఇట్లు వచించితిని (95-96)

"ఓ దేవీ! సుగ్రీవుడను వానరప్రభువు నీ భర్తయైన శ్రీరామునకు సహాయుడు. అతడు మహాబలపరాక్రమ సంపన్నుడు. (97)

నేను ఆ సుగ్రీవునకు భయ్యడను నా పేడు హనుమంతుడు. అసహాయశూరుడును నీకు భర్తయు జన శ్రీరామచంద్ర ప్రభువు నిన్ను వెదకుటకై పంపగా నేను ఇచటికి వచ్చితిని. (98)

ఓ పూజ్యారాలా! పురుషోత్తముడు, శ్రీమంతుడుజన శ్రీరాముడు 'అవవాలు'గా ఈ అంగుళీయకమును పోకిమ్మని స్వయముగా ఇచ్చెను. (99)

ఓ దేవీ! నేనేమి చేయవలయునో దయతో అజ్ఞాపింపుము రామంశ్శుగలవన్నిధికి నీన్ను వేర్పగలను పీఠుడేమి" (100)

జనకవంశినియగు సీతాదేవి నా వచనములను విని, విషయమునుగ్రహించి, 'రాఘవుడు రావణుని వంశాశించి వన్ను తీసికొనివెళ్లుట యుక్తము' అని పలికెను. (101)

ప్రణమ్య ఇదపి కేసీమ్ అహమర్యామసిందితామ్,
రాఘవస్య ముహూర్తదమ్ అభిజ్ఞానమయాచిషమ్, 102

అథ మామప్రసీత్ సీతా గృహ్యతామయముత్తమః,
మణిర్యస మహాబాహూ రామస్త్వం బహుమన్యతే, 103

ఇత్యుక్త్వా తు వరాహోహ మణివనరమద్భుతమ్,
ప్రాయచ్చత్ వరమార్చ్యిన్నా వారా మాం వందిదేశ హ, 104

తత స్తస్యైప్రణమ్యాహం రాజపుత్ర్య సమాహితః,
ప్రదక్షిణం పరిక్రూచుమ్ ఇహభ్యుద్గతమావహః, 105

ఉక్తోఽహం పున రేవేదం నిర్భీర్య మనసా తయా,
హనుమన్ మమ వృత్తాంతం వక్తుమర్హసి రాఘవే, 106

యథా శ్రుత్యైవ పరిరాత్ తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ,
మగ్రవవహితౌ సీతా ఉపేయాతాం తథా కురు, 107

యద్యన్యథా భవేదేతత్ ద్వౌమాపి జీవితం మమ,
న మాం ద్రక్ష్యసి కాకుత్స్థా మియే పాపామవాధసత్, 108

తస్మయ్యా కరుణం వాక్యం క్రోధో మా మభ్యవర్తత,
ఉత్తరం చ మయా దృష్టం కార్యతేష మవంతరమ్, 109

తతోఽవర్తత మే కామః తథా వర్తతసన్నిభః,
యుర్ధ్వకాంక్షీ వచం తచ్చ వివాళయితుమారభే, 110

తదృగ్గం వచషండం తు భ్రాంతతవ్వవ్యగద్విజమ్,
ప్రతిబుధ్య విరీక్షంతే రాక్షస్యా వికృతావహాః, 111

మాం చ దృష్ట్వా వనే తస్మిన్ సమాగమ్య తతస్తతః,
తాచ్చమధ్యాగతాః క్షీప్రం రావణాయాఽఽచచక్షిరే, 112

రాజన్ వన మిదం దుర్గం తవ భగ్నం దురాత్మనా,
వాసరేణ హ్యవిజ్ఞాయ తవ వీర్యం మహాబల, 113

దుర్బుధ్యేస్తస్య రాజేంద్ర తవ విప్రీయవారిణః,
వథ మాజ్ఞాపకు క్షీప్రం యథాసా నిలయం ప్రథేత్, 114

పూజ్యురాలైమేతాదేవికీ సాస్థింగదుడ ప్రణమమావరించి
శ్రీరామసమనస్సునకు ఆహ్వానమును ఘోషించి అనువాదులు
ఇమ్మని అర్జించితిని. (102)

అంతట సీతాదేవి "సర్వోత్కృష్టమైన ఈ చూడామణిని
గ్రహింపుము. దీనినిజూచి, ఆజామబాహునైన ఆ స్వామి
నిన్ను సాదరముగా అభివందించును." అని నాతో
నుడివెను. (103)

ఈ విధముగా సలికిన పిమ్మట 'సౌందర్యరాశి'యైన
సీతాదేవి అత్యద్భుతమైన చూడామణిని నాకు ప్రసాదించి
రక్తసిమూకల భయమువలన కలతచెందిన మనస్సుతో
కొన్ని పిందేసెనటనములను నుడివెను. (104)

పిదప జనకునిపుత్రికయైన సీతాదేవికీ ప్రదక్షిణ
పూర్వకముగా ప్రణమిర్చి, సావధానచిత్తుడనై ఇచ్చటికి
లయలుదేలుటకు సంసిద్ధుడనైతిని. (105)

ఆ దేవి లోలోన బాగుగా అలోచించి నాతో మఱి
ఇట్లువలికినను. 'ఓమామహీ! ఇచటి నా సంకట
పరిష్ఠితిసంతయును రామపుత్రుడు నివేదించుము. (106)

మహావీరుడైనరామలక్ష్మణులనుపురుషుడు మగ్రవ
సోపానాల్ల త్వదిలో ఇచ్చటికి వచ్చునట్లు చూడుము. (107)

నేను జీవించియుండినది కందుమానములుమాత్రమే
వెంటనే నాకు ఇచ్చుటకీరాసహో శ్రీరాముడు నన్ను మాడజాలడు.
నేను ఈ రాక్షసులమధ్య దిమ్మలేని దాసెనని నా
తనువును చాలించును. (108)

జాలిగొలుపు ఆ దైన్యపరిసములనువిన్నగానే నాకు
పల్లవానికపము వచ్చెను. దేయవలసిన మిగిలిన కార్యమునుగూర్చి
అలోచించితిని. (109)

పిమ్మట నా శరీరమును ఉర్రుతమెంతగా పెంచితిని. యుద్ధ
కాంక్షతో ఆవనమును ధ్వంసము చేయవారంభించితిని. (110)

నేనావనమును భగ్నమొనర్చితిని. అచటి మృగములు
పక్షులు అన్నియును తయబ్రాంతములై అటవసాగినవి.
ఇంతలో వికృతావహలైన రాక్షసస్త్రీలు మేలుకొని, ఈ
అస్తవ్యస్తదృశ్యమును చూడసాగిరి. (111)

ఆ వనములో అక్కడక్కడనున్న రాక్షసస్త్రీలు
ఒక్కొక్కడొక్కడనున్న రాక్షసస్త్రీలు
ఒక్కొక్కడొక్కడనున్న రాక్షసస్త్రీలు, వెంటనే రావణుని కడకు వెళ్లి,
తోట్రువడుదు ఆ విషయమును అతనికి నివేదించిరి. (112)

మహాబలశాలియైన ఓరాజా దుష్టుడైన ఒక వాసరుడు
నీ సరాక్షమప్రభావమును ఎటుంగక శత్రువులు
అడుగిడరాన అశోకవనమును ధ్వంసమొనర్చెను. (113)

ఓ మహారాజా! నీకు అపకారమొనర్చిన దుర్బుద్ధుడగు
ఆ వాసరుని వధించుటకు మీ ఆజ్ఞయైనచో మలుక్షణమే
అతడు వేలపాలగును. (114)

తచ్చుత్పా రాక్షసేంద్రుణ విషృష్టా భృశదుర్జయాః
రాక్షసాః కింకరా నామ రావణవ్యమనోఽనుగాః 115

తేషా మశీతిసాహస్రం శూలముద్గరపాణినామ్,
మయా తస్మిన్ వనోద్దేశే పరిఘేణ నిసూదితమ్ 116

తేషాం తు హతశేషా యే తే గర్వా ంఘువిక్రమాః
సహతం చ మహత్ సైన్యం రావణాయాచచక్షిరే 117

తతో మే బుద్ధి రుత్పన్నా బ్రత్యప్రాసాదమూక్తమమ్
తత్రస్థాన్ రాక్షసాన్ హత్యా శతం వ్రంభేన నైపునః
లలానుభూతో లంకాయాః పనై విధ్వంసితో మయా 118

తతః ప్రహస్తస్య సుతం జంబునూరినమాదిశత్
రాక్షసై భృహుభిస్సార్థం భోరరూపైర్భయావతైః 119

తమహం బలసంపన్నం రాక్షసం రణభోనిదమ్,
పరిఘేణాతిమోరేణ మాదయామి సహసుగమ్ 120

తచ్చుత్పా రాక్షసేంద్రస్త్వ మంత్రిపుత్రాన్ మహాబలాన్ 121

పరాతిబలవంశస్థాన్ ప్రేక్షయామాశ రావణః,
పరిఘేనైవ తాన్ సర్వాన్ సమాపి యమపాదసమ్ 122

మంత్రిపుత్రాన్ హతాన్ త్రత్యా సమశేఽంఘువిక్రమాన్,
పంచసేనాగ్రాన్ శూరాన్ ప్రేక్షయామాశ రావణః 123

రావహం సహస్రైశ్చాన్ నై పర్యానేవాభ్యసూదయమ్
తతః పువర్తకగ్రీవః పుత్రమక్షం మహాబలమ్,
బహుభీ రాక్షసైస్సార్థం ప్రేక్షయామాశ రావణః 124

తంతు మంహోదరీపుత్రం కుమారం రణపండితమ్ 125

సహసా ఖం సముత్క్రాంతం పాదయో శ్చ గృహీతవాన్,
చర్మాసేవం శతగుణం భూమయిత్వా వ్యపేక్షయమ్ 126

తమక్షమాగతం భగ్నం నిశమ్య ప దితానవః,
తతః ంద్రజితం వామ ద్వితీయం రావణస్సృతమ్,
వ్యాదిదేశ మనం క్రుద్ధో బలివం యుద్ధదుర్మదమ్ 127

పనవరాసార్థమ వినివ పిమ్మట రావణుడు తనచున్న వెటేశ
వ్రవర్తింపవచ్చును. మిక్కిలి దుర్జయులునుఅగు కింకరులు
అను రాక్షసులను నా మీదికి (యుద్ధమునకు) పంపెను. (115)

ఈలములను ఇనుపగురియలను చేతబట్టి యుద్ధమున
నాతో తలపడుటకై ఎనుబదివేలమంది 'కింకరులు' అను
రాక్షసులు ఆవనవదేశమునకు వచ్చిరి వారినందఱిని
ఇనుపగురియతో హతమార్చితిని. (116)

ఆ కింకరులలో రావణమిగిలిన అచ్చవరాక్షసుము గలవారు
కొందఱు తిన్నగా రావణునికడకువెళ్లి 'ఎనమహా సైన్యమంతయు
మట్టిగఱచినది'- అని అతనికిడ మొఱపెట్టుకొనిరి.(117)

తరువాత నాకు కలిగిన ఆలోచననుబట్టి, నేను ఒక
బ్రత్యప్రాసాదమును ఆక్రమించితని. అచ్చులనువ్వు వందమంది
రాక్షసులను ఒక వ్రంభముతో వంపితిని లంకానగరమునకే
అలంకారప్రాయమైన ఆ బ్రత్య ప్రాసాదమును పూర్తిగా
ధ్వంసమొనర్చితిని. (118)

పిదప రావణుడు భోరరూపములతో భయంకరముగా
నున్న పెక్కుమందిరాక్షసులతోసహా ప్రహస్తునికుమారుడైన
జంబుమాలని నాపై యుద్ధమునకు పంపెను. (119)

మహాబలశారియు. రణకోపియిమని ఎన ఆ జంబుమాలిన
కావించువధుండు భయంకరమైన కక్షితో రావణమార్చిని.(120)

అనుచునుతోడూడ జంబుమాలి పట్టిఱచిన ఏషయమును
విని, రావణుడు మహాబలశారుడైనమంత్రి పుత్రులను పరాతి
బలములతోసహా వెంటనే సమరమునకు పంపెను వారినందఱిని
క్షణములో నా పరిఘతోడనే యమపురికి పంపితిని. (121-122)

మహాపరాక్రమవంతులైన మంత్రిపుత్రులు కడవ
రంగమున మడిసినవిషయమును ఎఱింగి, రావణుడు
మహాకూడులైన ఎదుమందిసేనాపిఠతులను సైన్యములతో
పంపెను. నేను ఆ సేనానాయకులను, వారిపేసలను పూర్తిగా
మట్టిపెట్టితిని. వెంటనే దశకగురుడైన రావణుడు మిక్కిలి
బలశాలియు, అనపుత్రుడును ఐన అక్షకుమారుని పెక్కుమంది
రాక్షసులతోడూడ నాపై యుద్ధమునకు పంపించెను. (123-124)

మండ్రోదరీసుతుడును రణశూరుడును ఐన ఆ
అక్షకుమారుడు డాలును, శిథిలమును చేజూసి ఆకాశమున
కెగిరెను వెంటనే నేను అతనిపాదములను చిక్కించుకొని
నానిని చందలపార్కు త్రిప్పి రావణుని వైపు విసరివేసితిని.
అతడు నేలకొరిగి పిండి పిండి ఆయెను. (125-126)

నా చేతిలో అక్షకుమారుడుగూడ పాతుడైన విషయమును
విని దశకుండుడైన రావణుడు మిక్కిలి క్రుద్ధుడై మహాబలశారియు,
యుద్ధోన్మత్తుడును ఐన 'ఇంద్రజిత్తు' అను మఱియొక
కుమారుని (యుద్ధమునకు పంపివడిన కుమారులలో ఇతడు
రిండవవాడు) నా మీదికి రథమొకప్పుటకు అడ్డాపించెను (127)

త చ్చావ్యహం బలం వర్చం తం చ రాక్షసపుంగవమ్ .
 పక్షిజనం రణే భృత్యా వరం పార్థముపాగమమ్ . 128
 మహాలాపి మహాబాహుః శత్రుయేవ మహాబలః . 129
 సేషితో రావణేనైవ నవావీరైర్మహాత్మభైః .
 హేమిష్యూర హి సూర బుద్ధ్యా నృబలం వాసమ్యుతమ్ . 130
 బ్రాహ్మణాస్త్రణ న తు మాం ప్రాబధ్వాచ్ఛాలివేగితః .
 ంజ్జుభిశ్చలిబల్లంతి తతో మాం తత్ర రాక్షసాః . 131
 రావణస్య నమీనం చ గృహీత్యా మాముపానయన్ .
 దృష్ట్వా సంభాషితశ్చాహం రావణేన దురాత్మనా . 132
 పృథక్త్య అంశాగమనం రాక్షసాహం చ తం వధమే .
 తత్పర్వంచ మమౌ తత్ర వీరార్థమితిబల్లితమ్ . 133
 అస్యాః సంవత్సనాకాంక్షే ప్రాప్తస్త్వద్భవనం విభో .
 మాకుతస్యోరసః పుత్రో వానరో హనుమావహమ్ . 134
 రామదూతం చ మాం విద్ధి సుగ్రీవవచివం కపిమ్ .
 హేమిషం దూతేన రామస్య త్వత్పరాశమిహగతః . 135
 శృణు చాపి ఏమాదేశం యదహం ప్రబ్రవీమి తే .
 రాక్షసేశ పారీశస్త్విం వాక్యమాహ సమాహితమ్ . 136
 సుగ్రీవశ్చ మహాతేజాః న ల్యాం కౌశం సుబ్రవీత్ .
 తర్హార్తకామివహితం హితం సత్య మువాచ ష . 137
 నసతో ఋష్యమూకే మే వర్చలే విపులద్రుమే .
 రాఘవో రణవిక్రాంతో మిత్రత్వం నముపాగతః . 138
 తేన మే కథితం రాజ్ఞా భార్యా మే లక్షసా హృతా .
 తత్ర సహాయ్య క్షస్మాకం కార్యం మ్హాత్మనా త్వయా . 139
 మయా చ కథితం తస్మై వారినశ్చ వధః ప్రతి
 తత్ర సహాయ్య హేతోశ్చ నమయం కర్ష ముత్తపి . 140
 వారినా వ్యాతరాజ్యేవ సుగ్రీవేణ మహావ్రభుః .
 చక్రేఽగ్నిసాక్షీకం సఖ్యం రాఘవ వ్యహంక్షుతాః . 141
 తేన వారినముత్పాత్య శరేణైకేన సంయుగే .
 వానరాణాం మహారాజః క్షితః సప్తవతాం ప్రభుః . 142

నేను రాక్షసప్రముఖుడైన ఆ ఇంద్రజిత్తును, అతని సమస్త బలములను రణరంగమున నీర్వీర్యమొనర్చి, ఎంతయు హర్షించితిని (128)

రావణుడు గొప్పవిశ్వాసముతో మిక్కిలి మదింపిన వీరులతో ఎవో పెంపిన మహాబలాలీయు, మహాబాహువు యన ఇంద్రజిత్తును అతనిబలములను వేసు ఎంతయు దెబ్బతీసితిని. ఆ ఇంద్రజిత్తు నన్ను అజేయునిగా ఎటంగి వెంటనే ఘన్మః బ్రహ్మస్త్రముతో బంధించెను. అతని అనుచరులైన రాక్షసులు నన్ను శ్రాల్లతో కట్టవేసిరి. (129-131)

వీరవ వారు నన్ను రావణునికడకు తీసికొనివెళ్లెరి. దుష్టుడైన రావణుడు నన్నుజూచి, నాతో సంభాషించ వాగెను. (132)

నా లంకాగమనమునకును, ఆరాక్షసులను వదిలించుటకును గల కారణములను అడిగెను. ఆ పనులనన్నింటిని వీరాడేవి నిమిత్తమై చేసితిని. 1. రాజా! ఆమెను దర్శించుటకై వచ్చి క్రమముగా నీ భవనమునకు చేరితిని. నేను వాయుదేవుని సెతుడను, వానరుడను, నా వేరు హనుమంతుడు, నేను శ్రీరామునిబంధువు. సుగ్రీవునివిచితుడను రామునిదూతగా నేను నీ కడకు వచ్చితిని. (133-135)

2. రాక్షసరాజా! సుగ్రీవుడు నీ హితమునుగోరి, ఒక నిందేశమును, పంపెను. దానిని నీకు వినిపించును. శ్రద్ధగా అలకింపుము. (136)

మహాతేజశ్శాలియైన సుగ్రీవుడు నీకీమనమాచారములను అడిగెను. నీకు హితకరమైన ధర్మమునూ, ధర్మబద్ధమైన అర్థికామములదానా నీకు మేలుమా గూర్చునట్టి సందేశ వధనములను నీకై ఇట్లు నుడిపెను. (137)

"వట్టమైన వృక్షములుగల ఋశ్యమూకపర్వతముపై నివసించుచున్న నాకు రణశూరుడైన శ్రీరామునితో అగ్ని సాక్షిగా పైత్రి ఏర్పడినది. (138)

ఆ రామచంద్రప్రభువు నాతో ఇట్లనెను 'నాభార్యను ఒకరాక్షసుడు అపహరించెను. ఆ విషయమున నీవు త్రికరణబుద్ధిగా మాకు సహాయపడవలెను. (139)

అంతట నేనును (వారిచే వీరింపబడుచున్న విషయమును దెలిపి,) ఆ వారిని వధించుటసేవ అనురమును వివరించి, "1. ప్రభూ! వారివధివిషయమున తప్పక సహాయపడుటకై ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగా నాకు వాగ్దానము చేయుడు" అని పలికితిని. (140)

అక్షుణ్ణునితోగూడియున్న శ్రీరామచంద్రప్రభువు వారి వలన రాజ్యమును కోల్పోయిన సుగ్రవునితో అగ్నిసాక్షిగా సఖ్యమును చేసెను. (141)

శ్రీరాముడు ఒకేఒక్క బాణముతో యుద్ధమున వారిని సంహరించి సుగ్రవుని వానరులకు రాజుగా జేసెను. (142)

తవ్య పాపాయుమస్మాధిః కార్యం వర్తాత్మనార్తిహః ।
 తేన ప్రప్తాపితస్తుభ్యం పమిషమిహ ధర్మతః । 143

క్షీనమావీయతాం వీతా రీయతాం రాఘవాయ చ ।
 యానన్య హరయో వీరా విధమంతి బలం తవ । 144

వానరాశాం ప్రభావో హి న కేవ విదితః పురా ।
 దేవతానాం వకాశం చ యే గచ్ఛంతి నిమంతితాః । 145

ఇతి వానరరాజస్త్వామ్ ఆహీత్యభిహితో మయా ।
 మానైక్షత తతః క్రుద్ధః చక్షుషా ప్రదహన్మివ । 146

తేన వధోఽపి హమాజ్ఞప్తా రక్షసా రౌద్రకర్మణా ।
 ముత్రప్రభావమవిజ్ఞాయ రావణేన దురాత్మనా । 147

తతో విభీషణో నామ తవ్య క్రాంతా మహామతిః ।
 తేన రాక్షసరాతోఽపి యాచితో మమ కారణాత్ । 148

నైవం రాక్షసశార్కల త్యజ్యతామేష నిశ్చయః ।
 రాజశాస్త్రవ్యపేతో హి మార్గః సంపేద్యతే త్వయా । 149

దూతవధ్యా న దృష్ట్వా హి రాజశాస్త్రేషు రాక్షస ।
 దూతేన వేదితవ్యం చ యథార్థం హితవాదినా । 150

మమహత్యవరాధేఽపి దూతస్యాతులవిక్రమః ।
 నిరూపకరణం దృష్టం న వధోఽస్తితి శాస్త్రేతః । 151

విభీషణేనైవముక్తో రావణ స్సందిదేశ తాన్ ।
 రాక్షసావేతదేనావ్య లాంఛనం దహ్మతా మితి । 152

తతస్తవ్య నచక్రుత్వా మమ పుచ్చం నమంతతః ।
 వేష్టితం తణవర్తిశ్చ జీర్ణైః కార్పాసజైః పద్మైః । 153

రాక్షసాః సిద్ధపద్మాహః తతస్తే చండవిక్రమాః ।
 తదాఽదహంత మే పుచ్చం నిఘ్నంతః కాష్ఠముస్తథి । 154

బర్హవ్య బహుధిః పాశైః యంత్రితవ్య చ రాక్షసైః ।
 న మే వేదాఽభవత్కాచిత దిదృక్షోర్హరీం దివా । 155

తతస్తే రాక్షసాశ్చురా బర్హం మామగ్నిశంకృతమ్ ।
 అభోషయన్ రాజమార్గే వగిరద్వార మగతాః । 156

ఇప్పుడు పర్యవేదముల ఆ ప్రభువునకు నహాయపడుట
 నూవిధి. అందువలన సుగ్రీవుడు తన మిత్రధర్మము
 ననుసరించి, వన్న నీ యొద్దకు పంపెను. (143)

వీరులైన వానరులు మీబలములను యావుమావక
 ముందే వెంటనే వీరాదేవిని శ్రీరామునకు అప్పగింపుము. (144)

వానరులయొక్క బలప్రభావములు ఇంతవఱకును
 ఎటుగనివారెవరు? యుద్ధమున నహాయపడుటకై వారు
 ఆహూతులై దేవతలకడకుగూడ వెళ్లుచుందురు. (145)

వానరరాజైన సుగ్రీవుడు ఈ సందేశమును వీకు
 పంపెను. 'అని నేను రావణునితో నుడివెతిసి వెంటనే
 లతడు క్రుద్ధుడై తనచూపులతో నన్ను దహించి
 వేయుచున్నట్లుగా నా వైపు నాచెను. (146)

కూరకర్మలను ఆచరించువాడును దుష్టుడును, ఐన
 రావణాసురుడు నా శక్తిసామర్థ్యములను తెలియక నన్ను
 చంపుటకై ఆజ్ఞాపించెను. (147)

ఏమ్మట రావణునిసోదరుడు, బుద్ధిమంతుడు ఐన
 విభీషణుడు నావిషయమై లతనిని ఇట్లు అభ్యర్థించెను. (148)

ఓ రాక్షసరాజా! ఇట్లుచేయుట తగదు. ఈ నిర్ణయమును
 మార్చుకొనుట, మీరక్క రాజధర్మమునకు విరుద్ధముగానున్నది. (149)

ఓ రాక్షసరాజా! రాజవీరశాస్త్రములలో దూతకథ సద్గుటను
 సేర్పించుటలేదు. ప్రభువుహితమును గోరెడి పరిశ్రమదూత
 యుద్ధమునే వచించవలెను. ఆ యాత ద్వారా శత్రుపక్షము
 వారి అభిప్రాయములను తెలిసికొనవలెను. (150)

ఓ పాటిలేని పరాక్రమముగలవాడా! 'దూత ఎంతటి
 అపరాధమొనర్చినను అతనిని విక్రూరదూపునిగా జేయవచ్చును
 గాని చంపరాదు.' అని శాస్త్రములు వేర్కొనుచున్నవి. (151)

విభీషణుడు ఇట్లుపలుకగా రావణుడు 'అదిసరే, చాలా
 మంచిది. అట్లేకానిమ్మి ఇతనివాలమునకు నివ్వంగీరించుడు
 - అని ఆ రాక్షసులను ఆదేశించెను. (152)

రావణునిఅజ్ఞయైన వెంటనే రాక్షసులు జీర్ణమైన
 అనుపనారవస్త్రములను, మాలుగుడ్డలను నా వాలమునకు
 పూర్తిగా చుట్టిరి. (153)

అనంతరము తీవ్రమైనపరాక్రమముగల ఆ రాక్షసులు
 అప్పుడు పర్వసన్నద్ధులై నా పుచ్చమునకు (తోకకు)
 నిప్పుపెట్టిరి, కట్టలతో, పడికీళ్లతో మోదిరి. (154)

వారు పెక్కుత్రాళ్లతో బందించి నన్ను కంఠకుండ జేసిరి.
 వగటివేళ నగరమును చూడవేడుకపడిన నాకు
 కొంచెముగూడ బాధకలుగలేదు. (155)

అంతటి బందించబడి, అగ్నిజ్వాలలమధ్య చిక్కుపడి
 యున్న నన్ను నగరద్వారముకడకు తీసికొనిపోయి, 'చూడుడు,
 చూడుడు ఈ కోతిని' అని పంబురపడుచు నా విషయమును
 అందఱికిని చాటించిరి. (156)

తతోఽహం మమహాద్రూపం సంక్షీప్య పునరాత్మనః
నిమోచయిత్వా తం బంధం ప్రకృతిభ్యః స్థితః పునః 157

అయవం పరిఘం గృహ్య తాని రక్షాన్యనూదయమ్
తతస్తప్తగరద్వారం వేగేనాఘ్నతవానహమ్ 158

పుచ్చేవ చ ప్రదీప్తేన తాం పురీం పాట్వగోపురామ్।
దహోమృహమసంభ్రాంతో యుగాంతాగ్ని రివ స్రజాః 159

వివష్టా జానకీ వ్యక్తం న హృదగః ప్రదృశ్యతే।
లంకాయాం కశ్చిదుద్దేశః స్యా భస్మీకృతా పురీ 160

దహతా చ మయా లంకా దగ్ధా పీతా న సంశయః
రామస్య నా మహాత్కార్యం మయేదం విచధీకృతమ్ 161

ఇతి శోకననూచిన్ద్రః చింతామహముపాగతః।
అభావం వాచమశ్రోషం చాకలావాం శుభాక్షరామ్ 162

జానకీ న చ దగ్ధేతి విస్మయోదంతభాసిలామ్।
తతో మే జుద్ధిరుత్పన్నా త్రుత్వా తామమ్బతాం గిరమ్।
అదగ్ధా జానకీ త్యేవం నమిత్తైశ్చౌపలక్ష్మితా 163

దీప్యమానే తు తాంగూలే న మాం దహతి పావకః 164

హృదయం చ సహస్థం మే వాతాస్పరభిగంధినః
తైర్విమిత్తైశ్చ దృష్టాక్షైః కారణైశ్చ మహాగుణైః 165

ఋషిపాక్యైశ్చ పిద్యార్థః అభవం హృష్టమాననః।
పునర్జుష్ట్యా చ నైదేహీం విన్మిశ్రైశ్చ తయా పునః 166

తతః పర్వతమాసాద్య తత్రాచిష్టమహం పునః।
ప్రతిష్ఠవనమారేభే యుష్మద్దర్శనకాంక్షయా 167

తతః పవనచంద్రార్కసిద్ధగంధర్వసేవితమ్।
వంధావమహామాత్రమ్య భవతో దృష్టవానిహ 168

రాఘవస్య ప్రభావేణ భవతాం నైవ లేజసా।
మగ్నీచస్య చ కార్యార్థం మయా పర్వ మనుస్థితమ్ 169

పిమ్మట నేను నా బృహద్రూపమును సూక్ష్మమొనర్చి,
బంధములను విడిపించుకొంటేని మఱల యత్నావకారము
మునుపటివలెనే చేపామును పెంచితిని. (157)

అయవేయును ఇమిగుదీయును వేదిలట్టి ఆ రాక్షసులను
ఎరిమార్చితిని పేదల వేగముగా ఆ నగర ద్వారము
స్రేహామునకు ఎగిరితిని. (158)

వాతాస్పిక్వాలుగాతో బురుజులు గోపురములుగల
అలంకారగిరిమీను ఎట్టి తాట్రుపాటులేకుండ, ప్రశయాగ్ని
ప్రజలనువలె క్షణములో వహించివేసితిని. (159)

లంకానగరమునందు సతప్రదేశము బుగ్గయై పోయినది
వ్యముగాని ప్రదేశమే లేదు. కనుక పీతారేనియు అగ్నికి
అహుతియై యుండును అని నాకు భయాందోళనలు
కలిగెను. (160)

నేను లంకను పూర్తిగా దగ్ధమొనర్చితని. పీతారేనియు
దగ్ధమైయుండును. అందుకు సంవేషములేదు- శ్రీరాముని
ఈ మహత్కార్యము వాకారణముగా బిగ్గయైనది. (161)

ఈ విధముగా నేను శోకవిమగ్నుడనై చింతింపఁపొలిని.
ఇంతలో వారణులు వలికిన శుభ వచనములను
వేనఁపించిని. (162)

జానకీదేవి క్షేమముగా నున్నది అని ఆశ్చర్యకరమైన
అద్భుతావహానైవ ఎలుకులను వింటిని. కనబడిన
శకునములనుబట్టి 'జానకీదేవి దగ్ధముకాలేదు' అనియే
నేనును అనుకొంటిని. (163)

నా వాలమున మంటలు కొనసాగుచున్నను అగ్ని నన్ను
దహింపలేదు. నా హృదయము సంతోషబరితమైయున్నది.
వాయుపులు నివాసనలు నెదజల్లుచున్నవి ఇవివలలో
కార్య పాపల్యమును పొందిన ఈ శకునములచేతను,
సర్వలితములగొచ్చిన నైత్రమృగలాదికారణముల చేతను.
పొల్లుపోన బుఱులవలనములచేతను నా మనసు
అనందమున పీలలాడెను. మఱల పీతావేనిని దర్శించి
ఆకె కడ సెలవుదీసికొంటేని బుఱులనుచనములు
ఎన్నియనూ వ్యర్థములు కావుగదా! (164-166)

వెంటనే లంకానమీషమునగల ఆరిష్టవర్షము మీదికిజరితిని.
మిమ్ముమాడవలెనను కుతూహలముతో సముద్రలంఘనమును
అరంభించితిని. (167)

పిమ్మట వాయువు, మార్కండేయులు, సద్గులు, గంధర్వులు
సంబంధించునట్టి గగనమార్గమున పయనించి, ఈ తీరమునకు
చేరి మిమ్ములను దర్శించితిని. (168)

శ్రీరామచంద్రసభాపుయొక్క ప్రభావముచేతను,
మీలన్నగ్రహచలనము, స్మృతిదాఙ్మపించిన కార్యమును
చెబవేర్చుటకును ఈ పరిణానమొంటిని కావించితిని. (169)

వీతల్ సర్వం మయా తత్ర యథావదునపాదితమ్
తత్ర య ప్న కృతం శేషం తత్సర్వం క్రియతా మితి 170

ఈ సమస్తకార్యములను అచట నేను యథోచితముగా
ఆచరించితిని. ఇంకను మిగిలియున్నవినులను మనము
చేయవలసియున్నది. (170)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే అష్టపంచాశస్సర్గః (58)

వాల్మీకివిరచితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది ఏబదిఏనిమిదవసర్గము.

* * *

59. ఏబదితొమ్మిదవసర్గము

హనుమంతుడు వానకులకు సీతయొక్క దురవస్థను తెలిపి, లంకపై దండెత్తుటకు వారిని పురికొల్పటం

వీతదాఖ్యాం తత్సర్వం హనుమాన్ మూఝతాత్మజః
భూయస్సమునచక్రామ వచనం వక్తుముత్తరమ్ 1

వాయునుతుడైన హనుమంతుడు తాను బయలు
దేసినది మొదలకొని, తిరగి ఇచటికి చేరువలకు జరిగిన
వృత్తాంతమునంతయును వివరించెను. ఇంకను చెప్పవలసిన
విశేషములను ఇట్లు నుడువవారభించెను. (1)

సఖిలో రాఘవోద్యోగః సుగ్రీవస్య చ సంభ్రమః
శీతమాసాద్య సీతాయా మమ చ ప్రసణం మనః 2

'శ్రీరామునిప్రయత్నము సఫలమైనది. సుగ్రీవుని
కార్యోత్సాహము పరించివది. రాఘవసుగ్రీవులమైత్రీ కృపవడినది.
సీతాదేవి యొక్క సౌఖ్య ప్రభావములకు నా మనస్సు
బక్షిపరవశమైనది. (2)

ఆర్యాయాః సద్వశం శీలం సీతాయాః స్థవగర్హభాః
తపసా ధారయేల్లోకాన్ క్రుధ్వా వా విర్తహేదపి 3

౧ రావగోత్తములారా! సౌఖ్యసౌప్రసత్త్యముల విషయమున
పూజ్యురాలైన సీతాదేవికి సీతాదేవియే సాటి ఆమె
తనతపశ్శక్తిచే సర్వలోకములభారమును మోయగలదు.
కోపించినచో వాటినన్నింటిని దహించి వేయగలడు. (3)

సర్వభాతవైష్ణవ్యోఽపి రావణో రాక్షసాదిపః
తస్య తాం స్పృశతో గాత్రం తపసా న వినాశితమ్ 4

రాక్షసరాజైన రావణుడును అన్ని విధములుగా
గొప్పవాడు. తపోబలసంపన్నుడు. అతడు ఆమెను
స్పృశించినను తన తపోబలముచేతనే వశింపలేదు. (4)

న తదగ్నిశిఖా కుర్యాత్ తంస్నుష్ఠా సాశీనా నచ
జనకస్యాత్మజా కుర్యాత్ యత్రోధ కలుషీకృతా 5

జనకాత్మజయైన సీతాదేవి కోపించినచో కేవలము తన
కరపర్శచే దేనివైనను బస్మముచేయగలడు. ఆ విధముగా
అగ్నిశిఖయు చేయవలదు. (రావణుడు శ్రీరాముని వేతిలోనే
చావలసియున్నందున ఆమె అలాపి తస్యము చేయలేదు.) (5)

జాంబవత్ప్రముఖాన్ సర్వాన్ అసుజ్ఞావ్య మహాహరిన్
అస్మిన్నేవం గతే కార్యే భవతాం చ వివేదితే
వ్యాయం నృ పహ నైతేహ్య ద్రష్టుం తా పార్థివాత్మజా 6

జాంబవంతుడు మొదలగు సముఖవానరోత్తముల అందఱు
అనుజ్ఞనుగ్రహించి, ఇప్పుటివఱకు జరిగిన కార్యవిషయములను మీకు
వివరించియుంటిని. సీతామాతను దీపింపవచ్చు. ఆమెతోగూడ
మనము ఆ రాసుబుక్కులులను దర్శించుట యుక్తముగదా! (6)

అహ మేకోఽపి వర్యాప్తః సరాక్షసగణాం పురీమే
తాం లంకాం తపసా హంతుం రావణం చ మహాబలమ్ 7

౧౧ లంకాపురిని అందలి రాక్షసగణములను, మహాబలశాలి
యైనరావణుని చంపుటకు నేనొక్కడనే చాలుమిను. (7)

శీంపువస్సుహిలో ఏరైః బలవచ్చిః కృతాత్మభిః
కృతాస్త్రైః స్థవగై శ్చూరైః భవద్ధిర్విజయిషిభిః 8

ఏబడును మహాబలశాలురును, స్థూనిశ్చూరులు గలవారును
అస్త్రవిద్యలతో అరితేజినవారును, విజయమును కాంక్షించు
వారునులగు మీవంటి వానరోపములు తోడుగానున్నచో ఇక
చెప్పవలసినదేమి? (8)

అహంతు భావణం యుద్ధే వసైవ్యం వపురత్పరమ్,
వహపుత్రం వధిష్యామి సహోదరముతం యుధి. 9

బ్రాహ్మప్రింద్రం రోద్రం వాయుస్యం వాకుణం తథా
యది శక్తజితోఽస్మాకం దుర్భిరీక్ష్వాణి సంయుగే 10

లాప్యహం విభసిష్యామి నిహసిష్యామి రాక్షసాన్,
భవతా మభ్యమజ్ఞాతో విక్రమా మే యుగర్థి తమ్, 11

మయాతులా విన్నప్తాహి శైలస్సస్థిర్నిరంతరా
దేవావపి రణేహవ్యాత్ కేంపునస్తాత్ విశావరాన్, 12

సాగరోఽప్యతియాచ్ఛేలాం మందరః ప్రచలేదపి,
న జాంబవంతం పమరే కంపయేదరివాహినీ 13

పశ్యరాక్షససంఘావాం రాక్షసా యేచ పూర్వకాః,
అలమేకో వివాళాయు వీరో వాలీమతః కపిః, 14

వనపప్యాయువేగేన విలస్య త మహాత్మనః,
మందరోఽప్యవశీర్యేత కేంపున ద్యుధి రాక్షసాః, 15

నదేవామరయక్షేషు గంధర్వోరగవక్షీమః,
మైందప్య ప్రతియోద్ధారం శంసతద్వివిదప్య వా 16

అశ్వీభుతౌ మహావేగా వీరా స్తవగవత్తమౌ,
వీరయోః ప్రతియోద్ధారం న పశ్యామి రణజితే, 17

వీరామహావరోత్పేకాల్ సరమం తర్చ మాశ్రితౌ,
అమృత సాశినావేతౌ సర్వనానరవత్తమౌ, 18

అశ్వినోర్మావనార్థం హి పశ్యతోఽపితామహః,
సర్వానధ్యత్వమతుంఘ్రం అనయోర్జత్తవాన్ పురా, 19

వరోత్పేకేన మల్తౌ త ప్రమథ్య మహతిం చమూమ్,
మరాణామమృతం వీరౌ వీరవంతౌ స్తవంగమౌ, 20

వీరావేప హి సంక్రుద్ధౌ సవాజీరథకుంజరామ్,
అంశం నాశయితుం శక్తౌ సర్వే తిష్ఠింతు నావరాః, 21

రావణుని, అతనిసైన్యమును, భటులను, పుత్రులను
సహోదరులను (అందఱిని) యుద్ధమున నేనొక్కడనే
మట్టుపెట్టగలను. (9)

ఇంద్రునియు యుద్ధమున బ్రహ్మస్త్రియు, ఇంద్రాస్త్రియు
రోద్రాస్త్రియు, వాయువాస్త్రియు, వాకుణాస్త్రియు మొదలగు
దుర్భిరీక్ష్వములైన అస్త్రములను ప్రయోగించి నప్పటికిని
వాదనస్థింబని వెను వమ్మువేయగలను, రాక్షసులను
వధింపగలను. మీ అనుజ్ఞ బనచో అచటికి వెళ్లుటకు నా
పరాక్రమము నన్ను తొందరపెట్టుచున్నది. మీ అర్జు
అగుటయే ఆరిస్యము. (10-11)

నేను యుద్ధమున నిరంతరముగా ప్రయోగించడి
నిరంపమనమైన శ్రవ్యస్త్రీచే తేకతలు సైతము
వాలలగుదురు. ఇంక రాక్షసులనిషయము చెప్పినది? (12)

సముద్రము చెలిశులీకట్టనుదాటలు, మందరపర్వతము
వలించుట ఒకదో సాధ్యము కావచ్చుననిమోగాడి శత్రుసైన్యములు
యుద్ధమున జాంబవంతుని ఎదుర్కొని నిలుచుటమాత్రము
వివిధముగను సాధ్యముగాదు. (13)

పశురాక్షసులను, అంతేగాదు వారి తాతముత్రితలు
వచ్చినను వారిమొందితరముంబారు వచ్చినను, వారిని
అందఱిని సైతము హతమార్చుటకు వాలీసుతుడైన
మహావీరుడగు అంగదుడొక్కడే చాలును. (14)

వావరీకుడైన వనసుడు, మహాప్రతాపశాలియైన నీలుడు
తమబలపరాక్రమములచే మందరపర్వతమును సైతము
చుట్టునుగ్గరేయగలరు. ఇంక వారికి రాక్షసులు ఒకలెక్కయో? (15)

దేవతలలో, అసురులలో దిక్కులలో గంధర్వులలో నాగులలో
పక్షులలో ఎవ్వరైనను మైందను, ద్వివిదుని యుద్ధములో
ఎదుర్కొని నీలువగలవారు ఎవరో తెల్పడు. అశ్వినీభుతౌలును,
మహాబలశాలురును ఐన ఈ వావరోత్తమతకు (స్థింద
ద్వివిదులకు) రణరంగమున ప్రతియోధులీవ్వరును
కావరాదు (16-17)

ఈ ఇద్దఱును బ్రహ్మవిపునీపరమువలన రతోత్పాహాలై
యున్నారు వీరు అమృతపానము చేసిరి. వానరులందఱిలోను
శ్రేష్ఠులు, అశ్వినదేవతల గౌరవాద్ధము బ్రహ్మదేవుడు వీరికి ఎవ్వరి
వలనను మరణము లేకుండునట్లు పూర్వము ఆమోఘమైన
వరములనిచ్చెను. (18-19)

వరము ప్రాప్తించుటచే కలిగినఉత్సాహముతో ఈ
వావరోత్తములు దేవతలమహాసైన్యములనుగూడ అయింది.
అమృతమును ద్రాగిరి. (20)

వానరులందఱును ఉండురుగాక. వీరావేశముతో
యుద్ధమునకువీరినో లంకిను. అందఱి రథాశ్వగణ బలములను
రూపుమాపుటకు పేరు మాత్రమే చాలుదును. (21)

మమైవ నిహతా లంకా దగ్ధా భస్మీకృతా పునః ।
రాజమార్గేషు పర్యత్ర నామ విశ్రావితం మయా । 22

జయత్యచిబలోరామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ।
తాతా జయతి ముగ్రీవో రాఘవేణాధిపాతితః । 23

అపాం కోసలరాజన్య దానః వనవసంభవః ।
వానుమా వితి సర్వత్ర నామ విశ్రావితం మయా । 24

అశోకవనికామధ్యే రావణన్య దురాత్మనః ।
అథస్తాత్ శంకుపాన్మస్తే సాధ్యే కరుణమాస్థితా 25

రాక్షసీధిః పరివృతా శోకనంతావకర్చితా
మేఘలేఖాపతిష్ఠితా చంద్రలేఖేవ నిక్షుభా । 26

అచింతయంతీ వైదేహీ రావణం అబదధ్వితమ్ ।
పతివ్రతా చ కుశ్రోణీ అవస్తజ్ఞా చ జానకీ । 27

అనురక్తా హి వైదేహీ రామం వర్తాత్మనా కుభా ।
అవస్యచిత్తా రామే చ పాలోమేష పురందరే । 28

తదేకవాసప్యంవితా రజోధ్వస్తా తలైవ చ ।
శోకనంతావదీవాంగీ సీతా భర్తృహితే రథా ।
సా మయా రాక్షసేషుధ్యే తర్జ్యమానా ముహుర్ముహుః । 29

రాక్షసీధిర్విరూపాధిః దృష్ట్వా హి స్రవరావనే ।
ఏకవేణీధరా దీనా భర్తృచింతావదాయణా । 30

అథశ్చయ్యా నివర్ణాంగీ పద్మినీవ హిమాగమే ।
రావణాద్వివివృత్తాద్ధా మర్తవ్యకృతనిశ్చయా । 31

కథంచిస్త్వగళాబాక్షీ విశ్వానమునపాదితా ।
తతః పృంభాషితా వైవ సద్వమర్థం చ దర్శితా । 32

రామముగ్రీవపఖ్యం చ శ్రుత్వా సీతి ముపాగతా ।
నియతస్సముదాచాచో భక్తీర్హర్తరి చాత్మనా । 33

యన్మహంతి దశగ్రీవం స మహాత్మా కృతాగ్రహమ్ ।
నిమిత్తమాత్రం రామస్తు వతే తస్య భవిష్యతి । 34

నేనే లంకానగరమును ధ్వంసమొనర్చితిని, దానిని కార్చి బుగ్గిచేసితిని, అంతట రాజమార్గముల యుందన్నింటను నా స్వామిపేరు మాఱుకొనినది. (22)

'ససువమానరాక్షసులొలిమిఁ శ్రీరామచంద్ర ప్రభువునకు జయము, మహాబలసంపన్నుడైన లక్ష్మణ స్వామికి జయము, శ్రీరామానుగ్రహమునకు పాత్రుడైన వానరరాజా సుగ్రవునకు జయము, నేను వాయు సూనుడను, నా సీతా హనుమంతుడు, శ్రీరాముని బంటును' అని అంతటను చాటితిని. (23-24)

దుష్టుడైనరావణునియొక్క అశోకవనమునందు శంకుపా పక్షిచ్ఛాయలో సీతామహాసాధ్య దైన్యముతో నుండెను. (25)

ఆమెయట్లును రాక్షసస్త్రీలుచేరి, కాకలా కాయముండిరి, ఆమె శోకసంతప్తులై కృశించియుండెను, పూర్ణచంద్రకోటిలు గలదేర్లునను ఆమె మేఘములవే కప్పబడిన చంద్రశిఖరలై తేజోవిహీనయై యుండెను. (26)

బలగర్వముడైనరావణుడు ఆమెను ఎంతగా నిర్బంధించినను సౌందర్యపరియు, పతివ్రతాలలామయు ఐన జానకీదేవి అతనిని ఏ మాత్రము తిట్లు చేయుటలేదు. (27)

కుభలక్షణసంపన్నులైన సీతాదేవి శ్రీకరణపద్మిగా శ్రీరాముని యందే అనురక్తులైయున్నది. ఇంద్రునియందు వదిదేవివలె ఆమె రామునియందే మనస్సును విల్పియున్నది. (28)

ఆ సీతాదేవి ఒంటివస్త్రమును ధరించి యుండెను, ఆమెశరీరము చూచినే మరలనైయుండెను, శోక సంతాపములచే ఆమె దీనయైయుండెను. సర్వదా పతిహితమునే కోరుకొను చుండెను, ఆమెకోమలు అన్నియు జడగట్టియుండెను. ఆమె అనుక్షణము తనభర్తనే ద్యావించుచుండెను. ఆ అశోకవనమునందు రాక్షసస్త్రీలమధ్య ఉండగా ఆమెను నేను చూచితిని. వికృతాకారలైన ఆ రాక్షసస్త్రీలు ఆమెను మాటిమాటికిని బిరుపెట్టుచుండిరి. (29-30)

ఆమె నేలపై కూర్చొనియుండెను, ఆమె భీరము మంచునడివ నవ్వమనటి వివర్ణమైయుండెను, ఆమె రావణునియొడ విముఖులై తనువును తృణించుటకు నిశ్చయించుకొనియుండెను. (31)

ఎట్టకేలకు ఆమెకు నానైనమ్మకమును కలిగించితిని, ఆమెతో మాట్లాడితిని, విషయములనన్నింటినీ ఆమెకు తెలిపితిని. (32)

రామసుగ్రీవులపై శ్రీని విని, ఆమె ఎంతయు సంతోషపడినది. ఆ సీతాదేవి అచరించిన పవిత్ర దేవసవిధాతము, భర్తయందు ఆమెకుగల భక్తిప్రసత్తులు విడువమానములు, అపరాధియైన ఆ రావణుని అపయే పంపగలవు, ఆమె పాతినత్యప్రభావమున అతడు ఇంతకు ముందే మృత్యుపాయుడు, సీతానిపితృన్తై శ్రీరామునిచేతిలో అతడు మరణించును. (అన్నాడు అతనికి మోక్షము లభించును.) కావున అతడు మహాత్ముడు. (33-34)

సా త్రక్కుత్వైవ తన్వంగీ తద్వియోగాన్చ కర్చితా ।
వ్రతిపత్పారశీలస్య విద్యేవ తమతాం గతా ॥ 35

ఏవ మాస్తే మహాభాగా సీతా శోకచరాముణాః ।
య దత్ర వ్రతికర్తవ్యం తత్సర్వ మునవద్యతామ్ ॥ 36

సీతాదేవి సహజముగనే తన్వంగీ (సత్సరి శరీరము గలది) పైగా శ్రీరాముని విడబాటువలన ఆమె పాద్యమినాడు వేదాధ్యయనముచేయువాని విద్యవలన నవ్వుగిల్గి¹⁾ (కృశించి) యుండెను. (35)

పూజ్యురాలైన సీతాదేవి శోకాతురయై ఇట్లు దీనావస్థలో ఉన్నది కనుక ఈ విషయమున మనము చేయవలసిన ప్రతిక్రియనుగూర్చి ఆలోచింపుడు. (36)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే ఏకోవషష్టితమస్సర్గః (59)

వాల్మీకిమహర్షివరచితమైన ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది ఏబదితొమ్మిదవసర్గము

-- * * * --

60. ఆఱువదియవసర్గము

అంకను జలుంగు, నీతను గొనివట్టిదగు అంగదుడు తత్సాహాయుతో పలుకుట

జాలవంతుడు బాణుని నాలించుట

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా వాలిహనురభాషత ।
అయుక్తం తు విచా దేహం దృష్టకద్విశ్చ వావరాః ।
సమీపం గంతుమస్మాళీ రఘువన్య మహాత్మనః ॥ 1

వాయుమాహోర్భతనైవ రగ్ధా లంకేతి నః శ్రుతమ్ ।
దృష్ట్వా దేవీ న చానీతా ఇతి తత్ర నివేదితుమ్ ।
న యుక్తమివ పశ్యామి భవద్విః క్ష్యాతపాయస్మై ॥ 2

న హి నః స్థననే కశ్చిత్ నాసి కశ్చిత్ సరాశ్రమే ।
తుల్యః సామరదైత్యేషు భోకేషు హరిసత్తమాః ॥ 3

జిత్వా లంకాం సరశ్శాఖాం హత్వా తం బావణం రణే ।
సీతాచూడాచు గచ్ఛామః సిద్ధార్థా చ్ఛాష్టమావసాః ॥ 4

తేష్టేవం హతపీదేషు రాక్షసేషు హమామతాః ।
కిమవ్యదత్ర కర్తవ్యం గృహీత్వా యామ జానకీమ్ ॥ 5

రామలక్ష్మణయోర్మధ్యే న్యస్యామ జనకాత్మజామ్ ।
కిం న్యత్యైస్తు తాన్ పర్వాన్ వావరాన్ వావరభాన్ ॥ 6

పయమేవ హి గత్వా తాన్ హత్వా రాక్షసశుంగవాన్ ।
రాఘవం ద్రష్టుమర్తామః మ గ్రీవం నపాలక్ష్మణమ్ ॥ 7

హనుమంతునివచనములను వినిన పిమ్మట వాలిహనురైన అంగదుడు ఇట్లు పలికెను. "ఓవానర ఏరుళారా! సీతాదేవి కాడవెలిసిన పిమ్మటగూడ ఆమె లేకుండ మనము మహాత్ముడైన శ్రీరామచంద్రుని సమీపమునకువెళ్లుట యుక్తముగాదు. (1)

హనుమంతుడు అన్వైతాపముచేత¹⁾ అంకను దృష్టమనైనవి మనము మిటిపి. పీతాచేపిని చూచితిమి. కాని వెంటపెడుకొని రాలేదు" అని శ్రీరామునకు నివేదించుట సరాళమగుతులుగా ప్రసిద్ధికెక్కిన పునవంటి వారికి ఆగదని నా అభిప్రాయము. (2)

ఓ వానరోత్తములారా! ఆకాశమున ఎగురుట యుండును. పరాక్రమమునందును ముల్లకముల యందలి దేవతలలోగాని ధైర్యులలోగాని మనకు సాటిరాగలవారు లేరు. అంకరోని రాక్షసులందఱును జలుంగు, బాణరంగమున ఆ రాముని హతమార్చి, సీతాదేవిని గొనివచ్చి కృతార్థులమై, పార్శ్వార్థములతో శ్రీరామచంద్రునికడకు వేరుదము. (3-4)

హనుమంతుడు అంటి రాక్షసవీరులను అంకతని ఇంకనుమందే పరిమార్చినాడు ఇంక మనము చేయవలసినదేమున్నది? జానకీదేవిని తీసికొనిచచ్చుటయే మిగిలియున్నది. (5)

ఆ వానరులయ. వానరప్రముఖులను అందఱుని కష్టపెట్టుట యెందులకు? మనమే (అంకకు) వెళ్లి, ఆ రాక్షస ప్రముఖులను వదిలివచ్చి, శ్రీరాముని, లక్ష్మణుని మ్రోపుని దర్శించెదముగాక- జనకాత్మజను రామ లక్ష్మణులెంతకు వేర్పరముగాక (6-7)

1) అన్వైతి, చతుర్థి, పూర్ణిమ అమీవాన్య. పాద్యమి దుఃఖములతో వేదాధ్యయనము చేయరాదు. ఈ సంప్రదాయమును ఉల్లంఘించి వేదములను అధ్యయనము చేసినచో అది ముందునకు సోగదు- ఆ విద్య విప్రులకులకుచే ప్రాప్తముగా అధ్యయనశీలము కుండుననియు.

తమేనం కృతసంకల్పం జాంబవాన్ హరిపత్తమః
ఉవాచ పరమస్మితో వాక్యమర్థవద్యునిత్ 8

నైషా ముద్ధిర్మహాబుద్ధే యద్రూపీషి మహాకషే,
విచేతుం నయమాజ్ఞస్తా దక్షిణాం దిశముత్తమామ్ 9

నాసేతుం కపిరాజేవ నైవ రామేణ ధీమతా,
కథంచిద్విర్జితాం సీతాం ఆస్మాభిర్నాభిరోచయేత్ 10

రాఘవో వృషభాంబూలః కులం వ్యవధితన్ స్వకమ్,
ప్రతిజ్ఞాయ స్వయం రాజా సీతాపిణయమగ్రతః 11

వర్జేషాం కపిషుభ్యావాం కథం మిథ్యా కరిస్యతి
విఫలం కర్మ చ కృతం భవేత్ తుష్టిర్న తస్య చ,
వృథా చ దర్శింశం వీర్యం భవేద్వానరభుంగభాః 12

తస్మాద్గచ్ఛామ నై సర్వే యత రామః సంక్షేపః,
మగ్రీవశ్చ మహాతేజాః కార్యప్ర్యాప్య వివేదవే 13

చ తావదేషా మతిరక్షమానో
యథా భవాన్ పశ్యతి రాజపుత్ర
యథా తు రామస్య మతిర్హివిష్టా
తథా భవాన్ పశ్యతు కార్యసిద్ధిమ్ 14

అట్లు సంకల్పించిన అంగదునితో కార్యసాధన విధానమును ఎఱగిన బల్లూక ప్రముఖుడగుజాంబవంతుడు మిక్కిలి సంతసించినవాడై ప్రయోజనకరమైనవచనములను ఇట్లు పలికెను ప్రజ్ఞాశరీరైన ఓ అంగదా! నీవు చెప్పినమాట నముదితముగా కన్పిల్లుటలేదు. వానరప్రభువైన మిగ్గివుడు ప్రతిబాహూర్ధ్వైవశ్రీరాముడు రక్షణదిశ యందు సీతాదేవిని వెదకుటకు మనలను అట్లాపించిరి. ఆమెను తీసికొనివచ్చునశేదు. ఏవిధముగనైనను సీతాదేవిని మనము తీసికొనివెళ్లుట శ్రీరామునకు ఇష్టముగాకదోవచ్చును. (8-10)

శ్రీరాముడు రాజసింహుడు. అతడు తానెరాక్రమము చేతనే సీతాదేవిని తీసికొనివచ్చుమగాని ఇతరుల పరాక్రమముపై ఆధారపడడు. ఆ ప్రభువు వానరులందఱి సమక్షమున 'శత్రువును జయించి సీతను గొనివచ్చిదను' - అని తనవంశముపై ఒట్టువెట్టుకొని ప్రతిజ్ఞ చేసియున్నాడు. అయిన తపస్రతిజ్ఞ భంగమునకు ఎట్లు సాల్పడగలడు? మనము జానకీని తీసికొనివెళ్లినచో ఆయన చేసిన ప్రతిజ్ఞ విఫలమగును. అది ఆయనకు తృప్తివీగూర్చును. ఓ వానరప్రముఖులారా! మన భయత్నమంతయు వ్యర్థమగును. (11-12)

అందువలన మనమందఱము రామలక్ష్మణులు, మహాతేజాశరీర్ధ్వైవశ్రీవుడు ఉన్నచోరికివెళ్లి, ఇతవఱకును జరిగిన విశేషములను వారికి వివేదించుము. (13)

ఓ రాజపుత్రా! అంగదా! నీవు చేసిన సూచనయు త్రోసిపుచ్చవగినదిగాదు. కాని శ్రీరాముని అలోచనను అనుసరించి, మనము కార్యసిద్ధికై పూనుకొనుట యుక్తము. సీతాదేవిబాడను తెలిసికొని వచ్చుటకే ప్రభువు సువలను అదేశించెను. ఆమెను తీసికొనవచ్చుటకు గాదు. (14)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే షష్టితమస్సర్గః (60)

వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది అఱవదియవసర్గము.

- * * * -

61. అఱుపదియొకటవసర్గము

జానరుల శుభువన ప్రవేశము, వారి తీరింతులు

తతో జాంబవతో వాక్యమ్ అగ్రహ్లాంత వనోకషః,
ఆంగద ప్రముఖా వీరా హనుమాంశ్చ మహాకషేః 1

క్రీడిమంతస్తతస్సర్వే వాయుపుత్రపురతృణా
మహేంద్రాద్రిం పరిత్యజ్య పుష్పపుః స్లవగళ్ళభాః 2

ఏమ్మం అంగద ప్రముఖులైనవానరవీరులు, కపివరుడైన హనుమంతుడు జాంబవంతుని సూచనను అమోచించిరి. (1)

అంతటము వానరోత్తములచిదఱును మిక్కిలి సరిబరవచుచున్నవారై వాయుసూరుడైన హనుమంతుని ముందుంచుకొని, మహేంద్రగిరినివీడి వైకెగిరిరి. (2)

మేదుమందరసంభాన మత్తా ఇవ మహాగణాః,
చాచయంతర్ధవానాశం మహాకాయా మహాబలాః । 3

సభాభ్యుదయః భూచైస్త్రయః ఆత్మవంతః మహాబలమ్,
పామమంతం మహావేగం వహంత ఇవ భృష్టిభిః । 4

రాఘవే చార్థనిర్భర్తం కర్తుం చ పరమం యతః,
వమాధాయ పశ్యద్ధార్తాః కర్మపీడితీ తుష్టతాః । 5

ప్రియాభ్యావోష్మభావ్యర్థే సర్వే యుద్ధాభివందితః,
సర్వే రామవ్రతీకారే విశ్వితార్తా మవప్యేనః । 6

వైవమానాః ఖమాశ్శత్య తతస్తే కానవాకము
వందవోపమమాసేదుః వనం ద్రుమంతాయుతమ్ । 7

యత్తస్యధునవం వామ మగ్రీవస్యాభిరక్షితమ్,
అభ్యుషం పర్వభూతావాం సద్యభూతమవోహరమ్ । 8

యద్రక్షతి మహావీరః సదా దధిముఖః కపిః,
మాయలః కపిమంభ్యన్య మగ్రీవన్య మహాత్మనః । 9

తే తన్యనముపాగమ్య బభూవుః సరమోత్కటాః,
వానరా వానరేంద్రన్య మనఃకాంతతమం మహాత్ । 10

తతస్తే వాకరా హృష్టాః కృష్టాః మధునవం మహాత్,
కుమార మధ్యయావంత మధావి మధుపింగలాః । 11

తతః కుమారస్త్రీన్ కృష్టాన్ శాంజనప్రమఖాన్ కపీమ్,
అనుమాన్య దదౌ తేషాం విపర్లం మధుభక్షణే । 12

తే నిన్యస్త్వా కుమారేణ ధీమతా వారిమూమతా,
హరదున్యతసద్యంత ద్రుమాన్ మధుకహకులాన్ । 13

భక్షయంతస్సుగంధీని మూలాని చ నలానిచ,
జగ్ముః సహర్షం తే విప్రేః బభూవుః పుదోల్కతాః । 14

మహాకాయులు, మహాబలసంపన్నులైన ఆ వానరులు
మేదుమందరపర్వతములవలెను, మరలించిన మహాగజముల
వలెను ఒప్పుచు ఆకాశమును కప్పివేయుచున్నట్లుండే (3)

సకలప్రాణులచే గౌరవించబడుచున్నవాడును, విక్రీడి
ప్రజ్వాలాయు ఎంతయుజలసంపన్నుడను, శీఘ్రముగా
పాగిపోగలవాడును అగు ఆ వానరులందు వారు
తమచావులతో మోయుచున్నట్లు ఒప్పుచు తదేక భృష్టితో
అయిననే తూచుచుండెరిగి (4)

సీతావతరణకావ్యము - అనుకార్యము సిద్ధించినందులకై
గొప్ప మహిమపొంది వాపిదులందఱును కృతార్థులై యుండిరి.
అన్యసంఖ్య భావముతో వానరపురుషులు ఉద్బోధనాశయములయ్యిరి.
వాడు ఈ సంతోషవార్తను శ్రీరామునకును ముగ్రీవునకును
తెలుపుటకు నిశాయముకొని యుండునకు సాగుచుండెరి
వామమహాత్మ్యము కెడులకై అందఱును ఉలలాడిచుచుండిరి.
ముగ్రీవుని రాజుగాచేసిన శ్రీరామునకు ధీత్యుకావించునట్లుచు
వాడు నిండుమనస్సుతో కటిబద్ధులైయుండిరి (5-6)

అంతట ఆ వానరులు ఆకాశమార్గమున పురోగమించుచు
సుసంపన్నులైనవృక్షములతోను, లతలతోను అలరారుచు
వందనవసంధ్యకలైన మమకరముచు చేరిరి. (7)

ఆ మధునవము ముగ్రీవునిరక్షణముతో ఉండెను. అది పశు
ప్రాణులకును అపహరమును గూర్చునది. కాని ముగ్రీవుని
భయముతో ఏడ్చుచు రానిశ్చిన్మనతో చూడజాలరు (8)

రథిమోఖుడనమోనరుడు మహాత్ముడైన వానరప్రభునకు
ముగ్రీవునకు మేనమామ, ఆ మహావీరుడు ఆ వనమును
నిరంతరము ఎరింగింపచుడుండెను (9)

వానరేంద్రుడైన ముగ్రీవునకు ఎంతయు మోహసాల్పాసమును
గూర్చు ఆ మహానవమును ఏమీఏంపగానే ఆ వానరులందఱును
మధుపానములకై ఎంతో ఆరాటపడసాగిరి. (10)

ఏదవ తేనెవలి పింగిలవర్ణమోల ఆ వానరులు ఆ
గొప్పమధునవమునుగాంచి, సంతోషించి మధువులను
క్రోలుటకై అంగదకుమారుని అభ్యర్థించిరి. (11)

ఏదవ యువరాజైన అంగదుడు ప్రముఖుడైన కాంచనరాసి
వృద్ధవానరుల ఆమోదముతో మధుభక్షణమునకై వారికి
అమమలేని ఇచ్చెను. (12)

దీక్షియు వాకికహరుడును వన అంగదుని అంగీకారమును
పొందిన ఆ వానరులు తేనెపట్టులలో నిండిన వెళ్ళుకైకిరి. (13)

వానరేంద్రును కమ్మనిడెంచెనట, మధురబలులను లక్షిండుచు
అమితానందమును పొందిరి. మత్తుతో మోగుటచిరి. (14)

11 వానరులందుకు సముద్రమును అయిండుటకు పూనుకొనెముచు వానరులు సోయోపవేషమునకు సిద్ధుడై విహవవమర్తయించిరి
కాని నూలు మోహముల ఎముద్రలు అంతుంచుట, అభేద్యమైన అంకలో ప్రవేశించుట, వెళ్ళు సోపానములోనర్చి వీతమ్మును
జూచుట, లంకను దహించుట మొదలగు పనికాగ్యములను సాధించుకొనినట్టి మారుల వారి అందఱి ప్రాణమును కాపాడెను
అందునవ వానరులందఱును హర్షోన్మీతులై, తిప్పవార్తక పూజ్యభావముతో ఆ పాపవధి చూచుచుండిరి

తతశ్చాసుమతాన్పర్వే సతతప్రహృష్టా వనోకసః
ముదితాః ప్రేరితా శ్చాపి ప్రవృత్త్యంతోఽభవం నృతః । 15

గాయంతి కేచిత్ ప్రణమంతి కేచిత్
నృత్యంతి కేచిత్ ప్రహసంతి కేచిత్ ।
పతంతి కేచిద్విచరంతి కేచిత్
స్థవంతి కేచిత్ స్థలవంతి కేచిత్ । 16

పరస్పరం కేచిదుపాశ్రయంతే
పరస్పరం కేచిదుపాశ్రయంతే ।
పరస్పరం కేచిదుప్రభువంతే
పరస్పరం కేచిదుపాశ్రయంతే । 17

ద్రుమాద్రుమం కేచిదభిధ్రువంతే,
క్షీతా వగాగ్రాన్విసతంతి కేచిత్ ।
మహితలాత్ కేచిదుదీర్ఘవేగా
మహాద్రుమాగ్రాన్విభిసంసతంతి । 18

గాయంతమన్యః ప్రహవన్మసైతి
వాసంతమన్యః ప్రరుదన్మసైతి ।
దుదంతమన్యః ప్రణుదన్మసైతి
మదంతమన్యః ప్రణుదన్మసైతి । 19

సమాకులం తత్కనీసైన్యమూహిత
మధుప్రసానోత్కటసత్త్వచేష్టమ్ ।
సచాత్ర కశ్చిన్నబభూవ సుతే
సచాత్ర కశ్చిన్నబభూవ త్పత్నైః । 20

తతో వసం తత్పరిభక్త్యహారం
ద్రుమాంశ్చ నిభ్యంసితవత్రపుష్పైః ।
వమీక్ష్య కోపాద్దధివక్తవామా
నివారయామాస కపిః కపింస్త్రాన్ । 21

వ త్రిః ప్రవృద్ధైః పరిభర్త్యమానో
వీనన్య గోస్తా హరివీరవృద్ధః ।
చకార ధూమో మతిముగ్రలేచా
వనన్య రక్షాం శ్రతి వానరేభ్యః । 22

ఉవాచ కాంశ్చిత్ పరుషాణి భృష్టమ్
అపక్త మన్యాంశ్చ తలైర్భక్షాన
సమేత్య కైశ్చిత్ కలహం చకార
తలైవ పామ్నోవజగామ కాంశ్చిత్ । 23

అంగదుని అనుమనెనిపొండిక అవానగులందఱును ఎరసర
ప్రేరగలతో ఆనందమున కలలాడుచు నృత్యములు చేయసాగిరి. (15)

కొందఱు గానములు చేయుచుండిరి. కొందఱు
చెల్లకొమ్మలకు తలక్రిందులుగా వ్రేలాడుచుండిరి. కొందఱు
నృత్యములు చేయుచుండిరి. కొంతమంది పకపకనవ్వుచుండిరి.
కొందఱు క్రిందబడుచుండిరి. కొందఱు ఆటునిటు తిరుగుచుండిరి.
కొందఱు గంతులు వేయుచుండిరి. కొందఱు వ్రేలుచుండిరి. (16)

వారు ఒకరినొకరు ఆశ్రయించుచుండిరి. ఒకరి పీపులపైకి
మఱియొకడు ఎక్కుచుండిరి. ఒకరులు మాట్లాడుకొనుచుండిరి.
పరిస్పరము క్రిడలు పలుచుండిరి. (17)

కొందఱు ఒక చెట్టునుండి మఱియొక చెట్టునకు
దూకుచుండిరి. కొందఱు వృక్షాగ్రభాగములనుండి నేలమీదికి
దూకుచుండిరి. మఱి కొందఱు భూమిపైనుండి ప్లేస్టోభాగములకు
ఎగురుచుండిరి. (18)

గానముచెయుచున్నవానికడకు మఱియొకడు నవ్వుచులేచెను
ఆ నవ్వుమన్నవానియొద్దకు వేతోకడు బోరునవిడ్చుచు వచ్చెను.
ఇంకొకడు ఆ ఎడ్డునున్న వానిని సమీపించి త్రోయుచుండెను.
మఱియొకడు ఆ త్రోయుచున్నవానిపైబడి గట్టిగా అఱచెను. (19)

ఆ వానరులందఱును అతిగా మధుసానము చేయుటనలన
వాడునుస్సలు అదుపులప్పినవి. వారి వికారచేష్టలు వనమునందు
అంతలను వ్యాపించెను. వారిలో మధుసానమత్తుడు
కానివాడే లేడు, తృప్తిచెందిన వాడునులేడు. (20)

ఆ వానరులందఱును యథేచ్ఛగా ఆ మధువనమునంతటి
పలములను భక్షించుచు, మధువులను నేవించుచు, పత్రములతో,
పుష్పములతో కలకలలాడుచున్న చెట్లను ధ్వంసము
చేయుచుండసాజూచి, వనపాలకుడైన చథిముఖుడను
వానిరుడు మిక్కిలి కోపముతో వాటిని వారిచుసాగెను. (21)

వానరువీరులలో వృద్ధుడు, వనసంరక్షకుడు ఐన ఆ రథిముఖుని
మాటలను లెక్కచేయక, ఆ వానరులు మితిమీరిప్రసరింపుచు
అతనినే భయపెట్టసాగిరి. అప్పుడతడు కోపోద్రిక్తుడై వానినుండి
వనమును కాపాడుటకై పునరాలోచన చేయసాగెను. (22)

ఆ వానరులను వారిండుటకై అతడు కొందఱితో వరుషముగా
మాట్లాడెను. వారెన్నఁదను విషయమును పట్టించుకొనకయే
కొందఱిని అరచేతులతో చఱచెను. మఱి కొందఱిని
సమీపించి, వారితోకలహించెను. అట్లే ఇంకను కొందఱిని
సమీపించి సామోసాయముతో వారిని ప్రార్థించెను. (23)

స లైర్మదాత్ సంపరివార్య వాక్యైః
 బలాచ్చ తేన ప్రతివాద్యమాణైః ।
 ప్రథర్మితప్యక్షభయైష్వమేత్య
 ప్రకృష్టతే వాప్యవేక్ష్య దోషమ్ । 24

నల్లై స్తుదంతో దశరైర్దశంతః
 తలైళ్ళ పాదైళ్ళ సమాసయంతః ।
 మదాత్ కసిం తం కళయత్పమగ్నా
 మహావవం నిర్విషయం చ చక్రః । 25

అతడు సానువచనములతో ఆ వాసులను నివారించుకొనినాడు. అంతట మత్తెల్లియున్న ఆ కసివరులు ఎట్టి బంధుకొంతులునులేని వారై, దోషమనియు తలంపక బలప్రయోగముచేత అలసిముట్టునుజేరి బయటెట్టుచు ఈడ్చుకొనిరి. (24)

మధుపాదమత్తులైయున్న ఆ వానరులందఱును ఆ దధిముఖుని గోల్లతోగీతరి, దంతములతోకొర్రెగిరి, వేలుతోకొట్టరి, పాదములతోతప్పిరి, ఆ వనమునంతయును ద్వంసమొనర్చిరి. (25)

ఇత్యాద్యై శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే వికషిప్తమస్తర్గః. (61)

వాల్మీకీమహర్షినిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది అఱువదియొకటవస్తర్గము

- * * * -

62. అఱువదిరెండవస్తర్గము

వానరులు మధువన రక్షకులను, పరిముఖుని తరాభయించుట, అతడు సేవకులతోడ సుగ్రీవుని కడకు వెడలుట

తానువాచ హరిశ్రేష్ఠో హనుమాన్ వానరర్షభః ।
 అవ్యగ్రమనసో యూయం మధు సేవత వానరాః ।
 అహమాచారయిష్యామి యుష్మాకం పరిపంథివః । 1

త్రుల్గా హనుమతో వాక్యం హరిణాం ప్రవరోఽంగదః ।
 ప్రత్యువాచ ప్రసన్నాత్మా నీబంతు హరయో మధు । 2

అవశ్యం కృతకార్యవ్య వాక్యం హనుమతో మయా ।
 అకార్యమపి కర్తవ్యం కీమంగ పునరీదృశమ్ । 3

అంగదవ్య ముఖామృత్యా వచనం వానరర్షభః ।
 సాధుపాధ్యతీ సంహృష్టా వానరాః ప్రత్యపూజయన్ । 4

పూజయిత్వాంగదం పర్వే వానరా వానరర్షభమ్ ।
 జగ్ముర్మధువనం యత్ర నదీవేగా ఇవ ద్రులమ్ । 5

తే ప్రవిష్టా మధువనం పాలావా కమ్య నిర్వృతః । 6

అతితల్లాచ్చ కటవో కృష్ణ్యా క్రుత్వా చ మైతీతీమ్
 పపుస్పర్వే మధు తదా రసవత్పలమాదదూ । 7

ఉచ్యత్య చ తత స్పర్వే వనపాలావ సమాగతావః ।
 తాడయంతిస్మ శతశః సత్తాన్ మధువనే తదా । 8

వానరోళ్ళముధైన హనుమంతుడు దధిముఖుని కారణముగా కలతవెందియున్న మనస్సులుగల వానరులతో ఇట్లనెను. "ఓ కసివరులారా! మీరు ప్రళాంతచిత్తులై మధువులను సేపింపుడు. మీకు అడ్డుపడ్చుకొని నేను నివారించెదను" - (1)

వానర ప్రముఖుడైన అంగదుడు హనుమంతుని వచనములనువిని, 'ఓవానరోత్తములారా! ప్రకృష్టమనస్కులై మధువులను స్వీకరింపుడు. కృతకృత్యుడైనవచ్చిన హనుమంతుని మాటను నేను అపశ్యము (విడిగా) పాలించెవలయును. అది ఆకార్యమైనను సరే - ఇట్టి మనక్కార్య నిషియమున ఇక వెప్పువలసిన దేమున్నది! అని అనెను. (2-3)

ఆ వానరకులూ అంగదునినోటివెరిపవచ్చిన మాటలనువిని 'బాగులూగు' అనును మిక్కిలి సంతోషముతో అతనిని ప్రశంసించిరి. (4)

వానరులందఱును కసివరుడైన అంగదుని అభివందించి, పదీప్రవాహమొవలె వేగముగా మఱుక మధువనమున నవేళించిరి. (5)

సీతాదేవిని మోచెవచ్చినవార్తనువిని అంగదుని అజ్ఞానలవ నీర్పయుట్టి ఆ వానరులు మధువనమున ప్రవేశించిరి. వీముక వనపాలకులమాటలను త్రోసిపుచ్చి, అందఱును మధువులను గ్రోలిరి. రసమతములైన పలములను ఉట్టిగా ఆరగించిరి (6-7)

అప్పుడు వనమునరక్షించుటకై అరాటముతో వంగుకొంపిగా వచ్చిన వనపాలకులనందఱిని వాడు మీసబడికొట్టిరి. (8)

మధూని ద్రోణమాత్రాణి వాసుధిః పరిగృహ్యతే,
పిబంతి వహితాస్సార్యే విఘ్నంతిస్మ తథాఽ వరే. 9

కేచిత్ పీత్వాఽపవిధ్యంతి మధూని మధుపింగళాః,
మధూచ్ఛిస్తేవ కేచిచ్ఛ జఘ్నురన్యోన్యముత్కటాః. 10

అవరే వృక్షమూలేషు శాఖాం గృహ్యన్యవస్థితాః,
అత్యర్థం చ మదగ్లాభాః పల్లావ్యావృత్తిర్య కేరలే. 11

ఉన్మత్తభూతాః స్థవగా మధుమత్తాశ్చ హృష్టవత్,
క్షీనంతి చ తదాన్యోఽన్యం స్థలంతి చ తథాపరే. 12

కేచిత్ క్షేలాం స్రకుర్యంతి కేచిత్ కూలంతి వ్యాష్టవత్,
పాదయో మధునా మత్తాః కేచిత్ మస్తా మహీతలే. 13

భృత్వా కేచిత్ హవంత్యవ్యే కేచిత్ కుర్యంతి చేతరత్,
భృత్వా కేచిద్దదంత్యవ్యే కేచిత్ కుర్యంతి చేతరత్. 14

యేఽన్యత్ర మధుపాలాన్యుః ప్రేష్యా దధిముఖస్య తు,
తేఽపి తైర్యావరైర్భిస్టైః ప్రతిపిద్యా దిశో గతాః. 15

జానుభిస్తు ప్రకృష్టాశ్చ దేవమార్గం ప్రదర్శితాః,
అబ్రువన్ పథమోద్విగ్నా గత్వా దధిముఖం వచః. 16

హమామతా దత్తవరైః హతం మధువనం బలాత్
వయం చ జానుభిః కృష్టా దేవమార్గం చ దర్శితాః. 17

తతో దధిముఖః క్రుద్ధో వనవస్త్రత వాసరః
హతం మధువనం క్రుత్వా సాంత్యయామాస తావ హరేవ్. 18

ఇహగచ్ఛత గచ్ఛామో వాసరాన్ బలవర్చితాన్,
అతేన వాతయిష్యామో మధు భక్షయతో వయమ్. 19

క్రుత్వా దధిముఖస్యేదం వచనం వానరర్షభాః
పునర్విరా మధువనం తేనైవ సహసా యయుః. 20

ఆ వానరులందఱునుగూడ, తమటాహువులతో ద్రోణముల (ద్రోణము = ఒక చూమెడు ద్రవపదార్థము ఎత్తిడికుండ) కొలది మధువులను గ్రహించి, త్రాగిరి. తమకు అడ్డువచ్చినవారిని చావగొట్టిరి. (9)

తేనెవలె పింగళవర్ణముగల కొందఱువానరులు కడుపునిండా మధువులనుగ్రోలి, మిగిలినవాటిని నేలపై ఒలకబోయుచుండిరి. మఱికొందఱు మధుపానముత్తులై మధువులనుత్రాగా మిగిలిన తేనెపట్టులతో ఒకరి నొకరు కొట్టుకొనుచుండిరి. (10)

కొందఱు కొమ్మలనుపట్టుకొని, చెట్లబోవల సమీపమున కూర్చొనియుండిరి. మధువును అతిగా సేవించి మత్తుతో ఉన్నివాయు అకులను పలుచుకొని కయనించుచుండిరి. (11)

మధుపానముత్తులైన వానరులు కొందఱు పెప్పి యెక్కిన వారివలె సంతోషముతో ఒకరినొకరు ఎత్తి నేలపై ఎడవేసి కొనుచుండిరి, మఱికొందఱు నడువలేక జడబడుచుండిరి. (12)

కొంతమంది నేనిహనాదములను చేయుచుండిరి. మఱికొందఱు సంతోషముతో వక్షులవలె కూయుచుండిరి. మధుపానముచే మత్తిల్లియున్న వానరులు కొందఱు నేలపై పరుండిరి. (13)

కొందఱు వికాతవేష్టలుచేయుచు వనసాగిరి. మఱికొందఱు వీడ్చుచున్నట్లు వేటించుచుండిరి. కొందఱు చేయునది ఒకటి, దెప్పినది మఱియుకటి. మఱికొందఱు అల్లకిచెల్లరమాకులను నుడువుచుండిరి. (14)

దధిముఖుని అనుచరులైన వనపాలకులను ఆ వానరులు భయపెట్టి బారిండుచుండగా వాడు అచటి నుండి వలుదెసలకు పలాయనము చిత్తగించిరి. (15)

ఆ వానరులు వనరక్షకులను మోకాళ్లతోఘ్రమ్మి, నేలపై ఈడ్చుచు, అకాశమునకు విసరివేసిరి, అంతట వనపాలకులు కలతచెందినవారై, దధిముఖునికడకు వెళ్లి ఇట్లు మొఱపెట్టుకొనిరి. (16)

హనుమంతునిఅనుమతినిపొందిన వానరులు తమశ్చము వచ్చినట్లు మధువనమును ద్వంసము గావించిరి. మమ్ము మోకాళ్లతో పొడుచుచు లాగిరి. మమ్ములను అకాశమునకు విసరవేసిరి. (17)

అంతట వనపాలకుడైన దధిముఖుడను వానరుడు మధువన ద్వంసవార్తను విని, మిక్కిలి క్రుద్ధుడై ఆ దెబ్బలు తినిపెచ్చిన తన అనుచరకప్పలను ఓదార్చెను. (18)

"ఇటు రండి. బలగర్వితులైన ఆ వానరులకడకు వెళ్ళవము. మధువులను భక్షించుచున్న ఆ వానరులను మనము బలప్రయోగముతో నివారించము. (19)

పీరులైన ఆ వానరపుంగవులు దధిముఖునిహులను విని, వెంటనే అచనితోగూడి వేగముగా మధువనమును వేరిరి. (20)

మధ్యే వైషాం దధిముఖః క్రుష్ణస్యా తపసా తమమ్ ।
సమభ్యధావద్వేగేన తే చ సర్వే క్షణంగమాః ॥ 21

తే శిలాపాదపాంశ్లాపి పర్వతాంశ్లాపి వానరాః
స్పృహిత్యాః భృగమన్ కుద్ధా యత్ర తే కపికుంజరాః ॥ 22

తే స్వామివచనం వీరా హ్లాదయేష్వచపజ్య తత్ ।
త్వరయా హ్యభ్యధావంత సౌలలాలశిలాయుధాః ॥ 23

వృక్షస్థాంశ్చ తలస్థాంశ్చ వానరాన్ విచదర్శితాన్ ।
అభ్యక్తామంత్రతో వీరాః పీటాత్తత సహస్రతః ॥ 24

అథ దృష్ట్వా దధిముఖం క్రుద్ధం వానరపుంగవాః ।
అభ్యధావంత వేగేన హమమత్రముఖాన్దదాః ॥ 25

తం వృక్షం మహాబాహుమ్ అనతంతం మహాలమ్ ।
అర్యకం ప్రాచారత తత్ర బాహుభ్యాం కుపితోఽంగదః ॥ 26

మరాంధశ్చ న వేదైనమ్ అర్యకోఽయం మమేతి మః ।
అదైనం నిప్ప్రసేషాశు వేగవద్యనుధాతలే ॥ 27

ప భగ్నుబాహూరుభుజో విహ్వల శృణోతోఽన్వైతః ।
ముమూహ సహపా వీరో ముహూర్తం కపికుంజరః ॥ 28

స నమాశ్లాప్య సహసా పంక్తుర్దో రాజమాతులః ।
వానరాన్ వారయామాస పంజేన మధుమోహితాన్ ॥ 29

స కళంబిద్విముక్తస్త్రై వానరైర్వానరర్షభః ।
ఉచాచైశాంత మాశ్రిత్య భృత్యాన్ స్వాన్ నమపాగతాన్ ॥ 30

ఏతే చిష్టంతు గల్పామో భర్తా నో యత్ర వానరః ।
సుగ్రీవో విపులగ్రీవః సహ వామేణ తిష్ఠతి ॥ 31

సర్వం వైవాంగదే దోషం వ్రావంటిష్యేమ పార్థివే ।
అమర్షీ నచనం క్రుత్వా హతయిష్యతి వానరాన్ ॥ 32

ఇథం మధునసం హ్యేతత్ సుగ్రీవస్య మహాత్మనః ।
ఏత్యస్తైతామహం దివ్యం దేవైరివ దురానదమ్ ॥ 33

వారిమధ్యనున్న దధిముఖుడు వెంటనే ఒకచెట్టును పెకలించిపీకొని, వేగముగా పరుగెత్తెను. అతని అనుచులైన వారందఱును అతని వెంటపడుగిడిరి (21)

క్రుద్ధులైన ఆ వానరులు అల్లము, వృక్షములను, పర్వతములను గ్రహించి, అంగదాది వానరప్రముఖులున్న ప్రదేశమునకు బయలుదేరిరి (22)

ఏరులైన ఆ వనపాలకులు తమనానుకుడైన దధిముఖుని మాటను తమహృదయములయందు నిలుపుకొని త్వరిత్యరగా మర్చిచెట్లను, రాశివృక్షములను, శిలలను అయుధములుగాకొని పరుగులుదీసిరి. (23)

అంతట ఏరులైన వేలకొండి అషవపాలకులు, బలగవ్యతలై వృక్షములమీదను, వేలవైనను ఉన్న అంగదాది వానరులను చుట్టుముట్టిరి. (24)

ఏమ్మిట వానరుమంతుడు మొదలగు వానరప్రముఖులు క్రుద్ధుడైమిన్న పరిముఖునితాచి, వెంటనే వానిని ఎదుర్కొనిరి (25)

మహాబలశాలియు, విక్రీరి బాహుచలక్రమము గలవాడను అన దధిముఖుడు వృక్షమును వేరికొని రమ్మచుడగా క్రుద్ధుడైన అంగదుడు పెద్దవాడైన అతనిని తనదాహువుతో కొట్టెను (26)

ఆ అంగదుడు మత్తులోనుండినవాడై 'ఇది కు నాకు పూజా'డైన రాత'యని గుర్తించక వెంటనే అతనిని నేలపై బడచేసి, క్రుమ్మెను. (27)

అంగదునిదెట్లుకు వానరవీరుడైన ఆ దధిముఖుని బాహువులు, ఊడువులు, భుజములు ముగ్గునుగ్గయ్యెను. అతనిదేహము పట్టుదప్పి, రక్తపీక్షమయ్యెను. వెంటనే అతడు ఒక క్షణకాలముపాటు మూర్చిల్లెను. (28)

సుగ్రీవుని మేనమామయైన ఆ దధిముఖుడు వెంటనే ఊరలచెంది, ఏమ్మిట క్రుద్ధుడై దండమునుచేతబట్టి మధుమోహమత్తులైన వానరులను నివారించెను. (29)

వానరోత్తముడైన ఆ దధిముఖుడు ఎట్టకేలకు ఆ అంగదాదులనుండి విముక్తుడై తనయొద్దకువచ్చిన అనుచరులతో ఏకాంతముగా ఇట్లు పలికెను. (30)

'ఏరిని ఇట్లే ఉండవలెదు, ఇక ఏరితో మనకు పనిలేదు! మనకు ప్రభువు, సమయస్ఫూర్తిగలవాడు, కఠోరముగా శాసించువాడు, (నిముచితముగా మాట్లాడువాడు) అగు సుగ్రీవుడు, శ్రీవాముని వెంటగలడు అచటికి వెళ్ళవలెను. (31)

మనమందఱము అచటికివెళ్లి, అంగదుని దోషములను అన్నింటిని మనస్థిరువునకు నివేదింకము. మనమాటలను విని, అతడు క్రుద్ధుడై ఈ వానరులను శిక్షింపగలడు. (32)

ఈ మధునవము మహాత్ముడైన సుగ్రీవునికు సాధప్రయమైనది. ఇది తియ్యిశాతలనుండి ప్రాప్తించినది, దివ్యమైనది. దేవతలకుగూడ నొరరానిది. (33)

ఏ నానానెమాన్ పర్యాన్ మధులుబ్ధాన్ గతాదుషః |
 ఘాతయిష్యతి దండేన మగ్రీవస్సమహృజ్జనాన్ | 34
 వధ్యా హ్యేతే దురాత్మాన్ వృషాఞ్జాపరిభావినః |
 అమర్తపథాన్ రోషః కఫలో నో భవిష్యతి | 35
 వివముక్త్యా దధిముఖో వనపాతాన్మహాబలః |
 జగాతు నహపాతృత్య వనపాల్లివృషమన్యతః | 36
 ఏమేషాంతరహాత్రేణ స హి ప్రాప్తో వనాంయః |
 కహస్రాంకుసుతో ధీమాన్ మగ్రీవో యత్ర వాసరః | 37
 రామం చ లక్ష్మణం చైవ దృష్ట్వే సుగ్రీవమేవ చ
 నమస్తతిష్ఠాం జగతీమ్ అకాశాన్నిభపాత హ | 38
 వస్తానత్య మహావీర్యః సర్వైస్తైః పరివారితః
 హరిర్దధిమఖః పాల్మః పాలానాం పరమేశ్వరః | 39
 స దీపవదౌ భూత్వా కృత్వా శిరసి చాంజలిమ్ |
 మగ్రీవస్య కుభా మూర్ధ్నా పరణా ద్రత్యపదయత్ | 40

మధుసూనలోలురైన ఈ వాచకులందఱికిని ఇక
 నూకలు చెల్లివట్టి, సుగ్రీవుడు ఏరివి, ఏరిమెత్తులందఱిని
 తగినరీతిగా దండించితిమి. (34)

రాజాజ్ఞను దిక్కురిందినందులకు ఈ దురాత్ములు
 అందఱును వదాల్చితే. మరణశిక్షను పొందవలసినవారే)
 అప్పుడే దుస్సహాయై మన కోపము చల్లాను. (35)

మహాబలశాలిమైన దధిముఖుడు ఆ వనరక్షకులతో
 ఇట్లు పలికి. వారితోగూడ, వెంటనే అకాశమునకు
 ఎగురుదు బలుబుదేలును (36)

అనువరపహేతుడై ఆ దధిముఖుడు సూర్యపుత్రుడును
 దీశాయీ ఎన సుగ్రీవుడున్మ నమునకు మఱుక్కణముతోచేరెను.
 అతడాకాశమునుండియే రామలక్ష్మణులను, సుగ్రీవుని దిట్టించి,
 ఒక సమతలసదేమున అనుచులతోగూడ క్రిందికిదిగను (37-38)

మహావీరుడును, వనపాలకులకునాయకుడును. అగు
 ఆ దధిముఖునివలెను తన అనువరపాలకులతో పరివృతుడై
 బూపిమిదికి దిగినసిమ్మట దీనవదనముతో వినమ్రుడై చేతులు
 బోడంది ఎత్తెత్తులైన సుగ్రీవుని పాదములకు భజిపెట్టెను (39-40)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే నాన్మృతీయే అదికావ్యే సుందరకాండే ద్విషష్ఠీతమస్తర్గః (62)

నాన్మృతీయపార్వీరచితమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది అఱువదిరెండవస్తర్గము.

-- * * * --

63. అఱువదిమూడవస్తర్గము

మధువనవిధ్వంస వార్తను విని, సుగ్రీవుడు మానుమదాదులకులకు కార్యము సఫలమైనట్లు భావించుట

తతో మూర్ధ్నా విపతితం వానరిం వానరదృఢః |
 దృష్ట్వేవోద్విగ్నహృదయో వాక్యమేత దుచాచ హ | 1

ఉత్త్రాస్త్రైశ్చ క్షపాత్ త్వం పాదయోః పతితో మమ |
 అభయం తే సదాప్యామి సంసమేవాధిధీయతామ్ | 2

కిం సంప్రమాద్యేతం కృత్వం బ్రాహి యద్యత్తుమర్హసి |
 కచ్చిన్నదువనే వ్యర్థే శ్రోతుమిచ్ఛామి వానర | 3

న నమాశ్వాసితస్తేన సుగ్రీవేణ మహాత్మనా |
 ఉత్తాయ స మహాప్రాణో వాక్యం దధిముఖోఽప్రపీత్ | 4

వానరవరుడైన సుగ్రీవుడు తనకు సాధ్యంగా ప్రణామములను
 అవరించుచున్న దధిముఖునిజూచి, అందోళనపడినవాడై
 ఈ విధముగా పలికెను. (1)

"లెమ్ము లెమ్ము, ఎందులన నీవు నా పాదములపై బడితివి"
 నీకు అభయమునిచ్చుచున్నాను. విషయములనన్నింటిని
 నిపులముగా దిలుపుము. (2)

ఓ దధిముఖుడా! ఎందులకు తత్తరపడుచుంటివి? నీవు
 చెప్పగలచుకొనిన హితవచనములను నుడువుము.
 'మధువనము' విద్రముగనే యున్నదిగదా! వినగోరుచున్నాను.
 తెలుపుము. (3)

మహాత్ముడైన ఆ సుగ్రీవుడు దధిముఖుని ఓదార్చెను.
 మిక్కిలిబుద్ధికాల్గియైన అతడు లేచినిలబడి ఇట్లనెను (4)

నైవర్త్యరజపా రాజన్ స త్ప్రయా నాఽపి తాతినాః ।
వసం విప్రశ్చమార్చం హి భక్షితం తచ్చ వానరైః । 5

స్యవారయమహం కర్వాన్ వస్త్రాభివ్యవహరిభిః ।
అచింతయిత్వా మాం హృష్టా భక్షయంతి సింహంతి చ । 6

ఏభిః ప్రథర్షితాశ్చైవ నానరా వవరక్షభిః ।
మధావ్యచింతయిత్సేమాన్ భక్షయంతి సింహంతి చ । 7

శిష్టమత్రావపిధ్యంతి భక్షయంతి తథావరే ।
నివార్యమాణాస్తే సర్వ కృనా నై దర్శయంతి హి । 8

ఇమే హి నలఙ్కరణాః తథా తైస్సంప్రథర్షితాః ।
వారయంతో వనాత్ తస్మాత్ క్రుద్ధి ర్వాసరస్థంగస్తైః । 9

తతః ప్రైర్యచాభిర్వైః వావస్తైర్వావరర్షభాః ।
సంరక్షసంస్తైః క్రోధాత్ హరయః ప్రవిచారితాః । 10

పాశీధిర్హివాతాః కేచిత్ కేచిన్జనుభిరాహితాః ।
ప్రకృష్టాశ్చ యథాకాశం దేవమార్గం త దర్శితాః । 11

ఏవమేతే హరా శ్శూరాః త్వాం చింతి భర్తరి ।
కృత్స్నం మధువనం చైవ ప్రకాశం తైః ప్రభక్త్యతే । 12

ఏవం విజ్ఞాన్యమానం తం సుగ్రీవం వానరర్షభమ్ ।
అకృచ్ఛత్ తం మహాప్రాణో లక్ష్మణః పరపరహా । 13

కిమయం వానరో రాజన్ పవనః ప్రత్యుపకృతః ।
శంతార్థమభినిర్దిశ్య దుఃఖిలో వాక్యమబ్రువీత్ । 14

ఏవముత్తన్ను సుగ్రీవో లక్ష్మణేన మహాత్మనాః ।
లక్ష్మణంప్రత్యువాచేదం వాక్యం వాక్యవిభుధుః । 15

ఆర్య లక్ష్మణా నంప్రాహ ఏరో దధిముఖః కపిః ।
అంగదప్రముఖైర్వైః భగ్గీతం మధు వానరైః । 16

విచిత్ర భగ్గీణామాశాం అగర్హైర్లరిపుంగస్తైః ।
నైషామకృతకృత్యానామ్ ఈదృశస్త్వాదుపకరమః । 17

"ఓ రాజా! నీ తిరిగిడియగు బుక్కరజసుని కొంమునెను, నీ ఆన్నయైన వారిపాలనమునను, నీ ప్రభుత్వమునందును ఇంతవఱకు మధువనమును యథేచ్ఛగా భక్షించుటకు ఎవరికిని అవకాశమే లేకుండెను. ఈనాడు వానరులు ఆ వనమునందలి కలాదులనుభక్షించి, దానిని భిక్షమొనర్చిరి (5)

నేనును, తోడి వనపాలకులును వారిని అడ్డుకొంటిమి. కాని వారు మమ్ములను తెచ్చిపేయక ఆపందముతో సిలములను భక్షించును మధువులను సేవించుచువారగు. (6)

ఈ వనపాలకులు ఆ వానరులను సీక్కిలి భయపెట్టుచు వారించినను, వారు వీరినిండ్లుపెట్టక ఫలములను తినుచు మధువులను త్రాగుచునే యున్నారు. (7)

కొందఱువానరులు త్రాగగా మిగిలినమధువులను ఆరటవే సొజుదోయుచున్నారు. మఱి కొందఱు భక్షించు చున్నారు. వారందఱును తమను నివారించుచున్న వారిని కనుబొమల నెగురవేయుచు హెచ్చరించుచున్నారు. (8)

ఈ వనపాలకులు సంభ్రమముతో 'ఈ వనమును విడిచివెట్టుడు,' అని వారిని వారించుచుండగా ఆ వానరశ్రేష్టులు క్రుద్ధులై వీరినే చాకగొట్టితఱిమిచేసిరి. (9)

ఓ కపిరాజా! ఏమట్లు అంగదాభిప్రముఖ వానరవీరులలో పెక్కుమంది క్రోధవేషముతో కమ్మలెట్లు జేసి, మనవనపాలకులను తఱిమిగొట్టిరి. (10)

ఆ వానరులలో కొంతమంది మనవారిని చేతులతో చఱచిరి. మఱి కొంతమంది మోకాళ్లతో క్రుమ్మిరి. ఇష్టము సచ్చినట్లుగా త్రాగుచు చిత్తుకొని, ఆకాశము దేవమార్గమును చావరి. (11)

ఏవు రాజానై పరిపాలించుమండగా వీరులైన మన వన రక్షకులను వారు హితమొనర్చిరి. మీదుమిక్కిలి వాట సృజనముగా మధువనమును పూర్తిగా పోడుచేసిరి. (12)

ఈవిధముగా దధిముఖుడు సుగ్రీవునకు మొఱపెట్టు కొనుచుండగా, శిశువీరులను తునుమాడుటలో సమర్థుడు, మహాదీశాలియులన లక్ష్మణస్వామి ఆ వానరప్రభువును ఇట్లు ప్రశ్నించెను. (13)

ఓ రాజా! మనపాలకుడైన ఈ వానరుడు ఇచ్చటటి వచ్చుటకు కారణమేమి? ఏల దుఃఖింను చున్నాడు? నీ విషయమును గూర్చి మీకు వివరించు కొనుచున్నాడు? (14)

మహాత్ముడైన లక్ష్మణుడు ఈవిధముగా ప్రశ్నింపగా హరినేర్పరియైన సుగ్రీవుడు ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. (15)

పూజ్యుడైన ఓ లక్ష్మణా! అంగదాది ప్రముఖ వానరవీరులు మధువనమున పలములను భక్షించి, మధువులనుగ్రోలి, ఆ వనమును భిక్షమొనర్చినారని దధిముఖుడను ఈ కపివీరుడు వివరించుచున్నాడు. (16)

దక్షిణదిశయందు సీతాదేవుణును సుగింపుకొని వచ్చినవారు తమకార్యము నీవలముకానిచో ఇట్టి పనులకు పూనుకొనరు. (17)

వాకయంతో భృశం ప్రాప్తాః పాలా జానుభిరాపతాః ।
తథా । న గణితశ్చాయం కపిర్దధిముఖో ఒధి । 18

పతిర్మమ మహ్మాయమ్ అస్మాభిః స్థాపితః ప్రియమ్ ।
దృష్టా దేవీ న నందేహో న చాన్యేత హమామతా । 19

నహ్యన్యస్పాదనే హేయః కర్మణోఽప్య హమామతః ।
కార్యసిద్ధిర్కత్తిశ్రేణ తస్మిన్ వానరపుంగవే । 20

వ్యవసాయశ్చ వీర్యం చ శ్రుతం చాపి ప్రతిష్ఠితమ్ ।
జాంబవాన్ యత్ర వేతా స్యాత్ అంగదశ్చ మహాబలః । 21

హనుమాంశ్చావ్యధిష్ఠితా న తప్య గతి రన్యథా ।
అంగదప్రముఖైర్వీరైః హతం మధువనం కిం । 22

విచిత్ర్య దక్షిణామాతామ్ అగతైర్ద్వరిపుంగవైః ।
అగతైశ్చానధృష్ట్యం తత్ హతం మధువనం కిం । 23

ధర్మితం చ ననం కృత్స్నమ్ ఉవయుక్తం తు వావరైః ।
పాతితా ననపాలాస్తే తథా జానుభిరాపతాః । 24

నితదద్ధమయం ప్రాప్తౌ పక్షుం మధురవాగిహః ।
వావన్నా దధిముఖో నామ హరిః ప్రఖ్యాతవిక్రమః । 25

దృష్టా సీతా మహాబాహో ప్రామిత్రే నక్య తత్త్వతః ।
అభిగమ్య తథా సర్వే పిబంతి మధు వానరాః । 26

నచాప్యదృష్ట్యా నైదేహీం ఏశ్రుతాః పురుషర్షభ ।
ననం తత్త్వతః దివ్యం ధర్మయేయుర్వనౌకనః । 27

తతః ప్రహృష్టౌ ధర్మాత్మా లక్ష్మణస్సహరాఘవః ।
శ్రుత్వా కర్ణమఖం వాణీం మగ్రీవపదసామృతమ్ । 28

ప్రాహ్యన్యత భృశం రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ।
శ్రుత్వా దధిముఖస్యేదం మగ్రీవస్త ప్రహృష్ట చ । 29

అంగదాదివానరులు తమను వారినపచిన నన పాలకులను తమమోకాళ్లతో బలముగాపాడిచెరి. మిక్కిలి బలశాలియైన ఈ దధిముఖవానరుని వనరక్షణ పాలకులకు నాయకునిగా నియమించితిమి. అట్టి ప్రముఖునిగూడ వారు లక్ష్మణులెట్టలేదు- దీనినిబట్టి చూచినచో సీతాదేవి కనబడియేయిండును. అందులకు సందేహము లేదు. ఆ మారిననాడుగూడ హనుమంతుడు తప్ప మఱియొకడు కాదు. (18-19)

ఆ హనుమంతునియందు కార్యసాధనకౌశలము, శ్రద్ధ, ప్రయత్నసామర్థ్యము, పరాక్రమము, శాస్త్రజ్ఞానము తక్కుగా వెలకొనియున్నవి. కనుక ఈ కార్యమును సాధించినవాడు హనుమంతుడే. మఱియొకడు కానేకాదు. ప్రజ్ఞాశాలియైన జాంబవంతుడు. మహాబలశాలియైన అంగదుడు నాయకత్వము వహించినప్పుడు, హనుమంతుడు పర్యవేక్షకుడుగానున్నప్పుడు ఆ కార్యము తప్పక సఫలమయితియ్యను. మఱియొకవిధముగా జరుగదు అందువలననే (తమకార్యము పలించినందువలననే) ఆ సంతోషములో అంగదాదిప్రముఖులు ఆ మధువనమును భగ్గుముచేసి యుండవచ్చును. (20-22)

ఆ వానరత్తములు సీతాదేవికొఱకై దక్షిణదిశను గాలించి వచ్చియుండురు. కృతార్థులై వచ్చియున్నందువనే ఇతరులు కన్నెత్తియైవను చూడజాలని ఆ మధువనమును వారు భగ్గుమొనర్చియుండురు. ఆ కపివరులు ఆ వనమునందలి పరిణామము, మరుపులను తనివిదీర ఆరగించి, దానిని పూర్తిగా ధ్వంసమొనర్చియుండురు. అంతేగాక వారు తమకు అడ్డుపడినవనపాలురను క్రిందపడద్రోసి, మోకాళ్లతో పాడిచీయుండురు. ఇతడు 'దధిముఖుడు' అను ప్రముఖవానరుడు. వాసిగాంచిన పరాక్రమశాలి ఇతడు వనదంగనిషయమును దెల్పు నెవములో తనమ్ముడుమధురవనములలో ఈ శుభవార్తను దెల్పుకుకే ఇక్కడికి వచ్చినాడు. (23-25)

ఓ మహాబాహూ! లక్ష్మణా! 'సీతాదేవికనబడినది' అనుట ముమ్మాటికి నిత్యము దీనిని పూర్తిగా నమ్ముము. అంగదాది వానరులందఱునువచ్చి వనమున సంతోషముతో మరుపులను గ్రోలుటయే ఇందులకు ప్రబలనిదర్శనము. (26)

ఓమహాపురుషో! ముప్రసిద్ధులైన హనుమదాది వానరులు సీతాదేవిని చూడకయున్నచో ఋక్ష రజమిసకు బ్రహ్మదేవుడు వరముగానిచ్చివ ఈ దివ్యవనమును వారు ఇట్లు ధ్వంసమొనర్చి యుండరు. (27)

సుగ్రీవునివోట వెలువడిన, వీనులనిందుగావించు ఈ వచనములనువిని, ధర్మాత్ములైనరామలక్ష్మణులూ మహావంధు భరితులైరి. (28)

దధిముఖుడు పలికినమాటలనువిని, రాముడును, లక్ష్మణుడును మిక్కిలిముదితులైరి. సుగ్రీవుడును హర్షించెను. (29)

వనపాలం పునర్వాక్యం మగ్నీవః ప్రత్యభాషతః ।
సోఽపి స్మృతౌ హి యద్భక్తం వనం త్రైః కృతకర్మభిః ॥ 30

మర్చితం మర్చితేయం చ చేష్ఠితం కృతకర్మణామ్ ।
గచ్ఛ శీఘ్రం మధువనం వంశక్షుప్త్య త్యమేవ హి ।
శీఘ్రం ప్రేషయ స్వాంస్తాన్ హమామి త్రిమఖాన్ కపీన్ ॥ 31

ఇత్యామి శీఘ్రం హనుమత్ప్రహవాన్
శిఖామ్బుగాంస్తాన్ మృగరాజధర్మాన్
భ్రష్టం కృతార్థాన్ నచ రాఘవాభ్యాం
క్రోతుం చ వీరాధిగమే ప్రయత్నమ్ ॥ 32

ప్రేతి ప్రితాశ్చై వంశహృష్టి ఖమాతా
తృప్త్యై పితౄర్థా వాచరాజాం చ రాజా ।
అంగైస్సంహృష్టైః కత్కపిద్ధం విదిత్వా
కాప్యో రాసన్వాం సోఽతిమాత్రం వవంధ ॥ 33

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అదికావ్యే సుందరకాండే త్రిషష్ఠితమస్తంభః (63)

వాల్మీకిమహర్షిపరచితమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది
అణువాదిమూడవస్తంభము

-- * * * --

64. అణువదినాల్గవస్తంభము

సుగ్రీవుని సంభవము ప్రకారము అంగద మానుమరాదులు కిష్కింధకు వచ్చుట.

మానుమరితుడు శ్రీరామునకు ప్రణమిల్లి. నీతా సందర్శన వార్తను తెలుపుట

సుగ్రీవేనైవ ముక్తస్తు నృప్త్యో వధిముఖః కపిః ।
రాఘవం లక్ష్మణం చైవ సుగ్రీవం చాభ్యవదయత్ ॥ 1

న ప్రణమ్య చ సుగ్రీవం రాఘవో చ మహాబలౌ,
వావరైస్సహితత్పూర్తిః దివమేవోత్పపాత హి ॥ 2

న యతైవాగతః పూర్వం తథైవ త్వరితం గతః,
వివత్య గణవాద్యూనకౌ తద్యనం ప్రవివేక హి ॥ 3

సుగ్రీవుడు "కృతార్థులైనవచ్చిన ఆ వానరులు వనమునందలి
వలములను, మరుపులను సేసించుట హకు సంతోషదాయకమే"-
అని వనవక్షకుడైన దధిముఖునకు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.
మామా! ఈ శుభవార్తను తెల్లినందులకు నీయొడ
ప్రసన్నుడవైతిని. కార్యమును సాదించుకొని వచ్చినందులకు
వానరుల చర్య (మధువనమును ద్వంసమొనర్చిన చర్య)
సహించదగినదే. వెంటనే మధువనముకు వెళ్లుము, అనినది
నీవే రక్షింపుము హనుమదాదివానరప్రముఖులనందఱిని
శీఘ్రముగా ఇదటకే వంపుము (30-31)

సీంహావరాక్రములైన హనుమదాదివానరులందఱును
కృతార్థులైవిచ్చేసిరి. వారిసందఱిని జూచుటకును, వారినోచ
పీతాశ్వేషణప్రయత్నవిశేషములను వినుటకును, నేను
రామలక్ష్మణులును మిక్కిలి కుతూహలవదుచున్నాము. (32)

కార్యము ననలప్రసంగము ప్రతిబోధింపబడిన వేతముందరా
అనుసంతోషములను ప్రకటించుచున్న రాజకుమారులగు
రామలక్ష్మణులను, వానరరాజైన సుగ్రీవుడు గాంచెను- తనకు
శరీరమంతయు పులకితమగుటచే 'కార్యపీడ్తి' ఇక
కరతలామలకము' అని భావించి, అతడు మహానందముతో
సొంగిపోయెను. (33)

సుగ్రీవేనైవ ముక్తస్తు నృప్త్యో వధిముఖః కపిః ।

రాఘవం లక్ష్మణం చైవ సుగ్రీవం చాభ్యవదయత్ ॥ 1

న ప్రణమ్య చ సుగ్రీవం రాఘవో చ మహాబలౌ,

వావరైస్సహితత్పూర్తిః దివమేవోత్పపాత హి ॥ 2

న యతైవాగతః పూర్వం తథైవ త్వరితం గతః,

వివత్య గణవాద్యూనకౌ తద్యనం ప్రవివేక హి ॥ 3

వానరుడైన దధిముఖుడు సుగ్రీవునిఅనుజ్ఞనుపొంది,
సంతోషపడినవాడై, రామలక్ష్మణులకును, సుగ్రీవునకును
నమస్కరించెను. (1)

రాజైనసుగ్రీవునకును, సుహృదులకాదులైన రామ
లక్ష్మణులకును ప్రణమిల్లినపిమ్మట ఆ దధిముఖుడు పొరులైన
వానరులతోగూడినవాడై ఆకాశమునకు ఎగిరిను. (2)

ఆ దధిముఖుడు సుగ్రీవాదులకడకు వచ్చినట్లుగనే తిరిగి
వేగముగా నయవించి, అకసమునుండి భూతలమునకు
దిగి, మధువనమున ప్రవేశించెను. (3)

న ప్రవిష్టో మధువనం దదచ్చ హరియూధపాన్.
విమలామర్థతాన్ పర్యాన్ మేహమానాన్ మధువకమ్. 4

న తామసాగమద్యీరో బద్ధ్యా కరభుటాంజలిమ్.
ఉవాచ వచనం శ్లక్ష్యమీ ఇదం హృన్తవదంగదమ్. 5

పౌన్య దోష్టో న కర్తవ్యో యదేభిరభివారితః
అజ్ఞానాద్రక్షభిః క్రోధాత్ భవంతః ప్రతిషేధితాః. 6

శ్రాంతో దూతాదమప్రాప్తా భక్షయన్త్య స్తకం మధు.
యవరాజన్త్యమిశశ్చ వవప్యాన్త్య మహాబలి. 7

హర్ష్యాత్ పూర్వం కృతో రోష తం భవాన్ క్షంతు మర్హతి.
యశైవ హి ఏతా తేఽథూత్ పూర్వం హరిగణేశ్వరః. 8

తథా శ్యమసి మగ్రీవో నాన్యస్తు హరినత్తమ
అభ్యాతం హి మయాగత్వా పితృవ్యక్త్య తవానఘ. 9

ఇహోపయానం నర్వేషామ్ విలేషాం వనచారితామ్.
ని త్వదాగమనం శ్రుత్వా పశ్చాద్ధిత్థరియూధస్యః. 10

ప్రహృష్టో న తు మష్టేఽసౌ ననం శ్రుత్వా ప్రధర్మిరమ్
ప్రహృష్టో మాం పితృవ్యస్తే సుగ్రీవో వానరేశ్వరః. 11

శీఘ్రం ప్రీషయ నర్వాం స్తాన్ ఇతిహావాన పార్థివ.
శ్రుత్వా దధిముఖవ్యేరం వచనం శ్లక్ష్య మంగదః. 12

అబ్రవీత్ తాన్ హరిశ్రేష్ఠో వాక్యం వాక్యవిశారదః.
శంతే శ్రతోఽయం శ్శిత్రింతో రామేణ హరియూధపాః. 13

అయం చ హర్షాదాభ్యాతి తేన జావామి హేతువా.
తత్ క్షమం వేదా నః స్థాయం కృతే కార్యే వరంతపాః. 14

కీర్త్యా మధు యథాకామం విశ్రాంతా వనచారిణః.
కిం శేషం గమనం తత్ర సుగ్రీవో యుధ మే గురుః. 15

నర్వే యథా మాం వక్ష్యంతి వమేత్య హరియూధపాః.
తథాస్మి కర్తా కర్తవ్యే భవన్త్యః పరవాసహమ్. 16

అతడు ఆ వనమున ప్రవేశించినప్పుడు, వానరులకు మత్తుతోలిగియుండెను. వారు లేచి మధువకములను (మూత్రరూపమున) విసర్జించుచుండిరి. అప్పుడు అతడు ఆ వానరులను అందఱినిచూచెను. (4)

వీరుడైనదధిముఖుడు ఆ వానరులసమీపమునకు చేరి, సంతోషముతో వేతులుతోడించి, అంగదువితో మృదుమధుర వచనములను ఇట్లు పలికెను. (5)

ఓ సౌమ్యుడా! పేరు మిమ్ములను వారించినందులకు కోపదవలదు. ఈ వనపాలకులు అజ్ఞానమువలన కోపముతో మియందఱిని అడ్డుకొన్నారు. (6)

ఓ బలిశాలీ! నీవు యువరాజావు, ఈ కురువనమునకు ఆధిపతివి. మీరందఱును దూరముమండి అలసినారిన పచ్చితిరి, ఈ ఫలములు, మధువులు అన్నియును మీదే, ఇష్టమునచ్చినట్లు భుజింపుడు. (7)

మూర్ఖత్వమువలన ఇంకొకముందు లేప్పుచేసితమి. యువాశాస్త్రసంపన్న మా దోషములను మన్నింపుము. ఓ వానరేశ్వరా! ఇదివరలో మీతండ్రివలె ఇప్పుడు నీవు, మగ్రీవుడు ఈ వానర గణములకు ప్రభువులు- మిత్ర ఇతరులు వారు. ఓ పుణ్యస్థునిషా! మీ పితరండ్రులైన సుగ్రీవునికడకు వెళ్లి నీవును, ఈ వానరేశ్వరులందఱును ఇప్పటికి వచ్చిరట్లు ఆరువకు తెలిపితివి. ఈ వానరప్రముఖులతోగూడ నీవు నుండికి వచ్చిపరిపరియమును పని, అతడెంతయు సంతసించును మధువనము ధ్వంసపైవచ్చినను వీటియు, వానరప్రభువు, మీ పితరండ్రయు వన సుగ్రీవుడు కోపగించలేదు. మీకు మిత్కిలి సంతోషపడెను. (8-11)

ఆ ప్రభువు "వాదినందఱిని వెంటనే ఇచటికి పంపుము" అని నన్ను ఆదేశించెను. దధిముఖుడు పలికిన ఈ మృదు వచనములను విని మాట్లాడుటలోనేర్పరి, వానర ప్రముఖుడు ఐన అంగదుడు తన సహచరవారలతో మృదుమధురముగా ఇట్లు పలికెను. "ఓ వానర యోధులారా! ఈ వృత్తాంతమును శ్రీరాముడుగూడ విని యుండునని భావించును. (12-13)

విలనన దధిముఖుడు సంతోషముతో ఈ సందేశమును తెలుపుటనుబట్టి వేనట్లనుకొనుచున్నాను. ఓ వీరులారా! కార్యపద్ధియైనవిమ్ముట మనము ఇక్కడ ఒక్క క్షణముగూడ ఉండరాదు. (14)

వానరులందఱును ఇచ్చానుసారముగా మధువులను పేలించి, బడలికలను తీర్చుకొనియున్నారు. ఇంకను మనకక్కడ పనియేమి? మన ప్రయాణములో ఇక సుగ్రీవుని యెద్దకు వెళ్లుటయే చిగిలియున్నది. ఇంక మనప్రభువైన సుగ్రీవుడున్న ప్రదేశమునకు శీఘ్రముగా వెళ్లుటయే మన కర్తవ్యము. (15)

ఓ వానరయోధులారా! నేను మితధీవములోమన్నవాడను. మీరందఱునుకలిసి కర్తవ్యమును నిర్ణయింపుడు. మీరు చెప్పినప్రకారము దానిని నేను ఆచరింతును. (16)

వాణ్ణవంశం మీశోపాం యువరాజోఽస్మి యద్యపి,
అయ్యుక్తం కృతార్థాగో యూయం భర్తయయం మయా, 17

మనతత్త్వాంగదస్త్రివం శ్రుత్వా నచవముత్తమమ్,
వైవాన్తమనసో వాక్యమ్ ఇద మూచ్యతాకరః, 18

ఏవం వక్ష్యతి కౌ రాజన్ ప్రభుస్సన్ వానదత్తభ
ణశ్చర్యమవమత్తౌ హి వర్వోఽహమితి మన్యతే, 19

తవ చేదం సువద్యతం వాక్యం వాచ్యత్య కన్యచిత్,
వన్యతీర్తి తవాభ్యాతి భవిష్యచ్చుభయోగ్యతామ్, 20

వర్వే వయమసి ప్రాప్తాః తత్ర గంతుం కృతక్షణాః
న యత్ర వారివీరాణాం మగ్రీవః పరిరవ్యయః, 21

త్వయా హ్యమక్షైర్వరిభిః నైవ శక్యం వదాత్మదమ్,
క్వచిద్గంతుం హోత్రేష్ట బ్రాహ్మస్పృత్యమిదం య తే, 22

ఏవం య వదతాం తేషామ్ అంగదః సత్యభాషత
బాధం గచ్ఛామ ఇయ్యక్త్వా ఖముత్పేతుర్మహాబలాః, 23

ఉత్పతంతమమాత్మేయః వర్వే తే హరియూథహిః,
కృత్వాకాశం విరాళాశం యంత్రోత్థిప్తా ఇవాచలాః, 24

అంగదం పురతః కృత్వా పామామంతం చ వాపరమ్,
తేఽంబరం నపాపోత్పత్య వేగవంతాః ప్లవంగమాః,
ఏవదంతో మహానాదం ఘనా వాతేరితా యథా, 25

అంగదే పసుమప్రాప్తే మగ్రీవో వానరాధిపః, 26

ఉవాచ శోకోపహతం రామం కమలలోచనమ్,
నమాశ్యసిహి భద్రం తే దృష్టా దేవీ న పంశయః, 27

వాగంయమిహ శక్యం తైః అతీతే నమయే హి నః,
అంగదస్య ప్రవార్తాచ్చ జానామి శుభదర్శిన, 28

న మత్సకాశ మాగచ్ఛేత్ కృత్యే హి వివిపాతతే,
యువరాజో మహాబాహుః ప్లవతాం ప్రవరోఽంగదః, 29

నేను యువరాజానే ఐనప్పటికిని మిమ్ములను అడ్డాపింప
గలవాడమిగాను, మీరు కార్యమును అంతమొనర్చుకొని
వచ్చినవారు. మిమ్ములను నేను శాపింపవగదు.' (17)

అంగదుడు వలించిన ఈ మంచిమాటలనువిని,
వానరులందఱును సంతోషులై ఇట్లునుడిచిరి. (18)

వానరోత్తముడనైన ఓ యువరాజా! పాపాచ్యముగా సేదవైన
వారివృద్ధినను బత్తర్యమదమత్తుడై నేనే సర్వధికారిని' అని
తలంచుకొని ఈ విధముగా నమ్రతతో పలికిడివాడివడు' (19)

ఇట్లునుడువుట సీకరిగును. ఇతరులకు ఇది అపాద్యము
భవిష్యత్తులో నీకు కలుగనున్న మహాశుభములకు ఇది
సూచకము. (20)

మీమెటమన్న మేమింపఱముగూడ శుభలక్షణ విధిమ్ముడు,
వానరయోధులకు సంతత నిభువు ఐన ముగ్రీవునికడకు
చేరుటకు వేచియున్నాము. (21)

ఓ వానరశ్రేష్ఠా! నీ అమజ్జలేవిధి వానరులెవ్వఁడు లక్ష్మ
అడుగుగూడ ముందుకువేయజాలరు. (మీ అట్టిన ఏమాత్రము
అతిక్రమింపరు) సత్యమును పలుకుచున్నాము. (22)

ఆ వానరులందఱును ఇట్లువలుకగా అంగదుడు సరో
వెల్లుకము' అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. వెంటనే ఆ మహాబలాలు
అందఱును ఒక్కమొడ్డిగా ఆకసమున కిగిరిరి. (23)

ఆ వానరయోధులందఱును ఎగురుచున్న అంగదున
అనుసరించుచు యుగళములచే పైకిచిప్పుటడిన పర్వతములవలె
ఆకాశమున ఏమాత్రము విడములేకుండ వ్యాపింబియుండిరి.
అనగా ఆకాశమునందఱునువాడే కనబడుచుండిరి. (24)

యువరాజైనఅంగదుడు, కపివరుడైనహనుమంతుడు
ముందుకు పొగిపోవుచుండగా మిక్కిలివేగముగల ఆ
వానరులు హరినిఅనుసరించుచు దివ్యున ఆకాశమెవకగిరి
వాయువుచే నెట్టిబడుచున్నమేఘములవలె మహానాదముల
నొనర్చుచు పురోగమించిరి. (25)

అంగదాదులు తమను సమీపించుచుండగాజూచి,
వానరోధుడైన ముగ్రీవుడు సీతావిరవాకారణముగా మిక్కిలి
దుఃఖమగ్నుడైయున్న శ్రీరామునితో ఇట్లనెను "ఓరామా!
సీతాదేవి కనబడినది. ఇందులకు సందేహము లేదు-
ఊరడిల్లుము- నీకు భద్రమగును. చూడుము- ఇదిగో!
అంగదాదులు రానేపర్చినారు." (26-27)

ఓ శుచిదర్శనా! అట్లకానిచో గడ్డుపుమీసిన వీమ్ముది
వారు ఇచ్చుటకే వచ్చుట అసంభవము- అంగదుచి
అమితోత్సాహమునుబట్టి నేపట్లు తలంచుచున్నాను (28)

కార్యముసఫలముగానీచో, మహాబాహువు వానర
ప్రముఖుడు, యువరాజు ఐన అంగదుడు నా కడకు వచ్చి
యుండెడివాడుగాడు. (29)

యద్యస్యకృతకృత్వావామ్ ఈద్యఃస్యాదుపక్రమః |
భవేత్ న దీనవదన్ భ్రాంతవిష్ణుతమానసః | 30

ఏత్యసైరామహం క్రతత్ పూర్వకైరభిరక్షితమ్ |
న మే మధువపం పాన్యాత్ అపౌష్ట్యే ప్లవగేశ్వరః | 31

కౌసల్యా సుప్రజా రామ సమాశ్వుసేహి సుప్రత
ద్భష్టా దేవీ న సందేహో నదావ్యేర పామామతా | 32

న ప్యాప్యః కర్మణో హేతుః పాధవేఽస్య పామామతః |
పామామతి హి నీధి శ్చ మతి శ్చ మతినత్రమ |
వ్యవసాయ శ్చ వీర్యం చ సూర్యే తేష ఇవ ధ్రువమ్ | 33

జాణవాన్ యత వేదా స్యాత్ అంగద శ్చ బలేశ్వరః |
పానుమాం శ్చాప్యధిష్ఠాతా న తస్య గతి రవ్యథా | 34

మా భూశ్చింతానమాముక్తః సంప్రత్యపితవిక్రమ |
యదా హి దర్శిహోదగ్రాః సంగతాః వానవాకసః | 35

నైసామశ్వుతకార్యాణామ్ ఈద్యః స్యాదుపక్రమః |
వపభంగేన జానామి మధూనాం భక్షణేన చ | 36

తతః కీలకీలాశబ్దం శుక్రావానన్దమంబరే | 37

పానుమన్యృకృత్యస్తానాం వర్జతాం కానశాకపామ్ |
కీష్కింధాముసయాతావాం నీధిం కథముతా మివ | 38

తతశ్చుత్వా నినాదం తం కసీనాం కసినత్తమః |
ఆయతాంఛితలాంగూలా సోఽభవత్ పృష్ఠమానసః | 39

అజగ్ముష్టేఽపి హరయో రామదర్శనకాంక్షిణః |
అంగదం పురతః శ్చుత్వా పానుమంతం చ వానరమ్ | 40

తేఽంగవప్రముఖా వీరాః ప్రహృష్టా శ్చ ముదాన్వితాః |
విసేతుర్ధ్వరరాజస్య కమిపే రాఘవస్య చ | 41

ఒకవేళ నానరులు కార్యమునుసాధించకయేపచ్చి మధువనమును భగ్గుమొనర్చినచో అంగదుడు దీనవదనుడై, భ్రాంతిచే మనస్సుకలలచేందివవాడై యుండెడివాడు. (30)

ఈ మధువనము మా తాతముత్తాతలనుండి పూర్వములే చక్కగా రక్షింపబడుచు వచ్చినది. అట్టి మధువనముచు దుఃఖితుడైన అంగదుడు ధ్వంసముకాసీయడు. (ఏలనన అంగదుడు బాధ్యతగల యువరాజు గదా) (31)

కౌసల్యామాతకు ఆనందముమగూర్చు ఓ రామా నియమనిష్ఠలుగలవాడా! ఊరడిల్లుము. సీతాదేవి కనబడినది (దృష్టా దేవీ) సందేహములేదు. ఆమెను హనుమంతుడే దర్శించియుండును (32)

ఓ ప్రజ్ఞాశాలీ! ఈ కార్యమును పరిపరిమొనర్చినది మతెచ్చురోగాడు, హనుమంతుడేయైయుండును. ఏలనన సూర్యునియందుతేజస్సునలే సహజముగనే హనుమంతుని యందు కార్యదక్షత, ప్రజ్ఞ, ప్రయత్నశీలము, సర్వాక్రమము కొల్లలుగా గలవు. (33)

మహావీరుడైన బాంబుచుడు, మిక్కిలిబలశాలియైన అంగదుడు నాయకత్వమువహించునప్పుడు, వామునానుడిన హనుమంతుడు పర్యవేక్షించుచువుడు ఏకార్యమైనను పరిపరిమైతిరును, కావున అమిత పరాక్రమశాలీ! ఓ రామా! ఇప్పుడు చింతను దణిజేరనీయకుము. నానరులు రర్పితకయముతో బాసేవచ్చినారు. కార్యపాపల్యముకానిచో వారు ఈ విధముగా ప్రవర్తించరు- మధువనమునందు నారు గుర్రేచ్చగా సలభక్షణము మధుసేవనము చేయునుబట్టియు, వనమును దంగవెళుచుబుట్టియు వేపు ఇల్లు ఊహించు చున్నాను. ఊహించుటయే కాదు, ఇది నాపరమ విశ్వాసము (34-36)

సేన్మట హనుమంతుడుసాధించిన కార్యసాఫల్యమునకు గర్వించుచు గర్వించుచువు నానరులు కీష్కింధను నమీపించుచు. తమకార్యసేద్యినిగూర్చి ప్రకటించుచున్నారా? అనునట్లు ఆకాశము నందు కీలకీలా రావములను గపించిరి. అనంతరము వానర ప్రభువైనసుగ్రీవుడు కపీశ్వరుల నివాదములనువిని, వాలమును మోరుగా పైకెత్తి, తన పరమానందమును ప్రకటించెను. (37-39)

ఆ కపులను నానకోత్తములైనఅంగమని హనుమంతుని ముందుండుకొని శ్రీరాముని దర్శించు కాంక్షతో వచ్చినాటికి. (40)

మహావీరులైన ఆ అంగదాదిప్రముఖులు మిక్కిలి ఆనందముతోపాఠోపావును కపిరాజైనసుగ్రీవుడు, పురుషోత్తముడైన శ్రీరాముడు ఉచ్చ ప్రదేశమునదిగిరి. (41)

1) ఆకాశమున వయలించుచు గమ్యస్థానమును నమీపించిన విమానమును క్రిందికిదిగులుకు అనుమలించుచు విమానాగ్రమును దీవకాంతులు ప్రదర్శింపబడుచు, రామసుగ్రీవుల సన్నిధికి వేరుబడి గగన హర్షమున వచ్చుచున్న హనుమరాది వానరులకు వార్తామోదములను దెల్పుచు సూర్యపుత్రుడైన సుగ్రీవుడు కాంతులను విడదమ్ము తన వాలమును పైకెత్తెను.

హనుమంశ్చ మహాహతుః ప్రణమ్య శిరసా తతః ।
వియతా మక్షలాం దేవీం రాఘవాయ వ్యవేదయత్ ॥ 42

ఓష్ఠా దేవీతి హనుమద్వదనాదమృతోపమమ్
అశక్త్య వచనం రామో హర్షమాప పలక్ష్యణః ॥ 43

నిశ్చితాశ్చతత్త్వస్మిన్ సుగ్రీవం నవనాత్మజే,
లక్ష్యణః శీలిమాన్ ప్రీతం బహుమావాదవైక్షతః ॥ 44

శ్రీత్యా చ రమమాగోఽథ తాఘవః పరనిరహః ।
బహుమానేన మహతా హనుమంతమచైక్షతః ॥ 45

మహాబాహునైవ హనుమంతుడు సాన్ధ్యంగనమస్కార మొనర్చి, 'సీతామహాసాధ్వ క్షేమముగా నున్నది' అని శ్రీరామునకు నివేదించెను 'కనుకొంటిని సీతమ్మను' (దృష్టాదేవీ) అని అమృతతుల్యమైనవచనమును హనుమంతుని నోటవిని, రామలక్ష్మణులు మహారావంద భరితులైరి. (42-43)

హనుమంతుడే 'కార్యమునుసాధింపగలడు' అనువిశ్వాసము గలలక్ష్యణుడు పంతువృద్ధి, గౌరవాదరములనుగూర్చు తనచూపులతో ఆ సుగ్రీవుని నింతోషపెట్టెను. ⁽¹⁾ (44)

శ్రీరాముడు పంకోషమున బులాడును అత్యంతగౌరవభావముతో హనుమంతుని పీక్షించెను. (అప్పుడు హనుమంతుడు పొందిన బ్రహ్మానందమునకు అనెదులు లేకుండిను.) (45)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే చతుష్ఠష్టితమస్సర్గః (64)

వాల్మీకిమహర్షివిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు 4వ అంశవరైనాణగవసర్గము.

-- * * * --

65. అటవదేవిదవసర్గము

హనుమంతుడు సీతాదేవి సమాచారమును శ్రీరామునకు తెలుపుట

తతః ప్రవ్రవణం వైలం తే గత్వా వివ్రకాసనమ్ ।
ప్రణమ్య శిరసా రామం లక్ష్యణం చ సుహృదమ్ ॥ 1

యువరాజం పురిస్కృత్య సుగ్రీవమభివాద్య చ ।
ప్రవృత్తిమథ పీతామోః ప్రవక్తృమవచక్రముః ॥ 2

రావణాంతఃపురే రోధం రాక్షసీలిశ్చ తర్జనమ్ ।
రామే నమసురాగం చ యశ్చాయం పసుయః శ్చితః ॥ 3

ఏత రాఖ్యాంతి తే నర్వే హరమో రామనన్దిభా ।
వైదేహీమక్షలాం శ్రుత్వా రాకున్తుత్తర మబ్రవీత్ ॥ 4

క్య పీతా వర్తత దేవీ కథం చ మయి వర్తతే ।
ఏత వ్యే పర్యమాఖ్యాత వైదేహీం సతి వానరాః ॥ 5

రామస్య గదితం శ్రుత్వా హరమో రామనన్దిభా ।
చోదయంతి హమామంతం పీతావృత్తాంతకోపిదమ్ ॥ 6

అంతట ఆ వానరులందఱును యువరాజైవఅంగదుని నాయకత్వమున చీత్రములైన వనములుగల ప్రవ్రవణ పెర్కలమును జేరిరి, అచట వారు రామలక్ష్మణులకు సాన్ధ్యంగముగా ప్రణమిల్లిరి. అనంతరము సుగ్రీవునకు నమస్కరించి, సీతాదేవివృత్తాంతమును రెలుపుటకు ఉపక్రమించిరి. (1-2)

రావణాంతఃపురమునందు సీతాదేవి నిర్బంధించబడిట, రాక్షస స్త్రీలు ఆమెను భయపెట్టుచుండుట, రామనిపై అమెకుగల అనురాగము, రావణుడు ఆమెకు చిరించిన గడుపు మొదలగు విషయములను వానరులందఱును రామనన్దిభ యందు చెప్పబోడంగిరి సీతాదేవి క్షేమముగానున్నట్లు దిరిసీకాని, శ్రీరాముడిట్లు నడిచెను. (3-4)

ఓ వానరులాడా సీతాదేవి ఎప్పుడక్కన్నది? నా విషయమున అమెఅభిప్రాయమేమి? ఆమెకు సంబంధించిన ఈ విషయములనన్నింటిని విపులముగా రెల్పుడు. (5)

వానరులు రాముడు పరికినమాటలనువిని, సీతాదేవి వృత్తాంతమును బాగుగా ఎత్కిన హనుమంతునితో 'నేనే వివరింపుము' అని శ్రీరాముని ఎన్నిదిలో అనువద ప్రార్థనాంపిరి. (6)

1) రామకార్యములై హనుమంతుని సంపదనాడు సుగ్రీవుడే హనుమంతుడే ఈ కార్యమును సాధించెనని గట్టిగా నొక్క చెప్పించాడున సుగ్రీవుడే. కావున అతడు లక్ష్యణస్వామియుక్క గౌరవాదరములతోగూడినచూపులకు అర్హుడాయెను.

శ్రుత్వా తు వచనం లేషాం హనుమాన్ మారుతాత్మజః ।
 ప్రణమ్య శిరసా జేహ్యే సీతాయై తాం దీశం వ్రతః ।
 ఉవాచ వాక్యం వాక్యజ్ఞః సీతాయా దర్శనం యతః । 7

తం మణిం కించనం చివ్యం దీప్యమానం స్వలేఖసాః ।
 చల్త్య రామాయ హనుమాన్ తతః ప్రాంచభిరశ్రవేత్ 8

వముద్రం లంఘయిత్వాహం శతయోజన మాయతమ్ ।
 అగచ్ఛం జానకీం సీతాం మార్గమాణో దీప్యక్షమా 9

తత్ర లంకేతి వగరీ రావణస్య దురాత్మనః । 10

దక్షిణస్య వముద్రస్య తీరే వసతి చక్షిణీ ।
 తత్ర దృష్ట్వా మయా సీతా రావణాంతఃపురే సతి 11

సప్తస్య త్వయః జీవంతీ రామా రామ మహారథమ్ ।
 దృష్ట్వా మే రాక్షసేనుభ్యే తర్జ్వమానా ముహుర్ముహుః 12

రాక్షసేభిర్విరూపాభి రక్షితా వ్రమదానవే ।
 దుఃఖమాపాద్యతే దేవీ తథాఽదుఃఖోఽతా సతి 13

రావణాంతఃపురే ధుద్ధా రాక్షసేభిస్సరక్షితా ।
 ఏకనేతీధరా దీనా త్వయి చింతావరాచుగా 14

అథశ్చయ్యా ఏవర్ణాంగీ వర్ణిసేవ హిమాగమే ।
 రావణార్విసివృత్తార్థా మర్తవ్యకృతనిశ్చయా 15

దేవీ కథంచిత కాకుత్స్థ త్వన్మహా మర్శితా మయా
 ఇక్ష్వాకుచంశచిహ్నాతిం శనైః కీర్తయంతాఽనఘ 16

సా మయా సరళార్థూరి విశ్వాసముపపాదితా ।
 తతస్పంభాషితా దేవీ సర్వమర్థం చ రర్చితా 17

రామసుగ్రీవసత్యం చ శ్రుత్వా ప్రీతిముపాగతా ।
 ఏయతస్సముదాచారో భక్తిశ్చాస్యాస్తథా త్వయి 18

ఆ హనులహులంబుపిని, వాయుసూనుడైన హనుమంతుడు
 ఆ దక్షిణదిక్కునకుమలులి సీతాదేవికి వినయముతో
 ప్రణమిల్లెను. తదుపరి వాక్పతురుడైన ఆ మారుతి తాను
 సీతాదేవిని దర్శించినరీతిని తెలుసుకొను. (7)

(సీతాదేవి తనకు అనవాలుగా అనుగ్రహించినదియు)
 కాంచనమయము, తనతేజస్సుతో దివ్యకాంతులను
 వెదజల్లుచున్నదియగు ఆ చూడఁబడిన హనుమంతుడు
 శ్రీరామునకు నమర్చించెను. ఏమ్మట అంజలిఘటించి,
 అతడు ఇట్లునుడివెను. (8)

నేను మాటుయోజనముల పాదపుగల సముద్రమును
 లంఘించి, బసవనికాశురైనసీతాదేవిని జూడగోరినవాడనై
 ఆమెను నెదకుచువెల్లితిని (9)

వక్షిణసముద్రముయొక్క దక్షిణతీరమువందు దుర్మార్గుడైన
 రావణునియొక్క లంక' లను నగరము గలదు అచట
 రావణాంతఃపురమున అశేక వనమునందు నేను సీతాసార్వినీ
 జూచితిని (10-11)

ఓ రామా! ఆ సార్వినీ తన ఆశలనమ్మింటిని నీ మీదనే
 పెట్టుకొని జీవించుచున్నది. ఆమె చుట్టును రాక్షసస్త్రీలు
 చేరియుండిరి. వారు ఆమెను మాటిమాటికిని భయపెట్టుచుండగా
 నేను జూచితిని. ఏళ్ళకాలములుగల ఆరాక్షసస్త్రీలు నమదానము
 నందు ఆమెను కాపలాకాయుచున్నారు. (కలలోగూడ) దుఃఖమును
 మాటనే ఏఱుచి ఆ సార్వినీ నేడు దుఃఖములకులనైంది (12-13)

రావణాంతఃపురమునందు (అశేకవనమునందు) ఆమె
 సింహదములోనున్నది. రాక్షసస్త్రీలు ఆమెను పర్యవేక్షించుచున్నారు.
 ఆమెకేశములన్నియు ఒకేజడగా ఏర్పడియున్నవి, దీమలాల్లి
 యున్న ఆమె నిరింతరము నిన్నే చింతించుచున్నది. (14)

ఆమె నేలపైనరుండియున్నది. పంపుదెబ్బకు గుళియైన
 వద్దిముసల వన్నెవటిగియున్నది. రావణుని ఏవగియు
 కొనుచున్నది. ఏరక్తికాశలముగా తనువును త్యజింపవలెనని
 నిర్ణయించుకొనియున్నది. (15)

కాకుత్స్థుడనగు ఓ రామా! నీపైననే మనస్సును విలుపుకొని
 యున్న సీతాదేవిని అతిశబ్దముతో వెదక కనుగొంటిని. ఓ
 పుణ్యస్థుడవో! నేను (అప్పుడు) ఇక్ష్వాకుచంశ చిహ్నాతిని తిన్నగా
 క్రమముగా ప్రస్తుతించితిని. (16)

ఓ మహాపురుషో! ఆవిదముగా ఆమెకు నాపై విశ్వాసమును
 పొందకొల్పితిని. అప్పుడు ఆ లగ్ని వాతో సంభాషించినది.
 ఆమెకు నేను అన్నివిషయములను దెల్పితిని. (17)

రామసుగ్రీవులమైతిని దెలిసికొని, ఆమె పరముప్రీతిని
 పొందినది, సాత్వికత్యధర్మాచరణము, నీపైభక్తి ప్రపత్తులు
 ఆమెలో స్థిరముగామన్నవి (18)

ఏనం మయా మహాభాగా దృష్టా జవకవందివి,
ఉగ్రేణ తపసా యుక్తా త్వభ్యక్తా పురుషర్షభః 19

అభిజ్ఞానం చ మే దత్తం యథాప్యత్తం తనాంతికే,
చిత్రహాదే మహాప్రాక్త వాయుసం ప్రతి రాఘవః 20

విజ్ఞాప్యశ్చ పరవ్యాఘ్రో రామో వాయుమత త్వయా
లభితేనేహ యద్దృష్టమ్ ఇతి మామాహ జావకీ 21

లయంతాస్మై ప్రకాతవ్యో యథాత్ మనరిరక్షితః
ఘోరతా వచనాన్యేవం సుగ్రీవస్యోపశ్శాంతాః 22

ఏష మాదామణిః శ్రీమాన్ మయా సుపరిరక్షితః,
మనశ్చిలాయాస్త్రైకో గండహిర్వ్య వివేశితః 23

ఏష విర్యాతతః శ్రీమాన్ మయా తే వారిపంభవః
ఏతం దృష్ట్వా ప్రమోదిష్యే హ్యనవ త్వా వివాహః 24

జీవితం ధారయిష్యామి హాసం దళరథాత్మజః,
హీర్షం మాపాప్యజీవేయం రక్షసిం నశనూగతాః 25

ఇతి మామబ్రువీత్ సీతా కృణాంగీ ధర్మచరిణీ,
రావణాంతఃపురే దుద్వా మృగీనోర్ముల్లలోచనాః 26

ఏతదేవ మయాఽఖ్యాతం వద్యం రాఘవ యద్యథా,
సర్వథా సాగరజలే పంతారః క్రవిధీయతామ్ 27

తౌ జాతాశ్వాసౌ రాజపుత్రౌ విదిత్వా
తద్రాజజ్ఞానం రాఘవాంశు సదాయ ।
దేవ్యా చాఖ్యాతం సర్వ మేవామపూర్వార్థే
వాచా పంపూర్ణం వాయుపుత్రశ్శవసః 28

ఓ నరోత్తమా, పూజ్యురాలైన ఆ జవకునికూతురు
చీవ్రముగా తనమాచరించుచు నేయందు భక్తి తత్పరురాలై
యున్నది ఈ పదముగానున్న ఆ సాధ్వినీ నేను విక్షింపితిని. (19)

మహాప్రాజ్ఞా! ఓ శ్రీరామా! చిత్రకూటపర్వతమనందు
అను వీప్రకృతనడనృపుడు జరిగిన కాకవృత్తాంతమును
'గుర్తు'గా నీకు తెల్పుటకై అమె నాకు వివరించినది. (20)

'ఓ మారుతీ! ఇక్కడవీపు చూచినదంతయును
నరోత్తముడైన శ్రీరామునకు విన్నవించుము.' అని
జావకీదేవి నాతోమడివినది (21)

ఈ వచనములను అర్పించి సుగ్రీవునిసమక్షమున
శ్రీరామునకు దెలుపుము ఈ శరోభూచిణమును ఎంతో
భీదముగా కాపాడుకొనుచు వచ్చితిని. దీనిని శ్రీరామునకు
సమర్పించి, ఇట్లు పలుకుము. (22)

'జాతరత్నకోభలనువెదజల్లు ఈ చూడామణిని నేను
జ్వాలా గండరక్షించుకొనుచువచ్చితిని. మణిశిల గండమును
(వీపు) నా చెక్కిరిపై తలకముగా తీర్చిదిద్దితిని. (23)

జలములలో జన్మించి, కాంతులనుచిమ్ముచున్న ఈ
చూడామణిని నేను నీకడకు పంపుచున్నాను. ఓ అనఘా!
ఈశునమయునువందు దీనిని జూచుచు నెన్ను జూచినట్లు
అనందించుచున్నాను. (24)

ఓ రాశరదీ! మానముగడుపు ముగియువలకు నేను
జీవించియుందును, రాక్షసులందీనములోనున్న వేమ ఒక
సంపూర్ణక్షయనపీమృత జీవించియుండను"- అని (25)

దయచాచియు, కృణాంగియు అని సీతాదేవి నాతో మడివినది.
అటులేదేని విశాలసీత్రములు గల సీతాదేవి రావణాంతఃపురమున
(అశోకవనమున) నిర్భందములో నున్నది. (26)

ఓ రఘువంశోత్తమా! విషయములను అర్పించి
యథావధిమగా విన్నవించితిని. సాగరమును దాటు ఉపాయమును
గూర్చి ఆలోచింపవలెను" (27)

వాయునూమడైన హనుమంతుడు ఈ విధముగా తన
మాటలద్వారా ఆరామలక్ష్మణులు ఊరబిచెందెనట్లు శ్రవించి
సీతాదేవి అనవాలుగా అవకీర్చిన చూడామణిని శ్రీరామునకు
సమర్పించెను. సీతాదేవినిందేశమును క్రమము తప్పకుండా
సంపూర్ణముగా తలెరుజేసెను. (28)

ఇత్యార్తే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే పంచషష్ఠితమస్కర్గః (65)

వాల్మీకిుహర్షినిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది అయివదిదశమస్కర్గము.

66. అలువదిఅలువసర్గము

చూడామణిని గాంచి, సీతాదేవి కేశములను విని, శ్రీరామచంద్రుడు పరితపించుట

వీనముక్తి వాసుమతా రామో దశరథాత్మజః ।
తం మణిం హృదయే కృత్యా ప్రదురోద పఠన్మహా ॥ 1

తం తు దృష్ట్వా మణిశ్రేష్ఠం రాఘవ కృతకర్పితః ।
నేత్రాభ్యామశ్రుభూర్లాభ్యాం సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్ ॥ 2

యథైవ భేషస్సవతి స్నేహోద్యత్సన్య వత్సలా
తథా మమాపి హృదయం మణిరత్నస్య దర్శనాత్ ॥ 3

మణిరత్నమిదం దత్తం వైదేహ్యః శ్వకురేణ మే ।
వధూకాలే యథా బద్ధమ్ అధికం మూర్ఛి శోభతే ॥ 4

అయం హి జలసంభూతో మణిస్సజ్జనపూజితః ।
యజ్ఞే పరమతుష్టేన దత్తశ్శక్తేణ ధీమతా ॥ 5

ఇమం దృష్ట్వా మణిశ్రేష్ఠం యథా తాతస్య దర్శనమ్ ।
అర్హాస్త్వగతస్సౌమ్య వైదేహస్య తథా విభోః ॥ 6

అయం హి శోభతే తస్యా ప్రయాయా మూర్ఛి మే మణిః ।
అస్యాద్య రర్భనేవాహం ప్రాప్తం తామివ చింతయే ॥ 7

కీమాహ పీతా వైదేహీ బ్రూహి సౌమ్య పునఃపునః ।
పిపాసుమివ శోయేన సించంతి వాక్యవారిణాః ॥ 8

ఇతన్తు కిం దుఃఖతరం యదిమం వారివంభవమ్ ।
మణిం పశ్యామి సౌమిత్ర వైదేహీ మాగతాం వినా ॥ 9

చిరం శీవతి వైదేహీ యది నూనం ధరిష్యతి ।
క్షణం సౌమ్య వ శీవేయం వినా తామసితేక్షణామ్ ॥ 10

సయ మామసీ తం తేకం యత్ర దృష్ట్వా సుప స్రయా ।
వ తిష్ఠేయం క్షణమపి ప్రవృత్తి ముపలభ్య చ ॥ 11

హనుమంతుడు ఈవిధముగా తెలిసినవీమ్మట దశరథసిక్తుమౌచుకైన శ్రీరాముడు ఆ చూడామణిని తన హృదయము పకుహత్తుకొని మిక్కిలి మిపిలచెను లక్షణుడును కంటతడిపెట్టెను. (1)

శ్రీరాముడు ఉత్సుష్టునైన ఆ మణినిచూచి, శోకాబుద్ధి కన్పటించునందగా సుగ్రీవునితో ఇట్లనెను (2)

లేగదూడపైగలవాత్సల్యముచే నేనువు పాలను చేవువట్లు ఈ అమూల్యమైన చూడామణిని నూడగానే వా హృదయము ద్రవించుచున్నది. (3)

మామయైన జనకమహారాజా నివారణమయమున (అమె తల్లివారా) నాతండ్రిసమక్షమున నైదేహికి కానుకగానిచ్చెను దానిని అమె తనశిరస్సున ధరించినప్పుడు ఆమణిశోభలు ఇనుమడించెను. (4)

జలమునుండి ఆవిర్భవించిన ఈ మణి సజ్జమల పూజని అందుకొనినది. జనకుడుచేయు యజ్ఞమునకు ధీశలియైన దేవేంద్రుడ సంతుష్టుడై దీనిని ఆ మహారాజానకు బహూకరించెను. (5)

సౌమ్యుడవైన ఓ ముగ్ధివా! నేను విశిష్టమైన, ఈ మణిని జూడగానే నేడు నాకు నూతండ్రియైన దశరథుని, మామయైన జనకుని దర్శించినట్లున్నది. (6)

ఈ మణియే నాప్రియురాలైన సీతయొక్క శిరస్సునందు ఇంతవఱకు అలంకృతమగుచు శోభిల్లుచున్నది. నేడు దీనినిచూచి అమెను పొందినట్లు తలంచుచున్నాను. (7)

ఓ మారుతీ! సీతాదేవి పోకినమాటలను పదేపదే తెలుపుము. దప్పిగొన్నవానికి జలములవలె ఆ మధుర వచనములు నాకు హాయిపిగూర్చును. (8)

ఓ లక్ష్మణా! వైదేహి ఇచటలేకుండా జల సంభవమైన ఈ చూడామణిని చూచుటవలన నా దుఃఖము ఇంతను అధికమగుచున్నది. (9)

సౌమ్యుడవైన ఓ లక్ష్మణా! సీతాదేవి ఒకమాసము తన స్థాణములను నిలుపుకొనియున్నచో అమె చిరకాలము జీవించినట్లేమని తలంచవచ్చును. కాని మనోహరమైన నల్లని చూపులుగల ఆ జానకి లేకుండా ఇంక ఒక్క క్షణకాలమైనను నేను జీవించియుండజాలను. (10)

ఓ మారుతీ! నాకు అత్యంతప్రీతిపాఠురాలైన సీతాదేవి యున్నదేకమునకు నన్నును చేర్చుము. అవై ఉనికి తెలిసిన పిమ్మట ఒక్కక్షణముగూడ నేనిక్కడ ఉండలేనున్నాను. (11)

కథం సా మమ మిత్రోణీ భీరుభీరుప్పతి పదా,
భయోపహాసం మోరాలాం మధ్యే తిష్ఠతి రక్షసామ్ | 12

శారదస్తపిరోమ్మక్తో మావల చంద్ర శవాంబుధైః,
అవృతం వదనం తస్యా వ విరాజతి రాక్షసైః | 13

కిమాహ సీతా హనుమన్ తర్జుతః కథయాద్య మే,
ఏతేన నిలు జీవిష్యే భేషజేనాయరో యథా | 14

మధురా మధురాలాపా కిమాహ మమ భామినీ,
మిక్కిహీనా పరారోహ హనుమన్ కథయస్వ మే,
దుఃఖాద్భుతతరం ప్రాప్య కథం జీవతి జానకీ | 15

మందరాంశీయు సవాజమాగా భయపడు పృథ్వివము గలిదియు సాద్యయు అగు వాసీత భయంకరులైన ఘోరరాక్షసులమధ్యే ఎట్లు ఉండగలుగుచున్నది? (12)

చీకట్లుమండి బయటపడి మేఘములచే అబ్బాదికుడైన శరత్కాలచంద్రునివలె రాక్షసులచే అవరించబడిన అమెముఖము ప్రకాశించును. ఇది నిశ్చయము. (13)

ఓ హనుమంతుడా! వా సీత ఇంకను ఏమనినదో దాచు! ఇప్పుడు మధువుమధు టెవడవీవనమిచ్చే రోగవలె అమె కమ్మగిమాటలచే నేను వా ప్రాణములను విలపుకొందును (14)

ఓ హనుమంతుడా! వాటాల్ని మధురస్వభావము గలిది, మధురముగామాట్లాడునది, నా వియోగ దుఃఖముననున్న అమె కలికిర మాటలనే నాకు యథాశధముగా వినిపింపుము, దుఃఖపరంపరమనింది జానకీ ఎట్లు జీవియుచున్నది? (15)

శత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణో వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే షట్షష్ఠీతమస్త్యర్గః (66)

వాల్మీకిమహర్షివిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు

ఇది అఱవది అఱవసర్గము

-- * * * --

67. అఱవదివిడవసర్గము

హనుమంతుడు సీతా సందేశమును శ్రీరామచంద్రునకు వినిపించుట

వీర ముక్తస్తు హనుమాన్ రాఘవేణ మహాత్మవా,
సీతాయా భాషితం పర్యం వ్యవేదయత రాఘవే | 1

ఇదముక్తవతి దేవి జానకీ పురుషర్షభ
పూర్వస్మక్తమభిజ్ఞానం చిత్రకూటే యథాతథమ్ | 2

మమనుస్త్రి త్వయా పార్థం జానకీ పూర్వముత్థేతా,
నాయనస్సహప్రేత్సత్వ విదవార స్త్రవాంతరే | 3

పర్యాయేణ చ ముద్దిస్త్యం దేవ్యంకే భరతాశ్రణః,
పునశ్చ కేల పక్షీ వ దేవ్యా నవయతి వ్యథామ్ | 4

పునఃపునరుపాగమ్య విదవార భృశం కేల,
తతస్త్వం జోధితస్సప్యాః శోణితేన సముఖతః | 5

మహానుభావుడైనశ్రీరాముడు ఇట్లుపలుకగా హనుమంతుడు సీతాదేవి నుడివిన పదవములనన్నింటినీ ఆయనకు వివేదించెను. (1)

ఓ పురుషోత్తమా! జానకీదేవి ఇదివరలో చిత్రకూటమున జరిగిన వృత్తాంతమును మీకు గుర్తుచేయుటకై యథా తథముగా తెలిపెనది. (2)

వీరోగూడి హాయిగా నిద్రించుచున్న జానకీ ముందుగా మేల్కొనెనట. ఇంతలో ఒక జాతి వేగముగా అచటికివచ్చి, అమె వక్షస్థలమును గాయపటచెనట. (3)

ఓ భరతాశ్రణా! నీమ్మట నీవు అమెయొడీలో అలయుంచి, నిద్రించితివట మఱు అపక్షి సీతాదేవిని బాధించెనట- (4)

ఆ జాతి మాటిమాటికి వచ్చుచునకువచ్చి, అమెను నిశ్శీలి గాయపటచెనట, అప్పుడు అమె గాయములనుండి సువిందివరక్షముచే తడిసే నీవు మేల్కొంటవట. (5)

వాయసేన చ తేనైవం వతతం బాధ్యమానయా ।
బోధితః కీల దేవ్యా త్వం కుశసుభ్యః పరింతసః 6

తాం తు దృష్ట్వా మహాబాహో దాంతాం చ ప్నాంహే ।
అశీవిష ఇవ క్షుద్ధో నిశ్చైవన్నభ్యభాషథాః 7

పభాతైః కేవ తే భీరు దాంతం తు ప్రనాంతరమ్ ।
కః క్రేదతి పరోషణ సంపవక్త్రేణ భోగివా 8

నిరీక్షమాణస్సపాసా వాయసం నమనైక్షథాః ।
సఖైస్సరుధిరైః పీష్టైః తామేవాభిముఖం స్థితమ్ 9

మతః కీల న తక్రన్య వాయసః పతతాం వరః ।
ధరాంతరచరశ్శీఘ్రం పవనస్య గతో పమః 10

తతస్తస్మిన్ మహాబాహో కోపనంపర్తిచేక్షణః ।
వాయసే త్వం వృథాః క్రూరాం నుతం మలిమతాం వరః 11

వ దర్శం పంస్తరాద్భుహ్య బ్రహ్మస్త్రేణ హ్యయోజయః ।
ప దీప్తశవ కాలాగ్నిః జన్యాతాభిముఖః భగమ్ 12

క్షేపణం స్త్రుం ప్రదీప్తం హి దర్శం తం వాయసం ప్రతి ।
తతస్తు వాయసం దీప్త పదర్శమమజగామ హి 13

న పీతా చ పరిత్యక్తః సురైశ్చ సమపార్థిభిః ।
త్రీన్ బోకాన్ పంపరిశ్రమ్య త్రాతారం వాధిగచ్ఛతి 14

పునరేవాగతః త్రస్తః త్వత్కాశమరిందమ ।
త్వం తం విపత్తితం భూమౌ శరణ్య శ్చరణాగతమ్ 15

నధార్మమపి కాకుత్స్థ కృపయా పర్యపాలయః 15

మోఘమస్త్రం న తక్యంతు కర్తృమిత్యేన రాఘవ ।
భవాన్తస్యాక్షే కాశస్య హినస్తన్న నదక్షిణమ్ 16

రామ త్వం న నమస్కృత్య రాజ్ఞే దశరథాయ చ ।
విస్మయస్త తదా కాశః ప్రతిపీదే స్వమాంయమ్ 17

ఏవమస్త్రవివాం శ్రేష్ఠః పత్వవాన్ శీలవానపి ।
కమర్త మస్త్రం రక్షన్య న యోజయతి రాఘవః 18

శత్రుసంహారమదనై న ఓ రామా! ఆ వాయసముచే
మఱలనుజల బాధింపబడుచున్నసీతాదేవి సుఖముగా
నిద్రించుచున్న నీన్ను మేల్కొలిపెవట. (6)

ఓ మహాబాహూ! పక్షిష్టలమునందు గాయపడిన
ఆమెను జాచినంతనే రెప్పిపోయిన విమర్శమువలె
బుసలుకొట్టుచు నీవు ఇట్లు పలికితవట- (7)

"ఓ భయస్యభావురాలా! నీ పక్షిష్టలమును గోళ్లతో
గాయపఱచినదెవరు? కోపముతోఁగిరిపోవుచున్న విశాలమైన
పదగిలనర్చముతో ఆడుకొముచున్నది ఎవరు?" 8

అటునిటు కలయజారుచు రక్తసిక్తమైన వాడిగోళ్లతో
ఆమెకు ఎదురుగానున్న ఒక కాకిని నీవు వీక్షించితివట. (9)

పక్షులలో శ్రేష్ఠమైనదియు, వాయువేగమున సంచరించు
నదియుచున ఆ కాకము ఇంద్రుని కుమారుడట- అది
మఱియొక ప్రదేశమునకు వెళ్లెనట. (10)

ఓ మహాబాహూ! ప్రజ్ఞావంతులలో శ్రేష్ఠుడా
కోపముతో కన్నులెఱ్ఱజేయుచు ఆ వాయసమును
మూరముగా శిక్షింపదలచితివట. (11)

అట్టి నీవు అననమునుండి ఒకదర్శను దీసికొని
దానిని ముద్రించి బ్రహ్మస్త్రముగా ప్రయోగించితివట. ఆ
అస్త్రము ప్రళయాగ్నివలె మరిటలను వెల్గిక్కుచు
కాకమునకు అభిముఖముగా ప్రజ్వలించెనట. (12)

సీత ప్రజ్వలించుచున్న ఆ దర్శను (బ్రహ్మస్త్రమును)
వాయసముపై ప్రయోగించితివట- అప్పుడు ఆ దర్శ
మరిటలనుచిమ్ముచు ఆ వాయసమును వెంజడించెనట. (13)

ఆ వాయసముయొక్క తండ్రిమైన ఇంద్రుడును, వేపతలును,
మహర్షులును తతనిని ఆడుకొనలేదట. ఆ కాకము ముల్లోకములు
తిరిగిమోచినను దానిని రక్షించువాడు దొరకలేదట. (14)

ఓ శత్రుసంహారా! ఆ వాయసము ప్రాణభీతితో తిరిగి
తిరిగి కడకు నీ యుద్ధశీవచ్చెనట. అనన్యశరణ్యుడనైన నీన్ను
శరణుజొచ్చి, బూమిపైబడి నీ ముందు మోకరిల్లెనట.
కాకుత్స్థుడనైన ఓ రఘురామా! ఆ కాకము పధింపదగినదే
మైనప్పటికిని కవికరముతో దానిని నీవు రక్షించితివట. (15)

అమోమమైన ఆ బ్రహ్మస్త్రమును వ్యర్థముచేయుట
అశిక్యమనిభావించి, నీవు ఆ కాకముయొక్క కుడికంటిని
తొలగించితివట- (16)

ఓ రామా! ఆ వాయసము వీకును, దశరథమహారాజునకును
పమస్కరించి, నీయొద్ద పలువురకొని, తననినానెమునకు
చేరెను."-అట- (17)

"సీతాదేవి ఇంకను ఇట్లుపలికెను. ఆస్త్ర విద్యాకోవిదులలో
శ్రేష్ఠుడు, అలకలి, ఉత్తమశీల సంపన్నుడు ఐన శ్రీరాముడు
రాక్షసులపై ఆస్త్రములను ఏల ప్రయోగించుటలేదు. (18)

న వాగా వాసి గంధర్వా వామరా న మకుర్తణాః ।
 న చ పర్వే రణే శక్తా రామం ప్రతి పమాపితుమ్ । 19
 తస్య వీర్యవతః కశ్చిత్ యద్యస్తి మంజు సంభ్రమః ।
 క్షీణం మువిశితైర్వాణైః పాన్యతాం యుధి వాచణః । 20
 భ్రాతృరాదేశమాప్తాయ లక్ష్మణో వా పరంతపః ।
 న కీమర్థం నకవరో న మాం రక్షతి రాఘవః । 21
 శక్తా తా పురుషస్యాహూ నాయ్యగ్నివమతేజసాః ।
 మరాణామపి దుర్జయో కీమర్థం మాముసేక్షతః । 22
 మమైవ దుష్కుఠం కించిన్యహదస్తి న సంశయః ।
 కనుర్థౌ నహితౌ యన్మాం నావేక్షేతే పరంతపా 23
 నైదేవ్యా వచనం క్రుత్వా కరుణాం పాశ్రుభాషితమ్ ।
 పువర్యహమార్థాం రామ్ ఇదం వచన మేబ్రవమ్ । 24
 త్వచ్ఛ్రవముఖో రామో దేవి పత్యేవ తే శపే 25 ।
 రామే దుఃఖాభిభూతే తు లక్ష్మణాః పరితప్యతే
 కథంవిద్యవతీ ధృష్టా న కాః పరిశోచితుమ్ ।
 అగ్నిన్ ముహూర్తే దుఃఖావామ్ అంతం క్రక్షేప భామిని । 26
 రాపుభా వశశక్త్యా తా రాపురావచిందితాః ।
 త్వద్దర్శనభృతోత్పాహా లంకాం భస్మీకరిష్యతః । 27
 హత్యా న సమతే రౌద్రం లలణం నహబాంధవమ్ ।
 రామవస్త్యం నవరోహ స్థాం పురీం నయితే క్రువమ్ । 28
 యత్తు రామో విజావీయాత్ అభిజ్ఞానమపిచిత్తే ।
 ప్రీతినంజనవనం తస్య ప్రదాతుం త్వమిహార్హసః । 29
 పాభివీక్ష్య దిశస్సర్వా వేణ్యుర్ద్రధనముత్తమమ్ ।
 ముక్త్యా వస్త్రాద్దౌ మహ్యం మణిపేరం మహాబల । 30
 ప్రతిగ్రహ్య మణం దివ్యం తవ హేతో తథూర్తహా ।
 తుసా తాం ప్రణమ్యార్యామ్ అహ మౌగమనే త్వరే 31
 గమవే చ భృతోత్పాహామ్ అవేక్ష్య వచనర్థినీ ।
 వివర్జమానం చ హి నామ్ ఉవాచ ఐనవాత్మజాః । 32

నాగులుగాని, గంధర్వులుగాని, అపసురులుగాని, దేవగణములు
 గాని, వీరందఱుమరిసిగాని రణ దంగమున శ్రీరాముని
 ఎదిరించినిలబడుటకు నీమరులు గారు. (19)

మహావరాక్రమశాలియైన శ్రీరామునకు నా విషయమున
 కొంచెనైనను కనికరమున్నచో వెంటనే వాడియైన భాగములతో
 యుద్ధమున రావణుని హతమునర్పివలెను. (20)

అన్నిఅనుష్ఠానుబంధపి శత్రుతయంకరుడు, సరోత్తముడు,
 రఘువ శవాడు వాన లక్ష్మణుడైనను, నన్ను పక్షిందులకై
 మిమ్ముల లేదు? మానవోత్తముడైన ఆ శత్రువు మాయించేవుని
 వలె మహాబలపంపిమ్ములు అగ్నిదేవునివలె సహితేజగ్గులును
 దేవతలకును అజేయులు. అట్టి మహావీరులు నష్టించుటకు
 ఉపేక్షింపవచ్చుదు ఆపివెడయంకరులైన ఆ ఇరువురును
 పడిపడినానైనను పరంకీయ సహజవర్తకులు. వారిమధురకఠిని
 యుండయు నా విషయమును విన్నవించుటకు కొంతయు
 నా వలననే కొంచెముగనో గొప్పగానో దోషము వాటిల్లి
 యుండవచ్చును ఇందులకు సందేహము లేదు! (21-23)

వైదేహి కప్పిరుగాయను పరికిన బాలిగొలుపు నూటలను
 పని. మఱల వేను పూజ్యురాలైన ఆమెతో ఇట్లు వేడికలసి. (24)

ఓ రేపి! నేను ఒట్టుపెట్టుకొని చెపామున్నాను. శ్రీరాముడు
 పైకి శోకించుచు పిమ్మియుతోచని స్థితలోనున్నాడు. అతడు
 దుఃఖమున మింగియుండుటచే లక్ష్మణుడుకు పరితపించుచున్నాడు
 పెట్టకేలకు నీన్న చూడకలిగితిని. ఇది దుఃఖింపవలసిన
 సమయముగాదు అచ్చో అనభవాలములో ఈ దుఃఖములపీయు
 పనునీ పోవును. (25-26)

పూజ్యులు, రాజకుమారులు ఐన ఆ నరనరురీత్రులును
 నీ వర్జనమునకై ఉత్పాహముతో తహతహపెడుచున్నారు.
 వారు క్రూరుడైనరావణుని ఆతనిపరివారములను సమర
 యామికి బలియిచ్చి, లంకను భస్మమునర్పిగలరు. తల్లి,
 శ్రీరాముడు నిన్ను ఆయోధ్యానగరమునకు తీసికొనివెళ్లుట
 తర్కము. (27-28)

పూజ్యురాలా! రామండు వెంటనే గుర్తింపగల అనవాలును
 నాకు దయచేయుము. దానినిజూచి ఆ ప్రభువు మిక్కిలి
 ప్రీతించెందును. (29)

మహాబలశాలియైన ఓరామా! అవి అన్నిదీక్ష్యులను పరికించి
 చూచి, తవ శిరోధూషణమైన, అమూల్యమగు ఈ చూడామణిని
 తనకొంగుముడినుండితీసి, నాకు ప్రసాదించెను. (30)

ఓ రఘురామా! నీ అనవాలుకొఱకై ఆ దీప్యమణిని గ్రహించి,
 పూజ్యురాలైన ఆదేవికి పాష్టాంగముగా నమస్కరించి,
 తిరగుప్రయాణమునకై త్వరపడుచుంటిని. (31)

ఉత్పాహముతో లేరుగు ప్రయాణమునకు ఉమ్మగుడైన
 శరీరమును పిండుచున్న నన్ను దాచి, ఆ నీరాసాధ్వి ఇట్లు
 పలికెను. (32)

అశుభార్థములీ దీనా బాష్పవంధిగ్గభాషిణీ । 33

మమోత్పతనసంఖ్యాంతా శోకవేగవమాహతా ।

మామనాచ తతః సీతా సభాగ్యోఽపి మహాకపే । 34

యత్త్రక్ష్యసే మహాబాహుం రామం కమలలోచనమ్ ।

లక్ష్మణం చ మహాబాహుం దేవరం మే యశస్వివమ్ । 35

సీతయాశ్చ్యవముక్తోఽహమ్ అగ్రవం మైథిలీం తథా ।

వృష్టమాదోహా మే దేవి క్షీణం జవకవందిని । 36

యావత్తే దభృచూమ్యద్య సమగ్రీవం నలక్ష్మణమ్ ।

రాఘవం చ మహాభాగే భద్రారమసితేక్షణే । 37

పాశ్రపిన్యాం తతో దేవీ నైష ధర్మో మహాకపే ।

యత్రే వృష్టం సేషేషో హం వ్యవశా హరిపుంగవ । 38

పురా చ యదహం వీర స్పృష్టా గాత్రేషు రక్షపాః ।

త్రతాహం కీం కరిష్యామి కాలేనోపనిషేడితా । 39

గచ్ఛ త్వం కపిశిర్మూల యత్ర తో వృషతేః సుతా ।

ఇత్యేవం పా సమాభాష్య బూయః పందేష్టుమాస్థితా । 40

హనుమన్ సేవాశంకాశో ఉభౌ తౌ రామలక్ష్మణౌ ।

సుగ్రీవం చ సహనూర్వం సర్వాన్ బ్రూయా వ్యావామయమ్ । 41

యథా శ వ మహాబాహుః నాం తారయతి రాఘవః ।

అస్మాద్భుజాంబుసంరోధాత్ త్వం సమాధాయ మర్దసి । 42

ఇమాం చ తీవ్రం మమ శోకవేగం

రక్షోధిరేధిః పరిభర్తనం చ

బ్రూయాన్తు రామస్య గతస్పృమీవం

ఇవశ్చ తేఽధ్యాన్తు పారిశ్రవీర । 43

వీరత్వవార్యా వృషే రాజపింహ

సీతా వచః ప్రాపా విషాదపూర్వమ్ ।

వీరశ్చ ముద్వ్యా గదితం మయా త్వం

తద్దత్త్వ సీతాం కుశలాం పమగ్రామ్ । 44

ఆ సీతాదేవి నేను విరిగిపెట్టిపోవుచున్నానని దిగులు చెందెను. ఆ దీమరాలిముఖము కన్నీటితోతరిపెను. దగ్గుత్తికతో అమెకు మాటలు తడబడెను. శోకాతీరీకముతో "ఓ మహాకపి! కమలలోచనుడు, మహాబాహువు ఐన శ్రీరాముని, భుజుల సంపన్నుడు, వాసిగాంచిరవాడు ఐన నామజుది లక్ష్మణుని, దర్శించుమన్న వీవు ఎంతో అదృష్టవంతుడవు." (33-35)

సీతాదేవి నాతో ఇట్లు సుదువగా నేను ఆమెతో ఈ రీతిగా వచించితిని. "ఓ జానకీదేవీ! నా వీపును అదిరోహింపుము. ఓ మహాత్మురాలా! అసిలేక్షణా! విన్ను శీఘ్రముగా గొనిపోయెదను. నిస్వపియైన శ్రీరామచంద్రుని, లక్ష్మణుని, సుగ్రీవుని వీవు నేడే దర్శింపగలవు. (36-37)

అంతట ఆదేవి వాతో ఇట్లనెను. ఓ వాసరోక్షమా! నాయుంతటనేను నీవీపుపైనేక్కుట ధర్మము గాదు. (38)

ఓ మహావీరా! కాలము ప్రతికూలించుటచే నీడితనైన నేమి ఇరివరలో రాక్షసుడైన రావణునిచే తాకుటడితిని. అట్టి దుష్ప్రీతిలో నిస్సహాయురాలనైన నేను ఏమి చేయగలను? (39)

'ఓ కపివరా! ఆ రాజకుమారులరువుదును ఉప్పు ప్రదేశమునకు నీవు వెళ్లుము'- ఇట్లు ఉదాత్తముగా పలికి, మఱి అమె వాకు ఒక పందేశమును ఇర్కుసాగెను- (40)

'ఓ మాడుతీ! సింహవర్మాకములైన ఆ రామలక్ష్మణుల క్షేమ సమాచారములను అడిగితివనుము. అట్లే సుగ్రీవుని యొక్క, అతని అమాత్యుల యొక్క, తదితరులందఱ యొక్క కుశలప్రస్థాన చేసితివని తెల్పుము. (41)

మహాబాహుడైన శ్రీరాముడు నన్ను ఈ యుద్ధ సముద్రమునుండి గట్టెక్కించునట్లుగా చూడుము. (42)

ఓ వాసర పేరుడా! నా ఈ తీరని దుఃఖాతిరీకస్థితిని, ఈ రాక్షసస్త్రీలు నన్ను భయపెట్టుచున్న విషయమును, నీవు శ్రీరామునికడకు చేరివెంటనే తెలుపుము. నీ ప్రయతనము సుఖముగా సాగుగాక.' (43)

ఓ మహారాజా! పూజ్యురాలైన సీతాదేవి ఏకొఱకై (ఏకు తెల్పుటకై) ఈ నవనములను విషాదముతో తెల్పింది- నేను నుడివిన ఈ మాటలను దిలిపికొని, ఆమె భద్రముగానున్నట్లు బావింపుము (విశ్వసంపుము)- (44)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే అధికావ్యే సుందరకాండే సప్తషష్ఠితమస్సర్గః (67)

వాల్మీకిమహర్షినిరచితమై అధికావ్యయైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది అఱువదినడమస్సర్గము.

68. అఱువదివినిమిదవసర్గము

హనుమంతుడు శ్రీరామునకు సేరా సందేహమును వానిని తాను నివారించిన విధమును తెలుపుట

అథాహనుత్తరం దేవ్యా పునరుత్తప్ససంభ్రమః ।
 తప స్సేవాప్సరవ్యాఘ్రం పాహార్దాదమమాన్యః ॥ 1

ఏవం వసంవిధం వాచ్యో రామో దాశుధిత్వయా
 యథా మోమాఘ్నయాచ్ఛ్రుం హత్వా రావణమాహతే ॥ 2

యది వా మన్యసే వీర వసైకాపాసుకిందమ ।
 కస్మింశ్చిత్ పంప్యతే దేవే విక్రాంతశ్చై గమిష్యసిః ॥ 3

మమ వాప్యల్పభాగ్యాయాః పాస్నిత్యాత్ తప వీర్యవన్ ।
 తప్య శోకవిపాకప్య ముపహర్తిం స్యాద్విమోక్షరామ్ ॥ 4

గతే హి త్వయి విక్రాంతే పునరాగమవాయు నై ।
 ప్రాణానామపి సందేహో మమ స్యాద్భ్రాత వంశయః ॥ 5

తనాదల్పవశశ్చోకో భూయో మాం పరితాపయేత్ ।
 దుఃఖాద్దుఃఖపరాభూతాం దుర్గతాం దుఃఖభాగినీమ్ ॥ 6

అయం చ వీర పందేహః తిష్ఠతీన మమాగ్రతః ।
 నుమహంస్త్వత్సహాయేషు హర్యక్షేషు హరశ్శత ॥ 7

కథం ను ఇదు దుష్పారం తరిష్యంతి మహోదధిమ్ ।
 తాని హర్షక్షస్తైవ్యాని తౌ వా నరవరాత్మజౌ ॥ 8

త్రయాణామేవభూతానాం పాగదస్యాన్య అంభునే ।
 శక్తిస్సాద్వైవతేయన్య తన వా మాతుతన్య వా ॥ 9

తదస్మిన్ కార్యనిర్వోగే వీరైవం దురతిక్రమే
 కేం పశ్యసి నమాధానం బ్రూహి కార్యవిధానర ॥ 10

కానుమన్య త్వమేదైశః కార్యన్య పరిపాఞనే
 పర్యాత్మః పరవీరభన్య యశస్యస్తే బలోదయః ॥ 11

హనుమంతుడు శ్రీరామునితో ఇంకను ఇట్లు పలికినది.
 ఓ సరేంద్రా! నీకు నాపై మిక్కిలి ప్రేమోదరములు, సేవార్థము
 ఉండుటవలన ఆ దేవియ నాతో పాదరముగా మఱచి ఇట్లు
 పలికినది. (1)

ఓహనుమంతుడా! దశరథునికుమారుడైన శ్రీరాముడు
 యుద్ధమున రావణుని హతహార్తి, శీఘ్రముగా నన్ను
 గొలిపేవునట్లు ఆయనతో మఱిమఱి చెప్పెను. (2)

ఓ మహావీరా! శ్రువులను పరిహర్చివాడా నీకు ఎమ్మలవైసాన్
 వీ తీయిరినను ఇచ్చి కందుము. వీరైనవాళ రహస్యప్రదేశమున
 విశ్రాంతి దీసికొనుము- వీవు లేవు వెళ్లవచ్చును. (3)

ఓ పరాక్రమవంతుడా! నా సమీపమున నీవు ఉన్నచో
 మందహాస్యరాలైన నాచేయిక్క ఈ అంతులేనికోకము
 ఒక్కక్షణకాలముపాటైనను దూరమగును. (4)

పరాక్రమవంతుడైన నీవు వెళ్లిన పిమ్మట తిరిగి
 వచ్చునట్లు నాప్రాణములు నిలుచుబయి సందేహాస్పదమే.
 ఇందులకు సంకయములేదు. (5)

ఓ మహావీరా! నీవు ఇంటినుండివెళ్లినచో సేదర్శనభాగ్యము
 నాకు దూరమగును. అందువలన ఇచ్చితో వాదుఃఖము ఇనుపడిరి.
 అది ఇంకను నన్ను బారించును, ఆ విధముగా నేను దుఃఖ
 వరంపరికులోపై ఇంకను దుఃస్థితుల పాలగుదును. (6)

ఓ కవీశరా! నీవు సర్వసమర్థుడవే, నీ విషయమెట్లుండుము.
 నీ సహాయకులైన భిల్లకవానరుల విషయమున ఒక
 పెనుసందేహము నన్ను వేదించుచునే యున్నది. దాటకెక్కుముగాని
 ఈ మహోదధిని ఆ దిల్లక వానర సైనికులును, ఆ దశరథ
 రాజకుమారులిప్పుడును ఎట్లు రాటిహాగలరు? (7-8)

ఈ మహాసాగరమును అరిమిరియటకు మిగుల బలశాలురైన
 గురుత్మంతులను, నీకు, ఆ వాదుల చేతునకును, ఈ ముగ్గురికి
 మూత్రమే సాధ్యము- ఇతరులకు అది అసాధ్యము. (9)

కార్యసాధకంలో శ్రేష్ఠుడైన ఓ మహావీరా! అందువలన ఇట్లు
 అతిశ్రమింప శక్యముగాని ఈ సముద్రమును అరిమిరియ కార్యపాపన
 విషయమున వియపించుమును అలోచించుమంటవి? తెలపుము. (10)

శ్రువీరులమనంగొరించు ఓ మోరుడి! ఈ కార్యమును
 సాధించుటకు సర్వసమర్థుడైన నీవు ఒక్కడవేవాలిదువు
 కాని ఈ బలప్రదర్శన వలన నీ కీర్తి ప్రతిష్ఠిత పెఱుగును.
 నాకుగాని, శ్రీరామునకుగాని కలగవు. (11)

బలైస్సమస్తైః యది మాం పాత్యా రావణమోషనే,
విజయో స్సాం శరీరం రామో యమేత్ తత్ పృథ్వశ్శుకమ్ 12

యథాహం తస్య వీరస్య వనాదుపథినా హృతా
రక్షసా బద్ధయాదేన తథా నార్హతి రాఘవః 13

బలైస్తు సంకులాం కృత్వా లంకాం సరబలాత్తనః
మాం నయేవ్యది కాకుత్స్థః తత్ తస్య సదృశం భవేత్ 14

తద్యథా తస్య విక్రాంతమ్ ఆమయానం మహాత్మనః,
భవత్యాహవభూతస్య తథా త్వముపపాదయ 15

తదర్థోపహితం వాక్యం ప్రశ్నితం హేతుసంహితమ్,
విశమ్యాపాం తతశ్చేషం వాక్యముత్తరమబ్రవమ్ 16

దేవి హర్షక్షపైన్యానామ్ ఈశ్వరః స్థవతాం వరః,
సుగ్రీవస్పత్న్యసంవన్తుః తవాగ్రే కృతసిచ్చయః 17

తస్య విక్రమసంవన్తాః సత్త్వవంతో మహాబలాః
మనస్సంకల్పసంపాతా విదేశే హరయః స్థిరాః 18

యేషాం నోపరి నాథస్తాత్ స తిర్యక్ సప్తలే గతిః,
న చ కర్మసు సేదంతి మహాత్వామితరేణవః 19

అవశ్యతైర్మహాభానైః వాచైర్భులగర్వితైః,
ప్రవక్షీణిక్యతా భూమిః వాయుమార్గానుసారిభిః 20

మర్దిశిష్టాశ్చ తుల్యాశ్చ సంతి తత్ర వనాకసః,
మత్తః ప్రత్యవరః కర్పిత్ వాప్తి సుగ్రీవసమ్మితో 21

అపాం తాపదిపా ప్రాప్తః కీం పునశ్చై మహాబలాః,
న హి ప్రకృష్టాః ప్రేక్ష్యంతే ప్రేక్ష్యంతే హితరే జనాః 22

తదిహం పరితాపేన దేవి మమ్యర్హ్యపైతు తే,
వికోత్పాతేన తే లంకామ్ విష్యంతి పారియాధపాః 23

మమ పృత్యగతౌ తౌ చ చంద్రమార్యావివారితౌ,
త్వత్పాశం మహాభాగే వృరీంహావాగమిష్యతే 24

శ్రీరాముడు వమస్సబలములతో ఇచటికివచ్చి రణరంగమున రావణుని హతమొందె, విజేషణై, అయోధ్యానగరమునకు నన్ను తీసికొనిపోయినవో అది ఆ ఫలమైనను, నాకును యశస్విరము. (12)

ఆ శ్రీరామునకు భయపడి రాక్షసుడైన రావణుడు వంశసతో నన్ను వనమునుండి అవహరించెను. ఇప్పుడు నీవు రావణుని కన్నుగప్పి, నన్ను తీసికొని తోపుటకు రాముడు ఇష్టపడడు. చిలనన ఆతడు ఏరుడు, నేనువీరపత్నిని. (13)

శత్రుబలిములను దూపుమానగలశ్రీరాముడు తన బలములతో లంకను కల్లోలపఱచి, నన్ను స్వయముగా తీసికొనివెళ్లుటయే ఆ మహావీరునకు తగును. (14)

రణవీరుడు మహాత్ముడు ఎన శ్రీరాముని విరాక్రమమునకు తగినట్లు కార్యసాధనరీతినీ నీవు రూపొందింపుము. (15)

అర్థవంతములైనవియు, హేతుబద్ధములైనవియు విషయములోగూడినవియు ఆగు ఆమెమాటలు వినిన పిమ్మట నేను వాటికి ఇట్లు ప్రత్యుత్తరము ఇచ్చితిని. (16)

అమ్మా! వానరభిక్షాకసైన్యములకు నిరువు, కపిశ్రేష్టుడు, మహాబలశాలిగగు ముగ్రీవుడు నిన్ను శ్రీరామునికడకు వేర్చుటకై దృఢముగా నిశ్చయించుకొని యున్నాడు. (17)

మహావిరాక్రమవంతులును, మిక్కిలిబలశాలియును, ఐన వానరులు ముగ్రీవునిఆజ్ఞకు బద్ధులైయున్నారు. అయిన మనస్సులో సంకల్పము కలిగినమాత్రముననే వారు ఇచటికి వచ్చివారుదురు. (18)

ఆ వానరులు అకాశమునగాని, పాతాళమునగాని, భూమిపై గాని నిరాటంకముగా పరిచరంపగలరు. అమితలేజ్యాలుడైన ఆరావణులు ఎంతటి ఘోరకార్యములనైనను ఆనాయాసముగా చేయగలరు. (19)

మహాభాగ్యులారు మిక్కిలి బలశాలియు, వాయు మార్గమున పరిచరంపగలవారు ఐన ఆ వానరులు పెక్కు పర్యాయములు భూమిని చుట్టేవచ్చిరి. (20)

ముగ్రీవునిసన్నిధియందున్న వానరులలో ఏపథముగ జూచినను నా కంటె గొప్పవాడును, నాతో సమానులును మాత్రమే గలరు. నాకంటె తక్కువవారు అసలు లేనేలేరు. (21)

(ఆల్లుడనైన) నేనే ఇచటికి రాగలిగివచ్చుదు మహా బలశాలిడైన తక్కినవానివిషయము చెప్పనేల? సాధారణముగా యజమానులు ఏ కార్యమునకైనను చిత్తవాడినే పంపుదురు. గొప్ప (పెద్ద) వారిని పంపరుగదా! (22)

ఓ దేవి! ఇక నీవు పరితపింపవలదు. విచారమును విడుము. ఆ వానరులకమును ఒక్క గంటలో వచ్చి లంకతో వాగిలరు. (23)

పవిత్రమైనమనస్సుగల ఓ దేవి! ఉదయించుచున్న సూర్యచంద్రులవలె తేజోమూర్తులును, నరేంద్రులును ఐన ఆ రాముక్షులు నా తుజములపైపెక్కి ఇచటికి రాగలరు. (24)

అరిష్టుం సంహసంకాశం శ్రీశం ద్రక్ష్యసి రాఘవమ్ ।
లక్ష్మణం చ ధనుష్పాణిం లంకాధ్వారముపస్తతమ్ । 25

సఖదంష్ట్రాముఖాన్ వీరాన్ సంహిత్యాంబుక్రమాన్
వాపరాన్ వారణేంద్రాభాన్ శ్రీశం ద్రక్ష్యసి సంగతాన్ । 26

శైలాంబుదవికాశానాం లంకామలమసానుషు ।
పర్వతాం కపిముఖ్యానామ్ అచికాచ్ఛ్రవ్యసి స్వనమ్ । 27

వివృత్తవవాసం చ త్వయా సార్వమరిందమమ్ ।
అభిషిక్తమయోధ్యామాం శ్రీశం ద్రక్ష్యసి రాఘవమ్ । 28

తతో నుయా వాగ్విరదీన భాషణ
శివాభిరిష్టాభిరభిరసాదితా
జగామ తాంఠిం మమ ప్రైథితాత్మణా
తనాచికోశేన తథాతిపీడితా । 29

శత్రుసూదనుడు, సంహసరాక్తిముడు ఐన రామచంద్ర
ప్రభువును, ధనుష్పాణియైనలక్ష్మణస్వామిని త్వరలో
లంకాధ్వారముకడ నీవు దర్శింపగలవు. (25)

సఖములు, దండములు ఆయుధములుగొగిలవారును,
సంహములవలె వులులవలె పరాక్రమించువారును,
నుహాపీరులును, గణేంద్రులవలె బలశాలురును ఐన
వానరులను త్వరలోనే నీవు ఇవట చూడగలవు. (26)

పర్వతములవలె, మేఘములవలెఉన్నతులు, లంకా
మలయపర్వతసానువులయందు గర్జించుచుండు వాసులగు
వానులయొక్కధ్వనులను నీవు శ్రవణముగనే విగలవు. (27)

శత్రుమర్దనపడైన శ్రీరాముడు వనవాసము ముగిసిన
పిమ్మట నీతోగూడి అయోధ్యయందు హస్తావేదిక్తుడగుటను
నీవు త్వరలోనే చూడగలవు. (28)

నీ ఎడమచువలనకలిగిన శోకముచేతను, రాక్షసులు ఎంతయు
నీడించుటవలనను, మిక్కిలి పరితాపమునకులొనైన
పీతాదేవికి ధైర్యమును గూర్చితివి నాతల్లి మైథిలీదేవికి
దేను నీ బలపరాక్రమములను గూర్చి తెలిపితివి ఆమెకు
తృప్తికరమైన, శుభసూచకములైన, వననిమలతో
ఆమెను ఓదార్చి, ప్రవన్నురాలివి గావించితివి అప్పుడు ఆ
తల్లి వానిమిక్ష్మమునో మనశ్శాంతిని పొందినది. (29)

ఇత్యార్థే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే సుందరకాండే అష్టషష్ఠితమస్తర్గః (68)
వాల్మీకిమహర్షిరచితమై ఆదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి సుందరకాండమునందు ఇది ఐటువదిననిమిషవసర్గము.

సుందరకాండము సమాప్తము

-- * * * --

॥ శ్రీరామచంద్రాయ నమః ॥

శ్రీరామపట్టాభిషేకఘట్టము

(యుద్ధకాండము-131వ సర్గము - 59వ శ్లోకముతో సారంభము)

తత స్త ప్రయతో స్సద్ధో వసిష్ఠో బ్రాహ్మణైస్సహ ।
రామం రత్నమయే పీఠే నవాపీఠం వ్యవేశయత్ ॥ 1

వసిష్ఠో వామదేవశ్చ జాబాలిరథ కాశ్యపః ।
కాత్యాయనస్సంయుజ్జశ్చ గౌతమో విజయవ్రథా ॥ 2

అభ్యషించన్ వరవ్యాఘ్రం ప్రవప్తేన సుగంధినా ।
నదితేన కపాస్రాక్షం వసవో వాసవం యథా ॥ 3

ఋత్విగ్నిః బ్రాహ్మణైః పూర్వం కవ్యాభిః మంత్రభిస్తథా ।
యోధై శ్రైవాభ్యషించంస్తే సంప్రహృష్టాః ననైగమైః ॥ 4

పర్వాషధిరస్తైర్దివ్యైః దైవతైర్నృభసి స్థితైః ।
చతుర్విధైకపాతైశ్చ సర్వైశ్చైవైశ్చ పంగతైః ॥ 5

ఛత్రం తు తస్య జగ్రాహ శత్రుఘ్నః పాండురం తుభమ్ ।
శ్వేతం చ వాలన్యజవం మగ్రీవో వానరేశ్వరః ।
అపరం చంద్రసంకాశం రాక్షసేంద్రో విభీషణః ॥ 6

మాలాం జ్వలంతీం వపుషా కాంచనీం శతపుష్కరామ్ ।
రాఘవాయ దదౌ వాయుః నాసవేన ప్రచోదితః ॥ 7

సర్వరత్నసమాయుక్తం సుగంధిత్వవిభూషితమ్ ।
ముక్తాచారం వరేంద్రాయ దదౌ శక్రవచోదితః ॥ 8

ప్రజగుర్దేవగంధర్వాః సవ్యతశ్చాప్త రోగణాః ।
అభిషేకే తదర్హవ్య తదా రామస్య ధీమతః ॥ 9

అపంతరము మహర్షులలో శ్రేష్ఠుడు. వంశపురోహితుడు. వన వసిష్ఠమహాముని ఋత్విజులైన బ్రాహ్మణులతోగూడి సీతాసహితుడైన శ్రీరామచంద్రుని రత్నపింహాసనముపై అసీనుని గావించెను. వసిష్ఠుడు, వామదేవుడు, జాబాలి, కాశ్యపుడు, కాత్యాయనుడు, సుయజ్ఞుడు, గౌతముడు విజయుడు మొదలగు మహర్షులు పురుషోత్తముడైన శ్రీరామచంద్రప్రభువును నిర్మలములైన సుగంధజలములతో ముపులు దేవేంద్రునివలె అభిషేకించిరి. (1-3)

పిమ్మట ఋత్విజులైన బ్రాహ్మణులు, కన్యలు, మంత్రులు, యోధులు, పురవముఖులు మొదలగు వారితోగూడి, వసిష్ఠాదిమహర్షులు వరమసంతోషముతో ఆ ప్రభువునకు వేదమంత్రపూర్వకముగా అభిషేకము జరిపిరి. ఇంకను వారు అకాశమున నిలిచియున్న దేవతలు, గంధర్వులు, కిన్నరకింబురుషాదులచేతను, నలుగురు దిక్పాలురచేతను, అరటికి ఏచ్చేసిన తరితరదేవతలందఱి చేతను వివిధములైన ఓషధిరసములతో సీతారాములను అభిషేక్తులను గావించిరి. (4-5)

శక్రముడు ఆ స్వామికి శుభప్రదమైన తెల్లని ఛత్రమును పట్టుకొనెను, వానరరాజైన సుగ్రీవుడు తెల్లని వింజామరలతో సేవింపించుచుండెను. రాక్షసేంద్రుడైన విభీషణుడు చంద్రకాంతులీను మణియుక వింజామరతో వీచుచుండెను. (6)

పిమ్మట దేవేంద్రునిపనుపున వాయుదేవుడు సుందరమైన అకృతితో స్వయముగా వచ్చి, నూలుపద్మములతోగూడి మెఱయుచున్న బంగారుమాలను వివిధములగు రత్నములతో మలులతో బాసెల్లుచున్న ముత్యాలచోరమును ఆ ప్రభువునకు భిక్షితో సమర్పించెను. (7-8)

ప్రజ్ఞాకాలియు, తన శుభలక్షణములచే పట్టాభిషేకమునకు అర్హుడనువాన శ్రీరామచంద్రునియొక్క ఆ మహోత్సవసమయమున దేవతలు, గంధర్వులు గానముచేసిరి. అప్పురసలు నృత్యములను గావించిరి. ఆ శుభసమయమున భూమి

భూమిన్యన్యవశీచైవ కంఠంతప్య పాదపాః ।
గంధవంతి చ పుష్పాణి బభూవూ రాఘవోత్పతే । 10

నహస్రతతమశ్వానాం ధేమానాం చ గవాం తథా ।
దదౌ శతం వృషాన్ పూర్వం ద్విజేభ్యో మమజర్హభః । 11

శ్రీంశక్యోఽర్హిరణ్యస్య బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ పునః ।
నానాభరణవస్త్రాణి మహర్షాణి చ రాఘవః । 12

అర్కరశ్మిప్రతీకాశాం కాంచనీం మణివిగ్రహమ్
స్మగ్ధవాయు ప్రజం దివ్యాం ప్రాయచ్చన్మమజర్హభః । 13

నైడూర్యమణిచిత్రే చ వజ్రరత్నవిభూషితే ।
నాల్పపుష్పాయ ధృతిమాన్ అంగదాయాంగదే దదౌ । 14

మణిప్రసరజాత్మంశ ముక్తాహారమమత్తమమ్ ।
సీతామై ప్రవదౌ రామః చంద్రరశ్మినమప్రభమ్ । 15

అథతే వానసీ దివ్యే శుభాన్యాభరణాని చ ।
అవేక్షమాణా నైదేహీ ప్రదదౌ వాయుసుతవే । 16

అనముద్యాత్మనః కంఠాత్ హారం జవకవంపినీ ।
అస్త్రైశ్చ హరిన్ సర్వాన్ భద్రారం చ మహర్ముహుః । 17

తాపింగిలజ్జస్యప్రేక్ష్య బభాషే జవకాత్మజామ్ ।
నైదేహీ నుభగీ హారం యస్య శుష్మాసి భామివి ।
పాటుషం విక్రమో బుద్ధిః యస్మిన్మేతాని సర్వశః । 18

దదౌ పా వాయుపుష్పాయ తం హారమసితేక్షణా
హమనూత్సేన హరేణ శుశుభే వానరచ్ఛభః ।
చంద్రాంశువయగారేణ శ్వేతాశ్రేణ ముఖా చరః । 19

తతో ద్వివిదమైందాభ్యాం వీలాయ చ వరంతపః ।
సర్వాన్ కామగుణాన్ వీక్ష్య ప్రవదౌ వసుధాధిపః । 20

నైరుపయలతో కలకలలాడెను. చెల్లెన్నియును పండ్లతో
నింఠ కమవిందుగావిందుచుండెను. పుష్పములు
మహాసలను వెదజల్లుచుండెను (9-10)

ఆ పురుషోత్తముడు ముందుగా లక్ష్మణసంఖ్యలో
గుఱ్ఱములను, పాడియాపులను, గోవులను, వందలకొలది
వృషభములను బ్రాహ్మణోత్తమలకు దానముచేసెను. ఆ
మహాత్ముడు ఇంకను ముప్పదికోట్ల అంగారూపాణిములను,
అమూల్యములైన వివిధములగు ఆభరణములను,
వస్త్రములను ద్విజవరులకు పంచియిచ్చెను. (11-12)

ఆ ప్రభువు మగ్నేవునకు మణులు పొదిగిన ఒక
బంగారుహారమును బహూకరించెను. అది మార్కటేరణములవలె
తగ్గెలుమనుచు దివ్యకాయలను విరజిమ్ముచుండెను. ఆ
స్త్రీత్రిజ్జడు వజ్రములతో, రత్నములతో, నైడూర్యమణులతో
చిత్రవిశితముగా నిర్మితములైన రెండు భుజకేర్దులను
వాల్మీకుమారుడైన అంగదునకు బహుమతిగా ఇచ్చెను. (13-14)

ఇంకను ఆ స్వామి మేల్లిన మణులతోగూడిన ఒక
ముత్యాలహారమును వామమంతునకు బహూకరించుటకై
సీతాదేవీదేహికిచ్చెను. ఉత్తమమైన ఆ ఆభరణము తల్గుదన
కిరణములవలె మనోరంజకముగానుండెను. ఏవ్వుట
ఆసీతామాత భర్తవైపు యోచుచు స్వచ్ఛములై, దివ్యములైన
వస్త్రములను, చక్కని ఆభరణములను మాయుతికి
కామకలుగా ఇచ్చెను. వీరస అజానకి తనమెడలోని
కంఠాభరణమును దీనికొని, తనబర్హను, సమస్త
వాచరులను నైదేహదే మాడసాగెను. అమెమమ్ములోని
భావమును గ్రహించిన శ్రీరాముడు ఆమెతో "ఓ మందగీ,
సోచిలేని పౌరుషము, పరాక్రమము, ప్రతిభ మొదలగు
లక్షణములను పూర్తిగా కలిగి నీ ఆదరిమునకు పాత్రుడైన
ఉత్తమునకు ఈ హారమును బహూకరింపుము." అని పలికినది.
అప్పుడు ఆ శుభాంగి ఆ హారమును వాయుసుతునకు
ఇచ్చెను. కపివరుడైన అలాయుషూమడు ఆ హారమును
ధరించినంతవే వర్షధికిరణములు ప్రవరించినప్పుడు
స్వచ్ఛమైన మేఘముతో గూడియున్న ఎర్రతమువలె
నిరాజిల్లెను. (15-19)

శత్రుసూదనుడైన శ్రీరామచంద్రప్రభువు మైందునకు
ద్వివిదునకు, వీలునకు, నారి అలిరుచులకు అనుగుణముగా
కోరినవాటివన్నింటిని బహూకరించెను వృద్ధులైన

సర్వవాసరపృథ్వాశ్చ యే చాన్యే వాసరేశ్వరాః |
వాసాభిర్భుషణైశ్చైవ యథార్థం ప్రతిపూజితాః | 21

విభీషణోఽథ సుగ్రీవో హనుమాన్ జాంబవాన్తథా |
సర్వవాసరముఖ్యాశ్చ రామేణాన్వీక్షితకర్మణాః | 22

సుధార్థం పూజితాః సర్వైః కాస్తై రత్నైశ్చ పుష్పలైః |
ప్రహృష్టమవవస్సర్వే జగ్మురేవ యథాగతమ్ | 23

దృష్ట్వా పర్వే మహాత్మానం తతస్తే స్థనగర్జితాః |
విస్మయాః పార్శ్వేంద్రేణ కిష్కింధామభ్యుపాగమన్ | 24

సుగ్రీవో వానరశ్రేష్ఠో దృష్ట్వా రామాభిషేచనమ్ | 25

అభ్యా కులధనం రాజా అంశం ప్రాయోద్విభీషణః | 26

సరాజ్యమఖిలం శాసన్ విహతాధిర్మహామహాః |
రాఘవః సరమోదాహః శశాస సరయా ముదా | 27

ఉవాచ అక్షృణం రామో ధర్మజ్ఞం ధర్మవత్సలః | 28

అతిష్ఠ ధర్మజ్ఞ! మయా సహేమాం
గాం పూర్వరాజాభ్యుషితాం బలేన |
తుల్యం మయా త్వం పితృభిః ధృతా యా
తాం యౌనరాజ్యే ధురముద్వహస్వ | 29

సర్వాల్మతా సర్వసునీయుమానో
యదా న పాపిత్రిదుపైతి యోగమ్ |
వియుజ్యమానోఽపిచ యౌనరాజ్యే
తతోఽభ్యసేంచద్ధురతం మహాత్మా | 30

పౌండరీకాశ్వమేధాభ్యాం వాజపేయేన చాఽనకృత్ |
అన్యైశ్చ వివిధైర్యజైః ఆయజత్ పార్థివర్చసః | 31

రాజ్యం దశనహస్రాణి ప్రాప్య పర్వాణి రాఘవః |
శతాశ్వమేధానాజహ్రే సదశ్వాన్ భూరివక్షిణాన్ | 32

వానరులనందకీని, తదితరకవరులను మాతనవస్త్రములతో, ఆభరణములతో తగినరీతిగా సత్కరించెను. ఎంతటి కార్యమునైనను సులభముగా నిర్వహించగల శ్రీరాముడు విభీషణుని, సుగ్రీవుడు, హనుమంతుడు, జాంబవంతుడు మొదలగు వానరప్రముఖులను వస్త్రాభరణములతో పూజించెను. (20-22)

రాముకోరుకొనినరీతిగా పుష్పముగా రత్నాభరణములచే తగినవిధముగా సత్కరింపబడిన ఆ వానరప్రముఖులు ఎల్లరును ప్రసన్నులై, తమతమ స్థానములకు వెళ్లుటకు పిద్దమైరి. అనంతరము ఆ కపివరులు అందఱును మహాత్ముడైన శ్రీరామునకు నమస్కరించి, ఆ ప్రభువు అనుమతితో కిష్కిందకు బయలుదేరిరి. (23-24)

ఏమ్మట వానరేంద్రుడైన సుగ్రీవుడు రామపట్టాభిషేకమును చూచి ఆనందించి, కిష్కిందకు చేరినను, ఏదని రాజ్యవరాజైన విభీషణుడు శ్వామిప్రభువులఇలవెల్పును (శ్రీరంగవాదస్వామి మూర్తిని) గ్రహించి అంకకు బయలుదేరినను. (25-26)

దుష్టులను శిక్షించుచు మిగుల నాపీగించినవాడు, ఉదారస్వభావుడు అన రఘువరుడు సమస్తకోసలరాజ్యమును పరమపంతోషముతో పరిపాలింపసాగెను. ధర్మాత్ముడైన శ్రీరామవంతుడు ధర్మజ్ఞుడైన అక్షృణునితో ఇట్లుపడినను. (27-28)

"ఓ ధర్మజ్ఞ! మనపూర్వులు (మన్వాదులు) తమ సరాక్రమముతో పరిపాలించిన ఈ సునంపన్వరాజ్యమును నాతోగూడి పాలింపుము. నీవు నాతో సమానుడవు. మనతండ్రి, తాత ముత్తాతలు నిర్వహించిన ఈ రాజ్యమునకు యువరాజువై, దీని భారమును వహింపుము." (29)

'యువరాజువదలిని స్వీకరింపుము' అనుచు శ్రీరాముడు ఎంతగా సచ్చజెప్పుచున్నను అక్షృణుడు అందులకు విమాత్రము ఒప్పుకొనలేదు. ఏదని ఆ ప్రభువు తరతుని యువరాజునుగా జేసెను. (30)

ఆ రాజశ్రేష్ఠుడు పౌండరీకము, అశ్వమేదము, వాజపేయము, ఇంకను తదితరములైన యజ్ఞములను తఱచుగా నిర్వహించుచువచ్చెను. ఆ రఘువరుడు పదివేలవంశశ్రురములపాటు కోసలరాజ్యమును పరిపాలించెను. ఆ ప్రభువు మేరుజాతిఆశ్వములను, పుష్పముగా దక్షిణలను ఒంగి వందలకొలది ఆశ్వమేదయాగములను అవసరించెను. (31-32)

అజానుబాచువు ప్రణాపకలియు, గొప్పభుజబలము
గలవాడును జన రామచంద్రప్రభువు లక్ష్మణుని
సహకారముతో బొమ్మెడలమును పాలించెను. దర్మాత్ముడైన
రఘువరుడు వెళులమైన కోసలరాజ్యమునకు ప్రభువై
బంధుమిత్రులతోగూడి బహువిధములైన యజ్ఞములను
విధ్వసించెను. (33-34)

రాఘవశ్చాపి ధర్మాత్మా ప్రాశ్న రాజ్యమనుత్తమమ్ :
ఈణీ బహువిధైర్యజ్ఞైః సమచ్ఛాత్ జ్ఞాతిబాంధవః । 34

స పర్యదేవన్ విధవా స చ వ్యాకృతం భయమ్ ।
స వ్యాధిజం భయం వాపి రామే రాజ్యం ప్రశాసతి । 35

నిర్దమ్యరభవల్లేకో వాఽనర్థః కంచితస్త్రిశత్ ।
వచస్మ వృద్ధా బాలానాం ప్రేతకార్యాణి కుర్వతే । 36

సర్వం ముదితమేవాసీత్ సర్వో ధర్మపరోఽభవత్ ।
రామమేవానుచర్యంతో నాభ్యహింసన్ పరస్పరమ్ । 37

అనన్ వర్షపహస్రాణి తథా పుత్రప్రసూత్రీణః ।
నిరామయా విహాళాశ్చ రామే రాజ్యం ప్రశాసతి । 38

రామో రామో రామ ఇతి ప్రజానానుభవన్ కథాః ।
వామభూతం జగదభూత్ రామే రాజ్యం ప్రశాసతి । 39

నిత్యపుష్పా నిత్యఫలాః తరవః స్కంధవిష్టుతాః ।
కాలే వర్షేషు పర్జ్వయః సుఖవృక్షాశ్చ మారుతాః । 40

భ్రాహ్మణాః క్షత్రియా నైశ్యాః శూద్రా తోభవిషర్జితాః ।
స్వకర్మసు ప్రసర్తంతే తుష్ట్యాః స్వేరేవ కర్మభిః । 41

అనన్ ప్రజాధర్మరతా రామే శాసతి నాఽన్యతాః ।
సర్వే లక్షణసంపన్నాః సర్వే ధర్మపరాయణాః । 42

దశవర్షపహస్రాణి దశవర్షశతాని చ ।
భ్రాతృభిస్సహితః శ్రీమాన్ రామో రాజ్యమకారయత్ । 43

అజానుబాచువు, ప్రణాపకలియు, గొప్పభుజబలము
గలవాడును జన రామచంద్రప్రభువు లక్ష్మణుని
సహకారముతో బొమ్మెడలమును పాలించెను. దర్మాత్ముడైన
రఘువరుడు వెళులమైన కోసలరాజ్యమునకు ప్రభువై
బంధుమిత్రులతోగూడి బహువిధములైన యజ్ఞములను
విధ్వసించెను. (33-34)

శ్రీరాముడు రాజ్యపాలన చేయుచుండగా స్త్రీలకు
నైధివ్యము లేకుండెను. ప్రజలకు క్రూరమృగములవాధ
లేకుండెను. వారు రోగగ్రస్తులు గాకుండిరి. జనులకు వేంగల
భయము లేకుండెను. ఎట్టి అన్యములును సంభవింపకుండెను.
పెద్దలు బ్రతికియుండగా వారిపిల్లలు మృత్యువుపాలు
కాకుండిరి. రామరాజ్యములో ప్రజలెల్లరును ధర్మనిరతులై
సంతోషముతో జీవించుచుండిరి. వారు ఆ ప్రభువునే
ధ్యానించుచు సరస్వరవిరోధములు లేక ఆత్మీయతతో
మెలగుచుండిరి. (35-37)

ఆ ప్రభువుయొక్క పరిపాలనలో ప్రజలందఱును
దీర్ఘాయువులై నెలకొందిసంవత్సరములు జీవించుచు
సంతోషనమ్మి గలిగియుండిరి. వారు శోకరహితులై
ఆరోగ్యభాగ్యములతో వర్ధిల్లుచుండిరి. ఆ రఘువరుని
రాజ్యమున ఎవరినోటవిన్నను (ప్రజలలో) రామనామము,
రామునిగాథలే వినబడుచుండెను. జగమంతయు
రామమయమై ఒప్పుచుండెను. (38-39)

వృక్షములన్నియును లాసైన బోదెలతో విశిష్టమైయుండెను.
అవి నిత్యము పుష్పించుచు, ఫలించుచు కనువిందు
గావించుచుండెను. సకాలములో వానలు కురియుచుండెను.
వాయువులు హాయిగొల్పుచు వీచుచుండెను. (40)

బ్రాహ్మణులు మొదలగు అన్నివర్ణములవారును
దురాశలేనివారై తమతమకర్మలయందే ప్రసర్తిల్లుచు
సంతుష్టులై యుండిరి. రామరాజ్యమునందు ప్రజలందఱును
శుభలక్షణములుగలవారు. దర్మనిరతులు, సత్యముచే
పరికెడివారు. స్వధర్మములను అచరించుటయందే
అనిక్తిగరివారు. (41-42)

శ్రీరామచంద్రప్రభువు తనసోదరులతోగూడి
పరకొందువేలపరివత్సరములు కోసలరాజ్యమును
పరిపాలించెను. (43)

ధర్మం యశస్యమాయుష్యం రాజ్యం చ విజయసహమ్ ।
అధికావ్యమిదం త్వార్థం పురా వాల్మీకినా కృతమ్ ॥ 44

యః పఠేచ్ఛుణుయాత్లోకే వరః పాపాద్విముచ్యతే ।
పుత్రకామస్తే పుత్రాన్ వై ధనకామో ధనాచి చ ॥ 45

అథతే మనుజో లోకే శ్రుత్వా రామాభీషితవమ్ ।
మహీం విజయతే రాజా రిషూంశ్చావ్యధితస్థితీ ॥ 46

రాఘవేణ యథా మాతా నుమిత్రా లక్ష్మణేన చ ।
భరతేనేన కైకేయీ తేవపుత్రాస్తథా స్త్రియః ॥ 47

శ్రుత్వా రామాయణమిదం దీర్ఘమాయుశ్చ విందతి ।
రామస్య విజయం చైవ సర్వమక్లిష్టకర్మణః ॥ 48

శృణోతి య ఇదం కావ్యమ్ అర్హం వాల్మీకినా కృతమ్ ।
శ్రద్ధధావో జితక్రోధో దుర్గాణ్యతితరశ్యహా ॥ 49

పమయ్యమ్య ప్రవాపాంతే లభతే చాపి బాంధవైః ।
ప్రార్థితాంశ్చ వరాన్ సర్వాన్ ప్రాప్నుయాదిహ రాఘవాత్ ॥ 50

శ్రవణేన మరాస్పర్శే ప్రేయంతే సంప్రభృణ్విలామ్ ।
వివాయకాశ్చ శామ్యంతి గృహే తిష్ఠంతి యన్య వై ॥ 51

విజయేత మహీం రాజా ప్రవాసే స్వప్రమాన్ ప్రజేత్ ।
స్త్రియో రజస్వలాః శ్రుత్వా పుత్రాన్ మాయురసుత్తమాన్ ॥ 52

పూజయంశ్చ సశంశ్రేసుమ్ ఇతిహాసం పురాతనమ్ ।
సర్వపాపాత్ ప్రముచ్యేత దీర్ఘమాయురవాప్నుయాత్ ॥ 53

వ్రణమ్య శిరసా విత్యం శ్రోతవ్యం శ్రుతియ్యైవైహత్ ।
అత్యర్హం పుత్రలాభశ్చ భవిష్యతి న సంశయః ॥ 54

వాల్మీకిమహర్షి రచించిన, అధికావ్యమగు ఈ శ్రీమద్రామాయణము కుభప్రవమైనది. అయురాలోగ్యములను, కీర్తిప్రతిష్ఠలను పెంపొందించునది. ఇది రాజులకు విజయమును చేకూర్చునది. లోకమున ఈ కావ్యమును పఠించినవారు, విసేనవారు (శ్రోతలు) సమస్తపాపముల నుండియు విముక్తులు అగుదురు. ఈ రామాభీషిక ముట్టమును విసేనవారికి సంతానము కలుగును, సంపదలు ప్రాప్తించును. రాజులు శత్రువులను జయించి, ఈ భూమండలమున వర్తిల్లుదురు. (44-46)

ఈ కావ్యమును వినినస్త్రీలు శ్రీరాముని పుత్రునిగా పొందిన కొనర్పణలెను, లక్ష్మణశత్రుములను గణించి సమీక్షించెను, భరతునికారణమున కైకేయినలెను పుత్రులతో కలకాలము వర్తిల్లుదురు. (47)

ఎంతటి కార్యమునైనను అపబీలగా పొందించునట్టి శ్రీరామునివిజయములను, ఆ ప్రభుపువ్యత్తాంతమును తెలిసెడి రామాయణగాథను విసినవారు దీర్ఘాయువులగుదురు. వాల్మీకిమహర్షి విరచితమైన ఈ 'మహాకావ్యమును శ్రద్ధగా అలకించినవారు జితక్రోధులై దుర్గాణ్యదుఃఖములనుండి, వెముక్తులగుదురు. దీర్ఘకాలము బంధువులకు దూరమైన వారు మరల వారిని కలిసికొందురు, శ్రీరామునికనుగ్రహమున వారికోరికలు అన్నియును నెఱవేఱును. (48-50)

రామాయణశ్రవణముచే దేవతలు ప్రసన్నులగుదురు. ఆ శ్రోతలయొక్క కుటుంబములకు దుష్టగ్రహబాధలు లాలగిపోవును. రాజ్యములను కోల్పోయిన భూపతులు రామాయణశ్రవణప్రభావమున శత్రువులను జయించి, తీరిగి తమ రాజ్యములను పొందుదురు. వారికి సకలశుభములు చేకూరును, స్త్రీలు గర్భవతులై ఉత్తములైన పుత్రులను బడయుదురు. (51-52)

ప్రాచీనమైన ఈ ఇతిహాసమును రక్షితశ్రద్ధలతో పూజించి, పఠించినవారియొక్క, పాపములు నశింపవలగును, వారికి దీర్ఘాయురాలోగ్యములు ప్రాప్తించును. (53)

బ్రాహ్మణులకు శిరసా వ్రణమిల్లి, అద్విబోధములనుండి ఈ పుత్రాంతమును విసిన క్షత్రియులు విశ్వర్యములను, పుత్రులను పొందుదురు. ఇందు సందేయము లేదు. (54)

రామాయణమిదం కృత్స్నం శృణ్వతః పఠతస్సచాః ।
ప్రీయతే సతతం రామః సహ విష్ణుస్సనాతనః ॥ 55

అచిదేవో మహాబాహుః హరిర్నారాయణః ప్రభుః ।
సాక్షాద్రామో రఘుశ్రేష్ఠః శేషో లక్ష్మణ ఉచ్యతే ॥ 56

కుటుంబవృద్ధిం భగధాన్యవృద్ధిం

ప్రియశ్చ ముఖ్యా స్పృశమత్తమం చ ।
శ్రుత్వా కుభం కాన్య విచరం మనోర్థం

ప్రాప్నోతి వర్షాం భువి చార్జసిద్ధిమ్ ॥ 57

అయుష్య హరోశ్యకరం యుజస్యం

పాత్రాత్మకం బుద్ధికరం మేఖం చ ।

శ్రోతవ్య మేతన్వియమేన నద్భిః

అభ్యావమోజస్కదస్సృద్ధికామైః ॥ 58

వివేకేన పురావృత్తస్య అభ్యాసం భద్రమస్తు నః ।
ప్రవ్యాహరత విప్రజ్ఞం బలం విప్లవైః ప్రవర్తతామ్ ॥ 59

దేవాశ్చ పర్వే తుష్యంతి శ్రవణార్థహిణాః తథా ।
రామాయణస్య శ్రవణాత్ తుష్యంతి పఠరత్నవాః ॥ 60

భక్త్యా రామస్య యే చేమాం హరితామ్ బుధాన్ కృతామ్ ।
తేఽపిమంతేహ చ నరాః తేషాం వాసః త్రివిష్టపే ॥ 61

శ్రీరామడు సాక్షాత్తు సనాతనుడైన శ్రీమహావిష్ణుయొక్క
అవతారమే. కమక రామాయణమును సంపూర్ణముగా వినిప
వారికిని, ఎరించిన వారికిని రామానుగ్రహము సిద్ధియగును (55)

రమువంశశ్రోమణి, మహాబాహువు అనె శ్రీరామచంద్ర
ప్రభువు దేహాదీపదైన శ్రీమన్నారాయణుడే. లక్ష్మణస్వామి
అచిశేషనిలవతారము. (56)

ఈ రామాయణమహాకావ్యము సర్వకుభకరము.
వసుప్తసయోజనములను చేకూర్చును. దీనిశ్రవణమువలన
కుటుంబవృద్ధియు, భగధాన్యమృద్ధియు కలుగును. ముఖ్యముగా
ప్రీతియు ఉత్తమమైన సుఖములు ప్రాప్తించును. (57)

ఈ శిశివోసము జయరంగ్యములను, కీర్తి ప్రతిష్ఠలను,
పాత్రాత్మకవనము, బుద్ధికౌశలమును సుఖశాంతులను,
తేజోవైభవములను ప్రసాదించును. కొప్పున సమస్తసంపదలను
అభిలషించెడి సత్పురుషులు వియమవిష్టలతో దీనిని
శ్రవణము చేయవలెను. (58)

ప్రాచీనమైన ఈ రామాయణము మీకు సర్వకుభములను
చేకూర్చుగాక. మీపై శ్రీమన్నారాయణనిష్ఠభావము
విక్సరి ప్రసరించుగాక. ఈ రామాయణమును అనుకర
కరిగి యుండి ఇందలి రీత్య గాథలను వినివచో
దేవతలును, పితృదేవతలును తృప్తిపడుదురు, వాల్మీకి
మహాముని రచించిన రామాయణసంహితను పత్రితో
వ్రాసిన వారు తప్పక స్వర్గసుఖములను పొందుదురు. (59-61)

ఇది వాల్మీకిమహర్షి విరచితమై అదికావ్యమైన శ్రీమద్రామాయణమునందలి
యుద్ధకాండమునందు 'శ్రీరామచంద్రాష్టకము' అనెడి గూఢముప్తదివకటకసర్గము.

* * *

కామేన నానా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వా ప్రభుతేః స్వభావాత్ ।

కరోమి యద్యత్ పకలం పరిస్థే వారాయణాయేతి సమర్థయామి ॥

యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యచ్ఛనేత్ । తత్పర్వం క్షమ్యతాం దేవ శ్రీరామ సమోఽస్తుతే ॥

అత్మా త్వం క్షీణితా మయిః సహచరాః ప్రాణాః శరీరం గృహమ్

పూజా తే విషమోచతోగతచనా విద్రా నమాధిష్ఠితిః ।

సంచారః పదమోః ప్రదక్షిణవిధిః స్తోత్రాణి సర్వా గౌ

యద్యత్ కర్మ కరోమి తత్తదభిలం రామోఽస్తు తే పూజనమ్ ।